
0067360XXXXX

ACTA

SANCTORUM

PARISIIS. — EX TYPIS V. GOUPY, VIA GARANCIÈRE, 5

PARISIIS & ROMÆ, APVD VICTOREM PALME. M.DCCC.LXVIII

ACTA

SANCTORUM

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur

EX LATINIS ET GRÆCIS, ALIARUMQUE GENTIUM ANTIQUIS MONUMENTIS

COLLECTA, DIGESTA, ILLUSTRATA A

JOANNE BAPT. SOLLERIO, JOANNE PINIO

GULIELMO CUPERO

E SOCIETATE JESU

EDITIO NOVISSIMA, CURANTE JOANNE CARNANDET

JULII TOMUS TERTIUS

QUO DIES DECIMUS, UNDECIMUS, DUODECIMUS, DECIMUS TERTIUS ET DECIMUS QUARTUS CONTINENTUR

PARISIIS ET ROMÆ

APUD VICTOREM PALME, BIBLIOPOLAM

1867

CAROLO VI

ROMANORUM IMPERATORI

AUGUSTISSIMO, POTENTISSIMO, INVICTISSIMO,

REGI

Germaniæ, Hispaniarum, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ, etc.

ARCHIDUCI AUSTRIÆ,

DUCI

Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, etc., etc.

MARCHIONI MORAVIÆ,

COMITI

Hasburgi, Tyrolis, Goritiæ, etc.

TURCARUM DOMITORI

DOMINO, DOMINO NOSTRO CLEMENTISSIMO.

Tuis iterum felicibus auspiciis, Tuaque Cæsarea munificentia prodit hic tertius de Actis Sanctorum Julii tomus, AUGUSTISSIME IMPERATOR, REX CATHOLICE CLEMENTISSIME, non solum Augustissimo Sanguini jure debitus, sed peculiari titulo non alteri quam Tuæ sacræ Cæsareæ et Catholicæ Majestati consecrandus. Nimirum varios inter non infimæ notæ Sanctos, ex toto Catholico orbe, quinis, quot volumen complectitur, diebus celebratos, eum præ ceteris ostentat, qui ut inter Imperatores Romano-Germanicos præstantissimus, sanctissimus, gloriosissimus merito prædicatur, sic Tibi, ex pientissima Austriaca progenie imperanti, occasione non prensata sed oblata, non quæsita sed data; sic, inquam, soli nomini Tuo inscribendus est; et in Patronum, cujus præsidio fortunate regnes, et in ductorem, cujus auxilio hostes conteras, et in Christianarum omnium virtutum, quod imitere, exemplar perfectissimum. Henricum loquor, CÆSAR AUGUSTISSIME, Henricum illum nomino, pium, victorem, clementem, Cæsarum omnium Germanicorum immortale decus, quem satis laudasse sit, quod inter omnes solus hactenus *similis factus gloriæ Sanctorum ea corona universos præcellat.* Henricum (non semel appellare liceat) Longobardorum, Græcorum, Sclavorum aliarumque gentium barbararum, Imperio imminentium, domitorem, cui Josuanum illud rectissime quis olim accinuit, *Fortis in bello... qui fuit magnus secundum nomen suum... expugnare insurgentes hostes, ut consequeretur hereditatem* Imperio debitam : dum ea quæ a Magno Carolo cœpta erant, a proavo synonymo Aucupe feliciter promota, a cognatis Ottonibus necdum perfecta, ingenti ipse robore ac fortitudine, *per arma justitiæ omnia bella consummavit imperialemque dignitatem,* necdum per ea tempora summum potestatis apicem adeptam, *gloria et honore,* teste Biographo, *amplificavit et ornavit :* Henricum fidei Catholicæ columen, propagatorem et apostolum; *maximum* utique *in salutem electorum Dei :* Henricum Ecclesiæ propugnatorem acerrimum, ordinisque omnis ecclesiastici patrem, patronum, fautorem; *virum* vere *gloriosum in generatione sua, hominem divitem in virtute, pulcritudinis studium habentem, pacificantem in domibus suis;* sacris videlicet supremo Numini templis, quæ sua ipse omnia incredibili munificentia fecisse videbatur: idque adeo ut ejus ætatis poëta satis celebris prodigio simile canere non dubitaverit : *Catholicas dedit ecclesias numero quasi mille;* possitque adeo de tanto Christiano heroë vere pronuntiari, quod de Josia dictum accepimus: *In omni ore quasi mel indulcabitur ejus memoria, et ut musica in convivio vini.* Talem porro in tota, quam late

patet,

patet, per orbem Catholica Ecclesia, ab annis jam septingentis Viri sanctissimi memoriam perseverasse, omnium studiis, omnium ore, omnium calamis celebratissimam, omnium Principum admirationi ac imitationi propositam; indeque novis continuo accessionibus illustriorem redditam ejus venerationem, id vero est quod longiori de eo tractatione in hoc volumine deductum, probatum, demonstratum porrigimus. Talis autem Imperatoris imaginem, non levi multorum penicillo adumbratam, Tibi præcipue deberi, CÆSAR AUGUSTISSIME, nemo diffitebitur, qui virtutes Tuas, Imperatore Catholico dignissimas, cum Henricianis collatas, memoria repetierit, oculis ipse suis perspexerit, attentiori animo perpendere non detrectaverit. Age vero : Te in Henrico, IMPERATOR AUGUSTISSIME, Henricum in Te contueri non formidemus; dabit Sanctus, ut si quæ lineamenta ad omnimodam similitudinem necdum plene efformata sint, suo munere, suo patrocinio adæquentur. Veram Christianam heroicamque sanctitatem qui in solis anachoretarum tuguriis aut monachorum claustris sedem fixisse existimet, næ is profecto a rectis rerum perceptionibus longissime aberraverit. Sanctos omnes sequaces suos voluisse falli nesciam increatam, tametsi carne nostra obductam Veritatem, Evangelica docent eloquia, ut proinde hominum qualiumcumque ullam ab eo gradu conditionem excludi, vel cogitare nefas sit. Verum enim vero, ut suas singulis naturæ dotes, non omnes omnibus quadrare novimus; eo ferme pacto censendum, variam variis statibus definitam esse mensuram Sanctitatis, ut Regia et Cæsarea, a viliorum hominum scitis repetenda non sit : Magnos Constantinos, Magnos Carolos, magnos alios Reges ac Principes sanctos agnoscimus, quorum heroïcis vestigiis insistere, minoris sortis homines frustra conentur. Quæ cum in confesso sint omnia, veniam dabit æqualis Tibi cum Henriciana modestia, AUGUSTISSIME IMPERATOR, si paralleli dimensiones singulas pressius conferre aggrediar. Eas equidem in Henrico germanas Cæsareæ sanctitatis notas potissimum suscipere soleo: summam illam videlicet in Deum pietatem, ceteris omnibus virtutibus (quocumque demum nomine appellentur) stipatam quodammodo coronatamque. Tum quæ ad pietatem consequitur, eximiam religionem, Catholico cultu inviolabiliter commonstratam. Quibus qui indefessam juste ac paterne Imperium administrandi tutandique solicitudinem adjecerit, nihil opinor, ad Cæsareæ sanctitatis veram genuinamque imaginem desiderari patietur. Atque ut a prima exordiar, Te in Henrico depingi velim existimes, CÆSAR AUGUSTISSIME; quot ipsum lineis, tot Te coloribus repræsento. Nihil spirat, nihil loquitur Henrici Vita, nisi flagrantissimam illam pietatem, qua, me quidem judice, Imperio majorem se fecit Imperator integerrimus. De Te hæc verbis totidem dicta intellige. Plenæ sunt historiæ, pleni annales, plena chronica omnia iis argumentis, quæ Henricum ubique piissimum demonstrant, ubique fidei anchora inconcussum, spe firmum, caritate fervidum, ubique fortem, prudentem, justum, temperantem, ubique victorem sui, supra quam ferre soleat humana imbecillitas : continentia inimitabilem dicerem, nisi Te, castissima fide conjugali, imitatorem sui proximum, vel ipse attonitus demiraretur. Et harum quidem occultarum animi dotium, quæ Tecum communes ipsi fuere, Deum ferme solum testem et conscium habuit, verum quoties publicis Christianæ vitæ argumentis locus fuit, ea propalam exhibere minime

me erubuit, quibus religionis suæ apertissima documenta orbi patefaceret; dum per omnes Ecclesiæ festivitates et Christi Servatoris, et augustissimæ Matris, aliorumque Sanctorum solennia, quacumque Imperii parte degeret, ingenti apparatu ac celebritate, ad extremum usque spiritum constantissime recoluit. In orbis theatro loquor, AUGUSTISSIME IMPERATOR, testarique etiam audeo, æmulatorem Te in hac re Sancto haud inferiorem existere, dum pari zelo, studio, fervore Tuis omnibus, avita Austriaca pietate, adeo Te prælucentem conspexi, ut annuis quibusque celebritatibus ea sacellum Tuum Cæsareum religionis exempla exhibeat, quæ etiam piissimi quique imitentur : ut jam taceam Tuam illam in Deiparam Virginem singularem venerationem, qua Majorum Tuorum vestigia superans, unam illam, quam ipsi reliquam fecerant, Præsentatæ festivitatem non minori quam ceteras cultu et celebritate multo illustriorem reddidisti. Neque vero intactam præterierim principem illam religionis Tuæ palmaremque solicitudinem, qua redivivum Henricum, dictum Hungariæ apostolum, quotidie refers, insigni illo Catholicæ doctrinæ puritatem conservandi propagandique studio, dum veteres in Imperio hæreses comprimere, novis succrescentibus adversari non desinis, laudatissima ista et vere Henriciana in Romanæ Ecclesiæ supremum Caput veneratione, cujus oraculis dum obsequeris, Tuos quoque omnes obtemperare compellis; pulcra enimvero Sacerdotii et Imperii concordia, qua sola stante, hæreses omnes pullulantesque inde errores conteri, rescindi, eradicari necesse est. Viceris, CÆSAR CATHOLICISSIME, si Romanos ignes subsidiario ferro armisque istius sancti Regis, cujus diademate nuperrime redimitus es, potenter juvare perrexeris. Eadem religiosa pietas Henrico stimulos addidit, ut Christianæ fidei hostes, Imperium sæpissime infestantes, invictis armis retunderet, in Poloniam usque et in Bohemiam (Sclavorum ferme nomen ea ætas indiderat) victrices aquilas expandens; quod quam gloriose a Te præstitum sit, non est quod hic repetam, cum multiplices Tuas de nominis Christiani infensissimo hoste victorias alibi recensuerim. Nec vero minor Henrico gloria accessit, quod regni interiora componere, inquieta ingenia compescere, districtæ justitiæ clementiam adjungere noverit, quam quod externos hostes a finibus suis averterit. Te Te, IMPERATOR CLEMENTISSIME, in sancti Cæsaris gemina prærogativa præ oculis habuisse videtur Chronographus Saxo, id Henrico proprium faciens, ut *subditos lenitate permulcere prædulci, districtione reos terrere, totaque industria patriam munire incomparabili sedulitate numquam destiterit.* Ecquis autem, lenem juxta ac severam, in regnorum provinciarumque administratione industriam, ipsissimam illam Tuam esse non agnoscit ? Jam quo commiserationis sensu miseros prosecutus sit, clamant tabulæ omnes, Burgundi meminere hactenus, Mosellani loquuntur, testati sunt gregarii milites ipsi, quos lue afflatos solatus est; nec Troianos umquam deficiet memoria teneritudinis, qua ipsos vel rebelles in gratiam admisit. Procul remota non accersam, ut alterum rursus in Te Henricum exprimam, ubi hoc ipso anno paterna Tua viscera experti sunt Budenses flammis prope absumpti, ubi tot alii, eodem flagello attriti, Te consolatorem sensere, ubi recentissime in Bohemos Cæsarei Tui affectus, tamquam benefici solis tot radios circumtulisti, ut regiam S. Wenceslai coronam suscepisse non alia gratia videare, quam ut misericor-

diam

diam in afflictos, beneficentiam in pauperes, paterna in milites Tuos viscera, Tuam, ut verbo dicam, in omnes largitatem munifice profunderes; usque adeo ut æternum Tui desiderium Bohemis Tuis Te reliquisse, perspectissimum habeam, utpote a quibus avelli non potueris, nisi istic magnificentiæ juxta ac in emeritos milites pietatis Tuæ Cæsareæ perpetuum Tibi monumentum erigeres. Liceat postremum adjungere, non minimam Henrici laudum materiam, ab ea in subditos pietate repetendam, quod eorum bono, utilitati, opibus, fortunis vigilantissimam curam attulerit, favores illos in eos derivando, quibus humani commercii vinculo, vitæ commodis, ditionum nervo unaque securitati consuleretur. Diceres viam stravisse qua et Tu, PROVIDENTISSIME CÆSAR, ad benigni, propitii, munificique Principis lauream pertingeres, nempe qui Cæsaream illam subditis paterne favendi solicitudinem in postrema felicissimi regiminis Tui parte minime reponendam censueris, erectis jam nunc confirmatisque Societatibus, ut mercimonia quaquaversum exerceantur, quo dominationem Tuam leviorem sentiant subditi, dum ditiores gazas, tum Asiaticas tum Indicas Austriaci Tui, et Germani Mediterraneo, et Belgæ Oceano in terras Tuas, vicinis nequidquam obstrepentibus, accersunt invehuntque, Tua auctoritate, Tua potentia, Tuo muniti præsidio, quæ perpetua sibi fore confidenter augurantur. Nil modo reliquum est, nisi ut Tibi et Catholicis Principibus omnibus a sanctissimo Imperatore dictum existimes, quod ejus animo altissime semper insitum fuisse, docet tota Viri vitæ gestorumque series; quantum nempe discriminis æternitatem inter et modicum vitæ tempus intersit, ut a terrenis sordidus sursum evecta Christiana cogitatio, ad cœlestes thesauros nonnumquam ascendat. At enim Sancti ipsius quam nostris verbis ea referri malumus, quæ pag. 759 num. 19 disertius exposita commemorantur. Sic Henricum propitiatorem eximium Tibi devinxeris, sic Henricum in Te totum expresseris, sic Henricum in Tua sacra Majestate perfectissime redditum contemplabimur; eo etiam optatissimo cœlesti influxu cumulatum, qui noster magis quam Tuus dicendus erit, ut quem Belgæ nobiscum omnes ardentissimis modo votis et precibus postulant, Archiducem, paternarum virtutum æque ac ditionum heredem e cœlo impetremus; Tibi vero, MÆCENAS MUNIFICENTISSIME, prosperam, felicem diuturnamque incolumitatem. Sic demisissime vovent

SACRÆ CÆSAREÆ AC CATHOLICÆ MAJESTATIS TUÆ

Devotissimi Clientes :

JOANNES BAPTISTA SOLERIUS
JOANNES PINIUS
GUILELMUS CUPERUS

Societatis Jesu.

SYNOPSIS

TOMI TERTII

DE ACTIS SANCTORUM

JULII

Paulo tardius, ob varia interjecta impedimenta susceptamque nuper Hispanicam profectionem, prodit tomus hic de Actis Sanctorum Julii tertius, ab Operis principio vigesimus octavus, dies quinque, post novem jam editos, complexus, a decimo nempe ac decimum quartum, in quibus præter varias anonymorum Martyrum classes, ducenti et undeseptuaginta Sancti propriis nominibus exprimuntur. Ex his vero, recepta jam pridem a Majoribus methodo, juxta triplicem in Ecclesia statum, *Ecclesiasticum* nempe, *Monasticum* et *Secularem*, viris primum compendio hic in pares classes, ordine regionum, distributis, feminas, cujuscumque status sint, in quartam classem collegimus. Has autem classes non ingrediuntur antiqui Fœderis Patres, tametsi Latinis Fastis alicubi inscripti, ut alias satis monuimus. In hoc volumine, ad diem XIII, soli duo prophetæ recurrunt *Joël* et *Esdras*, quorum elogia propriis locis subjiciuntur.

EX STATU ECCLESIASTICO.

In hac principe classe debetur primus locus *Mnasoni Cyprio, antiquo Christi discipulo*, et *Silæ* seu *Silvano*, Pauli Apostoli socio, cui et *Apostoli* appellatio tributa legitur. Neuter scitur fuisse episcopus; neuter in plures dividendus est. *Mnason Cyprius*, cum *Jasone* male confusus, in optimæ notæ Martyrologiis sub *Nasonis* nomine perperam annuntiatur. Non minor, imo magis ambigua de *Phoca* disputatio, ut *Sinopensis episcopus*, quem laudavit Asterius, ab aliis distinguatur; cujus gesta cum aliorum, forte synonymorum, commixta videntur; Acta vero Græca tam imperite coagmentata, ut nec ad rerum, nec temporum rationem exigi queant. De *Heracla* patriacha Alexandrino non multa adjici potuere iis quæ de ipso dicta sunt in Tractatu chronologico ante tomum V Junii. *Petri* Cretensis et *Josephi* Thessalonicensis episcoporum clara quidem apud Græcos fama est, at de ipsorum gestis non nisi brevia compendia supersunt.

In Italia sanctissimi duo Romani Pontifices *Anacletus* et *Pius I* vix aliam materiam præbuere, quam quæ de eorum temporibus gestisque et pridem et sæpe agitata est, verosimiliter numquam exhaurienda, nedum concilianda. Latiorem campum expandisset *Seraphicus Ecclesiæ Doctor Bonaventura*, ex Ordine Minorum S. R. E. Cardinalis, si, quemadmodum ipse sanctissimi Patris sui Francisci, sic socii gesta ejus, paulo post obitum, in ordinem digessissent. Actorum vices supplent orationes nonnullæ, cum aliquo Galesinii opusculo, quæ omnia binis aut ternis seculis antiquiora cuperemus. Aliunde collecta sunt quæ ad aliqualem vitæ seriem, meritissimamque tanti Sancti gloriam conducere poterant. *Hermagoræ* episcopo Aquileiensi, S. Marci Evangelistæ discipulo, socioque ejus *Fortunato* etiam defuit, qui gesta et martyrium describeret. De reliquiis disceptatur potissimum, uti et de sacris exuviis Martyrum Lucensium, duce *Paulino* episcopo, qui utrum a S. Petro primus isti ecclesiæ antistes destinatus fuerit, satis exploratum reddere non potuit Florentinius. Episcopos alios suggerit Italia, imprimisque *Paternianum* Fani et Bononiæ, cujus identitas vel diversitas discutienda fuit. Bergomatibus datur suus *Joannes* episcopus, Brixiensibus *Optatianus*, Frequentinis demum *Marcianus*, ætatis incertæ.

Gallis eo solo titulo tribui potest gloriosissimus martyr, episcopus Carthaginensis *Eugenius*, innumeras ærumnas a Wandalis perpessus, cum aliis ei adjungi solitis; eo, inquam, solo titulo, quod Albigæ in Occitania præcipuum cultum consecutus sit. Utrum gentes aliæ aut urbes eum Sanctum sibi recte vindicent, disquiritur. Acta æstimatissima sunt, utpote a Victore Vitensi accuratissime descripta. *Hidulfus*, ex episcopo Trevirensi Medii monasterii in Vosago abbas, ex hac classe excludendus non videtur. Egregia ejus gesta, insigni Commentario, operose illustravit Humbertus Bonhommius, ejusdem cœnobii aliquando abbas; quem ad nos transmissum, atque ad normam nostram subinde reductum, nostrum fecimus. Præter hos e Gallia sunt *Pascharius* seu *Paschasius* Nannetensis, *Viventiolus* Lugdunensis, *Turianus* seu *Turiavus* Dolensis in Armorica, et *Menulfus* in finibus Biturigum episcopi.

Nullos pro hoc tomo Sanctos præsules suppeditavit Germania, nisi si *Hildulfum* ipsis adscripseris, Trevirensem aliquando, ut diximus, antistitem. Ex inferiori ordine tribui ipse potest *S. Ketillus* Wiburgensis in Dania ecclesiæ præpositus aut saltem canonicus; regularis, ut aiunt, sed ea opinor regula, quæ Canonicis omnibus, eo tempore adhucdum communis fuisse perhibetur.

In Belgio episcopus regionarius fuit *Etto*, Lætiis modo depositus, cujus Acta seculum sapiunt quo compilata sunt, variis difficultatibus intricata, quas satis promptum non sit dissolvere, nisi illorum pars maxima repudietur. *Marchelmus* sive *Marcellinus* presbyter, non ille supposit判itius, sed verus S. Gregorii Ultra-

jectensis

jectensis discipulus, S. Lebuini socius, Daventriæ in Transisalania honorari solitus, huc etiam spectat, quemadmodum et S. Rumoldi discipulus *Libertus* martyr, ecclesiæ Mechliniensis præpositus seu abbas, ut tum vocabant, cujus Acta Rumoldianis immixta sunt ad primam diem Julii; hic de prisco ejus cultu, atque de componenda ætate sola investigatio.

EX STATU MONASTICO.

Status hujus speculum et exemplar, luctuoso licet seculo, Orienti effulsit *Stephanus*, in celebri S. Sabæ Laura monachus, cognomento *thaumaturgus*, communius *Sabaïta* dictus; cujus Acta, tametsi acephala, pretiosa sunt, numquam antehac aut Latine aut Græce edita, a discipulo Leontio sincera fide composita, quæ bibliothecæ Seguierianæ accepta referimus. An inter ceteros Græcos, seu martyres seu confessores, monachi aliqui fuerint, non usque adeo nobis perspicuum est. Neque vero Occidenti lumen suum monasticum deest *Joannes Gualbertus*, Ordinis Vallumbrosani conditor, orbi Catholico adeo notus, ut eum appellasse sufficiat. Acta nobis edere licuit, quæ Majores nostri, Mabillonius et alii frustra quæsiverant: nimirum a B. Andrea, Sancti ipsius discipulo scripta; quibus accessere ingenti numero miracula, ab Hieronymo Radiolensi, opere bene magno collecta, quæ omnia satis fuse deducta invenies. Sunt et alii abbates duo non ignobiles *Petrus Perusinus* et *Leo Cavensis*. Ex Gallia solus prodit *Generosus* apud Pictones : nam *Hildulfum* ad alium ordinem retulimus. *Ansbaldus* abbas Prumiensis Germaniæ debetur, uti et *Udalricus* in Brisgoia monachus. *Hrosnata* Bohemiæ et Ordini Præmonstratensi non modicum decorem addidit. Ad eamdem classem spectare videntur *Placidus* et *Sigisbertus* in Rhætia, utpote e S. Columbani familia; forte et *Abundius* martyr Cordubensis in Hispania, atque *Drostanus* in Scotia : Belgium certe vitæ sanctitate mirifice ornavit *Vincentius Madelgarius*, uxoris itidem Sanctæ conjux, et quadruplicis Sanctæ prolis eximius pater, fundatis duobus cœnobiis Altimontensi et Sonegiensi inclytus; quorum postremum, seculo decimo exeunte ad canonicos seculares transiit. Nec prætereundus fuit *Pacificus* Minorita, primus a S. Francisco totius Galliæ Provincialis destinatus, et Lensii in Artesia pridem honoratus.

EX STATU SECULARI.

Inter Græcos eminent *Martyres* XLV *Nicopolitani*, quorum dantur Acta Græco-Latina. Hisce adde *Bianorem* et *Silvanum* in Pisidia, *Apollonium* in Cappadocia; tum *Martyroclem*, *Marcianum*, *Michaëlem Malinum*, *Mamantem*, *Serapionem*, *Onesimum thaumaturgum*, *Heraclium* et alios, quorum Acta desiderantur. In Italia Romæ illustrissimi sunt *septem Fratres martyres* cum heroïde matre *Felicitate*, laudati a S. Gregorio magno. Hæc a S. Symphorosa distinguitur ; de reliquiis porro non una quæstio examinatur. *Nabor* et *Felix*, quo apud Mediolanenses clariores fuere, eo spinosioris inter ipsos et Colonienses controversiæ capita dici possunt : nos odiosæ litis decisionem, argumentis ultro citroque propositis, aliorum arbitrio dirimendam reliquimus. Parem ferme difficultatem adstruunt *Savinus* et *Cyprianus*, Brixiæ in Italia, an potius in Francia martyrio coronati? *Justus martyr* nescitur quo pertineat ; ast *Uguzo* ad Vallem Caverniæ in Insubribus, *Rufinus* et *Avenantius* ad Sarzanenses, *Lithardus* ad Cornuetanos spectant, *Sabinus* in agro Pictaviensi, *Justus* apud Bituricenses, *Justus* alter cum *Amico*, multarum discussionum occasio. Splendidissimum Germaniæ sidus *Henricus* Imperator scriptorem Vitæ nactus est Adelboldum Ultrajectensem episcopum, at cujus solum fragmentum habetur; thesauri instar futurum est reliquum, si alicunde refodiatur. Tam dolendam jacturam non resarcivit vulgatus Anonymus; ceterum conjugii immaculati integritas, aliæque præstantissimæ dotes Sancto vindicatæ, et quæ præterea ad vitæ ejus seriem et posthumam gloriam spectant, non levi conatu eruderanda et digerenda fuerunt. Insignem Sanctum porrigit Dania, regem suum *Canutum* martyrem, quem satis est nominasse. *Justus* confessor Trevirensis et *Juvenianus magnus*, Eystadii cultus, solo nomine noti sunt : de *Andrea* puero, a Judæis prope Œnipontum dire necato, plura monumenta reperta et elucidata. Belgium honestarunt *Sidronius* martyr, apud Messeniacenses, *Basinus* Trunchiniensis prope Gandavum; notiores longe cultu, quam veræ sint gestorum historiæ. *Dentlinus* infans, S. Madelgarii filius, cur Resæ in Clivia colatur, nullus satis certo hactenus tradidit.

EX SEXU FEMINEO.

In Oriente paulo notiores sunt *Hæmorrhoïssa* Evangelica, *Myrope*, *Sara* et *Cholinduch*. Apud Italos *Tuscana* vidua Veronensis, Ordinis S. Joannis Hierosolymitani; cujus Vitam mirum est, accuratius descriptam non esse. Celebrior est *Mildreda* Anglicana, Tanetensis parthenonis antistita, e cujus Actis pars non minima melius rescinderetur; tolerabiliora, ferme de translatione narrantur. In Belgio autem celebratissimæ sunt binæ *Amalbergæ*, altera *vidua*, Emeberti Cameracensis episcopi, ac Reineldis et Gudilæ, sed non plurium Sanctorum fœcunda parens; altera *virgo*, in variis Belgii locis solenniter culta, verum non confundenda cum alia synonyma virgine, apud Susterenses in Geldria, paulo minus celebri. *Ragenuflæ* Aiicuriensis in Gallo-Brabantia veneratio, constanti cultu in nobilium parentum sede hodiedum perseverat.

Atque hi sunt præcipui Sancti, quorum Acta in hoc tomo illustrantur ; quo autem die quibusve paginis reperienda sint singula, docet Index alphabeticus eorumdem toti volumini præfixus. Cetera in subjunctis aliis Indicibus quærenda sunt.

Præmittitur nostri Conradi Janningi elogium, auctore Petro Boschio S. J. T., cujus Tractatus de Patriarchis Antiochenis, jam prælo paratus, occuparet frontem voluminis, nisi major hujus moles præscriptos terminos excessisset.

FACULTAS

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS

SOCIETATIS JESU FLANDROBELGICÆ

ET SUMMA PRIVILEGII CÆSAREI.

Cum Edictis Philippi II Hispaniarum Regis, deinde Serenissimorum Archiducum Alberti et Isabellæ Belgii Principum, rursumque Philippi III, ac novissime Caroli II Regum, confirmatis 2 *Decembris* 1692, *et* 19 *Junii* 1694, *Provincialibus Societatis Jesu, per Flandrobelgicam pro tempore futuris, potestas facta sit eligendi Typographos et Bibliopolas, qui, ad quorumcumque exclusionem, sibi imprimere ac reimprimere possint libros et opera quælibet, rite approbata, curantibusque ejusdem Societatis Patribus edita aut porro edenda, sub consueto suæ Majestatis Privilegio, non aliter impetrando, quam in scriptis obtenta et præexhibita licentia prædicti Provincialis; idque sub gravibus pœnis, in contraventores aut aliter impressa importantes statutis, ut latius in ipsis patentibus litteris apparet. Cum etiam sua Cæsarea Majestas idem valere voluerit in ditionibus, S. R. Imperio subjectis;*

Ego infrascriptus, Societatis Jesu per Flandrobelgicam Præpositus Provincialis, potestate ad hoc mihi facta ab Adm. R. P. N. Præposito Generali Michaële Angelo Tamburino, concedo Jacobo du Moulin *facultatem sic imprimendi, et per se aliosque vendendi infrascriptum opus, ex more nostræ Societatis (quod hisce attestor) recognitum et approbatum; videlicet, Tomum tertium de Actis sanctorum Julii, collectis et illustratis per Joannem Baptistam Sollerium, Joannem Pinium, Guilielmum Cuperum, Societatis nostræ Presbyteros Theologos. In quorum fidem hasce, manu propria subscriptas, consuetoque nostri officii sigillo munitas, dedi Antverpiæ* XXX *Decembris* MDCCXXIII.

ALOYSIUS SPAEN.

SUMMA

PRIVILEGII REGII.

Cæsareæ et Regiæ Catholicæ Majestatis diplomate sancitum est, ne quis, præter voluntatem Joannis Baptistæ Sollerii e Societate Jesu, ejusve ad illustranda Sanctorum Acta Adjutorum et Successorum, ullo modo imprimat vel recudi faciat, ex parte vel in totum, Tomos eorumdem, de argumento illo, vel jam editos vel porro edendos; aut alibi excusos excudendosve invehat, venalesve habeat: qui secus faxit, confiscatione exemplarium, et aliis gravibus pœnis mulctabitur, ut latius patet ex litteris, Bruxellæ datis.

Signat LOYENS.

Et ego Joannes Baptista Sollerius Societatis Jesu, permitto Jacobo du Moulin, ut Tomum Tertium de Actis Sanctorum Julii, meo permissu ab ipso impressum, publicet.

Datum Antverpiæ pridie Kal. Januarii MDCCXXIII.

APPROBATIO

ORDINARII.

Tomus hic tertius de Actis Sanctorum Julii, totius Operis octavus et vigesimus, a PP. Joanne Baptista Sollerio, Joanne Pinio et Guilielmo Cupero, Societatis JESU *presbyteris Theologis, solitis studio et diligentia, ad Dei ejusque Cœlitum gloriam, elaboratus est, nihil continens quod fidei aut bonis moribus repugnet; ut proinde utiliter in lucem prodíturus sit. Ita censeo. Antverpiæ* III *Kalendas Januarii* MDCCXXIII.

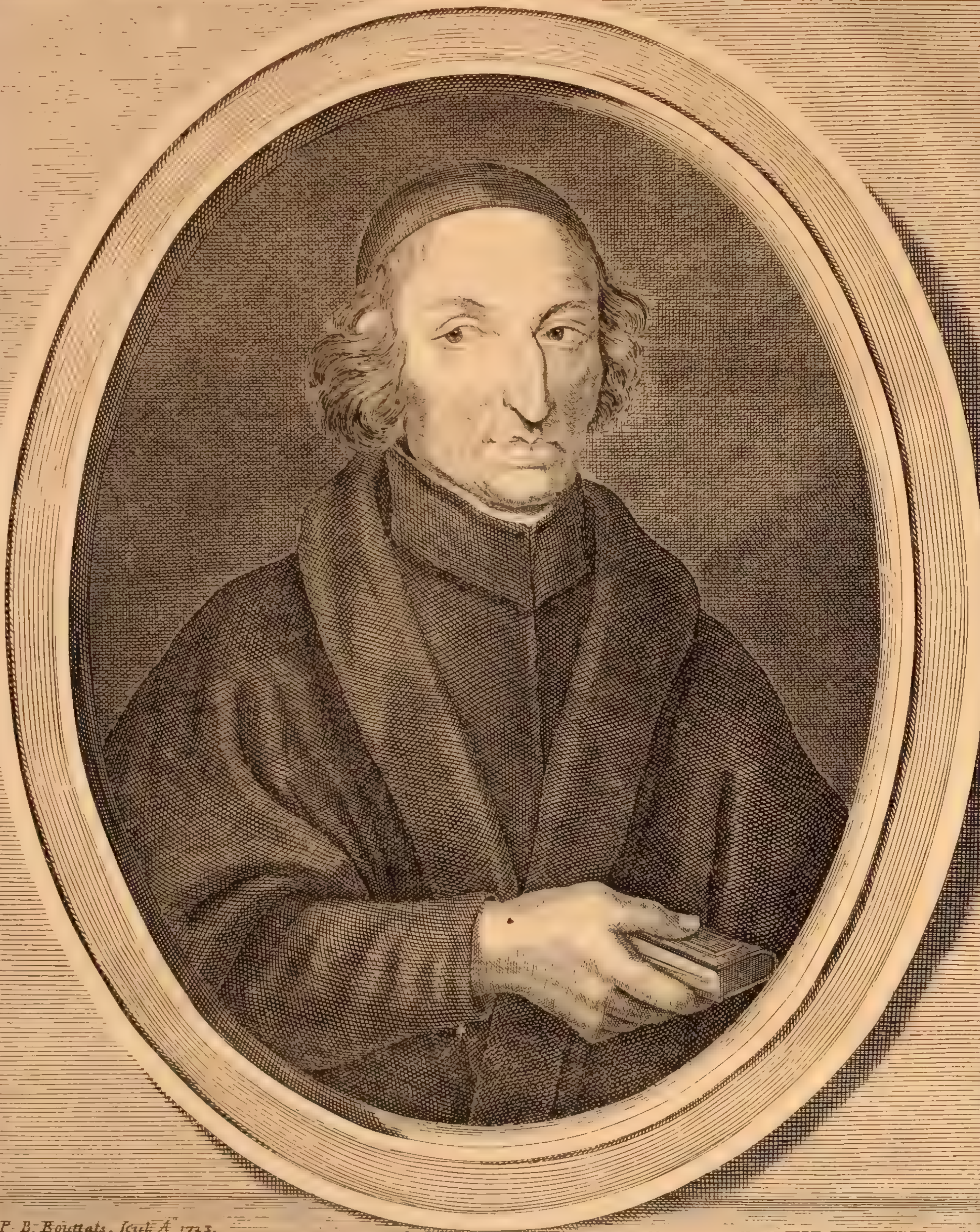
F. G. ULLENS

Can. Schol. Offic. et Lib. Censor Antverpiæ.

PROTESTATIO

AUCTORUM.

Quod identidem protestati sunt decessores nostri, in hoc de Actis Sanctorum Opere, se servatas velle Urbani Papæ VIII Constitutiones ; neque suis, aliorumve huc relatis Commentariis aliud pondus tribui, quam sit historiæ, ab hominibus errori obnoxiis scriptæ : idem ante hunc Tertium Tomum Julii denuo protestamur.

P. B. Bouttats. Sculp. A° 1723.

P. CONRADUS IANNINGUS
OBIIT XIII AUGUSTI MDCCXXIII, ÆT. LXXIII.

Præcipiti damnata crisi, meliore soluta,
Vindice Janningo, pulcrius Acta nitent.

Lith. du Senat Baronsse, Paris

ELOGIUM

R. P. CONRADI JANNINGI

HAGIOGRAPHI SOCIETATIS JESU ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΤΟΥ

AUCTORE PETRO BOSCHIO EJUSDEM SOCIETATIS PRESBYTERO.

§ I. *P. Janningi natales, educatio, studia tum in seculo, tum in Societate, accessus ad Museum Hagiographicum.*

Annus hic Museo nostro fatalis fuit, dum nobis eripuit P. Conradum Janningum; virum de Sanctis omnibus, quorum Acta per annos facile quadraginta vel ipse
B magnam partem edidit, vel a majoribus edita defendit, vel a posteris edenda comparavit, optime meritum: ut gratissimum, credo, facturus sim non illis modo, sed et tibi, Lector hagiophile, si quidquid in hac parte gessit, atque adeo vitam ejus omnem, aut summa potius vitæ capita, pro instituto ab Hagiographis hactenus more, quam fieri poterit brevissime, delibavero. Palam certe hinc fiet, et quantum diuturnis ejus laboribus tribuamus ipsi, et quantum illis ab universa republica litteraria debeatur.

P. Conradi Janningi obitus anno 1725.

Natales ejus, et educatio;

2 Natus erat P. Conradus Groningæ, urbe nobili, quæ uni de septem fœderati Belgii provinciis, cujus ipsa caput est, nomen dedit, parentibus inter mercatores spectatis Arnoldo Janninck ac Balduina Tinga, anno superioris seculi quinquagesimo, decimo sexto Kalendas Decembres. Quam vero pie educatus fuerit, nihil opus est dicere; quando utrumque parentem habuit Romano-Catholicum, quod quidem nomen in provinciis illis vix usquam sine integerrima vita consistit. Et vero quidni domus illa religiosissime fuerit instituta, e qua liberi quinque prodierint, quorum tres peculiaribus votis divino cultui
C se manciparunt? Conradi enim exemplum, sorores duæ secutæ sunt. Accedebat huc etiam cura singularis et affectio, quam ad nepotis hujus sui rectam educationem afferebat avunculus, ecclesiæ, nescio cujus, Catholicorum Groningæ Pastor.

humaniora studia, ingressus in Societatem Jesu;

3 Is porro cum jam id ætatis esse adolescentem videret, ut humanioribus litteris dare posset operam, eo animum ejus cœpit impellere, quo sponte inclinatum pridem adverterat. Destinatur ergo ad studia litteraria Conradus summa cum sua tum parentum voluntate; qui tamen, ut erant avitæ religionis ac virtutis in paucis tenaces, committere noluerunt, ut academiam domesticam frequentaret, ne quid forte de utravis in filio suo vel magistrorum hæresis, vel nota sodalium heterodoxorum licentia societasque detererent. Tandem de Meppa cogitatum, oppido non obscuro Westphaliæ ac ditionis Monasteriensis, ubi sub disciplina Societatis Jesu studiorum illorum fundamenta jaceret, quibus postmodum Antverpiæ in numerosiori gymnasio nostro gloriosam coronidem imposuit, primas ibi fere inter plurimos, non secus ac Meppæ, sibi solitus vindicare. Ordinis interea nostri desiderium una cum litteris ac pietate non hauserat modo, sed etiam prodiderat aliquoties; nec vero ulla in Præposito Provinciali mora fuit, quin candidatum ad Instituti nostri rationem tum natura quodammodo, tum industria factum, admitteret continuo; modo ut parentes annuerent. Et faciles illos quidem Janningus noster offendit; at non item avunculum illum, de quo jam facta est mentio, quique nullum non movit lapidem, ut clero seculari nepotem adjungeret. Restitit hic tamen et pervicit: atque in Societatem receptus, Mechliniam ad Tirocinium ceteris aliquanto serius advolavit, octavo Kalendas Decembres anno Christi MDCLXX. D

quid in ea gesserit, ante Hagiographiam.

4 Ibi demum quanto studio ad virtutes viro religioso dignas Conradus incubuerit, id argumento esse potest, quod etiam minutiora quædam, istic fere tantum præscribi ac servari solita, ad ultimam usque ætatem constantissime retinuerit. Biennio inter hæc elapso, nuncupatisque reliogiosis de more votis, Antverpiam mittitur, philosophorum placitis imbuendus, quæ altero post anno solenni publicoque certamine propugnavit. Inde porro Mechliniam redire jussus, lectissimam ac frequentem ibi tum temporis juventutem pietatis simul et grammaticæ præceptis informandam accepit. Quartum jam annum id agebat, cum sub autumnum anni MDCLXXVIII vapores pestiferi dira contagione Belgium afflarent, atque imprimis Antverpiam: ubi tum egregie sese prodidit probavitque civibus per domos pene singulas misere morientibus nostrorum caritas; quam frequentia sacerdotum fratrumque ad ægros comitantium funera decorarunt. Neque vero Hagiographi nostri suam hic desiderari passi sunt operam, ne ipse quidem, quamquam octogenario jam proximus. Henschenius. Hic tamen de se minus, quam de Papebrochio suo, in quo spem omnem continuandi tam vasti Operis nostri habebat repositam, solicitus, id effecit ut ex hac acie Lovanium secedere juberetur; sapienti quidem, at sero tamen consilio: jam enim contractum intra viscera morbum gerebat, cum discederet. Lovanium vix attigerat, quando eum tristis nuntius consecutus est, mortem immaturam afferens P. Danielis Cardoni, de quo legi plura possunt ante tomum secundum Maii pag. XXXIII. Redegerat hæc victima caritatis labores iterum nostros, ad quos a biennio sublevandos accesserat, ad solos Henschenium ac Papebrochium, quorum hic etiam Lovanii jam vix medicis spem vitæ ullam faciebat; convaluit tamen aliquanto post, ope, ut pie creditum est, S. Francisci Xaverii; ut adeo sub anni sequentis Februarium incolumis rediret Antverpiam. Tum vero Henschenius et acceptæ in Cardono cladis, et vix satis depulsi a Papebrochio periculi, et suæ demum senectutis memor, prospicere voluit in posterum, sociosque Operi suo promovendo asserendoque conquirere. Eos inter primus occur-

rit

AUCTORE P. B.

rit Janningus noster, Græcis tum litteris Mechliniæ tradendis occupatus, quem ob egregias dotes potissimum delegit ex omnibus, tametsi nec sacerdos adhuc esset, nec Theologiam edoctus.

§ II. *Janningi labores Antverpiæ; Theologia Romæ audita; Sacerdotium; itinera per Italiam, eorumque emolumenta; reditus in Belgium.*

Fit Hagiographus anno 1679;

Antverpiam ut accessit anno MDCLXXIX, mense circiter Martio, statim Operi accinctus est; et principio quidem, tetrico in pulvere nec admodum decoro versatus, corrigendis typis, maxime græcis, concinnandis indicibus, rebusque ejusmodi obscuris aliis et fastidio plenis tam multam operam ac facilem dedit, ut anno sequenti dimidius Maius tria in volumina sectus prodiret in lucem; quem deinde Papebrochius, una cum Janningo (nam Henschenius ætatem gravem obtenderat) accitus Paderbornam detulit, Reverendissimo ac Celsissimo Principi Ferdinando Furstenbergio, Episcopo Paderbornensi ac Monasteriensi, mæcenati suo, repræsentandum. Reversus e Germania Conradus in Actis græcis S. Symeonis Stylitæ Junioris, ac matris ejus S. Marthæ, itemque S. Andreæ Sali, latine vertendis, atque eruditione, quanta tum quidem poterat, illustrandis totus fuit. Occupant illa in mense Maio tomi quinti ac sexti partem satis notabilem; habebat vero ea jam prælo parata priusquam ad studia Theologica mitteretur, tametsi priora anno MDCLXXXV, eo procul agente; postrema vero anno demum MDCLXXXVIII, sint edita.

mittitur Romam ad audiendam Theologiam 1681,

6 Cum jam annos duos propemodum cum dimidio in Hagiographiæ, ut ita dicam, tirocinio, sub magistrorum in ea versatissimorum, Henschenii ac Papebrochii, disciplina posuisset, essetque in eo (ut Papebrochii verbis utar) *insigniter probatus*, ac Musei nostri statum omnem et rationes ita perspectas haberet, ut intelligeret facile, quidquid ad supellectilem ejus litterariam vel utilibus, vel necessariis monumentis augendam quoquo pacto facere posset; visum est Henschenio exorare superiores, ut ne in Belgio Janningus, sed Romæ potius Theologiam audiret; aliusque interea sibi ac Papebrochio e junioribus sacerdotibus moderatorum arbitrio idoneus legeretur adjutor. Utrumque concessum est: Romam Janningus Antverpia discessit anno MDCLXXXI, v Kalend. Septembres; sub idemque tempus Lovanio Antverpiam Hagiographis suppetias venit Franciscus Baertius.

magno Musei nostri bono.

7 Multa sibi quidem Henschenius ac Papebrochius jam tum, cum de mittendo Romam juniori illo socio cogitarent, itineris ejus et commorationis in Italia in rem suam ac Sanctorum emolumenta spoponderant; sed multo tamen inferiora, quam postea perceperunt; imo quam percepit Papebrochius et qui eum secuti sunt ac porro consequentur: nam Henschenius ante diem extremum obiit, quam e Belgicis finibus ille propemodum in Gallicos pedem extulisset. Enimvero minime otiosa erat Janningi Romam adeuntis peregrinatio; etenim ne fortuito, ut in urbem quamque ventum esset, ad visenda quælibet vagari posset, descripta gerebat secum ac designata omnia, quæ ex itinere sive in Gallia, sive in Italia examinare, requirere, transcribere ac Museo nostro submittere jussus erat. Hanc ego instructionem inter schedas ejus adhuc reperi, Papebrochii manu exaratam; quam et aliæ subinde atque aliæ secutæ sunt, cum jam Romæ consisteret, quo advenerat XVIII Kalend. Decembres, paucis post diebus, quam exercitationibus istic Theologicis initium dari solet.

Sacerdotium ejus ac tertia Probatio,

8 Fovebat interim Janningus conceptum in Belgio desiderium vitam omnem ac studia Sanctorum obsequio devovendi; quod quidem ut bene verteret, sacerdotio initiatus v Kal. Novembris anno MDCLXXXIV, diem illum ad celebrandas primitias optatissimum nactus est, qui Kalendas ipsis Novembribus Sanctorum omnium cultui sacer instabat. Anno deinde, qui supererat, Theologiæ quarto feliciter decurso, Florentiam destinatus est, ut ex instituto Societatis nostræ, primos illos vitæ religiosæ spiritus, qui per assidua studia, crebraque negotia debilitari non raro solent, Deo ac sibi unice vacando instauraret. Itaque jucundissima hæc ei sors accidebat, tum quod ad sancta ejusmodi exercitia suopte ingenio propendebat plurimum, tum quod ea Florentiæ potissimum jubebatur obire: ubi bibliothecæ essent vetustis codicibus locupletes, in quas excurrere non numquam per otium liceret, atque ingentem inde messem in horreum nostrum Antverpiense congerere. Et vero ne spes illum sua in loco falleret, fecit imprimis, clarum carumque eruditis omnibus nomen, Antonius Magliabechius, quo viro nemo laboribus Hagiographicis commodare magis poterat, nemo commodabat libentius, ut adeo Janningum humanitate sua utilissima, officiisque propemodum obrueret; scribit hoc ipse ad Papebrochium die Natali Domini anno MDCLXXXV his verbis: *D. Magliabechius septimana superiori tota se mihi totum impendit, conducendo ad præcipuas quasque bibliothecas, ac reducendo domum confusissimum ob nimiam ipsius humanitatem.* Quanto autem id operæ pretio factum sit, longum est dicere; satis erit ipsum, qui maxime sensit, testem infra Papebrochium adducere.

excursio in regnum Neapolitanum et reditus in Belgium.

9 Solent nostri in sacro illo recessu, qui studia absoluta consequitur, annum fere integrum collocare; sed perspectam nimis habebant Superiores Conradi nostri in solida quaque virtute constantiam, animique assiduam cum Deo conjunctionem, quam oris habitusque prodebat serenitas ac modestia sui semper ac per omnia similis; quam ut ei totum illud tertiæ probationis (sic enim dicitur) spatium indulgendum putarent. Romam igitur quinto circiter post mense quam inde Florentiam abierat, revocatus, facultatem obtinet, quam pridem exoptaverat Papebrochius, excurrendi in regnum Neapolitanum, indeque porro, quacumque visum esset, in Belgium redeundi. Ea ipse, ut liberaliter erat concessa, haud minus sane liberaliter usus est, ut Neapolim usque totam pene lustrarit Italiam, numquam vestigia relegens, sed alio semper, quam quo venerat, itinere revertens; atque id cavens unice ne quidquam præteriret, quod ad Sanctorum Acta posset aliquid, quantulum id cumque demum esset, conferre; quæ cura illum Venetis toto fere mense detinuit. Atque hujus quidem rei testis est libellus, quem sibi scribebat in via, centum facile paginas complexus, in quem congesta habemus ea tantum, quorum alia monumenta non invenerat; ne memoria penitus exciderent Ita Domum tandem rediit affecto admodum anno MDCLXXXVI ad Papebrochium suum et tot ante submissis identidem Sanctorum thesauris, et tot

modo

A modo secum allatis, et ipsius latoris conspectu, et suo atque Henschenii tam salubri consilio, quo socium illum in Italiam mittendum ante curassent, mirifice exultantem. Quin etiam continere se deinde non potuit, quin hæc Janningi merita posterorum memoriæ, Tomo VIII Maii in Vita R. P. Godefridi Henschenii num. 33, hoc elogio commendaret : *Sane vix possim explicare verbis, quantæ per hos annos quatuor* (imo fere quinque, quibus in Italia Janningus egerat) *utilitates ex illo consilio nobis emerserint, et quantæ porro exstituræ prævideantur.*

§ III. *Iter in Bohemiam et Austriam, ejusque fructus.*

Destinatur in Austriam; Opportunus hoc etiam ex capite Janningi adventus fuit, quod jam exercere præla cœperant tomus sextus ac septimus Maii; qui cum simul ambo vulgandi essent, Papebrochium et Baertium oppido fatigabant; donec utrumque B novus hospes oneris parte magna levavit. Tenuit hic labor, annum totum MDCLXXXVII, cum sequentis mensibus aliquot. Tomum septimum dedicatum volebant Serenissimo ac Reverendissimo Principi *Maximiliano Henrico*, Archiepiscopo Coloniensi, S. R. I. Electori, etc.; cui proinde æquam judicabant, ut ab aliquo ex Hagiographis coram offerretur in manus. Illud porro consilium alterius occasio fuit : nam ut mercatorum avaritiam lucro jam percepta non satiant, sed ad majora tentanda proritant; ita Papebrochii nostri insatiabilem sacrarum divitiarum aviditatem allatæ nuper tam feliciter ex Italia gazæ acuerant potius, quam restinxerant. Quid ni, inquit, si Coloniam vel Bonnam eundum est, eadem opera procedatur ulterius, atque adeo Germania, tot antiquis instructa bibliothecis, spectetur universa? Dictum factum. Janningo hæc sparta committitur, et comes additur Baertius : nam licet hic ætate tantillum et suscepto religionis instituto præcederet; ille tamen erat in Opere prior, Italice Germaniceque peritior, et itineribus pridem sacrisque spoliis conquirendis assuetus.

C *lustrat Germaniæ bibliothecas,* 11 Discessum est exeunte Aprili anno MDCLXXXVIII. Vix Coloniam advenerant, cum intelligunt Serenissimum Principem Archiepiscopum, Bonnæ periculose decumbere : eo igitur sese cum inscripto illi opere sine mora proripiunt; quod quam gratum ægrotanti etiam gravissime Principi acciderit, et præsenti munificentia, et amplis, si convalesceret, promissis testatum esse voluit. Ita feliciter ea itineris parte, quæ totius expeditionis occasio fuerat, perfuncti, ulteriorem in Germaniam penetrant; sed tam sedula ad rem suam attentione, ut si quam ad urbem accederent, non id notarent modo, quod ibi de Sanctorum Actis, reliquiis, cultu, translationibus, inscriptionibus ceterisque monumentis nancisci poterant; sed in vicinos etiam pagos nonnumquam atque abbatias excurrerent, cum vel minima promovendæ Sanctorum gloriæ spes invitabat. Volupe mihi sane fuit ea omnia cum in litteris, tum in libello, seu, ut vocant, itinerario a Janningo per loca diesque singulos consignata percurrere; tanta in iis eruditio, tanta accuratio est. Divitiæ longe maximæ Aschaffenburgi repertæ, scriptorum, inquam, R. P. Joannis Gamans, immensa congeries : unde seligere non pauca per superiores licuit, quæ ad Sanctos, undecumque collecta, pertinebant; sed ea (proh dolor!) cum Aschaffenburgo Francofurtum aliquanto post nostrorum discessum veherentur, invidus Mœnus lethæis undis æternaque, uti subinde renuntiatum est, oblivione demersit.

uti et Bohemiæ, 12 Pari sagacitate pervestigata Pragam usque Bohemia est. Et Pragam quidem tenuere VIII Kal. Julias; ibique diebus aliquot substitere, emolumento suo minime pœnitendo. Nam præter Martyrologium membranaceum Danico-Franciscanum, de quo videri potest Usuardinum nostrum, et quo Janningum donavit R. P. Cristelius Præpositus Domus Professæ, olim illi Romæ cognitus; itemque præter ingentia volumina de rebus Bohemicis ab ipso Auctore R. P. Bohuslao Balbino Hagiographis dono data, cum in usum eorum quovis pretio digna sint: præter hæc, inquam, aliaque domestica beneficia, alia illis oblata sunt ab externis : quarto enim die ex quo in urbem advenerant, non modo faciles ad Celsissimum Principem Archiepiscopum aditus, sed et facultatem ab illo obtinuere ipsius manuscripta quædam examinandi, et commendationem apud RR. Admodum DD. Ecclesiæ metropolitanæ Canonicos, ad eorum et tabularium, seu, ut E dici solet, archivum, et bibliothecam, quæ ne Balbino quidem umquam patuerat, non ingrediendam dumtaxat, verum etiam perscrutandam. Itaque dum alia istic annotant, alia describunt, dies, ut modo dicebam, aliquot abierunt. Non nihil etiam temporis sibi nobilis Abbatia Strahoviensis ac S. Norberti monumenta, non nihil alia per urbem amplissimam templa, sacris ditata pignoribus, vindicarunt. Sed hæc mihi cum Janningo persequi singula non licet.

et maximo fructu Cæsaream Vindobonensem, 13 Minora hæc tamen fuerunt omnia præ iis quæ Viennæ retecta sunt. Venerant eo itinere sex dierum continuo, fracti admodum et insomnes; nam et via difficilis, et perincommoda fuerant hospitia, in quibus pro lecto pavimentum esset, raro stramine sparsum. Ubi primum in augustissimam bibliothecam Cæsaream medio circiter Julio intromissi volvere cœperunt codices, attoniti hærebant ambo, nec satis certi quid agerent. Statuebant enim, si quæ e re sua essent, describere omnia in loco vellent, menses bene multos exactum iri. Ac de latinis quidem instrumentis minor erat solicitudo, quam de græcis : cum adjutrices ad illa manus conduci facile F possent; non item ad hæc. Simul ergo tum inter se, tum per epistolam cum Papebrochio de autumno atque hieme istic transigenda deliberant; simul ita scriptioni se totos impendunt, ut Baertius tentatam aliquoties in itinere valetudinem, indefesso labore non parum affecerit; donec misertus utriusque Augustissimus Imperator post menses circiter duos copiam fecit, Codices græcos, qui, ut erant præcipui, ita plurimum operæ ac temporis exigebant, secum asportandi, describendos in Belgio, ac subinde Viennam, uti factum est, remittendos. Ita factum, ut non modo reditum maturare, verum etiam excutere ante illum varia per Austriam non sine magno rerum incremento monasteria licuerit : fuerant enim pleraque, ut notat Janningus, a bello Suevico immunia; passa quidem expilationes Turcarum, sed qui ditiori inhiantes prædæ, obsoletos altoque obsitos pulvere codices facile contempserant.

benigne ab Imperatore susceptus 14 Confectis ex sententia negotiis litterariis, aliud sibi Janningus, priusquam Vienna discederet, audendum putavit. Sumptuosa nimirum operum nostrorum moles ut munificentia nasci at-

que

AUCTORE P. B.

que adolescere cœperat aliena; sic nostris porro viribus sustentari non poterat; neque ea jam erant Belgii tempora, quæ spem ullam facerent cujuscumque subsidii. Obierant quoque mortem non subditorum bono magis, quam nostro præmaturam Serenissimi ac Reverendissimi Principes, qui dum viverent, et non nulla contulerant, et sperare jusserant omnia. Erat quidem qui securos nos esse juberet; modo solum vertere, et Christianissimi Regis auspiciis continuare in Gallia Sanctorum Acta vellemus: sed ab eo consilio rationes tum temporis absterrebant gravissimæ. Maluit ergo Papebrochius ad aulam Hispanicam sese vertere, ac benignissimum Regis Catholici explorare animum: et sane rem brevi tam opportune promoverat, ut jam de prospero successu dubitari non posset, cum Janningus, probe conscius, quo loco apud Augustissimum Imperatorem haberentur Acta Sanctorum, antevertendum sibi Papebrochii conatum putavit; et vero antevertit. Tam promptam enim offendit Augustissimæ piissimæque Majestatis voluntatem, ad suscipiendam Operis nostri clientelam; ut Viennæ B etiamnum consistens ad Papebrochium scriberet, ne apud aulam Hispanicam porro quidquam urgeret. Præsagisse jam tum Janningum Sanctorum instinctu diceres, quæ futura deinceps erant: nam Catholici quidem Regis larga, ut assolet, esse poterat gratia, diuturna esse non poterat, sive ob insecutam brevi, ut mox dicturi sumus, Sacræ Inquisitionis Toletanæ procellam; sive ob mutatam in Belgio dominationem; qua id demum factum est, ut in uno Principe et Regem nacti simus Catholicum, et Magni Leopoldi æmulum erga susceptos olim clientes Imperatorem semper Augustum. Atque hæc expeditionis Austriacæ ac brevissimi temporis emolumenta fuere præcipua; quæ dum hisce laboribus insudabimus, nec Augustissimi Mæcenatis, nec Janningi, qui eum nobis paravit, immemores nos umquam arguent.

§ IV. *Quid egerit Janningus ex Austria redux; et nova ejus expeditio Romana; tum quis eam consecutus eventus.*

C

Reditus ex Austria in Belgium;

Vienna excesserat cum suo Baertio Janningus x Kal. Octobris; suadebatque adeo cœli autumnalis intemperies iter accelerare in Belgium; sed nihil hoc illos ab instituta peregrinandi ratione dimovit. Itaque per Austriam et Bavariam ac deinde per Sueviam et Lotharingiam redeuntes, quidquid celebriorum abbatiarum non longe aberat, discussere; et si quid in promptu erat, abstulere secum; sin autem longiores exigebat moras, id viros religiosos per Sanctorum gloriam flagitabant, ut ne postea descriptum mittere ad se Antverpiam negligerent; quod revera non nulli pro singulari sua humanitate cumulatissime præstiterunt. Atque hoc pacto medius propemodum December abierat, cum durissima quæque tum ab aeris injuria, tum a viarum asperitate periculisque perpessi quidem, sed incolumes tamen, atque opimis tot sacrarum bibliothecarum onusti spoliis, in lætissimos uterque Papebrochii amplexus venerunt, optata deinde cum eo, uti sperabant, Musei nostri tranquillitate partisque commodis ad elaborandum Junium gavisuri.

scripta apologetica pro Actis Sanctorum.

16 Sed enim quietis esse per adversarios, imo amicos nostros, non diu licuit. Nam eos quidem jam per annos viginti patienter ferre tacendo di- D dicerant; dum obscuris illi nominibus libellisque pugnabant, sibi magis suoque nomini infesti, quam nostro; verum anno demum MDCXCIII, cum bellum acrius, aperto serioque marte, moveri cœptum est, præsentissimam, nisi occursum esset in tempore, laboribus nostris universis perniciem allaturum, tum vero Conradi ardor, quantus in conquirendis hactenus Sanctorum Actis, tantus porro in defendendis eluxit. Primus ille arma, quæ ne tum quidem Papebrochius, vir pacis amantissimus, stringenda sibi putabat, eduxit; non ante reconditurus, quam pristinam suis ac majorum studiis gloriam, utilitatemque vindicasset. Scripsit ergo Apologiam triplicem, quam tomo primo Junii præfixam videre est; et ita scripsit, ut propulsare adversarium vellet, non lædere; et ita scripsit, ut edendo proxime Junio operam non subduceret; ac proinde strenuos illos Hierosolymorum instauratore simitatus: *Una manu sua faciebat opus, et altera tenebat gladium.* 2 Esdræ 4 v. 16.

Censura Toletana est novi itineris Romani occasio.

17 Tantillis opusculis immanes aliorum conatus contusos abunde testabantur, qui legerant, eruditi; auctoresque erant, ne quid sacris nostris lucubrationibus detractum temporis ulteriori ac E minime necessaria velitatione absumeremus; quando, ecce, dissipatam pridem ab Excellentissimo D. Didaco Sarmiento Valladares, Inquisitore tunc Generali, in Hispania procellam intempestivus fortissimi ejusdem integerrimique judicis obitus excitavit, quæ quam præcipiti, tam horrendo fragore detonans, in grandia quatuordecim operum nostrorum volumina, incogitantibus nobis, dirum fulmen intorsit, ipso illo, quo primum Junii tomum emiseramus in lucem, anno MDCXCV. Enimvero mirari hic licuit constantem ac mitem animum Papebrochii: perculsis enim omnibus infortunio alieno, solus ipse, cum primum inaudiit, placide subrisit suo, promptus, ut aiebat, quæ ut homo peccasse ostenderetur, pro ea, quam germanis Societatis Jesu filiis propriam esse voluisset S. Ignatius, submissione atque obedientia corrigere: sin ostenderetur nihil, non eam videri causam suam, cujus æquitatem facile probare, attonito licet orbi, non posset. Quod quidem postremum superiorum hortatu, tam prompte, tam accurate, tam erudite, tantaque modestia præstitit, ut nullo umquam alio facinore laudem ampliorem sit consecutus. Interea qui Hispana procuderant fulmina, moliri etiam F Romana sunt ausi. Ea res, ut intellecta primum est, Janningum denuo in Italiam compulit, motus accusatorum omnes observaturum; quod utinam in Hispania fieri potuisset!

tam utiliter quam necessario suscepti;

18 Ut Romam duobus fere mensibus attigit v Kal. Nov. anno MDCXCVII, sensit illico, quam necessarius istic esset; adeo jam apud plurimos adversa nobis præjudicia invaluerant; quippe quæ et multi suggererent, et refelleret nemo. Quare ipse circumcursare ad omnes continuo cœpit, quos ad res nostras, tot oneratas calumniis, conferre aliquid sive secundum illas, sive contra pronuntiando suadendove, posse existimabat. Purpuratorum inter eos Patrum (nam ceteros prætereo) nemo unus, opinor, tum Romæ fuit, apud quem causam nostram tum voce, tum scripto, tum utroque non egerit solertissime; apud ipsum imprimis, qui tunc Ecclesiæ præerat, Sanctissimum Dominum Nostrum Innocentium XII, a quo perbenigne acceptus est. Tantum vero hac sua tam sedula industria mense uno profecit, ut eodem anno, XVII Kal. Januarii Eminentiss. Cardinalis Norisius, in labores nostros (quod et in

libris

A libris suis dudum, et datis ad Papebrochium MDCXCIII litteris prolixe testatus erat) mirifice semper propensus, asserere Janningo non dubitaverit, ne apicem quidem unum, qui quidem ad Acta Sanctorum eorumque illustrationem pertineret, umquam prohibitum iri Romæ : id se jam collegisse statutum esse in ultima Congregatione, ubi tertius tomus Maii tertium relatus fuisset. Similia innuebant eodem die Eminentissimus Barberinus, ac biduo post Eminentissimi itidem Cardinales Petruccius atque Albanus, postea Clemens XI Pontifex re ac nomine Maximus; qui idem illi ineunte proxime Januario repetebat, hortatus eum, ne porro solicitus esset; sibi modo curam de Actis Sanctorum omnem relinqueret. Nihilo de se aliisque pluribus inferiora deinde asseverabant Cardinales, Acciaolus, Carpegna, etc. Et vero quod addixerant, præstitere; quando ad hunc usque diem in tam vasta tot voluminum mole, post tot tamque potentium delatorum conamina, post tam assiduas tot annorum discussiones, post Hispanicum denique præjudicium, omnino nihil, quod Acta proprie Sanctorum spe-
B ctet, Romana censura notaverit.

licet Romæ abrogata Censura Hispanica positive non fuerit.

19 Gaudebat merito tam prompta rerum suarum conversione Janningus ; sed in ea nequaquam sibi acquiescendum ducebat ; parum id esse ratus, quod sua libris nostris Romæ, totoque adeo orbe Christiano, fama constaret ; dum vel in uno regno Catholico infamia quam quæ maxime, puta hæreseos aliaque ejusmodi, stigmata circumferrent. Id ergo operam dedit, ut ea quacumque demum ratione inducerentur. Quam in rem urgere S. Officium non destitit, ut si quam in operibus nostris hæresim comperisset, eam notare ne gravaretur ; sin offendisset nullam, id aliquo saltem indicio positivo, ut aiunt, orbi patefaceret. Saxum hoc volvit ad annum usque MDCC ; quando tandem persuasit Cardinalis Norisius, id nec Romæ sperandum umquam, nec in Hispania necessarium esse, imo vero, inquiebat, inutile : *Cum enim constet* (verba sunt Eminentissimi) *libros post censuram Hispanicam Romæ examinatos fuisse, et nihil simile contra illos statutum fuisse ; quivis judicare poterit, illis non contineri, quæ Hispanica Inquisitio tam graviter damnat. Atque hæc ipsa causa est, cur sancitura non sit*
C *Roma positivi quidpiam ad justificationem vestram. Imo si quid etiam tale statueretur.....* Tum illa subdit, quæ pro ea, qua Janningum dignabatur familiaritate ac fiducia, dissimulanda non putabat ; sed quæ ego, ne quid offendam uspiam, libenter omitto. Permovit hæc tam candida denuntiatio, ut cœptis desistere, ac proficisci tandem Roma statueret, ubi nec timore jam amplius ullo, nec spe detineretur. Cum discederet ineunte Junio, anno MDCC, tum vero apparebat, quantam sui existimationem in omnium, Eminentissimorum præsertim Ecclesiæ Catholicæ Principum, animis spectatus toto fere triennio Conradus excitavisset : adeo singulari valedicentem honore tamque profusa benevolentiæ atque officiorum suorum testificatione prosecuti sunt, quod et pluribus deinde datis ad eum epistolis, quarum hic integrum adhuc fascem reperio, comprobarunt.

Janningus Roma per Austriam rediens Mæcenatem obtinet imperatorem.

20 Erit fortassis, cui jejuna hæc narratio, nimisque contracta videatur. At ego me talem hic fateor affectasse ex industria ; tametsi nusquam potuerim esse prolixior ; cum accuratissime suis quæque diebus ab ipso Janningo notata invenerim omnia, quæ toto hoc tempore qua voce qua stylo gesta ab eo sunt ; eaque tanta mole et copia ; ut, si enarrare opus esset singula, res et in volumen ingens abiret, et iis placeret parum, quos ego quia diligo imprimis ac veneror, usque adeo merito nolim offendi ; ut etiam ab hac qualicumque rerum illarum memoria abstinuissem ; nisi religio esset, præcipua Viri merita, dum ejus elogium adornare jubeor, ingrato silentio præterire. Sed redeo ad institutum. Conradus ab Urbe non sine nova Actorum codicumque vetustorum sarcina digressus, iter inde denuo in Austriam direxit; sed more peregrinandi suo, ut in eam scilicet curam semper intenderet, ne quid negligeret uspiam, unde aliqua ad Bibliothecam nostram fieri posset accessio. Viennæ id maximo Hagiographorum cum honore, tum emolumento confecit, quod ante decennium feliciter inchoaverat ; Sacram, inquam, ac Cæsaream Majestatem eo adduxit, ut non jam præteritis dumtaxat, sed etiam stabilitis in posterum ac perpetuis beneficiis Augustissimæ Familiæ nos habere vellet æternum obstrictissimos. Tot rebus tam præclare gestis, Antverpiam demum elabente propemodum anno seculari advenit. E

§ V. *Janningus, abrogata Sacræ Inquisitionis Toletanæ censura veteri, novum ejusdem decretum obtinet, Operi nostro perhonorificum.*

Electo novo Pontifice, operi nostro favente,

Vix domum redierat P. Conradus, cum defuncto nuper Pontifici Maximo suffectum intelligit SS. D. N. Clementem XI, antea Joannem Franciscum S. R. E. Cardinalem Albanum, quo neminem Romæ aut privatim faciliorem aut acriorem publice causæ nostræ patronum expertus erat. Gratulatus id nobis est continuo Eminentissimus Coloredus datis ad Janningum, VII Idus Januarii MDCCI, humanissimis litteris ; nam *Vestris quoque studiis*, inquit, *magnum profecto accessurum lumen confido ; et qui olim pars fuit in translatione e græco in latinum, nunc judex opportunissimus evadet.* Menologium præter alia quædam intelligit Basilianum, cujus mensem Aprilem ac Maium elegantissime versum dudum ac- F
ceperamus hoc titulo : *Acta Sanctorum ex Græco Menologio Cryptæ Ferratæ, Interprete Joanne Francisco Albano Urbinate Philosophiæ ac juris utriusque consulto, ætatis suæ anno decimo octavo.* Plura vide in Actis nostris Commentario Prævio in S. Marcum Evangelistam die 25 Aprilis § 1, num. 5 et alibi. Hæc de *Judice opportunissimo*, mirum in modum placebant, præsertim Papebrochio, certum jam sibi Romæ judicium pollicenti, quod frustra non semel invocasset ; quando, ecce, pendentem ea spe optimum Senem tam violenta febris invasit, ut mortem in horas pene singulas certissimam intentaret. Quid ageret eo rerum articulo Vir Catholicus? Ejuraret hæresim, qua damnatus erat? At eam nec ipse in scriptis suis assequi potuerat, nec interpellati toties ab eo judices exhibebant. Instrumentum ergo novum conficit, quod habes tom. 6 Junii, ubi de Vita et Virtutibus ejus, cap. 10, quo concipi fortius non poterat ad maturandam non quidem jam vivo, ut augurabatur, sibi, sed vel mortuo sententiam Pontificiam, qua vel propositiones in libris nostris hæreticas indicaret ipse, vel per Inquisitionem Hispaniæ indicandas mandaret.

AUCTORE P. B.

tertio ire Romam cogitat; sed sistitur.

22 Sed ne hæc quidem morientis, ut tum putabatur, Viri vox exaudita. Itaque Janningus, urgente fiducia, quam de Summo Pontifice, suo nuper in omnibus Achille, conceperat, iter in Urbem jam tertio meditatur, quo de negotio Hispaniensi supremi in Ecclesia Judicis auctoritate decerni tandem aliquid aperte curet. Consulere tamen ante per litteras visum est Eminentissimum Cardinalem Coloredum, qui hæc inter alia rescripsit pridie Kalendas Februarias MDCCV : *Examen. Tomorum vestrorum, quod præpropera quadam urgebatur sollicitudine, modo tantisper subsistit, ac tardiori deinceps perget itinere. Ceterum, quæ olim ab Inquisitione Hispanica prodierunt censuræ, non ab aliis, quam ipsius regionis auspiciis poterunt revocari; nec multum, quantum ad hoc, adventus vester prodesset; sed magis innitendum, ut ipsamet* (S. illa Inquisitio) *rationum vestrarum momenta perpendat, factumque honestiori quo poterit modo, aut retractet, aut declaret.* Sensit inde P. Conradus, quam etiam sub hoc Pontifice vera essent, quæ sub ejus olim decessore Cardinalis Norisius, ut modo narravimus, futura prædixerat; quod et aliis subinde litteris confirmatum est. Quare anno MDCCV omissa demum spe Romana, de modo agendi cum ipsa iterum Sacra Inquisitione Hispanica deliberari cœptum. Nec mora in Janningo fuit, quin continuo in Hispaniam ipse contenderet; inhibuit tamen aliquamdiu justissimis de causis, quas Matrito rescripserat consultus hac de re, R. P. Balthazar Rubius.

Eventus examinis operum nostrorum Romæ.

23 Lubet hic tamen, priusquam negotia Toletana prosequar, paucis attexere, quem tandem finem sortita sint Romæ apud Congregationem Indicis tam diuturna tomorum nostrorum, ut Acta Sanctorum continent, examina. Hæc sunt, quæ certissimo Auctore, sed qui se nominari vetuit, ex Urbe accepimus VII Kal. Julii MDCCVII : 1. Ad eum usque diem decretum in eos omnino nihil quidquam esse in illa Indicis Congregatione. 2. Jam remissos ab illa esse Tomos nostros ac restitutos accusatoribus..., ad quos pertinebant, et a quibus eos Congregatio commodatos habuerat. Ac proinde finitam esse causam. 3. Si quando contingeret eam denuo suscitari, ne rem quidem minimam statutum iri, nisi cum singulari ac magna benignitate et cautela in favorem (sic verba sonant Italica) ejusdem Operis. Hæc ille. Neque ulterius Romæ res illa agitata; nisi quod anno hujus seculi octavo et nono pronum se Sanctissimus Dominus ostenderit, ad causam nostram per se in Hispania promovendam, non decreto quidem ullo suo, at commendatione apud supremum Inquisitorem; sed voluntatem illam optimam suborta inter utramque curiam dissidia ad propria negotia distraxerunt.

Agit cum ipsa Inquisitione per procuratorem P. Josephum Cassani,

24 Interea (ut redeam, unde digressus sum) dum maturum expeditioni Hispanicæ tempus expectatur, commodum accidit, ut Romæ tunc essent, qui ad Generalem Societatis Jesu Præpositum deligendum convenerant ex provinciis, atque inter eos R. P. Isaacus de Bruyn, Provinciæ Flandro-Belgicæ tum Præpositus; is enim ad P. Papebrochium, XVII Kal. Aprilis MDCCVI, in hunc modum scribebat : *Quo tempore hic Romæ sum, deliberavi multis... an nihil possem efficere apud Romanum Pontificem contra Censuram Toletanam circa libros R. V., quando incidi in P. Joannem Marin, electorem provinciæ Toletanæ et Professorem primarium;* (editis operibus Theologicis jam tum clarum, nunc Serenissimo Asturiarum Principi a sacris Confessionibus) *qui dicit, esse Matriti in Collegio Imperiali P. Josephum Cassani, Professorem et Qualificatorem Supremæ Inquisitionis..., qui defensionem librorum R. V., libenter susciperet; et putat, se exemptionem a Censura procuraturum, modo loqui posset, quod non potest, quamdiu debita auctoritate, seu procuratione instructus non est. Quare rogo R. V. ut instrumentum procurationis, quo ipsum suum Agentem instituat, statim Matritum mittat, eique negotium commendet.... In mora periculum est; quia supremus Inquisitor curam demandavit Patri Cassani, conficiendi Catalogum omnium librorum a Suprema Inquisitione damnatorum, in quem convenit non referri libros R. V.* Nimis enimvero aperte divinam hic providentiam agnoscebat, qui Papebrochii causam æque ac suam sustinebat unice Janningus, quam ut imperata differret. Confectum ergo instrumentum procurationis authenticum, et ad P. Josephum Cassani destinatum est, Idibus Aprilis ejusdem anni.

qui causam nostram libente susceperat,

25 Arduum erat sane, si quod umquam fuit negotium; imo vero multorum judicio temerarium : is enim defendendus erat, quem tota execrabatur Hispania; defendendus, inquam, hic erat in ipsa Hispania contra adversarios et plurimos et potentes, contra gravissimi Tribunalis severissimam, eamque incredibili solennitate promulgatam quaqua vastissima S. Inquisitionis auctoritas per orbem utrumque porrigitur, sententiam; apud ipsam denique et per ipsam contra se Inquisitionem. Sed nimirum quanta res hæc erat, tantum ad eam Pater Cassani alacritatis, laboris, industriæ, constantiæ attulit ; quibus equidem virtutibus dubitem, an parem huic Viro reperire sit uspiam; sive cognatas illas habeat, sive Cœlitum ope in hac sua causa collatas. Ego me obstupuisse fateor identidem, cum eas epistolas relegerem, quibus ipse rerum a se gestarum gerendarumque rationem Janningo reddere consueverat; quasque ad Viri tanti memoriam accurate collectas servamus.

et ursit ita per libellum supplicem, et apologiam S. Inquisitioni oblatam;

26 Vix causam susceperat, cum a S. Fidei Tribunali exemplar obtinuit authenticum propositionum Danielis Papebrochii, quas censura notaverat; tum Operis nostri vindicias tam in Hispania pridem a pluribus conscriptas, quam ab Auctoribus ipsis excusas in Belgio corrasit : unde suum ipse, ut appellat, defensorium verbis ac stylo curiæ, quem probe callebat, accomodatum, tanta sedulitate elaboravit, ut noctes diesque meditando committeret, gravesque capiti dolores, ac, robusto licet, pectori debilitatem accerseret. Deproperandum enim omnino hoc negotium fuit, aut in Indicem proscriptorum operum, cujus editionem vehementer urgebat supremus cum suo senatu Inquisitor, libri nostri referendi. Cum parata tandem haberet omnia, implorato RR. PP. Præpositi Provincialis, Rectoris, et qui tum Regi ac Reginæ conscientiam moderabantur patrocinio, itum ab omnibus una ad Illustrissimum S. Inquisitionis Præsidem, postulatumque suppliciter, ut ne judicem in hac re, sed patronum agere vellet. *Renuebat initio ; verum ego,* inquit P. Cassani, *ab ipso solum petii, ut meum libellum supplicem audiret. Consensit ipse; auditoque in tantam raptus est admirationem, ut extemplo in alium virum mutatus, non jus dicere vellet; sed causam dirigere optaret, ut felici progressu felicem consequamur exitum.* Fortissima sane libellus ille argumenta continebat, quibus hoc unum Papebrochio concedi flagitabat Auctor, *quod ipsi ex strictissima* (verba sunt ipsa) *rigidissimaque justi-*

tia

A *tia distributiva competit:* nam *Gratiam*, inquit, *benignitatem aut indulgentiam petere meum non est; justitiam eamque strictam expostulo.* Idem subinde libellus una cum Defensorio Sacro Tribunali juridice oblatus, XI Kal. Febr. MDCCVII, tantum valuit, quantum P. Cassani aut suæ aut hominum quorumvis industriæ tribui posse negat.

ut brevi novum decretum pararetur:

27 Erant libri nostri atque eorum quod jam diximus Defensorium apud Qualificatores septemdecim, Theologos omnes, et in historia ecclesiastica magnam partem versatos: quorum tam assidua fuit in discutiendis, quæ proposita fuerant, capitibus opera, ut minime dubitaret P. Josephus, quin causam essemus ante mensem Augustum proximum obtenturi. Et vero ante elapsum ejusdem anni Novembrem hæc ad Papebrochium scribebat idem Pater: *Sciat R. V., nos nullam in Theologis Qualificatoribus, nullamque in judicibus difficultatem invenire. Ne apex quidem nobis objicitur. Quæ salvanda sunt, salva diu extant; quæ expurganda videntur, expurgari debent, et in hoc concordes sumus: hæc enim extra Propylæum duo aut tria loca sunt, et quæ nullam merentur* B *Theologicam censuram... In Propylæo... tantum corrigentur quædam Conclavium historiæ.* Jam tum ergo absolutioni matura erant omnia, et quidem ea solennitate gravitateque perpensa, ut parem in S. Tribunali umquam alias vel vidisse se, vel audivisse senex quidam ejus minister, Cassano teste, negaverit.

quod anno demum 1715 prodiit ab Eminentissimo Cardinale Giudice;

28 Sed nostra nimirum Actorumque Sanctorum intererat, ut quæ uno paucorum mensium judicio damnata essent, non nisi post iterata per annos multos examina absolverentur. Nam quæcumque demum tam lentæ sententiæ causa fuerit (quod silere consulto hic volui) eadem et innocentiæ nostræ, et ampliori gloriæ mirum in modum consuluit. Quamquam utrique cautum abunde fuisset, si uno saltem anno citius lata sententia superstitem adhuc Papebrochium recreare potuisset; sed et hic ante mortem habuit, unde sentiret haud dubiam appropinquare in Hispania redemptionem suam, tametsi obitum ejus toto amplius anno secuta est. Nam illustre Decretum, quod nonnulli probro sibi futurum timuerant, gloriæ sibi merito vertendum putavit, qui edidit exeunte anno MDCCXV Eminentissimus C S. R. E. Cardinalis, idemque supremus per Hispaniarum regna Inquisitor, D. Franciscus Giudice. Neque edidit solum; verum etiam toto mense Januario affixum templorum valvis hærere toto regno voluit, ac promulgari palam in omnibus cathedralibus aliisque majoris notæ ecclesiis, tam inusitato hactenus exemplo, ut exclamet in suis ad Janningum litteris P. Cassani: *Video ego, et dum video, vix credo.* Quam vero libenter id fecerit Eminentissimus Præsul, neminem nostrum, ne ipsum quidem Janningum tam procul positum latere voluit; dum non unas ad eum litteras dare dignatus est. Habe illas, Lector, quibus ornare præsidem studiorum nostrorum debita per epistolam gratiarum actione perfunctum vir tantus voluit; neque enim indigne feret, opinor, nos eas tanti facere, ut legi ab omnibus cupiamus. Sic habent, quantum quidem lepores Italicos latino rudique calamo adumbrare mihi licuit:

qui illud, utpote justissimum, libenter condidit, urgente Janningo,

29 *Admodum Reverende Pater: sua illa tam grati animi significatione eam in me voluptatem renovat R. V., quam tum percepi, cum licuit mihi tam præstantibus P. Papebrochii operibus jus illud tribuere, quod merito suo exigebant. Gaudeo equidem, cum quod restituere illa potui publicæ omnium utilitati; tum quod factum istud meum R. V. tam jucundum accidit. Neque vero immerito recreavit eam, ut quæ tantopere laboraverit ad sustinendam eorum dignitatem. Atque utinam novæ mihi sese occasiones offerant, in quibus testificari R. V. queam, et quanta sit ejus apud me existimatio, et quantum desiderium illi commodandi meum, quo et felicitatem ei perpetuam apprecatus, sum ac maneo obsequiis ejus ex animo addictissimus*, etc. *Matriti* 9 *Martii* 1716.

AUCTORE P. B.

et omnium maxime P. Josepho Cassani.

30 Habet hic Janningus suorum in causa Toletana laborum testem ac præconem nimis illustrem, quam ut alios requirat: nec enim vacat gesta mihi minutatim omnia recensere, quæ possim. De Patre autem Cassani quid dicam, qui novem et amplius annos continuos cœlum, ut dici solet, ac terram commovere non destitit, quo rem hanc ad optatum aliquando finem perduceret? Certe si multa narravero, non feret ejus, etiamnum superstitis, modestia; sin aliqua tantum delibavero, vereor, ut justitiæ faciam satis: quare ne quam ego in partem delinquam, alios pro me testes appello, atque in primis R. P. Petrum Blazquezium, Provinciæ Toletanæ Præpositum, qui in litteris, ad Janningum MDCCXI de E Patre Josepho scribens: *Qui in hoc negotio*, inquit, *promovendo insudavit, et, ut ita dicam, ad effusionem usque sanguinis sese fatigavit.* R. P. Gabriel Bermudez, tum Collegii Imperialis Rector, deinde Provincialis, ac nuper ad aures confitenti Regi Catholico præbendas adhibitus, hæc Janningo scribebat MDCCXV statim ab evulgato Decreto: *Hic* (Eminentissimus Præses) *fecit; P. Josephus Cassani promovit; multi quidem optarunt, laboraverunt multi; sed P. Cassani plus omnibus, incredibile, quo studio, quo ardore, quibus laboribus, passibus, patientia, sudore. Deessem mihi et meo muneri, si hæc ad Rev. Vestram non deferrem.* Quid plura? Paucis omnia complectitur aliorum elogia epistola ejusdem, quem dixi, R. P. Petri Blazquezii super eadem re data MDCCXV exeunte, ubi asserit, *P. Josephum Cassani superiorem esse laude omni, dignissimumque, ut illius nomen vel ab universa Societate celebretur.* Celebrabimus certe nos, tametsi alia nulla ejus essent tum privata, tum publica apud Societatem Jesu merita; quæ tamen alia sunt et multa et maxima. Dum enim stabit Opus hoc nostrum, legetur in eo memorabile illud S. Inquisitionis Decretum (tomo VII F Junii pag. 34) non modo ut palam fiat, quantum ei deferendum putemus: sed etiam ad Eminentissimi Judicis, qui condidit, eorumque qui promoverunt, Cassani imprimis ac Janningi, majorum denique nostrorum, in quorum gratiam prodiit, gloriam gratique animi nostri memoriam sempiternam.

§ VI. *P. Janningi labores Apostolici et litterarii.*

Multos pro confessione pœnitentes habuit.

Quis non miretur animum Janningi nostri tot curis, tamque edacibus occupatum, tot inter dimicationes, tot inter itinera longasque peregre moras atque intricatissima semper negotia potuisse ad scribendum appelli? At enim id multo etiam magis obstupescas, si labores ejus insuper Apostolicos noveris. Erant in augustissimo olim hoc templo nostro stupenda non pauca, quæ attonitos in sui admiratione hospites defigere consueverant; at illud longe maximum, et post flam-

AUCTORE P. B.

mas, quæ cetera sustulere, residuum, incredibilis hominum ad sacra Exomologeseos tribunalia festis profestisque diebus identidem recurrentium confluxus. Horum unum P. Conradus sub annum Christi MDCLXXXVII occupare jussus, ita brevi obsideri cœpit, ut nemo magis. Neque vero id mirum videri debet; quando in ipso vultu gestuque corporis modestiam, nescio quam, simplicissimam certe constantissimamque et gravi quadam dulcedine dulcique gravitate mirifice temperatam præ se ferebat; qua vel intuentes ad sese alliceret; ut autem quisque accesserat, maxime si perfectioris vitæ desiderio gustuque ducebatur, ita porro divelli a Janningo non poterat, tantam in eo consiliorum luminumque cœlestium copiam repererat. Jam vero ejusmodi hominum tantum est Antverpiæ (absit verbo invidia) quantum alibi nuspiam; itaque familias ad se facile pertraxit integras.

uti et pueros instruendos cum studiorum detrimento;

32 Notum vero iis esse puto; quibus Antverpiensium pietas utcumque perspecta est, quantum res hæc una per se facessere negotii debeat; cum opportune importune officii, consilii, solatii
B causa accedentes arcere non liceat; et ad ægros excurrendum sit sæpissime, nec raro apud moribundos pervigilandæ noctes, et plures quidem aliquando apud eosdem continuæ. Mitto alia id genus plurima, quæ non minus ab illo munere secerni difficile est, quam cum nostris hisce studiis componi. Senserat per annos jam multos Papebrochius, non sine ingenti Operis nostri detrimento adjutorem tam sedulum iis obrui curis, quæ in alium quemvis exonerari facile possent: quod adeo ut deinde fieret, ipse apud Præpositum Generalem accurasse creditus est, solatio quidem et suo et Janningi magno; at longe majori civium plurimorum mœrore; plurimorum, inquam: nam omnes ne sic quidem amoliri potuerat. Accedebat ad hæc juventutis erudiendæ studium singulare, quod tradendis publice per annos facile viginti quinque Christianæ doctrinæ elementis hac in urbe constanter exercuit, donec, moriente Papebrochio, gravioribus, quam ante, curis implicitus, abstinere tandem hoc etiam caritatis officio cogeretur.

scripsit tamen accurata multa,

33 Scripsit interea tamen, et multa scripsit Janningus: quemadmodum a tomo quinto Maii
C usque ad secundum Julii videre est. Quæ de Græcis latina fecit plurima, mihi quidem nihilo minus exacta quam elegantia videntur. In ceteris ita versatus est, ut quamcumque materiam tractandam suscepisset, eam non ante dimitteret, quam exhausta funditus esset. Quin imo tanta rerum non numquam monumentorumque copia undequaque petita delectatus est, ut eorum ordinem ac symmetriam sus deque habuisse videatur, et est certe, ubi aliquid hac in parte desideres; verum id aliunde rerum, ut dixi, multitudine ac varietate abunde compensat. Prolixus tamen haudquaquam fuit, nedum in scribendo præceps; sed lente, si quisquam, festinus; imo in meditandis versandisque argumentis suis quorumdam judicio nimius, ut merito mireris tam multa tam lente tot inter negotia conscribi ab illo potuisse: sed nempe tarditatem, ut pene dixerim, sedulitas compensabat, et quæ in historicis pendere ab hac utraque solet, eruditio atque accuratio singularis.

et apud eruditos in pretio fuit.

34 Hanc in hoc viro suspexere, quotquot aliquam pridem inter eruditos laudem adepti sunt, Mabillonius, Magliabechius, Eminentissimus Norisius, Schelstratius, Muratorius, Saxius, Lucentius, Galeardus, aliique permulti, quorum hic non D
modo officiosissimæ litteræ, sed non nullorum etiam pretiosa Museo nostro dona servantur. Et de Eminentissimo Norisio quidem jam satis memini superius. Mabillonius ut primum hominem vidit agnovitque Parisiis, continere se non potuit, quin suavissimo eum complexu stringeret. Quanti illum fecerit Magliabechius, modo etiam insinuatum est, operæ pretium tamen est audire, quibus eum verbis compellare sit solitus, si quando ad eum, quod sæpe factum, scriberet. Sic orditur epistolam suam die VI Decembris MDCXCVIII: *Reverendissime et Doctissime Pater, Domine, Domine mi, ac Patrone colendissime; Litteræ omnes Reverendissimæ P. V. gratiores mihi semper accidunt, quam sit datæ ad me essent a Principe quantumvis illustri*, etc. Schelstratius ac Saxius tanti ejus litteras faciebant, ut operibus suis non sine elogio inserendas duxerint; hic in Appendice ad Dissert. Apol. pro vindic. Mediol. SS. Corp. Gervasii et Protasii antiq. possess. Addit. 1; ille Antiq. Eccles. Chron. Diss. 3, cap. 2. Plus aliquid faciendum sibi putavit doctissimus Ludovicus Antonius Muratorius: is enim cum lucubrationes suas illustribus passim viris inscribat, E
Disquisitionem suam *in Indicem Sanctorum Martyrum, quorum corpora S. Gregorii Magni temporibus Romæ quiescebant*, jam tum ab anno Christi MDCXCVIII dicatam esse voluit *Clarissimo P. Conrado Janningo e Soc. Jesu;* Adisis, lector, tomum ejus secundum Anecdotorum pag. 193; ubi alia invenies, quæ mihi longum est, huc afferre præconia. Mitto alios, etiam (quod mirere) Heterodoxos complures: malim enim suis hominem virtutibus, quam alienis laudibus ornatum videri.

§ VII. *Privatæ ejusdem virtutes ac pia exercitia.*

Cura salutis ac perfectionis propriæ:

Quicumque ea perpenderit animo, quæ de P. Conrado narrata sunt hactenus, is virum sibi finget, opinor, ita laboribus curisque publicis immersum, ut privatis ac suis attendere vix potuerit. Verum tantum abest, ut partes Instituti nostri longe præcipuas ipse in postremis duxerit; ut sibi potius unice vacasse totus, ac sub- F
cisivam dumtaxat rebus extra se positis commodasse operam videatur. Et quamquam ceterarum artium rudis, eam tamen et calluerit optime, et præ omnibus, quos ego quidem noverim, solertissime semper exercuerit, qua virtutes illas atque opera aliorum oculis caute subduceret, quibus ad eximiam vitæ integritatem; intimamque cum Deo conjunctionem viam sibi muniebat; dissimulare tamen ita non potuit, quin ea saltem assecuti simus, quæ facilem ac certam de reliquis omnibus conjecturam offerant.

studium et usus lectionis spiritualis;

36 Ac primo quidem, quantum universe ad vitam quam religiosissime ducendam afficeretur, inde palam fecit, quod selecta pleraque de hoc argumento opuscula sibi compararet; præsertim, quæ paucis multa proponerent, eaque ad accendendam potius voluntatem, quam ad pascendum curiose intellectum elaborata. Libellos etiam illos et multos habebat et magno in pretio, qui virtutes omnes earumque exercitia ita per annum universum tribuunt, ut suis quæque mensibus, hebdomadis, diebus, horisque, quantum quidem stata quædam, quam præ oculis habent Auctores, vivendi ratio patitur, assignata sint. Lucubratio-

nes

A nes porro istas non modo, ut solent alii fere, volvebat sedulo; sed ita, ut faceret suas: nam quæ sibi ac muneri suo congruere arbitrabatur maxime, ea scripto inde excerpebat, sibi deinceps pro legibus futura, ad quas vitam suam atque actiones omnes exigeret.

et qua sibi normam vivendi concinnat,

37 Hæc scripta ut accuratam vitæ ejus actionumque singularum, atque adeo cogitationum, affectuumque rationem exhibent; ita ad insignem ejus pietatem ac religionem commendandam nihil illis uberius afferri posset aut luculentius, nisi tantæ molis essent, ut ea hic inserere mihi nequaquam liceat. Miraretur in iis lector ordinatissimam operum ejus omnium seriem ab uno vespere ductam ad alterum; tum quid in singulis, ut sint numeris omnibus absoluta, servandum sibi, quid cavendum præscribat. Huic ordini junctus est alius, diebus septem distinctus; dies autem singuli in quinque capita divisi: quorum primum Sanctos exhibet, quos sibi die illo patronos deligit; alterum beneficia quædam divina complectitur, quorum sibi imperat memoriam; tertium stimulos quosdam sacros ad ea, quæ sibi B præstituerat, alacri animo peragenda suppeditat; quartum virtutem suggerit præcipue exercendam; quintum denique proponit fines, quo cetera omnia dirigantur: eos porro quoque die in quaternos fere aut quinos partitur, additis totidem ardentissimorum affectuum formulis, quibus per horas minimum singulas indulgendum sibi esset statuerat.

eamque, dum vivit, servat constantissime.

38 Accedit horum omnium examen, bis quotidie juxta morem Societatis obeundum; sed a Janningo non divinis tantum et Religionis nostræ communibus, sed et suis illis privatis, ut ita dicam, legibus ac statutis accommodatum. Ne quid vero aciem ejus aut memoriam fugeret, universa rationum a sese exigendarum capita in sexaginta circiter interrogationes, totidem versibus, quos rhythmicos vocant, expressas, digesserat: erat enim hoc genus metri non minus illi jucundum, quam facile, ut alia, quæ sibi pepigit, istiusmodi sacra carmina bene multa testantur. Quam vero propositorum illorum omnium tenax fuerit optimus Pater, mirantur omnes, qui per annos plures cum eo convixerunt: nam quæ hic scripta jam legunt, quatenus quidem aliorum C oculis objici poterant, notata olim in eo fuisse constanter omnia fatentur. Mihi vero id adeo mirum non est, ut qui ex ipsis schedis colligam, illas quotidianis diu manibus versatas fuisse: sunt enim obsoletæ penitus, et usu assiduo prope obliteratæ; cum in libris chartisque tractandis nemo quisquam esset Janningo nitidior. Mitto de alio insuper examine, quod quia ad singularia vel vitia insectanda, vel virtutes acquirendas pertinet, particulare dici solet; mitto, inquam, de illo multa narrare, quod non nisi unum ejus libellum forte sim assecutus, sed et illum ad dies singulos exactissime pertusum; unde de reliquis, quos ipse forsitan flammis commiserit, prona est conjectura.

Præcipuæ ejus virtutes:

39 Quis vero in tanto virtutum omnium studio, virtutem ullam defuisse P. Janningo credat? Eminebant ante alias fides, spes, charitas, justitia, temperantia, fortitudo in adversis, amor, cultus et imitatio *B. Virginis Mariæ Matris Dei*, ut ipse scribit, *et suæ;* sunt enim septem illæ, quas in singulos hebdomadæ dies sibi præcipue excolendas distribuit. Eas muniebat augebatque sacrificiis, precibus, meditatione, lectione sacra, quibus statas ex more Societatis horas impendebat; quamquam et reliqua diei tempora toties, ut jam monui, piissimis affectibus consueverit interrumpere, ut merito, dici potuerit *orare semper et non deficere*. Licet vero præsentem ubique se Deo sisteret, majorem tamen expromebat ardorem, si quando ad eum sub Eucharistica specie salutandum accederet; quod utrumque quam familiare ei fuerit, ex schedis conjicio, quibus ad eam rem usus est; cum et laceræ sint et digitorum sudore præ ceteris obsitæ. Divinum vero sacrificium tanto apparatu celebrabat quotidie, ut libellum ad opus illud augustissimum pro dignitate tractandum peculiarem sibi scripserit et satis prolixum, sed spiritu divino plenum.

AUCTORE P. B.

Luc. 18, v. 1.

mortificatio;

40 Jam cum ascendere ad Deum animus non possit, nisi quantum se ab hujus vitæ illecebris commodisque sejunxerit, quod mortificationis, ut vulgo dicitur, officium est; facile quisque statuet, quam insigniter exercitum eum fuisse in hac parte necesse sit, qui tam assiduis, ne dicam continuis, supplicantis fidei, spei, charitatis motibus, tamquam pennis columbæ Davidicæ subnixus, volabat et requiescebat in cœlo. Duæ sunt virtutis hujus partes: alteræ in macerando corpore, E alteræ in pravis cupiditatibus compescendis versantur. Quod ad primas attinet, non est mihi, fateor, usquequaque exploratum, quid Janningus egerit; hoc unum constat, reperta esse in scriniis ejus arma plurima vexando corpori destinata. At paullo mihi aliisque notius est, quam absolutum in effrænes mentis corporisque motus imperium exercuerit. Hominem dixisses prorsus ἄπαθον; ita constanter et dicta sua et operationes omnes rationi subdebat, rationem vero ipsam divinis humanisque legibus. Memini certe ego, cum recens ad hæc studia vocatus, ipsum de recta in iis servanda ratione consulerem, ex ejus ipsius ore hæc inter alia audire me; *Conscius mihi non sum equidem, ex quo ad Museum accessi, umquam a pluteo pedem unum dimovisse me, nisi justa id ratio exigeret.* Mirabar sane tum rem ipsam, tum quod eam ipse prædicaret, qui de se alioqui meminisse numquam quidquam assueverat.

et conversatio.

41 Hinc tam rara ejus ac brevis ad externos, etiam quorum confessiones excipiebat, excursio, ut si quando eum videre contingeret, id maximi beneficii loco reponerent: et vero magnum erat, F quando ad neminem umquam accedebat, quin eum sanctissimis moribus et colloquiis ad omnem virtutem inflammaret: fuit enim modestia morum per omnem vitam plane singulari, nihil in eis fractum, nihil leve, dissolutum nihil. Vultus idem semper, serenus quidem, ut erat animus; at numquam effuse lætus. Verborum usque adeo parcus fuit, ut vitio sibi daret; utpote cujus emendationem non semel a sese in schedis exigit. Iræ ac tristitiæ dominabatur imprimis: et quidem si justa erat causa, silebat in loco; donec de re cum Deo vel per meditationem vel ad aras contulisset; tum vero quod agendum sibi arbitrabatur, id agebat ita, ut nemo quidem moderatius, nemo tamen fortius. Sed næ ego finem numquam fecero, si persequi voluero singula: sufficiunt sane, quæ dicta sunt, ut cetera conjectentur.

§ VIII. *Postremus Janningi morbus, patientia, obitus.*

Hemiplexia correptus anno 1719:

Manebat ea tandem sors patrem Conradum, quæ emeritis fere hactenus Hagiographis nostris

AUCTORE P. B.

nostris obtigerat, qui fatiscente laboribus assiduis corpore, extrema vitæ tempora in valetudinario exegere; ut sint, qui hoc eis pro igne piaculari destinatum esse velint; ne quid hinc migrantes eorum animas a Sanctorum consortio remoretur, quorum unice obsequio vitam omnem insumpserint. Quod ego quidem de Janningo minime dubitarim asserere; tanta in eo tamque diuturna, quæ sane opus perfectum habet, patientia fuit. Delatus eo est ipso illo die, quo loco simul ac vita cessit P. Franciscus Baertius, VI Kalend. Novembris MDCCXIX, hemiplexiæ morbo, dum in prandio mensæ accumberet, repente correptus; nec membrorum tantummodo captus usu, verum etiam rationis; idque per hebdomadas omnino tres continuas. Cumque interea nihil de morum ejus habitusque gravitate decederet, opportuna pictori fuit occasio, ejus effigiem quam simillimam otiose exprimendi; id quod ille sui compos fieri ægre permisisset.

et convalescit; sed impar officio, sibi deinceps ac Deo vacat:

43 Restitutis exinde tum animi tum corporis utcumque viribus, fidere cœpit baculo, ac per domum repere potius quam incedere; paulatim etiam ad aras atque ad Museum redire; sed hebescente brevi memoria, nec jam amplius calamum regentibus digitis, labore tandem pluteoque abstinuit; solo imposterum valetudinario, sacrisque, quos sibi, ut dixi, elaboraverat libellis schedisque ac Rosario, ut vocant, Mariano contentus: nam cetera suis hactenus usibus concessa prorsus abdicabat. In iis porro volvendis meditandisque quod reliquum fuit vitæ totum abiit. Atque hoc quidem ne sine ordine aut temere faceret, exercitia illa sua pietatis in stata tempora ita tribuebat; ut si eadem diei hora accederem, eadem semper lectitantem offenderem; sin alia venirem, alia meditaretur. Ita conjunctissime cum Deo vivebat, Eucharistico per dies pene singulos epulo refectus; imo quia nulla, dum hic vivitur, satis arcta cum illo conjunctio est, dissolvi cupiebat identidem et esse cum Christo; donec anno demum MDCCXXII, tamquam imminentis jam proxime mortis, nescio quo argumento, præsagus, me, qui plane aliter sentirem, non semel monuit; et hoc, inquit, mihi crede, et me dixisse memineris, cum videbis; prope abest cum hinc migrabo. Cum hæc diceret, mirificam vultu consolationem, qua delibutus erat animus, præferebat: ut satis proderet, eam demum esse summam votorum suorum.

iterum et sæpius eodem morbo corripitur anno 1722:

44 Et quamquam tum quidem nihil esset, unde aliquid sinistri portendi posse videretur, non omnino tamen sua Senem optimum fefellit opinio: neque enim diu post, ineunte circiter Novembri, quæ totum jam triennium intermiserant symptomata convulsionesque apoplecticæ, ingruere tam frequentia cœperunt, ut aliis vix secta vena depulsis, rursum alia succederent; ac tandem post mensem unum ita virum obruerent, ut mox ad æternitatem consuetis Ecclesiæ præsidiis rite munitus, prope jam medicorum judicio pro deposito haberetur. Accessere singultus lethales ceteraque præsentissimæ mortis indicia, in quibus ad momenta singula credebatur a circumfusis patribus sine ullo dubio aut mora expiraturus. Suspensos ita nos omnes habuit a sero vespere ad mediam usque noctem; ut negarent Sacerdotes e nostris qui aderant seniores, visum umquam a se quemquam fuisse, qui vel robusto corpore tam cruda certamina sustinere tam diu potuisset. Sed magis obstupuimus, cum sub horam noctis duodecimam ea paulatim interquiescere, atque in placidum, ut apparebat, somnum resolvi animadvertimus. Postridie sorbere aliquid cœpit ac deinde leviculos cibos admittere, convalescere denique, saltem ad medium usque Januarium anni MDCCXXIII, quando iterum similes angustias non absimili miraculo elusit.

moritur 13 Augusti 1723

45 Ceterum non sic eripi potuit e mortis faucibus, quin convulsi tam atrociter nervi fractæque vires officium deinceps suum negarent. Itaque si moveri loco necesse erat, alieno adminiculo utendum fuit: sed oneri levi par erat bajulus unicus: tametsi etenim justam viri staturam corpus æquabat, habitius tamen illud et numquam fuerat, et modo tot malis exhaustum vix ossibus hærebat: ut adeo frater unus, nec admodum validus, vestibus onustum impeditumque facile de lectulo aut sella quocumque circumferret, non sublatum in humeros, aut medium complexus; sed, quod mirantes quotidie vidimus, instar pueri sedentem in ulnis. Et vel sic affectus gaudebat solita, quæ diximus, statis temporibus persolvere se posse Deo, Virgini matri, Sanctis omnibus pietatis officia; quod præstare non desiit usque ad Nonas Julias ejusdem anni MDCCXXIII; tum enim supremam luctam sustinuit potius, quam sensit: primo enim impetu voce simul ac mente privatus, hoc tantum distabat a mortuo, quod spiraret; atque illo in statu, quod incredibile videri potest, usque ad sequentis Augusti Idus perseveravit, vix umquam interea satis certis præsentis animi datis indiciis; tum demum sub horam septimam vespertinam, innocentissimum alioqui, ac tot insuper purgatum incommodis spiritum, commendantibus rite nobis, in manus Creatoris placidissime reddidit, anno ætatis 73, ab ingressu in Societatem Jesu 53, a solenni quatuor votorum Professione 36, ab accessu ad Hagiographiam, subducto quinquennio quod studiis Theologicis ac tertiæ Probationi cessit, 40.

domesticis externisque lugentibus.

46 Jam quanto nostrorum luctu sublatus sit P. Conradus, assistentium morienti lacrymæ testatæ; illius in primis qui illi constantem per tot annos operam in valetudinario commodaverat, sibi quidem, ut aiebat, semper jucundissimam; quod nihil ægroto illo suo aut facilius vidisset umquam aut patientius. Nec vero illæ tantum virtutes, sed et ceteræ per omnem retro vitam spectatæ has fere accedentibus identidem ad moribundi lectulum exprimebant voces: *Moriatur anima mea morte justi hujus.* Haud minor externorum qui virum noverant, luctus emicuit et æstimatio; quippe qui satis nequaquam facturos sese piis adeo manibus putaverunt, si privatis eos tantummodo juvarent meritis, nisi illis etiam publica, uti in templo nostro fieri curarunt, accinentibus musicis justa persolverent. Hæc sunt fere quæ de optimo studiorum nostrorum Præside dicenda habui; quibus et illud addo, quod de viris vitæ sanctimonia conspicuis vulgo ac vere pronuntiatur: minima eorum esse merita, quæ patent hominibus; majorum enim Deum solum Superosque testes admittunt, quibus placere unice student.

INDEX

ALPHABETICUS

SANCTORUM

AD TOMUM TERTIUM JULII.

A

B

C

D

E

dierna

J

gat

conso-

INDEX
CHRONOLOGICUS
SANCTORUM

AD TOMUM TERTIUM JULII.

SECULO VIII.

SECULO IX.

SECULO X.

SECULO XI.

SECULO XII.

SECULO XIII.

Anno

SECULO XIV.

SECULO XV.

SECULO XVI.

SECULO XVII.

NOTITIA

NOTITIA FIGURARUM

ORNANTIUM HUNC TOMUM.

ACTA

ACTA SANCTORUM

JULII

TOMUS TERTIUS

DECIMA DIES

SANCTI QUI SEXTO IDUS JULII COLUNTUR.

S. Januarius
S. Felix
S. Philippus
S. Silvanus
S. Alexander
S. Vitalis
S. Martialis
S. Felicitas eorum mater
Martyres Romæ.

S. Ruffina
S. Secunda
Virgines Martyres Romæ.

S. Januarius
S. Marinus
S. Nabor
S. Felix
Martyres in Africa.

S. Marcianus
S. Domnus
S. Diomedes
S. Joannes
S. Sisinnius
S. Aurelianus
S. Emilianus
et alii XXXVIII
Martyres Tomis in Ponto.

S. Leontius
S. Mauricius
S. Mellitus
S. Achilleus
S. Daniel
S. Corionus
S. Attonus
S. Zesonus
S. Eustasius
S. Octavius
S. Anicetus
S. Theodorus
S. Cristus
S. Candius
S. Gorgonius
S. Arcelaus
S. Cyrinus
S. Euphrodisius
S. Gilanus
S. Anticius
S. Azelus
S. Attenus
S. Gagius
S. Sision
S. Auxentius
S. Valentinus
S. Droditius
S. Faustasius
S. Aurelius
S. Gorgodianus
S. Cyrion
S. Corolus
S. Nostinus
S. Sisinnius
S. Castricius
S. Apollonius
Martyres Alexandriæ.

S. Maximus
S. Rodigus
S. Veronia
S. Domnina
S. Maxima
S. Diogenes
S. Macarius
S. Timotheus
S. Zachæus
S. Isicius
Martyres Antiochiæ.

S. Milion
S. Decomedes
S. Antonius
S. Theolus
S. Cessus
S. Cagianus
S. Cliricus
S. Susanna
S. Necdonus
S. Theotus
S. Cyrillus
Martyres Nicopoli in Armenia.

SS. XII milites Martyres.

S. Bianor
S. Silvanus
Martyres in Pisidia.

S. Apollonius Mart. Iconii in Cappadocia.
SS. XLV Martyres Nicopoli, in Armenia.
S. Generosus Abbas Confessor, apud Pictones in Gallia.
S. Etto Episcopus Lætiis, in Belgio.
S. Amelberga vidua Binchii, in Belgio.
S. Pascharius Episcopus Confessor Nannetis, in Britannia Armorica.
S. Amelberga virgo, Tamisiæ et Gandavi in Belgio.
S. Petrus Abbas Conf. Perusii in Italia.
S. Canutus Rex Martyr in Dania.
S. Udalricus monachus Confessor, in Brisgoia Germaniæ.
B. Pacificus Ordinis S. Francisci Lensii, in Belgio.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI.

S. Albericus *Cisterciensis abbas secundus*, qui primus sui Ordinis confirmationem impetravit, *eumdemque* mira virtutum gratia et sancti regiminis laude plurimum illustravit, *nescio cur hoc die signetur a Saussayo, qui de eodem, sed absque* Sancti *titulo meminerat* XXVI *Januarii, quo ejus Acta illustrata sunt, ut de eo nihil dicendum supersit. Vide igitur ad prædictum diem* XXVI Januarii

S. Gildasius confessor *absque ullo addito refertur in Additionibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum; sed male hoc die : nam* Gildasius *alius notus non est præter eum de quo actum* 29 *Januarii, sub nomine* Gildæ Sapientis, *abbate in* B *Britannia Armorica. Vide igitur* XXIX Januarii.

S. Bertulphus *hoc die a Saussayo refertur occasione venerationis, ei cum S. Amalberga Virgine communis; sed is colitur, quo die Acta ejus illustrata sunt* V Februarii.

S. Eulaliæ V. et M. translatio Barcinone in Hispania *habetur in Ferrarii Catalogo generali : Omnia quæ ad ipsam spectant, in ejus festivitate illustrata sunt* XII Februarii.

S. Tusca *virgo Veronensis hoc die posita est in Ferrarii Catalogo generali seorsim a* S. Teuteria, *utpote cum illa obiisse dicatur* VI *Idus Julii; at cum utriusque gesta æque ac sacra corpora conjuncta sint apud Augustinum Valerium, de utraque jam pridem actum est ad diem* V Maii.

SS. Gildardi et Medardi *translatio annuntiatur in Additionibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. Coluntur, et de omnibus ad eos spectantibus actum est* VIII Junii.

S. Rumoldum episcopum Dublinensem et martyrem *hoc die* in Hibernia *memorat Ferrarius in Catalogo generali. Colitur ut Patronus Mechliniæ in Belgio, et de ipso egimus* I Julii.

Donatus martyr et apostolus Franconiæ *signatur* C *a Camerario in Menologio Scotico, ubi monet videndum* Anonymum Aichstadianum tom. 4 Antiq. Lect. pag. 643, *nempe ut inde intelligamus Donatum aliquem fuisse inter socios sancti Kiliani, dum esset in Hibernia; sed ubi, obsecro, legit Camerarius, eum in Franconia fuisse, aut ibidem martyrio coronatum? Vide quæ de his dicta sunt ad diem* VIII Julii.

S. Nathaliam *seu* Anathaliam *in Samnio collocant Additiones Mss. Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. Puto indicari* S. Anatholiam V. M., *quæ in Hieronymianis hoc die repetitur, sed de ea egimus* IX Julii.

S. Januarius M. *seorsim annuntiatur ante tres socios* Marinum, Naborem et Felicem *in Adone S. Laurentii Leodii, ubi additur, tres istos* Mediolanum translatos, *de qua confusione hoc die suo loco agitur.*

Sancti Pelagiæ martyris, *absque ulla loci designatione aut alio quovis charactere distinctivo meminit Maurolycus hoc die, sic ut adjectivum in utraque editione non mulierem sed virum indicare videatur. Pelagios novi non unum, sed qui huc non spectent; quis* Pelagias *indicari possit, fateor, me ignorare.*

S. Waldaricus *hoc die ponitur, tamquam* monachus Cluniacensis *et* S. Hugonis Æteriarchæ capellanus ac discipulus *in Gallicano Saussayi Martyrologio; at nomen ibi corruptum est : non enim* Waldaricus *sed* Udalricus *fuit, quemadmodum appellatur in Actis ipsius S. Hugonis ad* XXIX *Aprilis. Porro Udalrici istius gesta hoc die suo loco illustrata invenientur.*

Ven. Mariæ virginis, apud Herentals oppidum Brabantiæ in Beghinasio depositio, quæ obiit anno salutis 1452, ætatis suæ 55 : *verba sunt Florarii Sanctorum Ms., cujus ætas non ultra finem seculi* XV *differenda est, ut si de cultu testaretur, posset de ea ut beata agi hoc die ; at de eo prorsus non constat. Raissius in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii, non alio etiam titulo* E *utitur, quam* venerabilis Christi ancillæ. *Nomen ei erat* Maria van Lille, *quæ in oppido Diestemio parentibus honestis et divitibus orta, mundana omnia respuens, in ipsa tenera adhuc ætate virginitatis votum emittens, cœlesti connubio sese Christo sponso copulavit. Vita apud nos bene longa exstat, descripta ex 2 parte Novalis Sanctorum Rubeæ Vallis, ex qua desumpsisse sufficiet, quæ Raissius contraxit* : Illius porro fides et animi constantia, vel maxime in superandis tolerandisque tentationibus enituit, quas tam ingentes, tamque continuas interius in animo sustinuit, ut tota illius vita vere aliud nihil fuisse quam certamen perpetuum, et militia super terram videatur. Etenim hostis ille humani generis diabolus ipsius sanctum Virginitatis propositum omni conatu evertere studens, ipsam inter alias molestias gravissimis et horribilibus carnis tentationibus afflixit, immissis etiam non numquam ad eam lascivis adolescentulis, qui procacibus verbis castam Virginis mentem sauciarent. Verum invicta Christi virgo, tam de his quam de aliis diaboli insidiis, cœlesti fulta gratia feliciter triumphavit, F donec fide, spe et caritate, animi demissione, obedientia, Christianaque, tum in pauperes tum in animas purgatorii ignibus detentas, caritate plane insignis, meritisque et bonis operibus prorsus onusta, ad Christum sponsum gloriosa evolavit..... Et sicuti in vita sua Christi passionem, per tentationes et dolores innumeros, jugiter in corpore suo portaverat; ita etiam septem totos ante mortem dies, maximis exantlatis morbi molestiis, et continua veluti agonia constituta, eidem passioni plane conformis ad ultimum usque spiritum perstitit.

Guido *martyr, in pago Bituricensi* ab hæreticis varie tortus et ad ultimum gladiis jugulatus, *refertur ab Arturo, sed non ostendit, decretos ei hactenus Sanctorum aut Beatorum honores.*

Bernardo de Quintavalle *ut* socio Seraphici Patris divi Francisci *longum hoc die elogium texit idem Arturus, et apud nos extracta aliqua exstant ad ejus vitam spectantia : verum neque ista, neque Arturus satis nos docent, ubi, quando et a quo tempore vel ab ipsis Minoritis pro Sancto aut Beato cultus fuerit.*

Ferdi-

A Ferdinandus a Secura *quarto loco ponitur, ut* confessor, cognomento pauper, apud Xaliscos Indiæ occiduæ populos.

Antonius Paganus *sequitur, pro cujus canonizatione actum fuisse Romæ anno* 1616 *probat libellus supplex à Vicentinis oblatus, cujus apographum apud nos exstat. Quid deinde actum, et quousque res promota sit, nobis perspectum non est; proinde ipsum prætermittimus.*

Catharina à S. Clara *Beatiæ in Hispania ultimum locum occupat, de qua etiam in Gynæceo.*

Cuanus Arbrensis, in regione Kennselach, *inter varios alios* Cuannas *et* Cuanos *pro hoc die ponitur a Colgano* IV *Februarii, pag.* 251, *col.* 2, *nota* 2, *et cum ceteris pro Sancto habetur. Sirinus in sæpe citatis Mss. Lovaniensibus, sic ferme observat :* Cuanus de Airbhre in Kenselachia regione Lageniæ, *quem Gormanus et Martyrol. Dungat.* eumdem esse *dicunt cum* Cuano de Maothail-Broccain inter Desios Momoniæ, *quemque Ængussius* virum *ait* magnæ gloriæ. *De ea identitate nonnulla ibi quærit Sirinus addens :* Cuanum de Airbhre et Broganium, de B quo supra VIII hujus, esse tutelares abbatiæ de Machtail Bragain in decanatu de Killbarrimedin, diœcesis Lismorensis, exstareque in eodem decanatu ecclesiam et vicinum fontem a S. Cuano appellationem et reverentiam sortitos. *Fideliter refero, quæ notavit vir doctissimus; at facile crediderim, sub alio nomine, alio die in Fastis aliis recoli : certe cum nihil aliud de ipso noverimus, hæc annotasse sit satis.*

Sic Aidus diaconus de Crioch-maine, *vel ut alii, de* Cuil-maine *hoc ipso die signatur, quem Martyrologium Tamlactense et Gormanus coli asserunt* XXXI *Augusti. Erit igitur idem qui in tabulis nostris* Aidanus *appellatur, eo die illustrandus. Alium* Aidum *sive* Ædum *habes inter Prætermissos* XXVIII *Februarii, qui ad* X *Novembris remittitur.*

De Senano semper virgine *idem dixeris, qui facile ad* Servanum *seu* Sernanum *reducetur.*

Ultanus *jam etiam alibi positus est.*

Isidorus *aliquis, tamquam* martyr Heliopoli in Ægypto, *signatur hoc die in Martyrologio universali Castellani, nulla apposita nota, unde is acceptus sit, aut cur hic collocetur. Suspicor, vi*C*rum Hagiophilum, pro eo quo ferebatur studio Sanctos omnes ad proprios dies reducendi, hunc Martyrem ex aliqua classe excerpsisse, ubi repererit, variis diebus martyrium passos, et istum hoc fortasse die, quod postea alicunde verosimiliter eructur.*

Oratio historica de iis quæ Nicææ gesta sunt a Synodo propter Arii depositionem *hoc die a Surio et aliis refertur, nulla ejus rei apposita ratione. Neque certe hujusmodi historiæ ad Acta nostra pertinent; quæ enim de variis istius Concilii Patribus ibi cursim memorata sunt, ea hic singulorum festa illustrantur. Habent Græci commemorationem sex Conciliorum ad* XVI *hujus mensis, et aliam Concilii septimi, seu Nicæni II ad diem* XI *Octobris, de quibus videri possunt ea quæ ad Ephemerides Græco-Moscas observavit Papebrochius.*

Antonius Peschiuricus *hoc die signatur in Menologio Slavo-Russico, his verbis :* Beatissimi P. N. Antonii Peschiurici, Chiovici, primi institutoris omnium Russiæ monachorum. Cœpit vitam vivere monasticam Kioviæ anno MXIII, sub Romano II Imperatore, Russiæ vero Principe Wlademiro. Mortuus est anno MLXX, sub Romano Diogene III. In cryptis D vixit et laboravit annis 56, vixit autem annis 90. *Hæc ibi, quæ haud dubio referenda sunt ad* Antonium Pezerskie, *de quo in Ephemeridibus Græco-Moscis hoc ipso die, ubi imaginem ejus describit Papebrochius, putatque auctorem esse, cum socio Theodosio, sacrorum hymnorum in Deiparæ laudem cantandorum à Moscis, optans, de vita, miraculis et scriptis plenius edoceri. Id etiam addimus, constare debere, in unione Catholica* Antonium *istum decessisse ; cum Mosci plerumque secuti sint Græcos, de quorum schismate, eo quo vixit seculo, non videtur dubitari posse. Crediderim, Castellanum, qui ipsum hoc die inter Sanctos connumeravit, secutum esse præfatas Ephemerides ; nos paulo certiora et securiora desideramus, quamquam de cetero hic dicta sint omnia quæ de ipso sciuntur.*

Decem millium Patrum Martyrum memoriam *immerita solennitate hoc die agunt Menæa impressa, Maximus Cythærorum episcopus, Menæa Ambrosiana, aliaque Synaxaria, quos, nimirum,* acerbæ morti per fumum atque ignem tradidit Theophilus episcopus Alexandrinus, propter Isidorum presbyterum. *Longiora elo*E*gia non describimus, quod idem non nisi pluribus verbis et fœdius memorent ; incredibili sane audacia, dum historia aliunde notissima in ipsis sacris Fastis turpiter depravatur. Quotquot scriptores, Origeni faventes, adversus Theophilum bilem suam evomuere, nihil tam atrox aut ferum ei affricare ausi sunt. Consule quæ paulo pluribus diximus in Tractatu Chronico-historico de Patriarchis Alexandrinis, ante tomum* V *Junii pag.* 52. *Enormis in Theophilum calumnia vel ex eo patet, quod tametsi ut vera admitteremus quæcumque habent Socrates, Sozomenus, auctor vitæ S. Joannis Chrysostomi, et alii professi Theophili insectatores, a nostro Ludovico Dulcino enumerati, id solum constaret, ejectos ex Ægypto solitarios aliquot cum Isidoro et Longis Fratribus, de Origenismo meritissime suspectis ; cellulas porro nonnullas expilatas et combustas; sic tamen ut nec de unius monachi cæde meminerint ; ut proinde decem illa Patrum martyrum millia admitti hic inter Sanctos prorsus non possint. Facile intelligitur, Origenistarum commenta sic sensim excrevisse, ut in apertam fabulam evanuerint. Videatur laudatus Doucin in Historia Ori*F*genismi, gallice edita, anno* 1700.

Philippus Povelus *Ordinis S. Benedicti, Congregationis Anglicanæ, Londini ob fidem Catholicam anno* 1646 *strangulatus, hoc die refertur a Bucelino, sed absque ullo titulo.*

Amator d'Espi *et* Dominicus de Monte-majore *memorantur hoc die in Diario sacro Dominicano Marchesii, quorum epitaphium exhibet his verbis :* In hoc tumulo simul conservantur venerabilia ossa beatorum Christi martyrum Fratris Dominici de Monte-majore, ex illustri familia de Corduba, sanctissimi reformatoris, qui auctoritate Clementis PP. VII effecit, ut exacte observarentur nostræ sanctæ constitutiones : et Fratris Amatoris d'Espi, vigilantissimi hujus conventus *(Valentinensis)* Prioris, quorum animæ solutæ vinculis corporis gladiis iniquorum hominum, fortunatissime ad patriam cœlestem evolarunt anno hujus seculi *(sexti decimi)* tricesimo, qui est *ipsi* 1534.

Horatius Spacca, *ut* servus Dei *hoc ipso etiam die refertur ab eodem Marchesio, qui satis longam de eo historiam texit.*

Quadraginta

A Quadraginta quinque monachi peste simul subtracti in Grandisilva *ipsis illis verbis hoc die memorantur in Kalendario Ordinis Cisterciensis Divione edito anno* 1617 : *de iisdem agunt Henriquez et Chalemotus, verum non ostendunt, cultum ecclesiasticum ipsis umquam fuisse delatum; ipsos proinde prætermittimus.*

Robertus *ejusdem Ordinis conversus Fontis-Mauriniaci,* in Bituria Galliæ provincia *ab Henriquez etiam et Chalemoto cum titulo* Beati *notatur, ut qui* vitæ sanctimonia et admirandis signis effulserit. *Hæc et alia vera esse possunt, sic tamen ut non probetur cultus.*

SS. Savini et Cypriani fratrum martyrum et Albini et Luciani confessorum *nomina sub una annuntiatione hoc die connectit Florarium Sanctorum Ms., uti alibi alios sæpe confundit ; ast apud alios melius referuntur, quando illustrandi et distinguendi erunt* XI Julii.

SS. Nabor et Felix MM. *huc remissi sunt ex* 8 *Maii, sed spectant ad* XII Julii.

S. Paternianus episcopus Fanensis *hoc die memoratur à Ferrario in utroque Catalogo, verum* B *quia cum Martyrologio Romano agendum nobis est, die duodecima hujus, de S. Paterniano episcopo Bononiensi, diverso an eodem cum prædicto, visum est utrumque differre in eumdem diem* XII Julii.

S. Phocas episcopus Sinopensis, *pro mero, ni fallor, arbitrio hodie relatus est a Galesinio; melius a Romano Martyrologio, annuntiatur, die quo de ipso agemus* XIV Julii.

Panacii *seu* Pavacii diaconi *meminerunt Additiones Mss. Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum, modo tam vago ut quid collector iste voluerit, prorsus non intelligas. Ego* Panacium *nullum reperi hectenus. Si* Pavatius *indicetur, is non diaconus tantum, sed episcopus fuit Cenomanensis, de quo in Additionibus ad Usuardum* 23 *et* 24 *Julii. Nos de eo agemus cum sociis episcopis* XXIV Julii. D

S. Antoninus M. *huc remissus est ex* 22 *Aprilis; sed spectat haud dubie ad* XXIX Julii.

Kunegundem Virginem *hoc die signat Camerarius in Menologio Scotico, remittens ad historiam Ursulanam, quo et nos ipsam remittimus, die scilicet* XXI Octobris.

.*u*Felix Monachus, *ex aliquo Benedictino Kalendario hoc die a Bollando alicubi notatur, solo nomine indigitatus, utpote cujus vita et res gestæ hactenus latent. Si quid subinde ad Acta ejus spectans, reperiatur, conjungi poterit historiæ translationis pro anno* 1090, *quæ exstat in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti seculo* VI *part.* 2 *a pag.* 670, *ad diem quo ea celebrari dicitur* VI Novembris.

Sanctorum Willehadi et Theodoræ Alexandrinæ electæ *conjunctim hoc die memoriam facit Florarium Sanctorum Ms., copulatione sane imperita, cum Sancti ætate et gente diversissimi sint, neque ad hunc diem prorsus pertineant.* S. Villehadus *primus Bremensis episcopus recte in Martyrologio Romano refertur die, quo de ipso agemus* VIII Novembris. E

Porro Theodora *non videtur alia esse posse, ab ea quæ in Romano ponitur* XI Septembris.

S. Victoria *in Hieronymianis conjungi videtur hoc die cum S. Anatholia, ex die præcedenti ibi repetita, quando de ea egimus, diximusque* S. Victoriam *coli* XXIII Decembris,

S. Joannes Theologus, *idem apud Græcos cum* Evangelista, *hodie in eorum Menæis signatur coli in loco,* Beati *dicto, de quo Cangius in Constantinopoli Christiana lib.* 4, *pag.* 113. *Idem recurrit alibi hoc die apud Græcos. Sed omnia, quæ ad hunc Sanctum spectant, plenissime illustranda erunt ad diem in Martyrologio Romano ipsi assignatum, scilicet* XXVII Decembris.

DE

A D

DE SANCTIS SEPTEM FRATRIBUS MARTYRIBUS

JANUARIO, FELICE, PHILIPPO.

SILVANO, ALEXANDRO, VITALE ET MARTIALE;

ET S. FELICITATE EORUM MATRE,

ROMÆ.

AUCTORE J. P.

B

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Antiquissima sanctorum Martyrum in sacris tabulis memoria; cultus; S. Felicitas distincta a S. Symphorosa. Versiculi trium ex his Martyribus nomen præferentes.

SECULO II.

Martyrologi

Vix ulla inter Martyres celebrior, vix ulla in Martyrologiis classicis pervulgatior, quam sancta Christi ancilla, Christianorum matrum exemplar, martyr sexum supergressa, re et nomine Felicitas *cum filiis suis septem Martyribus, quos, uti vita conjunxerat, ita mors non separavit. Fortissima hæc Mater, duplici titulo mater extitit, quæ, quas mundo ediderat proles, Christo deinde meliori partu per martyrium peperit; iterum et sæpius, imo octies martyr, præter suam mortem tot neces passa, quot Filios pro Christo mortem patientes vidit, omnes volens ad cœlum præmittere ne quemquam amitteret in terra; triumphans in suis, triumphans in se, quando, omnium postrema martyrio est coronata. De hac in tabulis sacris agitur die* XXIII *Novembris; de illis hac die. Verum, quia omnium triumphus indivulse est connexus, de Matre simul ac septem filiis ejus eadem occasione tractabimus.*

C

quomodo sanctam Felicitatem

2 *Longum foret antiquorum simul et recentiorum Martyrologorum de his Sanctis annuntiationes commemorare. Suffecerit Martyrologos classicos retulisse, e quibus in posteriores derivata eorum memoria est. Sanctam matrem habent Hieronymiana:* Et S. Felicitatis. *Beda, prout a Majoribus nostris editus est tomo 2 Martii:* Eodem die (XXIII *Novembris*) S. Felicitatis, matris septem filiorum Martyrum, quæ jubente Antonino, decollata est pro Christo. *Romanum parvum sic eam refert :* Et S. Felicitatis, matris VII Filiorum. *Notatur etiam in antiquo Kalendario Frontoniano, e quo inferius plura, ubi de cultu. Ado ejus annuntiationi subnectit Acta, paulo contractiora, quam ea, quæ nos daturi sumus. Accedunt Wandelbertus et Usuardus. Ille sanctis Martyribus sic accinit :*

Tum quoque septena Genitrix cum prole, beato
Præcellens radiat Felicitas alma triumpho.

Hic vero iisdem verbis illam dat, quibus Beda, modo citatus.

E

et septem ejus filios annuntient.

3 *De septem Fratribus,* S. Felicitatis *filiis, agitur in Hieronymianis; at non sine confusione eorum nomina exprimuntur, prout notatur in observationibus ad Usuardum, haud ita pridem illustratum; alienis auxiliis uso Florentinio, ut ea a cœmeteriis aliisque immixtis secerneret. Ut nomina distincte ac debite exprimantur, tantum oportet recurrere ad Martyrum Acta, in quibus diserte omnia enumerantur; unde ad Martyrologos gradum fecerunt. Romanum parvum annuntiat:* Romæ VII Fratres. *Ado post Bedam, clare, tametsi non eodem ordine ipsos consignat, addito singulis martyrii genere, quo mactati sunt :* Romæ VII Fratrum, filiorum sanctæ Felicitatis, id est, Januarii, Felicis, Philippi, Sylvani, Alexandri, Vitalis et Martialis, sub Præfecto urbis Publio, tempore Antonini Principis. Primum auditi, deinde per varios judices, ut variis suppliciis laniarentur, missi: e quibus Januarius post verbera virgarum et carcerem, ad plumbatas occisus est. Felix et Philippus fustibus mactati. Sylvanus præcipitio interemptus est. Alexander, Vitalis et Martialis capitali sententia puniti. *Notkerus annuntiationi Adonianæ brevem clausulam adjunxit : Quod* a charitate Christi et unitate fidei non sunt vel in morte divisi. *Usuardus pauculis omissis Adonem descripsit, quorum primo consonat Romanum. Confuse loquitur Kalendarium Frontonis :* Septem Fratri Apii et Salariæ; *de quibus postremis vocabulis recurret paulo post sermo, alia opportunitate. Atque hinc certa et facilis redditur correctio sive Hieronymiani Epternacensis, sive aliorum codicum, septem filios* S. Felicitatis, *teste Florentinio, cum Rufina et Secunda sociantium. Epternacense apud eumdem Auctorem ita habet :* VII Idus Julii. Romæ natalis VII Germanorum, id est Philippi, Felicis, Maximi, Silani, Januarii, Rufinæ, Secundæ et filiorum ejus.

F

Cultus sanctorum Martyrum

4 *Cultus Martyrum quam sit antiquus, quam late propagatus ac celebris, liquet ex sequentibus. S. Gregorius Magnus homiliam pro concione habuit in laudem* S. Felicitatis, *idque, ut ejusdem homiliæ titulus præfert, in basilica sub nomine ejus dedicata, et in ejus festo, quam paragrapho proximo maxima ex parte proferemus. Antiquissimum Kalendarium Bucherianum ita septem Fratres commemorat, ut singulis loca singula sacri cultus assignet :* Sexto Idus *Julii celebratur festum* Felicis et Philippi in Priscillæ *cœmeterio;* et in Jordanorum, Martia-

lis,

AUCTORE J. P.

lis, Vitalis, Alexandri : et in Maximi *cœmeterio*, Silani; (hunc Silanum martyrem Novati furati * sunt) et in Prætextati *cœmeterio*, Januarii. *Quid? quod Kalendarium antiquum Frontonianum recenset tres Missas, antiquitus in honorem sanctorum Martyrum celebratas, pro vario, ut conjicio, corporum situ: quarum* prima Missa ad Aquilonem *ponitur;* secunda ad S. Alexandrum, *addens secundum Luc. cap.* CXXXIII : Dixit Jesus discipulis suis : Nemo accendit lucernam et in abscondito ponit; *usque*, sicut lucerna fulgoris illuminabit. *Sequitur Missa secunda.* Item ad S. Felicitatem, *secundum Matth. caput* CXXX : Loquente Jesu ad turbas, ecce mater ejus et fratres; *usque*, ipse meus frater et soror et mater est. *Observa obiter, aliam tum temporis capitum sancti Evangelii divisionem fuisse, quam nunc sit, uti etiam librorum, ut notavimus in annotatis ad cap.* 1 *Actorum SS. Epicteti et Astionis, littera* b.

* *forte* Novatiani.

quam sit antiquus,

5 *Nec vero modice* S. Felicitatis *venerationem commendant ea, quæ memoriæ prodidit Anastasius Bibliothecarius locis variis, quæ huc transcribo. Libro de Romanis Pontificibus, impressionis regiæ Parisinæ, pag.* 24 *sic loquitur :* Hic *Bonifacius* fecit oratorium in cœmeterio S. Felicitatis juxta corpus ejus, et ornavit sepulchrum sanctæ martyris Felicitatis et S. Livanii *, ubi et posuit hæc : patenam argenteam, pensantem libras viginti, scyphum argenteum, pensantem libras decem; amam argenteam, pensantem libras XIII; calices minores argenteos duos, pensantes libras IV; coronas argenteas tres. pensantes libras XV..... Qui etiam sepultus est in cœmeterio S. Felicitatis martyris via Salaria, VIII Kal. Novembris. *Quin etiam basilicam gloriosæ Martyri quondam consecratam fuisse, iterum constat ex Anastasio pag.* 33 : Hic Symmachus reparavit basilicam S. Felicitatis, quæ jam in ruinam imminebat. *Et rursum :* Hic fecit cœmeterium Jordanorum in melius propter corpus S. Alexandri. *Adde, quod idem Auctor narrat de S. Adriano I, pag.* 117 : *Qui* cœmeterium S. Felicitatis via Salaria una cum ecclesiis S. Silvani Martyris et S. Bonifacii Confessoris atque Pontificis, uno cohærentes solo, miræ restauravit magnitudinis. *Agi autem hic de nostra* S. Felicitate, *et non de alia, suadent primo, nomen* Livanii, *id est* Silvani, *ibidem adjunctum, qui fuit unus e septem filiis. Secundo, basilica* S. Felicitati *nostræ dicata fuit Romæ, in qua S. Gregorius homiliam dixit, de qua mox paragrapho* 2. *Tertio, Alexander unus e septem extitit filiis. Quarto denique, concursus ecclesiæ* S. Felicitatis *cum ecclesia S. Silvani martyris.*

B

* Silvani.

C

probatur ex antiquis monumentis.

6 *In Sacramentario S. Gregorii Magni, a Menardo edito,* VI Idus Julii *celebratur memoria septem Fratrum cum sequenti* COLLECTA, *quæ coincidit cum ea, quæ habetur in Missali Romano :* Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut qui gloriosos Martyres fortes in sua confessione cognovimus, pios apud te in nostra intercessione sentiamus. Per Dominum nostrum.

SUPER OBLATA : Sacrificiis præsentibus, Domine, quæsumus, intende placatus et intercedentibus Sanctis tuis, devotioni nostræ proficiant et saluti. Per, *etc.*

PRÆFATIO : Vere dignum et justum est, æquum et salutare, nos tibi semper et ubique gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens æterne : donari nobis suppliciter exorantes, ut sicut Sancti tui mundum in tua virtute vicerunt, ita nos a mundanis erroribus postulent expediri. Per Christum Dominum.

AD COMPLENDUM : Quæsumus, omnipotens Deus, ut illius salutaris capiamus effectum, cujus per hæc mysteria pignus accepimus. Per Dominum nostrum. *In Missali Romano additur,* ut intercedentibus Sanctis tuis. D

Præter Collectas proprias de S. Felicitate, *Missali Romano insertas die* XXIII *Novembris, alias lego in Sacramentario apud Thomasium pag.* 117 in natali S. Felicitatis VIIII Kal. Decembris, *ubi habentur sequentes :* Intercessio nos, quæsumus Domine, sanctæ Felicitatis Martyris tuæ votiva confoveat, ut ejus sacrata natalitia et temporaliter frequentemus, et conspiciamus æterna. Per Dominum nostrum.

SECRETA : Munera tibi, Domine, pro S. Felicitatis gloriosa commemoratione deferimus, quæ nobis hujus solemnitas effectu et confessione dedicavit et sanguine. Per, *etc.*

POSTCOMMUNIO. Præsta, Domine, quæsumus, ut Sacramenti tui participatione vegetati, S. Felicitatis quoque martyris precibus adjuvemur. Per, *etc.*

E

Breviarium Osnabrugense agit de S. Felicitate ac filiis hoc eodem die 10 Augusti.

7 *Breviarium ecclesiæ ac diœcesis Osnabrugensis anni* 1516 *habet Officium* S. Felicitatis *et septem Filiorum ejus, et quidem uno eodemque die* X *hujus mensis Augusti.*

ANTIPHONA AD MAGNIFICAT : Conversa S. Felicitas ad filios suos dixit : Videte, filii, cœlum, et sursum aspicite, ubi vos exspectat Christus cum Sanctis suis. Pugnate pro animabus vestris et fideles vos exhibete in amorem Domini. *Additur duplex Collecta : prima quidem de* VII *Fratribus, quæ singulorum exprimit nomina; cetera non differt a collecta Missalis Romani, cui ea quæ sequitur de illorum Matre conformis est. Apponuntur lectiones sex propriæ, ex Actis desumptæ.*

Cultus septem fratrum apud Ottenburanos.

8 *In apographo, in quo recensentur reliquiæ monasterii Ottenburani, Ordinis S. Benedicti, Augustensis diœcesis, notantur* septem Fratres, filii S. Felicitatis *esse ejusdem monasterii* speciales patroni. *Dabitur inter analecta brevis panegyris in laudem septem Fratrum adornata, post quam subnectitur hæc Sequentia, ut vocant, ad usum, ni fallor, ejusdem monasterii Ottenburani, in hæc verba :* Hunc læti diem cuncti venerantur populi, quem fore felicem sancta fecit Felicitas, pignorum septeno martyrizata numero : nam septem præmissis, octava fuit cruciata, filiis, maternos perpessa dolores singulorum martyrio. Primus Januarius, plumbatis plagatus obiit. Felix atrocissimis cum Philippo mactatur fustibus. Sylvanus per præcipitium occumbit. Alexander cum Vitale, simul addito Martiale, decollati sunt. Constanter illorum sanctissima Genitrix, tot passa dolores, novissima corporaliter occiditur. Ex his Alexandrum, florem nitidum, gemmamque pretiosissimam, dulcem margaritam, dignis laudibus tota Germania celebrat, divina quem benignitas de Romana sede nostræ salvationi transmiserat his Alemanniæ partibus. Hic multis fulgens miraculorum signis, salutifera solet clarus solemnia suis ostendere civibus. O Decus, o nostra salus, o Martyrum tu venustissime floscule, cum fratribus et cum matre Felicitate perennem implorato beatitudinem, qui tibi servimus in terris, tuis precibus in cœlis fusis sis fausta nobis. Amen.

F

Ἅγιε Ἀλέξανδερ πρέσβευε ὑπὲρ ἡμῶν. Γένοιτο, γένοιτο.

Sancte Alexander, intercede pro nobis. Fiat, fiat.

A *S. Symphrosa et S. Felicitas etsi in multis, similes,*

9 *Tametsi inter* S. Felicitatem *et Symphorosam, de qua postrema agendum erit cum Martyrologio Romano, die* XVIII *hujus, utramque Martyrem, utramque septem filiorum parentem, aliqua intercedat similitudo; tanta tamen aliunde inter utramque matrem est discrepantia, ut mirum videatur, incidere cuiquam potuisse dubitationem, an una non esset altera. Occasionem dubitationis et solutionem profero ex Baronio, tom.* 2 *Annal.* 193 *sic loquente:* Ob magnam quamdam similitudinem, quæ inter S. Felicitatem et S. Symphorosam intercedit, dubitasse scio virum eruditum, familiarem meum, num una eademque esset femina, quod eorumdem nominum eadem ferme significatio esset: nempe, quod interdum φορὰ idem sit, quod bonus eventus seu fortuna prospera; sicque pro bono eventu vel fortuna, Felicitas esset Latine redditum: quod nomen magis conveniat feminæ. Ceterum ejus vocis ambiguæ diversa reperitur interpretatio. Verum σύμφορος a συμφέρω, quod est prodesse, idem est, quod utilis vel commodus: σύμφορος item, qui simul versatur, assecla vel comes, dictus reperitur. Quamobrem B æquius est, ut existimemus Symphorosæ nomen deductum a σύμφορος, quod est utilis vel commodus; quam a συμφορὰ, voce ambigua, quæ interdum bonum eventum, interdum vero infortunium adversamque fortunam significat. Quamobrem ut in bonam partem ea vox acciperetur, majores aliquid aliud addere consueverunt, ut habet Suidas ex Simonide, quod ille dicat:

..... Πῖνε, πῖν' ἐπὶ συμφοραῖσιν ἀγαθαῖς;
Quod est: Bibe, bibe in bonum eventum.

sunt tamen personæ distinctæ.

10 Sed quæ nomine discrepant, longius rebus esse distinctas ac plane diversas, res cujusque ipsarum evidentius manifestant: nam illa Tiburtina sub Hadriano, Tibureque martyrio coronata est. Hæc Romana sub M. Antonino passa est, et Romæ. Nomina quoque septem filiorum cujuslibet ipsarum diversa prorsus esse reperiuntur. Insuper et martyriorum genera hos ab illis omnino discriminant et distinguunt. Exstant enim tum illorum, quorum superius facta est mentio, Acta; tum horum, quæ ex antiquioribus monumentis ecclesiasticis edita habentur ac sane fidelia.

An quinque carmina disticha de Martyribus composuerit S. Damasus?

11 *Martius Milesius Sarazanius in Notis ad carmina S. Damasi, in lucem a se datis, pag.* 182 *recitat quinque carmina disticha, cum isto eis titulo præfixo:* de sanctis Martyribus Vitali, Martiali et C Alexandro; *quod sive epigramma, sive alio nomine voces, fatetur idem auctor,* non esse Damasi, sed inter Damasi carmina *se* posuisse *affirmat,* quia de Damaso et illius carminibus a Vigilio PP. positum. *At sive Damasum hi versiculi auctorem habeant sive alium, parum refert; nihil sane habent singulare, quamobrem huc transcribi mereantur. Quare abunde nobis est, verbulo saltem de iis meminisse.*

§ II. SS. Petrus Chrysologus et Gregorius Magnus sanctorum Martyrum Præcones; eorum reliquiæ.

Præclare admodum S. Petrus Chrysologus prædicat

S*anctorum Martyrum nostrorum agmen duos habet potissimum Præcones, Petrum Chrysologum et Gregorium Magnum (quales quantosque viros; seu integritatem vitæ, seu eloquii dotes consideres?) qui egregie ambo fortissimam hanc Matrem, etiamque in Matre septem Filios prædicant. Primus sic loquitur serm.* 134. Quoniam varios Martyres, multiplicesve triumphos, quos persecutoris crudelitas toties illusa cumulavit, tempus nos dinumerare non patitur, ad aliam *(de S. Felicitate loquitur)* tota nostri sermonis confugit oratio, quæ meruit filios tot habere, quot dies mundus accepit. Vere mater luminum, fons dierum, quæ septenario corusco germinis sui toto orbe splendet. Beata, quæ non solum pro lege patitur, sed ipsius legis heptalismum * meruit Mater sancta generare; heptalismum, fratres, qui non unius, et temporalis tabernaculi illustraret arcanum, sed Ecclesiam sempiternam sacro illuminaret incenso. Felix, quæ meruit portare tot virtutum pignora, quot illa arca præceptorum volumina sacrata gestavit; et ut illa verbo, ita hæc doceret exemplo. Jam tunc eos fratres Martyres genuit, quando eos partus septenario numero consecravit et mystico.

AUCTORE J. P.

* *id est* numerus septenarius *Exod.* 25 *a Græco* ἑπτὰ, septem.

de sancto Felicitatis Triumpho;

13 Huc huc S. Paulus veniat, qui adhuc parturit, donec Christus formetur in homine. Ecce mulier iterum atque iterum paturit, donec in virtutem mutetur infirmitas, caro transcendat in spiritum, terra transferatur in cœlum. Ardebat, anhelabat, ut eos uno die sacros Martyres pareret, quos vix parvulos per annorum curricula generaverat. Ecce mulier, ecce mater, quam vita filiorum fecit anxiam, mors securam. Beata, cui in futura gloria tot adstant candelabra, quot germina! Beata, quæ tot præmisit ad regnum! Beatior, quæ suum in seculo nihil amisit! Discurrebat lætior inter confossa cadavera, quam inter cunabula chara filiorum; quia internis oculis tot cernebat bravia, quot vulnera: quot tormenta, tot præmia: quot victimas, tot coronas. Et quid plura, fratres? Non est vera mater, quæ nescit filios sic amare. *Ita S. Petrus Chrysologus, sermone usus aureo, nomini consono.* E

uti pariter S. Gregorius Magnus;

14 *S. Gregorius Magnus in homilia tertia super lectione Evangelica capitis* 12 *S. Matthæi copiose ac diserte laudes magnæ Heroidis nostræ adornat hoc titulo homiliæ præfixo:* Homilia lectionis ejusdem, *quam modo diximus,* habita ad populum in Basilica S. Felicitatis, die natali ejus. *Pauca igitur præfatus, quinam frater Christi et soror ac mater dici possit; hunc nimirum fieri prædicando; illas, credendo; hunc mysticum sensum comprobat ab exemplo* S. Felicitatis, *sic loquens:* Ad quam F rem nobis idonee confirmandam, adest beata Felicitas, cujus hodie natalia celebramus, quæ credendo extitit ancilla Christi, et prædicando facta est mater Christi. Septem quippe filios, sicut in gestis ejus emendatioribus legitur, sic post se vivos timuit in carne relinquere, sicut carnales parentes solent metuere, ne mortuos præmittant. In persecutionis enim labore deprehensa, filiorum corda in amore supernæ patriæ prædicando roboravit, et parturivit spiritu, quos carne pepererat, ut prædicatione pareret Deo, quos carne pepererat mundo. Considerate, fratres charissimi, in femineo corpore virile pectus. Ad mortem stetit imperterrita. Amittere se in filiis lumen veritatis timuit, si non fuisset orbata. Numquid ergo hanc feminam martyrem dixerim? sed plus quam martyrem. Certe Dominus, cum de Joanne loqueretur, dixit: Quid existis in desertum videre. Prophetam? Utique dico vobis, et plus quam prophetam. Et Joannes ipse requisitus, respondit, dicens: Non sum propheta; qui enim se plus quam prophetam noverat, esse se prophetam negabat. Qui ergo plus quam prophe-

ta

AUCTORE J. P.

ta dicitur? Quia prophetæ est officium futura prænuntiare, non etiam ostendere. Joannes vero plus quam propheta est, quia, quem verbo dixit, digito ostendit.

extollens ejus palmam,

15 Non ergo hanc feminam martyrem, sed plus quam martyrem dixerim, quæ, septem pignoribus ad regnum præmissis, tot ante se mortuos transmisit. Ad pœnam prima venit, sed pervenit octava. Aspexit mater et cruciata et imperterrita filiorum mortem, spei gaudio adhibuit dolorem naturæ. Timuit viventibus, gavisa est morientibus. Optavit nullum post se relinquere, si, quem haberet superstitem, non posset habere consortem... Amavit ergo juxta carnem Felicitas filios suos, sed pro amore cœlestis patriæ mori etiam coram se voluit, quos amavit. Ipsa eorum vulnera accepit; sed ipsa in eisdem ad regnum prævenientibus excrevit. Fertur apud veteres mos fuisse, ut, quisquis consul existeret, juxta ordinem temporum honoris sui locum teneret. Et, si quis posterius ad consulatum veniens, consul non semel, sed bis fortasse aut tertio fieret, etiam illos laude et honore transcenderet, qui non plus quam semel consules extitissent. Vicit B ergo beata Felicitas Martyres, quæ tot ante se morientibus filiis, pro Christo frequenter occubuit: quia ad illius amorem sola sua mors ei minime suffecit.

et auditores provocans ad parem constantiam in exercenda virtute.

16 Consideremus, fratres, hanc feminam; consideremus nos, qui membris corporeis viri sumus, in ejus comparatione quid existimabimur? Sæpe namque agenda aliqua bona proponimus, sed si unicus contra nos vel levissimus sermo ab ore irridentis eruperit, ab intentione actionis nostræ fracti protinus et confusi resilimus. Ecce nos plerumque a bono opere verba revocant. Felicitatem vero a sancta intentione frangere nec tormenta potuerunt. Nos injuriam maledictionis in aurem maledictionis impingimus; hæc ad regnum etiam per ferrum exiit, nihilque esse, quod obsistebat, existimavit. Nos ad præcepta Dominica largiri nostra saltem superflua nolumus; hæc non solum Deo suam substantiam contulit, sed pro illo etiam propriam carnem dedit. Nos, cum ex divina jussione filios amittimus, sine consolatione lugemus; hæc eos velut mortuos plangeret, si non obtulisset. Cum ergo ad illud terribile examen districtus Judex venerit, quid nos viri C dicemus, cum hujus feminæ gloriam viderimus? De debilitate mentis suæ, quæ tunc erit viris excusatio, quando hæc ostendetur, quæ cum seculo et sexum vicit?

Reliquiæ Martyrum

17 *Sequitur, ut de sacris Martyrum exuviis disseramus. S. Meinwercus, Episcopus Paderbornensis, de quo actum die* v *Junii, inter alias reliquias, quibus a Benedicto PP. ditatus fuit, etiam reliquias septem Fratrum ab eodem obtinuit. Id quod in vita ejusdem Sancti, num.* 23 *narratur his verbis :* Denique *Benedictus Pontifex* desiderium *Meinwerci* de reliquiis Sanctorum ad constructionem monasteriorum audiens, tertium dimidium corpus VII Fratrum, filiorum S. Felicitatis, qui sub Imperatore Antonino passi sunt, Philippi videlicet, Juvenalis et Felicis... tribuit. *Obiter nota, nomen proprium* Juvenalis *vel hic esse intrusum, vel, quod malim in simili casu suspicari, pro* Martiale *aut* Vitale *hic irrepsisse; cum nullus inter septem Fratres* Juvenalis *fuisse reperiatur; quod tamen nomen perperam etiam legitur in Vita prædicti Antistitis Paderbornensis tom.* 1 *de rebus Brunswic. apud Leibnitium, pag.* 526. *In Chronico Mindensi apud Henricum Meibomium tomo* 1 *rerum Germanicarum pag.* 555, *dicitur* corpus Alexandri, filii S. D Felicitatis, integrum de Roma in oppidum Westphaliæ Wildeshusen a Walberto, filio filii Wedekindi, Regis Angarorum, translatum. *In eodem Chronico pag.* 563, *ubi agitur de reliquiis ecclesiæ Mindensis,* de Sanctis istis, de quolibet magna pars habetur, *inter quos ponitur nomen* S. Felicitatis, *an hujus nostræ, an vero alterius, non dicitur.*

variis locis

18 *Duorum e sanctis Fratribus Martyribus corpora, Brixiæ reperta sunt, si Ughello credimus, tomo* 4 *Italiæ sacræ, columna* 754 *sic loquenti:* Francisci Episcopi Brixiensis tempore fratres Servitæ Regularesque canonici Brixiæ diu exoptatum domicilium acceperunt, et duorum S. Felicitatis filiorum corpora in abbatia Leonensi inventa sunt, quæ olim Desiderius Longobardorum Rex Benevento transportarat anno DCCLIX. *Masinus in Bononia perlustrata pag.* 376 *refert in Basilica S. Stephani reliquias septem Fratrum Martyrum conservari; corpus vero* S. Philippi *Tamayus in Hispaniam trahit, asserens* in conventu S. Mariæ Saliciensi in Carpetania, Ordinis S. Francisci honorifice custodiri. *Sed quis facile in hoc statim ipsi fidem habeat? Eam haberet, si loco* Illustrissimi D. D. Petri Gonzalez de Mendoza, E dicti conventus Minorum auctoris et Archiepiscopi Granatensis, *quem citat in Historia Saliciensi lib.* 4, *cap.* 6, *fol.* 790, *et cap.* 3, *fol.* 760, *rem potius stabiliret antiquis monumentis, atque adeo fide dignis. In Ms., quod habemus de reliquiis monasterii Ottenburani, de quo supra, sic lego:* SS. septem Fratrum, filiorum S. Felicitatis *reliquiæ,* qui sunt nostri speciales patroni. *Et postea inter reliquias sanctarum Virginum et Viduarum, ibidem ita proditur:* Felicitatis Martyris, matris VII Filiorum. *In Actis prolixioribus, quæ ad apocrypha relegamus, in fine narratur, jussu* eximii ac veri Catholici Longobardorum Principis Sigehardi, Ursus Beneventanæ sedis electus, eadem Sanctorum corpora elevasse de Alisis, cum magno honore Beneventum perduxisse. *Res gesta pluribus quoque exponitur apud Ughellum tom.* 8, *col.* 57, *adjecta ad Acta nostrorum Martyrum genuina, quæ habet, clausula, quæ fere coincidit cum iis, quæ leguntur in Actis Sanctorum apocryphis, quæ Actis sinceris postea subnectemus.*

haberi referuntur;

19 *Verum, quomodo corpora Sanctorum* humaverunt haud procul a mœnibus urbis, quam Veteres vocaverunt Aliphas? *Ut scribit Ughel-* F *lus, vel ut in Ms. nostro, hic dando,* Alisas, *vitiose, ut puto, pro* Alifas, *quod alibi lego* ad Lymphas; *quomodo, inquam, corpora Sanctorum ibidem humaverunt, et quidem, ut habetur e rei serie ibi narrata, proxime post eorum mortem? Cum per urbem* Allipha, *nunc* Alife, *non videatur intelligi alia, quam urbs Terræ laboris in regno Neapolitano; quæ nunc pene deserta jacet. Enimvero sancti Martyres Romæ passi, Romæ mortui, Romæ vel saltem in loco Romæ vicino, sepulti, quomodo intelligi possunt humati in regno Neapolitano? Quomodo jussu Sichardi, Lungobardorum Principis, Ursus Beneventanus Episcopus ea, de* Alisis, Aliphis *vel* Alifis *elevata, cum magno honore Beneventum perduxit?*

an vere ibidem sint,

20 *Gelenius de Coloniæ Agrippinæ magnitudine pag.* 266 *aliis reliquiis, quas illic recenset annumerat reliquias* S. Felicitatis; *an vero sub nomine Matris septem Martyrum, an alterius, non exprimit. Scio etiam ex litteris, quas habemus, procurante Eminentissimo Domino Cardinale Julio Spinola, dum defungeretur nunciatura Apostolica Viennensi apud Cæsarem Leopoldum, transmissum fuisse ad Augustissimam Viduam Eleonoram corpus*

AUCTORE J. P.

A *pus* S. Felicitatis, et filii MM.; *an autem corpus istud sit hujus* S. Felicitatis, *de qua agimus, nondum hactenus discere licuit, quamvis ea super re ultro citroque scriptum fuerit a Papebrochio et ipsi rescriptum. Quoniam vero, sicut in approbatione dictarum reliquiarum, ab eodem Eminentissimo data, refertur, corpus illud* de cœmeterio S. Cyriacæ Urbis extractum *fuit, nequeo intelligere, quomodo extiterit corpus hujus nostræ* S. Felicitatis, *procul a cœmeterio S. Cyriacæ sepultæ, ut mox dicetur. Hinc patet, plurima, quæ de sacris exuviis* S. Felicitatis *relata sunt supra, prorsus incerta esse, an sint hujus nostræ an alterius Felicitatis. Nec mirum, si hic fieret unius Sanctæ cum altera confusio; cum plures sub isto nomine reperiantur.*

inquiritur: 21 *Atque eadem ratio obtineret in translatione corporis* S. Alexandri *in cœnobium Ottenburranum, quod volunt esse illius Alexandri, qui fuit unus e septem filiis* S. Felicitatis; *cum nihil sit magis pronum, quam ut unus Alexander cum altero hic confundi potuerit, in tanta Sanctorum cognominum multitudine. Sed in Translatione S. Augustini, Episcopi Cantuariensis, de qua tom.* 6 *Maii*
B *pag.* 424, *auctore Gocelino monacho conscripta, ubi ex tribus apostatis monachis regressus unus narrat, quomodo ob latronem a furca raptum sepultumque periclitatus; deinde ad hostes exploratum missus ac deprehensus, incenso, ubi latebat, hospitio, sociisque extinctis, S. Augustinum invocaverit, et per ipsas flammas erumpens, agnitusque esse clericus, servatus sit; in translatione, inquam, illa narrator iste sic ait:* Coloniam migravi; indeque progressus apud inclitum Canonicatum B. Martyris Alexandri, qui unus ex septem fratribus esse dignoscitur, archidiacono hujus loci acceptissime adhæsi. *Per locum hunc,* dictum inclitum canonicatum B. martyris Alexandri, *intelligi debere monasterium Ottenburranum in Suevia, jam pridem observarunt Majores nostri in notis ad istam translationem pag.* 425, *littera* c. *Sed quid si diversus locus ab Ottenburra intelligatur; de quo in Officiis propriis ecclesiæ et diœcesis Osnabrugensis die* x *hujus; ubi post verba illa Martyrologii Romani,* capitali sententia puniti sunt, *subjunguntur hæc:* Ex horum Sanctorum reliquiis corpus S. Alexandri, sub Leone IV Pontifice, in Saxoniam per Walbertum, nobilem virum, delatum est Wilshusium,
C in diœcesim Osnabrugensem, ubi insignis ecclesia ac canonicorum Collegium fundatum fuit,...

quarum nonnullæ videntur esse alterius Felicitatis, 22 *Blasius Ortizius lib.* 3 *Miscellan. apud Balusium pag.* 451, *expositis rebus Adriani PP. VI, subjiciens suum ab Urbe in Hispaniam reditum:* Perreximus, *inquit,* in urbem nomine montis Flascon, alias Falisco; quæ licet parva inhabitantium numero, fulget tamen Cathedrali Ecclesia, [in] qua corporum beatorum Margaritæ et Felicitalis et VII Filiorum magna devotione coluntur. *Sed, sive ex populari traditione, sive ex idea propria adjectitia, dictus auctor accepisse videtur* S. Felicitatem *virginem pro* S. Felicitate *septem filiorum matre. Ughellus tom.* 1 *Italiæ sacræ col.* 1056, *agens de Monteflasconensibus et Cornetanis episcopis, ac de ecclesia S. Margaritæ Cathedrali, refert; corpora* ejusdem S. Margaritæ sanctæque Felicitatis VIRGINUM et martyrum requiescunt, huc translata Urbano III sedente, anno 1185; *aitque* extare in antiquo codice illius ecclesiæ de eorumdem translatione fidelissimam narrationem, cujus exemplar habetur in bibliotheca Vallicellana. *In dictæ translationis narratione, quam ex eodem codice ibidem prolixe exponit a col.* 1057, *quod mox de* S. *Felicitate* Virgine *dixerat, antequam instrumentum produceret pluries dictæ translationis, in contextu instrumenti istius plane aliud dicitur, et sermo est de* S. Felicitate *nostra. Transcribo verba:* Erat castrum quoddam quod Rovillianum appellabant, ubi Genitricis Dei Mariæ constructum stabat parvum templum, in quo dictæ Felicitatis, matris septem filiorum, sub bona religione reliquiæ asservabantur, cujus dies festus IX Kal. Decembris agitur. Clerici igitur ejusdem templi cum habitatoribus dicti castri, Margaritæ virgini sacratissimum corpus S. Felicitatis collocarunt, ubi cæci illuminati sunt, et variis languoribus laborantes, meritis et intercessione invocata virginis, bonam recuperarunt valetudinem.

23 *Deinde nonnullis interjectis de dictarum Martyrum corporibus, divinitus ostensis anno* 1185, *subnectit idem instrumentum, fossores* invenisse tabulas marmoreas, accuratissime clausas, in quibus eæ litteræ sculptæ patebant: Hic requiescit corpus beatæ Margheritæ et Felicitatis. Apertis autem tabulis locus ipse redoluit suavitatem odoris et sacræ reliquiæ inventæ sunt. *Denique commemoratis miraculis sic narratio tota absolvitur:* *potius quam illius, de qua nos hic agimus.* E
Quarum *sanctarum Martyrum Margaritæ et Felicitatis* corpora ad montem Faliscum translata sunt XVIII Kal. Decembris. *Sed non fit mihi verosimile, corpus istud, in Castro Rovilliano inventum, fuisse* S. Felicitatis, *de qua hic quæritur, sed alterius; inscriptione, de qua modo, non determinante cujus* Felicitatis *corpus esset detectum, an virginis, an martyris. Quibus positis, facile potuit contingere, ut ex privato affectu creditum fuerit, refossum ibi fuisse corpus* S. Felicitatis *martyris ac matris septem filiorum, inter Sanctas, isto nomine nuncupatas, celebritatis gloria non postremæ; quo inventi sacri thesauri et ad Monteflasconenses translati dignitas altius eveheretur.*

24 *Jacobus Gualla in Sanctuario Papiæ, lib.* 4, *cap.* 2, *a pag.* 62, *agens de Æde* S. Joannis in Burgo, *ejusque templi reliquiis, refert* veneranda sanctorum Martyrum corpora, Felicitatis et Filiorum in eminenti arca suum *in S. Archangeli Raphaëlis capella* habere domicilium. *Et rursus de sanctis hisce Martyribus agens, cap.* 8, *eos elogio prosequitur, addens horum reliquias* in angelica capella, præcipua veneratione coli. *Demum sacras septem Fratrum exuvias in Galliam translatas fuisse, docet Saussayus in Martyrologio Gallicano hac* F
die: Agendici Senonum susceptio sacrorum pignorum septem filiorum S. Felicitatis, qui hodie sub Antonino glorioso triumpho fidem Christi propugnantes, immarcessibiles coronas, pro constanti pietatis assertione reportaverunt.

§ III. Tempus mortis; locus sepulturæ; Acta sincera et spuria, quæ hic dantur.

Quo tempore sancti Martyres
Acta horum sanctorum Martyrum, aliique Auctores, qui eorum agonem litteris celebrarunt, eos sub Antonino passos commemorant. At nomen illud pluribus convenit, et ab antiquis, ut recte observat Tillemontius, indiscriminatim inditum fuit T. Antonino et M. Aurelio Antonino, successori ejus. Præcesserat Baronius, duobus hisce tertium Antoninum adjungens: nam, ut loquitur ad annum 163, *num.* 2, Antonino Pio defuncto Marcus Aurelius Antoninus, cognomento Philosophus, et Lucius

AUCTORE J. P.

Ælius Verus Antoninus succedunt imperio. *Placuit Baronio Martyrum passionem annectere anno* 175, *quo regnabant duo postremi Antonini, id est, Marcus Aurelius et Lucius Verus; fortasse quia sub horum, quam sub decessoris imperio, multo gravius ferbuerit persecutio. Calculo Baronii subscribit Tillemontius*, eo, *inquit*, libentius quod Acta loquuntur de pluribus Augustis; *quæ locutio non concordat cum regno Titi Antonini, sed bene admodum quadrat tempori, quo Aurelius regnabat cum L. Vero. Sed mera hæc conjectura est : nam dum dicit* Acta loqui de pluribus Augustis, *oculos conjecerit in locum Actorum, qui est apud nos num.* 4, *ubi dicitur :* Sacrifica diis, ut possis amicus Augustorum fieri. *Et paulo post exprobratur Martiali :* Crudelitatis vestræ fautores effecti, Augustorum instituta contemnitis. *Sed quam indubitatum est, in hoc ultimo loco respici a dicente potuisse ad Augustos superiorum temporum, qui ab Ecclesiæ incunabulis egerant idolorum vindices et Christianorum tyrannos; vel, si hoc non vis, quam vulgo notum est, non raro apud Grammaticos usurpari numerum pluralem pro singulari, inoffensa* B *constructione ; tam videtur certum e numero plurali* Augustorum, *bis tantum in Actis adhibito, confici ne quidem verosimiliter, nedum probabiliter posse, duos intelligendos esse* Augustos, *qui simul regnarunt, alibi semper recurrente solo* Antonino.

agonem consummarint.

26 *Jam vero, quia solius Antonini nomen alibi semper in Actis exprimitur, conjicit idem Tillemontius, sæpe nominatum martyrium accidisse, quo tempore L. Verus versabatur in Oriente, bellum gerens cum Parthis, adeoque versus annum* 164; *quandoquidem L. Verus profectus fuerit Roma anno* 162, *eoque reversus* 166. *Sic ille opinatur ex conjectura non improbabili. A quo dissentit Ruinartius, assignans annum circiter* 150. *Cum itaque nihil suppetat præter meras conjecturas ad determinate figendum annum obitus sanctorum Martyrum, affigamus eum medio circiter seculo secundo, aut aliquanto serius. Hinc argue calculum Petri de Natalibus, agonem Martyrum conjicientis in annum Domini* 110.

Quæritur, an S. Felicitas eodem tempore cum filiis martyrium passa sit.

27 *Altera temporis nota, hic etiam non negligenda, occurrit quoad mortem S. Felicitatis, quæriturque an ea simul cum suis filiis eodem die et mense, an vero alio tempore e vita sit sublata. Tillemontius, referens statui, sive, ut expressione ejus* C *utar*, prætendi sanctam Felicitatem *longo tempore in carcere confectam fuisse languore, antequam caput ei amputaretur, citat ad marginem Petrum de Natalibus, lib.* 6, *cap.* 77, *ubi narrat, exposito septem Fratrum martyrio,* Matrem Felicitatem post menses quatuor passam esse; *quam et libro* 10, *cap.* 89 in carcere per menses quatuor et dimidium *jussu Præfecti* maceratam; *quam* fecit decollari IX Kal. Decembris. *At quid momenti habere potest Petrus de Natalibus, tot seculorum interjectu distans a sanctis Martyribus, ad recte decidendam hanc rem; cum de illa nihil memorent Acta sive antiqua, sive interpolata et apocrypha; his ultimis tam diuturnæ moræ repugnantibus, ut vide num.* 27; *ubi dicitur Mater prostridie martyrii filiorum occisa : tametsi acta spuria nihil hic plus, quam alibi, fidei mereantur. Nihil igitur certi habetur, unde mors Matris, mensium aliquot, puta quatuor pene cum dimidio, a morte filiorum ejus distincta asseratur. Concors Martyrologorum antiquissimorum consensio, natalem* S. Felicitatis *referentium die* XXIII *Novembris, videtur fundare posse conjecturam, illam isto die coli, quia eo die obiit. An Filii septem eodem omnes loco Romæ interempti? Non opinor,* D *cum Acta testentur, eos ad diversos judices missos fuisse, et diversis pœnis interfectos.*

Disseritur de cœmeterio

28 *Nunc offert se locus sepulturæ sanctorum Martyrum paucis illustrandus, nusquam in sinceris Actis vel in antiquis Martyrologiis expressus. Antiquum Frontonis Kalendarium lucem nobis præfert, cujus verba dedimus num.* 3. *Aringus in Roma subterranea lib.* 5, *cap.* 29 *agens de cœmeterio* S. Felicitatis, *censet* nullius menti dubitandum suppetere, celeberrimum ejusdem ac filiorum cœmeterium via quondam Salaria extitisse; *idque conficit e verbis Anastasii Bibliothecarii in S. Bonifacio PP. I., asserentis,* eum habitasse in cœmeterio S. Felicitatis Martyris in via Salaria, *ubi idem quoque Pontifex conditus dicitur a Bibliothecario :* Qui etiam sepultus est in cœmeterio S. Felicitatis Martyris via Salaria VIII Kal. Novembris. *Huc spectant loci alii, quos retulimus ex eodem Auctore, num.* 5. *Addit Aringus*, idem plane probatissimos scriptores Adonem et Bedam disertis verbis affirmare, qui itidem eumdem juxta ipsiusmet S. Felicitatis sepulchrum illatum fuisse asserunt. *Unde colligas,* S. Felicitatis *cœmeterium in via Salaria fuisse; quod vero illa sancta Martyr* E Felicitas *extiterit septem filiorum Mater, ulterius probabitur ex dicendis. Sed prius observa, cœmeterium istud aliter ab aliis vocatum fuisse cœmeterium* Jordanorum, *sicut ex Anastasio Bibliothecario jam diximus eodem num.* 5; *quibus addi potest locus alter ejusdem Auctoris in S. Adriano PP. I, ab Aringo productus :* Immo et cœmeterium Jordanorum, videlicet SS. Alexandri, Vitalis et Martialis Martyrum, seu sanctarum VII Virginum a novo restauravit.

uno, an diversis,

29 *Deinde expositis iis, quæ spectant ad cœmeterium sanctarum* VII *Virginum, recte observat,* cetera frequenter, quæ hac via Salaria existunt, cœmeteria recenseri, cum reliqua ejusdem sint partes, in quas illud subdividitur, uti de hoc præsertim Jordanorum pronuntiandum *censet; et aliud ejus designaturus nomen, ita prosequitur :* Porro hæc ipsa nobilissima cœmeterii Priscillæ pars, Alexandri quoque titulum sortita est, ob veneranda nimirum beati ejusdem Alexandri, Felicitatis filii pignora ibidem condita, iisdem Bibliothecario, Adone ac Beda testibus. *Systema Aringi, supra expositum, de Matre cum septem filiis sepulta eodem quidem cœmeterio via Salaria,* F *sed diversis tamen cœmeterii ejusdem locis, amplectitur Fronto in annotationibus ad hæc verba Kalendarii sui antiqui, de quibus superius diximus :* Die X mensis Julii natalis septem Fratrum Apii et Salariæ. *Pro quo haud dubie scribendum affirmat :* Via Appia et Salaria; *aut tantum :* via Salaria. Nempe, *inquit*, S. Felicitas cum Sylvano in uno loco viæ Salariæ; SS. Alexander, Vitalis et Martialis in altero ejusdem viæ; et SS. Januarius, Felix et Philippus in altero etiam hujus viæ; *atque ita existimare dicit Severanum Romæ subterraneæ lib.* 3, *cap.* 53; quamvis, *ut addit*, hoc certum non demonstrat. *Quæ omnia confirmatur ex iis, quæ supra, num.* 4 *commemoravimus de tribus Missis. Ac de ea quidem* ad Aquilonem, *sic recte observat :* Si via Appia Aquilonaris esset et vicina Salariæ, non dubitarem dicere, hos via Appia jacuisse; sed via Salaria multum distat ab Appia, et ei potius Aquilonaris est : unde cum Severano dicendum, ea via sepultos, sed non eadem parte; et hinc distincta fuere illis cœmeteria, nec mirum cum a diversis judicibus passi sint.

30 *Ita ille quidem, et recte; non ita tamen, ut*

omnem

A *in quo Martyres sepulti?* *omnem exhauserit difficultatem. Scrupulus enim restat quoad voculam* Apii, *id est*, via Appia, *ut opinor, quem ipse non exemit. Arbitror particulam* Apii *non frustra additam, aut otiose, quia unus e septem Filiis ibidem, id est* via Appia *sepultus fuit, et forte martyrium passus. Opinio mea de hac unius e septem Filiis sepultura stabilitur ex verbis Bucheriani Kalendarii antiqui, quæ dedi num.* 4, *sanctorum Martyrum sepulturæ assignantibus loca quatuor, nimirum:* Priscillæ, Jordanorum, Maximi et Prætextati. *Duo prima ejusdem cœmeterii seu viæ Salariæ diversas partes diximus.* Maximi *autem cœmeterium est in via Salaria antiqua ad Clivum cucumeris, ut videsis apud Aringum tomo* 2, *pag.* 236. *At cœmeterium* Prætextati *situm est via Appia, de quo Aringus tom.* 2, *a pag.* 476. *Atque hoc pacto videtur solvi posse nodus in vocula* Apii, *a Frontone non solutus, si dicamus, et multum fallor, si non cum aliqua verisimilitudine,* Januarium, *per quem, spectatis adjunctis fratribus, non videtur hic posse commode intelligi alius, quam unus e septem fratribus, hoc nomine nuncupatus; si dicamus, inquam,* Januarium *in cœmeterio Prætextati via Appia,* B *reliquos autem in diversis cœmeterii ejusdem locis via Salaria interfectos et sepultos esse; et passim a Scriptoribus dici indiscriminatim sanctos Martyres via Salaria sepultos, quia omnes, uno dumtaxat excepto, ibidem sepulti fuerunt, desumpta denominatione a longe maxima parte. Quæ mox dicebamus de cœmeterio S. Maximi in via Salaria antiqua, non conveniunt cum iis, quæ hic observat Florentinius :* Cœmeterium, *inquit,* Prætextati et Maximi parum inter se distabant via Appia, et utrumque erat portio cœmeterii Majoris, quod Callisti dicebatur : *nisi dicas duo cœmeteria, diversis quamvis locis sita, idem S. Maximi nomen habuisse.*

Expenditur locus Ciacconii. 31 *His, quæ de Martyrum sepultura hactenus a nobis disputata sunt, refragatur Ciacconius in Vitis Pontificum, tomo* 1, *col.* 289, *ubi Anastasium Bibliothecarium, in Gestis Bonifacii cœmeterium* S. Felicitatis *collocantem via Salaria, corrigit asserens,* perperam poni hic cœmeterium S. Felicitatis via Salaria; cum constet, *inquit,* cœmeterium S. Felicitatis fuisse proximum Callisti, via Appia, ubi sacellum extat hodie S. Felicitatis martyris; et ibi inscriptio legitur Bonifacii PP. I C confessoris, et loculus ejus conspicitur, ubi quondam depositum fuit ejus corpus. *Hæc aperte repugnant communi scriptorum opinioni, cum Anastasio Bibliothecario statuentium cœmeterium* sanctæ Felicitatis, *de qua hic agimus, non via Appia, sed via Salaria; a qua opinione judico non esse recedendum, antiquitate venerabili, et recentioris auctoris placito longe præferenda. Quæ si vis conciliare, dic,* Felicitatem *Martyrem, de qua Ciacconius, a nostra diversam esse; dic aliquam fortasse corporis partem e via Salaria in viam Appiam fuisse translatam; vel fortasse Martyrem nostram etiam via Appia habuisse cultum, exstructo etiam in ejus honorem sacello, satis celebrem, non quia ipsa primitus ibi sit sepulta, sed propter Januarium, via, ut diximus, Appia sepultum. Quod spectat ad inscriptionem Bonifacii PP. I, et loculum ejus, de quibus Ciacconius, in sacello isto existentia; respondeo, clara esse verba Anastasii Bibliothecarii, qui diserte affirmat, S. Bonifacium sepultum in cœmeterio* S. Felicitatis *via Salaria; cui præ aliis adhærendum censeo, relinquens in medio, an et quomodo ea, quæ apponit Ciacconius, cum eo combinari queant.*

Actorum, quæ hic dantur, alia genuina. 32 *Restat, ut de Actis Mss., quæ hic dantur, nonnulla subjiciamus. Duo Acta typis committimus: quorum breviora, perquam genuina sunt atque sincera; quæ autem prolixiora, apocryphis jure merito accensemus. De prioribus juvat observare sequentia. Habemus ea pluries in codicibus pergamenis descripta. Exemplar unum ex illis abbatiæ Vallicensis, Ordinis Cisterciensis, ad impressionem selegimus, prævie collatum cum tribus aliis codicibus pergamenis, nec non cum editis apud Ruinartium, uti etiam cum Adone Martyrologo, qui contractius ea habet ad diem* XXIII *Novembris. Latet Actorum auctor. Non mediocre illorum est pretium, non modicus valor, candida sinceritate brevitatem compensante. Veritas autem non obscure se prodit, sponte se ubique passim in legentium animos insinuans. Enimvero Baronius* E *ad annum* 175, *num.* 6, *judicat ea fidelia. Videtur aliquid in eisdem desiderare Tillemontius, dicens, nihil ea continere nisi quod bonum; verum non omnes in illis relucere characteres Actorum originalium, non edisserens cur ita sentiat. Sane pro genuinis illa suspexit Ruinartius, quando Actis sinceris et selectis, a se vulgatis, inseruit. Optandum foret, ut plura ejusdem generis ad posteros pervenissent! Ceterum cum pluribus locis varient lectiones, de iis ratio habebitur in annotatis. An ex Græco in Latinum sermonem conversa? Verosimile hoc facit nomen Regis, loco* Imperatoris, *quod in iis legitur, præter morem Romanorum, non Reges, sed Imperatores tunc habentium; et vero vox Græca* Βασιλεὺς, *universe* Regem *æque ac* Imperatorem *significat Latine.*

alia sunt apocrypha. 33 *Porro Acta longiora, interpolata, corrupta, apocrypha duximus etiam prælo subjicienda, ut dispiciat lector, immane quantum utraque inter se discrepent; et non miretur tantopere, si alias pluries videat a nobis reprobari Acta, tamquam suspecta, fabulosa et apocrypha. Et vero inter utraque Acta, tam patens intercedit discrimen, ut, pene dixerim,* F *manibus palpari possit, ut cuilibet observatu perfacile erit, illa conferenti. Fortasse prolixiora hæc, aut certe iis similia erunt Acta, quæ Baronius in notationibus ad Martyrologium Romanum hac die* X *Julii dicit, se habere fusius in sua bibliotheca. Præter dicta Acta, alia quædam habemus Mss., quæ, tametsi non undequaque a nobis probentur, placuit tamen ea, tamquam analecta, non negligere, ne vel tantillum omittatur ex iis, quæ ad Martyres celebratissimos pertinent, vel pertinere putantur; quæ nimium parcæ sunt supellectilis ad propagandam eorum gloriam, meritissimorum, ut plura de ipsis antiqua monumenta ad posteros transmitterentur. Nunc sequitur :*

EX MS.

PASSIO

Auctore Anonymo.

Ex codice Ms. pergameno, majoris formæ, abbatiæ Vallicellensis, Ordinis Cisterciensis, collato cum tribus antiquis codicibus Ms. pergamenis, nimirum: hospitalis S. Nicolai prope Cusam, Passionali, olim Collegii Fuldensis S. J., et alio anonymo; nec non cum impressis apud Ruinartium ex codicibus compluribus Mss. et editis inter Acta Martyrum sincera a pag. 26, secundæ editionis.

B

Felicitas a Pontificibus delata,

Temporibus Antonini Imperatoris orta est seditio Pontificum, et Felicitas, illustris femina, cum septem filiis *a* Christianissimis tenta est. Quæ in viduitate permanens, Deo suam voverat castitatem, et die noctuque orationibus vacans, magnam de se ædificationem castis mentibus dabat. Videntes autem Pontifices præconia per hanc Christiani nominis proficere *b*, suggesserunt de ea Antonino Imperatori *c*, dicentes : Contra salutem vestram mulier hæc vidua cum filiis suis, diis nostris insultat; quæ si non venerata fuerit deos, sciat pietas vestra, deos nostros sic irasci, ut penitus placari non possint. Tunc Imperator Antoninus injunxit Præfecto Urbis Publio, ut eam compelleret cum filiis suis deorum suorum iras sacrificiis mitigare. Publius itaque, Præfectus Urbis, jussit eam privatim adduci ; et blando colloquio ad sacrificium eam provocans, minabatur * pœnarum interitum. Cui Felicitas dixit : Nec blandimentis tuis resolvi potero, nec terroribus tuis frangi. Habeo enim Spiritum sanctum, qui me non permittit vinci a diabolo; et ideo secura sum, quia viva te superabo *d*, et si interfecta fuero, melius te vincam occisa. Publius dixit; Misera, si tibi suave est mori, vel filios tuos fac vivere. Cui Felicitas respondit : Vivent filii mei, si non sacrificaverint idolis; si vero hoc tantum scelus admiserint, in æternum ibunt interitum.

* *alias* minatur

C

coram Præfecto filios hortatur;

2 Postera namque *e* die Publius sedit in foro Martis, et jussit eam adduci cum filiis suis, cui et dixit : Miserere filiis tuis, juvenibus bonis et flore primæ juventutis florentibus. Respondens Felicitas, dixit : Misericordia tua, impietas est; et exhortatio tua, crudelitas est. Et conversa ad filios suos, dixit : Videte, filii, cœlum, et sursum aspicite, ibi vos expectat Christus cum Sanctis suis. Pugnate pro animabus vestris, et fideles vos exhibete in amorem Domini *f*. Audiens hæc Publius, jussit eam alapis cædi, dicens : Ausa es, me præsente, ista monita dare, ut dominorum nostrorum jussa contemnant?

qui Christum confitentur,

3 Tum vocat *g* primum filium ejus, nomine Januarium; et infinita illi promittens bona præsentia, et mala verberum *h* comminatus est, si sacrificare idolis contempsisset. Januarius respondit : Stulta persuades *i*; sed *k* sapientia Domini *l* me conservat *m*, et faciet me hæc omnia superare. Judex ergo *n* jussit eum virgis cædi, et in carcerem recipi. Secundum vero Felicem ejus filium, adduci præcepit *o*. Quem cum hortaretur Publius ad immolandum idolis, constanter dixit : Unus est Deus, quem colimus, cui sacrificium piæ devotionis offerimus. Vide, ne tu credas *, me, aut aliquem fratrum meorum, a Domini Jesu Christi amore recedere. Etsi immineant verbera, et injusta consilia *p*, fides nostra nec vinci potest, nec mutari. Et isto amoto, jussit tertium filium, nomine Philippum, applicari. Cui cum diceret : Dominus noster Imperator Antoninus jussit, ut diis omnipotentibus immoletis, respondit Philippus et dixit : Isti nec dii, nec omnipotentes sunt; sed sunt simulacra vana, misera et insensibilia : et qui eis sacrificare voluerint, in æterno periculo erunt *. Et amoto Philippo, jussit adesse *q* quartum, Silvanum *r*; cui sic ait : Ut video, convenit vobis cum pessima matre vestra hoc consilium, ut præcepta Principum contemnentes, omnes simul intereatis *s*. Respondit Silvanus : Nos, si transitorium timuerimus interitum, æternum incurremus supplicium. Et quoniam *t* vere novimus, quæ præmia sint parata justis, et quæ pœna sit constituta peccatoribus, idcirco securi contemnimus legem Romanam *u*, ut jussa divina servemus, idola contemnentes, ut Deo omnipotenti famulantes, vitam æternam inveniamus *x*. Adorantes autem dæmonia, cum ipsis in interitu erunt, in sempiternum incendium *y*.

D

* *Ado :* Unde tu ne credas.

* *Ado :* voluerit, in æternum peribit.

E

nec minis nec promissis territi.

4 Et Amoto Silvano, jussit quintum præsto esse, Alexandrum, cui dixit : Misereberis *z* vitæ tuæ *aa* in infantia positæ, si non fueris rebellis, et secutus fueris ea, quæ sunt Regi nostro Antonino gratissima. Sacrifica diis *bb*, ut possis amicus Augustorum fieri, et vitam habere et gratiam. Respondit Alexander : Ego Christi servus sum. Hunc ore confiteor, corde teneo, incessanter adoro. Infirma ætas, quam vides, canam habet prudentiam, et unum Deum colit *cc*. Dii autem tui cum cultoribus suis erunt in interitum sempiternum *dd*. Et isto amoto, jussit sextum Vitalem applicari, cui sic ait : Forte vel tu optas vivere, et non in interitum devenire. Respondit Vitalis : Quis est, qui melius optat vivere? Ipse, qui Deum *ee*, an qui dæmonem optat habere propitium *? Publius dixit : Quis est dæmon? Respondit Vitalis : Omnes dii gentium, dæmones sunt, et omnis qui colit eos *ff*. Et hoc amoto, jussit septimum Martialem adesse *gg*, cui dixit : Crudelitatis vestræ fautores *hh* effecti, Augustorum instituta contemnitis, et in vestra pernicie permanetis. Respondit Martialis : O si nosse poteras *ii*, quæ pœnæ cultoribus idolorum paratæ sunt! Et adhuc tardat Deus iram suam vobis et idolis vestris *kk* demonstrare. Omnes enim, qui non confitentur Christum, verum esse Deum, in æterno incendio erunt *ll*. Tunc jussit et hunc septimum amoveri, et gestis *mm*, omnia scripta Regi Antonino ingessit *nn*.

F

* *Ado :* qui dæmonia optat habere propitia.

Ideo variis supplicis mactantur.

5 Tunc Antoninus misit eos per varios judices *oo*, ut variis supplicis laniarentur *pp*. Ex quibus unus judex fratrem primum plumbatis occidit; alter secundum et tertium fustibus mactavit; alius quartum per præcipitium interemit; alius quintum *qq*, et sextum et septimum fecit subire sententiam capitalem ; alius *rr* matrem eorum detruncavit. Sic variis suppliciis in hoc seculo interemit eos *ss*. Facti sunt autem universi *tt* victores et Martyres Christi, qui

cum

A cum matre triumphantes, ad æterna præmia convolarunt in cœlis; qui pro Dei amore minas hominum, pœnas et verbera contemnentes, Christi amici effecti sunt in regno cœlorum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Codices hospitalis S. Nicolai, Passionale olim Collegii Fuldensis et codex alius anonymus, cum Ruinart addunt* suis.

b *Ruinart legit* profecisse.

c *Ruinart legit* Augusto.

d *Codex Colbertinus apud Ruinart:* vivens non superabor. *Nobiscum legit Ado, die 23 Novembris.*

e *Sic Codices 2 Colbertini cum Ughello; ceteri* alia die, *inquit Ruinart; et sic habet Ado.*

f In amore Christi *apud Ruinart et in Passionali Ms. A, olim Collegii Fuldensis cum Adone.*

g. *Ruinart.* vocavit; *Ado,* convocans.

h. *Cum nostro Codice legunt Passionale Ms. A,*
B *olim Collegii Fuldensis, codex hospitalis S. Nicolai, codex anonymus et Mombritius. Ruinart legit,* simul etiam verbera.

i *Melius* Suades, *apud Adonem et alibi, et apud Ruinart.*

k *Alias,* nam *cum Adone.*

l *Sic Ado:* Domini mei.

m *Ughellus* confortat.

n *Ado,* statim judex *cum Ruinart.*

o *Ita tres supradicti codices; sed Ruinart habet:* Secundum vero ejus filium, Felicem nomine, admoveri præcepit.

p *Conveniunt tres dicti codices. Hunc locum in aliis Mss. et editis mendosum, sic ex 1 codice Colbert, restituisse se dicit Ruinart* : Immineant verbera, stent cruenta concilia; *altero Colbertino; ut observat, nobiscum legente* : Etsi immineant verbera et injusta consilia. *Sed Ado omisit* injusta consilia.

q *Ruinart*: Jussit ad se adduci.

r *Est apud Ruinart :* Silvanum nomine; *de quo notat, hunc à Surio cum Ughello et 1 codice Colbertino* Silanum *appellari, a codice Fossat.* Silianum, *a ceteris vero* Silvanum. *Sæpe dictum Passionale etiam habet* Silanum; *Ado vero* Sylvanum.

s Curratis in interitum *Ruinart cum codice Fuliensi et uno Colbertino, et 1 Germano. Alii habent*
C incurratis interitum. *Surius nobiscum* intereatis.

t *Ita Ado;* sed quia *Ruinart.*

u *Consentiunt tres codices; Ruinart cum 1 codice Colbertino* humanam; *Ado legit* Romanas leges.

x *Ruinart :* Idola enim contemnentes, Deo omnipotenti famulantes, vitam æternam invenient. *Colbertinus unus apud eumdem Ruinart legit ut nos.*

y Cum ipsis in interitu erunt et in incendio sempiterno, *Ruinart.*

z *Codex vetustissimus,* miserere.

aa *Tres nostri codices cum Ruinart,* ætati tuæ et vitæ.

bb Unde sacrifica diis, *Ruinart.*

cc *Sic codex hospitalis S. Nicolai. Forte melius Ruinart:* si unum Deum colat; *quæ verba Ado non habet.*

dd *Ruinart,* in interitu sempiterno.

ee *Ado,* Qui verum Deum colit, *cum Ruinart.*

ff *Ruinart*, et quicumque eos colunt *notans in 1 Colbertino hoc deesse.*

gg *Ruinart legit* ingredi; *et ita codices nostri tres.*

hh *Sic legit codex hospitalis S. Nicolai. Sed codices Collegii Fuldensis et anonymus,* Factores *cum Ruinart; apud quem etiam legit Colbertinus 1,* fautores.

ii *Ita Passionale Collegii Fuldensis cum codice hospitalis S. Nicolai; sed anonymus :* O si nosse poteratis; *Ruinart autem:* O si nosses. EX MS.

kk *Codices Colbertini quinque, Conchens. et 1 Germanus legunt ita apud Ruinart; qui tamen ponit* : in vos et idola vestra.

ll *Consonat codex hospitalis S. Nicolai; alii duo,* in æternum incendium. *Sic et Ado. Ruinart,* in ignem æternum mittentur.

mm *Ita habent codices nostri duo cum anonymo. in quo tamen superius aliquis adscripsit* his; *unde alios corrigas, ut sit :* His gestis. *Ruinart scribit,* gesta omnia.

nn *Ruinart,* gesta omnia scripta per ordinem Imperatori suggessit; *Passionale Collegii Fuldensis etiam habet* per ordinem; *sed cum nostro, quod damus, legit* Regi Antonino ingessit; *quibus consonant codex hospitalis S. Nicolai et anonymus. Ado:* Judex gesta omnia scriptis Antonino innotuit.

oo *Consonant tres codices nostri, uti etiam Monbritius. Ruinart,* ad diversos judices.

pp *Rursum conveniunt tres codices nostri. Ruinart,* afficerentur.

qq *Non recte Ruinart :* alius in quintum.

rr *Ruinart :* alius matrem illorum capite truncari jussit. *Et posita nota post* alius, *observat, sic esse in 1 Germano cui Ughelli lectio consentit :* Et paullo post ab alio jussa est decollari; *idque etiam habere dicit codicem S. Mariani Autisiodorensis; præterea in uno codice Colbertino referri primam ab uno judice occisam, deinde primum filium ab alio, etc. At in aliis editis et Mss. jungi cum tribus ultimis filiis, sicut jungitur in 3 codices nostris. Ado sic breviter :* Quos ille jussit diversis suppliciis interire, matre novissime consummata. E

ss In hoc seculo, *exprimunt tres codices nostri; quod non habet Ruinart.*

tt *Variat in fine quoad paucula minutiora lectio Ruinart a nostra; quæ, ne longior sim, negligo.*

ACTA APOCRYPHA

Collata cum alio Ms.

CAPUT I.

F

S. Felicitas, spreto decreto ab Antonino contra Christianos edito, accusatur una cum filiis et frustra ad idolorum cultum allicitur.

Sciendum est, dilectissimi fratres, quoniam de eximio Felicitatis martyrio, septemque pignorum ejus nimium quosdam invaserat error, an ejus reliquiis exhiberemus honorem, quam pandit Machabæorum liber ab Antiocho interemptam, cum noluisset, prævaricando legem, suillam comedere carnem, simulque cum ea septem punitos filios, stabiles persistentes in fide: an post Christi Jesu, Salvatoris omnium, passionem evenerit, quamdam fuisse, velut priscam, soboles septem genuisse, et pro Christi nomine simul cum filiis genitricem martyrium pertulisse. Omnipotentis autem juvamine confidentes, evidenter satagimus, hanc hebetudinem in lucis perducere claritatem. *Præfatur Auctor S. Felicitatem a matre Machabæorum distinguendam.*

2 A Cæsare Augusto, cujus in tempore Christus, humanum redempturus genus, veram ex

virgine

EX MS.

Imperator Antoninus edit decretum contra Christianos;

virgine Maria carnem assumpsit, septimus decimus fuit Romani regni Antoninus successor. Hic etenim sævissimus Antoninus cum fallaciter regni habenas inciperet moderari, quasi sibi suæque genti præsidium facere putans, innumera templa ex nomine Jovis per orbem instruxit, prædiis muneribusque ditavit, atque decretum per mundi jugera dedit, ut sponte hujus in Templo summisse omnes colla reflectant, ejus tuitioni fidentes, ipsum venerentur divum patrem ac defensorem patriæ, et ab ipso contra hostes auxilium petant. Hunc eorum ignavia fatebatur deorum principem, pariter et reliquis diis consuetos honores exhibere præcepit. Hic, quia regno cœlestis vitæ extinctus erat, non Deum viventem cognoscere poterat, omnium creatorem, qui etiam et ingratos illos sibi rebelles misericorditer ferebat; sed Jovem deorum principem fatebatur, quem impium et sceleratum vetusta carmina prædicant.

quod S. Felicitas spernens,

3 Fertur quidem virgines corrupisse, violasse conjugatas, polluisse germanam et mares impuberes, verum etiam et ex filia genuisse monstrum volatile. Merito eum gravi cruciatu tenet infernus; et cum digne non homo vocatur, qualiter Deus poterit appellari? Hoc etiam decreto instituit, ut nolentes diis libamina ferre, vel Christi se confidentes esse ministros, diversis cruciatibus crucientur. Hoc in tempore quædam piissima mulier, nomine et mente Felicitas, illustris genere, a juvenilibus annis destituta a viro, casta corpore et impolluta mente manebat. Quæ septem habebat filios, quos ab infantia recto tramite Deum colere docuit. Cumque ministri scelerum, Cæsare imperante, nantes per æquora, currentesque per cuncta climata mundi, multos a Christi charitate vi repellendo, perducerent ad idoli cultum, hæc beata Felicitas inconcussa manens, fidei subnixa loricam tenens, irrisit Regis jussa nefanda, et ad suos conversa filios, ait:

ad ejusdem contemptum filios hortata,

4 Assumite, charissimi filii, galeam super capita vestra, cujus splendore radii solis obtenebrescunt, et pro clypeis corpora vestra tegite signo Crucis, et in Patris, ejusque Geniti et sancti Spiritus nomine armati, in cuneo matris consistite, ne valeant venenosa spicula cordis vestri arcana percutere, ne cum sanguine pereatis et vita, pariterque ruamus per bella, et signa sonent; e contra nihil hæsitantes, quia fortis Israël cœlitus prosternit has acies. Peto, monitis meis assensum præbete, et illum manifeste prædicate, qui potest vos ad regna cœlorum per auras assumere, ubi præfulgent gaudia perpetuæ vitæ, et per virentia prata fluunt nitoris et claritatis flumina multa, in quibus patent æthereæ sedes et alæ beatæ. Hæc itaque requies, si hoc egeritis, erit vobis sine fine tenenda. Respicite, dilectissimi, hanc vitam, quæ gestat acutos stimulos, et statim post tribulos sata semina gignit. Hæc mater ait, et pueri intentis auribus ad præcepta parentis, acies parant contra bella dirigere, mente stabiles velut firmissima saxa, sui certaminis disponebant effectum; velut nauta doctus, qui undique quassatus procellis, imperterritus, ne in profundum mergatur, laborare non cessat.

simul cum filiis apud Cæsarem accusatur;

5 His auditis, nimio furore vates accensi, prædictam matrem cum septem pignoribus apprehenderunt, et per nuncii manus Cæsari direxerunt. Properante autem regio nuncio, ut crudelissimum Cæsarem vidit, curvato vertice pronus, ejus vestigia osculans, vatum litteras tradidit, et in verbis talia promit: O triumphator, pietatis amator, cui universæ nationes terrarum obediunt, pontus et tellus opes ferunt, tibi Jupiter cuncta subegit, et tuis præceptis omnia obnixe parent, volatilia et animantia terræ, vel quidquid æquore natat: suum namque decretum mundus implevit, ut omnes invictissimo Jovi colla subjicerent, et nefandum nomen Christi abnueretur. Tuis enim præceptis totus mundus obaudivit. Sola mulier cum septem natis tua præcepta contempsit: etiam Jovem irridet, cui tu compsisti plurima templa per orbem, qui super æthera tonat et ejus obtutibus cuncta stabiliuntur. Nisi pietas vestra jusserit mactare rebellem, mox iratus Jupiter, despiciet consortia nostræ vitæ, recondet se in æthereis arcibus silens, nec ab alto axe reddet responsa. Unde jam erit responsum? Aut quis supplicator? Et dum tu posueris thura, a quo audieris?

qui dira omnia eis minatus, a Consule quæri jubet, ut idolis litent:

6 Hoc audito, ira repletus Cæsar, indignans abibat, et inquit: Cogit me femina parare cruenta tormenta. Ecce nunc mollia temnunt regalia jussa. Certe meum dolorem hac ratione sanabo. Nisi relicto hoc nomine, ad diis sacrificandum accesserit, sævio prius, illa præsente, in natos ejus, et ultimo eam, occisis filiis, a luce evellam. Hæc dicens, Publio consuli dolosa voce præcepit: Cito propera [perge ad locum, qui dicitur] Martyrolorum, ubi a centum columnis templum Saturni sustentatur, qui torquet numine bella; ubi totidem fulgentia simulacra consistunt, et micant atria longa, et compelle libamina rebellem offerre diis cum prole. Sin autem, diversis cruciatibus sciat se vita privari. His dictis, diei jam fuerat cursus expletus. Postera namque die, surgente primum Eoo, Consul properans, petit ardua tecta, atque in medium jussit deduci Sanctam.

at mater heroice se opponit, unum colendum Deum prædicans;

7 Illa vero perducta, cœpit assistere mente valens, ore jocunda, vultuque nitescens. Quam Consul aspiciens, blandis eam sermonibus alloquens, ait: Magnis estis ex stemmatibus orti [et] decet, ut vos amici Cæsaris effecti, ejus jussa complentes, magnas divitias obtineatis. Cur deos non pavetis, ac deorum ac Cæsaris jussa contemnitis? Quid fœdantes vestram progeniem, turpiter seculum vernans perditis? Hæc audiens beata Felicitas, dixit: Verba, quæ dixisti, aures nostras tetigerunt, sed nequaquam in intima cordis nostri pertingere possunt. Unus enim immensus, quem colimus, mundi conditor, lux sine fine, Deus et sapientia totus, cui succedunt tempora, quoniam ipse condidit illa; qui dat temporaneas pluvias, ut promat gramina terræ et lignis pomiferis immittit dulcia mella, dulcesque sapores atque nidores, diversisque pectoribus fœcundam copiam donat; cujus imperio sol igneus arva illuminat, et luna cum stellis nocturnas temperat horas, et ruptis nubibus ardentia fulgura jactat, ac mutat menses æstusque rigores. Hic homines castos diligit et vera loquentes, in quorum cordibus non est dolus, sed omnia pura simplicitas, pietas, pax et sapientia vera.

sacrilegum deorum cultum damnans.

8 Veraciter sacrilegus est, qui hunc Jovem credit regnare per orbem. Vos quidem falso crimine plures damnatis, [ignis] certe sine fine ferventis pœnis damnabimini, sempiterna mancipati gehenna. Certus credito, quia nostrum virtute nulla retro vertimus cursum, quoniam nec aspera verba corda nostra perterrent, nec prospera mulcent. Sancta itaque spes, nostra corpora vegetat, digneque tuetur, quæ semel Deo offerimus. Quamquam verba sæva mineris, non vales nostram

spem

A spem et fidem mutare: quia Christi nomine securi superamus insidias hostis.

Duci, qui eam monet, ut consulat vitæ filiorum

9 Tunc Consul contumaci vultu clara voce respondit: O miseranda nimis, cui nulla est spes salutis, saltem permitte natis vernantis seculi gaudia frui, ut gliscat ætas per annos, et vernet senecta. Mox illa oculos palmasque tetendit ad cœlum, dicens: Hi digne cupiunt vivere post funera mortis, si supra omnia, observent præcepta nostra, ut colant Regem cœli et terræ, cujus imperio cuncta formantur. Hujus etenim sinus omnia cingit, et nulla regio vel ambitus eum claudit. Omnium elementorum creator est et auctor. Si vero Deum abnuerint, qui super omnia regnat, et invocaverint deos cæcos surdosque, palma hominis factos, et sculptos de robore, et lapide, vel alios aurigeros, quos arte periti finxerunt, et in hac fuerint devoluti stultitia, ut credant Deum habitare per lignum vel quodcumque metallum, quod nullo ordine fieri potest, indubitanter in stygiam paludem mittuntur, ubi dirus coluber potestatem accepit sacrilegos inenarrabili cruciatu tenere.

quid respondeat semel,

B 10 Pomposa illusio est, cum videtur larva dare responsa sub specie Jovis aut Veneris, vel aliorum, quorum ossa sepulcra tenent; at eos crudeliter sæva tartara contorquent, quorum imagines post debita mortis illorum, miseri homines facientes, deos finxerunt. Hoc perpende Consul. Quod illis impia vita non potuit dare, ut essent dii, mors qualiter dedit? His dicentibus, ortus est vesper, et paulatim noctis opaca crescentia finem imposuerunt fesso labori. Sequenti vero die, iterum Consul repedavit ad propositum opus, et hoc modo exorsus est: Infelix mulier, quid tibi manet tanta cupido, quia mavis e terra perdere natos tuos? Sine eos vivere, atque moneto, salutiferis monitis ut præbeant aures.

atque iterum; quibus verbis filios ad constantiam hortata sit.

11 At illa nimio commonita dolore, ter et quater percutiens pectus, magnum præmisit gemitum, dicens: Miseratio tua clemens est, impietas pestifera est, labiis blanditiem lambis, sed fers in mente venenum. Quisquis enim talibus dictis sua pectora munit, depressus tenebris, caret gaudio perpetuæ vitæ. Statimque conversa ad filios, ait: Vos estis arma manus meæ, germina fœcundi partus, attentius hæc mea dicta cordi
C vestro affigite, et altius ad speculandum subite: quia ecce veniet dies, in quo dirus et audax prædo instigamenta callidiora patris sui revolvat, qui invidus olim protoplastum parentem de florigera sede ejecit, dum illi mandere pomum vetiti ligni suasit. Ille autem superbus, alta ruens de luce, æterno lumine primos expoliavit. Nunc mea dicta brachiis cordis vestri affigite, et a mente vestra omnia contagia fallacis mundi dejicite, ne vos pulsando pellat a culmine recto; simulque ad cœlos oculos et manus levate, ne cessent organa nostra pulsare precibus tonantem, Christum redemptorem nostrum, per quem lucis aperta est via Christicolis, qui dat vitam sine fine beatam, quam non gravat fessa juventa, nec curva senectus, neque clades, mœrores, nec sudor, sed semper pubertas illic sine fine pollet, et purpurei flores per æquora vernant, lilia permixta rosis, croceæque violæ; illic inhabitantes ambrosiis odoribus satiantur, in quo non apparet noctis imago, sed semper fulgida nox. Non ibi dolus, non ullus metus, nec ulla potestas; non algor vel æstus, aut tetra cupido, sed divino tantum satiati respectu, incessabili lætitia gaudent hi, qui digne eum coram hominibus confitentur.

CAPUT II.

Publius Consul S. Felicitati ac Filiis ejus frustra conatur persuadere cultum deorum.

Consul Publius matrem frustra terret;

Hoc audito, Consul frendens, ministris præcepit, ut mulieri ora cautibus contunderent fortiter, et ait: Tune es, o miseranda, ut possis vincere ferreas pœnas, quas tibi et natis jussi parari? Cur audes talia depromere verba, ut Cæsaris sacratissima jussa contemnatis? Testor superos et micantia sidera cœli, et per numina juro, tonantia terra et mari, per magnas Nymphas et Naiadas, Dryadesque Napæas, et senem Silvanum, Satyrosque et Faunos, si ultra abnueris deos, quorum numen spirituale est, te tuasque soboles diversis cruciatibus faciam interire.
Hæc et alia plurima dirus ille terrendo repetit, E
ut eos minis possit a culmine fidei præcipitare. Sed beata Felicitas inconcussa manens, nec minis territa, nec blanditiis decepta, ex imo cordis deprecabatur Deum, ne callidus ille humani generis invidus seductor puerorum martyrium impediret. Quos enim mundo pepererat, in cœlis parere conabatur. In illorum autem cruciatu martyrium et ipsa sustinuit. Sed venenum Chelydri pavendo, ne illorum fidem necaret, se manente in corpore, cupiebat eos post funera videre ad cœlorum regna properare securos.

primum filiorum inanibus promissis seducere conatus,

13 Sævissimus ille Publius erexit vultum, quo astabat primus illorum, cujus jocunda lanugine pubes vestiebatur. Tu es, inquit, omne decus tuorum, et prima progenies parentum; movere piis precibus, et favens nostris laboribus adsis et saluti, dictis monitisque complectere nostris. Cave juvenis plectra matris, de falsa luce loquentis, quæ maluit e terra perdere soboles; et certius scito, quia post munera lucis, quæ sideribus mundum illustrant, volventia dies et noctes, numquam in requiem intrant, sed statim ut fuerint animæ a pondere carnis solutæ, est via de-
clivis et funesta nubila, per quæ descendunt ad F
stygiam paludem, teterrimam nebulam exhalantem, et per muta silentia ad sedes infernales ferentem. Illic pallor et hyems tenet, punita simulacra sepulcris, et exanguis umbra ibi sine ossibus et corpore errat. Urbs autem loci illius capax est, mille aditus habens, et undique portas apertas. Sic autem locus ille animas accipit velut flumina cuncta de terra [absorbet mare] et nulli animæ locus ille exiguus est. Illic animarum pars forum et tecta celebrant, pars ima tyranni, pars vero artes et imitantia [quondam] vitæ antiquæ [opes exercent].

et tertium;
** alias sors*

14 Hæc est lar* hominis, qui perdit siderum luces: nam vitæ locus non erit alter, nisi tartara ditis. Siste juvenis gradum, ne pergas ad regna silentum, et ne ignifera luce occuperis in puerilibus annis. Nunc ergo pandam tibi iter, quod ducit ad vitam. Tu scandito callem et omnigeni Deo Jovi colla reflecte, qui salutifera secula cuncta, festa et gaudia præbet. Peto, accede huc libare Deo maris, ut clareas omnibus amicitior Regis, et cum magnis opibus præclaras accipies domos Cæsaris præ cunctis, ut non amplius ventosa verba loquaris. Deinde, jubente tyranno,

atta-

EX MS. attrahitur tertius, quem blande allocutus, ait: Decora puerilitas, si ob jussa Cæsaris Jovi colla submiseris, erit tibi secura quies atque innumera gaudia per tempora longa. Præbe consensum salubri consilio nostro, ut seculi hujus delitiis quiete fruaris, ac Cæsaris vociteris amicus.

fortiter rejicitur;

15 Hæc puer audiens, ait: Infelix Consul, cur mihi hæc dicere tentas? ut delubra dæmoniorum adeam, et litatis sacrificiis pacem a lege feracem repetam, vel a Phœbo et a miseranda Junone, quam dicitis libere jugalia vincula tenere, aut a Venere, cujus jure libidinem tenetis, vel a miniculatrice aliena? Hæc numina non sunt, sed vos mente tyrannica verendo vana, vani estis effecti [ac] vecordes. Quare vos cæcitas mentis fatigat, obcæcata gens Romanorum! Quid negatis factorem omnium, et indigne jugulatis justos? Pro his autem prospera secula vobis consurgunt, in quibus panduntur fortia bella, et quos nunc jure tenetis, potestatem in nobis exercent.

nihil etiam agens apud quartum,

16 Hoc amoto, in medium deductus est quartus. Cui consul hoc ordine exitialia verba locutus: Dic, inquit, puer nate de orbata parente, cur
B tenetis monita crudelissimæ matris, ut magni Cæsaris jussa temnatis? Non jam vos vivere patiar, sed puniam ante oculos matris, et tunc veniat ille Deus ignotus, quem colitis, si potest, eruens vos de manibus nostris. Ad hæc puer respondit: Nihil agis, consul, sed tantum dentem fatigas in dente. Ego verba tua intrepidus decrevi contemnere: nam pro Christi nomine munus est mihi mori. Est meæ necis auctor, quoniam libenter hæc suscipere cupio. Cui consul: Quam felicior, inquit, juvenis esses, si numquam hujus vitæ lumina tetigisses! Venit enim dies, quo si deorum templa non frequentaris, turpiter moriendo fœdabis matrem matrisque parentes.

quintum,

17 Hæc ait, et quintum deducere jussit. Quem aspiciens, dulcia fatus est ei verba: Da dextram, fili, et magno fœdere junctus, non nobis contemptum porrigas, sicut fecere priores, sed pacifice sicut olivæ porrige ramum, ut digne nobiscum celebrare possis munera digna. Ille vero tacitis precibus hæc audiens, pulsabat mundi conditorem, et, inquit: Væ tibi animarum raptor, et tu mihi displices, et consilium tuum, quod pandit limina mortis. Quæ tibi fuit fiducia ludere nostri,
C qui templa Christi vocamur? Cui communem celebramus honorem, illius et vultum hilari laude anticipamus, et quis alter, quem nos implorare valeamus?

sextum,

18 Protinus et sextus jussu Consulis deducitur. Quo viso, ait: O juvenis, habeto nostrum solamen. Hinc etenim secreto loqui tecum volui, ut evidenter tibi viam salutis demonstrem. Sed ne spernas consilium meum, sed imple invictissimi Cæsaris jussa, qui tibi salutem præbet, ut Deorum misericordiam consequaris. Si vero diis modo cervicem [et] corda reflectas, hæc tua probitas te defendet, et cunctas hostis insidias carcere tundes, simulque in amplexu et osculis fixus ac dapibus florebis in ævo. Talia dicente Consule, sanctus puer respondit: Crudelis bestia, cur velis evertere nostras placidas vitas, ut demus thura Jovi et precantia verba, et in marmoreas aras illi vina fundamus, quem priores veridici vates scelere damnaverunt? Ille modo equus vel ales, modo bos aut cervus abibat, et multimodis in spurca contagia versus agebat, et postremo in suam redibat formam. Interdum Deus, interdum videbatur raptor atque adulter. Si verum nefas, et si falso nomine pius; qualiter esse potest, ut reus et Deus misceantur in unum? D
Qui in talibus actibus pullulat, Deus non est.

fortiter in deos invectum,

19 Quandocumque tu mihi pœnas inferes, vel clausum me carcere ferreis catenis vincieris, incessanter deorum vestrorum facta clara voce canebo, ut hoc audiat æther, et qui regnat in illo, qui corruptores sunt, victi cupidine Veneris, raptores, bilingues et fraudatores, asperi moribus et mendaces, fures atque perjuri, manibus impuri, humano sanguine fuso. Nunc isti, clausi tartaro, gravi cruciatu persistunt. Nam verus est Deus, quem nos colimus, qui solo verbo cœlum et terram, pelagus et sidera fecit. Ille opifex rerum et summi olympi regnator primum hominem condidit de pulvere terræ, qui casto corpore servaret jussa tonantis. Huic dedit sensum, rationem et beatam animam, et donavit in suo jure, ut omnium dominaretur. Ast ubi peccando florigera est de sede repulsus, impia committentes (homines) se seculo miscuerunt, et perperam totum mundum replebant. Quæ omnipotens intuens: Delebo, inquit, hominem a terra. Ipso autem imperante, ventorum agmina ruunt, et concusso cardine totus extremuit mundus. Fit fragor et densi imbres funduntur ab æthere, nec E
non et imo profundi inundatio facta, rabidi diluvii moles cuncta inhabitantia terræ peremit, divinoque nutu, uno remanente justo, cum natis natorumque uxoribus, totum orbem hominibus repleverunt, iterumque facinoribus repletus est mundus.

proposito mysterio redemptionis humanæ.

20 Tum pius ille sator atque Redemptor, miseratus, ex alto respexit humanum perire genus; non dedignatus, semetipsum exinanivit, ex virgine formam servi accipiens, mundo illuxit, per populos mandata dedit præcepta parentis. Cum subito patres cunctos populos accersiri viderent, invidia ducti, eo capto, non sunt veriti omnium Redemptorem suspendere in ligno. Interea incipit magno murmure cœlum turbari, et oriens sol obscuratus est, teterrimam caliginem præbens mundo, et magno pondere concutitur tellus. Tunc ille per se tartara adiit, sedes reseravit inferni, tenebrasque resolvit. Jam referens pedem, veniebat ad superas auras. Tertia enim aurora sepulcro surrexit, in cœlum ascendens, suisque sub pedibus omnia evertit. Nisi enim per illum, nemo salvabitur umquam. Inde judex venturus, F
fulmine cuncta terrendo, tunc ante ejus conspectum superæ atque inferæ movebuntur virtutes, cœlum et terra, mare et montes ardebunt, ruent astra, et atris tenebris obscurabitur Phœbus. Fit languor et gemitus, luctus tristisque boatus. Qualis error erit tibi illic, Consul, qui simulacra colis et larvis dona frequentas? Hæc puero dicente, cœpit ille pallescere, et frigidus horror hujus artus invasit.

CAPUT III.

Vario mortis genere septem Filii Martyres occiduntur; S. Felicitas capite plectitur; corpora a volucribus intacta; eorum sepultura ac translatio.

Frustra quoque filio natu minimo tentato,

Dum uterque per longum sermocinarentur, expleto diei cursu, vesper jam apparuerat mundo. Sequentique aurora, minimum sibi præsentari

A sentari jussit, et ait: Dic, parve puer, qui teneris annis pullulas, quæ insania vos traxit, ut abnegatis Regum præcepta, et estis effecti hostes propriæ vitæ vestræ ac salutis? Certe vos ipsi properatis ad vestram perniciem; et, insensati, videte, quia jam per opaca silentum tartara properatis. Elige, quod vis, lucem an tenebras. Tu potes et tui vitam servare et introducere mortem. Protinus insinua nunc, quid eligit animus tuus? At vero ultimus puer, intentos oculos et brachia attolens, inquit: Plura dicta salutis, Consul, tibi poteram loqui; sed jam cares mente, jam ad infernalia regna pergis, et horrendus tuus pater et socius non te salutifera verba sinit audire; jam et tartara ipsa te rapient. Hoc tibi superest, ut sævi colubri perficias machinamenta. Eia age perfice, ne diu laniare [perge] quos cœli gaudia expectant.

rem omnem ad Cæsarem defert;

22 His auditis, infelix horruit, totoque ore pallescens, furibundus regia tecta pervenit. Ut Cæsaris obtutibus [se] offert, supplicans, intimavit sub ordine rei congesta, [et] eum conabatur dictis excitare ad iram, et ait: Regnator inclyte, B cui est rerum summa potestas, ecce superba gens irrita tua jussa fecit. Non tantum tibi extat inimica, sed et deorum numinibus nimias injurias inferunt. Ego enim eis nunc sæva verbera, nunc divitias blandis sermonibus minitavi, et prius interitum, deinceps munera pollicebar; sed nulla attentione valui perituros revocare saluti. Velocius etenim molliuntur robora saxi, vel fortissima ferri, quam queas revocare illorum fortissima corda.

qui ira percitus,

23 Hoc audiens Rex, acri dolore congemuit, nullum tamen eodem est locutus de hac causa sermonem. Noctu tamen instigante diabolo, per cordis arcana Sanctorum necem volvere cœpit, qualiter sequenti luce, quasi deorum rebelles, crudeliter punirentur. Et orto die theatrum adiit, stipatus maximis turbis, medio cœtu excelso consedit solio, ac furiis accensus, hæc populo depromere cœpit: Heu mihi, quam duriter me cogitationes meæ angustant de invisa stirpe, deorum adversatrice, quæ vocibus æthera pulsant, et nomen ignoti Dei ferunt in astra, quem olim mundus in ligno crucians, interemit, atque in multis sepulcrum conclusit! Certe non ultra periC turos vivere sinam.

sententiam mortis in eos fert. Januarius plumbatis ceditur; Felix capite minuitur,

24 Et hæc dicens, statim sententiam mortis dedit: Mactate, inquit, deorum rebelles, et truncos relinquite belluis ad devorandum. Tunc illo præcipiente, primus e natis, Januarius nomine, senatui proponitur. Cujus viscera Cæsar crudelis plumbatis cædere jussit, liquefacta pice ceraque et plumbo tamdiu membra ejus perfundere jussit, donec sanctus vir moriens, polorum ineffabilia regna adiret. Deinde sanctus, nomine Felix, attrahitur; cujus colla spiculator percutiens, uno ictu caput ejus aufertur. Sic ille carne solutus, penetravit æthera cœli.

uti etiam Philippus; Silanus præcipitatur; Alexandro cerebrum transfoditur;

25 Eodem martyrio et tertius est, nomine Philippus, coronatus, et devicta morte ineffabilia gaudia sine fine percepit. Præterea nefandus Rex præcepit apparitoribus, ut quartum, Silanum nomine, ex summo vertice rupis præcipitarent. Quo facto, elapsus martyr vitam exhalans, atque inter Sanctarum agmina coruscus, non peritura gaudia cepit. Cæsare quoque imperante, minister scelerum, quintum Alexandrum, per medium cerebri mucrone percussit, ita ut pars dextro, pars lævo humero superjaceret, et jam exanimatum corruit venerabile corpus. Quo cadente, ita concussa est terra, tamquam si onus tanti corporis non valuisset portare. EX MS.

Vitalis et Martialis gladio transfodiuntur;

26 Protinus spiculator attolens animum, sextum, nomine Vitalem, ferire jussit. Cumque vidisset eum tenera pube sua crescere, misericorditer quasi hæsitare cœpit, qualiter eum velocius vita posset sine gravi cruciatu privare. Illico reperto consilio, arripiens lanceam, transfodit pueri pectus. Cumque extemplo præcordia [gladius] perforasset, humi prostratus, mortis debita solvens, Christo comitante, super æthera poli lætabundus ascendit. Tandem scelerator ille, reflectens lumina, quo ultimus adstabat frater, nomine Martialis, dentes infrendens, in ensem alte consurgens, media inter tempora pueri fixit, et ait: Nunc morere, demens, deorum rebellis, et celeri cursu vestigia fratrum sequendo, illis jungere, et dicito, quia cras genitricem mittam ad vos. Vix hæc verba spiculator ediderat, tanta nubium tempestas exorta est, ut tonitruo terrarum ardua tremerent, et effusis imbribus sine mora et obscuritas esset. Hoc viso, omnes turbati, suum interitum advenisse timebant, dicentes: Quoniam injuste fuerant hi puniti. Hac tempestate hujus diei cursus finitur. E

demum post illos mater Felicitas capite plectitur

27 Postero autem die nequissimus Cæsar beatissimam matrem accersiri jussit. Quam ut vidit, concusso capite, dixit: Eia, sæva parens, si tua visendi proles te movet alta * cupido, vel properare cupis silentum latebras, de quibus non credendi tibi satis fuerat, aut contemptores deorum cupis videre, qua sint pœna damnati, quibus et tu citius efficieris consors; noli diu superstes esse filiorum, sed statim a nobis tuorum scelerum judicium sume, ut perditis hujus gaudiis vitæ, ad stygiam paludem funebriis manibus deducaris. Tunc, eo præcipiente, furens minister candida colla beatissimæ Felicitatis fortiter ense percussit, evulsoque capite, exanime corpus pretiosum tellure cœpit inhumatum jacere. Præcepit enim heros, ut nulli eorum corpora humare liceret; sed volucribus ac bestiis relinquerentur edenda.

* *alias* tanta.

Corpora Martyrum volucribus relicta, sed intacta, suavemque odorem spirantia

28 Omnipotens tamen, qui verbo cuncta creavit, cujus potentiæ nihil difficile esse videtur, qui sæpius patitur in Sanctis suis, miram curam corporum eorum gessit; dum sub sideribus inhumata jacerent, non volatilia vel quadrupedia terræque reptilia illis propius accedere potuerunt, divinitus quoque prohibebantur, ne illos F attingere possent. Tanta autem ex beatis corporibus odoris fragrantia emanabat, ut cuncta loci vicina adinstar universorum odoriferorum florum nidore suavissimo replerentur. Denique Christianorum phalanx collecta, per opaca noctis venerunt ad locum, ubi sanctæ matris sanctorumque pignorum corpora cruenta jacebant, tacite Domino psalmodiam concinentes; ex humo sanctorum membra levarunt, imponentesque feretris silenti cursu, relictum callem repedaverunt.

a Christianis humantur et a Deo miraculis honorantur.

29 Postquam vero ad locum pervenerunt, ubi terrore fugato, pariter illis dignas reliquias celebrare possent, mirificis aromatibus sanctorum corpora condiderunt, pretiosissimis tegminibus involventes, et in psalmis et hymnis palam Deo gratias referentes, honorifice humaverunt, haud procul a mœnibus urbis, quam veteres vocaverunt Alisas *. Juxta quorum sepulchra Christus, omnium reparator et auctor, ad confirmandam viventium mentem, eorum intercessionibus innumera beneficia præstabat. Nam ex obsessis corporibus dæmonia illic ejiciebantur, claudi in pristinum

* *alias* ad lymphas. Alphas

EX MS. stinum restituebantur gradum, diu lumen amissum reddebatur, multæ variæque illic hominum depellebantur infirmitates.

Alio deinde translata sunt. 30 Cumque multa post annorum curricula, diversis potentatibus diversarum gentium in Italia immutatis, locus ille, quo Sancti quiescebant, viluisset, et absque honore debito tam præcipua Sanctorum corpora essent, ex jussu eximii ac veri Catholici Longobardorum principis Sigehardi *, Ursus, Beneventanæ sedis electus, eadem Sanctorum corpora elevans de Alisis, cum magno honore Beneventum perduxit, et magnifice in beatæ [Mariæ semper Virginis] ecclesiam cum aliorum plurimis consanctorum corporibus collocavit. Horum autem martyrium colitur IX Kalend. mensis Decembris. Dedicatio vero eorum ecclesiæ Beneventi VI Idus Julii. Quorum festivitate diversis ex partibus orbis conveniunt plures, Christo Jesu omnium redemptori gratias referentes, qui cum Patre sanctoque Spiritu vivit, et per immensa secula regnat. Amen.

* *alias* Sicardi.

B

ANALECTA

DE VII MARTYRIBUS.

CAPUT I.

Translatio S. Alexandri Martyris, unius, ut volunt, e VII S. Felicitatis Filiis, in abbatiam Ordinis S. Benedicti in Suevia, desumpta ex codicibus nostris Mss.

Auctor hujus Translationis habet fabulosa et non cohærentia,

Translationem hanc obiter attigimus in Commentario prævio § 2, num. 21, ubi de sanctorum Martyrum reliquiis, pleniore rei gestæ narratione huc remissa. Tantum abest, ut illam quoad omnes sui partes veram censeamus, ut non pauca etiam in ea displiceant. Primo enim historia, quæ refertur ab ipso principio, et exponit tonitruum, Pilati causa, juxta urbem Viennensem sepulti, excitatum, etc., commentum merum et fabula est, ad aniles nænias releganda. Secundo Gozpertus nullus occurrit inter Episcopos Viennenses, qualis tamen ibi extitisse asseritur. Tertio, nullum lego inter Episcopos Augustanos Nidgerum, Carolo Magno ejusque conjugi Hiltigardi synchronum, quem habes num. 8. Nihil tamen vetat, quin historiæ translationis substantia possit esse vera; sed ambulat Auctor in falsis adjunctis, quæ historiam, si ipsi credimus, circumstant, non cohærentia perperam combinans. Adde, quod non satis constet, an S. Alexandri reliquiæ, eo translatæ, sint istius Alexandri, qui fuit unus e VII *Filiis* S. Felicitatis. *Mabilio sane in Annal. Bened. tom. 2, pag.* 205 *hanc controversiam indecisam reliquit, de monasterio Ottemburano sic loquens :* Hujus, *inquit,* loci basilica nuncupata est sanctis Martyribus Alexandro et Theodoro, quorum reliquias eo transtulit Toto abbas primus, cujus parentes Silachus et Ermiswinta cœnobium illud fundasse perhibentur in Kalendario domestico, cujus hæc verba *sic citat :* XIII Kal. Decembris obiit Toto noster abbas, qui corpus S. Alexandri huc attulit, et cujus parentes locum istum fundaverunt.

C

D

2 *Pergamus cum Mabilione :* Conditum a Silacho tradunt cum consensu Ermiswintæ conjugis, filiorumque Gozperti Episcopi, Totonis clerici et Tageberti comitis ; e quibus Toto, clericali toga monastica permutata, primus eidem monasterio præfectus est, illudque rexit per annos XLVIII, mortuus anno supra octingentesimum decimo septimo, XIII Kalend. Septembris *... Totoni suffectus Milo abbas... Nitkarius, ejus successor, Augustanæ urbis Episcopatum adeptus est. *Unde colligas,* Gozpertum *Episcopum,* Totonem, Nitkarium, *seu, ut vocatur hic,* Nidgerum, *vel, ut scribit Bruschius in Episcopis Augustanis, consignans ejus obitum anno* 869, Neodegarium, *supponere quidem, ut cum Dialecticis loquar, pro veris personis, sed male hic a nostro Scriptore Translationis connexos esse, locisque ac temporibus non suis aptatos. Hisce prænotatis, subdo nunc instrumentum ipsum Translationis, quod sic sonat :* *quibus historiam suam infarsit.*

* *An non* Decembris, *ut supra?*

Qua occasione 3 Temporibus itaque bonæ memoriæ digni et venerabilis serenissimi Augusti Caroli, gloriosissimi Imperatoris, fuit quidam Præsul in sancta Viennensi ecclesia, nomine Gozpertus, bonus et justus, atque in omnibus sanctus, ecclesias sibi commissas libentissime construens; sed, resistente adversario, minime, sicut nitebatur, hoc peragere valebat; quoniam per diversa sua membra diabolus ei resistebat, maxime per Pontium Pilatum, qui olim in eadem civitate ab Imperatore Claudio custodiæ traditus fuit, ob hoc quia Dominum nostrum Jesum Christum absque illius jussione crucifigi permisit; ibique mortuus, sepultus est in quodam monte juxta civitatem, anima vero ejus procul dubio in inferno. Quadam autem die manifestata ira Dei super eum, accidit tonitruum magnum super ipsam civitatem, et fulgur coruscans simul cum tornitruo percussit montem, in quo corpus ejus jacebat, et nimia percussione tonitrui et fulguris, longe lateque dispersa sunt ossa ejus. Jubente ergo præfato Venerabili Episcopo Gozperto, congregata sunt iterum ossa ejus; initoque consilio cum sacerdotibus et canonicis suis, invenit, ut eum in flumen Rhodanum projicere juberet, quod ita factum est; antiquus enim hostis sicut cœpit multa et innumerabilia mala in tempestatibus, et in pestilentiis, et cladibus, quæ ipsi civitati opposuit cum provincia sibi subjecta; naves etiam, quæ per ipsum locum pergebant, ubi ipse projectus est, in profundum demergebat.

E

F

corpus S. Alexandri 4 His itaque accidentibus, Episcopus dolens et mœrens, quia nullum patronum habebat, qui ipsi adversario ibi resisteret, consilio inito cum congregatione sibi subjecta, venit ad Dominum Carolum serenissimum Augustum, petens, ut ei licentiam daret visitare limina Apostolorum Petri et Pauli, et epistolam suam daret ad Dominum Papam Leonem, in qua eum deprecaretur, ut aliqua suffragia Sanctorum ipsi Episcopo daret, qui, Domino favente, aliquod municulum populo illi præberent, ne diabolus per membra sua tantam potestatem adversandi illi loco haberet. Imperator autem hæc audiens, libenti animo fecit, ut ille precatus est, et misit epistolam suam per legatum suum simul cum prædicto Episcopo ad Dominum Papam, flagitans et petens ob amorem Domini nostri Jesu Christi, et petitionem ejus ita ageret, sicut ipse Episcopus deposcebat. Denique Gozpertus Episcopus, et legatus Imperatoris Romam venientes, obtulerunt epistolam Domino Papæ Leoni : quam ipse perlegens, affatus est, libenti animo exaudire deprecationem

Impe-

A Imperatoris, et petitionem ipsius Episcopi; statimque interrogavit ipsum Episcopum cujus Sancti corpus impetrare vellet. Ille vero non audens ullum Sanctum nominare, posuit hoc in arbitrio Papæ, ut qui suæ Sanctitati placeret, ei eum tribuere dignaretur. Venerabilis vero Papa perseveravit interrogando, jubens, ut eligeret unum, quem sibi dari vellet præter Petrum et Paulum, reliquosque Apostolos, et primates Sanctorum, quos non audebat tangere, quemcumque ipse eligeret, ob amorem et petitionem Imperatoris libenti animo se daturum.

impetratum apud Leonem Papam, et miraculis claruerit.

5 Tunc elegit ipse ei dari sanctum Alexandrum; atque in crastina die ipse venerabilis Papa proficiscens ad locum, ubi Sanctorum corpora septem Fratrum recondita erant, facta oratione et jejunio cum psalmodiis et letania, ceterisque orationibus multis, tulit corpus S. Alexandri et dedit illud venerabili Episcopo Gozperto, atque in ipso loco, feretro imponens, et epistolam præfato venerabili Episcopo fieri jubens, permisit eum remeare ad propria, præcipiensque per epistolam suam, ut, ubicumque præfatus Episcopus B simul cum sancto corpore veniret, ab hominibus ipsius loci honorifice susciperetur. Sed pauca de virtutibus, quæ ibi acciderunt, narrare oportet. Profectus est autem Episcopus a Roma, et concepto itinere cum magna reverentia et dignitate, sicut decebat, portabat corpus beati Alexandri; occurrentes vero cæci nonnulli, videntes effecti sunt, multi claudi curati, dæmones plurimi in adventu illius fugati, et alia innumerabilia signa.

Mulier fluxu sanguinis laborans sanatur, pallio, feretro superposito, prodigiose aucto.

6 Ut autem venerunt ad quamdam civitatem, quæ vocatur Luca, obviavit illi mulier, a fluxu sanguinis ita debilitata, ut vix ad feretrum beati Alexandri pervenire posset; sed cum ad sanctum corpus pervenit, et feretrum tetigit, tunc sana facta est, ut etiam de loco, in quo jacebat, exiliret; et elevato feretro, illud sana et incolumis portabat. Illico posuit unum pallium super feretrum ipsum, sed non erat tantæ magnitudinis, ut feretrum per omnia cooperire posset, ipsa vero nocte illa jacuit prostrata ante feretrum B. Alexandri, gratias Deo referens, quod eam per merita Sancti sui pristinæ sanitati reddere dignatus C est. Mane vero illucescente et orto sole, ut proficisci deberent, subito illud pallium super feretrum crevit, et ita ipsum cooperuit, acsi juxta ipsum feretrum contextum esset. Sic cœpto itinere, cum summo honore et reverentia pervenit Episcopus cum ipso thesauro optimo ad Augustam civitatem.

Corpus Sancti

7 Habebat autem idem Episcopus Gozpertus quemdam clericum ex Alemannia, nomine Totonem, valde sibi familiarem in omnibus, qui etiam suam cameram providebat, ipsique commendabat illud sacrum corpus, ut illud custodiret in omnibus mirifice, usque dum ad suum episcopatum veniret. Et ut Episcopus pervenit ad Augustam civitatem, ægrotare cœpit, et partim equum ascendens, partim in feretro jacens, pervenit usque in medium montem Gotar...., ibique ab ipsa ægrotatione defunctus est, et sic deportatus est ad S. Mauritium. Tum Toto, camerarius ejus, qui etiam corpus beati Alexandri custodiebat, credo Dei nutu, cœpit tractare in corde suo, ut corpus B. Alexandri ad monasterium suum deferret in Alemanniam, quod constructum habebat in pago Hilargawe ex sua proprietate, parentumque suorum, cujus monasterii vocabulum est Uttenburra. Latenter igitur hoc facere cogitans, ne præfati Episcopi clerici aliquo modo hoc discerent, nocte surgens Dei nutu, aliis custodibus dormientibus, accepit cum summa reverentia corpus beati Alexandri, recondidit illud in duobus scriniis, et pallium, quod super feretrum ipsius crevit, posuit supra. Quoniam postquam illa virtus de eo facta est, minime tam sæpe supra feretrum jacuit, aliud ibi supra ponentes. EX MS.

a Totone clerico Uttenburram delatum,

8 Facto autem mane, direxit suos homines cum scriniis suis et cum sancto corpore, videntibus cunctis partibus Alemanniæ, nullo ex illis hoc sciente, quid inde factum esset, præter homines ipsius. Moratus est autem cum eis postea tres dies, ferentes feretrum, et putantes, quod ibidem sanctum corpus esset. Dicebat autem ipse Toto, se velle ad propria proficisci, et visitare parentes suos, atque cum illorum adjutorio celeriter reverti; postulans ut dum ad Wiennam venirent, eum exspectarent, et sine illo nullo modo ad curtem proficiscerentur, impetrare Episcopum. Quarta autem die, mane illucescente, tradidit clavem feretri aliis custodibus, suis discipulis, et valefaciens omnibus clericis illis, profectus est cum magna lætitia ad Alemanniam E sub omni festinatione; et ut ad episcopatum Constantiensem venit, ultra Rhenum fluvium transiens cum licentia Episcopi ipsius parochiæ iterum imposuit beatum corpus in feretrum, et sic cum magna reverentia et honore, virtutes multas Dominus per eum ostendens, allatus est ad monasterium, quod vocatur Uttenburra, et omnem proprietatem, quam habuit, tradidit beato Alexandro per manus suas et parentum suorum.

Hildegarde Augusta rei veritatem audiente,

9 Igitur sub omni festinatione loquens cum suis propinquis, iterum celeriter profectus est ad Aquisgrani palatium ad Dominum Carolum, serenissimum Augustum, et prius per legatum suum, et suam epistolam innotuit hoc factum Hiltigardæ, serenissimæ Reginæ, flagitans ut ipsa, ob amorem Domini nostri, suadere studeret Domino Imperatori, ut corpus sanctum ibi in suo monasterio persistere permitteret, et illud nullo modo reddi juberet. Quæ se ita facturam promisit, si præfatus Toto omnem suam proprietatem simul cum corpore sancto illi traderet. Hiltigardis vero serenissima Augusta jus- F sit venire præfatum Totonem ad præsentiam suam, et diligenter scrutata est ab eo istius rei veritatem. Ille vero nihil de hac re celatus est, sed per omnia rei veritatem retulit, qualiter tam sacrum corpus acquisivit. Tunc ipsa præcepit ei, ut suam proprietatem statim sibi traderet, si ullo modo vellet, quod ipsa inde adjuvaret. Ipse ergo libentissimo animo omnem suam proprietatem, quam habuit, simul cum corpore sancto tradidit in manibus præfatæ Hiltigardæ, quatenus perpetualiter in sua potestate persisteret, et post ejus discessum in potestate Regum perpetuo esset. Ipsa iterum tunc concessit in beneficium ipsam proprietatem præfato Totoni. Tunc ergo ipsa veniens ad Dominum Imperatorem, prostrata ad pedes mansuetudinis suæ, retulit ei omnia, qualiter Gozpertus venerabilis Episcopus egit, et qualiter præfatus Toto istud sacrum corpus acquisivit, humiliter misericordiam suam deposcens, ut ob amorem Domini nostri Jesu Christi, et petitionem ejus, illud sacrum corpus nullomodo reddere juberet.

10 Credo autem, divina dispensante misericordia, mitigatum est cor Regis, et dixit, se statim

inde

Ex MS. *et ab Imperatore Carolo impetrante, ne corpus cuiquam reddi deberet.*

inde adjuvare velle per rectum judicium et rectam rationem. In crastino vero cum magno dolore et tremore venerunt Canonici ex Vienna civitate ad præfatum palatium, referentes in magno fletu gementesque et dicentes; quod Toto illorum sacrum thesaurum et patronum furtim haberet, postulantes omnes primates et proceres Imperatoris, qui ibi erant, ut hoc cum Domino Imperatore facerent, ut ipse juberet præfato Totoni, quatenus, sicut ipsum sanctum corpus inde furtim abstulit, ita iterum ipse illuc reportaret. Et sic pergente Domino Imperatore ad Missam, obviaverunt illi iidem Canonici, prostrantes* se ad pedes illius. Ut ergo Dominus Imperator illorum audivit rationem, petiit sibi inducias dari usque mane; quatenus cum fidelibus suis ei liceret tractare suum responsum. Mane autem facto, venientes iterum ad præsentiam suam, dixit hanc rationem nullo modo actam fore potuisse, nisi Dei nutu et divina dispensatione. Tunc præcepit eis, ut cum omni clero, in ipso episcopatu consistente, proficiscerentur ad ipsum monasterium, ubi ipsum sacrum corpus reconditum erat, et si
B Dei voluntas esset ut inde illud auferrent, iterum feretro imponentes, reportarent illud ad illorum civitatem. Ipsi vero Canonici, audientes illius responsum, timuerunt in illas partes proficisci, quoniam nec linguam noverant, nec etiam pastorem habebat, qui eos in tali itinere custodiret. Tunc vero, divina dispensante clementia, versum est cor illorum in aliam partem, flagitantes sibi dari Episcopum, relinquentes per omnia istam rationem, rogante Hiltigarde illustrissima Regina.

* prosternentes.

Aperto sarcophago, corporis odor spargitur,

11 Tunc quippe supradictus Toto cum licentia Domini Imperatoris et Reginæ, et cum epistola illorum profectus est lætus ad Alemanniam, ferens epistolam Domini Imperatoris et Hiltigardis ad Venerabilem Episcopum Sanctæ Augustensis ecclesiæ, nomine Nidgerum, per quem præcepit Dominus Imperator, ut ipse proficisceretur ad monasterium præfati Totonis, et videret ipsum pretiosum corpus, et illud mirifice et honorifice in sepulchro recondere studeret, atque per omnem comitatum Hilrargaugensem, festivitatem illius cum fratribus suis celebrari juberet. Denique præfatus venerabilis Episcopus, complens
C jussionem Imperatoris, venit ad supradictum monasterium simul cum abbate Totone, et facto triduano jejunio, aperuit sarcophagum ligneum, ubi ipse Toto eum reconditum habebat. Et ut apertum est illud vas, tantæ magnitudinis odor replevit ipsam ecclesiam et populum circumstantem, acsi unusquisque haberet in manu sua modium thymiamatis et thuris. Videns autem venerabilis Episcopus, illico omnibus pagensibus ipsius loci virtutem ejus innotuit, et adventum illius, præcepitque, ut per omnem comitatum ipsum festivitas ejus celebraretur.

et sacrum corpus sepulcro conditur.

12 Tum vero tractare cœpit, quomodo, secundum honorem recondi posset, quoniam nec locus ibi pretiosus, nec etiam ullo modo talem petram invenire valebant, in qua eum recondere possent. Tunc huc illucque pergentes homines loci illius, invenit quemdam juxta ipsum locum intus in sylva sarcophagum optimum de petra, et cucurrit cum magno gaudio ad Episcopum et Abbatem, referens eis hoc. Ipsi vero cum magno gaudio perrexerunt ad ipsum locum, et inde levaverunt sarcophagum, et detulerunt eum ad monasterium ipsius, posueruntque in psalmis, et hymnis, ceterisque orationibus corpus beati Alexandri in ipso sepulcro, quod permanet usque in D
præsentem diem, et virtutes plurimæ postea ibi effectæ sunt, et adhuc innumerabiles efficiuntur, adjuvante et cooperante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus in secula seculorum. Amen.

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς εἰς αἰῶνας.

CAPUT II.

De Pallio S. Alexandri Martyris ex Mss.

Mirabilis Deus in Sanctis suis,

Verissime legimus in psalteriis nostris latinis, juxta Græcam interpretationem, quæ est: Θαυμαστὸς ὁ Θεὸς ἐν ἁγίοις αὐτοῦ, Mirabilis Deus in sanctis suis. Nec otiose dixerim juxta Græcam interpretationem. Nam Hebraica veritas non idem sonat; sunt enim hæc Davidis verba..., quæ ad verbum ita interpretari possunt: Terribilis Deus de sanctuario suo. Porro quam sit mi- E
rabilis Deus in Sanctis suis, et Sanctorum historiæ resonant omnes, et quotidiana miracula, quæ Deus per eos operari dignatur, non tacent. Fecerunt miracula Apostoli, fecerunt et ceteri Sancti. Dicebat Petrus claudo sedenti ad Portam speciosam: Aurum et argentum non est mihi, sed, quod habeo, do tibi: In nomine Jesu crucifixi surge et ambula. Et continuo surrexit, et sanus factus est. Tantus etiam miraculorum operator fuit Petrus, ut etiam ad umbram ejus infirmi sanarentur. Quid referam de S. Laurentio, qui per signum crucis cæcos illuminavit. Quid memorem divum Nicolaum, trium mortuorum resuscitatorem mirificum? Non charta, non tempus quodlibet etiam longum sufficeret, ad referenda singula miracula per Dei electos operata. Tanta, enim miraculorum faciendorum efficacia nonnulli Sancti pollebant, ut etiam de vestimentis eorum mirifica vis egrederetur. Fuit Helias Thesbites tantæ sanctitatis, ut pallio suo Jordanem percuteret, et aquam divideret, ut Regnorum historia docet.

miraculorum multitudine

14 Rapto vero Helia igneo curru, discipulus F
ejus Heliseus cum particula ejusdem pallii, quam forte sibi acquisierat, eumdem Jordanem percutiens, idem effecit, et sic Jordanem transvadavit. Quia itaque Deus per Heliæ pallium miracula operari dignatus est, non mirum si Christi fimbria remorissam* illam mulierem, quæ omnem substantiam suam in medicos nequidquam erogaverat,. sanavit. Illud autem admiratione dignum, quomodo etiam vestes, quæ ad protomartyris Stephani sepulcrum delatæ fuerunt, tantam inde virtutem contraxerint, ut etiam mortuos resuscitaverint. Nam B. Augustinus in vigesimo secundo De civitate Dei libro, ita de hoc Martyre scribit: Sanctimonialis, inquit, quædam in vicina possessione, quæ Caspaliana dicitur, cum ægritudine laboraret, ac desperaretur, ad eamdem memoriam tunica ejus allata est, quæ antequam revocaretur, illa defuncta est.

* hæmorrhoissam.

fulgentibus;

15 Hac tamen tunica cooperuerunt cadaver ejus parentes, et recepto spiritu, salva facta est; et rursum aliud miraculum subnectens: Apud Hipponem, inquit, Bassus quidam Syrus ad memoriam ejusdem Martyris orabat pro ægrotante, et periclitante filia, eo quod secum vestem ejus

tulerat;

A tulerat; cum ecce pueri de domo cucurrerunt, qui ei mortuam nunciarent; sed cum, orante illo, ab amicis suis exciperentur, prohibuerunt eos illi dicere, ne per publicum plangeret. Qui cum domum rediisset, jam suorum ejulatibus personantem, et vestem filiæ, quam ferebat, super eam projecisset, rursus reddita vita est. Legimus præterea de sancto Jacobo Majore quod liberavit Phileum, mittens ei sudarium suum, ab incantationis vinculo, quo eum Hermogenes magus constrinxerat, ne moveri posset. Sanctissimæ quin etiam virginis Agathæ velum ignis prohibuisse impetum, manifestius est, quam ut narrari debeat. Sunt et alia multa miracula, quæ etiam per vestes Sanctorum facta noscuntur, quæ brevitati studens, silentio transeo.

mirabilis quoque in pallio S. Alexandri

16 Hoc unum operæ pretium duco, nonnihil dicere de miraculis, quæ Dominus operari dignatur per pallium divi Alexandri. Nec etiam minor in eo virtus refulget, quam in aliorum Sanctorum vestimentis. Fuit primum miraculum circa hoc pallium ostensum, quod crevit super feretrum, ita ut feretro per omnia coaptaretur, plene illud B cooperiendo, ut in translatione glorissimi martyris Alexandri clare narratur. Et hodie quoque fiunt magna miracula circa mulieres, nimio profluvio menstruali laborantes, quæ pallio hoc tectæ, sanitatem recuperant. Nimis longum esset si singula miracula hic inserere vellem, quæ circa mulieres sanctus Martyr per pallium suum operatur. Compertum enim habemus, nonnullas mulieres duodecim, nonnullas paucioribus annis fluxum menstruum plus æquo passas, et frustra substantias suas in medicos erogasse, quam primum autem sancto Alexandro votum voverant et cum munere sub ejus pallium venerant, mox incolumes, sanæque redditæ sunt.

quod præsentissimum est remedium contra fluxum muliebrem, et alia mala,

17 Fiunt autem quotidie ejusmodi miracula multa, quæ ad lucem non veniunt, eo quod mulieres natura verecundæ sint, et has infirmitates, quibus possunt modis, occultant. Verecundia itaque superatæ Dei magnalia celant. Virilis insuper sexus, hæmorroïdarum fluxu molestatus, sæpius pallii hujus beneficio liberatus est. Ceterum qui prægravi ac diuturno capitis dolore tentantur, si in bona devotione ad mirificum hoc C pallium confugerint, illico precibus et intercessione sancti Alexandri liberantur. Prægnantibus etiam et in partu laborantibus S. martyr Alexander præsentissimus patronus adesse dignoscitur. Contra denique tempestates et aeris intemperiem gloriosissimus hic Martyr specialis patronus invocatur. Hinc est quod municipes oppidorum Biberach, et Mindelhaim singulis quibusque annis S. Alexandro taurum deferre solent, ut intercessione ejus aliorumque Sanctorum, quorum reliquiæ in laudabili monasterio nostro Ottinpurano habentur, fruges eorum a grandine et aeris intemperie custodiantur. Cum itaque Dominus per hunc Martyrem magna miracula vel hodie operari dignetur, non abs re nomen ei impositum videtur Alexander; nam Alexander allevians angustias interpretatur.

ad Martyris invocationem teniri solita,

18 In quacumque autem necessitate Martyrem hunc quis invocaverit de corde puro et devotione vera, sublevamen atque auxilium absque dubio ab eo sentiet. Quisquis ergo es, qui sancti Alexandri virtutes mirificas aut legis, aut audis, a laudibus ejus ne sileas, precor; sed fiat sicut scriptum est: Laudate Dominum in Sanctis ejus; honor enim qui Sanctis defertur, Deo exhibetur, qui mirabilis in Sanctis suis existit. Ergo sancti gloriosissimique martyris Alexandri laudes et merita amplificemus in terris, quemadmodum et nos volumus ab eo commendari in cœlo Deo omnipotenti; dignis hic eum obsequiis promereamur, ut et ipse æternam nobis vitam impetrare dignetur in patria. In hac vero miseriarum valle omnia incommoda et adversa clementer avertat, sublevet paupertatem nostram et miseriam, et in omnibus ita nos regat, foveat et protegat, ut post vitæ hujus cursum ad gaudia venire valeamus æterna, cum ipso perpetuo gavisuri. Amen. EX MS.

CAPUT III.

Alia S. Alexandri translatio, unius e VII *Fratribus an alterius, in Westfaliam.*

De qua translatione hic agatur.

P*aragrapho secundo hujus Commentarii prævii, num.* 17, *retulimus ex Chronico Mindensi* corpus Alexandri filii S. Felicitatis, integrum de E Roma in oppidum Westphaliæ Wildeshusen, a Walberto, filio filii Wedekindi, Regis Angarorum, translatum. *Vide etiam num.* 21. *Atque huc spectat unum e Mss. nostris, quæ habemus, hunc titulum præferens,* de miraculis S. Alexandri, S. Felicitatis filii. *Tum sequitur allocutio prosphonetica,* dilectissimo atque omni charitatis officio præcipue colendo Sundrolto presbytero, Meginhart, vilissimus servorum Dei servus, in Domino Jesu Christo perpetuam optat salutem. *Post dictam allocutionem totus est Auctor, per tria parva capita excurrens, in narratione rerum, huc minime pertinentium, quas idcirco prætermittimus. Capite autem quarto referuntur tres epistolæ commendatitiæ, a Lothario scriptæ in favorem Walberti unius e proceribus suis et Saxonum ex genere, ut ibidem dicitur, et de quo supra, proficiscentis ad limina Apostolorum; una quidem ad Ludovicum, Lotharii filium, Italiæ Regem; altera autem Principibus post Regem et Primatibus Italicæ provinciæ; tertia vero inscribitur* Domino Apostolicæ Sedis beatæ memoriæ Leoni Episcopo, *hujus nominis* V. *Caput vero quintum propius attingit præsens argumentum de translatione S. Alexandri martyris, ejusque miraculis, ubi sic lego:* F

20 His itaque epistolis apud dictum Regem susceptis, propositum [iter] pergere cœpit.

Alexandri, filii Felicitatis obtentum corpus

21 Transcensisque Alpium jugis, Italicæ fines... pervenit, atque Hludovicum ejusdem provinciæ regnatorem, ut jusserat, appetiit, nuntium quidem, quod portaverat, denudavit. Quo audito, Rex principibus suis intimavit, et patris imperium patefecit; illum autem prædictum nuntium honorifice susceptum, muneribus ditatum, aliisque suffragiis sustentatum, tam præsentibus suis fidelibus, quam absentibus dictis vel scriptis commendatum, dimisit in pace. Ille autem cum jam longa itinerum spatia pene peregerat, cœpit ægrotare; sed Christo Domino auxiliante, levius habens, Romam usque pervenit, ibique a Priore digne in hospitium susceptus, mansit illic XIV dies, nuntiumque, quod portaverat, in præsentiam Domini Leonis Papæ attulit, eique omnem rei ordinem aperuit; quod prædictus Dominus servus bene suscipiens, ac principibus civitatis, ad se accersitis, nuntium, quod audierat, enarravit, et quid faciendum esset, sciscitavit. Cumque

que

EX MS.

que omnes Domini nutum faciendum esse judicaverunt, adsensum præbuit petitioni, congregataque multitudine civitatis, sanctæ Dei Genitricis reliquias et aliorum Sanctorum quamplurium, nec non etiam S. Alexandri martyris, beatæ Felicitatis filii corpus integrum, præsente omni populo condonavit; mandans videlicet Regi Hludario, missoque præsenti præcipiens, ut illas ita honorifice in Missarum celebrationibus, et canonicarum horarum solemniis, candelarum quoque et lucernarum luminibus, omnibusque divinis exequiis procurarent, sicuti in die judicii securi esse voluissent.

accensis ultro et extinctis candelis translatur.

22 Postea vero Apostolico more benedictione data, multa civitatis turba comitante, ire permisit. Cumque jam in via lassi prope frequentiam populi constitissent, ut paululum requiescerent et orarent, et adhuc populo civitatis præsente, candelæ quæ pariter portabantur incensæ, extinctæ fuerunt. Sed cito per merita sancti Alexandri martyris incensæ, et relicti luminis munere honoratæ, splendidiores, quam antea fuissent, exstiterunt. Hoc etiam in eadem via secundo ac B tertio juxta fontem, qui dicitur fons S. Martini, factum fuerat. Quod vero videntes Romani Domino gratias egerunt, et cum magno tripudio revertentes, domno Apostolico signa, quæ facta fuerunt, narraverunt.

Mulier osculo capitis S. Alexandri prohibita,

23 Prædictus igitur vir, nomine Waltbraht, cum suo comitatu honorifice portans Sanctorum reliquias, magnis undique multitudinibus, virorum scilicet ac mulierum diversarum regionum occurrentibus, atque venerationem præbentibus, signisque quampluribus coruscantibus, fine tenus Francorum sospes pervenit. Cumque venissent in castellum, quod vocatur Bodbardo, et ibi Sanctorum reliquias deposuerunt, adveniente magna multitudine populi ad loculum, ut oraret, et Domini misericordiam imploraret, sanctique Alexandri caput palliis involutum osculando salutaret, sicut domnus Apostolicus imperaverat. Præcepit namque eis, aliis reliquiis sigillatis, ut caput ejus ad ostendendum et salutandum populis occurrentibus præbuissent; quod vero cum fecissent, adfuit inter eos quædam mulier, quæ cum aliis viris ac feminis cupiens caput sancti Mar- C tyris osculando tangere, ac suorum peccaminum veniam postulare; sed mirum in modum accidit, aliis omnibus appropinquantibus, et sanctum caput osculantibus, illa minime, nescio quam ob causam, accedere quiverat, sed longe remota et sequestrata non adipiscens... quod cupierat, reliquo populo hoc admirante, turbulenta et anxia mœrens recessit. Inde profecti usque Saxoniæ fines cum magno gaudio pervenerunt.

claudus annorum decem sanatur;

24 Cumque venissent in regionem Dreni, in villam quæ dicitur Stenvord, quidam vir, discipulus prædicti Waltberti, nomine Uverninger, qui jam x annis curvus et claudicans fustibus se sustentabat. Hic itaque veniens ante feretrum S. Alexandri martyris, ceterarumque reliquiarum, eorum suffragia quærens, ut membrorum integritatem recipere mereretur. Reptans itaque manibus et genibus, ad loculum venit multis adstantibus populorum turbis; integram, quam potuerat membrorum sanitatem recepit, acsi nullam antea læsionem pertulisset.

uti muta et surda,

25 In eadem vero villa fuit quædam mulier, discipula viri nobis notissimi Theothardi scilicet, quæ aurium et linguæ officiis a nativitate penitus privata fuit, quam etiam amici et propinqui illius ad reliquias Sanctorum ducentes, Dei omnipotentis et sancti Alexandri martyris clemen- D tiam implorabant, ut illius mulieris et illorum infirmitati consulerent. Quæ Dei omnipotentis clementia et sancti Martyris orationibus celeriter sanitati restituta est, ita ut loqueretur et audiret, multis illic, qui eam bene cognoscebant, adstantibus, gratiasque Domino et laudes referentibus, qui semper in Sanctis suis triumphat in ævum.

cæcus unus et item alter;

26 Igitur quidam vir de pago Tuguviti propter invidiam inimicorum suorum, qui sedem legislatorum possidebant, oculorum lumine jam xx annis aut eo amplius privatus, cum cognovisset quod prædictus martyr ad Monasterium, quod didicitur Osnabrugga advenisset, et miracula, quæ in via ob diversas infirmitates acciderant, audisset, festinus ad loculum, quo sancti Martyris ossa vehebantur, perrexit. Jam autem eo appropinquante, et loculum volente tangere; Dei omnipotentis misericordia, et sancti Martyris precibus adjutus, visum quem propter invidiam et injustum judicium amiserat, pleniter recepit. Alter vero vir, nomine Wetrich, oculorum lumine privatus, in eodem itinere in villa Wallenharst, sancto martyri Alexandro occurrit, meritisque E ejus adjuvantibus, visum recepit.

item surda, et uncis manibus laborans:

27 Eodem vero tempore mulier quoque quædam, prædicti Walperti famula, aurium auditu privata, venit ad prædictum Dei Sanctum in pago Dersaburg, in villa scilicet, quæ dicitur Bochorna, illius auxilium ob detrimentum prædictæ infirmitatis quod patiebatur, quærens, ut Dominus omnipotens et memoratus ejus electus suæ infirmitati subveniret. Quod cum mente et firma fide speque certa fieri posse credebat, per Dei omnipotentis misericordiam ac sancti Martyris merita auditu recepto, læta reversa est. Altera vero veniens de pago Leri, de villa scilicet Hoozdorf, uncis manibus, occurrit feretro, quo prædicti Martyris corpus portabatur, manuumque rectitudine recepta, propriam gaudens [repetiit] domum. In eadem autem villa virgo quædam unco pede claudicans advenit, sanctique Martyris ossa petivit, et sanitate recepta, magnificans Dominum rediit in sua.

claudi.

28 Fuit ergo eodem pene tempore quidam vir, nomine Waldmann, qui in tantum claudus exstiterat, ut etiam ambulandi officium implere minime potuerat. Hic enim cum venisset ad lo- F cum Wigaldinghus, ubi S. Alexander pretiosi corporis elegerat requiem, provolutus coram sepulchro illius, Domini suffragia prædictique Martyris intercessionem postulavit, quem Dominus quoque omnipotens, more solito, ab imminente infirmitate per merita prædicti Martyris liberavit, sanitatique restituit. Postea vero quidam puer, alias de regione Wihonote, ita curvatus corpore fuerat, ut locum, in quo jacebat, omnino relinquere nequiverat, quem itaque etiam tunc amici et propinqui ejus, audita fama virtutum, quæ per merita memorati Domini famuli fiebant, feretro imponentes, ad eumdem Dei servum asportabant, nihil hæsitantes, quin salutem infirmi, quam desiderabant, impetrarent. Qui cum adhuc longe positi essent in via, antequam ad ecclesiam sancti Martyris advenirent, is qui portabatur feretro, sanitatem recepit; simulque cum aliis ambulando, Dominumque laudando, ad prædictum Martyrem usque pervenit, ibique celebrata oratione, et gratiarum actione peracta, tandem viam, quam antea ab aliis portatus advenerat, nullis hominum adminiculis indigens, regressus est cum gaudio.

A *surdus et mutus,* 29 His ergo ita peractis, erat quidam vir in monasterio, quod dicitur Daventre, a nativitate sua surdus et mutus, nec non etiam cæcus, cui certe loci illius incolæ eleëmosynarum largitionem aliarumque rerum necessitatem sufficienter propter nomen Christi administrabant; qui etiam cum cogitabant, et causa et gratia orationis memoratam Martyris ecclesiam peterent, ejusque misericordiam implorarent, occurrit eis animo, ut illum infirmum, quem antea prædiximus, secum portare deberent. Quod cum omnes una voce laudabant, ut facerent, ponentes in feretro, usque prædictum deportabant ad Martyrem, basilicamque ingressi, semivivum, quem portabant, deposuerunt. Illi videlicet manentes illic, vigiliis et orationibus nocte illa vacantes. Jamque post mediam noctem nolæ sonabant, et clerici vigiliam nocturnam canebant. Hac quidem finita, vigiliaque matutina inchoata, illucescente cum die, multis coram populorum turbis adstantibus, solutum est vinculum linguæ ejus, oculisque apertis auditus aurium pariter venit, sanusque effectus est.

B *cæcus;* 30 Libet me quoque adhuc aliquod miraculum, quod a dicentibus audivi, narrare de quodam viro nomine Genhard, qui Hludarii Imperatoris jussu obcæcatus, eo quod artem trapaccetarum * cum fraude exercebat. Qui cum multorum annorum curricula detrimentum adempti luminis patiebatur, tandem iter arripiens, S. Alexandri clementiam petivit, et coram ejus sepulchro adorando oculorum lumen integre recepit. In hoc igitur signo aliisque quampluribus superius scriptis, clarissime ostenditur, cujus meriti fuit Sanctus iste vir, adhuc in corpore vivens, ante cujus ossa et cineres tam diversa miracula virtutum in tantum coruscant, ut claudi curantur, surdi auditum accipiunt, cæci visum capiunt, et diversis infirmitatibus obtenti, ejus precibus liberantur.

* *an* trapezitarum?

brachio putrido affectus 31 Cum ergo rumor iste longe lateque percrebuerat, et de diversis locis undique infirmi et ægroti ad auxilium sancti Martyris confluxerant, adfuit interea quidam magno dolore in brachio detentus sinistro, ita ut vermes in eo crescerent, et putredo miserrimum fœtorem emiserat, in tantum sane, ut nullus circumadstantium unius
C horæ spatium penitus sufferre potuisset. Erat enim totum brachium ei ita maceratum, ut nihil in eo omnino carnis visum fuerat, excepta cute et nervis, nisi in illo loco quo superius diximus, in quo magnum pondus fœdidæ carnis, tuberis in modum pendere videbatur. Ille autem indubius quin Dei clementia et sancti Martyris precibus sanaretur, cumque appropinquasset loco, in quo sancti Martyris membra quiescebant, protinus omnis tumor et dolor vulneris, quasi acutissimo ferro abscissus, multis hoc miraculum cernentibus, in terram ceciderat, ac sic sanus effectus abiit in pace.

debilis aliusque cæcus 32 Postea vero Abbonis cujusdam viri libertus, nomine Walotag, valde debilis in uno crure, ita ut limen januæ domus suæ sua sponte transire non poterat: quippe crus, in quo debilis fuerat, mirum in modum lumbos retro ut ungula circuibat, et ambulandi ordinem, quem jus naturæ expostulat, denegavit. Qui cum venisset ad ecclesiam sancti Martyris, et ejus beneficia firma fide et spe certa quæsierat, sanitatem, quam quæsivit, impetravit; ita sane, ut rectis cruribus et pedibus ambulavit, quasi nullam antea pertulisset læsionem. Igitur non post multos dies, dum hæc agerentur, quidam homo, nomine Adiuger de villa, quæ dicitur Wilsheim, quæ sita est in pago Divebenti, oculorum visu privatus, venit, ut prædicti Martyris membra causa orationis ac intercessionis expeteret, suæque necessitudinis aliquod adminiculum impetraret. Cumque advenisset seseque ante tumbam ejus flendo et peccata sua confitendo, humiliter inclinasset, visum recepit, statimque cum multitudine adstantis plebis, Domino et sancto Martyri ejus gratiarum actiones et laudes referens, pro acta sanitate lætus recessit. EX MS.

33 Eodem pene tempore audiens hæc quidam vir, nomine Meginger, cui filius erat juvenis, a nativitate sua surdus et mutus, quem cum cogitabat ut ad ecclesiam sancti Martyris perduceret et ejus clementiam propter instantem in filio infirmitatem imploraret, tandem viam, quæ illuc tenderet, una cum filio festino cursu pergere cœpit: cumque jam appropinquassent loco, quo tetenderunt, et adhuc duorum milliarium spatio aberant, per intercessionem sancti Alexandri et illorum fidei firmitatem, auditus aurium rediit, solutoque vinculo linguæ ejus, audiebat et loquebatur, magnificans Dominum; sicque pariter cum patre aliisque comitibus Dominum laudando et glorificando usque ad ecclesiam, quo tendebat, ibique oratione celebrata, cum magno tripudio domum reversus est. Interea mulier quædam, nomine Reinbrunn, tortis membris atque curvatis, de dicta regione venit, ut clementiam sancti Martyris, quam multis concessam audierat, expeteret et impetraret, quod quia procul dubio fieri posse crediderat, factum fuerat: nam sanitatem, quam cupiebat, membrorum pleniter accepit, ita sane ut vix illius postea aliquod vestigium debilitatis in ea potuit cognoscere. Cæca quoque quædam mulier, nomine Bna, quæ per x annos visus oculorum expers erat, per meritum et intercessionem memorati Martyris visum recepit, sanaque effecta est. *juvenis surdus et mutus, mulier curvata aliaque cæca.* E

34 Fuit ergo quædam, mulier nomine Werica, de pago Haverun ex villa Heribedd, quæ ex tempore nativitatis suæ cæca remansit, quam etiam ut parentes et propinqui ejus ad prædictum perduxerunt Martyrem, visum oculorum accepit, et serenis obtutibus, eamdem viam, quam antea mœrens et anxia advenerat, læta et jucunda regressa est. *curantur,* F

35 Eodem vero tempore homo quidam, nomine Reginar, de villa Holttorp, in tantum [curvus] fuit, ut omnino oculis cœlum aspicere non poterat; cumque venisset ad Basilicam sancti Alexandri martyris, et ejus auxilia invocasset, per Dei clementiam et merita præfati Martyris, sanus effectus est. Factum est autem cum natalitius memorati Martyris celebraretur dies, et multi ægroti et imbecilles ad hanc confluxerant festivitatem, quidam vero cæci et claudi, quidam quidem surdi et muti fuere. Sed ex hic omnibus qui convenerant, masculum auxilium et femineum Domino operante, et meritis prædicti Martyris intervenientibus, decem sanitatem receperunt. *Alius male affectus, et alii decem ægroti;*

36 In tempore vero illo quædam mulier, nomine Femburg, quæ nata fuit in Fresia, mansit exul in vicinitate loci illius, ubi jam præfatus Martyr sacro quiescit corpore, cum muliere cujus nomen nobis modo ad memoriam non occurrit, quæ cum cogitasset, quomodo peregrinam illam vendidisset, eo quod peregrina esset et patronum non habuisset; Dei omnipotentis nutu, *uti etiam mulier misere contracta,*

qui

EX MS.

qui omnia occulta cordium aperit, intellexit illa paupercula, quæ ei cum dolo machinabantur, et fugit ad quemdam virum viribus potentem, ut quia Dei timorem non habebant, qui illi insidiabantur, per hominis formidinem saltem a malo, quod concinnabant, cessasset; et in domo ejus mansisset. Non post multos dies cœpit infirmari, scilicet hoc modo: fiebant quippe ei subito membra contracta et in tantum trementia, ut omnes, qui viderant habitum illius, obstupefacti mirabantur. Tunc ergo mulieres, quæ ad auxiliandum ei aderant, miserunt illam semivivam in aquam frigidam pene ad horam plenam, eo modo quærentes medicinam cum qua hoc perfecerunt, et eam iterum de aqua extraxerunt: statim ex hoc tempore brachium ei remansit immobile, et digiti in modum pugni contracti ad palmam. Pes quoque ei ferme retrorsum usque ad nates retortus erat. Cum hoc membrorum stipendium jam multos pertulisset dies, tandem ad Dei omnipotentis clementiam, et sancti martyris Alexandri misericordiam confugit, coramque sepulchro ejus sana effecta est.

B

cæca, et plures alii sospitati restituuntur.

37 Ad festivitatem etiam, quando purificatio sanctæ Mariæ virginis, matrisque Domini nostri Jesu Christi celebraretur, quædam mulier, oculorum lumine carens, venit ad illum sanctum locum, ubi Alexander martyr Christi quiescit corpore, visuque recepto, sana recessit. Similiter quidam vir, ad Missam sancti Joannis Baptistæ, in eodem loco, præstante Domino, visum recepit. Postea vero ad festivitatem jam præscripti Martyris in utroque sexu, virorum scilicet ac mulierum, variis infirmitatibus detenti quinque sanitati restituti sunt. Derhebergi quidem quemdam virum, nomine Eilo, inimici sui atrociter puniebant, eruentes omnino oculos suos, ambasque manus pariter cum pede procidentes, semivivum reliquerunt. Cumque amici et propinqui ejus hoc audierunt, venerunt usque ad locum, in quo eum hostes ejus quasi mortuum reliquerunt, lugentesque, [et] eum velut quasi extinctum apprehendentes, domum reportaverunt. Cumque viderent illum adhuc vivum, medicos inquirebant, qui foverent eum, et sanarent. Tandem per magnam difficultatem ulcera recentia mediocriter sanabantur. Interea quoque idem vir audiens,

C

quanta miracula prædictus Martyr per Dei virtutem fecerat, allocutus est proximos suos, ut eum illuc veherent, quo sancti Martyris misericordiam et auxilium expeteret; illi etiam consentientes petitioni ejus, ita ut poposcerat, impetrabat. Cum illuc ad prædictum Martyrem pervenerant, ponebant eum cum vehiculo, quo portabatur, ante tumbam Sancti Dei. Ille vero, ut solitus erat, visu eum oculorum remunerabat, ceteris, ut erant, membris debilibus permissis.

Conclusio scriptoris.

38 Explicatis ergo breviter, prout potuimus, signis et miraculis sancti Alexandri martyris, ex illo tempore, quo Roma profectus est, finem statuimus facere narrationis nostræ, quia quæ ad nostram notitiam pervenerunt hic scripta esse videntur. Quæ si quis scire voluerit, ad principia scriptionis istius recurrat, et inveniet quamplurima. Sed tam multipliciora sunt illa, quæ ad nostram non pervenerunt notitiam, quam ea, quæ hic nostris manibus in ordine arata videntur. Tum summa illorum signorum, quæ hic scripta sunt, est pariter XXVIIII, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus, per omnia secula seculorum. Amen.

D

Quædam observationes quoad dictam translationem.

39 *Ex verbis num.* 25 : Discipula viri, nobis notissimi; *item ex iis, quæ habes num.* 30 : Libet me quoque adhuc aliquod miraculum, quod a dicentibus audivi, narrare; *ex hisce, inquam, verbis patet, auctorem vel synchronum fuisse rebus, quas narrat, vel saltem ex synchrono ea huc transcripta esse. Postremum est, ut lectorem moneam, quoniam unum idemque corpus communi naturæ lege non potest esse duobus locis : atque S. Alexandri corpus vendicant sibi Ottemburani ; quod et Wildhusiani in Westfalia suum esse dicunt, et quidem integrum, ut patet ex supra dictis : superest, inquam, ut lectorem moneam, vel neutro loco idem esse integrum corpus ; vel tantum esse in alterutro. Quod si utroque loco sit unum idemque corpus; dicendum, haud esse integrum, sed sumi partem corporis pro toto, uti non raro fieri assolet, quando de Sanctorum reliquiis agitur. Dabo itaque lubens partem sæpe dicti corporis Ottemburanis; neque tantumdem recusabo Wildhusianis; si quidem corpus, quod hi et illi sibi attribuunt, sit corpus S. Alexandri, qui fuit unus e septem filiis S. Felicitatis, et non potius S. Alexandri martyris; de quo præter dicta nihil habeo, quod adjungam, ut certius aliquid statuam, malens eos in sua possessione, quam habere se putant, relinquere, quam temere aliquid de non possessione affirmare.* E

CAPUT IV.

Oratio in laudem septem Fratrum, Auctore anonymo, forte monacho Ottemburano, collata cum alio Ms.

Orator, pauca præfatus de fortitudine 7 Fratrum vult eos pari spiritualiter,

Prospera lux oritur, linguisque animisque favete; nunc dicenda bono sunt bona verba die. Illuxit etenim hodie, fratres dilectissimi, dies festus gloriosissimorum Martyrum beatissimæ Felicitatis ejusque natorum septem, qui Christum passionis constantia clarissime confessi, amore ejus terrena quæque parvi facere, mortemque oppetere non dubitarunt. Non fortissimos eorum animos tyranni blanditiæ, plurifariæque pollicitationes enervare emollireve, aut quoquo modo e statione dimovere poterant. Nec rursum minæ terriculamentaque metum incutere valebant, sed constanti fortique animo in passione manebant ; fundati enim erant supra firmam petram. Turpe ducebant fortissimi Dei milites, se non posse mori pro Duce suo, qui prior pro eis sanguinem fuderat, ne ipsi miserrimam, eamque perpetuam servitutem sub hoste illo gravissimo dirissimoque servirent. Quidni autem legitime certaverint tanti Ducis freti auxilio, qui in se sperantes sua ope numquam destituit, quique suos interpellans milites : Confidite (inquit) quia ego vici mundum. Verum martyrium eorum nunc missum faciens, ad alia transire lubet, puta oppido, quam rectissime Felicitatis filii dicantur, quamque numerus beatitudini respondeat ac prorsus quadret. Ad quod ostendendum, rem altius ordiamur necesse est. F

alludens ad eorum nomina: Januarii imprimis,

41 In primis itaque animadvertere est, quam beatissima hæc femina Felicitas cum suis filiis septem veræ æternæque felicitatis beatitudinisque typum ac umbram gerat : oportereque, nos, si etiam felices fieri velimus, septem hos filios spiritualiter parere, et tamquam ante-ambulones

illac

A illac præmittere, quo tantopere anhelamus. Non enim religiosissima hæc Femina ante beatitudinem intravit, quam septem filios per martyrii palmam præmitteret; quibus et ipsa superaddita est octava, ut veræ beatitudinis numerum compleret. Octonario quippe numero beatitudinem Salvator, discipulis in monte loquens, conclusit. Primus itaque filius ac natu major Januarius appellatur, a janua nimirum nomen trahens, cui si recte (sed recte est) nomen impositum est, sacramentum magnum præ se fert; si enim Platoni in Cratilo de vera nominum impositione fidem habemus, affirmabimus, rebus singulis natura inesse rectam nominis rationem. Porro itaque, si propriæ salutis cura nos tenet, primus filius Januarius a Janua, ut diximus, nomen habens, nobis generetur, qui haud dubie eam nobis januam figurat, de qua Salvator ait: Ego sum ostium; per me si quis introierit, salvabitur.

quod nomen designat januam veræ fidei;

42 Cum autem Pater et filius unum sint, Filio dicente: Pater, et ego unum sumus, Spiritus quoque Paraclitus, ab utroque procedens, cum Patre et Filio unus sit Deus, relinquitur; quia B janua hæc est, credere Trinitatem personarum in unitate essentiæ; et alia, quæ orthodoxa fides habet. Hanc januam, qui non transierit, ad felicitatem numquam perveniet, dicente Veritate: Qui non crediderit, condemnabitur. Fides enim porta est salutis, ducens nos ad aliam portam baptismi videlicet. Baptismus enim ore omnium janua Sacramentorum esse perhibetur. Quæ porta non nisi per Trinitatis confessionem patet, dicente Domino: Ite, baptizantes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Per has portas Christiano homini transeundum est, si veram consecuturus sit felicitatem. Hanc quia Pagani et Judeæ aspides non attingunt, in perpetuo errore manent, et per devia ad æterna supplicia trahuntur. Apertam ergo teneamus hanc portam fidei, nec vecte infidelitatis aut peccatorum nostrorum eam occludamus, ne cum fatuis virginibus, janua clausa, ab æterna felicitate excludamur. Nobis autem rite baptizatis et in vera fide manentibus, porta hæc aperitur salutis. Atque ita primum filium, Januarium nomine, parturire et præmittere dicimur.

43 Post Januarium Felix nascitur; quod quam C concinne fiat, quis est qui non videat? Quis enim felix esse poterit, nisi baptizatus et Christo credens? Fides enim est, quæ nos salvat, dicente Domino: Fides tua te salvam fecit. Et item in alio loco scriptum legimus: Beata, quæ credidisti. Nato itaque in nobis Januario, id est aqua baptismi nobis renatis, et in vera fide radicatis, Felix in nobis concipitur: tunc etenim vere felices, quantum viæ conditio permittit, nos existimare debemus, in fide nihil hæsitantes et exspectantes beatam vitam, quam reddet nobis Deus non mendax. Nec ægre molesteve feramus præmii dilationem: non enim nisi legitime certans, coronatur. Scimus enim, Apostolo doctore, quia tribulatio patientiam operatur; patientia autem probationem; probatio vero spem; spes autem non confundit. Non ergo certaminis laborem, sed potius præmii magnitudinem attendamus: illud enim temporaneum ac momentaneum; hoc diuturnum et æternum est. Adde quod non sunt condignæ passiones hujus seculi ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Verum, ut verius dicam, bono ac felici viro nihil mali accidere potest, neque viventi neque defuncto: neque enim res illius a Deo negliguntur. Platonis hæc est, sed

Felicis, quia in fide vera Felicitas;

vera, sed Catholica sententia: etsi enim nonnulli eorum [ab] hominibus tormenta patiantur, Deus probat eos quasi aurum in fornace. Felicem itaque natum tibi existimo, si recte in fide initiatus fueris; et quidquid adversi sustinueris, ad gloriam tibi cessurum, ne dubites. Hunc igitur filium secundum præmittas, ut eam, quæ est vera felicitas, tandem consequi possis. EX MS.

44 Huic mox tertius succedit, Philippus nomine, qui ut superioribus ætate minor, sic reliquis quatuor natu major existit; cujus nomenclaturam si attendamus, os lampadis *a* interpretatum videmus. Quod si his credimus, qui curiosius vocabula rimantur, lampas non tam lychnum pensilem, quam et facem aut certe omne illud, quod accensum lucet, significat. Per os itaque lampadis, partem illam superiorem facis accipiamus, quæ ardet. Nunc videamus, quam nomina rebus respondeant. Januarium Felicemque Philippus nascendo succedit, et fidem quoque charitas. Quomodo enim amabunt, qui non crediderunt? Quid autem congruentius per ignem, quam charitatem accipimus? Deus enim, qui charitas est, in ignis specie descendens, non tam capita quam corda Apostolorum illustravit. Adde, quod E sicut ignis sua levitate semper sursum ascendit, ita charitas semper ad superna tendit, et ad cœlestia viam molitur, terrenis et transitoriis spretis omnibus. Numquid non ardebat ille, qui dicebat: Cupio dissolvi et esse cum Christo? Ardebat sane, et quidem in tantum, ut etiam totus ignesceret in ignemque verteretur, ipso dicente: Vivo jam non ego, sed vivit in me Christus. Philippus itaque, quem amorem supernorum interpretati sumus, tertius filius sit, quem in nobis non tam parturiamus, quam sincera, charitate foveamus.

Philippi, per quem designatur charitas; *a*

45 Ferventibus autem nobis absoluta consummataque (saltem hic nobis possibili) charitate; quid consequens est, nisi ut terrena quæque contemnentes, soli Deo vivamus, et mundum hunc immundum cum suis vanitatibus relinquentes, solitariam agamus vitam; solumque speculationi ac contemplationi supernorum dediti, ac cum Maria optimam partem eligentes, dicamus cum gloriosissimo Hieronymo: Mihi oppidum carcer est et solitudo paradisus? Ita autem agere, quid aliud est, quam Sylvanum parere? Sylvanum, inquam, a sylva dictum, quem non inepte eremitam interpretabimur. Fingunt et poëtæ Sylvanum quemdam sylvarum Deum, qui Cyparissum eximiæ F pulchritudinis juvenem amavit: quo exstincto, et, ut fabulæ ferunt, in cupressum arborem transformato, arborem ipsam pro solatio Sylvanus portare solebat. Hic est illud nobile poëtæ carmen:

Sylvani, quod eremitam seu solitarium sonat;

Et teneram a radice tenens, Sylvane, cupressum.

46 Dicamne, quod sentio, an minus? Sed dicam: licet enim Herculi clavam de manu eripere. Eremitæ, quales in Ægypto quondam erant, dii sylvarum dici possunt; dii, quandoquidem de eis dictum est: Dii estis et filii Excelsi omnes, qui eremum desertaque ac nemorosa loca colentes, illud Maronis astruunt:

facta aigressione de ligno Crucis olim spreta, sed morte Christi nobilitata;

....Habitarunt dii quoque sylvas.

Dii formosissimum et præ filiis hominum speciosum juvenem casto amore et syncera fide amaverunt. Qui ob salutem omnium nostrum in arbore crucis mortuus est. Ideo arborem ipsampro

EX MS. solamine in manibus portare solent gloriantes in Cruce Domini nostri Jesu Christi. Et signo sacratissimæ crucis sese munientes, contra tentamenta hostis antiqui vafrasque ejus injurias fortissime constantissimeque pugnarunt; verius dixerim, hostem expugnarunt. Ad signum enim crucis, ut fumus evanescit, alioquin callidissimus ille præliator diabolus, nec in acie stare valet; sed turpissime terga det, necesse est. Nec cuipiam violentum illud videatur, si crucem Domini cum cupresso conferamus. Quid enim cupresso procerius? Quid etiam cruce sublimius? Cujus utinam aliquando quæ sit latitudo et longitudo et sublimitas et profundum cum omnibus Sanctis comprehendamus! Adde quod cupressus Diti sacra est; et ideo funebri, Plinio teste, signo ad domos posita. Romanis enim consuetudo erat cupressi ramos ante fores domus, in qua esset cadaver, ponere, ne quis per imprudentiam ingrediens, pollueretur: unde illam inferis fuisse consecratam, dixerunt, hoc est, lacrymis et luctibus. Sic et crux quondam despecta ignominiosaque fuit, nec nisi perditi, planeque flagitiosi homines, proindeque Diti mittendi, eo afficiebantur supplicio. Nunc autem Salvatore nostro Jesu Christo in cruce mortuo, eam ab hac nota vindicavit et
B membris suis tamquam margaritis ornavit; et quæ prius supplicium fuit latronum et perditissimorum hominum, nunc facta est insigne et ornamentum Principum ac Regum; et in quo olim pendebant rei, nunc ipsa pendet ex collo Regum.

exprimente Alexandrum quintum filium, si quis certet spirituali hac armatura contra diabolum.

47 Qui igitur vere sylvanus eremitave futurus est, crucem hanc jugiter manibus operum suorum portare debet, et sumere quotidie crucem suam et sequi Dominum, nec in alio glorietur, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi. Quidquid etiam adversi acciderit, totum ad passionem Christi referat, ponatque sibi ante oculos quanta ille pro nobis passus sit, ne nos æterna pœna damnaremur; qui cum dives esset, factus est pauper, ut sua nos paupertate ditaret. Puto autem, si ista cordi nostro altius insederint, omnia nobis, alioquin aspera et difficilia, levia factuque facillima videbuntur. Et tunc demum nos Alexandrum, quintum filium peperisse credamus: qui, Levans
C angustias tenebrarum, gloriosissimo Hieronymo in libro de hebraicis nominibus interpretatur. Quam recte autem immissiones, per Angelos malos factæ, angustiæ tenebrarum appellentur, videamus. Apostolus Ephesiis scribens: Induite, inquit, vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus diaboli insidias, quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, et spiritualia officia * in cœlestibus. Quibus verbis luce clarius est, tentationes diaboli, seu immissiones factas per Angelos malos, quos rectores tenebrarum Apostolus vocat, angustias esse tenebrarum. Hæ insidiæ diaboli tenebrarum Ducis studiosius homini religioso cavendæ sunt, qui jam per tot gradus bonorum operum, quos filiorum nomine μεταφορικῶς significavimus, profectus, jamjam felicitatem sit comprehensurus. Solet enim criminator ille (hoc enim διάβολος interpretatur) vehementius eos impetere, quos sibi fortius contraire viderit, et quo quis altius in virtutibus conscenderit, eo majorem minatur ruinam. Scriptum est enim de eo: Esca ejus electa. Minus eos molestat, quos quieto jure possidet. D

* nequitiæ.

Hinc digressus ad Vitalem

48 Verum quia admodum paucos, nec nisi quos æquus amavit Deus, hujusmodi perfectionis fastigium conscendisse videmus, ut numquam vincatur, numquam succumbat, et a callidissimo hoste, vario stratagemate contra nos pugnante, numquam superetur, reliquum est, ut si quando in bello ceciderimus, quamprimum resurgamus, nec longiorem in peccatis moram ducentes, hosti manum demus. Cecidit claviger ille æthereus, et Ducem suum negavit; sed numquid non adjecit, ut resurgeret? Ceciderunt innumeri alii, sed fortiores semper surrexere, Antheo in hoc haud dissimiles, qui, ut fabulæ ferunt, ab Alcide in terram projectus, semper fortior resiliit. Idem nobis faciendum est, ut cum fraude hostis circumventi fuerimus, et in peccatum quodpiam ceciderimus, proindeque gratiæ, quæ spiritualis est vita, privati fuerimus, ocius per pœnitentiam resurgamus, et Deum, qui non vult mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat, invocemus, in E fide nihil hæsitantes, et mox aderit, morteque destructa, vitam nobis restituet. Dixit enim Deus per prophetam: Impietas impii non nocebit ei, in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua. Et post pauca: Si autem dixero impio, morte morieris, et egerit pœnitentiam a peccato suo; feceritque judicium et justitiam, in mandatis vitæ ambulaverit, nec fecerit quidquam injustum, vita vivet et non morietur. Quod ubi in nobis impletum fuerit, Vitalis, filius sextus, in lucem eductus dicatur.

et Martialem

49 Cavendum autem est nobis studiosius, ne iterato cadamus, ne deterius quiddam contingat, fiantque novissima pejora prioribus. Ad hoc nobis maxime necessarius est animi vigor, quem Martialem appellaverim, filiorum ultimum. Nisi enim magno fortique animo in finem usque certaverimus, ad veram felicitatem pervenire non meremur: non enim initium, seu primus aggressus in milite, sed finalis victoria coronatur. Plures strenue laudabiliterque inceperunt, sed quia in fine turpiter desierunt, mercede frustrati sunt. Martiales igitur bellicosissimosque athletas exhibeamus nos, fratres dilectissimi, et certemus diu noctuque contra Leviathan illum serpentem; et se- F ptem hos filios, quos spiritualiter jam parturivimus, per martyrii palmam præmittamus, sumentes quotidie crucem nostram, sequendo Dominum, et dicta factaque nostra omnia in Deum ordinemus.

perorat.

50 Superaddetur enim ita nobis facientibus mater octava Felicitas ipsa, ubi non erit luctus, neque clamor, sed omnia læta et tranquilla. Videbimusque ea, quæ non licet homini loqui, quæ auris non audivit, et oculus non vidit, sed nec ullus umquam mortalium mente concepit. Ad quod gaudium perducere nos velit meritis et intercessione sanctorum septem Fratrum Deus, qui est in secula benedictus. Amen.

ANNOTATA.

a Philippus, *quod interpreteris Hebraice* Peh Lappidh, *id est, lampadis os.*

DE

A D

DE SS. RUFINA ET SECUNDA VV. MM.

ROMÆ.

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Memoria in sacris tabulis, publica veneratio, Acta.

ANNO CCLVII.

Sanctæ Rufina et Secunda, *virgines et martyres, tam naturæ lege quam fidei constantia sorores germanæ, magna semper jam tum ab antiquissimis retro lapsæ ætatis temporibus in veneratione fuere, ut liquet ex Martyrologiorum testimoniis, ad posteros transmissis. Romanum parvum præter nudam illarum memoriam, nihil habet :* Romæ, Rufinæ et Secundæ. *Nec plura de iis memorant Hieronymiana, quæ perperam duas hasce sorores septem Fratribus, S. Felicitatis filiis, de quibus jam proxime egimus, accensent. Atque idem hoc fieri in Martyrologio Antverpiensi aliisque codicibus, tradit Florentinius in notis hic, asserente Menardo in Observationibus ad Sacramentarium S. Gregorii Papæ a pag.* 169, in Missali Romano addi SS. Rufinam et Secundam sorores, quæ non habentur in excusis, neque apud Pamelium, neque in aliis nostris, *ait*, codicibus Mss. *Ado sanctarum Martyrum annuntiationi:* Romæ milliario decimo, natale SS. Rufinæ et Secundæ sororum, *subnectit earum Acta, seu saltem Actorum compendium, quæ consonant Passioni, hic vulgatæ, si excipias dialogismos aliquos seu parerga, ad distinctionem uncis inclusa, quæ non male ab Adonis textu absunt. Rabanus :* Eodem die (x *hujus*) natale est Rufinæ et Secundæ, duarum, quæ sub persecutione Valeriani et Gallieni Augustorum per sceleratissimum Præfectum, eo quod fidem Christi negare et virginitatem perdere noluerunt, post varia tormenta, quæ eis inflixit, ab ipso decollatæ sunt.

B *Martyrologiorum antiquiorum congeries,*

C

de sanctis hisce Martyribus tractantium.

2 *Notkerus sanctas sorores refert his verbis :* Item Romæ milliario decimo, fundo Plautillæ, qui dicitur Buxo, sanctarum Rufinæ et Secundæ sororum, patre clarissimo Asterio et matre Aurelia genitarum, sub persecutione Valeriani et Gallieni, Judicibus Junio præfecto et Archesilao comite, in loco prædicto, pro eo, quod sponsos suos, a Christo apostatas, accipere noluerint, capite cæsæ sunt. *Usuardus quoque sic breviter :* Item Romæ, sanctarum Virginum Rufinæ et Secundæ, quæ sub persecutione Valeriani et Gallieni tormentis sublatæ, ad ultimum una, capiti illiso gladio ; altera cæsa cervice, migraverunt. *Ex annuntiatione Romani moderni, quoad omnia fere coincidente cum Usuardina, disce, quod sacra Martyrum* corpora in Basilica Lateranensi prope baptisterium debito honore conserventur. *De qua re in codice Ms. Lateranensi Joannes quidam Diaconus sic enarrat apud Aringhum Romæ Subterraneæ lib. 2 cap. 16, num. 5 :* Retro Basilicam Salvatoris quatuor sunt oratoria; unum, quod habet apsides duas : sub una est altare sanctarum virginum Rufinæ et Secundæ, sub quo reconditæ sunt pretiosa earumdem Virginum corpora, quæ inventa sunt sub Anastasio Papa IV, felicis memoriæ, antequam Apostolica dignitate sublimaretur, et post ipsarum inventionem fabricato altari ad honorem earumdem, propriis manibus consecravit ipsum altare, astantibus nobis omnibus et præsentibus canonicis Basilicæ Salvatoris, et quam plurimis, tam de Urbe, quam extra Urbem.

Earum publica veneratio propagata

3 *Hoc vero sacellum, seu oratorium* SS. Rufinæ et Secundæ *Episcopo Portuensi et Sylvæ Candidæ a Gregorio IX concessum fuisse, constat, ut in ejus Bulla, edita, ut ibidem habetur, anno salutis* 1236 *in hæc verba :* Item concedimus ecclesiam SS. Rufinæ et Secundæ, sitam Romæ juxta palatium nostrum, cum omnibus pertinentiis suis. *Atque ut perspicias, celeberrimam sanctarum Martyrum jam a longo tempore memoriam fuisse, observa, precor, sanctum Athelmum, Episcopum Schireburnensem, oratione ligata earum elogium contexere, ut videsis libro de laude Virginum, a pag.* 859, *apud Canisium, Antiquarum lectionum tom.* 5. *Idem Auctor texuit earumdem laudes stylo soluto. Unde colligas, Martyrum nostrarum Acta satis tum temporis communia ac pervulgata fuisse, ut, quin ea præ oculis habuerit, dubitari non posse videatur.*

E

ut colligitur e locis sacris

4 *Ceterum publicam* SS. Rufinæ et Secundæ *venerationem late diffusam fuisse, id argumento est, quod hoc die aptata ipsis sit una eademque oratio in Breviario Romano, quæ legitur de septem Filiis S. Felicitatis. Ad celebritatem nominis earum etiam facit, quod recte observavit Baronius in notationibus ad Martyrologium Romanum; videlicet locum, ubi sunt passæ, via Aurelia, decimo ab Urbe lapide, auctum esse sede episcopali, titulo Silvæ Candidæ appellatum. Verum antiquissimus iste episcopatus, loco subverso, Portuensi unitus fuit a Callisto II, ut tradit Ughellus tom.* 1, *col.* 104, *anno* 1120. *Ibidem loci erecta fuit Basilica in honorem sanctarum Martyrum ; pro qua re Aringhus loco supra citato, num.* 4, *his verbis diploma producit Joannis* XIX, *datum anno tertio sui pontificatus, et Petro Episcopo Silvæ candidæ inscriptum :* Item concedimus et confirmamus vobis fundum in integrum, qui vocatur Buxus, in quo Basilica SS. Rufinæ et Secundæ constituta esse videtur. *De quo insuper apud eumdem Auctorem legitur fragmentum diplomatis, lati a Victore II anno pariter sui pontificatus tertio, ubi sic ait :* Concedimus et confirmamus tibi, et pro te, atque propter te, in perpetuum reverendæ ecclesiæ sanctarum virginum et Martyrum Rufinæ et Secundæ, quæ nominatur Silva candida, in fundo, qui vocatur Buxus, quidquid auri, argenti, pallii seu ceræ, vel quarumcumque rerum omnino jactatum, vel positum fuerit vel oblatum in toto altari majori S. Petri, sive in ejus venerabili Confessione. *Huc etiam spectat, quod jam pridem observatum fuit in annotatis ad passionem SS. Marcellini, Petri ac sociorum MM. die 2 Junii,* hodieque superstes, *ut ibidem dicitur,* vicus dictus Casale S. Rufinæ, civitas

F

EX MS. tas olim episcopalis et cardinalitia, *a Callisto II, ut mox retulimus, Portuensi conjuncta, utpote ab incolis deserta :* unde dictum Casale, distat 7 p. m. Inter utrumque autem locum sita *esse ibidem memoratur* Silvula, Kircheri judicio eo loco sita, ubi veteres Silvam candidam nominarint. *Tum mittitur lector ad* ipsius Chorographicam tabulam, Latio illustrato præfixam.

earumdem nomini dicatis. 5 *Adde ex Aringho,* venerabilem ecclesiæ memoriam in quodam hospitalis S. Spiritus prædio ad hanc usque diem perseverare, quod hactenus S. Rufinæ titulo nuncupatur. *Sæpe dictam vero ecclesiam a Damaso PP. absolutam fuisse, refert ex ejusdem Actis Baronius ad annum* 384. *Pancirolus in Thesauris absconditis Romanæ Urbis meminit duplicis ædis sacræ, Sanctarum, de quibus hic agimus, nomine nuncupatæ. De quibus consuli potest pagg.* 130 *et* 600. *Atque hæc sunt, quæ de antiquo Sanctarum apud Martyrologos cultu ac publica veneratione corradere mihi licuit, deficientibus pluribus monumentis, quæ me faciant in pertractandis celeberrimarum Martyrum rebus prolixiorem.*

Qualia earum Acta; quando martyrio coronatæ. 6 *Acta, de quibus Baronius in Notationibus, fidelia esse affirmat in Annalibus ad annum* 260, *quo Sanctarum agonem consignat. Sed an non nimium multis dialogismis* B *infarciuntur, quam ut eadem ubique pura ac sincera, ubique ab interpolatoris manu intacta, sine formidine asseveremus? Quot et quibus exemplaribus apographum nostrum contulerimus, docebit titulus illis præfixus; quæ breviter etiam edidit Petrus de Natalibus, ut etiam pluribus Italice Gallonius in Historia sanctarum Virginum Romanarum a pag.* 138; *et omnium recentissime ea ad brevem synopsim Gallice contraxit Tillemontius tomo* 4, *pag.* 5, *rejectis eorum notis ad pag.* 585, *observans ibidem in fine, videri colligi ex iis, quæ Usuardus dicit de Sanctarum morte (verba dedimus supra, num.* 2*) aliam de ipsis historiam extitisse. Libellus de Præfectis Urbis apud Bucherium pag.* 236 *refert anno* CCLVII Valeriano IV et Gallieno III Junium Donatum P. V. *id est* Præfectum Urbi, *extitisse, sub quo passas esse Sanctas, memorant earum Acta; unde statuas earum martyrium innectendum tempori, quod id muneris ille administrabat; post quem ponitur anno sequenti ibidem :* Cornelius Secularis P. V. *Iste locus nos movit ad affigendam sanctarum Martyrum passionem anno* 257 *potius,* C *quam cum Baronio anno* 260; *sed tantillum discrimen non debet nos multum morari. En tibi jam earum passionem :*

PASSIO

Ex Ms. S. Maximi Treviris, collato cum duplici codice Ms. nostro pergameno, nec non cum editis apud Surium ac Mombritium.

Rufina et Secunda tempore persecutionis in fide constantes, Rufina et Secunda, duæ sorores virgines, erant cives Romanæ, patre clarissimo genitæ Asterio, matre clarissima Aurelia. Cum fervor persecutionis jussu Valeriani et Gallieni Augustorum, in urbe Roma sæviret, contigit, ut sponsi earum Virginum Armentarius et Verinus a fide Christianitatis recederent, [nec hoc contenti, quod ipsi perierant : insuper etiam et has Dei D famulas detestabili persuasione, ut eos imitarentur, hortabantur *a*.] Pro qua re volentes declinare eorum persuasiones insanas, ad prædiolum suum, quod in Tusciæ partibus videbantur habere, basternæ *b* pergebant vehiculo. Quod audientes Armentarius et Verinus, statim Comiti Archisilao suggesserunt, [dicentes : Sponsæ nostræ nos repudiaverunt ad infamiam deorum, quæ Deum unum verum in cœlis colunt, Christum Jesum esse testantes ; et omnia templorum mysteria veluti contagionem perhorrescunt.] Qua de causa urbem hodie egressæ fugerunt.

2 Tum sceleratissimus Archisilaus cum militibus suis equestribus, iter agentes sanctas Dei *ab Archisilao comprehenduntur,* Virgines in via Flaminea milliario quarto decimo comprehendit; atque revocans eas ad urbem Romam, Junio Donato Præfecto obtulit [dicens : istas sacrilegas Virgines contra legem vivere, Deos negare, templa deserere, contra salutem Principum agere, sponsis earum accusantibus didici. Et quia hanc curam mihi Domini nostri invictissimi Principes commiserunt, fas fuit ut fugientes comprehenderem, et vestræ magnificentiæ discutiendas adducerem. E Tum indignatus Præfectus] jussit eas in custodiam redigi, a se invicem separatas, et die tertia in secretario adduci. In quo Rufinam ingredi jubens, dixit ad eam : Cum sis nobilis nata, quid est, quod ad ignobilitatem devoluta es ; et cupis esse captiva in vinculis magis, quam libera cum marito gaudere? Rufina respondit : Captivitas ista temporalis æternam captivitatem excludit, et vincula temporalia, perpetua vinculorum ligamenta dissolvunt.

3 Præfectus dixit : Istas vanas fabulas, et *et sacrificare jubentur idolis,* aniles abjice, et sacrifica diis immortalibus, ut possis sponsum tuum cum gaudio deliciarum attingere. Rufina respondit : Duo sunt inutilia, quæ persuades, et unum dubium, quod promittis. Nam dicis, me idolis sacrificare debere, ut in perpetuum peream ; et post hæc maritum accipere, ut gloriam meæ virginitatis amittam. Post ista duo tam aspera, tamque contraria promittis, quod usque ad senectutem cum gaudio deliciarum attingam, cum de te ipso incertus sis, si ad diem crastinum futurum attingas. [Præfectus dixit : Cessent ista verba; quia parata sunt verbera : unde mihi videtur, ut consilio meliori corrigas F cor tuum, et ab istis vanitatibus fugias ; et tempus, quod tibi superesse poterit, non amittas. Rufina respondit : Aliquantulum correxisti sermonem, cum dicis tempus, quod mihi superest, ostendis vitam hominis non esse certam, quia in incerto est posita ; sed ego vitam illam amplector, quæ in æternitate consistit, et nihil incertum suis amatoribus repromittit. Quam vitam Christus magister veritatis edocuit.

4 Cui cum dura Judæorum pectora dubitatio- *sed irrito conatu.* nis suæ animos denegarent, mortuos illis de monumento excitans, hos jubebat suæ assertionis edicere testimonium, ut virtutibus crederent, qui verbis credere noluissent. Junius Præfectus Donatus dixit : Ista vaniloquia abjice, et nube viro tuo. Archisilaus Comes dixit : Ista sacrilegii rea est, et non poterit in matrimonii sortem admitti. Rufina respondit : Sicut tu dicis, in matrimonii sortem admitti non possum, quia si ego hominis uxor esse desiderem, constat me virginitatem meam Christo Dei filio non vere vovisse. Unde audi, Cômes Archisilae : Minæ tuæ, quære cui timorem incutiant ; me autem nec a virginitatis palma revocare poteris, nec ab amore et cultura

Christi,

A Christi, Dei filii, separare.] Tunc jussit adduci Secundam, ut Rufina soror ejus, in conspectu ipsius flagellis cæderetur. [Sperabat enim sacrilegus, quod terrore ducta Secunda, ejus persuasionibus consentiret.]

Secunda, videns Rufinam flagellis cædi, in Judicem invehitur,

5 Sed cum vidisset sororem suam flagellis cœdi, clamare cœpit ad Judicem : Quid est, quod agis, sceleratissime, et regni cœlorum invisor? Quid est, quod sororem meam glorificas, et me exhonoras? Dicit ei Præfectus : Ut video, insanior sorore tua es. Secunda respondit : Nec soror mea insana est, nec ego insanio ; sed ambæ Christianæ sumus. Et justum est, ut simul cædamur, quia simul Christum Dominum confitemur. [Gloria enim Christiani nominis verberum ictibus ampliabitur et tot computat coronas perpetuas, quot temporalia susceperit vulnera flagellorum. Dicit ei Præfectus : Hortare potius sororem tuam, ut vos ab hac injuria liberetis, et sponsis vestris cum gloria nobilitatis vestræ restitui possitis. Secunda respondit: Vanis terroribus angeris * et frivolis promissionibus agitaris. Nobis virginitatis ita est dignitas comprobata, B ut magis optemus occidi, quam vinci. Dicit ei Præfectus : Et si ab invito ablata vobis fuerit virginitas, quid eritis facturæ cum Christo? Secunda respondit : Virginitas in corde puro, Christo Dei filio, exhibetur. Non potest virgo integritatem suam perdere, si non consenserit a justitia declinare. Violentia enim passionem indicat, et passio præparat palmam.

* *alias* ageris

virginitatis tenacissima;

6 En ad consensum nostrum arma sumpsisti, ut cogas nos, quod nolumus velle, et quod execrare jam cœpimus, delectari. Applica ignes, gladios, flagella, saxa, fustes et virgas. Quot tu pœnas intuleris, per tot ego gloriam martyrii nostri numerabo. Quot violentias irrogaveris, tot ego martyrii computem palmas. Omnis enim nobis gloria est pœna, quam pro Christi amore suspicimus. Nec corruptio dici poterit quæ pro integritate mentis non timet sui corporis subire jacturam. De consensu enim judicatur apud Deum, qui perfectam dilexerit voluntatem.] Tunc jussit eas Præfectus in tenebroso loco includi, et fumum stercorum fieri. Sed cum hoc fuisset factum, fumus ille, quasi thymiama exhalabat, [et non pene fœtorem, sed magis delectationem na- C ribus ministrabat.] Illa autem obscuritas, quasi die media vincebatur, [nec poterant ibi dominari tenebræ, ubi tenebrarum auctor viso Dei lumine vincebatur.] Jussæ sunt inde tolli, et in suis balneis includi : atque in dolium fervens *c* ac non temperatum jactari; ubi dum fuissent post duas horas ingressi, qui earum corpora tollerent, inveniunt dolium frigidum, et vaporatum. EX MS.

a quo in Tiberim præcipitari jussæ, sed non submersæ

7 Quod audiens Præfectus obstupuit, et jussit eas duci, et in medio Tyberi mitti, et uno saxo ligato in collo ambarum, præcipitari. Cum quo saxo per mediam fere horam mersæ sunt. Et quæ missæ fuerant *d* in superiore parte fluminis, siccis vestibus indutæ apparuerunt, prædicantes triumphum Domini, et Christi gloriam decantantes. Quod cum fuisset Judici nuntiatum, dixit Archisilao Comiti Præfectus : Istæ, quas mihi tradidisti, aut magica arte nos superant, aut vere in eis sanctitas regnat. Unde sicut mihi eas tradidisti, ita ego eas tibi reddam, ut tuo arbitrio, vel sententiam accipiant, vel evadant.

altera amputato capite, altera percussione cursum consummarunt.

8 Tunc Archisilaus eas duci jussit in silvam in via Cornelia, ab urbe Roma milliario decimo, in fundo, qui vocatur Buxo *, et illic unam cædi capite, aliamque percuti, et sic earum inhumata corpora derelinqui, [luporum morsibus comedenda.] Sed Domini gratia non defuit credentibus in Christo, nec defunctis. Denique Plautilla matrona, in cujus prædio hoc factum est, vidit eas in visu sedentes gemmatas in thalamo, et dicentes E sibi : Plautilla, desine a flagitiis idolorum, et ab incredulitate impia cessa; et credens Christo, veni in prædium tuum, et corpora nostra invenies. Ibi eadem corpora, ubi invenire potueris, sepelies. Exurgens autem Plautilla, pervenit ad locum, et inveniens sanctarum Virginum corpora [sine fœtore et sine aliqua læsione, adoravit] et credidit, et fabricavit sepulchrum Virginum Christi. [In quo loco beneficia orationum earum fructum magnum virtutum ostendunt, in laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in secula seculorum. Amen. Passæ sunt autem sub die quinto Iduum Juliarum *e*.]

* Busso

ANNOTATA.

a *Hæc atque alia, uncis inclusa, non habet Ado; et fallor, si non redoleant interpolationem.*

b *Surius habet* basternis vectæ. *Est vero* basterna *vehiculum tectum et feminarum; lectica, gestatoria sella.*

c *Ado legit* solio ardente.

d *Codex noster pergamenus duplex et Mombritius :* et quæ nudæ missæ fuerant. *Ita etiam Ado.* F

e *Mombritius :* passæ sunt autem die VI Idus Julias. *Ms. nostrum pergamenum,* die XI Idus Juliarum.

DE SANCTIS MARTYRIBUS AFRIS

JANUARIO, MARINO, NABORE ET FELICE.

Ex Martyrologiis.

X JULII.

Martyrologiorum prope omnium unanimis consensus est in signandis hoc die et in Africa collocandis quatuor hisce Martyribus, ut mirum sit, eos a Beda, Floro et consequenter a Rabano præteritos, quemadmodum et binos synonymos Mediolanenses, de quibus agendum erit ad diem XII *hujus mensis. Vetustissima ipsorum annuntiatio exstat in codicibus Hieronymianis apud Florentinium hoc die, cum hac tamen diversitate, quod in nostro Antverpiensi seu Epter-*

In antiquissimis Fastis

AUCTORE J. B. S.

Epternacensi legatur Januariæ *pro* Januarii, *et in Corbeiensi ac Blumiano*, Marinæ *pro* Marini; *de additione* militum XII *loquemur paulo inferius. En igitur constans commemoratio :* In Africa, Januarii, Marini, Naboris et Felicis, *qualem omnino etiam refert hoc ipso die Romanum parvum a Rosweydo editum. Notavi in Observationibus ad Usuardum, in serie jam dicti Romani parvi expunctos esse socios, qui in Hieronymianis adjungi videbantur; quod brevi recte factum ostendemus. Neque vero ea in re gravis difficultas; majorem suscitavit Ado, dum hodiernos Martyres Afros cum Mediolanensibus seu Laudensibus confudisse videtur.*

hi quatuor Martyres

2 *Ita ipse primus, quod sciam, hoc die scripsit :* Eodem die in Africa, natalis sanctorum Januarii, Marini, Naboris et Felicis decollatorum; quorum corpora Mediolanum translata sunt. *Suspecta fuisse Usuardo ultima ista verba, translationem innuentia, pridem etiam monui; sistit enim ejus annuntiatio in voce* decollatorum, *ex quo ad verbum sumpta est hodierni Romani commemoratio, ubi recte, ni fallor, observavit Baronius, Martyres hos Afros, a binis synonymis Mediolanensibus, qui, ut* B *jam diximus, coluntur* XII *Julii, distinguendos esse, quæ etiam videtur fuisse Henschenii opinio, satis aperte indicata in Commentario prævio ad Acta S. Victoris Mauri die* VIII *Maii num.* 7 *pag.* 288, *dum ex Tristano Calcho admittit* SS. Naborem et Felicem Laude Pompeia occisos, *et rursum in Annotatis pag.* 290 *ad litteram* P, *idipsum confirmat his verbis :* SS. Nabor et Felix, sub eodem Maximiano Imperatore et Anolino consiliario passi sunt Laude Pompeia ; at corpora eorum Mediolani deposita. Coluntur XII Julii.

a duobus synonymis distinguuntur,

3 *Neque ignorabat Henschenius hodiernos nostros Martyres Africanos, nam in ejusdem diei elencho Prætermissorum accurate notavit,* SS. Naborem et Felicem, cum SS. Januario et Marino in Africa decollatos, *perperam* VIII *Maii signari ab Usuardis auctioribus Florentinis, Strozziano, Medicæo et ibidem excuso* 1486, *utpote qui in Martyrologiis Usuardi, Adonis, Notkeri et aliis referrentur hoc* X *Julii, ad quem diem eos remittit; ut manifeste pateat, eum Africanos a Mediolanensibus plane diversos existimasse, tametsi opposita legisset apud Adonem et Notkerum; quorum sententiam posthabendam putavit apertissimæ auctoritati vetustiorum* C *Martyrologiorum, quæ ad* XII *Julii fusius enarrabimus. Fateor equidem, durum esse, binos hosce seculi noni Martyrologos rejicere; ast in aliorum vetustiorum concursu, horum potior habenda est ratio. Facile acciderit, ut nominum synonymia utrumque in errorem induxerit, quæ ne multiplicare cogerentur, huic diei Sanctorum martyrium, alteri* (XII) *translationem adscripserint; id quod apertius præstitit Notkerus, sic scribens* X *Julii :*

qui Laude Pompeia passi, coluntur XII *Julii;*

4 In Africa, sanctorum Januarii, Marini, Naboris et Felicis, ob constantiam Christianæ fidei decollatorum ; quorum corpora postea Mediolanum sunt translata. *Tum vero ad* XII *Julii seu* IV *Idus, ita prosequitur :* Mediolani translatio sanctorum Martyrum Naboris et Felicis, qui VI Idus Julii cum Januario et Marino in Africa decollati, hac die Mediolanum sunt deportati. De quibus beatum Victorem in passione sua credo supplicasse : Ne separes me, Domine, a civibus meis Martyribus tuis Nabore et Felice. *Inde colligere voluit Notkerus, et collegerunt alii, Africanos esse oportere, quos* cives *appellaverit S. Victor,* genere Maurus, *quasi Afri omnes Mauri dici debuerint, et ex eadem patria* cives *compellari. Verum unde Notkero constitit, aut unde aliis constare potest, S. Victorem, tametsi* Maurum genere *(siquidem in hac parte satis indubitatæ fidei sint ejus Acta) Mediolani natum non esse, atque adeo SS. Naborem et Felicem* cives suos *nuncupare? Certe ex Actis qualibuscumque educet nemo, S. Victorem in Africa natum, aut ex Africa in Insubriam profectum esse.* D

contra quam censeant Ado et Notkerus.

5 *Illud præterea displicet in Adone et iis qui ipsum secuti sunt, quod Martyres nostri Africani* decollati *dicantur, cum nusquam passionis ipsorum aut Actorum exstet vestigium, unde id Ado desumere potuerit; qui procul dubio alia gesta non prætermisisset, in describendis longioribus elogiis minime parcus : unde facile subnasci potest opinio, notitiam eum aliquam habuisse, sanctos Mediolanenses Martyres capite plexos fuisse, quod supplicii genus ad alios transtulerit, quos cum hisce confundendos existimabat. Nobis hactenus longe verosimilius est, distinguendas prorsus istorum Martyrum classes : aliam, de qua hic agimus, Africæ incerto loco ; aliam Mediolanensibus vindicando, de qua proprio loco plura disputabuntur. De hodiernis præter martyrii lauream, ex Martyrologiorum auctoritate, nihil uspiam deprehendimus.* E

An Marinus dici possit Hispanus?

6 *Atque hæc quidem hactenus disputata, nemo est qui non tolerabilia et plane verosimilia censeat; neque mihi in mentem venisset dubitare, utrum quatuor isti sancti Martyres et Africani fuerint, et passi in persecutione, seu Valeriani seu Diocletiani aut alterius ante Constantini magni tempora; nisi nova denuo et ante inaudita protulisset Tamayus in suo Martyrologio Hispanico ad hunc diem, magnifica hujusmodi annuntiatione :* Apud Cæsaream Mauritaniæ in Africa, S. Marini, natione Hispani, qui cum aliis sociis advenis, pro Christi nomine comprehensus, et variis tormentorum agonibus dilaniatus, tandem succiso capite, ad præmium Martyr properavit æternum. *Neque hic sistit; sed in Notis Julianum apostatam appellat, sub quo hos Martyres passos contendit; Acta propria comminiscitur, variaque alia huc contorquet, ex decantato fabulatore, quæ recensere, nedum refutare est animus. Fontem consulant, qui discere cupiunt, quantæ nobilitatis fuerit* S. Marinus, *civis Ulyssiponensis, cui priscas inscriptiones, gentilitia insignia, et nescio quæ alia aptavit Tamayus, a nemine qui Dextrinis non delectetur, admittenda.* F

DE

DE SANCTIS MARTYRIBUS TOMITANIS

MARCIANO, DOMNO, DIOMEDE, JOANNE, SISINNIO, AURELIANO, ET ALIIS XXXVIII.

Ex Hieronymianis. J. B. S.

x Julii. *Septem hi Martyres nominibus suis sic recte exprimuntur in vetustissimo codice nostro Antverpiensi, quem nuncupamus Epternacensem; sed in aliis nonnihil deformata sunt. Pro* Diomedis *enim, in Lucensi est* Fromedi, *in Corbeiensi* Tromedi; *in utroque pro* Sisinnii, *legitur* Sesini, *quod fortasse genuinum nomen fuerit.* B *Turpius in Corbeiensi versum est* Aureliani *nomen in* Aurelianidis. *Iterum ambo illi codices differunt ab Epternacensi in eo quod socios anonymos addant dumtaxat* XXXVI, *sed in eo præferendam putavimus Epternacensis lectionem; in quo tamen* Diomedi *positum est pro* Diomedis. *Præter nomina in hisce codicibus notata, nihil usquam de istis sanctis Martyribus legimus. Vide quæ de frequentia Martyrum Tomitanorum, satis opportune hic annotavit codicum Hieronymianorum editor Florentinius.* E

DE SANCTIS MARTYRIBUS ALEXANDRINIS

LEONCIO, MAURICIO, MELLITO, ACHILLEO, DANIELE, CORIONO, ATTONO, ZESONO, EUSTASIO, OCTAVIO, ANICETO, THEODORO, CRISTO, CANDIDO, GORGONIO, ARCELAO, EUPHRODISIO, CYRINO, GELANO, AUTICIO, AZELO, ATTENEO, GAGIO, SISIONE, AUXENTIO, VALENTINO, C DRODITIO, FAUSTASIO, AURELIO, GORGODIANO, F CYRIONE, COROLO, NOSTINO, SISINNIO, CASTRICIO ET APOLLONIO.

Ex Hieronymianis. J. B. S.

x Julii. *Ex hac Martyrum classe et tot aliis Alexandriæ æque ac Tomis in hoc vetusto Martyrologio sæpe consignatis, recte colligit laudatus Florentinius ingentem Christianorum iis locis carnificinam. Ceterum enormis ferme est hoc die discrepantia inter Epternacensem et codices alios Lucenses et Corbeiensem ; in illo enim ex tota illa sex et triginta pugilum cohorte nonnisi octo enumerantur, ut mutilum hic esse facile perspicias. Itaque non ex eo codice, sed ex Corbeiensi ferme desumpta sunt omnia nomina, potius quam ex Florentinii textu, ubi postrema duo nomina sic distracta sunt, ut ex* Castricio *et* Apollonio *facta sint nomina tria, nempe* Castri, Creta, Pollani. *Interim tamen ex Lucensi malui legere* Euphrodisio, *quam ex Corbeiensi* Eofrodisio : *item* Sisione, *et* Sisinnio *pro* Sisinna, *tametsi in Lucensi habeatur* Sisenne. *Crediderim et alia nomina corrupta esse, sed nolui pro arbitrio ea corrigere aut restituere, præter nomen* Daniel *pro* Danelus.

2 *Hic paucis monendum censui, quod ante me observavit Florentinius, nomina aliqua in proposita turma recurrere, quæ propria videri possint Martyrum Nicopolitanorum, qui numero* XLV *sub Licinio passi dicuntur, ducibus* Leontio, Mauritio *et* Daniele, *quos ex Græcorum Menologio in modernum Romanum transtulit Baronius, et quorum Acta hoc die suo loco referentur. Quid hic lateat, non est satis*

tis

AUCTORE J. B. S.

tis obvium discernere; confusionem quidem advertimus, at nobis non licet Hieronymianorum textus aut eorum positiones temere immutare. Si quis id attentari posse existimet, jungat ipse hanc cohortem pugilum sex et triginta, cum paulo post secutura classe, undecim Nicopolitanorum, inveniet non solum XLV, *sed socios binos supra numerum, in quo facile Græcorum Fasti æque ac codices Hieronymiani aberraverint. Si vere Martyres isti* XXXVI *qui hic Alexandriæ tribuuntur, ad Nicopolim pertineant, Acta quæ inferius illustrantur, omnibus aptari poterunt.* D

DE SANCTIS MARTYRIBUS ANTIOCHENIS

MAXIMO, RODIGO, VERONIA, DOMNINA, MAXIMA, DIOGENE, MACARIO, TIMOTHEO, ZACCHÆO ET ISICIO.

J. B. S.

Ex Hieronymianis.

B X JULII. E

Sub Maximo antesignano, *inquit Florentinius*, libri nostri decem utriusque sexus sacros pugiles proferunt, parum in nominibus a vetustissimo deflectentes. Undecim exprimit Corbeiense, quod post Isicium addat Mœnim, *quam nos ex aliorum consensu ommittendam putavimus; si quis adjunctam velit, per nos quidem id ipsi liceat. In nominibus ea est notabilior differentia, quod* Veronia *in Lucensi transformetur in* Nironicum, *quem Corbeiensis* Vironicum *nominat; in reliquis tanti momenti diversitas non est, ut observari mereatur.*

DE SANCTIS MARTYRIBUS NICOPOLITANIS IN ARMENIA

MILLIONE, DECOMEDE, ANTONIO, THEOLO, CESSO, CAGIANO, CLIRICO; ITEM SUSANNA, NECIONO, THEOTO SEU THEODOTO ET CYRILLO.

J. B. S. C

Ex Hieronymianis. F

JULII.

Omnium codicum diserta positio est, seu expressio loci martyrii *:* in Armenia civitate Nicopoli, *ubi vetutissimum expressius ponit,* in Armenia minore; *ad quæ ita hoc loco Florentinius :* Cum plures sint urbes Nicopolis nuncupatæ, recte additur, in Armenia minore; est enim ibi civitas episcopalis sub archiepiscopatu Sebastensi, a Pompeio condita, ut refert Dio. Undecim apud eam Martyres recoluntur in altero ex codicibus nostris, dum alter septem tantum indicat librarii incuria. Consentit in undenario numero, nonnihil in nominibus varium Vetustissimum. Corbeiense vero addit Aniticium, ut duodenarium numerum impleat, qui martyr etiam deficit in Vetustissimo illo, accuratius sacros athletas in duos choros dividente, quorum primum ducit Milion, secundum vero Susanna. Menologium Græcorum ad Nicopolim Armeniæ pertinere docet sub Licinio rege, Lysia præside, Leontium, Mauritium, Danielem et Antonium, quos potius cum aliis Alexandriæ tribuunt codices nostri cum aliis adductis. An iidem sint, non decerno.

2 *Neque mihi lubet arenam illam ingredi : de quadraginta quinque Nicopolitanis Martyribus hoc die agitur; classes non conveniunt, sitne forte olim facta aliqua confusio, quis modo satis prudenter definiat, cum nudæ plerumque sint Hieronymianorum annuntiationes. Præstat igitur, rem in medio relinqui, neque de nominum varietate multa inutiliter disquirere? Textus fere descriptus est ex vetustissimo Epternacensi, in quo* Decomedis *ponitur, pro eo quod Lucense habet,* Infomodis; *melius fortasse Corbeiense* Diomedis. Autoroni *Lucensis, melius ab aliis redditur per* Antonii. *An recte divinaverit Florentinius* Sisannæ *legi pro* Susannæ, *parum interest. Perstat manipulus integer, nec de Martyrum numero, prout in codicibus exprimitur, dubitandum videtur, quod nobis satis est.*

A D

DE DUODECIM MARTYRIBUS MILITIBUS.

J. B. S.

Ex Hieronymianis.

x Julii. *Bollandus, qui olim ex codicibus Hieronymianis solum Epternacensem, tunc nobis commodatum, noverat, putavit, se ibi reperisse duodecim Martyrum millia; utpote cum in eo corrupte legatur,* via Penistri millia xii. *Satis patet corrupta constructio, pro qua codices alii legunt* et militum duodecim, *ut Lucensis, qui ipsos quatuor Africanis, de quibus jam egimus, adjungit; sed magis mihi placet distinctior Corbeiensis annuntiatio :* Et alibi militum duodecim, *qui forte via Prænestina, non procul ab Urbe passi sint, quod videtur insinuare vetustissimum exemplar Epternacense, per* via Penistri, *milites mutando in* millia; *nisi indicetur distantia per tot passuum millia, quæ sensum non faciunt.*

B E

DE SANCTIS MARTYRIBUS

BIANORE ET SILVANO

IN PISIDIA.

J. P.

Notitia ex Fastis Græcis.

x Julii. *Sacrum illud Martyrum par non mediocri apud Græcos in veneratione habitum fuisse, abunde liquet vel ex solo Menologio, a Sirleto Latine reddito, quod sic de ipsis prædicat :*

SS. Bianoris et Silvani cultus

Eodem die (x *Julii*) beatorum Martyrum Bianoris et Silvani, quorum S. Bianor ex provincia Pisidiæ propter Christi confessionem a Severiano Præside Isaurororum civitatis Euphratesiæ * [comprehensus], cum cogeretur Christum abnegare, nec persuasus esset, graviter cæsus et suspensus, globis igneis adustus est; quin etiam dentes avulsi et aures abscissæ sunt. Silvanus vero quidam, videns Bianoris tolerantiam, Christo credidit, et statim lingua illi abscissa est; postea et caput humeris avulsum est. Sanctus vero Bianor, perforatis talis, dextro effosso oculo, et capitis pelle detracta, cervicem gladio supposuit, et sic martyrio coronatus est. *Atque hinc in Romanum transiere, in quo sic annuntiantur hac die :* In Pisidia sanctorum Martyrum Bianoris et Silvani, qui sævissima pro Christi nomine passi, demum cervicibus abscissis coronantur.

* *Menol. Basiliis* Isauriæ.

C

ex tabulis Græcis ac Latinis.

2 *Menologio Sirleti pene verbatim consonant Menæa impressa hac etiam die, referente præterea eosdem dictorum Menæorum Indice. Supplementum ad Menæa excusa ex Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii notat sanctos hosce Martyres die* ix *hujus cum elogio, quod ad verbum fere coincidit cur Sirletiano; notaturque ad dicti elogii finem, eadem habere Sirmondum, sed ad diem hanc* x. *Qui elogio præmittuntur versiculi, sic habent :*

Οὐκ ἠδυνήθησαν ἑλεῖν στεῤῥὰν φύσιν,
Μάρτυς Βιάνωρ, οὐδὲ τοῦ ξίφους βίᾳ.
Ὤφθη παταχθεὶς Σιλουάνος τῷ ξίφει
Ἄλλος Σιλωάμ, ἐξιλόμενος πάθη.

Non potuere animos fortes, generose Bianor,
Tollere, vi magna licet in te sæviit ensis.
Silvane, gladio quando percussus cadis
Siloe videris altera, expurgans mala.

F

Vox βίᾳ *alludit ad nomen proprium* Bianor; *ad* Silvanum *vero* Σιλωὰμ; *quo significatur fons Hierosolymitanus, juxta quem piscina, Joan. cap.* 9, *v.* 7 *nuncupata* ἡ κολυμβήτρα τοῦ Σιλωὰμ, *id est natatoria Siloë, cujus aquis cæcus a nativitate lotus, visum recepit. Porro suus quoque Martyribus datur locus in Menæis Mss. Bibliothecæ Ambrosianæ et apud Maximum Cythærorum Episcopum; quibus adde Synaxarium Basilianum, cujus mensis Julius habetur Græce ad calcem tomi* 1 *prædicti mensis. Sed cum elogium ibi positum fere coincidat cur Sirletiano, supra dato, nihil necesse fuit illud hic latine reddere et typis mandare, non magis quam alia superius a nobis supressa.*

A D

DE S. APOLLONIO MARTYRE

ICONII IN CAPPADOCIA.

J. P.

Notitia ex Menæis Græcis.

X JULII.

Memoria hujus Sancti, et elogia.

Menæa *impressa breviter de hoc Martyre referunt, quod* ad Perinium, Iconii præsidem adductus, Christum professus, idolis explosis, cruci clavis affigatur, et martyrium absolverit. *Habet ipsum insuper Supplementum ad dicta Menæa ex Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii ubi ejus elogio duo sequentes versiculi præmittuntur :*

Ἀπολλωνίῳ σταυρὸς ἡ τιμωρία,
B Εἰπεῖν δ' ἀληθῶς, σταυρὸς ἡ σωτηρία.
Apollonio pœna crux,
Ut vere dicam, crux salus.

Subdo ejus elogium, quod ibidem sic adornatur : Οὗτος ἦν ἐκ τῆς πόλεως Σαρδέων τῆς ἐν Λυδίᾳ, καὶ προσαχθεὶς Περινίῳ τῷ Ἄρχοντι, ἐν τῷ Ἰκονίῳ ἐνδημοῦντι, ὡμολόγησιν ἑαυτὸν Χριστιανὸν. Εἰς τὴν τύχην δὲ τοῦ Βασιλέως ἀναγκασθεὶς ὀμῶσαι, εἶπε, μὴ εἶναι θεμιτὸν εἰς Βασιλέα θνητὸν ὀμῶσειν, καὶ μάλιστα τὸν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν τοῦ παντὸς μὴ ἐπιγινώσκοντα. Ἐπὶ τούτοις σταυρῷ ἀναστηθεὶς τῷ Θεῷ τὸ πνεῦμα παρέθετο. Oriundus ille erat e civitate Sardiensium, quæ est in Lydia, et adductus ad Perinium Præsidem, Iconii degentem, Christianum se professus est. Cum autem coactus fuisset jurare per fortunam Imperatoris, dixit, non esse fas jurare per Imperatorem mortalem, et maxime eum, qui factorem et opificem rerum omnium non cognoscebat. Propterea in cruce suspensus, spiritum Deo tradidit. *Quibus consonat Menologium Sirleti.*

ex variis tabulis Græcis eruta.

2 *Nec vero in Menæis Mss. bibliothecæ Ambrosianæ, Menæo Chiffletii, Indice in Menæa excusa, nec non Maximo Cythærorum Episcopo prætermissa ejus memoria est. Romanum Martyrologium sic ipsum annuntiat :* Iconii S. Apollonii Martyris, qui per crucem insigne martyrium consummavit. E *Elogium aliquantulum superiore prolixius contexit synaxarium Basilianum, quod hic reddo Latine :* Apollonius Christi Martyr oriundus erat e regione Lydiæ, civitate Sardensium. Circuibat autem omnem civitatem et regionem, docens sermonem veritatis, multosque infidelium ab Dominum convertens. Delatus itaque ab idololatris urbis Iconii Præfecto, comprehensus est, et in vinculis ad ipsum ductus, adstitit coram eo, et interrogatus, se Christi servum confessus est. Unde coactus jurare per fortunam Imperatoris, dixit, non esse fas jurare per Imperatorem mortalem, et maxime, qui factorem mundi Deum non cognoscebat. Hæc fatus, jussu Præsidis, vehementer cæsus est, et in ligno suspensus, ac clavis ferreis eidem affixus, spiritum Deo tradidit ; et sic consummato martyrii cursu, regnum cœlorum accepit.

C F

DE SS. XLV MARTYRIBUS

J. P.

NICOPOLI IN ARMENIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

CIRCA ANNUM CCCXIX.

Nicopolis alias laudata, rursum laudanda, quia Martyrum palæstra.

N*icopolis in Armenia, ab aliis pluribus ejusdem nominis civitatibus additione hujus provinciæ distincta, a Pompeio Magno condita ob Mithridatem ibi debellatum, Auctore Dione Cassio, lib.* 36 *Historiarum Romanarum, extitit clarissimorum Martyrum* XLV *palæstra constantiæ eorum testis et spectatrix, ac gloriæ theatrum; civitas sane tum insigni hoc triumpho nobilis, tum mirifice prædicari merita, quod temporibus Valentis Imperatoris inconcussa steterit adversus Arianorum procellas, ut pluribus meminit S. Basilius in epistol. addit.; sicut signat Baronius in Notationibus hic* 6, 9, 10, 11 *et* 12 *edit. Nut. Celebratissimam vero sanctorum Martyrum memoriam fuisse in sacris tabulis, abunde constabit ex iis, quæ de eorum cultu subnectimus.*

Elogium ex Menologio Basiliano; memoria ex tabulis Græcorum ;

2 *Menologium Basilianum, ad calcem tomi primi hujus mensis ex parte editum Græce, post annuntiationem :* Eodem mense *(Julio)* die X, passio sanctorum XLV Martyrum, qui in Nicopoli martyrio affecti sunt, *ita de illis prædicat :* Quadraginta quinque Christi Martyres vixerunt sub regno Licinii et præfectura Lysiæ, quorum principes fuere Leontius, Mauritius, Daniel et Antonius. Comprehensi itaque adstiterunt Duci Lysiæ in Nicopoli Armeniæ, Christumque confessi et idola execrati, cæsique ac lapidibus ora et faciem contriti, in carcerem conclusi sunt, per dies plures absque cibo permanentes. Milites, eorum con-

stantiam

AUCTORE J. P.

A stantiam conspicati, Christo crediderunt. Deinde e carcere ejecti, et crura securibus abscissi, hi quidem jam mortui, illi autem adhuc spirantes, in caminum ignis injecti, cursum consummarunt, accipientes immortale regnum, quod paratum ipsis fuit a Christo ante mundi constitutionem. *Alibi sæpius horum Martyrum recurrit memoria in Græcis fastis, ac plerumque cum parvo elogio, videlicet: in Menæis impressis eorumque Indice et Horologio Græcorum; item in Supplemento ad Menæa ex Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii; in Menæis bibliothecæ Ambrosianæ, Menæo Chiffletii, Menologio Slavo-Russico, quod pro* Leontio *scribit* Leonis; *Maximo Cythærorum Episcopo; quibus addi potest Ms. ex libro linguæ Arabicæ de vita nonnullorum Sanctorum, Typicum S. Sabæ, nec non epitome excusa Menologii; denique Menologium Sirleti, e quo postea eorum memoria transiit ad Martyrologium Romanum, sic illos referens:* Nicopoli in Armenia, sanctorum Martyrum Leontii, Mauritii, Danielis et sociorum, qui sub Licinio Imperatore et Lysia Præside varie excruciati, tandem in ignem conjecti, martyrii cursum con-
B fecerunt. *Molanus illos etiam habet, et Galesinius.*

versiculi;

3 *Menæa impressa, uti etiam dictum eorum Supplementum, sacro Martyrum agmini ita accinunt:*

Παρεμβολή τις εὑρέθη τῷ Θεῷ νέα
Τολμῇ παρεμβαλοῦσα καὶ πυρὸς μέσον.
Κτεῖνεν ἀρισθενέας δεκάτη πῦρ Νικοπολίτας.
Nova castra Numen, militem invenit novum
Audacter ausum tendere in medios rogos.
Flamma necat decima generosos Nicopolitas.

Idem Supplementum habet hoc singulare de eorum cultu: Τελεῖται δὲ ἡ αὐτῶν σύναξις ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Ἀκυλίνης πλησίον τοῦ φόρου. Celebratur autem eorum solennitas in templo S. Aquilinæ prope forum. *De Templo S. Aquilinæ agit Cangius lib.* 4 *Constantinopolis Christianæ pag.* 144.

ratio temporis.

4 *Baronius tom.* 3, *pag.* 162, *num.* 46, *agens de hisce Martyribus, agonem eorum affigit anno* 316. *In Menologio Slavo-Russico ponuntur passi anno* 307. *Liber linguæ Arabicæ, de quo supra, videtur ipsos alligare temporibus Diocletiani, cum post annuntiationem ibidem addatur, Actorum vitæ*
C *aut elogii, ut autumo, principium:* in diebus Diocletiani; *et adscribitur,* fol. 13. *Tomo* 5 *Maii, pag.* 151, *in annotatis ad cap.* 3 *Actorum S. Donati et sociorum Martyrum littera* f, *ponitur Licinius cœpisse persequi Christianos anno* 316. *Secus opinatur Pagius in Critica hist. Chronol. tom.* 1, *pag.* 381, *censens, nullos Martyres in persecutione Liciniana fuisse passos ante annum* 319, *neque ante illud tempus Licinium persecutionem Ecclesiæ intulisse. Tillemontius tom.* 5, *pag.* 512 *obiter ex Græcis tabulis sanctos Christi pugiles, commemorans, annum martyrii non determinat. Et vero ea temporis ratio, quam figit Pagius, non videtur improbabilis: neque enim apparet, quem potissimum martyrio sæpe dicto assignes annum, quam illum, quo Licinius varia in Christianos machinatus est, eos e palatio suo pellens, concilia celebrare eos vetans, aliaque quam plurima contra eos statuens ac gerens in odium Constantini, de quibus Eusebius lib.* 1 *de vita Constantini capite* 51, 52 *et seqq. agit; quæ Petavius alligat anno Christi* 319, *ut videre est in parte altera de Doctrina temporum, pag.* 718: *addens, passos esse in ea persecutione* XL *Martyres in Cappadocia, frigore enectos, et Basilium, Amasiæ Ponticæ Episcopum, martyrio affectum, citatque Eusebii Chronicon. Actum de illo est tomo* 3 *Aprilis, pag.* 416, *apposita epocha circa annum* 322; *de iis autem die* X *Martii. Ad hæc, Eusebii Chronicon Latine versum apud Josephum Scaligerum pag.* 180, *ad annum* CCCXXI *habet;* Licinius Christianos de palatio suo pellit. *Dicamus ergo, Martyres obiisse circa annum* 319.

Acta non sincera,

5 *Quid sentiam de Actis, e Græco in Latinum sermonem a me conversis, paucis intellige. Non sincera illa esse, sed episodio plus uno adornata, dramaticeque composita, indubitatum mihi videtur. Spirat enimvero in illis ingenium Metaphrastis vel saltem alterius cujusdam ei non absimilis, tragœdi sacri potius, quam sinceri historici nomen promeriti. Argumento sunt sequentes observationes. Primo, preces, e verbis psalmorum nimis composite concinnatæ, ut videsis num.* 8 *et* 12. *Secundo, inductio Martyrum utriusque sexus, nec non exemplum S. Potamienæ, temporibus Maximiani pro tuenda pudicitia in lebetem, pice instructum, a suo Domino injectæ, nonne theatrum spirant? S. Leontius, ea narrans ut animos excitet ad fortiter pro Christo dimicandum, dicit se ea accepisse* a magistro *suo* qui, veniebat ex Ægypto, et audisse se aiebat a S. E
Antonio Asceta. *Quæro quis hic* Antonius Asceta? *Antonius Magnus, ut opinor, celeberrimus plurium monachorum abbas: si ille est, quem conjicio, satis disparata connectere videtur scriptor; cum is tamdiu obierit post L. Leontium, anno utique* 356. *Res illæ narrantur, a num.* 8 *in fine. Tertio, diabolus, Æsculapium mentitus, Ducemque Lysiam contra Martyres concitans, quidnam est nisi scena dramatica, num.* 12?

sed dramatice adornata.

6 *Quarto, mors Martyrum, hoc modo accelerata, qui refertur num.* 16, *fallor, si plenam fidem inveniat. Quinto, prodit in scenam mulier, Sanctis aquam sub vestibus clam in carcere deferens, num.* 11; *quæ denuo redit num.* 19. *Erunt, ut opinor, quibus preces et aqua e rupe elicita non omnino arridebunt, num* 22. *Denique Actorum sinceritati non mediocriter officit sequens clausula, a genuinis Actis abesse consueta, quæ habetur num.* 23, *in qua Sisinnius ita Deum orat jamjam moriturus.* Opis tuæ indigos, teque nostro interventu invocantes, statim exaudi, Domine, in quacumque necessitate et indigentia; quamvis in paupertate quisquam existat; quamvis in viduitate et orbitate; quamvis in peregrinatione; quamvis in infirmitate corpo- F
ris et animæ; quamvis in ære alieno et calumniis; quamvis in acerba servitute; quamvis in hominum ac pecudum contagione; quamvis in mari quispiam sit naufragus, *etc.* Tu illi, Rex, per nos solatio sis, et statim exaudi, ut cognoscant mundi hujus incolæ, multum nos diligi abs te, et exaudiri; ac malo cuilibet fiat aqua hæc in medelam, nam ad invocationem tui ebulliit et innovatum est vetus miraculum in gloriam Patris, et Filii, et Spiritus sancti in laudem et memoriam Martyrum tuorum quinque et quadraginta.

An præsentes Martyres fusi cum Alexandrinis?

7 *Inter Martyres* XXXVI *Alexandriæ passos, de quibus hoc itidem die agitur superius, duo primi* Leontius *et* Mauritius, *et quintus* Daniel, *tribus nostris Martyribus Nicopolitanis, quorum expressum vidimus nomen, prorsus homonymi sunt. Quæ homonymia suspicionem fortasse nonnulli præbere poterit, hic æque, ac alibi plus semel, inductæ alicujus confusionis, una fortasse Martyrum turma in duas distracta, vel, si hoc non vis, alterius in alteram nominibus derivatis. Verum quoniam quid hic lateat mysterii, nobis assequi non est promptum, in duas eos classes distinximus, secuti Martyrologia Hieronymiana, uti indicavimus supra, ubi de dictis*

triginta

AUCTORE J. P.

Reliquiæ S. Leontii an in Hispaniam delatæ?

triginta sex Martyribus egimus, et difficultatem hanc non prætermisimus.

8 *Tamayus solius* S. Leontii *nomen exprimit, et socios Martyres confuse :* Nicopoli in Armenia, S. Leontii Martyris, qui cum aliis sociis agonem admirabilem complevit. *Hoc recte; sed clausulam sequentem :* cujus exuviæ sacræ in oppido Alcaudete, diœcesis Giennensis in cœnobio monialium B. Claræ debita cultus honorificentia servantur, *quorsum adjunxit? Cum in notis ad hunc locum candide profiteatur* suspicari *se*, errasse amicum eruditum, *nimirum P. Martinum Xemena Jurado, ex cujus relatione prædictis Sancti reliquiis istum locum assignarat,* et hæc pignora esse alterius Leontii martyris Romæ passi; de quo agunt Maurolycus, Galesinius, et Philippus Ferrarius in Generali Catalogo Sanctorum die XI Julii fol. 284, et suademur ex eo, quod Comiti Beneventano ejus exuvias obtulit Paulus V Pontifex Maximus extractas ex Romanis cœmeteriis; nec huc usque sciatur Nicopolitani Romæ advectas fuisse. *Recte, ut opinor, hic se et alium suum ducem corrigit Tamayus. Utinam in pluribus aliis eadem felicitate et facilitate se correxisset! Sic pluris fierent ejus merces apud eruditos Hagiophilos, vel Hispanos, indignatione potius ac risu sæpe digniores, quam pretio.* D

ACTA

Ex codice Ms. pervetusto Vaticano 866 fol. 343.

B INTERPRETE J. P. E

CAPUT I.

Vulgato a Licinio edicto contra Christianos, sistuntur coram Duce Lysia sancti Martyres.

Λικίνιος ὁ βασιλεὺς ἀπέστειλεν διατάγματα κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, ὡς εἴ τινες εὑρεθεῖν Χριστιανοὶ, τούτους παντὶ τρόπῳ κολάζεσθαι. Ὁ δὲ τύπος τοῦ διατάγματος τοῦτον εἶχεν τὸν χαρακτῆρα· Λικίνιος αὐτοκράτωρ, μέγιστος, σεβαστὸς τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἄρχουσιν χαίρειν· ἐπειδὴ ἐδιδάχθη ἡ ἡμετέρα θειότης, ὅτι τινὲς τῶν λεγομένων Χριστιανῶν οὐ μόνον οὐ θύουσιν τοῖς εὐεργέταις θεοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐνυβρίζουσιν τὴν εὐσεβῆ τῶν θεῶν θρησκείαν, πλείστους δὲ θεοὺς καὶ ἐν νυξὶν συνέτριψαν προφάσει τοῦ θύειν αὐτοῖς, καὶ πολλάκις κολασθέντες οὐ μετετέθησαν, οὐ τιμαῖς εἴξαντες, οὐ φόβῳ μεταπεισθέντες, διὰ τοῦτο κελεύει τὸ ἡμέτερον κράτος ὅπου δ' ἂν εὑρεθεῖν Χριστιανοὶ, τούτους θῦσαι τοῖς θεοῖς, καὶ τιμῶν μεγίστων καὶ δωρεῶν ἀπολαύειν, τοὺς δὲ μὴ πεισθέντας, σὺν γυναιξὶν καὶ τέκνοις πυρὶ καὶ μαχαίρᾳ παραδιδόσθαι, τὴν δέγε ὕπαρξιν αὐτῶν πᾶσαν δημοσιευθῆναι εἰς ἐπιμέλειαν ναῶν, τῶν ὑπ' αὐτῶν κλοπῇ καθαιρεθέντων, καὶ τειχῶν καὶ λουτρῶν δημοσίων. Εἰδότες οὖν τὸ ἀπαράβατον τῆς ἡμετέρας κελεύσεως παντὶ σθένει τὸ προσταχθὲν εἰς ἔργον ἐνέγκατε, ὡς μὴ καὶ ὑμᾶς συγκινδυνεῦσαι τοῖς ἀθεοτάτοις. Τούτων τῶν προσταγμάτων προτεθέντων ἐν ταῖς πλατείαις τῶν πόλεων, οἱ ἅγιοι δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ ἔχαιρον, τὸν καιρὸν τοῦ μαρτυρίου σκοποῦντες.

C

2 Καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ Νικοπολιτῶν προτεθέντος τοῦ διατάγματος, καὶ τῶν φόβων ἐπισειομένων, καὶ τῶν κολαστηρίων εὐτρεπισθέντων, ξύλων ὀρθίων εἰς ἀνάρθησιν, ὀνύχωντε σιδηρῶν ἀκμαίων εἰς ἔισξεσιν, καὶ κασσίδων πεπυρακτομένων, τηγάνων καὶ τροχῶν, καὶ ἥλων, καὶ βουνεύρων ζηρῶν, καὶ ἑτέρων χαλεπωτέρων κολαστηρίων· καὶ παραγενομένου τοῦ δουκὸς Λυσία, ὅπερ ἦν ἀποκεκληρωμένη ἡ λεγεὼν πᾶσα ἡ Ἀρμενίας, συνελήφθησάν τινες, ἑαυτοὺς καταδήλους ποιήσαντες, ὅτι Χριστιανόι εἰσιν, Λεόντιος καὶ Μαυρίκιος, καὶ Δανιὴλ, ἄνδρες ἐπίσημοι τῶν ἐν τῇ πόλει γένει τε, καὶ παιδεύσει λόγων καὶ βίῳ κατὰ Χριστὸν διαπρέποντες, σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ ἕτεροίτε μ' λέγοντες ἑαυτοὺς

Vulgato a Licinio Imperatore adversus Christianos edicto,

Licinius Imperator quaquaversum edicta vulgavit, ut, si qui reperirentur Christiani, omnimodis plecterentur. Edicti vero exemplar expressum erat sic : Licinius Imperator, maximus, augustus, his, qui per orbem terrarum præsunt, salutem : Postquam divinitas *a* nostra facta est certior, quosdam eorum, qui Christiani appellantur, non solum beneficis diis non sacrificare, sed etiam pio deorum cultui injurias irrogare; quin imo prætextu eis sacrificandi, plurimos deos vel ipso nocturno tempore contrivisse; punitosque sæpius non resipuisse, aut honoribus affectos, aut metu absterritos. Ideo potestas nostra jubet, ut ubicumque invenientur Christiani, diis hi sacrificent, magnisque honoribus ac donis fruantur ; reluctantes autem, una cum uxoribus ac liberis, igni ac ferro tradantur; facultates insuper illorum omnes publicentur, in templorum, furtim ab ipsis eversorum, nec non murorum, et publicorum balneorum utilitatem. Inviolabile itaque imperium nostrum edocti, quantum conniti potestis, id quod mandatum est, exequamini, ne una vos cum impiissimis periclitemini. Hisce itaque vulgatis in plateis urbium edictis, sancti Dei Famuli gavisi sunt, oblatam martyrii opportunitatem considerantes.

F

sancti nostri Martyres sistuntur Duci Lysiæ;

2 Inter hæc publicato Nicopolitarum in civitate edicto, quando timores ingruerent, et instructæ essent carnificinæ, erecta ligna ad suspensionem, ungulæ ferreæ acutæ ad abrasionem, cassides ignitæ, ollæ ferventes, rotæ, clavi, nervi bubuli indurati, aliique cruciatus atrociores ; et dum advenisset Dux Lysias, ubi universa Armeniæ legio sortito erat distributa, comprehensi sunt nonnulli, qui Christianos se declarabant, Leontius et Mauritius et Daniel, viri natalium splendore conspicui, et doctrinarum eruditione, vitæque ad Christi leges conformatione illustres; et una cum ipsis quadraginta alii, Christianos se

dicti-

A dictitantes ultro ad Lysiam accesserunt. Qui talem in viris contemplatus animi celsitudinem, percontatus illos est, dicens : Cujates estis, et quis auctor vobis est, ne cultum aut sacrificium deferatis diis cœlestibus? Cui sanctus Leontius : Omnes nos Christiani sumus, et nos quidem urbem hanc incolimus, illi vero e regione, quæ urbi subest, advenerunt. Et patria quidem terrestris nobis eadem est, pater vero cœlestis Christus ; atque hic est, qui nos docuit, et persuasit deos mutos ac cæcos non colere, nec opera manuum hominum adorare.

cui dum fidei suæ rationem reddit S. Leontius,

3 Dixit Lysias : Ubinam est Christus? Numquid cruci affixus et mortuus est? Cui S. Leontius : Non solum audi mortuum esse, sed resurrexisse considera, et vivere in cœlis ; sed enim mortuus est lubens propter nos, et iterum resurrexit, tamquam existens filius Dei. Dixit Lysias : Nempe etiam nunc vivit? Cui S. Leontius : O Lysia, dii vestri, postquam mortui sunt, non vivunt; at vero Dominus noster ac Deus, qui dextera sua gubernat omnia, cœlum, terram, mare et homines omnes, pro nobis mortuus est, B ut nos ex idolorum cultu extraheret. Vivit is, et docuit nos pro se mori, ut mortui, cum illo vivamus. Dixit Lysias : Nonne duodecim dii cœlestes sunt? Qualem ergo tu alium dicis Deum, qui fecit cœlum et terram et mare? S. Leontius dixit : Quinam dii vestri sunt? Lysias dixit : Jupiter et Apollo et Æsculapius, aliique, quos orbis colit universus. S. Leontius dixit : Jupiter ergo Deus est? Lysias dixit : Vah! insanis, homo blaspheme ; ipsus est, qui cœlos tenet, hominumque pater et deorum. S. Leontius dixit : Si igitur deus est Jupiter, quia omnino fortis est, vobis defensoribus, quando injuria læditur, non indiget; omnino justus est et mali osor, osor fornicationis, osor adulterii, osor obscœnitatis nefandæ, osor incestus, osor bellorum, et amans pacis. Etenim Deus perfectus sit oportet, egestatisque ac peccati expers : nam si peccat Deus vester, peccator est, et Deo eget altero peccare nescio, ad emendationem suam.

in idola invectus

4 Lysias dixit : Tu causam dicis eorum, quæ ad deos attinent, malum caput? Per deorum et meam salutem, male vos perdam. S. Leontius dicit : Ne indigne feras audire veritatem. Homi- C nibus omnibus tam ratio, quam natura præscripsit leges, non esse par, ut homo alienam habeat uxorem, utque committat incestum, aut bella diligat, aut hominibus perniciem inferat. Si eos vocas sospitatores, deberent potius ex pace servare et de cultoribus suis bene mereri. Si deus vester ista facit, suadeat hominibus solvere leges ; vel sicut homo, deus vester agat, et homines imitetur. Nam si illi, qui faciunt ea, quæ lex non jubet, prævaricatores dicuntur, summoque supplicio et morte ipsa digni sunt; dii vestri prævaricatores quali tandem mortis genere sunt digni? Homines novimus, qui ab istis se spurcitiis continuerunt; et justi appellantur, libidinem aversantes. Ergo homines continentes diis incontinentibus præstantiores sunt. Si non ita res se habet, sed male dixi, testimonium mihi perhibe. Neque enim male dixi; nam dii non sunt, qui servant, sed pessimi dæmones, animis perniciem afferentes.

Christique honorem tutatus

5 S. Daniel dicit S. Leontio: belle dixisti, Pater, et nobis omnibus animos addidisti. Dux dixit : Malum caput, et omni dementia plenum ; nonne Deus vester, tamquam maleficus, cruci affixus est? Ecquis autem deorum nostrorum affi-

EX MS.

εἶναι Χριστιανοὺς, καὶ αὐτοπροαιρέσεως προελθόντες τῷ Λυσίᾳ. Ὃς θεασάμενος τὴν τοσαύτην τῶν ἀνδρῶν προθυμίαν, ἠρώτα αὐτοὺς, λέγων · Πόθεν ἐστέ; Καὶ τίς ἐστιν ὁ πείσας ὑμᾶς, μὴ εὐσεβεῖν, μή τε θύειν τοῖς θεοῖς τοῖς οὐρανίοις; Ὁ ἅγιος Λεόντιος λεγει · ἡμεῖς πάντες Χριστιανοὶ ἐσμεν. Καὶ οἱ μὲν τὴν πόλιν ταύτην οἰκοῦμεν, οἱ δὲ καὶ ἐκ τῆς χώρας τῆς ὑπὸ τὴν πόλιν ὥρμηνται. Καὶ πατρὶς μὲν ἡμῖν ἅυτη ἡ ἐπίγειος, πατὴρ δὲ Χριστὸς ὁ ἐπουράνιος; καὶ αὐτός ἐστιν, ὁ διδάξας ἡμᾶς καὶ πείσας, θεοῖς κουφοῖς καὶ τυφλοῖς μὴ λατρεύειν, μὴ τε ἔργοις χειρῶν ἀθρώπων προσκυνεῖν.

3 Λυσίας εἶπεν · Καὶ ποῦ ἐστὶν ὁ Χριστός; οὐχὶ ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανεν; Ὁ ἅγιος Λεόντιος λέγει · Μὴ μόνον ρὸ ἀπέθανεν ἀκούσεις, ἀλλ' ἐννοήθητι ὅτι καὶ ἠγέρθη καὶ ζῶν ἐστιν ἐν τοῖς οὐρανοῖς · ἑκὼν γὰρ ἀπέθανεν δι' ἡμᾶς, καὶ πάλιν ἠγέρθη, ὡς υἱὸς ὢν τοῦ Θεοῦ. Λυσίας εἶπεν · οὐκ οὖν ζῇ νῦν; Ὁ ἅγιος Λεόντιος λέγει · ὦ Λυσία, οἱ ὑμέτεροι θεοὶ ἀποθανόντες οὐ ζῶσιν · ὁ δὲ ἡμέτερος δεσπότης καὶ Θεὸς, ὁ τὰ πάντα τῇ ἰδίᾳ δεξιᾷ καταρτήσας, οὐρανὸν, γήν, θάλασσαν, καὶ πάντας ἀνθρώπους, ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν, ἵνα ἡμᾶς ἀποσπάσῃ τῆς εἰδωλολατρείας · ἐκεῖνος ζῇ, καὶ ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὑπεραποθνήσκειν αὐτοῦ, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀποθανόντες συνζήσωμεν αὐτῷ. E Λυσίας εἶπεν · Οὐχὶ δώδεκά εἰσιν θεοὶ οὐράνιοι; ποῖον οὖν σὺ λέγεις ἕτερον Θεὸν, ὃς ἐποίησεν οὐρανὸν, καὶ γὴν, καὶ θάλασσαν; Ὁ ἅγιος Λεόντιος λέγει · Ποῖοι εἰσιν οἱ θεοὶ ὑμῶν; Καὶ Λυσίας λέγει · Ζεὺς, καὶ Ἀπόλλων, καὶ Ἀσκληπιὸς, καὶ οἱ ἄλλοι, οὓς σέβει ἡ σύμπασα · Ὁ ἅγιος Λεόντιος λέγει · Ζεὺς οὖν Θεός ἐστιν; Λυσίας εἶπεν : Οὐαὶ, ἐμάνεις, ἄνθρωπε βλασφημῶν, αὐτός ἐστιν, ὁ κρατῶν τοὺς οὐρανοὺς, πατὴρ ἀνδρῶν τε καὶ θεῶν. Ὁ ἅγιος Λεόντιος λέγει · εἰ οὖν θεός ἐστιν ὁ Ζεὺς πάντως, ὅτι καὶ ἰσχυρός ἐστιν, καὶ ὑμῶν τῶν ἐκδίκων οὐ χρήζει ἀσεβούμενος · πάντως δὲ καὶ δίκαιός ἐστιν, καὶ μισοπόνηρος, μισῶν μοιχίαν, μισῶν πορνείαν, μισῶν ἀῤῥητοποιΐαν, μισῶν ἀδελφογαμίαν, μισῶν πολέμους, καὶ φιλῶν εἰρήνην. Ὁ γὰρ Θεὸς ὀφείλει τέλειος εἶναι, καὶ ἀπροσδεὴς, καὶ ἀναμάρτητος · ἐὰν γὰρ ἁμάρτῃ ὁ θεὸς ὑμῶν, ἐστὶν ἁμαρτωλὸς καὶ ἄλλου θεοῦ χρείαν ἔχει ἀναμαρτήτου εἰς διόρθωσιν ἑαυτοῦ.

4 Λυσίας εἶπεν · Σὺ εἶ ὁ δικάζων τὰ τῶν θεῶν κακὴ κεφαλή; μὰ τὴν σωτηρίαν τῶν θεῶν, καὶ τὴν ἐμὴν, κακῶς ἀπολέσω ὑμᾶς. Ὁ ἅγιος Λεόντιος λέγει · Μὴ ἀγανάκτει τὴν ἀλήθειαν ἀκούων · τοῖς ἀνθρώποις πᾶσιν νόμοι τέθηνται, οἱ μὴν λογικοὶ, οἱ F δὲ φυσικοὶ, ὡς οὐ χρὴ ἄνθρωπον ἀλλοτρίαν ἔχειν γυναῖκα, οὔτε ἀδελφογαμεῖν, οὔτε πολέμους ἀγαπᾶν, καὶ προξενεῖν ὄλεθρον τοῖς ἀνθρώποις · εἴπερ σωτῆρας αὐτοὺς καλεῖς, ὤφειλον μᾶλλον ἐκ τῆς εἰρήνης σώζειν, καὶ περιποιεῖσθαι τοὺς σεβομένους. Εἰ δὲ ὁ θεὸς ὑμῶν τοιαῦτα διαπράττεται, καὶ τοὺς ἀνθρώπους πεισάτω λῦσαι τοὺς νομους · ἢ καὶ ὡς ἄνθρωπος πραττέτω ὁ θεὸς ὑμῶν, καὶ μιμησάσθω τοὺς ἀνθρώπους · εἰ γὰρ οἱ πράττοντες ἃ μὴ ὁ νόμος κελεύει, παράνομοι λέγονται, καὶ τιμωρίας μεγίστης, καὶ θανάτου ἄξιόι εἰσιν, οἱ θεοὶ ὑμῶν παρανομοῦντες, πόσων θανάτων ἄξιοί εἰσιν; Οἴδαμεν ἀνθρώπους ἐγκρατευομένους ἀπὸ τῶν ἀκαθαρσιῶν τούτων, καὶ λέγονται δίκαιοι, φυλασσόμενοι ἀπὸ ἀσελγίας · οὐκ οὖν οἱ ἐγκρατεῖς ἄνθρωποι τῶν θεῶν ἀκρατῶν κρείττουσιν · εἰ δὲ οὐκ ἔχει οὕτως, ἀλλὰ κακῶς εἶπον, μαρτύρησόν μοι, · οὐκ εἶπον γὰρ κακῶς, ὅτι οὔκ εἰσιν θεοὶ σώζοντες ἀλλὰ δαίμονες κάκιστοι, ὀλοθρεύοντες ψυχάς.

5 Ὁ ἅγιος Δανιὴλ λέγει τῷ ἁγίῳ Λεοντίῳ · Καλῶς εἶπας, πάτερ, καὶ πάντας ἡμᾶς παρεθάῤῥυνας. Ὁ Δοῦξ εἶπεν · κακὴ κεφαλὴ, καὶ πάσης ἀπονοίας πεπληρωμένη, οὐχὶ ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐσταυρώθη ὡς κακοῦργος; τίς δὲ τῶν θεῶν ἡμῶν ἐσταυρώθη; Ὁ ἅγιος

Λεόντιος

EX MS. Λεόντιος λέγει· Ὁ μὲν ἡμέτερος Θεὸς ἐσταυρώθη, καὶ ἐγκαυχόμεθα ἐν τῷ σταυρῷ αὐτοῦ, δι' οὗ οἱ θεοὶ ὑμῶν οὐκ ἔτι ἰσχύουσιν· ὁ γὰρ Χριστὸς βουλόμενος σῶσαι τὸν ἄνθρωπον διὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ταύτην ἀθεότητα, ἑκουσίως ἑαυτὸν παρέδωκεν τοῖς Ἰουδαίοις, προκηρύξας ταῦτα διὰ τῶν προφητῶν, ἵνα διὰ τοῦ σταυροῦ παράβασιν ἀρχαίαν τοῦ πρωτοπλάστου λύσῃ, καὶ κατέλθῃ εἰς τὸν ᾅδην, καὶ ἀνοίξῃ τοῦτον καὶ ἀπολύσῃ ψυχὰς, καὶ ἀνάστασιν ἡμῖν δωρήσηται. Οἱ δὲ ὑμέτεροι θεοὶ, Ζεὺς μὲν δι' ἀσωτίαν, κύκνος, καὶ ταῦρος, καὶ ἑρπετὸν εγένετο· τί οὖν ἐστὶν ἐραστότερον, Θεὸν τὸν ποιήσαντα ἄνθρωπον, καὶ ἀπολωλότα διὰ ἰδίαν αὐτοῦ κακὴν προαίρεσιν, ἀποθανεῖν τὸν Θεὸν δι' αὐτὸν, καὶ ἀναστῆναι καὶ συναναστῆσαι τοῦτον ἐλεηθέντα, ἢ δι' ἀσωτίαν γενέσθαι πελαργὸν, καὶ ἕρπειν διὰ πορνίαν; Ὁμοίως δὲ καὶ Ἀπόλλων, ὁ Θεὸς ὑμῶν, ἐκεραυνώθη, ὡς ἐν τοῖς μύθοις ἡμῶν τραγῳδεῖται. Ἀσκλήπιος δὲ καὶ Ἡράκλης ἐκεραυνώθησαν καὶ αὐτοὶ, καὶ κατεδαπανήθησαν πυρὶ οὐρανίῳ· οὐ γὰρ ἦσαν θεοὶ, ἀλλ' ἀπατηλοί.

xus est Cruci? S. Leontius dicit: Deus noster D
Cruci affixus est; quin imo in Cruce ejus gloriamur, contra quam dii vestri nihil quidquam valent. Christus enim volens hominem, servare a tali, quæ invaluerat, impietate, voluntarie se tradidit Judæis, hæc per Prophetas vaticinatus, ut antiquam primi hominis prævaricationem per crucem solveret, ad infernum descenderet, eum aperiret, animos liberaret, et resurrectionem nobis donaret. Dii autem vestri, Jupiter quidem propter luxuriam factus est cygnus, taurus ac serpens. Quidnam ergo amabilius est, Deumne, postquam homo, quem fecerat, mala sua voluntate perierat, Deumne, inquam, pro ipso mori et resurgere, atque hunc ipsum simul resurgere, misericordiam consecutum; an ob luxuriam fieri ciconiam et repere ob libidinem? Similiter quoque Apollo, deus vester, fulmine periit, ut in fabulis vestris in scenam datur. Æsculapius vero et Hercules fulmine itidem icti et igne cœlesti consumpti fuerunt: non enim dii erant, sed impostores.

B E

ANNOTATA.

a *Isto quondam titulo Imperatores fuisse nuncupatos, colligitur ex epistola Valentiniani ad Theodosium Imperatorem data, quæ est numero vigesima quinta, et habetur parte* I *Concilii Chalcedonensis a col.* 512.

CAPUT II.

Sancti lapidibus percussi et in carcerem conjecti, variis exemplis a S. Leontio confirmantur.

Καὶ χολώσας ὁ Δοῦξ, ἐκέλευσεν λίθοις τὰς ὄψεις αὐτῶν δέρεσθαι, καὶ λέγει· Τύπτετε τὰ στόματα αὐτῶν, ὅθεν ἐξῆλθεν βλασφημία εἰς τοὺς θεούς. Οἱ δὲ Ἅγιοι τυπτόμενοι, λέγουσιν τῷ τυράννῳ· Τύπτειν σε μέλλει ὁ Θεὸς, ὑπηρέτα τοῦ σατανᾶ, ὅτι τὴν ἀλήθειαν ἀκούων, μεθύεις τῇ ἀσεβείᾳ. Ὁ ἅγιος Λεόντιος λέγει· Ἀδελφοὶ, μὴ καταρᾶσθε τοὺς αὐτοκαταράστους, ἀλλὰ μᾶλλον εὐλογεῖτε, ἐπειδὴ οὕτως ἐπιγέγραπται· εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς, εὐλογεῖτε, καὶ μὴ καταρᾶσθε. Ὁ Δοὺξ εἶπεν· Λεόντιε, μὰ τοὺς θεοὺς, ἐὰν
C πισθῆτέ μοι καὶ θύετε, ὃ, ἐὰν βούλεσθε, παρέξω ὑμῖν· ἕως γὰρ τοῦ παρόντος ἠνεσχόμην ὑμῶν, σκοπῶν τὴν μεταβολήν. Ἐὰν οὖν παρακούσετε τῶν αὐτοκρατόρων, καὶ μὴ προσελθόντες, θύσητε τοῖς θεοῖς, τὰ μέλη ὑμῶν τοῖς κόραξιν καὶ τοῖς κυσὶν βορὰν παραθήσω, καὶ οὐδὲν ὑμᾶς ὠφελήσει ἡ ματαία ἔνστασις. Ὁ ἅγιος Ἀντώνιος λέγει· Ποίοις θεοῖς κελεύεις θύσαι ἡμᾶς; Λυσίας λέγει· Θυσατε τῷ Διΐ, καὶ τῷ Ἀπόλλωνι. Ὁ ἅγιος Λεόντιος εἶπεν· Ὁ Θεὸς ὑμῶν, ἑαυτὸν σῶσαι μὴ δυνάμενος, Ἀπόλλων λέγεται· τοῦτο ὑμεῖς μαρτυρεῖτε.

7 Ἀγανακτήσας οὖν ὁ Λυσίας, καὶ ἐκ τοῦ θυμοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς διαπύρους ποιήσας, καὶ τρήσας τοὺς ὀδόνθας, ἐκέλευσεν σιδήρῳ θῆναι αὐτῶν τὰς χεῖρας, καὶ τοὺς πόδας, καὶ κλοίοις βαρυτάτοις κατασφιγχθέντας ἀποτεθῆναί εἰς τὸ δεσμωτήριον εἰς τὸν πύργον τῆς πόλεως τῆς βλεπούσης κατὰ βορέαν, ἔνθα καὶ πηγὴ ὑπεκτρέχει, ῥέουσα ἔξωθεν τῆς πύλης τῆς πόλεως. Παραγγείλας τοῖς φυλάσσουσιν αὐτοὺς στρατιώταις, Μεναΐᾳ καὶ Βηληράδῃ, λέγων αὐτοῖς· Βλέπετε, ὦ Μεναΐα καὶ Βηληράδη, πῶς αὐτοὺς φυλάττετε· μὰ τὸν γὰρ Ἀσκλήπιον, ὅτι ἐὰν μάθω, ὅτι ἄρτος, ἢ ὕδωρ ἐδόθη αὐτοῖς παρά τινος, τὴν ἐκείνων τιμωρίαν ὑμῖν ἐπιθήσω, καὶ πυρὶ σὺν ἐκείνοις ὑμᾶς ἀναλώσω. Οἱ δὲ στρατιῶται τὰ δεσμὰ περιθέντες τοῖς ἁγίοις, ἐνέβαλον

Tum Dux iratus lapidibus vultus eorum cædi jussit. Et dixit: Ora eorum percutite, ex quibus blasphemia erupit contra deos. Percussi Sancti dicunt Tyranno: Deus te percussurus est, minister satanæ, quia audiens veritatem, ebrius es impietate. S. Leontius dicit: Fratres, ne maledicite his, qui ex se ipsis maledicti sunt, sed benedicite potius. Quoniam ita scriptum est: Benedicite persequentibus vos; benedicite et non maledicite. Dux dixit: Leonti, per Deos juro, si obtemperetis mihi, et sacrificetis, quidquid voF
lueritis, dabo vobis: nam huc usque vos sustinui, considerans futurum, ut mutaremini. Si itaque Imperatoribus refragamini, et si non veneritis diis sacrificaturi, membra vestra corvis et canibus cibum proponam, et nihil vobis proderit stulta pervicacia. S. Antonius dixit: Cujusmodi diis sacrificare nos jubes? Lysias dicit: Sacrificate Jovi et Apollini. S. Leontius dixit: Deus vester, qui semetipsum servare non potest, Apollo dicitur. Id confitemini vos ipsi.

simul cum aliis ora percutitur lapidibus,

7 Indignatus ergo Lysias, oculis inflammatis præ furore, ac dentibus frendens, manus eorum ac pedes catenis vinciri jussit, et catenis gravissimis excarnificatos, in carcerem compingi in turri civitatis, qua Boream respicit. Unde etiam fons excurrit, fluens extra portam civitatis. Militibus, qui eos custodiebant, Menææ et Beleradæ id mandati dedit, dicens: Videte, Menæa et Belerade, quomodo ipsos custodiatis. Nam per Æsculapium, si rescivero, aut panem aut aquam eis a quopiam data esse, pœna illorum vos mulctabo, et igne simul cum illis vos perdam. Milites autem, vincula Sanctis circumponentes, in turrim conjecerunt. Sancti ex uno quasi ore dicebant:

vinculis constricti carceri mancipantur, et orant,

Bene-

A Benedicimus te, Domine, regem gloriæ, qui propter peccata nostra coram Pontio Pilato adstitisti judicandus. Tu enim vera es vita, qui pro nobis peccatoribus, in hostiam datus, veri Dei verus filius, patrisque tui Pontifex; ne separa nos a misericordia tua, neque ab hac fraterna conjunctione; qui omnes nos unis tui confessione, et unius efficis voluntatis, mortem quoque nostram uni, nec permitte ut alter ab altero in aliquo separemur, ut videntes egregiam nostram alacritatem impii ministri exemplo nostro moveantur. Ecce enim in tenebras detrusi sumus, esurientes ac sitientes, et animus noster in vinculis tabescit; sed tu, Domine, patientiam nobis da, cursumque nostrum perfice, ut nullum e nobis satanas capiat.

recitantes verba psalmorum,

8 Et flexis genibus orabant; et postquam surrexissent, consederunt, eo quod recto corpore stare non poterant (erant quippe in vinculis incurvati) et una voce canebant, dicentes : Expectans expectavi Dominum et intendit mihi, et exaudivit orationem meam, et eduxit me de lacu
B miseriæ et de luto fecis. Atque expleto psalmo, ceciderunt in faciem, et surgentes rursum cecinerunt, dicentes: Exaudi Deus orationem meam, cum deprecor ad te, a timore inimici eripe animam meam: protexisti me a conventu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem. Atque expleto psalmo et tertia facta oratione consedere, alter alterius vincula osculantes, et se mutuo stringentes exultabant. Sanctus vero Leontius hortari ipsos cœpit et dicere: Fratres venerandi, famulique ac servi Christi, generoso animo omnia toleremus: nostis enim e sacris Litteris, quanta sustinuerit Job (sed enim vos non latet finis Domini) memores estote, quod Joannes Baptista capite truncatus sit, Stephanus autem lapidatus, Petrus Apostolus Romæ crucifixus, Paulus capite minutus, Thomas spiculis confossus. Quot vero sancti temporibus Maximiani Imperatoris, Decii et Adriani, aliorumque impiorum imperatorum, martyrio sint affecti et gloriose coronas consecuti, et fortunati ab omnibus prædicentur, et nostis omnino et audistis.

hortante illos S. Leontio exemplis mulierum

9 Quorsum autem viros pugiles commemorare attinet? Ubi mulieres quoque, religione et virili animo præstantes, imbecillitate sexus deposita, in Christo posuerunt spem, ob repositam in cœlis
C gloriam. Dicit enim Dominus in Evangeliis: Qui me confitebitur coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est; et qui negaverit me coram hominibus, negabitur et ipse coram Angelis Dei. Itaque si mulieres, quarum natura infirma est, viriliter decertarunt; quanto magis nos tales ac tantos pro Christo martyrio perfungi oportet? Audistis de S. Euphemia, Capitolina et Julitta, aliisque sanctis mulieribus, quarum nomina scripta sunt in libris cœlorum, quam strenue dimicarint, et diabolum debellarint. E quibus dilectioni vestræ recensebo dignum sermonem, commemorans ea quæ accepi a viro, magistro nostro, qui veniebat ex Ægypto, et audisse se aiebat a S. Antonio asceta.

et S. Potamienæ,

10 Temporibus Maximiani persecutoris fuit puella quædam Alexandriæ, alicujus e divitibus, istic degentibus, ancilla. Nomen ipsi erat Pota-
a miena *a*. Cogebatur a suo Domino ad concubitum. Illa dixit : Ancilla Christi sum, non scortor. Dominus vero ad tempus aliquod ipsi insultat. Ipsa autem non gessit morem. Is itaque si-

εἰς τὸν πύργον. Οἱ δὲ Ἅγιοι ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος ἔλεγον· εὐλογοῦμέν σε, Κύριε, τὸν βασιλέα τῆς δόξης, τὸν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου παραστάντα εἰς κριτήριον διὰ τὰς ὑμετέρας ἁμαρτίας· σὺ γὰρ εἶ ἡ ἀληθινὴ ζωὴ, ὁ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν θυσία δοθεὶς, ὁ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ υἱὸς ἀληθινὸς, καὶ τοῦ σοῦ πατρὸς ἀρχιερεὺς, μὴ χωρήσῃς ἡμᾶς τοῦ ἐλέου σου, μήτε ταύτης τῆς ἀδελφότητος, ἑνόσας ἡμᾶς πάντας τῇ σῇ ὁμολογίᾳ, καὶ ποιήσας ἡμᾶς ὁμοψύχους, ἕνοσον ἡμῶν καὶ τὴν τελείωσιν, καὶ μὴ ποιήσῃς ἡμᾶς ἐν μηδενὶ χωρισθῆναι ἀπ' ἀλλήλων, ὅπως ἰδόντες ἡμῶν τὴν καλὴν προθυμίαν οἱ ἀσεβεῖς ἐργάται ἐπιθυμήσουσιν τὴν καλὴν ἡμῶν πρᾶξιν. Ἰδοὺ γὰρ ἐν σκότει κατεβλήθημεν πεινῶντες καὶ διψῶντες, καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἐν δεσμοῖς ἐκτήκεται· ἀλλὰ σὺ, Κύριε, χάρισαι ἡμῖν τὴν ὑπομονὴν καὶ τελείωσον ἡμῶν τὸν δρόμον, ἵνα μηδένα ἐξ ἡμῶν ὁ σατανᾶς χειρώσηται. EX MS.

8 Καὶ κλίναντες τὰ γόνατα προσηύξαντο, καὶ ἀναστάντες ἐκαθήσθησαν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ὀρθοὺς στῆναι· ἦσαν γὰρ ἐν τοῖς δεσμοῖς κατακαμπτόμενοι, καὶ ἔψαλλον συμφώνως λέγοντες· Ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν Κύριον, καὶ προσέσχεν μοι, καὶ εἰσήκουσε τῆς δεήσεώς μου, καὶ ἀνήγαγέν με ἐκ λάκκου ταλαιπορίας καὶ ἀπὸ πηλοῦ ὕλεως. Καὶ πληρώσαντες E
τὸν ψαλμὸν, ἔπεσαν ἐπὶ πρόσωπον, καὶ ἀναστάντες πάλιν ἔψαλλον, λέγοντες· Εἰσάκουσον ὁ Θεὸς προσευχῆς μου, ἐν τῷ δέεσθαί με πρός σε, ἀπὸ φόβου ἐχθροῦ ἐξελοῦ τὴν ψυχήν μου· ἐσκέπασάς με ἀπὸ συστροφῆς πονηρευομένων, ἀπὸ πλήθους ἐργαζομένων ἀδικίαν· Καὶ πληρώσαντες τὸν ψαλμόν, καὶ ποιήσαντες τρίτην εὐχὴν, ἐκαθέζοντο, ἀλλήλων τὰ δεσμὰ καταφιλοῦντες, καὶ προσέχοντες ἀλλήλοις ἠγαλλιῶντο. Ὁ δὲ ἅγιος Λεόντιος ἤρξατο παρακαλεῖν αὐτοὺς καὶ λέγειν· Ἀδελφοὶ τίμιοι καὶ θεράποντες καὶ δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ, γενναίως, ἅπαντα ὑπομείνωμεν· οἴδατε γὰρ ἐκ τῶν θείων γραφῶν, ὅσα ὑπέμεινεν Ἰὼϐ, ἀλλὰ καὶ τὸ τέλος Κυρίου ἔγνωται· Μέμνησθε πάντως ὅτι Ἰωάννης μὲν ὁ βαπτιστὴς ἀπεκεφαλίσθη, Στέφανος δὲ ἐλιθοϐολήθη, Πέτρος ὁ ἀπόστολως ἐν Ῥώμῃ ἐσταυρώθη, Παῦλος ἀπεκεφαλίσθη, Θωμᾶς ἐκεντήθη· ὅσοι δὲ ἅγιοι ἐν τοῖς χρόνοις Μαξιμιανοῦ τοῦ βασιλέως, καὶ Δεκίου, καὶ Ἀδριανοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἀσεϐῶν βασιλέων, ἐμαρτύρησαν, ἐπιδόξως καὶ τοὺς στεφάνους ἀπέλαϐον, καὶ μακαρίζονται παρὰ πάντων, καὶ ἔγνωτε πάντως καὶ ἀκούετε.

9 Καὶ τί δεῖ περὶ ἀνδρῶν ἀθλησάντων λέγειν; ὅπουγε καὶ γυναῖκες θεοσεϐεῖς καὶ ἀνδρεῖαι ἀποθέμεναι τὸ τῆς φύσεως ἄτονον καὶ ἀσθενὲς, ἐνίσχυσαν τὴν εἰς F
Χριστὸν ἐλπίδα, διὰ τὴν ἀποχειμένην ἐν οὐρανοῖς δόξαν. Ὁ γὰρ Κύριος εἶπεν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· Ὃς ἂν ὁμολογήσει με ἔμπροσθεν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω αὐτὸν κἀγὼ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς· καὶ ὃς ἂν ἀπαρνήθησεταί με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀπαρνηθήσεται καὶ αὐτὸς ἔμπροσθεν τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ· εἰ οὖν γυναῖκες, ὧν ἡ φύσις ἀσθένεια, ἀνδρικῶς ἀγωνίσαντο, πόσῳ μᾶλλον ὀφείλομεν ἡμεῖς οἱ τοιοῦτοι καὶ τοσοῦτοι ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρῆσαι; Ἀκούετε περὶ τῆς ἁγίας Εὐφημίας, καὶ Καπιτουλίνης καὶ Ἰουλίττης, καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων γυναικῶν, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίϐλοις τῶν οὐρανῶν εἰσιν ἀναγραπτὰ, πῶς λαμπρῶς ἠγωνίσαντο, καὶ ἐνίκησαν τὸν διάϐολον· ἐν οἷς διηγήσομαι τῇ ἀγάπῃ ὑμῶν λόγον ἄξιον, μνημονεύων, ἃ ἀκήκοα παρὰ ἀνδρὸς, διδασκάλου ἡμῶν, ἐλθόντος ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, καὶ αὐτὸς ἔλεγεν ἀκηκοέναι παρὰ τοῦ ἁγίου Ἀντονίου τοῦ ἀσκητοῦ.

10 Ὅτι ἐν τοῖς καιροῖς Μαξιμιανοῦ τοῦ διώκτου κόρη τις ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, δούλη τινὸς ὑπάρχουσα τῶν ἐκεῖσε πλουσίων, αὕτη δὲ ἐλέγετο Ποταμιήνα. Ἠναγκάσθη παρὰ τοῦ ἰδίου δεσπότου συγκαθεύδειν αὐτῷ. Ἡ δὲ εἶπεν· Ὅτι Χριστοῦ εἰμι δούλη, καί οὐ πορνεύω. Ὁ δὲ δεσπότης ἐφήδετο αὐτῆς ἕως τινός· ἡ δὲ οὐκ ἐπείσθη· αὐτὸς μὲν ἅμα ἀγαπῶν, ἅμα δὲ καὶ

ἐλεῶν,

EX MS.

ἐλεῶν, οὐκ ἐτύπτεν, ἀλλὰ παρέδωκεν αὐτὴν τῷ ἡγεμόνι, λέγων· Ἐὰν συνθῆτε τῷ σκοπῷ μου, φῆσαι αὐτοῖς, εἰ δὲ μὴ, κόλασον αὐτὴν ὡς Χριστιανήν. Παραδοθεῖσα δὲ τῷ ἡγεμόνι, καὶ πολλὰ παρ' αὐτοῦ κολακευθεῖσα τοῦ πεισθῆναι τοῖς τοῦ δεσπότου κελεύμασι, ἀποκριθεῖσα εἶπεν. Μὴ γένοιτο τοιοῦτο ποτε δικαστὴς, ὃς κελεύει ἀσωτίᾳ δεσπότου δούλην ὑποτάσσεσθαι· τοῦ δὲ ἡγεμόνος φοβήσαντος, ὅτι ἐν τῷ λέβητί σε ἐμβάλω, συνκαίεσθαι τῇ πίσσῃ ὡς Χριστιανὴν οὖσαν· ἡ δὲ εἶπεν αὐτῷ· τὴν κεφαλήν σοι τοῦ βασιλέως, ἐπειδὴ πολὺ φοβῇ αὐτὸν, μὴ κελεύσεις ἀπὸ ἅπαξ ῥιφῆναί με ἐν τῷ λέβητι, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν χαλασθῆναι, ἵνα γνῷς, πόσην μοι ὑπομονὴν ὁ Χριστὸς χαρίζεται.

11 Καὶ βληθήσης αὐτῆς ἐν τῷ λέβητι, ὡς ἦλθεν περὶ τὸν τράχηλον ἡ πίσσα, ἀπέδωκεν τὴν ψυχὴν αὐτῆς. Ὁρᾶτε, ὅτι γυνὴ μόνη καὶ δούλη ὑπάρχουσα, καὶ μὴ ἔχουσα ἑαυτῆς ἐξουσίαν, οὕτως τῇ μεγάλῃ ὑπομονῇ κατῄσχυνεν τὸν τύραννον. Τί ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς; ἢ ποία ὑπέρθεσίς ἐσται, τοῦ μὴ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; Μετὰ γὰρ τὴν τελείωσιν ἡμῶν, αἱ μὲν ψυχαὶ ἡμῶν ἀπὸ ἁγίων Ἀγγέλων δορυφοροῦνται, καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν στέφανοι, καὶ τιμαὶ ἔσονται· τὰ δὲ λείψανα ἡμῶν μετὰ χαρᾶς καὶ δόξης κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκπέμπονται. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, πάντας παρεθάῤῥυνεν, ὥστε καὶ αὐτοὺς εἰπεῖν· τοῦ Κυρίου τὸ θέλημα γενέσθω. Καύσονος δὲ ὄντος ἀφορήτου, ἡνίκα ταῦτα τοῖς ἁγίοις ἐσυνέμβαινεν, καὶ ἐκκαιομένων αὐτῶν τῇ δίψῃ, καὶ κολυομένων τῶν οἰκείων ἐπιδοῦναι αὐτοῖς ἄρτον, ἢ ὕδωρ, γυνή τις θεοσεβὴς ὀνόματι Βασιανὴ, εὐσχημόνως ἐνδυσαμένη τὴν γυναικίον στολὴν, καὶ μαφόριον πλατύτερον τῆς συνηθείας περιβαλλομένη, κοθώνας ὕδατος πλήρεις διαζωσαμένη, καὶ ὡς ἐπισκέψεως χάριν ἀνυπόπτως πρὸς αὐτοὺς εἰσπορευομένη, ἐπότιζεν αὐτοὺς λανθανόντως.

mul diligens, simul miserans, non cecidit, sed Præfecto eam tradidit dicens : Si proposito meo obsecundet, annuntia; sin minus, puni illam, ut Christianam. Præfecto itaque tradita, multisque adulationibus ab ipso tentata, ut heri jussis obtemperaret, respondens dixit : Ne talis umquam fiat judex, qui jubet ancillam obedire libidini domini. Cumque Præfectus timorem incuteret : In lebetem te conjiciam, ut pice comburaris, cum Christiana sis; hæc dixit illi : Per caput imperatoris (multum enim hunc revereris) ne jubeas simul et semel me projici in lebetem, sed paulatim demitti, ut noris quantum patientiæ Christus mihi donet.

pro pudicitia in lebetem injectæ.

11 Ipsa itaque in lebetem injecta, simul atque pix ad collum pervenit, spiritum suum tradidit. Videtis, quod mulier, quæ erat sola et ancilla, et quæ non habebat potestatem sui ipsius, tam magna patientia tyrannum confuderit. Quid ergo nos dicemus? Aut qualis dilatio erit non mori pro Domino nostro Jesu Christo? Nam post mortem nostram, animæ nostræ Sanctorum Angelorum satellitio stipabuntur, et in regno cœlorum coronæ et honores erunt; reliquiæ autem nostræ cum gaudio et honore per universum orbem transmittentur. Hæc fatus, omnibus animos addidit, adeo ut ipsi quoque dicerent: Domini voluntas fiat. Cum autem, quo tempore hæc eveniebant Sanctis, æstus esset intolerabilis, et præ siti exurerentur; cumque insuper interdictum domesticis esset præbere eis panem aut aquam; mulier quædam pia, nomine Basiana, muliebri amictu decore induta, maforio *b* latiore, quam solebat, circumdata, poculis aquæ plenis cincta et tamquam visendi gratia sine suspicione ad eos profecta, clam ipsis potum dedit.

ANNOTATA.

a *De hac S. Potamiena juniore actum tomo* 2 *Junii pag.* 6.
b *Vox ista significat operimentum captis, maxime feminarum, de qua Cangius.*

CAPUT III.

Sancti frustra ad cultum deorum incitantur; in deos et Tyrannum invehitur S. Leontius; clam a muliere potantur.

Διανυκτερεύσαντες δὲ ἐν τῷ σκότει ἦσαν ἀγαλλιόμενοι, ὡς ἐν ἡμέρᾳ, καὶ ἔψαλλον ὁμοῦ πάντες λέγοντες· Ἐξελοῦ με ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου ὁ Θεὸς, καὶ ἐκ τῶν ἐπανισταμένων ἐπ' ἐμὲ λύτρωσαί με· ῥῦσαί με ἐκ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν, καὶ ἐξ ἀνδρῶν αἱμάτων σῶσόν με, καὶ τὰ ἑξῆς. Οἱ γὰρ πλεῖστοι αὐτῶν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἦσαν ἐκμεμαθηκότες τοὺς ψαλμούς. Καὶ τελέσαντες τὴν νυκτερινὴν εὐχὴν, ἐκάθηντο ἐκδεχόμενοι τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ βοήθειαν. Ὁ δὲ Δοὺξ ἐν φροντίδι γενάμενος, ποίᾳ τιμωρίᾳ κολάσει τοὺς Ἁγίους, ἄϋπνος διετέλει τὴν νύκτα. Περὶ δὲ τὸν ὄρθρον ἀφυπνώσαντος αὐτοῦ, παρέστη αὐτῷ ὁ σατανᾶς, λέγων· Ἀνδρίζου, ὦ Λυσία· ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ Ἀσκλήπιος, εἰς ὃν χθὲς ὤμνυες, ἀλλὰ ἀναστὰς τιμώρισον τοὺς ἀνθρώπους τούτους· ἅπαξ γὰρ βλασφημήσαντες, καὶ ἐνυβρίσαντες οὐκ εἰσὶν ἄξιοι τῆς ἡμετέρας θεότητος· ξέσον οὖν αὐτούς· οἶδα γὰρ τὴν ἔνστασιν αὐτῶν, ὅτι οὔτε θύουσιν ἡμῖν, οὔτη προσκυνοῦσιν· πολλὰ γὰρ ἔλεγον κατ' ἐμοῦ ἐν τῇ φυλακῇ. Εὐθὺς οὖν κλάσας αὐτῶν τὰ ὀστᾶ, καῦσον αὐτὰ πυρὶ,

Dum Sancti in psalmis persistunt, Dux a Diabolo, Æsculapium mentito, monetur,

Dum vero pernoctarent, in tenebris tam exultabant, quam in luce, cantabantque una omnes : Eripe me de inimicis, Deus meus, et ab insurgentibus in me redime me; libera me ab operantibus iniquitatem, et de viris sanguinum salva me, etc. Quippe plurimi illorum ab ineunte ætate psalmos perdidicerant. Nocturnis precibus absolutis sedebant, expectantes a Deo auxilium. At Dux cura confectus, quonam supplicio Sanctos afficeret, noctem transigebat insomnis. Sed ubi sub auroram obdormivisset, adstitit ipsi satanas, ac dixit : Macte animis, Lysia. Ego namque Æsculapius sum, per quem hesterno die jurasti, at strato te proripe, et illos homines plecte : nam semel blasphemiis et injuriis usi divinitate nostra indigni sunt. Proin cæde illos : scio quippe pervicaciam ipsorum, quod nec nobis sint sacrificaturi, nec cultum delaturi: nam multa adversum me dixerunt in carcere. Mox ergo confracta ipsorum ossa, flammis combure, et flu-

vium

A vium Lycum inquire, et ibi hæc disperde. At enim vereor, ne, si Christiani inveniant, qui domos magnas ædificaverunt et illustres, ibidem eos defodiant, illosque reverentia et honore prosequentes me pessumdent: perde itaque ipsos sine ulla mora.

qui Sanctos, accersi jussos, qua promissis, qua minis ad sacrificandum urget;

13 Dux itaque cum mane surrexisset multa cum festinatione, visionis imagine ac militum multitudine, atque egressus esset extra civitatem quasi ad spatium passuum centum et quinquaginta, locumque sublimiorem invenisset, sedens in tribunali, Sanctos accersi jussit. Nec mora; milites ejecerunt ipsos, ac vinctos stiterunt. Dux autem fixo obtutu illos pererrans, sic fatur: Scitis pepercisse me vobis heri, ne tormentis cruciaremini, et in hodiernum usque diem connivisse, ut hodie diis sacrificantes, Imperatoribus fiatis amici, et nobis; et postquam vestrum quilibet sacrificaverit ad ducentos aureos accipiat, vestesque et dona alia imperatoria. Ecce enim, plerosque vestrum sacrificare velle video; si ergo morem mihi geratis, mox tauros huc adduci mandavi, ut diis immoletis, prandium vobis
B paretur, et inter epulas splendida quoque accipiatis dona; sin obedire recusatis, ad aliud tormentorum genus, procedere oportet. Proin vos hortor ne dulcissimæ lucis usura privari, neu ab uxoribus, liberis et amicis separari vos patiamini; sed sacrificetis et, cui lubuerit deo, thus adoleatis.

at frustra, S. Leontio contra deos arguente,

14 Tunc uno quasi ex ore Sancti dixerunt: Anathema tibi, Tyranne, congruum furori tuo cognomentum sortite: jubes enim nos a Deo vivente deficere, et impuris et abominandis dæmonibus sacrificare. Enimvero et indumentum, et cibus et potus, et thesaurus, et pater, et amicus, et frater nobis est Dominus noster Jesus Christus, qui nos vocavit. Dux dicit: Etiamnum vobis parco vel injuria lacessitus: nam et amicorum ferre defectus, æquum est. Relictisque omnibus, S. Leontio dixit: Præ reliquis mysteria gentilium probe callere te video, plane a puero iisdem institutum. Quid ergo? Quandoquidem Jupiter, Apollo et Æsculapius dii tibi esse non videntur; Neptuno aut Dianæ hostiam litate. S. Leontius dicit: Erratis, dum eos dicitis esse Deos. At enim immortales hominum mentes diis mortalibus præstant. Etenim si e cœlo et terra deorum
C vestrorum esse generationem dicunt, cœlumque ac terra obnoxia sunt corruptioni elementa; prorsus, quoniam genitores suos imitantur filii, corrumpuntur ipsi, ut genitores. Jam vero si corruptioni obnoxii sunt, quomodo dii appellantur? Et si mentes hominum, vinculis corporeis solutæ, non sustinent permanere, cum corpus non existit, at divinum quemdam locum occupant; diine erant hi, qui quærunt ea, quæ hominum mentes oderunt, et venereæ libidinis pruritu gaudent? Si quis ergo audeat dicere: Deus ego sum, præter unum Dominum nostrum Jesum Christum; alium mundum condat, dicatque: Hunc ego mundum condidi, ac tum Deus vocetur: is enim Domini ac Regis nostri Jesu Christi ars et opificium est.

et tyrannum increpante;

15 S. Leontius iratum ac perturbatum conspicatus ducem sic infit: O Dux, audi æquo animo: quia me dixisti rebus gentilium initiatum, audi, quæ dicam contra tuos deos. Quemadmodum tu si Cæsar nominareris, et Imperatori bilem moveres, supplicio dignus fores; sic dei quoque vestri, dæmones, deos sese nuncupare ausi, maximæ pœnæ rei sunt. Quin imo alteram quoque rem incredibilem vide. Cur vos, deorum vestrorum vindices, in dies deficitis? Nos contra servi pro

Ex MS.

καὶ ἐπιζήτησον τὸν Λύκον ποταμὸν, καὶ ἐκεῖ αὐτὰ ἀπόλεσον· φοβοῦμαι γὰρ μήπως, ἐὰν εὕρωσιν αὐτὰ οἱ Χριστιανοὶ, οἰκοδομήσαντες οἴκους μεγάλους καὶ περιφανεῖς, ἐκεῖ αὐτοὺς κατορύξωσιν, κἀκείνους σέβοντες καὶ τιμόντες, ἐμὲ ἐξουθενίσουσιν· σπουδῇ οὖν ἀπόλεσον αὐτούς.

13 Ἀναστὰς οὖν ὁ Δοὺξ τῷ πρωῒ μετὰ σπουδῆς πολλῆς καὶ φαντασίας, καὶ πλήθους στρατιωτῶν, καὶ ἐξελθὼν ἔξω τῆς πόλεως ὡς ἀπὸ βημάτων ρν΄, καὶ εὑρὼν τόπον ὑψιλότερον, καθήσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐκέλευσεν ἀχθῆναι τοὺς Ἁγίους· καὶ οἱ στρατιῶται τὸ τάχος ἐκβαλότες αὐτοὺς παρέστησαν δεδεμένους. Καὶ ἀτενίσας εἰς αὐτοὺς ὁ Δοὺξ, εἶπεν· Οἴδατέ, ὅτι χθὲς φεισάμενος ἡμῶν τοῦ μὴ προσάγειν ὑμῖν βασάνους, εἰς τὴν σήμερον ἐταμιευσάμην, ἵνα τὴν σήμερον θύσαντες τοῖς θεοῖς, φίλοι γενέσθαι τῶν αὐτοκρατόρων, καὶ ἡμῶν· καὶ θύσας ἕκαστος ὑμῶν λάβῃ πρὸς σ΄ χρυσοὺς, καὶ αἰσθῆτας, καὶ ἄλλας δωρεὰς βασιλικάς· ἰδοὺ γὰρ, ὁρῶ τοὺς πλείστους ὑμῶν θέλοντας θύσαι, ἐὰν οὖν πεισθῆτέ μοι, ἐντεῦθεν ἤδη ἐκέλευσα ἀχθῆναι ταύρους, ἵνα θύσητε τοῖς θεοῖς, καὶ γένηται ὑμῖν ἄριστον, καὶ ἐν τῇ εὐωχίᾳ λήψησθε καὶ τὰς δωρεὰς λαμπράς. Ἐὰν δὲ μὴ πεισθῆτέ μοι, ἀνάγκη ἐπὶ τὸ E
ἕτερον εἶδος τῶν βασάνων ἐλθεῖν. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς μὴ στερηθῆναι τοῦ γλυκυτάτου φωτὸς, μήδε χωρισθῆναι γυναικῶν καὶ παιδίων καὶ φίλων, ἀλλὰ θύσαι, καὶ θυμιάσαι λίβανον ὅιῳ βούλεσθε θεῷ.

14 Τότε πάντες οἱ Ἅγιοι ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος εἶπον· ἀνάθεμά σοι, τύραννε, τῆς οἰκείας λύσσης ἐπώνυμε· κελεύεις ἡμᾶς ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος, καὶ θύσαι δαίμοσιν ἀκαθάρτοις καὶ βδελυκτοῖς· ἡμῖν γὰρ καὶ ἔνδυμα, καὶ βρῶσις καὶ πόσις, καὶ θησαυρὸς, καὶ πατὴρ, καὶ φίλος, καὶ ἀδελφὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ἐστιν, ὁ καλέσας ἡμᾶς. Ὁ Δοὺξ λέγει· Ἔτι ὑμῶν φείδομαι καὶ ὑβριζόμενος· δίκαιον γάρ ἐστιν καὶ τὰ τῶν φίλων ἐλαττόματα βαστάζειν. Καὶ καταλιπὼν πάντας, λέγει τῷ ἁγίῳ Λεοντίῳ· Ὁρῶ σὲ μᾶλλον εὐειδότα τὰ τῶν Ἑλλήνων μυστήρια, πάντως ὅτι ἐκ παιδὸς ἐμυήθης. Τί οὖν; Ἐπειδὴ οὐ δοκοῦσίν σοι εἶναι θεοὶ Ζεὺς καὶ Ἀπόλλων καὶ Ἀσκλήπιος, καθήσατε τῷ Ποσειδῶνι, ἤτι Ἀρτέμιδι. Ὁ ἅγιος Λεόντιος λέγει· Πεπλάνησθε, θεοὺς τούτους λέγοντες· ὁπότε αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων ἀθάνατοι οὖσαι, κρείττους εἰσὶν τῶν θεῶν τῶν θνητῶν. Εἰ γὰρ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς λέγουσιν εἶναι τὴν γέννησιν τῶν θεῶν ὑμῶν, οὐρανὸς δὲ καὶ F
γῆ φθαρτὰ στοιχεῖά εἰσιν· πάντως, ὅτι καὶ τὰ τέκνα μιμοῦνται τοὺς γεννήτορας, καὶ φθείρονται καὶ αὐτοὶ, ὡς οἱ γονεῖς· εἰ δὲ εἰσιν φθαρτοὶ, πῶς ὀνομάζονται θεοί; καὶ εἰ αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων ἀποσπόμεναι τῶν σωμάτων, οὐκ ἐπανέχονται ὡς μὴ σώματος παραμένειν, ἀλλά τινα θεῖον τόπον καταλαμβάνουσιν, εἰ θεοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι, ὃι ζητοῦσιν ἃ αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων μισοῦσιν, καὶ χαίρουσιν πορνίαις καὶ κνήσαις; Εἰ οὖν τολμᾷ τις εἰπεῖν· Ὅτι θεός εἰμι, παρὲξ ἑνὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ποιήσῃ καὶ οὗτος ἕτερον κόσμον, καὶ εἴπῃ· ὅτι τοῦτον τὸν κόσμον ἐγὼ ἐποίησα, καὶ τότε λεγέσθω Θεός· οὗτος γὰρ τοῦ κυρίου καὶ βασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐστιν τέχνη καὶ δημιούργημα.

15 Καὶ θεασάμενος ὁ ἅγιος Λεόντιος τὸν Δοῦκα θυμωθέντα καὶ στρεβλούμενον, λέγει αὐτῷ· ὦ Δοὺξ, ἀνεξικάκως ἄκουσον· ἐπειδὴ γὰρ εἶπές με μύστην εἶναι τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων, ἄκουε τὰ κατὰ τῶν θεῶν σου· ὃν τρόπον γὰρ σὺ ἐὰν Καῖσαρ κληθεὶς, καὶ παροργήσας τὸν βασιλέα τιμωρίαις ἄξιος εἶ, οὕτως καὶ οἱ θεοὶ ὑμῶν οἱ δαίμονες τολμήσαντες ἑαυτοὺς θεοὺς καλεῖν, ἔνοχοί εἰσιν μεγίστης κολάσεως· ὅρα δὲ καὶ ἕτερον παράδοξον. Διατὶ ὑμεῖς οἱ ἔκδικοι τῶν θεῶν ὑμῶν καθεκάστην ἐλαττοῦσθε; ἡμεῖς δὲ οἱ ὑπὲρ

EX MS.

Χριστοῦ δοῦλοι διωκόμενοι, καὶ ἀποθνήσκοντες πληθύνομεν; καὶ τοῦτο πεισάτω σε, τύραννε, ὅτι δοῦλοί ἐσμεν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἠγαπημένου. Καὶ θυμωθεὶς ὁ Δοὺξ λέγει· θύσατε τοῖς θεοῖς, ἐπεὶ μὰ τὸν Ἀσκλήπιον καὶ τὸν Ἥλιον, οὐχ ὑπερβήσεσθε τὴν αὔριον. Οἱ δὲ Ἅγιοι πάντες ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος εἶπον· Ἡμεῖς Κυρίῳ Ἰησοῦ προσφέρομεν λογικὴν λατρείαν, καρπὸν χειλέων ἡμῶν, καὶ ἑαυτοὺς ὁλοκλήρους τῶν ῥυομένων ἡμᾶς τῆς μελλούσης κρίσεως· σὲ δὲ, Λυσία, ἅμα τοῖς θεοῖς σου κολάζοντα ἐν γεέννῃ πυρὸς ἀσβέστου.

16 Καὶ χολάσας ὁ Δοὺξ ἐκέλευσεν πάντας γυμνωθῆναι εἰς ξύλα μακρὰ, καὶ ξέεσθαι ὄνυξιν σιδηροῖς, καὶ ὀστράκοις ὀξέσιν· καὶ ἐκέλευσεν βοᾶν τὸν κήρυκα· οἱ τοῖς θεοῖς μὴ θύοντες, ἀλλὰ καὶ ἐνυβρίζοντες, ταῦτα πάσχουσιν. Οἱ δὲ ἅγιοι ξεόμενοι, ἔλεγον· ὦ τύραννε, εἰ ἔχεις δεινότερα κολαστήρια, προσάγαγε· ταῦτα γὰρ ἡμῖν ἐστιν εὐκαταφρόνητα. Καὶ ἤδη ὥρας ἕκτης καταλαβούσης, καὶ τοῦ ἡλίου καταφλέξαντος τὴν γῆν πᾶσαν, ἦσαν οἱ ἅγιοι ξεόμενοι. Ὁ δὲ Δοὺξ πεινάσας, ἐκέλευσεν αὐτοὺς κατενεχθῆναι καὶ ἀποτεθῆναι ἐν τῇ φυλακῇ, ἐντειλάμενος μηδένα θεάσαι αὐτοὺς, μήτε ὕδωρ αὐτοῖς ἀποδοθῆναι· ἦν δέ τις πολιτευτὴς ἐν τῇ πόλει τοὔνομα Ἡρώδης Χριστιανὸς, ὑποκρινόμενος δὲ τὸν ἑλληνισμὸν, παρ' ᾧ ἔμενεν ὁ B Δοὺξ. Ἔσχεν δὲ νοτάριον Φίλινον ὀνόματι, οὗτος ἦν ἀγαπώμενος παρὰ τοῦ ἁγίου Λεοντίου, καὶ μεταστειλάμενος αὐτὸν ὁ ἅγιος Λεόντιος, λέγει· Ἀδελφὲ Φίλινε, ἀπελθὼν εἰπὲ Ἡρώδῃ, ἵνα, εἰ ἔχει τινὰ εἰς τὸν Δοῦκα παῤῥησίαν, αὔριον ἡμᾶς τελειώσῃ, ηὐλαβεῖτο γὰρ μήτις τῶν ἁγίων δηλιάσας ἀπαγορεύσει. Ὁ δὲ ἀπελθὼν ἀπήγγειλεν πάντα τῷ πολιτευομένῳ. Ὁ δὲ Δοὺξ ἦν καλέσας αὐτὸν ἐπ' ἄριστον, καὶ περιέμενεν αὐτόν. Ἡρώδης δὲ παρῃτεῖτο λέγων· Ὅτι, ἐπειδὴ χθὲς ἴδον τῶν καταδίκων ἐκείνων τὰς πλευρὰς ξεομένας, σιανθεὶς ἀνετράπην τοῦ στομάχου, καὶ οὐ δύναμαι ἀριστῆσαι· καὶ ὁ Δοὺξ ἐπερώτησεν αὐτὸν λέγων· Τί οὖν βούλει ἵνα ποιήσω; Ὁ δὲ εἶπεν· Οὐχὶ ὡς ἀνθεστηκότες τοῖς τῶν αὐτοκρατόρων θεσπίσμασιν ἄξιοί εἰσιν θανάτου; Τί οὖν οὐκ ἀποθνήσκουσιν συντόμως; Ὁ δὲ ὑπέσχετο, τὴν αὔριον πυρὶ παραδοῦναι αὐτοὺς κατὰ τὰ διατάγματα τοῦ βασιλέως.

17 Καὶ ὁ Φίλινος ἀκούσας ταῦτα, δραμὼν ἀπήγγειλεν τοῖς Ἁγίοις· οἱ δὲ φαιδρυνθέντες τὰς ψυχὰς, ἐξεδέχοντο τὸ πέρας μετὰ καλῆς προθυμίας, καὶ εὐλόγησαν πάντες τὸν Φίλινον διὰ τὴν ὑπακοὴν, καὶ Ἡρώδην διὰ τὴν σπουδήν. Ἡ δὲ συνήθως ἀποφέρουσα αὐτοῖς τὸ ὕδωρ ἐλευθέρα, εἶχεν μὲν τὸ ὕδωρ, ὡς τὸ C σύνηθες, ἐπὶ τὸ διάζωσμα· κωλυθεῖσα δὲ εἰσελθεῖν, ἠρωτᾶτο παρὰ τῶν ἁγίων, εἰ ἔχει ὕδωρ. Ἡ δὲ διὰ τοὺς παρεστῶτας ἠρνήσατο· καὶ λέγει αὐτῇ ὁ ἅγιος Λεόντιος τῇ Ἀρμενίῳ φωνῇ Βασιανῇ· Εἰ μὴ ἤνεγκας ἄρτι τὸ ὕδωρ ἐν ταύτῃ τῇ ἀνάγκῃ, ὅτι καταφλεγόμεθα καὶ αἱ καρδίαι ἡμῶν σβέννυνται, καὶ ὃ ἐποίησας ἡμῖν καλὸν, ὡς οὐδὲν κατεφάνη, καὶ ὡς οὔτε ὅλως γεγονός. Τοῦτο δὲ ἔλεγεν προτρεπόμενος αὐτῇ ἐνέγκαι τὸ ὕδωρ. Ἡ δὲ ἐξελθοῦσα τῆς πύλης, καὶ εὑροῦσα μικρὰν καὶ στενὴν θυρίδα, διὰ ταύτης ὑπέδωκεν αὐτοῖς τὸ ὕδωρ. Καὶ πιόντες καὶ ἀναψύξαντες ἐπηύξαντο αὐτῇ τοὺς υἱοὺς, καὶ υἱοὺς τῶν υἱῶν αὐτῆς εἰς ἱερέας γενέσθαι διαμοιβὴν τῆς τοιαύτης θεραπείας.

Christo persecutionem patientes, et morientes, D crescimus? Vel illud tibi persuadeat, Tyranne, dilecti nos Dei servos esse. Dux furore accensus dicit: Diis immolate: quia per Æsculapium et solem, non ultra crastinum vivetis. Sancti autem ex uno quasi ore dixerunt: Nos Domino Jesu offerimus rationabile obsequium, fructum labiorum nostrorum, quæ nos ipsos integre liberabunt a futuro judicio; te vero, Lysia, una cum diis tuis, ignibus gehennæ addicent inextinguibilibus.

qui novis pœnis illos jubet cruciari.

16 Dux iratus ad ligna oblonga nudari omnes jussit et ungulis ferreis ac acutis testis radi, præconemque clamare: Qui diis non sacrificant; sed potius injuriam inferunt, hæc patiuntur. Dum Sancti excarnificarentur, dixerunt : O tyranne, si acerbiora tibi sint tormenta, profer : hæc enim contemninus. Cum jam esset hora sexta et sol accenderet omnem terram, Sancti radebantur. Inter hæc Dux, consilii inops, jussit eos abduci et carceri mancipari, præcipiens ne quis eos viseret, neu aquam præberet. Erat quidam reipublicæ administrator in civitate, nomine Herodes, Christianus, sed gentilium sacra simulabat; apud quem Dux habitabat. Habebat is notarium, E nomine Philinum, qui a S. Leontio diligebatur. Postquam illum accersivisset, S. Leontius dixit : Philine frater, vade, Herodi dic, ut, si quid apud Ducem valet, impetret, ut nos cras morte afficiat : timebat enim, ne quis Sanctorum præ timore defecisset. Ille autem abiens renuntiavit omnia reipublicæ administratori. Dux vero invitabat ipsum ad prandium et jam expectabat. Herodes excusabat se, dicens: Quia, postquam heri vidi istorum reorum latera radi, male affecto stomacho reversus sum, et nequeo prandere. Dux interrogavit eum, dicens : Quid igitur vis, ut faciam? Ille autem dixit : Nonne hi, qui edictis Imperatorum obsistunt, morte digni sunt? Cur ergo non moriuntur propere? Ille vero promisit, cras eos igni addicturum juxta Imperatoris mandata.

Potum accipiunt a muliere;

17 His auditis, cucurrit Philinus, et Sanctis renuntiavit; qui animis hilares, expectabant finem cum egregia alacritate, et omnes bene precabantur Philino, quod gessisset morem, et Herodi, quod festinaret. At generosa ista mulier, quæ aquam ad Sanctos deferre consueverat, aquam de more sub cinctura condebat; verum ingressu F prohibita, interrogabatur a Sanctis, an aquam haberet. Negavit ipsa propter adstantes. S. Leontius hoc dixit sermone Armeno Basianæ : Si non attulisti aquam in hac necessitate (nam comburimur, et corda nostra extinguuntur) sane quod nobis fecisti bonum, tamquam nihil apparuit et tamquam prorsus non factum. Hoc autem dixit, hortans eam, ut aquam afferret. Illa vero porta egressa, parvamque et angustam nacta fenestram, aquam eis per illam tradidit. Et postquam bibissent et refocillati essent, precabantur, ut filii ejus et filii filiorum ejus sacerdotes fierent, in tanti servitii compensationem.

CAPUT IV.

Orantibus apparet Angelus; convertuntur duo carceris custodes; damnantur sancti Martyres ad ignem; aqua e rupe elicita; translatio et cultus reliquiarum.

Ἑσπέρας δὲ καταλαβούσης, ἔψαλλον λέγοντες· Κύριε εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου, καὶ ἡ κραυγή

Deum orant;

Vespere facto, cantabant dicentes : Domine exaudi orationem meam, et clamor meus ad

te

A te veniat, etc. Et expleto psalmo, corroborabantur in vinculis, gratias agentes Deo, orantes et dicentes : Domine Jesu, qui portas mala omnis creaturæ, nihil absconditum est coram te, qui scrutaris corda, et probas renes : tu scis, quo flagremus tui desiderio, cernis tormenta, animabus nostris medere : nam corpora nostra tradidimus propter te : dele iniquitates nostras in corruptibili nostra vita : parva quippe hæc nobis sunt, et minime molesta, ob multam in te, Domine, caritatem : te desideramus, te timemus. Aspice e cœlo, et nos erige ; tu etenim consolaris nos in omni tribulatione nostra, ut possimus sustinere. Nihil loci habeat satanas. Ne nos a fraterno hoc amore separa : omnium enim nostrum mater est fides in te. Et Tu, Domine, Pater noster, glorifica nomen tuum in membris nostris, et tamquam in holocaustis arietum et taurorum et in myriadibus pinguium ovium admittamur. Sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo Domine, et perficiatur coram te ; quia benedictus es et glorificatus in omnia secula. Et cum omnes dixissent, amen, noctem traduxerunt insomnes. Ad
B noctis medium, magnum psalmum sibi funebrem cecinerunt.

apparet Angelus, cujus spectato lumine, duo custodes carceris convertuntur :

19 Hunc postquam implevissent et orassent, ecce Angelus Domini adstitit et luce implevit habitaculum, et dicit ipsis : Gaudete ; prope adest vester finis, et nomina vestra in libro viventium scripta sunt : Confidite, Dominus vobiscum. Hæc fatus discessit ab eis Angelus. Adoraverunt Sancti, et gratias egerunt Deo. At vero milites, qui custodiebant fores carceris, Meneas et Belerades spectarunt quidem lumen, et vocem Angeli audierunt ; sed vultum ejus non viderunt. Dicit Beleradi Meneas Ægyptiorum lingua (erant quippe genere Ægyptii): Viden' et audin', Frater Belerade, qualis regis milites sint isti ? Ego sane ab initio Christianis amicus fui : neque enim student quemquam lædere ; sed potius attendunt sibi ipsis, jejunia vacantes, et Deum suum precantes, maxime in aurora, et nullo non tempore illum adorantes. Nihil injusti, iniqui nihil faciunt ; hospitales sunt, omnes diligunt. Et sicut tu præ me nosti, quot solitarii in Ægypto miracula faciunt ? Cur ergo moramur, aut tardamus ? Nunc certaminis tempus est. Una cum ipsis in carce-
C rem introire mihi placet, ipsosque obtestari, ut me in suum accipiant consortium. Quid autem tibi videtur, frater ? Et Belerades dixit : Si mortem illi non timent, sed propter Deum suum moriuntur cum gaudio, et tale lumen aspiciunt, quali nos quoque dignatus est ille, qui his apparuit ; quippe ni gaudii ipsorum participes fiamus etiam nos ? Vellem, ut quis ducem cogeret ad moriendum pro deo suo Æsculapio aut Apolline, eumque apprehenderet ; sed enim ille amat valde vitam ; nostras vero annonas et alia beneficia succidit, ac viros justos occidit. Accedamus itaque.

quare omnes a Duce ad ignem damnantur,

20 Et accurrentes acciderunt Sanctis, dicentes : Domini nostri, et servi Christi, nos quoque in numerum vestrum admittite : credidimus enim nos in Dominum nostrum Jesum Christum, qui dilexit nos. Orate itaque pro nobis, ne tamquam tarde venientes excludamur. Sancti omnes illos amplexi osculum dederunt cum lætitia, dicentes : Fratres nostri estis : nam Dominus noster Jesus Christus horæ undecimæ operarios admisit in vineam : nolite ergo timere ; nam Dominus, cui credidistis, qui nobis apparuit, et nobiscum locutus est, ipse vos vocavit, tamquam dignos. Orta

μου πρὸς σε ἐλθέτω, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ πληρώσαντες τὸν ψαλμὸν, ἦσαν ἐῤῥημένοι ἐν τοῖς δεσμοῖς, εὐχαριστοῦντες τῷ Κυρίῳ, δεόμενοι καὶ λέγοντες· Κύριε Ἰησοῦ, ὁ βαστάζων τὰ κακὰ πάσης τῆς κτίσεως, οὐδὲν κρυπτὸν παρά σοι, ὁ ἐρευνῶν καρδίας καὶ δοκιμάζων νεφρούς· σὺ ἐπίστασαι τὴν ἡμετέραν εἰς σὲ προθυμίαν, ὁρᾷς τὰς βασάνους, ἴασαι ἡμῶν τὰς ψυχάς· τὰ γὰρ σώματα ἡμῶν διά σε παρεδώκαμεν· συναπάλειψον ἡμῶν τὰ ἀνομήματα ἐν τῷ φθαρτῷ ἡμῶν βίῳ· μικρὰ γὰρ ἡμῖν ἐστιν ταῦτα, καὶ ἀνάλγητα, διὰ τὴν πολλὴν περὶ σε, Δέσποτα, ἀγάπην· σὲ ποθοῦμεν, σὲ φοβοῦμεν. Κάτιδε οὐρανόθεν καὶ παραθάῤῥυνον ἡμᾶς· σὺ γὰρ εἶ ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν, εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς ἐπενεγκεῖν· καὶ μὴ ἐχέτω τόπον ὁ σατανάς· μὴ χωρήσῃς ἡμᾶς τῆς ἀδελφότητος ταύτης· μήτηρ γὰρ πάντων ἡμῶν ἡ εἰς σὲ πίστις. Καὶ σὺ, Κύριε, πατὴρ ἡμῶν, δόξασόν σου τὸ ὄνομα ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, καὶ προσδεχθείημεν ὡς ἐν ὁλοκαυτώμασιν κριῶν καὶ ταυρῶν, καὶ ὡς ἐν μυριάσιν ἀρνῶν πιόνων. Οὕτω γενέσθω ἡ θυσία ἡμῶν ἐνώπιόν σοῦ, Κύριε, καὶ ἐκτελέσθω ὄπισθέν σου, ὅτι εὐλογητὸς εἶ καὶ δεδοξασμένος εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. Καὶ πάντων εἰπόντων, ἀμὴν, διετέλεσαν ἄϋπνοι. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἔψαλλον τὸν μέγαν E
ψαλμὸν, ἐπιτάφιον ἑαυτοῖς.

19 Καὶ πληρωσάντων αὐτῶν καὶ εὐξαμένων, ἰδοὺ, Ἄγγελος Κυρίου ἐπιστὰς ἐπλήρωσεν φωτὸς τὸ οἴκημα, καὶ λέγει αὐτοῖς· χαίρετε· ἐγγὺς ὑμῶν ἡ τελείωσις, καὶ τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐν βίβλῳ τῶν ζώντων ἀνεγράφησαν· θαρσεῖτε, ὁ Κύριος μεθ' ὑμῶν. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ὁ ἄγγελος ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῶν. Οἱ δὲ ἅγιοι προσεκύνησαν, καὶ ηὐχαρίστησαν τῷ Κυρίῳ. Οἱ δὲ στρατιῶται, οἱ φυλάσσοντες τὰς θύρας τῆς φυλακῆς, Μενέας καὶ Βηληράδης ἐθεάσαντο μὲν τὸ φῶς, καὶ τὴν φωνὴν τοῦ Ἀγγέλου ἤκουσαν, τὸ δὲ πρόσωπον αὐτοῦ οὐκ εἶδον. Καὶ λέγει Μενέας τῷ Βηληράδῃ τῇ τῶν Αἰγυπτίων φωνῇ, ἦσαν γὰρ Αἰγύπτιοι τὸ γένος· Ὁρᾷς καὶ ἀκούεις, ἀδελφὲ Βηληράδη, οἵου βασιλέως εἰσὶν οὗτοι στρατιῶται; κἀγὼ ἐξ ἀρχῆς φίλος τῶν Χριστιανῶν τυγχάνω· οὐ γὰρ σπουδάζουσιν ἀδικεῖν τινα, ἀλλ' ἑαυτοῖς προσέχουσιν νηστεύοντες, καὶ δεόμενοι τοῦ θεοῦ αὐτῶν, μάλιστα ἐν τοῖς ὄρθροις, καὶ ἐν πάσῃ δὲ ὥρᾳ προσκυνοῦντες αὐτὸν, μηδὲν ἄδικον, ἢ παράνομον διαπραττόμενοι, φιλόξενοι, πάντας ἀγαπῶντες. Καὶ, ὡς καὶ αὐτὸς οἶδας πρὸ ἐμοῦ, τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ ἐρεμίτας, ὁπόσα θαυματουργοῦσιν. Τί οὖν μέλλομεν, ἢ βραδύνομεν; Νῦν καιρὸς ἀγῶνος. Ἐμοὶ δοκεῖ εἰσελθεῖν σὺν αὐτοῖς ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ παρακαλέσαι αὐτοὺς δέξασθαί με σὺν αὐτοῖς. Σοὶ δὲ τί F
δοκεῖ, ἀδελφέ; Καὶ ὁ Βεληράδης ἔφη· Εἰ οὗτοι οὐκ ἐφοβήθησαν τὸν θάνατον, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ θεοῦ αὐτῶν μετὰ χαρᾶς ἀποθνήσκουσιν, καὶ τοιοῦτον φῶς βλέπουσιν, οἷον καὶ ἡμεῖς ἰδεῖν κατηξιώθημεν τῷ ἐπ' αὐτοῖς φανέντι, διατί καὶ ἡμεῖς μέτοχοι τῆς χαρᾶς αὐτῶν οὐ γινόμεθα; ἤθελον δὲ εἴ τις τὸν Δοῦκα, ἵνα ἠνάγκασεν ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ Ἀσκληπίου, ἢ Ἀπόλλωνος, καὶ ὃν καθέξατο· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν φιλοζωεῖ, ἡμῶν δὲ καὶ τὰς ἀννώνας a, καὶ τὰς ἄλλας a
εὐεργεσίας ὑπέτεμεν, καὶ ἄνδρας δικαίους ἀποκτενεῖ· προσέλθωμεν οὖν.

20 Καὶ εἰσδραμόντες προσέπεσον τοῖς Ἁγίοις, λέγοντες· κύριοι ἡμῶν, καὶ δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ, δέξασθε καὶ ἡμᾶς ἐν τῷ ἀριθμῷ ὑμῶν· ἐπιστεύσαμεν γὰρ ἡμεῖς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ἀγαπήσαντα ἡμᾶς· εὔξασθε οὖν καὶ περὶ ἡμῶν, ἵνα μὴ ὡς βραδύναντες ἐκκλειθῶμεν, καὶ πάντες ὁμοῦ περιπλακέντες αὐτοῖς οἱ Ἅγιοι κατεφίλησαν αὐτοὺς μετὰ χαρᾶς, λέγοντες· Ἀδελφοὶ ἡμῶν ἐστε· ὁ γὰρ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ τοὺς τῆς ἑνδεκάτης ὥρας ἐργάτας ἐδέξατο εἰς τὸν ἀμπελῶνα· μὴ οὖν δειλιάσητε· ᾧ γὰρ ἐπιστεύσατε Κυρίῳ, τῷ ὀφθέντι ἡμῖν καὶ λαλήσαντι, αὐτὸς ὑμᾶς ἐκάλεσεν ὡς ἀξίους ὄντας.

EX MS.

EX MS. ὄντας. Πρωΐας δὲ γεναμένης, ἠκούσθη ταῦτα τῷ Δουκὶ, ὅτι καὶ οἱ φύλακες παρέβησαν, καὶ εἰσιν σὺν τοῖς δεσμώταις· ὁ δὲ Δοὺξ βλασφημήσας τοὺς θεοὺς αὐτοῦ, εἶπεν, ὅτι ἕνα κατ' ἕνα ἀπώλεσεν, μὴ δυνάμενοι ἑαυτοῖς βοηθῆσαι, ἀλλ' ἐκδέχονται τὴν διὰ τῶν ἀνθρώπων ἐκδίκησιν. Καὶ ἐξελθὼν τῆς πόλεως, ἐκάθισεν ἐν τῷ συνήθει τόπῳ, καὶ δεδωκὼς πρόοδον κατὰ τῶν ἁγίων, ἐκέλευσεν αὐτοὺς προαχθῆναι, καὶ θεασάμενος τὸν Μενέαν, καὶ Βηληράδην, ἑαυτοὺς συνδέσαντας τοῖς Ἁγίοις ἐμειδίασεν, καὶ λέγει Ἀππιανῷ τῷ
b πρίγκιπι *b*· Θεωρεῖς, Ἀππιανὲ, ὅτι ἔστιν τίς καὶ ἐν τοῖς χείροσιν ἡδονὴ ἡ θάνατον φέρουσα· ἰδοὺ γὰρ οἱ στρατιῶται τὸν θάνατον μᾶλλον ἠγάπησαν, ἢ τὴν ζωήν. Ἀππιανὸς εἶπεν, δέσποτα, κόλασον αὐτοὺς ξένῃ τιμωρίᾳ. Ὁ δὲ Δοὺξ λέγει· Οὔ, μὰ τοὺς θεοὺς, οὐ κολάζω αὐτοὺς, μήπως, κολαζόμενοι καὶ ὁμολογήσαντες τοὺς θεοὺς ζήσωσιν, ἀλλ' ἀποφαίνομαι κατ' αὐτῶν ὅπως σὺν τοῖς ἄλλοις καῶσιν, ὃ ἐπεθύμησαν, λάβωσιν.

21 Ἀπεφήνατο οὖν κατ' αὐτῶν, λέγων· Οὗτοι οἱ ἑστῶτες πρὸ τοῦ βήματός μου οἱ πένθε καὶ τεσσαράκοντα τῆς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας θρησκεύοντες τυγχάνοντες, καὶ παρακούσαντες τῶν αὐτοκρατόρων βασιλέων, καὶ μὴ θύσαντες τοῖς θεοῖς, πρότερον μὲν
B πελέκεσιν τεμνέσθωσαν χεῖρας καὶ πόδας, ἔπειτα πυρὶ παραδοθήτωσαν, καὶ ἀπωλείᾳ τοῦ Λύκου ποταμοῦ. Οἱ δὲ ὑπηρέται ποιήσαντες καθεσθῆναι τοὺς ἁγίους ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, κατέτεμνον καὶ ἐμέλιζον ἐν σπουδῇ· καὶ οἱ μὲν τῶν ἁγίων ἐν τῇ πυρρᾷ τοῦ καύσωνος ἐξαιματωθέντες, ἀπέδωκαν τὰς ψυχάς· οἱ δὲ ἔτι ἐμπνέοντες ἦσαν· ἐν οἷς καὶ ὁ ἅγιος Ἀνίκητος θεασάμενος τὸν μυρὸν αὐτοῦ κλασθέντα, οὐ παντὶ δὲ τμηθέντα, ἀλλὰ στρεβλῶς κείμενον, καταγελῶν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἔλεγεν· Δεῦτε, ἴδετε, ἀδελφοὶ, δρεπάνην καρπικήν· καὶ αὐτοὶ δὲ αὐτῷ συνεφαιδρύνοντο. Ὁ δὲ ἅγιος Σισίννιος κατεαγεὶς τὰ σκεύη, καὶ σφόδρα καταφλεχθεὶς τὰ ἔγκατα ἐκ τῆς δίψης κατεσύρη, κυλισθεὶς εἰς τὴν ὑποκειμένην πέτραν οὐ μακρὰν τῶν ἄλλων ἁγίων, καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, ἐδεήθη τοῦ Κυρίου, λέγων·

22 Κύριε μεγαλόδωρε, ὁ ἐκ πέτρας ἀκροτόμου δῆμον μέγαν, καὶ λαὸν διψῶντα ποτίσας, ὁ θεὶς τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν τμήματα δύο, ἵνα ὁ σὸς λαὸς ἀπὸ χειρῶν ἀνόμου ῥυσθῇ, ὁ ἀνοίξας τοὺς καταράκτας τοῦ οὐρανοῦ, ὁ προσκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς, ὁ εὐλογήσας τὰ ὕδατα ἐν τῷ Ἰορδάνῃ διὰ τοῦ ἁγίου σου βαπτίσματος, ὁ εἰπών· Ἐγώ εἰμι τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν,
C διάνοιξον τὴν πέτραν ταύτην, καὶ ἔκχεον ὕδωρ, καὶ πότισόν με μικρὸν, καὶ ἐν τούτῳ γνώσομαι εἰ ἠγάπησας ἡμᾶς, καὶ εἰ ἄξιοί ἐσμεν τῆς σῆς ἐπικλήσεως, Δέσποτα· ὁρᾷς γὰρ ὅτι πᾶσα πηγμὰς τοῦ σώματος ἡμῶν ἐξεδαπανήθη, καὶ ξηροὶ γεγόναμεν ὡς ὄστρακον· ἔτι δὲ τούτου εὐχομένου ἐν τῇ πέτρᾳ ἀθρόον, ταραχή τις γέγονεν ἐκ τῆς πέτρας, καὶ βόμβος ὕδατος· καὶ ῥαγεῖσα ἡ πέτρα ἐξέβλυσεν ὕδωρ διειδές τε καὶ καλὸν, ὅπερ θεωρεῖται μέχρι τῆς σήμερον· καὶ πιὼν ὁ ἅγιος Σισίννιος ηὐλόγησεν τὸν Θεὸν, λέγων· Ὑμνῶ σε, Κύριε, ὅτι ἐχόρτασας ψυχὴν κενήν. Αἰνῶ σε, βασιλεῦ, καὶ δοξολογῶ τὸν προαιώνιον τεχθέντα ἐκ τῆς θεοτόκου Μαρίας, ὅτι ἐκορέσθην τοῦ σοῦ κτίσματος, καθάπερ παιδίον γάλα μητρός.

23 Καταξίωσόν με καὶ τοὺς ἡγιασμένους ἀδελφούς μου τελειωθῆναι τῇ σῇ χάριτι, καὶ ἐλπίδι· καὶ ὥσπερ ἡνώθημεν ταῖς ψυχαῖς ἀδιστάκτως, ἑνωθῶμεν καὶ τοῖς ὀστέοις· καὶ τῶν χρείαν ἐχόντων τῆς σῆς βοηθείας, καὶ παρακαλούντων σε δι' ἡμῶν ταχέως ἐπάκουσον, Κύριε, ἐν ἑκάστῃ ἀνάγκῃ καὶ χρείᾳ· κἂν ἐν πενίᾳ τις ὑπάρχει, κἂν ἐν χρείᾳ, καὶ ὀρφανίᾳ, κἂν ἐν ὑποδημίᾳ, κἂν ἐν ἀσθενείᾳ σώματος καὶ ψυχῆς, καὶ ἐν χρέεσιν, καὶ συκοφαντίαις, κἂν ἐν πικρᾷ δουλείᾳ, κἂν ἐν φθορᾷ ἀνθρώπων ἢ

autem luce, Dux accepit, custodes esse prævaricatos, et a vinctorum partibus stare; et deos suos conviciatus dixit, eos unum post alterum periisse, qui non possent sibi ipsis auxiliari, sed ab hominibus pœnas pati. Civitate egressus consueto consedit loco, et misso ad Sanctos qui in via præiret, adduci eos jussit: Exin Meneam et Beleradem contemplatus, cum Sanctis vinctos, subrisit et Appiano principi dicit: Cernis, Appiane, quod vel in inferioris notæ hominibus voluptas quædam sit, perferre mortem. Ecce enim milites mortem dilexerunt potius, quam vitam. Appianus dixit: Domine, inusitato cruciatu eos plecte. Dux vero dixit: Non, per deos, non crucio ipsos, ne cruciati, et deos confessi vivant; sed pronuntio sententiam contra illos, ut una cum aliis comburantur, et, sic festinanter quod optarunt, accipiant. D

21 Sententiam itaque adversus eos tulit, dicens: His, qui ante tribunal meum adstant quinque et quadraginta Christianæ superstitionis cultoribus, Imperatoribus Augustis reluctati, diis non immolarunt, primo quidem bipennibus amputentur manus ac pedes, dein igni tradantur, et Lyci fluvii undis pereant. Ministri autem Sanctos humi collocantes, sine mora membris truncarunt: quorum alii in pyra ardente sanguinolenti animam exhalabant: alii vero adhuc spirabant. Inter quos Anicetus, contemplatus fractum esse crus suum, non prorsus abscissum, sed deformiter tortum, corporis sui mala ridens, dixit: Adeste, fratres, videte falcem frugiferam; atque illi simul cum ipso gaudebant. At unus ex illis sanctus scilicet Sisinnius, fractis organis et magno præcordia inflammatus æstu, præ siti discruciabatur, ac volutatus in subjectam petram haud procul ab aliis Sanctis, aperto ore, Dominum oravit, dicens:

et membris truncati comburuntur, excepto Sisinnio;

E

22 Domine, donorum magnorum dator, qui multitudinem plebis ac populi sitientem prærupta e rupe potasti, qui rubrum mare bifariam secuisti, ut populus e manibus iniqui eriperetur; qui cataractas cœli aperuisti, qui evocasti aquas maris, et effudisti illas in faciem universæ terræ, qui benedixisti aquas, quæ sunt in Jordane, per sanctum baptisma tuum, qui dixisti: Ego sum aqua viva; petram hanc aperi, aquam effunde, pauxillum potus mihi præbe: et ex hoc cognoscam si nos diligas, et si digni simus, Domine, qui invocemus te. Cernis enim, et compagem corporis nostri omnem consumptam et aridos nos esse tamquam testam. Illo hæc orante in petra, ingens e petra murmur insonuit, et strepitus aquarum; ruptaque petra effudit aquam limpidam ac nitidam, quæ in hodiernum usque diem spectatur. Et postquam sanctus Sisinnius bibisset benedixit Deum, dicens: Benedico te, Domine, quod animam satiasti inanem. Laudo te, Rex, et glorifico, qui existens ante secula, natus es e Deipara Maria, quia, tamquam puer per lac matris, per opus, quod condidisti saturatus sum.

qui precibus aqua e rupe elicita,

F

23 Largire mihi et Sanctis fratribus consummare cursum in tua gratia et spe; et sicuti inter nos uniti animis fuimus constanter, ita uniamur ossibus. Opis tuæ indigos, teque nostro interventu invocantes, statim exaudi, Domine, in quacumque necessitate et indigentia: quamvis in paupertate quisquam existat: quamvis in viduitate et orbitate: quamvis in peregrinatione: quamvis in infirmitate corporis et animæ; quamvis in ære alieno et calumniis: quamvis in acerba

et sanctos Martyres invocaturis bene precatus,

servi-

A servitute: quamvis in hominum aut pecudum contagione: quamvis in mari quispiam sit naufragus: quamvis denique in aliis rerum temporum, ac locorum adjunctis; tu illum, Rex, per nos interpellatus statim exaudi, ut cognoscant omnes mundi hujus incolæ, multum nos diligi a te, et exaudiri: ac malo cuilibet fiat aqua hæc in medelam: nam ad invocationem tui ebulliit, et innovatum est vetus miraculum in gloriam Patris, et Filii, et Spiritus sancti, in laudem et memoriam Martyrum tuorum quinque et quadraginta.

etiam cum iisdem in ignem injicitur.

24 Atque hoc orante in petra, milites, qui accenderant pyram in campo prope civitatem, ignem lignis in sublime nutrientes in similitudinem fornacis Babylonicæ, venerunt, ut ipsos tollerent; numerum ineunt, et unus desiderabatur. Sanctus autem Sisinnius clamavit, dicens: Hic sum, hic sum. Venientes vero hunc quoque sustulerunt, et adduxerunt in ignem. Et dicunt Sancti unanimiter: In manus tuas Domine tradimus animas nostras; et: Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum; et cantantes in ignem injecti sunt. Porro lictores accen-
B derunt pyram, imitantes Chaldæos. Eodem, quo obierant die, quæ est, in decima Julii, jussit Dux colligi eorum ossa, ac projici in fluvium, cognomento Lycum, milliaribus sex a civitate distantem. Quo ubi detulissent, quæsiverunt aptum locum ad perdendas sanctas reliquias. Profundus est vortex prope pontem, in quo evacuarunt sacculos.

Translatio et cultus reliquiarum.

25 At fluvius depositi instar Sanctorum reliquias accipit, utque pro eo, ac debebat, salvas atque incolumes redderet, eas unum in locum collectas conservavit. Lictoribus vero inde digressis, viri religione insignes, servi Dei, et Sanctorum moribus consimiles, assumptis quibusdam, fluvii profunda explorare peritis, integras sustulerunt, cum sanctificata ipsis [terra] ut impleretur Scriptura: Custodit Dominus omnia ossa eorum. Et postquam in civitatem invexissent, in oratoriis ea reposuerunt, cum profunda esset pax, dante Dei benignitate, piissimo Constantino regnante, et turris ipsi sunt fidei inconcussa, stellæ ratione præditæ Christianis lucentes, flores ecclesiarum, quæ per orbem terrarum sunt, intercessores peccatorum, piorum custodes, civitatis suæ et orbis
C universi præsides, benefactores eorum, qui se possident in Christo Jesu Domino nostro, quem decet gloria simul cum Patre, et S. Spiritu, nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

ζώων, κἂν ἐν θαλάσσῃ χειμαζόμενός τις εἴη, κἂν ἐν ἄλλῃ περιστάσει προσαχθῇ, σὺ, βασιλεῦ, δι' ἡμῶν παράκλησιν ταχὺ ἐπάκουσον, ἵνα γνῶσιν πάντες οἱ κατὰ τὴν οἰκουμένην, ὅτι πολὺ ἠγάπησας ἡμᾶς, καὶ ἀκούεις ἡμῶν· καὶ τὸ ὕδωρ τοῦτο γενέσθω εἰς ἴασιν ἐν παντὶ πάθει· σῇ γὰρ ἐπικλήσει ἐξόμβρισεν, καὶ παλαιὸν θαῦμα ἀνεκαινίσθη εἰς δόξαν Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, ἔπαινον δὲ καὶ μνείαν τῶν Μαρτύρων σου τῶν πέντε καὶ τεσσαράκοντα. EX MS.

24 Καὶ τούτου εὐχομένου ἐν τῇ πέτρᾳ, οἱ στρατιῶται καύσαντες κάμινον, ἐν τῇ χώρᾳ πλησίον τῆς πόλεως, καὶ εἰς ὕψος θρέψαντες ξύλοις τὸ πῦρ, καὶ ποιήσαντες ὁμοίαν τῆς Βαβυλωνίας, ἦλθον ἐπάραι αὐτοὺς, καὶ ζητοῦσι τὸν ἀριθμὸν, καὶ ὁ εἷς ἔλειπεν. Ὁ δὲ ἅγιος Σισίννιος ἐβόησεν λέγων· Ὧδέ εἰμι, ὧδέ εἰμι. Ἐλθόντες δὲ καὶ ἐπάραντες καὶ τοῦτον, ἤγαγον ἐπὶ τὸ πῦρ. Καὶ λέγουσιν οἱ Ἅγιοι ὁμοψύχως· Εἰς χεῖράς σου, Κύριε, παραθησόμεθα τὰς ψυχὰς ἡμῶν· καὶ, εὐλογητὸς Κύριος, ὃς οὐκ ἔδωκεν ἡμᾶς εἰς θήραν τοῖς ὀδοῦσιν αὐτῶν· καὶ ψάλλοντες ἐβλήθησαν εἰς τὸ πῦρ. Οἱ δὲ δήμιοι ἐξῆπτον τὴν κάμινον, μιμούμενοι τοὺς Χαλδαίους. Καὶ τελειωθέντων αὐτῶν ἐν τῇ E ἡμέρᾳ ταύτῃ, ἥτις ἐστιν τοῦ Ἰουλίου δεκάτη, ἐκέλευσεν ὁ Δοὺξ συλλεγῆναι αὐτῶν τὰ ὀστᾶ, καὶ ῥιφῆναι ἐν τῷ ποταμῷ, τῷ λεγομένῳ Λύκῳ, τῷ ὄντι ἀποσημεῖα ἓξ τῆς πόλεως, καὶ κομίσαντες ἐζήτουν τόπον ἐπιτήδειον πρὸς ἀπώλειαν τῶν ἁγίων λειψάνων. Εἴλιξ δέ ἐστιν πρὸς τῇ γεφύρῃ βαθὺς, καὶ ἐν αὐτῷ κατεκένωσαν τοὺς μαρσίππους c.

25 Ὁ δὲ ποταμὸς καθάπερ παρακαταθήκην λαβὼν τῶν ἁγίων τὰ λείψανα, καὶ ὡς ὀφείλων, σῶα καὶ ἀκέραια ἀποδοῦναι αὐτὰ συναγαγὼν ἐν ἑνὶ τόπῳ παρεφύλαττεν. Ἀναχωρησάντων δὲ τῶν δημίων, ἄνδρες θεοσεβεῖς, δοῦλοι τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁμότροποι τῶν ἁγίων, λαβόντες τινὰς ἐμπείρους εἰδότας πολυπραγμονῆσαι τὰ βάθη τοῦ ποταμοῦ, ἀνήραντο ὅλα μετὰ τῆς [γῆς] συνηγιασμένης αὐτοῖς, ὡς πληρωθῆναι τὴν γραφήν· φυλάσσει Κύριος πάντα τὰ ὀστᾶ αὐτῶν. Καὶ ἐνεγκαντες ἐν τῇ πόλει ἀνέθεντο ἐν τοῖς εὐκτηρίοις οἴκοις, εἰρήνης δὲ βαθείας, τῆς τοῦ Χριστοῦ φιλανθρωπείας, καὶ τῇ βασιλείᾳ τοῦ εὐσεβεστάτου Κωνσταντίνου, καὶ εἰσιν πύργοι τῆς πίστεως ἄσειστοι, ἀστέρες λογικοὶ λάμποντες Χριστιανοῖς, ἄνθη τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησιῶν, πρεσβευταὶ των ἁμαρτωλῶν, φύλακες τῶν εὐσεβῶν, προστάται τῆς τε ἰδίας πόλεως καὶ τῆς F οἰκουμένης, εὐεργέται τῶν κεκτημένων αὐτοὺς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ πρέπει δόξα ἅμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ANNOTATA.

a *Notata est Latinis vox* annona; *hic forte sumitur pro salario.*
b *Latine* Princeps, *de quo Cangius in utroque Glossario.*
c *Vox barbara, quæ hic* saccus *significat.*

DE

A D

DE S. GENEROSO ABBATE ET CONF.

ENIXIONE APUD PICTONES IN GALLIA.

J. B. S.

Notitia ex Actis S. Paterni episcopi Abrincensis.

SECULO VI.

Vix aliunde notus,

De S. Paterno *episcopo* Abrincensi *seu* Abrincatensi *actum fuerat in Actis Sanctorum Ord. Benedict. seculo primo, pag.* 152; *ibique nonnulla stabilita, quæ postmodum a Mabillonio melius retractata sunt in Supplemento seculi* 2, *a pag.* 1100; *postquam a Cl. D. d'Herouval communicatam habuit Vitam, a Fortunato Pictaviensi scriptam. Proprio die,* XVI *Aprilis, Acta ejus ex variis aliis Mss. etiam illustrarunt Majores nostri, adjuncto fido socio S. Scribilione,* B *qui uti nec in vita, nec in morte, sic nec in cultu a S. Paterno avelli debuit. Ex horum Sanctorum Vita potissimum innotescit is, de quo hic agimus,* S. Generosus *(Gallice* Generoux) *sub cujus disciplina in monasterio* Enesione, *aliis* Enestione, Enexione, Enixione, Hensione *(quod nunc creditur monasterium S. Jovini de Marnis,* S. Jouin de Marnes, *diœcesis Pictaviensis, de quo videndus dies primus Junii pag.* 73) *religiosam vitam instituerit laudatus S. Paternus, postea episcopus, ut habes in Actis nostris, citata die* XVI *Aprilis cap.* 2, *num.* 6, *ex quo hic subjiciam quæ de sancto nostro* Generoso *præcipue memorari possunt. Sic ibi legitur :*

quam ex Actis S. Paterni;

2 Cujus rei crescente fama, vir venerabilis abbas eorum Generosus, post triennium, ad requirendos monachos, tam bene ad Christum fugitivos, perrexit. Quibus inventis, agnoscit S. Paternum in valde arduam vitam conscendisse, ita quod præter panem et aquam, vel olera sale condita, nulla sumebat edulia. Aspectum vero non solum a feminarum, sed etiam ab amicorum removebat præsentia, ut ab omnibus remotus, melius exspectaret adventus angelicos, et cresceret in divinitate, quod deesset in homine : C lectulo numquam utens..... Quod abbas suus conspiciens, esse ultra propositum regulæ, velut impatientem fræni equum, ad moderata revocavit jejunia; imperans, ne reclusus esset tam ardue, ut virorum conspectu vel colloquio se fraudaret. Insuper ut cellulas, quas ipse construxerat, vicariis vicibus visitaret. De quo, quia de bonis parentibus esset, tam a Pontifice Leontiano, quam civibus testificatum est. Quem in loco commendans, B. Scubilionem revocans ad monasterium secum, parvo intervallo ad fratrem redire permisit.

probatur vixisse seculo VI,

3 *Ad nomen* Generosi *sic observavit Henschenius :* Fuit S. Generosus abbas Ausionensis; sed qui sequenti *(adeoque seculo* VII) dicitur vixisse in veteri Lectionario, nisi sit error, quod ad X Julii erit examinandum, quo die colitur in monasterio Ausionensi, et in ecclesia prioratus S. Generosi, vulgo S. Generone, in quo ejus reliquiæ servantur. *Quæ omnia confirmat Mabillonius in citato Supplemento seculi 2 Benedict. ubi ad idem nomen* S. Generosi *hæc annotatio apponitur :* Hinc manifestum est, Generosum abbatem, non ad seculum VII (ut alias diximus) sed ad seculum VI pertinere. Corrigendum proinde vetus Lectionarium Ausionense, in quo S. Generosus floruisse dicitur eo tempore quo Romanum imperium Constantinus Augustus, tertius ab Heraclio gubernabat, et Childebertus filius Theodorici regis, Dagoberti primi nepotis, Francorum reipublicæ præsidebat. E Generosus monasticum habitum in monasterio Ausionensi sub S. Launegisilo suscepisse legitur. Anno MCLIX textor quidam apud Toarcium oppidum, ob violatum S. Generosi festum diem, membrorum stupore punitus, in ecclesia S. Generosi facta pœnitentia, sanatus est. Item Aimericus quidam, cognomento de Villia, Toarcii senescallus, ob rapta ejusdem ecclesiæ ornamenta, pœnas dedisse fertur. S. Generosus VI Idus Julii colitur in monasterio Ausionensi, seu S. Jovini de Marnis, et in ecclesia prioratus S. Generosi, vulgo S. Generoux, quæ una leuca distat ab ipso monasterio, ejusque reliquias adservat.

et coli hac die X Julii.

4 *Lectionarium, de quo jam dictum est, numquam vidimus; neque alia, ad* S. Generosum *spectantia, reperiri potuere, cum nulla ejus Vita aut Legenda scripta sciatur : certe ea nec ad Mabillonium, nec ad nos pervenit hactenus. In sacris Fastis nusquam notus est, ne quidem in magno Gallicano Saussayi, qui demum in postrema operis appendice pag.* 1251 *producit* excerptum e sacris Pictaviensis ecclesiæ monumentis, nuper, post hoc opus ferme editum, ex Rev. Domini Episcopi munere acceptis, mense Septembri anni MDCXXXVI. F *in quo ad* XVI *Julii sic haberi testatur :* Generosus Romanus, cum ad occiduas partes transiens, in pagum Pictaviensem devenisset, monasteriique Heulionensis celebritatem oculis percepisset, ibidem a S. Lemiegisilo abbate habitum religiosum suscepit. Post cujus obitum Generosus (licet reluctans admodum) eidem cœnobio præfectus est; migravitque deinceps ad Dominum, ut fertur, reparatæ salutis anno sexcentesimo vicesimo primo. *Quanam in hisce paucis lineis corrigenda sint, ex supradictis abunde patet : natalis, saltem festivitatis dies certo videtur esse hic dies, non* XVI *Julii, quo a Castellano consignatus est in Martyrologio Universali, addita epocha anni* 682. *Sed hæc circa cultus diem dissensio et postremus error chronologicus ex modo adductis facile etiam corriguntur.*

A D

DE S. ETTONE EPISCOPO ET CONF.

LÆTIIS IN BELGIO.

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Cultus e Martyrologiis, elogia, Lectiones.

ANNO CIRCITER DCL AUT DCLXX.

B

Abbatia Lætiensis habet corpus S. Ettonis.

L*ætiæ seu Lætia, Nerviorum vel Hainoensium oppidum haud ignobile in diœcesi Cameracensi, vulgo* Liessies *aut* Liessy, *celeberrimæ abbatiæ Ordinis S. Benedicti, pluribus titulis in hoc Opere de Actis Sanctorum promovendo meritissimæ, nomen indidit; quæ sita est ad flumen Helpram, secundo lapide, ut scribit Hadrianus Valesius, ab Avesnis, ejusdem Hannoniæ oppido; de qua plura idem Valesius in Notitia Galliarum, pag.* 260. *Egregie hallucinatur Ferrarius in Catalogo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, dum ad annuntiationem* S. Ettonis, *ita loquitur in notis :* Lætiæ oppidum est Hannoniæ cum cœnobio, quod Leuze vulgo appellari videtur, Condato et Tornaco urbi Flandricæ proximum, a Tornaco 3, a Valencenis 5 M. Belg. distans : vel, ut alii aliqui scribunt, est oppidum ejusdem regionis, quod Lessen vocant, ad Teneram fluv. non longe a Brabantiæ limitibus, a Tornaco 5, a Montibus 7, a M. S. Gerardi, op. Brabantiæ, 4 M. Belg. recedens, cum cœnobio Virg., a S. Lamberto dicato. *Florentissima Lætiensis abbatia inter alia sacra cimelia, quæ recenset Raissius in Hierogazophilacio Belgico, a pag.* 267, *thesaurum non infimum possidet corpus* S. Ettonis, Etthonis *seu* Ethonis, *Gallice* S. Zé. *A Balderico Tornacensium et Noviomensium Episcopo lib*, 2, *cap.* 34, *vocatur* sanctus vir Domini Hetto, natione Scotus.

C

ejus annuntiationes e Martyrologiis;

2 *Molanus in Additionibus ita illum annuntiat hoc die :* Lætiis ex Fisciaco, natale S. Ettonis, Episcopi et Confessoris; *quem etiam habet in Natalibus Sanctorum Belgii. His accedit Miræus, in Fastis pag.* 392 *sic de* S. Ettone *memorans :* S. Etto sive Hetto Episcopus et Confessor, natione Hibernus seu Scotus quiescit in Lætiensi Hannoniæ cœnobio. Obiit in Fisciaco, olim monasterio, nunc prioratu, dependente a Lætiensi abbatia, juxta Avesnas, Hannoniæ oppidum. *Ferrarius ita ipsum refert :* Lætiis in Hannonia S. Ettonis Ep. Hiberni. *Martyrologi Benedictini Wion, Dorganius et Menardus eum signant cum dicto titulo* Episcopi et Confessoris; *quos sequitur Saussayus in Martyrologio Gallicano. Castellanus Sancti nostri memoriam attexuit Martyrologio Universali, ita loquens :* Fisciaci *(a Fescau)* in confiniis Artesiæ et Picardiæ, S. Etto Hibernus, cujus reliquiæ existunt Lætiis in Hannonia, ubi honoratur tamquam Episcopus.

Elogia ex Balderico et Saussayo,

3 *Elogium breve quidem, sed sua antiquitate venerabile, profero ex laudato Balderico, loco supra citato :* In villa etiam, *inquit,* Fescau monasterium est, ubi sane sanctus Vir Domini Hetto videlicet Scotus, divina providentia dirigente, deveniens, aliquanto tempore conversatus est; tandemque cursum suæ peregrinationis finiens, migravit ad Christum. Ad cujus meritum declarandum, divina pietas multa dignata est operari documenta virtutum. Unde quidam ex religiosis viris sancto Viro tantorum emolumenta bonorum tradiderunt, ut aliquot canonicos admitterent. *Audiatur insuper Saussayus, post hanc annuntiationem,* Fisciaci prope Avesnas Hannoniæ, depositio S. Ettonis Episcopi et Confessoris, *ita excurrens in ejus laudes;* qui cum S. Furseo ex Hibernia in Galliam Belgicam profectus, magna ibi religionis incrementa edidit; postque innumera animarum lucra, ad supernæ remunerationis perrexit gaudium. Cujus præclara merita divinæ virtutis, quæ ad ejus tumulum in prioratu Fisciaci, abbatiæ Lætiensi subjacenti micavit, documenta ubertim declararunt. *Fallor, si non nugas venditet Bucelinus, dum in Menologio Benedictino hæc profert :* Is *(S. Etto)* Philtani, Hiberniæ Regis filius, contempta regia, humilis monachus, ex monacho Episcopus, rursumque, relicto pontificatu, ex Episcopo monachus et peregrinus, *etc. Citat quidem dictus Auctor* monumenta Lætiensia, Joannem Molanum, et reliquos rerum Belgicarum scriptores, tom. 2 SS., etc. *At nihil simile in monumentis Lætiensibus, huc missis; nec plus speret in Molano aut rerum Belgicarum scriptoribus (recentiores haud dubie intelligit, qui fidem non faciunt, si aliqui ea asserant) tacente Balderico et Auctore vitæ; uti planum fiet ex iis, quæ per decursum hujus argumenti dicentur. Molanus in Natalibus nonnulla collegit,* ex historia, *ut ibidem notatur,* Lætiis, Lovanii et alibi manuscripta; *sed nihil producit singulare, huc referri dignum, quod aliunde a nobis non proferatur. Elogium etiam sancto* Attoni *(evidenter pro* S. Ettone) *contexuit Ghinius, ac Vernulæus libro de propagatione fidei per Belgium per sanctos ex Hibernia viros cap.* 5.

E

F

item ex Lectionibus propriis.

4 *Locus alter, e quo sancti Confessoris elogia peti possunt, sunt proxime hic secuturæ* de S. Ettone, Episcopo, *ut præfert titulus,* Yberniensi, Lectiones in ejus solemnitatis Octava, excerptæ ex antiquo Ms. codice monasterii S. Lamberti Lætiensis, *ad Rosweydum missæ anno* 1620 *a F. Petro Lorignairt, monacho et bibliothecario Lætiensi, suntque sequentis tenoris :* Lectio i. Est in confinio urbis Atrebatis villa quædam Buyun-villare nuncupata, B. Ettoni mira quadam et præcipua veneratione ideo quam maxime devota, quod ipse eam divina sui corporis, adhuc vivens, dignatus sit præsentia; seu etiam, quod ejusdem villæ ecclesia, in memoriam nominis Viri Dei exstructa, ejus in se clarescentibus meritis, incolis loci habeatur venerabilis. Lectio ii. Verum, quoniam ipsa solius sacerdotis domui contigua, remotior est villa, visum est viro illustri Hellino, ipsius villæ domino, aliam domui suæ viciniorem ecclesiam intra villam construere, quo tam ipse,

quam

AUCTORE J. P.

quam omnes loci incolæ, divina celebraturi, facilius valerent concurrere. Lectio iii. Cumque, quod mente conceperat, exequeretur opere, jactisque fundamentis ecclesiæ structura cœpisset eminere, apposuit etiam terram, quam B. Etthoni fidelis quidam moriens reliquerat possidendam, ad sumptus ædificii vendere, affirmantibus nonnullis, hæc, quia non recte fiebant, Viro Dei displicere.

in quibus eruto lapide e priori S. Ettonis ecclesia,

5 Lectio iv. Jam parietes templi in immensum excreverant, cum die quadam latomis lapis prægrandis cuilibet loco aptandus defuit, a quibus in omni circa regione diu quæsitus inveniri non potuit. Lectio v. Designatus est autem eis in interiori cancello prioris ecclesiæ lapis unus, qui squera circumducta*, ita loco, cui inserendus quærebatur, inventus est congruus, ac si peritissimi cæsoris studio ad id operis esset excisus; ad quem ut illæsus muro abstraheretur, cum quidam latomus accessisset, ferrum toto nisu vibratum injiciens, aliquantulum cæmenti ejecit, introrsusque feriens, plumbeum vas inter duos lateres cæmento signatum, produxit; nec tamen ipse, operi attentius insistens, quid egisset, deprehendit. Puer vero parvulus prope eum stans, visis lateribus, cum se aliquid invenisse, gratulabunda voce sæpius exclamasset, omnes, qui aderant, sibi intentos reddidit.

* An *radio*, vel *funiculo*, ad metiendum?

B

mira narrantur de Sancto inventa fuisse, vix credibilia,

Lectio vi. Amisardus quoque presbyter, quem nuper ab urbe Roma redeuntem B. Etto invisibili quadam potentia a ferreis compedibus eduxerat, advenit; dissolutoque cæmento, stupentibus eis, sacratissimum vas aperuit. Eo igitur aperto, inventi sunt duo breves, vetustissimis litteris inscripti ; portio quoque cujusdam pallii, repositum servans humanum dentem, juncturamque quasi digiti. Lectio vii. Continentia autem unius brevis, quem ipse, multis coram positis, legi, in quantum meminisse datur, hæc fuit. In hoc loco clarissimus Yberniensium Episcopus Ettho mansionem habuit, qui propter equum, quem aliquando concupivit, oculos, per quos concupiscentia irruperat, mancipii sui officio, severus vindex eruit, et in hoc sacro vase reponens, cæcus Romam, Apostolorum suffragia petiturus, perrexit. Peregrinatione autem feliciter peracta, ad locum istum denuo rediit, oculosque suos propriis manibus suis reconsignans loculis. Deo misericorditer opitulante, lumen recepit. Lectio viii. In alio autem brevi hoc tantummodo scriptum legisse me memini : Hic reposuit Ettho, Yberniensis Episcopus de corpore S. Clementis Papæ et Martyris. Attendat prudens lector hujus Viri tam affectuosam erga Deum devotionem, et pro momentanea concupiscentia tam severam correctionem. Attendat, inquam, et miretur omnis mundus Etthonis, spontanee excæcati tam perfectam justitiam, oculosque recondentis tam sagacem prudentiam, Apostolos requirentis mirabilem constantiam, et oculos resumentis spem atque temperantiam. Absurdum est itaque præsulatus honore eum negare sublimatum, quem et hic legimus Episcopum et in gestis ejus sacerdotem novimus appellari ; cum in sacra pagina nomen sacerdotii, non nisi solis Pontificibus soleat assignari.

C

uti hic observatur :

6 *Male credulus sit, ut arbitror, qui mox sine idoneo teste aut vade admittat tamquam vera, quæ narrantur lectione* 6, 7, *et* 8. *Enimvero prudenter ea omissa sunt in alio Ms., quod habemus, cetera cum jam prolato conveniente. Fides itaque sit penes Auctorem, qui ut supra dicitur, horum* continentiam *asserit se legisse ; adjungens deinde quidnam* in alio brevi legerit. *Id si verum est ; utinam id legerit in documento fide digno, et non apocrypho ! Displicet præterea clausula, qua probat* S. Ettonem *fuisse Episcopum, quia* in gestis ejus sacerdotem novisse *se dicit* appellatum. *Lectiones aliæ, in promptu sunt ex Ms. Breviario monasterii Lætiensis. Verum cum illæ non contineant nisi fragmentum vitæ, quam hic damus, parco eas transcribere. Aliud præterea Ms. habemus ejusdem farinæ; circa quod nihil vetat novare observationem, Lectioni 8 subnexam :* Hæ suprascriptæ Lectiones leguntur in die natalis ipsius Sancti ; quatuor in primo Nocturno ; reliquiæ quatuor in secundo. Per Octavam ipsius nullæ leguntur Lectiones, sed fit tantum commemoratio de eo in fine Laudum ac Vesperarum per Antiphonam aliquam et Collectam. *Unde colligas, non fuisse unam eamdemque ubique locorum Officii canonici in honorem S. Confessoris nostri recitandi rationem.*

D

7 *In manibus versantur Lectiones, de quibus in earum ecgrapho adscribitur, quod sint* Lectiones 8 Octavæ solennitatis S. Patris Ettonis, quæ nusquam reperiri *dicuntur* in antiquis Breviariis ; *nonnullis autumantibus*, Abbatem Blosium easdem composuisse et immiscuisse aliqua miracula, meritis Sancti patrata, in 5 et 6 Lectione. *Et recte ibidem observatur*, videri aliquibus absurdum, id quod legitur in 6 Lectione, quod propter equum concupitum eruerit sibi oculos, et cæcus Romam ierit, conclusis oculis in vasculo, et quod postmodum naturalibus orbibus reposuerit incorruptos, et viderit ; *de quibus nos modo. Quare, rescissis iis ; quæ agunt de prætenso hoc miraculo, subjicio reliqua :* Lectio i. Justum et dignum est, Fratre charissimi, ut congratulemur sanctissimo Patri nostro Ettoni, quem Dominus eductum ex hoc exilio, honorificavit æternæ beatitudinis præmio. Nimirum gloriose modo fulget in cœlis, qui Christum ardentissime dilexit in terris. Pervenit feliciter ad beatum locum permanentis jocunditatis, cujus amœnitati et suavitati, omne, quod oculus vidit, vel auris audivit, vel in cor hominis ascendit, comparari non potest. Deus occulta pulchritudinis suæ ei jam manifestans, incomprehensibili consolatione eum lætificat, torrenteque divinæ voluptatis inebriat ; pium ejus laborem merces subsecuta est.

quæ notatione aliarum Lectionum,

E

8 *Subditur ibidem* Lectio ii. Ipse pro Dei amore Hyberniam, in qua natus fuerat, relinquens, egressus de terra et cognatione sua, ut peregrinus veniret Romam ad visitandum limina beatissimorum Apostolorum ; et sancta peregrinatione peracta, habitaret in hac Galliarum regione, quam monstraverat illi Dominus ; reliquit honores, contempsit mundum, et omnia transitoria arbitratus est ut stercora, ut Christum lucrifaceret. Verbo vitæ seminando et sanctæ charitatis opera solicite perficiendo, æternum Regem sibi promereri summa diligentia studuit. O beatum Virum ! qui pro Dei honore animarumque salute fatigari, dulce habebat.

F

quas hic damus, referuntur.

Lectio iii. Beati gressus ejus et speciosi pedes evangelizantis pacem, annunciantis bona ! qui toties pro pietate et sincera erga proximum dilectione lassati fuerunt. Beatæ manus ejus ! quæ humilibus operibus exerceri semper amaverunt ; quæ Dominici corporis hostiam salutarem in odorem suavitatis Deo toties obtulerunt ; quæ sine ira et disceptatione in oratione toties in cœlum levatæ sunt ; quæ indigentibus et infirmis tam multiplicia beneficia benignissime præstiterunt. Beata labia ejus ! quæ custodiebant scientiam.

Beata

A Beata lingua ejus! quæ judicium et misericordiam loquens, tam multipliciter et opportune vulneribus animarum mederi solebat. Beati oculi ipsius! qui sanctissimis fletibus Deum et peccatoribus placabilem, et sibi familiarem ac suavem reddere consueverant.

Lectio iv. Cordis puritatem a prima ætate studiosissime sectatus est. Proposuit apud se iter immaculatum tenere, præcavens sancta animi vigilantia, ne vel mundo vel diabolo se subjiceret. Viriliter egit, et Deum mente gerens, mundum ac diabolum superavit. Ipse per arduum vitæ tenorem, per secularium curarum abjectionem, per spiritualium exercitiorum assiduitatem, oculos cordis seculo mundavit, ut eos ad veram et æternam lucem aperire posset. Vivifico splendori, se menti ejus offerenti, occurrere non neglexit. Abstraxit cor suum a rerum visibilium et suipsius amore inordinato, non cessans inhiare creatori suo: unde et suffultus vigore contemplationis, impletus est lumine deifico. Quietem et humilitatem eligens, etiam Angelis (quantum fragilitas humana patiebatur) conformare se studuit in præ-
B senti exilio. Pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, requievit super eum; et ipse delectatus est in multitudine suavitatis ejus, Sabbatum Domini delicatum agens in corde suo.

Lectio v. Sed cum nos ad conversationis ejus excellentiam digne exponendam, nullo modo sufficiamus, melius esse judicavimus, ut silendo eam humiliter veneremur, quam balbutiendo, de ea plura dicamus. Quamvis, si meritorum ejus sublimitatem lingua taceat, eam miracula, ab illo per gratiam Dei edita, nequaquam permittent esse occulta: nam quod cuidam Jovino manum in momento sanam reddidit, quæ ob temeritatem in se patratam inaudito modo præpedita erat, et intolerabili dolore cruciabatur; quid nisi singularem ejus sanctitatem loquitur? Rursum, quod quemdam bonum pastorem, qui a nativitate mutus fuerat, in agro dormientem reperiens, et baculo suo leniter excitans, ad loquendi facultatem revocavit; quid nisi vitæ ejus perfectionem demonstrat?

Omittitur lectio sexta, tamquam fabulosa.

9 *Prætermissa Lectione sexta ob rationes supra allegatas, transilio ad alias.* Lectio vii: Quamdiu fuit in hoc seculo, vitam sanctam et Deo placen-
C tem egit, quam etiam sancta et pretiosa in conspectu Domini morte consummavit: nam ubi jam ex revelatione divina cognovisset obitum suum esse proximum, gaudens et exultans in spiritu, gratias egit benignissimo Deo, quo auxiliante, bonum certamen certaverat, fidem servaverat; unde et finitis laboribus coronam justitiæ, de ipsius Domini confidens pietate, exspectabat. Munivit diligenter exitum suum divinis Sacramentis, et sacram Eucharistiam summa devotione suscepit; sicque adstantibus et psallentibus discipulis, soluto carnis ergastulo, inter orationes exspirans, felicissime migravit ad Dominum; cujus sacrum corpus cum ingenti luctu et piissimis lacrymis ab eisdem discipulis ac aliis fidelibus terræ commendatum, exspectat in pace diem resurrectionis novissimum, perpetua tunc immortalitate vestiendum.

Lectio viii. Ecce, Fratres charissimi, habemus beatissimum Patrem nostrum Ettonem nobis propositum, tamquam ductorem quem sequamur, et velut doctorem, quem audiamus. Ipse nobis est protector et susceptor fidelissimus, ad quem securi confugiamus, et cui nos ac nostra fiducialiter commendemus. Aperiamus ergo ad tantæ sanctitatis jubar oculos, tamquam pii lucis filii, et ejus exemplis instructi, in proposito vitæ spiritualis proficiamus. Postulemus devote auxilium illius inter multiplicia hujus vitæ discrimina, ut post resolutionem corporis nostri, sanctis ejus intercessionibus ac meritis perveniamus et nos ad Dominum Deum nostrum; qui vivit et regnat benedictus per omnia secula seculorum. Amen. *Proxime huc spectat Officium Sancti proprium, de quo paragrapho subsequente.*

AUCTORE J. P.

§ II. Officium proprium; Sancti invocatio; confraternitas.

Officium proprium ubi recitari solitum, et a quo huc missum.

Q*uantopere* S. Ettonis *cultus fuerit cordi incolis locorum, in quibus vel hominem exuit, vel inter homines vixit, intelligi datur ex apographo Officium, magnam partem metricum, complexo*, recitari et decantari solitum in ecclesia pagi, dicti Buyn-Villare, quod est in Artesia, medio fere inter Bapalmas et Atrebatum itinere. *Officium* E *prædictum, sicut et plura alia instrumenta, de quibus illico*, ex diversis, *ut apponitur* scriptis olim *a se* collecta *misit ad P. Bollandum R. D. Luytens, mense Novembri anno* 1637, *tum temporis Lætiensis supprior et magister Juniorum, et postmodum laudati monasterii Abbas longe dignissimus, eodem anno, mense Decembri Antonio de Winghe suffectus, ut dicitur in annotationibus de calcem vitæ V. Ludovici Blosii, littera* a; *cui Antonio, ejusdemque religiosissimo Cœtui quantum debeamus, palam professus est jam pridem prædictus Bollandus in Præfatione ad Acta Sanctorum, tomo* 1 *Januarii præfixa, et laudato Abbati dedicata; et Rosweydus antea ostenderat, quantæ venerationi sibi esset Antonius de Winghe in proœmio secundæ editionis ad Vitas Patrum. Ne longius abeam a proposito, Officium, de quo hic agimus, ita habet:*

Antiphonæ, etc., ad 1 Vesperas,

11 *Ad Vesperas super psalmos Antiphonæ. Antiphona* 1: Ave pie pater Etho, ave sancte sacerdos, ave dulcis consolator mœrentium, ora patrem pro filiis; roga Regem pro devotis tibi famulis. *Antiphona* 2. Justum deduxit Dominus per vias rectas, et ostendit illi regnum Dei, et dedit illi scientiam Sanctorum, honestavit illum in laboribus et F complevit labores illius. *Antiphona* 3. Iste est, qui ante Deum magnas virtutes operatus est, et omnis terra doctrina ejus repleta est, ipse intercedat pro peccatis omnium populorum *Antiph.* 4. Iste cognovit justitiam et vidit mirabilia magna, et exoravit Altissimum et inventus est in numero sanctorum. *Antiph.* 5. S. Etho, tu dulcedo pauperum; tu pius consolator miserorum; ora pro nobis. *Capitulum.* Justus cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum, et in conspectu Altissimi deprecabitur; aperiet os suum in oratione et pro delictis suis deprecabitur, et ipse tamquam imbres mittet eloquia sapientiæ suæ, et in oratione confitebitur Domino. Deo gratias. *Responsorium.* S. Etho, Christi confessor, audi rogantes servulos, et impetratam nobis cœlitus tu defer indulgentiam. *Versus.* O S. Etho, sidus aureum Domini gratia, servorum gemitus solita suscipe clementia. Et impetratam. Gloria Patri, *etc.* Et impetratam.

Hymnus;

12 *Hymnus.* Præsulis eximii meritis emicat ecce dies celebris, Qua Deus, orbis ab illecebris hunc removens, sociat Superis. Etho decus specimenque Patrum, terrea calcat, aman-

AUCTORE J. P.

do Jesum, Moribus exsuperat vitium, dum puer est, agit ipse virum. Traditur ergo sacris studiis, scire Deum satis esse piis, Prædicat ore fideque magis, aut quibus est caro nexa dolis. Etho flagrans in amore Dei, barbara regna, thronumque Petri Pauper adit, sed in arce spei fixus, amat probra cuncta pati. Limina sacra Petri subiens, stratus humi rogat ora gemens, Ac prece castra Dei feriens, audit acroama polo veniens. Gallia pangat, ait, Domino, teque patrem foveat gremio; Corbrioli locus ipse tuo clareat Etho patrocinio. Doxa Deo sit et imperium, cui jubilant simul astra, solum, Quique perenne poli solium det famulis Patris ob meritum. Amen. *Antiphona ad* Magnificat. Ad te Christe, fili Dei, ad te clamant omnes rei, ut in hoc vitæ stadio fessos idem paracletus refoveat divinitus, Etho, cujus imperio cœlestem sumpsit vitam, mentem jacentem visitet, consuscitet sopitam. O quam felix Dei donum, quod perenne confert bonum! *Collecta*. Deus, qui animæ famuli tui Ethonis, Confessoris atque Pontificis æternæ beatitudinis præmia contulisti; concede propitius, ut qui

B

peccatorum nostrorum pondere premimur, ejus apud te precibus sublevemur. Per Dominum, *etc.* Benedicamus Domino. *Ad Completorium, ut in psalterio, vel ut in die dedicationis ecclesiæ, ut infra, ratione Octavarum Ecclesiæ Atrebatensis.*

Ad Matutinum Invitatorium metricum sic sonat:

Invitatorium metricum Responsoria, etc. ad Matutinum.

Etho Deum laudet, per quem super æthera gaudet;
Nos igitur psalmis illi jubilemus et hymnis.

Venite exultemus.

Sequuntur Antiphonæ in 1 Nocturno.

Germine fœta sacro lætetur Hybernia, fructu
Quod tam multiplici regna superna replet.
Hæc septem radiis tenebras illuminat orbis,
Sideribusque novis latius emicuit.
Septem namque viros, meritorum lumine claros
Edidit, et claris condecoravit avis.

Vers. Amavit eum Dominus et ornavit eum.
Resp. Stola gloriæ induit eum.

Lectiones tum hic, tum alibi supprimo: quia sunt fragmentum vitæ.

Resp. I. Ad laudem Domini produxit Hybernia septem

C

Fratres, insignes cœli quos gloria fecit.
Vers. Par spes, par animus erat illis, et Deus unus. Insignes.

Sequitur 2 lectio; et post hanc Resp. 2.

Hos decoravit honor mundi, fulgens et origo,
Sed magis ingenuos dedit actio mensque beata.
Vers. Dignos laude viros, tibi, sacrum Flamen, alumnos Dedit actio.

Sequitur Lectio 3, et post hanc Resp. 3.

Horum de numero venerandus claruit Etho,
Cum pia progenies mores sacravit heriles.
Vers. Unctio sancta Dei, quæ doctrix affuit illi Mores sacravit. Gloria Patri. Mores.

In 2 Nocturno Antiphonæ sic sonant :

Voti concordes effecit gratia Fratres,
Quos spes atque fides fecerat esse pares.
Hi natale solum liquerunt, æquora, Christo
Remige sulcantes, extera regna petunt.
Fluctibus emensis nebulosi post juga montis
Sacra Petri subeunt cum prece, cum lacrymis.

Vers. Justum deduxit Dominus per vias rectas.
Resp. Et ostendit illi regnum Dei.

Sequitur Lectio 4.

Resp. Traditus Etho sacris animo vigili documentis,

D

Prædicat esse pium, super omnia quærere Christum.
Vers. Mundum cum flore, divino sprevit amore. Prædicat.

Lectio 5; et post hanc:

Resp. Etho domum, patriam, mundum cum flore relinquens,
Verna bonus, Domini gremio meruit refoveri.
Terrea cuncta terens, cœloque potenter inhærens. Verna.

Sequitur Lectio 6, et deinde :

Resp. Plenus amore pio mare transiit, ac duce Christo,
Solvit Apostolicis Romæ sua vota trophæis.
Solvit. Gloria Patri. Solvit.

In 3 Nocturno Antiphonæ :

Cœlitus implorant, quibus hæc mortalia condant
Membra sub hospitiis, ossa quibus tumulis.
Christus servorum miserens, ubi quisquis eorum
Jus caperet sedis, innuit a superis.
Sedit ab his unus Etho, qua fonte refusus
Manat Corbriolus, cœlitus exhibitus.

Vers. Justus ut palma florebit. E
Resp. Sicut cedrus Libani multiplicabitur.

Sequitur lectio 7, et mox :

Resp. Etho sacris precibus lacrymisque peramplius instans
Mente polum penetrat, dignis affatibus adstans.
Vers. Extera transgressus, ad spiritualia raptus
Mente polum. *Lectio 8.*

Resp. Summus apex celsi solii moderator et arvi
Orantem famulum recreavit acroamate tali.
Vers. Gallia lætetur, et te pastore regatur.
Orantem famulum. *Lectio 9.*

Resp. Etho divinæ per secla ferax medicinæ
Clade piat populum, fugat impia, gentis asylum
Subvenit afflictis, miseris solatia præstat.
Clade. Te Deum laudamus.

Vers. Os justi meditabitur sapientiam.
Resp. Et lingua ejus loquetur judicium.

ad Laudes

Ad Laudes Antiphonæ :

Felix Confessor, trinæ Deitatis amator,
Audit de cœlis semel et bis oroma * salutis. (* acroama.)
Mansio signatur primum, post tumba jubetur
Quæri, cumque dies vitæ postrema vocatur,
Posthuma facta Patris, dando suffragia multis,
Lucis eum sedem testantur habere perennem. F
Vota sacerdotis acceptans, carcere vinclis
Ereptum recreat, spondensque salubria firmat.
Æger abit sanus, mœrens solamen adeptus,
Nullus inexpertus opis est, Pater omnibus aptus.

Capitulum. Collaudabunt multi sapientiam justi, et usque in seculum non delebitur; non recedet memoria ejus, et nomen ejus requiretur a generatione in generationem. Deo Gratias. *Hymnus.* Præsulis eximii, *ut supra. Vers.* Justus germinabit sicut flos. *Resp.* Et florebit in æternum ante Dominum. *Antiphona ad* Benedictus. Exultemus hodie simul, et cantemus, Patris nostri gloriæ pia vota demus, qui de mundi voragine feliciter sublevatus, gaudet cœli lumine divinitus illustratus, nullam timens jacturam. Pro nobis Deo supplica, sancte Pater, et vendica lætitiam futuram. O quam felix Dei donum, quod perenne confert bonum! *Canticum* Benedictus. *Oratio ut supra.*

et ad 2 vesperas;

Ad 2 Vesperas antiphonæ de laudibus super psalmos feriales. Capitulum. Dedit Dominus confessionem S. Ethoni, et excelso in verbo gloriæ; de omni corde suo laudavit Dominum, et dilexit

Deum

A Deum, qui fecit illum. Deo gratias. *Hymnus:* Præsulis, *ut supra. Ad* Magnificat *Antiphona.* O Jesu Christi bonitas, o gratia! dirige nostras semitas ad præmia, quæ servas Fidelibus ob meritum virtutis; da tuis supplicibus Ethonem refugium ad gaudium salutis. O quam felix Dei donum, quod perenne confert bonum! *Oratio ut supra.*

Missa.

13 *Huc spectat, quod* in Missis particularibus Ordinis S. Benedicti et ecclesiæ S. Lamberti Lætiensis ex Missali Ms., impressis Montibus anno 1640, XVII Maii in festo commemorationis S, Ettonis Ep. et Conf. *dicatur Missa* Protexisti. *Epistola:* Dilectus Deo et hominibus. *Evangelium:* Homo quidam peregre, *ut notatum reliquit Papebrochius, addens præterea, quod* X Julii in die natali ejusdem *dicatur Missa* Statuit. *Utrobique oratio:* Majestati tuæ nos, quæsumus Domine, B. Ettonis Confessoris tui atque Pontificis intercessio sancta conciliet, ut a vitiis et impedimentis hujus seculi absoluti, te solum vere diligamus, et libero corde ad æterna festinemus.

Pro quorum malorum sospitate invocari soleat S. Etto.

14 *Idem Ms. a laudato Domino Abbate huc missum, docet, in quorum morborum aut necessitatum* B *remedium soleat hic Sanctus invocari, materiam hanc explanans verbis sequentibus:* Sicut plerique Sanctorum in cœlo regnantium particularem habent ex divini dispensatione decreti gratiam, meritis suis et intercessione juvandi in hoc exilii carcere degentes, atque e variis morborum molestiis relevandi (si tamen debita cum invocatione ex toto corde eorum patrocinia requirantur) ita noster hic Sanctus obtinuit a liberali dispensatore Deo virtutem prolongandi iis vitam (si tamen expediat) qui in extremis agunt. Solet etiam ad eum peregrinatio institui a Fidelibus ad dictum Prioratus locum pro conservatione ac sospitate boum, vaccarum et animalium caballini generis, ac ereptione ab iis, quibus interdum detinentur malis ac languoribus. *Id quod videre est in subjecta tabella; partim ex dictis intelligenda, partim ex dicendis in vita a num. 12, ubi narratur Sanctus bubulco, muto a nativitate, loquelæ usum dedisse percussione baculi sui; quod miraculum hic expressum cernis:*

S. ETTO HYBERNVS EPISCOPVS.

De ejus confraternitate.

15 Istud etiam, *inquit laudatum Ms.*, maxime D prodit cultum et venerationem eximiam fidelium erga dictum Sanctum, quod in parochiali ecclesia loci Doni-Petri, erecta sit confraternitas sub patrocinio nominis illius, cui multi inscribunt nomina sua, estque de ejus institutione, ut primo in illam ingressu 12 stuferi in oblationem erogentur; ac demum quotannis tres semisses pro augustissima unius Missæ hebdomadatim celebrandæ actione. *Quo anno dicta confraternitas fuerit erecta, ibidem non lego. Constat Confraternitatem aliam in pago Bienvillers, Illustrissimo Atrebatensi subjecto, nondum erectam fuisse die* XVI *Junii anno* 1630, *quamvis tum temporis ordinatum esset ab eodem Illustrissimo Atrebatensi, ut erigeretur, sicut fidem facit in suis litteris Guilielmus Wallet, pastor dicti pagi Bienvillers; causam dilationis esse scribens*, magnam divisionem, quæ est inter parochianos, (duæ enim existunt ecclesiæ *in eodem pago*) qualibet parte contendente, suam esse ecclesiam parochialem. *Atque ex his manifestum est, non vulgarem* S. Ettoni *in partibus Hannoniæ impendi venerationem; quæ præterea solidissime probatur ex iis, quæ mox ad idem propositum prosequemur.* E

§ III. Festivitas annua; tumba; miracula; locus, ubi quievit olim corpus, Abbatiæ Lætiensi subjectus, ac possessionibus ditatus; corpus inde absportari vetitum.

Annua Sancti veneratio, solenni supplicatione frequentata

Idem, *quod supra, Ms.* præterea quotannis, *inquit*, redeunte solenni die Ascensionis Dominicæ, celebratur dedicatio capellæ Prioratus, Missarumque solenniis peractis, fit celebris processio, ad quam tam ex Belgii nostri, quam vicinarum provinciarum propinquis et remotis locis congregatur ingens populorum agmen, votorum Sancto persolvendorum gratia. Decima autem Julii, qua ejus natalis recurrit, incolis loci admodum celebris habetur. Ab omni servili opere abstinent, tantusque tamque extensus est processionis circuitus (sub qua lipsanotheca quadriga transvehitur, plurimorumque comitatus equitum subsequitur) ut facile trium leucarum spatio F producatur. Officium natalis in parœcia loci idem prorsus est cum eo, quod canitur in monasterio Lætiensi, omnesque Octavæ dies celebres inibi habentur.

in tumba antiqua sculptus exhibetur tamquam Episcopus; miracula scripto non consignata,

17 *Tum nullo verborum interjectu ita disseritur ibidem de sancti Confessoris tumba:* Quomodo autem et quando corpus e terra elevatum fuerit, non est litteris proditum. Hoc tamen silentio non est prætereundum, quod in navi ecclesiæ parochialis Doni-Petri, videre sit e regione summi altaris antiquam tumbam lapideam, erectam in memoriam ejus, super qua visitur jacens sculptus in candido lapide picto, forma pontificali cum mitra et pedo. *Et de miraculis quidem sequuntur hæc pauca:* Quod spectat ad signorum et miraculorum virtutem; non dubitamus hactenus in illis efficiendis eum mirabiliter excelluisse utrobique locorum (intelligo tam Lætiis, quam in capella Prioratus) ac etiamnum in iis continuandis mirabilem esse; quod satis patet ex frequentibus invocationibus ac etiam crebris peregrinationibus fidelium, quibus illum venerantur et ad sua devo-

cant

AUCTORE J. P.

cant auxilia. Verum hactenus in neutro fuit loco consuetudo, ea in scripta redigendi.

Diploma, datum a Nicolao Ep. Cameracensi, tria potissimum capita complexum, hic exhibetur;

18 *Nicolaus, episcopus Cameracensis, numero apud Sammarthanos inter istos Præsules* XLII, *diploma edidit in favorem loci, ubi corpus Sancti nostri olim requievit, tria potissimum capita complexum, nimirum: donationes, a loci illius Domino abbatiæ Lætiensi factas; tum locum ipsum, Donum-Petri, vulgo* Don-Pierre, *prædictæ abbatiæ subjectum, cum privilegio ibidem constituendi monachos tot, quot ex assignatis ibidem donationibus sustentari poterunt; denique prohibitionem severam, qua interdicitur, ne quis Sancti corpus alio transferre præsumat. Habeto ipsum diploma, in quo singula tute videas expressa:* In nomine Domini. Ego Nicolaus, Dei gratia Cameracensis Episcopus, generationi huic, et ei, quæ ventura est in perpetuum. Quia ea, quæ legitime et ordine canonico ab Episcopis et Principibus, et ceteris Christi fidelibus, ecclesiis contraduntur, tempore, interveniente longævitate, frequenter a memoria elabuntur, ea, quæ a nobis pie et canonice acta sunt, scripto notare et posterorum memoriæ com-
B mendare, utile duximus. Sciant igitur tam præsentes, quam futuri, quod Willelmus de Dono-Petri ob salutem animæ suæ et prædecessorum et successorum suorum altare de Fissau cum appenditio suo, Dono-Petri, cum omnibus, quæ posidebat, tam in allodiis, quam in manibus firmis et allodio de Florbech in servis et ancillis, in terris censualibus, in campis, pratis, nemoribus, aquis et omnibus usibus, ad ipsum et ecclesiam B. Ettonis jure pertinentibus; duo etiam altaria Scarbes et Florsies, cum omnibus ad eam pertinentibus in nostras manus libere et absolute ad opus ecclesiæ de Leties resignavit.

videlicet: donationes ecclesiæ Lætiensi factas, locum Doni-Petri eidem subjectum, corpus S. Ettonis auferri vetitum.

19 Nos vero ob nostram nostrorumque salutem et remedium animarum, hæc omnia supradicta libere et absolute ecclesiæ de Leties (salvo synodali et Episcopi, ministrorumque ejus jure) tradidimus, eo tamen tenore, et conventione, ut ecclesia de Lætiis in ecclesia de Dono-Petri monachos tot, quibus supradicta ad victum et vestitum sufficere queant, collocabit. Dominus vero Abbas ipsum locum ad honorem Dei et corporis sacri, ibidem requiescentis in acquisitis et acquirendis honorare et manu tenere, servitiumque
C ibidem ordinare debebit. Quoscumque apponere vel deponere voluerit, in ejus voluntate et dispositione erit. Illud etiam non credimus prætermittendum, quod sacrum S. Ettonis corpus nullus abbatum, nullus monachorum, nulla omnino persona a loco suo, ut alibi translatum remaneat, removere debebit. Quod si totius hujus conditionis pactio minus caute vel negligenter ab ecclesia de Lætiis vel Abbate observata fuerit, qualiter corrigi debeat, in Domni Episcopi et ecclesiæ Cameracensis consilio permanebit. Ut autem hæc rata et inconvulsa perpetuo perseverent, præsentem paginam conscribi, et sigilli nostri impressione muniri fecimus, data conservatoribus benedictione et pace, in violatores sententiam excommunicationis promulgamus. Acta sunt hæc publice in conspectu ecclesiæ nostræ anno Domini MCLXII, Episcopatus nostri XXVI. S. Theodorici Præpositi et Archidiaconi, S. Joannis Alardi, S. Eurardi Archidiaconi, S. Hugonis Decani, S. Gualteri Cantoris, S. Joannis Gualteri Sacerdotum, S. Bartholomæi Gualteri Levitarum, S. Roberti, Anselmi sublevitarum.

20 *Huic diplomati subnectit pluries memoratum Ms.,* hic obiter declarandum, quid de prædicto Guilielmo de Dono-Petri liber obituum domus nostræ Lætiensis; ubi sic legi, *ibidem perhibetur:* Pridie Nonas Octobris piæ memoriæ Guilielmus sancte obiit; cujus beneficium est ecclesia de Dono-Petri, corpus B. Ettonis, altare de Ficiaco, altare Sclarbis, de Floresies, allodium de Florbec, totaque villa cum appendiciis suis, cum classico et XII pauperibus. In cujus anniversario Prior de Dono-Petri Conventui XX solidos procuravit. *Chronicon Lætiense sic breviter in eodem Ms.:* Guilielmus de Dono-Petri dedit Lætiensi cœnobio ecclesiam Doni-Petri, corpusque B. Ettonis, simul conferens multas possessiones. Scribitur hic Guilielmus fuisse monachus et acolythus. Obiit Octobris die, VI anno MCLX. *Porro ad pleniorem notitiam istius Guilielmi, apponuntur in Ms. ea, quæ Ludovicus Blosius ad prædictum locum in Chronicis Lætiensibus observavit. Quæ cum contineant seriem genealogicam, aliquos e familia Dono-Petri descendentes complexam, tacitus prætereo, tamquam a nostro instituto aliena.*

D *Donator ecclesiæ de Dono-Petri factus monachus Lætiensis.*

Recensentur instrumenta authentica donationum, E

21 *Pergit Ms. ad munificas donationes, immunitates ac privilegia, quibus ecclesia Doni-Petri cumulatissime ornata fuit.* Neque vero solum Wilhelmus de Dono-Petri ecclesiam B. Etthonis largiflua patrimonii sui donatione locupletavit, sed et aliæ devotæ personæ hanc eamdem ecclesiam studuerunt dotare et augere temporalibus bonis ad animarum suarum salutem; inter quas elucet etiam Juinus de Dono-Petri, prout patet ex binis litteris confirmationis Petri Electi Cameracensis, *quarum priores in hunc modum se habent:* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Petrus Dei gratia Cameracensis Electus, tam præsentibus, quam futuris in perpetuum. Diligenter sibi cavit in inventione litterarum humana industria: nam per earum monumenta, quæcumque in præsentia secularium seu ecclesiasticorum Judicum facta vel recognita sunt, posteritatis memoriæ retinenda traduntur. Ea propter tam præsentes quam posteros scire volumus, quoniam Juinus de Dono-Petri pro salute animæ suæ et Prædecessorum suorum, quidquid in eadem villa omnimodis possidebat cum cespite et ramo in ecclesia S. Etthonis, cujus personatus est ecclesiæ Lætiensis, solemniter super altare posuit, et coram omnibus parochianis in eleemosynam eidem ecclesiæ donavit et concessit, uxore sua et filiis præsentibus F
et ratum habentibus. Ea tamen in hac donatione interposita est conditio, quod prædicti Juinus et uxor ejus et filii in vita sua ejus possessionis usum fructum perciperent, ecclesia retinente rei dominium et proprietatem.

22 Testes: Helgotus Abbas Lætiensis, Wilelmus clericus de Dono-Petri, Gonterus clericus, Bernardus et Ingobrannus presbyteri, Symon et Emelinus milites; duo villici Joannes de Condet, Joannes de Lessuel. Postmodum autem in obitum filii sui Philippi sæpe dictus Juinus, et filii ejus, quod prius fecerant, secundo recognoverunt, Emelino fratre ejusdem Philippi præsente et concedente, qui priori non interfuerant donationi. Quidquid etiam citra Haiam Avesnensem aut in vicinia Doni-Petri possidebant cum cespite et ramo, super altare S. Lamberti Lætiensis, nomine eleemosynæ, Deo et ecclesiæ obtulerunt. Testes: Arnulphus villicus Avesnensis, Symon et Willelmus juvenis, totusque Conventus Lætiensis. Tertio autem Robertus filius Juini, astante patre suo jam monacho Lætiensi in præsentia nostra apud Lætias, quod bino firmaverat concessu, tertio complevit his sub testibus: Willelmo

de

A de Dono-Petri, Rogero de Vaurin, Ægidio de Contricort, Magistro Gerardo et aliis plurimis. Ut igitur hæc donatio firma permaneat, eam confirmamus et sigillo nostro corroboramus. Actum anno Domini MCLXXII.

ecclesiæ de Dono-Petri concessarum,

23 *Posteriores litteræ Petri Electi Cameracensis de eadem donatione Juini de Dono-Petri, facta ecclesiæ sancti Ettonis, et de recognitione filiorum Juini his verbis concinnatæ fuerunt :* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen. Ego Petrus Dei gratia Cameracensis Electus, universis ecclesiæ filiis, tam præsentibus, quam futuris in perpetuum. Non parum quibuslibet in negotiis emolumenti confertur, dum id, quod amicitiæ opera et impensis collectum et adunatum fuerit, matris concordiæ studio et tranquillitate conservatur. Ideo ecclesiasticis in pactionibus ne discordiæ tenebris obscurentur, quæ luce claritatis gaudere debent, omnimodis est elaborandum. Agamus igitur, quod posterorum illuminationi, ignorantiæ discussis involucris, proficiat, cui quodlibet sinistræ partis occurrere metuat. Notum tam præsentibus, quam B eorum posteris, fieri volumus, Juinum de Dono-Petri ad animæ suæ salutem sibi vigilanter prospexisse, et quidquid in parochia villæ prædictæ omnimode possidebat cum cespite et ramo, solenniter in ecclesiæ S. Etthonis, ad ecclesiam Lætiensem pertinentis, annuente uxore sua et filiis, in conspectu totius ecclesiæ, post suum et filiorum suorum decessum et Uxoris suæ, Deo obtulisse, usufructuario, dum adviverent, sibi eisque reservato.

in præsentia testium.

24 Huic donationi testes adfuerunt : Domnus Abbas Helgotus, Guillelmus clericus de Dono-Petri, Gonterus clericus, Bernardus et Ingolerandus presbyteri, Symon et Emelinus milites, duo villici Joannes de Cuyndet, Joannes de Lessuel. Postmodum autem in obitu filii sui Philippi, quod prius fecerant, secunda recognitione allegaverunt, et Emmelinus frater ipsius Philippi, qui priori donationi abfuerat, huic secundæ interfuit, et quidquid citra Haiam Avesnensem, aut in vicinia villæ, quæ Donum-Petri vocatur, aut Fisciaci omnimodis possidebant cum cespite et ramo super altare S. Lamberti in ecclesia Lætiensi, Deo obtulerunt. Hujus donationis testes sunt : Ar- C nulphus villicus Avesnensis, Symon Guillelmus juvenis, atque omnis conventus Lætiensis. Tertio autem Robertus, filius ipsius Juini, astante patre suo, jam monacho Lætiensi, in præsentia Domni Petri, Cameracensis Electi, apud Lætias, quod bino firmaverat concessu, tertio complevit. Hujus concessionis testes sunt: Willelmus de Dono-Petri ; Rogerus Wauurin, Gilio de Gondricort, Magister Gerardus, et alii quam plurimi. Actum anno incarnati Verbi MCLXXII.

Alia donatio;

25 *Theodoricus quidam, Dominus de Wallecuria suum quoque affectum erga ecclesiam Doni-Petri sæpe dictam, testatum esse voluit annua solutione ; de qua exstat instrumentum sequens :* Universis, præsens scriptum inspecturis, Theodoricus, Dominus de Wallecuria, veritatem agnoscere. Noveritis, quod nos divina inspirante gratia ecclesiæ B. Etthonis de Dompierre, ut ipsius apud Christum adjuvemur meritis, duodecim Na- nummos. murcenses * in die beati Andreæ Apostoli de redditu meo eidem ecclesiæ vel nuntiis suis apud Wallecuriam persolvendos in perpetuum contulimus. Ut autem hoc ratum et inviolatum permaneat, præsens scriptum sigilli mei munimine dictæ ecclesiæ tradidi. Actum anno Domini MCCXXXIV.

AUCTORE J. P. privilegia et immunitates.

26 *Quod vero privilegia et immunitates loci in Prioratu Doni-Petri quondam extiterint, colligi videtur vel ex solo rescripto Illustrissimi Cameracensis, Guidonis de Laon, hac verborum forma exarato:* G. *(id est* Guiardus de Lauduno, *alias* Guido, *uti est apud Sammarthanos)* Dei gratia Cameracensis Episcopus, omnibus, præsentes litteras visuris, salutem in Domino. Cum ad prioratum S. Etthonis de Dono-Petri, quæ est domus ecclesiæ Lætiensis, nostram visitantes diœcesim, divertissemus, ibidemque, nostris urgentibus negotiis, pernoctassemus ; notum esse volumus universis, quod pro aliquo jure nostro vice illa non divertimus ibidem, nec quod per hoc nobis vel dictæ domui præjudicium generetur. Datum anno Domini MCCXLII. Feria V ante Dominicam, quæ cantatur : Esto mihi. *Observat horum documentorum collector, laudatum Antistitem operam non segnem* attulisse cum aliis quibusdam ad institutionem festi Venerabilis Sacramenti, revelatam S. Corneliæ, dictæ de monte de Corvillon ; atque etiam corpus S. Gaugerici in ea, qua nunc requiescit, capsa collocasse anno MCCXLV; *quem Sammarthani ponunt naturæ debitum persolvisse in* E *Affligemiensi cœnobio, Ordinis S. Benedicti in Belgio, anno* MCCXLVII.

§ IV. Corpus Sancti primo Montes Hanoniæ, inde Lætias translatum et honorifice reconditum.

Episcopus Cameracensis

U*traque hæc translatio asseritur in copia scripti, ab illustrissimo Domino Roberto de Croy, Episcopo Cameracensi, super hac re exarati, cujus ecgraphum hic exhibeo, a manuscriptorum collectore aliis rebus, huc pertinentibus, insertum :* Universis et singulis, præsentes litteras inspecturis, visuris, lecturis pariter et audituris, Robertus de Croy, Dei gratia Episcopus et Dux Cameracencis, Princeps sacri imperii, Comes Cameracesii, etc. Judex et executor ad infrascripta, auctoritate Apostolica specialiter commissus et deputatus, salutem in Domino, et nostris hujusmodi imo verius Apostolicis firmiter obedire mandatis. Litteris sanctissimi in Christo Patris ac Domini F nostri, D. Pauli, divina providentia Papæ IV in forma Brevis sub annulo Piscatoris, chordula pergaminea circumdato, expeditas, sanas quidem et integras, non vitiatas, non cancellatas, nec aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspicione carentes, nobis pro parte Reverendi Patris, Domini Ludovici de Blois, moderni Abbatis, et Conventus monasterii Liessiensis, Ordinis S. Benedicti, Cameracensis diœcesis, principalium in eisdem litteris principaliter nominatorum, coram notario et testibus infrascriptis præsentatas, Nos, cum ea, qua decuit, reverentia recepimus hujusmodi sub tenore :

exhibet litteras,

28 A tergo videlicet : Venerabili Fratri, Episcopo Cameracensi ; intus vero in superiori margine : Paulus Papa IV, et deinde post. [Venerabilis Frater, salutem et Apostolicam benedictionem. Exponi nobis nuper fecerunt dilecti filii, Ludovicus de Blois, modernus Abbas et Conventus monasterii Liessiensis, Ordinis S. Benedicti, tuæ diœceseos, quod dictum eorum monasterium habet in capsa lignea reconditum corpus S. Etthonis Confessoris, quod in oratorio seu capella cujusdam dicti monasterii regularis seu ab eo depen-

AUCTORE J. P.

dependentis loci, Prioratus nuncupati, siti in pago seu villa, qui vel quæ Donum-Petri dicitur, etiam tuæ diœcesis, ab uno monacho ejusdem monasterii, de illius pro tempore existentis Abbatis licentia, in dicto loco habitante, custodiri solet, etiam nunc propter bellum, eo quod pagus sive villa hujusmodi in finibus Comitatus Hanoniæ juxta Franciam situs est, ad quamdam ipsius monasterii domum in oppido Montensi, similiter tuæ diœcesis, sitam, prout semper tempore belli transportari consuevit, transportatum existit. Et, sicut eadem expositio subjungebat, ipsi, ut dictum Corpus in majori habeatur veneratione, ipsisque inde major proveniat consolatio spiritualis, cupiunt illud ad locum digniorem, ipsum videlicet eorum monasterium, in quo divina Officia quotidie religiose et devote celebrantur, et disciplina religionis debite et honeste servatur, transferri seu transportari facere; id tamen absque nostra licentia sibi licere dubitant.

a Paulo IV PP. ad se datas,

29 Quare nobis humiliter supplicari fecerunt, quatenus eis dictum Corpus (ut præfertur) transferendi seu transportari faciendi licentiam concedere, aliasque in præmissis opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur, qui religioni deditarum personarum votis, per quæ eorum spirituali consolationi consulitur, quantum cum Deo possumus, libenter annuimus, hujusmodi supplicationibus inclinati, de præmissis certam notitiam non habentes, Fraternitati tuæ per præsentes committimus et mandamus, quatenus, si est ita, eisdem Ludovico Abbati et Conventui, ut dictum corpus de Oratorio seu capella aut domo hujusmodi, ad dictum eorum monasterium reverenter et cum debita pompa sive reverentia transferre seu transportari facere, ac in aliquo ecclesiæ ipsius monasterii condecenti loco reponere et ibidem perpetuo retinere, cujusvis licentia super hoc minime requisita; ita tamen, quod ipsi in oratorio seu capella hujusmodi, aliquod os seu particulam ejusdem corporis, ad consolationem populi dicti sive villæ relinquere seu illuc transmittere teneantur, libere et licite valeant, licentiam auctoritate nostra concedas; contradictores quoslibet per censuras ecclesiasticas et alia opportuna juris remedia, appellatione postposita, compescendo, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii secularis.

quibus indulget corpus S. Ettonis Lætias deferri;

30 Non obstantibus quibusvis Apostolicis, nec non bonæ memoriæ Nicolai, olim Episcopi Cameracensis, ac in provincialibus et synodalibus conciliis editis generalibus vel specialibus constitutionibus et ordinationibus, ipsiusque regularis loci fundatione ac monasterii et Ordinis prædictorum etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque indultis ac litteris Apostolicis etiam monasterio, Ordini et loco prædictis sub quibuscumque tenoribus et formis, ac cum quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis clausulis, irritantibusque et aliis decretis, etiam iteratis vicibus quomodolibet concessis, approbatis et innovatis; etiamsi in illis inter alia caveatur expresse, quod nullus Abbatum, nullus monachorum, nullave alia persona dictum corpus a loco suo, ut alibi translatum remaneat, amovere possit. Quodque si id ab Abbate minus caute et negligenter observetur, qualiter corrigi debeat, in Episcopi pro tempore existentis et ecclesiæ Cameracensis consilio permaneat. Quibus omnibus tenoris illorum ac si de verbo ad verbum, nihil penitus omisso, insererentur præsentibus, pro expressis habentes, quoad præmissa specialiter et expresse derogamus, contrariis quibuscumque, aut si aliquibus communiter vel divisim ab Apostolica sit Sede indultum, quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per litteras Apostolicas, non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Datum Romæ apud S. Marcum sub annulo Piscatoris, die XXII Julii MDLV, pontificatus nostri anno primo. Hieronym. Gadicen. V. Macharanus.]

quarum vigore dictus Episcopus

31 Post quarum quidem litterarum Apostolicarum præsentationem et receptionem, nobis, et per nos (ut præmittitur) factas, fuimus pro parte eorumdem Dominorum Abbatis et Conventus principalium, in eisdem litteris principaliter nominatorum, debita cum instantia requisiti, quatenus ad executionem præinsertarum litterarum Apostolicarum et contentorum in eisdem procedere, eisque corpus S. Etthonis confessoris, reconditum in quadam capsa lignea, quod in oratorio seu capella cujusdam dicti monasterii regularis, seu ab eo dependentis loci, Prioratus nuncupati, siti in pago seu villa, qui vel quæ Donum-Petri dicitur, nostræ Cameracensis diœcesis, ab uno monacho ejusdem monasterii custodiri solet, et quod pro nunc occasione guerrarum proxime præteritarum ad domum dicti monasterii, sitam in oppido Montensi dictæ nostræ diœcesis, prout hactenus consuevit, occurrentibus guerris transportatum reperitur, ad dictum monasterium Liessiense transferendi ac in ecclesia dicti monasterii in aliquo loco condecenti honorifice reponendi, licentiam concedere dignaremur juxta traditam seu directam per eos a Sede Apostolica nobis formam.

commisso suffraganeo suo, aliisque, debita rei informatione,

32 Nos igitur Robertus Episcopus, judex et executor præfatus, attendentes requisitionem hujusmodi fore justam, et rationi consonam, volentesque mandatum Apostolicum, nobis in hac parte directum, reverenter exequi, ut tenemur, quia informationi fiendæ super verificatione contentorum in eisdem litteris ob nostram gravem infirmitatem interesse non valemus, reverendum patrem, Dominum Martinum Cuperum, Episcopum Chalcedonensem, Abbatem de Crispinio, suffraganeum nostrum, ac venerabilem Dominum Magistrum Gabrielem Caillé, Officialem nostrum, qui una cum provido viro, Adriano Loir, notario publico et audientiario nostræ curiæ spiritualis Cameracensis, hujusmodi informationem, nobis postea reportandam, debite facere habeant, viva voce deputandos duximus et deputavimus. Qui quidem Domini Suffraganeus et Officialis, onere deputationis hujusmodi in se suscepto, informationem super contentis in eisdem litteris fecerunt, ac illam nobis reportarunt. Et quia tam ex productione diversorum jurium et munimentorum pro parte eorumdem Dominorum Abbatis et Conventus, coram eisdem Dominis suffraganeo et Officiali facta, quam testium etiam productorum et per eos diligenter auditorum et examinatorum, dictis et depositionibus exposita, deducta et narrata in præinsertis litteris Apostolicis fore vera reperimus; idcirco auctoritate Apostolica, nobis commissa, et qua fungimur in hac parte, præfatis Dominis Abbati et Conventui, ut dictum corpus B. Etthonis Confessoris a dicta domo ad præfatum eorum monasterium Liessiense reverenter et cum debita pompa sive reverentia transferre seu transportari facere, ac in aliquo ecclesiæ

ipsius

AUCTORE J. P.

A ipsius monasterii condecenti loco reponere, et ibidem perpetuo retinere, cujusvis licentia super hoc minime requisita; ita tamen, quod ipse Abbas et Conventus in dicto oratorio seu capella de Dono-Petri aliquod os seu particulam corporis ejusdem S. Etthonis ad consolationem dicti pagi seu villæ effectualiter transmittere teneantur, libere et licite valeant, auctoritate Apostolica præmissa, nobis in ea parte concessa, licentiam dedimus et concessimus, damusque et concedimus per præsentes.

facultatem dat, corpus ad dictum locum transferendi.

33 Quæ omnia et singula vobis omnibus et singulis supradictis vestrumque cuilibet in solidum intimamus, insinuamus et notificamus, ac ad vestram et cujuslibet vestrum notitiam deducimus et deduci volumus per præsentes, nec de præmissis aut eorum aliquo ignorantiam aliquam prætendere valeatis, seu etiam quomodolibet allegare. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium præmissorum, præsentes litteras, manu nostra propria subscriptas, processum nostrum in se continentem fieri, et per eumdem Adrianum Loir, notarium et audientiarium nostrum, supra et infrascriptum subscribi et publicari mandavimus, sigillique nostri fecimus et jussimus appensione communiri. Datum in civitate nostra Cameracensi anno Domini MDLVI, die XVII mensis Julii, pontificatus ejusdem Sanctissimi Domini nostri Papæ anno secundo, præsentibus ibidem discretis viris, Dominis: magistro Guillelmo Claix, canonico ecclesiæ Cameracensis et Joanne Ricquier, clerico Morinensis diœcesis, familiari nostro, testibus ad præmissa vocatis atque rogatis. Paulo infra ex latere erat scriptum R. de Croy. Et parum inferius sub plica erant hæc verba: Et ego Adrianus Loir, clericus, Atrebatensis diœcesis publicus Apostolica et Imperiali auctoritatibus, et in archivio Romanæ curiæ descriptus notarius, juxta Cæsareæ Majestatis sanctionem admissus, quia præmissis omnibus et singulis interfui, ideo hic me cum præfati Reverendissimi Domini, D. Episcopi Cameracensis manus propriæ subscriptione et sigilli appensione subscripsi, rogatus et requisitus, cum signo ejusdem notarii ex latere, cui subscriptum erat: Fides justitiæ fundamentum. Super plicam erat scriptum: Per Dominum Reverendissimum et Illustrissimum Lemanguier.

Ornatus reliquiarum

34 *Habes de sacris* S. Ettonis *exuviis, occasione bellorum primo Montes Hannoniæ, ut tutiore loco essent, deinde in abbatiam Lætiensem, majoris venerationis gratia translatis; nunc cognosce eas, quæ sæpe dictam translationem consecutæ sunt reliquiarum decorationes, Amplissimi Abbatis Blosii testimonio authentico confirmatas, quibus testatum facit de lipsanothecis, ad continendas dictas reliquias destinatis, quid actum fuerit. En tibi ejus verba:* Anno tertio, postquam corpus S. Etthonis in ecclesiam Lætiensem ex consensu et ordinatione tam summi Pontificis quam Episcopi Cameracensis translatum fuerat, hoc est, anno Domini MDLIX, ego Ludovicus de Blois, indignus Abbas monasterii Lætiensis, curavi fieri et deargentari, deaurarique ad honorem prædicti Sancti, tabernaculum quoddam, quatuor columnis fulcitum, ad reponendum in medio ejus parvum feretrum seu capsellam, reliquiis ejusdem sancti Etthonis nobilitatam, quæ simul cum majori antiquoque feretro, corpus ipsius B. Etthonis continente, diu in oratorio prioratus nostri de Dono-Petri servata fuit. In cujus etiam tabernaculi parte superiore ac tecto reposui (antequam clauderetur) maximum pulcherrimumque os præfati Sancti, cum sua veteri theca lignea, ad similitudinem brachii humani facta, cui erat insertum. Reposui item in eodem tecto venerandas particulas de sacro capite ejusdem Sancti anno supra memorato, XXII die mensis Junii, præsentibus religiosis et probis sacerdotibus: Domno Paschasio Sestrebech, Priore Lætiensi, Domino Ursmaro Dassonleuille, Procuratore Lætiensi, magistro Andrea Franquart, pastore Avesnensi, et magistro Remigio Jonnequen, capellano prioratus de Dono-Petri.

verbis abbatis Lætiensis Blosii firmatus;

35 *Exstat aliud præterea testimonium laudati Abbatis de renovatione feretri in hæc verba:* Sub idem tempus ipsum parvum feretrum seu capsella S. Etthonis, quæ multum vetusta et deformis apparebat, fuit denuo exterius renovata, id est deaurata. In prædictarum rerum testimonium ac memoriam, ego Ludovicus de Blois, et alii prænominati sacerdotes huic syngraphæ propria manu nomina nostra ascripsimus anno et die supradictis. Subsignatum erat: Ludovicus de Blois, Abbas Lætiensis, Paschasius Destrebach, Prior Lætiensis, Ursmarus Dassonleuille, Procurator Lætiensis, Andreas Franquart, Remigius Jannequen, capellanus in Prioratu de Dono-Petri. E

cui accedit ornamentum corporis, et capitis a corpore separati.

36 *Alia sacri depositi ornamenta quid commemorem? dicente eodem collectore in Ms.;* Quæ vero Lætias translata sunt prædicti Sancti pignora, tali decentia et ornatu decorata visuntur, ut quidem sacrum corpus claudatur capsa lignea inaurata, cui superinducitur holoserica vestis, flammis stellulisque distincta. Caput vero a reliquo corpore separatum Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus, D. Franciscus vander Burch anno Domini MDCXVIII sacro omnium Sanctorum die, peractis a Conventu Missarum solemniis, imposuit nobili admodum thecæ argenteæ, similitudinem humanæ Pontificis figuræ referenti, quam piæ memoriæ Reverendus admodum Dominus Antonius de Winghe, Abbas Lætiensis meritissimus, manu aurificis quam accuratissime fabrefieri invigilavit. *Novam de sacrarum reliquiarum communicatione notitiam, de quarum ornatu jam egimus, suppeditabit paragraphus sequens.*

F

§ V. Reliquiæ; tempus mortis; Episcopatus; Manuscriptum, quod hic damus.

Abbatia Lætiensis diu habuit reliquias Sancti, antequam corpus eo translatum;

B*losius, Abbas Lætiensis, cujus memoria in veneratione est, quem § proxime antegresso vidimus obtinuisse a Paulo IV, summo Pontifice, corpus* S. Ettonis, *non primus in Abbatiam suam cum eodem corpore sacro reliquias intulit, dudum ante illud tempus eisdem gavisam, sicut testatur memoratus collector in Ms., cujus recito verba:* Hic interim dicendum, quod licet Reverendus admodum Dominus Ludovicus Blosius impetrarit a Sede Apostolica ecclesiæ Lætiensi venerandum corpus S. Ettonis, nihilominus ab aliquot ante actis seculis gaudebat eadem quibusdam sacri corporis ejus exuviis, prout auctor Chronici nostri posteris scriptum reliquit in hæc verba:
« Agnes Avesnensis ædificavit Lætiis basilicam
» beatæ Mariæ in monasterio, et basilicam S.
» Joannis Euangelistæ extra monasterium. Suis
» etiam sumptibus jussit fabricari anno Domini

» MCXXVIII

AUCTORE J. P.

» MCXXVIII feretrum S. Hiltrudis, undique tectum laminis argenteis tenuissimis, in quo feretro positæ fuerunt reliquiæ ejusdem virginis intra cistellam eburneam inclusæ. Repositæ fuerunt etiam ibidem pulchræ reliquiæ S. Ettonis, ad gloriam Dei omnipotentis et consolationem nostram. »

quibus reliquiis in Dono-Petri

38 *Quanta vero cum accuratione et fide laudatus Abbas conditioni, in pontificio diplomate expressæ, quam vide supra num.* 29, *fecerit satis, liquet ex iis, quæ subdit Ms., cujus verba profero, cum novam de reliquiis Sancti notitiam suggerant :* Nec hic prætereundum istud, quod cum in Bulla summi Pontificis permissus fuerit Reverendus admodum Dominus Ludovicus Blosius tollere et transferre de oratorio villæ Doni-Petri in oratorium S. Lamberti Lætiensis corpus sanctissimi Etthonis, sub ea tamen lege, quod teneretur in oratorio seu capella dictæ villæ Doni-Petri relinquere seu illuc transmittere aliquod os seu particulam ejusdem corporis, ad consolationem populi dicti pagi seu villæ; ipse injuncto obediens fidelissime et promptissime os de corpore prædicto B dimiserit asservandum in eadem S. Etthonis capella; insuper et feretra seu capsellas, injuria temporis inveteratas, in quibus reconderentur hujusmodi reliquiæ, innovarit, decorarit ac nitori restituerit; prout patet ex scriptis super hac re factis.

jussu Blosii aliæ superadditæ.

39 Et primo quidem de collatis reliquiis ita testatur ad posteritatis memoriam hoc Brevi Dominus Nicolaus Murgaux, Decanus Christianitatis Avesnensis, cujus verba proferuntur : [Anno Domini MDLIX, die XII vero Maii ad instantiam Reverendissimi Abbatis Lætiensis Ludovici de Blois, et ex permissione Dominorum Vicariorum ecclesiæ Cameracensis, ego Nicolaus Murgaux, Decanus Christianitatis Avesnensis, præsentibus infrascriptis testibus, cum honore, et majore, qua potui reverentia, aperui parvum feretrum S. Etthonis in prioratu de Dompierre, ubi inveni quoddam os dicti Sancti, et alterum os simul imposui et reclusi, exhibitum a præfato Reverendissimo Abbate, ad tollendam parochianorum et confratrum confraternitatis de Dompierre suspicionem credentium nullam infuisse dignitatem; imo quæ inerat, sublatam a Francis, præsentibus: C magistro Rolando Gilliart, curato de Marbaiy, magistro Remigio Jonnequen, capellano prioratus de Dompierre, presbyteris, Joanne Baligand de S. Hilario, Joanne Lescohier Avesnensi, laicis ; item Nicolao Lobbes Machoniensi, et Nicolao de Marbaiy, clericis, testibus fide dignis, ad hoc vocatis. *Subsignatum erat :* Ita est, Nicolaus Murgaux, curatus ecclesiæ S. Ursmari de Eppe le Sauvaige, nec non Decanus Christianitatis Avesnensis, omnia et singula, ut præmittitur, esse vera, hoc mea attestor et fateor syngrapha.

De reliquiis in pago Bienvillers,

40 *Inter alios diœcesis Atrebatensis pagos, unus numeratur, nomine Bienvillers, cujus superius incidit mentio, Atrebato meridionalis, cumque eadem civitate et Bapalma triangulum conficiens, æquali fere distantia utrimque remotus. Pastor istius pagi, de quo supra num.* 15, *consultus de variis, quæ quæri possunt de S. Ettone, loci patrono, ab aliquo monacho Lætiensi, eodem fortasse supra laudato Thoma Luytens, datis* XVI *Junii* 1630, *de reliquiis ejusdem Sancti ita respondet Gallice, quæ sic verti possunt Latine :* Quæris, num reliquias aliquas habeamus hujus Sancti? Respondeo, nos habere os quoddam brachii, ut fide bona credimus, aliaque plura singulatim, ut puta S. Clementis, undecim mille Virginum, et alia, quæ Dominus D Reverendus Episcopus Atrebatensis visitavit anno nuper elapso, visitationes suas instituens in nostra parochia.

ac tempore mortis, quo Sanctus obiit;

41 *Ut de tempore mortis, quo noster Sanctus ad Superos migravit, aliquid breviter addamus; sciendum nihil in hoc puncto occurrere molestiæ, cum satis conveniat inter Auctores, vita functum medio circiter seculo septimo, aut aliquanto serius. Eo conspirant notæ chronologicæ ab scriptore vitæ conglomeratæ num.* 7, *ubi varios enumerando Sanctos, circa medium seculum septimum florentes, significat eos* S Ettoni *coævos fuisse. Eadem epocha confirtur ex vita tertia S. Aldegundis, de qua* XXX *Januarii, mortuæ, ut ibidem ponitur anno circiter* 673; *nam in dicta vita num.* 12, monasterio, *a S. Auberto, episcopo Cameracensi* in honore S. Dei Genitricis et perpetuæ virginis Mariæ, sanctorumque Apostolorum dedicato, *refertur inter alios adfuisse* S. Ettho. *Accedunt recentiores. Wion Sanctum nostrum signat ad annum circiter* 650 ; *Miræus in Fastis pag.* 392, *anno* 651; *Castellanus autem anno* 652 ; *Cointius longiuscule eum differens, innectit anno* 674. *Unde colligas, natales* E *ejus affigendos esse circiter seculo sexto exeunti aut septimo inchoato, nullibi, quod sciam, certiore tradita natalium epocha, quam sequamur.*

denique de ejus Episcopatu.

42 *Qui Commentarium hunc prævium perlegerit, abunde perspexerit Confessori nostro aptari locis plurimis titulum Episcopi, uti habes in annuntiationibus Martyrologiorum num.* 2. *In lectionibus propriis num.* 5 *audit non Episcopus tantum, sed iterato vocatur Episcopus Hibernus. Quin etiam, ut ibidem asseritur,* absurdum est præsulatus honore eum negare sublimatum, quem et hic legimus episcopum, et in gestis ejus sacerdotem novimus appellari; cum in sacra pagina nomen sacerdotii non nisi solis pontificibus soleat assignari. *Antiqua tumba ecclesiæ parochialis in Dono-Petri,* S. Ettonem *repræsentat in forma Pontificis cum mitra et pedo, ut habes num.* 17. *Quæ omnia, tametsi non ita multum urgeant, ut rem evincant, Balderico, antiquissimo scriptore, Scotum ipsum nominante, sed titulo Episcopi abstinente, facile patior Sanctum nostrum episcopum haberi et Episcopum vocari, ratus aliquid deferendum communi appellationi, quæ videtur quodammodo abiisse in traditionem, quam veneror. Demus itaque, si episcopus* F *fuerit, regionarium vel Apostolicum Episcopum fuisse, quales in Belgio antiquis temporibus plurimi extiterint, Scoti, Angli vel Hiberni; de quibus consule Commentarium prævium S. Rumoldi die* I *Julii,* § 7, *a num.* 78, *ubi varia ad præsens instituturn collecta reperies.*

Observatio in vitam, quæ hic datur,

43 *Vitam, quæ hic prælo committitur, misit D. Christianus le Roy Lætiis, anno* 1636, *hoc titulo notatam :* Vita S. Ettonis, Confessoris Christi, *prætermisso titulo* Episcopi *aut* Pontificis. *Quo Auctore, quando, quo loco fuerit conscripta, non proditur. Parergis, priusquam perveniat Auctor ad Sancti gesta, ita immodice indulget, ut tertiam facile partem iis insumat. Num.* 7 *Pyrenæos montes et Alpes designat itineri Romano. Ibidem* Algisus *et* Aldegisus *dividitur in duas personas, quem Baertius, ex instituto de ipso tractans die secunda Junii pag.* 223, *num.* 5, *unicum ubique reperisse se scribit. Proinde interjectis auctoris verbis, distinctionem dictam designantibus, recte concludens Baertius :* Ego vero, *inquit,* ubi de uno laboramus satis, alterum quærendum non existimo, ut laboremus magis ; præsertim cum scriptor *Vitæ S. Ettonis* non alia ratione ad divisionem illam motus

videa-

A videatur, quam aliquali apud varios auctores non antiquos reperta nominis dissimilitudine. *Ita ille; qui ibidem præterea non multum hujus vitæ Auctori deferendum censuit. Præter hæc pauca, nihil habeo, de quo lectorem moneam, rationem habiturus in Annotatis eorum, quæ per decursum videbuntur indigere modica explanatione. Itaque ipsam nunc Vitam subjicio.*

VITA

Ex pervetusto Ms. monasterii Marchianensis, collata cum duobus aliis Mss. D. Preudhomme, Canonici Cameracensis, et cum Alnensi.

B

PROLOGUS AUCTORIS.

Ecclesia Catholica multis dotibus exornata

Sancta fidelium mater Ecclesia sacrosancti lateris dormientis in cruce Christi postquam est cruore a peccatorum fæcibus expiata, atque maritali jure vero jam Moysi fidei ornamento subarrhata, multiplici filiorum prole tanto potiora quotidie accipit incrementa, quanto plures generare videtur, qui tanti testimonii ferre possint insignia; et salutari baptismatis fonte, nigredine peccatorum evacuata, non est jam (cui jure invideatur) æthiopissa, sed [ea] cujus non mediocriter admiretur sapientia. Etenim cur sapientem æstimare non possis, quæ a finibus terræ venit audire sapientiam Salomonis? Venit igitur Regina Saba ad Salomonem, ut exquireret ab eo sapientiæ secreta. Venit Ecclesia dealbata super nivem, non ad Ægyptum ignorantiæ tenebris caligantem; sed ad Jerusalem, ad videndam supernæ visionis claritatem. Venit non ad Moysen, vicinius cum Domino loquentem; sed ad Christum divinitatis suæ suis fidelibus arcana reserantem, captivis indulgentiam prædicantem, clausis aper-
C tionem. Ejus corporis et sanguinis medicamine recreata, ejus perunctione unguinis delibuta, ejus ligni est interpositione a fluctibus seculi segregata, et salutiferi baptismatis diluvio supervecta, novæ prolis profert Christo quotidie germina. Invenit per Eunuchum in deserto fontem Ecclesia, quod in deaurato non reperit templo Synagoga: in Apostolis crevit, cum in omnem terram sonus eorum exivit: eorum est super petram fidei firmitate fundata, cum illorum in fines terræ dilatata sunt verba.

signis et Sanctis mirifice propagatur.

2 In martyribus est confirmata, cum illorum in conspectu, pretiosa multipliciter est morte decorata. Innumeris modis testificata, innumera accepit signorum miracula: cui contulerunt Martyres ornamenta, roseo sanguinis sui imbre * rubentia; Virgines, virginitatis suæ insignia candorem liliorum vincentia; quam Doctores egregii super verticem montium ædificaverunt; quam Confessores egregii simul et gloriosi super altitudinem collium extulerunt; pro cujus statu contra occursores usque ad mortem decertaverunt: quales fuerunt, quos a Roma misit beatus Petrus, vel successores ejus, verbum fidei prædicare
a b Francorum *a* gentibus, Sanctus Dionysius *b*, Parisius missus; sanctus Clemens *c* Metensibus destinatus; Valerius *d* Trevirensibus directus, et ipse cum plurimis discipulis et sodalibus; qui miraculis suis multos in multis locis Christo lucrantes, non usquequaque potuerunt pertingere prædicantes. Unde interlimitaneam Francorum gentem reliquerant Christo omnino incredibilem *. Post eorum vero ab hac luce discessum (qui quamdiu vixerunt orationibus suis quodammodo detinuerunt regnum Francorum) refrigescente paulatim charitate, matre omnium virtutum, abundare cœpit iniquitas multorum. EX MS. c d

* *alias* rubore.

* *id est* incredulam.

ANNOTATA,

a *Intellige hoc nomen per prolepsim. Monarchiæ Francicæ initia referenda sunt ad seculum quintum, neque citius auditum in Gallia Francorum nomen.*

b *Notissima de apostolatu S. Dionysii controversia est; de qua agitur in Responsionibus ad Exhibitionem errorum parte* 1, *a pag.* 230; *ac plenius agi poterit mense Octobri.*

c *Ponitur ille apud Sammarthanos primus Metensium Episcopus; de quo vide inter Prætermissos die* 16 *Maii, pag.* 559; *ubi notatur de ejus veneratione Ecclesiastica nihil suggeri.* E

d *Quæ ad S. Valerium spectant, habes die* 29 *Januarii, ejus cultui sacro.*

CAPUT I.

Qua occasione et quibuscum S. Etto in Franciam ex Hibernia profectus sit; iter Romanum; reditus in Galliam.

Hunnis in Francorum ditione grassatis,

Invalescente itaque enormitate peccaminum, post Incarnationis Dominicæ ferme quadringentorum annorum curriculum, de latibulis suis egressa effera gens Hunnorum *a*, permittente Domino Deo ultionum, Galliam ingressa, ad solum usque deduxit regnum Francorum. Ecclesiæ ergo dirutæ, civitates sunt ad solum usque deductæ; monasterium nullum relictum, præter unum in Mediomatricensi urbe beati Stephani oratoriolum, quo sanguinem ejus pullulare scimus venerandum. Interfectio hominum magna, Christianitas est omnis abolita; cujus abolitionem Montano *b* monacho ad orbitatem usque luminum deflenti, visum est supernorum Spirituum expetitione beatum Remigium pro Belgicæ ac Gallicanæ salute ecclesiæ nasci debere. Beatus itaque Remigius nominis sui officium expleturus, Regem Clodovæum *c* cum omni Francorum populo Christianitatis titulavit insignibus. a F b c

et postea Rege Clodovæo a S. Remigio baptizato; dum floret religio Christiana sub Clotario,

4 Abhinc deinceps, paulatim crescente quotidie numero Christianorum redintegratum est in fide Christi regnum Francorum; donec surrexit Clotharius Magnus *d*, pater Dagoberti, amator et nutritor totius regni; qui postquam præfecit filium suum tam Austrasiis quam Saxonibus *e*; eisdem Saxonibus contra filium suum rebellantibus, spata sua majorem nullum reliquit ex omnibus: et quantum tam ipse quam filius regna diversa tenuerunt potentius, tantum ecclesias fidelium in Christianitatis titulo roborare studuerunt attentius. Quorum tempore tam numerosi in Omnipotentis famulatu claruerunt Confesso- d e

EX MS.

res Christi, ut prope nullum in regno Francorum inveniatur cœnobium, quod non ejusdem temporis, etsi non plures, vel unum modo retineat humatum corpore Sanctum. Quod revera felicissimis felicius pronuntio tempus, eo quod tam pluribus et tam perfectissimis floruerit patribus.

venit Madelgarius in Franciam; 5 Eodem igitur tempore quidam vir, nomine Madelgarius * *f*, venit in Franciam, nobilibus ortus in Hybernia insula *g* natalibus. Est autem Hybernia proxima Britanniæ Insula, spatio terrarum angustior, sed situ fœcundior. Hæc ab Africo in Boream porrigitur; cujus partes priores ab Hiberia et Cantabrico oceano includuntur. Unde jam dictus Madelgarius veniens, accepta uxore, Walberti nobilissimi filia, Waldetrude *h* nomine, sub Dagoberto Rege militavit multo tempore. Cognita vero beatæ Waldetrudis erga Christi servitium voluntate; dumque ab ea, ut Christum sequeretur instigaretur quotidie, coactus est, se ita facturum, simulare. Relicta ergo beata Waldetrude, reversus est Hyberniam, terram scilicet nativitatis suæ, cogitans illic aliam uxorem ducere.

* *alias* Maldegarius.

f

g

h

B

qui ab uxore sua Waldetrude ad frugem reducitur; 6 Comperto autem hoc, beata Waldetrudis abiit Hyberniam post virum suum, cum comitibus multis, cupiens Apostoli dictum adimplere exhortationibus suis : Salvabitur per mulierem fidelem vir infidelis. Ubi cum pervenisset et multis blanditiis et hortationibus eum adorsa fuisset, tandem optato adepta, in Franciam cum eodem Madelgario, cognomento Vincentio, reversa est gratulabunda. Eo quoque tempore non solum gens Britonum, sed et confines ejus (eo quod mari ambiuntur Britannico) Pictonum et Anglorum et Hyberniorum in Dei cultu florebant admodum. Nam licet antea variis ludificarentur superstitionibus dæmonum, tunc tamen fervebant in Christi fide non modicum, conversæ per beatum Augustinum *i* jam dudum, ut vere in eis illa impleretur sententia, ubi abundavit peccatum, superabundaret gratia.

i

quibuscum S. Etto et alii sex in Galliam perfecti sunt. 7 Erant igitur tunc temporis septem fratres, uno spiritu et fide in Christo concordes, licet de omnibus non simus certi, utrum fuerint carnali nativitate germani : Foillanus *k* Episcopus, et fratres ejus Ultanus *l* et Furseus *m*, Eloquius *n* et Algisus *o*, Etto et Aldegisus *. Hi ergo pari consensu et una voluntate, scientes raro quemquam in patria sua perfectum esse posse, cum jam dicto Madelgario et beata Waldetrude, navigio in Franciam venere, cupientes inde orationis gratia Romæ limina Apostolorum adire, Transcenso igitur jugo Pirenæi et Alpium altitudine, nivium semper congelata congerie, ut optaverant Romam meruerunt videre. Ubi Sanctorum ecclesiis perlustratis, eorum postulantes sibi suffragari suffragiis, ut unicuique eorum a Deo delegaretur locus habitationis, talium cœlitus sunt affaminum solati responsis, quibus unusquisque scire posset in Galliam reversuris, qui sibi locus esse deberet perpetuæ inhabitationis.

k

l m n

C

o

* *al.* Adelgisus.

Deinde Roma lustrata, in Galliam reduces, in varia loca dispersi sunt. 8 In Galliam igitur reversi, unusquisque abiit ad locum destinatum cœlitus sibi. Venerabilis Episcopus Foillanus cum germano suo Ultano, usque dum consummatus est in sylva Soneffia *p* martyrio *, moratus est in loco, Fossas *q* nuncupato, a beata Gertrude sibi *r* dato ; ubi et corpore humatus requiescit modo. Beatus vero Furseus cum Adelgiso, locis pluribus peragratis, verbum vitæ seminando, pervenit Peronam in Vermandensi pago; ubi obitu defunctus est sanctissimo. Sanctus autem Eloquius cum beato Algiso in loco quodam habitaverunt, ab hominibus remoto intra Elpram * *s* fluvium, et Iseram * *t* in Theracensi * *u* pago, usquedum animabus suis lucratis Christo, excesserunt vita præsenti seculo.

p

* *al. abest* martyrio.

q

r

* *al.* Helpram, *vulgo* Hespre.

s

* *al.* Isaram.

t

* *al.* Teoracensi.

u

ANNOTATA.

a *Miræus in Chronico Belgico ad annum* 407 *agit de Galliarum vastatione; quam memorans S. Hieronymus* innumerabiles, *inquit*, et ferocissimæ nationes universas Gallias occuparunt. Quidquid inter Alpes et Pireneum est, quod Oceano et Rhodano includitur, Quadus, Vandalus, Sarmata, Alani, Gepides, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemanni et hostes Pannonii vastarunt. *Nisi forte respiciat auctor vastationem ab Attila Hunnorum rege factam : de qua ibidem Miræus ad annum* 451.

b *De isto etiam in Vita S. Remigii, auctore Hincmaro, referri, observat Sirinus in notis Mss.*

c *Rex iste a S. Remigio baptizatus anno* 494 *: de quo videri potest dies* VI *Februarii ad vitam S. Vedasti, pag.* 783, *num.* 7.

d *Ille ab anno* 584 *rex Neustriæ; a* 613 *monarcha; obiit* 628. *De quo Henschenius in Indice Chronologico ad tres Dagobertos.* E

e *Dagobertus rex Austrasiæ creatur* 621 *; factus Monarcha anno* 636, *Chariberto Rege Aquitaniæ, ejusque filio mortuis, uti habes in mox dicto Indice : ubi mortuus ponitur* 644, *die* 19 *Januarii.*

f *De illo actum tomo* 1 *Aprilis in annotatis pag.* 839; *pluribus acturi sumus* 14 *hujus, ipsi sacro. Cetera male hic mixta vide ibidem.*

g Hoc verius putamus, *inquit Sirinus in notis Mss.*, quam quod in vita ipsius S. Madelgarii 14 hujus mensis, ab auctore sat fabuloso compilata dicitur Madelgarium ex Francorum et Vasconiorum gente ortum esse. *Sed quam parum vere id putet, vide die prædicta.*

h *Agitur de ista Sancta tomo* 1 *Aprilis a pag.* 829.

i *Intellige potissimum hæc de Anglo-Saxonibus.*

k *De illo tractari poterit die* 31 *Octobris.*

l *Vide de illo diem* I *Maii a pag.* 818, *ubi signatur annus* DCLXXX.

m *Illum habes* 16 *Januarii a pag.* 35.

n S. Eloquium *habet Castellanus in additionibus ad Martyrologium Romanum die* 6 *Decembris.*

o *Male S. Adelgisum et Algisum in duas dividi personas, prævie monuimus a num.* 43.

p *Interpolator vitæ S. Gertrudis apud Mabilionem sec.* 2 *Bened. pag.* 466 *in annotatis littera* a, *agit de ejus situ; appellans* silvam Sonesiam, Niviallæ contiguam. F

q *Oppidum non procul Namurco situm inter Mosam, et Sabim.*

r *Interpolator vitæ Gertrudianæ, de quo mox, postquam retulisset necem S. Foillani Martyris, cujus funus Gertrudis curavisse dicitur, ita narrat :* Dedit beato Viro in vicino loco, quem Fossas appellant, ubi monasterio constructo et fratribus prodesset, et sibi propter propinquitatem loci non deesset. Accepit, monasterium construxit, collegit animas, quibus sanctitatis viam propositam noverat; eisque germanum suum Domnum Ultanum præficiens, rebus pro tempore ordinatis ad virginem remeavit. Ibat itaque frequenter ac redibat, modo fratres, modo sponsam Christi visitabat. Dum ergo quadam die iter arripuisset, contigit eum per silvam Sonesiam, Niviallæ contiguam errare, et in impias latronum manus incidere : a quibus cupiditate spolii cum tribus discipulis peremptus, palmam martyrii est adeptus. *Verum hæc et alia remittimus ad* 31 *Octobris.*

s *Fluvius Hannoniæ ad monasterium Lætiense.*

t *Alias* Hisa, *vulgo* Oyse.

u *Vulgo* la Tierache, *tractus Galliæ in Picardia.*

CAPUT II

A

CAPUT II.

S. Etto loco solitario moliendo intentus, non impune contemnitur; familiaritas cum aliis Sanctis; muto loquela reddita; virtutes; obitus.

S. Etto loco parando intentus, a b

Gloriosus vero Domini sacerdos Etto, bonorum actuum dignus præconio, in delegatum sibi locum *a* a Domino, cœlitus advenit super fluvium, nomine Corbriolum *b*; ubi dumis excisis, vepribus eradicatis, et superfluis quibusque ex parte jam extirpatis, locellum exstruere nitebatur corporis * post diuturnam peregrinationem repausationis, et liberæ in Dei cultum vacationis. Quo cum labori manuum insistens, diutius lassescendo defatigaretur, bonorum omnium invidus hoc tota intensione evertere moliebatur. Incitavit enim adversus Dei servum, quemdam virum, nomine Jovinum, ejusdem fundi, unde Vir Dei superflua evellebat, Dominum. Qui dictante ira, nimia accensus furia, crudeliora verbis Dei Homini cogitabat infligere facta. Sed Domino ejus efferos mentis conatus mitigante, qui Saulem, malo spiritu agitatum, spiritu prophetiæ induit, jam dictus vir Jovinus a beato Ettone simpliciter non aliud quam vadium *c* cœpit expetere.

* *alias* corporalis.

B

c *a Jovino, loci Domino, impeditur, et contemnitur;*

10 Non licet, inquiens, homo nostris hominibus ignote, silvam juris mei, me inconsulto, extirpare. Quapropter justum a te vadium licet mihi suscipere. Beatus vero Etto, moras nullas innectens dicto, securim suam pro vadio eidem obtulit viro. Sed Dominus, qui induravit cor Pharaonis, ut in eo ostenderet potentiam suæ virtutis, obdurari permisit ad tempus Jovinum, ut omnibus notum faceret beati Ettonis meritum. Sanctum quippe virum despiciens; ejus vadii parvitatem vilipendens, securim oblatam cum jurgio in vepribus abjecit, cappam ejus inibi jacentem contingere præsumpsit, et statim abire velle cœpit; quod Dominus inultum transire non sivit.

C

haud impune. d

11 Protinus quippe ejus manui eadem cappa adhæsit. Ast ille tanti reatus pœnam pro byrro *d*, [viro] Dei ablato, in semet retorqueri considerans, clamoribus nimiis indulgentiam petebat expostulans, genua manusque illius indefatigabiliter exosculans. Tandem sancto Sacerdote miserante, pristina donatus est sospitate, omni tamen tradita Ettoni, quam ibidem habebat, possessione, pro hac prius fratre suo dato fidejussore, habendam illic Deo militantibus perpetuo jure. Abhinc deinceps cœpit fama virtutum ejus exuberare, omnesque affines orationibus ejus sese festinabant committere : verborum Dei ex ore illius reficiebantur semine; suorum reddituum illum suosque solabantur largiflua benedictione. Ipse vero Vir Dei jam dictum locum non retardabat exstruere sub Domni * Petri honore, quo etiam usque in præsens eadem Ecclesia vocitatur nomine.

* *al.* Domini.

A Sanctis pluribus habita cum S. Ettone familiaritas.

12 Circummanentes autem in hoc eum juvabant opere, impendentes, quibus indigebat, ex propria possessione. Idem denique beatum Madelgarium non desinebat visitare quotidie, Deo apud sanctum Ansbertum servientem in Alto-Monte *e*, quem secutus ex Hybernia cum ceteris jam dictis fratribus fuerat, arrepta peregrinatione. Ubi etiam confluebant quotidie, velut, ad alvearia apes assiduæ, insignes Christianæ ductores militiæ: beatus Amandus *f*, veniens ex Elnone *g*, sanctus Ursmarus *h*, cum Coepiscopo sibi *i* Ermino ex monasterio Laubiacense; sanctus Walnulphus *k* * ex loco Condatense; beatus Gislenus *l* ex monasterio Cellense; sancta Aldegundis *m* ex loco Malbodiense; beata Waldetrudis a Castriloco *n* monte; mirabilis virgo Gertrudis *o* a villa Nivella; venerandus Sacerdos Foillanus cum Ultano fratre a monasterio Fossense, innumerabilesque sancti Patres totius Franciæ florentes eodem tempore *, colloquentes sibi de animarum utilitate * suarum.

EX MS. e f g h i k

* *al.* Wasnulfus, Basanulfus.

l m n o

* *al.* sub eodem tempore.

* *al.* salute.

Muto loquela reddita

13 Beatus sane Etto hanc frequentiam non suæ assumptioni, sed Christo conferebat, in Sanctis suis mirabili. Malebat enim humilia de se sentiri, quam falsis adulantium existimationibus decipi. Sicut etiam mutum quemdam eo tempore restituens sanitati, voluit omnimodis omnibus occultari. Sed Christus accensam lucernam noluit sub modio videri tectam, verum candelabro impositam, ingredientibus voluit fieri perspicuam. Nam quod sanctus sacerdos Etto omnino optavit occultum, Dominus (ut narrabitur) ad insinuandum beati Viri meritum, esse voluit in propatulum.

E

percussione baculi.

14 Dum quippe quodam die iter carperet, nescio quaversum, quemdam bubulcum invenit, in pastu gregis sui occupatum ; (qui mutus, numquam cuiquam verbum dederat ullum) tunc forte sibi opportunum carpentem somnum. Qui bacello Sancti percussus, tale beato Viro verbum primum est locutus : Quid me Sancte cædis? Quid percussura sanctis tuis commiscetur meritis? Anne aliter me nequivisti mutum a nativitate sanum restituere, nisi me baculo tuo videreris percutere? O felix tua peregrinatio! Per quam loquelæ mihi facta est redintegratio! Ad cujus vocem B. Etto ultra, quam credi potest, miratus, stabat obstupefactus.

Mutus ad hæc cœptis instabat talia dictis :
Quid mirando stupes? meritis quid vero perhorres,
Muta tuis tacitas si fudit lingua loquelas?
Num ne recordaris Dominantis, Sancte, fidelis
Angelicis tremefacta minis quia fatur asella
Sessori per verba suo; linguaque rudenti
Edidit humanas animal pecuale loquelas?
Immemor es rerum, quoniam Sapientia mutum
Sæpius os reserare solet, puerisque disertas
Efficiens linguas, cogit depromere laudes?
Talia fante viro, gratulans venerabilis Etto,
Congrua pro facto referebat munia Christo.

F

Variis virtutibus conspicuus, tandem suæ mortis præscius, suos de ea monet;

15 Inter hujuscemodi miraculorum insignia, persistebat in oratione continua, quotidie existens Sacerdos et victima in odorem suavitatis, Domino Deo deorum accepta, crucifixus huic mundo, vivens Redemptori suo, pauperum receptor, orphanorum adjutor, viduarum susceptor, mœrentium in tribulatione consolator, captivorum redemptor, omnibus in quacumque necessitate benignissimus suffragator. His et aliis quamplurimis pollens virtutibus, confirmatis in Christi fide discipulorum cordibus, videt in visione quantocyus properare diem sui obitus. Vocatis itaque, quos Christo aggregaverat, fratribus, intimavit

tempus

EX MS. tempus imminere sui sanctissimi obitus. At illi nimium turbati, nesciebant præ tristitia, quod vel quale solamen tantæ suorum posset cordium obviare mœstitudini. Tandem benignissima beati Patris consolatione relevati, petiverunt, se saltem ejus largiflua benedictione Christo Domino commendari. Quod postquam non renuit facere, cœpit plus solito sanctus Etto orationi incumbere, in vigiliis pernox, in jejuniis assiduus, in eleemosyna indigentibus largienda paratissimus.

ac præparato sarcophago

16 Eadem vero nocte, qua in crastinum de hac vita erat transiturus, vidit visionem pro sepulcro, ubi erat tumulandus, a Domino sibi ostensam cœlitus. Mox autem a somno expergefactus, jussit quemdam compatrem suum ad curbam * stratam *p* ire quantocyus, ad alium compatrem suum (quorum filios ex sacris susceperat fontibus) adferri sibi sarcophagum, quod ille alter ex sylva suis in carpento adducebat bobus, nescius (sicut ipse est postea professus) quis in eo humi esset tumulandus. At ille statim egressus domum, in curba strata sarcophagum ab alio compatre (sicut Vir Domini dixerat) invenit delatum; quod tamen Viro Dei non distulit deferre videndum.

* *alias* curvam

B

et sacro viatico munitus, ad Superos migrat.

17 Percipiens igitur Dominici corporis et sanguinis Sacramenta, percepturus digna meritis a Domino in cœlestibus præmia, sancta ejus, discipulis astantibus, anima inter orationes et psalmodiam, ergastulo carnis est soluta. Corpus ejus a discipulis et fidelibus terræ est humatum, post hujus seculi decursum a Domino resuscitandum, et perpetua immortalitate vestiendum; ostendens assidue virtutibus in seculum, cujus meriti anima sit apud Dominum. At vero anima Angelicis manibus evecta, inter consortia supernorum civium est collocata, exultans cum Angelis, gaudens cum Prophetis, tripudians cum Apostolorum choris, sociata Martyribus, coadunata Confessoribus, lætabunda cum sanctis Virginibus, revelata facie Sanctam conspiciens Trinitatem, veram et unam, sicuti est, confitens deitatem, postulans pro nostris excessibus Dominum Deum deorum, regnantem per omnia secula seculorum. Amen.

C

ANNOTATA.

a *Jacet non procul Avesnis, Hannoniæ oppido.*

b *Fortasse hic designatur rivus, vulgo* Crinchon, *qui transiens Atrebato, Scarpæ se miscet; vel alius aliquis obscuri nominis.*

c Vadium *idem quod vadimonium, pignus, fidejussio.* D

d *Vox ista significat quamvis vestem, tunicam aut chlamydem ; hic cappam.*

e Altus mons, *monasterium in pago Hainoensi ad ripas Sabis, quo Ansbertum Rotomagensem Episcopum Pipinus Herstallus relegavit. Vide Hadrianum Valesium in notitia Galliarum pag.* 14, *Baldericum in Chron., pag,* 255; *Comm. prævium S. Ansberti die* IX *Februarii pag.* 342, *ubi de Alto monte agitur; et vitæ ejusdem Sancti cap.* 8, *ubi de ejus exilio. Utrum vero sancti Etto, Madalgarius et Ansbertus una in Alto monte agere potuerint, invenies ad* 14 *Julii.*

f *Vide tom.* I *Februarii a pag.* 815 ; *ubi apponitur annus* 684.

g *Id est* Amandopoli, *vulgo* saint-Amand : *de quo die* VI *Februarii ad vitam S. Amandi.*

h *Actum de ipso est* 18 *Aprilis a pag.* 557. *Ponitur* 698 *aut potius ut minimum* 697 *factus abbas; mortuus autem* 713. *Vide notam proxime sequentem.*

i *Sigebertus ad annum* 713: S. Ursmarus Ep. et abbas Lobiensis cœnobii obit; eique S. Erminus in regimine succedit ; *qui hic per prolepsim videtur vocari Ursmari coepiscopus: quia, ut dicitur in annotatis ad Ermini vitam die* 25 *Aprilis,* S. Erminum in locum *S. Ursmari* subrogatum fuisse anno DCCXII, aliqui tradunt; *atque, ut ibidem observatum littera* g, neque verosimile est, prius episcopum consecratum, quam abbas eligeretur ; *ergo stante hac supputatione non erat episcopus dum viveret S. Etto, anno* 660 *aut* 670 *mortuus. Nec porro familiaritas ipsius cum* S. Ettone *intelligi potest, nisi des Ermino annos circiter centum : cum, ut in vita dicitur* provectus *quidem* ætate, et plenus dierum in senectute bona; *sed* anno septingentesimo et trigesimo septimo, ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi, septimo Kalendas Maias, perrexerit ad Dominum. *Quod fere tam incredibile est, quam quod S. Erminus in vita tertia S. Aldegundis cap.* 3, *narretur interfuisse dedicationi manasterii Malbodiensis, tamquam tum episcopus, æque ac alii, qui ibi nominantur. Vide, quæ ad hunc locum notata sunt ibi.* E

k *Castellanus eum signat Kal. Octobris, apposita nota chronologica versus annum* 700.

l *Gesta ejus erunt illustranda die* 9 *Octobris, quo colitur. Hunc Castellanus consignat versus annum* 680.

m *Consuli possunt, quæ de illa dicta sunt die* 30 *Januarii , ubi notatur annus* DCLXXIII.

n Castri locus *olim, nunc Mons Hannoniæ dicitur.* F

o *Actis inserta est die* 17 *Martii, quo colitur ; mortua anno* 664. *Atque hinc collige, pleraque omnia, de Sanctis hic inserta, posse combinari, tam quoad locum, quam quoad tempus.*

p *Forte nomen alicujus vici aut pagi.*

A D

DE S. AMALBERGA VIDUA

LOBIIS ET BINCHII IN BELGIO.

J. B. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sanctæ nomen variæ inflexum ; natales illustrissimi.

SECULO VII.

L*obiensis seu Laubiensis cœnobii situs, vetustas, et a monachorum sanctimonia claritudo non semel in Actis describenda fuerunt; uti et sacrorum corporum ex eo in Binchianum oppidum translatio, cujus non ita pridem meminimus in Prætermissis secunda Julii, ubi dies notatos invenies, quibus de singulis Sanctis eo spectantibus suo tempore actum est et porro agetur. Eos inter octava ordine est ipsa, qua de hic loquimur,* S. Amalberga *vidua, virtutibus non minus quam origine illustris, accurate distinguenda ab alia synonyma nobili virgine, quæ alterius, ut perperam aliqui volunt, occasione, ipso hoc die etiam colitur, toto seculo vidua posterior. Ab utriusque et forte etiam ab alterius cognominis abbatissæ Susterensis ad Mosam (quæ* XXI *Novembris colitur) celeberrima vitæ sanctimonia, venerabile et sacrosanctum* Amalbergæ, Amalabergæ, *seu* Amelbergæ *nomen ad posteros transmissum est, apud Belgas et Germanos pervulgatum, e quorum lingua profluxisse manifestum est: sive ex* Amal, *voce Saxonica, quam aliqui cœlum interpretantur, et* berg, *quæ montem indicat, quasi quis diceret* cœlestem montem *; sive ex alia Aventini nomenclatura, qui per* Amalperg *seu* Amelperg *intelligit* nutritionis montem. *Utram autem etymologiam præferas aut sequaris, mihi sus deque est.*

B *Sanctis tribus feminis commune nomen*

C *non ex duabus linguis, sed ex Saxonica profluit :*

2. *Ast eam penitus respuendam censeo, quam infra invenies ultimo numero Actorum* S. Amalbergæ *virginis Tamisiensis, ubi imperitus scriptor hanc nobis fingit ex gemina lingua venerandi nominis balbutiem :* Sed nunc de nobilissimo ejus nomine, divino quodam vaticinio eidem imposito, pauca dicturi, finem sermonis sic faciemus. Nomen quippe sanctissimæ istius virginis ex duabus linguis, latina videlicet atque thiudisca compositum esse, gemina verba declarant: prior enim pars A MALO, posterior BERGA, meritum ejus felicissimum fuisse, alterna voce proclamant. AMALBERGA namque a malo custodia, sive a malo cautela exprimitur ; quod utrumque ipsius sancto proposito convenire, nemo est qui ambigat. Nam quod corpus et animam suam perpetua Christo castitate dicaverit a malo se custodisse dubium non est. Quoniam vero dæmonum insidias semper suspectas habuerit, pedesque suos a laqueis iniquitatis retraxerit, mala jugiter cavisse, bonaque semper egisse, perspicua ratione probatur. Alioquin ut aliter, nescio quo docendi genere, nomen ejus quilibet interpretabitur, an eam aliter, quam supra dictum est, fecisse mentietur? *Minime vero : jam datum est medium, ut Scholæ loquuntur. Sed parum ad rem nostram hujusmodi notitiæ.*

3. *Plusculum interesset perspicue dignoscere, sitne id nomen* Amalberga *cum eo quod modo molliori inflexione* Amala *seu* Amalia *seu etiam* Amelia *dicitur, in Germania frequentius usitatum, et ab ejus nominis Augustissima Imperatrice, Opt. Mem. Josephi I Cæsaris relicta, ejusdemque Serenissima Archiduce filia augustius redditum ; quod mihi quidem plane fit verosimile. Sic enim accidere existimo, ut dum in sacro Baptismate imponitur nomen* Amalbergæ, *patrio more id exprimatur aut per* Amalberg *et* Amelberg, *aut forte frequentius per* Amel, Amal, Amale *et diminutive* Amaltie ; *quod idem in sexcentis Belgarum nominibus propriis, quæ dempto fine, per apocopen frequentissime decurtantur, observare licet : unde nova inflexione vulgus hodie etiam Latine scientium, atque exteri, forte apocopen istiusmodi ignorantes, cum inde vocem latinam exprimere volunt, quemadmodum prisci, addita terminatione Latina, ex* Amalberg *formarunt* Amalberga, *sic isti ex* Amale Amal *et* Amel *passim nunc forment* Amalia *seu* Amelia, *adeo ut feminis omnibus, eo nomine insignitis, patrona sit* S. Amalberga, *seu vidua, seu virgo, pro cujusque erga alterutram convenienti studio et veneratione. Hæc de nomine.*

molliori inflexione hodie Amalia.

E

4. *Porro Sanctæ natales mira genesi a Pharamundo deducunt scripturientes neoterici aliqui, plurima miscentes, quæ nulla prorsus veterum auctoritate fulciuntur. Haud temere fortasse dixero, viam iis præstravisse Petrum Divæum, dum lib.* I *Rerum Brabanticarum cap.* 3, *satis liberali calamo nonnulla expressit, quæ paulo solidiori fundamento subnixa cuperem. Ita habet pag.* 7 : Ejus *(S. Arnulfi Metensis episcopi)* tempore, Pipinus Carolomanni filius, Austrasianorum nobilissimus, in Hasbanio ac Brachbanto potenter dominabatur. De Carolomanno nihil fide dignum veteres prodidere, quam quod Pipinum et Amalabergam liberos habuerit : quorum Amalabergam Valbertum peperisse aiunt ; Valberto et Bertilia genitas Amalabergam, Aldegondim et Valdetrudim. Amalabergam ex his Vitegerio viro nobili, Condati et Verginiaci Domino nuptam, Emibertum Cameracensem episcopum, Pharaildim, Ermelindam, Gudulam ac Reinildem sustulisse. *Ita Divæus paucis multa asserens, quæ difficillimum sit ad veritatis limam exigere.*

Mira Sanctæ nostræ apud Divæum genealogia,

F

5. *Unde tam mira acceperit, nec notat ipse, nec mihi vacat inquirere, id rectissime ad marginem apponi curavit, alios aliter sentire ; addere poterat, aliter omnino, si quid cerebri habeant, sentire debere. Nam Amalaberga illa, Pippini soror, mater Walberti, mihi nota non est, non magis quam Amalaberga altera , sanctorum Walberti et Bertiliæ filia, soror autem sanctarum Aldegundis et Waldetrudis, quæ eadem fuerit mater S. Emeberti Cameracensis episcopi et quatuor illarum sanctarum Virginum quæ omnes Sanctæ nostræ hodiernæ attribuuntur. Et postrema quidem quo ex fonte hauserit, facile intelligo, quamquam et ipsa inferius refutanda sint. Verum qui* S. Amalbergam *Witgeri, quem Divæus* Vitigerium *appellat conjugem, sororem*

quæ a multis aliis

AUCTORE J. B. S.

rem faciat sanctarum Aldegundis et Waldetrudis, hactenus, quod sciam, inventus est nemo, saltem qui fidem aliquam mereatur. Ne his refellendis diutius inhæream, videantur S. Aldegundis Acta XXX *Januarii, S. Waldetrudis* IX *Aprilis, utriusque parentis* XI *Maii; in quibus nec iota apparet, unde quis colligat,* S. Amalbergam *tanta propinquitate eos attigisse, utut consanguineam aliquo in gradu fuisse, inficiari non ausim.*

immensum aucta est.

6 *Ceterum illustria Divæi in aliis progenitoribus vestigia premere, imo altius extendere ausus est Ægidius Waulde, Binchiensis ecclesiæ Canonicus et Pastor in opere de S. Ursmaro et aliis septem Lobiensibus Sanctis gallice edito* 1628; *ubi capite* 2 *longam* S. Amalbergæ *genealogiam exhibet, ita concinnatam, ut avos ejus, abavos, tritavos ad Pharamundum usque protensos, memoriter recitet, cum ego, post operam non segniter positam, candide fateri cogar, me verum* S. Amalbergæ *parentis nomen necdum certo deprehendere potuisse. Crevit sensim oratio, auctaque immensum* S. Amalbergæ *genealogica series, sic ut alii scriptores libellorum de vita S. Reineldis consanguineos ei accenseant* B *Duces et Archiduces plane innumeros, Reges, sed anonymos, plusquam septuaginta, Imperatores Occidentis omnino viginti, quorum octo Franci fuerint, duodecim vero ex augustissimo sanguine Austriaco. Vides quam brevi tempore immensi prope tituli Divæi elogio accesserint.*

Illustrem genere fuisse constat,

7 *At enim fumum homines illi accersere videntur, quo* S. Amalbergæ *gloriam inficiant potius quam illustrent; neque enim a majorum aut posterorum serie emendicari ea debuit, quæ a virtutum et miraculorum fama longe splendidius coruscavit. B. Pippini Landensis soror germana, an ex sorore neptis fuerit, cum id vetera monumenta aut ambigue explicent aut involvant, quis audeat certo definire? Pippini proximam fuisse consanguineam ejusque curæ commissam, non tam scrupulose negaverim. De cetero, in variis densisque tenebris, vix est ubi pedem figas. Obscura sunt alia, tum ad unum an duplex conjugium, tum ad liberos spectantia. Nec illud quis satis explicuerit, qua ratione hæc nostra* S. Amalberga *dici possit fuisse mater S. Pharaildis, quæ patre Theoderico genita, ut in ejus Actis dicitur, non videtur sorores habuisse Sanctas virgines Reineldem et Gudilam, multo minus* C *S. Ermelendem, quidquid, diversa confundens Actorum collector, id disertissime asserat, et post ipsum Baldericus, Divæus, Cointius et alii. Sed de hac re paulo uberius paragrapho sequenti.*

sed cujus parentes necdum certo noti sint;

8 *Ad veram Sanctæ originem quod attinet, seclusis hic Divæi, Wauldei et variorum libellorum genealogiis, id tuto admittendum est,* illustrissimis exortam natalibus, *ut testatur Legenda, quantumvis in multis parum accurata. Ait eadem,* sororem *fuisse* Pippini, patris S. Gertrudis, *a quo nempe nuptui tradita sit Witgero.* Aliqui *autem, inquit Molanus in Natalibus,* sororis filiam asserunt, et utramque Amalbergam nuncupant. Sed cum, *pergit Molanus,* Nordmannorum gravissima persecutio multas Sanctorum scriptas historias, justo Dei judicio deleverit; mirum non est, si in minutioribus discrepent, qui eas post dictam persecutionem undequaque colligere sunt conati. Verum hæc latius prosequi, non est præsentis loci; satis sit igitur lectorem admonuisse, ut hujusmodi benigne legat, et pari humanitate, pro ut poterit, dijudicet. *Hæc ille prudenter sane et sapienter, nihil fingens, quo res obscuræ magis intricentur. Perinde ambigue loquitur Miræus in Fastis, nosque eadem in Actis Sanctorum Belgii et* D *in plurimis aliis quotidie experimur. Verum, ut jam diximus, scriptori Vitæ* S. Amalbergæ *fides haberi potest, quod illustri sanguine genita et B. Pippino genere proxima fuerit: si non soror, saltem neptis ex sorore.*

nec minus ambigua, quæ ad liberos spectant.

9 *Fallor vehementer ni hactenus disputatis subscribant Belgæ universi; non ita forte consensum extorquebo in aliis, quæ supersunt, difficultatibus, circa unicum* S. Amalbergæ *an duplex conjugium, ac proinde circa liberos ex uno an ex gemino viro susceptos. Rem ita proponit laudatus Molanus:* Sunt qui eam asserant bis fuisse maritatam; ex posteriore conjuge Witgero suscepisse tres jam dictas proles sanctas *(Emebertum, Reineldem et Gudilam)*; ex priore vero marito similiter tres: Gengulfum martyrem, Venantium martyrem et sanctam Pharaildem. Verum hujus conjugii nullum apparet vestigium in historiis Gengulfi, Venantii et Amalbergæ: imo Binchiensis ecclesiæ historia, cujus compendium posui, plane contrarium habet; eam nempe, parentum orbatam solatio, adhuc teneram ætate, nec puellares jocos, nec quælibet lubrica curasse. Hinc inimicum castitatis diabolum puellarem admiratum continentiam, ad ejus matrimonium parentes, hoc est E consanguineos, instigasse; cui renitenti maritum nominarunt Witgerum. Alii unicum agnoscunt cum Witgero conjugium, et ex eo sanctas proles quinque: Ablebertum, Reineldem, Pharaidem, Ermelendem et Gudilam. Sed ut de tribus omnes consentiunt, sic de sanctis Pharailde et Ermelende a multis contradicitur, et nominatim ab iis ecclesiis, in quibus hæ Virgines requiescunt. *His discutiendis serviet.*

§ II. S. Amalbergæ conjugium, ætas et liberi.

Bina S. Amalbergæ conjugia

Quod *de duplici* S. Amalbergæ *conjugio scripsisse aliquos jam aiebat Molanus, idem ipse asseruerat in Indiculo, ubi diserte legit,* S. Amalbergam viduam, matrem fuisse S. Pharaildis, et ex secundo, S. Emeberti episcopi, Reineldis, et Gudilæ virginum; *idem in Pharailde et alibi tradiderat, aliisque post ipsum in libellis gallicis de S. Reinelde, ut dicemus ad* XVI *Julii. Potuit fortasse* F *hæc sola consuluisse nuperus Legendista gallicus, quousque Acta nostra ei præluxerunt, non adeo extra oleas vagatus; ubi vero ad has aliasque angustias progressus est, audacter multa definiens. Alibi alia deglutiit; hic vero rotunde admisit bina* S. Amalbergæ *conjugia: alterum quidem cum Theodorico quem gratis viduum facit, ex quo solam Pharaildem susceperit, præteritis Gengulfo et Venantio, de quorum priore jam satis dictum est ad* XI *Maii, de postremo non minus adynata suo tempore ostendentur. Cum Witgero matrimonium alterum unde geniti sint Emebertus seu Ablebertus, qui in provecta ætate Atrebatensis et Cameracensis episcopus fuerit; Reineldis porro et Gudila.*

a multis certatim adstruuntur,

11 *His alia temere admiscet, quæ ex nullis Fastis Belgicis aut Clivensibus depromere potuit: nempe R. Reineldis festivitatem in Clivia celebrari; forte quod alicubi legerit, Sanctas oppidum in ea regione situm esse: ignoraverit autem* Sanctas, *ubi Reineldis virgo et martyr colitur, in nostra Hannonia quærendas esse, Hallis Deiparæ proximas, quas a S. Reinelde et sanctis martyrii sociis nomen traxisse memoriæ proditum est: ut cetera mittam non minus crude digesta, in quæ, ductore destitutus, prolabi*

A

labi necesse habuit. Duces ipsi fuerunt aliqui in adstruendo duplici S. Amalbergæ conjugio, sed quos scire poterat, pridem refutatos fuisse a laudato supra Ægidio Wauldeo operis sui cap. 8, pag. 292. Eos hic sigillatim enumerare nec vacat, nec operæ pretium est; nec prorsus curari debet longior neoterici alicujus additio ad vitam S. Reineldis, XVI Julii repudianda, in qua etiam sancti Gengulfus et Venantius S. Amalbergæ filii perperam nuncupantur. Diceres, in id certatim studia contulisse, ut quæ perplexa conciliare non poterant, accitis aliunde nebulis magis involverent. Sed his, quoad poterit, illustrandis modo pressius insistendum est.

sed unicum admittendum est.

B

12 Bona igitur scriptorum istorum omnium venia, non verebor asserere, viros illos bonos, qui post Normannicas grassationes Legendas Belgicorum Sanctorum ex superstite rudis vulgi traditione compilarunt, ut erant plerique ordinandorum recte temporum ignari, plurima temerasse et confudisse, quæ nobis post tot secula elucidare longe difficillimum est ut toties fassi sunt Molanus, Miræus et nos alibi cum Majoribus nostris. Ut rem semel dicam, censeo cum auctore Vitæ S. Reinildis et aliis a Molano supra citatis, sanctam Amalbergam non nisi semel maritatam fuisse, nec alios liberos ex unico suo conjuge Witgero suscepisse præter S. Ablebertum seu Erembertum Cameracensem antistitem, de cujus ætate proxime agemus, et sacras duas virgines Reineldem et Gudilam, quarum illa Sanctis martyrio coronata fuerit. Aliter loquitur S. Amalbergæ Legenda, hic a nobis danda et discutienda, verum post operosiorem disquisitionem deprehendisse videor, non una in re lapsum istius Vitæ scriptorem, cujus periocham, omnis offensionis lapidem, primum subjicio: Dedit autem Deus eis sobolem sanctissimam, Aldebertum sanctæ Cameracensis ecclesiæ pastorem beatissimum.... quatuorque dicatas Deo sorores, quarum una Reyneldis, altera Pharaildis, tertia Ermelendis, quarta Gudila fuit.

Ex sanctæ ætate ostenditur,

C

13 Ad difficultates omnes utcumque enodandas (cum ambigua sint ferme omnia) aliquousque exploranda est S. Amalbergæ ætas, quæ inde colligi posse videtur, quod proles ejus natu minima et postrema fuerit S. Gudila, de qua angelus ei prædixerit, quod paritura esset filiam Deo dilectam summæque continentiæ et castitatis flore perornatam, quodque post ipsam, alteram non conciperet filiam; demum quod natam filiam traderet S. Gertrudi, lavacro salutari suscipiendam, et in Christo verbi divini lacte (ut Apostolus monet fieri debere) enutriendam. Notant hæc certissime tempus quo S. Gertrudis fama jam per Belgium vulgata erat, adeoque dum Nivellæ sanctimonialem ageret. Atqui S. Gertrudis nata anno 632, velata est a S. Autberto 650; consequens est, ut ante eum annum nata non sit S. Gudila, quandoquidem eam ætatem ut minimum attigisse debuerit sancta institutrix, priusquam ad suscipiendam puellulæ curam idonea fuerit. Verosimillime igitur quis conjiciat, natam esse S. Gudilam circa annum istum 650 aut paulo serius. Cum vero ultima fuerit S. Amalbergæ proles, eadem prope verosimilitudine deducetur, matrem ad eos circiter annos pervenisse, quibus concipere desinunt mulieres, quod est dicere, ab anno ætatis quinquagesimo non procul abfuisse, ut proinde nata sit seculo septimo ineunte, seu circa annum Domini sexcentesimum. Nunc ad Anonymi biographi textum redeamus.

solos tres liberos peperisse

14 Admitto imprimis cum Majoribus ad XV Januarii, S. Amalbergæ filium fuisse, itidem Sanctum et Cameracensem episcopum Aldebertum, seu Ablebertum, aut Hildebertum, vel quocumque alio simili appelles nomine; verum qui non Bertoaldo, sed SS. Autberto et Vindiciano successerit, ut in Commentario de ejus gestis paragrapho 4 pag. 1078, et in Commentario de S. Gudila VIII Januarii pag. 513, contra Baldericum et alios probatum existimo. Et quis, obsecro, satis intellegat, S. Ablebertum ab anno 630 vel citius fuisse episcopum, adeoque natum ut minimum anno 600, et tamen matrem ejus S. Amalbergam filiam peperisse S. Gudilam circa annum 650, quam S. Gertrudis lavacro salutari susceperit et in Christo divini verbi lacte enutriverit? Cui rei vix eo tempore apta fuerit S. Gertrudis non ante annum 632 in lucem edita. Est itaque multo verisimilius, eum esse Hildebertum S. Amelbergæ filium, qui et Ablebertus et Aldebertus et Emebertus dicitur, quemque non solum S. Autberto sed etiam S. Vindiciano successisse oportet circa annum 695, utpote qui sorori S. Gudilæ, circa annum defunctæ, teste ipso Balderico, supervixerit.

AUCTORE J.B. S.

SS. Emebertum, Reineldem et Gudilam,

E

15 Gravior lapsus auctoris Vitæ, Balderici et aliorum est, quod contra constantem, ut ferme aiebat Molanus, propriarum ecclesiarum opinionem, quatuor virgines sorores faciant, quarum ætates non magis componi possunt, quam S. Emeberti seu Ableberti episcopatus Cameracensis ante S. Autberti tempora collocari; qua in re id etiam observatu dignum est, auctorem Vitæ S. Amelbergæ tradere, ipsam ab eodem S. Autberto sacrum velamen suscepisse. Manifesta est, ni fallor, contradictio in sancta Ermelende, quæ a Cointio et aliis inconsequenter rejicitur, quæque certe ex eadem cum S. Gudila matre gigni omnino non potuit, nisi miraculum fingamus, quod in Sara, Abrahami uxore, admittere nos cogit sola sacrarum Litterarum divina auctoritas. De S. Ermelende, iisdem prope verbis meminit Molanus in Indiculo et in Natalibus Sanctorum Belgii ad diem XXIX Octobris, sic de ea scribens: Post mortem vero per quadraginta octo annos a cultu seculi latuit, donec miraculorum gloriam eam magnificante, permotus Dux Pippinus, pater S. Gertrudis, sacrum corpus levavit e tumulo.

exclusa S. Ermelende

F

16 Plura de hac re ex ipsa S. Ermelendis Vita referuntur Commentario ad Acta B. Pippini paragrapho 4, præsertim num. 45, pag. 258, ubi dicitur, quod prædictus Princeps.... prædiorum permaxima multitudine locum ditavit, jaciens fundamenta monasterii ubi Christum recoleret plebs Dei. Vide ibidem alia, ad eam rem spectantia, paulo fusius explicata. Jam vero diem ultimum obiit beatus iste Pippinus, pater B. Gertrudis, per eam appositionem clarissime ab omni alio synonymo distinctus, anno Domini 646, quo ipso tantisper, sed gratis concedam, omnia jam relata peragi ab eo potuisse: si jam annis totis octo et quadraginta sepulta fuerat S. Ermelendis, vel in ea hypothesi plane admittendum est, ipsam ut minimum vita functam anno 598. Dentur ipsi anni vitæ dumtaxat viginti, natam oportet rursus ut minimum anno 578. Et erit qui nobis persuadeat, sanctam nostram Amalbergam, quæ S. Gudilam enixa est circa annum 650, ejusdem istius virginis Ermelendis genitricem fuisse, totis ante annis duobus et septuaginta? Hæc qui apte conciliaverit, poterit una flammas inter et aquam, ventos et mare concordiam inducere.

et S. Pharaılde.

17 Sed neque S. Pharaildem video fuisse S. Amalbergæ filiam, neque potuit ea opinio aliunde oriri, quam ex Actis SS. Emeberti, Gudilæ, et hujus Amalbergæ, quorum errores emendare conamur. S. Pharaildis certam ætatem nemo est qui determinaverit hactenus, nec id explorare potuit Operis nostri conditor Bollandus IV Januarii; ad S. Gudilam notans, bis nuptam fuisse S. Amalbergam, si S.

Pha-

AUCTORE J. B. S.

Pharaildis mater exstitit; quod nobis nullo modo probatur.. Sed neque id exprimunt S. Pharaildis Acta, dum præterito matris nomine, solum innuunt, patrem ei fuisse Theodoricum, intra fines Lotharingiæ et Galliæ imperantem, *cui* natorum *etiam* gemina fuerit soboles, *sed innominata; quibus* femineæ sortis tertia *accesserit* Pharaildis nomine, *ubi rotunde sorores excluduntur. Adde his Vitam B. Reineldis, ad* XVI *Julii illustrandam, in qua sicut purior exstat in nostro codice Ms. Signato* ✠ *Ms.* 50, *sic leges:* Ex hac ergo *(S. Amalberga)* dedit ei *(Witgero)* Dominus sobolem sanctissimam, Emebertum, postea sanctæ Cameracensis ecclesiæ pastorem beatissimum.... duasque filias, quarum una Gudila, altera Reineldis vocabatur. *Nihil hic de Ermelende aut Pharailde, quæ etiam exclusæ sunt in Vita S. Berlendis ad* III *Februarii; sed quarum sanctitati nec hilum subtractum cupimus, tametsi eas aliarum sorores fuisse, prorsus existimare non possimus. Sed de liberis satis dictum sit, ad* S. Amalbergæ *cultum et Acta procedamus.*

B

§ III. S. Amalbergæ cultus, professio et Acta.

Recentior hujus quam Virginis cultus

Inter varios Legendarii gallici errores, de quibus supra locuti sumus a principio paragraphi præcedentis, et hic computandus est, quod satis confidenter enuntiet, S. Amalbergam Virginem *hoc die recoli, occasione synonymæ sanctæ viduæ, cujus hic gesta illustramus; cum utraque Acta eumdem transitus diem æqualiter signent, aliunde vero plane oppositum dicendum videatur: patebit enim infra, multis ante seculis notam fuisse in Martyrologiis jam dictam S. Amalbergam virginem, ut in Rosweydino seu Trajectensi codice seculi* XII *et pluribus aliis; multis, inquam, ante seculis, quam hodiernam sanctam Viduam additionibus suis ad Usuardum insereret Molanus, in Indiculo, forte per mendum typographicum, signans* X diem Junii, *unde factum est ut Baronius, in suis ad Martyrologium notationibus, occasione Virginis, quæ sola Fastis vetustioribus et in hodierno Romano locum habet, scripserit,* fuisse præterea et aliam ejusdem nominis Amelbergam viduam, et ipsam sanctitate celebrem, C cujus Acta describit Surius tomo 4 hac die: porro festa dies ejus non VI Idus Julii, sed Junii agitur, ut testatur Molanus, de ipsa agens in Indiculo Sanctorum Belgii. *Verum hic in Natalibus optime restituit eorum editor Lowius, ad hunc diem omnia reducens, quæ de nostra sancta Vidua dicenda erant aut retractanda.*

in recentioribus Fastis satis celebris est.

19 *In dictis ad Usuardum additionibus sic posuerat laudatus Molanus ad hunc diem in prima editione:* Binchii, Amalbergæ electæ viduæ, quæ cum in pace quievisset, condita est in Laubias, in basilica B. Ursmari; et signis clara, mira veneratione fidelium colitur. *In posterioribus paulo aliter et brevius:* Eodem die Laubaco cœnobio, depositio S. Amalbergæ electæ, quæ signis clara, etc. *Adjecta est Sancta recentiori manu Adoni Lobiensi manuscripto. Ejusdem meminere: Kalendarium Leodiense, Martyrologium Germanicum, atque item Belgicum, Galesinius, Ghinius, Ferrarius et recentiores alii. Fallor, ni Saussayus Molani dicta conciliare voluerit, dum elevationem a natali perperam distinxit:* Eodem die elevatio sanctæ Amalbergæ viduæ sanctimonialis, cujus transitus Laubiis et Binchii quotannis festivatur IV Idus Junii. At Binchii præcipuo cultu pollet, ubi delata pridem ex ecclesia Laubiensi, cum aliis septem Beatis, D quiescit sacra ejus gleba in theca argentea. *Tabulas non satis sinceras consuluit Saussayus, si aliam* S. Amalbergæ *transitus festivitatem, reperit, præter, eam quam hoc die signant monumenta omnia Belgica.*

Ejus elogia,

20 *Varia inter elogia unum subnectere liceat a Constantino Ghinio satis recte conceptum, si solam epocham eximas, ut infra dicam:* In Laubaco cœnobio, depositio S. Amalbergæ viduæ, quæ illustrissimo genere nata, patre orbata, etsi reluctans, Witgero Lotharingiæ Principi in matrimonium data, ex eo prolem sanctam in lucem edidit, nempe Ablebertum Cameracensem episcopum, et Deo dicatas virgines Reyneldem martyrem et Gudilam. Postea cum viro seculum deserens, velamen accepit a B. Autberto Cameracensi antistite, et se totam Deo dicavit in Malbodio. Cumque in dies magis ac magis jejuniis et precibus carnem domaret, [et] spiritum roboraret, febre correpta, sentiens diem vocationis adesse, sæpe repetens verba illa: Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ; ad eamdem gloriam vocata, quievit in Domino. Corpus Lobium delatum, inde Binchium translatum, E miraculis illustratur. Claruit tempore Pippini, circa annum Domini 790. *Excusandus error in syfris* 790, *typographi, opinor culpa, quemadmodum de Molani Indiculo diximus; mutandusque character primus* 7 *in* 6*: quis enim ille Pippinus in Brabantia, Carolo Magno jam pridem imperante?*

item apud Benedictinos,

21 *Vulgati monastici omnes Martyrologi Benedictini* S. Amalbergam *sibi certatim vendicant, Wion, Dorganius, Menardus, Bucelinus, quos nihilominus Mabilio minime secutus est, de ipsa nec in Actis suis, ne quidem inter Prætermissos, nec in Annalibus ullam faciens mentionem. Bucelini encomium, jam dato haud multum absimile, Actorum synopsis est, qualem dedit Molanus in Indiculo et in Natalibus. Wion nonnulla perperam explicuit, quæ superioribus paragraphis satis refutata sunt: in eo erroris socios habuit, seu potius ipse in errorem induxit Dorganium et Menardum, utpote qui omnes* S. Amalbergam ABBATISSAM *nuncupent. Wionis verba sunt:* Eodem die Laubaco cœnobio, depositio S. Amalbergæ viduæ, et abbatissæ Malbodiensis, quæ signis clara, mira veneratione fidelium colitur. *Dorganius paulo brevius:* Eodem die, F S. Amelbergæ viduæ et abbatissæ, quæ signis clara, magna veneratione colitur. *Symmistas sequitur Menardus, qui sic habet:* Eodem die Laubaco cœnobio, depositio sanctæ Amalbergæ viduæ et abbatissæ Malbodiensis. *Ita ipsi, mutua placita adoptantes et describentes.*

qui perperam ipsam abbatissam faciunt;

22 *At enim tota ista* S. Amalbergæ *abbatialis dignitas, tam speciose obtrusa, nulla omnino probabilitate nititur, nec ulla Malbodii ejus exstat memoria. Certe abbatissa prima sancta Aldegundis, ut* XXX *Januarii dictum est satis, videtur obiisse anno* 675; *cui successit in monasterii regimine S. Aldetrudis, de qua egimus* XXV *Februarii, quæ duodecim annis præfuisse dicitur. Hanc abbatissa tertia subsecuta est S. Madalberta, ut patebit ad diem* VII *Septembris; hæc vero usque ad annum* 696 *supervixit. Non est autem verosimile, sanctam* Amalbergam, *quæ circa annum* 650 *S. Gudilam ultimam prolem enixa est, aut tamdiu vixisse, aut saltem fuisse tum regendo monasterio aptam. Ipse Wion (qui forte nominis similitudine deceptus, Amalbergam pro Madalberta abbatissam facit) illam circa annum* 690 *obiisse scribit; satis probabili conjectura: nam quod noster Andreas Boyus in Vitis sanctorum*

conju-

A *conjugatorum, Surium haud dubie secutus, scribit circa annum* 650 *obiisse, id dici non potest, cum post S. Aldegundem decessisse, ex Vita ipsius, quam mox dabimus, manifeste constet. Constantini Ghinii, vel ejus typographi errorem jam supra excusavimus.*

satis est sanctimonialem appellare.

23 *Sed a proposito nostro ferme deflectimus. Abbatissam numquam fuisse* S. Amalbergam, *extra controversiam positum censemus, attamen sanctimonialis habitum induisse, a S. Autberto, Cameracensi episcopo, sacro velamine amictam, et sub S. Aldegundis aliarumque jam dictarum abbatissarum suavi gubernatione sanctissimam vitam exegisse, minime dubium videtur; nam et id angelus ei diserte prænuntiaverat num.* 3, cum viro tuo, mutatis vestibus, acceptoque monachali habitu, vosmetipsos gratas immolabitis Deo hostias, atque in sancta conversatione ad finem usque perdurabitis. *Sic porro perdurasse Sanctam, id enimvero probant Acta a num.* 5. *De ejus habitu hæc notata invenio ad eorumdem Actorum calcem, eadem manu, qua ipsa olim descripta sunt, et a zelosissimis Operis nostri, tunc necdum inchoati, promotoribus monachis Lætiensibus ad Rosweydum transmissa.* Pingitur hic *(Binchii opinor)* sancta Amalberga moniali
B indumento vel soutana coloris nivei, pallio atri; albo super caput velamine, uti Canonica; et manu sinistra novaculam gestans (dextra librum) qua opus in angustia partus divæ Gudilæ traditur fuisse. *Satis de cultu.*

Actorum satis imperite compilatorum

24 *Acta primus, quod sciam, edidit Surius, præfixo hoc titulo :* Vita S. Amalbergæ viduæ, matris S. Gudilæ virginis, ut in Mss. codicibus habetur. Stylum mutavit F. Laur. Surius. *Hic Surii in omnibus ferme Legendis mos fuit, de quo sæpe alibi conquesti sumus ; nos genuinam ipsius et primigeniam phrasim, integra fide, restituendam censuimus, notaturi hinc inde graviores variationes, quæ ad rem facere videbuntur. Auctorem suspicari quis possit, fuisse monachum Lobiensem, verum ipse nullum ejus rei vestigium prodidit, ut satius sit, nihil idcirco definire. Nec facilis est conjectura, quo primum tempore scripta fuerint, quamvis indubitatum videatur, pluribus post Sanctæ obitum seculis compilata fuisse (certe post seculum* x, *dum notissimus esset in Belgio Lotharingiæ ducatus) ab homine historiæ*
C *Belgicæ et chronologiæ non satis perito, qui res et tempora male confuderit, paucissima memorans, quæ ad rectam gestorum seriem pertineant; signa autem jejune etiam et brevissime complexus, hac formula :* Quanti cujusque meriti fuerit beatissima Christi famula, testantur ad tumulum ejusdem, orationibus ejus, diversorum signorum multiplicibus curationibus, per gratiam Dei facta miracula; *ne uno quidem aut altero e tanta copia sigillatim enarrato.*

compendiaria analysis.

25 *Ex istiusmodi spiciminibus de Actorum merito et æstimatione facile statuet harum rerum non imperitus arbiter. En modo brevem eorumdem analysim. Numerus primus virginibus instituendis aptus est, ubi in* tenera ætate parentum solatio orbata *dicitur Sancta; et tamen numero* 2 *iidem inducuntur, tamquam a diabolo* ad matrimonium *ejus instigati. Dum ait scriptor,* a Pippino fratre suo *nuptui datam, contradicit Vitis SS. Reineldis et Gudilæ, in quibus sancta earum mater* Amalberga, Majoris-Domus *inclyta Pippini sorore progenita asseritur, ut tradunt etiam alii. Quod autem de Witgero memorat,* totius Lotharingiæ ducatus officium gessisse, *eum num.* 4 *appellans* regem prudentissimum, *refutatum est in Commentario prævio ad Vitam B. Pippini, ut dicemus paragrapho sequenti; qua saltem in re non tantopere vituperanda est Surii mutatio, dum Lotharingiæ Ducis nomini substituit,* Witgero homini præpotenti *conjugem traditam fuisse* S. Amalbergam. *De liberorum numero supra abunde disputavimus. Cetera, tametsi non satis historica, tolerari possunt. Superest, ut Majorum fidem liberemus, ea etiam annectendo, quæ de Witgero,* S. Amalbergæ, *marito, et postea monacho dici merentur.*

AUCTORE J. B. S.

§ IV. Witgerus S. Amalbergæ maritus quis fuerit, et an Sanctis annumerandus?

Quæ de Witgero pollicitus est Bollandus,

Pridem *pollicitus est Joannes Bollandus in citato non semel Commentario ad Acta B. Pippini et alibi, acturos nos etiam hoc die de* S. Amalbergæ beato, *ut ipse vocavit,* Witgero, *sanctissimæ uxoris conjuge; cujus nulla seorsim Acta exstant; nec vero alia de ipso produci possunt præter ea quæ leguntur in Vitis jam datis S. Emeberti seu Ableberti* xv *Ja-* E *nuarii, S. Gudilæ* viii *Januarii,* S. Amalbergæ *quæ datur hoc die, et S. Reineldis, de qua agendum diximus hujus mensis* xvi, *quando patebit clarius, aut unum eumdemque fuisse plurium Actorum scriptorem, aut certe alia aliis præluxisse, sic ut eorum genesis ferme deprehendi possit. Ne autem Bollando hic in nonnullis videar contradixisse, id accurate notandum, in citato jam Commentario de B. Pippino ad* xxi *Februarii, circa jam dictæ S. Reineldis Legendam, secutum ipsum manuscriptum paulo recentius, cui nomen tertiæ sororis S. Pharaildis insertum reperit, quod plane abest ab antiquiori codice, a nobis supra laudato, ut ex relatis ibi verbis perspicuum est ; sed id pluribus et ex professo, ad dictum diem* xvi *Julii discutietur. Hæc cursim observata volui, ne quis hæreat, dum diversas S. Reineldis Vitas a nobis adferri intelligit.*

hic rebus sanctæ Uxoris subjunguntur.

27 *Porro quæ ad* Witgeri, *seu Ducis, seu Comitis, certe viri præpotentis originem, titulos ac possessiones in Brabantia, seu ejus temporis Bracbanto (de cujus vocis etymo et significatione fusius disserui in Actis S. Rumoldi, seorsim editis anno* 1718*) multa curiose et erudite disputavit laudatus Bollandus in prædicto Commentario de B. Pippino, paragrapho* 1, *numeris* 4 *et* 5, *quos hic denuo pro ma-* F *jori parte exhibere visum est, in eorum gratiam, qui, cum Februarius Actorum nostrorum mensis rarissimus factus sit, iis carerent, quibus tota hæc res paulo clarius illustranda est, simulque refellenda non una Cointii assertio in suis Francorum ecclesiasticis Annalibus ad annum* 653 *num.* 22, *ubi de* Witgero, *ejusque possessionibus loquens, opposita Bollando sensisse visus est, præsertim circa castrum varie expressum* Condacum, *seu* Condatum, *quod alter pro* Condato *Hannoniæ, alter pro* Condaco *Brabantiæ, medio itinere Antverpiam inter et Mechliniam sito, vulgo* Contick, *accepit, quod certe ad Lobienses propius pertinuisse, indubitatum est. Sed Bollandum ipsum audiamus.*

Origo ejus et potentia,

28 *Et in Bracbanto quidem (Bollandi verba sunt) ejusdem Pippini sororis maritus aut gener* Witgerus *opimas habuit fortunas, de quibus ita loquitur Vita S. Reineldis virginis et martyris,* xvi *Julii a nobis edenda :* Igitur beatissima virgo Rayneldis nobilissimis natalibus, Condacensi castro, quod super Scelt fluvium situm est, exstitit oriunda. Nam regnante Pippino duce, patre sanctissimæ virginis Gertrudis..... pater illius Comes

AUCTORE J. B. S.

Wigerus nomine, totius Lotharingiæ ducatus officium gerebat, et inter palatinos Principes primatum tenebat..... Fuit autem possessio ejus supradictum castrum, nomine Condacum, et Amniacum, Uginiacumque, cum aliis prædiis multis, quorum nomina non expedit hic recitari. Conjunxit ergo sibi in matrimonio puellam regiam, supradicti Ducis sororis filiam, nomine Amelbergam..... Ex hac ergo dedit ei Deus sobolem sanctissimam Emebertum, *etc. Notat deinde Bollandus S. Reineldis vitam recentiorem esse, unde nec mirum, si mendis respersa sit; quale illud, quod* Witgerus *Comes dicatur* totius Lotharingiæ ducatus officium gessisse, *quod idem etiam habes infra in vita* S. Amalbergæ; *ut facile pateat, Vitarum istarum scriptores nonnulla affinitate conjunctos fuisse.*

uti et tituli examinati;

29 *Probat deinde Bollandus, Lotharingiæ seu regni Lothariensis nomen, non nisi annis ducentis et amplius post B. Pippini Witgerique obitum, cognitum fuisse, quando Lothario, Lotharii Imperatoris filio, Ludovici Pii nepote, anno* DCCCLXIX *sine liberis defuncto, ditionem ejus inter se patrui ejus* B *Ludovicus Germanicus et Carolus Calvus, ac deinde hic idem Calvus, et Ludovicus, Germanici filius, partiti sunt, non sine bellis. Nec in eo solum Bollando videtur Vitæ illius scriptor hallucinatus, sed perperam quoque* Condacum castrum super fluvium Scelt *collocare, ratus* Condatum *esse Hannoniæ oppidum, ad Hainæ Scaldisque confluentes : cum* Contacum *esse videatur, pagus insignis, medio inter Mechliniam et Antverpiam spatio, aliquot millibus passuum a Scaldi. Nam cum patrimonium suum S. Reineldis, Witgeri Comitis filia, Lobiensi monasterio tradiderit, fatentur Lobienses, se amplissima bona* Contaci *(quod vulgo nunc* Contick *dicitur) possedisse, et jura etiamnum quædam retinere, ceteris Cardinali Granvellano venditis : Condati vero negant, se quidquam possidere, aut meminisse a majoribus suis possessum. Atque hoc præcipuum est in quo Cointium a Bollando perperam recessisse existimamus.*

ubi etiam de possessionibus.

30 *Iidem Lobienses* Sanctas *pagum veteris Bracbanti, ubi corpus asservatur S. Reineldis, etiamnum tenent ex ejus donatione, licet parte jurisdictionis alienata. Et in Bracbanto fuisse Witgeri possessiones, sive avitas sive dotales uxoris,* C *conjicere est ex S. Gudilæ Vita, in qua cap.* 1, *num.* 3 *ista leguntur :* Beata igitur Gudila virgo dignissimum habuit ortum in Brabantensi pago... parentibus secundum seculi dignitatem excellenti insignitis prosapia, et in administrationem reipublicæ adeptis honorum fastigia. Pater siquidem ejus exstitit Witgerus, quem in fascibus comitatus egisse accepimus. *In altera ejusdem Gudilæ Vita cap.* 1, *num.* 1 *ista habentur :* Igitur Sigeberti Regis temporibus, qui fuit Dagoberti Regis filius, exstitit quidam Comes Witgerus nomine, in pago Brabantensi, probabilis moribus, *etc. Laudatus supra Baldericus in Chronico suo Cameracensi de S. Emeberto sic scribit :* Hic ex Bracbantensi pago oriundus, parentibus siquidem et vitæ et generis dignitate clarissimis, patre videlicet Witgero Comite, sancto viro, atque Amulberga matre editus est. *Hactenus ferme ex Bollando.*

De monachatu non dubitatur,

31 *Atque hæc quidem sunt quæ cum aliqua verisimilitudine de Witgeri præclarissimis natalibus et possessionibus disputari possunt. De ejus cum* S. Amalberga *conjugio iterum agitur in Vita proxime subnectenda; ubi et pios conjuges, mutuo consensu a se invicem recessisse et monasticam toto reliqua vita professos, habes num.* 4 : Placuit denique etiam D patri et matri seculum deserere, quo Christo possent liberius militare. Nam Witgerus rex prudentissimus, sicut ab angelo prænuntiatum fuerat, monasticæ regulæ disciplinæ se subdidit; uxor vero illius Amalberga, sacro velamine suscepto ab Autberto Cameracensi episcopo, se Domino dedicavit. *Expressis verbis hic non asseritur, Witgerum ad Lobienses se contulisse, ast ea receptissima est scriptorum prope omnium opinio, pronius inde et facilius admittenda, quod ambæ sanctorum parentum sanctæ heredes Reineldis et Gudila, potissimam bonorum suorum partem monachis Lobiensibus subinde obtulerint, ut ex Vita S. Reineldis constat, et jam a Bollando satis dictum est.*

licet tempus definiri nequeat :

32 *Quo primum anno vitam monasticam amplexus sit Witgerus, quamdiu in cœnobio vixerit, quo tempore e vita excesserit, tacentibus sanctæ uxoris et liberorum Legendis, nemo, nisi temere divinaverit ; nec mihi lubet in rebus tam obscuris pro arbitrio quidquam statuere, quod fecit Cointius, dum annum* 666 *assignavit, quo cum uxore seculo renuntiaverit. Haud equidem dubitaverim, felicissimo* E *exitu comparem vitam coronasse, unde eum Baldericus* sanctum virum *merito appellaverit. Ceterum exstat apud nos responsum monachi alicujus Lobiensis ad Bollandi quæsita, huc missum ab Operis nostri patrono D. Thoma Luytens, Lætiensi postmodum abbate, in quo articulo ultimo sic scriptum invenio :* Baldericus in Chronico suo Cameracensi lib. 1, cap. 16, dicit, S. Ablebertum parentibus siquidem et vitæ et generis dignitate clarissimis, patre videlicet Witgero Comite, sancto viro atque Amalberga matre editum. In quibusdam tabulis Sanctus dicitur, sed nulla apud nos ejus habetur memoria. Gazæus in sua historia pag. 73 ponit eum obiisse ultima Decembris, quo anno vero ignoratur. *Satis ingenua confessio est, Witgerum apud Lobienses et Binchienses numquam pro Sancto habitum fuisse.*

neque scitur cultum usquam habuisse.

33 *Vellem addidisset, quibus in tabulis* Sancti *appellatio ei adscribatur, quam ego hactenus non reperi. Citat Bollandus Kalendarium Sanctorum ditionis Leodiensis, cujus auctoritatem non magnam esse oportet, cum noster Fisen inter Flores suos, ne venerabilis quidem nomen Witgero tribuere ausus sit; in elogio* S. Amalbergæ *id solum tradens,* F *quod uti beatissima uxor, et ipse* sanctissimam vitam instituerit, non minori laude, priorque defunctus sit; *hoc autem postremum, nescio unde hauserit. Molano etiam plane præteritus est, nec Miræus, utut in titulo Beatum vocet, de eo aliud asserit, quam quod jam diximus; nempe a Balderico* sanctum virum et Comitem nuncupari, *qui* seculi curis valere jussis, demum factus sit monachus Laubiis ad Sabim fluvium. *Verum hæc nondum demonstrant, vel incohatum aliquem cultum Witgero umquam delatum. Id vero peremptorium videtur argumentum, quo vetamur Sanctos aut Beatos inter eum connumerare, quod in ipso suo Lobiensi cœnobio nullam prorsus venerationem habuisse sciatur, quo circa nos omni titulo abstinendum censuimus, hæc de ipso in sanctæ conjugis gratiam collegisse contenti. Reliquum modo est, ut qualemcumque, ex Ms. Binchiensi,* S. Amalbergæ *Legendam subjiciamus.*

VITA

A

VITA

Quæ legitur a Laubiensibus et Binchiensibus. Desumpta ex Ms. Binchiensi.

Illustri genere nata *a*

Beata Amalberga illustrissimis exorta natalibus, sed moribus elegantioribus adornata, Sanctas *a* oppidum excoluit : cujus ductrix et Domina usque ad assumptam religionis beatitudinem jure hereditario extitit. Quæ parentum orbata solatio, tenera licet ætate, familiam, quæ successione hereditaria sibi inhæserat, pervigili cura, suaviterque tractabat, non quia servorum aut ancillarum numerosa turba, quod inter mortales primum putatur, delectaretur, sed quia injustum esse putabat, si paternum censum avide retinens, fame et inedia quemlibet eorum pateretur perire. Non ipsa puellares jocos, non amatoria carmina, non ludicra quælibet, ac frivola audire, vel videre curabat, sed quasi Maria secus pedes Domini residens, quod actura fuerat, actu et habitu præmonstrabat.

B

Witgero nuptui traditur.

2 At vero inimicus castitatis diabolus puellarem admiratus continentiam, spe tamen fraudatus inani, ad ejusdem puellæ matrimonium instigat parentes; denominatur renitenti maritus, et tandem a fratre suo Pipino, patre sanctæ Gertrudis, Vuitgero, totius Lotharingiæ Ducatus officium *b* gerenti marito traditur, æquali genere, nec dispari meritis. Dedit autem Deus eis sobolem sanctissimam Aldebertum, sanctæ Cameracensis ecclesiæ pastorem beatissimum, cujus gesta plena miraculis atque virtutibus in eadem ecclesia usque in hodiernum florent; quatuorque dicatas Deo sorores, quarum una Reyneldis, altera Pharaildis, tertia Ermelindis, quarta Gudila fuit.

C

De ultima prole angeli vaticinium,

3 Cumque oppressione junioris, sanctæ videlicet Gudilæ, ante paucos dies uterini partus materno ritu angustiaretur, indictum est ei ab angelo hujusmodi solatium : Paries filiam Deo siquidem dilectam, summæque continentiæ et castitatis flore præornatam; hæc omnibus diebus vitæ suæ Deo gratum exhibebit obsequium; tu vero post ipsam, alteram non concipies filiam, sed ex eo die in castitate manens, cum viro tuo, mutatis vestibus, acceptoque monachali habitu, vosmetipsos gratas immolabitis Deo hostias, atque in sancta conversatione in finem usque perdurabitis : natam vero filiam trades sanctæ Gertrudi, lavacro salutari suscipiendam, et in Christo verbi divini lacte (ut Apostolus monet fieri debere) enutriendam.

et de conjugum voluntario secessu.

4 Tunc illa : Gratias, inquit, ago tibi, Domine Jesu Christe, qui ad consolationem angelum tuum de cœlis mittere dignatus es. His et aliis vocibus hujusmodi cœlum pulsans, se Domino precibus commendabat. At vero ceteræ ipsius filiæ cum ab infantia sua vitam castissimam ducere proposuissent, multique illas regni primores (ob nobilitatem et divitias) copulari sibi in conjugio cuperent, placuit eis in virginitate permanentibus, sponso cœlesti magis adhærere toto desiderio animi, quam mortalium conjugiis copulari; placuit denique etiam patri et matri seculum deserere, quo Christo possent liberius militare. Nam Vuitgerus rex prudentissimus, sicut ab angelo prænuntiatum fuerat, monasticæ regulæ disciplinæ se subdidit; uxor vero illius Amalberga, sacro velamine suscepto ab Autberto Cameracensi Episcopo, se Domino dedicavit. EX MS.

Ipsa sanctimonialis facta sancte moritur;

5 Igitur sanctissima Amalberga, sicut ab ineunte ætatis suæ teneræ primævo flore moribus bonis composita, divinis operibus attentius in reliquo desudare decrevit; moxque ad hæc totis viribus conversa, incredibile dictu est quantæ se abstinentiæ dederit, quam assidue jejuniis et orationibus corpus suum afflixerit. Cumque in dies magis ac magis carnem domando, spiritum roboraret, disponente Deo tanto ejus labori finem imponere, febre correpta est, et incidens in gravissimam invaletudinem, id quod desiderabat adepta est, scilicet ut Domino copiosius uniretur. Sentiens itaque prudentissima feminarum diem suæ vocationis adesse, quasi quæ humana despiceret et ad suos jam invitaretur, usque ad exspirationem animæ istos versiculos susurrabat : Domine, dilexi decorem domus tuæ et locum habitationis gloriæ tuæ. Adsunt denique sancti beatorum spiritus, ejus animam ad cœlum usque deferentes. E

ejusque corpus Malbodio *c* *d*

6 Tota ad funus ejus Malbodiensis turba *c* convenit; omnis inopum multitudo matrem et nutriculam *d* se perdidisse clamabat. Tanta vero dignitas ejus ora compleverat, ut cunctis liquido claresceret, quia ærumnas beatitudine, labores requie commutaverat. Verum quia tunc temporis Malbodii nulla spectabilium personarum sepulturæ tradita fuerat, sed neque beata Aldegundis *e*, quæ eumdem locum a fundamento extruxerat, majores natu ecclesiæ quid facto opus sit consulunt, et quonam loco sanctum corpus sepulturæ tradi oporteat, alternatim colloquentes, nihil certi statuunt. Tandem salutari reperto consilio Laubiense monasterium sepulturæ corporis Dei famulæ constituitur, quod quia divinæ considerationis ordinatione gestum fuit, ab omnibus unanimiter concreditur. *e*

Lobium sepeliendum defertur. F

7 In eodem autem tum temporis cœnobio non minima monachorum, Deo sub jugo regulæ beati Benedicti militantium, continebatur congregatio, et in divini cultus profectibus sanctitatis florebat religio, et quamplurima beatorum Christi Confessorum inibi quiescentium corpora non minimam venerationem conferebant eidem monasterio : accepto itaque ab omnibus consilio, beatissimum corpus condigna sui veneratione, sanctimonialibus cum canticis et hymnis prosequentibus, effertur, laudibusque delatum, quanta debuit cum devotione ab Abbate loci, fratribusque decenter suscipitur, et in ecclesia sanctæ Dei Genitricis Mariæ, beatorumque Confessorum Christi Ursmari et Ermini, cum ceteris plurimorum Sanctorum pignoribus sepulturæ traditur. In conspectu vero summæ pietatis quanti cujusque meriti fuerit beatissima Christi famula, testantur ad tumulum ejusdem, orationibus ejus, diversorum languorum multiplicibus curationibus, per gratiam Dei facta miracula. Requievit autem Christi famula beata Amalberga sexto Idus Julii in pace, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor, etc.

ANNOTATA

EX MS.

ANNOTATA.

a *Jam supra monuimus, non hic* Sanctas *Cliviæ indicari, sed pagum, Hallis Deiparæ in Hannonia vicinum, ubi celebris est sanctæ Reineldis et sociorum martyrum cultus.*

b *De hoc officio et de* S. Amalbergæ *liberis, in Commentario satis etiam disputatum est ; ubi et reliqua expensa sunt, quæ hic explicationem aliquam mererentur.* D

c *Religiosas intelligo, quæ funus comitatæ sint.*

d *Potuit* inopum nutricula *esse etiam sanctimonialis ; ut cui a sanctis filiabus eleemosynæ suppeditarentur, in pauperes erogandæ.*

e *Hinc Bollandi et nostra, superius in Commentario expressa, confirmatur assertio; quod* S. Amalberga *post S. Alde gundem superstes fuerit.*

DE S. PASCHARIO EPISCOPO ET CONF.

J. B. S.

APUD NANNETES IN BRITANNIA ARMORICA.

B

SYLLOGE

De cultu, ætate, gestis et officio ecclesiastico.

CIRCA SECULUM VIII

In solis recentioribus Fastis notus est.

Qui hic Pascharius *communiori appellatione nuncupatur, is alibi* Pasquarius, Paschasius, *et alio ferme nomine indigitatus est a Claudio Roberto, nempe* Poscarius *seu* Pascarius; *a quo tamen* Sanctus *vocatur, addito festo hoc* x *Julii. In Episcoporum Nannetensium serie, multis locis haud parum implexa, eum ipse, per nescio quam conjecturam, facit ordine vicesimum qui apud Sammarthanos est* XXII, *non ante Taurinum et Hairconem, sed post ipsos, ante Salappium; cujus postremi ætas colligenda proponitur ex eo, quod Chaddo archidiaconus, ejus vice, signum apposuerit concilio Cabilonensi anno* 650, *ut consequenter dicendum sit,* S. Pascharium, *si Salappium præcesserit, ante eum annum e vivis excessisse; quam opinionem amplexus est Castellanus, in Martyrologio Universali, obitum ejus consignans circiter annum* 677, *idque breve ipsi elogium apponens, quod* universum patrimonium suum pauperibus distribuerit. *Antiquis omnibus præteritus est, sed inter recentiores de ipso meminit Saussayus in Supplemento ad Martyrologium Gallicanum pag.* 1144*:* Nannetis in Armorica, depositio S. Paschasii episcopi, viri apostolicis virtutibus clari; qui divina simul virtute et eloquentia præstans, multos, dum in ecclesia prædicaret, Dei amore inflammavit, et seculo abductos, Christum sequi, crucemque post eum ferre ad consequendum ejus regnum edocuit. *Brevius Ferrarius in Catalogo generali, his verbis :* Nannete, S. Pascharii, ejusdem urbis. *Ubi satis patet, typographi vitio intercidisse titulum* episcopi , *et forte confessoris.* C

Ejus ætatem docent Acta S. Ansberti Rotomagensis episcopi

2 *De ipso in Vita S. Ansberti Rotomagensis archiepiscopi ad* IX *Februarii cap.* 3, *num.* 16, *ita legitur :* Sub cujus (*nempe* sancti Lantberti) etiam regimine B. Hermelandus ex prædicto monasterio Fontanella, rogante venerabili pontifice Paschario Nannetensis urbis, in eamdem regionem Nannetensem ab ipso Patre Lantberto directus, in quadam insula alvei Ligeris, quæ vocabatur Antrum, juxta nominis ejusdem proprietatem, monachorum venerabile ædificavit cœnobium. In cujus largitione prædictus antistes Pascharius statuit, ut post decessum ejusdem venerandi Patris Hermelandi, ex monasterio Fontanella, per cuncta succedentia tempora sibi instituant rectores; veluti largitiones ejusdem loci, quæ adhuc in præfato monasterio Fontanella servantur, apertissime declarant. *Ad quæ recte observavit Henschenius in citati capitis annotatis,* S. Pascharium *Nannetensem episcopum a recentioribus statui sub Dagoberto Francorum rege, qui ex connexione S. Hermelandi, cum nostro Præsule corrigendi sint ; magisque id adeo patebit ex Vitæ S. Hermelandi serie, ab eodem Henschenio ordinata, ad* XXV *Martii in Commentario prævio, num.* 7, *quem ad totius rei illustrationem hic describendum censui :* E

et S. Hermelandi, cui monasterium construxit :

3 De ætate S. Hermelandi aliqua ex Vita certo constant; e quibus id primo statuendum, S. Landbertum fuisse abbatem Fontanellensem anno DCLXIII, usque ad annum DCLXXXIV, atque ab eo fuisse S. Hermelandum in monasterio illo susceptum, ac sacro habitu vestitum ; peractaque novitiorum probatione, ad professionem admissum, et cum in virtutibus excelleret, ejus mandato sacerdotem consecratum, ac tandem ad S. Pascharium, episcopum Nannetensem, ut novo monasterio erigendo præesset, cum aliis duodecim monachis ablegatum. Hinc colligimus, eum sub S. Landberto abbate, si non fere toto tempore, saltem pluribus annis Fontanellæ vixisse. Secundo constat, eum maturam ætatem attigisse, cum Fontanellam veniret, scilicet qui ante, cum esset studiis præclare instructus, vixerat in aula regia, et cor Regis omniumque optimatum, gratia suæ venustatis, in amorem sui converterat. ..... Rex autem Francorum, cum S. Landbertus fieret abbas Fontanellensis, erat Chlotharius III, qui Chlodoveo II patri suo, anno DCLXII vita functo subrogatus, rexit annos fere XIV, mortuus an. DCLXXV aut initio sequentis.... Clothario successerunt fratres : Childericus, et hoc anno DCLXXIX interempto, Theodoricus, cujus tempore constructum est monasterium Antrense. F

ex quibus ostenditur,

4 *Pergit Henschenius definire tempora quibus floruerit S. Hermelandus; cumque in Vita dicatur* longævo confectus senio, *sic ea ordinat, ut Sanctum existimet vixisse ut minimum usque ad annum* 715. *Porro Antrensis monasterii initia, ejus exstructionem et dotationem explicant lectiones Officii proprii Nannetensis, in quibus res tota satis accurate,*

si

A *si temporum confusionem excipias, narratur his verbis :* Sed timens (*S. Pascharius*) ne ad prædicationis Euangelicæ munus obeundum, solus ipse sufficere non posset, Lambertum abbatem monasterii Fontanellensis, diœcesis Baiocensis, rogavit, ut quosdam e suis monachis religiosissimos et doctissimos ad se transmitteret, ad erudiendum in fide Catholica et bonis moribus populum sibi commissum. Venerabilis autem Lambertus, ut sancti Pontificis cognovit desiderium, Hermelandum monachum summæ integritatis virum, una cum aliis quibusdam, itidem probatæ vitæ sociis, ad eum transmisit. Quos Pascharius summo cum honore et gaudio excepit : eisque monasterium erexit in loco, qui vulgo dicitur Antrum, ad littus fluvii Ligeris, distans ab urbe per quatuor milliaria ; quod decimis, censibus, prædiis et reditibus, multisque ecclesiasticis ornamentis dotavit. *Hactenus Officium, personas recte appellans, sed, ut mox patebit, tempora nimium præcipitans, quæ ad chronologicam normam melius exigenda sunt, atque ex iis refutanda quæcumque Albertus le Grand, in suis Britanniæ Armoricæ Sanctis, turbatos* B *Lectionum calculos secutus, perperam digessit : de cetero non nisi verbosius deducens, quæ tutius ex præfato officio infra subjicientur.*

vixisse usque ad finem seculi 7.

5 *Ut igitur certo quidquam de* S. Pascharii *ætate statuatur, ea ex Actis jam editis omnino conferenda et connectenda est cum temporibus sanctorum Lantberti et Hermelandi, quæ extra controversiam posita sunt. Atqui hi duo floruerunt sub finem seculi* VII, *ut citatis locis ab Henschenio demonstratum est; neque Antrense monasterium ante annum* 679 *ædificari cœptum est, nec ante id tempus a* S. Paschario decimis, censibus, prædiis et reditibus *dotari potuit ; fallit itaque Sancti epocha in prima lectione Officii Nannetensis tam diserte expressa :* Pascharius civis Nannetensis, miris virtutibus et bonis operibus clarus, floruit circa annum sexcentesimum quadragesimum, Heraclio Imperatore, et Dagoberto primo Rege Francorum. *Aberrant præterea etiam omnia quæ de anno obitus, a laudatis nuper scriptoribus, determinata sunt ; ea enim prorsus subsistere non posse, ex Antrensis monasterii exordiis manifestum existimo. Ut paucis dicam, siquid ex supra allegatis recte colligendum ; id de-* C *mum est :* circa annum sexcentesimum quadragesimum, Heraclio Imperatore et Dagoberto I Rege, Francorum, *natum esse* S. Pascharium, *qui, procul dubio, ad seculum usque octavum cum S. Hermelando, quem singulari pietate et favore coluisse certum est, vitam protraxerit : unde et corrigendi omnino sunt Episcoporum Nannetensium Catalogi, et* S. Pascharius *Salappio saltem et Agatheo verosimillime postponendus, quidquid de anno, quo mortalitatem exuit, nihil certi hactenus deprehendi potuerit.*

De ejus gestis nihil aliud superest,

6 *Non minus obscura sunt reliqua, ad* S. Paschariì *res gestas spectantia, frustra a nobis disquisita, præter ea dumtaxat, quæ in præfatis ecclesiæ Nannetensis lectionibus recitantur; veriora, opinor, et sinceriora, quam temporum ratio, ex sanctorum Lantberti et Hermelandi ætate sufficienter convulsa. Non semel alias adducendæ fuerunt lectiones ex prædicto Nannetensi proprio, cujus editio aliquousque colligitur ex apposito regio privilegio anni* 1622, *de quo iterum in altero tomo dictum est, ubi de S. Felice ejus urbis episcopo ad* VII *hujus mensis pag.* 471. *Officium ponitur ritu duplici cum hac oratione :* Deus qui beatum Pascharium, urbis Nanneticæ antistitem, in confessione veræ fidei mundum relinquere voluisti : adesto piis supplicationibus nostris, et præsta, ut ejus meritis et intercessione, tecum sine fine lætemur. Per Dominum. *Cetera sumuntur de communi Pontificis Confessoris, verum cum homilia in Evangelium :* Sint lumbi vestri præcincti. *Omnino propriæ sunt tres secundi Nocturni lectiones, quas hic ad verbum describendas censuimus, ut magis pateant ea quæ ex ipsis desumpsimus. Ita habent :*

AUCTORE J. B. S.

præterquam in lectionibus

7 LECTIO IV. Pascharius civis Nannetensis, miris virtutibus et bonis operibus clarus, floruit circa annum sexcentesimum quadragesimum, Heraclio Imperatore, et Dagoberto primo Rege Francorum. Fide erat robustus, spe patiens, caritate fervidus, eleemosynis profluus, castitate, abstinentia, et lenitate conspicuus ; mundum et omnia quæ illius sunt fugiens, nihil cum eo proprium habere voluit. Cum autem ejus virtutes cunctis hominibus lucerent, mortuo Nanneticæ urbis Episcopo, ab omnibus Dei nutu, unanimi consensu Pontificem postulatus, eligitur. Qui licet multum renitens, divinam tamen non potuit E effugere voluntatem. *Utrum hæc ex vetustiori aliquo Nannetensi Breviario accepta sint, an ex aliis monumentis præterito primum seculo collecta, mihi quidem perspectum non est. Ceterum præter epocham jam abunde refutatam, nihil magnopere habetur, quod non aliis sanctis Episcopis Nannetensibus aptari commode valeat : in sequentibus duabus lectionibus pluscula sunt ad peculiarem* S. Pascharii *historiam spectantia, quæ supra decerpsimus.*

Officii proprii

8 LECTIO V. Eo tandem episcopatus munere cum humilitate suscepto, ne torpescentis servi crimine notaretur, super gregem sibi commissum vigilare cœpit, et talentum sibi creditum, Domino duplicatum reportare curavit ; terrenas vero, quas a Deo acceperat, facultates, pauperum inopiam, et viduarum ac pupillorum oppressiones sublevando, eidem tradenti reddebat. Constitutos in carcere visitabat, ac infirmos sua consolatione recreabat. Ante sibi commissas oves, bonorum operum exemplo gradiebatur, easque verbi veritatis prædicatione vocabat. Sed timens ne ad prædicationis Euangelicæ munus obeundum, solus ipse sufficere non posset, Lambertum abbatem monasterii Fontanellensis, diœcesis Baio- F censis, rogavit, ut quosdam e suis monachis religiosissimos et doctissimos ad se transmitteret, ad erudiendum in fide Catholica et bonis moribus populum sibi commissum.

Nannetensis.

9 LECTIO VI. Venerabilis autem Lambertus, ut sancti Pontificis cognovit desiderium, Hermelandum monachum, summæ integritatis virum, una cum aliis quibusdam, itidem probatæ vitæ sociis, ad eum transmisit ; quos Pascharius summo cum honore et gaudio excepit, eisque monasterium erexit in loco, qui vulgo dicitur Antrum, ad littus fluvii Ligeris, distans ab urbe per quatuor milliaria ; quod decimis, censibus, prædiis et reditibus, multisque ecclesiasticis ornamentis dotavit. At vero infideles Normanni, a cæde Nannetica revertentes, anno Domini octingentesimo quadragesimo tertio, illud etiam cœnobium incenderunt et vastarunt, cujus adhuc vestigia intuentibus patent. His tandem et aliis bonis operibus plenus, ad Dominum migravit sexto Idus Julii. *Atque hæc sunt quæ de S. Paschario dici potuere.*

DE

A D

DE S. AMALBERGA VIRGINE

J. B. S.

GANDAVI TAMISIÆ ET MATERNÆ IN BELGIO.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Synonymarum sanctarum Belgicarum diversitas.

ANNO DCCLXXII.

B

Distinguenda S. vidua a virgine Tamisiensi;

Quam notum est et toto præsertim Belgio pervulgatum S. Amalbergæ *venerabile nomen, tam persuasum habeo, paucissimas esse feminas, eo nomine insignes, quæ satis noverint, quæ demum Sancta ut Patrona sibi præfigenda et proponenda sit; quin et viros non omnino indoctos inveniri, quibus non satis explorata sit utriusque Sanctæ virginis a vidua distinctio. Jam superius a pag.* 61 *nominis ipsius Saxonicum etymon, et hodiernam modificationem dicam, an lævigationem, in suaviorem* Amaliæ *inflexionem, abunde, ni fallor, exposui. Tum vero discutere et illustrare conatus sum quæ de Sancta vidua ejusque veris sanctis liberis Emeberberto, Reinelde et Gudila, a suppositis distinguendis, satis ambigue et implexe ab imperitis Legendariis post Normannicas grassationes compilata fuerunt. Ex iis igitur quæ ibi disputata sunt, quam manifestissime patet, non nisi a rudibus et rusticis hominibus ad sanctam virginem Tamisiensem, de qua hoc loco nobis agendum est, ea transferri posse, quæ de conjugata et vidua ibi disseruimus, ut plane confidere audeamus, non superfuturos imposterum, qui nullam inter utramque Sanctam distinctionem inveniant, nec Virginis cultores repertum iri, qui Binchii in Hannonia sacras sanctæ suæ Patronæ exuvias depositas esse affirmare non dubitent.*

C

et maxime virgines inter se

2 *Atque hæc quidem historiæ Belgicæ mediocriter peritis satis obvia esse existimo. Ignotior pluribus est virgo alia ejusdem nominis, et ipsa Sanctorum honoribus donata, in finibus Geldricæ et Juliacensis ditionis satis celebris, a loco ubi sepulta est et religiose colitur, oppido nempe Susteren, in pago Mosano, non procul Ruræmunda sito,* Susterena, Sustria, Susteriensis *et* Susterenensis *dicta; quam noster Bartholomæus Fisen in historia Leodiensi lib.* 6 *num.* 2, *ad annum* 900 Amalbertam, *in Floribus ad* XXI *Novembris rectius* Amalbergam *appellat. Hanc a Virgine Tamisiensi et vidua Lobiensi seu Binchiensi operosius distinxit F. Arnoldus Hertsworm, Prior sanctæ Crucis Venlonæ, qui in opusculo Belgico, non ita pridem sua manu descripto, historiam complecti voluit illustris capituli S. Salvatoris virginum nobilium canonicarum in prædicto jam oppido Susteren, idque dedicavit perillustri D. Wilhelminæ Elizabethæ, Baronissæ de Hompesch, capituli istius abbatissæ, dum hæc scribo (anno* 1721*) adhucdum superstiti, cujus exemplar nactus sum opera nostri P. Ludovici Toebast, Serenissimæ Henricæ Christinæ, natæ Principi Brunswicensi et Luneburgensi, a sacris confessionibus, unde nonnulla excerpsi, quæ hic prævie examinanda veniunt.*

3 *Supervacanea videri potest laudati Arnoldi cura in præmonitione, quam posuit libelli sui parte* 2 § 9, *dum magna solicitudine sanctam viduam a duabus synonymis virginibus distinguit, ipsam appellans* S. Amalbergam primam; *nostram hanc hodiernam* S. Amalbergam secundam; *et* tertiam *demum* Amalbergam, *quam contendit fuisse, non primam cœnobii seu capituli Susterenensis fundatricem, utpote cum illud a S. Willibrordo conditum exstiterit temporibus sanctorum Gregorii et Alberici episcoporum Trajectensium, sed magis proprie restauratricem, ope parentis sui Zwenteboldi Lotharingiæ regis, post vastitatem a Normannis toti fere Belgio illatam: de quibus ex professo agendum erit ad diem* XXI *Novembris, quo sancta ista Amalberga Sustereni colitur cum tribus, ut ipsas vocat Arnoldus, sororibus Benedicta, Cæcilia et Relinde, quas etiam Sanctis adscriptas volunt, sed quæ huc non pertinent. Tanta, inquam, cura viduam a Virginibus discriminandi superflua videri potest; jam enim abunde ostendimus, historiæ Belgicæ non prorsus imperitis satis notam esse viduam inter Binchiensem et virginem Tamisiensem distinctionem.*

Tamisiensis et Susterenensis,

E

4 *Utiliorem operam posuit in tollenda ea confusione, quæ paragraphi hujus, ad ceteros prævii, argumentum est; in tollenda, inquam, confusione inter sanctas duas virgines,* Tamisiensem *nimirum et* Susterenensem, *quæ quod ambæ virgines et synonymæ essent, a non paucis pro eadem habitæ sunt, sic ut utriusque historiæ facile commisceri potuerint. Et id nobis pernecessarium visum est, ne latius serpat temere prætensa identitas, quæ usque adeo pridem invaluit, ut Tamisienses ipsi, apud quos hodierna sancta sepulcrum habuit, et a tot seculis religiose honorata est, reliquias Sustereno acceperint, quas tamquam* S. Amalbergæ, *peculiaris Patronæ suæ pignora venerentur; saltem si alias non habeant, præter eas quæ in ipsa approbatione, Tamisiæ asservata, explicantur; ex illa enim, mihi exhibita, constat acceptas esse reliquias ex ecclesia Susterenensi, et per nostros Patres ad R. D. Pastorem Tamisiensem transivisse anno* 1643. *Crediderim ego haud inverisimile, exstare etiamnum Tamisiæ veteres Sanctæ reliquias, quas ibi olim expositas fuisse, testantur miracula, ad calcem Legendæ subjungenda, aliasque istas, Sustereno acceptas, priscis superadditas esse, ne dicere cogamur, alterius Sanctæ reliquias,* sanctæ Amalbergæ *Tamisiensis exuviis suppositas, adeoque religiosum cultum non satis sincere, saltem ad ipsas reliquias dirigi. Sed utriusque* Amalbergæ *diversitatem paulo distinctius elucidemus.*

quarum confusæ sunt reliquiæ.

F

5 *Ex iis quæ toto hoc commentario discutientur, patebit clarissime,* S. Amalbergam *Tamisiensem ultra seculum octavum vitam producere nequaquam potuisse, floruisseque adeo ante Normannicas grassationes, a cœlesti suo sponso evocata anno* 772. *Constat autem, Zwenteboldum, Arnulfi Cæsaris filium, capituli Susterenensis fundatorem, et ibidem sepultum, vixisse circa finem seculi* IX; *sic ut ejus filia S. Amalberga, sive vere filia fuerit, sive, ut alii volunt, filiarum Zwenteboldi solummodo institutrix, ad annum circiter* 900 *pertingere potuerit; unde*

Amalbergæ Tamisiensi toto seculo seniori,

conse-

A *consequens est, toto minimum seculo disjunctas esse prædictas duas sanctas Virgines, origine etiam, gestis et habitatione diversissimas : ut mirum sit, monachos quoque Blandinienses S. Petri apud Gandavum Susterenum recurrisse anno, ut inquit laudatus Arnoldus*, 1688, *ut et ipsi inde reliquias obtinerent, iis substituendas, quas hæreticorum Calvinianorum furor fœde contaminaverat et disperserat, ut pluribus infra demonstrabitur. Equidem haud diffitebor, reliquias etiam S. Amalbergæ Susterenensis a multis seculis Catholicam venerationem consecutas; at sacra diversorum Sanctorum lipsana confundere vetitum esse, quis ignorat? Ceterum ne hic diutius inhæream, ex dictis satis liquere existimo, diversam plane esse sanctam virginem* Amalbergam, *quæ Tamisiæ in Flandria colitur, ab altera Susterenensi, cujus sanctitatis fama longe magis restricta est; audeo dicere, aliarum duarum celebriorem cultum, istius in hac Belgii parte memoriam quodammodo obliterasse.*

male adscribuntur non nulla,

6 *At enim utriusque confusioni locum dare potuit historia, mihi undequaque suspecta, quam prædictus* B *Arnoldus scriptionis suæ* § 10 *inseruit, de* S. Amalberga *nostra Tamisiensi, tamquam confundatrice cœnobii Susterenensis, unde et ibi cum alia cultum obtinuisse, frustra, ut mitissime dicam, comminiscitur. Memorat ibi Arnoldus ex Tamisiensi Legenda, qua ratione S. Willibrordus, ad ejus parentes Christianum et Evam deflectens, tenellam virginem S. Landradæ commendandam curavit, ubi Carolus Martellus vi ipsi brachium luxaverit : nam, ut infra ostendam, tota scena illa amatoria, si vera est, non ad Carolum Magnum, sed ad ejus avum Martellum haud dubie referenda est, atque adeo non in villa Materna, ut in Legenda traditur, sed potius Belisiæ contigisse censenda est. Ex hoc capite scriptorem non redarguo; id quæritur, quo vade, quo teste asserat, post acceptum anno* 690 *a sanctis Willibrordo et Landrada velum, Belisiæ egisse* S. Amalbergam, *Tamisiensem totis viginti et amplius annis; tum vero Spiritu sancto plenam, anno* 714 *Susterenum ab eodem S. Willibrordo evocatam, ut novellæ plantationi invigilaret, non quidem ut abbatissa, sed ut superior et magistra erecti istic qualiscumque cœnobii; quo munere fidelissime perfuncta sit, inde vero in Flandriam secedens, felicem mortem obierit anno ætatis suæ centesimo.*

C

cogitata potius quam probata.

7 *Hæc ego tantum non somnia appello otiosorum hominum, quibus ad corruptam ingenii pruriginem quidlibet ornare lubet, et dubiis dubia sic cumulare, ut nusquam pateat exitus, nisi ipsorum figmenta, ut veritates cæce amplectamur. Legendæ ipsius narrationem talem qualem admittendam supponamus; ut quid ex nominum affinitate nova comminisci, quæ nusquam tradita sunt? Affatim profecto laboris et molestiarum suppeditat Legenda ipsa, utcumque salvanda, et ab enormibus parachronismis expurganda; ut facile erit perspicere ex paragraghis sequentibus. Intelligant porro istiusmodi scriptores, non argui impossibilitatem eorum, quæ ipsi venditant; nihil enim implicat, quo minus* S. Amalberga, *utpote S. Willibrordi discipula, ab ipso præponi potuerit cœnobio suo Susterenensi primum condito, quin et ipsum Ultrajectum usque et etiam Epternacum prosequi, et, cum ita vis, ad centenariam ætatem pervenire; verum quis nisi temere et ridicule id genus commenta, nullo præeunte, hodie procudere audeat? De factis gestisque hic unice quæritur, iisque sufficienti fide et auctoritate subnixis, quæ utinam in ipsis* S. Amalbergæ *Actis paulo uberius elucerent ! Sed de his obiter; ad propositam in titulo disquisitionem satis est demonstrata Sanctarum synonymarum distinctio; nunc ad Virginem Tamisiensem propius accedamus.*

AUCTORE J. B. S.

§ II. Vetustus S. Amalbergæ cultus ex B. Radbodi episcopi Ultrajectini elogio et Martyrologiis.

Tamisiæ sepulta et Gandavum translata,

Temseca, *nobis* Tamisia, *vulgo* Temsche *seu* Temst *in Flandriæ nostræ regione, quæ Wasia dicitur, inter Antverpiam et Teneræmondam, ad sinistram Scaldis fluminis sita, a Sandero in Flandria sua illustrata describitur tom.* 2 *pag.* 546, *tamquam* municipium elegantia et amœno prospectu nulli secundum. Peculium olim fuit beatæ Amelbergæ virginis, quæ illic sepulta, post ad cœnobium Blandiniense translata est ad annum DCCCLXX, ut in Annalibus Belgicis notavit Miræus, quo etiam anno Carolus Calvus, diplomate Compendii in palatio regio dato, donavit Blandiniensibus in pago Wasiæ, ut vocat, villam quæ vocatur TEMSECA, cum ecclesia bene ornata, ad honorem S. Mariæ et S. Petri consecrata, ubi S. Amelberga, virgo gloriosa, a seculo migravit ad Christum. *Lucis non parum dabit ad illustrandam translationis historiam diploma ipsum integrum inferius exhibendum ; hic suffecerit Temsecam descripsisse, dominium olim Abbatum Blandiniensium, nunc Principum Bornovilliorum, ut item Miræus accurate notavit.* E

Maternæ etiam, loco habitationis,

9 *Habes locum postremæ habitationis et sepulturæ* S. Amalbergæ *virginis, a qua sacrum ejus corpus transiit ad celeberrimum et Sanctorum reliquiis locuples olim sacrarium, cœnobium Blandiniense, seu S. Petri juxta Gandavum, de quo, occasione translationis sancti Bertulfi ad eumdem locum, jam pridem actum est die* V *Februarii ; rursus ubi de sancto Ausberto* IX *ejusdem mensis Februarii ; distinctius vero ad vitam S. Gudwali* VI *Junii, ut de præcipuo venerationis* S. Amalbergæ *loco nihil observandum supersit. Hæc prænotanda fuerunt ad notitiam locorum ubi præcipue Sancta colitur, quibus addendus est pagus alius* Materen *seu* Materne, *in Actis* villa Materna *dictus, non procul Aldenarda etiam in Flandria,* in *cujus* ecclesia, *teste Sandero pag.* 527, *est* etiamnum capellania castralis S. Amelbergæ, in memoriam ejus habitationis munificentissime dotata, in patronatu Domini Schornacensis. *Quid Mabillonium moverit, ut eam* Merbeccæ *collocaret, hactenus non perspicio; ibi coluntur* III *Februarii Berlendis, Nona et Celsa ; at peculiarem ibi aliquam esse* S. Amalbergæ *venerationem, necdum intellexi : voluit procul dubio* Temsecam *scribere is qui indices composuit.* F

antiquissimo cultu celebrata est,

10 *De* S. Amalbergæ *nominis origine et inflexionibus jam supra nos egisse diximus ad vitam synonymæ sanctæ Viduæ, ubi et verbo correptus est, qui ab istius hoc die* X *Julii cultu, hanc alteram eadem die consignatam, perperam asseruit. Longe antiquiorem esse, eumque celeberrimum, saltem toto Belgio, istius sanctæ Virginis cultum, clamant monumenta omnia, hic ordine recitanda, dum interim Vidua illa seculo primum* XVI *sacris Fastis a Molano inserta est. Et primum quidem vetustissimi cultus argumentum nobis porrigit vir sui seculi et prosa et carmine eruditissimus, idemque Sanctorum honores* XXIX *Novembris promeritus, Radbodus Episcopus Ultrajectensis, ordine* XIV, *vel, ut alii scribunt,* XIII ; *quem Mabillonius ait* anno uno ante initium seculi X mortuum, *melius dicturus, si eo*

circiter

AUCTORE J. B. S.

circiter anno sacras infulas consecutum asseruisset; nam ex communiori calculo ad seculum decimum vitam protraxit, non ante annum 917 *vel* 918 *ad Superos evocatus, multis titulis apud Bekam et Hedam, aliosque scriptores Belgas laudatissimus.*

laudata a B. Radbodo Ultrajectensi episcopo

11 *Scripsit is, non Vitam et translationem* S. Amalbergæ, *ut Valerius Andreas et alii perperam tradidere, sed homiliam seu librum unum, quo præclarissimarum Virginis virtutum laudes prosequitur; qui quod brevissimus sermo sit,* Tomelli *nomine in codicibus Mss. nuncupari consuevit, quem verosimiliter pro concione ad suos recitaverit; forte, ut alicubi notatum inveni, quod* S. Amalberga, *cum S. Willibrordo, Ultrajectensium patrono, affinitatem aliquam spiritualem contraxisse sciretur, quo titulo, æque ac S. Bonifacius, singulare encomium promerita fuerit. Id certe indubitatum videtur, jam seculo ipso nono, a Virginis obitu proximo, clarissimam fuisse, toto Belgio* S. Amalbergæ *Virginis virtutum et miraculorum famam, adeo ut sanctus Antistes, modo quodam antonomastico, eam* Virginem paradoxam *appellare non dubitaverit, nota satis voce, vocisque etymologia, quæ hic accipitur pro stupendæ* B *sanctitatis atque incredibilibus signis a Deo exornata virgine, qualem eam censuisse S. Radbodum, omnino existimandum est.*

ut virgo paradoxa, *uno post obitum seculo.*

12 *Hoc argumento nixum crediderim eum, qui diu post S. Radbodi tempora Legendam de integro compilavit, plurimis sane refertam* S. Amalbergæ *mirabilibus signis et prodigiis, per capita novem omnino et viginti distributis, quæ utinam eadem fide subsisterent qua sancti Antistitis oratio! Id vero dolendum maxime, tot mendis et parachronismis fœdatam esse, ut eam eruditissimus Mabillonius dignam non censuerit, quæ in Ordinis sui Actis locum occuparet; de qua re pluribus infra disputabitur. Hæc eo solum dicta sunt, ut pateat, quam celebrem fuisse oporteat* S. Amalbergam, *quæ vel sub seculi noni finem et decimi principium jam tum* Virgo paradoxa, *a tam illustri Præsule, vero sanctitatis ejus æstimatore, appellari mereretur. Certe satis rara sunt de Sanctis nostris Belgicis tam insignia monumenta, quæ ad eam ætatem pertingant; raræ istius temporis Legendæ; rarissima tantæ auctoritatis elogia ad posteros transmissa, utpote quæ rapacissimas grassantium Normannorum aliorumque barbarorum manus effugere debuerint. S. Radbodi verba hic non* C *transcribo, cum totum ipsum opusculum inferius ante Acta ipsa exhibendum sit.*

Nota in Martyrologiis a seculo XII.

13 *Vidit procul dubio sanctissimi Antistitis de* B. Amalberga *orationem is qui pro ecclesia Ultrajectensi Martyrologium Usuardinum, alicubi in Anglia auctum, et eo deportatum descripsit, et Sanctis popularibus ampliavit circa annum* 1132, *ut habes in nupera præfatione ad nostram Usuardi editionem pag.* LVII, *ubi codex iste Rosweydinus, a Rosweydi patria et prima monumentorum, ad Opus nostrum conducentium, collectione appellatur. Primus ille est, quod sciam, qui sanctæ Virginis nomen Usuardo suo hoc die adjunxerit, his verbis :* Item sanctæ Amalbergæ virginis. *Eum certatim secuti sunt Antverpiensis maximus, Ultrajectensis, Leydensis, Lovaniensis, Albergensis et Danicus, phrasi paulo longiori :* In portu Gandavo, monasterio Blandinio, sanctæ Amelbergæ virginis. *Quin et Centulensis, vetustus etiam codex in Gallia scriptus, ejusdem Sanctæ meminit :* Cœnobio Blandinio, natale S. Amalbergæ virginis. *Æque simplices sunt annuntiationes codicum Hagenoyensis, Aquicinctini, Matriculæ Cartusiæ Ultrajectinæ, editionis Lubeco-Col. Greveni et ipsius Molani in Additionibus : ut ferme suspicer, primos istorum codicum scriptores nulla Sanctæ Acta vidisse præter laudatum* D *jam S. Radbodi panegyrim.*

non fuit neptis S. Gudilæ

14 *Aliam viam iniit, aut alia secutus est vestigia, plusculum memorans, sed et aberrans auctor Usuardi Bruxellensis, gloriosum sibi, opinor, ducens, si sanctam suam Patronam Gudilam sanguinis propinquitate* B. Amalbergæ *conjungeret; quod qua ratione fieri potuerit, nec quæsivit ipse, nec explicare potuit, præsertim, ut non solum consanguineam, sed* neptem *diceret. Etenim utut verum admittamus, S. Gudilam filiam fuisse alterius S. Amalbergæ viduæ, neptem eam habuisse Sanctam hanc nostram, cum frater ejus Episcopus fuerit, soror autem Reineldis virginitatem æque coluerit, ut suis locis ostensum est, non nisi inepte asseritur. Auge si ita lubet, sororum S. Gudilæ numerum, iisque adjunge sanctas Pharaildem et Ermelendem; neque sic tamen neptis ulla ei umquam nata fuerit, cum et hæ duæ intactam pudicitiam ad mortem usque servaverint. Neque ex prædicto S. Radbodi elogio, neque ex longiori Vita accipere usquam potuit scenas illas amatorias, a Carolo Martello perpetratas; quamvis si ad ullum Carolum referri possint, ei certe longe potius, quam Corolo Magno adscribendæ* E *sint, ut infra discutietur. Nunc Bruxellensis annuntiationem audiamus.*

ut male legitur in Usuardo Bruxellensi.

15 *Sic scribit :* Apud Temsecam secus Scaldam, depositio sanctæ Christi virginis Amelbergæ, neptis beatæ Gudilæ, nostræ Patronæ; cujus brachii os fregit Karolus Martellus Princeps, cum ipse junior esset, ut eam sibi raperet sponsam : quam et ipse plane cepisset, si non virginalis pudicitia penitus obstitisset. Hujus sacræ virginis reliquiæ postea Gandavi in monte Blandinio sunt translatæ. *Eamdem venam sapiunt, quæ habet Arnoldus Wion in Ligno vitæ ad hunc diem, in notis varia admiscens, quæ nulla prorsus fide nituntur. En ejus textum :* In portu Gandavo, in monte Blandinium dicto, sanctissimæ virginis Christi Amelbergæ; cujus brachium confregit Carolus Martellus Princeps, dum eam sibi sponsam rapere volebat : quam plane cepisset, nisi pudicitia virginalis, de eo triumphans, obstitisset. *Dorganius Principis nomen reticuit; Menardus paucioribus verbis rem eamdem complexus est, quam deinde more suo ampliandam suscepit Bucelinus. Mitto Trithemium, Cratepolium, Galesinium, Maurolycum, Felicium, Ghinium et alios, eadem* F *fere sentientes. Pro omnibus sit hodiernum Romanum :* Apud Gandavum, sanctæ Amelbergæ virginis.

§ III. Recentiora S. Amalbergæ elogia.

In Molani elogio

De *prisco et constanti* S. Amalbergæ virginis *in Ecclesia cultu, atque adeo de longe antiquiori et celebriori, quam qui S. Amalbergæ viduæ delatus est, ex jam dictis dubitari non potest. Neque hic diversam facimus vetustam a recentiori religiosam venerationem, verum id unice ostendendum suscipimus, singulari officio et ritu nonnullis Belgii partibus in hodiernum usque diem ejus festivitatem* X *Julii, et aliis diebus translationum memoriam celebrari, præsertim Gandavi in monte Blandinio, Tamisiæ et Maternæ, ut jam ordine prosequemur, postquam Molani, Miræi et Sanderi aliaque ex Mss. codicibus elogia præmiserimus; tum quæ Saussayus habet, tametsi, de suo errorem adjecerit, dum Sanctæ virginis depositionem non Temsecæ aut Gandavi, sed Laubiis collocavit, qui locus sepulturæ*

est

AUCTORE J. B. S.

A *est synonymæ sanctæ Viduæ, ut supra diximus. Sic de virgine loquitur Molanus in Indiculo et in suis Natalibus* : In portu Gandavo, in monte Blandinio, sanctissimæ virginis Christi Amalbergæ. Hæc virgo ex Arduenna, consilio S. Willibrordi, Belisiam venit instruenda, ubi sanctissima Landrada præerat monasterio, quod exstruxerat. Brachii ejus os confregisse putatur Carolus Martellus Princeps, ut eam sibi raperet sponsam : quam etiam plane cepisset uxorem, nisi pudicitia virginalis, de eo triumphans, penitus obstitisset.

observanda sunt aliqua

17 Migravit ad Dominum anno septingentesimo secundo aut circiter, sexto Idus Julii, sepulta in Temseca, sui juris villa ad Scaldim, ubi ostenditur ejus sepulcrum; sed corpus virgineum Balduinus ferreus Gandavum transtulit ad Blandiniense S. Petri monasterium; ubi conjunctum est reliquiis S. Bertulfi. Maffæus scribit, cives Gandavenses una cum Wilhelmo episcopo Tornacensi diem festum sibi instituisse anno millesimo trecentesimo primo. Sed Blandinii frequentior est ejus memoria, unde in Martyrologio legitur, B sexto Kalendas Novembris : In Blandinio, adventus corporis sanctissimæ Virginis Christi Amelbergæ. Kalendis Maii : In Blandinio monasterio, translatio corporis sanctissimæ Amelbergæ. Decimo tertio Kalendas Junii : In Blandinio, translatio corporum sanctorum Gudwali, Bertulfi, cum reliquiis sanctæ virginis Amelbergæ. In picturis manu gestat pedum instar abbatissæ, vel palmam ceu virgo. Sub pedibus piscem habet, vulgo sturionem, quem alii acipenserem vocant. His enim piscibus navem comitantibus, fertur corpus ejus divino nutu, adverso flumine vectum esse. *Hactenus Molanus.*

quæ Miræus præteriit.

18 *Quod de pisce Sanctæ appicto tradit, nescio unde hauserit; neque enim in tota translationis historia vel verbum habetur, quod comitatum illum insinuet, præterquam in Legenda majori Belgica, quam non satis sinceram postea ostendemus. Forte melius quis censuerit, indicari piscem alterutrum de quibus in Legenda agitur num.* 27 *et num.* 43. *Breviora sunt quæ Miræus subtimide tradidisse videtur; solerter advertens, nonnulla in his narrari, quæ connecti omnino nequeant, nisi* S. Amalberga *ad decrepitam ætatem vitam produxerit; utpote quæ* C *sub S. Landradæ disciplina prima posuerit religiosæ vitæ rudimenta, a Carolo Martello adamata fuerit, vixeritque interim usque ad annum* 772. *Sed erunt hæc alterius paragraphi argumentum, quod chronologicam vitæ rationem, quoquo modo fieri poterit, si non conciliare, saltem ab absurdis eximere conabimur. Hæc Miræi verba sunt de* S. Amalberga : Belisiæ a S. Landrada piis moribus institutam fuisse tradunt. Diu vixit, ac demum anno DCCLXXII obiit in sui juris villa Tamisia seu Tempseca ad Scaldim in diœcesi Gandensi; ubi hodieque tumulus ejus ostenditur, et vitæ historia Ms. asservatur. Corpus virgineum Balduinus Ferreus, Flandriæ Comes, anno DCCCLXX ad Blandiniense monasterium transtulit.

Plura colligit Sanderus.

19 *Ex binis jam adductis elogiis suum paulo longius concinnavit laudatus etiam supra Flandriæ illustrator Sanderus in Hagiologio pag.* 6, *annum translationis male signans* 890 : *mendo, opinor, typographico, cum Miræi ipsius verba recitet, rectissime cum eo observans Sanctam* diu vixisse. *Sed prioribus adjungit*, S. Amalbergæ Vitam scripsisse S. Radbodum Ultrajectinum episcopum XIV, ex regia Frisiorum et Francorum stirpe, virum spiritu prophetico clarum. Scripsisse *item* eamdem Theodoricum abbatem ad S. Trudonem Ordinis S. Benedicti, in diœcesi Leodiensi, ex monasterio Blandiniensi, uti recte notavit Valerius Andreas in bibliotheca Belgarum. *Sed hæc paulo post examinanda erunt, ubi et prolixiorem aliam Vitam Flandrice scriptam discutiemus ; ad hunc articulum modo spectat de sancta* Amalberga *elogium, jam citatis paulo antiquius, quod nobis suggerunt citati non semel alibi codices Adonis manuscripti cœnobii S. Laurentii apud Leodios, de cujus ætate certo statui nil potest, et Florarium Sanctorum, item manuscriptum, in quibus eadem exhibetur oratio, præterquam quod positionem distinctius determinat Florarium sic annuntiationem exordiens :* Apud Temsecam, depositio Amelbergæ virginis, de stirpe Karolidarum, cujus corpus Gandavi apud sanctum Petrum in monasterio Blandinio quiescit. *Cetera plane conveniunt cum iis, quæ ex jam dicto Adone Leodiensi describo, accepta ex ipsa Legenda, sic tamen ut Caroli nomen ferme æque ad Martellum, atque ad Magnum referri possit. Ita habet* :

Ado S. Laurentii Leodii

20 In Gandavo, sanctæ Amelbergæ virginis, quæ nobilibus orta natalibus, nimio corporis decore omnibus erat amabilis; sed vilis et despicabilis humanis desiderabat apparere oculis. E Quæ cum omnes illius temporis Virgines superaret, propter honestatem corporis pene incurrit pudicitiæ detrimentum. Nam cum ejus opinio ad regem Carolum pervenisset; continuo ipsius amore captus, cœpit cum illa indesinenter de nuptiis per internuntios agere. Postquam autem sensit voluntatem suam a beata Virgine, quæ se meliori sponso, id est Christo devoverat, omnimodis reprobari; quod blandimentis et potestate regia non potuit, per insidias et quædam latrocinia clanculo nisus est tentare. At illa contra hæc omnia orationum clypeos obtendebat. Quadam vero die, cum ipsa intra domum sola resideret, orationi incumbens, puer familiaris repente per posticum irruit, proclamans et nuntians Regem cum satellitibus suis adesse pro foribus. Tunc ipsa nihil sui oblita, oratorium, quod domui adhærebat, celeri cursu ingressa est; ubi se illico cum gemitu et lacrymis ad orationem prostravit, flebili voce obsecrans, ut eam Dominus de imminenti periculo liberaret.

cum Florario Ms. satis concordat.

21 Tum vero Rex nimium temerarius post eam in oratorium instans, cœpit illi multis adulationibus blandiri, honoresque promittere temporales, F quo sic illam suis persuasionibus acquiescere faceret. Verum ipsa sponsum, quem elegerat, nullo modo derelinquere volens, jacebat immobilis, et ita solo defixa, ac si quibuslibet radicibus implicita teneretur. Postquam autem Rex cuncta vaniloquia adhibuit, nihilque se proficere vidit, regiam auctoritatem vertit in sævissimam tyrannidem, arreptaque ejus manu, violenter eam foras trahere conabatur. Sed cum etiam ita nullus eum sequeretur effectus, tandem puellæ brachium fortiter excutiens, summaque vi contorquens, fracto humeri ejus osse, quasi qui se vindicasset, abscessit. Tunc illa, ut erat tenerrima, vulneris dolore gravata, coram Domino aliquantulum flevit. Tamdiu autem oravit, donec Christus, qui eam sibi desponsaverat, eam sanitate integra restauraret. Ex illa die nullum secularem passa amatorem, solius cœlestis amatoris dilectione flagravit, donec carne soluta, post quem desiderio suspiraverat, ad Christum cum virginitatis et sanctæ vitæ remuneratione pervenit.

22 *Superest encomium Saussayi, cujus errorem jam palam fecimus, in eo quod Laubiis sanctam no-*

AUCTORE J. B. S.

Quænam in Saussayi encomio

stram Virginem collocet, ubi non ipsa sed senior synonyma Vidua deposita olim fuit, nunc Binchium translata, ut suo loco ostendimus. Sic tersiori paulo phrasi loquitur in suo Martyrologio Gallicano ad hunc diem: Laubiis, sanctæ Amalbergæ virginis, quæ sanctissimæ Landradæ in Besiliæ * cœnobio se ad instituendum committens, ejus disciplina, ad tantam castitatis et religiosæ vitæ gloriam evasit, ut veluti totius sanctimoniæ portentum a cunctis suspiceretur. Tanta autem præstabat pulchritudine, ut Carolus Martellus eam sibi in uxorem adsciscere cum ardentius percuperet, rapereque niteretur, reluctantis os brachii confregerit. Qua de re suppudefactus, pudicitiæ virginali, Christi amore seculum aspernanti, de se triumphum agere permisit. In Christi igitur famulatu quiete Amalberga perstitit, magna gratiæ fenora accumulans, donec tandem cœlesti suo sponso ad optatissimum consortium invitata, carnem exuens purissimum spiritum in ejus manus lætabunda efflavit. Obiit autem in sui juris villa Tamisia ad Scaldim prope Gandavum, ubi hodieque in ejus nominis basilica sepulcrum ejus ostenditur.

* lege *Belisiæ*

B

corrigenda sint.

23 *Errat hic denuo Saussayus, nescio quem ductorem secutus; ostenditur quidem Tamisiæ vacuum* S. Amalbergæ *sepulcrum, ubi capella et altare ipsi dedicata sunt; at basilica nulla ejus nomini inscripta; nam templum parœciale, quod ibi unicum, beatissimæ virgini Deiparæ sacrum novimus. Satis accurata sunt, quæ deinde subjungit:* Sed virgineum corpus, amplioris venerationis affectu, Balduinus Ferreus, Flandriæ comes, ad Blandiniense S. Petri cœnobium transvexit, ubi una cum reliquiis S. Bertulphi ab incolis condigno frequentatur honore, hoc ipso die, quo jam multis abhinc retro seculis, sibi festa ejus exequenda a Wilelmo episcopo Tornacensi, tum diœcesano indici postularunt. *Ex hisce suismet verbis colligere poterat Saussayus, non Laubiis depositam esse aut peculiari veneratione coli sanctam* Amalbergam *virginem, sed istic maxime ubi basilicam ei exstructam, etsi non recte, memorat. Quod magis etiam mirere, cum verbis proxime sequentibus referat,* elevationem sanctæ Amalbergæ viduæ et sanctimonialis; cujus transitus, *inquit,* Laubiis et Binchii quotannis festivatur IV Idus Junii; *male iterum pro* VI Idus *seu* X Julii. *Nunc ad singularem ejus cultum Gandavi, Tamisiæ et Maternæ progredimur.*

C

§ IV. Peculiaris Sanctæ cultus Gandavi in monte Blandinio.

Breviarii Blandiniensis Ms. feliciter reperti

De eo hic cultu solummodo agimus, qui Blandiniensibus monachis, post sacrum corpus eo translatum, proprius fuit in Officiis eccclesiasticis : nam quæ ad ipsam translationem, et S. Amalbergæ *generaliorem apud Gandavenses venerationem spectant, suum inferius locum opportunius invenient. Mihi quidem dubium non fuit, quin singulari olim Officio gavisa fuisset hodierna Sancta in cœnobio Blandiniensi, tametsi nullam ejus memoriam hodie superesse intelligerem apud cœnobitas illos, causantes, reliquiarum omnium, et sacrorum suorum tum cimeliorum, tum monumentorum supellectilem, irreparabili jactura, a furentibus seculo* XVI *Calvinianis iconomachis aut igne absumptam, aut aliter destructam fuisse. Id vero mihi satis perspectum erat; verum non ita periisse omnia existimabam, ut saltem prædicti Officii exemplum aliquod impiorum istorum manus non effugisset. Feliciter evenit, ut quod ibi non reperi, aliunde in manus meas opportune inciderit; nempe codex Ms. in forma, ut aiunt, quarta, paginarum ferme quadringentarum, rudi charactere Belgico cum suis rubricis, haud dubie ex vetustiori aliquo descriptus, sub finem seculi* XVI, *vel principium seculi* XVII : *ipsa enim illa narrat, quæ in cœnobii excidio anno* 1578 *ab impiis hæreticis perpetrata fuerunt.* D

Officia propria

25 *Prædicti codicis titulus est,* Officia de Sanctis nostris; *et paulo inferius nomen suum distincte exprimit is, qui totum codicem propria sua manu descripsit, in hunc modum :* Ad usum fratris Andreæ vander Meere, monachi sancti Benedicti Ordinis, sancti Petri in monte Blandinio. *Sequitur Kalendarium, ex quo, primo statim intuitu, perspicias quæ et quot Officia propria in eo Breviario Ms. contineantur, licet in decursu mensium ordine disposita non sint, cum* S. Amalbergæ *memoria primum in corpore locum occupet : remittit itaque ad varia folia, ubi singula officia invenienda sint. In Kalendario prima est* depositio S. Bertulphi *ad* V *Februarii. Die sequenti,* VI *Februarii* Amandi et Vedasti; *et ejusdem mensis* IX Ansberti episcopi et confessoris. *Pro Martio, ad* III *diem* Winwaloëi abbatis ; *ad* XX S. Wulframni episcopi; *ad* XXXI, translatio SS. Wandregisili, Ansberti et Wulframni. *Mense Aprili sola habetur* elevatio S. Florberti *ad* XIX. *Die* I *Maii,* Commemoratio S. Amalbergæ virginis in utrisque Vesperis; *tum vero ad diem* XX translatio sanctorum Gudwali et Bertulphi. E

ordini enumerantur,

26 *Recte hæc omnia an perperam ordinata sint, non est hujus loci disquirere; Sanctorum seriem prosequimur. Junii die* VI Gudwali Episcopi ; XIII octava S. Gudwali. *Ad* X *Julii,* Amalbergæ virginis ; *ad* XVII, octava Amalbergæ. *Ejusdem mensis* XXII, depositio S. Wandregisili abbatis. *Notabile est festum* S. Annæ, matris B. Mariæ *hic insertum, tamquam cœnobii istius proprium ; unde colligas, prius ibi in usu fuisse* XXVI *Julii, quam ab universa Ecclesia celebraretur. Die* XXIX *est* Octava S. Wandrigisili. *Mense Augusto sola habetur* commemoratio Winwaloëi in utrisque vesperis, I *die. Pro mense Septembri signatur* adventus SS. Wandregisili, Ansberti et Wulframni *die* III, *et* octava *ejusdem* adventus *die* X. *Octobrem ornant* elevatio S. Wulframni *die* XV, translatio S. Amandi XXVI, *atque* adventus S. Amalbergæ XXVII. *Mense Novembri celebratur festivitas* Florberti abbatis, *die* III ; *tum vero die* X octava S. Florberti. *Demum pro* III *Decembris* adventus SS. Gudwali et Bertulphi. *Hæc sigillatim enumerare visum est, ut brevi in schemate totius operis, hodie rarioris, œconomia repræsentetur.* F

præsertim S. Amalbergæ,

27 *Habes igitur notitiam codicis, in quo, uti dicebam, primo loco ponitur* Officium de S. Amalberga, *per paginas plusquam quinquaginta sic dispositum, ut principio occurrant capitulum et hymnus ad Vesperas ; tum invitatorium, hymnus aliaque pro singulis Nocturnis propria, cum octo Lectionibus ex Vita excerptis, non servato ordine ; nam tres priores Legendæ, infra exhibendæ, ex num.* 1 *et* 2 *acceptæ sunt; quarta vero et ceteræ ex num.* 33 *et sequentibus profluunt ; octava vero finem Vitæ complectitur. Evangelium,* simile est regnum cœlorum decem virginibus; *et S. Gregorii in illud homilia, nihil præter commune continent. Ad Laudes et per horas propriæ sunt Antiphonæ, quæ et Vesperis conveniunt, de quibus plusculum infra. Sequitur totius*

Vitæ

A *Vitæ reliquum, in varias Lectiones intra octavam distributum totis paginis quatuor et viginti ; quibus omnibus demum subjungitur :* Officium in adventu S. Amalbergæ *pro* XXVII *Octobris, ut ex Kalendario patuit, in quo* omnia sunt sicut in officio prædicto, *exceptis paucis, quæ illic extenduntur. Lectiones porro ad eam solennitatem acceptæ sunt ex historia inventionis sacri corporis et translationis, infra a nobis paulo accuratius examinanda. Liceat modo nonnulla ex illis specimina seligere, ex quibus de ceteris facilis sit conjectura.*

de qua hymnus ad Vesperas,

28 *Primum occurrit Vesperarum capitulum (nam antiphonas easdem esse diximus, quæ sunt ad Laudes)* Sapientia vincit malitiam, attingit ergo a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter. *Hymnus dein non satis terse digestus est in hunc modum :* Agnum sponsum virgineum rogemus unanimes, ut nostra roret pectora superno spiramine, in explicandis laudibus Amalbergæ virginis » A magnis traxit regibus venam clari sanguinis, sed clariorem reddidit virtutum insignibus, quod claret in miraculo restituti brachii » Phalanx fugatur dæmonum ad occursum virginis, B piscis in sicco palpitat, hoc ingens miraculum, rorante mundo, pluvia sudo sedet aeris » Hinc contemptis sponsalibus Caroli clarissimi, ipsius ob tyrannidem passa est martyrium, quam Christus sponsus virginum fovens sanat sauciam » Ægros saluti reddidit vocis medicamine, nam cæcus ad lumen redit, claudus jam rectus salit; largam medelam sentiunt, qui salute indigent » Multis claram virtutibus cœli cives visitant, ut Deo chara filia poli petat gaudia, quo nos tecum fac scandere, Virgo felicissima » Gloria et honor Deo usquequo altissimo, una Patri Filioque, inclyto Paraclito, cui laus est et potestas per æterna secula. Amen. *Hæc et sequentia pleraque omnia non nisi ex ipsa vita satis intelligi possunt. Antiphona ad Magnificat sic habet :* Euge Amalberga pulchra Christo, splendida Dei filio, Angelis et Archangelis omnibus grata, cum quibus castitate nites, pudicitia gaudes; o imperii cœlestis augusta, Agni comitatibus hærens, exaudi supplices tuos de cœlis, et interpella sponsum tuum pro nobis. *Oratio :* Deus qui nos annua beatæ Amalbergæ virginis solennitate lætificas, da ut quam veneramur officio, piæ conversationis sequamur exemplo.

item ad Matutinum,

29 *Ad Matutinum, Invitatorium :* Adoremus C Dominum regem cunctorum pie viventium, qui beatam Amalbergam coronavit in cœlestibus. *Hymnus :* Claris psallendo vocibus, hymnum canamus Domino; in Amalbergæ beatæ gaudentes solennitate » Regio alta pabulo, nobili lacte potata, pullulans in infantia, sanctitate gloriosa » dilecta mundali regi, plus polorum chara regi ; juste vivens feliciter, triumphat in cœlo semper » O benigna Amalberga, audire nostrum dignare in tuo melos honore, ac pro nobis intercede » Invecta choris angelicis, nostris miserere culpis, jugi prece nos conserva, ac te colentes adjuva » Gloriam Patri psallamus, ejusque soli Filio, atque Spiritui sancto, nunc et omne per seculum. Amen. *Tunc sequuntur sex Antiphonæ pro primo Nocturno, sed quas describere opus non est, cum eumdem prorsus stylum sonent, quem ex præcedentibus hymnis satis degustavimus. Ejusmodi sunt Responsoria post singulas lectiones, sic pergendo per totum Officium, bis quodammodo referens, quæ satis erit semel in Actis percurrere.*

Antiphonæ, orationes, etc.,

30 *Sublimiores non sunt antiphonæ quas Laudibus et Vesperis tam primis quam secundis aptatas diximus. Ex antiphona ad Benedictus statue de ceteris :* Laudemus Dominum Deum nostrum in beatæ virginis Amalbergæ gloriosa solennitate, quæ in hac peregrinatione nuptias seculares contemnens, Christum sibi sponsum elegit. Alleluya. *Ad Laudes et ad Tertiam eadem est oratio, quam supra dedimus ; ad Sextam autem hæc subjicitur :* Da, quæsumus, omnipotens Deus, ut qui beatæ Amalbergæ virginis tuæ natalitia colimus, et annua solennitate lætemur, et tantæ fidei proficiamus exemplo. *Tum demum ad Nonam :* Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut beatæ Amalbergæ virginis tuæ natalitia recensentes, meritis ipsius protegamur et precibus. *In secundis Vesperis nihil notandum occurrit præter antiphonam ad Magnificat, quæ precationem redolet, primæ non multum absimilem ; oratio vero eadem cum ea, quæ primo loco relata est.*

AUCTORE J. B. S.

quorum omnium nullus hodie usus est.

31 *Et hæc quidem hactenus de proprio Officio, a monachis Blandiniensibus decantari solito, dicta sufficiant, qua id ratione hodie observetur, vel inde satis patet quod nec illud ipsum sese hoc tempore habere, nec novisse fateantur; adeoque omnia ex communi sanctarum Virginum desumenda sint, quemadmodum de S. Rumoldo, sancta Godeleva aliisque factum ostendimus; quos cum variæ ecclesiæ propriis Officiis olim celebrassent, ea sensim in desuetudinem abierunt : sive quod Ordinarii ad normam Concilii Tridentini ea omnia exigenda censuerint, sive quod forte per grassationes Calvinianas codices ipsi consumpti sint, sive quod aliunde interruptus Officiorum istorum cursus, demum omnino neglectus fuerit. Quænam præterea apud Blandinienses olim eluxerint in* S. Amalbergam *pietas et fiducia, quo tunc in honore habitæ reliquiæ, quæ miracula ipsi adscripta, nusquam scriptum aut traditum reperi. De generali apud Gandavenses solennitate jam verbo diximus, et porro in sequentibus plura dicentur. Hanc etiam plane spectat singularis et constans veneratio, quæ in locis Flandriæ, ipsius Sanctæ commoratione quodammodo consecratis, a multis retro seculis perseverat,* Tamisiæ *præsertim in Wasia, ut principio dicebamus, et* Maternæ, *seu* Materenæ, *non procul Aldenarda; quæ erit paragraphi sequentis argumentum.* E

§ V. S. Amalbergæ cultus Tamisiæ et Maternæ in Flandria.

F

Celebris puteus adversus febres,

De horum locorum situ abunde dictum est sub hujus Commentarii initium, et de utroque meminit Legenda ipsa, ut, licet ibi plura incerta sint, minime dubium videri possit, quin utriusque Domina temporalis fuerit S. Amalberga, *et utrobique non modicam sanctissimæ vitæ partem exegerit. A primo ut exordiamur, fama istic est ac multorum seculorum traditio, rudera quædam, adhuc exstantia, non procul a celebri puteo, ruinas esse priscæ domus seu castri in quo Sancta habitaverit, ubi modo spectatur horreum, vel eo titulo venerabile. Puteus autem, medio circiter horæ quadrante a Tamisiensi municipio dissitus, in sacelli cujusdam formam decenter hodie coopertus est, ad quem non solum incolæ, sed ex tota ferme Wasia concurrunt populi, salubrem adversus febres aliosque morbos aquam hausturi, non sine certo levamine, et tota sæpius sanitatis recuperatione, ut publica istic fama contestatur. Audiamus adm. R. D. Joannem Baptistam Buyst, Oratorii D. J. presbyterum, modernum Tamisiensem*

AUCTORE J. B. S.

sem pastorem, ita ad me scribentem : Quæsitis demum superaddo, puteum exstare lapideum, qui viventi Virgini fuit in usu, et jam populo locus est sacer, atque in formam sacelli devotissime ornatur, ad quem turmatim quam internus quam externus populus eximia devotione accurrit, qui aqua dicti putei seu fontis refectus, non infrequenter a morbis, præsertim febribus liberatur.

Sanctæ patrocinium in naufragiis,

33 *Neque ibi sistit sanctæ Virginis in suos exterosque superna protectio; cum enim et de aliis ejus præsidiis favoribusque interrogassem, diserte respondet laudatus Pastor :* Peculiare omnino est Sanctæ patrocinium, soletque in omnibus maxime naufragorum periculis, et pro felici segete etiam invocari. *Ad particularia autem descendens petieram, an non exstaret memoria recentiorum miraculorum, aut saltem beneficiorum, quæ Sanctæ meritis adscriberentur; quæ vero fierent piorum ad ipsam vota, tum in ipsa festivitate, tum aliis anni temporibus? Ad utrumque quæsitum :* Tanta est *inquit*, erga Virginem devotio, concursus tantus, ut de beneficiorum seu miraculorum approbatione prædecessores nostri parum fuerint soliciti.
B
Verum hæc inter innumera declaro, me sæpius a viro amplissimo, Congregationis Oratorii Præposito, ac per XLIV annos hujus parochiæ rectore, ac divæ Amalbergæ cultore devotissimo audivisse, ad se venisse nautas, qui, ni impedisset, juramento affirmassent, se in naufragii periculo Divam invocasse, eodemque quo in ecclesia nostra habitu imago exponitur, in navi auxiliatricem spectasse. *Hæc paulo distinctius litteris mandata non esse, frustra conquerimur.*

item in aliis morbis et aëris tempestatibus.

34 *Subdit Buystius miraculum aliud paulo magis expressum :* Huic adjungatur, *ait*, venisse ad præfatum Amplissimum, Patrem quemdam Capucinum, quondam collegii nostri Tamisiensis alumnum, (*docent enim istic litteras humaniores Oratoristæ*) qui ex maligna febri morti proximus, Divæ auxilium implorans, et aliquot sacrorum in sacello ejusdem celebrandorum voto se obstringens, fatebatur, se illo habitu, ut supra, sibi, vix spiritum trahenti, sanctam Virginem adstantem vidisse, et brevi sanitatem pristinam obtinuisse. Præfata vota hic persolvens, prædecessori meo rem candide aperuit. *Quod iste Pater sincerius et apertius explicuit, alii tacite profitentur, nam teste*
C
eodem Buystio, frequentiora etiam fiunt sacra votiva, quæ a personis et locis dissitis, prout nuper Amstelodamo, hic persolvuntur, ut debitas gratias pro sanitate, quam divæ Virginis hujus auxilio adscribunt, referant. *Atque hæc non solis Tamisiensibus, sed etiam remotissimis quibusque clientibus communia sunt ; non item quod sequitur :* Omnibus profecto patriæ hujus incolis apprime est notum, omni vicinarum parochiarum segete grandine sæpius devastata, hanc unam fuisse incolumem, quam incolumitatem Virginis patrocinio, quæ ad fructuum terræ conservationem specialissime invocatur, indubitanter adscribunt.

Solennis supplicatio feria IV Pentecostes

35 *Sic deinde prosequitur :* Merito etiam notanda devotio, quæ quotannis feria IV post Pentecosten divæ Amalbergæ ab immemorabili tempore exhibetur, quæ solennitas vulgo intitulatur : CIRCUITUS LIPSANOTHECÆ RELIQUIARUM S. AMALBERGÆ. Hæc series dictæ solennitatis. Inter secundam et tertiam matutinam fit sacrum, quo finito, processionaliter ad puteum prædictum proceditur, ibidemque cantata illius diei antiphophona, propter nimium concursum, se in turmas dividunt, abeuntque per totam viam, quæ ad quatuor horarum spatium extenditur, rhythmum de S. Amalberga indesinenter canendo : *an tono Litaniarum, an proprio alio, parum interest. Carmen ipsum seu ode panegyrica Flandrica, in tres et quinquaginta articulos, patriarum cantilenarum more divisa, totam Vitæ seriem ex ordine decurrit, Virginis laudes ex Legenda ipsa potissimum excerptas, rudiori quidem minerva, sed intimo pietatis sensu, et grandi in sanctissimam Patronam fiducia exprimit, post singula cantionis segmenta recurrente metro precatorio intercalari :* ADJUVA NOS DEUS PER SANCTAM TUAM VIRGINEM, ADJUVA NOS DEUS PER EAM QUÆ TIBI PLACUIT. D

magno populi concursu frequentari solita.

36 *Testati mihi sunt, qui supplicationi interfuerunt, ad eam confluere innumerabilem prope hominum ex tota Wasia turbam,* inter quos, *ut iterum habet Buystii epistola,* ingens nudipedum multitudo, quæ vix numerari possit. Quod autem in hac supplicatione stupendum, multi senes et infirmi hoc magnum horarum quatuor spatium sine ullo labore perficiunt; et pro certo hic habemus, multos, quibus iter illud præ febribus aut tibiis pedibusve caducis videbatur impossibile, sanos ab itinere rediisse. In hac supplicatione etiam plurimi videntur, qui, præ nimia infirmitate, curribus circumvehuntur; atque ad majorem dictæ solennitatis pompam, aliquot centeni equitatim supplicationem comitantur. Hocque quam maxime mirandum, quod ob nullam aeris injuriam, vel viarum difficultatem hæc supplicatio umquam intermittatur. Hisce *(prosequitur)* innumera possent addi, quæ clarius et plenius ore quam calamo possint exponi. *Ceterum jam data narratio Tamisiensium ceterorumque accolarum constantem in* S. Amalbergæ *patrocinium fiduciam tam abunde demonstrant, ut pluribus inquirendis supersedendum existimaverim. Quam vero pœnam olim tulerint ob prædictæ supplicationis neglectum, docebunt miracula, ex codice Tamisiensi Legendæ subjuncta, ubi sub ipsum principium funesta historia describitur.* E

Officium hodiernum est de communi Virginum.

37 *Ad cetera cultus Tamisiensis argumenta progressus, quæsiveram num ibi recitaretur Officium proprium, per totam octavam distributum, quali usos noveram monachos Blandinienses. Reposuit Buystius :* Ex prædecessoribus nostris traditum habemus, proprium Officium ibidem fuisse decantatum, et ad probam facit, quod et hactenus illud Officium Ms. in archivis nostris asservetur, licet a multo tempore Officium de communi Virginum solum sit in usu. Quod nisi x Julii incidat in ipsam Dominicam, festum Virginis Amalbergæ transfertur in Dominicam subsequentem, quo casu solum festum a confraternitate solenniter colitur, et cum octava finitur; et illa ipsa Dominica sunt parochiæ encænia, quia universalis est Patrona. *Ad sequentem quæstionem; utrum quemadmodum Blandinienses etiam Tamisienses celebrarent translationes, quibus diebus et quo ritu? Responsum est :* Inventionemre liquiaruum *(quæ Blandiniensibus adventus est)* incidere in XXVII Octobris; translationem earumdem in Dominicam ante festum S. Michaëlis, utrumque ritu duplici celebrari. *Ex quibus facile intelligitur in quo cum monachis conveniant, in quibus vero, ob nescio quas rationes, deflexerint.* F

Sacrarum reliquiarum veneratio;

38 *Sequebatur quæstio; an* S. Amalbergæ *reliquias haberent, quæ in templo exponerentur ? Solutio fuit :* Reliquias haberi, quæ festis solennioribus, et omnibus Sacris, in sanctæ Virginis honorem cantatis, exponi soleant. *Sintne illæ solummodo* S. Amalbergæ *Susterenensis, an forte adjunctæ aliquæ propriæ, quas olim ibi fuisse constat, non habeo unde certo explorem. Satis modica videtur particula,*

thecæ

A *thecæ argenteæ orbiculari inserta, et lapillis pretiosis circum exornata; quæ in majori duplicata quodammodo capsa, et ipsa affabre facta reponi consuevit; dum populi venerationi repræsentatur. Quanta porro confluentium undequaque hominum multitudine, et reliquiæ ipsæ, et locus primæ sepulturæ, qui hodiedum ibi monstratur, quotidiana ferme supplicatione, et longioribus sæpe peregrinationibus frequententur, non est qui paucis explicare valeat. Diceres, Flandros orientales pro sanctæ Virginis suæ gloria pia æmulatione certare, ut de sancta Godeleva, singulari occidentalium Patrona, alibi me indicare memini.* Sacrum in honorem ejusdem sanctæ Virginis *(verba iterum sunt D. Pastoris)* perpetuum singulis feriis quartis, magno populi concursu cantatur, præter innumera votiva, quæ fere indies ibidem celebrantur.

locus sepulcri et alia cultus indicia.

39 *Jam dictus veteris sepulcri locus ad dextram intrantibus ostenditur, sub altari Sanctæ dicato, in cujus summitate eminet Carolus, Virginem brachio apprehendens; statua S. Willibrordi partem unam, alia S. Landradæ partem alteram eleganter condecorant. Ut verbo dicam, eximiæ erga sanctam Patronam* B *reverentiæ ubique occurrunt indicia in picturis, vexillis, cathedra concionatoria, aliisque exterioribus signis, quæ omnia eximiam prorsus erga* S. Amalbergam *Tamisiensium clientelam apertissime demonstrant. Sacellum ab ipsa olim exstructum templi partem facere censetur, unde ipso ejus frontispicio Flandrica inscriptione significatur,* S. Amalbergam sanctissimæ Dei genitrici Mariæ sacellum istud erexisse anno DCCLXX. *In ejus effigie referenda variant pictores et sculptores, apud quos ferme sanctimonialis habitu exprimitur; sic tamen ut R. D. Pastor Merlebecanus Jacobus Heyndricx, magnæ vitæ Belgicæ auctor, diversam vestium rationem se reperisse fateatur; de quibus hic non lubet contendere. Tamisiæ et per Wasiam sic passim exhibetur, ut sanctimonialem quin et abbatissam fuisse existimes, apposito grandi pisce, quem sturionem seu acipenserem volunt; de quo superius mentem satis expressi numero* 18; *quidquid et alia de sturionibus Tamisiensibus circumferantur, quæ vulgi opinionibus facilius concesseris, quam hic a me referenda contendas.*

Imaginis explicatio,

40 *Imaginem, quam potuit accommodatissimam, ex variis aliis contractam effingi curavit citatus pro-* C *xime Henricius, prototypa sua enumerans a pag.* 396; *quæ etsi Tamisiensibus, propria non sit, neque satis omnino constet,* S. Amalbergam *virginem religioso umquam habitu indutam fuisse, quæ simpliciter in Vita narratur velum sibi imposuisse, ut violentas proci manus effugeret; locum hic tamen mereri videtur, tum ob singularem præ ceteris elegantiam, tum quod plura sub unum aspectum exhibeat, quæ sparsim divulgantur; quorum pleraque ex Vita, et ex jam dictis satis obvia sunt. Notandum dumtaxat stamineum textum seu eribrum puteo appensum, quo memorant, diceret aliquis comminiscuntur, Sanctam ex altero puteo, multorum inter vicinos litigiorum causa, aquam hausisse, atque alio detulisse, ubi in arido fundo aquam elicuerit, unde modo puteus exuberet, sub* S. Amalbergæ *nomine, sive is sit, qui hodie Tamisiæ, ut censet Henricius, sive qui Maternæ sanationum fama celebris habetur. Ita pie opinatur ipse, satis feliciter, si æque solide, productis alicunde vetustis tabulis, probaretur. Substratum pedibus caput, me tacente satis loquitur, quisquis demum Carolus eo denotari præsumatur. Ex adjecta lamella collata cum Actis, quid anseres et reliqua significent, ultro perspicies; dum interim ad alteram paragraphi partem procedimus.*

S. Virgo AMELBERGA *Rodini Ardenna nata. Belisia instituta. Temseca in juris sui villa ad Scaldim anno* 772, *mortua et sepulta, a Roberto Blandiniensis Monasterii Abbate inuenta, ibidemque auspice Balduino Ferreo Primo Flandriæ Comite anno* 870 *translata, et reliquiis S. Bertulphi coniuncta; his vltimis turbulentis temporibus periit. Huic Guilielmus Episcopus Tornacensis anno* 1331, *die* 9. *Octob. per totam Christianitatem Gandensem festum cum indulgentiis* 40, *dierum die sua consueta indixit.*

Hic ure Hic seca. E

Maternæ vetus sacellum castrale.

41 *Tamisiensibus* S. Amalbergæ *eximiis cultoribus, laudanda æmulatione proximi accedunt Materniani seu Maternenses, a pago, hodie* Materen *dicto, quem in territorio Alostano Aldenarda non procul situm, ex Sandero supra descripsimus. Rogatus a me modernus loci pastor R. D. Pieraers paucis clare exposuit, tum superstites ibi de sancta sua Patrona traditiones, tum vero, quæ maxime postulaveram, cultus et venerationis erga ipsam vestigia et monumenta. Ex ejus responsis interrogata mea intelligentur. Ita scribit:* Est in prædicta parochia sacellum castrale S. Amalbergæ virginis, amplum et valde vetustum, ab illa, ut traditur, seculo septimo *(ex decursu patet, ab ipso intelligi sec.* VIII*)* dum in Materen habitaret, ædificari jussum, ad jactum lapidis ab ecclesia parochiali, S. Martino dedicata; in quo illa (dum viveret, ex parte matris parochiæ domina) nunc ut Patrona, ritu et F officio primæ classis, cum festo solenni x Julii colitur; quo die fit etiam solennis supplicatio, eam omnibus circumvicinis DD. Pastoribus sua præsentia honorantibus; uti quoque in dedicatione ejusdem sacelli Dominica post festum Visitationis B. Mariæ Virginis, cum summa devotione, magnoque concursu. *Subjungit alia de Carolo Magno Sanctam in Materen ad nuptias solicitante, quæ fusius in Legenda recitantur: hic ea solum tradimus, quæ ad cultum, a Maternensibus exhiberi solitum, pertinent.*

in quo constans Sanctæ cultus,

42 In Officiis ecclesiasticis nulla ratio translationis ejus hic habetur, sed Tamisiis prope Scaldim, non procul Teneramunda haberi credo; cum tradatur et legatur, illam ex Materen ad illud municipium, cujus etiam domina erat, demigrasse, ibidemque anno DCCLXXII obiisse, et tempore Roberti abbatis S. Petri in monte Blandinio juxta Gandavum, atque Balduini Ferrei, primi Comitis Flandriæ, sacrum ejus corpus, per integrum fere seculum deperditum, tandem post multos labores, a monachis S. Petri quasi miraculose inventum, Tamisiis ad dictam abbatiam esse translatum. *Citat in hanc rem solum auctorem,*

quem

AUCTORE J. B. S.

quem de S. Amalberga *legerit, laudatum supra Merlebecanum Pastorem R. D. Henricium; tum vero remittit ad abbatiam Blandiniensem, in qua plura alia particularia inveniri posse existimat. Sed neque Henricius multum contulit ad Sanctæ vitam solide elucidandam; qui grandes parachronismos intrepide deglutiit, neque ex cœnobio Blandiniensi vel hilum licuit impetrare. Quæ de sacri Sanctæ corporis inventione et translatione memorat, paulo diligentius a nobis explorabuntur paragrapho sequenti. Audiamus modo rescripti partem alteram :*

et in variis morbis medela,

43 Monumenta istius Sanctæ nulla hic sunt præter dictum sacellum, ab infidelibus sæpius devastatum, ab aliis restauratum, et modo in bono et honesto statu; item vestigia illius castri, fontemque solennem, qui a S. Amalberga denominatur. Nullæ hic sunt reliquiæ, quod summopere deplorandum; Tamisiis esse dicuntur, atque in prædicta abbatia, in quam totum corpus Tamisiis translatum dicitur. Pluries desuper locutus sum religiosis id ipsum affirmantibus. Sed dum seculo XV (*patet, indicari sec.* XVI) hæretici Gandavum occuparent, atque etiam ipsorum abbatiam
B arcis loco tenerent, omnes thecas argenteas, *(plurima enim sancta corpora habebant)* abjectis reliquiis, rapuerunt, quæ inter sese mixtæ et congregatæ, modo in una theca indistinctim conservantur. Invocatur Sancta in omni specie febrium, contusionum, aliorumque dolorum in scapulis et brachiis, atque etiam in morbo, vulgo **den langen evel**. *quem latine dixeris* volvulum, *seu morbum ilium, alias* miserere. In ipsius festo, et per totam octavam, aliisque anni temporibus, pro ratione voti aut prædictarum afflictionum grassantium, fit frequens peregrinatio et concursus populi, cum magna devotione offerentis panem unum aut alterum, in protestationem beneficii, a Domino Deo, per intercessionem illius Sanctæ prius collati, uni infirmo ad mortem, *de quo vide Legendam infra num.* 28, *unde panes offerendi consuetudinem ortum habere existimat. Atque hæc de cultu hactenus.*

C

§ VI. Historia translati sacri corporis, ejus apud Gandenses veneratio, et per Calvinianos interitus.

Quæ ad translationem prodigia finguntur,

S*olennitati isti præcipuæ, de qua superius egimus, apud Blandinienses occasionem dedit adventus sacri corporis, ex loco sepulturæ Tamisia ad istud cœnobium translati anno* 870, *imperante Flandris Balduino Ferreo, genero Francorum Regis et Imperatoris Caroli Calvi, cujus munificentia non modicum cœnobio accesserat fortunarum incrementum. Translationis historia Actis ipsis subjuncta est; non eodem, uti videtur, auctore scripta, sed qui æque ac alius prodigiis mirum in modum delectetur; nam tota inventio et translatio ut miraculosa depingitur. Dixerat Legendista num.* 47, S. Amalbergam sepultam *fuisse* in ecclesia, quam ipsa, cœlestis oraculi jussu, in honorem Dei Genitricis semperque Virginis construxit apud sui juris villam Temsecam, positamque ad dexteram altaris, *anno nimirum* 772, *in magno fidelium ad tam celebres exequias concursu; qui procul dubio tam venerabiles reliquias frequentare non desierint, earumdemque cultum filiis suis ac nepotibus commendare, ut rei gestæ memoria facillime manarit ad posteros, necdum toto seculo ab ea remotos. Interim translationis narrator, quasi de re obscurissima* D
acturus, satis frigide historiam suam orditur num. 49. Transcursis enim post felicissimum ejus obitum multis dierum curriculis, loculus ille, omnibus Christianis honorabilis, in quo sacrum ejus jacebat corpus, cunctis mortalibus, excepto uno solo eodemque ipsius beatissimæ Virginis vernaculo, erat incognitus.

commode explicari possunt,

45 *Hinc illæ multorum, nescio an satis recte cogitatæ, et magno ambitu exaggeratæ pervestigationes, nimirum monachorum Trunchiniensium et S. Bavonis, quibus omnibus in Tamisiam juris omnino nihil; hinc pertinax silentium illius* vernaculi, *vel ut alibi legitur,* sacellani *ipsius Virginis, acsi hic centenario major fuisset; tum vero singulare Blandiniensium studium, jejunia, preces, ac demum facta cœlitus revelatio, et furtiva quodam modo sacri corporis subductio: quæ omnia non multo sensatius disposita sunt, quam totius Legendæ contextus. Equidem non diffitebor, potuisse occultari sacrum corpus metu grassantium et sacra profanaque diripientium Normannorum; at nulli fidelium, præterquam prætenso illi vernaculo, notum fuisse loculum, figmentum puto, poeticis non absimile, quasi e latebris educi debuerit. Potuisset sane scriptor ille* E
rem simplicius narrare et sincerius, si dixisset, Caroli Calvi liberalitate Temsecam ad monachos Blandinienses eodem ipso anno 870 *transcriptam, ut docebit diploma mox producendum; unde factum sit, ut illi ex villa, tunc sui juris,* S. Amalbergæ *corpus transferendum censuerint, ne barbaris fortasse in prædam cederet, quemadmodum tot alia Sanctorum corpora Blandinium, tamquam ad securum refugium, circa ea tempora translata novimus, ut SS. Winwaloci, Wulframni, Wandrigisili, Gudwali, Ansberti, Bertulfi et aliorum, quorum festivitates in prædicto cœnobio annue celebrari solitas ex vetusto Kalendario Ms. ostendimus.*

ex Caroli Calvi diplomate.

46 *Sic rem contigisse, equidem plane existimo, ad quam tot circuitionibus et ambagibus minime opus fuerit; brevius etiam quis dixerit cum Christiano Maffæo, cujus verba inferius referemus, jussu Balduini Ferrei peracta esse omnia. Caroli Calvi donationis diploma eruit Cl. Miræus in Donationibus Belgicis cap.* 9, *unde ipsum non uno loco descripsit Sanderus. Titulus est:* Temseca, Wasiæ villa ad Scaldim fluvium, datur monachis S. Petri Blandiniensis juxta Gandavum, a Carolo F
Calvo Francorum Rege, anno DCCCLXX. *En modo diploma ipsum :* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Carolus Dei gratia Rex. Notum esse volumus omnibus sanctæ Ecclesiæ fidelibus, ac nostris, præsentibus scilicet et futuris; quia venerabilis vir Balduinus, abbas monasterii, quod vocatur Blandinius, a S. Amando in vico Gandensi constructus, in honore Apostolorum SS. Petri et Pauli consecratus, et ubi modo corpus B. Amelbergæ virginis quiescere dignoscitur... qualiter pro remedio animæ nostræ, fratribus, in eadem ecclesia digne Deo militantibus, ut aliquas res per auctoritatem præcepti nostri daremus: quod et fecimus.

Temsecam Blandiniensibus tradente;

47 *Ad perfectam constructionem videtur ad puncta deesse verbum* rogavit, supplicavit, *vel aliud simile. Observa item, Abbatem hic vocari* Balduinum, *qui in historia translationis* Robertus *appellatur. Pergit præceptum :* Dedimus præfatis Deo servientibus, in pago Wasiæ super fluvium Scaldæ, villam quæ vocatur Temseca, cum ecclesia bene ornata, et in honore S. Mariæ, et S. Petri Apostolorum principis consecrata, ubi S. Amelberga virgo gloriosa migravit a seculo ad Christum...

A stum... Quæ ut pleniorem in Dei nomine obtineant vigorem, et a fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ, ac nostris verius credantur, et diligentius conserventur, de annulo nostro subter jussimus sigillari. Signum Caroli gloriosissimi Regis. Ildeboldus Notarius, ab vicem Gosleni, recognovi. Data Idibus Aprilis, Indictione tertia, anno trigesimo, regnante Carolo gloriosissimo Rege. Actum Compendio palatio Regis, in Dei nomine feliciter. Amen. *Signati characteres plane denotant annum Christi* 870, *quo mense isto Aprili adhuc fluebat annus tricesimus regni Caroli, utpote qui in Neustria regnare cœperat anno* 840 *a* XX *die Junii* vel paulo post, *ut in sua Chronologia ostendit Labbeus.*

unde et Sanctæ corpus sibi vindicaverint.

48 *Ex dicto diplomate, quod anno illo* 870 *dedit Carolus, quo et translationem ipsam contigisse indubitatum credimus; perspicue, ni fallor, colligitur, quod supra dicebamus, fingendas omnino non fuisse tot sacri corporis disquisitiones, præsertim a monachis cœnobiorum Trunchiniensis et S. Bavonis, qui absque patenti injuria in aliorum opes involare non poterant; nec vero ab ipsis Blandinianis, qui villæ Tamisiensis possessionem a Rege consecuti, pote-* B *rant pro suo arbitrio, præsertim grassantibus per Belgium barbaris, sacrum sanctæ Virginis corpus in tutiorem locum transferre: in quo moram non longam positam fuisse, manifestum putamus. Idibus Aprilis donationem firmavit Carolus; prima porro inventio et translatio facta memoratur mense Octobri proxime secuto; quid igitur ad obvium plane negotium tam mira adferuntur? Posset quispiam non improbabiliter objicere, motivum aliud Tamisiensibus esse potuisse, sacri corporis abscondendi; nempe pretiosarum exuviarum retinendarum cupidos, ad talem occultationem recurrisse, ne a novis dominis tanto thesauro privarentur. Sit ita, per me licet; neque sic causam adornandæ id genus narrationis sufficientem invenio. Miracula adinvenienda non fuere, ut subditi ad revelandum Dominis suis Sanctæ corpus compellerentur; nec verosimile est, ita conspirasse omnes, ut ansam inde sumeret translationis scriptor asserendi,* loculum, in quo sacrum corpus jacebat, cunctis mortalibus, excepto uno vernaculo, fuisse incognitum; *quod cui prudenti suaderi possit, equidem doceri cupio.*

Sanctæ cum aliis festa Blandinii, C

49. *Utut ea tamen gesta sint, de rei substantiæ veritate nemo est qui dubitet. Adi, si placet, Meyerum in Annalibus ad dictum annum* 870, *ubi præterea notatum invenies,* confirmasse Balduinum omnia bona ac privilegia ejus cœnobii. *Celebrantur in monte Blandinio, præter dictam paragrapho tertio hoc die cum solenni octava festivitatem, primum commemoratio* S. Amalbergæ I *Maii in utriusque Vesperis, quæ cur ei diei affixa sit, expositum non invenio, nisi quod ibi translationem aliquam collocet Molanus in recitato supra elogio. Proprium Blandiniense nostrum de sola Sanctæ commemoratione eo die meminit. Scheda, infra citanda, ait commemorationem fieri* de translatione; *sed de qua agatur, prorsus non indicat. Magis patet, unde laudatus Molanus acceperit translationem aliam reliquiarum* S. Amalbergæ *pro* XIII *Kalendas Junii, quam et ipse et post eum alii annuntiant in hæc verba:* In Blandinio, translatio corporum SS. Gudwali, Bertulphi, cum reliquiis sanctæ virginis Amalbergæ *(tametsi in Officio solum agatur de SS. Gudwalo et Bertulfo); nam istam* S. Amalbergæ *reliquiarum inventionem, et cum Bertulfianis translationem et repositionem apertissime insinuat ipsa S. Bertulfi Vita ad* V *Februarii cap.* 10 *num.* 40 *pag.* 686, *cujus textus, ob mensis istius Actorum raritatem describi meretur. Sic habet:*

AUCTORE J. B. S et alia cum S. Bertulfo translatio,

50 In transferendis S. Bertulphi reliquiis, gloriæ ejus gloriam hanc Christus adjunxit, ut sicut gaudii Sanctorum consors est in cœlis, ita etiam reliquiarum eorumdem secum transferendarum consors fieret in terris. Cui hoc speciale mox transferendo decus fuit, quod sacratissimam Christi virginem Amalbergam hac sui translatione sociam habere meruit. Quod ut factum sit, lectori paucis indicare non pigebit. Erat in orientali sanctæ Blandiniensis ecclesiæ apside scrinium, immensa ætate in abdito repositum, quod a quibusduam Fratribus, devote eo admissis, est apertum, et in eo quiddam divini horroris repertum. Nam erat in eo cernere omnem pene virginei corporis Virginis Christi Amalbergæ pulverem, et plures castissimorum ossium ipsius particulas, una cum vestimentis ejus et peplo, pera quoque et baculo, cilicio etiam, et sacrato pretiosi operis colorisque velo; velo, inquam, quo divinitus per B. Willibrordum sanctamque Gertrudem legitur velata, Deoque consecrata. Fratres ad tam sacrum spectaculum secretius admissi, reperto tam pretioso thesauro, non parum gaudebant, eumque cum corpore E S. Bertulphi collocare dignum ducebant. Quod et factum est.

in qua singulare miraculum.

51 *Narratur deinde insigne miraculum, quo* inundationis incommoda *quibus* universa regio laborabat, *quæque* laborantibus agricolis omnem futuram messis spem ademerant, *subito cessaverint;* ita ut unum idemque esset, Fratres loculum aperuisse, cataractasque cœli pluvias retraxisse. *Plura ibi videri possunt, quæ jam dictis lucem afferunt, nempe quod in crastino Pentecostes, quæ incidebat in* XIX *mensis Maii* placuerit Fratribus sacrosanctum corpus B. Bertulphi cum S. Amalbergæ reliquiis, de locello vetusto in novum transferre. *Totum reliquum caput impenditur describendæ insolitæ istius diei solennitati, quod hic pro inserto haberi cupimus. Quod de sacro peplo a SS. Willibrordo et Gertrude accepto arroserat Fisenus, a Bollando explicatum invenies: non quod a Sanctis vivis id ipsi datum fuerit, cum totis seculis ætate distent; sed ab iis jam felici æternitate donatis, uti ad Vitam annotabimus. Certissima est etiam alia in Blandinio festivitas, eaque satis explorata,* XXVII *Octobris, videlicet,* Adventus Sanctæ Amalbergæ, *sub ritu duplici minori, quod procul* F *dubio ea anni tempestate sacrum corpus eo advectum fuerit, postquam monachi, præcurso mense Aprili, Tamisiana ditione donati fuissent.*

Quæ festa in Blandinio supersint:

52 *Et hæc quidem cultus ratio hodiedum perseverat in eodem monasterio, ut fidem facit scheda Gandavo transmissa a nostro P. Francisco Cocquyt: qui a me rogatus, dignaretur a Blandiniensibus exquirere quidquid ad illustranda Sanctæ suæ Acta conducere posset: causati ipsi, ut supra dicebam, suorum omnium sacrorum cimeliorum interitum, id solum suppeditare potuerunt, quod recepta ibi consuetudine supererat; nempe tribus jam dictis diebus* S. Amalbergæ *in choro memoriam fieri. Datam notitiam ad verbum describo:* S. Amalbergæ festivitas X Julii celebratur a Blandiniensibus solenniter cum octava. Ejus adventus apud Blandinienses celebratur XXVII Octobris. Duplex. Et prima Maii de ejus translatione fit commemoratio. Quoad lectiones proprias, quæ pertinet ad Officium, non habemus. *Non recitari, facile crediderim; at non haberi nec reperiri in eo cœnobio, mirum profecto videri debet; cum scriptæ primum sint sub finem seculi* XVI, *posteaquam jam plena tranquillitas ei cœnobio restituta esset, ut ex*

scriptoris

AUCTORE J. B. S.

scriptoris ipsius verbis, infra recitandis, manifestum erit. Sed de iis lectionibus, quæ apud nos Mss. exstant, ad propositum satis diximus.

peculiare pro Gandavensibus,

53 *Superest modo, et illud etiam narrabat Molanus ex Maffæo, nempe Gandavenses* S. Amalbergæ *festum sibi instituisse. Chronographi istius, anno* 1540 *Antverpiæ apud Joannem Crinitum editi, verba sunt pag.* 204 : Balduinus Ferreus transtulit ossa *(S. Amalbergæ)* Blandinium Gandavi; cujus cives, una cum Wilhelmo episcopo Tornacensi, diem festum ejus instituerunt sibi anno MCCCXXXI. Indict. XIV. *Institutionis istius instrumentum opportune nobis suggessit, Vitæ Flandricæ scriptor, paulo post conveniendus, cui titulum fecit :* Qualiter dies S. Amelbergæ solenniter celebranda est per totam Christianitatem Gandensem, cum Indulgentiis quadraginta dierum. *Addere debuerat, ordinata omnia et concessa esse auctoritate prædicti Guilielmi Episcopi. Ita habet descriptum programma :* Gloriosus Deus in Sanctis suis, et in majestate mirabilis, cujus ineffabilis prudentiæ celsitudo cunctos ejus ministros magnificat, altis decorat honoribus, et cœlestis
B
efficit beatitudinis possessores; cujus alma mater Ecclesia, sacra sequens vestigia studiis honorat solicitis, ac honores laudibus efferre non desinit incessanter. Ideoque per ministros et prælatos ipsius Ecclesiæ ad jugem ac devotam Sanctorum venerationem, in quorum veneratione Deus ipse laudatur, monitis inducere salubribus, ac muneribus spiritualibus invitare, et animare devotionem fidelium consuevit.

a Guilielmo episcopo institutum 1331

54 Hæc igitur intenta meditatione pensantes, ac cupientes clerum et populum Gandensem, oppidi ac decanatus Christianitatis ipsius, nostræ Torn. diœcesis, ad venerationem debitam beatæ et gloriosæ virginis Amelbergæ, cujus corpus in S. Petri Gandensis cœnobii monasterio venerabiliter quiescit, piæ devotionis studiis incitare, ac donis spiritualibus animare ad honorem Dei, et devotionem Sanctæ prædictæ, pie et rationabiliter duximus ordinandum, ut deinceps festum ipsius S. Amalbergæ, die sua consueta, et dictis oppido et decanatu Gandensibus, a clero et populo ipsorum solenniter celebretur, ut quanto celebrius et devotius illuc confluentes, devoti clerus et populus memorati, assiduis et devotis precibus
C
et orationibus, Salvatoris gratiam implorando *, tanto celerius delictorum suorum veniam ac gratiam in præsenti, et æternam gloriam in futuro, a bonorum omnium largitore consequi mereantur. Ut autem ad devotum concursum et venerationem solennem præfatæ virginis Amelbergæ facilius inclinentur, ac devotius animentur clerus et populus memorati : Nos, præfatus Episcopus, omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui in dicto festo, causa devotionis, orationis, sive peregrinationis, dicti cœnobii monasterium visitaverint; de omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi, quadraginta dies, de injunctis sibi pœnitentiis, in remissionem suorum peccatorum, misericorditer in Domino relaxamus. In cujus rei testimonium sigillum nostrum præsentibus litteris duximus apponendum. Datum apud Gandavum MCCCXXXI, IX die mensis Octobris.

* *lege* implo-raverint

Multorum SS. Sacra lipsana ab hæreticis violata.

55 *Quousque Gandavensium in* S. Amalbergam *pietas tam solennem cultum protraxerit, cum illi, quorum interest, quærere supersedeant, nec mihi promptum est explorare; quod novimus, inquit Apostolus, testamur. Gratum erit, opinor, postremum id intelligere, quo loco et* S. Amalbergæ *et tot aliorum Sanctorum corpora in templo Blandiniensi reposita olim fuerint; tum vero quam fœde et sacrilege a furentibus iconomachis Calvinianis temerata, dispersa et forte combusta fuerint. Primum docuit is qui a Bollando citatur in Commentario de S. Bertulfo num.* 11. In choro ecclesiæ S. Petri ferreum tabulatum visitur post summum altare, tam affabre efformatum, ut quasi crescere e pavimento videatur : ita ad omnem modernorum symmetriam proportionemque flexum, curvatum implexumque, ut ferrum ceræ instar, ductile fuisse videri possit. Ita hoc pretiosæ illæ capsæ asservantur, quibus Divorum corpora condita sunt, videlicet : S. Bertulphi... S. Godewali, S. Ansberti, S. Wandregiselii, S. Wulfranni, S. Amelbergæ et aliorum quatuor. *De horum omnium interitu meminit Henschenius in Commentario ad S. Ansbertum* IX *Februarii. Rem omnem ex Proprio Blandiniensium describo :* Quorum proh dolor! reliquiæ et sacratissimorum corporum sacratissima pignora, quæ Deo favente et propitio, nobis, non sine magno ejus beneficio fuerant concessa, eodem non immerito nobis irato, fuere ab hostibus fidei violenter erepta anno MDLXXVIII, persequente Ecclesiam Catholicam in Belgio Principe Auriaco Calviniano, non sine inæstimabili damno quod supra septennale exilium passi sumus in hoc nostro monasterio, quod tunc fœdis admodum ruinis horribiliter defœdatum fuit. *Ubi advertas velim, scriptorem istum seculi* XVI *exitu antiquiorem esse non posse.*

D

E

§ VII. Sanctæ Acta eorumque scriptores.

Certior est cultus quam vitæ historia

J*am abunde egisse videmur de iis quæ ad vetustissimum et celeberrimum, præsertim in monte Blandinio, Tamisiæ, Maternæ et tota Gandavensi christianitate* S. Amalbergæ *virginis cultum pertinent, ut satis pateat meritissima ejus virtutum et miraculorum apud populares memoria, quæ omnia plane subsistunt et perpetua patrum nostrorum recordatione receptissima sunt, quidquid demum statuatur de vitæ ejus Legenda, non omnino accurata, nec tanta fide digna, ut non magnam in ipsa auctoritatem desideremus. De auctoribus vitæ, Sanderi ex Valerio Andrea aliisque judicium jam supra exposuimus. Censent illi nimirum, et S. Radbodum eam scripsisse, et Theodoricum abbatem Trudonopolitanum; non satis designantes, quid ambo ad rem contulerint. Primus enim, ut supra ostensum est, non Acta Sanctæ, sed encomium ejus seu orationem ad populum dixit; alter, quisquis is fuerit, Legendam adornavit; tum nempe cum sola populari traditione nonnulla memorarentur, quæ, per varia secula transeundo, sic a veritate degeneraverant, ut scriptor, chronologiæ non satis peritus, et res quandoque et tempora certo confuderit, recepta satis consuetudine, dum Sanctorum Vitæ ad ædificationis magis, quam ad veritatis libram exigebantur. Miror interim, nullum hactenus fuisse, qui dictam Legendam, æque ac tot alias, Latine ederet, cum tamen toties apud varios scriptores citata inveniatur, et sæpius aut refutata, aut cum stomacho rejecta.* F

rejecta hactenus et a nullo latine edita.

57 *Sic de Vita ista locuti sunt Mabillonius, Cointius, et nuperus Legendista Gallicus, lacinias ex ea hinc inde recitantes, quas facile refellerent; eas præsertim, quæ ad temporum rationem, pessime a scriptore ordinatam, pertinent; sed ita, ut quasi dato studio, historiam ipsam, tamquam typis indignam, lectorum oculis subtraxerint. De ea sic loquitur*

AUCTORE J. B. S.

A quitur Mabillonius Actorum Benedict. sec. 3, parte 2, pag. 240: Librum de gestis S. Amalbergæ virginis, novem et viginti capitulis a quodam Anonymo descriptam, exhibuit nobis Ms. codex bibliothecæ Bigotianæ, sed eum tot fabulis respersum, incertisque narrationibus, ut satius visum sit, quædam ex eo decerpere, quam librum integrum exhibere. *Quanti porro a nobis fiat prædictus liber, jam satis insinuare cœpimus, et manifestius deinceps ostendemus. Ceterum de re incognita temere judicium proferre noluimus, sed ipsammet Vitam omnem sincere proponere, ut quilibet, eam evolvendo, de nostris aliorumque argumentis statuere queat. Prima modo sit in auctorem, altera vero in Legendæ ipsius pretium disquisitio.*

Scriptor Belgii Radbodo Legendam tribuit;

58 *Non unum ejus apographum Ms. reperit Laudatus supra R. D. Jacobus Heyndrix, presbyter theologiæ baccalaureus et pastor Merlebecanus prope Gandavum (Henricium appellavimus), qui anno* 1625 *sanctæ nostræ Virginis vitam Belgice edidit, volumine bene magno, ad paginas* 434 *in forma duodecima extenso, utpote quem innumeri observationibus piis ac moralibus, in virginum Deo devotarum* B *aliarumque gratiam interpolavit, ut in præfatione sua candide confitetur. Quæ omnia ei facilius condonavero, quam ea quæ textui suo Flandrico inseruit a Latino aliena, ut editionem hanc nostram cum ipsius Belgica conferenti ultro patebit. Agnoscit Pastor ille Henricius, præfatam Vitam Theodorico abbati Trudonensi pridem adscriptam; addere poterat Belgarum prope omnium eam esse sententiam, at mavult ipse auctorem facere Dominum B. Radbodum* XIV *Ultrajectensium episcopum, deceptus, opinor, Tomello, ei Vitæ subnexo, de quo superius locuti sumus. Non crediderim, opinionis suæ sequaces multos reperisse Henricium: nam qui cum ipso senserint, fateantur necesse est, se nec ipsam scriptoris præfationem vel a limine salutasse, ubi sic plane loquitur, ut non Episcopum se esse, sed monachum satis manifeste demonstret, quod ex ejus verbis perspicue datur intelligi. Sic prologum suum contexit:*

sed satis patet monachi opus esse,

59 Gloria et honor Dei viventis est, merita virtutesque Sanctorum narrare, easque scriptis commendare, quatenus æmula virtus incitetur bonorum studiis et pia imitatio proroget memoriam in æterna secula. Quod licet perfectorum, imo sapientissimorum sit, qui, quod mente con- C cipiunt, verborum significationibus explere queunt, tamen juvenes cum virginibus, senes cum junioribus laudare nomen Domini per Psalmistam jubemur. Sed ego, cujus aret ingenium, accingi jubeor in vita sanctissimæ virginis Christi Amelbergæ, atque æterni sponsam Regis laudare.... Sed quid agam? cogor contra torrentem niti, dum videor imperari posse, quod non possum, et puer, qui necdum cymbam impuli, clavum onerariæ navis, inter amfractus Euboici littoris regere compellor. *Nihil ego in tali oratione invenio quod Episcopum scribentem sapiat; nihil quod non aptissime ad monachum aliquem in Blandinio morantem referri possit, qui inter ceteros latini sermonis paulo peritior, a superioribus suis jussus sit* S. Amalbergæ, *in eo cœnobio tam illustris, vitam et gesta, prout tum temporis monachorum ore ferebanbantur, litteris mandare; quæ cur Theodorico adscribi non possint, hactenus non video.*

forte Theodorici abbatis Trudonopolitani

60 *Sic eum depingit Valerius supra acsi* ex monacho Blandiniensi *factus esset* abbas ad S. Trudonem; *at varios ejus casus melius explicatos invenies in Commentario ad Acta S. Rumoldi* I *Julii* § 2, *a pag.* 171; *ubi etiam ostendimus, otium ei fuisse, dum in Blandinio moraretur, ad scribendas plurium Sanctorum Legendas, quæ ipsi constantissime tribuuntur, quales sunt: S. Bavonis, S. Rumoldi, S. Landradæ et sancti Trudonis; de quarum singulis verum est dicere, Theodoricum sane non indoctum, nec Latini sermonis imperitum ea collegisse, quæ a senioribus per traditiones audiverat, magis solicitum bona dicere, et quæ ad ædificationem auditorum ac lectorum conferrent, quam quæ ad historicam et chronologicam crisim expendi possent, ut jam satis patuit in Actis S. Rumoldi et S. Landradæ; patebitque porro, ubi ad* I *Octobris de S. Bavone agendum erit, cujus Legendæ non unum errorem jam in Opere nostro retectum invenies. Scitum est, ex hujusmodi scriptis ea prudenter seligere, quæ apud cordatos fidem reperire queant; ea porro moderate repudiare, in quibus ignorantiam suam, sive Theodoricus, sive alius quislibet nimis manifeste prodidit.*

plurium Legendarum compilatoris.

61 *Asserit quidem, citato superius loco Mabillonius,* auctoris Anonymi ætatem nullo indicio colligere licuisse, *adeoque nec nomen eruere; at si omnia perpendere potuisset, quæ de Theodorico et in Commentario ad S. Rumoldum et hic jam diximus, forte non abhorruisset ab hac etiam Legenda ei tri-* E *buenda, unde ætatem plane collegisset, cum vita functus dicatur anno* 1107 *: satis multis post* S. Amalbergam *seculis, ut ex confusis rumoribus multa perperam connecteret. Ceterum aut ego vehementer fallor, aut Theodoricus, sive alius Legendæ istius compilator, Encomium Radbodianum, præ oculis habuit; in quo* Carolidas *et* Carolum *legens, haudquaquam dubitaverit, quin tota illa proci* S. Amalbergæ *historia, ad eum transferenda esset, qui in ea progenie omnium celeberrimus fuit. Quo argumento semel assumpto, non adeo inepte fluerent Caroli Magni amores, si supponere potuisset, ipsum ante parentis Pippini mortem nuptias non contraxisse, quod ei otium non fuit ad examen revocare, nec tempora S. Willibrordi et S. Landradæ dispicere, utpote eo solum collimanti, ut Legendam suam redderet quam ornatissimam.*

Dantur Acta ex codicibus Mss.

62 *Quidquid interim sit de vero Legendæ auctore, quem nos certo explorare non posse, ultro fatemur; habemus ipsam in tribus diversis codicibus Mss. Musei nostri; at non in omnibus adjecta est homilia seu Tomellus Radbodi et translationis historia, quæ omnia integre referuntur in codice notato ✠ Ms.* 50, *qui olim fuit S. Pauli in Sonia. In magno More-* F *tiano seu Valcellensi signato P.* 157 *deest sola Radbodi homilia; in tertio ✠ Ms.* 11 *nonnulla contractiora exhibentur. Jam dixi superius, eamdem historiam, in varias lectiones distributam, haberi in Officiis propriis cœnobii Blandiniensis, ubi narratio translationis cum Tomello Radbodi confundi videtur. Dubium non est quin prior noster codex cum Bigotiano ut plurimum conveniat, atque adeo cum eo libro* de gestis S. Amalbergæ virginis, *quem se expendisse testatur Mabillonius, sed dignum non censuisse, qui in Ordinis sui Actis locum inveniret. Habuit ipse, cur ita senserit; alia est nostra Actorum colligendorum ratio, qui nec apocrypha omittimus, præmunitis tamen lectoribus, ne in errorem inducantur.*

...cum Tamisiensi membraneo.

63 *His postmodum accessit Vita manuscripta Tamisiensis, quam cum sæpius ab Henricio et aliis citatam invenissem, tamquam monumentum vetustate sua venerandum, ipsam demum obtinui favore laudati superius Adm. Reverendi Domini Joannis Baptistæ Buyst, presbyteri Oratorii Domini Jesu, et in ipso loco Pastoris, cui plures alias notitias, ad Sanctæ cultum præcipue spectantes, acceptas retuli. Est is codex membraneus paginarum quinquaginta,*

AUCTORE J. B. S.

in folio minoris formæ; quarum duæ et triginta priores vulgatam Legendam et translationis historiam continent, eodem modo et ordine quo ex codicibus nostris descripta sunt omnia. Constat enim prædicta Vita capitulis illis suis viginti novem, quam sequitur præfatio ad translationem, et hujus descriptio, cum additiuncula temporis, in qua auctorem plusculum sapere voluisse, notatum infra invenies num. 56. *Ea occurrit a nostris codicibus discrepantia, quod ubi in his legitur, solum* vernaculum *beatæ Virginis conscium fuisse sepulturæ, istum codex Tamisiensis vocet* sacellanum; *intellige illum, cui fortasse sacelli aut altaris custodia commendata fuerat. Quod autem mirere potissimum, abest omnino Radbodi Tomellus, quem præcipuum et vetustissimum monumentum esse, jam satis ostendimus.*

in quo adjiciuntur miracula.

64 *Sequuntur in eo codice paginæ aliæ duodeviginti, miracula nonnulla complexa ab anno* 1311 *ad* 1327, *alibi nusquam reperta, quibus ad calcem subjungitur programma Guilielmi Episcopi Tornacensis datum anno* 1331, *die* IX *Octobris, de* S. Amalbergæ *festo pro Christianitate Gandensi; cui decernendo occasionem fortasse dederint præfata miB racula, tanto numero, tam brevi temporis spatio patrata. Decretum ex Henricio supra exposuimus : an ipse inde acceperit, scire parum interest. Id maxime in miraculorum scriptore desidero, quod nullum in eorum serie annorum ordinem servaverit; in quo corrigi potuisset, ni maluissem genuinum ejus textum repræsentare, potius quam in eo quidpiam transponere. Fidelem ipsum in Sanctæ beneficiis referendis fuisse existimo, eaque adeo tutius admitti posse, quod ita nonnumquam loqui videatur, acsi præsens interfuisset; ut a vero minime aberraturus sit, qui scripta omnia asserat circa annum* 1340. *Optandum plane esset, et aliarum gratiarum* S. Amalbergæ *intercessu secutis postea seculis impetratarum, tam accurata ratio a Tamisiensibus habita fuisset ; innumera miracula confuse memorant, quorum nulla litteris debite mandata exhibere queunt. Nunc tempus est ea expendendi, quæ contra Legendam opponuntur.*

§ VIII. Mabillonii et Cointii contra Legendam argumenta.

C

Ex Pippinorum confusione

Præmonere hic verbo liceat, vitium esse apud medii ævi scriptores Belgas, ad Pippini celebrioris tempora Sanctos nonnumquam revocare, quorum ætas cum aliquo Pippino connecti poterat. Sic habes ad VIII *diem hujus mensis Julii, tomo* 2 *pag.* 625 *confusam S. Landradæ ætatem, quæ, teste Sandero aliisque,* Cœnobium sacrarum virginum Belisiæ construxisse *dicitur temporibus* Pippini et Carolomanni, *cum interim ipsa multis prius annis mortua sit, quam duo illi fratres rerum in Francia potirentur : ut mirum adeo nemini videri debeat, si Legendæ nostræ auctor, eruderandis temporum calculis minime assuetus, eadem male confuderit, dum* S. Amalbergæ *virginis ortum ad illam ipsam ætatem retulit, cæcus ipse prægressos cæcos secutus; qui nimirum rotunde S. Landradam, et hanc* S. Amalbergam *sub iis principibus æquales fecerint. Hinc primum et gravissimum offendiculum cur Mabillonius Sanctæ Acta prorsus contemnenda putaverit, ut quæ S. Landradam, S. Willibrordum, Pippinum, Carolomannum, Carolum Magnum aliosque cum* S. Amalberga *conjunxerint, quos vera temporum ratio disparatissimos demonstrat, præsertim ubi* D *Sanctæ anni dumtaxat unus et triginta attribuuntur, ejus morte anno* 772 *innexa.*

plurima male connexa sunt,

66 *Ut rem propositam exequamur, expendenda veniunt Mabillonii adversus Anonymi, seu forte Theodorici Legendam argumenta. Præmonitionis ejus exordium ex seculo* 3 *Benedictino, parte* 2, *pag.* 240 *jam dedimus, qua nempe ait,* satius sibi visum, quædam ex eo *codice* decerpere, quam librum integrum exhibere. *Sic pergit ibi num.* 2. In capite 1. Anonymus agit de nativitate et infantia beatæ Virginis, quæ vitæ sumpsit exordia in pago Ardenna, in patrimonio, villa Rodingi nuncupato, tempore quo divæ memoriæ Pippinus una cum fratre Carlomanno honeste agebat in sceptris. Ejus pater Christianus, mater vero Eva nuncupati dicuntur, a sanguine magnorum regum regnique principibus originem ducentes. Fabulosa videntur ea quæ refert auctor iste de consanguineis Amalbergæ, quæ beatissimis Gertrudi, Aldegundi atque Waldetrudi, propinquitatis agnatione proxima fuisse, et Beggam amitam habuisse fertur capite primo. Fuit quidem Amalberga, filia sororis Pippini Majoris-domus, cognomento Landinensis, consobrina beatæ Gertru- E dis, abbatissæ Nivialensis et sanctæ Beggæ, mater vero S. Gudilæ ; at Amalberga illa, quæ forsan huic fabulæ dedit locum, annis centum vixit ante Pippini et Carolomanni principatum. *Videri possunt ea quæ nos paulo superius de ea disputavimus. Pergit Mabillonius :*

quæ in his Actis merito exagitantur;

67 In capite 2 Amalberga nostra, adhuc puella, propriis manibus oratoriolum in viridario parentum construxisse perhibetur; et capite insequenti, puero, ob furtum contracto, sanitatem restituisse. Dein sanctus Willibrordus, dum Asternacum monasterium, a se conditum, visitatum iret, per Ardennam iter agens, ad illustris Christiani domum divertisse, et Amalbergam optimis monitis instruxisse memoratur capite 4 ; quibus accensa Virgo tradita est beatæ Landradæ, quatenus eam sacris erudiret litteris, virtutumque informaret exemplis. Præerat autem Landrada cœnobio virginum quod ipsa in Beila, regio saltu, construxerat, in loco Belisia dicto, unde nomen cœnobio Bilisiensi, ex capite 5. Landrada virgo et abbatissa Belisiensis prima et auctor ea est, cujus res gestas Theodoricus abbas Trudonianus amplificavit apud Surium, et ipsa annis amplius quin- F quaginta Caroli ætate superior. Capitis sexti argumentum est, quod ab inclyto Rege Pippino, in conjugium filio suo sit adoptata Amalberga, in cœnobio licet Belisiensi degens, quam renitentem Carolus ipse, assumpto secum Rodino fratre beatæ Virginis, inviserit, et ad conjugii copulam frustra pellexerit.

præsertim Caroli Magni

68 Sed ille, cum immanem bestiam in contigua villa Gersbellia, prætereuntibus infestam interemisset, Virginem ad consensum sui pertrahere tanto molimine aggressus est, ut ea in oratorium Dei genitricis confugerit, Carolo fores ecclesiæ confringere volente. Carolo in patris aulam reverso, Amalberga sibi consulere volens, cœpit Andanam pergere, ad beatam Beggam, potius ad monasterium B. Beggæ, quæ falso ejus amita dicitur hic capite 10. Sed parentibus almæ Virginis e medio factis, Hunrodus quidam, in aula Regis inter nobilissimos primus, hoc prænoscens, eam intercepit, et relictam orphanam, quasi ex jure propinquitatis in substitutione pupillari suscipiens in sua, in domum genitricis suæ, nomine Riqueræ, invitam atque reluctantem traduxit, ut opportune filio Regis eam tra-

deret.

A deret. Pippino mortuo, Francorum principes de nuptiis Caroli cum Amalberga consilium iniisse dicuntur capite 12. Sed ipsa a Rodino fratre submonita, venit ad locum, cui Achoïus vocabulum est, ubi venerabilis soror ejus tunc morabatur; et velo capiti suo imposito, fugam capessivit.

cum Virgine S. Landradæ synchrona

69 Miraculis variis in itinere patratis, quæ auctor a capite 14 ad caput 21 describit, Carolus capite insequenti, ex Aquitanico adversus Hunoldum prælio reversus, Tornacum castrum contendisse, et Amalbergam trans mare fugere meditantem, in villa Materna pagi Bracbantensis delitescentem convenisse fertur. Verum illa a Waldulfo presbytero, qui in ejus comitatu erat, præmonita, in loci oratorium, S. Martino ab se positum, confugisse, quo Carolus temere irruperit, eique martyrium, hoc est brachii luxationem, intulerit; sed mox a Domino sanatam. His gestis, Carolo Valentianas castrum profecto, in facti pœnam inflicta febris: qui per Fulradum abbatem, virgini in villa Tempseca degenti cum muneribus missum, sanitatem impetravit. Denique Amalberga e vita migravit anno incarnati B Verbi DCCLXXII Indictione decima, VI Idus Julii, anno ætatis XXXI: sepulta in ecclesia, quam ipsa in honore Dei genitricis construxit, apud sui juris villam Tempsecam, positaque ad dexteram altaris.

cupitæ nuptiæ, etc.

70 Quæ hactenus de Caroli cupitis cum Amalberga nuptiis relata sunt, nullo scriptorum veterum nituntur testimonio. Ratbodus quidem, Trajecti ad Rhenum Episcopus, anno uno ante initium seculi decimi mortuus, consimilia refert de Amalberga, sed Regem ejus procum haud nominat in homilia de hac Virgine composita, quæ sic habet paucis resecatis. *Sequitur apud ipsum prædicta homilia, quam cur mutilaverit, non video; quæ resecta sunt, relinqui poterant, tametsi ad historiam non tantopere conducerent. Errorem in S. Ratbodi ætate supra correximus. Quod vero ait, procum ab eo non nominari, verum esse potest de exemplari Bigotiano; nam in nostro codice nomen* Caroli *diserte exprimitur, sed absque distinctivo agnomine, ut non adeo incongrue referri possit ad synonymum* Carolum Martellum, *ut mox dicemus in propositorum argumentorum, si non solutione, saltem explicatione, ubi paucis Cointium audiverimus.*

Tum cognatio cum SS. Begga, Gertrude et aliis;

C 71 *Hic in suis ecclesiasticis Francorum Annalibus ad annum* 772 *a num.* 12 *Lucam Acherium et Joannem Mabillonium citat, eorumque verba hinc inde nonnihil amplificat, aut pressius vertit in argumenta, quibus Legendam, qua de agimus, omnino enervet. Primum itaque impugnat propinquitatem* S. Amalbergæ *Virginis cum SS. Gertrude, Aldegonde, Waldetrude et Begga, quarum fixis recte temporibus, ætate vero* S. Amalbergæ *contracta ad annos triginta et unum, sic ut nasci non potuerit ante annum* 742 *aut* 743, *consequenter infert, fabulosam esse* agnationem *illam* proximam, *quæ in Vita asseritur. Rursus, obitu S. Willibrordi jam dicto anno* 742 *innexo, recte ostendit, in ea hypothesi nec a Sancto illo* Amalbergam *nostram institui potuisse, nec ad B. Landradam Belisiam destinari.* Fabulosa quoque sunt, *inquit*, quæ de Carolo, Pippini regis filio subjiciuntur, *nempe quod* Amalbergam, *licet in cœnobio Belisiensi degentem, Carolo filio rex Pippinus in uxorem expetierit, renitentem vero Carolus ad conjugii copulam frustra conatus sit allicere. Interemptam deinde bestiam, secessum* S. Amalbergæ *Andanam ad S. Beggam amitam, aliaque hujusmodi ad mera figmenta amandare non dubitat.*

AUCTORE J. B. S.

quæ omnia recte hic impugnantur.

72 *Num.* 17 prioribus fabulis alias subnecti *ait, etiam post Pippini obitum, cum Carolus, cognomento post Magnus, regno Francorum jam potiretur. Quo maxime addicit Hunrodi prædationem, qua orphanam Carolo adducere conatus sit, tum optimatum Franciæ consilium de* S. Amalbergæ *cum eo nuptiis, Sanctæ fugam cum fratre Rodino, postrema Caroli tentamina in villa Materna, illatumque* martyrium, *denique inflictam Valencenis Carolo pœnam, a qua nonnisi per Virginis merita liberatus fuerit. Ad quæ subjicit:* Totam hanc fabellam destruunt nuptiæ Caroli et Himiltrudis; celebrata sunt enim regnante Pippino, et Himiltrudis post ejusdem Pippini mortem superstes aliquot annos vixit. Supererat anno Christi septingentesimo sexagesimo nono, cum Carolus de Hunoldo sive Hunaldo in Aquitania triumphavit. Supererat et anno Christi septingentesimo septuagesimo primo, cum idem Carolus generalem Francorum conventum ad Scaldim fluvium in villa Valentianas peregit. Ergo Rodinus iram Caroli Regis haud incurrit, eo quod Amalbergam sororem ex ædibus Hunrodi clam subduxisset. E

§ IX. Qua potissimum ratione explicari posse videantur.

Sed coaptatis non nihil temporibus,

Agnoscent mecum eruditi omnes, talia esse doctorum istorum virorum argumenta, præcedenti paragrapho proposita, ut Legendæ textui inhærendo, nullatenus dissolvi possint. Neque vero mihi animus est, scriptoris enormes lapsus et parachronismos omnimode excusare; id unum meditor et conor, quod muneris nostri est, ut salva rei ipsius substantia, auctoris imperitiam, quousque fieri poterit restituam, exclusis crassioribus falsitatibus, temporum ordinem aliter distribuendo: qui si tantisper supponatur, possint pleraque cum historica veritate consistere. Memorem itaque lectorem volo eorum, quæ articuli prioris principio paucis insinuavi, et sæpius alibi usuveniunt, nempe Belgas scriptores, post Normannicas grassationes, superstites rerum ante gestarum spicas colligentes, ita res et tempora confudisse, ut plures Pippinos, Carolos et Carolomannos F *aliquando pro uno eodemque acceperint, eorum vero consanguineos, licet gradibus multis remotos, fratres, sorores, neptes aut nepotes continuo appellaverint, sicuti de* S. Amalberga *vidua, Pharailde, Ermelende, Landrada, Itisberga aliisque ostendi potest. Id autem facilius in sancta hac* Amalberga, *acciderit, quod alteri seniori synonyma, talibus ornata fuerit cum iis Principibus propinquitatis titulis, qui ad sanctissimam viduam potius pertinerent.*

videntur aliqua explicari posse.

74 *Ne ad singula argumenta eadem non sine nausea repetantur, semel dicam, Acta Amalbergiana, maxime in ratione temporum, male consuta esse et imperite digesta, sic tamen ut cum aliis, æque male consarcinatis, in Opere nostro, præsertim cum hactenus, quod sciam, latine edita non fuerint, locum habere possint; tum potissimum, si scriptoris ignorantiam corrigendo, aliqua liceat restituere, ad eum modum quem hic exposituri sumus. Dabimus, si ita necesse fuerit, I, Anonymum,* S. Amalbergæ *virginis illustrem originem cum alterius senioris natalibus confudisse, quamquam non videamus, cur id aliter salvari prorsus nequeat. Dabimus II, Nativitatem ejus ad Pippini et Carolomanni tempora*

pessime

AUCTORE J. B. S.

pessime revocatam. III, Non minus errasse, dum annos vitæ ad unum dumtaxat et triginta contraxit; siquidem id ipsi vere imputari debeat. IV Demum, Caroli Magni amores, et prætensum cum S. Amalberga *conjugium, æque fictitium esse; quamvis hujusmodi amatoria exempla de Belgicis virginibus alisque satis frequenter tradita sint. Hisce tantisper erasis, postulo, concedi mihi facultatem, ut Virginis et aliorum gesta cum ejus ætate paulo aliter conciliem, sicque et tempora et res distribuam, ut a veritate non adeo aberrent, sed, qua ratione fieri poterit, tolerabilia reddantur.*

Nata fuerit Sancta adulto seculo VII,

75 *Cum satis appareat exigua scriptoris in digerendis historiis peritia, haud adeo mirum, si multa commiscens, quemadmodum senioris* S. Amalbergæ *prosapiam et parentelam huic nostræ fortasse attribuit, sic ætatem variarum Sanctarum cum ejus temporibus perperam copulaverit; et cum verosimillime octogenaria fuerit Sancta, divinaverit ipse eam obiisse anno ætatis tricesimo primo; si, ut supra dicebam, ex ejus verbis id vere conficiatur. Concedam ipsi, quod sub Pippino et Carolomanno floruerit, vitamque protraxerit ad tempora Caroli Magni,* B *mortua utpote demum anno, ut tam expresse definit,* 772; *ad quam epocham admittendam, aliam plane rerum hypothesim constituere necessse erit. Sic igitur disponatur vitæ seriês, ut nata dicatur sancta Virgo circa annum* 680 *vel paulo post, perveneritque adeo ad grandævam ætatem, qua in re nihil paradoxi adstruitur. Nativitas eo removenda erit in ea suppositione quod sanctæ Landrada, cujus ætatem certo determinare ausi non fuimus, obierit anno* 690.

sic commode sub Landrada vixerit,

76 *In ea, inquam, suppositione, nam ut minimum octennis fuisse dicenda est* S. Amalberga, *dum sanctæ illius Abbatissæ institutione committeretur. At quid si modo cum aliis supponamus, S. Lambertum Leodiensem Episcopum, a cujus martyrii epocha cetera pendent, non ante annum* 708 *istud subiisse; poterit sane S. Landrada seculum octavum fuisse ingressa, et usque ad annum* 704 *supervixisse, quod cur fieri non potuerit, nemo facile evincet. Hoc autem posito, nihil magnopere occurrit, quod obstet, quo minus* S. Amalberga *nata primum sit circa annum* 690, *ut proinde vix octogesimum vitæ annum attigerit, dum ad meritorum coronam a sponso evocaretur, quod in virginibus tam rarum* C *non esse quotidiana exempla demonstrant. Atque hac rerum gestarum basi admissa, solventur, aut saltem explicabuntur argumenta pleraque, quæ a male ordinata chronologia potissimum repetuntur, illudque imprimis, quo sub S. Landradæ disciplina institui non potuerit* S. Amalberga, *quoniam medio et amplius seculo illa hanc antecesserit.*

et a Martello adamari potuerit.

77 *Rursus, quid dici poterit obfuisse, quo minus cum S. Willibrordo agere potuerit, et in domo paterna Rodingi-villa, quod memorat Actorum scriptor, et sæpius alibi; quidni etiam in ipsa Temseca seu Tamisia, dum Antverpiensibus prædicaret Sanctus? Demum et istud aliquatenus conciliabitur, quod a Pippino, non quidem Brevi seu Caroli Magni parente, sed a Crasso seu Heristallensi, filio suo Carolo Martello in conjugem postulari potuerit, atque ab hoc petulantius incessi, procari et brachii luxatione affici; quæ est Molani aliorumque ad hunc scopulum ex hac et Landradiana Legenda evellendum receptissima solutio. Ad recurrentia identidem prodigia, id reponendum est, quod frequentissime in Actis nostris dicendum fuit, in eo probabilitatis et verisimilitudinis gradu talia consistere, quo ascendit scriptoris ipsius auctoritas, quæ tametsi non maxima sit, inde ponderis multum accipiunt varia illic narrata miracula, quod Virgo tum ob eximias plane* D *virtutes, tum ob signa quibus coruscavit, a S. Radbodo, non nisi unico ab ea seculo distante, singulari prorsus titulo* PARADOXA *nuncupetur. Jam ad Mabillonii et Cointii argumenta paucis respondeo.*

Quin et cognatio aliqua

78 *Primum ab utroque urgetur, quod* S. Amalberga agnatione propinquitatis proxima exstitisse *dicatur* beatissimis Gertrudi, Aldegondi atque Waldetrudi; *tum vero confugisse Andanam, ad* S. Beggam amitam, *quæ postrema verba in aliquo nostro codice melius absunt. Sed scriptoris sententiæ inhæreamus. Ad explanandam eam difficultatem faciunt, quæ jam a nobis præstructa sunt: spectant Sanctæ istæ ad seculum* VII, *a quo usque adeo remotior censenda est* S. Amalberga *virgo, quo junior fuisse supponitur quando obiit mortem. Jam tantisper admisimus, Anonymum forte confudisse binas Sanctas synonymas Virginem cum Vidua; quæ posterior cum Pippini Landensis neptis ex sorore fuisse supponatur, id fortasse indicare voluerit, in similibus expendendis non satis accuratus. Verum quemadmodum ob Legendam* S. Amalbergæ *viduæ inducere oportuit Pippini sororem aliquam anonymam, cujus ipsa filia fuerit, quid tantum piaculi in historiam intrudetur, si ex qualicumque* E *scriptoris hujus fide admittatur, patrem aut avum* S. Amalbergæ *virginis Pippinum propinquo aliquo consanguinitatis gradu contigisse, unde et ipsa dici possit ex ea agnatione progenita, quamquam certus gradus determinari a nobis nequeat.*

cum Pippinis supponi potest.

79 *At S. Begga ejus* amita *nuncupatur, adeoque Christianum, Sanctæ nostræ patrem, fingere oportebit Pippini filium, S. Beggæ fratrem, quod veterum nemo somniavit hactenus. Nec mihi profecto somniare id lubet; quamvis nemo negaverit, S. Beggam fratrem habere potuisse, nobis hactenus incognitum, qui Christiani pater fuerit, sicque commode salvaretur titulus* amitæ *seu potius* abamitæ, *id quod Legendista non satis distinxerit; imo, quod facilius crediderim,* amitam *appellaverit, quæ cognata dumtaxat dicenda erat. Hac vel simili ratione intelligi dabitur* S. Amalbergæ *cum tot insignibus Christi Virginibus et viduis consanguinitas, pro qua mihi certare haudquaquam lubet. Actum est tomo præcedenti ad diem* VIII *Julii de illustri S. Landradæ origine, quæ etsi accuratius explicari nequiverit, certe negari non debuit, eam etiam B. Pippino propinquam fuisse. Utut interim dicta omnia* F *accipienda censueris, jam satis insinuavi, neutiquam mihi propositum esse, Mabillonii et Cointii argumenta adæquate dissolvere, quod fieri prorsus non posse, ultro fassus sum; sed ea dumtaxat sic explicare, ut ad tolerabilem sensum Legenda reducatur.*

Restituuntur errores alii chronologici

80 *Chronologicos scopulos potissimum explanandos esse, satis patet. En alterum undecumque insuperabilem, nisi ad modos nuperrime præscriptos accessus pateat.* S. Amalberga *nata dum Pippinus et Carolomannus honeste agebant in sceptris (vixerunt hi simul in summa auctoritate ab anno* 741, *ad* 747*): Willibrordus Sanctæ instructor, dum Epternacum pergeret, aut inde rediret, qui mortuus est anno* 742: *Landrada, de cujus ætate etiam egimus, per id tempus abbatissa Belisiensis, cui commissa fuerit* S. Amalberga, *e vivis erepta anno* 772, *ætatis suæ anno tricesimo primo: totidem monstra sunt in ratione temporum. At enim apertissimos lapsus jam agnovimus, ad quos corrigendos, substituendus est Pippinus Crassus, seu Heristallensis, Caroli Martelli pater, qui rerum in Francia potitus est ut minimum usque ad annum* 714, *cujus tempore natam omnino supponimus* S. Amalbergam, *ut paulo superius, qua potuit verisimilitudine disputatum est.*

Ætas

A *Ætas Martelli apprime concordat cum annis Sanctæ, nisi quod junior fuisse videatur, ut ei aptentur omnia, quæ de amoribus memorantur, si ea acciderint vivente adhuc S. Landrada. Verum nævi isti minutiores Legendistæ condonandi sunt, modo intacta servetur rerum substantia.*

ad S. Willibrordum spectantes.

81 *Ad S. Willibrordum quod attinet, et eam difficultatem perviam fecimus in hac nostra hypothesi. Rem omnem non discussit Willibrordus Bosschaert in sua de Frisiæ apostolis dissertatione* 141; *ceterum controversum illum Sancti ad Virginis parentum villam accessum componere pridem conatus est. Sic loquitur pag.* 544: Si quæras, quo anno quove tempore S. Amalberga directa sit Belisiam ad S. Landradam? Respondeo, hoc debuisse accidere ante annum DCXCVI, quo alii, sive ante annum DCXCVIII, quo alii S. Lambertum martyrizatum asserunt; nam ante S. Lambertum terras deseruisse, et per eumdem sepulturæ traditam fuisse, affirmant omnes historiæ Landradinæ. At ut quid propinquius calculemus, juxta Molanum Landrada obiit anno circiter DCXCII: quo posito, Amalberga missa est ad eam B a S. Willebrordo in primo ipsius ingressu in Austrasiam, dum vel Romam pergens, vel Roma rediens, apud Pippinum Austrasiæ Principem de negotiis ad Frisiorum conversionem pertinentibus tractaret. *Elige, quod magis placet; satis mihi est, utcumque composuisse quiquid adynati occurrebat in conciliandis ætatibus Sanctorum Willibrordi, Landradæ et nostræ* Amalbergæ.

Male autem ex Vita arguitur,

82 *Ne quid intactum maneat, supersunt cupitæ a Pippino pro Carolo filio Sanctæ nuptiæ, haud aliter intelligendæ, quam quod Pippinus jam dictus Heristallensis eas expetere potuerit, Carolus vero Martellus, ejus filius, ea ferme omnia perpetrare quæ Carolo Magno in Legenda perperam tribuuntur: nam* S. Amalberga *decrepita, parum apta fuerit, ut Principem illum ad sui amorem alliceret. Mitto controversiam, Cointium inter et Pagium derimendam, fueritne Hilmintrudis Caroli Magni conjux an concubina; nam quidquid ejus sit, satis exploratum puto, Carolum Magnum conjugatum fuisse, ante parentis Pippini obitum: quod licet daremus falsum esse, in jam proposito vitæ* S. Amalbergæ *systemate, ut iterum dicam, nemo sic desipuerit, qui Caroli Magni amoribus vetulam di-* C *gnam existimet. Porro ætate grandævam fuisse* S. Amalbergam, *dum in æterni sponsi complexum evolavit, viderunt ante me Molanus, Sanderus, Fisenus, Bosschartius, et quotquot alii vel minimam operam posuere, ut quæ in Legenda turbate narrantur, ad aliquem chronologiæ ordinem reducerentur. Has vero crassiores maculas si absterseris, nihil tantopere reliquum erit, cur a producendis* B. Amalbergæ *Actis, Mabillonii, Cointii aut aliorum auctoritate absterreamur.*

Sanctam obiisse anno ætatis 31.

83 *Id demum adducitur, tamquam Legendæ totius eversivum, quod Sancta supponatur ex Actis mortua* anno ætatis tricesimo primo, *quod equidem fateor, admittendum esse, si obierit anno* 772 *in ea adhucdum ætate, ut paulo ante a Carolo Magno tantis conatibus in conjugem postulata sit, quemadmodum vita tota perpetuo inculcat. Verumtamen Anonymi verba non adeo expresse rem conficiunt, ut aliter et verius accipi non possint. Sic habet num.* 47: Migravit autem beatissima..... in pontificatu sanctæ Romanæ Ecclesiæ agente Papa Adriano, anno ejus primo; Karoli quoque Imperatoris anno quinto, ætatis vero ipsius tricesimo primo. *Postrema ea verba in rigore accepta, non magis ad* S. Amalbergam *referuntur, quam ad Carolum; est autem tam certum, huic apprime quadrare, quam supra ostenderimus, impossibilem esse tot personarum connexionem, si Sancta tam juvenis e vita migraverit. Carolum vero, non anno* 747 *(ut Labbeus et alii pridem tenuere) sed anno* 742 *natum esse, hodie exploratum est: rectissime igitur prædicari potest, mortuam esse* S. Amalbergam, *dum Carolus ageret regni annum quintum,* ætatis vero ipsius tricesimum primum. *Si id a mente scriptoris alienum dixeris, at certe non diffitebere, vel incogitantem, rimam aliquam reliquisse, per quam paradoxa ejus ad congruam veritatis speciem componerentur. Quæ ulteriori explicatione opus habere videbuntur, in annotationibus observata invenies. En modo S. Radbodi Tomellum, de quo superius ita actum est, ut hic præterea nihil dicendum supersit.*

EX MSS.

TOMELLUS

E

Seu Sermo Domini Radbodi, sanctæ Trajectensis ecclesiæ Episcopi, de vita et meritis paradoxæ Virginis Christi Amelbergæ.

Ex codice Ms. S. Pauli in Sonia, collato cum editione Mabillonii.

Ad spiritualem resurrectionem suos adhortans

Quotiescumque, dilectissimi fratres, Sanctorum Dei memoriam, ad laudem et gloriam nominis ipsius agimus, toties a peccatorum nostrorum sepulcris resurgimus. Reviviscit enim tunc quodammodo fides nostra et rediviva innovatur dulcedine vox nostra per officia labiorum nostrorum *a*, ac per hoc fit in nobis quod dicit Apostolus: Renovamini spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem. Quid namque est aliud male mori in sepulcro ac jacendo fœtere, nisi peccatorum sordibus inquinari? Et quid aliud est ab hoc tumulo resurgere, nisi per confessionem et pœnitentiam F ad vitam, qui Christus est, redire? Habemus sane hujusmodi mortis plurima in Scripturis exempla, quæ illos solet mortuos appellare, qui numquam volunt a peccatis resipiscere; sicut est illud in Evangelio: Sinite mortuos sepelire mortuos suos. Neque enim ii qui corpora sepeliebant, corporaliter mortui erant; sed cum essent scelerati, ac propterea mortui, sepeliebant eos, quos mors corporis a vita subtraxit. Quocirca nos quoque mortis hujus detrimenta caveamus; quinimo de sepulcris vitiorum cito per gratiam Christi resurgere festinemus, ut cum ipso in æterna beatitudine vivere mereamur.

laudat Virginem sanctus Præsul

2 Itaque laudemus Dominum Deum nostrum in Sanctis suis, eosdemque vicissim collaudemus et honoremus in ipso; quandoquidem Deo et Sanctis ejus servire, vere est vivere; atque in hoc omni tempore permanere, prudenter est laqueos delictorum devitare. Ecce autem occurrit nobis hodierna die hujus rei aptissimum tempus, in quo PARADOXÆ Virginis Amalbergæ memorabilem vitam annua festivitate recolimus; quæ in hac peregrinatione Deo et hominibus gratissima exstitit, tum splendore geminæ pulcritudinis,

tum

EX MSS.

tum etiam merito pudicitiæ virginalis. Hæc cum esset primis orta natalibus, et propter nimium corporis decorem omnibus amabilis, elegit se ornare virtutum gemmis, potius quam vestibus pretiosis; vilemque se et despicabilem statuit humanis ostendere oculis, quo pretiosa atque honestissima conspectibus appareret divinis. Non auro utebatur aut margaritis, quia sciebat Christum sponsum suum non iis fuisse usum in terris; non purpuram diligebat aut byssum, quoniam non ignorabat propter hujusmodi multos demergi in abyssum. Non delectabatur rumusculis frequentiæ popularis, quia secretum locum noverat esse opportunum * mœroris.

* *alias* amicum

ab omni genere virtutum;

3 Porro autem, iis contemptis, longe aliter factitabat. Nam pro cognatis et amicis seculi, diligebat pauperes Christi: pro auro atque margaritis, ornabatur sententiis doctrinæ spiritualis: pro byssinis purpureisque vestibus, cinere et cilicio utebatur: pro frequentia populari, quam penitus respuebat, in excubiis templorum Domini, circa sacra altaria, orando et vigilando jugiter morabatur. Verum quomodo et quali ordine ad B tantam disciplinæ cœlestis pervenerit summam, non est silentio transeundum, propter exemplum bonum, et propter meritorum ejus dignum narratione præconium. Erat quippe hæc pudicissima puella in hereditate patrum suorum temporibus Francorum Principum, quos quidem a Karolo Magno Karolidas possumus appellare, qui ob multiplices victorias, et admiranda in Christiana religione studia hic solus inter ceteros vocabulum promeruit, ut merito magnus et optimus diceretur.

sed præsertim a custodia virginitatis,

4 Horum, ut dictum est, in diebus sancta et Deo placita Virgo Amelberga, defunctis jam parentibus in possessione, quæ ei secus Scaldam fluvium latissima ex progenitorum successione provenerat, cum unico fratre suo religiosissime commanebat, jejuniis et orationibus serviens die ac nocte, eleemosynasque plurimas et largissimas faciens cum maxima hilaritate; habens semper in memoria illud Apostolicum: Hilarem datorem diligit Deus. Cumque esset speciosissima, usque adeo ut reliquas omnes sua pulcritudine superaret, propter honestissimi corporis prærogativam pene incurrit pudicitiæ detrimentum. Nam cum C ejus opinio ad regem provinciæ, Karolum *b* videlicet tunc temporis pervenisset, is ejus amore continuo captus, cœpit cum illa indesinenter de nuptiis per internuntios agere. Postquam vero sensit, voluntatem suam a beata Virgine, quæ se meliori sponso, id est Christo devoverat, omnimodis reprobari, quod blandimentis et potestate regia non valuit, per insidias et quædam latrocinia clanculo nisus est attentare. At illa contra hæc omnia orationum clypeos et cœlestis armaturæ frameas obtendebat.

repulsis Caroli blanditiis;

5 Quadam vero die cum beatissima puella inter domesticos parietes sola resideret, psalmosque more solito caneret, puer familiaris repente per posticum irruit, proclamans et nuntians Regem cum satellitibus suis adesse præ foribus. Tunc ipsa, nihil sui oblita, oratorium, quod domui adhærebat, celeri cursu ingressa est, ubi se illico cum gemitu et lacrymis ad orationem prostravit, flebili voce obsecrans, ut eam Dominus de imminenti periculo liberaret. Tum vero Rex nimium temerarius, post eam in oratorium intrans, cœpit illi multis adulationibus blandiri, honoresque promittere temporales, quo vel sic eam suis persuasionibus adquiescere faceret. Verum illa sponsum, quem elegerat, nullo modo D derelinquere volens, jacebat immobilis et ita solo defixa acsi quibuslibet radicibus implicita teneretur. Postquam autem Rex cuncta blandimenta * adhibuit, nihilque se proficere vidit, regiam auctoritatem vertit in sævissimam tyrannidem, arreptaque ejus manu, violenter illam foras trahere conabatur. Sed cum etiam ita nullus eum sequeretur effectus, tandem puellæ brachium fortiter excutiens, summaque vi torquens, fracto virginalis humeri osse, quasi qui se vindicasset, abscessit.

* *alias* vaniloquia

a quo os ipsi confringitur

6 Tunc illa, ut erat tenerrima, ob vulneris sui gravissimum dolorem, coram Domino aliquantulum quidem flevit; tamdiu autem oravit, donec sponsus suus Christus adesset, eamque sanitate integra restauraret. Ex illa autem die nullum secularem passa est amplius amatorem, sed libere in sponsi sui Domini nostri Jesu Christi dilectione permansit. O felix commercium! o nimium prudens electio! ubi rex terræ, pro creatore cœli et terræ contemnitur, ubi Deus pro homine adamatur, ubi pro luto isto cœlestes divitiæ conquiruntur. O! beatissima Virgo, si E multum tibi sublimitas generis obfuit, at multo magis tua spontanea dejectio, et carnis propter Deum contritio profuit. Si splendor tuæ pulcritudinis periculum incurrit, at contemptus regiæ majestatis perenni te gloria coronavit. Si ad horam passio contristavit, at tibi inde contubernium Martyrum et requies sempiterna provenit. Ecce nunc omnibus, quæ in hac vita desiderasti, perfrueris, quoniam Rex regum, et Dominus dominantium concupivit speciem tuam, tuque, o augustissima regina, assistis a dextris ejus in vestitu deaurato circumdata varietate *c*. *c*

Illustris triumphi ejus gloria,

7 Nunc igitur in te fides, spes, caritas fulgent, humilitas regnat, patientia triumphat, virginitas candet, pudicitia nitet, prudentia discernit, temperantia moderatur, fortitudo superat, justitia judicat; atque ut epilogum faciamus, virtutum omnium in te et a te militia continetur. Quamobrem in æterna beatitudine bona ineffabilia, non solum beatissimis oculis vides, et felicissimis manibus tenes, verum etiam reliqui sensus eadem felicitate fruuntur. Nam et beatis auribus cœleste organum audis, et læto ore novum canticum canis, et venerandis naribus perennes modo delicias odoras. Itaque non erit ulterius quod F tibi solicitudinem pariat, vel quod anxietatem importet. Habes quippe gaudium absque tristitia, delectationem absque fastidio, securitatem absque formidine, pacem absque dissensione, dulcedinem absque amaritudine, satietatem absque defectione. Lux tibi sine tenebris lucet, munditia sine inquinamento resplendet: totam habes requiem, totam possides vitam, quæ nec lassitudinem pateris, nec morti succumbis.

et multiplex in cœlis remuneratio.

8 Quid ergo melius? Quid jucundius? Opes terrenas aut fortunæ rota subtrahit, aut conditio mortalitatis extorquet; thesauros vero cœlestes ipsa sui perpetuitas oppido concupiscibiles facit. Hos tu, o beatissima Virgo, cum angelis, propter cælibem tuam vitam; cum Apostolis, propter fidem Catholicam; cum Martyribus, propter passionis constantiam; cum Confessoribus, propter innocentiam sanctam; cum Virginibus propter specialem corporis et animæ pudicitiam, vere nunc, patriam tuam post limina repetens, hereditario jure participas, et gloriaris in sponso tuo Jesu Christo Domino nostro: per quem te oramus ac suppliciter petimus, ut pro nobis apud

ipsum

A ipsum intercedere non desistas, qui te in hac mortalitate ita roboravit, ut regem terrenum castitatis gloria vinceres, et infernorum principem diabolum sanctitate præcipua superares, auxiliante ipso, qui cum Patre et Spiritu sancto gloriatur Deus per omnia secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Quæ sequuntur usque ad proximi numeri hæc verba,* ecce autem occurrit, *in editione Mabillonii prætermissa sunt, substitutis punctulis, quasi ad rem non spectent.*

b *Hic clare exprimitur nomen* Caroli *quod plane aberat a codice illo quo usus est Mabillonius; at vero, quod supra dicebamus, non minus ad Martellum referri potest, quam ad Carolum Magnum, nam et ille æque ac alius fuit de stirpe Carolidarum, alias Carlovingiorum, qui a B. Pippino originem ducunt. Neque obest quod dicatur* Rex provinciæ, *nam et alibi* Rex *appellatus est Carolus Martellus. Henricius* Carolum Magnum *in versione sua Flan-* B *drica exprimit, quem ego in nullo codice latino reperire me memini.*

c *Hic sistit Mabillonii editio, suppressis duobus sequentibus numeris, forte, quod ad historiam nihil conferre visi sint; nos nihil subtrahendum putavimus.*

VITA

Auctore fortasse Theodorico Abbate Trudonopolitano.

Ex Ms. codice S. Pauli in Sonia, cum aliis, item Mss. collato.

PRÆFATIO.

C

Gloria et honor Dei viventis est, merita virtutesque Sanctorum narrare, easque scriptis commendare, quatenus æmula virtus incitetur bonorum studiis, et pia imitatio proroget memoriam in æterna secula. Quod licet perfectorum, imo sapientissimorum sit, qui quod mente concipiunt, verborum significationibus explere queunt, tamen juvenes cum virginibus, senes cum junioribus laudare nomen Domini per Psalmistam jubemur. Sed ego, cujus aret ingenium, accingi jubeor in vita sanctissimæ virginis Christi Amelbergæ, atque æterni sponsam Regis laudare. Non quod ipsa humana laude egeat, cujus laus ipse Christus est; quæ etiam, cum adhuc hominem ageret, terrena velut inania calcavit; sed quo vita ejus gloriosa, semper angelicæ puritatis æmula, exemplum commendet piæ conversationis. Sed quid agam? Cogor contra torrentem niti, dum video imperari posse, quod non possum;
a et puer *a*, qui necdum cymbam impuli, clavum onerariæ navis, inter amfractus Euboici littoris, regere compellor. Et quis me tanto oneri parem faciet? Meritum scilicet piissimæ Virginis, cujus interest, ne tam videar, hanc tantæ laudis materiam qualibet temeritate præsumpsisse, quam debitæ venerationi, velut devotus minister inservisse. Quæ nunc pendulum per tabulata titubantis gressum regat, tum sensum et articulos scribentis, sui Deo commendet precibus et meritis, quatenus officium laudis suæ, quod devota mente gerimus, efficaciter impleamus. Neque hoc dixerim, quod omnia ejus gesta hic perstringere cupiam, quod nequaquam vel omnes valemus, etiamsi velimus; sed sicut qui immensam totius orbis sphæram in arcto situ depingunt, ita hic non omnia ejus facta videas comprehensa, sed ea tantum, quæ fidelibus propterea contingit esse nota, quia fuere publica. Explicit prologus. EX MSS.

Ordo Capitulorum in Ms.

XXVIII

EX MSS. XXVIII De commemoratione virtutum ejus, ipsiusque laude digna.
XXIX De felici ejus in Christo dormitione.

CAPUT I.

S. Amalbergæ illustris origo, pia infantia, miraculis clara; sancti Willibrordi monitu ad B. Landradam Belisiam deducta, a Pippino agnoscitur et ad filii sui Caroli nuptias postulatur.

A Regibus ducens originem, b

Gloriosa Christi virgo Amelberga hujus vitæ sumpsit exordium in pago Ardenna, in patrimonio, Rodingi-villa *b* nuncupato, tempore quo divæ memoriæ Pippinus una cum fratre suo Karlomanno honeste agebat in sceptris *c*. Hujus pater Christianus, mater vero Eva est nuncupata, a sanguine magnorum regum, regumque principibus originem ducentes. Quod ut clarius promam : exstitit quippe hæc sacratissima Virgo agnatione proxima propinquitatis beatissimis Christi virginibus Gertrudi *d*, necnon Aldegundi et Waldetrudi. Et illud quidem egregium fuit, quod tam a clarissimis quam religiosis parentibus alti sanguinis venam traxit; verum plus gloriosum, quod eamdem vita et virtutibus illustravit. Deinde sacro ergo fonte regenerata, postquam est ablactata, per singula ætatis incrementa, virtutum germinavit augmenta. Quam parentes divino magisterio informantes, fovebant sicut unicam, sicut Dei sponsam. Ipsa nimirum divinis sic semper intenta erat, sic ecclesiarum limina frequentans, ut Annam de Euangelio crederes, quæ non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus assidue vacans; unde conspicuum mortalibus dedit, quod eam jam tunc cœlestis sponsus elegit.

e adhuc tenella oratorium construit.

2 Pomerium *e* spatiosum et jucundum erat domui parentum beatissimæ Virginis contiguum. Illic lilia vernantia rosis sanguineis decertantia, illic cinnamomi et balsami odor aromatisans, paradisiacæ suavitati contendens ; fontes irrigui amœna virentia commendabant. Tum distincta florum varietas, atque frondium proceritas invitabat; ut non magis oblectareris cedris Libani, aut cypressis Sion montis jucundissimi. Cumque adhuc almæ indolis puella, sub tutela parentum detenta, in schola virtutum proficeret, solebat illuc ingredi, ibique cum coætaneis virginibus jam tunc superna contemplari. In quo ædificio instar oratorioli propriis manibus constructo, atque altari in honorem Domini ibidem erecto, ecclesiæ nomen ei indidit, quod et ita sibi hæsit. Deinde optima quæque fructuum poma cum nucibus, mala punica cum castaneis, thymiama cum aromate supponens, sacrificium laudis cum tacita prece Domino libavit. Et ut cum admiratione dictum sit, cum ob infantiam teneræ indolis, perpendere necdum posset, quid in ea ætate ipsa tunc egisset, tamen adimplevit officia perfectorum Patrum, imo sanctissimorum virorum, quorum unum est sacris altaribus adstare, alterum votis et precibus Deum compellare. Quapropter in ipsis annorum crepundiis, pro sui merito hominibus celebris habita, ab auditoribus conjectari cœpit, clariora per ipsam futura, cujus tam gloriosa essent principia.

Puer ob furtum punitus et sanitati restitutus.

3 Cernens igitur hostis humani generis quod venerabilis puellæ infantia tanta adolesceret gratia, extimuit damna suæ nequitiæ, sic ut Dei Virginem tentaret impedire. Et parans congredi, corrupit unum, qui in comportanda ligni et lapidis materia, adjutor et cooperator exstitit beatissimæ Virginis, quatenus de oblationum fructibus furtum faceret. Qui impudice dexteram ad altare extendit, atque de sacra oblatione aliquid surripuit. Sed peracto scelere, brachium nequaquam ad se ultra valuit retrahere; nam sicut ipsum extendere ad iniquitatem præsumpsit, ita stupens repente diriguit. Stabat adhuc contractus pusio coram altari attonitus, et præter solum lacrymari, ignoravit penitus quid ageret. Ad manum autem eum trahentes socii, sunt etiam et ipsi illacrymati, intenti oculos in solam Dei Virginem, utpote tanti languoris medelam. Sed et parentes ejusdem contracti illustrem Christianum, ejusque Deo devotam conjugem adeuntes, preces offerunt, si quo modo, per interventum almæ Virginis, obtineant filio salutis gaudium. Invitatur proinde pia Virgo suorum precibus parentum, tum lacrymis omnium, pro hoc signo confluentium, ut si quam in cœlo habet gratiam, inde contracto eximat pietatis medelam. Tum oratum est ; et ecce ferreus ille rigor cœpit paulatim lentescere, et pristini usus statum resumere, ut videres uno eodemque momento, et precem virginis ante conspectum agni et sponsi sui evolasse, et dolorem abscessisse; sicque ab universis conclamatum: Gloria Deo, gloria Christo suo; ita ut a quibus prius dolor gemitum effuderat, postmodum affectus lacrymas extorqueret.

S. Willibrordi hortatu f

4 Sanctus igitur Willibrordus, merito et officio divæ memoriæ antistes, iis diebus sanctæ ecclesiæ Trajectensium honeste aurigabat currum; qui tunc temporis construebat cœnobium, cui antiquum Aternacus *f* hæsit vocabulum ; hoc tunc denique visitatum adiit. Sed dum per Ardennam iter agit, ut ad illustris Christiani domum diverteret, divino nutu accidit; futurum quippe erat, ut ipse meritum Virginis declararet, et rumoris magnam partem ampliaret. Nam inter exhibita humanitatis officia interque colloquii divini suspiria, quibus sese mutuo vicaria relatione reficiebant, ad Dei Virginem pervenitur, atque de vita et moribus ejus sermo protenditur. Tum miraculum nuper factum, de restitutione arefacti brachii infantis celebre memoratur. Tunc ait Antistes : Nos qui portavimus pondus diei et æstus, nil tale adhuc consecuti sumus, et tibi, beatissima Virgo, ad sublimandum virginalis gloriæ fastigium, divina pietas sic contulit gratiam sanctitatis : virginitate, qua immortali sponsi thalamum ascendere meruisti, laudem et gloriam in æternis seculis peperisti. Hostis antiquus per puerum, amicum sibi mancipium, te illudere gestiebat, sed fractis viribus defecit, unde et Christus sponsus honorem tibi præstitit et splendorem. Floreas igitur cum Tecla, valeas cum Agnete, et cum Maria optima sit pars tua. Qui tanti meriti elogio et virginale meritum sublimavit, et sacri Chrismatis unctione Dei sponsam confirmavit.

Belisiam ad S. Landradam dirigitur; g

5 Beyla regius saltus est, et in eo locus Belisia *g* dictus. Ibi per id tempestatis beata Landrada, virtutum dote coruscans, cœnobium construxit, quod sanctæ Dei Genitricis honori et

nomini

A nomini intitulavit; ad quam monitis atque hortatu beati Willibrordi antistitis dirigitur almæ indolis virgo Amelberga *h*, quatenus eam sacris erudiret litteris, virtutumque informaret exemplis. Qua suscepta, atque choro Virginum, pro vitæ bravio ibidem decertantium, adunata, agnoscunt virgines in Virgine angelicæ vitæ insignia, quam tam stupent quam amant. Tenerum vero corpusculum sericis adopertum vident, sed lactea membra ita cilicio attrita pavent: admirantur, quasi eam quotidie novam de virtute in virtutem [ascendentem] cernerent, nec tamen invident. Itaque in singulis virtutibus egregia eminebat, quasi ceteras non haberet; sed instantia orationum, atque frequentia Scripturarum templum cordis sui domicilium constituit Spiritus sancti.

ubi a Pippino agnita

6 Interea Karlomannus *i*, cingulo militiæ deposito, atque sanctæ conversationis habitu assumpto, monachus efficitur in monte Sarepti, latibulo scilicet sancti Silvestri. Frater autem ejus Pippinus, ex jure successionis, et generali Francorum conventu solenniter habito, sublimatur in regno; qui et bella quidem multa gloriose peregit, et in causis civilibus serenissimus exstitit. B Qui eo tempore Beylam desertum, cum Francorum inclytis venatum devenit. Cui cum interim memoriæ occurrisset, venerabile templum Dei Genitricis in vicino positum, præterire noluit insalutatum; atque in eo, inclinata jam die, descendens, a beata Landrada ejusque sacra congregatione magnifice susceptus, atque ad hospitandum ibidem est invitatus. Rex autem attolens oculos, præclaræ indolis puellam in choro virginum perspicit, simul elegantiæ prærogativam morumque generositatem in ea tacite contemplans; inter prandendum de ea sciscitatur, cujusnam esset filia, quibusve majoribus orta. At ubi eam clarissimis procreatam natalibus agnovit, ad se accersitam, osculis et complexibus virginis aliquamdiu hæsit. Jam enim deliberaverat secum, eam in matrimonii commercio copulare suo filio Karolo.

ad filii sui Caroli nuptias invitatur:

7 Unde super, hoc consilio cum Francorum principibus tunc præsentibus habito, invenitur nil tam generosum in magnorum familiis regum, cui non contendat nobilitas Amelbergæ virginis. Hoc ipse Rex fatetur, idemque Regis principes confitentur. Sic inquiunt: Cum claritudo generis, elegantia corporis, tum amplitudo patrimonii, et cetera id genus Virginem faciant appetibilem, merito, Domine Pippine, regum victoriosissime, Amelberga tui, imo nostri Karoli vocabitur sponsa. Hoc autem ad honorem Regis, ad munimen regni, hoc ad proventum gloriæ, nostro adoptamus Karolo. Rex autem desiderii sui spem talibus optimatum suorum dictis erigens, assensumque præbens, Dei Virginem de nuptiis filii sui interpellat, quasi qui uberius pro eo peteret, et regia auctoritate facilius impetraret. Sed Virgo Domini, Spiritus sancti vigore armata, totaque facie in ipsum Regem conversa, hujusmodi responsum dedit: Amo Christum sponsum, cujus speciem intendo, cujus castissimis amplexibus solvi nequeo; et quomodo tui filii nuptias eligam, qui Regis æterni filio inseparabiliter hæreo? Jam ejus sponsalia suscepi, jam ejus thalamum introivi; et qualiter amore hominis mortalis, excludere possum amorem Dei viventis et sponsi immortalis? Illi virginalis pudicitiæ privilegium devovi, illi candidæ meæ virginitatis lilium reservavi.

8 Iis Rex auditis, o! Virgo, inquit, et virginum decus, responsum divinum, et numquam nisi ore divino prolatum. Ter et amplius beata, ex cujus pectoris domicilio talia Spiritus sancti personant organa! Potuit, o! inclyti mei, hæc ætas tam teneræ indolis, talia numquam mente concipere, nisi afflata divino munere. Vere admirabilis et gloriosus Deus in Sanctis suis! Sic Rex et cum Rege omnis illa curia hymnum Deo dixit et alleluya resonuit. Discedens autem, venerabili Landradæ Dei Virginem commendat, atque alta reverentia, velut Dei sponsam colat, et virtutum disciplinis instituat, item repetens, monet; Rex, inquam, sapientia et pietate mirificus, qui non solum in sponsa sua Deo honorem dedit, verum ipsam postmodum, acsi filiam, in sua suscepit. Posthæc palatio receptus, Bartradæ reginæ exponit sui itineris casus, itemque fit celebre nomen Virginis in aula Regis. Et Regina: Ita, inquit, et frater ejus Rodinus ab ipsis primordiorum crepundiis, virtutum inolevit augmentis; et nunc quidem, licet in aula administrationem rerum publicarum, inter primos ut nobilissimus gerat, tamen, sub obtentu militiæ, devote inservit Christianæ religioni. Nutriantur ergo ambo, ait Rex, alta reverentia, hic in palatio, E atque illa in cœnobio; atque in omnibus famulandi Domino, libero utantur arbitrio: fortassis olim ipsorum meritum nobis et regno nostro pro videbit patrocinium.

EX MSS. sed constantiam ejus in sancto proposito laudat.

ANNOTATA.

a *Ex modis id genus loquendi ostendimus supra, Vitam istam non a sancto Radbodo, Ultrajectensi episcopo, cujus est præmissus Tomellus, sed ab aliquo monacho, verosimillime in monte Blandinio scriptam esse; an a Theodorico, an ab alio non definiam.*

b Villa Rodingi, *sive vicus aut pagus olim fuerit, sive forte arx aut castrum familiæ; non facile quis hodie vestigia ejus inveniet, saltem sub eo aut satis affini nomine.* Ardennæ *seu* Arduennæ *silvæ satis notus est tractus, modo ditioni Luxemburgensi pro majori parte subjectus.*

c *Implexa hæc temporum confusio aliquo usque, et quantum fieri potuit, explicata est Commentarii prævii* § 9, *quemadmodum ad Acta S. Landradæ ad* VIII *Julii polliciti fueramus.*

F d *De qualicumque cognatione cum hisce Sanctis, licet antiquioribus, etiam egimus in Commentario prævio* § 8.

e *Tersior oratio hic exigenda non est; dum scripsit* pomarium, *voluit dicere* pomarium, *imo hortum, non solum arboribus fructiferis, sed et floribus varie consitum, siquidem recte quadrat inflata ejus descriptio. Aliud plane est pomœrium, ad urbium mœnia extensum, ut vulgo notum existimo. Sed hujusmodi minutias in talibus Legendis observare, operæ pretium non judico, modo constructiones satis intelligantur.*

f *Hodie* Epternacum, *abbatia Treviris et Luxemburgo non adeo procul dissita, quam sacris demum exuviis suis ditavit Sanctus, anno* 741, *aut* 742, *ut loco suo examinabitur ad* VII *Novembris. Interim S. Willibrordi, S. Landradæ, et* S. Amalbergæ *nostræ tempora superius etiam composita sunt.*

g *Vide Commentarium prævium ad Acta præfatæ S. Landradæ* VIII *Julii num.* 1 *et* 30.

h *Vide iterum prædictum Commentarium num.* 36.

i *Carolomanni et Pippini fratris, cognomento* Brevis, *postea Franciæ regis, nomina hoc loco perperam intrusa, in Commentario abunde diximus. Si cui Carolidarum, alias Carlovingiorum, adscribi possit tota procacis adolescentis comœdia, ad Vitam S.* Lan-

EX MSS. *Landradæ, ex mente Mabillonii tantisper rejecta, soli Carolo Martello eam convenire necesse est, ut jam satis demonstratum putamus. Admixta subinde consequentia parerga, ex auctoris ingenio composita intellige. Non quod ea negemus alicubi accidisse, cum* Paradoxæ virgini *apprime competant ; sed quod rerum series male ordinata sit. Idem etiam de sequentibus censendum.*

CAPUT II.

Inutiles Caroli conatus in prosequenda Virgine ; saniora Pippini consilia ; Hunrodi proditio ; post Pippini obitum in amorem S. Amalbergæ per suos magis, sed frustra incenditur Carolus.

a B *Virginis audita fama Carolus* Igitur Karolus *a*, forma et dote virtutis digna regia proles, ut persensit famam beatæ Virginis, anhela trahens suspiria, totum se transfudit in amorem Virginis, nec prius desistere credidit, quam quid robur et impetus juvenilis animi posset, experiretur. Et primo quidem palatio egressus, assumptoque secum Rodino, fratre beatissimæ Virginis, sub obtentu venationis, Beylam desertum advehitur ; expositisque circa venationem militibus, perpaucis sibi junctis tironibus, ipse cum Rodino usque in Belisiam iter protraxit, quatenus per eum sororis suæ animum sibi citius inclinaret, atque optati connubii copulam facilius obtineret. Ubi vero eo perventum est, Karolus eminus prospiciens, in medio virginum, ex prærogativa singularis elegantiæ, ut id facile erat cernere, Dei sponsam agnovit, ipsamque propriis manibus cæmentum vertentem, sive aliud quidpiam operis, pro exstruendis monasterii muris, cum reliquis virginibus exercentem offendit. Mox denique ut oculos in ipsam jecit, uno obtutu hæsit, acsi secum diceret : Ecce, Karole, quæ complacuit animæ tuæ.

eam blanditiis frustra pellicere conatur; C 10 Et post horam ab equo descendit, et non est passus quidem ultra teneras Virginis manus asperitate ligni et lapidis attrectari [ac] indignum fore dixit, regiæ nobilitatis puellam operi manuum debere admitti ; et rogans Virginem continere dexteram : Surgite, ait suis, atque hujus puellæ vicem præbentes, in cæmento et lapidibus manus vestras exercete. Deinde vero, inter oscula et amplexus, desiderium animi sui juvenilis, cum Virgine tunc exultantis, aperuit, atque ut sponsa sua nominari, ac matrimonio sibi copulari debeat, in omni prece descendit. Quam neque blanditiis illectam, vel terroribus concussam flectere valuit, quatenus suo amori communicaret, quia fundata supra murum fidei, ut turris inexpugnabilis mansit. Virgo autem Domini, erectis in cœlum luminibus, in silentio labiorum implorat suffragia angelorum, invitat præsentiam Apostolorum, ipsisque mediantibus, hanc Deo gratam immurmurat orationis hostiam : Jesu benigne, unigenite Dei Patris, et unice Virginis matris, ad tui sancti nominis invocationem, respice ancillæ tuæ contritionem. Tibi, sponso immortali virginalia pudicitiæ meæ devovi, et fidei arrham huc usque reservavi. Auctor castitatis, conserva tibi dicatum florem meæ virginitatis. Descende, Domine, ad precem meam, atque hujus tyranni compesce furorem, nequando corporis mei commercium suæ libidini contingat fieri ludibrium. D

qui intelligens ursum illic grassari, 11 Dixit, et oratio pura, ut auribus Domini insonuit, præsentiam cœlestis sponsi adesse patefecit. Nam videre erat uno eodemque articulo, et adhuc Virginem ab oratione labia non relaxasse, et Dominum Jesum caræ suæ beneficium præstitisse. Cum ecce quædam mulier, Bartina nomine, de contigua villa Gesbellia, miseram se clamitans, advenit, et cursu rapido usque ad pedes beatæ abbatissæ Landradæ ejulando sese dedit ; et sciscitata super causa tantæ querimoniæ : Heu me, inquit, Domina, vix immanissimum ursum *b*, e saltu prorumpentem, semiviva evasi. Nam et alvearia mea comminuit, apesque cum melle comedit, et jam nunc circa ipsa pecora frendendo et laniando grassatur. Et nunc mihi liberatorem mitte, qui eum ab instanti deterreat depopulatione. Quibus auditis, Karolus juvenis præstantissimus, et mox victor futurus, posthabito ludo, atque velociter admisso equo, cum suis festinus, quo bestiam esse sciebat, viam tendebat. Atque eo sub festinatione migrante, maritus prædictæ mulieris, nomine Theudo, nam forte adstabat, et arti scenofactoriæ intentus, temonem plaustri lævigabat, post tergum juvenis sic clamavit : Quorsum tendis, Domine mi, quorsum vadis, fili Regis ? Noli, quæso, tanto pignore orbare regem Pippinum serenissimum ; nam et belua immanissima est, et tibi pro ætate, deest robur hominis, et inermis etiam abis ? b E

arrepto temone eum interficit. 12 Qui non eduxit gladium, sed tantum subtus spata accinctus erat, quod tunc moris erat Francigenis juvenibus. Cui Karolus, ut semper erat impatiens morarum : Fac, inquit, finem verborum, atque celerius, quem tenes, mihi porrige temonem. Quo arrepto, cunctos pernix antevolans, ubi ad locum perventum est, suis cedere præcipit, atque singulariter congredi deliberat, non inter spem et metum anceps, sed virtutis constantia impavidus. Sed et belua contra rugiens, patulo ore frendebat, et brachia ad dilaniandum extendebat. At magnanimus juvenis, vibrato in altum temone, inter gemina tempora ictum dedit, ipsumque cerebrum dimidiavit. Itaque ursus ante pedes victoris occubuit, cujus carnes, in usus operariorum, venerabili abbatissæ Landradæ donavit ; pellem quoque, ob insigne peracti triumphi, patri ad palatia transmisit. Supradicta autem mulier, velut illa de Euangelio, extollens vocem de turba, ob gestæ militiæ præconium, iis verbis magnificavit victorem Karolum : O ! juvenis, clarissima regum proles, reverentiam majestatis in vultu geris, in brachiis fortis, egregii prænominis titulo coronaberis, et Karolus Magnus in æternis seculis cognominaberis. Quod agnomen ex tunc cœpit, atque ex illo ei tempore hæsit, in quo et postmodum magnifice claruit. Nam post Imperator augustus factus, non solum ante alios dilatavit gloriam et regnum Francorum, verum pene ipsum contudit et subjugavit orbem terrarum. F

Victor rediens novos conatus adhibet, 13 Insignis ergo et claræ victoriæ compos regius tiro, qua venerat via redibat, ut complaciti sibi connubii copulam conciliaret. Virgo autem Domini oratorium Dei Genitricis semperque Virginis intraverat, et emunitis deintus januis, tenebat interim portum post naufragium. Arrepta autem sacrorum pignorum capsula, imponit capiti pro galea ; fletibus terra humectatur, precibus cœlum pulsatur, piis questibus divinum auxilium imploratur, et angelis mediantibus, Deo

caræ

A carae suae preces nuntiantur; illa humi anhelabat et sic auctorem suae integritatis compellebat: Domine Rex angelorum et susceptor peccatorum, annue pro honore tui nominis, ne in me praevaleat imperium terrenae tyrannidis. Dulcedo animae meae, non transeant in me carnalis copulae venena. Gloria mea, non sic confundar famula tua, ut denuder castitatis stola. Te sponsum elegi, pulcritudinem tuam concupivi, et nil mihi, quod amarem, praeter te reservavi. Tuis ut complaceam in nuptiis, pudicitiae annulis, et aureae virginitatis monilibus ne spolier, deposco. Respice, piissime, de coelis, et salva me ex ore leonis. Dilectae ergo sibi Virginis oratio Christo sedit ad gratiam et non dehabuit efficaciam.

sed a Virgine constanter rejicitur.

14 Igitur clarae militiae juvenis initam fugam Virginis comperiens, quia persuadere non potuit, vim palam inferre non erubuit *c*; et impudentius contra regiam pietatem agere molitus, virginalis quidem meriti gloriam auxit, suam vero tyrannidem palam detexit. Nam jusserat templum beatae Dei Genitricis semperque Virginis, ipsisque venerabile angelis pollui, et januas ejus in-B fringi; et ni Virgo Dei spontanee in thalamos ejus eat, ipsam per vim foras trahi. Percipiens hoc Landrada meritis gloriosa, et veluti quoddam propugnaculum imminenti jaculo resistens, nunc suadendo, quatenus Deo et sanctae ejus Genitrici honorem tribuat, nunc supplicando ac pedes ejus deosculando, ne tanta blasphemia in ipsum auctorem vitae impingat, vix impetum juvenilis animi lacrymosa prece fregit, promittendo, se Virginis animum suae cupidini reconciliari, ipsamque assistricem sui thalami futuram fore. Hac spe tranquillior factus juvenis, praeteriit; et Virgo Domini, aliquamdiu potita pace, in sponsi sui amore quievit.

Pippinus laudat Virginem:

Interea ad regem Pippinum, celebri et omnium ore, praeconium peracti triumphi de nece ursi pervenit, et ab universis Francorum optimatibus claro praenomine Karolus Magnus cognominatur. Sed et ipse ad palatium reversus coepit apud patrem omni prece anhelare, et per internuntios agere, quatenus Dei virgo Amelberga sibi assumeretur sponsa; asserens, hanc solam esse, cujus nobilitas ei competat, forma complaceat. Cui cum pater interdicendo blandiretur, ne amplius C Virginem Dei pro re hujuscemodi contristaret, atque ut ab ejus intentione animum declinaret, filiam Desiderii, regis Longobardorum, nomine Hildegardam, promisit, sibi in matrimonio copulandam.

haec mox Andanam profugit;

15 Virgo autem Domini, temporis malitiam redimere volens, memor dicti Euangelici, dicentis: Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam; deliberavit locum mutare, et Andanam pergere ad beatam Beggam, amitam *d* suam, sororem videlicet beatissimae Gertrudis, cujus et superius mentionem fecimus: quae eo tempore illo in loco coenobium construxit, in quo et chorum virginum, coenobiali militia agonizantem, Deo adunavit. Sed Hunrodus quidam, in aula regis inter nobilissimos primus, et consobrinus beatissimae virginis, hoc praenoscens, iter pariter et votum ejus, anticipando abscidit. Nam parentibus almae Virginis de medio factis, praefatus Hunrodus relictam orphanam, quasi ex jure propinquitatis, in substitutione populari in sua suscipiens, ad domum genitricis suae, nomine Riqueram, invitam atque reluctantem traduxit; sed revera, sicut demonstrabunt sequentia, magis ut opportune eam filio Regis traderet.

EX MSS. ille vero paulo post mortuus est.

16 Pippinus igitur, justitia ac pietate rex magnificus, cum per annos quindecim regnum Francorum strenue administrasset, finito Aquitanico bello, quod contra Waifarium ducem susceperat, victor Parisius rediit, et morbo aquae intercutis VIII Kalendas Octobris obiit; sepultusque est in basilica inclyti martyris Dionysii. Post quem Franci, generali consensu, filium ejus Karolum regem constituentes, infula simperii illi imponunt. Porro mater ejus Bertrada saepius monita patris sui, quibus eum adhuc vivus instruxit, quatenus ab insecutione Virginis Dei suspenderet animum, ad memoriam revocavit; reputans, ne forte pro injusta praesumptione poena mulctaretur divina. Et volens penitus morbi ejus occasionem abscindere, Desiderium Longobardorum regem adiit, et ut filiam suam, Hildegardam nomine, filio suo Karolo in conjugium assumeret, expetiit.

Caroli amor incenditur ab Hunrodo,

17 Ergo Carolus rex iis diebus solennia Paschalis gaudii apud Herstallum, tunc temporis palatium, celebrare disposuit. Quo solenni conventu suorum procerum habito, ubi iterum de statu regni, de pace gentis consulunt, ad nuptias quoque regales sermo pertrahitur, et quae virgo regali E thoro forte sit digna, inter alia tractatur. Ubi vero diversarum provinciarum virgines explorantur, beata Amelberga cunctis familia clarior, moribus generosior, forma invenitur elegantior; ut quanto plura sunt quae virginitatem inpugnant, tanto cumulatior foret gloria pro pudicitia decertantis. Unde clara et una omnium sancivit sententia, Amelbergam Regis sponsam appellari, regnique consortem fieri. Et Rex quidem has principum suorum voces libenter audiebat, et quasi pro omine accipiebat; cum desiderium suum, quod dilatione crevit, etiam senatoria dignitas fieri summopere postulasset. Sed praefatus Hunrodus, cujus consilio Rex apprime incumbebat, incentor juvenilis et lubrici animi erga Virginem Dei, tum regalium quoque nuptiarum prae aliis magnus auctor exstitit. Nam, mi Domine, inquit, inclyte victor atque semper triumphator, rex noster Karole, te aequum est, quod tua majestas, quod tuorum sententia principum ad salutem reipublicae, ad honorem regni dignum fore ordinaverit, summo cum studio et pietate exequi.

qui Virginem prodere statuerat.

18 Ecce, ni fallor, non alia virgo ad fastigium F regni invenietur magis idonea, quae tecum regina regnet et domina imperet; atque hanc exoptat omnium tuorum cum benevolentia consensus, praecipue cum placeat oculis tuis, et ipse amplexibus ejus ardenter inhies. Cur utili et honestae rei moras innectis? Et nisi gloriosae matris tuae, nunc [in] Longobardia demorantis, consilium repente praevenias, forsan et quod ipsa nunc struere pergit, olim tibi impedimento erit, et egregii voti tui incompotem dabit. Dixit, et regias aures inflammans, juvenis animum cum vultu immutatum reddidit, ita ut Dei Virginem, quam prius tenere diligebat, postmodum ardenter sitiret; atque in amorem ejus perurgens animum, in maturandis nuptiis, praevertere iter matris constanter invigilat. Unde sub celeritate directis legatis, mandavit illustri Riquerae, quatenus peractis Paschalis solennii diebus, sibi occurrat, et consobrinam suam Amelbergam, solenni apparatu secum ducat, ut eam sibi sponsam accipiat. Succurre, succurre, o bone Jesu! En ob gratiam tui, tot laquei tuae obtenduntur Virgini, quam ut tibi eripiant, etiam ipsi daemones, tum daemonum satellites undique impugnant. Et mirum in modum, cum Hunrodus, propinquus sanguis, qui et multum

EX MSS.

tum juvare potuit, eam prodendo persecutus est; nullus Virgini, ad præsidium fugæ, tutus relictus est locus. Sed mira Dei sapientia hujus concilii machinam, velut telam araneæ reddidit frivolam.

ANNOTATA.

a *Ex fundamento perperam posito, quid sequi potest nisi congeries Actorum incongrue digestorum?*

b *Venam pro eo tempore poeticam sapit mactati a Carolo ursi episodium.*

c *Hic, opinor, luxatum fuit a Carolo Martello* S. Amalbergæ *brachium, quamvis* secus Scaldam *seu in Tamisia id contigisse, S. Radbodus indicare videatur.*

d *Dixi superius, in aliquo codice melius abesse* amitæ *appellationem; præterquam quod S. Begga jam pridem e vivis excesserat. Addidi porro, quo ferme sensu* amita S. Amalbergæ *dici potuerit. Reliqua ex positi principii filo deducuntur; uti et proditio Hunrodi, custodia Riqueræ, evasio Sanctæ in capite sequenti narrata, etc.*

B

CAPUT III.

Fuga Virginis cum fratre Rodino; Paschæ festivitas cum pastoribus celebrata; furis per lupum punitio; panis et vini miraculosa ubertas; abigitur turba dæmonum, variaque alia prodigia perpetrantur.

Rodinus in somnis a S. Gertrude monitus,

Interea Dominus Jesus rite memor caræ suæ, pie disposuit adhuc eam pro privilegio virginalis gloriæ, altius mirificare, et sui nominis sponsam, sub ala protectionis suæ fovere. Et quia placuit consilio Altissimi, ut virginei pudoris gloria coronaretur palma martyrii, insigne passionis trophæum taliter præcurrit procella persecutionis. Rege tunc perurgente de nuptiis, ecce Deo
C amabilis Gertrudis, felici et ipsa nuper transitu migrans, velut angelus illi beato Joseph, in som-
a nis apparuit venerabili Rodino *a*, dicens: Surge, et accepta gloriosa sorore tua, vade et fuge, atque præsidium cape. Præmisit enim Rex nuntios, qui eam investigent, atque ut eam sibi sponsam accipiat, ad se deducant. Rodinus itaque, tantæ visionis oraculo monitus, moras rupit, et e vestigio de nocte consurgens, ad locum, cui Achaius vocabulum est, provehitur, ubi venerabilis soror ejus tunc morabatur. Deinde mandat, ut per opaca silentia noctis, sibi ad colloquium venire debeat. Virgo autem Domini, comperto adventu fratris, silentio per occultos pomerii aditus, quod forte domui adjacens erat, ad eum descendit, auditisque sui itineris causis, oculos et palmas ad cœlum tetendit, et pro collatione tanti beneficii, omnipotenti Deo grates rependit; atque in singultu et prece suam Deo pudicitiam commendavit.

cum sancta sorore fugam arripit,

20 Et concite domum remeans, velum quod capiti suo ad imponendum sibi paraverat, secum tantum tulit, et post cum fratre fugam iniit; sicque Virgo Dei, virgo nobilis, virgo dives, et quod iis gloriosus est, constantia mentis nobilitatem divitiasque respuens, memor verbi Dominici, dicentis: Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus; posthabitis omnibus hujus seculi, nuda cum cruce sua secuta est Christum. Famuli autem domus, absentiam ejus comperientes, eousque murmur eorum increbuit, quod ad aures clarissimæ Riqueræ insonuit; statimque directis ad palatium nuntiis, filio suo Hunrodo, ut res gesta erat, mandare curavit. Qui aliis item destinatis legatis, ubi nepotem suum Rodinum tunc esse sciebat; ubi cum præsentem non invenit, quod sororem suam deducendo subtraheret, satis animadvertit. Unde continuo edictum in palatio a Rege pependit, ut viarum exitus obsiderent, atque omne iter concluderent, quatenus Virgo Dei facultatem dehaberet ulterius progrediendi. Sed juxta illud præconium Euangelicum, oculos habentes et non videntes iniqui persecutores, eam invenire non valebant, cui Christus dux et via exstiterat. Virgo autem Dei, ut cœperat, faciem Regis declinavit, atque in remotioribus ad tempus delituit. D

et cum rusticis Paschæ festivitatem celebrat:

21 Et jam die festo Paschalis gaudii mediante, Rodinus iter quod inchoaverat, cum augusta cœlestis agni sponsa ad perficiendum instabat; atque inter agendum, cœpit Virgo Dei tædere et mœsta suspirare, quia cum Dominicæ resurrectionis gloria esset, a sacro et immortali mysterio longe posita eo die fuisset. Nam declinantes viam compendii, et per loca solitudinis iter invium repetentes, forte accidit, ut ecclesiæ eo die occurrere minime potuissent. Cujus mœstitudinem pietas divina condescendit, atque æstuanti ejus mœrori refrigerium beneficii præstitit. Cum ecce procul levantes oculos aspiciunt per crepidinem montis, villæ Golminas contigui, concursum et occursum multitudinis. Erant enim pastores, super gregis sui custodia illic excubantes, habentes et ipsi eo die presbyterum suum; descensis vero equis, in montem subeunt, et Sacramentis agni Paschalis participati sunt. E

ex quibus fur aliquis pene a lupo devoratur;

22 Adhuc autem Virgo Domini sacra Missarum solennia solennizabat, et ecce corruptor spirituum impurus sese ingerebat, si forte per iniqua fraudis suæ molimina, saltem vel leviter in eam posset impingere. Et illaqueans unum e pueris, in præcipitium suæ damnationis immersit, et ut ad furti scelera descenderet, coëgit: nam furatus est scriniolum beatissimæ Virginis. Sed mox F digno sua nequitia mulctatur judicio. Qui enim furtum sub vestimento suo indutus erat, abscondens, longius asportavit, atque clam cunctis, quasi impunitus egisset, longius ire cœpit. Sed terra nutui divino patens (nam mira dicturus sum) foveam, illic ante invisam, sub oculis omnium ostendit, atque immanem inde lupum evomuit, qui vindex peracti sceleris existens, insiliensque in furti reum, primo quidem vestem, quo furtum occultavit, scidit, postque scriniolum manibus excussit. Cumque anxiando et palpitando, locum evadendi quæreret, quocumque se vertit, lupus ei in faciem, vastis rictibus et dentibus minacibus, ne aufugeret, fronte opposita stetit, tantum in carnem ejus dentem aut unguem minime extendens. Pastores vero cernentes socium in vicino mortis urgeri, in lamentis pietatem beatissimæ Virginis inclamaverunt, ut saltem, vel sero, post pœnarum exactionem, quod supererat de vita lucraretur. Rodinus autem, militia clarus, velociter cum suis equo admisso, feram a præda interdixit; itaque reus ille, pia succursione, pericula mortis declinavit. Res nova! lupus furem,

ne

A ne evaderet, tenuit, atque quem facile harpagare potuit, non læsit.

ipsa omnibus panem et vinum miraculose suppeditat.

23 Memoratus autem presbyter ceterique comitum præsentiam virtutis Dei cernentes, meritum beatissimæ Virginis cognoverunt, et clare præconizaverunt. Virgo autem Domini atque venerabilis ejus frater, invitante Paschalis diei reverentia, precibus postulantium locum dederunt, et ad epulandum discubuerunt. Satiatis itaque, atque sublatis fragmentorum reliquiis, agnoverunt, ad benedictionem Virginis Dei, cibos inter ora comedentium incrementum dedisse; ita ut ex quo vix bidui aut tridui victus eis haberi potuerit, ex ipsis quæ collegerunt fragmentis, altera die satis abundanter ederent, sicque reficientibus per dies octo cibus non deficeret. Sed et vini Dominus novam gratiam præstitit, quod cum exhauriendo minui debuit, versa vice, contra naturam exuberando redundavit. O! Virgo dives meritis, et inclyta signis, cujus sacris virtutibus illustravit etiam Dominus loca solitudinis.

Iter per Hasbaniam prosequentes

B 24 Igitur beata Amelberga inde progrediens, et per Hasbaniam iter habens, vergente die ad vesperum, devenit ad fluvium, cui Jetta *b* est vocabulum. Et ecce phalanx dæmonum, horribili quadam nigredine vultus et armorum terribiliter apparentium, ei obviam venit, habentes quidem vultus humanos, sed nigerrimos; tum equos, clypeos, et cetera armorum furva caligine nigrantia, facile corda intuentium pavore prostraverant. Sed et apparatus equorum et armorum plurimus atque nigerrimus Rodino æstimationem induxit, Mauros homines, a Rege transmissos, ad persequendum eos. Qui celeriter socium agmen antevolat, præscire cupiens, utrum esset satis tutus tam insolitus occursus. Ubi virgo Domini primo ingenti pavore concutitur, sed post pusillum intra placitum suæ mentis statum recipitur; et ad nota orationum auxilia confugiens, velut ex quibusdam orationis et psalmodiæ pharetris, divina jacula contra principes iracundiæ dirigit. Tunc denique apostaticæ phantasiæ, non ferentes vim cœlestis jaculi, confossi atque confusi, velut ad vulnera gementes, dederunt sine mente sonum.

in turbam dæmonum incidunt,

C 25 Nam fuit audire mirum rugitum leonum, strepitum ursorum atque pardorum, ululatum quoque luporum, necnon varios horrescentes serpentum sibilos, ceteraque id genus vocem incognitam stridentia. Atque unus seductorum, princeps quidem blasphemiæ, minas seductioni contemperans, in hæc prorupit verba: Cur, inquit, Rodine, frustra contra torrentem niteris, et glorioso regi Karolo adversaris, sibi dilectam tuam sororem subtrahens? Nisi quidem sententiam tuam mutatam reddideris, regiæ majestatis offensam tibi creabis. Utique sapientia Dei dixit: Omnis qui potestati resistit, damnum sibi facit; nunc autem ad salutem regni, ad gloriam gentis tuæ, eam regalis triclinii perduc assistricem. Rodinus autem sciens, dæmones semper solitos esse farcire mendacia, non quod seductor garriret attendit, magis vero, ut fluvium transiret, concite ad pontem tendit. Porro idem nigerrimus malignorum spirituum turbo, iter ipsius anticipantes, ejus spem absciderunt, destruentes pontem. Videntes autem, germanos pro transitu anxios, rursus quidam de turba nefandorum, sub schemate veritatis, sic dedit verba falsitatis: Noli turbari pro transitu, sponsa Regis æterni; sed veni ad me, et inoffenso pede, ultra hoc flumen dextera mea deducet te. Cum ergo versutus ille hostis ipsum in carne Dominum Deum Sabahot tentare non pertimuit, quid mirum, si in membris suis, dico in Sanctis, hoc idem agere præsumit? EX MSS.

quos signo crucis Sancta fugavit.

26 Sed quid multa? Virgo autem Domini, Dominicis non præferens malignorum insidias, contra seductores crucis signaculum edidit; qui videntes figuram Dominici trophæi, et suæ olim devictionis recordati, simul exclamantes potentiam Virginis, omnimodis disparuerunt, sicque fallacia seductionis, et tumor minarum præteriit in vanum. Evanescentes autem cum agitatione ipsius terræ, quam sentiendo simul etiam tremere videres, ingentem sonitum dederunt, qualis solet esse sonitus castrorum tumultuantium atque exhortantium sese ad pugnam. Quam audientes in contigua villa, Tienas vocabulo, commorantes, non sine magna quadam admiratione, apertis proruperunt portis, cognitisque mirabilibus, quæ virtus divina per beatissimam Amelbergam operata est, pontem quidem ad obsequium Virginis restruxerunt, et Dominum in magnaliis suis prædicaverunt. Quotquot autem interfuerunt, nam erat turba non modica, testes se hujus miraculi præbuerunt. Vere ter et amplius gloriosa Virgo, quæ veluti stella matutina in dextera Domini, signis et virtutibus coruscans, sicut ubique ab inimicis non destitit impugnari, ita ab omnipotente Deo amplius meruit mirificari! E

Vilvordiæ immanem piscem conficit,

27 Vilfordia *c* nomen est fundi, ubi ecclesia, et in ea Dei Genitricis semperque Virginis habetur memoria, ubi Virgo Domini, adhuc minas regiæ tyrannidis declinans, una cum venerabili ejus fratre, die sequenti hospitandi gratia divertit. Quæ, quia sicut vigiliis et oratione, ita etiam jejuniis erat insignis, simplicem tantum panem, cum fasciculo herbarum, sæpius in cibum sumere solebat. Die autem eodem, ex more continuans jejunium, et advocans Abram suam, jussit, ut herbam, quam vulgo crisonium *d* vocant, circa irrigua Sennæ decerperet. Tum ex officio discessum est. Ubi vero ancilla, per prona alvei ad colligendum se inclinat, ecce de profundo aquarum piscis immanissimus, quasi ad devorandum eam, dato saltu enatavit prope siccum. Et expavescens exclamavit: Succurrite, succurrite, invadit enim me. Percunctanti denique: Cur sic perstreperet? Heu me! inquit, Domina, ni citius aufugissem, paulo minus me absorbuisset. Virgo autem Domini, collati sibi divinitus beneficii jam conscia: Vade, ait, et apprehende branchiam ejus, et trahe in siccum. Quod et factum est. Sed et alii ex famulis occurrentes, nam et puella tanto oneri impar erat, pondus illud ingens piscis exposuerunt in aridam. Et illud quidem novum erat, atque idcirco magis stupendum, quod novum est, piscem videre, quasi suspensum, in uno eodemque fluminis loco supernatare; ita ut postquam primo visum esset, secundo ad alvei torrentem non rediret, et manibus excipientium sese ultro præberet. Pro quo Virgo sanctissima gratam Domino hymnorum hostiam immolans, pauperes, quos semper apprime colebat, ejus carnibus recreabat, nec tamen suis omnibus sufficientia victus defecit. F

et ægram mulierem sanitati restituit.

28 Manebat itaque in eadem villa presbyter quidam, Benignus gratia et nomine. Hic ad Dei Virginem descendit, eique benedictionum eulogia obtulit. Cui erat mater Christianæ fidei valde famula, sed gravi morbo ita morti jam proxima, ut sibi articuli jam diriguissent, et per dies XL nullum omnino sumens cibum, ea tantum, quæ soli sepulturæ congruebant officia tractabant.

Ubi

EX MSS. Ubi ad inclementiam morbi spes jam deficere cœpit, mulier sibi consilium invenit. Denique eos qui sese jam migrantem tristius plangebant, rogat, ut de cibo, quem beatissima virgo propriis manibus contrectat, sibi dari debeat. Cujus desiderii nuntium cum memoratus presbyter, qui tunc forte unus de discumbentibus erat, accepisset, beatæ Virgini cœnanti suggessit verba matris postulantia. Quæ primo quidem in secreto labiorum precem fudit. Deinde quod de ciborum fragmentis occurrit, tulit, benedixit, atque ægrotanti ad lectum direxit. Nuntiatur interim, venisse benedictionis munus, salutis plenum, cœlestique medela copiosum; et quasi quæ jam levius ægrotaret mulier, velle surgere lecto, conamine tentavit, ut Virgini Dei in suo munere venienti, honoris et gratiæ reverentiam exhiberet. Necdum quoque primam et exiguam ciborum partem, non tamen sine alta reverentia ori apposuit, cum ecce repente omni morbi pestem effugam *e* dedit. Sic languor ille fortissimus, in quo plurima medicorum auxilia defecerant, discessit, et auro fidei, atque opitulatione piissimæ Virginis, mulierem memoratam dimisit.

Maternæ in villa propria residens

29 Interea rex Karolus *f* contra Hunoldum Aquitaniorum principem direxit exercitum; quod quidem omnium bellorum, patri superstes primo suscepit, honestoque fine conclusit. Cujus profectionem audiens beatissima virgo Amelberga, atque pro dato sibi pacis intervallo, congruum tempus existimans, quo animo liberiori Domino vacare potuisset, illico suæ servitutis pensum Domino augere deliberavit. Itaque in sui juris villa Materna *g*, in territorio Brabantensi sita, ecclesiam condere atque dedicare statuit. Quodque egregio concepit desiderio, non distulit perfecto dare operi; in quo etiam posuit memoriam S. Martini *h* Confessoris. Qua tempestate in prædicto fundo, tempore messis, Virgo etiam descendit ad messores suos in agrum. Interim lucebat cœlum ita serenum, ut nec parvæ quidem nubeculæ appareret vestigium. Cum subito aëris turbine, mirum in modum omnis illa tranquillitas cœpit involvi, nubes conglomerari, cœlum mugire, crebrisque coruscationibus fulminare. Messores autem e diverso, ut imminentem et jamjamque minantem declinarent imbrem, instantia qua poterant, manipulos ad aream concervare maturabant. Demum autem videntes, impendentem pluviæ necessitatem evitare non posse, dato uno omnium simul impetu, ad Virginem Dei, ubi psalmodiæ et orationibus vacabat, curritur; et ne spes totius anni, quam erat prope extinctam cernere, deperiret, ipsa, cui possibile esset, precibus et meritis redimere imploratur.

inundationem imbrium ab agro avertit;

30 Tum Virgo Domini preces quidem supplicantium benigne suscepit, sed ut ad opera sua quantocius redirent, imperatum est. Quid multa? Ubi in motu labiorum aliquamdiu lacrymata est, ut tamen cum novitate stuporis dictum sit, videas cœlum vim pati, ac aëris elementa, quasi quodam jure refrenari. Itaque ab universis cœli cataractis, ruente prævalida nimborum grandine, cœlum in parte serenum illuxit, atque solis radios, super agros gloriosæ Virginis largius infudit. Mirum dictu! Ipsa ergo densa nimborum congeries, in gyro agrum beatissimæ Virginis cingens, acsi pro muro fixa pependit, ut nec vestigium nubis vel modicum eam cœli partem obfuscare potuisset. Ecce Virgo Dei, sponsa agni, quomodo cum Elia cœlum clausit, nubes abegit, itemque, ubi voluit, pluviam contraxit. Inclytus ille meator campi et archos militiæ Domini Josue, soli dixit, et stetit; hæc oravit, et sol lucis defectum ignoravit. In eo autem quod vastus mundus inundatione pluviæ maduit, sed in solo illius agro nec stillicidium stillavit, fortissimi Gedeonis virtuti communicavit, qui, rorante omni area, in solo vellere siccitatem impetravit. Patet quippe, quod quibus Virgo Domini, in sublimitate signorum æqualis enituit, eorum nimirum spiritu plena fuit.

et magnam anserum multitudinem

31 Residente igitur, non longo post tempore, sanctissima Virgine in oratorio, quod in supradicta villa, ob orationum vigiliarumque frequentiam, domui suæ contiguum sibi ædificaverat; atque quod ei moris erat, divinis animo intenta, puer familiaris, et ipse quoque officium procuratoris gerens, venit ad eam dicens; multa millia avium depascere sementem agri sui. Et rursum: Interdum, inquit, domina, territæ et fugatæ cedunt, sed post horam redeunt. Fatigari quidem queunt, sed nimis importunæ ab iis sedibus eliminari nequeunt. Et beata Amelberga: Ite, ait, atque eas in custodia publica recludite. Famuli vero imperata perficere maturabant; sed rursus dissimulant, veluti qui imperata explere quidem cupiant, sed impossibilia esse videant. Quos hæsitantes videns quædam monialium, nomine Genevefa, et ipsa laudabilis memoriæ, redarguens eos, inquit: O! ignavi et tardi, si rem grandem vobis dixisset Domina, certe faciendum erat, quanto magis, quod nunc dixit? Ite et volucres illas minate; nam femina præcedam viros, vos autem sequimini, atque actus meos imitamini. Et ne longius protrahant, itur in campum; et ecce late omnia albicant pennatis volucribus, quos communi vocabulo gances *i* appellari solet; quibus etsi cum jumento Balaam communia verba non erant, tamen ut animadverteres, quodam simulacro eas humane sentire atque discernere, depositis in terra capitibus ac submissis alis, ita dum eas minarent, cum mansuetudine præibant, ut, ne una ex eis quidem moveret pennam, et aperiret os et ganniret: unde denique erat perspicuum, eas peracti sceleris esse conscias atque confusas.

imperio suo avolare compellit.

32 Subsequenti autem nocte, dum expletis matutinarum hymnis Virgo Domini cata *k* mane domum rediret, miserata voces perstrepentium, jussit eis aperiri, ut, quo vellent, abirent. Sed ex omni illa avium multitudine puer officialis unam subtraxit, et in abscondito occultavit. Reliquæ autem omnes jam longius de claustris exibant; cum repente, sese omnibus circumspectis, dato impetu redibant, et Virginis Dei præsentiam requirebant. Tum præter solitum garrientes, subinde se circumspicientes, subinde in Virginem Dei, ut tum forte stabat per fenestram prospiciens, uno obtutu hærentes, fuit cernere, eas affectum postulantium quibusdam signis et nutibus prætendisse. Virgo autem Domini, quid quærerent vel quid peterent, virtute sibi Deoque nota, etiam absens agnovit, captivamque sociam educi, gregique jubet sociari. Qua recepta, ocius discedere jubens, præceptum eis posuit, ut jam amplius fines agri illius non contingerent, et hoc in omni generatione sua numquam præterirent. Ita grege facto, omnis illa avium multitudo avolavit, ut sicut ab incolis loci illius testatur, nulla generis earum in memorato agro fertur postmodum resedisse. Hic ergo libet exclamare: O! magni meriti Virgo, cujus in digito Dei, etiam circa aves virtus admirabilis fuit!

ANNOTATA

A

ANNOTATA.

a *Non videtur hæc apparitio, tali occasione, loco et tempore reposita, magis subsistere quam cetera, quibus, saltem hic, male adaptatur, quemadmodum et fuga Virginis cùm fratre Rodino, cujus adjuncta, respectu* paradoxæ Virginis, *minus stupenda viderentur, si alia ratione et modo essent disposita.*

b *Vulgo* Geete, *Gallice* Jette, *qui Thenas præterfluens, supra Diestemium in Demeram aquas exonerat. Recte procedit iter S. Virginis per Hasbaniam Thenas versus, ubi facilior erat transitus, quam per mira ista, quibus exornandis nimium delectatur historicus.*

c *Hodie* Vilvordia, *oppidum Brabantiæ, vetustissimo castro insigne, paulo plus quam medio itinere Mechliniam inter et Bruxellas.*

d *Vox barbara a Gallico* Cresson *(Latine* nasturtium) *quod hic aquaticum indicatur. Ex his porro aliisque vocibus Gallicis, facile colligitur, Vitæ auctorem Gallum fuisse, vel, ut modo loquuntur, Wallonem.*

B

e *Patet quid velit scriptor, expulsam nempe vim morbi; ad similia passim hærere non lubet.*

f *Redit historia Caroli Magni, de qua satis jam pridem diximus.*

g *Et hanc villam, seu pagum aut parœciam alibi descripsimus.*

h *In hodiernum usque diem S. Martino dicata est ibi ecclesia; ut vide Commentarium* § 5.

i *Alias* ganzæ *vel* gantæ, *de qua voce plura disquirunt Cangius, Menagius, et apud ipsos alii, contendentes, non esse origine germanicam, licet etiam Belgice* gans *dicatur plur.* gansen; *ut ex hoc solo capite Flander Teutonicus dici non debeat auctor, quem Gallum fuisse merito suspicamur. Porro anseres imagini in Commentario appictos exhibuimus; quidquid sit de hujus aliorumque prodigiorum veritate, quæ in* paradoxam Virginem *non usque adeo male quadrant.*

k *Inepta locutio pro* usque *mane, quasi græce balbutire noverit scriptor, uti supra in* archos.

CAPUT IV.

C

Carolus Virginem denuo insequens, brachium ei luxat; sed a Domino sanatur. Secessus Rodini in montem Cassinum. Sanctorum visitatio; Carolo restituta sanitas; alia Virginis miracula; virtutes et felicissimus obitus.

a Carolus denuo Sanctæ imminens,

Eo igitur tempore Rex Karolus, Hunoldo *a* Aquitaniarum, Lupo quoque Vasconum Ducibus, quos bello expostulaverat, æque subjugatis, victor potitus Aquitania totaque Vasconia, laureatus rediit, ac triumphales aquilas nobili Franciæ reportavit. Interea fama ad aures Regis promulgavit, quod beatissima virgo Amelberga, cum venerabili ejus fratre, fugam maturaret transmarinam. Porro Rex, audito verbo, mœrore dejicitur, atque ad amorem Virginis totus reaccenditur, perveniendique ad eam toto nisu raptatur. Et licet rogatu et precibus Adriani, Romani Pontificis, tunc moliretur bellum contra Desiderium regem Longobardorum filiumque ejus Adalgisum, quod et nobiliter postea administravit, tamen susceptum tale tantumque negotium, iterum protrahendo suspendit; et causa Virginis Dei, usque ad Tornacum castrum festinato provehitur. Denique arbitrabatur, si quam tunc in agendo moram pateretur, omnem sibi spem adipiscendæ Virginis abscindendam. Quoniam quidem hactenus apud eam de conciliandis nuptiis in vacuum labor ejus cucurrit, et sermo incassum peroravit, cum acquiescere placito noluit, de improviso eam clanculo circumvenire tentavit. Et facta inquisitione ipsius, didicit, quod fugam, quam olim a facie ejus fugiens, inierat, usque ad villam Maternam protraxerit, atque inibi tunc temporis delituerit. Rex autem existimans, beneficio noctis sese posse suffragari, circa ipsa somni primordia, iter quod ducebat ad villam Maternam arripit, ut si sponte consentire noluisset, saltem renitenti atque reluctanti vi quadam matrimonii thoro communicasset; quod ad effectum pervenire potuisset, nisi evidens Dei providentia tam præsens adfuisset, et salubris quædam visio apparuisset. *Ex MSS.*

34 Habebat itaque sanctissima Virgo in comitatu suo presbyterum, nomine Waldulphum, virum industrium, et per omnia virtutis virum, cui per somnium visum fuit, quasi cuneum armatorum prætereuntem aspiceret; et sciscitans, quinam essent, vel quid sibi vellent, responsum accepit, quod Rex Karolus, ad deducendam sponsam Christi, virginem Amelbergam iter haberet. Expergefactus autem, et divinæ visioni credens, ascenso equo, per eam descendit viam, ubi paulo ante transire Regem in somnis sibi visum fuit. Qui longiuscule progressus est; et ecce strepitus equorum et armorum clarius cœpit audiri. Sustinens autem, eventumque rei contemplans, ubi causas itineris eorum didicit, Regem cum suis de via avertit, dicens, eos devia secutos, cœptoque itinere, minime posse adire, quo ipsi vellent pervenire. Sed cum milites maximam itineris partem jam conficerent, et loco, quo ibant, minime appropinquarent, animadvertentes, se ab homine illusos, et per quæque eremi viam rumpere, callem, quem pridem relinquebant, rursus repetebant. Presbyter vero, opportunitate loci, et beneficio noctis adjutus, sensim se subtrahendo, declinavit a turba, atque per viam compendii eos pertransiit; perveniensque domum, Virgini Dei insperatum Regis nuntiat adventum. Quem adhuc loquentem, e vestigio puer familiaris subsecutus, anhelo et ipse incessu irrupit: Adest, inquit, mi Domina, rex potentissimus Karolus cum multis optimatibus, jamque primi tironum, ut irrumpant, atria domus undique circumvallant. *a sacerdote tantisper seducitur,* E F

35 Virgo autem Domini ad nota orationum confugit præsidia, atque oratorium domui vicinum intravit; sicque divinitus actum est, ut dum memoratus presbyter sacræ visioni credidit, imminentia pericula Virgo Domini declinarit. Quæ ubi oratorium intravit, coram venerabili altari, expansis manibus stetit, atque hoc modo sponsum suum Christum invitavit: Jesu benignissime amator castitatis, et custos meæ integritatis, ne derelinquas me in die tribulationis. Te sponsum elegi, te amatorem totis viribus concupivi; et præter te nil dulce umquam habui; quod tibi fidem servavi, regiæ tyrannidis minas incurri: et ecce leo, ut me devoret, undique persequitur, atque ut uspiam latibulum refugii ullum profuga habeam, non patitur. Et nunc, Domine, tibi commendo pudicitiam meam, ne umquam perdam *dum Virgo ad templum confugeret;*

EX MSS. dam virginitatis coronam. Inclina, Domine, aurem tuam precibus meis, et mitte mihi auxilium de cœlis. Completaque oratione, arrepto ferro sisinnos *b* capitis sui totondit, atque sacro velamine adoperuit ; non degenerem ab inclytis Christi tironibus, dico Martyribus, gerens animum, qui ferro et igne per Decios triumpharunt et Nerones. Præclarum facti genus! et quidem omnia rara præclara : quod tamen in Euangelicum clerum transivit a beato Petro Principe Apostolorum, cujus Virgo beatissima fidem et actus imitata, novum et præclarum quoddam etiam pro Domino ipsa egit, quod sacris virginibus in exempli monumentum postmodum reliquit.

ubi eam insecutus Carolus, dum nil proficeret

36 Videns interim Rex, non aspirare secunda votis suis, et detecta secreta consilii sui, eo quod Virginem Dei, quam silentio domi offendere parabat, ad ecclesiam confugisse didicerat, usus est audacia pro sapientia. Denique, quod non licebat, post eam impudentius ecclesiam irrupit; quia quod ardenter desideravit, modeste simulare non valuit; sacroque velamine eam adopertam videns, ait cum stomacho: Cum nullus sacri Ordinis minister, postquam a patre meo Pippino sponsa mihi nominata es, te velare præsumpserit, tu qualiter, sub schemate religionis, hoc velamine uteris? Rursumque minas contemperans blanditiis, regalia offert patrimonia, quatenus sua eligat matrimonia. Sed constantissimæ fidei Virgo, neque blandimentis illecta, neque terroribus concussa, clarum fecit Regi, quod omnes mortis species pro Deo devota amplectitur. Rex autem, ut frustrari precem suam vidit, dato impetu juvenilis animi, tenerum Virginis brachiolum summa vi arripuit, atque de loco, quo ad basim altaris jacebat prostrata, eam per violentiam ad se trahere atque de terra levare conatus est; verumtamen a desiderio suo fraudatus est.

humerum Virgini luxavit.

37 Itaque Virgo Domini penitus moveri non potuit, quippe quam sui præsentia Spiritus sanctus immobilem fixit. At Rex fortissimus, brachiis dum adhuc secundo et tertio valide concussit, quia nullatenus vel ad momentum palpebræ mutari non valuit, admiratione et ipse deficere cœpit. Qui nec ita ab incepto animum compescens, verum luctando eam amplius perurgens, sacrum velamen de capite ejus in terram ruit, sicque aliquantulum egregie deformis apparuit. Unde sublatus in ira, magnificentiam regiæ pietatis polluit crudelitate sævissimæ tyrannidis. Itaque totis viribus humerum contorquens, fracto virginalis humeri osse, vere Dei sponsam agnovit, Christique Martyrem perfecit. Verumtamen non prius de loco, quo incubuit Virgo Domini surrexit, donec caræ suæ flenti et oranti apparuit Dominus Jesus, et electam sibi integerrimæ restituit sanitati. Sic denique beatissima Virgo, angelici pudoris æmula, ex seminibus castitatis præclarum vindemiavit fructum passionis; vere, inquam, ter et amplius beata, cui Dominus, ut duplicis bravii coronam præstaret, candidæ eam induit virginitatis lilio, cum rubra martyrii palma!

c Rodinus ad montem Cassinum se recipit.

38 Iis ita gestis, Rodinus *c* sciens se in terrores tribunicios incidisse, simulque metuens, ne forte Rex iram furoris sui in eum effunderet, pro eo quod nullus de sorore sua eum sequeretur effectus, parabat imminentia sibi declinare pericula, atque remedia temporum quærere. Et abiens ad Karlomannum, fratrem videlicet regis Karoli, qui tunc temporis morabatur Remis civitate, magnifice ab eo susceptus, atque aliquamdiu ab eo est detentus. Evolutis autem paucis diebus, cum consilio atque consensu ipsius excellentissimi Principis Karlomanni ac benedictione Wulfarii, Remensis ecclesiæ Archipræsulis, inclytus Christi miles Rodinus Romam se contulit, ibique in monte Soracte, cingulo militiæ deposito, clericatusque habitu assumpto, abiit in Samnium provinciam, ad monasterium S. Benedicti, situm in castro Cassino, ad Karlomannum, fratrem regis Pippini, qui olim Tudites appellatus est, ob id quod diversas nationum gentes, debellando et subjugando contuderit; ibique monachus effectus, cursum vitæ præsentis, cœnobiali tramite religiosissime consummavit. Nam et patrimonia sua, quibus in regno Francorum clarissimus atque ditissimus, utpote Regum sanguis pollebat, sacris locis per testamenti seriem partim prius contradidit, partim pro commutandis pauperum refrigeriis distribuit. Hæc vero de venerabili Rodino dicta sufficiant.

Virgo a Sanctis visitata

39 Igitur post visitationem, qua Dominus beatam Amelbergam, dilectam sibi sponsam, imo Martyrem inclytam per semetipsum visitare, atque sanitati restituere dignatus est, rursus per Sanctos suos ei consolationis præstare beneficium pie sibi visum est. Denique cum ex more post vigiliarum orationumque prolixitatem, paululum quieti indulgeret fatigata membra, apparuit illi in visu sanctus Willibrordus Antistes, cum beatissima virgine Christi Gertrude, hujuscemodi cœlitus deferentes oraculum : O! Virgo gloriosa, o! Virgo beata, cujus speciem cœlestis sponsus adamavit et pretioso sui annuli sigillo subarravit, dimicasti viriliter, persevera constanter, et accipies coronam a Domino cum angelis. Misit nos ad te Dominus Jesus, dulcia tibi per nos curæ suæ præstans alloquia, atque gloriosi certaminis tui repromittens præmia. Deinde S. Gertrudis, accipiens velum beatissimæ Virginis, quod ipsa, ob signaculum cœlestis desponsationis, capiti suo imposuerat, sancto illud obtulit Willibrordo Antistiti.

Tempsecam migrare jubetur.

40 Quod sacræ benedictionis consecratione insignitum, remisit iterum super caput beatissimæ Virginis, dicens: Hæc signa pudoris sint tibi monumenta casti amatoris, sponsique immortalis, ut nullum præter Dei filium amatorem admittas. Adjectumque est: Finito triennii spatio, cursum vitæ præsentis consummabis, ac velut regina in vestitu deaurato, sponsi tui thalamum introibis, sicque desiderati tui in æternum facie frueris. Cumque beatissima Virgo percunctaretur ab eis, quod interim pii exercitii, Domino suo gratissimum foret insudandum, responderunt; ut sui juris possessionem villam Tempsecam, secus Scaldam fluvium sitam, adiret, atque in honorem Dei genitricis semperque Virginis Mariæ ecclesiam construeret, ubi et quod reliquum sibi vitæ præsentis superesse videretur, expleret; quod ex responso cœlestis oraculi instrui atque commoneri promeruit. Sanctis itaque ad cœlestia remeantibus, Virgo Domini, pro tanti beneficii collatione hymnum Deo dixit; atque alleluya jubilavit. Facto autem mane, ex condicto divini alloquii, imperatum sibi locum adit visitatum, atque secundum omnia, quæ a Sanctis didicit, effectui mancipavit.

Carolus morbo correptus,

41 Rex itaque Karolus, cum Dei Virginem Amelbergam, contumeliis affectam, injuriisque maceratam reliquisset, quia a desiderio suo fraudatus est, cum indignatione regressus est, et

festinato

A festinato perveniens Valentianas castrum, subita febrium vexatione, inclementius cœpit perurgeri, et circa ipsa extrema perduci. Frater autem ejus rex Karlomannus atque totius regni optimates, qui eum visitatum advenerant, pro destitutione tanti monarchi senatum mœstitia dejiciunt, acsi ipsam curiam penitus extinctam videant: erat enim languor fortissimus ac propterea dolor confusionis mœstissimus. Stupentibus siquidem cunctis atque mirantibus, unde tam repentinus atque dirus cruciatus, ob calumniam, quam Virgini Dei crudeliter irrogavit, flagellum divinæ animadversionis imminere perpendunt. Suadent proinde Regi, ut ad Virginem Dei mitti debeat, quatenus suarum injuriarum immemor, pio interventu, flagellum divini judicii ab eo suspendat, atque de interitu vitam ejus reducat *. Rex autem salutaribus monitis assensum præbens, quod in salutem sui universus senatus consulit, ut quantocius fiat, et ipse flagitare cœpit. Falradus * quidam eo tempore fuit in palatio nominatissimus, vir per omnia religionis et virtutis, cujus Rex consiliis a secreto apprime incumbebat, merito et officio abbas. B

* *alias* redimat

* *alias* Folradus

missa ad Sanctam legatione, sanatur.

42 Is enim salutaris nuntii bajulus, cum immensis auri atque argenti muneribus, ac varia vestium pretiosarum supellectile ad Dei Virginem tunc mittitur, quæ illis diebus apud Tempsecam degens, pia conversatione bonorum operum exercebat vitam angelorum. Quam, uti rei poscebat necessitas, sub celeritate adiens, ubi demum sermonis cardinem ingreditur, munera offert, ac preces proinde replicat, quatenus pia intercessione Regi ægrotanti locum pœnitentiæ obtineat, et non pro suis malis ei vicem reddat. At Virgo benignissima, sicut erat in omni vita sua piissima, preces quidem supplicantis suscipiens, sed munera offerentis respuens; neque enim sibi integrum fore credidit, si jam juncta cœlesti sponso, post caduca animum inclinaret: Jam, inquit, gloriam et divitias hujus seculi calcavi, atque iis impedimentis nunc necesse non habui. Quapropter sint Domino tuo munera sua, sibi tantum hoc salutis verbum ei ex me defer, ut in usus pauperum ea distribuat, et eleemosynis peccata sua redimat. Ego autem non tantum pro restitutione sanitatis ejus, verum pro incolumitate status regni sui, gratis effundam orationem meam in conspectu Domini; ipse vero suffragium beatæ Gertrudis virginis imploret, quæ mihi contra tela suæ persecutionis semper scutum inexpugnabile exsistit defensionis, atque sibi hoc intulit flagellum divinæ animadversionis. Rediit itaque nuntius, et sicut fide pia poposcit, Domino suo salutem obtinuit; atque ut Euangelicus ille centurio, quem languentem dimisit, sanum invenit. C

Tempore famis varia edit miracula.

43 Quo denique tempore diræ famis flagellum universum opprimebat regnum. Videntes autem famuli, Dei Virginem oblatam sibi a Rege sprevisse pecuniam; nam ut querulum esse solet servorum genus, immurmurantes dicebant, Dominam suam inconsulte egisse, quod ad redimendam famis inopiam, non sibi aliquam pecuniarum reservasset partem. Nec destitit Virgo benignissima piæ consolationis suis monita dare, suadens, numquam de Dei misericordia desperare, qui semper, et maxime quidem in tentationibus suorum præsens est exauditor. Die vero altera dum Beata mane, expletis Matutinorum hymnis, domum rediret, ad hauriendam aquam puer familiaris perrexit. Sed cum domi eam refunderet in sanguinem mutatam, expalluit, tantique stuporis causa Virginem Dei minime latuit: universi etenim auditorum, novitate rei perculsi, non alienum a præsagio autumant, quod tam insolitum accidisse perspiciunt. Virgo autem Domini, facientem prodigia Dominum invocare atque orationum vota paululum jubet continuare, et denuo ad flumen redire. Itur, et miraculum in littore conspicitur: nam piscis immanissimus *e*, divino munere collatus, invenitur in sicco expositus. Intelligens autem Virgo beatissima, Christum sponsum suæ necessitati compati, atque propriis usibus victum, famulante unda sibi provideri; hostiam jubilationis Deo Patri rependit. Piscis siquidem enormitas tanta fuit, ut salvo respectu pauperum, omni etiam ejus familiæ satis superque victus sufficientia esset, atque quod magis stupeas, quotidie manducantibus non deesset, donec advenit tempus messis. Itaque factum est, ut cibus comedendo cresceret, atque per dies minuendo non deficeret. Hic ergo sermo vincitur rei magnitudine, atque minus est omne quod dicimus. Sed licet hæc magna sint atque stupenda, tamen quia facta sunt in digito Dei, E fides per omnia est adhibenda.

EX MSS.

e

Insigniores ejus virtutes,

44 Pauca siquidem diximus de signis et virtutibus hujus gloriosissimæ Virginis, quæ, teste Deo, plura peregit, sed sanctitate plena, cum virtutibus proderetur, notitiam earum silentii secreto adumbravit, atque laudis humanæ favorem declinavit. Hæc autem tantum ideo nota, quia fuere publica. Ceterum quis in ea castitatis privilegium egregie prædicet? Quis solennem jejunii ejus morem? Vel quis dexteram ejus, semper pauperibus largam, idonee explicet? quæ in tantum, ut ita dixerim, egenis solatia commodavit, ut sani sæpe pauperum inviderent refrigeriis. Instantiam vero vigiliarum atque continuationem orationum prætereo. Libet etiam præterire communia, sed vere hoc fatear, itemque repetens dicam, quod virgo casta, virgo pudica, in carne vere angelice vixit, quoniam quod angelus habet per naturam, ipsa obtinuit per gratiam. Sed quid? Etsi de fonte Ciceroniano sermonis rivulum deducam, numquidnam universa operum ejus insignia digne memorem? Nequaquam. Si lacteam Titi Livii eloquentiam addam? Sed necdum. Postremo, ut quod satis sit con- F cludam, quicumque, inquam, per cuncta vitæ ipsius insignia, cupit incedere, jubeo illi linguam magni Hieronymi, et cor P. Augustini *; ut ore quo Christus videlicet declaratur, sponsa ejus laudetur.

* *alias* Gregorii

f

felix obitus,

45 Iis ita finem datis *f*, gloriosum ejus transitum ministerio aggrediamur articulorum. Sed ecce dum felicem ipsius in Christo dormitionem perscribere nitimur, quasi recrudescente dolore, ipsi toti in funere sumus. Nam quis, rogo, nuper nascentem rosam, aut adhuc vernans lilium immature revulsum, nisi mœrentibus aspexerit oculis? Verumtamen si propterea dolendum est, quia quod carum habuimus, cum dolore amisimus; magis quidem gratulandum, quia ut pius Dominus filiis provideret, matrem ipsorum ad cœlestia præmisit, unde non eam quasi nobis ablatam lugeamus, sed potius immortali sponso sociatam gaudeamus. Igitur beatissima Christi virgo Amelberga sanctæ vocationis suæ diem imminere prævidens, apud sui juris villam Tempsecam, sicut a Sanctis per visum didicit, mansit; in qua et sanctæ dormitionis suæ pausam *g* elegit. Itaque ubi derepente mors venarum fontes

g

Ex Mss. haurire cœpit, licet eam viribus destituit, tamen ab oratione anhelans spiritus non defecit. Oculis ergo ac manibus in cœlum indesinenter expansis, impendente jam vicinius mortis articulo, Domino dulcius cecinit : Sitivit, inquiens, in te, Domine, anima mea, quam multipliciter tibi et caro mea, ut videam virtutem tuam et gloriam tuam in Sion : ut facile animadverteres, eam potius migrare velle, nec a Christo sponso diutius abesse. Quem ut vocantem audivit : Surge amica mea, columba mea, et veni ; e vestigio divinis Sacramentis munita, animam in manus angelorum efflavit, quorum in ejus sacro transitu, merito credi decet affuisse frequentiam, qui in illa sibi cognatam semper venerabantur virginitatem.

sepultura 46 Deinde fidelium turba non modica ad venerandas pii funeris exequias hinc inde devota cucurrit; nam inclyta vitæ ipsius merita, tum ampla atque clarissima persona, excessum tantæ Virginis illustrabat, atque ad obsequium illud angelicum devota undique agmina contraxit. Quis enim religiosorum, dico sacerdotum vel seculi optimatum, in translatione sacri corporis, non se gaudebat pio oneri insudasse, aut saltem manibus contrectasse : qui etsi tantæ beatæ Virginis gloriæ congaudebant, verumtamen dolorem, quem dissimulare volebant, lacrymis erumpentibus interdum continere non poterant, ut inter spem et resurrectionis gloriam, fletum pietas non coerceret. Erat enim et hoc speciale videre pro gloria, scilicet chorum virginum et turbam pauperum ipsum sacri funeris pignus lacrymis rigasse : illæ utpote amissum insigne virginitatis decus gementes, quod dolebant, pia confusione non tacebant : isti, ostendentes tunicas et vestes, quas faciebat illis altera Dorcas *h*, pro extincto tantæ matris solatio, uberius in lamentum descendebant. O! Virgo magni præconii, cui inter gratiarum munera collatum est, ut gloriosior, imo felicior tunc fieret pauperum lacrymis, quam quisquam Principum gaudiis suis.

et tempus migrationis. 47 Migravit autem beatissima virgo Amelberga anno Verbi incarnati septingentesimo septuagesimo secundo, Indictione decima, sexto Idus Julii, in pontificatu sanctæ Ecclesiæ Romanæ agente Papa Adriano, anno ejus primo, Karoli quoque Imperatoris anno quinto, ætatis vero ipsius *i* tricesimo primo. Sepulta est igitur in ecclesia, quam ipsa cœlestis oraculi jussu, in honorem Dei Genitricis semperque Virginis construxit apud sui juris Villam Tempsecam, positaque est ad dexteram altaris, undique in hymnis et psalmis personantibus fidelium choris : ad laudem Domini nostri Jesu Christi, cui cum Deo Patre et Spiritu sancto est honor, virtus et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Alio spectant admixtæ hic historiæ et importune intrusæ; neque de ceteris plura notanda occurrunt.*

b *Intellige* cincinnos; *vult dicere, sanctam Virginem forfice sibi crines abscidisse, quo se Christo desponsatam evidentius demonstraret, velo præterea religioso capiti imposito.*

c *Quæ hic de Rodino attexuntur frustra explicare conatus est Mabillonius : mihi non lubet in re adeo incerta longiorem operam ponere.*

d *Hæc SS. Willibrordi et Gertrudis apparitio ac vaticinium de morte post triennium obeunda, vera esse potest in aliis circumstantiis : sic cetera ad Carolum Magnum spectantia, pro ut hic narrantur, cum vera historia conciliari omnino nequeunt. Sanctam Virginem Tamisiæ commoratam, ibique mortem feliciter obiisse non dubitamus; sed tum ætatis adeo provectæ, ut scenis illis apta non fuerit.*

e *Sitne hic piscis qui Virgini appingi solet, an alius iste qui prope Vilvordiam supra captus est, non definio : forte uterque in imagine locum suum occupat. De sturionibus vero nusquam verbum.*

f *Quid velit Anonymus, haud obscure datur intelligi; at melius scripsisset,* iis ad finem perductis, *vel saltem,* iis ita fine dato.

g Pausa *(Gallice* pause) *requies, quæ in Musicam transiit; vide glossaria.*

h *Ex Actuum cap.* 9, ỽ. 39 *satis nota est Dorcæ historia, uti et aliæ supra ex sacro textu allegatæ et sufficienter explicatæ.*

i *Refero* ipsius *ad* Caroli, *ne alias tota prorsus historia evertenda sit : et vero ad quem magis proxime et proprie referri possit, non video; quidquid auctor sibi non cohæreat, ut in Commentario prævio expositum est.*

INVENTIO,

Elevatio et translatio sacri corporis Tamisia ad cœnobium Blandiniense juxta Gandavum, tempore Balduini Ferrei.

Ex eodem codice Ms. cum aliis collato.

Postquam sancta Deo amabilis Amelberga pro conservando pudicitiæ titulo imitabilem, similia passis virginibus, fugam iniit, terreno Rege non solum spreto, verum etiam superato, protinus se ad Regem contulit cœlestem, qui omnia cum Patre et Spiritu sancto perenniter regit, quique eam intra secretarium suæ ineffabilis pietatis excipiens, cœlestis alimoniæ deliciis benignissime et misericordissime deinceps enutrivit, acsi filiam, quam antea clementissime sanaverat, sauciatam. Nimirum quia illa pro conditione carnis infirma erat et timida, confugium fecit ad petram, quæ est refugium herinaciis. Spiritus autem, qui omni, ad se confugienti, petra solidissima est atque felicissima, intra se receptam tanta benignitate protexit, ut postea, tam visibilis quam invisibilis hostis nullas pati posset insidias. Denique a loco, qui more gentilitio Materna dicebatur, in quo contumeliam fuerat passa discedens, ad quamdam sui juris possessiunculam, quæ Tempseca vocabatur, illico festinavit : ubi in operatione virtutum, et spiritualis contemplatione Theologiæ sine cessatione persistens, postremo quam sanctum ac memorabilem vitæ finem habuerit, superius aliqualiter jam expressum est. Verum scriptor hujus opusculi, pollutis labiis enarrare non præsumens, purioris linguæ auctori id emendatius supplicavit explicandum : a quo etiam et utinam de translatione sanctissimi corporis ejus, Christo propitiante, narratio digna proveniat, quam veraciter a probatissimis viris compertam, tali modo certum est contigisse *a*. *Narrationis hujus scriptor*

49

A *a variis sacrum corpus quæsitum testatur;* 49 Transcursis enim post felicissimum ejus obitum multis dierum curriculis, loculus ille, omnibus Christianis honorabilis, in quo sacrum ejus jacebat corpus, cunctis mortalibus, excepto uno solo eodemque ipsius beatissimæ Virginis vernaculo, erat incognitus *b*. Qui cum diutius ob sanctitatis illius meritum latere non posset, solicita satis et officiosa fidelium inquisitione repertus est. Ac primum fratres Truncinensis monasterii, aliquanto quam oportebat ambitiosius, se ad hoc opus ingerentes, sedulis inquisitionibus fatigati, aliis locum dederunt, qui id religiosius explorarent. Post hos similiter fratres de cœnobio S. Bavonis, multum in ejusdem inquisitionis exercitio laborantes, tandem intellexerunt, non sibi thesaurum illum esse ostensibilem, sed potius iis, quos beatissima Virgo sui præsentia veris divitiis donatura erat. Qua in re illud necessario consideratur, quod sibi injustam reperiendi facultatem facit, quicumque facta Sanctorum temere irreligioseque quærere contendit. Quanto enim quisque indignius accedit ad cœleste officium, tanto se hoc ipsum altius extollit, ne habeat arrogans et temeraria quæsitio inveniendæ rei spiritualis effectum, unde Apostolus: Noli altum sapere, sed time. B

sed non nisi post preces et jejunia 50 Denique hinc legimus, Ozam divina animadversione esse punitum, quoniam arcam Dei Israel, non ea, qua dignum erat, humilitatis manu palpaverat. Quocirca nemo sibi aduletur, nemo sui immemor fiat; postremo, nemo sibi, quod non meretur, omnino præsumat, quandoquidem inde sequitur unumquemque tanto gravior pœna quanto amplior præcesserit facta sanctæ religioni injuria. Itaque ex hujusmodi exemplis facile colligitur, non meruisse fratres supra memoratos invenire tam pretiosum sanctissimi corporis thesaurum, quoniam hunc et negligenter quæsierant, et fortasse postmodum aliter quam se devotionis ratio habeat, tracturi erant. Non longe igitur ab iis inventus est quidam fidelis servus et prudens, qui se ad tantum opus longe alia ratione mancipavit. Is cum esset in monasterio B. Petri Apostolorum Principis, intra villam Gandensem situato, proprio nomine Robertus, ecclesiasticis autem studiis vitæque honestate omnibus notus, sapienter admodum intellexit, a divina pietate esse quærendum, quod humanis argumentationibus nequaquam poterat inveniri. C Ac primum se jejuniis multis et assidua oratione purificans, ab Episcopo ejusdem diœcesis, ut exquirendi licentiam mereretur, petiit commentum, qui continuo ejus precibus annuens, et benedictione ipsum insignivit et consilio roboravit, rebusque tam sacro operi convenientibus fulcivit, dicens: Vade in nomine Domini, et sicut fuerit voluntas in cœlo, ita fiat.

a Blandiniensibus monachis, 51 Et ille statim, secum paucis adhibitis fratribus, cum summa humilitate sanctoque timore, plenus tamen fide in spem bonam, ob divinæ pietatis larga beneficia, sese fiducialiter erigens, ad locum, in quo gazas illas venerabiles repositas esse audierat, sine mora perrexit. Verum ubi illuc perventum est, quantis se ibidem lacrymis perfuderit, quantaque se cordis contritione coram Domino mactaverit, quis explicare sufficiet? Noverat sane vir cœlestis ingenii, non sibi esse facile, quod aliis fuerat impossibile; atque ideo se carnis maceratione vehementer angebat, quo pia Virgo, ejus mœstitudini condescendens, tandem se aperiret vel sic pulsanti, quæ numquam in vita sua januam miserationis alicui clauserat pie postulanti. Per totum igitur triduum margarita illa pretiosissima cum ingenti humilitate multaque supplicatione quæsita est, sed minime reperta. Cumque vernaculum sanctissimæ Virginis, de quo superius diximus, subinde interrogasset, ubi id, quod quærebat, repositum esset, nequaquam ab illo, uti hoc revelaret, aut blandimentis propositis, aut præmiis pollicitis, extorquere valuerunt. EX MSS.

accepta revelatione, repertum, 52 Itaque jam super eos miserabilis ceciderat desperatio, jamque se frustra laborasse, cum gemitu et lacrymis deplorabant; cum subito unus de fratribus, Thietwala nomine, locum sepulcri sibi ostensum esse, mira exultans revelatione proclamavit. Ad cujus vocem cum omnes stupefacti converterentur, factus est cunctis qui ibi aderant, locus cum sepulcro illo venerabili perspicuus, quem tamen antea in propatulo omnium oculis expositum minime viderant. Tum vero summo repleti gaudio, et quodammodo in viros alios permutati, præcelsis Deo vocibus gloriam canentes, templum illud angelicum hymnis et laudibus compleverunt. Sed quoniam crebra piratarum incursio regionem illam vehementissime infestabat, salubri admodum consilio utentes, E membra beatissimæ Virginis pallio decenter involuta atque in locellum posita celeriter efferentes, ad navim, qua illuc vecti fuerant, cum festinatione regressi sunt. Tunc illis de basilica egredientibus, multitudo volatilium *c* cœli apparuit, quæ pennulis applaudentia, tremulisque vocibus officio quod agebatur conjubilantia, affectu, quo poterant, in obsequium venerandi corporis exultabant. *c*

adverso flumine Gandavum perductum, 53 Robertus autem, dignæ memoriæ abbas, posito intra navim thesauro omnium gazarum pretiosissimo, cum sese remis primus applicuisset, commonuit fratres, ut fugæ quantocius consulere non differrent. At illis jussionem patris alacriter exequi cupientibus, senserunt sese repente, divino nutu, contra vim fluminis ferri; ideoque tantam Dei gratiam meritumque sanctissimæ Amelbergæ virginis admirati, laborare semet, ubi virtus Christi operabatur, non oportere censentes, ad monasterium beati Petri Apostolorum Principis, de quo supra diximus, cum incredibili velocitate reversi sunt. Hunc, ut credimus, Virgo beatissima locum elegerat, uti in eo usque hodie habitaret; ad quem cum pervenisset, factus est F ei obvius innumerabilis populus utriusque sexus et diversæ ætatis ac conditionis: cujus multitudo cum omnes campos omnesque saltus replesset, dulces in laudem Christi melodias expendere audiebatur.

ibique ab Episcopo Tornacensi depositum. 54 Primus autem omnium, uti decebat, venerabilis Episcopus Reynelmus *, ingenti gaudio affectus, adesse non distulit, adorans Dominum et collaudans, quoniam tunc videbat, quod multoties se visurum esse ante desperaverat. Post hunc Balduinus Comes, gener Karoli, potentissimi regis, se præsentem cum summa devotione exhibuit, omnique populo in vigiliis et oratione feliciter communicavit. Præcipue autem clerici monachique quamplurimi catervatim undique accurrentes, non potest dici quam devote quamque solenniter noctis illius excubias frequentaverunt. Mane igitur facto, sanctissimum beatæ Virginis corpus in locellum, cum magna Episcopi et clericorum humilitate, atque cautela totius populi, in cœlum clamore sublato, qui tantum bonum nobis concessit, quo hujusmodi exemplis, hominum præcipites impetus virtute constantiæ

* alias Reyngelmus

trium-

Ex MSS. triumphemus, et dæmones superare possimus. Hæc de translatione corporis sanctæ ac Deo amabilis Amelbergæ fideliter enarrata, si quis male interpretatus fuerit, ipse se infidelem esse fatebitur, quandoquidem illum mala diligere, qui bona credere contemnit, aperto satis indicio demonstratur.

Inepta sacri nominis etymologia.

55 Sed nunc de nobilissimo ejus nomine, divino quodam vaticinio eidem imposito, pauca dicturi, finem sermonis sic faciemus. Nomen quippe sanctissimæ istius Virginis ex duabus linguis *d*, Latina videlicet atque Thiudisca compositum esse, gemina verba declarant. Prior enim pars a malo, posterior berga, meritum ejus felicissimum fuisse, alterna voce proclamant. Amalberga namque, a malo custodia, sive a malo cautela exprimitur, quod utrumque ipsius sancto proposito aptissime convenire, nemo est qui ambigat. Namque quia corpus et animam sua perpetua Christo castitate dicaverat, a malo se custodisse, dubium non est. Quantum vero dæmonum insidias semper suspectas habuerit, pedesque suos a laqueis iniquitatis retraxerit, mala jugiter cavisse bonaque semper egisse, perspicua ratione probatur. Alioquin, aut aliter, nescio quo docendi genere, nomen ejus quilibet interpretabitur, an eam aliter, quam supra dictum est, fecisse mentietur? quod tamen de tam sancta et Deo amabili virgine, nefas est quempiam fari, quæ in tantum pudicitiæ ejus thalamum sublimavit, uti nunc imperii cœlestis augusta, desideratis amplexibus perfruatur sponsi sui Domini nostri Jesu Christi, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

Clausula erronea a primo translationis auctore hic inserta.

56 *In codice Tamisiensi additur clausula, quæ primo translationis auctori tribuenda haud quaquam videtur, accepta procul dubio ex vetusta aliqua inscriptione, quam amanuensis, ne periret, subjungendam censuerit, de suo adjiciens ineptam correctionem, quæ melius omissa fuisset. En ejus verba :* Corpus paradoxæ Virginis Christi Amelbergæ, ad præfatam basilicam delatum est a Balduino, cognomento Ferreo, avo scilicet Arnulphi magni, sexto Kalendas Novembris, anno incarnati Verbi octingentesimo septuagesimo, Indictione tertia, sed ego dicerem Indictione quinta. *Male utique, nam Indictio tertia plane coincidit cum anno octingentesimo septuagesimo, non item quinta ; ut correctio plane supervacanea sit. Quod vero meminerit Arnulfi magni, ne inde quis inferat, Comitis istius tempore adjectam esse eam clausulam seu additionem : nam licet ejus seculo componi potuerit, satis certum videtur, recentiorem esse translationis historiam. Malim existimare, Arnulfi memoriam illic insertam, quod ea semper in cœnobio Blandiniensi recentior fuerit, ob innumera beneficia quibus ipsum Comes ille locupletaverat.*

ANNOTATA.

a *Necdum mihi persuasit scriptor iste,* certum *esse, sic* contigisse *inventionem sacri corporis, ut ipse narrat ; sive idem sit, qui Vitam compilavit, sive alius* purioris linguæ auctor, *quod satis ambigue explicat.*

b *Vide quæ de operosis his circuitionibus disputavimus supra in Commentario prævio.*

c *Hic ego invenio aves, nescio quas, translationi corporis* S. Amalbergæ *applaudentes, verum de sturionibus, ut iterum dicam, altum ubique silentium.*

d *Hoc commentum supra refutavimus in Commentario prævio, ad Acta S. Amalbergæ Viduæ.*

MIRACULA

Ex codice membraneo Ms. ecclesiæ Tamisiensis.

Piscator a Sancta exauditus.

Anno Domini millesimo trecentesimo vicesimo tertio, feria tertia post vincula sancti Petri, quidam pauper piscator in Scaldam mittens rete ad capiendum rhumbos *a*, non post longi temporis moram trahens rete suum, invenit in reti suo captum rhumbum magnum ; et attrahens in naviculam ejus rhumbum, gavisus est ex captione piscis : quod gaudium statim versum est in mœrorem, quia dum rhumbus sensit siccitatem, palpitans et percutiens cum cauda navim, et piscatoris rete rumpens, per foramen retis salivit in Scaldam. Invocans piscator corde mœsto beatam Amelbergam, ut succurreret sibi pro rhumbo capiendo [promisit] ipse [quod] grossum Turonum super altare ipsius jejunus immolaret. Et, hoc dicto, idem rete projiciens in Scaldam, rhumbus intrans rete piscatoris, tractus est pacifice tamquam parvus pisciculus ad littus Scaldæ ; et deinceps manus piscatoris evadere numquam conabatur : unde piscator laudans beatam Amelbergam, mane facto, sicut voverat, Turonum immolavit.

Obneglectam solennem supplicationem

2 Consuetum est a temporis antiquitate, feretrum beatæ virginis Amelbergæ, cum reliquiis ejus et etiam aliorum Sanctorum deferre circa metas villæ *b* Tamisiensis quolibet anno, semper in feria quarta sanctæ Pentecostes ; et omnis clerus nobilesque prædictæ villæ, necnon populus communis ejusdem villæ et circumstantium villarum, cum reverentia et maxima devotione, jejuni cives Tamisiachi nudipedes, unanimiter circumeundo villam, sanctum feretrum supportantes assequuntur. Adsunt etiam ibidem mimi et alii joculatores, histriones, organistæ, buccinistæ, tympanistæ, viellatores et citharistæ, et complures alii, quorum interest, in laudem et gloriam beatæ virginis Amelbergæ, laudabiliter exercere multimodum genus organorum. Et eligitur quidam locus, qui dicitur **Bane**, juxta villam quæ dicitur **de Avestone**; et congregatur ibi populus universus, moram faciens, milites, equites, armigeri, militissæ *c* domicellæque nobiles, cum curribus earumdem coopertis : et prædicatur ibidem, et multa miracula beatæ virginis Amelbergæ recitantur. Et supponitur feretrum honorifice curribus, donec sermo sit completus, et ab omnibus multifarie honoratur ; deinde sublevatur feretrum et refertur in basilicam beatæ virginis Amelbergæ.

Tamisienses anno 1322

3 Anno Domini MCCCXXII, quod prædictum feretrum pauperrime ferebatur circa villam, non multis personis etiam minimis [comitantibus] sed major multitudo non curavit in hoc anno, quod consuetum fuerat ab antiquo, et sic feretrum ab illis qui tunc aderant ad fanum ejus debiliter reportatur. Posthinc *d* in solennitate beatæ virginis

A nis Amelbergæ tanta serenitas erat, quod quasi generaliter omnes qui dicto festo Tamisiæ tunc interfuerunt, mirabantur super hujuscemodi festi diei claritate, quæ subito conversa est circa horam Vesperarum in tam immensam umbram et validam tempestatem tonitruum, fulminum et grandinum, cum vento valido et densa pluvia; et quasi generaliter omnes qui videbant illam horribilem auram, interire crediderunt, et diem judicii veraciter adfuisse. Et oriebatur infra Tamisiam, villam sanctæ Virginis Amelbergæ, sicque fere medietas fructuum hujuscemodi villæ quassata fuit et destructa per grandines qui tunc in die ceciderunt.

terribili tempestate puniti. * *lege* limites

4 Et est hoc miraculose notatum, nam ultra limina * parochiæ sanctæ Virginis se [non] nisi modicum extendit, et aliquibus grandinibus, ad modum pomorum magnis, inveniebatur, ut impressa fuisset forma turpissimæ faciei, velut dæmonis aut alterius turpis animalis; et peritissimi viri asserebant, illam ingentem tempestatem specialiter a Deo Tamisiensibus esse destinatam in exemplar et castigamentum, memoriamque B præfatæ tempestatis, ut beata virgo Amelberga a Tamisiensibus et ab omnibus Christianis diligentius imposterum honoraretur. Præsertim in anno Domini MCCCXXIII exhibebatur [tantus cultus] et tanta reverentia beatæ virgini Amelbergæ, quod vix unus solus remansit in domo custodienda, quin ad feretrum beatæ Virginis ad supportandum omnes et singuli, senes cum juvenibus, in honorem et laudem ipsius concurrerunt, laudantes et exorantes sanctam Virginem, quatenus ad cœlestem Regem specialiter pro Tamisiensibus, ac etiam omnibus Christianis interpellaret, ut ipse per suam misericordiam removere dignaretur ab omnibus Christianis comminationem tempestatis.

Mulier in partu periclitans sanata.

5 In anno Domini MCCCXI, quædam mulier imprægnata a viro suo in villa Tamisiensi, oriunda et nutrita in eadem; dum tempus pariendi ejus adveniret, infans in utero mulieris illius moriebatur, et nullo modo potuit ab infante liberari, sed dolens et infirmata fere per medietatem unius anni, ultra terminum pariendi, sic permansit. Quæ tandem consilio quarumdam matronarum freta, fideliter invocavit beatam Amelber- C gam, ut deprecaretur Dominum Jesum Christum, quod ab infante, quem mortuum in utero sensit, liberari posset. Ipsa quoad vitam suam singulis annis vovit, se basilicam sanctæ virginis Amelbergæ peregrinando visitaturam. Et voto facto, statim infans mortuus exiit per foramen juxta umbelicum ejus membratim. Primo caput et deinde caro per frusta cum cunctis ossibus infantis ejiciebatur, et mater precibus et auxiliis beatæ virginis Amelbergæ, non post longi temporis spatium, ab illius partus infirmitate reddita fuit pristinæ sanitati.

Suscitatur infans mortuus. *e*

6 Anno Domini MCCCXXIII, sedens ultra Scaldam, in loco qui dicitur Weert *e* Theutonice, quædam mulier, habens in gremio suo quemdam infantulum ejus, sanum et hilarem existentem, qui continuo pallidus effectus exspiravit. Mater ejulans et exclamans voce magna vicinos convocavit, qui incitaverunt eam invocare beatissimam virginem Amelbergam super mortuo filio suo. Quæ statim dum promisit eumdem offerre Virgini, cunctis ibidem vicinis videntibus, puer ille quasi expergiscens, sine mora revixit.

7 Anno Domini MCCCXX, quidam vir oppidanus in Rupelmonda, in profesto beatæ virginis Amelbergæ, circa horam primam parari cibaria sibi præcepit ad prandendum, et poni mensam. Cui respondit uxor ejus dicens: Jejunium est beatæ virginis Amelbergæ. At ille respondens, dictum uxoris suæ vilipendens, beatam Virginem [contemnebat] et increpabat uxorem suam et totam familiam domus suæ, dicens, jejunium esse fatuitatis; obloquensque beatæ Virgini frivolis verbis et inhonestis, ad mensam ejus sic resedit. Et dum cibum sumere cœpisset, primam buccellam panis, quam habebat in ore, glutire nec vomere potuit; sed contractis membris ejus, in extasi effectus est, et totus mutus et quasi mortuus ab omnibus putabatur. Videntes autem uxor ejus et filii filiæque attoniti, vicinos convocantes, flexis genibus, ad terras humiliter [se] prostraverunt, et voce lamentabili cœperunt invocare beatam virginem Amelbergam, ut ejus intercessione sanaretur. Mater eorum et filii voverunt impransi nudique pedes, cum ipso sanctam basilicam Amelbergæ virginis, peregre, cum oblationibus eorum, in laudem Virginis visitare, omnibusque diebus vitæ suæ sanctam Virginem singulis annis in profesto suo promittendo adire pe- E regrinando. Paulo post eorum pater sanatus est, et cœpit loqui, veniam petens incessanter a Virgine sancta, seque confessus est coram omnibus, in ipsam Virginem cogitatibus et verbis graviter deliquisse; surgensque sine temporis intermissione, templum beatæ Amelbergæ virginis devotissime cum oblationibus et amicis visitavit in illa die.

EX MSS. *Sanctæ contemptor graviter correptus.*

Puella caduco morbo laborans *f*

8 Anno Domini MCCCXX, quædam matrona commorans in Erdenborch *f*, habens filiam, quæ caduco morbo feriebatur, audivit mater miracula recitari, quæ fiebant Tempsecæ per beatæ virginis Amelbergæ gloriosas interpellationes ad Jesum Christum. Mater invocans sanctam Virginem, promisit ei, quod si filia sanaretur, numquam ornato capite choreis aut nuptiis interesset, vel sponsalibus, donec sanctam ecclesiam beatæ virginis Amelbergæ in Tempseca, cum oblationibus personaliter visitasset; quæ sanata fuit ab infirmitate sua. At postmodum immemores mater et filia voti facti, fere per annos tres transactos; quædam sponsa, neptis filiæ mulieris hujus, in quodam die festo, dum deberet matrimonio copulari, rogavit neptem ejus, scilicet F filiam hujus matronæ, quod eam præcederet, nuda caput, cum ceteris virginibus, sicut mos est in talibus oppidis, et in aliis civitatibus et in villis magnis.

emisso voto sanatur:

9 Mater nocte præcedente dum lavare cœperat caput filiæ suæ, ut in secunda die decentius incederet, et ornatius inter alias puellas cum indumentis suis nuda caput appareret; porro filia, sub matre lavante, caput percussa morbo terribiliter caduco, quem non senserat per tres annos, recordata est mater promissionis, quam nondum impleverat beatæ Amelbergæ Virgini. Cœpit iterum mater lacrymari, et altissima voce clamare: Miserere nobis, virgo sancta Amelberga, quia peccavimus tibi; sana filiam meam, et quoad vitam nostram, quolibet anno cum oblationibus nostris, in laudem et honorem nominis tui, visitabimus in Tempseca sanctum templum *g* tuum. Iis dictis, iterum filia convaluit, et laudare cœpit et benedicere beatam virginem Amelbergam. Quæ mane surgentes mater et filia, cum muneribus et oblationibus, in Tempseca beatæ Amelbergæ virginis sanctum templum visitantes, et qualiter eis hæc evenerunt, omnia coram sa-

cerdotibus

EX MSS. cerdotibus ibidem et omni populo verbotenus enarraverunt.

item inflatio gutturis, 10 Anno Domini MCCCXXIII, quidam nauta, cujus guttur inflatum erat, circiter octo dies passus est angustiam magnam; et dum quodam die cibum sumere conaretur, in mensa solam buccellam panis imponere nequivit ori suo; nec anhelitus ejus per arterias intrare poterat vel exire. Statim, eo invocante beatam Amelbergam, sanatus erat ab inflammatione, cum oblationibus adiens ecclesiam, [et] benedicens beatam Amelbergam.

furiosus, 11 Anno Domini MCCCXXII, quidam vir oppidanus in Mechlinia *h*, furiosus et amens omnium sensuum ejus, ligatus erat ferrea compede, et fere duodecim funibus circa manus et pedes, et a pluribus in furiositate tenebatur. Sed tandem inter omnes ferrum cum omnibus cordis disrupit, et in eadem hora beatam Virginem invocavit, dicens : Adjuva me beata virgo Amelberga. Qui statim, annuente Deo precibus Amelbergæ virginis, recepit perfecte quinque sensus ejus ; et in secunda die mane surgens, ferrum propriis ma- B nibus ejus, in exemplar omnium, ad templum sanctæ Virginis apportavit. Quod ab omnibus videri potest usque ad hodiernum diem.

puella contracta, 12 Anno Domini MCCCXXIII, quædam mulier vidua, in villa Tamisiensi, quamdam habuit puellam, circiter septem annos habentem, ponens illam ad custodiendum pullos aucarum *i* in plateis. Quadam die sedebat illa puella supra quamdam fossam, non procul à domo matris ejus, et ex voluntate Dei omnia membra ejus contracta permanserunt in illo loco, quod moveri per se ipsam nequivit. Mater ejus adveniens dixit : Filia, surge; et mater eam tetigit et traxit manibus ejus, sed remansit immobilis, quasi lapis. Mater vero tunc contristata nimium, sublevans filiam suam in humeris, in domum propriam cum corde gementi portavit. Tandem invocans beatam Amelbergam, in filiæ suæ subsidium et juvamen, [oravit] ut ejus membra sic contracta pristinæ sanitati restauraret. Quæ per aliquot dies impotens in lecto jacuit, et mater confidenter oravit, quod per preces beatæ Virginis erexit se puella de lecto, et cum matre et aliis vicinis ejus venit ad templum beatæ Virginis hilaris et sana, re- C linquens oblationes super altare beatæ Virginis Amelbergæ.

et mulier ex partu afflicta. 13 Anno Domini MCCCXXII, quædam mulier in Hulft *k* commorans, laborans in partu, peperit infantem super caput habentem massam carnis in magnitudine fere capitis sui; quod videntes mater ejus et complures aliæ mulieres, ultra modum contristabantur. Et mater advocari jussit chirurgicos et incisores vulnerum peritissimos, qui remedium adhiberent abscindendo hoc frustum carnis, taliter innatum capiti infantis illius; sed nullus chirurgicorum, propter periculum mortis pueri, licet ad hoc a parentibus exhortaretur, apponere manus ejus audebat ; sed puer ita remansit. Mater vero dolens multum, recordata est in eadem nocte miraculorum beatæ Amelbergæ virginis, corde lugubri jugiter invocans ipsam sanctam Virginem super filii sui sanitate; quod si convaluerit infans et annihilaretur illius carnis inflatio, veniret mater, quam cito surgeret a decubiis *l*, ut beatæ virgini Amelbergæ filium suum cum oblationibus immolaret. Quæ tunc inflata caro capiti penitus evanuit et annihilabatur; et precibus beatæ Virginis, effectus est infans sanus in capite. Et mater ejus infantem, sicut promiserat, in templo Virginis Tamisiæ præsentavit. D

P. Dominicanus malo suo miraculis fidem habere discit. 14 Anno Domini MCCCXVIII quidam Jacobita, Ordinis sancti Dominici, nomen habens frater Joannes de Bonestele, bonæ memoriæ, prædicator ultra Scaldam in terra Wasiæ, prædicans in loco, qui dicitur Ter banc, ibidem congregata magna multitudine populorum, et recitans plura miracula beatæ virginis Amelbergæ, quæ repererat idem frater in Legenda beatæ Virginis de spatio longi temporis in templo suo Tamisiæ scripta, sermone suo completo, rediit Antverpiam ad Fratres ejus ; eademque die sedens in cella sua solus, intra se recordatus est sermonis ejus facti in illa die, et miraculorum beatæ Amelbergæ, dubitans et hæsitans, ut in pluribus quæ prædicaverat populis veraciter, sine *m* possent esse vera, loquensque ad interiorem hominem sui [et] dicens : Talia non sunt, licet ab aliquibus ibi sunt annotata. Iis actis et dictis infra se, sine aliqua temporis intermissione, frigus eum invasit acsi febricitare cœpisset, et impotens factus est omnium membrorum ejus, nec solum verbum proferre potuit ore suo. Qui statim ingemiscens E tota mentis intentione, cordeque firmissimo sanctam invocans Amelbergam, de commissis in ipsam, humiliter veniam postulavit; et post modicum temporis assecutus est sanitatem, laudans et benedicens ipsam Virginem; vovitque se fideliter quolibet anno in festo virginis Amelbergæ prædicaturum laudem Virginis in loco qui dicitur Banc *n*, quoad vitam suam. Et hoc ingens miraculum immediate fratribus ejus intimavit, et quamdiu vixit, semper interfuit festo Virginis sermocinans, et ibidem publicavit imprimis miraculum suum, qualiter acciderat sibi, cum aliis miraculis beatæ Amelbergæ.

ANNOTATA.

a Rhombus *piscis planus est, a figura sic dictus, de quo etiam egimus ad Vitam S. Ottonis 2 Julii pag.* 419 *: Belgice vocatur* tarbot *seu* terbot; *gallice* turbot.

b *Tritum hic et in Actis vocabulum, quod lexicographos exercet; hic et superius non solum pro pago, urbe aut oppido accipitur, sed pro tota parœciæ alicujus extensione.* F

c *Vox rarior, pro nobili, opinor, femina, quemadmodum Viri nobiles olim milites dicebantur. Cetera quæ observari hic possent, satis intelliguntur*

d *Hæc et similia barbara, tum in verbis tum in sensibus, quibus hæc miraculorum historia abundat, vix annotari merentur. Hinc inde uncis conclusi, quæ ad claritatem juvare possunt.*

e *Una circiter leuca distat Tamisia in Occidentem, quemadmodum Rupelmonda inferius in Orientem.*

f *Ardenburgum oppidum novi in Flandria, non procul Slusa situm : an hoc indicetur, nescio.*

g *Dum hic legis* templum S. Amelbergæ, *alibi* ecclesiam *vel* basilicam, *intellige eo sensu quo supra diximus; eam nempe in eo templo coli, at ipsum beatissimæ Virgini Mariæ dedicatum esse.*

h *Notissima civitas, Belgii ecclesiastici metropolis, Tamisia in Meridiem distat leucis minimum quatuor.*

i *Intellige hic rursus* anseres, *sed forte paulo magis cicures; qua ratione a silvestribus distingui possunt, quos* gances, *seu* ganzas *in Vita appellatos vidimus cap.* 3. *Vide annotata ad litteram* i.

k *Oppidum Flandriæ, satis notum, ultra Wasiæ*

fines

A *fines in Septemtrionem, Batavis acatholicis modo subditum.*

l *Intellige a* puerperio.

m *Gallicismus, ni fallor, quo vult dicere Prædicatorem istum, ut vera asseruisse miracula, quæ possent esse falsa.*

n Banc, Ter banc *locus est, de quo num. 2 supra, ubi congregabatur populus, ad supplicationem feria* VI *Pentecostes: unde docemur, concionem ad populum ibi etiam olim haberi solitam.*

Miraculorum continuatio.

a *b* *Manus contrita restituitur:* Anno Domini MCCCXII *a* quidam vir operarius, dum castrum de Beverne *b* altiorabatur, pro diurnis denariis ibidem laboravit portando lapides machinatoribus, et latomis ministrans. Accepit lapidem immensum et apposuit collo suo, qui præ nimio onere lapidis, lapsus est ad terram; et cecidit lapis ille super manum ejus, et conclusit eam inter duos lapides; et tantam recepit læsuram, quod nulli chirurgici manum illam B curare poterant, licet plures magistri ad sanandum eam advenissent. Unde vir ille tantum sensit dolorem in illa manu, quod in fine magistri dicebant, manum infectam et accensam igne, et nullum aliud esse remedium, nisi manum amputari. Et die secunda convocati sunt amici ejus, qui cum magistris ibidem adessent; et magistro uno præparante instrumentum ad hoc aptum, supervenit in domum illam vir quidam antiquus, canus multum, et loquebatur uxori hujus infirmantis in hunc modum: Manus viri vestri sanabitur infra triduum, si beatam virginem Amelbergam puro corde visitaveris in Temseca cum decem peregrinis. Et extrahens quoddam viride folium cujusdam herbæ, posuit super manum illius, et jussit ut non amoveretur nisi tertia die transacta; et immediate recessit, incognitus ab omnibus illis; et dum aliqui eorum insequerentur eum per plateas ad interrogandum ab ipso plura bona, nullibi potuit inveniri. Et uxor illius surgens die tertia summo mane, votum peregrinationis, sicut præceperat ei ille bonus homo, fideliter adimplevit; et cum in sero domum rediisset, C invenit maritum ejus hilarem, sanum, laudantem et benedicentem Dominum et beatam Amelbergam, quod precibus et meritis ejus omnipotens Deus manum ejus ab omni læsione sanasset; et sanatus absque mora similiter ipsam Virginem peregrinando visitavit.

femina a periculo mortis liberatur. 16 Anno Domini MCCCXXVII, quædam juvencula multum innocens, decepta a nobiliori viro, concepit puerum ab illo: qui dum percepisset, illam imprægnatam, repulit eam, improperans ei sæpius et imputans, alios viros secum concubuisse. Ex quo illa plurimum contristata cœpit invocare omni die sanctam Amelbergam imis singultibus, ut eam consolaretur in hoc magno dolore, quoniam pura esset a consortio omnium aliorum virorum. Hæc tristis et mœsta manens, ob hoc quod eam amasius ita verbis suis diffamaverat, IX mensibus elapsis, peperit filium unum. Amasius ejus intrans thalamum, ubi tunc in decubiis illa jacebat, evaginato capulo accessit ad lectum amasiæ suæ, dicens: Nunc apparet quod tu cum alio concubuisti, et nunc te interficiam hoc cultro; manus meas non evades. Illa tunc flebili corde fideliter invocavit beatam Amelbergam, ut ipsam ab illo furibundo et insensato liberaret. Et statim cecidit ille directo dorso versus terram; surgens primo secundoque, sed tertio surgere non valuit. Jacebat impotens omnium membrorum ejus, quasi exspirasset, donec vicini thalamum intrassent, flentes et repercussi nimium super illo, quasi mortuo, sic jacente. Venerunt visitare beatam Amelbergam, ut ille precibus ejus reciperet sanitatem. Qui statim surgens, confessus est coram omnibus, voluntatem habuisse illam interficiendi, diabolica suggestione, nisi beata virgo Amelberga ipsum constrinxisset; veniam ibi postulans de commisso, ipse cum amasia sua et cum aliis pluribus personis, peregre limina capellæ beatæ virginis Amelbergæ, in honorem ejus et laudem visitaverunt; et voverunt, se quousque viverent, semel in quolibet anno visitaturos. EX MSS.

17 Anno Domini MCCCXXVII, feria quinta post Purificationem beatæ Mariæ Virginis, vir unus et duæ mulieres interfuerunt miraculis quæ fiebant in capella beatæ virginis Amelbergæ, videlicet quod duæ mulieres obsessæ liberabantur: una earum a duobus dæmonibus; altera ab tribus, in una hora simul et semel: quod miraculum raro visum est fieri in ecclesia aliqua. Iverunt a Tamisia ad ecclesiam de Rupelmonde, invenerunt ibidem congregatos scabinos, et alios probos viros ipsius villæ, loquentes de negotiis eorum. Narraverunt illis miracula facta in ecclesia Tamisiensi; quorum unus scabinorum, non credens, sed subridens, dixit: Hæc non sunt vera quæ narratis; et immediate, verbis illis ab ore suo prolatis, remansit immobilis et mutus, et impotens omnium membrorum ejus. Quem amici ejus posuerunt in curru, et transvectus [est] eadem die usque ad atrium beatæ Amelbergæ; et dum levaverunt eum de curru, ponentes super garras *c* atrii, statim auxilio beatæ Amelbergæ resumpsit ibidem omnium membrorum ejus sanitatem; et accedens ad sepulcrum et altare ejus, cum amicis et aliis bonis parochianis Tamisiensibus, laudans et benedicens beatam Amelbergam, reliquit ibi oblationem ejus, et rediit domum suam hilaris et sanus. *Incredulus resipiscit.* E *c*

18 Anno Domini MCCCXXVII, mense Augusto, in vigilia Assumptionis, quædam domicella patiebatur cordiacum, id est morbum cordis gravem, ita quod amici ejus desperabant de vita ipsius. Inter cetera consuluit una matrona illi mulieri infirmanti, quod ipsa invocaret sanctam Amelbergam; et illa promisit, sanctam Amelbergam visitare nudis pedibus, et immolare ei cor unum factum de cera, continens unam libram. Et dum hoc votum fecerat intentione bona, in hac hora sanabatur ab infirmitate sua; quæ tertia die sequente, sicut voverat, beatam Amelbergam visitavit. *Curatur morbus cardiacus,* F

19 Anno Domini MCCCXXVII, feria secunda post festum beati Laurentii, quædam mulier febribus graviter occupata, vovit peregrinari beatæ Amelbergæ; et voto facto, febres deinceps evanuerunt, et omnino sanabatur ab ipsis, precibus beatæ Virginis. Et simili modo sanati sunt multi a febribus, et ab infirmitatibus diversis in eodem anno. *febris,*

20 Anno Domini MCCCXXVII, quædam puella decem annorum vel circiter, obsessa a spiritibus immundis, introducta erat in capella beatæ virginis Amelbergæ; quam sacerdos unus conjurando conjurationibus magnis, et in balneo *d* ponendo conjuravit, et fortiter tentavit, ut ab immundis spiritibus liberaretur, absque corporis illius et aliorum læsione. Quæ in die nona, eadem nocte *et energumena.* *d*

sequente,

EX MSS. sequente, dormiens coram altari liberabatur ab omnibus vexationibus dæmonum; et summo mane confessa est coram sacerdotibus et aliis viris probis se esse omnino sanatam, precibus et meritis beatæ virginis Amelbergæ.

Violati festi pœna, 21 Anno Domini MCCCXXVII, quædam juvencula, cujusdam viduæ filia, præparavit se ad filandum *e* in profesto Amelbergæ circa horam nonam, et involvit colo suo lanam. Mater ejus ait illi: Filia mea, desine filare, quia festum est beatæ Amelbergæ; tu vides peregrinos transeuntes versus villam Tamisiensem, in honorem beatæ virginis Amelbergæ. Cui filia respondit: Nulla mihi est de hoc cura; ego lanam meam in colo meo volutam omnino filabo priusquam advesperasset. Et cum hæc verba protulisset, immediate cecidit a scabello, supra quod sedebat, ingemiscens et clamans quasi lunatica, et graviter omnia ejus membra torquebantur. Invocantes mater et vicinæ mulieres beatam Amelbergam pro sanitate illius; et vovit illa, quousque viveret, in quolibet anno circuire villam Tamisiensem cum feretro beatæ Amelbergæ. Statim, voto facto, cessavit B in ipsa infirmitas; et in eadem die visitavit illa juvencula sanctæ Amelbergæ capellam, in honorem et laudem ejus.

et furti revelatio. 22 Anno Domini MCCCXXVII, in profesto beatæ virginis Amelbergæ, quædam mulier dives, diabolica suggestione, furata est XXI ulnas panni linei optimi circa horam nonam: et dum illa, cui sublatus erat pannus, percepit se perdidisse, cogitabat huc illuc, quisnam abstulisset pannum ejus. Et hæc mulier habebat quamdam juvenem ancillam pectricem *f*, operantem in lanificio, quæ fuit extranea; sicque illa, quæ perdiderat pannum, et etiam maritus ejus imputabant illi pectrici, pannum abstulisse, vel per consilium ipsius esse sublatum. Ipsa tunc pectrix contristari cœpit et negare, quod nihil penitus inde sciret, et inculpabilis esset ab illo furto, flens et orans tota nocte genibus flexibus et manibus plausis, beatam Amelbergam lacrymis amarissimis interpellando deprecabatur, ut ipsa Virgo Deum cœli exoraret, quod ipse per suam misericordiam dignaretur ostendere, quisnam hoc furtum fecisset; ipsa jejuna, nuda pedes, in Temsecam, quam cito diesceret, ipsam peregre visitaret, quod et fecit. Et C dum hæc pectrix ad domum illam, ex qua mane exierat, rediisset, inventa est fur illa super eamdem fossam, in qua furtum fecit, ibidem volens occultare pannum in aquam, sed nullo modo manus ejus potuit abstrahi ab illo per se vel per alium, qui libenter scandalum illius mulieris occultasset. Tunc confluxerunt vicini, etiam ipse Dominus temporalis, qui omnes unanimiter invocaverunt beatam Amelbergam, ut misereri dignaretur illius mulieris. Oratione facta; mulier surrexit, dicens omnibus, quod beata Amelberga ipsam coegisset ad pannum reportandum. Et ipsa tunc liberata est; et ob honorem beatæ Amelbergæ, Dominus temporalis dimisit omne factum, et eadem die tres illæ mulieres cum multis aliis visitaverunt ecclesiam beatæ Virginis.

cæcæ visus restitutus, 23 Anno Domini MCCCXXIII, mulier quædam in villa Tamisiensi, carens visu, ducta est in capellam beatæ Virginis, et precibus ejusdem Virginis recepit visum.

et integra membra contractæ. 24 Anno Domini eodem, filius mulieris habens annos quinque cum dimidio, positus est ad custodiendum aucas, obdormivit in platea juxta domum matris ejus: dum a somno surgere credidit, impotens erat omnium membrorum. Ejus D mater apportans eum in ulnas suas in domum ejus, invocans beatam Amelbergam ob salutem filii sui graviter infirmantis, vovit offerre filium ejus cum oblationibus, et peregrinis omnibus, quos congregare posset, beatæ Amelbergæ in capella ejus. Voto facto, filius ejus sanus effectus est, et peregre profecti sunt in honorem beatæ Amelbergæ.

Meretrix Sanctam invocans, 25 Anno Domini MCCCXXVII, mense Junii, sabbato ante festum natalis sancti Joannis Baptistæ quædam juvenis mulier, quæ per quatuor annos vel circiter exercuerat vitam immundam, sæpius interpellavit beatam Amelbergam, ut Christum pro ea deprecaretur, ut ipse per suam misericordiam cor ipsius in melius converti *g* dignaretur, et a vita meretricali ipsam liberaret. Hæc mulier feria quarta in diebus Pentecostes, dum feretrum beatæ Amelbergæ circa villam Tamisiensem portabatur, vovit beatæ Amelbergæ, intima cordis compunctione, se per annum se ab illis illicitis peccatis abstinere. Exiens villam Tamisiensem sabbato prædicto versus Gandavum ire proponebat. Venit ad puteum ex quo beata Amelberga tempore vitæ suæ hausit aquas, et ingeniculavit E se juxta puteum coram cruce, et reliquit ibi oblationem unam, in honorem beatæ Amelbergæ, quod eam defenderet a peccatis, omnibus diebus vitæ suæ. Et ipsa surgens, volens recedere, omnia membra ipsius sunt contracta, quod recedere nequivit ab illo loco.

ejus apparitione ad bonam frugem reducitur. 26 Et ipsa statim cecidit, juxta puteum obdormiens, ab hora prima usque in horam nonam; cui somniando apparuit albis indumentis vestita mulier quædam, et faciens in puteo tumultum magnum; et mulier expergiscens, nil invenit. Et iterum surgens, recedere putabat, et non potuit transire metas illius loci, in quo Amelberga solebat conversari. Convocatis ad hoc miraculum omnibus presbyteris et clericis, et fere populo totius villæ Tamisiensis, nullus hominum eam abducere valebat, sed tota nocte in illo loco permansit. Mane facto, exuit se omnibus vestimentis suis, et beatæ Amelbergæ immolavit, et sic eam capellam suam intrare et visitare permittit, et divinis officiis interesse non defendit, sed in locum suum, divinis peractis, semper redit. Et si aliis negotiis vacare vellet, pedes et manus ita sunt contracti, et sic infirmatur, quod quasi statim moreretur. F

ANNOTATA.

a *In Commentario prævio num.* 64 *monuimus, in miraculorum ordine seriem chronologicam omnino desiderari, qui sine ullo rerum dispendio observari potuisset.*

b *Distat Tamisia leucis duabus. Castrum, de quo ibi agitur, modo destructum est.*

c *Quæ sint istæ* atrii garræ, *fateor me non intelligere. An fortasse quod in atrio scamna aut repositoria fuerint, quæ scriptor* garras *vel* gerras *potius vocet, quæ vox nota est.*

d *Neque satis capio, quid hic sibi velint adhibita in ecclesia Tamisiensi ad exorcismos mulierum balnea.*

e Filare *a Gallica voce* filer, *pro* nere.

f Ancilla pectrix, *orans* manibus plausis *et similia ex adjunctis intelliguntur.*

g *Idem dicendum de hac et pluribus constructionibus, hic et in decursu satis distortis.*

Miraculorum

A

EX MSS.

Miraculorum pars tertia.

Obsessæ, a Sancta adjutæ,

Quodam tempore duæ mulieres in territorio de Brabantia juvenes, una maritata, altera Beghina, in villa, quæ dicitur Raemsdonc, tunc commorantes, distantes tribus leucis aut paulo minus a villa Tamisiensi, gradiebantur et erradiabantur *a* in platea quadam. Una illarum, habens pomum in manu sua, evaginavit cultellum ejus et divisit pomum in duas partes, et tradidit unum frustum consociæ; quæ sic invicem loquentes de vanitatibus, una tunc tres spiritus malignos et altera duos cum frustis pomi comederunt, et ultra modum ab iis spiritibus malis vexabantur: unde parentes earum puellarum et amici nimis cœperunt contristari. Quæ mulieres obsessæ tunc transvectæ sunt prope Mechliniam, in quadam ecclesia S. Mariæ, quæ dicitur Hanswyc, ut ab adjurationibus sacerdotum a dæmonibus liberarentur. Quæ sic moram trahentes ibidem, sacerdotes adjurando per mensem unum, nihil penitus in illas obsessas proficiebant, et reversæ sunt ad villam propriam et ad domum. Et dicit mater unius mulieris obsessæ, interrogans unum dæmoniacum, qui filiam ejus ita vexavit: Cur, inquit, hanc innocentem creaturam sic torques, et cur tale vas innocuum intrasti? Dæmon ait matri: Filia tua hæc non promeruit; sed ad castigamentum omnium Christianorum. Cui mater: Quamdiu vexabitis ambas istas? Dæmon ait: Modicum temporis; una virgo ultra Scaldam, nigra monialis, nos a corporibus iis fugabit, et precibus illius illæsæ permanebunt et sanabuntur.

B

sed voti immemores acrius tortæ,

28 Iis auditis, mater illa et amici ambarum vovebant, sine ulla dilatione templum beatæ Amelbergæ, in honorem ipsius, cum viginti sex hominibus visitare peregrinando. Et statim, voto facto, mulieres illæ obsessæ, quasi nihil mali sentientes, propter sanitatem quam receperant, per aliquos dies moram trahentes, votum peregrinationis suæ, sicut voverant, non adimpleverunt. Quæ quadam nocte cœperunt graviter infirmari, et a dæmonibus vexari, quod quasi fierent amentes et tam furibundæ, quod vix amici earum secum ausi sunt conversari. Et mane facto iter arripientes, lacrymabili voce amici earum [perrexerunt] invocantes beatam Amelbergam super has offensas. Tunc dæmones in ipsis quieverunt, surgentesque mulieres obsessæ, cum amicis earum, iverunt pacifice versus Tamisiam, peregrinando, donec fanum Amelbergæ oculis conspexerunt. Quia tunc una illarum improperare cœpit aliquibus facta secreta; et altera mulier muta facta erat a secunda feria usque ad feriam quintam, quod non protulerat solum verbum, et per violentiam trahebatur in navim ad transeundum Scaldam. Et dum ad atrium appropinquassent, nullo modo intrare ecclesiam voluerunt, ita quod unam sex viri fortes, alteram quinque in capellam beatæ Amelbergæ ante altare ejus cum magna vi traxerunt et ad terram posuerunt.

C

Tamisiæ liberantur.

29 Quæ cum omnibus membris palpitando, licet fortiter tenerentur, in presbyteros ibidem et in facies hominum stridentes et conspuentes, unum arripere, alterum percutere conabantur, et terribiles clamando sonos emiserunt. Et cum sacerdotes illas obsessas circa horam sextam circumcinxissent, illa muta loqui cœpit, et dæmon unus respondit sacerdoti. Cui sacerdos ait: Te et consocios tuos exire vasa hæc oportet. Qui respondit: Adhuc non recedemus. Item interrogatus dæmon, dixit; quod essent tres mali in una illarum, et in altera duo, et quod circa nonam, vel paulo post, exirent corpora illarum illæsa; quia beata Amelberga eos cogeret, quod neminem lædere possent. Et dum conjurarent illas sacerdotes, corpora earum ita inflata erant, quod colla earum grossiora capitibus videbantur. Et sacerdos circumcinxit collum unius obsessæ cum stola, et dixit dæmonibus: Jam exite ab hoc vase. Dæmones dixerunt: Via nobis est pro nunc nimis stricta ad exeundum. Tunc sacerdos abstraxit stolam, et immediate unus malus exivit, et semper uno exeunte alter remanens, exeuntem consocium suum proprio nomine nominavit, dicens: Iste jam exivit. Et in hora nona jacuerunt illæ creaturæ quasi immobiles, ore aperto tamquam in extasi. Et omnibus spiritibus malis ejectis, surrexerunt ambæ mulieres simul et semel una hora, junctis manibus et genibus flexis, E
et invocare cœperunt humiliter beatam Amelbergam, quod eam tam amicabiliter, precibus suis, ab illis malignis spiritibus plenarie liberasset. Hoc ingens miraculum visum est in capella beatæ Amelbergæ Anno Domini MCCCXXVII, mense Februarii, feria quinta post Purificationem.

Alia item votum violare cogitans

30 Anno eodem, Dominica proxima sequente, introducta est quædam juvenis mulier obsessa a dæmonibus duobus, quorum unus exiens, tintinnabulum campanellæ beatæ Amelbergæ, per medium, tamquam homo cum dentibus, sicut hodierna die in ferro patet, in duo frusta momordit, et ab alio maligno statim sit sanata. Et illa duo frusta tintinnabuli palam videri possunt in choro Tamisiensi. Ista sanata est a duobus dæmonibus; et dum reverti vellet ad partes suas, transactis quadraginta diebus, intravit capellam beatæ Amelbergæ, adorans eam cum sacerdotibus et aliis probis præsentibus ibidem. Et dum limen prædictæ capellæ transire credit, ad terras cecidit sicut lapis, et contrita sunt omnia membra ejus, et muta jacebat oculis clausis, acsi mortua fuisset. Tandem recepta pristina corporis sanitate, de consilio sacerdotum, vovit servire beatæ Amelbergæ quoad vitam suam, et F
quod numquam transferret se extra hereditatem beatæ Amelbergæ, et quod ibi vellet vivere et mori; et quod ad sepulcrum ipsius beatæ Amelbergæ in capella sua resideret ad oblationes peregrinorum recipiendas, et fideliter dispensandas, juxta posse suum, omni die cum tempus postularet.

toties relabitur.

31 Et hoc facto, datus est dei locus in domo Beghinarum. Et visum est a multis, dum hæc mulier in corde suo meditatur de repatriando *b*, b
statim ad terras cadit, et per longam moram, quasi exspirasset, jacet immobilis, et non sunt viri quatuor tam fortes in Temseca, qui illam in illa hora, totis viribus eorum de terra levare valerent. Tale miraculum apparuit in hac muliere sexagesies et ultra; et toties quoties cogitat de recedendo, castigatur et punitur in omnibus ejus membris, et quam cito pœnitet, tam cito sanatur. Et visum est, quod per duos dies et duas noctes capellam exire nequivit, quia cor ejus induratum erat et voluntas erat recedendi. Et mater ejus carnalis confessa est coram pluribus, istam filiam cum anima et corpore, præsentasse beatæ Amel-

EX MSS.

Amelbergæ, ut quamdiu viveret, beatæ Amelbergæ ancilla maneret.

Sanatur infans a morbo caduco, c

32 Anno Domini MCCCXXVI, die Martis post Matthiæ, quædam mulier ex quatuor officiis *c* habebat quemdam infantulum præoccupatum morbo caduco, quæ obtulit eum beatæ Amelbergæ, et sanatus est a morbo.

tum mutus,

33 Anno Domini eodem, quædam mulier habebat filium mutum septem annorum, qui peregre visitavit beatam Amelbergam cum ipsa matre sua: qui confessi sunt, quod postquam votum peregrinationis fecerunt, filius ille loqui cœpit.

deinde cæcus. d

34 Anno eodem, quidam dives homo in Ademanias *d* cæcus factus est per multos annos: cui in visione intimatum est, quod beatæ Amelbergæ duos argenteos oculos destinaret; et sic visum reciperet: quod ita factum est precibus beatæ virginis Amelbergæ.

Servata domus ab incendio.

35 Anno eodem, quædam vidua in Mechlinia visitavit beatam Amelbergam, quia domum ejus ab igne conservavit, ubi vicinæ domus ab utraque parte comburebantur, et domus ejus mansit incombusta. Ex quo miraculo quasi tota civitas mirabatur. B

Mortuus suscitatus.

36 Anno eodem, quidam pauper in Wasia quinquennis, ab hora prima jacuit mortuus usque ad horam vesperarum. Parentes ejus invocaverunt beatam Amelbergam flentes et orantes, ut Deum pro filio submerso deprecaretur. Et statim palpitare cœpit, et revixit precibus ejusdem beatæ Amelbergæ.

Curatus energumenus. e

37 Anno eodem, quidam fullo, purus laicus, qui numquam didicerat solam litteram, obsessus per quindenam, ita congrue latinebatur *e*, quod vix aliqui clericorum sibi respondere valuerunt; ductus erat in capella beatæ Amelbergæ; qui meritis ejus ab omni clade diabolica sanabatur: et numquam postea scivit latinum loqui.

Mira in homicidam gratia. f g

38 Anno Domini MCCCXVIII, quidam homicida, de Brugis oriundus, captus et incarceratus in villa Tamisiensi propter homicidium quod fecerat vovit feriare *f*, quamdiu viveret, beatæ Amelbergæ, et profestum ejus in pane et aqua quolibet anno jejunare, et camisiatus *g* cum feretro circuire villam ejus, ut eum ab hoc facto precibus suis, pro ipso ad Deum fusis, dignaretur liberare. Qui multoties eductus a carcere coram justitia laicali ad condemnandum pro illo facto et ad decapitandum; et stetit in medio scabinorum pluries, quasi traderetur in manus inimicorum ejus, videlicet fratrum illius quem interfecit, ut ipsi se de fratre eorum interfecto vindicarent. Sed tandem habebat fiduciam et consolationem in beatam Amelbergam, quod numquam pro illo facto esset moriturus, quocumque modo minarentur. Et sic detentus est in carcere per integrum annum. Et post annum sine custodia et indemnis liberatus est, adjutorio beatæ virginis Amelbergæ. C

Vaccæ a morte conservatæ. h i

39 Anno Domini MCCCXVII, tanta plaga erat vaccarum et boum in villa, quæ dicitur Ossenesse, *h*, quod ibidem una domicella viginti quatuor vaccas [haberet] quæ moriebantur, exceptis sex, quæ tunc supervixerunt. Et intravit quidam domum illius domicellæ, consuluitque ei, quod pro qualibet vacca ibi vivente, unum denarium *i* Parisiensem beatæ Amelbergæ cum totidem peregrinis voveret immolare: quo facto, vaccæ postea nullum patiebantur nocumentum. Et hæc Domicella, dum peregrinationem ejus implevit, confessa est coram pluribus, hoc miraculum a Domino Deo, in honorem beatæ Amelbergæ, sibi contigisse. D

Sanatur dolor oculi,

40 Anno Domini MCCCXVII, quidam sacerdos passus est in uno oculorum ejus immensum dolorem per plures dies, ita quod de nocte dormire nequivit. Habebat quamdam neptem servientem sibi, quæ sic ait: Domine, quare non vovetis visitare beatam Amelbergam? Vos auditis, quod ab omni morbo sanantur infirmi, qui confessi contritione cordis,[1] adeunt ejus sepulcrum. Sacerdos renuens dictum et informationem neptis ejus, sequente nocte somniavit, se nudum caput et pedes esse in ecclesia sanctæ virginis Amelbergæ; et quod ex illa nuditate nimis verecundabatur erga sacerdotes et omnem clerum. Et dum expergefactus est a somno, sine mora profectus est ad sanctam Amelbergam peregre, sicut somniaverat in illa nocte, et rediens domum, infra triduum oculus ejus restitutus est pristinæ sanitati.

et matrona languens.

41 Anno Domini MCCCXXVII, quædam matrona languens absque ullo victu fere per triginta dies, vovit peregrinationem beatæ Amelbergæ, quæ nocte sequente, post votum factum, sanabatur ab illa infirmitate precibus beatæ Amelbergæ. E

Ova mirabiliter oblata, januis ultro apertis; k

42 Anno Domini eodem, mulier vidua peregre visitans basilicam beatæ virginis Amelbergæ in Temseca, portabat ova ad immolandum beatæ Amelbergæ, et invenit capellam clausam, quia totus populus erat in villa, exceptis decem vel undecim personis antiquis, qui in ecclesia remanserant. Conquerebatur flendo, quo ad altare beatæ virginis Amelbergæ appropinquare nequiret: immediate de capella januæ clausæ, omnibus illis videntibus, aperiebantur: et illa intrante *k*, immolavit ejus ova ad sepulcrum ejus; reversaque muliere, statim januæ per se ipsas claudebantur.

domus ab incendio illæsa,

43 Anno eodem, vidua quædam videns domos vicinas comburi, invocavit beatam Amelbergam: O! Virgo, conserva domum meam illæsam ab igne, precibus tuis fusis ad cœlestem Regem; ego templum tuum, ad honorem nominis tui, nuda pedes, incamisiata peregre visitabo. Et post votum factum, ex utraque parte domus ejus, plures domus comburebantur, et domus illius mulieris inusta permansit.

puer submersus vitæ restitutus. l m

44 Anni ejusdem die Martis, mense Augusto post festum beati Laurentii, homo quidam habens avenam, filii quidem ejus in campo illius avenæ ludebant, quorum unus illorum cadens in fossam profundam plenam aqua, nescientibus aliis qui cum eo erant, per longam moram jacuit in unda submersus; videlicet quod pater ejus tanto tempore cum runcina *l* sua vellens avenam, gradiens et regrediens, tribus vicibus bonarium *m* terræ [decurreret] priusquam memor factus est filiorum ejus. Et festinatione currens ad fossam, invenit filium ejus in fundum illius fossæ jacentem. Extrahens eumdem, nigerrimus apparuit puer ille, acsi exspirasset. Pater statim invocans beatam Amelbergam pro vita illius submersi, vidit tres venas moventes et percutientes in corpore illius; et ingemiscere cœpit, [et] Deo adjuvante, vitam resumpsit: et immolatus est beatæ virgini Amelbergæ, juxta sepulcrum ejus in capella Tamisiensi. F

ANNOTATA.

A

ANNOTATA.

a *Intellige* errabundas *ambulasse animi gratia.*
b Repatriare, *est patriam repetere.*
c *Flandriæ regio, Wasiæ contermina, in quatuor partes, quæ Belgice* ambachten *dicuntur, divisa.*
d *Ex partibus Germanicis.*
e Latinere *seu* latinare, *quid aliud significare potest, quam* Latine loqui?
f Feriare, *festum diem agere.*
g *More pœnitentium vel reorum quibus mulcta honoraria imposita est; hos noster* camisiatos *et* incamisiatos *vocat, ab indusio, gallice* chemise.
h *Pagus est ad Scaldim occidentalem, Zelandiæ vicinus.*
i Denarius Parisiensis *non videtur hic aliter accipi posse, quam pro decima parte* libræ Parisiensis, *gallice* livre parisis, *in Flandria usitatissimæ, quæ est media pars floreni nostratis, constatque adeo assibus seu stuferis decem, quales singulos pro singulis vaccis obtulit. Alii sunt denarii, quorum duodecim assem; alii grossi Turonenses, supra num.* 1, *qui faciunt assem medium.*

EX MSS.

k *Nihil mutatum est, quandoquidem sensus satis intelligatur.*
l *Indicat certo falcem messoriam, cum* runcina *potius serræ species sit; neque avena vellitur, sed potius abraditur.*
m *Gallice* bonnier, *Flandrice* bunder, *jugerum.*

Hactenus Tamisiensis codex de miraculis non totis viginti annis patratis; ex quo specimine colligitur, ingentem messem exurgere oportuisse, si parem Tamisienses præteritorum, et sequentium huc usque seculorum rationem habuissent. Narrant quidem, frequentissima esse et quotidiana in clientes suos sanctæ et paradoxæ Virginis beneficia et miracula, quemadmodum superius satis indicatum est in Commentario prævio, sed qui ea ordine enarraret, aut comprobata exhiberet, nemo repertus est.

B

E

DE S. PETRO ABBATE

IN MONTE CAPRARIO PROPE PERUSIAM IN UMBRIA ITALIÆ.

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Publicus Sancti cultus; Vita, quæ hic datur; ætas, qua vixit; qua occasione ad perfectiorem vitam conversus; monasterium, cui præfuit.

C

ANNO MVII.

S. Petrus colitur Perusii ab immemorabili tempore;

Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ hac die x locum tribuit, inter Cælites S. Petro, *a loco, cui natales debet, vel a monasterio, cui præfuit,* Perusino *nuncupato; tametsi* in Sanctos, *inquit,* solenni ritu, quod sciatur, relatus non est: *quandoquidem* Officio ecclesiastico ab ecclesia Perusina dudum colitur; *atque adeo, teste isto auctore, de constanti ipsius cultu ac publica veneratione ab immemorabili tempore satis constat. Et sane in involucro Vitæ ejus Ms., huc missæ adscribitur, ex Italico sic redditum a me Latine,* celebrari festum ejus cum Octava in monasterio S. Petri Perusino monachorum Casinensium, ac diœcesi Perusina, die x mensis Julii; *monachis dicti monasterii, teste Jacobillo tom.* 1 *Vit. Sanctorum Umbriæ, pag.* 700, *Officio cum Lectionibus propriis, Clero autem Perusino sub ritu duplici de communi Confessoris non Pontificis, annuam hodie sancti Abbatis memoriam venerantibus.*

cujus nomen fastis Benedictinis adscriptum.

2 *Martyrologi Benedictini nomen* S. Petri *fastis suis accensent. Dorganius sic ipsum commemorat:* S. Petri Abbatis, miraculorum gloria et vitæ sanctitate clarissimi. *Iisdem pene verbis præcesserat Wion:* Perusii in monte Calvario S. Petri primi Abbatis ejus loci, miraculorum gloria et vitæ sanctitate clarissimi. *Accedunt Menardus et Bucelinus; cujus postremi elogiolum, ex nescio quo Fortunat. Vincent. mutuatum, vix meretur transcribi. Hoc etiam die præterquam quod Ferrarius eum refert in utroque Catalogo; in eo, qui est Sanctorum Italiæ, vitæ ac miraculorum compendium edidit, postmodum a Mabilione relatum inter Acta Benedictina, Seculo* VI *part.* 1, *a pag.* 71. *Idem præstitit Italice Jacobillus. Horum exemplum visum non est nobis sequi, daturis Vitam Ms., apud monachos Perusinos asservatam, e qua sua se accepisse, fatetur Ferrarius; et Mabilio defectum istius Vitæ, qua tunc carebat, compendio supplevit, addens, se,* si ipsam Vitam posset aliquando integram obtinere, eam ad *dicti* voluminis calcem se daturum; *quam deinde nactus, revera promisso loco vulgavit a pag.* 761.

F

Vitam suo exemplari, e quo desumpta est, conformem esse, probatur juridico testimonio;

3 *Quam hic damus Vitam, Roma misit die* XIV *Januarii anni* 1651 *P. Philippus Alegambe, Bibliothecæ scriptorum Societatis Jesu continuator. Conformitas apographi cum suo exemplari, e quo desumptum est, confirmatur publico ac juridico testimonio Notarii, ad finem ejusdem adscripto, ubi pariter, quo ex loco illud prodierit, asseritur; quod idcirco non abs re fuerit proferre:* Ego Sinibaldus Tassius de Perusia, publicus Apostolica auctoritate Notarius, judexque ordinarius, prædicta omnia et singula, prout et sicut in nonnullis chartis adinstar quarti folii chartæ bombaginæ asservatur in archivio venerabilis monasterii S. Petri de Perusia, Ordinis S. Benedicti, Congregationis Cassinensis, sito in dicto monasterio: in quo quidem archivio scripturæ et alia, ad dictum monasterium spectantia, asservantur, et as-

servari

AUCTORE J. P.

servari solent sub clave, et diligenti ac fideli custodia detinentur, descripta inveni, ita ut singula fideliter de verbo ad verbum, per alium mihi fidum copianda, et exemplanda commisi; nil tamen addendo vel minuendo, nisi fortasse punctum vel syllabam, per errorem tantum; non autem, quod in aliquo possit mutare substantiam et vitiare veritatem; factaque collatione cum dicto originali, et cum eo concordare inventa, salva mihi semper, etc., et non aliter, etc. In fide, etc., mea manu propria subscripsi et publicavi requisitus, sub anno Domini MDCL, Indictione III, ipsius pontificatus sanctissimi in Christo Patris et D. N. Innocentii X, divina providentia Pontificis Maximi, die vero XXV mensis Septembris.

circa quam observanda quædam proponuntur.

4 *Porro rationem reddo eorum, quæ in perlustrando isto apographo præstiti. Expressiones vocum compendiarias, satis crebro recurrentes, seu abbreviationes, ut vocamus, integras reddidi; nonnulla scriptionis menda emendavi : alia uncis inclusa, e Mabilione vel ex alio nostro Ms. de quo statim, restitui. Denique paucula, in nostro, quod excudimus, Ms. prætermissa, ex utroque hoc exemplari huc transcribenda censui, quibus narratio tota vitæ, mortis ac miraculorum absolvitur* : Videns itaque populus tale miraculum, *quod habes in fine vitæ hic editæ de vento valido, arbores radicitus evellente, ob non servatum annuum Sancti festum*; statuerunt, ut anniversarius ejus dies (*edita a Mabilione* addunt quolibet anno) solemniter celebraretur, et sic usque in hodiernum diem ab omni populo ejus tumulus veneratur, atque beneficia spiritualia, operante gratia divina, devote poscentibus ministrantur. *Clausula hæc suspicionem mihi movet, nostrum apographum sapere majorem antiquitatem, eo quod illa careat, quæ posterius videtur ab interpolatore fuisse adjecta. Et vero si ea a primo Auctore addita fuisset; posterior, ut arbitror, non omisisset, ad publicam Sancti venerationem et gloriam haud mediocriter conducentem. Edita a Mabilione, tametsi in substantia cum utroque exemplari nostro satis conveniant, videntur tamen redolere aliquantulam expolitionem, nonnullis loco plus una aliquanto concinnius ac nitidius expressis. Periodus ibidem in fine num. 4 posita, quæ pariter legitur in alio nostro Ms., et quæ proxime hanc ibidem subsequuntur, indicant scriptorem miraculis, a Sancto patratis, quæ recenset, atque adeo ipsi Sancto si non æqualem, saltem supparem fuisse, vel non magno temporis intervallo ab eodem remotum* : Operatus est autem per illum Dominus miraculorum virtutes plurimas, quas, illis referentibus, qui ea oculis viderunt, novimus. *Quæ verba nostrum Ms., quod typis subjicimus, non habet.*

De tempore, quo vixit Sanctus;

5 *E variis characteribus chronologicis, vitæ hinc inde inspersis, colligi datur, quo tempore vixerit sanctus Abbas noster. Ibidem num. 2 significatur vixisse cum Honesto, Episcopo Perusino, qui apud Ughellum inter istos Præsules locum obtinet vigesimum; quemque refert* anno CMLV ecclesiam S. Petri Perusiæ olim cathedralem, monachis Benedictinis attribuisse, novamque cathedralem a Rogerio suo antecessore erectam consecrasse, *de qua re adisis Vitam eodem num. 2. Quo, uti habes num.* 5 *in fine*, peracto, auxilio Dei, opere, et ad calcem perducta ecclesia, advocatoque Præsule dictæ civitatis, XI Kal. Decembris in honorem Dei Deique Genitricis, sub nomine Principis Apostolorum ipsam dedicarunt circa annum Domini CMLXIX. *Numero 6 ponitur* S. Petrus *cum præfato Episcopo Romam profectus ad Joannem* XIII, *ante finem utique anni* 971, *quo e vivis abiisse ponitur, die* XVI *Septembris. Quæ alio numero habes de Ottone* I *et* II, *Berengario et Joanne* XII, *vide in Annotatis. Affirmat Mabilio ex aliis, Sanctum obiisse anno* 1007, *regiminis quadragesimo. Hinc argue,* S. Petrum *in lucem prodiisse circa seculum decimum aliquantulum adultum, utpote circa annum ejus quintum supra vigesimum; quamvis de anno determinato nihil certi definiendum habeam.*

uti et de modo, quo ad perfectiorem vitam transiit.

6 *Jacobillus de Sancti ad perfectiorem vitam conversionis occasione narrat aliquid singulare, de quo nec apud Mabilionem, nec in utroque nostro Ms. fit mentio; nimirum,* S. Petrum, *die quadam in ecclesiam ingressum, audivisse legi ex Evangelio verba ista, a Christo discipulis suis dicta* : Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde; *eumque sic ista verba accepisse, quasi sibi soli dicta fuissent, motumque a Spiritu sancto, ac rebus omnibus nuntio remisso, secessisse ad monasterium quoddam Cluniacense; ubi monasticum professus institutum sit; at vulgata sanctitatis ejus fama, ab Honesto, Perusino Episcopo, ipsi concessam fuisse ecclesiam S. Petri, anno* 966, *ac condito abs se monasterio primum præfuisse abbatem. Ita ille; citans ad marginem* Lectionarium antiquum Ms. in bibl. S. Petri Perusini et Cath. d. civitatis, *quæ securius admitterem, si vel ab Auctore Vitæ, vel ab alio antiquo monumento forent consignata.*

Monasterii, cui Sanctus præfuit exordia et progressus :

7 *Prædicti monasterii exordia et progressum ita describit Mabilio pag.* 70 : Cathedralis, *inquit,* olim ecclesia fuit, a primis ejusdem Antistibus extructa, et S. Herculani Episcopi et Martyris, a Gregorio Magno laudati, sacris reliquiis ditata. Sed quod forte extra civitatem sita esset, Rogerius Episcopus novam in urbe Cathedralem excitavit, ineunte seculo decimo: cujus successor Honestus, veterem S. Petri ecclesiam, ne inculta maneret, Petro nostro dimisit, data ei licentia monasterium construendi. Idque ipse statim executioni mandavit. Atque hæc initia fuere celebris monasterii S. Petri in monte Caprario, quod diu a Cluniacensibus inhabitatum, Eugenius IV Pontifex, agente Johanne Andrea, Perusino Episcopo, anno MCDXXXV Casinensibus congregationis S. Justinæ recenter erectæ monachis attribuit; qui ibi hodieque perseverant. *Non, opinor, ingratum erit intelligere, quantopere a priscis jam temporibus sæpe dictum illud cœnobium sub tutela Sedis Apostolicæ extiterit, ab eadem contra aggressores fortissime defensum.*

quod et Sedis Apostolicæ patrocinio defensum,

8 *Duplex in hanc rem extat diploma apud Ughellum in Appendice ad tom.* 9. *Qua occasione primum latum fuerit, sic ibidem exponit col.* 918 : Conon a Silvestro II Papa consecratus est Perusinus Episcopus anno CMXCIX, quo Concilio Romano interfuit; aliquaque * item Synodo Romanæ, sub eodem Silvestro congregatæ adfuit anno MII, in qua accusatus, quod monasterio S. Petri de Perusio molestias inferret, veniam petiit, omneque ejus, quod habere prætendebat, libere Pontifici Maximo refutavit. *Post hæc subnectit ipsum diploma*, ex tabulario ejusdem monasterii, in capsula privilegiorum num. 3; *quod sic habet* : Quæcumque lites judiciali calculo definiuntur, optimum est, ut scriptoris officio commendentur, ne protractu temporum oblivioni succumbant, et recidivo ortu præteritum errorem incipiant. Præsidente itaque Domino Silvestro II, Romanæ Sedis Pontifice, in Synodo habita in palatio sacrosancto Lateranensi, anno quarto ordinationis suæ, mense Decembris die tertia, Indictione I, astitit Petrus Scriniarius ejusdem sacri Palatii, et

* aliique

A et coram universa Synodo hunc protulit sermonem, dicens : Domine Papa, hic Abbas tuus de Perusia queritur adversus Cononem, Perusinum Episcopum, qui armata manu suorum satellitum de sub altari monasterii tui, cujus ipse regimen tenet, abstractus fuerit et extractus de ecclesiæ januis et fratrum claustris, omnia, quæ ibi inventa sunt ad utilitatem fratrum, direptioni concesserint, de quibus partem habere noscitur Episcopus; quoniam eisdem sacrilegiis communicat Episcopus, ejusdemque criminis nequaquam creditur alienus.

sicut constat e duplici diplomate,

9 Ad quem præsens respondit Episcopus : Paratus sum me expurgare secundum istorum meorum fratrum judicium : quoniam neque mea præceptione, neque mea voluntate id factum fuerit; et si Abbas de aliquo mihi proclamaret, aut ad satisfactionem illum cogerem, aut si non possem, meam gratiam cum omni beneficio sibi defenderem. Sed, omnium Pontificum Pater, misericordiam tuam et totius Conventus præsentis exoro, ut nullum mihi hodie præjudium fiat. Tu mihi ecclesiam Perusinam custodiendam commisisti, B et ut ego neque illam imminuerem, neque imminui consentirem, me fecisti jurare. Monasterium illud, quod iste Abbas tenet, ad meum episcopatum proprie pertinet, et nulli alteri juri subjacebit; si lex inde fieret, vester Apostolatus nullam specialitatem in eo haberet. Cui Reverendus Papa subjunxit : Ego monasterium ecclesiæ tuæ neque subtraxi, neque subducere feci : sub jure et Dominio ecclesiæ nostræ illud inveni, et ita possessum usque nunc tenui. Veniant privilegia nostrorum Antecessorum Paparum, et his perlectis censeant fratres Coepiscopi, quæ sit æquitatis rectitudo.

contra duos

10 Prolatis ergo in medium privilegiis Joannis scilicet Papæ atque Gregorii, ejus Prædecessorum ac coram omni Synodo perlectis, ait Episcopus : Privilegia hæc non reprobo, sed sine consensu Antecessoris mei, cujus temporibus illud prius privilegium factum est, factum fuisse dico; si solum viderem consensum, haberem inde æternum silentium. Cui e contra omnis Clerus sanctæ Romanæ ecclesiæ ait : Vidimus omnes epistolam Antecessoris tui, in qua et consensus erat, et precibus, ut hoc fieret, obnixe C postulat; cujus rei testes sumus, et secundum canonicam sanctionem verum fuisse comprobamus. Oblatis denique Evangeliis, et clericis jurare paratis, Episcopi hanc dederunt sententiam, ut aut Episcopus testimonia illa reciperet, et pœnam privilegii persolveret; aut monasterium illud refutaret. Episcopus autem Conon prædictus sanctæ Perusinæ ecclesiæ, monasterium illud prænominatum S. Petri, non longe a Perusina civitate constitutum, cum omnibus ad idem monasterium pertinentibus, et in præfatis privilegiis titulatis, Domino suo Silvestro Papæ refutavit, et præfato Abbati pacis osculum attribuit, atque eum se adjuturum, deinceps promisit. Post hæc autem idem Reverendissimus Papa, hoc cum Romanis Judicibus decrevit, ut quicumque Perusinæ ecclesiæ Episcopus hanc definitam litem removere contra hunc Abbatem vel suos successores tentaverit, decem libras purissimi auri Lateranensi Palatio componat. Hæc definitio in æternum valitura permaneat.

Perusinæ civitatis Episcopos, in favorem monasterii prædicti lato,

11 *Diploma aliud in favorem cœnobii S. Petri Perusini, latum occasione Andreæ Episcopi ejusdem civitatis, producitur a laudato Ughello, a col.* 920 : *Ceterum cur illud diploma sit latum, et cetera, quæ huc faciunt, colligi poterunt e textu ipsius diplomatis, quod integrum produco, datum, teste Ughello, anno* MXXXVI, *in Romana Synodo* præsidente Benedicto IX : *quod ex fragmento ejusdem Synodi desumptum, ait* asservari in tabulario ejusdem monasterii, capsula privilegiorum num. 51. *Tenor dicti Diplomatis est talis :* Notum sit omnibus præsentibus ac futuris, qualiter Andreas Episcopus sanctæ Perusinæ Ecclesiæ refutavit Domno Benedicto Papæ consecratori suo monasterium videlicet S. Petri, quod situm foris murum supradictæ civitatis, et aliud monasterium scilicet S. Salvatoris, et monasterium S. Mariæ in valle de Ponte, nimirum cum omnibus proprietatibus atque pertinentiis eorum. Adstantes ibidem Dominicus Episcopus Lavicanensis, Robertus Episcopus Signensis, Ugo Episcopus Assinensis, Ugo Abbas Farfensis, Bartholomæus Abbas Græcus, Joannes Abbas S. Montani, Ugo Diaconus sanctæ Romanæ Ecclesiæ, Crescentius Diaconus ejusdem Ecclesiæ, Leo subdiaconus, Benedictus presbyter Cardinalis, Sergius Scriniarius; quin etiam cuncta, quæ superius prælibata sunt, proprio ore per Sacramenta sanctorum Evangeliorum conservare professus est, E adjudicante illi sacramentum Gregorio germano prædicti Papæ. Postea vero denominatus Episcopus se jactando atque injuriam faciendo in quodam archipresbytero S. Constantii supradicti monasterii S. Petri, ostendit se causare monasterium, atque ad suum jus intromittere.

12 Tunc venerabilis Abbas Bonizo venit ad synodale concilium, indicavit hoc jam prælibato Papæ. Ipse vero Benedictus summus Apostolicus sciscitavit eumdem Andream Episcopum, si aliquo modo causaret supradictum monasterium : ipse enim nulla ratione eum causare professus est; atque iterum refutavit coram Domno B. Papa, nec non et eorum cunctis Episcopis, atque Abbatibus, quorum nomina inferius adnotare curavimus: Petrus Episcopus S. Ruffinæ, patronus ejusdem monasterii; Teudaldus Albanensis Episcopus; Petrus Ostiensis Episcopus; Joannes Portuensis Ep.; Joannes Ep. Prenestienensis; Leo Ep. Belletrensis; Munaldus Ariminensis; Petrus Castellensis; Teudaldus Ep. Ogubinensis; Adam Fosumbronensis; Tedericus Orbinensis; Arduinus Monfeltrensis; Onestus Forumpopulonensis; F Adalbertus Senensis; Ugo Farensis; Ugo Asisenatensis; Azo Centumcellensis; Albertus Castranensis; Johannes Lucanensis; Atto Florentinus; Jacobus Fesulanus; Heinricus Populoniensis; Johannes Suanensis; Leo Orbitensis; Gotifredus Volaterrensis; Wido Pistoriensis; Wido Clusinensis; Crescentius Rosellensis; Johannes Terracinensis; Stephanus Seccensis Johannes Pipernensis; Girardus Berolensis; Landuinus Ortensis; Crescentius Fillarensis; Johannes Cardinalis; Benen. Archidiaconus, cum aliis equidem S. R. E. Diaconibus; Gregorius Abbas S. Sabæ: Titus Abbas S. Pauli; Franciscus Abbas S. Laurentii; Benedictus Abbas S. Petri a Vinculis; Crescentius S. Silvestri; Martinus Abbas de Farneto, et aliorum diversorum ordinum nomina, quæ perlonga sunt ad narrandum, etc.

quod hic edimus.

13 *Atque hæc quidem, non nisi remote et oblique ad* S. Petrum, *proxime vero ac directe ad monasterium pertinentia, cujus ipse primus Auctor ac moderator extitit, visum nobis est non negligere hoc loco, sed typis committere, ne vel in illis, in satis mediocri de rebus ejus gestis ad posteritatem transmissis*

EX MSS. *missis monumentis, minus recte meriti de ipso alicui videamur. Quibus omnibus huic Commentario finem imponimus, et Vitam subjicimus, ad alia exemplaria collatam, et notis illustratam, ut videre erit per decursum. Meminerit lector in annotatis vocari Ms. e codice Gallenii illud nostrum apographum, in quo ad marginem adscriptum inveni,* ex cod. O. P. Gallenii *(fortasse* Oratorii patris Galloni) *quem* Baronius accepit a Cajetano.

VITA

B Ex archivio monasterii S. Petri de Perusia, Ordinis S. Benedicti, congregationis Casinensis; collata cum Mss. ex codice O. P. Gallenii, nec non cum editis apud Mabilionem in appendice ad partem I, Seculi VI, Act. Bened. pag. 761.

CAPUT I.

Natales; ecclesiæ restauratio miraculo approbata; iter Romanum; dignitas abbatialis suis subditis ac popularibus utilis.

a Petrus, ex provincia Tusciæ in Castro Agello *a*, qui a Perusia civitate fere sex millibus distat,
b ortus est *b*. Suos non ignobiles habuit parentes, qui puerum Petrum e prima in humanis studiis instruxerunt; sed ipse sacris insistens, thesaurum illum absconditum invenit, quapropter, venditis omnibus, emit agrum, ac sese in ministerio Ecclesiæ mancipavit, atque per gradus ad sacerdotium pervenit. Hic itaque super omnia Deo placere desiderans, ad fortia mittens manus,
C contra principem tenebrarum dimicandum se præparans, pervalidis armis lucis se munivit, scilicet castitate, innocentia, longanimitate, simplicitate, ac prudentia, et super omnia orationibus, ac lachrymis insistebat. Quapropter his armis valuit omnia tela ignea inimici rejicere: eleemosynarum quoque ac beneficentiæ non obliviscebatur, ut misericors ipse misericordiam a
c Deo consequeretur *c*.

S. Petri natales ac virtutis studium.

d 2 Erat tunc temporis extra, et prope civitatem in loco, qui dicebatur Calvarius *d*, vel Caprarius, ecclesia quædam, in honorem Principis Apostolorum dicata, multum temporis in ruinis jacens. Hanc vir Dei nimio desiderio restaurandi flagrabat, indigne ferens, quod tam nobile ædificium ad honorem Sancti Dei extructum, in ruinis jaceret. Quapropter pietate, religioneque æstuans, Episcopum, qui tunc Perusinam rege-
e bat ecclesiam, Honestus *e* nomine, convenit: spopondit, se omnem curam, et vigilantiam habiturum, si jam præfatam ecclesiam sineret reparari; sed Episcopus concitatus malitia et invidia aliquorum, sibi suggerentium, qui ipse Petrus simulator esset, ac ejus calumniator; ea propter noluit eum audire: sed postea cognita veritate, et hominis sanctitate, eum accersitum rogavit, D
ut sicut in votis habebat, præfatam studeret reædificare ecclesiam, quibus verbis credens nimioque repletus gaudio, omnipotenti Deo gratias retulit, et accinctus fortitudine sancti Spiritus, adjuvantibus plurimis religiosis viris, una cum Episcopo, in nomine Domini fundamenta jecit, atque in honorem B. Petri Apostoli præfatam reædificavit Ecclesiam.

Ecclesiam destructam restaurare cupiens, sed prohibitus primo, dein permissus est id facere,

3 Interea dum præfatum perficeret opus, ut gratum sibique acceptum omnipotens Deus esse monstraret, multis miraculis patefecit: nam cum quadam die artificibus pio operi incumbentibus, panis deesset, Vir sanctus eos conquerentes alloquitur, ut Deo fiderent; quippe qui potens est eos consolari, ac reficere, ut multis viris sanctis fecit. His dictis, ad Deum in oratione genua flectens, multæ suæ misericordiæ, ac beneficentiæ se commendabat, quibus votis Deus annuens, de cibariis eis providit; nam in oratione stanti annunciatur, præ foribus adesse viros, cum equis onustis frumento incognitos; quod audiens, gratias Deo pro accepto dono retulit *f*. f

Deo miraculis comprobante,

4 Dum vero opus protraheretur, unus ex cæmentariis incaute ambulans, a cacumine parietis E
in terram corruit; sed astante viro Dei, precibusque ejus suffultus, qui in sacculo confractus erat colligendus, nullam passus est læsionem.

sibi gratum fuisse

5 Accidit etiam, ut quadam die, dum artifices unam ex columnis marmoreis miræ pulchritudinis, quæ nimio pondere gravata, ruptis funibus, inter fragores hinc inde machinaret, terram nimio impetu peteret; jamque spes salutis illius columnæ omnium artificum recesserat. At Vir Petrus coram astans, signum Crucis ei opponens, curvatam jam erexit. Peracto itaque auxilio Dei opere, et ad calcem perducta ecclesia, advocatoque Præsul, dictæ civitatis, XI Kal. Decembris in honorem Dei, Deique Genitricis sub nomine Principis Apostolorum ipsam dedicarunt circa annum Domini CMLXIX.

illud opus.

6 Postea præfatus Episcopus una cum Petro Romam proficiscitur ad pedes summi Pontificis Joannis XIII, ut ipsum Petrum in Abbatem, ac perpetuum Rectorem cum suis successoribus consecraret. Quod ita factum est. At Petrus compos sui voti Perusiam revertitur cum magna lætitia, F
ac spirituali gaudio, et Abbas effectus, regimen hujus suscepit loci, cœpitque, sicut antea ex mortuis lapidibus Deo construxerat ecclesiam, nunc vero ex vivis, ac electis lapidibus aliam, ubi Spiritus sanctus inhabitat, instruere: namque ex illius exemplo multi seculum relinquentes, sanctæ conversationis habitum susceperunt: quos omnes caro affectu amplectens, ad supernam civitatem suis aptandos locis, verbo et exemplo cælabat.

Romam profectus abbas statuitur, et egregie, ad suos reversus, præest.

7 Interea dum Petrus circa ea, quæ Deo placent, insisteret, Otho *g* primus Alemanniæ, et hujus nominis secundus, accitus ad Italiam, Urbemque a Romanis, et aliis Principibus propter g
multa mala gravia scandala, quæ a Berengario, et Joanne Pontifice XII, qui deploratæ vitæ fuit, fiebant, magno exercitu venit; venit etiam sub Joanne XIII, cum filio suo Ottone, quo tempore videt iter accepisse per Tusciam post acceptam coronam *h*, commoratusque apud Perusiam cum h
suo exercitu, qui civibus, et habitatoribus civitatis multa mala faciebant, ut solet illud genus hominum, habens pro lege libertatem, et neque Deum, neque homines vereri. Quapropter lachrymis viduarum, ac pauperum permotus Petrus

De militum grassationibus apud Perusiam conquerens

A trus Abbas, Imperatorem adiit (quisquis ille fuerit sive II, sive III, hujus nominis, hoc parum refert *i*) ad cujus conspectum virili animo astans, sic eum alloquitur:

apud Ottonem Imperatorem.

8 Rex excelsus, o Imperator, terrenum tibi ad regendum non destruendum commisit regnum; tu vero non gubernator, sed potius es dissipator. O miser, non vides, quanta bona dissipari, et devastari facis? Nescis, quia redditurus es rationem in die judicii? Quare iram ejus mereberis, cum ante illum districte judicandus veneris; et alia similia. Insuper adjecit, districtus judex in judicio non rapientibus, sed de suo nihil dantibus dicturus est: Esurivi [et non dedistis mihi manduare; sitivi] et non dedistis mihi bibere; hospes eram et non collegistis me; et reliqua. Pro qua culpa horribilis subintonat vox, dicens: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et Angelis ejus. Si ergo, o Rex, tanta pœna mulctatur, qui non de suo aliquid pauperibus dedit; qua pena inferendus eris, qui alienum, et maxime pauperum rapiendo quæris? Quibus verbis Imperator commotus, eum a B se expellere fecit; sed cum postea audisset ejus vitæ sanctimoniam, eum accersiri fecit, indulgentiam ab eo petiit, quam et accepit. Erat enim optimus Imperator, ac catholicus, defensorque strenuus sanctæ Romanæ Ecclesiæ *k*. Quapropter cum viro Dei de multis, quæ ad coercendam petulantiam pravorum facerent, sermonem habens, per privilegium multa ei largitus est, ac corroboravit; et sic ad Germaniam tendit. Nam ad ea, quæ Dei sunt, intendens animum Petrus multis fulgebat miraculis. Deo operante in servo suo; quippe qui dixit: Sine me nihil potestis facere; signa autem sunt argumentum fidei eorum, qui in eum credunt: nam ascensurus ad Patrem ait: Signa eos, qui crediderint, hæc sequentur. Pro hac igitur fide laborans Petrus, merito hæc eum signa sequebantur, ut ei etiam inanimata, et sensu carentia obedirent.

ANNOTATA,

a *Mabilio habet,* ex Agelione videlicet pago.

C b *Mabilio* ex nobili Vintioliorum familia.

c *Longior in Vitæ hujus exordio Mabilio et Ms. e codice Gallenii, locis Scripturæ hinc inde infartis. Quid si vel inde arguam majorem hujus, quod hic damus, apographi simplicitatem, atque adeo antiquitatem?*

d *Ita etiam Ms. Gallenii cum Mabilione: qui tamen antea in compendio vitæ post Ferrarium posuerat* Calario.

e *Notus ille Episcopus e Commentario prævio, num.* 5.

f *Longior hic denuo Mabilio et Ms. Gallenianum, re per inductiones aliquantulum amplificata.*

g *Anno* 963, *quo vide Baronium.*

h *Coronatio illa contigit* 967.

i *Apographum Gallenii cum Mabilione ponit Ottonem II; et recte: nam hujus nominis tertius haud vixit tempore Joannis PP. XIII, natus* 974.

k *Nec apud Mabilionem; nec in Ms. Gallenii* erat enim optimus Imperator ac Catholicus, defensorque strenuus sanctæ matris ecclesiæ.

EX MSS.

CAPUT II.

Miracula a Sancto patrata; sanctus obitus.

Trabs, item navicula cum viris ope Sancti sospes servata.

Nam cum quadam die juxta flumen Tiberis, cujus unda radices montis præfatæ civitatis perficit *, esset cum aliquantis viris, molendinum constituentibus, trabs miræ magnitudinis adnatans super aquas, molendino ruinam minabatur: tunc vir Dei, facto signo Crucis, ab incepto eam detorsit itinere, ne aliquam inferret molestiam, vel damnum. Pauci interfluxerunt dies, quod Vir Dei ad fluminis littus cum esset, et flumen undis valde excresceret, quidam viri trans Tiberim commorantes, ut ad sanctum Dei hominem devenire potuissent, naviculam ascenderunt; sed alta commotio fluctuum naviculam a recto itinere detorsit. Tunc viri illi ad Dei famulum vociferantes, ita inquiunt: Famule Dei Petre, nobis orando succurre, quia perimus misere. Tunc Vir sanctus Christum invocans, virgam, quam in manu tenebat, elevavit, et navicula, quæ antea in præcipitium mergebatur, beati Viri præcepto, ad optatum littus deducta, sospites et incolumes suos deposuit viros. E

* perluit.

Electuarium in pauperes expensum a

10 Ab Episcopo etiam quodam die pyxidem, electuario *a* plenam, ad servandum habuit, sed Vir Dei, charitatis amore repletus, debilibus, et infirmis illud totum expenderat. Post multos vero dies Præsul illud requirens, ut cognovit, quod Vir Dei illud expenderat infirmis, iratus expostulat, ut commendatum redderet electuarium; sed Petrus, non habens, unde redderet, confisus in Domino, et ingressus oratorium, omnipotentem rogavit Deum, quatenus electuarium, quod suo pro amore afflictis erogaverat, divina dignaretur virtute reddere, quatenus Episcopi animum turbatum posset habere placatam.

cælitus recuperat.

11 Cum post paululum, oratione completa, pyxidem aperuisset, invenit illam meliori plenam, quam antea fuisset, electuario. Confestim igitur sanctus Vir magno repletus gaudio, Deo gratias referens, Episcopo illud clam per nuncium misit; Episcopus vero ut illud vidit, satis F miratus, ad Dei veniens Virum, diligenter investigat, unde præfatum electuarium, prius expensum, tunc tam reciperet perfectum. Vir autem occultare cupiens, sed minime valens, miraculum, ad pedes illius procidens, rogatus est *, ut nulli umquam palam faceret factum, quousque in hac viveret vita. Quoniam Rex, inquit, omnipotens, sicut Bonifacio *b* Ferentinæ ecclesiæ Præsuli duodecim quondam, quos simile modo pauperibus expenderat, Byzantios *c*, ita et illi fecerat de electuariis.

* rogavit.

Panibus, qui deberent pauperibus di[illegible] a canibus intactis, alii substituti

12 Quadam autem die hospites ad monasterii portas venerunt, et eleemosynam quæsierunt. Tunc Vir Dei accersito cellerario præcepit, dicens: Frater, hospitibus eleemosynam ne tardes dare, sed vade, tribue illis vinum, et panem, si habes. Ille autem protinus fallaciter negans, dixit, se panes minime habere. Vir autem sanctus per spiritum, ejus mendacium agnoscens, cellarium ingressus quinque tantum panes in arca invenit; quos præ inobedientia illius canibus projici præcepit; quos canes, ut viderunt concurrentes, et odorantes eos, omni modo proculque fugientes,

EX MSS. tes, intactos reliquerunt; quod Vir Dei perpendens, panes collegit, frangensque pauperibus dedit, monachumque fallentem, et inobedientem vehementer increpavit, regularique disciplina flagellavit. Confestim igitur ante cœnobii fores quidam a quadam nobili femina missus, qui triginta panes, et alia *d* sancto Viro fratribusque detulit.

Duo rei supplicio afficiendi,

13 Sed et aliud miraculum, juridice referentibus viris, illum cognoscimus fecisse maximum, quod minime silendum arbitramur. Illis itaque temporibus quidam Teutonicus Comes a Rege fuerat missus, ut juste, et legaliter terram regeret judicansque constringeret, impiosque pœnis affligeret atque perimeret. Qui Regi parens, per omnia scelestos bene, et viriliter noverat corrigere, latronesque numquam patiebatur vivere; sed tali deprehensos crimine, furcarum supplicio faciebat affligere. Die autem quadam duo deprehensi sunt viri, tali facinore iniqui, quos præfatus Comes ligatos mox prædicto præcepit damnari supplicio; sed Vir sanctus valde pro eis Comitem interpellans, ut non eos pœnaliter perderet, sed B potius illis vitam concederet, audivit hoc minime posse fieri.

summo cum Viri sancti periculo

14 Interea, oceano jam rapiente die, occasus incumbebat solis, ideo sententia illis mortis in sequenti est prolata mane. Sanctus autem Vir ad custodiendum illos usque mane quærit. Tunc Comes jussit, ut secundum illius velle illi darentur ad custodiendum; tali si quidem pacto, ut illos si perderet, mortem, quæ illis debebatur, suo subiret corpore. Quos Vir sanctus eo tenore suscipiens, suum illos ad hospitium usque duxit, satisque admonens *e*, ut a tanta cessarent nequitia, pavit, vestivit, liberosque noctu abire permisit. Mane autem facto, missum illi a prædicto Comite est, ut commissos repræsentaret, ac redderet, seu alias, eam dictam pœnam, quæ illis debebatur, ipse subiens expenderet. Omnes autem noti Viri Dei territi, atque pro tali flentes sententia, una cum illo ad curiam accesserunt, comitemque nimis turbatum adversus Dei Virum invenerunt.

a morte liberati; quod ipse evadit, viso, quod patrabat, miraculo.

15 Minabatur etenim mortem illi pro dimissis latronibus; sed cum multorum dictis comperisrisset, quod per illum Dominus virtutes plurimas egisset, ita ut inter cetera virtutum insignia, si sanctæ Crucis signo aliquando panem benediceret, C nullatenus canes hunc possent contingere. Quod Comes audiens, dixit, illum mortis sententia * non posse evadere, nisi hoc suis oculis, se vidente, ageret; sed cum Viro Dei hoc relatum esset, ait: Ego ob hoc minime Deum tentabo; quia scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum. In manibus ejus sum; qualiter illi placet, circa servum suum operetur. Tunc fideles, et amatores Viri Dei cum Comite simul illo nesciente, mensam parare fecerunt, Deique servum, ut benediceret, rogaverunt; data autem benedictione, panes illico canibus projecerunt, ut comprobarent, quantis virtutum meritis servum suum Dominus decoraret. Confestim igitur, ut canes projectos viderant panes, concurrerunt, et odorantes eos, intactos dimiserunt, longeque ululantes abierunt; quod factum Comes cum vidisset, maxima deinceps eum veneratus est admiratione.

* *alias* sententiam.

Mulierem, partu laborantem liberat.

16 Accidit etiam ut die quadam causa monasterii, et obedientia fratrum, cum per quamdam incederet viam, mulier quædam juxta iter illud pauperculo degens hospitio, partus dolore periclitans, voces mittebat eximias; sed Vir Domini pietate commotus, sanctæ Crucis facto signo super domum ejus, feminam a passione illius liberavit supplicii. D

Romam tendens mirabiliter a pluvia non tangitur.

17 Alio quoque tempore Apostolorum Petri et Pauli ad limina cum pergeret, multi viri *f* utriusque sexus, et ætatis pro nimia illius sanctitatis benignitate, et hospitalitate sanctum comitabantur Virum. Pluviarum tunc grandis immensitas, aere in nubibus collecto, eruperat; sed miro illius nutu, qui facit magna et inenarrabilia, per totam viam, unde Vir Domini cum se sequentibus ibat, usque ad supradicta Apostolorum limina, una quidem pluviæ gutta, quamquam ex utroque latere procellosa valde inundatio incumberet, minime cecidit; sicut temporibus Gregorii Papæ Cerbonio Populoniensi Episcopo, et Fulgentio Utriculensi accidisse legimus *g*.

Moriturus hortatur Episcopum

18 Hæc et alia plura et majora Vir sanctissimus Petrus Abbas præclarissimus faciens miracula, ante duodecimum obitus sui diem vigilia Apostolorum Petri et Pauli, febre correptus elanguit. Omnis autem populus una cum præfato Episcopo ad ejus concurrens obitum, hanc prædicationem ab ejus meruit audire ore: Audite filii, ex uno Patre editi, fratres dilectissimi, E admonitionis verbum. In primis summum vestrum moneo sacerdotem; magni utens sacerdotii gloria, est subjectorum rectitudo. Unde egregius prædicator inquit: Spes nostra, gaudium et corona vos estis mihi ante Dominum. Debet itaque Sacerdos, et pastor factis implere, quæ verbis docet, sicut de Domino nostro Jesu Christo legitur: Cœpit Jesus facere, et docere: nam si non facit bona, [quæ loquitur] implebitur in illo, quod per Psalmistam dicitur. Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, et projecisti sermones meos post te.

et subditos ad virtutem.

19 Vos autem subjecti, arca æterni testamenti, sponsa Regis superni: Vos membra corporis Christi, terrorem extremi judicii ante mentis oculos vestros locate, sicuti per sapientiam dicitur: In omni opere tuo memorare novissima tua, et in æternam non peccabis. Habete vinculum dilectionis, et pacis. Habete humilitatem, humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet, in tempore tribulationis: Habete charitatem continuam, et mutuam [in] vobismetipsis; quia charitas operit multitudinem peccatorum. Viriliter agite, et confortetur cor vestrum, sperantes in F Domino, et in potentia virtutis ejus, ut possitis resistere adversus insidias diaboli, et ut coronam vestri certaminis a Deo recipere mereamini.

Sancte moritur.

20 His dictis, oculis ac manibus sursum erectis, commendabat se, et omnem populum Domino, et ad ultimum perceptis Dominicis sacramentis, fratribusque psallentibus, inter orationum verba, sexto Idus Julii, spiritum emisit, receptus in æterna paradisi requie, corpusque ejus juxta præfatam honorifice reconditum fuit ecclesiam ad æterni Regis, ac Redemptoris nostri Jesu Christi laudem, et gloriam: qui cum Patre, et Spiritu sancto vivit, et regnat Deus per immortalia seculorum secula. Recurso autem unius anni circulo, postquam Vir sanctus obiit; cum, quanti apud Deum meriti esset, homines lateret, Dei omnipotentis, cuncta cognoscentis, disponente clementia, plurimis virtutibus, diversisque miraculis illius declarata sunt merita; nam cum et anniversarius minime custodiretur dies, vehementissime repente ventus venit, qui plurimas radicitus arbores evellens, dejecit, segetemque multam devastavit.

ANNOTATA

A

EX MSS.

ANNOTATA.

a Electuarium *sive etymon desumat ab electione rerum, e quibus componitur, sive aliunde; compositum est, ut puta medicum, quod sorbitione vel cochleari sumi potest. Consule Cangium. Mabilio legit* pixidem Edriano electuario plenam. *In Gallenii Ms. est* Adriano.

b *De S. Bonifacio, Episcopo Ferentino, actum* 14 *Maii, a pag*, 371. *Quod hic de ipso narratur, habes ibidem in elogio Vitæ ex lib.* 1 *Dial. S. Gregorii Papæ, pag.* 372, *num.* 3.

c Byzantius *est nummus aureus ab Imperatoribus Constantinopolitanis cusus; quæ urbs dicta olim* Byzantium. Byzantios *pariter lego in Ms. Gallenii; Mabilio habet* aureos.

d *Mabilio* alia fercula; *Gallenii Ms.* alia xenia.

e *Ita etiam Gallenii Ms.; Mabilio* admonentes.

f *Id est* homines utriusque sexus. *In lectione nostri Ms. consonant Mabilio et Ms. Gallenianum.*

g *Adi Gregorium lib.* 3 *Dial. cap.* 11 *et* 12.

DE S. CANUTO REGE ET MARTYRE

OTTONIÆ IN FIONIA DANIÆ.

B

J. B. S.

E

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Sancti genus, præclara indoles, pietas, cultus, elogia in Fastis recentioribus et in Breviario Sleswicensi, ac novissime in Romano.

ANNO MLXXXVI.

Laudes Fioniæ in qua martyrium passus est sanctus, Canutus,

C

Fionia *Daniæ insula, Jutiam inter et Zelandiam media, ut* formæ et situs *amœnitate conspicua, pluribusque aliis titulis laudatur a Joanne Isacio Pontano in subjuncta historiæ suæ Rerum Danicarum, Amstelodami* 1631 *editæ, chorographica descriptione pag.* 721, *ubi in* Ottoniæ (*vulgo* Ottensehe) *originem et conditorem inquirit, quæ hic referre nil juverit: id ad rem nostram spectat potissimum, quod in ea urbe, inaudito eatenus facinore, a propriis subditis propter justitiam crudeliter interemptus sit gloriosus Daniæ protomartyr; is quo de agimus,* S. Canutus *Rex, antea* Cnuth *seu* Cnutho *dictus, ut alibi clarius explicavit Ælnothus, Cantuariensis,* divini Officii ministrorum infimus, *ut se vocat, sed præcipuus et vetustissimus Actorum Sancti collector. Unum huc etiam proprie pertinens, recte notavit Pontanus; nempe hodiernam Ottoniam* templis ornari duobus elegantis structuræ, quorum alterum Canuto, alterum Francisco sacrum est. *Sitne porro templum, quod hodie* S. Canuti *dicitur, idem istud, in quo sacrum ejus corpus prima sepultura donatum est, olim B. V. Mariæ et S. Albano dicatum, non explicat; in historia lib.* 5 *pag.* 199 *diserte asserens,* cum anno MDLXXXII die XXII Januarii chorus, ut vocant, ecclesiæ D. Canuti instauraretur, repertam esse tumbam cupream, auro obductam, gemmisque atque aliis ornamentis pretiosis affabre elaboratam, in qua reconditum fuit Canuti Regis ac martyris sceleton cum epitaphio, *ex Olai Wormii Fastis Danicis mox integre referendo.*

cujus genus in Actis pridem explicatum est.

2 *Ottoniæ igitur et martyrio coronatus, et hodiedum depositus est sanctus Rex* Canutus, *ab alio Canuto, itidem Sancto, et istius ex fratre Erico Bono nepote, plane distinguendus, ut accurate præstitit Bollandus ad diem* VII *Januarii pag.* 390, *utriusque genus et proavos sic explicans, ut hic plura superaddenda non censeam. Qui omnium postremus* Vitam et miracula S. Canuti martyris, Regis Daniæ vel Danemarciæ, *prius Italice, deinde Latine edidit Romæ anno* 1667 *P. M. Andreas Angelettus,* Romanus Carmelita, Saxoniæ Provincialis, *paginas ut minimum* 60 *in* 4 *insumpsit, ad extollendas peculiares prærogativas et excellentias regni Daniæ, tum gratias et privilegia populorum Daniæ; deinde insignes triumphos ac mirabiles virtutes prosequitur Canuti Magni Regis Daniæ,* S. Canuti avi. *(Voluit dicere avunculi, utpote cujus soror Suenonis,* S. Canuti *parentis, mater fuerit, unde ei cognomentum Estrithius.) Hinc gradum facit ad victorias obtentas a Duce Suenone,* S. Canuti, *ut diximus, genitore, qui tandem evectus sit ad dominium trium regnorum; cujus matrimonium cum consobrina Jutha, urgente summo Pontifice, dissolutum fuerit. Sequuntur Suenonis istius Regis præclare gesta cum Guilielmo Episcopo, pœnitentia, obitus, et prodigiosa Episcopi cum Suenone tumulatio. Sed ex dictis satis explicatam habes* S. Canuti *genealogiam.*

F

Inter fratres eminuit, non solum fortitudine,

3 *Neque vero ea pluribus recensenda augendus hic Commentarius, quandoquidem Ælnothus, toto fere capite* 1 *Actorum in iis occupetur, quæ magis ad parentem Suenonem quam ad* S. Canutum *referenda sunt. Id vero prætereundum non est, inter varios Suenonis filios, naturales omnes, quorum undecim ex Meursio nominatim exprimuntur in annotatis ad num.* 16 *littera* f. *cum filia unica Syritha; inter tam numerosam, inquam, prolem illegitimam longe supra alios eminuisse octavo genitum, sed ordine secundum Suenonis successorem, nostrum* S. Canutum, *tum insigni in Deum pietate, in pauperes misericordia, zelo religionis ceterisque Christianis virtutibus, tum peritia et fortitudine bellica, quam mirifice depingit Saxo Grammaticus historiæ suæ libro* XI, *ex recensione Stephanii pag. mihi* 212, *ut qui* Sembicis atque Esthonicis trophæis illustrem adolescentiam egerit, novisque virium gradibus paterni roboris fundamenta transcenderit: *quæ hic pluribus ex ipso describerem, nisi vitæ totius elegantem narrationem Actis Ælnothianis subjun-*

 gendam

AUCTORE J. B. S.

gendam censerem, cujus principium in variis S. Canuti *triumphis commemorandis unice versatur, ut infra manifestius declarabitur.*

sed maxime Christiana pietate.

4 *Haraldi, secundo geniti, sed primi ad paternum regnum successio, et quæ eam consecuta sunt, tum vero egregia virtutum* S. Canuti *exempla, ex laudatis Ælnotho et Saxone suis locis dabimus, hic satis est, pauca prælibasse de Sancti genere, præclara indole et pietate, quæ ipsum Sanctorum honoribus dignissimum reddidere, fuso pro Christiana justitia regio sanguine, ut docet citatum modo ipsius epitaphium, apud Danicos scriptores aliosque pervulgatum, quodque vel ipsis Actis, ut a Meursio edita sunt, insertum habes toto capite* 29; *in nostris tamen merito prætermissum, cum ad rerum gestarum seriem nullo modo spectare videatur, quod erit annotatorum nostrorum ad caput* 5 *littera* a *argumentum. Est ea brevis martyrii* S. Canuti *et sociorum cædis narratio, quam in arca, in qua ejus sacrum corpus repositum erat, inventam diximus, cum pro reparanda æde, ipsi Sancto dicata, sacellum, in quo positus erat, immutaretur. Rem describo ex Fastis Danicis Olai Wormii, Hafniæ editis anno* 1643,
B *pag.* 29, *ex quo corrigenda sunt, quæ male, loco nuperrime citato, decerpsit laudatus Pontanus, pro* VI Idus Julii et VI feria, *substituens* VII Idus Junii. *Sic habet insigne monumentum :*

Insigne ejus epitaphium, uti et sociorum,

5 Anno Incarnationis Dominicæ MLXXXVI, in civitate Otthensija gloriosus Rex et protomartyr Danorum Canutus, pro zelo Christianæ religionis et justitiæ operibus, in basilica S. Albani martyris, per eum paulo ante de Anglia in Daciam transvecti, post confessionem delictorum, Sacramento munitus Dominici corporis, ante aram, manibus solo tenus expansis in modum crucis, latere lanceatus VI Idus Julii et VI feria, mortem pro Christo passus, requievit in ipso. Occisi sunt et ibidem cum eo, scilicet ejus nomine et gratia martyrii, Benedictus ac decem et septem sui commilitones, videlicet: Asmundus, Blacca, Sonen, Aga, Thurgo, D. Bernhardus, Gudmer, Æsckill, Tochik, Palai, Ati, Suna, Rostenulo, Radulus, Altoi, Thurgotus, Vilgrip Arni; omnes sicut Dei gratia cum suo Rege ac Domino socii passionum martyrii fuerunt, ita consolationis et præmii cum eo consortes merito erunt.
C *Sequitur epitaphium aliud metricum versuum omnino novem, quod mutilum exhibuit Meursius, integrum vero, prout etiam hic a Wormio et a Pontano repræsentatum est, invenies in Actis nostris num.* 76.

de quorum tamen cultu nihil certi habetur.

6 *De sociorum* S. Canuti *numero et nominibus disputat Meursius, in notis suis ad Ælnothum pag.* 113, *et post ipsum jam dictus Wormius; verum de iis hic non quæritur, et quamvis inscriptio indicare videatur, et ipsos martyrium passos esse, adeoque et* præmii cum S. Canuto consortes, *necdum uspiam reperi, Sanctorum honoribus eos cultos fuisse. Utcumque sit, ex hujusmodi tabula, vel ex aliis Danicis historiis, verosimile est, sua accepisse in additionibus ad Usuardum recentiores Martyrologos, quos inter vetustior codicis Danici concinnator :* In Dacia, civitate Otthoniensi, natale S. Canuti regis et martyris. *Paulo brevius, editio Lubeco-Coloniensis :* In Dacia, beati Canuti regis et martyris. *Grevenus cum elogio :* In Dacia, Kanuti regis et martyris, qui propter amorem justitiæ et religionis sanctæ, post multas persecutiones, in ecclesia S. Albani, protomartyris Anglorum, expansis manibus orans, ab impiis interfectus est. *Hæc in prima sua editione descripsit Molanus, in aliis paulo nitidius rem complexus :* Civitate Ottoniensi, sancti Canuti regis et protomartyris D
Danorum, qui anno millesimo octuagesimo sexto, in basilica S. Albani martyris, manibus in modum crucis solo tenus expansis, orans, mortem pro Christo passus est a suo familiari. Passi sunt eum eo Benedictus frater, et alii septemdecim.

Sancti memoria in Fastis recentioribus.

7 *Agitur etiam* S. Canuti *memoria in Florario Sanctorum Ms. sæpissime in Actis nostris citato, sed ubi martyrii epocha perperam refertur ad annum* 1100. *Quid? quod et in Natalibus Sanctorum Belgii locum habeat,* quia, *inquit editor,* Ethlam, quam nos Adelam dicimus, filiam Roberti Frisii, Comitis Flandriæ, uxorem habuit, ex qua genuit Carolum, cognomento Danum et Bonum, Comitem et Martyrem Flandriæ. *Sic autem ibi nonnulla recensentur ex Breviario Roschildensi :* In civitate Ottoniensi, sancti Kanuti Regis et protomartyris Danorum, qui anno millesimo octuagesimo sexto, pro zelo Christianæ religionis, a Blacco, suo familiari, in basilica S. Albani martyris, ante altare, manibus solo tenus expansis in modum crucis, in latere est lanceatus, et feria sexta mortem pro Christo passus. Occisi sunt E
cum eo Benedictus frater et alii septemdecim commilitones. Porro regina nobilissima Ethlena corpus deliberavit ad nativos terminos secum deducere ; sed ostensa indicia hoc non sinebant. Et hæc ex Officio ecclesiæ Roschildensis. Reliquum vero historiæ apud Saxonem legatur. *Meminit etiam* S. Canuti *Miræus in Fastis, sed die* VII *Januarii, quo etiam die consignatus est in Martyrologio Romano, ex dierum haud dubie confusione, ut eo die Bollandus explicuit. Porro festivitas translata est ad* XIX *Januarii, quo primo loco annuntiatur, saltem in editione Plantiniana anni* 1678, *et sequenti anni* 1701.

Lectiones

8 *Sancti elogium paulo fusius extenditur in Lectionibus Breviarii Sleswicensis, alibi a nobis citati, excusique Parisiis anno* 1512, *quas ex ipso hic subjungimus, præmissa oratione propria, quæ iisdem fere verbis refertur in Missali votivali Suecico pag.* 52, *in hunc modum :* Deus qui hodierna die beatum Kanutum regem et martyrem, a subditis sibi plebibus injuste peremptum, glorioso martyrio coronasti; præsta, quæsumus, ut ipsum apud te sentiamus intercessorem, quem credimus in cœlis gratia tua gloriose F
regnare victorem. *Lectionum hic ordo est :* LECT. I. Kanutus rex Danorum, acutus ingenio, specie decorus, armis et animo strenuus, mentisque industria et oris facundia redolebat. Ad miseras personas viscera gerebat materna ; divinum cultum ampliabat, carnemque propriam jejuniis affligebat : nam solennibus ac privatis jejuniorum diebus, necnon et sextis feriis panem solummodo cum sale et aqua comedebat, cum aliis ferculis regalibus, quæ ei apponebantur, uti credebatur. LECT. II. Considerans autem se Regem factum propter hoc ut justitia coleretur, incepit regni pravas consuetudines pro viribus exstirpare. Et ut populus contra ignaviam virtuosum exercitium haberet, edixit ut classis pararetur pro Anglia subjuganda, quæ a dominio Danorum recesserat, et tunc erat per extraneos occupata. Cumque naves pararentur, superveniente tempore autumnali, populus supplicabat Regi, ut propter culturam agrorum, et occupationem rei domesticæ, suspenderet expeditionem usque ad tempus vernale ; quod et Rex annuebat.

in Breviario Sleswicensi,

9 LECT. III Omnibus igitur ad propria reversis, cœpit edicta proponere cum comminatione vindi-

ctæ

A ctæ, ut decimas populus ecclesiis solveret, jejuniaque per Ecclesiam indicta reservaret. Plura etiam alia quæ secundum Deum statuenda videbantur; at populus vesanus, vitiis et injuriis assuetus, contra Regem, propter salubria edicta, odium concepit, ac destructionem ipsius, primo per occulta conventicula tractare cœpit; incentivum habens per Olavum Regis fratrem et quosdam proceres, qui Olavo adhærebant. Lect. iv. Est autem locus celeberrimus fere in medio Jutiæ, qui ob sui eminentiam sive ob antiquorum sacrificiorum frequentiam, vel ob idoli, quondam ibi nominatissimi, quod Wyg dicebatur, memoriam, Wygbergis (veluti excelsum aut belli mons, seu sacrificationis) lingua Danica nuncupatur : ubi pro causis terminandis, sive pro legum veritate vel firmitate discutienda, populus, ex more, de omnibus partibus Jutiæ congregatur. Hunc locum nobilis Princeps adiit, ut vel ibi refugium inveniret. Sed dum illic insidias paratas videret, versus Fioniam properavit.

Vitæ compendium continentes.

10 Lect. v. Cumque Fioniam intrasset, cœpit et ille populus, diabolico spiritu inflammatus, in B mortem pii Principis conspirare. Confluit ergo malignus populus, ac de die in diem augmentatur. Aderat inter eos versutissimus proditor, dictus Pipirco, qui Regem adiit sub specie pacis faciendæ inter populum et ipsum. Suspicitur reverenter, et in mensa Regis honoratur. Sed cum Regis propositum cognovisset, rediens ad populum, omnia verba Regis pervertit, atque in necem pii Principis eorum animos malignus proditor concitavit. Lect. vi. Rex autem cum aliquibus sibi fidelibus, ad ecclesiam sancti Albani accessit pro Vesperis audiendis. Quod cum populus comperisset, subito eum insequitur; aliique valvas basilicæ infringere, alii ignem admovere tentabant. Interea Rex devotissimus per confessionem et Dominici corporis communionem se munivit. Cumque obstinatus populus ipsum et socios ejus, jaculis et saxis, per fenestras aliasque aperturas nimium infestaret, Rex pius coram altari, in modum crucis procumbens, se et suos Domino commendabat. Dum autem sic orando jaceret, unus per fenestram immissa lancea, latus ejus transfixit, [et] Christo martyrem fecit. *Satis fideliter Sancti Acta contrahunt Lectiones; at quando* C *aut a quo composita sint, non liquet ; paulo vetustiora sunt, quæ dabit sequens paragraphus.*

De ipso etiam agitur in Martyrologio

11 *Porro* S. Canuti *gloriam non solum in Dania aut aliis Septemtrionalibus partibus, sed etiam Romæ pervulgatam esse, docebit infra laudatus P. M. Andreas Angelettus ex celebri solennitate in ejus honorem habita anno* 1641, *ut est num.* 35. *Ceterum inchoatam ibi pridem venerationem sensim accrevisse, ex eo præ ceteris patet, quod in omnibus editionibus Martyrologii Romani apud Plantinianos ejus nomen referatur ad diem* vii *Januarii, qui cum impeditus sit octava Epiphaniæ, translata est festivitas, postquam anno* 1670 *Sanctus peculiari Officio donatus est, ad* xix *Januarii; ubi anno* 1675 *annuntiatur primo loco in hunc modum :* In Dania, S. Canuti Regis et martyris, cujus dies natalis agitur vii Idus Januarii, *uti hactenus in Martyrologio observatum invenies : sed in quo fateri cogimur, factam esse verosimillime confusionem aliquam inter Sanctos synonymos sub* Canuti *nomine, patruum nempe seniorem, et nepotem ex fratre Erico Bono, hoc ad diem istum* vii *Januarii, illo ad hunc* x *Julii spectante, ut olim demonstravit Bollandus, atque ex hoc Commentario prævio manifestum esse, existimamus.*

12 *Neque vero uniformis semper fuit commemoratio : nam in Plantiniana prima anni* 1586 *legitur :* In Dania, S. Canuti Regis et martyris, quem cum plebs furens occidisset, peste et fame a Deo percussa est; *in sequentibus solum habetur :* In Dania, S. Canuti Regis et martyris ; *in recentissimis additur festum translatum esse ad* xiv *Kal. Februarii. Interim quocumque modo ea accepta aut intellecta sint, aperte patet, et in Martyrologio et in Breviario Romano agi memoriam ejus* S. Canuti *de quo hic potissimum sermo est; nec alteri juniori applicari posse decretum sacræ Congregationis Rituum, datum die* ix *Augusti* 1670, *et postridie a Sanctissimo approbatum, quod ex ipso programmate Romano describimus :* Sacra Rituum Congregatio habita die ix Augusti mdclxx censuit, si Sanctissimo visum fuerit, posse concedi, ut Officium S. Canuti martyris Regis Daniæ apponatur in Breviario Romano, sub ritu semiduplici ad libitum, cum oratione et lectionibus propriis, per eamdem Congregationem sub dicta die approbatis ; *quas satis est legere, ut quis de dictorum veritate convincatur. Jam succedat vetus encomium, de quo dicere cœperamus.* E

AUCTORE J. B. S.

et in Breviario Romano,

§ II. Singulare Sancti elogium scriptum, uti apparet, ab aliquo qui primæ sacri corporis elevationi interfuit.

Antiqui scriptoris exordium.

Antiquum hoc et notæ optimæ monumentum describi olim curavit strenuus Majorum nostrorum adjutor P. Grothusius, ex perquam vetusto Ms. exemplari Cartusiæ Coloniensis, sub hoc titulo : Passio S. Canuti Regis et martyris. *Seculi sui scabritiem redolet stylus hinc inde rudior; sed hoc et si quid præterea vitii occurrit, vetustatis pretio facile compensatur. Sic orationem suam orditur scriptor :* Licet per totius orbis ecclesias conveniat omni populo Christiano, festa Sanctorum celebrare, victorias Martyrum laudare, vitamque istorum imitari : in singulis etiam locis propter familiaritatem cohabitantium, et propter sanctarum præsentiam reliquiarum, quæ in solatium istis vel illis habitatoribus condonatæ sunt : Veneratione, inquam, speciali apud cives populosve suos digni habentur, atque honorantur. F Omni ergo virtutum opifice Spiritu sancto aspirante, nunc de S. Kanuti Regis et Martyris tractaturi passione, ammonemus vel obsecramus vos, qui hæc audituri estis, ut intento corde consideretis, quanti sit apud Deum, justitiam ceterasque virtutes diligere, ac pro his atque cœlestibus animarum præmiis, hujus mundi vitam contemnere, et abnegando semetipsum felicia cruce Christi sequi vestigia.

Sanctus, ob virtutem nequidquam exosus.

14 Stirpe igitur regali, et ultra istius gentis naturam vel consuetudinem, in Christiana religione præclare editus Kanutus, et inter ipsos pueritiæ flores pædagogis traditus, utpote ad regni hujus gubernacula erudiendus ; incredibile dictu quantum subito profecerit, ni fallor, ob merita pii ac religiosi parentis et felicis memoriæ Suenonis Regis, aut certe gratia Spiritus sancti, quemadmodum postea comprobatur, attractus. Nam crevit in eo morum prudentia cum juventutis gratia, adeo quod ipsis principalibus quatuor virtutibus, ad normam illustrium virorum quadratus, jam prope ruinam vitaret insaniæ vel stultitiæ, aut defectum contemneret ignaviæ. Totius ergo inventor vel auctor malitiæ diabolus,

quasi

AUCTORE J. B. S.

quasi jam nunc expavescens, quod ei deberet multos tandem subtrahere, et hinc fraudes ac spurcitias vel immunditias hominum atque malignorum spirituum eliminare aut saltem compescere; Kanutus, dico, supervivens ac, ut cœpit, in virtutibus sedulo accrescens, non tantum corda quorumdam hujus terræ principum; verum etiam fratrum suorum, injusti ac mali timoris invidiæque jaculis perculit; in tantum, quod hinc denegarent jura super se regnandi, ne propter ipsius probitatem judicarentur velut ignobiles aut reprobi.

regnum consecutus, illud pie gubernat,

15 Quid igitur? Ut fratres Joseph, expulerunt hunc in exilium in partes Suithorum, quem præconio virtutum deberent extollere ad cœlum. Ipse autem prudens, velut Jacob consilio Rebeccæ, id est rationabilis patientiæ, utiliter et innocenter fratribus cessit, usque dum virtus divina eum in pace reduxit. Itaque Dei suffragio Rex et gubernator huic populo electus atque constitutus, tamquam David in Domino confidens, et suæ spei anchoram in cœlestibus figens, per bona hujus labentis vitæ opera ad portum salutis, B Deo gubernante, inter varias mundi procellas lata extendebat velamina: sustentabat inopes, ac refovebat flebiles, quatenus summæ dignitatis et gloriæ perennis aliquam sortem perciperet, inter supernos locatus proceres; Pontifices autem et doctores vitæ hujus vitaliter, Episcopos videlicet, et presbyteros divinitus intentos officiis, rebus præ ceteris amabat; et consolationibus auxiliisque ac donis erigebat, et quo liberius vel libentius ad meliora proficerent, bonis eos promissis blande ac devotissime confortabat. Insuper etiam ecclesias vel congregationes Sanctorum frequentans, sedulo corde oreque reverenti, votis muneribusque pretiosis eas ditavit atque honoravit, sicut Roschelde, Dalboi, Lunde apud sanctum Laurentium præcipue apparet, cujus ecclesiæ constructor, pater ac cultor extitit, quatenus illic et istic bonitatis ac sanctæ religionis ejus memoria [recolatur] cum benedictione Sanctorum in secula seculorum. Amen.

Ecclesiæ jura fortiter propugnans:

16 Interea quoque jam prorsus perversâ et inania quæque, sicuti hostis antiqui deliramenta, despiciens, Deumque per omnia salvatorem diligens, gentem istam, adhuc in moribus bonis ac C Deo placitis parum eruditam, vel in sacris virtutibus exercitatam; proposuit imprimis amicabiliter paterneque rogare, ammonere, atque per se et Episcopos ac prælatos instruere, ut Deo suorum bonorum primitias vel decimas, secundum legem Dei, voverent necnon persolverent, Christianorumque religionem utilius et honestius quam hactenus, ob salutem animarum suarum, servarent. At cum tali moderamine exiguum proficeret, ac gens insipiens, nec tartara timens, noc cœlestia quærens, terrenis desideriis, quæ militant adversus animam, nimis adhæreret, aut in deterius animum reclinaret; Rex Dei zelo permotus, adjecit majoris ex eis regaliter ac potenter deterrere, atque de jure suo aliqua eis subtrahere; interdum etiam majorum vel Sanctorum auctoritate compellere, ut Deo et Sanctis obedirent, justa honestaque delectationibus transitoriis præponerent: nullos fideles Christianos, quasi advenas et peregrinos despicerent; sed tamquam cives Sanctorum et domesticos Dei, utpote in Christo fratres, haberent: ac sic glutine caritatis coalentes, seseque invicem supportantes vel adjuvantes, certius ad gloriam cœlestem pervenirent.

17 O, virum omni laude prosequendum! qui noluit solus hic valere, aut etiam in cœlo regnare; sed multos ad Christi palatium secum trahere. Sciebat quippe quod diligentibus Deum, et in Deo proximum, cuncta cooperantur ac proveniunt in bonum, sicut testatur et ipse Dominus noster Jesu Christus. His vero dispositis, cum hujus regni melioribus fide ac virtute valentioribus tractare cœpit, quanam rationali occasione hanc plebeiam multitudinem honestis laboribus erudire posset, ut tandem aliquando pia saperet, infernaliaque intelligeret, quo cautius novissima hominis provideret. Denique inventum ac cito consultum ex præcepto Regis et Principum diligenter divulgandum, ad Anglos transmeandum, ut eorum generationem per militum virtutes de gravi jugo servitutis indignæ absolverent, aut saltem militum istorum animos vigiliis solicitudinibus, fame, siti, gelu vel aliis laboribus redderet exercitatos et eruditos, ne, ut ad id temporis, leviter quasi ex lascivia et adipe iniquitas eorum prodiret, et in affectum cordis transirent.

D *sed gentem ferocem frustra emollire cupiens,*

18 Ast alii hæc longe aliter et multa Regis consilia vel beneficia animadvertentes, aut ejus hortationi et egregiæ virtuti livida et serpentina mente obstantes, et idcirco multos ne irent ad Anglos impedire cupientes, etiam fratrem ipsius Olavum adversus eum clanculum excitaverunt: qui si perfecte et vere saperet atque cognosceret, quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum, pro virtuoso germanoque principe potius animam poneret. Ne aliud proferam quod tali viro vel levi verbo umquam resisteret, aut sine ipso regnare hic desideraret. Rex autem prudens hæc sine mora comperiens, et non tam sibimet quam fratris errori consulere intendens, misit eum caute in Flandriam, ne incœpti mali consilii super se regnando incurreret infamiam. Spiritualis autem judicat omnia, et ipse a nemine judicatur, et in hoc est præstantior ceteris animalibus. Unde et David dicit: Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est jumentis et similis factus est illis. Pro his itaque et hujusmodi gestis, ac maxime propter amorem justitiæ et religionis sanctæ diu ab incolis terræ, elatis mente, persecutionis ac regni detrimenta patienter sustinuit.

E *fratrem Olavum in vincula conjicere cogitur.*

F *In Fioniam fugiens,*

19 Ad ultimum vero, pene omnibus contra Dominum et Christum ejus conspirantibus, a parte aquilonari, quæ appellatur Wendele, aperta est contradictio, manifestaque repugnatio videtur oriri, tamquam turbo involvens. Et sic per partes Jutensium sæviendo, et eos ad eumdem furorem provocando, quotidie plura congregans arma, ad civitatem, quæ vocatur Slesuine, fremens ac frendens sancti Regis insequitur vestigia. Rex ergo tunc cernens quod eos sedare nequisset honesta ratione, immo de Jutensibus fugere compulsus, ad Vionenses transivit, in quibus magis auxilium speravit. Quo cum pervenisset, hinc indeque a persecutoribus vel Regis insidiatoribus directi convenere legati, præcipiendo istis præcipientes, ut Regem tyrannum interficerent, si regionem suam incendi aut devastari noluissent. At illi plus homines quam Deum timentes, vel attendentes, nec Regem, ut decuit, honorificantes, sed feroci animo cum gladiis, fustibus et armis ad curiam ejus convenerunt. Denique ipsius fratre Benedicto et admodum paucis sanctæ fidei et caritatis constantia confortatis, secum remanentibus in tam crudelibus et inopi-

natis

A natis suorum tribulationibus, Rex Kanutus valde pius, Sanctorum exemplis instructus, ad ecclesiam sanctissimæ Virginis Mariæ et beati Martyris Albani animum iterque direxit: frequenter quidem jejuniis orationibusque sacris convenienter ac tum præcipue intentus, sicuti cupiens jam jamque sibi præ ceteris dilecti Martyris Albani, et per ipsum de partibus Anglorum huc revecti consortium, aliorumque proprio vel sacro sanguine laureatorum, Christo principe martyrum favente, promereri.

ibi a subditis fœde interimitur.

20 Verumtamen adhuc volens plebem nimis temerariam et insipientem corrigere aut sedare, vades et fidejussores ad omnem Justitiam subjectis impendendam præbuit, necnon ne aliquis innocens propter ipsum periret, jusjurandum adhibuit. Ast vulgus ratione carens et insolens, nec humani generis calamitatem attendens, tunc cœpit magis mente insana furere, temptans omnimodis sacras ædes Sanctorum et ecclesiam Domini confringere, aut saltem per fomenta ignis corrumpere. Quid multa? Dux et gloria Danorum optans per martyrium mutuare certum ac stabile B Regnum, gloriam hujus mundi transitoriam flocci pendens, arma secularia deponit, ne cum ipsis periret, si corpus corruptibile plus quam animam diligeret, confessionem etiam pro erratis ac delictis iteravit, fructus pœnitentiæ dignos adauxit, Dominici corporis Sacramentum ad æternæ salutis incrementum cum reverenti devotione accepit, et sese suosque cœlorum rectori gratia bonæ spei commisit. Nec mora: undique plebis agmina per fenestras aliasque aperturas lapides ad Regem projiciunt, et jacula; donec unus de sacrilegis religiosum Regem perfodit lancea. Nam crucis in modum manibus expansis ad altare S. Albani Martyris transfixus est in latere cuspidis mucrone. Itaque VI [Idus] mensis Julii sic occubuit pie secus aram Christi fuso sanguine, Domino nostro, inquam Christo regnante et adjuvante, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

TRANSLATIO.

21 Sed quia nec in libris Ecclesiasticis legitur, neque vulgo refertur, quod aliquis Rex in ædibus sacris et a militibus suis tam crudeliter tamque miserabiliter interfectus sit; arbitramur, vel experimento intelligimus, Deum omnipotenC tem, ob id valde commotum aut despectum, in cujus basilica, quasi principis summi aula, refugium ac tutamen quæsivit ut decuit. Idcirco vindicta Dei correctionis gratia illico subsecuta, totam fere Daniam pluviali tempestate, ferali pestilentia, fame et alimentorum inopia tamdiu perturbavit, donec per multas visiones ac revelationes pluribus est ostensum, quod ejus corpusculum misere dejectum et hactenus jacens despectum, deberet inde levari et amplius inter Sanctos reverenter honorari. Quid multa? His mox divulgatis, Jutenses cum Episcopis et sacerdotibus admodum religiosis ad nos fide bona et devotione venerunt. Consilium nobiscum inierunt, et in eo decreverunt, ut ossa Regis et Martyris cum digno honore elevari debuerunt.

Variis signis

22 Tum indicto triduano jejunio peractoque cum orationibus, eleemosynis et hymnis et spiritualibus canticis, corpus Regis jam sacratum de pulvere terreno esset elevatum, Deus omnipotens et misericors tria in eo magna declarare dignatus est miracula, quatenus hebetes istorum mentes ad pœnitentiam revocaret, vel ad sanctam religionem incitaret. Nam ad suggestionem vel petitionem multorum, ne mens dubitando tabesceret insipidorum, super sancta ejus ossa quatuor vicibus ignem nimis ardentem misimus, qui in momento quasi aqua infunderetur, extinctus, nihil molestiæ inferens, nec aliquid lædens, nusquam comparuit. Aliud quoque in Olavo fratre atque successore in hujus regni dignitate, notandum contigit: quia quando erat Regis et martyris Kanuti depositio, accidit Olavi tunc exulis ac positi in Flandria in vinculis liberatio, et hic ad regnum exaltatio. Et nunc, Deo disponente, dum facta est beati Kanuti martyris translatio exaltationis, evenit hujus Olavi depositio terrenæ dignitatis.

AUCTORE J. B. S.

a Deo illustrata.

23 Tertium vero in sexta feria ante Kanuti translationem, omnibus apud nos bonis in oratione et jejunio persistentibus, magna tempestas pluviæ fluit, adeo etiam in nocte sequenti, quod nos multum conturbavit. Et in sabbato quoque tenebræ vel obscuritates magnæ usque in horam tertiam sunt factæ. Sed postquam sepulcrum ejus discooperuimus, et reliquias sanctas reperimus, statim magna luce et aeris serenitate omnipotens Deus, ad laudem ipsius et meritis beati Kanuti regis et martyris, quibusdam signis nos lætificare, et ineffabilem misericordiam, E qua et indignos vocat ad pœnitentiam, multis ostendit, quam ipse precibus ejus nobis præstare dignetur in perpetuum qui vivit et regnat cum Filio suo in unitate Spiritus sancti Deus per omnia secula seculorum. Amen.

§ III. Acta ab aliis postmodum scripta quo hic ordine recenseantur.

Ælnothus Anglus, præcipuus Actorum scriptor,

Primum omnium qui S. Canuti *gloriosum martyrium litteris consignavit, eum fuisse plane existimo, quem jam dedimus Anonymum, verosimillime in aliqua ecclesiastica dignitate positum, qui tamen breve potius encomium, seu orationem ad populum composuerit, quam ordinatam historiam, ut ex proposito contextu satis patere existimo. Vitam et passionem paulo post digessit, more istius seculi, longis parergis historicis, moralibus, poeticis, aliisque figuris, sæpe importune obtrusis, exornatam amplificatamque* Ælnothus *aliquis, sive* Ailnothus, Alnothus F *aut* Elnothus *Cantuariensis, qui se in præfatione ad Nicolaum Regem,* Cantia, *non* Cantico, *ut legit Meursius* Anglorum metropolitana urbe editum, *et* Daciæ partibus quatuor quinquenniis et bis fere binis annis demoratum *scribit; in epilogo autem,* sacerdotem infimum *sese nominat,* Anglorum orbe editum *et* Daciæ partibus annis numerosis peregrinatum. *Nihil in eo auctore desideres præter debitos nervos et moderatam brevitatem; cum narrationis, ad Sanctum spectantis, limites plerumque excedat, rem omnem modis potius concionatoriis, exclamationibus, apostrophis, invectivis, quam historico filo adaptans: eo nihilominus titulo vere commendandus, quod Sancto ætate proximus et prope æqualis fuerit.*

Regi Nicolao synchronus,

25 *Etenim Nicolaus Rex, cui Vitam* S. Canuti *fratris inscribit Ælnothus, quintus fuit filiorum Suenonis in paternum regnum successor; obses primum in Flandria, seu potius in vincula, Olavi fratris loco sua voluntate conjectus, ut sublato a perduellibus subditis* S. Canuto, *totius rebellionis in Sanctum machinatori Olavo ad thronum viam sterneret; deinde et sibi, sed post Ericum, fratrem alterum, cognomento* Bonum, *qui regno non sine laude ad-*

ministrato

AUCTORE J. B. S.

ministrato, suscepta, cum pia conjuge Botilde, in Palæstinam peregrinatione, in Cypro insula diem extremum obiisse videtur anno circiter 1105; *siquidem omnia quæ de fratrum successione apud Saxonem Grammaticum traduntur, ad rectam aliquam chronologicam seriem reduci possint. Cum vero mortis prædicti Erici nuntius nonnisi biennio post in Daniam pervenerit, non potuit Nicolaus regni habenas, excluso* S. Canuto *juniore, Erici Boni filio, capessere ante annum* 1107. *Hic autem regnum tenuisse dicitur annis octo supra viginti, a Sleswicensibus demum occisus in vindictam cædis S. Canuti junioris, a filio ejus Magno proditorie interempti; sic ut vitam suam protrahere non potuerit ultra annum* 1135.

proximus fuit ætati S. Canuti.

26 *Ex istius Nicolai regis ætate facile colligitur, Ælnothum ante annum jam dictum* 1135 *Vitam* S. Canuti *a se scriptam, edidisse; qui si tunc annis viginti quatuor in Dania commoratus fuerat, ut ipse testatur, in ipsa Vita num.* 76 *innuens, se interfuisse solennissimæ sacri corporis* S. Canuti *translationi, anno sexto regni Erici, non multis a* S. Canuti *martyrio annis in eas partes ipsum pervenisse necesse est;* B *fuitque adeo proximus Sancti ætati, potuitque a* probabilibus personis utriusque sexus et ordinis, *et a* religiosi habitus viris *omnia certo et indubitate cognoscere, quæ* posterorum memoriæ apicibus reservanda contraderet. *Sunt igitur ea Acta, quantumvis oratorie extensa, magnæ fidei, auctoritatis et ponderis, primum vulgata Hafniæ anno, ni fallor,* 1603, annos circiter viginti octo, *inquit Joannes Meursius, antequam ipse alteram suam editionem proferret, excusam ibidem anno* 1631, *ubi ad lectorem monet, priorem illam impressionem sibi antea ignotam fuisse:* Verumtamen, *verba ejus sunt,* dum editionem illam Hafniensem, *postmodum scilicet obtentam,* oculis lustro, video menda, quæ in codice manuscripto satis multa occurrebant, etiam hic repræsentari. Itaque persistendum mihi in incepto arbitratus, denuo descriptioni manum admovi, et corrupta passim loca, inter describendum obvia, emendavi, eaque in notis meis, quas adjicio, ostendi.

Meursii editio imperfecta est,

27 *Quousque manuscripti sui menda exterserit Meursius, quot vero altera editio alteram excedat, cum prior a Museo nostro absit, non est mihi promptum divinare; ast iis refertissimum esse oportuit* C *Meursii apographum, imo et in nonnullis partibus mancum, defectivum et mutilum, cum ex accurata collatione alterius manuscripti, quod apud nos Tosanum vocatur, cum ejus editione, deprehenderim, multa ab eo perperam scripta, multa non satis perfecte reddita, alia prætermissa, quæ forte ipse in suo exemplari non reperit, sed quæ auctoris, in multis sæpe battologi, stylum omnimode sapiunt. Maxime notabilis est lacuna numero nostro* 24, *quam hic describere opus non est, cum inter annotationes satis explicata sit. Ceteras variantes sigillatim enumerare, præterquam quod tetricum et inutile censeam, hujus certe loci non est. Exstat jam sæpe dicta Meursii editio, quam cuilibet integrum erit cum hac nostra conferre, unde discrimina omnia colligi poterunt: iis vero quibus ipsa ad manum non est, licebit ad jam dicta annotata nostra recurrere, in quibus neglecta non sunt quæ observatione digna videbantur.*

et postponenda antiquiori Hafniensi:

28 *Non placuisse olim Majoribus nostris Meursianam illam Ælnothi editionem, argumento sunt non pauca; illudque imprimis, quod tametsi ipsa in Museo nostro exstaret, essetque Bollando notissima (nam priorem Hafniensem hactenus nobis ignotam existimo) tametsi, inquam, Meursianam recensionem præ oculis haberent, attamen manuscriptum nostrum* D *ab ipsis non oscitanter examinatum advertam, tamquam dignum quod suo tempore typis committeretur, Meursiano utique præferendum. Nec præproperum fuisse aut vanum ipsorum judicium, docuit non ita pridem vir clarissimus Ericus Benzelius anno* 1715, *post accuratam utriusque editionis collationem a se factam, Upsalia ad nos scribens,* multis locis præstantiorem esse editionem priorem Hafniensem, posteriori illa, quam dedit Joannes Meursius. *Mitto plura dicere; hæc suffecerunt, ut merito me compellerent ad recensendum de integro laudatum manuscriptum, a Bollando olim tantopere æstimatum, atque ex eo procurandam tertiam impressionem, cum Meursiana illa collatam, sed ipsa etiam multo præstantiorem.*

adeo ut tertiam ex Ms. adjicere compellamur;

29 *Non diffitebor equidem, exemplar nostrum nævis etiam suis non paucis respersum esse, sive auctoris ipsius, non satis Latine scribentis, vitio, sive amanuensium, quorum imperitiam et socordiam numquam quis satis incusaverit. Auctori ipsi adscribendi sunt longiores et detorti quandoque ac scabrosi sensus, quos ad rectam syntaxim reducere, non semper usque adeo pervium est: Amanuensium sunt omissiones vocum, earumdem transformationes, adeoque durior et inconcinnior orthographiæ ratio, sæpius a nobis, ubi omnino opus fuit, nonnihil emendata. Pro* Sueno, *seu* Sweno *semper expressum reperi* Swegno, *inflexum numquam, plerumque indeclinate; verum, præmissa hac monitione, putavi, communiori scribendi modo et hoc et alia fortasse nomina aptari posse. In varias sectiones seu breviora capita divisum est manuscriptum nostrum, ex quibus triginta quinque distinxit Meursius, inæquali prorsus ratione; cujus vitandæ gratia, solitæ nostræ methodo inhærendo, ad eamdem normam exegimus capita; titulos vero, numeros, et marginales notas convenienter addidimus.* E

quamvis nec ea nævis immunis sit.

30 *Titulus, in manuscripto nostro præfixus, sic habebat:* Passio gloriosissimi Canuti Regis. *Tum:* Epistola Ailnothi ad Regem Daniæ Nicolaum, de passione gloriosissimi Canuti Regis et martyris: *sed ea rursus omnia ad nostram disponendi rationem contrahenda fuerunt. De cetero dubitari nequit quin hæc prima, vetustissima et potissima sit vitæ et passionis* S. Canuti *historia; quam utinam paulo pressius digessisset scripsissetque auctor, parergis illis, de quibus diximus, inutilibus digressionibus atque invectivis abstinens, quæ omnia pro concionibus dicenda potius, quam lectorum oculis exponenda sunt: in quo multis titulis, me quidem judice, præferenda est Saxonis Grammatici elegans, nervosa et numerosa narratio a Surio, qui Ælnothum non noverat, ad* VII *Januarii male collocata; utpote quæ ad hunc* X *Julii referenda erat, cum dies illa* VII *Januarii alteri juniori* S. Canuto *propria sit, ut pridem rectissime monuit Bollandus, apud quem, dicto loco, non pauca ad utrumque sanctum Canutum spectantia reperiuntur, hic a nobis consulto præterita, ne frustra eadem repetantur. De Saxone Grammatico dicendum superest.* F

Multo nitidior est Saxonis historia.

31 *Sane præstantissima sunt quæ Saxo, litteratissimus sui temporis historicus, vere, graviter et nitide de sancto Rege* Canuto *tradidit libro* XI, *ex quo sua acceperunt, qui deinde secuti sunt rerum Danicarum et Suecicarum scriptores, quos inter etiam Joannes Magnus paucis multa contrahit lib.* 18, *cap.* 12 *et* 13. *Fugio hic referre, quam varia fuerint de Saxone isto Grammatico judicia, ad rem nostram nil facientia: id certissimum est, eam a nemine ei laudem præripi, quod stylo eleganti, florido et terso, ad seculi sui miraculum historiam contexuerit, eruditissimis quibusque id testantibus*

apud

AUCTORE J. B. S.

A *apud Stephanium, qui ipsam recognovit, notis illustravit et edidit anno 1644, in Prolegomenis a cap. 16 pag. 24, Saxomastyges ibidem operose et egregie refellens. Quæ de priscis Daniæ Regibus et populis collegit, hic expendenda non sunt; in iis certe quæ ejus ætati propinqua fuerunt, nemo tanti scriptoris fidem in dubium revocaverit. Vixit autem et floruit seculo* XII, *mortuus verosimiliter anno 1202 aut 1204, ut vide apud laudatum Stephanium cap. 15. Fuisse Roschildensem Canonicum et Præpositum, ibidemque sepultum, indubitata est omnium sententia. Cum autem Surius sua omnia ex Saxone desumpserit, ut ex utriusque collatione constat, ejus editionem hic sequi non piguit; iis solum additis, quæ de Olavi famelici interitu subjungenda putavimus, tamquam in vindictæ parricidarum complementum.*

Quæ ab aliis traduntur,

32 *Præter hos scriptores, fide dignissimos, quid alii de* S. Canuto, *sive ex professo, sive ex occasione tradiderint, quærere supersedeo; neque vero operæ pretium me inde relaturum, satis docuit Vita B. Caroli Boni, Flandriæ Comitis, quam reperi in prægrandi nostro manuscripto codice Theodorici Pauli Gorcomiensis, alibi a nobis non semel citati,* B *ubi ipse historiæ martyrii B. Caroli brevem sancti parentis Vitæ epitomen præmittit, ex qua satis erit unum alterumve specimen exhibere. Inter alia sic refert:* Cumque in timore Domini *(S. Canutus)* gubernacula regni nobilissime per aliquot annos rexisset, ivissetque de virtute in virtutem, Arnaf, sive Arnoldus frater suus, ambitione percipiendi regnum, insidiatus ei multum fuit. *Audis hic perperam appellari* Arnaf *sive* Arnoldum, *qui* Olavus *seu* Olaus *dici debuit, cuique auctor, per insignem calumniam, sancti ipsius Canuti parricidium, tamquam propria manu commissum, infra adscribit, visionem S. Wenceslai Bohemici importune intrudens, qui Sancto nostro revelaverit,* quod suo genere mortis deberet mori. *Sed rem ordine prosequamur.*

Spernenda potius quam æstimanda sunt.

33 *Sic pergit:* Igitur cum quadam nocte quiesceret, completis de nocte orationibus, quas legere consueverat, apparit ei sanctus Venzeslaus martyr Christi per visum, eique quod suo genere mortis deberet mori, revelavit; præcipiens ei, ut in honorem ipsius, qui Wenzeslaus dicebatur, monasterium construeret. Rex vero a sompno consurgens, stupefactus de visione, convocato C clero, cœpit de S. Wenzeslao, de quo numquam antea audierat, ab ipsis quis esset, diligenter perquirere: et certificatus, quod esset Princeps Bohemiæ, et a Boislao, fratre suo martyrizatus, cœpit ad honorem ejusdem Sancti in Kivallia Cisterciensis Ordinis monasterium magnarum possessionum exstruere. sed numquam consummavit. Ipse sanitate et justitia ac religione præclarus, dum in sua regali capella divina audiret, traditus a suis, a præfato fratre suo dire martyrizatus fuit XXV die mensis Junii. *Undecumque hæc Theodoricus acceperit, fallunt omnia: nec a fratre cæsus est* S. Canutus, *nec Cistercienses novisse umquam potuit; nec proinde subsistit talibus commentis innixa S. Wenceslai apparitio. Sed hujusmodi fictiones non moramur; reliquum est ut Sancti nostri et decessorum aliquot successorumque tempora explorare conemur.*

Novissimus scriptor Angelettus

34 *Non excidat tamen, laudati superius P. M. Andreæ Angeletti, Romani Carmelitæ Saxoniæ Provincialis, ultimi, quod sciam, historiæ* S. Canuti *Collectoris, verbo hic etiam meminisse. Ex dato superius, hujus Commentarii* § 1, *specimine, satis patere existimo, virum prolixitati studuisse, dum agglomeratis undecumque parergis, collectionem suam ita subfarcinavit, ut ad centum septuaginta octo paginas in quarto eam extenderit; non magno quoque opere pretio, quandoquidem additamenta ejus pleraque ad* S. Canuti *gesta, virtutes aut gloriam promodicum conferant. Candide fatemur, non majorem ejus, utpote scriptoris recentissimi, quam aliorum rationem hic a nobis habitam esse; ne eorum quidem, quæ de stabilito olim cultu pluribus verbis commemorat, cum ea ipsa non aliunde, quam ex assignatis a nobis genuinis fontibus desumenda fuerint. Unum est, cujus ipse testis oculatus esse potuit, quodque in ipso solo reperimus, de instituta seculo proxime elapso solennitate, quam cap. suo 49, pro totius operis coronide, describit in hunc modum:*

testari potuit de solennitate Romana.

35 Fuit denique, *inquit,* anno MDCXLI, in ecclesia nostra S. Mariæ Transpontinæ, sacellum, in honorem ejusdem S. Canuti martyris, Regis Daniæ, virtute decreti S. Rituum Congregationis, instante humiliter D. Canonico Christiano Payngh Dano, auxilio et cura Joannis Baptistæ Pamphilii, S. R. E. Cardinalis, et tunc temporis supra negotia, ad regnum Daniæ spectantia, constituti, qui postea ad pontificiam sedem assumptus, felicis record. Innocentius X vocatus fuit; quod decretum etiam prompte confirmatum fuit ab Urbano VIII felicis mem. et die VII Januarii ejusdem anni, juxta Martyrologium Romanum, in eademmet nostra ecclesia, prima festivitas pontificie celebrata fuit, assistente sacro Emin. Cardd. Collegio, cum universali applausu summaque urbis Romæ lætitia, quam innumerabilis populorum frequentia, luminaria, machinæ curules, et ignes artificiales per duos continuos dies, necnon plurima alia veræ pietatis ac venerationis, tam glorioso Sancto debita obsequia, satis superque comprobarunt. Debemus igitur ibidem et nostras preces supplices nos effundere votaque nostra offerre, præcipue in die festivitatis, quæ singulis annis, eadem die VII Januarii celebratur, certissimi, nos non solum inferiores antiquis Daniæ populis, sed certe æquales ac superabundantiores etiam gratias, meritis sanctissimi Regis et martyris Canuti, efficacissima intercessione recepturos. *Translatam hodie Sancti festivitatem, notissimum est; ad ejus fratrumque temporum seriem digerendam accedamus.* E F

§ IV. S. Canuti et fratrum Regum Daniæ chronologia.

Propositam chronologiæ Danicæ partem

De *Dania, ejus conversione, Regumque genealogia egit olim Henschenius in Commentario ad vitam S. Anscharii Hamburgensis* III *Februarii:* S. Canuti *genus, proavos, filios et nepotes antea explicuerat, ut supra diximus, Bollandus ad* VII *Januarii; a quibus recedere non debuerat laudatus Angelettus, cum ea locis istis ita erudérata sint, ut nec ipse solidiora proferre potuerit, nec mihi hic quidquam addendum supersit. Solam eam partem illustrandam suscipio, quæ patris et fratrum Sancti nostri annos, in regni administratione exactos, paulo accuratius determinet, quam hactenus factum deprehendere potuerim. Dolendum imprimis, Saxonem Grammaticum, scriptorem hic alias diligentissimum, minorem, quam par erat, designandorum temporum rationem habuisse, ut difficillimum sit, annorum seriem ex ipso distinguere. Unde vero lucem speraveram, inde majores tenebræ obortæ sunt; nam qui ad chronologiæ calculos sua exigere conatus*

est

AUCTORE J. B. S.

est Johannes Isacius Pontanus, satis aliunde notus Daniæ historiographus, supra etiam laudatus, is pleraque huc spectantia sic involvit, ut mirum sit, tam inconsequenter procedere potuisse.

non uno loco involvit historiographus

37 *A Suenonis magni obitu ordinandæ omnino sunt filiorum in regnum successiones definiendaque cujusque administrationis tempora. Illum autem Pontanus, pag.* 191 *in fine, recte in fata cessisse asserit anno* 1074 : Apud suos Sueno, *inquit*, ætate jam propemodum confectus, levi primum valetudine tentatus, atque inde gravius graviusque eadem invalescente, sub annum septuagesimum quartum, vitam cum morte commutavit in oppido Cimbricæ Chersonesi, quod Slutorpium domestici scriptores vocant. *Atque hæc indubitata videtur epocha, asserta item a Stephanio in notis ad Saxonem pag.* 219 : In fata concessit Sueno Estrithæ filius, ob res præclare gestas, magni cognomentum sortitus, anno Christi CIϽLXXIV, IV Kal. Maii, posteaquam in pago quodam Jutiæ, Suttadorp dicto, lenta febre correptus, aliquamdiu decubuisset. *At nemo rem istam certius definire potuit quam Ælnothus, ætate proximus, cujus sententiam, paulo fusius deductam, habes num.* 17, *ubi descriptis morbi, loci et exequiarum adjunctis, subdit :* Actum anno Incarnationis Dominicæ millesimo LXXIV, qui erat annus regni ejus XXVIII, IV Kalend. Maii.

B

Joannes Isacius Pontanus

38 *Audiamus modo Pontanum pag.* 195 : Nunc ad Haraldum, qui sceptrum regium post parentem Suenonem, utpote filiorum natu maximus, proxime suscepit, stylum vertamus. Haraldus, inter fratres natu maximus, parenti suo Suenoni sub annum MLXXXIII, vel, ut aliis placet, octavum successor declaratus. *Si recte filiorum Suenonis ætatem ordinavit Stephanius, male inter varios fratres, ex diversis concubinis susceptos,* natu maximus *dicitur Haraldus, cum ipsum præcesserit* Gormon, *ut pag.* 193 *expresse statuerat Pontanus ipse, errans etiam in altera filia Ingertha ceteris adjungenda, quæ non Suenone, sed* S. Canuto *genita est, ut reliqua mittam, ibidem nonnihil ad assentandum composita : hic temporum dumtaxat sit ratio. Jam dixit Pontanus, regem Haraldum vel anno* 1083, *vel* 1088 *demortui parentis Suenonis* successorem declaratum, *absorpto integri novennii, vel forte annorum quatuordecim interregno. Combinemus Haraldi tempora* de cujus obitu et extremis *ita loquitur pag.* 196 : Regnando biennium emensus Haraldus defungitur, *ut necesse sit, obiisse anno* 1085 *vel* 1090. *Hæc ibi.*

C

non satis advertens ad eas epochas,

39 *Verum non satis eorum memorem fuisse oportet Pontanum, dum ad* S. Canutum *progressus, pag.* 297 *de eo ita scribit :* Canutus itaque postquam integrum fere quinquennium ordinandis domi rebus operam impendisset, annum circiter millesimum octuagesimum quintum, assumptis in clientelam, *etc.*, fratribus..... Angliam, infelicitate amissam, hereditario jure repetendam existimavit. *Hæc tam prope consequentia, nec Pontanus ipse, nec quisquam alius facile conciliaverit. Anno* 1083 *parentis* successor declaratus *est Haraldus, biennium* regnando emensus; *et tamen* S. Canutus, postquam quinquennium ordinandis domi rebus operam impendisset, *anno ipso* 1085 Angliam jure hereditario repetere *meditatur. Æque infelix est apud hunc historiographum chronologiæ ratio, dum pag.* 199 *ait,* præfuisse regno S. Canutum circiter septennium, defunctum cum annus ageretur MLXXXVII. *Cetera non minus turbata sunt, audetque tamen Pontanus Molanum accusare, quod toto sexennio aberraverit, ubi hic clarissime* *expressit annum millesimum octogesimum sextum, qui verus annus est quo martyrii coronam accepit* S. Canutus, *ut jam dictum est, et ex infra dicendis clarius patebit.* D

ex quibus res tota pendebat.

40 *Sola et unica observatione opus erat, ut fixis duabus epochis, nempe mortis Suenonis et martyrii* S. Canuti, *hujus et Haraldi tempora aptissime determinarentur, admisso etiam aliquanto interregni spatio, de quo jam dicta pag.* 195 *sic loquitur Pontanus :* Sed annorum utcumque accipiatur calculus, certum, aliquamdiu interregnum fuisse, ac disceptasse inter se, ac dubios hæsisse regni proceres, utrum Canutum an Haraldum ad regni clavum essent admoturi. *Demus ipsi annum, si ita velit, integrum, demus plures : quo sua longius extenderit, eo magis necesse erit, everti penitus opinionem ejus, nec Haraldi biennium umquam inventuri, nec* S. Canuti *septennium; ut mirari liceat talem historiographum toties cespitare potuisse, in paginis tam parum dissitis, dum fatetur Ælnothum sese præ oculis habuisse, ex quo et Saxone res paulo accuratius ordinanda erat, positis præsertim expressissimis obitus Suenonis et martyrii* S. Canuti *epochis, quarum primam diserte ipse signaverat, in altera unico dumtaxat anno a vero calculo dissidebat.* E

In Haraldi annis erravit Ælnothus;

41 *Notabilis est Ælnothi aut librarii error dum num.* 19 *ait,* anno sexto *regni* patria via egressum *Haraldum, qui pertingerent ad annum* 1080 *vel* 1081. *Cum autem bina fere lustra, teste Saxone, regnando exegerit* S. Canutus, *nequaquam anno* 1086, *sed* 1090 *martyrium subisse dicendus esset, id quod Pontanus Ælnotho tribuit pag.* 199. *At vero Ælnothi lapsum restituit Saxo et post eum alii, non nisi ad biennium Haraldi regimen extendentes, idque chronologiæ aptatur longe commodius; servanturque* S. Canuto *bina fere lustra administrationis dum initia ejus figuntur anno* 1076, *martyrium autem anno* 1086, *quemadmodum epitaphium, paragrapho* 1 *superius relatum, clarissime exprimit, eum characterem adjiciens, qui rem indubitatissimam reddit, nimirum* sexto Idus Julii et sexta feria, *quæ eo anno* 1086 *aptissime coincidunt sub littera Dominicali* D, *non item aliis annis proximis, ut proinde hæc in eo genere sit demonstratio chronologica. Nescio ubi Labbeus notatum invenerit* diem sabbati ; *sed is character eum consequenter deduxit ad annum* 1087. *Ceterum fixa nobis manet epitaphii epocha, ex qua ceteras non paucas, a Stephanio in notis ad Saxonem recitatas pag.* 222, *omnino rejiciendas censemus. Habe modo trium subsequentium fratrum seriem.* F

ex quo tamen

42 *Narrat Ælnothus num.* 68, *quo pacto facta fuerit prima sacri corporis elevatio, postquam* requievisset Rex Deo dilectus Canutus et martyr egregius eodem in loco annis bis quaternis et mensibus fere ter trinis *(quæ paulo scrupulosius accepta videntur)* Olavo regni ejus successore imperante : usque dum crebrescentibus virtutum miraculis, communi consilio et pari voto cleri totius et populi, singulis Pontificibus cum multitudine cleri aggregatis, sacrisque ossibus igne examinatis, ex humili mole sustollitur, et ad basilicam australem, insigni lapideo tabulatu a fundamentis erectam..... solenniter advehitur, ibique saxeo sarcophago impositus, in crypta reconditur. *Sensim colligimus tempora quibus regnavit* S. Canuti *successor; nam illo, ut Ælnothus prosequitur,* e terra levato..... Rex Olavus, quem ejus regni successorem prædiximus, quo etiam regnante fames et pestilentia, morbus, et hostium metus Daciæ terminos occupaverat, ægritudine

tudine

A tudine tactus... vita simul et regno excessit. *Si recte scriptoris mentem percipio; vult dicere, tamdiu, varias inter calamitates regnasse Olavum fratrem, quamdiu* S. Canuti *corpus in prima sepultura depositum fuit.*

et citato supra Anonymo

43 *In eamdem sententiam loquitur Anonymus, quem dedimus paragrapho* 2, *num.* 22. Aliud quoque in Olavo fratre successore in hujus regni dignitate notandum contigit: quia quando erat regis et martyris Kanuti depositio, accidit Olavi tunc exulis ac positi in Flandria in vinculis, liberatio, et hic ad regnum exaltatio. Et nunc, Deo disponente, dum facta est beati Kanuti martyris translatio exaltationis, evenit hujus Olavi depositio terrenæ dignitatis. *Sed hæc aliquam saltem latitudinem pati necesse est, ipsam præsertim in Flandria e vinculis liberationem, quæ tunc evenire non potuit,* quando erat regis et martyris Canuti depositio, *nisi admittamus, aliam omnino fuisse solenniorem illam* depositionem, *a prima sacri corporis sepultura, quæ furentibus adhuc perduellibus, tumultuarie facta, tempus magis opportunum exspectare debuerit, ut vera depositio dici posset.* B *Rem sic componendam existimo, ut priusquam Olavo fratri obses in Flandria successerit Nicolaus, adeoque et* liberatio acciderit, *et* ad regnum exaltatio, *annus facile intercurrerit, sic ut anno primum* 1087 *et exaltatio facta sit et sacri corporis depositio.*

ordinanda est.

44 *Ad hunc modum facilius conciliaveris, quæ aliter explicari nequeunt; nempe tot annis regnasse Olavum, seu potius durasse morbos, pestilentiam, calamitates, ob immane parricidium Daniæ inflictas, quot antea* S. Canutus *imperaverat, nempe per duo circiter lustra, ut non uno loco satis aperte memorat Saxo Grammaticus: sic tamen ut etiam verum maneat, quod ex Ælnotho jam retulimus,* requievisse regem Deo dilectum Canutum eodem in loco annis *dumtaxat* bis quaternis et mensibus fere ter trinis; *nempe novennio non integro ab Olavi exaltatione, et paulo solenniori sacri corporis depositione; sic ut Olavi obitus referendus videatur ad annum* 1096, *quo ea omnia contigerint, quæ ex laudatis Anonymo et Ælnotho supra memoravimus; quando etiam Ericus bonus, frater regnandi ordine quartus, habenas regni moderandas susceperit, uti narrat Ælnothus num.* 69: Protinusque, totius exercitus elevatione et populi acclamatione, præ- C stantissimus Ericus, Deo provehente, elementisque faventibus, ad regni jura conscendit.

reliquorum S. Canuti fratrum series.

45 *Commentarium hunc nostrum cum Ælnotho absolvimus, ita scribente num.* 76: Anno autem sexto imperii magnifici regis Erici, congregatis universis Daciæ Pontificibus, cum multitudine cleri, et terræ populo innumerabili, pretiosas beati Martyris reliquias, ex saxeo sarcophago exsumptas, atque ex crypta, ubi hactenus servabantur, erectas, solennibus laudibus universis comitantibus, ab eodem, quem præfati sumus, pontifice Humbaldo, XIII Kalend. Maii, eadem, qua prædiximus, arca, oculis peccatores nos inspeximus impositas, et ad instar nivis candidas et serico decenti involutas. *Hæc itaque facta fuerint sub initium seculi* XII, *verosimillime anno* 1102, *quando Ericus, cognomento* Bonus, *ab illicitis amoribus a Botilde conjuge avulsus, pia omnia et sancta meditabatur, etiam peregrinationem in Palæstinam, cui demum immortuus est, anno, uti credimus,* 1105, *fratre ejus Nicolao, non ante obitus nuntium, excluso Canuto juniore, Erici filio, succedente anno* 1107, *quemadmodum paragrapho* 3 *satis expendimus. Atque hæc de fratrum Regum serie satis dicta sint; nunc tertiam Ælnothianæ historiæ editionem subjicimus.*

Ex MSS.

HISTORIA

VITÆ ET PASSIONIS

Auctore Ælnotho monacho Cantuariensi.

Ex Ms. Thosano, collato cum editione Meursii.

PROLOGUS.

Ad Nicolaum Regem.

Principum Duci præcipuo, nobilium Primicerio, patriæ Patricio *a*, pio, invicto, magnifico, E Daciæ *b* provisori serenissimo, tam specie quam et nominis dignitate Illustrissimo Regi Nicolao *c*, divini officii ministrorum infimus Ailnothus, Cantia *d* Anglorum metropolitana urbe editus, jam vero Daciæ partibus quatuor quinquenniis et bis fere binis *e* annis demoratus, hostium vires virtute divina subvertere, contumacium colla potentiæ pede proterere, regni jura decenter disponere, pacis securitate perfrui, et post decursum temporalis imperii, sempiternæ felicitatis beatitudine ditari.

a b c Nicolao Regi, S. Canuti fratri hanc narrationem dedicat auctor. d e

2 Clementiam magnitudinis gloriæ vestræ sicut protervus quilibet et imprudens seu vecors detestatur, sic providus quisque et probitatis executor, tam præsentia quam et exsequentia simul moderationis dispiciendo *f* discretione, non modo laudibus, verum digno venerationis affectu extollendo prosequitur. Judicem enim universorum, quem Rex propheticus et opilionum fortissimus, justum et fortem denuntiat, eumdem etiam patientem et longanimem esse declarat. Et cujus honorem judicium diligere insinuat; ei se misericordiam cum judicio decantare manifestat. Cujus vestra excellentia pietatis modum, pro modulo mortalibus concesso exequens, et justitiæ F severitati mansuetudinis lenitatem præferens, ejus ob hoc, ipso opitulante, gloriæ compos efficieris; cujus hic vicem tam dignitate quam et nominis participatione exequeris. Ipse quippe potentes de sede dejiciens, humiles et in præsenti exaltat et in perpetuum sempiternæ beatitudinis honore magnificat. Illius, ut credi potissimum est, gratia, pretiosus frater tuus germanus Canutus, jam indubitanter beatus cognominandus, ex apice temporalis imperii gloriam nactus decoris perpetui, sicut inter mortales regni gloriosus excellebat potentia, sic jam beatis spiritibus associatus, gloriosior virtutum effulget magnificentia.

Regis severitas clementia condienda. f

3 Cujus ego præsumptuose gestorum simul et certaminum insignia explicare aggressus, imperitæ linguæ infacundiæ ignosci deposco; ut si quid inane seu veritatis vacuum pondere, visus aspectantium offenderit, non superducto protinus supercilio Pharisaica condemnetur invidia, sed sinceræ discretionis articulo exterminandis sublatis, inserantur probabilia. Siquidem mordacis invidiæ morbum, qui versus *g* exiguitatem imbe-

S. Canuti gesta a se descripta g

EX MSS. imbecillitatis vestræ interdum solet assurgere, haud modo extinguendum, immo expergiscendum autumo, cum eventilatum cineribus ignem frustulis appositis, fumivoma licet flamma obfuscante, incendiis aptare contendo. Sed soricem in situla salientem, gallus atria perlustrans, et sub tecti culmine anhelitu raucisono aera verberans pertranseat, et cum comparibus adacutis calcaribus bellum certaminis ineat. Neque enim ego Danaum classes Dardanis excidium inferentes edissero : non acies Hectoreas, Myrmidonum armis, umbonibus objectis, insigniter obviantes commemoro ; sed quæ de gestis religiosi principis, et Deo dilecti Martyris, probabilibus personis utriusque sexus, et ordinis referentibus, agnovi ; religiosi habitus viris Jesu Christo ibidem insignique triumphatori deservientibus obnixe suffragantibus, posterum memoriæ reservanda, apicibus contradidi : ea pietati majestatis vestræ repræsentans, ut et de tanti germani glorificatione plenius exhilaretur, et ad ejusdem virtutis insignia æmulanda, superno provisore aspirante, ardentius incitetur.

B *petit regia auctoritate defendi.* 4 Meis igitur cœptis, pacis simul et patriæ provisor, solita pietate faveto, et qui de opinatissimo *h* progenitore vestro, gloriosorumque germanorum tuorum temporibus, ad hæc usque præsentia magnificentiæ vestræ tempora colligendo perstrinxi, regio dignare confirmare decreto; ut habeat dignitas regia, tam proprii quam et præcedentium exercitii monumenta posteris deferenda. Ambiguitatis vero scrupulum de pretiositate sanctitatis hujus, de quo operis nostri summa est, Dei hominis a pectoris sui secreto fidelis quisque removeat, qui Dominum omnia posse, et antequam efficiantur prænosse ac prænuntiasse, non hæsitat. Qui enim Angelum superbiæ ob extollentiæ contumaciam de excelsissimis *i* dejecit; ipse humiles et quietos, ejusque judicia metuentes de infimis ad superna perducit : et qui de silice durissima, Aaron virga percutiente, laticem produxit; ipse sibi de Rege Martyrem, de Principe terreno, regni cœlestis consortem elegit. Hæc autem qui omnipotentem peregisse dissimulat, ne et a divinæ repromissionis solo exterminetur, pertimescat. Petro quippe attestante, in omni gente qui timet Deum et operatur justitiam, acceptus est illi : et quia potens est Deus de lapidibus suscitare filios Abrahæ, cur ex gente licet durissima *k*, Catholica tamen fide insignita, Principem religiosum, veritatis et justitiæ executorem, Sanctorum in supernis collegam non dignaretur efficere?

C

Gratulatur Regi fraternam gloriam 5 Sed cum universa possibilia sint credenti, et Deus in illo potentiæ suæ clementiam peregisse credatur, et patrocinio terrigenis proviso debitæ venerationis obsequio ab universis magnificetur : lætare ergo Rex insignissime, tanta fratris adornatus glorificatione : exulta, confidens, apud Deum advocatum habere, in cujus hic regni solio, eo concedente, meruisti residere. Gratulare illum cœlis evectum, Abrahæ sinu reconditum, Angelorum socium, Martyrum concivem effectum, Beatorum choris interesse, Dei vultum præsentem cernere, gloriam majestatis inspicere, et hoc jam interventus *l*, ope divina peragere, quod hic regia quondam functus potentia non valebat perpetrare. Visu namque orbatis lucis respectum condonat, cutem Lazarica tabe putrescentem expurgat.

Obstructas *m* aperit aures, et famina reddit,
Dum linguæ nervos, gressusque resolvit habenas :
Effugat et febres, cunctos pellitque dolores :
In Sanctis quoniam Deus est mirabilis ipsis,
Virtutes, signa faciens post inclyta gesta,
Ut cœlo clari fiant, seclo manifesti.

D

suadetque ut sepulcrum ejus ornet. 6 Tanti igitur germani pignora, regia condignis adornet donis potentia, ædis sacræ decus amplificet, spiritualis normæ viros cultui ibidem divino jugiter insistentes solidando corroboret, ut pro temporalis suffragii adminiculo supernæ remunerationis in æternum potiaris præmio. Ejus quoque intercessionis obtentu hostium tibi vires subjiciantur, inimicorum cuneus attenuetur, regni vis consolidetur, pacis securitas confirmetur, sospitatis integritas tribuatur, morbus ac pestilentia pellantur, commoda quæque convalescant, incommoda decrescant, et desidui *n* longæva imperii meta decursa, ad superna transmissus, in regia glorieris æterna. Vigeat et valeat in æternum pietas vestra, et divinæ miserationis respectu regiæque sublevationis opitulatione sustentetur imbecillitas nostra *o*.

E

ANNOTATA.

a *Deest hic titulus in editione Meursii, a qua, ut in Commentario diximus, multa alia absunt : non putavi tamen singulas minutias scrupulosius observandas. Ms. nostrum* Thosanum *dicitur, a veteri monasterio* Doest, *quod Brugis Flandriæ non procul situm fuit.*

b Daciam *pro* Dania *accipi vulgo notissimum est, id tamen a scriptoribus posterioris ævi inductum testatur Meursius, pro eo in notis varios scriptores allegans, quibus enumerandis hic supersedeo. Ægrius id ferre videtur Stephanius in notis ad Saxonem pag.* 27 : Nam quod ad illam attinet appellationem, *inquit,* qua plerique scriptorum veterum, imprimis seculi sequioris, nos DACOS indigitent ; in ea semper persisto sententia, longe fuisse alios, quam nos DANOS, et Dacorum nomen in media barbarie ab hominum imperitia genti Danorum impositum. *Sed de his hic nobis disputandum non est : fuerit eadem aut diversa gens, certum est, Ælnothum per* Daciæ provisorem *intelligere Regem Danorum.*

F

c *De* Nicolao *aliisque S. Canuti fratribus, satis dictum est supra, uti et de Ælnotho, horum Actorum scriptore.*

d *Sic recte legit noster, pro hodierna Cantuaria, de qua pluribus Meursius, explicans suum* Cantici, *quod in suo Ms. male expressum repererat.*

e *Satis mira Ælnothi locutio, sed quæ interpretatione non indiget. Vide Commentarium prævium a num.* 24.

f *Ita omnino legendum puto, melius quam apud Meursium* dispicientia, discretione. *Ceteræ phrases, satis contortæ, auctori condonandæ sunt.*

g *Finis non sit, si duriora quæque læviganda suscipiam ; satis mihi erit modo constructiones intelligi possint. Hic pro* versus, *malim legere* adversus. *Habes et illic* expergiscendum *active, et in sequentibus pomposiores dictiones profanis eruditiunculis non satis apte respersas.*

h *Ea voce utuntur mediæ istius ætatis scriptores, pro* inclyto *aut* celebri.

i *Sic plane legendum est, non* excellentissimis, *ut Meursius, cujus plures alias variantes sigillatim non prosequar.*

k *Ita etiam Danos depingit Sefridus in Vita S. Ottonis, quam dedimus die 2 Julii, pag.* 419 *A* : Nam et homines terræ illius tales sunt, ut in

maxima

A maxima ubertate atque divitiis, generali quadam duritia, omnes inculti videantur et agrestes.

l *Vult dicere, opinor,* interveniens, *seu sua apud Deum interventione.*

m *Palam est, legendum, ut hic,* obstructas, *neque intelligitur, quid sibi velit Meursii exemplar per* obructas.

n *Haud dubie pro* residui. *Verum, ut semel dicam, sexcentæ sunt hujusmodi minutiæ, imposterum negligendæ, ubi necessarium non fuerit eas explanare ad rei intelligentiam.*

o *Ex hujusmodi prologo facile intelligis, quod supra dicebam, scriptorem, diffusiori orationi assuetum, multis pauca dicturum.*

CAPUT I.

Præmittuntur varia de recepta serius a gentibus Aquilonaribus fide Christiana, de victoriis et gestis Suenonis, S. Canuti parentis, et Haraldi fratris.

B

Aquilo sero fidem recepit; quare?

Regna Aquilonis in remotis mundi partibus abdita, longe diuque paganis tenebantur ritibus dedita; quousque ea de profundo erroris et infidelitatis divina extraxit clementia. Nam postquam fere omnia occidentis regna, quæ Julius Caius, magni quondam Pompeii gener, Ausonio subjecerat imperio, Christianis colla subdidere legibus; nationes illæ, quæ ex adverso latere Francorum seu Gallorum Saxonum, qui Aquilonaribus consistunt partibus, Suechi videlicet et Gothi, Normanni atque Isonii *a*, tanto serius signa fidei suscepere, quanto illuc fidei doctores, tam pro victus rerumque penuria, quam et pro barbarorum feritate et innata duritia, magni pendebant *b* divertere.

Dani priores ceteris conversi, manent constantes in fide.

8 Dani vero, qui Gallis Saxonibusque viciniores existere videntur, idcirco gentibus prænominatis potiores habentur; quod et ipsi solum necessariis utilius usibus incolunt, fidemque Trinitatis ante quam illi cognoverunt, isti susceperint; finesque suos Regum nobilium vi et consilio, tam Præsulibus quam et divini officii ministris, ecclesiis Dei ibidem indies circumquaque adauctis, nobilitaverunt: fidemque hactenus susceptam, huc usque fideliter venerando servaverunt. Ut enim quiddam ex antiquorum relatu contingam, ex quo venerabilis memoriæ Pontifex Poppo *c*, candentis ferri ardorem inusta deferens dextra, et ignitas ferri laminas incombustis pertransiens plantis, Christum Dei filium verum, et solum Deum fore evidenti indicio declaravit; fidem, quam gens Danica suscepit, in hodiernum illibatam conservare et custodire, Jesu Christo favente contendit.

Sueci in fide inconstantes dicuntur, qui S. Eskillum occiderint.

9 Suechi vero et Gothi, rebus ad votum faventibus, prosperisque succedentibus Christianitatis fidem nomine tenus venerari videntur. At ubi adversitatis aura, sive terræ infertilitate, aerisve siccitate, aut procellarum densitate, seu hostium incursione, vel ignis adustione inflaverit; fidei religionem, quam verbotenus venerari videbantur, non modo verbis, verum rebus, Christianorumque fidelium persecutionibus insequuntur, atque suis finibus omnino expellere conantur. Unde piæ memoriæ Eskillius *d* Episcopus, ex nobilissimo Anglorum orbe deveniens, ibique Euangelium fidei feris et indomitis gentibus denuntians, pro veritatis testimonio barbarorum feritate et vesania transitorio sequestratus seculo, Angelis collætantibus superna adiit victurus perpetuo. Ex MSS.

Norwegi et Islandi ab antiquis ritibus difficulter recedunt.

10 Aquilonales autem qui ob situm regionum Normanni dicuntur et Isonii, qui etiam ob hiemis ibidem vehementiam et longævioris glaciei seriem, Glaciales tam patria quam et Danica et Normannica lingua nuncupantur, ritum quidem Christianæ religionis observant, sed pro terræ infertilitate victusque exiguitate, eamdem fidei religionem tam solennibus jejuniorum diebus, quam et quadragesimali tempore illicitorum esu ciborum commaculant. Ab Aquilone enim, ut per Prophetam Dominus commemorat, pandetur, malum super faciem universæ terræ. Idcirco nationes istæ, quas commemoravimus, antiquæ infidelitatis obstrictæ frigoribus, vix umquam ita fervore succensæ fidei stabilitate solidantur, ut infidelitatis nexibus penitus absolvantur: dum et fidei Sacramenta, quod mortalibus inconcessum est, humanis conantur rationibus perstringere, legesque suas Dei justitiæ præponere, et ab antiquis sese ritibus, sive religiosis, sive irreligiosis, divini respectu timoris, pudori deputent abstrahere. E

Votum scriptoris.

11 Verum ne his diutius immorer, quidquid seu illis sive cunctis in divinis perficiendis deest mandatis fidelibus, exurgente Aquilone, id est frigore corporis et iniquitatis effugato, veniat Auster et perflet hortum Ecclesiæ fidelium, ut fluant aromata illius: veniat scilicet calor gratiæ spiritualis, et influat in corda credentium, ut veræ fidei professione operumque fragrantia redundante, luceat lux nostra coram hominibus, id est mundi amatoribus, et non superna sed caduca sapientibus, et glorificent patrem nostrum qui in cœlis est. Et ut proposita congruenter prosequamur, favore nos ut essemus creantis, et ut reformaremur recreantis, adjuvemur.

Sueno magnus Rex Daniæ, victis regni æmulis,

12 Post multos igitur bellorum incursus certaminumque conflictus, inter Magnum Aquilonalium et occidentalium et Suenonem, Magnum etiam nuncupatum, orientalium et Australium Ducem, acerrimos utrosque, commissos; postque memorabile initum prælium inter Heraldum Coma pulchrum et eumdem Swenonem de principatu Daciæ habitum; Magno quidem via universitatis egresso, et Heraldo Daciæ terminis exturbato Sueno Magnus nativi soli principatum obtinuit: et quoad vixit tempore, nobilissime rexit: qui veluti famosus ille Trojanorum quondam heros inclytus Priamus, speciem dignam præferens imperio; cum secundum divinum interpretem, sapiens corde esset et fortis robore, gentem suam tam divinitatis auxilio, quam et robore et prudentia consilii sui ab extranearum incursione gentium strenue protexit; et pace circumquaque reddita, armis eam et viribus pluribus per circuitum gentibus terribilem effecit.

cultum divinum promovet.

13 Sed et quia liberalium non expers erat studiorum, et divinarum non inscius lectionum, religionis cultum evehere non neglexit: immo Sanctorum ecclesias, in quibus erant locis, regali auctoritate provexit, et in quibus hactenus non fuerant, erexit: clerumque ac pontifices tam adaugere quam et venerari operam duxit. Orphanis et viduis egenis et advenis, et maxime pauperibus clericis, regalibus succurrebat stipendiis: et ex iniquo mammona hos sibi amicos efficere satagebat, a quibus se æternis intromittendum tabernaculis præsumebat. Et ne omnibus immorer: mitis erat parvis, atrox asperque superbis

EX MSS. perbis; illos mulcebat clementia istos premebat potentia. Pauperibusque dapes, nudis dat tegmina vestes: hos favebat ne in via deficerent, illos tegebat ne aut frigoris rigore aut caloris ardore, deperirent. Sed quid in humanis est omni parte beatum. Deus enim Dominus noster solus vere bonus et solus vere beatus, æqualis et coæternus Deo Patri existens, et homo in fine seculorum deveniens, sicut immaculato et intemerato utero exivit virgineo, ita sine molestia et gravedine peccati nostri conversatus est, egressus e seculo, nostro dico, per humanitatem, pro nobis, in nobis, ex nobis assumptam, egressus est seculo; qui per Deitatis essentiam suis fidelibus æternam promisit præsentiam.

Ad excusanda ejus peccata,

14 Nos vero qui in iniquitatibus concipimur, et in delictis ac doloribus parturimur, quamvis salutari lavacro originali absolvamur commisso, fragilitate corporeæ infirmitatis et onere superadditæ mortalitatis aggravati, in peccati cœnum relabimur; et nisi supernus relevaret spiritus, omnes æternæ damnationis absorberet interitus. Sed qui protoplasto post mali gustum et
B divini præcepti transgressum, morte morieris, dixit, in se credentibus, ejusque jussis obtemperantibus, vitam æternam promittit: et qui legalis censuræ severitatem, per præmissos intulit, ipse misericordiam veniens attulit, ut legalis duritia Euangelica mitigaretur clementia, dum quos illa puniendos dijudicet, ista ad veniam quærendam invitet: nam cum illa ob hoc vel illud commissum hunc a populis delendum, illum lapidibus obruendum, alium morti condemnandum denuntiet; hæc pœnitentiam agentibus regnum cœlorum aperiendum declamat, et omnem reatum, excepta Spiritus blasphemia, id est æternæ salutis desperatione, remittendum insinuat.

ostenditur remitti omnia præter desperationem.

15 Quo enim modo reatibus absolvendus creditur, a quo ejusdem remissionis gratia desperando contemnitur? Et qui enormitatem scelerum suorum divini lateris sanguine diffidit præponderandam, et multitudinem reatuum spiritualis gratia remissionis non æstimat exsuperandam, atque in ipsam incrudelitatis seu desperationis obstinatiam in finem usque perseverando defecerit; idcirco pietate privatus, omnibus exit criminibus implicatus; et ab ea, quam desperando
C contempserat, ac per hoc semet indignum ipsa judicaverat salute, a Christo condemnatus, æternæ damnationis barathro, sempiternis exurendus incendiis detruditur deputatus. Qui autem voce Dominica audita veræ remissionis gratiam petit, ut accipiat; commissorumque indulgentiam quærit, ut inveniat; atque ad pietatis æternæ januam precibus importunis non deficiendo depulsat, portas indeficientis clementiæ, veræ confessioni apertas inveniet; per quas ad atria curiæ cœlestis devenitur, ubi Deus deorum in Sion, id est æternæ pacis præmissa conspicitur.

Sueno ex concubinis multos suscepit filios

16 Inter igitur præmissa pietatis studia, Sueno Magnus, veluti Regum quondam fortissimus, ut et vatum facundissimus David; qui in similitudine veri pastoris, bestiarum fauces manu forti conterens, gregem Dominicum a voratu insidiantium a Christo liberandum insinuarat; et Goliath alienigena, veluti Antichristo, divinis castris insultanti, atque singularis occursum certaminis offerenti, seseque contra et supra Deum extollenti, lapide angulari sive petra qui Christus est, de monte sine manibus excisa, percusso, ac dejecto, ac proprii mucronis acie perempto; ipsum Antichristum divini oris et illustratione magnifici adventus interimendum insinuarat; hostibus circumquaque devictis ac inimicis insidiantibus solo stratis, regni felicitate nacta, et quiete *e*, pacis securitate, potita, luxui illecebrosi appetitus admodum cedens, numerosæ prolis sobolem *f*, in regni sibi jura successuram emisit; quosdamque divinæ scientiæ studiis apposuit, quosdam suis in locis singulis educando nobilibus delegavit. D

17 Ipso autem in loco qui Suddadorp *, id est villa cœnosa, dicitur, via desperandi reditus egresso, regii glebam cadaveris regalibus procurantes exequiis, in insulam maritimam, quæ pro eo quod mari circumcingitur, lingua Danica Seland nuncupatur, ad locum præcipuum, qui Rooskild *g*, id est fons Roe, antiquitus vocabatur, inferunt, ibique in ecclesia sanctæ et individuæ Trinitatis, et sancti Lucii martyris, insigni lapideo tabulatu, a Suenone ejusdem tunc Sedis Pontifice constructa, debitis honorificantes exequiis recondunt. Actum anno Incarnationis Dominicæ millesimo LXXIV *h*, qui erat annus regni ejus XXVIII, IV Kalend. Maii regnante in perpetuum omnium dominatore Jesu Christo Domino. E

* *Pontanus* Slutorpium. *mortuus anno* 1074.

18 Inclytus ergo Sueno Magnus Rex, nationibus circumquaque versus regni sui gentes pacificatis; Dominicisque ædibus tum proprio religiositatis industria in locis præcipuis quamplurimis eminenter extructis, tum ab aliis pridem perfectis ac per semet regalibus donis decenter adornatis, et tam Pontificibus quam et religiosi cultus ministris amplificatis; ipse tandem humanæ conversationis usum deserens, atque secrecretum longævæ pausationis ingrediens, regni sui heredibus non tam regalium opulentiam gazarum, quam et regnandi securitatem, pace undique effecta, reliquit: eisque paternarum virtutum prudentiam gnaviter imitandam, operum monumentis deseruit. Sed regiis inter se tironibus, Haraldo scilicet et Cnutone, jam jamque Canuto nominando, de principatus jure dissidentibus; Haraldus, quia et natu anterior et gestu videbatur modestior, totius gentis electione in regnum adsciscitur, et ut felix diu vivat Daciæ princeps proclamatur. Quod acerrimus Cnuto, licet moleste ferret, fraternæ tamen potius duxit iræ cedere, quam, secundum Thebanos quondam regios pueros, sempiterni rogi incendiis ob regnandi libidinem sese fratremque concertando admittere. Divinitatis enim sibi affuturum inscius exspectabat auxilium, per quod se postmodum tam eminenti gloria ignorabat sublimandum. F

Excluso S. Canuto, eligitur successor Haraldus,

19 Ipse autem Dominus Deus noster, qui in altis habitans, humilia respicit et alta a longe cognoscit, tempora exaltationis electi sui imposterum reservabat: quem non solum temporali, verum sempiterno honorandum imperio delegerat. Ut vero proposita persequamur, Haraldus patrium nactus imperium, populi votis admodum favere, eisque leges et jura, non tam quæ vellent eligere, imo quæ vel quales elegissent posteris servandas regali studebat auctoritate decernere. Unde leges ab eo sancitas Dani usque in hodiernum diem ab electis et eligendis sibi Regibus expetunt; eumque, veluti pacis ac libertatis publicæ provisorem, pro concessis ab eo legibus, laude et favoribus extollunt. Sed et ipso regni sui anno sexto *i* patria via egresso, locus eum celebris, qui Vallis villa, id est Dalbui Danica lingua dicitur, futuræ resurrectioni reservandum excepit, et exceptum terræ matri religiosis prosecutum exequiis commendavit.

qui mites et gratas populo leges condit.

ANNOTATA.

A

ANNOTATA.

a *Novas hic eruditiones non satis apposite congerit Ælnothus : ad* Isonios *adverto potissimum, quos in suo exemplari Ms. Meursius quoque reperit, observans, in prima editione Hafniensi, pro* Isonii *haberi* Islandi ; *quæ lectio longe præplacet. Isonios non novit Saxo, ut vide in Stephanii ad ipsum notis pag.* 22 *et* 23.

b *Intelligo* verebantur, *seu periculosum ipsis videbatur ad feras eas gentes* divertere.

c *Popponis istius non uno prodigio celebris, meminerunt scriptores varii Danici, Suecici aliique citati a Joanne Vastovio in Vite Aquilonia pag.* 28 *editionis anni* 1623, *et in altera Benzelii anni* 1708 *pag.* 21, *atque etiam in annotationibus a pag.* 14, *quorum textus aliquos hic allegavit Meursius. Neque is in Actis nostris incognitus est; de eo enim agitur tomo* 1 *Junii pag.* 107 D, *et rursus pag.* 536 D, E, *ubi dies obitus assignatur* XIV *Kal. Augusti seu* 19 *Julii,* quando, *inquit Papebrochius,* licebit de eo agere, saltem ut beato. *Ita ipse quamvis fortasse majora requiri possint cultus saltem alicujus, utcumque inchoati vestigia ; quandoquidem in Breviario Sleswicensi anni* 1512, *cujus urbis Episcopus fuisse dicitur, nulla usquam Popponis occurrat memoria. Sed hæc ibi discutientur, ubi et de* inusta, *pro* non usta dextera, *de* ignitis ferri laminis, *et chirotheca ferrea.*

B

d S. Eskilli *seu* Eschilli *Acta illustrata sunt* 12 *Junii*; *de S. Sigfrido autem, cum quo ex Anglia devenerat, vide* 15 *Februarii. Cetera parerga satis patent, uti et orationes concioni magis quam historiæ convenientes.*

e *Notat Meursius ita etiam legere editionem primam Hafniensem, sed restituisse se,* et quietæ pacis. *Nimis religiose, nam recta est syntaxis ; non ita placent* nacta *et* potita, *verum licentius in his et aliis versatus est Ælnothus.*

f *Satis innuit* numerosæ prolis sobolem *fuisse illegitimam. Undecim filios numerat Meursius, nempe : Gormonem, Haraldum, Suenonem, Omundum, Ubbonem, Biornonem, Benedictum, Canutum, Olaum, Ericum, Nicolaum , et filiam Syritham; ex quibus quinque, ut in Commentario diximus, patri in regnum ordine successerunt.*

g *De* Roskilde, *ejusque a fonte denominatione plura adducit Meursius, quæ huc magnopere non spectant : sufficiat observasse, Roskildim eo tempore fuisse Zelandiæ metropolim et Regum sedem, Hafnia necdum, condita.*

C

h *Ex ea epocha ferme pendet temporum ratio pro sequenti filiorum dominatione, ut supra ostendimus.*

i *De Haraldo ejusque regimine aliter loquitur Saxo, ut infra patebit : neque ei sex annos, sed solum regni biennium concedit, quod ex aliis scriptoribus confirmat Meursius. Vide etiam Stephanii notas pag.* 220 D.

CAPUT II.

S. Canuti præclaræ virtutes, misericordia in pauperes, cura justitiæ et cultus divini, rigida pœnitentia, etc. Expeditio in Angliam, fratris Olavi proditione interversa.

Transcursis littoreis remigiis et adjacentium regionum intuitu jam satiatis obtutibus, ad altum pelagus tendentes, ratis nostræ rimas solerti industria obstruamus, ne qua vena insidiantis æquoris navigantes intercipiat ; et erecto Crucis Dominicæ ligno, vela virtutum in altum resurgant, quo sirenarum cantus auribus obtusis, veloci Euro perflante, discurrentes, Herois nostri meritis ad sinum optati portus delatis, anchoram spei nostræ divinæ affigamus clementiæ ne spiritualium mercium navim scopulorum adversitas intercludat, et littorea gaudia, gazis porro vectis jam sparsim unda nantibus, fletuum planctibus admisceat. Sed qui dixit : Aperi os tuum et ego adimplebo illud, sensus nostri labia, et oris dirigat eloquia, ut sic militis ejus efferamus præconia, quatenus majestati illius tractemus complacita.

EX MSS. Nova præfatio in vitam S. Canuti.

21 Gloriosi igitur Suenonis magni Regis inclyta soboles, licet omnis paternæ virtutis industriam innata sibi æmularetur prudentia, insignissimus noster Cnuto, (quem sedes postmodum Apostolica, summo Pontifice præsidente, quam plurimisque tam Præsulibus quam et religiosi ordinis viris assistentibus, seu propter sensus caniciem vel vitæ sinceritatem, seu pro hoc quod eum in canone Sanctorum connumerandum decernebat, Canutum censeri instituit) veluti inter gemmas pretiosas effulgens carbunculus, non tam patria imitari studia, quam et propriis monumentis gesta posteris conabatur tradere celebria : crescebat enim in eo morum honestorum prudentia cum venustæ juventutis gratia. Unde superna tandem providente clementia, in regni processit fastigia. Acer quippe erat ingenio, specie dignus imperio, oculis vivacibus, armis et animo strenuus, mentisque industria sermonis prodebatur facundia. Et quia neque volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei ; et ab initio exorientis seculi electi mansionibus æternis in regia sempiterni Patris sunt locandi ; Dominus in eo elegantem sibi satellitem formabat, quem ex regiæ dignitatis fascibus comitem supernorum et Martyrem faciebat.

Cnuto, a Sede Apostolica Canutus dictus, multis splendet virtutibus,

22 Ipse vero post fratris excessum ex seculo, divinitus sibi proviso promotus imperio, Regum se Domino obsequiis mancipabat fidelibus ; ut ejus protegente auxilio, tam a terrestrium quam et ab aeriorum hostium muniretur incursibus. Famelicos fovebat, et pauperes nudos vestiebat et algentes, orphanis et viduis clementer succurrebat, peregrinos et egentes misericordiæ stipendiis sustentabat. Ordinis religiosi viros quosdam ut Dominos, quosdam ut Patres honorabat : ministeriorumque spiritualium sacraria regalium munerum donis adornabat. Sanctas Sanctorum Dei ecclesias, diurni cursus sacratum ordinem auditurus, assiduus frequentabat : et quæ ibi capaci percepisset auditu pretiosi pectoris armario recondebat : ad quæ eum divinus incitabat spiritus, ut in seculum seculi permaneret memoria ejus.

misericors in pauperes, sacerdotum reverens, in sacris assiduus.

F

23 Regum quamplurium, sed et ipsius Salomonis devitans lasciviam, ob quam ejus quondam posteri bis quinis regni partibus ablatis, vix duabus irato Domino principari *a* merebantur ; imperatorii generis, nobilissimam sibi conjugem, sapientum consilio, elegit ; quam insigni honorificentia ex occidentalibus oris adductam, secundum nominis ejus æstimationem, quæ Ethleta *b* id est nobilis dicebatur, nobilem nobiliter excipiens, impudicis concubinarum despectis amplexibus, solius ejus connubio, Jesu Christo teste, Angelisque ejus, contentus est. Sed et quemadmodum de

Ducta uxore Adela Flandra, intendit justitiæ et divini cultus propagationi.

a

b

beato

EX MSS. beato Job dicitur, causas utiles, quas nesciebat, diligentissime investigabat; et cum prudentibus et religiosis sæpius pertractans, qualiter fidei Christianæ religionem in regno suo indies adaugeret, assidue revolvebat. Multa siquidem antiquitus tradita in præsens observari sagaci industria prospiciebat, quæ magis pro divina essent justitia corrigenda, quam ob vulgi favorem exequenda: quæ superni arbitri inspirante gratia coercere disponebat.

obloquentibus improbis ejus sancto zelo.

24 Sed indomitæ gentis feritas et innata duritia, voluntatis ejus effectum indies differebat. Et quia, ut veritas attestatur, omnis qui male agit odit lucem, et non vult venire ad lucem, ut non arguantur opera ejus; hi qui magis pravis usibus inhærere, et voluntarie cupiebant in peccatis jacere, quam injuste observata, justitiæ ratione audita, relinquere; vanitati eum insistere, et veluti novis et inauditis adinventionibus operam dare, in suis conventiculis querebantur: ac ob hoc, qualiter jugum dominationis ejus ab indomitis et hactenus inflexis duris contumaciæ suæ cervicibus excuterent, haud divini Spiritus illustratione inflammati, seb alieni spiritus suggestione inflati, consiliabantur *c*. Homo enim carnalis non percipiebat, quæ regio pectori omnis scientiæ Spiritus infundebat. Nam *d* cum ipse eos a peccati servitute eripere, et ad justitiæ libertatem conaretur reducere; audiendo non intelligentes, et obcæcati videntes, veluti antiquæ pacis et quietis invasorem ac pristinæ libertatis eum putabant ereptorem. Idcirco congregaverunt iniquitatem sibi, et egrediebantur foras. Foras egressi sunt, cum justitiæ divinæ sua statuta præferendo, Dei justitiæ subjecti non sunt: ac per hoc a justorum consortio sequestrati et a terminis eorum ejecti, iniquorum collegio sunt deputati, quia voluntarie servi peccati sunt effecti. Quapropter in laqueum, quem pedibus innocentis paraverunt, incidentes; et in foveam, quam foderunt, corruentes, Judæorum æmulatores extiterunt, quia vitia eorum increpantem ferre nequiverunt. Sed relatu perditionis eorum suo tempori reservato, ad virtutum nobilitatem magnifici Herois nostri explicandam, redeamus.

Peccata sua confitetur, proque iis sese flagellari privatim curat:

25 Crescente ergo in servo et vere Rege (quia Deo servire regnare et vitiis imperare dominari est) divini respectu timoris; actus et ignorantias pristinas ac delicta juventutis suæ solerti examinatione discutiens, sibi cohærentibus religiosis viris, tunc quidem regalis curiæ Capellanis *e*, nunc autem Pontificibus venerandis, Geroldo scilicet et Arnoldo, veræ et sinceræ confessionis humilitate adaperiens, suæ devotionis affectum, ita divinæ subjiciebat clementiæ, ut quod quibusdam incredibile videbitur, corporalis etiam vindictæ plagas ipsis solis, Deo teste, ejusque secretorum consciis, ab eis sibi inferri non renueret. Audierat enim et audiens intellexerat, quia quanto magis caro exterior attereretur, eo amplius spiritus interior relevaretur.

in Quadragesima et omnibus diebus Veneris, in pane et aqua jejunans.

26 Et, ut qui Christi esse desiderant, carnem cum vitiis et concupiscentiis crucifigere non perhorrescunt *f*; solennibus etiam et privatis jejuniorum diebus sextaque sabbati mensæ regali assidens, cum a convivantibus vino seu melle mixtis uti putaretur liquoribus, ministris solum fidis cum occultorum inspectore scientibus, pura utebatur aqua; regaliumque deliciarum dapibus ori tantum appositis, delatisque partim circa se sedentibus, partim pauperibus distributis atque transmissis, ipse pane sicco, sale apposito, corpus delitiis assuetum, non tam sustentabat, quam et his, non ad sufficientiam sumptis, cruciabat: opera enim sua non in platearum occursibus propalari, sed ab investigatore cordium desiderabat approbari; ut nesciret sinistra quid faceret dextra: quia non inde laudis humanæ favorem, sed Patris, in abscondito videntis, præstolabatur remunerationem.

Nominis ejus celebritas.

27 Sed quoniam, juxta veritatis dictum, civitas in excelso sita nequit abscondi; et lucernæ lumen magis in edito proferri, quam in abscondito debeat occultari; fama virtutum et constantiæ, prudentia nobilissimi Principis latius diffunditur: et tam apud Scottos, Orcadas, Irosque *g*, qui ultimos fere occidentis fines incolunt, quam et apud Anglos et Gallos Saxonesque celeberrimus habebatur. Italicis vero terminis incognitus non erat; et ipsius Francigenis, qui et Romani *h*, dicuntur, admodum bellicosis, non tam admirandus quam et metuendus insonabat.

Evocatus ab Anglis contra Guilielmum Normannum:

28 Anglorum enim gens nobilissima, quæ ab antiquis Saxonibus originem ducere *i* Venerabili Bedæ Presbytero, ejusdem gentis historiographo describente, dignoscitur, Haraldo Rege fortissimo a Wilhelmo Australium Normannorum Duce, belli insidiis interempto, ipsoque Wilhelmo ita demum Anglorum imperium vi arripiente; eorumdem, quos supra commemoravimus, Romanorum seu Francigenarum dominatus jure diutius oppressa, eo tantummodo pristinæ se restituendam libertati incipiebat præsumere, si insignissimum principem Canutum cum sui exercitus viribus ad ulciscendam consanguinei necem, Haraldi scilicet quondam Regis, ab eisdem Romanis interempti, Britanniæ littoribus agnovisset applicare. Siquidem inclytis eorum Ducibus et Comitibus, Satrapis et nobilibus diversarumque dignitatum personis partim peremptis, aliis in ergastulis deputatis, quibusdam paternarum gazarum ac dignitatum honore simul et hereditate privatis, nonnullis nativo solo exterminatis, reliquis veluti publica servitute oppressis, ferocitatem tyrannidis eorum non ferentes, extraneorum attrahere decernunt auxilia, cum reparandæ seu recuperandæ libertatis ducem eis aut principem inimicorum provida non reliquisset astutia.

eis succurrere meditatur,

29 Unde legatis frequentius transmissis, præstantissimi Principis Canuti deposcunt auxilium, magis cupientes hostibus aggressis ad Anglorum obtinendum decertare imperium, quam inimicorum tyrannidem patiendo, ferocitatis eorum ferre dominium. Quorum angustiis et legationibus, piissimus Heros incitatus, incommoditati eorum succurrendum decrevit; ut et gentem nobilissimam pristinæ libertati restitueret, et Romanorum seu Francigenarum insolentiam, consanguinei necem ulciscendo, puniret. Classem ergo quam plurimam parari instituit, suisque ad omnia paratos esse edicto proposito demandavit. Sed omnia disponens et cuncta dijudicans, cujus judicia abyssus multa, et cujus consilium nullus investigare potuit mortalium; sive pro illius adhuc gentis correptione protelanda, seu pro Martyrii gloria nobilissimi Principis suæ magis propriæ genti quam extraneis reservanda, iter humanæ voluntatis impediebat: qui Danis de Principe patronum, de Rege protomartyrem efficere disponebat: protomartyrem dico, quia nulla antiquorum relatione didicimus, aliquem ex eorum genere martyrio insignitum fuisse, nullum inter eos perseverandæ justitiæ constantia taliter occubuisse. Idcirco gloria et honore coronatus,

in

A in dextera sempiterni Regis permanet collocatus. Sed hæc Deo cognita.

classe eo fine parata,

30 Classis vero in dies parabatur, et ad nobilem tam frugibus quam et rerum opulentia terram, tam a nobilibus quam et a vulgo omni instantia festinabatur. Verumtamen rumore expeditionis eorum Britanniam usque velificante, atque universum Anglorum orbem cursitando replente, Willelmus arte tuitionis, utpote bellicosus heros, non imperitus, castra et oppida munire, muris et fossatis propugnaculisque castella circumcingere, urbium muros renovare, vicis vigilantiam adhibere, diversosque ad portus nauticas custodias deputare; exercitu vero conducto tam a Gallis et Britonibus, quam et a Cenomannis aggregato, ita urbium ædes replebantur, ut vix suis domestici focis assidere, viderentur.

Guilielmo interim rebus suis prospiciente.

31 Anglis autem quibus non minimi desiderii Danici exercitus adventum esse didicerat, barbas radere *k*, arma et exuvias adinstar Romanorum coaptare, et ad deludendum adventantium visus, per omnia se Francigenis, quos et Romanos dici prætulimus, assimilare [præcepit]; quod perpauci fecere. Sed hæc ibi. Classe igitur parata, B Danorum exercitus occidentalis portus littoribus, velis sinuatim distensis, advehitur, ibique regiæ classis adventus in dies præstolabatur, Rex vero in loco celeberrimo, ab ejusdem quodam loci Domina Ethe *l* Ethebi nomen accepit, quod Danica lingua, interpretatum Campi villa dicitur, demorabatur, cum prudentibus et sapientibus pertractans, qualiter res cœpta ob multorum profectum, Jesu Christo auxiliante, ad decentem perveniret effectum.

Olavi proditione orto inter Danos tumultu,

32 Sed quemadmodum Israeliticus quondam populus, Moyse cum Deo confabulante demorante, ab Aaron deos sibi fieri, qui eremeticæ eis viæ ducatum *m* præberent, exposcunt; et ob hoc irato Deo desiderati soli tam visu quam et usu privantur; ita et vulgus hic impatiens moræ littoreæ detentionis, præstolationes domesticis inutiles negotiis querebatur, et aut ad propria remeandi, sive principem eis alium expeditionis, Rege aliis intento, eligendi facultatem, seu Regi nuntios, cum sua quantocius classe acceleraret, consilio crebrius inito, transmitti vociferabatur: quorum strepitu frequenti diuturnisque clamori- C bus Principes moti, Regi nuntios transmittere, querelasque parati exercitus regiis decernunt auribus insinuare. Cujus legationis Olavus, ejusdem gloriosi Regis frater germanus, haud felix executor effectus, Regem cum comitibus adiit, exercitus mandata depromit, causas questuum libere perorans ostendit.

iste in Flandriam captivus, exercitus domum dimittitur.

33 Porro Rex perspicacis industriæ, negotio diutius protracto, Rodberto occidentalium nobilissimo Duci, sibi per filiam, Reginam scilicet Ethelam, propinquo, fratrem suum eumdem reservandum in Flandriam transmittit *n*; exercituique per internuntios quæ volebat remandavit. Verum autumno imminente, remissis legatis, non minima instantia omnis multitudo interpellat, ut ob domesticorum usuum negotia, exercitum ad propria remeare jubeat. Vernali tempore classem universam, quocumque delegisset, paratam habiturus. Quod Rege, nobilibus magnatibusque intervenientibus, annuente, anchoras læti sabulis eripiunt, tentoria super affixa jaciunt, et mali suprema erigentes, vela ventis admittunt, altumque pelagus petentes et Regi prospera imprecantes, Æquora puppe cavant, laribusque cupita reportant.

ANNOTATA.

a *Quid auctor velit, satis intelligitur; dictio est posterioris ævi, sicut et aliæ plures, quibus hæc Acta non carent; sic* bis quinis, *ut superius* bis binis, *mire ipsi placent.*

b *Vocatur alibi hæc S. Canuti conjux* Adilia *et* Aleydis, *sed receptiori usu* Adela, *filia Roberti Frisonis, Flandriæ Comitis, B. Caroli nostri Boni, ex S. Canuto mater, de qua etiam Saxo Grammaticus, et hic pluribus infra.*

c *Editio Meursii habet* conciliabant; *neutrum, ut nobis videtur, recte: voluit auctor dicere,* consilia conferebant.

d *Sequentia omnia usque ad* Quapropter *absunt ab editione Meursii; sintne in antiquiore Hafniensi, ignoro: certe a verbositate Ælnothi aliena dici non possunt.*

e *De* Capella *seu* Cappella *et* Capellanis *nonnulla disserit Meursius, quæ ad rem, hodie notissimam, non multum conferunt. Videant curiosi etymologi Spelmannum in Glossario, et Cangium, capellæ originem paulo altius, utpote a S. Martini capa repetentem. Quod hic obiter indicasse, sit satis.* E

f *In scrupulo iterum laborat Meursius, dum ait in editione Hafniensi haberi* perhorrescant, *se autem edidisse* perhorrescat. *Utrumque respuo: non enim* ut *conjunctionis vice ibi fungitur, sed adverbii,* sicut, quemadmodum.

g *Paulo melius observavit supradictus Meursius, in Ms. suo etiam legi* Irosque, *pro qua voce editor Hafniensis substituerit* Hibernosque. *Satis indicat auctor se de Hibernis agere, qui etiam vulgato Belgico vocabulo* Ieren, *seu* Iren *appellantur, unde* Ierland, *Hibernia.*

h *Non placet Meursio, quod Francigenæ* Romani *umquam dicti fuerint: hinc adductis pluribus Abbatis Urspergensis locis, in quibus voces diserte confunduntur,* Romani seu Francigenæ, Francigenæ seu Romani, *existimare non veretur,* Normanos *istic intelligi, atque adeo* ubique legendum Normani, litteris leviter transpositis. *Satis libere profecto; quasi non etiam alibi ita appellati sint, non solum* Francigenæ, *seu qui per connubia a Gallis orti sunt, sed Galli ipsi et Franci, unde et eorum lingua sortita sit nomen* Romanæ, *ut contradistinctæ a* Latina. *Quis ignorat, famosas illas fabulosorum heroum historias inde* Romans *nuncupatas?*

i *Non est opus hic multum inhærere explicandæ Anglorum origini, et Guilielmi Normanni de Haraldo victoriæ, quæ apud Anglos historicos vulgatissima sunt, ut superfluas hic existimem longiores Meursii notas.* F

k *Operose etiam hunc sensum versat et restituere conatur præfatus Meursius; at frustra, nisi inseratur verbum* præcepit, *a nobis uncis inclusum: patet enim infinitiva hic continuata intelligi non posse pro imperfectis, cum ea Angli non ultro fecerint, sed a Guilielmo coacti, ne habitu aut barbis a Normannis distinguerentur.*

l *Hanc eamdem esse putat Meursius, de qua aliquoties meminit Saxo initio libri* 8.

m *Nimiam operam insumit Meursius, ut probet hanc vocem significare* ductum, *seu viæ præmonstrationem. Hanc cum reliquis auctori condonare poterat.*

n *Vide hæc in altera Vita, multo distinctius a Saxone explicata.*

CAPUT III

EX MSS.

CAPUT III.

Multa in Ecclesia bonum sancita, ministrorum nimius rigor, improborum seditio, sancti regis secessus, direpta ac spoliata curia, tumultuantium varia scelera.

Canutus morum disciplinam, festorum, jejuniorum, libertatis, et hospitalitatis jura sancit :

Exercitu igitur ad propria reverso, religiosus Princeps, veluti hactenus, pietatis studiis inhærere, divini cultus reverentiam extollere, cleri jura provehere, dierum præcipuorum legitimorumque jejuniorum observantias vindicta proposita regali edicto, quemadmodum per universum Christianum orbem habentur, statuere, et omnia admodum Deo contraria pro posse suo coercere, studere; servos manu missos et proprii sudoris labore pretio acquisito redemptos, libertati publicæ adjudicare; advenasque et undecumque advenientes, nec alicui hactenus obnoxios, incolarum pares jure et æquitate decernere: (Quod licet Danis invisum et incommodum, Deo, ut arbitramur, haud admodum contrarium) rebellium, sive divinorum seu legalium institutorum, obstinatiam *a* opprimere, et regiæ æquitatis virga indomitas eorum cervices edomare contendere.

quare improbi populum adversus eum concitant.

35 His ergo pietatis inimicus et virtutis atque veritatis hostis irritatus, dum per hæc numerum sibi obsequentium jam jamque imminuendum pertimescit, diversarum insidiarum præstigia discurrit, utque tantæ religionis tempora perturbet, et populum jam tandem, per devoti Ducis solertiam, Deo quam maxime subjiciendum, suæ potius malignitatis faucibus deglutiat, machinas astutiarum intendens, ut leo rugiens circuit; quem devoret, inquirit. Et jam veluti quondam Pontifices ac Pharisæos legisque magistros in ipsum veritatis auctorem veneno invidiæ incitarat, per quos vulgi simplicitas ad condemnandum vitæ opificem, instigaretur; sic et natu quosque majores et præeminentes facundia etiam, et audacia ad fas nefasque promptiores, adversum religiosum Principem iniquitatis antiquæ stimulis incitat, incitando inflammat, inflammando ad omne nefas pronos et promptos inclinat: atque ut justi viri memoriam solo exterminent, nobiles ignobilesque instigatione non insolita provocando, adarmat. Unde omnis pene terræ vulgus veneno iniquitatis ejus infectus, et laqueis malitiæ illius irretitus, ad omne scelus præparatur, et averso sensu vultuque in terram dimisso, summa inspicere devitant; ne a malitiæ semitis recte avertantur, quo eorum participes efficiantur, quos sapientia divina, Dominum a se recedere compellere protestatur.

Regii ministri eos sua injustitia magis exacerbant.

36 Verumtamen, ut proposita prosequamur, regalium negotiorum executores sive exactores plus justo in causis exaggerandis insistere, stateraram pondera adaugere, rerum quarumcumque pretia vilipendere, et, ut vulgariter edisseram, unciarum valentiam *b*, vix solidi pretio admittere; judicia, ut tradunt, pervertere, nobilesque quemadmodum et ignobiles vi et potentia opprimere contendere. Quorum insolentia quamplurimi exacerbati, majores natu ira simul et invidia accensi, omnes in regium Principem consilio et armis irrumpere, et tam in eo quam et in illis, nuntiis circumquaque intermissis, publicas, ut arbitrantur, injurias vindicare. Discurrunt ergo impietatis et dementiæ intercursores, et non modo ad scelera promptos, verum etiam simplicium atque innocentium incitant animos, ut complices *c* scelerum multiplicent, et veritatis ac justitiæ jus usquequaque perturbent.

Pathetica scriptoris exclamatio.

37 Pro dolor! abundans exsurgit iniquitas, refrigescit et tepescit caritas: plebs ad omne scelus incitatur, fas substernitur, et nefas extollitur: et veluti belua ad deglutiendum parata, sanguine sitibunda cupit saturari regio: armis lacertos, crudelitate exacuit animos. Et heu! heu! veretur, ne tempus adveniat sceleri, et ante succumbat, quam omne ministerium iniquitatis adimpleat.

Sed quid ad iste furor, vel quo violentia tendit?
In Regem populus ut consurgat furibundus!
Plebs insana, vide tibi quid super affluet inde:
Adveniet pestis, cedent armentaque morbis,
Ut bos deficiat, et quod tibi vacca ministrat.
Rus reddet tenuem sterilis maledictaque messem
Seminis et fructus persolvet vix ager ullus:
Deficient silvis glandes et germina campis.
Et copiam lactis et amittes dulcia mellis;
Occumbent pecudes, morientur gurgite pisces:
Dura fames homines prosternet deficientes.
Et tu qui proprio Duci submittere colla
Jam dedignaris, sub averni duce jacebis.

Aperta subditorum seditio,

38 Rex igitur in locis Australibus ultra fluvium qui Lima * dicitur regalibus negotiis ex more peractis, ad regionem maritimam, quæ Wendel lingua Danica, quod convertibilis interpretatur, advehitur; ibique in villa regia, quæ a Domina quondam loci ipsius Burhlina *d*, jam mutata vocali Burhlanis nuncupatur, cum regio satellite spatiaturus, residere decrevit, regiis exactoribus de peragendis simul et inquirendis negotiis demandans. Cujus adventu tam nobiles quam et vulgus incitati, impiorum consiliorum conventicula aggregant, et ad invicem animos ad iniquitatem instigant pudori deputantes, regiis institutis cedere, et sese inferiores quam regiam potestatem existimare. Idcirco dum potestati insidiantur, Domino adversantur; quia juxta veridicum Apostolum: Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. At per hoc in ejus deputantur consortio, qui dum Deo subditus esse contempsit, in profundissima inferni de excelsissimis cœlorum dejectus cecidit sedibus.

* alias Limma

quam Canutus frustra placare conatus,

39 Pontus ergo Cornicus dicitur, ubi omnis multitudo iniquitatis, animo venenato et brachio armato, adunatur, et tam nocturnis quam et diurnis conciliabulis religioso principi insidiatur: unanimes instituentes, ut aut illum finibus suis exturbent, vel (quod dictu nefas est) a regione viventium exterminent. Statuto autem die Rex cum suis multitudinem conventus eorum spectaturus ingreditur, et cognita voluntatis eorum obstinatia, rem pertractaturus ad suos revertitur: sed ibidem perpaucis, quæ proposuerat, ob insolentiam insanientium dispositis, furorem adunatæ et conspiratæ multitudinis mitigare cupiens, et de se suisque prospiciens secundum illud Dominicum præceptum: Si vos persecuti fuerint in civitate una, fugite in aliam; loco cedendum instituit, et ne major tumultus fieret quietus abire constituit.

40 Aquilonalibus igitur partibus derelictis, occi-

A occidentalium terminos insequitur, et ad locum qui nunc usque secundum veteres Acresburch, id est urbs agri dicitur, obsequium turbis transmissis, ipse non longe cum reverendissimo Antistite Henrico in villa episcopii ejus ibidem proxima spatiaturus cum numeroso comite resedit. Porro Regis Canuti discessu divulgato, turba diripientium catervarum regias curias invadere, rerumque provisores ibidem ædibus exturbare, omnia investigantibus oculis avaris inspicere, manibus quæque proxima diripere, universa porcorum more subvertere, regalium stipendiorum reliquias, quas vorando deglutire nequiverant, pedibus conculcando proterere. Et quid amplius? Ut in David legitur, confirmata malignitatis consilio universa multitudo iter aggreditur, regia vestigia alii propriis, quidam cornipedum pedibus insequuntur, edicto proposito statuentes, ut aut religiosi Principis memoriam solo eripiant, aut eum a regni jure depellant. Reverendissimus vero Pontifex, qui eo, ut prædiximus, tempore secum Regem gloriosum detinebat, non sperato adventu vesanæ legionis audito, seditiosos cuneos B cum prudentibus adiit et sermone placido, ut ab insolentia haud sano admodum consilio cœpto compescant*, instigat, et ne ad infamiam universi orbis deveniant, fas nefasque proponens, facundissime perorat.

tantisper secedit, conjuratis, curia direpta, cum insequentibus.

* *pro* abstineant.

Fœdo tumultu

41 Sed quia quos veritatis inimicus et pietatis hostis perturbatione inquietudinis repleverat, Spiritus divinus aufugerat, et super inquietos ac tumidos idem Dei spiritus requiescere non poterat; ut Judæi quondam Stephanum redarguentem non ferentes, duris dissecabantur cordibus et in eum stridebant dentibus; sic sanis Reverendi Antistitis consiliis infrementes, insanis clamoribus insonant, et jam jamque in Reverendum Pontificem irruere, impetu facto festinant, hastis sabula littorea spargunt, æthera vocibus impetunt; et ne vera peroranti ac utilia persuadenti vulgus acquiescat, incommodis quibusque propositis dissuadendo insistunt. Verum ut confirmatio sermonis maligni perficeretur, Illustrissimi Viri spretis exhortationibus, et piis ejus persuasionibus postpositis, ferocitatis complicibus viatim *e* multiplicatis, seditiosa legio ad omne facinus præceps, ad urbem prænominatam, ubi C regalium gazarum ministri seu provisores assidebant, concite properat: et, ut exinde fama insolentiæ cœptæ in universum Jutiæ orbem divulgetur, decertat.

multis spoliatis, occisis et fugatis,

42 Et quid immoror? Stuperes insanientium irruptiones intuens: quidam namque nudi stratis extrahuntur, alii pro foribus suffocantur, nonnulli flumine præcipitantur; sed et ipsos Magnates undecumque investigantes persequuntur: dum et istis armis fugiendi recluditur exitus, et illis simul præ foribus hostis assistit et gladius. Decertat ergo cuneus uterque, illi deforis *f* impugnantes, isti deintus se suaque defendere cupientes. Sed multitudine irrumpentium continuatim accrescente, quidam ipsis etiam vestibus expoliati in arma nudi prosiliunt: alii saucii et veluti a beluis dilacerati procedunt. Nonnulli domibus quoque diffractis effugiunt. Dehinc latebras quique quam proximas requirunt, quidamque navibus admissis, furori irruentium cedunt; Rege cum suis hactenus ab his tumultibus ultra fluvium transposito. Omnibus igitur illinc tam regiis ministris quam et ipsis domesticis exturbatis, supellex cuncta subvertitur, lectisternia subvertuntur, singulorum mansiunculæ dispiciuntur, hospitia investigantur, sed et ipsa effodiuntur atria; et quid quisque prædo avarus rapiat, seu famelicus diglutiat, ipsis adinvicem prædonibus altercantibus, avaritia procax decertat. Hinc ignobiles quique et rapaces locupletantur, dum et nobiles ab hostili cuneo propriis privantur, et alii saucio quondam latere acquisitis exspoliantur.

EX MSS.

43 Talibus igitur furiis pertinacis obstinaciæ turba exagitata, ut omne suis jus terminis exturbet insistit, et ne Principi religioso refugii locus usquam relinquatur; ac ne quemquam sua vitia redarguentem superstitem deserat, vesaniæ suæ simul et dementiæ intercursoribus circumquaque, dæmone comitante, ceu ventis transvolantibus decertat. Sed veluti pietatis magister Jerusalem cum filiis suis in ipsum perennis misericordiæ fontem Pharisæorum consilio et Scribarum instinctu sæpius conspirantem, ventura denuntians, utpote futurorum insciam, deflebat; sic jam te, Jutia, ob insolentiam te inhabitantium, et Dei hominem, probitatis inimici instigatione, persequentium, non ullus pietatis præco, ob hanc insolentiam superventura tibi incommoda, sed tuis interim visibus abscondita prospiciens, non immerito defleret, cum te præsentibus E tantum credere et non visis; imo tantum adventuris fidem quam minime cerneret adhibere. Quapropter his te querelis aggredi non incongruum:

Canutum intercipere conantur.

44 Gens inimica bonis justo cur insidiaris?
Cur furiis actus firmas cum dæmone pactum?
Ut velut ille polo tumidus dimittitur alto;
Sic tu de proprio deturbes commoda solo,
Ut simul et rabidus et sis pietate privatus?
Sicque tuo tantum cur pellis ab orbe patronum?
Et quod tentabas cum perfecisse volebas,
Cur non implesti? quo te post gloria justi
Et crescens tereret, et dejiciendo levaret:
Ut cum deveniens, ejus manifesta videres
Signa, decus, doxam; propriam cognoscere noxam
Posses, et titubans nudas admittere plantas:
Ingrediensque sacras contrito pectore valvas,
Ponens exuvias, sumpta probitate, veternas,
Et simul exertos sursum retinere lacertos,
Ora rigans lacrymis et tundens pectora palmis;
Et genibus flexis veniam deposcere noxis;
Improperans sceleri proprio, grates sed honori F
Martyris attribuens et facta facinora deflens.
Sed quod, tu Jutia contemnis habere superba,
Æmula facta tua capit ecce Fionia clara:
Et quamvis cœptum perfecerit illa malignum,
Ipsa tamen gestis signis lætatur honestis,
Assidue spectans, vice conversaque frequentans;
Cum nunc exorat, quem expirando necarat,
Pectore concusso vultu soloque remisso,
Et visu madido pugnis et corde retunso,
Atque genu flexo tristis pro crimine facto,
Ut fore pacatus velit illis et miseratus,
Continuaque prece priscum scelus abluat omne.
Aureolis aula, donis ditatur et ipsa,
Hicque nitent fulvi nunc ornamenta metalli
Cum serico gemmis croceo pretiosa decoris.
Confluit huc populus, habet hic pia gaudia vulgus,
Exultatque sacrum se percepisse Patronum.
Organa cum tibiis resonant dulcisona pulchris,
Et cytharas plectro quatiunt speciosa canendo.
Hæc tu cuncta tuis furibunda repellis ab oris:
Illa levatur habens, quæ tu minueris amittens.
Ista locis, verum serventur in ordine rerum
Queis nunc omissis dentur loca, tempora gestis.

Invectiva in improbos, et maxime Jutas.

EX MSS. *Canutus fugiens, venit in Wybergh.*

45 Locus igitur celeberrimus medio fere Jutiæ orbe consistit, qui seu ob sui eminentiam, sive ob antiquorum inibi sacrificiorum frequentiam, vel ob idoli ibidem quondam opinatissimi, qui Wyg dicebatur memoriam, Wybergis *g* veluti Wygi excelsum aut belli mons, seu sacrificationis, lingua Danica nuncupatur : ubi ex totis Jutiæ partibus quam sæpius non minima multitudo, tam de causis communibus tractatura, quam et de legum veritate sive firmitate discutienda, simul et stabilienda convenit; et quod ibi communi sensu aggregatæ multitudinis statutum fuerit, non impune uspiam in Jutiæ partibus irritum fieri valebit. Huc ergo insignissimus Heros cum satellite superstite deveniens, dum inibi, si quempiam fidem retinentem inveniat, inquirit, non modo non invenit; imo etiam ibi insidiarum laqueos sibi appositos intendit. Aquilonale namque vulgus, ut supra commemoravimus, furiis infernalibus actum, quod sceleris hujus auctor et exordium fuisse dignoscitur, jam vesaniæ suæ signa circumquaque denuntiando efflaverat, et Principi religioso effugii locum nusquam relinquebat. Et (heu !) cum vulpibus auxilii fovea pateat, et aves consertos sibi nidos requirant, Filio hominis, id est Jesu Christo famulantes ubi caput reclinent, non habent. Ex hinc portum fluminis, qui Sleh *h* dicitur, cum suis absque tumultu adiit, nautico itinere cum fesso jam per terras comite Fioniam profecturus.

ANNOTATA.

a Obstinatia *seu* obstinacia, *et hic et infra num.* 43 *pro* obstinatione *sumitur. Sic etiam* præstigia *pro* præstigiæ.

b Valentia *pro pretio seu valore, satis intelligitur.*

c *Ad explicandos,* complices, *multæ eruditioni congerendæ supersedere poterat Meursius, cum ea vox in Glossariis obvia sit. Infra invenies* complicium *pro societate sceleratorum, num.* 63 : quos poterant ad complicium sceleris invitabant, *etc.*

d *Meursius scripsit* Burlina *et* Burlanis, *et paulo superius* Wendle *pro* Wendel, *sed neutrum locum explicare curavit : uti nec infra ubi situs fuerit* Pontus Cornicus, *ubi* Acresburch *vel* Ackersburg, Villa episcopii *Henrici, etc., quæ mihi modo reperire, non adeo promptum est.*

e Per viam, *qua Regem insequebantur, facinorosis aliis accedentibus.*

f *Multus iterum est Meursius in enucleandis vocibus* deforis, deintus, lectisternia, pietatis magister, *etc., quæ satis intelliguntur ; mallem ego geographicam seriem fugæ S. Canuti nobis exhibuisset.*

g *Hodie* Wiborg, *opinor, seu* Wiburgum, *in Jutia septemtrionali, urbs episcopalis sub Archiepiscopo Lundensi; unde colligendum est, qua via in Fioniam se receperit sanctus Rex.*

h *Hunc ego fluvium in ea regione hodie non distinguo, at satis certum est, ex iis unum fuisse, qui plures numero ex Viburgensi tractu in sinum Codanicum aquas suas exonerant.*

CAPUT IV.

Fuga S. Canuti in Fioniam, Piperonis aulici nefanda proditio, furentium impetus in basilicam S. Albani, in qua Rex lancea perfossus pro justitia Martyr occumbit.

Rex in Fioniam fugiens

Puppibus ergo non segniter instructis et necessariis advectis, magnificus Princeps Juticum furorem simul et ipsam Jutiam penitus relicturus, fluctivagos sinus cum domesticis satellitibus, et novo jam certamine tironibus experiendis ingrediens, Fioniæ partibus advehitur : ubi dum præsentis securitatem quietis requirens, non invenit; sempiterna felicitatis palma et perpetua gloriosi triumphi memoria insigniri promeruit. Tu etenim, antiquissime seductor, hæc omnia, Deo sinente et ad potiora disponente, malitiæ tuæ artibus et instigatione perficiens, qui quondam decorus et magnificus, ob immensi tumoris contumaciam, de summo cœlorum dejectus, et postmodum in serpente visus, proavos nostros Deitatis promissu seduxeras; haud mirum si jam per unius regni spatia, in hominem Dei insidiarum machinas distendas, cum quotidie per universum orbem fidelium iter impediens, ad damnationis tuæ cumulum multiplicitatem complicium sempiterno tecum igne exurendorum coacervas. Aggredere ergo impietatis tuæ ministros et in Dei servum exacue virus, instrue animos, incita lacertos ad arma, insidias præpara, complices sceleris accumula : ut quanto crudelior extiterit insidiantium sævitia, eo gloriosior efficiatur religiosi Principis victoriæ memoria.

Othoniam se recipit,

47 Regis ergo adventu divulgato, ut quod divina disponebat providentia, non serius efficeretur, nocturnis simul et diurnis intercursoribus circumquaque transmissis, multitudo vulgi coadunata, iniquitatis aggregat consilia, et ut suis etiam Principem religiosum finibus exturbent; seu, quod dictu scelus est, vitæ exortem efficiant, omni condicit instantia. Ipse autem ad locum præcipuum, utpote certaminis, triumphi, et repausationis *a* suæ, qui Othenswi dicitur, cum Erico fratre suo, Rege postea gloriosissimo, et Swenone inclyto, Benedicto quoque laboris atque certaminis consorte, curialibus secum comitantibus proficiscitur, rerum ibidem eventum præstolaturus, et quid suis consilii admitteret, tractaturus. Seditiosa vero multitudo indies adaugetur, et non tam internuntios quam et exploratores curiæ regali intermittit, regiaque undecumque sciscitatur consilia, et ad eam cum suo comitatu dejiciendum, omni decertat instantia. Cujus seditionis uti princeps et fraudis commentor, Pipero *b* dictus, inter eos insignissimus, astutus ingenio, facundus eloquio, Principem innocentem fraudulenter adit, et ut fidem fraudibus præbeat, legionis insensatæ furibunda non occultat edicta, quæ tamen per se quam plurima proponendo, haud minime depromit attenuanda.

ubi Pipero aulicus eum furenti populo prodit.

48 Mensæ igitur regali et Regi proximus assidens, secundum illud Davidicum : Qui edebat panem meum, magnificavit super me supplantationem ; Regiis tandem non modo dapibus farcitus et poculo debriatus, quam et muneribus honoratus,

noratus, veluti magistro veritatis, Judæ proditori intinctum panem porrigendo, dicenti : Quod facis, fac citius ; religioso Duci pacis osculo, ficto et venenato corde tradito, sicut ille lucis auctorem et pietatis eruditorem Pharisæis, sumptis argenteis vendidit ; sic et iste luce derelicta, id est fidei probitate dejecta, infidelitatis tenebris illaqueatus, ut nox nocti non scientiam sed insipientiam indicaturus, hostilibus catervis occurrit : et quæ a Rege perceperat, non pandendo, sed pervertendo denuntiat ; et qua eum fraude circumveniant, perorat.

Longiores diræ

49 Et heu te miserum, infrunitum, vecordem, mente captivum ! incassum impietatis aggregas exercitum, cum ad detestationis tuæ adaugendum opprobrium, quem cum consortibus tuis persequeris, latius jam per orbem efficies celeberrimum : cujus enim paulo ante conviva exstiteras, ejus nunc proditor vitæ fieri non erubescebas. Cur ergo, crudelissime, tetro, et inviso, tuis assistenti dextris inimico, Crucis signaculum non opponebas? Cur arma tuis jam humeris superimminentia non prævidebas? Et si te ab scelere nec convivii participati benignitas, nec muneris collati dignitas revocabat, cur perennis infamia et dedecus sempiternum, utpote industriæ sagaci *c*, ob ineffabile nefas, animo non occurrebat? Distensis etenim adhuc epulo visceribus, et veluti sanguinolentis obtutibus, necdum consumpta digesseras ; et quibus jam convivam *d* pium persecutoribus traderes, advocabas. O ! te impudicum, pietate et probitate privatum, orbis universi acclamatione detestandum et stygiis solum umbris ac Cerberi faucibus dignissime deputandum !

in impium proditorem.

50 O ! te infelicissimum ! Factus es Anna pejor, Caypha deterior, Pilato crudelior. Ille namque Judæis, ut Jesus crucifigeretur inclamantibus, accepta aqua, non tam manus a sorde abluere, quam simul et voce et officio ab Justi sanguine immunem sese cupiebat efficere ; tu vero crudelitatis ferocitate actus, et veneno impietatis omnis, malitiæ spiritu administrante debriatus, non modo imperiti vulgi insolentiam non compescebas, verum ad malignitatis cœptum velocius perficiendum, exacuebas. Neque enim te ad hæc Cæsaris terror incitabat, sed antiqui seductoris suggestio provocabat, quem a scelere desuper residentis et ex alto cuncta prospicientis intuitus non *e* revocabat. Nam sicut quondam Domino Jesu impius Judas osculum præbendo, Judæis, quem comprehenderent, innotescebat *f* ; non impari modo populorum impetum adversus Dei hominem attrahebas. Quapropter ut ille laqueo vita excessit, ita tu postmodum occupatus dæmone, lingua mordicus abscissa, spiritu scelestum cadaver deserente, ad inferos pene *g* consortem inquisiturus, non immerito immitteris.

Furentibus seditiosis, Rex in basilicam S. Albani secedit,

51 Seditiosa vero multitudine vesaniæ suæ principem jam præmemoratum prosecuta, ad locum regiæ sedis coacervatim conglomerata discurrit, ad omne nefas præceps intendit, equorum fremitus et populorum fragor ac armorum collisio æthera tangit, cursus et impetus humum concutit ; pulvis solo exurgens et in aera altius latiusque diffusus, die adhuc superstite, nocturnas tenebras interserit, et caligine nebulosa, visus [atque] etiam animos obcæcatorum obvolvit. Porro vespertinali tempore imminente, devotus Heros vespertinalem synaxim auditurus, et jam se suosque universorum opifici commendaturus, in basilicam pretiosi martyris Albani, haud longe sitam, cum fidis solum et laboris consortibus, et non tam certaminis quam et præmii, ut credi fas est, participibus expetit, reliquis latebras, quas poterant, inquirentibus et vitæ præsenti consulentibus.

Ex MSS.

ubi perceptis sacris mysteriis, oppugnatur.

52 Hostilis vero cuneus circumquaque adveniendo occurrit, et tam ædes regias, quam et atria irruendo occupat : quidam quoque sacraria, ubi Dux religiosus cum suis inerat, irrumpere tentant ; alii valvas basilicæ infringere, nonnulli ignem admittere ; ceteri, ut aut vivos comprehendere possint, vel ut occumbentibus superstent, insistere. Sed igne rore supernæ virtutis extincto, invictissimi tirones deintus, pro foribus hostibus assistunt, aditum armis non segniter recludentes, et pro suo Principe gloriosissime dimicantes. Rex interea devotissimus Regem sempiternum, non Herodiana inquirere fallacia, sed humilitate Davidica se criminibus reum, illum vero, verum vere confitendo Deum ; et non solum veræ et sinceræ confessioni insistens, imo vitalis communionis sacramento se muniens, tam aureis quam et argenteis muneribus ditat altaria ; sociis etiam hæc eadem perficientibus, et vicissim ne hosti aditus pateat, armis obsistentibus.

Piperonis saucii et a dæmone arrepti interitus;

53 Conspiratæ tandem legionis multitudine undecumque accurrente, et ecclesiæ parietibus circumquaque insistente, monstruosus Pipero deforis pro foribus assistit, regiarum gazarum fidelissimum hactenus provisorem, veluti ad singulare certamen advocat, et si quid cordis vel virium assit, ut occurrat, interpellat. Quo haud segniter deintus occurrente, duris alternatim ictibus admissis sauciantur ; illo deintus gloriose occumbente, isto ad evidentioris ultionis indicium ad modicum supervivente. Nam domi dehinc delatus et acerrimo dæmone invasus, vicina quæque tam morsu quam manibus invadere, disrumpere, conterere, ore spumas ejicere, horribiliter vociferando acclamare, vana et inaudita proferre, scelus fraudulentum evidenter edicere, ad ultimum, lingua mordicus abscissa, vita miserabili terribiliter excedere. At vero hostis pertinax, obstinaci insolentia basilicæ parietibus insistit, et cum sagittis saxa per aperta immittit, Duceque præcipuo tam lapidibus, ut Stephano tunso, quam et telis, ut Sebastiano saucio, ædes sacra tam ejus quam et sociorum vulneratorum ac demum occisorum cruore perfunditur ; et, ut ita fatear, pretiositate Martyrii eorum, iterato consecratur.

item alterius qui oblatam Sancto aquam hasta everterat.

54 Verum ut passionum Christi Rex devotus imitator efficeretur, veluti Dominus Jesus in Cruce in medio iniquorum positus, sic et iste inter cuneum adversæ multitudinis constitutus, aquam sibi sitienti porrigendam, inter furentium tela expetiit : quam cum quidam, pietate motus, haustam deferens, ei per fenestram porrigeret ; alius hasta intromissa, et vase de manibus utrorumque excusso, ac simul aqua effusa, Regi quidem sitim extinguendi otium ad modicum abstulit, illi vero pietatis præmium non ademit. Ille autem haud longo post tempore vesania actus, fonti superimminens, utpote sitim propriam extincturus, capite tandem in profunda demisso, genibusque desuper monstruose distensis, spirituque scelesto ad infima baratri extracto, cadaver ibidem exanime, veluti divinæ ultionis indicium, supervenientibus inspiciendum reliquit. Et hic quidem hoc modo deficiens in servum Dei se deliquisse, manifesta expertus est ultione.

55 Sed quid amplius? Eloquar an sileam? sceleris

EX MSS

S. Regis ad martyrium se parantis laudes.

sceleris enim cœpti malignitas perfecta exprimenda incumbit, et opus seculis detestandum ut depromatur, series deposcit. Hucusque namque gloriosum Principem cum insignissimis heroibus contra adversarios decertantem inspiciebamus, et veluti prope assistentibus arma pii affectus subministrabamus. Nunc vero, cum omnia præsentia ad occasum vergant, et floribus maturatis tempus sectionis adveniat; licet ob humanæ fragilitatis compassionem dolori deputetur, tam gloriosissimi viri præsentiam seculo sublatam edicere; ad potioris tamen lætitiæ accrescit incrementum, eum post laboriosi certaminis cursum, ad superna evectum, laudibus extollere. Sed quid de insensata plebis rabie et vesania edisseram? Cum enim terreno Principi adversatur, in ipsum virtutum Dominum furoris sui machinas invehere non veretur. Ignem namque sacris appositum ædibus, ne sancta comburerentur, desuper extinctum inspexerat: Ducem religiosissimum inter arma stridentia et saxa volantia positum, utilia quæque ac rationabilia persuadentem et pacifica pollicentem audierat; sed spiritu
B malignitatis impleti, et spiritu benignitatis evacuati, nec divinis moventur virtutibus, nec humanæ rationis mitigantur persuasionibus: su-
h perni quippe arbitris *h* consilium perficiendum imminebat, qui hoc modo athletam suum de ærumnis præsentibus sempiternæ quieti inserendum advocabat. Nam et illi perpetuæ parabatur gloriæ memoria, istis vero perennis detestationis infamia, cui veluti de Domini persecutoribus dictum est: Si cognovissent, in Principem gloriosum arma furoris sui non intulissent.

Perfringunt tandem basilicam conjurati, Canuto lancea perfosso.

56 Fortissimis igitur heroibus hostiles acies a foribus basilicæ deturbantibus, ad orientem sanctuarii, ubi Principem devotissimum precibus insistentem introspexerant versi, gladiis et securibus, postibus secandis et diruendis insistunt, capsulasque reliquiarum pretiosorum Martyrum Albani scilicet, nec non et Oswaldi cum cruce sacra interposita, poste ad ima vergente, solo dejiciunt. Inter hæc cœlesti sponso secretorum suorum jam proxime conscium futurum ad æternum advocante cubiculum, Rege insignissimo pectore simul ad aram et ore converso, quidam
C ex impiorum caterva, lancea per fenestram intromissa, latus ejus perforat, et ædem sacram sanguine innocentis cruentat. At ipse Christi etiam post vulnus exitiabile non immemor, Benedicto fratre suo certaminum collega, vulneribus admodum saucio, assistente amplexato, et pacis osculo dato, brachiis in crucis modum extensis, membrisque solo ante aram sacram expositis, sanguinis vena ex vulnere lateris emanante, voce adhuc superstite Jesum interpellat: ac spiritum Creatori commendans, pretiosi glebam cadaveris sanguine consecratam reliquit, et secretum misericordiæ sempiternæ, ab his tumultibus perpetuo pausaturus, intravit.

Comites ejus strenue se defendentes occumbunt.

57 Constantissimi vero commilitones, Duce interempto, non modo hostilibus non cedere, verum etiam ad invicem exhortando *i* animos incitare, vires exerere, per aperta irruentibus haud
i segniter occurrere, armis arma viriliter referre, cedentibus vicem rependere, gloriose magis occumbere, quam tanto Principe amisso eligentes supervivere; quibus, multitudine hostili catervatim accrescente, non tam stratis quam et vicissim opprimentibus adversariis suffocatis, ædes sacra cruore conspergitur, templi solum unda sanguinis irrigatur; et illud Propheticum adimpletur, quo dicitur: Venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, effuderunt sanguinem Sanctorum in circuitu. Unde non immerito, ut in subsequentibus habetur, facti sunt opprobrium vicinis suis, subsannatio et derisus in circuitu consistentium, commotioque capitis in populis. D

Exaggeratio crudelis parricidii.

58 Quis enim Principem religiosum, a populo profano insidiis impetitum, et lacessitum non detestetur? Quis Regem a gente propria interemptum [fuisse] non execretur? Ut enim quædam ex antiquis referam: Agamemnonem durissimum bis quinis annis et amplius, Argos bello pelagoque a propriis retinentem, Græcia sustinuit: Hannibalem ferocissimum, nobilium cædibus cruentatum, Hispania pertulit: Herodem atrocissimum, lucis auctorem et universorum factorem persequentem, crimen parricidale parvi pendentem, nobiles ergastulis recludentem, lactentium turbam innocuam, maternis uberibus abstractam, impie jugulantem, Judæa toleravit: Neronem crudelissimum, materna viscera ense rimantem, fratrem interimentem, Urbem inflammantem, ejus- E
demque senatores urbis et Patres orbis exitialiter exterminantem, ipsa mundi caput Roma pati duxit *k*: Principem religiosum, divina exequentem, k
utilia et liberalia indicentem, a servilibus gestis vulgus coercere studentem, Dacia contumax sufferre non valuit.

Canutus propter justitiam occisus.

59 O superbia execranda! o contumacia detestanda! o cervix rigida, quæ dum in præsenti flecti contemnis, sempiternis postmodum suppliciis coercenda et flectenda reservaris! Cum enim tua vitia redarguentem vita præsenti extorsisti, temetipsam beatitudinis vitæ perpetuæ exortem effecisti: et quæ te gentibus ceteris immerito, non juridice *l*, sed elatione præferebas, hujusmo- l
di indiciis cunctis te infideliorem et infeliciorem, nec non etiam detestabiliorem demonstrabas. Principis quippe a Deo præpositi dum juri subjici recusas; illius te ditioni, hunc dejiciendo mancipas, de quo sacri eloquii protestatur veritas: Omne sublime videt, et ipse est rex super universos filios superbiæ. Qui autem in excelsis residens, humilia respicit et alta a longe cognoscit, falli non potest; qui etiam in Euangelio humiles confortans et superbis minitans, dixit: Omnis F
qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur. Petro vero Apostolorum summo acclamante: Deum timete, Regem honorificate; qua te fronte Deum timere contendis, quæ regiæ potestati honorem divinitus imperatum, impendere contemnis? Sed dubio procul posito, Isaiæ in populum antiquum exprobratio, quam Dominus Jesus Judæis improperans opponit, de te quoque expresse manifestatur: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum.

Danorum in rebus fidei languor.

60 Quis autem te nesciat Christianæ religionis fidem verbis et ore quam facundissime extollere, sed divinis legibus propria tamen statuta præponere? Et cui incognitum est, ejusdem te fidei religionem, ipsiusque religionis denuntiatores non tantum vilipendere, imo dolis et versutia, fraudibus et invidia impugnare? Fides enim tua secundum Jacobi attestationem, sine operibus mortua est. Quia etsi facta quædam fidei congrua nonnumquam exercere videaris, non minus pro humanis ea favoribus, quam Patris in abscondito videntis remuneratione, efficere probaris. Quapropter cupito laudis humanæ favore exhibito, et

temporali

A temporali mercede recepta, remuneratione privaris æterna. Verum his de infidelitate et infelicitate impiorum hactenus exaratis, ad proposita persequenda redeamus.

ANNOTATA.

a Repausatio *et hujusmodi alia vix indigent longioribus Meursii commentariis*; *notulam addere poterat ad* Othenswi, Othensiam, *seu* Ottoniam, *vulgo* Odensee *Fioniæ metropolim, de qua in Commentario prævio dicendum fuit.*

b *Secutus sum exemplar nostrum, in quo constanter* Pipero *appellatur Sancti proditor, qui in editione Meursii* Pipo *dicitur; apud Saxonem* Blacco; *apud alios* Blacco, Pibo *et* Pibus, *sic forte amanuensium vitio varie expressus.*

c Industriæ sagaci *sensum non reddit, ut hic Meursium recte correxisse censeam* industri et sagaci, *ubi* induster *sumitur pro* industrius, *ut infra num.* 55, *superni* arbitris *pro* arbitri, *etc.*

d *Malim legere* invitatorem, *non* conviva *dicitur is qui invitatus est.*

B e *Contendit Meursius, particulam* non *hic abundare, adeoque ejiciendam: alii mecum censebunt, et recte, omnino servandam esse.*

f *De* innotescere *active, pro notum facere vel indicare, jam alibi non semel egimus.*

g *Fatetur Meursius in suo Ms. et in editione Hafniensi sic etiam legi* pene, *se vero restituisse* pœnæ; *non male quidem; sed correctio superflua videtur, si dicas scriptorem significare voluisse, Piperonem, qui Regem prodidit, non omnimode consortem fore Judæ, qui Dominum Jesum osculo tradiderat, sed* fere consortem. *Utrumlibet selige.*

h *Jam dixi supra ad litteram* c, arbitris *hic legi pro* arbitri.

i *In Ms. erat* exorando, *librarii, opinor, imperitia, restitui* exhortando, *ut sensus videtur exigere, hic paulo perfectior, quam sit apud Meursium,* verum etiam animos incitando exhortare.

k *Tota illa historiarum inductio male consuta est, neque ad Vitam* S. Canuti *quidquam confert.*

l *Meursius legit* virtute; *sed nihil corrigendum putavi. Neque vero hic omnia observari possunt, quæ intacta relinquimus, modo sensus intelligatur.* Sic vita præsenti extorsisti, *etc.*

C

CAPUT V.

Parricidarum in Benedictum, Sancti fratrem crudelitas; Dania divinitus multis plagis afflicta; Adela absterrita ab auferendo sacro corpore, quod pluribus signis clarescens, solenniter elevatur, et in theca venerationi exponitur.

a *Parricidæ basilicam diripiunt.*

Duce *a* igitur præstantissimo cum invictissimis athletis intra sacras ædes interempto, eodemque sacrario occisorum cruore non jam violato, imo iterato, ut credi fas est, consecrato; profanorum cuneus, non tam atria regalia, quam et ipsa angulatim perscrutatur sacraria, nuper imposita diripiens, et pridem admissa et habita, longiusque conservata non relinquens; ut quæ sacris detrahebant altaribus, ornandis inter se partirentur muribus *b*, atque illud propheticum etiam litteraliter impleretur: Dispersi sunt lapides sanctuarii, in capite omnium platearum. Dehinc regiæ sedis locum circumquaque curiose perlustrantes, et ne quis regiæ stirpis, utpote sceleris ultor, superstes relinqueretur, provide præcavere cupientes, Benedictum jam pretiosi tam Martyris, quam et Regis fratrem germanum, collegamque certaminum ab investigantibus adhuc supervivere, et quam proximo servatum hospitio, cognoscunt adesse. EX MSS.

62 Quo præcipiti catervatim cursu irruentes et regium Juvenem inventum, vulneribus admodum saucium, quod dictu nefas est, pedibus extrahentes in medium impietatis suæ conventiculum admittunt, ut secundum Apostoli dictum, spectaculum mundo mundique Principis administratoribus efficeretur, et per eos omne ministerium iniquitatis perficeretur. Cumque quo modo, vel quali eum morte perderent pertractarent, jam veluti venatoribus, de raptu dissidentibus, membratim distrahunt etiam semivivum, ut nihil crudelitatis imperfectum relinquerent. Lanceis alii nobile corpus terræ affigunt, quidam securibus, nonnulli gladiis impetunt; et ut nullus profani sceleris expers existeret, quod quisque manu proximum arripuerat, adducunt, et mille vulneribus vita exemptum, ac minutatim per membra secatum relinquunt; atrocitatis suæ infamiam cumulantes, et orbi universo sese detestabiles perpetuo efficientes. Ut enim Rex propheticus protestatur: Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis suis, quia non erat in eis bonum faciens, vel impie agentes coercere satagens; sed ob immanitatem avaritiæ, crudelitatis simul, et malitiæ, velut sepulcrum patens erat guttur eorum: linguis quippe suis dolose agebant, et venenum aspidum sub labiis eorum. *Benedictum Canuti germanum pedibus raptatum, trucidant.* E

63 Et quomodo os eorum maledictione et amaritudine plenum non erat, qui quos poterant ad complicium sceleris sui invitabant, et ipsi pessima quæque et nefaria proficiebant? Ad effundendum vero innocentem sanguinem non tam pedes veloces, quam et manus exhibent procaces, Deum quidem cognoscentes, sed nec ejus judicia metuentes, nec eum invocare curantes; sed quos venerari, illo jubente, ac metuere deberent, impiæ atrocitatis ingluvie, ut escam panis devorantes. Averterunt enim tam sensus quam et oculos, ne viderent cœlum, et ne recordarentur judiciorum justorum. Illic quippe trepidaverunt timore, ubi non erat timor; timentes namque ne quempiam pravitatis suæ superstitem correctorem relinquendo, aut a Deo superimpositæ potestati obaudiendo, vel subjecti manendo, reliquis per circuitum nationibus æquarentur, ac per hoc quasi pristinæ libertatis exortes efficerentur; dum nec divinis institutis cedere, nec regiæ potestati obtemperare, sed ceteris potiores et præstantiores audacia simul et contumacia conantur gentibus existere; Deo execrabiles, orbi detestabiles, hominibus odiles, omnibus viliores et contemptibiles, ob peracti sceleris immanitatem efficiuntur, et ipsis summæ Veritatis persecutoribus non impares adjudicantur. Idcirco contritio et infelicitas in viis eorum, quia a via pacis divertentes, et divini respectus intuitum post terga, non præ obtutibus, ponentes, in Euangelicum scandalum inciderunt; pro eo quod vitia humanæ pravitatis potius exequi quam relinquere maluerunt. *Nova in parricidas invectiva.* F

64 Quis etenim illum falli posse hæsitare præsumat, qui servum scientem voluntatem Domini sui, et digna non facientem, plagis vapulandum *c* quam-

EX MSS.

Dania multis plagis, ob cædem injustam, divinitus affecta.

quamplurimis denuntiat? Ex quo namque furoris sui rabiem vesana multitudo in Principem religiosum evomuit, ager frugibus sterilis, prata attenuantur herbis, silva glandibus rara, unda piscibus infecunda permansit; pestis armenta consumpsit; homines morbus debilitat, fames aggravat, nobiles ac locupletes attenuans, imbeciles exanimans, secundum illud Jeremiæ: Defecerunt in fame, in capite platearum. Et alibi: Devastata sunt horrea, dissipatæ sunt apothecæ. Regionem quoque universam hostium metu occupante, sexus uterque veluti jam jamque ingruentium adversariorum adventum indies suspicando, trepidabat; donec pretiositas interempti signis declarata divinis emicuit, et hostis virtutum deperiit; principesque pacificus elementis, ut fateor, collætantibus, simulque faventibus, in regnum Deo provehente, surrexit. Sed hæc suis in locis plenius explicanda.

Sancti Conjugis sepulti corpus

65 Præmemoratis ergo sedatis tumultibus, et impietatis executoribus a templo divino simul et Deo recedentibus, clerus ibidem devotus, fidelibus aggregatis, humanitatis officio insistentes, B cæsorum corpora curant, regia quidem membra germanique ipsius, infra basilicam certaminis ipsorum in singulis loculis recondentes, gloriosum militum cadavera in atrio ejusdem basilicæ angulo Occidentali simul et Aquilonali, in diem resurrectionis reservanda, terræ matri commendantes. Venerabilis vero Deo dilecti Regis et prudentissima conjux, inter pressuras imminentes, animi nobilitatem vultu prætendens, et de se, situque suo admodum prospiciens, carissimi conjugis jam pretiosa membra a strepitu incursantium hactenus persecutorum eripere, et secum ad nativos sibi terminos, Gandavos scilicet, Blandiniensi cœnobio, Apostolorum Principi consecrato, advecta honore decenti disponebat recondere.

regina Gandavum asportare conata,

66 Omnibus igitur dispositis et opportunis ad hæc peragenda utensilibus acquisitis, basilicam, in qua jam nuper humatus servabatur; nocturna cum suis aggreditur, quæ proposuerat, perficere, ad locum, ut autumabat, eminentiorem corpus nobile desiderans advehere. Liminibus itaque reseratis illisque introgressis ante mediam fere noctis horam; lux emissa cœlitus omnes ecclesiæ C angulos replevit, ac veluti meridiani solis splendore tam atrium quam et vicina quæque clarissime perlustravit. Metus quoque non minimus Reginam venerabilem, comitesque ipsius perculit, et ne propositis insisterent accrescentis splendoris admiratione simul ac pavore detinuit. Cuncta enim disponentis providentia, quæ locum eumdem pretiositate martyrii ejus insigniri decreverat, patrocinio illius orbari, talibus ostensis indiciis, non sinebat.

luce cœlesti deterretur.

67 Porro Regina prudentissima, sagaci industria divina perpendens magnalia, licet tanti conjugis mœsta maneret dissidio; tam perspicui tamen prodigii gratulatur indicio, jam se confidens advocatum apud Deum habere, cujus hoc sanctitatis signum intelligebat existere. Divinis itaque virtutibus cedens, et misericordiæ sempiternæ debitas, vultu demisso grates jam cernua reddens, læta simul et anxia.

Conjugis ad tumulum nobilis prosternitur ipsa,
Crebris profusis perfundens fletibus humum,
Commendans summo se precibus Domino,
Et sua cuncta pium poscens disponere Christum.

Tunc lacrymis quoque ibidem largiter profusis, et D gaudio mœrore mixto perfusa, surrexit Regina prudentissima:

Ac cruce sacrata pariter sacrisque verendis

decliva *d* facie genibusque sæpius flexis, resalutatis: *d*

Multa diu secum prudenti corde revolvens;
Atque sui cari carissima pignora linquens,

præsentia tandem, non mente recessit.

Sacri corporis, igne prius examinati, elevatio.

68 Requievit autem Rex Deo dilectus Canutus et martyr egregius eodem in loco annis bis quaternis et mensibus fere ter trinis, Olavo regni ejus successore imperante: usque dum crebrescentibus virtutum miraculis, communi consilio et pari voto cleri totius et populi, singulis Pontificibus cum multitudine cleri aggregatis, sacrisque ejus ossibus igne examinatis, ex humi mole sustollitur et ab basilicam Australem, insigni lapideo tabulatu a fundamentis erectam, sed nondum penitus constructam, nunc vero postmodum ejus nomini consecratam *e* solenniter advehitur: ibique saxeo sarcophago impositus, in E crypta reconditur. *e*

Olavi famelici obitus, et Erici felicioris successio.

69 Illo autem e terra levato, evidentibusque signis eum Dei sanctum fore, declarato, Rex Olavus, quem ejus regni successorem prædiximus, quo etiam regnante fames *f* et pestilentia, morbus, et hostium metus Daciæ terminos occupaverat, ægritudine tactus, veluti virtutum non electus inspector, vita simul et regno excessit: protinusque totius exercitus electione et populi acclamatione, præstantissimus Ericus, Deo provehente, elementisque faventibus, ad regni jura conscendit, et totius Daciæ principatum pari omnium voluntate atque monarchiam obtinuit: moxque eo ad imperium evecto, utpote conversis temporibus, copia frugum arridebat, rerum opulentia exuberabat, pacis securitas, ut Salomonis quondam temporibus, universos exhilarabat; quia et ipse Regibus per circuitum ac potentibus prudentia strenuus et consilio providus apparebat. *f*

Plurimis ad S. Canuti corpus crebrescentibus signis,

70 His ergo temporibus pacis securitate, veluti opportunitate concessa, divina ad pretiosa Martyris pignora crebrescunt magnalia, et militis sui præconia superni Regis indies adauget potentia. Cæcis namque visus redditur, surdis auditus F restituitur, mutis lingua resolvitur *g*, manus arefactæ restituuntur, debilium gressus reparatur, Lazarica cutis emundatur, et omnibus, opem in nomine Jesu petentibus, sanitatis pariter et cœlestis clementiæ auxilia conferuntur. Fama autem virtutum latius diffusa, confluit undecumque multitudo fidelium ejus exorare suffragium: ut quem irritaverant persequendo, ejus patrocinio juvarentur, sceleris commissi veniam devotione fideli expetendo. *g*

Ericus Pontifici supplicat pro canonizatione fratris,

71 Rex vero prudentissimus, utilitati publicæ providens, legatis ad Pontificem Romanum transmissis gestorum facta innotescit, et ut devotioni fidelium auctoritate Apostolica consulat, deposcit. Qui Episcopis per circuitum consistentibus aggregatis, religiosique ordinis viris venerandis quamplurimis, omnibus synodali more assidentibus, et quæ Dei sunt tractantibus, silentio indicto, legatis ut jussa denuntient, ac simul legationis suæ signa demonstrent, demandat. Rerum igitur gestarum apicibus in palam prolatis atque perlectis, regiisque mandatis ab internuntiis facunde pero-

ratis

A ratis, immensas Omnipotenti grates exsolvunt, qui in diversis mundi partibus electos suos glorificando manifestat.

qui in album SS. Martyrum refertur; et pro Cnut Canutus appellatur.

72 Ac ita demum communi consilio et pari omnium decreto, Regem quondam gloriosum beatorum in cœlis jam Martyrum adscisci decernunt collegio, cum martyrii gloria nominis etiam dignitate adaucta, ut qui pridem veluti vocabulo imperfecto et ligamine insoluto, Cnut nuncupabatur, jam ob sensus caniciem et gestorum maturitatem, ac pro eo quam maxime, quod jam in canone Sanctorum connumerandus adjudicabatur Canutus diceretur. Sic enim quondam Abrahæ cum Deo fœdus ineuntis, cum divinæ familiaritatis participio vocabuli adaugetur edictio, ut qui hactenus Deo cognitus, fide probabilis habebatur, ex hoc etiam inter homines rerum gestarum exercitio et generis ac nominis amplificatione, gloriosior ac magnificentior haberetur. Et pulchre martyr pretiosus ac Deo dilectus Canutus, adinstar Abrahæ, vocabuli amplificatione insignitur, qui ejusdem Abrahæ sinu exceptus, æternæ quietis felicitate perfrui evidentibus signis approbatur.

Reducibus ex Urbe Erici legatis in Daniam,

73 Legati ergo Pontificali auctoritate roborati et tantorum ac tot illustrium virorum testimonio pariter confortati, beatissimi Petri Sanctorumque B patroniciis, prout desideraverant adoratis *h*, atque a Pontifice mandatis glorioso Regi deferendis exceptis, Apostolica tandem benedictione condonata, Ausoniæ terminos lætabundi excedunt; beati jam indubitanter Canuti meritis prosequentibus, ac prosperum illis iter ubique conservantibus. Desideratas autem Daciæ partes ingressi, et quousque ad propria devenirent, a singulis affectuose ubicumque suscepti, regiam majestatem vultibus honorantes et ore salutantes, Apostolicæ Benedictionis verba intimant, mandata denuntiant, et quæ de impositis responsa perceperint, lætabundi perorant. Super quæ magnificentissimus Heros abundantissime exhilaratus, magnates quique lætificati, Pontifices cum clero gratulati, plebs universa, veluti novæ pacis adnuntiatoribus advenientibus, summa exultatione congaudet, universorum opificem devotione extollens assidua, qui etiam in remotis orbis partibus talia suis fidelibus patrocinia divina providit clementia.

celebrior redditur S. Canuti cultus, et ad ejus sepulcrum concursus.

74 Exhinc dejecta et confusa incredulitate infidelium, et erecta atque adducta religiositate fidelium, basilicæ ejus dicandæ martyrio construuntur, prædia condonantur, usibus apta sacris adhibentur : ut quemadmodum ad necem Princi- C pis religiosi, pari conspiraverant consilio; ita jam communi universorum locis in singulis devotionis frequentaretur obsequio. Relatu quoque virtutum ipsius ac Apostolicæ exinde confirmationis corroboratione latius pervolitante, non modo e vicinio, verum ex regionibus circumjacentibus, nobilium sicut et populi annuatim *i* innumera multitudo, devotionis suæ quique signa deferentes, ejusque suffragia fideliter deposcentes.

Adela Rogerio Apuliæ nupta, munera mittit ad sepulchrum S. Canuti, prioris sui mariti.

75 Regina etiam Ethela prudentissima, ejus hactenus, ut prætulimus, conjux nobilissima, jam ultra Italiæ terminos Rogerii Apuliensis Ducis Illustrissimi thalami comes effecta, tantis, et adeo desideratis de carissimo quondam conjuge rumoribus auditis, superno *k* bonorum auctori debita referens, pretiosa dilecti sui pignora, pretiosis transmissis donis adornat; ut cui hic conjugii pudicis affectibus decenter inhæserat, eum jam a seculo sequestratum, ac superis associatum, et mente recoleret; et quem præsentia non poterat, muneribus transmissis decentibus, honoraret *l*. Unde ex collatis et conservatis, Regis imperio, et Reverendi ejusdem Sedis Pontificis Humbaldi consilio simul et adminiculo,

EX MSS.

Ossibus arca sacris insigni schemate facta
Conficitur, puro nitidi fulvique metallo,
Cæruleis, croceis, pulchre decorata lapillis,
Quo possent Sancti jam pignora sancta recondi.

Solennis reliquiarum in novam lipsanothecam translatio, et Sancti epitaphium.

76 Anno autem sexto imperii magnifici Regis Erici, congregatis universis Daciæ Pontificibus, cum multitudine cleri et terræ populo innumerabili, pretiosas beati Martyris reliquias ex saxeo sarcophago exsumptas, atque e crypta, ubi hactenus servabantur, evectas, solennibus laudibus et ingenti lætitia universis comitantibus, ab eodem, quem præfati sumus, Pontifice Humbaldo XIII Kalend. Maii, eadem qua prædiximus arca, oculis peccatores *m* nos inspeximus impositas, et ad instar nivis candidas, et serico decenti involutas, epitaphio simul imposito, hoc modo composito : E

Jam cœlo tutus summo cum Rege Canutus,
Martyr in aurata Rex atque reconditur arca,
Qui pro justitiæ factis occisus inique,
Ut Christum vita, sic morte fatetur in ipsa :
Traditus a proprio, sicut Deus ipse ministro,
Et petiens *n* potum telorum pertulit ictum :
Lancea necne latus ut Christi perforat ejus.
Ejus *o* et ante sacram sanguis sacer effluit aram.
Spiritibusque sacris moriens satiatur in astris.

Ossibus itaque sacris ejusdemque apicibus decenter collocatis, cœlestis thesauri pretiosus loculus recluditur, et omnibus ejus patrocinia requirentibus mensa *p* vitalis convivii spectanda superponitur : dehincque ibidem virtutum perficiuntur insignia, et præsentibus perspicua, et opem exquirendo, petentibus efficiuntur probabilia.

Epilogus auctoris,

77 Hæc ego sacerdotum infimus Ailnothus, Anglorum orbe editus, et Daciæ partibus annis numerosis peregrinatus, tibi, Rex præclare et Martyr pretiose, tua exarando gesta dictavi, certaminum tuorum conflictus posterum memoriæ tradendo *q* composui, et pulchrum, ut dicitur, hominem pictor ego fœdus depinxi, monu- F mentum ære perennius exegi, quod non fluctuum impetus absorbeat, non flamma vorax absumat, sed ad chaos ultimum usque permaneat, et tuæ laudis in seculum monumenta retineat.

quo præcipue S. Canutum invocat.

78 Tu infelicitati meæ apud Jesum precibus succurre, calamitatibus miserere, angustiarum miserias releva, imbecillitatem sustenta, fragilitatem alleva, crassa criminum caligine circumfusum, virtutum tuarum splendoribus illustra, sarcina admissorum jam jamque sub onusta decidentem, molibus peccaminum aggravatum erige, ab Euangelicis latronibus saucio ac semivivo relicto, miserationis opem admitte, cicatricum plagas antidoto intercessionis tuæ infuso, obducito; vitiorum putredines expurga, ad stabulum divinæ reconciliationis inducito, ut in tabernacula quantulumcumque intromissus æterna, te cum tuis concivibus conspicere, et ad januam regni vel ultimus merear assistere. Et quia de nitido fuscus, de mundo spurcus eloqui sum aggressus, linguæ procaci indulge, labiis audacibus ignosce, et Verbo, per quod omnia sunt condita, cunctos fideles reconcilia, cujus majestatis potentia non desistit in secula. Illi cum Patre et coæterno

Pneumate

EX MSS. Pneumate benedictio, honor, laus, et gratiarum actio sempiterno maneat et accrescat tempore. Amen.

D

ANNOTATA.

a *Apud Meursium hic inseritur caput, in ejus editione* 29, *quod complectitur* S. Canuti *et sociorum, ejus causa interemptorum, seu brevem martyrii historiam, anno* 1582 *in Sancti ipsius lipsanotheca repertam, de qua egimus in Commentario prævio num.* 5. *Utrum in prima editione Hafniensi etiam habeatur, non indicavit Meursius; ceterum non satis opportune hoc loco intrusam existimo, cum narrationis filum plane interrumpat; ad rem, plusquam satis descriptam, parergon inutile. Satis hic sit, nec verbum in Ms. nostro de ea re inventum fuisse.*

b *Crediderim voluisse dicere, altarium ornamenta blattis, tineis et muribus deputanda. Sed auctoris hujus stylus severius discutiendus non est.*

B c *Active, pro* verberandum, *vel plagis afficiendum.*

d *Multa hic aliter legit Meursius, sed quæ sensu ab hisce non differunt. Pro* decliva facie, *habet* declinata, *utrumlibet selige.*

e *Non videtur aliter legi posse. Nihil significat Meursii constructio:* nec vero ejus nomini consecratam.

f *De fame aliisque Daniæ plagis sub Olavo rege, plura habes in altera Vita per Saxonem scripta, sub finem.*

g *Mutila hic denuo Meursii lectio, in qua desunt hæc verba:* surdis auditus restituitur, mutis lingua resolvitur.

h *Nemo observabit, deesse hic quidquam; adduntur tamen in editione Meursii hæc duo vocabula,* honoratis et exoratis.

i *Recta, opinor, lectio; nec satis intelligas, quid velit Meursius per* annuntium occurrit multitudo.

k *Neque hic apud Meursium sensus est,* super bonorum auctori.

l *Satis explicat auctor quæ ad Adelam spectant. Vide Acta B. Caroli Boni tomo* 1 *Martii pag.* 162 *et* 204.

m *Quid sibi vult Meursius, dum legit* oculis peccatricibus?

C n *Multa in hoc versu variatio. Meursius scribit:* Atque petens polum; *Olaus Wormius:* Et petiens polum; *Pontanus:* Et patiens potum. *Præferrem, si dici posset:* Et patiens sitim; *quod saltem æquivalere potest:* Atque petens polum. *Elige quod magis placet.*

o *Deest hic versus in editione Meursii, qua etiam Hafniensem carere asserit; nos servandum putamus, cum et hic et apud Pontanum et Wormium expresse repræsentetur.*

p *Corrigit pro suo arbitrio Meursius* mensa, *quem secuti sumus; sed forte errat, sensus enim exigere videtur ut* pretiosus loculus mensæ superponatur; *verum tunc legendum erit* spectandus.

q *Sic denuo Meursius, licet in ejus et nostro exemplari legeretur* tradenda, *quod optime referretur ad* gesta. *Verum si respiciatur ad* conflictus, *legendum esset* tradendos. *Sed de his et ejusmodi minutiis satis dictum sit. Reliqua est ultima Meursii correctio, ni fallor, dum scribit in epilogo,* sarcina admissorum jam jamque sub onusto fasce decidentem, *ubi noster habet* sub onusta, *expuncto fasce. Neuter sensus admitti potest, nisi* onustus *sumatur pro* gravi *seu* ponderoso.

Sequatur Vita altera Saxonis Grammatici, quæ ex jam dictis satis illustrata est:

VITA ALIA

Auctore Saxone Grammatico.

Kanutus Suenonis filius, propitiæ fortunæ beneficio, summis naturæ dotibus cumulatus, magno cum experimento ætatem animo præcurrit. Quippe contracta juventute, Myoparonum piratica monstra perdomuit, Sembicis atque Estonicis illustrem trophæis adolescentiam egit, novisque virium gradibus, paterni roboris fundamenta transcendit: quæ victoria futurum ejus dominium ominata est. Pro amplificanda tuendaque patria juges excubias gessit, rerumque, quarum ob infirmam ætatem vix spectator esse potuit, auctor haberi præsumpsit. Quin etiam juvenile corpus continuo usu ad bella impigre conficienda, armaque viriliter sustinenda firmabat, famaque ejus bellica vi in tantum claritatis excessit, ut redivivum magni Kanuti spiritum fortunamque simul cum nominis videretur communione sortitus; adeo ut nullus eum paterni regni successione potiturum ambigeret. Neque enim virtute jam maturus, honori intempestivus videbatur. Sed nec liberalitatis species ejus adolescentiæ defuit. Cujus fratrem Haraldum natu majorem, obtusi admodum cordis, inter juventæ initia perpetuus inertiæ sopor oppressum tenebat. *S. Kanutus adhuc adolescens, piratas domat.* E

2 Suenone autem defuncto, regiæ successionis delectum anceps popularium sententia pertractabat. Major namque Danorum pars, memor quantis per Kanutum privatæ adhuc fortunæ periculis objecta fuerit, graviora, si regnum indueret, verita, maligna virtutis interpres, quod gloriæ ejus accrescere debuerat, iniquissima meritorum æstimatione damnabat, elevatis virtutum præmiis, clarissima ejus opera repulsæ turpitudine rependendo. Igitur ut hunc negotiorum metu perosa; ita Haraldum otii cupiditate complexa, audaciæ hebetudinem prætulit, ignavumque sibi Regem maluit imperare, quam fortem. Quamobrem egregiæ indolis claritate contempta, negatum virtuti culmen vitio tribuere non erubuit, repulsa fortitudine, inertiam honoribus insecuta. Verum hunc ingratæ mentis habitum fucosa rationis specie colorabat; Haraldum perinde ac natu majorem, ipso naturæ jure regno debitum certans. Genus affectionis inusitatum: hunc virtus invisum, illum vitium probabilem fecerat. Soli Scanienses, justa animi inclinatione provecti, Kanuti probitate culta, Haraldi desidiam respuebant. Porro Haraldus plerosque fraternæ partis fautores, legum emendatione, liberiorisque vitæ jucunditate promissa, per subornatos in gratiam suam solicitandos curavit. Ita a Kanuto vulgi animos partim spes, partim metus avertit. Ipse, deficientibus a se copiis, tribus dumtaxat rostratis navibus in angustissimas Scanici maris fauces elabitur, regno carere jussus, cujus ipse incolumitatem protexerat, terminos auxerat. Ubi fraterna legatione, regni communionem spondente, reverti monitus, spretis mandatorum blanditiis, Suediam fugibundus intravit, perquam stultum ratus, ejus se promissis in fracta fortuna credere, cujus eadem adhuc vigente minas acceperit. *Haraldus Rex Daniæ creatur;* F

3 Mox perinde atque injuriarum oblitus, intactis

A tactis patriæ rebus, bellum adversum Orientales, vivente patre cœptum, enixe prosequitur. Interim Haraldus regnando biennium emensus, defungitur. Quo mortuo, Kanutus fraternis suffragiis in regni fastigium revocatus, Orientale bellum, quod in adolescentia orsus, in exilio auspicatus fuerat, accepto solio, potius amplificandæ religionis, quam explendæ cupiditatis gratia, totis viribus innovandum curabat, cum incrementis fortunæ etiam claritatis augmentum apprehendere cupiens. Nec ante manum ab incepto retraxit, quam Curorum, Sembonumque ac Estonum regna funditus delesset. Deinde, sublato hoste, nuptias circumspiciens, finitimaque conjugia obscura ac dignitate sua minora reputans, Præfecti Flandriæ Roberti filiam Ethlam in matrimonium advocavit, ex qua filius ei Carolus obvenit. Cumque Magnatum insolentia solutos hebetatosque prisci juris nervos adspiceret, omnibus ingenii modis ad reparandam patrii moris disciplinam connisus, probatioris justitiæ cultum severissimis edidit institutis, contusumque et labentem æquitatis tenorem in pristinum habitum B revocavit. Non sanguini, non necessitudini, quo minus juste se gereret, indulgentiam habuit: nullius amicitiæ aut familiaritati impunitatem injuriæ tribuit; sed omnia antiquæ consuetudinis momenta præcurrens, labefactatum juris vinculum tenacissimo nexu adstrinxit, ac paternæ severitatis vestigia solicitus usurpavit, eoque studio gravissimas Majorum offensas contraxit.

cui mortuo succedit Kanutus

4 Sacris decus suum reddebat; sacerdotia gerentes gratiæ nutrimentis prosequebatur; cumque ab inerti et rudi populo parum justam Pontificibus venerationem haberi conspiceret, ne tanti nominis potiores inter privatos relinqueret, decreti circumspectioris industria, Principum eis consortionem indulsit, ipsisque primum inter Proceres locum, perinde ac Ducibus, assignavit, auctoritatem honore concilians. Providit etiam, ne tanti officii pondus æquo minor veneratio caperet, inque summa religionis arce positi, infima cultus conditione vilescerent. Nec solum Pontificibus dignitatis incrementa donavit, sed etiam privatorum Clericorum ordinem benignissimis decretis adornare studebat. Nam quo cumulatiorem eis honorem redderet, litteratorum contro- C versias, vulgaris fori conditione exemptas, ad ejusdem professionis judicium relegabat. Iisdem religionis reos, objecta repellere nequeuntes, pecuniaria mulcta puniendos permisit. Quibus etiam in omnia, quæ adversum divina committerentur, animadversionis arbitrium tradidit, cunctasque hujusce generis actiones, Sacerdotali judicio destinatas, a publico foro secrevit, ne honore impares conditio æquaret. Quamobrem dignitati pondus adjecit, decusque privato fastigio excelsius eorum respectui inesse voluit. Quo effectum est, ut Danorum nemini, nisi Regi aut Pontificibus, eique, qui potissimus regni successor advertitur, domesticis quemquam liceat actionibus postulare. Idem populares, adhuc sacrorum rudes, decimarum religioni assuefacere conabatur. Sed propositi irrita suasio fuit: quippe maturitatem rerum capere novelli cultus rudimenta nequibant.

Episcopis et toti Clero plurimum favens,

5. Ne autem Sueno Episcopus promissam templi refectionem negligentius exequi videretur, cœptam Roschildensis sacrarii fabricam ad finem usque perduxit. Cujus excolendi gratia coronam, arte impensaque operosissime elaboratam, in ejus ornamentum appendit, existimans, regias opes potius sacrorum splendori, quam humanæ avaritiæ servire oportere. Egynus quoque iisdem ferme temporibus, opitulante Rege, Laurentianæ ædis inchoatum a se opus explicuit. Quibus Rex dedicari jussis, mirificam dotis nomine munificentiam erogavit. Nam in æde Laurentiana annua cantorum stipendia, Pontificis subsidio fultus, instituit. Ipse enim partim ex fisco suo Regisque latifundiis, partim Antistes ex ante collatis templo beneficiis quotidianos eorum sumptus exhibuit; tantaque inter ipsos religiosi certaminis alacritas fuit, ut uter in Deum venerabilior fuerit, incertum extiterit. Prima itaque dedicationis die Rex solenniter altaria veneratus, quartam regii numismatis, quartam suæ in cives exactionis, quartam æstivi census portionem ei, qui pro tempore loci Antistes extiterit, muneris loco perpetuo jure possidendam concessit. Nec parcius privata Clericorum jura tutatus, ab eis, qui sacrarii rus excolunt, universum pene regiæ pensionis jus adscriptis chori ministris deferendum curavit. Ceterum detractæ * expeditionis pœnas, ac violatæ pacis vindictam, eorumque, qui propinquis vacui decessissent, hereditates regii dumtaxat juris esse voluit. Itaque non E minorem in edendis templorum privilegiis, quam præstandis beneficiis, auctorem egit. Et, ut legibus suis æternitatem conciliaret, eas convellere conaturos Antistitum execrationi subjecit. Cujus edicti, postmodum a multis temere pertentati, vetus adhuc ratio perseverat.

atque in ecclesias egregie liberalis.

EX MSS.

* An non detrectatæ?

6 Rex vero cum in omnibus sancte se industrieque gessisset, præcipue religionis caritate conspicuum præbuit, nec umquam remotos ab exactissimo ejus cultu oculos habuit. Qui cum fratrum suorum turbam juveniliter intemperantem patriæ admodum onustam videret, largis uberibusque stipendiis alitam, uno dumtaxat Olavo, Slesvici partibus præsidente, in clientelam assumpit, ac publicum pondus privato levavit impendio. Tandem Danorum nomen, armis in desidiam cadentibus, a paterni avunculi temporibus obrutum animadvertenti, novandarum rerum cupido subrepsit. Utque ejus animum certius repræsentaret, non contentus studia sua Orientalibus decorasse victoriis, Angliam, infelicitate amissam, hereditatis duxit nomine repetendam. Recolebat enim bellicam Majorum gloriam, cum- F que opibus imperii fines nullo magis, quam Anglicis crevisse titulis, majoremque eis ex unius insulæ, quam totius Orientis spoliis incessisse splendorem. A quorum imitatione deficere, stolidi atque degeneris animi esse, satiusque regno carere, quam inter parvulæ telluris angustias inclusum majestatis usum habere. Ut ergo negotiorum conformitate, Majorum fortitudini responderet, operamque eorum studiis consentaneam ederet, atque aviti nominis gloriam æquaret, omnium, quæ paterna corrupisset inertia, refectionem suæ commendabat industriæ, parentemque perosus, avum æmulatus est.

Vult Angliam armis repetere;

7 Primum igitur occultum Olavo consilium prodit, eoque id ipsum hortante, rem deinde popularibus aperit. Alacris omnium assensio fuit. Sed quem Rex sibi fraterna caritatis vicissitudine respondere crediderat, latenter æmulum habebat, insidiosæque ejus adumbrationis ignarus, affectum referri sibi, quem ipse impenderet, æstimabat. Quem etsi prudentia secus monuit, sanctitas tamen malignam de fratre suspicionem referre prohibuit: ne consanguineam fidem temere damnare, inque fraudis metu hostes ac necessa-

sed fratris Olavi perfidia turbatur expeditio.

Ex MSS.

rios juxta ponere videretur. Verum Olavus affectatione regni, pietatis erga germanum oblitus, perfidissimi pectoris habitum summa fidei simulatione tegebat, vulgatumque Regis propositum non solum adulationibus fovit, sed etiam hortamentis instruxit: non quod potentissimum regnum ab eo recuperari posse speraret, sed ut imperatæ rei difficultatem in odium imperantis converteret. Enimvero fratris animum fastidiose æstimans, piissimum ejus amorem parricidali fraude pensabat. Nam cum eum, quod neglectam ante severitatem novis legibus restituisset, civibus invisum animadverteret, quo odium ejus cumulatius redderet, quod publice displiceret, privatim exequi stimulabat. Et ne solus insidias volveret, lecta societate clandestinæ conjurationis cœtum instruxit. Nec frustra ingenium fuit: quippe primores, quorum violentia regiis sanctionibus retusa fuerat, parricidalis cum Olavo propositi consortium habuerunt; Kanutus vero omnium animos gloriæ magis, quam sceleri intentos existimans, imperata classe, Lymici maris oris advehitur, a quo brevissimus in oceanum transitus patet, B quondam navigiis pervius, nunc vero interjecta arenarum mole perclusus. Hic Rex fraternum diu præstolatus adventum, navigandi cunctatione exercitus alacritate est excussus. Nam Olavus, reddita tarditatis ratione, veniendi moram in dies extraxit, commentumque cassandæ expeditionis exagitans, alimenta perfidiæ mendaci impedimentorum simulatione quærebat, eo moram trahere cupiens, donec aut Regem sine eo proficiscentem, interim ipse regno privaret, vel tarditate suspensum, exercitu destitueret; Rexque vel desertorum impunitate despicabilis, vel pœna cunctis invisus evaderet. Ita et fratrem et dominum adventus sui cunctatione ludificans, tam vafræ, tamque insidiosæ rationis commento, generosi ac fortis propositi molitionem subruere conabatur.

Mittitur captivus in Flandriam Olavus, diffluitque exercitus.

8 Nec eum callida consilii ratio fefellit. Nam tota a Rege classis, fastidita ejus expectatione, defecit. Rerum enim, quæ a fratre gerebantur, ignarus, morantis adventum sæpenumero mandatis exegerat: cum tandem de ejus perfidia certior factus, classe præstolari jussa, Slesvicum lectissima manu festinato contendit: ibique fra- C trem inopinatum et attonitum intercepit. Deinde productum accusatumque, nec objecta valide propulsantem, perinde ac convictum, impotentemque defensionis, compediri a militibus jubet. Qui indebitam regio sanguini contumeliam suis manibus administrandam negabant: cujus tanta apud ipsos veneratio fuit, ut ex eo ortos, morte quam vinculis mulctare mallent, tolerabilius rati, quod communis conditio admittit, quam quod servile supplicium exigit. Sed et gentis nostræ verecundia summam in vinculorum pœna turpitudinem reponere consuevit, hisque affici omni fato tristius ducit; ingenuas mentes probroso, quam cruento supplicio punitiores existimans, tantoque alterum altero speciosius censens, quantum naturæ habitus a fortunæ vitio distare creditur. Mandatam militibus operam communis frater Ericus exequitur, plus justi imperii, quam iniqui germani respectui tribuendum, nec sanguini parcendum, dum vitia puniuntur, existimans: quippe quem virtus defecerit, nullam stirpis reverentiam obtinere, animique labe fœdum, omnem generis infuscasse splendorem. Igitur non tam fratris nomen, quam parricidæ propositum intuebatur. Adeo sanguinis pretium vilescit, cum se moribus ignobilem fecerit. Post hæc rex Olavum D catenis coercitum, navigioque in Flandriam relegatum, carcerali custodiæ mandandum curavit. Cujus captionem conjurati parum fama aut nuntio experti, quo callidius exercitum solverent, inertem regis moram absentiamque causati, classem clandestino monitu circumventam, domos abire jusserunt. Quam rem si quis palam exhortatus fuisset, publicatis bonis, aut in exilium agi, aut capitali supplicio affici lege merebatur. Quam ob rem defectionis incentoribus tutissimum visum, ut sine ullo auctore ipse sibi populus desertionis licentiam vindicaret, ne tam privatum discessionis crimen, quam publicum haberetur. Tantum autem apud improvidam multitudinis temeritatem insidiosa Magnatum ratio valuit, quod plebs non minus eorum auctoritate, quam moræ tædio adducta, fidentissimam revertendi libertatem acciperet.

Rex pecuniaria exactione desertores mulctat, quam in decimarum solutionem mutare studet:

9 Cujus facti Rex cognitione suscepta, dolorem prius, deinde lætitiam egit. Siquidem injuriam in religionis habitum formavit, mulctæque nomine primam exigendarum decimarum occasionem corripuit, lætatus quod ei utilissimam propositi rationem opportunitas conciliasset, suoque dedecore sacrorum decus instruere liceret. E Cumque Magnates Olavum, quem sibi factionis ducem futurum speraverant, a fratre interceptum audissent, proposita fraude defecti, summam ejus dissimulationem egerunt. Itaque Rex, accersita postmodum concione, docet quantum Danicis armis militaris semper disciplina profuerit: Majorum imperiis a minoribus semper optemperatum fuisse, Regum auctoritatem popularibus inniti suffragiis: Principum famam nullo magis, quam militum fide crevisse: eorumque nullius momenti imperium esse, si non plebeiis subsistat auxiliis. Sibi vero nuper ignotam Regibus contumeliam obvenisse, inusitatæ defectionis auctores hebetudinem audaciæ prætulisse, aviditate otii speciosissimæ rei negotium subruisse. Adjecit quoque, quanta pecuniæ summa ob impium desertionis crimen damnari meruerint, gubernatorum singulis quadragena nummum talenta, terna remigum unicuique mulctæ loco numeranda proponens. Nemine collationem abnuente, promissa æris solutio est. Quo cognito, remittere se Kanutus illam exactionem, si Sacerdotibus decimas F erogare voluissent, edixit. Tunc concio, petita consulendi licentia, paulisper a Rege deliberatura secedit, an propositis satisfieri conditionibus oporteret. Utraque exhibitu difficilis æstimata. In solvendo namque ære, complures inopia afficiendos credebant; decimarum vero pensionem omni ævo celebrandam, æternam debitoribus infligere servitutem. Igitur quasi in tristium rerum contextu minus aspere delectum facturis, acerbior visa, cui comes diuturnitas affuisset. Nam cum altera se tantum, altera posteros quoque puniendos adverterent, præsentem inopiam perpetuo muneri prætulerunt. Itaque temporum æstimatione facta, quo sibi tantum, quam quo posteris pœnam crearent, culpam redimere præoptantes, semel ære, quam semper libertate, defici maluerunt, jure elicitum, dedecore vacuum: persuasione extortum, probro obnoxium rati. Quin etiam annuam alienis frugem dependere, ignominiæ, non religioni, attinere censebant. A quibus cum Rex deteriorem conditionis partem approbari videret, simulata pecuniæ exactione, Septemtrionales Jutiæ partes ingressus, Tostonem, cognomine Peculatorem, ejusque col-

legam

EX MSS.

A legam Hortam, colligendæ pensionis quæstores instituit, mulctæ metu decimarum religionem disserere cupiens. Iisdem defectorum res, æstimatis possessionum pretiis, intactas dimittere jussum. Qui mandatum immitius, ac jussi fuerant, executi, iniqua plebem exactione pulsabant. Quam rem æmuli Regis in popularium concilio deplorantes, calumniam mendaciis exaggerabant. Veris quoque majora fringentes, invisos cunctis reddidere quæstores. Quippe militum opus, non Regis imperium, judicabant: nec jubentis, sed jussi studium intuebantur.

hinc turbæ in exactores et in Regem, qui in Fioniam fugit, ubi a Blaccone proditur.

10 Quorum instinctu multitudo Quæstores adorta, communem injuriam publica consternatione cohibuit, magis, quid fieret, quam quid fieri jussum esset, inspiciens. Nec eorum cædibus satiatâ, in Regem quoque vesana prorupit. Qui impetum ejus opportune sua ratus absentia declinandum, Slesvicum concessit: ibique conjugem cum filio constitutam, si res sinistre cessissent, perfugere in patriam jussit nullum inter perfidos præsidium habituram. Siquidem intempestivum regno heredem domesticorum arbitrio
B relinquere verebatur. Igitur Vuandali, solam sibi in armis libertatem restare credentes, fugæ ejus, perinde ac victores, insultare cœperunt. Qui cum imminentibus Jutis, et vetera auxilia deficere cerneret, nec nova temporis angustiæ contrahi sinerent, quo tutior secessu foret, Fioniam petit, salutem insulæ præsidio quæsiturus: ubi nihilominus indignam religiosissimo spiritu suo violentiam expertus est. Hinc enim Jutis aucta sæviendi fiducia, concitatam multitudinis temeritatem exacuit: hinc grassandi præsumpta libertas, tristem Regi Kanuto procellam inflixit. Sane populares, pœnæ metu in cœptum omittere veriti, perseverantiam magis sceleri exhibendam duxerunt. Neque enim bis læsum pœnam noxiis remissurum credebant. Ideoque ejus exitium sitientes, ardentissimo odio sanctissimi viri necem petebant: ac veluti veniæ desperatione compulsi, hostem tollere, quam ultorem experiri maluerunt. Nec suis eum finibus exegisse contenti, Fionia quoque propellendum decernunt. Jamque Rex accepto trajectionis nuntio, Sialandiam emigrare statuerat, cum Blacco quidam, primam ipsius familiaritatem adeptus, sed nihilo minus
C eum occulte perosus, simulatæ fidei consilio hortatur, fugæ parcat, Othoniensis pagi præsidia expetat, nec femineo more latebram circumspiciat: se interim plebis acta speculaturum, blanditiasque iræ ejus oppositurum promittit. Quod si plebis animum mitigare nequisset, tanto ante id Regi pronunciaturum, quantum fugæ occupandæ sat esset. Consilio obtemperatum est. Tunc Blacco, omissa legatione, sinistris plebem monitis palpitans, conciliandæ gratiæ loco, odium Regi impensius struit. Hortatur, quam celerrime calumniæ auctorem occupent, nec fugacem elabi permittant: oppressionum vindices tyrannum, non Regem, fastidire commemorat: carere culpa, quod honestatis æmulatione committitur: patriæ tutores, perinde ac pietatis ministros, parricidio exui: privatum abesse crimen, ubi publicæ libertatis vindicta peragitur. Præterea miserrimos, cœpti irritos; compotes, felicissimos fore. His atque consentaneis modis solicitato in Regis necem populo, adversum immerentis caput funestos omnium conatus erexit, eaque actione consternatam amentia plebem, veluti furiali quadam face succendit. Statimque impetus crevit, ubi hortatorem habere cœpit. Neque enim temeritati ejus constantiam suam objecit, sed publicæ sese dementiæ auctorem adscripsit. Igitur incitatior seditionis procella, pestifera ejus concione deferbuit, graviorque tempestatis incentorem nactis tumultus erupit. Inde reversus, pacatiorem populi animum nuntiat: facile consternationis procellam acquiescere, si Rex iram mutuo deponere, reisque pœnam remittere voluisset. Quem Rex fidum legationis ministrum ratus, regalis magnificentiæ convivio excipit, malignumque suæ pietatis interpretem donis prosequitur. Utrobique gratia perfidiæ habita est. Nam Blacco alterna partes vice subiens, corrupto legationis officio, pro mediatore proditorem agere cœpit, atque ex speculatore sceleris hortator evasit sinistre Regis, falso plebis animum interpretatus. Ita pellacis viri mendacium, legationis titulo involutum, Regem pariter ac populum fefellit: hunc, ne imminentem vitaret; illum, ne parceret expectanti.

Concitatus populus Sanctum in templo aggredi audet

11 Eumdem die postera Rex prioribus paria pollicentem, ad speculanda seditionis acta dimittit, communemque hostem, inter se et vulgum creandæ pacis auctorem assumpsit. Nec solita legato perfidia defuit: cujus pestiferis monitis E instincta plebs, vehementius adversum Regis caput consternationem destrinxit. Kanutus interim quotidianis sacrorum solennibus assuetus, ne quid religioni præponeret, Albani ædem sacram, pro se deprecaturus, accedit. Quippe precibus Deum, quam hostem armis, ne quid charitati detraheret, aggredi præoptavit: ubi dum religioni vacando officia sanctitatis exequitur, consternatæ multitudinis corona armis sacrarium clausit. Quotquot ergo ex militibus hostem præcurrere poterant, periculi consortium affectantes, Regem petebant, ejus in seipsos discrimen transfundere cupientes: cumque salutem secessu consequi possent, periculum præsentia quæsierunt, morteque clari, quam fuga tuti fieri maluerunt. Quanta porro humanitate clientelam hanc abundasse credemus, quæ ne infelicem domini fortunam desereret, periculo sese, quo vitare licebat, opposuit, inque magna fugiendi copia salutem Regis, quam suam, tueri satius duxit! Benedictus quoque fraternitatis nexum fide imitatus, in templo cum fratre commori destinaverat; Ericus vero seorsum ab hoste conclusus, cum solus multitudinem sustinere nequiret, per medios ho- F stium globos, ferro secessum molitus, erupit. Tunc nemine religiosæ pacis domicilium violenter irrumpere præsumente, primus Blacco, cunctantibus ceteris, ferro valvas petivit, ductuque suo eamdem cunctis licentiam tribuit. Ita se non sacrilegii modo, sed etiam publici parricidii ducem auctoremque exhibuit. Quod videns plebs, concitato seditionis motu, templum aggreditur, eoque irruptione facta, divinos lares ac sanctissima penetralia sacrilega tempestate fœdavit. Verum Blacco in ipso, quem irruperat, aditu trucidatus, datis parricidii piaculis, violati sacrarii pœnas pependit: mors ejus, interfectoris exitu vindicata est. Itaque alterius fato scelus, alterius pietas causam præbuit. Crediderim tunc pium cruorem parricidali permixtum, separatis fluxisse meatibus, atque sine ulla rivulorum communione hinc sacrum, inde scelestum sanguinem, dividuis alveis incessisse. Benedictus liminibus irruptorem excipiens, dum foribus acrius propugnat, occiditur.

12 Rex ipse inter cruentos imminentis violentiæ strepitus, fiducia conscientiæ, eumdem mentis habitum tenuit, neque religioni parcius,

quam

EX MSS. *et primo fratrem deinde ipsum, peccata confessum interimit.*

quam si periculum abesset, vacavit, ne plus ab eo timoris quam constantiæ viribus indulgeretur. Sed ne extrema quidem ejus hora sanctitatis studio vacua fuit. Nam cum parietem undique a popularibus perfringi, (quippe ligneus erat) ideoque propinquam sibi necem instare animadverteret, accersito Sacerdoti factorum arcana confessus, per summam mœroris acerbitatem præteritæ vitæ culpas absolvit, præmiumque sibi pœnitentiæ salubritate concivit. Tantum enim in innocentia sua fiduciæ reposuerat, ut mortem non periculo oppressus refugere, sed metu vacuus appetere videretur. Quin etiam propassis utrimque brachiis ante aram, fati securus occubuit. Ubi dum victimæ more prostratus percussorem expectat, immissæ per fenestram lanceæ mortifico jactu confossus, pium mortis sacrificium edidit, profusoque militum sanguine, suum ad ultimum erogavit. Enimvero crebris undique telis petitus, corpus immobile tenuit, nec ante loco, quo cubabat, excessit, quam feretro mandaretur extinctus. Ex cujus sanctissimis vulneribus plus gloriæ, quam cruoris effluxit : quippe B præsentis vitæ exitu initium melioris accepit, hostili judicio punitus, divino servatus. Felix eorum parricidium, qui quem terrestrium virtutum orbe exemerant, cœlestium usibus applicabant, caducaque et fragili potentia spoliatum, solidæ atque æternæ felicitatis compotem statuerunt. Sed et clandestina ejus virtus perlucidis postmodum experimentis enituit. Hæc autem audiens Regina, patriam cum filio impubere repetit, geminis post se relictis filiabus : ex quibus Ingertha Folconi Suedicæ gentis nobilissimo nupta, Benedictum, Kanutumque filios habuit : iisdemque mediantibus, Birgerum, qui et nunc extat, Suediæ Ducem cum fratribus suis nepotem accepit. Verum ex Cæciliæ matrimonio Ericus Gotthorum Præfectus, Kanutum cum Carolo procreavit. Ex quibus generosissimarum imaginum numerosa posteritas, clara propinquitatis serie cohærens emersit.

Miracula S. Kanuti impii obscurare conantur.

13 At populus, perempto Rege exultans, quod scelus deflere debuerat, insultatione prosequi, voluptatis loco reputabat. Qui cum parricidio pietatis causam prætexeret, idque tyrannicidii nomine coloraret, militem suum Deus mercede C fraudari non passus, arcanam sanctissimi viri innocentiam manifestis publicavit indiciis, eximioque vitæ ejus splendori etiam clara mortis ornamenta concessit. Sane ad coarguendam parricidarum malitiam, puniti merita miraculosis prodidit argumentis, ignotamque vulgo virtutem mirifico rerum fulgore detexit. Quorum plebs admiratione perculsa, virtutis invidiam egit, conspicuamque signorum experientiam diu nequidquam infuscare tentavit. Veteris namque invidiæ fremitu, ac pristinis odii viribus pertinacius excandescens, adduci non poterat, ut divinis honoribus coleret, quem ob scelus a se interfectum putaret; rem cœlitus declaratam, humanis argumentis abnegare conando. Quamquam enim damnatos a se mores, cœlesti judicio comprobatos videret, ad dissimulandam tamen occultandamque miraculorum fidem, justam cædis causam fingebat, firmamque facti tuitionem retinens, sententiæ suæ perseverantissima propugnatrix existere non erubuit. Nec vita Regem spoliasse contenta, etiam fati laudibus exuere conabatur; cujus lucem extinxerat, famam quoque sepelire connisa. Sed humanis tenebris divinus splendor involvi non poterat : quippe miraculorum nitor, dubietatis caliginem clara rerum luce pellebat. D Nam sanctitatis ejus medela, varias imbecillitatum affectiones, remediorum salubritate prosecuta est. Cumque obtrectantium livor crebrescentibus signis virtuti cedere cogeretur, nec fidem ulterius frustrari quivisset, in facti tamen defensione persistens, sanctitati quidem assensit, sed eam non tam ex præteritæ vitæ meritis, quam ultimi temporis pœnitentia profectam adstruxit. Ita et justam facto causam prætexuit, et vita cassum honore donavit. Siquidem digne Regem perisse, sed pium lacrymis evasisse dicebat, intentionem ejus avaritiæ, quam religioni, propiorem existimans. Cujus erroris non parvas postmodum pœnas pependit. Sed et posteri, paternam redolentes invidiam, sanctitatis ejus famam non moribus, sed lachrymis imputant, præsentique incredulitate præterito se errori implicant, neque adduci possunt, ut ipsius beatitudinem, deposito odio, sincere æstiment. Verum sacra ejus oppidulo orta, toto pene terrarum orbe fulserunt, cultusque ipsius primum a civibus exceptus, paulatim in commune prorepsit. Cujus tam vitæ, quam miraculorum virtutem privatim E Othoniensibus venerandam, publica etiam religio consecravit. Sed et cœlestem ejus spiritum ad hoc usque tempus felix signorum fortuna prosequitur. Hinc est, quod Kanutus divini jam animi immortalitate potitus, ut terrestribus patriam patrociniis attollere studuit, ita cœlestibus protegere non desistit. Ideoque sanctitas ejus, gloriæ et celebritatis fructu opulentissima, splendidum in Fastis locum obtinet. Quin etiam salutares effectus suos quotidianis administrat indiciis, malitiamque patriæ beneficiis pensat. Nam virtutum ejus insignibus omnis ætas Danica gloriabitur. Talibus illustrationis radiis Sanctorum fatis claritas erogatur, cum cœlesti beneficio mortalis livor opponitur.

Nicolaus pro Olavo fratre catenas induit, ut hic Canuto succedat.

14 Interfecto Kanuto, Juti iniquæ societatis pertinacia singularem Olavi gratiam amplectentes, creari eum Regem alacerrimis petivere suffragiis : hunc sibi plurimum gratiæ relaturum sperantes, cui tanto regnum discrimine quæsivissent; neque ejus fratribus hunc honorem eximio Kanuti amore suspectis erogandum duxerunt. Igitur pecunia pacta, Nicolaum communem tam præteriti quam futuri Regis germanum, vadem F pro ejus redemptione dederunt, receptoque regnum imponunt. Nec parvum Nicolaus fraternæ charitatis specimen edidit : siquidem fraternas induere catenas, suisque vinculis germano regnum emere non dubitavit. Quod audiens Ericus, contumeliæ memor, quam ei communis fratris jussu inflixerat, ultionis metu cum conjuge Botilda, quæ Ulvoni Gallitiano ex filio Trugoto neptis obvenerat, Suediam petivit. Dani vero, collato certatim ære pro sponsoris reditu, pactam creditori pecuniam numerarunt. Quem Flandrensi custodia liberatum, infesta parricidis fortuna veluti cladem aliquam nostrorum abundantiæ ac fertilitati injecit. Nam cum Dani novi Regis initiis applaudentes, pristinæ ruinæ procacius insultarent, criminosis semper infensa divinitas, ne diu scelus impunitate floreret, petulantiam penuria rependere voluit, communique inopia, publici parricidii victa exegit piacula. Ut enim non in singulos modo, sed universos animadverteret, summa aeris intemperantia annorum, quibus Kanutus regnum gesserat, numerum adæquavit, cœlestique robore humana vi majorem edidit ultionem. Quippe verni æstivique temporis

fervore

A fervore satum omne coaruit : autumnale vero adeo pluvium fuit, ut si quid locorum humiditate palustrive madore alitum succrevisset, perseveranti imbrium inundatione decideret, quamquam contrarium cœli habitum humanæ commoditatis ratio flagitasset. Igitur opportuno solstitium humore caruit, eumdemque sine modo profusum, siccum amans Sextilis excepit. Tunc plane camporum facies cœlestibus imbribus inundata, late patentis stagni speciem præbere conspecta est; ita quod æstas ægre genuit, autumnus oppressit : tantaque temporum intemperies extitit, ut nec imber æstum leniret, nec æstus imbris illuviem temperaret. Quin etiam agrestes, aquis campos tegentibus, supernantia spicarum capita demetentes, naviculis excipiebant, ac deinde putres aristarum reliquias fornacibus igni percalefactis exsiccandas mandabant : sicque eas molæ subjicientes, quia panem præstare non poterant, in usum pultis vertebant. Quamobrem tanta ciborum penuria incessit, ut maxima populi pars, alimentorum inops, inedia consumeretur.

summa aëris intemperies, et fames in Dania pluribus annis.

15 Ea res locupletes inopia, pauperes morte mulctavit : majoresque ære, minores spiritu spoliavit. Nam divitum populus, non suppetentibus B alimentis, auro argentoque salutarem comparavit impensam : pauperum vero gregem, tam census quam dapis inopem, horrida passim fames absumpsit. Rex ipse ad ultimam tabem adactus, plurima fruge latifundia permutabat, agrisque venire jussis, alimenta possessionum pretiis comparabat. Nobilibus in eumdem usum ingenuitatis insignia erogare, rubori non fuit. Enimvero abunde seges finitimis erat, ut privata gentis, non publica terrarum ultio videretur. Quæ tam dira clades convictum populi animum, sanctitatem, quam antea detrectaverat, fateri coegit, deque celsitudinis ejus contemptoribus veneratores effecit. Sane tam evidens pœna, aliis fruge abundantibus, Danis privatim ingruens, et parricidarum noxam, et perempti innocentiam liquido argumentata est. Hanc pestem Sueno Pontifex, cujus summa apud Danos auctoritas erat, populo parricidii pœnitere præmonito, incessuram prædixit. Quippe in plebem pius, in Deum venerabilis habebatur, religionemque attentiore cura, conciones præstantiore facundia celebrabat : ita C favore omnium occupato, arcem in nostros auctoritatis atque eloquentiæ fastigium possidebat. Subjectorum mores non solum dictis, sed etiam serenissimis operum informabat exemplis : nec voce, quam mente, concinnior fuit. Idem perfecta Trinitatis æde, in exædificando ejus ambitu Kanutum religiosi operis socium habuit. Nec minorem in exstruendis Mariæ sacrariis operam gessit. Quippe unum in urbe, alterum Ryngstiadis enixe molitus, tertium Michaeli Slagosiæ condidit : adeo se sanctorum penetralium singulari cultu flagrare monstravit. Nec domestica sanctitate contentus, augmentum ejus foris petere, arrepto peregrinandi labore, constituit. Cumque Hierosolymam proficiscens, Byzantium pervenisset, contracta varii generis ornamenta, cum sacrorum cinerum reliquiis in necessarios usus domestici templi remittenda curavit. Sed cujus Græcia pietatem vidit, mortem Rhodos aspexit. Iisdem fere temporibus, absumpto Richaldo, Ascerus, morum generisque splendore eximius, Lundensi potitur sacerdotio. Olavus cum bis pene lustrum regnando condidisset, inter continuas rei familiaris angustias, nihil regali magnificentia dignum exequi poterat. EX MSS.

Olavi pœnitentia et obitus.

16 Sed et finitimi, facto paupertatis ejus contemptu, famelicum ferro incessere ruboris loco duxerunt, rati inediam armis obrui non oportere, neque divinitus afflictum, humanitus premi, aut cœlestium vindictam mortalium viribus exaggerari; cui enim invidiosum existeret regnum, contemptissima tot annis inopia profligatum! Cum Rex divinum Natalem celebrans, pane in E domo non suppetente, jejunos circumquaque penates aspiceret, erubescenda mensarum inopia magnopere confusus, obducto manibus capite, suffusoque lacrymis vultu, per summam animi ægritudinem temporis difficultatem gemitu prosecutus est. Sane tantulam dapem tot convivis apponi deflevit, contemptissimam famem honoratissimæ lucis ignominiam judicans. Qui mihi alienam specie, suam re vera deplorasse videtur inopiam. Deinde supplicatione habita, superna contuitus, auctorem omnium Deum, ut si quid iræ adversus populus concepisset, suo, non ejus periculo satiaret, oravit, infelicissimum patriæ statum, difficillimum temporis habitum æstimans. Quippe tam inops epularum convivium, quo famem instruere potius, quam pellere videretur, principum oculis subjicere erubescebat. Nec difficiles numinis aures habuit; siquidem celerem fati viam obtinuit, sibique mortem, salutem patriæ (siqua modo paricidis virtus inest) pia prece conscivit, ingenuoque vivendi pudore, maximæ cladis pœnam avertit. Itaque memoriæ ejus speciosius deposita vita, quam gesta adscribi potest, qui fatum patriæ finiendi spiritus causam habuit. F Porro quantum caritatis erga suos cordi insitum haberet, aperuit, cum et eorum mala proprio capite luere vellet, et commune periculum ad se solum redundare deposceret. Nempe quia suam pro civium salute devovit, pii animi titulo fraudandus non est. Fortuna siquidem cum auctore suo pari funere extulit, inediamque satietate mutavit.

DE

A D

DE S. UDALRICO CONFESSORE

ORDINIS S. BENEDICTI

IN MONASTERIO CELLENSI BRISGOIÆ IN GERMANIA.

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Monasterii Cellensis conspectus, vicissitudo, primordia.

B

CIRCA ANNUM MXCIII.

Monasterii Cellensis, non procul a monasterio Trudpertino in Brisgoia siti

Tomo tertio Aprilis, die XXVI, *a pag.* 424, *actum fuit de S. Trudperto Martyre, eremita in Brisgoia; ejusque occasione Commentarius prævius in ipso sui exordio suppeditat brevem descriptionem monasterii Trudpertini quod jacet in dicta Brisgoia, inter illustres magnæ Germaniæ regiones ad dexterum Rheni latus usque Herciniam seu Nigram Silvam extensa, sub Austriacorum antiquissima possessione Alsatiæ superiori contermina, ac Constantiensis diœcesis jurisdictioni subjecta. Haud procul a laudato monasterio abest locus, in quo cœnobium Ordinis S. Benedicti, a* S. Uldarico, *suo quondam fundatore, habitatore ac præside, cujus hic illustramus Acta,* Cella S. Udalrici *appellatum, ejusdemque, dum viveret, virtutum ac miraculorum splendoribus; dum autem vivere desierat, sanctimoniæ odore ad ingentem nominis celebritatem evectum. Sive vero mutata nominis efformatione modica, eum dixeris* Vuldaricum, Wldaricum, Ulricum; *unum eumdemque sanctum expresseris.*

status recentior ac vicissitudo;

2 *Franciscus Petrus, canonicus regularis Ordinis S. Augustini in recentiore opere, cui nomen* Suevia ecclesiastica, *nonnulla collegit a pag.* 801,

C

quæ ad majorem loci prædicti explanationem protulisse, non abs re fuerit. Et quod ad loci situm ac statum vel recentiorem vel modernum attinet, memoratus auctor graphice illos exhibet ex Bucelino, oculato ejusdem inspectore, qui in sua Constantia Benedictina, Ms., ut vocat, tom. 3, *part.* I, *ita loquens inducitur :* Situm loci adhuc memoriæ tenemus, cum ex divi Trudperti aliquando ipsa divi Udalrici ejusdem annua memoria eo peregrinaremur, impressum. Dignum revera *cœnobium* majori frequentia, quod hodie vix unicus, summum duo ex divi Petri Herciniæ patres incolunt, Prioratus etiamnum titulo insigne et sanctitatis reverentiam præ se ferens, et vel sacrorum negligentioribus (experti loquimur) sacrum quemdam honorem * incutiens. *Verum uti in aliis rebus humanis usuvenire solet, suam vicissitudinem hoc cœnobium subivit. Etenim, ut prosequitur idem scriptor,* non multis ante eum, quo inspexeramus, annis, incendio vastatum, dignitatis gloriam perdiderat. Quod eo, *inquit*, doluimus magis, quo plura ejusdem vestigia et rudera spectabamus.

* horrorem.

a Bucelino, oculato teste, descripta.

3 Sacer ambitus, brevi ambitione per quadrum clusus, ignibus superfuit, pulchellulis secto lapide columellis; et intercepta area, exigua licet, fontem tamen ingentem habet, seu fontis potius exceptorium, superstite jam multos annos aqua, nec, quam oportuit, promota aut curata. Grandi mole unico excisus lapide, ad æternitatem duro, amplissima peripheria, sed modice cavata, aquam excipit. Circumambiunt extimam rotunditatem quatuordecim statuæ, prisco artificio, profundo labore lapidi commissæ. Harum duodecim Apostolos, binæ ceteræ, ni fallimur, hominis Dei Parentisque Virginis effigies referunt. Contiguum xysto templum, nulla re pretioque nobilius, quam divi Ulrici, Cluniacensis monachi, corpore fuit; hodie sepulcro solo et viduo editur * : quod Cluniacenses, cum loco cederent, sacras furati exuvias credantur. Quidquid ita sit, et divo Udalrico sit dives templum, quod alio [loco] fuerit conditus, quam ejus extaret tumba, ne direptioni tantam per solitudinem pateret; multis tamen divum corporibus, eorum præcipue, qui Uldarico convixere, felicem esse, nemo dubitaverit : quorum nos etiam per absentiam modo nostram, adfectu tamen terræ tam beatæ adfixi, sacra pignora veneramur, etc.

E

* videtur

Præsens loci status :

4 *At præsentem loci istius statum breviter exhibet Amplissimus Georgius Geisserus, e cœnobio suo Villingensi scribens, in litteris, de quibus in fine hujus Commentarii, ita loquens :* Olim sanctiorem vitæ portionem transegit *S. Uldaricus* in Prioratu, nunc ejus nomine insignito, et duabus circiter leucis Friburgo Brisgoiæ, qua meridionalem Herciniæ in plana subsidentis plagam spectat, abjuncto. Is prioratus, sub exitum fere seculi superioris a Cluniacensibus derelictus, nostro cesserat monasterio : sed a nostris Majoribus ob magnas vexationes et exactiones, ejus nomine monasterio nostro indictas, sponte dimissus, cœnobio S. Petri Herciniæ Silvæ, itidem nostri Ordinis unitus est. Porro S. Udalrici sepulcrum visitur etiamnum et honoratur a circumjectis locis : nec pauci salutem inde reportant.

F

loci prædicti primordia,

5 *Primordia sæpe dicti loci idem Franciscus Petrus altius repetens, tradit sequentia a dicta pag.* 801, *quæ alibi verbatim non invenio :* Nuspiam fida divo Ulrico statio, nuspiam diuturna; quam cum tandem in Brisgovia consideret, quamvis nec ibi principio esset; donec mutato secundum loco, aptiorem reperisset. Geraldum, condito in Rimsingen cœnobio, ab divo Hugone præfectum superius dictum est; sed negligentis sive [non] curantis, et fructu nullo, excipere vices Udalricus destinatur. Accepit provinciam, inspectoque curatius loco, divinis ineptum servitiis et commodis monachorum necessariisque adversum deprehendit. Ergo bona Hessonis, qui condiderat, venia, Groningam, nobilem tum temporis vicum, concessere. Sed uberem cetera et aptum omnino locum inquies palatina et frequentia procerum turbavit, ut denuo adito Hessone licentiam Udalricus

A ricus mutandi rogaret, et qua aptius videretur, immigrandi. Annuit pientissimus dynasta, perque se licere, quidquid liceret, Udalrico spopondit. Lætus promisit ille vicina circum obire nemora, lustrare oculis omnia, quidquid cœnobio condendo deligeret, solicitus dispicere, quid aversaretur ponderare. In montana denique penetrans, haud procul divi Trudperti Martyris asceterio, in locum incidit, ex animi voto ac sententia opportunum, densis undique silvis tutum, nullis adversantium aut propius advolantium turbis inquietum; grata tamen rivulorum inundatione fœcundum, ipsaque sui facie et compositione nec non situ pulchrum et salutarem: quo illico cum suis immigrare decrevit, immigravit. *Sequentia fere in Vita Mabilionis et nostra.*

et structura 6. Assensere ægrius principio collegæ, loci tædio et solitudine absterriti. Evicit tandem optimi amor Patris, et qua præcederet, sunt consecuti. Constructurus autem monasterium cum religiosis fratribus, prælato sanctæ crucis signaculo, locum structuræ fabrilis perlustrans, ac precum vota suppliciter persolvens, ipsum B aqua sanctificationis consecrat. Ipse quoque ad fundamentum ponendum primus terram sarculo aperit; deinde exemplum magistri discipulorum devotio subsecuta, terram certatim egerit. Hæc idcirco commemoravimus, ut præsentes et subsequentes semper habeant in memoria, in quanta sanctitate et religione præfati loci surrexerint primordia. Cum tandem sub magna rerum penuria ejusdem ecclesiæ ædificium esset consummatum, in honore Apostolorum Petri et Pauli constat esse dedicatum. *Ex ultimis hisce verbis liquet, verum esse, id quod asserit laudatus Sueviæ ecclesiasticæ auctor, monasterium hoc, de quo loquimur,* primum SS. Petri et Pauli nuncupatum, *quod* hodie S. Udalrici *nomine appellatur.*

quo anno facta: 7 *Prædictam vero prioris sedis mutationem anno* MLXXXVII *illigandam esse, discimus ex chartario Cluniacensi apud Mabilionem in Observationibus, vitæ Sancti præviis, sec.* VI *Bened. pag.* 780, *num.* 3, *ubi refert, legi in charta, num.* 716 *signata,* Ulricum, Priorem de Grunningen, *acquisivisse a Burcardo Episcopo Basileensi,* data recompensatione, locum, qui Cella dicitur, in Silva Nigra, in comitatu Herimanni Comitis, in pago Brisgo- C wiæ; ubi solent nives per declivia montium in vallem, ubi situs est, delabi. Data anno MLXXXVII, Indictione X, Nonis Junii; *appositis testibus* Bertholdo Duce, Comite Herimanno *et aliis.*

quanta monachorum inducta paucitas, 8. *Cœnobium pluries memoratum non æquali semper nominis fama claruit, sed abbatiæ Hercinianæ subditum, atque in ejusdem corpus adscitum fuit, cœtu monachorum ad exiguam paucitatem diminuto. Certe ad obscuritatem redactum fuisse locum, memoriæ proditum legitur in citata Bibliotheca Cluniacensi fol.* 1742, *quæ idem etiam supra dictus Sueviæ ecclesiasticæ auctor operi suo inseruit, quibus sic inscribitur iste locus:* Prioratus de Sella, alias S. Ulrici in Nigra Silva, diœcesis Constantiensis, ubi debent esse, Priore computato, septem monachi, et debent ibi celebrari quotidie duæ Missæ, et debet fieri eleemosyna bis in hebdomada, et quotidie transeuntibus. *Visum est Prioratus istius ampliorem notitiam hic pertexere non tam ex merito argumenti, quam ut locus obscurior illustretur, aliunde fortasse vel nullo modo vel saltem non æque facili illustrandus.*

Alia cœnobia 9 *Præter hoc cœnobium, a Sancto nostro conditum, alia duo constructa fuisse, docet Vita; unum quidem in monte Rotgeri seu Lotgeri, traditur ibidem num.* 40; *quo, post devoratas plurimas difficultates et superatas æmulorum calumnias, ad finem perducto, rediit Cluniacum. De altero nos instruit eadem Vita a num.* 53: *cujus relatio explanari poterit ex Francisco Petro, qui primævam istius loci fundationem* alicubi taliter annotam *testatur, quam transcribo ex ipsius fide, cum alibi reperire non potuerim:* Sub hoc *(circa annum, ut signat,* 1072) tempore, Hesso vir nobilis (non ille de Usinberg, qui Ottonem Habspurgicum Uttenhemii interfecit, quadraginta pene post annis, quod nonnemo suspicatur; neque filius ejus, cum nostrum improlem ex eo conjiciamus, quod possessiones suas et prædia Cluniacensibus delegarit) et per Brisgoiam potens in ditione sua et sedibus avitis loco Rimesingen, hodie Rimsingen (hic enim contra Adelbertum inclusum sentimus, qui primum cœnobium, locum Groningam, cum secundum Anonymum, synchronon divi Udalrici, et ab familiaribus ejus rem plenius edoctum, alterum designare debuisset) molitur, evocatis Cluniaco, qui incolerent, monachis. Neque abnuit divus Hugo, supremus Cluniacensium dictator, viri religione et pientia illectus, tum propagandi E sacri Ordinis, et disciplinæ studio, quo præcipue æstuabat.

AUCTORE J. P.

10 Missa monachorum colonia, Geraldum *a S. Udalrico ædificata* (alium item ab illo, qui divo Ulrico huic nostro antedicto Comes in Galliam et a singulari vitæ pietate tam laudatus fuit) præesse jussit, qui accepto in potestatem loco, possessione adita, non diu tamen præfuit. Ratam Hessonis donationem Henricus Cæsar id temporis habuit publicis litteris, *quarum exemplar subjicit dictus auctor ex Bibl. Cluniac. desumptum fol.* 526, *ad ejus finem apposita sequenti clausula:* Signum Domini Henrici IV, Regis invictissimi. Datæ *(litteræ)* Wormatiæ IV Kalend. Augusti, anno Dominicæ Incarnationis MLXXII, Ind. X, anno autem ordinationis Domini Henrici IV Regis XVII, regni vero XVI *. *Liquet ex dictis num.* 4, *per monasterium, munificentia Hessonis monachis Cluniacensibus in Brisgoiam accitis, fundatum ac dotatum, non aliud intelligi debere, quam istum locum, quem* S. Udalricus *cum sociis suis priusquam Grunningense monasterium construeret, inhabitavit, conformiter ad Vitam, numero* 52 *sic narrantem:* Qualiter vero beatum Virum, *S. Udalricum,* ad Alamannorum Bris- F gaugiæ videlicet partes, ad multorum salutem, per divinam providentiam contigerit pervenisse, cum omni gaudio et exultatione mentis, libet commemorare. *Et injecta mentione Hessonis num.* 53, *ita pergit:* Locus igitur quidam, in eadem regione situs, qui etymologiam sui nominis ex adjacentium camporum silvarumque virenti amœnitate ostendens, Gruningen dicitur, legitimo concambio facto cum Duce Bertholdo, cujus ditioni subjacebat, studio et industria clarissimi viri Hessonis, monachorum juris efficitur: qui quomodo regulari custodiæ aliquantulum aptior videbatur, constructis mansionibus, monachi illuc sunt translati; nec ibi, ut postea clarebit, stabiliter mansuri. *Hesso certe, ut præmiserat Vitæ auctor dicto num.* 53, cum habitatio, *prius ab eodem monachis Cluniacensibus assignata,* monastico proposito minus idonea videretur, aliorsum vertit religiosam intentionem mentis, *comparato, ut vidimus, pro fundo Rumesingensi, alio, vitæ monasticæ institutioni aptiore, Grunningensi: ubi Sanctus aliquantisper moratus, deinde migravit ad Nigram silvam, in cœnobio Cellensi, ibidem a se exædificato, vitæ, quod habebat, reliquum peracturus.*

* alii XIX, XVII.

11

AUCTORE J. P.

recensentur.

11 *Nec procul hinc aliud asceterium Vir sanctus erexit, non minus solicitus, ut femineo quoque sexui ad perfectionem religiosam aditum patefaceret. Quod ita tradit Vitæ auctor a num.* 61: Solicitus fuit, ut etiam muliebrem sexum faucibus antiqui hostis subriperet; unde in villa, quæ Boleswiler dicitur, distans a monasterio *Cellensi* fere milliario uno, non solum eas collegit, quæ maritales delicias postponerent; verum etiam, quæ virginali decore candentes, cœlestis Regis sponsæ vocarentur et essent. Hæ sub utraque conditione seculo renuntiantes, cum nitore castitatis accensisque lampadibus in adventum sponsi sui sese satagebant præparare; quatenus cum eo cœlestis aulæ thalamumm ererentur intrare. *Quam vero præclare et solerter monasteriis, a se conditis* S. Udalricus *præfuerit, videri potest in contextu Vitæ. Qua re haud mediocriter comprobatur, quanta sancti Hugonis, abbatis Cluniacensis, cui suberat, de ipso esset existimatio, quanta ejus in rebus asceticis pertractandis peritia, summo spiritus, quo flagrabat, ardore roborata. Adi sis num.* 63 *et* 64.

B

§ II. Sancti obitus, cultus, ætas, consanguinitas; præclare gesta et quoddam miraculum.

Sanctus alio die obiit, alio a Martyrologis refertur, et celebratur:

V*erbis hisce, ad calcem vitæ positis num.* 92: migravit autem venerabilis Pater II Idus Julii, *nec voluisse, nec potuisse auctorem designare alium diem, quam* XIV *Julii, usitata phrasi* pridie Idus Julii *nunc dici consuetum, puto esse indubitatum. Porro observat Mabilio, Sancti celebritatem agi a Cluniacensibus die* X *hujus, quo eum damus et nos, et quo pariter illum referunt Martyrologi Benedictini. Dorganius ita eum annuntiat:* S. Vuldarici monachi, qui in confessionibus audiendis, et morbis animi curandis mirabiliter enituit. *Wion verbis consonans, præmiserat:* in cœnobio Cluniacensi, *post nomen Sancti, adjungens,* discipuli S. Hugonis abbatis; *addensque, tabulas Cluniacenses nec non chronicon Ms. eodem die sancti Viri meminisse; quo Menardus quoque ipsum signat. Adde Ferrarium, qui in Catalogo Sanctorum, in Martyrologio Romano desideratorum, brevissime scribit:* Cluniaci, S. Vuldarici monachi. *Apud Mabilionem in titulo Vitæ scribitur,* in Nigra sylva Constantiensis diœcesis corporaliter quiescere: *unde translatum vidimus num.* 3. *Nos in titulo, huic Commentario præfixo, eum consignavimus in monasterio Cellensi, loco pluribus titulis ipsi debito.*

C

cujus cultus stabilitur ex benedictione aquæ S. Udalrici.

13 *Ad cultum Sancti stabiliendum facit collecta cum psalmis ac versiculis, quam subnexuit Mabilio Vitæ, a se editæ cum hoc titulo:* Ad aquam beati Udalrici benedicendam. *Tum subditur psalmus:* Deus misereatur nostri; *et psalmus:* Domine, ne in furore tuo arguas me; *et* ℣. Adjutorium nostrum in nomine Domini. OREMUS. Deus, cujus potentia beatus Udalricus, confessor tuus, aquam benedixit, infirma ægrotantis membra humiliter lavit, et incolumem abire permisit, bene † dicere, mu† nire et sancti † ficare dignare hanc creaturam aquæ, et omnes ex ea loti, vel humiliter sumentes, expulso omni morbo contagioso, infusoque tuæ benedictionis ministerio, mereantur in corpore et anima plenam accipere sanitatem. Per Dominum nostrum, Jesum Christum, etc. Bene† dictio Dei Patris †, et Filii †, et Spiritus Sancti † descendat super hanc creaturam aquæ. Amen.

D

De ejus anno mortis et natalis

14 *Laudatus Wion in Annotatis ad Martyrologium suum Benedictinum censet,* S. Udalricum *floruisse anno* MC. *Mabilio in Observationibus subscribit Bucelino, cum scriptoribus Germanis ejus mortem signanti paullo post annum* MXCII: Id enim, *inquit Mabilio,* ex ejus vita et antiquis chartis *Cluniacensibus* colligi posse videtur. Etenim Udalricus anno MLXXXVII dimissa Gruninga, ubi aliquot annis cum suis sociis consederat, Cellam adiit, et ibi monasterio pro sese suisque monachis exstructo, aliud pro mulieribus excitavit, ac demum post duos cæcitatis annos abiit in cœlum. Quæ sane omnia intra sex annorum spatium vix complere potuit. Quare mortem ejus ad annum circiter MXCIII potius revocandam esse censemus. *Atque ut de natali ipsius anno statuas, alligari eum posse seculo* XI *aliquantulum inchoato; id argumento est, quod in senectute bona plenusque dierum vitam clauserit, uti liquet e Vita num* 76; *ubi iter faciens, frigoris asperitate* adeo *traditur* obriguisse, quod vix vel vocem edere, vel labia movere potuerit, *donec* SENIOR, *uno cliente se comitante, subsequitur, ac* domum intrans, ab obsequentibus sibi juxta loci incendia collocatur; *alibi dicitur, biennio ante mortem cæcutiisse; isto malo viros ætate florentes ac viribus integros rarius corripere consueto.*

E

nec non de senectute ipsius:

15 *Accedit eo, quod in monasterium Cluniacense secesserit, postquam annis aliquot in aula Imperatoris exactis,* vita et admonitione *Imperatrici* recte vivendi formam tribuisset; *id quod non cadit nisi in virum, ætate et moribus maturum; præsertim cum vitæ monasticæ institutum non fuerit aggressus, nisi post abdicatam ecclesiæ Frisingensis præposituram, institutum iter Hierosolymitanum, in proprio fundo nequidquam tentatam monasterii ædificationem, ac salutata sanctorum Apostolorum limina. Et sic habes plurium annorum seriem et sancti Viri senectutem, ut ex ea de exordio ejus vitæ ac pueritia aliquo usque statuas. Quin et in prooemio, quod opusculo suo de Consuetudinibus Cluniacensibus præfixit, fatetur ipse, de se loquens, pene ad trigesimum ætatis suæ* annum non nisi de rebus seculi magnopere *se* curasse. *Imo vero a Willelmo Hirsaugiensi, ejus synchrono (de quo die* V *hujus) in Prologo de Consuetudinibus Hirsaugiensibus apud Mabilionem inter vetera Analecta tom.* 4, *pag.* 466, *dicitur;* circa idem tempus Udalricus senior quidam Cluniacensis, nutu Dei pro causa monasterii in Alemanniam missus, aliquamdiu, *secum* mansisse, *et communicasse duos libellos de consuetudinibus Cluniacensibus, a se conscriptos.*

F

An Nilo aliquis fuerit Episcopus Frisingensis,

16 *Obiter de S. Udalrici consanguineis instituendi sermonis occasionem præbet scriptor Vitæ, his verbis initio cap.* 2 *sic loquens:* Post hæc autem patruus præcellentissimi Viri *nostri*, Nilo nomine, qui pontificatum Frisingensis rexit ecclesiæ, hunc beatum ad suæ diœceseos urbem invitavit, *ad Diaconatum* eum promovens. *Tomo* I *Metrop. Salisburgensis apud Hundium, mihi Catalogum Episcoporum Frisingensium lustranti, nullus occurrit inter illos Nilo. Ponitur illic Nicerus seu Nitgerus, qui sederit annos* 13 *ad usque annum* 1052. *An idem fortasse iste, qui Nilo? Ibidem Nicerus seu Nitgerus fertur fuisse frater Bernulfi ac Machtuni, ob violatam fidem jussu Imperatoris Henrici III cruci affixorum, ipseque, id indigne ferens, Ravennam relegatus anno* MXLIV; *quæ an competant patruo S. Udalrici, malim ab alio decidi. Certe cum eo non concordat, quod legitur in Annalibus Boicis Aventini lib.* 5, *pag.* 524, *ubi dicti* Bernulphus et Machtunus obscuris crepundiis apud Boios Occidentales Reginoburgii orti *narrantur,*

A rantur, *auctore Vitæ num.* 5 *dicente, quod* Udalricus ex illustri prosapia Bavariorum Ratisponæ civitatis *fuerit* procreatus. *Quid si Nilo iste absentis Nitgeri locum suppleverit, exercens functiones episcopales, quæ characterem episcopalem non requirunt uti hodieque usuvenire videmus in vicariis Episcoporum? Secus tamen videntur suadere sequentia ibidem paulo post :* Suscepit itaque FRISINGARUM PONTIFEX, COEPISCOPI SUI LITTERAS. *Et alia :* Perpendens itaque Antistes *Frisingensis* sapientia et spiritus discretione suum pollere nepotem curam illi commisit præposituræ. *Deinde num* 19 : Patruum suum, Frisingensem Pontificem, defunctum reperisse, *memoratur Sanctus. Certe in Ms. nostro, Villinga ad nos misso, ponitur nomen* Nitgeri, *et supra paululum ad unam partem eadem, ut videtur, manu ponitur* Nilo.

S. Udalrici patruus?

17 *Huc facit observatio Mabilionis, asserentis in altero codice Ms. haberi* Notgerus Nilo; *de cujus lectionis authentia genuina, tamquam e primævo antiquæ Vitæ scriptoris calamo profecta, si constaret, tum demum aliquid concludi posset, quod Notgerus et Nilo sint eadem persona, idemque Frisin-* B *gensis Episcopus. At quoniam incertum, quæ cui lectioni tamquam magis sincera et ab interpolatione immunis sit anteponenda, an illa, quæ habet* Nilo *tantum, an quæ* Notgerus Nilo, *consequens etiam est, nihil certi concludi posse, sintne duo ejusdem Antistitis nomina, nec ne. Sed fac duos per duo ista nomina Episcopos significari; quid vetat, quo minus illo temporis intervallo, quod fluxit ab anno* 1044, *quo Nitgerum modo dicebamus Ravennam amandatum, cathedræ Frisingensi Episcopus præfuerit Nilo? Et vero cum illa temporis intercapedine optime conciliari potest collata* S. Udalrico, *nepoti ejus, præpositura, cum, ut est apud Hundium, non nisi anno* 1053 *Ellenhardus electus ponatur, ut dictæ cathedræ præsideret Episcopus. At memoratus Catalogus nomen Nilonis non exprimit : esto. Nomen illud diserte exprimit auctor vitæ, illis temporibus proximus, optimæ fidei, de cujus merito videsis dicta num.* 22. *Enimvero quam facile nomen aliquod in hujusmodi Catalogis potest omitti? Ad hæc, cum isti Catalogi concinnari soleant ex antiquis Actis; quis vitio det, si stemus pro Nilone, tam clare ibidem nominato? tamdiu saltem, donec aliunde lux aliqua affulgeat, quæ certo suadeat in* C *numero Præsulum ibi ordinato non esse ipsum reponendum. Sic optime cohærent omnia, consanguinitas proxima* S. Udalrici *cum Nilone, ipsius patruo, tempus ac præpositura Sancti, a patruo eodem accepta; nec non absentia Nitgeri, Ravennam profecti; et sarta tecta servatur auctoritas antiqui scriptoris.*

Præclara Sancti gesta

18 *Sancti elogio, in Vita expresso, num.* 28, *consonant ea, quæ data sunt in Commentario prævio Vitæ S. Hugonis, tom.* 3 *Aprilis, pag.* 629, *num.* 2, *e Chronico Cluniacensi; nec non apud Wion ex eodem Chronico; adeo ut supervacaneum prorsus foret, illa denuo pluribus hic transcribere. Præclara* S. Udalrici *gesta locis variis Annalium Benedictinorum inseruit Mabilio : anno* 1052, *num.* 18 *de monasticæ vitæ primordiis, quæ Sanctus posuit; anno* 1061, *num.* 89 *de regimine Marciniacensium sororum post Renchonem suscepto;* 1072, *num.* 9, *de prioratu Grunningensi;* 1085, *num.* 103 *et* 105 *de scriptis ab ipso consuetudinibus Cluniacensibus rogatu Wilhelmi abbatis Hirsaugiensis; ibid. num.* 107 *de acquisitione Cellæ, nec non de iniqua vexatione, ipsi illata; anno denique* 1093, *num.* 82 *de ejus obitu ac miraculis. Insigni etiam et satis longo elogio* S. Udalricum *prosequitur Bucelinus in menologio Benedictino,* ex variis Mss., *ut asserit,* Trudpertinis, S. Petri, et vita ejusdem, quam penes *se* retineri *dicit,* Constantiæ *suæ* Bened. tom. 3 Annal. etc. *Longum foret elogium prædictum hic referre : suffecerit inde delibare miraculum, ab auctore Vitæ prætermissum, atque adeo non abs re hic proferendum, cujus fides sit penes scriptorem. Itaque ibi memoratur Vir sanctus* per dejectam violentia ventorum proceram arborem, inque verticem duorum ex adverso jacentium scopulorum procubuam, immensæ profunditatis vallem seu voraginem cum equo, velut pontem superasse, *ac* non prius, quam superato periculo, monitus advertisse, et miraculum agnovisse. *Quod miror ab auctore Vitæ, si vere subsistat, fuisse prætermissum.*

AUCTORE J. P.

§ III. S. Udalrici scripta; auctor Vitæ; tempus, quo ea fuit conscripta; exemplar Vitæ, quod hic datur.

E

Tres libros de antiquis consuetudinibus Cluniacensibus

Non sola morum integritate vitæque sanctitate claruit Udalricus, *sed cum virtute conjungens sapientiam, scriptis etiam excelluit. Id probat opus insigne de antiquioribus consuetudinibus Cluniacensibus, per interrogationes et responsiones ab ipso concinnatum, in quo, teste Vitæ scriptore, num.* 65 studium, ingenium quoque sapientiamque viri inibi manifeste poteris cognoscere. *Lucas Dacherius prædictum opus, in tres libros distributum, typis vulgavit tomo* 4 *Spicilegii a pag.* 21. *Quo scriptor collimet, habes ex ejus verbis in epistola nuncupatoria, ubi illud ita dividit :* Pars prima est, *inquit,* de opere divino, et quod maxime fit in ecclesia per annum universum. Secunda de eruditione novitiorum. Tertia de obedientiis, quibus et ultima obedientia est subjuncta, qua quisque fratrum ab hoc seculo migraturus, vocatur ad Christum. *Porro qua occasione animum ad scribendum appulerit, præfatur ipse in proœmio in hæc verba pag.* 31 :

qua occasione

20 Ante hos dies senior noster domnus Abbas humilitatem meam in Germaniam direxit : propter quid, non multum interest modo referre : quod ad rem pertinet, per hanc occasionem diverti ad virum venerabilem, domnum Willel- F mum abbatem, cujus monasterium situm est in pago Spirensi et in insula *, cognomento Nigra. Isdem autem pater, ut erat a puero notus et amicissimus, me videns, lætabundus collegit, et alter mihi Cleophas alio tendentem, tamen aliquantos dies secum manere coegit. Interim erat ei mecum sermo assiduus, imo, quantum fieri potuit, pene continuus, de consuetudinibus ecclesiæ nostræ, de quibus nimirum sic orsus est loqui : Ecclesia vestra, dilectissime, per misericordiam Dei non parvam in nostris partibus opinionem religionis obtinuit, nec aliud æstimatur a nobis, quam quod in his locis, quæ ad nostram notitiam pertingere potuerunt, non sit ei similis in vita et disciplina regulari.

* Silva.

S. Udalricus conscripserit.

21 Unde non parum facis ad votum nostrum, si qua, te referente, meremur audire de usibus et institutis majorum vestrorum, quæ etiamsi non geruntur a nobis, tamen hoc ipsum ad humilitatem ædificat, si nos non latet, ita vos vivere, et conversari, ut nostra infirmitas aut noluerit aut nequiverit. Ad quod ego : Panem, inquam, vestrum sum comesturus, dignum est interim, ut voluntati vestræ obedire non sim imparatus.

AUCTORE J. P.

ratus. Sed qui est in loco tali, pro diversitate linguæ quasi barbarus, nec a pueritia nutritus, non facile fieri potest, ut ita sciat omnia, sicut ille, qui est indigena, et qui ab infantia inter talia crevit; ideoque non est mirum, si et ego non multum scio de hujusmodi, qui pene ad tricesimum ætatis nostræ annum non nisi de rebus seculi magnopere curavi. Tamen quantum est quod scio, id ipsum referam non invitus. Ergo vide, de quo volueris primum interrogare. *Videri præterea potest Prologus Wilhelmi ad Consuetudines Hirsaugienses tom.* 4 *Analectorum prædictorum editus a pag.* 465; *quæ neutiquam confundendæ sunt cum Consuetudinibus Cluniacensibus, a* S. Udalrico *elaboratis; a quibus etiam distinguendæ Consuetudines Cluniacenses Bernardi, istius monasterii monachi : de quibus visum est lectorem monere, ne hæc diversa opuscula ob argumenti similitudinem et temporum vicinitatem, confundat.*

Quædam observationes

22 *Ad auctorem Vitæ, quam vulgamus, quod spectat, pro conveniente ipsius notitia, cupio observari sequentia. In prologo num.* 4 *sic edisserit :* Ante nos quidem vitam beati Patris quidam ex B discipulis ipsius pro suo ingenio scriptam edidit. *Atque hanc vitam quibus adminiculis cumulatiorem quam primam, ipse reddiderit, palam facit ibidem his verbis :* Sed multas et præclaras virtutes, quas apud nos vivens egisse cognoscitur, sibi fortasse non notas, præteriit, quæ postea a studiosis fratribus scriptæ, sparsimque paginis insertæ, proprio loco nequaquam sunt innexæ. Sed et suo tempore quam plurima signorum præconia ad tumulum ipsius cognovimus patrata fore, quæ nondum scribentis studio recondita sunt in sinum memoriæ. *Indidem discimus, eum super antiquiore vita, tamquam basi, suam, quam composuit, superstruxisse.* At ego, *inquit,* ut jussus sum, per antiquioris libri campum passim gradiens, pulcrioresque actus, quasi quosdam flores caute decerpens, minus necessaria succidere, omissa supplere, brevitatique quam lucidius potero, conabor insistere.

de Vitæ auctore anonymo ; item de ejus ætate, vitæ instituto, fide,

23 *Auctoris dicti nomen latet; ætas, vitæ institutum, locus habitationis magis in promptu sunt. Ætate supparem vixisse Sancto, de quo scribit, haud obscure detegitur ex num.* 56, *narratum ibidem opera* S. Udalrici *miraculum ita concludens :* Hoc C miraculum prædicto *ibi paulo ante* fratre Warinhero referente, cognovimus qui adhuc superstes vivit in domo Dei, sanctæ simplicitatis et innocentiæ monachus. *Rursum num.* 86, *ubi de gressu Sancti precibus infanti restituto narratur,* is nunc *esse* robustæ vir ætatis, perpetrati in se miraculi causa testisque existere : in quo homine pulcra manus Omnipotentis pulcræ excellentisque staturæ plasma confinxit. *Ac demum num.* 90 S. Udalrico *post duos cæcitatis annos, in postremam, ex qua obiit, infirmitatem lapso,* ad cantandas regulares horas vir vitæ venerabilis Wido est deputatus, qui adhuc in carne degens, ejusdem Patris vestigia sanctis operibus sequitur. *Vitæ instituto et habitatione fuisse monachum Cellensem, extra dubium videtur positum, attentis vel solis loci superioris verbis num.* 21 *prolatis. Jam vero fidem suam commendat num.* 31. Hoc autem, *ait,* lectorem nostrum volumus cognoscere, nulla nos huic operi inserere velle, nisi quæ veritatis radice subnixa, ejus sanctitatis præconio specialiter sint attribuenda. Cum enim præclaris gestis ejus personæ singulariter adscribendis abundemus, cur sanctum virum velut alienis phaleramentis exornare attentemus?

D *ac tempore, quo scripsit :*

24 *Quærens, quo circiter anno vitæ auctor scripserit, hoc sibi responsi habeat, quod etiam dederat Mabilio; scriptam fuisse vitam illo temporis intervallo, quod a Sancti Hugonis morte ad ejus usque canonizationem, id est ab anno* 1109 *ad* 1120, *fluxit, illud indicio est, quod scriptor honorifice loquens loco non uno de S. Hugone, semper a* beati *aut* sancti *titulo abstineat, sed* felicis memoriæ patrem Hugonem, *vel* reverendum patrem *ac* venerabilem abbatem *nuncupet; quod quidem a monacho Cluniacensis instituti factum haud fuisset post indultos sancto Hugoni honores sacros.*

demum de Vitæ exemplari quod damus;

25 *Postremo, quoad vitæ exemplar, desumptum ex editis apud Mabilionem, observandum, duo eum præ manibus habuisse exemplaria : unum quidem ab annis circiter* CL *exaratum in ipso, ut sibi videri ait, monasterio Cellensi ; alterum ad se transmissum refert anno* 1680 *ab Amplissimo Georgio Geissero, abbate S. Georgii Villingæ supra laudato. Proinde sive Vitæ auctorem, sive ætatem ipsius, sive fidem consideremus, adde etiam modum scribendi, expressiones ac stylum, plurimum habet unde commendetur, tamquam de sancto* Udalrico *optime meritus, conscribendo ejus gesta Vitamque, quam* E *subjicimus, modicis hinc inde notationibus illustratam, ubi occasio id tulit.*

et alio apographo ad quod eam contulimus.

26 *Hanc Vitam non omnino puram et a manu interpolatoris intactam, salva tamen historiæ substantia, ad manus editoris Mabilionis pervenisse, non obscure colligo ex eo, quod pluribus locis sit inspersa digressionibus amplificationibusque, in altera vita Ms., quacum nostram, quam damus, contulimus, non expressis. Atque hanc Vitam, quæ collationi nostræ inservivit, judico plane eamdem esse cum ea, ad quam pariter contulit Mabilio suam, quam typis subjecit : tum quia illam una cum officiosissimis litteris, ad Papebrochium anno* 1687, *die* IX *Julii, quas et pluries alias dedit, misit idem Amplissimus Georgius Abbas, e Monasterio Villingano scribens; tum quia id aperte indicant notæ marginales aliquæ, quas non legimus in nostro apographo, et Mabilio in suo. Cetera satis conveniunt ambæ vitæ, si minutias quasdam excipias, vix observatione dignas. Prologus vero, qui in Mabilione est, a nostro apographo abest. Interpolationes autem, quæ in editione Mabilionis et nostra non inveniuntur, distinctionis gratia uncis includemus* [ ]; *adjectis ad marginem variis lectionibus ; ut per decursum obser-* F *vari videbis.*

VITA

Auctore Anonymo monasterii de Cella in Sylva nigra monacho suppare.

PROLOGUS AUCTORIS.

Ex editis apud Mabilionem Act. Bened. Sec. VI, *part.* 2, *a pag.* 781, *ad aliud Ms. collatis.*

Auctor, tenuitatis suæ conscius,

Qui Sanctorum gesta nudo et imperito sermone scribere præsumpserit, non solum diserti lectoris mentem impolluta locutione offendit, sed

et

A et gloriam electorum Dei apud humanam opinionem quodammodo imminuit. Quanto enim excellentiori verborum ornatu Sanctorum merita per scriptorum facundiam pronuntiantur, tanto siquidem avidius audientium auditu creduntur, credita venerantur, venerata, ad piæ imitationis usum ab auditoribus suis assumuntur. Unde ego peccator, qui sanctissimi patris nostri Udalrici gloriosam vitam, sancti Spiritus gratia suffragante, posterorum memoriæ styli officio signatam, institui commendare; fateor, multum timeo, ne pulcram materiam minus delectabilem reddat incomptus sermo. Sicut enim homini, naturali pulcritudinis elegantia præfulgenti, multum decoris sui adimitur, si sordidis incultisque vestibus induatur; sic nimirum splendida Sanctorum vita magna obumbratur caligine, si prolata fuerit incomposita verborum rusticitate, quo profecto minus ædificationis in se gestat, cum dignitatem illius styli humilitas attenuat.

præfatur, se pro rerum gestarum S. Udalrici dignitate,

2 Cum ingenii quoque mei parvitatem cum tantæ rei magnitudine confero, tam excellentissimi viri actibus describendis me omnino imparem esse video. B Talis nempe tantæque sanctitatis ille beatissimus fuisse cognoscitur, ut etiamsi facundissimus ille rhetor Cicero modo viveret, si vitam, mores, actusque illius novisset, in eis pro rei veritate explicandis cum tanta eloquentia sua vix sufficere posset. Quid ergo agemus? Penitus de illo silebimus? Nihilne ad normam nostræ institutionis de imitabili ejus conversatione dicemus? Certe licet congrua verborum dignitate almi Confessoris Christi vitam non valeamus exprimere, ad nostram tamen instructionem aliqua ex illa pro posse nostro attentabimus disserere. Taciturnitatis utique nimiæque desidiæ a nostris successoribus non immerito argui poterimus, si multorum ædificationi profutura silentii torpore memoriæ subtrahi siverimus. Itaque, si non, ut volo, loquar tamen de sanctissimo Viro, prout possum et sentio. Nam ad hoc opus assumendum non aliqua propria prosilio temeritate, sed venerabilium virorum sancta et auctorabili ad hoc provocor petitione, quorum siquidem id, quod maxime intendit postulatio, ut litteris inserta humilem lectorem tanti Patris ædificet conversatio.

iis quæ ad ipsum pertinent, conscribendis

C 3 Quapropter moneo curiosos hujus operis inspectores, ne dulces simplicium animorum dapes, licet vili descriptionis testa sibi appositas, a palato cordis sui fastidiendo velint rejicere, utpote nullo sapore conditas. Liquet enim quod et de parva mensa delectabilia sumuntur cibaria, et de rusticano vasculo nectarei poculi plerumque hauritur dulcedo. Sed et hoc inferimus, quod prudens lector nequaquam verborum folia in descriptis sanctorum Patrum gestis perquirere soleat; verum multo magis fructum salutiferæ eruditionis attendat. Ad profectum igitur omnium monachorum, immo cunctorum fidelium, hujus fidelissimi monachi vitam a primæva ætate, pro meo describens modulo, miracula quoque, quæ per eum superna potestas operata est, partim intimabo. Cum certe tot sanitates, in hac vita manens, et post mortem cum Christo vivens, petentium necessitati exhibuisse probatur; ut magnum volumen complerem, si omnes conscriberentur.

imparem esse.

4 Ante nos quidem vitam beati Patris quidam ex discipulis ipsius pro suo ingenio scriptam edidit, sed multas et præclaras virtutes, quas apud nos vivens egisse cognoscitur, sibi fortasse non notas, præteriit, quæ postea a studiosis fratribus scriptæ, sparsimque paginis insertæ, proprio loco nequaquam sunt innexæ. Sed et nostro tempore quamplurima signorum præconia ad tumulum ipsius cognovimus patrata fore, quæ nondum scribentis studio recondita sunt in sinum memoriæ. At ego, ut jussus sum, per antiquioris libri campum passim gradiens, pulcrioresque actus quasi quosdam flores caute decerpens, minus necessaria succidere, omissa supplere, brevitatique, quam lucidius potero, conabor insistere.

ex mss.

CAPUT I.

Natalibus Sancti conjuncta educatio integerrima, et vel in ipsa aula incorrupta.

E Venerabilis vir Udalricus ex illustri prosapia Bavariorum Ratisponæ civitatis procreatus, velut lucifer inter cetera poli sidera, sic inter totius cognationis suæ relucebat nobile stemma. Pater siquidem illius, Bernoldus nomine, Ratisponensium civium non infimus fuit in genere. Nam et Henrico tertio *a*, Romanorum Imperatori augusto valde carus et acceptus fuerat; inter cujus regni præpotentes divitiis, fama et gloria potenter eminebat. Hic itaque filium suum egregiæ indolis flore adornatum, peritis doctoribus commendavit, litterarum studiis imbuendum; et quia Spiritus sanctus, ubi vult, non cessat spirare, bonæ spei puer, ejus gratia inspirante, mellifluos Scripturarum flores, velut apis prudentissima, in sui pectoris alveum studiose memoriterque cœpit congregare. Jam vero licet ætate parvus esset, studebat tamen, ut infantiles annos mentis senectute transcenderet, coævulorum suorum vanitates et ludorum ineptias prudenter declinans, legendi vel dictandi studio animum suum sæpius occupabat, sicut subsequentis testimonii veritas patenter demonstrat.

Sancti natales ac educatio — *a*

F 6 Quadam enim die Deo dicatus puer, sodalibus suis ludo operam dantibus, solus in conclavi sedebat, et arte dictandi ingenium suum intente exercebat. Quo superveniens senior quidam sapiens ac religiosus, viso eo, in limine substitit, et adstantibus sibi præsago spiritu dixit: Divinæ pietatis providentiam magna quædam suæ voluntatis opera in hoc puero completuram esse cognoscite, quem in puerili ævo tam maturis exercitiis non dedignatur implicare. Ex hoc actum est, ut tanto ille ad discendum fieret promptior, quanto ob ardorem sui studii cunctis jam cœperat esse carior. Erat quippe ingenio disertus; erat morum qualitate decenter compositus, erat et lingua a vanis otiosisque verbis honeste temperatus. Nullam, ut talis ætas solet, carnalem amplectabatur lasciviam, perpetuam B. Virginis Filio mentis et corporis sui vovens ac conservans castimoniam. Divinæ legis præcepta, docente eum intrinsecus Spiritu sancto, intentissime legebat, legendo intelligebat, intelligendo conservabat, conservando summa mentis alacritate, quantum in ipso fuerat, operibus adimplere satagebat.

omnibus scientiæ ac virtutis dotibus

7 In templo Domini crebro aderat, ac laudes supernæ Majestati pro modulo suo devote celebrans

egregie ornata.

Ex MSS.

brans, in conspectu Domini Sabaoth, velut alter Samuël, simplici mente ministrabat. Operabatur hæc in illo ineffabilis Christi bonitas, qui et linguas infantium facit disertas, et cujus gratiæ nulla est expers ætas. Tali morum habitudine Christi tirunculus florem perdulcis suæ pueritiæ nobiliter adornabat, et jam in teneris annis fructum futuræ probitatis evidenter præsignabat. Quis ergo cœlestis magisterii gratiam in eo non veneraretur? Quis, inquam, tam docilem et tam bonæ mentis puerum ulnis carissimi amoris non amplecteretur? Crescebat itaque Uldalricus, amborum parentum lætitia, decus et ornamentum, generisque sui insigne quoddam margaritum.

Decurso philosophiæ stadio,

8 Puerilibus igitur annis simpliciter et innocenter transcursis, posteaquam divino fonte philosophiæ satis abunde potatus videbatur, in terreno terreni Imperatoris palatio ille summi Regis miles manere jubetur. Ipse vero, licet secundum regiæ voluntatis arbitrium palatinis * hominibus esset associatus, nequaquam tamen vel illic, ab illo cordis sui inhabitatore, videlicet Spiritu sancto, est derelictus; qui suæ disciplinæ

* *alias* aulicis.

B

vernaculum, tametsi cum habitantibus Cedar commorantem, ab omni pollutionis fece, qua id genus hominum contaminari consuevit, misericorditer custodivit; quia in ipso æternaliter habitare decrevit. Actus quippe sui alumni, et aspirando præveniens, et adjuvando subsequens, gressus illius in viam salutis direxit; eumque infra recti itineris tramitem ambulare perdocuit.

in aula degens, sed ab aulæ illecebris integer

9 Nam, quod revera spirituali gubernatione ab illicitis actibus custodiretur per bonos mores, quos in palatio positus ostendit, facile perpenditur. Avaritiæ etenim pestis, et honoris ambitio, quæ aulicorum mentes suæ pestilentiæ tabe graviter solet corrumpere, illius animo propriæ perditionis virus nequaquam valuit infundere. Non illum congregandarum divitiarum solicitavit cura, quas perplures in magna possident penuria. Quid mirum, si terrenarum rerum facultates non laboravit conquirere, qui per illarum largitatem nullius dignitatis apicem conabatur ascendere? Mundi namque gloriam virtutis pede calcavit: sed et auram favoris humani spernens, ejus delectamentis inflari omnimodo refugit. Nulli umquam se prætulit; nullum despexit; nullius prosperitati invidit: propter quod bonis omnibus non immerito complacuit.

C

destinatur ad servitium Imperatricis;

10 Regia quoque sublimitas suas venerabili Viro non negabat amicitias; et quoniam eum honestius ceteris conspexit vivere, sua dilectione digniorem judicavit fore. Honorabat in eo religiosi habitus compositionem, et innocentis vitæ laudabilem puritatem. Quid vero de gloriosæ Reginæ dicam devotione, quæ famulum Christi speciali dilexit affectione? Illius etenim delectabilium morum conventa suavitate, suis eum obsequiis voluit adhærere, felicem se credens fieri, si talis personæ aspectu, auditu et servitio mereretur perfrui. Nec dubium est, nobilissimam imperii consortem, videlicet Agnem *b* *, multum ex assidua illius familiaritate profecisse, in cujus vita et admonitione recte vivendi formam poterat invenire. Nam Vir Deo carus, officio Reginæ instans devotus, solitam animi sui servabat constantiam, curialis incontinentiæ omnino fugiens et execrans lasciviam. Studebat magis religiosæ gravitati, quam vanæ curiositati; plus volens humiliari, quam aliquo superbiæ vento inflari.

* *alias* Agnetem.

11 Curabat et amplius mentem suam sanctarum virtutum ornamentis decorare, quam corporis sui marcessibilem florem immoderato pretiosarum vestium luxu foris dealbare. Cum vero, ut solebat, in regio comitatu iter agebat, psalmis et orationi frequenter vacabat, quoties opportunitas loci se ullatenus obtulit. Die noctuque ecclesiæ limina infatigabiliter frequentavit; nec corporis lassitudini voluit aliquando parcere, dummodo cœlesti suo Imperatori debitæ servitutis pensum vigilando, psallendo et orando non tardaret reddere. Multa præterea in palatio consistens puræ innocentiæ et sanctæ simplicitatis demonstravit exempla, quibus cunctos tam ad suæ venerationis amorem, quam ad melioris vitæ provocavit instituta.

D

nihil de solida pietate remittens.

ANNOTATA.

a *Fuit is Henricus Niger, anno* 1046 *exeunte, festo natalis Domini Romæ coronatus cum Agnete, uxore sua.*

E

b *Observa hic, Agnetem istam fuisse sororem Willelmi* VII *et* VIII, *Comitum Pictaviensium et Ducum Aquitaniæ: atque ex gestis piæ hujus Principis satis patuisse, quantum profecerit ex monitis* S. Udalrici. *Sane magnam laudem paucis isti Principi tribuit Bertholdus Constantiensis, continuator Hermanni Contracti, sic loquens*: Agnes religiosissima Imperatrix, jam XX annis in viduitate Deo devotissime serviens, nec filio suo Heinrico contra Apostolicam Sedem in aliquo consentiens, Romæ requievit in pace, sepulta Romæ in ecclesia S. Petronellæ.

CAPUT II.

Mulierem a calumnia liberat; visit loca sacra; gentilium furorem evadit; Romam proficitur; monasticum amplectitur institutum.

F

Ad diaconatum promotus,

Post hæc autem patruus præcellentissimi Viri, Nilo *a* nomine, qui pontificatum Frisingensis rexit ecclesiæ, hunc Beatum ad suæ diœceseos urbem invitavit, ac in diaconatus gradum solenniter eum promovens, fidelem Christo ministrum constituit. Quo in loco positus, quæ sapientiæ suæ quæve piæ miserationis ostenderit indicia, subsequens aperiet pagina. Quædam femina Ratisponensium partibus oriunda, detestabili quodam crimine, licet falso, est accusata, quæ dum se de impositi facinoris noxa deberet expurgare, peccatis suis impedientibus invenitur tamquam rea in judicii probatione. Tantam igitur confusionem non ferens, patrios fines clam deseruit, et Frisingarum partes fugæ suæ latibula delegit. Sed nec ibi diu latere poterat, quam fama vulgante, suus Ratisponensium scilicet Præsul, illic abscondi cognoverat. Suscepit itaque Frisingarum Pontifex coepiscopi sui litteras, pro infamata et adhuc negante muliere examinanda sibi directas, qui quomodo de incognitis sibi causis præsumptuosum erat definitam proferre sententiam, culpam vel innocentiam illius judicio statuit esse manifestandam.

a

13 Rursus ergo miserabilis femina examinationi

A *mulierem falso accusatam liberat.* tioni subjicitur, subjecta labitur, lapsa pallet, trepidat et angustiatur. Verum quia propria conscientia eam excusabat, iterum negationibus perseveranti animo instat. Quid enim faceret, quidve consilii caperet, penitus ignorabat. Cujus discussioni cum noster Udalricus interesset, videretque infelicem illam fluctuantem gravi metu anxietatis, tenerrime compatiebatur ejus miseriis, motusque est super illam, ut Salvator quondam super mulierem pro stupri reatu lapidandam, vel ut Daniel super Susannam. Quapropter evocans eam seorsum a ceteris, hortatur, ut Domino puram confessionem faciat de peccatis suis, ne qua apud eam culpa indiscussa lateat, quæ ad comprobandam innocentiam ipsius obsistat. Cui confitenti quædam commissa, quæ nondum alicui detexerat, minister Christi, licet minime adhuc functus presbyterii officio, remedium pœnitentiæ indixit, et sic ad judicium remisit. Illa vero secura intrepidaque accedens, libere se expiavit; ac sic consilio et auxilio Viri Dei, patriam, domum, maritumque læta revisit. In hoc facto beati illius consiliarii pietas collaudatur, meritum extollitur, fama magis ac magis augetur.

B

Præposituræ admotus, recte illo officio fungitur. 14 Perpendens itaque Antistes sapientia et spiritus discretione suum pollere nepotem, curam illi commisit præposituræ, ut qui se ipsum sapienter et honeste videbatur regere, aliis jam digne posset et sciret præesse. Sed ille Beatus, cujus honor fuerat Christus, hujuscemodi prælationis regimine suscepto, tantum in se est humiliatus, quantum super alios exaltatus. Scriptum namque scivit: Quanto major es, humilia te in omnibus. Et ut certius demonstraret, non proprium honorem, sed commissi sibi gregis utilitatem solicite se per omnia quærere, canonicam disciplinam, prout melius potuit, firmare, sapienterque cœpit disponere. Fratribus suis necessaria vitæ providebat, et sicut corporis fragilitati carnalem, ita spiritalem cibum languori animarum eorum, bene vivendo, et recte docendo administrabat. Quodam etiam tempore cum, acerrimæ famis incumbente periculo, multarum habitatores regionum gravissime premerentur, Augusto Longobardiam indeque Italiam, hoc comite proficiscente, fratres ipsius, communibus rebus pro relevanda penuria distractis, non modice tribulabantur. Quo cognito, vix post multas

C

preces impetrata ab Imperatore licentia, festinanter redit; et prædiis suis in pignore positis, non solum sui gregis, sed et aliorum necessitates prompto animo relevavit. O virum benignissimum! o patrem familias liberalissimum! qui idcirco terrenas divitias membris Christi sine cunctatione hilariter erogabat, quia æternorum copias thesaurorum sitienter affectabat.

Proficiscitur Hierosolymam; 15 Tandem aliquando, propulsa famis inclementia, famulus Dei, qui quotidie bonorum operum gressibus cœlestis Jerusalem curiam festinabat intrare, collecta non modica pecunia, terrestrem Jerusalem, Dominicæ passionis triumpho insignitam, disponebat adire. Anxietates ac labores, quos in eadem via pertulit, videlicet in procellis fluminum compendiose prætereo, ne prolixitas narrationis lectori fiat fastidio. Verum hoc minime tacere debeo, quod omni die, priusquam equi dorsum sederit, Davidici carminis dulcedinem ex ordine recitaverit. Confecto igitur itinere, ubi sanctæ Civitatis portam attigit, tamquam sibi, velut alteri Moysi, Dominum dicentem audiret: Solve calceamentum tuum; locus in quo stas, sanctus est; Dominicæ dormitionis sepulcrum humiliter discalceatus adiit. Quæ ibi lacrymarum flumina, quas preces, quæ suspiria dilectissima Deo anima ex intimo profuderit corde, cujus facundia valeret edicere? Num se a fletus continere posset effusione, cum loca, Christi vestigiis consecrata, signis ac virtutibus illustrata, passione glorificata, oculis conspiceret, pedibus calcaret, mente delectabiliter consideraret? EX MSS.

16 Ibi quippe sincerissimo lacrymarum fonte maculas suæ mentis satagebat abluere; de præteritis ac præsentibus delictis veniam, de futuris poscens cautelam; ibi, inquam, orationum suarum aromatibus vulnera Salvatoris nostri flebiliter inunxit, non dissimili devotione sanctarum Mulierum, quarum fides, comparatis unguentis, corpus Domini Jesu in sepulcro requisivit. Inde verus noster Israëlita, corpore quidem non animo deserens civitatem gloriosam, Bethleem petiit, Christi nativitate dedicatam. Illic ad præsepe Domini, thesauris ditissimi sui pectoris apertis, tria Magorum mystica munera, etsi non re obtulit, tamen typice, Dei filium, Regem regum, verum sacerdotem, ex assumpta carne confitens mortalem, summo Patri coæternum, per ineffabilem Deitatis majestatem. *loca sacra venerabundus visitat;*

E

17 Deinde ad Jordanis fluenta, in quibus Salvator mundi delictorum nostrorum lavit crimina, exutus vestem, purum descendit in amnem. Cumque pro sui desiderio ablutus, litoris teneret soliditatem, vix jam vestitus, videt eminus profanam quamdam gentilium turmam, ad se suosque volantem, armis, vultu et clamore truculenter minitantem. Quibus super se ruentibus, servus Christi, licet palmam martyrii desideraret in mente, fugæ tamen se cum sociis credidit, carnis fragilitate impellente. Unus autem ex hostibus violentius imminens fugientibus *, Udalricum nostrum magni molem lapidis in dorsum projecit, et in cujusdam foveæ profunditatem, quæ forte inibi fuerat, simul cum equo præcipitem dedit. Quid tum Dei Athleta faceret? Solus remanserat; nullus ei ex suis comitibus aderat, quippe quos hostilis furor longius abegerat. Verum ille totam spem suam divinæ protectioni committens, illis jamjam appropinquantibus, timorem passionis, quam sibi imminere non dubitavit, abjecit, [et ad toleranda mortis supplicia viriliter se accinxit. *Jordane abluitur,* * *Supple* in.

F

18 In tali discrimine posito, tu, fortissime Deus, mature subvenisti famulo tuo: tu qui Judæos, ad te capiendum venientes, unius vocis terrore retro cadere fecisti, istos nunc potentia tuæ fortitudinis ab amici tui perditione prohibuisti.] Subito enim perterriti rediere, et tuo imperio ab ejus persecutione cessavere. [Servasti Domine militem tuum adhuc altioris vitæ gradum ascensurum; servasti eum, legem mandatorum tuorum adhuc perfectius completurum; servasti, inquam, illum ad multorum salutem, qui postea doctrina ejus, exemplo ejus, moribus ejus ad tuam fuerant convertendi servitutem. Gentilibus igitur redeuntibus,] conviatores reverendi Viri celerius repedantes, de fovea eum extraxerunt, cœptumque iter perrexerunt. Verum quia castus amor Sanctorum Deo satiari nescit, Beatus iste religiosæ mentis desiderio nondum satisfactum existimans, Ascensionis Christi montem adiit, ibique in convalle plorationis ascendens, venturo Judici se totum commendavit. *Gentilium furorem evadens.*

19 Peragratis itaque quamplurimis locis, quæ corporalis Redemptoris nostri præsentia consecraverat, *Inde Germaniam repetens.*

EX MSS.

craverat, ad suæ habitationis solum remeat : quo perveniens, patruum suum, Frisingensem Pontificem, defunctum reperit, et non solum episcopali curæ, verum etiam suæ Præposituræ alium præesse cognovit. De morte Episcopi, etsi secundum spiritum contristari nollet, secundum carnem tamen se imperare non potuit, quin doleret. De munere autem dignitatis, quo absens est privatus, ideo non est conturbatus, quia quod habitum non magnopere dilexit, id sibi ablatum fuisse æquanimiter tulit. In magno siquidem mentis vertice stabat, qui, ut præfati sumus, sui juris prædia in illorum fratrum necessitatibus dispensando, sibimet inopiam cognoscitur induxisse; nec subtractam sibi Præposituræ utilitatem, vel ob id maxime nisus est repetere. Quam ejus patientiam superna pietas respiciens, solita benignitatis suæ gratia suum fidelem consolari citius voluit, quem in adversitate justum invenit. Nam quidam beati viri consanguineus in Ratisponensi ecclesia officio præposituræ functus, benigne eum in sua suscepit, et quoad usque prædia sua redimeret, secum detinuit.

B

facultates suas pauperibus distribuit,

20 Interea animo ejus insedit consilium, in sua possessione construere monasterium, ubi monachorum cœtu adunato, divinæ laudis quotidie resonaret celebratio. Sed cum tam pium desiderium statu temporis, necnon Episcoporum irreligiositate, qui tunc ecclesiæ præerant, impediente, ad effectum non ita apte *, ut vellet, posset perducere, se ipsum cum suis decrevit Domino vovere et reddere. Considerans siquidem, inter fluctuantes seculi procellas vix quemquam vitæ suæ cursum ad tutæ stationis sinum posse dirigere; quodque inter varios ejus strepitus, quantumlibet quietæ mentis sæpius concuteretur status, a Domino pennas columbæ optavit accipere, cupiens advolando in solitudine requiescere. Quapropter res suas pauperibus Christi cœpit erogare, volens euangelicum præceptum complere, quo dicitur : Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me.

* *alias* aperte.

ac moniales rerum indigas sublevat.

21 In eisdem vero Ratisponensium partibus quædam feminæ Deo consecratæ sub monasteriali cohabitabant disciplina, quas grandis rerum oppresserat inopia. Nam, ut, fertur utriusque panis, candidi videlicet et nigri, dimidiam mensuram paupertate cogente, singulæ accipiebant. Quarum miserans penuriam tam largi dispensatoris benignitas, tantum illis contulit arabilis terræ, ut albi panis plenam libram sumerent, ac insuper pro ipsius largitoris salute septem pauperes exinde, sicut ipse constituerat, annuatim nutrirent. Facultatibus itaque suis partim egenis, partim cognatis suis large distributis, partim etiam suo desiderio commodius perficiendo reservatis ; ubi mundialium rerum impedimenta a se projecit, de hujus mundi naufragio liber evasit. Sed quia totus Dei ac proximi dilectione intus fuerat accensus, alios secum de fluctibus seculi eripere affectabat ; quoniam solus ad Deum venire nolebat.

C

Adjuncto sibi socio, status monastici desiderio flagrat,

22 Quapropter ejusdem civitatis scholasticum, nomine Geraldum *b*, adiit, suam ei voluntatem pandit, et ut mundi incerta secum pariter relinqueret, monuit, suasit et obtinuit. Venerabiles ergo viri, sancti Spiritus gratia cooperante, in una eademque voluntate coadunati, cœnobitarum quidem vitæ sociari quam maxime eligebant ; sed quo in loco suave jugum Christi, et onus ejus leve suis humeris securius imponere possent, anxie inter se conferebant. Salubri tandem consilio invento, in Cluniacensi cœnobio, cujus religionem longe lateque prædicari audierant, sanctæ conversationis schema suscipere decernebant. De hujus igitur mundi labyrintho per sacræ Scripturæ ducatum egressuri, primitus adeunt limina sanctorum Apostolorum Petri et Pauli ; quibus quoniam Redemptoris nostri clementia ligandi atque solvendi tradidit potestatem, ipsorum meritis et intercessione peccatorum suorum a Domino sibi condonari flagitabant absolutionem. D

quod, postquam Romæ sanctis Apostolis commendassent, Cluniaci explent.

23 Ipsis etiam votum suum intentissime commendabant, deprecantes ut arduum regularis vitæ tramitem, per quem ad cœlestem patriam desiderabant pervenire, eorum patronicio, beato fine mererentur consummare. Votiva vero oratione completa, de Apostolica Sede redeunt, et ad desideratum Cluniacensis ecclesiæ locum e vestigio veniunt ; ubi voluntatis suæ secretum ejusdem monasterii reverendissimo Abbati, videlicet domno Hugoni *c*, aperientes, devotissime ab eo suscipiuntur ; et firmata, ut moris est, stabilitate sua, corpori congregationis tamquam pulcherrima membra inseruntur. O quam delectabile erat oves Christi, exutas vellere pristinæ conversationis aspicere, ultimas quidem in ordine, sed non paucis superiores in ordinata morum qualitate ! O quam imitabile virtutis exemplum viros, omni peritia imbutos, humilem Christi philosophiam humiliter discere, alienæ voluntati se obedientissime subdere, seipsos sibi per omnia fideliter abnegare ! Vere enim, quæ retro fuerant, obliviscentes, et in anteriora toto nisu mentis sese extendentes, velut bonæ arbores in altum crescebant, dulcesque virtutum fructus proferebant. E

Quædam digressiuncula de dicto socio, nomine Geraldo, dein Ostiensi Episcopo.

24 Verum nos de prudentissimo viro Geraldo tractare minime proposuimus, sed vitam beati Udalrici enarrandam suscepimus. Ut tamen de illo aliquid succincte loquamur : sapientia, consilio, ac morum gravitate insigniter præpollens, non post multos annos major Prior constituitur, ac postmodum, jubente Apostolicæ Sedis Præsule Gregorio VII *d*, Ostiensis ecclesiæ pontificatu sublimatur. Cujus sedis curam cum summa rexit solicitudine, creditæque sibi negotiationis talentum Domino suo cum duplicata reportans usura, meruit audire : Euge serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui. His ita de illo summatim explicitis, qualis patroni nostri conversatio fuerit, adjuvante Domino pro posse nostro dicamus. F

ANNOTATA.

a *Consule, quæ de nomine isto prænotavimus in Commentario prævio.*

b *Parvum elogium de illo habes die* 29 *Aprilis in Commentario prævio Vitæ S. Hugonis, pag.* 629, *num.* 2 ; *quod et hic insertum infra num.* 24.

c *Agitur de illo die* 29 *Aprilis a pag.* 628.

d *Geraldum, Gerardum, Geroldum seu Giraldum Petro Damiani in episcopatu Ostiensi successorem, non sub Gregorio VII, sed sub Alexandro II, ejus decessore, promotum fuisse anno* 1072 *disces ex Ughello tomo* I *Italiæ sacræ col.* 74 : *qui præter dignum viro elogium signat auctores, de ipso tractantes. Paucis multa complectitur Bertholdus, qui supra, ejus obitum signans anno* 1077, *his verbis :* Geraldus venerabilis Ostiensis Episcopus, jam dudum seculo vivus, mundo crucifixus, de hujus vitæ ergastulo liberatus est IX Idus Decembris. *Apud Ciaconium et Ughellum ex dicto auctore citatur* VIII

Idus

A Idus Decembris. *Baronius corrigendus, quando legit* nono Idus. *Monetur lector apud laudatum Ciaconium, a multis confundi Gerardum hunc cum Girardo, Engolismensi Episcopo.*

CAPUT III.

Vita monastica; sacerdotium; patientia, stimulis carnis et calumniis probata.

Vitam monasticam auspicatus,

Igitur dilectus et electus Dei famulus Udalricus, divinæ pietatis gratia præventus, carne mortificabatur, ut spiritu vivificaretur. Christo quoque conresurgebat; quæ sursum sunt tota mentis aviditate perquirens, ea, quæ in mundo sunt, funditus despiciens. Incedebat demisso vultu inter monachorum cœtus, velut agnus mitissimus; ut et habitu demonstraret, quia huic seculo fuerat mortuus. Erat jam vere nomine et opere monachus, erat in obediendo promptissimus, et in
B Dei servitio studiosissimus. Mores ejus et vita præbuere omnibus virtutis exempla. Habitabat enim in illo Christus, velut in templo suo, dignumque fuerat, ut sanctæ opinionis fragrantia redoleret ex eo. Nullum illi in bonis actibus cerneres esse superiorem, vix quisquam ejus adæquare posset laborem. Orationibus crebro instabat, vigiliarum excubias solicite observabat, corpus suum districtis jejuniis macerabat. Propheticæ quoque admonitionis documenta vigilanter observans, omnes vias suas diligentissime custodiebat, linguamque suam a loquacitate refrænabat. Otiosa verba omnino devitabat proferre, sed nec ab aliis curabat audire.

plurimarum virtutum exercitio

26 Aures suas ab audiendis detractionibus firmissime sæpiebat, quas sanæ doctrinæ et sermonibus ædificationum libentissime aperiebat: nam quia continuæ contemplationis penna ad alta volabat, columba etiam fuerat ad fenestras suas, quando resplendebat in eo prudens et discreta simplicitas. [Sed ecce dum supernæ pietatis munera, in sanctum Virum abunde collata, verbis exprimere cupimus, ea pro rei veritate digne explicare nequaquam valemus:] nam quæ lingua
C congrue disserere poterit, quam mansuetus, quam pius et quietus fuerit, quamque compositus in omni sua actione exstiterit? Cujus, inquam, facundia eloqui valeret, qualiter in sancti Ordinis observatione arserit, quam studiosum, quam benevolum in omnibus se exhibuerit? Tanta siquidem solicitudine, tantoque fervore per sanctorum Patrum vestigia decertabat ambulare, ut veraciter ejus vitam antiquorum monachorum, sive Patrum studiis posset adæquare.

eam exornat.

27 Per hæc et hujusmodi admirabilis vitæ merita, velut cœleste sidus radiabat inter monachorum collegia. Et licet his aliisque divinæ pietatis charismatibus super omnes esset ditatus, nihil tamen suis meritis pro his attribuebat, sed omnium bonorum largitorem in se glorificabat, dicens cum Apostolo: Gratia Dei sum id quod sum. Renitebat quippe in illo eximium decus humilitatis, quæ est summa virtus vitæ monachilis; hæc ei semper inseparabilis comes adhærebat, cunctaque illius studia, quasi quodam salis sapore, dulcissime condiebat. Nihil in eo fucatum cerneres, nihil religioni contrarium, ut in plerisque fieri solet, obumbrante sanctitatis forma, sub ipso tectum simplici oculo deprehendere posses. Quidquid enim foris relucebat in opere, ex intima cordis humilitate processit. Nam quod revera apud se parvus fuerit, ex hoc quam maxime possumus intelligere, quia inferiores etiam sibi non dedignatus est anteferre. EX MSS.

Sacerdotio initiatus, medici ac patris spiritualis officio fungitur;

28 Talibus magnificum excercitiis, sanctus Abbas ad sacerdotale promoveri fecit officium, sibique constituit capellanum et consiliarium. Et quia sciebat, eum virtute ac sapientia totum esse compositum, suo etiam gregi apud illum confessionis præparavit aditum. Unde accedebant ad eum tam senes quam juvenes, diversis passionibus laborantes, tanto sincerius, quanto securius conscientias suas illi aperientes. Ipse vero cum summa caritate omnes suscipiebat, et more sapientissimi medici, congruis quosque pœnitentiæ remediis curabat. Diligebat autem omnes, et diligebatur ab omnibus. Sed maxime circa novos Christi milites ejus animi fervebat affectus. Hos nimirum tamquam rudes et majoris consolationis indigos, frequenter ad se accersitos, mira benignitate docuit, monuit, et instruxit: illosque adeo in paternæ caritatis sinu fovit, ut ex hoc pater et dux novitiorum specialiter appellari meruerit. E

edito erga sacrilegum fratrem

29 Quantæ compassionis et misericordiæ circa lapsos sanctus homo fuerit, ex subjecto exemplo liquidius patebit. Frater quidam fuerat in eadem congregatione, qui, suadente veternoso inimico, jugum disciplinæ per fugam conabatur abjicere: qui peccato peccatum addidit, et aureum vas, in quo corporis et sanguinis Christi sacrosancta mysteria consecrari solebant, secum portandum furtim abstulit. Facta est ergo inquisitio de calice; quo non invento, fusis primum ad Dominum orationibus, ut, ipso revelante, tanti pretii vas non amitteretur; claustrales etiam aditus diligenter custodiri jubentur, ne auctor furti fugæ præsidio elaberetur. Sed miser ille, quem propriæ conscientiæ reatus graviter torquebat, videns se evadere non posse, sicut desideraverat, ingenti metu concutitur, variisque intra se cogitationum fluctibus confunditur.

pie callidæ mansuetudinis exemplo.

30 Confugiens itaque ad misericordissimum virum Udalricum, velut ad tutissimi portus solatium, culpam suam cum gemitu pandit, pœnitentiæ medelam suscipit, ipsique jussus calicem dedit: quem acceptum vir misericordiæ sub terra fossum abscondit, et in crastino petita humiliter F
in capitulo venia de amissa re, revelatum sibi fore innotuit. Revera enim, ejus pietate promerente, Dei nostri clementia, et damnum ecclesiæ restitui, et fratris crimen occulta pœnitentia purgandum voluit celari. Assumptis itaque quibusdam fratribus, ad locum perrexit, ac primo per industriam circumquaque fodiens tandem exerta fossa, sacratum vas eductum ecclesiastico thesauro reddi fecit. Sic homo Dei pie callidus, dum humanæ naturæ fragilitatem facile labi posse considerat, proximi lapsum clementi compassione dissimulat.

a Auctor hujus vitæ, fidem suam testatur,

31 Hoc autem lectorem nostrum a volumus cognoscere, nulla nos huic operi inserere velle, nisi quæ veritatis subnixa, radice ejus sanctitatis præconio specialiter sint attribuenda. [Cum enim præclaris gestis ejus personæ singulariter adscribendis abundemus, cur sanctum Virum, velut alienis phaleramentis exornare attentemus? Namque, ut verum fateamur, non eget noster Udalricus, ut vel falsis, vel extrinsecus assumptis laudum favoribus extollatur, qui suis adeo præcellere cognoscitur, ut pro sui numero et excellentia, vix vel a diserta scriptoris comprehendi possint eloquentia.

EX MSS. quentia. Verum priusquam ad describenda miraculorum ejus insignia procedamus,] animi ejus constantiam, tentationumque certamina, [ad salubre imitationis exemplum proferamus. Quia enim nullius virtutis manifestatio fit sine tentatione, magna profecto legenti erit utilitas, beati Viri pugnas et victorias cognovisse: nam et fortia Christi membra tentantur, ne in suis tentationibus desperent infirmiora.

deinde narrat stimulis carnis Sanctum misere exagitatum fuisse,

32 Hoc itaque eximium Christi membrum,] licet corpus suum vigiliis edomaret, et jejuniis; acriter tamen stimulari cœpit ex libidinum incentivis; in tenui et exhausto corpore contrariæ delectationis voluptas pullulabat; [quia, ut Apostolus ait, caro adversus spiritum concupiscebat. Quis miretur, si antiquo hosti hujuscemodi impugnationis vento hanc pulcherrimam cedrum impingere Dei judicio conceditur, cum et Paulus, altissimorum montium vertex, ab angelo satanæ colaphizatus legatur, ne magnitudine revelationum extolleretur. Vide etiam Antonium, vide Hilarionem et Hilarionis laudatorem Hieronymum, monastici Ordinis patres ac prævios, carnis suæ stimulo fuisse vexatos. B Qui cum tentationibus non cessere, sed viriliter eas, favente Deo, superavere, idcirco in exemplum infirmioribus proponuntur, ut non desperent nec cedant cum tentantur. Poterat hic homo Dei sublimitate cœlestis gratiæ in se collatæ ad modicum elevari, si sese tam infirma passione non sentiret humiliari.

eisque adhibuisse remedium, non imitandum.

33 Tali igitur molestia laborans,] cum arctissima corporis afflictione et abstinentia ardorem carnis mitigare non posset; iratus sibi, quod tam infirma tentatione diutius fatigari deberet, genitalibus locis candente ferro perforatis, et fune immisso, vulnus vulnere sanavit, et voluptatem in dolorem traxit. [An hic perfectum non vides monachum, vere beati patris Benedicti sequacem et discipulum? Ille impugnante inimico conceptum carnis stimulum, inter veprium spinarumque aculeos reptans, refrænavit; iste immane vulnus corpori infligens, noxium calorem extinxit.] Quid doloris; quid miseriæ hoc vulnere intumescente pertulerit, lingua carnis pavet dicere. Nullum tamen hoc scire volens, animo forti se contra se erexit, solito more laborans, Abbatisque sui obsequio incessanter instans.

C *Sancti viri patientia*

34 In hoc congressu cernens invidus tentator suam astutiam superatam fore, ad alia calliditatis suæ argumenta conversus, in amicum caritatis fraterna odia non cessavit excitare. Nam quidam fratres, Abbatis obsequio inhærentes, simplicitatem et innocentis vitæ puritatem, quam in se non habebant, in beato Viro invidiose carpebant; cum magis, si saperent, bono virtutum ejus odore ad morum suorum condimentum delectabiliter uti deberent: [nec mirum in monachos quoque invidiam cadere posse, cum nec astra in conspectu Dei munda sunt.] Præcipue tamen exarsit, et alios contra eum inflammavit monachus quidam, Hunaldus * nomine, [velut ex subsequenti narratione liquido possumus advertere.]

* *alias* Hunoldus.

adversis tentata

35 Venerabilis Pater Hugo, iter agens, cum ad quamdam basilicam venisset, et hunc, quem propter sanctitatem ac morum gravitatem in comitatu suo frequenter habebat, Missarum solemnia celebrare jussisset, extraneum quemdam Abbatem suscepit, qui collocutionis gratia ad eum divertit; cumque mutuæ confabulationi diutius inhærerent, et horarum spatia defluerent, reverendus Pater præfatum Hunaldum ad suum sacerdotem misit, quatenus celebrationem mysterii differre deberet, quoadusque peracto colloquio ipse adesse potuisset. D Qui veniens ad hominem sanctum, amari cordis asperitatem, qua intus contra eum tumuit, foris ostendit; illi durum ac turbulentum signum, quod discerni non poterat, cum nimia indignatione faciens. Vir autem Dei, ut erat simplicis naturæ, quia signum non intellexit, indutus veste sacerdotali Missam exorsus est celebrare, existimans videlicet, quod Abbas aliis occupatus negotiis non posset interesse. Quo viso, reversus nuntius, eum coram extraneis, quasi paternæ jussionis contemptorem accusat, verba multiplicat, causam nimis exaggerat, patremque spiritalem, si possit, ad gravem indignationem commovere laborat. Sed prudens magister discipuli innocentiam secum considerans, animo lenis, vultu tamquam iratus apparuit: et qualiter et ignotos, qui aderant, in illo ædificaret, et suis patientiæ ejus exemplum proponeret, solerter intra se tractare cœpit.

satis dure,

36 Veniens itaque ad subjectum suum, jam divinis obsequiis instantem, ab altari eum repulit, ac casulam ei abstraxit; et sic Missam, quam usque ad consecrandam oblationem perduxerat, E finire coegit. At ille, quoniam signum monachi in tentationibus apparet, qualis semper fuerit in tranquillitate, palam ostendit imminente tentatione: nam reliquis indumentis cum tanta mansuetudinis lenitate seipsum spoliavit, ut nec vultum quidem pro illata sibi contumelia mutaverit, [Ascensis igitur equis cœptum iter accelerant.] Tunc prudens Pater, ut demonstraret, quod tam severa discipuli correptio non irascentis furor, sed amantis esset probatio, rursus eum mysteria jussit celebrare; quod et ille cum omni mentis explevit devotione. O magnæ humilitatis indicium! o invictæ patientiæ salutare documentum! Talis tantaque tolerantia discipuli, gloria est magistri, aliorum ædificatio, delatoris confusio, et ipsius meritorum non parva augmentatio.

at non superata.

37 Addatur et aliud patientiæ ejus exemplum, [quod audienti virtutis præbeat incitamentum.] Solebat Vir Deo carus dulces ac salubres litterarum suarum admonitiones notis suis tam Abbatibus quam monachis privatim dirigere; religiosos et honestos confortans, deviantes vero ad viam veritatis revocans: quam piam et caritativam sancti Viri præsumptionem prædicti ejus F æmuli moleste nimis tulere, dolentes, illi amplius, quam ipsis, aut concedi aut licere. Quibus crebra clamationum importunitate aures spiritualis Patris aliorumque seniorum ob id pulsantibus monachis, [de his gravioris culpæ districtioni addicitur, et] pro lege talis correptionis in conspectu conventus præsentatur. [Nec ibi, Domine, famulum tuum deseruisti,] cui per Sancti Spiritus gratiam, tantam æquanimitatis constantiam subministrati, ut cunctis exemplo fuerit et admirationi. Sed et Abbas discretissimus, qui magis aliorum improbitate, quam propria voluntate ad hæc fuerat perductus, facile culpam ignovit, quam non elationi, sed caritati deputavit.

ANNOTATA.

a *Consule, quæ de Auctore præmonuimus in Commentario num.* 21 *et sequentibus.*

CAPUT

A

CAPUT IV.

Patientia in infirmitate oculi; secessus in locum solitarium; hydropica et dæmoniacus sospitati, calumniator ad frugem reductus.

Oculo Sancti guttatim fluente,

Cumque his, aliisque tribulationum aculeis, superno Opifice ordinante, diligenter examinatus, fidelisque fuisset inventus, cœlestis agricola, qui suos palmites, ut fructum plus afferant, paterno verbere purgat, hunc electum suum palmitem, jam virentem, jamque fructificantem artificiosius purgare disponebat.] Missus etenim ad locum, qui dicitur Marcigniacus *a*, ut ibi præesset sacris Christi virginibus, quas felicis memoriæ pater Hugo in eodem cœnobio sub jugum Domini coadunaverat, per longas vigilias noctium, per scribendi laborem continuum, gravissimum capitis dolorem incurrebat. Ipse autem non hoc divinitus pro sua examinatione, sed casu existimans sibi accidisse, aliquoties caput lavit absinthio, ut a tali liberaretur incommodo. Contigit itaque, ut aiunt, festucam absinthii ejus oculo infigi, quæ exinde quia nullo consilio erui potuit, oculus sancti Viri per sex mensium spatia guttatim effluxit.

B

miram ipse præfert patientiam.

39 Sed monachus Dei tam exemplo fortium virorum, quam etiam divinarum consolationibus Scripturarum roboratus, ut Job vel Tobias, virtutem patientiæ est assequutus. Et quia scriptum scivit : Beatus homo, qui corripitur a Domino, non est contristatus pro exterioris luminis detrimento : [quia quanto carnalis visus obscurior, tanto mentis acies ad contemplandum superni luminis claritatem fuerat perspicacior.] Infirmitate igitur compellente, Cluniacum revertitur, et misericordiam petens a commisso sanctimonialium regimine absolvitur. Cui clementissimus pater Hugo quam benignus exstiterit, qua caritate eum foverit, quam pie, quam prudenter ejus infirmitatem consolatus fuerit, cujus sermo explicare poterit? Præcipuo etenim illius congregationis membro infirmante, merito compatiebatur ipse pater, qui quasi caput omnium cognoscebatur esse.

C

Discedit cum socio in locum solitarium;

40 Eodem tempore præpotens quidam, nomine Lutoldus, de castello, quod dicitur Rumelingen *, lata quidem prædiorum aliarumque divitiarum locupletatus possessione, sed dulci filiorum carens successione, ex consensu suæ conjugis ad Cluniacense cœnobium perrexit, et prædiis suis ad altare beatorum Apostolorum Petri et Pauli liberaliter traditis, Filium Virginis pro æterna hereditate adipiscenda suum heredem constituit. Quo petente monachos secum dirigi, beatus Udalricus, incolumitate jam recepta, et vir venerabilis, nomine Cuno, a Patre monasterii cum eo mittuntur, quatenus per eorum industriam congrua monachis habitacula construerentur. Postquam perventum est, considerato locorum situ, elegerunt Montem-Rotgeri, in quo ædificia cœnobitarum mansioni idonea perspexerunt aptius posse fieri. Sed quoniam hiemalis inclementia ædificationem impediebat, reverendi seniores, secularium hominum cohabitationem declinantes, in speluncam quamdam, a prædicto monte duobus milliaribus distantem, sese contraxere; ibique instantis Quadragesimæ dies, pane et aqua solummodo contenti, cum spirituali gaudio deduxere.

* *alias* Limlingen.

EX MSS.

sed latere non valens, a pluribus frequentatur ac rudes instruit.

41 Ibi ergo dum vellent secretius latitare, ut divinæ contemplationi arctius possent inhærere, in abdita solitudine turbam patiuntur, dum a multis frequentantur. Nam primo quidem paucis, magis novos homines videndi admiratione, quam suæ salutis causa ad se venientibus, beatus Udalricus prædicavit verbum vitæ; et exinde innumerabiles hominum turbæ ad eos certatim confluxere. Sed prudentissimus Vir Udalricus sibi solerter prospexit, Missarum solemnia, psalmos, et hymnos ex monastica traditione constitutos, necnon psalterium ex ordine decantans. Post hæc, tamquam sibi animæ suæ Sponsum dicentem audiret : Surge, sonet vox tua in auribus meis; de dulcissimo quietis suæ thalamo foras processit, et erroneo populo, adhuc rudi, adhuc animali, et solo nomine Christum confitenti, viam salutis ostendit. Sic acuto prædicationis suæ vomere agrestium hominum corda scindens, ac peccatorum spinas, audita eorum confessione, eruens, remedia pœnitentiæ illis indixit ; sicque per ejus eruditionem plebi, eatenus in umbra mortis habitanti, lumen veritatis oriri cœpit. E

Mulier hydropica

42 Cumque ex diversis partibus, utriusque sexus et ætatis copiosa multitudo, tam pro corporum quam et animarum salute recuperanda, catervatim ad eos concurreret; venit inter reliquos mulier quædam miserabilis, a parte cinguli usque ad ima pedum inflata morbo hydropis et commaculata lepræ contagiis, quæ infirmitatis suæ miseriam servo Dei aperiens, consilium simul et auxilium illius flebiliter expetiit, ita inquiens : O serve Dei venerande, o infirmantium fidelis medice, infelici mihi, quia potes, celeriter succurre. Omnia, quæ habere potui, in medicos erogavi; amisi rerum substantiam, nec adhuc evasi infirmitatis molestiam. Tu ergo calamitatis meæ misertus, fer opem, quam exspecto ; quia desiderii mei votum per tuæ sanctitatis meritum impleri posse non diffido. Hæc et his similia quæ doloris acerbitas suggessit, illa cum gemitu proclamante, vir Dei, misericordia motus, lacrymis ora rigantibus, aquam benedixit, infirma ægrotantis membra humiliter lavit, ac Domini clementiam pro illa suppliciter deprecans, a se in pace dimisit. Hanc per ejus orationem, integerrimam post paucos dies recepisse sanitatem, narravit prædictus venerabilis vir Cuno, veridicus videlicet testis, qui eam vidit post adeptionem optatæ incolumitatis. F

ac dæmoniacus

43 Hujus igitur miraculi fama longe lateque se per populares aures diffundente, tanto amplius cœpit homo Dei frequentari, quo * prædicationis ejus verba signorum splendore videbantur illustrari : cum interea quidam immundo spiritu possessus adduceretur; ut pro ejus ereptione ad januam divinæ misericordiæ pulsaret, Jesu Christi famulus, exoratur. Victus itaque tam supplicantium prece, quam miseri hominis vexatione, Salvatori nostro, vivificatricem passionis suæ hostiam pro illo immolaturus, ad altare accessit; perceptaque sacrosancta communione, arreptitium, ut et ipse salutare sacrificium sumeret, adduci præcepit. Sed sævissimus inimicus, dolens se suæ habitationis subsellium sub celeritate relictum * fore, tam variis, tamque horrendis vocibus non cessabat intonare, ut multarum bestiarum greges coadunatos crederes; tantaque forti-

* *supple* magis.

* *alias* relictarum.

EX MSS. fortitudine, ne adduceretur, reniti cœpit, ut illum tam viri Dei præsentiam, quam sacram hostiam exhorrere, patenter intelligeres.

sospitantur. 44 Jamque ductorum manu deficiente, præfatus Cuno accedens, lassis auxilium tulit, rebellem ante altare statuit, et ore illius vi aperto, dandi Eucharistiam locum dedit. Qua data, totis collectis viribus, quasi leo ferox concepto furore, ruptisque vinculis prosilit de cavea; ita de manibus se tenentium erupit infelix homo cum terribili insania, qui nisi a prænominato monacho, perniciter post eum currente, retineretur, de ipso prærupti montis præcipitio, impulsu dæmonis elidendus corruisset, utpote qui totus in præceps ferebatur. In eodem loco, dum coactus subsisteret, superna gratia largiente, et beati Udalrici oratione suffragante, inimicus fugatur, et sui sensus compos effectus homo sibi redditur. Hujus miraculi prædictus Cuno exstitit relator, vir sanæ theoricus, justitiæ et veritatis amator. Nam Sanctus Domini cetera quidem vitæ suæ instituta, quæ huc usque pro nostro posse digessimus, quibusdam familiaribus suis rogantibus, immo compellentibus, simpliciter est locutus. B Miracula vero quæ per eum Dominus operatus est, non ipsius relatione, sed probabili discipulorum ejus comperta sunt assertione: dum enim laudes hominum fugit, suorum gestorum prædicator esse noluit.

Sacerdotem, 45 Ut ergo ad id, unde paululum digressi sumus, manum reducamus, ubi jam tristi algoris asperitate discedente, læta vernalis temporis amœnitas blande cœpit arridere, venerandi patres ad propositum opus redierunt, et officinas, monasticæ quieti competentes, pro loco ac rerum facultate, construere curarunt. Quorum operi perficiendo, dum prompto animo circumpositarum plebium devotio auxilium præberet, eosque cum magno venerationis amore coleret; duo presbyteri, in vicinitate positi, sui quæstus jacturam metuentes fieri, contra famulos Dei gravissimis invidiæ facibus sunt accensi. Quorum unus dum in cujusdam diei solemnitate ad populum sibi commissum, sermonem faceret, quasi in ænigmate loquens, ait inter alia, herbam quamdam pestiferam in illis regionibus germinare, quæ suæ perditionis veneno omnem illam terram infunderet, si contigisset eam C fructum proferre.

pessime S. Udalrici, ejusque sociorum famæ detrahentem, 46 Cuncta plebs, quæ aderat, his auditis, pavore et admiratione vehementi concutitur, et si tam periculosi germinis herba ostendi vel eradicari posset, solicite sciscitatur. Rursus perversus prædicator, virulenta suæ malitiæ seminaria cordibus illorum infundens: Monachi, inquit, isti a Cluniacensi cœnobio in has partes venientes, simulatione, avaritia et invidia pleni, vestræ saluti omnino sunt contrarii; qui si inter vos coaluerint, suæque prædicationis nociva semina in cordibus vestris crescere fecerint, quidquid boni operis mea solicitudo in vobis plantavit, citius perdetis, nec ullarum virtutum fructus proferre poteritis. Fusis ergo ad Deum precibus, ut eos divina bonitas a vobis alienare dignetur, supplicate attentius, ne eorum subdola doctrina et ficta sanctitas vestrum sensum decipiat, et, quod absit, vestræ salutis statum pervertat.

ad se hospitii gratia digressum, 47 Hæc et his similia cum dixisset, quibusdam minus peritis abominabiles preces pro illorum alienatione fundentibus; prudentioribus vero rem tacite secum considerantibus, præcurrens fama, servos Dei edocuit, quæ et quanta malignus presbyter adversus eos rabido ore protulerit. D Contigit exinde, ut idem sacerdos iter per prædictum montem ageret, et, diei circulo terminante, superveniens caligo noctis reditum ad sua prohiberet; unde nimis anxius, quid agere posset, quia cæcitas noctis tenebrosæ, viæque dispendium reversionem ejus impediunt, animo inter spem et metum posito, ad monachos Dei, quibus invidiose detraxerat, coactus divertit. Beatus vero Udalricus, cum æmuli sui adventum cognovisset, ne malum pro malo redderet, obviam ei processit, hilari vultu eum suscepit, susceptum, ut monasticæ religionis consuetudo deposcit, primum ad orationem duxit. Cum post impensa orationis suffragia, ut filius pacis pacem obtulit in amplexu et osculo caritatis, dulci illum demulcens alloquio, omnique humanitatis refovens obsequio. In crastinum vero caritative dimissus, divina compunctus inspiratione, pertractare secum presbyter cœpit, quam benigne, quamque officiose ab his susceptus fuerat, quos ipse gravissimis verborum jaculis impugnare non timuerat.

48 Pro tanto igitur reatu pœnitentiam intra se agens, odium dilectione, detractiones laude, inimicitias pace commutavit. Ad propria etenim reversus, cum in proximo Dominicæ diei festo Missarum solemnia in conventu plebis celebraret, monachos Christi, quos publica voce prius diffamaverat, magnis laudum præconiis extollebat; sese in eorum detractione reum protestans, culpæque suæ vinculum populi oratione relaxari sibi a Domino humiliter deprecans. Deinceps itaque firma ac sincera dilectione, benignissimo suo susceptori, ipsiusque fratribus connexus, patientiæ caritatisque eorum constantiam suis omnibus commendavit; ipseque cum parochianis suis ad Cellæ opus consummandum prompto animo illis auxilium præbere studuit. Sic hominis Dei pietas, sic patientia ejus et humilitas meruit remunerari, qui inimicum propter Dominum diligens, melius illum amando, quam adversando superavit: cui etiam, cum oportunitas se obtulit, benefacere non distulit. E *benigna hospitalitate sibi devincit et ad frugem reducit.*

ANNOTATA.

F

a *Non procul ab oppido Semuro ac Ligeri amne, in episcopatu Augustodunensi situm esse, jam pridem notatur in Commentario prævio Vitæ S. Hugonis, tom.* 3 *Aprilis,* § 3, *pag.* 632; *ubi de fundatione hujus loci agitur, allato ejus fragmento e Bibliotheca Cluniacensi, aliisque huc spectantibus.*

CAPUT V.

Obloquia, quia satagebat Burchardum Episcopum corrigere; constructum utriusque sexus monasterium; sanatio puellæ a cancro.

Constructo igitur cœnobio, cunctisque rite dispositis, sanctus Pater, relinquens cum fratribus, qui jam illic coadunati fuerant, sæpe nominatum Cunonem, Cluniacum revertitur, ibique in grata mentis suæ solitudine aliquamdiu quie- *Constructo cœnobio Paterniacum tendit;*

A quiescens, secum commorabatur. Sed quia fluvius iste magnus, qui jam plurimorum arentia corda irrigaverat, virtutumque fructus proferre fecerat, intra ripam sui alvei diu non fuerat includendus, ad alia rursus terrarum spatia infundenda est

a emissus. Nam Paterniacensium *a* monachorum curam, jubente suo Abbate, suscepit, quos suæ eruditionis fonte perfusos, perfectæque vitæ exemplo informatos, in bonis operibus florere fecit. Et quia non solum illos, sed et cunctos homines, quantum in ipso erat, salvos fieri cupiebat, Burchardum *b* Lausannensem præsulem, in cujus diœcesi præfatus locus est situs, Salvatori suo laborabat lucrifacere, quem omnem viam carnis ingressum, nec ad Jesu Christi, sed ad sua lucra cognovit prona mente intendere. Cujus opera dulci ac salubri litterarum suarum admonitione sæpius conveniens, adhortabatur eum, ut religiosæ vitæ instituto demonstraret, quid saluti, quid officio, quidve dignitati suæ congrueret: cujus correctioni tanto instantius imminebat, quanto in personarum acceptione minime judicabat.

ubi, dum Burchardum Episcopum meliori frugi reddere satagit,

50 Sed Episcopus, suæ saluti inimicus, admonitiones pii Patris non attendit, auditum a veritate avertendo, et spatiosas mundi vias ambulando. Susceptum interea in eodem cœnobio Clericum quemdam Pontifici notum beatus Udalricus

B convenit, eumque si suus Antistes resipiscere vellet, sciscitatus, multa super illius aversione est conquestus. Clericus vero pie simpliciterque loquentem patienter quidem, sed non simpliciter audivit, reversusque ad Episcopum, dulcia viri Dei verba pervertens, ac aspera quæque de suis commentis adjiciens, graviter illum accusavit. Dumque homini per pravam adulationem studuit placere, Deum in suo famulo, non veritus est offendere. Nam ad majorem suæ iniquitatis cumulum, animum Pontificis ad tam immanem commovit furorem, ut milites, suos præmiorum pollicitatione ad servi Dei accenderet persecutionem: qui pecuniæ cupiditatem innocentiæ præferentes, diu innocentiæ justitiæque amatori insidias moliuntur, domnum Cunonem, cujus sæpe meminimus, Cluniacum pergentem comprehenderunt, hunc Episcopi sui reprehensorem existimantes, in quo ob satiandam crudelem Domini sui voluntatem, nimiam impietatis suæ sævitiam

C exercuere, rebusque omnibus denudatum reliquere.

nihil promovet.

51 Ille vero, ut vir timens Deum, flagellantis Domini judicium patienter sustinuit, ipsiusque provinciæ defensorem expetens *, quis sit, quid pertulerit, quove pergere velit innotuit. Cujus adjutorio recepit sua, suisque persecutoribus pro sceleris sui erratu veniam postulantibus, prompta affuit indulgentia. Videns itaque memorabilis pater Antistitem ad tam apertas tamque crudeles inimicitias erupisse, cessit, locumque dedit iræ ne injuriæ, siquæ sibi accessuræ erant ad gloriam meritorum, persecutori suo fierent ad perpetuæ confusionis opprobrium. Reversus etenim ad Cluniacensis cœnobii arcem, diversis munitam virtutibus, protegente Deo, insidiatorum suorum evasit manus. [Quid illi eo tempore ad suæ sanctitatis indicium, et Abbatis sui tutelam divinitus sit concessum, breviter puto intimandum].

** alias accedens.*

Visionem habet S. Hugo de sancto Udalrico.

52 Illis etenim diebus beatus Hugo pro monasterii sui utilitate, communi fratrum decreto, exteras nationes decreverat expetere, quod ne fieret, Beatus iste sancto Spiritu edoctus, beato magistro humiliter suasit; nec illum, licet aliorum votis contrarium esset, ad consentiendum sibi difficilem habuit. Ea nocte cum dormitum esset *, vidit in somnis sanctus Abbas, rejectis vestibus, totum se denudari, et, hoc superveniente, nuditatem ipsius honeste cooperiri. Mane itaque facto, consiliarium suum accersiri jussit, illique visionem ex ordine narravit, gaudens, se per ejus prudentiæ consilium, periculum evasisse, quod se incursurum non dubitabat, si aliorum suasionibus voluisset acquiescere. Qualiter vero beatum virum ad Alamannorum Brisgaugiæ videlicet partes, ad multorum salutem, per divinam providentiam contigerit pervenisse, cum omni gaudio et exultatione mentis libet commemorare.

*EX MSS. * alias iisset.*

53 Degebat in Brisacensi provincia miles quidam gloriosus, Hesso * nomine, genere nobilis, sed nobilior fide, moribus animique devotione. Hic, divina gratia inspirante, veræ religionis amator effectus, prædia sua sanctæ Cluniacensi ecclesiæ delegavit, atque in ipsis divinæ servitutis scholam ad congregandos inibi theoricæ vitæ sectatores construi postulavit. Susceptis itaque in sua possessione monachis, cum habitatio monastico proposito minus idonea videretur, aliorsum vertit religiosam intentionem mentis. Locus E igitur quidam, in eadem regione situs, qui etymologiam sui nominis ex adjacentium camporum silvarumque virenti amœnitate ostendens, Gruningen *c* dicitur, legitimo concambio facto cum duce Bertholdo, cujus ditioni subjacebat, studio *c* et industria clarissimi viri Hessonis, monachorum juris efficitur, [qui quomodo regulari custodiæ aliquantulum aptior videbatur, constructis mansionibus, monachi illuc sunt translati; nec ibi, ut postea clarebit, stabiliter mansuri.

*Construitur monasterium in Brisgoia, * alias Hasso.*

54 Sed fit plerumque ut sacrorum locorum stabilitas et religio, quæ in sui primordio paulisper retardari videtur, procedente tempore, per Dei gratiam, et prudentium virorum industriam, in suo statu stabilius perfectiusque solidetur. Quod manifestius probabimus, cum sequentium rerum effectus descripserimus.] Nam tandem post aliquot annorum curricula, venerabilis pater, Udalricus, in omni norma cœnobialis vitæ ad unguem edoctus, a sancto Hugone ad præfatum locum dirigitur, quatenus per ejus studium atque laborem vinea cœlestis Agricolæ inibi plantaretur. Qui commissi gregis curam solicite cœpit F agere, monitis et exemplis oves Christi instruens qualiter se ab invisibilis lupi rabie possent defendere.

cui præficitur S. Udalricus.

55 Non post multos itaque dies felicissimi adventus ejus, bono virtutum illius odore jam se per regionem diffundente, offertur ei inter filiorum suorum manus matrona quædam nobilis vexata furore sævissimi dæmonis, qua sub ipsis vinculorum nexibus, quibus ob immanitatem furoris stringebatur, in conspectu viri Dei pavendo fremitu variisque conatibus perstrepente, ut patenter intelligeres inimicum ejus præsentiam expavescere; frater quidam, Warinherus nomine, de meritis sancti Patris pie præsumens, suas preces adstantium votis simpliciter adjunxit ita inquiens: O Pater sancte, qui omnibus in afflictione positis auxilium orationis tuæ clementi compassione impendis, cur super gravissima hujus miserrimæ mulieris vexatione solita pietate non moveris? Huic vel benedictionis tuæ munus largire, quatenus ab infestantis inimici liberari valeat invasione.

Oblatam sibi energumenam,

56 Quibus auditis, vir humillimus vehementer obstupuit, fratremque quasi simpliciter locutum,

quod

A *præ animi modestia a se non curandam referens, Deum precatus liberavit.* quod talia de ipso præsumeret, gravi indignatione coarguit, dicens; se hominem peccatorem, nullius meriti dignum esse, per quem divina miseratio sospitatem illi dignaretur conferre. Salutem tamen illi a vero medico Jesu Christo, sed non in sua præsentia adipiscendam, imprecatus abscessit : ac secreto ingressus ecclesiam, corde contrito, spiritu humiliato, lacrymis uberrimis Domino pro illa supplicavit. Nec diu distulit superna clementia vota supplicantis amici, quem ob suæ humilitatis custodiam, declinare vidit laudem favoris humani. Comitibus etenim miserandæ mulieris cum mœrore eam reducentibus, ipsa subito de manibus eorum in terram corruit, ac quasi per unius horæ spatium, usu loquendi subtracto, moribunda jacuit. Ibi itaque superbo hoste, per humilitatem servi Dei adhuc precibus incumbentis, de vase, quod possederat, ejecto, matrona surrexit incolumis, ac reversa cum suis, gratias egit Deo, ejusque fideli famulo, per cujus meritum receperat gaudia optatæ sanitatis. Hoc miraculum, prædicto fratre Warinhero referente, cognovimus, qui adhuc superstes vivit in B domo Dei, sanctæ simplicitatis et innocentiæ monachus.

Judicans Vir sanctus 57 Cum ergo in præfato loco servus Dei aliquo tempore mansisset, anxiari cœpit, quod ovium suarum caulas nequaquam in tuta mansione, sed quasi in mediis luporum faucibus, vidit constitutas. Idem etenim locus, licet sui amœnitate spectantium oculis grate arrideret, licet ubertate fructuum labori cultoris responderat, patet tamen undique accessibus viarum, circumfunditur frequentia secularium hominum, arctatur penuria multarum rerum monasticæ quieti necessariarum. Quæ omnia Vir altioris ingenii solicite perpendens, plurimum obsistere spirituali professioni; filios adoptionis, quos a carnalium hominum vita et moribus alienos voluit existere, etiam loco ab illorum visu et auditu satagebat segregare. Cujus rei cura, diversos anfractus eremi, Brisacensi pago adjacentis, perlustrans, invenit tandem locum ex antiquorum traditione, Cella nuncupatum, a secularium turbine longe remotum, nemorosa arborum densitate consertum, irriguum aquarum fluentis, florigeris amœnum pratis, et per omnia opporC tunum cautelæ vitæ monachilis.

locum priorem haud satis a secularibus remotum, ad alium pergit : 58 Hunc igitur omni desiderio amplexatur, Burchardum *d* Basileensem antistitem, ad cujus jus spectabat, cum nobilibus viris convenit, et sub multorum testimonio probabili recompensatione facta, fratribus suis eorumque successori- *d* bus perpetuo jure habitandum acquisivit. Transferens igitur athleta Christi vineam de Ægypto, et velut alter Moyses ducatum præbens Dei populo, introduxit eum in eamdem solitudinem, ut per duros et asperos labores patienter exercitatus, intraret tandem terram lacte et melle manantem. Constructurus autem monasterium cum religiosis fratribus, prælato sanctæ Crucis signaculo, locum futuræ fabricæ perlustrat, ad precum vota suppliciter persolvens, ipsum aqua sanctificationis consecrat. Ipse quoque ad fundamentum ponendum primus sarculo terram aperit; deinde exemplum magistri discipulorum devotio subsecuta, terram certatim egerit. [Hæc idcirco commemoravimus, ut præsentes et subsequentes semper habeant in memoria, a quanta sanctitate et religione præfati loci surrexerint primordia.] Cum tandem sub magna rerum penuria ejusdem ecclesiæ ædificium esset consummatum, in honore summorum Apostolorum Petri et Pauli constat esse dedicatum. Ex MSS.

59 Hujus igitur sanctissimi Patris studio atque meritis post Deum præcipue est adscribendum, quod primum in ea eremo militiæ cœlestis Regis quoddam gymnasium noscitur esse constructum, vel quod inibi Deo serviens fidelium populus merito et numero est adauctus. Accensa etenim hac splendidissima lucerna, et bonorum operum exercitiis super candelabrum eminenter posita, multi in tenebrarum caligine constituti gaudebant se illius claritate illustrari. Nonnulli etenim de magno et spatioso hoc mari cupientes emergere, ejus sanctitatis consilium non dubitabant expetere. *ubi condit monasterium,*

60 Sed vir beatus, licet ad fratrum suorum sustentationem terrenarum rerum valde indigeret supplemento, nullum tamen sibi attraxit sermone composito. Nam magnis quoque viris, divitiarum gloria fultis, gratia conversionis eum adeuntibus, proposuit loci paupertatem districtionem Regulæ, propositi laborem; suadens, ut alia expeterent monasteria, ubi non constringerentur tam grandi rerum inopia. Quia Deum non E ficte sed veraciter quæsierunt, [sponte] se dura quæque et aspera propter spem vitæ æternæ patienter subituros [promittentes], sub tali magistro jugum Christi susceperunt. Hi non solum rebus, quas reliquerant, loci indigentiam plurimum supplevere, verum etiam seipsos relinquentes, per religiosæ vitæ conversationem, nominis sui professionem ornavere. Venerandi etenim Patris monitis instructi, moribus ædificati, meritis adjuti; de peccatoribus justi, de carnalibus spirituales, [de terrenis cœlestes] sunt effecti. *magnis in illud viris adscitis.*

61 Cum itaque totius religionis amator lucrandis animabus propensius invigilaret, solicitus fuit, ut etiam muliebrem sexum faucibus antiqui hostis subriperet. Unde in villa, quæ Boleswiler* dicitur, distans a monasterio fere milliario uno, non solum eas collegit, quæ maritales delicias postponerent; verum etiam, quæ virginali decore candentes, cœlestis Regis sponsæ vocarentur, et essent. Hæ sub utraque conditione seculo renuntiantes, cum nitore castitatis, accensisque lampadibus in adventum Sponsi sui sese satagebant præparare, quatenus cum eo cœlestis F aulæ thalamum mererentur intrare. [Ad quas, quia secundum narrationis seriem pervenimus, miraculum quoddam, quod apud illas Vir Dei, dum in eadem villa consisterent, perpetravit, silere non debemus.] *In monasterio puellarum a se condito* ** alias Bolpsweiler videtur scribi.*

62 Quadam etenim vice spiritualis Pater easdem filias suas, quas Christo genuerat, more suo exhortationis gratia visitabat. Cui una ex ancillis Dei, Vinnecha* nomine, filiam suam virginem sacram, quam secum de mundi naufragio ad monasticæ quietis portum adduxerat, benedicendam offerebat. Nam invaserat faciem illius cancer, morbus letalis, jamque miserando modo nares corroserat usque ad confinium labii superioris, super cujus plagam cum ea vice, secundaque adveniens, medicinalem Omnipotentis misericordiam suppliciter invocasset; ut in tertio adventu suo malum morbi latius crevisse conspexit, solita pietate commotus, erumpentibus lacrymis, puellæ inquit : Quid est, filia, quod antiqui hostis invidiam adeo tibi prævalere video, ut orationibus servorum Dei non valeas liberari de hujus passionis incommodo : nam in virtute Jesu Christi confidebam, te jam incolumitati esse restitutam. *quamdam filiam cancro laborantem, sanitati restituit.* ** alias Wancha.*

A tam. Hæc dicens, locum vulneris ex omni parte sanctis manibus ambiendo, apposito simul orationis antidoto contrectat, ac sic eam dimittens, in nomine sanctæ et individuæ Trinitatis imperat, ne amplius ex illa infirmitate ullam molestiam sustineat. Quod Viri Dei præceptum celer effectus subsequitur. Nam eadem hora puella cum naris purgatione vermem adinstar parvissimæ testudinis projecit, cunctisque, qui aderant, gaudentibus, sanata * Dei magnalia ac beati Viri merita non tacuit. Hoc gestum ejusdem venerabilis feminæ, matris videlicet sanatæ virginis, aliorumque testimonio ad nos constat esse perlatum, quorum fides et devotio virtutis præbet incitamentum.

* *alias* sancta.

ANNOTATA.

a *Situm esse in diœcesi Lausannensi liquet e verbis proxime sequentibus. Notat Mabilio ibidem ex decreto capituli generalis anno* 1326, *debuisse esse* B 30 *monachos.*

b *Percussum jam pridem anathemate a Gregorio VII, quia contra hunc Pontificem adhærebat Henrico Imperatori, narrat Baronius ad annum* 1076 ; *alii, teste Mabilione, ad annum præcedentem.*

c *Germanice* grun, *Belgice* groen, *Latine* viridis.

d *Burchardus ab Hasenburg ponitur in Basilea sacra, anno* 1658, *a Collegio S. J. Bruntrutano edita, inter Basileenses Antistes vigesimus nonus, signato anno* 1072 : *ubi plura.*

CAPUT VI.

Præclaræ Viri sancti virtutes.

Quam magno variarum virtutum ornamento enituerit;

Operæ pretium esse existimo, præconiis signorum illius paulisper intermissis, laudabilem vitæ ejus conversationem texere, [ut posito fundamento, miraculorum ædificationem aptius postmodum videamur exigere. In primordio quidem C conversationis ejus pauca de morum illius qualitate perstrinximus ; hic vero qualiter suscepto hujus loci regimine vixerit, qualiter docuerit, ob multorum utilitatem pro nostris viribus breviter evolvendum putamus. Nam in hujus nostræ fragilis, jamque ad occasum vergentis ætatis tempore, deficiente jam Sancto, ut ita dicam, mirabilius est sancte et innocenter vivere, quam exteriora miracula, quæ cum electis, et reprobis communia sunt, perpetrare.] Erat igitur Beatus iste fide firmus, spe certus, gemina caritate refertus, mundus corde, pius voluntate, discretus in simplicitate. Erat etiam in consilio circumspectus, in sermone disertus, in omni actione sua compositus ; constans in adversis, humilis in prosperis, nec nimis in severitate rigidus, nec in hilaritate remissus : sed honesta gravitate temperatus, justitiam dilexit, iniquitatem odio habuit, supernique Arbitri voluntatem in omnibus sectari studuit. Misericordiæ pietatisque visceribus plenus, mira mansuetudine et invicta patientia præditus, [egregiis quoque studiis floruit, velut sequentis series narrationis declarabit.]

64 Nam circa salutem fratrum, suæ providentiæ commissorum, valde fuerat solicitus, omnimodis ad hoc invigilans, ut sub ipsius magisterio nullus vel religionis vel animarum utilitatis subreperet defectus. Unde ipse primus ordinem regularis disciplinæ in eodem cœnobio servandum statuit, qui ipso auctore ac doctore in augmentum religionis excrescens, hodie quoque, Dei gratia, meritisque ipsius opitulantibus, salvus consistit. Nam cum adhuc pauci numero essent fratres, qui sub ipsius regimine Domino serviebant, tam exemplo ejus et admonitione, quam propria voluntate perfectiorisque vitæ desiderio, traditiones Cluniacensium Patrum Ordinisque districtionem observare satagebant : in tali namque tantoque magistro sese quasi in lucidissimo speculo considerantes, formamque, cui imprimerentur, ante oculos habentes, de virtute in virtutem studebant proficere, ut tandem Deum deorum in Sion mererentur videre. Ipse quoque secundum Apostolicæ institutionis regulam, prout cuique competebat, in omni patientia et doctrina arguebat et obsecrabat, non piger in solicitudine, ne remisso ullum in propositi fervore negligentiæ torporem posset generare.

EX MSS. *quanto disciplinam monasticam studio promoverit,*

65 Ipse primum, petente Willelmo *a* Hirsaugiensis cœnobii reverendissimo abbate, Alemanniæ monasteriis consuetudines Cluniacensis ecclesiæ invexit : quas plerique monasticæ religionis amatores, tanto studio tantaque veneratione observant et amplectuntur, ac si opes regias se habere gratulentur. De quibus duos libellos luculento sermone composuit ; quorum conscriptio tam per Alemanniæ, quam et aliarum regionum monasteria longe pervolavit : quos si forte leges, quasdam divinæ servitutis aliorumque officiorum, nec non obedientiæ, humilitatis, fraternæque caritatis leges conscriptas in eis reperire, studium, ingenium quoque, sapientiamque viri inibi manifeste poteris cognoscere. Erat enim homo iste doctus paterfamilias in regno cœlorum, proferens de thesauro suo nova et vetera, unde multos ad scientiam erudivit : ideoque sicut stella in perpetuas æternitates fulgebit.

E *a iuvectis ab ipso primum in Alemanniam Consuetudibus Cluniacensibus.*

66 Quoties ad circumpositorum Abbatum, sive monachorum cœnobia visitationis gratia veniebat, non ut hominem, sed ut re vera magni consilii Angelum, cunctorum devotio cum omni eum reverentia et alacritate suscipiebat. Cujus dilectio illorum cordibus adeo insedit, ut eum Ordinis sui Patrem ac doctorem appellarent, hodieque nomen et sanctitatis ejus merita in benedictione commemorent. Qua vero austeritate Athleta Christi corpus suum castigaverit, ne aliis prædicans, ipse reprobus efficeretur, fragilitas nostra vix referre valet. Primo anno quo divina dipositione populum Dei regendum suscepit, quadragesimales ipsius anni dies in panis et potus, [qui ex aquæ hordei sive avenæ permixtione confectus,] vulgo cervisia dicitur, perparco sumptu exegit : sicque suam devotionem familiæque Christi salutem, cui speculator positus fuerat, summo rerum Speculatori commendavit. Alioque tempore, cum naturalis necessitas poposcisset, tam tenuiter ab eo cibus sumebatur, ut potius cogi quam velle * videretur. Plerumque ad principalem mensam sedens, circumvallante se fratrum corona, prægustatis paulisper escis, refrænans edendi appetitum, spiritualibus epulis animam suam delectabiliter pascebat; psalmis orationibusque vacans, cœlo totus intendebat.

Ejus fama ad circumjectos monachos propagata; austeritas vitæ in victu F

* *alibi* velle relici.

67 Nonnumquam etiam præ nimia lassitudine somno superveniente correptus, communi refectione completa, ab aliquo fratrum facto signo surgere

lautiores epulas aversantis; vigiliæ;

EX MSS. surgere est admonitus. Quid dicam? Quod numquam lautiores epulas, nisi summa infirmitate cogente, quæsivit. Quid? Quod nec saporem quidem, vel in simplici cibo attendit. Quod apponebatur ei non in concupiscentia, sed ad necessitatem corporis simpliciter et cum gratiarum actione sumebat; nec dulcia avidius, nec minus sapida gustans despectius. Vigiliæ ejus, vigiliæ longæ et laboriosæ, et quæ pene ipsam naturam debitis obsequiis viderentur defraudare. Nam cum fessos artus respausandi gratia lectulo collocasset, ubi parum somni prægustavit, excussis membris de somno, ecclesiam intravit, crebrisque suspiriis psallendo et orando seipsum holocaustum medullatum Domino in ara cordis mactavit. Nonnumquam etiam in stratu * suo jacens vel residens, animam suam in conspectu Domini effudit, et secundum Psalmographi sententiam, laborans in gemitu suo, lavansque per singulas noctes lectum suum, lacrymis suis stratum suum rigavit.

* *alias* strato.

donum lacrymarum;

68 Cumque vero ad magnam illam cœlestis Agni mensam accessisset, ut sacrosancta passionis ipsius mysteria celebraret, mox totus lacrymarum undis fluebat, totus in Deum, fontem vivum, sitiebat. Tantam siquidem compunctionis gratiam habebat, ut aliquoties cum nec vocem ederet, nec labia moveret; quasi divino examini assistens copiosa fletuum effusione totam faciem rigaret. Anima quippe ejus, omniaque ejus interiora nomen sanctum Domini benedicebant. Quem cum quidam discipulorum ejus pane lacrymarum die ac nocte pasci perpenderet, admiratus super jugi illius afflictione, cur se tam inconsolabili luctu attereret, præsumpsit inquirere. Cui servus Dei humiliter respondens: Primo, inquit, delictorum meorum maculas abluere cupio. Secundo exilii mei ærumnas et labores defleo. Tertio, nos qui monachi censemur, multos numero, paucos esse merito, lacrymando perdoleo. O beatum virum! o beatas lacrymas! quas et rationabilis causa produxit, et humilitatis commendatio in audientiam superni Arbitri admisit. Vere, inquam, felicem! qui cum beatis in hoc seculo languentibus *, divinæ consolationis exspectavit repromissionem.

B

* *alias* lugentibus.

arcta taciturnitas;

C

69 Silentii quoque tam diligens custos fuerat, ut a mane usque ad signum primæ horæ precibus et contemplationi sæpissime incumberet, et sic demum oris claustra ad doctrinæ ædificationisque verba reseraret. Sed et omni tempore, aut utiliter tacere, aut fructuose loqui studebat; sicque cum Psalmista orabat: Pone, Domine, custodiam ori meo; et ostium circumstantiæ labiis meis. Nam ut fratribus quoque suis certas silendi vel loquendi metas poneret, mystico sacroque jejunii tempore, tertiæ horæ laudem horologio constituit significandam, ut determinatam taciturnitatis seu necessariæ locutionis regulam observantes, sacris diebus debitam impenderent reverentiam. Jam vero, ut brevi locutionis cingulo * specialia ejus comprehendam studia, orationi lectio, lectioni salutaris doctrinæ admonitio, admonitioni scribendi vel dictandi crebra successit exercitatio.

* *alias* summatim.

vitæ contemplativæ cum activa consociatio; hospitalitas;

70 Si quid autem pro monasterii vel fratrum utilitate tractandum erat, id cum moderata gravitate fiebat. Sæpius tamen altius ingemiscebat, sese ex suscepti officii cura temporalibus vitæ negotiis vel ad modicum implicari: cum Maria potius pedes Domini incessanter cupiens exosculari, quam cum Martha exterioris ministerii sollicitudine occupari. Utriusque tamen vitæ typum rebus expressit, quia spiritualem quietem dulciter amplectens, activæ etiam vitæ administrationem non deseruit. Operibus enim misericordiæ cum omni studio et hilaritate insistens, omnes supervenientes hospites, ut Christum suscipere, illisque humanitatis * officia summa cum devotione curabat impendere: quos non solum carnalibus beneficiis fovit, verum etiam dulcissimo exhortationis sermone veluti saluberrimis quibusdam ferculis, animas æque refecit. D

* *alias* humilitatis

misericordia erga pauperes mirifica;

71 Illius quoque membris, qui propter nos egenus factus est, cum dives esset, Christi videlicet pauperibus, hic pauper Christi maxima cura, sanctaque intentione, ut revera ipsorum capiti servivit: quos etiam patronos suos, suosque dominos appellavit. Hos ipse jejunus pavit, horum in sinum eleemosynam abscondit; his pedes lavit, capillis extersit, sancto ore osculari non despexit; quorum ut nuditatem contegeret, se plerumque non erubuit denudare, ne carnem proximi sui videretur despicere. Aliquoties in itinere constitutus, si pauperem nudum obviam habuit, a via secretius divertens, lumbare indumentum, quo inferiora corporis tegebantur, latenter eductum, nudo tradidit induendum; reputans secum, laneum vestimentum, quo utebatur propter suam asperitatem, pauperi minus esse acceptum. E

ex qua dantur mulieri socci ipsius Sancti eos petenti.

72 Venit aliquando ad eum quædam paupercula, veste religionis induta, cupiens tam largitate ipsius perfrui, quam verbo consolationis recreari. Hæc ut in pedibus sancti hominis soccos pilosos contra algoris violentiam valde commodos conspexit, dari sibi eos supplici voce rogavit. Nec mora, sanctus Pater exutos soccos petenti libens tribuit, quia Christum in paupere et attendit et honoravit. Parva quidem hæc et relatu indigna viderentur, si muneris quantitas potius, quam caritas et affectus dantis a superno cordis inspectore pensaretur. Nec illud prætereundum est, quod fidelium oblationes ad aliorum necessitates sæpius transmisit sublevandas, amplius in hoc diligens proximum quam seipsum, cujus indigentiæ magis quam suæ voluit esse consultum: his bonorum operum exercitiis præcurrentibus, dilectus Deo et hominibus est effectus.

Omnibus omnia factus, multos Christo lucratur.

73. Honorabant illum Principes, diligebant eum multi nobiles ac divites, et ut patrem colebant illum pauperes. Quanti prægravati mole peccatorum ejus prudentiæ quæsierunt consilium, et sanctæ intercessionis auxilium! Quanti salutari illius compuncti exhortatione, correctioris vitæ instituta assumentes, de tenebris ad lucem, de vitiis ad virtutes transiere! Erat enim Vir iste omnibus conformis *, omnibus affabilis, nullius personam despiciens; secundum Apostolum, omnibus omnia seipsum faciens. Hæc de imitabili illius conversatione succincte transcurrisse sufficiat. F

* *alias* accommodatus

ANNOTATA.

a *De hoc Willelmo agit Commentarius prævius* §§ 19 *et* 20.

CAPUT

A

CAPUT VII.

Patrata a Sancto miracula.

Quidam ex prægrandi osse, gutture laborans,

Nunc ad describenda miraculorum ejus insignia sermo recurrat. In vico, qui Amparingen dicitur, plebeius quidam carnium utens edulio, infixo gutturi suo osse prægrandi, intolerabili addictus est supplicio. Cumque dolor adeo vehemens esset, ut sibi hujus vitæ spiraculum intercipi putaret; remedium, quod medicinali arte consequi non potuit, per beati Udalrici orationes sibi a Domino conferri posse non dubitans, ejus consilium simul et auxilium expetiit. Cui cum calamitatis suæ miseriam lamentabiliter aperuisset, vir misericordiæ afflictioni ejus ex intimis visceribus compassus, dulcibus eum verbis consolans, monet, ut habeat patientiam, et flagellum corripientis Domini peccatis suis attribuat.
B Deinde locum doloris consignat Sanctorum reliquiis, potatque eum aqua sanctificationis. Consilium quoque dedit infirmo Romanæ urbis mœnia, summorum Apostolorum gloriosissimo triumpho insignita, cum primum opportunitas accidisset, adire, ipsorumque patrocinia pro corporis et animæ incolumitate devote expetere.

annitente S. Udalrico liberatur.

75 Cujus consilio voluntarie acquiescens, redit ad propria, injunctum sibi negotium exsequi cupiens prompta obedientia. Ea nocte cum sese miserabilis homo sopori dedisset, prorumpente sanguine, sævissimus ille gutturis aculeus quadam vi evellitur; quia dolor ibi locum diu habere non potuit, super quem homo Dei Sanctorum pignora, adjuncto pariter suæ orationis medicamento, tetendit *. Ereptus igitur de faucibus mortis, inopinata sua sanitate amicos et affines suos lætificat; remeansque ad beatum Udalricum, suæ salutis patronum, gratiarum actiones pro adepta sospitate referre non cessat. Vir autem Domini, ob suæ humilitatis custodiam, non suis meritis, sed sanctorum Apostolorum potestati sanitatem ipsius docens adscribendam fore, ad quorum limina eum destinabat dirigere, monet
C illum solicite, ne injuncti itineris laborem negligat assumere.

* *alias* collocavit.

Brumali frigore algens,

76 Beatus pater egressus est aliquando pro monasterii utilitate, quodam fratre viro nobili, cui nomen erat Egeno *, qui ejus ductu mundum vicerat, quique hæc, quæ subscribenda sunt, retulit, secum pariter comitante. Erat tunc frigoris asperitas nimia, solitoque gravius inhorruerat hiemalis inclementia. Sanctus autem Domini psalmis et canticis spiritualibus, quoties erat in itinere, semper intendebat, nec umquam gravitatem silentii, nisi magna urgente necessitate, solvebat. Dum ergo psalmis et orationi more suo vacaret, intusque in amore Dei totus flagraret, frigore foris contra se invalescente, in corpore adeo obriguit, quod vix vel vocem edere, vel labia movere potuit. Quod videntes, qui in comitatu ejus aderant, illico mente consternati, qui, ne id fieret, prævidere inertes fuerant et incauti, festinato cursu quamdam villam intrabant, ejusque necessitati copiosum ignem præparabant: quos præeuntes, senior, uno cliente secum comitante, subsequitur, ac domum intrans, ab obsequentibus sibi juxta fori incendia collocatur.

* *alias* Egino.

77 Cumque tacitus sedens, psalmos secum ruminaret, et seniles artus ad igneum calorem refoveret; flamma sursum evolans ligni fasciculos supra ignem ad siccandum positos raptim invasit, altiusque consurgens, tecti altitudinem apprehendit. Hinc familiæ clamor attollitur, a vicinis ad extinguendum ignem undique concurritur; domus substantia certatim ejicitur; jamque acrius sæviente flamma, venerabilis pater domum exire rogatus, ne ab ignis violentia læderetur; immobilis perstitit, expansisque ad cœlum manibus, hujusmodi precem ad Dominum fudit: Domine, inquit, Jesu, Domine Jesu, adjuva nos. Quo dicto, signum sanctæ crucis flammis opposuit, manus intra vestem reduxit, ipsamque supra focum, cui adstabat, expandit. Dum ergo orat, dum Sanctos Dei suppliciter invocat, non solum ignis, quem veste cooperuerat, in carbones redigitur, verum etiam flamma, totam domum jam devastans, ac si valida imbrium abundantia perfusa, subito extinguitur.

EX MSS. *exorto dum se calefacit, incendio,*

78 Ipse ab incendio nec corpore nec vestimento læsus liberatur. [Quis, Deus æterne, omnipotentatus tui magnalia dignis laudum præconiis valet extollere? Ecce iterum antiqua magnitudinis tuæ miracula non dedignaris renovare: E
sicut quondam tres Hebræos juvenes, Chaldæis incendiis pro tui nominis confessione deputatos, illæsos eripuisti; ita nunc famulum tuum velut in æstuanti fornace stantem, teque invocantem in mediis flammis ita intactum conservasti, ut nec fimbria vestimenti ejus ulli pateret læsioni. Sicut tunc medium fornacis quasi * roris flantem, Angelo in eam descendente, fecisti; ita nunc per merita fidelis tui, voracem flammam, omne illud ædificium destruentem, cœlesti virtute compressisti.] His ita gestis, sanctus Pater populares, qui ad extinguendum ignem convenerant, dulci sanctaque prædicatione recreat; monens, ut omnem spem suam in summo rerum Ordinatore constituentes, sic vivere studerent, quatenus ab æternis gehennæ incendiis, Deo propitio, liberari valerent. Qui omnes læti et alacres, Deumque in mirabilibus, quæ viderant, glorificantes, ad propria sunt reversi.

vestis superpositione extinguit.

* *adde* ventum

Ob incestuosum

79 Inter hæc tacendum non est, quantam Deus tentationem famulo suo, ipsiusque discipulis immiserit, et quam mira clementia eum cum suis de imminenti augustia liberaverit. Enimvero F
cum quidam in Brisgaugiæ finibus stuprum cum noverca sua illicite commisisset, et scelere diffamato, oculos civium suorum præ contumelia ferre non potuisset; adiit venerabilem Constantiensis ecclesiæ pontificem Gebehaldum *a* *, ab illo pro commisso crimine pœnitentiæ accepturus remedium. Qui misit eum ad cognitam sibi beati Patris sanctitatem, petens, ut in numero fratrum, qui vulgo Barbati *b* dicuntur, susciperetur: quatenus sub ejus regimine per duros obedientiæ labores, delicti sui veniam adipisci mereretur. Suscepta legatione Pontificis, Vir Dei ad fratres detulit; sed quia locus in proximo erat, ubi idem vir tam nefandam rem commiserat, voluntati ejus minus annuendum putabant: verentes, ne aut culpam ex loci propinquitate iteraret, aut opprobria hominum sustinere non posset. Qua propter miserabilis ille, incertus, quo se vertere posset, invento tandem consilio, suis ignorantibus, Hirsaugiense cœnobium expetiit, seculo renuntiavit, correctioris vitæ disciplinam assumpsit.

a

* *alias* Gobhardum

b

80 Hinc igitur callidus omnium bonorum adversarius, materiam sæviendi in Dei famulum

ejusque

EX MSS. *Sancti opera in monasterium Hirsaugiense admissum,*

ejusque discipulos se invenisse gavisus, qui proprios conatus in eosdem diu frustra exercuerat, novos hostes in eorum persecutionem excitabat. Ipsius etenim, ut putatur, instinctu, miraque Dei permissione, hujuscemodi fama totam subito pervolat regionem, [cunctis dicentibus,] hominem illum suis oculis subtractum, ad illius loci monachos conversionis gratia pervenisse, et arundine ori ejus imposita, subterraneo specu, quasi pro pœnitentia obrutum fuisse, arundine vero casu remota, inventum post triduum mortis subisse supplicia. Hinc furor totius populi contra eos accenditur, hinc servi Dei spectaculum et opprobrium cunctis habentur. Erat tunc tempus messis triticeæ, quando hæc infortunia Viro Dei sociisque ipsius obviavere. Adduntur suspicionibus suspiciones, blasphemiis blasphemiæ, maledictiones maledictionibus. Nam ea tempestate ex occultis terræ finibus, imbrifera nubes circa cœnobium ascendens, paulatimque sese per totam regionem spargens, pluviarum inundationes comprovincialibus ingerebat; unde nec meti nec fœnum colligi poterat.

B

exortæ turbæ a maledicis;

81 Tum vero filii tenebrarum filios lucis multo acrius maledictis et blasphemiis insectantes, aiebant: Ecce quanta mala, quantas calamitates a pestiferis illis patimur! Ecce enim, ecce nubium densitas et imbrium tempestas de execrabili illo consurgit loco, ubi defuncti cadaveris obruta jacet corruptio. Istos non monachos, sed simulatores homicidas et perversores *, cur sinimus inter nos vivere, quorum nefas nec cœlestis indignatio sustinet inultum esse? Istos de nostris finibus studeamus expellere, ut nos cum nostris salvi possimus consistere. Inter hos turbines spiritualis Pater, super quem præcipue totum pondus tribulationis incumbebat, oves suas, quas a luporum dentibus lacerari vidit, fortissima patientiæ arma assumere monebat, dicens: Omnes in Christo Jesu pie volentes vivere, oportere persecutionem ab iniquis sustinere.

* *alias* seductores.

sed miro modo sedatæ

82 Singulos quoque nunc publice, nunc privatim monebat, obnixius insistere orationi; quatenus per summi Patris consolationem, ab imminentibus anxietatum fluctibus citius mererentur liberari. Hinc ergo preces multiplicant, psalmos cum gemitu cordis decantant, pauperes reficiunt, Dominumque, quasi in navi dormientem, ut imperet ventis, et tranquillitatem faciat, excitare contendunt. Cum vero inter hæc nullatenus sedari posset tumultuantis populi fremitus, nec ulli monachorum liber e cella concederetur egressus, beatus Pater legatum suum misit ad Ducem Bertulfum *, statuens, ut si ipsius judicio placeret, monachum suum per exstructi ignis rogum, ad comprobandam ipsorum innocentiam, transire juberet. Constituitur itaque dies; et examinis sententia adhuc suspensa, ille, pro quo tota tempestatis procella fervebat, Dei nutu ex insperato supervenit, et viva adventus sui præsentia monachos de impositi criminis opprobrio exemit. Sic omnipotens Deus, qui est adjutor in opportunitatibus, in tribulatione, famulos suos, quos utiliter ad tempus probavit, probatos misericorditer liberavit, et apud omnes, apud quos diffamati fuerant, magnifice glorificavit. [Adhuc aliqua de miraculis beati Viri paginis sunt inserenda, quæ sanctitatis ejus præclara quædam sunt indicia.]

C

* *alias* Bertholdum *cum addito, ut videtur,* de Zaringen.

D

ANNOTATA.

a *Gebehardus, vel, ut scribit Bruschius, Gebhardus, hujus nominis tertius, dux Zeringensis et monachus Hirsaugiensis, creatur Episcopus anno* 1082; *et sedem suam tenuit difficillimis temporibus usque ad annum* 1116. *Hæc et plura dictus Bruschius in Catalogo Episcoporum Constantiensium.*

b *De fratribus Barbatis seu Conversis egimus in S. Wilhelmi Hirsaugiensis Commentario prævio, die* 4 *hujus, pag.* 152, *a num.* 19.

CAPUT VIII.

Infanti impetrat gressum; cœcitate affligitur; ejus obitus; apparitio et miracula istunc consecuta.

E

Quodam tempore contigit beatum Udalricum ad villam, quæ Waltchiretha * dicitur, devenire, uno monachorum secum pariter comitante. Ubi dum ob sanctæ opinionis reverentiam a quorumdam devotione in hospitium honorifice fuisset susceptus, monachus ejus valida infirmitate subito est prægravatus. Mane itaque discessurus, cum infirmus ejus comitatui nulla virtute posset adjungi, sequestratus ab aliis, cum gemitu, et lacrymis Dominum pro fratris incolumitate precabatur; ac venerandam virginem Margaretam, cujus in eadem villa memoria est, inter alias sic affatur:

* *alias* Swaldiers. *Comitem suum infirmum,*

84 Num, inquit, tibi placet, Margareta, quod monachus meus, quem ad tuæ ditionis locum incolumem adduxi, tanta debeat infirmitate detineri? Redde eum, redde sospitati, quem sanum in tuo loco suscepisti. His dictis, ad infirmum fratrem festinanter regreditur, sciensque omnia possibilia credenti: Surge, ait, in nomine Domini, ut quemadmodum simul huc venimus, ita pariter hinc discedamus. Nec mora, ad vocem jubentis, monachus, acsi divinitus imperatus, nulla debilitatis vestigia in se ostendens, sanus surrexit, iter senis comitatur, Deus in his glorificatur.

opem implorans S. Margaretæ, sanitati restituit;

F

85 [Cum passim fama sancti Patris percrebuisset; Basilea quoque, civitas populosa, a miraculorum ejus gloria nequaquam exstitit aliena:] quam vice quadam ingressus, a prædivite quodam, cui nomen erat Anno, devotissime est susceptus. Cui, posteaquam idem paterfamilias hospitalitatis jura cum omni caritatis officio impenderat, filium suum egregiæ indolis flore adornatum, benedicendum sanandumque illi offerebat. Qui cum jam id ætatis esset, ut naturali pedum officio, firmis gressibus uti deberet, sine incessu tamen remanserat, omnemque spem ambulandi parentibus suis abstulerat. Quod cum Pater ipsius servo Dei mœsto sermone retulisset, nihil diffidens de meritorum ejus dignitate, dulce pignus gremio reverendi senis imponens, una cum matre infantis affatur eum supplici voce:

uti pariter infanti

86 Rogamus pietatem tuam, Pater venerande, quatenus pro hoc infante divinam misericordiam digneris exorare, ut omnipotens Deus, qui nobis eum concedere dignatus est, ipse ei naturale gradiendi munus largiendo, corda nostra lætificet. Quorum precibus vir Dei commotus, ut erat misericordiæ

gressum impetrat;

A sericordiæ visceribus plenus, ad infantem adhuc in gremio suo sedentem mitissimos dirigens obtutus : Almæ, inquit, Mariæ virginis Filius clementer annuere dignetur, ut in tuo profectu * parentum tuorum animus lætificetur. His dictis, parvulum in terram statuit, statimque ille longiuscule deambulans, post paucos dies firmis vestigiis innitendo, quo voluntas tulit, incedens, nullius egebat adminiculo. Is nunc robustæ vir ætatis, perpetrati in se miraculi causa testisque existit, in quo homine pulcra manus Omnipotentis pulcræ excellentisque staturæ plasma confinxit.

* *alias* processu.

cæcitatem patientissime fert;

87 Hæc de beati Viri vita, sive gestis multis, (quæ scribi possent, brevitatis studio omissis) fidelium memoriæ tradidimus. Hinc qualiter ad æterni Regis palatium, velut miles emeritus immarcescibilis gloriæ diademate coronandus intraverit, commemoremus. Cum ergo Dominus Electum suum, post decursa hujus vitæ stadia, bravio æternæ beatitudinis remunerare decerneret, ad labores et tentationes ejus labores addidit et tentationes, ut et gloriam meritorum ejus copiosius augeret, patientiæque ejus exemplum posteris proponeret. B Nam ademit illi usum alterius luminis, quo solo utebatur per spatium longi temporis. Ipse vero viriliter agens, ac Dominum patienter sustinens, cum Apostolo dicebat : Spectaculum facti sumus mundo, et Angelis, et hominibus. Tunc ergo orationi, psalmorumque decantationi, nec non auditioni sacrarum lectionum, tanto studiosius ac liberius adhærebat, quanto nullius alterius administrationis cura occupari poterat, talibus studiis facile consolans damna ablati luminis.

S. Hugone ex commiserationis affectu

88 Taceri hic non debet, quam dilectionem, quamque compassionem beatus abbas Hugo beato discipulo exhibuerit, ubi illum tali flagello a Domino visitatum cognovit. [Quem enim sibi eadem sanctitatis conscientia, eodem spiritus amore indissolubiliter conjunctum vidit, num illum non diligere? Num illi non compati debuit?] Prosequente etenim fratrum suorum pio voto, misit venerabilem virum Cunonem ad eum revocandum : quatenus et misericordiam et caritatem, quam apud eum sancte vivendo promeruerat, illi impenderet, suamque ecclesiam tanti meriti viro, ac defuncti corporis pretio adornaret.

ipsum evocante Cluniacum; id quod Sanctus recusat.

C 89 Sed quia Dei nostri clementia, pie disponens omnia, idem cœnobium tali patrocinio privare noluit, Vir sanctus locum, quem regendum susceperat, quem vivens diligebat, quem et miraculorum gloria post mortem illustraturus erat, deserere humiliter recusavit. Reverso ad se nuntio, cum cognovisset venerabilis Abbas votum suum circa sanctum Virum impleri non posse, indulgens illi, si quid in eum, ut humana fragilitas, deliquisset, veniam coram præfato Cunone prostratus humiliter accepit, pro se apud beatum Udalricum accipiendam, si vel ipse eum quoquo modo offendisset, quod et ita factum est.

Sanctam Udalrici vitam

90 Beatus itaque Udalricus in loci regimine succedi sibi postulans, cum per bina annorum curricula et amplius, flagello cæcitatis probatus fuisset, tactus est infirmitate valida, qua et hujus vitæ conclusit extrema. Cui ad cantandas regulares horas Vir vitæ venerabilis Wido est deputatus, qui adhuc in carne degens, ejusdem Patris vestigia sanctis operibus sequitur, utile vas in domo Domini positus, consummatæque religionis monachus. Hunc aliquando Vir Dei rogaverat, ut cum ad extrema veniens, in agone laboraret, lectionem Apostolicam : Sancti per fidem vicerunt regna, in excessu ejus legi faceret. Laborante itaque in agone sancto Patre, vir prudentiæ totiusque religionis dote adornatus Eberhardus, qui tunc super ejusdem Congregationis custodias solicite vigilabat, ad eum accessit, et an se cognosceret, vel audiret interrogans, tale ab eo responsum accepit : Audior*, audiris. EX MSS.

* *Sic etiam alibi. Forte* Audio.

sancta morte coronatam

* *alias* enodavit.

91 Quæ verba Spiritus sancti instinctu prolata, et amborum sanctitati testimonium reddentia, sapientium virorum notavit * intelligentia ; dumque se pro carnis solutione, pro æternorum gaudiorum perceptione, ut semper optaverat, in proximo audiri [a Domino] lætabatur, et illius opera summo Judici accepta esse in spiritu contemplabatur. Præfatus ergo venerabilis monachus Wido, sancto Patri per tres dies in infirmitate posito, E custos assistens diligentissimus, quarto die post Primæ horæ celebrationem ad eum more suo intravit, illumque extremum spiritum trahentem reperit. Recitatur itaque super eum præfata Apostoli lectio, inter cujus verba, Sanctus Dei, qui fide regnum mundi vicerat, qui, dum vixit, justitiam est operatus, fratribus cum lacrymis et oratione adstantibus, cœlo spiritum reddens, æternæ beatitudinis repromissionem est adeptus.

a testantur apparitio et miracula.

92 Migravit autem venerabilis Pater II Idus *a* Julii, plenus senectute, plenus et sanctitate, relinquens filiis suis dolorem de morte, exemplum de conversatione, spem de interventione. Celebrantes itaque ejus exsequias, peractis his, quæ rite pro defunctorum requie agi consueverant, sanctissimi corporis glebam in claustri septis tumulavere, incongruum ducentes, tanti Patris * membra inter aliorum fratrum cadavera collocare. Infra tricesimum vero obitus sui diem domno Cunoni, cujus ante meminimus, probatæ conversationis monacho, Vir Dei apparuit, ipsoque requirente, an quietis gaudio frueretur, respondit : Summæ et inæstimabilis vitæ gaudia optime possedi, donante Dei clementia. F Quidquid vero de hac visione judicetur, indutum illum a Christo æternæ claritatis stola tam præteritæ vitæ conversatio, quam miracula, quæ ad tumulum ejus creberrime fiunt, diffidere nequaquam patiuntur. [Tuam ergo pietatem obnixe petimus, Pater beatissime, quatenus tuis suffragantibus meritis, post terras cœlum, post exilii nostri labores et ærumnas, supernæ patriæ quietem mereamur possidere.]

* *alias* pretii

ANNOTATA.

a *Id est* pridie Idus, *seu die* 14, *ut prævie monuimus num.* 10.

A D

DE B. PACIFICO CONFESSORE

ORDINIS MINORUM

J. B. S.

LENSII IN ARTESIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

De loco sepulturæ, obscuriori Beati cultu, memoria in Martyrologiis recentioribus, et incerto mortis anno.

B

CIRCA ANNUM MCCXXX

Beatus hic Lensii depositus

Quam *celebris est in omnibus PP. Franciscanorum historiis* B. Pacificus, *tam est ab aliquo tempore neglectus ejus cultus, eo ipso loco in quo vivere desiit, nempe* Lensii, *alias* Lendii, *Castellano* Elenæ *seu* Elenis, *in Artesia Belgii provincia, diœcesis Atrebatensis, oppido variis expugnationibus, imo eversionibus ac excidiis, præterito et prioribus seculis valde famoso. Situm est in Artesiæ parte Flandriæ finitima, Atrebato et Duaco distans pari quatuor leucarum intervallo, paulo majori ab urbe Insulensi, utpote leucis sex inde dissitum. Ut antiquiora bella non memorem, quibus misere afflictum novimus, a Francis captum et flammis prope absumptum est anno* 1553. *Annis post novem et viginti, scilicet* 1582, *a populabundo Cameracensi præsidio expilatum dicitur, et octo abhinc diebus a principe d'Espinoy, provinciæ gubernatore receptum. Recentiora sunt quæ patrum nostrorum memoria gesta audivimus de Marescalli Gassionis anno* 1647 *obsidione, in qua læsus, Atrebati extinctus est; uti et de insigni victoria, ibidem anno proxime sequenti a Gallis reportata ductore Condæo; a quo tempore, saltem a pace Pirenæa anni* 1658, *ipsorum dominio subditum remansit. Collegiata istic dicata est S. Vulganio, de quo agetur ad* 11 *Novembris, exstatque PP. Minorum cœnobium, quod primum toto Belgio exstructum fuerit, ab eo, quo de agimus,* B. Pacifico, *sub annum, ut volunt,* 1219.

C

diversus est ab aliis synonymis,

2 *Eo loci sepultum fuisse præfatum Beatum testantur scriptores omnes, tum Minoritæ, tum externi Belgæ, exceptis paucis, ab Arturo citatis, qui nescio unde decepti,* B. Pacificum *volunt Venetiis aut Ripæ sepultum, quod Arturus aliique refellunt. Rem propono uti eam Waddingus expressit ad annum* 1212, *num.* XL, *ubi præmisso Beati elogio, sic prosequitur :* Ubi autem sepultus sit, se nescire fatetur Marianus. Monet Rodulphus, Venetiis in æde Minorum Conventualium superesse adhuc sarcophagum, in quo repositum fuit corpus ejus cum subjectis verbis : In hoc sepulcro depositum fuit corpus B. Pacifici, Ordinis Fratrum Minorum, anno Domini MCCCCXXXII, die XXI Julii. Idem etiam Rodulphus in custodia Veronensi, in loco Ripæ eumdem conditum fuisse asseverat, ejusque opera non longe a Fratrum cœnobio emanare fontem aquarum. At Franciscus Gonzaga tumulatum ait in conventu Lensensi in Belgio in saxo marmoreo..... Rem confirmant Ferreolus Locrius in suis Chronicis Belgicis, et Joannes Molanus in Natalibus Belgicis, qui et monumenti exscripserunt epitaphium hujusmodi : Sub hoc lapide recondita servantur ossa sacra B. Pacifici, Ordinis Minorum, qui ipse primus fuit provinciæ Franciæ minister.

E

quiquid pauca de eo supersint,

3 *Anceps hic hæret Waddingus, unumne an geminum admittat* Pacificum ; *an potius censeat partem reliquiarum ex Belgio Venetiam aut Ripam translatam; quasi ignorasset alium* B. Pacificum *Ceredanensem in Insubria ex suo Ordine, de quo in Actis ad* IV *et* VI *Junii. Verum quidquid sit de inscriptione illa Veneta, satis manifestum existimo, eam* B. Pacifico *nostro, totis duobus seculis seniori, aptari haudquaquam posse; ut proinde extra controversiam sit, illum qui a S. Francisco in Galliam missus est, Lensii mortalitatem exuisse, cujus sepulcro olim jam dicta epigraphe inscripta fuerit, ex qua pro antiquo ejus cultu certant quotquot ferme hactenus de hoc Beato locuti sunt. Id vero accurate notandum, non eodem loco, quo hodie visitur exstitisse olim Patrum Minoritarum Lensii cœnobium, sed eo, ubi circa suburbia monstratur fons, ab eo cognominatus* fons B. Pacifici, *quem adversus febres aliaque incommoda salutarem memorant, adeo ut etiam hoc tempore a piis fidelibus frequentetur, quemadmodum me docuere litteræ nuper inde acceptæ; quamvis de singularibus beneficiis non tam diserte testentur. Modo prata sunt, ubi olim cœnobium fuit, translatum præterito seculo in oppidum : illud vero adversis casibus jactatum, memoriam loci, ubi Beatus depositus fuerit, hodie penitus amisit.* F

monumentis omnibus pridem amissis.

4 *Ita equidem sentire cogor, nam rogati non semel illius loci Patres, candide responderunt, de loco sepulturæ* B. Pacifici *nullam prorsus superesse notitiam; ut sæpe miratus fuerim, scripsisse Gonzagam (cujus opus editum est* 1587) corpus B. Pacifici in saxo marmoreo prope majus templi altare reconditum esse; *quod cum de hodierno templo asseri nequeat, consequens est, ut verba illa intelligenda sint de ecclesia veteris cœnobii extra oppidum cujus nec rudera modo apparere dicuntur. Petieram quoque inter alia, nihilne in ipsorum archivio reliquum esset, quo probari posset, factam aliquando fuisse legitima auctoritate sacri corporis elevationem aut translationem. Verum et ad hoc responsum est, nullam ejus rei exstare memoriam; ut plane in animum inducam, magna incuria servatum fuisse thesaurum, qui Patribus illis majori in pretio habendus erat. Lubens tamen fatebor, in adversos casus, quibus non semel fortasse dirutum fuit vetus cœnobium, ea facile refundi posse, ut recte observavit laudatus Gonzaga his verbis :* Multa et gravissima damna et injurias sustinuit hic conventus ex bellorum incommodis, et Gallorum hostium ex-

cursionibus

A cursionibus, qui bis hunc conventum incenderunt et spoliarunt: semel adhuc vivente Imperatore Carolo V; iterum anno MDLXXXII, cum per insidias oppidum invaderent. Quibus incendiis fere tota supellex cum omnibus litteris Pontificiis et vetustatis monumentis, et reliquiis absumpta fuit.

Dubium fuit an Beatis annumerari posset;

5 *Scio etiam, varias mutationes eo loci inductas, quod modo Gallis subfuerint prædicti Patres, modo Hispanis, in diversas proinde provincias translati, sic ut monumenta distracta fuerint, Duacum et Insulas comportata, quæ haud dubie neglecta jacuerint, fortasse hoc tempore plane deperdita. Atque hæc causa fuit, cur diu dubitaverim, satisne tutum esset,* Pacificum, *ut vere Beatum, et pro tali habitum, Actis hisce nostris inserere, de cujus rebus gestis, obitu, elevatione, translatione et cultu tam pauca litteris consignata essent, ut ad solum ferme* Beati *nomen et sepulturam, Lensii olim magis quam hodie celebrem, res tota recideret; quidquid catalogum bene longum texuerit Arturus scriptorum, qui de ipso ut* Beato *mentionem fecerint. Accedebat et illud, quo ipso in loco (Lensii) tam exigua ipsius ratio haberetur, ut vix ulla hodie exstarent Catholicæ* B *venerationis vestigia, sive in aris ibi erectis, picturis, reliquiis aut aliis id genus exterioris cultus decoramentis; usque adeo, ut nec ipsa festa ejus luce ulla in Officiis ecclesiasticis fieret commemoratio, uti ingenue fassus est R. P. Felix de Sailly Lensiensis cœnobii Guardianus, in suo ad me responso, dato* XX *Decembris* 1720.

sed vicit populi veneratio,

6 *Verumtamen, rite perpensis omnibus, vicit vox populi et constans ejus a tot seculis in Beatum reverentia, quam ea regione vulgatissimam mihi testati sunt ii, de quorum fide dubitare non potui. Notabilis quoque visa est tabula, aliquousque sculpta et Lensii servata, cui jam dicta epigraphe inscripta est; addito quidem anno* 1591, *sed accepta haud dubie ex multo antiquiori, quæ verosimillime monumento ipsi olim insculpta fuerit. Confirmat cultum, saltem olim Beato exhibitum, dimidiata statua lignea, Minoritam referens, cujus pectori inserta est maxilla inferior integra, cum calvariei partibus, quæ in supplicatione circumferri solebat, nemine ferme dubitante, quin ea statua* B. Pacificus *repræsentaretur. Testis mihi est laudatus proxime R. P. Lensiensis Guardianus, fratrem laicum popularem ibidem supervivere, qui priusquam religiosus* C *fieret, sæpe a sacrarii præfecto, et ipso Lensiensi origine, ostensa sibi viderit ossa aliqua, seu notabiles reliquias capitis, quibus adscripta schedula, fidem faceret, eas esse* B. Pacifici *sacras exuvias, quam rem paratus est juramento firmare. Utrum vero per dictas vicissitudines et migrationes, reliquiæ aliquæ non perierint, nullus modo est, qui explorare certo possit, uti nec a quo tempore statua illa per urbem deferri, et publicæ venerationi exponi desierit. Arculam ibi etiamnum exstare novi, qua pleraque ossa continentur, eademque esse existimo, de quibus frater iste locutus est.*

et quamvis recens in Martyrologiis memoria:

7 *Præter hæc pro Beati cultu stant Martyrologia, tametsi paulo recentiora, quorum auctoritas sufficiens visa est, ut suus hic* Pacifico *locus daretur. Molanus abstinet quidem* Beati *titulo, tum in additionibus ad Usuardum, tum in Natalibus Sanctorum Belgii; at non frustra ipsum, ex antiquioribus monumentis acceptum, inter Sanctos collocavit. Sic habet in prima sua editione anni* 1568 : Galliis oppido Lens, obiit Pacificus, primus Minister Fratrum Minorum in Francia. *In aliis editionibus, pro* Galliis *legitur :* In Artesia, *additurque,* cujus meminit Bonaventura. *Encomium in Natalibus rem magis explicat, præmisso compendio elogii, quod inferius ex ipsa S. Francisci vita dabimus. Ait igitur multos conventus a Beato erectos,* inter quos Lensensis, Atrebatensis, cujus postremi initium multa virorum nobilitate fuit decoratum. Fuit vero inter eos nobilissimus Judocus de Maternes, ante conversionem gubernator Montensis, qui cognatum suum ad eumdem Ordinem trahens, fundatorem vidit cœnobii Gandensis. Obiit autem Pacificus Lensii sive Lendii, ubi in suburbio tenue est sed pervetustum, atque primum harum regionum cœnobium Franciscanorum, in cujus ecclesia extra chorum vetustissimum cernitur monumentum, cum hujusmodi inscriptione : SUB HOC LAPIDE RECONDITA SERVANTUR OSSA SACRA BEATI PACIFICI, ORDINIS MINORUM, QUI IPSE PRIMUS FUIT PROVINCIÆ FRANCIÆ MINISTER.

AUCTORE J. B. S.

item assertum epitaphium

8 *Ex hac Molani observatione intelligitur, ejus ætate adhuc monstratum fuisse vetustissimum istud monumentum cum prædicta inscriptione sepulcrali, non* prope majus templi altare, *ut aiebat Gonzaga, sed* extra chorum, *procul dubio in ambitu, vel in anteriori templi parte, sic ut inde conjici possit, Beati corpus, saltem integrum, e terra levatum non fuisse. Colliges etiam, per id tempus adhuc exstitisse in suburbio tenue illud et pervetustum cœnobium, cujus destructio et excidium referri debeat ad oppidi spoliationem, et, nisi fallar, cœnobii incendium anno* 1582. *Turbati quidem ea calamitate Fratres, at monasterium non plane deseruere, sed ad locum suum reduces, procul dubio in sepulcralis prioris istius inscriptionis memoriam, tabulam illam, hodie superstitem, sibi efformari curarunt anno* 1591, *reliqua omni supellectile,* litteris Pontificiis, vetustatis monumentis et reliquiis *igne pridem absumptis. Accessit notabilis mutatio PP. Recollectorum qui aliis successerunt, et anno* 1609 conventu funditus everso, *novum conventum et templum in oppido exstruxerunt, ubi vetustiorum omnium memoria facile perierit; ut mirum adeo videri non debeat, si hoc tempore plurima, ad* B. Pacificum *spectantia, longa ferme sesquiseculi oblivione sepulta sint.* E

et plurimorum scriptorum

9 *De cetero antiquior est* B. Pacifici *commemoratio in Martyrologio Germanico sub nomine Canisii, siquidem ea inserta fuerit editioni anni* 1562, *cujus Molanus in præfatione meminit, sed quæ nobis visa non est. In posterioribus annuntiatur ipsius fere Molani verbis, ex prima ejus Usuardi editione nuperrime adductis. Brevior est Ferrarii annuntiatio in Catalogo generali :* Lensii in Artesia, beati Pacifici, Ordinis Minorum. *Miræus in Fastis Belgicis habet :* B. Pacificus ex Ordine Minorum, *ubi sic pergit :* Inter Belgica Franciscanorum monasteria, quæ plurima sunt, ceteris antiquiora censentur Lendiense, Atrebatense et Valentianense, quæ constructa fuere temporibus B. Pacifici, primi in Francia ministri Provincialis. Fuerat is per S. Franciscum mundi fluctibus extractus, et post præclaram Ecclesiæ et Ordini Seraphico navatam operam, obiit in monasterio Lendiensi in Artesia, ubi monumentum ejus visitur cum hac inscriptione, *etc., ut satis manifeste perspicias, istos non dubitasse, quin* Beati *titulus* Pacifico *in tam recepto scriptorum consensu, tribuendus esset, tametsi nihil in medium addueant, quo constans ejus cultus magnopere probetur.* F

satis unanimis consensus;

10 *Interim usque adeo in Gallicana etiam Flandria invaluit Beati gloria et sanctitatis ac miraculorum fama, ut Guilielmus Gazetus in historia sua ecclesiastica non sit veritus* Pacifico *addere titulum* Sancti, *cum elogio Gallico, quod infra melius ex ipso fonte referemus. Ferreolus Locrius in Chronico*

Belgico

AUCTORE J. B. S.

Belgico Molanum imitatus est. Liceat adjungere nostrum Balduinum Willot, in Belgico Martyrologio Gallice scripto, ex quo verosimiliter transiit in additiones Flandricas ad Martyrologium Romanum. Ut Kalendaria prætercam et recentiora alia, sufficiat Saussayi in Gallicano suo Martyrologio breve hujusmodi elogium : Item in monasterio Lendiensi in Artesia, pio fine decessit beatus Pacificus, primus Provincialis minister Fratrum Minorum in Francia, qui per S. Franciscum seculi fluctibus extractus, post præclaram Ecclesiæ et Ordini Seraphico navatam operam, sitiens æterni fontis pocula, Christique Regis gloriæ ardens conspectum, votis feliciter tandem pro meritis potitus est. Cujus ossa in dicto cœnobio, magna cum sanctitatis opinione condita servantur : elogia vero præclara sanctus Bonaventura celebravit in historia S. Francisci, quam perscripsit. *Atque hæc sunt, quæ pro aliquali* Beati *cultu adduci potuere.*

tametsi de gestis in Belgio et obitu nihil sciatur.

11 *De ætate, obitu, rerum ab eo gestarum serie aut tempore, frustra quæritur. Ex ejus conversione a S. Bonaventura vitæ S. Francisci cap.* 4 *descripta, id solum patet, celebrem poetam tum fuisse,* B *dum se Seraphico Patri socium adjunxit circa annum* 1212, *aut paulo citius, in ætate procul dubio jam virili et forte satis provecta. Paucis annis post missum esse in Franciam, ac deinde in Belgium, tradunt omnes, ubi primum Ordinis sui monasterium exstruxerit Lensii anno* 1219 *vel* 1220, *annisque proxime sequentibus Atrebati et Valencenis, adjutus a Belgis nobilibus, quorum aliqui sacræ familiæ adscripti fuerint, ut ex Waddingo fusius narrat R. P. Benignus Fremaut in sua Sanctorum Ordinis Legenda Belgica ad hunc diem. Quid porro hæc inter gesserit* B. Pacificus, *quo præcise anno ad laborum præmium evocatus fuerit, nusquam traditum reperi. Quod superius more nostro apposuerim annum obitus circiter* 1230, *id inde conjicere visus sum, quod paucis post sanctissimum Patrem annis vixisse dicatur. Cum vero is ad cœlestem gloriam evolaverit anno* 1226, *alios vero S. Francisci socios in Belgium a potentibus Bertholdis adductos docuerim in Corollario ad Acta S. Rumoldi seorsim edito, cap.* 5 *pag.* 118, *tum verosimiliter cum jam priores aliqui e vita migrassent, non videtur* B. Pacificus *diu ultra annum* 1230 *suam produxisse. En* C *modo elogia ad ipsum spectantia :*

ELOGIUM

Ex vita S. Francisci cap. 4 apud Surium.

Mira Pacifici conversio ex visione :

Crescentibus quoque virtutum meritis ; in parvulis Christi odor opinionis bonæ circumquaque diffusus, ad præsentiam S. Patris videndam plurimos e diversis mundi partibus attrahebat. Inter quos quidam secularium cantionum curiosus inventor, qui ab Imperatore fuerat coronatus, et inde rex versuum dictus, virum Dei contemptorem mundialium adire proposuit. Cumque ad castrum sancti Severini eum prædicantem reperisset in monasterio quodam, facta manu Domini super se, vidit eumdem Crucis Christi prædicatorem Franciscum, duobus transversis ensibus, valde fulgentibus, in modum crucis signatum, quorum unus a capite ad pedes, alius a D manu in manum per pectus transversaliter tendebatur. Non noverat facie servum Christi ; sed tanto monstratum miraculo, mox agnovit. Subito stupefactus ad visum, incipit meliora proponere : tandemque verborum ipsius compunctus virtute, tamquam si esset gladio spiritus ex ore procedente tranfixus, secularibus pompis omnino contemptis, beato Patri professione cohæsit. Propter quod videns ipsum vir Sanctus, ab inquietudine seculi ad Christi pacem perfecte conversum, fratrem Pacificum appellavit. Hic postmodum in omni sanctitate proficiens, antequam fieret Minister in Francia (siquidem primus ibidem ministerii gessit officium) meruit iterato magnum Thau in fronte Francisci videre : quod colorum varietate distinctum, faciem ipsius miro venustabat ornatu. Hoc quippe signum vir Sanctus magno venerabatur affectu, frequenti commendabat eloquio, et in eis, quas dirigebat litterulis, manu propria subscribebat, tamquam si omne ipsius studium foret signare Thau *a*, juxta dictum propheticum, super frontes virorum gementium et dolentium, ad Christum Jesum veraciter conversorum. E

utrum altera ad ipsum spectet.

2 *Et hunc quidem articulum de B. Pacifico intelligendum esse, patet quam manifestissime, at non ita constat, referenda ad ipsum quæ de visione alia prædicantur capite* 6, *quamvis id aliqui asserant. Utut sit, et eum paragraphum hic describendum censui. Ita habet :* Et quoniam humilitatem, tam in se quam in subditis, cunctis præferebat honoribus, amator hominum Deus altioribus ipsum judicabat fastigiis, secundum quod uni fratri, viro virtutis et devotionis præcipuæ, visio cœlitus ostensa monstravit. Cum enim esset in comitatu viri Dei, et una cum ipso in quadam ecclesia deserta ferventi oraret affectu, in ecstasi factus, vidit inter multas in cœlo sedes, unam præ ceteris digniorem, pretiosis ornatam lapidibus, et omni gloria refulgentem. Miratus intra se præcelsi refulgentiam throni, anxia cœpit cogitatione perquirere, quis ad illum deberet assumi. Audivit inter hæc vocem dicentem sibi : Sedes ista unius de ruentibus fuit, et nunc humili servatur Francisco. Reversus demum frater ad se ab orationis excessu, virum beatum exterius prodeuntem solito fuit more secutus. Cumque incedentes F per viam de Deo invicem loquerentur, frater ille, visionis suæ non immemor, solerter ab eo quæsivit, quid de seipso sentiret. Ad quem humiliter Christi servus : Videor, ait, mihi maximus peccatorum. Cui cum frater diceret ex adverso, quod non posset sana conscientia dicere, nec sentire, subjunxit : Si quantumcumque sceleratum hominem tanta fuisset Christus misericordia prosecutus, arbitror sane, quod multo, quam ego, Deo gratior esset. Confirmatus fuit frater, ex tam admirabilis humilitatis auditu, de veritate visionis ostensæ, Euangelio sacro testante cognoscens, quod ad excellentiam gloriæ, de qua superbus ejicitur, vere humilis exaltetur.

Hæc ex vita S. Francisci, auctore, ut diximus, S. Bonaventura.

ANNOTATA.

a *Vide prophetam Ezechielem, cap.* 9, *vers.* 4 *et* 6.

ALIUD

A

ALIUD ELOGIUM.

Ex Francisco Gonzaga.

De origine Seraphicæ religionis part. 3, *in provincia S. Andreæ, conventu* IX, *pag.* 1071.

Conventus B. Francisci in suburbiis oppidi Lensensis, loco peramœno et saluberrimo, fontibus irriguo, constructus fuit circa annum Domini MCCXX, a beato Pacifico, socio beatissimi Patris nostri Francisci, primi Franciæ Ministri, opera et largissimis eleemosynis generosi Domini a Novavilla, equestris ordinis viri. Multa et gravissima damna et injurias sustinuit hic con-
B ventus ex bellorum incommodis, et Gallorum hostium excursionibus, qui bis hunc conventum incenderunt et spoliarunt: semel adhuc vivente Imperatore Carolo V; iterum anno MDLXXXII, cum per insidias oppidum invaderent. Quibus incendiis fere tota supellex cum omnibus litteris Pontificiis et vetustatis monumentis, et reliquiis absumpta fuit. Nisi quod remansit ex tam crudeli fortuna corpus beati Pacifici, in saxo marmoreo prope majus templi altare reconditum. Claruit Sanctus hic multis miraculis, et adhuc claret; nam ex ejus tumulo suavissimus odor procedens, fratres hic commorantes non raro recreat, tametsi nondum sit canonizatus. Vita autem ejus sicut et alia hujus conventus scripta omnia perierunt. Fons in hoc loco scaturit beati Pacifici nomine et miraculis clarus, qui a multis religionis et sanitatis recuperandæ causa visitur. Nam aqua ejus epota febricitantibus præsentissimum affert remedium. Fuerunt etiam olim in hoc conventu litteræ obedientiales ejusdem Pacifici, consignatæ a fratre Helia, generali Ministro : sed Franciæ Ministri provinciales eas hinc transtulerunt Peronam Picardorum. Morantur communiter in hoc conventu quindecim Fratres, e quibus prædicatores sunt quinque, lector unus, ceteri sacerdotes, juvenes et laici. Incredibile, quantum fructus Fratres hujus domus, his temporibus periculosissimis et pessimis, frequentissimis suis concionibus, in pagis fere centum circumjacentibus in vinea Domini protulerunt; ita ut ne unus quidem e tanto numero hæresi fuerit infectus. Singulis enim Dominicis diebus et festivis, quilibet hujus conventus prædicator tres aut quatuor pagos visitat, et Christi fidelibus divini Verbi annonam fideliter distribuit; quamobrem ab omnibus honorantur et amantur, et liberaliter excipiuntur, atque eleemosynas largas propter Dei amorem reportant.

Hæc Franciscus Gonzaga, quibus quod addamus, nihil superest.

AUCTORE J. B. S.

E

DIES UNDECIMA JULII.

SANCTI QUI V IDUS JULII COLUNTUR.

S. Pius PP. I martyr, Romæ.
S. Sidronius martyr Senonensis, Misseniaci in Belgio.
S. Marcianus martyr, Iconii in Cappadocia.
S. Cindeus presbyter martyr, Sidæ in Pamphilia.
S. Stephanus
S. Leontius
S. Mauricius
S. Domnus
S. Milito
S. Achilleus
S. Danihel
S. Diomedes
S. Cyricus
S. Antonius
S. Jason
S. Joannes
S. Sisinnius
S. Eustasius
S. Octavius
S. Emilianus
S. Avitetus
S. Theodotus
S. Cessius
S. Candidus
S. Gorgonius
S. Archelaus
S. Cirinus
S. Aphrodisus
S. Gogianus
S. Clericus
S. Antonius
S. Gagius
S. Auxentius
S. Valentinus
(Martyres Romæ.)

S. Flavius
S. Nicaon
S. Theodotus
S. Faustasius
S. Aurelius
S. Gordianus
S. Cirion
S. Cyrillus
S. Castricius
S. Sanctus
S. Eutychius
et forte
S. Majolus *et*
S. Silvius
(Martyres, Romæ.)

S. Eutychius martyr, Alexandriæ.
S. Prodocia
S. Veronica
S. Speciosa
(Virgines Antiochenæ.)
S. Marianus
S. Januarius
(Martyres, in Africa.)
S. Januarius
S. Pelagia
(Martyres, Nicopoli in Armenia.)
S. Martyrocles martyr, apud Græcos.
S. Leo confessor, apud Græcos.
S. Sabinus confessor in territorio Pictaviensi.
S. Savinus
S. Cyprianus
(Brixiæ in Italia, *an* Antinaci in Gallia.)
S. Drostanus confessor in Scotia.
S. Joannes ep. mart. Bergomi, in Italia.
S. Hildulphus ex episcopo abbas Mediani monasterii in Vosago Lotharingiæ.
S. Placidus martyr
S. Sigebertus conf.
(In Rhætia territorio Curiensi.)
S. Abundius martyr Cordubæ in Hispania.
S. Ketillus confessor Wiburgi in Dania.

PRÆTERMISSI

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI.

S. Marciani *seu* Martiani *nomen in omnibus codicibus Hieronymianis apud Florentinium hoc die bis positum est: primum,* In Syria Marciani; *tum vero,* In Mauritania, civitate Cæsarea, Marciani. *Sitne idem cum* Marciano *Iconiensi, de quo hoc die agimus, mihi quidem compertum non est : at sive idem sive diversus sit, cum nihil aliud de ipso sciatur præter solum nomen, satis sit, ejus hic meminisse. Major circa alterum difficultas, cum plane videatur esse transformatum nomen, et pro* Martiani, *scribendum* Martianæ, *de qua hoc die loquitur Usuardus, qui ipsam ex* IX *Januarii huc transtulit, ut videre est utroque die in nostris Observationibus,* B *quas juveniliter hinc inde vellicavit nuperus Usuardi ad S. Germanum de Pratis editor; hoc loco Usuardinam transpositionem admittere coactus. Ast ibi feminæ est, hic viri nomen, fateor ; ast utrobique eumdem Martyrem indicari existimo. Quod si malis diversam personam esse, haud multum refragabor ; sed hujus nudum nomen notum erit, de altera jam actum est, et denuo agendum erit in Supplemento ad* IX Januarii

S. Scholasticæ translatio *in variis codicibus Usuardinis conjungitur cum translatione S. Benedicti fratris, sed quæ ad ipsam spectant illustrata sunt ad diem* X Februarii

S. Benedicti translatio *relata hoc die ab Usuardo et tot aliis Martyrologiis, satis illustrata est in Actis ad diem natalem : videri etiam potest nostra ad Usuardum observatio, ut nihil hic dicendum supersit* XXI Martii

B. Gregorii primi Papæ *translatio apud urbem Suessionis celebratur in Florario Ms. Vide proprium ejus festum* XII Martii

S. Macarii *Patriarchæ Antiocheni* translatio *pluribus ornatur a Florario Ms., utpote qui populum Gandensem ab inguinaria peste liberaverit, etc.;* C *sed Acta ejus pridem illustrata sunt ad* X Aprilis

S. Norberti *depositio hoc die inscripta est Martyrologio Gallicano Saussayi, qui et aliis diebus de sancto Patriarcha Ordinis Præmonstratensis locutus est. Eamdem festivitatem, utpote in Ordine celebrem, pluribus hoc die prosequitur Chrysostomus vander Sterre; ast omnia ad sanctum istum Magdeburgensem Archiepiscopum spectantia, diligenter ruderata sunt tomo* 1 *et* 6 *Junii ad diem* VI Junii

S. Theobaldus *presbyter et confessor, huc perperam a Florario Ms. intrusus, is est, opinor, de quo egimus* XXX Junii

S. Dathi *Ravennatis episcopi meminit hoc die Galesinius,* ex tabulis *istius ecclesiæ, sed quas haud dubie non satis consuluit. Colitur Sanctus iste Ravennæ, eo die quo refertur in Martyrologio Romano, quando et nos de eo egimus* III Julii

S. Amalberga virgo *hoc die alicubi male signata est; de ea egimus die præcedenti* X Julii

Sabinum *nobis hodie annuntiat Saussayus in Supplemento pag.* 1144, in Vasconia apud Convenas, ut martyrem ibi coronatum : a quo alius est, *inquit,* ille cujus sacrum corpus in sui nominis monasterio apud montes Pyrenæos omni religione servatur, et depositio celebratur die IX Octobris : *ut quid igitur, postremi hujus adventum in territorium Pictaviense commentus est hoc die in suo Martyrologio? Sed condonetur ei confusio : quæro unde nobis* Sabinum *illum* martyrem *protruserit, omnibus aliis ignotum, etiam Claudio Castellano, Gallicorum Sanctorum diligentissimo refossori? Hic tantisper erit Sancti istius qualiscumque memoria, donec aliunde certiores notitiæ accesserint. Sufficiat* Sabinus, *sive* Senonensis *sive* Pictaviensis, *de quo hoc die agitur.*

Speciosa *virgo* in civitate Mantuæ, *primum mihi innotuit ex codice Usuardino Reginæ Sueciæ qui fuit Ursini a Rosemberg, in nullo alio Martyrologio, quod sciam, usquam signata.* E *Refugium itaque fuit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, apud quem eam reperi notatam in indice,* Speciosa virgo Mantuæ XI Julii; *verum nec loco proprio nec in appendice vel verbum occurrit, quod ad Speciosam Mantuanam pertineat. Reliquum erat ut historicum Mantuanum consulerem Hippolytum Donesmundum, cujus etiam indicem primi tomi evolventi exhibet se* Speciosa virgo Mantuana magnæ sanctitatis, *quærenda* pag. 62, *ubi de ipsa æque altum silentium : percurri additiones omnes marginales totius voluminis, sed nec ibi* Speciosa *comparet, neque in ipso Ferrarii generali catalogo. Restat igitur, ut suspicer, eamdem esse* S. Speciosam *quæ Mantuæ colitur, cum Papiensi, de qua actum est* XVIII *Junii : si fallor, velim nos doceant Mantuani, quæ et qualis sit ipsorum* Speciosa, *quæ in citato codice Usuardino coli dicitur sub ritu duplici 2 classis.*

Stephanus et Leontius *Romani martyres, sive soli ipsi, sive aliis juncti in auctariis Usuardinis, ad eam classem pertinent, de qua hoc die ex Hieronymianis suo loco agitur.*

Joannes *monachus Cisterciensis,* discipulus sancti F Roberti abbatis, non minus virtutum gratia clarus quam miraculorum gloria, *inter Pios etiam locum habet apud Saussayum, ab Henriquez et Chalemoto longiori elogio ornatus, et quidem in Kalendario recensitus, sed absque* Sancti *aut* Beati *titulo, quem ei sufficienti auctoritate assertum necdum novimus.*

Albericus *Saviniacensis inter venerabiles hoc die collocatus est a Saussayo his verbis* : Hodie ad Christum migravit beatæ memoriæ Albericus, primus Saviniaci in Normannia abbas, vir Charismatibus divinis ornatus, omnique testimonio sanctitatis illustris. *Plura de eodem Alberico suggerit Henriquez, in vanum laborans, ut salvet titulum primi abbatis Saviniacensis; ast hæc melius a Chalemoto omissa sunt, qui solum Albericum novit, de quo majores nostri egerunt* XXVI *Januarii, ut die præcedenti inter Prætermissos satis dictum est. Et certe Albericum istum non reperiri inter abbates Saviniacenses, docent egregia monumenta, ad historiam istius cœnobii et vitam S. Vitalis spectantia, quæ magno numero nobis non ita pridem procuravit, Operis nostri studiosissimus et rerum antiquarum diligentissimus*

gentissimus

A *gentissimus scrutator Stephanus Chamillart Societatis nostræ, cui præclarorum anecdotorum thesaurum acceptum refero, cum vita S. Vitalis ad diem* XVI *Septembris illustrandum.*

Albini et Lysiæ *memoriam Martyrologii sui Supplemento pag.* 1144 *inseruit Saussayus his verbis :* Item in Pictavensi territorio, depositio sanctorum Confessorum Albani et Lisiæ, seu Lysiani, sacris Catholicæ Ecclesiæ tabulis inscriptorum; *nempe auctariis quibusdam Usuardinis, quæ videri possunt in nostra editione, ubi non uno modo expressa sunt nomina. Codex Aquicinctinus legit :* Et S. Albani confessoris et Lisiani. *Altempsianus tres conjungit :* Item Lisani, Savini et Cyprini Martyrum. *In editione Lubeco-Coloniensi habes :* In territorio Pictaviensi, sanctorum Albini, Luciani et Seviani confessorum : *In Greveno :* Luciani et Savini. *Molanus solius* Lisiani *meminit; Codex Reginæ Sueciæ sub nota num.* 428, *solius* Albini, *quem* Parisius *collocat. Vides sola nomina tabulis istis inscripta, sed et ea valde confusa. De veris Sabinis hoc die suo loco agitur :* Albinum et Lisianum, B *fateor mihi non magis notos, quam fuerint Castellano. Si conjectari liceat, dicam ambo nomina alio reducenda, et quidem* Albinum *hic accipi debere vel pro* Albino Andegavensi, *de quo* I *Martii, vel pro aliquo alio synonymo ;* Lysiam *autem seu* Lysianum *fictum nomen esse ex* Luciano *aliquo, forte Bellovacensi, qui* VIII *Januarii colitur. Utut sit, sola ista tabularum tam imperfectarum inscriptio non faciet ut Sanctos istos a Saussayo adoptemus, donec major aliunde notitia accesserit, quam frustra hactenus quæsivimus.*

Ulrici gloriosi confessoris *festivitatem refert hoc die* Senonis *Martyrologium Gallicanum Saussayi, nullo alio adjuncto ostendens, quem Sanctum hic insinuet. Accepta hæc opinor ex Breviario Senonensi, in quo vere hoc die ponitur* Ulrici confessoris memoria, *sed æque obscure, cum in Kalendario et in ipso corpore eadem dumtaxat verba reperiantur. Vix dubito quin ibi indicetur memoria alterutrius sancti* Udalrici *(gallice* Ulric *unde fluxerit* Ulricus) *vel Augustani de quo egimus ad* IV *Julii, vel monachi Cluniacensis, in Brisgoia depositi, de quo die præcedenti. Si tertium aliquem, tamquam suum, vindicare sibi velint* C *Senonenses, documenta exhibeant e quibus de distinctione constare possit.*

Hugo abbas Marchianensis *Ordinis S. Benedicti* Beati *titulo donatur ab Arnoldo Raissio in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii, ad diem* XI *Junii* ex manuscripto quodam Anonymo, qui exstat apud Marchianenses. *Eumdem ipsum Anonymum reperi inter manuscripta a Majoribus nostris collecta pro hoc die* XI *Julii, qui expressissime in titulo appositus est manu Heriberti Rosweydi, tametsi sub finem disertis verbis notetur,* tertio Idus Junii de seculo migrasse ad Dominum. *Fatendum est, id non observasse Henschenium, qui procul dubio de venerabili Hugone ad eum diem meminisset, saltem in elencho Prætermissorum, in quo ipsum collocandum hic censeo. Quamquam enim vita a synchrono scripta multas easque præclaras Hugonis virtutes enumeret, quas paucioribus complexus est Raissius, attamen neque apud hunc, neque apud Anonymum ulla occurrunt vestigia, ex quibus confici possit, aut olim aut modo Marchianenses monachos Hugonem ut Sanctum veneratos fuisse. Scribit Anonymus, in dextera parte templi, quod ibidem ipse incepit, et majori ex parte vivens* D *complevit, honestissime tumulatum anno Domini* MCLVIII; *verum de elevatione corporis, cultu aut miraculis altum ubique silentium.*

Andream *monachum monasterii* Debralibanos *in Æthiopia Martyrologio suo universali inscripsit Castellanus, acceptum, procul dubio, ex Fastis sacris ecclesiæ Æthiopicæ apud Ludolphum : nobis tutum non videtur ex talibus tabulis Sanctos adoptare, qui alibi noti non sint.*

Januarii Augustodinensis episcopi *meminit Florarium Ms., verum nec nomen alibi reperio, nec sanctitatis titulum.*

Jacinctus martyr *ibidem signatur, sed quid iste sit, memo facile divinaverit.*

Bertinus martyr; Marcialis in Syria; Maria virgo apud Cæsaream Mauritaniæ, *nomina a Greveno hoc die notata, vel nulla sunt, vel corrupta. Unde* Bertinus *profluxerit, vix divino;* Marcialis *pro Marciano ponitur, de quo vide quæ hoc die dicuntur.* Maria *est* Marciana *de qua agitur* IX *Januarii et etiam hoc die.*

Eulogius *ita hoc die a Greveno signatus est, ut quid velit, aut quem* Eulogium *indicet, prorsus nescias. Ferrarius in Catalogo generali lucem* E *affundere voluit scribendo :* Alexandriæ, S. Eulogii monachi presbyteri, *citans Petrum de Natalibus lib.* 6, *cap.* 84. *Recta est citatio, nam eo loco et* Eulogium *istum refert Equilinus, asseritque festum ejus agi hoc die* V Idus Julii. *Quæro, ex quibus ecclesiasticis tabulis hoc usquam haurire potuerit? Et suspicari audeo, diem pro arbitrio selectum, et eadem auctoritate decretos Eulogio isti Sanctorum honores, quos nullus alius ipsi, quod sciam, tribuit hactenus : quod si ei debeantur, per me licet, eos habeat. Quidquid de eo narrari potest, jam satis traditum est in vita S. Antonii cap.* 7, *pag.* 146 *et* 147. *Cur autem in hac parte Equilino non fidam, facit alter Eulogius citato libro cap.* 83 *ab eodem præmissus his verbis :* Eulogius cum aliis tribus, martyres apud Cpolim passi sunt, quorum dies triumphi recolitur V Idus Julii, ut ex Martyrologio Adonis scriptum habetur. *Nec verbum habet citatus Ado, quod Eulogium hoc die redoleat. Aliquem posuit* III *Julii de quo paucis eo die egimus, tamquam patria Constantinopolitano; qualem alterum Xenodochum habes* XXVII *Aprilis : at Equilianum illum, cum tribus sociis Constantinopoli martyrem* F *necdum novimus; quemadmodum nec Alexandrinum inter Sanctos collocandum hactenus censemus, nisi eodem jure gaudeant quicumque in Vitis Patrum cum aliqua sanctitatis commendatione memorantur. Siquid alibi certius occurrat, poterit de ipso agi, die quo debite signatus invenietur.*

Demetriam *virginem Romanam et martyrem sub Galieno Imperatore, nobis hoc die protulit Felicius, verum alia auctoritate opus est, ut Demetria illa Sanctorum Fastis adscribatur.*

Benedicta *Tamayi, priori non multum absimilis est, de qua ipse ex Luitprando et aliis multa congerit facilius neganda, quam ab eo umquam probari aut verisimilia reddi queant. Ut paucis ex ungue leonem agnoscas, audi præclarum elogium :* Romæ, natalis S. Benedictæ virginis et martyris, quæ cum e patribus Hispanis ex Cæsaraugusta oriundis, nomen et votum Christo dedisset strenua; a Nerone propter hoc comprehensa, et varie cæsa, ita ut nudo corpore per urbem adduceretur invicta, etiamsi a nullo visa, quousque suppliciis cedens, victrix coronam, quam optaverat, agonista promeruit.

Turketulum abbatem Crulandensis cœnobii, de

cujus

A cujus origine in Actis sancti Guthlaci, initio seculi tertii egimus, hoc loco præterire religio est, utpote præcipuum sui seculi ornamentum. Ejus gesta descripsit Ingulfus abbas Crulandensis, ex quo sequentia carptim delibavimus. *Verba sunt Mabilionis seculo* 5 *Sanctorum Ordinis Benedictini pag.* 502. *Elogium admittimus, ut viri venerabilis et seculo* x *celebris ; at quamdiu de Catholico cultu ei legitime exhibito non constat, locus ei inter Sanctos non competit.*

Colmanus *filius Cronani*
Gabhthena *virgo*
Lonanus de Ard-cruinn
} *solo nomine referuntur a Sirino.*

Berranus patronus *dicitur apud eumdem Sirinum* ecclesiæ Kill-Berrain in diœcesi Laonensi et Ormoma inferiori, ubi annua feriatione et vigilia colitur, sed v Maii, ut notant tabulæ ejusdem diœcesis. *Cur igitur hoc die adducitur ? Aliis catalogis ignotus est ; si res magis pateat, facile alio die locum in Actis invenire poterit.*

B. Olgæ, principis Russiæ, dictæ in baptismo Helenæ, *memoria signatur in Menologio Russico, in quo refertur* avia fuisse S. magni principis

B Wlademiri, et uxor Igoris, ducis totius Russiæ, quæ genere nata Pokovitico, baptizata est anno 952 sud Constantino viii : mortua autem anno 978 sub Basilio et Constantino tyranno. *Verum cum eam nusquam alibi in sacris tabulis Græcis aut Latinis reperiamus, hac die locum ipsi non damus in Actis Sanctorum, illum daturi, si certiora proferantur documenta de ejus catholico cultu.*

Angelica Cademosti *Veneta, Ordinis S. Dominici sanctimonialis, multis virtutibus emicuisse dicitur in Diario Marchesii, atque hoc die in Domino obdormivisse anno* 1541.

Randisius *Casinensis monachus* venerabilis *titulo donatur a Bucelino in Menologio Benedictino, ut qui cœlesti musica recreatus emiserit spiritum.*

Fidelis *martyr in Germania*
Bonitius, *tertiarius in Tuscia*
Nicolaus *confessor Bevaniæ in Umbria*
Petrus a Carnota *conf. in Lusitania*
Joannes Munnus *in territorio Civitatensi*
Maria a Jesu *in territorio Cordubensi*
} *Memorantur ab Arturo in Martyrologio Franciscano ; et ultima etiam in Gynæceo.*

Beatricem Atestinam *Andreæ Hungariæ, regis vi-*

C *duam, et postmodum Gemmulæ apud Atestinum monasterio, diœcesis Patavinæ sanctimonialem cum titulo* beatæ *refert idem Arturus in suo Gynæceo, citans inter alios Arnoldum Wion libro* 4 *Ligni vitæ cap.* 14, *ex quo mirum est* Sanctæ *appellationem non eduxisse Arturum, quam ibi Wion diserte expresserat. Id magis miror, nempe Lucam Castellinum Catalogo Sanctorum canonizatorum* Beatricem *inseruisse, nulla alia auctoritate adducta præter locum Scardeonii lib.* 3, *classe* 14, *de claris mulieribus Patavinis, ubi ipsam quidem prædicat Scardeonius ab* humilitate, et castitate, et sanctitate vitæ, *at nusquam sanctam, nedum canonizatam scribit, non magis quam claras alias feminas ibidem laudatas ; ut merito suspicer, omnem prætensæ canonizationis rationem ex solo Wione profluxisse : certe ab omni hujusmodi titulo recte abstinuit Odoricus Raynaldus Annal. eccl. tomo* 13, *ad annum* 1235 *num.* 27, *ubi de* Beatricis *conjugio, et secessu in virginum cœnobium loquitur. Binas alias Sanctas synonymas, Estensis itidem sanguinis, seu Atestinas in Actis illustrarunt Majores nostri : alteram tomo* ii *Januarii pag.* 1136, *nonnihil subtimide ; alteram vero* x *Maii, tomo* ii, *pag.*

D 598 *ambas quoque sanctimoniales quibus hanc tertiam accedere cupimus, modo de religiosa veneratione ei umquam exhibita, aut hodie exhiberi solita probe edoceamur : necdum queo conjicere, cur hic potius quam alibi eam Arturus collocarit, cujus Ferrarius in neutro Catalogo meminit, nec Wion ipse aut alius quisquam certum obitus diem hactenus designavit.*

Joel et Esdras *Prophetæ habentur hoc die in Matricula Cartusiæ Ultrajectinæ ; sed in Usuardo et Romano signati sunt* xiii Julii

Basini abbatis depositio Pictavis civitate *adjecta est laterculo Hieronymiano Lucensi ; at recte observavit Florentinius, procul dubio legendum esse* Sabini, *quem a Saussayo hoc die positum existimat ; qui natalem recolit* vii *Idus Octobris ; hic autem* adventum *ejus in territorium Pictaviense. De* S. Sabino, *ut ab Usuardo positus est, paucis hodie et quantum licet agitur, remisso totius rei examine ad* ix *Octobris. Si* Basini *nomen accipiendum censueris, non alius reperitur, quam qui ut Martyr celebratur Trunchinii non procul Gandavo, die* xiv Julii

E Argius episcopus Nivernensis, *inter varias alias confusiones ponitur hoc die in Florario Ms. nescio unde acceptus ; verum ipsius nomen* Arigius *vel* Aridius, *qui juxta Castellanum remittendus est ad diem* xvi Augusti

S. Euphemiæ, *virginis et Martyris celeberrimæ, sub Diocletiano Imperatore et Prisco Proconsule passæ memoria hodie agitur apud Græcos in Menologiis et Synaxariis ; sed cum in Martyrologio Romano differatur ad diem* xvi *Septembris, quo die Græci quoque eam repetunt, eam et nos differimus ad dictum diem* xvi Septembris

S. Marcus *cum sociis* Cordubæ in Hispania sub Arabibus *passus refertur primo loco in Ferrarii Catalogo generali ; qui explicationis gratia, adducit Tabulas ecclesiæ Cordubensis.* Passi sunt, *inquit,* cum Abundio, de quo hac die in Martyrologio Romano. *Sed hic fallitur et fallit Ferrarius :* S. Abundius, *de quo hoc die agitur, nullum martyrii socium habuisse legitur, ut ex S. Eulogii Memoriali discere poterat. Noster Martinus de Roa, de Martyribus Cordubensibus* Habundum *aliquem cum Marco et sociis conjungit, non hoc die : sed sub finem mensis Septembris, ut ibi di-*

F *cetur. Itaque remittendus est S. Marcus et socii ad diem* xxix *vel* xxx Septembris.

Failbeus *seu* Failveus, filius Conlaci de deserto, *ut* lucerna ardens et lucens *celebratur hoc die apud Sirinum ex Ængussio, Kalend. Cassel. Gormano, Maguir, et Martyrologio Dungallensi ; at de ejus gestis nec verbum. In Menologio Scotico Dempsteri, synonymus reperitur* 25 *Januarii,* 3 *Junii et* 6 *Octobris. Primo die in Prætermissis est ex Ferrario* 13 *Junii ex Dempstero, ubi remittitur ad* 9 *ejusdem mensis, tamquam qui* scripserit Acta S. Columbæ, *ast ibi de eo nihil : si quid interim de eo certi inveniatur, poterit referri ad diem* vi Octobris.

Maturianus *Galesinii non magis probatus est : fictionem non obscure fatetur in notis ;* alias, *inquit,* Mariani : *hunc probe novimus ex Hieronymianis.* Sed Martiniani reperimus *(verba sunt ejusdem Galesinii)* ex lib. I. Victoris, qui illius et Maximæ conjugis egregia pro fide Catholica certamina perscribit. *Quid est nugari, si hoc non est ? Et ea tamen transierunt ad Ferrarium in Catalogo generali. Memor esse debebat Galesinius eorum quæ scripsit* xvi *Octobris ; ubi rursus nomen corrumpit : illic* Maxima *non conjux sed*

A *virgo est. Videatur historia Wandalica et Martyrologium Romanum, ex quo de ipsis agemus, jam dicto die* XVI Octobris.

S. Quintiani *episcopi Claromontani translationem hoc die exornat Saussayus; addere poterat quo die recolatur natalis. Est hic qui primum Ruthenensis, post fratrem S. Amantium, deinde Claromontanus episcopus, non* XIV *Junii, ut recte observavit Henschenius, sed eo die signandus est, quo et Saussayus ipse eum posuit* XIII Novembris.

S. Maclovii *episcopi et confessoris in Britannia Armorica memoriam hoc die annuntiavit Grevevenus, de qua etiam meminit Saussayus, et alii; sed hæc omnia referenda sunt ad diem quo cultus ei exhibetur* XV Novembris.

Richardi, *cognomento* sacristæ, *commemoratio hoc die adstruitur a Joanne Wilsono in Anglicano Martyrologio secundæ editionis anni* 1640, *tamquam* sancti confessoris, *Angli origine, monachi Ordinis Cisterciensis, qui in Frisia prope Groningam magna sanctitate claruerit. Citat vero Joannem Pitseum in appendice de scriptoribus Illustr. Angliæ Centuria* 3. *Addere poterat numerum* D 93, *ubi scriptor ille ex Lelando nonnulla valde confuse colligit de* sancto isto Richardo, *ut ipsum vocat, cujus ætatem ignorat, multo magis diem obitus aut cultus, quem Wilsonus fingere debuerit. Ex adjunctis colligitur, indicari hic Richardum monachum in cœnobio B. Mariæ de* Aldwert *prope Groningam, de quo Molanus in Natalibus, Henriquez et Chalemotus agunt* 30 *Decembris, cum titulo* beati, *qui ei fortasse suo tempore dabitur, si vere cultum olim habuisse satis probetur. Notandum vero, confusa hic nonnulla a Wilsono, dum Anglum hunc genere et cognomento* sacristam *appellat, cum nec de patria nec de officio alii meminerint. Facile crediderim, vel nomina ipsa a Wilsono et aliis confusa, nam eodem die* 30 *Decembris alium Richardum refert Molanus, qui patria Anglus, monachus fuerit Ordinis Præmonstratensis in* Arinsberg, *qui libros multos sua manu conscripsit, et forte sacrista fuit. Hæc obiter hic dicta sufficiant, pluribus discutienda ad dictum diem* XXX Decembris.

B E

DE SANCTO PIO PAPA I

J. B. S.

ROMÆ.

SYLLOGE

De cultu, ætate et gestis.

ANNO CLVI.

Illustrem S. Pii I *Papæ memoriam, mirum est in antiquioribus Fastis neglectam et prætermissam fuisse, a solo Adone ejusque descriptore* C *Notkero signatam, et quidem diverso die; nam in illo hoc* XI *habetur, in isto die sequenti, nisi forte amanuensium negligentia ea transpositio in Notkerum irrepserit.* *Ab Adone signatus est,* *Codices Hieronymiani saltem majores, Beda, Romanum parvum, Wandelbertus, Rabanus et Usuardus de* S. Pio *altum silent; in postremi nonnulla auctaria transiit ex Adone, cujus verba hic primum describo:* Romæ in Vaticano, S. Pii Papæ, qui sedit in episcopatu annos octodecim. Sub hujus tempore Hermes librum scripsit, qui appellatur Pastor, quia in habitu pastoris ei angelus apparuit. *Accepta hæc sunt ex Pontificalis seu Catalogi Romanorum Pontificum, sub nomine Damasi, cap.* 12, *apud Anastasium, Henschenium et alios paulo longiori elogio, in quo vix quidquam reperias, quod non pridem in controversiam vocatum sit, ut infra patebit. Usuardi auctaria consulere potest, qui voluerit; mihi non videtur operæ pretium ea omnia hic transcribere, uti nec longius elogium Hagenoyensis codicis; nec illud, quod ex plerisque non satis indubitatæ fidei scriptis concinnarunt Galesinius, Ghinius et alii. In Hieronymiano parvo Augustano sic simpliciter legitur:* Pii martyris. *Sacrum corpus in Vaticano sepultum, ibidem remansisse videtur, cujus pars aliqua ad S. Pudentianæ translata fuerit, uti et aliqua Bononiam, si Masinio credimus. Sed hæc de cultu satis dicta sint: quo ritu hodie in Ecclesia festum ejus celebretur, docet Breviarium.*

2 *Quæri potest, an pro confessione fidei violenta morte sublatus, atque adeo vera et stricta martyrii laurea donatus sit* S. Pius? *sed absque titulo martyris.* *In Adone abest omnino titulus* Martyris*; aberat et a prima Molani editione, atque ab aliis Usuardinis codicibus auctis, sed in aliquibus Sancto tribuitur: verum recentioris notæ ii sunt, quam ut ex ipsis certi quidquam deduci possit,* F *in veterum omnium silentio. Simplex est Belini annuntiatio* : Romæ B. Pii Papæ et martyris, *cui Baronius superaddidit,* qui in persecutione Marci Aurelii Antonini martyrio coronatus est. *De hac epocha mox videbitur; pro martyrio certat Baronius tum in Annalibus, tum in Notis ad Martyrologium; sed quod cum bona Eminentissimi viri venia dictum sit,* vetera ecclesiastica monumenta, Missales, Breviaria et Martyrologia cuncta, *quæ ibi rotundius appellat, alii ante me frustra quæsierunt. Jam dixi, nullum Martyrologum Adone antiquiorem de* S. Pio *meminisse, et eum quidem a* Martyris *titulo abstinuisse. Breviaria et Missalia, quam antiquitatem sapiant, vulgo notum est; vellem Kalendaria aliqua vetera aut Sacramentaria determinate allegasset, ex quibus certius quiddam statueremus, pro vera martyrii palma, quam mirum esset, ignorasse S. Irenæum; ut eo demum recurrendum sit, quo sæpe alias, nonnullos scilicet e primis summis Pontificibus ideo martyres appellari, quod si non sanguinis effusionem, certe alia multa passi sint sub ethnicis Imperatoribus, etiam piis et pacificis. Ceterum non hoc solum dubium est, quod circa* S. Pium *occurrit; nam ætas, tempus Sedis, gesta, scripta, et quidquid*

ferme

AUCTORE J. B. S.

A *ferme ad ipsum spectat, jam pridem controversum est, ut sequentibus numeris videbitur.*

Controversa est successio,

3 *Catalogi Romanorum Pontificum ita implexi aut potius corrupti sunt, ut ex ipsis haberi plane nequeat certa hujus sancti Pontificis ætas aut successio. Irenæus, Hegisippus, et alii auctores vetustissimi ipsum Hygini successorem faciunt, sive ascendendo sive descendendo cum decessoribus aut successoribus componatur ; ut Anicetum præcessisse debeat. Contra vero Optatus, Augustinus, et qui ipsos sequuntur, cum jam dictis Catalogis* S. Pium *Aniceto postponunt, ut videre est in Diatriba præliminari Henschenii ante tomum* I *Aprilis, pag.* 23; *ubi nodos varios, eosque intricatissimos solvere conatur, quos etiam expedire, seu quodammodo scindere voluit Papebrochius, eo successu, ut candide dicam, quo ferme solent ἀσύστατα inter se connecti. Ego me fateor necdum plane perspicere, quo pacto ea omnia, sæpe hypothetica, cum veritate historica, tam diserte a priscis scriptoribus asserta, conciliari satis queant. Recte videtur sentire Baronius ad annum* 158 *num.* 3, *dum adductis antiquis illis scriptoribus Eusebio, Epiphanio et aliis, sic* B *subdit :* Ut jam plane pro stultitia habeatur, iis non acquiescere, qui eodem tempore, quo iidem Pontifices *(Hyginus, Pius, Anicetus, etc.)* in Ecclesia claruere, ut Hegisippus, Irenæus, quique his proxime accedit, Tertullianus : *qui omnes, ut dicere cœperam*, S. Pium *Aniceto postponendum testantur ; quorum auctoritate fulti, erroneos putamus Consulares Catalogorum calculos, quoties ab his historiæ patribus discrepare deprehenduntur.*

nec minus incertum tempus quo sedit et obiit.

4 *At quis* S. Pii *pontificatus annos nobis definiet? Laudatus jam non semel Baronius, ut Pium ad Marci Aurelii tempora perducat, faciatque adeo verosimilius, Sanctum martyrio coronatum fuisse, initia ejus figit prædicto anno* 158, *exitum vero anno* 167, *quo pacto non inveniuntur anni* X *completi, quos neque Labbeus reperit, orsus ab anno* 156 *ad* 165, *in quo ei subscribit Brietius. Ciaconius, Henschenius, Oldoinus, Papebrochius aliique ita discrepant, ut vere hic dici possit, quot capita, tot esse sententias, quas omnes de integro discutere, seu cramben recoquere mihi non lubet. Post devorata in vanum tædia, et horas bonas frustra insumptas, demum cum Pagio ad annum* 165 *(Baronio* 167) *fateri compellor*, quoto Pius Papa anno ad cœlum C migrarit, prorsus *esse* incertum. *Hic vero, ut Aniceti pontificatum temporibus Antonini Pii totum innectat, cogitur* S. Pii *exordia retrahere ad annum* 141, *obitum vero innectere anno* 151, *post Sedis annos* X *et menses aliquot, Catalogis contra cum Eusebio communius asserentibus, ad annos* XV *pontificatum protraxisse ; idque mihi adeo magis placet, quod ubi ductorem Eusebium nanciscor, ab eo non tam facile dimovear, ut toties testatum feci in Tractatu de Patriarchis Alexandrinis ante tomum* V *Junii. Male quidem in Chronico notatur annus ordinationis Aniceti* CLIV; *sed id plane corrigendum est ex annis* XV, *quos ei diserte adscribit Eusebius, tum in ipsomet Chronico, tum in Historia ecclesiastica libro* 4, *cap.* 11 *sic scribens :* Romæ cum Pius, anno episcopatus ejus quinto decimo, vitam cum morte commutasset. *Chronicon non semel depravatum esse, jam alias sæpe monuimus. Id nobis itaque verosimilius apparet,* S. Pium *in S. Petri Cathedram Hygino suffectum anno* 142, *eamque tenuisse usque ad annum* 157.

Dubia item sunt, quæ de ipso narrantur

5 *Primorum plurium Pontificum res gestas in obscuro mansisse a Baronio variis locis observatum est ; quod* S. Pio *æque ac ceteris convenit. Catalogi ab Henschenio recensiti hæc summatim memorant :* Pius annis XV, mensibus IV, diebus XX. Fuit temporibus Antonini Pii, a consulatu Clari et Severi, usque duobus Augustis. Sub hujus episcopatu frater ejus Hermes librum scripsit, in quo mandatur contineturque, quod ei præcepit angelus, cum venit ad eum in habitu Pastoris. *Hæc vero apud Anastasium paulo fusius :* Pius, natione Italus, ex patre Rufino, frater Pastoris, de civitate Aquileia, sedit annos XIX, menses quatuor, dies tres. Fuit autem temporibus Antonini Pii, a consulatu Clari et Severi. Sub hujus episcopatu Hermes librum scripsit, in quo mandatum continetur, quod ei præcepit Angelus Domini, cum veniret ad eum in habitu Pastoris ; et præcepit ei, ut sanctum Pascha die Dominico celebraretur. Hic constituit, hæreticum venientem ex Judæorum hæresi suscipi et baptizari ; et constitutum de Ecclesia fecit. Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrem, presbyteros XIX, diaconos XXI, episcopos per diversa loca numero XII : qui etiam sepultus est juxta corpus B. Petri in Vaticano V Idus Julias, et cessavit episcopatus dies XII. Hic ex rogatu B. Praxedis dedicavit ecclesiam Thermas Novati in E vico Patricii, in honorem sororis suæ S. Potentianæ, ubi et multa dona obtulit ; ubi sæpius sacrificium Domino offerens ministrabat ; imo et fontem Baptismi constitui fecit, manu sua benedixit et consecravit, et multos venientes ad fidem, baptizavit in nomine Trinitatis.

tum gesta,

6 *In lectione Breviarii Romani* S. Pio *aptata, id singulariter observatur;* pœnam *nempe* statuisse in sacerdotem, cujus negligentia de sanguine Domini aliquid stillaverit. Pœnitentiam enim, inquit, agant quadraginta diebus, si in terram aliquid deciderit ; si super altare, tribus diebus ; si super linteum superius, quatuor ; si in inferius defluxerit, novem diebus ; si usque ad quartum, viginti diebus. Ubicumque ceciderit, si recipi potest, lambatur ; sin aliter, aut lavetur, aut radatur : quidquid lotum aut rasum est, comburaratur, et cinis in sacrarium reponatur. *Atque hæc quidem hactenus de* S. Pii *gestis scripta novimus, a Ciaconio et Oldoino paulo ordinatius digesta, quæ pluribus locis antea explicuerat Baronius, præsertim ad annum* 167, *nihil quidem de sacerdotum pœnitentia memorans, sed alia addens, quæ ab eruditis non magis admittuntur, sive ex Decretalibus, sive ex* F *Catalogis seu Pontificalibus accepta sint. Et horum quidem censuram habes in ipsa ad Anastasium præfatione ; de Decretalibus vero ante Siricii Papæ tempora toties disputatum est, ut ea quæstio exhausta hodie videatur. De* S. Pii *scriptis seorsim sic habet Pagius, loco et anno supra citatis :* Pii circumferuntur duæ Decretales, quæ viris doctis supposititiæ creduntur. Neque magis, inquit Labbeus, probantur duæ epistolæ Pii Papæ ad Justum Viennensem episcopum, quos ex archivio Viennensi desumptas Baronius Annalibus inseruit.

tum scripta.

7 *Qui scripta illa qualiacumque distinctius nosse cupit, adeat Labbeum ipsum tomo* I *Conciliorum a columna* 579, *ubi etiam de libro Hermetis sub nomine Pastoris, quem examinat Baronius anno* 159 *a num.* 5; *et nobis fortasse de eo rursus agendum erit ad* XXVI *Julii. Ceterum* S. Pii *meminerunt Acta S. Concordii die* I *Januarii pag.* 9; *et* XIX *Maii Acta S. Pudentianæ pag.* 300, *in quibus videri possunt, quæ huc pertinent. Sermo iterum recurret ad* XXI *hujus mensis, quando colitur S. Praxedes, ubi et nonnulla* S. Pii *gesta immiscentur. Certiora sunt quæ tradit Eusebius, citato superius libro et capite hæreticos enumerans cum quibus pro-*

cul

AUCTORE J. B. S.

cui dubio sancto Pontifici colluctandum fuerit ad tuendam catholicorum dogmatum integritatem : quænam vero adversus eas pestes ab eo gesta aut vere definita fuerint, Eusebium ignorasse oportet, nec ab ullo veterum scriptorum memoratum novimus. At enim inter tot pessimorum hominum machinationes S. Pio *consolationi fuisse credendus est egregius Christianæ fidei vindex et martyr fortissimus S. Justinus, de quo consule Acta ad* XIII *Aprilis et ad* I *Junii. Atque hic brevi Syllogæ finem imponimus, cum nihil aliud magnopere addendum aut illustrandum supersit.* D

DE S. SIDRONIO MARTYRE

J. P.

MISSENIACI IN BELGIO.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

B

Cultus Sancti; Sidronius Misseniacensis, ac Senonensis, idemne an diversus? Passio ad trutinam revocata; apographum ejus, quod hic datur; brevis notitia monasterii Misseniacensis.

FORTE ANNO CCLXX.

Misseniaci in Flandria.

M*isseniacum, Flandriæ oppidum, Flandris* **Meessene**, *Gallis* Messines, *latino nomine non uno scriptum exhibet Sanderus in Flandria Illustrata, pag.* 401 : *Sive enim* ex Roberti, *inquit*, Frisonis rescripto vocas villam Misenis; ex Meyero Mescinas ; ex Marchantio Meessenam, ex Oliverio Mercano Meschinam, *sive, ut, alibi lego*, Mesinas; *adde etiam, ut in Codice Donationum scribitur apud Miræum*, Mecinas ; *unum eumdemque locum expresseris ; quem præplacet nobis* Misseniacum *appellare cum* Sanctologo Morinensi *apud laudatum Sanderum ; ibidem paucis agentem de loci etymo. Jacet medio fere itinere Ipras inter et Armenterium ; huic, quam isti civitati aliquanto proximior. Ad rem* C *ita memorat Meyerus lib.* 3 *Annalium Flandriæ in Balduino Pio :* MLXII Athela, Pii uxor, Mescinis collegium instituit duodecim sacerdotum, ac parthenonem triginta Benedictinarum virginum; eoque attulisse traditur ex urbe Roma corpus beati Martyris Christi Sidronii. *Atque hæc translatio solenni apud Misseniacenses cultui ansam præbuit.*

et Senonis in Gallia

2 *Ceterum non eodem in Martyrologiis* S. Sidronius *annuntiatur loco, ac die ; antiquioribus cum Romano moderno non de Misseniacensi, at de Senonensi mentionem facientibus. Usuardus habet hac die :* In territorio Senonico beati Sidronii Martyris. *Editio Lubeco-Coloniensis illum recenset die* XV *Maii ; prout etiam facit Grevenus. Codex Usuardinus Luxoviensis ipsum refert die* III *hujus cum addito :* In pago Senonico S. Sidronii Martyris, fratris S. Beatæ virginis, Menrora quiescentis vico. *Quibus adde e Breviario Senonensi commemorationem cum oratione de communi unius Martyris, die eadem tertia positum, qua eum pariter, non quidem Senonensem, sed Misseniacensem commemorat Molanus, sic loquens :* Natalis S. Sidronii Martyris, sub Aureliano Principe, cujus corpus e Roma Messenas transtulit Adela, uxor Balduini Pii, Comitis Flandriæ. *Fastis Belgicis et Burgundicis etiam ipsum intexuit Miræus. Romanum vero modernum annuntiat* S. Sidronium *hac die* XI; *quæ ratio vel sola suffecit, ut eum, die* III *hujus inter Prætermissos positum, huc transferremus.* E

colitur S. Sidronius;

3 *Neque abs re erit, audire, quid de sancto Martyre dicat Saussayus, palæstram passionis Romam, cultus autem locum, Misseniacum asserens :* Ipso die *(tertio Julii)* natalis S. Sidronii Martyris, cujus Romæ hodie sub Aureliano Cæsare laureati, sacra ossa, Adela, Balduini Pii, Flandriæ Comitis uxor, ex Urbe ipsa, orbis principe, Messenas attulit : quo loco canonicorum collegio instituto, in Benedictinarum monialium cœnobio, quod condidit, post mariti obitum velamen sacrum suscepit, vitæque religiosæ egregie decursa palæstra, tandem fine pio quievit. *Raissius in Hierogazophylacio Belgico pag.* 353 *de* S. Sidronio *Misseniacensi etiam meminit, recte observans*, de nullo Sidronio Martyre agi in Martyrologio Romano, nisi de Senonensi, XI Julii.

idemne sit, an diversus,

4 *E loco diverso annuntiationis, quo Martyr refertur*, dubites, *sicut notatum die* III *hujus inter Prætermissos*, an duo statuendi sint Sidronii. *Controversia hæc, ibi tacta, sed huc remissa monet, nos in proprium locum incidisse, ut, quoad fieri poterit, hanc difficultatem explanemus.* S. Sidronius *Senonensis, in quo apud Martyrologos classicos fundetur, præter Usuardum, novi neminem : qui fortasse ex Actis antiquioribus eum acceperit ; cum hic a suo ductore Adone destitutus sit, nullam hujus Sancti memoriam faciente. Dixi* ex antiquioribus Actis : *nam ea, quæ supersunt, et quæ hic dantur, nomen tale non merentur, saltem quoad maximam sui partem ; multis utique rebus infarta, quæ videntur prorsus a genuina veritate et sinceritate alienæ, uti pluribus ostendetur paulo post ; proinde vel nullius vel exiguæ auctoritatis censeri debent. Misseniacensis autem non alia, quod sciam, nititur auctoritate, quam quod Adela, ut modo retulimus, Balduini Pii conjux, Romam profecta, dono Alexandri II PP., ipsius corpus acceperit, illudque in Belgium redux, Misseniacum detulerit anno, ut signat Malbrancus lib.* 8, *cap.* 56, *pag.* 782, *post Christum natum* MLXIX. F

non promptum definire.

5 *Quod si corpus istud vere fuerit corpus* S. Sidronii, *et non aliud, e catacumbis desumptum sub nomine* Sidronii ; *quis statim combinet, quomodo ille Martyr sub Aureliano in territorio Senonensi interemptus, deinde Romæ sepultus, postea ab Alexandro II PP. e sepulcro erutus, Adelæ dono datus, atque ex Italia Misseniacum in Belgio delatus fuerit? Stante igitur annuntiatione Usuardi cum Martyris*

ris

A *ris palæstra,* territorio Senonensi, *ibidem expressa, et admissis eo usque ejus Actis, quamquam, ut superius innuebam, cetera pleraque perquam suspectis, dicendum videtur, e duobus Martyribus, eodem* Sidronii *nomine appellatis (si quidem ambo isti vere extiterint in rerum natura) Misseniacensem aut non fuisse* Sidronium, *sub Aureliano passum, sed* Sidronii *tantum nomine baptizatum, ut vocant, postquam e catacumbis exceptus est; vel, si vere* Sidronius *fuerit, tunc conveniet ipsius martyrii palæstram affigere non territorio Senonensi, sed urbi Romæ, in qua mortuus, sepultus, e sepulcro erutus ac demum in Belgium delatus sit. Certe ad duplicandum* S. Sidronium *non facile adducar ego, donec præter sæpe dictam translationem, ab Adela factam, aliud aliquod monumentum videro (quod, si recte suspicor, visurum me despero) e quo talis duplicatio aliqua ratione suadeatur; Senonensi Sidronio, ab Usuardo asserto, manente in sua possessione præ Misseniacensi, donec melius aliquid discere licuerit.*

Certe ex Actis perquam suspectis nihil statui solide potest.

6 *Jam vero quam vel nullius vel certe perexigui sint valoris Acta sancti hujus Martyris, exploratum fiet e pauculis punctis, quæ subjicio; nam omnia* B *proferre, non necessarium. Itaque ne attingam auctoris hallucinationem, in ipso Passionis exordio perperam combinantis annum Christi* CCLII *cum imperio Aureliani, qui tantum juxta saniorem chronologiam ponitur sceptro initium possuisse anno* CCLXX; *parum credibile apparet id, quod habet num.* 7, *de missis* 190 *militibus ab Aureliano ad* S. Sidronium, *quem conspicati orare, mox cum eo simul orasse dicuntur. Et num.* 8 *habes judices septuaginta in consistorio; num.* 10 *repentinam militum decem et octo conversionem, arma projicientium, et Aureliano, aurum et honores pollicito, si deos colere voluissent, respondentium :* Pecunia tua tecum sit in perditione. *Nec minus credibile videri possit, quod occurrit num.* 13, *ubi Aureliano diris tormentis affici jubenti sanctum Pugilem nostrum, oggerunt tres e consulibus :* Beatus fueras, Aureliane, si natus non fuisses, qui talia tormenta jussisti fieri famulo Dei. Et iratus Rex jussit eorum capita amputari. *Quid multis moror? Cui non displicebit* Imperator, *viso Martyre a flammis illæso,* decidens in faciem suam a timore magno ab hora prima usque ad horam nonam, *sicut refertur num.* 15. *Rursum num.* 18 *fabulosæ sunt sagittæ,* C *quibus impetitur sanctus Martyr,* suspensæ a vento, a dextris, et a sinistris, a quibus nec una quidem corpus ejus tetigit; *quarum una, ut sequitur num.* 19, exilivit, et ingressa est in oculum *Aureliani,* excæcavitque eum.

7 *Adde num.* 20 *obcæcatos milites, et fractas catenas; num.* 21 *revelationem, quam rogat Sanctus, ut perveniat ad locum, in quo baptizatus fuerat; factum fluvium, velut lapidem; num.* 22, *sanguinem Martyris, jussu suo collectum, et ad Aurelianum Imperatorem deferri jussum, qui, ut habetur num.* 23, *oculo ejus applicitus, ipsum sanavit a vulnere, a sagitta illato, voce magna exclamantem :* Quam magnus et gloriosus est Dominus Deus Christianorum, qui non deserit sperantes in se; sed gubernat eos inter truces persecutores, et facit voluntatem suam in his, qui custodiunt mandata ejus! *Clamor vero carnificum :* Sancte Sidroni, intercede pro nobis, parcendo peccatis nostris; quoniam baptizati sumus de sanguine tuo sancto, *cui non apparebit suspectus? Quibus accedit gestatio sui capitis, jam gladio amputati, ad pedes unde quinquaginta. Quæ omnia spirant venam Metaphrastæam, vel certe alterius, quisquis ille fuerit, magis affectantis ex farragine rerum mirabilium exhibere pium drama, quam sincera Martyris Acta : de quo itaque vix aliud certo constat, quam solus cultus.*

Quædam notantur de apographo.

8 *Apographum, quod hic damus, desumptum fuit e Ms. Misseniacensi, et eodem quidem, quantum e nonnullis characteribus, utrimque inter se convenientibus, colligere licuit, quod, Misseniacum transiens anno* 1686, *mense Julio, notavit Castellanus, exaratum fuisse e pergameno, jam tum ab anno* 1000, *conscripto; utinam satis digno illa ætate ac sancti Martyris gestis! At qualequale illud apographum contulimus cum alio, transcripto e Ms. codice Trecensi; et ambo deprehendimus convenire, si paucula excipias, quæ omissa aut mutata fortasse fuerint exscribendo.*

Brevis datur notitia parthenonis Misseniacensis.

9 *Quandoquidem hoc cœnobium monialium, S. Benedicti regulam profitentium, inter alios Flandriæ parthenones non postremum nominis celebritate locum tenet; atque hic commode sese offert opportunitas, forte numquam alias æque commode offerenda, de eo in Actis nostris agendi, visum est lectori exhibere brevem ipsius notitiam, qua plus, quam nomine tenus, dignoscere queat statum florentissimæ hujus abbatiæ. Ad quam personam, et ad quod tempus re-* E *ferenda sit loci origo, dedimus num.* 1. *Ceterum immunitatibus, privilegiis ac donationibus non parce dotatum fuisse, liquet e Codice Donationum piarum, apud Miræum. Ibi etenim cap.* 56 *Drogo Teruanensis Episcopus, anno* 1065, *talem dat libertatem ecclesiæ Misseniacensi, qualem Bertefridus, Episcopus Ambianensis circa annum, ut ibidem dicitur,* 662 *dederat ecclesiæ Corbeiensi; quæ, in quo consistat, ibidem exponitur; nec est hujus instituti pluribus describere.*

10 *Ibidem cap.* 57 *Philippus, Franciæ Rex, prædia per Balduinum Insulanum seu Pium, ejusque conjugem Adelam Misseniacensi monasterio attributa, anno* 1066 *confirmat. Denique Robertus Frisius, Flandriæ Comes, sæpe dicti monasterii, ab Adela matre sua conditi, possessiones, anno* 1080 *confirmat;* tum, *inquiens,* quia ossa matris meæ sepeliuntur in eadem ecclesia... tum quia visis tot miraculorum signis in eodem loco, placere evidentissime *refert, se* comperisse aliquid ibidem omnipotenti Deo. *Atque hinc conficitur, locum hunc jam tum ab ipsis incunabulis non obscura nominis fama claruisse. Quid memorem, quod, ut legitur apud Sanderum pag.* 402, dominatus oppidi et F parvo circuitu terreni, donatione Adelæ Comitis spectet ad virginum Vestalium, *ut ipse nuncupat,* ibi Antistitem, quæ ex more Iprensium et Guidonis Comitis decreto, rem publicam et justitiam administrat per magnum puta Balivum (quo *tum* munere fungebatur D. d'Authin, toparchus de Baillon) porti Balivum, et Scultetum perpetuos, scabinos septem annales, archangeli Michaëlis festo recurrente solitos innovari.

11 *Laudatus etiam auctor sæpe memorati parthenonis abbatissarum elenchum attexuit, ducto exordio a Frisilde, quæ mortua ponitur anno* 1075, *usque ad Annam d'Anthin, eodem etiamnum anno* 1640, *quo Auctor scribebat, ejusdem monasterii regimini præfectam, in quod, sicut tradit idem Sanderus,* virgines, nisi claris ortæ natalibus, vix recipiuntur. *Prætereo tacitus tragicas ejus vicissitudines, quibus, uti in rebus humanis lætis tristia succedere solent, alternantis sortis casus varios sensit; ut videri ibidem potest. Sed de his modo satis. Restat, ut ad sanctum Martyrem redeuntes, nunc ipsum Passionis exemplar exhibeamus.*

PASSIO

EX MSS.

PASSIO

Ex Ms. Misseniacensi, collato cum alio Trecensi.

S. Sidronius plures ad Christum convertit; immaniter cruciatus, capite truncatur; mulier ad ejus sepulcrum illuminatur.

S. Sidronius saluti animarum intentus,

Anno Dominicæ Incarnationis ducentesimo quinquagesimo secundo, regnante impiissimo Aureliano *a*, cum esset beatissimus Sydronius in Samon *b* civitate natus ex patre Serenio, et matre Beatia, et esset in oratione solicitus, in jejuniis promptus, in eleemosynis largus; enarraretque omni volenti gloriam, quæ est in fine præparata Sanctis, videlicet retributionem æternæ mercedis : exiit ejus sonus in universum orbem, nuntiatumque est Aureliano Imperatori quod beatus Sydronius in Angelica revelatione perduraret, et gloriosissimis vocibus prædicaret populum incredulum, ut converteretur ad eum qui habitat in cœlis; hoc est in Dominum Jesum Christum.

frustra Christianis exitium machinante Aureliano Imperatore.

2 Hæc audiens Imperator Aurelianus commotus in ira magna, dixit Crispino præsidi : Exeat currus in furore suo, et milites veredarii per omnes fines diffluant, et ubi invenerint Christianos, destruant eos. Præcepitque eis dicens : Ubicumque eos inveneritis, et non sacrificaverint diis nostris, has pœnas consternite super eos, quæ sunt rotæ æreæ, et uncini ferrei, et capita amputate. Cum hanc relationem, audissent multi, qui se olim profitebantur fore Christianos, abierunt retro, Dominumque abnegare cœperunt.

martyrii cupidus, alio peregrinatur.

3 Sanctus vero Sydronius non desperabat patrocinium clementiæ Dei, sed jejunabat et orabat jugiter, et dabat escam, esurientibus. Tunc exiit homo, nomine Julianus, et dixit ei : Sacratissime Sidroni, numquid ad bellum præparare vis animam tuam, aut non audisti quod est Christianis præparatum? Desere hos inimicos nostros, ut in laudem Christi, Filii Dei, laus tua loquatur *. Tunc beatus Sydronius humili corde et absoluto animo, pedibus cupiditatem calcavit, et visitavit regiones, multis precibus deprecans justum Dominum, quatenus mereretur invenire sibi locum, quo coronam posset suscipere martyrii.

* *alias* locetur.

Senonas venit, unde digressus

4 Post paucum vero temporis, orando, jejunandoque provocatus, venit Senonis civitatem, lustravitque eam aliquamdiu; et cogitans in corde suo, quod illic non esset ei congruum habitare, recessit inde, circuiens provinciam. Cumque pervenisset ad vicum, qui vocatur Hebrola, super fluviolum, qui dicitur Orbanus *c* *, invenit sibi locum præparatum pretiosissimum habilemque. Et gratias egit Deo. Prostravitque se super faciem terræ, et hanc orationem fudit, dicens : Domine Jesu Christe, qui multa genera posuisti in Arca Noë et constituisti eos in laqueos * aquarum, lavastique mundum sordibus inquinatum : Da mihi servo tuo baptismi gratiam, ut abluantur peccata mea. Et cum orasset, nubes de cœlo descendens, illuxit super eum, pariterque vox de cœlo venit, dicens ad eum :

* *alias* Uranus.

* *alias* lacus.

vocem e cœlo audit :

5 Sydroni, serve Dei excelsi, invenisti gratiam Domini tui, et ab eo diligeris, eo quod voluisti in mandatis ipsius permanere : nam et baptizatus es in nomine Domini et sanctæ Trinitatis, et per te multi baptizandi erunt in nomine sanctæ Trinitatis. Sanctus autem Sydronius hæc audiens, repletus gaudio magno dixit : Gloria tibi, Christe, qui cunctos convertis ignorantes, et ad viam veritatis eos adducis. Cum ergo baptizatus fuisset, apprehendens arundinem manu, fixit eam in terram, et hanc orationem fudit ad Dominum dicens : Domine Deus, in quem credo, fac virgam istam florere, et ramos producere, foliaque pulcherrima generare, ita ut credat populi istius multitudo per nomen sancti filii tui in te.

miraculo plures convertit ad Christum :

6 Et statim virga ipsa floruit, ramosque produxit et folia. Multi autem videntes virgam illam floruisse et ramos produxisse et folia, crediderunt in nomine Domini Jesu Christi, exorante beato Sidronio : et fuit numerus eorum decem et octo millia, et credentes baptizati sunt in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, de manu ipsius Sancti. Erat autem Aurelianus Imperator illo in tempore in Vienna civitate; et audiens, quod magna pars populi per prædicationem sanctissimi Sydronii veniret ad fidem Christi, jussit Crispino Præsidi cum nonaginta militibus ad illum ire, et eum vinctum ad se exhibere. At ubi venerunt Hebrola vico ad S. Sydronium, invenerunt eum orantem; videntes autem eum orantem, timuerunt appropinquare ad eum.

frustra a Præside absterretur : qui misit milites 190, deinde Sanctum interrogat.

7 Audiens denique Aurelianus Imperator, quod nihil prævaluerunt nocere famulo Dei Sydronio, iterum misit alios centum nonaginta milites ad eum, et venientes ad ipsum, viderunt stantem et orantem eum, cum quo et ipsi orare cœperunt; complens autem ipse sanctus orationem suam, surrexit et locutus est ad eos. Crispinus Præses dixit : Sydroni, numquid ejectus es, de patria tua, ut quid in hoc loco versaris? Respondens S. Sydronius, dixit : Non sum ejectus de patria mea, sed Dominum quæsivi, cujus virtutem agnovi, et gratiam inveni. Milites vero dicebant ad eum : Sydroni, Dominus noster Aurelianus desiderat te videre. Respondit eis S. Sydronius : Si Dominus voluerit, ibo; sin autem, non venio; tamen vobiscum vadam. Commendavit autem Deo petitionem suam, et ad Imperatorem perrexit.

Ducitur Viennam ad imperatorem Aurelianum

8 Cumque venisset in civitatem Viennam, ingressus est palatium. At ubi vidit eum Aurelianus Imperator, quoniam magnus et Christianus esset, timuit et statim corruit de consistorio, ubi sedebant septuaginta duo Judices, ad quorum consilia recurrebat, et quorum flagitiis mala hæc perpetrabat. Et post paululum surgens, sedit pro tribunali. Tum interrogavit eum Rex, dicens : Quis es, aut unde es, aut quod est nomen tuum? Respondit ei S. Sydronius : Ego sum de civitate Samon, ex patre Serenio genitus, et matre Beatia, suaviter educatus, et ex nativitate mea Sydronius vocor. Ait autem Imperator ad eum : Fera mala, et facies turpis, non sacrificas diis meis in quocumque loco versaris? Respondit S. Sydronius : Bene locutus fuisti, Aureliane, quia tu es pars mortis, et conjunx patris tui diaboli; dii autem tui, quibus me sacrificare dicis, vani sunt : oculos habent et non vident, aures habent, et non audiunt; nec ipsos, qui adorant, eos adjuvare possunt : quoniam aurei, argenteique et lignei

EX MSS. lignei sunt : dii vero, qui non fecerunt cœlum et terram peribunt. Tu autem tamquam stultus adoras eos. Utinam audires me, et adorares Deum, qui fecit cœlum et terram, qui habet potestatem liberare te de igne, et dimittere omnia peccata tua!

cujus jussu mittitur in carcerem. 9 Ipse autem tamquam stultus Rex cogitans intra se dicebat : Quomodo possum istum, qui inter feras nutritus est, vincere, si non inveniam ei plus, quam arena sit maris, inexquisita tormenta. Tunc jussit Imperator S. Sydronium in carcerem mitti, et decem et octo militibus custodire eum. Milites autem fecerunt, quemadmodum eis imperatum fuerat.

Milites visa Sancti constantia conversi 10 Et ecce, ubi viderunt S. Sydronium constanti animo esse, venerunt ante consistorium Aureliani, et projecerunt arma sua in terram, dicentes : Et nos credimus in Deum S. Sydronii, et adoramus eum. Dixit vero Imperator ad eos : Numquid et vos malefici estis, quod ipsum vultis sequi? Venite et adorate Deos meos, et dabo vobis aurum argentumque, et in honore magno constituam vos.

B 11 Milites autem dicebant ad eum : Pecunia tua tecum sit in perditione ; nos enim simul baptizati sumus, et credimus in sanctam Trinitatem. Ipsi vero gaudentes propter gratiam Dei, quam erant consecuti, et beati Sydronii, magistri eorum, compleverunt martyrium. Iratus denique Rex dicebat in corde suo : Si non perdidero maleficum istum a facie terræ, in maleficiis suis totum seculum ad se trahere habet, ut omnes in illum credant. *ac martyrio affecti.*

Rursum Martyr sistitur tribunali; 12 Tunc jussit Rex S. Sydronium ante conspectum suum venire, et ait ad eum : Fera mala, facies turpis, usquequo in hac pertinacia fidei perseveras, et quamdiu quivero te sustinere? Sacrifica diis meis. Ad hæc respondit S. Sydronius : Ego te volo adducere in fide bona, ut derelinquas dæmonia, adoresque Christum meum, qui in potestate habet vitam et mortem tuam. Et dixit Rex ad eum : Adhuc in hac stultitia stas? Respondensque S. Sydronius ait : Ego non sum stultus, sed servus Domini mei Jesu Christi; tu autem stultus et insipiens es; qui non confiteris Deo meo, sed confiteris satanæ patri tuo.

ac cruciatibus afficitur, C 13 Iratus vero Imperator jussit ligari manus ejus et pedes, et cædi eum virgis ferreis, et mitti in caput ejus cassidem igneam. Tunc dixerunt tres ex consulibus ad eum : Beatus fueras, Aureliane, si natus non fuisses, qui talia tormenta jussisti fieri in famulo Dei. Et iratus Rex jussit eorum capita amputari : ipsi quippe propter gratiam S. Sydronii, et miserationes Christi sublevati, ad cœlestia regna sunt perducti.

quos contemnit 14 Tunc dixit S. Sydronius ad eum : Si amplius mihi tormenta poteris facere, fac ; quia mihi vita sunt, et dulciora super mel et favum. Tunc jussit Imperator fieri scamnum ferreum, et caminum secundum staturam ejus. Venerunt denique artifices, et tulerunt mensuram corporis ejus, et fecerunt secundum jussionem Imperatoris, et posuerunt eos in medio civitatis, et jussit ibi, S. Sydronium ligari, et venire multa ligna, et cooperire eum, ignemque supponi. Et jussit exhiberi quadraginta horcas *d* olei, et mitti super flammam ignis. d

inter flammas triumphans : 15 S. autem Sydronius jactavit se in medio flammæ dicens : Hæc tormenta, quæ mihi infers, non timeo : sed tu in tua turpitudine, et in insidiis tuis consummaberis. Ego tam tibi dixi, quoniam non timeo tormenta, nec iram tuam. Et cum hæc dixisset, præ magnitudine flammæ, scamnum illud factum est tamquam cera liquescens. Veniens quippe Rex vidit S. Sydronium in medio flammæ stantem et orantem, et erat facies ejus tamquam lilium, vel sicut rosa de cœlo descendens. Cumque intendisset in eum Imperator et vidisset eum, decidit in faciem suam a timore magno, ab hora prima usque in horam nonam. EX MSS.

16 Postquam vero surrexit, dixit ad Sanctum Dei : Mala fera, non tibi sufficiunt peccata animarum, quas errare fecisti; et non permisisti sacrificare diis meis magnis, sed et omnem populum traxisti post te. Respondit S. Sydronius, dicens : Adhuc multæ animæ credere habent in Dominum, per meam prædicationem, et tu ipse. Et blasphemavit eum tamquam stultus Imperator, dicens : Numquid et me in tuis maleficiis perducere vis? Sic mihi sufficiant dii mei, et sic addant, si non crastino die, ea, quæ nunc est, hora perdidero animam tuam, ut ad exemplum omnium faciam te perire. Altero vero die jussit eum adstare ante tribunal suum. Cumque adductus fuisset ante conspectum ejus, dixit ad eum : Jam sacrifica diis meis, et intellige verba mea, ut non tibi ampliora addam supplicia. *a tyranno increpatur* E

17 Respondens homo Dei : Ego, inquit, tibi dixi, quia non timeo tormenta nec minas tuas, quoniam fidem meam habeo in Christo, per quam baptismatis gratiam adsecutus sum. Tunc jussit lignum magnum exhiberi Imperator secundum staturam ejus, et poni ante palatium. Et vocati sunt milites, præcepitque famulum Dei Sydronium ibidem ligari. Jussit etiam ternas sagittas jactare super eum, quatenus lacerato corpore ejus, citius animam exhalaret. *sed irrito conatu.*

18 Dixitque Rex : Videamus si potest Deus ejus liberare eum de manibus nostris. Et sagittaverunt eum ab hora prima usque ad horam duodenam. Et putabat Imperator, quod omnes sagittæ in corpore ejus figerentur. Sagittæ autem suspendebantur a vento a dextris et a sinistris, ex quibus nec una quidem corpus ejus tetigit. Et post solis occasum jussit eum a militibus custodiri, ne subito a Christianis nocte solveretur, quoniam quidem multi, expectabant Christiani tollere corpus ipsius, videreque virtutem Dei. Alia autem die ait Rex : Eamus et videamus maleficum illum. Veniens autem Imperator, vocavit eum et dixit : Sydroni, ubi est Deus tuus? Veniat et liberet te de manibus meis et de sagittis his. *Sagittis impetitur etiam frustra.* F

19 Et dum hoc dixisset Rex, statim exilivit una de sagittis ipsis, et ingressa est in oculum ejus, excæcavitque eum. Tunc dixit ei sanctus Sydronius : O stulte et tyranne Imperator, qui deseris Creatorem et adoras idola, tamen si credis in Deum, videbis lucem Domini. Iratus denique Rex jussit milites nonaginta, quatenus eum in carcerem mitterent, catenisque ferreis adstringerent corpus ejus, et diligenter observarent, ut in crastinum caput illius abscinderetur. Dum quippe S. Sydronius ad carcerem duceretur, hanc orationem fudit, dicens : Domine Jesu Christe, qui eduxisti populum tuum de mari rubro, liberastique eum de ergastulo Pharaonis : erue me servum tuum de compedibus istis, et ad ipsum locum fac me pervenire, quo gratiam baptismi consequi merui. *Datur custodiendus militibus 90.*

20 Dum hæc orasset, obcæcati sunt milites confractæque catenæ ferreæ, et ocius iter carpens, pervenit ad locum, qui dicitur Calosenagus *Quæritur ad mortem*

super

EX MSS. super fluvium Igone *e* milliario octavo de Hebrola, quo baptismi gratiam perceperat. Audiens hæc Imperator, jussit multitudinem, ut persequeretur eum, et dixit : Quocumque inveneritis magum ipsum, decollate eum. Et exeuntes milites obviaverunt homini seni, sed non Christiano, cui talia fantur : O homo, numquid tibi aliquis Christianorum exstitit obvius? At ille dixit ad eos : Hesterno die hora quarta visus est homo Orientem versus instar ventorum currere callem. Milites autem non desistebant persequi eum.

et cum Deo annuente pervenisset ad locum, ubi fuerat baptizatus,

21 Sanctus itaque Sydronius cum venisset ad fluvium Igone, quemadmodum supra diximus, et vellet transfretare illum, respexit retro et ecce inimicorum multitudo appropinquabat ei. At S. Sydronius in orationem se prosternens ait : Domine Jesu Christe, quia [video] congregationem malignantium, quibus enarravi virtutem tuam, consurgere in me : præsta mihi famulo tuo secretam revelationem, quatenus ad illum locum pervenire merear, ubi gratiam baptismatis, te largiente, percipere merui. Dum hæc orasset, factus est fluvius velut lapis, et pedibus superam-
B bulans venit ipse Sanctus ad locum sibi demonstratum. Videntes autem milites pelagum magnum eum transire, timuerunt et conturbati sunt. Videns autem hæc S. Sydronius prostravit se in orationem dicens : Domine Jesu Christe, qui me gubernare dignatus es, ab adolescentia mea usque ad præsens, ostende virtutem tuam, et nunc me celerius jube, quemadmodum libet, coronari, et concede mihi servo tuo, ut quicumque in loco, quo me ad coronam tradideris, orationem fuderit, invocaveritque nomen meum, pro reverentia nominis tui in suis orationibus exaudiri, et salvus esse mereatur.

obtruncatur, et fert caput amputatum :

22 Cum hæc orasset, levavit oculos suos, viditque quosdam milites citius extractis gladiis currentes decollare eum; sed timebant appropinquare ad eum. Tunc beatus Sydronius sic eos allocutus est dicens : Venite, et ut vobis est imperatum, facite. Colligite ergo de sanguine meo et ligate in linteo, et portate Aureliano Imperatori, ut videat virtutem Dei. Cumque decollatus fuisset, guttæ sanguinis ceciderunt super carnifices, et ipsi conversi sunt, clamaveruntque voce magna dicentes : Sancte Sydroni, intercede pro
C nobis, parcendo peccatis nostris, quoniam baptizati sumus de sanguine tuo sancto. Sydronius denique sanctus apprehendens caput suum, Christo gubernante, gestavit pedes quadraginta novem. Milites itaque videntes hæc mirabilia, stupefacti sunt. Collegeruntque de sanguine beatissimi Sydronii, et attulerunt Aureliano Imperatori.

23 Et misit Rex de sanguine illo, qua sagitta fixa fuerat, meruitque intercessione illius lucem D
recipere pristinam, et exclamavit voce magna dicens : Quam magnus et gloriosus est Dominus Deus Christianorum, qui non deserit sperantes in se, sed gubernat eos inter truces persecutores, et facit voluntatem suam in his, qui custodiunt mandata ejus ! Audiens autem hoc miraculum mulier quædam, vocabulo Syria, quæ septuaginta transactis annis sine oculis sedebat, vocavit propinquos suos, et dixit illis : Ducite me ad inæstimabile miraculum gaudiumque, ubi meruit sacratissimus Sydronius cœlestem gratiam acquirere. Propinqui vero illius dimiserant illam, et noluerunt pergere cum illa : dum ipsa quippe in mœrore persisteret, exiit quidam parvulus de genere ejus, et introivit ad eam, apprehendensque manum illius ait : Surge, ego venio tecum, et ducam te, quo desiderat cor tuum.

Aureliani vulnus sanatur applicito Martyris sanguine :

24 Exierunt autem in viam, sed non sciebant, ubi prædicabatur passio ipsius Sancti. At ubi venerunt ad locum, in quo S. Sydronii corpus humatum jacebat, affixi pedes eorum non valebant longius iter carpere ; quoniam in loco sancto pervenerant. Illa vero hæc intelligens, prono E
humilique corde fixis genibus in eodem loco, hanc orationem fudit, dicens : Domine Deus Christianorum, qui dedisti sancto tuo Sydronio coronam pretiosam, ex lapidibus ornatam, ostende virtutem tuam per ejus intercessionem in me. Cum hæc itaque orasset, eadem hora aperti sunt oculi ejus, viditque lucem Domini et sepulcrum S. Sydronii. Multus autem populus confluebat, quatenus videret virtutem Dei. Tunc Syria sic locuta est ad eos : Diligamus sepulcrum beatissimi Sydronii, qui vitam non deposuit, sed mutavit ; et fabricemus ibi cellulam. Acta sunt hæc sub Aureliano Imperatore, die quinto Nonas Julias, regnante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu Sancto Deus per infinita secula seculorum. Amen.

Cæca mulier ad sepulcrum S. Sidronii illuminata.

ANNOTATA.

a *Regnare cœpit Aurelianus Imperator anno* 270, *de quo Commentarius prævius, num.* 6.

b *Puto hic designari Samum (quæ* Same *vulgo dicitur) metropolim insulæ Sami vel Cephaleniæ.* F

c *Quid hoc fluvii sit, vagum quærere, nisi fortasse velit auctor indicare fluvium, qui Narbonem interfluit, vulgo dictum* Ourbion.

d *Est vas olei vel species amphoræ. Plura de hac voce Cangius.*

e *Alibi est Iconæ. Forte mendose pro Jonna vel Yonna, vulgo* Yonne, *alluente Senonas.*

A D

DE S. MARCIANO MARTYRE

ICONII IN CAPPADOCIA.

J. P.

Cultus ex Martyrologio Romano et Synaxariis Græcis.

FORTE ANNO CCXLIII.

Annuntiationes S. Martyris

Menæa bibliothecæ Ambrosianæ, Menæum Chiffletii, Supplementum ad Menæa excusa ex Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii celebrant memoriam hujus sancti Martyris ; hoc postremo loco sic annuntiat : Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ ἅγιος Μαρκιανὸς μαχαίρᾳ τελ. Eadem die *undecima Julii* S. Marcianus gladio martyrium consummat ; *cujus triumpho accinuntur isti versiculi :*

B

Ὑπῆρχε θήκη, Μαρκιανὲ, σός φάρυγξ,
Χωροῦσα τὴν μαχαίραν ἣν κατεκρίθης.

O Marciane, theca guttur extitit
Tuum machæræ, qua necem punctus subis.

in Menæis et Martyrologiis

2 *Subsequitur brevis narratio martyrii in hæc verba ; quam ex præfixo nomine Sirmondi colligo ex ejus Synaxario desumptam esse :* Οὗτος νέος ὢν προσήχθη Περινίῳ τῷ ἄρχοντι ἐν τῇ Ἰκονιέων πόλει· καὶ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ὁμολογιαν ξέεταὶ, καὶ ἐπὶ ἐσχάρας πεπυρακτομένης τίθεται, καὶ μαχαίραις τὴν γλῶσσαν κατακεντεῖται, καὶ τὸ τελευταῖον τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνεται. Hic, cum juvenis esset, ad præsidem Perinium ductus est in civitate Iconii, et ob Christi confessionem raditur, ardenti foco superimponitur, gladiis linguam compungitur, ac tandem capite truncatur. *Hisce consonant excerpta ex Menæis biblothecæ Ambrosianæ. Eadem fere habet Sirletus, e quo in Romanum adscitus est sanctus Martyr, ita illum annuntians :* Iconii, S. Marciani Martyris, qui sub Perennio præside per multa tormenta pervenit ad palmam.

cum elogio;

3 *Prolixius elogium habet Synaxarium Basilianum, cujus mensis Julius ad calcem tomi primi ejusdem mensis editus; quod sic verto Latine :* Marcianus, Christi Martyr, e civitate Iconii extitit. Cum autem juvenis esset, Christique fidem edoctus ac baptizatus, veram fidem prædicavit, et idolorum falsitatem et imbecillitatem redarguit, atque idolatris os obturavit. A quibus comprehensus, traditus Præsidi, et ad quæstionem ductus, nunc quidem promissis caduci et falsi honoris, nunc vero minis Christum abnegare, et idolis sacrificare cogebatur. Ad quod cum Præsidis sermonibus adduci non posset, sed potius coram populo Christum confiteretur, postquam cæsus esset, in carcerem concluditur. Et post hæc vinctus, et e carcere egressus, cum ante Præsidem staret, et eidem confessioni inhæreret, vultum ferro rasus, nervos præcisus, cultro linguam excisus, et in foco ardente positus est. Et tandem ense caput obtruncatus, martyrii cursum complevit.

E

et observatione de tempore martyrii.

4 *Observa obiter, hic supprimi nomen Præsidis Perennii : qui idem fortassis est, qui apud Baronium ad annum* 243, *num* 4; *quo posito, habes unde de tempore agonis* S. Marciani *judicium feras. Atque hæc de sancto Martyre dicenda occurrunt; plura nos latent.*

C F

DE S. CINDEO PRESB. ET MARTYRE

SIDÆ IN PAMPHILIA.

Ex Martyrologio Romano et Græcis Synaxariis.

J. P.

SUB DIOCLETIANO.

Quid de hoc Sancto Martyrologium Romanum;

Annua S. Cindei, Cindæi *aut etiam* Syndei *memoria inscribitur Martyrologio Romano, sic ipsum annuntiante :* Sidæ in Pamphilia, S. Cindei presbyteri, qui sub Diocletiano Imperatore, et Stratonico Præside per multa tormenta pervenit ad palmam. *Præiverat Sirletus, paulo longior :* Eodem die *(undecimo Julii)* Cindei presbyteri. Hic ex oppido Telmedia Sidæ Pamphiliæ sub Imperatore Diocletiano ductus ad Stratonicum præsidem, Christum confessus est. Quamobrem ferreos calceos, clavis defixis munitos, indutus, ad portam cucurrit. Postea in ignem injectus, evasit incolumis, et Deum precatus tradidit spiritum. Cujus pretiosas reliquias Orestes quidam, Umanadensis genere, Christi diaconus, in patriam suam translatas, per manus sacerdotum more majorum reponendas curavit.

Synaxarium Basilianum,

2 *Sancti hujus Martyris elogium aliter concinnat Synaxarium Basilianum :* Martyr Christi Cindæus presbyter erat in ecclesia, quæ est in civitate Sida, regnante Diocletiano. Cum autem delatus esset ad Stratonicum, quod Christum coleret, comprehensus, et ferreos calceos indutus, acutis clavis infixos, coactus fuit currere per viam, quæ ducit ad portam, quæ sacra dicebatur, ver-

AUCTORE J. P.

beratus a lictoribus. Mandato accepto, ut ipsum comburerent, lictores occurrerunt cuidam pauperi, onus lignorum bajulanti, ut illa venderet, et inde vitam sustentaret. Cumque vellent ea rapere, non persoluto pretio, et Sanctum comburere, pretium ipse extraxit, deditque pauperi; et lignis super proprios humeros impositis, pervenit ad locum martyrii. Et postquam accensa esset fornax, in eamdem ingressus est : cumque inde egrederetur illæsus, sacerdotem idolorum simul cum sua uxore ad fidem Christi perduxit. Tandem ubi orasset, spiritum tradidit. Corpus autem ejus honorifice sepultum fuit.

et Supplementum ad Menæa Græca impressa;

3 *Partim conveniunt, partim discrepant ea, quæ refert Supplementum ad Menæa Græca excusa ex Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii : in quo Martyr ponitur* τὸ γένος Οὐμαναδεὺς, genere Umanadensis : *quo patronymico fortasse indigitatur oriundus fuisse* Umana, *quem locum Cellarius Geographiæ antiquæ tom. 2, lib. 3, cap. 23, pag. 295 collocat in Galilæa. Nisi malis designari* Omanam *(Græce* Ὀμάνα *dicitur) Arabiæ felicis emporium Stephano et Plinio; Arriano emporium Persidis, ut* B *tradit Ortelius in Thesauro geographico. Elige utrumvis locum ; aut si neutrum vis, tertium, duobus prioribus convenientiorem edissere, frustra a me quæsitum. At pergamus in dicto Supplemento. Ibidem pretium exprimitur, a sancto Martyre pro lignis datum,* φόλεις τριάκοντα, triginta nummi; *de quorum valore Cangius. Adde, Martyre ab igne illæso,* ἀέρος μετὰ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν κλονουμένου, αἰθρίαν πολλὴν καὶ εὐδίαν γενέσθαι, aere turbato per fulgura et tonitrua, magnam serenitatem et tranquillitatem factam esse.

ubi quædam singularia narrantur.

4 *Sacerdos idolorum, et ipsius uxor, ad Christum conversi ibidem narrantur, quod* ἀποστείλασαν τὴν θεράπαιναν αὐτῆς κηδεῦσαι τὸ τοῦ Μάρτυρος λείψανον μύροις καὶ σινδόσι, καὶ οὕτως ἔτυχον ἀμφότεροι τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. *Quod, inquam,* miserint ancillam ipsius (*uxoris*) ut sancti Martyris D corpus honoraret aromatibus et linteaminibus mundis : et *quod* sic ambo sanctum baptisma consecuti sint. *Singularis pariter est historiola, quæ ibidem sequitur :* Ὀρέστης δέ τις, τὸ γένος Οὐμαναδεύς, διάκονος τοῦ Χριστοῦ, λαβὼν τὰ λείψανα μετὰ τῆς ἁγίας αὐτοῦ κεφαλῆς τοῦ Ἁγίου, καὶ ἀρθεὶς κατὰ τὸν Ἀβακοὺμ διὰ μιᾶς ἡμέρας ἀπὸ τῆς Παμφιλίας ἧκεν ἐν Οὐμανάδοις εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, καὶ στήσας τὸν σορὸν, κατέθετο τὰ ἅγια λείψανα διὰ χειρῶν Ἱερέων, καθὼς τόπος ἐστὶ τοῖς Ἁγίοις κατατιθεσθαι. Quidam vero Orestes, genere Umanadensis, Christi diaconus, cum accepisset corpus cum capite ipsius Sancti, et sublatus esset, una die, quasi alter Abacuc, e Pamphilia venit in partes Umanadensium, patriam ejus, et constructo sepulcro, sepelivit corpus ipsius per manus sacerdotum, ut decet Sanctos sepeliri. *Hæc ibi; quorum fides sit penes scriptorem, qui ea tradit.*

Dantur de eo versiculi cum nostra correctione.

5 *Interea non omittemus versiculos, dicti Supplementi elogio præfixos :*

Οὐκ ἄξιόν τι καύσεως ὅλως ἔχων,
Σωθεὶς πυρὸς τέθνηκας οὕτω Κινδαῖε. E
Nihil ustione quod foret dignum tenens,
Ab igne sospes, morte, Cindæe, occidis.

In Ms. nostro scribitur καυχήσεως, *mendose sine dubio; cum* καύχησις *significet gloriationem; adeoque tum sensus esset :* Nihil gloriatione quod foret dignum habens, *etc., quod sane in subjecta materia* ἀπόσκοπον *est, ne dicam* ἄτοπον ; *et, si leges carminis iambici spectes,* ὑπέρμετρον, *uti versum metienti patebit, redundante una syllaba. Substitui itaque* καύσεως; καῦσις *enim ustionem significat. Et vero quam facile in exscribendo apographo* καυχήσεως *pro* καύσεως *intrudi potuit? Eidem Supplemento fere verbatim consonant ea, quæ excerpta habemus ex Menæis bibliothecæ Ambrosianæ, in quibus tamen nulla fit mentio de occursu pauperis, de quo supra.*

C

DE SANCTIS MARTYRIBUS ROMANIS F

STEPHANO, LEONTIO, MAURICIO, DOMNO, MILITONE, ACHILLEO, DANIHELE, DIOMEDE, CYRICO, ANTONIO, JASONE, JOANNE, SISINNIO, EUSTASIO, OCTAVIO, EMILIANO, AVITETO, THEODOTO, CESSIO, CANDIDO, GORGONIO, ARCHELAO, ITEM ARCHELAO, CIRINO, APHRODISIO, GOGIANO, CLERICO, ANTONIO, GAGIO, AUXENTIO, VALENTINO, FLAVIO, NICAONE, THEODOTO, FAUSTASIO, AURELIO, GORDIANO, CIRIONE, CYRILLO, CASTRICIO, SANCTO, EUTYCHIO, ET FORTE MAJOLO ET SILVIO.

J. B. S.

Ex Hieronymianis.

XI JULII.

Haud facile fuit, hoc die laterculum construere, quo Romani hodierni Martyres recto numero et ordine disponerentur, cum codices omnes inter se differant, atque excedant aut contra excedantur, aut interpolati sint. Corbeiense in fine adjecit Majulum *seu* Majolum *et* Silvium, *qui in aliis noti non sunt. Lucensia in media Martyrum serie intrusam exhibent annuntiationem* adventus et exceptionis corporis S. Benedicti abbatis; *Epternacensi vero inepte insuta sunt aliqua,*

quæ

A *quæ forte antiquarius in margine perperam adscripta invenerat; sic ibi legitur:* Romæ Stefani, Leonti, Pelagiæ, Maurici, Domni, Militonis. Depositio Idonei cum filiis. Augustoduni depositio Achellei, Danihel. Romæ Diomedis, etc. *Verum vel modice in hisce attento statim apparet,* Idoneum cum filiis *huc minime spectare, utpote de quo idem codex expresse egit ad diem* 1 *Julii; unde etiam accepta verba* Augustoduni depositio; *nam* Achilleus *et* Daniel *ad classem Romanorum certissime pertinent.*

2 *His itaque, et male reposito* Pelagiæ *nomine e laterculo illo sublatis, exurgit textus a nobis dispositus, qui, exceptis aliquot minutiis in nominum diversitate aut varia eorum efformatione, convenit cum Lucensibus et Corbeiensi, in quibus nomina magis distorta sunt, et præterea omittitur repetitio nominis* Archelai, *quæ per particulam* item *satis aperte indicatur. Numerum autem Martyrum recte hic a nobis subductum, probat codex Hieronymianus parvus Reginæ Sueciæ, in quo ad* IV *Idus Julii sic habetur:* Romæ, natalis sanctorum Martyrum Stephani, Leontii, Mauritii cum aliis numero XXXIX: *ut proinde tota cohors constiterit pugilibus* XLII, *quot superius enumerati sunt; pro quibus Notkerus posuit:* Romæ, passio Sanctorum Stephani, Leontii, Mauritii et aliorum multorum.

AUCTORE J. B. S.

DE SANCTO EUTYCHIO

MARTYRE ALEXANDRINO.

B E

J. B. S.

Ex Hieronymianis.

XI JULII.

Hunc *Martyrem iisdem terminis hoc die memorant codices Lucenses et Corbeiensis:* In Alexandria, Eutici: *differt ab aliis codicibus Epternacensis, quod adjiciat* Eufemiæ. *Verum quo hæc celeberrima virgo et martyr Chalcedonensis spectet, jam diximus in Prætermissis.*

DE TRIBUS VIRGINIBUS ANTIOCHENIS

PRODOCIA, VERONICA ET SPECIOSA

J. B. S.

Ex Hieronymianis.

XI JULII.

V*irgines fuisse suppono, tametsi id in codicibus non exprimatur. In Lucensibus lego:* In Antiochia, Perdiciæ, Veronicæ et Speciosæ. *Epternacense solam* Prodociam *exhibet, pro qua Corbeiense scribit* Prodixæ. *Ex Hieronymiano parvo Reginæ Sueciæ, olim Senonensi sanctæ Columbæ, confirmatur nostra lectio, tametsi ibi referantur* IV *Idus Julii: forte ex mera librarii transpositione.*

C F

DE SANCTIS MARTYRIBUS AFRICANIS

MARIANO ET JANUARIO

J. B. S.

Ex Hieronymianis.

XI JULII.

H*i duo Martyres primo loco annuntiantur in textu Florentinii:* In Africa, Mariani et Januarii; *quibus in Corbeiensi codice adjungitur,* Julianus, *ab omnibus aliis præteritus. Confusior est Epternacensis laterculus, sic incipiens:* In Africa, Mariani. In Alexandria, Eutici, Eufemiæ; et in Africa Januarii: *quod hic adeo mirandum non est, cum et sequentia distorta ostenderimus. Dubitaveram primum, an ii duo repetiti non essent ex classe hesterna Martyrum quatuor Africanorum* Januarii, Marii, Naboris et Felicis; *ceterum cum et loco alio positi sint, et alio ordine, et nomen alterum non conveniat, in sua ipsos possessione relinquendos putavi; idque adeo pronius, quod in plerisque Hieronymianis parvis, a nobis tomo* VI *Junii editis, eadem ferme nomina, licet quandoque inverso ordine exprimantur.*

A D

DE SANCTIS MARTYRIBUS

JANUARIO ET PELAGIA

NICOPOLI IN ARMENIA.

J. B. S.

Notitia ex Martyrologiis.

SUB LICINIO.

De pluribus sanctis Martyribus Nicopolitanis actum est die præcedenti non semel, cum dubium videretur, utrum iidem essent, qui a diversis diversimode annuntiabantur: neque modo mihi satis perspectum est, an hodierni duo ad eamdem sociorum quadraginta quinque classem non pertineant. In observationibus ad Usuardum notavimus, eorum nomina in aliquibus Hieronymianis non nihil deformata esse, quæ clarius exprimuntur in Lucensi, et in parvo codice Reginæ Sueciæ, omisso Turmoris, qui, nescio unde in Epternacensi B accesserit. In Romano parvo solus Januarius appellatur, sed conjuncti sunt ab Adone, cujus hæc est annuntiatio ab Usuardo et tota ejus progenie adoptata: Eodem die in Armenia minore, civitate Nicopoli, natalis sanctorum martyrum Januarii et Pelagiæ, qui in equuleo, ungulis et testarum fragmentis diebus quatuor cruciati, martyrium impleverunt. Verbis, non sensu differt phrasis Rabani, qui præmisso seorsim aliquo Januario, in Epternacensi a socio suo Mariano divulso, sic pergit: In Armenia, civitate Nicopoli, item Januarii et Pelagiæ, qui tormentis subditi, non solum ungulis, sed et testa corpora eorum usque in diem IV Idus eamdem passionem habuerunt; quæ ferme codicis Blumiani verba sunt, in hac parte ab Hieronymianorum stylo deflectentis. Neque ab his differunt, quæ retulit Petrus in Catalogo lib. 6 cap. 85; neque alibi reperi, quæ distinctius eorum gesta aut passionem explicent. Inter sacras Pragenses reliquias, E quorum elenchus datur tomo 1 Januarii pag. 1084, numeratur S. Januarii martyris Armeni corpus. Wandelbertus utrique Martyri versiculum attribuit:

Martyrio quintum sancit Januarius, atque
Consimili decorat Pelagia sancta nitore.

DE S. MARTYROCLE MARTYRE

J. P.

Notitia ex Fastis Græcis.

XI JULII.

Notatur hic Martyr in Supplemento ad Menæa excusa ex Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii, nusquam fortasse, quantum suspicor, alibi reperiendus: nisi forte Τυροκλῆς, quem Martyris pariter titulo insignitum C lego in Menæo Chiffletii, coincidat cum nostro Martyrocle, expuncta, ut satis pronum est, prima syllaba. In dicto itaque Supplemento ita annuntiatur: Ὁ ἅγιος Μαρτυροκλῆς τοξευθεὶς τελ. S. Martyrocles sagittis ictus agonem consummat. Habe duo hexametra, quibus ibidem honoratur:

Ὁ Μαρτυροκλῆς μαρτύρων εὗρε κλέος
Μάρτυρ φανεὶς ἄριστος ἐκ τοξευμάτων.
Bene Martyrocles martyrum invenit decus,
Se per sagittas martyrem summum probans. F

DE S. LEONE CONFESSORE

J. P.

Notitia ex tabulis Græcis.

XI JULII.

S. Leonem nobis exhibent Menæum Chiffletii ac Supplementum ad Menæa impressa ex Synaxario Sirmondi ac Ms. Chiffletii, apposita sequenti annuntiatione: Ὁ ὅσιος Λέων ἐν τῇ Μάνδρᾳ ἐν εἰρήνῃ τελ. S. Leo in Mandra in pace obiit. Applauditur ipsi duobus hisce versiculis:

Ἐκ γῆς ἀπελθὼν ἐντρυφᾷ τερπνοῖς Λέων,
Ὧν εἶχεν ἐν γῇ τὰς ἀποῤῥοίας πάλαι.
Terram relinquens affluit lætis Leo,
Quorum fluenta biberat in terris agens.

Mandra, quod hic occurrit, duplex habet significatum, alterum appellativum, alterum proprium. Primo enim significat monasterium quodlibet, metaphora sumpta a caulis ovium seu caprarum, quæ mandræ appellantur; secundo templum S. Symeoni Stylitæ juxta Antiochiam dicatum, de quo Evagrius lib. 1, cap. 14, et pluribus agit Cangius in Glossario mediæ et infimæ Græcitatis. Atque ego hic per Mandram intelligo monasterium seu locum, dicto templo proximum aut vicinum: sicut Mandram peculiari vocabulo appellari voluit Rogerius Siciliæ Rex archimonasterium S. Salvatoris Messanense, ut est in illius diplomate apud Rocchum Pirrum, in Notitia prima Archimandritatus Messanæ pag. 4.

DE

A D

DE S. SABINO CONFESSORE

IN TERRITORIO PICTAVIENSI IN GALLIA.

J. P.

Notitia ex Martyrologio Usuardino.

SECULO VI.

Quam certus et antiquus est jam inde a multis retro lapsis seculis hujus Sancti cultus, tam sunt ignota omnia, quæ ad ipsum spectant. *Enimvero nihil hactenus de illo reperire mihi apud Martyrologos classicos licuit præter hæc paucula, quæ subdo. Novit ipsum Usuardus, ita annuntians eum hac die :* In territorio Pictavensi, natale S. Sabini Confessoris. *In genuini Adonis textu, accurante nostro Rosweydo vulgati, nulla uspiam Sancti istius fit mentio. Additur tamen ignota manu sequens annuntiatio, desumpta e codice Morinorum :* In territorio Pictavensi natale S. Savini confessoris. Hic fuit ex discipulis magni patris S. Germani Episcopi : tradunt enim hunc eumdem fuisse Savinum, quem Mamertinus obvium se habuisse commemorat, quando cultui dæmonum frequentius insistebat : cujus prædicatione viam veritatis agnoscens, relinquens iter, quod ceperat, beatissimum Germanum expetiit, atque ab eo, secundum quod ei S. Sabinus promiserat, non solum animæ, sed et corporis sospitatem percipere meruit.

Certa quidem, sed satis obscura est

B

2 *Inter Usuardina Auctaria codex Burdegalensis habet :* In territorio Burdegalensi S. Sabini confessoris ; *ast hic haud dubie designatur* Sabinus *iste, cujus elogium refert Saussayus ad* VII *Idus Octobris, hoc die ejus adventum in territorium Pictaviense memorans, quod ad dictum diem* IX *Octobris accuratius erit examinandum, dum eum* Sabinum Lavitanicum *vocat Castellanus, ab altero ipsum non obscure distinguens. Codex Usuardinus Centulensis annuntiationi, quam ex Usuardo genuino supra dedimus, adjungit cum codice Morinorum :* hic fuit ex discipulis magni patris Germani : *unde satis ostendit, iis verbis hodiernum* Sabinum *indicari. E recentioribus Martyrologis* S. Sabinum *commemorat Galesinius, Usuardinam annuntiationem secutus.*

hujus Sancti notitia

3 *Obscurioribus hisce tantillum lucis addidit vir in rebus Autissiodorensibus versatissimus, alibi a nobis laudatus, R. D. Joannes le Beuf, ecclesiæ istius canonicus et succentor, litteris suis ad nos datis* XXV *Aprilis anno* 1721, *in quibus S. Sabinum, ut S. Germani discipulum, sibi, seu diœcesi Autissiodorensi vindicandum existimat, quamvis fateatur se ignorare, quæ causa Sanctum in agrum Pictaviensem deduxerit. Huc nimirum adducit verba vetusti ecclesiæ istius Martyrologii, quod ex adjecta tabula Paschali scriptum censet circa annum* 1007, *cujus hæc est annuntiatio :* In territorio Pictavensi, natalis S. Savini confessoris. Hic fuit discipulus S. Germani Autissiodorensis episcopi. *Asserit prætera, in Martyrologio Nevelonis, in cœnobio Corbeiensi asservato, reperiri textum prorsus similem ei, quem ex Adone Morinorum jam dedimus. Quinimo observat, sanctum eumdem Sabinum, non incongrue dici posse discipulum fuisse S. Amatoris Autissiodorensis episcopi, dum in Orientem profectus est, id quod negavit Papebrochius* XVI *Junii pag.* 21, *num.* 19 ; *et successive S. Germani. Certe annorum septingentorum traditio abunde confirmat, Autissiodorensem, vel saltem S. Germani Autissiodorensis episcopi discipulum fuisse* S. Sabinum, *quidquid apud Pictones sepultus dicatur et cultus. Utinam de gestis ejus et miraculis paulo uberior exstaret memoria !*

Autissiodoro non nihil explicata.

E

C F

DE SANCTIS MARTYRIBUS

SAVINO ET CYPRIANO

J. P.

BRIXIÆ IN ITALIA, AN ANTINIACI IN GALLIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus; Acta suspecta; an Brixiæ, an Antiniaco asserendi.

DIE XI JULII. *Cultus horum sanctorum Martyrum Antiniaci in Gallia;*

Territorium *Pictaviense in Gallia fluvius rigat non ignobilis, nomine Vartimpa* (la Gartempe), *in cujus confinio visitur locus, vocari solitus Antiniacum* (Antigny), *in quo coluntur* SS. Sabinus et Cyvranus *(qui postremus, teste Castellano in Vocabulario Hagiologico, solo* Cypriani *nomine in civitate Pictaviensi gaudet) uterque fratris, uterque martyris titulo donatus. Illos sibi vindicant Brixienses in Italia : quis cui præstet jure in præsenti materia, pluribus discutietur per decursum.*

2 *Nulla, quod sciam, apud Martyrologos antiquiores horum Sanctorum memoria : quin imo quod mireris, ne ullum quidem apud Maurolycum et Galesinium, Martyrologos Italos, de illis exstat vestigium. Signatos reperio in Auctariis Usuardinis. Codex Aquicinctinus simplicissime illos memorat :* SS. Savini et Cypriani ; *sequente eum codice D.*

corum notitia ex Martyrologiis

du

A *du Cheval, signato* c. *Codex autem Lubeco-Coloniensis plusculum addit, dicens eos martyres et fratres extitisse :* Beatorum martyrum Sabini et Cypriani fratrum. *Nulla hic mentio palæstræ aut territorii, in quo colantur. Unde mireris eos a Romano moderno Brixiæ asseri. Saussayus in Supplemento ita Sanctos annuntiat :* In finibus Pictonum, passio sanctorum martyrum Savini et Cypriani, qui apud oppidum Confluentium sub Maximo præside fidem Christi asseverantes gloriosum pro ejus confessione martyrium compleverunt. Fuit alius Savinus, alias Sabinus, confessor eodem in tractu, meritis gratiæ conspicuus, in cujus honorem conditum est antiquum cœnobium ad Garempam amnem, novem leucis ab Augustorito Pictonum, ubi colitur proprio natali VII Idus Octobris. *Eodem die Octobris* S. Sabinum *exhibet laudatus Castellanus* Levitanicum *(de Lavedan)* in Bigerritanis *(en Bigorre). Item die secunda hujus mensis Julii habet* SS. Sabinum ac Cyprianum martyres; *tribuens illos* Brixiæ. *Præfatus Saussayus die* XII *hujus duos præterea martyres* Savinum et Cyprianum *annuntiat his* B *verbis :*

non sine magna confusione.

3 In monasterio Casæ Dei festivitas sanctorum Martyrum Savini et Cypriani, qui Brixiæ nati, et in Christo renati, cum doctrinam ejus salutarem disseminarent, a Lodicio præfecto cruciati, quod abduci a Servatoris præconio non possent, patria sua expulsi sunt, a qua excedentes, in Gallias monente Angelo pervenerunt; ubi cum divinæ veritatis semen spargere non cessarent, jussu Maximi Proconsulis, qui nullis tormentis constantiam illorum flectere potuit, capite plexi, coronam immarcescibilem ex tam nobili agone reportarunt. *Quanta hic Sanctorum confusio, varie a variis asserta, de qua ex instituto dicemus paulo post; postquam præmiserimus prius disquisitionem criticam de Actis,* SS. Savinum et Cyprianum *ex urbe Brixiensi accersentibus, tamquam hæc eorum patria extiterit, tam gloriosis natalibus condecorata.*

Acta Sanctorum Savini et Cypriani

4 *Quam vero Acta ista male cohæreant, narrationibus fabulosis atque ultra verosimilitudinis speciem vagantibus loco non uno infarta, planum, ut puto, fiet, si quis sequentes observationes æquo animo et a præjudiciis vacuo expendere voluerit.* C *In apographo nostro præmittitur sequens inscriptio :* In antiquo Ms. cœnobii S. Catharinæ habetur totum extensum Officium eorumdem Sanctorum, quod Petrus de Monte, Episcopus *Brixiensis*, ex Gallia huc existimatur attulisse; cum exinde, peracta apud illos Reges sua Apostolica legatione, ad suam remeavit ecclesiam; in qua Officium et festum horum instituit, plaudente civitate : unde hic rescripsimus tantum lectiones, in ternis Nocturnis partitas, prætermissis psalmis, et propriis antiphonis, ne nimia et supervacanea prolixitate damnemur. *Hæc ibidem præmittuntur; quorum deinde ad finem hujus Commentarii juverit meminisse. In prologo dictorum Actorum significantur eorum auctores esse* Asclepius et Valerius presbyteri, salutem *dicentes* sanctissimo præsulum Domino, *eaque conscribentes,* quibus ad calcem usque interfuisse *se memorant,* Deo teste verissima scribentes : quæ *vestræ, ut aiunt,* Sanctitati offerre dignum putavimus. *Sed prologus iste, auctorum synchronorum, et historiæ, quam vulgant, testium oculatorum, fidem mentitus, gravem suspicionem movet falsitatis. Fallit enim, quando* sanctissimo Præsulum Domino *dicta Acta inscribit, non expresso ipsius nomine : illud sane ab* D *Asclepio et Valerio non diu erat quærendum; eidem* sanctissimo Præsulum Domino *contemporaneis, ut aperte indicant, dum addunt, Pontificem, cui dedicant sua Acta, Sanctos, de quibus scribere instituunt, sua* benedictione formasse, *atque adeo par esse, ut eorum* certamina *sua* nunc iterum auctoritate vulget. *Itaque si Asclepius et Valerius, prætensi Actorum auctores, Pontificis nomen ignorare non poterant, quomodo illud suppresserunt? Etenim si locus uspiam accommodatus occurrit exprimendi nominis proprii, is certe occurrit in inscriptionibus istiusmodi, quibus alicui personæ libros aut scripta dedicantur; ut per se liquet. Jam vero an* Deo teste verissima scribant *prætensi auctores, seu potius fabulator aliquis, eorum nomina mentitus, discutiamus.*

5 *Initio capitis primi* Amphipolim civitatem Italiæ *occurrentem, studiose quæsivi apud Cosmographos; sed non reperi urbem, hoc nomine dictam, præterquam in Syria et Macedonia. Dicere, pro ut notatur in margine nostri Ms.:* hæc civitas erat hic in Longobardia, sed fuit multis jam seculis bellorum desolata ruinis; *est gratis aliquid fingere : nam mirum foret, nullam usquam apud anti-* E *quos scriptores hujus civitatis, si quidem umquam fuisset in rerum natura, mentionem fieri; præsertim cum, juxta dicta sæpius Acta, debuisset extitisse medio circiter seculo quinto, aut aliquanto citius, ut patebit quam mox ex num.* 7. *Ad hæc, non pauca martyrii adjuncta fidem Actorum infirmant : qualia sunt conglobata pene supra modum, ne dicam supra fidem, tormentorum congeries, ut habes num.* 14; *Laodicius proconsul, igne Sanctos torquere volens, una cum sexaginta aliis eodem igne non sine miraculo combustus, Sanctis intactis, ut dicitur num.* 15; *egressus e carcere ab Angelo patefactus, quo Sanctis esset integrum, in Galliam proficisci, num.* 22; *quo pergunt adscitis duobus presbyteris Asclepio et Valerio, Actorum, si Superis placet, conscriptoribus, de quibus supra, uti habes num.* 23.

tamquam suspecta

6 *Quid? quod nulli homini, vel tantillum perito in rebus istiusmodi, verisimile, nedum probabile apparere possit, quod Proconsul gentilis, nomine Maximus, ducentis comitatus militibus, relicta Italia, Martyres in Galliam profugos,* per quæcumque loca perquirens, ubi hospitii gratia devenere, eos persecutus est, *sicut exponitur num.* 27, *apparente illis, dum orarent, navi in littore :* unde F Deo gratias referebant, ipsamque intrepide ingredientes, intuentibus Italis, sine nauta et remige incolumes in alteram ripam pervenerunt. *Adde, quod* Maximus Proconsul, et qui cum ipso erant, natabundi de periculo emersisse *scribantur, et* Sanctos Dei velocius persequentes, apprehendisse eos super fluvium Gartimpe, *ut refertur num.* 29; *addito die, loco, etc. Ne singula consecter, unum pro multis sufficiat ad elevandam dictorum Actorum fidem. Narrantur num.* 31 *sancti Pugiles nostri cursum martyrii consummasse* sub Imperatore Martiano, qui *Maximum* Proconsulem direxerat ad occiduas partes in Christianorum persecutionem : qui ultione divina etiam subsequente, ut par erat, amisit vitam cum spiritu. *Ubi adstruuntur duæ apertæ et absurdæ falsitates. Altera, quod religiosissimum Imperatorem faciat idololatram aut gentilem, Christianorumque persecutorem, plane ignarus de egregiis optimi Imperatoris in administratione imperii dotibus ac immortalibus in Sedem Apostolicam, universamque, qua latissime patet, rempublicam Christianam meritis nihil satis dignum dici posse; ut qui a Patribus Synodi Chalcedonensis nuncupatus fuerit* novus Constantinus;

et rebus falsis infarta

vide

A *vide Baronium anno* 451. *Proin secunda falsitas, quæ de ultione divina adjungitur, sponte corruat necesse est. Atque hinc liquet, quam parum fidei habendum sit Actis, tam palpabiles falsitates obtrudentibus. Martyrologium Ms. ecclesiæ Brixiensis, quod habemus, perperam quoque Martyres passos ponit sub Marciano Imperatore.*

et non credibilibus

7 *Deinde, qua veri specie fit credibile, Italiam medio seculo quinto idolorum cultui subjectam fuisse, ut idololatras Præfectos haberet, Brixiamque nec non Amphipolim, civitatem, ut volunt, quondam ei vicinam, eo superstitionis processisse, ut Baccho sacra perageret? Adi num.* 3, 4 *et* 5. *Nec difficultatem solvis dicendo cum Ferrario in Annotatione :* Videndum esse, ne pro Maximiano Martiano scriptum fuerit. *Fac enim aliud pro alio scriptum, orto sphalmate ex similitudine vocum : quæro tunc, quo pacto Maximianus combinari queat cum S. Germano, Autissiodorensi Episcopo, vita functo anno* 448 *aut proxime sequenti? ad quem referuntur sancti Martyres accessisse, prout habes num.* 25 : *qui cum* B. Lupo, Trecassinorum Episcopo, de Hibernia trans oceanum, mare Scotorum vel Britonum ulteriore insula, ubi sd reprimendum Pelagianorum hæreticorum perfidiam a summo Romanæ Sedis Apostolico directus fuerat, eodem tempore revertebatur. *Non enimvero tempora Maximiani et Pelagianorum satis prope conjuncta sunt, ut simul componi possint.*

B

discutiuntur.

8 *Longum foret, commemorare dialogismos identidem recurrentes, preces ad Deum continuas, ac locos Scripturæ, quibus Acta infarciri et amplificari assolent, in quibus pro primæva, sincera ac genuina veritate, relucet character oratorius et vena Metaphrastis. His itaque matura judicii trutina expensis, considerandum linquo lectori hagiophilo, an non inepte dicant prætensi horum Actorum scriptores, seu, ut verius dicam, mendax aliquis eorum compilator, ac nugivendulus, Asclepium et Valerium rebus gestis, quas describunt, interfuisse, Deoque teste vera scribere, non sine animadvertenda impudentia. Restat igitur ut asseramus Scriptorem præsentium Actorum sua, quæ scripsit, aliunde non sine plagio mutuatum fuisse, eaque, quæ convenire judicabat sanctis Martyribus, applicuisse subjectæ materiæ vel omnia, vel pleraque saltem, adjectis fortasse etiam nonnullis rerum adjunctis, prout suggerebat* C *particularis affectus, hisce Sanctis Brixiæ asserendis accommodatus. Et vero quam facundus suasor potensque orator sit amor patriæ, ut Sanctos ad se trahat, sibi non debitos, notius est, et experientia magistra, compertius, quam ut probari necesse sit. In memoriam revoca, quot machinis et ambagibus actum sit in Sanctis duodecim Umbriæ asserendis, de quibus in Tractatu præliminari, mensis hujus tomo primo præfixo.*

Non videntur sancti Martyres

9 *Enimvero vix adducor, ut credam, sanctos* Savinum *et* Cyprianum *ad Brixienses pertinere, cum nemo ex antiquis Martyrologis, quod sciam, eos Brixiæ tribuat. Annuntiationes Martyrologiorum dedimus num.* 1, *in quibus Sancti simpliciter referuntur, celato loco patriæ aut palæstræ. Unde vero Romanum modernum annuntiet eos Brixiæ, non obscure, nisi fallor, colligitur e Baronii Notationibus ad idem Romanum Martyrologium : ubi citat quidem Tabulas ecclesiæ Brixiensis, dicens eis adstipulari vetera Mss.; verum quam sæpe soleant fallere Tabulæ ecclesiæ particularis, quam annosam non raro mentiantur antiquitatem, non antiquiores videlicet quam uno alterove seculo, puta decimo quinto aut decimo sexto, argumento erunt ea, quæ contra prætensam vetustatem Actorum de Sanctis Umbriæ tractantium, in dicto tractatu discutiuntur. Similis responsio quadrat Ferrario, qui post breve, quod habet, de Sanctis nostris compendium, asserit illud esse desumptum ex monumentis ecclesiæ S. Afræ, et Martyrologiis antiquis ecclesiæ Brixiensis.*

AUCTORE J. P.

Brixienses appellandi patria

10 *Proinde non est, quod hic Brixienses jure nobis succenseant : cum satis clare vel ipsi Brixienses scriptores mentem hic suam indicent. Patritius Spini Brixianus, Canonicus regularis S. Salvatoris lib.* 4 *Historiæ Brixiensis Italice editæ, non ausus eos Brixiæ attribuere, sic fatur :* Petrus de Monte, tum temporis noster Episcopus, credens illos fuisse nostros cives, jussit eorum festum ab incolis nostris celebrari. Alii nihilominus contendunt, hosce Martyres cives nostros non fuisse. *Tum decisione hujus controversiæ in medio relicta, dicit se allaturum rationes eorum, qui illos Brixiæ abjudicant; quod sic exequitur :* Dicunt itaque hosce Sanctos e nostra civitate oriundos non esse, sed e castro Transalpino, dicto Bresse, haud procul a fluvio Rhodano : id quod clare habetur et ex historia eorum et ex nova tabula Franciæ, Tolomæo adjuncta. Quia clarum est in ipsa historia Martyrum fieri mentionem Rhodani, fluvii Transalpini, aliorumque locorum, ipsi contiguorum, et nullam fieri nostrorum; tametsi in dicta historia vocentur Brixienses : id quo porro evenire dicunt non a Brixia civitate nostra, sed a Bresse, castro, ut dictum, Transalpino : sicut etiam demonstrant Tabulæ supradictæ. Et vero noster iste Episcopus affirmavit hosce Martyres fuisse cives nostros. Sed discernat prudens judicium vestrum, quid in tali facto debeat teneri. *Hactenus ille, satis indicans nihil certi se habere de præsenti controversia, fortassis etiam rotundius suam expressurus sententiam contra Brixienses, si, salva eorum offensione, ausus fuisset.*

E

aut loco palæstræ.

11 *Itaque si sancti* Savinus *et* Cyprianus *non sint Brixienses patria, unde ergo Brixienses poterunt nominari? Non utique quod Brixia ipsis præbuerit locum palæstræ : id quod asserere non audebunt Brixienses ipsi, reclamantibus Actis, nec non Fayno in libro, qui inscribitur Cœlum Brixianæ ecclesiæ, ubi in Catalogo quarto, qui habetur pag.* 337, *ponit illos quidem in S. Aphra Martyres Brixiæ, in Gallia apud Treviros ; sed id postea in additionibus ad Martyrologium Brixianum anno* 1665 *edito correxit, corripiens Ferrarium in Vitis Sanctorum Italiæ, tamquam* perperam Brixiæ apud S. Aphram eorum corpora jacere tradat ex Indiculo forsan Sanctorum ad calcem Brixiani Calendarii posito, qui postea in hac parte correctus est; cum apud Andreæ Saussayi Martyrologium Gallicum legatur, coli apud monasterium Domus Dei in eodem oppido Confluento. *Quisnam primus Sanctos hosce Brixiæ adscripserit, non habeo in promptu, unde determinem. Quid si tota confusionis ratio orta fuerit ex cognomento castri, vulgo* Bresse *nuncupati, de quo supra ex Patricio Spini? Cujus nomen cum fere coincidat cum Brixia, Italiæ civitate, imo prorsus coincidat cum nomine* Bresse, *quo a Gallis vocari solet; non mirum foret, hinc ortam fuisse primam causam sanctos Martyres trahendi ad hanc urbem, castro, unde juxta opinionem prædictam dicuntur oriundi, prorsus cognominatione consimilem. Sive igitur illam confusionem primus induxerit Petrus de Monte, Episcopus Brixiensis, quem Ughellus ponit vita functum anno* 1457, *ab Eugenio IV PP. in Brixiensem Episcopum adlectum anno* 1442, *et deinde in Gallias, legatum de quo vide laudatum Ughel-*

F

lum

AUCTORE J. P.

lum tomo 4 *Italiæ sacræ col.* 554 *et* 755 *; sive inquam, illam confusionem primus induxerit prædictus Episcopus, sive alius aliquis ; cum tota Martyrum historia videatur unice niti Actis apocryphis ac fabulosis, restat, ut nihil certi nobis relictum esse videatur præter solum ipsorum cultum Brixiæ in Italia, et Antiniaci in Gallia : de quo postremo loco constat ex Castellano, eos commemorante in Additionibus ad suum Martyrologium Romanum die* XIV *Junii in hæc verba :*

Eorum cultus :

12 Antiniaci *(à Antigny)* ad Vartimpam *(Gartempe)* in agro Pictaviensi S. Cyvranus *(S. Cyvran)* confessor, Titularis ecclesiæ unius abbatialis Pictavii, ubi vocatur S. Cyprianus et ubi honoratur tamquam martyr et tamquam frater S. Savini. *Apud Labbe loco infra citando pag.* 666 *mentio fit translati corporis* S. Cypriani *ad urbem Pictaviensem,* [ad] quam juxta monasterium Ordinis S. Benedicti in honorem S. Cypriani a Froterio Pictavorum Episcopo positum est anno Domini CMXXXVI : qui eidem monasterio donavit castellum suum, nomine Ludriacum, vulgo Luray cum ecclesia in honorem S. Fercintæ dicata, villam S. Maxentii prope Betinas, nec non alodium suum, et ecclesiam S. Severini de Millé. *Nec plura de ipsis dicenda suppetunt. Exspectavimus quidem, prout dicitur in Supplemento tomi secundi mensis Junii, ad diem* XIV *ejusdem mensis, ut laudatus Castellanus nos* doceret, quidquid de *S. Cypriani seu Cyvrani* vita, ætate ac cultu sciri per scripturam vel traditionem posset, *pollicitos* in Supplemento totius mensis Junii dignum ei locum tribuere : *quod cum ibidem factum non legam, nec postea factum resciam, signum est, novas notitias non superesse : quæ si exstarent, haud dubie submissæ fuissent a diligentissimo et indefesso Sanctorum Galliæ præsertim indagatore et refossore, sexcentis locis a nobis laudato Claudio Castellano. Suspicionem movimus superius, quando agebamus de S. Sabino quem habet Usuardus, an non ex uno solo conflatus esset duplex, addito eorum alteri titulo Martyris : cum sit idem nomen (*Savinus *enim et* Sabinus *satis coincidunt); idem et territorium Pictaviense, in quo honorantur. Verum cum* Savinus *unus colatur Pictavii tamquam Martyr, et Sabinus Usuardinus ibidem coli asseratur tamquam confessor, neque aliquid solidi occurrat, e quo probari possit, confusionem hic intervenisse; censeo relinquendum tam Martyrem quam Confessorem in sua possessione, atque adeo alterum Sanctum ab altero distinguendum esse.*

Acta Latina et Italica, et quæ eo spectant.

13 *Præter Acta Latina, proxime subnectenda, habemus alia Mss., idiomate Italico expressa, non melioris farinæ, quam Latina, quæ per se patet, e prioribus esse transcripta vel ex hoc solo, quod preces ad Deum a Sanctis directæ, et variis locis in Actis Latinis infartæ, ne mutato quidem idiomate Latino, Actis Italicis inserantur. Alia nonnulla, quæ huc pertinent, jam dedimus in antecessum num.* 2. *Ejusdem furfuris sunt Acta Mss., quæ ad nos misit P. Chifflet, accepta e parochia S. Savini prope Dantesien. In Thesauro novo Anecdotorum, non ita pridem edito ab Edmundo Martene, tomo* 1, *col.* 151, *datur Gausberti Abbatis præfatio ad Vitam SS. Cypriani et Sabini Martyrum, ex Ms., sicut notatur in margine, S. Cypriani Pictaviensis : ubi nihil reperio, quod huc transcribi mereatur, quam forte unicum, quod dicit Auctor* : Rogatu immo impulsu fratrum cœnobii laureati Martyris Cypriani Pictavorum, propter mœnia siti, ejusdem agonistæ præclarissimi ac ejus ipsius germani certaminum gesta Savini, protensioris quasi narrationis, animum duximus colligere scriptis.

16 *Labbe tomo* 2 *novæ Bibliothecæ manuscriptorum librorum pag.* 665 *exhibet breve compendium Passionis ex veteribus, uti adscribit, Legendariis Lemovicensibus; sed quam non sit optimæ notæ, observat laudatus Auctor, ad calcem ita scribens :* Atque hinc patet, ab imperitis temporum scriptoribus aut conficta aut saltem vitiata in plerisque fuisse Martyrum Acta. *Ibidem subsequitur Passionis alterum compendium, nihilo etiam melioris notæ, sed ejusdem fere argumenti. Observat idem Auctor, horum etiam Sanctorum meminisse chronicon Ms. Julii Flori anno* 450 *his verbis :* Claruit eo tempore Germanus, Savinus, Cyprianus fratres, Asclepius, Valerius, *cum aliis, quorum nomina ibidem videri possunt. His animadversis, nunc Acta ipsa accipe.*

ACTA SUSPECTA

Ex Lectionibus Mss. Officii proprii, in cœnobio S. Catharinæ Brixiæ asservati.

PROLOGUS.

LECTIO I. *Auctorum fides in conscribendis horum Martyrum gestis:*

Sanctissimo Præsulum Domino Asclepius, et Valerius presbyteri Salutem. Sancte Pater, quæ digna sunt imitari, et alteri quoque seculo prodesse, Sanctorum trophæa, stylo vel rustico qui digesserit, sibi mercedem a Deo mereri volentibus, salubrem conferet medicinam. Victorias igitur pretiosorum Martyrum Savini, et Cypriani, fratris sui, quibus ad calcem usque interfuimus, nos loqui par est; quia memoria dignæ sunt, licet plebeo nos uti calamo; ut vulgaribus prosit. De pluribus pauca; sed tamen, Deo teste, verissima scripsimus. Quæ vestræ Sanctitati offerre, dignum putavimus: ut qui illos vestra benedictione firmastis, eorum certamina vestra nunc iterum auctoritate vulgetis *a*. *a*

CAPUT I.

Sanctorum in fide constantia ac tormenta.

In quos,

Anno Incarnationis Dominicæ CCCCLVIII Ladi-tio *, et Maximo in Amphipoli civitate Italiæ consulibus anno sexto, tumultus gentilium in eadem provincia in idolorum culturis repentinus exoritur. Nam cum pene omnes simulacris sacrificarent idolorum, tamen in Amphipoli *b* urbe Dionysii simulacro immolabant, credentes, se ab ipso vitam, et adjutorium accepisse, dæmoniaco errore seducti. Erant igitur duo fratres, stemmate nobilitatis insignes, sapientia, sanctitate, fide, ac pudicitia præcipui, de Brixia oriundi *c*, quæ vicina erat Amphipoli, Savinus videlicet, et Cyprianus; qui quotidie pro defendenda sanctæ Trinitatis fide, quam in idolis annullabant; se

* Laodicio.

ipsos

EX MSS.

A ipsos murum, quamvis laicali militia cingerentur, omnibus opponebant; salutarem Trinitatis tramitem prædicando, dicentes: Videte, et intelligite, quia non sunt dii, qui manibus fiunt: dimittite idolorum insanias, dæmonumque seductionem, et revertimini ad Deum vivum, Jesum Christum, Dominum nostrum, qui omnia ex nihilo cum Patre condidit, sicut Psalmista testatur, dicens: Quia verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.

idolorum cultui sese opponentes

3 Qui in fine temporum per semetipsum hominem apprehendens, nos misericorditer redemit. Nam idola surda, et muta, et vana sunt: quæ sibi prodesse non possunt, sed cultores suos surdos, mutos ac vanos reddunt, et ad inferni claustra perducunt. Christus enim unigenitus et primogenitus æterni Patris Filius consubstantialis, et coæternus, lux inaccessibilis nostras tenebras illuminat ignorantiæ, et infidelitatis. Talibus ergo, et tam salutiferis admonitionibus non cessabant monere populum, tam in Brixia civitate domestica, quam in Amphipoli, quæ ipsi, ut diximus, erat vicina Brixiæ. Sed populus his admonitionibus invidus, et contrarius anniversaria jam præfati execrandi idoli *d* Dionysii festa, more consueto, sacrificare studebant laudabantque ipsum tripudiantes, et bacchantes ante idolum. B

insurgunt Gentiles.

4 Quinto autem mense ab execrabili præscripti Dionysii festivitate, Laditius Proconsul venit Amphipolim Dionysio sacrificaturus. Sequenti vero die nunciatum est illi, quod Savinus, et Cyprianus fratres, [qui] venientes de civitate Brixia, dicunt se Christi milites fore, exturbabant, et seducunt populum, afferentes novas doctrinas, et asserentes Christum Jesum mortuum hominem, et crucifixum, esse filium Dei verum, verum hominem, et verum Deum; et ob id plurimi ab idolorum culturis exturbantur. Insuper etiam adamantes Proconsulem deprecabantur: Si hoc illis indulseris, ut multi peragant, quod cœperunt, Domine Proconsul, omnes credent in Christum, et nostra vana reputabunt sacrificia, omnisque religio Dionysii nostri peribit.

LECTIO II. *Proconsulis interrogata,*

5 Nimis autem accensus furore Proconsul, sedens pro tribunali in eminentiori loco urbis, jussit milites Christi sanctum videlicet Savinum, et Cyprianum adduci ad se, et dixit ad eos: Dicite mihi: Unde estis, et quibus vocamini nominibus? ut vestra prius cognita generositate, facilius magicæ artis vestræ secreta pandantur. Non solum enim non sacrificatis Dionysio, verum etiam, qui illi sacrificare volunt, seducentes illos, avertitis, et nescimus in qua fide, potestateve hoc facitis. S. Savinus respondit: Tu expers veritatis, virtutisque divinæ, cur interrogas nos, cum omnem veritatem execrare contendis? Sed compone prius mentis tuæ cognitionem, et recogita, quis composuit te ex anima, et corpore, et intelliges veritatem: nam ego, et frater meus didicimus sacras litteras, in quibus invenimus, quia simulacra gentium, opera sunt manuum hominum, et nec sibi prodesse possunt, nec alios adjuvare; et quod patrocinia, quæ in ipsis manere videtis, cum ipsis semper vana peribunt. C

et Martyrum

6 Laditius dixit: Video, quia in multiloquio vestro quid didicistis: sed tamen mendacio fiditis. Cui sanctus Savinus respondit: Multiloquium nostrum verum est, et ut veritatem agnoveris, attentius audi, quæ dicimus. Re vera fidelibus suis per semetipsum Dominus promittit, dicens: Cum veneritis ante reges et præsides, nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini. Ego enim dabo vobis os, et sapientiam, cui non poterunt resistere omnes adversarii vestri: ideoque quia de Deo loquimur, multiloquium nostrum non ex nobis, sed ex Deo est. Deos quos colitis, sunt metalla, idola dæmonibus consecrata, surda, ut diximus, muta, et vana. Laditius dixit: Lucrabitis vobis vitam vestram, si sacrificaveritis. S. Savinus respondit: Lucrum nostrum est mori in Christo. Tunc converus Laditius ad B. Cyprianum, dixit illi: Et tu, o juvenis, quare non sacrificas diis meis? Respondit S. Cyprianus: Ego tibi ex toto corde confiteor, quia non sacrificabo diis tuis, sed adoro Deum meum, Jesum Christum, qui sedet in cœlis ad dexteram Patris.

ad eum responsa; ac tormenta,

7 Dixit Laditius: Suspendantur, et exungulentur, et vapulentur * a capite usque ad talos, quousque denudentur eorum ossa, et sic doceant ex se omnes non blasphemare deos, sed ut sacrificetur illis humiliter. Milites vero Proconsulis Laditii, impiis parentes jussionibus, exungulant eos; at illi, dum exungularentur, referebant gratias Christo, clamantes voce magna, ac dicentes: Domine Jesu Christe, qui regnas cum Patre sine fine, et radix justitiæ emicas ubique, ostende nobis servis tuis misericordiam tuam, et affer tolerantiam passionis, et animi constantiam da nobis in certamine præsenti in tuis sanctis præceptis. Hæc autem illis dicentibus, et jam pedibus exungulatis, et graviter tortis, ita ut lictoribus eorum carnes fere usque ad ossa pessumdarentur, intereant ad hoc spectaculum duo Presbyteri, Asclepius scilicet, et Valerius, qui immania cernentes Sanctorum supplicia, non audentes palam, qui essent, ostendere, diu latuerunt. E

* Vapulent.

e quibus laxati

8 Inter hoc autem, quamquam minime vellent a suppliciis cessare carnifices, jussit tamen execrabilis Laditius, etiam nolentibus Sanctis, eos a tormentis laxari. Post vero alacri vultu glorificando Deum adducti sunt ante conspectum Laditii; quibus Laditius dixit: Jam nunc sacrificate Dionysio, ut liberemini a multis tormentis. Dixit ei B. Savinus: O stulte! Sculptile æneum, arte hominum fabricatum, deum putas esse factum, sine sensu immobile? Patrator sceleris, non poteris nos a via veritatis avertere. Nonne jam vides, quia immutatum est corpus meum de pœnis tuis; et non sentimus dolores tuos durissimos? quippe inanis est virtus tua. Deus namque optimus, a nemine factus, omnia fecit; deus vero tuus æneus, quem colis, ab homine factus, nihil facere potest, nec fecit. Tunc dixit Laditius ad B. Cyprianum: O tu juvenis Cypriane, quare non habes misericordiam de te ipso? Sanctus Cyprianus respondit: O Laditie, impudicissime hominum, quare non credis, et recognoscis deum tuum? F

frustra ad idolorum cultum solicitantur.

9 Audiens hæc Laditius, jussit fornacem accendi stuppa, et adipe, ita ut videretur flamma ascendere usque ad cubitos sexaginta; sicut quondam apud Babyloniam ad comburendos Dei pueros, Sidrac, Misac, et Abdenago, fecere Chaldæi. Videns itaque Laditius validam fornacis flammam, jussit Sanctos Dei ad se adduci, et dixit ad B. Savinum: Sacrifica Deo Dionysio. Iterum autem dixit ei: Savine, in ea cœpisti pertinacia mentis tuæ, et duritia cordis, in ea perduras. Adest tibi parata pœna, ut videas, et in te ipso experiaris, in ea magnam Dei nostri Dionysii ultionem.

ANNOTATA

EX MS.

ANNOTATA.

a *Quid de hoc prologo sentiamus, docet Commentarius prævius num.* 4.

b *De hoc loco nonnulla præfati sumus num.* 5 *dicti Commentarii prævii.*

c *Quam debili ratione dicantur Brixia oriundi, prævie monuimus a num.* 9 *Commentarii.*

d *Nulla veri specie asseritur, Italiam tum temporis, puta medio seculo quinto post Christum natum, idolatria infectam fuisse : de qua re vide sis Commentarium prævium.*

CAPUT II.

Idolum prostratum ; frustra tentata novis tormentis Martyrum constantia.

B

LECTIO III. *Sancti ad idolum ducti,*

Deinde conversus Proconsul dixit : Acquiesce, o juvenis, consiliis meis, et eris secundus in regno meo. S. Cyprianus respondit : Jam enim tibi diximus, nos nullatenus diis tuis surdis, et mutis sacrificaturos. Si diis tuis sacrificaverimus, animas quæ nobis ex divino collatæ sunt præcepto, cum quibus in cœlis regnare debemus, penitus amittemus ; nam regno tuo omnimode devotius carere optamus ; quia mortale quod est, cum diis tuis pariter interibit ; nam quidquid æternaliter moritur, pro certo perit, et transit. Sanctus vero Savinus prosecutus fratris sui orationem, dixit ad Proconsulem : Vis scire certissime, Proconsul, quia, quem dicis Deum esse, Deus non est, sed sculptile, manu factum. Laditius dixit : Maledictum non est sculptile, et idolum, quod non manu hominis, sed virtute Dei compositum est ; virtus enim, quæ in isto habitat, et sacrificia nostra suscipit, et duo confert : nam nobis adjutorium tribuit, et salvationem.

oratione facta

11 Sanctus Savinus respondit : Vis ergo ut accedamus, et sacrificemus, ut per nostrum sacrificium omnis virtus Dionysii dei tui coram manifestetur ? Laditius respondit : Volo ego, ut adoretis, et sacrificetis et agnoscatis magnam ejus virtutem. Ingredientes igitur Sancti Dei templum, in quo erat idolum, muniti, et armati signo sanctæ crucis, quo diabolus vincitur, dixerunt : Deus omnipotens, qui omnia tenendo imples, et implendo tenes, et omnia gubernas, nec loco contineris : qui diabolum a tua veritate alienum, in abyssum ignis æterni religasti, et Angelos sanctos, timentes tuæ potentiæ magnitudinem, ne ullo modo usquam labi possent, in perpetua tui luminis claritate solidasti ; qui apud Babyloniam clandestinum Beli idolum per Danielis prudentiam, vanitatem patefaciens, revelasti : qui somnium Regis per eumdem Danielem typice propalasti ; qui obcæcatum Pharaonis furorem in profundum maris demersisti ; qui Moysem servum tuum orantem exaudisti, et per virgam, tuæque jussionis signum, fontem aquarum de petra produxisti.

C

illud increpant

12 Tu qui es, qui eras, et qui venturus ad judicium crederis extremum, Rex æternus, te deprecamur, veni invocatus in adjutorium nostrum, et ostende eis lumen justitiæ, qui veritatem tuam mendacium autumant, ut veritatem tuam agnoscant, sciantque quia tu es, qui in æternum vivis, et sempiternus ubique ades ; per Filium tuum, Dominum nostrum Jesum Christum exterge caliginis errorem, quem homines in hoc idolo patiuntur, et absterge. D

et prosternunt ;

13 Hæc autem cum dixissent, convertentes se contra idolum, voce magna clamabant : Infructuose, cæce, inanis, mute, surde Dionysi, adjuramus te per magnum, et gloriosum Christi nomen, qui in altis habitat, ubique regnans, ut corruas de solio, in quo constitutus appares, et ad terram prosternaris : quatenus per hoc homines agnoscant, qualis, et quantus in te error occultus inhabitat. Statimque factus est terræ motus, et cecidit idolum, quod erat sculptum in honorem Liberi patris Bacchi, id est Dionysii ; et versum est in pulverem, ita ut omnes, qui aderant, infideles fugerent, ac territi, quod factum fuerat, mirarentur. Tunc dixit B. Savinus ad Laditium : Ecce idolum tuum, quod homines in sinceritate mentis suæ (qui a Deo conditi sunt) vivere naturaliter cupientes, incredulitatis errore demergebat ; quia terrenum est ad terram corruit. Descende nunc, et collige pulverem ejus, E qui vel modo cognosces in quantis ignorantiæ demersi eratis antea tenebris.

ideo in fornacem immittuntur,

14 Contristatus vero Laditius propter statuam Dionysii erutam, jussit eos in fornacem ignis ardentis, quam paraverat, introire. Cum vero ingressi fuissent SS. Savinus, et Cyprianus fratres caminum ignis ardentis, in medio eorum visus est tertiûs, cujus vultus candorem solis exsuperans, fulgore proprio fulgorem flammarum omnium offuscabat. In medio vero fornacis quasi vernanti in gramine constituti, uno ore dicebant : Gratias tibi agimus, Domine Deus patrum nostrorum, qui nostri reminisci dignaris, ut cognoscat Proconsul, quia non sunt dii, qui manibus fiunt, et quia tu potens es de camino ignis ardentis nos eripere, sciantque, qui astant, quia tu es Deus verus in cœlis habitans, et per secula regnans.

flamma tyrannum cum suis comburente, et Martyres non tangente. * *Alibi centum sexaginta.*

15 Dum autem hæc perorassent, statim exundans flamma fornacis arripuit Laditium Proconsulem, eosque, qui cum eo astabant, infideles viros circiter sexaginta *, et ita penitus exussit, ut corpora eorum nullatenus recolligerentur, quoniam ira Dei consumpserat eos. Cumque hoc factum fuisset, omnes exterriti sunt per circuitum ; et videntes Sanctos Dei illæsos de fornace F exisse, in tantum, ut nec indumenta eorum odor ignis attingeret, laudabant, magnificabantque Dominum in commune, dicentes : Nunc cognoscimus, quia magnus est Deus, quem Sancti prædicant Savinus, et frater suus Cyprianus ; qui eripuit eos de camino ignis ardentis. Thelarius vero quidam princeps, furoris ardore succensus, jussit eos retrudi in carcerem.

Proconsuli Maximo sistuntur :

16 Post igitur dies viginti sex venit Proconsul, nomine Maximus, audiensque a militibus Laditii, qui evaserant de flamma, quæ per orationes beatorum Virorum gesta fuerant, atque cognoscens perditionem Laditii Proconsulis, valde indignatus est. Altera die consilium cum suis egit militibus, ut eos perderet. Erant enim Sancti magnificantes, et glorificantes Deum intrusi in carcerem. Deinde post dies tres adventus sui accessit Maximus Proconsul ad perdendos eos, sedensque in throno judiciario in loco, qui dicitur, Forus, jussit sibi Sanctos Dei exhiberi, et ait ad B. Savinum Proconsul : Dic mihi, qui et ætatis tempore, et prolixior es corporis quantitate, quo censeris nomine ? (erat nempe B. Savinus

nus

A nus statura procerus, terribilis visu, venusta et acerrima facie, decenti corpore, et mente benignissimus).

a quo interrogati, minis frustra territi:

17 Sanctus Savinus respondit: Si nomen meum meque ipsum volueris agnoscere; prius [cognosce] quia pater, nomine Magnus, et mater mea Tacia, me habentes, vocaverunt Savinum, sicque ab ipsis educatus crevi, nutritus sic, et ab ipsis cunabulis, sacris litteris, utpote carissimus filius eruditus. Deinde dicit Maximus ad B. Cyprianum: Et tu, quo nomine diceris? Qui respondit: Cyprianus vocor; sumus namque fratres de uno patre, et de una matre geniti. Audiens hæc Proconsul, ait: Quali vos de genere dixistis esse in vita? S. Cyprianus dixit: Jam tibi dictum est; quia pater noster Magnus ter consul, de sacrata, et magnifica civitate Brixia peragens præfectoria dignitate consulatum. Mater autem nostra æque consulari de matre sua Logadia orta est. Ad hæc Maximus dixit: Animadvertite enim, quia de insigni propagine fratres estis: verumtamen si non adoraveritis deum Apollinem, ambo estis diversis pœnis, et cruciatibus puniendi: exhibeam B namque vos ad devorandum feralibus bestiis.

LECTIO IV. *idolum contemnunt.*

18 Tunc dixit ei B. Savinus: Non timemus minas tuas. Rursum ad eos inquit Proconsul: Quare non timuistis comminuere magnum deum Dionysium? Nam simulacrum dei Dionysii comminuistis; et insuper consuetudinem sacrificiorum evacuastis. Sanctus Savinus respondit: Nos non idolum Dionysii comminuimus, neque amicum Imperatoris Proconsulem igne consumpsimus; neque etiam idolorum sacrificia evacuavimus. Sed Christus suis triumphans in Sanctis, qui nos de camino ignis illæsos eripuit, per orationes servorum suorum inimicos veritatis ad nihilum reduxit. Iterum blanda cœpit proconsul Savinum voce mulcere, inquiens: Savine, quare non adoras Apollinem, qui omnia nutrit? Ut vivas, te hortor. S. Savinus respondit: Et tu, o Maxime, quare non credis, et adoras Dominum tuum, qui quarto die creavit solem, et lunam, et fecit te? Tunc Maximus inquit ad Cyprianum: Obliviscere vel tu stultitiam, o Juvenis, et accede, ut sacrifices Deo Apollini, ne pessime crucieris, et pereas. S. Cyprianus respondit: Male enim excessero, si oblitus fuero benignitatis, et pro- C tectionis Dei mei, et adhæsero illis, qui non sunt dii. Deinde dixit B. Savinus: O incredule, putasne illum idcirco seducere; quia vides in junioribus annis? Ego tibi pro illo assero, quia frater meus non adorabit dominum tuum, nisi prior adoravero ego. Noli insanire, Maxime, et noli reminisci priscorum malitiam consulum.

Tyrannum ad frugem reducere volunt;

19 Proconsul dixit: Et tu, noli confidere in tuis magicis artibus, sed age more antiquorum prudentum, et sacrifica patienter deo Apollini. S. Savinus dixit: Non tu potius insanis, Proconsul, per artem diaboli, quando illud nos adorare jubes, quod nec se movere potest, nec sentit? Ne memineris incircumcisæ mentis Laditii, perditi per exacerbationem suæ atrocissimæ mentis. Attende autem ad perfectionem Dei, quam super nos factam abunde recognoscis, et effugies pœnas illorum, quos perditos in igne novisti, et deinceps cave, ne male puniaris, cum de hac vita exieris, in tormentis. Maximus vero audiens hæc, in furore rursum invectus, jussit eos super rotas extendi, et vinciri, ut dum rotæ volverentur, eorum corpora dissecarentur. Sanctus autem Savinus in rota extensus, dicebat: Quam dulcis est dilectio tua, Domine, qui etiam malignas hominum mentes non respuis; sed ad plenitudinem protinus admittis! Faciat immensa pietas tua, ut per rotarum, quæ perferimus, in carne supplicia, pervenire mereamur ad animarum remedia nostrarum, sitque merces nostra ante te in cœlo reposita. EX MS.

sed is, in rabiem actus, novis suppliciis eos addicit.

20 Tunc ait ad Proconsulem: Festina, Proconsul, perduc nos per hunc semper desiderabilem nobis martyrii triumphum ad supernorum consortium Angelorum. Perage voluntatem patris tui diaboli: nam nobis vivere Christus est, lucrum vero est mori in confessione ejus. Volventes autem rotas carnifices, membra eorum se dividere posse putabant; sed dolores in Sanctorum membris, ut cogitabant, minime prævaluerant. Sanctus vero Savinus, in certamine adhuc constitutus, conversus ad Dominum, dixit: Omnipotens Christe, pudicæ mentis largitor, adjutor, et liberator, ac Redemptor noster, gratias tibi agimus, et ut obstrictos in ligno, de ligno nos recipere digneris oramus. Da nobis constantiam certandi contra diabolum; quia tu es Deus, qui mentes sanas solus agnoscis, ne prævaleat in nos mens Proconsulis impudica; quoniam magnum E est nomen tuum timentibus te. Hæc cum dixisset, illico solutæ sunt rotæ, Sanctique Dei incolumes pariter evaserunt.

CAPUT III.

Liberatio e carcere; profectio in Galliam; mortuus vitæ redditus; cœci illuminati; plurimorumque conversio; martyrium.

LECTIO V. *Sancti Martyres*

Mirantibus autem pluribus tantæ illorum passionis tolerantiam, Christumque laudantibus, Maximus Proconsul acerrime tristabatur, eo quod illos vincere non posset, se victum ab illis considerans, jussit eos recludi in carcerem. Post dies denique tres jussit sibi eos de carcere exhiberi, præcepitque, ut ante amphitheatrum, ubi bestiæ decubabant, apponerentur. Erat autem F leæna miræ magnitudinis in parte amphitheatri clausa cubiculo, et in parte altera duo leones, qui jussi sunt per tres dies, et noctes sine pabulo custodiri, ut Sanctos Dei fame rabidi celerius devorarent. Adducti autem ante anphitheatrum, sedente Maximo pro tribunali, in porta civitatis Amphipoli coram omni populo ejusdem civitatis jussi sunt, ut ingrederentur amphitheatrum, qui tranquilla mente, et alacri vultu summa celeritate, utpote incolumes, ultro euntes ad palmam ingressi sunt amphitheatrum.

feris objiciuntur, quæ pedes Sanctorum lambunt;

22 Tunc dixit Proconsul: Nonne videtis, quam hilari vultu viri illi currunt ad mortem? quod etiam omnes alii, qui aderant mirabantur. Duo itaque venatores magistri bestiarum, facto silentio, ad devorandos Dei Sanctos, dimiserunt primo leænam; quæ dimissa vehementer rugiens, nimia fame turbata, quasi prædam, quam desiderabat, captura, magno impetu e cubiculo egressa est, intuensque Sanctos Dei, omni amissa ferocitate, cecidit ad vestigia Sanctorum et blandimento caudæ omnem se famis furorem deposuisse gaudebat. Accedensque per unam fere horam non cessavit sudores pedum Sanctorum per-

EX MS.

perlingere. Videntes autem magistri leonum, quod nullatenus illos invadere præsumit, post leænam dimiserunt duos similiter jejunos leones per tres dies fame maceratos, qui ovibus etiam mitiores prostrati solo, Sanctorum pedum sudores eodem modo, sicut leæna, lingere non cessabant.

similiter e carcere divinitus liberantur;

23 Intelligentes ergo magistri bestiarum, quod nequaquam a leæna, neque a leonibus læderentur, ipsos leones revocare cœperunt, utque intra caveas suas sese reciperent hortati sunt. At illi, adoratis Sanctis, pariterque conquiescentes, ad voces venatorum adhuc jejuni, cubicula sua repetierunt. Quod vigilanti intuitu conspicientes astantium catervæ, more vulgarium insanientes, confusis vocibus clamabant, dicentes : Si isti malefici, et magi, bestiarum incantatores interfecti non fuerint, non solum dii, quos orbis terrarum colit, sed etiam omnis nostra provincia peribit. Et dicebant ad Proconsulem : Jube iterum in carcerem illos recludi, qui tamdiu ibi serventur, quousque fame deficiant. Itaque jussit eos rursus in carcerem mitti, præcipiens cæmentariis, ut B calce insolubili carceris ostium obserarent. Qui jussa percipientes, inclusis in carcere, maceria ostium obstruxerunt. Igitur cum per tres dies, et noctes temporali pabulo jejuni, sed Spiritus sancti cibo refecti essent, Deum in carcere deprecantibus extemplo illis Angelus apparuit, et exhortans eos dixit : Egredimini securi de carcere, et pergite pariter in partes Galliæ, ubi æternæ quietis gaudium, quod meruisti, a Domino accipietis. Moxque divisus paries in dexteram scilicet et lævam exeuntibus aditum patefecit.

et in Galliam pergunt;

24 Egressi sunt ergo S. Savinus, et S. Cyprianus in initio Kalendarum Junii ad præceptum, et votum Angeli, de carcere; accersitis duobus presbyteris Asclepio, veluti et Valerio, in partes Galliæ perrexerunt. Secuti sunt eos autem prænominati duo presbyteri ; ut non tam longa itinera, quam etiam passiones illorum imitarentur. Venientes itaque ad Cisalpes Penninos, super Rodanum fluvium rapidum, refectionis causa, more itinerantium consederunt. Tanta denique virtutum, et miraculorum fama Sanctos Dei præcellebat, ut ex vicis, et oppidis, urbibus, et pagis ad requirendos, et visendos eos, undique semper C ingens homimum multitudo concurreret. Unde accidit, ut mulier quædam, Emixenia nomine, adhuc gentilis, cujus filius unicus paulo ante defecerat, arrepto mortuo, permixta turbis ad ripam Rodani, ubi indultu corporum Sancti consederant, convenerit : et provoluta illorum pedibus, immensis ploratibus clamare cœpit, et dicere : Scimus et vos excelsi Dei amicos fore, et precibus vestris apud ipsum multa impetrasse. Deprecemur, obsecro, pro totius meæ spei unico meo filio. Si mihi ipsum precibus vestris restitueritis; Deo vero ipsum, meque dicabo. Prostravitque se solo cetera hominum multitudo, et ut fletuum mulieris misererentur, expectabant.

ubi Savinus Deum precatus, filium unicum mortuum, matri vivum restituit.

25 Beatissimus igitur Savinus, tenerrimis mulieris, ac turbarum fletibus motus, verbum faciens ad populum, ut Dominum Jesum toto cordo perquirerent, prostratus in terra, aliquantisper oravit dicens : Tu Deus optimus, qui cœlum et terram omnipotentia tua solidasti, et singulariter cœlum syderibus decorasti, terramque ad gloriam nominis tui hominibus adornasti, tuam immensam clementiam deprecor, resuscita, hunc mortuum, et per hoc tuum miraculum in hac provincia tibi populus, qui per divina * errorum currit, cumuletur multus. Hæc dicens erexit se, et in defuncti ora conversus, apprehensa ejus D manu dextera, allevavit eum, vivificatumque unicum matri suæ puerum reddidit : quæ statim cum puero baptismum consecuta, Dominum Jesum felici devotione sicut promiserat, majorique affectu sequebatur. Tantam enim gratiam Dominus contulit servis suis, ut per eorum orationes in conspectu omnium, qui aderant, tres ibi illuminarentur cæci a nativitate, et duo claudi erigerentur.

* devia.

LECTIO VI.

Proficiscuntur ad S. Germanum, Episcopum Autissiodorensem,

26 His ita, tribuente Domino, peractis, ne diu de imperata, et annunciata Domini jussione per Angelum tardarent, cœptum exequentes iter, transeuntes apud Lugdunos, tandem Burgundiæ ulteriorem percurrentes, ad civitatem Antisiodorum pervenerunt, admodum beatissimum Germanum *a* Episcopum visere cupientes. Erat autem tunc temporis eadem in urbe gloriosissimus Antistes Germanus, qui cum B. Lupo *b* Trecassinorum Episcopo de Ibernia trans oceanum mare Scotorum, vel Britonum ulteriore insula, ubi ad reprimendum Pelagianorum Hæreticorum perfidiam, a summo Romanæ Sedis Apostolico directus fuerat, eodem tempore revertebatur. Dei E igitur providentia, dum eumdem quærebant, in itinere obviantes, retulerunt omnem sui certaminis agonem, quem a Laditio pertulerant. Qui eos confortatos, ut in proposito, quod Domino promiserant, permanerent voto, beatissimum Savinum secum retinere volebat; quem cum ad id flectere non valeret, fratrem ejus exorabat Cyprianum, quatenus secum perseveraret.

a

b

inde Turones versus :

27 Sed B. Savinus potius Domini, quam solius hominis parere jussionibus felicius fore reputans, quemadmodum, ut in partes Galliæ tenderet, a Domino admonitus esset per Angelum, B. Germano familiarius enodavit. Tunc B. Germanus eorum acquiescens voluntatibus, per tria fere milliaria cum eis est profectus, et eis sanctificatis suis felicibus benedictionibus, regressus fuit. At illi undique per beatissimum Germanum solidati, benedictionibusque firmati, ac Spiritu sancto repleti, viam, quam cœperant, peragebant. Et transito Ligeris fluvio in partem ulteriorem pagi Turonici pervenere.

inde rursum alio;

28 Comperiens igitur infelicissimus Proconsul Maximus, mirabiliter illos exiisse de carcere, et F quod, fama vulgante, partes Galliæ expeterent, nec non reminiscens diminutionem Dionysii dei sui, ac intrinseco dolore tactus, videlicet pro extinctione agnati sui Laditii Proconsulis, per execrabilia deorum suorum numina testatus est, se eos judicaturum ; et quod numquam Amphipoli in partes rediret, nisi prius Sancti Dei ab ipso capitibus plecterentur. Cum ducentis igitur armatis viris, per quæcumque loca perquirens, ubi hospitii gratia devenere, eos persecutus est. Jam enim prædicti duo fratres cum duobus illis Presbyteris in pagum Pictonum pervenerant, ad locum videlicet, qui dicebatur Confluentum *c*, ubi fluvius Gartimpe in fluvium defluit Chorosæ *, nunc vero ipse locus nuncupatur Exuentium, qua longa fatigatione lassi, resederant haud longe ab eodem confluentium fluminum loco, uno videlicet tantum milliario.

c

* Crosæ, *vulgo* Creuse.

Proconsule Maximo in Gallias eos insequente :

29 Tertius fluvius, dictus Ingla *d*, influit superius in Gartimpam, ad quem ex supradicto loco, in quo quieti indulserant, venientem viderunt Proconsulem Maximum cum ducentis satellitibus Italicis sese prosequentibus *e*. Beatus autem Savinus, et Cyprianus, frater suus, suis recognitis hostibus, per quod transire flumina

d

e

valerent

A ¹flexis genibus.

valerent, ingeniti * extemplo terræ, Dominum deprecabantur dicentes : Domine Jesu Christe, qui liberasti filios Israel de manu Pharaonis, et adduxisti illos per medium maris sicci, da nobis auxilium hæc flumina transeundi, ut eripi mereamur ab his hostibus, et ad loca, quo nos pervenire jussisti, perveniamus. Cum hæc autem fortius perorassent, surgentes ab oratione, nova contra illos navis in littore apparuit, unde Deo gratias referebant, ipsamque intrepidi ingredientes, intuentibus Italis sine nauta et remige incolumes in alteram ripam pervenerunt.

a quo comprehensi, cruciantur : Savinus vero, dum energumenum liberat, f, * Labbe Cercheus. g h B

30 Maximus vero Proconsul, et qui cum ipso erant, natabundi de periculo emerserunt, Sanctos Dei velocius persequentes, apprehenderunt eos super fluvium Gartimpe *f* VIII Kalend. Junii, in loco, vel villa, cui prisca vetustas indiderat nomen Cirescus *, ab Antiniaco villa videlicet vel vico, uno milliario *g*. Comprehensos vero perduxerunt in unam ipsius fluminis insulam contra prædium, quod dicitur Psellis *h*, ubi eos diversis affecere tormentis. Accidit autem dum torquerentur, ut quidam energumenus, quem Spiritus nequam invaserat, insaniens affuisset. Dixit ergo Maximus ad sanctum Savinum : Savine, quare non operaris virtutes, quas in Ausonia operabaris, ut ejicias in nomine tui Jesu Christi dæmonem, qui hunc hominem inhabitat, ipsumque crudeliter sauciat? Tunc S. Savinus elevatis parum oculis ad cœlum, dixit : In nomine Christi crucifixi, quem prædico, et prædicavi, et quem fideliter adoro, semperque adoravi, quem desidero, et pro ejus nomine mori exopto, tibi præcipio immunde Spiritus, exi ab hoc homine, qui ad similitudinem Dei factus est, et amplius ne præsumas invadere illum. Moxque spiritus nequam egrediens, sanum hominem, locum vero spurcissimum fœtore reliquit; qui statim baptisma consequens, sanus abscessit.

comites Proconsulis Maximi baptizantur; ipse autem S. Savinus capite truncatur una cum dictis comitibus. C

31 Videntes vero comites Maximi, statim promptissimâ devotione venerunt ad fidem, et ut in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizarentur, B. Savinum humiliter coram omnibus flagitabant. Cum ergo B. Savinus in his baptizandis intenderetur, a Maximo Præside quinto Idus Julii capite plexus est; ipsique, qui baptizari deprecabantur, decem viri a suis commilitonibus pariter decollati sunt : nec dubium, quin sanguine proprio baptizati sint, qui redemptionis baptismum in nomine sanctæ Trinitatis fideliter exquirebant. Reliqui igitur tenentes beatum Cyprianum, et duos Presbyteros Asclepium, et Valerium, perduxerunt illos trans fluvium in vicum, qui dicitur Antiniacus. Sed duo Presbyteri, nocte eadem erepti de manibus eorum, Asclepius videlicet et Valerius, venerunt nocte ad corpus B. Savini Martyris, et transportaverunt illud ab insula, ubi jacebat, quæ erat contra villam Prosellis *, in montem, qui nuncupabatur ad tres Cypressos *i*, ubi fuerat olim ecclesia, in tempore pacis constructa, in honorem S. Vincentii martyris ; sed jam tunc Wandalica persecutione deserta apparebat. Ibi ergo sepelierunt gloriosissimum corpus S. Savini.

* Psellis. i

EX MS. *Martyrium S. Cypriani; ejus adversariorum pœna.* k

32 Beatissimus vero Cyprianus Martyr diversis pœnis, et exquisitis cruciatibus tentus, in prælibata Antiniaci villa, et vico, capitali sententia pridie Idus Julii hominem exuit; sicque victor, et Martyr ad Christum migravit, et felicem pervenit ad palmam sub imperatore Martiano *k*, qui hunc Proconsulem direxerat ad occiduas partes in Christianorum persecutionem, qui ultione divina etiam subsequente, ut par erat, amisit vitam cum spiritu. Cui Leo successit in regimine major, ipse vero Maximus Proconsul, et quicumque cum ipso remanserant, de exercitu suo, arrepti a dæmonibus, quidam fluminibus, quidam lucis, ac saltubus se ipsos insanientes dederunt, alii se ipsos propriis mucronibus confoderunt; sicque factum est, ut nec ipse Maximus, nec de ejus comitatu remanserit vel unus, qui in parte Hesperiæ regrederetur. Loca vero, quæ S. Savinus, et frater suus Cyprianus, Domino jubente, expetierunt, et quæ de propriis corporibus, Domino tribuente sacrificaverunt, creberrimis nunc usque ad gloriam nominis sui Dominus, per intercessionem eorumdem Martyrum exornat miraculis, in quibus recipiunt cæci visum, claudi et paralytici gressum, munditiam energumeni, diversisque immorbati infirmitatibus, salutem excipiunt. Ægri enim corde, ægroti vero corpore mundantur, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui semper suis glorificatur in Sanctis, et vivit cum Patre, et Spiritu sancto per infinita secula seculorum. Amen.

E

ANNOTATA.

a *Obiit sanctus Autissiodorensis præsul Germanus anno* 448 *aut* 449 ; *de quo Martyrologium Romanum die* 31 *Julii.*

b *Agi de illo poterit die* 19 *hujus cum Martyrologio Romano.*

c Confluentes *vulgo* Confoulens, Conflans, *oppidulum Galliæ in Marchia provincia ad Vigennam fluvium in limite Pictaviensi, sive ut est apud Labbe tomo* 2 *Bibliothecæ Mss. pag.* 665, *viculus est prope oppidum de la Rochepozay, quod Brosæ fluvio adjacet.* F

d *Vulgo* l'Anglin.

e *Non esse hoc credibile prævie monuimus num.* 6 *Commentarii.*

f *Quam iterum hæc omnia : et apparitio navis in qua sine remige et nauta transfretant Martyres; et prosecutio Maximi eos comprehendentis, parum sint verisimilia, monuimus dicto num.* 6 *Commentarii prævii.*

g Vartimpam *scriptum habes in Commentario prævio, num.* 11 *et* 12.

h *Hodie* Seaux, *inter oppidum S. Savini et Antiniacum, ut dicitur apud Labbe.*

i Tres-cypressi, *hodie* Mont Saint-Savin, *ut legitur apud Labbe, parum distat ab oppido* S. Savini.

k *Ea procul amovimus a religiosissimo Imperatore supra num.* 6 *Commentarii prævii.*

DE

A D

DE S. DROSTANO CONFESSORE

J. B. S.

IN SCOTIA.

Ex monumentis Scoticis.

CIRCA ANNUM DC.

Ex Menologiis Scoticis

Thomas Dempsterus, alibi in hoc Opere nativis suis coloribus depictus, de S. Drostano *meminit in Menologio Scotico ad diem* IX *Novembris his verbis :* Drostani monachi, regis Eugenii avunculi ; *et rursus* XIV *Decembris :* In Scotia ad S. Andream, Drostani monachi, *nulla usquam reddita ratione, cur diversis illis diebus et diversa phrasi Sanctum ita annuntiet; sitne unus, an gemini synonymi. Crediderim ego, virum multarum rerum consarcinatorem, hæc omnia pro suo ferme arbitrio disposuisse ; et ea tamen Ferrario digna visa sunt, quæ Catalogo generali iisdem prope verbis insererentur, quod et alibi parcius ab ipso factum optaremus. Aliter censuit Camerarius, nescio an majori fultus auctoritate, quam hic sequimur, dum* S. Drostanum *hoc die collocavit, male eum vocans* Drastanum. *Ejus verba sunt :* Sanctus Drastanus, abbas et confessor : de quo plerique, præsertim Leslæus lib. 4 historiæ, et Major lib. 2 ; *sed qui constanter* Drostanum *seu* Dronstanum, *non* Drastanum *legunt ; quemadmodum et ceteri qui de ipso loquuntur, tamquam de vero Sancto, qualem non videtur agnovisse Wion, ipsum inter* filios regum monachos *connumerans,* quorum locus professionis ignoratur, *Ligni vitæ lib.* 4, *cap.* 26, *quamvis de cetero in profundendis Sanctorum titulis satis munificus.*

B

aliisque monumentis, cultum habuisse ostenditur.

2 *Hæc dubium ingessere, tutumne esset, Sancto non usquequaque indubitato, locum hic tribuere ; verum cum, Sirino teste, memoria ejus habeatur in sæpe alias citato Breviario Aberdonensi, ex quo brevem historiam ipse refert, infra subnectendam ; Dempsterus vero in historia ecclesiastica gentis Scotorum num.* 375 *consensum ecclesiarum Scoticarum appellet ; postremo cum in utraque editione Martyrologii Anglicani, auctore Wilsono, ad hunc ipsum diem consignetur ; putavi hæc ad cultum* S. Drostano *asserendum utcumque sufficere. Sic habet Wilsonus, per Sirinum latine redditus :* In Scotia, commemoratio S. Drostani confessoris, qui in eodem regno natus e regio sanguine, et Aidani regis avunculus existens, in juvenili ætate sprevit mundi vanitates, ibidem monasterium ingressus, S. Benedicti habitum suscepit ; in quo statu adeo in humilitate et perfectione excelluit, ut in Scotia Albiensi et Hibernia celeberrimæ famæ fuerit, donec plenus sanctitate et miraculis, diem clausit circa annum Christi DC ; ubi multa fuere antiquitus altaria et sacella in ejus honorem dicata. *Mirum est, postrema hæc verba abesse in posteriori Wilsoni editione anni* 1640.

Majoris et Leslæi de ipso testimonia.

3 *Ridet Sirinus Ordinem Benedictinum hic a Wilsono seculo* VI *in Scotia repertum, ubi eousque recte ait, maxime floruisse regulam sancti Columbæ Iliensis ; et certe inter Benedictinos* S. Drostanum *non agnovit Mabillonius. Ceterum ad sanctitatis commendationem accedunt popularium scriptorum testimonia. Ac primum Joannis Majoris lib.* 2 *de gestis Scotorum cap.* 7, *sic loquentis :* Aidanus Scotorum rex sic de morte S. Columbæ doluit, quod parum supervixit ; cui Eugenius in regno successit. Hujus temporibus S. Drostanus, regis avunculus, monasticam vitam ducens, miraculis claruit. *Dubium relinquit Major, fueritne* S. Drostanus *Aidani, an Eugenii avunculus, in quo superius Dempsterum cespitantem vidimus. Verum id clarius explicat Leslæus pag.* 152 : Drostanus quoque, Aidani regis avunculus, rebus hujus mundi fluxis nuntium hoc tempore remittens, monasterii se terminis inclusit, multosque suæ sanctitatis exemplo ad bonam frugem traduxit. *Hisce non inferiora ex Hectore Boethio recitat laudatus Sirinus ; titulum porro Breviarii Aberdonensis, jam dictis lectionibus præfixum, ex eo redarguens, quod* S. Drostanum *velit,* Achaii regis ex matre avunculus *fuisse, ubi tamen clare exprimit,* claruisse *Sanctum* anno DLXXXVII, *cum Achaius iste, ex Buchanano Scotis primum imperaverit ad annum* DCCCIX. E

4 *In eo consentiunt scriptores Scoti jam enumerati, floruisse* S. Drostanum *sub finem seculi sexti, et initium septimi, Dempstero felicem ejus exitum innectente anno* DCVI ; *Wilsono, ut jam vidimus, rotundius signante annum sexcentesimum. Et hæc quidem Scoti unanimi plane consensu ; ut principio miratus sim, cur Sirinus, de solis popularibus suis agere solitus, hujusmodi Sanctum Hibernis aggregasset. Facti rationem ex ipso intellige :* Non est, *inquit, hic* prætereundus (*nempe* S. Drostanus) quia ortus et educatus in Hibernia, uti et ejus soror Fedhelmia, Aidani regis mater, filia vero Fethelmii viri nobilis e regio Connaciensium genere descendentis, ut habetur tum in libro de matribus regum et virorum illustrium Hiberniæ, tum in vita S. Cornaci abbatis, ad XXVI Martii videnda. Unde verosimile est, hunc Drostanum in Hibernia potissimum degisse, et esse cui dicata censetur parochialis ecclesia diœcesis Elfinnensis in Connacia, vocabulo Kill-Drostin, seu cella Drostani. F

A Sirino Hibernis asseritur, et quo titulo.

Conditus dicitur apud Aberdonenses,

5 *Non habeo unde hæc in dubium revocem, aut aliunde magis confirmem, quamquam dissimulare non possim in Hibernicis, qui apud nos sunt, Sanctorum Catalogis, per nostros Henricum Fitzsimon et Stephanum Vitum satis diligenter collectis, nullam* S. Drostani *memoriam occurrere. Valeat tamen Sirini argumentum, modo Scoti non reclament ; glorieturque gens utraque* S. Drostano *pro variis titulis, jam a laudato scriptore adductis. Neque de ætate aut rebus gestis in tanta Actorum penuria scrupulosius quidquam investigare est animus : id paulo accuratius edoceri voluissem, quo loco aut qua in ecclesia sepultus olim, aut peculiari veneratione cultus fuerit Sanctus noster ; cum generalior ille consensus, a Dempstero assertus, permodicæ apud me sit auctoritatis, non magis quam recitata superius ejus annuntiatio :* In Scotia ad S. Andream. *Recte an perperam* S. Drostanum *celebret ecclesia*

Aber-

A AUCTORE J. B. S.

Aberdonensis XIV *Decembris, frustra investigaveris, id disertissime in ejus Breviario (quod* sat mendosum *ait Sirinus) sub finem dicitur :* Ossa vero sanctissimi confessoris Drostani apud Aberdon in tumba reconduntur lapidea ; ubi multi diversis morborum languoribus prægravati, ejus meritis restituuntur sanitati. *Habe modo reliqua, quæ ex præfato Breviario descripsit Sirinus.*

qui breve vitæ compendium in Breviario recitant.

6 Beatus Drostanus, regali progenie Scotorum ortus, cum ad maturam pervenisset ætatem audito Dominicæ Incarnationis et passionis mysterio, in ipsis puerilibus annis repletus Spiritu sancto, omnipotenti Deo, toto mentis affectu, servire studuit. Agnoscentes ergo parentes, puerum Drostanum summo desiderio Deo deditum, ipsum tradiderunt beato Columbæ avunculo suo, in Hibernia conversanti, liberalibus studiis imbuendum. Cumque postea apud Dal-quongale [a] habitum religionis suscepisset, defuncto ejus abbate, ejusdem loci beatus Drostanus electus est in abbatem ; ubi aliquamdiu commorans, monachis, quibus tum præfuit, exemplo vitæ et doctrinæ multum prodesse studuit. Aliquanto tempore elapso, commissi sibi gregis curam non deserens, sed summo pastori Christo committens, ad secreta eremi in partibus Scotiæ se transtulit ; ubi vitam eremeticam ducens, in loco, qui dicitur Glenu-Eske, ecclesiam construxit. Omnia pro Christo, secundum Evangelium reliquit, qui de dignitate terrena, sive honore regio, quibus jure hereditario potiri potuit, non curavit [et] terreno renuntians regno, humanum renuit principatum, ut ad Christi fugeret famulatum. Sacerdos quidam, nomine Sion, visu privatus, meritis Drostani illuminatus est. Factus est hic spretor seculi, assecla Christi, cultor eremi, triumphator hostis antiqui ; adversus inimici latentis insidias divinum semper invocavit auxilium ; cui tamen ad alta tendenti callidus hostis laqueos tentationum tetendit. Durum in corpore et corde pertulit compunctionis et macerationis martyrium, ne umquam diabolo præberet assensum. Et quia per viam vitæ præsentis, æternæ vitæ secutus est præmia largientem, ad vitam ingredi meruit permanentem, qui in omni sanctitate et puritate, cursu consummato, migravit ad Dominum.

[a] Dal-Congaile

B E

DE S. JOANNE EPISCOPO MARTYRE

J. P.

BERGOMI IN ITALIA.

SYLLOGE HISTORICA.

§ I. S. Joannis cultus, elogia ; labores apostolici.

CIRCA ANNUM DCLXXXIII.

C

S. Joannes Bergomi colitur,

Bergomum, *antiqua Italiæ urbs, uti jam pridem ad diem* IX *Junii dictum est, occasione sanctorum conjugum Lupi et Adleidæ, ibidem loci cultorum, in Gallia olim Transpadana, tunc temporis Longobardorum Regibus subdita, nunc Reipublicæ Venetæ adjuncta, subjectaque, præter alios Sanctos complures, quorum huic nostro Operi inseritur memoria, publico cultu prosequitur* S. Joannem, *dignissimum olim suum episcopum, hujus nominis secundum; nec minus apostolicis laboribus, quam martyrii laurea, fuso pro tuenda fide orthodoxa contra pervicaciam Arianam sanguine, spectabilem.*

ab antiquis Martyrologis præteritus, a recentioribus annuntiatus.

2 *Nomen ejus frustra quæras apud Martyrologos classicos seu antiquos. Inter recentiores, Galesinius ipsum sic refert :* Bergomi S. Joannis, Episcopi et Martyris, qui ob doctrinam et sanctitatem a Regibus et Principibus, singulari honore affectus, pro fide et religione ab Arianis injuriosius tractatus, denique occisus, in ecclesia cathedrali a piis honorifice sepultus, divina miraculorum virtute elucescit. *Ferrarius ipsum intexuit Catalogo Sanctorum Italiæ cum compendio Vitæ ; ac Martyrologium Romanum modernum, hac die* XI *ita eum annuntiat :* Bergomi S. Joannis Episcopi, qui ob tuendam catholicam fidem, ab Arianis occisus est. *In Officiis propriis ecclesiæ Bergomensis, typo editis, celebrandum præscribitur ejus festum ritu duplici cum hac oratione propria :* Deus, qui per beatum Joannem, Martyrem tuum atque Pontificem, multorum animas ab hæresum errore ad catholicæ fidei lumen revocasti ; præsta populis tuis, ut ejus suffragantibus meritis, et in eadem fide semper inveniantur stabiles, et in opere efficaces. Per Dominum. *Reliqua de communi, exceptis lectionibus secundi Nocturni, quæ sunt propriæ. In tertio autem Nocturno homilia in Evangelium :* Ego sum pastor bonus, *etc., de communi unius Martyris. Lectiones hasce proprias hic prætermitto ; quæ dandæ paulo post ex manuscripto.*

F

Bene meritus de rebus, ad S. Joannem pertinentibus, Martinus Antonius Guerrini.

3 *Martinus Antonius Guerrini, sacræ theologiæ et juris utriusque doctor, Canonicus Cathedralis ecclesiæ Bergomensis, de S. Joanne æque ac de nobis non sine eruditionis atque officii laude optime meritus est, quando spicilegium collegit, quod huc transmisit, scribens in litteris, datis Bergomo Kal. Januarii anni* 1711 *ad Janningum nostrum,* Addere *se aliis documentis, ad Sanctos Bergomenses pertinentibus,* antiqua Acta ejusdem S. Joannis cum sylloge auctorum, de tanto Præsule agentium, vel saltem honorificentissime memorantium. *Proinde pleraque, quæ hic damus, laudato spicilego tamquam præmonstratori, in acceptis referre volentes, ipsius opera adjutrice non semel hic utemur, qui profitetur,* opportunum *se* duxisse, hic colligere, quæ post tot patriæ clades, archiviorum incendia, barbarorum incursiones supersunt veluti rudera et fragmenta ; et sunt de eodem sanctissimo *isto* Antistite et Martyre plurima patria, et plura externa testimonia.

Subscribit Sanctus synodo Romanæ sub Agathone

4 *Non vacat laude, pia, modesta atque orthodoxa subscriptio, qua S. Joannes ratam habuit epistolam Agathonis PP., et Romanæ Synodi centum ac qua-*

tuor

AUCTORE J. P.

tuor supra viginti Episcoporum, anno 680 *convocatæ pro debita instructione legatorum, in Orientem, ad celebrandam synodum* VI *contra Monothelitas : in qua Romana synodo, seu potius apparatu Constantinopolitani Concilii* III *œcumenici, loco quinquagesimo quarto post prædictum Pontificem ita subscribit :* Joannes, indignus Episcopus sanctæ ecclesiæ Bergomatis in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi. *Hæc subscriptio habetur Græce et Latine Actione* 4, *post epistolam* 2 *dicti Concilii Constantinopolitani* III, *apud Labbe, tom.* 6, *col.* 700.

Elogium ex Paulo Diacono;

5 *Honorificum pariter et sua antiquitate venerandum testimonium producimus ex Paulo Diacono, lib.* 6 *de Gestis Longobardorum, cap.* 8 ; *quod in Bibliotheca Patrum impressionis Coloniensis, tomo* 8, *pag.* 187 *lego sequentibus verbis :* Per idem quoque tempus Johannes, Episcopus Bergomatis ecclesiæ, vir miræ sanctitatis extitit ; qui cum Regem Cunibertum in convivio, dum sermocinarentur, offendisset ; Rex ei, ad hospitium revertenti, equum ferocem et indomitum, qui immenso fremitu super se sedentes terræ allidere solebat, præparari fecit. Cui cum Episcopus supersedisset, ita mansuetus extitit, ut eum blando incessu usque ad domum propriam deportaret. Quod Rex audiens, et Episcopum ex eo die honore debito coluit, et ei ipsum equum, quem sua sessione dedicaverat, dono largitus est.

B

et ex recentioribus, Bartholomæo de Peregrinis,

6 *Quod si ad auctores recentiores gradum faciamus, non illiberalem in laudes Sancti symbolam contulit Bartholomæus de Peregrinis in Vinea Bergomensi, anno* 1553 *typis excusa ; ubi parte* I *pag.* 3 *versa sic edisserit :* Post ipsos, *vineæ Bergomensis Episcopos, Dominatorem, Stephanum, Claudianum, Simplicianum, Babianum, et Quintianum, de quibus proxime egerat,* cœperunt plerique latrones, id est Ariani, hanc vineam lacerare, sed anno Christi DCLIV surrexit in vinea ipsa magnus ille colonus, et beatus pastor, Joannes Episcopus noster, qui sanctissime hanc per annos viginti novem gubernavit, hæreticosque Arianos ejecit. Tanta nempe erat ejus sanctitas et doctrina, ut ei Reges et Principes honoris gratia assurgere consueverint. Præter cetera Faram oppidum, Ariana hæresi infectum, ad fidem convertit, sacellumque ibidem divo Martyri Alexandro construxit; et hoc ut memoret auspicium illud dicti Martyris, cum deficientibus navigiis Bergomum Mediolano fugiens, siccis pedibus flumen Abduæ transivisset, ubi aliquando rem sacram peragebat ; Insubriam quoque percurrens, Arianos utroque gladio acriter insequebatur.

C

in Vinea Bergomensi

7 Cujus rei auxilio, ubi res postularet, Joannes Bonus, Mediolanensis Præsul trigesimus octavus, ei militum turmas mittebat. Hic sanctissimus Pastor numerum canonicorum ac proventus mirum in modum auxit, et quidquid ex victu honesto ac vestitu supererat, in ecclesiæ suæ beneficium dabat. Una denique eademque mensa communis omnibus, unus habitus, una regula, atque unus ordo apostolicus in canonica divi Martyris Alexandri jugiter servabatur. Tandem vero ab Arianis crudeliter occisus est, anno salutis DCLXXXIII, quinto Idus Julii, et in dicta ecclesia Cathedrali divi Alexandri tumulatus est. *Deinde fontes allegat, unde sua hausit, scilicet : Pauli Diaconi historiam, privilegia trium Imperatorum Caroli III, Arnulfi, ac Berengarii, Chronicon Bartholomæi de Ossa, etc.*

8 *Non angusta præterea in laudes* S. Joannis *area panditur in Actis S. Joannis Camilli Boni, nostro synchroni, de quo facta est mentio die* X *Januarii : quo etiam data fuit ejus Vita ex historia Mediolanensi Josephi Ripamontii ; unde nonnulla delibo, omissis aliis, de quibus in superioribus elogiis egimus. Itaque ibidem num.* 3 *sic habes:* Joannes erat alter Bergomensium antistes, altitudine animi et studio religionis incorruptæ, recte cum Joannis Boni moribus et sanctitate compositus : acer idem ac vehemens ingenio, et quamcumque in partem incubuisset, ad finem usque destinatis insistens.

D

Item ex Josepho Ripamontio in historia Mediolanensi

ubi de ejus magnitudine animi in confutandis Monothelitis;

9 Cum hoc Joanne, quia præclaris illius adjumentis ad rem gerendam animosque persanandos indigebat, amicitiam familiaritatemque contraxit Joannes Bonus. Neque ille partem laboris abnuit ; præbuitque se comitem ad confutanda Monothelitanorum dogmata, quæ quotidie magis invalescebant. *Tum num.* 4 *exponit miraculum de calcato pedibus Abdua flumine, de quo supra, num.* 6. *Et num.* 7 *commemoratur Grimoaldus Rex, sancti Præsulis opera ab Arianismo ad veram Christi fidem conversus. De quo cum alias sit dicendum, hoc loco agere supersedeo. Plures alii auctores recentiores vel in commemorando vel in laudando* S. Joanne *operam posuere ; quos videsis apud Ughellum tomo* 4 *Italiæ sacræ, col* 590. *Quibus adde laudatum Guerrinum in Synopsi rerum ac temporum ecclesiæ Bergomensis, edita anno* 1696, *a pag.* 31 ; *et Baronium in Notationibus ad Martyrologium Romanum, uti etiam in Annalibus ; hujus posterioris loci verba proferemus, quando habebitur sermo de laboribus apostolicis* S. Joannis.

E

denique ex diplomate Caroli 3 Imperatoris.

10 *Tametsi vero de illis abunde constet ex dictis, non tamen supervacaneum fuerit, hæc adjungere* ex diplomatibus *(verbis Spicilegi pluries laudati utor)* adhuc vigentibus in membranis archivii *sui* capitularis, inter quæ præcipuum illud Caroli III Imperatoris, signatum Bergomi apud Murgulam monogrammate cæsareo, III Kal. Augusti ab Incarnatione DCCCLXXXIII. *Idem illud diploma legitur apud Ughellum, dicto tomo* 4, *a col.* 592 ; *ubi cum præmissum fuisset, ecclesiam in honorem Alexandri dedicatam* in loco nuncupato Fara, juris Bergomatis Episcopi fuisse a tempore Grimoaldi, Regis Longobardorum, qui eamdem ecclesiam cum omnibus possessionibus ditioni prædicti episcopatus B. Alexandri stabilivit ; *subditur :* Et merito ; eo quod quidam ipsius loci episcopus, nomine Joannes, a schismate Ariano eamdem ecclesiam ad fidem catholicam quondam converterit ; ideoque ecclesiæ suæ ecclesiasticis sanctionibus deberetur.

F

Quid de laboribus apostolicis scripserit Baronius.

11 *Non minus magnifice, quam vere de studio apostolico, quo in propugnanda propagandaque fide orthodoxa egregie contra luem Arianam excelluit sanctus noster Episcopus, prædicavit Baronius, ad annum* 659, *num.* 6 *ita loquens :* Porro adhuc Longobardorum Reges Ariana peste affecti cum essent, catholicis Episcopis haud parum negotii facessebant ; qui sese pro muro Israël domus opponebant. Inter quos præcipue enituerunt Joannes, cognomento Bonus Mediolanensis, et Joannes Bergomatis ecclesiæ Episcopi. Hi enim, ut olim Paulus et Barnabas, ad fidem catholicam tuendam ac propagandam, manus simul junxere ; verum eorum alter, Bergomensis scilicet, eo gloriæ progressus est, ut ea pugna sibi martyrium lucraretur. *De quo recurret mentio paragrapho sequente, ubi de compendio vitæ, inventione ac translatione corporis.*

§ II.

A

§ II. Vitæ compendium, virtutes ac martyrium.

Vitæ compendium quando scriptum;

Spicilegus sæpe memoratus misit huc Acta sancti Martyris, prout ea vocat, sed quæ verius vitæ compendium dixeris, desumpta, ex Passionali Sanctorum Bergomi antiqui characteris, in codice in folio Ms. in membranis, *cui titulus:* Amalthea Canepariæ Cathedralis Bergomi, in quo leguntur ex folio 14 hic extracta fideliter Acta. *Ætas scriptoris clare liquet e notis characteristicis, in fine appositis occasione alabastri, martyris capiti suppositi, et post elapsa quinque secula suavissimo odore fragrantis; cujus rei testes proferuntur* : Dominus Alexander de Clementis, ecclesiæ S. Alexandri Præpositus, ejusque canonici ac religiosi, et multi religiosorum Prælati, et ego, qui scripsi : *quæ translatio contigit anno* 1291, *ut videbitur paulo post.*

ejus cum originali consonantia juridice comprobata.

13 *Ceterum ne cui dubitare contingat de apographi, quod typis mandamus, cum suo originali, unde desumptum est, conformitate, infrascripto testimonio illud munitum reperi :* Ego Quintilianus q. D. Gasparis de Cucchis, civis et V. A. notarius publicus Bergomi, præsens exemplum cum præmisso antiquo codice, ut supra descripto, concordatum et consonans pro fide subscripsi et tabellionatus mei solito signo roboravi. *Apponit testimonium, quod dictus Quintilianus sit notarius publicus,* Petrus S. Adriani miseratione divina S. R. E. Diaconus Cardinalis Priolus, Episcopus Bergomensis Comes. *Et additur ejus sigillum. Infra subscribunt Vicarius et Cancellarius Generales: quæ juridica eorum testificatio annectitur etiam duobus proxime secuturis apographis, lectiones proprias, et translationem Martyris complectentibus. His animadversis, sequitur ipsum manuscriptum.*

B

S. Joannes mundo mortuus

14 Joannes martyr, et Pergamensis Episcopus, cujus nomen interpretatur : in quo est Dei gratia, recto præsagio futuræ sanctitatis tali nomine prænotatum : quia vere fuit Spiritus sancti gratia præditus, et in ipso per effectum patuit amor divinus, qui, teste Gregorio, operatur magna, si est ; si autem operari desinit, amor non est. Non enim propter Episcopalem dignitatem in gloriam est elatus humanam : ut in sella et fræno, vel in veste propria fulgeret aurum, nec sibi grandia fuere palatia, vel delicata cibaria, vel servorum multa copia, sed communibus, et vilibus contentus, magistrum sequebatur Christum ; qui non venit ministrari, sed ministrare : nec fuit sibi locus corpori vel inertiæ deditus, sed in prædicatione discursus, et semper custodiens propter alios vias duras, ut prædicaret, ac ad Christum perduceret dura Paganorum corda, sua austera vita et eleganti doctrina.

C

omnes seduli pastoris partes implet.

15 Quia magister suus prius facere cœperat, et postea docere ; quia longum iter est per verbum, breve et efficax per exemplum. Ipse nempe pavit populum suum verbo, exemplo, temporali subsidio, et supererogationis præsidio, suo glorioso martyrio : nam talis pastor fuit iste, qui non curavit tondere oves, sed bene regere, et pascere. Non lanam, sed animam quærebat sibi creditam ; non quærebat mulsum, sed spiritualem gratiam, animæ fructum ; non pinguia, sed implere animas divina gratia procurabat. Iste mori non timuit, ut Deo lucraretur animas, quas Christus sua passione redemit : nec etiam vivere recusavit, cujus vita tota non gaudium, sed potius martyrium fuisse describitur : Quia, ut ait Gregorius, si secundum Euangelium vivere volumus, tota vita nostra crux, et martyrium est.

AUCTORE J. P.

Equum indomitum mansuefacit;

16 De isto etiam sancto Joanne martyre, cive Pergamensi, in historia Lombarda per idem quoque tempus scilicet Cuniberti, regis Lombardorum dicitur: Joannes episcopus Pergamensis ecclesiæ, vir miræ sanctitatis extitit, qui regem Cunibertum in convivio, dum sermonizaretur, offendit. Rex vero indignatus, ei, ad hospitium revertenti, equum ferocem, et indomitum, qui immenso fremitu supersedentes terræ allidere solebat, Episcopo præparari fecit. Cui cum Episcopus insedisset, ita mansuetus extitit, ut cum blando incessu usque ad propriam domum deportaretur. Quod rex audiens, tantam in equo mansuetudinem exstupuit, et ex eo die Episcopum honore debito, et maxima reverentia coluit, et ei ipsum equum, quem suæ sessioni ad malum dedicaverat, dono largitus est.

Arianos convertit;

17 Ipse vero Joannes Episcopus habitatores cujusdam terræ infideles, quæ Fara nuncupatur, juxta fluvium Abduæ in sui Episcopatus diœcesi adjacentis, tempore Grimoaldi regis ab infidelitate, et Ariana hæresi ad fidem Christi convertit, suique Episcopatus ditioni munificentia et dono ejusdem regis per Christianæ militiæ dignitatem acquisivit.

E

omissio Missæ ex necessitate divinitus approbatur;

18 Fertur etiam de eodem sancto Episcopo venerabili insigne miraculum, qui devotus Missarum solemnia, si quando ei licitum erat, celebrare consueverat. Quadam vero die, dum agere in ecclesia beati martyris Alexandri destinasset, [et] aliquibus impeditus curis, tardius solito, jam hora diei nona pene transacta procederet, in ipso urbis ingressu, erectis in cœlum oculis, attentisque auribus subsistit, ac sic demum suis conviatoribus, dixit : Revertamur, fratres, quia jam tanti mysterii hora præteriit celebrandi ; sicque tota die jejuniis, et orationibus vacans, et deputans suæ negligentiæ, quod tam tardus in Dei laudibus extitisset, a tanti celebratione mysterii abstinuit. Tandem admirantibus suis clericis, et admodum percontantibus intonuit, se in cœlo voces audivisse dicentium Angelorum : Ite missa est ; et respondentium : Deo gratias. Et in fide credendum, [quod] dum in hac vita mansisset, non omisit.

F

odor lapidis per multa secula continuatus, super quo caput ejus positum fuerat.

19 Commendatur ex prædictis vita activa in eo, quam habuit, prædicando, et contemplativa in hoc, quod tales voces Angelorum in cœlo audivit. Ostensa sunt etiam nobis de ipso istis diebus novissimis quædam signa suæ reverendæ et admirabilis sanctitatis : quia in translatione de sanctis ossibus facta, inventum est [quod] caput ejus super lapide alabastri reverendissime conditum erat, quod quidem alabastrum cum suppositum capiti dicti martyris per quingentos annos et ultra stetisset, in nullo fœtebat, sed fragranti, et aromatico odore lapis ille fragrabat, et ita aromatico, quod infinitarum specierum compositionem redolentissimam odorantibus præsentabat, ut experientia pluries, ac pluries probaverunt, qui testimonium perhibuerunt fide digni, Dominus Alexander de Clementis ecclesiæ S. Alexandri Præpositus, ejusque Canonici, ac religiosi, et multi Religiosorum Prælati, et ego, qui scripsi. Omnia enim ossa præfati martyris tanto tempore inhumata, inventa sunt incorrupta, sed solida, et relucentia, veluti argento commixta: et cum simili prædicti lapidis alabastri odore fragrantia: sic etiam testimonium perhibent omnes suprascripti. Passus est autem, et capite truncatus

AUCTORE J. P.

tus propter Christum beatus Joannes martyr, et Episcopus Pergamensis.

Lectiones propriæ

20 *Sed suus quoque lectionibus propriis locus detur, depromptis, sicut ibidem præmittitur, ex* antiquo codice archivii cathedralis Bergomensis in folio characteris Gotici, cooperto corio obscuro cum filis auri: in quo habentur Legendæ sive lectiones antiquorum Officiorum Sanctorum plurimorum ecclesiæ Bergomensis. *Lectiones hasce non esse adeo antiquas, indicio est vox* divus *pro* sanctus *vel* beatus, *plus semel recurrens; id quod in rebus ecclesiasticis olim inusitatum, et in Breviario Romano non legitur, nisi forte in recentissimis lectionibus. Atque hæc prius observata volui: nunc eas subnecto.* Lectio i. Beatissimus Joannes, Bergomensis Episcopus, et martyr sanctissimus, auctoritate, doctrina, et sanctitate floruit, non obscuris parentibus natus. Is ab ineunte ætate Jesu Christi vestigia totis præcordiis imitatus, viam sanctitatis tenuit, et in ipsis teneris annis perfectionis gradum aggredi studuit; sicque totus in religionis operibus se continens, quamquam hominis naturam excedens, in cœlestem et angelicum, mirum in modo evadere videbatur. Quantum ipsa patiebatur ætas, et ingenium, et memoriam mirifice excoluit: adeo sedulus operam dabat, ut brevi ab ipsa ineunte ætate liberalium artium elegantissime doctus evaserit.

B

hic dantur,

Lectio ii. Nec mirum, si tanta adhuc in puero præsagia coruscabant; nam cum a scholis cum sociis reverteretur, et illi, ut assolent, consocii jocis, vanisque dissensionibus intenderent, solus ipse ad ecclesiam martyris Alexandri furtim rapido cursu convolabat, et sic orationi, piisque ad Deum precibus mirabiliter vacabat. Ita puerilia, ac lubrica spernens, veluti Spiritus sancti gratia penitus afflatus, sub annis teneris Joannes sanctus (in quo propria sui nominis interpretatio Dei gratia elucebat) vitam celibem sanctamque actitabat, et quia Jesum interno susceperat domicilio, maximis delectamentis honestarum pascebatur voluptatum.

desumptæ

21 Lectio iii. Præterea ex parentum diligentia non mediocriter eruditus ac moribus educatus, non lascivis aut obsenibus *, sed sacris litteris intentus, divinis contemplationibus inhærebat. Nam ut primum ex pueris excessit divus Joannes, atque aliter artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet, se ad eorum studium repente contulit, quæ animi corporisque integritatem ab omni labe præservarent. Eo aspirans nova plantatio cœlesti irrigata doctrina, quo ad rectam, et perfectam religionem facillime tenditur, primum clericus, invitis parentibus, (qui per eum posteritatem propagari existimabant) in æde divi Alexandri est ordinatus.

* obscœnis.

C

e codice Bergomensi,

Lectio iv. Quantæ humilitatis, et obedientiæ fuerit, non est facile dictu; ut magnum aliquid atque mirabile de eo sperandum fore, uno omnium ore diceretur, talemque evasurum, qualem post acta vita mox comprobavit. Porro in his, quæ ad Deum pertinent, puro et sincero famulatu, despectis calcatisque terrenis illecebris, forti animo ad desideratam divini amoris ubertatem elevari procurabat. Erat postremo illi cura optima, studiumque cunctis prodesse, nemini nocere, ut fidem, religionem, pietatem eamdem, vel multo meliorem alii quoque consequerentur, ad quam ipse pariter properabat.

non tamen, ut videtur,

Lectio v. Admirantes Canonici Bergomenses de Joannis sanctitate, inter Canonicos [eum] assumpserunt, ubi quale sanctitatis specimen, qualis ei religionis cumulus inerat, cunctis ostensum est. Ornamentum patriæ, ac decus, tam Canonicis, et prælatis, quam aliis concivibus exemplum perpetuum; ut illud merito de eo dici posset: Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes. Felix in apostolica religione principium assecutus est, feliciori jam medio subsequenti, felicissimum denique meruit exitum obtinere. Procedente demum tempore, gradatim sacris ordinibus, ab Episcopo pientissime recipitur, et, quamvis adhuc ætate juvenis, seniles tamen annis mores præferebat.

D

valde antiquo;

22 Lectio vi. Non propterea vir ille se a divinis solemniis [aut] ceremoniis, quam die noctuve subtrahebat, quin eis (nisi arduo detineretur impedimento) semper interesset. Qua quidem virtutum mole, et gestorum congerie totius sacrosanctæ Bergomensis ecclesiæ viri permoti, eo quod pastore carerent, ipsum potissimum unanimiter in Episcopum omnes elegerunt. Is tanto indignum honore sese arbitrans, rogabat omnes excusationem suam uti honestam admittere, addens oneri tanto suos humeros haud subire posse. Contra vehementius illi instabant: quibus tandem aquiescens beatus Joannes, munus illud piissime, ac reverenter suscepit.

E

in quibus quoad durationem episcopatus;

Lectio vii. Ordinatur Bergomensis ecclesiæ episcopus tempore Vitaliani Pontificis Maximi, quam sanctissime per annos sexdecim rexit. Vir utique ille semper eruditione, fide, conversatione que, ac moribus omnibus ornatus, cui propter egregias ejus virtutes etiam principes cuncti honoris gratia assurgere consueverunt. *Ea, quæ hic sequebantur: de indomito equo, a sessore* Joanne *mansuefacto, eique a Rege Chuniberto dono dato; de Farra restituta, omissoque sacrificio Missæ ob impedimentum, divinitus quasi approbato per voces Angelorum; satis intelliguntur ex præcedentibus. Quare pergo ad lectionem nonam.*

error esse deprehenditur.

Lectio ix. Tandem beatus Joannes ab Arianis post multos labores crudeliter interemptus est. Nam Alachis dux ex improviso fines Bergomi occupat, manu magna invadit, ædificia incendit, et execrandum consilium in religionem convertit. Pharrense cœnobium a Christiano dogmate in Arianum attrahit. Sacerdotes Dei quocumque persequitur. In qua perturbatione etiam divus Joannes episcopus interfectus est, qui martyrii palmam accipere meruit, et in ecclesia majori divi Alexandri Bergomi a Clericis suis devote tumulatus est. *Ita Lectiones: in quibus videtur corrigendum sphalma chronologicum quoad determinationem durationis episcopatus, quod fiet paragrapho proximo; ubi prius expedita fuerint ea, quæ inventionem et translationem* S. Joannis *spectant.*

F

§ III. Inventio ac translatio corporis; duratio episcopatus; tempus martyrii.

Datur hic

Codex idem Bergomensis, e quo erutæ sunt lectiones propriæ, modo datæ, subministrat nobis præterea lectiones proprias translationis S. Joannis, *nec non SS. Projectitii, Jacobi, et Hesteriæ. Hujus argumenti pars a decessoribus nostris impressa legitur tomo* 7 *Maii, pag.* 578, *occasione S. Jacobi martyris Bergomensis, ex Italico Mutii translata. Inventio autem prædictorum corporum hic contigisse fertur anno* 1290, *translatio vero anno sequenti;*

pro

A *pro quo, tomo Maii eodem et pagina citata, scribitur* 1290, *sed annum* 1291 *indicant notæ hic sub finem translationis signatæ, nimirum* dies Jovis, xxvi Aprilis, *Pascha tum incidente in* xxii. *Diem quidem eumdem mensis expressit Mutius, sed nullum hebdomadis. Porro multum fallor, si historia pluribus visionibus adornata, fidem mox apud omnes inveniat absque ulla formidine falsitatis : quarum approbationem vel reprobationem nos in medio relinquentes, satis habemus hic typis subjicere, quæ accepimus.*

inventionis historia,

Lectio i. Translatio Sanctorum martyrum Hesteriæ, Projectitii, Jacobi, et Joannis celebrata fuit hoc ordine. Permanserant autem præscriptorum martyrum corpora in Cathedrali ecclesia sancti Alexandri Bergomi, per multos annos minus decenter latentia, ita ut Bergomeus populus Sanctos illos vix sciret, locum vero penitus ignoraret, qui tamen Canonicis illius ecclesiæ ex quadam lapidis vetusta inscriptione manifestus erat.

Lectio ii. Cumque ibi longo temporis decursu sine debito cultu, aut reverentia stetissent, B anno tandem mccxc, cum multi Deum timentes, devotique homines tam nocturnis, quam diurnis horis intenti essent divinis officiis in æde sacra divi Alexandri, placuit Deo devotis suis spiritualem thesaurum revelare.

24 Lectio iii. Eo itaque in loco, ubi quatuor Beatorum istorum corpora quiescebant, viderunt homines illi noctu splendorem magnum, ac si cereorum adfuisset multitudo ardentium. Viderunt et Sanctos illos ex eo loco exire, ubi sepulta erant sua corpora, duos quidem clericali habitu, unum vero pontificali indutum, et mulierem albis vestimentis, qui palmarum ramulos manibus tenebant, transeuntes per confessionis locum magna cum reverentia.

Lectio iv. Cernebant insuper eos totum templum circumdantes, magno splendore fulgentes, qui tandem ad locum pristinum redeuntes, ab eorum oculis se abstrahebant. Hanc visionem cum homines illi sæpius vidissent, iniere invicem consilium, ut rem hanc illius sacræ ædis Præposito, et Canonicis notam facerent. Ille vero Præpositus, Alexander nuncupatus, istud manifestavit Bergomi Episcopo Roberto de Bongis.

C *ubi et translationis*

Lectio v. Hic autem reverendus Episcopus una cum Alexandro Præposito simul et fratribus suis Canonicis, accensi omnes venerandorum Sanctorum desiderio, volentesque summum Deum in Sanctis suis glorificari, nullo pacto passi sunt Sanctorum illorum corpora in abscondito amplius morari.

Lectio vi. Invocata igitur Spiritus sancti gratia, maxima cum reverentia et gaudio, ad invenienda corpora fideliter laborarunt. Reperta autem sunt quasi sub spectaculo, seu pulpito, olim a prædicto sancto Projectitio ibi constructo, ubi ordinatim erant eorum capita in alabastricis odoriferisque vasibus posita, ossa quoque integra, velut argentum lucida viderunt, e quibus emanabat optimi odoris fragrantia. Has reliquias omni cum diligentia, debitaque reverentia sublatas in ejusdem sacræ ædis sacrario reposuerunt, quoad usque locus aptus construeretur, ubi honorabilius collocari possent.

25 Lectio vii. Delecto itaque loco, statutoque die transferendis Sanctorum corporibus, Episcopus prædictus cum Præposito, omnibusque Bergomensis ecclesiæ Canonicis sanctorum Alexandri, et Vincentii, et aliorum clericorum multitudine, nec non Joanne xii Abbate sancti sepulchri de Astino, cum monachis suis, aliisque religiosis viris, dictas reliquias ex sacrario ad dexteram ædis prædictæ alam transtulerunt; ibique in altari, ad eorumdem honorem noviter fabricato, in eodem et lapideo sarcophago, ubi olim divi Alexandri corpus longo tempore quieverat, decenter, et cum maxima prædicationis, officiorumque solemnitate collocarunt, numerosa virorum, mulierumque astante caterva.

auctore J. P.

e codice Bergomensi.

Lectio viii. Illud denique Altare in eorum Sanctorum honorem consecratum est : atque ita, quæ longissimis temporibus corpora Bergomeis incognita penitus et subterraneis occultata fuerant, nunc ad fidelium devotionem sublata, veneranterque collocata sunt. His mediantibus, summus Deus aliquando potentiæ suæ signa ostendit. Celebrata fuit hæc translatio die Jovis, xxvi die Aprilis, anno a partu Virginis mccxci, sedente in Romana Ecclesia Nicolao IV, summo pontifice, et in Mediolanensi ecclesia Othone xciv Archiepiscopo, imperante Rodulpho, annoque a restauratione Bergomi ccclv. *De hoc Othone agit Ughellus tomo* 4 *Italiæ sacræ, a col.* 282; *apponens ei non numerum* 94, *sed* 98, *quo Mediolanensem cathedram rexerit.* E

Lectio ix. Dum in nocte ejusdem anni Parasceve pernoctarent tres mulieres in eodem divi Alexandri templo, una ex iis sopita, aliæ duæ viderunt splendorem magnum circa locum, ubi sancta corpora fuerant antea posita; earum mulierum altera cum ad videndum ivisset, vidit circa locum illum cereos multos accensos. Nocte fortassis eadem, dum quamplures innocentes juvenes essent in eodem templo, viderunt puerorum multitudinem, albis vestibus indutam, qui cereis accensis sacrarium versus proficiscebantur, ubi deposita erant illa Sanctorum corpora, donec alibi commodius transferrentur.

Duratio episcopatus

26 *In determinanda duratione episcopatus sancti Martyris haud convenit inter auctores recentiores : nonnullis eam ad plusculos annos extendentibus; aliis vero contra aliquantulum contrahentibus. Marius Mutius in Sanctis Bergomensibus pag.* 166 *versa ei assignat* 29 *annos; totidem ei attribuit Synopsis ecclesiæ Bergomensis supra memorata; totidem Guarnerius, præsens argumentum ita deducens :* Joannem anno dclxxxiii, v Idus Julii cæsum esse, F inter omnes scriptores convenit. Sed cum Platina Joannis V summi Pontificis Acta, Joannis Episcopi Bergomatis dignitate honestata referat, in temporum ratione erratum esse puto : nam Joannem V anno dclxxxv Pontificem renuntiatum, scriptores produnt. Quare si huic pontificatui is Episcopus decori et ornamento fuit, Episcopi vitam longius productam esse necesse fuit : quod si opinio mea interponenda est, non eo anno, sed aliquanto post interfectum esse crediderim; atque eo magis, quod Alahis, a quo Cunipertus est pulsus, Joannes Episcopus circumventus, et Antonino, Joannis successori Fara adempta et ad Arianos aversa, non anno dclxxxiii, sed dcxcii teterrimum hunc superbissimumque dominatum orsus est.

varia a variis statuitur.

27 *Lectiones propriæ, supra datæ, tempus episcopatus contrahunt ad annos dumtaxat sedecim; contra ac faciunt lectiones aliæ impressæ, Romæ in typographia reverendæ Cameræ Apostolicæ anno* 1614, *quæ communiori auctorum memoratorum calculo conformes, eidem tribuunt annos novem supra viginti. Ughellus plures annos ipsius episcopatui concedit;* S. Joannem *successisse scribens Quin-*

ctiano

AUCTORE J. P.

ctiano in cathedra Bergomensi, anno 640, *et quidem* juxta veriorem temporis calculum ; *cumque idem auctor adjungat, quod et nos supra diximus, et negari non potest, eumdem Sanctum* interfuisse sub Agathone Pontifice, Romano concilio, anno DCLXXX, *sequitur, ipsum sedisse annis circiter ut minus quadraginta, secundum epocham inchoati episcopatus, modo ab Ughello determinatam; pro qua,* tamquam veriori temporis calculo, *utinam aliunde solide spondere queam!*

uti et tempus martyrii.

28 *Habemus itaque ex dictis hoc unum certi,* S. Joannem *vixisse anno* 680 ; *quamdiu autem vitæ tempus ultra produxerit, vellem solide posset determinari, auctoribus hic rursum aliis aliud tempus assignantibus. Mutius in dicta historia anno* 1610 *edita, ponit annum circiter* 683 : *sed idem auctor in Historia sacra Bergomensi, excusa anno* 1621, *pag.* 209 *martyrium innectit anno circiter* 691. *Si Guerrinum audiamus,* martyrium ejus incidit *in annum* DCLXXXIII ; alii supputant in annum DCXCII ex variis patriæ memoriis. *Denique Ughellus, citatis variis auctoribus, ita concludit :* Quibus omnibus haud una sententia est de tempore cædis hujus Sancti, quam alii volunt incidisse in annum DCLXXXIII, alii DCXCI, alii in annum DCXCII. Mihi sane conjectura Cœlestini arridet. *Consului Cœlestinum; sed quænam ejus sit conjectura, hactenus haud reperi : nec vero tanti est, operosius eam indagare : cum æque semper incerta maneant, quæ conjecturis nituntur. Adde Sigonium libro 2, de Regno Italiæ, editionis Francofurtensis, qui anno* 683 *occisum refert. Verum modica adeo temporis differentia, ut moretur nos diutius, non est operæ pretium; sufficiat nobis, martyrium contigisse versus finem seculi septimi seu circiter* 681; *quo determinate anno, discam lubens, si quis e documentis fide dignis illud definierit; id quod nobis præstare ob eorum defectum non licuit.*

D

B E

DE S. HILDULFO CONFESSORE.

PRIMUM ARCHIEPISCOPO TREVIRENSI, DEINDE ABBATE MEDIANI MONASTERII IN VOSAGO.

J. B. S.

Item de sancto ejus discipulo Spinulo, et duobus aliis germanis fratribus Joanne et Benigno.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Auctore reverendo admodum Patre Domno Humberto Belhommeo, ejusdem monasterii abbate.

C

PRÆFATIO EDITORIS.

Difficultates in Actis S. Hildulfi agnovit Bollandus,

Jam ab annis ferme octoginta solicitum fuisse reperio Operis nostri parentem Bollandum, ut ea tempestive colligeret, quæ ad celeberrimum Archiepiscopum Trevirensem, deinde Mediani monasterii (Moyen-moutier) conditorem *S. Hildulfum* spectarent; idque adeo majori studio, quod facile advertisset, ejus Acta seu Legendas, ex variis locis acceptas, et a se perlustratas, tot chronologicis tricis implexas, ut jam tum cum nostris Francisco Laherio, Joanne Gamansio, Alexandro Wilthemio aliisque eruditis amicis suis consilia contulerit, ut ea sensim tollerentur, quæ Vitas illas, aut Sanctorum aliorum cum ipsis connexas, suspectæ fidei redderent. Præstitit id non segniter laudatus Wilthemius, isque jam ab anno 1648 ad Bollandum scribere non dubitavit in hæc verba : *Ex Vita S. Deodati facile concedet Rev. V. duos admittendos esse Hildulfos Trevirenses archiepiscopos, quod ego jam antea pro indubitato habebam.* Hanc Wilthemii opinionem non facile quis hodie admiserit, postquam pleraque eruderata sunt, quæ *S. Hildulfi* historiam inexplicabilem reddere videbantur. Variorum scriptorum in hanc rem collatam operam exponet Commentarius eruditissimi hodierni abbatis Mediani monasterii, cujus occasionem et quodammodo genesim hic præmittendam censui.

præcipuam dissolvit Henschenius :

2 Bollandi curam ac solicitudinem non intermisit Henschenius, rem ipsam pro argumenti sui scopo aggressus in Diatriba de tribus Dagobertis lib. 4, cap. 5 a pag. 224, ibi fundamenta jaciens, quæ ad præcipuum nodum dissolvendum. circa *S. Hildulfi* ætatem potissimum collimabant, quæque rursus confirmat in annotatis ad Vitam S. Maximini XXIX Maii pag. 24, et ad Vitam S. Deodati XIX Junii; ut candide fatetur eruditissimus Commentarii, quo de agimus, auctor, verba non recitans, quæ ad indicata ab ipso loca in Opere nostro facile reperiuntur. Satis pronum est cogitare, vigentibus sensim in reformata congregatione sanctorum Vatoni et Hildulfi, Ordinis S. Benedicti, vigentibus, inquam, in ea congregatione, quemadmodum et in altera S. Mauri bonarum litterarum studiis, animum ab annis aliquot adjecisse Medianenses, ut sanctissimi patroni sui *Hildulfi* gesta illustrarent, occurrentesque in iis graviores difficultates dissolverent, viam commonstrante Mabillonio in Actis Sanctorum Ordinis sui seculo 3, parte 2, a pag. 468 edito anno 1672, ubi cum Vita S. Gundeberti plures alias compendiose commiscet, quæ aliarum desiderium non plane sustollunt.

F

Medianenses postmodum ad ceteras explanandas se accinxerunt,

3 Quandonam serio res agitari cœpta sit, mihi non constat ; at jam dictum Mabillonii exemplum animos addidisse, ut per abrupta et invia ad veritatis adyta penetraretur, haud obscure me docent non minus officiosæ quam eruditæ litteræ

R.

AUCTORE J. B. S.

A R. A. P. Domni Hyacinthi Alliot, Medianensis abbatis, Belhommei decessoris, datæ ad Papebrochium pridie Nonas Martii anno 1697, e quibus fragmenta aliqua huc spectantia non pigebit describere. Agens ibi de Vosagi monasteriis, sic loquitur : *Qui ad hunc usque diem illas tractarunt historias , in chronologia sanctorum Hildulfi, Deodati, Gundeberti putidissimos pene ubique nævos sparsere, quos ex Mss. Sandeodatensibus, et nostris exortos non diffiteor. Sandeodatensis chronographus (quem labente* X, *incipiente* XI *seculo scripsisse compertum est) S. Deodatum in Valle Galilææ anno* DCLXIX, *S. Hildulfum* DCLXX, *hoc in loco monasteriorum fundamenta posuisse : illum anno* DCLXXIX, *hunc* DCCVII *mortem obiisse, disertis verbis profitetur;* ac *S. Deodatum sedente Gisbaldo, Hildulfum Jacobo Tullensium episcopis, in nostras usque regiones penetrasse ; Milonique Trevirensium episcopo successisse docet S. Hildulfi Vitæ, in seculo* XI *scriptor anonymus ; sed quam falso, noverunt qui quartum librum Diatribæ de tribus Dagobertis vestri, numquam satis laudandi Henschenii delibarunt. Ille enim et erroris hujus fundamenta inibi* B *perspicue retexit, et viam quam tuto sequerentur, qui ea de re post ipsum scriberent, demonstravit. Eo ipso fundamento usus sum, ut intricatæ adeo historiæ momenta pleraque revolverem ; et ut novis quibusdam argumentis jam recantata confirmarem, et obscura quæque illustrarem, neque curis neque impensis peperci.*

præcipue abbas Hyacinthus Alliot,

4 Pergit vir eruditus varia monumenta undequaque collecta enumerare, unde enormes isti parachronismi emendandi sint, inter quæ ea plane reperio, quibus diligentissime usum se satis ostendit Belhommeus. Deerat illi libellus Ms. de successoribus *S. Hildulfi* in Vosago, in laudata Diatriba ab Henschenio citatus, qui codici nostro Paderbornensi Sancti Vitæ subjungitur, quemque adeo sumptibus suis describi, et ad se transmitti impensissime flagitat, pollicitus in antidorum ad nos dirigere *Joannis sui de Bayon apographum, et quæcumque ad illustrandam historiam in manus ejus devenirent.* Amicis postulatis promptissime obsecutus est Papebrochius : non item Abbas amplissimus, a quo nihil acceptum est. Unde non semel postea conquerentem audivimus, nihil eorum, quæ promissa erant, ad nos C devenisse ; ut merito ex tunc suspicatus sit, Abbatem ipsum Dom. Hyacinthum, de dubiis istis et intricatissimis nodis per se suosque explanandis, serio cogitasse, quod sibi gratissimum fore, non semel testatus est. Defuncto subinde Dom. Allioto sucessit noster hic *S. Hildulfi* strenuus illustrator Belhommeus, in eruderanda antiquitate decessore haudquaquam inferior, idemque quod ille meditans ; sic ut sensim apparuerit, conceptam spem Papebrochium non fefellisse.

tum vero Abbas modernus,

5 Si recte conjicio, quamdiu mense Junio nos occupatos scivit Belhommeus, donec ad Julium perveniremus, nihil properandum putavit, intentus fortasse in occasionem, qua mentem nostram certius exploraret. Evocato interea ad laborum præmium, uti confidimus, magistro nostro Papebrochio, in sanctorum Apostolorum Petri et Pauli pervigilio anni 1714, paulo clariora rei indicia mihi perspicere licuit. Etenim cum triennio post eruditissimus sacrarum Litterarum interpres, Commentariis suis Gallicis, non ita pridem editis notissimus R. P. Dom. Augustinus Calmet, ejusdem Ordinis sancti Benedicti et jam prædictæ congregationis sanctorum Vatoni et Hildulfi, Antverpiam anno 1717 ad nos excurrisset, et Museum nostrum perhumaniter inviseret, inter alias quæstiones mox ad *S. Hildulfum* sermo delapsus est, ostensisque, quæ apud nos exstarent, monumentis ad ipsum spectantibus, cum ea evolveret, nihil tergiversatus omnia in ipsorum obsequium obtuli ; rogatusque, seorsim describi curarem secundam, quam vocant, Sancti Vitam, eamdem ipsam paulo post ad R. A. P. Dom. Humbertum Belhommeum abbatem, hujus Commentarii auctorem, destinare non prætermisi, ut ipse sub operis sui principium gratanter agnoscit.

auctor sequentis Commentarii,

6 In amico eo congressu facile intellixi, paratam esse dispositamque nonnihil apud Medianenses materiam illustrandis *S. Hildulfi* Actis opportunam, ipsumque jam laudatum abbatem, ad ejus digerendæ provinciam satis propendere. Non potui non opere maximo zelum pro sancti Patroni sui gloria diligentiamque laudare, utpote qui ex Majorum nostrorum mente, nihil ardentius me desiderare sæpius professus sim, quam ut communitates omnes Catholicæ, tum seculares tum aliæ, Sanctorum suorum tantam curam suscipiant, ut ipsimet auxiliatrices nobis manus conferant, ultro et libentissime suscepturis quidquid ad vastissimi Operis complementum producere dignati fuerint. E Hujusmodi responsis, sincerissime expressis, exhilaratus Calmetus, rem omnem eruditissimo abbati Belhommeo significare non distulit ; isque tali invitatione magis etiam incitatus, manum continuo operi admovit, et biennio post, nempe XV Octobris 1719, absolutum a se Commentarium ad me direxit, qui post menses aliquot huc demum pervenit. Ultimæ auctoris litteræ cum paucis correctionibus ad me datæ sunt XII Februarii anni 1721, cum designatione majoris operis, a se elaborati, de historia Mediani monasterii, cujus partem primam constituit jam sæpius dictum de *S. Hildulfo* commentarium.

quem integrum et immutatum tradimus,

7 Datam fidem libero, opusque totum, quale mihi commissum est, integerrime reddo : et quamvis non semel protestatus sit modestissimus auctor, sese laborem omnem arbitratui meo reliquisse, ut porro mutarem et corrigerem, quæ mutatione aut correctione opus habere censerem ; intacta servavi omnia, tam operose et erudite discussa, ut nec addendum quidquam nec demendum existimaverim ; præsertim cum monumenta ab Allioto collecta, omnesque auctores ipse in fonte consuluerit, quibus ego mihi utendum F statueram, si forte operam suam desiderari passus fuisset. Ad lucubrationis ejus commendationem accedit, quod vir jam septuagenarius et in cœnobii sui historia, tum sacra tum profana, versatissimus, rerum plurimarum, scriptorum domesticorum, aliorumque adjunctorum compertissimam habuerit notitiam, quæ non nisi difficillime a nobis acquiri potuisset ; unde multa, præsertim quæ ad ipsum cœnobium ejusque situm, et ad Sancti cultum pertinent, distinctius explicata sint. Non diffitebor, aliter in nonnullis sentire auctorem, quam scripserit olim Bollandus, et notanter de *S. Hildulfi* patria ; ast idem ego pridem observaveram, et *S. Hildulfum*, æque ac fratrem S. Erardum, de quo ad VIII Januarii, Hibernis aut Scotis accensendum non esse, persuasum habui.

tametsi hic inde aliter ordinari potuisset.

8 Hæc intelligi velim de tota substantia historiæ, quam etsi ut meam non adoptem, tam verosimiliter dispositam existimo, ut nihil magnopere hactenus invenerim, quod reprehendi mereatur. Aliqua occurrere, quæ aliter ad modum nostrum ordinata voluissem ; idque imprimis, ut sub ipsum

Com-

AUCTORE J. B. S.

Commentarii principium data fuisset lectoribus loci totius, in quo ipsos tantisper divagari oportet, aliqualis descriptio, quæ hic ad paragraphum 5 dilata est ; tum vero de Sancti cultu antiquo et moderno actum esset, ac successive de nomine, patria, genere, ætate, muneribus ; de Vitis ipsis eorumque auctoribus secuta fuisset discussio, quæ opportunius Legendis ipsis præmittitur, nisi alia quandoque cogant de ipsarum pondere et pretio disserere, quod mihi semel atque iterum alibi necesse fuit ; sed hic paulo aliter ordinari poterat. Qui rebus nostris assueti sunt, forte libentius primo loco legent § 5, tum § 6, deinde §§ 1, 2, 3 et quartum; primumque denuo evolvent priusquam ad Vitas ipsas accedant. Moris etiam nobis est scriptorum testimonia non negligere, quæ hic frequentius solum indicantur, in ipsis fontibus quærenda ; verum cum auctores plerique satis noti sint, hodieque eruditis quibusque ad manum, satius mihi visum est, operis seriem integram ex auctoris sensu exhibere; uti ad oculum patebit, dum laudata jam Medianensium historia, publici juris aliquando facta, in omnium manibus versabitur.

B

Quid a nobis præstitum sit,

9 Id non ægre feret Belhommeus, quod operis sui nec fidei nec auctoritati detrahere quidquam potest; id, inquam, patienter feret, quod paragraphos ejus, contra Operis nostri methodum, nimis inæquales, ad aliquam uniformitatem reduxerim, tertium præcipue in partes secando, quod is præ ceteris triplo longius extensus sit. Addidi numerorum ordinem, qui Commentarii paragraphos omnes apud nos decurrit, quæ ferme eadem est Vitarum sectio. Notulæ marginales totius tractatus compendium paucis repræsentant, quas proinde non putavi negligendas. Ab usu nostro alienum est, ut margines citationibus onerentur, aut additamentis, sive ea textui consona sint, sive contraria; exceptis dumtaxat pauculis quandoque variantibus, quæ asterisco designantur ; alia quæ hic paulo longiora erant, suis ego locis opportune inserui. Statueram etiam Vitæ tertiæ, ceteris longe prolixioris, capita more nostro ita dividere, ut ex quatuor et viginti ad tria aut quatuor reducta fuissent, signato ad marginem priorum capitum numero ; at cum postmodum plerisque istis adjecta annotata perspicerem, ne perturbanda essent omnia, consulto nihil immutatum est, quod suis quoque locis cursim submonui.

C

et quid ab iis fieri cupiamus, qui exemplum imitari voluerint.

10 Hæc igitur omnia ad normam nostram, quantum fieri potuit, exacta sunt, servatis interim et sensu et verbis auctoris, ea fide et integritate, qua major requiri omnino nequeat; quod in omni alia id genus occasione a nobis persancte servatum iri polliceor, modo nihil admisceatur, quod fabulam aut exotica placita redoleat. Habebunt hic Hagiophili exemplum patentissimum sinceri, quo flagramus, desiderii, ut singuli religiosi Ordines, abbatiæ, monasteria, capitula, pastores, communitates et quævis sodalitia symbolam studiose conferant, quo immensa Operis nostri moles facilius promoveri, et ipsi Sanctos suos tanto citius in eo contemplari possint. Id monitos velim, quos forte voluntas incesset, nos in hac parte juvandi, sedulo observent, in ipso Commentario prævio discutiendas esse enodandasque difficultates omnes, quæ ad historiæ Sancti substantiam attinent, et lectorem alicubi remorari possent; ceteris, quæ mere occasionaliter quandoque adstruuntur, variantibus item, grammaticalibus, onomasticis aliisque in annotata rejectis; id quod a Belhommeo etiam observatum vellem, cujus annotata in Vitam primam, textum ipsum prolixitate adæquant aut excedunt, ubi pleraque omnia ad ipsum Commentarium reduci commode poterant.

D

Cur S. magistro adjuncti sint in titulo discipuli.

11 Id solum hic reliquum est, ut verbo insinuem in titulo nostro modicam a Belhommeano occurrere diversitatem, quod *S. Hildulfo* superaddiderim dilectum ejus alumnum *S. Spinulum*, quem Majores nostri ex XI Maii et XI Junii huc remissum voluerunt, ut sancto institutori conjungeretur; ea potissimum, opinor, gratia, quod de ipso nil scriptum supersit, præter id quod *S. Hildulfi* Legendis insertum legitur; neque certus alius dies nobis innotuerit, quo potius quam hoc ipso colatur, quidquid in nonnullis auctariis Usuardinis relatus sit ad dictum XI Junii sub nomine *Spinali*, alibi autem coli dicatur Kalendis Augusti. Eadem quoque ratio me movit, ut alios binos discipulos, germanos fratres *Joannem* et *Benignum* attexerem, cum ipsorum gesta, pius obitus et miracula in prædicta *S. Hildulfi* Legenda, præsertim tertia, paulo fusius et distinctius memorentur; neque dubitem, quin et ipsi apud Medianenses venerationem consecuti sint, tametsi de ipsa nihil notarit Belhommeus. Ne interim plus ipsis tribuam quam forte mereantur, a Sancti aut Beati titulo abstinui, quemadmodum Mabillonium fecisse memineram. Hæc a me prænotanda fuerant : qui modo subsequetur jam sæpe laudatus Commentarius, non ex nostra, sed ex sola auctoris fide et auctoritate æstimandus est.

E

§ I. De triplici S. Hildulfi Vita.

ANNO DCCVII.

Tres diversæ S. Hildulfi Vitæ

Tres reperiuntur S. Hildulfi *Vitæ. Prima hactenus inedita, incipit ab his verbis :* Quicumque baptizati. *Illius varii reperiuntur manuscripti codices, quorum duos tresve possident eruditissimi Socii Bollandiani, et unum servant Sammaximiani Trevirenses. Exstat insuper unus in Mediano nostro monasterio, sed in fine mutilus. Hic teste R. P. Edmundo Martene, studiosissimo antiquitatis indagatore, in Thesauro Anecdotorum tom.* 3, *annos septingentos attingit. Secunda* S. Hildulfi *Vita ea est quæ habetur apud Surium ad diem* XI *Julii. Hanc non esse nisi epitomen longioris et copiosioris ejusdem Sancti Vitæ merito suspicatus est Jacobus Mosander, qui stylum illius modice elimavit. Duos brevioris hujusce Vitæ manuscriptos codices penes se habent præfati Socii Bollandiani, et apographum alterius ex illis ad me humanissime transmisit R. P. Joannes Baptista du Sollier Societatis Jesu Theologus, iisdem Bollandianis aggregatus. Solo stylo tum a se invicem tum a Suriana editione discrepant hi duo codices.*

F

unde potissimum acceptæ,

2 *Tertia denique* S. Hildulfi *Vita nihil aliud est quam ipsamet prima Vita crebris ac prolixis aucta interpolationibus, ut attente legenti utramque perspicuum fit. Plures quoque reperiuntur hujus tertiæ Vitæ manuscripti codices, quorum tres dumtaxat mihi noti sunt. Primus est Paterbornensis; cujus apographum anno* 1697 *Reverendus admodum Pater Domnus Hyacinthus Alliot prædecessor meus a doctissimo simul et humanissimo P. Daniele Papebrochio accepit. Secundus est Epternacensis, cujus variantes lectiones ego ipse excepi. Tertius vero Medianensis noster, qui seculo duodecimo desinente, aut certe decimo tertio incipiente conscriptus et in plures lectiones divisus est pro Officio Matuti-*

norum

A *norum diei festi et Octavarum* S. Hildulfi. *Paterbornensi et Epternacensi codicibus subnectitur libellus de successoribus ejusdem Sancti in Vosago, qui in nostro Medianensi desideratur.*

et quales sint.

3 *Tertiam hanc Vitam, ante hac ineditam, ex apographo nostro Paterbornensi descripsit ac publici juris fecit idem laudatus R. P. Domnus Edmundus Martenius in Thesauro anecdotorum Parisiis impresso* 1717 *tom.* 3; *et existimavit eam esse primam et antiquam* S. Hildulfi *Vitam*, a Mabillonio multum exquisitam et desideratam, nec obtentam. *Verum fallitur vir eruditissimus. Nam primo, Mabillonium latere non potuit codex Paterbornensis, cujus exemplar jam inde ab anno* 1697 *obtinuerat præfatus R. P. Domnus Hyacinthus Alliot, Mabillonii usque ad mortem amicissimus, et quem honoris causa nominans ipse Mabillonius ait:* Cujus in nos benevolentiam et in historiam nostram studium indefessum satis pro merito commendare non possumus. *Secundo, eamdem omnino* S. Hildulfi *Vitam Mabillonius anno* 1696 *(Annal. Bened. tom.* 1 *lib.* 15, *num.* 15, *et tom.* 2 *lib.* 19, *num.* 37) *cum Medianum monasterium secunda vice inviseret,* B *jam viderat, legeratque in manuscripto illo codice qui nostris olim pro Lectionario erat; nullum enim, si variantes lectiones perpaucas excipias, inter utrumque hunc codicem discrimen aliud intercedit, nisi quod Paterbornensi adjunctus sit libellus de successoribus sancti* Hildulfi *in Vosago; Medianensem vero nostrum subsequatur invectio in depravatos seculi mores, et exhortatio ad beatissimi Patris nostri* Hildulfi *ac sanctorum discipulorum ejus imitationem. Codicem hunc Medianensem non tantum vidit Mabillonius, sed etiam citavit sub nomine Anonymi cœnobitæ Mediani monasterii et pleraque ex illo desumpta retulit Annal. Benedict. tom.* 2, *pag.* 17.

Antiquissima mutato cœnobio periit.

4 *Quod autem tertia hæc* S. Hidulfi *Vita non sit prima illa et antiqua quam Mabillonius* multum exquisivit ac desideravit, nec tamen obtinere potuit, *duæ sequentes rationes aperte demonstrant. Prima est, quod eadem hæc tertia Vita tempore posterior sit illa, quam primo loco reposuimus; auctor enim hujus tertiæ Vitæ primam illam non tantum interpolavit, ut supra dictum est; sed etiam emendavit, et explicavit, ut patet ex cap.* 3; *ubi quod in prima Vita dicitur de Pipino Caroli magni* C *genitore, intelligendum esse asserit de Pipino Heristallo Caroli Martelli genitore. Secunda est, quod Mabillonius aliam procul dubio* S. Hildulfi *Vitam non exquisivit ac desideravit, nisi primam illam et omnium antiquissimam, de qua Joannes a Bayono sic loquitur in prologo historiæ Mediani nostri Monasterii :* Prædictum cœnobium Medianum cuidam Comiti, Hillino nomine, jure beneficii traditur possidendum, qui Pipino abbate expulso, Canonicorum ordinem inibi instituit, sub quorum regimine codex Vitæ beati Hildulfi, qui pro sui magnitudine proprio continebatur corpore, amittitur. Post temporum autem multos decursus rursus reperitur, sed quia pro sua quantitatis magnitudine legentibus tædium subministrabat, adhibitis scholasticis breviatur, sed ob fratrum negligentiam rursus a Medio cœnobio, factione quorumdam elabitur; *atqui ut idem auctor postea narrat, historiæ nimirum libro* 2, *cap.* 16, 25 *et* 27, *Canonici ab Hillino comite in Mediano monasterio constituti sunt circa* 897, *et amissa sub illorum regimine Vita* S. Hildulfi, *circa annum* 964 *reperta est; consequens igitur est, ut eadem Vita non tantum decimo sed etiam nono jam seculo extiterit.*

5 *At certum est, Vitam illam, quam Paterbornensis codex exhibet, undecimo dumtaxat seculo conscriptam ac compositam fuisse; idem enim est auctor illius ac subsequentis Libelli de successoribus* S. Hildulfi *in Vosago, ut constat ex ejusdem Vitæ cap.* 21, *ubi sic loquitur :* Restant sane quam plurima Deo dignissimi Patris nostri Hildulfi successorumque ejus acta, meritis illius condita, quæ pro fastidio lectoris interim differenda, ac alio opusculo judicavimus deleganda. *Et in fine ejusdem Vitæ subditur :* Explicit vita S. Hildulfi Trevirorum Archiepiscopi. Incipit libellus alius de successoribus ejus in Vosago. *Quod autem hic auctor undecimo dumtaxat seculo scripserit, inde patet, quod gesta sequentium Mediani monasterii abbatum ad idem medium ferme seculum undecimum prosequatur, ut Martenius ipse observare non omisit.*

AUCTORE H. B. *ex qua primam, quæ hodie exstat,*

contraxisse dicuntur

6 *Adhuc superesse illam* S. Hildulfi *Vitam, quam circa annum* 964 *Madianenses nostri* adhibitis scholasticis, *id est litteratis viris, breviare studuerunt, et hanc esse illam ipsam cui primum hic locum dedi, non tam verisimile, quam verum ac certum mihi videtur. Nam primo, hæc Vita non* E *est nisi compendium quoddam primævæ illius* S. Hildulfi *Vitæ, quæ in volumine non parvæ molis continebatur, ut constat ex ejus tum initio quod tale est :* Incipiunt quædam de vita viri Dei Hildulfi Treverensis Archiepiscopi; *tum etiam ex fine, qui talis est :* Hæc paucis dicta sunt de gestis Deo digni antistitis, quibus admirabilis huic mundo et acceptabilis superno Regi exstitit, dum humanis rebus interfuit. Ceterum ab his, quibus contigit ejus sedulitate tunc temporis perfrui, veraci stylo digesta sunt ipsius acta in volumine non parvæ quantitatis, quod præ incuria adeo vetustas consumpsit, ut vix hæc minima, quæ promisimus, excerpi exinde potuerint.

Scholastici, seu viri litterati,

7 *Secundo, hæc eadem prima Vita non est simplex ac nuda narratio præcipuorum gestorum* S. Hildulfi, *sed opusculum a Scholasticis, hoc est, ut dixi, litteratis viris, quales rude et indoctum illud seculum ferre potuit, diligenter elaboratum. Tertio, quo tempore Joannes a Bayono primum breviatam fuisse asserit antiquam* S. Hildulfi *Vitam, eodem prorsus, hoc est sub finem seculi decimi, primam hanc Vitam adornatam fuisse necesse est, cum manuscriptum illius codicem habeamus, qui septingen-* F *tos annos attingit ac forte superat, neque tamen primigenium ejus exemplar esse videtur, quandoquidem aliis quibusdam Sanctorum Vitis in uno eodemque codice permistum reperitur; et in fine unius paginæ post absolutam S. Hieronymi vitam subjungitur hoc modo :* Explicit vita beati Hieronymi presbyteri. Incipiunt de vita viri Dei Hildulfi Treverensis archiepiscopi.

chronologiæ imperiti.

8 *Ceterum dicere vix queo, quam proclive mihi sit credere, illos decimi seculi* Scholasticos, *qui priscum Vitæ* S. Hildulfi *volumen breviarunt, in chronologia Regum, Archiepiscoporum, et Episcoporum minus, quam par erat, eruditos fuisse; et nihilominus, ut eruditionem aliquam ostentarent, nominibus communibus et appellativis Regis, Archiepiscopi, et Episcopi, quæ sola (quantum conjicio) in antiquo reperiebantur codice, nomina propria Pipini, Milonis et Jacobi adjecisse, ex quibus insuperabilis illa orta est difficultas, Vitam et gesta* S. Hildulfi *cum adjectis hujusmodi notis chronologicis conciliandi, quæ posteriores tantopere torsit auctores.*

§ II.

AUCTORE H. B.

§ II. De nomine, genere, et patria S. Hildulfi.

Non multum de nomine, sed de genere et patria disceptatur.

S. Hildulfus, *alias* Hidulfus, Idulfus, Hildulphus, Idolfus, Ildolfus, *et* Hildolfus *nominatur, sed in antiquioribus Vitæ ejus manuscriptis codicibus constanter* Hildulfus *legitur; a Vosagigenis autem patria ac vulgari lingua vocari consuevit* Saint Idou. *Ex claro genere* S. Hildulfum *ortum fuisse, omnes scriptores perhibent, verum quænam fuerit illius patria non omnes pariter conveniunt. Quidam enim illum Hibernum cum Brunnero Annal. Boicor. part.* I, *lib.* 5 *ad annum Christi* 749. *Alii Scotum, cum Velsero Rerum Boiar. lib.* 5 *ad annum Christi* 743, *et Hundio in Metropoli Salisburg. tom.* 1, *fuisse tradunt; sed levi potius conjectura, quam gravi aliqua auctoritate ducti. Neque horum illorumve sententia stare potest cum manuscriptis Vitæ illius codicibus; licet enim in secunda Vita, utpote compendiosiore, nulla Sancto assignetur* B *patria, attamen in prima, quæ amplior est, disertis verbis dicitur,* claro ex Nerviorum genere ortus; *in tertia vero, quæ interpolatoris alicujus manu aucta et identidem emendata fuit, legitur quidem* claro Nerviorum genere ortus, *sed mox ab eodem interpolatore subjungitur :* Circa illius temporis ætatem Garibaldus regebat eamdem Noricorum hoc est Baioariorum gentem: *ex quibus ultimis verbis evidenter apparet vocem* Nerviorum, *primo loco positam, ex ipsius interpolatoris mente, non nisi pro mendo habendam esse, neque* Nerviorum *sed* Noricorum *legi debere. Fuit igitur* S. Hildulfus *patria vel Nervius vel Noricus; sed uter fuerit, restat inquirendum, nec res caret difficultate : nam primo cum maxima sit inter Nervios et Noricos discrepantia, certe non potuit, quasi parum aut nihil interesset,* B. Hildulfus *indiscriminatim modo Nervius modo Noricus appellari.*

Ex Nerviorum descriptione,

10 *Nervii ex Strabone lib.* 4, *et Cæsare Commentario* 6 *Treviris jungebantur : illorum autem fines Cluverius Germaniæ antiquæ lib.* 2, *cap.* 22 *sic describit :* Terminus Nerviis a Septemtrionibus idem qui Atvaticis a meridie; ab ortu Mosa C flumine primum a quinque illis populis, qui uno nomine antea Germani, mox Tungri dicti fuere, deinde a Treviris separabantur. A meridie Rhemos attigisse inde colligo, quod Cæsar Commentario 5 Arduennam silvam per medios fines Trevirorum, a flumine Rheno ad initium Rhemorum pertinere asseverat ; Commentario autem 6, eamdem ab ripis Rheni finibusque Trevirorum ad Nervios pertinere ait; ab occasu ipso Scalde ad Camaracum usque Ambianis; hinc vero ad Scarpæ confluentes ab Attrebatis dirimebantur. Continentur hodie regiones his finibus istæ : Namurcensis comitatus pars inter Mosam et Sabim, deinde Hannoniæ maxima pars, nec non e Picardia Tirassiensis ducatus portio; item Cameracensis agri pars. *Hæc Cluverius, a quibus non recedit Jacobus Carolus Spener in Notitia Germaniæ antiquæ lib.* 7, *cap.* 5, *num.* 32 *et* 33, *quamvis num.* 34, *hos Nerviorum limites seriore ævo plurimum turbatos atque confusos fuisse asserat, cum in maris littore notitia imperii Romani et passim auctores Nervios nobis ostendant; Nervicum littus et Nervicanum tractum cum Armoricano conjungentes, atque ad oceanum ponentes.*

11 *Noricos vero veteris Illirici partem occupasse, certissimum est; sed quam et quotam, ut clare* D *definiatur, distinguendum est inter priscum et recens, hoc est medii ævi Noricum. Priscum sic describit Ptolomæus Geographiæ lib.* 2, *cap.* 14: Noricum terminatur ab occasu Œno fluvio ad Cetium montem; ab ortu solis ipso monte Cetio; a meridie vero parte Pannoniæ superioris, quæ sub dicto est monte; *quam descriptionem variis auctoribus confirmant et illustrant tum Philippus Cluverius, tractatu singulari de Vindelicia et Norico; tum Jacobus Carolus Spener in Notitia Germaniæ antiquæ lib.* 6, *cap.* 11, *ubi ait,* quod continetur hodie veteris Norici tractu magna pars Austriæ et Archiepiscopatus Saltzburgicus cum omni Styria et Carinthia ducatibus. *Recens vero seu medii ævi Noricum longius versus occasum protendebatur, et præter priscum Noricum; Vindeliciæ sive Rhetiæ partem, Lyco fluvio tenus; hoc est omnem Boicam ad dextram Danubii sitam complectebatur, ut expresse asserit Marcus Velserus Rerum Boicarum lib* 3, *ubi addit quod cum Boii partem veteris Norici, recens vero totum ad ipsum Lycum tenerent, plerique auctores Boicorum Noricorumque appellationes habuere promiscuas. Vide eumdem Velserum Rerum August. Vindel. lib.* 3. E

uti etiam Noricorum, ostenditur Sanctus

12 *At sive priscum sive recens Noricum attendamus, Nervios a Noricis longe dissitos fuisse, manifestum est. Minime igitur confundi aut pro iisdem haberi umquam potuerunt, quemadmodum Noricis et Boicis seu Boiariis contigisse videmus. Quapropter si* beatus Hildulfus *fuit patria Nervius, nullatenus potuit patria Noricus esse aut dici. Hunc nodum ut solvant aliqui,* sanctum Hildulfum *genere quidem, non autem patria, et forte etiam tam genere quam patria Nervium fuisse, sed aut parentes ejus, priusquam nasceretur, e Nerviis ad Noricos transmigrasse, aut ipsum jam natum eo deportasse, seu deportandum dedisse; aut denique ipsummet, adhuc puerum seu adolescentulum, eodem profectum esse et Ratisponæ litterarum studiis operam dedisse, ibidemque clericali militiæ adscriptum fuisse opinantur. Verum hæc omnia gratis sibi fingunt, cum in nulla ex tribus Vitis* S. Hildulfi *vel minimum extet vestigium transmigrationis, deportationis aut profectionis hujusmodi. Deinde quamvis in omnibus manuscriptis codicibus primæ Vitæ mihi notis, legatur* beatus Hildulfus claro ex Nerviorum genere ortus, *tamen vix dubitari potest, quin exemplar quo interpolator illius Vitæ usus est,* Noricorum *non* Nerviorum *habuerit : hoc enim manifeste supponit mox subdens :* Circa illius temporis ætatem Garibaldus regebat eamdem Noricorum, hoc est Baioariorum gentem. F

postremis, seu Baioariis recensendus,

13 *Consimilibus exemplaribus usi videntur, tum Richerius Senoniensis, tum Joannes a Bayono Medianenses historiarum scriptores, quorum ille circa annum* 1260, *hic vero anno* 1326 *historiam suam adornavit. Nam Richerius lib.* 1, *cap.* 11. *Sic loquitur :* In Bavariorum Territorio, in civitate quæ Renesborch dicitur, duo viri fratres exstiterunt ex nobilibus illius terræ genitoribus procreati, quorum unus Erardus, alter vero Hildulfus vocabatur. *Joannes vero de Bayono lib.* 1, *cap.* 18, *de* S. Hildulfo *agere incipiens :* Qui claro Noricorum, id est Bavariorum processit stemmate. *His accedunt complures graves Auctores : et imprimis Aventinus Annal. Boiorum lib.* 3, *cap.* 7, *ubi de S. Emeranni monasterio scribens, testatur, divum Arionardum et* S. Hildulfum *fratrem ejus Noricos fuisse ; Adlzreiter Annal. Boicor. parte* 1 *libro* 7, *num.* 34, *ubi hæc habet :* Per id temporis D. Erardus, qui et Eberhardus vel Arionardus, Episcopus Ratisponensis, ejusque germanus, nomine

rejectis, quæ in contrarium pro Scotis et Hibernis adducuntur.

A mine Albertus, Boicam magnis virtutibus exornarunt. Habuere tertium fratrem Hildulfum, quem Trevirensis ecclesia coluit antistitem. Fuerunt illi claro Boicorum sanguine, non Scotico aut Nervio, uti visum est recentioribus. *Et Christophorus Browerus Annal. Trevirens. lib* 7, *num.* 157, *sic dicens :* Fuit Hildolphus claro ortus Noricorum seu Boiorum genere, non Scotivo vel Nervio, ut visum est recentioribus, fratremque habuit Erhardum, quem alii Eberhardum dicunt et Arionardum.

§ III. De ætate sancti Hildulfi.

Exponitur gravissima difficultas ex prioribus Vitis S. Hildulfi et ex Vita S. Othiliæ.

Capitalem difficultatem crearunt B

Circa ætatem S. Hildulfi *maxima est difficultas; non enim de paucis annis, sed de integro ferme seculo inter Auctores disceptatur : aliis ipsum ejusque gesta ad septimum ; aliis ad octavum seculum referentibus. Utriusque sententiæ fundamenta desumuntur ex triplici ejusdem Sancti Vita; nam in qualibet illarum legitur ipsum Miloni in archiepiscopatu successisse, et abdicata postmodum dignitate, locum secessui aptum, a Jacobo Leuchorum Episcopo sibi designatum, petiisse. Certum est autem, neque Milonem ante medium seculum octavum interiisse, ac sedem Trevirensem reliquisse, neque Jacobum, ejusdem nominis unicum illorum temporum Tullensem Episcopum, ante idem tempus ecclesiæ Tullensi præfuisse. Præterea tam in prima quam in secunda* S. Hildulfi *Vita legitur, Pipinum rempublicam Galliarum tunc gubernasse; cum clerus et populus Trevirensis eumdem Sanctum in Antistitem unanimiter postularunt.*

Scholastici illi Vitæ primæ ex vetustiori compilatores,

14 *Nec quemquam morari debet, quod idem Pipinus, qui in secunda Vita expresse dicitur Rex et pater Caroli Magni, in prima Vita, omisso Regis titulo, dicatur dumtaxat genitor Caroli Magni; sive enim id evenerit cum Pipinus adhuc Major-domus erat, sive cum Rex jam evasisset, parum interest, cum paucorum annorum inter utrumque sit discrimen, maxime quoad Austrasiam, in qua Pipinus* C *etiam tamquam Major-domus principatum non tenuit, nisi postquam Carolomannus ejus frater rebus secularibus nuntium remisit, hoc est post annum* 746. *Contra vero in prædictarum vitarum qualibet duo narrantur præclara* S. Hildulfi *opera, quorum alterum Archiepiscopus Trevirensis jam factus, alterum autem, dimisso jam archiepiscopatu et Vosagi solitudinem inhabitans gessit.*

quorum errores probant

15 *Primum est quod corpus S. Maximini, præsulis olim Trevirensis, a loco quo eum sanctus Paulinus Aquitanus sepelierat, in alium transtulit. Secundum vero est quod Ethiconis alias Ethici seu Athici Ducis filiam, a nativitate cæcam baptizavit, quam sanctus Erardus* carne quidem beato Hildulfo germanus, ordine vero coepiscopus, *mente simul et corpore illuminatam de sacro fonte excipiens nominavit Othiliam. Atqui hæc translatio corporis S. Maximini multo ante obitum Milonis Archiepiscopi Trevirensis, qui Pipino regnante, apri dente percussus interiit, peracta est, ut ex ordine relationis Servati Lupi, qui res divi Maximini anno* 839 *scripsit : recte colligi censuerunt, tum Godefridus Henschenius in annotatis ad vitam S. Maximini die* XXIX *Maii cap.* 2, *tum Alexander Wilthemius in manuscriptis annalibus celeberrimi cœnobii ejusdem S. Maximini, tum denique Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom.* 3, *lib.* 15, *num.* 57. *Postquam enim Servatus Lupus elevatas a* beato Hildulfo *S. Maximini reliquias narravit, miracula deinde consecuta sic recenset, ut temporis ordine incedat.*

AUCTORE H. B.

S. Maximini translatio et S. Othiliæ baptismus,

16 *Exorsus igitur a nobili quadam Franca, Rodoara vocabulo, quæ diu desideratam salutem ad S. Maximini memoriam recuperavit, progreditur ad Carolum principem (quod de Carolo Martello interpretandum, rerum series et consequentia demonstrat) qui longa febrium molestia gravique cibi ac potus fastidio, quo laborabat, ibidem sanatus est. Tum subdit recepta a duabus feminis et quodam Albone, ejusdem Sancti interventu beneficia. Et tandem Regis Pipini, magni Caroli genitoris, quemdam clericum, nec non ejusdem Pipini ex filia nepotem Cunibertum a dæmone liberatos narrat. Cum igitur exuviæ S. Maximini loco motæ fuerint priusquam Carolus Martellus ope ejusdem Sancti convalesceret, consequens est,* B. Hildulfum, *qui illas factus jam Episcopus movit, esse regno Pipini, qui Caroli Martelli filius fuit, longe anteriorem, fierique minime posse, ut eodem Pipino jam regnante Trevirensem cathedram adeptus fuerit.* E

ex quibus manifeste evincitur,

17 *Confirmatur hoc argumentum ex antiquiore S. Maximini Vita, quam ex pervetusto S. Victoris Parisiensis codice depromptam edidere Socii Bollandiani, ad* XXIX *diem Maii; in hac quippe Vita translatio S. Maximini* S. Hildulfo *non tantum adscribitur, sed etiam subsecuta miracula eodem prorsus ordine recensentur ab anonymo Sammaximianensi, qui ut auctor prævii ad eamdem Vitam Commentarii ait, Pipini Regis ætate vixisse et scripsisse videtur, cum ultra eam haud quidquam referat, adeoque integro ferme seculo senior Lupo fuit. Similiter baptismus S. Othiliæ non modo præcessit obitum Milonis regnumque Pipini, sed ab utroque tantopere dissitus est, ut ad seculum septimum omnino referri debeat. Probat id antiqua ejusdem S. Othiliæ Vita, tom.* 2, *Actorum SS. Ordinis S. Benedicti edita, pag.* 486, *cujus auctor Anonymus diserte asserit, non solum sanctam Othiliam esse filiam* Illustris Ducis Adalrici, qui alio nomine Ethichin dicebatur, et Berehsindæ uxoris ejus, quæ, sicuti assertione plurimorum didicerat, affinitate S. Leodegarii redimita, soror beatissimæ Sigrandæ, F matris ipsius sanctissimi Leodegarii erat, *verum etiam Ducem Adalricum seu Ethichin, qui et Ethico et ex voce* Adalricus *contracta,* Aticus *dictus est;* temporibus Hilderici Imperatoris *seu Regis; (quod de solo Childerico, Chlodovei secundi filio intelligi potest) eidem Berehsindæ, quæ etiam Bereswinda dicebatur, matrimonio jam conjunctum fuisse, ex illisque natam esse filiam, a nativitate cæcam, quæ paucos post annos baptizata visum recepit.*

S. Hildulfum non seculo octavo,

18 *Idem confirmat fragmentum historicum quod Alberti Argentinensis chronico præfixum, et ab Andrea Chesnio recusum est tom.* 1. *Scriptorum historiæ Francicæ, pagina* 782. *Ait quippe hujus fragmenti auctor pariter anonymus,* Athicum *seu Adalricum, patre adhuc superstite et* Hilderico regnante, uxorem duxisse Bereswindam nomine, filiam sororis S. Leodegarii, *et genuisse Othiliam, quæ ab sancto Erardo Ratisponensi Episcopo et Hildulfo Trevirensi baptizata, in sacro fonte visum recepit. Dissentit quidem, ut patet, hic anonymus a superiore circa Bereswindam Athici ducis uxorem, quam ille* sororem beatissimæ Sigradæ matris sanctissimi Leodegarii, *hic vero* filiam sororis S. Leodegarii *fuisse tradit. Verum hæc dissensio in præsenti*

AUCTORE H. B.

quæstione parvi pendenda videtur, maxime cum non repugnet, neptem et amitam simul eodemque tempore vitam ducere. Potiorem tamen fidem anonymo scriptori Vitæ S. Othiliæ, quam anonymo auctori fragmenti Urstitiani habendam esse arbitratur Mabillonius, qui in observationibus ad Vitam S. Othiliæ, postremum hunc auctorem deceptum fuisse ait, loco male intellecto Vitæ S. Leodegarii, in qua idem Sanctus Childericum regem arguisse perhibetur, quod Reginam, quam habebat conjugem, filia sui esset avunculi, id est avunculi Childerici, quod tamen auctor fragmenti de S. Leodegarii avunculo perperam interpretatus est.

Urgetur res eadem ex diplomatibus et ex tertia S. Hildulfi Vita.

sed septimo maxime floruisse.

Idipsum evincunt pleraque vetera diplomata. Primum est ipsius Childerici II Regis, qui Valedio abbati S. Gregorii Monasteriensis in Alsatia quædam ad fiscum pertinentia concessit, et confectum ea de re præceptum inscripsit Athico Duci. Meminit hujus diplomatis Mabillonius Annal. Bened. lib. 15, num. 6, et integrum illud suo loco dare proposuerat, sed cum id ab eo præstitum non inveniam, idem ex veteri, et eodem ferme tempore quo autographum ipsum confecto exemplo, quod in archivio ejusdem monasterii asservatur, summa fide descriptum hic attexere non gravabor, ubi lectores præmonuero, de mira veterum in scribendis nominibus propriis varietate, deque litteris c *et* h *quibusdam vocabulis ab eis præter communem usum appositis, nec non de illorum styli barbarie, vitiosa orthographia et litteras permutandi licentia; videndum Mabillonium de re diplomatica lib. 2, cap. 1 et Supplement. capitibus 3 et 12. Sic habet diploma:*

Diploma Childerici, Regis

20 Childericus Rex Francorum vir illuster, Chadico Duce Rodeberto comete. Illud nobis ad stabilitate regni nostri procul dubium credimus pertinere, si petitionibus sacerdotum in quo nostris fuerit auribus prolatæ perducemus ad effectum. Ideo cognoscat magnitudo sedulitas vestra, quia nos homines illos qui commanunt in Monifensishaim et Onenhaim quantumcumque ipsi ad partifisco nostro retebant, tam freda quam reliquas functiones Valedio Abbate ad monasteriolo confluentis, hoc plena et integra voluntate visi fuimus concessisse. Quapropter jubemus, ut neque vos, neque juniores, seu successoresque vestris idem ex hoc contrarie non existetis, nisi sicut diximus quantumcumque homines qui in ipsas dequas villas commanere videntur, totum et ad integrum ipsius Valedio abbate omnes functiones reddere debeant. Et ut hæc præceptio pleniorem obtineat vicorem, manus nostras subter scriptionibus subter decrevimus roborare. Childericus Rex recognovit. *Subsequitur signum variis calami ductibus implexum.* Datum sub die quarto quod fecit mensis Martius anno decimo tertio regni nostri.

item Theoderici regis,

21 *Secundum est Theoderici Regis, fratris videlicet et successoris præfati Childerici, in favorem Ebersheimensis seu Novientensis monasterii datum inscriptumque* Athico Duci et Adalberto comiti ceterisque fisci exactoribus. *Hoc diploma refert Wolgangus Lazius lib. 8 de Suevis, sed prætermissa illius data, quam supplevit Mabillonius Annal. Bened. tom. 1 pag. 488, ex veteri ejusdem monasterii Chronico, ubi legitur datum mense Februario, die nona anno decimo regni ipsius Theoderici. Tertium est Lotharii Imperatoris, quo prima monasterii S. Stephani Argentoratensis fundatio ac donatio, ab Adalberto Duce Athici Ducis filio facta, confirmatur augeturque. Nam in hoc diplomate, quod integrum edidit Franciscus Guillimannus in suo de Episcopis Argentinensibus commentario, idem Imperator sic loquitur:*

Lotharii imperatoris,

22 Omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ, et nostrorum præsentium videlicet et futurorum comperiat industria, quod dilecta cognata nostra venerabilis sanctimonialis et abbatissa sancti protomartyris Stephani Ruadrut majestatem nostram adiit, offerens obtutibus nostris auctoritates et munimenta chartarum illustris parentelæ nostræ progenitoris Ducis Adalberti, qui fundavit jam dictum locum in parte suæ hereditatis, quæ sibi pertinuit inter ruinas veteris Argentorati, et dotavit eum prædiis suis large, pro remedio animæ suæ et parentum suorum, ibidem attributis, atque Attalam sanctissimam virginem Abbatissam præsidere ordinavit. Et quemadmodum in eisdem insertum continebatur auctoritatibus, eumdem locum per pragmaticam regis Childerici constitutionem prærogativa emunitatis lidertate communiri impetravit. Data Idus Maii anno Christo propitio imperii Domini Hlotarii in Italia XXVI, et in Francia VI, Indictione VIII. Actum publice in palatio regio Argentoraco cum iremus in Italiam feliciter. Amen.

et Theoderici Calensis regis idem confirmant;

23 *Childerici nomen Chilperici loco in hoc diploma irrepsisse, contendit Cointius Annal. Eccles. Francor. tom. 4, ad annum 712, quod inficiari nolim; at ex infra dicendis manifestum fiet, errasse Ulricum Obrechtum qui in Prodromo rerum Alsaticarum cap. 9, pragmaticam constitutionem, de qua hic est mentio, ad alium quam Childericum tertium referri debere negat. Quartum diploma est Theoderici Calensis Regis* Liutfrido Duci et Eberhardo domestico, ac venerabili in Christo Domino Benedicto Abbati *inscriptum, quo idem Rex monasterii Honaugiensis, recens constructi, regimen prædicto committit Benedicto, quem etiam Tubanum vocat. Hoc diploma refertur a Jodoco Coccio in Dagoberto pag. 132. Sed in eo desideratur annus, quem ex charta sequente facile erit colligere. His diplomatibus adstipulatur charta, a Mabillonio edita, donationis factæ per Liutfridum Ducem et Eberhardum Comitem, Adalberti ducis filios, monasterio Honaugiensi in hunc modum:*

tum charta a Mabillonio adducta,

24 Sacrosancto monasterio quod dicitur Hohenaugia, in honore sancti Michaëlis super fluvium Rhenum constructo, ubi Dominus Benedictus Abbas præesse videtur, Liutfridus et Eberhardus cogitantes pro animabus nostris, vel pro æternæ retributionis venia, propterea complacuit nobis animus, ut de ipsa insula quæ dicitur Hohenaug et Rhenus circuit, de parte nostra quantumcumque genitor noster Adalbertus Dux nobis moriens dereliquit, ad ipsum monasterium condonare deberemus. Ideoque hæc omnia supra jam dicto monasterio vel agentibus vestris, a die præsenti, in vestram tradimus dominationem ad possidendum. Datum tertio Idus Decembris anno III regni Domini nostri Theodorici Regis. Signum Liutfridi Ducis qui consensit. S. Eberhardus domesticus hanc epistolam testamenti a me factam relegi et recognovi. S. Ego Eugenia ácsi indigna abbatissa quæ consensi. *Erat hæc Eugenia abbatissa neptis B. Othiliæ ejusque in Hohemburgensi Parthenone immediata successrix.*

unde personæ

25 *Ex quibus omnibus monumentis certum fit et evidens, primo, Athicum Alsatiæ seu Allemanniæ*

ducatum

A *ducatum tenuisse Childerici II Regis tempore. Secundo, eumdem Athicum adhuc in vivis extitisse, Adalbertumque comitem, ejus filium ac B. Othiliæ fratrem, perfectæ jam ætatis virum fuisse, cum ambobus, hoc est* Athico Duci et Adalberto comiti ceterisque fisci exactoribus *præceptum suum inscripsit Rex Theodericus frater ac successor Childerici secundi, anno decimo regni sui, id est anno Christi* 683 *vel* 684. *Tertio in Alsatiæ seu Allemanniæ ducatu Athico successisse Adalbertum, qui monasterium sancti Stephani Argentoratensis condidit, eique præfecit sanctissimam virginem Attalam (quam omnes auctores filiam ejus, et neptem D. Othiliæ fuisse tradunt) ac insuper eumdem locum, impetrata a Rege Childerico pragmatica constitutione communivit; qui profecto Rex Childericus nullatenus esse potuit Childericus III, ad cujus regnum non pervenit præfatus Dux Adalbertus, qui anno tertio Regni Theoderici Calensis, hoc est anno Christi* 724 *jam obierat, ut ex præallata charta pro monasterio Honaugiensi liquido constat. Unde vel Childericum II, vel saltem Chilpericum II, ut Cointio placet, fuisse necesse est.*

B 26 *Quarto, Adalberto Duci successisse Luitfridum, alias Leutfredum, vel Leudofredum, filium ejus, procul dubio natu majorem, qui ducatu jam potiebatur ante prædictum annum* 724, *ut ex eadem charta, ultimo loco a nobis relata patet : sanctam vero Othiliam eodem anno* 724 *jam vivere desiisse, ejusque locum in Hohemburgensi parthenone tunc obtinuisse Eugeniam ejus neptem, quæ donationi a Luitfrido Duce et Eberhardo comite fratribus suis Honaugiensi monasterio factæ, anno* III *regni Theoderici Calensis subscripsit et consensit sub hac forma :* S. Ego Eugenia acsi indigna abbatissa quæ consensi. *Unde apparet, B. Othiliam vitæ suæ partem maximam seculo septimo traduxisse, et baptismum, eo durante accepisse, nec non a vero longe aberrasse Guebwillerum, Cointium Annal. Eccles. Franc. ad annum Christi* 690, *num.* 52, *Peltreum in Vita S. Othiliæ et alios, qui hanc Sanctam annis non minus centum tribus vixisse et anno dumtaxat* 760 *vel* 765, *sub Pipino rege e vivis excessisse tradunt. Cum igitur translatio S. Maximini et baptismus S. Othiliæ, quæ inter præclara* S. Hildulfi, *jam facti Archiepiscopi Trevirensis, gesta memorantur, ad septimum seculum referri* C *omnino necesse sit, contra vero obitus Milonis Archiepiscopi Trevirensis, cui successisse* B. Hildulfus *dicitur, et præsulatus Jacobi Episcopi Tullensis, a quo secretum habitationis locum, dimissa dignitate, petiisse fertur, non nisi seculo octavo saltem mediante contigerint, et nihilominus in omnibus* S. Hildulfi *Vitis hæc et illa simul connectantur, mirum videri minime debet, si circa ejusdem Sancti ætatem auctores tantopere discrepent.*

et tempora conectuntur;

27 *Verum in tertia Vita, quæ ut prolixior ita etiam explicatior est, plura insuper reperiuntur, quæ* B. Hildulfi *ortum, præsulatum, et secessum in Vosagum seculo septimo adscribi debere comprobant. Primo enim tempus illius ortus sic ejusdem Vitæ auctor designat :* Circa illius temporis ætatem Garibaldus regebat eamdem Noricorum hoc est Baioariorum gentem... Ea quoque tempestate Austrasiis imperabat Theudebertus. *Atqui Garibaldus, quisquis ille fuerit, sive pater Theodelindæ, quem hic auctor cum nonnullis rerum Boicarum scriptoribus in regnum quasi postliminio rediisse forsitan existimavit, sive Thassilonis filius, quem Paulus Diaconus lib.* 4, *cap.* 4, *Velserus Rerum Boicar. lib.* 3, *Brunnerus, Annal. Boicæ gentis part* I, *lib.* 6, *Adlzreitter Annal. Boicor. part.* I, *lib.* 4, *et alii patri successisse asserunt, constans est eorumdem omnium auctorum opinio, hunc Garibaldum (seu primus seu secundus fuerit) non regnasse ultra duodecimum seculi septimi annum, in quo ipse etiam Theodebertus Austrasiorum Rex regnum ac vitam amisit. Consequens igitur est, ut* B. Hildulfus *eodem saltem anno hoc est Christi sexcentesimo duodecimo natus sit.*

quæ ex tertia Vita

AUCTORE H. B.

28 *Secundo, narrat hic auctor ejusdem Vitæ capitibus* 2 *et* 3, *qualiter* B. Hildulfus *post expleta litterarum studia,* moribus ecclesiasticis jam assuefactus, Reginoburgi clericatus honore donatus est, ac tandem exemplo fidelis Abrahæ, terra, cognatione, domoque parentum egressus, iter arripuit Sicambriam versus, subiitque civitatem Trevircam, quam tunc incolebat copiosus monachorum numerus... quibus, spem seculi irridens, imperterritus Agonoteta Christi sociatus, monasticam normam professione explevit et actibus... Eratque (*inquit*) in illis diebus in regio palatio Angisus, Arnulfi filius, administrans principatum sub nomine Majoris-domus, cujus quoque ætatem attigit Heraclius Romanæ reipublicæ Augustus, qui revexit sanctissimæ Crucis lignum a D Chosroæ tyranni partibus... Pipinus post multum temporis patri Angiso decedenti succedens, rempublicam Galliarum gubernavit florentissime... Hic et alios filios habuit, sed ex his præcipuus Carolus extitit, qui ei in principatu successit. Quod idcirco fortassis plus justo visum est prosequi, ne similitudo nominum decursioque temporum in sequentibus injiciat scrupulum lectori : nempe præfatus Dux Carolus, primi ex Francis magni Imperatoris Caroli extitit avus. *Tum subdit :* Publicis igitur utilitatibus invigilante Angiso jam dicto, et Milone Archiepiscopo rebus humanis exuto... tunc subito Hildulphi nomen per ora omnium sonuit, quod vir esset nobilis, scientia eruditus, lingua urbanus, vita Deo hominibusque placita, ac moribus clero et plebi proficuis congruisque compositus. Mox sermo in aula Regis percrebuit, atque exiit edictum ut vir talis ac tantus pastorale subiret ministerium. *Atqui tum Heraclius Imperator, tum Angisus, S. Arnulfi filius, ad seculum septimum omnino pertinent: obiit enim Heraclius anno* 641 ; *floruit vero Angisus potissimum sub Regibus Sigeberto et Childerico, nec excessit annum* 687, *immo necem ejus* E *longe citius contigisse plerique arbitrantur : restat igitur, ut perperam huc intrusum et demortuo tunc temporis Trevirensi Archiepiscopo male affictum fuerit Milonis nomen.*

locis variis

29 *Tertio, idem Auctor expresse asserit cap.* 20 quod emicuit ab ærumnabili incolatu hujus nostri exilii piissimus pastor S. Hildulfus quinto Idus Julii, cum ageretur annus ab Incarnatione Jesu Christi septingentesimus septimus consulatu Justiniani junioris Augusti, a Leone *seu Leontio,* contra eum rebellante, narium detruncatione deformati, *iterumque imperantis,* quinta Indictione, anno trigesimo sexto habitationis suæ in hujus terribilis eremi vastitate, quadragesimo vero a gloriosa Domini pontificis Maximini translatione. *Errat tamen hic auctor dum subdit hanc mortem contigisse* sub Sergio venerabili Papa *qui sex annis prius e vivis excesserat. Quarto denique adjungit ipsemet auctor ejusdem Vitæ cap.* 21, *quod* post gloriosi pontificis Hildulfi transitum, Reimbertus vir spectabilium ornamentis decenter præditus morum, concordi voto fratrum, regiminis subiit officium, quodque illius tempora et opuscula sub Regibus Theoderico atque Childerico

non parum lucis accipiunt.

juniore

AUCTORE H. B.

juniore Pipinoque filio Ducis Caroli sunt decursa. *Præfuit enim ut inferius dicetur idem Reimbertus Mediano monasterio non minus quinquaginta annis.*

Aliis argumentis evincitur, in Vitis S. Hildulfi tempora confusa fuisse.

Accedit Vita S. Deodati

Variis *præterea hæc de* sancti Hildulfi *ætate sententia confirmatur argumentis, aliunde petitis. Primum petitur ex Vita S. Deodati Nivernensis Episcopi, quæ, cum anno* 1049 *ad summum Pontificem Leonem IX delata, et in provinciali synodo sanctæ Romanæ Ecclesiæ recitata fuisset, ab eodem Pontifice decretum fuit, ut in Ecclesia legeretur, unde in lectiones verbotenus digesta fuit, et in choro ad Officium per multos annos a Canonicis Sandeodatensibus deinceps recitata, ut constat ex Legendario in illorum Archivio etiamnum servato, de quo vide Commentarium prævium in eamdem Vitam die* XIX *Junii. In hac quippe Vita dicitur primo, quod* beatissimus Hildulfus dignissimos sancti Maximini artus transtulit quando ab incarnato Domino sexcentesimus sexagesimus septimus annus volvebatur. *Secundo, quod* decurrente sexcentesimo septuagesimo primo anno, semper imitandus pater Hildulfus, archipræsulatu Trevirorum abrenunciato, semet ad commoriendum Christo addicens, huic aridæ eremo dulcissimus vicinus, et pacatissimus affinis accessit suo Deodato. *Tertio, quod* cum divina miseratio emeritum militem suum Hildulfum a nimio labore decrevisset in æternum requiescere, per dilectissimum sibi Deodatum dignatus est eidem transitus sui diem denunciare, et ut satageret ambas eorum cellas (sicut res poscebat) disponere. Itaque fratribus suæ cellæ designato abbate domno Reimberto, valli autem Galileæ domno Marcinanno, emicuit ab hoc exilio ab Incarnatione Jesu Christi anno septingentesimo septimo.

eiusque cum S. Hildulfo societas,

31 *Secundum petitur ex mutua inter* B. Hildulfum *et S. Deodatum in Vosago jam commorantes amicitia et societate. Exinde enim necessario consequitur*, B. Hildulfum *fuisse S. Deodato coævum; at certum est, seculo septimo S. Deodatum floruisse et monasterium Vallis Galilææ construxisse; nec non eamdem vallem cum omni integritate a rege Childerico II, et privilegium, pro monachorum ibidem existentium quiete, a Nemoriano Archiepiscopo Trevirensi impetrasse, ut videre est in ejus Vita ad prædictam diem* XIX *Junii. Constat autem hæc amborum Sanctorum amicitia et societas non solum ex eadem S. Deodati Vita, in qua graphice describitur, sed etiam ex ea quæ inter illorum discipulos, Sandeodatenses nimirum et Medianenses monachos continuavit, societate ac necessitudine; maxime vero ex pia, et usque ad medium circiter seculum decimum septimum servata consuetudine, ad se invicem singulo quoque anno deferendi primum tunicas, deinde corpora sanctissimorum suorum patronorum.*

quæ tanta fuit,

32 Charissimi Pontifices, *inquit anonymus auctor vitæ S. Deodati cap.* 3, statuerunt semel in anno, dum in hac vita manserint, alter alterius cellam invisere, atque ibi sub noctem commanere, quam insomnes totam in sanctis colloquiis et divinis laudibus solebant expendere, diluculo autem ad suam redire... Et Dominus quidem Hildulfus non procul a cella cum suis discipulis occurrebat venienti ad se Domino Deodato et suis, quem data manu ducebat ad orationem, secundum antiquorum patrum consuetudinem et institutionem S. Benedicti abbatis; sicque pariter, oratione fusa, salutabant se invicem cum spirituali gaudio, et tum demum sociabantur sibi in Sancto illibatæ pacis osculo et in reliquo caritosæ affectionis officio. Idem piissimus pater Deodatus faciebat carissimo suo Hildulfo, cui cum suis occurrebat, Mortha flumine transito; nam quoad vixit, cellam priorem apud S. Martini oratoriolum non deseruit.

ut multis post seculis

33 *Post obitum vero sanctissimorum amicorum* a devotissimis discipulis, *pergit auctor*, observatum fuit, quod a piissimis magistris recolebant traditum, videlicet ut semel in anno et isti inviserent cellas eorum, et illi istorum, tamquam præcipua pignora præferendo tunicas magistrorum; quibus cum tanta devotione occurrebatur, et tanta veneratio exhibebatur, ut dulcissimi patres ad filios rediisse post longa seculorum volumina crederentur... Ergo hæc consuetudo tam pia et religiosa integerrime conservata est inter hæc duo cœnobia, donec sancta corpora, plurimis miraculis declarata, sublevarentur de terræ gremio, divina disponente gratia. Tunc, quod consueverant facere in tunicis Sanctorum usque ad nostra tempora, conservarunt in corporibus eorum cum eis invicem se visitando, aut sibi complacito loco dulciter occurrendo, ubi inter se pias commutando sarcinas, aliquamdiu velut proprios Dominos gestare amant.

in filiis perseveraverit;

34 *Perseveravit hæc eadem consuetudo ad medium circiter (ut dixi) seculum* XVII, *convenientibus hujus rei gratia singulo quoque anno, feria* V *post Pentecosten ex una parte Canonicis S. Deodati, et ex altera parte monachis Mediani monasterii, ad sacellum media inter utrumque cœnobium via erectum, in loco satis amœno, qui Bellus campus dicitur, et grandævis ac præaltis fagis consitus est; verum anno* 1635, *grassante in Lotharingia sævissimo bello, et capsa S. Deodati cum magna parte sacrarum ejus Reliquiarum luctuoso concremata incendio, intermitti cœpit, nec deinceps restituta fuit, quamvis illam renovare Lotharingica pace facta, hoc est post annum* 1661, *Medianenses nostri non semel tentaverint, eoque consilio ad prædictum sacellum, die solita, invitatisque prius Sandeodatensibus Canonicis cum capsa* S. Hildulfi *aliquoties accesserint; præfati enim Sandeodatenses hanc provinciam sibi rursus imponere detrectarunt.*

institutis utrimque supplicationibus,

35 *Ritus in hac mutua Sanctorum pignorum delatione et commutatione servari solitus, sic describitur ad calcem Officii proprii* S. Hildulphi, *Tulli Leucorum anno* 1668 *recusi:* Feria quinta post Pentecostem. Hac die sic persolvi debet Officium, ut hora saltem sexta mediata discedi possit. Dicta prius antiphona, *Exurge Domine*, et reliqua de more, ut in processionali habentur, statim a choro per navim disceditur, cantando Responsorium *de Jerusalem*. Tunc quatuor Laici capsam S. Hildulfi, in sacello ejusdem Sancti præparatam, accipiunt deferendam post Religiosos. Finito Responsorio supradicto, dicitur hymnus *Veni Creator*. Deinde cantantur Responsoria sequentia, etc. Cum autem perventum fuerit ad crucem proximam capellæ, capsa deponitur super lapidem ad id deputatum, ibique omnes remanent, si necdum venerabiles Canonici S. Deodati advenerint; si vero jam adfuerint omnes, eis statim occurrunt hoc ordine. Primo Cantores intonant Responsorium *Cum discipulis*; tum cruces nostræ præcedunt, quas subsequuntur vicarii nostri; deinde fratres per ordinem, duorum vel

trium

AUCTORE H. B.

A trium ad minus passuum inter unumquemque eorum interjecto spatio. Tunc capsa ipsa sequitur Religiosos, quousque a venerabilibus Canonicis assumatur deferenda, quam intortiva nostra tam in exitu quam in reditu hinc inde comitari debent; post hanc vero populus incedit.

in quibus utriusque Sancti corpora

36 Cum autem tantillum progressi fuerint fratres, quatuor ex illis deputati paulisper a latere ceteros Religiosos cum modestia et gravitate bini incedentes præcedunt, capsamque S. Deodati adeunt, quam cum reverentia suis humeris imponunt; ibique remanent usque dum ceteri religiosi ad prædictam sancti Deodati capsam, cum cantu deducendam, ad sacellum itidem accurrentes, ad illos pervenerint, quos subsequentur. Transeuntes autem fratres e regione Canonicorum, capitibus nudatis, mediocri cum reverentia illos salutant: ubi vero perventum fuerit ad locum, depositis utrimque capsis ante sacellum, propter nimiam sacelli angustiam, universo populo foris remanente, fratres post Canonicos illud ingrediuntur, ipsius partem dexteram occupantes, genibusque flexis e regione B altaris toto Missæ tempore permanent. Dicitur Missa; post offertorium celebrans exhibet brachium sancti Hildulfi deosculandum Canonicis et nobis. Antiquior canonicorum primus deosculatur (licet honestatis causa invitet antiquiorem ex nostris), quem sequitur præfatus antiquior ex nostris, sicque alium Canonicum alius frater pro numero Canonicorum ibi existentium... Finita Missa post Canonicos egredimur.

solenni ritu adversum deferrentur.

37 Tum duo ex nostris intonant Responsorium *Ex locorum*, ut infra; illi autem quatuor fratres nostri, qui capsam sancti Deodati detulerunt, iterum eam accipiunt ac per eamdem viam, qua venerant, in locum in quo acceperant, eam referunt, præcedentibus itidem Religiosis, dantque hominibus ad id deputatis, seseque fratribus statim conjungunt. Responsorium. Ex locorum vicina et antiqua notitia Deodato charissimus Hidulphus erat inclitus, alleluia. ℣ Qui Primas Trevirensium nuper intrarat Thalamum * Deodato charissimus. Gloria Patri et Filio. Deodato charissimus. *Quæ omnia paulo fusius hic enarrare operæ pretium esse duxi, quia constans et perpetua hæc consuetudo statim ab obitu sanctorum Deodati* C *et Hildulfi exorta, ad ætatem scriptoris Vitæ S. Deodati integerrime conservata, et ad hæc nostra ferme tempora religiose continuata locupletissimum mihi videtur præbere testimonium de amicitia et coætaneitate utriusque Sancti.*

Abbatum Medianensium

38 *Tertium petitur ex Libello de successoribus* S. Hildulfi *in Vosago; hoc est in Mediano, quod condidit monasterio; si enim obitus ejus ad finem seculi octavi differatur, ut differri necesse est ab auctoribus oppositæ sententiæ, non relinquetur locus qui tribus primis ejusdem Sancti successoribus tribuatur. Certum quippe est, Fortunatum, qui quartus a dicto obitu Mediani monasterii extitit abbas, administrationem suscepisse a Carolo Magno initio seculi noni, dissidentibus de eligendo abbate Medianensibus Monachis. Contra vero cum* sancti Hildulfi *obitus ad initium seculi octavi revocatur et anno Christi* 707 *constituitur, assignati primis illis ejusdem Sancti successoribus anni integrum seculum octavum perficiunt, et usque ad imperium Caroli Magni perveniunt ut ex sequenti serie patebit.*

successio ordinari non potest

39 S. Hildulfus *obiit anno Christi* 707. *Regimbertus alias Reimbertus* S. Hildulphi *immediatus successor, præfuit annis non minus quinquaginta, ut est in Vita, illiusque tempora et opuscula sub Regibus Theodorico atque Childerico juniore, Pipinoque filio Ducis Caroli sunt decursa* 50. *Sindrabertus, Regimberti successor,* post vinginti et eo amplius annos *vel potius* post triginta et eo amplius annos ut *testatur Joannes de Bayono, qui posteriorem numerum legisse videtur in eo præfati libelli* de successoribus sancti Hildulfi *codice, quo in conscribenda historia Medianensi usus est, quique hos* tringinta et eo amplius annos *conjici ait ex chirographis illius temporis, quo Sindrabertus vixit; hist. Median. lib.* 2, *cap.* 10. *Dentur ergo Sindraberto regiminis anni* 32. *Madaluinus, Sindraberti germanus et successor, rexit annis* 12. *Qui omnes anni simul juncti efficiunt* 801.

40 *Non equidem diffiteor, Fortunatum illum, qui Madaluino successit, Gradensem potius quàm Hierosolymitanum fuisse Patriarcham, neque in Franciam venisse, aut ad Carolum Magnum accessisse ante annum Christi* 803 *ut ex Ughello, Italiæ sacræ tom.* 5, *Cointio, Annal. Eccles. Franc. tom.* 6, *et Mabillonio Annal. Bened. tom.* 2 *lib.* 26, *colligitur. Quo posito, consequens est, illum non fuisse prius institutum Mediani monasterii abbatem. Sed primo, nihil obstat quin Sindraberto qui* triginta et eo amplius annos *vixisse dicitur, triginta tres quatuorve regiminis annos concedamus. Secundo,* facile, altercantibus inter sese de eligendo abbate Medianensibus monachis, electio ad id tempus protrahi potuit, *inquit Mabillonius.*

si ultra annum 707 S. Hildulfus vixerit;

E

41 *Quartum petitur ex eo quod opposita sententia funditus evertit ac destruit totam* sancti Huldulfi *historiam. Nam si hic Sanctus Miloni in archiepiscopatu Trevirensi, Pipino jam regnante transactoque jam medio seculo octavo successit, certe nec S. Maximini reliquias transtulit, nec sanctam Othiliam baptizavit, nec B. Deodato, cœnobii Vallis Galilææ conditori, amicus fuit, nec denique Medianum construxit monasterium, in quo jam inde ab initio ejusdem seculi florebat Reimbertus abbas, quem secuti sunt Sindrabertus, Madaluinus et Fortunatus, qui tempore Caroli Magni eidem monasterio præfuit. Longe autem credibilius est, Auctores Vitarum sanctorum Hildulfi et Deodati, qui hæc omnia accurate recensent, exactam principum et Episcoporum chronologiam ignorasse, quam veram præcipuarum rerum ab his Sanctis gestarum historiam nescivisse. Unde ex hujusmodi rebus ab eis gestis, certoque tempori alligatis, emendanda potius venit haud satis comperta prædictis auctoribus chronologia, quam ex ejusdem chronologiæ repugnantia rerum ab ipsis relatarum veritas deneganda.*

nec in opposita opinione

F

42 *Quam vero ignota fuerit illorum temporum scriptoribus prædicta chronologia, evidenter patet exemplo interpolatoris tertiæ* S. Hildulfi *Vitæ, qui licet obitum ejusdem Sancti expresse assignet* v *Idus Julii anni* 707, *et Pipinum qui in prima Vita Galliarum rempublicam florentissime gubernasse dicitur, non fuisse Pipinum Caroli Magni genitorem multis ostendat, attamen tanta laboravit inscitia chronologiæ Archiepiscoporum Trevirensium et Episcoporum Tullensium, ut* B. Hildulfum *et Miloni Archiepiscopo Trevirensi successisse, et paucos post annos, relicta Trevirensi Cathedra, Jacobum Episcopum Tullensem de secreto habitationis loco consuluisse asserat; sicque obitum Milonis et præsulatum Jacobi, quos non nisi post medium seculum octavum contigisse certum est, ad medium circiter seculum septimum necessario revocet.*

constare sibi potest totius vitæ historia,

43 *Quintum denique petitur ab auctoritate gravissimorum ac doctissimorum virorum qui quæstione de ætate* S. Hildulfi *superiore seculo accuratissime discussa, hanc sententiam tamquam veriorem ac*

quam tamen vindicat eruditorum consensus.

certio-

AUCTORE H. B.

certiorem sequuti sunt, ac præsertim : Godefridi Henschenii in sua de tribus Dagobertis Francorum Regibus Diatriba lib. 4 § 5, *et in annotatis ad Vitam sancti Maximini Trevirensis die* XXIX *Maii cap.* 2 ; *Caroli Cointii in Annalibus Ecclesiasticis Francorum ad annum Christi* 667 *num.* 34, *et ad annum* 676, *num.* 23; *Joannis Mabillonii in Annalibus Benedictinis lib.* 15, *num.* 58, *et lib.* 16, *num.* 87; *Francisci Riguetii insignis ecclesiæ collegiatæ S. Deodati præpositi, in suis memorialibus historicis et chronologicis ad Vitam ejusdem sancti Deodati, nec non in suo systemate historico et chronologico Episcoporum Tullensium cap.* 15 *et* 17. *Quibus jure merito accensendus R. P. Alexander Wilthemius Societatis Jesu presbyter in manuscriptis Annalibus Sammaximianis ab eo adornatis. Quamvis enim hic auctor pro conciliandis oppositis de ætate* sancti Hildulfi *sententiis, duos Hildulfos statuendos esse opinatus sit, unum scilicet qui Numeriano, alterum qui Miloni in Archiepiscopatu Trevirensi successerit, nihilominus late, probat* Hildulfum, *Numeriani successorem pariter fuisse sancti Maximini translatorem, sanctæ Othiliæ baptistam, B. Deodati amicum, et Mediani cœnobii auctorem : quæ omnia seculo septimo contigisse indubitanter affirmat.* B

explosa S. Ludgeri ad Rixfridum epistola.

44 *Opponi quidem hic nobis potest epistola sancti Ludgeri ad Rixfridum Trajectensem Episcopum, a Surio Vitæ sancti Suitberti adjuncta ad primam diem mensis Martii, in qua legitur, sanctum Stephanum Papam ad petitionem* Christianissimi Regis Pipini *anno* 755, commisisse vices suas ad experiendum actus, virtutes et gesta ac miracula sancti Switberti, ad canonizandum ipsum sanctum vice ipsius, venerabilibus patribus et Pontificibus sancto scilicet Hildolfo Trevirorum et Bonifacio Moguntinorum Archiepiscopis, etc., *verum supposititiam esse hanc sancti Lutgeri Epistolam, et contentam in ea de Canonizatione sancti Switberti narrationem merum esse figmentum, jam pridem viri docti quamplures ostenderunt, omnium vero eruditissime (inquit Mabillonius Ord. S. Bened. seculo* 3, *part.* I, *in elogio historico sancti Suitberti) Socii Bollandiani in Commentario prævio ad Vitam sancti Ludgeri die* 26 *Martii.*

C

§ IV. De Archiepiscopatu S. Hildulfi.

Catalogi Episcoporum

N*on est hic quæstio de nomine sed de re, hoc est de pontificatu Trevirensi; fueritne* S. Hildulfus *illo decoratus vel non. Cum enim Archiepiscopi nomen serius usurpari cœperit, prædictum pontificatum nisi sub Episcopi nomine procul dubio obtinere non potuit. Episcopis Trevirensibus* B. Hildulfum *omnes auctores accensent ; sed duo sunt quæ recentioribus nonnullis aliquem dubitandi locum dederunt, utrum verus ac proprius ecclesiæ Trevirensis Episcopus fuerit, an vero Chorepiscopus tantum, hoc est Episcopus vicariam dumtaxat habens in civitate vel in diœcesi Trevirensi administrationem. Primum est quod in uno aut altero veteri Episcoporum Trevirensium catalogo nulla* Hildulfi *mentio facta reperiatur. Secundum vero est, quod ab omnibus Vitæ ejus aliisque posterioris ævi scriptoribus Miloni in episcopatu Trevirensi substitutus fuisse dicatur, quod nullatenus fieri potuisse ex mox dictis liquido apparet. Verum hæc tanti non sunt momenti ut nos ab antiqua et communi de episcopatu* S. Hildulfi *sententia dimoveant. Nam primo certum est, plures in diversis ecclesiis reperiri imperfectos Episcoporum catalogos, in quibus non pauci desiderantur, quos aliunde constat earumdem ecclesiarum episcopatum gessisse.* D

sæpe imperfecti sunt,

46 *Secundo,* B. Hildulfus *sedem episcopalem Trevirorum longe ante mortem dimisit et in Mediano, quod condiderat, monasterio diem clausit extremum. At frequens occurrit in veteribus Episcoporum Catalogis omissio illorum, qui in sua sede defuncti non sunt, uti se observasse per litteras ad me datas testatus est, in hoc genere versatissimus R. P. D. Edmundus Martenius, qui et sequentia suppeditavit exempla. In veteri Archiepiscoporum Remensium Catalogo consignati non reperiuntur, nisi manu recentiore, quatuor Archiepiscopi, videlicet: Abel, Hugo Viromandensis, Gerbertus et Manasses, qui omnes sede sua pulsi aut sponte cedentes alio recesserunt. In nullo etiam ex antiquis Ebredunensium Archiepiscoporum catalogis reperitur Chramlinus, qui Theodorici regis tempore in conventu Episcoporum Marlaci (ut ex ejusdem regis diplomate Mabillonius conjicit Annal. Benedict. tom* I, *lib.* 16, *n.* 79) *habitu destitutus fuit.*

E

præsertim in omittendis iis, qui sedem deseruerunt,

47 *Consultone an casu fieret hæc talium Episcoporum omissio, judicent eruditi antiquitatis investigatores. Crediderim, ex diptychis et necrologiis ecclesiarum cathedralium plerumque conflatos fuisse catalogos Episcoporum, in hisce vero diptychis et necrologiis ut plurimum inscripta non fuisse nomina Episcoporum, qui e sede sua vel dejecti fuerant, vel alia ex ratione, etiam pia, recesserant. Certe supra nominatus Abel Rhemorum Archiepiscopus fuit, vir Sanctus, deque ecclesia Remensi bene meritus, nec tamen in ejusdem ecclesiæ diptychis nomen illius extabat. Nam de illo hæc habet Fulcuinus abbas Laubiensis :* De Abel quoque tale quid comperimus. Remis nuper cum fuissemus et cum viro venerabili et illarum partium eruditissimo Adalberone archiepiscopo confabularemur, inquirentibus nobis originem ejusdem urbis et in ea Episcoporum successiones ; prolatis ejusdem civitatis pontificalibus gestis, in eis inventum est, quod in eadem civitate Abel quidam fuerit Episcopus, qui in ea plura acquisierit vel ordinaverit : finis vero ejus quis fuerit scriptor gestorum ejus aut nescivit, aut omnino tacere voluit. Nos collatis undecumque temporum numeris, hunc eumdem Abel et nostrum fuisse et Scottum, et Episcopum facili ratione probavimus ; sed quia scriptori ejus incertus extitit finis, longinquitas forte fecit itineris, et viri religiosi voluntaria privatio et amor patriæ cœlestis. Dixit etiam Episcopus supra nominatus, prædecessorum suorum ductam usque ad se consuetudinem, ut inter Missarum solennia, in ea speciali commemoratione defunctorum, quæ supra diptycha dicitur, quotidie in aurem presbyteri recitante silenter subdiacono, omnium ipsius sedis nomina viritim recitentur Episcoporum; satisque mirari se, quod in ea commemoratione iste non inveniatur. *Hæc Fulcuinus in libro de gestis abbatum Lobiensium cap.* 7, *apud Dacherium Spicilegii tom.* 7 *(voluit dicere* VI, *pag.* 251). F

quod exemplis probatur.

48 *Tertio ex veteribus Episcoporum Catalogis nonnulli eo insuper vitio laborant, quod inscripti in illis Antistites perturbato interdum successionis ordine recenseantur. Nec certe mirum id videri debet, quantum ad illos spectat Episcopos, qui amisso dimissove episcopatu, a suis ecclesiis recesserunt, et extra sedem defuncti sunt. Cum enim post illorum obitum, qui sæpe etiam iisdem ecclesiis ignotus erat, in diptychis mortuorum et necrologiis non inscriberentur, facile accidit, ut in Ca-*

talogis

A *talogis ex hujusmodi diptychis et necrologiis forte depromptis omitterentur; deinde vero a posterioribus illorum Catalogorum conditoribus seu correctoribus adjicerentur quidem ejusdem sedis Episcopis, sed male interdum servato successionis ordine, quem nesciebant.*

Postea quandoque addita nomina,

49 *Hac (ni fallor) ratione factum est, ut et in veteri illo Trevirensium Episcoporum Catalogo, qui, teste Mabillonio Annal. Bened. tom.* 1, *lib.* 15 *num.* 57, *exstat in Bibliotheca monasterii sancti Gisleni in Hannonia, Trevirenses pontifices illorum temporum, de quibus hic agitur, nudis nominibus (ut in diptychis fieri solebat) recenserentur hoc ordine : Modoaldus, Numerianus, Basinus, Liutwinus, Milo, Wiomadus (omisso nempe* S. Hildulfo) *et postmodum a recentiore aliquo chronologiæ ac successionis Episcoporum Trevirensium haud satis gnaro, eidem Catalogo sanctus pontifex jure quidem merito inditus, sed Miloni perperam substitutus fuerit. Inciderunt fortasse in hujuscemodi catalogum Scholastici illi, qui vitam et gesta* sancti Hildulfi *seculo decimo breviare studuerunt; cumque in eadem Episcoporum Trevirensium chronologia* B *nihilo peritiores essent, Sanctum hunc pontificem Miloni successisse facillime crediderunt, et in breviore quam adornabant illius vita tradiderunt, unde ceteri postea scriptores in errorem inducti.*

sed locis non suis restituta

50 *Ut ut sit, fatendum quidem est, Miloni in sede Trevirensi succedere minime potuisse* B. Hildulfum, *qui longe ante Milonem, abdicatoque pridem Episcopatu, obiit; sed inde consequens non est, ipsum nulli alii successisse, atque Episcopum Trevirensem numquam extitisse; contrarium enim probant innumera diversi generis monumenta. Et primo quidem, illum ad episcopalem Trevirensis ecclesiæ dignitatem evectum fuisse, docet tam vetus quam nova Antistitum Trevirensium historia. Secundo, Lupus Servatus idipsum aperte innuit in Vita sancti Maximini cap.* 11, *dum translationem sancti Maximini narrans ait :* Igitur venerabiles Episcopi Hildulfus, Clemens atque Gotbertus convenientes in unum, et quod evenerat diligenter examinantes, transferenda B. viri ossa ex memorata crypta et in loco, ubi nunc sunt sita, judicavere ponenda. *Primus inter hos Episcopos nominatur* Hildulfus, *haud dubie quod præcipuam in ecclesia Trevirensi dignitatem et auctoritatem obtineret ;* C *nec certe decebat aut licebat ad examen et judicium illud procedere absque consortio Episcopi Trevirensis, ad quem maxime ea res spectabat. Tertio, sanctus Petrus Damiani opusculo* 19, *disertis verbis testatur,* S. Hildulfum *Trevirensem Archiepiscopum extitisse.* Porro, *inquit,* Hildulfus Trevirensis Archiepiscopus quantæ sanctitatis quamque mirificæ vitæ vir fuit, spatiosus occidens non ignorat.

Pro episcopatu Trevirensi sunt Vitæ omnes,

51 *Quarto, idem produnt omnes* S. Hildulfi *Vitæ, quarum prima ad illius ætatem quodammodo pertingit, cum circa annum* 964 *excerpta sit* ex Actis veraci stylo digestis, volumine non parvæ quantitatis, ab his quibus contigit ejus sedulitate tunc temporis perfrui ; *ut conceptis verbis profitentur adhibiti ad hæc* S. Hildulfi *Acta brevianda Scholastici. Quinto, accedit antiqua S. Deodati Vita, in qua non tantum asseritur,* B. Hildulfum *Trevirorum Archiepiscopum extitisse, relictoque postea episcopatu in Vosagum secessisse; se dinsuper annotatur, ipsum sanctum Pontificem S. Deodato concessisse privilegium, quod a duodecim Episcopis subscriptum fuisse dicitur. Qui vero tale privilegium concedere potuisset, si vere Trevirensis episcopus non fuisset? Sexto denique, idem confirmant omnia Kalendaria, Breviaria, Missalia, tam antiqua quam nova, ecclesiæ Trevirensis, Mediani monasterii omniumque aliarum ecclesiarum* S. Hildulfi *memoriam colentium, in quibus omnibus constanter Trevirensis Episcopus vel Archiepiscopus nominatur.*

sed non facile disponitur

52 *Restat igitur investigandum, quo tandem ordine ac loco inter Episcopos Trevirenses* B. Hildulfus *sit reponendus. Illum Modoaldi successorem, Numeriani vero decessorem æstimavit Mabillonius, Annal. Bened. tom.* 1, *lib.* 15, *n.* 58 *et lib.* 16, *num.* 16*; sed ab hac ejus sententia discedere cogimur. Nam Numerianus unus est ex Episcopis per quorum consilium sanctus Sigebertus Rex privilegium concessit pro Stabulensi et Malmundariensi monasteriis, ut constat ex Childerici II Regis, idem Privilegium confirmantis, diplomate, quod integrum exhibent Socii Bollandiani in Analectis ad Vitam ejusdem S. Sigeberti* I *die Februarii. Præerat igigitur Numerianus Ecclesiæ Trevirensi jam a tempore S. Sigeberti regis, qui anno* 656 *vita defunctus est. Nec obstat quod in dicto S. Sigeberti regis privilegio*, Nemoriani *loco legatur* Attalenus. *Quamvis enim Childericiani diplomatis perscriptor seu Notarius in hoc forte nomine erraverit, fieri tamen minime potuit, ut Episcopis, quorum consilio* E *S. Sigebertus usus fuerat, Nemorianum annumeraret, nisi initia episcopatus ejusdem Numeriani, ætatem sancti Sigeberti attigisse aut datam hujusce diplomatis quibusdam saltem annis præcessisse constitisset, quod ad præsentem quæstionem sufficit.*

ordo successionis,

53 *Pervenit procul dubio Numeriani episcopatus ad inchoatum Childerici II, regnum. Id probat privilegium ab ipso datum, pro monasterio sancti Deodati, quod integrum vulgavit Mabillonius in appendice altera tomi primi Annalium Benedictinorum num.* 25. *Licet enim in hoc privilegio annus non exprimatur, indultum tamen dicitur :* quatennus monachi, qui solitarii nuncupantur, de percepta quiete valeant juvante Domino per tempore exultare et sub ipsa sancta Regula viventes, beatorumque vitam Patrum sectantes, pro statu ecclesiæ Catholicæ et pro desiderabili salute Childerici gloriosi principis plenius Dominum valeant exorare. *Datum fuisse hoc Numeriani privilegium anno* 664 *putavit Riguetius.*

variis varia adstruentibus

54 *Sed si (ut annotarunt Socii Bollandiani in annotationibus ad Vitam S. Deodati ab ipsis datam die* XIX *Junii, tota ratio ipsum huic anno describendi* F *Riguetio fuit quod Gisloaldo Episcopo Virdunensi, sicut et Childulfo Metensi et Eborino Tullensi comprovincialibus Episcopis inscriptum est, idem vero Gisloaldus juxta Vasseburgium obiit anno* 665, *inde solummodo probatur, serius quidem concessum non fuisse istud privilegium, sed nihil obstat, quin prius concedi potuerit, cum et Childericus regnare cœperit anno saltem* 660 *et tres illi comprovinciales Episcopi jam pridem ecclesiis suis præsiderent. At sive anno* 664, *sive aliquo priore datum sit hocce privilegium, certum est, Numerianum in sede Trevirensi non excessisse annum* 666*; siquidem anno* 667, *quo S. Maximini reliquias* B. Hildulfus *transtulit, eamdem ipse sedem jam conscenderat, qua deinde relicta anno* 671 *in nostram solitudinem se se recepit, ut constat tam ex tertia ejusdem Sancti quam ex antiqua S. Deodati Vitis. Modoaldo itaque non* S. Hildulfus, *sed Numerianus, Numeriano vero* S. Hildulfus *successit, cujus sententiæ primus Auctor fuisse videtur Godefridus Henschenius, in Diatriba de tribus Dagobertis Francorum regibus lib.* 4, *num.* 5, *quem secutus est Franciscus Riguetius in systemate Chronologico historico Episcoporum Tullensium cap.* 27, *sect.* 3.

55 *Nec quemquam morari debet, quod multo lon-*

AUCTORE H. B.

quæ utcumque componuntur.

longiorem Numeriano Pontificatum tribuat Masenius, in epitome Annalium Trevirensium lib. 7 *ad annum Christi* 657, *ubi narrato Modoaldi exitu, sic ait :* Ad Numerianum deinde, ut sanctimonia excellebat, quæ tunc dabat præcipuum in electione suffragium, pontificalis cura translata est, cujus licet regendi tempora Browerus metiri se posse neget, constat tamen anno Childerici Regis octavo, quem Christi 670 facimus, etiamnum superfuisse ex diplomate ejusdem Stabulensibus concesso. Unde mirari desinet, qui me ultra Browerum ejus vitæ tempora extendere videbit. *Evidens enim est, Masenium in eo deceptum fuisse, quod integrum non viderit Childerici Regis diploma, in quo quamvis Numeriani mentio fiat, non tamen ait Childericus, se per consilium Numeriani illud concessisse, sed solummodo, B. Remaclum ab ipso confirmationem petiisse præcepti quod bonæ recordationis patruus ejus Sigebertus, quondam Rex, pro Stabulensi et Malmundariensi Monasteriis, per consilium pontificum ipsius temporis, id est Humberti, Numeriani, Gisloaldi,.... dederat. Ex quibus verbis tantum abest ut sequatur, Numerianum* B *anno Childerici Regis* 8, *superfuisse, ut contrarium potius inferendum videatur.*

§ V. De monasterio S. Hildulfi.

Describuntur Vosagi montes

R*elicto itaque episcopatu Trevirensi* B. Hildulfus *secessit in* Vogesum *seu* Vosagum *montem, qui juga sua longe expandens, Lotharingiam ab Alsatia dirimit, et in occidentali ejusdem montis latere (quod hodie Lotharingiæ ditionis est) substitit, juxta fluviolum a rapido cursu corrupte Rabodonem* (Rabodeau) *dictum, ad radicem asperrimi montis, e cujus cacumine præcelsa rupes eminet, quæ, teste Joanne de Bayono olim Balma dicebatur. Exstat hic locus media fere via, ab urbe Nanceiana Lotharingiæ metropoli, ad urbem Colmariensem in Alsatia superiore percelebrem, inter Sandeodatense* (saint Diez) *et Ravonense* (Ravon), *eidem viæ superstrata oppida, ab hoc quatuor, ab illo sex, a Morta* (la Meurte) *vero amne, in quem prædictus fluviolus Rabodo influit, duobus dumtaxat milliaribus distans.*

et condita in iis monasteria,

57 *Perpetua tunc monti Vosago superfusa erat silva, feris quidem abundans, sed hominibus plane* C *deserta. Hanc tamen intercidere, subjectamque terram sparsim colere in ejusdem loci confiniis jam cœperant : tum S. Gundebertus, Senonum Episcopus, Senoniensisque cœnobii ab oriente conditor ; tum beatus Deodatus, Nivernensis Episcopus, et monasterii Juncturarum, alias dicti Vallis Galilææ, a meridie Auctor ; tum denique primus ecclesiæ Styvagiensis ab occasu institutor, quisquis ille fuerit. At sive ob nimiam convallis angustiam, sive ob circumsistentium montium asperitatem, inculta ac deserta eo usque remanserat media illa regio, quam* B. Hildulfus, *occultioris solitudinis amore captus, elegit.*

quorum medium fuerit id quod exstruxit Sanctus,

58 *Neque tamen in hac latebra vir sanctus diu latere potuit, sed mox plerisque ad ejus magisterium concurrentibus discipulis, illorum piis desideriis ac deprecationibus permotus, de ædificando ibidem monasterio cœpit cogitare. Et quia congruens huic operi perficiendo spatium non habebat, eo quod, ut Richerius Chronici Senoniensis lib.* 1, *cap.* 11 *asserit,* confinia Senoniensis Ecclesiæ et monasterii Styvagiensis ibidem jungebantur, impetrata ab utraque ecclesia aliquanta terræ portione, *susceptum consilium prosecutus est, et ad optatum finem* D *perduxit. Satis amplam ac spatiosam fuisse portionem illam, quam* B. Hildulfus *ab ecclesia Senoniensi impetravit, colligitur ex vulgato a Mabillonio, Annal. Bened. tom.* 5, *in appendice altera num.* 22, *Childerici II Regis præcepto pro eadem Senoniensi ecclesia, in quo concessi ab eodem Rege territorii Marchiæ termini et confinia describuntur ; sed longe minorem et angustiorem esse portionem illam, quam a Monasterio Styvagiensi idem Sanctus obtinuit, inde patet, quod « ex eodem latere locum, qui nunc sanctus Blasius dicitur cum nemoribus, et montem, qui « Fulcodi rupes appellatur, cum multo terræ spatio « adjacente Beggo, vir nobilis et locuples,* B. Hil- « dulfo *ad monasterium suum ampliandum contu- « lit, » ut idem Richerius expresse testatur, Chronici Senoniensis lib.* 1, *cap.* 12 *; et in omnibus ejusdem Sancti Vitis legitur.*

additis subinde cellis aliis.

59 *Exstructo monasterio, quia (inquit ipsemet Richerius)* de nomine loci, qui antea nomen non habebat, B. Hildulfus anxius erat, considerata ejus positione, quia ab oriente Senoniense Monasterium, ab occidente Styvagium, a meridie Juncturas, quæ nunc sanctus Deodatus vocatur, a septemtrione autem Bodonis monasterium habebat, illum suæ habitationis locum Medianum monasterium appellavit ; quod nomen usque hodie perdurat. E *Crescente autem multitudine tam Clericorum quam Laïcorum ad* B. Hildulfum *confluentium, quia tot monachi in tam arcto et angusto loco simul habitare nequibant, diversas cellas in concessis sibi circumjacentibus locis idem Sanctus (teste eodem Richerio ibidem) exstruxit « nempe ad septem « abietes, ad sanctum Joannem de Hurimonte, « apud Orbacum, apud sanctum Projectum, apud « Visivallum, ad Altam petram, quæ monasterio « supereminet, et ad locum in summitate montis, « qui Roberti fons dicitur, denique ad Begonis « cellam, quæ nunc sanctus Blasius vocatur. Fra- « tres vero, qui in prædictis cellis sub regimine «* S. Hildulfi *habitabant, æstimantur quasi numero « trecenti. »*

quæ postmodum in parœcias erectæ sint.

60 *Quam in easdem cellas illarumque monachos tum clericos, tum laicos potestatem et auctoritatem* B. Hildulfus *vivens exercuerat, eamdem, ipso defuncto, retinuerunt posteriores Mediani monasterii abbates ; cumque extricatis et subactis silvestribus agris, illuc villici aliique sensim accolæ concessissent, factum est ut monachorum cellæ in parochias,* F *illorumque oratoria in ecclesias parochiales converterentur, et in illas abbatum Mediani monasterii jurisdictio simul extenderetur. Quo pacto concretum et coalitum esse crediderim, proprium et separatum earumdem parochiarum districtum, in quo prædicti abbates omnimodam in clerum et populum jurisdictionem hactenus exercuerunt. Præter has in Mediani monasterii districtu conclusas cellas, extiterunt aliæ alibi, eidem monasterio postea addictæ subjectæque cellæ, sed ab eo successu temporis detractæ, inter quas primum locum obtinet Cella Bellæ vallis, quæ a Gerardo Comite Vademontano, Theodorici Ducis Lotharingiæ fratre, desinente seculo* XI *fundata, et Nanceium auctoritate Apostolica ineunte seculo* XVII *translata, quibusdam factis bonorum accessionibus, initio hujus* XVIII *seculi, in præcipuum et abbatiale monasterium erecta et commutata est.*

Quam olim regulam professi fuerint Medianenses :

61 *De primævo monachorum Mediano-monasteriensium vivendi modo nullus hic mihi videtur dubitandi locus ; nam cum seculo septimo omnia fere monasteria sub sanctorum Patrum Benedicti et Columbani regula condita et ad eam ordinata sint, ut probat Mabillonius in præfatione ad Acta Sanctorum Ordinis nostri seculo* I, *eamdem, procul dubio,* B.

Hildu-

AUCTORE H. B.

A Hildulfus *suscepit, et discipulis suis servandam tradidit. Sed maximum hujus rei argumentum est tum arctissima, quæ inter eumdem Sanctum et B. Deodatum illorumque discipulos semper intercessit animorum conjunctio, tum susceptum a* sancto Hildulfo, *post B. Deodati mortem, regimen monasterii Vallis Galilææ. Qui enim hoc regimen illi convenire potuisset, si idem institutum eamdemque vivendi regulam cum sancto Deodato et Vallis Galilææ monachis non tenuisset? At ex privilegio Numeriani Archiepiscopi Trevirensis, pro monasterio Vallis Galilææ, constat, hoc idem monasterium a sancto Deodato constructum fuisse* sub Regula B. Benedicti et sancti Columbani abbatis. *Eamdem igitur* B. Hildulfus *sibi suisque Medianensibus monachis præstituerat. Crescente autem deinceps Regulæ sancti Benedicti existimatione et auctoritate, hanc solam Medianenses in hodiernam usque diem retinuerunt ac professi sunt.*

anno 1604 uniti Vatonensibus.

62 *Insigne semper habitum est Medianum* sancti Hildulfi *monasterium et in celebribus sacri Ordinis Benedictini cœnobiis computatum; sed inde celeberrimum evasit, quod anno* 1604 *sacra cum illustri*
B *sancti Vitoni (vulgo* S. Vanne) *Virdunensis monasterio sancita societate, Reformatæ congregationi sanctorum Vitoni et Hildulfi, nomen et initium dedit, ex qua deinceps congregatione, quasi ex scaturiente solo, omnis monasteriorum Lotharingiæ, Franciæ et Belgii Reformatio prodiit.*

Quis sit hodie monasterii status.

63 *Non admodum ampla, sed satis venusta et ad pietatem excitandam congruenter instructa est ecclesia Mediani monasterii, quæ a* B. Hildulfo *primitus constructa, et sub invocatione Beatissimæ Virginis Mariæ dedicata, a posterioribus deinde abbatibus augustior est reddita, et nunc ipsiusmet* S. Hildulfi *titulo decorata. In ea plures asservantur insignes Sanctorum reliquiæ, nempe sacrum ejusdem* S. Hildulfi *corpus, nec non veneranda sanctorum discipulorum ejus Joannis et Benigni confessorum, sanctique Bonifacii Martyris ex Thebæa Legione corpora. Item corpus (capite ac paucis aliis ossibus exceptis) S. Maximini Trevirensis Episcopi, quod Sammaximianis ablatum et ad hanc ecclesiam translatum olim fuisse, antiqua fert ejusdem Mediani monasterii traditio. Præterea S. Spinuli confessoris* S. Hildulfi *discipuli, maxilla, reliquo corpore ad cellam Bellæ vallis olim translato. Claus-*
C *trum, dormitorium, officinæ ceteraque Mediani monasterii ædificia sunt egregia et monasticis exercitiis commodissima. Selecta est illius bibliotheca, nec tamen voluminum numero cuiquam ex illis quæ in Lotharingiæ partibus existunt, inferior. Eidem monasterio ampla olim fuerunt dominia et prædia, quorum magnam partem variis causis et modis amisit; sed hodieque supersunt illi facultates triginta monachis juxta Regulam alendis sufficientes, illiusque conventus hoc anno salutis* 1718, *totidem constat, quibus ego, licet indignus, præsum, utinam et prosim!*

§ VI. De Cultu sancti Hildulfi.

Crescentibus ad Sancti tumulum miraculis.

Ut *certum est, Medianenses ac Sandeodatenses* B. Hildulfi *discipulos, de illius sanctitate ac beatitudine numquam dubitasse, ita etiam constat, peculiarem ab iis aliquem cultum ei statim ab obitu impensum fuisse. Hinc summa illa veneratio tunicæ ejus adhibita, quam Medianenses singulo quoque anno cum Sandeodatenses inviserent, tamquam sacrum pignus præferebant, et cui cum tanta devotione a Sandeodatensibus occurrebatur, ut superius annotatum est. Verum cultus* B. Hildulfi *non diu stetit amborum, quibus vivens præfuerat, cœnobiorum terminis circumscriptus, sed brevi clarescentibus ejus miraculis, longe lateque diffundi cœpit. Quamobrem sacrum ejus corpus ex oratorio sancti Gregorii, in quo ab initio humatum fuerat, in majorem Mediani monasterii basilicam, beatissimæ semper Virgini Mariæ dicatam, illatum est. Rem sic narrat tertiæ ejus Vitæ Auctor cap.* 20: Tandem officiose curato cadavere semper reminiscendi Patris, humaverunt illud in basilica B. Papæ Gregorii, a dextris altaris... verumtamen cum lux meritorum B. Hildulfi crebris claresceret miraculis, relatum ab ecclesia sepulturæ suæ mirabile corpus, devotione ac studio fratrum, templo B. Mariæ Virginis est illatum, in quo dextrorsum eleganti curvato fornice, aliquanto delituit tempore.

creditur translatum corpus sub finem seculi octavi

65 *Quo Christi anno, quove sub abbate facta sit hæc sacri corporis illatio, hic non tradit tertiæ illius Vitæ auctor; sed id ipsum in adjecto libello de san*cti Hildulfi *successoribus non obscure indicat, cum de Madaluino, tertio post transitum beatissimi Viri abbate hæc ait :* Decedenti Sundraberto successit E
Germanus ejus Maldauinus, qui... arcam super beatos patroni nostri artus fabricari instituit, quam etiam honorifice auri argentique metallis adornavit. *Nihil enim aliud, procul dubio, his* arce super beatos S. Hildulfi artus fabricatæ *verbis, quam quod superius* elegantis curvati fornicis *vocibus idem Auctor significare voluit. Arcam autem istam Mabillonius (Annal. Bened. tom.* 3, *lib*, 25, *num.* 60) *interpretatur ædiculam, pro more illius temporis, super* B. Hildulfi *corpus exstructam, Peracta igitur fuit hæc sacri corporis illatio tempore Madaluini abbatis, qui cum Sandraberto fratri suo circa annum ab obitu* S. Hildulfi *octogesimum, a Christo autem nato* 787 *successerit, et duodecim dumtaxat annis Medianum monasterium rexerit, ut superius ostensum est, restat, ut hæc eadem illatio extremis seculi octavi annis adscribatur.*

et rursus transpositum medio seculo decimo

66 *Sub eadem arca seu eodem curvato fornice sacra pignora in lapideo tumulo recondita manserunt usque ad tempora Adelberti abbatis, qui restituta in Mediano cœnobio monastica religione, de elevando et ex hoc lapideo tumulo transferendo* B. Hildulfi *corpore cogitare cœpit, transacto jam medio seculo* F
decimo. Hujus translationis occasionem et historiam sic tradit Auctor libelli de successoribus B. Viri in Vosago cap. 8: Post hæc oratorium gloriosæ Virginis et Matris Dominæ Mariæ, crebro fragore ruinam sui minitans, idem abbas cupiebat diruere, alterumque illo augustius restaurare; sed quia conatibus ejus plurimum obviabat quod venerabile S. Hildulfi corpus usque ad illud tempus ibidem arca saxea servabat, coacto abbatum et vicinorum clericorum religiosorumque concilio, decrevit levare tumulo, ac apparato locare in scrinio. Quod cum omnibus placuisset, consilii fuit, ut si sacros artus, ceu velle habebant, recondere quissent, monasterio devotionis gratia circumferrent. At quoniam minaci nubilo pendente, solis ac siderum facies denegabatur, terris jam mensurni imbris vehementia resolutis, nec valebant cum ecclesiasticis ornamentis secedere tectis, annuit abbas ut solis circumferrentur claustris. Ubi tamen ad tumbam Sancti cum cereis et thimiamateriis ventum est, et operculum illi subductum est, pariter quoque gravida madidi aeris palla disciditur ridente sereno, et terrigenis lux diu suspirata redditur continuo, quatenus

AUCTORE H. B.

quatenus cunctis liqueret, quanta meritorum claritate in vivorum regione fulgeret, cujus exuviis arridebant in terris aera... quantum lachrymarum gemituumque dulciter ex intimi animi medullis prorumpentium ibi fusum sit, digne proloqui carnis lingula nequit. Tandem sacras reliquias nitido involventes palliolo, ligneo recondidere scrinio, quod imponentes scapulis, intulere in oratorio B. Apri *(parœcialis est Ecclesia Mediani loci)* Confessoris Christi, indeque mox efferentes, altera regressi via, invexere monasterii claustris septimo Idus Novembris, tanto funeri insperatum obsequium aere præbente et post ejus collocationem non nullis diebus idem conservante. Qua de re communi cunctorum voto hunc diem celebrem haberi placuit annuo recursu.

(cujus memoria agitur VII Idus Novembris)

67 *Annum hujus translationis non assignat hic Auctor. In antiquo ecclesiæ nostræ Lectionario, quod decimo quarto seculo conscriptum videtur, annus notatur* ab Incarnato Verbo nongentesimus quinquagesimus quartus. *Eumdem assignat Mabillonius* (*Annal. Bened. tomo* 3, *lib.* 45, *num.* 74) *hujus Lectionarii haud dubie fidem secutus; ex quo* B *pariter hausisse videtur, translatum tunc esse sacrum corpus* ex oratorio S. Gregorii, ubi primitus humatum fuerat, in majorem B. Petri *(dicere voluit B. Mariæ)* basilicam; *quod minime verum esse constat ex antedictis. Eamdem translationem Richerius, lib.* 2, *cap.* 10 *et* 11, *differt usque annum* 956. *Illius vero non meminit Joannes a Bayono, nisi forte in illa historiæ suæ parte quæ excidit, aut saltem desideratur in nostro Ms. codice, qui solus, ni fallor, jam superest. Non omisit tamen hic chronographus factam ab Adalberto abbate templi beatissimæ semper Virginis Mariæ instaurationem, quam anno dumtaxat* 964 *inceptam fuisse tradit his verbis :* Anno Domini CMLXIV Kalendis Aprilis, Adelbertus Mediani cœnobii abbas, vir per omnia perspicuus et venerabilis, diruto oratorio sanctæ Mariæ matris Domini, alterum augustius ædificare studuit. *Quod si verum est, verisimillimum quoque fit, non nisi* VII *Idus Novembris, superioris anni* 963, *translatum fuisse corpus* beatissimi Hildulfi.

quando facta fuerit istius temporis canonizatio.

68 *Post hanc sacrorum ejus artuum ex arca saxea elevationem, et in scrinium ligneum translationem (quo simplici ritu Sanctorum tunc temporis* C *canonizatio fieri solebat) certum est, tam ejusdem translationis quam et depositionis sanctissimi Viri festum diem singulo quoque anno celebratum fuisse. Id aperte probant tum præallatus ex libello de successoribus* sancti Hildulfi *locus, tum edita sub initium seculi* XI *miracula, sive in gratiam illorum, qui festos hos dies religiose observabant, sive in animadversionem quorumdam, qui servilia in eis opera exercere præsumebant : ut legere est in eodem sæpe citato libello cap.* 13, 14, 15 *et* 16. *Circa annum* 1028, *teste Joanne a Bayono, lib,* 11, *cap.* 48, beati Hildulfi corpus Valli Galilææ, quæ nunc est sancti Deodati (ut moris erat) *inquit,* pro gravi aere illatum est; quod causa litigii fuit, quia eadem Vallis violenter conata est reverendos artus sibi vindicare, et ideo deinceps curatum est, nullatenus illas in partes illos exponere.

Rhythmi et metrica responsoria seculo XI *composita :*

69 *Anno* 1044, *Humbertus, tunc Mediani monasterii monachus, postmodum vero rebus gestis et cardinalitia dignitate insignis,* B. Hildulfi *et quorumdam aliorum Sanctorum laudes, quæ responsoria vocantur, rhythmice ac metrice composuit, et Brunoni, tunc Leuchorum Episcopo, musicæ artis peritissimo, qui postea factus est Leo Papa, hujus nominis nonus, decantanda seu modulanda obtulit.* D *Id ex æquo asserunt, tum Joannes a Bayono, lib.* 11, *cap.* 50, *tum Richerius, lib.* 11, *cap.* 18; *qui tamen fallitur, cum eumdem Humbertum Mediani monasterii abbatem vocat. Extant adhuc in proprio* S. Hildulfi *Officio illa responsoria, et in omnibus ejusdem Sancti festivitatibus hodieque decantantur. Anno* 1139, B. Hildulfus, *inquit Joannes a Bayono, lib.* 11, *cap.* 96, positus fuit in scrinio novo ; *quod scrinium dubitari vix potest, quin simul eodemque tempore illis fuerit contectum tabulis argenteis, quibus nunc ornata conspicitur ejusdem* S. Hildulfi *theca. Sunt enim hæ tabulæ, teste Mabillonio (Annal. Bened. tom.* 1, *lib.* 16, *num.* 15, *et tom.* 3, *lib.* 35, *num.* 74*) antiqui operis, et duodecimi saltem seculi ætatem referunt.*

Vetustæ thecæ descriptio,

70 *In his expressæ sunt imagines tum Athici ducis filiam suam sanctam Othiliam* B. Hildulfo *sistentis, tum ipsiusmet* Hildulfi *et Erardi Episcoporum eamdem baptizantium; tum amborum mutuo sese complexu et osculo excipientium, nec non quamdam ecclesiam dedicantium. Ad hæc Regis, haud dubie Childerici,* Hildulfo *Episcopale vel abbatiale pedum offerentis. Denique ejusdem* Hildulfi *non Erardum, ut mendose scripsit idem Mabillonius,* E *Annal. Bened. tom.* 2, *lib.* 19, *num.* 35, *cujus hic verba refero, sed Deodatum, extremo morbo decumbentem, invisentis, et funeris ipsius* S. Hildulfi, *vel quod magis placet, Deodati, quæ omnia, eodem teste Mabillonio,* Hildulfi *et Erardi, addere possum et Deodati, historiam non parum confirmant. Anno* 1618 *renovata fuit* B. Hildulfi *theca, et iisdem rursus contecta tabulis argenteis, sed (quod non nisi ægre ferri ac dici potest) resectis, et ad novi hujus operis formam decurtatis, unde factum est, ut perierint nonnullæ superioribus olim adjectæ imagines.*

et Sancti memoria in Missalibus ac Martyrologiis.

71 *Ex Mediano monasterio ad Trevirensem aliasque successive ecclesias cultum* sancti Hildulfi *sese paulatim extendisse haud dubium est. In perantiquo Ms. Missali, quod in S. Simeonis Trevirensis templo asservatur, festum* S. Hildulfi Episcopi Trevirensis *notatur* V *Idus Julii. Idem habes consimile Ms. Missale monasterii Epternacensis, quod duodecimo saltem seculo conscriptum fuisse perhibent; in hoc tamen postremo Missarum codice* B. Hildulfus *non simpliciter Episcopus, sed Archiepiscopus Trevirensis nominatur. Illius depositionis mentionem faciunt* V *Idus Julii sequentia Martyrologia Usuardi, Luxoviense :* Depositio S. Hildulfi Archipræsulis, F Mediano monasterio quiescentis, gloriosæ sanctitatis viri. *Lubeco-Coloniense :* Treviris B. Hildulfi episcopi et confessoris. *Grevenianum :* Hildulfi Archiepiscopi Trevirensis et confessoris, fratris S. Erardi episcopi Ratisponensis. Hic pondus curæ pastoralis, quod ægerrime ferebat, deponens, in saltu Vosago eremiticam vitam duxit, conversatione pariter et miraculis præclarus; multos in eodem proposito magnæ sanctitatis viros imitatores habere meruit. *Molaninum :* Treviris, S. Hildulfi episcopi et confessoris egregii. *Adonis a Mosandro editum :* Treviris, S. Hildulfi, ejus urbis episcopi et confessoris. *Arnoldi Wion monasticum Benedictum :* Treviris, S. Hildulfi episcopi et confessoris, cui cum gregem sibi commissum sanctitate vitæ et sapientiæ doctrina rexisset, tædio hujus vitæ episcopatum abdicans, in saltu Vosagi multorum pater effectus monachorum, clarus miraculis, quievit in pace. *Denique Saussayi Gallicanum :* Treviris S. Hildulfi episcopi et confessoris, etc. *Meminerunt etiam translationis ejus* VII *Idus Novembris, tum Luxoviense, tum Grevenianum, tum denique Molaninum, ut videre est in auctariis Martyrologii Usuardi, a Joanne*

Baptista

A *Baptista Sollerio Societatis Jesu Theologo nuper tomo 6 mensis Junii editi.*

Hic jam diversæ Vitæ subsequantur, de quibus supra egit admodum reverendus abbas H. Belhommeus § 1 *Commentarii.*

VITA PRIMA

Ex primigeniis ejus Actis circa annum Christi CMLXIV deprompta, et ex manuscripto codice Mediani monasterii, septingentis abhinc annis exarato, descripta, hoc principio :

Incipiunt quædam de vita viri Dei Hildulfi Trevirensis Archiepiscopi.

B *A zelo salutis proximi ducto exordio,*

Quicumque baptizati Christum induti sunt, et hereditatem animo suspirarunt æternæ salutis, ut aliquando illam valerent consequi, usi sunt lumine charitatis, per quam unicus Dei Filius, cum solus esset in regno Patris æterni, ut coheredes haberet, homines sibi fratres adoptavit, quos * in domo patris sui mansione collocaret. Ad hanc ergo festinantes viros Dei, solos venire puduit, cum scirent eos, qui secum alios traherent, certam manere mercedem, adeo ut quo plures veherent, eo majori præmio cumularentur; fisi illa attestatione, qua servus ille Euangelicus, talentum sibi creditum cum lucro referens, gaudio Domini sui donatus est. Ad hujus itaque gaudii ineffabilem dulcedinem ille summe bonus pater-familias omnes volens introducere, missis in mundum servis suis, cunctos præcepit invitare, et ne in via deficerent aut errarent, tritico vitæ et lampade charitatis geminæ sustentare. Cumque hoc Omnipotentis divinitati diu agere placuisset, ut servis suis suo in tempore cibi * mensuram erogaret, ad laborem præsentis vitæ, futurum pastorem populis, Hildulfum nomine, jussit prodire.

* *alias* quibus domo Patris sui mansiones collocaret. *Sic legisse videtur interpolator tertiæ Vitæ in manuscripto quo utebatur.*

* *alias* tritici *ut habet interpolator tertiæ Vitæ.*

2 Qui claro Nerviorum genere ortus, inter scolares alas sacræ militiæ alitus fuit, et mox futurus Christianæ Religionis defensor ac doctor, studiis litterarum traditus, divina gratia cooperante, in brevi efficacissime claruit, atque unde multi per abrupta vitiorum defluunt, et in cœno superbiæ devolvuntur, videlicet si de mundi scientia quidpiam attigerint, inde iste, adhuc bonæ indolis puer, omnibus excellentior factus, indies proficiebat, integer ab iis vitiis, quibus juvenilis ætas implicatur. Dum enim multi talium controversiis forensibus, alii ludis multiplicibus, aliqui, licet admodum rari, in investigandis secularium nodis disciplinarum intenti obstupescant, hic pervigil in orationibus, assiduus lectioni erat, atque ultra vires operibus misericordiæ intentus, succurrere laborantibus, opem ferre egenis, miseris assistere diligebat. Talium ergo virtutum incrementis quid futurus pastor Ecclesiæ faceret præmonstrabat. Interea moribus ecclesiasticis assuefactus apud urbem vulgo Regenesburch * dictam clericatus honore donatus est.

C *Sancti genus et virtutes describuntur*

* Reginoburgum *urbs Bavariæ, sæpius* Ratisbona

3 Pipinus *a* itaque tunc temporis, vir magnæ pietatis, genitor videlicet magni Caroli, rempublicam Galliarum florentissime gubernabat, et Milone *b* Archiepiscopo Trevirensium rebus humanis exuto, Trevirenses præsule indigebant. Grex itaque Domini pastore destitutus, conversus ad Dominum, totis precibus incumbit, et ut Ecclesiæ suæ, turbine seculi fluctuanti, rectorem tribuat, exposcit. Tunc subito Hildulfi nomen per ora omnium sonuit, quod vir esset nobilis, scientia eruditus, lingua urbanus, vita moribusque compositus. Mox sermo in aula Regis percrebuit, atque exiit edictum, ut vir talis ac tantus pastorale subiret ministerium. Quo comperto, vir Dei in diversa nitens, fugam parasset, nam heremum concupierat, nisi populi devotio præcavens obstitisset. Ab Histria *c* igitur raptus, Galliam Belgicam usque deductus est. Fit conventus totius regni, accurrunt principes cum Episcopis, cœtus clericorum monachorumque cum populorum turbis ; una omnium acclamatio, Hildulfum esse honore episcopali dignissimum, cum vir Dei e diverso se omnino reclamaret indignum. Nam propriæ fragilitatis robustus perspector, semetipsum in se metiendo, sibi timebat: quia quæ et qualis sit ratio animarum reddenda cogitabat. Quod si nunc homines perpendere vellent, dum liberi et quieti vivere possunt, regimen ecclesiasticum, ad quod viri Sancti vix cogebantur, nequaquam tam prompte pecuniis mercatum irent. Sed tandem vicit fidelis populi acclamatio, atque communi omnium voluntate Treverorum confirmatur Antistes.

a

EX MSS. *b* *ob quas ad Cathedram Trevirensem evectus sit :*

c

E

4 Qualis vero jam fuerit, et qualem cunctis se præbuerit, quia difficile explicabitur, attemptare veremur. Igitur beatus Vir non modo aliquo de boni operis proposito semel arrepto * aliquid imminuit, sed velut centuplicatum augmentavit. Enimvero, quasi puer aut adolescens, quidquid ubique jacet scelerum perpetrasset, sic in pœnitudinem conversus se contra se erexit. Videres hominem exesum jejuniis, vix ossibus hærere, ad Sanctorum memorias indefessum jacere, inundantia lacrymarum sedulo madere, noctes insomnes ducere. Quid enim dicemus eum pauperes, mediocres et divites summo studio omnique diligentia curare? Quidquid sibi erat, omnibus commune faciebat, divitibus et egenis mediocribusque * idem semper erat. His præcipiebat, non superbe sapere, neque in incerto sperare divitiarum ; sed in Domino, qui dat omnibus omnia affluenter, et ut eorum abundantia pauperum inopiam suppleret, quatenus in futuro pauperum abundantia divitum inopiæ fieret supplementum. Pauperiores autem rebus ammonebat, ut scirent spiritu pauperes esse et in humilitate gratias Domino agere, dicente ipso Domino : *Beati pauperes*, etc.

ubi singulari sanctitate elucens,

* *in Ms. legitur* erepto.

* *deest hæc copulativa, sed eam legisse videtur interpolator in manuscripto quo usus est.*

F

5 Perquirebat quotidie, quem Sanctorum in aliquo bono imitari valeret. Eum diem se perdidisse querebatur, quo parum aliquid non profecisset in actibus seu mandatis Domini. Sacrificium pro salute totius mundi et requie defunctorum nullo offerre Domino prætermittebat die, sciens scilicet Deo * dicere : *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in corde meo*; et: *Voluntarie sacrificabo * nomini tuo Domine, quoniam bonum est.* Quidquid igitur vir Beatus sibi fieri volebat, juxta præceptum Euangelicum, nulli negabat, sed omni petenti se libentissime tribuebat, portum scilicet laborantibus, consolatorem mœstis, nudis coopertorem, susceptorem viantibus. Quis eum umquam expetiit, et ejus bonitatem expertus non est? Cotidiana illum solicitudo omnium animarum, aliquo pereunte, compellebat

subditos egregie instituit,

* *in Ms. habetur* se.

* *hic additur* tibi, *sed mendose.*

gemere,

Ex MSS.

gemere, quamquam tantæ esset pietatis, ut, quovis scandalizante, se crederet offendisse. Et quoniam incolam et peregrinum se hic noverat, ubi non habere se manentem civitatem sciebat, ostium suum viatori numquam clausit, neque buccellam suam solus comedit. Ceterum omnibus omnia se faciebat, ut omnes salvos faceret, et ut bonus pastor, quidquid gregi dicebat agendum, operum exhibitione monstrabat.

sed post translatum S. Maximini corpus, secessum meditatur,

6 Cumque plurimis virtutum generibus Episcopi impleret dignitatem, omnium mira colebatur veneratione. Vir enim erat nobilitate generosus, Religione præcipuus, consilio cautus, operibus famosus. Inter magnifica namque opera quæ multiplicia gessit, corpus beatissimi Maximini ex cripta, ubi illud beatus Paulinus præsul magni meriti, ex Aquitania revectum tumulaverat, in domum, qua nunc veneratur, transtulit. Et post tam multiplices pro Christi grege labores, licet in omni vita sua nil possidere voluerit, quidquid illud erat, quod habere videbatur, relinquens, ut olim animo concupierat, heremum petere destinavit. Siquidem reputabat actus suos B sibi minus posse sufficere ad salutem, cum Dominus dixerit : *Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.*

populo nequidquam obsistente.

7 Quod cum primum rumor ad aures vulgi detulit, quasi barbaris insequentibus, omnis ætas, omnisque sexus in urbem ruit, visoque viro Dei, clamor in cœlum tollitur, et quasi omni provinciæ exitium immineret, unus omnium ferebatur luctus. Cui, Pater, gregis tibi commissi custodiam derelinquis*? Quare tantarum animarum futurum discrimen non metuis? Putas qui erunt hujus ecclesiæ sævissimi vastatores? namque dilaniabunt gregem tuum lupi rapaces. Talibus itaque Vir sanctus lamentationibus commotus (ut erat pietate plenus) in lacrymas resolvitur; conversusque ad plebem, hoc tantum profatur: Vos populus Dei, et oves pascuæ ejus; ipse [vos*] custodiet, qui vobis promittit dicens : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.* Nam custodia mea hactenus nulli profuit, qui meipsum minus caute circumspexi; si quid autem mihi deinceps superest temporis, sinite ut C expleam, quo mihi et vobis prosit.

** legebatur dereliquit*

Deest hæc vox quam legit aut supplevit interpolator tertiæ Vitæ.

d Locum in Vosago a Jacobo Tullensi episcopo obtinet,

8 Jacob *d* itaque, vir conversatione moribusque ammirabilis, Leucham regebat urbem; qui cum pro sui sanctitate in ora omnium penderet, Regibus quoque stupendus erat; ad quem cum vir Dei Hildulfus misisset, ut caritate mediante, secretum illi provideret locum, libentissime collaboravit. Siquidem a prædecessore ejus quondam pontifice, Garibaldo *e* nomine, viro æque sanctissimo, Deodatus, vir summæ sanctitatis, olim Nevernensis Episcopus, renuntians seculo, in saltu Vosago locum obtinuerat, ubi sanctissime conversatus, monasteria statuit, atque post diutinam in Christi agone militiam, vitæ senatum laureatus intravit. In quo etiam saltu virorum sanctorum cellulæ inerant, inter quos Athleta Dei Hildulfus, prædicti viri Dei Jacob consultu amminiculante, locum habitationis elegit, quem videlicet locum, montibus undique septum fluviolus quidam, ob validum cursum Rapido nomine, præterfluit, super quem, Spiritu sancto dictante, ecclesias fundavit.

ubi constructis ecclesiis, monasticam exercet,

9 Primam videlicet nomini Beatæ Dei Genitricis et semper Virginis Mariæ, quam et dedicavit, eamque Medium monasterium appellavit. Aliam vero ex nomine B. Petri Apostolorum principis omniumque Apostolorum honore consecravit. His ita statutis, Deo sibique vivere cœpit: cumque præconium sancti nominis ejus D fama multorum longe lateque deferret, viri potentes et nobiles, visitationis gratia, ad eum sæpius confluebant. Cumque e diversis partibus multi accurrerent, aliquanti ad vitæ iter accensi, cum viro Dei manere decreverunt: unde non satis post in militia Christi accreverunt. Quod cum vir Deo plenus videret, a Domino id fieri arbitratus est, et quoniam ipse olim professus monachum fuerat, habitationes monachis utiles cœpit ædificare. Id vero populus cum comperisset, devotione crescens, plus solito confluebat; nam per merita Viri sancti sibique subjectorum, cæci illuminabantur, claudi convalescebant, dæmones fugabantur. Unde turbas confluentium ferre vix valens, extra claustra ecclesiam S. Joannis Baptistæ ædificans dedicavit, atque domos in quibus supervenientes reciperentur constituit.

et Sanctos socios aggregat.

10 At vero cum numerus fratrum ibi accresceret, inter reliquos vitæ cœlestis amatores, tres advenerunt: quorum primus Spinulus, reliqui vero duo, qui carne et spiritu germani erant, prior Joannes, alter Benignus vocati sunt. Qui a viro Dei benigne suscepti, paterne instructi, ipsique E devote conversantes, ad viam vitæ cotidie anhelabant, et quamquam omnium virtutum negotiis se vicissim præcedere vellent, humilitate tamen et obedientia se alterutrum vincere festinabant. Assidue in ore illorum Christus, jugiter vitæ æternæ præconia resonabant, utque monachos decet, juxta præceptum patris omnia exercebant. Et quoniam invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum, sciens athleta Dei Hildulfus, se suosque quandoque Adæ debitum reddituros, sepulturæ locum quærere destinavit; sed quia, ut in convallibus solet, circa monasterium aquarum erat habundantia, minime aptum cimiterio locum judicavit. Ad austrum vero collis monasterio imminet, super quem vir sanctus ecclesiam construens, ex nomine sancti Gregorii Papæ consecravit, atque circum hanc cimiterium benedixit.

Baptizata cum fratre Erardo S. Othilia,

11 Fama interea preconii ejus circumpositas terras transvolans, remotiores quoque penetraverat, cumque e diversis partibus multi ad virum Dei venirent, Hairardus, vita æque sanctissimus, carne quidem beato Hildulfo germanus, ordine vero coepiscopus *f*, nomine hujus excitatus accurrit. Diu itaque quæsitum cum invenisset, F labori ejus congratulans: Ecce, inquit, frater, desiderium cordis tui tribuit tibi Deus, et voluntate tua non te fraudavit; quem enim diu concupisti, locum tuæ conversationis habilem invenisti. Tu ergo sta viriliter in fide et confortare in Domino, et in potentia virtutis ejus; certus quia qui perseveraverit usque in finem hic salvus erit. Per dies igitur aliquot secum manentes æternæ vitæ vicissim monitis resonabant. Ad amborum vero merita ostendenda, renovantur a Domino stupenda miracula. Heticonis enim ducis filia, cæca nata, ad viros Dei defertur, utque ejus misereantur a mestis parentibus humili prece poscuntur *g*. Quam cum adhuc gentilem esse rescissent, more Ecclesiastico catechizaverunt, atque ad orationem prostrati pro salute puellæ clementiam Domini precabantur. Monitis itaque catholicæ fidei edoctam sanctus Hildulfus baptizavit, eamque de sacro fonte, mente et carne illuminatam, beatus Hairardus excepit, et dato nomine Othiliam vocavit.

crescit fama et facultates augentur.

12 Quæ res in tantum valuit ut non modo mediocres, verum etiam potentes personæ virum

Dei

A Dei Hildulfum venerarentur ac diligerent, eique ad augmentum loci auxilia præberent. Unde quidam vir, Bego dictus nomine, sancti viri necessitati communicans, rerum suarum aliquid usibus fratrum tum sub beato viro Dei militantium, delegare statuit, atque locum qui hodieque Begonis cella dicitur, et partem Vosagi, quæ Folcholdi rupes appellatur, destinavit. Denique vir Dei Hildulfus in cella jam dicta, honori scilicet sanctæ Crucis dicata, virum summæ humilitatis et obedientiæ Spinulum nomine, constituit; in qua idem homo Dei, fideliter Deo serviens, post multiplices in Christi agone labores ac numerosa miraculorum insignia, vitæ æternæ consecutus est præmia, quem omnipotens Trinitas apud se glorificatum in terris, gloriosum ostendere volens [in * cœlis] per ministerium angelicum beato Hildulfo notificat, ut glebam Sancti ad monasterii tumulum revehat. Nec mora senex imperanti obediens, cinere quo fatigatos artus collocaverat, excutitur, convocatisque fratribus hominis Dei nuntiat obitum; qui licet tanto fratris auxilio destituti mœrerent, tamen gloriæ ejus congau-B debant, accensisque cereis ad beati exequias properant.

** hic desunt duæ illæ voces, sed leguntur in tertia Vita.*

Exorta post obitum S. Spinuli tempestas

13 Vis itaque ventorum plus solito inhorruerat, adeo ut non modo fructices verum etiam annosas quercus excelsasque abietes eradicaret. In tali ergo turbine ante Sancti glebam ardentes cerei usque ad locum sepulchri delati sunt. Sepultum igitur terris ut apud se vivere Deus demonstraret, omnibus infirmantibus, ad Sancti [tumulum*] venientibus, voluit subvenire. Quanti ibi paralitici venis redintegratis soliditati sunt, aut verbo aut scriptu non facile explicabitur. Omnis cecitas clarificata lumine, diem mirata obstupuit; universa debilitas, ibi recuperatis usibus, robur amissum persentit, unde turbis irruentibus reperta est aqua salsissima. Cupiditate itaque salutis, habilitate loci, aquarum habundantia, populi confluentes forum ibi statuere temptaverunt. Quam inquietudinem vir Dei Hildulfus sentiens indoluit; et, ut ei moris erat, ecclesiam B. Gregorii oraturus intravit. Deinde oratione expleta, surrexit et baculo artus regente, ad tumulum S. Spinuli venit, atque ut erat piæ mentis, ora perfusus lacrymis: Gratias, inquit, frater Spinule, C Deo agimus, quod te in pacis regione quiescere credimus, et apud omnipotentem Dominum posse plurimum confidimus, nosse te etiam scimus, quomodo et quare nos, relicto tumultu populorum, in hanc solitudinem devenimus.

** omissum est hoc verbum, quod in tertia Vita legitur.*

mire a S. Hildulfo seditur.

14 [Tu igitur] *hic terminatur et mutilus est codex Mediani monasterii. Quæ sequuntur desumpta sunt ex pervertusto ejusdem vitæ manuscripto codice qui in monasterio Sammaximiano Trevirensi asservatur:* Tu ergo in tranquilitate positus, nostri, qui in via mortis adhuc fluctuamus, miserere oramus. Si enim hac populorum confluentia pressi fuerimus, non parum a proposito declinabimus. Licet enim Domino cooperante, subsidia nostro conferantur loco, tamen animarum timemus pericula, unde concurrentium comprime turbas et hilarem [datorem *] Dominum pro nobis implora, ut benedictionis ejus sentiamus gratiam, quatenus, necessitatibus expulsis, impleamus vota nostræ professionis. Tunc ergo videres spiritum carne solutum et vita potitum obedire mortali, acsi idem * teneretur adhuc vinculo mortis; nam signis cessantibus, frequentia quoque desivit; et precibus beati Spinuli mox subsecuta est benedictio Domini; multi nempe nobilium juris sui prædia præfato loco contulerunt.

** deest hoc verbum quod ex tertia Vita suppletum est.*

** legitur inde, sed mendum est, ex tertia Vita hic emendatum.*

EX MSS.

Discedente S. Erardo,

15 Jam vero beatus Erardus, constructa Ecclesia ex nomine sancti confessoris Christi Apri, non procul a monasterio, fratri suo viro Dei Hildulfo valedicens, et in Christi militia exhortans recesserat. Sanctus autem Hildulfus ab opere Dei non deficiebat, sed jejuniis et laboribus fatigatos artus spiritui servire cogebat, fratribus sibi subjectis et maxime Joanni et Benigno, quos cotidie ad meliora tendere gaudebat, pro statu ecclesiarum Dei, pro pace Regum et salute populi orare suadebat, viam vero vitæ æternæ, quam semel arripuerant, fidenter currere et bravium supernæ remunerationis scienter anhelare. Aiebat enim: Fidelis Deus et mentiri nescit. Cumque jam effeto laboribus corpore, spiritu ferventor esset, pius Dominus eum vocare voluit ad coronam justitiæ.

febre correptus, sancte moritur.

16 In vigiliis itaque constitutus, febre est correptus, qua per dies ingravescente, fratres turbati, ad lectum senis accurrunt, qui namque utcumque poterat, semper Christum annuntiabat; qui cum mœsti flerent et se desolari dolerent, una erat omnium vox plangentium precan- E tiumque, ne pastor oves desereret. His querimoniis lacrymisque commotus, ut erat ex tertia parte corporis præmortuus, in extrema lectuli parte resedit, et circumspectis fratribus: Pax, inquit, vobis; deinde manu elevata his eos verbis benedixit: O Deus omnipotens, humiles benedicito clemens, præsentesque tuos conserva in secula servos. His ita finitis, cœli capitolium coronandus intravit quinto Idus Julii.

Unde hæc accepta sint.

17 Hæc paucis dicta sunt de gestis Deo digni Antistitis, quibus admirabilis huic mundo et acceptabilis superno Regi extitit, dum humanis rebus interfuit. Ceterum ab his, quibus contigit ejus sedulitate tunc temporis perfrui, veraci stylo digesta sunt ipsius acta in volumine non parvæ quantitatis, quod præ incuria adeo vetustas consumpsit, ut vix hæc minima, quæ præmisimus, excerpi exinde potuerunt *h*. Verum his quisquis *h* pie pensaverit * ejus conversationem; mundo crucifixum pleniter animadvertere quibit, auxiliante gratia sanctæ Trinitatis. Translationis ejus festum sexto Idus Novembris celebratur. Explicit vita S. Hildulphi. F

** Ms. codex habet pulsaverit, sed mendose.*

ANNOTATA.

a *et* b *De intrusis huc nominibus propriis Pipini genitoris Caroli magni, et Milonis Archiepiscopi Trevirensis satis superque dictum est in Commentario prævio* § 1, *num.* 8; *et* § 3, *per totum.*

c *Godefridus Henschenius et Daniel Papebrochius, in suis annotatis ad vitam S. Deodati* 19 *Junii* nulla verosimilitudine dici *putant* ab Histria raptum fuisse B. Hildulfum, qui natus in Bavaria, a Ratisponensibus scholis, *inquiunt* immediate *Treviros transierat. De hoc transitu quamvis nulla mentio fiat in hac prima* S. Hildulfi *Vita, dubitari quidem nequit; alioquin quo pacto præclaræ illius dotes Trevirensibus perspectæ fuissent, quave ratione apud illos tanta existimatione floruisset, ut illum ex æquo clerus et populus in Episcopum expeteret? Verum nihil obstat, quin* S. Hildulfus, *comperto Regis edicto, quo Trevirensium electio confirmabatur, mox sese civitati subducens, in patriam remeaverit, exploraturus num tali recessu Trevirenses a sententia dimoveret, et ad alium sibi præsulem deligendum adigeret. Rem sic gestam indicat*

Histria vel potius Istria

inter-

EX MSS.

interpolator tertiæ Vitæ cap. 3, *ubi ait :* Quo *(Regis edicto)* comperto, vir Dei in diversa nitens, versus nativitatis suæ solum fugam arripuit, siquidem anxiabundus suspecto honore sublimari in peregrinis, quasi ignobilem se posse indelitescere suspicabatur in propriis. *Et cap.* 16, *ubi de sancto Viro sic loquitur :* Honorari verens in propriis, commisit se peregrinis, in quibus se glorificari postquam intellexit, fugæ consuluit; sed tandem insecutum gloria flentem et reluctantem violenter sibi retinuit. *Idem confirmat Cardinalis Humbertus in primo Responsorio Officii proprii* S. Hildulfi, *quod sic habet :* Præsulatum Trevirorum fugiens elabitur, sed reductus, velit nolit, antistes efficitur. Plebs devota fugientem ardenter insequitur. Sed reductus, velit nolit, etc. *Cum igitur in hac prima Vita dicitur, quod* vir Dei in diversa nitens fugam parasset (nam heremum concupierat) nisi populi devotio præcavens obstitisset; *id intelligendum videtur de fuga in exoticas et longinquas regiones, seu in vastam aliquam eremum, quæ virum Dei Trevirensium desideriis et conatibus omnino subtraxisset.*

quomodo ab Istro vel Danubio

Verum quidem est Histriam inter exoticas et longinquas illas Regiones computari posse, si sumatur pro illa Italiæ provincia quæ Reipublicæ Venetæ B *dominio nunc subest; sed longe aliter hic sumi debere, colligitur ex prœallatis ejusdem Interpolatoris verbis et expresse traditur tum ab Adlzreitero Annal. Boicæ gentis part.* 1, *lib.* 7, *num.* 34. *Tum a Browero, Annal. Trevir. lib.* 8, *num.* 158, *qui Histriam hic interpretantur* Tractum Danubii, *alio nomine Ister seu Hister dicti. Quamvis enim, ut annotavit Jacobus Carolus Spener in nuper edita Germaniæ antiquæ notitia, lib.* 11, *cap.* 2, « *principi illi fluvio antiquum constanter a Græcis Romanisque servatum sit nomen* Danubius, *quousque a Germaniæ partibus et ultra currit; ex quo vero diversas provincias perlustrare incipit, tunc vocabulo mutato, Ister consueverit antiquitus adpellari; tamen fines terminique nominis utriusque semper manserunt inter eruditos disputabiles, et succedente ætate, promiscuus utriusque nominis usus fere obtinuit.* » *Per Histriam igitur hic intelligi debet tractus Istri seu Histri continens illam Bavariæ partem, quæ huic fluvio adjacet, ac civitatem Ratisponensem complectitur; quem Istri tractum auctoribus hujus primæ* S. Hildulfi *Vitæ Histriam ab alluente Histro placuit appellare.*

denominari potuerit.

d *De* Jacob *Episcopo Tullensi hic perperam intruso, vide Commentarium previum* § 1, *num.* 8; *et* C § 3, *per totum.*

e *Garibaldum Ecclesiæ Tullensi præfectum non fuisse nisi multis post obitum S. Deodati annis late probat Riguetius in systemate Chronologico-Historico Episcoporum Tullensium. Episcopatus ejus initium ad annum* 707, *refert R. P. Benedictus Capucinus in sua historia Ecclesiastica et politica civitatis et diœcesis Tullensis.*

Qualis episcopus fuerit S. Erardus.

f *Beatum Airardum seu Erardum* B. Hildulfi *fratrem et in Episcopali ordine socium fuisse, omnes utriusque Sancti Vitæ ceterique scriptores communiter tradunt: sed in assignanda illius episcopali sede neutiquam consentiunt. Illum Reginoburgensem seu Ratisponensem episcopum fuisse auctor tertiæ* S. Hildulfi *Vitæ, Richerius et Aventinus fidenter affirmant, quibus suffragantur pleraque in Actis Sanctorum Bollandianis citata Martyrologia (in vita S. Erardi* 8 *Januarii). Verum, ut annotavit Mabillonius, Annal. Bened. tom.* 1, *lib.* 15, *num.* 62, *apud Ratisponam serius instituta fuit sedes episcopalis, quæ S. Bonifacium Moguntinum antistitem fundatorem agnoscit. Accedit quod, eodem teste Mabillonio, in Actis SS. Ordinis S. B. seculo* 3, *part.* 2, *pag.* 470, *nemo veterum Erardum adnumerat Episcopis ejusdem Ecclesiæ.* Id constat, *inquit Browerus,* illum, Episcopatus Ardahadensis (Ardahg urbs Hiberniæ Episcopalis) onere sponte posito, peregrinari institisse. *At unde id* D *constet non aperit, neque hæc sententia conciliari potest cum iis quæ superius de patria sancti Erardi dicta sunt in Commentario prævio* § 2. *Ipsum enim in Baioaria prædicationis munus obiisse, remque Christianam procurasse, ac demum Reginoburgi obiisse narrant illius vitæ Acta ad diem* 8 *Januarii relata a Sociis Bollandianis, cum quibus et Mabillonio nostro ibidem crediderim, beatum Erardum non proprium alicujus sedis antistitem sed Regionarium potius Episcopum extitisse, atque hoc titulo in Bavaria ipsaque Ratisponensi civitate Episcopalia munia exercuisse.*

Narratio Vitarum S. Hildulfi de baptismo S. Othiliæ

g *Hæc de beatæ Othiliæ baptismate ac mirabili illuminatione brevis ac simplex narratio multis nominibus anteponenda videtur illi quam Anonymus scriptor Vitæ ejusdem Sanctæ tradit. Et primo quidem hæc* S. Hildulfi *Vita antiquiores et graviores habet auctores, illos nimirum Scholasticos qui circa annum* 964, *illam ex antiquissimis ejusdem Sancti Actis,* ab iis quibus contigit ejus sedulitate tunc temporis perfrui veraci stylo digestis *excerpserunt. Anonymum autem illum Vitæ sanctæ Othiliæ scriptorem ante medium quidem seculum* 12, *ut observavit Mabillonius, Act. SS. Ordinis S. Ben. in observat. ad Vitam S. Othiliæ, scripsisse apparet; at quot annis prius, quove ex fonte quæcumque hac* E *de re narrat, hauserit, prorsus incertum est. Secundo, nihil continet hæc eadem narratio rectæ rationi non apprime consentaneum : nam vix unius diei itinere a Mediano monasterio distant tum Hohemburgum Castrum tum suppositum oppidum Ehenheim, hodie Obernhenheim, in quibus commorabatur Dux Athicus cum uxore sua Bereswinda. Qua vicinitate mediante, religiosissimi conjuges haud dubie ex primis fuerunt ad quos pervenit fama sanctitatis* B. Hildulfi, *et adventus fratris ejus Erardi, viri æque sanctissimi, in eumdem locum. Quid igitur mirum si talem nacti occasionem, Othiliam filiam suam, cæcam natam, ad viros Dei deferri curaverint, ipsique ad eosdem simul accesserint, illorum opem in acerbissimo, quo versabantur mærore, imploraturi? Anonymus autem vitæ S. Othiliæ auctor pleraque narrat omni verisimilitudine carentia, et inter se pugnantia, quibus adstruendis dum incumbit, non parum fidei suæ detrahit.*

præfertur Actis ipsius Sanctæ,

Talia sunt quæ de Athico Duce Othiliæ parente tradit, quem nobis exhibet « *hinc tamquam virum justum in laicali habitu vitam religiosam ducere cupientem, inspirante Dei gratia monasterium ædificare satagentem; illinc vero tamquam impium et crudelem patrem, qui filiam suam Othiliam, cæcam natam, occidi jubet, et post religiosissimæ conjugis Bereswindæ piissimam admonitionem, in tam atroci proposito pertinaciter perseverat.* » F

Præterea, si huic Anonymo credamus, idem Athicus, quem virum Dei nominat, beatam Othiliam filiam suam quam naturali cæcitate liberatam, tam per cœleste monitum quam per certum nuntium, sibi a sancto Erardo missum acceperat, non tantum cum summo gaudio (ut par erat) complexus est, sed ne videre quidem voluit, et spreta ejusdem S. Erardo intercessione, qui illum obtestabatur, ut dissensionem quæ inter se et filiam ejus, diabolo incitante erat, Deo opitulante disrumperet, *illum paterna domo ut prius exulare jussit.*

in quibus multa incongruenter digesta

Denique juxta hunc Anonymum, cum B. Othilia ab invidis quibusdam Balmensis cœnobii sanctimonialibus odio haberi cœpisset, et ad fratrem scripsisset, ut sui recordari dignaretur, ipseque patrem flectere frustra tentasset, et nihilominus Othiliam misso curru accersisset, mox ut eam venientem Athicus pater prospexit et a filio accersitam fuisse cognovit, ipsummet filium suum, quem valde, *inquit,* diligebat, *baculo, quem manu gerebat, tam violenter percussit, ut ex eodem ictu interierit.*

Athicum pœnituit quidem tam immanis facinoris, et deinceps (ait Anonymus) usque ad obitum suum in monasterio perseverans, Deum sibi placare nitebatur dignis pœnitentiæ fructibus. At quæ ejus

animi

A *animi erga Othiliam immutatio? Tunc inquit idem Anonymus*, superna disponente clementia, recordatus est abjectionis filiæ suæ, et aliquid mitius erga eam agere volens, constituit ei dare quotidie stipendium unius ancillæ. Ipsa autem cum gratiarum actione hoc ipsum accipiens, in ipso monasterio multo permansit tempore, nihil aliud habens quam quod una ancillarum habere consuevit.

refelluntur: *Quæ omnia quam incongruenter et inepte dicantur, nemo non videt, unde mirum non est, si a Lazio, de Suevis lib.* 8, *Ruyrio Antiquit. Vosag. part.* 2, *lib.* 4, *cap.* 2, *Mabillonio Act. SS. Ordinis S. Benedicti seculo* 3, *in notis ad Vitam sanctæ Othiliæ, et aliis viris doctis communiter rejiciantur, nonnullis tamen ea conciliare ingrato ac vano labore tentantibus.*

Tertio, huic narrationi suffragatur perpetua et conflans Mediani monasterii traditio, optimis suffulta monumentis. Primum habetur in Responsoriis ac laudibus ab Humberto Cardinale anno 1044 *compositis, de quibus actum est in Commentario prævio* § 6. *In his enim legitur hæc Antiphona :*

Amborum meritis meruit proles Eticonis
Baptismum et lumen, genitrix quam fuderat orbam.

B *Item hoc Responsorium :* O Hildulfe, tuum tibi germanum associa, et catervæ famulanti conferte præsidia; huc beata, quam curastis, occurrat Othilia.

Secundum extat in antiquo Lectionario quo seculis præteritis Medianenses nostri utebantur, tam in festo S. Hildulfi *quam per octavas illius : nam hoc Lectionarium, ut in Commentario prævio* § 1 *dictum est, non differt a tertia* S. Hildulfi *Vita quæ sub initium seculi* 11 *adornata, in Lectiones ad usum Chori divisa est. In hac autem tertia Vita inferius exhibenda, tota baptismatis beatæ Othiliæ ejusque miraculosæ illuminationis historia eodem plane modo refertur quo in hac prima.*

Tertium conspicitur in argenteis illis tabulis quibus, initio seculi 12, *contecta fuit theca* S. Hildulfi; *in his enim expressæ sunt imagines tum Athici Ducis et Bereswindiæ, conjugis Othiliam, filiam suam* S. Hildulfo *sistentium, tum ipsiusmet* S. Hildulfi *et fratris ejus Erardi eamdem in episcopali habitu baptizantium. Fatendum tamen est, quantum ad Bereswindam attinet, solam illius manicam ac manum dexteram, versus* S. Hildulfum *in modum deprecantis extensam, hodie superesse, ob decurtatam anno* 1618, *tabulam, ut in Commentario prævio* § 6 *observatum fuit.*

C *Quartum denique manifestatur in festo S. Othiliæ, quod in Mediano nostro monasterio a pluribus retro seculis celebratum est et etiamnum celebratur sub ritu duplici; nulla enim alia hujus festi ratio reddi potest, quam patratum a* sancto Hildulfo *in persona ejusdem Sanctæ miraculum.*

Non dissimulandum est, hic nobis adversari celebrem Annalium Ecclesiasticorum Francorum Auctorem Carolum Cointium ad annum 690, *a num.* 52, *ad finem, qui in iis quæ spectant ad baptismum S. Othiliæ standum existimat ab Anonymo Vitæ ejusdem Auctore, qui hunc baptismum B. Erardo tribuit, nulla* S. Hildulfi *facta mentione. Verum præterquam quod non viderat vir eruditus hanc primam* S. Hildulfi *Vitam, mirum sane quam levibus hic ducatur argumentis.*

uti et multa Cointii argumenta *Esto enim (quod in primis observat) Paulo seu Paululo, Vitæ sancti Erardi scriptori ita visum fuerit; tantæne auctoritatis est ille seculi undecimi desinentis scriptor, ut nulla sententiæ suæ adducta ratione, antiquiorum et graviorum Auctorum testimonium elevet?*

At, inquit Cointius, stare debemus potius ab auctore, qui totus in conscribenda sanctæ Othiliæ Vita fuit, quam ab eo qui semel tantum in S. Hildulfi *Vita mentionem ejusdem sanctæ Othiliæ fecit. Quasi vero Auctores Vitæ* S. Hildulfi *in ea conscribenda toti pariter non fuerint, aut ad illorum institutum ex æquo non pertinuerit, baptismum ab eodem Sancto divæ Othiliæ collatum, et patratum simul miraculum recensere! Ideoque illis minus credendum sit, quod nullam exinde habuerint occasionem ejusdem Sanctæ mentionem faciendi!* EX MSS.

Addit Cointius, privata non deesse argumenta, quibus opposita nobis sententia fulciatur. Primo, inquit, locus ubi Othilia baptizata est, in Vita S. Hildulfi *perperam dicitur fuisse Medianum monasterium. Quare perperam? Nimirum, quia in Vita S. Othiliæ et in Vita S. Erardi monasterium, in quo baptizatur Othilia, non Medianum vocatur sed Balma. At potiorne fides adhibenda est Anonymo Vitæ S. Othiliæ scriptori, qui non nisi popularem et male digestam secutus videtur opinionem, quique tot a ratione aliena et inter se pugnantia loquitur, quam veteribus illis Scholasticis qui Vitam* S. Hildulfi, *ex antiquissimis ejus Actis adornarunt et nihil non recte rationi congruens tradiderunt?*

Quod autem spectat ad Vitam S. Erardi, observandum est, eam esse triplicem. Primam conscripsit supra nominatus Paulus seu Paululus sub finem seculi 11; *secundam edidit Conradus a Monte Puellarum medio circiter seculo* 14; *tertiam vero, ex prima contractam, suppeditavit Anonymus quidam,* E *de cujus ætate nihil aliud determinari potest, nisi quod paulo posterior, Conrado autem anterior fuerit. At neque in prima neque in secunda vita certus assignatur baptismi S. Othiliæ locus. In prima namque dicitur dumtaxat quod* in partibus, Bavariæ cœlestibus intento B. Erardo revelatum est ut ad Rheni fluminis partem repedaret, puellam baptizaret, ac cæcam illuminaret, qui jubentis vocem obedientiæ pede secutus ad destinata pervenit loca. *In secunda vero, pars illa Rheni fluminis Alsatia quidem nominatur, sed nullus ejusdem provinciæ determinatur locus. In sola igitur tertia Vita vocabulum Palmæ reperitur : quod cum Anonymus in Pauli Vita quam contraxit, non legerit, ex Vita S. Othiliæ procul dubio desumpsit.*

Ex hac triplici S. Erardi Vita colligit Cointius, *quibus eadem* *B. Othiliam baptizatam fuisse cis Rhenum, in Alsatia, intra fines diœcesis Argentinensis, ubi tunc, inquit, situm puellarum monasterium, cui nomen Palma. Sed hoc ultimum illi probandum incumbebat, videlicet, extitisse olim intra fines diœcesis Argentinensis aliquod hujus nominis monasterium, quod cum nullatenus præstiterit, inanis est ejus ratiocinatio.*

Verumtamen fatendum est, Cointium ad verum baptismi beatæ Othiliæ locum, Medianum scilicet monasterium, proprius accessisse omnibus illis qui Balmense virginum monasterium diœcesis Vesontionensis, eidem baptismo assignant. Medianum quippe monasterium et cis Rhenum situm est, a quo F *duodecim circiter Leucis distat, et Alsatiæ vicinum, et diœcesi Argentinensi finitimum, vixque dubitari potest, quin tunc temporis a pluribus et potissimum a popularibus Palma seu Balma vocitatum fuerit, ob ingentem videlicet ipsi supereminentem rupem, quæ nunc quidem Alta petra, olim vero, teste Joanne a Bayono, lib.* 2, *capitibus* 30, 67 *et* 74, *Balma dicebatur. Neque id cuiquam mirum videri debet, cum Balmæ vocabulum veteri lingua Gallica editam rupem significet, ut observat Mabillonius agens de Balmensi apud Sequanos virginum monasterio, quod redactum esse ait in prioratum sancti Romani De Rupe appellatum.*

Secundo (pergit Cointius) « *in Vita* S. Hildulfi *tueri conatur.* « *Othilia a nativitate cæca defertur a parentibus* « *qui sanctos patres* Hildulfum, *et Erardum, ut* « *ejus misereantur rogant. At si filiam ambo pa-* « *rentes Athicus et Bereswinda supradictis Episco-* « *pis curandam obtulerunt, cur illam baptizatam* « *et sanatam pater domum secum non reduxit?* » *Recte quidem. Sed unde probatur illam non reduxisse, nisi ex Anonymo Vitæ ejusdem S. Othiliæ auctore, ejusque sequacibus Vitæ B. Erardi scriptoribus? Quam vero fidem meretur Anonymus ille*

Vitæ

EX MSS.

Vitæ sanctæ Othiliæ auctor, qui, ut ex antedictis patet, historiam nativitatis et baptismi ejusdem Sanctæ tot ridiculis commentis deturpavit, ut anilibus fabulis quam simillima videatur. Sensit hic Cointius ipse difficultatem conciliandi res oppositas ac repugnantes, quas conjungunt scriptores Vitæ sancti Erardi, dum eamdem narrant historiam et quod illi de Athico B. Othiliæ patre certissime dicunt, hoc ipse de Erardo Episcopo perperam interpretari coactus est.

Tertio denique (ait Cointius) « in Vita S. Hildulfi *« Othilia dicitur gentilis, illiusque parentes mœsti « sanctos Episcopos* Hildulfum *et Erardum non « rogant ut eam baptizent, sed ut ejus misereantur, « id est, ut cæcitatis misereantur qua laborat. In « vita autem S. Othiliæ parentes ejus ob Christianos « mores plurimum commendantur. » Respondeo, Othiliam non ideo dici gentilem, quod ex parentibus gentilibus nata esset, sed quod baptismum nondum suscepisset; unde non simpliciter gentilis,* sed adhuc gentilis, *hoc est nondum baptizata dicitur. Evidens est autem, Christianæ eorumdem parentum pietati minime repugnare, quod sanctos Episcopos non rogant, ut filiam suam baptizent, id enim promptum illis erat a quocumque sacerdote impetrare, sed ut* B *ejus misereantur, hoc est eam a cæcitate liberent, quod per sanctorum Virorum merita fieri posse animo speque confidebant. Quibus omnibus Cointii argumentis ita dilutis et eversis, cum intacta remaneat tradita nobis in hac prima* sancti Hildulfi *Vita narratio de baptismo sanctæ Othiliæ, certo credendum videtur, nobilissimam puellam a piissimis parentibus ad Medianum monasterium adductam fuisse, ibique a sanctissimis Episcopis* Hildulfo *et Erardo baptizatam et sanatam, statimque domum ab ipsismet parentibus maximo cum gaudio reductam fuisse. An vero ad Balmense virginum Monasterium postea deducta et in eodem educata fuerit, ut quibusdam placet (Gebueiller cap. 4) non est hujus loci disquirere.*

Quo loco S. Othilia verosimiliter baptizata fuerit.

Unum dumtaxat hic adjiciam, nempe verisimillimum esse, sanctam Othiliam in Ecclesiæ beatissimæ Virginis Mariæ, quæ fratrum erat oratorium, et juxta impositum sibi a S. Hildulfo *nomen, medium monasterium proprie appellabatur, baptizatam non fuisse, sed in Ecclesia S. Joannis Baptistæ, quam idem S. Pater, turbas confluentium ferre non valens, extra claustra monasterii ad radicem montis Balmæ, hodie Altæ petræ, ædificaverat, et juxta quam domos, in quibus supervenientes reciperentur, constituerat; hincque exortam esse singularem illam devotionem, qua prudens et grata virgo erga hunc sanctum Domini Præcursorem usque ad obitum af-* C *fecta remansit; nam ecclesiam in suo Hohemburgensi monasterio, sub ejus invocatione construxit, in quam orationis gratia frequens secedebat, et cum mortem sibi imminere persensit, mox ad eamdem perrexit, sacraque communione præsumpta, ibidem et animam exhalavit, et corpus ejus sepulturæ traditum est.*

h *Ex hoc loco plurimum commendatur hæc prima* sancti Hildulfi Vita.

VITA SECUNDA

Descripta ex Manuscripto Ultrajectino cura Heriberti Rosweydi cum titulo:

a a *Vita sancti Hildulfi Trevirensis Archiepiscopi.*

Hildulphus claro genere ortus, a juventute litterarum studiis traditus, in brevi efficacissime claruit, de die in diem in virtute proficiens: D et integer ab his vitiis, quibus talis ætas solet implicari, persistens. Interea moribus ecclesiasticis assuefactus, apud urbem Regeneburg * clericus ordinatus est. Tunc Milone Trevirensi Archiepiscopo defuncto, Trevirenses Hildulfum eo quod vir esset nobilis, scientia eruditus, lingua urbanus, vita et moribus compositus, in Episcopum unanimiter postularunt. Mox sermo in aula Regis Pipini, patris Caroli Magni, percrebuit, atque ex ejus edicto vir tantus ac talis Archiepiscopus fieri definitur. Tunc vir Dei, qui heremum semper concupierat, fugam paravit, sed raptus a devoto populo Galliam Belgicam usque deductus est, atque Treverorum consecratus Episcopus. Igitur in tali honore quam sancte vixerit, non est facile recitare; quasi enim quidquid est scelerum perpetrasset, sic pœnitentiæ vitam ducebat, prædicationibus et misericordiæ operibus insistens. Pro salute mundi et requie defunctorum Missam celebrare nullo die prætermittebat, et ut bonus pastor quidquid gregi docebat agendum, ipse operum exhibitione monstrabat.

Ob magnam sanctitatis famam Episcopus postulatus,

* Reginoburgum *alias* Ratispona.

2 Inter etiam opera magnifica quæ gessit, E corpus B. Maximini, ex crypta ubi illud B. Paulinus, ex Aquitannia revectum, tumulaverat, in domum qua nunc veneratur transtulit. Postquam igitur multiplices pro Christi grege labores sustinuisset, quidquid habere videbatur relinquens, heremum (ut olim concupierat) petere destinavit, et ad Jacobum Leuchorum Antistitem misit, ut sibi secretum provideret locum. Qui Jacobus in saltu Vosagi, ubi Sanctorum virorum cellulæ inerant, siquidem Deodatus Nevernensis Episcopus, quondam seculo renuncians, ibidem habitaverat, viro Dei Hildulpho locum habitationis instituit. Quem videlicet locum, montibus undique septum, fluviolus quidam, Rapido nomine, præterfluit, super quem vir Dei Hildulfus, heremum ingressus, ecclesias fundavit, primam videlicet in honorem Dei genitricis Mariæ, quam Medium monasterium appellavit, aliam in honore B. Petri et omnium Apostolorum consecravit. Hiis igitur statutis, soli Deo vivere cœpit. Cumque fama sancti nominis ejus longe lateque discurreret, viri potentes et nobiles ad eum sæpius confluebant, quorum aliquanti, desiderio vitæ cœlestis accensi, cum eo remanebant.

S. Maximini corpus transfert; sed relicta cathedra,

3 Cumque numerus ex diversis partibus ac- F currens cresceret, Sanctus Dei, qui olim monachum professus fuerat, cœpit habitationes ædificare monachis competentes. Tunc per merita ejus sibique subjectorum ibidem cæci illuminabantur, claudi convalescebant, dæmones fugabantur, et ob hoc turbas confluentium ferre vix valens, extra claustra ecclesiam S. Joannis Baptistæ ædificans, dedicavit, atque domos, in quibus supervenientes reciperentur, constituit. Cum itaque sic de remotis partibus ad virum Dei fieret concursus, Eraudus * vita æque sanctissimus, carne quidem beato Hildulfo germanus, ordine coepiscopus, nomine ejus excitatus occurrit, a quo gratanter susceptus, per aliquot dies simul manentes, æternæ vitæ vicissim monitis resonabant. Ad amborum vero merita ostendenda defertur eis Hectinonis Ducis filia, cæca nata, utque ejus misereantur, a mœstis parentibus humiliter requiruntur; quam cum adhuc gentilem esse cognovissent, catechizaverunt, et prostrati pro ipsa oraverunt. Tunc B. Hildulphus eam baptizavit, quam de sacro fonte, mente et carne illuminatam, beatus Eraudus excepit et Odiliam nomi-

in Vosago multos socios aggregat, et S. Othiliam baptizat.

* *alias* Erardus.

A nominavit. Quæ res in tantum valuit, ut potentes personæ sanctum Hildulphum maxime venerarentur, eique ad augmenta loci auxilia præberent.

S. Spinuli discipuli virtutes et beatus utriusque obitus.

4 Unde quidam nomine Beghò, locum qui usque hodie Beghonis cella dicitur, et partem Vosagi, quæ Falcodi rupes appellatur, Sancto tradidit. In qua Beghonis cella, in honore sanctæ Crucis dicata, virum summæ humilitatis, Spinulum nomine, constituit, ubi idem homo Dei post multiplices labores ac numerosa miraculorum insignia, transivit ad requiem; cujus meritum Deus declarare volens, per angelum nunciavit B. Hildulfo, ut glebam Sancti ad monasterium referret. Nec mora Sanctus cinere, quo jacebat, excutitur, et fratribus convocatis, obitum viri Dei eis denunciat. Accensis itaque cereis, ad exèquias viri Dei properant. Vis itaque ventorum plus solito inhorruerat, adeo ut annosas quercus et abietes eradicaret. In tali igitur turbine, ante corpus Sancti ardentes cerei usque ad locum sepulchri delati sunt. Omnes autem infirmi venientes ad sepulchrum illud sanati sunt a quacumque B infirmitate detinerentur. Unde populi concurrentes, comperta habilitate loci, forum ibi statuere temptaverunt. Sed beatus Hildulfus ad tumulum S. Spinuli accedens, dixit ei quasi viventi : Frater Spinule, propter animarum pericula, concurrentium comprime turbas. Tunc signis cessantibus, frequentia quoque cessavit. Tandem beatus Hildulphus plenus sanctitate, correptus febre, cœli capitolium coronandus intravit quinto Idus Julii *.

* *in Ms. legitur* Junii, *sed mendose.*

ANNOTATA.

a *Brevis hæc* sancti Hildulfi *Vita non differt ab ea quam edidit Surius ad diem* XI *Julii, nisi in terminis. Ejus abbreviator primam ejusdem Sancti vitam superius traditam contraxit, non vero tertiam mox subjiciendam. Id constat ex multis. Primum est quod eosdem prorsus chronologiæ nævos contineat quam prima illa vita, et de Pipino Rege ac patre Caroli Magni indubitanter affirmet, quod de Pipino Heristallo intelligendum esse tertia vita monet. Secundum est quod annum mortis* B. Hildulfi *non assignet, qui tamen in tertia vita disertis verbis dici*C *tur* annus ab Incarnatione Jesu Christi septingentesimus septimus. *Tertium denique quod ex multis et prolixis interpolationibus in tertia vita contentis nullam perstringat. A quo et qua ætate confecta fuerit hæc primæ sancti* Hildulfi *vitæ epitome, incertum. Verumtamen Anonymus illius auctor, quisquis ille fuerit, ante editam aut certe vulgatam tertiam vitam scripsisse videtur, cum ex ea nihil deprompserit.*

VITA TERTIA

Ex Ms. Medianensi, cum Epternacensi et Paderbornensi Mss. collato, descripta.

CAPUT I *a*.

a

* *Paterbonense Ms. habet* : Quoniam quicumque.

Quicumque * baptizati Christum induti sunt et here ditatem animo suspirarunt æternæ salutis, ut aliquando illam valerent consequi, usi sunt lumine caritatis, per quam unicus Dei Filius, cum solus esset in regno Patris æterni, ut coheredes haberet homines, fratres sibi adoptavit, quibus in domo Patris sui mansiones collocaret. Ad hanc ergo festinantes viros Dei, solos venire puduit, cum scirent, eos, qui secum alios traherent, certam manere mercedem; adeo ut quo plures veherent, eo majori præmio cumularentur; fisi illa attestatione, qua servus ille Euangelicus, talentum cum lucro referens, gaudio Domini sui donatus est. Ad hujus itaque gaudii ineffabilem dulcedinem ille bonus Pater-familias omnes volens introducere, missis in mundum servis suis, cunctos præcepit invitari, et ne in via deficerent aut errarent, tritico vitæ et lampade caritatis geminæ sustentari.

EX MSS. *Ad apostolici zeli imitationem*

electus a Deo S. Hildulfus.

2 Cumque hoc Omnipotentis divinitati diu agere placuisset, ut conservis suis suo in tempore tritici mensuram erogaret, ad laborem præsentis vitæ, futurum pastorem populis, Hildulfum nomine, jussit prodire. Qui claro Nerviorum genere ortus, inter scolares alas sacræ militiæ alitus est. [* Circa illius temporis ætatem Garibaldus regebat eamdem Noricorum, id est Baioariorum gentem, cujus filiam, nomine Teudelindam, Agilulfus Rex Longobardorum sortitus fuerat uxorem. Hujus etiam Agilulfi, ad obsidionem Urbis festinantis, præcellentissimus Dominus Papa Gregorius in Commentario Ezechielis mentionem facit. Ea quoque tempestate Austrasiis imperabat Theudebertus, ex Childeberto Brunechildis filio procreatus, cujus in aula educabatur beatus Arnulfus Buotgisi *b* illustris viri filius, ex Majore-domus postmodum Mediomatricæ urbi pontifex destinatus, quique ad extremum renuncians apici tanti pontificatus, anachoreticæ vitæ sectator effectus est devotus.

E

* [] *His ansulis clauduntur quæcumque hujus Vitæ interpolator adjecit ad primam sancti Hildulfi Vitam.*

b

adolescens in litteris et pietate mire profecit.

3 Verum puer Dei ab ipso conditore præelectus misericorditer Hildulfus] mox futurus Christianæ defensor religionis ac Doctor, studiis litterarum traditus, divina gratia cooperante, in brevi efficacissime claruit, atque unde multi per abrupta vitiorum defluunt et in cœno superbiæ devolvuntur, videlicet si de mundi scientia quidpiam attigerint, inde iste adhuc bonæ indolis puer, omnibus excellentior factus, in dies proficiebat, integer ab his vitiis quibus juvenilis ætas implicatur. Dum enim multi talium controversiis F forensibus, alii ludis multiplicibus, aliqui, licet admodum rari, in investigandis secularium nodis disciplinarum intenti obstupescant, hic pervigil in orationibus, assiduus lectioni erat, atque ultra vires operibus misericordiæ intentus; succurrere laborantibus, opem ferre egenis, miseris assistere diligebat. Talium ergo virtutum incrementis quid futurus pastor Ecclesiæ faceret, præmonstrabat.

ANNOTATA.

a *Non extat in Medianensi codice, quem sequimur, hæc capitum divisio, sed illam usurpamus ut et facilior evadat ejusdem codicis cum Epternacensi et Paderbornensi codicibus super capita divisis collatio, et annotatis nostris commodior ubique tribuatur locus. J. B. S. Hanc jam in principio dixi causam fuisse, quò minus hanc totam Vitam ad solitam capitum nostrorum normam non reduxerim, quæ mihi magis placuisset. Notavit præterea Belhommeus, in Medianensi codice nullum Vitæ præmitti titulum ; in Epternacensi legi:* Incipit Vita S. Hil-

EX MSS. S. Hildulfi Archiepiscopi Trevirorum, miræ sanctitatis viri; *In Paderbornensi vero*: Incipit prologus in Vitam, *etc.; quæ differentiæ ad rei substantiam nihil magnopere conferunt.*

b Buotgisus *qui et* Boggus *dictus est, vocabatur alio nomine Arnoaldus seu Arnoldus. Unde nihil mirum si in Paderbornensi codice sic appellatus reperiatur.*

CAPUT II.

Relictis deinde facultatibus et patria,

* *In Epternacensi Ms. legitur* Regensbuorch *In Paderbornensi* Regensburch.

Interea moribus ecclesiasticis assuefactus, apud urbem, vulgo Renesborch* dictam, clericatus honore donatus est. [Quia vero semen rectæ intentionis semel jecerat omnipotens agricola in bono arvo pectoris illius, paulatim assurgebat in eo robustæ operationis culmus. Attonitus nempe et avidus, nec surdus auditor existens Euangelii, non remissus obauditor ardebat fieri, illud Dominicum sine intermissione ingerens sibi: *Qui reliquerit domum, aut patrem, aut matrem, aut fratres, aut sorores, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet et vitam æternam possidebit.* Talia enim quia* videbat sibi adesse, plurimum suæ arbitrabatur perfectioni obesse. Uxoris vero filiorumque causa non ejus animum stimulabat, quibus hactenus carebat. Non denique per illud tempus tam indifferenter distribuebantur Ordines ecclesiastici, sicut cernimus hac nostra ætate distribui, sed perpetuæ professoribus castimoniæ aut virginitatis. Sed vir iste beatus, Spiritus sancti gratia præventus, a cunabulis illibatum a corruptione carnis servavit pectus, in cujus latebris mentem suam informabat et alebat.

B

* *In Paderbornensi Ms. legitur* quæ

factus Treviris monachus, ab Episcopo in socium adlegitur:

5 Præmissis et aliis Euangelicæ institutionis verbis prudenter advertens, non solum Sanctis hæc dicta ac donata Apostolis, verum etiam cunctis in unitate fidei Apostolica suggestione fundatis; tandem exemplo fidelis Abrahæ, terra, cognatione domoque parentum egressus, iter arripuit Sicambriam versus, subiitque civitatem

a Treverim *a;* quam tunc copiosus incolebat populus, monachorum etiam bonæ opinionis odorem circumcirca spargentium decorabat conventus, quibus spem seculi irridens, imperterritus agonotheta Christi sociatus, monasticam normam

b professione explevit et actibus *b*; adeoque frixura

C sancti zeli circa monasticam perfectionem exussit cor ejus, ut terrori et exemplo minoribus, venerationi vero et amori fuerit majoribus. Itaque

c Milo *c*, Reverendi Luitwini* filius, tunc archiepiscopus, perpendens hunc sanctum virum scientia fultum, discretione maturum, conversatione angelicum, diversarumque virtutum tendere gradibus ad perfectionis cumulum, cœnobio abstractum, secum retinere voluit, atque secundam a se sedem ei indulsit, quatenus vice ipsius pastorale subministraret officium, sarcinam perferendo sibi creditarum ovium, sanis et debilibus consulendo, secundum quod senserat congruum. Quod quam pie, quam strenue executus fuerit, sequentis series lectionis declarabit.

* *in Ms. Paderbonensi legitur* Lutroini.

ANNOTATA.

a *Hinc patet, beatum* Hildulfum *Trevirim venisse ibidemque constitisse, ac monachum induisse pluribus annis priusquam ad pontificalem ejusdem civitatis cathedram eveheretur. In prima et secunda Vita dicitur quidem* olim monachum professus; *sed locus in quo hoc vitæ genus amplexus fuerit, non notatur.* D

b *Haud dubie apud sanctum Maximinum.*

c *Obiit* sanctus Hildulfus *etiam juxta hunc Vitæ ejus Interpolatorem anno* 707, *et pluribus dumtaxat annis post, præsulatum Trevirensium civitatis usurpavit Milo. Non potuit igitur hic pseudo-Archiepiscopus* beato Hildulfo *vices suas committere. Auctores primæ hujus Sancti Vitæ bona fide secutus est hic Anonymus illorum interpolator, et cum in chronologia Episcoporum Trevirensium haud magis versatus esset, in nomine antistitis qui* B. Hildulfum *in partem suæ solicitudinis advocavit, pariter lapsus est. Expungendus erat Milo et in ejus locum substituendus Numerianus, ut ostensum est in Commentario prævio* § IV.

CAPUT III.

Sub hoc tempore apud Gallias, Francorum regibus a solita fortitudine et scientia degenerantibus, hi qui Majores domus regalis esse videbantur, administrare regni potentiam, et quidquid regibus agere mos est, cœperunt; quippe cum cœlitus esset dispositum, ad horum progeniem Francorum transvehi regnum. Eratque illis in diebus in regio palatio Angisus, Arnulfi filius, de nomine Anchise, quondam Trojani, ut putatur, appellatus, administrans principatum sub nomine Majoris-domus; cujus quoque ætatem attigit Heraclius Romanæ reipublicæ Augustus, qui revexit sanctissimæ Crucis lignum a Chosroæ tyranni arcibus. Pipinus post multum temporis patri* Angiso decedenti succedens, rempublicam Galliarum gubernavit florentissime, vir magnæ potentiæ miræque pietatis et audaciæ, qui hostes suos statim aggrediendo contrivit sæpissime. Nam super quemdam suum adversarium Rhenum transgressus, cum uno tantum satellite suo irruit, eum in suo cubiculo residentem cum suis trucidavit; bella quoque multa cum Saxonibus et maxime cum Rathbodo Fresonum rege fortiter gessit. Hic et alios filios habuit, sed ex his præcipuus Carolus extitit, qui ei post in principatu successit.

quo, tempore Pipini Heristalli e vivis erepto, E

* *in Paderbornensi Ms. legitur:* prædicti

7 Quod idcirco fortassis plus justo visum est prosequi, ne similitudo nominum decursioque temporum in sequentibus injiciat scrupulum lectori. Nempe præfatus Dux Carolus primi ex Francis magni Imperatoris Caroli extitit avus. Publicis igitur utilitatibus invigilante Angiso jam dicto *a*] et Milone Archiepiscopo Trevirensium rebus humanis exuto, Trevirenses præsule indigebant. Grex itaque Domini pastore destitutus, conversus ad Dominum, totis precibus incumbit, et ut ecclesiæ suæ, turbine seculi fluctuanti, rectorem tribuat, exposcit. Tunc subito Hildulfi nomen per ora omnium sonuit, quod vir esset nobilis, scientia eruditus, lingua urbanus, vita [Deo placita, hominibus approbata, ac moribus clero et plebi proficuis congruisque compositus.] Mox sermo in aula Regis *b* percrebuit, atque exiit edictum, ut vir talis ac tantus pastorale subiret ministerium. Quo comperto, vir Dei in diversa nitens [versus nativitatis suæ solum *c* fugam arripuit, siquidem anxiabundus, suspecto honore sublimari refugiens in peregrinis, quasi ignobilem se posse delitescere suspicabatur in propriis.]

E *postulante universo populo, Sanctus in Cathedram sufficitur* a b c

8 Nam heremum concupierat, nisi populi devotio

A votio precavens obstitisset. Ab Histria igitur raptus, Galliam Belgicam usque deductus est [cujus sanctum desiderium licet fuerit dilatum, non tamen est ablatum.] Fit conventus totius regni, accurrunt Principes cum Episcopis, cœtus clericorum monachorumque cum populorum turbis, una omnium acclamatio, Hildulfum esse honore episcopali dignissimum; cum vir Dei e diverso se omnino reclamaret indignum. Nam propriæ * fragilitatis robustus prospector, semetipsum in se metiendo, sibi timebat, quia quæ et qualis sit ratio animarum reddenda cogitabat. Quod si nunc homines perpendere vellent, dum liberi et quieti vivere possunt, regimen ecclesiasticum, ad quod viri sancti vix cogebantur, nequaquam tam prompte pecuniis mercatum irent. Sed tandem vicit fidelis populi devota acclamatio, atque [Apostolicæ per omnia conformatus vitæ, post beatum Eucharium, Petri Apostoli discipulum, tricesimus tertius *d*] communi omnium voluntate Trevirorum confirmatur Antistes. Qualis vero jam fuerit et qualem se cunctis præbuerit, quia difficile explicabitur, attentare veremur.

e fuga in patriam retractus.

* *In Paderbornensi Ms. legitur*: persæpe.

d

B

ANNOTATA.

a *Animadverterat interpolator, præsulatum* sancti Hildulfi *cum regno Pipini conjungi non posse; ideoque quod in prima ejusdem Sancti vita de prædicto Pipino rege dicitur, id præmissa ad majorem intelligentiam ejusdem regis genealogia, expresse asserit de Angiso illius atavo; verum, relicto semper Milone, parum aut nihil proficit interpolator, cum inter Angisi ætatem et Milonis obitum non minor sit discrepantia, quam inter* sancti Hildulfi *præsulatum et Pipini regnum.*

b *Haud dubie Childerici II.*

c *Cum hic* B. Hildulfus *versus nativitatis suæ solum fugam arripuisse, inferius vero ab Histria, id est Danubii seu Istri tractu, raptus et reductus fuisse dicatur, consequens est, illum patria Noricum, non Nervium fuisse.*

d *Supponit interpolator*, B. Hildulfum *Miloni successisse, et hinc est quod infra cap. 4 ait, eumdem sanctum S. Maximini successorem fuisse vigesimum nonum. Cum itaque tricesimus tertius post beatum Eucharium hic numeretur, restat ut ante Maximinum plures non fuerint Episcopi Trevirenses quam quatuor.*

C

CAPUT IV.

Igitur beatus Vir non modo de boni operis [seu monastici rigoris] proposito semel arrepto aliquid * imminuit, sed velut centuplicatum augmentavit. Enim vero quasi puer aut adolescens quidquid ubique jacet scelerum perpetrasset, sic in pœnitudinem conversus, se contra se erexit. Videres hominem exesum jejuniis vix ossibus hærere, ad Sanctorum memorias indefessum jacere, inundantia lacrymarum sedulo madere, noctes insomnes ducere. Quid enim dicemus, eum pauperes, mediocres et divites summo studio omnique diligentia curare. Quidquid sibi erat, omnibus commune faciebat, divitibus et egenis mediocribusque idem semper * erat. His præcipiebat non superbe sapere, neque sapere in incerto divitiarum, sed in Domino, qui dat omnibus omnia affluenter, et ut eorum abundantia divitum inopiæ fieret supplementum. Omnino autem pauperes rebus admonebat, ut scirent spiritu pauperes esse, et in humilitate gratias agere Deo, dicente ipso Domino: *Beati pauperes spiritu, etc.* Perquirebat, quem Sanctorum in aliquo bono imitari valeret. Eum diem se perdidisse querebatur, quo parum aliquid non profecisset in actibus seu mandatis Dei. Sacrificium pro salute totius mundi et requie defunctorum nullo offerre Deo prætermittebat die, sciens scilicet * Domino dicere: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.* Et: *Voluntarie sacrificabo nomini tuo, Domine, quoniam bonum est.* Quidquid igitur Vir beatus * sibi fieri volebat, juxta Euangelicum præceptum nulli negabat, sed omni petenti se libentissime tribuebat, portum scilicet laborantibus, consolatorem mœstis, nudis coopertorem, susceptorem viatoribus.

Quam præclaris virtutibus

* *Mallem legere* nihil

* *In Paderbornensi Ms. legitur* sæpe.

EX MSS.

* *in Ms. habetur* sec.

* *in Paderbornensi Ms. legitur* vir Dei

10 Quis eum umquam expetiit, et ejus bonitatem expertus non est? Quotidiana illum solicitudo omnium animarum, aliquo pereunte, compellebat gemere, quamquam tantæ esset pietatis, ut quovis scandalizante, se crederet offendisse. Et quoniam incolam se et peregrinum hic noverat, ubi non habere se manentem civitatem sciebat, ostium suum viatori numquam clausit, neque buccellam suam solus comedit. [Ut dulcissimus pater, filios spirituales dulciter admonendo, quatenus cœlestis patriæ hereditati inhiarent, non desistebat. Divinæ legis gratiam in pectore gestabat, ex cujus sale sermonem sui oris condiebat. Vanitatem mundi sic horrescebat, ut crederet ac profiteretur, miseros esse amatores ejus. Eleemosynis maxime insudabat, hospitalitati largitissime, acsi hanc ipsi Christo exhiberet, insistebat. Quem videbat tristem et dolentem consolationis verbo, et subsidio necessario exhilarabat. Discordantes ad concordiam reducebat.] Ceterum omnibus omnia se faciebat ut omnes salvos faceret, et ut bonus pastor, quidquid gregi docebat agendum, operum exhibitione monstrabat.

in episcopatu emicuerit.

E

CAPUT V.

Cum hujusmodi ceterarumque virtutum eminentia Antistitis * congrueret, omnium mira colebatur veneratione. Vir enim erat nobilitate generosus, religione præcipuus, consilio cautus, operibus famosus. Inter magnifica namque opera, quæ multiplicia gessit, corpus beatissimi [atque gloriosissimi præsulis] Maximini [cujus ipse successor habebatur jam tum vicesimus nonus *a*.] ex crypta, ubi illud beatus Paulinus, præsul magni meriti, ex Aquitania revectum tumulaverat, in domum, qua nunc veneratur, transtulit. [Quia enim crypta insolitas evomebat aquas, quæ tribus altiores cubitis superficiem totius pavimenti ejus occupaverant, nec tamen mausoleum reverendorum artuum invadendi licentiam habebant, sed solide sicut murus hinc inde illud cingebant, perpendens vir beatus, tam signo hoc quam pluribus aliis revelationibus, se admoneri, quatenus ædificata basilica, corpus sanctum inde transferret, omni vigilantia perficiendum id censet. Ergo maximis impendiis constructo oratorio *, adest clerus cunctus cum populo. Nec mora, venerabilis Antistes cum duobus coepiscopis suis Domno scilicet Clemente et Chotberto, enormis magnitudinis coperculo manus admovet, quod tanta

F

Transfert, et decentius exornat reliquias S. Maximini.

* *In Paderbornensi Ms. legitur*: Antistiti.

a

* *In Paderbornensi Ms. hic additur* vigilantiique studio ad unguem perducto.

EX MSS. tanta celeritate sublatum est, ceu pondere careret. Ipsum tamen coperculum post a trecentis viris et quadraginta boum paribus tentatum, mansit immotum. Tandem venerandis artubus honorifice, ut decebat, in arca reconditis cypressina, et sic in marmorea, quarto Kalendas Junii oratorio intulit, quod a fundamentis inceperat. In quo pariter imposita sunt trecentorum Martyrum Thebeæ legionis corpora; quem locum sic nobilitavit supellectile ac fundis *b*, replevit cœnobitis, ut ex tunc nullatenus inferior videatur episcopio ipsius urbis *c*.]

ANNOTATA.

a *Vide notam* d. *cap.* 3.

b Beatum Hildulfum *erga sanctum Maximinum illiusque cœnobium insigniter propensum fuisse, fatentur Sammaximianenses; sed fundis ab eo auctum idem cœnobium negant. Vide Zyllesium in defensione abbatiæ sancti Maximini pag.* 74 *et* 75. *Edit. Colon.*

B

c *In fine hujus capitis tam in Epternacensi quam in Paderbornensi Mss. codicibus adduntur sequentia :* Circa quem locum dum vir beatus de die in diem nimio insudasset pietatis affectu, providens futura sagaci spiritu, veritus superfluas tyrannides successorum, prædictum locum regio jure nobilitati tradidit, ut habetur in præsenti. *Quæ sicut et alia nonnulla inferius suo loco annotanda, cum non reperiantur in Ms. nostro codice Medianensi, et Trevirense sancti Maximini monasterium fere spectent, a posteriore aliquo interpolatore, ejusdemque monasterii monacho adjecta esse videntur.*

CAPUT VI.

Prioris instituti desiderio incensus,

Et post tam multiplices pro Christi grege labores, licet in pontificatu positus, nihil possidere voluit, quidquid tamen illud erat quod [occasione seu prætextu regiminis] habere [vel præsumpsisse sibi] videbatur, relinquens, ut olim animo conceperat, eremum petere destinavit, monastici siquidem non immemor voti, reputabat actus suos sibi minus posse sufficere ad salutem cum Dominus dixerit : *Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus* [oculati quippe cœlestisque animalis circumspectionem retinens, non revertebatur incedens, ac eorum quæ retro sunt oblitus, in anteriora ferebatur extensus. Equidem noverat, plurimos ante humana judicia interim stantes videri per bonorum operum executionem, sed ante omnipotentis Dei oculos corruisse per meliorem deliberationem, eoque * bonum opus talium minus Deo fore placitum, quo per mentis deliberationem in meliori gradu inconstanter est positum.

C

* *Ita Ms. Epternacensi, ex quo hic supplentur nonnulla verba, quæ in Ms. Medianensi desiderantur,*

nequidquam reclamante populo,

13 Ne ergo postmodum frustra quereretur hujusmodi detrimentum suæ menti subrepsisse, unicam deliberationem, quam sibi suspirabat adhuc deesse, accelerabat perficere.] Quod cum primum rumor ad aures vulgi detulit, quasi barbaris insequentibus, omnis ætas omnisque sexus in urbem ruit, visoque viro Dei, clamor in cœlum tollitur, et quasi omni provinciæ exitium immineret, unus omnium ferebatur luctus. Cur, Pater, gregis tibi commissi custodiam derelinquis? Quare tantarum animarum futurum discrimen non metuis? Putas, qui erunt hujus ecclesiæ sævissimi vastatores? Namque dilaniabunt gregem tuum lupi rapaces. Talibus itaque Vir sanctus lamentationibus præcipue piarum supra dicti loci ovium commotus, ut erat pietate plenus, in lachrymas resolvitur, conversusque ad plebem hæc tandem profatur : Vos populus Dei et oves pascuæ ejus estis; ipse vos custodiet qui vobis promittit dicens : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.* Nam custodia mea hactenus nulli profuit, qui me ipsum minus circumspexi; si quid autem deinceps mihi superest temporis, sinite ut expleam, quo et mihi et vobis prosim.

D

in solitudinem secedere statuit.

14 [Obfirmatus igitur adversus lugubres querelas gregis se prosequentis, quasi tenacioribus vinculis, quæ libertatem animi ejus sibi subigere tentabant, disruptis, Weomadum *a* *, sibi successorem, ovibus vero suis designans pastorem, post ultimum vale, animum, oculos ac pedes cœpto itineri, restituit, per spiritum sanctum elevatus scientia, assumptus vita, in indignatione spiritus sui amarus abiens, pennas sibi dari columbæ gemebundus expetebat, quibus volando requiesceret, et quibus elongando fugiens in solitudinem maneret. Quemadmodum enim Deo dignus Papa Gregorius ait : Dulce est esse in rebus humanis, sed ei qui adhuc de cœlestibus gaudia nulla gustavit; at si quis jam cordis ore gustaverit, quæ sit illa dulcedo cœlestium præmiorum, huic quanto illud dulce fit quod intus videt, tanto in amaritudinem vertitur quidquid foris sustinet. Rixatur secum de rememoratis iniquitatibus, reprehendit se de cogitationibus, insequitur de verbis, et punit flendo de factis. Itaque nisi hoc modo Spiritus sanctus mentem viri hujus in amaritudinem temporalium et delectationem æternorum commovisset, terram desertam et inviam tanto æstu cordis non quæsisset.

a

* *In Paderbornensi Ms. legitur* Nicomadum

E

ANNOTATA.

a *Error dimanans ex intruso supra nomine Milonis.*

CAPUT VII.

F

Per illud tempus] Jacob *a* vir conversatione moribusque admirabilis, Leucham regebat * urbem, qui cum pro sui sanctitate in ora omnium penderet, Regibus quoque stupendus erat; ad quem cum vir Dei Hildulfus misisset, ut caritate mediante, secretum illi provideret locum, libentissime collaboravit, siquidem a prædecessore ejus quodam pontifice, Girbaldo *b* nomine, viro æque sanctissimo, Deodatus vir summæ sanctitatis, olim Nivernensis Episcopus, renuncians seculo, in saltu Vosagi locum obtinuerat, ubi sanctissime conversatus, monasteria statuit, atque post diutinam in Christi agone militiam, vitæ senatum laureatus intravit. [Denique Stivagium * jam tunc erat spirituali monachorum exercitio institutum. Porro Dompnus Gundelbertus, olim Senonum præclarissimus Archiepiscopus, circa tempus illud Senoniense cœnobium, in Grandiavio a se constructum, ex relictæ urbis vocabulo denominavit primus. Bodo etiam, jam dicti Jacob decessor, Leuchæ bonus pastor, virgineis catervis, quibus locum, studio ad unguem perductum, repleverat, quemque suo de nomine nuncupatum iri censuerat, præesse voluit Christi famulam Tietbergam, quam ante pontificale decus

a

Eam ipsi assignat Jacobus Tullensis episcopus.

* *In Paderbornensi Ms. legitur* ecclesiarum urbem *.

b

* *In Paderbornensi Ms. legitur,* Santivagium.

A cus susceperat, ex debito conjugii, filiam.] Inter hos ergo Athleta Christi Hildulfus, prædicti viri Jacob consultu amminiculante, locum habitationis elegit.

ANNOTATA.

a *et* b *Vide Annotata ad primam Vitam litteris* d *et* e.

CAPUT VIII.

Vosagi eremum excolit;

Enimvero est locus in Vosago, montibus undique septus, quem fluvius quidam ob validum cursum, Rabado nomine, præterfluit. Super quem vir sanctus, Spiritu sancto dictante, ecclesias fundavit: primam videlicet nomine B. Dei Genitricis et semper Virginis Mariæ, quam et [VIII Kalendas Martii] dedicavit, eamque Medium monasterium appellavit. Aliam vero ex nomine beati Petri Apostolorum Principis omniumque

B Apostolorum honore * [XVII Kalendas Novembris] consecravit. His ita statutis, Deo sibique vivere cœpit. Cumque præconium sancti nominis ejus, fama multorum longe lateque deferret, viri potentes et nobiles visitationis gratia ad eum sæpius confluebant. Cumque e diversis partibus multi accurrerent, aliquanti ad vitæ iter accensi, cum viro Dei manere decreverunt. Quod cum vir Deo plenus videret, a Domino id fieri arbitratus est, et quoniam ipse olim professus monachum fuerat, habitationes monachis utiles cœpit ædificare. Id vero populus cum comperisset, devotione crescens, plus solito confluebat. Nam per merita viri Sancti sibique subjectorum, cæci ibi illuminabantur, claudi convalescebant, dæmones fugabantur. Unde turbas confluentium vix ferre valens, extra claustra ecclesiam sancti Joannis Baptistæ ædificans, dedicavit *, atque domos in quibus supervenientes reciperentur instituit.

* *In Paderbornensi Ms. legitur,* B. Petri principis omnium Apostolorum honore

* *In Paderbornensi Ms. deest verbum* dedicavit.

CAPUT IX.

C

atque ibidem multos discipulos colligit;

Cernens interea fidelis Domini servus hujusmodi solitudinis partem non minimam, adventus sui occasione, paulatim exultam, ac velut novellis olivarum spiritualibus filiis in circuitu suo vestitam, anima ejus, super Domini salutaris sui præsentia, delectationem concipiebat maximam. Cum vero dudum deserta et impexa eremus aleret Christi pauperes, singulorum annorum proventibus, ne deficerent in via seculi istius, etiam juxta litteram compleri gaudebat, quod olim Propheta de veteris legis mysteriis et novi populi refectione prædixerat : *Deserta in ubertatem versa advenæ comedent.* Frequens quoque vulgus fidelium, sedulo virum Dei invisentium, numerosa construxerat habitacula circa cellas Sanctorum, propter vicinitatem eorum vel habilitatem locorum. Sed vir Dei, quoniam jam gustarat et viderat suavem esse Dominum, nil dulcius habebat, quam vacare et videre quam ineffabiliter esse Dei præcellit nostrum *. Itaque accrescente ibi numero fratrum, Sanctus ille, ut semper circumspectus custos sui metuens erat, cura eorum aut frequentia secularium a dilecta quiete suæ contemplationis quoquomodo divelli. Quapropter

* *In Paderbornensi Ms. legitur :* numerum.

Dompnum Leutbaldum venerabilem virum abbatem designavit, quem divinarum et humanarum rerum notitia haud parva præditum intellexit, quatenus fratribus pastorali vigilantia præesset, et adventantium sese negotiis impertiret. Qui quam devote, quamque strenue id officii administravit, auctoritas promoventis credulis mentibus satisfacit ; quoniam sanctus Antistes hunc nequaquam tantæ catervæ monachorum præponeret *, nisi præ ceteris ad hoc dignum judicasset.]

EX MSS.

* *In Paderbornensi Ms. legitur* præmoneret.

CAPUT X.

Interea illo, inter reliquos vitæ cœlestis amatores, tres * advenerunt, quorum primus Spinulus, reliqui vero duo, qui carne et spiritu germani erant, prior Joannes, alter Benignus vocati sunt *a* ; qui a viro Dei benigne suscepti, paterne instructi, ipsique devote conversantes, ad viam vitæ anhelabant. Et quamquam omnium virtutum negotiis se vicissim præcedere vellent, humilitate tamen et obedientia se alterutrum vincere festinabant. Assidue in ore illorum Christus, jugiter vitæ æternæ præconia resonabant, utque monachos decet, juxta præceptum patris omnia exercebant, [absque pusillanimitate, amaritudine vel rancore subjecti in timore et amore Christi, jejuniis et vigilis semet macerantes, orationibus contriti, humilitatique cordis indefesse instantes, malebant quidquid usquam putatur intolerabile perferre, quam Christum in aliquo offendere.] Et quoniam invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum, sciens Dei athleta Hildulfus, se suosque quandoque Adæ debitum reddituros , sepulturæ locum quærere destinavit. Sed quia, ut in convallibus solet, circa monasterium aquarum erat abundantia, minime aptum cimeterio locum judicavit. Ad Austrum vero collis monasterio imminet, super quem vir sanctus ecclesiam construens, ex nomine beati Gregorii Papæ consecravit, atque circum hanc cimiterium benedixit.

quos inter tres præcipui : Spinulus, Joannes et Benignus.

* *In Paderbornensi Ms. hoc verbum desideratur.*

a

E

ANNOTATA.

F

a *Hic in Epternacensi et Paderbornensi codicibus a posteriore illo Interpolatore, quem Sammaximianum esse suspicamur , adjecta sunt sequentia quæ in Medianensi desiderantur* : Qui ex cœnobio beati Maximini, quod prædictus pater fundaverat, advenisse referuntur, statueruntque penes virum Dei degere, quod ejus conversatione et charitate nimium delectarentur. Horum vero miracula in subsequentibus ex multiplicibus quædam explanabimus, ut quanti sint meriti apud Deum fiat luce clarius. *Vide notam* c *ad cap.* V *supra, pag. præcedenti.*

CAPUT XI.

Fama interea præconii ejus circum positas terras transvolans, remotiores quoque penetraverat. Cumque e diversis partibus multi ad virum Dei venirent, Erhardus vita æque sanctissimus, carne quidem beato Hildulfo germanus, ordine vero coepiscopus, nomine ejus excitatus accurrit. Diu itaque quæsitum cum invenisset, labori ejus congratulans, inquit : Ecce, frater, deside-

A S. Erardo fratre invisitur ;

EX MSS. desiderium cordis tui tribuit tibi Deus, et voluntate tua non te fraudavit; quem enim diu concupisti, locum tuæ conversationi habilem invenisti. Tu ergo sta viriliter in fide et confortare in Domino, et in potentia virtutis ejus, certus quod, qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Per annos *a* igitur aliquos continuos secum manentes æternæ vitæ vicissim monitis resonabant, [fratribusque congregatis utrique vitæ necessaria providebant et tabernacula erigebant.

ANNOTATA.

a *In prima et secunda Vita legitur* : per dies aliquos.

CAPUT XII.

cum quo S. Othiliam baptizat et a cæcitate liberat.

Ad amborum vero merita ostendenda, renovantur a Deo miracula stupenda [viris etenim Dei ibi adhuc pariter conversantibus] Eticonis Ducis Elisacii filia, cæca nata, defertur, B utque ejus misereantur a mœstis parentibus humili prece poscuntur. Quam cum adhuc gentilem esse rescissent, more ecclesiastico catechizaverunt, atque ad orationem prostrati, pro salute puellæ clementiam Domini precabantur. Monitis itaque catholicæ fidei edoctam sanctus Hildulfus baptizavit, eamque de sacro fonte, mente et carne illuminatam, beatus Erhardus excepit, et dato nomine, Othiliam vocavit *a*. Quæ res in tantum valuit, ut non mediocres, verum etiam potentes personæ virum Dei Hildulfum venerarentur ac diligerent, eique ad augmentum loci auxilia præberent, [erat enim totius honestatis decore compositus, æqualiter se affabilem exhibens omnibus.

ANNOTATA.

a *Hoc in loco nova occurrit posterioris Interpolatoris additio in hæc verba* : Quæ in sanctimoniæ C sanctitate permanens, boni rectique imitatrix non mediocriter existens, nunc jam cum Christo regnans dat in terris innumera signorum miracula dietim.

CAPUT XIII.

In obit. S. Spinuli et sepultura

Quidam enim vir, Bego dictus nomine, sancti Viri necessitati communicans, rerum suarum aliquid usibus fratrum *, sub beato viro Deo militantium, delegare studuit, atque locum, qui hodie usque Begonis cella dicitur, et partem Vosagi, quæ Fulchodi rupes appellatur, destinavit. Denique vir Dei Hildulfus in cella jam dicta, honori sanctæ scilicet Crucis dicata, virum summæ humilitatis et obedientiæ, Spinulum nomine, constituit; in qua idem homo fideliter Deo serviens, post multiplices in Christi agone labores, ac numerosa miraculorum insignia, vitæ æternæ consecutus est præmia. Quem omnipotens Trinitas, apud se glorificatum in terris, gloriosum ostendere volens in cœlis, per ministerium angelicum beato Hildulfo notificat, ut glebam Sancti ad monasterium tumulandam revehat, [licet ipse Beatus adhuc vivens fratribus cum multa prece D mandaverat.] Nec mora, senex imperanti obediens, cinerem, quo fatigatos artus collocaverat, excutit, convocatisque fratribus, hominis Dei nuntiat obitum. Qui licet tanto fratris auxilio destituti mœrerent, tamen gloriæ ejus congaudebant, accensisque cereis ad beati Viri exequias properant.

* *In Paderbornensi Ms. legitur* : aliquam usibus formam.

CAPUT XIV.

quam miranda acciderint,

Vis itaque ventorum plus solito inhorruerat, adeo ut non modo fructices, verum etiam annosas quercus excelsasque abietes eradicaret. In tali ergo turbine ante sancti Viri glebam ardentes cerei usque ad locum sepulcri delati sunt. Sepultum igitur terris, ut apud se vivere Deus demonstraret in cœlis, omnibus infirmantibus, ad sancti viri tumulum venientibus, voluit subvenire. Quanti ibi paralitici, venis redintegratis, solidati sunt, verbo aut scripto non facile explicabitur. Omnis cæcitas clarificata lumine *, diem E micata obstupuit. Universa debilitas, ibi recuperatis usibus, robur amissum persensit. Unde turbis irruentibus reperta est aqua salsissima.

* *In Paderbornensi Ms. legitur* : clarificata est cum lumine.

CAPUT XV.

et quomodo secularium frequentiam

Cupiditate igitur salutis, habilitate loci, aquarum abundantia populi confluentes, forum ibi statuere tentaverunt. Quam inquietudinem vir Dei Hildulfus sentiens indoluit, et baculo artus regente, ecclesiam beati Gregorii, ut ei moris erat, oraturus intravit. Deinde oratione expleta, surrexit et ad tumulum S. Spinuli venit, atque ut erat piæ mentis, ora perfusus lachrymis, inquit: Gratias, frater Spinule, Deo agimus, quod te in pacis regione quiescere credimus, et apud omnipotentem Deum posse plurimum confidimus. Nosse te etiam scimus, quomodo et quare nos [scilicet desiderio liberius vacandi orationibus ac deserviendi Deo] tumultu populorum relicto, in hanc solitudinem devenimus. Tu igitur tranquillitate potitus, nostri, qui in via mortis sumus et F inter ejus pericula fluctuamus, miserere oramus, [quin etiam si fas est exigimus, illa ipsa virtute præclaræ maximæque obedientiæ, quæ in te refulsit dum temporaliter viveres, cujusque merito æternaliter, ut evidentibus et quotidianis signis liquet, gaudes, ne popularibus negotiis religioni monasticæ indicibilis periclitationis procellam suscites.]

prohibuerit S. Hildulfus.

24 Si enim hac populorum confluentia pressi fuerimus, non parum a proposito declinabimus, [quoniam * paulatim secularium jurgiis et causis, acsi nimio pulvere infecti atque fœdati, omnium mundissimo minime inhærebimus creatori; quodque absit, ordo monasticus, hic jam Deo propitio stabilitus, pessum dabitur funditus.] Licet enim, Deo cooperante, subsidia corporum nostro conferantur loco, tamen animarum timemus pericula. Unde concurrentium comprime turbas et hilarem [affluentemque] datorem Deum pro nobis implora, ut benedictionis ejus sentiamus gratiam; quatenus [penuria necessarii victus ac vestitus expulsa, occasioneque laqueos deceptionis aptandi invidissimo diabolo sublata] impleamus

* *In Paderbornensi Ms. legitur* : quin.

nostræ

A nostræ professionis vota. Tunc vero videres spiritum carne solutum et vita potitum, obedire mortali, acsi idem teneretur adhuc vinculo mortis. Nam signis cessantibus, venisque cohibitis salinarum, frequentia quoque desinit populorum. [ad confutandum tamen imprudentem garrulitatem invidorum et incredulorum, datur ibidem usque hodie prospici evidentissima indicia trium quondam puteorum. Denique Sanctus, finita prece ac querimonia, alacer ac fidens se jam consecutum optata, ad fratres regressus, solicitos vigilesque orationi insistere hortatur, quo repressa concursante turba, ab Omnipotente consolatio voluntariæ paupertatis aliunde eorum dirigeretur.]

CAPUT XVI.

Auctis cœnobii facultatibus,

Precibus namque beati Spinuli meritisque beati viri mox subsecuta est benedictio Domini. [Nam nondum septem diebus decursis, Hagio vir illustris, qui et Hariulfus solebat cognominari, B affuit, ac cujusdam nobilis prædii, Bercheim * dicti, maximam partem contulit loco sancti Petri; cujus traditio solemniter acta extemplo est litteris innodata præfatoque Leuthbaldo, tunc temporis abbati, est credita, quibus convinceretur, si aliqua quandoque hinc machinaretur violentorum controversia.] Multi deinde nobilium juris sui prædia præfato loco contulerunt. [Nec multo post aliqua portio villæ, Hundinisheim nuncupatæ, eidem loco cessit jure possessoris. Perpendat digne qui valet, quam profunda vir iste mortificatione sui Deo vitæ suæ inhæsisset. Apostolo equidem, quodque est excellentius, ipsi Christo videtur crucifixus, potens dicere veris animi vocibus : *Mihi mundus crucifixus est et ego mundo;* et : *vivo jam non ego; vivit vero in me Christus.* Crucifixus quippe ipsi fuerat mundus in maligno positus, qui nec adversa pertimescebat, nec prospera appetebat ; ipse deinde mundo, quem abominabatur mundus ex patre diabolo. cujus blandientis viscum vitavit, sævientis impetum non horruit. Honorari verens in propriis, commisit se peregrinis, in quibus se C glorificari postquam intellexit, fuga consuluit; sed tandem insecutum gloria flentem et reluctantem violenter sibi retinuit.

** In Paderbornensi Ms. legitur : beresini, sed mendose.*

in loca magis ardua secedit Sanctus ;

26 Qua tamen se non multo post excutiens, hanc heremi habitatricem fore diffidens, invias exploravit sedes. Illuc etiam nec tunc quidem gloria ab insecutione tam laudabilis fugitivi fatigata, quasi saltem egentissimo totius opis facilius persuasura, et quod majus erat, subjectorum penuria, qui nequaquam movebatur sua : suo quoque non sat confisa paratu, subrepere illi quæsivit sub divinorum signorum amictu, quatenus vereretur vir ille se culpatum iri, si repudiaret quasi divinitus procuratis interim fulciri. Quis, quæso, religiosorum hac nostra tempestate non ambiat negotiis seculi res suas augeri, adventantium concursibus extolli? Quis porro talia sibi suppetere videns, non credat se cœlitus honorari, enumerans sibi vel potius fingens de se quædam maxima, quæ jam apud Deum constant minima aut nulla? Verum Deicola iste, instar beati Abrahæ, non casurus tentabatur a Domino, sciente vel quid ipse esset facturus, vel quid lateret in famulo suo, quatenus nobis aperiretur nimium intima ejus mortificatio. Sed jam calamus reddatur operi cœpto.

D

CAPUT XVII.

sed a filiis redire compellitur.

Dominus tandem Leuthbaldus, fideliter atque prudenter administrato dispensationis sibi creditæ officio, ex hujus vitæ subtractus lubrico, artus solo, spiritum reddidit cœlo, perenniter inhæsurum Domino, cui nihil prætulit in mundo. Mox monachorum anxia turba, idonei pastoris provisione temporali destituta, ad pietatis pontificem recursitat, et eum luctuosa flectere * prece quæritat, ne dedignaretur ovium resumere sarcinam, pro quibus pastorum pastor probrosæ mortis amplexus est injuriam. Verum vir docibilis Dei, cedere gnarus pietati, non autem emeritæ jam senectuti, haudquaquam judicavit refutandum, quod animadvertebat Christum jubere de suorum præcordiis pauperum *. Pastoralis itaque gratiæ onere denuo suscepto, tribus solummodo annis, quibus superstes fuit in seculo, instanter porrexit fratribus virgam correptionis cum sustentationis baculo. Eo siquidem ad emetiendum curriculi pauxillum, quod restabat, reddebatur alacrior, quo correpto spatio cœperat bravio fieri vicinior.] E

** In Paderbornensi Ms. legitur : reflectere.*

** In Paderbornensi Ms. legitur : pauper.*

CAPUT XVIII.

Post sancti fratris Erardi discessum,

Inde beatus Erhardus constructa ecclesia ex nomine sancti confessoris Christi Apri, [non procul a monasterio, ad lævam scilicet jam dicti fluminis, fratri suo viro Dei, post exhortationem, in Creatoris militia dixit : Dominus providit tibi locum, affuturus omnibus quæ egeris ; tamen moneo et peto, ut novissimorum jugiter nostrique memor sis. Me sane oportet separari a te, aspectu non corde, facie non mente ; angelus autem Domini bonus, juxta beneplacitum ejus, comes fiat meæ peregrinationis sedem propriam revisere disponentis *a*. Tandem dulces in amplexus *a* ruentes ac mutuis multisque fletibus se perfundentes, oratione pariter fusa, non sine maxima cordis contritione, mutua visione caruere. Beatus autem Erhardus, Rheno transvadato, Regensborg civitatem, suam videlicet sedem, tam sancto præsule celebrem futuram, subiit, in qua non post plurima temporum curricula sexto Idus Januarii de morte ad vitam transiit.] Sanctus vero Hildulfus ab opere Dei non deficiebat, sed jejuniis et laboribus fatigatos artus spiritui servire cogebat. F

suos ad omne virtutum genus sedulo hortatur.

29 Fratribus sibi subjectis, ac maxime Joanni et Benigno, quos quotidie ad meliora tendere gaudebat, [quos etiam non solum publica exhortatione, sed interdum privata ac amicabili collocutione sui memores fore monebat,] pro statu Ecclesiarum Dei, pro pace Regum et salute populorum orare suadebat ; viam vero vitæ, quam semel arripuerant, fideliter currere et bravio supernæ remunerationis scienter anhelare, [illud Dominicum solicito corde assidue replicando : *Nemo mittens manum suam ad aratrum et respiciens retro, aptus est regno Dei.*] Aiebat enim : Fidelis est Deus, et mentiri nescit ; [bonis moribus consuefieri studerent, victu ac vestitu mediocri contenti esse discerent ; obedientiam humilem mutuo sibi ac solerter exhiberent ; Christi vestigiis ante omnia insisterent ; institutioni beati Benedicti

EX MSS.

nedicti alacriter insudarent. Discretioni per omnia docebat invigilare, quam sæpius inculcabat matrem virtutum esse; murmurationis, animositatis, verbositatis, detractionis, ociositatisque malum nec in plebe fidelium dicebat deprehendendum, quanto minus in claustris monachorum. Sic beatus Senex per ordinem cuncta disponens, plusque exemplo quam verbo fratres instruens, ad omne opus bonum promptos reddebat et alacres. Namque manuum suarum labore cibum suæ sanctæ senectuti erat conquirens, jugiter tam sibi quam aliis illam Apostolicam sententiam ingerens: *Qui non vult operari, nec manducet.*

ANNOTATA.

a *Ibi ab Interpolatore Sammaximiano in Paderbornensi et Epternacensi codicibus additur:* Cui e contra frater beatus Antistes inter cætera secretorum cœlestium colloquia, fratres quos Deo venerabilique patrono Maximino aggregarat, attentius committit, ut eis pro posse intra et extra fidele jugeque præsidium sit; quod vir Deo plenus libentissime annuit.

B

CAPUT XIX.

Viri primarii et uxoris ejus conversio
* specular *dicebatur lapis viri modo pellucidus.*

Cumque luculentæ conversationis ejus specular* jubare veri solis trajectum, quaquaversum evibraret, lucem virtutum ad arguendum noctem mortalium; nonnulli secularium fallaciter sibi arridentem deridentes mundum, ne ipsi veraciter a mundo irriderentur, post modicum facultates suas pauperibus jurique sancti Petri tradidere, atque stultæ sapientiæ edomita cervicositate, sapientem stultitiam Christi, sub beato viro militaturi suscepere. His diebus quidam vir, nomine Theudoaldus, inter regni proceres illustris habebatur, qui tenax glutinum mundi, molliter sed exitiabiliter pretiosas animas inescare quærentis, prudenti declinans oculo, consensu uxoris, jam initiatæ sanctimoniæ proposito, deposito militari cingulo, beati viri se subdidit magisterio, cum suo naturali filio nomine Abbo. Hic inter cetera collationis suæ xenia, contulit etiam huic cœnobio basilicam, honori perpetuæ Virginis Mariæ dicatam, in jam dicto prædio Bercheim sitam, multiplicitate redditorum primam.

C

CAPUT XX.

Extremo senio febri correptus,
* *In Paderbornensi Ms. legitur:* existens.
* *In eodem Ms. legitur:* excutionem.

Huic negotio eximius pater insistens*, nec omnino annis proprioque corpori parcens, magnopere satagebat tam præsentium quam etiam futurorum ibidem cœnobitarum necessitati et quieti providere, ne cujuscumque rei indigentia se minus regulari actioni posse inservire, excusationem* quantulumcumque valerent ostendere, quod maxime desidiosis, et arctam viam remisse tenentibus, est familiare.] Cumque jam laboribus effeto corpore, spiritu ferventior esset, pius Dominus eum vocare voluit ad coronam justitiæ. In vigiliis itaque constitutus, febre est correptus, qua per dies ingravescente, fratres turbati ad stratum senis accurrunt, qui namque, utcumque poterat, semper Christum annunciabat. Qui cum mœsti flerent et se desolari dolerent, una erat omnium vox plangentium precantiumque, ne pastor oves desereret. His querimoniis lachrymisque commotus, ut erat jam ex tertia* parte corporis præmortuus, in extrema lectuli parte resedit, et circumspectis fratribus: Pax, inquit, vobis. Deinde manu elevata, his eos verbis benedixit: O Deus omnipotens humiles benedicito clemens, præsentesque tuos serva per secula servos. D

* *In Paderbornensi Ms. legitur:* extrema.

post salutaria ad suos monita sancte moritur,

32 His igitur finitis, [humillimus prece humillima fratres exoravit, continuatim ad altare Christi in omnique divino officio memoriam retinere sui nominis, ne contingeret, eum suosque quos hic temporaliter rexit, almi patris Benedicti abesse contuberniis. Atque supra dictis milleque solatiis aliis quieti oviculararum suarum hactenus impigre provisis, virtutum plenus atque dierum, mundo, qui jam talem habere non merebatur, subtrahitur Pater venerabilis, sessurus in porta regni cum senatoribus terræ, inter quos nobilis habebatur* Christus vir sanctæ Ecclesiæ. Iste denique vir beatus Hildulfus quoniam exemplo Dominicæ parabolæ, in arvo contriti et humiliati cordis sparserat semen rectæ intentionis, quod ultro fructificans primum herbam tenere actionis, dein spicam provectionis, pervenerat ad frumentum perfectionis, falce divinæ sententiæ temporali ejus vita deserta, ut granum a palearum recrementis selectum, inducitur in æternæ vitæ horrea. Emicuit autem ab ærumnabili incolatu hujus nostri exilii piissimus pastor ac nutritor noster sanctus Hildulfus quinto Idus Julii* cum ageretur annus ab incarnatione Jesu Christi septingentesimus septimus, consulatu Justiniani junioris Augusti *a*, a Leone contra eum rebellante narium detruncatione deformati, quinta indictione; Sergio *b* venerabili Papa, cujus duo proximiores successores nomen Joannis possederunt, Romanam Ecclesiam regente, qui invenit miram portionem Ligni salutaris in sacrario beati Petri (hujus diebus Theudoaldus Rex Anglorum, qui multa in sua patria bella gesserat, ad Christum conversus properavit Romam, qui per Cunincpertum Regem Longobardorum veniens mirifice susceptus est.

* *In Paderbornensi Ms. legitur:* habebitur.

E

* *Hic desinit prima S. Hildulfi Vita. Cetera quæ sequuntur ab Interpolatore adjecta sunt,*

a
b

33 Is cum Romam pervenisset a prædicto Papa baptizatus Petrusque appellatus, adhuc in albis constitutus ad cœlestia regna migravit*) quin etiam hac tempestate Dompnus Beda vir monasticæ religionis præcipuus in doctrina et arte calculatoria florebat magnificus, et floruit diu post obitum patris nostri hujus. Illico videres discipulorum examina hinc inde certatim confluxisse, piique patris et magistri funus pio cum gemitu constipasse. Qui licet pie gauderent tam præclari institutoris sibi non defore cœlitus patrocinia, tamen pie deflebant humanitatis ejus consueta sibi subtracta solatia. Tandem officiose curato cadavere semper reminiscendi patris humaverunt illud in basilica B. Papæ Gregorii, a dextris altaris, adulta jam luce secundæ feriæ *c*, anno trigesimo sexto habitationis suæ in hujus terribilis Eremi vastitate, quadragesimo vero a gloriosa Domini Pontificis Maximini translatione, quæ extitit sub hoc nostro Archipræsule, Pipino *d* superius dicto, jam tunc Gallias gubernante. Verumtamen cum lux meritorum beati Hildulfi crebris claresceret miraculis, relatum ab Ecclesia sepulturæ suæ mirabile corpus, devotione ac studio fratrum templo beatæ Mariæ Virginis est illatum, in quo dextrorsum eleganti curvato fornice

F

et a mœstissimis discipulis sepelitur.
* *hæc desunt in Mss. Paderbornensi saltem in ejus exemplo quo utimur.*

c

d

A nice aliquanto delituit tempore. Cujus in præsenti laudibus occupari, meritis sublevari, vestigiis informari et in futuro gaudiis valeamus copulari, præveniente ac subsequente efficacissima misericordia et misericordissima efficacia factoris refectorisque nostri potentissimi ac benignissimi qui crucis nudæ expeditos sequaces præ filiis hominum glorificat, cum eos securos non modo suorum meritorum actitat, sed Judices alienorum habendos denunciat.

ANNOTATA.

a *Id est Justiniani secundi, post illatam sibi a Leone, alias Leontio, injuriam, iterum imperantis, ut jam superius dictum fuit.*

b *Hic fallitur Interpolator; nam anno* 707, *Romanam Ecclesiam regebat Joannes VII, non vero Sergius, qui jam ab anno* 701, *obierat.*

c *Anno* 707, *littera Dominicalis fuit B., et* v *Idus Julii incidit in feriam secundam. Humatum igitur fuisse oportet corpus* S. Hildulfi *eadem in die* B *qua efflaverat animam, nec serius quam sub meridiem ut constat ex his verbis:* adulta jam luce. *Quod cum difficile sit credere, suspicari mihi liceat, loco secundæ feriæ, legendum esse tertiæ feriæ.*

d *Pipinum Heristellum intellige, qui tamen non nisi aliquot annis post translationem S. Maximini (quæ anno* 667 *peracta hic supponitur) dignitatem et auctoritatem Majoris-domus obtinuisse videtur.*

CAPUT XXI.

Sancti duo fratres Joannes et Benignus

** In Paderbornensi Ms. legitur:* Reymbertus.

Post beatum gloriosi pontificis Hildulfi transitum Reginbertus*, vir spectabilium ornamentis decenter præditus morum, concordi voto fratrum, regiminis subiit officium. Hujus tempora et opuscula sub regibus Theoderico atque Childerico juniore, Pipinoque, filio Ducis Caroli, sunt decursa *a*. Restant sane quamplurima Deo dignissimi patris nostri Hildulfi successorumque ejus acta meritis illius condita, quæ pro fastidio lectoris interim differenda et alii opusculo judicavimus deleganda *b*: præclarissimum vero invictæ C charitatis, in vita, in morte ac post mortem inextinguibiliter conservatæ, experimentum non videtur in præsentiarum differendum, omnibus sui dilectoribus castis dulce omnino ac proficuum. Duo siquidem discipuli laudabilis magistri Joannes et Benignus, quos prædictum est germanos extitisse carne ac spiritu, quorum prior presbyteratu, alter vero fungebatur diaconatu, vicinius jugiter soliti assistere obsequio tanti sacerdotis, cotidianas Domino hostias redemptionis nostræ et mortificationis suæ mactantes, laudabili initio laudabiliorem jungentes finem, ad cœleste regnum secuti dilectum institutorem, II Kal. Augusti ad Christum pariter migravere; videlicet post migrationem Sancti vicesimo primo die; quod indultum fuisse nimiæ caritati trium, non vero extitisse fortuitum nemo refragabitur fidelium; cum legamus fratrem iter alios, non vocatum, precibus Reverendi Anastasii obitu suo prævenisse ejus diem septimum. Hinc jam calamum dum nimium inhiat mente, minime pigeat enucleatius percurrere seriem rei gestæ *c*.

eodem die moriuntur,

35 Beato atque semper reminiscendo magistro Hildulfo mortali vitæ subtracto, præfati duo germani, parili languore depressi, mox decubuerunt lectulo; quo per dies augmentum capiente, dissolutioni corporum se senserunt propinquare; cum repente sanctus Joannes, qui et major natu erat, unum e fratribus direxit, sciscitaturum, qualiter se haberet seorsum decumbens dilectissimus frater. Quantocius ergo perficiens imperata monachus, reperit Dei famulum, sacramentis Dominicis communitum, evasisse nexus mortalitatis hujus. Cucurrit, renunciavit. Beatus vero ille quem solicitabat adhuc suspectus excessus junioris et dilecti fratris, si post obitum ejus contigisset aliquamdiu interesse rebus humanis, audito jam discessu illius, lætabundus inquit: Maximas tuæ pietati, piissime formator hominis ac reformator, gratias rependo, quod fratrem meum ad regnum tuum ante me mitto, et jam securus et gaudens hinc post eum ad te vado.

Tomus I *Julii.*

EX MSS.

et in idem sepulcrum inferuntur.

36 His expletis, interrogatus a fratribus, an singillatim essent tumulandi, adjecit: Absit, Domini mei, ut separemur ab invicem et in futuro et in præsenti; unius enim genitricis nos in hanc lucem effudit uterus; una et sub uno instructi sumus monasticis actibus; unus nos uni Deo commendat ab hac luce exitus; unus omnimodis E peto recipiat et claudat terræ matris omnium nostrum sinus, quoadusque veniens nos excitet Dominus. Tandem ubi hunc finivit sermonem, pariter* etiam lucem temporalem, subsecutus sanctum suum fratrem, ut utrique dilecti dilectum præceptorem, olim cœlestibus inhiare monentem, nunc promissis majora exhibentem. Verum quid multis diu hic hærebimus? Uno decenter reconditi mausoleo, sepulturæ sunt mandati in beati Gregorii oratorio. Quod sociale decus adhuc nostris datur et dabitur futuris prospici diebus *d*. d

** forte* perdidit.

ANNOTATA.

a *Hinc innotescit vera* S. Hildulfi *ætas.*

b *Ex hoc loco liquet, Interpolatorem hujus Vitæ esse etiam auctorem libelli de successoribus* S. Hildulfi *in Vosago.*

c *Hic quædam intexuit Sammaximianus exscriptor seu Interpolator, quæ in Epternacensi et Paderbornensi codicibus mendose consignata, sic meo quidem judicio legi debent:* Beatus ac semper reminiscendus magister Hildulfus ex lubrico hujus F vitæ, senatum regni ingressurus, in commune charissimos filios præmonens fraternitatis societatisque sanctæ congregationis almi præsulis Maximini (ut decebat) tam spiritualiter quam corporaliter meminisse sub Christi Ecclesiæque testimonio, his duobus germanis se secuturos ad cœlestia gaudia innotuit spiritu prophetico. Qui extemplo utrique languore depressi, decubuerunt lectulo cum agno victuri.

d *Hodieque sacræ amborum exuviæ, in una et eadem theca reconditæ, asservantur in ecclesia Mediani monasterii.*

CAPUT XXII.

Sanctorum miracula in sanatione manus aridæ,

Innumeris post mortalitatis hujus evasionem Sanctos istos omnipotens majestas nobilitavit miraculis, quibus pateret quam bonus thesaurus in agro cordis eorum, dum advixerunt, latuit; sed sufficiant pauca subjecta de plurimis. Sub eodem tempore extitit sanctimonialis quædam, Himeldrudis nomine, tenuis quidem facultate, sed

EX MSS.

opima fide, quæ sive peccatis exigentibus, sive ut merita horum amicorum suorum in ea manifestaret cœlica virtus, naturalis succi subductione destitutæ gestabat inutile et cruciabile pondus manus aridæ. Hæc sedulo excubans erat in præfato oratorio, ubi advoluta tumulo eorum, subveniri sibi petebat prece, fletu, ac gemitu importuno. Igitur mulierculæ isti, nullatenus ab inceptis quiescenti, nocte quadam vir astitit fulgidus habitu monachili, inquiens ei : Hilmeldrudis, aderit tuæ incommoditati medicina cœlestis, verumtamen cave de cetero aliquibus implicari flagitiis, ne pereas cum eis. Et manu ejus contrectata, sanavit eam ope præstantissima. Isdem autem vir asseverabat se Johannem esse, penes quem alter junior illo videbatur pulcherrimus stare, qui una protestabatur velle se inde exire.

CAPUT XXII.

item alterius mulieris cæcæ,

B

Aliud autem miraculum inibi ostensum, ne alicui forte videatur onerosum, succincta narratione est aggrediendum. Non longe a monasterio quasi curriculo milliari vix dimidii, degebat nomine Agnes anicula, multorum decursione annorum visu multata, quæ gestatorio asselluli et ductu suorum adire ecclesiam illam erat solita. Die quadam igitur, de more adveniens, seque post expletionem Missæ tumbæ Sanctorum prosternens, orationi diutius erat insistens. Extædiatis tandem ejus comitibus precis prolixitate, aggressi sunt a loco eam dimovere, asserentes horam regressionis præterisse. Quæ surgens profitetur, se suos præsentesque cunctos optime perspicere. Gratulantibus igitur omnibus gratesque Deo referentibus, ipsa per se tunc et deinceps repetivit sua, magis magisque æstuans lætificatori suo placere actione recta.

CAPUT XXIV.

et miseri cæci,

C

Tertium nihilominus secundo subnectitur miraculo ,poëta quo Dominum cecinit gaudere numero. Quaquaversum pervagante horum justorum fama, quos semper habebit æterna memoria ; ex prædio sancti Stephani, Danorum opus solito vocitari, quod corrupte nunc Danubrium * vocitant cuncti, Mortæ fluvii adjacente littori, quidam cæcus se immiscens frequentiæ populari huc properanti, excitus gravi incommodo sui, et spe beneficii, affuit cum munere manuali. Nocte igitur precibus impensa, nec sperata exhilaratus medela, facto mane, obnixe satagebat revisere propria. Sed quid ageret miserabilis? Quibusque festinantibus se reddere propriis, hic stupidus hærebat alienis, et duplici anxius modo, sive quod carebat sperato beneficio, vel quod familiari tugurio, vecordium objectus ludibrio. Quidam

* *gallice* Deneuvre.

D

tamen fratrum manum illi porrigens, secum Visivallem * usque deduxit, ubi tandem homo erumpens in querimoniam, miserabiliter detestari infelicitatem suam his verbis cœpit : Heu pudet ac piget me miserum has attigisse partes, et adeo diffamatos adiisse patronos ac partes ! Divulgabitur cunctis, me infelicissimum et nequissimum mortalium esse, sicut nunc experior et fateor integre. O quot et quanti, parili vehementiorique infortunio detenti, per Sanctos illos optata sunt adepti ! Nunc me unum, uti perspicuum est infeliciorem infelicissimis, redire contingit absque effectu voti.

* *In Paderbornensi Ms. legitur :* ad locum qui dicitur Visiovallis usque medium deduxit. *Hic locus gallice dicitur :* Vesval.

nimium quiritantis.

40 Hæc atque hujusmodi plura animosis cum prosequeretur querelis, obtinente prætantissima ubivis præsentia amicorum Dei, unum effectorum * cum illo et in illo, qui ubique præsens et potens existit, in loco, ex proventu genuino Coriletum vocitato, detersa caligine cæcitatis, se ibi liberum ducem itineris redditum ex insperato sensit; ac oblitus querelæ jugis, verbis effectibusque mutatis, repente sic duci suo gratulabundus inquit : Video te silvasque hinc inde et in cunctis me sentio compotem viæ. Totis itaque animis ingentes gratiarum actiones divinæ omnipotentiæ efficacibusque Sanctorum, quos miserrimus adii, meritis refero, quod nunc * mihi donatum agnosco. Lætus ergo frater lætum dimisit ad sua, ipse cœnobii repetens claustra, utrique lætos efficientes, hic monachos, ille populos, ubi narrarunt gesta in via. His innumerisque aliis miraculis hactenus locus idem, divinæ dignationis opitulante munere, claruit, quæ pro sui copia, scriptorum quoque inopia ac lectorum socordia, prior ætas aut funditus attingere exhorruit, aut vix alicujus incultæ argumentationis exemplari, notificare saltem extrema posteris valuit vel voluit. Ipse vero manus dare inobedientiæ veritus, qualicumque lectione mihi comperta, latere futuros minime sum passus.

* *forte* suum effectum.

E

* *In Paderbornensi et Epternacensi Mss. legitur :* me mihi.

41 *Hic desinit in Medianensi Ms. tertia* sancti Hildulfi *Vita, quam immediate consequitur sermo seu concio quædam Interpolatoris, in depravatos seculi sui mores invehentis, et Medianenses monachos, haud dubie confratres suos, ad beatissimi Patris* Hildulfi *et Sanctorum illius discipulorum imitationem exhortantis. In Epternacensi vero et Paderbornensi codicibus deest illa concio et breviter terminatur eadem tertia* sancti Hildulfi *Vita his verbis :* Si quis vero librum miraculorum super hæc transcurrere studuerit, evidentissimis agnoscere indiciis poterit, quantus hic beatus Pater noster Hildulphus extiterit, qualesque viros, dictante Spiritu sancto, sanctæ Ecclesiæ educaverit. *Tum subditur in Epternacensi Ms.:* Explicit Vita sancti Hildulfi Trevirorum Archiepiscopi. Incipit liber miraculorum ejusdem. *In Paderbornensi autem Ms.:* Explicit Vita sancti Hildulfi Trevirorum Archiepiscopi. Incipit libellus alius de successoribus ejus in Vosago. *Ceterum unus idemque est liber miraculorum et libellus de successoribus, ut ex iisdem manuscriptis liquido patet.*

Varius codicum Mss. finis.

F

A D

DE SS. PLACIDO MARTYRE

ET SIGISBERTO CONFESSORE

IN TERRITORIO CURIENSI IN RHETIA.

J. B. S.

SYLLOGE

Ex Breviario Curiensi et Ferrario.

SECULO VII VEL VIII.

B

A Ferrario primum consignati sunt.

M*artyrologis omnibus ignoti fuere Sancti illi duo, de quibus modo agimus, præterquam Ferrario in Catalogo generali, ad hunc diem ita scribenti :* In territorio Curiensi, Placidi martyris et S. Sigisberti confessoris : *citat autem tabulas ecclesiæ Curiensis, ut quæ illos solenniter hoc die celebret. Tabulæ istæ sunt ipsum Curiense Officium proprium, ex quo Lectiones olim desumpserat Colganus, a Keneto cum Bollando communicatas, quas hic sua manu descriptas reliquit, Patricius vero Flemingus Commentario ad Vitam S. Columbani num.* 81 *inseruit. Sirinus, prædicti Commentarii editor, in sæpe a nobis laudatis Mss., quæ Lovanii in conventu PP. Minoritarum Hibernorum asservantur, citat veterem auctorem Vitæ S. Galli, in cœnobio Selegenstadiensi ad Mœnum in Germania, hæc memorantem :* Columbanus cum beatis Gallo et Sigeberto tempore Gregorii Papæ patriam suam Scotiam propter Christum relinquens, venit in Ursariam (quæ urbs est in Helvetia, etiam Ursella et Urania dicta) et construxit ibi ecclesiam, quæ usque hodie S. Columbani dicitur. Ibi reliquit Sigebertum eremi amatorem; Columbanus vero et Gallus propter prædicationem in Sueviam veniunt, adjunctis quibusdam sociis.

C

S. Sigisbertus an a S. Columbano relictus

2 *Non videtur scriptor iste S. Columbani itinera apposite distribuisse, neque in reliquis satis accuratus ; unde recte subdit Sirinus :* Quæ ut plene vera sint, accidisse oportet quando S. Columbanus, sedente S. Gregorio, istac Romam ibat, aut in Franciam redibat : nam longe ante pontificatum Gregorii ex Hibernia egressus fuerat; et sex anni a morte S. Gregorii fluxerant, quando Luxovio pulsus, Italiam petebat. *Hæc ille, rectissime observans profectionem S. Columbani ex Hibernia S. Gregorii pontificatum diu præcessisse ; at nescio ubi legerit, eumdem Sanctum sæpius ex Gallia* Romam ivisse, *aut inde* in Franciam rediisse. *Res tota commodius intelligitur, si cum communi opinione supponamus, relictum ab eo in Rhætiæ partibus discipulum* S. Sigisbertum, *quando ex Gallia profugus, et a S. Gallo sejunctus, in Italiam perrexit ad locum, quem favore Agilolfi Longobardorum regis obtinuit ad extruendum celeberrimum Bobiense monasterium circa annum Domini* 612, *ubi post annos circiter quatuor sanctissimæ vitæ curriculum absolvit, ut plenius dicetur in ejus Actis, ad* XXI *Novembris illustrandis.*

in vico Disertino, qui describitur.

3 *Ut ad* S. Sigisbertum *redeamus, non erit abs re, loci situm intelligere ubi monasterium suum construxit, quem nobis exhibet Franciscus Guillimannus de rebus Helvetiæ lib.* 4, *cap.* 2, *ubi Rhætiæ fœderatas communitates recensens, sic loquitur pag.* 425 *:* Prima et antiquissima est Disertini monasterii et vici, ampla et locuples, cujus parœciæ sunt quinque ; Disertinum ipsum, Tremisium (Trums) Bregallia (Brigell) Actuatium (Tavetsch) Medullum (Medels.) Sunt et vici plures, ut Camossum (Kemps) Summus vicus (Summitz.) Monasterii conditor S. Sigebertus, S. Columbani discipulus, opibus et auxilio Placidi, nobilis ea regione viri, cujus sedes Tremisii, eaque tenebat omnia, quæ nunc Disertinæ regionis nominantur; cum interea Victor I, uti notavimus, toti Rhætiæ imperaret. Is cum Disertini incrementa cerneret, illud sibi vindicare cœpit; cui cum Placidus, tamquam fundator obluctaretur, ab eo captus, et XI Julii, tamquam rebellis, capitis damnatus est, multis postea clarus miraculis. Monasterium situm sinistra Rheni, ubi prior mediusque confluunt.

E

Pluscula narrant lectiones Breviarii Curiensis;

4 *Atque hæc locum abunde describunt, qui ex ipsis tabulis geographicis haud difficulter dignoscitur, circa Rheni scaturiginem* 30 *circiter* p. m. *Curia in Occidentem dissitus. Jam historiam ipsam, prout a Flemingo edita est, paucis expendamus; ad quam idem observandum est, quod supra diximus, de tempore egressus S. Columbani ex Hibernia, ut taceam regem Longobardorum* Arnolphum *appellari, qui alius esse non potuit quam Agilolfus, S. Gregorio magno synchronus. Sic habet :* Tempore Arnolphi regis Longobardorum, præsidente beato Papa Gregorio, Columbanus cum Gallo et Sigisberto, patriam suam Scoticam propter Christum relinquens, venit Ursariam, et construxit ibi ecclesiam, quæ Columbæ dicitur. Ibi reliquit Sigisbertum eremi amatorem ; Columbanus vero cum Gallo, propter prædicationem in Sueviam ivit, Sigisbertus vero in Alpibus vastæ solitudinis, quæ Desertina nuncupatur, B. Virginis oratorium construxit ; ubi ipse vitam eremiticam duxit, imitator Eliæ et Joannis Baptistæ ; ubi multi ad eum causa doctrinæ veniebant. *Monet Flemingus, nonnulla hic interseri de crudelitate ac impietate cujusdam in ea provincia tyranni, nomine Victoris; post quæ subjicit immane crudelitatis ejus exemplum, sancti videlicet* Placidi, *ipsius* S. Sigisberti *discipuli, gloriosum martyrium, in hunc modum :*

F

ubi de S. Placidi martyrio a Victore tyranno,

5 Quadam die Victor Placidum fecit decollari : decollatus vero Placidus, sicut Felix et Regula, surgit, et suffragantibus angelis, in suis manibus proprium caput accepit, et ad locum ubi Sigisbertus erat, deportavit. Tunc mulier sibi occurrit, a qua velamen, quod fuit in ejus capite, ad involvendum suum caput petiit. Tunc illa nimio terrore perterrita, velamen sibi projecit, et fugit. Igitur martyr Dei Placidus, glorioso sui triumphi signo refulgens, ad locum destinatum, et a Deo

sibi

AUCTORE J. B. S.

sibi præparatum, miro et inusitato gressu pervenit; quem servus Domini Sigisbertus admirans, deflens gaudensque suscepit, et cum psalmis et hymnis collaudans mirabilem Deum in Sanctis suis, digno cum honore juxta oratorium S. Martini, quod ad latus basilicæ Dei Genitricis fuerat, sepelivit; assidue super eum orans ad Deum. Post paucos deinde dies tyrannus, non victor sed victus, Rhenum fluvium cum transire vellet, de alto ponte cecidit et mortuus est. Filius vero ejus, nomine Tollus, cum esset Curiensis episcopus, tyrannidem patris arguens, exitum pertimescens, memoriam sancti Martyris diligenter excoluit, et de suo patrimonio largiter honoravit.

cujus filius Curiensis episcopus Sanctis faverit;

6 *Quæ de abscisso et manibus deportato capite hic leguntur, valeant, quantum ex fide auctoris valere possunt: pridem et sæpius explicuimus, quo sensu exponenda sint hujusmodi prodigia, quæ de pluribus martyribus capite plexis commemorantur. Felix et Regula huc adducuntur, quod in iis partibus notiores sint; ut vide apud Murerum in Helvetia sancta pag.* 55, *ubi coli dicuntur, cum Exupe-* B *rantio* XI *Septembris. Aliam difficultatem non ita facile est explanare, nisi fateamur, in latissima acceptione intelligenda esse, quæ hic narrata videmus de* S. Sigisberto, *quasi is S. Columbani discipulus fuerit. Etenim si vere Victoris tyranni filius sit* Tollus, *seu* Thello *vel* Thellus, *Curiensis episcopus, cum hic apud Bruschium dicatur vixisse octavo seculo, et quidem anno* 784 *e vita migrasse; quis nobis satis persuaserit, disparata adeo tempora connecti posse, ut nempe* S. Sigisbertus *cum S. Columbano in Rhætiam venerit circa annum* 612, *jam provecta utcumque ætate, utpote qui cum S. Magistro viginti et amplius annis Luxovii monasticen exercuerit; is vero supervixerit usque ad seculum octavum ad finem vergens, quo tempore Thellum ipsum episcopum fuisse disertissime tradit laudatus Bruschius?*

sed cujus tempora cum S. Sigisberti ætate connecti nequeant.

7 *Verba ejus sunt:* Thello Victoris Rhetici tyranni, qui S. Placidum apud Disertinam interfici fecit, filius, vixit Pipini Galliarum regis temporibus. Condidit et exstruxit cathedralem ecclesiam Churiensem, quæ ad hæc nostra usque tempora illæsa mansit ac duravit. Dotavit Disertinense monasterium; obiit autem anno Chri- C stianæ redemptionis DCCLXXXIV. *At enim non usque adeo rari sunt id genus parachronismi apud imperitos Legendistas, ad eos minime advertentes, quibus id familiare imprimis, Sanctos suos ad illustrissimam originem reducere, sic ut libenter primorum patriarcharum seu fundatorum Ordinum discipulos faciant, quod alibi me etiam observare memini. Ad scopulos istos vitandos ea tabula unice restat, ut* S. Sigisbertum *Columbani discipulum fuisse eo sensu intelligamus, quo ii accipi solent, qui etiam diu post Magistri obitum, ejus nomine gloriantur. Vidit, opinor, nodum etiam haud facile solubilem præfatus Murerus, agens de hodiernis Sanctis in citata sua Helvetia sancta a pag.* 175; *verum ne temporibus istis inter se connectendis frustra sudaret, totam illam controversam circumstantiam studiose præteriit, in toto suo elogio nec verbum quidem faciens de episcopo Thello, aut ejus in Sigisbertinum cœnobium munificentia. Audiamus modo sequentia Officii Curiensis verba:*

S. Sigisberti obitus et loci desolatio.

8 Post non multum vero temporis sanctus confessor Domini Sigisbertus de terris ad cœlum migravit, sepultusque est in tumulo sancti Martyris, ut quorum una mens fuerat in Domino, uno amborum corpora tegerentur et loculo. Exinde sacer ille locus tantis a Domino signorum miraculis est illustratus, ut ipsi reges et principes summo honore eum dignum ducerent, et de longinquis regionibus clarissimi viri et matronæ confluerent, et maximis muneribus atque possessionibus ditarent. *Post pauca, inquit Flemingus, subdit desolationem sacri loci ab Hungaris factam:* Post hæc impia gens Hungarorum, de vagina suæ crudelitatis educta, in servos Dei sanctos, qui habitabant in Disertina, graviter est grassata: nam omnes, quos in monasterio invenerunt, gladio peremerunt; et ablatis rebus omnibus, locum prius habitabilem, desertum fecerunt. Exinde post annos aliquot Francorum exercitus transiens, et locum desertum inveniens, incaute equos infra muros ecclesiæ clausit, et in mane mortuos invenit; quo signo perterriti, venientes ad regem, quæ passi fuerant, nuntiaverunt, et regis animum, ad inquirendum de isto loco, non mediocriter excitaverunt. D

Sanctorum miracula,

9 *Quid porro rex ille, quicumque fuit, egerit; quis eversum cœnobium postea restituerit; an et quomodo hodie substet, nusquam proditum invenio. Addit Flemingus de suo, se jam descripta ex illo* E *Breviario accepisse ad* XI *Julii; quibus ait consonare ea quæ de iisdem Sanctis leguntur in quodam ejusdem monasterii Ms. codice. Miracula autem ipsorum copiose signata dicuntur in appensis ad sacrum sepulcrum tabulis; ex quibus quanti fuerint Sancti illi apud Deum meriti, facile prudens lector intelligat. Et hæc quidem generatim et confuse; verum distincta duo miracula disertius expressit laudatus supra Murerus: alterum in cæco aliquo paupere, nomine Paulino, bonis terrenis plane destituto, sed fide et virtutibus divite, qui precibus ad Sanctorum sepulcrum fusis, visum recuperaverit; alterum vero in duobus energumenis, Fagino et Murola, qui a malignis spiritibus diu et dure vexati, eorumdem intercessione liberati sint. Huc usque nos deduxere vulgata Rhætiæ monumenta, e quibus conjici poterat, perstare hactenus in valle Disertina prædictum cœnobium, atque adeo* sanctorum Placidi *et* Sigisberti *in ejus ecclesia religiosum cultum, sed quæ tamen aliunde magis confirmata voluissemus.*

et perseverans in restaurato cœnobio cultus.

10 *Opportune succurrit, remque distinctius elucidavit Joannes Petrus Giussanus nobilis presbyter Mediolanensis in Vita S. Caroli Borromæi, ab ipso Italice edita anno* 1615, *qui lib.* 6, *cap.* 12, *descri-* F *bens laboriosam Sancti istius excursionem seu missionem, in valles Rhæticas, vulgo Griseas, apostolice institutam, memorat, animum ejus incessisse desiderium, in vallem* Tisitim, *ut ipse vocat, seu* Disentim, *ad sanctorum* Placidi *et* Sigisberti *reliquias in templo S. Martini istic frequentari solitas, peregrinandi; quam rem laudatus Giussanus fuse exponit, abbatis Christiani Castelbergi humanissimam invitationem, et sanctissimi Cardinalis pedestrem per ardua montium juga profectionem ordine recensens. Id ad intentum nostrum pertinet; incredibili monachorum et universi populi gaudio exceptum illic S. Carolum, occurrente solennissima supplicatione, in qua sacra pignora, pretiosis loculis inclusa, a monachis deferebantur, summa pietate et profusis lacrymis a Sancto honorata, ac denuo, inter suavissimos psalmorum hymnorumque concentus, ad templum reportata; ubi die proxime sequenti, celebrato Missæ sacrificio, visitatæ a S. Carolo fuerint sacræ reliquiæ, earumque partes aliquæ ipsi oblatæ, quas alibi venerationi exponeret. Ut verbo dicam, ex tota Giussani relatione perspicue constat, eo loci et fidem Catholicam, et sanctorum* Placidi *et* Sigisberti *cultum constanter perseverare.*

A D

DE S. ABUNDIO MARTYRE

CORDUBÆ IN HISPANIA.

Ex Martyrologiis et S. Eulogii Memoriali. J. B. S.

ANNO DCCCLIV

De sanctorum Cordubensium pugilum gloriosis adversus fœdos Mahumeti asseclas pro Christi nomine certaminibus et triumphis jam toties in hoc Opere actum est, ut persecutionis istius historia, alibi sæpius explicata, hic omnino repetenda non sit. Quot inde Martyrum nomina in Galliam reportaverit suoque Martyrologio inseruerit Usuardus, jam alibi etiam locis suis non semel monuimus. Cur autem a vero agonis die S. Abundium *ad* VIII *Junii retraxerit, non divino; in observationibus ad istius diei laterculum mentem exposui, et ante me ibi notarat Henschenius in Prætermissis, signari etiam* a Bellino, Maurolyco, Molano et Canisio; *addere poterat codices alios, quotquot pro vero Usuardi textu ibidem adduxi: ceterum recte subjungit, a Martino de Roa, Tamayo aliisque cum Romano Martyrologio referri hoc die. Alios istos puta Galesinium et Ghinium, apud quos Sanctus noster elogiis ornatur; sed cum ea aliunde desumi non potuerint quam ex S. Eulogii Memoriali, purius ex ipso fonte haurientur. Sic ibi legitur lib.* 3, *cap.* 12.

Diverso die signatus in Martyrologiis,

B

2 Ex hoc autem tempore *(nempe a martyrio S. Pompæ seu Pomposæ, quod incidit in diem* XIII *Kalendas Octobris anno* 853) decem mensibus interjectis, quidam presbyter, Abundius nomine, de vico Ananellos, qui est in montana Cordubensi, exortus, ibidemque sacerdotium suum peragens, [fertur] quorumdam commento, vel fraude gentilium, ad martyrium fuisse [pertractus.] Sed ille Dei famulus cum se quadam vocatione in sacrificium verum cœlitus aptari conspiceret, quo nolens ducebatur, grato animo adiit. Ac sic interrogatus a judice, intrepida responsione rationem fidei pandens, ultimo scelerosum dogmatistem ejusque cultores veridicis assertionum objectis inculcat; ideoque sub celeri indignatione peremptus, canibus et bestiis devorandus exponitur V Idus Julii, Era DCCCXCII; *qui est annus Christi* 854. *Atque hæc sola de* S. Abundio *prædicari possunt, neque Tamayus hoc die plura invenit; quæ vero de diversitate inter Habundum cum socio Marco adducit, jam nos paucis inter Prætermissos attigimus, pluribus ea de rè suo loco acturi. Neque hic controversiam attingimus de loco martyrii aut habitationis* S. Abundii, *quam nec ipse laudatus Tamayus dirimere ausus est; ut proinde nihil hic adjungendum supersit.*

pro hoc die laudatur a S. Eulogio.

E

DE S. KETILLO CONFESSORE

WIBURGI IN DANIA.

C J. B. S. F

SYLLOGE

De cultu, gestis, ætate et professione.

ANNO MCLI.

Viburgum, alias Wiburgum civitas regni Daniæ episcopalis sub archiepiscopatu Lundensi, sita est in Jutia septemtrionali, prope Limicum sinum, distans 70 *p. m. Ripa in septemtrionem et* 40 *Arhusia in occasum, media ferme inter oceanum Germanicum et Codanum sinum, quam patulo pluribus describit Joannes Isaacius Pontanus in sua Daniæ Chorographia pag.* 663, *diœcesim ejus extendens ad duodecim milliaria germanica, in qua sint ecclesiæ parochiales ducentæ octodecim. In ea urbe fuisse oportet congregationem seu capitulum canonicorum regularium Ordinis sancti Augustini in quod adlectus* S. Ketillus *tanta virtutum ac sanctitatis fama excelluerit, ut non Wiburgi solum, sed et Sleswici, quin et in metropolitana Lundensi ecclesia religiosam venerationem consecutus sit, quidquid de ejus vita et gestis nullam ad posteros transmissam historiam noverimus, præter solas lectiones, quas invenimus in Breviario Sleswicensi, ad Acta S. Canuti* X *hujus, et alibi a nobis citato, impressoque Parisiis* 1512, Cathedræ Sleswicensi præsidente Reverendo in Christo Patre ac Domino, D. Godschalco de Alevelde, præsule dignissimo. *De Lundensi etiam loquemur infra, sed hic primum de sacris Fastis agendum.*

Cultum olim ostendunt Breviarium Sleswicense,

2 *Greveno in additionibus ad Usuardum acceptam referimus primam* S. Ketilli *memoriam, haud dubie ex aliquo Danico codice desumptam, quam ita hoc die annuntiat :* In Dacia, translatio S. Ketilli presbyteri et confessoris. *Molanus in auctariis suis, nulla translationis facta mentione, sic legit :* Wiburgæ in Dacia, sancti Ketilli confessoris ; *unde sua verosimiliter accepit Galesinius. Grevenum in suo Germanico descripsit Canisius, addens, pluribus de Sancto agendum ad* XXVII *Septembris, quo die ipsum obiisse recte observat laudatus Grevenus,*

et recentiora Martyrologia.

AUCTORE J. B. S.

venus, cujus hæc sunt verba, a Canisio iterum translata : In Dacia, Dormitio S. Ketilli confessoris, regularis Præpositi ecclesiæ Wiburgensis; *quæ eadem et eodem die apud Molanum leguntur. Hos citat et sequitur Ferrarius in Catalogo generali :* Viburgiæ in Dacia, S. Ketilli presbyteri. *Dierum obitualium scrupulosus observator Castellanus Sanctum quoque retulit* XXVII *Septembris, sed in margine* IX *seculum, memoria lapsus, perperam adjecit. Atque hæc hactenus pro cultu satis indubitata. Id mirum videtur, in Vite Aquilonia Joannis Vastovii, cui tot Sancti ex Dania inserti sunt,* S. Ketilli *nomen omnino prætermissum, nec alibi de gestis ejus quidquam memoriæ traditum reperiri, præter lectiones, ut jam dicebam, Breviarii Sleswicensis, quas hic describimus.*

In Sleswicensi Breviario laudantur ejus virtutes

3 Lectio i. Beatus vir Domini Ketillus, ex illustri prosapia ortus, cum adhuc esset in ætate tenera, cœpit Deo devotus existere, veraque innocentia, et simplicitate sancta Deo hominibusque placere. Parentes autem ejus in confinio Randuisiensis oppidi habitantes in villa Wynghe, cum essent divites, instinctu matris, quæ Deum plus

B

timuit et dilexit, congruum duxerunt, filium studiis litterarum tradere, ac genuina instructum scientia, in ministerio Domino mancipare. *Tu autem.* Lectio ii. Traditus autem hujuscemodi studiis, non solum in liberalibus disciplinis profecit, verum etiam, juxta Psalmistæ vocem, de virtute in virtutem processit; erat enim humilitate præditus, castitate præclarus, largitate conspicuus, blandus alloquio, firmus consilio, misericordia insignis, et charitate ineffabilis; qui et amicos in Deo, et inimicos dilexit propter Deum. *Tu autem.* Lectio iii. In his ergo virtutibus placens Deo factus est dilectus, et vivens adhuc inter peccatores, transferri ad meliorem vitam desideravit, ne forte malitia mutaret intellectum ejus, aut fictio deciperet animam illius; illud enim Dominicum diligebat attentius mandatum : Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Quo circa non tantum sua, sed seipsum disposuit pro Domino relinquere, nudusque crucem pro Christo bajulare. *Tu autem.*

et adscribitur ei martyrium,

C

4 Lectio iv. Crebrescente igitur gloriosa ejus fama sanctitatis, quæ universo populo jam innotuit, ad aures venerabilis episcopi Wybergensis Eskilli pervenit; cujus sanctis exhortationibus, dilectus Deo amicus, quod prius mente conceperat, ad effectum citius perducere disponebat : placita enim erat Deo anima illius, propterea properabat de medio iniquitatum illum educere, atque inter religiosos et sanctos viros collocare. *Tu autem.* Lectio v. Unde factum est ut idem venerabilis Pontifex, Spiritu sancto mediante, illum sibi alliceret, et in ecclesia majori fratribus sociaret, qui ibidem sub regula B. Augustini summa charitate congregati erant, et Regi regum Domino devoti ministrabant. Ubi primum magister puerorum constitutus, pueros commendabiliter instruxit, et pretiosa volumina conscripsit. Attendens enim Apostolum dicentem : Qui non laborat, non manducat, otiosus nequaquam panem comedere voluit; sed miranda præditus gratia, duo simul quotidie opera implevit : pueros docuit, et a scribendo interim manum non retraxit. *Tu autem.* Lectio vi. In his ergo atque ceteris operibus bonis sedulus Dei servus ac devotus, postquam ministerii sacerdotalis jugum, Spiritu sancto donante, suscepit; non solum donis spiritualibus multiformiter repleri meruit,

D

sed mirandæ sanctitatis gratia undique refulsit : episcopus vero Eskillus eum, Spiritu sancto cooperante, sacerdotem consecravit. Evolutis autem aliquibus annis, dum in Ecclesia B. Margaretæ horas canonicas psalleret, in eum irruentibus Christi inimicis, per martyrium occubuit. *Tu autem, etc.*

quod ex aliis non satis probatur.

5 *Si vera essent postrema ea verba, jam non ut* confessor *solum, in hodierna acceptione, sed ut* martyr *colendus esset* S. Ketillus, *a qua tamen laurea ipsi tribuenda prorsus abstinui, quod in nullis Martyrologiis eam expressam invenerim; ut suspicari liceat, mortem, si violenta fuit, certe fidei aut virtutis causa illatam non esse; nisi quis malit, et martyrium et alia huc aliunde accersita : neque enim de tali cæde vel verbum insinuatur in toto Officio Lundensi, quod mihi ex impresso describi curavit, alias a me laudatus R. D. Præpositus (Provost) ad S. Genovefæ Parisiis regularis canonicus, accurate monens, easdem esse lectiones in Lundensi, quæ in Sleswicensi : illi primum insertas anno* 1517, *cum in antiquiori Missali anni* 1514 *plane absit* S. Ketillus; *Sleswicensis autem editio,*

E

ut jam patuit, pertinet ad annum 1512. *Juverit et Lundensia ista hic adnectere, quandoquidem et ipsa non minus historica sint, quam præfatæ lectiones, multaque in Sancti laudem exhibeant, quæ in lectionibus non continentur. Mutua omnium collatio lucis aliquid addet, quo Sancti ætatem aliquousque explorare liceat. Notabis, in Lundensi Breviario Officium ritui Romano magis aptatum, cum antiphonas novem enumeret, et totidem responsoria, quæ in tria nocturna divisa existimo; ubi in Sleswicensi nudæ omnino Lectiones sex consequenter referuntur. Apographum reddo, prout ad me transmissum est; in quo notatur Officium, non hoc die, sed sequenti* XII *Julii.*

Breviarium metropolitanæ Lundensis

6 *Ad Vesperas, Antiphonæ.* I. Vir Domini prudens, meritorum luce refulgens, Præclarus genere morumque micans probitate, Tempore præclari fertur Nicolai regis In lucem sanctus mundi prodiisse Ketillus. II. Sic pius ac mundus ut ei quis in orbe secundus, Vir foret aut similis, in commissoque fidelis; Mnam meruit Domino multiplicare suo. III. Vir pius ac justus, verbique lucerna Ketellus, Munere multiplici meruit Domino famulari. IV. Clarus honestate, rutilans mira bonitate, Mitis, mansuetus, humilis, pius atque

F

modestus, Induit algentes, satiavit et esurientes. V. O felix Christi confessor, qui meruisti, Sic de terrenis largiri rebus egenis, In permansura quo mutares peritura, Et felix fruereris eis per secla futura. *Hymnus.* Alternatim sonent voces, et dulci concordia laudum melos, Regi regum concinat Ecclesia, qui Ketillum immortali coronavit gloria. Cujus nutu et virtute gubernantur omnia, hunc electum sibi servum ante mundi tempora, præcognovit admiranda illustrandum gratia. A diebus juventutis pium, castum, humilem, præsciebat largum, mitem, charitate præditum, et virtute meritorum jam inæstimabilem. Qui per signa adhuc vivens renitebat varia, nunc subjectus ad superna operatur plurima, resplendensque cum electis in perenni gloria. Trino Deo in personis, uni in substantia, summus honor, summa virtus, summa sit et gloria, cujus regnum et potestas per æterna sæcula. Amen. *Ad Magnificat, Antiphona.* Magnificet Dominum vocis et carmine laudum, Plebs lætabunda, clerus quoque voce jocunda, Athletæ Domini recolens sacra festa Ketilli. *Collecta.* Omnipotens sempiterne Deus, qui es Sanctorum tuorum splendor mirabilis

A bilis, quique hodierna die sanctum Ketillum, confessorem tuum æternæ beatitudinis gloria sublimasti, præsta; ut cujus merita veneramur in terris, intercessionis ejus auxilio, apud tuam misericordiam semper muniamur in cœlis.

sparsim aliqua tradit

7 *Ad Matutinum, Invitatorium.* In Sanctis Dominum trinum laudemus et unum, Qui meritis rutilum transvexit ad astra Ketillum. *Hymnus.* Festiva dies colitur, in qua migrasse traditur Christi fidelis assecla Ketillus ad cœlestia. Sonent ergo nunc tinnuli harmoniarum moduli, et collaudemus consona voce Dei magnalia. Qui coruscantem meritis, et virtutum prodigiis, conscivit Sanctum hunc sacro Sanctorum contubernio. Deo Patri, *etc.*

quibus Sancti gesta

8 *In primo Nocturno, Antiphonæ.* I. Edita nobilium proles de stirpe parentum, Ut radiis sidus, micuit virtute Ketillus. II. Simplex, innocuus, patiens et corpore castus, Igne calens Superum, sperait cum germine mundum. III. In donis crescens cœlestibus hic adolescens, Cognitus est vere Domino populoque placere. *Responsoria.* I. Beatus vir Domini Ketillus ex illustri prosapia B ortus, vitam ornavit moribus *. Disciplinam apprehendens, et Domino in timore serviens. ℣. Dilexit enim Christi mandatum super aurum et topazium. II. Contemptis igitur parentum opibus, divitiis intendebat cœlestibus *. Ut derelinquens peritura, possideret permansura cum Sanctis in gloria. ℣. Ubi nec ærugo, nec tinea demoliuntur, et fures non effodiunt, nec furantur. III. Sub jugo religionis renitens virtutum donis * sacerdos est consecratus, Christi grege sublimamatus. ℣. Accipiens benedictionem a Domino, et misericordiam a Deo Salutari suo.

paulo distinctius

9 *In secundo Nocturno, Antiphonæ.* IV. Forma gregi factus per mores atque per actus, Quos informavit, hos verbi semine pavit. V. Christum suscipiens, Christum per membraque pascens, A Christo pasci meruit dape spirituali. VI. Vir sanctus tribuit, Dominusque magis superaddit: Succrescunt dona, succrescit et aucta corona. *Responsoria.* IV. Erat hic Dei dilectus humilitate præditus, castitate præclarus, largitate conspicuus, blandus alloquio, firmus consilio, misericordia insignis *, et charitate inæstimabilis. ℣. Dilexit enim ex tota virtute Deum, et proximum sicut seipsum. C V. Cum orasset vir beatus per Crucis signaculum * muniendo civitatem, repressit incendium ℣. Mirificavit Dominus Sanctum suum et exaudivit clamantem ad eum. VI. Tu vitæ speculum, mundi præclara lucerna, Nos exempla sequi tua * fac per dona superna; ℣. Ut illuminemur per eum, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

sed liberiori metro,

10 *In tertio Nocturno, Antiphonæ.* VII. Qui populo Christi vivendi forma fuisti, Moribus ornari nos et tibi fac sociari. VIII. Ad te clamantes famulos, veniamque precantes, Alme pater Domino Ketille, reconciliato. IX. Qui dono Christi virtutibus emicuisti, Hanc defende tuam, pastor venerande, catervam. *Responsoria.* VII. Servus Dei nudulum obviam habens leprosum refovit et induit * sed indutus ab ipsius conspectu evanuit. ℣. Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. VIII. Viro sancto nocte quadam recitante homiliam per lumen interius * quod exstinctum prius erat, accendi in ejus manu visum est a fratribus. ℣. Mirabilis Deus in Sanctis suis, et gloriosus in operibus suis. IX. Gemma clara Confessorum, norma gregis, forma morum * pro salute devotorum funde preces famulorum. ℣. Non recedet memoria tua, D et nomen tuum requiretur a generatione in generationem.

hinc inde explicantur;

11 *Ad Laudes, Antiphonæ.* I. Ad laudem Domini cantus promantur et hymni, Qui tribuit sancto virtutum dona Ketillo. II. Qui variis renitens donis signisque refulgens, Restituit visum cæcis, claudis quoque gressum. III. Surdos ac mutos et lepra commaculatos, Sanos reddebat et opem multis tribuebat. IV. Ergo Deum cœli benedicite corde fideli, Atque pium servum facientem signa per illum. V. Cujus erat vita morum radio redimita, Ejus nunc opera lucent virtute referta. *Hymnus.* Refulget dies annua, quæ ad festa continua, quorumdam suspirantium movet corda fidelium. Unde perdulci Domino, canamus dulci jubilo, in hac sui sanctissimi solemnitate famuli; qui de verbi dulcedine gregem consuevit pascere, in collecto pauperum cœtu collegit Dominum. Nunc Marthæ vicem exequens, cum Maria residens, per utriusque meritum, vitæ nactus est præmium. Laus, honor, *etc.* *Ad Benedictus, Antiphona.* Exultans celebra melodum laude decora, Sacra patris nostri votivaque festa Ketilli, Hinc quem sublatum, felicius E et sociatum Cœtibus angelicis veneratur turba fidelis. *Ad secundas Vesperas, Antiphona ad Magnificat.* Magni magnifice Regis bone fideque serve, Introgredi Christi qui gaudia promeruisti, Pro nobis ora, quo perveniamus ad illa. *Hactenus Lundense Officium.*

notata etiam aliquousque ætate.

12 *Facile observat lector, hæc satis libere, et hinc inde non satis metrice, pro illius temporis arbitrio disposita esse, cujus rei exempla non pauca in Opere nostro recurrunt; quando nimirum ecclesiæ particulares, pro mero suo arbitrio Officia disponebant et exornabant. Oratio Sleswicensis cum Lundensi non omnino convenit, sic enim habet:* Omnipotens sempiterne Deus, qui es Sanctorum tuorum splendor mirabilis, quique hunc diem B. Ketilli Confessoris tui solennitate consecrasti: da Ecclesiæ tuæ de tanta festivitate lætari, ut apud misericordiam tuam exemplis ejus protegatur et precibus. *Ad temporum rationem et* S. Ketilli *ætatem colligendam nonnihil confert prima ad Vesperas Antiphona superius recitata, in qua fertur Sanctus* tempore Nicolai Regis in lucem prodiisse. *Etenim Danicorum ejus ævi Regem, saltem* F *S. Canuti fratrum, quorum ultimus fuit Nicolaus, chronologicam seriem haud inverisimiliter ordinare conati sumus ad* X *diem Julii in Commentario prævio* § 3, *ex qua patet, prædictum Nicolaum regem Erico fratri, in Palæstinam peregrinabundo, non successisse ante annum* 1106 *aut* 1107, *circa quod tempus supponi potest, vivere cœpisse* S. Ketillum, *qui ad seculum* IX *cum Castellano reduci minime potest, serius in partes istas septemtrionales Evangelii luce propagata.*

Videtur obiisse anno 1151,

13 *De Sancti obitus anno ex dictis Officiis nihil prorsus eruitur; at si recte sensum citati supra Pontani expendimus, dum Rerum Danicarum hist. lib.* 6, *pag.* 281, *ad annum* 1188 *ita scribit:* Tum etiam Kilianus, Præpositus olim ecclesiæ Viburgensis, natus apud Cimbros Bandershusii, defunctus anno MCLI, V Kalendas Octobris, a Clemente III Pontifice Romana nova apotheosi inter Sanctos relatus est; *dum Pontanus, inquam, ita loquitur, non videtur de alio intelligi posse, quem de nostro* S. Ketillo. *Unde ea ipse acceperit, hactenus me latet; non video tamen, fidem ei denegandam, nec canonizationem illam qualemcumque, ut iterum dicam, alio transferri ullo pacto posse existimo,*

AUCTORE J. B. S.

stimo, cum adjuncta et circumstantiæ omnes colloqui videantur. Ex iisdem autem Pontani verbis abunde patet, recte scripsisse Martyrologos, qui Sancti obitum consignarunt V *Kalendas Octobris seu* XXVII *Septembris, quos, teste laudato Præposito, secutus est Greuber Canonicus Regularis Augustanus, in opere cui titulus :* Alimenta pietatis Augustinianæ *edito* 1677, *ubi in Litaniis Canonic. Reg. jam dictæ diei adscribit* S. Ketilli *natalem ; ut si recte omnia disponere velimus, dicendum sit, hac die* XI *Julii non natalem celebrari, sed elevationem, quæ ab ipso Wiburgensi episcopo, consentiente Clemente PP. III facta faerit anno* 1188, *quæque exinde solennior evaserit, atque in Martyrologia transierit, quemadmodum supra satis ostensum est.*

verosimiliter canonicus regularis et præpositus,

14 *De Sancti canonica seu regulari et religiosa professione dubitari posse non videtur, lectionibus, ut cetera taceam, tam diserte asserentibus,* properasse Deum, de medio iniquitatum illum educere, atque inter religiosos et sanctos viros collocare ; *et rursus, Eskillum venerabilem Wiburgensem episcopum, ipsum* in ecclesia majori fratribus sociasse, qui ibidem sub regula B. Augustini *(ut in* B *pluribus ibi ecclesiis factum existimo)* summa charitate congregati erant, et Regi regum Domino devote ministrabant. *Quod autem subjungitur*, primum magistrum puerorum constitutum *fuisse ; per* pueros *recte, ni fallor, intelligit Præpositus, ex ævi istius loquendi modo, novitios seu Ordinis tirones, quos ipse* commendabiliter instruxerit. *Ad capituli istius regularis præposituram evectum fuisse, nec prædictæ lectiones memorant, nec totum Lundense Officium ; verum id temere a Greveno et Pontano assertum, quis merito suspicetur, quidquid Sanctus junior adhuc fuisse videatur dum diem extremum, sive naturali morte, sive* ab irruentibus D Christi inimicis per martyrium *clausit. Si enim natus est regnante Nicolao, etiamsi ad primum regni annum nativitas Sancti retrahatur, cum defunctus sit medio seculo* XII, *nempe anno* MCLI, *ætatis quadragesimum quartum vix superavit.*

quæ forte aliunde magis elucescent.

15 *Paulo clarius hæc omnia patescerent, si quis justam seriem Episcoporum Wiburgensium in lucem produceret, quam frustra quæsivimus hactenus. Ex ea enim haberetur Eskilli præsulis ætas, atque inde de* S. Ketilli *temporibus et gestis securius disputaretur. Iis disquirendis intentus, incidi in Adami Bremensis lib.* 4, *cap.* 44. *ubi inter alia quæ de Adalberto, mirabili in paucis antistite suo, fusius deducit, illud etiam notat, ordinatum ab eo fuisse primum Wiburgensem episcopum Heribertum ; quod paulo distinctius explicat cap.* 46, *ubi ait,* divisa Ripensi parochia in quatuor episcopatus, dono Suein regis, in Wiborg Heribertum constitutum esse, *evecta verosimiliter in Cathedralem Canonicorum regularium ecclesia, haud dubie circa annum* 1065 (*pro quo Pontanus scribit* 1056) *sexennio circiter ante Adalberti Bremensis obitum, qui contigit anno* 1072, *ut proinde Eskillus iste, sub quo vixit* E S. Ketillus, *non procul abfuerit a primo ejusdem Wiburgensis sedis Episcopo : quæ utinam ab aliquo, nobis feliciore, paulo uberius elucidentur ! forte et accedent nonnulla, quæ ad Sanctum propius pertineant. Ad Vitfeldium nos remittit Pontanus in citata Chorographia, verum recensio ejus vernacula episcopatuum Daniæ, necdum ad manus nostras pervenit. Plura suggerant qui possunt, iis utemur vel in hujus mensis Supplemento, vel ad diem* XXVII *mensis Septembris, vel quo die magis opportunum videbitur.*

DIES

A D

DIES DUODECIMA JULII

SANCTI QUI IV IDUS JULII COLUNTUR.

S. Mnason Cyprius, Christi discipulus.
S. Hermagoras episcopus
S. Fortunatus archidiaconus } Martyres Aquileiæ in Italia.
S. Paulinus episcopus
S. Severus presbyter
S. Lucas diaconus
S. Theobaldus miles cum sociis } Martyres Lucæ in Etruria.
S. Hæmorrhoissa nomine, ut volunt, Veronica, Cæsareæ Philippi in Phœnicia.
S. Proclus *seu* Proculus
S. Hilarion *seu* Hilarius } Martyres.
S. Nabor
S. Felix } Martyres Mediolani, et Coloniæ.
S. Divus *seu* Dius
S. Cornius *sive* Corninsius
S. Laventius } Martyres Cæsareæ in Cappadocia.
S. Paternianus episcopus confessor, Fani Fortunæ in Italia.
S. Paternianus episcopus confessor idem an alius; Bononiæ in Italia.
S. Mamas martyr Constantinopoli.
S. Andreas miles
S. Faustus
S. Menas et socii } Martyres apud Græcos.
S. Michaël Malinus conf. apud Græcos.
S. Viventiolus episcopus confessor Lugduni in Gallia.
S. Menulfus episcopus in finibus Bituricensium in Gallia.
S. Ansbaldus confessor, abbas Prumiensis.
S. Uguzo martyr, in Valle Cavernia, apud Insubres.
S. Joannes Gualbertus abbas confessor, Ordinis Vallumbrosani fundator, Passiniani in Etruria.
S. Leo confessor abbas monasterii Cavensis in Italia.
B. Andreas puer a Judæis necatus, in Valle OEnana prope OEnipontum, in Tyroli.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI.

S. Marcianam *seu* Martianam *eamdem in Usuardinis codicibus nonnullis bis positam aut transpositam pridem ibi observavimus, ostendimusque, non ad hunc diem, sed ad* IX *Januarii pertinere, fatente vel ipso codicis Pratensis vindice. Rem involvit Baronius eamdem* Marcianam *semel in Mauritania Cæsariensi signando* IX *Januarii, tum vero iterum hoc die sub positione* Toleti; *in notationibus observans, agi de eadem Sancta utrobique, sed primo loco natalem, altero translationem indicari; idque vel ut pugnantes Usuardi codices componeret, vel forte ut Toletanis benigne faveret, qui Marcianam quidem aliquam colunt* XII *Julii ex antiquo Breviario Mozarabico, ast eam cum Afra confundi nolunt. Insurgit igitur Tamayus hoc die in Baronium, nervis omnibus contendens, aliam esse Africanam a Toletana; sed levibus plane et stramineis argumentis, quæ vix appellari, nedum refutati mereantur; quidquid ibi nubem testium adducat, quos in apocryphorum classem Lusitani pridem relegarunt, eruditos omnes prudenter secuti. Adjungit porro Acta, suo modo exornata, de* Calsia, *uxore* C. Atilii, *seu Catelli, ut ipsum vocant Acta nostra ad* XXIII *Maii, ubi de S. Quiteria, S. Martianæ sorore, quæ ambæ cum septem aliis sororibus, uno partu editæ sint, a barbara matre necari jussæ, ab aliis nutricibus educatæ, quæ demum omnes vario martyrii genere coronatæ sint. Acta illa jam merito rejecerunt Majores nostri, cum nulla prorsus fide aut auctoritate nitantur, atque ita fabulam redoleant, ut non videam, quo pacto a viris vel minimum cordatis tolerari tamdiu potuerint. Acriter ipsa exagitat*

A *Nicolaus Antonius in tomo Ms. variarum observationum, a se relicto, ex quo Matriti multa descripsit socius noster Guillelmus Cuperus anno 1722, quæ usui esse poterunt in Supplemento Januarii. Ex brevi specimine, quo Acta Africana cum Toletanis confert, mentem ejus satis intelliges.* Qui potis est, *inquit*, conspirasse omnino utriusque passionis momenta, ita ut inter se ne tantillum differrent? Credat id Bivarius, qui Dextro Julianoque omnia credit; Tamayusve, cui nusquam non Halus suus alexiacus, in desperata quaque causa, præsenti auxilio opitulatur; quemadmodum hic facit putido epigrammate, inter manus novorum fabulatorum avibus infaustis nato, ut præstigiis suis male cautos deciperet. *Ad unam itaque eamdemque Marcianam referenda esse omnia contra Rodericum de Cunha aliosque aliter sententies, prudentissime censet Antonius; idque ex ipsis etiam Toletanis Breviariis seu Kalendariis, ad annum usque* 1647 *editis, in quibus de patria Toletana altum siletur, ut fusius demonstrabitur die, quo controversia tota de integro*
B *examinari poterit* IX Januarii

S. Præjecti episcopi et martyris translatio *notatur hoc die in Supplemento Saussayi. Tu vide quæ de eo ejusque sociis dicta sunt* XXV Januarii.

S. Agatham *virginem Siculam, hoc die in Hieronymianis, nescio qua causa, repetitam, non aliam esse a celeberrima Catanensium Patrona, quidquid dubitatum sit hactenus a Florentinio et aliis, mihi satis certum videtur : neque, si diversa esset, plus de ipsa dici posset, quam jam disputatum sit aliis locis, maxime a Majoribus nostris ad diem natalem* V Februarii.

S. Eleuchadium episcopum et confessorem, *ut* S. Apollinaris discipulum, *hoc die, more suo transposuit Florarium sanctorum Ms. Colitur, et de eo actum est* XIV Februarii.

S. Honesti *capitis ostensio Tolosæ in S. Saturnini hoc die fieri solita tamquam solennitas singularis notatur hoc die a Saussayo, ubi Sanctum facit* presbyterum confessorem, *cum potius* Martyr *fuerit, de quo actum est* XVI Februarii.

S. Cleti Papæ *hoc die meminit Grevenus, nonnulla miscens quæ in Auctariis ad Usuardum explicuimus; sed quæ ad ipsum spectant discussa jam*
C *sunt die* XXV Aprilis.

S. Ratberti Paschasii, *alias* Paschasii Ratberti *elevatio et translatio, ut Corbeiæ in Ambianis facta celebratur a Saussayo in Supplemento pag.* 1144. *Verum eas qualescumque solennitates rejicere solemus ad proprios natales. De hoc igitur vide ad diem* XXVI Aprilis.

S. Epiphanæ, *quæ* apud Leontinos sub Diocletiano Imperatore et Tertyllo præside uberibus præcisis reddidit spiritum *hoc die meminit Martyrologium Romanum, nulla a Baronio indicata ratione cur ipsam hic signet. In Martyrologio Siculo nostri Cajetani refertur, quando apud Leontinos colitur* 12 *Maii, quo die in Actis nostris remissa ad* 10 *Maii, ubi cum Actis SS. Alphii, Philadephi, Cyrini, et plurimorum aliorum tota S. Epiphanæ historia expenditur, ut nihil hic dicendum supersit. Vide igitur ad dictam diem* X Maii.

S. Acti, Attonis *seu* Atthonis *episcopi Pistoriensis* inventio, *notata est hoc die a Wione, Menardo, Ferrario, et aliis; sed de ipso, iisque omnibus quæ ad ipsum spectant, actum est die natali* XXII Maii.

S. Theobaldus *eremita nescio cur hoc die referatur in Breviario Lingonensi anni* 1604; *nisi quod coli non possit proprio natali die, S. Pauli Apostoli festivitate impedito. Nos ipsum ad proprium natalem diem signavimus* XXX Junii. D

SS. Savini et Cypriani *festivitatem hoc die recoli in monasterio Casæ Dei a Saussayo in Supplemento, diximus die præcedenti, de quibus nihil hic dicendum superest. Vide* XI Julii.

S. Pius Papa *male alicubi hoc die notatus est; vide pridie* XI Julii.

XLVI Martyres *apud Antiochiam* sub Juliano Cæsare a præside Alexandro capitali sententia perempti *dicuntur in codicibus Usuardinis, quos Florentinos vocavimus*, sicut legitur, *inquiunt*, in gestis sanctorum Martyrum Quirici et Julittæ. *De his jam actum est ad* XVI *Junii, ubi vide quid de Actis illis censendum sit Commentario prævio* §. 1, *ubi non solum* XLVI, *sed* CCCCXLIV *Martyres annumerati sunt. Sed quidquid de illis sit, huc certe non spectant, nec in ullo alio Martyrologio hoc die consignatos invenimus.*

S. Maximi martyris *Brixiæ in ecclesia S. Afræ, qui* sub Aureliano præfecto pro Christi amore animam posuerit, *meminit hoc die Martyrologium sanctæ Brixianæ ecclesiæ Bernardini Fayni, qui in annotatione addit*, ex prisca et nobili Brixiana Ugoniorum familia ortum; *et anno nescis SS. Faustini et Jovitæ sub Adriano Imperatore passum, anno* 122. *Ita ille citans solita sua monumenta et populares scriptores, ex quorum fide aut auctoritate necdum audemus Maximum illum in Sanctorum album recipere. Quid de tabulis S. Afræ censeamus, jam satis alibi dictum est.* E

Bertam, *alias* Bertradam, *Pipini brevis, primi ex Carlovingicis Francorum Regis uxorem, Magni Caroli matrem, ut matronam illustrem, imo præclaris virtutibus præditam meritis encomiis prædicari probe novimus; ad Sanctorum honores publico aut privato saltem alicubi cultu elevatam, doceri cupimus. Obiisse dicitur anno* DCCCIII.

S. Vincentii Martyris *memoriam inter auctaria Usuardina retulit Grevenus, nullo prorsus addito charactere dictinctivo; qua ratione plures confusiones inductas, sæpius observavimus, quæ in Florario Sanctorum Ms. aliisque id genus collectionibus non minus frequenter occurrunt. In isto hodie legitur, uti et in Germanico Canisii :* In Pompeia civitate, S. Vincentii martyris, F *quæ æque quidquam significant. Accedit Molanus in suis additionibus, qui sive ex Adone Ms. S. Laurentii Leodii, sive aliunde, citatis jam Florarii verbis superaddidit:* cujus passio habetur. *Quæro* civitatem Pompeiam, *qualis præter* Laudem *(vulgo* Lodi *in Insubribus) nulla mihi nota est; sed talem Sanctum ibi non reperit Ferrarius : quæro alibi* Vincentium Pompeianum; *sed pari successu: quæro passionem; sed nulla usquam exstat, quæ tali martyri Vincentio, ut a pluribus aliis distincto, competere possit. Ad quem igitur* S. Vincentium, *inter tot, qui solo primo semestri nostro referuntur, aut postmodum referendi sunt, ea pertineant, fateor me ignorare hactenus : utrum quid lucis aliunde accessurum sit, tempus docebit.*

S. Dagilam, *ut* matronam illustrissimam *et* martyrem sub Hunnerico rege Ariano fustibus et flagellis crudeliter mactatam *hoc die Gynæco suo inseruit Arturus. Plura addit in annotatis, quæ licet negare non ausim, at Sanctos sola ejus auctoritate declaratos necdum admitto.*

Bartholomæus *Cartusianus, Prior Ruræmundensis, Coloniæ vita functus anno* 1444, *longo elogio, sed*

sed solo venerabilis titulo honoratur hoc die a Rayssio, ex Chronico Cartusianorum Dorlandi atque ex Cartusiana bibliotheca; quæ hic obiter indicasse sit satis.

Magdunus *nescio quis,* ut Christi discipulus *Mediolanensibus hoc die adscribitur a Greveno, et ipsum sequente Canisio. Ast quomodocumque primam syllabam flectas, etiam vocales quinque decurrendo, tale nomen apud Ferrarium non invenies, neque ego alibi reperire hactenus potui, nisi* Magdunum *oppidum in Sancti nomen transierit.*

Fortunati apud Treverim episcopi et martyris *annuntiatio est Florarii Sanctorum Ms. in nullo alio Martyrologio hactenus reperta. An ex tali fonte in Catalogum Episcoporum Trevirensium transierit, nescio; certe decimum sextum locum in Masenii elencho occupat, sed absque ullo* Sancti *titulo, quem nos ei ex isto solo codice asserere non audemus.*

Hilarion martyr in Carmelo postremus *notatur in Acie bene ordinata P. Philippi Visitantini typis edita; sed absque annotatione Ms., quales ferme aliis Sanctis addidit; ego istum Hilarionem, ut a reliquis synonymis distinctum, necdum novi.*

S. Biabailum (*Gallice* Balley) *monachum,* S. Winwaloci discipulum *apud Fagum* (le Fou) *diœcesis Corisopitensis in Britannia Armorica primus in lucem produxit curiosus Sanctorum investigator Castellanus in Martyrologio universali; cujus auctoritati, seu testimonio de cultu utut plurimum deferamus, cum tamen in nullis aliis tabulis Britannicis tale Sancti nomen invenerimus, nec apud Saussayum nec apud Albertum le Grand, neque de ipso, præter jam dicta, quidquam sciamus: sufficere censemus, ejus memoriam hic tantisper collocasse, donec lucis plusculum aliunde nobis accesserit.*

Athanasius *Clysmæ in Ægypto episcopus ab eodem Castellano signatus est, haud dubie ex Fastis Copticis Jobi Ludolfi acceptus, quibus ipse æque ac bene meritus magister noster Papebrochius nimium tribuisse videntur; nobis non apparet hactenus, satis tutum ex corruptis ejusmodi fontibus haurire, nisi Græcorum saltem Menologiis, Menæis aut Synaxariis conformes inveniantur.*

Maria in Anglia, soror Mechtildis *invenitur in additionibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum, quibus magna fides habenda non est, nisi alia auctoritate fulciantur. Puto indicari celebriorem illam Mechtildem Scoticam, de qua in Prætermissis actum est* 12 *Aprilis: utrum sororem ea habuerit, cui magis quam ipsi concessi sint Sanctorum honores, necdum mihi compertum est; certe id non evincent citatæ additiones, quas modo habemus cum ipso Greveni exemplari, cui adscriptæ sunt.*

Lambertus *ut* sextus abbas Cisterciensis *et* beatus *hoc die obiisse dicitur in Kalendario Divione impresso. Elogium concinnavit Henriquez; sed longiori oratione ipsum ornat Chalemotus. Saussayus* Joannem *vocat; sic tamen ut adjuncta probent de Lamberto ipsum agere voluisse, cui non alium apposuit titulum, quam* piæ memoriæ, *tametsi in jam dicto Kalendario inter* Beatos *consignetur. Negat Henriquez* sextum *abbatem Cistercii fuisse, citans versiculos non satis comptos ex Dunensi Ms.:*

Septimus successit toto venerandus in orbe,
Nomine Lambertus, redolenti plenus odore.

Utcumque ea sint, necdum nobis videtur Sanctis Beatisve, publico cultu donatis annumerari posse.

Desiderius *conversus Claræyallensis, qui missus in Lusitaniam, ad erectionem cœnobii Alcobaciæ summa diligentia laboraverit, et non semel rapidissimum fluvium sicco vestigio, cappa sua pro navigio utens, transierit, aliisque virtutibus et miraculis claruerit, secundo loco refertur inter Ordinis Beatos ab Henriquez, sequente eum Chalemoto; verum et hic desiderantur certa cultus indicia.*

Abbas et monachi cœnobii Novævallis in Suecia, *in aquas demersi et ab hostibus Ecclesiæ crudeliter interempti, referuntur ab eodem Henriquez, a Chalemoto, saltem hoc die prætermissi.*

Joannem Charlierum, *cognomento* de Gerson, theologum suo ævo præcipuum, Parisiensisque ecclesiæ, ac Universitatis Cancellarium, *venerabilis memoriæ hoc die appellat Saussayus, longius ei elogium texens, cum titulo, non Sancti aut beati, sed* Doctoris Christianissimi. *Alia necessaria novimus ut Sanctorum Catalogo adscribatur. Vide de eo Raynaudum in Mantissa ad Indiculum Sanctorum Lugdunensium a pag.* 448. *Obiit, teste eodem Raynaudo, hoc die* XII *Julii anno* MCDXXIX.

Joannem *abbatem Elnonensem et Blandiniensem, S. Amandi discipulum, ut* Sanctorum familiaritate et imitatione, et præclaris sanctæ vitæ testimoniis conspicuum, *in Martyrologii sui textu collocavit Saussayus; sed nullum vestigium adducit cultus ei umquam exhibiti, cujus defectu inter Prætermissos a Majoribus nostris relatus est ex Sandero ad diem* 7 *Martii; neque ex eo tempore suggestum est aliquid, quo exhibita ei umquam veneratio probaretur.*

Translatio *solennissima plurimarum sacrarum reliquiarum a diversissimis Sanctis Apostolis, Martyribus, confessoribus, et Virginibus hoc die ad templum Domus Professæ Societatis Jesu Genuæ facta notatur a Bollando; qui octo chartæ facies implevit enumerandis solis Sanctorum istorum nominibus et reliquiarum partibus. Ipsam illam translationem seu in undecim altaribus, ad id præparatis depositionem insigni vernacula oratione celebravit honoravitque Illustrissimus Paulus Aresius Dertonensis episcopus, quam habemus typis editam, eo quo res contigit anno* 1643 *ad totas ferme quatuor et viginti paginas extensam. Longum istum Catalogum aut panegyrim hic attexere, non putavi operæ pretium, cum orationis argumentum facile intelligatur, singulæ vero reliquiæ ad proprios Sanctorum festos dies opportunius referri posse videantur.*

Nazarius de Lieth, *qui* scandit ad angelorum consortium, in omni cœtu celebris, *ut inquit Ængussius. Gormanus legit:* Nasan alienus a crimine. *Nomina patria Hibernica sic Latine reddita sunt, ut ex varia inflexione facile multiplicentur. Hæc ex Sirini compilatione, quæ nullum diem vacuum relinquit.*

Recurrit alter Colmanus *cum addito* de Brucais.

Item Ultanus mundus de Corcagia.

Joannes Neapolitanus *Diaconus et martyr in Syria*
Anonymus *confessor Nozoreti in Sequanis*
Barnabas a Pistorio *confessor Romæ*
Bartholomæus de Aranda *confessor Zamorræ*
Franciscus de Constantina *Belvisii in territorio Placentino Hispaniæ*
Lucida *virgo tertiaria, Fulgini in Umbria*

} *referuntur ab Arturo, cum titulo* beati; *et ultima rursus in Gynæceo.*

Matthæus

A Matthæus Citrarius *ejusdem Ordinis sacerdos e provincia Calabriæ, aliunde nobis suggestus est, ut vir vitæ integerrimæ, qui sanus omnibus apparens, a Guardiano suo extremis Ecclesiæ Sacramentis muniri postulaverit, horam exitus sui prædicens, qua audita pie obierit anno* 1300, *hac vel sequenti die, ut notant diversæ litteræ; vellem æque constaret de religioso cultu ipsi exhiberi solito.*

S. Silæ martyris *meminit hoc die Felicius, tamquam discipuli S. Pauli, aut unius e* 72: quem aliqui, *inquit*, in pace mortuum volunt sub Nerone, alii aliter sentiunt. *Male hic* Silam *collocavit Felicius, qui nempe spectat ad diem sequentem* XIII Julii.

S. Anacletum Papam *hoc die mortuum volunt Grevenus et Canisii Germanicum, die vero crastina sepultum. Nos cum Usuardo de ipso agemus die sequenti* XIII Julii.

S. Bonaventura *episcopus Cardinalis a Florario Sanctorum Ms. male signatur hoc die, notissimus est ejus natalis, quo et de eo agemus* XIV Julii.

Donevaldus, *alias* Donaldus cum novem filiabus
B *ex Leslæo, Boetio et Regio Kalendario Sanctis hoc die adscribitur a Camerario in Menologio Scotico.* Vitam, *inquit*, cum filiabus sanctissimam transegit in solitudine Ogiloy; ipso autem defuncto, Abernathi monasterium ingressæ sunt. *Agit de iisdem Dempsterus ad diem* 15 *Julii, at vereor ut utriusque auctoritas horum omnium cultum evincat. Si quid lucis accedat, plura dicemus ad dictum diem* XV Julii.

S. Euroniæ virginis commemoratio in territorio Trecensi *hoc die signatur ab Arturo Gynæceo, quam et* Aproniam *vocari ait*, *Gallice* sainte Eure, *vultque hoc ipso die coli in Breviario Trecensi. Quidquid ejus sit, alios potius sequemur, eamque a S. Apro fratre, Tullensi episcopo distinguemus* XV Julii.

S. Wilgefortis Virgo et Martyr *variis diebus in Belgio et alibi colitur, atque in Ms. aliquo Ultrajectino Vitæ ejus qualiscumque*, passa *dicitur* hoc die 12 mensis Julii propter fidem Domini nostri Jesu Christi; *addens* apud quosdam servari diem 20 mensis Julii : *recte, cum ea sit receptissima ejus festivitas, signata etiam in Martyrologio Romano, cum quo de ea agemus* XX Julii.

C S. Walthenum abbatem Mailrosiensem *non novit Camerarius in Menologio Scotico; ast ejus vices abunde supplevit Dempsterus, annuntiationes ejus non semel repetens. Hoc die sic de eo loquitur :* Mailrosiæ, elevatio sanctissimi abbatis Waltheni, cujus hortatu S. David rex frater monasteria fundarat, ut et frater alius Simon comes Albæmerlæ duo monasteria Northamptoniæ in Anglia erexerat, et nepos Henricus Comes Huntindoniensis, ad augendum divinum cultum animum adjecit. *Hæc ibi; quibus denuo ad* 3 *Augusti additur :* In Mailros, Waltheni abbatis elevatio : *ut geminam fuisse intelligas. Eumdem ante notaverat* 22 *Maii, quo die inter Prætermissos de eo egit Henschenius, ipsum remittens ad diem* III Augusti.

D Theodoræ virginis *hoc die scribit auctor Florarii Ms. sæpe solitus Sanctos confundere et geminare. Cum S. Willehado ad* X *hujus conjunxerat* Theodoram electam Alexandrinam. *Grevenus* Theodoram religiosam feminam *suggerit, quæ apud Canisium ipsissima est Alexandrina, remittenda omnino ad diem ad quem superius* Electam *remisimus, et modo etiam hanc* virginem *qualemcumque (donec melius doceamur) referendam censemus* XI Septembris.

B. Haduigis regina, *tamquam hoc die piissime defuncta anno* 1399, *refertur ab Arturo in Gynæceo; nos Kalendarium et Martyrologium Romanum sequimur, in quo obdormivisse dicitur Idibus; colitur autem* XVII Octobris.

Mononis Martyris, *tamquam* S. Remacli episcopi et confessoris discipuli *memoria agitur in solo Florario Sanctorum Ms. hoc die, quo verum quidem Sanctum producit, sed pro mero suo arbitrio ibi collocat; cum in pluribus auctariis Usuardinis, in Molani Indiculo et Castellano signetur eo die, quo de ipso, ex ordine, agemus* XVIII Octobris.

Sponsa virgo et martyr *e numero sociarum B.*
E *Ursulæ signatur hoc die a solo Chalemoto in cœnobio sanctimonialium abbatiæ Liberæ in Gallia Belgica seu Picardia et diœcesi Noviomensi. At sive* Sponsa *proprium nomen sit sive genericum ad Virgines omnes Ursulanas spectans, de ea cum ceteris agetur ad earum natalem* XXI Octobris

S. Luanus abbas, de cujus sanctitate agitur in Vita S. Malachiæ episcopi: *verba sunt Arnoldi Wion in appendice ad Martyrologium monasticum Benedictinum, continente nonnullos Sanctos, quorum dies natalitii ignorantur aut nullos habent in Ecclesia natales. Hinc certatim ab Hibernis acceptus est, et Martyrologio Anglico etiam insertus hoc die* XII *Julii, atque item a Ferrario, his solis auctoritatibus fulto. Obiisse dicitur circa annum* 1140; *at quo die nusquam proditur, ut pro mero libitu hunc diem in Martyrologio citato et Hibernicis tabulis occupet. Cultum habeat nec ne hic non disputo, huc non spectare, certum est; cum vero res ejus gestæ ex Vita S. Malachiæ accipiendæ sint, multo opportunius de ipso agetur eo die quo S. Malachiæ Acta, ex professo, illustrabantur* III Novembris.

F S. Vulsinum *(Gallice* Gouffin), *aliis hactenus incognitum, e tenebris eruit magnus Sanctorum refossor, eo titulo sæpe a nobis laudatus Castellanus in Martyrologio suo universali; cujus corpus asservari ait* Cellis S. Eusitii *(Saint Ysis) in Biturigibus. Frustra alibi memoriam ejus aut notitiam quæsiveris, cum vel ipsum Saussayum latuerit, æque ac Catharinum in Sanctuario Bituricensi. Nomen referunt S. Eusitii Acta, apud Labbeum tomo* 2 *Bibliothecæ Ms. a pag.* 371, *ad* XXVII *Novembris illustranda. Cum igitur præter paucula ibi relata nihil præterea de sancto isto* Vulsino *proditum sit, aliunde vero necdum constet, hunc potius quam alterum diem cultui ejus destinatum; possint autem alicunde alia de ipso erui, visum est eum remittere ad diem quo S. Eusitius colitur* XXVII Novembris.

DE

A D

DE S. MNASONE CYPRIO

ANTIQUO CHRISTI DISCIPULO.

J. B. S.

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA.

SECULO I.

Quæ de Sanctorum distinctione et qualitate

De *Sanctis quatuor, in duos sæpe confusis ab Henschenio et Papebrochio actum est* XXV *Junii, ubi recte distinctos existimamus* Sosipatrum *a* Sopatro, Jasonem *a* Mnasone; *sic ut* Sosipater *et* Jason *dicendi sint* discipuli et cognati S. Pauli Apostoli, *Sopater vero* Pyrrhi, Berœensis, *saltem certo* Mnason, discipuli Christi; *quidquid demum turbaverint Martyrologia,* B *Sopatrum cum Sosipatro, Jasonem cum Mnasone confundentia, ut pluribus jam dicto die explicatum est. Quod si Tillemontius tomum quintum Junii, ubi ista habentur, vidisset, procul dubio a nonnullis abstinuisset, quæ tomo* 1, *nota* 24 *in S. Paulum, pag.* 553 *non satis accurate disseruit; præterquam quod aliqua Henschenio tribuat, quæ ab ipso dicta non sunt, a quibus, propter argumenti affinitatem, brevem hanc syllogen inchoandam duximus. Sic ibi loquitur :* Bollandus (*ita passim Bollandianos omnes indigitat*) asserit, Græcos Jasonem et Sosipatrum annumerare LXX discipulis, quod ego, *inquit*, non reperio in Menologio Græco Veneto, neque in Canisiano ; Menæa vero eos aperte faciunt discipulos Pauli, atque ex Actis Apostolorum satis patet, recte hæc ibi definita esse. *Citat porro ad marginem Opus nostrum* XXVIII *Aprilis pag.* 547, *nempe in elencho Prætermissorum istius diei.*

ab Henschenio asserta sunt,

2 *Dormitavit eo loco Tillemontius, nam quæ ibi ab Henschenio dicuntur, certa sunt, ut ex ejus verbis manifeste intelliges; nec est exacta citatio, sic enim habet :* SS. Jason et Sosipater Apostoli ex LXX memorantur in Ms. Græco Synaxario Parisiensi Collegii Claromontani ; item in Menæis C Cardinalis Mazarini et aliis Mss., *quorum apud nos major, quam usquam alibi copia. Satis patet orationis diversitas : frustra quæsivit Tillemontius in Græcis Menologiis aut Menæis excusis, quæ Henschenius in Mss. se reperisse diserte ibi pronuntiat. Textus ipsos referrem, si esset operæ pretium, aut res ipsa jam non satis pateret ex iis quæ ipse postmodum ad jam dictum diem* XXV *Junii accuratius discussit. Neque vera sunt quæ sub articuli citati finem adjunxit idem Tillemontius, in hæc verba :* Itaque dicendum est, Græcos non honorare nisi S. Jasonem et Latinos Mnasonem sub falso Jasonis nomine. *Poterat etiam dicere, sub falso* Nasonis *nomine, quod hic paulo pluribus ostensurus sum; at falsum est,* Græcos non honorare nisi S. Jasonem, *cum in jam dictis Mss. nostris etiam expressus reperiatur* S. Mnason. *Id primum exequar, inde ad Latinos gradum facturus.*

contra Tillemontium propugnantur.

3 *In Menæis Mss. bibliothecæ Ambrosianæ, non quidem ad* XXVIII *aut* XXIX *Aprilis, neque ad* XXV *Junii aut ad hunc diem, sed ad* XIX *Octobris sic legitur :* Ἄθλησις τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Μνάσονος ἐπισκόπου Κύπρου; *et additur nomen Modesti* καὶ Μοδέστου *absque titulo, qui paulo distinctius explicatur in Synaxario Claromontano, ubi ad prædictum diem* XIX *Octobris jam dictis verbis adjungitur S. Modesti dignitas* ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων; *qui iidem alibi quoque eodem die simul annuntiantur, licet festivitatis et conjunctionis causam hactenus ignorem, neque magis exploratum habeam, unde Græci isti Menæorum amplificatores Cypri episcopum fuisse* S. Mnasonem *uspiam repererint, aut cur S. Modestum, Zachariæ captivi diu vicarium, anno* 634 *mortuum, qui a Latinis* XVI *Decembris colitur, eo die reponant. Utcumque id acciderit, ad rem nostram satis est, ostendisse,* S. Mnasonem *Græcis non fuisse plane incognitum. Sed hoc Tillemontio condonandum, qui nulla, uti opinor, Græca Menologia aut Menæa in fonte consuluit, præter ea quæ superius citavit, typis publicis Venetiis aut apud* E *Canisium vulgata. Jam in Fastis Latinis* S. Mnasonem *nostrum deformatum investigemus, quem nullum Martyrologium, quod sciam, recte expressit.*

Ex corrupta lectione Romani parvi.

4 *In codicibus Hieronymianis frustra quæretur* Mnasonis *nomen; neque sanctos Jasonem et Sosipatrum, S. Pauli discipulos, ibidem signatos invenies. Nam qui ita istic appellantur, Martyres sunt solo nomine noti, et classibus majoribus immixti, qui cum prioribus illis nullam prorsus habere possunt affinitatem; qualis etiam Jason in Usuardo occurrit ad* III *diem Decembris, frater Mauri, filius Claudii et Hilariæ, qui omnes ex Romano parvo per Adonem accepti sunt. Nec magis notus est* S. Mnason *apud Bedam, Florum, Rabanum et Wandelbertum, quibus Romanum parvum videre numquam contigit. Quod tricis plurimis et implexis quæstionibus olim ansam frequentissime præbuit, satis feliciter explanatum credimus tota præfatione Usuardina, quodque huc proprie spectat, notanter cap.* 2, *art.* 4, *num.* 144, *ubi observatum et probatum est, nullum Latinum Martyrologium meminisse plerorumque aut Christi Servatoris aut S. Pauli discipulorum ante auctorem jam laudati Romani parvi,* F *a quo sua mutuatus est Ado, ab hoc Usuardus, et ex iis demum universa recentiorum progenies. Quod autem ad* S. Mnasonem *attinet, id infeliciter accidit, ut vel auctor ipse (quod vix in animum induco) aut potius amanuensis aliquis nomen ejus contorserit, sic ut Martyrologii istius descriptor Ado in Ms. suo Ravennensi pro* Mnasone *legerit* Nasonem, *atque ita annuntiatio formata fuerit :* Apud Cyprum, Nasonis antiqui Christi discipuli.

pro Mnasonis in Martyrologiis est Nasonis,

5 *Neque id dubium cuiquam videri potest, cum in omnibus Adonis, tum editis tum Mss. exemplaribus eadem constanter servetur lectio, ad quam notavit Rosweydus, substituendum esse* Jasonis *vel* Mnasonis *ex Actuum cap.* 21. *Verum, quod ejus venia dictum sit, advertere facile potuit* Jasonem *nusquam* Cyprium, *nusquam* antiquum discipulum *appellari, utpote qui diversus plane ab eo sit, civis Thessalonicensis, Pauli discipulus, et ut ipse scribit,* cognatus; *de quo rursus vide quæ dicta sunt ad* XXV *Junii. Advertere, inquam, potuit Rosweydus,* Mnasonem Cyprium *cum Jasone nequaquam confundendum, cum characteres omnes a Romano parvo expressi, ita* Mnasoni *ex Act.* 21 *proprii sint, ut nulli alteri prorsus conveniant. Rotunde igitur scri-*

bendum

AUCTORE J. B. S.

bendum erat, per Nasonem, *male confictum nomen, Sanctum istum omnino intelligi, de quo hæc sunt loco citato Actorum verba :* Venerunt autem et ex discipulis a Cæsarea nobiscum, adducentes secum, apud quem hospitaremur, Mnasonem quemdam Cyprium, antiquum discipulum. *Ex hoc loco acceptos esse singulos Romani parvi apices, mihi quidem, ex diuturno libelli istius usu, indubitatum est, quod tantisper etiam indicavi in observatione Usuardina ad hunc diem. Neque mirandum, quod* Mnaso *in Cypro collocatus fuerit, quamvis verosimilius ibi mortuus non sit; nam satis fuit hujus Martyrologii auctori legisse, quod Cyprius genere fuerit, ut inde positionem eruerit; qui de cetero plerisque Sanctis suis dies pro arbitrio adaptavit.*

quod per Jasonis male correctum est.

6 *Ne hic longa serie Martyrologia enumerem in quibus omnibus constantissime legitur* Nasonis, *sufficiat semel dixisse, per Adonem, Usuardum atque Notkerum in posteros omnes transfusum esse, apud quos restituendum sancti nostri* Mnasonis *nomen, non* Jasonis, *ut in Romano hodierno fecit Baronius, multa in notis memorans, quæ, rebus jam melius explicatis, admitti omnino non possunt. Haud equidem existimaverim, Baronio in hac parte præluxisse Molanum, cujus, ni fallor, solam primam editionem vidit, optimam illam et probatissimam, in qua purior est Usuardi textus, in posterioribus sæpe corruptus. Sed alios habuit, qui eam viam sternerent, Maurolycum præsertim, Felicium et Galesinium, quem postremum tamen secutus non est in adjungendo Jasoni suo Cyprio titulo* Episcopi, *qui nescio unde a Galesinio acceptus sit, non magis quam unde Felicio constiterit, Sanctum ipsum in Cyprio extremum diem clausisse. Neque vero curanda hic sunt quæ alii fortasse pro suo quique ingenio repererunt, ut dubia dubiis aliis et æque incertis involverent, ubi rem nude consideranti evidens apparere debet proposita hic a nobis, de deformato* S. Mnasonis *nomine assertio. Id postremum fateri cogimur, de Sancti gestis aut virtutibus nihil memoriæ proditum esse, saltem quod fide dignum sit, præter paucula illa, quæ ex Actibus Apostolorum jam recitata sunt.*

DE S. HERMAGORA EPISCOPO

ET FORTUNATO ARCHIDIACONO MARTYRIBUS.

AQUILEIÆ IN ITALIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus, hymnus, elogium; unusne an duo Fortunati Aquileiæ; Acta; translatio Martyrum.

SUB NERONE.

Cultus sanctorum Martyrum Aquileiæ

A*quileia, ad mare Adriaticum in provincia Forojuliensi inter fluvios Alsam et Natisonem cum Turro sita, antiqua olim Patriarcharum sedes, et nominis splendore nec non insigni emporio præ ceteris Italiæ urbibus memorabilis, alteraque Roma dicta; at varias deinde vastationum vicissitudines experta, tandemque ad ignobilitatem et solitudinem redacta, documento est, quam nihil sub sole e rebus humanis sit stabile ac perpetuum. Urbs hæc habet, quod merito accenseat pristino suo splendori duorum Christi Martyrum gloriosam memoriam, videlicet* S. Hermagoræ, *seu* Hermachoræ, Hermacoræ, Hermacoris, Hermechoræ, Armagri, *primi sui saltem post S. Marcum Episcopi, et* Fortunati *archidiaconi; ut proxime visuri sumus.*

ex antiquis Martyrologiis

2 *In antiquissimis Martyrologiis sub S. Hieronymi nomine vulgatis ita signantur :* In Aquileia, SS. Fortunati et Armigeri. *Quin ibidem agatur de sanctis Martyribus nostris, tametsi* S. Fortunatus *ponatur primo loco, et pro* Hermagoræ *scribatur* Armigeri, *evinci puto e characterismis adjectis, quales sunt : affinitas nominis, dies cultus, locus et socius ; quamvis, ut notatur in Observationibus ad Usuardum, a paucis annis editum, in omnibus codicibus nomen corruptum sit; aliis* Armigeri, *aliis* Armigiri *vel* Armageri *legentibus, præfixo ubique* Fortunati *nomine. Romanum vetus seu parvum sic habet :* Aquileiæ, Hermagoræ Episcopi, discipuli S. Marci. *Ado autem sic :* Apud Aquileiam, natalis S. Hermagoræ, primi ejusdem civitatis Episcopi, discipuli B. Marci Evangelistæ. *Usuardus paulo auctior est :* In Aquileia, natalis S. Hermagoræ Episcopi, discipuli B. Marci Evangelistæ, qui inter miracula sanitatum et prædicationis instantiam ac populorum conversionem, plurima pœnarum genera expertus, ad ultimum cum Fortunato archidiacono suo, capitali supplicio perpetuum meruit triumphum.

3 *Et rursum die* XII *Septembris agens de* S. Hermagora *occasione SS. Cyri et Juventii, ait ipsos ad urbem Ticinensem ab eo* directos, primo illic Christi Evangelium prædicantes, et magnis virtutibus ac miraculis coruscantes, etiam vicinas urbes divinis operibus illustrasse; sicque in pontificali honore, glorioso fine quievisse in pace. *De qua missione agitur tomo 2 Februari, pag. 153. Præcesserat Romanum parvum eadem die* XII *Septembris :* Ticini, confessoris Syri, et Eventii, discipulorum Hermagoræ, Aquileiensis primi Episcopi. *Wandelbertus* S. Hermagoræ *accinit sequens hexametrum :* *ostenditur;*

Hermagoram quarto supplex Aquileia frequentat,
Antistes precibus populum qui fulsit et urbem.

Notkerus Sanctos annuntiat his verbis : Apud Aquileiam nativitas S. Hermagoræ, vel sicut in

antiquis

A antiquis codicibus invenitur, Hermechoræ, primi ejusdem civitatis Episcopi, discipuli S. Marci Euangelistæ; item Fortunati, de quo Fortunatus Episcopus *lib.* 8 *carminum, cap. sive titulo* 4, *pag.* 190 *editionis Browerianæ :*

Et Fortunatum fert Aquileia suum.

Idem Fortunatus Episcopus Pictaviensis in Vita S. Martini lib. 4, *canit in hunc modum :*

Hinc Venetum saltus campestria perge per arva
Sub montana quidem castella per ardua tendens :
Aut Aquileiensem si fortasse * accesseris urbem,
Cantianos Domini nimium venereris amicos
Ac Fortunati benedictam martyris urnam.

* forte

Scio equidem hosce versus die XI *Junii applicari S. Fortunato martyri, fratri S. Felicis, non minus quam illum versum, mox a Notkero productum,* B *præmisso alio hoc hexametro versu :*

Felicem meritis Vicetia læta refundit.

De qua re statim tractabimus, ubi quæremus unicusne an duplex Fortunatus Aquileiæ admittendus sit.

uti pariter ex recentioribus;

4 *Inter Martyrologos recentiores de sanctis Martyribus nostris mentionem faciunt : Ferrarius cum elogio, sicut etiam Maurolycus, Felicius, ac Galesinius, sed restrictiore ad modica verba elogio. Romanum denique modernum ambos commemorat verbis Usuardinæ annuntiationi consonis. Unde corrigi debet Florentinius, dum perperam notat,* Martyrologium Romanum non nisi Hermagoræ meminisse. *Eodem errore lapsus Tillemontius tom.* 2, *pag.* 497. *Observandum vero est ex Ferrario* natalem horum sanctorum Martyrum, Aquileiensis diœcesis patronorum, in tota Aquileiensi provincia, ab omnibus Episcopis, Patriarchæ Aquileiensi subjectis celebrari ex synodali constitutione anno Domini MCCLXXXII, die XIV Decembris sub Raymundo Patriarcha. *Addit corpora ipsorum Aquileia Gradum memorari translatæ ab Helia Patriarcha, citatque* librum ejusdem de ritu sepe- C liendi mortuos cap. 15.

hymnus ex Breviario Aquileiensi productus

5 *Post hæc sequitur ibidem hymnus in laudem Martyrum concinnatus hujus tenoris, ex Breviario, ut additur, Aquileiensi :*

Æterne Deus, solio
Cœlorum sedens rutilo,
Nunc Hermacoræ precibus
Absolve nos sceleribus :
Fortunatique commodis
Nos omnes reple monitis,
Qui Hermacora prævio
Succurrit lapso populo.
Quos vinxit tui charitas
Merito colit civitas :
Quæ iisdem pastoribus
Erepta est dæmonibus.
Proinde festa gaudii
Omnes vicini populi
Undique proni cursitant
Lætaque mente jubilant.
Nunc Deo, Pastor inclyte,
Nosmet commenda sedule,
Quem præcinisti inclytum,
Ut diluat flagitium.
Ex cujus nutu feminam
Salvasti Alexandriam :
Eo juvante populum
Ad cœli perduc solium.
Cujus amore capite
Truncatus es, ut hodie,
Sublimet Aquileiam,
Urbem fovendo Austriam. Amen.

AUCTORE J. P.

cum fragmentis ad elogium spectantibus.

6 *Quoad elogia, a Ferrario et Ughello adornata, nihil opus est ea integra hic transcribere. Ex hoc postremo excerpo id unicum, quod* Hermagoræ vexillum Venetis aliquando propitium fuisse, *ibidem narret dictus auctor ex Dandulo,* ejusque felicissimis auspiciis Parentum, Polam, multaque alia Istriæ oppida sub ipsorum imperium concessisse; cujus etiam Divi meritis Aquileiensis regio, instituto solenni pro infantibus sacrificio, quod et hodie servatur, a vexatione dæmonum liberata creditur. *Nec aliena arbitror a præsenti instituto ea, quæ lego in Actis Mss. S. Syri Episcopi Papiensis, quæ habemus; de quo agi poterit die* IX *Decembris :* Euangelium autem, quod *S. Marcus* rogatus a fratribus Romæ confecerat, secum de- E ferens, beatum virum Hermagoram, quem ipse edocuit, et enutrivit ordine vicis suæ in Italia, prudentia et sanctitate reliquit insignem; hujus auditores atque ministri venerabiles viri Syrus fuerunt atque Iventius.

Tillemontius non habet sufficientem rationem dubitandi an, fuerit S. Hermagoras primus Aquileiæ Episcopus.

7 *Ex eo, quod supra retulimus,* S. Fortunatum *in Hieronymianis ubique præponi* S. Hermagoræ, *non videtur præberi sufficiens ratio Tillemontio, dubitandi aut scrupulum movendi, num extiterit* S. Hermagoras *primus Aquileiensium Episcopus saltem post S. Marcum, et istius territorii Apostolus. Tam enim facile est mutari nominum ordinem, et quod prius ponebatur primo loco, postea poni loco secundo, quam nominum orthographiam corrrumpi; quod factum fuisse in nomine* S. Hermagoræ, *supra significavimus. Pluris certe apud me valet antiquiorum Martyrologorum auctoritas, de quibus num.* 2, *expressissime annuntiantium* S. Hermagoram *primum Aquileiæ Episcopum fuisse, quam tantilla Tillemontii observatio, desumpta ex ordine nominum jam dicto. Accedit eo, quod Baronius ad annum* 46, *num.* 2, *agens de diversis discipulis ad diversas instituendas ecclesias a S. Petro missis,* Aquileiæ post Marcum *tribuat* Hermagoram. *Ne-* F *que rursum hic moror Tillemontium, pag.* 508 *dicentem, non esse valde certum, quod* S. Hermagoras *vixerit tempore Apostolorum; neque sat constare, quod umquam Aquileiæ fuerit. Nam præter illa, quæ jam diximus, in Commentario prævio S. Marci die* XXV *Aprilis, num.* 7 *asseritur, S. Marcum duobus annis cum dimidio Aquileiæ fuisse. Adde, quod in Tractatu de Patriarchis Alexandrinis, qui præfigitur tomo* 5 *Junii, in dissertatione fundamentali dicatur, non esse inverisimile Marcum Aquileiæ fuisse. Quid? quod Aquileiensis ille Apostolatus asseratur ex duplici codice Ms. proxime post S. Marci Commentarium prævium, ad dictum diem, ubi sic lego :* Porro sanctissimum virum Hermagoram, civem Aquileiensem, ad tantam excellentiæ perfectionem magisterii sui imbutum arte [S. Marcus] perduxit, quatenus dignum eum fore summi sacerdotii culmine, idque in virtute sancti Spiritus adepturum non dubitaret. Unde et socium eum itineris sui, cum Romam repeteret, idoneum adsciscere rectissime judicavit; ac deinde præsentiæ beati Apostoli Petri eum præsentandum, non est arbitratus indignum. A quo nimirum sancto Apostolo, primo scilicet pa-

store

AUCTORE J. P.

store Ecclesiæ, idem B. Hermagoras pontificatus virga suscepta, et summi sacerdotii indepto officio, Aquileiensem, Domino favente, gubernandam suscepit ecclesiam; in qua nimirum urbe martyrii coronam adeptus, summi quoque sacerdotis Christi membrum effectus est. *Dixi supra sanctum* Hermagoram *primum extitisse Aquileiæ episcopum* saltem post S. Marcum : *nam Ughellus inter patriarchas Aquileienses primo loco recenset S. Marcum, tribuens ei successorem Hermagoram ; quod bene concordat cum ejus Actis. Et fortasse non plus volunt, qui dicunt ipsum fuisse primum Aquileiensem episcopum.*

Duplex videtur statuendus Fortunatus Aquileiensis.

8 *Nimis multi ac varii in hisce sanctis Martyribus nostris concurrunt characteres, quam ut* Fortunatus, *de quo hic, idem credi possit cum Fortunato, S. Felicis fratre ac martyrii socio; atque adeo duplex videtur statuendus hujus nominis Martyr. Etenim alius utrobique Imperator, alius præses, alia Acta, alia martyrii dies, quid aliud suadere queant, quam alterius sancti Martyris ab altero diversitatem; quamvis Aquileia martyrii palæstra diversa non sit? Unde non possum assentiri Tillemontio, asserenti, satis sibi esse causæ, ut credat eum Fortunatum, qui colitur* XI *Junii, eumdem esse cum illo, quem hodie exhibemus : quandoquidem, si* S. Hermagoræ, *ut arguit, martyrium conjungi debeat cum martyrio* S. Fortunati, *Martyrologia Adonis et Usuardi signant Fortunatum die* XI *Junii Aquileiæ passum sub Diocletiano una cum S. Felice ; sed hoc adeo nihil obstat, ut potius præbeat ex parte fundamentum statuendi duos diversos Fortunatos propter Imperatorum diversitatem, sub quo martyrium consummarunt. Neque etiam obstat quod Fortunatus Pictaviensis duobus locis, quos produximus supra num.* 3, *loquens de S. Fortunato Aquileiensi, non dicat duos istius nominis Sanctos exstitisse Aquileiæ. Quasi vero tot characteres positive diversi non debeant præponderare argumento mere negativo in præsentis quæstionis decisione. Quamobrem longe mihi verosimillimum est duos Fortunatos, Aquileiæ passos, admitti debere. Vide etiam annotata infra post translationem posita, littera* k; *ubi distinguitur duplex Fortunatus.*

De Actis eorumque apographo,

9 *Acta Sanctorum Martyrum traducit idem Tillemontius, tamquam non habentia* ullum characterem antiquitatis et auctoritatis. *Ego vero hoc de iis pronuntio, plures genuinæ sinceritatis notas habitura, si abessent nomina quædam propria, antiquitatem non redolentia; totque sermocinationes, precesque, ut nihil dicam de miraculis. Tempus vero scriptionis et auctor nos latent.* Feruntur *quidem* conscripta, *uti habes in notationibus ad Martyrologium Romanum,* a Gregorio, cujus filia obsessa a dæmone, ab eodem Sancto fuit incolumitati restituta : *(apud nos a num.* 15, *ponitur non filia, sed filius Gregorii a dæmonio liberatus.) At qua fide historica hæc opinio nitatur, non puto satis intelligi posse. Ceterum, quod ad Ms. attinet; damus hic apographum Trevirense sancti Maximini, cum aliis exemplaribus collatum, variis lectionibus præcipuis in annotata rejectis, aliisque minoris momenti prætermissis, ne modum excedamus. Petrus de Natalibus succinctius ea commemorat lib.* 6, *cap.* 86; *meminitque* S. Hermagoræ *lib.* 8, *cap.* 29 *in Actis SS. Euphemiæ ac Dorotheæ. In dictis notationibus ad Martyrologium Romanum citantur alii scriptores recentiores : Vincentius, Antoninus, Sabellicus, Volaterranus, Hier. Rubeus, et historia Aquileiæ.*

translatione ac tempore martyrii.

10 *Nec tacitus præterierim quædam de* S. Hermagoræ *translatione, apud Grevenum signata die* XII *Septembris. Typis mandamus quæ de illa scripsit Petrus Calo parte* 2, *fol.* 218, *prout notatum reperi in superiore parte Ms. nostri, addito ad marginem* ex codice 929. *Partem illam secundam hactenus fortasse ineditam esse, et consistere in solis collectaneis Mss. videtur indicio esse, quod ex Mss. collectaneis ejusdem Auctoris datur historia elevati corporis et miraculorum S. Zenonis tomo* 2 *Aprilis, a pag.* 74. *Porro fuit dictus Petrus Ordinis Prædicatorum, floruitque, ut refertur ibidem, pag.* 76, *in annotatis littera* k, *circa annum* 1300. *Plura Præfatio generalis Bollandi pag.* XX. *Male vocatur a Possevino et Vossio* Ordinis Minorum. *Quæ super eadem translatione notamus, conjicimus ad ejusdem finem. Tomo* 1 *Januarii pag.* 1084 *inter varias reliquias Pragam a Carolo* IV *allatas habetur* S. Hermagoræ Episcopi et Martyris brachium. *Hæc præfati, sanctorum Martyrum Acta exhibemus, quorum martyrii tempus, iisdem Actis insistendo, videtur determinandum circa annum Christi* 66; *cum contigisse post mortem S. Petri habeatur e num.* 8.

ACTA

Ex Ms. S. Maximini Treviris, collata cum codice Ms. 13 Reginæ Sueciæ, et editis apud Mombritium, Tomo 2, a fol. 1 verso.

Ab auctore incerto conscripta.

CAPUT I.

A S. Hermagora Aquileiensium Episcopo fides propagata ; pœnarum contemptus.

S. Marcus a S. Petro Apostolo Aquileiam missus,

Post resurrectionem Domini nostri Jesu Christi *a* omnes Apostoli miserunt sortes, quisquis in suam provinciam proficisceretur ad prædicandum verbum Domini. Apud urbem vero Romam profectus est beatus Petrus Apostolus, princeps Apostolorum una cum beato Paulo Apostolo, adducentes secum beatum Marcum, qui et ipse beati Petri primus fuit discipulus, et morabatur cum eis in urbe Roma. Tunc dicit ad eum B. Petrus : Quid hic moraris? Ecce [tu plenissime] eruditus es de omnibus, quæ fecit [Dominus noster] Jesus Nazarenus; surge [et] perge ad urbem, quæ dicitur Aquileia, Austriæ *b* provinciæ ad prædicandum verbum Domini. Tunc accipiens beatus Marcus primam sortem et baculum pontificatus, arripuit iter, et veniens pervenit apud prædictam urbem, quæ dicitur Aquileia *c*. Veniens autem apud prædictam civitatem, invenit ibi juvenem, nomine Athulphum [*], filium Ulfii, illustris et primi civitatis, qui magna lepra detinebatur. Tunc interrogavit beatum Marcum de qua provincia iter faceret. Et ipse ei omnia enarravit, eo quod Christianus esset, et medicus ad omnes ægritudines seu infirmitates curandas.

[*] *alias* Ataulfum.

2 Tunc juvenis audiens hujuscemodi sermones, ad pedes ejus provolutus rogabat eum, ut infir-

A *sanat Athulphi lepram in manu et brachio;* infirmitatem ejus curaret. Tunc beatus Marcus, apprehensa manu ejus et brachio, mox lepra ab eo mundata est de manu et brachio ejus. Tunc juvenis, videns hæc mirabilia, citius cucurrit ad patrem suum Ulfium, et omnia ei indicavit, quæ illi beatus Marcus fecisset. Celerius cum magna turba veniens Ulfius, inveniens beatum Marcum ad portam occidentalem residentem, rogare eum cœpit, et dicere : Fac filium meum sanum, et omnia, quæcumque postulaveris, faciam tibi. Tunc dicit ad eum beatus Marcus : Si credideris in Dominum Jesum Christum ex toto corde tuo, videbis filium tuum [ex integro] sanum.

et postquam eum baptizasset sanat illum in toto corpore cum incremento fidelium. 3 Ulfius exclamavit, dicens : Credo Dominum Jesum Christum [esse verum Domini.] Tunc beatus Marcus, accepta aqua, baptizavit juvenem in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; et omnis lepra ejus mundata est. Videns Ulfius [hæc] mirabilia, baptizatus est ipse, et omnis familia domus ejus, et multitudo populi baptizati sunt in illo die. Cumque beatus Marcus prædicaret [ibidem] per aliquot annos, emicuit in cor [ejus] desiderium, vultum S. Petri videre. Volens [autem] occulte dimittere populum, et ire B ad urbem Romam. Tunc Dei nutu audientes populi, concurrentes diluculo, vociferabantur clamore magno, dicentes : Quid mali egimus, quid peccavimus, quia tu nos derelinquere vis? Da nobis pastorem. Tunc Beatus edidit * populo, ut eligerent sibi, quem voluissent virum christianissimum. Turba autem populi elegerunt sibi elegantem personam [et condignam] nomine Hermagoram.

* *alias* indixit.

S. Hermagoras Romam petit, cum S. Marco; consecratusque episcopus, redit Aquileiam; 4 Tunc iter faciens cum beato Marco ad urbem Romam, [ibique] a beato Petro accipiens baculum pontificatus et velamen Sacramenti [cum benedictione,] factus est proton Episcopus provinciæ Italiæ, et regressus [est] ad urbem civitatis Aquileiæ, [et] ecclesiæ suæ moderationem composuit; et seniores * et levitas [inibi,] ordinavit. Et post hæc ad civitatem Tergestinam presbyterum et diaconum direxit; et per alias civitates similiter faciebat. Hæc agebat in urbe civitatis Aquileiæ, quæ est ex civitatibus Italiæ prima *d*. Si quis unanimitatem sanctorum Martyrum contemplatur, non solum eos pro suis passionibus contemplatur; verum etiam de fidei C infirmitate * atque immobili et inconcussa eorum charitate, qua semper invicem servaverunt, se ædificat : se etiam commendare poterit, ita quoque propter Deum convenienter custodire dilectionis fidem, ut in nullo se penitus lædere arbitretur *e*.

* *alias* sacerdotes

d

* *lege* firmitate

e

fidem propagat; 5 Crescebat [denique] quotidie fides Christianorum; crescebat in verbo Domini; crescebat etiam et in charitate *f*; conjunctos semperque gubernatos, quos custodivit, ipse etiam et a passionis gloria non separavit. Qui beatissimus Hermagoras cœpit ipse prædicare verbum Domini nostri Jesu Christi, plenus Spiritu sancto, et per orationem dæmonia ab obsessis corporibus ejicere, infirmos sanare, et cæcis, facto Christi signaculo, super oculos eorum, visum reddebat. Concurrebant autem ad S. Hermagoram Episcopum omnes Italiæ provinciæ populi, videntes ejus mirabilia, quia et per eum sancta multiplicabatur fides ; paganorum autem insania confundebatur.

f

idololatris moventibus Præsidem contra eum, 6 Eodem vero tempore, imperante Nerone, in urbe Roma, et præfecturam *g* agente Agrippa *h*, qui fuit filius fratris ipsius Herodis. Tunc in Aquileiensem civitatem direxit Præsidem, Seuastrum * nomine, ut in eadem civitate, ut diximus administraret. Qui cum ingressus fuisset civitatem, universi populi occurrentes et vociferantes clamabant; sicut est solitum quasi indicibus *i*. Alia autem die, sedente eo pro tribunali, postquam immundas hostias obtulerunt dæmonibus sacerdotes idolorum, ei suggesserunt de beatissimo Hermagora, dicentes : Subveni, Domine præses, quoniam templa deorum destruuntur per virum quemdam, qui per suam magicam artem, et verborum seductionem, omnem populum a diis immortalibus separavit, prædicando illum, qui a Judæorum populo a Judæa * est interfectus : quem si tu ita dimiseris, omnes separat a sacrificio deorum ; et si hoc notum fuerit Principi, incipies te in magna culpa apud eum invenire. Hæc autem audiens Seuastus præses, fremuit nimis, sicut leo, et præcepit, ut plurima turba militum urbem ingrederetur, et eum cum magna admiratione ad suum præsentari auditorium *k*.

g h

* *alias* Sebasum.

EX MSS.

i

* *lege* in Judæa.

k

orantem. 7 Hoc audito, S. Hermagoras Episcopus dixit omni clero : Viri fratres, ingemiscamus ad Dominum, quoniam ecce appropinquat diabolus, qui, sicut leo, circuit, quærens quem devoret; ut elisus ac prostratus jaceat sub pedibus nostris. E Cumque universi orarent ad Dominum, beatissimus Hermagoras hanc fudit orationem, ad Dominum, dicens : Domine Deus omnipotens, unigeniti Jesu Christi filii tui Pater misericors, qui non memoras iniquitatem populi tui ; qui vis pœnitentiam peccatoris, ut convertatur a via sua injusta, et vivat in tua voluntate ; Christe Jesu, qui duodecim Apostolos coronasti, et misisti eos in seculum istud prædicare Euangelium, te provisorem et salvatorem animarum nostrarum, [te] deprecor, Patrem omnipotentem, et Filium [tuum] Jesum Christum, qui potens es animabus servorum tuorum, in te confidentium, opitulari; libera nos a persequentibus nos, ut non dicant : Ubi est Deus eorum? sed da Domine Jesu Christe, misericordiam tuam servis tuis, ut confundantur inimici nostri, et cognoscant, quoniam tu es, qui confringis cervices peccatorum. Cumque orasset ad Dominum, impetum facientes inimici, comprehenderunt sanctum Hermagoram Episcopum, et ferro vinctum perduxerunt ad Seuastum præsidem.

Interrogatur a Præside 8 Qui cum fuisset perductus, dixit ad eum F Præses : Quæ est tua audacia, ut in injuriis deorum et dearum, nescio per quam artem et seductionem verborum omnem populum a diis immortalibus separes, prædicans illis *, qui a Pilato est crucifixus ; propter quem et Petrus similem accepit pœnam in urbe Roma? Aut nescis, quia tale accepi præceptum, ut, si invenero viros ac mulieres in hac perseverare vanitate, diversis eos generibus tormentorum affligam? Quod si et tu in hac perseveraveris insania, in te correctionem omnium, quos ad te aggregasti, faciam, ut per te discant omnes veneranda numina deorum venerari, sicut et omnes faciunt provinciæ. Beatissimus Hermagoras Episcopus elevans oculos suos in cœlum, facto signaculo Christi in fronte sua, ita constanter respondit :

* *alias* illum.

cui intrepide respondet, 9 Ego ex jussione Domini mei Jesu Christi in fronte sum * Episcopus. Non quiesco prædicare, quæ mihi præcepta sunt a Domino meo Jesu Christo, ut omnes [a diabolo] detentos, per verbum Domini ad Dei revocem agnitionem : quoniam Deus magnus est, qui est in cœlis; qui jubet cœlo dare pluviam; qui solem suum oriri facit super justos et injustos, ipsum ego prædico omnibus diebus vitæ meæ. Seuastus Præses dixit : Ut

* *alias* creatus, *alias* ordinatus sum Episcopus.

EX MSS. Ut video, certum est, quod deorum sacerdotes dixerunt; quia per ista verba stulta populum seducis. Ego enim non puto, quia tu hæc loquaris mente. S. Hermagoras Episcopus dixit : Hoc certum est, quod dixisti ; quia ego non mea loquor mente, sed per me Spiritus sanctus loquitur. Sic enim sancta continet Scriptura : Cum steteritis ante judicem *l*, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini : quia Spiritus sanctus loquitur per os in Christo credentium. Seuastus Præses dixit : Ego non verbis tecum contendere quæro, sed ad tuam festino salutem, ut accedas, et sacrifices diis immortalibus. Quod si nolueris nunc sacrificare, dum tecum pacifice loquor, postea vero cum confusione incipies diis thura offerre. Multo enim melius est tua bona hoc facere voluntate.

frustra territus. 10 S. Hermagoras Episcopus dixit : De Domini mei Jesu Christi misericordia fido, si qua valueris * pœnarum genera exercere, corpus quidem meum poteris tormentis affligere, anima autem mea a Christo excepta, ab ejus Angelis in paradiso collocabitur *m* : nam diis tuis, qui sine anima sunt, sine auditu, et sine visu, sine gressu, numquam deditus ero. Hæc audiens Seuastus Præses, jussit eum extendi, et nervis crudis cædi. Cumque cæderetur B. Hermagoras Episcopus, aspiciens in cœlum dixit : Gratias tibi ago, Deus altissime, pater Domini mei Jesu Christi, quia cum sim indignus, jubes me ad sanctam tuam deitatem pervenire et pietatem. Tunc Præses jussit clamare ad eum : Accede et sacrifica diis ; nam incipies prioribus pœnis torqueri. Sanctus Episcopus respondit : Erubesce cum patre tuo diabolo, qui ab initio confusus, a servis Dei [semper] est superatus. Jam semel et sæpius tibi dixi, quia dæmonibus vestris numquam sacrifico *n*. Audiens hæc Seuastus præses, palluit ex nimio frigore *, et dixit ad eum : Per deos magnos, quia sic te interficiam, ut nec sepulturæ corpus tuum tradatur. Tunc S. Hermagoras subridens ait : Verum est, quod in sancta scriptum est lege : Quia in malevolam animam non introibit intellectus. Audiens hæc Præses, is jussit eum in eculeo suspendi, et pectus ejus ungulis [ferreis] radi. Postea præcepit laminas ferreas candentes ejus corpori imprimi, et lampades ardentes ejus lateribus applicari. Et cum hæc fierent, sanctus Dei Martyr, pendens in ligno, hymnum Domino canebat, dicens : Deus in adjutorium meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina ; et confundantur [omnes, qui ostendunt servis tuis mala, et conterantur] ab omnipotentia tua *, et virtus eorum conteratur. Videntes autem populi ejus magnam constantiam, exclamaverunt, dicentes : Magnus est Deus Christianorum ; sine ulla causa tormentatur vir Dei : non quiescit die ac nocte confortare populum suis sanctis monitis; nihil inique gessit ; pro qua hæc patitur causa?

* *alias* volueris.

* *alias* furore.

* *alias* sua.

ANNOTATA.

a *Codex Ms. Reginæ Sueciæ legit :* Postquam Dominus noster Jesus Christus, hominum redemptione peracta, resurgens a mortuis ascendit in cœlum. *De divisione Apostolorum agetur die* 15 *hujus.*

b *Quid sibi vult* Austriæ Provinciæ? *Malim legere* Istriæ provinciæ. *Tametsi enim a temporali potestate Patriarchæ, ad Archiduces Austriacos urbs hæc transierit; transitus tamen hic nimis recens videtur, quam ut in antiquis Actis fundamentum possit præbuisse jam dictæ nuncupationi. Et forte illa ab interpolatore textui interjecta est.*

c *Quo anno id contingere potuerit, ordinatum habes in Dissertatione fundamentali de tractatu Patriarcharum Alexandrinorum* § 2, *num.* 20, *ante tomum* V *Junii. Vide etiam quæ habet Commentarius prævius num.* 7.

d *Diruta nunc jacet, et pene ad solitudinem redacta ; ut num.* 1. *Commentarii prævii.*

e Si quis unanimitatem, *usque ad* crescebat *exclusive, videtur esse parergon. Ea non habet codex Reginæ Sueciæ, nec Mombritius, qui plura omittit, tantum pergens cum nostro exemplari ad illa verba :* Et cum cœpisset prædicare verbum Domini nostri.

f *Addit codex Reginæ Sueciæ :* et dilectione Domini; exercentes se orationibus, jejuniis, religiosisque cultibus operam dantes, semper quæ Domini erant meditabantur. Hæc agebant; siquidem prædicante assidue B. Hermagora verbum Domini. Cœpit interea B. Hermagoras ; *et tum pergit cum nostro*, per orationes dæmonia ab obsessis corporibus, etc., *modice tamen a nostro discrepans.*

g *Munus hoc a Judæo apud Romanos administratum quis credat?*

h *Designatur Agrippa junior, primi filius, nepos Herodis, regis Chalcidis.*

i *Codex Reginæ Sueciæ :* sicut mos est judicibus ; *quæ non habet Mombritius.*

k *Codex Reginæ Sueciæ habet :* magno tumultu S. Hermagoram, ad suam præsentiam adduci præcepit.

l *Codex Reginæ Sueciæ habet :* ante judices et præsides.

m *Codex Reginæ Sueciæ :* De Domini mei Jesu Christi misericordia fidus, quæcumque in me pœnarum genera exercueris, pro Dei mei nomine patientissime perferam, et viriliter vincam. Corpus quidem meum poteris tormentis affligere, sed animam meam a Christo salvatam ejus angeli in paradiso gloriæ collocabunt. *Quæ postrema verba ita habet Mombritius :* animam autem meam Dominus meus Jesus Christus habet in potestate.

CAPUT II.

Sanctus immaniter cruciatur ; Pontianum ad fidem convertit uti et Gregorium, liberato a dæmone ejus filio; successor S. Fortunatus ; cæca illuminata; Sanctorum martyrium.

Tunc confusi sacerdotes deorum dixerunt Præsidi : Vel nunc manifestissime vides, quod ante diximus, quoniam per magicam artem, omnem seducit populum a diis immortalibus. Tunc iratus Præses jussit eum de eculeo submitti, et in carcerem recludi propter populi seditionem *. Cumque reduceretur in carcerem, orationem fundebat ad Dominum dicens : Deus excelse et bene adorande, qui filium tuum, Dominum nostrum Jesum Christum, servili forma indutum, ad terram de cœlo sancto tuo venire jussisti, ut nos de servitutis jugo jubeas liberari ; respice hunc agonem, et permitte mihi perseverare usque in finem [et] pro tuo nomine consummari : quoniam in *In carcerem recluso*

* *alias* seductionem.

A in te confidens, non timebo mala, quoniam tu mecum es [Domine Deus meus ;] qui regnas [nunc et semper] in secula seculorum. Amen.

lumen refulget; 12 Et cum orasset hanc orationem, subito lumen nimium refulsit in carcere, et odor suavis replebat carcerem. Quo viso, custos carceris, nomine Pontianus, aperta interioris carceris janua, ipse quoque orans *, procidit ad pedes ejus, et provolutus deprecabatur eum, dicens : Deprecor te per nomen tuum *, qui tantam tibi claritatem concessit in tenebris, ut miserearis mihi misero, et ad Dei tui agnitionem me perducas, ut per te liberet Deus tuus animam meam perditam. Et dixit ad eum beatus Hermagoras Episcopus : Si credis ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, omnia possibilia sunt, quæ postulas. Pontianus vero exclamavit voce magna cum lacrymis dicens : Credo ex tota voluntate, per ipsum, qui tibi tam mirabile direxit auxilium.

* *alias* ipso quoque orante
* *alias* Dei tui.

converso ad Christum Pontiano, 13 Tunc jussit eum S. Hermagoras triduo jejunium Deo reddere. Mediæ noctis tempore præcepit S. Hermagoras venire presbyterum cum diacone suo, qui et baptizavit eum in nomine B Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Postquam vero baptizatus est Pontianus, irruit in eum Spiritus sanctus, et cœpit præconia voce clamare * per omnes plateas et vicos civitatis, dicens : Magnus est Deus, quem sanctus prædicat Hermagoras. Venite universi cives, et cognoscite, qualis est Deus Christianorum : nam dii, qui coluntur, obdurant corda humana, lumen hominum tollunt : nam lumen præstare non possunt sicut Christus sancto suo præstitit Hermagoræ. Ad hanc vocem cucurrit ad carcerem populus, et multi clarissimi viri, videntes in carcere [cum S. Hermagora jam dictum] tale lumen, Domino Deo gratias egerunt. Quotidie autem confundebatur paganorum insania, et sancta fides consequebatur victoriam *a*.

* *alias* præconari.

a

et multis aliis credentibus. 14 Tunc audientes hæc sacerdotes paganorum, cum magna insania clamaverunt, dicentes Seuasto Præsidi : Quoad usque parcis huic mago? Omnem subvertit populum. Ecce hic pejorem facit subversionem, quam [fecerit] Petrus in urbe Roma. Qualiter Petrum nosti punitum, tolle et interfice [istum] magum. Nam contra te incipiemus relationem imperii * dirigere. Hæc audiens C Præses, dixit : Triduo mihi inducias date, donec ego recogitem, qualibus eum affligam pœnis. Hoc autem dicebat, timens populorum multitudinem, qui per eum in Christum crediderant ; quia frequenter magnifici viri ad eum concurrebant in carcerem, quos confortabat sanctis suis monitis. Aliquanti vero tale videntes immensum lumen [in carcere,] non recedebant ab eo, sed in carcere commorabantur : nam et omnis clerus ejus, ex quo Pontianus effectus est Christianus, ingrediebatur ad eum ; quia et ipse Pontianus, custos carceris præparaverat se, ut pro Christi nomine passionem pro eodem susciperet.

* *alias* Imperatori.

Filium dæmoniacum a suo patre Gregorio oblatum, 15 Cuidam vero magnificus ipsius civitatis, Gregorius nomine, cujus filius a dæmonibus vexabatur, cum vidisset S. Hermagoram in nulla corporis parte læsum, qui tales coram omni sustinuerat populo pœnas, mittens se ad pedes ejus, et provolutus deprecabatur eum dicens : Miserere mihi, subveni Pater [quia filius meus a dæmonio vexatur, sed] per ipsum te peto, quem prædicas ; quia confido, quod per tuas orationes possit Christus [Deus tuus] filium meum a dæmoniis salvare. Dicit ei S. Hermagoras : Si credis in Christum, videbis filium tuum salvum. Gregorius respondit : Credo Christum filium Dei, pro quo talia ista sustines ; quia poteris filium meum salvare. EX MSS.

atque ad se adduci jussum, 16 Dicit ei S. Hermagoras : Non ego, sed Dominus meus Jesus ipse faciet, secundum suam deitatem : nam et ego peccator sum [sicut et tu.] Et jussit infantem adduci : erat enim annorum duodecim ; et interrogavit eum B. Hermagoras, dicens : Quantum tempus est, ex quo hæc causa ei evenit? Gregorius respondit : Hodie per triennium non est dies, neque nox, in quo poterit * modicum [quid a vexatione] quiescere. [Porro] multotiens eum in templa deorum attuli, et hostias pro eo obtuli, et nihil ei profuit ; sed credo in Christum, quem tu prædicas, quia poterit eum liberare. Audiens [hæc] Sanctus Dei, subridens ait : Modo tibi Christus ostendit, quanta credentibus præstat in eum.

* *alias* potuerit,

fusis ante precibus, 17 Tunc S. Hermagoras flexis genibus percutiens pectus suum exclamavit ad Dominum, coram omnibus dicens : Domine Deus omnipotens pater, qui in cœlis es ; qui ante constitutionem mundi es ; qui, seculo in tenebris posito, verbo sancto dixisti : Fiat lux, et facta est lux ; E qui cœlum camerasti, et terram composuisti ; qui cœlum item stellis adornasti ; qui mare infrænasti et terminum ei posuisti, quem non transgrediatur ; qui omnia elementa propter nos peccatores constituisti ; qui Filium tuum erranti populo transmisisti, et nos ad veram libertatem hanc gloriæ credentes in eum constituisti : te deprecor Patrem omnipotentem, et Filium, et Spiritum sanctum, qui regnas in [deitatis] unitate, fac mirabilia, Domine Jesu Christe, propter nomen sanctum tuum præsta in te credentibus, ut liberes hujus innocentis animam ab immundo spiritu ; quia ad tuam deitatem refugium fecerunt ad confirmanda corda, qui in te crediderunt, et credituri sunt ; ut cognoscant, quia tu es Deus altissimus, qui regnas per cuncta infinita secula seculorum. Amen.

liberat; quo Gregorius ad Christum conversus. 18 Et cum complevisset orationem, increpuit dæmonem dicens : Tibi dico, immunde spiritus, præcepit tibi Dominus Jesus Christus, ut recedas ab hac innocentis anima, quia ad ejus confugit fidem. Hæc audiens dæmon, omnibus videntibus, qui ibidem aderant in carcere, exivit ab eo. Videns autem Gregorius hæc mirabilia, procidit ad F pedes S. Episcopi et Martyris, deprecans eum, ut baptismum promereretur. Media autem nocte occulte abiit S. Hermagoras cum clero ad domum Gregorii et baptizavit eum cum conjuge sua, et duobus filiis suis, omnique familia domus ejus in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti. Postea vero dum reverteretur in custodiam [B. Hermagoras, tunc] universi presbyteri vel diaconi, omnesque cleri seu ordines ecclesiæ postulabant eum cum lacrymis dicentes :

Populo petenti successorem, datur S. Fortunatus : 19 Tu, o Pater noster, si a nobis fueris ablatus, quem faciemus universo gregi tuo pastorem? Aut quem doctorem vitæ inveniemus æternæ, sicut te ipsum? Numquid possumus, ubi pastor non est, pascua invenire? Sin autem, et nos omnes una tecum moramur *. Beatissimus autem Hermagoras confortans animas eorum, jussit eos ordinare nomine Fortunatum archidiaconum, discipulum suum, quem ipse ab infantia cum Dei timore enutrierat *b*.

* *alias* moriamur.

mulier cæca a S. Hermagora illuminata, a S. Fortunato baptizatur. 20 Quædam mulier vidua illustris, Alexandria * nomine, timens Deum, audiens beatissimum Hermagoram sanctum Dei esse, et tantas in carcere [positum] fecisse virtutes, misit secrete ad Pon-

* *alias* Alexandra.

Ex MSS.

Pontianum carcerarium, ut noctis silentio ad eum ingrederetur: erat enim oculis apertis nihil videns. Dicebat vero [apud se:] Quia si tetigerit oculos meos, invocato nomine Christi, salvabor. Quæ mulier perrexit nocte ad carcerem, procidensque ad pedes S. Hermagoræ Episcopi, [et] dixit ei: Sancte Dei, fac me sanam. S. Hermagoras respondit: Beata est fides [tua] quia priusquam verbum audisses veritatis, mentem tuam bene fundasti. Propterea illuminabit oculos corporis tui et cordis tui Dominus Jesus Christus. Et faciens signum Crucis super oculos ejus, continuo vidit lumen; et reversa est ad domum suam gaudens et dans gloriam Deo; et jejunavit tribus diebus. Et mittens beatissimus Hermagoras Fortunatum archidiaconum suum, qui baptizavit eam intra domum suam cum suis omnibus in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

Contra hunc instigatus Præses, utrumque ad mortem condemnat:

21 Post aliquantos vero dies audiens Seuastus Præses de B. Alexandria, quia baptizata est a beato Fortunato archidiacono, jussit eum comprehendi, et ferro vinctum ad carcerem duci. B Quem cum vidisset S. Hermagoras, Domino Deo egit gratias, quia dignatus est eum cum eodem martyrium suscipere. Per dies autem plurimos multa per eos mirabilia Dominus in carcere ostendit. Concurrentes enim ad eos omnes, varias infirmitates habentes, curabantur ab eis in nomine Jesu Christi Domini nostri. Videntes autem sacerdotes paganorum, colligentes populum incredulum, unanimiter venerunt ad Seuastum Præsidem cum fustibus et lapidibus clamantes et dicentes: Civitas tota perit per te, quia facis usque nunc vivere hominem, qui per magicas artes populum alienat, et evertit mentes eorum, ut separentur a diis. Tolle magum, occide veneficum; sin autem nolueris, te ipsum interficiemus. Tunc Seuastus præses, timens populum, quia per eum crediderant in nomine Christi, misit nocte spiculatorem, et in carcere decollavit beatissimum Hermagoram episcopum, et S. Fortunatum archidiaconum ejus, quorum corpora colligens Pontianus custos carceris, et omnem cruorem sanguinis eorum colligens, in unum collocavit locum.

qua obita decenter sepeliuntur.

22 Audiens autem hæc Gregorius, cujus filium a dæmonio liberavit sanctus Dei Hermagoras, et Alexandria, quæ ab eo illuminata fuerat, venerunt nocte occulte cum linteaminibus mundis et C valde pretiosis, et aromatibus condientes *c* corpora sanctorum Martyrum, sepelierunt ea foras murum civitatis Aquileiæ in agello memoratæ Alexandriæ in pace. Universi autem venientes ad corpus beatissimi Episcopi et martyris Hermagoræ primi Aquileiensis civitatis, quacumque detenti fuissent infirmitate sanitatem recipiebant in nomine Domini nostri Jesu Christi. Martyrizatus est autem beatissimus Dei Hermagoras Episcopus una cum S. Fortunato archidiacono suo, IV Idus Julii, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria *d* in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Codex Reginæ Sueciæ:* et sancta multiplicabatur in Domino.

b *Codex Reginæ Sueciæ jussit eis,* ut Fortunatum Archidiaconum, suum discipulum, quem ipse cum Dei timore ab infantia enutrierat, eligerent sibi pastorem ordinandum.

c *Mombritius:* venerunt noctu occulte cum linteaminibus mundis et valde pretiosis aromatibus, D et condientes, *etc. Codex Reginæ Sueciæ:* cum aromatibus et linteaminibus mundis.

d *Mombritius addit* et postestas. *Codex autem Reginæ Sueciæ:* et postestas cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti, per omnia secula seculorum. Amen.

TRANSLATIO

Ex Petri Calo Ordinis Prædicatorum part. 2 fol. 218.

Italia a variis devastata,

Hermagoræ beatissimi Translatio hoc modo facta est. Ab Hunnorum gente, Duce Attila, devastatur Italia, et Aquilegia *a*, tunc Venetiæ metropolis, funditus dissipatur. Secundo eamdem provinciam Gothorum rabies devastavit. *b*. Tertio quoque contra Longobardorum impetum videns se non posse subsistere Paulus *, E Aquilegiensis tunc temporis Patriarcha, transtulit *c* se in Gradensem urbem vicinam, quorumdam Sanctorum corporibus ac Thesauris ecclesiæ secum sublatis. Cui defuncto successit Probinus, et Probino Helias *d*. Hic in ejusdem sedit, quam ipse fundavit, ecclesia; consultuque Pelagii, Romani Pontificis, viginti Episcoporum synodum celebravit, quæ eam totius Venetiæ Istriæque caput instituit *e* de omnium prædictorum Episcoporum consensu, eo quod Aquilegia funditus destructa Longobardorum impetus sustinere non valeret. Post Heliam hujus institutionis auctorem, sextus Gradensi sedi præfuit Cyprianus; quo mortuo eamdem invasit Cyprianus *f* hæreticus, qui apud Forumjulii usurpaverat sedem pontificatus, fultus Longobardorum audacia.

* *alias* Paulinus.

et Fortunato hæretico Episcopalem sedem occupante,

2 Hic invasit metropolim, et spoliavit, eisque subjacentes ecclesias baptismales provinciæ Istriæ ac xenodochia, et remeavit ad castrum Blemanense *g* in Longobardorum confinio situm, ubi cathedram pestilentiæ tenebat. Contra cujus nequitiam et hæresim Episcopi Venetiæ et Istriæ per Clericos Gradenses, id est Aquilegiensis ecclesiæ, Primogenium subdiaconum, et regiona- F rium Apostolicæ Sedis, ad eamdem metropolim regendam direxit *h*, dans ei et Apostolicæ Sedis epistolam innodantem prædicti Fortunati hæresim, et mandantem, eum sacerdotio exui, et suadentem, ut loco illius alius fidelis et idoneus subrogaretur, scilicet Primogenius memoratus, vita et moribus, et magistratus experientia approbatus, Gradensis Præsul consecratus, devote susciperetur ab eis, et ei, ut suo capiti, sinceram obedientiam exhiberent. Nuncios postea misit propere ad Regem Longobardorum, petens ut dictum Fortunatum hæreticum perfidum et rebellem, et res, quas abstulerat, expeteret sine mora.

sufficitur Primogenius in Cathedra Gradensi, et monetur in somnis de translatione reliquiarum:

3 Infulatus igitur Primogenius, et devote susceptus a populo, conversatione sancta suo congruebat officio, ideoque ejus tempore ecclesia tali beneficio aucta est. Nam est in somnis admonitus, ut BB. martyrum Hermagoræ et Fortunati corpora de Aquilegiensi confinio Gradum transferret, tumulata scilicet in agello sanctæ mulieris Alexandriæ. Tunc ille monuit populum, ut Deo jejunium, precesque offerrent, ut apti essent et digni tantis suscipiendis muneribus. Et hoc facto, agelli planiciem invenit, et in mausoleo saxeo

cœle-

EX MSS.

A cœlestem thesaurum. Quorum corpora inde educta, non quibant movere; et admirantes, arbitrati sunt aliquid deesse de sacris reliquiis. Mox ad arcam reversi, repererunt B. Hermagoræ calciam *i* relictam. Qua supplente, de ejus pretiosarum reliquiarum movetur nimia celeritate vehiculum. Ad ripam vero pervenientia sacra ossa suscipiuntur scapha, decenti tegmine cooperta. Unde locus iste susceptionis navis usque hodie Cessus, id est, recessus S. Hermagoræ vocatur; qui etiam virenti semper gramine decoratur ad hoc indicium. Itaque in urbe Sancti honoratissime sunt recepti.

quo SS. Hermagoras et Fortunatus delati sunt; a Venetis capta civitate

4 Anno Incarnationis Dominicæ millesimo tertio excitata inter Veneticos seditione turbulenta, Aquilegiensis Episcopus sumpta exinde perficiendi sceleris confidentia, veternosæ invidiæ satisfecit; ad capiendum Gradum castra jussit pergere. Quam urbem cum firmissimus murorum ambitus muniret, adeoque hostiliter capi nequiret, castrorum Dux pugnare destitit et minari, cives tamen juramento securitatis et munificentiæ vicit; et tali conditione ingressus B Episcopo nuncia læta misit. Quibus auditis ineffabiliter gavisus, ad mœnia male cupita venit gavisus et festinus; qui ingressus urbem, quasi alter Antiochus est effectus.

et spoliata,

5 Altaria dirupit, veneranda pignora rapuit, quorum tamen mediam partem trepida manus reliquit; templum thesauris omnibus spoliavit, palatium omnibus vacuavit, et relicto in urbe præsidio remeavit. His apud Piranensem cohortem compertis, Præsul Gradensis *k* urbis captæ nimio dolore consternatus, cogitatum suum in Deum transtulit, in quo firmam spem semper habuit. Et ascendens navim petiit Rivoaltum, *l* ubi Otto frater ejus, ducatum administrabat; exceptusque ab eo honorifice, cœlitus expectabat solatium. Interea Dux ad urbem exploratores delegat, si forte ab eis modo aliquo capi queat. Post paucos dies divulgante rumore captam esse ab exploratoribus civitatem, exhilaratus cum duce Pontifex, movet densissimam classem. Quibus freta sulcantibus, obviant, qui rumorem fefellisse eos comprobant; illusi de vano gaudio, ingemuerunt fratres, sed confortati censuerunt progrediendum, et pervenientes civitatis ambitum circum obse- C derunt.

dein ab hostili invasione liberata.

6 Mane diei sequentis, Euangelio, In principio erat Verbum, lecto a Diacono in ambone, perceptaque a Præsule benedictione, cunctus simul exercitus ter Trinitatem Dei clamosus invocat, et trina invocatione munitus, bellum inchoat. Et excitatus est tamquam dormiens Dominus, tamquam potens crapulatus a vino. Nam hostes statim enervavit formido, deponunt pertinaciam, fatentur invasionem temerariam, supplicant Præsuli et Duci, ut donent eis recedere cum salute; et ille habeat urbem suam. Quid plura? Vellent nollent, cedunt justis victoribus, valvæ patuerunt; compotes voti sacra limina petunt, Deo largitori victoriæ gratias agunt. Deinde hostilis turba præcipitur custodire, donec de eis quid agi oporteat diffiniatur. Congratulabantur autem ad invicem Contarini *m* Primates [et] erant omnes penitus collætantes.

Ea occasione in reliquias S. Hermagoræ inquisitum:

7 Verum quia B. Hermagoræ corpore se putabant privatos, non poterant perfecte gaudere. Cuncta, quæ prædo abstulerat, parvipendentes, solum de hoc margaritæ dispendio condolebant. Nocte sequenti Pontifex in strato suo cœpit anxia mente revolvere, quosdam de clero vetulos sæpe dixisse, corpus B. Hermagoræ non esse in altari sibi dedicato, sed ignoto celari loco. Die sequenti ecclesiæ custos Monachus et Geronta*, fide probus, et morum maturitate compositus, super mœrore Præsulis est compassione commotus; quem cupiens consolari, secundo allocutus est dicens, Petrum jam defunctum Venetiæ ducem, ipsius Præsulis genitorem pretiosas sanctarum animarum exuvias occultasse, et tres tanti secreti socios celandi sacramento constrinxisse, quorum superstes erat ipse. Præsul rei causam considerans, fidelem a jurisjurandi vinculo absolvit, et eum ducit in criptam B. Marci, locum indicans cupienti.

* senex Græce γέρων.

quæ una cum reliquiis S. Fortunati inventæ sunt

8 Et cum locus amplus esset perfossatus, capsa una cernitur. Summota hac, secunda detegitur, quæ, clam vocato duce cum quibusdam optimatibus, aperta titulum habebat: Hic sunt ossa vel membra sanctorum Hermacoræ et Fortunati; in dextro arcæ Hermacoras, in sinistro Fortunatus. Caro, quam natura in pulverem redegerat, plene dimidium receptaculi occupabat. Cernuntur Hermacoræ ossa majora ossibus alterius; quoniam et legitur elegans fuisse persona. E Dissoluti artus ita compositi sunt inventi, ut nec articuli invenirentur disjecti. Sericus pluvillus mirtinis foliis surgens amborum capita fulciebat, atque his frondibus tota superficies respersa erat, quibus etsi viriditatem vetusta abstulit, integritatem vetustas minime corrupit. Talia contemplantes proruperunt in lacrymas, terramque deosculantes agunt Christo gratias.

et solenniter translatæ:

9 Tunc cantantibus Clericis, candentibus cereis, fumantibus thuribulis, prævio vexillo crucis, educitur de crypta sacer loculus, nunc gravis nunc levis portitoribus. Quo reclinato super tumbam S. Euphemiæ, congregati omnes refecti sunt Pastoris et intercessoris visione, magnificantes Christum pro ejus largitione. Hostes etiam capti de custodia ad spectaculum tale ducti, usque ad lacrymarum stillicidia sunt compuncti, fatentes quod vere jocundetur Venetia, unde bene glorietur Aquileia. Deinde ad cryptæ interiora reditur, et ibidem capsæ tres reperiuntur. Secundam duo præcipui faciebant insignem; tertiam Dionysius decorabat et Largus; quartam cum Hermogene Fortunatus; et erant in singulis monumenta, quorum unumquemque* corpus conservaret; quæ F ad eorum Inventionis testimonium Præsul super jam dictæ Virginis tumbam manere voluit, eisque diurnæ magnificentiæ, et honorificentiæ ministros adhibuit.

* quæ unumquodque.

monito in somnis Episcopo

10 Octavi post hoc mensis labente curriculo, quidam Episcopus, sopito apparens Antistiti, petebat sibi cœlitus reliquias demonstrari. Quas illo demonstrante conspiciens, flere videbatur, quoniam quasi sedis suæ latebris evulsas intuebatur. Postera nocte in somnis videtur Pontifici, eamdem visionem referre supradicto Monacho ac Gerontæ, et illum sibi respondisse, S. Hermacoram cuidam civium dormienti apparuisse: Vade et dic Patriarchæ istius loci, cur tamdiu inhumata patitur ossa nostra? Quo respondente: Ideo differt eorum reconditionem, donec eis situm provideat habilem; et quia præstolatur interim aliquam virtutem vestræ ostensionis. Ait: Perge, dic illi quam cito ejus sepulturam exhibeat artubus inhumatis. Tunc potius nostra signa monstrabimus.

de eorum sepultura curanda, signis secutis.

11 Nec fuit hoc somnium vanum; fit hoc signis sequentibus clarum. Cum igitur sacra ossa reconderentur, et postquam fuerunt recondita, ali-

EX MSS.

aliquamdiu per totum templum templo contigua suavem odorem dederunt. Nocturno quoque tempore cum idem Aquilegiensis Antistes amissa mœnia obsideret, lumen ab urbe volans super fusam humi lanceam sedit; quod cujusdam vigilis manu properante sumere, alia se posuit in cuspide; inde ad urbem rediens illa Dei illuminatione salvari eam indicat, de qua Psalmus : Brachium eorum non salvavit eos, sed illuminatio vultus tui. Et quidem obsessor sanctorum patrociniis illam tueri persentit, quando trigesimo obsidionis die frustra fatigatus discessit.

ANNOTATA.

a *Anno* 452 *id contigit.*

b *Ingentes medio circiter seculo* 6 *a Totila Gothorum Rege excitatas esse in Italia vastationes, pervulgatum.*

c *Historiam patriarchalis sedis Gradum translatæ texit Ughellus tomo* 5, *col.* 1163; *de qua etiam* B *meminit col.* 33.

d *Hunc etiam ordinem tenet Ughellus col.* 33 *agens de patriarchis Aquileiensibus ; at col.* 1169, *agens de patriarchis Gradensibus, primo loco ponit Heliam, secundo Severum, tertio Martianum ; et sic consequenter Candianum vel Candidianum, Epiphanium, Cyprianum, Fortunatum, et Primogenium.*

e *Ughellus ponit hoc factum esse anno* 580. D

f *Loco Cypriani hic substitue* Fortunatum *cum Ughello, qui et adjicit annum* 630; *ubi plura.*

g Castrum Cormones super civitatem Aquileiam milliario XV *legitur apud Ughellum ex Chronica.*

h *Subrogatum fuisse in locum Fortunati anno* 630, *ut ecclesiæ Gradensi præesset, tradit Baronius ad hunc annum; qui et Honorii PP. profert epistolam* Episcopis per Venetiam et Istriam constitutis *directam. Videri quoque potest Ughellus.*

i Calcia *idem est quod tibiale seu crurum tegmen; de quo Cangius.*

k *Episcopus iste Vitalis ponitur apud Ughellum inter patriarchas Gradenses ordine trigesimus, creatusque anno* 963, *mortuus circa annum* 1012; *quo etiam sub præsule Petrum Urseolum, ducem Venetiarum reparasse civitatem Gradensem et ecclesias tradit, et in crypta S. Marci corpora Sanctorum* in quatuor incondita occultationibus cum inscriptis titulis collocasse : in prima, corpora extitisse Fortunati et Felicis ; in secunda Hermacoræ et Fortunati; in tertia Dionysii et Largi ; in quarta Hermogeni et Fortunati. *Iidem haud dubie Sancti hic repetiti. Ibidem narratur, quod* idem Vitalis Joannem Ducem, præeunte plebe et clero, in Gradu solenni pompa receperit, et ejusdem quoque dexteram victrici S. Hermagoræ signo condecoraverit anno DCCCCXCVII. E

l Ripa alta, *ut puto, designatur,* vulgo Rivolta, *pagus Italiæ in agro Mediolanensi.*

m *Nobilis, antiqua, et litteris armisque inclyta* Contarenorum *familia Veneta.*

DE SANCTIS MARTYRIBUS

PAULINO EPISCOPO, SEVERO PRESBYTERO, LUCA DIACONO, THEOBALDO MILITE, ET EORUM SOCIIS.

J. P.

LUCÆ IN ETRURIA.

C F

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sanctorum cultus; S. Paulini patria, ætas, elogium; an S. Petri discipulus?

SUB NERONE.

Sancti Paulinus, Severus ac Theobaldus Lucæ culti,

L*uca, urbs Etruriæ antiqua apud Anserem fluvium et Sarculum, inter Lunam, urbem excisam, ac Volaterras media, propensissimæ venerationis studio caram habet* S. Paulini *memoriam ; quem suspicit tamquam primum Etruriæ Apostolum, martyrum Etruscorum primitias, primum suum Antistitem, patronum ac sospitatorem, prout pluribus dabitur intelligi ex iis, quæ hic visum est præfari. Atque ut a sacro ejus ac Sociorum cultu incipiamus; quam satis certo de illo constat, tam manifestum est in antiquis Martyrologiis eum non exprimi, sed ubique tamquam incognitum tacite præteriri. Inter Auctaria Usuardina textui in codicibus Florentinis adjecta, sic legitur :* In partibus Tusciæ, civitate Lucana, natale S. Paulini Episcopi primi ejusdem civitatis et confessoris, atque Severi et Theobaldi : quorum corpora sepulta sunt in ecclesia Cathedrali dictæ civitatis. *Codici Usuardino Belini sic additur :* In Tuscia, civitate Lucana, B. Paulini, ejusdem civitatis primi Episcopi, qui sub Nerone in radice montis Pisani, post multos agones martyrium suum consummavit.

antiquis Martyrologis incogniti, partim in auctariis, partim a recentioribus signati.

2 *De illo etiam Sancto meminerunt Grevenus et Maurolycus, quorum hic primus male eum pro* Paulino Paulum *nominat. Galesinius pluscululm auctior est, ita ipsum annuntians :* Lucæ in Hetruria, S. Paulini, qui viri consularis filius, Thuscus, Apostolorum discipulus, ad Christi fidem conversus, primus illius civitatis Episcopus, in Neronis persecutione varie acriterque cruciatus, martyrii denique palmam assecutus est. *Romanum denique modernum Belino consonans, sic* S. Paulinum *commemorat :* Lucæ in Tuscia, S. Paulini, qui a S. Petro primus ejusdem civitatis Episcopus ordinatus, sub Nerone ad radices montis Pisani, post multos agones martyrium

suum

AUCTORE J. P.

A suum cum aliis sociis consummavit. *Socii S. Paulino in superiore titulo adjuncti*, Severus presbyter, Lucas diaconus, Theobaldus miles et socii, *commemorantur in Actis, quæ hic typis committimus. Vide num.* 6, *num.* 9, *et rursum a num.* 17; *ubi* alii multi *dicuntur* decollati. *Lucas Diaconus exprimitur infra per decursum.*

De S. Paulini patria;

3 *Sicut varia et antiqua de patria Homeri ferbuit controversia inter plures Græciæ civitates, ita hodiedum de patria* S. Paulini *haud satis constat. Marius Florentinius, nobilis Lucensis, Francisci Mariæ filius, anno* 1701 *Lucæ edidit opus posthumum Parentis sui, inscriptum*: Hetruscæ pietatis Origines, *in quo inter alia, quæ de* S. Paulino *habet, cap.* 12 *de ipsius patria inquirit, ita edisserens :* Tuscum aliqui Paulinum constituunt; alii Antiochenum; Guilielmus Spirensis et Petrus Galesinius non modo Hetruscum fuisse perhibent, sed et consularis viri filium, *ut in Galesinio vidimus supra num.* 2. Ita et recenter Coccinio placuisse video. Vereor tamen, ne primus, ex quo reliqui, Paulinum cum Paulo Sergio, qui, ut alibi monui, Lunensibus non Lucensibus Evangelium nuntiasse perhibetur, unius litterulæ mutatione B confundat; et fortasse Galesinius ex his sancti Episcopi antiquioribus Actis Thusciæ indigenam, non inquilinum extorsit, *his verbis Actorum num.* 3 *istius confusionis ansam præbentibus :* Per idem vero tempus *(Neronis Imperatoris)* erat quidam vir Christianissimus in eadem provincia in civitate Lucense, nomine Paulinus.

an Lucensis an Antiochenus

4 *Pergamus cum Florentinio :* Dum autem *Acta* commorantem Lucæ dicunt, et neque Hetruscum neque Lucensem distinguunt, neutrum affirmant, et patris consulatum nec per ambages complectuntur. Ita sancti Præsulis patrem ac patriam sepulchralis infra ponendus titulus antiquissimus omnino silet. Verum antiquus ejusdem basilicæ codex pluries ex Antiochia et Antiochenum appellat; primumque in Actis ad ecclesiasticæ lectionis usum distinctis habet ab Antiochia Romam ductum. *Deinde a fragmento, quod citat, censet clarius rem confici his verbis :* Beatum vero Paulinum natione Antiochenum, virum utique totius prudentiæ, in sermone veracem, in judicio justum, in consilio providum, in commisso fidelem, in bonitate conspicuum, in universa morum C honestate præclarum, plenum fide ac Spiritu sancto, ad hanc nostram Lucis * civitatem misit; *additque idem Auctor* iterum repeti in hymnis aut sacris cantionibus, quæ in divi Paulini solemni diæ præcini vel recitari consueverant, *istis videlicet :* Paulinus Antiochensis, Petri discipulus, ipsum secutus obedivit sedulus.

* Lucæ

censendus sit?

5 *His itaque præmissis, laudatus Auctor ita concludit :* Igitur quemadmodum ex his constare arbitror, Lucensem ecclesiam Antiochenum sanctum Virum credidisse, ita omnes alios, quotquot videre potui chronologos, et de S. Paulino scriptores, Antiochenum statuisse invenio: tam enim editi quam non editi, tam exteri, Razzius, Ferrarius, Bzovius, Coccinius, Caracciolus; quam nostri, Franciottus, Civitalis, Trentius, Saminiatus, Tuccius, in idem consentiunt, ita ut, cum sit trium ad minus seculorum traditio, non vulgi rumor, ab hac sententia non esse temere recedendum, et Paulinum Antiochenum omnino statuendum esse, constare videatur. *Majore utique id constaret credibilitate, si antiquioribus monumentis opinio ista niteretur. Quid enim, amabo,* trium seculorum traditio *ad tam longam nascentis Ecclesiæ plurium, ut puta, tredecim aut quatuordecim seculorum intercapedinem interjectam? Idem statue de fragmento incerti temporis, loci, auctoris, sacrisque cantionibus et hymnis, de quibus supra; quæ quidem omnia tantum apud me habent auctoritatis, quantum antiquitatis : deficit hæc; consequens est, ut et illa deficiat, vel certe multum vacillet, sane non tam liquido de Sancti patria constet.*

An in teneriore ætate

6 *Alia, sed minoris etiam momenti, hic se offert controversia, ab eodem Florentinio proposita atque discussa a pag.* 155; *utrum videlicet in teneriore ætate sanctus Martyr ab Apostolorum Principe episcopus fuerit consecratus, an potius in adultiore. Opinioni, quæ factum hoc fuisse censet in juvenili ætate, occasionem præbuerint pictores, qui, ut verbis Florentinii utar*, adolescentem Paulinum, ne dicam adolescentulum pingunt, et icones omnes, quotquot in ejus basilica et alibi coluntur, imberbem. At omnes etiam a decimo quinto seculo non antiquiores existunt; nisi forte millesimum quingentesimum superet lignea effigies, quæ a dextro latere Paulinianæ ecclesiæ in absidis peristylio servatur. In hac, quæ ex episcopalis habitus more ceteris vetustior convincitur, sanctus Martyr, urbis Lucensis parvulam effigiem E manu gestans, non modo imberbis apparet; sed dum crinitum adolescentem præ se fert, novus superinductus faciei color ætatem ita minuit, ut pusionem minori quidem reverentia designet. *Quæ ætas in tabulis pictis expressa, quam parum sit veritati consona aut verosimilis, satis vel ex eo conficitur, quod, uti recte arguit prædictus auctor*, nullibi in ejus Actis, quorum jam præter dictas syngraphas alia vetusta exemplaria in privatis Lucensium bibliothecis videre contigit, de Paulini ætate mussitatur.

an potius in adultiore Episcopus fuerit consecratus?

7 *Causam prætensæ junioris ætatis ad infulas evectæ eam fuisse putat : aliquos sane a se auditos esse asserit, qui dicerent primo quidem, quod Sanctus sub forma juvenili fidelibus aliquando apparuerit; deinde quod sacra ipsius ossa teneriorem ætatem arguant ;* sed utrumque, *inquit*, nihilominus a veritate alienum puto. *Lubet totam rem breviter cum ipso expendere ex instrumento, alibi hic a nobis exhibendo de Inventione corporis* S. Paulini, *de qua a num.* 13 *:* Paulini adolescentiam religioso cuidam fratri Jacobo ex divina visione revelatam aliqui putant, quia » apparuit ei quidam » juvenis; » vel, ut infra additur « juvenis pul- F » cherrimus et decorus. » Hinc profecto Paulini adolescentiam timui; quia sanctus Episcopus juvenili specie Jacobo apparuerit. At præterquam quod nihil ibi de episcopali habitu additur, et per angelos juvenili ætate mystice aliquando apparentes, hujusmodi visiones immittere Deus consueverit; ea, quæ sequuntur, cœlestem fuisse nuntium, non Episcopum, ita Jacobum docentem, apposita verba convincunt; *quæ ita sonant :* Erit enim vobis ostensum ostensione divina, ubi jacet corpus Paulini Martyris gloriosi : fuit enim beatus Paulinus charissimus et devotus gloriosæ Reginæ cœlorum. His dictis evanuit ; *quæ certe a dicto Præsule pronuntiata esse nemo dixerit.*

Pro teneriore ætate nihil ex apparitionibus;

8 *Jam vero quæ ab eodem Pagano afferuntur, in miraculo, in quo cuidam a grassatoribus detento, et precibus a* S. Paulino *liberato, fertur apparuisse* quidam juvenis, qui absolvit eum a vinculis, *ut refertur inter miracula post Acta, num.* 2; *nihil faciunt pro juvenili sancti Episcopi ætate. Nam, ut recte subjungit Florentinius,* hæc per angelos, qui sunt administratorii Spiritus, peragi consuevisse, frequenter legimus, et suspicari potius liceret in alio miraculo, ibidem relato, ex viris religiosis,

qui

AUCTORE J. P.

qui villico, minus religiose festivitatem D. Paulini veneranti, apparuerunt, alterum sanctum Episcopum fuisse, *dum sic dicitur :* In illa via apparuerunt duo religiosi cum vestimentis albis. Unus de istis dicit ei : Noli flere. *Et infra :* Et ille religiosus respondit : Noli flere. Dominus sanabit eum. Consulimus tibi, quod tu numquam habeas in contemptum festum gloriosum beati Paulini patris tui ; sed honora eum toto tempore vitæ tuæ. Et signavit eum, et statim sanatus est ; et disparuerunt. *Ex quibus auctor infert, quod* hic, dum religiosus dicitur, non amplius juvenem, sed ætate venerabilem colligere liceat ; *sed collectio hæc plane incerta est et meris fulta conjecturis, fatente hoc ipsum Florentinio, se* hæc conjectanea et incerta esse non dubitare. *Hoc certius, quod ad stabiliendum episcopatum, a S. Petro collatum Paulino nostro in teneriori ætate, ex argumento, quod desumitur ex apparitionibus nihil concludi possit, quod fidem historicam mereatur ; qualem etiam non meretur alia ratio, a sacris Sancti lipsanis petita.*

nihil ex lipsanis conficitur.

9 *Enimvero debilis ista ratio est, et vix refutatione digna.* Namque, *ut rursus recte Florentinius,* B etsi ex sacrorum ossium dimensione D. Paulinum non proceræ staturæ virum fuisse convinceretur, inde tamen adolescentiæ indicium sumere, puerile potius, quam juvenile esset argumentum, ultra vigesimum annum ossium desinentibus incrementis, ut vulgus etiam novit. Jam vero si Petrus Hierosolymis aut Antiochia cum Paulino solvit, anno Claudii secundo, Christi quadragesimo quarto, et sub Neronis gladio uterque palmam martyrii est assecutus ; id non ante annum sexagesimum septimum accidere potuisse scimus, et jam Paulinum ad viginti et amplius annos Italiam incoluisse dignoscimus. Nisi ergo Apostolorum Princeps discipulum in Episcopum Lucensibus præficiendum puerum adhuc advexerit, non modo vigesimum ætatis annum excessisse dicendum est, sed ad gloriam provectiori omnino ætate properasse patet. Quis autem, orientalibus ecclesiis florentibus, ex multorum millium fidelium numero maturæ ætatis viros ad episcopalia munera promovendos, Italosque præ ceteris erudiendos. Petrum non selegisse dixerit? *Alia, quæ congerit idem Auctor, ex* C *decreto, sicut ipse vocat, Apostolorum, canonibusque Græcorum,* presbyteri *voce*, senem *significante, quibus probat Sanctum in provectiori ætate episcopalibus infulis insignitum fuisse, volens prætermitto ; sicut etiam alias conjecturas, e sacris Martyris reliquiis, a se inspectis, petitas, de quibus paragrapho proximo : cum hæc pro præsenti instituto videri possint esse plus quam satis. Quæ superaddit de clericali tonsura contra pictores,* S. Paulinum *crinitum efformantes, longum esset referre, et vix operæ pretium. Lector ea inveniet a pag.* 160. *Aliqua ad majorem confirmationem pro episcopali ordinatione in adultiore ætate, a Florentinio producta, habes infra num.* 21.

Sancti missio per S. Petrum ad Lucenses, an et quomodo probetur?

10 *Superest, ut dicamus de* S. Paulini *missione in Etruriam, an videlicet illa contigerit sub Apostolo Petro, Sanctum nostrum ad Lucenses mittente, et quomodo illa missio probetur. Contigisse eam mittente S. Petro affirmant recentiores : Cæsar Franciotti, Silvanus Razzi, Ughellus ; quibus e Florentinio adde : Bzovium, Caracciolum, Codinium cum Baronio, id evenisse asserente anno Christi* 46. Verum, *ut proxime præmittit ibidem Baronius,* quinam fuerint, qui diversis temporibus ad diversas instituendas ecclesias a Petro sunt missi D discipuli, et ordinati episcopi, licet scriptorum inopia obscurum pene remanserit : aliquot tamen, quos recensitos *se* invenisse *asserit,* hic enumerasse, *inquit,* voluimus ; *non ambigue professus, obscura, dubia et incerta esse, quæ de primis hujusmodi missionibus traduntur. Vide ea, quæ damus in annotatis ad caput* 1 *Actorum littera* d. *At, ubi* recensitam *missionem ab Apostolorum Principe invenit Baronius? Nullum sane, si recte rem æstimo, monumentum antiquius proferri posse arbitror, quam Martyris Acta, inventionem et inscriptionem e codice monasterii Cavensis, cujus verba dabuntur num.* 46. *De Actorum antiquitate postea dicemus ; cum interim certum sit, sæpe consuevisse obtrudi Acta pro antiquioribus, quam revera sint. Inventio corporis est seculi* 13. *Florentinius cap.* 21 *a pag.* 147, *expendit epocham adventus* S. Paulini *in Etruriam, nimirum vivente ac mittente S. Petro. At, quid speres solide historici, ubi antiqua monumenta deficiunt? Parum quoque firmitatis habent, quæ congerit cap.* 12, *a pag.* 162, *an utique sanctus Antistes noster accensendus sit numero septuaginta duorum discipulorum. Tota argumentationis ejus vis eo demum redit, ut probet non pugnare, quod ex* E *dicto discipulorum numero unus ipse extiterit ; at non quæritur, quid potuerit esse, sed quid sit : pro quo desidero antiqua monumenta.*

§ II. Sancti elogium; inventio corporis; præsens status reliquiarum.

S. Paulini elogium

U*ghellus tomo* 1 *Italiæ sacræ a col.* 841 *Sanctum honorifico adornat elogio hujus tenoris :* S. Paulinum Antiochenum S. Petrus Apostolorum Princeps a se institutum eruditumque Romam perduxit nostræ salutis anno XLVI, eumdemque primum Lucensem Præsulem consecravit. Quam civitatem cum anno eodem fuisset ingressus, æmuloque cum magistro pietatis studio Evangelium disseminare statuisset, innumeram propemodum multitudinem convertit ad Christum ; sociisque ac adnitentibus Antonio, Valerio, Severo, Luca et Theobaldo, septem ædificavit ecclesias, quarum princeps S. Triadi dedicata est ; nempe illa, quam postea in honorem ipsius sancti Paulini, sanctique Martini honorifice consecrarunt. F Paulinus igitur primus fuit, qui Lucæ tum episcopalem sedem, tum Christianam fidem plantavit ac mirifice excoluit, innumeris exantlatis laboribus atque periculis, quæ iterum per palmam martyrii suo sanguine nobilitavit. Siquidem post Principum Apostolorum gloriosum triumphum, persequente Nerone, accusatus Paulinus apud Etruriæ præsidem Anolinum, qui Pisis toti Etruriæ jus dicebat, quod Lucæ Christi doctrinam disseminaret, ab eodem cum Severo, Luca diacono, ac Theobaldo milite comprehendi jussus, ducitur Pisas, ubi variis sævissimisque tentatus tormentis, cum nihilominus constantissime Christum confiteretur, tandem in monte, qui inter Pisas ; Lucamque exurgit, hodieque vocatur S. Juliani, sævissime verberatus, cum Severo presbytero palmam martyrii promeruit ; quorum post obitum Lucas diaconus, milesque Theobaldus truncati capite occubuerunt, die XII mensis Julii anno Domini LXIX.

ex Ughello.

12 Horum sacra corpora feris devoranda jussit tyrannus insepulta relinqui ; sed intempesta nocte secuta, Antoninus, Valerius, Victor, Lucianus, aliique plures illorum discipuli illa Lucam detra-

A detraxerunt ad sepulturam, ad id loci videlicet, qui olim Cellula Martyrum vocabatur; quod ibi, qui pro Christi fide fortiter occubuissent, condi solerent. Ubi postea corpus B. Paulini sepelierunt tempore Henrici, Episcopi Lucensis, anno MCCLXI; quod ex divino instinctu repererunt in capsa marmorea cum hac incisa inscriptione; *quam videsis num.* 16. *Tum pergit ad translationem, de qua num.* 18. *Denique recensitis auctoribus aliquot recentioribus, qui de S. Paulino tractant, monet* extitisse plures in Italia ejusdem nominis Sanctos, diversarum ecclesiarum Episcopos, *quales fuerunt :* S. Paulinus Nolanus, doctrina ac sanctimonia vitæ longe clarissimus, *quem habes in Actis die* XXII *Junii;* Paulinus Brixianus, *de quo die* IV *Martii;* Paulinus Senogalliensis, IV *Maii;* Paulinus Aquileiensis, XI *Januarii :* alterque Paulinus Præsul Campanus; quibus omnibus hic Paulinus antiquior est, qui primus ab Apostolis haustum Lucam intulit Evangelium, ejusdemque liberæ civitatis protector habetur præcipuus.

Authentico instrumento 13 *Ab elogio* S. Paulini *delabimur ad corporis inventionem. Idem qui supra Franciscus Maria* B *Florentinius in prædicto suo opere, Sancti sepulturam executus pag.* 198, *procedit ad narrandam inventionem sacri corporis ipsius, nec non* Severi *ac* Theobaldi, *sociorum ejus, ex Pagano, ecclesiæ SS. Georgii et Antonii rectore, qui* rem litteris consignavit: *et ex ejusdem ecclesiæ membranaceo codice historiam pertexit, impresso deinde ad calcem libri authentico Inventionis instrumento, omnem rei seriem complectente; quocum contulimus apographum, quod hic typis subjicimus, ab eodem Florentinio communicatum, quod ita habet :* Cum veritas occultatur, omnino credimus Deo non placere, et specialiter verum illud, propter quod possent homines hujus mundi salutem consequi animarum : idcirco ad laudem et gloriam sanctissimæ Trinitatis et beatissimæ Virginis gloriosæ, et totius cœlestis curiæ de miraculis sanctissimi Paulini, primi Lucani Episcopi, quæ miracula sunt facta post Inventionem corporis gloriosi, volumus aliqua enarrare. Sed antequam ulterius procedamus, dignum est, ut de ejus inventione aliquid nuncupetur. In anno Domini MCCLXI, XVII Kalend. Julii, erat quidam religiosus, cujus nomen frater Jacobus dicebatur, in civitate Lu- C cana, homo maximæ sanctitatis et honestatis, magnæ conversationis et vitæ : cui Dominus voluit revelare corpus Episcopi infrascripti tali modo.

describitur 14 Erat iste frater Jacobus homo maximæ abstinentiæ, et ab oratione diu noctuque minime cessabat. Contigit ei in quadam nocte, cum in oratione valde devotissime insistebat, oculos inclinavit, et a sopore fuit mirabiliter occupatus; in quo somno apparuit ei quidam juvenis et dixit ei : Frater Jacobe benedicte, surge velociter, et ad ecclesiam B. Antonii citius propera, quantum vales, et dicas ipsius ecclesiæ sacerdoti, ut devote et solemniter celebret unam Missam ad honorem beatæ Virginis gloriosæ, et tu esto ibi cum magna devotione et ad illam Missam : fuit enim B. Paulinus carissimus et devotus gloriosæ Reginæ cœlorum. His dictis exparuit. Frater vero Jacobus surrexit, et omnia secundum admonitionem sibi factam, presbytero Pagano, capellano dictæ ecclesiæ, nuntiavit; et ordinavit, ut Missa celebraretur. Cum Missa a dicto presbytero Pagano diceretur, et esset corpus Christi gloriosum elevatum, iste frater erat in choro, et in terram velociter se projecit; et cum in terram se prostravisset, fuit sibi ex dextro latere nuntiatum et dictum : Corpus B. Paulini est juxta humerum tuum dextrum; et ibi, quia duobus brachiis est propinquum, fodietis, et ibi eum invenietis. AUCTORE J. P.

inventio corporis S. Paulini cum duobus sociis, 15 Frater vocem audivit, sed neminem vidit. Missa solenniter celebrata, frater omnia dicto presbytero Pagano enarravit. Dictus vero sacerdos venerabili Henrico Episcopo cum fratre Jacobo omnia nuntiavit; et accepta licentia ab Episcopo, jejunaverunt tribus diebus cum abstinentia et devotione, et magna oratione. Postea vero foderunt secundum admonitionem sibi factam a Jacobo supra dicto in ecclesia S. Antonii, januis clausis; et fuerunt novem inter religiosos et laicos ad fodiendum. Et sic fodiendo erant quasi juxta Vesperas. Propter nimiam lassitudinem posuerunt se ad dormiendum. Iste frater Jacobus cum magno dolore ivit ad adorandum subter pilam, ubi erat corpus B. Antonii, et cum maxima angustia sic dicebat : Domine, non invenimus thesaurum promissum et desideratum; et sic orando aliquantulum obdormivit. Et in illa dormitione apparuit ei juvenis pulcherrimus et decorus, et dixit ei : Frater Jacobe, quare non foditis? E

divinitus revelati 16 Et ille respondit : Domine, per totam diem laboravimus, et sumus fortiter fatigati, et nullo modo possumus invenire. Et ille juvenis dixit : Surge et fode in nomine Jesu Christi; quod quæritis, cito invenietis. Surrexit frater Jacobus, et narravit iterum presbytero Pagano visionem. Et iterum cœperunt fodere, et sic fodiendo et laborando, omnes qui erant in ecclesia, de odore suavissimo sunt refecti, et ab omni fatigatione quasi totaliter remoti et liberati. Post Vesperas autem fodiendo invenerunt marmoreum monumentum et sic scriptum : Hic est corpus B. Paulini, primi Lucani Episcopi et discipuli Petri Apostoli, et Sanctorum Martyrum Severi presbyteri et Theobaldi militis. Et de tanta gloria eis concessa omnes mirabiliter sunt gavisi; et juxta monumentum tangendo odor mirabilis per totam portam S. Donati exivit. Currebant omnes de civitate gaudentes et exultantes de tanta gloria eis concessa. Presbyter vero cum dicto fratre et cum vicinis dictæ contratæ *, et cum omnibus nobilibus portæ S. Donati ad Episcopum velociter cucurrerunt, et omnia, quæ facta erant, cum diligentia narraverunt. Episcopus vero, habito consilio cum canonicis suis et cum fratribus Prædicatoribus et Minoribus, personaliter ipse cum Archipresbytero Alamanno, et Aldibrando primicerio, Gualtrotto canonico et Paganello, et cum multis aliis de canonica S. Martini ecclesiæ majoris, et cum fratre Aldebrandino de Cavalcantis, Priore fratrum Prædicatorum S. Romani, et de suis fratribus, et cum multis aliis venerunt ad ecclesiam supradictam, et cum hymnis, canticis, cereis et incenso aperuerunt gloriosum monumentum; et invenerunt gloriosum et odoriferum corpus B. Paulini martyris cum sociis suis supradictis. * vici, F

ac solenni pompa frequentati. 17 Unde valde lætati sunt cum tota civitate Lucana, et lætari possunt de tanto et tali patrono, qui quotidie orat et supplicat Deum omnipotentem pro salvatione et augmentatione filiorum suorum, [et] ordinaverunt solemnissimam processionem; ubi fuerunt plus quam quingenti inter religiosos et clericos seculares; et fuerunt ibi plusquam XL * vexilla, et præsentialiter fuit D. Guala, legatus D. Papæ, et Episcopus cum omni- * *alias* XI.

AUCTORE J. P.

bus supradictis. In veritate dicere possumus, quod fuerunt ibi cum D. Guiscardo de Petrasancta de Mediolano, Potestate Lucanæ civitatis. Erat enim Potestas Lucanæ civitatis illis diebus plus quam quinquaginta millia inter homines et mulieres. Audiverant enim, sicut continetur in Legenda ejus, quomodo iste venerabilis Paulinus fuit primus pater, primus Episcopus istius civitatis, discipulus B. Petri Apostoli, et a B. Petro Apostolo ad istam civitatem fuisse missum; et quomodo iste prædicavit, et fidem plantavit, et Lucanum populum fideliter baptizavit; et quomodo dulcissime istam civitatem direxit *, et pro ipsa fortiter oravit, ut Dominus populum Lucanum augeret, et in unitate sine divisione [eum] conservaret, et de hæretica pravitate eum liberaret, et civitatem de manibus inimicorum in perpetuum defenderet. Unde venerandus est iste talis pater et propter infinita beneficia spiritualia et temporalia, quæ per ipsum habemus : est enim in cœlo continuus Lucanæ civitatis defensor et advocatus, et animas, quæ de ista civitate salvantur, ipse Deo quotidie repræsentat, sicut fructus suæ vineæ, quam plantavit. *Miracula, quæ in Ms. nostro ponuntur, et ni fallor ab eodem Auctore conscripta sunt, opportunius de more dabuntur post Acta Martyris.*

* *alias* dilexit.

B

Post hæc Sancti cultus valde auctus,

18 *His itaque tantisper intermissis, nos duce Florentinio, ad ea, quæ festivam sacri corporis inventionem sunt consecuta, progrediamur, et quidem ipsius verbis a pag.* 201 : Quapropter Dei, Martyrum merita prodigiis illustrantis imitatores, Apostolicæ Sedis legatus, *de quo supra*, et Henricus Episcopus, celebritatem diei anniversariam, quantum licuit, indulgentes auxerunt : ecclesiam S. Antonii hactenus nuncupatam divi Paulini nomine insigniri deinceps mandarunt; festivitatem ejusdem quotannis IV Idus Julii renovandam statuerunt; nomen in sacris ecclesiarum diptychis reponendum, ac in litaniis invocandum omnibus Lucensi diœcesi subjectis in posterum esse decreverunt. *En tibi ex eodem auctore transcriptum diploma indulgentiarum cum hoc titulo :* Hæ sunt indulgentiæ factæ per Dominum Gualam, Legatum Romanæ Curiæ, et Dominum Henricum Episcopum Lucanum, *cujus verba sunt hæc :* Henricus, miseratione divina Lucanus Episcopus, dilectis in Christo filiis, universis ecclesiarum Prælatis, exemptis et non exemptis, civitatis et diœcesis Lucanæ, salutem et benedictionem. De consilio venerabilis Patris magistri G *, Legati Apostolicæ Sedis in Thuscia, et nostrorum fratrum, sicut nos * credimus, non latere, translationem fieri fecimus venerabilium reliquiarum sanctorum Martyrum Paulini, Severi et Theobaldi apud ecclesiam, quæ ab antiquo S. Antonii consueverat nominari, et quam hodie, antiquo nomine commutato, S. Paulini fecimus nominari, ordinantes de prædictorum consilio et assensu, ut prædicti S. Paulini et sociorum festivitas IV Idus Julii debeat ab omnibus nostræ civitatis et diœcesis solemniter celebrari.

C

* Guala.

* vos.

indicta publica solennitate quotannis die 4 Idus Julii,

19 Quare vos exemptos rogamus, ut ob Dei reverentiam et Martyrum prædictorum; et aliis prælatis sub excommunicationis pœna mandamus, quatenus ex parte nostra publice in vestris ecclesiis vestros populos moneatis, ut prædictorum solemnitatem in die prædicta debeant solemniter celebrare, visitaturi cum devotione ecclesiam antedictam, ut participes fiant beneficiorum et indulgentiarum a prædicto venerabili Patre et nobis concessarum in prædictorum Martyrum devotione, venerabili loco superius nominato, celebrando nihilominus officium solemniter prædictorum, prout vobis Dominus dederit, ipsorum natalem in vestris litaniis et Kalendariis conscribendo. In ista enim die usque ad octavas ad laudem et gloriam Sanctæ Individuæ Trinitatis, et ad honorem gloriosæ Virginis Mariæ, et B. Paulini, Episcopi primi Lucani et Martyris, et aliorum Sanctorum multorum, qui sunt in Ecclesia ista, Dominus Guala, Legatus Domini Papæ in Thuscia, eo existente præsente ad hoc, ut venerarentur et visitarentur gloriosi Martyres, per unum annum et quadraginta dies indulgentiam fecit.

D

et concessis indulgentiis.

20 Henricus vero, Lucanus Episcopus, quadraginta dies similiter concessit et fecit. De ista gloriosa Inventione Laborator notarius de mandato Domini Henrici, Lucani Episcopi, scripturas publicas fecit, et coram multis testibus et specialiter coram prædicto Episcopo, et Domino Alamanno, Archipresbytero Lucano, et Domino Paganello de Porcari canonico, et Domino Aldobrando primicerio, et Domino Gualtrocto, et fratre Ildebrandino de Cavalcantis, Priore Fratrum Prædicatorum S. Romani, et fratre Bencivenne, custode Fratrum Minorum Lucanæ civitatis, et presbytero Pagano, rectore ipsius ecclesiæ, cum omnibus convicinis suis ad laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi, qui vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

E

Status præsens Reliquiarum.

21 *De præsenti statu Reliquiarum nemo melius nos informare potest quam sæpe dictus Florentinius, oculatus earum inspector ; qui a pag.* 159 *tradit sequentia :* Venerari, *inquit*, mihi aliquando licuit sancti Præsulis [Paulini] lipsana, et in inferiore maxilla incisorios præcipue dentes ab omni seculorum injuria in suis adhuc alveolis fixos aspicere contigit; sed in suprema earumdem acie ita multorum annorum usu detritos, ut hominis jam ad senium vergentis exuvias esse negari non possit. Quia vero molares etiam aliquot dentes, non ita usu levigati, utpote solidiores, observari possunt in aurata theca, quæ ulnam sancti Præsulis seorsim a corpore continet, gravi quidem ætate, atque in senium præcipiti, non tamen decrepita, palmam martyrii accepisse conjicio. *Consule paragraphum* 4, *ubi agitur de postrema sepulturæ inspectione. Atque hæc quidem hactenus. Reliquum est, ut studia religiosissimæ venerationis, qua Lucenses sanctum suum Præsulem ac Patronum non sine summa pietatis laude persecuti sunt, commemoremus.*

F

§ III. Erecta a Lucensibus in honorem Sancti ecclesia; reclusa arca; constructa nova basilica; Sarcophagus; fama posthuma.

Basilicæ, in honorem sancti Paulini et aliorum erectæ;

Florentinium, in illustrandis rebus S. Paulini *cumulatissime meritum, hic denuo pedetentim subsequamur, ardentissima Lucensium in sanctum Patronum suum studia hoc modo referentem a pag.* 203 : Invalescebat interim quotidie Lucensium in Apostolum suum pietas, et ecclesia, dudum Martyrum cellula, et antiquitus cathedralis, et majus urbis templum, vel vetustate jam labens, vel populorum frequentiæ incongruum videbatur : donec in ampliorem formam redactum, anno tandem redempti orbis MCCCXLI a Guilielmo

Episcopo

AUCTORE J. P.

A Episcopo noviter cum quatuor altaribus extructum solemniter sacraretur. Extat et nunc in tabulario Paulinianæ Basilicæ vetustum consecrationis monumentum : in quo cum plura sanctorum corpora et lipsana ibidem quiescentia memorentur, sacraque omnis ceremonia describatur, lectoribus meis non ingrata fore censui, si ex autographo hic integrum exhiberem ; *quod neque nos hic supprimendum putavimus* :

sed Paulini nomine nuncupatæ

23 In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen. Ad futuram rei memoriam noverint universi, qualiter in præsentia mei notarii et testium subscriptorum, anno Nativitatis Domini MCCCXLI, Indictione IX, die Lunæ hebdomadæ sanctæ secunda mensis Aprilis, reverendus in Christo Pater et Dominus Frater Guilielmus, Dei et Apostolicæ Sedis gratia Episcopus Lucanus, ad supplicationem et instantiam circumspecti viri presbyteri Donati Rectoris, et Francisci Vinceguerræ, civis Lucani, parochiani et operarii ecclesiæ infrascriptæ, pro se ipsis et dicta ecclesia, nec non aliis omnibus et singulis convicinis et parochianis ejusdem humiliter supplicantium, cum devotione gradiens ad parochialem B ecclesiam sanctorum Antonii et Paulini, antiquitus cathedralem, et majorem ecclesiam Lucanam, noviter propter ejus antiquitatem novis ædificiis et altaribus necessario constructam ; et ibi pontificales vestes indutus cum diacono et subdiacono, indutis sua similiter paramenta, et venerabilium multitudine clericorum, assistentium eidem et glorificantium in psalmis, laudibus et præconiis nomen Dei juxta modum, formam et ordinem ecclesiæ consuetum, cœmeterium ejusdem ecclesiæ, ipsam ecclesiam, et altaria quatuor existentia in eadem ecclesia ad honorem Dei, et gloriosæ Virginis Mariæ, Matris ejusdem, ac SS. Antonii et Paulini, quorum titulo ipsa ecclesia decoratur ; atque beatorum Maximi præfecti, et Annæ, totiusque cœlestis curiæ, benedixit, sanctificavit et consecravit aquam sale mistam, et aquam sale, cinere et vino mistam, ipsis aqua, sale, vino et cinere prius consuetis sanctis orationibus benedictis et consecratis, per loca prædicta hyssopo aspergendo, et facto de dicto cinere signo crucis, tenentis unumquodque caput ad angulum super ipsius ecclesiæ pavi- C mento cum baculo pastorali litteras et alia signa, juxta normam, quam tradunt canonicæ sanctiones, superscribendo murum quoque ipsius ecclesiæ tredecim figuris sanctorum XIII Apostolorum, signum Crucis in manu tenentium, interius pictum, et eadem altaria sacro chrismate liniendo et faciendo in eis cum dicto chrismate, suo pollice signa crucis, ac reclaudendo in eisdem altaribus :

instrumentum authenticum

24 Videlicet in altari majore sub honore B. Paulini, primi Episcopi Lucani consecrato, pyxidem quamdam ligneam, ubi sunt de vestimentis beatæ Virginis gloriosæ, ac de Reliquiis beatorum sanctorum Petri et Bartholomæi Apostolorum ; Stephani, Theodori, Georgii, et Paulini Episcopi antedicti Martyrum, Antonii confessoris, et Cæciliæ virginis, ac de vestimentis B. Joannis Euangelistæ, quodque sarcophagum marmoreum plenum ossibus multorum Beatorum pro Christi nomine decollatorum, de quibus in Legenda B. Paulini episcopi præfati clarius enarratur ; quæ omnia prius erant, et reperta fuerunt in altari veteri : et in alio altari sito versus septemtrionem, super quo residet in quodam scrinio marmoreo corpus S. Antonii confessoris, ad ejus honorem constructo, et per eumdem Pontificem consecrato, pyxidem quamdam, ubi multorum Sanctorum Reliquiæ recluduntur ; et in quarto altari, quod est situm in angulo versus Septemtrionem, super quo est capsa marmorea sepulturæ corporis S. Maximi Cornicularis præfecti, sub ejus honore constructo, tunc per eumdem Dominum Præsulem consecrato, reliquias S. Victoris, Dei Martyris gloriosi, cum sacrificio et solemniis Missarum, et aliis solemnitatibus, consuetis juxta formam Ecclesiæ in hujusmodi consecrandis ecclesiis observari.

cum indulgentiis

25 Insuper præfatus Pater Dominus Episcopus Lucanus, cum esset in Missarum solemniis, sequens Dei consilium, quod est : Date, et dabitur vobis ; remittite et remittetur vobis ; et hujusmodi consecrationis tanto bono cupiens etiam addere bonum, ut fiat majus bonum, de misericordia et benignitate Dei, SS. Petri et Pauli, Apostolorum ejus, et B. Martini Patroni sui plene confisus, omnibus Christi fidelibus, vere pœnitentibus et confessis, qui ad dictam ecclesiam accesserint, vel de suis bonis aliquid secundum suam facultatem ibidem Deo obtulerint, anni D unius et dierum XL in die dictæ consecrationis et anniversario, ac dierum XL per Octavas eorumdem veniam concessit, perpetuis temporibus duraturam. In quorum omnium testimonium præfatus Pater mandavit præsens instrumentum confici per me Joannem notarium infrascriptum. Actum Lucæ in dictis locis, præsentibus venerabilibus viris Dominis : Nicolao archipresbytero, Jacobo de Prato, et Joanne Martroris, Canonicis majoris ecclesiæ Lucanæ, Sinibaldo plebano plebis de Piscia Lucanæ diœcesis, ipsius Domini Episcopi Vicario, et Soffredingo canonico ecclesiæ SS. Joannis et Reparatæ de Luca, et Bartholomæo magistro scholarum ecclesiæ Lucanæ, et dictis presbytero Donato Rectore, et Francisco Operariis ecclesiæ supradictæ, Ser Bernardo Bonosi, Ser Jacopo Morlani de Luca, et Ser Joanne Galandi, Cancellarii dicti Domini Episcopi, Notariis testibus ad hæc vocatis et rogatis ; et præsentibus nobilium cleri populique multitudine sexus utriusque ad hujusmodi consecrationis officium congregatis.

publica auctoritate munitum :

26 Ego Joannes Manni de Luca, Imperiali auctoritate judex ordinarius publicus, consecrationi E et omnibus singulis supradictis una cum prænominatis testibus interfui, et de mandato ipsius Domini Episcopi, et rogatu dictorum Rectoris et Operarii subscripsi et publicavi. Ego Joannes Bernardi de Sarzana Lucensis diœcesis publicus Imperiali auctoritate Notarius et Judex ordinarius, ac præfati Domini Episcopi scriba, prædictis omnibus et singulis factis, gestis et habitis per dictum Dominum Episcopum, dum ea per ipsum agerentur, interfui, et ea de ipsius mandato scribenda recepi, una cum præfato Joanne Notario et me subscripto ; ac signum meum apposui consuetum anno, mense, die, Indictione et coram testibus supradictis.

arcæ Paulinianæ reclusio ;

27 *Nec præterierim reclusionem arcæ Paulinianæ octo post annis, id est* MCCCLXIX *(verbis Florentinii hic rursum utimur)* quo Carolus IV Imperator, id Paulino precibus, ut credere par est, a Deo extorquente, Lucenses in pristinam libertatem asseruit, sanctissimi Præsulis arca recluditur, ipso adstante libertatis assertore Carolo, et hæc sub eodem marmore hœdina relicta epigraphe : Hoc est corpus S. Paulini, primi Lucani Episcopi, quod noviter provisum, et præsens monumentum

AUCTORE J. P.

mentum apertum fuit tempore, et in præsentia serenissimi Principis et DD. Caroli IV, Dei gratia Romanorum Imperatoris et Bohemiæ Regis, et venerabilis Patris Domini Guilielmi Lucani Episcopi, et DD. Antianorum Lucani communis, et quam plurium vicinorum dictæ contratæ, tempore Rectoris presbyteri Lippi Johannis prædictæ ecclesiæ divi Paulini sub anno Domini MCCCLXIX, Indictione VII, die XX Junii.

constructa in Sancti honorem nova basilica anno 1511.

28 *Jam vero propensissimam Lucensium erga sanctum Patronum suum voluntatem testatissimam facit erecta ejusque nomini dedicata ampla basilica, de qua sunt ista Florentinii pag.* 208 : Amplior deinde anteacto seculo basilica Senatus Lucensis pietate erigitur. Cum enim anno Christi MDXI Lucensis civitatis propugnacula ad recentioris oppugnationis modum aptanda essent, et ecclesia S. Donati tunc extra urbis mœnia Apostolicæ Sedis indulgentia foret removenda : placuit ex utraque augustum Paulino templum erigere, eodemque a collegiatæ ecclesiæ S. Donati clericos cum Prioris dignitate transferre. Hinc ex marmoribus, Baccio de Monte Lupo, insigni architecto, modulum exhibente, et operis præfecto excitari cœpit, quæ nunc extat, insignis basilica, in cujus majori ara sacræ D. Paulini et sociorum in lapidea arca quiescentes exuviæ, hic in altaris abside signatis litteris, coluntur : « Sanctissimi » Martyris Paulini Episcopi Lucensis, et hujus » libertatis protectoris, Theobaldique, Severi » atque Lucæ corpora hic teguntur. »

Sarcophagus seu tumba marmorea creditur non esse mutata, tametsi olim fracta :

29 *De sarcophago seu tumba iterum paucis docet nos Florentinius pag. eadem* 208 : Marmoreum in quo jacent sacra corpora, sarcophagum licet aliqua fragmenta a fidelibus, dum anno MCCLXI inventa sunt, ad varias curandas infirmitates Paganus presbyter adhibita esse testetur, idem esse existimavi, in quo B. Antonius aliique prisci christicolæ sanctorum Martyrum lipsana condiderunt. Extat enim in eodem marmore pastoris in humero ovem portantis imago, antiquissimi moris symbolum, quo vetustiora Martyrum sepulcra Romæ olim signata Baronius docuit, et novissime in subterranea Roma Aringhus exhibet.

fama publica ex continuo ad Sanctum recursu illustrata.

30 *Famam sancti Præsulis posthumam illustrat non interrupta, at per temporis successionem continuata populi Lucensis ad honores sacros ei deferendos conspirans studiorum consensio, firmissima de ipsius patrocinio fiducia, ac continuus in publicis necessitatibus ad ipsum recursus. Audiatur Florentinius pag.* 209 : Ad sanctissimum ergo Apostolicum Præsulem nil mirum si Lucenses in quacumque urbis trepidatione effusi preces augeant, et expositum sacrum pignus per urbem circumducant. Ita tumultuante adversus Patricios plebe, anno MDXXXI, die XXVI Novembris, publicis supplicationibus delatum refert Franciottus. Ita nostro tempore, pestilentia grassante, jejuniis ac triduana processione indicta anno MDCXXXI, magna marmorea arca iterum recluditur, et sacrum corpus decenter aptatum solenni ritu circumfertur. Ordinem memorabilis pompæ subtexere minutius libet ex autographo, tunc manu Bernardini de Pieronis, episcopalis Cancellarii, confecto, ne deinceps ex obsoleta memoria, mutato stylo, aliquid inconcinne accidat, ut in alia simili pompa evenisse, non sine animorum indignatione memini, et omnia sine altercationibus, ut maxime decet, imo decenter et laudabili devoti populi tranquillitate percurrantur. *Pompæ solennis narrationem pertexet paragraphus sequens.*

§ IV. Fama Sancti posthuma novis accessionibus amplificata; Officium proprium; postrema sepulturæ inspectio anno 1680.

Inspectio reliquiarum tempore pestis

Igitur die XV Junii ejusdem anni, postquam mane summus reipublicæ Magistratus Senatusque universus in sacrario sanctissimi Vultus, Episcopi Alexandri manu sacram synaxim suscepisset, idem Episcopus in Vesperis, Primoribus ex Lucensi Clero comitantibus, ad D. Paulini ædem accessit infulatus, cupressinam arcam plumbeis laminis et coccineo holoserico intus aptatam benedixit : deinde lapideam in suprema ara urnam reserari jussit. Ea est altitudinis unius ulnæ mensuræ Lucensis, longitudinis vero trium ulnarum cum triente. Ablato operculo tabulisque binis marmoreis, quibus sacra ossa propius tegebantur, remotis, sacras inspexit reliquias. In dextera ejusdem sarcophagi parte sanctissimi Lucensium Apostoli Paulini ossa in plumbea capsa inventa cum hœdina, quam supra retulimus *(et nos supra dedimus num. 27)*, epigraphe ; deinde sejunctim posita S. Theobaldi ac Severi MM. propriis titulis notata corpora ; et in sinistra parte plurimorum Martyrum simul posita ossa conspiciebantur. Quibus omnibus de more veneratis, Alexander Episcopus sanctissimi Præsulis tantum pignus e sepulcro in argentea parata vasa extraxit, et diligentius lipsana rimatus, inter cineres nimirum ossium portiones, dentes, cranii insignes partes in parata cupressina urna, auratis æneis vinculis in modum crucis undique fulta, cum clavibus et sigillo et sequenti hœdina inscriptione reposuit :

anno 1631 publicæ venerationi expositarum,

32 Anno a Christo nato MDCXXXI per urbem Lucam, et ejus Dominium pestilentia grassante Alexander Guidiccionius Episcopus et Comes Imperialis, arca reclusa, reliquias S. Paulini, primi Episcopi Lucensis et Martyris, propter memoriam anni MCCCLXIX, sub Carolo quarto Imperatore ibidem repertam, et rite agnitas, et in arcula cupressea collocatas, tres assiduos dies per urbem solemni ritu, Excellentissimo Senatu cum Vexillifero justitiæ pie concomitante, circumtulit ; et deinde in hoc eodem loco, quam plurimis votis, ad pestem depellendam profusis, sanctissime reposuit die XV Junii. *Hactenus inscriptio. Sequitur proxime narratio solemnis pompæ; cultusque per triduum continuati.*

et per triduum in civitate Lucana

33 Sequenti vero die, nempe ejusdem mensis XVI, Episcopi jussu, totius cleri secularis et regularis, in eadem Paulini basilica generali indicto conventu, Reipublicæ summo Magistratu, conscriptisque Patribus pie comitantibus, sanctissimi Præsulis corpore lustratur civitas, et super aram maximam templi D. Frigdiano dicati, quod diei superfuit, piorum venerationi relinquitur. Exacto noctis pervigilio, mane succedentis diei, iidem, ut supra, conveniunt, indeque pie sublatis lipsanis, iterum solemni supplicatione, per alias urbis vias, ad principem D. Martini ecclesiam deducuntur, ac Lucano capitulo consignata, per reliquum diei noctisque curriculum recoluntur. Tertia vero jam illucescente die, nempe XVIII Junii, eadem pompa ex majori ecclesia ad propriam D. Paulini corpus sanctum reducitur, permensis, quæ supererant, urbis viis ; donec effusis iterum precibus, in propria sede, proxima succedente nocte reconderetur.

A *ejusdemque ambitu circumlatarum.*

34 Ne quid vero etiam villicis, contagione grassante, urbem ingredi interdictis, de sancti Patris veneratione deesset, singulis solemnibus supplicationibus per aliquam murorum partem, ubi congestitia humo militares firmantur viæ, efferebantur lipsana, et per urbis ambitum in fossæ labro mœnibus adverso circumfusi agrestes, sancti Pastoris dextero brachio per manus Episcopi ter benedicentis ostenso, sublatis undique supplicantium vocibus, non mediocri solatio levabantur. Nec minori animorum motu in cujuscumque supplicationibus publicæ fine, dum cives terna ejusdem brachii veneratione Episcopus signaret, inter suspiria et lacrymas filiorum ad patrem clamantium voces extollebantur. Ut experirentur enim divi Tutelaris in brachio, quam fecit Deus, potentiam, dextera S. Paulini ulna, quæ argentea theca sejunctim a corpore servatur, et quotannis festo die omnibus osculanda exhibetur a canonico, ante sacri corporis urnam in eadem pompa circumferebatur; in cujus obversa manu tres integri molares dentes etiam venerandi exhibentur, et in interiori cubiti parte hæc B insculpta leguntur, *quæ ex Italico Latina facio :* Hoc est brachium Domini S. Paulini, primi Episcopi Lucensis, factum tempore presbyteri Lippi, dictæ ecclesiæ Rectoris, et Joannis Mingogi operarii dictæ ecclesiæ ✠ MCCCXCIV.

Iteratus in morborum contagione anno 1648 ad Sancti lipsana recursus.

35 Novissime vero dum populares morbi letaliter Lucæ, et in plurima ejus ditione grassarentur, anno nempe MDCXLVIII, iterum ad sanctissimum Præsulem Lucana civitas in preces solvitur. Joannes Baptista Episcopus inter alia, quibus encyclica epistola gregem monuit, generali synaxi, jejuniis, aliisque salutaribus operibus indictis, solennem cum D. Paulini corpore pompam per urbem celebrat die XI Septembris. Tunc etiam eadem in lapidea S. Paulini arca mihi observare licuit in sinistra parte jacere, quæ supra diversorum Martyrum sine nomine ossa memorantur, quæ, ut plurium corporum esse non dubito, ita Lucæ diaconi, et aliorum, qui cum Paulino pugnæ Socii geminata victoria triumpharunt, cum non alibi in eadem ecclesia ostendantur, sine hæsitatione esse crederem. *Pluries memoratus Florentinius cap.* 17, *tradit* ex Paulini apostolatu Lucensis ecclesiæ consecutum decus, *et ejusdem* C *ecclesiæ Episcopi prærogativas; quas hic non transcribimus.*

Patens S. Paulini patrocinium in tutandis Lucensibus

36 *Marius Florentinius, perductam ad finem impressionem dicti operis posthumi Francisci Mariæ patris sui, concludit brevi appendice, Sancti ad posteros cum veneratione transmissum nomen novis incrementis comprobante. Accipe ipsiusmet verba :* Inexhausta a tot seculis D. Paulini beneficentia, novis semper miraculis comprobata, animum meum ad illud enarrandum, quod anno MDCLXIV evenit, atque [dicti] operis calci adjiciendum allexit. Id forsan a patre meo adhuc vivente peractum esset, si hunc libellum publici juris facere decrevisset. Celebrabatur more solito et commemorato anno festus dies; dumque solemne perficeretur in propria ipsius basilica Sacrum, ac bombardarum explosione tantæ celebritati plauderetur, accidit, ut incautus librator bellicum tormentum plumbeis glandibus fœtum, et in proximum extra S. Donati versatilem pontem directum, fortuito exploserit, cujus ictibus transeuntes agricolæ, et populares a divi Tutelaris cultu redeuntes, interfecti fuissent, nisi admirabili portento dilaceratis tantum vestibus, et levissime contusis membris, absque ulla noxa, parati ad necem globuli ante ipsorum pedes concidissent in terram.

AUCTORE J. P.

insigni miraculo comprobatum :

37 Hoc prodigium sacris prius probatum in tabulis, Serenissimi Senatus excitavit pietatem, ad testandam posteris non intermissam D. Paulini tutelam, et validissimum patrocinium. Quare publica inscriptione rem præclaram comprehendi et incidi jussit in marmore ejusdem sancti Antistitis templi valvis superponenda. Id munus tribus nobilibus viris : Leonello de Nobilibus, Petro Benassai, Francisco Mariæ Florentinio patri meo demandatum fuit; qui variis undique collectis inscriptionibus, eam, quæ nunc supra sacræ ædis portam insculpta legitur, partim a Jacobo Rossio, seminarii Lucensis rectore, et eloquentiæ professore eruditissimo, et partim a Francisco Maria Florentinio conflatam, ponendam curarunt. Fuit quoque S. C. statutum, ut civitatis S. Donati porta deinceps S. Paulini quoque nuncuparetur; ac duo ex candido nitidoque marmore affabre facta sunt simulacra : D. Paulino unum, D. Donato alterum, supra eamdem portam ad ornatum et custodiam locarentur.

E *exarata in perpetuam rei memoriam ad valvas ecclesiæ S. Paulini inscriptione.*

38 *Inscriptio ad valvas ecclesiæ* S. Paulini, *ita sonat :* D. Paulinum laudent in portis opera ejus, qui suæ celebritatis die XII Julii anni MDCLXIV extra S. Donati portam frequenti populo tantum donavit, quantum improvida de murali tormento explosa grando eripere potuisset. Hæc prætereuntes percussit, vestes discidit; vita spoliasset, nisi sanctissimus pastor, excussis in terram tormentariis globulis, omnem vetuisset vulnerandi licentiam. Patritia pietas non tam prodigii memor, quam beneficii, Senatus consulto, potenti Patrono, patri amantissimo obsequentis animi monumentum P. *Inscriptio a Francisco Maria Florentinio jam delineata; sed alienis oculis non exposita, hujus est tenoris :* Agnosce, quisquis ades a Lucensium Apostolo paria semper officia origini defluere. Quarto Idus Julii MDCLXIV murale tormentum librator male cautus incendit; et multis oneratum telis in hostem, multos displosit in suos. Sacratum sibi diem noluit funestari Paulinus, et turbis ad celebritatem effusis in porta festivos ignes prohibuit esse ferales : periclitantibus tutelaris præ foribus astitit, et erumpentes globos coercens, discindi vestes permisit ad fidem, negavit ad vulnera. Refulgens in meridiano sole F prodigium Hetruscæ primogenitæ lucis Lucenses Patres hoc voluerunt monumento clarescere S. C.

Officium proprium per totam diœcesim Lucanam extensum;

39 *His quæ dicta sunt hactenus, de* S. Paulini *fama posthuma et publica veneratione, adjungi potest Officium proprium, per totam diœcesim Lucanam extensum; de quo sic meminit eadem appendix Marii Florentinii :* Addere etiam libet ad Lucensem episcopalem sedem elati Eminentissimi Cardinalis Hieronymi Bonvisii precibus pro divino Officio in tota diœcesi recitando, S. Paulini proprias Lectiones, a sacra Rituum Congregatione approbatas, et ad eamdem ecclesiam pariter electum Eminentissimum Julium Cardinalem Spinulam, humilibus Cleri Lucani petitionibus permotum, a Sanctissimo Innocentio XI impetrasse, ut quartæ lectioni, inspecta prius et perpensa membranacei codicis, in quo exarata erant, ideo Romam a P. Hieronymo Florentinio Congregationis Matris Dei presbytero, delati, integritate et vetustate, sequentia verba adjungerentur, *nimirum hæc :* Ac Virgini Deiparæ, cui summa pietate sinceroque affectu erat addictus, ut ex vetusto codice habetur, apprime charus, *etc.*

Obiter

AUCTORE J. P.

Obiter hic observandum, Acta Sancti, prout dicetur paragrapho sequenti, adhibita fuisse pro lectionibus propriis; uti constat e numeris arithmeticis margini adjectis.

inspectio reliquiarum forte novissima

40 *Nunc, quam mihi in titulo hujus paragraphi proposueram, inspectio alia forte novissima sepulturæ nos vocat ex pluries dicta appendice, in qua idem Marius ita loquitur :* Neque silentio hic prætereundam duxi veterem D. Paulini et Sociorum Martyrum monumenti structuram, quam mihi sedulo perscrutari contigit, cum Eminentissimus Cardinalis Episcopus Julius Spinula anno MDCLXXX, die XV Aprilis ad ipsius basilicam accedens, præsentibus Flaminio Nobili, Vicario Generali, et Cathedralis Canonico pœnitentiario, Jacobo Bernardinio, ecclesiæ S. Paulini Priore aliisque sacerdotibus et nobilibus viris Francisco Siuffarini, Carolo Parensi, Hieronymo Benassai, Hippolyto de Nobilibus, Francisco Bernardini, et me quoque Mario Florentini, eamdem marmoream arcam reserari jussit. Primo intuitu in conspectum venit magnæ molis lapideum operculum, in angularem superne figuram elevatum, in cujus dextera sublimiore parte, levi et rudi incisione sculpta cernitur regia corona cum his characteribus ℞ X, subtus exaratis; in sinistris vero crux. Eo ablato, marmorea tabula duorum circiter digitorum crassitudinis, Sanctorum ossa tegens comparuit; qua pariter remota, in quatuor inæqualibus spatiis per marmoreos parietes distinctis, Sanctorum lipsana condita inspiciebantur. In primo dexteri lateris ut dicunt, a cornu Evangelii spatio, plurima S. Severi ossa satis procera servantur. In proximo vero et medio cupressina includitur arcula, brachii dimidium circiter longa, et paulo minus lata et alta, quæ cineres et ossa divi Antistitis Paulini sanctissime custodit.

a Mario Florentinio anno 1680 oculato teste descripta.

41 Hanc æneis auratis vinculis munitam et junioris Episcopi Guidiccionii sigillo signatam adaperiri noluit Julius Cardinalis Spinula Episcopus. Tertium S. Theobaldi ossa nec multa nec grandia continet. In ultimo sinistri lateris plurium sanctorum Martyrum D. Paulini Sociorum, ut credere par est, ossa servata existunt. Extracta ipsa cum sanctorum Severi et Theobaldi reliquiis, et in novis cupressinis arcis aptata, iterum in pristinum marmoreum monumentum suis locis recondita fuerunt, ac sericeo cooperta velo, telaque cera oblinita, sigillo Cardinalis Julii Spinulæ obsignata, ut debitum et consuetum populorum cultum obtineant. In extrema sarcophagi facie exsculpta visitur imago, ut a parente quoque meo jam prænotatum fuit, pastoris, humero agnum gestantis, ad cujus utrimque pedes agni similiter effigies cum arbusculæ icone aspicitur. Eadem observaverat etiam ipse Genitor meus in translatione illius marmoreæ arcæ ex vetere ad novum altare anno MDCXLIII, die XXI Maii; sed tunc adaperta non fuit. Anterior hujus monumenti prospectus Serenissimæ Reipublicæ impensis magnifice ornatus est. Duo, quæ jam in argenteo brachio asservabantur cum tribus dentibus D. Paulini ossa, in argenteam eximii opificii thecam reposita, festo ejusdem Sancti die, publicæ venerationi in ara templi maxima exponuntur. *Atque hic tandem dictæ appendici finem imponit Marius Florentinius* ad omnipotentis Dei, mirabilis in Sanctis suis gloriam, et D. Paulini, Lucensium Apostoli honorem.

§ V. Acta; Auctor Translationis, ætas Legendæ.

Acta S. Paulini

Vidimus per decursum hujus Commentarii tam Acta Sanctorum Martyrum nostrorum, quam alia, quæ scripto de iis ad nos transmissa sunt, passim antiquitatis nomine insigniri, atque adeo tamquam pura et sincera exhiberi. Verene an falso, discutiamus. Videant, qui omnia in Actis sincera et genuina prædicant, quantum eorum sinceritati deroget Comes Anolinus, *de quo in Annotatis ad cap. 2, littera* d; *et narratio exotica, fabulosa, ac plane incredibilis, cœli ænei, a Nerone Imperatore fabricari jussi, quod exhibetur num. 3, his verbis :* Post multum vero tempore fecit *(Nero)* fieri cœlum æreum super columnas marmoreas numero nonaginta; cœlum autem jussit minutis foraminibus pertundi. *Reliqua tædet percensere, præsertim cum ibidem totus contextus consuli possit.*

an undequaque sincera

43 *De hoc cœlo quid jam pridem senserint Majores nostri, intelliges ex fragmento epistolæ Marii Florentinii ad Janningum die secunda Januarii 1708 :* Non me latebat, *inquit*, neque olim patrem meum præteriit, non omnino a vobis probari, quæ in Actis D. Paulini de mirabili cœli ænei structura ibi narrantur; sed expungere, et a reliquis secernere noluit, ne eorumdem robur infringeret, et antiquam in Tuscia traditionem nihili faceret; sed potius, quomodo roborari posset, excogitabat. Sed opus, aliis studiis detentus, imperfectum reliquit; neque quidquam immutare ego ausus fui. *Et rursum in aliis litteris ad eumdem datis secunda Februari* 1716 : Jam Hetruscæ pietatis Origines, parentis mei opus posthumum, in lucem dedi, ut tibi alias notum feci, et doctissimo æternæ memoriæ Papebrochio misi; in quo D. Paulini, primi nostri præsulis, memorias congesserat. Verum quia illi non omnino probabantur, in lucem proferre distulit.

et genuina?

44 *Nec refert, Neronem sæpe miranda machinatum ac paradoxa; sicut probat exemplo plus uno Florentinius in notis ad Acta* S. Paulini, *quæ dicto operi posthumo adjectæ sunt. Suffecerit nobis inde unicum illud excerpere, quod refert ex Tacito Ann. 15 de mirandis per Neronem constructis,* Magistris et machinatoribus Severo et Celere : quibus ingenium et audacia erat, etiam quæ natura denegavisset, per artem tentare, et viribus Principis illudere. *Et paucis interjectis dicitur* Nero incredibilium cupitor. *Quid miri itaque, dices, si Imperator iste, qui ambulabat in magnis et mirabilibus supra se, hic etiam quædam tentaverit, quæ humanas vires, captum ac fidem excederent? At volve et revolve totam machinam; expende et perpende omnia adjuncta; fallor, si non fassurus sis purum putum esse commentum, et indignum, quod a cordatis viris admittatur.*

Unde accepta :

45 *Florentinius pag.* 217 *relictis rivulis se fontes rimaturum affirmat, propositisque sibi potissimum duobus Mss. codicibus, assignat locum, unde prodierint :* Est primum magnum membranaceum volumen, quod Passionarium dicunt, et in Cathedralis Lucensis chartophylacio servatum, in quo cum aliis plurium Sanctorum historiis D. Paulini gesta continentur. Alter in Paulinianæ basilicæ sacrario hœdinus item codex existit, qui præter ejusdem sancti Præsulis Acta, ad usum ecclesiasticæ psalmodiæ fortasse olim digesta, sacri ejusdem corporis inventionem, translatio-

nem,

A nem, miracula, et B. Antonii ejus discipuli historiam etiam cumulat. *Deinde de eorumdem codicum ætate nos instruens,* primum, *inquit,* ex forma characteris majorem redolet antiquitatem; secundum post annum sexagesimum supra millesimum ducentesimum exaratum fuisse existimarem, tum ex litterarum modulo, tum quia translationem, quæ circa hæc tempora accidit, non mutatis characteribus continet. Prioris codicis Acta, quamvis parum a secundo differant, puriora et sinceriora existimarem : nullum enim continent additamentum, ut in secundo licet animadvertere, in quo præter paucula ad marginem adjecta, aliqua etiam seorsim, ad D. Paulini historiam spectantia, nonnihil recentiori stylo conscripta præcedunt, et aliqua ex chronicis collecta continent, quæ ex variis conjecturis existimarem addita circa annum MCCC et XL.

uno exemplari præ altero melioris notæ indicia præferente :

46 Multa etiam confuso ordine in eodem volumine congesta apparent cum aliis adhuc recentiori charactere appositis, quæ potius ad sancti Martyris sacra solemnia celebranda, quam historiam texendam pertinere patet : cum hymnos B nimirum, et, ut vocant, antiphonas complectantur. Antiquiora ego tantum et ex antiquo cathedralis codice adducere malui, hoc nihilominus ordine, ut post eadem cum Pauliniano memorato codice differentias adjicerem, et notationes, quæ brevi stylo transigi possent, ibidem adderem, reliquis, quæ diffusiorem discussionem requirerent, ad propria capita reservatis, ut ea tamquam ad primam universim christianitatem spectantia, veluti cetera digererem.

Eorum ætas et auctor latent.

47 *Sed præcipuum, quod hisce in Actis Mss. præter jam dicta, desiderari possit, videtur esse nomen et tempus auctoris. Utrumque se latere, fatetur Florentinius, dum prosequitur in hunc modum :* Quo igitur auctore, quove ad amussim tempore hæc D. Paulini Acta scripta fuerint, adhuc me ignorare contingit. At quamquam post annum M apud nostros etiam D. Paulini memoria deperdita fuerit, non tamen ubique eamdem sortem subierat. Equidem in membranaceo codice inscripto de Vitis sanctorum Patrum, Longobardis characteribus exarato, et in archivio monasterii Cavensis servato, de S. Leone Cavensi abbate ad ejus vitæ calcem hæc habentur : « Præfuit Abbas C » in prædicto monasterio Cavensi annos XXIX; » obiit anno salutis MLXXIX, quarto Idus Julii, » qui dies memorabilis est morte divi Paulini, » qui fuit primus Lucensis Episcopus, illiuc missus a divo Petro Apostolo. » *Hæc ibidem; quibus subjungit idem Florentinius, ita haberi* in ejusdem Leonis Vita, apud se authentica; *sed utinam valde antiqua. Sane Vitam hanc aut a recentiore auctore interpolatam, aut saltem non adeo antiquam esse, evincit vox* divus *pro* beatus *vel* sanctus, *in tantillo verborum contextu bis quidem repetita; quod in rebus ecclesiasticis olim inusitatum fuisse, et non legi in Breviario Romano, nisi forte in recentissimis Lectionibus, alias observavi in Commentario prævio S. Joannis Episcopi Bergomensis ac Martyris, die* XI *hujus.*

Certiora dici possunt de tempore et auctore inventionis ac translationis,

48 *De tempore et auctore historiæ inventionis ac translationis certius liquet; de qua Florentinius :* Inventionis ac Translationis historiam a Pagano presbytero ejusdem Paulinianæ basilicæ rectore, ac omnium oculato teste fuisse compositam circa annum Domini MCCLXI, eamdem cuique legenti plane constare potest. *Tum illico ad Acta regreditur :* Sanctissimi Præsulis lipsana ante hoc tempus per plura secula latuisse certum est; an vero ejus Acta quoque latuerint ad illud usque tempus non ita affirmaturum *se refert; quod tantumdem est, atque in tenebris palpare.* Paganus certe dum ejusdem anni MCCLXI Translationis pompam prosequitur, sub barbaro Legendæ nomine historiam D. Paulini non obscure designat, dum, quæ paucis ipse contrahit, ingenti fidelium multitudini in ipsa Translationis solemnitate innotuisse narrat. Est enim necesse vel ante Inventionem et Translationem fuisse cognita, vel eodem tempore cum sacro corpore inventa fuisse. *Quod est aliquid dicere, ne nihil dicat. Idque arguit e verbis sequentibus :* Illis diebus plus quam quinquaginta millia inter homines et mulieres audiverant, sicut continetur in Legenda ejus, quod iste Venerabilis Paulinus fuit Episcopus istius civitatis. *Pro fide Legendæ seu historiæ adfert* vetustum et jam desuetum codicem pariter membranaceum in bibliotheca cathedralis Lucensis, in quo antiquus ordo illius ecclesiæ et sacrarum cærimoniarum pro quibusque festivis diebus elenchus continetur. Hinc enim patet antiquitus D. Paulini historiam, ut Catholicæ ecclesiæ mos est, in divinis E Officiis publice recitari consuevisse, et in novem, numericis in margine notis, lectiones fuisse divisam, quemadmodum in supra dicto codice Basilicæ D. Paulini, quem Paulinianum vocari libuit, adhuc conspici potest. *Verum quod seculum præfert ille codex? Hic iterum hæret aqua.*

quamvis Florentinius Actorum antiquitatem commendet;

49 *Actorum prædictorum antiquitatem idem scriptor confirmat, quod* memorantur in novæ ejusdem divi Tutelaris ecclesiæ consecratione sub anno MCCCXLI, *de qua supra,* ex veteri ecclesia translatum fuisse sarcophagum marmoreum, plenum ossibus multorum Beatorum, pro Christi nomine decollatorum, de quibus in LEGENDA B. Paulini Episcopi præfati clarius enarratur. *Optat præterea, ut quas de sancti Præsulis* gloriosa Inventione Laborator notarius de mandato Domini Henrici, Lucani Episcopi, scripturas publicas fecit, *ut dicitur supra num.* 20, *et quas se huc usque, tametsi eas sedulo perquirentem, latuisse fatetur, in lucem aliquando prodeant. Sane sicut in diplomate pro indulgentiis, translationis solemnitati annexis, expresse de illis fit mentio*, ita sine hæsitatione dicturas, an historia vel antiquissimum monumentum, unde confecta sit, inventa eodem tempore cum sacro corpore fuerit. *Hic rursum hære-* F *mus in ambiguo. Adde etiam* quæ præcipue in Cathedralis magno volumine Acta extant, perantiqua esse, neminem qui inspexerit, negare ausurum; et ex hoc mutila saltem circa initium accepisse Baronium, dum in Notis ad Martyrologium ita incipere ait : Multi fuerunt Reges, etc., quæ verba alia subsequi patet. *In nostro Ms. legitur :* Plurimi Reges terræ, *num.* 1. *Congessit Florentinius pro suis Actis quidquid potuit; utinam ad plenam fidem satis! Nonne omnibus Florentinii argumentis fieret satis, si quis diceret codicem illum esse antiquitatis incertæ; et resentiorem forte esse, quam ego velim, aut ipse probare possit, puta seculi decimi aut undecimi.*

testimonio confirmans unde Ms. suum acceperit,

50 *Porro, quemadmodum Legendam seu historiam, in codice Pauliniano contentam, in lectiones distributam fuisse vidimus, ita Ms., quod hic prælo committimus, dispescitur in novem Lectiones; quod indicio est, olim in Officio canonico adhibitum fuisse, quæ sicut et alia huc spectantia disces ex sequenti testimonio, ad calcem dicti Ms. nostri manu Florentii, a quo huc missum fuit, exarato :* Hæc S. Paulini, primi Lucensis Episcopi historia extat totidem verbis in duobus hœdinis Mss. codicibus

ecclesiæ

AUCTORE J. P.

ecclesiæ Lucensis, ex quibus fideliter a me ipso excerptam iterum hic exscribi curavi ego Franciscus Maria Florentinius in gratiam Domini mei spectatissimi Patris Joannis Bollandi. Alter ex codicibus extat in tabulario Cathedralis Lucensis; alter in basilica, ejusdem sancti Episcopi nomine nuncupata, et ubi requiescit in corpore. In hoc per Lectiones ad usum Officii ecclesiastici dividitur, ut in notis marginalibus indicatur, et abundat supra codicem Cathedralis in his verbis, quæ subtenta linea signantur. In hanc cum historia Inventionis et Translationis sancti corporis, notationes addo in opere inscripto : Hetruscæ pietatis Origines ; quod propediem, si Deus faxit, lucem videbit.

notationibus a se illustratum usui nostro servientibus.

51 *Atque hæ quidem notationes subservient, ad illustranda Acta. Miracula, quæ differo ad calcem Actorum, suum in decursu pandunt scriptorem per ista verba :* Quædam Domina de contrata S. Alexandri, cujus nomen dicitur domina Genovese, sub fide sanctæ Christianitatis dixit Priori S. Alexandri, et mihi presbytero Pagano S. Paulini in illis diebus, quando fuit inventum

B

corpus S. Paulini. *Per quas ultimas particulas in notitiam facile venies temporis, quo dictus Auctor scripsit, videlicet circa medium circiter seculi* 13, *secundum ea, quæ protulimus a num.* 13, *et num.* 47 *de Inventione corporis, ab eodem Pagano conscripta; sicut colligitur ex eo, quod de miraculis, post Sancti Inventionem patratis, acturum se pollicеatur, præmissis iis, quæ in corporis Inventione gesta fuerunt. Quod autem de miraculis hujusmodi agat, statim planum facit ab ipso narrationis exordio, ubi ita fatur :* Si de miraculis suis dicere volumus, unum de mille minime scribere poterimus ; sed aliqua dicemus ad confirmandam ipsius gloriosam Inventionem. *Atque hæc sunt, quæ de* S. Paulino *præfari visum est. Cum autem nihil præterea occurrat, quod utiliter nos hic moretur, superest ut ejus Acta proferamus.*

ACTA

C

Ex Ms. nostro, misso a Francisco Maria Florentinio, collata cum impressis in opere ipsius posthumo, inscripto Hetruscæ pietatis Origines, cap. 18, a pag. 222.

CAPUT I.

Labores apostolici S. Paulini, a S. Petro Apostolo Lucam missi ; fustibus cæditur cum Sociis propter Christum.

LECTIO I.

a

Gliscente persecutione

Misericors *a* et miserator Dominus de summa cœli arce in uterum Virginis descendens, sua præsentia et gloriosa Incarnatione mundum visitare atque illuminare dignatus est. Postmodum vero magnificus triumphator ab inferis resurgens, in cœlum cum nostræ carnis substantia exaltatus est. Plurimi reges terræ et Principes fuerunt, qui Jesum Christum, filium Dei, verum Deum et salvatorem mundi esse negantes, ejus Incarnationem, Crucis passionem et mortem, ejusdemque resurrectionem, et in cœlis ascensionem subsannantes, fidem summæ et individuæ Trinitatis penitus annihilabant. Ex quorum impio et nefando collegio, Nero Imperator tamquam de pharetra satanæ prodiens, variis pœnis et cruciatibus universos Dei cultores cœpit mirabiliter cruciare, ostendens eis diversissima genera tormentorum, ut, quos præmiis et suasionibus flectere non poterat, saltem pœnarum terroribus superaret.

D

tempore Neronis

2 Eodem igitur Nerone regnante, in partibus Thusciæ, in civitate Pisana, præcepit idem sibi templum fieri Dianæ miræ magnitudinis in ingressum portæ Latinæ civitatis Pisanæ, in capite pontis fluminis Auseris *b*, et illud cum omni pulcritudine adornavit; et jussit, ut artifices ex auro mundissimo et margaritis statuam Dianæ facerent, quam per singulos dies adorarent. Tunc facta est statua Dianæ miræ magnitudinis, vultum et oculos habens quasi vivens. Quam jussit Imperator cum magna veneratione in vultu templi configi. b

E

LECTIO II.

construitur templum Dianæ :

3 Post multum vero temporis fecit fieri cœlum æreum super columnas marmoreas numero nonaginta. Cœlum autem jussit minutis foraminibus pertundi. Et erat altitudo cœli pedes centum, et effundebatur desuper aqua, ut videretur quasi pluvia cadens in terram; et tunc jussit mane lampades fieri in modum solis, et per cœlum trahi, ut lucerent in die ad populum, qui erat sub cœlo æreo, et venientes ad occasum extinguebantur. Et iterum hora undecima sero fecerunt similiter speculum subtilissimum cum gemmis refulgens, clarum nimis in modum lunæ. Et ante horam constitutam cecidit et confractum est : ita ut nec ipsa fragmenta invenirentur. Et sic nocte jussit quadrigam per cœlum trahi, quasi tonans *c*. c
Tunc misit Dominus ventum validum, et projecit quadrigam in flumine Auseris, et nusquam comparuit. Alia autem die sedens imperator pro tribunali et nesciens, quod factum fuerat, dixit ad populum : Cognoscant omnes, quia magna est Diana mater deorum, per quam et ego istas virtutes ostendi. Et misit edictum per universas provincias, ut quicumque Christum colerent, vel eum nominarent, nisi magnæ deæ Dianæ thura ponerent, diversis pœnarum terroribus et cruciatibus subjacerent.

F

LECTIO III.

a B. Petro Apostolo

4 Per idem vero tempus erat quidam vir Christianissimus in eadem provincia in civitate Lucense, nomine Paulinus, qui à B. Petro Apostolo fuerat Episcopus ordinatus [et ab Antiochia Romam ductus, et prout in quibusdam chronicis reperitur, ab ipso B. Petro Apostolo in eadem Urbe Romana cum aliis quatuor Episcopis consecratus, videlicet : B. Apollinari, B. Martiali, B. Frontone et B. Maximino. Quem venerabilem patrem nostrum Paulinum Episcopum gloriosus Christi Apostolus præfatus his verbis Lucam direxit, dicens : Pauline, serve Dei, vade Lucam, et annuntia verba Dei, ut præesses ibi omnibus Episcopis.] *d* Ipse vero diebus ac noctibus, vigiliis et orationibus vacans, Christo quotidie sedulum exhibebat officium. d

Lucam mittitur S. Paulinus :

5 Hic despectis hujus ærumnosæ vitæ negotiis, in eadem civitate constantissime prædicans, multorum animos ilustrabat, et quoscumque poterat, ab idolorum cultura ad agnitionem summi, veri et æterni Dei, et Domini nostri Jesu Christi quotidie revocabat. Quid plura?

Tantam

EX MSS.

A Tantam ei gratiam Dominus contulit, ut per prædicationem ejus multitudo maxima virorum et mulierum Lucani populi dæmonum squalloribus irretita, Jesu Christo Domino crederet, atque in nomine Domini baptismum salutis perciperet. In ipsa etiam civitate cum beatis presbyteris Severo et Antonio [quos quidem ipse beatus Episcopus sacerdotes consecraverat,] *e* septem ecclesias Domino dedicavit, et in eisdem presbyteros et clericos, ne grex fidelium noviter ad Christum conversus, cœlestis verbi pane fatiscerent, sanctissime ordinavit.

LECTIO IV. *ubi laboribus Apostolicis intentus,*

6 Quod audiens Nero crudelissimus Imperator, misit apparitores ad Lucensem civitatem, ut invenirent B. Paulinum Episcopum. Qui cum venissent ad prædictam civitatem, invenerunt beatissimum Paulinum Episcopum cum commilitonibus suis, scilicet B. Severo presbytero, et Luca diacono atque Theobaldo milite, et multis aliis in Christo credentibus, in hymnis et laudibus insistentes in quadam cella Christianorum, quam idem sanctus Episcopus ad honorem sanctæ et individuæ Trinitatis, et sanctæ et vivificæ crucis, atque ad honorem intemeratæ Virginis B Mariæ, Genitricis Dei et Domini nostri Jesu Christi, et S. Stephani protomartyris dedicavit. Qui dum tenti fuissent, et ducerentur ante conspectum impiissimi Cæsaris, dixit B. Paulinus Episcopus : Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, qui me dignatus es cum sanctis tuis martyribus annumerare. Et ait ad suos : Fratres et commilitones mei, jam vitæ æternæ participes, viriliter estote, et minas et impiorum terrores, qui ad tempus sunt, nolite expavescere ; sed magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus, invicem ; inquiramus Dominum, et ex omnibus hujus mundi tribulationibus eripiet nos.

LECTIO V. *deinde ad Cæsarem Neronem ductus, et ab eo increpitus frustra;*

7 Qui cum ducti fuissent ante conspectum Neronis Cæsaris, ait ad eos : Quæ est ista insania et stultitia vestra, ut colatis hominem mortuum et crucifixum? Ut invictissimorum deorum culturam evacuetis, quibus Respublica nostra quotidie augmentatur, et crescit? Respondit sanctus Paulinus : Non est insania, sed sana doctrina idolis manufactis, surdis et mutis sine sensu et visu, qui nec se nec alios adjuvare possunt, abrenuntiare, et unum Deum vivum et verum, cœli C et terræ factorem adorare : qui de cœlis ad terram in uterum Virginis misericorditer descendens, ex ea verus homo natus, pro nobis flagellari, crucifigi, ac mori dignatus est, ut sua morte nos ad vitam æternam et gloriam, quæ finem non habet, perduceret.

idolis sacrificare recusat,

8 Iratus autem crudelissimus Imperator, ait : Noli mihi jam plures ambages inferre ; sed cito sacrifica magnæ Deæ Dianæ, ut illi, qui pro te tuo Christo crediderunt, grata offerant diis libamina. Cui sanctus Paulinus respondit : Ego non sacrifico dæmoni, qui te et suos cultores habet perdere in æternum interitum ; sed sacrifico me ipsum hostiam immaculatam Domino Deo meo, Jesu Christo, cui servit in spiritu anima mea, qui vitam æternam in se credentibus præstat, et gloriam sempiternam.

LECTIO VI. *ideo fustibus cæditur cum sociis :*

9 Tunc crudelissimus Imperator jussit eos tamdiu fustibus et verberibus affici, quamdiu idolis consentirent, aut spiritum exhalarent. Qui cum diu crudelissime cæderentur, defluebat sanguis eorum in terram. Et aspicientes in cœlum beati martyres Christi, Paulinus Episcopus, et Severus presbyter cum Luca diacono et Theobaldo milite, dixerunt : Domine Deus omnipotens, pater Domini nostri Jesu Christi, qui nos ad agnitionem tui nominis venire fecisti, benedicimus te, Domine : quia dignos nos fecisti gloria tua, ut accipiamus partem cum sanctis tuis Martyribus in salvatore Christo in resurrectionem et vitam æternam [et] animæ et corporis incorruptionem. Tu enim est verus Dominus; ideoque laudamus te per Dominum nostrum, Jesum Christum, dilectum filium tuum ; qui vivit et regnat in secula seculorum.

ANNOTATA.

a *Edita a Florentinio in opere posthumo legunt :* Postquam misericors.

b *Tactus est hic fluvius num.* I *Commentarii prævii.*

c *Quid sentiamus de hac cœli structura, habes in Commentario prævio.*

d *Uncis inclusa non legit Florentinius in codice Cathedralis ecclesiæ S. Martini, quæ puto huc intrusa ab interpolatore, non satis gnaro, quam male* E *mereretur de hisce Actis, assuendo ea, quæ de primis Episcopis Galliæ, adde etiam Italiæ, a S. Petro ordinatis, circumferuntur. Consule quæ dicta sunt die* 30 *Junii de missione S. Martialis, et primis Galliæ Apostolis. De sanctis aliis, hic enumeratis statui poterit, quando de illis ex professo tractabitur. Joannes Villanus in Chronicis Florentinis lib.* 1, *cap.* 49, *refert a civitate Lucensi primo præ aliis Tusciæ civitatibus acceptum fuisse S. Fridianum, alias Frigidianum Episcopum; at qua veri specie? Apud Ughellum ponitur ordine nonus, et mortuus anno* 578.

e *Habentur, quæ uncis inclusa sunt, in editis apud Florentinium; qui notavit ea desiderari in codice Pauliniano, sed adjecta esse in margine eodem fere charactere.*

CAPUT II.

Bestiæ, ad quas damnatur Sanctus, mansuefactæ; mors ab Angelo prædicta, et constanter obita.

F

Gaudent pati propter Christum.

Tunc impiissimus Cæsar jussit beatos Martyres in ima carceris retrudi, nec cibi aliquid, vel potus ipsis exhiberi, nisi prius idolis consentirent. Beati ergo Martyres Christi in hymnis et orationibus persistentes, gaudentes et exultantes psallebant Domino et dicebant [ad invicem.] Propter hoc dilatatum est cor meum et exultavit lingua mea ; insuper et caro mea requiescet in spe. Quia non derelinquet Dominus animas nostras in inferno, nec dabit sanctos suos videre corruptionem.

LECTIO VII. *Damnantur ad bestias,*

11 Post tertium autem diem sedens Imperator pro tribunali, jussit beatos Martyres Christi ante suum conspectum adstare, et dixit ad eos : Quid cogitastis circa salutem vestram? Respondit beatus Paulinus Episcopus, dicens : Salus nostra Christus est, qui nos de tenebris ad lucem, de morte revocavit ad vitam ; quem tota mentis intentione diligimus, venerari et confiteri quotidie non cessamus. Audiens hæc crudelissimus Imperator, nimio furore repletus, dixit : Per salutem deorum, nisi statim magnæ deæ Dianæ sacrificaveritis, crudelissimis bestiis vos ad devorandum tradam.

EX MSS.

Cui sanctus Paulinus respondit : Stultissime rerum, cur credis nos a cultura veri Dei et salvatoris nostri Jesu Christi posse revocare? Jam noli inferre minas, quas non timemus; sed, quæcumque vis, exerce tormenta : nam corpus nostrum paratum est ad omne supplicium. Tunc jussit Imperator immanissimos ursos et pardos, valde fame cruciatos, mitti in sanctos Dei.

quæ deposita feritate mitescunt.

12 Quos cum vidissent sancti Martyres Christi, omni ferocitate et crudelitate repletos, facto signo Crucis, aspicientes in cœlum, dixerunt : Ne tradas bestiis, Domine, animas confitentes tibi, et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem. Et statim prædictæ bestiæ, omni ferocitate deposita, et factæ mansuetæ, sicut agni, venerunt, et posuerunt se ad pedes Sanctorum,

LECTIO VIII.

lingentes manus et plantas eorum. Tunc immanissimus Cæsar nimio furore repletus, ait ad Sanctos : Quæ sunt ista maleficia, ut tam crudelissimæ bestiæ, nescio quibus vestris carminibus conversæ sint in agnos? Cui B. Paulinus respondit : Ista, quæ tu vides, non sunt maleficia, sed sunt beneficia Dei omnipotentis, cui si recte cre-

B

dideris, et pœnitentiam de sanguine Sanctorum, quem effudisti, pure ipsi obtuleris, vitam adhuc poteris consequi sempiternam. Nam venti et mare obediunt ei. Bestiæ, ut vides, invocato Christi nomine, mansuefactæ sunt. Quanto magis, Imperator, decet [te] creatorem tuum cognoscere, et illum solum adorare.

Dum ad mortem essent damnati, oranti S. Paulino

13 Quod audiens Imperator, nimio dolore permotus, statim prosiliit e solio suo, mittens eos ad Anolinum Comitem, dicens : Istos maleficos et deorum nostrorum inimicos sine audientia facias diversis cruciatibus interire. Postquam Comes accepit imperiale præceptum, jubet eos in ferali carcere retrudi, donec excogitaret, quali pœna eos afficeret. Eadem nocte beatus Paulinus Episcopus dedit orationem Domino, dicens : Domine Deus omnipotens, qui dispersa congregas, et congregata conservas, auge fidem in te credentium, ut Lucanus populus, qui per me tuo sancto nomini credidit, augeatur, et crescat, et Ecclesiæ, quas ad tuam laudem et gloriam dedicavi, stabili robore et firmitate consistant; per te, Jesu Christe, Salvator mundi, qui cum patre et Spi-

C

ritu sancto es coæternus, et vivis et regnas in

a

secula seculorum. Amen *a*.

LECTIO IX.

apparet angelus, et prænuntiat ipsi mortem.

14 Cumque hanc orationem complesset, apparuit ei angelus Domini, in ipso carcere, nimio splendore coruscans, et ait : Pauline, dilecte Dei, exaudita est oratio tua. Cras [enim] per martyrii palmam Regi nostro immortali animam reddes. Corpus vero tuum in civitate Lucana in

b

ecclesia sanctæ Trinitatis *b*, quam tuis manibus consecrasti, erit sepultum. Per te nimirum po-

c

pulus Lucanæ civitatis augebitur *c*, et te ibi existente Patrono, civitas illa manibus hostilibus nullo tempore destruetur. Et statim discessit Angelus ab eo. Tunc beatissimus Paulinus Episcopus egit gratias omnipotenti Domino, dicens : Gratias ago tibi Domine misericors, Jesu Christe, qui me per Angelum tuum visitare dignatus es, et exaudire, et certum reddere gloriæ tuæ.

Sistuntur sancti Martyres Comiti Anolino

15 Mane autem facto jussit iniquissimus Comes Anolinus beatos Martyres Christi ante suum conspectum adduci; et sedens pro tribunali dixit ad eos : Sacrificate diis immortalibus, ne male pereatis. Responderunt sancti Martyres Christi, dicentes : Non sunt dii, sed dæmones, qui te et principem tuum habent perdere in æternum interitum. Tunc Comes, hæc audiens nimio furore

repletus, jussit eos sine cessatione fustibus cædi. D

Sancti vero martyres Christi dixerunt ad Comitem : Miserrime, et sine sensu, et seductor animarum, quoniam credis nos per tormenta tua recedere a Dei nostri cultura! Habemus enim Jesum Christum Filium Dei, qui præstat nobis virtutem.

cujus jussu cruciantur et necantur.

16 Tunc iniquissimus Comes fecit ei in triplum augere tormenta. Tunc beatissimus martyr Christi Paulinus Episcopus dedit orationem in ipsis tormentis [Christo] Domino dicens : Domine Deus omnipotens, creator omnium rerum visibilium et invisibilium, qui me ad cognitionem tuæ veritatis venire fecisti; deprecor te, pater sancte, suscipe spiritum meum modo; quia tempus est, ut jubeas me istud seculum derelinquere, et ad tuam misericordiam pervenire. Hæc cum diceret beatissimus Christi martyr Paulinus Episcopus simul cum beato Severo presbytero, reddiderunt spiritum Deo creatori suo. Videns hoc iniquissimus Comes Anolinus, dolore permotus, eadem hora jussit ibidem beatum martyrem Christi Theobaldum militem cum aliis multis capitalem subire sententiam et corpora eorum inhumata relinqui. E

Mortem ubi subierint SS. Lucas Diaconus et Theobaldus miles.

17 Postmodum vero idem Anolinus missus Mediolanum gloriosos Christi martyres Nazarium et Celsum atque Gervasium et Protasium multis cruciatibus affectos decollari præcepit *d*. Locus d

autem, ubi decollati sunt gloriosi martyres Christi Lucas Diaconus et Theobaldus miles atque alii multi non multum distat a loco, qui vocatur latus Historiæ leonum *e*. Hoc audiens gloriosus e

Christi Confessor et presbyter senex Antonius, [qui tunc in montibus, qui sunt inter Lucam et Pisas, vitam agebat solitariam *f*] venit noctu cum f

beato Valerio et Victore, Luciano et multis aliis Christianis, et rapuerunt pretiosa corpora Sanctorum, et cum hymnis et laudibus sepelierunt ea noctu.

Locus sepulturæ.

18 Corpora vero Sanctorum martyrum Paulini et Severi atque Theobaldi secrete mirifice sepulta sunt in sarcophagis mundis et novis in civitate Lucana in Ecclesia sanctæ Trinitatis a meridie in parte orientis. Alia vero sepulta sunt non multum longe ab eo loco, in quo decollati sunt. Sed non post multum temporis ad Ecclesiam sanctæ Trinitatis translata sunt, et ibidem mirifice sunt collocata. Martyrizati sunt gloriosissimi F

martyres Christi ad pedem montis Pisani ab Anolino Comite sub Imperatore Nerone, quarto Idus Julii. Translatio vero Sanctorum est die Kalendarum Aprilis. Regnante Domino nostro Jesu Christo, [cui est honor, et gloria, virtus et imperium in secula seculorum. Amen *g*.] g

ANNOTATA.

a *In ecclesiæ S. Paulini codice rubris characteribus, teste Florentinio in notis hic interpolatur continuanda lectio, insertis his verbis :* Oratio beati Paulini Episcopi; *deinde* interjecta, *ut addit,* magna littera D variis coloribus picta, sequentis initium orationis : Domine Deus omnipotens, etc.

b *Codex Cathedralis habet :* Corpus vero tuum in ecclesia sanctæ Trinitatis.

c *In codice Cathedrali est :* Populus illius civitatis augebitur.

d *De Nazario et Celso agetur die 28 hujus ; de Gervasio et Protasio actum 19 Junii, ubi in Commentario prævio* § 5, *num.* 43 Anolino, *verosimiliter hic personato, larva detrahitur.*

e *Codex*

A e *Codex Cathedralis non recte legit:* Latus Ystoria Leonum; *rectius Paulinianus:* Lacus Ystoriæ Leonum.

f *Codex Cathedralis:* Senex Antonius venit noctu cum beato Valerio. *In codicis Pauliniani margine, teste sæpius laudato Florentinio, parum dissimili charactere post verba* senex Antonius *adduntur uncis inclusa.*

g *Ita habet codex ecclesiæ S. Paulini; clausula uncis inclusa abest a codice Canonicorum ecclesiæ Cathedralis.*

MIRACULA

Ex Ms. D. Francisci Mariæ Florentinii, collato cum editis apud eumdem in opere posthumo, inscripto Hetruscæ pietatis Origines.

B

Magna multitudo ope S. Paulini sanata.

De *Auctore, qui hæc miracula scripsit, præfati sumus nonnulla in Commentario prævio, sicut etiam de tempore, quo scripta sunt. Superest igitur ut, quæ huc dilata sunt, subjiciamus:* Si de miraculis suis *(id est S. Paulini)* dicere volumus, unum de mille minime scribere poterimus; sed aliqua dicemus ad confirmandam ipsius gloriosam inventionem, in die processionis suæ, sicut ipsi retulerunt nobis, in virtute Dei plus quam LX * infirmi sanati sunt de diversis infirmitatibus: erant enim positi ad balchiones *a*, et statim cum videbant gloriosum corpus cum processione, sanabantur. Inter quos fuit quædam domina Maria, quæ habebat filium paralyticum per tres annos. Posuit eum ad balchionem; et statim puer ipse * sanatus surrexit. Quædam alia, revertente processione (erat enim cæca per tres annos) lavavit se de aqua, ubi erat missum brachium S. Paulini, et statim vidit. O quanti cæci, o quanti paralytyci sanati sunt! Dicendo veritatem, in virtute Dei, in anno illo plus quam quingenta corpora sanata sunt de omnibus infirmitatibus. Accipientes de marmore, ubi jacuit corpus B. Paulini, statim sanabantur.

* *alias* IX.

a

* *alias* per se

C

Duo captivi liberati.

2 Item duo fratres erant in Lombardia in uno carcere positi, et capti recommendaverunt se B. Paulino cum lacrymis et devotione. Nocte veniente, invenerunt carcerem apertum et exierunt. Item quidam alius de Garfagnana veniebat de Lombardia: fuit enim captus a vespillonibus; ligaverunt manus et pedes ejus, et quærebant ab eo pecuniam. Ille vero recommendavit se B. Paulino cum devotione magna. Erant illi sex, qui custodiebant eum. Sicut placuit Deo, omnes obdormierunt. Et venit quidam juvenis, et absolvit eum a vinculis, et liberatus est.

Crus inflatum;

3 Item quidam de plebe S. Stephani habebat crus suum fortiter inflatum. Medicus percussit eum cum ferro; in percussione illa vovit se B. Paulino, et promisit implere omnes lampades ecclesiæ suæ de oleo suo. Medicus post percussionem fasciavit eum. Alia vero die voluit eum iterum curare, invenit eum sanum et nullum signum incisionis habentem, ubi incisus erat.

mulier laborans oculis;

4 Quædam domina habebat maximam infirmitatem per multos dies in oculis suis. Venit cum devotione magna ad ecclesiam S. Paulini, et lavavit oculos cum aqua, ubi fuit missum brachium S. Paulini; et statim sanata est. Benedictus Deus! EX MSS.

pes bovis fractus curatur.

5 Fuit quidam homo, qui vocabatur Jacobus, de loco, qui dicitur Allemura. Contempta festivitate B. Paulini, in die S. Paulini junxit boves suos, et ibat ad laborandum. Dum iret per viam bonam et planam, unus illorum boum extorsit pedem suum dexterum, et quasi fracto, suspendit bos pedem a terra, et nullo modo valebat eum ponere in terra. Ille rusticus, ut vidit, vociferando plorabat et dicebat: O Deus! et quare * et quomodo amisit bos * pedem suum? Nescio quomodo. O Deus! mortuus sum: quia nempe nihil aliud quasi habebat. Et cucurrerunt omnes de domo sua ad plangendum cum eo, et sic plangendo in illa via apparuerunt duo religiosi cum vestimentis albis. Unus de istis dixit ei: Frater, quare sic ploras? Et ille respondit: Non videtis, quoniam ego amisi pedem bovis mei? Et nescio quomodo. Et ille religiosus respondit: Noli flere, Dominus sanabit eum. Consulimus tibi, quod tu numquam habeas in contemptum festum gloriosum B. Paulini, patris tui; sed honora eum toto tempore vitæ tuæ. Et signavit eum; et statim sanatus est. Et disparuerunt, et amplius non viderunt eos.

* *alias* et quando amisit.
* *alias* bos meus.

E

b

Filius unicus, primo æger, deinde mortuus,

c

6 Quædam Domina de contrata *b* S. Alexandri, cujus nomen dicitur Genovese, sub fide sanctæ christianitatis dixit Priori S. Alexandri, et mihi *c* presbytero Pagano S. Paulini: In illis diebus, quando fuit inventum corpus B. Paulini, ego habebam filium unicum, qui carissimus erat mihi. Accidit, ut infirmaretur, et gravaretur ad mortem de pessima infirmitate. Custodivi eum plus quam per unum mensem. Quadam vero nocte ego tristis et timida exspectabam, ut expiraret. Et ego subito inspirata a Deo; post matutinum in aurora diei, ita fuit mihi dictum in spiritu: Accipe filium tuum, et porta illum ad corpus illud gloriosum B. Paulini; Dominus reddet eum tibi. Et statim accepi eum nudum, et posui illum in gremio meo: eram enim ego sine sensu; et sine chlamide portabam eum ad ecclesiam B. Paulini. Cum ego fui in curia B. Alexandri, ego vidi eum finitum, spiratum et mortuum. Et steti aliquantulum ibi; et vere inveni eum mortuum et spiratum. Et dicebam infra me: Quid faciam? Et quasi sine sensu accepi eum; et subito spiratum portavi eum apud ecclesiam S. Paulini.

F

matri ad corpus S. Paulini pro ejusdem filii sospitate oranti

7 Sacerdos non erat in ecclesia in illa hora. Erat in ecclesia unus puer; et ego dixi ei: Ubi est corpus B. Paulini? Et ille indicavit mihi; et ego accepi filium meum nudum et mortuum. Et posui eum super illam pilam, ubi erat corpus B. Paulini; et dimisi eum, et projeci me cum capillis extensis in terram prostratam *; et amarissime flebam. Percutiebam pectus meum et dicebam: O Deus! tu bene potes reddere filium meum, si tu vis, propter amorem istius gloriosi Martyris. Numquam me hinc elevabo; hic moriar, nisi eum mihi reddideris. Sic dicendo et flendo, stabam, et non recedebam, nec filium meum tangebam. Dum sic starem, ego accepi eum, et posui in gremio meo. Et iterum erat mortuus.

* *alias* in terra prostrata.

vivus redditur.

8 Ego autem amarissime flebam et posui me juxta altare ad sedendum, cum filio in gremio meo, et plorando dicebam: Numquam hinc me elevabo; hic moriar, nisi reddideris mihi filium meum, o gloriose Martyr. Et sic stando et plorando, vidi faciem suam, quæ pallida erat, rubeam venientem. Ego fortis * exclamavi: O

* *alias* fortiter.

B.

EX MSS.

B. Pauline, redde mihi filium meum. Ipse statim aperuit oculos et revixit. Ego autem misi mamillam in os ejus, et accepit; et glorificavi Deum et Martyrem gloriosum, qui talem fecit mihi gratiam : ipsa enim die ivit per contradam, erat enim sexta feria, ac si nullum malum habuisset. Et omnia ista pluries interrogata, sub fide S. Trinitatis affirmavit.

Alius, voto facto,

9 Quædam nobilis Domini Philippa, de contrada S. Paulini, cum magna devotione ad prædictam ecclesiam venit, et presbyterum Paganum, ipsius ecclesiæ rectorem vocavit, et dixit ei : Promitto Deo atque beato Patrono nostro Paulino, et votum in manibus vestris facio; quod si Dominus meritis S. Paulini filium meum Lazarium, qui Senis tenetur in vinculis, reddiderit, quod ego toto tempore vitæ meæ festum faciam omni anno. Primo ejus festi vigiliam jejunabo; secundo diem festum celebrabo; ac * quatuor sacerdotibus, eos solemniter reficiendo in ipsa festivitate beati Patris nostri Paulini; et similiter ardere faciam unam lampadem ante gloriosum suum sepulcrum : et sic cum lacrymis voto facto recessit. Ille autem, qui devotiones cordium noscit, desiderium suum adimplevit, et antequam festum B. Paulini veniret, miraculose dictum Lazarium ejus filium de carcere liberavit.

* cum.

B

D

e carcere liberatur. d

10 Cum enim in carcere esset cum multis, ipse solus per exportellum *d* exivit; custodes carcerem custodientes, nullus eum vidit, nec impedimentum præstavit. Et cum lætitia reversus ad civitatem Lucanam, in ecclesia B. Paulini gratias multas cum dicta sua matre, et multis aliis suis parentibus Deo et B. Paulino reddidit. Et dicta Domina votum suum adimplevit ad laudem et gloriam Domini Jesu Christi, qui vivit et regnat in secula.

ANNOTATA.

a Balchiones, balcones *sunt exedræ prominentes; Italis* balconi, *Gallis* balcons.

b Contrata, *quasi* conterrata, *terræ tractus, vicus.*

c *Pandi hic horum miraculorum scriptorem notavimus prævie num.* 50.

d *An per hanc vocem intelligas* portellam *seu parvam portam exteriorem; an foramen majus in modum fenestræ, per quod fortasse exportabantur ea, quæ captivorum usui inserviebant?*

E

DE S. HÆMORRHOISSA EVANGELICA

NOMINE, UT VOLUNT, VERONICA.

J. P.

CÆSAREÆ PHILIPPI IN PHŒNICIA.

COMMENTARIUS HISTORICUS.

C

§ I. Cæsareæ Philippi notitia; Sanctæ cultus ac nomen; elogium; confusio; statua Christo erecta.

SECULO I.

Cæsarea Philippi, ad Jordanis fontes sita,

Cæsarea Philippi, *Photio Codice* 271, *col. mihi* 1508, *urbs Palæstinæ, videlicet in finibus ejus versus regionem Chalcidis ad ortum Jordanis, et radices montis Libani; Sozomeno libro* 5, *cap.* 21, urbs Phœnices, quam Paneadem nominant, *nomen olim habuit* Dan *ab iis, qui erant ex ista tribu,* quæ prius Lais dicebatur : *sic quoque legitur Judicum cap.* 18, ℣ 29. *Hoc etiam observat Philostorgius Historiæ Ecclesiasticæ lib.* 7 : Paneas*: inquit,* antiquitus Dan vocabatur, appellationem a filio Jacobi Dan, phylarcho eorum, qui eam tunc incolebant, nacta. *Dicta etiam fuit* Paneas; *sive antiquum nomen,* cum gentiles simulacrum Panis, *ut idem auctor censet,* in ea posuissent, in Paneadis nomen transierit; *sive quia jacet* ad pedes Panii montis, *ut loquitur Eusebius libro* 7, *cap.* 17*; sive, ut est apud Josephum libro* 1, *de Bello Jud. cap.* 16, *pag.* 746, propter Jordanis fontem, qui locus vocatur Phanium. *S. Hieronymus de locis Hebraicis col.* 1418 *impressionis Pariensis anni* 1609, *distinguit Dan a Paneade his verbis :* Dan viculus est in quarto a Paneade milliario euntibus Tyrum; qui usque hodie sic vocatur, terminus Judææ provinciæ contra septemtrionem. *Qua vero occasione inditum ei fuerit Cæsareæ Philippi nomen, discimus ex Josepho lib.* 18 *Antiquit. cap.* 3, *pagina* 618 : Philippus quoque *Tetrarcha* Paneada, sitam ad Jordanis fontes, instruxit ædificiis, indito Cæsareæ nomine; *factum innectit Labbeus anno* 25 *Æræ Christianæ. Eodem pariter Cæsareæ Philippi nomine nuncupatur a Philostorgio loco citato : sed corrigitur a Gothofredo in Dissertationibus pag.* 282, *quod novum hoc nomen ab Herode Magno ei inditum referat, ut videsis in Supplementis Philostorgianis, qui non hanc, sed Cæsaream Palæstinæ ædificarit.*

F

aliis atque aliis nominibus appellata.

2 *Nomen illud non semper retinuit, sed, auctore Josepho libro* 20, *cap.* 8, *pag.* 698, hoc tempore Agrippa *junior* Rex, *Agrippæ I filius,* prolatis pomœriis Cæsareæ, quæ Philippi dicitur, mutato nomine in Neronis, *tum regnantis* honorem, vocavit eam Neroniada. *Notat Tillemontius tomo* 7, *pag.* 363, *credi haud multo post e Romanis reductam esse in coloniam, idque deduci a variis nummis Latinis; citatque Spanhemium lib.* 9, *pag.* 913, 914 *et* 895; *in quibus appelletur Cæsarea sub Panio, aut Cæsarea Paneas. Eusebius autem ubi supra, dicit,* Phœnices Paneada nominare *eam perrexisse,*

A *rexisse. In Geographia sacra Caroli a S. Paulo pag.* 304, *sub alio nomine comparet:* Paneas, *inquit*, Ptolomæo, Cæsarea Paniæ, vulgo Belinas, Guilielmo Tyrio et Postello testibus; *quam cognominationem hodieque perseverare, ex iisdem, quos citat, atque ex Brocardo refert Baudrand. Non procul hinc Apostolorum Princeps protulit illustrem illam confessionem divinitatis Jesu Christi, qui eam clavium, et primatus Ecclesiæ prærogativa remuneratus est. Locum hunc cum Cæsarea Palæstinæ, quæ et Turris Stratonis olim dicta, imperite confusum fuisse in Actis S. Procopii Ducis ac Martyris, monuimus in Commentario ejus prævio tomo* 2 *Julii*, § 2, *pag.* 554, *num.* 18: *hæc enim altero tanto spatio vicinior est Hierosolymæ, quam illa; jacetque ad mare Syriacum, bidui circiter aut etiam minus a sancta eadem Urbe remota. De qua re videsis Tillemontium Tomo* 1 *in notis, pag.* 569. *Observa denique medio seculo quinto sedem episcopalem Cæsareæ Philippi fuisse, uti liquet ex Concilio Chalcedonensi apud Labbeum tomo* 4, *col* 588, *ubi subscribitur* Olympius episcopus Paneadis.

Cultus Sanctæ apud Græcos cum elogio.

3 S. Hæmorrhoissam *non scio alicubi notari in Fastis Latinis hoc die; quo apud Græcos signatur in Supplemento ex Synaxario Sirmondi, et Ms. Chif-* B *fletii cum nomine proprio, prout sequitur:* Μνήμη τῆς ἁγίας Βερονίκης τῆς αἱμοῤῥόου, τῆς ἰαθείσης παρὰ τοῦ Χριστοῦ. *Id est:* Memoria S. Veronices profluvio sanguinis laborantis, quæ a Christo sanata est. *Subjunguntur sequentes duo versiculi:*

Ὅλου νοητῶς δράττεται σοῦ νῦν, Λόγε,
Ἡ κρασπέδου σοι μόνον δραξαμένη,
Te nunc prehendit, Christe, totum spiritu;
Quæ prenderat tibi fimbriam solam prius.

Elogium ibidem sic sonat: Αὕτη ὥρμητο ἐκ πόλεως Πανήιδος. Ἥτις παρὰ τοῦ Χριστοῦ ἰαθεῖσα, τὸν τούτου ἀνδριάντα καλῶς τεχνουργήσασα, ἕστηκε πρὸ τοῦ ταύτης οἴκου, ὑπὸ πάντων προσκυνεῖσθαι. Καλῶς δὲ καὶ θεοφιλῶς πολιτευσαμένη, τὸ ἐπίλειπον τῆς ζωῆς αὐτῆς, ἐν εἰρήνῃ πρὸς Κύριον ἀνεπαύσατο. Hæc e civitate Paneadis orianda fuit. Quæ postquam a Christo sanata esset, statuam ipsius belle et affabre fieri curatam, ante domum suam posuit, ab omnibus adorandam. Reliquo autem vitæ tempore bene ac religiose traducto, in pace apud C Dominum requievit. *Sanctam cum nomine* Βερονίκη *hoc die etiam habet Menæum Chiffletii; quod nomen et Tillemontius tom.* 1, *pag.* 20 *memorat, ubi cum modica mutatione præterea scribitur* Berenice.

Confusio ejusdem non una expenditur,

4 *Observat idem Auctor, nescire se, unde Macarius Magnesius auctor seculi tertii, aut quarti acceperit, quod dicit: nempe eam fuisse Principem Edessanam;* neutiquam hanc esse ideam, quam de illa nobis dat Evangelista. *Unde ille hoc asserat, sicut non divinamus, ita asserenti auctori tam antiquo non contradicimus; nec satis perspicimus qua ex parte ipsi contradicat idea Evangelistæ, non magis quam Baronio ad annum* 31, *num.* 74, *indigitanti eam* mulierem nobilissimam *fuisse* æque ac ditissimam; *tacite quasi insinuante Evangelista magna fuisse in re, quando dicit:* annis duodecim *afflictam*, et multa perpessam a compluribus medicis, erogavisse omnia sua. *Adde erectam ab ea statuam, de qua mox. Plura de dicto Magnesio Tillemontius tomo* 4, *a pag.* 307; *ubi pag.* 308 *ex ipso refert, celebrem ad ea usque tempora in Mesopotamia* Veronicæ *seu* Berenices *memoriam fuisse. Fallarne, si conjiciam inde illud nomen in Græcos fastos transfusum esse? Nisi malis eidem nomini præluxisse pseudo-Evangelium Nicodemi, quod Hæ-* D *morrhoissam hanc, teste nostro Cornelio a Lapide in cap.* 5 *Marci Evangelistæ, vocat* Veronicam, *occursu et velo, ut volunt, Christo ad montem Calvariæ tendente, notissimam: de qua die* IV *Februarii; item* XXV *Martii inter Prætermissos, et in Responsionibus Papebrochii parte* 1, *pag.* 19: *ubi addubitare se significat auctor de matronæ Veronicæ istius existentia. Morbus, quo laborabat Sancta,* Hæmorrhoissæ *ei nomen indidit, derivata radice a Græco* αἷμα, sanguis, *et* ῥέω, fluo; *quasi dicas* sanguifluam. *Ceterum non putamus cum a Lapide verosimile esse, eam fuisse Martham, sororem Magdalenæ, vel alterius Mariæ; de qua controversia suo loco. S. Ambrosius tomo* 2 *Operum, libro de Salomone, cap.* 5 *tradit,* Christum largum sanguinis fluxum siccasse in Martha; *non ideo tamen minus ab* Hæmorrhoissa *nostra distingui debet, quæ est Syro-Phœnissa, et Cæsarea Philippi oriunda, ut supra ex tabulis Græcorum retulimus, atque ex Eusebio mox referemus; et Baronius recte observavit anno* 31, *num.* 74, *aliam notam characteristicam indigigans:* Quamobrem cum non liceret ullo pacto Judæis simulacrum cujusvis quavis occasione formare, dici non potest, eam fuisse Judæam E feminam, Martham, Mariæ et Lazari sororem. *Ad hæc, Martha Bethaniæ habitabat juxta Jerusalem, non Cæsareæ in Phœnicia.*

et explicatur.

5 *Huc faciunt, quæ ex nostro Salmerone tomo* 10 *Commentariorum in Historiam Evangelicam tractatu* 33 *de Nicomedo in Evangelio suo* Hæmorrhoissam *vocatam fuisse* Veronicam, *relata sunt tomo* 1 *Februarii pag.* 454 *occasione S. Veronicæ matronæ Hierosolymitanæ; ubi additur ex laudato Salmerone,* sibi hactenus compertum non esse, an eadem hæc fuerit, quæ hoc officium *oblati veli* Christo præstiterit. *Eadem, ut dicta pag.* 454 *habes, asseritur in Vita Ms. S. Amatoris, in Ms. Florario, et in Chronicis sub nomine Juliani Petri, et Jacobi Philippi Bergomensis, qui citantur ibidem variis locis per decursum Commentarii Historici; ubi quoque exponitur ex eadem causa credi eamdem, quæ a mulieribus potissimum invocatur in propriis huic sexui morbis, licet per syncopen appelletur* S. Venica *seu* Venisa; *quæ prope Rothomagum pro quocumque fluxu sanguinis colitur. In quod argumentum plura istic reperies; cum monito, eam cum* Veronica *matrona Hierosolymitana, ne confundas, aut cum* S. Venisa, *si hæc ab illa diversa sit,* F *ut arbitrantur nonnulli, contra quos in re dubia nihil etiam hic statuitur. Æque incertum est, quid causæ fuerit, quod Veronicam Hierosolymitanam cum* Hæmorrhoissa *nostra confuderint. Potuit forte illa a fluxu sanguinis similive morbo divina ope sanata fuisse, et ob similitudinem morbi et curationis ejus, confusionis cum Evangelica occasionem præbuisse; siquidem umquam extiterit in rerum natura* Veronica *illa matrona Hierosolymitana; de qua controversia, a Papebrochio post alios mota, nihil decidimus,* non invidentes, *ut cum ipso loquamur loco supra citato* sanctæ mulieri cultum suum sed gratissimum habituri, si Sedes Apostolica, ad eximendam omnibus qualemcumque dubitationem, nomen ejus Martyrologio Romano restitui curet, sanctitatemque illius suprema definiat auctoritate.

Historia statuæ ab Hæmorrhoissa erectæ ex Eusebio;

6 *Jam vero non erit alienum a præsenti instituto audire Eusebium, de statua Servatoris supradicta sic memorantem libro* 7, *cap.* 18 *Ecclesiasticæ Historiæ, ex versione ac recensione Henrici Valesii.* Sed quandoquidem hujus urbis mentionem fecimus *(de Paneade seu Cæsarea Philippi loquitur)* non incongruum fuerit rem quamdam memoria in

primis

EX MSS. primis dignam posteris tradere. Etenim mulierem illam, sanguinis profluvio laborantem, quam ex sacris Euangeliis discimus a Servatore nostro curatam fuisse, ex hac civitate originem traxisse ferunt; domumque ejus ibidem conspici, et collati in eam a Servatore nostro beneficii illustria extare monumenta. Quippe juxta januam domus illius, ænea mulieris effigies stare dicitur columnæ lapideæ imposita, genibus flexis, protensisque manibus instar supplicantis. Ex adverso autem effigies viri ex eodem metallo conflata, stantis, ac diploide decenter induti, manumque mulieri porrigentis. Ad cujus pedes in ipsa basi ignota quædam nasci dicitur planta, quæ ad fimbriam usque æneæ diploidis assurgens depellendis omnis generis morbis præsentissimum remedium est. Hanc statuam Jesu Christi speciem referre aiebant. Mansit porro ad nostra usque tempora; nosque adeo urbem illam ingressi, ipsam conspeximus. Nec vero mirandum est, gentiles a Servatore nostro beneficiis affectos hæc præstitisse; cum et Apostolorum Petri et Pauli, Christique ipsius pictas imagines, ad nostram usque memoriam servatas in tabulis viderimus. Quippe Prisci illi absque ullo discrimine cunctos de se bene meritos gentili quadam consuetudine tamquam servatores colere hujusmodi honoribus consueverunt. *Ita ille, ac post eum Rufinus libro* 7, *cap.* 14. *Item Acta S. Artemii Martyriis apud Surium* xx *Octobris, cap.* 38. *Rem gestam etiam recenset Philostorgius lib.* 7, *num.* 3, *de quo aliquoties recurret sermo, atque Cedrenus impressionis novæ Parisinæ Regiæ tomo* 1, *pag.* 305. *Porro historiæ hujus narrationem nimis graphice consonare iis, quæ recenset auctor prædictus Actorum S. Procopii in eodem tomo, pag.* 564, *quam ut hic ex ipso sua non descripserit, ibidem tomo citato observavimus pag.* 554, *num.* 16.

cujus dejectio in Juliani apostatæ statua punita:

7 *Quid vero de veneranda ista statua postea factum sit a Juliano, vel jam tum impiissimo secuturorum Iconoclastarum prodromo, juvat audire ex Sozomeno libro* 5, *cap.* 21, *ubi sic loquitur :* Ex iis porro, quæ regnante Juliano acciderunt, istud minime prætereundum est, quod et potentiæ Christi, et divinæ adversus Imperatorem iræ argumentum est maximum. Nam cum Imperator didicisset, Cæsareæ Philippi (urbs est Phœnices, quam Paneadem nominant) insignem esse statuam Christi, quam mulier sanguinis profluvio, quo jam dudum laborabat, liberata, ibi dedicavit, ea subversa, imaginem suam ejus loco posuit. Statim vero ignis summa vi e cœlo delapsus, pectus statuæ et vicinas pectori partes discidit; caputque una cum collo dejecit, et pronum humi infixit, quatenus pectoris pars dirupta erat. Atque ex eo tempore statua ad hunc usque diem ejusmodi specie perseverat, fuligine fulminis obsita. Christi vero statuam tunc quidem pagani trahentes per urbem confregerunt. Postea vero Christiani collectam in ecclesia reposuerunt ubi etiamnum servatur.

quod confundere debet antiquos ac novos iconoclastas.

8 Ceterum ex basi, cui imposita erat hæc statua, *commemorat post Eusebium exortam fuisse* plantam ad omnes languores et morbos curandos potentissimam, cujus, *ut addit,* speciem nullus ex medicis aut empiricis noverat. *Quibus omnibus, de admirabili virtute statuæ et imaginis Servatoris nostri expositis recte quadrat epiphonema, contra errores veterum ac recentiorum iconomachorum, quod habet a Lapide loco citato :* Julianum imitantur nostri novantes, qui Sanctorum reliquias abjiciunt, mergunt et comburunt, cum suorum reliquias servent et venerentur. Nam cor Zuingli combusti, inter cineres repertum, magno cultu servant ejus asseclæ Zuingliani, ait Capito in vita Zuinglii.

§ II. Alia ejus elogia; veritas statuæ ab Hæmorrhoissa erectæ stabilita.

Elogium sanctæ hujus mulieris ex Evangelio.

Quod si de elogiis hujus sanctæ Mulieris quærimus, tametsi nullus scriptorum de ea meminisset, plus unum omnibus, debet nobis esse testimonium vel unicum, inspirante Spiritu Sancto prolatum ab Evangelista Marco cap. 5; *ubi ad omnem retro secuturæ posteritatis memoriam et annorum consequentium imitationem, graphice et pathetice fidem ipsius exhibet his herbis :* Et Mulier, quæ erat in profluvio sanguinis annis duodecim, et fuerat multa perpessa a compluribus medicis, et erogaverat omnia sua, nec quidquam profecerat, sed magis deterius habebat : cum audisset de Jesu, venit in turba retro, et tetigit vestimentum ejus. Dicebat enim, quia si vel vestimentum ejus tetigero, salva ero. Et confestim siccatus est fons sanguinis ejus, et sensit corpore, quia sanata esset a plaga. Et statim Jesus in semetipso cognoscens virtutem, quæ exierat de illo, conversus ad turbam, aiebat : Quis tetigit vestimenta mea? Et dicebant ei discipuli : Vides turbam comprimentem te, et dicis : Quis me tetigit? Et circumspiciebat videre eam, quæ hoc fecerat. Mulier vero timens et tremens, sciens, quod factum esset in se, venit et procidit ante eum, et dixit ei omnem veritatem. Ille autem dixit ei : Filia, fides tua te salvam fecit, vade in pace, et esto sana a plaga tua. *Res gesta etiam narratur Matthæi cap.* 9, *et Lucæ cap.* 8.

Magna ejus fides aliis virtutibus conjuncta.

10 *Magna itaque* Hæmorrhoissæ *hujus concepta de virtute Christi fiducia, nec minor ipsius fides, fiduciæ fundamentum !* Quia vero fides, *ut docet Tridentinum Sess.* 6, *cap.* 8, est humanæ salutis initium, fundamentum et radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo, et ad filiorum ejus consortium pervenire; *ideo ad illam fidem, quæ perfectissime in hac Sancta excelluit, et super qua tamquam basi superstructa fuit ingens et heroica illa fiducia de consequenda pristina sanitate, quamvis jam tot annorum spatio frustrata, tentatis omnibus humanis remediis; ideo, inquam, ad illam tamquam ad primum principium, aliarum ipsius virtutum exercitia referenda sunt; utpote ardentissimi amoris erga divinum suum sospitatorem, gratiarum actionis cum perpetua tanti beneficii memoria, exacta mandatorum observatio, intima erga divinum servitium affectio, etc., etc. Quibus virtutum ornamentis instructa, vita msuam sancte transactam sancto fine clauserit.*

Egregie eam prædicat S. Asterius.

11 *Egregie sanctæ Mulieris, et erectæ ab illa statuæ elogium contexit S. Asterius, qui vixit versus annum* CCCC, *fuitque Episcopus Amaseæ in Ponto. Ita loquitur de* Hæmorrhoissa *apud Photium eodem Cod.* 271 : Ænea statua sanantem honoravit, hoc donum beneficio non indignum putans; et statua illa per multos annos duravit ad redargutionem eorum, qui Euangelistis mendacium adscribere audebant; et statua ad nostra usque tempora servata fuisset, ut utrumque ostenderet et Dei miraculum, et Mulieris gratum animum, nisi Maximinus ille, qui ante Constantinum Romanorum Imperator fuit, impius idolorum cultor, et Christo in statua invidens, æneam statuam

sustu-

AUCTORE J. P.

A sustulisset; etsi rei factæ memoriam auferre non potuit. Ecce igitur statua quidem non apparet, Euangelium vero miraculum illud ubique prædicat, et Hemorrousa ab Oriente usque ad Occidentem celebratur. Et laboravit in vanum, qui materiam sensu comprehensibilem sustulit: statua enim erecta, et apparens tacebat inanime miraculi monumentum, sed fama opus cum verbo assumens, quotidie urbes et vicos percurrit, beneficium Domini deprædicans. *Ex elogiis inter se collatis oriuntur quædam difficultates, quas discutiemus posthac; ut non supervacaneum fuerit plura verbatim hic transcripsisse.*

Gothofredus statuæ veritatem infirmare nitens

12 *Statuæ hujus veritatem arrodit Jacobus Gothofredus in Dissertationibus Philostorgianis pag.* 170; *donec tandem ex leviuscula conjectura eam penitus evertat, propositis prius suis rationibus. At quænam illæ sunt?* Eusebius, omnium antiquissimus, imaginis ipsius spectator, ex vulgi tantum ore seu traditione, at non et de narratione certus, habet ἔλεγον (*id est,* aiebant *aut* inquiebant.) Quomodo et Sozomenus, etsi credulus magis, et ex eo Nicephorus, miraculosam hanc historiam B inter eas ponit, quæ solis indigenis per traditionem antiquam sunt cognitæ. *Quasi vero ea tantum nitantur historica fide, quæ historici scribunt ex visu; quæ autem scribunt ex auditu, et multo magis quæ scribunt ex traditione vulgari, a temporibus, quibus scribunt, non nimis remota, releganda sint ad apocrypha. Fateor equidem, non raro obstare plurima, quo minus populares traditiones admittantur. Quid vero hic obstet, edisserat nobis Gothofredus. In duobus libris, inquiet, ubi de Imaginibus agitur, quos fatetur ambulare sub nomine Caroli M., dubitatur de illa historia duobus locis per illa verba bis repetita:* Si tamen factum esse credatur; *sed futile hoc sophisma commiseratione potius quam responso dignum est. Quæro enim an possit prævalere auctor seculi noni, seu nullius potius, quia incerti, sicut auctor incertus est ipsemet, adversus Eusebium, S. Asterium, Philostorgium, ac Sozomenum, ut omittam Cedrenum ac Nicephorum? At Eusebius hoc non vidit. Quid tum? Scribit, se audisse, famam ibi publicam et vulgarem traditionem increbuisse non obscure subinsinuans; quasi id proferens, quod erat in ore omni populo, et ex ore omnium loquens. Addit se ipsam statuam vidisse, de* C *qua hæc memorabantur. Nonne hæc satis? Quid vis amplius?*

sed frustra;

13 *Stet itaque hæc statuæ veritas inconcussa: tum ex antiquissima traditione; tum ex Eusebio ineunte seculo quarto; ex S. Asterio, ineunte circiter quinto, apud Photium; ex Philostorgio et Sozomeno eodem circiter seculo medio, ut omittam Rufinum, aliosque plures, qui historiam istam Eusebii admiserunt, aut qui sigillatim eam allegarunt. Meminerimus istius, quod narrationi hujus historiæ, de mirabilis hujus herbæ virtute, subnectit Sozomenus:* Neque vero mirum mihi videtur, quod nova quædam et inusitata beneficia hominibus contigerint, postquam Deus in terras advenit: nam et alia plurima miracula per civitates et vicos edita, a solis, ut verisimile est, indigenis celebrantur, qui earum rerum notitiam a majoribus suis traditam acceperunt. Idque verum esse illico ostendam; *quæ describere supersedeo.*

ut ostenditur ex textu Eusebii

14 *At quoniam hujus historiæ, quatenus respicit hæc determinate loca, personas et adjuncta, præcipuum fundamentum petitur ex Eusebio, operæ pretium fuerit quasdam ex ipso periodos ad analysin reducere, interpretatione nostra magis stricte et pene ad verbum redditas; ut pateat verbum* ἔλεγον, *bis in toto isto textu repetitum, at toto fere ejusdem decursu aut saltem pro magna ejus parte implicite subintellectum, neutiquam in historiæ, qua de agimus, veritatis præjudicium vergere, ei vel obesse. Nam quis mihi persuadeat* τὸ aiebant, *et similia semper in rebus dubiis, numquam in certis adhiberi? quæ videlicet certæ quidem habeantur in substantia, incertæ autem in adjunctis seu circumstantiis; ita ut quando auctores dicunt* aiebant, *non statim sit signum, eos loqui per modum dubitantis de substantia rei, sed tantum de ipsius circumstantiis. Idque hic locum habet in Eusebio. En textum:* Hinc *(Paneade)* AIEBANT oriundam; domumque ejus in civitate ostendi; et Salvatoris erga illam beneficentiæ mirabilia permanere tropæa. *Facile hic admisero Eusebium loqui non quidem per modum dubitantis, per τὸ ἔλεγον, sed minus certo affirmantis non rem ipsam, sed congeriem adjunctorum, quæ rem circumstant.* Stare, ἑστάναι *(subaudi ἔλεγον)* in alto lapide ad fores domus ejus æneam effigiem Mulieris, in genua inclinatam, extensis antrorsum manibus supplicanti similem. *Loqui hic auctorem affirmatissime et eodem modo, ac si abesset ἔλεγον, hic subintellectum, planum mox fiet; si excipias substantivum* ἐκτύπωμα, *quatenus idem significat quod* ὁμοίωμα, *puta* ἔκτυπον, *quod* πρωτότυπον *referat; non autem quatenus significat effigiem Mulieris ut sic: quam effigiem ipsum vidisse probo.* E

ad analysim reducto.

15 *Narrat enim fuisse* ex adverso effigiem viri, ex eadem materia, *quæ* manum Mulieri porrigeret. *Quæ quomodo intelligi possunt, nisi extiterit tum temporis utraque statua seu effigies? et una quidem* ex adverso *alterius, in eodem, ut videtur, moraliter loco; atque adeo ab Eusebio visa, ut patebit.* Ad ejus pedes in basi ipsa ignotam quamdam plantam nasci; eam ad fimbriam usque æneæ diploidis assurgentem, omnium morborum medicamen existere; hanc statuam Jesu Christi imaginem referre AIEBANT. *In ultimo hujus periodi membro per τὸ ἔλεγον minus affirmate loquitur Eusebius; et vero magis affirmate non poterat, an hæc esset imago, quæ similitudine Christum referret. In primo membro ac secundo habet τὸ ἔλεγον supra quæ minore cum rei affirmatione cadere possit, nimirum supra τὸ* ignotam, *et supra adjuncta ista valde mirabilia* omnium morborum medicatricem; *de substantia enim statuæ affirmatissime loquitur:* Mansit autem ad nos usque; adeo ut ipsi ad eam F urbem digressi ipsam conspectu deprehenderimus, ὄψει παραλαβεῖν. *Itaque vidit etiam statuam mulieris: erat enim* ex adverso *statuæ Salvatoris, adeoque et in proximo, cum* manus ei porrigeret. *Ergo nisi facias Eusebium battologum, ineptum et ridiculum, quando refert* stare Mulieris effigiem, *subintellecto verbo ἔλεγον, tantumdem dicit,* ἑστάναι; *ac si diceret absolute, et simpliciter eam* stare, *alioqui dicturus in præterito* ἑσταχέναι, *eam* stetisse, *et non amplius* stare; *si res dumtaxat accepta foret e vulgi fama, loco nimirum ac tempore sejuncta. Hic vero cum loquitur de re præsenti tam quoad tempus, quam quoad locum, non concipio quomodo utramque statuam non viderit. Salvatoris quidem expresse asserit se vidisse, Mulieris vero se vidisse non dicit, sed etiam non negat. Atque hæc dicta sint ad ostendendum verbum ἔλεγον, recte intellectum et distinctum, ne hilum quidem officere textui Eusebiano; et aliquando has et similes expressiones non magis infirmare textum auctoris, quam si non adessent.*

Obtrudit conjecturas fabulosus Gothofredus.

16 *Quid fide historica credibile est, si hoc non sit? Et tamen pro sua scilicet in sacrarum imaginum cultum propensione, mavult nobis nugas et*

aniles

AUCTORE J. P.

aniles nænias obtrudere Gothofredus. Quasi vero utendum sit conjecturis inanibus, ubi antiquitas loquitur. Audi ejus ineptias : Certe si conjecturis locus, videatur potius statua hæc civitatis ipsius Paneadis simulacrum exhibuisse; quæ videlicet afflicta casu quodam, vel ab Imperatore vel a Magistratu aliquo erecta fuerit. Hoc enim habitu civitates provinciæque afflictæ, mox et erectæ olim repræsentatæ. *Tum remittit lectorem ad veteres nummos ; ad Gregorium Nazianzenum epist.* 49 *vel* 40; *et ad Basilium epistola* 279. *Quod in genere objicit Gothofredus de nummis veteribus, derogare non potest casui huic particulari, tam solide per veteres auctores, et veterem traditionem stabilito. Gregorius autem hic objectus in epistola assignata, Præfectum Olympium obtestatur, ne ob quorumdam scelus civitas Diocæsariensis solo æquetur ; inducta ad movendam in eo commiserationem per ethopœiam et prosopopœiam, ipsa civitate, tragica oratione ipsum alloquente. Sequiturne hinc : Ergo statua, de qua hic agimus, fabulosa est, et alias personas fictas, non Christum at Hæmorrhoissam repræsentat? Enim vero si legit totam epistolam,* B *videre ibi potuit statuas sacras apud Christianos antiquitus in usu fuisse ; de quo ipsum conveniam paulo post. Basilius autem scribit ad Modestum prætorii Præfectum, rogans, ut presbyteri et diaconi immunes esse pergant a tributo aut censu, velitque* manum exporrigere auxiliatricem patriæ, *ut loquitur,* nostræ in genua provolutæ. *Quid hic vel per umbram officit, statuæ nostræ?*

§ III. Præcipua statuæ adjuncta; quo sit delata; a quo sublata.

Fabulas etiam venditat Chronicon Maleleanum, dum asserit Sanctam facultatem petiisse erigendi statuam.

Impulsu fidei, reverentiæ et grati animi testificatione ab Hæmorrhoissa *statuam istam fuisse erectam, satis colligitur ex Eusebio, S. Asterio Philostorgio, Sozomeno ; ut Cedrenum et Nicephorum tacitus prætereum. Quod autem ipsa ad hoc faciendum facultatem petierit per libellum supplicem seu litteras a Philippo Tetracha Trachonitidis regionis, prout dicitur Oratione* 3 *de Imaginibus, S. Joanni Damasceno tributa, et narratur in Chronico* C *Joannis Malelæ, puto prorsus fabulosum ; nec melioris furfuris mihi apparet epistola sive libellus supplex, verbatim transcriptus in dictis Oratione et Chronico, edito Oxonii* 1691, *a pag.* 306, *tacente Eusebio cum tota antiquitate. Neque multum nos debet movere Joannes Malela ; de quo Henricus Valesius cur eum omiserit, cum ederet Excerpta Polybii, Diodori, Nicolai Damasceni, triumque aliorum, hanc rationem affert in Præfatione sua apud Vossium de Historicis Græcis pag.* 380, *et in Commentario de Scriptoribus Ecclesiasticis hoc anno, quo hæc scribo* 1722 *tribus tomis edito, tomo* 2, *col.* 415. *Locum ex Vossio transcribo, cum fontem ipsum videre non licuerit :* Joannem Malelam (ne quis forte eum hic desideret) consulto missum feci; eo quod præter tres quatuorve fabulas de Minoe, Antiopa ac Bellerophonte, easque illepido sermone textas, nihil bonæ frugis contineret. *Qui Joannes non seculo sexto, aut septimo, ut nonnullis visum, sed seculo decimo affigitur in dicto Commentario. Unde parum refert, eum, ut asserit ibid. pag.* 308, monumentum hoc invenisse in dicta urbe Paneade, apud Bassum quemdam, qui a Judaismo ad Christianismum transierat, qui in eodem etiam libro antiquorum Judææ Regum omnium res gestas conscriptas habuit. *Quare, ut Baronii ad annum* 31, *num.* 75, *contra dicti Joannis chronicon verbis utar*, cum in multis ejus scripti fides vacillet, et compluribus scatere mendaciis cognoscatur, indignum putavimus his nostris chartis, *(dico ego nostris Actis)* intexere *dictum libellum supplicem.* D

Locus Eusebii in speciem duriusculus, in favorem imaginum explicatur.

18 *Neutiquam piis sacrarum imaginum cultoribus injicere debet scrupulum notatio frivola Gothofredi ; qui verba Eusebii* ἐθνικῇ συνηθείᾳ, *perperam ita Latine reddit,* ad similem, PRORSUS, OMNINO gentilium morem; *seu* consuetudine PRORSUS ethnica ; *pro qua ultima interpretatione citat Rosweydum , non indicato loco, quo fit, ut consuli facile non possit. Sed affectata ista exaggeratio per adverbia* omnino, prorsus *non legitur in textu ; neque enim aliud ille dicit, quam* more *seu* consuetudine gentili ; *idque mitigavit Valesius* gentili quadam consuetudine, *quod duriuscule in speciem dixit Eusebius ; qui tamen si legatur animo non iconomacho, benignius explicari possit, ita fortasse locutus, quia mos ille maxime gentilibus usitatus et pene quotidianus, qui* absque ullo discrimine, ἀπαραλλάκτως, *de qua voce vide Valesii notas,* cunctos de se bene meritos E gentili quadam consuetudine tamquam servatores colere hujusmodi honoribus consueverunt; *cum apud neo-Christianos primis Ecclesiæ nascentis temporibus id rarius contingeret vel ob metum Gentilium, aut Judæorum perfidorum scandalum. Judæis enim Crux Christi, et Christiana sacra erant opprobrium, Gentibus autem scandalum. Cum itaque, sicut retulimus ex Baronio,* non liceret ullo pacto Judæis simulacrum cujusvis quavis occasione formare, *idque Gentilibus esset adeo usitatum, quid mirum, si dicat Eusebius id Mulierem sanctam fecisse ex consuetudine Gentilium, cum ex more Judæorum non posset ? Hinc ergo ne inferas, nullum fuisse imaginum sacrarum usum in exordio Ecclesiæ ; testante Eusebio, ut vidimus, se* Apostolorum Petri et Pauli, Christique ipsius pictas imagines, ad *suam* usque memoriam servatas in tabulis vidisse. *Quo redarguas Gothofredum, contendentem , verba Eusebii clare ostendere nullam talem in Ecclesia non dicam adorandæ imaginis legem, imo nec figendæ quidem publice adhuc morem fuisse. Quasi vero quia Eusebius id non narrat factum, in casu* Hæmorrhoissæ, *obtenta prius facultate a Tetrarcha, aut de more aut exemplo Ecclesiæ ; recte hinc* F *deducatur aliquod præjudicium contra antiquissimum cultum sacrarum imaginum. Sed ne falcem mittam in messem alienam, remitto ista ad scriptores controversiarum, in quibus refutatum invenies, quidquid spiritus novaturientes et morum Ecclesiæ reformationem debuccinantes, veteres iconoclastas imitati, contra cultores imaginum impie et blaspheme evomere consueverunt.*

Illustratur statuæ situs ;

19 *Non abs re quædam pariter hic observabuntur de statuæ situ, eruta ex auctorum collatione. Eusebius hanc fuisse locatam refert* juxta januam domus *Hæmorrhoissæ*, *absque aliis adjunctis magis in individuo locum determinantibus. S. Asterius ac Sozomenus nullam loci, in quo primum posita fuerit, mentionem faciunt. Acta S. Artemii narrant,* in insigni civitatis loco positam fuisse. *Philostorgius vero lib.* 7, *num.* 3, *et post eum Nicephorus,* eam collocatam fuisse juxta fontem, qui est in urbe *Paneade memorant. At quod unus affirmat, alius, dum de eo tacet, non negat ; sed facile omnes conciliabis, si supponas juxta domum sanctæ Mulieris fontem fuisse, cui apposita vel imposita fuerit ista statua : prout hodiedum in aliquibus locis apud Catholicos usus obtinet, ut statuæ sacræ fontibus aut antliis publicis specta-*

AUCTORE J. P.

A *spectabiles exponantur. Exemplo sit statua Deiparæ Virginis in foro piscario apud Antverpienses antliæ imposita : ut necesse non sit adire Suidam pro statuis gentilium ; aut auctorem Vitæ Constantini, diversum ab Eusebio Cæsariensi, quem allegat Gothofredus pro statuis seu symbolis ad fontes erectis. Addit Philostorgius statuam sæpe dictam*, sub dio stetisse nudamque, *pluviisque expositam, adeoque loco propatulo. Aliud, neque etiam brevi observatione indignum est, quod Asterius, Philostorgius atque Sozomenus solius Christi statuæ meminerint ; Eusebius contra, his duodus ultimis uno seculo, et primo, paulo minus uno seculo antiquior, duas exprimit : alteram quidem* æneam mulieris effigiem, genibus flexis protensisque manibus instar supplicantis ; ex adverso autem effigies viri, *etc., quas cum propriis oculis viderit, nihil est quod utraque plena fide non admittatur.*

herba ei adnata;

20 *Nec prætereunda sunt, quæ de herba, ad pedes Salvatoris adnata, veteres tradidere. Dicit Eusebius :* In ipsa basi ejus ignota quædam nasci dicitur planta, quæ ad fimbriam usque æneæ diploidis assurgens, depellendis omnis generis morbis præsentissimum remedium est. *Addit Sozomenus herbæ* speciem nullum ex medicis aut empiricis novisse. *Parum momenti habet auctor libri sub nomine Caroli Magni vulgati, de quo supra ; qui hic rursum a Gothofredo dubitans obtruditur. Singulare est, quod de hac herba notat Philostorgius, dicens eam non tantum* adversus morbos omnes *in genere, quod et alii prædicant ; sed etiam* præcipue adversus tabem efficacissimum fuisse remedium. *Quid ? quod diserte adjungat Rufinus lib.* 7, *cap.* 14, *herbam illam* nihil omnino virium gerere, si, antequam æreæ fimbriæ summitatem crescendo contigerit, decerpatur. *Idem auctor unus ex omnibus non tantum soli herbæ virtutem medicam tribuit, sed aquæ etiam potioni, cui prius herba hæc intincta fuisset, dum refert* morbum depulsum haustu exiguo madefacti graminis. *Verum non ea vis herbæ fuit perpetua ; nam, teste Philostorgio, post eruderatam statuæ inscriptionem,* planta quidem ex eo tempore haud amplius visa est nec ibi, nec alibi in loco.

inscriptio;

21 *Nunc etiam ipsa statuæ inscriptio nos vocat, soli Philostorgio, atque ex ipso Nicephoro peculiaris :* Temporis lapsu memoria exciderat, et cujus ea effigies esset, et quam ob causam fuerat collocata. Quippe servator sub dio stans, nudusque, haud exigua corporis parte obrutus fuerat, terra continuo ex superioribus locis, maxime vero pluviarum tempore ad statuam aggesta ; quæ litterarum, quibus singula narrabantur notitiam obliteraverat. Cum igitur diligens fieret inquisitio, pars quidem statuæ, quæ humo obruta erat, effossa est ; litteræ vero repertæ sunt, quæ totam rei seriem indicabant. *Addit Nicephorus, hunc ceteroquin locum exscribens, eos,* qui ea herba curabantur, summa diligentia causam tantæ efficaciæ inquisivisse, *quod paraphrastice, non verbatim e Græco reddidit interpres. Et S. Artemii Acta habent, eam* post tempus cognitam ex miraculo herbæ, quæ illic nascebatur. *Nihil autem simile occurrit apud Eusebium, Asterium et Sozomenum ; exaggerante id cum affectata emphasi Gothofredo pag.* 275 *: quasi vero hæc* inscriptio si ibi fuisset, procul dubio mystagogo aliquo duce eam Eusebius lustrasset, neque suum illud ἔλεγον ingeminasset, ingessissetque pro omni fide, quando ex ipsomet ære id exploratum habere satis superque potuisset. *Sed quorsum hæc objicit ? quæ ipsemet conscientia ductus mox cogitur solvere :* Nisi, *inquit,* ita jam Eusebii, ævo literas illas oblimatas fuisse putemus, ut nec in mentem cuiquam venire potuisse, num aliqua inscriptio ibi foret, credamus. *Quid autem vetat, quo minus ita evenerit ? ut facile res explanari possit non adhibito ab Eusebio mystagogo.*

translatio,

22 *Ad translationem statuæ quod attinet, silet de ea Eusebius ; cui dixisse satis,* ad sua usque tempora permansisse. *Nihil Asterius. Ex Philostorgio transportatam habemus, et positam in* Diaconico ecclesiæ ; *ita etiam Nicophorus. Acta S. Artemii aiunt,* Christianos eam accepisse, et posuisse in diaconico. *Sozomenus lib.* 4, *cap.* 21, *de translatis fragmentis agens, solius* ecclesiæ *meminit uti pariter Cedrenus loco citato : ubi tamen inter* diaconicum *et* ecclesiam, *si proprie et in rigore loqui velimus, tantum interest, quantum inter ecclesiam et sacrarium, seu, ut vulgo vocatur, sacristiam ejus. De quo videri potest Hierolexicon Macri verbo* Aspaticon, *et Gothofredus pag.* 277. *Statuæ translatio habet difficultatem, cur non immerito suspecta reddatur : nam vel ante tempora Constantini facta est, vel post, non tamen ultra tempora Juliani, a quo destructa narratum. Si primum : unde suum* diaconicum *acceperunt alii, de quo nullum verbum facit Eusebius, qui tamen omnibus antiquior est, et omnium optime scire id potuit? Sin vero post Constantinum evenerit : quomodo credibile est,* statuam tempore illo oblivioni traditam fuisse, *ut tradit Philostorgius ; postquam Eusebius versus annum* 325 *scribens, annis circiter* 35 *ante imperium Juliani, tam graphicam de ea memoriam ad synchronos ac posteros transmiserat?*

cum responsione ad digressiunculam Philostorgii.

23 *Porro digressiuncula Philostorgii, qua, dum dixisset* statuam in diaconico ecclesiæ collocasse, competentem ei curam atque observantiam deferentes ; *addit,* nequaquam tamen eam colentes et adorantes : neque enim, *ut ait,* fas erat æneam, aut aliam quamlibet statuam adorare ; *digressiuncula, inquam, illa ne hilum quidem movere nos debet, tamquam cultui sacrorum imaginum contraria, cum prolata sit ab eo, qui hæretico toxico infectus, se fuit professus Eunomii sectatorem ; qui Sanctorum Reliquias explodebat ; cujusque discipuli omnes recusabant intrare in basilicas Apostolorum ac Martyrum. Vide S. Hieronymum adversus Vigilantium ; et S. Asterium in Auctario primo apud Combefisium col.* 195, *et* 208. *Deinde displicet merito ipsius expressio : neque enim Catholici* æneam aliamve quam materiam, *ut hic vertit Gothofredus,* adorant ; *sed in imaginibus aut statuis æneis aliave ex materia factis Christum et Sanctos, quos repræsentant, pio et antiquo a majoribus tradito more venerantur. Quod recte intelligi velim ab* εἰκονομάχοις *nostrorum temporum, quo æquius de imaginibus, earumque cultoribus sentiant.*

Quando statua hæc sublata fuerit

24 *Nunc explananda difficultas est de tempore quo ista statua sublata aut subversa fuerit. Non video, qui adstrui possit, cum Asterio,* ad sua usque tempora servandam fuisse statuam Servatoris… nisi Maximinus ille, qui ante Constantinum Romanorum Imperator fuit… æneam statuam sustulisset. *Nam Eusebius, qui post Maximinum scripsit, non modo facti hujus non meminit ; sed magis diserte et expresse non posset affirmare contrarium :* Mansit, *inquit,* ἔμεινεν, *vel ut recte Rufinus lib.* 7, *cap.* 14 permansit, ad nostra usque tempora, nosque adeo urbem *(Paneadis)* ingressi, ipsam conspeximus. *Sozomenus clarissimis verbis dicit Julianum eam* subvertisse, *ut ex ipso narravimus ;* et ea subversa imaginem suam ejus loco posuisse *non impune ;* Christi vero statuam, *(quam)* tunc

 quidem

AUCTORE J. P.

quidem pagani trahentes per urbem confregerunt; postea vero Christiani collectam in Ecclesia reposuerunt, ubi etiamnum servatur. *Dicere, quod Maximinus illam antea tolli jusserit, et alicubi abscondi, ubi postea reperta fuerit, ac Paneada relata, est gratis aliquid fingere. Nec fundamentum habet, si dixeris visam ab Eusebio ante persecutionem istorum temporum, et nescivisse, quid Maximinus post de illa fecerit, aut neglexisse potius Eusebium de ea loqui, quia tum non inciderat de illa re sermo. At numquam tam belle dixeris, ut persuadeas, S. Asterium conciliari posse cum Eusebio, Sozomeno, aliisque; juxta quos statua illa visa fuerit, et publico hominum conspectui exposita usque ad Juliani tempora; ubi contra liquet, Asterium credidisse post tempora Maximini non amplius apparuisse.*

non convenit inter Auctores.

25 *Clare itaque pugnat cum Eusebio Asterius, clarius cum Sozomeno, atque Philostorgio; qui postremus rem sic enarrat:* Hanc igitur statuam regnante Juliano Gentiles, qui Paneadem incolebant, ad impietatem incitati, a basi sua revulsam, funibus ad pedes circumligatis, per mediam plateam traxerunt: reliquum quidem corpus distra- B hentes confregerunt; caput vero inter trahendum D a cervice disjunctum, nonnulli id quod fiebat, ægre ferentes, clanculo abripuerunt, et, quoad fieri potuit, conservarunt; idque a se visum fuisso, testatur Philostorgius; *ut est apud Photium in Excerptis ex Historia ejus ecclesiastica, cujus tum hic, tum supra interpretationem latinam ut plurimum dedimus ex Henrico Valesio, Gothofredi* editione atque interpretatione Latina mendis prope innumeris referta, *sicut habet laudatus Valesius in Præfatione in dicta Excerpta, aliosque auctores simul editos; ut qui* Græcas litteras primoribus tantum labris degustaverat, nec in pervolvendis manuscriptis exemplaribus Græcis satis erat exercitatus. *Ut rem cum Sozomeno concludamus, videtur ei, e Palæstina oriundo; et in Palæstina educato plusculum deferendum, quam S. Asterio, quantumvis aliquantulum antiquiori, qui vivebat Amaseæ in Ponto, ab urbe Cæsarea Philippi multo remotiori, non recte fortassis instructo de statua.* Herbæ *supradictæ* invidia Julianum eam deposuisse, ac *suam* posuisse, *habemus ex Cedreno. Atque hæc ad præsens argumentum sint satis.* E

DE SS. PROCLO VEL PROCULO,

HILARIONE SEU HILARIO MARTYRIBUS.

J. P.

Notitia ex Synaxariis Græcis et Martyrologio Romano.

SUB TRAJANO.

Frequens horum Sanctorum apud Græcos, memoria; C

F*requentissima istorum Sanctorum Pugilum in Tabulis Græcis reperitur memoria, referentibus eos Typico S. Sabæ, Epitome excusa Menologii, Horologio, Menæis impressis, Maximo Cytherorum Episcopo, dictorum Menæorum Supplemento ex Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii, ac Chiffletii Menæo, Menologio demum Slavo-Russico; quibus adde Menologium Sirleti, e quo in Martyrologium Romanum assumpti sunt, sic eos memorans:* Eodem die *(*XII *Julii)* passio sanctorum Procli et Hilarionis, qui sub Trajano Imperatore, et Maximo præside, per acerbissima tormenta ad palmam martyrii pervenerunt.

Elogium ex Synaxario Basiliano, cum versiculis.

2 *Nec præteriit illos Synaxarium Basilianum, cum insigni elogio agonem eorum recensens. Textum Græcum, editum ad calcem tomi primi mensis Julii, sic interpretor Latine:* Proclus et Hilarius, Christi Martyres, regnante Trajano, e civitate Ancyra erant. Cum autem Christiani essent, Christum prædicabant et multos infidelium ad ipsum convertebant. Primus itaque Proclus ab idololatris comprehensus adstitit coram Imperatore; interrogatusque, et Christum impensius confessus, Maximino* Præsidi traditus est; et suspensus, ferro rasus, ac lampadibus ignis ventrem et latera combustus. Ac post hæc, accepta sententia, ut telis trajiceretur, nudus ad locum martyrii ducebatur; et per viam occurrens Hilario cognato suo, eumque amplexus, in causa fuit, cur etiam ipse comprehenderetur. Atque ipse quidem suspensus in ligno, sagittis ictus, tradidit spiritum; Hilarius vero, cæsus et rasus, atque ad [tria] milliaria nudus raptatus, tandem gladio caput obtruncatus est. *Similia habent Menæa excusa. Vide etiam Galesinium, qui illos in Græcia annuntiat. Supplementum prædictum hosce pangit versiculos de* S. Proclo.

* *alias* Maximo.

Καὶ γυμνὸς ὢν ἤνεγκεν ὡς Πρόκλος βέλη,
Ἔνδον γὰρ εἶχε τὸν Θεὸν πανοπλίαν.
Quam bene tulisti tela vel nudus, Procle,
Armatus intus Numinis panoplia. F

Sancto autem Hilario *ita applaudit:*

Ἱλάριος πάντιμον ἐκτμηθεὶς κάραν
Ἀθλήσεως πάντιμον ἤρατο στέφος.
Non indecorum Hilarius abscissus caput,
Non indecorum Martyrum sertum tulit.

Coronidis loco addo cum Menæis impressis:

Δωδεκάτῃ βέλος εἷλε Πρόκλον, ξίφος Ἱλαριόντε.
Bis sexta Proclus cadit sagitta, et Hilarius ense.

Somnia pseudo-Dextri

3 *Nicolaus Antonius, in Mss. posthumis, officiose nobis ab Amplissimo ac Reverendo admodum Domino, Adriano de Coninck proximo ejus consanguineo Matriti communicatis anno* 1721, *egregie hic exagitat pseudo-Dextrum, martyrum, qui absque loco martyrii in Martyrologio Romano referuntur, Hispaniæ adjudicandorum male feriatum patronum. Horum certe Martyrum, ex sacris Fastis, ut vidimus, sub Trajano passorum memoriam innectit anno* 308. *Non divino an sciens prudens*

Æram

A *Æram illam signarit; an sui oblitus sit, duobus seculis extra justæ chronologiæ metas exerrans. In editione Bivarii pag.* 358 *ita loquitur :* Serpæ in Bætica florent sancti Martyres Proculus et Hilarion, quos etiam Græci celebrant ob sanctitatis gloriam, qui sub Trajano imperatore, Marco Aurelio præside passi sunt. *Non moror hic ridiculum effugium Tamayi, post Rodericum Caro, quem citat,* notari *jubentis,* eo anno non passionem, sed cultum adesse, quem tantum eo tempore floruisse scribit, *Sed* subductam quis non videt, *inquit supra laudatus auctor,* tyranni præsentiæ mentionem, quam cum Hispaniensi judicio male concordare haud ignorabat is forsan, qui pseudo-Dextro velificatus, Menologium non bona fide, interpretatione donatum Bivario subministravit. Cum planissimum sit ex Romanis historiis, præsertimque ex Dione, Trajanum, quamvis Hispanum, toto imperii tempore, a seculari anno centesimo usque ad CXIX, quo Selinunte Ciliciæ obiit Romam rediens, ad Hispaniam numquam venisse. *Nec juvat, commune esse multis Martyrum Actis, ut quæ sub aliquo Imperatore a præfectis sunt facta,* B *coram ipso facta esse dicantur; sicut observavit Baronius in notis ad Martyrologium Romanum die* XXII *Junii. Nam qui tot falsitatum aliunde convincitur, id effugium hic non meretur; semper suspectus, quia fallere assuetus.*

ex Mss. Nicolai Antonii refelluntur.

4 *Deinde collatis utrimque verbis pseudo-Dextri et Galesinii, satis inter se convenientibus, sic urget :* Ecquis eorum transcripsit alterum? Galesinius Dextrum? Dextrum minime potuit sibi ignotum, invisum. Restat ergo ut *pseudo-Dexter* Galesinio sit usus antiquiore, Tamaioque mentem et oculos desideremus, qui stupiditatem hanc furtivæ exscriptionis, velut conformitatem, quæ observari digna sit, utriusque auctoris celebrare videtur. *Observat etiam pro* Maximo *hic* M. Aurelium præsidem *poni. Idemne homo est, vario nomine expressus? Minime, dicet Tamayus; sed Maximus M. Aurelii fuit vicarius. Verum id non concordat cum Actis ab ipso concinnatis :* Bæticam, *ait*, lustrante M. Aurelio ulterioris Hispaniæ præside, Serpam illius ditionis urbem, Maximum præfectum dimisit, qui Imperatoris edicta adversus Christianos exequeretur ad unguem. *Nugæ!* Nimirum, *ut subdit Nicolaus Antonius,* ex Tamaii politia præsides præfectis tamquam vicariis aut legatis utebantur. *Ne quid non castigatum relinquat,* Serpæ, *inquit,* nomen retinent inscripti lapides, quos apud Resendium lib. 4 Antiq. Lusitanarum videre potuit; præterquam quod Antonini itinerarium meminit novitius Dexter; in qua viguisse Martyrum memoriam et cultum ex cerebro suo deprompsit, non ex vetusto aliquo rei monumento, aura et pluma levior Actorum nuperus deformator. E

AUCTORE J. P.

Quid reponendum Tamayo, Galesinium increpanti?

5 *Porro studiosum plus æquo vindicem horum Martyrum Serpæ adscribendorum se exhibet Tamayus, cui, quæ ipse oggerit Galesinio, regeri fere possint :* Petri, *ait,* Galesinii audaciam demiror, qui nullo duce, eos in Græcia passos scribit, ea sola raptus consideratione, quod sanctorum Martyrum agones a Græcis in Menologio adscriptos invenerit. *Ita ille; quæ pauculis mutatis in ipsummet retorquere possis.*

DE SS. NABORE ET FELICE

MARTYRIBUS

MEDIOLANI ET COLONIÆ.

C J. B. S. F

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Horum Martyrum ab aliis synonymis diversitas et vetustissima in Martyrologiis memoria.

ANNO CCCIII VEL CCCIV.

Horum Sanctorum cum Africanis confusio

D*ictum est supra ad diem* X *Julii, varios recentiores post Adonem et Notkerum eo passim deflectere, ut hos binos Martyres Mediolanenses, et Mauros fuisse genere putent, et in Africa passos, indeque Mediolanum translatos; quod licet subobscure insinuare videatur Tillemontius tomo* 5, *a pag.* 267, *in notis tamen pag.* 692 *potius admittit, eos Mediolani vel Laude passos, diversosque proinde ab Africanis, cum eos S. Ambrosius* Martyres nostros *appellet. In oppositam partem inclinat Castellanus in suo Martyrologio universali, notula ad hanc Romani annuntiationem apposita :* Mediolani, sanctorum Martyrum Naboris et Felicis, qui in persecutione Maximiani passi sunt; *idque alii tacite innuere videntur, dum de solis hisce duobus omnia referunt, quæ nos diversis classibus applicamus. Sed audiantur Castellani verba, ex Gallico Latine reddita :* Suntne iidem qui x recoluntur? Non est hic nisi eorum translatio, juxta Adonem et Notkerum; qui duobus locis asserit, eorum corpora ex Africa fuisse allata, et eosdem ipsos esse credit, de quibus x actum est; idque confirmari videtur ex Actis S. Victoris Mediolanensis, genere Mauri, qui eos concives nuncupat. Interim Acta ipsorum apud Mombritium, quæ consequenter composita fuisse oporteret, post Notkeri tempora, eorum martyrium Laude collocant, quod præcessisse debuit passionem S. Victoris, ex iis quæ hic dicere jubetur, mortuus anno CCCIV, VIII Maii. Et sane eorum nomina reperiuntur aliis immixta in Mss. Hieronymianis XII et XXIV Aprilis.

ab Adone orta videtur,

2 *Scrupulus est, ut iterum dicam, ex nominum homonymia, quæ si rigidius accipi debeat, centies*

in

AUCTORE J. B. S.

in Actis nostris confundendi erunt Martyres, eadem donati appellatione. Etenim non unus est Nabor *in Hieronymianis relatus, ut celebriorem taceam cum Cyrino et Basilide, de quo ad* XII *Junii;* Felices *autem prope innumeri. Hodiernos non agnovit Henschenius* XIV *Maii tomo* 3, *pag.* 284 *: illic enim in Hieronymianis nusquam* Nabor *sed* Namor *aut* Nemor, *aliis sociis junctus est, nempe* Victori, Felici, Rustico, *et forte aliis, ut ibi explicatum invenies, rejecto iterum Notkero et additamento Adonis. Nec juvat ad dies citatos a Castellano recurrere, aut plures alios enumerare, ubi synonymi Martyres, sive conjuncti, sive majoribus classibus immixti memorantur; cum satis pateat, eos ab hodiernis Mediolanensibus seu Laudensibus esse quam remotissimos, ut etiam hic ostendit Florentinius, fusius agens de hisce Martyribus, eaque refutans quæ Ado et Notkerus de prætensa translatione attexuerant; tum vero etiam corrigens Hieronymianorum exemplarium inversos nonnullos textus, ad rectam normam vetustissimi Epternacensis, ut mox dicemus. Sic igitur habet laudatus Florentinius :*

bene refutata a Florentinio B

3 At Nabor et Felix in Africa coronati, iidem esse non possunt cum ejus nominis Martyribus, qui in eorumdem Actis apud Mombritium et Petrum de Natalibus extra urbem Laudensem, prope fluvium Celeram, seu potius Silarum, post multa tormenta capite truncati, ibidem sepulti sunt IV Idus Julii; adhuc enim rudera pontis, et portæ veteris Laude Pompeia guttulis sanguinis illorum Martyrum, ut creditur, respersa testantur, et antiqua traditio, cum nova epigraphe renovata, docet septima dissert. Italica de civitate Laudensi Defendentis Lodii pag. 351, Naborem et Felicem milites, qui Mediolani coluntur, eos non esse, qui in Africa agonem perfecerunt. Mediolani ab antiquo tempore Sanctorum eorumdem corpora jacuisse docet Paulinus, in vita S. Ambrosii, et ante inventionem Gervasii et Protasii apprime nota et venerata esse testatur. *Mitto reliqua, quibus Florentinius expendit verba satis implexa Maurolyci, dubitantis utrum hodierni Martyres Mediolano an Africæ tribuendi sint. Certe a Sicilia eos excludit Martyrologus iste, cum S. Agatha Catanensi, quæ nescio qua causa in Hieronymianis aliquibus hoc die posita reperitur.*

ex vetustissimo codice Hieronimiano, C

4 *In Beda, Floro et Rabano nullam* SS. Naboris et Felicis *Mediolanensium, nec Africanorum memoriam reperiri, jam satis diximus; tota Romani parvi progenies sistit in Africanis die* X *hujus mensis, nulla in genuinis Usuardi exemplaribus hodiernorum facta mentione : auctaria magno numero in nostra editione abunde descripta sunt, cum elogio ex Actis desumpto, unde profluxit brevior Baronii in moderno Romano expressio. Auctaria Bedæ, a Majoribus nostris editi accepta sunt ex Hieronymianis, quæ modo expendere aggredimur. In codice vetustissimo Epternacensi seu Antverpiensi distincte legitur :* IV Idus Julii, Mediolano, Naboris et Felicis. Romæ Primitivi. *Et hanc puto veram esse enuntiationem, quæ in aliis codicibus omnino turbata est. Corbeiensis legit :* In Sicilia, natalis Naboris, Felicis, Primitivi, Julii. *Pejus ferme Lucense* : In Sicilia, natalis Agathæ virginis, Nabori et Felicis. In Mediolano, Namoris et Primitive ; *neque melior est codicis Blumiani lectio, ut plane admittenda sit ea quam ex vetustissimo codice dedimus, quæque ex contractioribus exemplaribus egregie confirmatur.*

cui conformes sunt codices minores,

5 *Rarus est in minoribus istis codicibus tam unanimis consensus : iisdem quippe terminis exprimitur annuntiatio in Rhinoviensi et Richenoviensi :* Mediolanio, Naboris, Felicis. *In Augustano ponuntur loco tertio :* Mediolano, Naboris, Felicis, *præcedentibus hisce verbis :* In Sicilia, Agathæ virginis, *de qua jam satis dictum est. Labbeanum tertio quoque loco :* Mediolani, Naboris, Felicis. *Codex Reginæ Sueciæ male posuit* III *Idus, quod ad hunc diem spectat :* Mediolano, natalis sanctorum Namoris, Felicis. *Additamentum est in Barberiniano :* Mediolano, Naboris, Felicis et Primitivi. *Hactenus manuscripta nostra tomo* VI *Junii edita, quibus accedunt alia in novissima collectione Benedictina, seu Thesauro anecdotorum tomo* 3, *ubi Autissiodorense et Morbacense Labbeano plane conformia sunt :* Mediolani, Naboris, Felicis. *In alio ecclesiæ Turonensis præponitur Martyribus nostris Fortunatus, absque positione seu loco martyrii :* Fortunati, Naboris, Felicis. D

6 *Atque hæc satis sint ad probandum, tum Sanctorum hodiernorum ex adductis Martyrologiis antiquissimum cultum, tum ab omnibus aliis synonymis apertissimam diversitatem. De ipsorum translatione facta, ut fertur, anno* 310, *ac duplici Officio* XVIII *Maii recoli solita, egerunt Majore nostri in vita S. Savinæ ad* XXX *Januarii pag.* 1030, *et rursus in syllabo Prætermissorum tomo* IV *Maii pag.* 136; *at quale hoc Officium sit, ignorare me fateor. In proprio Mediolanensi nullam sanctorum* Naboris et Felicis *memoriam reperio prætexquam hac* XII *Julii, sub ritu duplici, cum duplici Lectione propria, proxime referenda, quarum hoc initium,* Nabor et Felix Mauri, *quæ posterioribus seculis excogitata oportet, cum de sanctorum Martyrum genere aut patria in ipsorum Actis nec verbum habeatur, contra vero S. Ambrosius supra laudatus, satis insinuet, populares fuisse et verosimiliter ortu Mediolanenses, apud quos, tamquam inquilinos, summo semper in pretio et veneratione fuisse, jam paulo fusius a nobis demonstrandum est.*

ut Mediolani passos, satis constet. E

§ II. Antiquus Mediolani SS. Naboris et Felicis cultus.

A S. Ambrosio ut populares laudati F

Magnum Patrem S. Ambrosium singularem sanctorum Martyrum cultorem exstitisse, clamat omnis retro antiquitas; Sanctos vero hosce nostros ab ipso laudari, jam ex Florentinio patuit. Epistolam ejus ad sororem Marcellinam referunt scriptores varii eosque inter Surius et Puricellus de Ambrosiana basilica pag. 2. *Verba quæ ad Sanctos spectant, hæc sunt :* Formidantibus etiam clericis, jussi eruderari terram eo loci qui est ante cancellos sanctorum Felicis et Naboris. *Paulinus in ipsius S. Ambrosii vita apud Surium* IV *Aprilis num.* 6 *paulo copiosius rem memorat :* Per idem tempus sancti Martyres Protasius et Gervasius se sacerdoti revelaverunt : erant enim in basilica positi, in qua sunt hodie corpora Naboris et Felicis martyrum. Sed sancti martyres Nabor et Felix celeberrime frequentabantur ; Protasii vero et Gervasii martyrum, ut nomina, ita etiam sepulcra incognita erant ; in tantum, ut supra ipsorum sepulcra ambularent omnes, qui vellent ad cancellos pervenire, quibus sanctorum Naboris et Felicis martyrum ab injuria sepulcra defendebantur. *Quid manifestius dici potest, ut intelligamus, vel S. Ambrosii ævo in summa apud fideles veneratione fuisse sanctorum* Naboris et Felicis *pretiosas exuvias. Audi rursus Ambrosium ipsum in Lucæ cap.* 13, *ubi de grano sinapis agens :* Granum

AUCTORE J. B. S.

A num sinapis, *inquit*, Martyres nostri sunt : Felix, Nabor et Victor; habebant odorem fidei sed latebat, venit persecutio, arma posuerunt, colla flexerunt, contusi gladio, per totius terminos mundi gratiam sui sparsere mysterii.

sensim pro Mauris, deinde pro Morigiis accepti sunt:

8 *Similia passim memorant scriptores Mediolanenses, apud quos observare licet, crevisse paulatim insitam illam genti pruriginem, Sanctos quoslibet ad hodiernas familias retrahendi aut reducendi, quam non semel alibi impugnare coacti fuimus. Verbo superius monui, insertam proprio Mediolanensi mentionem, acsi sancti* Nabor et Felix *Mauri genere fuissent; quod ex Actis depromi certe non potuit, neque ex Missali Ambrosiano, ubi in eorum Missæ præfatione solummodo (nescio qua fide) insinuatur, ex aliis terrarum finibus exules Mediolani fuisse. Ripamontius Historiæ ecclesiasticæ Mediol. lib.* 2, *pag.* 103, *subobscure scripsit :* Nabor et Felix Mauri genus, *indicans, opinor, sancto Victori Mauro, genere aut gente conjunctos fuisse, quod qua ratione explicari possit, diximus supra, ubi de synonymis Africanis Martyribus actum est. Ceterum Mauri fuerint hodierni quoque Sancti, nec ne, mi-*

B *hi sus deque est; at vero, quod cum bona venia dictum sit, hoc perridiculum videtur Paulum Morigiam in Sanctuario suo Mediolanensi scribere ausum, Sanctos nostros fuisse* de casa Morigi, *seu ex familia sua Morigiana; idque in Diario sacro ejusdem urbis anno* 1668 *speciose appositum reperio hoc die* XII *Julii :* SS. Nabore e Felice de Morigi.

Ripamontius Mauros appellat;

9 *Apage nugas. Pergit Ripamontius breve sanctorum Martyrum elogium ex Actis texere ; ubi enim plures alios, pro Christo coronatos præmisit :* Sequuntur, *inquit*, hosce *(Carpophorum et Felicem)* Nabor et Felix, Mauri genus, instituto vitæ milites, nec exitu dispari. Quippe Mediolani cum iisdem in castris haberentur, accusantur eodem crimine, et postquam torti graviter equuleo ceterisque cruciamentis, invicta perseverabant fide, Laudem inde Pompeiam adsportantur. Ibi securis impacta collo, martyriumque est expletum. Sacra corpora Mediolanum retulit Savina matrona nobilis, haud minus pietate in Deum, quam generis claritudine. Sita sunt in vetere Martyrum cœmeterio, qua postea dicatam ipsis ædem divi Francisci nomen et honos occupavit. Eadem in æde condita servantur Savinæ ipsius ossa, quæ

C mulier obiit per id tempus insigni fine. Namque tota in Martyres divinos obversa, sive periclitantes invisendo, et juvando, sive jam extinctos tumulando, cum id officium Nabori et Felici persolvisset, incubans forte die quodam ei sepulcro, sublatis in cœlum manibus exspiravit.

Ferrarius vero turpius confundit.

10 *Plura id genus elogia aut prolixiora colligere nil opus est, cum ex eodem fonte, non satis limpido, profluxerint omnia. Recentissimum est, quod Sanctis suis Italicis inseruit Ferrarius, citans Acta apud Mombritium, de quibus infra. Observari obiter meretur ejus annotatio, his scilicet verbis concepta :* Horum corpora Coloniam Agrippinam, una cum corporibus trium Magorum translata fuisse circa annum salutis DCCLXIV, Sigebertus in Chronico ad eum annum auctor est, et Surius loco memorato. *Sigebertum non consuluit Ferrarius dum hæc scriberet, eaque gratia a Mediolanensibus merito vapulat, Sigeberti chronographi ad eum annum verba sunt :* Chrodegangus Episcopus corpora martyrum Gorgonii, Naboris et Nazarii Roma in Gallias transtulit, et Gorgonium quidem in Gorzia, Naborem vero in Hilariaco cœnobio, Nazarium autem reposuit in cœnobio Lorisham : *quæ omnia totis seculis et nominibus distant a translatione trium Regum et* SS. Naboris et Felicis *Mediolano Coloniam; de qua infra. Unde etiam restituas ea in quibus hoc die aberravit Saussayus in famoso suo Martyrologio Gallicano. Verum de illis hic loqui supersedeo, ne actum agam; videatur Sigebertinæ translationis historia ab Henschenio explicata ad* XII *Junii pag.* 514. *De controversia super hodiernorum sacrorum corporum possessione inferius disputabitur. En modo quæ ad Mediolanensem cultum proprius pertinent.*

Quæ ipsis propria sint

11 *Missale Ambrosianum, cujus exemplar perrarum apud nos exstat, ritu sua ad hunc diem sic Sanctorum festivitatem recolit :* In sanctorum martyrum Naboris et Felicis, INGRESSA. Salus autem justorum a Domino. Super populum. Benedic, quæsumus, Domine, plebem tuam, et beatissimorum martyrum tuorum Naboris et Felicis deprecationibus confidentem, (*an non* confidens?) protectionis tuæ gratiam consequatur. Per, *etc. Sequitur epistola ad Ephesios cap.* 2 : Fratres, vos qui aliquando eratis longe, *etc.* ℣. Vos qui aliquando eratis longe, factis estis prope in sanguine Agni. *Evangelium secundum Lucam cap.* 6 : In illo tem-

E pore, assumpsit Dominus Jesus Petrum et Jacobum et Joannem, *etc. Post Evangelium :* Inæstimabilem fidem sævitia perfidorum superare non potuit, quia lætus in illis Christus, qui cum talibus servis pugnavit et vicit ; protector fidei dat vincentibus palmas. SUPER SINDONEM. Protegat Ecclesiam tuam, Deus, oratio veneranda beatissimorum martyrum tuorum Naboris et Felicis : et quorum frequentia devotionem impendit, perpetuæ poscat redemptionis effectum. OFFERTORIUM : Interrogavi angelum dicens : Quis est iste qui sanctis suis dedit coronam? et dixit mihi : Filius Dei est, quem confessi sunt in secula. ℣. In conspectu Agni steterunt ante thronum, et palmæ in manibus eorum; clamabant voce magna dicentes : Filius Dei est. SUPER OBLATA. Adesto, Domine, supplicationibus nostris, et intercessionibus beatissimorum martyrum tuorum Naboris et Felicis confidenter tribue consequi, quod sperare donasti. Per Dominum, *etc.*

in Officio Ambrosiano,

12 PRÆFATIO. Per Christum Dominum nostrum : qui ita suorum fidelium corda ignifero amore succendit, ut et mundi caducam contemnant gloriam, et per tormenta adeant consortium

F civium supernorum. Ob hoc et doctissimi milites Christi Nabor et Felix a summis terrarum digressi finibus, huic terræ se exules tradiderunt; non ut cruento Cæsaris subjacerent imperio, sed ut ad aulam Regis ætherei pergerent expediti facilius. Maluerunt sub chlamide terrenæ militiæ latere diutius, præstolantes desuper vocationem cœlestis imperii. Qui et accepto constanter spei clypeo, sumpta fidei lorica et galea, securi incedunt in hostis aciem. Vincunt pœnarum tormenta sævissima, carcerem et verbera, equuleum, ignem et ungulas ; stridoribus catenarum colla subjiciunt; trahuntur a noxiis manibus vinculati. Ad ultimum mucrone sanguine fuso, triumphali gloria decorati, ad cives superos cum palma victoriæ pervenerunt. POSTCOMMUNIO. Pignus vitæ æternæ capientes, majestatem tuam supplices deprecamur, omnipotens Deus, ut sanctorum Naboris et Felicis fulti patrociniis, quod in imagine contigimus, manifesta perceptione sumamus. Per Dominum, *etc.*

et postea in Romano

13. *Ad Romanum ritum accommodata sunt binæ Lectiones, de quibus jam obiter meminimus, quæ in hodierno Mediolanensi proprio sic habent :* LECTIO IV. Nabor et Felix Mauri, quo tempore Mediolani

Maxi-

AUCTORE J. B. S.

Maximianus Imperator mansit, apud illum Christianæ religionis accusati, per aliquot dies in carcerem includuntur. Ubi cum ad idolorum cultum nullis suasionibus adigi possent, fustibus primum ambo simul cæduntur ; deinde Nabor solus, spectante Felice, equuleo tortus, post laminis candentibus semiustulatus, tum ferreis est unguibus excarnificatus. Quo omni cruciatu fortiter superato, is et Felix item in ignem positi, inde divinitus erepti, incolumes evaserunt. LECTIO V. Rursus in carcerem detrusi, inde catenis vincti Laudem Pompeiam ducuntur, ubi tentata iterum eorum constantia, cum in fidei confessione constantissime perseverarent securi percussi, præclarum Christo Domino testimonium dederunt. Eorum corpora Mediolanum a Savina matrona Laudensi translata sunt. *Libellus excusus est Mediolani anno* 1642, *sub titulo :* Lectiones propriæ et communes, a S. Sede Apostolica approbatæ, pro secundo et tertio Nocturno Sanctorum ecclesiæ Mediolanensis, ad illorum usum, qui in ea Romano ritu utuntur. *Hactenus de cultu apud Mediolanenses, cum quo Coloniensis conferendus est.*

B

§ III. De cultu eorumdem Sanctorum Coloniæ Agrippinæ.

Coloniæ etiam Officio proprio

In summa apud Colonienses semper veneratione fuisse sacra Sanctorum suorum pignora, postquam eo allata fuisse censentur seculo XII, *haud aliunde certius evinci potest quam ex celeberrimæ ecclesiæ Breviariis, quorum apud nos vetusta exstant exempla, atque unum imprimis excusum Venetiis*, arte Joannis Herszog Alemani, impressorum monarchæ, anno nativitatis Christi post millesimum quaterque centesimum nonagesimo octavo, pridie kal. Octobris. *Ornantur ibi sancti* Nabor et Felix *proprio et singulari Officio ecclesiastico, quod in aliis etiam editionibus exstat; sed nobis hic suffecerit ex vetustiori ea desumere, quæ eximiam Coloniensium erga istos Sanctos venerationem abunde testentur. Sic habent ejusdem Officii principia :* Felicis et Naboris, ad primas Vesperas, supra psalmi feriales. *Antiphona* 1. Sancti

C

per fidem... *Antiphona* 2. Verbera carnificum... *ut in hodierno communi. Tertia differt :* Certamen magnum habuerunt sancti Dei ; transierunt per ignem et aquam, et salvi facti sunt, et coronas acceperunt a Domino Deo. *Antiphona* 4. In circuitu tuo, Domine, lumen est quod numquam deficiet, ubi constituisti lucidissimas mansiones, ibi requiescunt animæ Sanctorum. *Antiphona* 5. Gaudent in cœlis, *etc.*

a multis seculis gavisi sunt;

15 *Sequitur hymnus ad Vesperas in hunc modum :* Arcis æthereæ decus, o Christe, distinguens singulis pensum laboris, propitius nostris annue votis. Ecce purpurata sanguine turma, jam certa muneris, expers doloris, vernat perspicuo læta triumpho. Hoc de collegio ignescunt cœlo, vere felicium cives virorum, Nabor atque Felix, pignora lucis. Hi per horrificas acti pressuras, mutant præsentia ense, catasta ; arens tandem humus excipit artus. Horum fer meritis, Rex Jesu, servis, ut pulsa supplicum labe suorum, tribuas felici sede beari. Trinitati decus, honor et virtus, inseparabili laus unitati, concors imperium omne per ævum. Amen. *Ad Magnificat Antiphona.* Istorum est enim, *etc. Collecta.* Quæsumus, omnipotens Deus, ut nos geminata lætitia hodiernæ festivitatis excipiat, quæ de beatorum martyrum tuorum Felicis et Naboris glorificatione procedit, quos eadem fides et passio vere fecit esse germanos. *Ad Completorium, super* Nunc dimittis, *ponitur hæc Antiphona :* Omnipotens Deus, qui gloriosa bella certaminis, ad immortalitatis triumphum Martyribus contulisti; da cordibus nostris dignam pro eorum commemoratione lætitiam, ut quorum hic corpora pio amore complectimur, eorum precibus adjuvemur.

D

e quo propria aliqua ;

16 *Ad Matutinum, Invitatorium.* Christum Regem adoremus, cum sanctis, qui sub throno Dei clamant in albis. LECTIO I. Regnante impio Maximiano Imperatore, cum ejusdem edicto gravis in populum Christianum persecutio desævisset, erant in civitate Mediolanensi duo quidam viri, in re militari clari, apud ipsum Imperatorem notissimi, quorum unus dicebatur Nabor, alter Felix. *Responsorium.* Isti sunt duo viri misericordiæ, *ut de SS. Joanne et Paulo.* LECTIO II. Hi cum occulte in Christiana religione essent devoti, suggestum est Imperatori Maximiano ab executoribus suis, in jam dicta civitate demorantibus: Domine, inquiunt, clementissime Imperator, Nabor et Felix Christiani effecti sunt, et blasphemant Deos nostros, et dicunt, eos dæmonia. *Responsorium.* Exultabunt Sancti in gloria, *etc.*, *ut in communi SS. Martyrum.* LECTIO III. Tunc Imperator jussit eos comprehendi et ad se perduci, quibus et dixit singulatim : Nabor, miles noster, quid tibi deesse æstimasti, ut te Christianum faceres? Nabor respondit : Non ego nuper Christianus effectus sum, sed ab ineunte ætate mea. *Responsorium.* Hæc est vera fraternitas, *etc.*, *ut de sanctis supradictis Joanne et Paulo. Hactenus lectiones primi Nocturni.*

E

et lectiones describuntur

17 *Ad secundum Nocturnum.* LECTIO IV. Maximianus respondit : Ergo, ut asseris, manifeste Christianus es? Nabor respondit : Ego Christianus manifeste sum, et Christum Jesum, Dei vivi filium, de Maria virgine per Spiritum sanctum natum, adoro et corde credo, et ore non cesso laudare. *Responsorium.* Fulgebunt justi sicut lilium, et sicut rosæ in Hiericho florebunt ante Dominum. *Cetera de Communi.* LECTIO V. Tunc Maximianus Imperator, ira repletus, jussit eum in carcerem mitti, et accersito Felice, dixit ei : Quid tibi videtur, Felix? Nonne vis stulte cum Nabore socio tuo perire? Sacrifica diis, et esto noster amicus : nam si non sacrificaveris, diversa tormenta te exspectant. *Responsorium.* Isti sunt Sancti, qui sequuntur Agnum, qui vicerunt diabolum propter sanguinem, et verbum testimonii ejus, et non dilexerunt animas suas usque ad mortem. Isti sunt qui venerunt, *etc.* LECTIO VI. Felix respondit : Nam tormenta tua nihil sunt; me etenim scias, verum Dei filium Dominum Jesum Christum nulla ratione negare, sed magis meipsum sibi offerre in sacrificium. Maximianus Imperator iratus, jussit eum in ipsum carcerem mitti, ubi beatum Naborem reclusit, dicens eis : Certe diversis faciam vos tormentis spiritum exhalare. *Lectiones tertii Nocturni, et reliqua quæ superadduntur, nihil magnopere a communi deflectunt.*

F

Elogium per Erhardum Winheim,

18 *Alia religiosi cultus et constantissimæ venerationis patentissima indicia sunt, quod sancti hi martyres* Nabor et Felix *cum tribus celeberrimis Magis conjuncti fuerint, ut testatur Fr. Erhardus Winheim Cartusianus in suo Agrippinæ Sacrario anno* 1607 *Coloniæ edito, ubi pag.* 28 *describens augustissimum sanctorum Magorum sepulcrum ;* Quod

si

AUCTORE J. P.

A si tibi una cum contentis reliquiis ad vivum adumbrari cupis, *inquit*, scias SS. tres Magos in inferiori tumba, cuprea quidem, sed musivo opere tam artificiose et sumptuose elaborata contineri, ut quoscumque aurifabros tam fulgens tamque inusitata industria, in stuporem non solum rapiat, verum potius divinum quam humanum quid ibi spectari, edicere cogat. Clauditur vero sarcophagus hic tumba altera, in qua intermedii sancti Felix et Nabor, cives Mediolanenses, sub Maximiano XII Julii martyrium passi, requiescunt. *Rursus pag.* 38 *postquam commemoravit sanctorum Magorum corpora simul cum corporibus sanctorum* Felicis et Naboris *a Raynaldo Archiepiscopo Coloniam translata, sic subdit :* Atque ut tribus Magis pari numero consociarentur et Martyres, duplicareturque triplex Sanctorum funiculus, opera Brunonis, ejus nominis primi, episcopi vero Coloniensis XXV, divinitus contigit, ut duobus illis tertius accederet Gregorius Spoletanus.

item per Ægidium Gelenium,

19 *Ægidius Gelenius in Colonia Supplice, edita anno* 1639, *prædicta confirmat :* Conduntur autem, *inquit*, plane sumptuosa hierotheca gemina : B cujus superius fastigium continet corpora sanctorum Felicis, Naboris et Gregorii Spoletani martyrum, eodem tempore cum tribus Magis adductorum ; inferior vero sarcophagus ipsos sanctos tres Reges, de quibus dicebam, concludit, spectabiles per minutissimorum cancellorum texturam, ope luminis perpetui. *Porro vir idem Cl. in majori suo opere De magnitudine Coloniæ Agrippinensis, lib.* 3. *Syntagmate* I, *de ecclesia metropolitana, pag.* 233 *adjungit*, non solum SS. Magorum corpora tumbæ pretiosissimæ esse inclusa, sed etiam ipsam tumbam includi magnificæ ædiculæ, inscriptione tali :

Corpora sanctorum loculus tenet iste Magorum,
Indeque sublatum nihil est alibive locatum,
Sunt juncti Felix, Nabor, Gregorius istis.

Quod secundo versu asseritur nihil inde sublatum esse, nihil alibi locatum, *id de solis sanctorum Magorum corporibus intelligendum esse, ex ipsomet Gelenio manifeste patet.*

quod explicatur.

20 *Is enim postquam sanctorum* Naboris et Felicis *martyrium paucis descripsit, memorata etiam eorum cum sanctis Magis translatione per Reynoldum facta*, donata *ait* duo Felicis et Naboris brachia B. Hildegundi Marensi comitissæ, et fundatrici ejusdem monasterii. *Narrata deinde historia qua S. Gregorius Spoletanus duobus istis accessit, monet*, horum trium martyrum Felicis et Naboris et Gregorii Spoletani singulos sacros vertices, a corporibus sejunctos, singulis argenteis hermis includi, *ut seorsim ad cultum exponantur. Demum in piis hujus mensis Fastis sic ad* IV *Idus annuntiat laudatus Gelenius :* In metropolitana Coloniensi basilica, sanctorum martyrum Felicis et Naboris. *Notatur præterea ad* XXIII *Julii* Translatio sanctorum Regum, SS. Machabæorum, Felicis, Naboris, Apollinaris, etc., ex Italia. *Verum an aliqua celebritate ea recolatur, expressum non invenio; neque mihi satis constat, utrum alibi expositæ sint Sanctorum nostrorum reliquiæ, præterquam in Masinii Bononia, quæ unde eo pervenerint, divinare non lubet; satis sit hic retulisse, qua in veneratione Coloniæ habeantur, ad cujus recentiora Officia progredimur.*

C

Recentius Breviarium Coloniense

21 *In novissima Proprii Coloniensis editione anni* 1718 *apud Henricum Rommerskirchen observo, usitari etiam hodie quæ ex antiquioribus jam dedimus, præterquam quod in primo nocturno sumantur de Scriptura occurrente, servatis tamen vetustis responsoriis. Mutatio potissima occurrit in secundo Nocturno, in quo Lectiones hoc ordine et modo describuntur.* Lectio IV. Nabor et Felix, Mediolani rei militaris peritia celebres, apud Maximianum accusati sunt, quod Christum colerent, deosque detestarentur. Quos cum Imperator, ad se adductos, ac de fide interrogatos, Christianos esse certo cognovisset, deos venerari imperat; id si recusarent, cruciatus et dira supplicia minitatur. Verum his illos nihil perterritos misit in carcerem, ac dies duodecim cibi potusque penuria fatigavit; decima tertia sisti sibi mandat, et, quid statuerint, rogat, optione data, num diis sacrificare malint et vivere, vel in sententia permanentes mori.

alias lectiones exhibet.

22 Lectio V. At illi pari constantia, se pro Christi fide mori paratos, affirmant. Quin etiam Nabor : Mors ista, quam tu nobis minaris, vita nostra est. Quare variis tormentorum generibus, fustium, equulei, lampadum, ungularum, ignis, Christi virtute superatis, imperator ad Laudensem civitatem catenis vinctos, ad Christianorum terrorem, eos abducit. Illic rursum fustibus cæsi, extra portam ad flumen Schelere, quarto Idus Julias, gladio cervicem subjecerunt. Lectio VI. Quorum corpora, noctu sublata, et aromatibus conspersa, matrona Christiana, Sabina nomine, primum in suo prædio sepelivit, deinde Mediolanum deferenda curavit : ubi magnus illis honor aliquamdiu delatus est, etiam tempore S. Ambrosii, ut in ejus vita Paulinus testatur. Tandem expugnato Friderici Imperatoris armis Mediolano, Reinoldus Coloniensis Archiepiscopus, loco muneris obtinuit ab Imperatore, simulque cum sanctorum trium Regum corporibus Mediolano transtulit Coloniam, ubi etiamnum metropolitanæ basilicæ magnificum sacellum ea religiose servat, summa populi veneratione. E

de sacrorum pignorum possessione acris controversia.

23 *Atque hic se aperit spinosæ controversiæ palæstra inter binas illustres civitates, hanc nempe Coloniensem et Mediolanensem difficillime componenda, quamdiu pars utraque integra amborum Sanctorum corpora sibi zelosius vendicat; ubi planum est, fingi non posse inauditum prodigium, ut in ipsorum gratiam admittantur reduplicata corpora* SS. Naboris et Felicis. *Norunt eruditi multiplices contentiones, quæ etiam in Actis nostris discussæ sunt, circa præsentiam hujusmodi sacrorum corporum, quas hic fusius commemorare operæ pretium non existimo. Recentior est memoria litis, huic plane affinis, circa corpora* SS. Gervasii et Protasii, *de quibus mentem suam exposuerat Papebrochius ad* XIX *Junii tom.* 3, § 9, *a pag.* 837; *postmodum vero visa et expensa Josephi Antonii Saxii dissertatione apologetica, ante obitum suum per nos retractari voluit in tom.* 6 *Junii a pag.* 209, *quæ pro Brisacensibus asseruerat. Ego hic candide fatebor, arbitrum me nolle esse, nec novæ hujus controversiæ diremptorem. Utrique parti fecero satis, si argumenta omnia ultro citroque colligam, ex quibus lectores judicium ferre possint. Ordior a possessione Coloniensium per quatuor secula tam constanti, ut etiam Mediolanenses scriptores eam pro indubitata habuerint. Subjiciam deinde, quæ recentius, seu post inventionem, ut perhibent, a S. Carolo Borromæo factam, ab iisdem Mediolanensibus non ita pridem, et quasi postliminio opposita reperi.* F

§ IV.

AUCTORE J. P.

§ IV. Referuntur testimonia scriptorum Mediolanensium pro possessione Coloniensi.

Possessionem Coloniensium

De *antiqua sacrorum corporum apud Mediolanenses præsentia, de qua superius abunde dictum est, hic non quærimus; totius controversiæ cardo in eo vertitur, an Raynoldus, seu Raynaldus Coloniensis Archiepiscopus, quemadmodum sanctorum trium Regum corpora, (quod apud omnes hodie in confesso est) sic etiam Mediolano Coloniam transtulerit corpora sanctorum* Naboris et Felicis, *anno* 1162, *quo contigit Mediolanense excidium a Friderico Ænobarbo, vel ut alii notant* 1164, *aut proximo aliquo, de qua differentia disceptare nolumus; contentionis caput est, utrum eo seculo privati sint Mediolanenses sacro hoc thesauro, quem exinde Colonienses constanter in hunc usque diem possederint et possidere pergant, ut pluribus demonstrare*
B *conatus est noster Hermannus Crombachius in historia trium Regum Magorum Evangelicorum, tomo* 3, *lib.* 2, *variis capitibus infra citandis. Nobis id curæ erit potissimum ut breviter, succincte et qua fieri poterit claritate rem totam complectamur, utendo potius argumentis ad hominem, ut aiunt, quam multas externorum auctoritates coacervando.*

agnovere scriptores Mediolanenses,

25 *Fatebor equidem, scriptores Mediolanenses, qui Sanctorum suorum* Naboris et Felicis *jacturam candide admittunt, quique apud ipsos merita auctoritate pollent, seculo* XV *vetustiores non esse, nam Galvani Flammæ, qui seculo* XIV *vixit, nullam hic rationem habendam censui. Tam paucos fuisse, id adeo minus mirabitur, qui ex Tristani Calchi præfatione intelliget,* perparce et imperitissime *memorata fuisse quæ ad res Mediolanenses spectabant, et Georgium Merulam Calchi magistrum, monumentorum penuria, totis duodecim annis non magni momenti commentarios elaborasse, quos ad incudem discipulus revocare coactus sit. Primus historiam patriæ ante Tristanum edidisse videtur Bernardinus Corius, cui synchronus fuerit Donatus Bossius, auctor Chronici ab initio mundi et tractatus alicujus de Episcopis Mediolanensibus, uti testatur Vossius*
C *de Historicis Latinis lib.* 3, *pag.* 620, *cujus scripta ad manum non sunt, adeoque ex aliorum fide citanda. Hos sequitur laudatus modo Tristanus Calchus, qui scribere debuit vel sub finem seculi* XV, *vel sub sexti decimi principium, licet editio, quæ apud nos exstat, facta demum sit anno* 1628. *En modo scriptorum verba :*

Bernardinus Corius

26 *Bernardinus Corius historiæ Mediolanensis, vulgari sermone editæ, parte* I *pag. præcipue* 52, *sic narrat :* Tandem infensissimus Imperator ipso solenni die Olivæ *(opinor Dominicæ Palmarum)* non imitando Servatorem nostrum (qui Hierosolymis, dum cantaretur : Benedictus qui venit in nomine Domini, gloriose receptus fuit) eversam a se civitatem, inter infinitas execrationes deseruit, rediitque Papiam, secum transferendo gloriosa corpora trium Magorum, quæ S. Eustorgius, miles et vicarius Constantii Imperatoris, circa finem sui episcopatus Mediolanum adduci curavit; sed prædictus Cæsar ea ipsi dono dederat anno Christi undecimo supra trecentesimum. Mediolanenses metu sævissimi Imperatoris sacra ea corpora absconderant in turri templi dedicati S. Georgio, in palatio nuncupati. Præterea afferri sibi etiam jussit corpora sanctorum Gervasii et Protasii, Naboris et Felicis; atque inde ea in D
Germaniam transportavit. *Hactenus propria verba Corii, qui Mediolanensis eques, Mediolani scribens, orator excellentissimus, scire omnino debuit, quæ esset suo tempore in patria de sacris illis corporibus opinio.*

allegans scriptum quod vocat authenticum :

27 *Pergit porro, additque :* In cujus rei fidem, ponemus hic textum scripti authentici, ad me ex Germania transmissi, qui sic habet : Federicus Romanorum Imperator primus, filius Hermanii, generosi Ducis Sueviæ, anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo quinquagesimo *(alibi addidit* secundo) imperavit triginta sex annos. Anno imperii sui decimo destruxit Mediolanum, in qua destructione soror unius vicecomitis, qui erat in potestate Federici, propter liberationem fratris, ivit ad Reverendum Patrem, nomine Rodulphum, et Dominum Archiepiscopum Coloniensem, et ostendit corpora trium Magorum, videlicet Gaspar, Melchior et Baldesar, corpora sanctorum Gervasi et Protasi et corpora sanctorum Naboris et Felicis, unde Prædictus Rodulphus corpora sanctorum Gervasii et Protasii in oppido Brisaco juxta Renum... collocavit, *etc.*, E
quæ huc non pertinent, cum ad Coloniensium intentum sufficiat, sanctos Naborem et Felicem *cum sanctis tribus Magis ad se delatos, et ex eo tempore in sua Metropolitana ecclesia honoratos fuisse, ut tam diserte testatur ipsius Reynoldi (Corio* Rodulphi) *epistola inferius recitanda. Hic solos populares Mediolanenses historicos adducimus.*

tum Donatus Bossius,

28 *Quænam sint propria et genuina Donati Bossii verba, ignorare me jam fassus sum, at cum a Puricello et Saxio adducatur et impugnetur, satis patet, eum favisse possessioni Coloniensium. Nec Crombachius ipsum vidit, citat enim cap.* 43 *Melchiorem Inchofer Bossii auctoritate nitentem :* Eodem anno translata etiam esse in Germaniam SS. Martyrum Naboris et Felicis corpora, quemadmodum idem advertit Donatus Bossius. *Neque vero plura ex ipso quærere opus est, dum Puricellus de basilica Ambrosiana pag.* 812 *clare fatetur sanctos* Naborem et Felicem *æque ac tres Reges Coloniensibus asseri, non solum a scriptoribus exteris, sed et populares suos memorat :* E nostratibus, *inquit,* numeramus ante alios omnes, (quos quidem hactenus nos legerimus) Donatum Bossium, anno millesimo centesimo sexagesimo quinto, ac Tristanum Calchum, cujus verba jam supra recitavimus; *et nos hic ex ipso fonte exhibemus.* F

Tristanus Calchus,

29 *Laudatus auctor sub historiæ suæ patriæ libri* I *finem, pag.* 24 *varios sanctos Martyres enumerans;* Item, *inquit,* Nabor et Felix, milites Imperatori notissimi, Laudem Pompeiam, et Veronam Firmus, Bergomensis ditissimus, Mediolano deducti, obtruncantur. *Tum libro suo* XI, *pag.* 227, *sic loquitur :* Auxit temporum calamitatem rei sacræ, longe omnium eminentissimæ jactura. Erant trium Magorum, qui Christum Deum recens natum adoraverunt, corpora in suburbana divi Eustorgii æde, prægrandi sepulcro, quod et extat, clausa. Quorum excellentiæ admonitus Rainaldus Præsul, ea, simul et ossa Naboris et Felicis quarto Idus Junii sustulit, et in suæ diœcesis metropolim transtulit, ubi adhuc summa populorum veneratione coluntur. *Non potuit Tristanus mentem suam distinctius exponere, unde dum postremum hos Sanctos appellat lib.* 13, *pag.* 282, *ædem quidem, eorum adhuc nominibus insignitam refert, at de sacrorum corporum præsentia nequaquam meminit.* Hoc etiam tempore, *inquit,* in urbem recepti sunt sectatores D. Francisci, quos

Fratres

AUCTORE J. B. S.

A Fratres Minores vocamus, eisque non procul Ambrosiana, concessa ædes Naboris et Felicis.

et Philippus Bergomensis:

30 *Non recusabunt, opinor, Mediolanenses testem alium satis propinquum, et gente popularem Jacobum Philippum Bergomatem, inter alios a Crombachio citatum cap.* 25, *ex Supplemento Chronicorum lib.* 12, *ad annum* 1162. *At dissimulandum non est, abesse ab editione Brixiensi anni* 1485, *quæ postmodum inserta sunt, et habentur in aliis editionibus, saltem in Parisiensi anni* 1535. *Et quidem testimonium pro translatione Regum ubique apertissimum est :* Mediolanum autem metropolis et regia totius Cisalpinæ Galliæ civitas, hoc anno post septem annorum * obsidionis, a Federico Imperatore expugnata et capta... jam octava vice solo funditus æquatur... Rodulphus Coloniensis Archiepiscopus huic eversioni præsens assistens, et ipse trium Magorum corpora, quæ S. Eustorgius Mediolanensis Episcopus ex Constantinopoli jam diu Mediolanum transtulerat, quæ diu in campanili S. Georgii latuerant, undecimo Julii rapuit, et secum in Germaniam in civitatem suam cum gaudio transtulit. Tertio autem anno post, Germani etiam corpora sanctorum Naboris et Felicis ex Mediolano sustulerunt, et in Germaniam transtulerunt.

* annos

B

quibus etiam, contra Novariensem episcopum,

31 *Postrema hæc verba, quæ in vetustiori editione desiderari diximus, in dubium revocari possunt, etiam ut aliorum scriptorum sententiæ non omnino conformia : nam plerique, qui ablatos* Naborem et Felicem *scribunt, non id* tertio anno post *Reges, sed eodem tempore factum insinuant; quamvis non desint, qui non anno* 1162, *totam rem gestam, saltem translationem innectant; quod ita intelligi potest , ut in Mediolanensi excidio rapta sint omnia, sed nonnisi post biennium Coloniam allata, de qua re vide disputantem Crombachium cap.* 41. *Verum quidquid hujus sit, satis constans apparet vetustiorum omnium scriptorum Mediolanensium opinio, de sacrorum corporum certa jactura, priusquam Carolus (antea Joannes Franciscus) a basilica Petri, Novariensis Episcopus in brevi sua historia ecclesiæ Mediolanensis, ubi de S. Materno Episcopo agit, pag.* 48, *inventionem et translationem sanctorum* Naboris et Felicis *Mediolani anno* 1571 *a S. Carolo Borromæo factam cœpit producere, qua relatione potissimum nituntur Puricellus et Saxius. Sed hæc ad* § 6 *remittenda sunt, ubi eodem, quo hic candore, Mediolanensium pro sua possessione argumenta proponentur.*

C

accessit Ripamontius.

32 *Ceterum ea qualiscumque prædictorum Sanctorum Mediolani inventio aut translatio, Ripamontium, seculi* XVII *laudatissimum scriptorem, haud absterruit, quo minus vetustiorum patriæ suæ historiographorum vestigiis insisteret, ut ostendunt ejus verba ex historiarum ecclesiæ Mediolanensis decade* 2, *quam mirum est in Museo nostro non reperiri. Sed et eum sibi adversum satis fatentur Puricellus et Saxius. Verba refert Crombachius jam dicto cap.* 25 : Corpora, *inquit,* trium Magorum, itemque corpora Gervasii et Protasii, Naboris et Felicis, extra communem injuriam fuere; sed ut auferret sibi, non ut relinqueret nobis ea subsidia barbarus, *nempe Fridericus Imperator Mediolani eversor. Non agnovit itaque Ripamontius sufficientem identitatem inter corpora a S. Carolo Borromæo reperta et sanctorum* Naboris et Felicis, *ut a majorum suorum placitis recederet. Nec dissentire videtur Besutius, dum in historia Pontificali Mediolanensi pag.* 164, *non solum tres Magos a Reynaldo ablatos fatetur,* sed et alias sanctas reliquias, *eas utique, de quibus in epistola sua mox loquentem audiemus prædictum coloniæ Antistitem. Atque hactenus scriptores ferme Mediolanenses, contra patriam suam pro Coloniensibus testimonium ferentes. Tot sunt testes exteri, ut si omnes conformes essent, de rei veritate dubitari haud posse videretur. Audiendi hic jam sunt saltem præcipui.*

§ V. Alia pro eadem possessione argumenta.

Pro Coloniensibus maxime facit

P*rimum illud et tantum non decretorium censent Colonienses, quod ex ipsismet Reynoldi Episcopi sui, et pretiosissimi thesauri procuratoris litteris, re tum præsentissima et recentissima scriptis, quas in dubium revocare ausus non est Puricellus; Saxius vero ita approbare visus est, ut ex iis ipsis, num.* 61 *relatis, contra Brisacenses arguat, non esse apud ipsos deposita sanctorum Gervasii et Protasii corpora, cum in tota illa epistola nec verbo de iis Reynoldus meminerit. Qua vero ratione vim argumenti ex disertissima expressione* sanctorum Naboris et Felicis *eludere conetur laudatus Saxius, statim patebit. Ex hac porro Reynoldi epistola ingens pondus accedere necesse est Coloniensium firmatæ a tot seculis opinioni, nisi, vulgari effugio usi Mediolanenses, Episcopum illum in eruendis sanctorum Magorum corporibus perspicacem fuisse fateantur, in aliis vero, de quibus hic agimus, omnino delusum contendant, quæ ferme Saxii solutio est. Verum a partium studiis prorsus abstinentes, litem non dirimimus, sed monumenta utrimque producta, in medium afferre pergimus. Jam dictas Reynoldi litteras vulgavit Crombachius tomo* 3, *lib.* 2, *cap.* 28, *et post ipsum ex antiquissimo Ms. codice Sigebergensis monasterii inter Alexandri Papæ III epistolas retulit noster Philippus Labbeus tomo* 10 *Conciliorum col.* 1186. *Habe hic textum ex Crombachio :* E

epistola Reynoldi Coloniensis episcopi

34 Reinoldus Dei gratia S. Coloniensis ecclesiæ Electus, et Italiæ Archicancellarius, Dilectissimis in Christo filiis et amicis, Hermanno Coloniensis ecclesiæ Præposito, Philippo Decano, cunctisque Prioribus et universo clero, omnibusque beneficiatis et ministerialibus B. Petri, ac sanctæ Coloniensis ecclesiæ; universis quoque burgensibus almæ urbis Coloniæ salutem et affectuosum obsequium, cum intimæ dilectionis plenitudine. Insinuamus dilectissimæ vestræ universitati, quod ex voto ardentissimi nostri desiderii, felix jam per Dei gratiam adepti sumus initium. Benigne enim Domini nostri serenissimi Imperatoris (Friderici) accepta licentia, cum gratiæ et dilectionis ejus plenitudine, ab ipso gaudenter dimissi, et egregiis ac tantis donis, quorum nulla in terris esse potest æstimatio excellentior, sumus honorati : inter cetera enim liberalitatis suæ beneficia, quæ in nos affluentissime contulit, nempe tria nobis munera donavit pretiosissima, videlicet : corpora insignia beatissimorum trium Magorum ac Regum, qui primitiæ gentium, in typum ac præsagium futuræ ex Gentibus Ecclesiæ, jacenti adhuc Christo in præsepi munera pretiosa obtulerunt ; quorum videlicet nobilissima corpora, omnique veneratione dignissima Mediolani in ecclesia B. Eustorgii confessoris atque pontificis solenniter ac gloriose fuere recondita. F

sacra ea corpora se mittere testantis

35 Insuper etiam, Deo præduce, ad vos perferimus corpora sanctorum martyrum Naboris et Felicis, ut inæstimabili et incomparabili hoc the-

sauro,

AUCTORE J. B. S.

sauro, super aurum omnemque lapidem pretiosum diligendo, sacratissima ecclesia civitasque Coloniensis felicissime ditetur ac perpetualiter decoretur. Nos siquidem, quia suspecta nobis est via per inimicos vestros et nostros, iter nostrum per Burgundiam ac Galliam usque ad vos disposuimus, præsentemque nuntium a Vercellensi civitate secundo Idus Junii præmisimus, eo die versus Taurinum et versus Alpes montis Cinisii, cum prædictis et venerabilibus reliquiis celerrime procedentes; ideoque sincerissimam vestram dilectionem intime rogamus, et commonemus in Domino, quatenus ad condignam tantorum munerum susceptionem, ea qua nostis, et qua de vobis confidimus, devotione ac solennitate præparemini, Dominum Deum quoque quam affectuosissime pro nobis sine intermissione deprecemini, ut una cum ipsis, ad gloriam et honorem nominis sui, et ad perpetuam omnium vestrorum ac totius patriæ salutem, salvos, incolumes et illæsos nos vobis dignetur remittere. *Hactenus Reynoldi epistola.*

Accedunt Ægidius Aureæ vallis, B

36 *Reynoldo ætate proximus scriptor, qui non solum de tribus Magis, sed et de* sanctorum Naboris et Felicis *sacris corporibus Coloniam translatis expressis terminis meminit, est Ægidius Aureæ vallis monachus, qui floruit anno Domini* 1230, *in Gestis Pontificum Leodiensium, editionis Chapeauville cap.* 45, *pag.* 116, *ubi inter alia ad rem præsentem sic habet:* Postmodum anno Domini 1164, cum Fredericus Romanorum Imperator Mediolanenses, sibi rebelles, subjugasset, et esset civitas in ejus potestate, mortuo in partibus illis, ut supra diximus, Henrico Leodiensium Episcopo, cui Imperator trium Magorum corpora contulerat, Raynaldus Coloniensis Archiepiscopus sæpe dictos beatos Reges sibi dari petiit et obtinuit. Sustulit etiam inde duos pretiosissimos Martyres Felicem et Naborium, qui in eadem urbe Mediolanensi passi fuerant pro Christo. *Pergit describere triumphum Coloniensium in tanti thesauri receptione; tum institutum ab eodem Reynoldo in diœcesi Coloniensi translationis festum; item* fabricatam capsam miræ pulchritudinis ex auro et gemmis pretiosis, in qua reposita sunt corpora eorum, inferius quidem Regum, superius supra dictorum Martyrum. *Demum testatur, levata hæc sacra corpora miram reddidisse fragrantiam, ut merito dicere possent istud Apostolicum:* Christi bonus odor sumus in omni loco. C

Monachus Pantaleonita,

37 *Ægidio synchronus fuit monachus alius ad S. Pantaleonis in ipsa urbe Coloniensi, nomine Godefridus, a cœnobio suo* Pantaleonita *dictus, qui diligentissimos annales contexuit ab anno Domini* 1162, *usque ad annum* 1237, *qui in collectione Freheri sic habent pag.* 242, *ad annum* 1164*:* Interea Dominus Reinoldus Coloniensis Electus, cum Imperatore in Italia degens, super omnes, qui aderant, Principes fidelis ac devotus servivit.... impetrata ab Imperatore licentia, cum integritate gratiæ ejus rediit, acceptis ab eo pretiosissimis muneribus trium scilicet Magorum corporibus, qui infantiam Domini mysticis muneribus venerati sunt, duobusque martyribus Felice et Nabore, qui cum prædictis Magis apud Mediolanum venerabiliter reconditi erant. Itaque cum præfatis et illustrissimis donis, in vigilia B. Jacobi Coloniam ingressus, gloriose ac magnifice suscipitur, maxime pro reliquiis, quas ad perpetuam Germaniæ gloriam, Coloniæ intulit. *Hæc cum modo relata ipsius Reynoldi epistola mirifice congruunt: si enim secundo Idus, seu* XII *Junii Vercellis Cinisium montem versus profectus est, directo per Burgundiam itinere, ad sedem suam Coloniensem facile pervenerit* XXIV *Julii, in S. Jacobi vigilia; quam non frustra tam diserte notavit Godefridus, tanto majori fide dignus, quod Coloniæ scripserit, recenti adhucdum rerum gestarum memoria.* D

et plurimi alii.

38 *Pluribus aliis scriptorum textibus referendis supersedeo, cum sexcenti alii auctores, priores hosce secuti, nihil magnopere auctoritatis adjungere possint: neque vero tam numerosis testibus moventur Mediolanenses, sola ferme S. Caroli Borromæi inventione satis tutos sese existimantes. Ultro admittit et citat Saxius Gothardum Hagen in Rhithm. Germanico de bellis Coloniensibus pro anno* 1260. *Facile esset nubem aliorum testium recentiorum colligere post Chronicon Coloniense, Gesta abbatum sancti Laurentii, Chronicon magnum Belgicum, et manuscriptos libros de Episcopis Leodiensibus apud Crombachium tomo et libro supra citatis, cap.* 46; *verum neque hi momenti quidquam conferrent, utpote non plus probaturi, quam fontes unde sua hauserunt. De lectionibus Breviarii Coloniensis, jam superius abunde etiam dictum est. Ut rem omnem in pauca contraham; ex iis quæ duobus hisce paragraphis deducta sunt, rectissime sese concludere censent Colonienses, sacras* sanctorum Naboris et Felicis *exuvias, Mediolano cum sanctorum Magorum corporibus per Archiepiscopum suum Reynoldum acceptas, a seculo* XII *apud se depositas fuisse, summo semper in honore habitas, singulari omnium veneratione religiosissime cultas, et in hunc usque diem ibidem superstites, utpote quas constet loco suo semotas non esse.* E

§ VI. Auctoritates pro possessione Mediolanensium.

Argumenta Mediolanensium

L*audatus non semel Josephus Antonius Saxius, ubi Dissertationis suæ Apologeticæ num.* 38 *auctores nonnullos supra citatos retulit,* qui non solum de transvectis ab urbe *Mediolanensi* sanctorum Regum exuviis tristem mentionem fecerunt, sed novam apposuere jacturam, affirmantes, una cum illis Mediolano Coloniam fuisse translata etiam sanctorum Naboris et Felicis corpora: *id* falso assertum, *inquit,* ex translatione eorumdem, solenniter peracta Mediolani a sanctissimæ memoriæ Carolo Borromæo Archiepiscopo, valide probat Puricellus; *citatque scriptoris hujus Monumenta basilicæ Ambrosianæ num.* 461, *unde mox dabimus, quæ pro constanti et non interrupta Mediolanensium possessione adducuntur, de quorum validitate lectorum erit arbitrium. In eo potissimum rem totam fundari nuper diximus, quod primus tradidit citatus etiam supra Carolus a basilica Petri Episcopus Novariensis, in brevi historia ecclesiæ Mediolanensis, Novariæ edita* 1615, *de eadem re cursim agens in ipsius S. Caroli Borromæi vita lib.* 3, *cap.* 6, *pag.* 182. *Ut ad fontem accedamus, præmisso in jam dicta historia, ad titulum S. Materni, septimi Mediolanensium Episcopi, martyrii* sanctorum Naboris et Felicis *compendio, ita scriptor ille pergit pag.* 48: F

nituntur potissimum auctoritate

40 Eorum deinde sancta corpora, a pia sanctaque matrona Savina Mediolanum paulo post asportata traduntur. Eos certe tempore S. Ambrosii intra cancellos quosdam summa celebritate cultos fuisse, Ambrosius ipse in epistolis, et Paulinus in ejus vita commemorat; in basilica, quæ nunc Franciscana, prius autem horum Martyrum nomine appellata est, in qua hodie quoque

asser-

A asservantur. Sed non est silentio prætereundnm, quod ea nobis ablata, ut de Gervasio et Protasio dictum est, Corius noster testificatur : qua in re, ut in aliis quibusdam, non satis considerate illum scripsisse, fateri necesse est. In additamentis quoque Martyrologii Usuardi de eorumdem translatione, una cum Magis facta, mentio est; sed apud illum Brisaci, in his vero Coloniæ positæ dicuntur : ut vel ex hac varietate appareat, quæ fides illis habenda sit, præterquam quod de his quoque inquisivi, cum de S. Gervasio et Protasio Brisaci inquisivisse me, superius commemoravi. Sed neque Crantzius, cum de Magis ablatis loquitur, hos nominat, neque horum festum in Germania celebrari aliquis dicit.

Episcopi Novariensis, asserentis,

41 *Displicent hic nonnulla, illudque imprimis, quod Corium inconsiderantiæ accuset, quasi is solus ex popularibus scripserit, quod tot seculis etiam Mediolani admissum fuit, ut diximus* § 4. *Id vero displicet maxime, quod falso eumdem Corium arguat, quasi dixerit, corpora* SS. Naboris et Felicis *Brisaci fuisse deposita; quod ego in ipso non reperi, ut loco citato manifestum redditur. Crantzii silentium* B *nil quidquam probat ; addere poterat, Dodechinum, Neubrigensem, Siffridum et alios de translatis sanctorum Regum corporibus mentionem fecisse, omissis reliquiis aliis, quas tamen eodem tempore ablatas fuisse, satis evincit citatorum a nobis scriptorum disertis verbis expressa sententia. Norunt eruditi, quando, quo loco, et quousque se extendat vis argumenti negativi. Quod autem postremum ait,* neminem dicere, horum *(SS. Naboris et Felicis)* festum in Germania celebrari; *mirum sane a tali viro asseri potuisse, cum solennis cultus Sanctis hisce, æque ac tribus Magis, saltem Coloniæ deferri solitus, a multis ante seculis vulgatissimus fuerit, in ipsismet vetustis Breviariis clarissime relatus. Ruere profecto necesse esset totam hujus viri auctoritatem, si momentis firmioribus non subsisterent, quæ apud ipsum sequuntur, his verbis :*

inventa a S. Carolo corpora 1571;

42 Verum, quod caput est, cum ejus basilicæ *(nempe Franciscanæ, antea SS. Naboris et Felicis)* reliquias anno MDLXXI, XIV Septembris Carolus Archiepiscopus reconderet, horum quoque Martyrum corpora recognovit, et transtulit a loco, ubi prius erat altare majus antequam ii fratres chorum a gremio basilicæ, in posteriorem par- C tem reducerent ad novum altare majus quod tunc constitutum est. Invenit autem ea in arca silicea in terram defossa, operimento laminis ferreis arcæ adstricto; et in ea præter corpora invenit vasa quædam vitrea, quæ visa sunt liquorem quemdam, tunc exsiccatum, continuisse. Inventi sunt etiam baculi et fragmenta chartæ viridis foliorum palmarum speciem exhibentis. Ex quibusdam baculis et charta Martyrum palmas veteres illos effingere voluisse, dubium non est. *Hactenus laudatus Episcopus Novariensis, alia addens, quæ huc non spectant, recte tamen supra advertens, inventionem illam et translationem, a S. Carolo Borromæo factam,* CAPUT *esse, quo ferme solo niti demum queat, ea, qua de hic loquimur, corporum* SS. Naboris et Felicis *apud Mediolanenses possessio, quam paulo firmius constabilisset, si adscripta alicubi Sanctorum nomina, eaque a S. Carolo reperta commemorasset; ceterum tota gestorum relatio pridem a nobis edita est ad* XI *Junii, de S. Barnabæ reliquiis pag.* 454 *et* 455. *Utrum ad evidentiam quid desideretur, observent alii.*

quibus alia adjecit Puricellus,

43 *At enim, nostrum id dumtaxat esse voluimus, utriusque partis argumenta fideliter referre. Citatis itaque, quæ hic ex ipso fonte retulimus, sic subdit Puricellus jam dicto num.* 461, *pag.* 817*:* Et hæc quidem, *inquit,* Carolus a basilica Petri suo tempore gesta, et publicis consentanea documentis, quæ tunc confici prudentissimus Archiepiscopus jussit: quorum mentionem facit etiam Gaspar Trissinus cap. undecimo. Qui quidem Trissinus verissime ibidem talibus Caroli verbis, a semetipso pariter e vita S. Materni recitatis, hæc subdit : At vero Martyrum capita, seorsim posita, haud voluit in novum, quem sub ara maxima sanctus antistes Carolus tumulum paraverat, inferri, sed thecis occlusa argenteis (hoc est duobus argenteis capitibus, et antiquitatis quidem multum spirantibus) in larario asservari ; eaque statis tantum diebus, in templo publicitus exponi videmus. *Porro Trissimum refellit Puricellus, quod male Genebrardum pro Sigeberto citaverit, qui non* SS. Naborem et Felicem *in Gallias translatos dixit, sed alium S. Naborem, ut superius etiam suo loco notavimus. Vapulat deinde Ferrarius in eumdem ferme errorem prolapsus, de quo hic plura dicenda non sunt.*

translationem ipsam impugnans

44 *Atque hæc hactenus de inventione et translatione anni* 1571. *Aliud argumentum profert Puricellus, hic a nobis subjiciendum.* Verum enimvero, E *inquit,* illa *(sanctorum Naboris et Felicis corpora)* nec anno quidem duodecimi seculi sexagesimo quarto translata Coloniam fuisse ; probemus id sane denuo quibusdam versibus, quos in eadem Franciscana basilica nobis offert marmorea tabula, sub organo parieti consita : in qua quidem illi jussu fratris Gabrielis de Barlessina insculpti fuerunt, ex altera longe vetustiori, quæ in claustralibus ejusdem basilicæ foribus collocata quondam fuerat; nec multo postquam Franciscani fratres hic habitare incepissent. Etenim nudis etiamnum pedibus, juxta primoris diciplinæ rigorem incedebant, ac NUDIPEDES propterea tunc vocabantur, qui nunc conventuales appellantur. Hic autem habitare inceperunt anno Domini MCCXXXIII, sicut etiam Tristanus Chalcus in eum annum affirmat. Per ejusmodi vero versus simul etiam ostendemus, quemadmodum, unaquaque feria secunda conveniret huc ad concionem populus frequens, posteaquam pias in æde Ambrosiana preces fudisset, sicuti nos num. 450 meminimus. Tabula porro illa hunc prorsus in modum se habet, excepto quod orthographiæ præcepta F nos paulo accuratius servavimus.

Versus, vetustissimis characteribus exarati præ foribus claustralibus ecclesiæ Fratrum minorum de Mediolano.

ex versibus non adeo antiquis

45 Alma nitet, renovata piis cultoribus, aula :
Tempore quam modico Fratres statuere minores.
Hortus erat quondam locus iste domusque Philippi,
Corpora martyrium pro Christo passa recondens :
Hortus fœcundus dictis * domus unde repletur
Fructibus immensis totus generaliter orbis.
Barnabam huc perhibent translatum scripta vetusta,
Fama refert, usti cineres et plumbea tumba.
Hic NABOR, hic FELIX, hic Fortunatus habetur,
Et cum Materno Caius, dictusque Philippus,
Nec non Savinæ sanctæ venerabile corpus.
Ambrosio Paulus cœlos hinc mente petenti,
Protasium cum Gervasio pandendo revelat.

* *An* dictæ ?

Sanguine

AUCTORE J. B. S.

Sanguine Sanctorum totus locus iste sacratus,
Multipotens factus delere piacula plebis :
Atque unum ex pueris Sanctis, quos dira necavit
Ambitio Herodis pro Christo, continet hujus
Sacristia ædis, quo tota hæc patria gaudet.
Quam bene nudipedes loca hæc sanctissima servant,
Cernere cum Moyse Josueque hierarchica digni.
Perpetuo ritu, feria redeunte secunda,
Plebs prius Ambrosi meritum templumque requirens,
Huc venit ; et Domini verbis impleta recedens,
Læta dum laudat, tantis dotata patronis.

Frater Gabriel de Barlassina Provincialis Terræ sanctæ Minister fieri fecit.

ANNO MILLESIMO QUADRINGENTESIMO SEXAGESIMO QUARTO.

et Kalendario aliquo Ambrosiano. B

46 *In his consistit totum alterum Puricelli pro Mediolanensium possessione argumentum, utpote, quod eo tempore quo versus illi compositi sunt, nempe anno* 1464 *perseveraret ibi apud Minoritas traditio de existentia corporum* SS. Naboris et Felicis, *eo loco, quo primum condita fuerant. Addit postremum,* exstare apud se Kalendarium Ambrosianum in pergamena charta Ms. anno Domini MCCCLXXXI, in quo passim ecclesiæ nominantur, in quibus festa Sanctorum celebrarentur, vel etiam ipsorum corpora tumulata conquiescerent. In eo autem sub XII Julii die sic legitur : SS. MARTYRUM NABORIS ET FELICIS. JACENT AD S. FRANCISCUM. *Atque his fidem datam liberavimus, de proponendis fideliter utrimque auctoritatibus, quibus tum Colonienses tum Mediolanenses pro depositis apud se sacris corporibus decertant. Utri potiori jure non decernimus : possideant uti possident ; colere Sanctos pergant, uti coluere ; quod de sanctis Gervasio et Protasio, in pari controversia diximus tomo* VI *Junii pag.* 215, *num.* 136 *et* 137 *hic plane locum suum habeat ; neque Sanctorum præsentiam probari per miracula, neque inutiles esse inter Catholicos, pias de his rebus contentiones, quemadmodum ibi fusius demonstratum invenies, et hic disputatis facile applicabis.*

C

§ VII. Acta passionis apud Mombritium et in Mss. nostris non omnino conformia, nec satis sincera.

Acta martyrii apud Mombritium

Hodiernorum sanctorum Martyrum Acta primus vulgavit Mombritius, quæ eadem testatur Baronius, se habuisse Mss., quæque paulo longiora sunt, atque hinc inde verbosiora, quam ipsa repererim in schedis nostris Mss.; procurata olim a sæpe in hoc Opere, ob egregie navatam operam, laudato nostro P. Joanne Gamans, descripta ex pervetusto Passionali cœnobii Bodecensis Ordinis S. Augustini, diœcesis Paderbornensis, alias etiam sæpe citato. Bina eorum hic exstant Mss. apographa, in tam paucis differentia, ut ex eodem codice accepta prorsus non dubitem. Sintne porro hæc vere antiquiora, quæ postmodum ab interpolatore aliquo, ut ea habet Mombritius, exornata fuerint, an non potius Mombritiana quis contraxerit, non est adeo promptum definire : quamquam pro brevioribus stet præsumptio, eo magis fundata, quod quæ in passione ista longiori carpi merentur, de voce Jovis *adhibita pro* Jupiter, *id in Bodecensi Ms. locum non habeat; cum diserte* Jupiter *vocetur ab Anulino præside, qui contemptim a subridente* S. Felice *martyre Jovis nuncupatur, ut, si cetera abessent, Acta ista breviora a genuina sinceritate non usque adeo deflecterent.* D

pluribus nævis respersa sunt;

48 *Opponitur præterea vox* pagani, *ubi SS. Martyres in Actis Mombritianis num. 4 diserte aiunt :* Nos diis paganorum non immolamus ; *quemadmodum etiam legitur in Actis sancti Victoris die* VIII *Maii pag.* 289 *num.* 3. *Ad quæ verba recte observavit Henschenius, in Commentario prævio num.* 10, *pag.* 288, *similem loquendi modum Maximiani tempore usitatum non fuisse ; utpote cum Jacobus Gothofredi ad codicis Theodosiani librum* 16, *titulo* 10 De paganis, *etc., antiquissimam talis nominis mentionem, quam hactenus potuerit invenire,* referat ad initia Valentiani et Valentis, sive annum Christi CCCLXV : *nullus dubitans, quin ea phrasis originem habuerit a Christianis, ita contemptim appellare Idololatras exorsis, postquam eorum superstitio per Christianos Imperatores proscripta, ex urbibus ad pagos abiit : quod ab illo erudite discussum videre lector poterit. Mihi non videtur multis opus ad id probandum, quod ipsum nomen quasi per se loquitur ; et aliis ibidem exemplis, adversus S. Victoris Acta ostendit Henschenius. Verum et hæc difficultas in Bodecensibus Actis evanescit, cum* dii paganorum *ibi nusquam nominentur ; ut proinde paulo major dici possit horum sinceritas, siquidem ita primitus scripta fuerint.* E

nec similibus vacua Bodecensia :

49 *Sed nævos alios suggillat Tillemontius, citato superius tomo* 5, *pag.* 681. *Et primo quidem, non satis verosimile censet, quod etiam in Bodecensibus habetur num.* 7, *ubi postquam* S. Felix *Jovis crimina Anulino exprobrasset, dicitur minister ejus* tunicam suam scidisse. *Aliud nec ipsi nec mihi placet ; nempe longa illa oratio, qua Sanctus idem totam Christi vitam, non satis exacte ad Evangelii sensum, coram judice enarrat, quod patienter Anulinum tulisse, haud satis probabile redditur, tametsi multo brevior sit sancti Martyris sermo in codice Bodecensi quam in editione Mombritii. Nec illud facile patitur laudatus scriptor, cetera quæ ad passionem pertinent, satis fuse describi, summum autem quod in ea contigisse debuit prodigium, adeo cursim delibari, ac si res quotidiana esset et minime insolita :* Et statim sancti Martyres in ignem projecti, incolumes permanserunt, et nullum ustionis signum habentes, iterum in carcerem missi sunt. *Vellet nempe Tillemontius, hæc, ad fidem faciendam, paulo distinctius et nervosius expressa, ad normam vetustiorum Actorum, in quibus id genus miranda non adeo sicce et perfunctorie memorantur.* F

ut etiam hæc serius scripta sint,

50 *Putat itaque, neque ab eo multum dissentio, totam illam martyrii historiam, posteriorum temporum barbarie respersam, non paucis post Sanctorum passionem seculis compositam esse, ut in eorum festivitate prælegeretur, aut pro concione recitaretur, dum celebriori veneratione solenniter a fideli populo frequentabatur : quod non de hac solum Legenda, sed de innumeris prope Sanctorum Martyrum passionibus admittendum esse, nemo ignorat, qui in hisce versandis peregrinus non sit, ut superfluum plane existimem, pluribus argumentis id hoc loco demonstrare : ex ultimo numero non obscure intelligitur, præconem aliquem fuisse, qui de sanctorum Martyrum nostrorum laudibus alicubi disseruerit. De cetero gravitatem aliquam et fuci expertem simplicitatem in ipsis agnoscere oportet, quæ nihilominus ad Actorum consularium elegantiam, candorem*

et

A *et energiam non accedant. Ea vero passionis historia, quam ex laudato Bodecensi codice primo loco dabimus, aliam longiorem, ut jam dictum est, eo titulo superare videtur, quod paucioribus nævis obnoxia sit.*

accepta forte ex Legenda S. Victoris, aut contra;

51 *Quæstio superest haud facile solubilis, utrum ex relatis ad* VIII *Maii S. Victoris Actis horum* SS. Naboris et Felicis *passio accepta, an potius contra, ex hac Legenda, Victoriana conflata sit. Alterutrum contigisse, satis patet; nam si accurate conferantur, manifeste apparebit, non solum exordium mutuo transumptum esse, sed in multis aliis tantam occurrere conformitatem, ut dubium non sit, quin altera alteri magna ex parte præluxerit. Ex paucis speciminibus collige cetera. Sic incipiunt Acta S. Victoris :* Regnante impio Maximiano Imperatore, in civitate Mediolanensi erat persecutio ingens Christianorum. Erat autem ibi quidam miles, Maurus genere, nomine Victor, notissimus Imperatori. Tunc renuntiaverunt ministri Imperatori dicentes : Domine clementissime. *Et sic porro toto numero* 1. *Sequenti autem* : Tunc Maximianus Imperator, ira repletus, jussit fustes
B afferri, et in conspectu suo eum extendi et cædi, et tres terniones transire et clamare ei : Sacrifica diis, *etc. Num.* 3*:* Tunc iratus Maximianus Imperator jussit eum iterum in carcerem mitti ad portam quæ dicitur Romana*;* et ibi custodiri a militibus. Cumque ibi esset tribus diebus, jussit eum de carcere educi, et dixit ad eum Imperator : Victor, immola diis istis, quos deos esse vera divinitas comprobavit. S. Victor respondit : Ego diis paganorum non immolo. *Ne hic diutius hæream, et hæc et reliqua a curiosis lectoribus conferri poterunt.*

istius vetustas pridem eversa est.

52 *Prædictæ S. Victoris Legendæ antiquitatem ex scriptoris, testem oculatum se mentientis, auctoritate falso creditam, pridem evertit Henschenius, loco supra citato, ut ex hujusmodi vetustatis nota nil quidquam momenti ipsis accedat. Porro sanctos* Naborem et Felicem *ante Victorem martyrio coronatos, id hujus Acta evincunt, si quid veri continent. Quid igitur miri si illorum gesta prius compendio litteris mandata sint, ex quibus Legendista aliquis S. Victoris historiam concinnarit, ad unum solum referens, quæ istic a duobus contra eumdem Imperatorem et eumdem judicem disputantur, aliis super-*
C *additis, quæ ex longa Mediolanensium traditione S. Victori propria acceperat, aut se accepisse confinxit. Utrum præferas, nihil magnopere interest. Notkerum S. Victoris Legendam aliquam vidisse, satis ipse indicat; at sanctorum* Naboris et Felicis *gesta ignorasse, ex discussa superius confusione manifestum existimamus. S. Victoris Acta nec antiqua nec sincera censuit Henschenius, neque ego alia iis characteribus prædita, ausim asserere, præsertim ut a Mombritio edita sunt; tolerabiliora videbuntur, quæ ex laudato codice Bodecensi primo loco dabimus, ubi de martyrii tempore pauca dixerimus.*

Quo tempore passi sint SS. Martyres,

53 *Difficultatem patiuntur S. Victoris passionis Acta ex inserta ab auctore clausula seu vaticinio, de secutura eodem anno Maximiani morte. Verba sunt num.* 5 *sub finem :* Et cum duceretur S. Victor, dixit militibus qui eum ducebant : Dicite Imperatori Maximiano, quia hoc anno morietur; et cum mortuus fuerit, nulla eum capiet sepultura, nisi ei tibiæ frangantur : *quod falsum ostendit Henschenius, atque ex aliis circumstantiis scriptorem arguit, quod ipso anno* 310, *quo tyrannus male periit, eo loco minime fuerit, ut de persequendis Christianis multum ei cogitare luberet; ut proinde S. Victoris martyrium non anno* 310, *sed potius* 303 *innectendum censeat. Quod si verum esset, ad præcedentem annum referri deberent, quæ de nostris Martyribus memorantur. At pro eo non tantopere pugnat Henschenius, facile concessurus, ut ad alterum annum removeantur; dicique adeo possit,* SS. Naborem et Felicem, *si vere* XII *Julii passi sunt, et S. Victor* VIII *Maii, anno* 303 *coronam consecutos, hunc sequenti* 304 *passionem consummasse. Si forte contendas, laicorum martyria anno illo* 303 *rariora fuisse; respondebo, Sanctos nostros pati potuisse sub initium anni* 304, *vel saltem paulo ante S. Victorem, hoc autem die translationem aliquam recoli, quam facile admisero, modo ex Africa advecti non dicantur. En modo Acta ipsa, qualia jam satis descripsimus, ex Codice Bodecensi et Mombritio : nam contractiora alia, quæ in nostro codice Ms. notato littera P.* 19 *exstant, et in quibus memoratur facta sacrorum corporum Coloniam translatio, tanti momenti non sunt, ut hic locum occupare mereantur.*

AUCTORE J. B. S

et quid a Bodecensi passione abesse vellemus.

54 *Id lectores præmonitos velim, magis mihi placitura fuisse præfata Acta Bodecensia, si numero* 8 *desinerent ad hæc verba :* et ibidem condigna veneratione sepelivit; *omissa tota illa clausula :* Hi sunt milites Christi, *etc., quibus indicari videtur, totam eam passionem compilatam fuisse, ad celebrandam Sanctorum solennitatem, ut verbo supra insinuatum est : nisi fortasse solus iste epilogus recentior censeri debeat, a concionatore aliquo attextus, qui de cetero Acta recitaverit, prout ea in antiquioribus monumentis repererat. Neque vero quis satis intellexerit, quid sibi velint postrema fere verba :* Passi sunt autem sancti Martyres Christi IV Idus Julii sub Maximiano Imperatore; sed commemoratio celebritatis eorum agitur secundo Idus Junii in Mediolanensi civitate. *Vehementer fallor, si hæc a Mediolanensi scripta sunt, cum ibi alio die, quam hujus mensis,* XII *culti non sciantur. Forte confusum aliquod Martyrologium repererit, qualia ad* XII *Junii, occasione alterius S. Naboris relata sunt, unde errandi ansam sumpserit. In Actis Mombritianis est et sua conclusio, ab hac non parum diversa, ast ibi de cultu pro* XII *Junii altum silentium. Sed nunc Acta ipsa accipe.*

E

F

PASSIO

Ex codice Ms. cœnobii Bodecensis,

Collata cum alio apographo, in paucis mutilo.

Apud Maximianum accusati,

Regnante impio Maximiano Imperatore cum in civitate Mediolanensi esset persecutio ingens Christianorum, erant ibi quidam milites Nabor et Felix notissimi Imperatori. Tunc nuntiaverunt ministri Imperatori dicentes : Domine clementissime Imperator, ecce Nabor et Felix Christiani effecti sunt, et blasphemant Deos nostros, dicentes eos dæmonia esse. Quibus auditis, Imperator jussit eos sibi præsentari, et alloquens singillatim, dixit Nabori : Nabor, miles noster, quid tibi deerat, ut te Christianum faceres? Nabor respondit : Non ego nuper Christianus factus sum, sed pene ab ineunte ætate mea. Imperator dixit :

EX MSS. dixit; Ergo manifeste Christianus es? Nabor respondit: Ego manifeste Christum filium Dei adoro, et eum de Maria Virgine per Spiritum sanctum natum esse credo. Imperator igitur ira repletus, jussit eum in carcerem mitti, et accersito Felice, dixit ei? Quid tibi videtur? Num et tu desideras cum Nabore socio tuo perire? Sacrifica diis et esto amicus noster. Si vero non sacrificaveris, diversis te interficiam pœnis. Felix respondit: Tormenta tua nihil timeo, sed credens verum Dei filium esse Dominum Jesum Christum, ipsi me sacrificium offero.

minas ac blanditias spernunt; 2 Tunc jussit eum Imperator ad socium suum Naborem in carcerem mitti, dicens: Ite, tractate vobiscum, qualiter tormenta possitis evadere, quæ vos fortiter habent *a* dilaniare. Cum itaque duodecim diebus mansissent in carcere, ita ut nec panis eis daretur nec aqua, tertia decima die jussit Imperator sibi tribunal in Hippodromo circi præparari, et adductis sanctis Dei Nabore et Felice, dixit eis: Quid tractastis circa salutem vestram, amici mei? Nabor respondit: Qui non timet Deum suum habere inimicum, ille te habere B poterit, Imperator, amicum; cujus amicitiæ quanto mihi sunt amariores, tanto sunt inimicitiæ dulciores. Imperator dixit: Tu Felix *b* quid dicis? Felix respondit: Hoc quod Nabor dixit et ego dico, una enim nobis vita et fides. Imperator dixit: Ergo hoc vobis placet, ut præcepta mea contemnentes, moriamini? Nabor respondit: Mors quam tu nobis minaris inferre, vita nostra est, et ideo non timemus iram tuam per quam nobis præparatur corona sempiterna.

uti et tormenta 3 Audiens hæc Imperator, præcepit Anulino consulari *c* suo, ut sequenti die diversis eos suppliciis in secretario suo vexaret, si sacrificare nollent; si vero consentirent, magnis eos donis et honoribus exaltaret. Cujus imperiis obediens Anulinus, cum et blanditias et tormenta diversa militibus Christi multis vicibus exhibuisset, nec eos ab intentione sua revocare posset, renuntiavit hoc Imperatori; qui jussit eos iterum in carcerem mitti, juxta portam quæ dicitur Romana et arctius a militibus custodiri. Post quinque vero dies iterum eductos eos his alloquitur verbis: Immolate Diis nostris, quos vera divinitas manifestos ostendit. Ad hæc sancti Martyres una voce C dixerunt: Nos dæmoniis numquam immolabimus, nec ante hominem corruptibilem hoc quod in baptismatis sanctificatione percepimus, perdere incipiemus. Unde, quod facturus es, fac citius, nam ille qui pugnat pro nobis, dignam mercedem compensabit laboribus nostris.

quibus ab Anulino excruciantur. 4 Imperator igitur et Anulinus consularis ejus jusserunt eos extendi, et quinque terniones *d* cum fustibus transire super eos et dicere: Sacrificate diis, quos Imperator adorat. Sed cum nec isto modo inclinari possent animi militum Christi, jussit Anulinus Naborem in eculeo suspendi et ungulis *e* radi. Dixit autem Nabor ad Imperatorem: Nonne tibi dixi, quoniam inimicitiæ tuæ exaltant me, et faciunt me in conspectu Regis mei ampliorem gratiam acquirere? Tu tantum excogita tormenta; carnem laniare potes, sed animam pro veritate luctantem vincere non prævales. Ad hæc Anulinus: Quoniam, ait, video istum, tormenta potius optare quam timere, hunc amovete, et collegam ejus introducite.

S. Felicis oratio 5 Cui statim introducto, dixit Anulinus: Dic mihi, Felix, quæ causa est duritiæ fratris tui, quod tantis flagitiis *f* attrectatus, nullo modo consentire vult præceptis Imperatoris nostri? Felix respondit: Quoniam ista tormenta finem D habent, illa autem quæ sacrificantibus idolis parata sunt, finem penitus non habent. Anulinus dixit: Unde hoc nosti? Felix respondit: Verus Magister docuit me. Et ille: Quo, inquit, ordine docuit te? Felix dixit: Christus Filius Dei, ut hominibus subveniret, hominem assumpsit, quem Beata Virgo concipiens, virgo in partu, et post partum permansit. Hunc in cunabulis positum, angeli descendentes de cœlo pastoribus ovium ostenderunt, qui confestim adorantes eum, quod factum circa se viderant et audierant, notis suis simpliciter indicaverunt. Deinde Magi per indicium stellæ clarioris acciti, ab oriente venerunt, et ei in suis vasis aurum, thus, et mirrham offerentes, suppliciter eum adoraverunt; quod ubi Rex Herodes audivit, omnes bimolos *g* infantes, qui erant in Bethleem et in omnibus finibus ejus, occidi præcepit, quia timuit eum sui regni successorem, cujus regnum et potestas non habet finem.

6 Post hæc cum per incrementa temporum *de vita et miraculis Christi.* crevisset Dominus et Magister noster, cœpit prædicare populo Judæorum quoniam exeuntes E de corporibus animæ si fuerint Idolatræ *h*, aut sanguine humano pollutæ, æternis tradantur incendiis, si vero mundæ fuerint, delitiis perfruantur æternis. Cui talia prædicanti dixerunt Judæi: Unde hæc probare poteris? Et ille: Deferte, inquit, ad me cæcos vestros. Qui statim ut adducti sunt, illuminavit eos; similiter surdis auditum, claudis gressum, paralyticis sanitatem restituit; ventis imperavit, super mare siccis pedibus ambulavit, et quod his omnibus majus est, mortuos suscitavit. Quamvis autem his et aliis inauditis virtutibus divinitatis suæ potentiam ostenderet, impia tamen Judæa non solum credere noluit in eum, verum etiam crucifigentes, morti eum addixerunt. Sed ille tertia die resurrexit, et per quadraginta dies prædicans eadem Discipulis, quæ ante passionem, videntibus illis ascendit in cœlum; unde venturus est in fine seculi, ad judicandum vivos et mortuos et seculum per ignem. Hæc fides nostra, nec tormentis vincitur, nec flammis exuritur, nec gladio sævientis inimici superatur.

7 Anulinus igitur patienter audiens hæc omnia, dixit: Ut video Deus meus Jupiter verus *Inter flammas innoxii,* Deus est: nam Deus tuus, teipso teste, crucifixus F est; Jupiter vero numquam omnipotentiam suam deposuit, sed potius eam in imperiis ampliavit. Ad hæc subridens Felix dixit: Deus tuus Jovis *i* more vixit barbarico, adulter et parricida exstitit, insuper et germanam suam violavit: hunc si tu Deum esse credideris, perpetuis incendiis exureris. Tunc minister Anulini tunicam suam scindens, clamavit et dixit: Merito irascentur nobis dii nostri, si isti non fuerint ignibus concremati; et statim sancti Martyres in igne projecti, incolumes permanserunt, et nullum ustionis signum habentes, iterum in carcerem missi sunt.

8 Post aliquantulum *k* vero tempus pergens in civitatem Laudensem, jussit milites Christi *demum capite plectuntur.* vinctos catenis ad exemplum Christianorum secum duci; ubi cum triduo mansissent, tertio die præcepit sibi sessionem extra civitatem præparari, et adductis Martyribus Christi, dixit eis: Vel adhuc artem magicam vestram relinquite, et ne sitis exemplum omnium, diis nostris libamina ferte. Sancti Martyres responderunt: Nos artem magicam nescimus, sed Jesum Christum filium Dei vivi adoramus et colimus, minasque tuas omnino nihil pavescimus. Tunc vehementer ira-

tus

A tus Imperator, jussit eos fustibus cædi, et ita demum in eodem loco decollari. Cumque decollati fuissent, juxta portam civitatis, et jacerent prope fluvium, qui dicitur Exelera *l*, quædam religiosa femina mater-familias ejusdem urbis, furtim sublatos et vehiculo superpositos, Mediolanum deduxit, et ibidem condigna veneratione sepelivit.

Epilogus. 9 Hi sunt *m* milites Christi qui invincibilibus armis muniti, lorica fidei, et galea salutis induti, cœlesti protectione circumdati sunt, nec ullis minis persequentium expugnari potuerunt. Celebramus itaque diem illorum, quorum meritum per orbem terrarum sicut firmamenti splendor illuxit; et odor suavitatis in universum mundum per indicia miraculorum emanavit. Passi sunt autem sancti Martyres Christi IV Idus Julii sub Maximiano Imperatore, sed commemoratio celebritatis eorum agitur secundo Idus Junii in Mediolanensi civitate, ad gloriam et laudem Domini nostri Jesu Christi, regnantis in secula seculorum. Amen.

B

ANNOTATA.

a *Hæc et id genus alia barbariem sonant, quæ Actorum antiquitatem non commendat.*

b *In altero apographo deerant hæc verba :* Tu Felix, *usque ad* vita et fides.

c *Alias* consiliario, *uti etiam in Actis S. Victoris; sed melior videtur hæc lectio. Sic et hic constanter ponitur* Anulinus, *alibi* Anolinus.

d Terniones flagellorum *reperit Cangius apud Julium Africanum : sed hic indicantur terniones militum; qui flagris SS. Martyres contundant.* Terniones *etiam dicuntur in Actis S. Victoris. Vide ibi notam Henschenii.*

e *Male in altero apographo*, virgis radi.

f *An non* flagris?

g *Leges* bimulos, *seu duorum annorum*, a bimatu et infra.

h *Vult dicere* idololatræ.

i *De hac voce diximus supra* § 7 *Commentarii prævii.*

k *In alio apographo est* aliquod.

l *Varie ab aliis exprimitur :* Scilera, Silara; *sed indicatur hodiernus* Silaro, *seu* Silarus, *Laudem veterem præterfluens, ab aliis synonymis distinguendus.*

C

m *De hoc toto numero supra quoque dictum est.*

ACTA

Paulo ampliora.

Ex editione Mombritii.

Sanctos ad se adductos

Regnante impio Maximiano Imperatore in civitate Mediolanensi, erat persecutio Christianorum. Erant autem ibi quidam milites Nabor et Felix notissimi Imperatori. Tunc renunciaverunt ministri Imperatori dicentes : Domine clementissime Imperator, Nabor et Felix Christiani effecti sunt, et blasphemant Deos nostros ; et dicunt eos esse dæmonia. Tunc indignatus Imperator, jussit eos comprehendi, et ad se perduci. Quibus dixit singillatim : Nabor, miles noster, quid tibi desse existimasti, ut te Christianum faceres? Nabor respondit : Non ego nuper Christianus effectus sum : sed pene ab ineunte ætate mea. Maximianus Imperator dixit : Ergo, ut asseris, Christianus factus es? Nabor respondit : Ego Christianus manifeste sum, et Christum filium Dei vivi de Maria Virgine per Spiritum sanctum natum adoro et credo, et ore non cesso laudare. Tunc Maximianus Imperator ira repletus, jussit eum in carcerem mitti; et accersito Felice, dixit ad eum : Quid tibi videtur? An et tu, stulte, desideras cum Nabore socio tuo perire? Sacrifica diis, et esto noster amicus. Nam si nec tu sacrificaveris, diversa tormenta vos exspectant. EX MSS.

minis et promissis

2 Felix respondit : Tormenta tua nihil me terrent, me enim scias veri Dei filium Dominum Jesum Christum nulla ratione negare; sed maxime ipsum offerre Deo vero sacrificium. Maximianus Imperator iratus jussit eum in eumdem carcerem mitti, ubi miserat beatum Naborem, dicens : Certe diversis vos faciam tormentis spiritum exhalare. Qui ductus est in ipsum carcerem juxta circum euntibus ad portam Ticinensem ; et diligenter custodire eos jussit, dicens : Ite et tractate vobiscum, qualiter possitis evadere tormenta horrida, quæ vos fortiter laniabunt, si sacrificare nolueritis. Missi itaque in carcere, fecerunt dies duodecim; et jussit, ut neque panis neque aqua daretur eis. Tertia decima autem die jussit sibi Maximianus Imperator tribunal ex alto in hippodromo circi præparari et jussit adduci sanctos Naborem et Felicem, et ait ad eos : Quid tractastis, amici mei, circa salutem vestram? Sanctus Nabor dixit : Oportet eum tuum amicum fieri, qui non timet suum Dominum habere inimicum; nam quantum mihi amaræ sunt amicitiæ tuæ, tantum mihi sunt inimicitiæ tuæ dulciores. E

frustra tentat Maximianus :

3 Maximianus dixit : Tu Felix quid dicis? Felix dixit : Quod Nabor dixit, et ego dico; una enim nobis vita et fides est. Maximianus dixit : Ergo hoc vobis placet, ut præcepta mea contemnentes morte moriamini? Ad quem Nabor : Mors, quam tu nobis minarís inferre, vita nostra est; et ideo non timemus iram tuam, quia ex ipsa, nostra vita perpetua et corona et palma æterna. Tunc Maximianus iratus dixit Anolino consiliario suo : Cras mane in secretario tuo, diversis vexentur suppliciis, si sacrificare contempserint; si vero consenserint, et tuo eos amori copula, et meis eos amicitiis repræsenta. Anolinus igitur consiliarius dixit : Quare non sacrificatis diis, quos Imperator adorat, et quibus cervicem suam flectit? At sancti Martyres responderunt : Nos præmia a vobis promissa non accipimus, nec pœnas vestras timemus, sed a Domino nostro quotidie accipimus fortitudinem. F

nec magis proficiunt tormenta.

4 Tunc annunciavit Anolinus Maximiano Imperatori ; et jussit Imperator eos in carcerem mitti ad portam quæ dicitur Romana, et ibi custodiri a militibus. Cumque ibi fuissent diebus quinque reclusi, jussit quinta die de carcere educi, et dixit ad eos Imperator : Immolate diis istis, quos vera divinitas demonstravit. Sancti Martyres dixerunt : Nos diis Paganorum *a* non immolamus, et turpe est nobis, ut quod in baptismatis sanctificatione percepimus, homini corruptibili in omni necessitate constituto humiliemur : non facimus; fac quod facturus es, quia fortior te est, qui pugnat pro nobis. Tunc Maximianus Imperator et Anolinus consiliarius ejus jusserunt

fustes

EX MSS.

fustes afferri, et extendi eos, et quinque terniones transire, et clamare eis : Sacrificate diis quos Imperator et omnes adorant. Nabor dixit : Dominus noster Rex æternus et verus dixit : Omnis qui idolis sacrificaverit eradicabitur.

ab Anulino utrique seorsim illata.

5 Anolinus dixit : Appendatur eculeo. Cumque fuisset appensus beatus Nabor, et lampadibus ureretur, et ungulis raderetur, dixit : Num tibi dixi, quoniam inimicitiæ tuæ me exaltant, et faciunt me gloriam ampliorem in conspectu Regis mei acquirere? Tu interim excogita duriora tormenta; carnem enim laniare potes, animam vero vincere non potes, in fide et veritate certantem. Anolinus consiliarius dixit : Quoniam video hæc rebelli animo verbera et tormenta deridere potius quam timere, amovete istum, et collegam ejus introducite. Introductus est itaque Felix; et Anolinus dixit : Dic mihi, Felix, quæ causa est duritiæ fratris tui, quod
b tantis verberibus et eculeo exsiccatus *b* et flammis adustus, et ungulis effossus, nullo modo consentire voluit, ut sacratissimi Imperatoris præcepta compleret? Felix dixit : Quoniam ista tor-
B menta finem habent, illa autem tormenta quæ sacrificantibus idolis parata sunt, finem penitus non habent.

A S. Felice Christi vita,

6 Anolinus dixit; Unde hæc nosti? Felix dixit : Christus filius Dei ut hominibus subveniret, hominem assumpsit, quem Virgo concepit, virgo peperit, et virgo post partum permansit. Hunc primo omnium natum et in cunabulis positum, angeli descendentes de cœlo, laudantes et adorantes pastoribus ovium ostenderunt. Item pastores ovium adorantes eum, quod factum circa se viderant et audierant, notis suis simpliciter indicarunt. Item Magi per stellæ magnæ indicium acciti, ab Oriente venientes, aurum, thus et myrrham in suis vasis offerentes, adoraverunt
c eum. Hæc *c* rex Herodes dum inter infantes quæreret et non inveniret, omnes bimulos infantes, qui erant in Bethleem civitate, fecit occidi. Hunc pater suus, qui regnat in cœlis, cœlos aperiens, manifestavit dicens : Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Hic omnia temptamenta diaboli superans, ascendit in montem, et advocans ad se discipulos suos, cœpit beatitudines æternas illis ostendere, et per quæ opera
C possint acquiri.

miracula, passio,

7 Post hæc vero Judæorum populo dicere cœpit, quoniam exeuntes de corporibus animæ si idololatræ fuerint, aut sanguine humano pollutæ, æternis tradentur incendiis ; quæ vero ab his criminibus vel aliis iniquis operibus mundæ fuerint, a pœnis liberæ, deliciis perfruentur æternis. Tunc Judæi dixerunt : Unde hæc probare potes? Dicit eis Dominus : Deferte ad me cæcos; qui ad eum adducti cum essent, illuminavit eos. Similiter quoquo surdis auditum reddidit, claudicantibus gressum, paralyticis sanitatem restituit, omnes infirmitates sanavit; dæmonia ab hominibus ejecit, tempestates jussu coercuit, imperavit ventis, super undas maris siccis pedibus ambulavit. Mortuos ita excitavit, ut etiam quatriduanum fœtentem in sepulchro revocaret ad vitam.

resurrectio et in cœlum ascensio explicantur.

8 Qui cum hæc faceret, et hanc etiam possibilitatem suis discipulis traderet, dicebat Judæis : Si verbis non creditis, vel virtutibus credite. Illi autem non solum non crediderunt, verum etiam crucifixerunt eum, et per quadraginta dies cum discipulis suis conveniens, cibum coram eis accepit ; jussit etiam palpari se ; sed et omnia quæ eis locutus fuerat ante passionem, eadem repetiit. Post quadraginta vero dies, videntibus undecim discipulis suis, cœlos ascendit. Quibus cœlum aspicientibus angeli apparuerunt dicentes : Quid statis stupentes in cœlum? Hic Jesus qui a vobis sublatus est, sicut videtis eum euntem ad cœlos, ita venturus est. Hæc fides nostra, quæ est in Christo, non tormentis vincitur, non flammis uritur, non gladio superatur. D

Inter flammas illæsi, d

9 Tunc Anolinus consiliarius dixit, ut video, Deus meus Jovis *d*, Deus verus est. Nam Deus tuus, quem tu ipse dixisti, crucifixus est; Jovis vero omnipotentiam suam numquam deposuit, quin imo imperiis ampliavit. Tunc subridens Felix, dixit : Jovis tuus more vixit barbarico : adulter uxorum, puerorum stuprator, et parricida extitit ; insuper etiam germanam suam uxorem usurpavit. Hunc si Deum credideris, cum ipso eris perpetuis incendiis exurendus. Tunc minister consiliari tunicam suam scindens, clamabat : Dii nobis irati erunt, si isti non fuerint ignibus concremati. Tunc Anolinus consiliarius jussit eos ignibus consumi. Qui cum missi fuissent in ignem, incolumes permanserunt. Tunc iterum jussit eos mitti in carcerem. E

decollatione martyrium complent.

10 Qui cum post aliquos dies perrexisset in civitatem Laudensem, Imperator jussit Sanctos ad exemplum Christianorum vinctos catenis secum duci, et post diem tertium jussit sibi sessionem parari extra civitatem. Quibus ad medium deductis, dixit Maximianus Imperator : Jam deponite superbiam vestram, et artem magicam relinquite; nam vos eritis exemplum omnium. Responderunt beatissimi martyres Nabor et Felix : Nos artem magicam nescimus, sed habemus Dominum Jesum Christum filium Dei vivi, in quem credimus; nam minas tuas non pavescimus. Tunc iratus Maximianus jussit eos fustibus cædi, et capitalem subire sententiam; qui decollati sunt juxta portam civitatis Laudensis, circa fluvium nomine Scileram. Et illi, licet terræ *e* se dederunt, nostra tamen sinu suo suscipere et condere e meruit terra reliquias : et sicut olim maternus eos in hac luce edidit uterus, ita et nostræ terræ venter resurrecturos perpetuam perducet ad palmam *f*. Hos pia ac religiosa femina quædam nomine Savina, mater-familias Laudensium, furto f sublatos urbe, et impositos suo vehiculo deduxit Mediolanum pleno religionis affectu, nostræque civitati donavit. Hæc digna fuit consortio illius F viduæ sanctæ Annæ, cui religione et pari similitudine comparatur.

Scriptoris epilogus.

11 Et *g* sicut stellæ in cœlo positæ humanum g visum latere non possunt, ita Sanctorum meritum per orbem terrarum eluxit, et odor suavitatis Dominicæ per Christi passionem in universum mundum diffusus est. Hi sunt boni milites Christi, qui propriis armis muniti sunt, qui fidei lorica, et salutis galea, et scuto cœlesti atque spirituali protecti sunt. Celebremus itaque diem illorum, ut sequamur exempla vel imitationem ipsorum, quasi agni incontaminati et immaculati Jesu Christi Domini nostri. Passi sunt Martyres Nabor et Felix, quarto Iduum Juliarum sub Maximiano Imperatore, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

Quæ ad priora Acta observata sunt, huc etiam referri debent.

a *Jam*

A a *Jam alibi notavi, num.* 48 *Commentarii prævii hæc verba :* Nos diis paganorum non immolamus, *etc. non exstare in Actis Bodecensibus.*

b *Hæc brevius in aliis; sed nec satis integre, ut ibi dictum est.*

c *Melius legeretur* hunc.

d *In Bodecensibus* Jupiter.

e *Absunt hæc a Bodecensi codice, nec aliter intelligi posse videntur, quam si addas* isti, *nempe* terræ Laudensi. D

f *Non opinor, hæc ita intellexisse scriptorem, ut ante resurrectionem ad palmam perducendi non fuerint SS. Martyres. Vulgo nota est hac de re controversia.*

g *Differt hic epilogus a Bodecensi; ast neuter auctoritati Actorum multum suffragatur.*

DE S. PRIMITIVO MARTYRE

ROMÆ.

Ex Hieronymianis. J. B. S.

B XII JULII. *Luxatos hoc die Hieronymianorum codicum laterculos agnoscere oportere, jam loco non uno dictum est : hic de* S. Primitivo *martyre quæritur, in Blumiano et Lucensibus male conjuncto Martyribus Mediolanensibus Nabori et Felici; pejus a Corbeiensi in Siciliam ablegatus, cum socio aliquo* Julio, *qui nescio unde ibi accesserint :* In Sicilia, natalis Naboris, Felicis, Primitivi, Julii. *Omissis igitur variis istis codicum, seu majorum seu minorum transpositionibus, rem clarius distinxit vetustissimum exemplar Epternacense, Mediolano Naborem et Felicem recte adscribens :* Mediolano, Naboris et Felicis. *Tum vero :* Romæ, Primitivi ; *pro quo Blumianum perperam legit* Privitivi. *Sola purioris codicis auctoritas nomen et positionem satis vindicat; neque ad auctaria Bedæ aut Usuardi recurrendum, in quibus aut eadem aut major invenietur totius laterculi confusio.* E

DE SANCTIS MARTYRIBUS

DIVO SEU DIO, CORNIO SIVE CORNINSIO, ET LAVENTIO

CÆSAREÆ IN CAPPADOCIA.

C Ex Martyrologiis. F

XII JULII. *Horum trium Martyrum nomina, in codicibus Hieronymianis aliisque Martyrologiis varie efformata, et diverso numero expressa, sic visum est referre, ut nullum omitteretur, quamvis non omnia in singulis codicibus reperirentur. Satis insolitæ sunt annuntiationes Lucensis et Corbeiensis dum scribunt ;* In Cæsarea sancti Divi, *ut ferme dubites, an* Sancti *non fit nomen proprium æque ac* Divi, *quandoquidem sancti appellatio in Hieronymianis rarior sit. In formatione secundi Martyris differunt : nam in Lucensi est* Cornilisi, *in Corbeiensi* Corninsi, *quo modo etiam scribit Blumianum, a quibus non magnopere dissident Hieronymiana contracta, Augustanum per* Cornenci *et Labeanum per* Corninse ; *sic ut servaverim* Corninsii, *cum disjunctione a* Cornii, *quem retinet Epternacensis :* In Cæsarea Cappadociæ Divi, Corni, Lavensi ; *sed rejecto* Cornelio, *ex codice Reginæ Sueciæ, in quo tamen recte signatur positio, quemadmodum in Epternacensi,* Cæsarea Cappadociæ. *Porro in hoc solo codice reperitur is, qui tertio loco positus est* Laventius. *Hactenus vetustiora illa exemplaria, in quibus constanter lego nomen* Divi, *nusquam* Dii, *ut non facile divines, quem ducem habuerit Ado (nam Beda, Florus et Romanum parvum de* Dio *altum silent) ut primus inter Martyrologos seculi* IX, *omisso socio vel sociis, simpliciter scriberet :* Apud Cæsaream, sancti Dii, *quem miror a Notkero neglectum fuisse ; Usuardus certe diserte scripsit :* In Cæsarea, sancti Dii. *Cur in Romano locum non habeat, dixi in Observationibus ad Usuardum. Grevenus martyrii palmam* S. Divo *seu* Dio *eripuit, dum ita annuntiavit :* Apud Cæsaream, beati Dii confessoris. *Nec mirum nec novum est, librariorum incuria variationes in Martyrologia induci.*

A D

DE S. PATERNIANO EPISC. ET CONF.

J. P.

FANI FORTUNÆ IN ITALIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Sancti cultus; elogium; notitia topographica aliquorum locorum hic occurrentium; vita Ms., quæ hic datur, cum alia collata.

SECULO IV. B

Fanum, paucis hic descriptum

Varia loca, Fani *nomine ab antiquis appellata, exhibet Cluverius, scribens de Sicilia antiqua : qualia sunt* Fanum Adriani, Fanum Dianæ Facelinæ, Fanum Veneris; *quibus accedit* Fanum Fortunæ, *seu* Fanum *absque addito, non admodum ampla, sed non ignobilis nec inamœna Italiæ civitas, prope littus Adriatici maris, Pisaurum inter et Senogalliam media, non procul a Metauro flumine ad Flaminiæ viam sita, et Ecclesiasticæ ditioni subjecta. Varia de hac civitate ex antiquis collegit idem Cluverius Italiæ antiquæ lib.* 2, *pag.* 606. *Quæ de ejus origine dicuntur a Gothifredo in Annalibus, merito tamquam fabulosa traducit Ughellus tomo* 1 *Italiæ sacræ col.* 703 *: Interim videtur satis verosimile, nomen traxisse a fano seu templo, quod olim deæ Fortunæ ibi erectum fuerit. Antiquitas ejus commendatur a Claudiano de sexto Consulatu Honorii, hoc versiculo :*

Lætior hinc Fano recipit Fortuna vestusto.

insigni cultu prosequitur S. Paternianum.

2 *Civitas hæc solenni cultu veneratur* S. Paternianum, *et quidem, teste Ughello, tamquam primum suum Episcopum et insignem patronum, Martyrologis quidem antiquis incognitum, sed a recentioribus aliquot celebratum. Quod primus Fanensium* C *Episcopus extiterit, haud consentit cum vita, in qua num.* 2 *auctor non obscure indicat præcessisse ipsi alium, quando asserit,* ecclesia *illa* suo desolata pastore, *de eremo assumptum esse* S. Paternianum. *Agit de ipso Ferrarius die* X *hujus ex tabulis Fanensibus, quo tamquam Episcopus loci et patronus, uti etiam die* XIII *Novembris, ibidem celebratur cum Octava ; citatque Tabulas ecclesiæ Foroliviensis, Senogalliæ, Cæsenatis et Cerviæ; a qua etiam ipsum refert tamquam Episcopum suum et patronum cum Octava celebrari. In Prætermissis ad diem* X *Julii diximus, cur huc rejectus sit. Grevenus hac die signat* Paternianum, Episcopum et confessorem, *uti etiam die* XIII *Novembris.*

Sancti elogium ex Ferrario,

3 *Laudatus Ferrarius elogium habet ex Actis Mss., quæ in ecclesia Fanensi asservantur, in hæc verba :* Paternianus in Diocletiani persecutione ab Angelo monitus, cum Avito, Maurontio et aliis discipulis in solitudinem haud procul a Fano se recepit; ubi varias diaboli, se suosque discipulos conantis decipere, insidias superavit. Cum vero is puellæ formosæ specie servum Dei ad libidinem solicitaret, ad orationem confugiens, et manu igni ad libidinis ardorem exstinguendum apposita, hostem illico profligavit. Cum in ea solitudine cibus sibi suisque defuisset, Senogalliensis civis dives in somno admonitus camelos rebus ad victum necessariis onustos dimisit : qui ad locum ignotum, ubi erat Paternianus, divinitus pervenere. Pace autem Ecclesiæ data, famaque sanctitatis Paterniani pervulgata, a Fanensibus Episcopus postulatur; qui, Maurontio abbate monasterio præfecto, invitus munus pastorale suscepit. In urbis ingressu feminæ religiosæ jam pridem [visu] orbatæ, signo crucis oculorum lumen restituit. In urbe vero claudum in totius populi conspectu sanavit, multisque præterea morbo insanabili laborantibus incolumitatem reddidit. E Plurimos ex gentilibus, sublato inanium deorum cultu, ad fidem perduxit, multisque exstructis ecclesiis, plures ordinavit parochias. Senio tandem confectus, mortem sibi instantem prædixit; moxque febri correptus, cum annos XLIV ecclesiæ Fanensi præfuisset, clarus miraculis VI Idus Julii cessit e vita. Cui ob sanctitatis præstantiam multis in locis templa excitata fuere.

4 *Ughellus ibidem col.* 704, *sic eum laudat, Ferrario pene consonans* : S. Paternianus, Fanensium primus Episcopus, floruit sub Diocletiani persecutione anno conditæ salutis CCC; qui Angeli admonitu, cum Avito, Maurentioque candidissimis sociis, in solitudinem quamdam non procul a Fano secessit, eremiticam vitam, donec ejus persecutionis desæviret procella, culturus. Ibi quam plurimos diaboli hostiles incursus sustinuit, hosteque devicto, quam plurimis miraculis in ea solitudine coruscavit. Ecclesiasticis deinde cum Magni Constantini virtute tranquilla res foret, [et] fama longe lateque divulgasset Parterniani virtutes, Fanensibus civibus exorantibus, Silvester Pontifex agere Episcopum apud Fanenses Paternianum jussit; *paucisque interjectis de Sancti ad capessendas infulas tergiversatione*, episcopale tandem onus Paternianus subivit, tantoque animi ardore eam provinciam amplexatus est, ut brevi, F idololatria strenue expugnata, Christi fidem felicissime quaquaversum protulerit, pluraque templa ad divinum numen colendum fundaverit. Ceterum Paternianus cum in bonis clarisque operibus consenuisset, *ibidem fertur præcognita morte, post* 42 *vel* 45 *annorum regimen, obiisse* X *Julii, et esse in cathedrali sepultus, postea ejus nomini consecrata.* Hic princeps Fanensium civium tutelaris est, cujus dies festus Fani quotannis solennis habetur.

ex Ughello.

Elucidatio topographica

5 Ægyptus, *quæ est in Vita numero* 3, *ne quem inducat in errorem, dicitur paulo post, fuisse in Italia,* haud longe ab urbe, qua degebat *Sanctus, puta locum juxta Metaurum flumen,* qui ob opacitatem Silvarum Ægypti sortitus est nomen. *Vincentius Nolfi in Vita* S. Paterniani *pag.* 10, *hæc commentatur in hunc locum ex Italico versa :* Erat Ægyptus Silva, proceris ubique ac densis arboribus vestita, hoc nomine appellata ob tenebras et opacitatem, quam rami ejus reddebant; *de quo*

T.

A *T. Elium Victorem ita habere scribit:* Qui tenuit loca, quæ Majores nostri appellarunt Ægyptum, silvis fusca et opaca prius. *Plusculum difficultatis movet locus alter num.* 2, *ex alio Ms. hic ad marginem notatus, videlicet* quædam Juris urbs, *non* Suris; *de qua adi annotata in caput secundum Vitæ, littera* b; *cujus cathedræ episcopali admotus narratur* S. Paternianus. *Quid hoc loci est? Ubinam terrarum sita* urbs Juris, *pro quo nomine scribit de Natalibus oppidum* Uris? *Hanc lego de loco præsenti conjecturam; nimirum per civitatem* Juris *intelligi urbem Fanensem, ita nominatam quia in eadem, tamquam metropoli Pentapolis, de qua agit Vita in initio capitis secundi, supremus judex resideret ac juris administrationi vacaret. Sciendum quippe est præter urbes aut regiones, Pentapolis nomine appellatas, hanc appellationem inditam fuisse illi terræ tractui, qui est circa Anconam; ejusque urbes esse: Ariminum, Pisaurum, Fanum, Auximum et Anconam.*

aliquorum locorum, hic occurentium.

6 *Porro voces* Ægyptus *et* Pentapolis, *de quibus egimus, haud dubie in errorem induxerint Maurolycum, et si qui sint alii ejus duces aut sequaces, perperam* S. Paternianum *annuntiandi in Palæstina:* B *per quem nullus alius videtur posse intelligi, quam* Paternianus *noster, addito etiam titulo Episcopi. Itaque sicubi incidas in auctorem, qui scribat* S. Paternianum *fuisse Episcopum in civitate* Juris *in Palæstina, in Pentapoli, in Ægypto, collige quo error iste sit referendus, et quo pacto corrigendus. Quid si Fano nomen* Juris *aut* Uris, *aut certe huic affine impositum fuerit idiomate barbaro, a Gothis vel Longobardis, qui sine dubio non modicam nominum ac vocabulorum mutationem invexerunt in ea loca Italiæ, in quibus grassati sunt? Ex dictis facile corrigi potest Petrus de Natalibus lib.* 6, *cap.* 79, *ubi in compendio vitæ refert* sanctum Paternianum *extitisse* abbatem in Palæstina.

Notantur quædam de Mss.

7 *Manuscriptum hic damus monasterii S. Maximini Treviris, quod conferre placuit cum alio, ipsi satis consono, de quo in titulo vitæ hic dandæ; nisi quod in hoc postremo aliqua subjunguntur de fama posthuma Sancti, de qua nobis quoque agere propositum est. Tertium Ms. desumptum ex legenda Basilicæ S. Petri; cum utroque etiam convenit, sed caret appendice de fama Sancti posthuma. Quartum apographum, Vallicellense, ni fallor, nihil habet relatu dignum, quod in proxime prægressis non habeatur.* C *Vitam Italicam, oratoriis flosculis adornatam potius, quam stylo historico conscriptam, vulgavit Vincentius Nolfius anno* 1641; *cujus narratio non est cur nos moretur. Quæ vero occurrunt versus finem de* S. Paterniani *fama posthuma, inde delibavimus. Præcesserat Franciscus Dionysius, qui de* S. Paterniani *rebus gestis historiam Italice conscripsit, et anno* 1591 *publici juris fecit: sed ejusdem argumenti res est, aliter adornata, ut non sit operæ pretium similibus immorari.*

et Vita.

8 *Porro non dissimulo indicare, magis mihi probandam* Ægyptum, *de qua supra; si scirem eam alicubi fundari certiore in auctoritate. Simile quid cum proportione dici possit de Vita; quæ utinam referat omnes antiquitatis Sancto tam antiquo, qualis in ea exhibetur, congruos characteres. De ejus quidem cultu certo constat; de gestis non item: quæ illum stabiliant, jam dedimus: hæc prout accepimus daturi sumus.*

D

VITA

Ex Ms. S. Maximini Treviris, collato cum alio Ms. e tabulis ecclesiæ Fanensis, a R. D. Galletto, ejusdem ecclesiæ cvnonico exaratis:

Auctore incerto conscripta.

CAPUT I.

Præmonstratus Sancto locus solitarius; dæmonis technæ; discipulorum diffidentia; Sancti in Deum fiducia miraculo insigni comprobata. E

Diabolo contra Christi Evangelium asseclas suos commovente,

Cum perituro mundo divina clementia dignata est subvenire, ita ut Unigenitus summi Patris ad redemptionem humani generis veniens, pasci, pati, mori, devicta morte resurgere, regnumque diaboli destruens, cum triumpho ad Patris gloriam remearet, et pollicitum Spiritum sanctum ad corda misit fidelium, cujus accensi timore, variis linguis tonantibus Apostolis, totum per orbem suum dilatatur imperium: cumque omne humanum genus suum cognosceret creatorem, relictisque superstitionibus idolorum suo plasmatori humili subderetur cervice, diabolus, per quem mors intravit in orbem terrarum, videns suas deficere vires, et crucis tropheum in signo victoriæ in mundo fulgere, cœpit suos satellites excitare, ut Christicolas ad sacrificia vana compellerent, et niterentur lumen veritatis obfuscare. Ideo Judæos, paganos, hæreticos, schismaticos nec non et tyrannos principes contra sacros apices instigavit: ex quibus Diocletianum et Maximianum imperatores, et eorum similes persecutionis fautores instigavit: quorum temporibus persecutio exorta, multos martyrio coronavit. Alii vero per deserta celati sunt. Verumtamen ordo monachorum per athletas Christi claruerat. F

armat se per preces et jejunia S. Paternianus,

2 Inter quos beatissimus Paternianus, velut lucifer inter astra, refulsit. Audiens autem edicta principum ubique palam contra Christianos sævire, et non statim mortem, cui auspicio quisque donaretur, in suos belligeratores signiferos per hostium cuneos irrumpere, inter ceteros, secus suos, victoriæ palmam obtinere non timuit, rudibus ac tenerioribus discipulis compatiens, in tristitiam incidit magnam. Quapropter Dei arbitrio, cui cuncta commiserat, etiam gregis sui commisit curam. Tunc in conspectu ejus procidens, orabat, ut ipse, qui omnium scit virtutum tolerantiam, tribuere, sibi, quid agere optimum esset, consilium condonaret. Transacto itaque dierum atque noctium interstitio, ita erupit in precem: Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, qui in his Patriarchis trinam invocationem suscepisti, et confiteri voluisti, in quorum semine omnibus Gentibus hereditatem promisisti, hoc est, in Jesu Christo Domino nostro; te invoco in

hac

EX MSS. hac tribulatione mea, ut mihi ostendere velis, qualiter me ipsum [tibi exhibeam] dignum, vel qualiter gregem mihi commissum disponam, ut inimicus, qui in nos sævit, nequaquam adversum nos prævaleat, et oves, quas pretioso sanguine [Filii tui] redemisti, intemerato auxilio custodias. Per Dominum nostrum, Jesum Christum, Filium tuum, qui tecum vivit et regnat in virtute Spiritus sancti Dei, per omnia secula seculorum. Amen.

cui apparens Angelus, indicat locum solitarium, quo secedat;

3 Cumque in hac tristitia soporatus esset, astitit ei angelus Domini dicens: Paterniane, exurge; exaudivit Dominus orationem tuam. Si vis te gregemque tuum reddere salvum, est locus haud longe ab urbe, qua degis, qui ob opacitatem silvarum Egi* a sortitus est nomen. In eum confuge, ibique salvaberis. Evigilans autem sanctus Paternianus convocavit greges suos*, nec non angelicam statim prodidit revelationem; sicut erat mysticis pollens eloquiis, et tamquam favum ore tenens, euangelicum dogma aperto gutture eructabat: Fratres et conservi mei audite me. Hæc est media nox, persecutionis tempus; unde B præco item in Euangelico præcepto clamitat: Ecce sponsus venit; exite obviam ei. Si autem cum prudentibus virginum choris vultis habere portionem, surgite et vestras lampades ornate. Ideo vestræ fidei interna discutite, ne forte aliquem dubietas scrupulum pariat; ne aliqua subreptio vel fœditas nos ineptos reddat; sed [humili corde et] puro corpore constantes in Christi confessione maneamus. Hoc est lampadibus ornatis obviam sponso exire. Arma spei et scutum fidei sumite, ut possitis hostem invisibilem superare.

* Ægypti. a

* alias monachos suos.

alias mussitarent.

sequi statuunt S. Paternianum subditi ejus;

4 Cumque omnes nutarent*, adjunctis viris religiosis, Avito et Urbano, Maurentius præpositus dixit: Audite fratres, quæ est vita nostra? Vapor ad modicum parens; sed si volumus carnem nostram in pinguedinem ferre, vereor ne animabus nostris exhibeat detrimentum. Sed utilius est locum dare quam per molliciem fidem abnegare. Tantum adhærentes patri nostro, quodcumque præceperit, vel ubi perrexerit, pariter obediamus. Cum autem omnes uniti dicerent: Fiat, fiat; Avitus et Urbanus dixerunt: Gratias tibi agimus, Domine Jesu Christe, qui nos non C separas a congregatione justorum. Tunc beatissimus Paternianus cœpit exponere [qualiter] ei Dominus per angelum revelasset, seu qualiter eis locum in deserto præparasset Ægypti, et quod ipsum protectorem huc euntes, illic commorantes, inde remeantes, haberent. Tunc omnes gavisi de Domini promissione, secesserunt in desertum, nihil secum ferentes nisi sarculos et hortorum semina et tres palmites vitis.

quo postquam pervenissent, recreantur suavi odore.

5 Venientes autem illuc, invenerunt locum præcipuum ad habitandum, et benedictione accepta pariter lætantes et psallentes, ita dixerunt: Benedixisti, Domine, terram tuam, avertisti captivitatem Jacob; remisisti iniquitatem plebis tuæ; operuisti omnia peccata eorum: mitigasti omnem iram tuam: avertisti ab ira indignationis tuæ. Converte nos Deus salutaris noster, et averte iram tuam a nobis [et non in æternum irascaris nobis]. His autem laborantibus et psallentibus, sanctoque Paterniano orante, tantas illic præcipuus locus producebat aromatum ubertates, ut non solum ad reficiendum sufficeret, sed etiam paradisi more indita in se suavitate redoleret. Veniens beatissimus Paternianus, gaudens et congratulans fratribus, Domino Deo nostro immensas referebat gratias, et ita exorsus est, canens: Ecce quam bonum est, et quam jucundum habitare fratres in unum! Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron; sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion: quoniam his mandavit Dominus benedictionem et vitam usque in seculum. Cumque abbas et omnes monachi tamquam in amœnis paradisi gaudiis delectarentur, et quasi eruerentur de immensis seculi fluctibus, portumque jam possiderent quietis, et nihil aliud nisi in Creatoris sui laudibus immorari cogitarent, Maurentio præposito, cujus cura congregationis illius supererat, noctu super eos vigilanti, antiquus hostis apparuit; cui moris est in angelum lucis transferri, ita ut bona promittendo semper inferat mala. D

Transformans se diabolus in angelum lucis, apparet Maurentio Præposito,

6 Et in tali simulatione sermonem intulit ei: Maurenti, angelus missus sum a Domino meo: quoniam magnum malum in Paterniano et te repertum: quia expulistis homines de humanis habitationibus et dulci contubernio parentum seu deliciis vitæ, et eos more bestiarum habitare vultis in sylvis. Audiens et Maurentius, sagaci suspectione motus, tale ei contra intulit responsum: E Scimus, quia sæpe satanas transfigurat se in angelum lucis, et ideo tua annuntiatio suasionibus viget, ita ut manifestius cognoscaris, quis es tu, vel a quo Domino tuo mitti simularis; sed sustine me, donec ipse annuntiem Abbati meo. Cumque omnia, quæ sibi diabolus suggesserat, beatissimo Paterniano retulisset, et qualiter ei, Apostolica admonitus voce, obviasset, immensas ipse pater gratias obtulit Deo, qui contra omnia diabolicæ fraudis tela suo nos ubique protegit auxilio. Et statim surgens, perrexit ad fratres, et cum eo ipse Maurentius.

et nonnullorum corda occupat, murmurationibus eorum S. Paterniano se opponente,

7 Properantes autem illi, jam in loco ipsum simulatorem militiæ non invenerunt. Sed quia innumera sunt fraudis ejus ingenia, jam ad quorumdam monachorum corda migraverat. Cumque, ut erat, vultu placido semper salutasset eos, quidam ex eis fomite diaboli instigati, in murmurrio eruperunt conquerentes ita: Numquid non nobis oratoria, imo basilicæ? Numquid non domus, in diversis habitaculis claustra, horti, vineæ, prata, agri, panum abundantia, potionum diversitas? Cur omnibus his privati, vesci cogimur pastinaca more porcorum. Tunc F Paternianus ita exorsus est, et primus contra diabolum erupit in voce: O numerosa antiqui serpentis astutia! O temeraria fraus perversi inimici! De sede gloriæ dejectus, de cœlo præcipitatus, de paradiso expulsus, ab angelis sanctis ligatus, aërem pro carcere meruisti, et quod est verius, jam ab hominibus per Christi victoriam conculcaris; et adhuc innocentium animas niteris instigationis tuæ morbo fœdare? His auditis diabolus ululans erubuit, et velut porcus inter eos exivit, tantamque recedens putredinem emisit, ut vere auctorem putredinum evasisse se monachi cognoscerent. Tunc omnes stupefacti monachi, ad vestigia sui patris certatim se mittentes, veniam postulabant, et se stulte egisse confitebantur. Ille autem, ut erat propitius, culpæ pepercit, et contra occultum raptorem eos esse solicitos edocuit: unde et eis Domini mandata iterum [patefecit.]

adhortante, ut spem in Deo collocarent.

8 Clamat nobis Dominus in Euangelio, fratres, quia nemo potest duobus Dominis servire, id est, Deo et Mammonæ. Et subdens, [a nobis] omnem solicitudinem auferebat, sive animæ, quod manducetis, sive corporis, quid induamini: etenim

A nim anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum : unde et volatilia cœli, et lilia agri nobis in exemplo proposuit : quoniam pater vester hæc sine labore, illa sine vestibus ornat : simulque et Salomonis gloriam suis subdens : Quoniam nec ipse coopertus est sicut unum ex istis. Tantum, quod nobis imperat, faciamus : Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et omnia hæc adjicientur vobis. Hæc et his similia dicente beato Paterniano, monachi facie humo defixi, nihil aliud nisi veniam flagitabant. Tunc eis pœnitentiam indidit, ut psalmum : Beati immaculati, etc., memoriter meditarentur, et insuper eis futuram Domini pietatem prædixit : Nolite fratres contristari, quia pius Dominus nobis victui necessaria in proximo exhibebit. Hæc dicens, ad habitaculum immo ad locum orationis remeavit.

Apparet ei diabolus sub forma puellæ, de cujus dolis triumphat.

9 Cui se mox diabolus in specie puellæ obicem obtulit; et in circuitu cellulæ, diversarum bestiarum innumeris vocibus perstrepere cœpit. Cumque eam conspiceret vir sanctus : [et] quænam vel unde venerit percunctaretur, tale ab ea
B responsum accepit : Cogentibus patronis, ad hauriendam aquam egressa sum, et oberrans calle trito, huc properavi. Cum ei ille penitus denegasset introitum, cœpit illa quasi tremens sui devorationem ei improperare : quia si comedor a bestiis, a te me requiret Deus. Tunc ille, ut solitus erat, pietate motus, ostendit ei procul hospitium a cella, in quo sederet illa. Et tunc in suum cubiculum ingressus, cœpit quasi obrigescere mens ejus, [et caro ejus] ad libidinem inflammari. Sed ille, ut erat rationis capax, cognovit hæc diaboli esse spicula : [et] in verum judicium convertit, [dicens] scio plane, quia omnes, qui fornicationis contagione fœdantur, per ignem judicantur, et non video, si valet caro mea ignem sufferre : et valebit deinceps suam voluntatem implere? Et accenso igne, super eum manum tetendit. Tunc ignis velut fulgur exiliens, locum in quo diabolus erat, percussit. Ille autem ululans evanuit. Et omnium illa diversitas vocum conticuit. Vir autem sanctus dum erga se tanta Dei beneficia sentiret, infirmitatemque sentiret, in faciem procidit. Noctem vero insomnem duxit, et totam in Dei laudibus contulit ; cujus di-
C vino munere se suumque gregem liberatum vidit.

Per visionem Angeli, viro diviti apparentis,

10 Angelus autem Domini, qui se dudum custodem promiserat, eadem nocte cuidam diviti Senogalliæ manenti, apparuit in somnis, dicens : Tu, hic in deliciis permanes, et servi Dei in deserto fame cruciantur? Quo viso, dissimulans, corpus ejus adinstar sanguinis in purpuram versum est : unde exterritus convocavit omnes urbis sapientes, visionem simulque exemplum suorum membrorum exposuit. Cum omnes mirarentur, unus ex eis senior intulit, dicens : Onera septuaginta * camelos ex omnibus cibis, quibus alendi usus est : et diversitate omnium potionum, signo ligato ei, qui primus est. Si ex divina providentia venit hæc visio, protinus consequetur effectus : qui recto itinere gradientes, usque ad locum, in quo servi Dei habitant, properabunt. Tantummodo camelarius conviator existat.

* an septem?

suppeditantur ei omnia ad victum necessaria.

11 Ille autem non surdus auditor, omnia, quæ suggesserat senior, implere curavit; et quantocius oneratis camelis, cuncta superimposuit victui necessaria ; et compellit camelarios exire, dicens : Ite, et Dei servos visitate quantocius. Statim vultus ejus rediit ad figuram priorem. Illi autem signum sequentes et devios calles declinantes, in ipso auroræ crepusculo ad Dei homines pervenerunt. Monachi autem in Dei perseverantes laudibus, hymnoque matutino expleto, signum audientes, mirati sunt; et cursim fugientes, ad suum patrem venerunt. Ille autem blande eos consolatus est, dicens : Fratres, gaudete et congratulamini in Domino, quia servis suis dulcedinem misit consolationis. Exeuntes autem obviam, invenerunt homines ignotos et camelos oneratos, referentes eis omnia, quæ acciderant ; et offerebant pro munere ea, quæ attulerant ; simulque narrabant, qualiter [Dominus] pacem Ecclesiæ reddidisset. O ineffabilia divinæ clementiæ beneficia ! inæstimabilis dilectio Christi caritatis ! quia sicut in personis trina Deitas subsistit in substantia unitatis, in trina tribulatione laborantibus ternas intulit gratias consolationis : nam antiqui hostis expulit insidias, humanam reprimens potestatem ; famis abstulit penuriam. Vere pius, vere misericors est Dominus Deus noster! Tunc in commune gratias referentes Deo, depositis oneribus destraverunt camelos, et laverunt pedes eorum, hominemque hospitio receperunt. Die vero alia, benedictionem olerum E camelis superimponentes remiserunt Domino cum gratiarum actione *b*.

EX MSS.

ANNOTATA.

a *Elucidationem topographicam quorumdam locorum, in hac vita occurrentium dat Commentarius prævius num.* 5 *et* 6.

b *Non puto tunc in Occidente monachos vixisse in communi, quales in decursu designantur.*

CAPUT II.

Episcopatus; miracula; virtutes; mors præscita et sancte obita.

Ordinatur Episcopus S. Paternianus a

Ab illo tempore diffamata est apud regionem Pentapolim *a* sacratissima conversatio beatissimi Paterniani. Tunc cœperunt ad eum undique populi concurrere, ejusque se precibus com- F mendare, et dum ei cibos deferebant corporis, ab ejus ore in suis pectoribus alimentum reportabant vitæ. Cumque tam magnis moribus polleret, et opinio sanctitatis ejus usquequaque crebresceret, ita ut non solum monachorum vocaretur Abbas, sed universaliter totius populi pater profiteretur [et] esset ecclesia * suo desolata pastore, cœperunt sacerdotes et populus clamore magno repetere, ut Paternianum sanctissimum episcopum habere debuissent. Ille autem se omnino negabat esse dignum; principum autem egerant potestate, flagitantes Paternianum episcopatu esse dignissimum, a quibus decretis acceptis, abiit omne sacerdotum collegium simul et populi utriusque sexus vulgus innumerabile, et ei properinm faciente *, tulerunt de eremo illum cum letaniis et omnibus ecclesiasticis obsequiis, convocantes e regione episcopos, ut cum illis ordinarent sacerdotem. Quid plura? A monachi proposito non recessit, sed semper vigilem, ut antea, curam exercuit. Maurentium præpositum eis superstitem reliquit. Ordinatus autem episcopus tantum gaudium tantamque populo intulit lætitiam, ut se

* *alias* quædam Juris urbs.

* exprobantes.

omnes

EX MSS.

omnes de tenebris ereptos crederent, et ad lumen ecclesiæ migrasse; illiusque tanta eloquentia prædicationis enituit, ut omnes, qui aderant, episcopi mirarentur. Deinceps vero more Apostolico disponens omnia, cœpit fana destruere, ecclesias ornare, schismaticos ab errore compescere, et sacerdotum ordinem moderari, omnesque ad veram Catholicam fidei normam reducere. Initium autem episcopatus sui hoc dedit signum.

et miraculis illustratur, cæcæ visu reddito;
* *alias* Juris. b

13 Fuit quædam sanctimonialis femina in urbe Suris* b, nomine Salvia, quæ ob necem Christianorum plorando amiserat lumen, et per annos septem et menses duos, nihil aliunde a Domino, nisi pacem Ecclesiæ cum lacrimis deposcebat, dicens: Etsi oculis digna non sum videre, ut auribus audiam Christiani populi consolationem. Cumque audisset præfatam ordinationem, quasi de gravi somno evigilans, data manu puellæ, concito gradu licet offendens, ad Dei hominem properavit. At ubi eum invenit, immensas Deo gratias retulit, eique clamare cœpit: Sanctissime Paterniane, episcopatu digne, per cujus honorem Deus plebem suam visitavit, manum tuam super

B

oculos meos impone, et signum imprime sanctæ crucis antequam moriar. At ille subridens, dixit ei: Credis omnia possibilia esse in Christo credentibus? At illa dixit: Ego ab infantia Christo credidi, et, usque dum vixero, Christum invocare non cesso. Erat autem quinta feria prope Pascha, quando chrisma conficitur. Verumtamen ille nihil aliud nisi signum sanctæ crucis de oleo sancto super oculos ejus fecit, dicens: Qui Tobiam illuminavit, et cæco [nato] oculos aperuit, ipse te illuminet. Et statim visum recepit; et glorificabat ipsa [et omnes, qui aderant] et omnes habitatores urbis conclamantes dicebant: Quia vere patrem et sacerdotem suscitavit nobis Deus.

sanato claudo

14 Igitur dum in auribus vulgi hæc fama concrebuisset, et claudus quidam in civitate esset, qui numquam ambulaverat, assumpto vehiculo illuc cucurrit clamans: Sancte Paterniane, miserere mei: At ille fidem percunctatur dicens: Paganus es an Christianus? Ipse vero respondit: Ego vere Christianus sum, et Christum adoro, et laudare non cesso. Audiens sanctus Paternianus, astantibus monachis et sacerdotibus, ait: Licet hæc nostra non sint, sed sanctorum Apo-

C

stolorum, tamen, ut nomen Domini nostri Jesu Christi glorificetur, oremus pro eo. Et oratione expleta, nihil aliud nisi de oleo sancto tetigit viscera ejus, et apprehendens ejus manum, in proprium statum eum erexit; et exiliens stetit, et ambulabat, et laudabat Deum, et mirati dicebant ad invicem: Quia vidimus mirabilia hodie.

Fama ejus signis et virtutibus honorifica,

15 Tunc cœperunt ad eum catervatim concurrere populi, undique sanctitatis ejus remedia postulantes, statim suæ necessitatis consequebantur opem. Quid dicam, vel quæ lingua enarrare valeat, quanti infirmi curati, quanti cæci illuminati, quanti diverso morbo ægri per eum in nomine Christi salvati sunt? Quæ et quanta Deus loco illi orationibus, meritis sive industriæ contulit ejus; nec non quam verax hic fuit in verbo, fidelis in promisso, firmus in spe, promptus in caritate, largus in eleemosynis, in sapientia perfectus, scientia plenus, prudentia temperatus, sanctitate præcipuus, justitia severus, humilitate mansuetus, castitate nitidus, fide Catholicus, et omnibus [bonis] ita plenus, ut nihil aliud nisi sancti Spiritus templum æstimaretur et esset.

16 Quid dicam quam rationabiliter omnibus

D

omnibus omnia

respondere paratus erat, sive gentilibus, sive Judæis, seu hæreticis, ita ut ante eloquentiæ illius fluenta, cuncta contrariæ oppositionis figmenta dissiparentur. Christianis vero atque conversis ita paterna dilectione ineffabili, ut sive peccati flagitio obnoxiis, sive infirmitate detentis, sive necessitate addictis tanta pietate condescendebat, ut universis compati videretur. O quam hospitalis, quam benignus, quam misericors vir iste sanctus fuit! quia omnia hæc agens, nihil in eo superbiæ, nihil jactantiæ, nihil typi* repertum est: tantummodo, ut monachus consueverat, in humilitatis culmine persistebat. Igitur patria illa ab omni idolorum sorde purgata, Parochia ab omni hæretica pravitate mundata, ecclesia per sacerdotes ordinata, monasteria sub orthodoxis patribus vigili cura disposita, nihil aliud nisi divinæ legis et Catholicæ fidei gratiam redolebant.

* fastus.

Horam mortis divinitus prænoscit,

17 Prædictus ergo Paternianus provectæ ætatis, imbecilla membra baculo sustentans, nullatenus a prædicationis officio sive orationis studio recedebat. Cumque pervigilem duceret noctem, vidit super se lucem desuper fusam, et angelum, qui eum sæpius alloquebatur, dicentem sibi:

E

Paterniane, veni; quia tempus est, ut laborum tuorum mercedem recipias. Ille autem attonitus intendebat, dicens: Domine si modo, fiat voluntas tua; sin autem, quod signum erit hora exitus mei? Cui responsum est: Locus, in quo fueris, tenebrosus erit, et fulgur et lux, venientes desuper, recipient te: sed triginta dies supersunt tibi, ut pacem reformes Ecclesiæ. Qui diluculo surgens, omnibus presbyteris et diaconibus seu diversis ordinibus clericis congregatis, sic eos affatus est, dicens:

aliosque ad virtutem hortatus, eam significat;

18 Fratres mei, et conservi mei, et comparticipes gratiæ Christi, mementote quanta charismata Deus operatus est in vobis, sicut audistis per me, et oculis vestris vidistis in me: in his estote: Deus omnipotens conteret satanam sub pedibus vestris velociter, et Dominus ac redemptor noster Jesus Christus filius Dei vivi, qui vos sancto suo sanguine redemit; ipse pascet et custodiet omnes in se credentes, et perducet ad præmia vitæ æternæ. Tantummodo estote fortes contra omnes insidias inimici: quia Dominus jam de hac vita me vocare dignatus est. Tunc omnes

F

cœperunt pariter flere. Ille autem dixit ad eos: Nolite flere, sed congaudete mecum: quia laborum meorum consequor fructus. Protinus surrexit, et omnibus obsequiis* præparatis, ad reformandam pacem Ecclesiæ aggressus est. Multi autem ex religiosis viris, ei adhærentes, mœrore perculsi sunt. Discordantibus autem pacem reformans, resolutionem sui corporis imminere prædixit. Omnis in circuitu regio illustrata; tricesimo die venit in suburbano Suris, quod dicitur vicus Thanarum.

* *alias* exequiis.

quam sancte obiit.

19 Advesperascente die, cœpit aer in tenebras commutari, et lux et fulgur in eo loco surgere. Tunc corpus ejus cœpit obrigescere et modicis febriculis agitari. At ille sagax et præscius futurorum, ad consueta arma cucurrit. Oratorium ingressus, corpore humi dejecto, in modum crucis palmas ad cœlum tetendit, et in oratione usque ad horam sui exitus immobilis mansit. Hi vero, qui cum eo erant, quando in hymnis laudes pariter Deo offerebant, subito erga gallorum cantus lux cœlitus emicuit, quæ totam illam aeris obscuritatem extinxit. Tunc is in prece persistens, cœlo spiritum reddit. Tanta autem, illo recedente, illic odoris fragrantia est resper-

sa.

A sa, ut omnes, qui aderant, inæstimabili odore replerentur, et in diversa infirmitate laborantes, qui eum secuti fuerant, ex ipsius odoris aspersione sanarentur. Unde cum Christianorum multitudine astante corpus ejus [quasi] aromatibus esset conditum, in vico Thanaritino sexto Idus Julii migravit ad Dominum. Rexit autem episcopatum Suris per annos quadraginta duos. Tamen quia longum est omnia beneficia Dei, quæ per eum operatus est, stylo percurrere, dignum est, ut scribendo finem imponam miraculis beneficiisque, quæ in eo exuberant per multa curricula annorum, præstante Domino nostro, Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat, in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *De Pentapoli agit Commentarius prævius num.* 5 *et* 6.

b *Civitas* Juris *illustratur ex dictis in Commentario prævio num.* 5. *Perperam hic et supra scribitur* Suris: *nam* Sure *jacet ad Euphratem Ptolomæo et Plinio, teste Cellario Geographiæ antiquæ tomo* 2, *lib.* 3, *cap.* 12, *pag.* 265; *quod non cohæret cum Senogallia num.* 5.

FAMA POSTHUMA

Ex Vita Italica Vincentii Nolfii, ex tabulis ecclesiæ Fanensis, a R. D. Galletto, ejusdem ecclesiæ Canonico exaratis.

Commendandus Sancti honor e monumentis sacris;

V*incentius Nolfius, de quo in Commentario prævio recurrit mentio, Vitæ* S. Paterniani, *Italico idiomate a se editæ post Franciscum Dionysium (Dionigi) subtexuit narrationem rerum nonnullarum memorabilium; e quibus fama Sancti posthuma ad splendorem nominis illustrari atque ad posteros transmitti queat. Summa itaque rerum capita delibo: quarum fides sit penes auctorem. Atque imprimis* S. Paternianum *magna claruisse nominis celebritate, planum facit Auctor ex locis sacris et aris, ejus cultui consecratis. Et vero plures ecclesias refert ad sua usque tempora perseverasse; unamque esse Venetiis, in qua cum religionis cultu prorsus singulari sancti Episcopi nostri memoria recolitur; Justinianum, limina Apostolorum visentem et sanctorum celebriorum in Italia, ecclesiam* S. Paterniani *multis privilegiis ditasse, ejusdemque urnæ appendi jussisse anathema aureum,* 45 *uncias pendens; Zachariam I PP., pace cum Luitprando, Longobardorum rege composita, multis agris et singularibus indultis ac privilegiis honoravisse ecclesiam* S. Paterniani; *ubi perperam apponit auctor annum* 560, *cum constet tam dictum Pontificem, quam regem floruisse medio seculo octavo: Zacharia quidem e vivis sublato anno* 752; *Luitprando autem anno* 744.

miraculis;

2 *Accedit eo, quod civitatis Fanensis Episcopus ab immemorabili tempore comitante clero et frequente populo, consueverit instituere supplicationem feria tertia Paschæ versus Sancti ecclesiam, translata post ea solennitate in Dominicam Palmarum. Ita ille, proxime subdens duo miracula; quæ etiam lego in alio nostro Ms. latino collecto e tabulis ecclesiæ Fanensis ab R. D. Galletto, prædictæ ecclesiæ Canonico, paulo aliter expressa. Primum sic habet:* Tertio itaque Paschalis die solennitatis, cum ad *(sancti Præsulis)* basilicam Episcopus et universus clerus ac omnis pene civitatis populus solito processionis more conflueret; quidam claudus, omnibus pene civibus notus, inter ceteros quasi eleemosynam accepturus advenit; et dum accipere in eleemosynam venerat panem, maximam consecutus est totius corporis sanitatem; et qui quadrupes prius accessit, bipes ut ita dicam, noviter factus abcessit. Sed ne posterius de hoc miraculo aliqua inhæreat dubitatio, utrum ante Missam, an post Missam, aut inter ipsa solennia Missæ claudus iste consecutus sit sanitatem; sciendum est, quia cum diacónus Evangelium legendi dare vellet initium, et omnium aures ad librum essent intentæ, is, qui claudus fuerat, in dolorem significantem vocem propter membrorum extensionem erupit. Quis, inquam, Fratres, populi laudes Deo illatas, quis exultantis populi catervas valuit numerare? Nullus enim inerat, qui in tanto prodigio omnipotenti Deo laudes non decantaret. Hoc factum est decurso Dominicæ Incarnationis anno millesimo quinquagesimo octavo, imperante Domino nostro Jesu Christo, qui per servum Paternianum tanta operatus est, una cum Patre et Spiritu sancto in secula seculorum. Amen.

Sancti ope patratis;

3 *Pergamus ex dicto Ms. ad miraculum secundum:* In Fanensi suburbio, tertio videlicet a mœnibus lapide, vir quidam habitabat et ordine simul et facultate mediocris. Hic itaque canonicas Horas et ecclesiastica, cum poterat, non facile omisit officia. Consuevit per annorum jam plura curricula ad monasterium S. Paterniani, quod prope muros ejusdem urbis positum est, præcipuis festivitatibus properare, et nocturnas illic audire vigilias: quod nimirum tam constanter [observabat] ut nec pluviarum hunc inundatio ventuosa compesceret, [nec] hiemalis posset asperitas retentare. Sæpe autem maligni spiritus eum in ipso itinere, ut terreretur, inclamabant, et strepitum quidem diræ vocis emittebant; sed cujuslibet corporeæ formæ speciem non ostendebant. Quadam vero nocte, dum ad prædictum monasterium properaret, ecce lupi simul et canes furentium animalium diversa portenta, facto agmine insurrexere in eum, ut ululantes undique et oblatrantes, rabidis eum morsibus tractarent. At ille vix tandem ex eorum dentibus, pallio simul et pileo nudatus evasit. Necdum autem ad vigilias signa sonuerunt; cumque perveniens, clausas adhuc fores monasterii reperisset, ante limen se protinus in oratione prostravit. Diutius autem in orationem pertractus, tandem surrexit, et quod amiserat pallium simul et pileum juxta se jacere projectum vehementer expavit. Quod nimirum per angelos factum sit, ac ipse trux prædo diabolus, quod abstulerat, compulsus restituere; atque confusionis [ac] ignominiæ cumulum, ei, quem læserat, coactus sit ministrare. Alio quoque tempore idem, de quo loquimur, vir ad prædictum monasterium nocturno silentio properabat. Ad rivum, qui interfluebat perveniens, cui scilicet Argilla vocabulum est; qui, aquis tunc excrescentibus intumuerat, transvadare non poterat. Qui se protinus in orationem dedit, et oratione completa, mira res, in ulteriori ripa se transpositum reperit.

4 *At nunc relecta priore semita, ad Nolfium revertamur, in quo sequuntur, ea quæ summatim delibo,*

EX MSS. *supplicatione publica. ecclesiis Pontificum favore ditatis, etc.*

libo, nimirum: civitas Fanensis Sancti patrocinio a præsenti periculo hostilis vastationis liberata, facta in grati animi memoriam solenni supplicatione, et statua marmorea publicæ venerationi exposita; deinde ponitur ecclesia variis gratiis ditata, et monasterium bonis temporalibus ab summis Pontificibus Adriano IV, anno 1156; *Alexandro III, anno* 1178; *et a Martino V, anno* 1417. *Porro ecclesia sancti Episcopi nostri a monachis Benedictinis post varias bellorum vicissitudines refertur transisse primo ad sacerdotes seculares, deinde ad Canonicos regulares Ordinis S. Augustini anno* 1482, *per annos* 69 *ibidem, ut fertur, moratos; quo tempore periclitati fuerunt sanctissimi depositi possessores, ne illud amitterent, vicinæ cujusdam civitatis incolis illud subducere tentantibus, sed irrito conatu; mane reperto corpore Sancti eodem loco, unde frustra illud noctu amovere tentassent: quod miraculum narrat annua fuisse memoria condecoratum. Nec vero sæpe* D *dictæ exuviæ semper manserunt extra muros Fanenses; sed occasione tumultuum bellicorum in civitatem Fanensem scribuntur delatæ, atque anno demum* 1551 *publicæ venerationi expositæ die* IX *Julii; postridie vero, id est die* X *ejusdem mensis ob templum ejusdem Sancti nomini dedicatum festivo, solenni pompa intra muros urbis delatæ, et religiosissimo cultu in dicti templi sacello repositæ.*

Eidem Sancto adscribitur liberatio Fani; et mulieris cæcitas curata.

5 *Neque hic stat* S. Paterniani *gloria; sed ipsius patrocinio adscribitur liberata civitas Fanensis a Turcis, mare Adriaticum infestantibus. Adde, mulieri, nomine Luciæ, visum restitutum post duorum annorum cæcitatem ad Sancti sepulcrum, quod miraculum contigisse refertur die* X *Julii anno* 1580. *Postremo totam narrationem concludit laudatus auctor reseratione et publica expositione reliquiarum anno* 1636, XXIV *mensis Julii, non sine frequenti populi concursu, facta. Atque ego pariter famam Sancti posthumam hic absolvo.*

B E

DE S. PATERNIANO EPISC. ET CONF.

ALIO AN EODEM CUM FANENSI?

J. P.

BONONIÆ IN ITALIA.

SYLLOGE HISTORICA.

Sancti cultus; Episcopatus; an idem hic Sanctus cum S. Paterniano Fanensi.

FORTE ANNO CIRCITER CCCCLXX.

Sancti cultus et elogium; C

M*artyrologium Romanum hac die* Bononiæ S. Paterniani Episcopi *memoriam consignat; de quo Ferrarius sequens elogium contexuit ex Sigonio lib.* 1 *de Episcopis Bononiensibus*: Paternianus, patria, ut creditur, Bononiensis, S. Petronio, a clero et populo electus in Episcopum, circa annum salutis CCCCL, Leone I Pontifice Maximo, successit. Is monasterium S. Michaëlis nobilissimum in paterno fundo exstruxisse putatur. Vixit in episcopatu ad annos XX circiter, quibus ecclesiam Bononiensem ea pietatis laude gubernavit, ut cum IV Idus Julias diem suam obiisset, ab eadem ecclesia cum aliis Divis coli hac die meruerit. Illi S. Tertullianus anno Domini CCCCLXX subrogatus est. Corpus in æde S. Felicis sepultum est.

sola memoria tantum noti

2 *In iis, quæ a recentioribus auctoribus de tempore episcopatus* S. Paterniani *memorantur, plurima vacillant ex summa antiquorum monumentorum penuria. Sigonius pag.* 26 *scribit, ipsum, ut vidimus, successisse S. Petronio; cui adstipulatur Baronius in Notationibus, addens inter ecclesiæ illius Episcopos ordine septimum fuisse. Undecimum dumtaxat ei locum tribuit Ughellus tomo* 2, *col.* 10. *Paulus Masini in Bononia perlustrata part.* 2, *pag.* 42, *Marcelli successorem ipsum ponit. Gaspar Bombaci de Viris illustribus Bononiensibus statuit successisse in episcopatu S. Petronio Adrianum, ac deinde* S. Paternianum. *Incertum itaque est, cuinam in episcopali munere successerit Sanctus noster, atque adeo quo tempore illud fuerit auspicatus; scriptoribus, quod doceant, nihil habentibus, præter publicam venerationem, quam scriptis suis inserunt, aliis, proximius ad res gestas Sancti pertinentibus, temporum oblivione sepultis. Quod si ita sit, quis relictus est modus decidendi dubium, in titulo propositum, utrum* S. Paternianus *Bononiensis idem sit cum Fanensi, an diversus?*

Duone sancti, Paternianus Bononiensis ac Fanensis? F

3 *Castellanus, dum die* XII *Julii notat* S. Paternianum, *in Martyrologio Romano signatum,* antiquis *quidem* Martyrologis incognitum *fuisse,* tametsi cultum Bononiæ in Italia et Fani; *dum ita, inquam, Castellanus notat, satis aperte insinuat non discriminare se duos Episcopos* Paternianos, *sed unum dumtaxat in duobus dictis locis fuisse honoratum. Et vero, ut dicam id, quod sentio, non pauca sunt in utroque Sancto, quæ possint movere suspicionem, ne ex uno unico conflatus sit duplex: nam uterque fuit Episcopus; uterque habitavit in Italia, et quidem in eodem fere Italiæ tractu; uterque colitur eodem mense, quin imo eodem pene mensis die. Accedit eo, quod tam adjuncta temporis, quo Bononiensis vixisse asseritur a Ferrario, anno circiter* 450, *quam ejusdem* patria, ut creditur, *civitas* Bononiensis, *aliaque, quæ fundare possent distinctionem, de qua quærimus, destituta appareant solido aliquo antiquo monumento, ut ex iis utriusque Sancti discrimen probari haud possit. His tamen non obstantibus judico utrumque Sanctum in sua antiqua possessione relinquendum; donec aliud suadeant certa documenta, quorum consecutionem vix ausim sperare.*

A D

DE S. MAMANTE MARTYRE

CONSTANTINOPOLI.

Cultus ex Menæis Græcis.

J. P.

XII JULII.

Mamas *signatus reperitur in Menæis impressis, eorumque Indice, nec non in Maximo Cytherorum Episcopo, adjecto loco culus* ἐν τῷ Σίγματι, in Sigmate: *pro quo mendose dictus Maximus habet* πέραν ἐν τῷ στίγματι, *vitio haud dubie typothetæ. Ceterum inter varias, Deiparæ Virgini Constantinopoli consecratas ecclesias, unam extitisse, cui nomen* in Sigmate, *a Constantino Magno ædificatam, ac postmodum a Justiniano renovatam, denique terræ motu collapsam, at longe elegantius restauratam a Basilio Macedone, legere est apud Cangium lib. 4 Constantinopolis Christianæ pag.* 96; *ubi observat contra Codinum, quem, dum dicit referre* ab hac ædis ruina ex terræ motu, ædem ipsam σεῖσμα vel σῆμα, vulgo ante Σίγμα appellatam, *addit* nescire se, an in hac re fidem omnino mereatur. *In Supplemento ad Menæa Græca ex Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii habetur die proxime sequenti; uti etiam in Menæis bibliothecæ Ambrosianæ.*

B E

DE SS. ANDREA MILITE, FAUSTO, MENA, ET SOCIIS MARTYRIBUS.

Notitia ex Menæis Græcis.

J. P.

XII JULII.

P*orrigunt hosce nobis Martyres Menæa impressa, eorumque Index cum Maximo Cytherorum Episcopo. Eodem etiam die recenset Supplementum ad Menæa impressa e Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii,* Andream et Probum, *reliquis rejectis in diem sequentem,* XIII *hujus, quo illos sic profert, addens socium novum:* Ἄθλησις τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, τοῦ στρατιώτου, Ἡρακλέου, Φαύστου, Μήνα, καὶ τῆς συνοδίας αὐτῶν. *Illo etiam die signantur in Menæis bibliothecæ Ambrosianæ:* Passio S. Andreæ militis, Heraclei, Fausti, Menæ, et Sociorum ipsorum. *In Menæo Chiffletii lego* XII *hac die:* Ἀνδρέα στρατηλάτου, καὶ τῶν αὐτοῦ. Andreæ militiæ ducis, et Sociorum ejus.

C F

DE S. MICHAELE MALINO CONFESSORE

Notitia ex Fastis Græcis.

XII JULII.

S*anctus iste, in fastis Græcis satis obscuri nominis, ignotus nobis futurus, nisi e paucis monumentis innotuisset, hac die celebratur in Horologio Græco, apposito cognomento* τοῦ Μελείνου. *Refertur præterea in Typico S. Sabæ cum cognomine* Μαλείνου; *ad quam normam et nos ipsum in titulo superiore expressimus. Menologium Russicum, Sanctis quoque suis ipsum annumerans,* Malini *cognomen ei indit. In Ephemeridibus Græco-Moscis annuntiatur* Michael Malinus monachus. *Molanus inter Auctaria locum ipsi dedit, ita memorans:* Sancti Patris Michaëlis Malæni. *Unde vero hoc cognomen traxerit originem: an a* Maleo, *promontorio Laconico; an a* Maliensibus, *qui cur non etiam* Malini *nominari possint vel* Maleni? *Græce enim dicuntur* Μαλιεῖς *seu* Μαλεεῖς; *an, inquam,* a Maliensibus, *populo Thessaliæ; an autem aliunde potius Sanctus noster* Malinus *appellatus fuerit, nihil in promptu est, unde definiam, quamdiu vita ejus nos latet.*

A D

DE S. VIVENTIOLO EPISC. ET CONF.

J. B. S.

LUGDUNI IN GALLIA.

SYLLOGE

De cultu, gestis et ætate.

CIRCA ANNUM DXX.

Citatur passim Beda, ut qui S. Viventioli, *sub nomine* Inventioli, *meminerit hoc die; verum Beda iste nullus est præter supposititium seu Plantinianum, cujus notæ sunt characteristicæ; ubi Adonis textui adjectus est, forte ex Notkero, qui tamen* Viventiolum *recte appellavit, eumque verosimillime a Rabano mutuatus est; utrobique enim eisdem verbis annuntiatur:* Lugduno Galliæ, depositio Viventioli episcopi; *alibi vero satis ostendi, Notkerum Adonis et Rabani Martyrologia potissimum transcripsisse. Rabano itaque deberi videtur prima festivitatis notitia, quæ utrum recte ab illo an perperam posita sit, non definio: fortassè quemadmodum annus, sic et dies incertus est, cujus apud Lugdunenses non alia certior habetur notitia quam ea quæ nobis a Severtio de istius urbis Episcopis suggeritur, ex inscriptione ecclesiæ Nicetianæ, in subterraneo ejus tumulo sculpta, quam hic sub finem ex ipso, subjiciemus, quæ si anno* 1308 *antiquior non est, de vero die obitus sufficientem fidem facere vix potest; sed vetustiorem facile supponimus, atque ex eo tumulo ad alios pervenisse.*

In pluribus sacris Fastis notus, B *etiam Hieronymianis adjectus est.*

2 *Ceterum ad antiquos alios Martyrologos Bedam et Florum, Romanum parvum, Adonem aut Usuardum quod attinet, certum est, ab iis signatum non fuisse* S. Viventiolum, *quem mirum est tam multis Hieronymianis etiam minoribus adjectum legi, unde fortasse Rabanus ipse eum acceperit, plures Sanctos ex eo Martyrologio in suum transferre solitus. In Bedæ additamentis ex Tornacensi codice pro* Viventioli, *scribitur* Vincentii, *uti et apud scriptores a Severtio citatos, ubi etiam* Viventii; *melius in Barberiniano, servata ubique jam data annuntiationis formula, quæ ipsa est supposititii Bedæ; eademque ferme etiam transiit in auctaria Usuardina, Vaticani sub num.* 5449, *Editionis Lubeco-Coloniensis, Greveni et Molani, in quorum nonnullis nomen, æque ac superius, distortum est. Florarium Ms., Galesinium, Ghinium aut recentiores alios non enumero, cum eadem ubique sonent, brevia vero Galesinii et Ghinii elogia nihil contineant, quod fusius infra dicendum non sit. Sufficiat Romani moderni annuntiatio, non* XII Junii, *ut erravit imperitus Legendista Gallicus, sed hoc die:* Lugduni, S. Viventioli episcopi.

C

Elogia Saussayi

3 *Elogia Saussayi et Raynaudi adjungi merentur, quibus deinde addemus quæ paulo pluribus, Sammarthani de* S. Viventiolo *prosecuti sunt. Sic loquitur laudatus Saussayus:* Eodem die Lugduni, depositio S. Viventioli episcopi ejusdem metropoliticæ sedis et confessoris, qui post S. Lupicinum nobili huic ecclesiæ præfectus, ob doctrinæ et sanctimoniæ pereminentis decora, maxima pastoralis officii lumina exeruit; cumque etiam sacræ vindicandæ disciplinæ, sarciendæque sinceræ pietatis causa, congregatis nonnullis ecclesiæ Gallicanæ comitiis, signanter vero synodo Epaunensi, necnon Meldensi clarum sanctitatis ac sapientiæ sidus interfuisset, Agaunensis cœnobii fundationem, quam edidit suo hortatu Sigismundus Rex pientissimus, promovisset, S. Ambrosium, insulæ Barbaræ abbatem, huic regendo præfecisset, gregique suo conversatione purissima et vigilanti procuratione, cœlestis patriæ viam indicasset [et] complanasset; ipse quietis æternæ appetens, feliciter in Christo, cui fideliter toto vitæ tramite servierat, obdormivit. *Hactenus Saussayus.*

et Raynaudi E

4 *Stylo potius quam rebus ab hoc elogio differunt, quæ de eodem Sancto memorat Raynaudus in suo Sanctorum Lugdunensium Indiculo, ipsum etiam asserens,* cum laude allegari in Concilio Meldensi, *atque* adscriptum haberi Consilio Epaunensi, sive Agaunensi, vel ut Ivo allegat, Hipponensi, hoc est Coloniæ equestris, non procul Bellicio. Celebratum porro est Concilium illud annitente sancto Sigismundo rege anno Christi DIX, ex quo liquet de ævo et tempore sedis hujus S. Præsulis; cujus nomen sacris tabulis Romanis ac Bedæ insertum habetur XII Julii. Fuisse virum doctissimum prodit Massanius, ex Agobardo affirmante; quantæ eruditionis fuerit S. Viventiolus, ipsa ejus et aliorum de eo scripta testatum fecere. Subscriptus habetur fundationi Agaunensis monasterii per Sigismundum regem factæ, ex quo colligitur, translatum a S. Viventiolo Agaunum fuisse S. Ambrosium, de quo Ado II Novembris. *Utrum id recte colligatur, satis dubium video; neque fundatio ipsa, cujus instrumentum proferunt Sammarthani, satis indubitata est. Cetera in quibus aberrant Saussayus æque ac Raynaudus ex sequentibus fient manifesta.*

F

paulo fusius et nitidius

5 *Audiantur modo Sammarthani, qui* S. Viventiolum *numerant Lugdunensem archiepiscopum ordine* XXVI; *serie ab aliis nonnihil diversa: nam a Claudio Roberto positus erat* XXVII, *a Severtio et aliis* XXIX; *sed ea operosius examinare aut restituere, hujus loci non est. Sic ipsi habent:* S. Viventiolus Aviti Viennensis episcopi et Apollinaris Valentinensis præsulis amicus fuit, cui, adhuc presbytero, episcopatum auguratus est Avitus ep. 17. Nam cum, ut de eo observat Sirmondus in præfatis notis, Lugdunum ex Jurensi eremo venisset, Apollinaremque, Aviti fratrem, novum episcopum ibi ægrotantem visitasset, Avitum quoque ipsum, destinato nuntio, consolari studuit. Quo nomine gratias illi agit, simulque pro transmissa sella, cujus vice cathedram ipsi, hoc est episcopatum imprecatur, quem postea Lugduni sortitus est. Suasit illi eadem epistola Avitus, ut rectore destitutam scholam Eugendi, quod nunc monasterium est S. Claudii, in Jura monte capesseret, ut in secundo gradu presbyteri probatus, ad majora gubernacula, hoc est ad primum gradum Episcoporum proveheretur.

A J. B. S.

a Sammarthanis explicata.

6 Itaque Lugdunensem episcopatum, quem ipsi auguratus fuerat, adeptus est tandem, ut ostendit epistola Aviti LII, Viventiolo episcopo. Hunc autem Cathedræ honorem adeptum fuisse, ostendunt et concilia quibus subscripsit: Epaonense anno DXVII, ét Lugdunense I sub Sigismundo rege, quod eodem, ut videtur, anno celebratum est, præside Viventiolo, contra Stephanum, qui cognatæ suæ nefario ausu se sociavit. Citatur et canone LXXXIII Concilii Meldensis; ac subscriptus reperitur fundationi monasterii Agaunensis a Sigismundo factæ. Sed cum ab eo invitatus fuisset Avitus ad Lugdunensis ecclesiæ festivitatem, se excusat epistola LVIII, quod Vienna, propter adventum Principum abesse non possit. Nam S. Justi solennitas celeberrima erat, ut innuit Sidonius lib. 5, epist. 17. Conveneramus ad S. Justi sepulcrum, processio fuerat antelucana, solemnitas anniversaria, populus ingens, quem capacissima basilica non caperet. Atque ut recte observat Sirmondus, in iisdem notis, ex quibus hic non pauca, solebant vicinarum sedium Episcopi ad urbium suarum celebri- B tates invitare, cujus moris exemplum insigne est apud Basilium Magnum epistola 291, ubi ad Cæsariensium Martyrum diem anniversarium, non vicinos modo, sed totius Ponticæ diœcesis Episcopos invitat.

Neque major gestorum Sancti notitia

7 *Vere hæc ex Sirmondi notis, cujus etiam sunt sequentia Sammarthanorum verba :* Quam exquisitæ autem doctrinæ vir fuerit Viventiolus, ex Agobardo discimus, in libro de Judaicis superstitionibus. Viventiolus, inquit, ecclesiæ Lugdunensis episcopus, cujus doctrinæ fuerit, non solum ipsius, sed et aliorum de eo scripta testantur. *Verum nec de ipsius, nec de aliorum ad ipsum spectantibus scriptis alia supersunt, præter citatas modo Aviti epistolas, quibus addi possunt officiosæ aliæ* 32, 60 *et* 64; *ex quibus tamen nihil eruitur, quo sancti nostri* Viventioli *gesta magnopere illustrari possint. Ceterum quæ ex variis hactenus collecta sunt, non parum lucis accipiunt ab Actis S. Alcimi Aviti Viennensis jam laudati, a*d v *Februarii ab Henschenio diligenter expensis, ubi Avitus ipse* S. Viventiolum de grege presbyterorum Dei electum *Lugdunensibus* episcopum designasse *fertur; et paulo post subditur historia persecutionis,* C *quam passi sunt sancti Episcopi ob inflictam Stephano meritam pœnitentiam, de qua videri potest Concilium ipsum Lugdunense in Collectione Labbei col.* 1584. *Verum ea sic omnibus communia sunt, ut nusquam de singularibus* S. Viventioli *Lugdunensis Actis quidquam occurrat; id quod a nobis hic maxime quæritur.*

apud Severtium reperta est,

8 *Speraveram rerum a* S. Viventiolo *gestarum ampliorem notitiam me reperturum apud Severtium, paginas non paucas bene longas sub ejus titulo implentem; quas ubi attentius evolvi, id demum consecutus sum, ut Sancti sepulturam intelligerem : de cetero totus est, in versandis plurimis, quæ rursus omnibus Episcopis Synodi Epaonensis aliarumque, æque ac* S. Viventiolo *conveniunt. Atque illud imprimis operose disquirit auctor, quo demum loco habitum sit prædictum Epaunense, seu Epaonense concilium, cui quatuor diversas epochas adscribit, cum unica sufficiat anni* 517, *ut in Commentario prævio ad citata S. Aviti Acta abunde demonstratum habes, ut hic actum agere non oporteat. Neque instituenda nova disquisitio de* Epauno, *seu potius* Epaone parochia, *quam a Chiffletio, Severtio et aliis frustra quæsitam, ibi verosimillime descriptam invenies, quidquid de eo loco etiam recentius disceptatum legerim. Utcumque vero ea se habeant, ut semel dicam, non minus ad ceteros Episcopos hæc spectant, quam ad* S. Viventiolum, *cujus utinam Acta superessent, aut certe monumenta aliqua ex quibus de ejus ætate, virtutibus, initio, duratione ac fine episcopatus, aut certo obitus anno statui aliquid posset; circa quæ nihil prorsus subministravit Severtius, nec mihi aliunde eruere quidquam licuit : annum circiter* 520 *a Castellano accepi, eum satis* E *verosimiliter conjectante. Id modo unice superest, ut ex ultimo Severtii paragrapho* S. Viventioli *sepultura subnectatur.*

qui ferme de sola sepultura meminit.

9 Post hæc vero extranea, *inquit*, nos tandem ad Viventiolum archipræsulem nostrum merito gradum facimus; *nempe ad sepulcrum, de cujus inscriptione superius dicere cœpimus, quamque hic se eruisse testatur* a typo Ms., juxta metricos tractatus, ea de re inchoatos sub Rustico archiflamine; *in quibus tamen rationes metricas non agnoscit. Post S. Rusticum et ante Priscum descriptos sic habebat epigraphe :* Item in alio altari sequenti erat tomba B. Viventioli, prout apparebat per versus suppositos in lapide marmoreo. Vir potens meritis nosterque Sacerdus *, in hoc jacet Viventiolus tumulo. Vox organi, præco verbi, decus fratrum Ecclesiæ, et populis speculum fuit, nullum linquens Officii gradum divinum, quem non promeruerit, tulitque de mundo : et quædam linea quæ legi non potest. Lugduni inter Sanctorum festa, sit tibi et iste festus celeberrimusque dies. Probata duorum fratrum corpora requiescunt Antestes * summi pares meritis, cohæredesque Christi. Pater bone, omnium dia- F dema Episcoporum, annue precibus nostris, invocatusque memento. Et in fine tumuli est scriptum IV Kalendas Julii, cui concordat Calendarius libri Primæ. *Hic usque textus qualem refert laudatus Severtius, turbatum sane et luxatum, cui litteris aliis subdit :* Exscriptum anno D. MCCCVIII. Nihil amplius. *Neque nobis suppetit quod his adjungamus. Conjecturas novas de* Epaone *vide in Ephemeridibus Trivortianis anno* 1715 *a pag.* 232.

* Sacerdos

* Antistites

DE

A D

DE S. MENULFO EPISCOPO

J. B. S.

IN FINIBUS BITURICENSIUM IN GALLIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

De cultu, episcopatu, ætate et Actis.

XII JULII.

Martyrologiis antiquis præteritus,

S*anctum aliquem* Meinulfum, Meginulfum *seu* Megenulfum *diaconum, seculo potissimum nono celebrem, pridem noveram, in Bodecensi seu Budecensi Canonicorum regularium Ordinis S. Augustini cœnobio diœcesis Paderbornensis in Westfalia debitis Sanctorum honoribus cultum, cujus gesta ad* v *Octobris illustrabuntur*; *at non ita mihi perspecta erant, quæ ad* B *hodiernum, ferme synonymum spectant, Episcopum nempe in diœcesi Bituricensium, antiquis omnibus Martyrologiis præteritum, a Greveno in additionibus primum signatum, de cujus ætate aut rebus gestis ne schedula quidem inter manuscripta nostra occurrebat. Ut igitur de cultu certior fierem, excutienda fuerunt monumenta Bituricensia, e quibus id demum erui,* S. Menulfi *peculiarem festivitatem non procul Souvigny, in ditione Borbonica annue celebrari a sanctimonialibus cœnobii ab eo dicti* Saint Menouil (*alias* Menou) en Bourbonnois, *cujus rei primam notitiam acceptam refero Castellani Martyrologio Universali, paulo inferius citando. Sublato igitur de vero cultu omni prorsus dubio, ulterius investigando Labbeum consului, patriam suam illustrantem, ubi inter Vitas et elogia de* S. Menulfo *descripsit, quæ in tabulis ecclesiæ collegiatæ S. Austregisili, suburbii Bituricensis repererat, ut pluribus infra patebit. Hic præmittemus, quæ in recentioribus Martyrologiis tradita sunt.*

a recentioribus memoratur hoc die,

2 *Jam dixi, Grevenum primum fuisse qui* S. Menulfi *memoriam in Fastos sacros retulerit, ex quo ferme ceteros sua accepisse necesse est. Sic habet ad hunc diem* : In territorio Bituricensi, sancti Menulphi episcopi et confessoris ; *a quibus* C *parum differunt Molani verba* : In territorio Bituricensi, beati Menulphi præsulis; *et hæc prope eadem leguntur in Germanico Canisii. Consonat Maurolycus :* In agro Biturico, sancti Menulphi præsulis. *Item Ferrarius :* In territorio Bituricensi, sancti Menulphi episcopi ; *in annotatis recte observans, nomen* S. Menulfi *in tabulis Episcoporum Bituricensium* apud Democharem *(addo ego Chenu, Claudium Robertum et Sammarthanos)* haud reperiri ; forte, *inquit,* quod alterius urbis episcopus fuerit, *imo verosimiliter nullius sedis aut urbis, nisi tantisper admittatur traditio mere popularis, quam primus adjecit laudatus Castellanus, ex quo distinctiorem aliquam Sancti notitiam elicuimus. Ejus verba sunt* : Apud Souvigny, in Borbonesio, S. Menulfi, sub cujus nomine istic abbatia sanctimonialium exstat cum ejus reliquiis, ubi honoratur tamquam episcopus Corisopitensis post S. Corentinum.

quo inventionem retulit Saussayus.

3 *Ita Castellanus, nullum tamen tempus (quod ipsi quodammodo proprium est) determinare ausus, quo Sanctus vixerit, de die cultus haud quaquam dubitans. Quæri interim et merito potest, unde Sancto isti, solo ferme nomine celebri, hoc potius die quam alio decreti sint honores sacri, quandoquidem nec de ætate, nec de anno aut die obitus quidquam memoriæ traditum sit? Eam difficultatem præ oculis habuisse videtur Saussayus, dum in Martyrologio suo Gallicano hodiernæ festivitatis causam, non ad diem obitus vel depositionis, sed ad* inventionem *retulit ; de qua etiam meminit Labbeus, mox adducendus, ad calcem Vitæ, a se editæ, ubi tamen prædictæ inventionis diem hunc expresse non addidit. An id alibi repererit Saussayus, an potius supposuerit, pluribus non disquiram ; tali certe elogio Sanctum ornavit :* In præsulatu Bituricensi, pago Maliaco, inventio S. Menulphi episcopi et confessoris, cujus ossa cœlesti nuntio revelata, a Dagoberto archipræsule Bituricensi, tempore Adalgasiæ abbatissæ, congruo honore decorata sunt, pagoque deinde ipsi, antea perobscuro, ob præstita divina beneficia, lumen plurimum addiderunt : E indito etiam sancti ipsius Confessoris eodem loco (cujus jam tutelaris colitur) venerabili vocabulo. *Hæc pro cultu satis constanti, nunc de dignitate quærendum.*

In Actis apud Labbeum perperam dicitur

4 *Episcopum fuisse tradunt omnes, at certum videtur, cathedram Bituricensem numquam conscendisse. An Corisopitensem, ut apud Castellanum fert recepta traditio? Neque id censeri posse videtur, cum in omnibus istius ecclesiæ tabulis, æque ac in Bituricensibus omnino exclusus sit. At Vita qualiscumque, a Labbeo edita tomo 2 Bibliothecæ Mss. pag.* 433, *haud obscure successorem declarat S. Corentini, primi Corisopitensis episcopi. Sic ibi tradit Vitæ scriptor anonymus num.* 2 : Cum autem *(S. Menulfus)* per aliquod tempus, omnibus placens, prudenter sibi commissum fœnerat talentum, accidit ut jam dictus antistes *(S. Corentinus)* obiret. Plebs autem et clerus maxima dilectione S. Menulfum amplectens, non patiebatur eum a se sequestrari. Cumque vir Sanctus ordinem episcopatus adeptus fuisset, non cessavit sancta prædicatione gregem sibi commissum fideliter edocere. *Verum qua fide hæc nitantur,* F *haud difficulter colligere est ex immani confusione temporum, dum Rex Dagobertus conjungitur cum* S. Menulfi *ætate, qui S. Corentino synchronus vixisse supponitur eique in regimine Corisopitensis ecclesiæ successisse. Audi Legendæ exordium* :

fuisse episcopus Corisopitensis post S. Corentinum,

5 Cum jam per orbem terrarum, caligine errorum depulsa, luceque veritatis exorta, fides sanctæ Ecclesiæ in omni regimine Dagoberti Regis Francorum, pace uteretur tranquilla, sancti per mundum, tamquam venales * flores floruerunt. In insula maris Oceani, quæ barbara lingua Yrilanda nuncupatur, id est ferrea terra, vir sanctus et venerabibilis Menulfus procreatus est, qui divina inspiratione permotus, relictis parentibus ac cognatione sua, majorem Britanniam relinquens, navigio delatus pervenit ad minorem in provinciam civitatis *(vult dicere* in civitatem provinciæ) quæ ab antiquis Oximorum nuncupatur, cujus sanctus Chorentinus Antistes erat. Hic vocavit Menulfum ad se, *etc. Cespitat scriptor, geographiæ æque ac chronologiæ imperitus, nam* Oximorum provincia *seu pagus aut tractus Oximensis non in Britannia Armorica, multo minus in meridionali ejus parte, sed in Normannia situs est,*

* *an non* vernales?

A *est, sic vocatus ab oppido Oximo, vulgo* Hiesmes, *distante Sagio in Septemtrionem leucis quatuor, inter Aquilam, Falesiam et Cadomum, ut notant geographi, qua in regione S. Corentinum numquam Episcopum fuisse, indubitatum existimo.*

cum quo connectuntur tempora Dagoberti.

6 *Ast alius hic animadvertendus, quem impugnamus potissimum, auctoris lapsus turpissimus, dum seculum quartum cum septimo ineptissime connectit. Etenim si quæ certa est aut saltem verosimilis S. Corentini epocha, sive is discipulus S. Martini Turonensis fuerit, sive alterius, id in confesso apud omnes videtur, vixisse ipsum sub finem seculi quarti et principium quinti, quemadmodum notant Corisopitensis sedis Episcoporum catalogi, ad S. Corentini natalem aut* v *Septembris aut* xii *Decembris diligentius examinandi. Quis autem tantillum historiæ Francicæ peritus ignorat, Regem Dagobertum seculo* vii *floruisse, anno ejus* xliv *(alias* xxxviii*) e vivis sublatum? Ut manifestum sit, disparatissima tempora ab inscito homine in ea Legenda combinari; forte quod ex aliis Vitis, in quibus florentem sanctis viris Dagoberti ætatem legerat, suam compilarit, parum solicitus de disjunctarum epocharum concordia.* B *Et quid demum ex hujusmodi complexo eduxeris, ex quo de* S. Menulfi *episcopatu aut ætate certi aliquid statuatur, cum in toto decursu nec minimus character appareat, unde ea stabiliri possint? Episcopum fuisse, non negaverim, at loci incerti seu regionarium, uti vocant, quales Hibernos, Scotos et Anglos plures fuisse, alibi non semel demonstravimus.*

Cetera etiam non sunt magni momenti.

7 *Quid porro de reliqua Vitæ narratione censeri debeat, ex ipsa facile quivis intelliget, quam a nostro Labbeo primum in lucem editam diximus, nihil in ejus commendationem proferente; utpote qui satis, opinor, perspexerit, historiam esse incompletam et hiulcam per clausulas,* etc., *quasi ex longiori aliqua historia pauca illa descripta essent, aut addi possent loci communes, qui Sanctis omnibus conveniant. At sive prolixior ea fuerit, sive contracta ad modum quo eam exhibet laudatus Labbeus, sic certe concepta est, ut satis perspicias, adornatam esse a nescio quo, neque quo seculo, in gratiam clientum* S. Menulfi, *qui, ut toties alibi factum novimus, Legendam Sancti sui patroni præ oculis habere voluerint : nam ut ex tota re clarissime conjicies, aut homines non novit scriptor de quibus loquitur, aut* C *si quos appellet, a justis rerum calculis enormiter aberrat. Sic a nominandis Britanniæ principe, qui nobilem aliquem captivum detinuerit, a* S. Menulfo *liberatum; atque Romano Pontifice, quem is Romæ convenerit, multo prudentius abstinuit. Dabimus igitur Acta ipsa qualiacumque, prout ea Labbeus vulgavit, cum appendice ex Breviario Bituricensi, ad cultum confirmandum, quem etiam ex ipsius diœceseos directoriis et Catherino compertum habemus.*

ACTA

Ex codice Ms. ecclesiæ S. Austregisili de Castro, apud Labbeum in Bibliotheca Mss.

Hibernus origine in Armoricam aelatus,

Cum jam per orbem terrarum caligine errorum expulsa, luceque veritatis exorta, fides sanctæ Ecclesiæ in omni regimine Dagoberti Regis Francorum pace uteretur tranquilla, Sancti per mundum tamquam venales * flores floruerunt, etc. In insula maris oceani quæ barbara lingua Yrilanda nuncupatur, id est ferrea terra, vir sanctus et venerabilis Menulfus procreatus est, qui divina inspiratione permotus, relictis parentibus ac cognatione sua, majorem Britanniam relinquens, navigio delatus pervenit ad minorem, in provinciam civitatis, quæ ab antiquis Oximorum nuncupatur: cujus sanctus Chorentinus Antistes erat. Hic vocavit Menulfum ad se, et quæsivit unde esset, et qua de causa illuc devenisset. Qui respondens Britannica lingua, fatetur se Yrlandum esse genere, et in Dei servitio se exercere velle, etc.

EX MSS. * *forte* vernales

et S. Corentino successor datus,

2 Ordinatus igitur et Ecclesiastico officio devotus, ita perfectione vigebat, ut cum deditus Deo oblationem quotidie offerret, maceratione sui corporis, ipse hostia viva Deo placens fieret. Erat enim fide devotus, etc. Cum autem per aliquod tempus omnibus placens, prudenter sibi commissum fœnerat talentum, accidit ut jam dictus Antistes obiret. Plebs autem et clerus maxima dilectione S. Menulfum amplectens, non E patiebatur eum a se sequestrari. Cumque vir sanctus ordinem Episcopatus adeptus fuisset, non cessavit sancta prædicatione gregem sibi commissum fideliter edocere, etc.

captivum mirabiliter liberat :

3 Quodam tempore cum disposuisset Romam pergere, quidam vir nobilis regionis illius, qui jam per multa tempora sub manu Britanniæ Principis arcta tenebatur custodia, audiens et admirans illius sanctitatem, astitit ei in animo, quia si sub carcerali custodia non premeretur, ad tanti viri prædicationem vellet in Christo renasci et ejus affatim benedictione perfrui. Quæ supernæ pietatis visitatio citissime viro Dei innotuit; qui misit ei annulum suum, dicens, ne de misericordia Dei desperaret, sed potius divinæ pietati incessanter gratias ageret. Quem ille benigne suscipiens, catenas, quibus obstrictus fuerat, credula cordis intentione de eo tetigit, cunctisque, qui astabant, videntibus, ruptis nexibus, libero pede ad jam dicti Pontificis mœnia properavit. Mox prostratus B. viri pedibus, de concesso munere gratias agens, renatus sacro fonte baptismatis, et instructus allocutione divini sermonis, lætus ad propria remeavit. F

qui Romam progressus,

4 Venerandus igitur Pontifex, votis suis nihil defraudans, religiosis quibusdam secum adhibitis fratribus, iter, quod proposuerat, aggressus est. Qui Romam veniens cum Domino Apostolico de suo et populi commodo locuturus, a venerabili Papa honorabilis Pontifex digne susceptus est. Sed ne fama sanctitatis illius populo Romano occultaretur, ante ipsorum limina Apostolorum quidam paralysis morbo per multa tempora detentus, Dei viro obvius extitit, petens ab eo inopiæ suæ aliquid necessarii administrari. At vir Dei, de Domini confisus misericordia, quærenti viro terrenam substantiam, impertivit membrorum sospitatem signo crucis. Quo de facto Dominus Papa hilaris effectus, videns sanctitatem religiosi Antistitis, cœpit eum monere multis sermonibus, ut secum amplius moraretur, etc.

inde rediens Malliaci sancte moritur.

5 Qui cum fratribus suis regrediens per pagum Bituricensem, in locum venit qui Malliacus appellatur; ibique prænuntiavit fratribus imminere finem vitæ suæ, certumque diem et horam prædixit obitus sui. Eo igitur die quo dissolutionem sui indicaverat corporis, fratres et consortes sui flentes in unum collecti, sanctitatem

ejus

EX MSS.

ejus exorare cœperunt, ut sicut eorum Magister justitiæ extiterat in terris, ita sibi dignaretur esse sua intercessione perennis patronus in cœlis. Qui cum ipsos ut in sancto perseverarent proposito moneret, Sacramento corporis sanguinisque Dominici semet muniens, membrorum compage protensa, et collocata veluti obdormiret, quarto Idus Julii ossa linquens humo, inter verba orationis spiritum reddidit, tam a dolore mortis illæsus, quam a contagione criminis extiterat alienus. Sic vir sanctus ac justus ad Dominum suum migravit, perpetua gloria coronatus exultat in sæcula sæculorum. Amen. Claudius Robertus in Dagoberto 56. * Bituricensi Archiepiscopo hæc habet. Præterea in vita S. Menulphi Episcopi dicuntur ossa ipsius revelata, præsente Dagoberto Archiepiscopo Bituricensi, tempore Adalgasiæ Abbatissæ, in vico Malliaco, qui nunc de ejus nomine dicitur S. Menouil en Bourbonnois. Quod quidem Auctarium fateor nondum in meas incidisse manus.

* *(Sammarthanis 55)*

D

Ex vetustissimo Breviario ecclesiæ Bituricensis ad diem XII *Julii.*

6 B. Menulphus Episcopus de Britannorum genere oriundus dicitur extitisse. Hic iter arripiens Romam ad limina Apostolorum, Maliaco vico obiit : ubi se in ultimo loco cœmeterii B. Germani, causa humilitatis, petiit sepeliri. Postea vero quidam Princeps, Arcadius nomine, propter quemdam suum militem, ibi per merita Sancti a contractionis infortunio liberatum, fecit super ipsius tumbam fabricari ecclesiam, quæ quam cito usque ter fuit ædificata, ter fuit ex semetipsa lapsa. Quod idem Princeps cernens, et cur hoc fieret ignorans, superni opificis clementiam exorando, splendorem inæstimabilis claritatis cœlitus lapsum vidit, super locum illum, in quo per eum erat ecclesia construenda et sacra ejus ossa transferenda. Quod ut agnovit, opere complevit.

Ejus memoria in Officiis Bituricensibus.

B E

DE S. ANSBALDO CONFESSORE

ABBATE PRUMIENSI.

J. B. S.

SYLLOGE HISTORICA.

De cultu, ætate et gestis.

ANNO DCCCLXXXVI.

Solis ferme Martyrologiis monasticis notus,

De *celebri Prumiensi cœnobio, in Arduennæ vel Eiffliæ tractu triginta quinque circiter passuum millibus a metropoli Trevirorum in Septemtrionem sito, cui* Pronea seu Prumia *rivulus nomen indidisse fertur, non semel antea in prægressis mensibus agendum fuit, maxime ad diem* VIII *Martii in Commentario de sancto Hunfrido, primum istic monacho, deinde episcopo Teruanensi, ubi inter cetera, cum eo, de quo hic agendum est,* S. Ansbaldo *in prædicto Prumiensi cœnobio convixisse dicitur sub Egilone seu Eigile abbate, quem et Lotharius Imperator, deposito fastu, raro exemplo monachum indutus, superiorem agnoverat. Monasterii istius primordia ejusque antistitum primorum seriem et res gestas prosequitur Mabilio seculo suo quarto Benedictino, cœnobium ipsum pluribus describens parte* 1 *a pag.* 606, *occasione venerabilis Marcwardi, ejus loci abbatis tertii, alterius decessoris; ipsum consulent, qui hæc ad notitiam sufficere non arbitrabuntur. Initia ferme et Normannicam devastationen vidit quintus, post ipsum Egilonem sese abdicantem, abbas* S. Ansbaldus, *Martyrologiis quidem incognitus, sed a monasticis Wione, Dorganio, Menardo, Bucelino, cum* sancti *appellatione hoc die disertissime consignatus, de quo etiam nostri Willotus et Fisenus, ut de Sancto egerunt ad* X *Martii; sed inde melius ad hunc diem a Majoribus nostris remissus est.*

C

a Bartholomæo Fisen

2 *Fiseni elogium, ex variis Broweri locis contractum, plura complectitur, quam apud monasticos illos omnes liceat reperire; est enim compendium eorum omnium quæ de* S. Ansbaldi *gestis scripta supersunt, ex Mabilione nonnihil trituranda, ubi de Sancto istic agit citato seculo Benedictino parte* 2, *a pag.* 467, *nonnulla adjiciens de ipsius cum Lupo Ferrariensi conjunctione, ex aliquibus litterarum fragmentis, eo fine ab ipso adductis; ex quibus et ætas ipsa facile colligetur. Audiamus primum Fiseni verba* : Sancto Egilone abbatis dignitatem abdicante, Prumiæ simul et Andaini, anno Christianæ salutis DCCCLIX, utramque provinciam accipere jussus est Ansbaldus. Multa hic virtute generis sui nobilitatem illustrarat : e Luxemburgensibus enim comitibus esse procreatum, Prumienses prodiderunt. Sed docte Hancartius advertit, dicendum esse potius, e Guerrii toparchis descendisse ; in quos genus referebat Sigifridus Luxemburgi primus comes, toto seculo posterior Ansbaldo. Diu jam illustri asceticæ disciplinæ gloria utramque familiam administrarat religiosus abbas, quando tristi populatione Germaniam inferiorem vastantes Normanni anno LXXXI, ipso die Epiphaniæ Prumiam ingressi, solidumque commorati triduum, et adjacentem longe lateque regionem populati, ipsum postremo monasterium flammis in favillas redegerunt.

F

3 At qui ne quidem in ira sua continet suas misericordias, graviter afflictum tanta hac calamitate Ansbaldum eodem hoc anno consolatus est. Vivebat in Picardia Nithardus quidam, vir opibus, sed virtute præstantior; qui amplissimarum facultatum herede destitutus, sua bonorum omnium largitori reddere constituerat. Eum igitur multis precibus rogat, ut cuicumque loco ipsi dicato placeret suas fortunas attribui, significare ipse dignaretur. Confectas itaque donationis tabulas sagittæ in incertum mittendæ colligat; excussamque arcu sagittam divinæ providentiæ committit, eo consilio, ut universæ hereditatis possessionem is locus adipisceretur, ad quem emissa sagitta deferretur. Res sane mira ! Uno pene momento contortum telum ab urbe Guisiana milliaribus plus sexaginta, S. Ansbaldo Prumiæ sacris operante, in ipsam aram decidit. Tanti prodigii testis superest in Prumiensi tabulario donationis schedula ; ipsa vero sagitta in sacrario

peculiari encomio laudatur:

A rio religiose asservatur. Postquam annos viginti sex Hubertenses cum Prumiensibus rexisset, senio omnique virtute venerabilis obiit Ansbaldus anno LXXXVII et ab Ecclesia cœlitum honores consecutus est. *Hactenus Fisen ex receptis Prumiæ et Treviris traditionibus.*

in quo nonnulla corrigenda

4 *Quæ vero in his corrigenda sint, docebit laudatus Mabilio, ita scribens num.*2 : Ansbaldi patria atque parentes nobis latent. Scio quid de hac re tradunt Prumienses; eum nempe ex Lucemburgensibus comitibus, seu potius ex Guerrii toparchis procreatum esse; sed hæc recentiorum figmenta sunt. Ansbaldum Prumiæ monachum fuisse ante initam abbatis dignitatem, constat ex Lupi abbatis epistolis 10 et 85 ad Marcwardum abbatem Prumiensem, quibus salutat fratres Prumienses, quos inter Ansboldum nominat. Ejusdem Lupi ad eum exstant epistolæ tres, nempe 69, 117 et 124, quæ omnes Ansbaldo jam abbati scriptæ videntur, tametsi primam et tertiam carissimo suo Ansbaldo inscribit Lupus. *Familiariori, opinor, scribendi modo, quemadmodum pro* Ansbaldo, *solitum scribere Lupum, verso* a *in* o, B Ansboldum, *ibidem notavit Mabilio. Hæc de patria et genere. De prodigiosa donatione a Fiseno dicta, ex Browero accepta sunt pag.* 530 *col.* 2, *quibus ipse stipulatorem adjecerat Cæsarium abbatem Prumiensem in libro censuum his verbis*: Constat, *inquit,* quondam in loco isto sanctissimos viros mansisse. Ideo Dominus eos mirificavit gloria et honore, quando sagittam de Francia cum magno allodio et optimo, miraculose super altare S. Salvatoris fecit transvolare.

ostendit Mabilio.

5 *Non magis placere videtur Mabilioni exornata ut minimum donationis historia, quam Luxemburgensis aut Guerriensis origo,* S. Ansbaldo *perperam afficta. Sic igitur observat :* Cæsarius porro, *quem ex Browero citavimus,* Prumiensibus præfuit ab anno MCCXII in annos quatuor, si Bucelini tabulis credimus, postea Heisterbacensis monachus Ordinis Cisterciensis. Ut hæc narratio vera sit, certe constat id non accidisse Ansbaldo abbate : nam Nitardus Prumiæ jam monachus erat vivente Marcwardo, uti ex Lupi abbatis epistolis 55 et 72 ad Marcwardum scriptis intelligitur. Nisi si alius fuit Nitardus his in litteris memoratus, a C Nithardo illo prænobili viro; qui an idem sit cum Nitardo, sancti Angilberti abbatis Centulensis filio, affirmare non ausim. Certe ut diversus fuerit, inclinat animus : nam anno DCCCXLIV, quo Nithardus Angilberti filius historiam suam scribebat, adhuc secularis, Nithardus ille Prumiensis monachus, de quo Lupus in epistolis suis, jam monachus fuisse videtur; et Nithardus, si quis alius Ansbaldo abbate Prumiæ monachum induit, eo se contulit post annum DCCCLX, qui Ansbaldi abbatis primus fuit, quo anno Nithardus Centulensis jam mortuus erat.

Dicitur etiam præfuisse cœnobio Andaginensi.

6 *Ut ad Sanctum redeamus, sic ejus successionem notavit Regino, post Farabertum,* S. Ansbaldi *successorem, abbas septimus, vir pietate et doctrina clarus, qui ita scriptum reliquit* : Anno Dominicæ Incarnationis DCCCLX Egil abbatiam Prumiensem sponte dimisit, et Anspaldus in regimine successit, vir omni sanctitate et bonitate conspicuus. *Hæc de suscepto Prumiæ abbatis munere satis certa sunt; quod autem superius tam rotunde asseruit Fisenus de gemina provincia a* S. Ansbaldo *suscepta, nempe in administratione utriusque cœnobii, tum Andainensis S. Huberti, tum una Prumiensis, id quod etiam Egiloni decessori tribuit, non omnino persuasum habere videtur Mabilio, dum ita loquitur :* Eumdem etiam Andaginensi S. Hucberti monasterio præfectum fuisse tradunt. *Quæ porro gesserit Sanctus sive in unius sive in amborum cœnobiorum regimine ab anno* 860 *usque ad Normannorum in eas partes incursiones, nec a Reginone nec ab alio descripta invenimus. Paulo apertiora sunt quæ de calamitatibus funestissima ea tempestate per immanium barbarorum grassationes a* S. Ansbaldo *et Prumiensibus omnibus toleratis memorantur, sic ut loco cedere compulsi fuerint, non sine singulari Dei beneficio eorum cædibus aut saltem captivitati erepti.* EX MSS.

Post toleratam cladem Normannicam

7 *Eam cladem paucis describit Regino ad annum Dominicæ Incarnationis* DCCCLXXXII *in hunc modum :* Nortmanni, *inquit,* Arduennam percurrentes, Prumiam monasterium ingrediuntur, ipso die Epiphaniæ Domini, ubi triduo commorantes, omnem in circuitu regionem depopulati sunt; in quo loco innumera multitudine peditum ex agris et villis in unum agmen conglobata, eos expugnatum aggreditur. Sed Nortmanni cernentes ignobile vulgus, non tantum innorme * quantum militari disciplina nudatum, super eos cum clamore irruunt, tantaque cæde prosternunt, ut bruta animalia non homines mactari viderentur. E His itaque patratis, onerati præda ad castra redeunt. Illis discedentibus, ignis qui in diversis habitaculis accensus remanserat, cum nullus esset qui eum exstingueret, monasterium consumpsit. *Atque huc referenda existimo, quæ Lupus Ferrariensis per* generalem necessitatem *exprimere voluit, quando epistola* 123 *respondet* S. Ansbaldi *litteris, quæ omnes, teste Mabilione, exciderunt, Nortmannorum utique procellam illam insinuans, quæ Prumienses a propriis sedibus exturbaverat. Quo fugerint et tantisper latuerint et sanctus præpositus et monachi, cum Regino tacuerit, nemo est qui facile divinet; certe hac jactatus tempestate* S. Ansbaldus, *habuit quo tolerantiæ virtutem in se, misericordiam in suos paterne exerceret.*

* *lege* inerme

ei gratulatur Lupus Ferrariensis.

8 *Neque de ærumnarum diuturnitate, aut cœnobii restauratione meminit laudatus Regino; ceterum ab exilio postliminio reversis gratulatus est Lupus, epist.* 117 *sic eos affatus :* Reverentissimo Ansbaldo abbati et universis fratribus ejus, Lupus et omnis Ferrariensis cœnobii societas in Domino salutem. Asperrimis difficultatibus evictis, gaudemus vos tandem aliquando gratia divina loco proprio restitutos : nec illud non libenter accipimus, quod F nostram in vos pronam voluntatem pro affectu jucundisque sermonibus prosequimini : quamquam longe plura vobis præstita cuperemus. Tribulationes nostras partim dolenter audistis, partim anxii aspexistis ; sed eas temperante vel penitus auferente Domino nostro, cum vestro commodo vobis vestrisque qui nos adierint, desideramus usui esse ac sincerissimæ voluptati. Ut igitur familiaritas olim inita, uberiori proficiat incremento, in occidua plaga recuperatæ facultates fuerint adjumento : dum excursus et recursus per nos, quæ utrimque gerantur, aperiet. Cupimus vos nostri benigne memores semper valere feliciter. *Hæc tantum, neque amplius quidquam invenimus, quod ad* S. Ansbaldum *spectaret propius; felicem ejus exitum sic notavit Regino :* DCCCLXXXVI Ansbaldus abbas Prumiensis cœnobii, summæ sanctitatis ac religionis vir, ad cœlestem patriam transiit IV Idus Julii; cui successit in regiminis loco Farabertus venerabilis Pater VIII Idus Augusti. *An et quo cultu ipsum aut ejus reliquias hodie venerentur Prumienses, neque Mabilio tradidit, neque mihi promptum est, alibi investigare; Sanctis annumerandum, jam ostendimus.*

DE

A D

DE S. UGUZONE MARTYRE

IN VALLE CAVARNIA APUD INSUBRES.

J. B. S. Ex Ferrario.

XII JULII.

Obscuram hujus Sancti memoriam, ex antiqua, *ut ait*, traditione et multorum fide dignorum relatu, *in suo Sanctorum Italiæ Catalogo suscitavit Ferrarius, hoc die sic scribens :* Uguzo, qui et Lucius ac Luguzonus dicitur, pastor et casearius vallis Caverniæ (locus est Euganeo oppido et lacui proximus, Comensis diœcesis) pascebat hic armenta cujusdam, a quo, quod ecclesiæ et pauperibus aliqua dedisset, expulsus, cuidam alii adhæsit inserviens; cujus augeri in dies, alterius vero, qui eum expulerat minui mirum in modum cœperunt, quare ille invidia et odio stimulatus, virum Dei interfecit, moxque in loco occisionis fons ingens, instar parvi lacus, in monte, qui ad hæc usque tempora visitur, ortus traditur, cujus aqua die et hora, qua interfectus est, rubescere, et ad visus incolumitatem conferre narratur. Eo quotannis ad diem festum, et ad ecclesiam nomini suo dicatam, non modo finitimi populi, sed et ex remotioribus partibus confluunt, dona, præsertim caseum deferentes (illum enim casearii præcipue colunt.) Cum incolæ aut pluvia aut serenitate egent, ad ejus ecclesiam processione euntes, solent, quod ex his postulant impetrare.

A Ferrario laudatus est

B

in utroque Catalogo ;

2 *Notavit idem Ferrarius,* S. Uguzonis *natalem hoc die duplici ritu ab ecclesia Cathedrali Laudensi celebrari, licet alibi die sequenti recolatur. In Catalogo generali sic Sanctum annuntiat :* In valle Cavarnia, apud lacum Lurium, S. Uguzonis martyris ; *notatque ibi, se illum accepisse* ex tabulis ecclesiæ Laudensis, in qua venerationem habet. *Dein, nomine varie expresso, coli asserit,* in ecclesia suo nomine exstructa in valle Cavarnia, quæ Euganeo lacui adjacet, a Comensi urbe, in cujus diœcesi est, 25 m. p. distans. *Demum contractis iis quæ superius retulimus,* multis persuasum *ait,* visum illis, qui hac die oculos laverint aqua, in quam occisus, projectus traditur, in eodem statu conservari. *Atque hæc quidem hactenus ex Ferrario desumpta sunt, quibus nihil addendum superesset, nisi incidissem in schedulam anno* 1640 *descriptam ex fragmento historiæ ecclesiæ Mediolanensis Caroli a Basilica Petri episcopi Novariensis, prout servatur in Bibliotheca Ambrosiana, ubi paulo aliter nonnulla narrat, quæ hic prætermittenda non censuimus, ut pateat quam facile varientur traditiones ex solo vulgi relatu acceptæ. Sic ipse memorat:*

C

E

et a Carolo episcopo Novariensi.

3 Uguzo Sanctus habetur in plebe Porletiæ, ultra lacum Lurium, in vetusta ecclesia ipsius nominis, quæ est in monte prope vicum Caverniæ, a quo vallis ipsa appellatur. Sepulcri locus vulgo ignoratur, notus tamen semper dicitur tribus ex senioribus. Traditur fuisse pastor, et quidem alieni peculii, cum esset admodum egenus ; tanta autem bonitate et studio juvandorum pauperum, ut quidquid habere posset, iis daret. Dominus autem, qui suspicabatur sua ab Uguzone pauperibus dari, ita indignationis seu punitionis modum quandoque transivit, eoque furore commotus est, ut eum pugione occiderit. Ibi ecclesia memorata ædificata est, ejusque dies celebratur XII Julii. Pingitur habitu pastoris, caseum manu tenens quem pauperibus dividit, invocaturque ad visum conservandum, quam ad rem etiam aqua memorati lacus adhibetur, et offeruntur oculi cerei atque argentei. Feruntur ejus miracula, quæ etiam in ipsius ecclesia depicta sunt. Hujus et aliorum quorumdam minus antiquorum cultus, non dubito quin archiepiscopali auctoritate sit approbatus : *vel saltem tacite permissus, certe in possessione, post Urbani VIII decretum relictus.*

F

DE S. LITHARDO CONFESSORE

CORNUETI AD MARE TYRRHENUM IN ITALIA.

J. B. S. Ex Ferrario.

XII JULII.

Tota etiam hujus notitia

Cornuetum civitas olim episcopalis, nunc oppidum tenue, Italis Corneto *dictum, ad oram maritimam Patrimonii S. Petri, in ipso ferme limine ducatus Castrensis, Patronum colit* S. Lithardum seu Lituardum, *de quo paucis egimus inter Prætermissos* IX *Julii, quo die eum posuit Castellanus, huc eum remittentes ex potiori Ferrarii sententia, qui de ejus festivitate hoc die ibi recoli solita disertissime testatur; ea sola de ipso referens, quæ hic ex ipso ad verbum describimus :* Lithardus, *inquit,* seu Lithuardus, natione Germanus, cum se totum divino servitio mancipasset, peregrinandi et sacra visendi cupidus, relicta patria, venit in Italiam, ac præcipuis ecclesiis

devote

A devote visitatis, cum apud Cornuetanam civitatem constitisset, ibi vitæ sanctitate et miraculis clarus migravit e vita IV Idus Julii. Corpus ibi honorifice asservatum præcipue a Cornuetanis colitur hoc die. Exstant insculpta de eo carmina :

Germaniæ laribus patriis, Lithuarde, relictis,
  Ad Corithi quis te littora chara tulit?
Casu, vel potius nostras dignatus ad oras
  Pergere, sancte pater, motus amore pio es?
Non casu, vestros Deus miseratus iniquos
  Casus me ad Corithi littora chara tulit:
Remotis veniens nimium peregrinus ab oris,
  Ut tuerer Corithi littora, prata, domos.

ex eodem Ferrario accepta.

2 *In annotatis suis observat Ferrarius,* Acta et tempus quo vixit aut obiit, desiderari, ferri tamen miracula aliqua post mortem ab eo edita, *sed quorum nullam specialem memoriam assequi potuerit. Exterum fuisse et natione Germanum aut Francum ex nomine aliqualiter colligitur, estque receptissima indigenarum traditio; quibus et vicinum alium Sanctum peregrinantem Germanum, nomine Petrum, a Cruce dictum, Viterbii (septem circiter Leucis Cornueto distat) dedimus in tomo præcedenti* VI *Julii, ignotæ et ipsum originis, verum cujus diem et annum obitus signatos invenimus, ubi de Cornuetano* S. Lithardo, *præter constantem cultum, incerta sunt omnia. Jam ab annis quadraginta et amplius rogati sunt Majores nostri, suggerere dignarentur, si quæ haberent ad majorem notitiam conducentia: ceterum notavit Papebrochius responsum fuisse ,* Lietphardum *quidem aliquem in Actis celebrari* IV *Februarii; agendum de* Liphardo III *Junii; ast hodiernum* Lithardum *ab iis plane diversum, de quo nihil nobis constaret, præter ea dumtaxat quæ ex Ferrario jam retulimus: neque ex eo tempore lucis quidquam, quod ad rem faciat, accessisse novimus.* AUCTORE J. B. S.

B

DE S. JOANNE GUALBERTO ABBATE

E

ORDINIS VALLUMBROSANI FUNDATORE

IN MONASTERIO PASSINIANO IN HETRURIA

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Sancti patria, nomen, et stemma.

ANNO MLXXIII.

S*anctissimus Vallumbrosani Ordinis institutor, simulque acerrimus simoniacæ hæreseos oppugnator juxta communissimam historicorum sententiam natus est Florentiæ celebri Italiæ civitate. Patrem habuit Gualbertum ; matrem vero, ut quidam volunt, Willam seu Camillam, de qua tamen antiqui Vitæ scriptores non meminerunt. Nomini S. Joannis addidi in titulo* Gualbertum, *quamvis Didacus Franchius in Vita illius Italice edita lib.* 1 *pag.* 9 *dicat, ipsum tantummodo a modernis ita appellari. Nam antiquitus etiam ei* Galberti *sive* Walberti *nomen, quod pater illius gerebat, datum fuisse, patet ex num.* 127 *in Vita per B. Andream scripta, ubi Zenobius presbyter lampadem accendere volens sit exclamat:* Si vera sunt, quæ de Walberte Johanne propriis oculis vidi et audivi, in ipsius nomine præcipio tibi, ut celeriter accensa, inexstincta permaneas. *Idem confirmatur ex capitulo celebrato* anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi MCXXVII; *in quo statutum est, ut nulli liceat* cantare, nisi quod Majores nostri cantasse sciuntur, scilicet quod in Antiphonario Domni Joannis Gualperti invenitur. *Hæc satis de Sancti nostri patria et nomine; nunc de natalium splendore paulo fusius agendum est.*

C

S. Joannes antiquitus habuit Gualberti nomen additum.

Stemma illius cum Petri Ignei et Gregorii VII familia conjungitur,

2 *Satis constat, S. Joannem Gualbertum nobili stirpe progenitum esse; at in exornanda determinandaque ejus nobilitate, quidam nimium mihi soliciti fuisse videntur. Inter alios R. D. Tiberius Petraccius arborem genealogicam erexit, in qua maternum illius genus deducit ex Carolingico Francorum stemmate, ac dein per ramum illud connectit cum illustri Ubertorum familia, quam ex augusta veterum Romanorum gente processisse cum Ricordano Malaspina aliisque existimat; paternam vero stirpem ex Longobardorum regibus oriri asserit. Unde varios consanguinitatis gradus ostendit inter S. Petrum Igneum ex Ordine Vallumbrosano S. R. E. Cardinalem, S. Bernardum Ubertum ex eodem Ordine episcopum Parmensem et Cardinalem, ac denique inter S. Gregorium VII Pontificem et* S. Joannem Gualbertum; *ita ut hi omnes non tantum professionis aut sanctitatis, sed etiam sanguinis vinculo fuerint conjuncti, ut fusius explicatur in Actis nostris tom.* 6 *Maii in vita S. Gregorii VII.* F

3 *Quidquid sit de tam antiqua* S. Joannis Gualberti *origine, quam solide probari desideramus, de hujus arboris genealogicæ ramis aliorum sententias referemus, ut æquus rerum æstimator de tota arbore facilius possit judicare. Baronius in Annalibus Ecclesiasticis tom.* XI *ad annum Christi* 1063 *agens de Petro Igneo satis caute dicit, quod fuerit* nobili ortus genere ex stemmate Dominorum Aldobrandinorum, ut in Vita ejus edita nuper asseritur. *Sed hæc Vita* nuper edita *exiguam aut nullam habet auctoritatem, nisi proferat veterum documenta, quibus adeo antiquam nobilitatem Petro vindicet. Quæ cum Baronius prætermiserit indicare, talia defuisse suspicor. Si quis tamen solida in hanc rem instrumenta assignaverit, ea ambabus, ut aiunt, ulnis amplectemur.*

S. Petri Ignei nobilitas a Baronio,

4 *Historia Ciacconii de Pontificibus Romanis et S. R. E. Cardinalibus ab Oldoino nostro edita auctaque hanc Petri Ignei nobilitatem et cum* S. Joanne Gualberto *conjunctionem sic ex aliorum opinione refert tom.* 1 *col.* 862: Cum in sacra Vallis Umbrosæ

aliisque.

AUCTORE G. C.

brosæ eremo S. Gualbertus novi Ordinis sub S. Benedicti regula fundamenta jecisset, miraculorum ejus ac sanctitatis fama non per Etruriam modo, sed per remotas dissitasque locorum regiones longe lateque spargebatur. Quare multi ad eum quotidie undequaque confluebant, ut sub tanti patris instituto mundi pompas et seculi blanditias relinquentes Deo sedulo, sinceroque corde deservirent. Ad quem Dominicæ Incarnationis anno MXVIII *(hunc annum postea examinabimus)* inter discipulorum primos non segniter accurrit adolescentulus quidam Florentinus, Petrus nomine, clara, ut ferunt, Aldobrandinorum stirpe progenitus, ipsius sancti Patris conjunctus et affinis.

relata, ab Ughello exploditur.

5 *Deinde post traditam Vitæ illius synopsim subnectit sequentia :* Romæ in aula novarum ædium Vaticanarum Clementinæ, quam vocant, aulæ proxima B. Petrus Igneus et S. Bernardus Ubertus S. R. E. Cardinales, brevibus elogiis additis, coloribus expressi conspiciuntur ; eos Clemens VIII pingi jussit. Petrum Joannes Matthæus Cariophilus Iconiensis Archiepiscopus hoc epigrammate celebravit

B

B. PETRO IGNEO CARD. ALDOBRANDINO.

Dixerat Elias : Hic ara, hic hostia duplex ;
Vincat utri absumens cœlitus ignis eat.
Igneus at Petrus litem non terminat aris,
Sed rapidos ignes permeat innocuus.
Zelus utrique ardens, Petri est victoria major,
Ignibus ille, ignes vicit at iste suos.

Ferdinandus Ughellus hanc opinionem tamquam fabulam rotunde explodit, ita scribens tom. I *Italiæ sacræ col.* 291 : Ceterum Baronius in tomo XI Eccles. Annalium deceptus a quodam moderno scriptore, qui hujus Sancti vitam temporibus octavi Clementis emisit in lucem, insinuare videtur, hunc Petrum Igneum e gente Aldobrandina traxisse originem ; itaque favorabilis fabula placuit, ut Petrus ipse Cardinalis Aldobrandinus, alioquin princeps sapientissimus, Vallumbrosanum Petrum in nova Clementina aula cum Aldobrandinæ gentis insignibus, elegantique epigrammate a Joanne Matthæo Cariophilo Archiepiscopo Iconiensi confecto depingendum curaverit.

C

Oldoinus probat Gregorii VII nobilitatem ex inscriptione Senensi,

6 *Nunc audiamus quomodo de altero ejusdem stipitis surculo, de nobilitate inquam Gregorii VII auctores dissentiant. Oldoinus noster in additionibus ad historiam Ciacconii tom.* 1 *col.* 855, *ita scribit :* Hiltprandus natione Etruscus, patria Senensis vel melius Soanensis, quæ est urbs Etruriæ prope Senas, habuit parentem Bonicium, non fabrum lignarium, quod ignominiæ ergo adversarios ipsi objecisse scimus, sed ex nobili et antiqua familia Aldobrandescorum comitum Soanensium, ut scribunt Platina, Sansovinus, Tomasius, Maccabrunus aliique ex ejus familiæ insignibus et sequenti inscriptione, quæ in ecclesia Metropolitana Senarum habetur.

HIC ANN. MLIX ILTPRANDO ILDEBRANDESCO ARCHID. CURANTE, QUI POSTMODUM GREG. VII, ŒCUMENICUM CONCILIUM CELEBRATUM, UBI ANTIPAPA BENEDICTO ABROGATO, GERARDUS ALLOBROX EPISCOPUS FLORENTINUS ASSUMPTUS NICOLAUS SECUNDUS APPELLATUS.

7 *Cujus ætatis vel auctoris sit hæc inscriptio, ignoro; verum non satis exacta mihi videtur. Nam inter alia observo, tum temporis contra Benedictum antipapam non fuisse Senis celebratum concilium, multo minus œcumenicum. Invenio quidem Senis Pontificem electum esse Nicolaum II, sed post electionem Senis pacifice peractam, habitum fuisse anno* MLIX *concilium Sutrii, in quo pseudopapa Benedictus, cognomento Mincius, depositus omnique sacerdotali officio privatus est, sicuti tradunt conciliorum collectores post Baronium ex codice Vaticano, qui inscribitur* Liber censuum. *Idem in Labbeana conciliorum collectione tomo* IX *col.* 1098 *testantur vetera Romanorum Pontificum gesta, quæ collegit Nicolaus Aragonensis Cardinalis his verbis :* Celebrata itaque in pace electione (ut dictum est) Senis, dictus Nicolaus Pontifex cum Archidiacono et Cardinalibus consilium habuit, ut pro causa jam dicti Velitrensis intrusi, apud Sutrium synodum celebraret, ad quam non solum episcopos Tusciæ et Lombardiæ, sed et magnum Godefridum et Guibertum cancellarium convocare deberet. Quod absque dilatione factum est. Prædictus autem Mincius, ubi Nicolaum Papam cum personis, quæ apud Sutrium convenerant, in synodo residere cognovit, sedem, quam invaserat, conscientia remordente, reliquit, et in domum propriam remeavit. *Sentiat lector de hac Senensi inscriptione, quod placuerit. Ego hactenus solummodo octodecim synodos œcumenicas agnosco, et ex iis nullam Senis celebratam novi.*

D *quæ videtur parum accurata.*

E

Baronius aliique Gregorium VII patri fabro ortum putant.

8 *At ne hic extra oleas saltemus, ad præfatam Gregorii VII nobilitatem revertamur. Præter Binium, Ricciolum, Labbeum aliosque, qui hunc patre fabro natum arbitrantur, Baronius egregius Romanorum Pontificum vindex tomo* XI *ad annum Christi* 1073 *ita S. Gregorii VII vitam describere incipit :* De ipso dicturi, incipiamus ab ejus natalibus atque genere, quem alii Soanensem, Senensem alii fuisse tradunt. Constantior est sententia fuisse patria Soanensem e Tusciæ civitate, natum humili loco, parente fabro, quod ignominiæ causa adversarios ipsi objecisse reperimus, cum hac ex parte magis laudandus esset, quod evidentiora in eo ex his elucescerent signa veri apostolatus ; siquidem Apostolus dicat : Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes , et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia, et ignobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret, ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus. Hæc Apostolus ; cum alioquin superbe nimis respuat humanus fastus natalis titulum illum, quo Deus Flium suum hominem factum voluit insigniri, ut fabri filius diceretur. Addunt vero ista, de fabri filio ; quod cum puer luderet ad pedes patris ligna dolantis, ex rejectaneis segmentis, cum nesciret litteras, casu elementa illa formarit, ex quibus simul conjunctis illud Davidicum exprimeretur oraculum : Dominabitur a mari usque ad mare ; quo significaretur, manum pueri ductante numine, ejus fore amplissimam in mundo auctoritatem.

F

Diversa scriptorum opinio

9 *Scio hanc Baronii sententiam non esse tam certam, quin varia illi opponi possint, præsertim cum neminem pro ea citet. Saltem circa hujus sancti Pontificis patriam plerisque adversatur Hugo Flaviniacensis in Chronico Virdunensi, quod edidit Labbeus noster tomo* 1 *Novæ Bibliothecæ manuscriptorum librorum, ubi fol.* 206, *antiquus ille scriptor de Gregorio VII hæc disertis verbis affirmat :* Natus

est

A est igitur in urbe Roma, parentibus civibus Romanis, et quod maximum est, religiosis, adscribendus civis curiæ cœlestis. *Ex hac opinionum varietate apparet, arborem illam genealogicam a R. D. Tiberio Petraccio inventam, non omnino firmis radicibus niti. Et sane novum non esset, indebitos nobilitatis titulos Sanctis affingi, cum in Breviario Romano Antverpiæ anno* MDCXXXVI, *apud Plantinum impresso de S. Catharina Senensi legerentur sequentia:* Catharina virgo Senensis, ex Benincasia una cum Burghesia familia ex eodem stipite proveniente, piis orta parentibus, beati Dominici habitum, quem sorores de Pœnitentia gestant, impetravit. *Jam autem, omissis prudenter harum familiarum titulis ita legimus:* Catharina virgo Senensis piis orta parentibus beati Dominici habitum, quem sorores de Pœnitentia gestant, impetravit.

genealogiam S. Joannis Gualberti incertam reddit.

10 *Nolim tamen, ut quis ex his aliisque antea dictis existimet, me velle nobili* S. Joannis Gualberti *aliorumque genealogiæ repugnare. Nam cum in antiquis monumentis nihil certi ad dirimendam hanc controversiam invenerim, prædictum stemma nec* B *admitto nec rejicio. Itaque, cum genus et proavi, et quæ non fecimus ipsi, vix nostra dici possint, plurisque facienda sint virtutis, quam sanguinis decora, transeamus ad heroicam clementiam, qua* S. Joannes Gualbertus *dedit sanctiori vitæ exordium, et orbi Christiano imitationis exemplum.*

§ II. Clementia sancti erga hostem, prodigiosa Crucifixi inclinatio, et ejus descriptio.

Quidam volunt, S. Joannis Gualberti fratrem; alii vero ejus patrem fuisse occisum.

N*arrant Acta post hunc Commentarium danda,* quemdam propinquum S. Joannis Gualberti *ab altero fuisse occisum. Cum vero Sanctus postmodum in arcta via obvium haberet homicidam, quem armigeris stipatus facile interimere potuisset, clementer ei ob Christi crucifixi amorem pepercit. Post hunc generosum virtutis actum S. Miniatis templum oraturus ingreditur, in quo dum Crucifixi effigiem sibi caput inclinare videt, sanctioris vitæ desiderium* C *concipit, atque etiam, inscio parente, in eodem S. Miniatis monasterio religiosum institutum amplectitur. Nunc quædam ad hanc historiam observanda occurrunt. Breviarium Romanum et posteriorum seculorum scriptores asserunt, unicum S. Joannis fratrem, nomine Ugonem, interfectum fuisse, ac* Joannem Gualbertum *sancto Parasceves die interfectori ejus ignovisse; quæ utraque assertio forsan veteri traditione nititur. Nam antiquissimi Vitæ scriptores nec certum occursus diem, nec ullum consanguinitatis gradum exprimunt. At Actis omnibus aperte contradicunt, qui* S. Joannis Gualberti *patrem ab hoc inimico interemptum volunt, inter quos est Ludovicus Zacconius in compendio Vitarum omnium Sanctorum, quod ex variis hagiographis collectum ordine alphabetico Venetiis anno* 1612 *Italice edidit.*

His postremis forte errandi occasionem præbuit S. Petrus Damianus,

12 *Fortasse huic errori occasionem præbuit S. Petrus Damianus, qui historiam in substantia similem, sed in circumstantiis discrepantem sic exponit lib.* 4, *epist.* 17 *:* Unde non otiosum credimus, si his verbis inseritur, quod celebri a nonnullis relatione vulgatur. Vir quidam, ut dicitur, potentiorem se hominem interfecit, a cujus etiam filio more seculi, non legibus Evangelii, multas bellorum molestias pertulit. Paterni scilicet ultor interitus, et strages anhelabat hominum, et frequentium reportabat manubias rapinarum. Inter has igitur homicida deprehensus angustias, imperiale decrevit adire fastigium, si quod forte tot calamitatibus posset reperire solatium. Quo comperto, paterni sanguinis ultor insequitur, eumque, sive ut tribunalium lege constringat, sive ut repente gladiis opprimat, impiger comitatur. In Teutonicis vero partibus tunc Imperator agebat.

AUCTORE G. C.

qui narrat quemdam patris interfectori ignoscentem,

13 Cum itaque procedens modeste, quasi securus incederet, subsequens autem celerius properaret, tandem contigit, ut sibimet invicem propinquantes, in mutuos uterque duceretur aspectus. Sed cum is, qui homicidii reus erat, vix quatuor vel quinque comitum fulciretur auxilio; interfecti vero filius triginta ferme cingeretur obsequiis armatorum, quaternionem suum cohortatur, ut fugiat. Ille se conspiciens de persequentium manibus avolare non posse, animæ patrocinium petiit, ad humilitatis umbraculum confugium fecit. Projectis igitur armis, brachiis etiam in modum crucis extensis, solo prosternitur, et vel miserentium veniam, vel ictus ferientium præstolatur. E At ille jam victor ad reverentiam crucis manum reprimendo compescuit, ultro etiam, ne ab aliquo feriretur, inhibuit. Postremo pacem integram faciens, ad honorem sanctæ vivificæ Crucis non modo vitam, sed et paternæ necis donavit offensam.

ter a Crucifixi imagine inclinato capite fuisse salutatum;

14 Hac igitur insigni peracta victoria, qua scilicet non tam alterius, quam sui, et ut ita fatear, non tam hostis, quam proprii cordis victor extiterat, ad Regis curiam, quia non procul erat, accessit; sed mox ut ecclesiam oraturus ingreditur, res mira nimiumque stupenda! Salvatoris imago, quæ in Cruce videbatur expressa, tribus eum vicibus inclinato capite visa est salutare. O quam gloriosum et insigne præconium, ut ab auctore misericordiæ mereretur reverenter accipi, qui propter ejus reverentiam omiserat vindicari; et ab eo recipere salvationis honorem, pro quo saluti contrariam postposuit ultionem! Quod protinus Imperator audiens, honorifica eum et affectuosa, prout decebat, affabilitate suscepit, et copiosa munerum liberalitate ditavit.

sed hic auctor multa scripsit ex vulgi opinione,

15 *Fieri potest, ut simile miraculum alteri parricidium condonanti contigerit. Quod si Petrus Damianus totam suam narrationem de* S. Joanne Gualberto *intellectam velit, certe errat, ut BB.* F *Andreæ et Attonis Acta legenti manifestum fiet. Neque hic unicus esset ejus error, cum ille auctor quantumlibet sanctus, scripserit alia, teste Bellarmino, Libro de Scriptoribus ecclesiasticis ad annum Christi* 1060 *observatione prima, quæ* fabulis fortasse similiora sunt, quam historiæ. *Forsan Petrus Damianus, sicut narrationis initio innuere videtur, historiam hanc scripsit ex vulgari fama, quæ multum crescit et mutatur eundo, ut quotidiana nos docet experientia. Inde rem veram aliis circumstantiis vestitam tradidit.*

ut ipsemet fatetur.

16 *Non diffitetur ipsemet S. Petrus Damianus, sese quædam in suis historiis ex aliorum qualicumque fide referre. Sic lib.* 1, *Epistola* 9 *ait :* Ego quoque quod scripsi, procaciter non affirmo, sed utrum verum sit, necne legentium inquisitioni relinquendum esse decerno. *Ejusdem libri Epist.* 10, *ita habet :* Hæc eadem gesta, quæ scribimus, quia in transitu audire nos contigit, utrum inoffensam fidei lineam teneant, certum per omnia non habemus. *Lib.* 2, *Epist.* 14, *ad Desiderium abbatem Casinensem, post narrata varia miracula,*

sic

AUCTORE G. C.

sic concludit : Hæc omnia, venerabilis Pater, non sine magno timore describimus, ne vel per oblivionem propriam vel per infidæ relationis audaciam a veritatis linea quantumlibet declinemus. *Denique ad eumdem Desiderium sic scribit lib.* 2, *Epistola* 15. Hæc ego, venerabilis Pater, et alia quamplurima non sine magnæ formidinis angore conscribo, ne videlicet vel relatores mei meræ veritatis semitam non tenuerint, vel ipse quoque, relationum in quolibet immemor, oblivione deliquerim. *Cum in tot aliis narrationibus id sibi contigisse fateatur Petrus Damianus, idem in hac Crucifixi historia ipsi evenisse non injuria suspicor. Ut ut est, ego Crucifixi sese inclinantis miraculum* S. Joanni Gualberto *accidisse historica fide credo, atque istud in dubium revocare, summæ pervicaciæ, ne dicam dementiæ, esse existimo : Quid etenim historice tandem certum erit, si omnibus historicis, atque etiam vetustissimis, synchronis aut subæqualibus factum aliquod narrantibus, de eo dubitare liceat? Intolerabilis sane est hæc mentis pertinacia, quam quidam nostri temporis Aristarchi, ac præsertim heterodoxi prudentiam aut constantiam vocare non erubescunt.*

B

Quidam hypercriticus Gallus Crucifixi sese inclinantis miraculum dissimulat,

17 *Modernus quidam Legendarius Gallus, qui omnia Sanctorum Acta etiam per leves conjecturas solet vellicare, hunc miram imaginis sese inclinantis historiam intactam reliquit; nempe, quam nulla ratione oppugnare poterat, silentio aut certe contorta explicatione obscurare nititur. Nam ubi minuta quæque* S. Joannis Gualberti *gesta enumerat, præcipuum hoc miraculum hunc ferme in modum Gallice transilit :* Orabat coram Crucifixo, eumque contemplans mente revolvebat incomprehensibilem Christi amorem, quem erga homines ostenderat mortem subeundo, ut eos æternæ morti eriperet. Hæc morientis Dei repræsentatio ita cor ejus movit, ut decreverit imposterum illi soli vivere, qui pro se mori voluerat. *Artificiosa sane transgressio, qua tegere conatur prodigium, quod non potuit non legisse apud Surium, quem ad marginem citat, et ex quo, ni fallor, vitam* S. Joannis Gualberti *texuit. Miror a viro Catholico adeo illustre miraculum dissimulari, quod ipse Rodolphus Hospinianus, infensissimus Catholicorum ac præsertim monachorum hostis in Opere de Monachis, alioquin erroribus et calumniis referto lib.* 5, *cap.* 4, *supprimere non est ausus.*

C

alii eamdem historiam falsis circumstantiis exornarunt.

18 *Non ignoro, scriptores aliquos in vitium contrarium incurrisse, et in exornando hoc miraculo nimios fuisse, inter quos jure merito numerari potest memoratus ante Ludovicus Zacconius, qui in Compendio omnium Sanctorum supra citato sine ullo veterum testimonio colloquium inter Crucifixum et* S. Joannem Gualbertum *ex suo, ut opinor, cerebro finxit. Hæc tamen additamenta miraculi veritatem non negant, sed potius confirmant, quamvis per hyperbolen maxime reprehendendam. Nos utrumque scopulum declinantes, nec augere rem, nec diminuere volumus; sed ea credimus, quæ de hoc miraculo viri, tum antiquitate tum sanctitate commendandi, posteris reliquerunt. B. Andreas abbas Strumensis, et B. Atto abbas Vallumbrosanus ac postea episcopus Pistoriensis hanc miraculosam Crucifixi effigiem suo tempore in S. Miniatis monasterio solicite conservatam fuisse testantur. Jam vero tam pretiosum monumentum non ita pridem Florentiam translatum esse didici ex Mabillonio in observationibus, quas vitæ* S. Joannis Gualberti *a se edita immiscuit.*

Petitam ex valle Umbrosa Crucifixi translationem,

19 *Quare cum hujus translationis narratio nobis deesset, recurri ad Vallem Umbrosam sperans, fore ut Religiosi illi pro solita sua humanitate eam mihi communicarent. Spei meæ quamprimum satisfecit D. Angelus Maria Rivola, ejusdem Congregationis Vallumbrosanæ sacerdos, qui desideratam Crucifixi translationem descripsit, et ad nos transmisit. Cum autem illa translationis solemnitas prolixior sit, quam ut hic commode interseri possit, eam ad appendicem, post* S. Joannis Gualberti *miracula secuturam, rejeci. Interim hic sufficiet exactam miraculosi Crucifixi dedisse descriptionem, quam laudatus D. Angelus Maria Rivola translationi a se descriptæ præmisit prænotans sequentia :*

D

misit D. Angelus Maria Rivola, ac simul

20 In Dei nomine. Amen. In libro manuscripto Actorum congregationis Vallis Umbrosæ Ordinis S. Benedicti signato ad extra littera N pag. 131 et sequentibus, refertur concessio sanctissimi Crucifixi, qui caput inclinavit sancto Patri Joanni Gualberto, præfatæ Congregationis institutori, facta eidem Congregationi a regia magni Etruriæ Ducis Celsitudine; et deinde exponitur solemnis ejusdem sanctissimi Crucifixi translatio ab ecclesia arcis S. Miniatis prope Florentiam ad ecclesiam sanctissimæ Trinitatis ejusdem urbis, ejusdemque congregationis Vallis Umbrosæ. Quia vero non desideratur nisi relatio translationis, ideo hæc tantum referetur, omissa prolixiori concessionis narratione, ex qua tamen sileri non potest conditio et qualitas præfatæ sanctissimæ imaginis, quæ ex præfato libro pag. 136 sequentibus verbis exprimitur. *Hactenus D. Angelus Maria Rivola, quibus sequentem Crucifixi descriptionem ex citato Actorum Vallumbrosanorum libro extractam ita subdit :*

E

ejusdem Crucifixi descriptionem.

21 Lignum in primis, quod præ antiquitate cariosum ac pene corruptum timebatur, solidum, stabile, atque in nulla parte vitiatum repertum est. Tabula illa, supra quam in tela extensa imago Crucifixi est picta, profunda est, seu crassa est dimidio octavæ partis cubiti, ejus longitudo seu altitudo per directum est trium cubitorum cum duabus tertiis partibus; longitudo per transversum est trium cubitorum similium cum duabus octavis partibus; latitudo tabulæ est duarum tertiarum cubiti partium, sed a brachiis crucis usque ad genua latitudo est unius cubiti cum quarta parte. In summa cruce est tabula inscriptionis; in ima vero parte crux habet veluti montem, ut solent et sculpi et pingi cruces. Supra hujusmodi tabulam extenditur tela, supra quam depicta est in morem Græcorum Christi Jesu crucifixi imago ad naturalem altitudinem hominis, sed carnibus valde extenuatis et capillis cincinnatis, et usque ad collum protensis. Diadema est inauratum in eoque scripti conspiciuntur hi characteres LUX. Habet femoralia oblonga, quæ ab iliis ad genua protenduntur et plicaturis tenuissimis depicta sunt. A dextris et sinistris crucis in parte illa tabulæ aliquanto latiore subtus brachia depicta est Virginis Matris et sancti Joannis imago, sed in figura admodum parva. Tela vero tota, potissimum autem a pectore Crucifixi ad reliquam usque infimam partem est adeo lacera, ut vix conspiciatur pictura. *Hæc fideliter et authentice ex præfato libro descripta sunt. Decreveram prosequi filum historiæ Gualbertinæ, eamque ordine quodam notis illustrare; sed necessario interserenda hic est scriptorum notitia, ut facilius intelligantur, quæ in sequentibus paragraphis agitanda et elucidanda sunt.*

F

§ III.

A

AUCTORE G. C.

§ III. Quinam auctores S. Joannis Gualberti vitam scripserint, et quorumnam scripta a nobis sint edenda.

Plurimi vitam S. Joannis Gualberti conscripserunt,

Innumeri pene scriptores de rebus a S. Joanne Gualberto *præclare gestis meminerunt. Didacus Franchius ante ejusdem Sancti vitam a se Italice editam alphabeticum posuit catalogum manuscriptorum, quibus in contexenda sua historia usus est. Habeo præterea catalogum manuscriptum in quo præter viginti et duos auctores, qui ex professo, ut aiunt, vitam* S. Joannis *litteris mandarunt, enumerantur sedecim alii, qui ex occasione eamdem vitam obiter attigerunt. Præcipuos mihi notos hic temporis ordine recensebo. B. Theuzo,* S. Joannis Gualberti *discipulus, dicitur a quibusdam primus sancti Patris sui vitam scripsisse. Sed an genuinum sit B. Theuzonis scriptum dubitat D. Aurelius Casari in epistola anno* 1691, *ad Papebrochium data, ita sincece significans :* Inveni in aliquibus archivis nostris.... vitam S. Joannis Gualberti Etrusco sermone, cujus auctorem facit D. Didacus de Franchi B. Theuzonem, quod equidem haud facile concedo. *Non dubito, quin vir ille candidus et eruditus solidas habuerit rationes ad id non facile concedendum. Cum tamen nobis hanc vitam in fonte videre non licuerit, de re ignota judicium non feremus.*

B

atque inter eos præcipui: B. Andreas, B. Atto, et Benignus Cæsenas.

23 *Alter ejusdem S. Patris discipulus est B. Andreas patria Parmensis, cognominatus de Strumis, ab ea, quam postea gubernavit, abbatia Strumensi, cujus Vitam illustrarunt Majores nostri ad diem* X *Martii. Is circa finem seculi* XI *præter vitam S. Arialdi martyris, scripsit Acta* S. Joannis Gualberti, *quæ dudum latentia in lucem produxit mox laudatus Aurelius Casari et ad nos transmisit cum humanissimis litteris, quæ inventionis occasionem et characteristicas inventi thesauri notas explicant. Proximus huic, nempe medio circiter seculo* XII, *gesta* S. Joannis Gualberti *conscripsit B. Atto, ex abbate Vallumbrosano Pistoriensis episcopus, cujus vitam elucidavit Papebrochius ad diem* XXII *Maii. Seculo* XIV *ejusdem Sancti Acta a Benigno Cæsenate conscripta fuisse testatur Aurelius Casari in prædicta epistola, et enumerans varia bibliothecæ Laurentianæ manuscripta, inter alia dicit, se invenisse* vitam S. Joannis Gualberti Etrusco sermone antecedenti simillimam *(egerat de vita, quæ B. Theuzoni tribuitur)* manu Beati P. N. Benigni Cæsenatis, eremitæ cellarum, quo in loco eam scripsit die III Januarii anno MCCCLXXIV exaratam, in qua abbatum generalium Vallis - Umbrosæ Catalogum ponit usque ad annum MCCCLXXIII.

C

Item Andreas Januensis, quem cum B. Andrea crasse confudit Mabillonius.

24 *Andreas de S. Ambrosio monachus Benedictinus, vulgo dictus Andreas Januensis anno* 1419, *ut ipsemet in prooemio indicat, ex antiquis Actis collegit vitam* S. Joannis Gualberti, *eamque, quod priores Vitæ scriptores prætermiserant, quibusdam Chronologicis notis, ac prolixioribus phrasibus auxit. Hunc Andream Januensem perperam cum B. Andrea Strumensi abbate confudit Mabillonius in observationibus præviis ad vitam* S. Joannis Gualberti *seculo* VI *Benedictino Parte* 2, *pag.* 266, *ita notans :* Illic, *nempe in Valle Umbrosa,* sedem suam fixit Johannes Gualbertus, cujus res gestas primus litteris mandavit Andreas Januensis, cujus scriptionem nancisci nobis haud licuit. *Crassus enimvero error cum unus seculo* XI, *alter* XV *scripserit. Si operæ pretium foret, errorem hunc clare demonstrare possemus ex ipso Andreæ Januensis ecgrapho, quod D. Franciscus Redi Majoribus nostris ex Ms. Ripolensi describendum humanissime curavit, quodque in Museo nostro etiamnum sedulo servamus, quamvis hic non sit edendum, ne tam multa* sancti Joannis Gualberti *Acta lectorem tædio afficiant, et maximam hujus tomi partem occupent.*

S. Antoninus aliique eamdem vitam litteris mandarunt.

25 *S. Antoninus archiepiscopus Florentinus parte* 2 *Historiarum tit.* 15, *cap.* 17, *Vitam* S. Joannis Gualberti *eodem seculo compendiosius exaravit. Hieronymus Radiolensis, qui teste Franchio floruit anno* 1480, *vitam ab Andrea Januensi latine scriptam, in linguam Italicam transtulit. Circa idem tempus, aut paulo etiam ante Xantes Perusinus abbas Marrathensis in componendis ejusdem Sancti Actis cultiore scribendi genere usus est, deditque operam, ut sancti Patris sui vitam rhetorico stylo exornaret. Habemus hic doctissimi hujus scriptoris ecgraphum, quod acceptum referimus industriæ et labori D. Aurelii Casari, qui illud propria manu fideliter descripsit. Thaddæus Adimari, Xantis Perusini successor,* S. Joannis Gualberti *vitam vulgari lingua imprimendam curavit Venetiis anno* 1510 *apud Lucantonium Di Giunta Florentinum.*

E

Quis sit auctor vitæ a Surio editæ?

26 *Laurentius Surius ad diem* XII *Julii mutato stylo, eamdem vitam edidit. Verum quis illius fuerit auctor, nonnulla est inter eruditos controversia. Antonius Possevinus noster in Apparatu sacro tom.* 1, *ad litteram F, pag.* 782, *nihil hæsitans sic pronuntiat:* Jacobus Fornerius sive Furnius Tolosanus Ordinis Cisterciensis, qui Benedictus X *(vulgo vocatur* XII) hujus nominis summus Pontifex fuit, scripsit vitam S. Joannis Gualberti, quæ extat apud Surium tom. 4 ad diem mensis Julii XII. *Hanc Possevini assertionem dubiam reddit Gerardus Vossius lib.* 2, *de Historicis Latinis cap.* 57, *ita disserens :* Vitam Gualberti apud Surium habemus tom. 4 ad diem XII Julii. Sed nomen auctoris in Ms. desiderabatur. Quare utrum Fornerii, an Blasii sit, haud facile dixerim. Sed magis eo inclinat animus, ut monachi Vallis-Umbrosæ minus siverint perire vitam fundatoris sui Ordinis a monacho scriptam ejusce loci, quam ab abbate Montis Frigidi. *Vitæ a se editæ nomen auctoris defuisse fatetur ipse Surius Actis Gualbertinis hunc titulum caute præfigens :* Vita S. Johannis Gualberti auctore (ni fallor) Blasio Milanesio Generali Ordinis Vallis-Umbrosæ. Is enim scripsit hujus beati Viri vitam ; sed codex Ms. ejus nomen non habebat. *Nostra parum interest cujuscumque sit hæc vita, cum certe antiquiora Acta simus edituri.*

F

Locatellus, Franchius, aliique recentiores eadem Acta scripserunt.

27 *Eudoxius Locatellus anno* 1582 *sancti Patris sui gesta et miracula primo operis sui libro Italice edito ad posteros transmisit. Post plurimos alios, qui tum soluta tum ligata oratione* S. Joannis Gualberti *Acta exornarunt, omnium copiosissime Didacus Franchius duodecim libris, Florentiæ anno* 1640 *Italica lingua impressis, eamdem historiam complexus est, ac plurimis notis illustravit. Denique Vincentius Simius in Catalogo Sanctorum et virorum illustrium Congregationis Vallis-Umbrosæ, anno* 1693 *Romæ typis vulgato, ad litteram* I *pag.* 157 *breve vitæ Gualbertinæ compendium tradidit. In eo juxta communem Vallumbrosanorum scriptorum sententiam tenet, sanctum Patrem suum natum esse anno Christi* 985, *ac pervenisse ad ætatem* 88 *annorum ; adeoque consequenter dixisse debuisset cum receptissima opinione, eum mortuum esse anno* 1073 *: miror itaque annum* 1075 *ab eo poni, nisi forte sit error typographicus, quem liben-*

ter

AUCTORE G. C.

ter ignoscimus. Nam hanc errandi veniam petimusque damusque vicissim.

Nobis præplacent Acta per B. Andream scripta, quæ e latebris eruit Aurelius Casari,

28 *Ex enumeratis scriptoribus, quos fere omnes sive manuscriptos sive impressos in Museo nostro servamus, tantum priores duos, utpote ab antiquitate maxime commendandos, hic edere visum est. Ac primo quidem loco Acta B. Andreæ abbatis Strumensis, quæ nobis eo sunt cariora, quo diutius fuerunt in latebris perquisita ac tandem diligentia D. Aurelii Casari detecta, ut patet ex ejus epistola anno* 1691 *ad Papebrochium data, cujus partem hic præmitto, ut de beati scriptoris auctoritate et ecgraphi sinceritate constet. Sic igitur post religiosam et amicam salutationem scribit :* Perdideramus nos Vallumbrosani Sanctorum nostrorum digna veneratione colendas memorias ; præcipue autem sanctissimi Patris nostri institutoris Johannis Gualberti Vitam, quam luculento sermone descripsit beatus P. N. Andreas 'abbas Strumensis, sancti Patris discipulus, ex qua magna ex parte suam composuit S. P. N. Attho Pistoriensis episcopus. Sed Dei gratia illam ego inter libros et Mss. Rev. Abbatis Petracci, jam in cœlo, ut pie speramus recepti.... inveni ; cujus quidem venerandi codicis antiquitatem vel ipsum erubescens vel potius pallescens atramentum demonstrat.

B

qui codicis inventi formam et antiquitatem describit,

29 Liber est pecudineus chirographicus in 4 minori, ab extra litteris deauratis sic inscribitur « Sci Jo. Gualb. vita a B. And. Abb. Stru« mensi consc. » Intus autem sic incipit : « Sancti Johannis Gualberti Vallis-Umbrosæ primi abbatis ac ejusd. Ord. Instit. vita a B. And. sci fid. de Strumis abbate composita ; cum supplemento ex aliis auctoribus in locis, ubi aliqua præsentis perantiqui libelli folia desiderabantur, posita. » Scriptio supplementi mihi semimoderna videtur ; illa vero codicis antiquissima, et ante annum MCLIV, vel certe paulo post ipsum, ut multis probare possem, exscripta. Utinam et lyncei oculi vestri codicem hunc, vere aureum inspicere possent ! una mecum antiquitatem probaretis. Utinam talem præ manibus habuissem, quando eruditus P. Conradus Janningus (ni fallor) huc ad Vallem-Umbrosam accessit, cui in nostro hospitio inservisse gloriabundus etiam nunc exulto, verum et ipse testimonium oculatus testis perhiberet ! Ecce vobis et nobis cœli benignitas favit. En præclarum (sic vos in Actis Sanctorum die x Martii et xxv Maii decoratis) opus beati Andreæ, quod vos iisdem diebus nuspiam reperiri doletis, inventum. Hoc ergo quamprimum fideliter exscribam, vobisque per illustrissimum et eruditissimum virum et communem amicum Dominum Antonium Magliabechium mittam.

C

ejusque ecgraphum ad nos misit,

30 *Promissis stetit vir humanissimus et sequenti anno vitam propria manu descriptam ad Papebrochium misit, quem in epistola scriptioni suæ involuta sic alloquitur :* Virum occupatissimum insuper occupare meo non inesset animo, ni forte quid Sanctorum honoris et gloriæ præmeditarer et Paternitati V. R. gratum foret. En vobis nova occupatio, dum hisce litteris me vobis præsentem exhibeo, in manibus inventum thesaurum tenentem, et offerentem vitam S. P. N. Johannis Gualberti, auctore B. Andrea abbate Strumensi, quam fideliter descripsi, ut testimonio ibidem apposito evincere fas est. Hujus Beati scriptoris auctoritas præ aliis æstimanda est, utpote qui beatissimum Patriarcham et B. Discipulum Teuzonem et aliquos qui in vita memorantur, noverit. Ipso scribente, adhuc vivebat B. Teuzo, uti testatur his verbis : « Venerat inter ceteros Teuzo, qui adhuc superest, vene- D
» randus pater et senex. » Vivebat et ille Johannes antiquissimus frater, de quo sic : « Quod » ille adhuc superstes sic actum fuisse, et illa, » quæ superius diximus, viva voce testatur ; et » non solum illa, sed etiam, quæ inferius sub» jungemus. » Occurrunt et de aliis exempla similia, ut § Eo tempore, etc., prope finem ; et § Quod scribimus a venerabili fratre didicimus Johanne ; et § Vere non solum, etc.

addito fidelis suæ descriptionis testimonio.

31 *Demum Vitæ a se exscriptæ hoc annectit testimonium :* Ego Domnus Johannes Aurelius Casari hiero-monachus Ordinis et Congregationis Vallis-Umbrosæ in veritate profiteor, me suprascriptam Vitam S. P. N. Johannis Gualberti, auctore beato Andrea abbate, fideliter exscripsisse ac desumpsisse a pretioso quodam manuscripto pecudineo antiquissimo, quod nunc mea quidem industria in Archivio Vallis-Umbrosæ servatur. Liber est in octavo *(vel ut ante dixerat quarto minori)* litteris bene formatis, sed in ferrugineum colorem præ antiquitate vertentibus. Habet folia 48. Primum et secundum continent supplementum, sic et septimum et nonum, quod E
in præsenti exscriptione his signis « obsignavi. » Folia quædam desiderantur ; ideo me mireris » si sic finiat. » Quod postea retractans « *Ecgraphum Aurelii Casari more nostro in numeros distributum hic typis mandabimus, et supplementum, quod ipse signis » distinxit, nos uncis* [ ] *includemus.*

Dein edetur vita per B. Attonem concinnata,

32 *Hisce B. Andreæ Actis subjungimus Vitam* S. Joannis Gualberti *a B. Attone episcopo Pistoriensi conscriptam ; quæ quamvis ut plurimum cum præcedenti conveniat, tamen quia amplior est, et in quibusdam paulum differt (hanc discrepantiam in Annotatis observabimus) etiam lectoris oculis subjiciendam esse censuimus, prout eam edidit Mabillonius sec.* VI *Benedictino parte* 2 *pag.* 268, *relicta editione Romana Thesauri Velii, qui mendosa est, ut jure merito conqueritur Aurelius Casari hac exclamatione :* Quam manca et mutila est vita S. Joannis Gualberti auctore S. Atthone, typis excusa Romæ anno MDCXII ! *Ut etiam hujus beati scriptoris auctoritas innotescat, placuit laudes ei ea contemporaneis datas excerpere ex litteris, quæ leguntur apud Ughellum tomo* 3. *Italiæ sacræ col.* 362, *ubi Raynerius Canonicus inter alia sic ipsi scribit :* Tuæ virtus innocentiæ a me laudanda fo- F
ret, sed timui laudes diminuisse tuas. Romana namque et Apostolica Sedes, dum studium tenerem Quintonio in Anglia, in tantam tuæ prorupit laudem excellentiæ in curia præsulis Quintoniensium per Dominum Matthæum Diaconum et Cardinalem sancti Georgii : Interrogatus a me de nostræ et Romanæ statu ecclesiæ, dicens ; quod Romana et Apostolica sedes beata foret, si tui duceretur moderamine gubernaculi, quod me ultra quam dici possit, lætificavit. *Honorificum enimvero elogium. Si quis plura volet, legat ejus Vitam in Actis nostris* XXII *Maii.*

de cujus scriptoris patria conjectura Papebrochii corrigitur.

33 *Papebrochius quidem in illius Vita ad dictam diem illustrata suspicatus fuerat, B. Attonem patria Pecensem esse, eo quod in instrumento quodam ita notatum invenisset :* Ego Fr. Atto Pecen. monachus et dictus Pistoriensis episcopus, huic Brevi firmando subscripsi et illud fieri rogavi cum omni bona voluntate. *Eruditus D. Joannes Aurelius Casari, lecta hac Papebrochii conjectura, anno* 1691 *ad eum scripsit in hunc modum :* Ex hac peroratione S. Attonis *(loquitur de epilogo vitæ Gualbertinæ a se primum invento, quem postea*

dabi-

A *dabimus)* et ipsius Memoriali jam vobis per P. D. Placidum Poltri transmisso, in quibus utrisque, vir sanctus ubi hoc titulo gloriatur PECCATOR MONACHUS, liquido apparet, verba illius instrumenti per vos ad diem XXII Maii recitata, scilicet Ego Frater Atto Pecen. monachus, non sic legenda, ut sonent Pecensis, vel ut aliis placet, Pacensis, sed PECCATOR, ut supra in peroratione et Memoriali. Sic sentio ego D. Jo. A. qui supra, salva tamen semper in omnibus auctoritate vestra. *Cum ea legisset Papebrochius, statim vir candidissimus, et ad errores suos corrigendos semper promptissimus, scripta scheda et ad vitam B. Attonis affixa, opinionem D. Joannis Aurelii Casari tamquam probabiliorem amplexus est, et in dicta scheda præter alia sic candide notat :* Hunc sane non exiguum fructum existimo propositi dubii, etiamsi per hoc contingat, nostram quoque de Sancti patria conjecturam ruere. Nec enim tales diutius valere volumus, quam quoad aliunde refellantur, vel melius quidpiam substituatur. *Hoc candidum Magistri nostri exemplum imitari volumus, sicubi a vero aberremus. Hæc, per transennam* B *ex et occasione dicta sunto; jam ad propositum nostrum redeamus.*

Dantur etiam Sancti miracula collecta per Hieronymum Radiolensem, cujus elogium exhibetur.

34 *Post utramque hanc Vitam prælo committemus* S. Joannis Gualberti *miracula, ab Hieronymo Radiolensi collecta, et Henschenii Papebrochiique manu descripta, de quibus in sæpe jam memorata epistola sic habet Aurelius Casari :* Inveni duos codices Mss. pecudineos vere autographos D. Hieronymi Radiolensis, nempe miracula S. Joannis Gualberti et sermones ejusdem Hieronymi, in quibus breviter vita S. Joannis Gualberti inseritur, in cujus fine sic habetur : » Iste liber est mei Domni Hieronymi Prioris. » *Ut autem lector hujus collectoris fidem pietatemque noverit, breviter addo partem elogii, quod Vincentius Simius in Catalogo virorum illustrium Congregationis Vallis-Umbrosæ ad litteram* H *pag.* 134, *sic concinnavit :* Hieronymus Radiolensis Prior abbatialis sancti Donati in Vincla, inter scriptores Vallumbrosanos valde celebris, scripsit in primis vitam beatæ Mariæ Virginis, erga quam tenerrimæ devotionis affectu erat inflammatus; deinde miracula sancti Joannis Gualberti, et opus hoc dedicavit magnifico Laurentio Medices, cui extitit C ipse singulariter acceptus; præterea tractatus edidit super gestis aliquorum beatorum, super tribus votis solemnibus, super gradibus humilitatis et super virtute patientiæ; epistolæ autem ab eo datæ, et aliæ sacræ elucubrationes fuerunt fere innumerabiles. Ne momento quidem temporis visus est umquam otiari; quin imo semper actu fuit occupatus in aliquo laudabili exercitio vel legendo vel scribendo vel orando. Præter horas cononicas bis in die recitabat Officium Virginis Deiparæ, semel in die officium defunctorum, Psalmos Graduales et Pœnitentiales cum Litaniis et precibus. Ultra consuetas religionis Quadragesimas et jejunia, etiam aliis superadditis abstinentiis carnem macerabat, sicut et ciliciis et frequentibus flagellationibus. *Dein Simius piam dicti Hieronymi Radiolensis mortem enarrat. Hæc dicta sunt ad clariorem quæstionum secuturarum intelligentiam; nunc historiæ nostræ illustrandæ filum resumamus.*

§ IV. De monasterio S. Miniatis, quod S. Joannes Gualbertus ingressus est, et quare illud deseruerit.

Templum S. Miniatis ab Hildebrando episcopo restauratum fuit.

S. Joannes Gualbertus *prædicto Crucifixæ imaginis prodigio motus, seculo nuntium remittere statuit. Itaque, præmissis pia fraude famulis, ad S. Miniatis monasterium revertitur, et inscio patre, in monachorum numerum cooptatur, ut fusius narrant utraque Acta. Sed hac occasione occurrit quæstio de restauratione ecclesiæ S. Miniatis, quæ, cum non sit ab hoc nostro instituto omnino aliena, breviter tractanda est. Didacus Franchius in vita Italice edita lib.* 2, *contendit a S. Henrico imperatore ad preces Hildebrandi episcopi Florentini templum hoc restauratum esse. Contra Ughellus tomo* 3 *Italiæ sacræ col.* 62, *adductis authenticis instrumentis, ita sentit :* Ildebrandus autem inter cetera pietatis officia, quibus inclaruit, collabentem S. Miniatis martyris basilicam restauravit, ac magnifice exornavit. E Ceterum ut ejus piæ munificentiæ perennaret memoria, illorumque jugularetur error, qui ejus basilicæ magnificam restaurationem in Henricum Imperatorem ac Cunigundam ejus uxorem, insignis pietatis feminam retulerunt, hanc antiquam scripturam hic subjiciendam curavimus, in qua apertissime ejus ædificationis tota gloria in Ildebrandum redundat, qui ibi etiam a se monachorum collegium institutum a Florentinorum præsulum arbitrio dependere decrevit. *Tum subdit donationis instrumentum, quod hic brevitatis causa omitto. Ughelli opinionem sequitur Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom.* 4, *ad annum Christi* 1013; *quam etiam ego ut verosimiliorem amplector.*

Mabillonii error corrigitur.

36 *Non possum, quin hic obiter corrigam erroneam Mabillonii conjecturam, quam in iisdem Analibus ad annum Christi* 1028, *donationem quamdam Lamberti episcopi Florentini monasterio S. Miniatis factam commemorans, sic proponit :* His litteris subscribunt, ut mox dicebam, Leo abbas de monasterio S. Miniatis, et post eum Theuzo presbyter et monachus, Ottriso presbyter et monachus, et Johannes presbyter et monachus. F Forte is sit Johannes Gualbertus, qui hoc ipso tempore ad S. Miniatis monasterium se recepit. *Miror, virum in antiquitatibus monasticis versatissimum hic ita hallucinatum esse, ut* Johannem Gualbertum *crediderit fuisse presbyterum, postquam in vita ipsius per B. Attonem scripta legit hæc verba :* Eorum quoque magister omnes ecclesiasticos ordines plurimum honorabat, quos Catholicos esse sciebat, ita ut fores ecclesiæ non præsumeret aperire, nisi prius ordinatus aliquis aperiret. *Clarius id etiam in Sancti vita num.* 29 *exprimit B. Andreas his verbis :* Eorum Magister et Pater tantam circa omnes ecclesiasticos gradus reverentiam semper habuit, ut nullatenus aliquando potuerit cogi, nec etiam Ostiarius fieri : sed cum ecclesiam ingredi vellet, et fores essent clausæ, eas ingredi nullo modo præsumebat, donec Ostiarius, qui illas aperiret, vocaretur.

Traditur S. Joannes Gualbertus deseruisse monasterium S. Miniatis ob simoniacam abbatis promotionem.

37 *Nunc altera instituenda est quæstio, eaque difficilior, scilicet quam ab causam* S. Joannes Gualbertus *præfatum S. Miniatis monasterium deseruerit. Acta omnia, quæ mihi videre licuit, asserunt, quod simoniaco abbati, per Florentinum episcopum promoto, noluerit subesse. Quomodo hanc*

simo-

AUCTORE G. C.

simoniacam abbatis sui promotionem S. Joannes Gualbertus *cognoverit, longa narratione, nescio unde eruta, explicant recentiores Vitæ scriptores, atque inter illos primus, ut opinor, Andreas Januensis, qui in Vita, quam hic manuscriptam habemus, sic narrat cap.* 8: In eodem autem monasterio erat quidam monachus, nomine Ubertus, valde subdolus et transitorii honoris maxime cupidus, qui de rebus monasterii, pro dolor! furtive quanta poterat, rapere atque cujusdam alterius Johannis custodiæ, quem unanimem habebat, committere disponebat; nempe ut male conquisita prave dando, non ut custos et pastor ad regimen, sed sicut prædo et raptor ad dominium abbatiæ quandoque pertingere posset, quod efficere spiritu elationis magnopere studuit, postquam beatus Johannes abbatiæ dominium, usus consilio prædictorum duorum, humilitatis spiritu deseruit.

Andreas Januensis pluribus exponit,

38 Quapropter idem Ubertus Florentiam perrexit, et Vicedominis, ut se juvarent apud episcopum, centum solidos aureos, episcopo autem, Attoni nomine, multam pecuniam pro dicta abbatia sancti Miniatis dare promisit; et quam, B diabolo suggerente, diu concupierat, eodem persuadente, jam invadere satagebat. Igitur pecuniæ pactione perpetrata, et abbatiæ potestate ita simoniace suscepta, idem Ubertus, id est abundans ad omne malum, et non ad bonum, quemdam hominem ad monasterium præfatum ejusdem sancti Miniatis misit, atque de Johanne consanguineo Vicedominorum interrogare monuit, et qualiter abbatiam prædictam acquisisset, quidve pro ea daturus esset nuntiaret; ideoque pecuniam, quam ille crediderat, illuc sibi mandaret.

quomodo simoniaca abbatis promotio

39 Ad monasterium igitur sancti Miniatis prædictum Uberti legatus seu nuntius veniens, et Johannem Vicedominorum consanguineum perquirens, Deo concedente, Johannes Gualberti, hoc modo propter eumdem Gualbertum patrem suum est illi nuntio deductus, qui Gualbertus nihilominus Vicedominorum Florentiæ erat et consanguineus. Cui Johanni Gualberto, cum nuncius ex parte Uberti pecuniam sibi commodatam quæreret, et qualiter ad abbatiæ dominium ipse pervenisset, exponeret, confidens quod ille esset, de quo Ubertus dixisset, mox Johannes beatus, simplex et rectus ac timens Deum, C et velut alius Job recedens a malo, crimine confratris et monachi Uberti erubuit satisque doluit, et nimis admirans dixit, exemplo Salvatoris fingens se longius ire: Hoc, frater, quod quæris Uberto deferendum, et episcopo ac Vicedominis dandum, tibi convenienter præbere non valeo, si non id ipsum coram ceteris monachis et fratribus dixeris, ut mihi testes possint fieri, quod, quod quæris, Uberto mandaverim.

a S. Joanne Gualberto

40 Hoc igitur remedio contra morbum execrabilem dicti Uberti beatus Johannes est usus, more cauti medici, volens contraria contrariis curare, ut ipse Ubertus videns publicum, quod credebat esse secretum, et sic nimio rubore confusus declinaret a dicto malo et faceret bonum, scilicet de eodem morbo pœnitentiam agendo; et etiam ut monachi, qui sunt tamquam oves, viderent quomodo caute viverent sub eodem, quia hic non erat pastor sed mercenarius, cujus non sunt oves propriæ, quique videns lupum venientem, dimittit oves et fugit, quia mercenarius est, et non pertinet ad eum de ovibus, secundum Euangelicam veritatem. Atque etiam sciebat, prout audiverat, scriptum esse in sacris sanctionibus, ut sicut simoniaca pestis sui magnitudine D alios morbos vincit secundum intellectum juris, ita sine dilatione, mox ut ejus signa per aliquam personam claruerint, de ecclesia Dei debeant eliminari atque propelli.

fuerit detecta.

41 Ergo cum fratres et monachi hoc cognoscerent, Deo volente, atque Uberti legato cuncta referente, omnesque fere dolerent pariter et erubescerent, sanctus Johannes, zelo Dei succensus et fidei calore inflammatus armisque spiritualibus præcinctus dixit: Quid ergo dicemus, fratres, aut quid faciemus? Qualiter hic ultra stabimus, aut quo ibimus? Ecce venditi sumus. Monasterium emitur. Honor ecclesiasticus, qui, Christo instituente, gratis est dandus ac gratis accipiendus, pecunia emitur, pecunia pariter acquiritur. Igitur, his dictis, quosdam ex monasticis et fratribus, hujusmodi simoniacum execrantes per diversa monasteria statim collocans, cum uno eorum, quem sanctiorem credebat, et ideo eum plus ceteris diligebat, protinus ordinat, quomodo melioris vitæ legibus se posset submittere, ac simoniaci dominium abbatis evadere, cum ejus tyrannidi non valeret resistere. *Hæc ille; quæ* E *quidem quoad substantiam vera esse arbitror, quia eamdem discessus causam antiquissimi vitæ scriptores etiam memoriæ prodiderunt. At suspicor, quasdam circumstantias ab Andrea Januensi ingeniose esse excogitatas.*

Contendit Mabillonius huic discessui causam non præbuisse simoniam;

42 *Mabillonius negat*, S. Joanni Gualberto *hanc fuisse discedendi causam, et consequenter totam Andreæ Januensis historiam falsitatis arguit in Annalibus Benedictinis tom.* 4, *ad annum Christi* 1032, *ita disputans:* Florentiæ in Italia Lambertus piissimus antistes, rerum humanarum pertæsus, pastorali cura hoc anno abdicata, vitam monasticam amplexus est, quo in vitæ genere incomparabile probitatis exemplum præsentibus posterisque usque ad obitum præbuit. Hoc exemplo Petrus Damiani in sua ad Nicolaum Papam epistola abdicationem et ipse suam comprobavit. Non ergo veri simile est, Lambertum episcopum eum fuisse, qui ob simoniæ vitium Johanni Gualberto secedendi e monasterio sancti Miniatis occasionem præbuerit. Neque id tribui potest Athoni episcopo, Lamberti successori, qui præsul æterna memoria dignus fuisse dicitur; idque probant egregia ejus facta, quæ Ughellus refert, scilicet F benefacta ejus tum in ecclesiam Florentinam, tum in Miniatense monasterium.

sed solitudinis amorem,

43 *Deinde, allato fragmento cujusdam instrumenti, quo laudatur Miniatense monasterium, sic pergit:* Quæ omnia probant, longe aliam fuisse Johanni Gualberto recedendi ab illo monasterio occasionem, scilicet majoris perfectionis ac solitudinis studium, ut superius diximus. Extat ad Obertum ejus loci abbatem Benedicti IX epistola, qua omnes ejus possessiones ab Hildebrando, Lamberto, et Athone episcopis concessas confirmat. Lamberto successit Gerardus, natione Burgundio, qui ob præclaras animi dotes ad Florentinum episcopatum promotus est, creatus demum pontifex sub nomine Nicolai II; quo episcopo, celeberrimum monasterium, sancti Salvii nomine insignitum, duobus ab urbe Florentia millibus, a Johanne Gualberto Vallumbrosani Ordinis institutore conditum est. Nullus in his locus est simoniaco illi episcopo, qui Johanni secedenti occasionem præbuerit, qualis ab Athone in ejus Vita confingitur.

44 *Hæc non incongrua sunt, ut probent, nullum ex his nominatis episcopis simoniaca labe contami-*

natum

A *quamvis veteres Vitæ scriptores priorem causam diserte exprimant.*

natum fuisse. At durum mihi videtur propterea B. Attoni fictionem objicere, et, quod durius est, B. Andreæ scriptori coævo fidem nolle adhibere. Malim ego credere hunc simoniacum episcopum (quisquis is demum fuerit : nam beati Vitæ scriptores nomen ejus non exprimunt) in catalogo Florentinorum præsulum esse omissum ; aut alios non recte collocatos ; aut denique aliquem ex prædictis episcopis, antea simoniæ reum, resipuisse, ac postea peccati maculam munificis donationibus eluisse. Hæc ultima conjectura non omnino improbabilis est. Sic enim legimus, Petrum simoniacum, Florentinum episcopum, de quo postea pluribus, pœnitentia ductum, religiosam vitam duxisse. Sic Gregorius VII Rodulpho simoniaco Sueviæ Duci scribit lib. 2, epist. 45 : Ad correctionem tuam tibi intimamus, ut quantumcumque pretii te pro disponendis in ecclesia clericis accepisse recordaris, aut in utilitates ejusdem ecclesiæ, si attinere ei videtur, aut in usus pauperum expendas, ut, nulla in te reprehensibilitatis macula remanente, inter electos regni cœlestis cives adscribi merearis.

Parum urget, quod ex litteris Ittæ abbatissæ B

45. *Minus urget, quod ad confirmandam suam opinionem ex Ughello adducit Mabillonius in iisdem Annalibus tom.* 4, *ad annum Christi* 1038. Ex iisdem litteris, *scilicet Ittæ abbatissæ sancti Hillari*, innotescit causa, ob quam Johannes cum sociis e suo monasterio recessit ; nempe solitudinis amor et studium vitandæ populi frequentiæ, qui ad sancti Miniatis monasterium confluebat. Sic enim Itta in prædictis litteris loquitur, ubi quædam præmisit de viris sanctis, qui ad pie sancteque vivendum omnia relinquunt ; « de quorum collegio » inquit « quosdam viros de sancti Miniatis monasterio, quos vobis bene notos esse credimus, in eremo, quæ Vallis Umbrosa vocatur, sicut vos scitis, suscepimus in loco, qui dicitur Aqua Bella, in proprietatem scilicet nostri monasterii, quod est in honore sancti Hillari sito Alfiano ; qui meliorandæ vitæ gratia, cœnobium, quod multa populositate frequentabatur, relinquentes, in loco solitario vitam sanctam actitare maluerunt. » Ex quibus confirmatur id, quod superius diximus, Johannis causam secessus non fuisse, ut simoniacos vitaret.

ad confirmandam suam opinionem adducit Mabillonius, C

46 *Verum, ut dixi, non multum hæc urgent. Nam Itta abbatissa unam causam memorans, alteram non excludit. Imo fieri potuit, ut maluerit* S. Joannes *in loco solitario vitam agere, quam sub simoniaco abbate, ab hominibus secularibus multum frequentato vivere. Certe monasterium S. Miniatis decem annis ante, ab omni seculari strepitu fuisse remotum probat ex verbis Lamberti episcopi Florentini ipse Mabillonius tomo citato ad annum Christi* 1028 : Annus decimus quintus erat, *inquit*, ex quo Hildebrandus Florentinus antistes sancti Miniatis monasterium instauraverat, cum Lambertus ejus successor, non modo sui decessoris munificentiam probavit, sed etiam novis donationibus auxit, hac maxime adductus ratione, quod hic locus tanto esset salvandis animabus habilior, quanto et a seculari tumultu remotior, et sanctorum ibi quiescentium religione sacratior. *Adde quod ibi hæc solitudinis observantia etiamnum perseveraverit anno* 1032, *teste Attone episcopo Florentino, cujus hæc verba affert Mabillonius in prædicto Annalium Benedictinarum tom.* 4 *ad annum Christi* 1032 : Fiunt ibi nempe laudes assiduæ et obsecrationes juges et orationes continuæ pro salute viventium, seu etiam morientium fidelium, quæ in conspectu divinæ clementiæ tanto acceptabilius assumuntur, quanto et voluntate et opere, fratres ibi famulantes a secularibus curis constat fore* remotiores.

AUCTORE G. C.

* *id est esse*

cum una causa alteram non excludat.

47 *Non video quomodo hæc cum secularium hominum frequentia in litteris Ittæ abbatissæ anno* 1039 *memorata cohæreant, nisi quis dicat regularem disciplinam, forte per abbatem simoniacum et secularibus placere cupientem, relaxatam ac pessumdatam fuisse. Ab hac sententia non abhorret Carolus Sigonius de Regno Italiæ lib.* 8, *ad annum Christi* 1030 *(chronologiam ejus non defendo) ita scribens :* Joannes Gualbertus honesto loco Florentiæ natus, cum humanis despectis rebus, monasterium iniisset, nec satis monachorum, quibuscum vivendum erat, solutam disciplinam probasset, egressus inde in jugum montis Apennini se contulit, atque in loco, qui Vallis-Umbrosa dicebatur, sedem novo monasterio collocavit, ibique se, sociosque suos legibus vitæ severioribus obligavit. Inde congregatio monachorum Vallis-Umbrosæ profecta. *Jam de præclari hujus Ordinis institutione ac laude agendum est.*

E

§ V. Ordinis Vallumbrosani institutio, incrementum, privilegia ac laudes.

Vallis-Umbrosæ descriptio et initia.

Vallumbrosa, *inquit Mabilio*, seu Vallimbrosa et Vallis-Umbrosa ab opacis, quæ montium dorso incumbunt, vallemque subjectam adumbrant, abietum silvis sic dicta, dimidii diei itinere ab urbe Florentia in Alpibus Appenninis, medio Florentiam inter et Camaldulensem eremum intervallo, sita est, tergo montis imposita, cujus vallem Vicanus amnis seu torrens præterfluit. *In hac solitudine* S. Joannes Gualbertus *instituit religiosam Congregationem, ex qua prodierunt multi viri tum doctrina tum sanctimonia insignes, quorum D. Venantius Simius texuit catalogum, Romanis typis anno* 1693 *excusum. Primo* S. Pater Joannes, *more Camaldulensium separatas exstruxit casas, quas pluribus describit Andreas Januensis et Xantes Perusinus, quarumque figuram exhibet Didacus Franchius Historiæ suæ lib.* 5, *pag.* 101. *Ex his parvis initiis paulatim crevit monasterium, tandemque anno* 1637 *a R. D. abbate Averardo Nicolino magnifica exstructa est fabrica, quam æri incisam videre licet apud Didacum Franchium in Indice, Mabillonium in Annalibus tom.* 4, *pag.* 421 *et in ejusdem itinere Italico tom* 1, *pag.* 184.

F

Varii Vallumbrosanæ Congregationis fautores,

49 *Nascentem hunc Ordinem, præter Conradum Imperatorem aliosque, pia liberalitate fovit Itta S. Hillari abbatissa, ut constat ex litteris donationis, quas integras profert Ughellus tom.* 3 *Italiæ sacræ col.* 299. *Post mortem vero sancti Institutoris, viri ac feminæ principes eamdem Congregationem plurimis donis auxerunt, ut videre est apud Mabillonium in observationibus ante Vitam* S. Joannis Gualberti *seculo* VI *Benedictino Part.* 2, *pag.* 267, *et apud Ughellum tom.* 3 *Italiæ sacræ col.* 286. *Nec minori benevolentia hanc sacram familiam prosecuti sunt summi Pontifices, quorum diplomata passim sunt obvia. Bulla Urbani II, quæ exstat apud Laertium Cherubinum tomo* 1 *Bullarii, pag.* 14 *et* 15, *eximias hujus Ordinis laudes et singulares plane prærogativas continet. Privilegia huic Ordini concessa varii posteriorum seculorum Pontifices confirmarunt, quorum Bullas auctores Vallumbrosani aliique diplomatum collectores plerumque exhibent, ad quos curiosum lectorem remittimus.*

50 *Non possum tamen, quin ex iis quædam ad hujus*

AUCTORE G. C.

inter quos Romani Pontifices Urbanus II,

hujus Ordinis honorem maxime spectantia breviter excerpam. Urbanus II Bullam dilectissimis filiis universæ Vallis-Umbrosanæ Congregationis *anno* 1090, *datam sic auspicatur :* Cum universis sanctæ Ecclesiæ filiis ex Apostolicæ Sedis auctoritate ac benevolentia debitores existamus, illis præcipue locis atque personis, quæ specialius ac familiarius Romanæ adhærent Ecclesiæ, quique ampliori religionis gratia eminent, propensiori nos convenit caritatis studio imminere. Quia igitur, divina propositum vestrum præveniente ac subsequente clementia, Religionis vestræ simplicitas bonæ opinionis odorem in locis et prope et longe positis aspiravit : Nos vestro provectui, annuente Domino, provectus adjungere cupientes, cœnobium vestrum pro B. Mariæ semper Virginis reverentia, cui dicatum est, in Romanæ Ecclesiæ proprietatem et tutelam, atque protectionem Apostolicæ Sedis accipimus; et Apostolicæ illud auctoritatis privilegio munientes, ab omnium personarum jugo liberum permanere decernimus.

Alexander IV et Julius II, qui hunc Ordinem variis privilegiis et laudibus exornarunt.

51 *Alexander IV, teste Franchio lib.* 7, *pag.* 198, *etiam constantem hujus Congregationis amorem erga Apostolicam Sedem sic laudat :* Pro speciali devotione, quam habetis ad Romanam Ecclesiam, matrem vestram, sustinuistis in personis injurias, et in possessionibus et in aliis bonis vestris non modicum detrimentum. *Denique, ut plurimos alios prætercam, Julius II anno* 1507 *privilegia a prædecessoribus suis huic Ordini concessa confirmans, et nova communicans, hujus gratiæ conferendæ causam sic indicat :* Nos igitur qui Ordinem et Congregationem Vallis Umbrosæ hujusmodi, propter uberes fructus, quos in militanti Ecclesia in divinis contemplandis et assiduis orationibus ac precibus ad Deum producere noscuntur, in visceribus charitatis et dilectionis nostræ complectimur. *Bulla hæc integra legi potest apud Laertium Cherubinum tom.* 1 *Bullarii pag.* 426. *Cum hic nobis diutius hærere non liceat, honorifica aliorum de hoc Ordine testimonia proferamus.*

Auctor vitæ S. Ayberti

52 *Quantæ venerationis ob vitæ sanctimoniam fuerit hujus religionis inceptor, liquet inter alia ex eo, quod Bonizo episcopus Sutrinus, postea Placentinus, tandemque martyr, cujus Mss. servantur in Bibliotheca Cæsarea, teste Lambecio lib.* 2, *pag.* 790, *octo sententiarum libros ex S. Augustino excerptos viventi* S. Joanni Gualberto *dedicaverit. Mortuo sancto Patre, idem sanctitatis odor in filiis perseveravit. Testantur quippe antiqui scriptores, quanta morum integritate ac pietatis laude hæc Congregatio suo tempore floruerit. Juvat hic quorumdam testimonia audire. In vita S. Ayberti, ab auctore coævo scripta, quam illustravit noster Henschenius tom.* 1 *Aprilis pag.* 675, *ita narratur :* Qui cum Romam venissent, dictum est eis, sanctæ memoriæ Urbanum *(is est hujus nominis II, electus anno* 1088) quem petebant, esse Beneventi. Quod audientes Domnus Aybertus et frater Joannes, non ausi sunt arripere tam longum iter, tum quia diffidebant viribus corporis, tum quia frater Joannes infirmabatur; ideoque consilio et benevolentia prædicti abbatis in Umbrosam Vallem secesserunt, ibi eum, dum rediret, præstolaturi.

monachorum Vallumbrosanorum pietatem miris laudibus extollit.

53 Ubi quidem monachos miræ continentiæ et exquisitæ vitæ invenerunt, qui super eos viscera pietatis effundentes ac benigne suscipientes, perpetuo illos secum retinere studuerunt : Monachi enim isti, de quibus agimus, ut multorum sinceritas testatur, sunt firmiter et perfecte regulam S. Benedicti observantes, de labore manuum viventes, multis et variis laboribus incessanter spe cœlestis vitæ corpora afficientes, in rigore disciplinæ severa caritate fervidi, in peregrinis et pauperibus suscipiendis benigni, in sepeliendis fratribus pii, insuper omni genere religionis præclari, et (ut duo prædicti viri fatebantur) omnibus monachis, quos hactenus viderant, sanctitate præferendi. Qui cum eis per aliquot temporis spatium demorantes, ab illis multa documenta recte vivendi, ut ipsi testabantur, susceperunt.

Comitissa Mathildis, Anselmus episcopus Havelbergensis

54 *Comitissa Mathildis in litteris, anno* 1100 *Florentiæ datis, contra iniquas quorumdam vexationes defendit eosdem monachos Vallumbrosanos,* quorum vitam, *inquit,* nostro tempore præ ceteris excellentius fulgere cognovimus, eorumque laudabilem sanctitatis famam ubique redolere non surda aure persensimus. *Anselmus episcopus Havelbergensis lib.* 1, *cap.* 10 *Dialogorum, quos edidit D. Lucas Acherius tom.* 13 *Spicilegii, ita loquitur :* Nec diu est, quod in alio loco, qui vocatur Vallis-Umbrosa juxta Perusinos montes surrexit Congregatio monachorum valde religiosa, a ceteris, qui vocantur monachi novo Ordine et novo habitu differentes, et multos habent suæ formæ sequaces. *Habitus, de quo hic scriptor agit, tum erat ferruginei coloris, quem R. D. Blasius de Milanesiis Generalis circa annum* 1500 *in nigrum commutavit, ut fusius ostendit Franchius lib.* 7, *pag.* 186. *Unde refelli non meretur duplex error cujusdam recentioris heterodoxi, qui imperite scribit, colorem Vallumbrosanorum monachorum olim fuisse cæruleum (in hoc primo errore ducem habet Polydorum Vergilium lib.* 7, *de Invent. rer. cap.* 2) *ac nostro tempore esse violaceum. Hic, si umquam, cæcus iudicat de coloribus.*

et Ferdinandus Ughellus abbas Cisterciensis

55 *De habitus mutatione ita canit Æmilius Acerbus in panegyri* S. Joannis Gualberti :

Mutavit Vallis veteres Umbrosa colores :
Felix si mores, et cœli servat amores!

At religiosam hanc Congregationem mores ac cœli amores conservasse, testatur Ughelli elogium, quod hic tamquam dictorum anacephaleosin, et omnium, quæ dici poterant, synopsin subjicio. Sic habet tom. 3 *Italiæ sacræ col.* 283 : Traxit is Ordo nomen suum a loco, in quo primum monasterium, nimirum in subjecta valle, densiore umbra obsita, projectaque ab insurgentibus hinc inde asperrimis montibus excitatum est in eo loco, cui Aqua Bella nomen est, quem ipsi nobilissima Itta Hilarianæ domus in Fesulana diœcesi abbatissa, ex Guidonum Comitum familia procreata, liberaliter tradidit.

honorifica de eodem Ordine dederunt testimonia.

56 Distat tantummodo duodecim a Florentia milliaribus nobilissimum hoc monasterium, quod postea, cum Viri sanctissimi virtus late spargeret se, ac circumferret, ejusque probitate successores non desciscerent, maximis opibus, ut in eo divini cultus gloria effloresceret, amplificatum est, atque caput extitit nobilissimæ Congregationis Vallumbrosanæ; quæ brevi non modo tota Hetruria, verum etiam tota Italia se diffudit, maximosque Ecclesiæ fructus attulit, novum D. Benedicti institutis monasticis splendorem peperit, Hetruriæque maximum decus affudit. Extulere enim sese ex ea familia innumeri viri sanctitate ac scientia conspicui, quos præclaræ virtutes ad summas ecclesiasticas dignitates evexere. Tument præclaris illorum gestis historicorum monumenta, quæ hic recensere su-

pervacaneum

A pervacaneum est. Servavit hactenus is Ordo suum splendorem. Serenissimi principis Caroli Medicei episcopi Cardinalis Tusculani clientelæ hodie commendatus est, et ab Ascanio Tamburino abbate Generali maxima laude administratur; quem virum insignis doctrina cum aliis naturæ dotibus et ornamentis, suavitate morum, prudentia singulari, conjuncta, non minus quam libri eruditissimi de abbatum abbatissarumque jure ab ipso typis cusi commendant. Eximere a Diœcesani jurisdictione hanc religiosam familiam a primis ejus incunabulis Romanorum Pontificum amor ac studium, qui postea celeberrima in eam privilegia contulere.

Quomodo Andreas monachus Vallumbrosanus Ordinem suum in Galliam translatum,

57 *Quomodo hic Ordo in Galliam propagatus sit, liquet ex Patriarchii Bituricensis capite* LXI, *quod a Labbeo nostro editum est initio tomi secundi in Nova Bibliotheca Manuscriptorum librorum, ubi traduntur sequentia:* Quidam nobilissimus ac strenuissimus comes ab Hierusalem reversurus in Franciam, unde cum ceteris Christianis illuc fuerat profectus, Romam ingressus, facile obtinuit a summo Pontifice sibi donari reliquias sancto-B rum martyrum Cornelii et Cypriani. Tum vero impetratis etiam ex florentissima monachorum Congregatione Vallis Umbrosæ aliquot devotis fratribus, quorum Prior vocabatur frater Andreas, vir maxima conservandæ religionis constantia clarus, illustrissimus Comes voti compos, lætissimusque ad suos penates regressus, amplifica liberalitate prædictos religiosos viros curavit, dansque illis optionem eligendi locum idoneum pro ædificando monasterio infra suæ ditionis metas concessit, statuitque tanti operis impensas de suis facultatibus accipi. Quo quidem cœnobio in Aurelianensi territorio celeriter magnificeque constructo, non solum illud vir admodum nobilis sanctorum martyrum Cornelii et Cypriani sacris reliquiis insignivit, verum etiam de suis redditibus ipsum locum munifice ac nobiliter dotavit, instituens, ut deinceps idem monasterium appellaretur Corneliacum.

variis monasteriis

58 Jamque velut balsami fractum alabastrum admirabilis virorum Dei opinio mire fragans, brevi per totam Aquitaniæ provinciam diffundebatur; quorum exemplo plurimi cujusvis conditionis homines attracti et illecti, contemptis ac C spretis vani hujus mundi illecebris, se ultro suavi Christi jugo submittentes, ad bravium supernæ vocationis certatim contendebant. Venerabilis enim pater Andreas, in quo totius religionis forma, nec non totius moderationis gratia renitebat, facile inducebat singulos, qui ad se convertebantur, suimet notitiam recipere, psalmis et hymnis vacare, terram sui cordis jugi cultu et exercitiis indesinentibus excolere, cœlibem castamque vitam, omnibus mortalibus præcipue desiderabilem, æmulari atque sectari. Quid multa? Ita brevi abrenuntiantium seculo coaluit numerus, ut in arido et squallenti campo videretur seges fœcunda, ac læta Domini Sabaoth vinea succrevisse, jam suas propagines longe lateque dilatatura. Unde vir Domini Andreas plura diversis in locis monachorum conventicula, quæ nunc Prioratus vocantur, instituit, et erexit precibus quorumdam nobilium virorum, ultro ei offerentium ea, quæ ad quietam religiosorum vitam pertinent.

et discipulis auxerit.

59 Denique silvam quamdam quercubus et fagis densissimam intra Bituricensis diœceseos fines reperiens, facto primum ibidem tugurio, animo ejus incessit hanc suæ peregrinationis ultimam facere mansionem; ubi sane, quicumque divinitus inspirati convertebantur, ab ipso secundum divi Patris Benedicti regulam instituendi, sibimet casas circa magistri tuguriolum compingentes, rei effectu locum ipsum deinceps Casale Benedictum appellandum censuerunt. Qui tandem adjuti ope quorumdam principum, ac devotorum fidelium eleemosynis basilicam et universas monasterii officinas, Deo auxiliante, consummaverunt. Quo Dominus Leodegarius Bituricensis archiepiscopus venire dignatus, ecclesiam quidem in honorem intemeratæ Virginis Mariæ Dei Genitricis ac beatissimorum Apostolorum Petri et Pauli solemniter dedicavit; ipsum vero Reverendum Patrem Andream in abbatem primum Casalis-Benedicti confirmavit ac benedixit.

AUCTORE G. C.

Hujus Andreæ paucis noti elogium.

60 *Mirum est hunc Andream a Venantio Simio in Catalogo virorum illustrium Vallis-Umbrosæ prætermissum esse; præsertim cum in Epistola encyclica a monachis Casalis-Benedicti post ejus mortem scripta, et jam a Luca Dacherio edita tom.* 2 *Spicilegii pag.* 518, *egregium habeat elogium, ex quo hæc pauca excerpimus:* Fratres carissimi, pro Domno Andrea, abbate nostro, fratre vero vestro, piissimas aures omnipotentis Dei nobiscum pul- E sare satagite, quatenus cui devota mente servivit, dum spiritus membra vegetavit, inhærere membris corporis a vita destitutis perpetualiter valeat. Hic etenim beatus vir, anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi millesimo centesimo duodecimo, Indictione quinta, duodecimo Kalendas Februarii, explevit naturæ jura, mortis persolvens debita.... Primus quoque abbatiam nostram, quæ vocatur Casale-Benedictum construxit, pluresque cellulas sibi suppositas, scilicet: Corneliacum, Contras, Altaria, S. Benignum, Beescam, Polinas, S. Anianum, Cambonum, Salviniacum. *Qui de hoc abbate, et ædificatis ab eo monasteriis, præsentique eorum statu magis distinctam desiderat notitiam, consulat Annales Benedictinos tom* 5, *pag.* 254, 297, 316, 468, 577. *Nobis enim non licet hic singula transcribere, ne in nimiam molem excrescat Commentarius.*

Assignantur auctores qui de ordine Vallumbrosano scripserunt.

61 *Si quis etiam de illustri Ordine Vallumbrosano, et orta ex eo post mortem sancti fundatoris religiosarum feminarum familia, plura nosse cupit, adeat Eudoxium Locatellum, qui primo Italici operis sui libro vitam et miracula* S. Joannis Gualberti, *secundo Generalium Vallumbrosanorum ac* F *Beatorum gesta complexus est. Videri etiam potest Didacus Franchius, qui Vitam sancti Patris sui duodecim libris Italicis vulgatam copiosis notis illustravit. De eodem Ordine egerunt: Ascanius Tamburinus de jure abbat. Disp.* 24, *quæst.* 5, *num.* 20; *Silvester Maurolycus in Oceano omnium Religionum lib.* 2, *pag.* 120; *Paulus Morigia in Historia Religionum cap.* 26; *Ignatius Guiducius in Vita S. Humilitatis; Gabriel-Bucelinus in Menologio Benedictino; Silvanus Razzius in Vitis Sanctorum et Beatorum Hetruscorum; Philippus Bonannius in Catalogo Ordinum religiosorum; ac post alios Anonymus Gallus, qui a paucis annis de omnibus Ordinibus Religiosis ac Militaribus octo tomos, æneis figuris decoratos, Gallice vulgavit.*

§ VI. S. Joannis Gualberti scripta et preces.

Sanctum nostrum varia scripsisse, quæ aut perierunt aut latent, colligo ex Andrea Januensi in

Vita

AUCTORE G. C.

S. Joannes Gualbertus varia scripsisse fertur.

Vita cap. 18, *ubi sic habet:* Collegit plurima sanctorum Patrum capitula, dicta, doctrinam et exhortationes, ex quibus adversus simoniam universos instruebat et armabat, quatenus illam non solum refugere, verum etiam possent impugnare. *Idem testatur Hieronymus Radiolensis libro de vita solit. cap.* 17, *his verbis*: Joannes noster tum scito et gravi sermone, tum epistolis per amplam Italiam conscriptis, schismaticos, infideles, et pecunia corruptos reprehendebat et acriter damnabat, et pari modo domi forisque insectabatur. *Quin imo Eudoxius Locatellus, apud Franchium lib.* 7, *pag.* 165 *citatus, asserit, gloriosum Patrem* S. Joannem *divina virtute subito tantum acquisivisse scientiam, ut doctissimum sanctissimumque latinarum epistolarum librum composuerit. Nobis jam tantum duæ supersunt epistolæ. Prima ad Herimannum Volatrensem id est Volaterranum episcopum, quæ a B. Attone brevitatis ergo omissa, refertur a B. Andrea in Vita num.* 74. *Altera, quam S. Pater jam morti propinquus de fraterna caritate dictavit, habetur apud eumdem B. Andream num.* 112. *Hæc pauca de illius scriptis; nunc ad ejus preces pergimus.*

B

Petitioni Vallumbrosanorum satisfacturi,

63 *Anno* 1698 *D. Germanus Ruini sacrista Vallumbrosanus dedit ad Papebrochium litteras, quas hic præmitto, rescissis laudibus, quibus nos immerentes cumulat. Itaque in earum parte, quæ ad rem præsentem spectat, ita loquitur:* Quoniam mei muneris est, antiqua Sanctorum nostri Ordinis Vallis-Umbrosæ gesta inquirere, et diligenter investigare ad Dei laudem ejusque servorum, operæ pretium duxi, accedente insuper beneplacito Reverendissimi P. Generalis D. Venantii Simi Tomani, circa vetustissimum Manuale manuscriptum, quo usus est S. Joannes Gualbertus abbas institutor, ejusque beati discipuli, Paternitati tuæ admodum Reverendæ aliquid sincere scribere. Hoc igitur sacrum Manuale, quod asservatur inter alias reliquias in sanctuario Vallis-Umbrosæ, uti videre est, et etiam vidit R. P. Mabilio monachus S. Benedicti, ut apparet ex suo Itinere Italico fol. 183, continet plures ac pias orationes et documenta, quæ licet sint forsan et aliorum sanctorum Patrum, tamen quia historice tenemus illas recitasse S. Joannem Gualbertum et dicta dedisse etiam documenta suis sociis, ut ex nostris
C Historicis apparet, ideo hæc sua eximia gesta, ne in umbris amplius delitescant, rogamus suppliciter, ut hoc breve spirituale exercitium orationum a me sincere collectum Theologi eximiæ Societatis tuæ in lucem istic edant ac benigne ad Acta Sanctorum inserant sive in annotationibus ad diem XII Julii; de quo et gratias agemus singularissimas.

edimus hic preces, quibus S. Joannes Gualbertus usus est.

64 *Libenter humanissimi viri petitioni annuimus, et totius Ordinis, quem intime veneramur, desiderio satisfacturi hasce preces et documenta hic subjungimus. Igitur D. Germani Ruini ecgraphum sic habet:* Imitemur sanctam Ecclesiam, cujus et membra sumus. *Manuale pag.* 1. Cum a somno evigilas, Crucis signum ✠ in labiis impinge. *Manuale pag.* 1. Ego te toto corde et ore confiteor et adoro Patrem et Filium et Spiritum sanctum, trinum in personis et unum in substantia. *fol.* 1. Oratio Dominicalis. Credo. *fol.* 1. Ego Joannes credo et confiteor fidem, quam sancti Apostoli prædicaverunt, et sancti Patres in quatuor conciliis confirmaverunt. *Ex Breviculo S. Joannis Gualberti Ms.* Invoco Patrem et Filium et Spiritum sanctum, ut sit super me signum Crucis et defendat me a malis operibus. Signaculum sanctæ Crucis sit super me diebus ac noctibus. *Ex Breviario S. Joannis Gualberti Ms.* D

Gratiarum actio pro divinis beneficiis.

65 Gratias tibi ago, infinita misericordia, Domine Deus omnipotens, qui me per aquam sacri Baptismatis et renovationem sancti Spiritus ab originalibus vinculis expedisti. Gratias tibi ago, qui me in te credere recte fecisti, et tuorum me fidelium numero sociare dignatus es. *Ex Manuali fol.* 2. Domine Deus omnipotens, æterne et ineffabilis sine fine atque initio, quem unum in Trinitate et trinum in unitate confitemur, te solum adoro, te laudo, te benedico, teque glorifico, tibique misericors et clemens gratias refero, qui me exutum nocte perfidiæ et erroris, participem fieri tribuisti gratiæ tuæ. Perfice, quæso, Domine, cœptum in me opus misericordiæ tuæ. Dona mihi tempus cogitare, loqui et agere, quæ placita sunt tibi, et gratuita me ubique pietate custodiens, fac me indignum et miserum ad tuam pervenire visionem. Amen. *Ex Manuali fol.* 2. Gratias tibi ago omnipotens Pater, qui me dignatus es in hac nocte custodire. Deprecor clementiam tuam, piissime Domine, ut concedas mihi diem venturum sic peragere in tuo sancto servitio, in humilitate et E
discretione, qualiter tibi complaceat servitus nostra; et præsta mihi hodie cum summa patientia tibi gratum exhibere servitium. *Ex Manuali fol.* 2.

ORATIONES DIVERSÆ.

Pro sensuum custodia Oratio.

Oratio pro sensuum custodia,

66 Mecum esto [Domine] Sabaoth mane cum surrexero; intende in me et guberna actus meos et verba mea et cogitationes meas. Custodi pedes meos, ne circumeant domum otiosi, sed stent in oratione. Custodi manus meas; sint puræ, mundæ et elevatæ sine ira et disputatione. Custodi os meum, ne loquatur vana, ne fabuletur secularia, ne detraham proximo meo, ne invitem alios ad vanum eloquium; sed semper sim promptus ad laudem, tardus ad iram. Custodi aures meas, ne audiant detractionem, nec mendacium, nec verbum otiosum; sed aperiantur quotidie ad audiendum verbum Dei, ut tota die transeam in F
tua voluntate. Custodi oculos meos, ne videant vanitatem. Dona mihi timorem tuum, Domine, cordis compunctionem, mentis humilitatem, conscientiæ puritatem, ut cœlum aspiciam, terram despiciam, peccata odiam, justitiamque diligam in secula seculorum. Amen. *Ex Manuali fol.* 2.

Oratio ad Jesum.

et pro vario hominum statu.

67 Pie exaudibilis Domine Jesu Christe, exaudi me indignissimum peccatorem per interventum et meritum beatæ et gloriosæ semper Virginis Mariæ Genitricis tuæ et omnium civium supernorum. Ecclesiæ tuæ Catholicæ fidem auge. Pacem tribue Papæ N. et omni huic Congregationi, consanguineis quoque nostris et principibus Christianis atque tua mihi charitate conjunctis; etiam sua nobis munera largientibus, persequentibus et calumniantibus nos, omnibus, qui pro nobis implorant nomen sanctum tuum, vel qui pro se nos miseros apud tuam clementiam supplicare voluerunt; nobis quoque peccatoribus remissionem et indulgentiam omnium tribue pec-

catorum

A catorum. Infirmis salutem, lapsis reparationem, navigantibus et iter agentibus, iter prosperum et salutis portum; afflictis et tribulatis gaudium; oppressis relevationem; captivis, vinctis et peregrinis absolutionem et ad patriam reversionem propitius concede. *Ex Manuali fol.* 12.

Oratio.

Orationes pro diversis. 68 Universis gradibus, qui in fide sanctissimæ Trinitatis in Ecclesia tua catholica communiter continentur, miserere, clementissime Deus. Propitiare omnibus in quibuscumque necessatibus atque miseriis constitutis, et universo populo tuo Christiano, quem pretioso sanguine redemisti. *Ex Manuali fol.* 18.

Oratio.

Reple corda nostra fide, spe et charitate, obedientia et humilitate atque patientia, et fac nostrum rectorem secundum cor tuum, ut faciat voluntatem tuam ad salutem suam et nostram.
B Amen. *Ex Manuali fol.* 30.

Alia Oratio.

Tribue, Domine, quæsumus, omni sexui et universæ ætati atque conditioni Ordinis Christiani mandatorum tuorum custodiam et suorum omnium veniam delictorum, et nobis miserere. Amen. *Ex Manuali fol.* 18.

ALIÆ QUÆDAM PIÆ ORATIONES.

Oratio pro contemplatione cœlestis patriæ.

Monitum pro cœlesti contemplatione. 69 Admonet nos B. Apostolus dicens: Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens. Et iterum: Nostra autem conversatio in cœlis est. Lugeamus in hoc calamitoso itinere, quamdiu exulamus a patria. Transcendamus contemplationis pennulis cuncta, quæ cœperunt ex tempore et cum tempore finiuntur, et ad illam totis desideriis patriam mente volitemus, ad quam in tem-
C pore pergitur, sed sine tempore vivitur. Ad accendenda igitur nostra desideria, hos quinque canamus spiritu et mente quotidie Psalmos: Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat, *etc.*; Judica me Deus et discerne causam, *etc.*; Te decet hymnus, *etc.*; Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum, *etc.*; Voce mea ad Dominum clamavi, *etc. Ex Manuali fol.* 4.

Post orationem Dominicam isti Psalmi sunt suppliciter decantandi. Hi etiam in tribulatione mentem consolantur et sublevant: Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem, *etc.*; Deus Deus meus aspice in me, *etc.*; Deus in nomine tuo salvum me fac, *etc.*; Miserere mei Deus, quoniam conculcavit me homo, *etc.*; Deus in adjutorium meum intende, *etc.*; Eripe me, Domine, ab homine malo, *etc.*; Domine Deus salutis meæ, *etc. Ex Manuali fol.* 4.

Post modulationem Psalmorum Oratio.

Oratio post psalmodiam 70 Liberator animarum et mundi redemptor Jesu Christe, Domine Deus æterne, Rex immortalis, supplico ego peccator immensam clementiam tuam, ut per modulationem psalmorum, quos ego miser indignus cantavi, liberes animam meam de peccato, et abstollas cor meum de malis et pravis et perfidis cogitationibus, et auferas corpus meum a servitute peccati, et repellas a me carnales concupiscentias, et eripias me de omni impedimento sathanæ et ministrorum ejus visibilium atque invisibilium et infidelium tuorum, qui quærunt impedire animam meam. *Ex Manuali fol.* 32. AUCTORE G. C.

Oratio pro defunctis.

Ne reputes, piissime Deus, peccata quiescentium fratrum meorum, vel eorum, qui mihi conjuncti tua charitate extiterunt, ut his, atque omnibus in tua fide defunctis digneris propitius æternam concedere requiem. Amen. *Ex Manuali fol.* 20. *et pro defunctis.*

In tentatione immundorum spirituum consolatio.

71 Consolatur nos in tentationibus dæmoniacis egregius Prædicator dicens: Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari supra quam potestis, sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut possitis sustinere. Quo circa sciendum est, quia judicii occulti mensura est, et quando tentationis procella prosiliat, et quando quiescat. Certe, Euangelio attestante, diabolus nec manere in obsesso homine potuit, nec minus invadere bruta animalia non jussus præsumpsit. Quando ergo sua sponte nocere factis ad Dei imaginem hominibus auderet, cui si potestas summa licentiam non præberet grassari, nec in porcos valeret ire? Nullo modo ambigendum est permissu æquissimi Judicis in electos ad tempus diabolum tentandi accipere potestatem, sed misericorditer Judex concedit, quod crudeliter hostis cuperet. Hinc est, quod fideli famulo de eodem Dominus dicit: Non quasi crudelis suscitabo eum. Hinc Esaias tentationibus fatigatam fidelem animam blandis consolationibus refovet dicens: Dixit Dominus Deus tuus; ad punctum in modico dereliqui te, et in miserationibus magnis congregabo te. Item ibi: Abscondi faciem meam parumper a te, et in misericordia sempiterna misertus sum tui. *Consolatio in tentatione,* E

72 Cum ergo in tentationem ad tempus incidimus, priusquam in delectationis aut pravi consensus labamur voraginem, clamemus medullitus, clamemus valenter hos decantando Psalmos: Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem. *Ps.* Deus Deus, respice in me, quare me dereliquisti. *Ps.* Deus, in nomine tuo salvum me fac. *Ps.* Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit me homo. *Ps.* Domine Deus salutis meæ. *Ps.* Deus, in adjutorium meum intende. *Ps.* Eripe me, Domine, ab homine malo. *Ex Manuali fol.* 7. F *et quinam psalmi in ea recitandi,*

Ad S. Crucem Oratio.

Adesto familiæ tuæ, clemens et misericors Deus, ut in adversis et prosperis preces exaudias, et nefas adversariorum per auxilium S. Crucis, quia in te passus est Salvator mundi, digneris conterere, ut portum salutis valeant apprehendere. Per Dominum nostrum Jesum Christum, *etc. Ex Manuali fol.* 47. Invoco Patrem et Filium et Spiritum sanctum, ut sit super me signum Crucis et defendat me a malis operibus; signaculum S. Crucis sit super me diebus ac noctibus. *Ex Breviario Ms. S. Joanni Gualberti* *ac oratio ad crucem.*

AUCTORE G. C.

berti prope finem. Crucem tuam adoramus, Domine, et sanctam resurrectionem tuam laudamus et glorificamus. Ecce enim propter crucem venit gaudium in universo mundo. *Ex Manuali fol.* 48.

Pro conservatione Congregationis Oratio.

Oratio pro Congregatione,

73 Ne des, clementissime Deus, hanc Congregationem in dispersionem, sed conserva eam propter nomen sanctum tuum. *Ex Manuali fol.* 31.

Oratio.

et benefactoribus

Exaudi me, clemens et benigne Deus, pro universis fidelibus tuis, qui nobis eleemosynas suas dederunt, nec aspicias, Domine, peccata mea, sed fidem illorum, qui nobis in fidem tui nominis largiti sunt bona temporalia; et tu, Deus, remunerator omnium bonorum, retribuere illis digneris pro parvis magna et pro terrenis promissa sempiterna, Salvator mundi, qui vivis et regnas in secula seculorum. Amen. *Ex Manuali fol.* 3.

B

Oratio.

ac vario hominum genere.

Miserere omnibus catholicis tam vivis quam defunctis, et aversos a via veritatis dignare ad te convertere, ut te toto corde requirant. Et æterna protectione omnes conserva, ut nullis tentationibus a te separentur. Et præsta ut mortuis prosit hæc oratio servi tui ad emundationem delictorum seu levigamentum pœnarum. Tu, Deus magne et terribilis, misericors et amator hominum; Tu scis quidquid singulis expediat, obsecramus clementiam tuam, Domine, ut juxta voluntatem tuam fiat nobis omnibus tam vivis quam et fidelibus defunctis, Salvator mundi, qui vivis et regnas, *etc. Ex Manuali fol.* 31.

Oratio pro Gratiarum actione.

Altera gratiarum actio.

74 Gratias tibi ago, infinita misericordia, Domine Deus omnipotens, teque laudo et glorifico, qui me de æternæ mortis interitu, de pœnis, et hujus carnis cruciatibus, in quo affligi dignus sum, hactenus liberasti. Tibi ago laudes et gratias, qui me de multis mortibus, de multis opprobriis, calamitatibus et miseriis, de immanissimis diaboli laqueis, de immundis desideriis exemptum disruptis vinculis, quibus tenebar adstrictus, perducere dignatus es ad servitium tuum. Tibi ago laudes et gratias, qui me eripiens a jurgiorum procellis, das mihi servorum tuorum perfrui charitate. Quæso, Domine Deus meus, qui mihi usque ad præsentem horam, tuam misericordiam impendere dignatus es, dona mihi, toto corde, tota anima, totis viribus meis exquirere faciem tuam semper, et perduc me misericors ad tam suavissimam visionem. Amen. *Ex Manuali fol.* 2.

C

Oratio ad B. Virginem Mariam.

Oratio ad Deiparam,

75 Te supplico, Virgo sancta Maria, mater Christi immaculata, puerpera, stella maris splendida, regina cœlorum digna, aula Dei munda, porta Christi conclusa, in mulieribus benedicta, super cœlos exaltata. Genitrix Christi, apud Filium tuum Dominum pro peccatis meis intervenire digneris. Nullus est enim in creaturis dignior te, quia ipse, qui creavit te, ex te natus est, et perinde nullum libentius exaudit, quam te. Sub tuis ergo visceribus confugio. Amen. *Ex Manuali fol.* 27.

D

Ad S. Michaelem Archangelum.

S. Michaëlem archangelum,

Obsecro te, gloriosissime Michael princeps exercitus angelorum, quem Jesus Dominus noster ideo voluit mortalibus manifestum fieri, ut quos ille de sub jugo dæmoniacæ servitutis, sanguinem suum fundendo eripuit, Tu eos ab illius insidiis angelica potestate protegas et virtute orationis defendas. Funde pro me quotidie preces tuas, ut donet mihi Dominus contra vulneratum superbum humilitatis fortissima arma, quibus et illi fortiter resistere valeam, et Domino nostro suppliciter obedire, et societatem Angelicæ beatitudinis, quam ille superbiendo perdidit, dignis ego obediendo operibus apprehendere valeam. Amen. *Ex Manuali fol.* 27.

Ad Sanctos Angelos custodes.

Angelos custodes

76 Adsit, quæso, mihi beatorum Angelorum tuorum pia custodia; et præsta, ut apud te pro me indignissimo Sanctorum tuorum agmina intercedant. *Ex Manuali fol.* 13.

E

Alia oratio.

et defensores,

Angelum tuum sanctum nobis hic et ubique largire custodem et defensorem. Mutuam discordantibus charitatem, Infidelibus veram fidem, Defunctis parentibus et omnibus in fide quiescentibus indulgentiam tribue delictorum. *Ex Manuali fol.* 13.

Ad Apostolos Christique discipulos.

Apostolos Christique discipulos,

Omnes Apostoli cum omnibus discipulis discipulabusque Domini mei Jesu Christi, orate pro me, ut abstrahat me Dominus a mundo, sicut abstraxit vos, et donet mihi sequi vestigia sua vel in extremo agmine nostro. Amen. *Ex Manuali fol.* 29.

Ad Confessores.

F

et Confessores.

Obsecro vos, beatissimi confessores Christi atque Doctores: Cypriane, Basili, Gregori, Athanasi, Eusebi, Ambrosi, Augustine, Hieronyme, Leo, Germane, Ysidore, dignamini intercedere pro me peccatore, ut concedat mihi Dominus servare, quæ docuistis, et in vestro me faciat consortio gratulari. *Ex Manuali fol.* 30.

Ad S. Benedictum Abbatem.

Oratio ad S. Benedictum,

77 Obsecro te, beatissime Benedicte, dilecte Dei, intercede pro me servo tuo, et omni sancta hac tua Congregatione et pro universis sub tuo magisterio militantibus, simul et pro omni populo Christiano, ut purget Dominus cor et actus a cunctis vitiis. Tribuat mihi servare cuncta, quæ præcepit et custodire sanctæ regulæ tramitem, quem me servaturum spopondi. *Ex Manuali fol.* 29.

Pro benedictione cellarum monachorum Orationes.

et pro cellarum benedictione

Benedic, Domine, quæsumus, cellulam istam, ut qui in umbra alarum tuarum speramus, ab omnibus insidiis dæmonum virtutis tuæ potentia tuea-

AUCTORE G. C.

A tueamur. *Ex Manuali fol.* 21. Huic cellulæ, quæsumus, Domine, præsens adesto, ut caterva dæmonum conterrita effugetur. Per Dominum nostrum Jesum Christum, *etc. Ex Manuali fol.* 21. Deus, quem nec spatia dilatant, nec brevitas locorum angustat, hanc cellulam, quæsumus, præsentiæ tuæ luce perfunde, ut tenebrarum auctor confusus abscedat. Per Dominum nostrum Jesum Christum, *etc. Ex Manuali fol.* 21.

Pro Silentio.

et admonitio do silentio.

Scriptum est, affirmante Apostolo, quia vita et mors in manu linguæ. Et iterum : Linguam nullus hominum domare potest. Quod ergo domare non potest purus homo, rogemus ut domet Deus et homo. Ergo ad obtinendam virtutem discreti silentii, supplici devotione hos canamus Domino psalmos : Verba mea auribus percipe, Domine. *Ps.* Dixi custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. *Ps.* Domine, clamavi ad te, exaudi me, *etc. Ex Manuali fol.* 12.

B

Oratio ad Patrem.

Oratio ad SS. Trinitatem: ad Patrem,

78 Deus ineffabilis, institutor omnium rerum, et Domini nostri Jesu Christi Pater, qui eumdem dilectum Filium de sinu tuo misisti ad publicum nostrum suscipere nostram vitam, ut nobis donaret suam, essetque perfectus Deus ex te Patre, et perfectus homo ex matre, totus Deus et totus homo; unus idemque Christus, pastor et ovis, temporaliter mortuus, tecum in æternum vivens. Et nobis dixit : Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Obsecro te, ut des mihi cum eodem Filio tuo te in omnibus benedicere et glorificare; quia quorum est una substantia, unum et datum. Des etiam mihi per illum et cum illo peccatorum omnium veniam, et mandatorum tuorum custodiam ; dilectionem tuam et fraternum amorem ; contra diabolum fortia arma, et erga fratres perfectam charitatem. Amen. *Ex Manuali fol.* 3.

Ad Filium.

C

ad Filium,

Miserere, Domine, miserere, Christe, ut sanctam voluntatem tuam doceas me, ut in charitate tua enutrias me. Tu misericordia mea, miserere mihi, ut bene rogem te. Miserere, Domine, miserere, Christe, ut dignum me facias exaudiri. Miserere, Domine, miserere, Christe, ut credam in te. Miserere, Domine, miserere, Christe, ut cognoscam te, ut sperem in te, et ut diligam te, ut anima mea vivat in te. Amen. *Ex Manuali fol.* 34.

Ad Spiritum sanctum.

ad Spiritum sanctum.

Miserere, Spiritus paraclitus, consolatio mea, illuminatio mea; miserere, Domine Deus. *Ex Manuali fol.* 34.

Oratio præparatoria ad S. Domini Pascha.

Oratio præparatoria ad Pascha

79 Donet mihi Dominus Deus timorem et pœnitentiam, spem et amorem; auferat a me fermentum malitiæ et nequitiæ, et donet mihi continue celebrare Pascha suum in azymis sinceritatis et veritatis. *Ex Manuali fol.* 2.

Ad accipiendum Corpus et Sanguinem Domini Oratio.

item ante

Domine sancte Pater, omnipotens æterne Deus, da mihi Corpus et Sanguinem Filii tui Domini nostri Jesu Christi ita sumere, ut merear per hoc remissionem peccatorum accipere, et tuo sancto Spiritu repleri : quia tu es Deus, et præter te non est alius, cujus gloriosum nomen permanet in secula seculorum. Amen. *Ex Breviario Ms. S. Joannis Gualberti fol.* 1.

Post S. Communionem Oratio.

ac post communionem.

Tibi, Domine, ago laudes et gratias. Custodi, Domine, in me immaculatam fidem. Tibi inclino cervicem. Tibi genua flecto. Te Dominum meum, cum sis unus in S. Trinitate, confiteor. Erue me de periculis. Tuere me in omnibus causis. Erige me jacentem, et ea, quæ explere non possum, quasi sint postulata, concede. Amen. *Ex Manuali fol.* 9. Talem me perpetua defensione concede servare, qualem me fieri per aquam regenerationis, Creator altissime, præstitisti, quia tua gratia redemptus sum. *Ex Manuali fol...., prope finem.* E

Quænam preces recitandæ sint ante somnum

80 Post decursum vero totius diei spatium cum [ad] lectulos venimus dormitum, votis omnibus rogemus Dominum cum Propheta dicentes : Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in morte. Neque enim melius mortuo dormit, qui a vespere usque ab mane obturato ore in laudem Creatoris, non tam somno, quam lethargia depressus, resupinus stertit in lectulo. Verum quia contra naturam est, insomnem vivere hominem, illum rogemus dormituri, qui non dormitavit neque dormiet, ut satisfaciamus dormientes non voluntati sed necessitati. Canamus propterea coram lectulo *Psalmum* VI : Domine, ne in ira tua arguas me. Congruit enim et rei et tempori. Possunt tamen continuare, sicut placet et non cedit pigritiæ, *Psalmum* XII : Usquequo Domine oblivisceris me in finem; et *Ps.* Levavi oculos meos in montes. *Ex Manuali fol.* 20. A facie impiorum, quæsumus Domine, sub umbra F alarum tuarum nos protege, ut ad laudem tui nominis resurrecturi, te super nos vigilante, securi dormiamus. Per Dominum nostrum Jesum Christum, *etc. Ex Manuali fol.* 21.

Oratio pro patre et matre et omni parentela,

et oratio pro consanguineis.

Dominator Domine, Deus omnipotens, qui mirabiliter cuncta condidisti et tua dispositione creasti omnia ; quia præcepisti dilectionem et honorem circa patrem et matrem exhibere, exaudi me misericors Deus clamantem ad te pro genitore meo et genitrice mea.

Quinam psalmi canendi in tribulatione, et post liberationem ex illa.

81 Optimum Domino quinque Psalmorum propter tribulationem de percepto gaudio sacrificium. *Ps.* Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me. *Ps.* Benedicam Dominum in omni tempore. *Ps.* Jubilate Deo omnis terra, psalmum dicite nomini ejus. *Ps.* Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel. *Ps.* Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, quoniam exaudisti verba auris mei. Igitur cum pius Dominus dixisset : Invoca me in die tribulationis, et eripiam te; pro ipsa ereptione quærens a nobis laudis debitum, subjunxit statim : Et honorificabis me. Ergo cum in tentationes va-

rias

AUCTORE G. C.

rias inciderimus, vel falsorum fratrum, vel sævientium dæmonum, contra hostes illos divini verbi jacula intorquentes, cum illos defecisse et nos convaluisse viderimus, mox pura nostri cordis intentione oculos manusque levantes ad cœlum in voce laudis et confessionis benedicamus illi, qui misit de cœlo et liberavit nos et dedit in opprobrium conculcantes nos; dicamus illi concordante corde et ore *Ps.* Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, *etc. Ex Manuali fol.* 9.

Instructio pro oratione matutina.

82 Docent nos SS. Prophetæ suis imitabilibus exemplis prævenire faciem Domini mane orationibus nostris. Et David quidem : Et mane oratio mea præveniet te. Esaias autem sic : Anima mea desideravit te in nocte, sed et spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te. Cum his ergo tribus congruentissimis Psalmis vigilet ad Dominum mane et spiritus noster, oremusque in ortu surgentis auroræ, ut a luce prima in vesperum sint oculi ejus super nos, et aures ejus in preces nostras, nostrosque dirigat gressus in

D

viam pacis, ut absque errorum scandalo gradientes, non dominetur nostri omnis injustitia. Hos ergo canamus in ipso diei initio Psalmos : *Ps.* Verba mea auribus percipe, Domine. *Ps.* Clamavi in toto corde meo, exaudi me, Domine. *Ps.* Domine, exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam, *etc.* Oratio Dominica. Credo. Symbolum S. Athanasii : Quicumque vult salvus esse. Litaniæ, *etc.* Et quidam versiculi ex Psalmis cum canticis, *etc.* Finit.

Quid notandum circa has preces.

83 *An prædictæ preces sint* sancti Joannis Gualberti *autographæ, an ab eo collectæ ac ab altero descriptæ, aut ab illo tantum usurpatæ, hactenus me latet. Saltem ob antiquitatem et sanctissimi Viri usum nobis sunt venerandæ. Si mihi Manuale istud videre contigisset, facile potuissem discernere, an sit Sancti nostri autographum, cum characterem, propria ejus manu expressum, et instrumento anni* 1072 *subnotatum, invenerim apud Franchium lib.* 12, *pag.* 489. *Non ingratum fore arbitror, si paleophilis hanc subscriptionem hic exhibeam.*

B E

Ego Johs abbs a me factum

§ VII. Gesta S. Joannis contra Simoniacos.

Describunt corruptos seculi sui mores S. Petrus Damianus, et Nicolaus II;

Divina providentia videtur S. Joannem Gualbertum *servasse luctuoso tempori, quod S. Petrus Damiani pag.* 1, *epistola* 15, *ad Alexandrum II Romanum Pontificem ita deplorat :* Totus itaque mundus hoc tempore nihil est aliud nisi gula, avaritia, atque libido ; et sicut olim trifariam divisus est orbis, ut tribus simul principibus subjaceret, ita nunc genus humanum, heu pro dolor ! his tribus vitiis servilia colla substernit, eorumque quasi totidem tyrannorum legibus obtemperanter obedit. *De simoniaca autem peste ita testatur Nicolaus II, in decreto contra simoniacos, quod a Labbeo nostro refertur tom.* 9 *Conciliorum col.* 1010.

C

Quia igitur usque adeo hæc venenata pernicies hactenus inolevit, ut vix quælibet ecclesia valeat reperiri, quæ hoc morbo non sit aliqua ex parte corrupta, eos qui usque modo gratis sunt a simoniacis consecrati, non tam censura justitiæ, quam intuitu misericordiæ in acceptis ordinibus manere permittimus ; nisi forte alia culpa ex vita eorum contra canones eis existat. Tanta quippe talium multitudo est, ut dum rigorem canonici rigoris super eos servare non possumus, necesse sit ut dispensatorie ad pie condescensionis studium nostros animos ad præsens inclinemus. Ita tamen auctoritate sanctorum Apostolorum Petri et Pauli omnimodis interdicimus, ne quando aliquis successorum nostrorum ex hac nostra permissione regulam sibi vel alicui assumat, vel præfigat : quia hoc non auctoritas antiquorum patrum jubendo aut concedendo promulgavit, sed temporis nimia necessitas permittendum a nobis extorsit. *Ex his facile eruditus lector colliget, qualia tunc fuerint tempora.*

eosdem deplorat B. Andreas in vita S. Arialdi.

85 *Eorumdem temporum calamitatem B. Andreas Sancti nostri discipulus in vita S. Arialdi martyris ita graphice describit :* Erat tunc ordo ecclesiasticus in tot erroribus seductus, ut ex illo vix quispiam existeret, qui in suo loco veraciter reperiri posset. Nam alii cum canibus et accipitribus huc illucque pervagantes, suum venationi lubricæ famulatum tradebant ; alii vero tabernarii et nequam villici, alii impii usurarii existebant : cuncti fere cum publicis uxoribus sive scortis suam ignominiose ducebant vitam, omnesque, quæ sua erant, non quæ Christi, quærebant. Nam, quod sine gemitu dici vel audiri nec potest nec debet, universi sic sub simoniaca hæresi tenebantur impliciti, quatenus a minimo usque ad maximum nullus ordo vel gradus haberi posset, nisi sic emeretur, quomodo emitur pecus. Et quod est nequius, nemo tunc, qui tantæ perversitati resisteret, apparebat ; sed, cum lupi essent rapaces, veri putabantur esse pastores.

F

Quomodo detecta fuerit simonia Petri episcopi Florentini

86 *Inter rapaces istos lupos erat episcopus Florentinus Petrus nomine, cujus sacrilegum simoniæ crimen sic erupisse tradit Andreas Januensis in vita* S. Joannis Gualberti *cap.* 62 : Circa hæc tempora contigit, ut quidam nobilis vir nomine Teuzo Mediabarba, pater videlicet Petri episcopi Florentini venit de Papia Florentiam causa visitandi dictum filium suum. Cui Florentini clam insidiantes tentando dicere cœperunt : Domine Teuzo, multum pretii pro filii tui dignitate Regi contulisti ? Quibus ille, utpote simplicissimus homo cœpit jurejurando dicere : Per corpus S. Syri nec unum molendinum potest homo in domo Domini mei Regis habere sine magno pretio, nedum talem consequi episcopatum. At illi hoc audientes alacres et avidi rem sciscitari rursus expostulant dicentes : Dic ergo, si placet tuæ nobilitati, quantum summæ pecuniæ potuit hæc res constare tibi ? At ille : Per sanctum Syrum sic tria millia libras, potestis bene scire, me propter hunc episcopatum acquirendum dedisse, sicut unum valetis credere nummum. Iis auditis, certi redditi tali testimonio cœperunt hæc ubique pandere verba.

87 *Cum inter alios* S. Joannes Gualbertus *rem*

hanc

A *hanc cognovisset, statuit cum suis sacrilegum episcopum omnibus viribus oppugnare et simoniacam hæresim ubique exstirpare. Quæ quia fusius ac certius ab auctore coævo narrantur, ejus narrationem hic inserendam esse censui. Is est Desiderius abbas Cassinensis, postea Victor III, qui litem suo tempore agitatam sic exponit lib.* 3 *Dialogorum*: Quod Dominus in Euangelio dicit : Pater meus usque modo operatur et ego operor, quotidie cernimus adimpleri et antiqua novis temporibus miracula innovari. Hæc itaque, quæ dicturus sum, adeo clara sunt, ut non solum in Florentina diœcesi, in qua facta noscuntur, verum etiam in tota Tuscia ac in urbe, quæ caput mundi est, Roma constet esse notissima. Petrus quidam clericus est qui occulte data pecunia regio adminiculo in prædicta Florentina civitate Cathedram episcopatus accepit. Cum denique a clericis et populo, ut episcopnm decebat, benigne fuisset susceptus, post non multum spatium temporis fama per ejusdem episcopatus diœcesim increbuit, quod simoniacæ hæresis peste fœdatus, quod gratis Domino jubente accipere et dare statutum est, pecunia mercatus fuerit.

Desiderius abbas narrat, quomodo simoniacus episcopus Florentinus

B 88 Cumque tam horrenda et tam execranda fama primitus ad religiosorum, dehinc ad aures vulgi pervenisset, cœperunt se plures eb ejus communione subtrahere; Romanoque Pontifici, quæcumque super hac re cognoverant, divino exardescente zelo studuerunt intimare; qui episcoporum concilio congregato, eumdem episcopum, ut rem diligenter agnosceret, convocavit. Sed cum se synodo præsentasset, accusatoribus undique acclamantibus, Sacramento sese purgare nitebatur. Cumque coram præsentibus res aliquantulum agitata fuisset, datæ induciæ sunt, ut per easdem forsitan inductus divinum expavescens judicium, quod pertinaciter negabat, humiliter confiteretur, quatenus ab æterno non removeretur altari, si ab hoc præsenti, cui ministrare juste non poterat, se abstinuisset. Interim populus in duas dividitur partes, quarum altera, quæ amorem Dei muneribus præferebat, Clericos et Religiosos monachos, qui contra episcopum rem comprobandam susceperant: altera, quæ munera et favorem diligebat, episcopum est secuta.

a S. Joanne Gualberto, ejusque discipulis fuerit oppugnatus

C 89 Cum crebro igitur inter se altercaretur populus, et altera alteri obstaret parti, in tantum exorta augebatur contentio, ut inter se dimicantibus sæpe etiam usque ad effusionem sanguinis venirent. Cumque hæc diutius agerentur, et neutra pars parti cederet, Joannes Reverendissimus abbas Monasterii, quæ Umbrosa Vallis dicitur, sæpe ad hunc conflictum advocatus, zelo Dei ductus, suis cum monachis veniebat, qui exhortando, prædicando, divini examinationem judicii intentando, episcopum admonere non cessabat, quatenus ex perpetrata culpa pœnitentiam ageret, et sacerdotio minime legaliter acquisito, humiliter cederet, nec sibi suisque subjectis, quibus incremento esse debuerat, detrimento foret. Illud de Euangelio ei sæpe proponens, quomodo Dominus Jesus vendentes et ementes columbas de templo projecerit, cathedrasque subverterit, et æs nummulariorum effuderit, videlicet demonstrans, ut quicumque Spiritus sancti donum, quod per columbam significatur, ductus avaritia vel vana gloria elatus, pretio acquirere vel vendere tentaverit, ab illo cœlesti templo et æterno altari se procul dubio eliminandum noverit.

et frustra admonitus

90 Sed ille nihilominus præsentis vitæ honoris cupidus pro nihilo monita sancti Viri ducebat, imo potius pertinaciter et armis et verbis omnibusque modis, quibus poterat, se defendere nitebatur. Cumque idem venerabilis Abbas incassum procedere sua verba videret, utraque parte populi advocata : Quoniam, inquit, verba non prosunt, veniamus ad signa. Construatur rogus et igne supposito accendatur, per quem unus e nostris ingrediatur, ut utrum vera an falsa sint, quæ de episcopo dicimus, Domino discernente, probetur. Placet utrique parti sententia. Rogus mox duodecim pedum mensura construitur, intra quem parva semita, qua unius tantum hominis persona transire posset, relinquitur; quæ etiam ex accensis lignis, ne ibi aliquis locus a flamma vacaret, consternitur. Interim autem dum hæc præparantur, præfatus abbas Joannes Petro suo disciplo reverendissimo videlicet viro, qui postmodum in Albanensi urbe episcopus ordinatus est, quique etiam adhuc superest eamdem ecclesiam regens, præcepit, ut indutus sacris vestibus omnipotenti Deo sacrificium offerret, et sic demum confisus de misericordia Dei, per accensi rogi flammas indubitanter intraret. Qui jussis E Patris obtemperans, postquam sacrificium Deo obtulit, casulam se expolians, ad ignem venit et magna voce : Oro, inquit, Deus omnipotens, si Petrus, qui episcopus dicitur, simoniaca est peste fœdatus, ne ecclesia tua amplius polluatur, judicio sancti Spiritus tui ostende virtutem, illæsum me per hunc ignem transire concede. Quod si nos fallacia pleni, causa invidiæ ducti hanc contra eum tulimus quæstionem, ardor istius ignis me tua gratia derelictum consumat.

AUCTORE G. C.

ac tandem, oblata ignis probatione,

91 Hæc dicens, et sanctæ Crucis se signaculo muniens, per medias flammas constanter ingressus est. Cum igitur undique esset flammis circumdatus, ita ut a nemine prorsus videretur, et omnes eum jam consumptum putarent, subito ex alia parte, Christi comitante gratia, egrediens prosilivit; ita ut non modo vestimenta ejus, sed ne capillus quidem læsus ab igne in aliquo videretur. Sed, ut idem venerabilis vir postea referebat, cum per medias flammas graderetur, mappula de manu ejus cecidit; cumque jam pene egrederetur ex igne, vidit se mappulam in manibus non gestare, ac in ignem sibi eam cecidisse considerans, per medias iterum flammas revertitur F et secum mappulam extrahens reportavit. Tunc omnes, qui aderant, viso tam maximo, tam obtupescendo miraculo, immensas Deo gratias agentes, mox diversa pars una effecta, præfatum episcopum de ecclesia pellunt; qui postea pœnitentia ductus, mutata veste sub sanctæ conversationis regula religiosam agere vitam visus est.

convictus et ab episcopali munere depositus.

92 *Congruunt hæc cum epistola cleri ac populi Florentini, quæ in Actis infra refertur cap.* 8. *Sed hic scrupulum movet P. Christianus Lupus in Decretis ac Canonibus synodorum Generalium ac Provincialium part.* 5, *pag.* 26, *ubi sic secum disputat :* Quæstio est, an ista epistola *(nempe cleri et populi Florentini)* fuerit scripta ad Alexandrum secundum? Affirmant et laudatus Atto, et ipsa epistolæ inscriptio. *Tum, allatis Actorum verbis, ita sibi respondet:* Respondeo, ipsam epistolam clamare aliud. Etenim paratum intraturo monacho ignem exponit, et subjungit. « His visis, clamor » omnium in cœlum attolitur, Kyrie eleison flebilissime pleno ore cantatur, Jesus Christus » celeberrime ut exsurgat, causamque suam de» fendat, oratur; Maria ejus mater, ut hoc sibi » suadeat, multum a viris, plurimumque a femi-nis

Opinio P. Lupi circa tempus hujus igneæ probationis

AUCTORE G. C.

„ nis supplicatur; Petri Apostoli nomen, quo „ Simonem perdendo damnet, millies ingeminatur; Gregorius Urbis præsul, ut ad suas vetur; Gregorius Urbis præsul, ut ad suas verificandum properet sanctiones, ab omnibus „ oratur. „ Hic Gregorius est omnino noster Gregorius septimus, et ista ejus sanctio est omnino præsens decretum, quo vetuit audiri ac percipi divina Officia episcopi aut clerici palam Simoniaci. Quapropter hæc ignea probatio non sub Alexandro fuit facta, sed sub Gregorio septimo. Et ita affirmat accuratissimus scriptor Bertholdus presbyter Constantiensis ecclesiæ.

refutatur

93 *Dum singula hæc ejus argumenta examino, infirma admodum esse sentio ad evertendam Florentinæ epistolæ inscriptionem, antiquitatis auctoritate atque potissimum B. Andreæ Strumensis abbatis testimonio suffultam. Imprimis in Bertholdo Constantiensis ecclesiæ presbytero nullum hactenus verbum reperire potui, quod P. Lupi opinioni faveat. Dein non video tam solido fundamento niti, quod satis rotunde pronuntiat :* Hic Gregorius est omnino noster Gregorius septimus, et ista ejus sanctio est omnino præsens decretum. *Nam præter varia argumenta, quæ ex* S. Joannis Gualberti *obitu et Gregorii septimi electione contra hanc sententiam formare possem, unde, quæso, constat, Gregorium VII tunc viventem hic compellari? Cum hic Christi, B. Virginis ac S. Petri auxilium imploretur, nonne satis probabile est a Florentinis S. Gregorium Magnum, sanctissimum olim Urbis præsulem, et acerrimum simoniæ oppugnatorem invocari, ut defendat sua contra simoniacos decreta, quæ plurima edidit, ut videre est in ejus Vita ad diem* XII *Martii in Actis nostris illustrata, et apud Baronium, Labbeum aliosque? Omitto hic alia, quæ P. Lupus congerit, ut probet hoc miraculum sub Gregorio VII contigisse. Inter alia operose ostendit, Petrum Igneum non ab Alexandro, sed a Gregorio in Cardinalium numerum fuisse adscitum, quod nemo negat. Sed quid hoc ad rem? Nihil enim impedit, quo minus id sub Alexandro II contigerit, et postea Petrus Igneus a Gregorio VII Alexandri successore ad Cardinalitiam dignitatem sit evectus.*

B

Respondetur cuidam Gallo, hanc igneam probationem temere carpenti,

94 *Pluribus opus esset, si hic locus postularet, discutere hanc igneam S. Petri probationem, quam modernus quidam hypercriticus in Legenda sua Gallica nimis audacter more suo libereque carpit, vocans* audax facinus, quo monachus Deum tentare ausus est. *Deinde acsi* S. Joannem Gualbertum *ab hac culpa eximere vellet, imperite addit :* Nobis sufficit , Sanctum nostrum in hoc facto nullam partem habuisse, præter orationem, qua Deum precabatur, ut suam Ecclesiam a scandalo, quod patiebatur, liberaret. *Imperite, inquam, hæc addit. Nam si hæc fuisset Dei tentatio, ut contendit, nonne eam* S. Joannes *utpote abbas et Petri superior prohibere debuisset? Tantum autem abfuit, ut hanc igneam probationem prohibuerit, ut potius ejusdem primus auctor fuerit. Quippe, teste Desiderio Cassinensi supra citato, dixit* Joannes *Abbas :* Construatur rogus et igne supposito accendatur, per quem unus e nostris ingrediatur. *Ac præterea :* Petro suo discipulo... præcepit, ut... confisus de misericordia Dei, per accensi rogi flammas indubitanterint raret. *An hic nil præter preces, quas* S. Joannes Gualbertus *pro Ecclesia fundebat?*

C

et ea peculiari S. Spiritus impulsu facta supponitur.

95 *Multis Sanctorum exemplis id factum defendi posset ; sed cum potissimum ad Petrum Igneum spectet, fusius de eo disceptari poterit in Supplemento Februarii, ad diem ei sacram, ejus mensis* VIII, *quoniam jam de cultu illius sufficienter ex Officiis propriis Florentinis constat. Interim si quis cavillari velit, habeat responsum ex Suarezio nostro tom.* 1, *de Religione lib.* 1, *de Irreligiositate cap.* 2, *ubi agens de petitione miraculorum sic loquitur :* Quod si aliquando Sancti hoc fecisse videntur, credendum est, id non fecisse sine speciali Spiritus sancti impulsu, ut de Abraham dixit D. Thomas, et de Elia mihi videtur esse indubitatum. Et idem credo, quoties lego aliquos sanctos viros petiisse a Deo signum aliquod publicum ad confundendum aliquem hæreticum, aut veritatem fidei confirmandam.

D

§ VIII. Quid sentiendum sit de miraculo, quod Gregorio VII, S. Joannem Gualbertum reprehendere volenti, contigisse narratur.

Proponitur difficultas

N*odus hic occurrit plus quam Gordius, quem solvere non valeo, scindere vix audeo. Ut autem nodi implicationem lector clare videat, breviter eam hic præmitto. Beatus Andreas num.* 68, *et B. Atto num.* 49, *narrant in Actis infra dandis, Gregorium VII, cum adhuc archidiaconus esset, venisse ad* S. Joannem Gualbertum, *ut eum præmeditatis ad injuriæ speciem verbis objurgaret, atque ita de illius virtute experimentum caperet; verum, cum ad eum accessisset, omnium dicendorum ita fuisse oblitum, ut ad ejus conspectum obmutuerit; quam insolitam obmutescentiam habuit pro miraculo, quo Deus Viri sanctitatem comprobare vellet. Contra vero ipse Gregorius VII (ita hic tantisper juxta communem opinionem loquor) in epistola ad Monachos Vallumbrosanos asserit,* S. Joannem Gualbertum *numquam* corporeis oculis *a se visum fuisse. En apertam contradictionem et nodum, ut mihi quidem hactenus videtur, insolubilem. Priusquam variorum, qui hæc duo pugnantia conciliare conati sunt, sententias exponam, juvat hanc epistolam hic inserere, quia non parum ad Sancti nostri gloriam confert. Exhibent eam Andreas Januensis in Vita apud nos manuscripta cap.* 82; *Baronius in Annalibus Ecclesiasticis ad annum Christi* 1073; *Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom.* 5, *ad eumdem annum* 1073; *Labbeus tom.* X *Conciliorum col.* 307, *aliique, qui concilia et Pontificum epistolas collegerunt.*

E

F

orta ex litteris, quæ Gregorio VII adscribuntur

97 *Præmissa consueta hac formula :* Gregorius episcopus servus servorum Dei, clericis, Monachis (*apud Baronium additur* ac religiosis laicis) disciplinam sanctæ recordationis Joannis Gualberti abbatis imitantibus, salutem et Apostolicam benedictionem ; *sic incipit :* Licet venerandæ memoriæ eumdem Joannem patrem vestrum corporeis oculis non viderimus, quia tamen fidei ejus puritas in Tusciæ partibus mirabiliter resplenduit, multum eum amore dileximus, ad cujus sanctæ conversationis studium, quamvis vos imitatores esse non ambigimus, ut vigor rectitudinis vestræ ad extirpandam de agro Dominico zizaniam solicitius invigilet, attentiusque ferveat, paternæ vobis exhortationis verba impendimus. Vos itaque, dilectissimi, in quantum humana possibilitas permittit, vitam illius sequentes, et vere filios ejus heredes simili vos conversatione probantes, viriliter agite et confortamini in Domino, et in patientia* virtutis ejus documenta sanctarum Scripturarum, quibus hæreticorum argumenta destruuntur, et fides sanctæ Ecclesiæ defenditur , contra membra diaboli, quæ diversis machinationibus Christianam religionem conantur

* *alias* potentia

AUCTORE G. C.

A tur evertere; mens vestra quotidie meditetur, et ea, qua solet, libertate in malorum confusione erigatur: eos vero, qui in vobis confidunt, et consilium religionis vestræ sequi disponunt, more prædicti Patris vestri suscipite, et de his, quæ ad salutem eorum pertinere videntur, sanctis exhortationibus instruite, ut non solum vestra, sed et vos sequentium circumpositi populi considerantes sancta opera, glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est. Nos autem ipsum amorem, quem patri vestro et vobis olim impendimus, donec nostros spiritus rexerit artus, exhibere desideramus, et tanto quidem deinceps majori vos caritate fovebimus, quanto vos in divinis negotiis ferventiores esse probabimus, quibus non solum spirituale, sed et seculare, si necesse fuerit, auxilium, Deo adjuvante, ministrabimus. Vos igitur omnipotentem Dominum exorate, ut ipse vires et facultates Nobis tribuat, quatenus suscepti regiminis importabile pondus possimus tolerare, et sanctam Ecclesiam in statum antiquæ religionis reducere. Valete.

Didacus Franchius difficultatem solvere

98 *Jam referam conatus variorum, qui implexum hunc nodum solvere voluerunt; an satis feliciter, judicet æquus lector. Didacus Franchius, hujus* B *contradictionis difficultatem cernens, omnem sese in partem torquet, et, ut hæc duo contraria aliquo saltem modo conciliare videatur, ait in historia Vitæ Gualbertinæ lib.* II, *pag.* 428 *et* 429, *præmeditatum objurgatorem in Sancti conspectum non venisse; sed cum præordinata verba privatim apud se recoleret, eorum penitus oblitum fuisse. Præterea gratis adstruit, Sancti conspectum et affatum postea Hildebrando negatum fuisse, eo quod Sanctus solitudinis ac humilitatis amans magnatum colloquia vitare, omniaque negotia per internuntios aut litteras conficeret. Asserit tamen, Hildebrandum hoc oblivionis prodigio motum, tantam concepisse de Viri sanctitate opinionem, ut maximus inter utrumque firmatus sit amor. Ut ostendat id fieri potuisse citat in margine ex S. Augustini epistola* 105, *hæc verba:* Quamvis nos non videamus oculis carnis, animo tamen in fide Christi, in gratia Christi, in membris Christi tenemus, amplectimur, osculamur.

frustra nititur.

99 *Hæc explicatio, quantumvis veterum testimo-* C *nio destituta, utcumque toleranda esset, si sola B. Attonis verba attendamus, quibus non diserte exprimitur Hildebrandum, postea Gregorium VII, ad* S. Gualberti *conspectum aut colloquium pervenisse. Sic enim habet num.* 49: Cum eum dure increpare disponeret, præordinata, quæ dicere putabat, oblitus est verba. Qua ipsius perfectione sic ab eo comperta, deinceps tantus inter utrumque firmatus est amor, quantus inter amicos carissimos, et uterinos solet esse germanos. *At explicationem hanc qualemcumque non dedisset Franchius, ut existimo, si Vitam a B. Andrea scriptam legisset. Nam jam, detecto hoc thesauro, hæc opinio manifesti erroris convincitur, cum B. Andreas expresse affirmet, prædictum objurgatorem ad S. Viri* intuitum *mentem mutasse. Verba ejus hæc sunt num.* 68: De Domno GG. VII Apostolicæ Sedis PP., qui cum archidiaconatus in eadem Apostolica Sede officium gereret, ob illius patientiam comprobandam, eum dure increpare curabat. Mox ad ejus intuitum mutavit mentem, ac præordinata, quæ se putabat dicere, oblitus est verba.

Papebrochius nodum eumdem alio modo

100 *Papebrochius noster tom.* VI *Maii in Commentario prævio ad vitam S. Gregorii VII num.* 32, *ita rem intricatam expedire nititur:* Egimus de B. Andrea, jam nominato, die X Martii et num. 13 doluimus, præclarum ejus opus de S. Joannis vita modo nuspiam reperiri. Sicut tamen S. Arialdi martyris Vita, ab eodem conscripta et a nobis danda XXVIII Junii, feliciter hoc seculo emersit in lucem, ita speramus illam quoque alicunde prodituram e tenebris, priusquam sub manus nostras veniat Julius. Iste autem Andreas, vivente adhuc Sancto fundatore, florebat, in expugnandis Simoniacis B. Arialdi martyris apud Mediolanenses adjutor fidelis anno MLX. S. Atto, sicuti jam vidimus ad ejus natalem, XXII hujus mensis Maii, mortuus anno MCLV et circa MLXX primum natus, nulla ratione potuit viventis Sancti discipulis adnumerari; sed sua accepit ex illis, ac nominatim ex B. Theuzone, uno ex primis, qui usque ad annum MXCV dicitur vitam propagasse, ac nonnulla de vita sancti Patris mandasse litteris.

dissolvere conatur, nondum visa Vita per B. Andream scripta.

101 Hic vero Theuzo, prout ejus verba allegantur ex veteri traductione Italica anni MCCLX, existente in Archivio Vallumbrosano, non Hildebrandum, sed Gregorium Cardinalem nominat, cui res superius narrata usuvenerit; pro quo si Hildebrandum, S. Atto constituit, ratus per an- E ticipationem vocari Gregorium, ex propria id fecit conjectura, eaque minime solida, cum Gregorius Papa profiteatur, quod sanctum corporeis oculis non viderit umquam. Alphonsus quidem Ciacconius in Vitis Pontificum et Cardinalium, ejusque recognitores amplificatoresque Victorellus, Ughellus, Oldoinus pro anno MLXIII, in quem incidisset congressus iste cum S. Joanne, nullum nobis exhibent Cardinalem Gregorium. Sed cum certum sit, multos ab iis medio isto ævo prætermissos, quorum notitiam non fuerunt assecuti, quod vel sola Supplementorum identidem adjunctorum copia probat, nihil obest, quo minus cogitemus, sub Alexandro Papa II, inter Cardinales revera fuisse Gregorium aliquem, necdum aliunde notum; quod centum post annis non discernens S. Atto, male supposuerit Hildebrandum Cardinalem, dictum in Pontificatu Gregorium. *Quamvis hic error a B. Attone post centum annos facile committi potuerit, eumdem tamen B. Andreæ scriptori coætaneo tribuere non ausim; quod etiam non facturum fuisse arbitror Papebrochium, maximum antiquitatis æstimatorem, si præclarum, ut ipse vocat, B. Andreæ opus inventum fuisset,* F *antequam S. Gregorii VII Vitam illustraret.*

Aurelius Casari in expedienda eadem difficultate laborat;

102 *Aurelius Casari monachus Vallumbrosanus, infra sæpe laudandus, difficultatem perrumpere alia tentat via in litteris ad Papebrochium datis* 27 *Februarii anno* 1692. *In iis ita suam proponit sententiam:* Prævio hoc oculato scriptore (*de B. Andrea loquitur*) haud pauca corrigenda sunt in aliis, qui post ipsum de Vita sancti Johannis Gualberti scripserunt; et præcipue opinio illa, quæ mordicus tenet, Gregorium VII sanctissimum, et Pontificem maximum corporeis oculis sanctum P. Johannem Gualbertum non vidisse. Hunc, quæso, intueatur auctorem. Tenebras enim suas excutiet, et veritatis lumen apprehendet. Quid ad hæc Domnus Andreas Januensis, qui primus (ut puto) epistolam illam Apostolicam: Licet venerandæ memoriæ, etc., ad Monachos Vallis Umbrosæ sub nomine Gregorii Septimi vulgavit? Non Gregorio VII, sed potius alicui summo Pontifici proxime subsequenti (quidni Victori III, potius Urbano secundo) est inscribenda; quia ex V. II facilius quidem efficitur septimus. In antiquis Mss. ponebatur tantummodo initialis, uti in Decretalibus sæpissime et in calce hujus lucubratiunculæ, uti

T.

AUCTORE G. C.

T. Razzolensis, hoc est Theuzzo abbas Razzolensis. Ipsemet Urbanus sic notatur in quadam sua epistola Rudolpho abbati Vallumbrosano directa: V Apostolicæ, etc. R. Vallumbrosano M. Camaldulensi. V. Vrbanus R. Rustico. M. Martino Camaldulensi. Per simplicem ergo initialem, et numerum Pontificum V, et II, quid mirum si septimum collegerat Andreas a S. Ambrosio, sicque putarat Gregorii septimi fuisse epistolam illam: Licet venerandæ memoriæ?

sed Andreæ Januensi adscribit fraudem,

103 *Exposita hac sua opinione sic pergit:* Miror Januensis calliditatem. Asserit, se sancti Patris collegisse vitam a BB. Andrea et Attone. Isti, ut claret, de miraculoso amore, qui firmatus est, mediante sibi ad invicem intuitu et collocutione inter beatum Gregorium VII et B. Johannem Gualbertum, apertissime tractant; ille vero ne verbum quidem. Invenerat hic (suspicor) epistolam illam anonymam, aut saltem corroso pene nomine, suoque cupiebat inserere operi; contradictionem videndo hæret; sed titillatione quid novi ferendi ductus quid excogitat? Miraculum penitus expungit, et in apocrypham scripturam commutat. B *Tum circa hujus miraculi titulum, in opere B. Andreæ relatum, notat sequentia:* Haud ignoret Eruditio Vestra verba hæc « Capitulum de Domno Gregorio VII Apostolicæ Sedis Papa » ut in Vita infrascripta patet, rubeo esse scripta colore, et hoc singulare esse una cum fere omnibus initialibus litteris paragraphorum in toto prædicto manuscripto et exarata eadem antiquissima manu.

quam non satis probat.

104 *Non omnino displicet mihi curiosa viri eruditi observatio: facile namque fieri potuit, ut Andreas Januensis, si non per fraudem, saltem per errorem, ex V. II, id est Vrbano II, collegerit VII, ac per consequens putarit, hanc epistolam non posse esse nisi Gregorii VII, cum circa illa tempora non fuerit alius Romanus Pontifex numero nominis sui septimus. Idem dici potest de V. III id est Victore III, ex quo Andreas Januensis, omissa unitate effecerit VII, putans scriptoris negligentia, ut sæpe fit, I redundare, cum tum temporis etiam nullus fuerit Romanus Pontifex nominis sui numero octavus. Hæc non improbabiliter dicuntur; sed utinam D. Joannes Aurelius Casari solide ostenderet, Andream Januensem fuisse primum, qui hanc epistolam pro- C duxerit! Quod de more scribendi nomina initialibus litteris addit, non nego; at probatum cuperem, Romanos Pontifices solitos fuisse initialibus nominis sui litteris etiam numerum addere. Hæc duo si liquido demonstrata viderem, majori cum confidentia judicium ferrem.*

Nostrum de ea re judicium.

105 *Nunc tamen, ut dicam quod sentio, arbitror hanc epistolam:* Licet venerandæ memoriæ, etc., *Gregorio VII abjudicandam esse, quamvis Baronius, Mabillonius, Binius, Labbeus aliique Conciliorum collectores eam ipsi adscribant. Nam forte hi omnes ex eodem fonte, id est Andrea Januensi hauserunt, et alii alios secuti sine maturo examine eam Gregorii VII esse bona fide crediderunt. Ad ita opinandum me impellit auctoritas Beati Andreæ scriptoris synchroni, cujus hæc sunt disertissima verba:* Cap. de Domno GG. VII Apostolicæ Sedis PP. qui cum archidiaconatus in eadem Apostolica Sede officium gereret, ob illius patientiam comprobandam, eum dure increpare curabat. Mox ad ejus intuitum mutavit mentem, ac præordinata, quæ se putabat dicere, oblitus est verba. Qua ejus perfectione ab eo ita comperta, tantus deinceps inter utrumque firmatus est amor, quantus inter carissimos atque uterinos solet esse germanos. Hæc namque a venerabili viro abbate Rodulfo D Passinianensis cœnobii, qui tunc ibi aderat, sæpius audivimus, atque de tali teste dubitare nihil debemus.

§ IX. De serie chronologica vitæ S. Joannis Gualberti referuntur opiniones, et manifesti errores refelluntur.

Disputatur quot annis S. Joannes Gualbertus vixerit,

Nequaquam mirum est, auctores circa chronotaxim Vitæ Gualbertinæ in varias abiisse sententias, cum antiquissimi vitæ scriptores res ab illo gestas chronologice non digesserint. Hinc, ut opinor, recentiores maxime sibi probabilia fabricarunt systemata, quæ hic eruditis lectoribus expendenda proponemus. Vallumbrosani moderni asserunt, S. Patrem suum ad ætatem 88 *annorum pervenisse, atque adeo, cum juxta communissimam historicorum sententiam mortuus sit anno* 1073, *natum esse anno* 985. *Hanc opinionem oppugnat Guido Grandus in Dissertationibus Camaldulensibus Lucæ anno* 1707 *impressis,* E *et cum Breviario Romano facit* S. Joannem Gualbertum *decem annis juniorem, Dissert.* 2, *cap.* 4, *num.* 14 *ita scribens:* Omitto aliud argumentum ex ætate ipsius S. Joannis Gualberti petitum, de quo vetusti omnes auctores memoriæ prodiderunt, quod et in Breviarii Lectionibus habetur, anno videlicet MLXXIII, ætatis suæ LXXVIII, Deum adiisse. *Quinam sint illi* vetusti omnes auctores, *nescio. Ego saltem in antiquis Vitæ scriptoribus, de quibus supra, determinatam sancti Senis ætatem hactenus non reperi.*

et inter varias sententias eligitur opinio Breviarii Romani.

107 *Idem Grandus, deducens ex eo incredibile consectarium, sic prosequitur:* Frustra vero Didacus Franchus in præfatione suæ Historiæ contendit, S. Joannem Gualbertum LXXXVIII annis vixisse, ut recens unius seculi opinio invexit, et Chronici in Archiepiscopatu Florentino servati fidem elevare nititur, ubi legitur, Monasterium S. Miniatis anno MXIII sine abbate et sine ullo monachorum collegio velut derelictum jacuisse. Ex quo loco optime intulerunt prisci Vallis Umbrosæ scriptores; non nisi longe post annum MXIII, potuisse Joannem in dicto monasterio ad monasticem admitti. *Dolendum est, hic iterum non* F *nominari priscos illos Vallis Umbrosæ scriptores, qui obscuræ huic quæstioni magnam lucem adferrent. Joannes Croisetus noster in Exercitiis Pietatis, nuper Lugduni editis, quibus inseruit quotidianas Sanctorum Vitas critice, ut ait in præfatione, examinatas, assignat* S. Joanni Gualberto *tantum* 74 *vitæ annos. Hanc ejus sententiam etiam alii quidam tuentur Galli. Nos, venerandæ antiquitatis auctoritate destituti, certum de hac re judicium ferre non possumus; sed in dubio opinioni Breviarii Romani adhærere malumus.*

Aliqui ex falso supposito argumentantur contra Vallumbrosanos scriptores.

108 *Recentior Gallus anonymus in Historia Ordinum Religiosorum et Militarium tom.* 5, *pag.* 301, *scriptores aliquot Vallumbrosanos proprio, ut aiunt, mucrone jugulare conatur.* Si, *inquit,* Andreas Januensis, Eudoxius Locatellus, Didacus Franchius dicant S. Joannem Gualbertum octogenarium obiisse, consequenter concedere debent, eum natum esse anno 993. *At fallitur bonus vir et cum umbris a se fictis pugnat. Auctores enim illi diserte asserunt,* S. Joannem Gualbertum *octogesimum octavum ætatis annum attigisse. Nec multo melius contra Franchium argumentatur Guido Grandus Dissert.* 2, *cap.* 4, *num.* 14, *sic inferens:* Unde si

anno

A anno MIII (juxta Franchi hypothesim) Joannes monachus factus esset, octennis seculum reliquisset; quod perridiculum est, quia profecto armis idoneus et militari disciplina instructus, post veniam hosti ob reverentiam S. Crucis indultam, se religioni addixit. *Attende, obsecro, mi Grande. Id recte sequeretur, si Franchus tuam de ætate* S. Gualberti *sententiam admitteret. At ille eam pernegat; contenditque (an recte, non disputo, nec ad rem facit) S. Patrem suum 88 annis vixisse; adeoque, si anno* 1003, *Joannes monachus factus esset, sequitur in Franchi hypothesi, eum non octavo, sed decimo octavo ætatis anno seculum reliquisse, ut cuilibet annorum calculum subducenti patebit. Nunc ad alia Vitæ illius tempora procedamus.*

Communem Vallumbrosanorum chronologiam impugnat Guido Grandus

109 *Scribunt passim Vallumbrosani, S. Patrem suum, cum esset octodecim annorum, religiosam vitam in monasterio S. Miniatis amplexum esse, ac post quatuor annos inde discessisse ad eremum Camaldulensem, tandemque post aliquot annorum moram jecisse Ordinis sui fundamenta; nempe circa annum* 1015, *vel etiam* 1012, *ut alii volunt. Contra hoc eorum systema fuse et acriter insurgit laudatus Guido Grandus, monachus Camaldulensis, in* B *opere jam aliquoties citato, ex quo nonnulla hic carptim dabimus. Sic disputat dissertatione* 2, *cap.* 4, *num.* 4: Quod autem Didacus Franchus, et cum eo nonnulli ex Vallumbrosanis scriptoribus negotium Uberti abbatis et Athonis episcopi ad annum MVII referant, et consequenter Joannis conversionem quadriennio ante, nempe anno MIII, ejusdemque Joannis Gualberti ad Camaldulensem eremum adventum anno MVIII statuant, et in Aquebellæ, seu Vallisumbrosæ eremum ingressum circa annum MX; id omnino commentitium est; æque ac fictitius ille, nescio quis Atho primus, ante illum, qui ab anno MXXXII Florentinam cathedram tenuit, arbitrarie positus ad ejusmodi hypothesim tuendam, majoremque vetustatem suæ familiæ initiis frustra conciliandam. Nam is alter Atho, qui anno MVII Ecclesiæ Florentinæ præsideret, aliunde prorsus ignotus est, atque nullis monumentis celebratur, sed, attentis sequentibus monumentis, omnino expungendus esse convincitur, totumque illud chronologicum systema vel ex eo refellitur, quod annis prædictis MIII et MVII ne quidem ullum monachorum collegium, C nec abbas ullus apud S. Miniatis ecclesiam residebat, sed anno dumtaxat MXIII cura Lamberti *(Ildebrandi voluit dicere)* Florentini episcopi, restaurata fuit venerabilis illa basilica, et monachi, a quibus pridem deserta fuerat, illuc revocati.

validis argumentis.

110 *Postquam hanc suam assertionem variis authenticis instrumentis ex Ughello adductis, argumentisque inde formatis probavit, sic pergit num.* 9: Denique cum solo Athone illo, qui ab anno MXXXII floruit, vivebat Ubertus simoniacus abbas, cui anno MXLIV, Athone sedente, privilegium quoddam largitus est Benedictus IX Papa apud Ughellum pag. 82, cujus initium est: « Dilecto « filio Oberto venerabili abbati monasterii S. « Miniatis Florentini suisque successoribus per« petuam in Domino salutem. Valde bonus vi« detur, etc. » Itaque non modo episcopi Athonis, sed abbatis etiam Uberti tempus conspirat, ut hanc Joannis Gualberti ad Camaldulensem eremum profectionem ad annum MXXVII, imo circa MXXXVI, factam putemus. *Deinde suam sententiam ex Ittæ Abbatissæ donatione, oratorii Vallumbrosani consecratione ac Theuzonis eremitæ ætate confirmat. Quæ si omnia adferre velim, nimium excrescet hic pararaphus. Quilibet curiosus ea legere poterit, apud prædictum Guidonem Grandum tota dissertatione secunda. Ut autem de argumentis ejus dicam, quod sentio; iis expensis mihi videtur necesse, ut Vallumbrosani, aut Florentinorum episcoporum Catalogum corrigant, aut Attoni simoniacam labem aspergere desinant, aut denique ordinem suum serius institutum fateantur. Nam, quæ in hanc rem Didacus Franchius lib.* 4, *cap.* 69, *ad marginem ex corrupto Joannis Subdiaconi Aretini catalogo notat, nec nominibus nec temporibus conveniunt, ut cuivis manifestum fiet legenti Vitam S. Zenobii editam apud Surium die* 25 *Maii. Interim ego hujus litis judex esse nolim.*

AUCTORE G. C.

Chronotaxis Mabillonii circa vitam S. Joannis Gualberti.

111 *Aliam Gualbertinæ Vitæ seriem texit Joannes Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom.* 4, *ubi ad annum Christi* 1028, *sic scribit:* Forte is sit Joannes Gualbertus, qui hoc ipso tempore ad S. Miniatis monasterium se recepit. Certe vix post hoc tempus, in quo nunc sumus, ejus conversio differri potest; quippe qui post annos decem abbas electus, in Vallis-Umbrosæ solitudinem secessit, ubi prima sui Ordinis jecit fundamenta. *Postea ad annum Christi* 1038, *ita narrat:* Paulo ante hunc annum Johannes Gualbertus e sancti E Miniatis monasterio discessit, secessitque in Vallem-Umbrosam, ubi Congregationis suæ fundamenta jecit. Certe illic nullamdum habebat ecclesiam hoc anno, cum Imperator Conradus una cum uxore sua Gisla Augusta, et filio suo Henrico rege, ejusque conjuge Cunihilde Florentiam accessit. Quod ubi rescivit Imperator, id sibi honoris cœlitus reservatum existimans, ut sanctis illis Fratribus subveniret, vacante post mortem Jacobi diœcesani episcopi Fesulana ecclesia, Rodulfum Patherbrunnensem præsulem, quem alii Rothonem vocant, Vallumbrosam consecrandi oratorii causa misit. *Hæc omnia ex litteris Ittæ abbatissæ se didicisse affirmat.*

Guido Grandus disceptat quo tempore,

112 *Circa Oratorii hujus consecrationem Guido Grandus Dissert.* 2, *num.* 12, *observat sequentia:* Frustra vero nonnulli Ordinis hujus Vallumbrosani scriptores post Didacum Franchum Hist. S. Joan. Gual. lib. 5, duplicem consecrationem Oratorii distinguunt, alteram anteriorem anno MXIII sub Henrico I Imperatore, alteram sub Conrado II. Unde totius instrumenti Ittæ sensu corrupto, et Henricum Conrado substituunt, et pro Gisela ejus uxore Chunegundem legunt, et F pro Rodulpho Pavivronensi episcopo, ad consecrationem misso, Menvercum ejus antecessorem subrogant, tam nullo penitus fundamento, quam casso prorsus labore; Franchus enim mutila citat in margine verba Ittæ abbatissæ, subtracto Rudolphi nomine, hoc modo. « Imperator diri« gens Pavibronensem dignum Deo præsulem » citatque instrumentum Ittæ abbatissæ de anno MXXXIX, quod certe Rodulphum exprimit, eumque a Conrado missum, non ab Henrico fatetur, idque post Jacobi Fesulani episcopi mortem, adeoque anno MXXXVII, non MXIII; et quidem de prima, non de secunda consecratione. Nam ad illud usque tempus sine ecclesia moratos monachos docet.

et sub quo Imperatore consecratum sit oratorium Vallis Umbrosæ.

113 Qui vero rem hanc ad Henricum referunt, ut B. Theuzo in vita S. Joannis cap. 10, Xantes Perusinus in eadem vita pag. 43, et S. Atho pariter in vita cap. 22, intelligendi non sunt de Henrico I sed de II, qui Conradi ipsius filius erat, jamque regis titulum obtinuerat, et patrem in Italiam comitatus est, ut ex verbis Ittæ supra relatis liquet, omnesque historici consentiunt. Unde a S. Athone loco citato REX, NON IMPERATOR dicitur,

AUCTORE G. C.

citur, ejusque conjux non AUGUSTÆ sed REGINÆ titulo distinguitur. Erat vero hæc non CHUNEGUNDIS sed CHUNEILDIS regis Daniæ Chanuti filia, quæ paulo post peste consumpta obiit. Nullus autem vetustiorum auctorum duplicem Oratorii consecrationem distinxit: priorem sub Henrico per Menvercum, posteriorem sub Conrado per Rodulphum, ambos Paderbornenses episcopos; sed tantum præter primam Oratorii consecrationem ab eo episcopo, quem Imperator miserat (Rodulphum scilicet) factam, narrat S. Attho cap. 22 laudato, Oratorium ampliatum, consecratum rursus post aliquot annos fuisse ab Huberto S. R. E. Cardinali S. Ruffinæ; aliam certe consecrationem (si quæ ex hypothesi Didaci Franchi præcessisset) eodem loco non prætermissurus. *Episcopum catholicum ad Vallis Umbrosæ monasterium, qui summum altare consecraret, ab Henrico II missum fuisse tenet etiam Baronius tom.* XI *Annalium, ad annum Christi* 1055. *Sed ab hac digressione ad Mabillonii chronotaxim revertamur, nostrumque de ea judicium sincere exponamus.*

Mabillonii opinio de tempore instituti Ordinis Vallumbrosani non est certa;

114 *Confirmat sententiam suam, supra memoratam, in observationibus præviis ad Vitam* S. Joannis Gualberti *seculo* VI *Benedictino parte* 2, *pag.* 166, *his verbis :* Quo tempore in Vallumbrosanam solitudinem secesserit Joannes, colligimus ex litteris Ittæ, sancti Hillari abbatissæ, quæ locum, antea Bellam Aquam dictum, ipsi ad extruendum monasterium concessit anno MXXXIX. *Ut mentem meam candide aperiam, judico omnino incerta esse, quæ superius de tempore Gualbertinæ conversionis, de decennali commoratione in monasterio S. Miniatis; et de anno causaque discessus tradidit. Quamvis autem ex litteris Ittæ abbatissæ anno* 1039 *datis non improbabiliter Vallumbrosani Ordinis primordia colligat, tamen hæc ejus argumentatio tempus institutionis non satis evidenter determinat. Potuit namque* S. Joannes Gualbertus *ante Ittæ donationem et Oratorii sui dedicationem dudum in illa solitudine vixisse. Id quodammodo significare videtur B. Andreas, quando num.* 16, *dicit eos mansisse* tempore multo, ligneum tantummodo habentes oratorium; *ac dein num.* 19, *agit de monasterii loco ab Itta abbatissa tradito; tandemque num.* 28, *loci consecrationem seu dedicationem memorat. Quantum autem inter ea fuerit temporis intervallum, non est promptum divinare. Quapropter mihi non est animus ex indefinitis veterum terminis et incertis recentiorum conjecturis hanc inter Vallumbrosanos, Camaldulenses atque Benedictinos controversiam dirimere; sed quisque, quod volet, sentiat, donec ex certioribus monumentis, forsan hac occasione eruendis, de rei veritate liquido constiterit. Nunc aliorum opiniones a præcedentibus discrepantes audiamus.*

Baronio veri est vaga et obscura.

115 *Baronius tom.* XI *Annalium, ad annum Christi* 1051, *agens de miraculo, quod occasione Leonis IX Papæ, in monasterio Passiniano hospitantis, a* S. Joanne Gualberto *patratum est, vagis admodum et obscuris terminis sententiam suam sic expressit :* Ante decennium (ut ejus habent Acta) innotescere orbi cœpit egregia sanctitate ipse Joannes, dum parcens inimico veniam in nomine Christi Crucifixi petenti, sibi oranti Crucifixi imaginem inclinare caput in signum gratæ sibi admodum actionis aspexit. Cum tanta victus divina clementia monasticæ vitæ arripuit institutum; sed postea abbatem deserens simoniacum, novi Ordinis monachorum, dictorum Vallis-Umbrosæ, factus est institutor et auctor, virtutibus atque miraculis clarus. *Quid ex his omnibus* ante decennium *contigisse velit, nescio. Quare id alteri me peritiori decernendum relinquo. Ughellus agens de Regembaldo episcopo Fesulano, qui mortuus est ante annum* 1028, *Vallumbrosanam Congregationem facit antiquiorem; et ita indeterminate loquitur tom.* 3 *Italiæ sacræ col.* 283 : Hujus episcopi temporibus Fesulæ funditus excisæ sunt, una cathedrali excepta, anno MX. Illustravere Regembaldi optimi præsulis pontificatum data in ipsius diœcesi Ordini Vallumbrosano a Joanne Gualberto nobilissimo Florentino cive, ac religiosæ sancti Miniatis domus Benedictinæ familiæ monachorum initia. *Attendat hic lector ad monasterii S. Miniatis exordium, illudque cum supra dictis conferat.*

Ad indeterminatam Ughelli chronotaxim proxime accedunt Panvinius, Labbeus, aliique.

116 *Ad Ughelli opinionem proxime accedunt : Onuphrius Panvinius in Chronico Ecclesiastico; Joannes Baptista Ricciolius in Chronologia Reformata tom.* 3, *pag.* 150; *Philippus Labbeus in Chronologia Historica tom.* 2, *part.* 2; *ac Alphonsus Ciacconius in Historia Pontificum Romanorum ac S. R. E. Cardinalium tom.* 1, *col.* 771, *qui omnes Ordinis Vallumbrosani institutionem ad annum Christi* 1030 *referunt. At non video, quomodo Ciacconii historia a Victorello et Oldoino aucta satis sibi constet. Legitur enim tom.* 1, *col.* 1024, *hæc assertio :* Sub Joanne XIX, anno Domini MXXX, Congregatio tertia sancti Benedicti, quæ Vallis-Umbrosæ dicitur, originem habuit. *Atque ejusdem tomi col.* 862, *dicitur ad* S. Joannem Gualbertum *accurrisse* Dominicæ Incarnationis anno MXVIII, inter discipulorum primos, adolescentulus quidam Florentinus, Petrus nomine, clara, ut ferunt, Aldobrandinorum stirpe progenitus, ipsius sancti Patris conjunctus et affinis. *Hæc duo conciliari non possunt, nisi quis dixerit,* S. Joannem Gualbertum *multis annis in solitudine Vallumbrosana discipulos habuisse, antequam Ordinem suum institueret. Hoc si quis solide ostenderit, has duas epochas non pugnare libenter fatebor.*

Errores quorumdam circa Ordinis Vallumbrosani institutionem referuntur.

117 *Postremo hoc loco palpabiles quorumdam circa hujus Ordinis institutionem parachronismos detegam, quos retulisse, refutasse erit. Legendarius Gallus, alibi hypercriticus, hic crisim suam perdidisse videtur. Nam tom.* 2, *in vita* S. Joannis Gualberti *dicit, hunc Ordinem anno* 1051, *institutum esse. Franciscus Longus a Coriolano in suo Breviario Chronologico putat, Congregationem Vallis-Umbrosæ initium habuisse anno Christi* 1060. *Idem sentit Joannes Gualterius in Chronico Chronicorum tom.* 1, *pag.* 1634, *sic scribens :* Vallis-Umbrosæ Ordo, seu, ut malunt, Vallis-Umbrensium, ut quidam etiam, Vallis Ambrosii, cœpit, auctore Gualberto Florentino, anno MLX, sub Nicolao II, prope Florentiam. Utitur partim cineracei, partim cærulei coloris vestibus. *Hi forte secuti sunt errantem Polydorum Vergilium, qui in opere suo de rerum inventoribus pag.* 7, *cap.* 2, *etiam annum* 1060, *primæ hujus Ordinis institutioni assignat. Crassius errarunt Volaterranus lib.* 21, *et Arnoldus Pontacus episcopus Vasatensis in Chronographia, qui tenent hanc Congregationem cœpisse anno* 1070. *Nec defuere etiam adeo historia ignari, ut anno* 1400, *hunc Ordinem primo exortum esse somniaverint. Sed tædet diutius his referendis inhærere. De morte* S. Joannis Gualberti, *disputare non est necesse. Nam inter omnes ferme convenit, eum obiisse anno* 1073. *Quare nihil hic moramur paucos, qui ad unum alterumve annum ab hac communi sententia recedunt.*

§ X.

A

§ X. An admissa Mabillonii aliorumque sententia circa seriem chronologicam S. Joannis Gualberti, potuerit idem Sanctus cum S. Romualdo agere in eremo Camaldulensi.

Admissa Mabillonii chronotaxi, ruit congressus S. Joannis Gualberti cum S. Romualdo,

Ex *chronotaxi Mabillonii, Baronii, aliorumque paragrapho præcedenti relata videtur historice sequi, S. Romualdum a* S. Joanne Gualberto *in eremo Camaldulensi non fuisse inventum, utpote qui e vivis excesserat ante annum* 1027, *sicuti ex authentico instrumento donationis, Petro Dagnino a Theobaldo episcopo Aretino factæ probat idem Mabillonius seculo* VI *Benedictino, parte* I *in observationibus Romualdinæ Vitæ præmissis. Neque hanc chronotaxeos suæ sequelam dissimulat Mabillonius; sed in Annalibus Benedictinis tom.* 4 *ad annum Christi* 1038, *sic eam aperte ponit :* Antequam Vallumbrosam se reciperet Johannes, Camaldulum profectus est, sanctam illic habitantium conversationem exploraturus. Erat adhuc ejus loci Prior Petrus, qui sanctos illos hospites in suam societatem adoptare tentavit. Verum cum eorum, de præferenda cœnobitica vita, propositum intellexisset, eos ad illud persequendum adhortatus est. Inde Johannes cum sociis Vallumbrosam accessit, quæ medio fere itinere Camaldulum inter et Florentiam posita est. *Eamdem consequentiam admittere debet Baronius, cum in Annalibus tom.* XI, *ad annum Christi* 1027, *S. Romualdi obitum collocet.*

B

quam tamen plurimi recentiores cum Breviario Romano tuentur;

119 *Scio hunc congressum* S. Joannis Gualberti, *cum S. Romualdo a plerisque scriptoribus, tum Vallumbrosanis tum Camaldulensibus, mordicus teneri, quamvis de tempore hujus facti aliqui plurimum inter se dissentiant, sicut mox clarius intelligetur. Horum auctorum opinioni aperte favet Breviarium Romanum, quod festo* S. Joannis Gualberti *ad* XII *Julii, in lectionibus propriis expresse tradit, sanctum Joannem ad Camaldulensis eremi incolam Romualdum profectum esse, ab eoque cœlicum sui instituti vaticinium accepisse. Utramque hanc auctoritatem proponit Guido Grandus Dissert.* 2, *cap.* 4, *num.* 1, *sententiæ suæ fundamentum jacere incipiens, his verbis :* Id itaque jam persuadere conabimur ex D. Joannis Gualberti ad Camaldulensem eremum adventu, qui non ante annum MXXXIV vel MXXXVI contingere certissime potuit, cum tamen ibi sub Romualdo vixisse Joannem expresse tradant scriptores probatissimi Vallis-Umbrosæ (ut de nostris Fortunio, Ractio, Minio, deque exteris quam plurimis sileam) : Andreas Januensis, qui circa annum MCCCCXIX floruit, in vita S. Joannis Gualberti cap. 9; Hieronymus Radiolensis, qui anno circiter MCCCCLXXX eamdem vitam patrio sermone expressit; Xantes Perusinus, qui circa annum MD, eadem Gualberti Acta collegit pag. 24; Joannes Joannalius, qui sub Clemente VIII Lectiones S. Joannis Gualberti, Breviario inserendas, composuit, ut re ipsa demum insertæ sunt, atque a S. R. C. approbatæ; ac demum novissime Ascanius Tamburinus de Jur. Abb. tom. 2, disp. 24, quæst. 5, num. 20; et Didacus Franchus in ejusdem S. Joannis Gualberti Historia lib. 4; nostrisque diebus Venantius Simius in suo Catalogo litt. 1 num. 9.

C

120 *Hunc Romualdinum et Gualbertinum congressum a citatis auctoribus ac Breviario Romano doceri non inficior ; at vetustissimi Vitæ scriptores cum intactum reliquerunt, quod juverit intelligere ex verbis ipsiusmet Grandi Dissert.* 2, *cap.* 8, *num.* 2, *ita fatentis :* Ex una parte, quæ ad asserendum Romualdum post annum MXXVII adhuc superstitem superius adducta sunt, invicte non probant intentum, cum nihil absolute et evidenter evincat, Joannem Gualbertum in Camaldulensi eremo potius Romualdo viventi, quam Petro Dagnino Priori, post Romualdi obitum auscultasse, ab eoque sui Ordinis instituendi vaticinium et auspicium accepisse. Nam, ut cap. 4, num. 2, notavi, vetustiores ex his, qui rem gestam referunt, ad Camaldulensis eremi Priorem, nulla nominis designatione distinctum, devertisse Joannem Gualbertum tradunt; posteriores id de Romualdo diserte interpretantur, illum tunc Camalduli degentem supponentes, non probantes; itaque in ambiguo relicta res est. *Ingenua sane ipsius adversarii confessio.*

Auctores G. C. sed nulli veterum scriptorum, ut fatetur ipse adversarius.

121 *His jactis quasi fundamentis, statum quæstionis hic agendæ breviter explico, ut quisque clare intelligat, quid intendam. Sciant igitur omnes, mihi non esse litem cum auctoribus paulo ante citatis, qui* S. Joannis Gualberti *adventum in eremum Camaldulensem ante annum* 1027 *statuunt. Dixi enim paragrapho præcedenti, hanc controversiam, spectato præcise veterum biographorum textu, a me indecisam relinqui, donec certiora utrimque afferantur monumenta, quæ rem plane conficiant. Non est, inquam, mihi lis cum iis, qui* S. Joannis Gualberti *cum S. Romualdo conversationem defendunt, et simul S. Romualdum ante annum* 1027, *mortuum esse concedunt; qualis inter alios est Augustinus Fortunius, qui lib.* 1 *Historiæ Camald. cap.* 34, *ita scribit :* Itaque B. Joannes, sanctissimi patris Romualdi benedictione munitus, ex eremo Camalduli recedens in Vallis-Umbrosæ abditas obscurasque silvas sese recepit; *ac deinde ejusdem libri cap.* 40, *affirmat, quod* Deo plenus antistes Theobaldus anno MXXVII, post felicem S. Romualdi transitum..... primam donationem, primumque exemptionis ac libertatis privilegium sacræ eremo concesserit. *Itaque tantummodo contendo, admissa sententia eorum, qui* S. Joannis Gualberti *ingressum in eremum Camaldulensem ultra annum* 1027 *differunt, probabilissime sequi, quod S. Romualdus ab eo tum temporis ibi non potuerit vivus inveniri.*

Explicato quæstionis statu, deducitur consequentia,

E

F

cui repugnat Guido Grandus.

122 *Huic consequentiæ manibus pedibusque obnititur sæpe jam laudatus Guido Grandus, vitamque S. Patris sui Romualdi usque ad annum Christi* 1037 *protrahit; in Appendice autem post dissertationem secundas duas Romualdinæ Vitæ exhibet tabulas chronologicas, in quarum prima ad annum Christi* 1036, *notat sequentia :* Camaldulum S. Pater rediens Joannem Gualbertum ad se confugientem per sex menses *(unde determinatum istud tempus hauserit, scire aveo)* eremiticæ vitæ præceptis instruit, mox sua benedictione et vaticinio Ordinis ab illo instituendi ad Vallem-Umbrosam sive Aquam Bellam dimittit. *Hoc systema suum, quod innumeris difficultatibus subjectum est, variis conjecturis et contortis explicationibus, artificiose tamen undique corrasis, stabilire conatur. Singula ejus argumenta excutere et refutare hic non vacat. Nam hoc justæ molis librum exigeret. Quod si quis circa hanc rem plura desideret, consulere poterit scriptores Venetos, quos libris editis contra ipsius chronologiam insurrexisse intelligo. Nos, omissis aliis non levibus argumentis, unicum systemati ejus di-*

ploma

AUCTORE G. C.

ploma opponemus, et omnem effugiis aditum præcludere conabimur.

At ejus opinioni

123 *Diploma illud est Theodaldi Aretini episcopi, quod integrum videri potest apud Augustinum Fortunium lib.* 1 *Historiarum Camaldulensium cap.* 40. *Quippe cum prolixum sit, multaque contineat ad controversiam nostram non spectantia, nobis hic sufficiet, accuratum illius dedisse compendium, ex propriis Theodaldi verbis hoc modo exceptum :* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Theodaldus sancti Donati Vicarius; *ita passim Aretini episcopi sese vocant, ut notat Mabillonius seculo* VI *Benedictino, parte* 1 *pag.* 227. Omnium fidelium Christianorum hoc dilectio noverit, quod nos ob amorem piæ memoriæ spiritalis patris nostri D. Romualdi, clarissimi eremitæ, communi consilio et consensu fratrum clericorum nostrorum donamus, et concedimus pro remedio animæ nostræ omniumque successorum nostrorum episcoporum D. Petro venerabili eremitæ ad usum et sumptum confratrum, eremiticam vitam sub eo ducentium, suisque successoribus eremitis, quamdam ecclesiam in mediis Alpibus, B jura episcopii sancti Donati, quam nos rogatu præfati D. Romualdi eremitæ consecravimus sub honore et nomine Domini nostri Jesu Christi sancti Salvatoris, consistentem in territorio Aretino ad radices Alpium, dividentium Thusciam et Romaniam, in loco, qui dicitur Campo Malduli per sua loca designata.....

opponitur unicum diploma,

124 Hunc igitur locum D. Romualdus pius eremitarum pater delegit, et providit aptissimum contemplativæ vitæ Deo servientium. Constructaque inibi basilica sancti Salvatoris, quinque cellulas cum suis tabernaculis ibidem distinxit, atque ab invicem separavit. Sed et singulis cellulis singulos deputavit fratres eremitas, qui secularibus curis et solicitudine remoti, soli divinæ contemplationi insistant. Quibus etiam Petrum venerabilem eremitam, tamquam fidelem ministrum et præceptorem dedit. Cui nos quoque cum nostris posteris successoribus, ut cum denominato sancto viro Romualdo scilicet, partem in æterna vita habeamus, donamus, largimur prætaxatum locum secundum præfixos terminos ad usum et sumptum fratrum eremitarum, pro tempore ibidem Deo famulantium, atque per paginam C hujus nostri privilegii eum investimus de his omnibus, quæ infra designatos terminos nos hodie ad manum nostram donnicatam *(id est in dominio nostro)* habemus et detinemus..... Quia ergo quod nos pro salute et remedio, animæ nostræ, nostrorumque successorum episcoporum Deo contulimus, per æterna seculorum spatia ratum, firmum atque inconvulsum debet permanere, a Deo Patre omnipotente et Domino nostro Jesu Christo, sanctoque Spiritu interdicimus, et modis omnibus inhibemus, ut nullus noster successor, episcopus Aretinæ Ecclesiæ, prædictum fratrem Petrum eremitam, suosque posteros successores eremitas de his, quæ S. Salvatori concessimus ad usum et sumptum fratrum eremitarum, aut ipsi a nobis, sive ab aliis hominibus acquisiverint, devestire, molestare, inquietare, aut ullam diminorationem inferre præsumat..... Datum anno MXXVII, anno pontificatus Domini Theodaldi V, mense Augusto, Indictione X.

cujus ipsemet vim agnoscit ;

125 *Hujus diplomatis vim et auctoritatem agnoscit ipsemet Grandus, cujus verba hic lubet transcribere, quia in ore adversarii majus pondus solent habere. Hæc itaque fatetur Dissert.* 3, *cap.* 8, *num.* 3 : Ex alia vero parte difficultates huic systemati oppositæ, non nisi probabiliter expediuntur, ultima præsertim ex privilegio Theodaldi petita, quæ majus mihi semper negotium facessere præ reliquis visa est, ac minus exactam, quam ceteræ solutionem admittere, adeo ut verba, ex illo privilegio nobis opposita, quondam addititia crediderim, quasi diploma illud, vel ab aliquo interpolatum invenisset, vel ipsemet nobis interpolatum exhibuisset Fortunius ; quæ tamen suspicio nunc cessat, postquam autographum, ipsius Theodaldi manu subscriptum, et sigillo munitum in Camaldulensi Archivio, armario 1, num. 36, diligentissime lustravimus, neque suppositionis vel interpolationis notam ullam offendimus, sed integrum, et undequaque sincerum deprehendimus, ut propterea non nisi probabili interpretamento superius adducto, exemplisque cap. præced. num. 14 allatis confirmato, eludi ejus auctoritas possit. *At probabile illud interpretamentum audiamus.* D

illud tamen irrito conatu interpretatur,

126 *Peremptoria systematis sui verba in diplomate posita sic interpretari incipit Dissertatione* 2, *cap.* 7, *num.* 13. Itaque difficultatem hanc eludere utcumque tentabimus, observando clausulam hanc PIÆ MEMORIÆ, fortasse non mortuum, E sed celebratissimum ac memorandæ pietatis virum designare, ut memoria pro fama, celebritate, nomine, usurpetur. Ut enim hortari solemus viventes, ut aliquod memoria dignum facinus patrare velint, quo sui nominis immortalitati prospiciant, ita viros ipsos egregiis operibus claros, adhuc viventes immortali memoria dignos, vel immortalis aut gloriosæ memoriæ viros appellare merito possumus, et sæpe consuevimus. *Præterquam quod hæc explicatio sit violenta, et a communi hominum commercio abhorrens, ingens est discrimen inter expressiones a Grando contorte excogitatas, et inter usitatas diplomatis nostri phrases, ut cuivis mature eas conferenti clarum fiet. Judices hic appello quoslibet lectores, a partium studio alienos, et confidenter interrogo, an non judicaverint, S. Romualdum mortuum, ubi primum in diplomate legerant, hanc donationem Petro Dagnino factam esse* ob amorem piæ memoriæ D. Romualdi, ut *Theodaldus* cum denominato sancto viro, Romualdo scilicet, partem in æterna vita *haberet. Nisi enim Theodaldus Romualdum jam cœlo receptum, et semper timendo humanæ fragilitatis* F *periculo ereptum credidisset, quomodo partem habere cum illo in æterna vita desiderasset? Adde quod formula* piæ memoriæ *in sexcentis diplomatibus mortuum manifeste significet.*

et ad stabiliendam suam interpretationem, unum

127 *Jam examinanda sunt duo exempla, quæ ad stabiliendam suam qualemcumque interpretationem adfert Grandus. Primum occurrit apud Ughellum tom.* 3 *Italiæ sacræ col.* 297, *ubi Jacobus Bavarus, Fesulanus episcopus, dicit, se quædam largiri concreditæ sibi ecclesiæ pro remedio animæ suæ, speque remunerationis futuræ, et pro animabus antecessorum suorum præsulum,* nec non pro salute Conradi serenissimi Imperatoris felicis memoriæ, suæque conjugis Gislæ Augustæ, *etc.* Ecce, *ait Grandus,* Conradum Cæsarem felicis memoriæ dictum anno MXXXII, cum obierit anno MXXXIX, die IV Junii apud Trajectum. *At Fesulanum antistitem nihil aliud hic velle, quam ut hæc donatio prosit animæ Conradi, felixque sit post mortem ejus memoria, satis patet ex hac formula diplomati subscripta :* Actum est autem hoc, anno Dominicæ Incarnationis MXXXII, Imperii D. Conradi Augusti anno V, Indictione XV feliciter. *Quando Grandus in genuino diplomate ostenderit, Theodaldum*

dedisse

A *dedisse ecclesiam Petro Dagnino anno Dominicæ Incarnationis* MXXVII, *vitæ Romualdi* CX, *sicut in prima tabula sua chronologica statuit, facile ipsius explicationi acquiescemus. Quando, inquam, hoc parallelum invenerit, verba Theodaldini diplomatis a communi significatione in peregrinum sensum detorquebimus; quod faciendum non est, nisi dum manifesta cogit necessitas.*

alterumque adfert exemplum.

128 *Transeo nunc ad alterum exemplum, quod adeo leviter ac perfunctorie attigit Guido Grandus, acsi male sibi conscius timuisset, ne argumenti fallacia detegeretur.* Circa annum DCCCLXX, *inquit loco proxime citato,* Andreas episcopus Florentinus in abbatissam monasterii S. Andreæ ordinat Idembertam apud Ughellum tom. 11 *(frequens is ipsi error pro* 111) pag. *(id est col.)* XXXV, ubi hæc formula legitur : « Secundum illa præcepta, quæ » Dominus *(forte hic nomen quoddam deest)* et » BONÆ RECORDATIONIS Dominus Ludovicus Im» perator constituit. » Qui tamen Ludovicus anno DCCCLXXV, Mediolani obiit mense Augusto. *Unde, obsecro, novit Grandus, Idembertam anno* 870, *abbatissam fuisse ordinatam, cum diplomati* B *nullus annus subscribatur? An forte id conficit ex eo, quod post finitum diploma sequantur hæc Ughelli verba :* Hic Andreas, Florentinus episcopus, anno DCCCLXX interfuit judicio quondam Lucensi ad favorem Gerardi episcopi Lucensis anno XV Ludovici II Imp. Ind. III. *Sed hæc nil ad præcedens diploma pertinent. Eodem jure colligere potuisset, Idembertam anno* 876, *post mortem Ludovici abbatissam esse creatam, quia eidem diplomati præcedunt hæc Ughelli verba :* Andreas successor Rodingii. Ille fuit, qui, cum Carolus Calvus ab Asperto Mediolanensi archiepiscopo diademate regni insignetur, augustiorem speciem pompæ facturus, interfuit anno DCCCLXXVI.

quæ rem minime conficiunt.

129 *Cum itaque hæc præcedentia Ughelli verba nullo modo ad eam rem spectent, ex iis diplomatis annus determinari nequit. Unde miror, adeo rotunde a Grando asseri,* id circa annum DCCCLXX, *datum fuisse. Quapropter possem meliorem Grandi fidem requirere in objiciendo hoc exemplo, aut certe majorem in eo examinando diligentiam. Interim adversarius fateri debet, Andream in eodem diplomate de Rodingo prædecessore suo* bonæ memoriæ *loquentem, agere de Rodingo jam mortuo. Idem ego* C *de Ludovico* bonæ recordationis *existimo, adeoque diploma post illius mortem datum esse judico, quia nulla me movet ratio, ut communem hujus formulæ significationem invertam. Piget his cavillationibus diutius immorari. Potius ad sacros cælitum honores, Sancto nostro a summis Pontificibus decretos, progrediamur.*

§ XI. Canonizatio S. Joannis Gualberti.

A quo S. Joannes Gualbertus in Sanctorum numerum sit relatus.

N*arrant utraque Acta, huic Commentario subnectenda, quomodo* S. Joannis Gualberti *corpus post felicem animæ ex hac vita transitum inter æstivos calores ab omni fœtore per triduum immune fuerit, ac dein maximo populi concursu sepulturæ traditum. Vallumbrosani scriptores volunt, S. Patrem suum paucis post mortem annis a Gregorio VII in Sanctorum numerum fuisse relatum. Sic Andreas Januensis in ejus Vita cap.* 89 *ait :* Liquide patet ex Chronica Florentina, a Johanne Villani cive Florentino compilata, libro IV et capitulo XVI ejusdem Chronicæ, eumdem beatum Johannem prius per centum quatuordecim annos vel circa fuisse canonizatum et catalogo dictorum Sanctorum adscriptum per beatæ recordationis sanctissimum in Christo Patrem et Dominum Dominum Gregorium Papam septimum, ejusdem beati Johannis devotissimum, qui floruit et incepit anno Domini MLXXIII. *Idem asserit Bernardus Del Sera in compendio Abb. Gen. cap.* 1 : Quamvis, *inquit,* pro certo habeatur, S. Joannem in catalogum Sanctorum a Gregorio VII fuisse canonice cooptatum, tamen nunc per litteras Cœlestini III de hac re dubitandum non est. *Hæc illi. Verum cum ille Joannes Villanus, qui hic citatur, sit recentior, et prioris istius canonizationis authentica instrumenta non proferantur, ad certiora documenta properamus.*

AUCTORE G. C.

Epistola Gregorii abbatis Passinianensis,

131 *Cœlestinus III, petente D. Gregorio abbate Passinianensi,* S. Joannem Gualbertum *Sanctorum Catalogo adscripsit, ut liquet ex ejusdem Abbatis epistola, quam hic ex Didaci Franchii lib.* 12, *excerpo, ut omnes canonizationis ordinem et modum, aliaque ad eam spectantia, clare intelligant. Sic itaque sonat epistola :* Frater Gregorius, humilis abbas monasterii sancti Michaelis Archangeli de Passiniano, dilectis in Christo fratribus et Capitulo de Passiniano et aliis ejusdem amicis et devotis salutem in Domino et gaudere. Pro magnitudine gaudii et lætitiæ, quam nostris mentibus infudit abunde superni gratia largitoris, in exaltatione nominis beati et eximii Patris nostri Joannis Gualberti, a quo post almificum patrem beatissimum Benedictum, religionis et honestatis monasticæ cultum recepimus, antequam narrandi sumamus initium, hortamur vos voce non solum corporis, sed (quod est præstantius) affectione interioris hominis, ut pro ipsius honore Patris in Domino gaudeatis, geminæ substantiæ giganti * gratias referentes, qui cum esset excisus de monte sine manibus, crevit in montem magnum, ut per ipsum, quod est ineffabile, regnum accipiat pusillus. Per vicarium namque suum, videlicet Dominum Papam Cœlestinum III, Dominis episcopis Ostiensi et Portuensi assistentibus, et religiosis et reliquis presbyteris et Diaconibus similiter Cardinalibus in die Kalendarum Octobris, inspectis testimoniis et vita ejusdem Sancti, nomen ejusdem et memoriam, jam quasi negligentia suorum discipulorum sepultam, exaltavit, et ubique colendam censuit. E F

* id est Christo.

quæ explicat,

132 Cum (quibusdam enim nostris æmulis facientibus) pro aliis negotiis Urbs in ferventi nos calore Julii recepisset, super quo amici nostri non modicum tristabantur, timentes nobis propter vitæ dispendium, meritis, ut credimus, beati Joannis omnia sunt cooperata in bonum. Salutantes itaque devote et reverentes humiliter præfatum sanctissimum Dominum Papam, postulavimus, ut sancti Joannis nomen canonizatione suo tempore exaltaret. Quid plura? Receptis litteris testimonialibus Abbatis Vallisumbrosæ, et aliorum abbatum atque episcoporum et aliorum prælatorum, duobus elapsis mensibus post nostrum in Urbem ingressum, præfatus sanctissimus Apostolicus diem statuit, ut eo præsidente, Dominis Cardinalibus verbum proponeremus, quod voto gerebamus inclusum. Quarto igitur Kalendas Octobris, vocati coram eodem summo Pontifice et Dominis Cardinalibus, in hunc modum petitionem nostram exorsi sumus, Vitam S. Joannis tenentes præ manibus :

quomodo petita.

133 De vestri luminis plenitudine, tamquam de firmamento cœli nos modicæ scintillæ, lucis et scientiæ incrementa suscipientes, liquido novimus,

AUCTORE G. C.

vimus, quod qui discipulos honorat Veritatis, ipsum magnificat, qui eos tales fecit, ut suos faceret coheredes. Ecce, ut paucis utar verbis, Reverendissimi Patres et Domini, mandragora dedit odorem in portis nostris. Beatus siquidem et eximius Pater Joannes institutor et magister Vallumbrosanæ Congregationis et Ordinis, quem Dominus mirabiliter ad se traxit, dum ei per crucem caput inclinavit, miraculis quoque et vitæ splendore enituit, sicut ex ipsius gestis apertius declaratur. Unde ego et fratres mei, vicini quoque episcopi et alii ecclesiarum prælati petimus a Sanctitate vestra, ut sicut eum firmiter credimus cum suo Rege regnare in cœlis, ita ipsum in catalogo Sanctorum jubeatis ascribi in terris; quatenus ejus meritis et intercessionibus de statu lippientis Liæ ad formosæ Rachelis perveniamus amplexus.

et impetrata sit S. Joannis Gualberti canonizatio,

134 His decursis, genibus curvatis, Vitam S. Joannis Domino Papæ obtulimus; quam Dominus Cardinalis Ostiensis ejus mandato recipiens, diebus tenuit aliquantis. Die igitur prædicto Kalendarum Octobris in pleno consistorio Dominus B Papa, commendata plurimum vita S. Joannis prædicti, laudans Congregationem suam et specialius domum nostram, ut de cetero ejusdem S. Joannis nomen in Catalogo Sanctorum poneretur, et festivitas ejus eodem die, quo obiit, scilicet duodecim mensis Julii celebraretur, consensu suorum fratrum Dominorum Cardinalium, quorum nomina subsequenter adnotantur, Apostolica auctoritate decrevit, replicando, quod eadem petitio aliis summis Pontificibus, suis prædecessoribus, fuerat porrecta, et suis ad complendum temporibus reservata.

et quinam Cardinales presbyteri,

135 Huic Canonizationi interfuerunt hi presbyteri Cardinales, videlicet: Pandulphus, natione Lucensis, basilicæ duodecim Apostolorum presbyter Card. Petrus Placentinus, S. Ceciliæ presb. Card. Jordanus, quondam Abbas Fossæ novæ, S. Potentianæ presb. Card. Joannes Lombardus, olim Tuscanen. episcopus, S. Clementis presb. Card. Romanus, quondam Primicerius, S. Anastasiæ presb. Card. Hugucio S. Martini in monte presb. Card. Guido S. Mariæ trans Tiberim tit. S. Gallisti presb. Card. Joannes, olim Cassinen. monachus, S. Stephani in Cœlio monte presb. C Card. Centius Romanus S. Laurentii in Lucina presb. Card. Sofredus, olim Pistorien. Canonicus, S. Praxedis presb. Card. Bernardus olim S. Frigdiani Canonicus, S. Petri ad vincula presb. Card. Atque Joannes, olim S. Pauli monachus, presb. Card.

diaconi, episcopi, aliæque personæ honoratiores eidem interfuerint;

136 Diaconi Cardinales, qui interfuerunt, hi sunt: Gregorius S. Mariæ in Porticu Diac. Cardin. Gregorius Crescentii S. Mariæ in Aquiro Diacon. Card. Romani. Lotharius SS. Sergii et Bacchi, natione Campanus, Diac. Card. Gregorius Carelli S. Georgii ad Velum aureum Diac. Card. Nicolaus S. Mariæ in Cosmedin. Diac. Card. Romani. Magister Ægidius Anagninus S. Nicolai in carcere Tulliano Diac. Cardin. Centius Camerarius S. Luciæ Diac. Card., atque Magister Petrus Capuanus S. Mariæ in Via lata Diac. Card. Præterea interfuerunt etiam præfatæ Canonizationi ex multis et diversis provinciis in dicto consistorio tanti principis, imo tantorum principum, viri honorabiles: Archiepiscopus Amalphiæ, Episcopus Puteolanus, Episcopus Nolanus, Ariminensis tunc electus, et Electus famosi monasterii Fuldensis de Alemannia, qui eadem hora fuerat confirmatus. Nuntius vero N. Imperatoris Constantinopolitani non defuit, atque N. nuntius D regis Angliæ; et plures alii conclerici et laici, quorum nomina ille novit, qui eos finxit.

denique fratres suos ad gaudium hortatur.

137 Cappellani vero prænominati Domini Papæ non defuerunt, qui nobis assistentes, Te Deum Laudamus, alta voce cantaverunt. Moxque in ipsa celebratione, præsente eodem summo Pontifice ipsius S. Joannis oratio est a presbytero recitata. Unde pulvere excusso vitiorum, ad laudandum in Sancto ejus Dominum sitis præparati; et quia hactenus flevistis, tamquam veri filii, de morte Patris, de ipsius quasi resurrectione spiritum gaudii induatis, et cum Psalmista veraciter decantetis: Mihi autem nimis honorati sunt amici tui, Deus. Præsens denique gloria, quæ de Sanctorum celebratione habetur, illius gloriæ et gaudii est imago, quam nullius sensus valet comprehendere, nec sermo quantumcumque disertus explicare. Ea igitur die, qua vos contigerit litteras tanti tripudii recipere, beati Joannis, Domini et Patris nostri, sicut in sui natalis die, nocturnis et diurnis laudibus studeatis memoriam celebrare, supernæ Majestatis clementiam attentius implorantes, quatenus sic nos faciat per hujus vitæ E stadium currere, nostro duce et patrono præeunte S. Joanne, ut per unum et in uno, qui dicit: Ego et Pater unum sumus, perfecti cursus bravium capiamus. Valete.

Bulla Cœlestini III,

138 *Huic epistolæ subnecto Bullam canonizationis anno* 1193, *a Cœlestino III editam, quæ exstat apud D. Thesaurum Velium, S. Praxedis abbatem, ante Vitam* S. Joannis Gualberti, *anno* 1612, *Romæ editam, apud Didacum Franchium lib.* 12, *pag.* 516, *et in Bullario Laertii Cherubini tom.* 1, *pag.* 31. *Franchius pag.* 508 *dicit, eam datam esse ad Abbatem et conventum Passinianensem; alii autem duo hunc habent titulum:* Cœlestinus episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis, Abbati et Conventui Vallis-Umbrosæ salutem et Apostolicam benedictionem. *Tenor Bullæ apud Laertium Cherubinum loco citato est talis:* Gloriosus Deus in Sanctis suis, et in majestate mirabilis, ministros suos, qui sibi veraciter et sincere ministrant, non solum immarcescibili bravio et æterno remunerat, verum etiam in præsenti vita, per exhibitionem plurium miraculorum, commendabiles reddit, et, secundum propheticum verbum, eos facit in æterna esse memoria, et ab omnibus F celebriter venerari. Nec enim quisquam Catholicus ambigit, cum et hoc Scriptura sacra testetur, quod in Sanctis suis laudatur Dominus, et qui honorat eos, ipsum Dominum prorsus honorat; ipso attestante qui dicit: Qui vos honorat, me honorat, et qui vos recipit, me recipit. Et item: Quod uni ex meis minimis fecistis, mihi fecistis. Et quidem rationi consentaneum esse probatur, ut, quandoquidem omnipotens Pater Filii sui coheredes eo quo ipsum honore voluit insigniri, ipso orante et dicente: Volo, Pater, ut ubi ego sum, illic sit et minister meus; et rursum: Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus, qui in cœlis est; homines, qui ex lutea materia sunt, ipsius memoriam celebrent et venerentur in terris, cujus nomen creditur scriptum esse in cœlis.

qua Joannem Gualbertum Sanctorum numero adscribit,

139 Hac nimirum consideratione inducti, cum preces dilectorum filiorum nostrorum Georgii * Abbatis et Conventus Passinianensis monasterii, vestrumque testimonium recepissemus et litteras, ut inclitæ recordationis Joannem quondam Abbatem, Vallis-Umbrosanæ Congregationis institutorem, qui Creatoris sui servus prudens extitit

* lege Gregorii.

et

AUCTORE G. C.

A et fidelis, et familiæ sibi commissæ in tempore tritici mensuram impendit; et quem, quia fuit super pauca fidelis, post obitum suum super multa Dominus ipse constituit, et multis miraculorum privilegiis insignivit, istis etiam temporibus, ut dicitur, incessanter illustrat, Sanctorum Catalogo annumerare et consociare vellemus. Visum itaque est nobis, et communi consilio fratrum insedit, et vicinorum episcoporum et aliorum Prælatorum Ecclesiæ, deberemus de conversatione ejusdem boni Viri et miraculis testimonia præstolari. Demum vero cum Episcoporum, Abbatum, Priorum, Archidiaconorum, Plebanorum, Præpositorum, Ecclesiasticorum et Monasticorum Conventuum atque aliorum super ejusdem Ministri Jesu Christi vita et conversatione atque miraculis recepissemus testimonia et preces; super canonizando eodem, fratrum nostrorum convenientia requisita et habita, referentes gratias Creatori, qui Ecclesiam suam semper nova prole multiplicat, et tam rosarum quam liliorum flore decorat, prænominatum B. Joannem canonizavimus, et numero Confessorum Christi decrevi-
B mus adjungendum; Confessorum omnium Regem prece humili deposcentes, ut ejusdem Confessoris, qui sibi propter lucidas et conspicuas placuit actiones, precibus et meritis recolendis, ab instantibus periculis eruamur et in nostris necessitatibus ipsius patrocinium sentiamus.

ejusque virtutes laudat.

140 Vestræ itaque devotioni per Apostolica scripta mandamus atque præcipimus, quatenus de tanti Patroni suffragio, quem genuit et nutrivit ipsa Italia, spiritualiter gratulemini, et ejus memoriam certo die inter alios Confessores veneratione celebri recolatis, ipsius festivitatem colere studeatis, in eo divinam omnipotentiam exaltantes. Si enim, attestante voce Dominica, Deum diligere comprobatur, qui mandata ejus observat, a fructibus prænominati sancti Viri cognoscitur, quod apud Deum possit et debeat pro peccatoribus efficaciter exaudiri; qui Euangelicæ prædicationis non surdus auditor mundi gaudia, tamquam stercora reputans, dereliquit, et sequens Christi vestigia, non solum in vestro monasterio monasticam religionem instituit, verum etiam septem monasteria fabricavit, et ad ultimum Passinianense monasterium reparans,
C in eo præsentem vitam laudabili decessu finivit. Illud tamen inter ejus miracula primum et præcipuum invenitur, quod pro quodam opere misericordiæ cuidam in se delinquenti, ante ipsum in modum crucis prostrato, provide et clementer exhibito, imago Crucifixi ei, adhuc in seculari militia existenti, caput dicitur inclinasse. Dat. Laterani, secundo Nonas Octobris Pontificatus nostri anno tertio.

Annotatur quædam discrepantia circa diei subsignationem,

141 *Circa diem huic Bullæ subsignatum quamdam adverto in diversis editionibus discrepantiam. Didacus Franchius lib.* 12, *pag.* 519, *in fine ita subscriptum legit:* Datum Laterani, I Nonas Octobris Pontificatus nostri anno tertio. *Si per hoc intelligat pridie Nonas Octobris, in assignanda die sexta Octobris cum Laertio Cherubino conveniet. Thesaurus Velius supra citatus, omisso die, subscriptionem sic edidit:* Datum in Lateranensi nostro palatio, anno Domini 1193 anno III Pontific. nostri. *Alphonsus Ciacconius Historiæ suæ tom.* 1, *col.* 1152, *in assignando canonizationis die certo erravit ita scribens:* Eodem anno 1193 Cœlestinus Pontifex Joannem Gualbertum in Sanctorum numerum retulit, Kalendis Septembris. *Error hic eodem tomo col.* 1155, *in additionibus Victorelli aliorumque sic corrigitur:* II Non. Octob. anno 3 Pontificatus id præstitit Cœlestinus Constit. 2: Gloriosus Deus, etc. *Forte Ciacconius unum mensem pro altero posuit, voluitque dicere, id factum esse Kalendis Octobris, quod de edita isto die Bulla intelligi non deberet, sed de canonizatione Romæ facta, uti testatur in litteris supra allatis Gregorius Passinianensis Abbas his verbis:* Die igitur prædicto Kalendarum Octobris in pleno consistorio Dominus Papa... ut de cetero ejusdem S. Joannis nomen in Catalogo Sanctorum poneretur... Apostolica auctoritate decrevit.

aliasque minutiores Bullæ circumstantias.

142 *Aliud præterea quidpiam circa hanc Bullam observavi, quod satis combinare nequeo. Franchius lib.* 12 *Historiæ suæ pag.* 508 *et* 516, *ait, tres ejusdem tenoris Bullas, variatis inscriptionibus, a Pontifice missas esse: primam quidem ad Episcopos Tusciæ, alteram ad Præsules Longobardiæ, tertiam denique ad Abbatem Passinianensem. Huic ultimæ, pagina* 519, *ad marginem dexterum subscribit:* Datum Laterani I Nonas Octobris; *ad sinistrum vero:* Dat. Lateran. VIII Idus Octobris, Pontificatus, etc. *Hæc duorum dierum differentia facile explicari posset, si Franchius unum Bullæ* E *exemplar Abbati Passinianensi, alterum Abbati Vallumbrosano missum esse diceret. Verum cum tantummodo unum proferat exemplar, illudque directum esse contendat ad Abbatem Passinianensem, quomodo hæc dierum varietas in ipsius systemate componenda sit, discere cupio. Puto ego Bullam superius ex Laertio Cherubino transcriptam dirigi ad Abbatem Vallumbrosanum; id ipse clamat contextus, in quo præter alia, quæ attente legenti occurrent, hæc de* S. Joanne Gualberto *dicuntur:* Sequens Christi vestigia non solum in VESTRO monasterio monasticam religionem instituit, verum etiam septem monasteria fabricavit, et ad ultimum Passinianense monasterium reparans, in eo præsentem vitam laudabili decessu finivit. *At hæc verba* in vestro monasterio *apud Franchium et Thesaurum Velium non leguntur; quæ, utrum ab his, an ab aliis suppressa sint, nescio. Saltem, teste Franchio pag.* 519, *Purpurati Patres anno* 1595, *Bullam canonizationis omni vitio carere declararunt; quod nobis sufficit.*

Litteræ Cœlestini III tribus episcopis missæ

143 *Anno* 1194 *idem Cœlestinus, festum* S. Joannis Gualberti *solenni pompa celebrari volens, has dedit litteras, quas exhibet Thesaurus Velius ante vitam* S. Joannis, *et Didacus Franchius pag.* F
520: Cœlestinus episcopus servus servorum Dei, venerabilibus Fratribus Aretino, Senensi, et Pistoriensi episcopis salutem et apostolicam benedictionem. Saluti nostræ plurimum credimus expedire, si eorum in terris celebrem habeamus memoriam, eorum merita solennibus recolendo præconiis, quorum in cœlis speramus intercessionibus assiduis adjuvari. Hinc est igitur, quod, cum dilectus filius noster Gregorius abbas monasterii de Passiniano ad Sedem Apostolicam accessisset, et de sancta conversatione, vita et meritis B. Joannis confessoris, cujus venerabile corpus in ejus ecclesia requiescit, plurima certa indicia coram nobis et fratribus obtulisset; Nos, auditis virtutum ejus et miraculorum insigniis, et quod inter carnales spiritualem, inter homines etiam conversationem angelicam habuisset, ipsum, qui corporaliter dissolutus cum Christo jam esse meruit, ne debito ipsius honori et gloriæ quodammodo detrahere videremur, si sanctificatum a Deo permitteremus ulterius devotionis humanæ carere veneratione; de Fratrum nostrorum consilio Sanctorum Catalogo censuimus adscribendum.

144

AUCTORE G. C.

ut corpus Sancti solenniter elevent, cumque annuo festo venerentur.

144 Cum igitur lucerna ejus sic arserit hactenus in hoc mundo, quod per Dei gratiam jam non sub modio, sed super candelabrum meruerit collocari, in se ardens per opera caritatis, aliis lucens per exemplum; Fraternitatem vestram monemus et hortamur in Domino, per Apostolica scripta mandantes, quatenus a prædicto Abbate et fratribus ejus fueritis requisiti, ad jam dictum monasterium pariter accedatis, et cum honore et reverentia, quam in talibus adhiberi oportet, corpus sancti Viri ab eo loco, in quo positum fuerat, sicut decet sanctum, solenniter erigentes, devotionem fidelium ad venerationem ipsius salubriter excitetis, ipsumque festivitate solenni pronuntietis constituto die annis singulis specialiter excolendum. Datum Lateran. x Kalend. Junii, Pontificatus nostri anno quarto. *Hæc cum editione Thesauri Velii conveniunt, præterquam quod in fine Thesaurianæ ita ponatur:* Datum Romæ, apud sanctum Petrum, x Kalendas Junii, Pontificatus nostri anno quarto. *Scio quidem hæc cum prioribus non pugnare, sed hoc discrimen, licet exiguum, significo, ut omnes intelligant, nos more nostro etiam minuta quæque observare.*

B

Cum Cœlestini III decretum non fuisset executioni mandatum,

145 *Hoc Breve Cœlestini III, nescio qua de causa, executioni mandatum non fuit; ita ut Innocentius III ejus successor post aliquot annos novas dederit litteras, quibus Episcopum Florentinum et Fesulanum ad celebrandam S. Joannis festivitatem hortatur. Eæ apud Franchium pag. 522, sic habent:* Innocentius episcopus servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Florentino et Fesulano episcopis salutem et Apostolicam benedictionem. In litteris bonæ memoriæ Cœlestini prædecessoris nostri perspeximus contineri, quod cum ipse de beati Joannis confessoris, cujus corpus in monasterio de Passiniano quiescit, vita et meritis et conversatione laudabili, et quod idem Sanctus post obitum suum miraculis plurimis et virtutibus coruscari per oblata indicia et probata, plenam notitiam habuisset, et eum cum Christo regnantem Christianorum deberet devotio venerari, de fratrum suorum consilio ipsum Sanctorum Catalogo censuit adscribendum, Aretino, Senensi et Pistoriensi episcopis, datis litteris Apostolicis in mandatis, ut cum ab Abbate et fratribus monasterii memorati requisiti fuissent, ad ipsum monasterium pariter accedentes et cum reverentia et honore, qui debet in talibus adhiberi, corpus Confessoris prædicti ab eo loco, in quo positum fuerat, sicut decet Sanctum, solenniter elevantes, devotionem fidelium ad venerationem ipsius salubriter excitarent, et solennitatem ejusdem annis singulis suo die statuerent excolendam; sed per eos mandatum Apostolicum non fuit mancipatum.

C

Innocentius III ejus successor idem efficaciter renovavit.

146 Volentes igitur, ut tanti Viri memoria, de quo exultatio est Angelis Dei, apud homines celebris habeatur, Fraternitati vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus ea, juxta quod idem prædecessor noster mandaverat, exequi procuretis tam libenti animo, quam devoto. Datum Lateran. vi Kalend. Aprilis Pontific. nostri anno tertiodecimo. *Hanc Innocentii epistolam brevi effectum suum consecutam esse, ita tradit Jacobus Mindria in Chronico:* Anno MCCX, die decima Octobris, per Joannem episcopum Florentinum, et Raynerium episcopum Fesulanum, aliosque plures in dignitate constitutos, de consensu Domini Papæ magna cum devotione translatum fuit corpus S. P. N. Joannis. *Ubi autem repositum fuerit, indicant hæc Breviarii Vallumbrosani verba apud Franchium lib. 12, pag. 524 citata:* Magna cum veneratione et hymnis et canticis spiritualibus Reliquias sanctissimi Joannis ex eo loco, quo in die depositionis suæ locatæ fuerant, extraxerunt, et in altari ad sinistram intrantibus posito, recondiderunt in eodem Passiniani monasterio. *At jam sensim sine sensu ad sacras exuvias delapsus sum, de quibus sigillatim disseram paragrapho sequenti, postquam aliqua de Sancti cultu præmisero.* D

§ XII. S. Joannis Gualberti cultus, reliquiæ et gloria posthuma.

S. Joannem Gualbertum memorant auctaria Usuardi,

Quamvis Sancti nostri cultum, summorum Pontificum decretis satis firmatum, pluribus stabilire non sit opus, tamen ut consuetam Majorum nostrorum in illustrandis Sanctorum Actis methodum sequar, paucas Martyrologiorum quorumdam annuntiationes enumerabo. Auctaria Usuardi, non ita pridem illustrati, pari consensu eum celebrant. E *Florentini codices in quibusdam voculis discrepantes ita fere omnes enuntiant:* In Tuscia, in territorio Florentino, apud monasterium sancti Michaëlis de Pasignano Fesulanæ diœcesis, transitus sancti Joannis abbatis, fundatoris Ordinis Vallis-Umbrosæ, qui vivus in seculo se totis viribus mortificavit pro Christo. Hujus venerabilis obitus exstitit anno Incarnati Verbi MLXXIII [aliis MLXXIV.] Tamen festivitas fit in Tuscia vi Idus Octobris. *Belinus sic habet brevius:* Item sancti Joannis Gualberti. *Eodem modo Molanus, nisi quod in ejus editione minoribus typis addatur:* Cujus vitam edidit Blasius Milanesius; *quæ additio videtur esse Molani, qui forte aliam* S. Joannis Gualberti *Vitam non noverat.*

et omnes Martyrologi recentiores.

148 *Memorant eumdem Sanctum omnes Martyrologi recentiores, e quibus paucos selegisse suffecerit. Petrus Galesinius sic refert:* Passiniani in finibus Florentinorum, sancti Joannis Gualberti confessoris, qui rerum humanarum despicientia et magnitudine pietatis excellens, Vallis-Umbrosæ Ordinem instituit; cujus Viri sanctitate, quæ et multis miraculis spectata est, et in religiose pieque factis mirifice eluxit, cognita, Cœlestinus F tertius, Pontifex Maximus, illum in Sanctos retulit. *Arnoldus Wion in Ligno vitæ lib. 3, quarto Idus Julii sic eum annuntiat:* In monasterio Passiniano prope Florentiam, S. Joannis Gualberti abbatis, institutoris Ordinis Vallis-Umbrosæ, sanctitate et miraculorum gloria clarissimi. *Denique Martyrologium Romanum* XII *Julii ita habet:* In monasterio Passiniano prope Florentiam, S. Joannis Gualberti abbatis institutoris Ordinis Vallis-Umbrosæ. *Fusioribus elogiis seu Vitæ epitomis eum exornarunt: Franciscus Haræus in Compendio Surii, Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, Gabriel Bucelinus in Menologio Benedictino, Hugo Menardus et Benedictus Dorganius in ejusdem Ordinis Kalendario, aliique, quibus hic supersedeo.*

Locum Hetruscæ cantilenæ supplet carmen Latinum, quod S. Gualberti virtutes et miracula continet.

149 *Possem præterea adferre quædam publicæ venerationis indicia, atque inter alia cantilenam Hetruscam, jam a tribus seculis in* S. Joannis Gualberti *honorem concinnatam, quæ plus quam sexaginta strophis ejus virtutes et miracula complectitur. Verum cum nimis prolixa sit, et ex antiqua lingua Italica magno labore in Latinam conversa rhythmi leporem et vernaculam simplicitatem perderet, facile locum ejus supplebit hymnus Sapphicus ex Breviario*

Vallum-

A *Vallumbrosano descriptus, qui est veluti quædam prædictæ cantilenæ synopsis. Is itaque sic habetur apud Philippum Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ die* XII *Julii* :

Dum Crucis signum videt hic in hoste,
Parcit, et constans odium remittit:
Orat in templum* caput ecce Christi
Flectit in illum.
Postea seclum fugiens malignum,
Se suis vestes manibus Joannes
Induit sacras, monachusque servit
Relligioni.
Hic Dei zelo jugiter perardens,
Utque vir fortis, vitium duorum
Præsulum pandens, populum ruentem
Terruit omnem.
In via pergens, inopi reperto
Unicum panem dedit, ac recepit
Ipse tunc ternos ; Deitas suprema
Misit ad illum.
Vallis-Umbrosæ struit inde sacra
Tecta Vir sanctus, simul atque secum
B Edocet multos homines beatam
Ducere vitam.
Dum tegit culpas monachus pudore,
Detegit illas humili Joannes
Voce, ne frater pereat silendo
Propter omissa.
Fluctuat demens rapidis in undis :
Invocat Sanctum metuens aquarum
Impetus Arni, columis fit amens
Intus et extra.
Nubium plenus minitatur aer,
Dum suas fratres properant aristas
Ut terant; orat, penitus refugit
Nubibus aër.
Dum tenet lætus monachus malignum
Spiritum, formam leporis gerentem
Nesciens, Sanctus metuens retexit,
Ne cadat ille.
Carne non audent monachi, carentes
Pane se vesci ; prece supplicantis
Angelus panes tulit, atque cunctis
Trusit orexim.
Mane consurgens onerat petentes
Pauperes multos, minuitque numquam
C Triticum, dum dat; gravior sed arca
Semper abundat.
Jussit occidi rapidum sequentem
Buculas ursum , properavit ultro
Ursus ad mortem patienter, æque
Si foret agnus.
Transit illæsus monachus per ignem.
Pontifex signo removet scelestum
Præsulem viso, metuens docentem
Dogmata falsa.
Cessit e vita meditans olympum
Corpus in terris veneratur hujus ;
Spiritus lætus superam petivit
Protinus arcem.
Ecce nunc fagus memor est Joannis:
Flore nam cunctis folioque fagis,
Singulis annis prior, et videtur
Omnibus ista.
Ante sacratum tumulum Joannis
Fit salus ægris, medecina fessis,
Lumen orbatis fugiuntque monstra
Tartaris atra.

* lege templo.

Romani Pontifices ejusdem Sancti cultum magis magisque paulatim promoverunt. Nam Clemens VIII decrevit, ut de eo fieret commemoratio in Officio Ecclesiæ Romanæ. Deinde Clemens X permisit de eo recitari Officium proprium ritu semi-duplici. Tandem Innocentius XI jussit, ut ritu duplici legeretur ipsius Officium, prout hodiedum est in Breviario Romano. Respublica Florentina jam ab anno 1500 *publicum edidit decretum, quo sub mulcta pecuniaria jubentur claudi officinæ et tabernæ die* sancto Gualberto *sacra. Hoc publicæ venerationis testimonium, in archivis Vallumbrosanis conservatum hic indicasse sufficit. Hæc de cultu. Nunc de Reliquiis, aliisque monumentis ad Sanctum nostrum spectantibus, agamus.*

AUCTORE G. C. Romani PP. et Respublica Florentina Sancti cultum auxerunt.

150 *Corpus* S. Joannis Gualberti, *paulo post ejus obitum, ut utraque narrant Acta, reconditum est in monasterio Passiniano; quod ut majori cum splendore conservaretur, R. D. Aurelius vulgo Foroliviensis anno* 1580, *sacellum eleganter exornavit, et magna cum pompa ac præsulum frequentia sacra ossa recognita ac visitata marmoreo tumulo condidit. Caput ibidem in prima translatione inclusum fuerat peculiari thecæ, quam R. D. Placidus Pavanellus Patavinus circa annum* 1440 *multo pretiosiorem reddidit. R. D. Columbinus de Alphiano* E *concessit ecclesiæ Florentinæ sanctissimæ Trinitatis maxillam* S. Patris Gualberti, *quæ anno* 1586, *in sacello ejusdem ecclesiæ collocata est. Brachium dexterum bis miraculose ad Vallem-Umbrosam delatum est, uti pluribus describit Thesaurus Velius inter miracula, post* S. Joannis *Vitam impressa, cap.* 4, 5, 6, 7, 8, 9 *et* 10 ; *Franchius lib.* 10, *pag.* 370 *et seqq. De eadem prodigiosa brachii translatione videri potest Hieronymus Radiolensis in miraculis, hic post utramque Vitam edendis, num.* 7, 8, *et seqq. In eodem Vallis Umbrosæ monasterio servatur crux, qua* S. Joannes Gualbertus *dæmones fugare solebat, de qua præter Thesaurum et Franchium, agit Hieronymus Radiolensis in Miraculis mox citatis num.* 5 *et* 6. *Franchius lib.* 10 *pag.* 361, *hanc putat esse eamdem, quam* S. Gualbertus *Petro Igneo innoxie flammas transeunti gestandam dedit. Quidquid sit de ea re, constat, crucem illam miræ virtutis esse contra dæmones, ita ut anno* 1634, *a R. D. Valentino Balduino abbate argenteis ornamentis fuerit condecorata. Denique ibidem olim ostendebatur imago Crucifixi, quæ S. Joanni caput inclinavit. Hanc vero nuper Florentiam translatam esse dixi* § 2 *hujus Commentarii num.* 18. F

Corpus Sancti et variæ ejus Reliquiæ honorifice in Italia conservantur.

151 *Hæc omnia Papebrochius noster, testis oculatus confirmat in schedis post mortem relictis, in quibus inter alias itineris sui Italici, anno* 1660 *cum Henschenio instituti, observationes hæc notavit*: Ad corpus B. Joannis Gualberti celebravimus in monasterio Passiniano. Est istud in proprio sacello post altare intra murum reconditum, marmoreoque obtectum lapide, super quem ipsius Divi ex marmore elegans statua in cubitum innixa jacet, capite versus populum erecto, et manu dextra, quæ ad genu pertingit, crucem tenens. Sub ipso lapide hæc inscriptio legitur.

Sepulcrum S. Joannis Gualberti.

D. O. M.

D. Joanni Gualberto civi Florentino, Vallumbrosani Ordinis Fundatori, Italiæ a Simonia atque hæresia miraculis liberatori, viro vitæ sanctissimæ ac ideo per Cœlestinum III Pont. Max. Kal. Oct. MCXCIII Canonizato, Patri Opt. Abbas hujus monasterii Passin. humilis filius, ut ejusdem S. Viri corpus hac in area, in qua illud nunc jacet, digne conderetur, hæc monumenta pietate erexit an. D. MDLXXX. Obiit IV [*Idus*] Julii MLXXIII. Vixit annis LXXXVII.

152

AUCTORE G. C.

Vera ejus effigies,

152 *Dubito, an Papebrochius hæc festinanter describens non omiserit unum ætatis annum, ut facile contingit. Nam, ut superius dixi, recepta jam est apud Vallumbrosanos sententia, Sanctum Patrem suum* LXXXVIII *annis vixisse. Eumdem annorum numerum subscriptum invenio effigiei ejus, quam juxta exemplar Musei serenissimi magni Ducis Etruriæ hic æri incisam exhibeo. Hanc acceptam referimus D. Germano Ruini, sacristæ Vallumbrosano, qui in epistola ad Papebrochium data ait, eam esse veram* S. Joannis Gualberti *effigiem. Nos eam exactissime delineari curavimus, ut omnibus illam cum Florentino exemplari conferentibus patebit. En ipsam :*

Effigies S. Joannis Gualberti Ab. Florent. Instit. Ord. Vallisumbrosæ Secundum exemplar Musei Serenis. Mag. Ducis Etrur. Obiit XII, Julii MLXXIII, ætatis suæ LXXXVIII Fast. SS. adscrip. a Cœlestino III, ann. MCXCIII.

et variæ illius reliquiæ

153 *Reliqua sacra monumenta a se visa sic describere pergit Papebrochius* : Caput ibidem est in herma argentea; Maxilla in monasterio S. Trinitatis de Florentia ; Brachium in Vallumbrosa in antiquo et eleganti 4 pedum ciborio involutum pannis, ubi et cuspis Dominici clavi, in vicem manus ex hoc brachio missæ, per S. Ludovicum donata, pulcra in remonstrantia spectatur. Ibidem crux lignea vilis, alias magnæ adversus dæmones potestatis, argenteæ grandi inclusa. Crucifixi, qui eidem in templo S. Miniatis caput inclinavit, imago sub eleganti marmoreo tabernaculo ibidem ante chorum visitur, sed coloribus omnino jam exoletis. Ad pedem montis arctissima semita abscedit ad latus, ubi erectum tabernaculum pictura sua locum indicat, in quo inimico occurrens S. Joannes ipsum se vicit. In pariete sinistræ alæ Crucis insertus est lapis religiose tectus, qui corpus S. Joannis Gualberti per 300, et quod excurrit, annos texit. Imago altaris ejus miracula repræsentat.

D

Aliæ ejusdem reliquiæ in variis Italiæ locis inveniuntur.

154 *Præter hæc sacra monumenta a Papebrochio memorata, aliæ in variis Italiæ locis reperiuntur ejusdem Sancti reliquiæ. Franchius lib.* 12, *pag.* 526 *ait, dentem aliasque ossium partes a D. Tiberio Corsellino Romam fuisse delatas, atque anno* 1585, *in ecclesia S. Praxedis collocatas*; *pagina vero sequenti scribit, partem digiti sinistræ manus in ecclesiam Foroliviensem S. Mercurialis anno* 1587, *fuisse translatam, ac ibidem in sacello, quod eidem Sancto dedicatum est, honorari. Idem scriptor lib.* 7, *pag.* 187 *asserit, cucullum* S. Joannis Gualberti *in monasterio S. Salvii a monachabus Vallumbrosanis conservari; hujus cuculli partem, articulo digiti majorem, a P. Janningo nostro mihi traditam, studiose conservo, una cum Italico testimonio, quo D. Bruno Tozzi Cancellarius Ordinis anno* 1700, *die* IV *Aprilis fidem facit, has veras esse* S. Gualberti *Reliquias. Paulus Masinius in sua Bononia perlustrata ad diem* XII *Julii, invenit in templo Religiosarum S. Catharinæ in platea majore ejusdem Sancti reliquias, additque illic esse puteum, jam a multo tempore exstructum, in quo est aqua e fonte* S. Joannis Gualberti, *ad quam devote hauriendam multi homines concurrunt. Non dubito quin etiam in alia ejusdem Ordinis monasteria dispertitæ sint aliquæ ejusdem Sancti exuviæ. Sed hæ sunt præcipuæ, quas post operosam inquisitionem in Italia invenire potui. Nunc etiam de iis agemus, quæ in alias regiones dicuntur translatæ.* E

Manus Sancti in Galliam translata,

155 *Non intra solos Italiæ fines sacra* Joannis Gualberti *lipsana continentur, sed a regibus expetita, in Galliam et Hispaniam fuerunt transmissa. De translatione Reliquiarum in Galliam præter Thesaurum Velium, Locatellum, Franchium, aliosque Vallumbrosanos, Michaël Pocciantius Ordinis Servorum B. Mariæ Virginis in Catalogo scriptorum Florentinorum pag.* 30, *agens de Benigno abbate Vallumbrosano, hæc scribit :* Hic Pater Ludovico Francorum regi brachium S. Joannis Gualberti concessit, quod postmodum Parisiis delatum ; [et] eidem S. Viro templum dedicatum est, Vallumbrosella dictum. *Manum tantummodo pio Regi concessam fuisse tradit cum aliis Vallumbrosanis scriptoribus Bernardus Del Sera, ita apud Franchium lib.* 12, *pag.* 526, *ad marginem citatus :* Ludovicus Franciæ rex, accepta ab abbate Benigno dextri brachii *(sinistri partem fuisse vult Hieronymus Radiolensis, teste eodem Franchio lib.* 8, *pag.* 277*)* manu S. P. N. Joannis quam efflagitaverat, pro ea monasterio Vallis-Umbrosæ crucem unius palmi auream, pretiosissimis gemmis distinctam, cum particula ligni Crucis Christi dono dedit. F

ob quam dicitur S. Ludovicus templum et monasterium ædificasse.

156 *Historici Vallumbrosani cum Pocciantio mox citato narrant, S. Ludovicum, præter veneranda Dominicæ Passionis instrumenta, ad Vallem Umbrosam in grati animi signum transmissa,* S. Joannis Gualberti *honori templum ac monasterium Parisiis ædificasse. Id inter alios Bernardus Del Sera, apud Franchium lib.* 8 *pag.* 276 *citatus, asserit his verbis :* Rex Franciæ, accepta a B. Benigno S. Joannis dextri brachii manu, ad Dei et ipsius sancti honorem instituit Ordini magnum monasterium, quod Vallumbrosella appellavit, in quo multa divitiarum ornamenta collocavit. *Addit Locatellus lib.* 1 *cap.* 90 *ex testimonio Hieronymi Radiolensis, quosdam monachos Gallos ex hoc monasterio Vallumbrosellensi anno* 1450 *venisse ad Vallem Umbrosam, qui testabantur, per hanc sanctam manum in Gallia plurima et maxima patrari miracula. Quidquid sit de hujus templi ac monasterii fundatione, de qua ne vel minimam dubii*

suspi-

A *suspicionem movere volo, saltem nulla hoc tempore utriusque memoria Parisiis exstat, ut fatentur illi, qui antiquitates Parisienses sedulo examinarunt. Utrum autem hi monachi Vallumbrosellenses omnino desierint, an mutato nomine in aliam religiosam Congregationem transierint, ignoro.*

Articulus manus in Hispaniam delatus magnam Sancto gloriam attulit.

157 *In Hispaniam etiam ejusdem Sancti reliquiæ summa cum veneratione receptæ fuerunt; qua de re Chrysostomus Talentus in oratione panegyrica B. Attonis ita loquitur pag.* 19 : Vallimbrosana respublica inclytæ recordationis Philippo secundo jure innumeras debet gratias, quod, a serenissimo Francisco Mediceo Etruriæ magno duce sanctissimi Patris nostri sinistræ manus articulo quodam obtento, gloriosum illius nomen in tota Hispania celeberrimum fecit. *Non dubito, quin per has aliasque* S. Joannis Gualberti *Reliquias multa recentiora facta sint miracula, quæ ad nostram notitiam non pervenerunt. Quis enim salutiferam virtutem sacris ossibus deneget, si aqua solo sancti Viri attactu sacrata tantam habeat vim ad pellendos morbos, ut ad eam hauriendam febricitantes certatim confluant, et sæpe sanitatem, diu frustra optatam,* B *obtineant? Id testantur fontes et putei Bononiæ, Florentiæ et alibi,* S. Joannis *memoria et miraculis celebres, quorum efficaciam prodigiosis quibusdam exemplis probat Locatellus lib.* 1 *cap.* 112. *Nimis longum foret singulis hisce gloriæ posthumæ monumentis immorari; sufficiet de præcipuis pauca dixisse.*

Fontes, Sancti memoria celebres et miraculis clari.

158 *Fons est in Valle Umbrosa, in quem* sanctus Joannes *sæpe pedes et manus intinxisse fertur. Teste Hieronymo Radiolensi, abest a monasterio quingentis passibus; tanta autem religione olim conservabatur, ut per plura secula eodem topho et herba, quemadmodum tempore S. Joannis erat, cingeretur, nec vellent antiqui patres Vallumbrosani reverentiæ causa illum exsculptis exornare lapidibus. Idem auctor narrat, hujus fontis aqua varios morbos fuisse curatos; qua de re suo loco postea agemus. Didici autem ex Franchio lib.* 4 *pag.* 79, *jam hunc fontem altari et Oratorio esse exornatum (eorum figuram æri incisam in suo indice exhibet) locumque, Sancti Reliquiis sacrum, a peregrinis et ægrotis pietatis causa plurimum frequentari. Alter fons est, testante Locatello lib.* 1 *cap.* 112, *vicinus monasterio Passiniano, etiam miraculis clarus, in* C *quo miraculose dicuntur capti duo lucii, uti narratur in Vita per B. Andream Strumensem et B. Attonem scripta.*

Prodigiosa fagus.

159 *Aliud denique prodigiosum Gualbertinæ sanctitatis monumentum in Valle Umbrosa cernitur, de quo post B. Andream num.* 13 *sic scribit Andreas Januensis in Vita cap.* 11 : Quædam arbor, quæ fagus dicitur, quæ a loco, ubi beatus Joannes morabatur, parumper supereminendo sejungebatur, licet multas arbores circa se ejusdem generis haberet, ante omnes tamen per multos dies omni anno floribus rutilabat, frondibus vernabat, omnesque supergrediens, ceteris amplius flores, frondesque conservabat. *Idem prodigium confirmat hic versus, ex hymno Vallumbrosano supra relato desumptus:*

Ecce nunc fagus memor est Joannis :
Flore nam cunctis folioque fagis
Singulis annis prior, et videtur
Omnibus ista.

Quin imo annuum hoc miraculum tempore suo perseverasse testatur Didacus Franchius lib. 4, *pag.* 89; *additque fagum illam anno, quo scripsit aut impressit* S. Joannis Gualberti *vitam, prudenter novo aggere fuisse firmatam, ne paulatim decurrentium aquarum impetu eradicaretur.*

AUCTORE G. C.

etiamnum in Valle Umbrosa cernitur.

160 *Joannes Mabillonius de prodigiosa hac fago aliisque monumentis anno* 1686 *a se visis, scribit sequentia in Itinere suo Italico tom.* 1, *pag.* 183 : Vallumbrosa situm habet maxime solitarium in clivo altissimi montis, qui monasterio ex parte Orientis incumbit. Prospectum habet versus septemtrionem in subjectam vallem unius fere milliaris. In edito montis aggere sita est cella sancti Joannis Gualberti..... et non longe inde exstat fagus, sub qua per multos annos delituit S. Gualbertus, quæ hactenus, novis surculis subinde succrescentibus, ante omnes alias fagos virescit, et post omnes virorem suum conservat. Sancti Johannis corpus Passiniani, unum ejus brachium apud Vallumbrosam habetur cum ejusdem Psalterio et Manuali precum quotidianarum; item acies seu acumen clavi Dominici, in suum monasterium a sancto Ludovico Francorum rege (ut perhibent) dono transmissum; quod sane acumen in clavo illo, quem ad sanctum Dionysium prope Parisios asservamus, desideratur. In Psalterii E litaniis post sanctos Benedictum et Maurum sanctus Placidus invocatur. Multæ sunt ibidem aliæ beatorum domesticorum reliquiæ, quorum elogia Hieronymus de Raggiola ejusdem loci monachus scripsit ad Laurentium Medicem. *Hæc de cultu, reliquiis et monumentis posthumis dicta sufficiant. Nunc ipsa Sancti Acta ab antiquis ac beatis auctoribus scripta; dein miracula, ac denique solennem Crucifixi translationem, eo, quo promissimus ordine, exhibeamus.*

VITA

AUCTORE BEATO ANDREA ABBATE STRUMENSI.

Ex Ms. Vallumbrosano, quod nuper e latebris eruit R. D. Joannes Aurelius Casari. F

CAPUT I.

S. Joannis Gualberti natales, ingressus in monasterium, simoniaci abbatis derelictio, et in Vallem Umbrosam adventus.

S. Joannis Gualberti natales.

Tempore quo Simoniaca *a*, et Nicolaïtarum *b* hæreses per Tusciam, et pene per totam Italiam, diebus Henrici *c* Imperatoris Ecclesiam Catholicam in locis plerisque fœdabant, erat quidam nobilis, Gualbertus nomine, vir militaris, patria Florentinus, habens duos filios, quorum unus Ugo, alter Johannes vocabatur. Qui secundum etymologiam sui nominis (gratia Dei *d*) variis virtutum operibus insignitus est, ut in hoc opusculo de ipsius sacra conversione, ac piis moribus, in sequenti clarebit. Iste dum satis

carus

AUCTORE B. ANDREA EX MSS.

carus parentibus ac vicinis, et qui eum noverant pro honestate morum suorum vehementer existeret, accidit, ut quidam, maligno spiritu commotus, quemdam propinquum ejus occideret; unde occursum ejus, aliorumque parentum, qui de consanguinitate defuncti erant, præfatus homicida modis omnibus devitabat.

Clementia erga inimicum.

2 Sed jam propinquaverat tempus, quo gratia divina misericorditer declararet in Johanne, quis futurus esset; et qualis ac quantus in exemplum humilitatis et misericordiæ fidelibus multis esse deberet. Qui dum uno die, cum armigeris suis, Florentiam ire disponeret, in eodem itinere præfatum homicidam, qui propinquum ejus interfecerat, ex improviso obvium habuit, in loco, quem sic arcta semita comprimebat, ut neuter posset in partem aliam declinare. Quem dum homicida prædictus venientem eminus conspexisset, desperatus vita, protinus semetipsum equo projiciens, in terram vultu demisso, expansis manibus in modum Crucis, moribundus suum interitum expectabat. Juvenis autem benignus, videns eum taliter ex nimio timore solo procumbentem, misericordia motus in eum, pro sanctæ Crucis reverentia, quam brachiis et manibus signabat, indulgere sibi *e* disposuit, et, ut concite surgeret, nec timeret, admonuit. B

Viso Crucifixi sese inclinantis miraculo,

3 Postquam autem inimicum in pace transire permisit, ac de cetero libere, quocumque vellet, abire concessit, progressus paululum, ad quamdam venit Ecclesiam; quam cum oraturus ingreditur, Crucem ejusdem ecclesiæ caput sibi flectere contuetur, quasi gratias eidem redderet, quia pro reverentia ipsius suo inimico misericorditer pepercisset. Et quid mirum, si Omnipotens sibi hujusmodi reverentiam per imaginem suæ Crucis tunc voluit exhibere, quem suo timori subditum, obsequio deditum, et circa proximum visceribus caritatis undique plenum vidit? Ipse se amantes amat, servientes remunerat, seque glorificantes glorificat. Eadem vero Crux pro indicio tanti miraculi, in Monasterio sancti Miniatis nunc usque *f* sub multa cautela servatur. Famulus autem Domini hoc videns, admiratus et nimis pavidus factus, cœpit secum cogitare, quomodo melius posset Deo placere, credens, et in animo suo sæpe volvens, quanta foret præmia recepturus in cœlo, si Domino pro viribus deserviret, qui tantum tamque præclarum miraculum pro parvo obsequio, sicut ei videbatur, apparuisse cognoverat. C

insciis parentibus,

4 Disposuit itaque intra semetipsum odium mundi concipere, terrenos honores, falsasque divitias ejus prorsus abjicere, ac solicite cogitare, quanta gloria justis, quanta pœna promittatur injustis; et quam vanum sit, spem in caducis rebus prius ponere, et post æternis suppliciis subjacere. Dum talia, progrediens itinere quo tendebat, anxius cogitaret, venit juxta civitatem, ubi suo armigero præcipiens ait: Vade ad hospitium ubi solemus descendere, et quæ nobis et equis sunt necessaria, concitus præpara. Socius autem, sicut ei dominus imperaverat, fideliter est executus. Recedente eo, servus Domini Johannes, afflatus divino spiritu, ab itinere, quod cœperat, divertit, et ad Monasterium sancti Miniatis absque mora pervenit. Et descendens equo, Monasterii Abbatem mox quæsitum humiliter postulat, audire desiderium suum, et ad effectum ex caritate Dei producere, aperiens sibi misericordiam, quam prædicto homicidæ clementer impenderat, et qualiter ecclesiam post ingressus, Crucem sibi flectere caput aspexit, unde suæ conversionis initium concepisset. D

religiosæ vitæ institutum amplectitur,

5 Tunc Abbas audito de Cruce, quod ei intimaverat, inauditum miraculum, et stupendum fore *g* perpendens, consuluit ei, mundum, ejusque gloriam per omnia derelinquere. Verumtamen optans ejus velle plenius scire constantiam, et perseverantiam probare, cœpit ei dura et aspera prædicere, et quod homo, corpore validus, juventute floridus, non facile posset monasticam pauperiem tolerare. Cui Johannes: Non, inquit, appetenda est gloria temporalis, quæ cito transit, nec corporis fortitudo, quæ quotidie deficit. Cumque hæc et his similia loquerentur, nec Abbas ad plenum voluntati suæ responderet, famulus quem Florentiam miserat, Dominum suum non venire considerans, domum rediit, et quæ facta fuerant, de eo genitoribus retulit.

a quo pater cum avertere

6 Unde pater turbatus Florentiam venit, et totam civitatem per notos inquirit, quid de filio suo factum esset scire desiderans; per ecclesias quoque discurrens, et ad Monasterium sancti Miniatis veniens idem inquirit. Quid multa? Dum illic filium suum esse audit Gualbertus, rogat Abbatem ut filium suum ad se deducat. Deridet *h*. nunc tamen vocetur, et veniat. Ad quem accersendum Abbas per semetipsum accedens, eumque alloquitur sic: Pater tuus adest, et causa te videndi advenit huc. Tu autem vade, et cum eo, quid agendum est, age. Et ille: Desine, Pater mi, desine si placet, quia super hoc tuis precibus obsecundare non audeo, ne forte cum eum adivero, vi me abstrahat de monasterio, secumque reducat. Cumque hæc Gualbertus ille paululum persensisset, ut mos est obstinatis animo hominibus magna minari, cum aliquando nec possint facere parva, cœpit magnis vocibus obstrepere, terribiliter minari, ac dicere: Nisi protinus redditus fuerit filius meus, in quibus prævaleo, fortiter hoc monasterium adversabor. E

frustra conatur,

7 Tunc magnanimis ille Johannes sancti Spiritus igne adustus, cum patrem audisset talia perstrepentem, ex Fratrum vestimentis unum secum assumit, concitusque ecclesiam petivit, eumque super Altare posuit, et comam capitis sibi semetipse totondit, apprehensoque e regione utraque manu vestimento, se induit, et in claustrum reversus arrepto libro legere cœpit. Nihilominus Abbas cum hæc, quæ erant gesta, perpendisset, blanditer leniterque sciscitari cœpit dicens: Filius tuus non ad te venire vult; tu autem si libet, veni ad eum. Et cum ad eum venisset Walbertus, et ut erat compositus, vidisset, tam ille quam omnes, qui cum eo venerant, cœperunt pectus tundere, capillos vellere, vestimenta scindere, et in terram semetipsos percutere, magnisque vocibus ejulare, ac dicere: O dulcissime, atque amantissime, quare nobis sic fecisti, ut clam, nobis dimissis, sic abires? Cumque hæc et alia, atque diu multumque replicassent, tandem Pater ad semetipsum reversus, eum benedixit, et ad propria recessit. F

Joannes ob abbatem simoniacum monasterium deserit, etc.,

8 Post hæc igitur ille Deo fidelissimus Johannes, gratia Dei undique circumfusus, permansit in eodem monasterio in omni obedientia, et sancta conversatione, usque ad obitum Abbatis, qui eo tempore in eodem monasterio degebat. Tunc itaque in eodem monasterio erat quidam callidus et ingeniosus monachus, nomine Ubertus *i*, qui gloria cupiditatis captus et illectus, per pecuniam regimen ab episcopo Florentinæ civitatis, qui illi monasterio præerat accepit. Quod beatus Joannes

A nes comperiens, cum alio sibi favente clam exinde discessit, et civitatem ingressi, ad quemdam magnum, et famosissimum senem, nomine
k Teuzonem *k*, venerunt, qui venerabilis vitæ tunc intra Florentinæ urbis mœnia in quamdam parva cellula juxta monasterium Beatæ Mariæ semper
l Virginis *l* præfatæ civitatis se concluserat, de qua cunctis salubria dabat monita, et salutifera nemini negabat consilia.

petito Teuzonis consilio,

9 Hic publice Simoniacam [hæresim] damnabat, quæ totum Ecclesiasticum Ordinem tempore multo penitus invaserat. Ad quem Vir Dei Johannes accedens, his verbis alloquens: Obsecro, ait, mi Pater, ut mihi in hæsitatione posito non modica, sancta tua ne deneges consilia. Sub simoniaco Patre vivere timeo valde, et qualiter id declinem penitus ignoro. Cui respondit senex: Quod dicis gratum satis habeo, sed quod consilium tibi dem, penitus ignoro. Nam ut sub Simone Mago milites, a me nullo modo consilium accipies. Ad aliud si te in his partibus transferas monasterium, cum te putas dentes fugere leonis, morsum non evades serpentis. Cui Johannes:
B Ne Pater omittas, quin consilium præbeas; nam paratus sum pro sequenda veritate, quidquid jusseris facere.

abbatem et episcopum non sine vitæ periculo publice simoniacos proclamat.

10 Cernens igitur senex Viri fidem et constantiam, gratulans dixit ad eum: Perge itaque cum tuo sodale, et in foro publico civitatis, coram omnibus Episcopum et Abbatem exclama esse Simoniacos, et tunc demum cede locum. Qui ejus monita complens, ad forum, die, quo sciebat omnes adesse, veniens, Episcopum et Abbatem appellavit Simoniacos. Quod factum, magnum omnibus intulit pavendum errorem *, proclamantibus multis: Nullatenus evadat, sed occidatur. Tunc quidam propinquorum illius eruentes eum, clam dimiserunt. Qui ad magnum senem reversi, retulerunt, quid evenisset sibi. Et ille congratu-
m lans præcepit in Romaniæ *m* partibus pergere, et aptum monasterium inquirere, ubi possent Christo servire.

* *lege* terrorem

Exhibita erga pauperem misericordia,

11 Pergentibus itaque per diversa monasteria per aliquantos dies, quidam pauper in una die se illis obvium tulit, deprecans, ut sibi misericordiam tribuerent. Tunc Vir Dei Johannes ad
C suum comitem: Mitte manum, inquit, in peram, Frater, et panem, quem habemus, divide, medietatemque pauperi tribue. Renuente illo atque dicente: Per diversa ostia hodie iste gradietur, et abundanter ei tribuetur; nos autem, qui non nisi unum panem habemus, unde sustentabimur? Et ille: Ne cuncteris, Frater, tribuere. Accepto itaque pane, pauper gratias agebat; et rursum imperat sodali, aliam medietatem tribui. Quo peracto, imperat castrum ingredi, et sumptus sibi necessarios per domos inquiri. Perlustrante itaque eo per diversas domos, ad ultimum reversus: En, inquit, qui panem jussisti tribuere, per totum castrum circumiens non nisi tria ova acquisivi. Tunc quidam pastorum hæc inspicientes, ad castrum pergentes, quæcumque viderant intro nuntiaverunt. Et quidam misericordia motus, illis occurrens, unum panem porrexit, necnon et quædam femina nitenti linteo aliunde tulit, tertium quoque alius condonavit. Tunc Johannes: En Frater, accipe quod dedisti.

Camaldulum, dein ad Vallem Umbrosam pervenit.

12 Peragrantes itaque diversa monasteria, non admodum sibi apta inveniebant; ad Camal-
n dulas *n* venire decrevit, ubi per multos dies degens, abstinentiam et conversationem illorum inspexit, necnon et injuriam pertulit. Tunc Prior, qui illo tempore aderat, ad sacrum Ordinem eum promovere volens, et ut stabilitatem daret, renuit, quia ejus fervor nonnisi in cœnobitali vita erat, ut beati Benedicti Regula indicat. Imperat ille discedere, suumque desiderium adimplere. Fertur namque, divino revelante Spiritu, dixisse: Vade, et tuum Institutum incipe. Qui inde progrediens, ad Vallis-Umbrosanum *o* perrexit videre o
locum. Ubi cum pervenisset, susceptus est gratanter a duobus Fratribus ibidem morantibus, licet sejunctis. Cui cum placuisset locus, firmare deliberavit gressum.

AUCTORE B. ANDREA EX MSS.

ANNOTATA.

a *Hæretici sic dicti a Simone Mago, quia res sacras vendebant et emebant. De qua re vide Petrum Damiani lib.* 2 *Epist.* 2.

b Clerici uxorati, *inquit S. Petrus Damiani lib.* 4, *Epist.* 3, Nicolaitæ vocantur, quoniam a quodam Nicolao, qui hanc dogmatizavit hæresim, hujusmodi vocabulum sortiuntur.

c *Is verosimiliter est S. Henricus, qui anno* 1002, *electus est rex Germaniæ; anno autem* 1014 *coronatus Imperator, post decem annorum imperium obiit, ut vide in ejus Actis hoc tomo,* 14 *Julii.* E

d *Alludit Auctor ad nomen hebraicum* Johannis, *quod* gratiosum *significat.*

e Sibi *pro* ipsi *est phrasis isto seculo usitatissima, et sæpe in his Actis recurrens, quod semel notasse sufficiat.*

f *Crux illa, teste Mabillonio seculo* VI *Benedictino Part.* 2, *pag.* 269, nuper translata est in Florentinam sanctæ Trinitatis ecclesiam, quæ Vallumbrosani est Ordinis, suburbana sancti Miniatis basilica monachorum cœtu destituta. *De hac cruce fusius egimus in Commentario prævio a num.* 19, *et ejus translationem dabimus in Appendice post utraque Acta.*

g Fore *pro* esse; *quem loquendi modum isto seculo usitatum etiam alibi observavimus.*

h *Hic incipit textus B. Andreæ, qui cum præcedentibus aliunde suppletis non cohæret; ita ut hic aliqua deesse satis appareat.*

i *Forte is* Ubertus *idem est, qui apud Ughellum et Mabillonium vocatur* Obertus, *ad quem Benedictus IX scripsit epistolam, quam exhibet Ughellus tom.* 3 *Italiæ sacræ col.* 82.

k *Qui de Teuzone distinctius instrui cupit, videat Baronium ad annum Christi* 1063, *et Guidonem Grandum Dissert.* 2, *cap.* 4, *num.* 13. F

l *Juxta Mabillonium in notis ad vitam* S. Joannis Gualberti *seculo* VI, *Part.* 2, *fol.* 270, *est celebre hactenus Ordinis Benedictini cœnobium in ipsa urbe Florentina.*

m *Puto hic indicari* Romandiolam Florentinam *vulgo* la Romagna Fiorentina, *quæ versus Apenninum montem subest magno Duci Hetruriæ, estque pars Romandiolæ majoris, cujus urbes et terminos recenset Baudrand tom.* 2 *Geographiæ pag.* 177.

n *Id est ad eremum Camaldulensem, quæ triginta passuum millibus distat Florentia versus Orientem æstivum. Exacte locus descriptus est ab Augustino Florentino in Historia Camaldulensi lib.* 1, *cap.* 30.

o Vallis-Umbrosa *etiam antiquitus scribitur* Vallis Imbrosa; *qua de re sic scribit Xantes Perusinus in vita* S. Joannis Gualberti: Ab imbribus, quos Vallis crebros gignit, sunt qui Imbrosam vocant. Mihi magis placent, qui ab umbra Umbrosam dictam volunt.

AUCTORE B. ANDREA EX MSS.

CAPUT II.

S. Joannes Gualbertus varios discipulos pietate illustres sibi adsciscit, novosque rigide exercet, a quibus ob eximiam virtutem abbatis officium acceptare cogitur.

Miraculosa fago indicatur illius sanctitas,

Quo ibi morante, et in sancta conversatione proficiente, non est Deus passus diu lucernam latere, quam disposuerat ad multorum animas illuminandas super Ecclesiæ ponere candelabrum. Ad comprobandam namque ejus vitam venerabilem, Creator omnium rerum Deus miraculum ibidem ab ipso sui adventus tempore, usque nunc demonstrare dignatur. Nam arbor quædam, quæ vulgo fagus vocatur, supra non longe a loco eminens, per singulos annos ante omnes, flores producit, foliisque vestitur.

qua moti varii ad eum discipuli accedunt.

14 Nam dum ejus paulatim fama per vicinitatem diffundi cœpisset, cœperunt ad eum venire laici, et clerici gratia visitationis et conversionis. Inter quos ille tunc venerabilis qualitatis, et in Religione ferventissimus Herizo *a*, qui custos Fratrum et Prior existens, supra triginta annos in eodem monte ita stabilis perseverans, ut in his nec semel [descenderit de] monte ad villas. Tunc ille summæ gravitatis et præcipuæ discretionis venerabilis Albertus *b*, qui supra quadraginta annos ejusdem cœnobii Cellararius * fuit et coquus ; nec umquam pro labore cellæ deseruit officium coquinæ, nec pro labore coquinæ, curam omisit cellæ. Tunc ille Teuzo *c* magnanimis venit, qui ita usque ad senectam caritate fervens extitit, ut non solum animas, sed etiam omnia vellet mederi corpora.

* *id est* cellarius

Pia abbatissa donis juvat monachos, qui injuria afficiuntur.

15 Exierant de præfato cœnobio Fratres plerique exemplo et amore Johannis, et ad eum venientes, novam cum eo apprehenderunt conversionem. Hi Magistri exemplo et exhortatione, dum in sancta fervere cœpissent conversione, tantorum virorum cœpit fama spargi undique. Hoc audiens Itta, sancti Ylatis *d* Abbatissa, cujus juri locus pertinebat, gavisa nimis, misit eis librorum et victuum quantulumcumque subsidium. Sed, ut ait Apostolus : Omnes, qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patiuntur ; tam gravem infestationem a quibusdam viris iniquis, instigantibus spiritibus malignis, tunc sunt passi, de loco volentibus expellere eos, ut eos etiam tæderet vivere. Qui innocentiam et patientiam amplectentes, ejus verbis et actibus bona pro malis reddentes, post multa certamina adepti sunt gratiam et victoriam.

Non obstante paupertate, crescit numerus discipulorum,

16 Manserunt tempore multo, ligneum tantummodo habentes Oratorium. Indigentiam victuum tantam perpessi sunt, ut plerumque tres per diem, unum dividerent panem. Quæcumque erant camerulæ et vestiarii unius capacitas continebat sacci *e*. In qua diu penuria ita erant exultantes et gaudentes, velut solent lætari homines ceteri deliciis multiplicibus ferculati, et opibus nimiis ditati. Cœperunt confluere ad eum de diversis partibus etiam longinquis clerici, et laici gratia conversionis. Tunc venit ille magnus Rodulfus *f*, [qui tempore multo in eodem loco curam hospitalitatis habuit, et post monasterii Muscetani *g* curam gressit in Abbatis officium. Petrus *h* quoque, qui diu procurator asinorum, post vaccarum fuit, deinde in Passiniano *i* Prioris gessit officium, exhinc Abbas in Ficiclo *k*, et in ultimo Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, et Episcopus Albanensis extitit. Tunc Lætus *l* vultu et nomine venit, qui fuit Abbas de Passiniano, et Rusticus *m*, qui, donec Johannes Peter vixit, curam exteriorem gessit, et tertius ob obitum sancti viri Johannis, multo tempore totius Congregationis curam Prior obtinuit.

quos S. Joannes rigide probat,

17 Cernens igitur Pater Johannes tot talesque viros sibi cœlitus in auxilium missos, disposuit cum eisdem beati Benedicti Regulam in omnibus observare, cœpitque noviter venientes ea probatione suscipere, quam insinuat Regula. Advenientibus siquidem causa conversionis hospitibus, non facilis dabatur receptionis responsio, illorum perseverantiam volens cognoscere, an videlicet in ea devotione ac supplicatione persisterent, dura scilicet eis et aspera prædicendo, et secundum Regulam eos in omnibus comprobando. Hi enim tales si diu recusati persisterent, seque non corde ficto seculum relinquere, ac monasticam vitam velle profiteri ostenderent, porcorum eis primitus jungebatur cura, multa inferebantur opprobria, fame et siti, calore et frigore affligebantur, labore et nuditate, vilitate et extremitate, jejunio quoque ac silentio exercebantur.

et in exacta regularum observantia exercet.

18 His atque aliis modis solicite aforis comprobati et in omnibus voluntariæ patientiæ et obedientiæ ac humilitatis cogniti, ducebantur iterum comprobandi regulariter in interiorem cellam, ubi multoties eis Regula legebatur; et sic anno completo examinati, recipiebant monasticas vestes, regularem inde professionem publice facientes in manibus et præsentia ejusdem patris Johannis. Quibus non licebat exinde aliquid sumere, vel quærere, sed a patre Priore] eis dabantur omnia, ut præcipit Regula. Habebat enim et hanc gratiam singularem Johannes Pater, ut in prima cum eo locutione et visione nosceret, si corde veniret quilibet recto, an ficto : Et hoc ei donum a Jesu Christo collatum est, ut personam potentis vel divitis non libentius sumeret, nec aliter tractaret, quam infimi et pauperis; et amabilius recipiebat pauperum cum mortificatione vera venientem, quam divitem cum tota sua substantia. Magnum aiebat, diviti esse impedimentum ad cor humiliandum, ipsam, quam defert pecuniam ad monasterium.

Accepta donatione Ittæ abbatissæ, tanta abstinentia se macerat,

19 Videns denique Itta Abbatissa *n* locum crescere in nomine et religione, cœlitus inspirata tradidit eidem loco per scriptum diffinitas terminationes in ejus circuitu. Tradidit etiam tunc vineam Pitigianam *o*, quæ grata tunc, et est nunc usibus Fratrum. Similiter in diversis locis diversas mansas *p*. Per idem tempus dum Johannes Christi famulus, nomen et officium gerens Prioris, Fratrum animas et corpora solicite procuraret, permaximam abstinentiam, et prævalidum laborem sibi imposuit. Nam quando tempus reficiendi erat, parvissimo cibo vel potu suæ necessitati subveniebat; ita ut non videretur se recreare, sed utcumque periculum famis et sitis temperare. Cum vero ante reficiendi tempus, utpote operi manuum anxie frequenter insudans, sitiebat, in frigidam aquam manus et pedes mittebat, ut ex nimio aquæ frigore, sitis utcumque periculum effugeret. In omnibus enim, prout possibilitas erat, observans Regulæ mandata,

nullo

A nullo modo extra constitutatam horam comedere vel bibere volebat.

ut ea morbum contraxerit.

20 Sed debilitas corporis id ferre non valens, in illam syncopen fracto stomacho cecidit, quam pertulisse legimus beatum Gregorium. Nisi enim eum frequenter reficerent, emittere spiritum funditus videretur. Quam usque ad senectam, immo usque ad obitum pertulisse cunctis, qui eum noverunt, claret. Unde secum solebat semper portare, quod inevitabili necessitate cogente posset sæpe manducare. Quando [autem famis violentiam frequenter se* deprimentis indiscrete superare, voluisset, aut refectionem differre conabatur, præ nimietate infirmitatis adeo dentes ejus constringebantur, quod, nisi eos aliquis cultellum intromittendo divideret, et aliquem liquorem in os poneret, expirare continuo crederetur.

* *id est* ipsum

Ob patientiam aliasque virtutes,

21 Verumtamen sic incredibili languore jugiter cruciatus, nullatenus murmurabat, sed suis hoc peccatis deputans, continuis laudibus divinam justitiam commendabat. Qui priusquam infirmabatur, tantæ fortitudinis sibi et ceteris, tantæque abstinentiæ fuerat, ut nisi ille, cui cantamus; B Domine, inclina cœlos tuos; sub infirmitatis hujus occasione mentem ejus humiliasset, valde rarus existeret, qui posset ejus instituta servare. Cognita vero et experta propria infirmitate, tantæ misericordiæ tantæque discretionis effectus est, ut nemo misericordior eo crederetur. Qui licet corpore foret infirmus, in omni tamen custodia et solicitudine mente pervigil erat.

abbas eligitur nequidquam reluctans.

22 Quod videntes Fratres ejusdem loci, decreverunt ipsum eligere Abbatem, quem noverant sanum et infirmum, pervigilem Priorem et solicitum fuisse custodem. Itaque Florentini Teuzonis consilio, convenerunt de urbe et de castellis religiosi Clerici ac fideles Laici, sancti Hillari Abbatissa id maxime cupiente, et cum Fratribus ejusdem loci, ipsum prædictum Patrem elegerunt in Abbatis officium. Quem nolentem, et totis viribus resistentem, de lecto traxerunt, et ipsum, licet invitum, in majori sede constituerunt. Qui, dum ad id violenter cogeretur, dixisse fertur astantibus: Quid insanitis? Si pelicano nomen accipitris imposueritis, numquam erit nisi pelicanus *q*.

q C

ANNOTATA.

a *Hic* Herizo, Erizzo, Ericius, Ericus (*varia hæc nominis inflexio eamdem personam significat) in Catalogo Venantii Simii dicitur obiisse* 9 *Februarii anno* 1098, *eumque Locatellus, Wion, Menardus, Dorganius, Ferrarius, aliique* Beati *titulo exornant; sed Bollandus noster eo die tomo* 2 *Februarii fol.* 278, *illum inter prætermissos collocavit, eo quod decretam ei publicam ab ecclesia venerationem nondum comperisset.*

b *Hunc Albertum etiam* Beati *nomine compellant Didacus Franchius lib.* 5 *pag.* 117, *Eudoxius Locatellus lib.* 2 *cap.* 5, *et Venantius Simius in Catalogo pag.* 2; *qui videri possunt, si quis plura de hoc viro nosse desideret. Diversus est a B. Alberto ejusdem Ordinis abbate, de quo actum est* 20 *Maii, tom.* 5, *pag.* 254.

c *Alius videtur a Teuzone, de quo capite præcedenti actum est. Nam alter jam senex erat, quando* S. Joannes Gualbertus *eum consilii causa adiit; hic vero mortuus dicitur anno* 1095, 6 *Augusti, quo die annuntiatur a Martyrologio Benedictino. Nos isto die cultum ejus examinabimus. Vide ejus elogium apud Locatellum lib.* 2 *cap.* 8 *et in Catalogo Simii pag.* 287 *et* 288.

AUCTORE B. ANDREA EX MSS.

d *Alibi scribitur* Hillari, *etsi in instrumento donationis Ittæ abbatissæ* Hilarii *legatur, ut est apud Ughellum tom.* 3 *Italiæ Sacræ col.* 299.

e *Sensus hic nonnihil obscurus est. Vult significare, adeo curtam fuisse monachis supellectilem, ut omnia, quæ ad cellam seu cubiculum et vestiarium spectabant, uni sacco possent imponi.*

f *Rodulfus hic post mortem* S. Joannis Gualberti *fuit totius Ordinis Generalis, et obiit* 22 *Novembris anno* 1076, *ut habent Tabulæ Vallumbrosanæ. Inter Beatos refertur a Martyrologio Benedictino et scriptoribus Vallumbrosanis; in Actis nostris suo tempore locum habebit, si de cultu constiterit. Interim vide ejus elogium apud Venantium Simium in Catalogo pag.* 258, *Eudoxium Locatellum lib.* 2 *cap.* 1, *aliosque.*

g *De hujus monasterii situ et constructione vide Didacum Franchium lib.* 8, *pag.* 234. *De titulo autem abbatiæ et immunitate videri potest Augustinus Lubinus in Brevi Notitia Abbatiarum Italiæ pag.* 244.

h *Hic est famosus ille S. Petrus, cognomento* Igneus, *eo quod illæsus per ignem transierit; de quo multa habes apud scriptores Vallumbrosanos, aliosque passim obvios.*

i *Passinianum monasterium situm est in diœcesi Fesulana apud viam, quæ Florentia Senas ducit, distatque a Florentina civitate quatuordecim passuum millibus. De ejus antiquitate et prærogativa plura invenies apud Lubinum citatum pag.* 284. E

k *Teste Lubino in Notitia abbatiarum Italiæ pag.* 151, *hæc abbatia vulgo vocatur de Fucecchio, quæ forte nomen trahit a Fucecchio, vico ad lacum ejusdem nominis sito, et viginti tribus passuum millibus Florentia distante Occidentem hiemalem versus.*

l *De hoc Læto egerunt Majores nostri inter prætermissos tom.* 2 *Martii pag.* 416, *et eodem tomo ante Acta B. Torelli pag.* 500.

m *Is Rusticus, qui etiam a scriptoribus Vallumbrosanis* Beatus *appellatur, fuit tertius Ordinis Generalis. Vitæ illius compendium reperies apud Locatellum lib.* 2, *cap.* 2, *et Simium in Catalogo pag.* 264 *et seqq.*

n *De hujus Abbatissæ donatione actum est in Commentario prævio num.* 45 *et* 49.

o *In instrumento donationis, quod habet Ughellus tom.* 3 *Italiæ Sacræ col.* 300, *puto agi de hac vinea Pitigiana his verbis:* Concedo in Pitiano mansum unum, quod detinet Gherardus et Martinus, et vineam unam.

p Mansa, mansus *vel* mansum *Sirmondo est* fundus cum certo agri modo; *et scriptoribus Italiæ* quantitas terræ, quæ sufficit duobus bobus in anno ad laborandum. F

q *Franchius lib.* 7, *pag.* 157, *varios citans ornithologos, ait, per pelicanum intelligi avem ignavam et ingratam, quam Græci onocrotalum vocant, asseritque, pelicani nomen Germanis in usu fuisse ad significandum hominem amentem et imprudentem.*

CAPUT III.

S. Joannes factus abbas exacte regulas observari jubet; et discipulorum numero auctus varia monasteria ædificat et pia opera exercet.

Monachorum solitudini.

Itaque Vir Dei, sumpto officio, nullum Monachorum permittebat ad mercata, vel ad loca secularia ire, infirmos extra monasterium visitare; ac sensum Regulæ diligenter inspiciens, ejus obser-

AUCTORE B. ANDREA EX MSS.

observationi operam dabat. Vetuit] defuncta *a* ad monasterium deferenda; prohibuit accipere Capellas *b* ad hoc, quod aliquando a monachis regi deberent; Canonicorum, non monachorum hoc esse officium dicebat. Viderat enim, sub talibus occasionibus falsæ obedientiæ, multos monachorum ire per abrupta, et inrecuperandâ animarum incidere detrimenta. Nam id, quod duo vel tres monachi quolibet loco sub occasione obedientiæ, absque præsenti pastore morantur, detestabatur, et suis id facere omnino interdicebat.

regularum observantiæ,

24 In animarum enim fervens custodia, constituit, ut nullus monachorum [extra] limitem Claustræ *c* progredi præsumeret, nec etiam ad ipsa olera colligenda, nisi tres una progrederentur, exceptis his, quibus suscipiendorum hospitum cura erat injuncta, et obedientia exteriorum procuranda. Vestitos cucullis, aut scapularibus, et cinctos omnes dormire præcepit; hunc esse rectum sensum Regulæ, constanter affirmabat. Nec patiebatur esse Dormitorium nocte sine claro lumine. Dicebat enim levius ferendum sine lumine esse in nocte Oratorium, quam Dormitorium, si egestas id in loco fore * utroque non sinit. Fratres vero, absque omni controversia vel contentione aliqua, prompto animo observabant, quæcumque Pater præcipiebat. Nam ejus admonitione, pariterque exemplo in tantum amorem observandæ Regulæ venerunt, ut nec manuum opera, nec alia, quæ videtur Regula præcipere, gravia omitterent, quin cuncta læto animo complerent. Vilitatem et extremitatem secundum consilium Regulæ ita apprehenderunt, ut nec ipsas panum incisiones, cum comederent, super mantilia ponerent, licet ea coram haberent, sed super mensam nudam. Cilicina vero tunc veste ita uti cœperunt, ut nec ad portandum quis, eam ferre non valens, cogeretur, nec ac ferendum volens prohiberetur.

B

* *id est* esse

ac vestium similitudini prospicit.

25 Procuraverant Fratres, pro sustentatione vestium, habere gregem ovium; quas cum providus Pater diversi coloris esse cerneret, nigredinis scilicet et albedinis, timuit, ne si seorsum faceret nigram, et seorsum albam, alter aliquando pannum vellet nigrum, alter album; et hac de causa inter Fratres oriretur diversitas mentium, sicut exterius esset diversitas vestium; qua de causa fieri præcepit pannum promiscuum *d*. Quod Dei actum est providentia, ut deinceps nosceretur hujus designatione, omnia monastica persona, quæ de tanti Patris esset schola. Licet, proh dolor! tempore moderno appareant, qui se de hac schola esse vestibus, non moribus ostendant.

C

Laicos suscipit

26 A diebus, quibus monachi cœperant ad eum venire, Deus qui est inspector puri cordis, et cujus dilectione ejus filius curabat monachos constringere sub districtione Regulæ, misit ei fideles laïcos *e* diversi ordinis, tam puram conversionem ostendentes in omnibus modis exhortatione pii Patris, ut pene nihil differrent a monachis. Quibus nec proprium habere, nec carnem comedere, nec ad mensam loqui, nec a parentibus, vel amicis quidquam sumere licebat. Et nihil omnino a monachis distabant, præter quod permittebantur uti lineis vestibus in nimio fervore æstatis, et præter silentium, quod in exterioribus occupati observare nequibant.

ad curanda temporalia.

27 Nam ea probatione recipiebantur noviter venientes ut eis per totum annum non daretur permanendi verbum certum, sed sequestrati comedebant, et ad Capitulum, vel ad Communionem cum ceteris Conversis communicare eis libere non erat licitum. Tales igitur probatos Conversos Pater ad mercatum, et ad omnia exteriora procuranda, mente mittebat secura. Si igitur aliquis horum, postquam esset receptus, inveniretur in aliqua reprehensione de supra scriptis rebus, peracta culpa, accerrima mulctabatur pœna. Nam si inveniretur, a Patre non accepta res aliqua in aliquo, coram cunctis igne comburebatur, et prævaricator talis peculiaritatis publice disciplinabatur duris flagris.

D

Ejus severitas et mansuetudo,

28 Erat Joannes Pater tantæ austeritatis et increpationis contra delinquentes, ut cui irascebatur, sibi irasci terra et cœlum, immo ipse Deus videretur. Sed post paululum tanta benignitate, et tanta tranquillitate ad increpatum et correptum convertebatur, ut non nisi materna habere videretur viscera. Qua de re, qui eum pure amabant, nimis metuebant; et qui timebant, valde amabant. Fama itaque tantæ conversionis, et tanti fervoris, ita longe lateque cœpit crebrescere, ut Henricus *f* Rex Florentiæ tunc veniens, eam audiret. Cui audita sic placuerunt, ut Episcopum Catholicum *g* illuc ad consecrandum locum dirigeret; et Regina *h* etiam grata mitteret enxenia.

E

ac sacrorum Ordinum reverentia.

29 De virtute denique euntes in virtutem, Officium sacerdotale in tantam habere cœperunt venerationem, ut ministrare Altari eorum nullus præsumeret, si forte a Simoniaco Simoniace, vel etiam gratis esset ordinatus. Similiter si concubinam vel ante, vel post ordinationem habuerit, sive in aliquo crimine post Baptismum acceptum esset prolapsus, ministerio fungi Altaris nullomodo præsumebat. Et merito: nam eorum Magister et Pater tantam circa omnes Ecclesiasticos gradus revertentiam semper habuit, ut nullatenus aliquando potuerit cogi, nec etiam Ostiarius fieri; sed cum ecclesiam ingredi vellet, et fores essent clausæ, eas ingredi nullo modo præsumebat, donec Ostiarius, qui illas aperiret, vocaretur.

Varia monasteria ædificat,

30 Per idem tempus cœperunt ad tantum Patrem concurrere de diversis partibus Viri nobiles et fideles. Alii ei offerebant loca cum supplicatione nimia ad ædificanda noviter cœnobia; alii vetusta, et dissoluta offerebant monasteria, et instabant precibus nimiis et importunis, ut ea ipse in suo sumeret regimine, et ad suam normam studeret corrigere. Tunc sancti Salvii *i* famosum cœnobium noviter ædificavit. Tunc in Musceta alterum in honore sancti Petri Apostolorum Principis. Tunc in Razolum *k* in honore sancti Pauli. Tunc in suo regimine vetustum suscepit Passinianum, et alterum in Romania sub nomine et honore sanctæ Reparatæ *l*. Tunc ædificavit aliud in Scalario monte *m*.

F

eorumque disciplinam curat.

31 Directis itaque Fratribus, et ordinatis Præpositis per singula loca, Pater ea, cum ab infirmitate sublevaretur, visitare, et qualitatem cunctorum diligenter noscere studebat. Quæ vero corrigenda erant, solicite corrigebat; et quæ ordinanda, caute et provide ordinabat. Nam si quilibet de Præpositis nova super vetera condere reperisset, si tamen tunc pauperes egestas opprimeret, duris increpationibus tenacem arguebat, et exhortabatur, ut potius in Deum, quam in horreis confiderent plenis.

Bis miraculose

32 Quodam tempore, quibusdam monasteriis visitatis, cœpit ad Vallimbrosam reverti. In itinere vero positus, nimia stomachi infirmitate constrictus, dixit conviatori suo, ut aliquid ad comedendum

A medendum sibi tribueret, antequam ex toto deficeret. Sed cum ille diceret, non nisi panem adesse, et sanctus Johannes responderet, se panem sine alia re convenienter edere non posse, nimietate languoris coactus, præcepit tandem, ut parvulum scyphum tolleret, ac in fluviolo, qui juxta influebat, ablueret. Cumque homo mitteret scyphum in parvam aquam fluvioli, piscis unius palmi repente supra scyphum prosilivit; quem ille mox apprehendit, et sancto Johanni detulit, quem ipse statim coquere fecit, comedit, et discessit. Nullus certe in illo fluviolo piscem umquam viderat, nec piscem vivere posse in tam parvissima aqua credi poterat.

pisces capi jubet. *n*

33 Alio quoque tempore, cum apud Passinianum esset, Leo Papa *n* cum multo comitatu supervenit, atque juxta monasterium cum suis refectionem accepturus requievit. Tunc sanctus Johannes œconomum interrogavit, si pisces in cœnobio haberentur, ut Papæ suisque comitibus darentur. Cognoscens vero pisces minime haberi, quibusdam Conversis in lacum quemdam, monasterio proximum, piscatum ire præcepit. Omnibus autem dicentibus, numquam in lacu illo B pisces fuisse, jussit tamen, ut pergerent, ac Domini patrocinium sine dubitatione affuturum crederent. Perrexerunt tandem, et cunctis admirantibus duos magnos lucios invenerunt, eosque statim comprehendentes beato Johanni attulerunt, quos ipse gaudens recepit, et Papæ continuo præsentari fecit.

Largus erga pauperes,

34 Venerat inter ceteros Teuzo, qui adhuc superest, venerandus pater et senex, quem Johannes Pater Fratribus in Razolo præfecit. Hunc semper multum ex corde dilexit, eo quod in caritate ferventem præ ceteris, et ejus manum ad porrigendum largam experimento invenit. Erat enim Johannes Pater multum misericors, ita ut pluviales, quos ecclesia Vallis Imbrosæ habebat, tempore egestatis venderet, et pretium pauperibus tribueret. Quæ enim lingua, etiamsi esset ferrea, ipsius cuncta posset referre bona? Ipso exhortante, et magnum auxilium impendente, super diversas aquas firmissimi ædificati sunt pontes. Quæ usque ad suum tempus per Tusciam erant hospitalia? Quæ clericorum congregatio vitam erat ducens communem? Quis clericorum C propriis et paternis rebus solummodo non studebat? Quin potius perrarus inveniretur, proh dolor! qui non esset uxoratus, vel concubinatus. De Simoniaca quid dicam? Omnes pene ecclesiasticos Ordines hæc mortifera belua devoraverat, ut, qui ejus morsum evaserit, rarus inveniretur.

varia pia opera exercet,

35 Posita itaque a Jesu Christo omnium dispositore bonorum tam clara lucerna super Ecclesiæ candelabrum, et verbis et exemplis lucente coram cunctis, clerici spretis connubiis et concubinis, in unum cœperunt convenire, et Apostolicam Regulam sequentes exhinc vitam communem ducere. Hospitalia tot et tanta hujus exemplo et exhortatu jam videmus nunc per Tusciam ædificata, et ecclesias vetustissimas tot renovatas, ut nos cogant dicere: Ecce transierunt vetera, et facta sunt omnia nova. Indumentis semper vilissimis utebatur venerandus Pater; fulcrum in tot et tanta sua infirmitate sibi supponi nullo modo patiebatur, etiam plumeum capitale non ferebat sibi poni sub capite.

et sibi alisque studens,

36 Antequam infirmaretur inscius litterarum, et quasi idiota erat; sed cum decumberet ita die noctuque sanctos coram se faciebat libros legere, ut peritissimus divinæ legis et divinarum sententiarum efficeretur. Cuculla decumbens et pergens ac equitans, semper utebatur. Erat enim tantæ largitatis, ut cum alicui aliquid dare deberet, sive hominem sive pecus, vel aliud aliquid, semper studebat dare melius, et tenere deterius. Erat tantæ religionis, ut quilibet suorum nullo modo auderet die Dominico cum asinis oneratis nec de domo egredi, nec domum reverti. Monachum equitare die Dominico omnimodo non sinebat, nisi inevitabilis cogeret necessitas.

AUCTORE B. ANDREA EX MSS.

abusus tollit.

37 Annuum et celebre Officium in nocte sanctæ Resurrectionis debite agendum, quis in Tusciam mutavit de die in nocte, nisi ipse? Nam negligentia subrepente, et cogente edacitate, ad Nonam id Officium in Sabbato agebatur *o*, quod nunc juste et digne, id Joanne Patre nostris temporibus instituente et incipiente, agitur in sancta nocte. Per idem tempus Comes Bulgar *p* sub Patris Johannis regimine deliberavit suum committere cœnobium Septimense *q*. Quod cum post multum laborem, post longam et obnixam precem, tandem impetrare promeruisset, valde gavisus est. Erat enim nimis inflexibilis ad sumenda vetera sub suo regimine monasteria, sed accepta constans nimis ad retinenda erat, etiamsi dura acciderent adversa. E

o *p* *q*

ANNOTATA.

a *Suspicor*, S. Joannem *noluisse, ut defuncta corpora in monasterio sepelirentur, ne per pompam funebrem monachorum quies turbaretur, quod etiam ex sequentibus aliquo modo colligi videtur.*

b *Per Capellas hic intelliguntur sacella, quibus annexa sunt publica, vel, ut vulgo nunc dicimus, pastoralia officia.*

c Claustræ *pro* claustri. *Nam* claustra *feminini generis reperiri probat Cangius in Glossario.*

d *Per* pannum promiscuum *intelligitur pannus ferruginei coloris, quem vulgo* griseum *vocant; unde S. Antoninus Historiarum Parte 2, Tit. 15, cap. 23, § 2, Vallumbrosanos appellat* monachos griseos. *S. Franciscum Assisiatem eodem ferme cum Vallumbrosanis colore usum fuisse probat Franchius lib. 7, pag. 189, ex traditione quadam, qua fertur abbas Benignus circa annum 1224, dedisse suum cucullum S. Francisco Assisiati imbribus madido. De hujus coloris mutatione vide Commentarium prævium num. 55.* F

e *De his laicis vide Franchium lib. 7, pag. 194, et seqq., et Anonymum Gallum tom. 5 De Ordinibus Militaribus et Religiosis pag. 304.*

f *Judico cum Baronio in Annalibus ad annum Christi 1055, hic agi de Henrico II Imperatore tum rege, qui anno 1037, cum patre suo Conrado Imperatore Florentiam venerat, sicut pluribus ostendit Grandus Dissert. 2, cap. 4, num. 11.*

g *Fuit is juxta instrumentum authenticum Ittæ abbatissæ, quod exstat apud Ughellum Tom. 3 Ital. Sac. col. 299, Rodulphus episcopus* Padeburnensis *id est Paderbornensis.*

h *Guido Grandus Dissert. 2, cap. 4, num. 12 dicit, hanc reginam Henrici II jam dicti uxorem, nominatam fuisse Chuneildim, regis Daniæ Chnuti filiam, quæ paulo post peste exstincta est. Vallumbrosani, qui duplicem Oratorii consecrationem distinguunt, mutant hæc nomina; de quo vide Grandum citatum in Commentario prævio num. 112, et 113.*

i *Situm est S. Salvii cœnobium, teste Mabillonio in Notis ad Vitam a B. Attone scriptam,* prope Florentiam, ubi etiam nunc subsistit.

k *De hac abbatia agit Lubinus jam sæpe citatus pag. 323.*

l *Hæc*

AUCTORE B. ANDREA EX MSS.

l *Hæc abbatia diœcesis Faventinæ, teste Xante Perusino, est in faucibus Romandiolæ, nihil admodum amœnitatis habens. Plura vide apud Franchium lib.* 8, *pag.* 239.

m *Mons Scalarius juxta Franchium lib.* 8, *pag.* 237 *sic dictus, quia ad eum per continuos montes, tamquam per scalas, ascenditur.*

n *Hoc miraculum Baronius in Annalibus ad annum Christi* 1051, *aliique Leoni IX accidisse narrant. Unde Andreas Januensis perperam Leoni IX, Stephanum X substituit.*

o *Adi Franchium lib.* 7, *pag.* 216, *de hoc abusu sublato fusius disserentem.*

p *De Comitis hujus donatione et familia vide Franchium lib.* 8, *pag.* 255.

q *De nomine hujus monasterii sic scribit Andreas Januensis:* Propterea dictum monasterium vocatur Septimense, quia septem milliariis distat a civitate Florentina.

CAPUT IV.

B

Varia miracula, quæ S. Joannes Gualbertus in vita patravit.

Abbati optatum mortis locum, et fratribus auram ad ventilandum impetrat. a

Cœpit præterea ita in miraculis clarescere, ut uni profecto ex antiquis Patribus possit coæquari. Quippe Berizo *a* abbas votum moriendi habebat, non in suo, sed in Vallimbrosano cœnobio: unde et communem Patrem Johannem sæpe rogaverat, ut suis hoc impetraret precibus. Qui die quadam cum eum venisset invisere, prædicto Patri nuntiatum est, qui referenti ter asseruit dicens: Mihi credito; moriturus venit: mihi credito; moriturus venit. Deinde eum præsentem percontatus est dicens, utrum obedientiam cuperet adimplere? Cui ille: Juxta Dei, inquit, voluntatem et tuam, Pater, devotissime opto. Post hæc verba super cubilis pulvinar caput ponens, gravi se corripiente languore, die tertia defunctus atque sepultus est. Fratres itaque conquerentes inter se, quod ventilare non poterant, eo quod nulla traheret aura, mox ipse cum Fratribus accedens ad aream, in manibus accepit ventilabrum: C Statim competens ventus perflare cœpit.

Fratribus famelicis * *id est* cellario

39 Quodam tempore, dum nimia eum indigentia premeret, et quid secum commorantibus daret, præter tres panes solummodo non haberet, cellarario* suo præcepit, ut tres illos panes divideret, et unicuique Fratri fragmen unum apponeret. Præcepit iterum, ut unum arietem mactaret, et edendum Fratribus illum ministraret, atque de larga Dei misericordia in egestate securius speraret: Hodie, inquit, egemus, cras vero, Deo præstante, abundabimus. Quod cum dixisset, ad monasterium sancti Salvii, sicut disposuerat, cœpit pergere, confidens quod suos famelicos numquam Deus desereret. Fratres vero hora prandii ad mensam pergentes, carnem sibi appositam perexhorrentes, parvissima fragmenta panis cum gratiarum actione comederunt, carnem autem nullo modo tetigerunt. Alio vero die secundum beati Johannis prophetiam, multi homines venerunt cum asinis onustis, panibus, frumento, farina, dicentes, quod nobiles homines Florentiæ Fratribus miserint; sed qui essent, qui illos misissent, numquam sciri potuit.

bis miraculose cibum obtinet.

40 Alio quoque tempore cum œconomus omnes cibos consumpsisse se diceret, et beatum Johannem quid Fratribus dare judicaret, inquireret; jussit, ut unus ex tribus bubus, quos tunc habebat, occideretur, et Fratribus edendus daretur. Cui œconomus: Quid, inquit, faciemus postquam istum manducaverimus? Ille vero: Uno, ait, comesto, occides alium; quo consumpto, dabis et tertium. Beatus enim Johannes nec de Dei largitate dubitabat, nec peccatum se incurrere credebat, si Fratribus carnes daret, cum nihil aliud haberet; justius credens carnibus reficere, quam fame illos interficere. Œconomus vero jussa complevit, carnes coxit, mensæ superposuit. Fratres autem hora constituta ad mensam perrexerunt, visisque carnibus obstupentes, easque nullatenus tangentes, silenter patienterque steterunt. Qui cum sic starent, quidam cœpit monasterii portas pulsare. Cellararius vero hoc audiens, festinato ivit, quemdam hominem cum pulcro manutergio panibus pleno invenit, quos lætanter accipiens, Fratribus velociter apponens, quis esset, qui eos duxisset, quisve eos misisset, interrogare neglexit. Sed cum ad hominem, gratias et manutergium redditurus, rediret, nequivit illum invenire, vel quis fuisset, unde venisset ulterius scire; et quoscumque de illo interrogabat, nullum hominem eo die ibi cum panibus se vidisse dicebant. D E

41 Quando ex præcepto Comitissæ Beatricis *b* venerunt milites, ut eum raperent, ac de Tuscia Longobardis, sanctitatis causa, aut consentientem, aut invitum secum perducerent; hoc ille cognitio, cum Domino in ecclesia intentissime preces funderet, tanta pluviarum, tempestatumque diffusio, tanta quoque extiterunt tonitrua, ut præfati milites vix redire inlæsi valerent. b *Sese abductionis,*

42 Alio quoque tempore vir quidam plenus insania in ejusdem Patris morabatur cœnobio, quem ille medendi gratia Passinianum transmisit; qui ad fluvium, cui vocabulum est Arnus *c*, repertam intravit scapham, atque ab illa, ut sua eum compellebat insania, se in amnem projiciens dixit: Hic quis Johannes, et qualis ejus vita sit prorsus cunctis patebit. Quem cadentem mox aqua suscipiens super se, ne mergeretur sustinuit, eumque sancti Viri comitatum meritis de ripa una ad alteram sanum salvumque, quasi leve lignum portavit. Hic luce clarius constat, quam carum, quamque mirabilem, atque dilectum Virum hunc apud se Deus habuerit, quando, ejus memorato solummodo nomine, tam velociter, tamque benigne miserum de morte eripuit. *et fatuum submersionis periculo eripit.* c F

43 Quodam namque tempore dum idem venerabilis Pater, aliis cœnobiis visitatis, de quibus illi magna inerat cura, ad proprium reverteretur, prospexit inesse pervalidam indigentiam per plurimos. Dum in monasterium introiret, dispensatorem familiæ, nomine Giosfredum *d*, et Rusticum *e* fratrem procuratorem monachum evocans ait: Inspiciamus nostrum horreum, quomodo se habeat; reperitque tunc illud abundantius repletum. Quibus ironice: Hem, inquit, quam plurimi ab instanti necessitate opprimuntur, vos autem uberius abundatis! Præcepitque vasculum quemdam capientem quatuor, vel quinque modios impleri, et sic per semetipsum ab hora circiter tertia usque nonam, et eo amplius præoccupatus, inde nullatenus progressus, unicuique, qui convenerant, cui multum, cui parum distribuit; et semper plenus extitit. *Pauperibus miraculose succurrit.* d e

44 Qui cum in beati Salvii extra Florentinam urbem demoraretur cœnobio, præfato jam viro *f*, qui in reclusione degebat, per Azonem *g*, qui postmo- *Occulta novit.* f g

A postmodum beatæ Reparatæ rexit cœnobium, ciborum pro benedictione transmisit exenia *h*. Qui cum prædicta munuscula detulisset, eodemque rediret itinere, via digrediens quoddam intravit tugurium, et Fratribus, quos ibi reperit, quæ et quanta voluit verba locutus est, atque ad Patrem rediit. Cui per se cunctanti : Unde venis? Cum respondisset, quo missus fuerat, isse ac redisse, mox ab eo audivit : Ego quidem non te unde venis mandavi ; ac deinceps digressum de via, et ingressum tugurii, atque verba, quæ cum inventis habuit Fratribus per spiritum recognoscens, cuncta luce clarius patefecit per ordinem.

Nobilis Florentini filium morbo liberat.

45 Eo tempore, quo simoniaca hæresis per Tusciam pullulaverat, cum prædictus Pater in eodem Florentino cœnobio moraretur, quidam religiosus vir, ex generosa Florentinorum progenie ortus, cujus filius gravi languore in lecto constrictus decubans vicinam operiebatur mortem, ad eum, ut sibi ægrum natum sanaret ac redderet, rogaturus accessit. Cui cum ille, hæc non sua, sed Apostolorum esse diceret, ille gemebundus ejus prostratus vestigiis, tamdiu precibus B institit donec pius Pater, miseratione commotus, eum remittens ad propria, se pro eo Deum rogaturum promisit ; et, eo descendente, convocatis Fratribus, suppliciter orationi incubuit. Quibus humiliter in terram prostratis atque orantibus, ille, in cujus manibus cunctorum salus consistit, ægrotum per dilecti intercessionem integræ sanitati restituit. Hoc quoque miraculum ille, cui per Johannem beneficium sanitatis impensum est, ita evenisse, ut dicimus, usque hodie viva voce testatur.

Monasterium nimis magnifice ædificatum.

46 Quodam itaque tempore cum monasteria, quæ sub suo erant regimine, solito more inviseret, venit ad cœnobium, cui vocabulum est Muscetum, ubi cum casas cerneret grandiores pulcrioresque, quam vellet, accersito venerabili viro domno Rodulfo *i*, qui eas construxerat, et ab illo ibi ordinatus fuerat abbas, severissimo vultu dixit: Tu, in isto loco hæc tibi fabricasti palatia? Et conversus ad parvissimum rivum, qui inibi juxta currebat, dixit : O Rigambule *k*, si me de Rodulfo, et istis ejus domibus vindicaveris, utrem, aqua Sevæ *l* fluminis plenum, undis tuis augebo. Et hæc dicens sine mora discessit. Cujus imperium, C acsi rationabilis homo, rivus ille suscipiens, illo recedente intumescere cœpit, et nescio unde largissima aquarum fluenta congregans, relicto proprio alveo de monte præcipitanter ruit, gravissimos petrarum scopulos, atque arbores secum trahens, [in] prædictas domos illisus terratenus eas dejecit. Qua ultione completa, quasi pro mercede, quod promiserat Pater recepit. Qua pro re Abbas ille turbatus cum Fratribus, de loco mutare disponebat cœnobium. Quibus ille hæc consolationis verba locutus est : Nolite, inquit, timere, ne habitetis, quia rivus ille nec quidquam mali vobis facturus est, nec ultra vobis nocebit. Quod ejus vaticinium verum firmumque usque hodie permanet. Denique ille sæpe dictus rivulus, quod tunc casu, immo plus imperio Patris acciderit, nec antea fecerat nec ulterius fecit.

et aliud pecuniæ avidum divinitus puniri curat.

47 Alia quoque vice, cum intimatum esset ei, quod vir quidam ad conversionem veniens, patrimonium suum totum sibi scripsit in cartula, secumque ad monasterium detulit ; mox festinus ad prædictum venit cœnobium, atque Abbati loci, qui cartam susceperat, imperavit, ut sine mora eam sibi deferret ; quam ab eo acceptam ungulis eam minutatim discerpens, in terram cuncta frusta, projecit, Deumque et Apostolum ejus invocans dixit : Deus Omnipotens, et Petre Apostolorum omnium Princeps, ulciscimini me de cœnobio isto. Et hæc dicens, confestim discessit iratus. Quo non longe digresso, repentinus inibi accensus est ignis, qui prædictum monasterium ex omni parte combussit. Quod incendium pedissequus ejus dum cerneret, eique nuntiaret, nec retro respexit, neque ad locum rediit, sed via, qua cœperat, ad Vallimbrosanum cœnobium festinanter perrexit.

ANNOTATA.

a *Berizo erat abbas S. Salvii, ut patet ex Privilegio Henrici Imperatoris anno* 1055 *dato, quod refert Franchius lib.* 8, *pag.* 294, *ad marginem.*

b *Satis nota est piissima hæc Comitissa in Annalibus Baronii aliisque historiis, quæ S. Joannem in Lombardiam duci cupiebat, ut collapsam pietatem, et monasticam disciplinam exemplo suo et exhortationibus erigeret.*

E c *Fluvius Tusciæ, qui oritur ex monte Apennino, et postea aliis fluviis auctus, Florentiam bifariam secat, ac tandem in mare Tyrrhenum se exonerat.*

d *Nescio an is Gioffredus idem sit cum Goffredo, quem Simius in Catalogo pag.* 114 Beatum *et individuum* S. Joannis Gualberti *comitem vocat.*

e *Existimo hunc Rusticum esse eumdem, de quo supra cap.* 2, *actum est.*

f Præfatus *ille* vir *est* Teuzo, *qui juxta monasterium Florentinum B. Mariæ reclusus erat, uti clare exprimitur in Vita per B. Attonem scripta.*

g *De Azone vel Azzone meminit Franchius lib.* 8, *pag.* 239.

h Exenia *vel* enxenia *idem apud scriptores mediæ et infimæ latinitatis est, quod xenia, dona, munera vel oblationes.*

i *Hic idem est Rodulfus, de quo cap.* 2, *et in Annotatis ad litteram* f *jam actum est.*

k *Arbitror, hoc nomen barbaro-latine deductum esse ab Italico* rigagnolo, *quod rivum significat.*

l Seva *forte latine factum est a* Siena *amne, qui in agro Florentino fluit, et aquis suis Arnum auget.*

CAPUT V. F

Alia ejusdem Sancti miracula.

Pontificis desiderium miraculo impedit.

Alio quoque tempore, cum in prædicto Musceto adesset, et Papa Leo* *a* per illam viciniam pergeret, suos legatos ad eum misit, eumque ad se ire rogavit. Cumque infirmitate gravatus ad eum nec posset ire, nec vellet, legati ad Papam revertuntur, sibique illum ad se venire non posse asserunt. Ille vero dixit : Ite, sibique dicite, quod si aliter non potest venire, in lecto faciat se adducere. Qui mox ad ipsum revertentes, et voluntatem Papæ sibi nuntiantes, statim ecclesiam intravit, Deumque et Sanctos ejus exoravit, ut aliquod sibi impedimentum daret, ne ad supradictum Papam ire valeret. Oratione completa, ad legatos Papæ exiens, lectoque se projiciens, aliquantos Conversos venire fecit, et se ad Papam portari præcepit. Cumque a monasterio paululum abscessisset, mox se aër validissime turbavit, ventorum nimietas, pluviæque

* lege Stephanus

viæque

AUCTORE B. ANDREA EX MSS.

viæque immensitas proruit. Quod cum legati Papæ vidissent, illum vere Sanctum credentes, ad monasterium reverti fecerunt, et concito cursu ad Papam redierunt. Hoc autem cum cognosceret, ipsumque Sanctum esse dicerent, ait : Nolo illum ultra ad me venire ; sed in cœnobio cum Dei benedictione quiete manere.

Restituta cuidam militi sanitate, *b* *c*

49 Alio quoque tempore quidam miles ex Cerlianensi *b* castello graviter fuerat ex quadam infirmitate detentus, qui ex amicitiæ gratia beatæ recordationis *c* Johanni Abbati notus erat. Cum quidam ejus familiaris servus ad Muscetanum cœnobium, ubi tunc venerabilis vitæ Johannes manebat, venisset, ut eum conspexit, statim ad se vocavit, et de suo domino interrogare curavit. Qui respondens ait : Domine Pater, jam per duos, et eo amplius menses valde gravatur infirmitate. Quod cum venerabilis Johannes audivit, panem accepit, eique pro benedictione misit ; comedit, sanatus est. Post quartam diem per semetipsum ad eum venit, et pro sanitate, quam receperat, ei plenam gratiam rependit.

donum recipere renuit. B *d*

50 Post multum vero temporis, cum idem vir iterum ægrotaret, et se jam jamque mori crederet, equum, cui sedere consueverat, sancto Johanni judicavit *d*, suoque filio, ut illum sibi deferret, postquam eum sepelisset, præcepit. Quo mortuo ac sepulto, filius ejus equum beato Johanni minavit, atque ut ipsum reciperet, et pro patre intercederet rogavit. Sed sanctus Johannes transitoria despiciens, paupertatem diligens, cœlestia concupiscens, equum homini reddidit, et ut cum eo ad propria rediret, præcepit. Cumque vehementer obsisteret, et se equum non reducturum assereret, coactus tandem præcepto sancti Johannis, cum equo ad propria repedavit *e*.

e *Fratrem quemdam mortuum suffragiis privat,*

51 In eodem autem Muscetano cœnobio cuidam Fratri venerabilis Pater medicamen quoddam pro quadam sua infirmitate manu sua tradidit, et extemplo, urgente causa necessitatis, ad aliud monasterium secessit. Qui nihilominus, non se, ut decuit, cautius habuit, et intra paucos dies expiravit. Ad memoriam cujus retinendam jam dicti monasterii pater per Vallimbrosanam cunctam Congregationem, sicut ex eorum mortuis mos est, ejus obitum per apices *f* designavit. Et tunc non multum post prædictus pater, Abbatem Johannem visitandi gratia adiit, a quo continuo requisitus de illo Fratre qualiter defecisset, et ille ei cuncta ordinatim retulisset, inquiens illi : Vade quantocius, et ex cuncta Congregatione ejus memoriam dele. Quod et factum est.

f C

eorumque demum participem factum e purgatorio liberat.

52 Tunc demum evoluto aliquantum temporis, cuidam monacho ex eodem monasterio circa medium diem apparuit, Ad quem inquiens : Numquid tu non es monachus talis? Sum, inquit. Prorsus illi : Qualiter agis nunc? Tum ille : Sum excommunicatus, et a consortio Sanctorum separatus. Et ille : Quare? Quia Abbas Johannes dissociavit me a Congregationum cœtu. Inquiens illi : Quomodo juvare te possumus? Ait : Si domnus Johannes vult, reconciliari possum. Qui statim ad Abbatem Johannem adiit, et cuncta ei seriatim per ordinem retulit. Tunc ille, mente piissimus ut erat, prædictum abbatem accersiri præcepit, et pro excommunicati Fratris anima Officium et eleemosynam, nec non et per Congregationem totam, quasi eodem die obisset, instanter agere præcepit. Qui omnia fideliter adimplevit. Et tunc iterum, defunctus post dies XXX cuidam monacho similiter apparuit, eique dixit : Vade, et domno Johanni pro me gratias age, et inferens *, quia ego sum reconciliatus in Electorum cœtu. D

* id est et refer

Quidam monasterium deserens a dæmone præcipitatur.

53 Alio quoque tempore quidam ejus conversus suasione diaboli, seculum dereliquisse, et ad monasterium se venisse pœnituit. Unde cum beatum Johannem importunis precibus frequenter rogaret, ut redeundi ei ad seculum licentiam daret, illeque prædicando cœlestia, denuntiando infernalia, ne id faceret, admoneret, illoque in sua obstinatione, diabolo inobligante *g*, persistente, beatus Johannes præcepit ei tandem irato animo, ut discederet. Cumque paululum a monasterio Vallimbrosano esset, diabolo deducente, digressus, de alta rupe per quam ibat, ab eodem, quem sequebatur, præcipitatus animam continuo exhalans, præsentibus est subtractus. Unde patenter ostenditur, quam periculosum fuerit, vel beatum Johannem relinquere, aut ejus iram incurrere. *g*

Virum quemdam conversum, *h* *i*

54 Quodam autem tempore fuit vir quidam, videlicet Florentius *h* nomine, urbanæ quidem eloquentiæ, verum etiam et civis *i* omnimodo, tamen Simoniaca perfidia in cujusdam episcopi defensione erat valde maculatus. Qui cum quadam die gravissimam incidisset in ægritudinem, mori se funditus desperavit. Sed inter gravissimos suorum lacrymarum luctus, crebrosque singultus, e suis nobilibus amicis aliquantos ad se accersiri fecit, quos ad venerabilem Johannem quantocius ire rogavit, quatenus eorum supplicationibus in monachico habitu ei pœnitentiæ locum concederet. Qui euntes ad venerabilem Johannem ex votis amici, ceu rogaverat, retulerunt. Sed nobilis Johannes eorum precibus minime renuit, nec statim omnimodo concessit. Propter illud quod dicitur : Probate spiritus, si ex Deo sunt. Quo cum dilatione suscepto, monachicum habitum ei tradidit, et paucos dies sic factus est convalescens, ita sane ut claustra monasterii, bacillo se sustentante, circumquaque lustraret. E

et in morte dæmonis aspectu territum, recreat.

55 Sed non multum post, cum hæc eadem infirmitas eum repeteret, ad extrema deductus est. De quo cum relatum fuisset Abbati Johanni, adhibitis secum Fratribus, lectum ægroti festinus petivit. Interim Fratres, quibus poterant precibus Deo eum commendando juvabant, qui in proximo erat moriturus. Sed ille ex pallio, unde erat coopertus, sæpius replicando cœpit cum torvis oculis vultum operire. Ad quem Abbas Johannes : Quid est hoc, quod agis? Tum ille pallens et tremens inquit : Terribilibus oculis diabolum prope assistentem video, ex cujus ore miræ magnitudinis flamma, et ex naribus sulphureus et immensus nimis fumus egreditur. Prorsus illi : Ubi est, inquit? Ecce ibi est, Domine Pater. Tunc beatus Johannes raptim ex ejus manibus, qui eam tenebat, Crucem abstulit, et diabolum ex ea fortiter percussit, qui statim ex oculis mirantis velut fumus evanuit. At ille voce, qua poterat, clamare cœpit dicens : Deo gratias, Deo gratias ; ecce fugit, ecce recessit. Et ecce nunc adest beata Virgo Domini Mater, necnon et beatus Petrus simul cum sancto Benedicto. Vix necdum verba compleverat, mox spiritum exhalavit vitæ. F

Rustici filium sanat.

56 Quidam rusticus ad eum veniens, genibus ejus provulutus, strictimque exosculans, magnis vocibus cœpit obtestare, atque obnixe rogare pro unico nato suo, in agone constituto, ut suis sanctis precibus ab instanti periculo liberare dignaretur. Qui nimium compatiens, Fratres imperat adesse,

AUCTORE B. ANDREA EX MSS.

A adesse, et pro illo Domini misericordiam jubet exorare. Quid multa? Fratres in Ecclesia, illeque solo, ubi decumbebat, prostratus, magnis gemitibus Christi misericordiam supplicans, panem transmisit, statimque sanitati reddidit.

Carnibus prodigiose obtentis

57 Quodam namque tempore prædictus Pater ante fores monasterii permanens, vaccarum pinguium gregem, in nemoroso jugo Alpium dum pascerentur, conspexit, atque unam ex illis beato Paulo petivit dicens: O sancte Paule, si pauperibus istis unam dares ex illis mihi. Hæc eo dicente, una ex illis deorsum ruit, statimque extincta est; cujus cadaver dispertiri jussit pauperibus. Qua consumpta, eodem ordine orando, secundam, et tertiam, et quartam accepit, tribuitque pauperibus semper. Qua de causa pastores tristes effecti, ex alio montis latere vaccarum gregem duxerunt. Sed iisdem Vir sanctus dum non haberet quid tribueret pauperibus, iterum beato Paulo petivit dicens: Sancte Paule, isti locum mutando fugerunt, te tamen, qui loci Patronus es, effugere non possunt. Ergo tribue mihi, quid pauperibus tribuam, adhuc. Hæc eo B dicente, confestim quinta corruit, et extincta similiter distributa est pauperibus. Hoc etiam de VI, VII, VIII, IX, eodem ordine accidit.

et lacte

58 Extrema vero consumpta, pro damno contristati pastores, venerunt ad eum, magnas inclamantes adversus eum querelas: Melius, aiunt, in tuo Valimbrosano cœnobio stares, quam huc tot animalia occisurus venires. Quibus ille placido vultu respondit: Scio vos de hoc, quod largitus sum, tristes; nec amplius vultis impendere. Nolite ergo timere, quia nulla earum hoc tempore amplius morietur. Quod et factum est. Et sic, eo orante, ruina vaccarum, et mors semper secuta est, et mox ut cessavit orare, juxta quod pollicitus est, incolumes permanserunt. Interea sanctissimus Pater Johannes, cujus cor flamma urebat caritatis, cernens adhuc famelicorum inopiam, et se animalium carnes sine gravissimo scandalo non posse largiri, totum earum lac distribuere jussit pauperibus; et sic diutius lactis præbendo liquorem, usque ad septem viros de famis morte eripuit.

pauperes pascit.

59 In illis diebus etiam cum venerabilis Pater C ad Valimbrosanum reverteretur cœnobium, ad quamdam curiam *k* devenit, cui vocabulum est Ronta *l*; accersitoque ejusdem curiæ villico, promisit ei berbicum *m* gregem mittere, in quo plurimi habebantur arietes. Simulque præcepit, ut de prædictarum ovium lacte, se suumque, quem habebat, nepotem, et quantos posset pauperes, quam competentius valeret, quotidie aleret; prædictos vero arietes, donec superesset ex illis, opportune largiretur pauperibus, cum illis etiam magnum hircum, quem inibi solum habebat. Sicque factum est.

Ursum occidi jubet.

60 Quidam ejus famulus ex Razolensi cœnobio Valimbrosæ ad illum pervenit nuntians, ursum depopulationem quam maximam facere vaccarum. Qui præcipiens dixit: Vade et amodo interfice eum. Qui regressus, vaccas in pascuis, prædictumque ursum in antro quodam arboris stantem invenit. Itaque securim manu tenens, arborem repercutiens, et nihil verens *n*, dicebat: Egredere, quia domnus Abbas imperavit, ut te occidam. Egressus namque, ab illo est interfectus.

Magna molis arborem removet.

61 Quadam itaque die venerabilis Pater inde transiens, venit ad locum, vidensque obstaculum arboris, et se viam ullatenus declinare non posse, modice turbatus queritando cœpit dicere: Heu quid faciemus! Cujus audita querela socius, qui eum præibat, Ugo nomine, sancti Johannis Majoris *o* plebanus, tentans si undecumque posset irrumpere, super equum, cui assidebat, se sub illa inclinans, arborem levavit in collo, cujus pondus multorum paria boum ullatenus movere non possent, eamque acsi leve virgultum, aliquamdiu, ut ipse testatus est, sustulit. Sicque venerandus pater Johannes, prædictusque plebanus transierunt inlæsi. Hocque actum est non longe a Razolensi cœnobio, in loco, qui dicitur, Ad cellas veteres.

Monachi ophthalmiam curat.

62 De Johanne quodam jam antiquissimo Fratre a prædicto Patre Johanne septennis suscepto. Qui dum graviter doleret oculum, mulierculam ad se curandum conduxerat. Cujus medicamina dum ergo nihil proficerent, ad monasterium prædicti Patris reversus est. Quem ille dure arguens, eo quod cum illa vel confabulationem, vel ab ea quæsisset medelam, ei tantummodo boum fimum calidum super oculis poni jussit, et mox sincerissimæ sanitati restituit. Quod ille adhuc superstes sic actum fuisse, et illa, quæ superius E diximus, viva voce testatur. Et non solum illa, sed etiam, quæ inferius subjungemus.

Boves a furibus defendit.

63 Item prædictus Pater boum custodibus contra morem die tota necessitatis obtentu arare præcepit, et in nocte carpere pabula. Cumque illi responderent: Quomodo, inquiunt, Pater hoc perficere possumus, cum ursos ac lupos, nocturnosque timeamus latrones? Respondit: Sinite, inquit, sinite: Deus enim, ejusque Paulus Apostolus de illis possunt habere custodiam, eosque conservare illæsos. Remanserunt itaque nocte illa contra morem sine custodia boves. Tunc duo latrones supervenerunt, qui unum ex bubus funiculo ligaverunt per cornua, eumque rapere, secumque usque mane nitebantur perducere. Sed bos immobilis permanens de loco ulla ratione moveri non potuit. Sed mane a custodibus inventus bos, ligatus lacrymasque more hominum fudisse repertus est. Hoc cum prædicto Patri nuntiatum fuisset, accessit, bovisque caput leniter demulcens, dixit: O bos, bos vade, tuumque officium imple: non enim te beatus Paulus adhuc perdere voluit.

F

ANNOTATA.

a *S. Antoninus, Binius, Baronius, aliique scriptores merito id Stephano Papæ attribuunt. Quare hic amanuensis oscitantia Leo Stephano substitutus est.*

b *De loco hoc vulgo* Castello di cerliano *vide Franchium Lib.* 10, *pag.* 335.

c *Hæc expressio non favet Guidoni Grando, quia B. Andreas illa post Sancti mortem scripsit. Plura de hac re in Commentario prævio* § 10.

d Judicare *hic accipitur pro* adjudicare *vel* concedere; *atque hoc sensu verbum illud sæpe est usurpatum in legibus Gothicis et Longobardicis.*

e Repedavit *id est* rediit; *quæ phrasis in Auctoribus mediæ latinitatis sæpissime occurrit.*

f Per apices *id est* per litteras; *qua voce crebro usi sunt inferioris ævi scriptores.*

g *Id est* instigante, *sicut ex sensu satis colligitur.*

h *Florentius ille, juxta Locatellum Lib.* 1, *cap.* 59, *et Franchium Lib.* 10, *Pag.* 358, *aliosque scriptores Vallumbrosanos, faverat Petro Simonia-*

AUCTORE B. ANDREA. EX MSS.

co, de quo postea pluribus agetur; unde patet in his Actis nullum temporis ordinem servari, sed quædam citius narrari, quæ serius contigerunt.

i *Puto, quod auctor significatum velit, illum Florentium non tantum rhetoricæ, sed etiam juris civilis fuisse peritum : sic enim reperimus* Civilistam *pro jurisconsulto, vel eo, qui juri civili dat operam.*

k Curia *sæpe significat* prædium rusticum, *ut constat ex innumeris donationum instrumentis.*

l *Locus,* Ronta *nomine, in mappis Geographicis collocatur inter colles montis Apennini, qui facile a Valle Umbrosa distat viginti passum millibus versus septemtrionem. An sit idem, de quo hic agitur, nescio.*

m Berbix *detortum est ex Latino* Vervex *Italisque dicitur* Berbice. *Est animal satis notum.*

n Verens *pro* veritus. *Plures solœcismos alibi occurrentes, eosque et frequentes et crassos, annotare non semper lubet, modo sensus intelligatur.*

o *Hæc ecclesia S. Joannis, teste Franchio Lib. 10, pag. 343, sita est quinque passuum millibus infra monasterium Razolense.*

B

CAPUT VI.

Cordis arcana cognoscit, aliaque præbet sanctitatis argumenta.

Cuidam recenter converso

Quidam vir ex Poniensi territorio, Gerardus scilicet nomine, renuntians seculum, Passiniano se ad prædictum Patrem contulit. Qui quasi respuens, et ut abiret, indignans jussit. Sed ille, ut sui misereretur supplicans, quatenus ei pro suorum omnium delictorum, quæ illi ex integro professus est per omnia confiteri *a*, in monasticæ vitæ regula locum pœnitentiæ tribueret. Nec immerito ille sane omnibus ad Deum confugientibus, ut erat mitissimus, ut sibi visum fuit, precibus pie petenti non renuit, sed quod rogavit concessit, et ejus animæ salutis curam habuit. Qui non assecutor voti, quod promisit, reatum suum ex parte prodidit, et erubescente conscientia, majora infra seipsum retinuit. Pauco tunc itaque interjecto tempore, ad susceptionem hospitum, et ministerium peregrinorum, ob salutem suæ animæ, eum exterius locavit. C

occultatum peccatum indicat.

65 Et cum quadam die idem Gerardus, quibusdam supervenientibus hospitibus, victu alimenta ministraret, Abbas Johannes tum superveniens, eumque ex nomine vocans ait : Gerarde, Gerarde, quare mihi sic fallere voluisti? Qua de re, Domine mi, inquit? Et ille : Cum vacaveris, occurre quantocius, et dicito mihi, quod professus es. At ille præceptum Patris fideliter adimplens, cum opportunum tempus invenit, adiit ad Patrem. Inquiens illi : Numquid non dixisti, quia ex integro patefaceres secreta tui cordis mihi? Utique, dixit. Et ille : Et si ita dixisti, quare tam crudelissimum facinus, quod in die sanctæ Apparitionis Domini, et ejusdem diei Vigilia cum uxore illius talis hominis commisisti, mihi pate facere noluisti? Et addens : Insuper non sufficiebat tibi tam terribile malum, nisi nunc ad confusionem tui iterum disponis in mente, ut ad tam grande piaculum revertaris? Tunc ille mente confusus, videns se in captionis laqueo deprehensum, confestim ad terram corruit, et pœnitentiam sui criminis quæsivit, et ita omnia esse, ut sanctus Pater indicaverat, dixit.

Ægrotum absentem b

66 Quodam itaque tempore quidam vir inter seculares valde nobilis, Ubaldus nomine, qui in Figlinensi *b* castro, et in aliis quam pluribus fuerat nimis gloriosus. Hic erat beatæ recordationis Johanni Abbati valde notissimus, et inter mundiales amicos familiarissimus. Qui cum quodam tempore in ægritudinem incidisset, ad extrema videbatur deduci; convocatisque suis militibus, et familia cuncta, de domo propria disponere curavit. Tunc uxor ejus unum ex suis nobilibus, Benzonem nomine, marito jam in agone constituto, ad se accersivit, et ad Passinianense cœnobium, unde prædictus erat compatronus, nuntiare sui funeris adventum quantocius ire præcepit. At ille, mœstus ut erat, sine cunctatione, festinanter pergere præcepit. D

precibus suis sanat.

67 Jam eo in medio itinere appropinquante, quidam curialis *c* ei occurrens, requisivit, quo tenderet. Dixit eventum rei. Sed quamquam mœstus similiter illum requirit. Tum ille: A cœnobio sancti Cassiani *d* venio, ubi Domnum Abbatem Johannem Vallimbrosanum visitandi gratia perrexi. At ille, ut hoc audivit, ad præfatum cœnobium illico pervenit. Quem nescio de psalmis, aut quid aliud murmurantem ante fores monasterii invenit. Qui cum eum officiosissime salutasset, et satis ab eo hilariter resalutatus requisivit, qualiter illi esset. Respondit: Tristis et mœrens nimis me esse confiteor pro nobili viro, et vestro fideli amico, qui nunc videtur e seculo exire. Ad quem inquit: Quis ille est? Et ille : Illustris Ubaldus vester valde fidelissimus. Statim venerabilis Johannes versis ad Orientem luminibus, parumper subsistit, et oratione completa Benzonem respexit, eum ire præcepit, eique dixit: Quantocius ad propria revertere, quia infirmus ille, super quo mœstus eras, incolumem invenies. Quod ut dixit, ita actum est. E

Mirabilis obmutescentia Hildebrandi, postea Gregorii VII.

68 Cap. de Domno GG. VII Apostolicæ Sedis PP.; qui cum Archidiaconatus in eadem Apostolica Sede officium gereret, ob illius patientiam comprobandam, eum dure increpare curabat. Mox ad ejus intuitum mutavit mentem, ac præordinata, quæ se putabat dicere, oblitus est verba. Qua ejus perfectione ab eo ita comperta, tantus deinceps inter utrumque firmatus est amor, quantus inter carissimos, atque uterinos solet esse germanos. Hæc namque a venerabili viro abbate Rodulfo Passinianensis cœnobii, qui tunc ibi aderat, sæpius audivimus, atque de tali teste dubitare nihil debemus *e*. F

Monachi cujusdam cogitationes,

69 Qui dum quodam tempore nimis ægrotus pulmentum, quod ægroto convenit, ante se coctum teneret, quidam religiosus Frater, Gerardus nomine, visitationis gratia advenit, atque ante illum præsentatus est. Cui mox prædicti pulmenti particulam quamdam porrexit, qui nec recusare, nec nutu quolibet resistere [ausus], eam accepit, silenterque comedit, et inter edendo, se reum, se reprehensibilem atque lupum accusare cœpit, atque per cogitationem rixando multa dicere verba, quod vel semel hoc non refutasset, quod almus Pater porrexerat. Quem ille per spiritum recognoscens, et audiens, quasi lingua proferret, expleta refectione, dixit : Si plus vel minus ex hoc, quod per cogitationem dixisti narravero, te ipsum volo habere testem. Et mox arcanum sui pectoris patefaciens, quæque cogitaverat, quæque per cogitationem dixerat, lucide enarravit.

et occultam necessitatem cognoscit.

70 Cui discessuro; insanum quemdam Fratrem commendans, segregatim nocturnali expleto

Officio,

A Officio, ut secum duceret imperavit. Cujus jussionem et libenter audivit, et dulciter se adimplere promisit. Nocte vero surgens, nocturnali expleto Officio, [dum] cum socio abire disponeret, siti gravissima laborare cœpit. Hoc Johannes Pater per cordis Illuminatorem recognoscens, ministrum suum, qui ei solebat assistere, nutu advocans, non parvum scyphum vino aqua mixto summatim implere fecit. Deinceps discessurum Fratrem, si adesset, ad se venire signavit. Cui ad se accedenti porrectum scyphum sumere, vinumque fecit bibere.

Cuidam faustam reddit venationem;

71 Vir quidam in vicinitate Valimbrosæ permanens, beato Johanni valde fidelis et devotus existens, quodam die ad eum cum canibus venit, seque in venatu diu frustra laborasse, nullam venandam bestiam videns, asserit. Beatus vero Johannes mox sibi præcepit, ut comederet, esum lassis canibus tribueret, et postea ad venandum rediret, quia captura, Deo præstante, statim perveniret. Quo facto, in agrum, qui est monasterio contiguus, illico exivit, duosque mox lepores in nive, qua tota tunc terra erat cooperta, vidit; B post quos canibus concitatis, ambos cum omni festinatione comprehendit. Post hæc vero ad sanctum Johannem remeans et ei, quæ sibi, Deo miserante, et ipso patrocinante, acciderant nuntians, salutaribus ab eo verbis instructus, gaudens et exultans reversus est ad propria.

et leporem a monacho apprehensum dimittit.

72 Alio quoque tempore cum nimia nix terram tegeret, quidam lepus ex nive egressus, tugurium, in quo beatus Johannes tunc cum quibusdam Fratribus stabat, est ingressus. Quem quidam Fratrum mox apprehendit, et in gremio brachiis circumplectens abscondit, cœpitque Fratribus dicere, quod licenter illum, utpote divinitus datum, possent edere, maxime cum nihil fere præter ipsum ad edendum haberent. Beatus vero Johannes, quod acciderat, quod dictum fuerat, Deo revelante, cognoscens, Fratrem quid in gremio absconditum teneret requirens, manifestatum leporem sibi dari imperavit, quem blanda manu diu attrectavit. Dicendo sibi: Follis, follis f cur huc venisti? Postea vero leporem g miseratus, portas cœnobii egressus, illum terræ supposuit, ac liberum abire permisit. Sequenti autem C die quidam Rusticus asinum panibus oneravit, sanctoque Johanni in magna inedia cum suis Fratribus portavit.

Clerici pecuniam non vult recipere

73 De Clerico, qui fama reverendi Patris audita, et cum vita qualis esset ejus doctrina, cuncta, quæ possidebat in seculo, vendidit, et plurima numismata exinde sumens, eaque crumena includens, ad cœnobium prædicti Patris venit. Cumque inde Patri se placere credere, unde amplius erat odibilis, fiducialiter ad locum accedens, se venisse significat. Quem cum ille, paupertatis amicus, nummatum fore cognosceret, atque audiret, qua pro causa advenerat, sic eum alloquitur: Quamdiu, inquit, unum ex his super te nummum habueris, aut reservaveris apud te, nec mecum participare poteris, nec me habebis amicum. Hæc itaque clericus audiens recessit, pretium sui patrimonii, quod Deicola spreverat, illis totum distribuit, qui possessione carebant, libenterque manum porrigebant munificis. Deinde remeavit ad illum, qui Deum auro, et seminudos præponebat divitibus. Hoc Johannes Pater audiens, et quid egisset, discutiendo reperiens, qui ante locupletem spreverat, factum pro Christo pauperem, dilectum suscepit in filium.

ANNOTATA.

a *Confessio hæc non erat sacramentalis, sed monastica, quæ in usu erat apud veteres monachos, qui abbati, etiam non sacerdoti, sua delicta pandebant.*

b *Locus ille, vulgo* Figline, *situs est inter plures colles, quos ab utroque latere habet, distatque a Valle Umbrosa duodecim fere passuum millibus versus meridiem.*

c *Hæc vox aliquando significat aulicum, qui curiam frequentat; aliquando curionem seu parochum; utrum ex duobus hic indicet, non est promptum divinare.*

d *Indicat monasterium montis Scalarii, quod S. Cassiano dedicatum fuit, cujus situm describit Franchius lib.* 8, *pag.* 237.

e *Hoc miraculum fuse examinavimus in Commentario prævio* § 8.

f Follis *pro* stulto *vel* fatuo. *Sic Joannes Diaconus lib.* 4 *vitæ S. Gregorii PP. cap.* 96. At ille more Gallico sanctum senem increpitans follem, ab eo quidem virga leviter percussus est.

g *Nescio, cur Breviarium Vallumbrosanum, et recentiores hujus Ordinis scriptores asserant, dæmonem sub hujus leporis forma latuisse, cum in B. Andrea nulla sit vox, quæ hoc indicet. Frustra itaque Franchius lib.* 10, *pag.* 355 *et seqq., nititur hoc probare, et rationem reddere, quare dæmon hujus animalis formam assumpserit.* E

CAPUT VII.

S. Joannes Gualbertus alios excitat ad extirpandam Simoniacam hæresim.

Epistolam scribit episcopo Volaterrano,

Contra Simoniacam autem hæresim ita Pater sanctus zelo divini amoris exardescebat, ut totis nisibus, in quibus valebat, circumquaque exhortando et admonendo videretur repugnare. Denique Episcopo Voluternensi *a* melliflua, atque salutifera scripta direxit, quæ hic pro magna utilitate conscribi necessarium duximus. Heri- F manno *b* Voluternensi Dei nutu Episcopo, Johannes indignus servus servorum Dei, cum omnibus suis monachis et Fratribus quidquid melius fuit apud Deum hominibus. Petitionibus vestris consulere dignum duximus, maxime cum non de secularibus et mundanis, sed de ecclesiasticis et divinis, quæ in Dei cultu ad salutem animarum fiunt, quæreretis. Requisistis enim adjutorium in exhortatione pastorali, ex his quæ in vestra cura et studio sub Dei protectione permanere videntur. Quæ fructum bonis operis tunc germinant boni, cum populi obedientia nec in minimis contra pastorem rebellat. Sed sanctitas et sapientia pastoris talis debet semper apparere et esse, ut delinquentes Dei judicio terreat, et obedientes divinis præceptis digna remuneratione demulceat.

quarum ad episcopalis muneris perfectionem,

75 Unde oportet vestram vigilare solicitudinem, ut, postquam omnia divina præcepta sine reprehensione percurrerit, omnia quæ clero, et populo imperaveris, de sanctarum Scripturarum studeat proferre sententiis. Scilicet ut clerus secundum statuta Apostolorum, et canonum præcepta permaneat, et populus secundum mandata Sanctorum in omnibus illis obediant. In

primis

AUCTORE B. ANDREA. EX MSS.

primis quia oportet Episcopum irreprehensibilem esse, quod etiam ad omnem pertinet clerum. Deinde ut omnem solicitudinem Episcopus cum clero et populo impendant, ut innocentes in innocentia sua permaneant, et peccantes peccare desinant, et pœnitentiam agentes de bono in melius crescant; certissime credentes, ut qui in malis dies suos finiunt, æternam luant vindictam, et qui in bonis, æternam suscipiant palmam. His promissionibus confortentur boni, et his minis terreantur mali.

hæresis, maxime Simoniacæ, odium

76 Interea solicite satagendum est, ne alicujus hæresis quamvis parvæ, aliquis eorum immunditia sordeat, quia quamdiu quis in ea permanserit, etiamsi pro Christi nomine sanguinem fundat, nihil ei proderit. Heu quam pessimum et grande peccatum, quod nec in præsenti etiam pro morte, nec in futuro pro multo tempore pene poterit solvi! Ergo tam pessimum nefas cito dimittere, et anathematizare debemus, et pœnitendo delere, ut cum Christo in præsenti et in futura vita possimus manere. Quia quamdiu quis in aliqua hæresi manserit, nullum
B ejus bonum opus Deo placebit. Simoniaca igitur hæresis, quæ prima et pessima ante omnes alias hæreses jam diu ante nos usque ad nostra tempora viguit, quam Deus nostro tempore sua miseratione detegendo destruxit, omni solicitudine a vobis abjiciatur. Et cum illa hæresis ante omnes hæreses in ipso initio Ecclesiæ a Principe Apostolorum percussa palluerit, miramur, quomodo a quibusdam, pessimis indumentis palliata, vivido colore, quasi Christianæ fidei cultrix operosa monstretur. Scimus enim quia, quod Christus odit, nullus, qui Christianus est, diligit. Si autem dilexerit, Christianus esse non potuit. Christus igitur Simoniacam hæresim odit. Ipse enim dixit : Qui in Spiritum sanctum peccaverit, neque in hoc seculo, neque in futuro dimittetur ei.

et exstirpationem,

77 Itaque dum tempus ordinandi clericos ad divinum cultum advenerit, non alicujus pretii datione palam vel occulte aliquis ad ecclesiasticum promoveatur Officium, non aliquis indignus, vel ignarus officii, non alicujus reatus vel infamia tactus, non nisi virgo, aut monogamus, et hic qui virginem secundum sacros canones duxerit;
C non superbus, non elatus, non alicujus honoris cupidus, sed humilis et mansuetus et timens Deum. A nullo clerico aliquid commodi pro sacro Officio requiratur, neque ab Archipresbyteris, neque ab illorum subjectis. Dum autem parœcias
c per Ecclesias Baptismales, quas Plebes *c* dicunt, Episcopus circuit, et ne forte aliquid mali, aut criminis, aut inimicitiarum causas inveniat, investiget, nil quæstus, nil pecuniæ exinde requirat, nec eos qui ibi fuerint, pro suo suorumque cibo affligat, sed quasi pater filiis misereatur, et emendatis culpis, omnes in pace relinquat, ut omnes pro suo Episcopo et Sacerdote Dominum benedicant, et pro ejus salute tam corporis quam animæ, Dei misericordiam petant.

ac gregis sui curam hortatur.

78 Taliter enim Episcopo faciente, populus cum clero apud Deum salvabitur, et idem Episcopus a Deo remunerabitur. Si autem contra hæc fecerit, vel pecuniam requisierit, Simoniacus hæreticus judicabitur, atque damnabitur. Igitur ante omnia Simoniacam hæresim persequendo abjicite, sacerdotes cum omni Clero sanctæ Regulæ Ecclesiasticæ vivendo subjicite, populum tam majores, quam minores sanctis suasionibus ad bene agendum solicite invitate, peccatores ut resipiscant et pœniteant, prædicate; qui pœnitere noluerint, excommunicate; qui ad pœnitentiam reverti voluerint, sacris canonibus subjugate, D
viam salutis omnibus demonstrate, circa omnes benignitatem ostendite; et Deus judex justus omnia secundum justitiam vestram vobis restituet. Si enim omnia, quæ supra dicta sunt, in vestro episcopatu studueritis observari, dum tempus fuerit et facultas, ad vos veniemus si expedierit, et quidquid vobis necessarium et nobis licitum et possibile fuerit faciemus. Valete.

Varii undique ad S. Joannem confluunt,

79 Post hæc cum longe lateque odor tantæ sanctitatis perflagrasset, cœperunt de diversis terris, et regnis ad eum certatim currere, monachi, et clerici, et fideles laici. Præcipue Mediolanenses, et Cremonenses, atque Placentini. Monachi vero sua monasteria relinquentes, et longam peregrinationem sumentes, ad eum veniebant. Alii siquidem pro apprehendenda sub eo audita laudabili conversione *; alii vero ut a tanto instruerentur Patre qualiter Simoniacam hæresim deberent vitare. Audierant enim Johannem Patrem hanc cum suis Fratribus publice damnare, et contra hanc exardescere multos E
mortales.

* Forte conversatione.

ut spirituale vel corporale auxilium obtineant.

80 Quis itaque ad eum umquam venerit, postquam viderit illum, et audierit, se dispendium pertulisse, vel laborem longi itineris sumpsisse pœnituerit? Nam si cor dubium, vel fortasse tepidum, vel evacuatum marsupium aliquis veniens detulerit, alacer repedabat, et cor in fide confirmatum reportans, et marsupium profecto non vacuum. Acceperat enim a Jesu Christo dono et vultum omnibus gratum, et sermonem cunctis placidum, et ad largiendum amplissimam manum. Jam causa expetit ut referam, quam Johannes Pater cum suis contra Simoniacam toto coram mundo sumpserit pugnam.

S. Joannes Simoniaco episcopo resistit,

81 Per idem tempus quidam Papiensis *d* Petrus sedem Florentinæ Ecclesiæ invaserat clam d
interventu pecuniæ, quod Johannem Patrem ejusque Fratres minime latuit. Elegerunt itaque vitam mortalem potius perdere, quam veritatem celare. Ideoque Papiensem Petrum esse publice Simoniacum et hæreticum cœperunt dicere. Facta est denique inter clerum et populum contentio pervalida. Alii quidem temporalia intuentes commoda, ipsum defendebant. Alii cum monachis F
jam illorum creduli verbis vehementer impugnabant.

cujus jussu missi milites

82 Cum igitur contentio hæc inter clerum, et inter populum et populum per dies haberetur multos, et seditio inde frequenter oriretur, æstimavit hæreticus Petrus populum terrere et clerum, si faceret necare monachos, a quibus verba sibi adversa sumpsere principia. Qua de re missa multitudine equitum et peditum nocturno tempore, jussit sancti Salvii cœnobium igne comburi, et monachos, quos reperissent, interfici. Johannem vero Patrem ibi tunc existimavit inveniri, Ipse quidem die altero recesserat.

monachos S. Salvii

83 Ingressi igitur Ecclesiam, cum nocturnum Fratres celebrarent Officium, evaginatis ensibus cœperunt Christi mactare oves, ut immites carnifices. Alii siquidem in fronte tam grave infixerunt vulnus, ut perveniret acies ferri usque ad testudinem cerebri *e*. Alterum vero tam impie e
graviterque sub oculis percusserunt, ut nasus et dentes superiores cum superno labio a sua dividerentur compagine, et cuncta dependerent super barbam. Alii quidem infigentes aciem gladii vulnusque ad interiora perduxerunt. Hujuscemodi

igitur

A igitur plagis multis in diversis perlatis, everterunt altaria, et deprædati sunt, quæ invenerunt omnia, et igne in domibus apposito, monachis tunc in ecclesia septem Psalmos cum Lætaniis decantantibus, in nullo reluctantibus, nec silentium frangentibus, ipsisque nudatis, et semivivis relictis, abierunt.

et illius cœnobii abbatem indigne tractant; f

84 Nam ejusdem monasterii Abbatem, nomine Dominicum *f*, ætate vetustum, conversatione sanctissimum, omni nudaverunt amictu. Qui tantum sic nudus cœpit solicite quærere, si quid invenire posset, quod se indueret. Tandem pelliceum indumentum, quod ob incuriam inter Fratrum lectos ceciderat, invenit, seque illud dissutum, et conscissum ac vetustate dilapsum induit. Sed unde inimicus acquirere putavit victoriam et exaltationem, inde invenit detrimentum et confusionem. Nam multi de populo et clero, qui hactenus ejus videbantur fautores, ipsius intuentes impietatem, facti sunt ipsi deinceps omnimodis adversi.

quæ injuria illis populi et cleri amorem conciliat. B

85 Altera quoque die tam homines, quam mulieres Florentiæ ad supradictum monasterium perrexerunt, et, quæcumque poterant, necessitatibus Fratrum necessaria fideliter detulerunt. Felicem se quisque credebat, si aliquem monachorum videre valebat, vel ex eorum sacro sanguine, ex terra, lapidibus, et lignis, suis pannis possent extergere, volentes illum pro magnis reliquiis habere.

S. Joannes suos ad constantiam hortatur,

86 Beatus autem Johannes, Valimbrosæ tunc positus, hoc quod acciderat audiens, martyrii flagrans amore, ad sanctum Salvium festinato veniens, Abbatem ceterosque flagellatos Fratres, cæsos, nudatosque considerans, dixit : Nunc vere monachi estis ; sed cur sine me hæc perferre voluistis? Valde enim doluit, quod præfatæ persecutioni defuit, in qua tamen ipse martyrii obtinuit bravium, qui ad tolerandum martyrium suos tam strenue instituit discipulos. Ad hoc enim venit, quod se credebat teneri, flagellari, detruncari, quod etiam pro amore Dei, et defensione Catholicæ fidei cupiebat, si posset milies, occidi.

qui tanto acrius Simoniacos oppugnant; C

87 Monachi vero tanto fortiores deinde sunt effecti, quanto securiores de corona, quam jam gustaverant, martyrii. Nam euntes Romam tempore synodi, constanter et publice proclamaverunt Petrum Simoniacum et hæreticum, se ignem proferentes intraturos ad id comprobandum. Alexander vero Papa qui tunc Sedi Apostolicæ præsidebat, nec tunc accusatum voluit deponere, nec igneam declarationem sumere. Favebat enim maxima pars Episcoporum parti Petri, et omnes pene erant monachis adversi. Sed Archidiaconus Ildeprandus *g* monachorum in omnibus est factus adjutor et defensor.

sed lis indecisa relinquitur.

88 Lite itaque tunc permanente, immo deinceps nimis crescente, facta est persecutio tanta adversus clerum Florentinum Catholicum, ut eam ferre non valentes Archipresbyter ceterique quam plures de civitate exeuntes, ad Septimense confugerent cœnobium. Quos Johannes Pater benigne suscipiens, omni benignitate et caritate præbebat eis pro posse subsidium. Favebat enim Dux Gotifredus *h* parti Simoniaci Petri, ita ut minaretur interimere monachos et clericos eidem adversarios. Qua de causa Petri pars tunc valde prævaluit. Quæ enim lingua fari potest persecutiones et angustias, quas tempestate illa Catholici perpessi sunt? Nam tempore illo, cum præfatus Papa Florentiam venit, præparata et coadunata sunt ligna ad ignem accendendum, quem monachi inhiabant ingredi ad comprobandum, sæpe factum * Petrum esse Simoniacum et hæreticum. Quod Papa tunc recipere renuit, sed clero et populo in lite relicto, recessit. Sed hanc omnipotenti Deo qualiter sedare placuerit, tempus et causa, ut id intimetur, inquirit. Ad hoc ergo noscendum hic Florentinæ ecclesiæ Epistola, Papæ præfato directa, per ordinem ponatur, et tunc quod omnipotens Deus ostendere est dignatus ad fidem corroborandam Petri, et ad detestandum errorem Simonis Magi, legenti liquido patebit, et audienti.

AUCTORE ANDREA. EX MSS.

* *An non sæpe fatum?*

ANNOTATA.

a *Id est* Volaterrano. *Volaterræ autem est urbs antiqua Hetruriæ, sita prope Eram fluviolum et Cecinam, distatque triginta quatuor milliaribus Florentia in meridiem.*

b *Herimannus vel Hermannus, episcopus Volaterranus, ab Ughello tom.* 1 *Italiæ sacræ col.* 346 *mortuus perhibetur anno* 1077. *Incertum tamen est, quo anno episcopatum inchoaverit.* E

c Plebes, *Italis* pieve, *est ecclesia parochialis; unde extat hic versus Ebrardi :*

Plebs hominum dicas, sed plebes ecclesiarum.

d Petrus Simoniacus *vocatur* Papiensis *vel* Ticinensis *a patria sua* Papia, *quæ et* Ticinum *dicitur.*

e *Per* testudinem cerebri *auctor hic intelligit* cranium, *ut opinor.*

f *Hujus Dominici elogium vide apud Simium in Catalogo pag.* 91 *et seqq.*

g Ildeprandus *vel* Hildebrandus *fuit postea Gregorius VII, summus Pontifex.*

h Gotifredus *vel* Godefredus *dux Tusciæ, animi inconstantia in historiis satis notus.*

CAPUT VIII.

Epistola cleri et populi Florentini ad Alexandrum Pontificem data, qua prodigiosa ignis probatio contra Simoniacos facta exponitur. F

Clerus et populus Florentinus per litteras

Alexandro Primæ Sedis Reverendissimo ac Universali Episcopo, clerus et populus Florentinus sinceræ devotionis obsequium. Jam diu tædium et laborem nostrum, necnon certamen monachorum contra Simoniacam hæresim, Paternitas Vestra bene novit. Et nunc quoque dignum est, ut, qualis Deus excelsus piæ ac misericorditer scrupulum hujus rei de cordibus nostris abraserit, pernoscatis. Signa enim et mirabilia Dominus noster in nobis fecit, et per ea cæcitatem ignorantiæ, et dubietatis caliginem, ac tenebras erroris de pectore hominum pepulit, et fidem nobis augendo et dilatando, et in se solidando, lux mentibus nostris suæ veritatis clementer infulsit. Pastor quidem bonus de cœlo venit, et ovibus assistentibus, atque ad se totis cordis medullis clamantibus, sententiam sereno clariorem, soleque lucidiorem, omnique dicto aptiorem, omnique visu certiorem, de medio ignis populo suo

dedit

AUCTORE B. ANDREA. EX MSS.

dedit. Quid vero plebi Florentinæ de Petro Papiensi, qui se nostrum episcopum haberi volebat, tenendum sit, in suo tremendo judicio declaravit. Sed licet miraculorum narratio videatur aliquantulum protelari, causas tamen, unde ad hæc ventum est, nequaquam inutiliter putamus debere succincte præscribi.

Pontifici exponunt.

90 Quadam etenim die omnes Florentinæ civitatis clerici una congregati, cœpimus tam de clericis, de locis suis expulsis, quam etiam de nobis ipsis ante Papiensem Petrum conqueri. De abjectis enim, quia consilium et solatium eorum amiseramus, et quia etiam Prior, et Archipresbyter noster metu hæresis e civitate secesserant; de nobis autem, quia bona pars civium nostrorum nos hæreticos acclamabat. Nam videntes nos irè ad eum, dicebant : Ite, ite, hæretici, ad hæreticum. Ite, quia per vos hæc civitas voragini dabitur, qui Christum impietate vestra de ipsa expellitis, et beatum Petrum Apostolum expugnantes, Simonem Magum pro Deo inducendo colitis! Quid plura? Rogamus eum, ut tam nos, quam se ab infamia liberet, dicentes : Ecce nos, si te mundum senseris, si tu nobis jusseris, Dei B pro te judicium subire non dubitamus; aut si probationem, quam Monachi hic et Romæ facere voluerunt, recipere vis, ad eos imus, eosque obnixe rogamus.

quomodo post varias vexationes

91 Ad hæc ille, se inquit neutrum jubere, neutrum velle, neutrum recipere; quin etiam edictum a Præside per legatos suos impetravit, ut quicumque laïcorum, quicumque clericorum se, ut Episcopum, non coleret, suique imperio non obediret, ad Præsidem vinctus non duceretur, sed traheretur; si autem quis nostrum his minis territus de civitate fugeret ad dominium Potestatis *a* assumeretur, quidquid possedisset. Clerici vero, qui sub tutelam beati Petri Apostoli agendo contra Simoniacam hæresim in Oratorium ejus confugerant, aut sibi conciliarentur, aut sine spe audientiæ extra civitatem pellerentur. Hincque factum est, ut vesperascente sabbato in initu jejunii, cum apud prædictam ecclesiam beati Petri Apostoli, ipsi clerici lectionum, ac responsoriorum sequentis Dominicæ recordarentur, C municipalis Præsidis, eo quod se cum salva reverentia Petri Apostoli Simoniaco hæretico non posse obedire responderint, illos extra emunitatem * Oratorii, beatum Petrum Apostolorum Principem parvipendens, ejiceret.

* *id est* immunitatem

et turbas,

92 Fit denique pro hoc scelere concursus catholicorum virorum, et maxime feminarum, velamina capitum projicientium, et sparsis crinibus flebiliter incedentium, pectora pugnis, miserabiles ad Deum voces mittendo, dure tundentium, et super virorum atque filiorum mortem triste lamentantium : Nam in plateas luto plenas se prosternentes, aiebant : Heu, Heu! O Christe, tu hinc ejiceris, et quomodo nos desolatas relinquis? Tu nobiscum habitare non sineris, et quomodo nos hic habitamus? Vidimus quia non potes nobiscum manere, sed vadis, quia Simon Magus te non permittit. O sancte Petre, numquid a Simone Mago vinceris, quia ad te confugientes non defendis? Nos putavimus eum in infernalibus pœnis esse vinctum et catenatum; sed ecce cernimus illum ad tuum dedecus hostiliter suscitatum. Virorum quippe alii ad alios dicebant : Videtis, et aperte videtis, Christus hinc discedit. Abit, qui legem suam adimplens, se pellenti non resistit. Et nos, viri fratres, civitatem hanc, quo hæretica pars ea non gaudebat, incendamus atque cum parvulis, et uxoribus nostris, quocumque D Christus ierit, secum eamus. Si Christiani sumus, Christum sequamur.

ignis probationem petierint,

93 His ergo ejulatibus, hisque doloribus, nos quoque clerici, qui ipsi Papiensi videbamur fautores et asseclæ, et qui ab aliis hæretici acclamabamur, eo quod ipsum sequebamur, permoti, seramus *b* ecclesias, et mœrore projectorum *c* non tangimus campanas, populis non psalmos, non denique canimus Missas. Nec mora; nobis congregatis, fit Domino inspirante consilium. Ad Dei monachos, qui Septimo in monasterio sancti Salvatoris degunt, communi voto quosdam nostrum mittimus petentes et orantes, dubietatem hujus rei velle perdere, et veritatem cognoscere, cognitamque firmiter promittentes tenere.

quam oblatam

94 Responsum est autem nobis, quia si catholicam fidem pro viribus vellemus tenere atque defendere, et Simoniacam hæresim impugnando destruere, virtus Salvatoris tam hujus negotii dubietatem, quam etiam cæcitatem de cordibus nostris eliminaret. Fatemur, promisimus de hac re hoc sequi quod et ipsi, si suis factum compensarent dictis. Quid plura? Statuitur dies omni voto quæsita, in qua et dubietatem perdidimus, E et ex qua veritatem, quam monachi dicebant, pro posse defendendo tenemus. Quarta namque Feria, in prima hebdomada Quadragesimæ dies constituitur. Secunda et tertia Feria specialiter pro hoc Deum oramus, et ut Deus, qui unica est veritas, veritatis hujus reseraret ostium, obsecramus.

Petrus simoniacus respuit.

95 Illuscente vero quarta Feria, a quodam nostrum itur ad virum Papiensem, qui rogans eum inquit : Fac, Domine, pro Dei tremore, proque remedio animæ tuæ, si est de te, quod monachi dicunt, noli clericos, noli populum in eundo laboribus afficere, noli Deum experiendo tentare, sed hujus negotii veritatem ad Dominum te convertendo pande; aut si hoc te noscis immunem reatu, nobiscum venire dignare. Ad quem ille respondet : Nec ego venio illuc, neque te, si tu me diligis, ire volo. Ad hoc vero dictum est sibi: Profecto Dei judicium, quia omnes vadunt, videre ibo, et quid ibi agatur, solerter curabo, et quodcumque Deus judex justus in judicio suo recto monstraverit, secundum meum valere defensabo. Nec tibi molestum sit meum iter, quia te hodie, qualis sis, sententia Dei recte ostendet. Aut enim F te hodie magis, quam umquam fueris, habebimus carum, aut viliorem et contemptum.

Promiscua hominum multitudo ad Septimense monasterium confluit

96 Nos interim, quasi cœlesti præmoniti oraculo, non expectamus nuntium; curriturque a nobis clericis, et laïcis, et feminis ad Septimum, in quo est sancti Salvatoris monasterium. O mira Domini potentia, miraque clementia, qui voluntates non solum expeditis, sed etiam prægnantibus vires ad eundum donavit! Numquid enim longitudo itineris matronas; numquid via cœnulenta multitudine aquarum delicatas terruit? Numquid pueros jejunium exasperavit?

et parata lignorum strues

97 Congregatis denique omnibus clericis et laïcis promiscui sexus et ætatis, fere ad tria millia, ad prædictum monasterium, interrogamur a servis Dei : Cur, Fratres, venistis? Respondetur a nobis : Ut illuminemur, et errorem relinquentes, veritatem sequamur. Quomodo, inquiunt, illuminari vultis? Nos, inquam, respondentes : Ut copioso igne probetur, quod de Papiensi Petro dicitis. Quem, inquiunt, fructum hoc facto habebitis? Aut quem honorem inde Deo redditis? Respondemus omnes : Erimus vobis-

Cum

A cum, rectam fidem defendentes, et Simoniacam hæresim abominando, Deo semper gratias agentes. Quid longius moramur? Fiunt statim a populo duæ strues lignorum altrinsecus juxta se in longitudine positæ. Singulatim vero longitudo utriusque fuit pedum decem, latitudo autem ambarum singillatim quinque pedum, et dimidium dimidii pedis. Altitudo denique utriusque separatim fuit quatuor pedum et dimidii. Inter utrasque vero pyras in longitudine semita unius brachii extitit, et ipsa strata siccis lignis, et ad ardendum bene paratis.

accenditur.

98 Interea fiunt pro hac re Letaniæ, Psalmodiæ, supplicationes. Monachus intraturus ignem eligitur, jussuque abbatis Johannis celebraturus Missam ad altare procedit. Missa vero cantatur cum magna devotione et supplicatione omnium. Chorus monachorum, et clericorum, nec non et laïcorum ex corde lacrymatur. Ut autem ventum est ad Agnus Dei, quatuor monachi, unus imaginem Crucifixi Domini, alter aquam sanctificatam, tertius duodecim cereos benedictos accensos, quartus thuribulum thure plenum bajulantes, procedunt ad succendendum lignorum præscriptas pyras. B

Monachus celebrata Missa,

99 His igitur visis, clamor omnium in cœlum attollitur, Kyrie eleison flebilissime pleno ore cantatur, Jesus Christus creberrime, ut exsurgat, causamque suam defendat oratur. Maria ejus Mater, ut hoc sibi suadeat, multum a viris, plurimumque a feminis supplicatur. Petri Apostoli nomen, quod Simonem perdendo damnet, millies ingeminatur. Gregorius Urbis Præsul, ut ad suas verificandum properet sanctiones, suppliciter obsecratur. Interea dum pro ingenii capacitate ab omnibus Deus oratur, presbyter, perceptis salutis mysteriis, et expleta Missa, exutaque casula, ceterisque sacerdotii indumentis, Crucem Christi portans, cum Abbatibus et monachis Letanias faciendo, ad strues lignorum, jam rogos fieri incipientes, appropinquat. Ibique, quam multipliciter ac uniformiter ab omnibus oratur, nulla lingua fari, nullus sensus colligendo valet meditari.

et causa igneæ probationis præsentibus indicata,

100 Tandem silentium cunctis imponitur. Et ut conditionem rei, pro qua hæc fiebant, intente audiamus, et bene intelligamus, monemur. Eligitur denique Abbatum unus, clamosus in voce, C apertus in lingua, qui aperte ad intelligendam orationem, in qua conditio petitionis ad Deum continebatur, populo legit. Collaudantibus autem cunctis conditionem, tunc iterum alius Abbatum silentium petit, elevansque [vocem] alloquitur omnes dicens: Viri fratres et sorores, pro salute animarum vestrarum, teste Deo, hoc facimus, ut deinceps a Simoniaca lepra, quæ fere jam totum mundum [infecit] caveatis. Hujus autem lepræ contagium tam magnum esse sciatis, quod ipsius immanitati cetera crimina comparata, sunt quasi nihil.

post fusas ad Deum preces,

101 His ergo expletis, cum utrique rogi jam se ex majori parte in flammivomos vertissent carbones, et cum media semita ignivomarum copia prunarum tanta æstuaret, ut usque ad talos pedis euntis, sicut post in probationem patuit, in prunas infigi possent, sacerdos et monachus jussu Abbatis hanc orationem cum magna voce, audientibus et flentibus fere tribus millibus, fudit ad Dominum: Domine Jesus Christe, vera lux omnium in te credentium, tuam misericordiam peto, tuam clementiam exoro, ut si Petrus Papiensis, qui Florentinus episcopus dicitur, interventu pecuniæ, id est munere a manu, quod est Simoniaca hæresis, Florentinam arripuit sedem; nunc tu Fili æterni Patris, salus mea, in hoc tremendo judicio ad adjuvandum me festina, et me illæsum sine combustionis macula mirabiliter conserva, sicut quondam illæsos salvasti tres pueros in camino ignis ardentis. Qui cum coæterno Patre tuo, et Spiritu sancto omnia cooperaris, et vivis et regnas in secula seculorum.

AUCTORE B. ANDREA. EX MSS.

ignem ingreditur,

102 Cumque omnes, qui aderant, respondissent: Amen, pacis osculum Fratribus dedit et accepit. Interrogamur omnes: Quamdiu vultis ipsum in igne manere? Responsum est ab omnibus: At, at, quid dicitis? Sufficit, Domine, satis, eum solemni gravitate pedetentim ignem flammasque transire. Jubetur quidem sacerdoti et monacho voluntati nostræ satisfacere. Tunc ipse sacerdos contra ignis ardorem salutare signum faciens, Crucemque Christi bajulans, ipsamque, non flammarum multitudinem attendens, intrepidus mente, hilaris vultu cum quadam celebritate gravitatis, illæsus in corpore, illæsus et in omnibus, quæ secum portabat, in virtute Jesu Christi mirabiliter ignem pertransiit.

eumque illæsus transit; d

103 Nam flammæ undique concurrentes, et E circumquaque exsurgentes Albam quasi byssinam *d* intrabant, et implendo inflammabant, sed naturæ suæ immemores, nihil sibi ustionis inferre poterant. Manipulum denique et stolam, eorumque fimbrias more ventorum sustollendo huc illucque varie ferebant, sed calore perdito, ipsas in nullo comburere valebant. Pili quoque pedum ejus inter flammosos carbones mittebantur, sed o mira Domini potentia! o Christi laudanda clementia! eorum nulli odore ignis lædebantur. Inter capillos nempe flammæ circumsurgentes intrabant, eosque flando levabant et relevabant, sed nec summitatem alicujus eorum, vires suas oblitæ, adurendo retorquere valebant. Erant quippe flammæ ex omni parte ipsum concludentes, ad Salvatoris miraculum, non ad ardoris incendium. Ardorem Catholicæ fidei sentiebant, ideoque non ardebant. Deus profecto noster ignis consumens aderat, ideoque, ipso nolente, corporeus ignis nihil nocere poterat. Procul dubio verum erat, quod a servis Dei dicebatur, quia illorum testis, veritate juvante, ab igne miraculose liberatur. Veritas enim semper liberat, quos falsitatis macula non coinquinat. F

quo miraculo moti Florentini simoniacam hæresim execrantur.

104 Postquam autem egressus est de igne, dum iterum vellet focum repedare, capitur a populo; deosculantur pedes præ desiderio. Præ gaudio quidem beatum se quisque putabat, qui vestimentorum quamcumque particulam deosculari valebat. Gravi namque premebatur augustia populorum, sed cum magna difficultate liberatur viribus clericorum. Laus Deo ab omnibus una præ gaudio, etiam flendo cantatur, certi jam quia verbum Dei numquam mutatur. Simon Petrus magnis laudibus sublimatur, Simon denique Magus ut stercus pedibus conculcatur. Nomen Petri Apostoli in ore omnium super mel et favum cum laudibus magis magisque dulcescit; nomen impii Simonis super fel et sulphur cum vituperationibus magis magisque putrescit. Magnitudinem quippe horum Christi signorum, copiamque gaudii nostri, ac quotidianam gratiarum actionem, nec cordis sensus cogitare, nec linguæ plectrum exprimere, nec manus, sicut est, umquam sufficient scribere.

et ad eam exstirpandam.

105 Sed quia sapienti de multis pauca sufficiunt, demum ad Paternitatem Vestram supplicandum concurrimus. Per ipsum vero Beatitudinem

AUCTORE B. ANDREA. EX MSS.

nem Vestram oramus, cujus Vicarium, tam in cœlis, quam in terris etiam vos esse desideramus : dignamini plebi, longa peste demolitæ, consilium pariter, et defensionis auxilium impendere : Dignamini nos miseros ab importunis luporum faucibus abstrahendo eripere : Dignamini, precamur, arma contra hostes Petri Apostoli movere, acies struere, sancta bella committere, et nos oves Christi, beato Petro, Tibique vice ejus commissas, contra Simoniacos præliando de captivitate liberare. Plerisque etenim nostrum beatus ipse Apostolus, ut olim a Nerone in cruce confixus, in visu noctis apparet, et passionem suam ostendendo, ut a Simoniacorum societate declinemus, pie suadet. Sicut, inquiens, me Simoni Mago numquam conjunxi, sic quoque vos, si Christi esse vultis, si oves pascuæ ejus estis, si me clavigerum regni cœlestis creditis, si me vobis portas regni cœlorum aperire cupitis, Simoniacis nolite sociari, nolite conjungi, nolite communicari.

Pontificis auxilium implorant.

B 106 Nunc itaque, Domine sancte, quia fiducia recuperationis nostræ secundum Deum in sancta Sede Romana est posita, vos, qui ipsi præsidetis, oramus, ut rapacibus lupis ex adverso ascendatis, atque auctoritatem sacerdotalis culminis, pro ovibus vobis vice Petri creditis, | opponatis. Iterum, iterumque cernui solicitudinem vestram oramus, Pater, ut quod Pastoris est, nobis dilaniatis ovibus ne pigritemini clementer impendere.

His cognitis, quantocius Papa curavit de omni Episcopali officio præfatum Petrum deponere.

ANNOTATA.

a Potestas *apud Italos significat supremum civitatis magistratum ; colligo ex sensu hic indicari Fiscum, cui fugientium bona addicerentur.*

b Serare *pro* claudere *vel* obserare, *ut habet Rodericus Toletanus in Historia Arabum cap.* 45.

c *Forte vult significare, quod propter mœrorem eorum, qui e civitate ejecti vel projecti erant, non tetigerint suas campanas. Vel etiam quod aliorum, qui ecclesias suas deseruerant, ac mœrore projecti et afflicti erant, campanas non tetigerint.*

C d *Id est ex tenui lino confectam.*

CAPUT IX.

Zelus ejus pro Catholica fide ac fraterna caritate; pia mors et sepultura; varia monasteria post obitum ejus ædificata.

S. Joannes monasterio Ficiclensi Petrum Igneum præficit.

Ostendimus itaque, quam ferventissimam Johannes Pater habuerit fidem, et quam indefessam contra Simoniacam hæresim sumpserit pugnam, immo quam obedientes, et in fide ferventes educaverit discipulos. Reliqua, quæ in senectute gessit, et qualiter de seculo migravit, prosequamur. Videns denique supradictus Comes Bulgar, qui Catholicus extiterat adjutor, etiam in omnibus defensor, tantam fidem, tantamque religionem, tam Johannis Patris, quam ejus discipulorum, deliberavit suum monasterium Ficiclense *a* sub ejus committere regimine ; quod *a*

nimiis, et obnixis precibus tandem obtinuit. Ubi senex Pater in regimine Abbatis illum constituit Fratrem, qui obediens transierat per ignem. D

Octo monachis oblivionem prædicit.

108 Quodam die cum apud præfatum monasterium, quod est in Septimo, esset, et octo ex monachis cum uno tantum sarculo foras ire videret, interrogavit quo tenderent, et cur nonnisi unum sarculum deferrent. Illi vero mox, quo ibant, et quid facere deliberaverant, exponunt, seque ad id, quod disposuerant, perficiendum, non nisi uno indigere sarculo asserunt. Ad hæc ille : Nec ipsum, inquit, unum sarculum vobiscum reducetis, sed, illic quo pergitis, relinquetis. Quod ut dixit cœperunt ipsi valde mirari, et dicere : Magna nos negligentia et oblivio deprimet, si, cum octo simus, istud sarculum non reduxerimus. Adhortatique sunt seipsos, ut, pro sarculo unanimiter soliciti existerent, ut si sanctus Johannes illud verbum veraciter protulisset, cognoscerent. Cumque ad locum, quo decreverant, pervenerunt, et quid disposuerant perfecerunt, reversi [sunt] ad monasterium, ubi se cœperunt aspicere vicissim, et quis eorum sarculum reduxisset, inquirere. Sed cum nullus illorum inventus est, ipsum reportasse sarculum, cognoverunt nimirum sanctum Johannem prophetiæ habere spiritum. E

Mediolanensi ecclesiæ Simoniaca hæresi afflictæ

109 Dilexerat enim a principio bonos clericos, quemadmodum monachos. Et ipse ab eis diligebatur, ceu esset eorum pater. Nam omnimodo studebat cum bonis clericis canonicas ordinare ecclesias, sicut cum monachis monasteria. Ad quod probandum, unum saltem de multis ponam exemplum. Venerunt clerici catholici per idem tempus, et fideles laïci de civitate Mediolanensi ad senem Patrem, illius terræ referentes miseriam; scilicet quod per multos retro annos innumerabilis multitudo tam virorum quam mulierum illius civitatis, pro timore Simoniacæ hæresis, nec Pœnitentiam, nec Communionem ab aliqua sumpserat persona mortali. A quibus se profitebantur esse missos ad pietatem senis Patris, ut pro caritate, quam isdem in ceteris flagrabat, animabus eorum auxilium pro posse impenderet. Quibus misericordia motus ait : Et quod vobis consilium possum impendere? At illi : Pater, inquiunt, sancte, si tot miseris vis subvenire, fac clericos, qui ex nostra terra pro vitando hæreticorum consortio ad te confugerunt, catholice ordinari; illos illuc remitte, et Christianitatem, jam pene deletam, poterunt renovare. F

missis Catholicis clericis succurrit.

110 Quid multa? Non solum illos, qui in civitate morabantur, nimia commotus pietate solito more, sed etiam quos jam in interiore cella Novitiorum habebat, et qui pro accipienda veste monastica venerant, inde abstraxit, et a Rudolfo Tudertino Episcopo *b* viro sanctissimo et catholico ordinari gradatim fecit, eosque Mediolano direxit. Hunc Episcopum Papa ad regendum episcopatum Florentinum direxerat post depositionem Simoniaci Petri, et quoniam majus his fecit, majus dicam; ipsum scilicet Episcopum postea cum viris eruditis præfato Mediolano misit, ut viris catholicis id omnimodo optantibus et petentibus, officio subveniret episcopali, qui fidelium consolaretur corda, catholico pastore diu destituta. Si enim voluero cuncta sancti Viri narrare bona, prius deficient dies et horæ, immo tempora, quam dicenda. *b*

S. Joannes mortem sibi instare videns

111 Post hæc igitur venit dies, ab eo diu desideratus, scilicet ut dissolveretur et esset cum Christo, quod concupierat omnimodo. Ingravescente

A scente itaque infirmitate, quod vitæ terminus propinquaret, evidenter cœpit dicere. Missa igitur legatione, ad se discipulos, quos Fratribus præposuerat, fecit venire. Quos visos et benedictos, illico cogebat remeare ad commissi custodiam gregis. Qui licet mœrentes, et nimium flentes, Patris jussioni contradicere non audentes, revertebantur. Remanserunt cum eo tantummodo domnus Rusticus, et domnus Lætus abbas, pater cœnobii Passinianensis, in quo decumbebat Pater. Hi in eadem, qua obiit hebdomada, ad eum accedentes humili deposcerunt prece, ut aliquam exhortationem Fratribus relinqueret de unitate caritatis, et concordia pacis. Tunc dicta hæc dictari et scribi jussit :

scribi jubet epistolam,

112 Johannes Abbas omnibus Fratribus in amorem fraternitatis secum junctis salutem et benedictionem. Me sub gravi infirmitate diu laborante, Deus ut animam recipiat, corporis mei terra quatenus ad pulverem revertatur, unde materiam sumpsit, quotidie expecto. Et hoc mirum non est, quia ætas etiam absque tantæ infirmitatis oppressione hoc me admonet quotidie B expectare. Et hinc transire quasi sub silentio æstimabam, sed locum et nomen, quod in hac terra corruptibili, quamvis, non sicut decuit, tenui, pensans, utile duxi, vobis aliquid de vinculo caritatis loqui; in hoc non a nobis, nec noviter, sed, quæ quotidie auditis, transcurrendo replicare breviter. Certe hæc est illa virtus, quæ omnium rerum Creatorem effici compulit creaturam. Hæc est illa, quam ipse in vice suorum omnium mandatorum Apostolis commendans ait: Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem. De ista Jacobus Apostolus loquitur dicens : Qui totam legem observaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus. Ista est, de qua beatus Paulus Apostolus dicit : Caritas cooperit multitudinem peccatorum.

qua fraternæ caritatis laudes complectitur,

113 Hinc vero colligere possumus, tenendo caritatem, omnia peccata operiri posse ; ceteras vero virtutes æstimantibus se obtinere, sine hac nil valere. Sed hæc audiens quisque superbus et inobediens, hanc in veritate cogitat habere, si se corporaliter in communione fraterna viderit perdurare. A qua, ut ita dicam, opinione falsa, unumquemque beatus Gregorius, veræ caritatis C finem indicando, excludit dicens : Ille perfecte Deum diligit, qui sibi de se nihil relinquit. Quid vero de carite singulariter loquar, ignoro ; quoniam omnia mandata ab hac pullulare radice scio. Quia si multi sunt rami boni operis, una est tamen radix caritatis ; in cujus calore reprobi nequaquam possunt diu perdurare, Domino Salvatore dicente : Refrigescet caritas multorum. Quos frigidos et ab unitate divisos Apostolus Johannes plangit dicens, et gemit : Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis : nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum.

subditosque suos ad eam conservandam hortatur.

114 Et si ita est, immo quia ita est, debet unusquisque fidelis semper pensare, qualiter se tam summo bono possit copulare, secumque, quos habeat in via Dei socios, anxie quærere. Et sicut reprobi hanc relinquendo, a Christi corpore abscinduntur, sic electi eam in veritate amplectendo, eidem corpori Christi confirmantur. Ad hanc vero inviolabiliter custodiendam valde utilis est fraterna unitas, quæ se constringit sub unius personæ cura. Quoniam sicut flumen a suo alveo siccatur, si in multis rivulis dividatur, sic unitas fraterna minus valet ad singula, si fuerit sparsa per diversa. Idcirco, ut in longo ista caritas inviolabilis permaneat vobiscum, volo ut in domno Rodulfo vestra cura et consilium post meum obitum pendeat, saltem sicut in me pependit in mea vita. Valete.

Angelus morituro

115 Tertia denique antequam obiret die, vidit juvenem sibi assistentem, quem ejus Angelum fuisse æstimamus. Quem et cum solus et nullus alius cerneret, ait Fratribus : Quare Fratrem illum non vocastis vobiscum, cum comedistis ? Cui Fratres : De quo, inquiunt, Fratre dicis Pater? Et ille : De illo pulcro, inquit, juvene, qui ad nos venit, et nobiscum moratur ingrediens et egrediens. Et subjunxit : Unde est, et quo nomine vocatur ? Cui beatus Lætus, abbas de Passiniano, Deo revelante, dixit : Nescis quia de monte Domini est, et Benignus appellatur? Tunc ille, Spiritu sancto docente, Angelum esse intellexit, et vere de monte Domini, id est de cœlo, esse, talique nomine (id est Benignus) illum appellari dixit.

assistit.

116 Et recte beato Johanni Deus talis nominis Angelum deputaverat, qui tantam sibi benignitatem misericorditer plus quam ceteris fere mortalibus infuderat. Quo audito, ierunt, et supra mensam unius hominis victum posuerunt, E supra victualia constituta Fratrum. Quo adimpleto, quievit. Denique cum ad exitum appropinquaret, fecit sibi in breviculo *c* scribi, et in manu *c* poni hæc : Ego Johannes credo et confiteor fidem, quam sancti Apostoli prædicaverunt, et sancti Patres in quatuor Conciliis confirmaverunt ; ut crederetur intimo eam corde tenuisse, quam videbatur verbis et operibus viriliter defendisse.

Quarto Idus Julii moritur

117 Post hæc Christo tradidit spiritum, corporis et sanguinis ipsius perceptione munitum, in quem integra fide crediderat, quem pure dilexerat, cui pia intentione servierat; secum videlicet talentum sibi creditum reportans centuplicatum. Obiit in ferventissimo æstatis ardore, quarto scilicet Idus Julii. Patres itaque præsentes, qui aderant, spe certa credentes posse Deum sine fœtore in æstatis fervore servare Magistrum, qui in igne sine combustione servaverat discipulum, deliberaverunt cadaver Patris insepultum retinere, donec Abbates ex utraque congregarentur parte.

ejusque corpus fœtoris expers remanet.

118 Hac itaque de causa insepultum mansit per triduum. In quibus vero ad celebrandas communis Patris exequias, clericorum et monachorum convenit multitudo pene innumerabilis. F Per hos quippe dies et noctes Christo indefesse gratias agentes, debitum honorem Patri impendentes, sepulturæ post hæc sancti Viri corpus tradiderunt, ita immune ab omni fœtore, quemadmodum fidem ab omni erroris contagione servaverat immunem, et ceu discipuli transeuntis per ignem Christus incombustas vestes servaverat et carnem.

Varia post ejus obitum acquiruntur monasteria,

119 Quo sepulto, sumpsit domnus Rodulfus *d* obedientiam sibi a Patre injunctam; quam per *d* triennium, præ oculis habens memoriam et timorem Patris, sancte et regulariter rexit. Sub cujus regimine se ceteris adhæserunt cœnobium Vagianum, et Toanis Fontana; nec non et Coneum. Post cujus obitum, totius Congregationis regimen sumpsit Pater Rusticus, et eam per annos sedecim rexit fideliter, paterne, et discrete. Sub quo cœnobium sancti Angeli juxta Pistoriam est noviter ædificatum. Alterum ad honorem Christi, ejusque Genitricis Mariæ in Nerana. Porro illud, quod est in Sofena, ad honorem

AUCTORE B. ANDREA EX MSS.

sancti ædificatum est Salvatoris, et alterum, quod in Strumis, ad honorem Dei, ejusque sancti Martyris Fidelis, nec non et illud Pisanum ad honorem Dei, sanctissimique Pauli, sub hujus regimine Patris, adjuncta et concorporata sunt Vallis Imbrosæ consuetudini et Congregationi. Similiter id quod in Monte Armato, et alterum, quod in Osellæ Castellanis in partibus, noviter sunt ædificata, sub hoc sunt instituta Patre *e*. *e*

quorum abbates S. Joannis exemplo in summa fuerunt concordia.

120 Horum quippe rectores annuatim conveniunt, memoria retinentes bonitatem et sanctitatem, nec non instituta boni et primi Patris, sibi offerunt alteri alterutris quæcumque sub sua habent cura, personas videlicet et substantias secundum imperium Vallis Imbrosæ abbatis, quem super se electum habent in vice Johannis primi abbatis. Et sunt in fide una, unum cor et animam habentes, potius parati mori, quam ab alterutro dividi. In qua unitate Christus, omnipotens pastor, eos in perpetuum dignetur conservare, qui suos electos ante mundi constitutionem dignatus est eligere. Qui cum Deo Patre, sanctoque Spiritu ex utroque procedente vivit et
B regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Id secundum est monasterium, quod Comes Bulgar* S. Joanni Gualberto *tradidit.*

b *De hoc Tudertino episcopo vide Ughellum tom.* 3 *Italiæ sacræ col.* 100; *tom.* 2, *col.* 1081, *et tom.* 5, *col.* 1544.

c *In* Breviculo *id est indiculo vel compendio. Vox hæc est diminutiva a* Brevi.

d *Id est, assumpsit munus Generalis abbatis, sibi a* S. Joanne Gualberto *impositum.*

e *De omnibus his monasteriis videri potest Locatellus lib.* 2, *cap.* 1 *et* 2 ; *Franchius lib.* 8, *pag.* 254 ; *Lubinus in Abbatiarum Italiæ brevi notitia ordine alphabetico concinnata.*

CAPUT X.

C

Varia miracula maxime post obitum ejus patrata.

Cibus miraculose multiplicatur S. Joannis meritis,

Quod scribimus a venerabili Fratre didicimus Johanne, qui in eodem Passinianensi cœnobio, ubi domnus archimandrita Johannes ad cœlestia migravit, per multos annos cellæ ministerium et vestiarii officium nobiliter gessit. Qui adhuc eo tempore in laicali habitu constitutus, dum persensisset venerandum Patrem morti proximare, æstuare cœpit, quid in tanta parandi copia ciborum ageret, præsertim cum cerneret tantam turbam monachorum, et clericorum, nec non et laicorum ex diversis partibus ad funus tanti Patris advenire? Quid multa? Tandem ad semetipsum reversus, in Deo confisus, meritisque tanti Patris præsumens, dixit : Qui ex quinque panibus quinque millia homines pavit, potest hodie multiplicare nostra olera, simulque et legumina. Tunc vascula, quæ more solito Fratribus suffecerant, assumpsit, et, sancti Patris Johannis invocato nomine, ad prunas composuit, et ad coquendum cibaria per eas ordinavit. Mira res! de quibus vasculis solitam annonam Fratribus tribuit, et a mane usque ad expletum diem D
omnibus supervenientibus ibidem hospitibus sufficienter administravit.

et Gregorius VII Papa compunctionis gratiam impetrat.

122 De domno GG. VII Apostolicæ Sedis Papa, qui ad sacrosancta Missarum solemnia compunctive solebat accedere. Cui cum continuis tribus diebus consueta deesset compunctio, nomen et sanctitas prædicti Patris Johannis in memoriam venit, eumque in suum invitavit auxilium; et mox ejusdem sanctæ compunctionis gratiam, copiam multum largius, quam solebat, resumpsit, sicut domnus Petrus Albanensis Episcopus ipsius ore se testabatur audisse.

Teuzo abbas iliorum dolore et gravi languore liberatur.

123 De domno Teuzo Razolensi abbate, de primis maximisque ejus discipulis, quod ei contigit, ipso sæpissime testificante. Qui dum quadam die cum Plebano sancti Johannis Majoris, nomine Ugo; Vallimbrosam iter ageret, gravissimo iliorum dolore intolerabiliter ac sæpius pulsatus est. Cumque inter has doloris angustias fluctuaret, prædictum Patrem Johannem attentius cœpit rogare, quatenus suis meritis, precibusque ei clementer succurreret. Statimque languor, qui eum cruciabat, prorsus deletus est. E
Item de prædicto domno Teuzo, cui cum obitus domni Rustici magni Prioris nuntiatus fuisset, et ipse tanto constringeretur languore, ut se movere non posset, calliculam *a* tanti * prædicti Patris fiducialiter tetigit, mox sanissimus effectus, celeriter ad defunctum perrexit. *a* *

* *alias* Sancti

S. Joannis invocatione monachus equum, *b*

124 De Fratre Girardo sæpius in vita ejus memorato. Qui dum quadam die equo sedens iter ageret, prædicti Patris pedulem *b* gestabat in sinu. Qui casu de equo descendens, manu frænum amisit. Equus vero ante illum fugiens, per longa terrarum spatia, eo nolente atque contristante, cucurrit. Qui cum equum nullatenus stare cerneret, nec eum posset ascendere, pedulem, quem gestabat, foras traxit de sinu, orationemque hujusmodi fudit ad Dominum, ut si venerandus Pater Johannes hoc erat, quod dicebatur, et ipse credebat, meritis ejus figeret equum. Hæc eo orante, equus quasi simulacrum stetit. Ad quem ipse accedens, tenuit et ascendit, et via, qua cœperat, lætus cum eo abiit.

et alter presbyteri mulum recuperat. F

125 In virtute similis miraculi, ejus nihilominus sanctitas claruit. Nam cum supradictus venerabilis Rusticus die quadam a Vallimbrosa veniret, et ad sanctum Salvium cum quodam venerabili presbytero iret, cum ad quoddam diversorium venerunt, de mulis, quibus insedebant, ob necessitatem corporis descenderunt. Interea mulus presbyteri repente diffugiit, concitoque gradu per diversa se contulit. Sed cum sacerdos post mulum pergeret cursim, ut eum, si fieri posset, apprehenderet, secumque reduceret, dixit ei Rusticus : Cur frustra laboras, cum illum velocius te currere videas, ipsumque taliter apprehendere nequeas ? Veni ergo et domnum Johannem deprecemur, ut ipse nobis mulum reducere dignetur. Qui cum dixisset, et presbyter redisset, genua curvavit, ac beatum Johannem, ut mulum reduceret, rogavit. Mox ad prima orantis verba, tanta velocitate mulus rediit, quanta nec ante discessit, seque ad tenendum et sedendum, mansuetissimum reddidit.

Matrona febribus liberata;

126 Matrona quædam nobilissima, nomine scilicet Adalascia, gravissimis per unum integrum annum febribus æstuans, ante sepulcrum ejus jacuit; illico sanitate recepta, incolumis remeavit ad propria. Vere non solum ipse magna et innumerabilia fecit miracula, verum etiam

quam

quam plurimi in ipsius nomine mira valde fecerunt. Erat tunc temporis presbyter quidam, Zenobius scilicet nomine, qui Brozensem plebem *c* per XL annos, et eo amplius rexit. Qui cum quadam die sole ad occasum vergente, acceleraret se per celebrare *d* vespertinam synaxim, ut mos est rusticorum, accensa candela ecclesiæ lampadem festinabat ignire. Et cum olei liquorem in ea minime invenisset, et alio ex eo minime haberet, unde eam reficere posset, sæpius replicando eam ignivit, quam aqua, quæ in ea sola manebat, sine mora extinguebat.

lampas miraculose accensa, aliaque ante ejus sepulcrum mire conservata.

127 Tunc furibundus animo ille ut erat dixit: Si vera sunt quæ de Walberte Johanne propriis oculis vidi et audivi, in ipsius nomine præcipio tibi, ut celeriter accensa, inextincta permaneas. Quæ cum tanta velocitate est accensa, acsi divinitus ei imperatum fuisset. Et tunc demum usque mane tam clare arsit, velut ex purissimo oleo repleta fuisset. Ille qui gessit, nobis scribens, hæc dictando mandavit. Ante sepulchrum quippe ejus tunc priori tempore lampas una constituta, et in nocturnis temporibus accendenda per multos annos permansit; quam sæpe in terram corruisse, et semper illæsam permansisse, me, qui scribo, vidisse profiteor.

Viri cujusdam

128 Quidam magnæ simplicitatis et obedientiæ vir ad quamdam obeditiunculam *e* de præfato Passinianensi cœnobio ad conversionem *f* venit. Qui cum quadam die aliquantos mercenarios ex præcepto ejusdem obedientiæ Prioris ad excolendam agriculturam conduxisset, cum eis per totam diem in ruris exercitio devotus permansit; et cum sol ad occasum diverteret, et omnes, qui in vicino laborabant, propriam repedarent domum, ait ad suos: Eamus et nos similiter ad nostrum metatum *g*. Tunc, propriis superpositis sarculis, atque abeuntes, invenerunt oviculam vagantem per rura. Quid hic agis, inquiunt? Tetra nox jam appropinquat, et a luporum morsibus eris devoranda. Tunc, qui superstabat, ait illis: Nobiscum eam deferte, ut ei, cujus est, illæsam valeamus reddere. Et apprehensam eam domi secum detulerunt.

ob S. Joannis Gualberti reverentiam,

129 Præterea invenientes ibidem de jam dicto cœnobio quemdam Vicarium, retenta secum ove, omnes salutandi gratia occurrunt. A quo resalutati cum omnes essent, ait illis: Quid sibi vult ovis, quam vobiscum defertis? Qui dixerunt: Invenimus ovem cujusdam errantem, et qui nobis præerat præcepit, ut nobiscum eam conduceremus. Ubi est ille, inquit? Qui mox vocatus advenit. Quid, inquit, tibi et ovi alterius? Præcipio tibi itaque ex parte domni Johannis abbatis majoris, ut statim abstracta ab ea pelle, et tibi ex integro tegumento cervici superposita, ad locum, unde tulistis, quantocius deferas.

simplex obedientia.

130 At ille sine cunctatione mox omnia peregit. Et iter agressus, Episcopus Aretinæ civitatis cum multo sibi comitante equitatu, in itinere incurrit. Qui omnes in magna nimis admiratione conversi, interrogare eum cœperunt dicentes: Quid est hoc? Cur hoc agis? Tamen æstimaverunt eum esse amentem. Nimirum ipse nihil dixit, donec ad Episcopum ventum est. Ad quem Episcopus: Quare hoc agis? At ille seriatim ei per ordinem pandit. Et Episcopus: Ego te absolvo, inquit, ab hoc reatu. Et ille: Tu, inquit, non es meus Abbas abdictus *h*, sed tantummodo tuæ civitatis Episcopus. Ex cujus absolutione nihil curans, ut cœperat suam obedientiam festinus adimplere pertentans, ex eo, unde alii abstulerant, loco eam devote reposuit, et continuo domum lætus remeavit. Hæc namque ideo posuimus, ut obedientiæ bonum, quam perfecte etiam in simplicioribus pro reverentia tanti Patris exercebatur, significaremus.

AUCTORE B. ANDREA EX MSS.

Monachus quidam Passinianensis,

131 Sed et hoc quod subinfero a venerabili Fratre Teberto, qui in eodem Passinianensi cœnobio monasticæ religionis vitam optime conduxit, pro certo scimus. Qui ex nobili prosapia ortus, quemdam nepotem habuit, nomine Benzonem, virum in armis strenuum; et in bellicis actibus diligenter instructum; et ut ita dicam, quod majus est, quamquam in seculari habitu positus, in Domini præceptis erat devotus. Præterea quadam die quidam heroes ob invidiam nimis magnam ex longo tempore jam procreatam, ad invicem commiserunt, et ab alterutro superati, cum jam prædictus vir interesset, ab adversa parte est deprehensus. Itaque in arcta nimis custodia cum constrictus esset, desperavit se funditus, quocumque modo ex ea eripi posse.

invocato S. Joanne, fratrem liberat.

132 Tunc prædictus Tebertus pro caritatis, sive consanguinitatis affectu in nepotis afflictione commotus, recurrit ad patrem Johannem, et petivit dicens: Gloriosissime pater et domine, deprecor tuam misericordissimam clementiam, ut me famulum tuum clementer audias, et de quo rogo propter tuam magnam pietatem cito subvenire digneris, ut famulum tuum illum Benzonem a tali et a tanto exitiabili periculo, sine pretio et aliqua conventione abstrahas liberum. Et cum hoc feceris, tunc demum spondeo, eum ad tua vestigia perventurum, et, quoadusque vixerit tempore, devotum tibi servum adfuturum. Tunc venerabilis Johannes abbas se ex corde precantes semper juvare paratus, pie factæ orationi mox annuit, et pro quo rogaverat, cito de ejus oppressione auxilium sensit. Mira res! Qui in miræ magnitudinis turris custodia positus cum esset, per semetipsum ex improvisu depositus est ex ea cum parvo funiculo. Et sic per tegulas in tegulas; diu eum satellitibus perquirentibus, inimicorum manus evasit.

Pauper Cardinalis per S. Joannis intercessionem pecunia juvatur.

133 De domno Bernardo Parmensis urbis Episcopo *i*. Qui cum adhuc Cardinalis esset Presbyter, atque trans Tiberim apud sanctum Grisogonum positus, cum ei quadam die, vel quid in cibum sumeret, vel pretium, unde emeret, omnino deesset, prædictum Patrem Johannem adducens, suppliciter rogare cœpit, ut ei, quid sumeret, largiretur. Eadem vero hora ex improvisu duo advenientes viri, unus sex solidos, alius.... cim *k* in panno ligatos devotissime obtulerunt. Deinceps ciborum grandis copia a quibusdam est oblata. De eodem domno Bernardo, qui epistolam transmisit Regi, in qua testimonium inseruit, quod postea retractans... *l*.

ANNOTATA.

a Callicula *vel* Gallicula *est genus vestis, et etiam interdum significat tegumentum capitis.*

b Pedules *pedum indumenta seu tibialia, ab Italico* Pedule, *quod infimam tibialium partem significat.*

c Plebs Brozensis *Italice dicitur* Pieve di Brozzi, *a loco Florentiæ vicino.*

d Per celebrare *Italicismus est pro ad celebrandam vespertinam synaxim.*

e Obeditiuncula *hic significat parvam villam rusticam*

AUCTORE B. ATTONE. *sticam a monasterio dependentem, quam antiqui vulgo vocant* grangiam.

f Conversio *aliquando monachismum, aliquando laicorum obsequium monachis oblatum significat.*

g Metatus *vel* Metatum *significat proprium domicilium et interdum hospitium. Opinor in hoc sensu* ædes proprias *significari.*

h Abdictus *hic idem significare debet, quod constitutus vel declaratus, ut ex sensu pronum est intelligere.*

i *Hujus sancti viri vitam edidit Thesaurus Velius Romæ anno* 1612. *Videri etiam potest Locatellus, fuse de eo disserens, lib.* 2, *cap.* 11 ; *ac novissime Venantius Simius in Catalogo pag.* 62. *De eo agemus cum Martyrologio Romano* IV *Decembris.*

k *Franchius lib.* 10, *pag.* 368, *et Thesaurus Velius dicunt, fuisse duodecim solidos. Malui ego fideliter ponere, prout inveni.*

l *Satis manifestum est, hic aliqua deesse.*

D

B

VITA ALTERA

Auctore beato Attone abbate Vallumbrosano, et postea episcopo Pistoriensi.

Ex editis apud Joannem Mabillonium seculo VI *Benedictino Part.* 2, *a Pag.* 268.

PROLOGUS.

Auctor rationem reddit, quare iterum S. Joannis Acta conscribat.

Plerumque rogatus a pluribus Congregationis Vallimbrosanæ Fratribus, satis honestis, congerere, quæ scripta reperiuntur de sancto viro Johanne, primo Congregationis ejusdem abbate, fateor multum expavi hujusmodi preces audire. Metuebam quippe, quæ a catholicis Fratribus, qui suo tempore fuerunt, et plurima de his, quæ scripserunt, propriis oculis perspexerunt, silentio præterire. Illa vero quæ ab aliis fidelibus C post ejus transitum, quia plurima fuerunt et a viris boni testimonii scripta, quomodolibet subtrahere, vel supprimere formidabam, cogitans, ne legentium animos stilus prolixior oneraret. Etenim sæpe video quosdam, etiam prudentes, pro longinquitate sermonis, quæ valde sunt utilia, fastidire, et, quibus legere multa non vacat, sæpius gaudere compendio. Unde precibus plurimorum, ac plurimis eorumdem exhortationibus Fratrum tandem acquiescens, non de peritia vel scientia mea confidens, sed de pietate et gratia conditoris præcipue sperans, et de meritis ejusdem venerabilis Viri seu fratrum orationibus, qui super hoc me multipliciter obsecrarunt, partem eorum, quæ multorum fidelium relatione facta cognovi, in hoc opusculo conscribere studui; nonnulla præteriens ex his, quæ scripta prius inveni, et de his, quæ multorum assertione vera fuisse frequenter audiveram. Itaque conversationis et vitæ sancti Johannis hoc fuit exordium *a*. a

ANNOTATA.

a *Prologus deest apud B. Andream, uti et initium Vitæ : quod aliunde suppletum, uncis inclusi. Cum autem in priori Vita pleraque grammaticalia topographica et chronologica annotaverim, ea hic non repetam ; neque observabo prolixiorem B. Attonis stylum, qui sese legentium oculis satis offert ; sed tantummodo indicabo differentiam inter utrumque beatum Auctorem, quæ magis observatione digna videbitur.*

CAPUT I.

S. Joannis Gualberti patria, condonatio offensæ, conversio, monastica vita.

S. Joannis natales, E

Tempore quo Symoniaca et Nicolaïtarum hæreses per Tusciam, et pene per totam Italiam diebus Henrici Imperatoris Ecclesiam Catholicam in locis plerisque fœdabant, erat quidam nobilis, Gualbertus nomine, vir militaris, patria Florentinus, habens duos filios, quorum unus Ugo, alter Johannes vocabatur : qui secundum etymologiam sui nominis, gratia Dei, variis virtutum operibus insignitus est, ut in hoc opusculo de ipsius sacra conversione, ac piis moribus in sequenti clarebit. Iste dum satis carus parentibus et vicinis, et qui eum noverant, pro honestate morum suorum vehementer existeret, accidit, ut quidam maligno spiritu commotus, quemdam propinquum ejus occideret, unde occursum ejus aliorumque prudentium *a*, qui de consanguinitate defuncti erant, præfatus homicida modis omnibus devitabat. a

condonatio offensæ;

2 Sed jam propinquaverat tempus, quo gratia divina misericorditer declararet in Johanne, quis futurus esset, et qualis ac quantus in exemplum humilitatis, et misericordiæ fidelibus multis esse deberet. Qui dum uno die cum armigeris suis Florentiam ire disponeret, in eodem itinere præfatum homicidam, qui propinquum ejus interfecerat, ex improviso obvium habuit in loco, quem F sic arcta semita comprimebat, ut neuter posset in partem aliam declinare. Quem dum homicida prædictus venientem eminus conspexisset, desperatus vitæ, protinus semetipsum equo projiciens in terram vultu demisso, expansis manibus in modum crucis moribundus suum interitum exspectabat. Juvenis autem benignus videns eum taliter ex nimio timore solo procumbentem, misericordia motus in eum, pro sanctæ crucis reverentia, quam brachiis et manibus lacrymando signabat, indulgere sibi disposuit, et ut concito surgeret nec timeret, admonuit.

crucis miraculum in eum.

3 Postquam autem inimicum in pace transire permisit, ac de cetero libere, quocumque vellet, abire concessit, progressus paululum, ad sancti Miniatis *b* venit ecclesiam ; quam cum oraturus ingreditur, crucem ejusdem ecclesiæ caput sibi flectere contuetur, quasi gratias ei redderet, quia pro reverentia ipsius, suo inimico misericorditer pepercisset. Et quid mirum, si Omnipotens sibi hujusmodi reverentiam per imaginem suæ crucis tunc voluit exhiberi, quem suo timori subditum, obsequio deditum, circa proximum visceribus caritatis undique plenum vidit? Ipse se amantes b

amat,

A amat, servientes remunerat, seque glorificantes glorificat. Eadem vero Crux pro indicio tanti miraculi in monasterio sancti Miniatis nunc usque sub multa cautela servatur.

Conversio ejusdem. 4 Famulus autem Domini hoc videns, admiratus, et nimis pavidus factus, cœpit secum cogitare, quomodo posset melius Deo servire, credens, et in animo suo sæpius evolvens, quanta foret præmia recepturus in cœlo, si Domino pro viribus deserviret, qui tantum, tamque præclarum miraculum pro parvo obsequio, sicut ei videbatur, apparuisse cognoverat. Disposuit itaque intra semetipsum, odium mundi concipere, terraneos honores, falsasque divitias ejus prorsus abjicere ; ac solicite cogitare, quanta gloria justis, quanta pœna promittatur injustis, quam vanum sit spem in caducis rebus ponere prius, et post æternis suppliciis subjacere. Dum talia progrediens itinere, quo tendebat, anxius cogitaret, venit juxta civitatem, ubi suis armigeris *c* præcipiens, ait : Pergite ad hospitium, ubi solemus desidere, et quæ nobis, et equis sunt necessaria præparate. Socii autem, sicuti eis dominus imperaverat, fideliter sunt exsecuti.

B *Monasticam vitam expetit* 5 Recedentibus eis, servus Domini Johannes, afflatus divino Spiritu, ab itinere, quod cœperat, divertit, et ad monasterium sancti Miniatis absque mora pervenit ; et descendens equo, monasterii abbatem mox quæsitum humiliter postulavit audire desiderium suum, et ad effectum ex caritate Dei perducere ; aperiens sibi misericordiam, quam supradicto homicidæ clementer impenderat, et qualiter ecclesiam post ingressus, crucem sibi flectere caput aspexit ; unde suæ conversionis initium concepisset. Tunc abbas audito de cruce, quod ei intimaverat, inauditum miraculum, et stupendum fore perpendens, consuluit ei mundum ejusque gloriam per omnia derelinquere. Verumtamen optans ejus velle scire plenius constantiam et perseverantiam probare, cœpit ei dura, et aspera prædicere, et quod homo, corpore validus, juventute floridus, non facile posset monasticam pauperiem tolerare. Cui Johannes : Non, inquit, appetenda est gloria temporalis, quæ cito transit ; nec corporis fortitudo, quæ quotidie deficit.

C *a qua eum pater retrahere conatur;* 6 Cumque hæc et his similia colloquerentur, nec abbas ad plenum voluntati suæ responderet ; famulus, quem Florentiam præmiserat, dominum suum non venire considerans, domum rediit, et quæ facta fuerant de eo, genitoribus suis innotuit *d*. Unde pater turbatur et anxius Florentiam venit, et totam civitatem per notos et amicos diligenter inquirit ; quid de filio suo factum esset, scire desiderans. Per ecclesias quoque discurrens, ad monasterium sancti Miniatis veniens eumdem inquirit. Quid multa ? Dum illic esse filium suum audit, et ipsum monasticas vestes velle suscipere ; Gualbertus rogat abbatem, ut filium suum ad se ducat. Abbas autem ad Johannem regrediens, admonet, ut ad patrem egrediatur. Cui Johannes inquit : Quid dicis, Domine ? Carnalem patrem, cunctaque transitoria deserere disposui, et Deum, qui me creavit, per omnia sequi ; patrem vero meum ad hoc venisse cognosco, ut me de monasterio eruat, si potuerit, et ad secularia sine mora reducat. Cum autem hæc pater, foris exspectans abbatem, audiret, cœpit turbatis vocibus clamitare, multa se monasterio illaturum adversa, nisi filius illico redderetur.

sed frustra. 7 Interea vir Domini Johannes salutem suam, et propositum accelerare desiderans, intelligensque minas ac furorem patris accrescere, secum cogitare cœpit : A quo dignius accipere valeo sanctum habitum, quam ab altari, in quo Christi Sanguis immolatur et sumitur ? Cernens ergo unius fratris cucullam tunc seorsum positam ; tollens eam, ecclesiam festinanter ingreditur ; comam sibi primo totondit, ac deinde cucullam altari reverenter superposuit, eamque lætanter induit, cunctis monachis de fidei ipsius integritate mirantibus et gaudentibus. Metuebat quidem non modice, ne fortassis abbas, minis aut illecebris motus genitoris, ipsum redderet, vel de monasterio pateretur exire. Post hæc abbas ingrediens, et ipsum inter reliquos fratres sedere conspiciens, redit ad patrem, ac monet eum, ut, si velit, ingrediatur, videre filium. AUCTORE B. ATTONE.

8 Quem cum Pater monastico indutum habitu cerneret ; dolens, vociferans, et nimium lugens, vestes scindit, pectus percutit, genas lacerat, et quasi amens effectus, miserum se desolatumque congeminat. Postremo diutius ab abbate, monachisque, suisque sociis, ac filio commonitus, tandem saniori menti redditus, filium multipliciter benedicens, hortatur ad meliora conscendere ; et sic consolatus in Domino, ad propria, non absque mœrore regreditur. Deinde servus Domini Johannes cœpit arctam et angustam viam pro virium quantitate servare. Satagebat peccata præterita quotidie plangere, jejuniis, abstinentiis, orationibus, nimiisque vigiliis carnem macerare ; sicque humilitatis, patientiæ, obedientiæ, ceterarumque virtutum flore splendebat, ut cum se ceteris inferiorem crederet, ab omnibus sublimior haberetur. *Ejus fervor in vita religiosa.* E

ANNOTATA.

a *Melius Vita prima num.* 1 *habet* parentum *id est* consanguineorum.

b *Vita prima num.* 3, *hanc ecclesiam S. Miniatis non exprimit, quamvis hanc fuisse, satis colligatur ex iis, quæ apud ipsum sequuntur.*

c *In priori Vita tantum sic habetur in singulari :* Suo armigero præcipiens ait.

d *B. Atto habet* innotuit *pro* indicavit, *quod apud mediæ latinitatis scriptores sæpe occurrit ; clarius autem in prima Vita num.* 5 *legitur :* retulit. F

CAPUT II.

Recusata abbatis dignitate, Simoniacos persequitur, ob quam causam deserto monasterio, socios novi instituti congregat.

Post aliquantum tempus abbas ejusdem loci, sæpe jam dictus, migravit a seculo. Post cujus obitum fratres omnes unanimi voluntate sanctum virum Johannem in abbatem elegerunt *a*. Quod officium vir Domini humiliter studuit declinare, subesse potius, quam præesse desiderans, frequenter iterans cum propheta : Ego sum vermis, et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis. Quo in tempore quidam Ubertus erat in eodem monasterio, qui nefaria cupiditate captus, regimen abbatiæ per pecuniam ab Episcopo *Abbas electus non acquiescit.*

AUCTORE B. ATTONE.

scopo Florentinæ civitatis accepit. Quod dum Vir Domini comperisset, cum alio sibi favente clam exinde discessit, et civitatem ingressi, ad quemdam magnum senem, Teuzonem nomine, venerunt, qui juxta monasterium sanctæ Mariæ semper Virginis præfatæ civitatis in quadam cellula se concluserat, de qua venientibus ad se fidelibus salutifera consilia ministrabat.

Petito cujusdam eremitæ consilio,

10 Hic homo Dei publice Simoniacam hæresim damnabat, quæ pene totum Ecclesiasticum ordinem eo tempore prorsus invaserat. Ad quem vir Dei Johannes accedens, his verbis alloquitur: Obsecro, mi Pater, ne mihi, in hæsitatione non modica posito, subtrahas tua consilia. Sub Simoniaco patre vivere valde timeo, et qualiter id declinem, prorsus ignoro. Cui respondit senex: Quod dicis satis gratum habeo; sed quod tibi dem consilium, ignoro. Nam ut sub Simone Mago milites, a me nullo modo consilium habebis. Ad aliud monasterium si te in his partibus transferas, cum te putas dentes fugere leonis, morsum non evades serpentis. Cui Johannes: Ne, pater, omittas, quin consilium præbeas. Nam paratus B sum pro veritate sequenda, quidquid jusseris, agere.

Simoniacos publice exagitat et monasterium deserit.

11 Cernens igitur senex viri fidem atque constantiam, exultans ait ad eum: Perge cum tuo sodale, et coram omnibus in foro publico civitatis, Episcopum et abbatem exclama esse Simoniacos; et exinde cede locum. Qui ejus monita complens, ad forum veniens, die, quo sciebat majorem hominum esse multitudinem, Episcopum et abbatem manifeste Simoniacos appellavit. Quod dictum magnum multis pavendum horrorem *b* intulit; quibusdam fautoribus Episcopi clamantibus: Nullatenus evadat, sed occidatur. Tunc quidam propinquorum illius, eruentes eum de tumultu, clam dimiserunt. Qui ad magnum senem reversi, quod evenerat, per ordinem retulerunt; et ille congratulans eis, consuluit illis in Romaniæ partes ire, et aptum monasterium inquirere, ubi possent libere Christo servire.

Exhibita erga pauperes misericordia,

12 Illis abeuntibus per aliquantos dies ad loca diversa, dum in victu suo non haberent præter unum panem, obvium habuerunt inopem unum alimoniam postulantem. Tunc vir Domini dixit ad comitem: Mitte manum, frater, in peram, et C panem, qui nobis est, divide, medietatemque pauperi porrige. Cui respondit comes: Huic per diversa gradienti abundanter multa tribuentur; nos autem, qui præter unum panem non habemus, unde reficiemur? Et ille: Ne cuncteris ultra tribuere. Suscepto itaque pane, pauper gratias agebat. Cui rursum imperat: Medietatem alteram tribue. Quo facto, sodali jubet ingredi castrum, et aliquid victus per domos inquiri. Qui diversas domos exquirens, ad ultimum reversus: En, inquit, qui panem dare jussisti, totum castrum circuivi, et, præter tria ova, nihil inveni. Tunc quidam pastores hæc audientes, ad castrum pergunt, quæ audierant, intro nunciant; et ecce quidam misericordia motus, panem unum eis porrexit. Item mulier una nitenti linteo alium obtulit; tertium quoque alius condonavit. Tunc Johannes: En, frater, accipe quod dedisti, nec ultra præbeas invitus, quod nobis abunde communis Conditor administrat.

Camaldulo venit ad Vallem Umbrosam,

13 Peragrantes exinde loca diversa, nec sibi admodum apta reperientes, ad Camaldulim *c* venerunt: ubi per multos dies degentes, abstinentiam, et conversationem illic habitantium perspexerunt *d*. Tunc Prior ejusdem loci volens virum Dei ad sacros Ordines promovere, et stabilitatem loci promittere, renuit penitus, quia fervor ejus in cœnobitali vita tantum erat, et secundum sancti Benedicti Regulam vivere. Tunc præfatus Prior imperat eum abscedere, suumque desiderium adimplere. Fertur etiam (Spiritu revelante divino) dixisse: Vade, et tuum in nomine Trinitatis incipe institutum. Qui inde progrediens, ad Vallis Umbrosæ locum videre perrexit *e*: cui dum locus complacuisset, gressum in nomine Christi firmare decrevit. Quo morante, et in sancta conversatione proficiente, non est Deus diutius passus latere lucernam in tenebris, quam ad illuminandas multorum animas super Ecclesiæ candelabrum constituere disponebat.

et varios congregat discipulos.

14 Ad insinuandam igitur vitam ipsius, creator omnium Deus e diversis partibus servos suos, Spiritu sancto compunctos, ibidem ex sua largitate ad auxilium famuli sui mandavit. Nam dum ipsius fama paulatim per viciniora loca diffundi cœpisset, laici et clerici gratia visitationis et conversionis ad eum venire cœperunt: inter quos tunc venit in religione ferventissimus Erizo, qui custos Fratrum, et Prior existens, supra triginta E annos in eodem loco sic stabilis perseveravit, ut in his nec semel ad villas a monte descenderit. Tunc summæ ille gravitatis et discretionis Albertus, qui supra quadraginta annos ejus cœnobii cellerarius fuit et coquus, nec umquam pro labore cellæ deseruit officium coquinæ, nec pro labore coquinæ cellæ curam omisit. Tunc quoque magnanimus Teuzo venit, qui sic usque ad senectam caritate fervens existit, ut non solum animabus, sed etiam corporibus illic venientium vellet ex corde præbere pro posse medelam.

Abbatissa quædam ejus paupertatem sublevat,

15 Exierant de præfato cœnobio plerique Fratres, cupientes sub eo nova conversione libenter institui. Hi magistri exemplo et exhortatione, dum in sancta cœpissent conversione fervere, cœpit eorum fama undique spargi. Quod audiens Itta sancti Hillari abbatissa, cujus juri locus ipse præcipue pertinebat, misit eis librorum et victuum subsidium aliquantulum. Quo in tempore tam gravem infestationem a quibusdam viris iniquis, maligno spiritu instigatis, passi sunt, cum de ipso loco vellent ipsos exterminare, ut tæderet illos etiam vivere. Sed memores Apostoli dicentis: Omnes, qui pie volunt vivere in Christo F Jesu, persecutionem patiuntur; innocentiam, et patientiam amplectentes, persecutoribus suis sæpe pro malis bona reddentes, post multa cum eis certamina, demum adepti sunt pacem, gratiam et victoriam.

et varii ad eum quamvis paupertate pressum accedunt discipuli.

16 Manserunt ibi multo tempore, ligneum habentes tantummodo parvulum oratorium. Indigentiam victuum tantam tunc perpessi sunt, ut plerumque tres unum per diem dividerent panem. Quæcumque erant camerulæ, et vestiarii, unius sacci capacitas continebat. Quam penuriam diu cum omni gaudio et exsultatione sine murmure sustinebant. Exinde de longinquis etiam partibus clerici et laici cœperunt ad eum confluere. Tunc venit ille magnus Rodulfus, qui tempore multo in eodem loco curam hospitalitatis habuit, et post monasterii Muscetani curam gessit in abbatis officio. Petrus quoque, qui diu procurator asinorum, postea vaccarum fuit; deinde in Passiniano Prioris gessit officium, exhinc abbas in Ficiclo, et in ultimo Romanæ ecclesiæ Cardinalis et Episcopus Albanensis exstitit. Tunc Lætus vultu et nomine, qui Passiniano abbas fuit; et Rusticus, qui, donec Johannes pa-

ter

A ter vixit, curam exteriorem gessit, et tertius post obitum sancti viri Johannis, multo tempore totius Congregationis curam Prior obtinuit.

ANNOTATA.

a *De hac electione nullum verbum habet B. Andreas num.* 8.

b *B. Andreas num.* 10 *habet :* errorem intulit. *At hæc vox apud B. Attonem faciliorem sensum conficit.*

c *B. Andreas habet* Camaldulas, *quæ vox eumdem locum significat.*

d *B. Andreas num.* 12, *post hæc verba addit, quod S. Joannes ibi injuriam pertulerit, de quo hic non meminit B. Atto.*

e *B. Andreas num.* 12, *asserit, S. Joannem a duobus Fratribus fuisse susceptum ; qua de re apud Attonem hic altum est silentium.*

B

CAPUT III.

Ab Itta abbatissa prædiis donatus, et a suis abbas electus, rigide disciplinam monasticam observari curat.

Regulam exacte observans

Cernens igitur Pater Johannes, tot talesque viros sibi cœlitus in auxilium missos, disposuit cum eisdem beati Benedicti Regulam in omnibus observare, cœpitque noviter venientes ea probatione suscipere, quam insinuat Regula, qui variis ac multis probationibus prius in hospitio eruditi, postea in exteriori cella denuo probantur. Quibus, anno completo, vestes optatas dabat, facientibus manifeste regularem professionem ; quibus exinde non licebat aliquid sumere vel quærere, sed omnia a Priore dabantur. Habebat etiam hanc gratiam singularem pater Johannes, ut in prima visione seu colloquio nosset, si veniens quilibet recto, an ficto corde postularet introitum. Et hoc ei donum a Jesu Christo C collatum est, ut personam potentis vel divitis non libentius sumeret, quam pauperis et abjecti. Dicebat quippe, diviti magnum esse impedimentum ad cor humiliandum, eam quam secum pecuniam ducit.

ab Itta abbatissa prædiis donatur.

18 Audiens interim Itta abbatissa locum in nomine et religione crevisse, per diffinitos terminos tradidit scripto in circuitu loci congruas possessiones, et in remotioribus aliis locis plures mansos eidem loco concessit. Et dum famulus Christi Johannes, adhuc Prioris Officium gerens, animas fratrum et corpora solicite procuraret, sibi maximam abstinentiam et validum laborem imposuit. Nam quando tempus reficiendi erat, parvissimo cibo vel potu suæ necessitati subveniebat, in tantum, ut non videretur se recreare, sed utcumque famis et sitis arcere periculum. Cum vero ante tempus reficiendi sitiebat, utpote qui operi manuum frequentius insistebat, tunc in frigidam aquam manus pedesque mittebat, ut ex nimio frigore sitis periculum aliquantulum temperaret. Aliquid etiam sumere recusabat extra constitutas regulares horas. Unde debilitatem tantam carnis incurrit, ut in illam syncopem, fracto stomacho, ciciderit, quam legimus beatum Gregorium pertulisse. Etenim nisi fratres sæpe eum reficerent, emittere spiritum videretur : quam usque ad obitum sustinuisse sciunt, qui eum forte noverunt.

AUCTORE B. ATTONE.

Miræ abstinentiæ deditus

19 Quando autem famis violentia frequenter se deprimens indiscrete superaret, aut refectionem differre conabatur ; præ nimietate infirmitatis adeo dentes ejus constringebantur, quod nisi eos aliquis cultellum intromittendo divideret, et aliquem liquorem in os ejus poneret, exspirare continuo credebatur. Verumtamen sic incredibili languore jugiter cruciatus, nullatenus murmurabat ; sed suis hoc peccatis deputans, continuo laudibus divinam justitiam commendabat. Qui priusquam infirmaretur, tantæ fortitudinis sibi et ceteris, tantæque abstinentiæ fuerat, ut nisi ille, cui cantamus : Domine, inclina cœlos tuos, sub infirmitatis hujus occasione mentem ejus humiliasset ; valde rarus existeret, qui posset ejus instituta servare. Cognita vero, et experta propria infirmitate, tantæ misericordiæ tantæque discretionis effectus est, ut nemo misericordior eo crederetur. Qui licet corpore foret infirmus, in omni tamen custodia et solicitudine E mente pervigil erat. Quod videntes fratres ejusdem loci decreverunt ipsum eligere abbatem, quem noverant sanum et infirmum pervigilem Priorem, et solicitum fuisse custodem.

abbas eligitur.

20 Itaque Florentini Teuzonis consilio convenerunt de urbe, et de castellis multi religiosi, et clerici, ac fideles laïci, sancti Hillari confessoris abbatissa id maxime cupiente, et cum fratribus ejusdem loci ipsum prædictum Patrem elegerunt in abbatis officium. Quem nolentem et totis viribus resistentem, de lecto traxerunt, et ipsum, licet invitum, in majori sede constituerunt. Qui cum ad id violenter cogeretur, dixisse fertur adstantibus : Quid insanitis ? Si pellicano nomen accipitris imposueritis, numquam erit nisi pellicanus. Itaque vir Dei sumpto officio et abbatis nomine, cœpit sensum regulæ diligenter inspicere, et ad ejus observationem totis viribus operam dare. Prohibuit monachos numquam claustri limitem progredi, nisi exceptis his, quibus suscipiendorum hospitum cura erat injuncta, et exteriorum obedientia. Inter reliqua, quæ suos fratres observare docebat, non patiebatur nocte dormitorium esse sine lumine claro, dicens, levius esse F ferendum oratorium sine lumine, quam dormitorium, si egestas utrumque non sineret.

Subditos exemplo suo ad virtutem excitat ;

21 Fratres vero, quæcumque Pater injungebat, ejus exemplo vel admonitione frequenter instructi, cum omni obedientia fideliter observabant ; vilitatem et extremitatem vestium adeo diligentes, ut cilicina tunc veste uterentur, quam nemo ferre cogeretur invitus, nec ad ferendum volens prohiberetur. Tunc idem Pater de suarum ovium varia lana jussit pannum promiscuum fieri, cujus designatione specialius nosceretur quicumque de schola tanti Patris exsisteret. Quamvis hoc tempore plerique (pro dolor !) videantur, qui se esse de hac schola vestibus, et non moribus ostendant. Diebus autem, quibus monachi ad ipsum frequentare cœperunt, Deus, cujus amore Vir Dei sibi subditos in via ipsius regere disponebat, misit ad eum etiam laïcos viros timoratos, qui legem Domini per omnia custodire cupientes, in bonis moribus fere nihil a monachis distabant, extra vestium qualitatem, et silentium, quod in exterioribus occupati nequibant plenius observare. Tales igitur tam probatos conversos Pater ad mercatum et omnia exteriora

secure

AUCTORE B. ATTONE.

secure mittebat. Erat etiam multæ austeritatis, primo contra delinquentes; postea valde tranquillus ad increpandum et corripiendum, in tantum, ut materna viscera videretur habere. Quare qui ipsum amabant, nimis metuebant; et qui timebant, valde diligebant *a*.

et oratorii sui consecrationem impetrat.

22 In illis diebus prædictus rex Henricus, Florentiam venit, ibique dum a pluribus de ipso multa bona audisset, sic ei audita placuerunt, ut hortatu *b* sæpe dicti Teuzonis, Catholicum episcopum illuc dirigeret ad consecrandum locum, et regina etiam exenia grata mandaret. Qui veniens ad montem, altare majus in honorem sanctæ Mariæ tunc benedixit. Deinde post annos aliquot, domnus Ubertus *c* sanctæ Romanæ Ecclesiæ, qui unus erat de septem Cardinalibus, venerabilis vitæ veniens e partibus illis, totum oratorium cum duobus altaribus consecravit septimo Iduum Juliarum, qui de titulo sanctæ Rufinæ episcopus exstitit, cujus memoria usque hodie Romæ celebris habetur, et in multis sanctis operibus hactenus viget.

Sacros ordines veneratur et varia monasteria ædificat.

23 Fratres assidue de bono in melius crescentes, officium altaris in omni veneratione servantes, neminem ministrare patiebantur, si forte Simoniacus, vel concubinarius, vel alio mortali crimine corruptus ante fuisset. Eorum quoque magister omnes ecclesiasticos ordines plurimum honorabat, quos Catholicos esse sciebat; ita ut fores ecclesiæ non præsumeret aperire, nisi prius ordinatus aliquis aperiret. Per idem tempus plures viri nobiles et fideles offerebant loca ad ædificanda nova cœnobia. Alii rogabant eum monasteria dissoluta sub suo regimine sumere, et in normam, quam ipse cum suis servabat reformare. Tunc sancti Salvii cœnobium noviter construxit; in Musceta alterum in honorem sancti Petri; in Razolo tertium, in honorem sancti Pauli; aliud sancti Cassiani in Scalario monte. Tunc etiam in suo regimine vetustum accepit Passinianum, et alterum in Romania, sub honore sanctæ Reparatæ, ubi per singula loca, solicitus Pater præpositos ordinavit. Quos, dum ab infirmitate sublevaretur aliquatenus, per seipsum visitare curabat, et honeste corrigere, moresque fratrum ad meliora perducere. Inter cetera tenaces, qui temporalibus abundabant, durius increpabat, monens eos magis ex largitate divina confidere, quam de plenitudine horreorum.

ANNOTATA.

a *Copiosius hanc rigidæ disciplinæ observantiam exponit B. Andreas num.* 27.

b *Hujus hortatoris non meminit B. Andreas num.* 28, *ubi de ea re agit.*

c *Is Cardinalis* Ubertus *vel* Hubertus *(de quo nullum verbum facit B. Andreas) fuit sub Leone IX episcopus Silvæ Candidæ, alias SS. Virginum Rufinæ et Secundæ. De egregiis ejus operibus vide Historiam Romanorum Pontificum et S. R. E. Cardinalium, ab Oldoido nostro editam tom.* 1, *col.* 795 *et seqq.*

CAPUT IV.

Leoni Papæ et suis mirabiliter cibum obtinet et multa alia patrat miracula.

Leo IX ab eo excipitur.

Quodam tempore, cum ad Passinianum esset, Leo Papa cum plurimo comitatu supervenit, et cum suis refectionem accepturus, juxta monasterium requievit. Tunc beatus Johannes interrogat œconomum, si pisces haberent. Ut cognovit nullum esse, conversos in lacum quemdam monasterio proximum, piscatum ire præcepit; omnibus autem asserentibus, numquam pisces in lacu illo fuisse, jussit tamen ut pergerent, ac Domini patrocinium absque dubio crederent adfuturum. Perrexerunt tandem, et cunctis admirantibus, duos magnos lucios inventos attulerunt beato Johanni, quos ipse gaudens accepit, et Domino Papæ continuo præsentari fecit.

Teuzonis caritas et Berizonis obitus.

25 Venerat inter ceteros ad eum Teuzo venerandus pater et Senex, quem fratribus in Razolo præfecit, quem præ ceteris ex corde dilexit, eo quod ipsum in caritate ferventiorem invenit. Erat quippe pater Johannes valde misericors, ita ut pluviales, Valli Umbrosæ oblatos, egestatis tempore venderet, et omne pretium pauperibus daret. Berizo quoque sancti Salvii abbas, habens votum moriendi, non in suo, sed in monasterio Vallimbrosano, venit ad eum, rogans ipsum, ut hoc suis precibus impetraret. Cujus preces devote suscipiens, pro eo benignus pater oravit, et, ut diu cupierat, ibi die tertio defunctus est, et sepultus.

Fratribus famelicis

26 Sub eodem tempore, dum fratres nimis indigentia premerentur et in monasterio non esset, quid fratribus in cibum posset apponi præter tres panes, jussit eosdem frangi, et cuique fratri fragmen unum administrari. Præcepit iterum cellerario mactare unum arietem, et ipsum ad edendum fratribus ministrare. Hodie, inquit, egemus; cras vero, Deo parante, abundabimus. Et hæc dicens, perrexit ad sanctum Salvium sperans, quod familiam suam numquam Deus pateretur fame diutius laborare. Fratres vero hora prandii pergentes ad mensam carnem appositam exhorrentes, pauca tantum panis fragmenta comederunt, et a carne prorsus abstinuerunt. Sed altera die secundum prophetiam sancti Johannis, quidam homines cum asinis onustis frumenti farina venerunt, dicentes, se directos a nobilibus viris; sed qui fuerint, hactenus sciri non potuit.

bis miro modo cibum impetrat.

27 Item alio tempore, dum œconomus loci cibos omnes consumpsisse se diceret, et beatum virum inquireret, quid dare fratribus deberet; vir Dei jussit, ut unus ex tribus bobus, quos habebant, occideretur, et fratribus in frusta concisus apponeretur. Cui œconomus: Quid, inquit, faciemus postquam hunc manducaverimus? Et ille: Post hunc occides et alium, quo consumpto, si opus fuerit, dabis et tertium. Beatus autem Johannes justius fratres credens carnibus reficere, quam eos fame perire, sperabat Dei misericordiam adfuturam, qui servis suis in angustiis positis subvenire consuevit. Quid plura? Fratres hora statuta pergunt ad mensam, visisque solis carnibus obstupescunt, eosque nullo modo tan-

gentes

AUCTORE B. ATTONE.

A gentes, silentes, patientes manserunt. Et cum servus Dei prolixius orasset, quidam cœpit januas monasterii pulsare. Cellerarius audiens signum, festinanter exivit, et illic hominem cum manutergio pleno panibus invenit. Quos lætanter accipiens, fratribus velociter apposuit, oblitus interrogare quis eos duxisset, quisve misisset. Qui cum post paulum gratias redditurus ad januas rediisset, neminem reperit, et de illo conversos interrogans, eo die nullum hominem illic se vidisse dicebant.

Clericorum mores,

28 Exemplo vero ipsius, et admonitionibus, delicati clerici, spretis connubiis et concubinis, cœperunt simul in ecclesiis stare, et communem ducere vitam; hospitalia quoque constructa et ecclesiæ vetustæ renovatæ ejus auxilio cognoscuntur, et in locis pluribus ad melius commutatæ. Nec mirum si homines, aut loca quælibet in melius ejus exemplo sunt immutata, cujus vita cupientibus ædificari non modicum præbebit exemplum. Erat quidem in cibo parcissimus, in orationibus sedulus, in vigiliis intentus, in silentio studiosus, in eleemosynis pro virium quanti- B tate largissimus, et cum aliquid dare disponeret, hominem, sive pecus, vel aliquid aliud, studebat aliis melius dare, sibi vero deterius tenere. Indumentis vilissimis semper utebatur. Nec in tanta sua infirmitate patiebatur corpori supponi fulcrum, vel capiti plumeum capitale.

et monasteria suo exemplo emendat.

29 Sed cum decumberet, die noctuque sanctos coram se libros legere faciebat, ut instructus assidua lectione, peritus divinæ legis et divinarum sententiarum competenter efficeretur. Cumque decumberet, aut pergeret, vel equitaret, cuculla jugiter utebatur. Ipsius etiam exemplo, celebre Officium in nocte sanctæ Resurrectionis per Tusciam, aliisque locis nunc agitur. Cujus fama religionis dum in locis pluribus celebris haberetur, Comes Bulgarus disposuit suum cœnobium Septimense sub ejusdem Patris regimine constituere. Quod cum ab eo vix impetrasset, valde gavisus est, sperans per ejus studium, locum ipsum in melius proventurum. Quod postea claruit, dum lex ignea, ibidem facta, locum eumdem mirabiliter exaltavit, et antea multis ignotum, postea plurimis reddit nominatum.

Fratrem a submersione liberat.

30 Interea vir Domini diversis cœpit clarere miraculis. Quidam homo plenus insania in ejus- C dem Patris cœnobio morabatur; qui dum medendi gratia Passinianum mitteretur, ad flumen Arnum venit, repertam scapham intravit, et ex illa, sicut eum sua insania cogebat, se in amnis medium projiciens ait : Hic, quis Johannes, et qualis sit ejus vita, patebit. Quem cadentem mox aqua suscipiens sustinuit, ne mergeretur, eumque sancti Viri meritis ad ripam exteriorem sanum salvumque, quasi lignum leve deduxit. Hic luce clarius constat, sanctum virum Johannem Creatori suo fuisse carissimum, ad cujus solius memoriam, tam velociter, tamque benigne præfatum miserum de mortis periculo liberavit.

Miraculose cibum pauperibus distribuit,

31 Item dum idem venerabilis Pater a visitandis aliis cœnobiis regrederetur ad suum, memor plurimæ indigentiæ, qua multos premi cognoverat, introiens monasterium, dispensatorem familiæ, nomine Goffredum, et fratrem Rusticum procuratorem monachum ad se vocans, ait : Inspiciamus horreum nostrum, quomodo se habeat. Quod tunc reperit abundanter esse repletum. Quibus, quasi ironice, dixit : Quam plurimi sub instanti necessitate famis opprimuntur, vos auteum uberius abundatis! Statimque jussit quoddam vasculum, capiens quatuor vel quinque modios, impleri, et sic per semetipsum ab hora tertia usque ad nonam tam grandi largitate oneris occupatus, nullatenus inde recessit, sed unicuique venienti, cui multum, cui parum, distribuit, et semper plenum, Deo largiente, permansit.

et fratris cujusdam occulta cognoscit.

32 Deinde dum in beati Salvii cœnobio moraretur, et per Azonem, qui postea sanctæ Reparatæ fuit abbas, exenia viro Dei Teuzoni incluso pro ciborum benedictione mandaret, præfatus Azo, dum rediret, via digrediens, tugurium quoddam intravit, et cum Fratribus, quos ibi reperit, multa locutus est. Qui ad Patrem rediens, dum ab eo quæreret : Unde venis? Et ipse respondisset, se, quo missus fuerat, isse, ac redisse; mox ab eo audivit : Ego quidem non te illuc, unde venis, mandavi. Deinde digressum a via, et ingressum tugurii, ac verba, quæ cum inventis Fratribus habuit, per spiritum recognoscens, omnia per ordinem patefecit.

Ægro sanitatem restituit.

33 Eodem tempore, quo Simoniaca hæresis per Tusciam pullulabat, dum prædictus Pater adhuc esset in eodem sancti Salvii cœnobio, qui- E dam Florentinus, cujus filius languore constrictus, vicinam opperiebatur mortem, ut ægrum natum sanaret, ac redderet, rogaturus accessit. Cui cum diceret, non hæc sua, sed Apostolorum esse; pater gemebundus prostratus ejus vestigiis, tamdiu precibus institit, donec vir Dei, miseratione commotus, ipsum remittens ad propria, se pro eo Deum rogaturum promisit. Tunc statim, eo discedente, convocatisque Fratribus, suppliciter orationi incubuit. Quibus humiliter in terram prostratis, et orationibus pro eo ad Dominum fusis, ille, cui cantatur in psalmo : Domini est salus, per dilecti sui intercessionem ægrotum integræ sanitati restituit. Hoc miraculum idem ipse, cui beneficium sanitatis impensum est, sic contigisse, ut diximus, donec vixit, viva voce testatus est.

Alterius, quem sanaverat, munus accipere renuit.

34 Alio quoque tempore, quidam miles ex oppido Cerlianensi, gravi infirmitate tenebatur, et notissimus erat beato Johanni ; et ecce servus ejusdem militis veniens ad illum; ac beatus Johannes, ubi eum conspexit, de suo domino ipsum interrogavit. Cui respondit : Domine Pater, jam per duos menses et eo amplius, multa tenetur F infirmitate. Quod audiens venerandus Pater, panem accipit, eique pro benedictione misit. Post quartam diem per semetipsum ad eum venit, ac pro salute, quam receperat, Deo et sibi multas gratias egit. Deinde cum idem vir multo post tempore moreretur, præcepit filio, ut equum, cui sedere consueverat, sancto Johanni daret, et ut pro se intercederet, rogavit. Sanctus autem vir despiciens transitoria, paupertatem amans, cœlestia concupiscens, equum homini reddidit, et ad propria cum eo redire jussit. Cumque multum obsisteret, et equum se non reducturum assereret, tandem præcepto sancti Viri coactus, cum equo lætus ad sua rediit, benedicens Deum in tanti Patris admiratione. Quod factum est, dum adhuc esset in cœnobio Muscetano.

Sumptuosa ædificia improbat,

35 Quem locum dum alio tempore visitaret, cernens in eo casas grandiores, pulchrioresque fore, quam vellet, accersito domino Rodulfo ejusdem loci abbate, sibi vultu serenissimo *a* dixit : *a* Tu, in hoc loco magnis expensis, quibus pauperes plurimi refoveri potuissent, ex proprio voto palatia fabricasti. Et conversus ad quemdam rivulum parvulum, prope manantem, dixit : Deus

AUCTORE B. ATTONE.

omnipotens, qui de minimis majora facere consuevisti, videam per hujus rivuli paucitatem, hujus enormis ædificii cito vindictam. Et hæc dicens, absque mora discessit. O mira Dei potentia! Confestim rivulus, eo recedente, crescere cœpit, et congregans aquarum fluenta largissima, relicto proprio alveo, præceps de monte ruit; immensos petrarum scopulos et arbores secum trahens, prædictas domos funditus evertit. Unde abbas ejusdem loci cum Fratribus perturbatus, de eodem loco cœnobium mutare disponebat. Quos benignus Pater his verbis consolatus est: Nolite, inquit, timere, nec habitationem mutare; quia rivulus ille de cetero nullo modo vobis ultra nocebit. Quod ejus vaticinium, verum, firmumque huc usque permansit. Denique rivulus ille de cetero domos ibi nullatenus læsit, nec quod tunc accidit sancti Viri precibus, ulterius minime contigit.

et novitios gratis recipiendos esse docet.

36 Iterum cum audisset quemdam virum venientem ad conversionem, totum suum patrimonium scripsisse in cartula, et successoribus hereditate privatis, secum ad monasterium detulisse; mox ad prædictum cœnobium venit, et abbati, qui cartam acceperat, imperavit, ut absque mora eam sibi deferret. Quam dum acciperet, eam minutatim discerpens, ejus in terra frusta projecit. Justius quidem sibi videbatur cum exiguis vivere, quam multiplicatis opibus superbire. Deinde valde commotus, Deum, ejusque Apostolum invocans, inquit: Omnipotens Domine, et tu sancte Petre Apostolorum Princeps, ulciscimini me de isto cœnobio; et hæc dicens iratus confestim abscessit. Quo non longe digresso, repentinus ibi succensus est ignis, qui totum manasterium ex majori parte combussit. Quod incendium socius ejus, dum cerneret, eique nunciaret, nec retro respexit, nec ad locum rediit, sed via, qua cœperat, Vallimbrosanum cœnobium festinanter adivit.

B

Stephani Papæ colloquium vitat, b

37 Alio tempore, cum in eodem esset monasterio, et Papa Stephanus *b* per viciniora loca transiret, suos legatos ad eum misit, et ad se venire rogavit. Cumque nimia gravatus ægritudine, nec posset ad eum ire, nec vellet, legati revertuntur ad Dominum Papam, asserentes, illum ad se venire non posse. Quibus ipse respondit: Ite, eique dicite, si aliter non valet, in lecto duci se faciat. Qui, mox ad ipsum regressi, jussum Domini Papæ nunciant. Quod sanctus pater audiens, statim ecclesiam intrat, Deum ejusque Sanctos exorat, ut aliquot sibi consilium absque scandalo daret, ne ad supradictum Papam ire debeat. Oratione completa, ad legatos Papæ exiens, lecto se projiciens, aliquantos Conversos venire fecit, et se ad Papam portari præcepit. Cumque paullulum a monasterio processisset, mox aer validissime conturbatus est, ut ventorum nimietas, et immensitas pluviarum pariter prorumperent. Quod cum legati cernerent, illum vere Dei hominem credentes, ad monasterium reverti fecerunt, et ipsi cursu concito ad pontificem redierunt. Hoc cum Dominus Papa cognosceret, ipsumque diceret esse sanctum: Nolo illum ad me ultra venire, sed in cœnobio suo quiete manere; ipsumque pro me, statuque Ecclesiæ Catholicæ, Dei clementiam exorare.

C

et fratri mortuo preces negat.

38 In eodem autem cœnobio fratri cuidam medicinam manu sua tradidit, et extemplo, causa alia emergente, alias festinus abiit. Prædictus vero ægrotus, non se caute custodiens, intra paucos dies exspiravit: pro cujus memoria per totam Congregationem, sicut mos est agi pro defunctis, ejus obitum per apicem *c* destinavit. Nec multo post vir Dei rediens, abbatem loci de fratre illo, qualiter defecisset, inquirit. Ille dum ei cuncta seriatim refert, dixit ad illum: Mitte quam ocius, et ex omni Congregatione memoriam ejus dele. Quod dum factum esset, evoluto aliquanto tempore, cuidam monacho ex eodem loco circa medium diem visibiliter defunctus apparuit. Ad quem inquiens: Numquid tu es monachus talis? Respondit, prorsus ille. Qualiter nunc agis? Tum ille: Excommunicatus et a consortio fidelium *d* per patrem Johannem sum segregatus. Adjecit vivus inquiens: Quomodo te juvare valemus? Iterum ait: Si sanctus Johannes me reconciliaverit. Qui statim sanctum Virum adiit, et quæcumque de mortuo viderat et audierat, plangendo plurimum illi seriatim retulit. Tunc ipse, sicut erat mente piissimus, abbatem loci venire præcepit, et pro anima excommunicati Fratris Officium et eleemosynam in eodem cœnobio, ac per totam Congregationem, velut eodem die obiisset, instanter fieri mandavit. Quæ omnia dum fideliter completa fuissent, defunctus iterum post dies triginta eidem *e* monacho similiter apparuit, eique dixit: Vade, et sancto patri Johanni age pro me gratias, inferens quia ego per eum reconciliatus in Electorum cœtu consisto.

D c d E e

ANNOTATA.

a *B. Andreas num.* 46, *pro* vultu serenissimo *melius habet* severissimo.

b *In priori Vita num.* 48, *id de Leone Papa narratur. Sed rectius Stephano attribuitur, ut observavi ibidem in Annotatis.*

c Per apicem, *vel, ut habet B. Andreas*, per apices, *id est per epistolam vel litteras.*

d *Pro* consortio fidelium *B. Andreas num.* 52, *habet* sanctorum.

e *Loco* eidem *B. Andreas posuit* cuidam, *quæ discrepantia sensum, seu potius personam mutat.*

CAPUT V.

F

Caritas erga ægrotos et pauperes, et varia ejus miracula.

Vitam monasticam deserens punitur.

Alio tempore quidam conversus instinctu diaboli seculum dereliquisse, et ad monasterium se venisse pœnituit. Qui cum beatum Johannem nimiis, ac importunis precibus sæpe rogasset a monasterio cum ejus licentia discedere, tandem Vir beatus non tranquillo animo passus est eum abire. Cumque paullulum a Valle Umbrosa fuisset, diabolo ducente, digressus, de alta rupe, per quam ibat, ab eodem, quem sequebatur, præcipitatus, confestim exspiravit. Unde patenter ostenditur, quam periculosum fuerit, sanctum Virum relinquere, aut ejus indignationem incurrere.

Moribundum a dæmonis infestatione liberat, a

40 Item alius homo, Florentius nomine, urbanæ eloquentiæ et civilis *a*, qui Simoniaca perfidia, pro defensione cujusdam Episcopi valde fuerat maculatus, dum gravissima teneretur infirmitate, morti se proximum penitus asserebat; sed inter graves luctus crebrosque suorum singultus

AUCTORE B. ATTONE.

A gultus, per amicos suos a sancto Viro monasticum habitum postulavit. Cui sine multa dilatione probationis habitum minime tradidit, sciens esse scriptum : Probate spiritus, si ex Deo sunt. Qui suscepto monastico habitu, dum jam convaluisset, et claustra monasterii, baculo sustentante, lustraret, infirmitas prior eum repetiit, ita ut morti propinquus esse videbatur. Quod dum Vir sanctus audisset, adhibitis secum Fratribus festinus lectum ægroti petiit, ac multis precibus eum, qui in proximo moriturus erat, Domino commendabat. Infirmus vero cœpit vultum suum operiri pallio, quo fuerat coopertus. Ad quem abbas Johannes : Quid est quod agis ? Tum ille pallens, et tremens dixit : Terribilibus oculis cerno diabolum prope assistere, ex cujus ore miræ magnitudinis flamma, exque naribus sulfureus fumus egreditur. Ubi est, inquit ? En ibi est, Domine pater. Tunc beatus Johannes raptim abstulit crucem ex manibus tenentis eam, et diabolum ex ea fortiter percussit. Qui statim ex oculis mirantis, ut fumus evanuit. Tunc æger voce, qua poterat, clamabat dicens : Deo gratias, Deo gratias ; ecce fugit, ecce recessit. Ecce nunc adest beata Maria, sanctus Petrus cum sancto Benedicto. Vix verba compleverat, et statim spiritum exhalavit. Hinc liquido patet, quam præcelsi meriti fuerit iste sanctus Pater, cujus precibus ipse languidus, per Crucis obstaculum, ab infestatione dæmonum est liberatus.

et ægrum rustici filium sanat.

41 Non longe post venit ad eum quidam rusticus, et provolutus ejus genibus, magnis vocibus cœpit obnixe rogare eum pro unico suo, in agone constituto, quatenus illum suis precibus ab instanti mortis periculo liberaret. Cui multum compatiens, Fratribus imperat pro ægroto Dei misericordiam exorare. Quid multa ? Fratribus in Ecclesia orantibus, ipse solo prostratus, magnis gemitibus Christi misericordiam postulans, panem transmisit, et statim ægrotanti reddit sanitatem.

Pauperes famelicos

42 Deinde cum adhuc famis inopia vehementer instaret, et prædictus Pater tunc ante fores monasterii de Razolo *b* esset, aspiciens vaccarum suarum *c* gregem in jugo Alpium pascere, unam ex illis, dum nihil haberet, quod pauperibus alimoniam petentibus daret, a beato Paulo petivit, dicens : O sancte Paule, si pauperibus his unam dares ex illis. Hæc eo dicente, una deorsum ruit, statimque mortua est; cujus carnes jussit continuo dari pauperibus. Qua consumpta, supplex orando secundam, tertiam et quartam, accepit. Quas omnes pauperibus tribuit. Qua de re pastores tristes effecti, duxere gregem vaccarum ex alio latere montis. Sed idem vir Dei, petitioni pauperum subvenire desiderans, cum non haberet, quid petentibus daret, iterum ad sanctum Paulum conversus ait : O Apostole sancte, isti locum mutando fugerunt; te, qui hujus loci patronus existis, fugere nequeunt. Tu, qui multum misericordiam prædicasti, tribue mihi, quid adhuc inopibus porrigere valeam. Sic eo cum lacrymis orante, denuo de vaccarum numero quinque corruerunt, quarum omnium carnes in cibum jussit pauperibus ministrari.

miro modo pascit,

43 Tunc Pastores valde turbati pro novem animalium damno, venientes adversus eum, magnas querelas ingeminant, dicentes : Melius in tuo monasterio Vallimbrosano stares, quam huc venires. Quibus ille placide respondit : Scio vos super hoc esse tristes, nec amplius vultis impendere. Ne timeatis, quia nulla earum hoc tempore plus morietur. Quod et factum est. Et sic ipso orante, ruina vaccarum et mors prius fuit, et mox, ut orare cessavit, incolumes permanserunt. Interea sanctus idem Pater, cujus mentem flamma caritatis urebat, cernens adhuc famelicorum inopiam, et se non habere, quod concite dare posset, totum lac animalium superstitum jussit distribui pauperibus; et sic diu lactis præbendo liquorem, multos a famis periculo liberavit.

et ostensa erga egenos misericordia,

44 In eisdem diebus, cum ad Vallimbrosanum cœnobium regredere tur, accersito villico de Ponta *d*, promisit ei berbicum mittere gregem, in quo multi arietes habebantur ; jussitque illi de prædictarum ovium lacte se pascere, quantosque secum posset pauperes, atque de eodem quotidie sustentare ; prædictos vero arietes, donec superesset unus ex illis, inopibus largiretur. Sicque factum est. Quidam etiam famulus ejus de Razolo Vallumbrosam venit ad eum, nuncians, ursum maximum vaccarum damnum crebro facere. Cui dixit : Vade, et interfice eum. Qui regressus, prædictumque ursum in antro quodam arboris stantem inveniens, securi percutiens arborem, nihilque metuens, dixit : Egredere, quia Dominus abbas imperavit, ut te occidam. Egressus statim est interfectus ab illo. E

quædam miracula

45 Præterea venerabilis Pater transiens inde per Alpes, venit ad locum, in quo tantæ arboris obstaculum ruerat, quod multorum paria boum, et hominum multitudo leviter amovere non poterant ; alia quoque via, rupibus obsistentibus iter mutari non poterat. Ubi modice conturbatus, quasi queritando, socio dicere cœpit : Heu ! quid faciemus ? Et conversus in precibus, cum redire sibi grave videretur, nec procedere posset, divinum auxilium humiliter obsecrabat. Tunc Ugo plebanus sancti Johannis majoris, tentans, si quem transitum inveniret, tandem aggressus molem arboris levavit in collo, cujus pondus homines multi, nec multorum paria boum, ut prædictum est, ullatenus dimoverent; eamque sicut leve virgultum diu sustinuit, ut ipsemet sæpius testabatur. Sicque transierunt illæsi venerandus Pater, prædictusque plebanus. Quod miraculum incolæ terræ nunc usque testantur, adjicientes, actum esse in locum, qui dicitur ad Cellas veteres, non longe a cœnobio Razolensi.

patrat.

46 Item prædictus Pater custodibus boum de Razolo die toto arare præcepit, et in nocte pabula carpere. Illi vero respondentes ursos et lupos, nocturnosque timere latrones, ait eis : Beatus Paulus illæsos illos custodiat. Tunc noctu venientes latrones, unum e bobus per cornua ligaverunt; sed de loco mutare non valuerunt. Quem mane custodes adhuc ligatum repererunt, lacrymasque more hominum fundere cœperunt et hoc prædicto Patri nunciaverunt. Ad quem Pater accedens, dixit : O bos, vade, tuumque officium imple. Non enim te, servatum a noxiis feris latronumque rapina, sanctus Paulus perdere voluit. F

ANNOTATA.

a *Sensus hic apud utrumque beatum Auctorem non est satis clarus.*

b *Monasterii nomen apud B. Andream in hac historia non exprimitur.*

c *Pro* vaccarum suarum *B. Andreas habet* vaccarum pinguium. *Hæc differentia satis magna est,*

AUCTORE B. ATTONE.

est, in ordine ad theologicam hujus facti discussionem, ut attendenti patet.

d *Hic locus a B. Andrea num.* 59, *vocatur* Ronta, *cujus situm ostendi ex mappis Geographicis, in Annotatis prioris Vitæ post caput* 5, *ad litteram* l.

CAPUT VI.

Arcana cognoscit, ægros sanat, multos instruit.

Occultum crimen alicui indicat.

Post hæc, cum esset in Passiniano, vir quidam ex territorio Poniensi venit ad eum, dicens seculum se velle relinquere. Quem quasi respuens, ut abiret, jussit; sed homo mirabiliter instans, et, ut sui misereretur, suppliciter orans, demum, sicut erat mitissimus, ejus piæ petitioni annuit. Qui veniens reatus suos ex parte prodidit, et majores quosdam erubuit confiteri. Quem non B post dies plures ad susceptionem hospitum, et peregrinorum obsequium exterius collocavit. Pius autem Pater agnoscens inspiratione divina, quæ nequiter occultaverat; una die, dum idem Gerardus alimenta verientibus hospitibus ministraret, illum seorsum vocans, dixit ei: Gerarde, quare me sic fallere præsumpsisti? At ille tremens respondit: Quomodo, Pater mi? Et Pater: Quando congrue poteris ad me venias, et, quod professus es, indicabis. At ille præceptum Patris adimplens, dum ei licuit, venit ad eum; cui vir Domini: Numquid non mihi dixisti, quia ex integro tuorum scelerum abscondita panderes? Et ille: Utique dixi. Et Pater ad eum: Si ita dixisti, quare tam crudelissimum facinus, quod in die sanctæ Apparitionis Domini et ejusdem diei vigilia cum uxore talis illius hominis commisisti mihi patefacere noluisti? Insuper non tibi sufficiebat tam gravis iniquitas, nisi ad tui confusionem iterum in mente disponeres ad tam grande piaculum reverti? Tunc ille mente confusus, videns se mendacii proprii laqueo deprehensum, confestim ad terram corruit, pœnitentiam sui criminis lacrymis quærit, et omnia quæ sanctus C Pater indicaverat, esse vera fatetur.

Ægro precibus sanitatem impetrat.

48 Item dum in eodem monasterio esset, vir nobilis, Ubaldus nomine, de castro Figlini, notissimus, ac familiarissimus sancto Viro, prævalida ægritudine correptus, videbatur ad extrema deduci; qui vocatis militibus suis et cuncta familia, de propria domo, suisque rebus disponere procuravit. Tunc uxor unum e nobilibus suis, Benzonem nomine, marito in agone jam constituto, vocat, eumque ad Passinianum, unde maritus compatronus erat, ire quantocius mandat et adventum ejus funeris sancto Viro nunciare. Cumque festinus iret, obviavit cuidam, qui dixit ei, se redire a sancti Cassiani cœnobio, ubi sanctum Virum eo die dimiserat. Nuncius hoc audiens, montem Scalarium illico venit, et sanctum Hominem ante fores monasterii psalmos, aut aliud quid reperit meditantem. Quem cum salutasset, requirit ab eo qualiter esset illi. Respondit, tristis et nimis mœrens me fore confiteor pro nobili viro, vestroque fideli amico, qui nunc migrare videtur a seculo. Cui inquit: Quis est ille? Respondit Benzo: Vester valde fidelis illustris Ubaldus. Statim venerabilis Johannes, versis ad orientem luminibus, in multa compunctione parumper substitit, ac deinde oratione completa Benzonem D aspexit, eumque præcepit abire, consolans ipsum et dicens: Quam ocius ad propria regredere; quoniam infirmus ille, super quo mœstus veneras, incolumem, Deo præstante, reperies. Et ut promisit, orationibus ejus per Dei gratiam actum est. Quod plurimi de domo præfati Ubaldi oculata fide cum uxore videntes, ac nonnulli de circumstantibus audientes misericordiam Creatoris in beneficio sui famuli collaudabant.

Gregorium VII miraculo ad sui amorem movet.

49 Hujus præclari Viri gravitatem et patientiam Gregorius, dum adhuc in Apostolica Sede Archidiaconi Officium gereret, qui postea septimus Gregorius Papa fuit, vir omnino Deum amans; cum eum dure increpare disponeret, præordinata, quæ dicere putabat, oblitus est verba. Qua ipsius perfectione sic ab eo comperta, deinceps tantus inter utrumque firmatus est amor, quantus inter amicos carissimos et uterinos solet esse germanos. Hæc itaque vera fuisse, Rodulfus, olim abbas Passiniani, religiosus, et sanctæ conversationis, qui tunc intererat, frequentissime testabatur; de cujus testimonio veridici viri nullatenus est hæsitandum. E

Fratris cujusdam cogitationes cognoscit.

50 Alio quoque tempore Vir Domini, nimis ægrotus, pulmenti sibi appositi fratri cuidam, Gerardo nomine, particulam porrexit, quam obedienter antea sumpsit, sed postea cœpit intra se multa volvere verba, quomodo tam facile consensisset cibum accipere, quem sibi cogitabat, tunc necessarium non fuisse. Quod pater Johannes per Spiritum sanctum intelligens, expleta refectione, dixit ei cuncta, quæ cogitaverat, sibique per ordinem enarravit. Tunc prædictus frater arcanum sui pectoris diligenter exposuit, et omnia, quæ Vir Domini dixerat, esse vera confessus est. Et nocte sequenti abscessurus, matutinali celebrata synaxi cum eodem Patre, isdem siti gravissima clam laborabat. Quod Johannes pater per cordis illuminationem agnoscens, nutu ministrum suum advocat, ac scyphum vino aqua mixto repletum, discessuro fratri dari signavit. Qui porrectum scyphum cum vino sumpsit, et, extincta siti, cum licentia Patris gaudens, abscessit, agens gratias Deo pro tam eximii reverentia Patris, qui mentis suæ secreta tam patenter agnoverat, et omnibus exposuerat.

Nummos a Clerico oblatos rejicit.

51 Unus exinde Clericus plurimum dives vendidit omnia sua, et multos ex rebus suis accipiens F nummos, venit ad eum. Quem cum ille paupertatis amicus audiret, qua de causa venisset, sic eum alloquitur: Quamdiu nummum unum ex his tecum habueris vel apud te servaveris, nec mecum participare, nec amicus esse valebis. Hæc clericus audiens, abscessit, pretiumque venditi patrimonii, quod vir Domini speraverat, in pauperum sustentationem distribuit; ac deinde remeavit ad illum, qui Deum auro, et inopes divitibus præponebat. Hoc Johannes pater audito, et quid egisset, in veritate discutiens, qui ante locupletem spreverat, factum pro Christo pauperem post hæc dilectum suscipit in filium. Subinde divino Spiritu inflammatus, more solito non contentus tantum suos subjectos, sed etiam absentes instruere et corrigere satagebat, quibusdam Epistolas mandans; quarum unam Episcopo Vulterrensi satis utilem pro correctione sui, suorumque mandavit, quam ob nimiam prolixitatem huic opusculo inserere recusavi *a*.

et variis virtutibus fulget.

52 Post hæc, cum longe, lateque odor sanctitatis ejus ad multorum notitiam devenisset, ad eum de diversis terris et regnis veniebant monachi,

A chi, clerici, fidelesque laïci, præcipue Mediolanenses *b*; audiebant quippe Simoniacam hæresim Johannem patrem cum suis fratribus publice condemnare, et supra omnes mortales modis omnibus expugnare. Propterea venientium ad eum neminem pœnituit, ubi vidit illum et audivit; nec dolere poterat se dispendium pertulisse, vel itineris longioris sumpsisse laborem. Nam si cor dubium, aut fortasse tepidum aliquis visitantium eum haberet, alacer regrediebatur, et cor in fide firmatum reportans, et marsupium profecto non vacuum. Acceperat enim a Domino Jesu Christo vultum omnibus gratum, et sermonem placidum exhibere, manumque largam ad præbendum, dum facultas ei suppeteret.

ANNOTATA.

a *Hanc epistolam, a B. Attone omissam, exhibet B. Andreas num.* 74, *et sequentibus.*

B b *Præter* Mediolanenses, *a B. Andrea num.* 79, *enumerantur* Cremonenses atque Placentini.

CAPUT VII.

Simoniaci varias contra eum persecutiones et turbas concitant.

Petrus Simoniacus,

Jam omissis plurimis, quæ Deus per ejus merita declaraverat, tempus expetit referre, qualem, et quantam pugnam contra Simoniacam hæresim Johannes pater cum suis, teste maxima parte mundi, Deo propitio gessit. Sicut supradictum est, Johannes pater Petrum Florentinæ ecclesiæ Simoniacum invasorem aperte clamaverat, adhuc etiam, eligens cum suis potius amittere mortalem vitam, quam celare veritatem, ipsum Petrum non tantum Simoniacum, sed etiam, hæreticum sæpe dicebat *a*. Unde pervalida contentio in clerum et populum Florentinum orta C est: alii quidem temporalia commoda diligentes, ipsum defendebant; alii cum monachis jam illorum crudelibus *b* verbis eidem vehementius obsistebant. Dum hæc igitur contentio per dies multos inter clerum et populum haberetur, et seditio inde frequenter oriretur, existimavit hæreticus Petrus clericos et laïcos hoc modo terrere, si monachos necaret, a quibus verba sibi contraria principia sumpserant.

missis militibus,

54 Pro qua re missa multitudine peditum et equitum, nocturno tempore, jussit sancti Salvii cœnobium igne comburi, et monachos ibi repertos interfici; Johannem vero patrem illic existimavit tunc inveniri, sed ipse præterito die recesserat. Ingressi igitur Ecclesiam, dum fratres nocturnum Officium celebrarent, evaginatis ensibus, ut immites carnifices, oves Christi mactare cœperunt. Alii siquidem in fronte tam grave vulnus infixerunt, ut usque ad testitudinem cerebri acies ferri veniret; alterum vero tam impie tam graviter sub oculis percusserunt, ut nasus et dentes cum superiori labio a compagine solita divideretur, et super barbam in inferiori loco penderent; alii præterea gladiorum vulnus in interiora fixerunt; dehinc super eos variis plagis illatis, demum altaria penitus everterunt, et deprædati sunt omnia, quæ invenerant. AUCTORE B. ATTONE.

monachos S. Salvii dire vexat;

55 Post hæc, igne domibus imposito, monachis in ecclesia septem psalmos cum litaniis cantantibus, et in nullo reluctantibus, nec silentium frangentibus, ipsos nudatos et semivivos relinquentes abierunt. Nam etiam ejusdem monasterii patrem, nomine Dominicum, conversatione sanctissimum omni nudaverunt amictu. Qui tamen sic nudus, cœpit solicite quærere, si quid posset invenire, quod se indueret. Tandem pelliceum indumentum, quod ob incuriam inter Fratrum lectos ceciderat, invenit, seque illum dissutum, conscissum ac vetustate dilapsum induit. Sed unde inimicus victoriam et exaltationem acquirere credidit, inde detrimentum et confusionem invenit. Nam multi de clero et populo, qui prius ejus videbantur esse fautores, ipsius intuentes impietatem, deinceps monachis facti sunt adjutores, ipsius condemnantes et blasphemantes omnimodam pravitatem. Sequenti vero die, tam homines, quam mulieres Florentiæ ad supradictum cœnobium venerunt, et quicumque poterant, necessitatibus fratrum necessaria fideliter obtulerunt. E Felicem sese quisque credebat, si aliquem monachorum videre valebat, aut eorum sacrum sanguinem fusum ex terra, lapidibus et lignis, suis pannis posset extergere, cupientes illum pro magnis Reliquiis secum habere.

quos S. Joannes ad constantiam excitat

56 Beatus autem Johannes Vallumbrosæ tunc positus, audiens quod acciderat, amore martyrii flagrans ad sanctum Salvium festinus venit. Abbatem, ceterosque Fratres flagellatos, cæsos, nudos considerans, dixit: Nunc vere monachi estis; sed cur sine me hoc perferre voluistis? Valde enim doluit, quod præfatæ persecutioni minus interfuit; verumtamen in hoc ipse martyrii bravium obtinuit, qui discipulorum mentes ad omnem tolerantiam incitavit. Ad hoc etiam venit, quod se teneri, flagellari, detruncari sperabat, et occidi pro defensione Catholicæ fidei. Monachi vero tanto fortiores exinde facti sunt, quanto securiores de corona martyrii, quam jam prægustaverant. Nam tempore synodi euntes Romam constanter et publice Petrum Simoniacum et hæreticum proclamaverunt, ignem se profitentes intrare ad scelus ipsius probandum. Alexander autem Papa, qui tunc Apostolicæ Sedi præsidebat; nec tunc accusatum voluit deponere, nec F igneam legem a monachis sumere: pars enim maxima episcoporum Petro favebat, et omnes pene monachis erant adversi; sed archidiaconus Ildeprandus monachorum in omnibus auditor, et defensor factus est.

nihil timens Simoniacorum potentiam

57 Deinde cum lis ipsa quotidie cresceret in immensum, tanta persecutio facta est, adversus Florentinum Clerum Catholicæ partis, ut eam non ferre valentes archipresbyter aliique quamplures, exeuntes de civitate confugerent Septimense cœnobium; quibus Johannes Pater benigne susceptis, omni caritate subsidium pro posse ferebat. Eo tempore Dux Gottifredus ita parti Petri favebat, ut minaretur interimere monachos, et clericos eidem adversos. Qua de causa Petri pars tunc aliquanto prævaluit. Quæ autem lingua fari potest persecutiones et angustias, quas ea tempestate Catholici sunt perpessi? Eisdem quoque diebus præfatus Papa Florentiam venit; et ligna præparata, et coadunata sunt ad accendendum ignem, quem ingredi monachi cupiebant, ut comprobarent, sæpe fatum Petrum Simoniacum et hæreticum esse. Quod examen Papa tunc recipere

pere

AUCTORE B. ATTONE.

pere renuit; sed, clero et populo sub eadem lite relicto, discessit. Sed qualiter omnipotenti Deo prædictam pestem tandem sedare, et prorsus exstirpare placuerit, ut clarius possit intelligi, tota Epistola Florentinorum, præfato Papæ directa, per ordinem in hoc loco scribitur, et quod tunc ostendere Dominus omnipotens dignatus est, ad beati Petri corroborandam fidem, et ad Simonis Magi detestandum errorem legentibus et audientibus liquido pateat:

ANNOTATA.

a *Hoc loquendi modo videtur B. Atto confundere Petrum Papiensem cum altero episcopo Simoniaco, qui abbatem S. Miniatis simoniace promoverat. B. Andreas num* 82, *hæc alia prorsus phrasi explicat. Plura de hac re vide in Commentario prævio* § 4 *et* 7.

b *B. Andreas num.* 81, *pro* crudelibus *habebat* credulis. *Sed obscuram expressionem correxi: nam hic videtur esse genuinus sensus.* Alii cum monachis, jam illorum creduli, *id est persuasi* verbis, vehementer impugnabant.

CAPUT VIII.

Epistola cleri et populi Florentini, qua Simoniacorum clades narratur.

Clerus et populus Florentinus

Alexandro, primæ Sedis reverendissimo ac universali Episcopo, clerus et populus Florentinus, sinceræ devotionis obsequium. Jamdiu tædium et laborem nostrum, nec non certamen monachorum contra Simoniacam hæresim Paternitas vestra bene novit; et nunc quoque dignum est, ut qualiter *a* Deus excelsus pie, ac misericorditer scrupulum hujus rei de cordibus nostris abraserit prænoscatis. Signa enim et mirabilia Dominus noster in nobis fecit, et per ea cæcitatem ignorantiæ, et dubietatis caliginem, ac tenebras erroris de pectore hominum pepulit, et fidem nobis augendo et dilatando, et in se solidando, lux mentibus suæ veritatis clementer infulsit. Pastor quidem bonus de cœlo venit, et ovibus assistentibus, atque ad se totis medullis clamantibus, sententiam sereno clariorem, soleque lucidiorem, omnique dicto apertiorem, omnique visu certiorem, de medio ignis, populo suo dedit. Quod vero plebi Florentinæ de Petro Papiensi, qui se nostrum Episcopum haberi volebat, tenendum sit, in suo tremendo judicio declaravit; sed licet miraculorum narratio videatur aliquantulum protelari, causas tamen, unde adhuc ventum est, nequaquam inutiliter putamus debere succincte præscribi.

Alexandro Papæ narrant,

59 Quadam etenim die, omnes Florentinæ civitatis clerici una congregati cœpimus tam de clericis de locis sui expulsis, quam etiam de nobis ipsis, ante Papiensem Petrum conqueri. De abjectis enim, quia consilium et solatium eorum amiseramus, et quia etiam Prior et archipresbyter noster, metu hæresis, e civitate secesserant; de nobis autem, quia bona pars civium nostrorum nos hæreticos acclamabat. Nam videns nos ire ad eum, dicebat: Ite, ite, hæretici ad hæreticum; ite, quia per vos hæc civitas voragini dabitur, qui Christum impietate vestra de ipsa expellitis, et beatum Petrum Apostolum expugnantes, Simonem Magum pro Deo inducendo colitis. Quid plura? Rogamus eum, ut tam nos quam se ab hac infamia liberet, dicentes: Ecce nos, si te mundum senseris, si tu nobis jusseris, Dei pro te judicium subire non dubitamus; aut si probationem, quam monachi hic, et Romæ facere voluerunt, recipere vis, ad eos imus, eosque obnixe rogamus. Ad hæc ille inquit, neutrum se jubere, neutrum velle, neutrum recipere. Quin etiam edictum a præside per legatos suos impetravit, ut quicumque laicorum, quicumque clericorum se ut episcopum non coleret, suique imperio non obediret, ad præsidem vinctus non duceretur, sed traheretur. Si autem quis nostrum, his minis territus, de civitate fugeret, ad dominium Potestatis adsumeretur, quidquid possedisset.

60 Clerici vero, qui sub tutelam beati Petri Apostoli agendo contra Simoniacam hæresim in oratorium ejus confugerant, aut sibi conciliarentur, aut sine spe audientiæ extra civitatem pellerentur. Hinc factum est, ut vesperascente Sabbato initii jejunii, cum apud prædictam Ecclesiam beati Petri Apostoli ipsi clerici lectionum ac responsoriorum sequentis Dominicæ recordarentur, municipales præsidis, eo quod se cum salva reverentia Petri Apostoli Simoniaco hæretico non posse obedire responderint, illos extra emunitatem oratorii, beatum Petrum Apostolorum principem parvipendentes, ejicerent. Fitque denique pro hoc scelere concursus Catholicorum virorum, et maxime feminarum velamina capitum projicientium, et expansis crinibus flebiliter incedentium, pectora pugnis, miserabiles ad Deum voces mittendo, dure tundentium et super virorum ac filiorum morte triste lamentantium. Nam in plateas luto plenas se prosternentes, aiebant: Heu, heu! o Christe, tu, hinc ejiceris; et quomodo nos desolatas relinquis? Tu nobiscum habitare non sineris, et nos quomodo hic habitamus? Vidimus, quia nobiscum manere voluisti, sed vadis, quia Simon Magus te non permittit. O sancte Petre, numquid a Simone Mago vinceris, quia ad te confugientes non defendis? Nos putavimus ipsum in infernalibus pœnis esse vinctum et catenatum; sed ecce cernimus illum ad tuum dedecus hostiliter suscitatum. Virorum quippe alii ad alios dicebant: Videtis, et aperte videtis, Christus hinc discedit, abit, quia legem suam adimplens, se pellenti non resistit. Et nos, viri fratres, civitatem hanc, quo hæretica pars ea non gaudeat, incendamus, atque cum parvulis et uxoribus nostris, quocumque Christus ierit, secum eamus, si Christiani sumus, Deum sequamur.

quomodo post varias turbas

61 His ergo ejulatibus, hisque doloribus, nos quoque clerici, qui ipsi Papiensi videbamur fautores et asseclæ et qui ab aliis hæretici acclamabamur, eo quod ipsum sequebamur, permoti, seramus ecclesias, et more projectorum, non tangimus campanas, populis non psalmos, non denique canimus Missas. Nec mora, nobis congregatis, fit Domino inspirante consilium. Ad Dei monachos, qui Septimo in monasterio sancti Salvatoris degunt, communi voto quosdam nostrum mittimus, petentes, et orantes dubietatem hujus rei velle prodere et veritatem cognoscere, cognitamque firmiter promittentes tenere. Responsum autem est nobis, quia si Catholicam fidem pro viribus vellemus tenere atque defendere

igneam probationem expetierint,

A dere, et Simoniacam hæresim impugnando destruere, virtus Salvatoris, tam hujus negotii dubietatem, quam etiam cæcitatem de cordibus nostris eliminaret.

quam Petrus Simoniacus respuit.

62 Fatemur, promisimus de hac re hoc sequi, quod et ipsi, si suis factum compensarent dictis. Quid plura? Statuitur dies omni voto quæsita, in qua et dubietatem perdidimus, et ex qua veritatem, quam monachi dicebant, pro posse defendendo tenemus. Quarta namque feria, in prima hebdomada Quadragesimæ constituitur dies. Secunda et tertia feria specialiter pro hoc Deum oramus, et ut Deus, qui unica est veritas, veritatis hujus reseraret ostium, obsecramus. Illucescente vero quarta feria, a quodam nostrum itur ad virum Papiensem, qui rogans eum, inquit: Fac, pro Dei tremore, proque remedio animæ tuæ, si est de te quod monachi dicunt; noli clericos, noli populum in eundo laboribus afficere, noli Deum experiendo tentare, sed hujus negotii veritatem, ad Dominum te convertendo, pande. Aut, si hoc te noscis immunem reatu, nobiscum venire dignare. Ad quæ ille : Nec ego B illuc venio, neque te, si tu me diligis, ire volo. Ad hæc vero dictum est sibi : Profecto Dei judicium, quia omnes vadunt, videre ibo, et quid ibi agatur, solerter scire curabo; et quodcumque Deus judex justus in judicio suo recto monstraverit, secundum meum valere, defensabo. Nec tibi meum molestum sit iter, quia te hodie, qualis sis, sententia Dei recte ostendet. Aut enim te hodie, magis quam umquam fueris, habebimus carum, aut viliorem et contemptum.

Magna hominum multitudine ad monasterium Septimense confluente,

63 Nos interim quasi cœlesti præmoniti oraculo, non exspectamus nuncium; curriturque a nobis clericis, atque laicis, et feminis ad Septimum, in quo est sancti Salvatoris monasterium. O mira Domini potentia miraque clementia, qui voluntates non solum expeditis, sed etiam prægnantibus vires ad eundum donavit! Numquid enim longitudo matronas, numquid via cœnolenta multitudine aquarum delicatas terruit? Numquid pueros jejunium exasperavit? Congregatis denique omnibus clericis et laicis promiscui sexus et ætatis fere ad tria millia ad prædictum monasterium, interrogamur a viris Dei : Cur, C Fratres, venistis? Respondetur a nobis : Ut illuminemur, et errorem relinquentes, veritatem sequamur. Quomodo, inquiunt, illuminari vultis? Nos inquam respondentes : Ut copioso probetur igne, quod de Papiensi Petro dicitis. Quem, inquiunt, fructum hoc facto habebitis, aut quem honorem inde Deo reddetis? Respondemus omnes : Et erimus vobiscum rectam fidem defendentes, et Simoniacam hæresim abominando, Deo semper gratias agentes.

paratur lignorum strues et accenditur;

64 Quid longius moramur? Fiunt statim a populo duæ strues lignorum altrinsecus juxta se in longitudine positæ. Singillatim vero longitudo utriusque fuit pedum decem; latitudo autem ambarum singillatim quinque pedum, et dimidium dimidii pedis; altitudo denique utriusque separatim fuit quatuor pedum et dimidium. Inter utrasque vero pyras in longitudine semita unius brachii exstitit, et ipsa strata siccis lignis, et ad ardendum bene paratis. Interea fiunt pro hac re psalmodiæ, letaniæ, supplicationes. Monachus intraturus ignem eligitur; jussuque abbatis celebraturus Missam ad altare procedit. Missa vero cantatur cum magna devotione et supplicatione omnium. Chorus monachorum et clericorum, nec non laicorum ex corde lacrymatur. Ut autem ventum est ad Agnus Dei, quatuor monachi, unus imaginem Domini Crucifixi, alter aquam sanctificatam, tertius XII cereos benedictos accensos, quartus thuribulum thure plenum, bajulantes, procedunt ad succendendum lignorum præscriptas pyras. AUCTORE B. ATTONE.

quam post celebratam Missam

65 His igitur visis clamor omnium in cœlum attollitur, Kyrie eleison flebilissime pleno ore cantatur; Jesus Christus creberrime, ut exsurgat, causamque suam defendat, oratur ; Maria ejus Mater, ut hoc sibi suadeat, multum a viris, plurimum a feminis supplicatur ; Petri Apostoli nomen, quo Simonem perdendo damnet, millies ingeminatur ; Gregorius Urbis Præsul, ut ad suas verificandum properet sanctiones, suppliciter obsecratur. Interea dum pro ingenii capacitate ab omnibus Deus oratur, presbyter, perceptis salutis mysteriis, et expleta Missa, exutaque casula, ceterisque sacerdotii indumentis sibi retentis, crucem Christi portans, cum abbatibus, et monachis letanias faciendo, ad strues lignorum jam rogos fieri incipientes appropinquat; ibique Deus quam multipliciter ac uniformiter ab omnibus adoratur, nulla lingua fari, nullus sensus colligendo valet meditari. E Tandem silentium cunctis imponitur, et ut conditionem rei, pro qua hæc fiebant, intente audiamus, et bene intelligamus, monemur. Eligitur denique abbatum unus, clamosus voce, apertus lingua, qui aperte ad intelligendam orationem, in qua conditio petitionis ad Deum continebatur, populo legit.

et fusas ad Deum preces

66 Collaudantibus autem cunctis conditionem, tunc iterum alius abbatum silentium petit, elevansque vocem, alloquitur omnes dicens : Viri Fratres, et sorores, pro salute animarum vestrarum, teste Deo, hoc facimus, ut deinceps a Simoniaca lepra, quæ fere jam totum sordidat mundum, caveatis. Hujus lepræ contagium tam magnum esse sciatis, quod istius immanitati cetera crimina comparata, sunt quasi nihil. His ergo expletis, cum utrique rogi jam se ex majori parte in flammivomos vertissent carbones, et cum media semita ignivomarum copia prunarum tacta æstuaret, ut usque ad talos pedes euntis, sicut post in probatione patuit, in prunas infigi possent; sacerdos, et monachus, jussu abbatis, hanc orationem cum magna voce, audientibus et flentibus fere tribus millibus, fudit ad Dominum : F Domine Jesu Christe, vera lux omnium in te credentium, tuam misericordiam peto, tuam clementiam exoro, ut si Petrus Papiensis, qui Florentinus Episcopus dicitur, interventu pecuniæ, id est munere a manu, quod est Simoniaca hæresis, Florentinam arripuit sedem, nunc tu, Fili æterni Patris, salus mea, in hoc tremendo judicio, ad adjuvandum me festina, et me illæsum sine aliqua combustionis macula mirabiliter conserva; sicut quondam illæsos salvasti tres pueros in camino ignis ardentis. Qui cum æterno Patre tuo, et Spiritu sancto omnia cooperaris, et vivis, et regnas in secula seculorum.

monachus ingreditur, et illæsus transit.

67 Cumque omnes, qui aderant, respondissent, Amen, pacis osculum Fratribus dedit, et accepit. Interrogamur omnes : Quamdiu vultis ipsum in igne manere? Responsum est ab omnibus : At, at quid dicitis? Sufficit, domini, satis cum solemni gravitate pedetentim ignem, flammasque transire. Jubetur quidem sacerdoti, et monacho, voluntati nostræ satisfacere. Tunc ipse sacerdos contra ignis ardorem salutare signum faciens, crucemque Christi bajulans, ipsamque, non flammarum multitudinem attendens,

intre-

AUCTORE B. ATTONE.

intrepidus mente, hilaris vultu, cum quadam celebritate gravitatis, illæsus in corpore, illæsus et in omnibus quæ secum portabat, in virtute Jesu Christi mirabiliter ignem pertransiit; nam flammæ undique concurrentes, et circumquaque exsurgentes, Albam quasi byssinam intrabant, et implendo inflabant; sed naturæ suæ immemores, nihil sibi ustionis inferre poterant. Manipulum denique et stolam, eorumque fimbrias more ventorum sustollendo, huc illucque varie ferebant, sed calore perdito, ipsas in nullo comburere valebant. Pili quoque pedum ejus inter flammosos carbones immittebantur; sed, o mira Domini potentia! o Christi laudanda clementia! eorum nulli odore ignis lædebantur. Inter capillos nempe flammæ circumsurgentes intrabant, eosque flando levabant et relevabant; sed nec summitatem alicujus eorum, vires suas oblitæ, adurendo retorquere valebant. Erant quippe flammæ ex omni parte ipsum concludentes ad Salvatoris miraculum, non ad ardoris incendium. Ardorem Catholicæ fidei sentiebant, ideoque non ardebant. Deus profecto noster ignis consumens aderat, ideoque, ipso nolente, corporeus ignis nihil B nocere poterat. Procul dubio verum erat quod a servis suis dicebatur, quia illorum testis, veritate juvante, ab igne miraculose liberatur. Veritas enim semper liberat, quos falsitatis macula non coinquinat.

Hoc prodigio moti Florentini

68 Postquam autem egressus est de igne, dum iterum vellet focum repedare; capitur a populo, deosculantur pedes præ desiderio. Præ gaudio quidem se quisque beatum putabat, qui vestimentorum quamcumque particulam deosculari valebat. Gravi namque premebatur angustia populorum, sed magna cum difficultate liberatur viribus clericorum. Laus Deo ab omnibus una præ gaudio, etiam flendo cantatur, certi jam quia verbum Dei numquam mutatur. Simon Petrus magnis laudibus sublimatur; Simon denique Magus, ut stercus pedibus conculcatur. Nomen Petri Apostoli in ore omnium super mel et favum cum laudibus magis magisque dulcescit; nomen impii Simonis super fel et sulphur cum vituperatione magis magisque putrescit. Magnitudinem quippe horum Christi signorum, copiamque gaudii nostri, ac quotidianam gratiarum C actionem, nec cordis sensus cogitare, nec linguæ plectrum exprimere, nec manus, sicut est, umquam sufficient scribere.

Simoniacam hæresin execrantur.

69 Sed quia sapienti de multis pauca sufficiunt, demum ad Paternitatem vestram supplicandum concurrimus. Per ipsum vero Beatitudinem vestram oramus, cujus Vicarium, tam in cœlis, quam etiam in terris vos esse desideramus; dignamini plebi, longa peste demolitæ, consilium pariter et defensionis auxilium impendere. Dignamini nos miseros ab importunis luporum faucibus abstrahendo eripere. Dignamini, precamur, arma contra hostes Petri Apostoli movere, acies struere, vires sumere, sancta bella committere, et nos oves Christi beato Petro, tibique vice ejus commissas, contra Simoniacos præliando, de captivitate liberare. Plerisque etenim nostrum beatus ipse Apostolus, ut olim a Nerone in Cruce confixus in visu noctis apparet, et passionem suam ostendendo, ut a societate Simoniacorum declinemus, pie suadet. Sicut inquiens, me Simoni Mago numquam conjunxi, sic quoque vos, si Christi esse vultis, si oves pascuæ ejus estis, si me clavigerum regni cœlestis creditis, si me vobis portas regni cœlorum aperire D cupitis, Simoniacis nolite sociari, nolite conjungi, nolite communicare. Nunc itaque, Domine sancte, quia fiducia recuperationis nostræ, secundum Deum, in sancta Sede Romana est posita, vos, qui ipsi præsidetis, oramus, ut rapacibus lupis ex adverso ascendatis, atque auctoritatem sacerdotalis culminis pro ovibus vobis vice Petri creditis opponatis. Iterum, iterumque cernui solicitudinem vestram oramus, Pater, ut quod pastoris est, nobis dilaniatis ovibus ne pigritemini clementer impendere.

ANNOTATA.

a Qualiter *hic clariorem sensum efficit, quam apud B. Andream* qualis.

CAPUT IX.

E

S. Joannes post spiritale auxilium Mediolanensibus præstitum, et dictatam de fraterna caritate epistolam pie moritur.

Petro Simoniaco deposito, et Petro Igneo abbate constituto,

His autem cognitis Dominus Alexander Papa præfatum Petrum Simoniacum de omni episcopali officio deponere curavit. Eo tempore comes Bulgarus religionem et sanctitatem, injunctamque constantiam adversus hæreticos, beati Johannis, suorumque monachorum agnoscens, in monasterio Ficiclensi venerabilem Petrum, qui per ignem mirifice transierat, rogavit sanctum Johannem in abbatis officio constituere. Cujus petitionibus annuens, eidem loco prædictum virum in abbatis officio præfecit. Qui postmodum inde abstractus, et Romam, Deo volente, deductus, post custodiam vaccarum, et asinorum, quam in Vallimbrosa, jussu beati Johannis, humiliter tenuit, post gradum præpositi penes Passinianum, et abbatis officium in prædicto Ficiclo, decenter exstitit Cardinalis et Episcopus Albanensis.

Mediolanensibus succurritur contra Simoniacos.

71 Interea quidam fideles clerici, et laïci Mediolano petentes auxilium sancti Johannis, asse- F rentes, quod per multos annos, tam ipsi, quam plures alii, zelo divinæ legis Pœnitentiam, et Communionem non acceperant, qui Simoniacos omnimodo devitantes, Catholicorum in sua terra nullum inveniebant. Quibus misericordia motus, ait: Quod vobis consilium possum impendere? At illi: Pater, inquiunt, sancte, si tot miseris vis subvenire, Clericos, qui ex nostra terra pro vitando consortio hæreticorum ad te confugerunt, a Catholicis fac ordinari, tales illuc remitte, et Christianitatem jam pene deletam poterunt renovare. Quid multa? Pater pius, more solito nimia pietate commotus, non solum illos, sed etiam, quos jam in interiori cella novitiorum habebat, et qui venerant induere monasticum habitum, inde abstraxit, et a Rodulfo episcopo Tudertino, sanctissimo et catholico viro, gradatim ordinari fecit, eosque Mediolanum direxit. Hunc Episcopum post Petri Simoniaci depositionem ad regendum Florentinum episcopatum Papa mandaverat; et, ut magis dicam, ipsum Dominum Rodulfum episcopum præfato Mediolano cum viris eruditis postea misit, ut cunctis Catholicis, id omnino petentibus,

A tentibus, episcopali officio subveniret ad consolanda corda fidelium, diu pastore catholico destituta.

S. Joannes patrato miraculo,

72 In eisdem diebus una mulier cum tribus parvulis filiis, quorum unum a dextris, a sinistris alterum ducens, tertium in humeris ferens, filiis ac sibi victum circumquaque pergendo quærebat. Quæ cum ad hospitalem sancti Salvii, eleemosynam quæsitura, venisset, eamque beatus Johannes multiplicatam filiis, et depressam inopia cerneret, pietate motus custodem hospitalis, Andream nomine, vocat, et jubet, ut aliquid muliérculæ largiatur. Ille vero, quem egestatis copia valde premebat, respondet, se non nisi panem unum habere. Cui reverendus Pater de eodem jubet mulieri pro Dei caritate partem porrigere. Cujus jussioni minister obediens, ad furnum properat, in quo panem eumdem reposuerat, et intuens vidit totum furnum plenum panibus. Qui valde lætus effectus, ad illum rediit, sibique quod acciderat, nunciavit, meritis ejus id evenisse non dubitans. Quod beatus vir audiens, dixit ei: Tace, et hoc memini dicas; panem autem, ut jussi,
B petenti tribuas.

mortem suam prædicit.

73 Post hæc ad Passinianum rediit, ubi diem ab eo longo tempore desideratum, scilicet, ut dissolveretur, et esset cum Christo, devotus, et supplex exspectare cœpit cum magna cordis exsultatione; sæpius hunc versiculum repetens: Sitivit anima mea ad Deum vivum, quando veniam, et apparebo ante faciem Dei? Et subjungebat: Satiabor cum manifestabitur mihi gloria tua. Languore itaque gravescente, cœpit evidenter dicere, quod vitæ suæ terminus propinquabat. Mandat itaque discipulis, quos Fratribus præposuerat, et ad se facit absque mora venire. Quos de Ordinis observatione, commissi gregis custodia præmonens, et in multis eos exhortans, benedixit eis, et osculatus est eos, præcipiens unicuique continuo remeare ad propria monasteria. Qui licet mœrentes, et nimium flentes, nec Patris jussioni contradicere præsumentes, inviti revertebantur. Remanserunt tantum cum eo domnus Rusticus Prior, et Lætus Passinianensis abbas. Isti accedentes ad eum eadem hebdomada, qua obiit, humili prece rogaverunt ipsum, ut
C Fratribus exhortationem aliquam de concordia pacis, et caritatis unitate relinqueret. Tunc jussit hæc, quæ hic continentur, dictari, et scribi pro ædificatione fidelium in posterum conservanda.

et dictata epistola

74 Johannes Abbas omnibus Fratribus in amorem fraternitatis secum junctis salutem et benedictionem. Me sub gravi infirmitate diu laborantem, Deus ut animam recipiat, corpus meum terra, quatenus ad pulverem revertatur, unde materiam sumpsit, quotidie exspecto. Et hoc mirum non est: quia ætas etiam absque tantæ infirmitatis oppressione, hoc me admonet quotidie exspectare. Et hinc transire quasi sub silentio æstimabam; sed locum et nomen, quod in hac
a corruptibili carne *a*, quamvis non sicut decuit, tenui, pensans; esse utile duxi, vobis aliquid de vinculo caritatis loqui. Et hoc non a nobis et noviter, sed, quæ quotidie auditis, transcurrendo replicare breviter. Certe hæc est illa virtus, quæ omnium rerum creatorem effici compulit crea-
b turam. Hæc est illa, quam indicem *b* ipse suorum omnium mandatorum Apostolis commendans, ait: Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem. De ista Jacobus Apostolus loquitur, dicens: Qui totam legem observaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus. Ista est, de qua beatus Apostolus Paulus dicit: Caritas cooperit multitudinem peccatorum. AUCTORE B. ATTONE.

suos ad fraternam caritatem hortatus,

75 Hinc ergo colligere possumus, quod tenendo caritatem omnia peccata operiri; ceteras vero virtutes æstimantibus se obtinere posse, sine hac nihil valere. Sed hæc audiens quisque superbus et inobediens, hanc in veritate cogitat habere, si se corporaliter in communione Fraterna viderit perdurare. A qua, ut ita dicam, opinione falsa unumquemque beatus Gregorius, veræ caritatis finem indicando, excludit, dicens: Ille perfecte Deum diligit, qui sibi de se nihil relinquit. Quid vero de caritate singulariter loquar, ignoro: quoniam omnia Dominica mandata ab hac pullulare radice scio. Quia si multi sunt rami boni operis, una est tamen radix caritatis. In cujus calore nequaquam reprobi possunt diu perdurare, Domino Salvatore dicente: Refrigescet caritas multorum. Quos frigidos, et ab unitate divisos, Apostolus Joannes plangit, dicens: Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum. Et si ita est, immo quia ita est, debet unusquisque fidelis semper E
pensare, qualiter se tam summo bono possit copulare, secumque, quos habeat in via Dei socios, anxius quærere. Et sicut reprobi hanc relinquendo, a Christi corpore abscinduntur, sic electi eam in veritatem amplectendo, eidem Christi corpori confirmantur. Ad hanc vero inviolabiliter custodiendam valde utilis est unitas fraterna, quæ se constringit sub unius personæ curam: quoniam sicut flumen a suo alveo siccatur, si in multis rivulis dividatur, sic fraterna unitas minus valet ad singula, si fuerit sparsa per diversa. Idcirco, ut in longo ista caritas inviolabilis permaneat vobiscum, volo ut in Domino Rodulfo vestra cura et consilium post meum obitum pendeat, saltem sicut in me pependit in mea vita. Valete.

angelum videt

76 Tertia postea die priusquam obiret, vidit sibi juvenem assistentem, quem fuisse ipsius Angelum æstimamus. Quem cum solus et nullus alius cerneret, ait Fratribus: Quare Fratrem illum non vocastis vobiscum, dum comedistis? Cui Fratres: De quo, inquiunt, Fratre dicis, Pater? Et ille: De illo, inquit, pulchro juvene, qui ad nos venit, et nobiscum moratur ingrediens et F
egrediens, At illi: Unde est, et quo nomine vocatur? Nescitis, inquit, quia de monte Domini
est *c*, et Benignus vocatur? Tum ille, Spiritu sancto docente, intellexit angelum esse et vere de monte Domini, id est de cœlo fore, talique dixit illum nomine appellari, id est Benignus. De illo siquidem monte, Psalmista, ait: Quis ascendet in montem Domini? Et alibi: Quis requiescet in monte sancto tuo? Ad ipsum siquidem montem per gratiam Christi ascendere cupiebat, cui diutius ipse servierat. Et recte beato Johanni angelum talis nominis deputaverat, quem misericorditer immensa benignitate præ multis mortalibus ditaverat. Quibus auditis, Fratres abierunt, et super mensam victum unius hominis posuerunt, extra Fratrum victualia constituta. Quo adimpleto, quievit.

ac pie moritur.

77 Deinde cum ad exitum propinquaret, fecit hæc in breviculo scribi, et in manu poni, sibique consepeliri præcepit: Ego Johannes credo, et confiteor fidem, quam sancti Apostoli prædicaverunt, et sancti Patres in quatuor Conciliis confirmaverunt. Ut crederetur intimo eam corde tenuisse, quam videbatur verbis et operibus eatenus

 utiliter

AUCTORE B. ATTONE.

utiliter defendisse. Post hæc Christo tradidit spiritum, corporis et sanguinis ipsius perceptione munitum, in quem integra fide crediderat, quem pure dilexerat, cui pia intentione servierat, secum talentum sibi creditum multiplicatum reportans. Obiit autem feliciter anno MLXXIII *d* Dominicæ Incarnationis, in ferventissimo æstatis ardore, quarto scilicet Iduum Juliarum.

ANNOTATA.

a *Pro* carne *B. Andreas num.* 112, *habet* terra; *quæ utraque expressio commodam interpretationem patitur.*

b *Pro voce* indicem *B. Andreas posuit* in vice. *Hæc differentia etiam facile conciliari potest, ut attendenti patet.*

c *B. Andreas num.* 115, *hoc responsum Læto abbati Passinianensi attribuit.*

d *Annum mortis non exprimit B. Andreas. Tantæ tamen auctoritatis in ea re est nobis B. Atto ut discrepantes paucorum recentiorum opiniones de mortis anno rejiciamus.*

CAPUT X.

S. Joannis exsequiæ, successores, et quædam miracula.

S. Joannis exsequiæ.

Tunc abbates, qui præsentes erant, spe certa credentes Deum sine fœtore posse servare Magistrum in æstatis fervore, qui discipulum ejus in igne prius servaverat absque omni combustione; deliberaverunt funus Patris insepultum retinere, donec abbates ad ejus exsequias undique convenirent. Hac itaque causa insepultum per triduum permansit: in quibus diebus ad celebranda tanti patris obsequia *a* pene innumerabilis clericorum ac monachorum multitudo convenit. Per hos autem dies, et noctes, qui convenerant, tanto Patri honore debitum impendentes, infatigabiliter gratias agentes Christo, qui cursum ejus in omni religione servaverat, benedicebant Deum in his, quæ de eo noverant et audierant. Post hæc sancti viri corpus in hymnis, et laudibus debitis sepulturæ tradiderunt, ita immune ab omni fœtore, quemadmodum illæsam fidem suam, donec vixit, ab omni contagionis errore servaverat; et velut Omnipotens discipuli transeuntis per ignem carnem et incombustas vestes omnimodo custodierat.

Ejus successores in abbatiali munere.

79 Quo sepulto communi fratrum electione Dominus Rodulfus obedientiam sibi a Patre injunctam accepit, et triennio rexit, et dum vixit, Vajanum, Fontem Faonis, et Coneum sub suo regimine sumpsit. Post cujus excessum, Prior Rusticus regimen totius Congregationis tenuit, quam sexdecim annis satis fideliter custodivit: sub quo cœnobium sancti angeli in Pistoria, sanctæ Mariæ in Nerana, sancti Fidelis Strumis, sancti Pauli Pisis, sancti Salvatoris in Sophena; unum in monte Armato, alterum Osellæ in partibus Castellanis noviter sunt instituta. Deinde post depositionem carnis et Patris eximii sepulturam, multa per ejus merita Deus ostendit; quorum aliquam partem subjungere mihi visum est utile pro utilitate legentium, et multorum ædificatione fidelium.

Cibi in ejus exsequiis mirabiliter multiplicati.

80 Johannes, qui camerarius et cellerarius erat, videns immensam turbam monachorum, clericorum, ac laïcorum ad exsequias sancti Patris undique convenire; dum non haberet, quod tantis posset apponere, cœpit vehementer æstuare, nesciens omnino, quid ageret. Tandem ad se reversus, confidens in Domino, meritisque Patris sancti præsumens, ait: Qui de quinque panibus quinque millia satiavit, potest interventu nostri Patris olera, simulque legumina, cum aliis victualibus hodie multiplicare. Quo dicto, vascula, quæ more solito fratribus parari solebant, quæ quotidianis eorum usibus vix sufficiebant, integra fide, spe certa, caritate perfecta, et ad coquendum cum cibariis statim præparavit, et ad ignem posuit. O mira res, et stupenda! de vasculis, quibus solitam annonam fratres loci illius tantum alere solebat, a mane usque ad noctem supervenientibus ibidem hospitibus administravit; nec in aliquo defecerunt, sancti Viri precibus mirabiliter aucta.

Gregorius VII illius ope devotionem recuperat.

81 Dominus quoque Gregorius VII Papa, qui ad sacrosancta Missarum solemnia veniens, in multa compunctione solebat accedere, continuis tribus... cum compunctio consueta sibi deesset, in memoriam venit ei nomen, et sanctitas sancti Johannis, cum quo, dum vixerat, amicitiam et notitiam multam habuerat *b*. Quem, dum in suum auxilium humiliter invitasset, mox gratiam ejusdem sanctæ compunctionis multo largius, quam solebat habere, resumpsit. Quod Dominus Petrus Albanensis Episcopus ex ipsius ore Domini Papæ audisse, ipse quoque verum fuisse coram multis crebro dicebat. Item Dominus Teuzo Razolensis abbas, qui de primis maximisque discipulis ejus fuit, dum iter ageret, veniens Vallem Umbrosam, gravissimo iliorum dolore sæpius torquebatur. Cumque inter immensas doloris angustias fluctuaret, redire nolens, progredi non valens, Patrem Johannem anxius rogare cœpit, et dolor ab eo confestim abscessit.

Varii ejus intercessione sanati.

82 Alia quoque vice, dum eidem abbati Teuzoni domini Prioris Rustici fuisset obitus nunciatus, et ipse tanto languore teneretur, ut se nullo modo posset movere; calliculam benedicti *c* Patris reverenter tetigit, et mox sanissimus effectus, ad sepulturam defuncti perrexit. Item matrona quædam nobilissima, nomine Adalasia, gravissimis per unum integrum annum febribus magnis exæstuans ante sepulcrum ejus aliquantulum jacuit, et illico, sanitate recepta, meritis ejus incolumis facta, remeavit ad propria. Diebus eisdem una lampas ante sepulcrum ejus a Priori tunc tempore constituta, quæ nocturnis horis accendebatur, per multos annos ibidem mansit. Quam plerumque in terram corruisse, et semper illæsam mansisse, qui primum ista dicta, cum multis se vidisse profitebatur.

Lampas invocato ejus nomine mirè accensa.

83 Sub eodem tempore, miraculum non dissimile per ejus merita dicitur contigisse. Quidam presbyter, nomine Zenobius, fuerat, qui plebem Brozensem per quadraginta annos et eo amplius rexit. Qui dum una die, sole vergente ad occasum, accelleraret se vespertinam celebrare synaxim, accensa candela, lampadem ecclesiæ festinabat ignire; et cum in ea minime liquorem olei reperisset, nec alias haberet, unde eam reficere posset, sæpius replicando ipsam ignivit; sed aqua, quæ in ea erat, absque mora lucentem velociter exstinguebat. Tunc animo furibundus, fide-

A fideliter tamen orans, ait : Si vera sunt, quæ de Johanne Gualberto vidi et audivi propriis oculis, in ipsius nomine præcipio tibi, ut celeriter accensa inexstincta permaneas. Quæ sub tanta velocitate subito est accensa, acsi divinitus imperatum ei fuisset. Idem ipse, qui vidit, et interfuit, hæc scripsit, et dictando mandavit.

Quidam spina gutturi infixa liberatur.

84 Deinde Frater quidam, Albertus nomine, qui in eodem Passiniani cœnobio, in quo beatus Johannes requiescit, dum piscem manducaret, una piscis spina repente gutturi ejus hæsit, quæ sibi gravem angustiam diutius intulit. Sed dum immensum periculum conaretur effugere, nec valeret, ad sancti Johannis patrocinium recurrit; quod efficaciter sibi mox præstitum sensit. Nam ejus nomen corde invocans, præsidiumque rogans, quod præ nimia angustia, voce non poterat, spinam repente glutivit, et affligentem se molestiam suffragio pii Patris evasit.

Duo fures, prodigiose detenti,

85 Idem Pater dum adhuc viveret in hac luce, et esset apud sanctum Salvium œconomus, duos artifices in cella ejusdem loci pro necessario opere posuit. Qui, maligno spiritu suadente, noctu venerunt ad eadem cellam, disponentes furtim auferre, B quæ illis apta videbantur; non attendentes Apostoli scriptum : Qui furabatur, jam non furetur, magis autem laboret manibus, quod bonum est. Ingressi itaque cellam, impleverunt saccos, quos portaverant, diversis bonis, et eos sibi superponentes, ut aufugerent, laborant. Sed peccatorum suorum irretiti vinculis, et beati Johannis impediti meritis sic immobiles stare cœperunt, quasi affixi terræ radicitus tenerentur, nec saccos dimittere, nec vacui recedere valebant.

ab eo reprehenduntur ac dimittuntur.

86 Cum vero prima hora diei cellam unus ex Fratribus introiret vinum haurire pro Missa celebranda, latrones admirans, ad Ecclesiam rediit. Finito autem Capitulo, retulit, quod in cella cognoverat, sed cellerarius se nescire respondit. Beatus autem Johannes hoc totum, sancto Spiritu revelante, cognoscens, ivit ad illos, ac vehementer corripuit, et ne talia de reliquo præsumerent, prius admonuit. Exinde partem furti pie concessit illis, partem nihilominus abstulit. Qui Patris ejusdem monitis edocti res pauperum ultra non rapere, sed, cum indigerent, humiliter C postulare, demum absolvit, et licentia ejus illæsi, non sine verecundia discesserunt.

Præter alia quædam miracula,

87 Sunt præterea nonnulla alia de venerabili patre Johanne litteris tradita, quæ oculis aspexi, quædam alia, quæ fidelium narratione multorum d audivi, quæ præsenti opusculo renui copulare *d*, veritus excedere superius pollicitam brevitatem. Insuper ad tumulum ejus non solum illius terræ incolæ, verum etiam de remotioribus partibus multi crebro veniunt, plurimis anxietatibus pressi, ac variis infirmitatibus aggravati, qui, præstante divina clementia, sancti Johannis precibus læti et incolumes ad propria revertuntur.

monachus a mortis periculo liberatur.

88 Quidam monachus Pistoriensis monasterii sancti Angeli, interveniente necessitate, dum iter ageret, ad quemdam pontem perveniens, neglexit ex equo descendere, seque confidens equo ad salutem convenienter transvehi, nihil timebat incommodi. Dum autem per pontem transiret, equus ex improviso sub pede lapsus corruit, unde monachus, qui ei supersedebat, vi cadentis equi fortiter impulsus, extra pontem cecidit, et pavore mortis repentinæ perterritus, reverendum patrem Johannem fideliter invocans, semper paratum adjuvare, ut ei succurreret, valido clamore cœpit invocare. Cui quædam imago fulgens protinus assistens, et ejus lateri utramque manum apponens, illum forti veloci impulsu super pontem reduxit, eique mox vestimenta caballus, de quo ceciderat, dum conaretur assurgere, genu premens, tamdiu tenuit, donec monachus manibus reductis, equum comprehenderet, ejusque ventrem subintrans, pontem illæsus ascenderet. Sicque factum est, dum monachus, qui morti videbatur esse vicinus, beati patris Johannis nomen congeminando fideliter repeteret, illius præsidio non solum meruit ab imminenti morte mirabiliter eripi, verum etiam pristinæ sanitati ex integro restitui.

AUCTORE B. ATTONE.

Actorum epilogus numquam antea editus.

89 *Huc usque pertingunt Acta a Thesauro Velio et Joanne Mabillonio edita, quorum epilogum hactenus inter manuscripta sacrarii et bibliothecæ Vallumbrosæ latentem solita sua diligentia detexit jam sæpe merito laudatus D. Aurelius Casari, qui testatur, epilogum istum concipi his verbis :* Hæc ego Frater unus peccator monachus de Patris tanti Congregatione qualiscumque discipulus fideliter edidi ac velociter excepi * ad divinum honorem et reverentiam, præcipue Vallumbrosani Collegii, aliorumque instructionem fidelium eadem scire volentium; optans, studiolum meum in E oculis gratum esse legentium. Ipsum vero sanctum Patrem humiliter obsecro pro meorum copia commissorum Christi exorare misericordiam, ut qui propriis culpis indignus existo, ipsius adjungi præmiis merear, et illius suffragiis, æternis carere suppliciis, præstante eodem Jesu Christo Salvatore nostro, cujus honor et gloria cum Patre et Spiritu sancto permanet in æternum. Amen.

* *alias* veraciter incerpi, *sed lege* excerpsi.

ANNOTATA.

a Obsequia *hic idem significat, quod* exsequiæ; *quam vocem B. Andreas num.* 118 *expressit.*

b *De hac* amicitia *et* notitia, *quam Gregorius VII cum* S. Joanne Gualberto *habuit, hic tacet B. Andreas num.* 122.

c *Loco* benedicti patris *B. Andreas num.* 123 *habet* tanti *vel* sancti prædicti patris.

F d *B. Atto quædam miracula omisit, quæ habet B. Andreas; et contra quædam habet B. Atto, quæ omisit B. Andreas, ut curiosus lector, utrumque beatum Auctorem inter se conferens, facile deprehendet.*

MIRACULA

Auctore Hieronymo Radiolensi monacho Vallumbrosano.

Ex Ms. Florentino Bibliothecæ Mediceæ plut. XVIII.

PROLOGUS.

Auctor Laurentio Mediceo mecænati suo

Cum non solum, quos vulgo dicimus seculares, magno et excellenti ingenio viri, verum etiam religiosi, doctrina et virtute præditi, quos brevi-

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

a

brevitatis causa prætermitto, Laurenti *a* magnifice, avo parentique suo et Tibi, ut magis in aperto, et vestris perquam magnifice rebus gestis illustriores essent, quæ magnifica de egregiis viris edidere, direxerint, non ab re visum est mihi pro tuis ac Majorum tuorum, non solum erga universum corpus Ecclesiæ, verum etiam erga Religionem nostram, singularibus meritis, quam et illustrasti et quotidie illustras, aliquid tua devotione dignum ad hanc tantam dignitatem pro viribus nostris afferre. Ceterum cum animadverterem, quidnam magis gratum, magisque congruum pro tempore magnificentiæ tuæ esset, nihil intellexi ita hac tempestate tuæ devotioni in hanc nostram Religionem congruere posse, quam si Joannis Gualberti sanctissimi Viri, civisque Florentini dignissimi, qui non solum Hetruriam, verum etiam Christi Jesu religionem universam suis meritis prodigiisque reformavit, miracula, quæ legerim, viderim, a viris fide dignis acceperim, perscriberem.

scriptionis suæ causam exponit,

B

2 Ad quod profecto aggrediendum multa ingenium meum incultum et inconcinnum appulere; primum quod nulli istarum rerum reperiantur veri, sed tantum simplices scriptores, qui quidem multa omisere, quæ erant scitu dignissima; et ea etiam, nescio qua incuria, perierant, nisi tantum in scriniis librarii quædam notata haberentur. Præterea videram propriis oculis audieramque a viris fide dignis multa memoria digna, quæ si perire sivissem, et corpori et animæ meæ quandoque detrimentum fore existimassem. Accedebat ad hoc tua, quæ plurimum in me semper valuit, auctoritas; cum nullus antea hujusce religionis me ad hoc impulerit, cum plurimi orassent. Nam, ut verum fatear, non de ambitione illud agere [detractabam,] verum quia nec ingenio nec doctrina valebam, excusare [volebam.] Non potui ergo ob plurima in Religionem et in me benemerita non tuæ voluntati gerere morem, cum in mentem veniebat, Te nonnulla S. Joannis miracula in hortulo nostro audientem, ad ea describenda, ut possem, hortatum fuisse. Feci ergo quoad potui, ut votis satisfacerem tuis; cum ex his omnibus, quæ legerim, viderim, audiverim, ea tantum litteris mandavi, quæ et fide et memoria digna viderentur.

C

et tenuitati suæ veniam dari postulat.

3 Verum prius quonam modo et Crux, qua in primis utimur, ad hoc instituta, et brachium illud sanctissimum huc per Angelos miraculose delatum sit, et modum viamque, quam majores nostri et nos ad id ostendendum observamus, aperiam, priusquam initium narrandi faciam, ut omnia magis magisque in aperto sint; in quo, si quid minus caute periteque dixerim, mihi facile veniam Tua singularis benignitas et humanitas dabit, cum, ut paulo ante dixi, et arte et ingenio parum valeam. Insuper cum hæc jam omiserim studia, et divinis incubuerim, quæ quidem de industria a viris doctissimis parum ornate ac eloquenter edita fuere; præsertim ea, quæ in jure Canonico a quibusdam inculte et inconcinne probata sunt, ita ut etiam Latinis litteris mediocriter eruditus eam scribendi ruditatem haud æquo animo ferre possit; quam tamen ferre oportet, cum illi ea in arte liberali plurimum sententia, quam ornatu valeant. Eo fit, Laurenti, ut sæpius in dicendo non Latini, sed barbari a viris eloquentissimis habeamur; quam barbariem æquo animo feras oro; lege ergo feliciter.

D

ANNOTATA.

a *Laurentius is, doctorum virorum mæcenas juxta Odoricum Raynaldum in continuatione Annalium ecclesiasticorum tom* XIX, *obiit anno* 1492, IV *Idus Aprilis; unde hujus scripti ætas præter propter colligi potest.*

LIBER PRIMUS

PARS I.

In ipsius sanctissimi Joannis Vita legitur, quemdam Florentium Florentinum, cum plurimum eloquentia et vulgari prudentia polleret, nonnumquam contra Joannem inter alios cives pro Petro Simoniaco Episcopo Florentino insurrexisse. Hic, cum in extremis, quadam detentus infirmitate, laboraret, salutare sibi visum est consilium, cum ipsemet sua conscientia ad inferos damnaretur, habitum a Joanne sanctissimo Religionis impetrare; et negotium hujusmodi suis necessariis committens, a Joanne pio et injuriarum immemori facillime veniam impetravit; ad habitum tamen dandum, quia sine probatione fieri non licet, immobilem repererunt. Ægrotum igitur affines non sine difficultate ad S. Joannem deferunt; et denique precibus et lacrymis parentum, vel revera magis ipsius fide flexus, habitum ad extremum illi consentit. Pro bone Jesu! tanta S. Joannis virtus et gratia fuit, ut qui jam moriens videretur, sumpto eo amictu, surgeret et ambularet.

Narratur, quomodo S. Joannes ægrum juverit,

E

5 Sed nonnullo interjecto tempore, cum gravior quædam ægrotatio eumdem corriperet, ita ut nullam evadendi jam spem haberet, P. Joannes, vocatis monachis, eum visere pergit, et ipso et ceteris orantibus, ille ægrotus caput totum, lecti arrecto panno, cooperuit. Quid vereatur rogat S. Joannes. Ille faciem enudans inquit tremens: Diabolum toto ex ore flammam ignitam et naribus hiulcis pestiferum sulphureumque fumum edentem cominus me miserum intueor! Et B. Joannes, ubinam esset, interrogans, illico arripiens manibus crucem, umbram perquam strenue percussit; qui diabolus statim ejulans ac fœtens ceu fumus evanuit; et infirmus acri voce exclamare: Deo gratias! Deo gratias! Abiit, discessit. Ecce adsunt Virgo, Dei gloriosa Mater, Petrus Apostolus et pater Benedictus. His dictis, animam felicissime emisit.

et dæmonem fugaverit Cruce,

F

6 Quam crucem monachi in sacrario inter Sanctorum reliquias servantes, sæpius etiam nostra ætate fide et virtutibus S. Joannis ducti, ubi aliquis a dæmonio captus huc accesserit, utrum captus sit a dæmone an non, eadem cruce tentant; in primis tamen aquam sale et verbis exorcizatam aspergentes, qua solum, me præsente, quamplures discessere incolumes. Sed si fit penitus, ut præfata cruce, qui a dæmone torquetur, incolumis non evaserit, ad beatorum deducitur sepulcrum: Orlandi *a* scilicet viri et monachi sanctissimi, et Melioris *b* eremitæ gloriosissimi, et hujus monasterii Abbatum Benigni *c* et Michaelis *d*, et nonnullorum, qui etiam venerabiles

quam monachi adhuc ad eumdem usum servant.

a b c d

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

A biles exstitere, Patrum, quorum vitas et egregia facta quia alias et prolixe et breviter litteris mandare curavimus, in præsentiarum de his secus scribere non fuit consilium; ad quorum sepulcrum innumerabiles tum viri tum mulieres, variis infirmitatibus detenti, Christi Jesu amplissima misericordia sensim morbo levati, sanitati denique redditi sunt.

Brachium S. Joannis, de quo lis erat orta,

7 Sed si hoc haud profuerit (utpote quia varia cum sunt genera dæmoniorum, variis etiam Sanctorum expelluntur meritis) ad S. Joannis brachium etiam res deveniens suis semper meritis ac precibus dæmones omnes etiam alio ire coguntur. De quo priusquam quo ordine quave devotione monasterium extra deferatur expediam, pauca supra repetens, scilicet quonam modo ab Angelis huc mirabiliter delatum, quo ad cognoscendum omnia illustria, magis magisque in aperto sint. Quidam igitur hujus nostri monasterii Conversi fide digni mihi sæpius retulere, se a patribus suis accepisse, post primi Bernardi de Ubertis *e* hujus monasterii Generalis, et S. R. E. Cardinalis obitum, præfatum brachium per B Angelos mire huc delatum fuisse, cum imprimis gratia hujus, lites non parvæ inter nostros et Passiniani monachos exstitisse ferantur. Verum demum, cum utraque pars in sua voluntate et sententia persisteret, fatigatis arbitris, lis hujusmodi ad Florentinum senatum devenit.

dæmoniaco quodam indicante,

8 Cognita itaque causa et rite ac diligenter examinata, judicatum est, ubi corpus, ibi membra. Quam rem nostri non æquo animo ferentes, quia id ulterius habendi spes omnis sublata erat, mœsti ad ædem nostram rediere; brachium autem istud fertur esse, quo, ut supra diximus, P. Joannes, dum in hac vita esset, diabolum cum cruce percussit, et ita esse res ipsa paulo post experimento indicavit. Nam eodem fere tempore, cum quidam a dæmone fatigatus S. Mariæ de Valle Umbrosa monasterium petisset, et dæmon S. Joannis virtutem non ferens per os ejusdem viri cogeretur exclamare: Quid me, o Joannes, torques? Quid detrimenti quidve molestiæ tibi attuli? Non satis visum est tibi in vita me jugiter insequi, cum etiam post eam necdum desinas quovis modo etiam in externis regionibus insectari? Desiste tandem, desine, si qua pietas in C te est, nos variis afficere cruciatibus. Inde tartareis vocibus exclamare geminando sæpius: O cruces! o tormenta! Paulo post hominem miserrimum ad terram detrudens, ut spiritum emittere videretur.

miraculose in sacrario Vallis Umbrosæ invenitur.

9 His igitur et aliis inique ab ipso peractis, monachi casum hominis, jam ad extrema deducti, miserantes ad Passiniani monasterium, quod ea tempestate sanctissimi Joannis reliquiis pollebat, socios, ut pergerent, hortabantur. Quibus dæmon divina virtute inquit: Quid hunc laborem incassum sumere festinatis, cum S. Joannis brachium in sacrarii vestri pluteo mire ac digne locetur? Cui, utpote mendacissimo, cum monachi parum fidei adhiberent, et ille tamen in sententia sua permaneret, tandem quæsitum est, et, ut dixerat, in sacrarii armario repertum est. Qua de re ingens gaudium inter monachos oboritur. Pulsatis igitur campanis, funalibus accensis, omnibus monachis et ministris, quod genus hominum vulgato nomine Conversos dicimus, et qui aderant agricolæ, una convenientibus, cantantibus et devote psallentibus Fratribus, dæmon tandem non sine miseri hominis detrimento discessit.

10 Ex eo itaque tempore templum hoc majori in devotione ac reverentia, quam antea, a cunctis Hetruscis habitum est. Nec mirum, cum non tantum de Italiæ partibus, verum etiam ex Gallia Transalpina *f* constat a dæmone et ab aliis infirmitatibus, precibus Joannis sanctissimi, incolumitati redditos esse quamplures. Dicam profecto, quid sentiam, et dicam verius, quam potero: hanc religionem, ne dicam domum, puto hujus sanctissimi brachii miraculis precibusque Joannis conservari. Quis enim hujus status Religionis ab Abbate Ricciardo *g* ad R. P. Franciscum *h*, qui modo ipsi religioni præest, fuerit, incertum habeo, pudeat an pigeat magis disserere. Verum ad inceptum redeo. Res ipsa hortari videtur, quoniam de S. Joannis brachio supra dictum est, etiam huic aliud inserere prodigium, quod tempore Abbatis Bernardi Florent. de Gianfiglazzis *i* multorum testimonio, qui nunc etiam supersunt, probatur exstitisse. Cum enim, ut mos est, accitu populi Florentini Abbas præfatus una cum monachis honorifice Joannis beatissimi brachium deferendo, ut Baptistæ Joannis festivitati decori ornamentoque essent, Florentiam concessissent; peracta S. Joannis Baptistæ pompa et processione solemniter adimpleta, hoc brachium tam egregium multisque miraculis insignitum, invitis monachis ac prælatis, in digniori gradu palatii domusque publicæ pro tempore Patres Priores statuere; hoc animo tamen, ut sibi auratum tabernaculum et egregium, ut fas erat, fieret.

Brachium illud Florentiæ detentum

E

miro modo ad Vallem Umbrosam defertur,

11 Verum cum jam hunc sibi locum, ceteris posthabitis, delegisset beatissimus Joannes, et in vita etiam post ipsum decus mundi potentiorumque limina devitans postridie a sacrista in altari suo, quod hoc in monasterio situm est, quatuor cum luminaribus conspicitur; quæ, ut ipse referre solitus erat, propriis oculis cœlum versus tendere luminaria vidit; hoc in primis stupori sibi et admirationi, deinde summæ lætitiæ exstitit. Curavit itaque illico iis paucis, qui domi remanserant, monachis referre; qua de re ingenti lætitia affecti, et lacrymis præ gaudio obortis, illuc mature euntes dicunt: O Pater, o decus ecclesiæ spesque nostræ! decrevisti hoc templum familiamque tuam non deserere. Deinde, pulsatis campanis, et funalibus accensis, devote suppliciterque psallentes ipsum inter ceteras Reliquias in sacrario locavere; rem vero omnem quam primum venerando Abbati per litteras significare studuerunt. Igitur repente pro metu ingens gaudium inter omnes exortum est. F

et est magnæ virtutis contra dæmones.

12 Hoc itaque sacratissimum brachium tali ordine, quo inferius describetur, dum res exposcit, ad loca defertur necessaria sive intus sive foris a dæmonio captus S. Joannis præstoletur opem: Pulsatis enim, ut fit in plenis solemnitatibus, campanis, monachi omnes uno in loco consident. Interim ex monachis unus tantum sacerdos ornamento ecclesiastico, quod vulgo pluviale dicunt, adornatur, luminaria ab acolythis præparantur, quibus optime instructis et compositis, diligenter illico foras omnes pari ordine modeste compositeque incedentes, hymnosque devote psallentes prodeunt, nec ab hoc pio opere cessant, quoad, ubi dæmoniacus est, devenerint. Evenit interdum, ut nonnulli et cives etiamsi forte ut fit præsertim tempore æstivo supervenere, et omnis ordinis et ætatis immisti villicolæ et oppidani, qui regionem istam circum incolunt, et qui domi aliquo in negotio exercentur seculares, ad hoc mirum spectaculum summa cum

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

cum religione et timore, aliorum ducti exemplo, concurrant, et cantantibus et orantibus monachis, et idem interdum sæpius ac crebro repetentibus, Jesu, virginisque Mariæ et S. Joannis gratia efficitur, ut omnes modo a dæmonio vexatos huc se concessisse non pœniteat; immo, quod majus est, nonnulli alii, variis infirmitatibus detenti, in patriam suam læti et incolumes rediere, ut infra legentibus liquido patebit.

ANNOTATA.

a *Hic beatus Orlandus fuit Conversus Ordinis Vallumbrosani, obiitque anno* 1242. *Syllogen de eo historicam vide in Actis nostris ad diem* 20 *Maii, tomo ejusdem mensis* V *pag.* 263. *De ipso etiam agit Simius in Catalogo pag.* 226.

b *Is fuit eremita Cellarum. De eo agemus ad diem translationis; nempe primum Augusti, quem cum aliis monasterii Vallis Umbrosæ Beatis communem habet. Interim ejus elogium legi potest apud Simium in Catalogo pag.* 215.

B

c *De abbate Benigno vide Locatellum lib.* 2, *cap.* 27 *et Simium jam sæpe citatum pag.* 51.

d *Is mortuus est anno* 1370 *juxta Locatellum lib.* 2, *cap.* 40. *Vide Simium pag.* 217, *aliosque auctores apud eum citatos.*

e *De hoc S. Bernardo supra in Annotatis egimus, et auctores de eo agentes assignavimus.*

f *Verosimiliter intelligit eam solam Galliæ partem, quæ proxima est Alpibus, Italiam a Gallia dividentibus.*

g *Hic Ricciardus sive Riccardus ex abbate Generali factus est episcopus Massæ anno* 1435, *ut habet Ughellus tom.* 3 *Italiæ sacræ col.* 799. *Vide de eo Simium pag.* 257, *qui tamen errat in anno electionis ejus ad episcopatum.*

h *Is Franciscus circa annum* 1450 *electus est Generalis congregationis Vallumbrosanæ, et post vigilem* 29 *annorum gubernationem obiit anno* 1479; *unde liquet, hæc miracula ante hunc annum conscripta esse.*

i *Bernardus ille Gianfigliazzi, teste Simio in Catalogo pag.* 66, *post* 22 *annorum generalatum obiit anno* 1422.

C

PARS II.

Dæmon mulierem Ligurem,

Primum igitur miraculorum memorabilium a sanctissimo Joanne feliciter mireque ostensum, et multis mortalibus celebratum, sic accepimus. Mulierem quamdam ex Liguriæ *a* provincia fatigatam a dæmonio ad hoc S. Mariæ monasterium in ejusdem S. Joannis festivitate vi a parentibus constat deductam fuisse; sed cum jam monasterium prope esset, S. Joannis virtutem diabolus amplius ferre non valens, per os mulieris maximas variasque voces cum spuma emittere, seque miserum clamitare; ulterius nec posse nec velle progredi, et se adeo torqueri aiebat, ut nusquam gentium ejusmodi tormentis se affectum juramento affirmaret. His itaque clamoribus cœtus virorum ac mulierum, qui gratia devotionis religionisque monasterium hoc adiverant, attoniti et exterriti, illuc, ubi misera mulier torquebatur, sese undique tumultuario confluentes prorumpunt. Operæ pretium erat et dæmonis horribiles et truces variasque voces interdum audire; nonnumquam vero Jesu Christi gratia, dato spatio non parvo, miseram illam lacrymis suffusam oculos, Virginis Mariæ opem imprimis, deinde S. Joannis implorantem aspicere. D

S. Joannis invocatione coactus,

14 Quid multa? Tandem [ea,] haud sine ingenti vi multorum, ad ecclesiam rapta, monachi ex more cum S. Joannis brachio, ut paulo supra retulimus, devote summisseque illuc usque, ubi mulier tormentis afficiebatur, multis circum orantibus, concessere. Acclamanti itaque sacerdoti, in rem suam concederet dæmon, crebris conjurationibus ipse Joannis sanctissimi virtute defessus, lugubribus vocibus paulo post se alio iturum profitebatur. Verum quia diabolus callidus ac mendax multis testibus comprobatur, quocirca non sibi satis fidei præstandum censerent: interrogatus a monacho sacerdote, quod signum, cum discederet, daret; inquit: Ictu fulminis a septemtrionali regione impulsi [in] arborem illam, juxta ecclesiam positam, [eam] minutatim lacerando ac frustillatim passim fundendo, desiliam. Quod equidem re ipsa paulo post probavit: nam cum undique aer serenus esset, et hi, qui huic spectaculo aderant, exitum rei summo cum desiderio præstolarentur, præsertim quia dæmon sæpius interrogatus idem se facturum instanter affirmaret; demum sanctissimi Joannis meritis et monachorum orationibus sensim sibi vires deficere [cœperunt] ita jam etiam invito dæmone, quod fuerat pollicitus, suo in exitu demonstraretur. E

dato discessus sui signo deserit.

15 O Jesu mira potentia in Sanctis præcipue! En subito e regione Boreæ ventus nubem condensam et atram ad has nostras efflavit regiones, et, uti dæmon dixerat, suo in discessu fulmine ex nube vibrato ac pulsu nimio contorto, rapido ingentique motu arborem (quæ vulgo acer dicitur) percutiens ipsamque frustulatim lanians, hac illac ramos suos jactitans, fere ad nihilum redegit; cujus truncus, vel rectius dicam robur, ad nostra fere tempora in tanta rei memoriam diligentia patrum conservatum est, quod me vidisse memini. Idcirco omnes, qui aderant mortales, rigentes ac trepidi animadvertentes, quod præter aeris morem evenerat, Joannis sanctitatem extollentes, mulieris exitum exspectare: sibi enim jam refugerat sanguis, et pallida effecta, interque manus parentum humi paulatim collapsa, membrorum calore extincto, veluti exanimis jacere, cui antea opera diaboli truces oculi, triste supercilium, turgidæ nares, os spumosum, vultus malignus, F iracundus animus, lingua fœtida animæque male olentes fuerant. Tandem ipsa huc illuc oculorum aciem dirigens, cunctosque, qui aderant, perlustrans, ab omnibus, ubinam gentium esset, perquirere; demum, re cognita, diligenter curvatis genibus Deo gratias referens in patriam cum suis hilaris et incolumis concessit. Quo prodigio Joannes beatissimus, paucis ante cognitus, clarus atque magnus prope longeque est habitus. Hoc miraculum a compluribus nostri Ordinis fide dignis accepi.

Adolescens Perusinus dire a dæmone vexatus;

16 Sic e Perusina civitate *b* quemdam adolescentulum, non solum a dæmonio vexatum, verum linguæ auriumque officio, insuper et ceterorum membrorum privatum adeo, ut non imago hominis, sed monstrum quoddam videretur; caput etiam intra genua reflexum [habentem] ab affinibus suis, viris inclytis, sanctissimi Joannis illectis prodigiis, ad hoc cœnobium ductum fuisse, luce clarius patet. Hic clarissimi Joannis, olim SS. Joannis et Pauli Cardineo titulo ornati, ac eadem tempestate Perusini legati exstitit nepos, quem cum Abbas Bernardus *c* hujus monasterii pater, ceterique, cum monachi tum Conversi, ita recur-

vum

A vum aspicerent, stupore misericordiaque ducti, in fletum cum parentibus pariter dedere sese. Proh bone Jesu! Quis tam durus, tam ferreus, qui nostram aspiciens figuram corporisque aspectum, suis officiis penitus privatum, a lacrymis fletuque sese abstinere potuisset? Abbas igitur parentibus aliisque præsentibus compatiens, premens alto corde dolorem, ita ad eos exorsus est: Solvite corde metum, dilectissimi, abeat tristitia, tantum fides integra pectoribus vestris insita sit, Jesum Dominum nostrum meritis Mariæ matris sanctissimæ et Joannis servi sui precibus hunc filium vestrum et posse et velle non solum incolumem reddere, verum etiam et conservare. Ita speramus, inquit pater, Jesu et vobis ipsum et nos summopere commendantes.

S. Joannis intercessione sanitati restitutus,

17 Pulsatis igitur ex more campanis, et monachis in sacrario, funalibus accensis, simul cum Abbate una congregatis, præfatum adolescentem præ manibus servi gestantes, juxtaque reliquiarum tabernaculum sternentes juvenem: nam nec per se stare [poterat] et se detineri minime patiebatur. Ceterum omnes, cum monachi, tum sæ- B culares, flexis genibus, quidam sursum ad Jesum amore quodam tracti divino suscipere, nonnulli vero, quibus mens non ita sanior esset, oculis demissis Jesu piissimi præsidium inter canendum mœsti implorare; Conversi quoque et ceteri pro re quisque totis animi viribus preces ad Virginem piissimam Mariam fundere, orare, ut illi misero ferat opem. Dum hæc pro cujusque ingenio et studio, dissimili ratione agerentur, elapso brevi temporis intervallo, puer S. Joannis meritis, recuperatis viribus, caput attollere, deinde suis se in pedibus sistens, more balbutientium voces tenuissimas emittere; præterea suum auditum resumens, maxima cum omnium admiratione propriis pedibus, quo cupido animi ferebat, ire, voces insuper plenas et ordine suo deductas proferre.

Deo gratias agit,

18 Cumque omnibus jam constaret, eum plene incolumem evasisse, pater suus aliique affines ita præ gaudio gestire, ut crebro S. Joannis brachium summa cum reverentia exoscularentur; filium insuper ex re monstruosa formosi juvenis imaginem præ se ferentem conspicientes, intuendo non poterant expleri; petitoque adolescens silentio, hujusmodi orationem suppliciter emisit: C O Pater, salusque fidelium, illustrator animarum Domine Jesu Christe, cui cuncta creata serviunt, te laudo, et benedico, tibique posthac me totum commendo et trado, ut ad portum perpetuæ salutis spiritum meum tua solita pietate velis deducere; tuque gloriosa Virgo, per quam cuncta bona ad nos mortales usque deveniunt; et tu Joannes sanctissime, cui tantam gratiam Deus tribuere dignatur, ut a quavis infirmitate miseros mortales tuis precibus, modo se humiliter commendent, incolumes reddas, vobis pro tali tantoque dono, mihi hoc in monasterio collato, toto corde totaque mente gratias ago, orans et obsecrans, ut imposterum tantam animi virtutem adversum diaboli vires mihi præbere velitis, ut ejus devitatis dolis, vobis sincere pureque valeam obsequi per virtutem et nomen Jesu Christi. Amen. Inde parentes intuens, inquit: P. Abbati ceterisque, qui adeo humiliter et modeste ad labores perferendos pro mei liberatione se Deo devoverunt, non tantum gratias agere, pater, sed tua solita benevolentia referre velis oro.

et munera offert.

19 Cum igitur hic sermo omnibus, qui aderant et admirationi et jucunditati existeret, pater suavi complexu osculo hærens filii, et lacrymis iterum præ gaudio obortis, inquit: Fili, acerbissimus mihi olim, nunc luce jucundior, sume pecuniam tutemet, humillime Deo offer, etsi non, ut nostri esset officii, pro tali tantoque beneficio accepto, sed ut quimus, tribuamus. Demum P. Abbas, datis prius inter se dextris et gratulatoriis verbis devote ab utroque habitis, tanti beneficii ne immemores essent, monuit; et ita læti discessere. Tantum igitur miraculum et prodigium, ne facile hominum memoria deleretur, in tabula quadam pater ipsius, ut diligenter pingeretur, operam dedit, et desuper S. Joannis hujus nostræ ecclesiæ altari cum filii vestibus, quibus in infirmitate positus utebatur, pendi voluit; verum nunc picturis pulvere et aqua humoribusque, quibus hic locus abundat, delinitis, tantum quorumdam hujus ordinis Abbatum et Conversorum, qui adhuc supersunt, memoria retinetur, a quibus ego (nam interfuere) accepi. D

Civis Florentinus ob magicas incantationes

20 Petrus Bernardi de Arena civis Florentinus, tempore Bernardi de Gianfigliazzis Vallis Umbrosæ Abbatis, huc veniens miris modis funibus undique septus horribilitatem quamdam præ se ferens, ut multorum nasos et aures mordicus attentare præsumeret, et admirationem et terrorem non parvum cunctis aspicientibus se daret; fertur etiam tantas per ejus os, ubi primum has ingressus est regiones, emisisse voces, ut colles montesque omnes juxta monasterium in eminenti siti, undique resonare viderentur. Cum autem ex more in sacrarium, et viris et funibus undique circumdatus, traheretur, coactus tandem post multas in eum orationes conjurationesque habitas hæc retulit; se cujusdam maligni viri carminibus et incantationibus illis ita adstrictum et ligatum teneri, ut nullo pacto, nulla etiam vi se inde abstrahi posse fateretur, ni prius fascinationes et incantationes illæ de sub ostii limine domus suæ amoverentur. E

dire a dæmone afflictus

21 Ceterum cum monachi, et monitis Christi Jesu et B. Hilarionis exemplo ducti, parum vel nihil fidei adhiberent, eo quia in aliis sæpe mentitus esset; instare orationibus, insuper sacerdos jugiter torquere, sibique ex virtute Dei exitium imminere dicebat; econtra ille vultu truci ardentibusque oculis in hæc prorupit verba: O cruces! O tormenta! Quid patior? Quid opus est, o pessimi Fratres, ut hinc abeam [per] tot orationes? F Cur incassum hos hymnos verbaque hæc divina effunditis? Quid frustra tantum laboris perfertis? Sat est, hoc ex me potuisse audire, in ostii limine incantationes pati*, quod mihi plurimum nociturum non dubito. Optantibus nonnullis ex his, qui cum ipso venerant, ut quæ dæmon aiebat, lamina et linum et cetera inquirerentur, et a loco amoverentur; prohibuere monachi, ne aut solutus incantationibus recessisse dæmon, aut ipsi suis sermonibus accommodasse fidem videri possent; asserentes, semper fallaces esse dæmones et ad simulandum callidos. Orantibus itaque et Virginem Mariam sanctumque Joannem jugiter religiosis viris deprecantibus, e manibus tenentium sese (nam nudatus funibus erat) a dæmone captus erumpens, ad sacrarii extremum usque summoque ingentique impetu proripuit, ibique a diabolo humi tartarea inhumanitate detrusus, tanta talique ibidem affici pœna, quanta nec antea domi nec in itinere (ut qui cum eo iter fecerant affirmavere) nec in sacrario, præsentibus monachis, fuerat affectus, ita ut omnibus miserabile de se spectaculum præberet.

* *id est* relinqui.

22 Cum vero et S. Joannis virtute et monachorum

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

sanatur; et incantationis instrumenta inveniuntur.

chorum supplicationibus oppido fatigaretur diabolus, ulteriusque Jesu virtutem perferre non valeret, ipsum miserum prius diu discerpens et lanians, demum discessit. Sed operæ pretium erat audire, quas voces etiam post in ipso volitans sacrario emiserit. Nam incredibilia mihi pene fuissent, quæ narrabantur, ni ab his, qui tali spectaculo aderant, accepissem. Tantus, pro bone Jesu! et strepitus et terræ motus factus est, dum alio tenderet dæmon, ut sacrarium ecclesiamque toto cum monasterio funditus erui putarent, qui aderant, omnes; cui vero hæc incredibilia existerent, alios legat libros et ecclesiasticos et gentiles, et quid potuerit diabolus, Deo annuente, liquido intelliget; et ad hujusce rei confirmationem aliqua in medium afferrem, ni ea res me longius ab incepto traheret. Redeam ergo unde digressus sum. Redeuntibus igitur sociis cum Bernardo incolumi Florentiam, monachorum monitis haud paruere. Dederant enim hi in mandatis, ne incantationes perquirerent illas. Ceterum uti curiosi et nova cognoscere affectantes ostiique limen adeuntes, et, ut libido fert, B omnia perscrutantes pannum lineum conglobatum filisque sericis circumligatum invenere, quo explicato, particulam ossis pueri defuncti, nec non et mulieris capillos, pellem insuper pulli asinini, ut ipsi quibusdam ex nostris postea retulerunt, intus quibusdam cum signis et characteribus conspexere; quæ omnia viri cujusdam religiosi monitu igni tradidere. Patet igitur incantationes carminibus fieri posse; hoc et nostri canones approbant, et res etiam indicat ipsa.

ANNOTATA.

a *Liguria est Italiæ regio, quæ antiquitus duplex fuit; nempe littorea et mediterranea. De utra hic agatur, ignoro.*

b *Perusia urbs Italiæ sita in confinio Hetruriæ, estque Umbriæ et agri Perusini caput.*

c *Puto hic intelligi Bernardum Gianfigliazzi, de quo supra actum est.*

C

PARS III.

a *b* *Item puella a dæmone obsessa*

Relatu Abbatis Cultus-boni *a*, cui Paulo nomen fuit, ex S. Gaudentii oppido *b* puellam quamdam huc tempore Abbatis Bernardi de Gianfigliazzis venisse accepimus. Hanc talis tamque iniquus possederat dæmon, ut eam adire nisi caute, præsertim dum tormentis afficeretur, nemo auderet: complurium enim et manus et nares dentibus mordaciter attrectare tentaverat sæpius, ita ut, dum cœnobium propter sui eam de jumento, quo insidebat, deponere curarent, ipsius cervicem dentibus apprehendens incumberet, adeo ut caput puellæ summis viribus inde amovere qui aderant, minime valerent; cui spectaculo, multis concurrentibus, etiam et Petrus vir religiosus, hujus cœnobii tunc decanus, interfuit, et signo Crucis in puellam edito, mox ipsa quasi de industria extulit caput.

liberatur. 24 Eam igitur ad capellam usque vi pertrahentes, cum cruce venerabili, qua S. Joannem dæmonem legimus percussisse, monachus quidam [attigisset], non multo tempore in eam conjurandam consumpto, puellam ipsam modis terribilibus et cruciatibus inauditis torquens ad terram detrusit diabolus. Sacerdos vero monens, D ne quis ex iis, qui aderant, eam attingeret, leviter aquæ benedictæ roribus aspersit. Ceterum mulier, uti præsenti vita functa, per horæ intervallum jacens nihil aliud vitæ ostendere, nisi quia tantum tenues ore spiritus vicissitudinarios emittere quandoque paululum videretur. Tandem exsurgens et undique circumspiciens non parca cum teneretur admiratione, interrogavit, ubi gentium esset et unde illuc applicuisset, et quid sibi tot religiosi vellent. Cognita denique a sacerdote et a suis, qua laborasset infirmitate, et ut incolumis S. Joannis meritis evaserit, Deo et sibi gratias agens, læta cum suis in propriam redivit patriam.

25 Etiam constat ad hoc S. Mariæ monasterium quemdam aromatarium *c* Florentinum eodem fere tempore funibus circumligatum, a suis deductum fuisse; qui quidem et in urbe et extra et quoquo traheretur, mirum de se spectaculum mortalibus omnibus præberet. Nam a tali torquebatur dæmone, ut varia de se et stupore plena demonstrare cogeretur; interdum E jocosa, nonnumquam gravia, quandoque vero terribilia verba proferens. Ceterum ubi loca hæc silvasque monasterii adivit, hujusmodi clamitando cœpit ex ore hominis verba effundere: Ne illuc ire velitis, ne me trahatis oro. Nihil enim ex his, quæ optatis, fiet; imo et majori tristitia redibitis ad urbem, ac nunc monasterium versus pergatis. His dictis, conticuit. Hæc in itinere dixisse dæmonem a nonnullis, qui aderant, cum ventum est ad cœnobium, cognovere monachi. Cum igitur eum socii [non] nisi magna vi trahentes deducere possent, in hujusmodi certamine tantum consumpsere temporis, ut jam tertia noctis lapsa hora adierint monasterium.

Florentinus quidam *c*

26 Quiescentibus itaque in superiori parte monachis, qui in inferiori hospitalitati præerant Conversi, ut eos honorifice more solito haberent, operam dedere; verum cum dæmon miserabilem virum acriter vexare non desisteret, eumque suffocatum paulo post affirmaret, Conversi, qui aderant, pietate moti decanum illico accersire curaverunt. Veniens igitur S. Joannis crucem mox jussit afferri; ipse interim flexis genibus orationi instare. Ceterum antequam illuc cum cruce, qui- F bus imperatum fuerat, concessissent, a dæmonio homo ille miserabiliter est suffocatus. Cumque omnes hujusmodi repentinus casus flebiles reddidisset et mœstos, decanus pater talia verba, ut eorum molliret dolorem, exorsus est: Dei judicia cum nobis incognita existant, sibi profecto, ut propheta ait, in omnibus et de omnibus gratias agere tenemur, obligamurque: nihil enim, ut Euangelia sancta referunt, nisi nutu divino etiam parvula evenire certum est. Quocirca et mœstitiæ finem detis, insuper et corpora cibo paululum recreetis oro; ne dum vultis, ut quorumdam haud sapientum ingenium est, mortalium casus sine modo deflere, et corporibus detrimentum adferre, et Deo rem non gratam facere pergatis.

occulto Dei judicio,

27 His itaque et aliis verbis eos decanus exhortans, miserabiles illi, paululum viribus corporis recuperatis, non sine ingenti mœstitia sumpsere cibum; postridie vero psalmis ex Christiana traditione decantatis, cadaver ipsius in cœmeterio extra fores ecclesiæ sito terræ reddidere; cognito tamen a sociis, quod religiose et honeste vitam duxerat suam: annuatim enim, ut sacri volunt

a dæmone suffocatur.

A lunt canones, de suis sceleribus humilem Deo et sacerdoti fecerat confessionem. Si enim secus vitam suam instituisset, in loco non sacro cadaver illud condidissent. Comites igitur, ut diabolus dixerat, tristiores, ac huc venerant, etsi omnes tum monachi tum Conversi eos solati fuerint, domum rediere suam.

d Ridiculus quidam dæmon fugatur.

28 Anus quædam ex Milliario monte *d*, quam ridiculus invaserat dæmon, a suis ad hoc Virginis Mariæ cœnobium ducta est, jucundum de se et mirabile spectaculum præbens, ut etiam religiosis viris, gravitate ornatis, risum nonnumquam concuteret. Dæmon enim et hymnum Angelicum et Kyrie eleison, quandoque etiam et Psalmos canens, ita ut sacerdotis alicujus animam putares, haud fieri poterat, quin præ insolita re risum præsentibus non daret; interdum vero sacerdotis jussu his silentium faciens, ut in rem suam iret conjurabatur. Cui ille cachinnans inquit: Concedam alio, si me paululum antiphonam seu psalmum canere jusseritis, nulli vestrum in psallendo et rite canendo cederem. Et his finitis nullum a sacerdote exspectans responsum, B dulciter more solito divinum aliquid canendo dicere. Ceterum, monachis moram longam in hujusmodi nugis et ridiculis non valentibus perferre, sacerdoti a decano imperatum fuit, ut his cantilenis juberet finem imponi. Quid multis opus est; tandem dulciter canendo, absque ulla aniculæ læsione, ut fertur lætitiam quamdam ostendens, abiit. Sic illa incolumis S. Joanni gratias agens domum concessit suam.

Dæmon sacerdotem, e

29 Ad nos usque fama perlatum est, ex Flaminiæ *e* provincia quemdam ingentis corporis sacerdotem ad hoc S. Mariæ monasterium venisse; quem dæmon ita crudelibus torturis afficeret, ut necubi sisti, vel nocturno seu diurno tempore quiescere posset, nisi fatigatus et assiduo ingentique motu corporis defessus. Tum ubivis locorum in aqua etiam, et quod dictu incredibile est, humi sese prosterneret, cibum interdum non nisi saltando caperet. Eo tot discriminibus semper a tergo manibus ligatis, vel columna aliqua fune circumsepta, vel viris fortissimis tenebatur; ut quo iter faceret, undique ad hoc tam mirum invisendi gratia spectaculum mortales cujuscumque sexus et generis concurrerent, ejus C imprimis inauditum casum demirantes; deinde sibi vehementer commiserantes, alter alteri inquit: Heu! quis casus huic misero accidit sacerdoti? Pro fidem Dei atque hominum! Quid hoc est? Ut sacerdotes Dei in hujusmodi atrocissima devenerint tormenta; saltem alio quovis morbo laboraret, et justius et tolerabilius judicio meo esset, ut febri, podagris, syncopi, ceterisque afficeretur infirmitatibus. Hoc tunc erat, murmur vulgi de sacerdote; quibus vero mens sanior erat, secus sentire, Jesumque in suis omnibus judiciis laudandum extollendumque censebant.

frustra ad Vallem Umbrosam adductum,

30 Demum, non sine magno comitum labore, ad cœnobium istud deductus est. Quis enim, quæ dixerit egeritve ipse dæmon, etiam summa eloquentia præditus enarrare posset? Dies insuper me deficeret, si, quæ de ipso accepi, litteris mandare curarem. Sed ne aliis tædio, mihique labori sim, ad rei exitum festinabo. Cumque a sacerdote interrogaretur, qua audacia Christi sacerdotem ingressus esset; tale, audientibus qui aderant omnibus, dedit responsum dæmon: Nutu divino et affeci hunc, et afficio, afficiamque tormentis, quoad, ut meritus est, habuerit exitum. Instante tamen sacerdote cum S. Joannis Reliquiis, ut exiret, Spirituique sancto locum daret: Nec possum, nec volo, inquit dæmon. Hunc enim permissione divina suum fore, tartareis vocibus affirmabat. Qui, inquit sacerdos, istud dicere audes, maledicte? Nonne creatura Dei et Christi sacerdos hic est? Nescis enim quid futurum sit. Reipsa declarabitur sciam necne, respondit dæmon.

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

ob sacrilegam vitam,

31 Pergebat tamen sacerdos suum, monachis aliis psallentibus, peragens officium; quam rem dæmon magis quam antea ægerrime ferens, utpote quia magnopere et sine exemplo S. Joannis virtute a Jesu torqueretur, in hæc tonans prorupit verba: Quid incassum, o fratres, orationes fundere, et me, ut hinc abeam, acriter torquere oportet? Nam hic periturus est, qui et hominem occidit et divina Sacramenta nefarie corde incontrito, nulla habita confessione, nulla requisita absolutione, pro nefas! et ipse aliis ministrare et sibi sumere nec erubuit nec dubitavit. Hæc enim, quæ diabolus ex ejus ore proferebat, non parvam omnibus et admirationem incussere et metum; verum cum monachi multum in eum curandum temporis et dies quamplures frustra E consumpsissent, missum eum, invitis tamen comitibus, fecere. Nam Abbates nostri decreverunt, nos veteres observare mores et statuta et annalia, quæ a patribus nostris in concionibus et capitulis sancita sunt; quæ equidem triduanum diem hospitibus omnibus gratis permittunt, cum dicunt: Per triduum hospitibus jus esto nec ultra, nisi summa cogat necessitas. Verum ut ad incepta redeam.

Deo permittente, suffocat.

32 His ita in patriam recedentibus, ubi primum ex nostris exiere finibus, sacerdotem (quod dictu pavendum ac metuendum est) summis viribus ad terram diabolus trahens, affectum torturis ingentibus imprimis tandem suffocavit. Hæc nostri a quibusdam, qui funebriis officiis defuncti sacerdotis interfuerant, cognovere. Hinc quivis sacerdos exemplum sumere et parti suæ consulere potest, quid judicii quid exitus maneat illum, qui sine cordis contritione, si sacerdotis copia deest, et tantum tractare Sacramentum et sibi, suisque ausus fuerit administrare. Sed dicet forte aliquis: Pauci vel nulli nostra tempestate in ejusmodi formidolosa discrimina incurrunt. Malo si mihi optio daretur, hic pro tempore quam alibi F æterne cruciari; quod quidem nequam sacerdoti futurum fore, nisi hac in vita Jesu Christo reconcilietur, fidelis dubitat nemo. Sed nunc ad reliqua.

f Adolescens Senensis, g

33 Ex Senarum *f* civitate adolescentem acrem et fortem, catena etiam ligatum et innexum (nam funium resta *g* lacerasset) cum affines, nobilissimi viri, multis comitantibus traherent, forte monasterium Cultus-boni propter iter habuere; quod quidem monasterium hujus Religionis esse probatur. Illic jam Joannis virtutem dæmon sentiens, eamque perferre amplius non valens, miris modis exclamare: Nec ulterius ire, inquit, si vellem valerem; date veniam, retro gradiamini oro. O cruces! o tormenta! quæ mihi immerito, tu S. Joannes, infers! me miserum! hæc nequeo amplius perferre; in patriam ut redeatis oro: illuc profecto recedam quamprimum. Cum enim contra sententiam suam iter Vallem Umbrosam versus comites properarent, dæmon et gratia Joannis beatissimi, et juvenis fide amplius cum torqueretur, ingentes emittens voces, millies clamitare, sese miserabilem dicere. Addebat: Hic sistite equum, sistite rogo, discedam nempe, discedam: ulterius enim prodire nequeo.

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

in via a dæmone misere afflictus,

34 Firmantes igitur jumentum, juvenem catenis irretitum, et sudore toto corpore præ labore madefactum, ac fere membris perfractum universis, pedibusque labentem ac trementem deposuere ex equo. Concurrentibus itaque ad hoc mirum spectaculum turmatim ex agris et villis cujusvis conditionis mortalibus (eos enim tartareis vocibus dæmon hinc inde accierat) alter alteri dicere : Mi frater, quot miseri mortales, hanc dum degunt vitam, intolerabiles perferunt cruciatus; quocirca utilius dicerem in cunis post baptismi Sacramentum eam abrumpere vitam, quam ad has pervenire ætates. Cui e contra respondebatur : Desine posthac hæc et similia inconsiderate et insulse proferre verba : male enim sentis. Sic placitum Deo, cui omnia parent, et cui, quare sic fecisti, audet dicere nemo. Insuper, ut aiunt : Quod difficilius, id præclarius : quo enim majora hac in fragili vita tormenta æquo animo pertulerimus, eo in futura magis gloriosa dabuntur pro laboribus præmia.

liberatur, et in grati animi signum adit monasterium Vallis Umbrosæ,

35 Dum hæc et alia, prout voluntas fert, jactarent, dæmon multo ferocius solito, ex circumstantibus orantibus nonnullis, in eum miserum adolescentulum e vestigio debacchari ; tandem B eum vi ad terram detrudens, discerpens imprimis et dilanians, demum ingenti cum clamore discessit ; ipse vero fere per horæ spatium non sine magna omnium, qui aderant, admiratione, veluti defunctus humi prostratus jacuit ; deinde paululum excutitur, et, uti a somno excitus, exsurgens, sanus tamen et incolumis Deo imprimis et Virgini Mariæ sanctoque Joanni gratias agens, deinde ceteris omnibus ; et in patriam suam, nisi prius S. Joannis ædem visitasset, redire noluit. Placuit omnibus, et huc sese contulere una, et sanctissimi Joannis brachio venerabiliter et devote osculato, hujus monasterii beatorum sepulcrum, quod in infima parte turris campanariæ situm est, festivi et læti devotionis gratia visitarunt, et eremitarum insuper humiles adiere casas, quæ in saxeo tumulo supra monasterium edito sitæ sunt ; qui quidem tumulus ex ea parte, quæ Meridiem spectat, confractus abscissusque est horrendum in modum ; ex ea etiam parte, quæ ab Oriente exoritur, perangusto tractu superiori monti conjunctus, cujus de nomine C et situ pauca disserere non alienum locus esse monet, quoniam alibi de eo mentionem haud facturi sumus ; et Abbas Sanctus *h* optime ac diligentissime omnium, qui S. Joannis historiam vitamque scripsere, hunc locum prosecutus, mihi parum libero ore locutus videtur, qui situm Vallumbrosæ operi suo inserens, hunc Cellarum locum, mirum in modum a natura, magisque hominum industria situm et ornatum, vix tetigit.

et Cellas eremitarum,

36 Mons igitur est saxosus, asperrimus et incultus, qui bina cingitur silva ; ex superiori enim parte, quæ per declivum montis in flumen ducitur, proceras habet abietes, quæ in vasta solitudine loci religionem augent horroremque introeuntibus non mediocrem incutiunt ; ex interiori autem, quæ ad ima monasterii versus tendit, natura veluti humano artificio, humillimis hac tempestate circumdatur ilicibus. In hujus medio montis amœnissimum cernitur pratum, muris, de industria in brachium eremitarum opera elevatis, undique vestientibus, quod spatium divisis cellullis anachoretæ quatuor incolebant. Medium tenet ecclesia horrenda vetustate et religione dignissima, in qua inter ceteras, quæ tabulis miro artificio ostenduntur, picturas, Virginis D Mariæ imago tam egregia tam insignis apparet, ut [a] pictore ad plenum perfectum videatur, quod ait Poeta noster :

Credo equidem vivos ducent de marmore vultus.

Proh bone Jesu ! quid Zeuxis ille insignis, quid Polycletus ? Huic cederent profecto ; cederet, et Euphranorus et si quis alter fuerit umquam insignis pictor et sculptor *i*.

quorum austera

37 Sed ad anachoretas redeo, qui quamquam singuli privata habeant altaria, in quibus sacra divina seorsim et per se quisque, qui funguntur ordine sacerdotali, peragunt ; tamen ad ecclesiam majorem statutis horis diei, noctuque ad psalmos decantandos legendosque conveniunt. Cellulæ, non, ut in cœnobiis consuevere, pariete interjecto conjunctæ sunt ; sed sejuncti per se humiles habitant casulas, quibus singulis singuli inter annexi sunt hortuli. Cibum una tantum Dominicis et festivis diebus capiunt ; diebus vero aliis quisque per se suum parce reficit corpusculum. Præter Canonicas horas integrum singulis hebdomadis feria sexta, qua pane tantum vescuntur et aqua, psalterium peragunt ; et ut paucis eorum E vitam aperiam, hanc eremum certe incolunt, qui paulo asperiorem vitam in laudem divinam præter S. Benedicti instituta adamant. Sunt enim, qui veterum SS. Patrum more, singulum per diem compleant psalterium ; sunt etiam, qui divino amore igniti, raro vel numquam degustant vinum ; sunt hac in eremo, qui etiam, quando deformis stridet hyems, nudis pedibus inter nives et asperas glacies incedant, et eo tempore vili veste et palliolo contenti, ad libidines insuper domandas circulo ferreo supra nudum corpus jugiter utantur ; de quibus alias latius, Jesu favente, tractabimus. Nam tempus alio properare nos monet.

vivendi ratio

38 Hi omnes veterum Patrum, Ægyptiorum præsertim, mores imitantes opere manuum exercentur, vel in excolendis hortis, quos omnes interluunt ac rigant rivuli per ligneos meatus deducti ; vel in vimineis canistris fiscellisque texendis. Nonnulli etiam minutiora ex ligno utensilia manibus efficiunt, ut cocleare, ut patinam, ut catinum. Hæc, ne diabolus eos reperiat otiosos, et ad vana evitanda desideria, post divina officia adimpleta vel per se vel in unum F alacriter peragunt. A monasterio igitur ad hunc eremitarum locum unus et perdifficilis, sed amœnus divina meditanti est aditus ; hinc iter abietibus, inde monachorum hortulis circumdatur. Quid ? Quod rupes illa asperrima contra naturam loci varios ostentat flores, et olentes plurimi generis herbas gignit. Sed hoc haud prætereundum censeo, quod non in itinere modo, sed ex rupe, in qua anachoretarum cellulæ constructæ sunt, dum monachi inferiores psalmos in ecclesia personant, dum organis canitur, concentus dulcissimos et modulationes varias ad ea intenti percipiunt. Talem tamque religiosissimum postquam supradictus adolescens adivit locum, admirans in loco horroris et vastæ solitudinis tot ecclesiolas tuguriolis, seu rectius dicam cellulis junctas ; contemplans insuper ordinem vitæ eremitarum, morum etiam gravitatem asperitatemque loci, insuper rerum penuriam, quam voluntario alacrique animo perferant, nequibat Jesu semper gratias agens expleri. Hos demum eremitas, ut pro sua salute omniumque Christianorum orarent, deprecans lætus in Domino descendit ad monasterium.

A *simul cum cœnobitarum k*

39 Cum igitur anxie et cœnobitarum vitam, ex quo eremitarum cognoverat, inquireret, sibi Abbas Benedictus *k* vir religiosissimus, qui ea tempestate monasterio et Ordini universo præerat, paucis aperuit; inquit enim: Prima, ut olim Ægyptiacis monachis, apud omnes cœnobitas confœderatio est, obedire majoribus, in unum degere; et dividuntur per decurias seu, si major sit numerus, per centurias, ita ut novem hominibus unus decimus præsit, et rursus decem præpositos sub se centesimus habeat. Usque ad horam nonam, ut S. Benedicti præcipit institutum, est jejunium; et jejunium totius anni æquale est, præterquam in Quadragesima, in qua sola conceditur strictius vivere; et interim nemo pergit ad alium, nisi summa cogat necessitas, his exceptis, qui decani vel Priores dicuntur. Post nonam in communione conveniunt et missa a decano seu ab Abbate benedictione, aliam alii aggrediuntur viam. Psalmi illo illico resonant, alibi Scripturæ ex more recitantur, discuntur, quæ in ecclesia et alibi dicenda et tractanda sunt, ut ædificentur audientes. Nonnumquam ab abbate, vel cui fuerit
B imperatum, disputatio de Scripturis oritur, in qua silentium fit, ut nullus ad alium respicere, nullus audeat excreare. In ecclesia, in refectorio, in dormitorio et intra claustra æternum silentium.

sancta vita describitur.

40 Vivitur pane, legumine et olere, quæ sale et oleo condiuntur; interdum ova, nonnumquam et pisciculi in mensa apponuntur parce; carnes tantum senes et pueri, raro tamen, accipiunt, ut aliorum fessa sustentetur ætas, aliorum non frangatur incipiens. Opera manuum ita, ut a decano statuitur, fiunt. Si infirmum quem viderint, consolantur; si in Dei amore ferventem, cohortantur ad studium: et quia nocte extra officia publica quisque in suo vigilat cubiculo, primi circumeunt cellulas singulorum, et aure apposita, quid faciant, diligenter explorant: quem negligentiorem deprehenderint, non increpant, sed dissimulant, quod norunt, et sic ad orationem provocant; et secundum regulam ita universa moderantur, ut nemo quid postulet, nemo quapiam re parva indigeat; et ne multis vos detineam, ita, omnibus hujusmodi rebus posthabitis, vivitur, ut cum de regno Christi, de futura beatitudinis gloria, de gloriosorum martyrum trium-
C phis vel aliorum Sanctorum rebus bene gestis, seu in ecclesia sive alibi, mentio legendo vel recitando fiat, videas cunctos moderato suspirio et oculis præ ingenti amore ad cœlum elevatis, intra se dicere: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo et requiescam? Et ea, quæ videntur acerba, quæ multa et varia in monachorum vita obedientiaque versantur, ita ferunt, ut nihil a statu veræ fidei discedant et læti jugiter illud Sapientis secum referant: In odorem unguentorum tuorum curremus. His dictis, conticuit Abbas. Tunc ille: O vere beati felicesque ipsi, qui ita sancte, ita recte suam instituere vitam! Et gratias Deo imprimis, Virginique Mariæ Matri ejus et S. Joanni agens, sese orationibus Abbatis et aliorum plurimum commendans, in patriam, optimis exemplis monachorum et monumentis instructus, sanus et incolumis recessit.

ANNOTATA.*

a *Monasterium illud, teste Lubino in Abbatiarum Italiæ brevi notitia pag.* 115, *situm est in agro Florentino, estque diœceseos Fesulanæ. Quandonam Congregationi Vallumbrosanæ unitum sit, vide apud Ughellum Tom.* 3 *Italiæ sacræ col.* 284.

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

b *Hoc oppidum situm est in mediis montibus circa Apenninum inter Vallem Umbrosam et monasterium Marrathense vulgo* Marradi.

c *Significatur, ut opinor, qui vendit aromata.*

d *Est pagus in agro Casentino, qui est ditionis Florentinæ.*

e *Flaminia regio Æmiliæ, quæ nunc* Romandiola *dicitur, de qua egimus in Annotatis ad Acta priora.*

f *Senæ urbs Hetruriæ intra colles sita, S. Catharinæ Senensis et trium summorum Pontificum natalibus illustris.*

g *Hanc vocem ita inflexam nullibi inveni. At satis patet ex sensu, quid auctor velit.*

h *Intelligit hic, ni fallor, Xantem de Valoribus Perusinum, abbatem Marrathensem. Unde patet Vitam* S. Joannis Gualberti *ab hoc Xante ante annum* 1479 *scriptam esse.*

i *Fuerunt hi magnæ artis pictores aut sculptores, apud viros, profanæ antiquitatis peritos, satis noti.*

k *Is Benedictus Generalatum administravit ab anno* 1387 *usque ad* 1400, *quo mortuus est, ut testatur Simius in Catalogo pag.* 50. E

PARS IV.

Ex viro Ligure

Præterea ex Liguriæ partibus his in temporibus quidam jam provectæ ætatis homo ad hoc S. Mariæ monasterium vi raptus et catenatus a parentibus, non obscuro loco natis, ductus fuit; qui quidem inter alia, quæ stupori et admirationi essent, hoc mirum ostendebat sæpius, quod per os ejus dæmones, plures emitterent voces, ita ut quivis affirmasset, non ab uno solum, sed a pluribus et variis dæmonibus ipsum tormentis affici. Operæ pretium erat, ut nobis a fide dignis relatum est, et actus suos et verba observare diligenter. Nam modo gravia, stulta etiam sæpius et levia, interdum urbana, nonnumquam rustica explicare optime et proferre; cum imprimis bonæ existens valetudinis, ut graves decet viros, nonnisi gravia et loco et tempori congrua effunderet verba: nec enim hoc ut solet F interdum ex ingenii acumine, sed de insania fieri potius dicebatur.

ingens calliditas dæmoniorum

42 His itaque et aliis rebus ab ipso inepte et insule peractis, facile non ab uno, sed a pluribus ut diximus, et variis dæmonibus possideri credebatur. Quocirca facile ostendebatur, plus et temporis et artis erga hujus sospitatem a monachis exhiberi oportere. Fiunt itaque preces more solito, et nihil, quod necessarium erga ejus bonam valetudinem recuperandam existat, prætermittitur. Mira res! inter orandum sæpius his agitabatur furiis, ut vix etiam funibus et catena ligatus et vinctus a quampluribus viris atrocissimis teneretur. Nonnumquam vero quamdam præ se ferre humanitatem et modestiam, ut, qui aderant, fere major pars affirmaret, eum nullo affici dolore, nullo torqueri morbo, nulla indigere curatione. Nam in dæmone tantus dolus, tanta calliditas et astutia erat, ut signum crucis in hominis fronte fieri permitteret, et, quod majus est, Dominicam orationem et Virginis Mariæ hymnum ipsum proferri sineret: ita ut ex monachis etiam nonnulli sanum et incolumen dicerent.

multitudo

43 Ceterum quidam in ea re magis experti, secus

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

secus sentientes, multis variisque exemplis dæmones callidissimos et ambiguos approbantes (utpote quia aliud sunt, aliud simulant) non quamprimum eorum fallaciis rebusque fucatis credendum esse asserebant. Id ita esse, ut aiebant, paulo post re ipsa probatum est. Cum enim eum die quadam summo mane hoc animo, ut inde minime abirent, nisi cum recuperata bona valetudine in sacrarium duxissent, et monachi ex more orationes et preces cum Reliquiis haberent, ut multitudo illa dæmonum in rem suam malam, quo digni essent, abirent; illi contra, se nec discedere velle nec posse, etsi summis et ingentibus, ut ipsi asserebant, afficerentur cruciatibus. Eloquar an sileam, quid in eorum exitu egerint ignoro. Vereor enim ob nonnullorum pertinaciam, qui ea, quæ sibi facilia factu putant, affirmant, super ea, veluti ficta, pro falsis ducunt. Dicam tamen his præsertim, qui Deum mirabilem in Sanctis et credunt et prædicant. Cum enim, ut diximus, religiosi viri a pio opere non desisterent, et idem se jugiter facturos, nisi dæmones abirent, statuissent, cœperunt
B ipsi varias et tartareas emittere voces, ita ut non unum hominem, sed populum loqui diceres. Et demum ingenti vi, funibus effractis, cursum foras arripiens, eum vix turba hominum in corona reducta ceperunt.

ejicitur.

44 Non parvo itaque tempore in pio opere consumpto, demum dæmones unus post alterum exeuntes, eum fere vita hac privatum reliquere. Eo in loco, ubi hoc prodigium S. Joannis virtute operatum est, cum plures tum religiosi tum seculares adessent, abnuente Abbate, eum adire, seu palpando tractare ausus est nemo. Cum igitur omnes rei exitum orando præstolarentur, expleta hora et dimidia, sensim se movens, demum, quasi de somno evigilaret, exsurrexit; et percunctans quid illic ageretur, re cognita, diligenter ad altare majus se contulit, et viva, ut dicitur, voce orationem ad piissimam Virginem Mariam et ad S. Joannem habuit ita ornatam, verbis miserabilibus plenam, ut omnibus præsentibus concuteret lacrymas. Demum valedicens omnibus, una cum suis in patriam lætus et admiratione plenus concessit.

Quidam ex amore insanus factus

45 Quemdam ingenti amore exardescentem, cum suam voluptatem explere non valuisset,
C (nam quam amabat alteri nupsit) in insaniam hac potissimum causa accepimus devenisse, et inde ita agitatum furiis, ut sese sæpenumero diabolo dederit; et hunc Puppiensem *a* fuisse cognovimus. Forte ea tempestate quidam nequam in cruce suspensus fuerat, qui ut de se ceteris terrorem incuteret, ita ut fit interdum, præsertim si damnatus multis et malis fuerit facinoribus coopertus, edicto prætoris nondum de ea, qua pendebat, cruce depositus [erat.] Hic equidem, ut palam dicebatur, nec sua voluit scelera sacerdoti confiteri, nec petere veniam; sed Jesu renuens caritatem, ingentemque, quam de se mortalibus miseris sponte exhibet misericordiam, ad crucis patibulum veluti desperatus concessit. Ad hæc mala hoc addidit etiam, blasphemias in Jesum scilicet et in piissimam Mariam matrem ejus; adeo ut quamplures viri religiosi, qui consolationis gratia una cum damnatis iter tale aggrediuntur, in ipsum spiritum malignum ingressum assererent. Heu, quoties se suamque vitam diabolo commendavit! Heu, quoties etiam Jesu Christi Domini picturam et imaginem torvis oculis respexit! Quibus imprecationibus, et eques et qui aderant alii, casum miserabilem spectantes, sibi compati, interdum minari, ni finem bacchandi faceret. Verum cum nihil proficerent, exitum sibi suisque moribus dignum dedere. D

intra occasione a dæmone invaditur,

46 Cum igitur, ut dixi, cadaver in cruce catena ligatum penderet, hic qui ex amore in insaniam devenerat, forte crucem juxta iter habuit et more ingenii humani elevatis oculis cadaver horrendum, atrum, semicorruptum, vermibus et aliis, quas putredo ex se gignit, musciculis corrosum et situ temporis albedine muscida pictum exhorruit. Insuper, ut ipse solitus erat referre, sonitum sibilum audivit, qui quidem, seu diaboli dolo ipsum perterrefaceret, seu vento, qui angusta ingressus tales sonitus reddere solet, evenerit, non satis compertum habemus. Hoc satis patet, illico in eum dæmonem ob ingentem metum ingressum. Nam ut ipsum prædicantem audivere nonnulli, nusquam gentium tanto talique pavore alias confectus est, ut mox viribus omnibus destitutus procubuerit humi. In eum itaque ita trepidantem dæmon, uti suam ingressus domum, sibi dominari cœpit, ita ut ex stulto insanum redderet, et, quod periculosius est, formidolosum. E

et post varias turbas

47 Continuo itaque artus elevans suos, et iter Puppium versus faciens, summo cum impetu in homines cujusque generis ferebatur. Tandem vero a quibusdam viris fortissimis, agmine facto et in coronam deducto, captus et manibus a tergo devinctus, funibusque toto circumdatus corpore, maxima tum videntium tum audientium admiratione, ad compitum seu divorticulum, quod vulgares et plebei crucichium *b* dicunt, eo quod viæ quatuor in crucis formam ad loca tendant diversa, vi tractus est. Et cum clamores horrendos ad sidera tolleret, se etiam neque ulterius ire juramento affirmaret, illic ut defessa recrearent corpora, quievere omnes. Inter quiescendum igitur, necessitatem corporis simulans, missione accepta, cum paullulum a via divertisset, sociis idem minime verentibus, aufugiens, iter Puppium versus tendere properabat; et ni quidam de monte Milliario, qui his in rupibus varia pro necessitate tunc agere, clamoribus insequentium exciti, iter suum impedissent, profecto ea die vel Puppium vel alio longius sese contulisset. Nam concurrentibus undique pastoribus et montanis omne sibi clausere iter. F

ad monasterium Vallumbrosanum attractus,

48 Stetit ille prospiciens cuncta, cumque conspiceret omnem sibi aditum denegari, parum moratus, inde, ut ursus fremens, maxima cum velocitate in minus potentes sese ferens, paullulum reluctantibus illis, e manibus eorum evasit. Itaque ille fugiendo, hi insectando multum diei per concava vallium, per abrupta montium frustra consumpsere. Operæ pretium erat cernere, quanta audacia quantaque animi vi, diaboli adjutus auxilio, sese miser ille tueretur. Non enim verbis tantum et clamoribus variis, sed lapidibus sudibusve res ab eo atrociter agebatur. Eo pacto eos longe repellere; interdum vero immite percutere; tandem vero pars optimum fore rati ipsum fallere, dum in alios acriter incurreret, alii eum dolo aggressi, quia nihil tale putaret, manibus a tergo revinctis, ad monasterium sudore madidum, et pulvere conspersum, invitum et torva sæpius exclamantem traxere. Res mira! quoties enim sanctissimi Joannis brachio vel cruce conjuraretur, exibat; ubi a pio opere cessabant monachi, in eum rediret illico.

49 Cum igitur hac necessitudine * res in longam

* forte vicissitudine.

A *S. Joannis meritis* gam deduceretur moram, nec diabolus dicta cum factis componeret (quippe qui verbis se non amplius eum ingressurum polliceri, ceterum re secus agere) statuit pater Abbas, ut publice privatimque orationes pro eo ab omnibus agerentur. Quibus devote et prolixe peractis, postridie fere per horas quatuor orationibus et precibus monachorum, et sacerdotis jugibus conjurationibus stomachatus dæmon, tandem omnibus audientibus, in hæc verba prorupit : Qui me insontem ita impie orationibus torquetis, o Fratres ? In hunc tamquam in meam possessionem sæpius vocatus incessi, quocirca demum a tam nefario opere absistatis oro. Non enim nisi Dei voluntate hoc sum aggressus, cui velle resistere, nefas est profecto. Tu, inquit sacerdos, o pessime dæmon, Dei resistis voluntati ; qui cum ipsius proberis hostis et inimicus, alios etiam ad hanc perniciem trahere niteris. Ea propter abi in rem tuam malam, et vade in tartareas regiones, quo meritus es ; nihil tibi sit commune cum servis Dei, jam cœlestia cogitantibus.

tandem liberatur. B 50 Hæc et alia cum sæpius sacerdos, monachis orantibus et cantantibus, revolveret, tandem dæmon, Joannis sanctitatem amplius fere non valens, discessit. Miser ille humi prostratus, fere per horam, ut exanimis, jacuit ; demum vero exurgens, et mente et corpore sanus, Deo imprimis et gloriosæ Virgini Mariæ et S. Joanni gratias egit. Voluit tamen P. Abbas, ut prius humiliter confiteretur Deo et sacerdoti, quam domum repedaret suam, ne deinceps dæmon in eum potestatem ingrediendi haberet. Facta igitur diligenter et humiliter confessione, summa cum lætitia Puppium rediere omnes ; nec ulterius a dæmone homo ille possessus est.

ANNOTATA.

a Puppiensis *ita dictus a* Puppio *vulgo* Poppi, *quod est castrum Tusciæ, et caput Casentini tractus in agro Florentino.*

b *Ab Italica voce* crocicchio, *quæ* quadrivium *significat.*

C

PARS V.

Puella quædam a Puellam quamdam, cui nomen erat Francisca, ex civitate Castellana *a*, magiis et incantationibus atrocissime vexatam, ad hoc S. Mariæ monasterium deductam accepimus. Hæc interdum adeo boni sensus et quietæ vitæ esse, ut eam a dæmonio torqueri vel aliqua in parte corporis laborare diceret nemo; quandoque vero se gladio necare, alios invadere et dentibus laniare tentabat. Sed hoc ægerrime sacerdotes, et qui eam conjurabant monachi, perferre, quia dæmon, etiam ingentibus tormentis affectus, nullum daret responsum. Nam vel * de industria id ageret, vel quia forte natura mutum quoddam genus dæmoniorum sit, nobis parum constat. Cum autem diu torqueretur, et sæpius sacerdos, ut in virtute Dei saltem responderet, præcepisset, forte ut aliquid machinaretur mali, cujus gratia tentat omnia, tandem tale dedit responsum : Hic cujusdam maligni presbyteri incantationibus longe constrictus detineor, qui quidem improbo amore in puellam hanc flagrabat ; verum [cum] ipsa haud sibi assentiretur, cum ceteræ malæ artes, quibus amantes utuntur, sibi deessent, omnia experiri maluit magis, quam ita impatienter uri.

* *id est an*

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

52 Quo circa me, ut ipsam ad sui voluptatem cogerem, cantando excitavit. Sed ut verum fatear, nihil profeci. Nam ut a parentibus optime instructa peroptime monumentis bonis, a teneris annis sese orationibus dare, precibus et lacrymis Virginis Mariæ auxilium jugiter implorare. His itaque et aliis operibus bonis ab ea impeditus, cum ipsius nequam sacerdotis pessimam voluntatem executioni mandare nequirem, indignans eam invasi. Quam enim sibi contra morem nostrum humanus benignusve extiterim, ipsamet callet peroptime. Nam inter cetera, quotiescumque corde et mente majori studio incensa, veram Dei religionem sequi, vel orando in silentio, vel ecclesias visitando, vel prædicationes adire, studuisset, numquam recusavi, quin una [ad] opera incesserim pia. Cui sacerdos : Tu, o omnium seductor, mille ferens casus, discordias, iras, simultates, cædesque, pia opera agis ? Ha ! omnium dæmonum pessime, qui a supernis delapsi sunt regionibus, novi te intus et in cute. Quidquid sancte et juste fiebat, non tuis, sed Virginis Mariæ meritis agebatur, cui minime contradicere audetis. E *per magicas presbyteri artes*

53 Tunc dæmon risu soluto cachinnans, inquit : Ita est, mi pater, ut ais. Sciscitante etiam sacerdote, cur in talem puellam optimis moribus instructam ingredi sit ausus, inquit : Non absque numine factum divino ; eapropter non esse mortalium perscrutari ; sed et in his et in aliis omnibus, quæ ad eos non pertinent, æterno oportere silentio conticescere. In precibus igitur et orationibus jam [post] duos dies frustra consumptos, diabolus S. Joannis virtutem impatienter tolerans, hæc tandem intonuit verba : Eia, oro quid me insectamini ? Cur tot et tam varia, ut hinc abeam, infertis tormenta ? Non dixi, me hic alieno imperio detineri ? Veniat ille, qui me devinxit, iniquus presbyter, et absolvat ; et lubens discedam. Tum, qui aderant, seculares viri, cum de nomine presbyteri interrogare vellent : Apagite, inquit sacerdos : nam diaboli officium est et discordias serere, et quidquid potest mali mortalibus inferre. Quocirca nullam ei fidem adhibeatis, oro. His dæmon indignatus, clara voce, inquit : Re ipsa paullo post declarabitur, mentitus sim, an verum dixerim. O quantas, pessime presbyter, dabis pœnas, cujus gratia in tot cruces et tormenta deveni ! F *a dæmone obsessa*

54 Ceterum Jesu gratia et S. Mariæ et S. Joannis precibus a dæmone liberata puella, nescio qua gratia evenerit, ut e vestigio intolerabilis et fastidiosus eam talis invaderet morbus, ut ulceribus toto corpore referta, atram undique scaturiret bilem, et demum impatientia et morbo capillis capitis evulsis, spectaculum omnibus, sed præsertim affinibus præberet. Transactis tamen nonnullis annis, in pristinam, Virginis Mariæ et S. Joannis gratia, quibus plurimum se commendaverat, reducitur sanitatem ; tantum pallorem et maculas quasdam in vultu servans, de cetero valens. Relatum est deinde his, qui tunc hanc servabant domum, presbyterum illum, de quo supra verbum feci, opera diaboli parentibus demonstratum, seu conjecturis, quod verius creditur, agnitum, in alias partes, judicium pro malefactis timens, sese contulisse, et miseram Dei judicio in ultionem puellæ degisse vitam. Fuerunt, qui etiam affirmarent, a fratribus jam dictæ

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

ctæ virginis extra patriam necatum. Sed is rumor tantum, ceterum rei veritas penes auctores sit. Nobis satis constat, pluribus annis præfatam virginem in sanctissimi Joannis festivitate nudis pedibus cum cereo hanc Virginis Mariæ domum adiisse devote. His itaque et aliis, quæ retulimus et relaturi sumus, miraculis satis constat, incantationes a perversis hominibus fieri.

Dæmon mulierem, b

55 Memoria mea mulierem quamdam, Taddeam nomine, ex Prati *b* oppido, quod Florentia ferme decem millia passuum abest, a parentibus suis ad hoc S. Mariæ monasterium vidimus deductam. Hanc talis invaserat dæmon, ut cruce solum facile liberaretur mulier. Ceterum ubi ipsa una cum comitibus iter domum hospitium versus faceret, et [prope] fontem, qui juxta capellam jugi labitur aqua, transitum haberet (nam ad eam domum alter non est facilis aditus) ab eodem dæmone fatigata, ex manibus multorum prosiliens, fugam facere conabatur. Verum, hinc inde concurrentibus cum opificibus, qui hoc in monasterio, præcipue æstivo tempore, operibus indulgent, tum etiam bubulcis et agricolis qui-
B
busdam, capitur, trahitur, et, manibus a tergo devinctis, ad capellam defertur vi. Cum igitur illic ab exorcista interrogaretur, cur tam facilem ingressum ad eam et egressum haberet, respondit : Ego cum natura facilis sim et humanus, et hæc mulier his pariter et aliis virtutibus redimita probetur, nec cruces pati possum, nec eam volo torquere. Eapropter, orantibus vobis, discedo; absentibus vero, in hanc, veluti domum redeo meam.

ad quam sæpe revertebatur,

56 Hæc igitur et alia ridicula cum referret diabolus, et idem sæpius faceret, cum eum lector amplius perpeti non potest, et itidem hujusmodi ludibria monachos fastidirent, statuerunt, ut eodem in loco cum cruce legeretur, ubi dæmon mulierem congredi solitus esset. Instante igitur sacerdote, et orationibus et minis adjurante dæmonem, ut concederet alio; inquit dæmon: Concedam. Te, o puella, domi præstolor; cum veneris, amicitiam antiquam, mihique gratissimam tecum inibo. His dictis, alio concedens, non parvum timorem, et admirationem de se omnibus dedit. Mulierem vero illam fere exanimem suo in discessu reliquit; ita ut multi eam vita præsenti
C
functam dicerent. Ceterum cum, qui aderant, pars calidis brachia manibus fricarent, pars certatim vino aliisque rebus, cum madefacerent membra, sensusque parumper tepentes revocando [juvarent], mulier quasi a somno expergefacta, in sese paullulum rediens, cum surgere vellet, illico decidit.

tandem semper deserere cogitur.

57 Durantibus itaque in orationibus et psalmis monachis, tandem Dei gratia sanctique Joannis meritis optime convaluit. Cum enim adhuc ex verbis, quæ diabolus supra dixerat: Te domi præstolor, o puella, suspensi existerent, monitu sacerdotis monachi, qui eum conjuraverat dæmonem, et etiam suorum affinium habita scelerum confessione, læti in patriam rediere. Vovit præterea mulier ob tantum taleque beneficium, S. Joannis meritis sibi allatum, annuatim, et in vigilia ipsius S. Joannis jejunium et festum, veluti ab Ecclesia indictum, celebraret, et quoties sibi facultas prodeundi daretur, non impedita partu scilicet vel alia re graviori, in ipsius festivitate hanc Virginis Mariæ domum adire. Mira res! et fide ipsius et gloriosæ Mariæ Virginis precibus et S. Joannis meritis factum est, ut deinceps nec diabolus ille, qui sibi superius, se ad eam rediturum, domi dum esset, pollicitus D
fuerat, nec alter ex malignis spiritibus illam ulterius aggredi est ausus. Quapropter dum spiritus suos rexit artus, incolumem et beatam vixit vitam.

Dæmon quemdam ultro deserens c

58 Ex oppido Lancisa *c*, quod in Arni superioris valle situm est, quemdam, non infimo loco natum, captum a dæmonio venisse ad hoc S. Mariæ monasterium, multis comitantibus, vidimus. Forte tunc quidam, cui Zanobio nomen erat, supervenit, germanus cujusdam monachi nostri Ordinis, qui adhuc vivit; qui quidem affinium hujus invasi a dæmone precibus compulsus, quemdam necromantem virum malignum et dolis plenum, Nepum nomine, ob consilia inquirenda ab ipso, quid in hoc homine agendum esset, adiverat. Cui, quia ea, quæ nefaria sunt, agere tentaverat, diabolica videlicet potius quam divina inquirere auxilia, mirum stupendumque malum accidit in vesperi. Nam dum uno in loco in hospitali considerent ambo, ipse scilicet, et a dæmone invasus, illic brevi intervallo dato, fessus itinere et somno, sese paullulum dans quieti, caput intra genua posuit. At paullo post experrectus, Deo gratias, Deo gratias, inquit, convalui. E

in alium transmigrat ob consultum magum;

59 E contra Zanobius ille, qui Nepum adiverat, ab eodem correptus dæmone, insanire, bacchari, furere, adeo ut a quibusdam, qui ad hoc miserabile spectaculum concurrerant, compressus, vix eum sistere possent. Hoc enim quamprimum nuntiari monachis curaverunt, qui aderant, familiares et conversi; et cum nondum nox terram operuisset, et quamquam hora et Officium Completorii jam peractum esset, eum tamen in ecclesiam jusserunt duci. Res tam prodigiosa, et nostris inaudita seculis, mirum spectaculum fuit, ut dixi, non præsentibus tantum monachis et conversis, ceterisque familiaribus, qui hanc tunc domum incolebant, verum omnibus hospitibus, qui supervenerant. Dæmon igitur cum a sacerdote interrogaretur, cur illum alium tam repente deseruerat hominem, et hunc, ubi primum advenerat, sit ingressus, respondit : Superno nutu actum est. Cum ille divinum tota mente et fide requireret auxilium, merito quamprimum his cruciatibus fuerat liberandus; hic vero miser, qui indecentia potius quam convenientia et justa percipere et intelligere curabat, F
non injuria ita debuit torqueri. Cum enim monachi in pio opere orando et conjurando pergerent, peracta jam fere noctis hora, non sine hominis maximo cruciatu, sed sui imprimis, diabolus eum liberum et incolumem relinquens, abiit.

Is tandem liberatus exemplo suo docet, non esse fidendum magicæ superstitioni.

60 Equidem hoc terribile Dei judicium, non præsentibus tantum, sed absentibus extitit pavori. Nam fama tanti miraculi per omnes finitimas regiones brevi divulgata, et exemplo fuit et admirationi; et præcipue supradicto Zanobio, qui dum amore et caritate fraterna ductus, unde minime debuit et a quo non decuit, quærit alteri adferre medelam, sibi cruciatum invenit. Discant igitur omnes non [opem] humanam, vel, ut rectius loquar, diabolicam imprimis, sed divinam in hujusmodi discriminibus esse inquirendam; ita ut multi egere religiosi, cum viri tum mulieres, qui diuturnos cruciatus corporis, et, quod majus est, mortem maluere perpeti, quam alienum, præterquam Dei, vel unde haud honestum foret, inquirere auxilium. Memorare possem quamplures, qui memoria mea his præclaris fulsere virtutibus, ni ea res [me] longius ab incepto traheret. Male igitur, ut ad propositum

redeam

A redeam, sibi consulit, qui ob sanitatem corporis recuperandam, animæ ruinam vitare non curat. His itaque bonæ valetudini et pristinæ sanitati redditis, non parvo gaudio cunctis, quos antea mœror et tristitia invaserat, extitere, et cum unus imprimis oppido obnoxius Virgini Mariæ sanctoque Joanni existeret, ambo deinde ex obligatis sese fecere obligatissimos, et læti concederunt Lancisam.

ANNOTATA.

a *Quam hic auctor* civitatem Castellanam *vocat, Didacus Franchius lib.* 10, *pag.* 376, *vulgari lingua nominat* Città di Castello. *Invenio autem vulgari hoc nomine appellari Tifernum Tiberinum, quæ est urbs Umbriæ in limite Hetruriæ et ducatus Urbinatis. Hunc haud dubie locum designare Auctor voluit per* civitatem Castellanam.

b *Est oppidum Hetruriæ in agro Florentino ad Bisentium amnem inter Florentiam et Pistoriam.*

c *Franchius lib.* 10. *pag.* 377, *hoc oppidum* B *vocat* Ancisam; *Locatellus autem lib.* 1, *cap.* 98, *cum Auctore nostro appellat* Lancisam. *Quidquid sit, puto esse locum illum, qui in mappis geographicis, sub nomine* Ancisa, *collocatur inter montes in agro Florentino inter* Emam *et* Arnum.

PARS VI.

Quatuor germani freneti

Ex civitate Aretina quatuor germani, multis aliis comitantibus, olim hoc S. Mariæ monasterium gratia bonæ valetudinis recuperandæ quæsivere: quorum unus, ut re ipsa declarabatur, a dæmone fatigatus [erat;] ceteri vero, etsi ipsi clam vexarentur a diabolo, incolumes tamen apparebant. Inter legendum enim et orandum, hoc, quod prius erat occultum, cunctis, qui aderant, liquido patuit. Cum enim unus ex his ad purgandum ventrem egressus, haud procul a monasterio varia et stultitia et vanitate plena ageret, ita ut metui et admirationi quibusdam C foris tunc existentibus esset, intra monasterium cursim irrumpentes illi, omnibus occurrentibus, quæ foris viderant, enarrabant. Ex his igitur, qui comites et socii fuerant, trepidatione rigidi foras prorumpentes nonnulli, et cum his alii ruricolæ immixti, eum huc illuc cursitantem, et se lapidibus et saxis pro viribus tutantem non sine maximo eorum discrimine tandem corripientes, innexum fune vi traxere intro. Illico ex fratribus alter tremere, signaque de se satis convenientia, quod ipse in dæmonis potestate esset, dare: itaque statim capitur. His et quartus additur fratre, qui ferox et suopte ingenio et dæmonis violentia, cum ea, quæ ab antistite legebantur, haud pati posset, foras, cedentibus omnibus, qui aderant, ingenti timore correptis, ni quidam ceteris sagacior ecclesiæ fores clausisset, proripuisset sese.

a dæmone possidentur

62 Cum igitur in ancipiti periculo horror ingens spectantes perstrinxisset, nec in tanta dæmonum turba quid agendum, quove se vertendum ad plenum noscerent: cum alii vehementioris ingenii viri ad eum irruendum censerent (nam parieti, quo una pars corporis tutior foret, inhæserat, [quoad] alteram nudato gladio ipse sese tutare); alii vero, monachi præsertim, lenia remedia aptiora fore, concitatumque animum frangi [difficilius,] quam flecti posse, dicerent, inquit pater abbas: Cum tutius tum facilius probo, hunc pro tempore adeat nemo; sed ut hi alii Virginis Mariæ, sanctique Joannis virtute, vestrisque orationibus liberi incolumesque evadant, quam primum operam date. Interim ille diuturnitate temporis et tædio affectus, locum, quem, nunc contra omnium voluntatem tenere videtur, invitus velit nolit deseret. Fit igitur, ut pater abbas censuerat. Instant igitur, primo conjurant dæmonem et exorcizant, alio vero subeat. Omnes enim cum religiosi tum seculares flere (quisque equidem, proprio negotio relicto, ad hoc inauditum stupendumque miraculum sese contulerat) piissimam Virginem Mariam, sanctumque Joannem, ut his miseris opem ferant, orare.

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

ob injustitiam;

63 Inter orandum itaque, cum sacerdos causam ingressus illorum dæmonum ab eo dæmone, qui primus erat, inquireret, inquit ille: Hos quatuor fratres scias volo, in alterius quamdam possessionem devenisse, eamque fraudibus quibusdam et cavillationibus sibi vendicasse, et jus E denegasse alterius, suumque ratum et firmum ut rectum haberi voluisse; et ex tunc pro sua quisque vi certare, ne his, quibus jure hereditario fundus conveniret, redderetur. Quocirca in has miserias et ærumnas divino numine præcipitari. Qui ni prius supplices culpam fateantur suam, et agrum, quem fraude sibi vindicavere, propriis restituant dominis, et, ut jura divina et humana petunt, jurejurando confirmaverint, seu vades dederint, se vel male ablata ex tunc restituere, vel in concordia devenire, mihi credite, nos pro tempore, quia cruces tot, totque tormenta amplius tolerare non possumus, locum Deo daturos; verum paullo post in eos, velut in nobis obligatissimos, iterum redituros, ut acrioribus eos afficiamus tormentis, dubitet nemo.

qua detecta, reprehenduntur,

64 Verum, ut alias, cum dæmoni fides nulla daretur, divino Officio diligenter peracto, sacerdos quam occulte potuit, dedit operam ab his, qui aderant, rem quam maxime manifestam habere. Qui, cum se quædam persensisse confiterentur, eos monuit, ne rem aliquo pacto palam facerent, imo vehementer simularent, et via quadam eos adirent, bene pollicerentur, et occultius, quam fieri possit, hoc explorarent diligen- F ter. Causa itaque ab his, quos sacerdos monuerat peroptime, uti dæmon dixerat, ita esse, cognita, eos dure seorsum presbyter monachus severis verbis increpare, castigare imprimis, deinde blande monere, ut deinceps caverint, vellentque potius suis pauperrime et duriter, ac alienis otiose et laute festiveque vitam agere.

et meliora spondentes, salvi in patriam revertuntur.

65 Rebus itaque diligenter, ut sacerdoti monacho placuerat, confirmatis; fide etiam, ne quid obscurum maneret, data, unus, inde alter, post tertius, demum quartus adeo facillime in bonam valetudinem rediere, ut de se omnibus, qui aderant, admirationem non parvam exhiberent. Et Deo Virginique Mariæ matri ejus et S. Joanni, deinde patri abbati gratias agunt, liberaliter habiti in calamitate sua, demumque in patriam læti, ubique locorum Joannis sanctissimi nomen extollentes, redierunt; et, ut fuerant polliciti, quidquid injuste furtimve sibi vendicaverant, propriis dominis reddere, et fructus restituere curantes, ut in S. Joannis festivitate a quibusdam Aretinis nostris relatum fuit, melius vitam deinceps rectiusque instituere suam. Hæc igitur mortalibus

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

talibus cunctis exemplo sint, quid discriminis, quidve periculi his immineat, qui vel calliditatibus, vel vi vel alio quovis modo sibi aliena vendicant. Nam etsi hac in præsenti vita omnes, ut meriti sint, non animadvertantur, ne se impunitos putent in futura: etenim gravioribus flagris afficientur. Verum nunc ad reliqua.

Puella a dæmone iterum occupata,

66 Quamdam puellam, Liviam nomine, ex Fori Livii *a* civitate (quam et vidisse sæpius, postquam ea convaluit infirmitate, memini me) ad hoc S. Mariæ monasterium deductam, complures monachi et conversi, qui adhuc supersunt, videre. Hæc puella imprimis ad quamdam sanctissimæ Virginis Mariæ basilicam, noviter mirificeque constructam, deducta fuerat. Quæ quidem basilica per quatuor millia passuum a supradicta abest civitate, Cæsenam *b* vel Forum-Pompilii *c* versus. Eo in loco illico meritis gloriosissimæ Matris Jesu, ut omnes, qui ejus implorant auxilium, liberata est. Paullo post idem dæmon, eamdem, quam dixi, Liviam ingressus est puellam; quamobrem affines ejus non parvo timore correpti, ad hanc Mariæ Virginis ecclesiam, de qua nunc verbum feci, deducere cum vellent, per ejusdem os dæmon exclamare, et totam complere urbem: Non exibo, non alio concedam, nisi S. Mariæ de Valle Umbrosa monasterium quæsiveritis. Ceterum hoc affinibus et aliis quampluribus et ludibrio haberi, cum Virginis Mariæ patrocinium nulli umquam cum cordis fide petenti defuerit; et odio etiam ob itineris difficultatem: distat enim fere per septuaginta millia passuum. Quamobrem summis viribus, dæmone plurimum renitente, eam ad S. Mariæ ecclesiam, de qua nunc dixi, duxere invitam.

eremitæ consilio,

67 At illic multis diebus et laboribus frustra consumptis, eremita eos miseratus inquit: Dicam quid sentio, dilectissimi, ex quo incassum hoc in loco tempus atteritur; quoniam neque diabolus ab insidiis cavet, et nos suis pollicitando et promittendo lactat verbis; neque enim alio concedere statuit. Vos [monasterium] S. Mariæ de Valle Umbrosa adire reor optimum, cum melius me calleatis, locum illum et S. Mariæ et S. Joannis Gualberti precibus, miraculis, pluribusque pollere prodigiis. Fit itaque, ut vir Dei censuerat. Arripientibus iter compluribus, simul dæmonem pœnitere cœpit incepti; se miserum millies clamitare, urbem totam clamoribus tartareis et ululatibus femineis complere; eos dicebat iter arduum absque puellæ salute agere. Ceterum et tergiversanti nulla datur fides, imo quamplures suis commoti calliditatibus et fallacem et versutum appellare, se numquam quieturos, nisi discederet, affirmare penitus. Per longa igitur et aspera et saltuosa itinera, die tertia, qua domo abierant, huc vesperi pervenere. Quid vero laboris in itinere pertulerit, quid admirationis de se cunctis, quibus occurrebant, diabolus dederit, ob prolixitatem vitandam prætermittere utile visum est.

ad Vallumbrosanum monasterium deducitur,

68 Ubi igitur venere, etsi noctis tempus jam adesset, tamen ab his, quibus curæ hospites sunt, liberaliter habiti, præsertim quia et hujus religionis monachus Forliviensis, cui nomen Marcello erat, pietate actus, eis optimus, ut ipsi retulerant, extiterat comes. Postridie igitur, his parum cautis, hac calliditate usus est dæmon: ad tempus enim discessum simulans, puellam humilem et quietam, dare signum crucis in fronte sinere, orationem Dominicam, Angelicamque Virginis Mariæ salutationem, ut rite et suo ordine diceret, permittere; et denique nihil, quibus sanæ mentis utuntur homines, quin et ipsa uteretur, prætermittere. Hi igitur parum prudentes S. Joannem imprimis in cœlum attollere, deinde cavillationibus diaboli et insidiis detenti, eam liberam, quo cupido vellet, ire permittere.

et retracta ex fuga,

69 Ipsa itaque quia et causa et locus opportunus sibi erat precibus muliebribus, a suis per pratum, quo monasterii pars cingitur, facile incessu impetrato, his aliis rebus intentis, extemplo fugam arripuit. Quod nisi undique nostri, qui foris tunc essent, properassent, et eam suis etiam auxilium ferentibus, vi cepissent, profecto ea die ad alienas se contulisset extraneasque regiones; tales tantasque sibi vires diabolus inter fugiendum administrabat! Quam captam, manibus a tergo revinctis, ad capellam, quæ juxta monasterium ædificata est, viribus ingentibus rapientes, omnes alii, qui domi et foris tunc aderant, ad eam visendam concurrere. Edicto insuper a Patre monasterii, ut pro ipsius salute pro se quisque Jesum, Virginem Mariam, sanctumque orarent Joannem; foras monachi omnes ordine quodam cum S. Joannis brachio, uti mos est, cum res necessitasque expostulat, incedentes devote, et ad id loci, ubi dæmon ingentes clamores per os puellæ dare, ventum est.

post varias sacerdotis conjurationes,

70 Sciscitante sacerdote, unde sibi tanta petendi creaturam Christi iterum audacia, præsertim cum gloriosissimæ Virginis Mariæ meritis pristinæ reddita fuerit sanitati, inquit dæmon: Cur a me ea requiris, quæ ad te non pertinent, o sacerdos? Tuum perage, quam recte potes, officium, et ne ea inquiras, quæ ad te nil attinent. Cum enim ab omnibus psallendo et cantando in longum traheretur oratio, et dæmon, tametsi multis afficeretur tormentis, in sua tamen permaneret sententia, Spirituique sancto locum non daret, utile visum est in diem alteram, sui conjurationem et cruces, quia puellam vehementer concusserat, differre. Interim abbas pater Jesu Virginique Mariæ sanctoque Joanni privata supplicia *d* decernere; id læto animo monachi pro se quisque agere, ab oratione non desistere, diabolo intus, foris, singuli simulque, quietem nullam dare.

et monachorum preces ibidem liberatur;

71 Postridie vero orationibus omnes intenti, et sacerdos jugibus continuisque conjurationibus instare, ut in rem suam concederet dæmon. Tandem multo tempore in pio opere attrito, S. Joannis virtutem ferre amplius non valens, ingenti cum stridore et terrore tartarea loca petiit. Puella vero Livia fere per horam uti defuncta vita humi prostrata jacuit. Ubi surrexit non parva admiratione teneri, ubinam gentium essent, quid quidem ille monachorum aliorumve hominum globus inquireret, interrogans. Causa cognita, inquit: Grata mihi res est, o boni viri; de me quidem ob consecutam sanitatem gratissima sancti Joannis annuatim, dum spiritus hos reget artus, memoria erit; cui pro Virginis Mariæ caritate gratias ago, agamque semper, mihique voluntarium pro tanto in me collato beneficio in ipsius vigilia jejunium indico; addo insuper, o parentes affinesque mei dulcissimi, annuariam ipsius S. Joannis commemorationem celebrem in S. Antonii templo, ubi nostrorum cadavera jacent, fieri. Asserunt se facturos affines, et statim S. Joannis brachio devote osculato, valedicentibus Fratribus, domum discessere. Quam puellam postea humana omnia despexisse, parentes, propinquos,

A pinquos, et cetera, quæ apud mortales prima habentur, et religionem monialium iniisse accepimus. Non enim alibi melius et latius posse rebatur ea divina bona sumere et mereri, quæ paullo ante meritis Mariæ semper Virginis et Joannis sanctissimi degustarat.

qua occasione auctor facit quamdam digressionem.

72 Ceterum non abs re visum est in calce miraculi contra contentiosos et perversos quosdam [agere,] qui asserere nituntur, ex quo præfata puella non ibi in S. Mariæ ecclesia, ubi prius, sed hic convaluerit, Sanctos Dei, non ubi volunt, sed ubi Deo libuerit, infirmitatum gratiam impetrare *e*. Quod equidem quam insulsum, nefariumque existat, aliorum sit judicium. Mihi sat erit, quid hac in re sentiam, disserere, si forte sic horum falsa refellatur opinio. Mariam itaque Virginem Sanctosque Christi Jesu omnes eadem velle, eadem nolle, dum sunt in patria æterna, quæ Jesu grata acceptaque sint, censeo; cum idem Jesus in sacris Euangeliis sentire videatur, dum dicit: Volo Pater, ut quemadmodum ego et tu unum sumus, ita et isti in nobis unum sint. Eo fit, ut quidquid sancti viri operantur, Dei nutu, Virginisque Mariæ tantum precibus præmissis, id agant. Tuam igitur, o malevole et detractor, vitam, non Sanctorum merita culpes, oro; si non, ut tibi gratum esset et ubi velles, sed quando eis lubet, et quovis gentium prodigia divino nutu et auxilio inter mortales ostendunt. Sed nunc ad reliqua.

B

ANNOTATA.

a Forum Livii *vulgo* Forli *urbs Romandiolæ sita in planitie prope montes, media inter Cæsenam et Faventiam; et utrimque decem milliaribus distat.*

b *Civitas Romandiolæ sita juxta Sapim fluvium, mœnia radentem ad pedes montis, estque inter Ariminum ad ortum, et Faventiam ad occasum.*

c Forum Popilii *seu* Pompilii, *vulgo* Forlimpopoli, *est in Romandiola inter Forum Livii ad occasum, et Cæsenam ad ortum.*

d *Puto hic per* supplicia *intelligi pœnitentias vel corporis castigationes, nisi forte hæc vox barbare pro supplicationibus aut orationibus adhibeatur.*

C

e *Nescio quos Auctor hic oppugnet adversarios, cum eorum assertio videatur catholica. Fieri tamen potuit, ut aliqui ea veritate abuterentur ad impediendas pias peregrinationes, dicendo frustraneum esse loca Sanctis consecrata adire, cum Deus, ubi vult, morbos curet.*

PARS VII.

Anus quædam Aretina,

Ex civitate Aretina *a*, de qua supra verbum fecimus, mulier quædam jam in decrepita ætate constituta, tali dæmone vexabatur, ut vinctis etiam post terga manibus vix a duodecim viris acerrimis teneri sistique, nisi cum ingenti difficultate et labore posset. Quam rem amici una cum parentibus ægerrime ferentes, dubitare, quidnam in tenta re agendum esset; [an] eam scilicet, vi hominum conducta, traherent, seu, atroci jumento invento, eam undique vinctam desuper sedere juberent. Tandem satius visum est, mulum seu caballum ad anum deferendam conducere ad tempus, quam tot viris et sibi oneri detrimentoque esse. Invento itaque mulo, qui ejusdem agri ceteris omnibus viribus præstaret, ipsam funibus fortissimis irretitam ligavere desuper. Tum dæmon suis viribus usus, eam et mulum, tartareas emittens voces, adeo quatere, ut nisi ex omni multitudine, quæ ad hoc miserandum spectaculum ex tota urbe præsto fuerant, fortissimi juvenes quidam, quam citius ad eam excipiendam prosiliissent, confractis ex omni parte nexibus, ipsam et mulum, non sine ingenti utriusque detrimento, ad terram detrusisset dæmon. Quamobrem, ut erat, atrox visum est id pessimum facinus diaboli.

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

quam vehemens dæmon invaserat,

74 Silentium itaque triste ac tacita mœstitia ob hoc ita defixit omnium, sed mulierum præsertim, animos (nam ad id spectaculum maximus confluxerat numerus) ut præ metu oblitæ, quid agerent, quo se verterent, deficiente consilio, aliæ alias rogarent, si quid tale umquam audierint, viderintve. Cum interim magno metu quidam, huic anui non parva conjunctus affinitate, cum nonnullis primoribus civitatis se ad eum locum, ubi misera mulier prostrata jaceret, processit, moxque exclamans, inquit: O mea mater infelix, quid tantum de te meruisti? Ubi nunc E
illa, qua plurimum erga inopes usa es, misericordia? Ubi nunc crebræ omnium ecclesiarum visitationes? Nonne, ut perspicio, Jesus te deseruit, diabolus vero te totam invasit? His itaque verbis omnibus lacrymæ obortæ; paullulum morati, inquiunt: Tempus in mœstitia inanibusque querelis ne teras, oramus. Cura, cura quamprimum, ut ad S. Mariæ de Valle Umbrosa monasterium, sin minus duci potest, multitudine juvenum coacta, trahatur vi.

ad monasterium Vallis Umbrosæ vi pertrahitur,

75 Movit feroces juvenes ad opus subeundum, tum anus insolitus inauditusque casus, tum etiam viri dignitas. Quocirca, non multa oratione consumpta, anus illa catena innexa a circumfusa juvenum turba modo trahitur, modo subnixa in aërem per eorum manus defertur. His additur religiosus quidam sacerdos, qui Deo virginique Mariæ et crebras fundens orationes, diabolo demeret vires, ipsisque opem ferret. Inter trahendum itaque ingens clamor et stupor civitatem totam invasit. Advolant igitur undique, cum viri, tum mulieres, pueri etiam utriusque sexus et ætatis; ita ut se tumultus per vicos non sustineret, sed passim urbem totam pervaderet. Quibus ci- F
vitate egressis ex agris et mapalibus tuguriolisque, quibus ager ille olim refertus esse [solebat], obviam veniunt ruricolæ bubulcique omnes, rem insolitam admirantes: idem fieri, quo ibant, quoad hoc S. Mariæ monasterium petiere. Hæc ab his, qui iter una fecerant, monachis relata sunt. Addebant insuper: Quacumque iter dirigeretur nostrum, ea specie, oris imprimis pallore ac macie perempta [apparebat.] Cui etiam arte diaboli fœdi oculi, terribilisque ac deformis aspectus esse; deinde tartareis vocibus, senilibusque ululatibus, quos crebrius emitteret, omnibus terrorem ac tumultum de se dare. Fidem, ita esse eadem, quæ hoc in monasterio eo vesperi, quo ventum huc est, ageret, faciebant.

ubi a monachis excepta

76 Tunc quieti pro tempore fessis locus datus est. Postridie vero summa luce celebratis officiis, monachorum more capitulis laxatis, cum ex monachis unus, cui vicissitudinario ordine dæmones conjurare officium erat, ad capellam, quo mulier tracta fuerat, cum cruce et aqua sale verbisque divinis expurgata concederet; præstigiis arteque dæmonis ita factum est, ut penitus anum, cunctis liberam malis, qui aderant, crederent, asserentque

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

rerentque omnes. Quibus monachus : Cui nomina mille, mille artes nocendi ; perfacile est, harum inexpertos rerum fallere. Quocirca ita esse necne ut periculum faciamus, oro. Fiat, inquiunt illi. Conjuratur itaque a sacerdote diabolus, ceteris aliis orationi ac precibus devote humiliterque intentis. Quorum fide virtuteque Joannis beatissimi, mox illas dæmonis simultates et versutias, quibus in rebus parum cauti illaqueantur mortales, esse patuit.

post plurimas conjurationes,

77 Cum dæmon virtutem sanctitatemque beatissimi Joannis non ferens exclamaret : O cruces, o tormenta, me miserum, heu, heu ! atrociter torqueor. Desine, o sacerdos, desine, si qua in te pietas ! Instare tamen sacerdos, nec a pio opere cessare. Commotus quandoque cruce vexare verbisque minacibus dæmonem sic provocare : Istac facie, istis dolis, o pessime, miseros cæcosque ludificas mortales ? Abi, quo dignus es, non rediturus. Aliam te oportet, o dæmon, aggredi viam, etsi nulla sit, qua non tuis fallaciis circumieris false. Tacet dæmon, ira, non pudore ductus. Hic tamen, ut alio versum tendat, instare;
B minis, orationibus, conjurationibusque mixtis rem accelerare ; cui dæmon haud assentire, sed totis viribus resistere ; ac demum ingenti voce, cum eum amplius perferre non posset, inquit : Tuas, o sacerdos impie, conjurationes, orationes, minas, etiamsi ad vesperas deduceres, floccifacio, quamobrem si tibi alia incumbunt negotia, ea, si sapis, perage, et ab his desine tandem.

allato S. Joannis brachio,

78 His igitur vicissitudinariis controversiis jam diei hora quarta fere peracta, cum sacerdos monachus se nihil proficere, et diabolum re asperiorem, atrocioremque fieri intelligeret, anui compatiens, quæ fessa corpore, ægra mente vix spiritus vitales dare, a pio opere desistens, introque rediens, rem omnem patri abbati curat enarrare quamprimum. Mox pater abbas, convocato monachorum consilio, imperat, in silentio pro se quisque orent. Deinde parvo dato intervallo, uti mos est, rebus omnibus diligenter instructis, foras canendo et orando prodeunt monachi omnes, et, qui partem inferiorem habent, Conversi, eo, de quo supra verbum habui, sanctissimi Joannis brachium deferente ; quo diabolus vehementer percussus, plus solito furens, vix
C mulier illa misera a circumfuso juvenum globo ita teneri, ut flexis genibus esset.

tandem dæmonium ex ea expellitur,

79 Sacerdoti igitur, in rem suam instanter iret, præcipienti, dæmon truces oculos, os spumosum, vultum anus ipsius ardentem iracundia ostentans, verbis minacibus, inquit : Non tuis, o omnium pessime, verbis, sed Dei nutu, etiam et Joannis virtute hinc paullo post invitum alio properare oportet. Nihil refert, inquit sacerdos, si dictis facta compenses ; vereor tamen, ne tua solita nefaria usus calliditate, et versutia, tergiversando, nosque verbis jactando, in longam moram hanc tuam protrahas fugam. His diabolus subridens, paullulum moratus ait : Velim, nolim, abeundum est. Diutius enim hic esse, etiamsi sit voluntas et cupido, Dei virtus prohibet. Tui egressus signum des, ne amplius frustremur, te, inquit sacerdos, conjuro. Dabitur, dæmon ait, quamprimum. Illicoque anus ipsius solea uno exuta pede, extra valles, qui capellam una ex parte muniunt, diabolo volente, cum admirarentur quidnam actum esset de ipsa, qui aderant mortales, inventa est.

dato discessus sui signo.

80 Exinde majus datum, Deo volente, signum. Dum enim in rem suam malam iret dæmon, ceu fumus ex ore mulieris visus est diabolus paullatim superiora et aërea petere. Proh bone Jesu ! mirum quantum stuporis admirationisve hoc prodigium omnibus, qui aderant, dederit ; præsertim quia alias Aretini illi simile viderant nec audierant. Gratias itaque ingentes Deo, Virginique Mariæ et S. Joanni agentes, auxilium precibus exposcunt, uti volentes anum ipsam seque et Christianam religionem sospitent universam. Demum valedicentes Abbati ceterisque læti ad Aretinam civitatem contendunt. Anus illa non immemor beneficii, sibi perpetuum in S. Joannis Gualberti vigilia indixit jejunium. Ad hoc addidit etiam, ut annuatim pedester *b*, sin minus ob ætatem id munus obire valeret, comparato sibi jumento, equester ad hoc S. Mariæ monasterium, comitantibus nonnullis cum viris tum mulieribus, sanctitate Joannis imprimis, deinde mulieris nobilitate compulsis, in ipsius festivitate contenderet ; eo ducta amore divino et Joannis sanctissimi beneficio, ut nullam molestiam, nullumque laborem, sed voluptatem potius, jejunium iterque asperum afferrent. Verum nunc ad reliqua. Nam Joannis sanctissimi miracula prodigiaque stupenda sese nobis catervatim offerunt.

Joannes quidam, a dæmone afflictus,

81 Joannes quidam, non infimo loco natus, qui hospitium in loco, quod Malmantile *c* dicitur, ab urbe Florentina non multum distans, hereditario jure habebat, a pessimo dæmone, ut deinde ab re ipsa probatum est, captus, a suo germano, strictus undique funibus, in atroci etiam positus jumento, ad hoc S. Mariæ monasterium, comitantibus ex affinibus et clientibus nonnullis, nostra tempestate deductus est, cum antea Passinianum monasterium, ubi S. Joannis, hujus Religionis auctoris, corpus honorifice requiescit, adivisset, nec ea, quam optaverat, sospitate esset potitus. Cum vero in his, quæ diabolus suis hic dolis gesserit, quod sane faciendum esset, nolim immorari, nam tempus profecto maturius, quam res me deseret ; juvat tamen non præterire, quam callide astuteque monachos decipere tentaret, cum eum flexis genibus supinas ad Deum manus tendere, ac instantia frequentiaque orationum prolixarum Deum, Virginemque Mariam fatigare, Joannem præfatum in ecclesia, monachis Officium intente psallentibus, hisque eum admirantibus, permitteret.

post varias ecclesias,

82 Verum cum monachi, divino celebrato Officio, signum crucis in eum ederent, tum, qui esset, apparebat, cum probe ut amens consternatus a loco suo humique prostratus exclamaret. Ceterum cum hoc in loco etiam, nescio qua gratia, multis diebus, orantibus et conjurantibus monachis, pro sui valetudine recuperanda frustra consumptis, nihil proficeret ; ne inane tereretur tempus, hoc nobis ægerrime ferentibus, Romam, ne quid ob sui bonam valetudinem recuperandam prætermitteret, alter frater contendere statuit. Ubi igitur Romam venere, columnam, cui Jesus Christus hærens, dum prædicare solitus erat, ingressus [est] imprimis, si forte incolumis fieret. Verum ubi id parum procedere cognoscit, bonorum consilio omnia experiri malens, cunctas, quæ Romæ sunt, ecclesias Sanctorum reliquiis celebratas, devotissime perlustrans, non modo fratris sospitatem invenit, sed diabolus, ubi ex ecclesiis cedebatur, indies fieri ferocior.

et Sanctorum reliquias visitatas,

83 His rebus asperis alter frater non perturbari, sed Deo gratias agens fortemque animum gerens, statuit quovis modo operari, ut ille pristinæ redderetur sanitati. Ad Aquilensem *d* ergo urbem

A e urbem, ubi S. Bernardi *e* Minorum Fratrum corpus honorifice quiescit, quia, ut fertur, illic Jesu Christi gratia plurimis pollet miraculis, contendunt. Ibi etiam incassum cum tereretur tempus, divinis confidens beneficiis, alia, quæ per Italiam fama clarissima sunt loca templaque, adiens, fratrique sospitatem non dari intelligens, nullum ferox vel malum verbum edens, domum redire parat. Igitur cum redirent, ubi ad id loci ventum, quo olim Hannibal, ut memoriæ proditum est, suorum castra, cum Romam contenderet, posuit; qui locus nunc Lancisa, propter saxa tunc a suis incisa ad paludem exsiccandam dicitur *f*, dixit ille, quem dæmon vexarat acriter: Mi frater, en iter, quod ad monasterium S. Mariæ de Valle Umbrosa dirigitur. Quid tum, alter frater: Quid tum? Ut eo contendamus. Satis, superque satis, inquit ille, aliis nobisque tædio, molestiæ onerique fuimus, quamobrem inceptum domum nostram versus iter peragamus oro. Non ita frater, non recte sentis profecto; persuadeo enim, me S. Joannis precibus, cui magnopere credo, incolumem evasurum. Jesu bone! quid vera sanctaque fides, humanis insita pectoribus ad varias gratias impetrandas valeat possitque, cum unaquaque in re bona vel sospitate obtinenda cognoscatur, tamen in hoc liquido patuit.

invocato S. Joanne Gualberto,

84 Cum enim hic totam, ut incolumis esset, Italiam petierit sanctaque loca adierit universa, quodque optabat, haud impetrarit; dum cum germano bona fide dat mutuo accepitque verba, ex jumento prolapsus, inter fratris aliorumque manus excipitur, humique sensim ponitur; ibique, veluti spiritibus vitalibus cunctis destitutus, prostratus jacens, non longam sic trahens moram, Deo gratias, bis iterata voce exclamat: Ecce convalui, quid timeo, quid jaceo, quid differo, beatus ego! His frater auditis, in fratris osculum gestiens prorupit. Clamor inde comitum præ gaudio, concursusque hominum illuc, mirantium quid rei sit. Surgunt ambo; lacrymis obortis inquit ille: Equidem hoc meo fratri constat satis, quantum ceteris in Beatorum vita præstet Joannes Gualberti sanctissimus, cum universam, ipso a dæmone capto, perlustrans Italiam, omnium loca Sanctorum, quæ nostra memoria fama ingenti et gloriosa perfulgent, adiverim devote, nihilque ulla in re profecerim; nunc, quod minime sperabam, eo tantum invocato, cœlitus nobis auxilium sua solita pietate mittere dignatus est.

sospes evadit,

85 Deinde ad fratrem conversus, ait: Ecce sospitatem tibi precibus Joannis sanctissimi redditam, mi frater; me dubiæ fidei et modicæ pœnitet, qui tibi parum fidei adhibendum esse [duxi.] *g* Desino, et Deo omnipotenti, qui nos creavit redemitque, et Virgini Mariæ matri ejus, sanctoque Joanni, quam maximas, quam ingentes, pro tanto talique beneficio in nos collato, ob tuam valetudinem ago gratias, agamque semper. Sæpius enim mihi, carissime frater, dum atrociter torquebaris, et quærentibus nobis, nullum de cœlo daretur auxilium, hæc mecum tacitus: Heu, heu! in hoc me vita infelix traxit, ut fratrem meum, non in ergastulo clausum, non exulem, non gladiis hostium pereuntem, non atroci morbo aliquo confectum, sed in mœrore et luctu a dæmone inique possessum, morte graviorem vitam viventem video; et quod me male semper habuit, præsens periculum, quod animæ imminebat. Jamjam, frater animo meo carissime, ex quo meritis Joannis sanctissimi ex tot ærumnis et miseriis evasisti incolumis, meque etiam, in tanta mala præcipitatus, tua sospitate fecisti beatum. Nunc profecto, Jesu bone! si tibi hoc animo sederet, mori liceret, ne iterum ægritudo aliqua rerum humanarum me spectaculum præbeat. Eumque deinde amplectens et exosculans, ab omni turba hominum comploratio ea miserabili oratione hisque gestibus orta est. Demum ad hospitium inclinati, summa cum lætitia sumpserunt cibum.

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

et in gratiarum actionem monasterio Valumbrosano dona largitur.

86 Cum igitur sumpto cibo, quam viam aggressuri essent, haud adhuc statuissent, ad Vallem Umbrosamne, an in patriam contenderent, præsertim, ut dixi, cum varie sentirent; Joannes sic adorsus est fratrem: Ex quo, mi frater, de itinere sumendo, longe aliena tibi mens est, saltem in hoc mecum sentias volo, ut gratuito libentique animo, ne ingrati erga S. Joannem simus, qui nobis in tempore opportuno opem tulit, quo ipse usus sum in hoc itinere, mulus Valimbrosano monasterio dono detur. Non mulus tantum, inquit alter frater, verum pro religione proque salute animarum nostrarum ducenti aurei ad illius monasterii sumptus augendos, ut de religione tam bene merentibus monachis penes Jesum gratiores acceptioresque simus, in Florentino monte ea lege, qua cives jus edi voluere, ponantur ex his bonis, quæ nobis paterno hereditarioque jure probantur esse. Hoc tuum consilium, tuamque sententiam probo et laudo, mi frater, ut vitam illam immortalem, gloriosam servis Dei eleemosynam Dei amore tribuendo, nobis vendicemus. Sicque rebus compositis, læti domum discedunt. Quos annuatim insuper S. Joannis festivitatem celebrasse, dum vita eis fuit mortalis, accepimus.

ANNOTATA.

a Aretium *vulgo* Arezzo *urbs Hetruriæ sita in monte, et vix tribus milliaribus distat a Clani palude, quæ paulo infra in Arnum fluvium se exonerat.*

b Pedester *de viro tantummodo dicitur; sed hos aliosque solœcismos subinde occurrentes annotare non vacat, modo sensus intelligatur.*

c *Is locus in exactioribus mappis geographicis assignatur inclusus inter fluvium Arnum, ac civitatem Florentinam; et situs est ad montes, qui Florentiam inter meridiem et occasum cingunt.*

d *Urbs Italiæ, Aprutii ulterioris caput, quæ Roma distat* 60 *millibus passuum in ortum æstivum.*

e *Recens tum erat Bernardi seu potius Bernardini Senensis memoria, utpote qui obiit anno* 1444, *et a Nicolao V relatus est in Sanctorum numerum anno* 1450.

f *Quidquid sit de loci hujus etymologia, puto eumdem designari, nempe* Ancisam *vel* Lancisam, *de cujus situ paulo ante egimus.*

g *Hic sensus nonnihil restituendus fuit; alioquin in nostro Ms. nullam habebat significationem. Idem alibi subinde facere coactus fui, ut ex uncis patet.*

PARS VIII.

Vir quidam captivus

Procerum quemdam ingentique corpore, virum, cui obsita squalore vestis, promissaque

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

que barba, insuper et capilli incompti efferaverant speciem oris, huc, nullo comite, contendisse vidimus. Qui quidem prima facie, ut insanus a nonnullis, qui foris erant juvenes seculares et conversi, pro ludibrio habitus est ; sed cum demum ipse verbis rebusque certis signa miseri, non insani hominis daret, se nutu divino hunc locum sanctissimum, ut incolumis a spiritu iniquo, qui eum vexarat diu, evaderet, petiisse. Sciscitantibus illis, unde id sibi malum, unde ille habitus et corporis deformitas, inquit : Me miserum bello Brutio *a*, quod his proximis annis in Flaminia *b* crudeliter ac inique gestum est, propter populationes agrorum non modo fructu carui, sed villa incensa est; insuper, direptis omnibus pecoribusque abactis, tributum etiam iniquum meo tempore imperatum æs alienum fecit. Quamobrem a creditore non in servitium tantum, sed in ergastulum et carnificinam ductus [fui;] quo in loco clausus in tenebris cum mœrore et luctu annos exegi quamplures ; inde hic habitus et hæc deformitas corporis. Unde vero in diaboli devenerim possessionem, etsi pudet, dicam tamen.

B *ob blasphemias aliaque peccata a dæmone possessus,*

88 His equidem circumventus, quæ dixi, malis, cum impatienter et ægerrime, magis quam Christianum deceat, varios acerbosque fortunæ casus haberem, neque aliquem jam per tot annos mei misereri perciperem, ira in furorem versa, Christi religionem præter morem detestari, in alios cum servos tum socios, qui una nexi clausique tenebantur, combacchari; in me pestem perniciem superi atque inferi converterent, precabar; totus denique insanire, nil pensi, nil moderati habere. Hanc insaniam et intemperiem, qui aderant, admirantes, meque a dæmone possessum, ita ut erat, sibi persuadentes, domino carceris nuntiant quam primum. Ille imprimis hæc vera pro fictis falsisque reputans, meque ea, ut egressui locus facilis daretur, fingere asserens, eis haud assensum præbuit. Tandem vero cum hi et alii, qui stupore percussi, illuc, ubi carcere detinebar, properando veniebant, hæc eadem sibi sæpius dicendo iterarent, flexit animum suum, et cum quibusdam lictoribus ferox carcerem adiens, atroci vultu verbisque minacibus inquit : Tu, his fictionibus, insaniis debacchationibusque, hoc carcere, his nexibus, nisi fœnore soluto, C evasurum existimas? Ha! quam falsus animo es! His acriora, si perrexeris, mihi hercle dabis tormenta. Quamobrem, si sapis, his finem impone, æreque alieno te liberum redde. Cui ego : Cur, domine mi, in me voces, indecora, probrosa objicis verba? Non enim, ut putatis, hæc, ne æs alienum reddatur, ago. Invitus in hanc interdum, meis sceleribus id exigentibus, devenio insaniam. Qua tamen insania sæpius gloriosissimæ Mariæ semper Virginis, [intercessione] cui magnopere animam corpusque meum commendo, ut nunc, liberor.

eo dissuadente,

89 His igitur verbis precibusque circumstantium, cum iræ ipsius resedissent, motus pietate, me, vadibus tamen datis, ergastulo liberavit. Hunc vero locum petere cum Virginis Mariæ pietas, tum rumor devotionis et sanctitatis ejus me, desertum ab notis et amicis, eo invito, qui me nunc premit diabolus coegere. Quocirca magnopere hortor vos, ut me intro ad ecclesiam ducere velitis : nihil enim usquam mihi tutum, nisi Sanctis in locis arbitror. Hæc igitur diabolus ægre ferens, omnibus audientibus, inquit : Quamdiu, o omnium pessime, abuteris patientia mea? Hactenus pius in te, posthac impius existam, ingratissime. Vos, qui adestis, cui mea præstiterim beneficia, animadvertatis, oro. Deinde usque D adeo miserum agitabat, vexabatque hominem, ut non magis in eum prosilire, quam inde cedere omnes timor suadebat.

Vallem Umbrosam adit,

90 Tandem animi viribus recuperatis, globo juvenum facto, quam caute quamque velociter possunt, in eum, qui Virginis Mariæ auxilium subsidiumque assidue petebat, irrumpunt; eumque compressum, torveque clamantem, manus a tergo devincientes, trahunt celeriter intro. Qua re insolita, cum utrimque oriretur clamor, concursus Conversorum aliorumque, qui tunc foris et domi variis incumbere rebus, fit in ecclesiam. Abbas vero aliique monachi, qui tunc in stationibus dispositi ad orationes Jesu fundendas, seu aliquid aliud agendum erant, hoc clamore exciti, extemplo, quid hoc sit, pejora verentes, inquirunt. Ceterum, causa cognita, jubet Pater rem per monachum tentari, insanusne, an dæmonio captus esset homo ille. Tum diabolus, cruce conjurationibusque adhibitis, necessitate etiam ipsa cogente, tentare ultima ; cum illi misero multo majores solito vires administraret, facto impetu, E vir ille e manibus tenentium prosiliens, ceteris eum insequentibus et indesinenter Jesum Virginemque Mariam pro se orantibus, foras prorupit sese.

et diabolo fugam suadenti resistit,

91 Cum vero ad quercum, rigidamque miræ magnitudinis et ingentis roboris [arborem, quæ] late umbram ramis diffusis undique præbet, nec a monasterio multum distat, anhelans cursim deveniret, fessus resedit solus, diabolo jugiter verbis supplicibus, orante ut domum, ex qua eo volente evaserat, repeteret suam, hæc inter alia disserens : Nosti peroptime, mi Juste (nam Justo ei nomen erat) quam domi forisque erga te in Christianis ritibus exercendis, in supplicibusve agendis benignus humanusve extiterim; nunc ob hæc facta abs te qua gratia sperner, cur his in locis tam atrociter tamque dure crucier, nescio. Carpe igitur iter, quam cursim vales, domum versus, et nihil vereare : nam te tutum securumque domi sistam. Miseret me tui, qui ultro cruciatus inquiras, dum in patria laute læteque, me volente, vivere possis. Ha! omnium hominum seductor, inquit Justus : Ego tua et non potius Virginis Mariæ immensa misericordia ritus exer- F ceo Christianos, Jesuque legem servo? Eapropter tace, tuisque fucatis verbis ne me eneces, oro.

qui ob id eum misere torquet;

92 His ille commotus, hunc Justum atrociter torquere ; ille millies germinando Jesum Virginemque Mariam, ut sibi opem ferre dignarentur, exclamare. Hæc iniqua in miserum hominem illum a diabolo machinata : nam eum sæpius ad terram ingenti cum ipsius dolore trudere; et pia, quibus ipse Justus in Virginem Mariam utebatur, verba lacrymas omnibus qui aderant, (aderant enim complures) concutere, eique auxilium ferre, sed quisque parti suæ timebat optare. Demum Jesu Christi gratia, diabolo viribus demptis, miser ille sudore lacrymisque oppletus, humi consternatus jacere. Qui vero procul timentes aberant, ad eum tumultuario cursu erumpentes, ad hospitale subnixum detulere intro, eamque, quam poterant, Jesu amore misericordiam exhibentes. At paullo post miser ille, quasi a somno excitatus, suas secum ærumnas, utpote sanæ tunc mentis, reputans, ejulatus, complorationes, nullas tamen voces indecoras, edere; sed Jesum Virginemque Mariam laudans, se nocentissimum, atrocioribusque dignum dicebat.

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

A *qua re motus abbas, eum in monasterio occupat;*

93 Quibus rebus abbas, ceterique omnes, cum monachi tum conversi, misericordia moti, quia parum conjurando vel orando procedebat; eum tam diu domi esse statuerunt, quamdiu convaluisset. Hac gratia tamen, ut quotidie prolixis orationibus et conjurationibus tum private tum una dæmon ingentibus afficeretur tormentis. Inerat profecto huic Justo inter ceteras animi et corporis virtutes, ut quoties gloriosissimæ semper Virginis Mariæ sanctique Joannis precibus, quibus suam jugiter animæ et corporis sospitatem, ut dixi, commendabat, paullulum tali levaretur morbo, nullum sibi vacuum tempus permitteret, quin manibus aliquid operaretur, tum hortulos fodiendo, tum ligna incidendo, tum aliud, si imperaretur, operando. His itaque abbati ac ceteris non avaritiæ sed virtutis gratia brevi carus acceptusque fuit, ita ut fere tres menses, solus tamen in hoc S. Mariæ monasterio vitam deguerit suam; in quibus etsi multa digna memoria egerit, tum quia nos alio properare tempus monet, illustriora quædam paucis aperire ad aliorum exemplum visum est utile, ut B intelligant omnes, quanti penes Jesum Sanctorum et præsertim Virginis Mariæ preces sint.

at vir ille fraude dæmonis

94 Cum igitnr, ut supra dictum est, eum diabolus ira commotus suffocare voluisset sæpius, nec tamen, quia ipse auxilium Virginis Mariæ sanctique Joannis impetrare, valuisset, statuit dolo arteve aliqua, quoquo modo inceptum suum perficere. Cui cum minus sui succederent doli (nam frequentes monachi eum adire, quibus viis præstigias diaboli modosque nocendi vitaret, edocere) hac tamen tandem calliditate eum sub voluptatis specie fefellit : Fessus enim die quadam in hortis colendis, cum solus sub arbore, quæ cerasus dicitur, ad caloris ardorem vitandum sederet, tum omnium hostis diabolus, humani generis seductor præsto affuit, suum imprimis animum ad cerasa legenda inclinans : quod profecto non difficile fuit, præsertim quia matura solent cujusvis animum ad se allicere. Ea propter, quo voluit, miserum illum impulit. Nec hoc, quod naturale est, diabolicum dicere ausim, nisi me rerum mali exitus docuissent.

in vitæ discrimen adductus

95 Ascensa arbore non tamen sine difficultate, ut qui viderant, retulere, blandis prius dæmon C verbis, ut se deorsum jactaret, hortari. Ille vero, præsens periculum verens, haud assentiri. Dæmon iterum rem tentare; ille institutum suum servare. Intelligens itaque dæmon ea se via nihil proficere, eum hac cum exprobratione vehementer quatere : Modo peribis, pessime, te enim ingenti cum impetu ita deorsum trudam, ut te prope exsanguem ac semianimem, ut meritus es, istis tuis, quibus confidis, reddam. Justus autem ille exitium tum animæ tum corporis eo in discrimine timens, arboris truncum manibus apprehendens fortiter : Virgo Maria, fer opem ; S. Joannes, serva me ! geminando sæpius exclamare. Diabolus contra voce majore intonare : Modo, modo peribis ; una tartareas petemus regiones ; ergo, monstrum hominis, tace. Ille exclamare, ut supra ; hic autem : Periture, tace.

S. Joannis Gualberti ope juvatur :

96 Ad hoc tam miserabile inauditumque spectaculum, dum hi duo inter se ita dispares litigant, concurrere hinc inde multi, qui re inaudita, nec ab eis visa iniqua, ita rigidi, ita stupentes effecti [sunt,] ut vix dare vocem, vix Jesum, vix Virginem Mariam, miserorum omnium ultimum solamen, invocare possent. Demum diabolus, desuper Joannis sanctissimi gratia operante, victus, confusus, despectus, miserum illum, jamjam tum timore tum labore extrema petentem, aliovorsum tendens, in arbore miserabiliter pendentem reliquit. At nostri cursim scalas arbori hærentes eum sudore toto corpore manantem deposuere, sibique naturales sensus parumper recipienti aiunt : Vide, infelix, quid agas ! Posthac noli te periculis, nisi incolumis fias, exponere, nec deinde etiam credere : ut tecum, in quo discrimine nos etiam essemus, animadvertas, oramus ; si quid adversum tibi, quod Dominus Jesus avertat, eveniret.

Denique post sedulam abbatis curam,

97 Deinde patris abbatis præcepto dedere operam omnes, ut si quis eum procul a monasterio reperiret, blanditiis dulcibusque verbis reduceret domum. Ad hoc addidere et illud, quod multo salubrius fuit, necubi solus contenderet ; et si monasterium juxta, hortulos [coleret,] vel aliud manuale ageret opus, semper socios adesse quamplures : unum enim vel solum tantum non sibi ob dæmonis rabiem credere. Cum hæc gratia et amore Jesu, ut cetera, in Justum hunc, ea qua posset sagacitate et cautela, a nostris, ne miser ille funditus arte diaboli periret, fierent, forte E accidit, ut non longe a rupe, quam nostri Ristonchiariam dixere, semper ipse una cum ceteris nescio quid in agris excoleret.

et varias dæmonis tentationes

98 Verum ita, ut fit interdum, sociis alteri rei oppido intentis, præstigiis diaboli observato diligenter tempore, cursu quam rapidissimo hac gratia, ut deorsum se mox daret, rupem illam asperrimam petiit. Cui, diabolo frequenter orante, ut rupes una se dejiciendo peteret, Virginis Mariæ sanctique Joannis auxilium opportune non defuit, et ne lectorem prolixo sermone detineam, ut paullo supra in ceraso arbore, ita et hoc in loco [factum est,] longe majori tamen imminente periculo. Nam saxum valde præruptum etiam tempestate nostra aspicientibus terrorem incutit non parvum. Diabolus, ut ipsum perderet, precibus, minis, vi, qua via, qua arte potuit, nihil intentatum reliquit; adeo ut sæpenumero cuidam ex nostris conversis, cui nomen Antonio, qui tum his in locis saltuosis porcorum greges pascebat, visum sit, ipsum Justum versis pedum vestigiis a dæmone ad ima detrudi.

et concertationes, F

99 Exclamat præ timore conversus ille ; huic et Justi et dæmonis horrendi etiam addebantur clamores. Operæ pretium erat modo una, modo separatim, illorum varias accipere voces. Fit subitus illuc nostrorum concursus : nam diu inter densissimas rupes et humillimas arbores, quibus passim hæc abundant loca, quærendo erraverant. Insuper et alii his clamoribus exciti, advolant quamplures ; fit numerus non parvus. Cum ex tanto numero, diabolo minas et terrores incutiendo et minitando frequenter, adire audet nemo. Ceterum cum dæmon longius et acerbius, ac rati essent, certamen tam iniquum produceret, quamprimum patri abbati rem nuntiare curant. Cum ille in re tam atroci, tam ancipiti, quid agere, quo se vertere nesciret, divinum auxilium statuit inquirendum.

monachorum precibus

100 Convocatis igitur quamprimum in unum monachis, inquit : Quo loco res nostræ sint, dum rebus piis, Fratres, pro se quisque incumbit, ut Justus ille incolumis evadat, juxta mecum intelligitis. Dum enim ex alto Jesu Christi præsidia operimur, vel nostris vel suis hoc sceleribus exigentibus, ut in nostrum dedecus verteretur, eum sæpius dæmon suffocare annixus est. Nec enim adhuc Virginis Mariæ et S. Joannis precibus

tam

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

tam atrox tamque pessimum facinus, etsi etiam in præsentiarum simul, ut accepimus, certent, diabolus perpetrare valuit. Quocirca pro tempore proque rei atrocis causa sanum hoc reor et utile consilium fore, ut, diaboli fractis viribus (quia eum rem cum dæmone habentem adire audet nemo) per hos tres dies futuros preces singulares communesque, ea, qua possumus, devotione, corde humili et contrito agantur, ne nostra ignavia fiat, quin minus salvetur. Si evenerit, ut S. Joannis gratia pristinæ reddatur sanitati, lætus et incolumis; sin minus talis, ut huc venit, ita in suam concedat patriam. Placuit omnibus decretum hoc, sed præsertim senibus, quorum mentes, ac juvenum, saniores ac rectiores existunt semper. Fit igitur, ut abbas pater censuerat: quotus enim quisque * in religione fervens esse, omni studio pectoreque toto suam orando, jejunando virtutem ostendere.

* *an non unusquisque?*

ad S. Joannem fusis liberatur;

101 Ceterum inter hæc spes abbati, simulque cura major crescere, nuntio accepto, Justum illum adhuc cum dæmone certare; nec tamen illi, suisque hac mora spem deesse. Sciebant B enim plus miseri hominis fide, quam eorum meritis, sibi Christum Dominum clementissimum auxilium, etsi differret, quandoque laturum. Cum igitur domi forisque pro se quisque cum diabolo orando certaret, tandem Dominus Jesus pauperum deprecationem exaudiens, S. Joannis precibus factum est, ut a diabolo non ad tempus, ut alias semper, sed perpetuo Justus ille, monachis etiam absentibus, et orantibus, mundaretur. Hinc quam Domino Jesu carus acceptusque fuerit Joannes sanctissimus, admiratio omnium testabatur: cum inde [ad] monasterium contendens Justus ille Joannis sanctitatem laudando ad sidera extolleret.

quem affines diu frustra quæsitum,

102 Vix monasterium, omnibus aliis favore ingentique gaudio passim comitantibus, petierat; cum quidam sui affines fessi lassique supervenere; qui benigne grataterque habiti, nostris percunctantibus, unde, quive essent, quove tenderent (nondum enim Justum illum, quia alibi resederat, viderant) illi inquiunt: Regio Flaminia est; insanum quemdam, seu a diabolo male detentum virum, Justum nomine, ea insania æstuantem, domo nocturno tempore abeuntem, C diversas regiones et loca anxie, diu inquirendo lustrantes, indicium veri tandem non procul hinc comperimus, eum (quia et alii eodem modo laborantes huc gratia sospitatis recuperandæ petunt) forte hoc monasterium, divina gratia præeunte, adivisse; eo, si quid indicii vos tenet, quia nos maximæ premunt curæ, certiores reddatis, oramus. Respondetur a nostris: Abeat metus omnis, sedentur curæ; præsens est et incolumis, quem fatigati diversa loca petendo quæsivistis.

sospitem invenientes,

103 Repente itaque inter omnes ingens gaudium exoritur. Advocatur Justus, venit illico; adventu suorum lacrymæ obortæ, datis inter se acceptisque dextris. Non longo temporis facto intervallo, ne quid insidiarum, diabolo fallente, nisi cum S. Joannis brachio sacratissimo periculum fieret, remaneret, itur in ecclesia, fiunt preces, fraus nulla, nullum diaboli præstigium vel signum in eo intelligitur: inde monachi læti omnes. Justum paucis abbas hortatur: Tanti beneficii, Juste, vosque pariter omnes, si, ut puto, viri Christiani eritis, domi, foris, rebus publicis et privatis et quidquid casus evenerit, vos numquam fore immemores mihi persuadeo; ne sitis, oro. Nam, ut alia beneficia omittam, quæ Dominus Jesus per Virginis Mariæ et S. Joannis merita in hunc operari dignatus est; hoc mihi et D omnibus, qui sanum sapiunt intellectum, maximum videtur, et est profecto, eum solum tali tantoque diaboli morbo affectum, quo nihil pejus, tot tantas lustrasse regiones, tot per loca invia et incognita adiisse populos, demum hæc saltuosa et ardua petiisse incolumem et securum.

actis gratiis, in patriam reducunt.

104 Multos dæmoniis aliisque morbis pessime affectos huc contendisse memini; sed huic simile nec audivi umquam, nec vidi. Quocirca, ne e memoria vestra hæc excidant, vehementer rogo. Tu vero, Juste, posthac, utcumque fortuna ceciderit, quis tibi casus atrox et malus, quem Jesus avertat, evenerit, nullas in Deum voces indecoras edas; sed te talem exhibe, ut labores, inedias, cruciatus omnes propter Jesum, qui te intolerabili cruciatu et turpissima Crucis morte redemit, tolerare velis. Cui ille: Mandata Dei omnipotentis, quantum in me erit, studio, labore tenebo observaboque; sancti vero Johannis beneficia in corde, in ore, in oculis, semper habeam, curabo. Vobis vero pro tanta, qua in me usi estis, benignitate et clementia, Dominus Jesus E præmia digna ferat. Inde omnes, se benigne acceptos [fuisse, testati,] gratias agunt, et in patriam, virtutem Joannis sanctissimi ubique prædicantes et extollentes, concedunt.

ANNOTATA.

a *Non invenio, quodnam fuerit istud bellum Brutium, nisi forte per illud intelligat bellum civile a plebe gestum. Nam nomen antiquum Brutiorum, in Romana historia notum, postea attributum est infimæ sortis hominibus, qui servilibus operibus addicebantur.*

b *Regio Galliæ Cisalpinæ sive Æmiliæ, quæ nunc* Romandiola, *vulgo* la Romagna, *dicitur. De ea etiam alibi egimus.*

PARS IX.

F

a

Sacerdos ob furtum a dæmone possessus,

Plebanum quemdam S. Joannis oppidi *a*, in superioris Arni Valle siti, captum a dæmone, ad hoc S. Mariæ monasterium vinctum atque tractum accepimus. Sciscitante igitur sacerdote monacho, ceteris metu percussis: Unde hæc tibi audacia, o dæmon, [ut] presbyterum, sacris imbutum, Deo præsente offerentem sacrificium, ingredi sis ausus? Cui dæmon [dixit,] satis illum diu per licentiam nutu divino, facinoribus omnibus coopertum pertulisse; se nunc ob furtum, paullo ante in S. Maria nova *b* ha! inique perpetratum, non ut sacerdotem, sed ut nequam tetrumque hominem possidere. Ille enim recte dicitur sacerdos, qui se ut sacerdotem decet, gerit: ubi enim a bono homine consuetudine mala in parvum abstrahitur, desinit esse sacerdos. Est enim sacerdotis sacrilegium agere, altarisque dona furtive, clamve, vel quovis modo diripere? Moxque male ablata in suum restituat locum, deincepsque caveat; nos vero sine strepitu absque rumore ullo alio contendemus. Si minus certamen in nos precesque funduntur incassum. Ergo non unus, ait sacerdos, sed plures estis. *b*

A *et confessus crimen liberatur.* 106 Tum dæmon conticuit, nec ultra ab ipso sacerdos monachus precibus vel vi verbum ullum valuit exsculpere; eo rem diremit, conjurationem vero in diem posterum statuit differre. Interim ipse quam maxime occulte, ut religiosus talis negotii artifex, rem a plebano, ut diabolus dixerat, ita esse cognovit; quem his verbis castigans aït: Ha infelix! qua audacia hæc nefaria tentare voluisti, cum sis ipse sacerdos? Vide posthac caveas, ne aliis majus atrociusve de te exemplum detur. Additur verbis miraculum: qui enim captus, totoque corpore vinctus huc contenderat, data fide, quidquid indigne abstulerat, redditurum, honestumque [quod] foret posthac facturum, liber incolumisque cum suis domum concessit propriam; adhuc etiam illum, quem præ se ferebat, in vultu et facie servans pallorem.

Aretinus quidam, 107 Ex Aretina civitate germanos tres, quorum unum a dæmonio captum constabat satis, hoc sanctæ Mariæ monasterium adiisse accepimus. Ceterum operæ pretium est, quibus artibus, quibusque fallaciis diabolus miseros mortales sub- B ducere tentet, diligenter advertere. Nam cum prima conjuratione discessum more suo simularet dæmon, etsi a monachis [ut] caverent, edocti [essent socii], tamen in re parum cauti, quo vellet, liberum ire permiserunt. Imprimis lassitudinem fingere, si quis tamen observaret, fallere, lentis gradibus ire. Demum ubi suos mente cum oculis deditos alio intelligeret, et jam tenebris paullulum exortis, ex composito dare in pedes, quantum quibat; frutetis vero arbustisve vel spinetis, quibus hæc loca passim abundant, minime impediri. Nam non recto tramite, sed per devia inculta saltuosaque loca cursum iter arripuerat.

diabolo impellente, fugit a Valle Umbrosa; 108 Cunctantibus suis, eumque nusquam gentium (exploraverant enim omnia diligenter) reperientibus; rem, uti erat, [nempe] ipsum quam raptim fugam parasse, persensere tandem. Eo expediti, arma celeriter arripere, etsi nox tenebrosior solito, id, quod lucis esse potest, cœlo undique nubibus obscuro, negaret, tamen Jesu Virginique Mariæ matri ejus ex intimis cordis in re tam atroci se commendantes, alii alio, quo C sibi persuaderent eum tenuisse, nocte tota palantes errantesque, nemus omne undique lustravere. Igitur primo mane (non sine numine divino c actum) quidam ex iis S. Hillarum *c*, hujus S. Mariæ monasterii locum penes, errando vagantes, rusticum quemdam obvium habuere, qui necessitate urgente ante lucem iter pontem Arrignani juxta, ubi miser ille insania ductus volutabatur arenis, habuit. Quos errantes armis ante diem admirans, horrore perfusus inquit: Eia, quo tenetis iter? Hic repentinus, citus nocturnusque cursus quid velit, si menti est, declarate. Vix pauca hæc illi, nocturno labore diurnoque dolore affecti, dedere: Hei miseros infelicesque supra omnes mortales! nos germanum, a dæmonio captum, qui incaute a nobis ex Vallis Umbrosæ monasterio abiit, somno itineribusque asperrimis attriti, errando per loca invia sequimur; quo iverit, ignoramus penitus: ita enim variis curis anxietatibusque afficimur, ut prorsus nostri obliti simus.

quem germani diu quærentes 109 At ille eumdem esse existimans, quem in arena volutantem invenerat, inquit: Ne paveatis, fortem animum geratis, oro: sciatis Jesum, me superveniente, vos respexisse. Nam profecto is est, quem paullo ante in littore pontem prope projectum reperi: eum enim cum adivissem, insani capitis quædam tum agere tum dicere. Is est profecto; quocirca si placet duc nos ad eum: loci enim et itineris penitus ignari, quo tendendum sit, nescimus. Ducam libenter, si prius corporis vires domi meæ, quæ non longe distat, redintegraveritis. Nil potus cibusve saperet, nisi germano invento; tibi tamen gratias agimus, orantes, cœptum properemus iter, ne moram agitando, interim aliquid oriatur mali. AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

110 His iter festinantibus, lætus fit obviam frater. Hi in admirationem prius, inde in lætitiam versi, datis acceptisque dextris, præ lætitia neque lacrymas tenere poterant; ex quibus unus inquit: Dic, frater, cur a nobis abiisti? Quæ te huc dementia vexit? Unde hæc valetudo tua bona? Unde tam repente? Ex Jesu Virginisque Mariæ et S. Joannis meritis hæc bona sunt omnia, quibus me crebro commendans, et sæpius idem, diabolo nolente, faciens, etsi inimicus ille generis humani, seductor diabolus me suffocaret, in plura devexerit pericula, præsertim ubi littus Arni attigi, nil prætermiserit, orans, obsecrans, interdumque minitans, in profluentem aquam me mergerem. Ego e contra pro viribus in his difficultatibus fortem gerens animum, millies Jesum, Virginem Mariam, opem ferrent, invocare. Tulere tandem solita misericordia opem auxiliumque. Nam diabolus, Jesu Virginisque Mariæ gratia omnibus viribus se spoliatum considerans, nec malum opus inceptum, ut volebat, perficere posse advertens se, in iram versus, [ut] me suffocaret, in terram detrusit, lanians, discerpens crebro, corporis mortem æternamque damnationem, ni a precibus desisterem, minitans; demum victus, confusus in rem malam concessit suam. Ego hoc iter, [ut] S. Joannis domum iterum visitarem, illico arripui; eo, quia me sospitem fecit, una redire ne cunctemini. *incolumem inveniunt,* E

111 Hi retro euntes, benigne a rustico, de quo paullo ante verbum feci, habiti [sunt.] Ejus itaque benignitatem admirantes, et se itidem acturos, si quando casus eveniret, pollicentes, ad Vallem Umbrosam regressi, gratanter a monachis, suisque (iidem enim fessi fatigatique redierant) sanctique Joannis virtutem admirantes, eumque ad sidera extollentes, recepti sunt. Itaque, more solito, S. Joannis brachio devote humiliterque osculato, Aretinam læti civitatem petentes. Joannis beatissimi obvio cuique narrare et prædicare miracula; quæ equidem, non ea, quæ accepi, sed quæ oculis vidi, tot tantaque sunt, ut si velim omnia diligenter perscribere, tempus quam res maturius me desereret; eo quædam illustriora memoriæ prodere curabo, et de his parcius, quam res ipsa exposceret. Verum nunc ad reliqua. *et gratias acturi ad Vallem Umbrosam redeunt.* F

112 Alteram mulierem de Mugello *d* (pars quædam Etruriæ, quam populus Florentinus per magistratus administrat) vidimus ad hoc S. Mariæ monasterium vi ductam, quam plebeculæ illæ adulterino seu corrupto nomine Bellam appellabant; ceterum Antonia vero nomine dici [solebat.] Hanc ejusmodi speciei invaserat dæmon, [ut] facile, divino auxilio advocato, non multo certamine cederet; facile, monachis aliud curantibus, tum iniret iterum. His igitur dissensionibus creberrime ab eodem dæmone actis, reversionibus itidem sæpius tentatis, jam monachorum animi fatigati [erant:] aliud dæmoni durius, his vero difficilius monachi aggredi nituntur. Itaque ex voto et sententia omnium inter se inito *d Dæmon in mulierem sæpe redux,*

consilio,

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

consilio, singulares supplicationes domi forisque fiunt, ad hæc communi omnium singulo die, diuturno cum S. Joannis brachio adito certamine.

ob occultatum in confessione peccatum.

113 Demum diabolus, meritis Joannis imprimis, inde et monachorum intus forisque fessus fatigatusve orationibus, rem omnem, qua illic detinebatur, aperuit : antea enim illum sæpius dissimulantem coarguerant monachi. Nisi enim, ait ille, hæc Christiano more sua diligenter scelera fuerit Deo sacerdotique confessa, quod pudore malo ducta haud egit umquam, si superi inferique precentur, si quidquam Sanctorum est reliquiarum, in me congerantur, contendam minime. Videat igitur quid velit, an hac in vita, ita ut cœpit, [peccata committere], an illa deserere. Nam facile cuivis malum facinus admittere; ceterum illud deponere difficile esse asserebat, quod sacerdos præsertim in dæmone [mirabatur] verum, Jesu cogente, illud dicebat. Quis enim alter dæmonem ad salubre opus impellere nisi nutu divino valeret?

tandem, sincera confessione facta, ejicitur.

B 114 Instat igitur sacerdos, agat hortatur : affirmare, nil salubrius, nil utilius animæ corporique a quovis Christiano fieri posse. Ad hæc addere, nihil virium in nos dæmonem habere, modo Jesu Christo bonis operibus inhæreamus. His itaque et aliis mulierem ad veram confessionem agendam impellit; quam corde bono, mente integra agere cum statuisset, illico eam toto corpore incolumem deserens dæmon, alio, strepitu nullo voceque nulla edita, indignabundus contendit. Nec deinceps eam attrectare [vel] ingredi ausus, suorum scelerum digna confessione peracta. Res ipsa hortari videbatur, quia inde summam tum animæ tum corporis nobis vendicamus salutem, aliquod verbum in calce hujus miraculi de perfecta confessione, fecisse, opportunitate occurrente, nisi alibi ipsa latius cum latine tum vulgo litteris mandavissemus. Eo inceptum ad opus redeamus.

ANNOTATA.

a *Oppidum hoc situm est, ut ex mappis colligo, inter Arnum rivulosque ex eo ortos ex adverso Terræ Novæ.* C

b *Suspicor hunc locum esse eumdem, qui vulgo dicitur* S. M. Novella, *situsque est inter varios amnes, medio fere itinere inter Florentiam et Volaterras.*

c *Locus hic, inquit Lubinus in Brevi notitia Abbatiarum Italiæ pag.* 170, *situs est in diœcesi Fesulana prope antiquum Arignanum in appendice montis, qui ab Arno flumine alluitur.*

d Mugellana vallis, *vulgo* il Mugello, *est tractus Hetruriæ in agro Florentino ad Sevam fluvium, inter Apenninum montem ad septemtrionem, et Arnum fluvium ad meridiem.*

PARS X.

Pia puella

Sed eisdem fere temporibus puella quædam, parentibus solum comitantibus, templum S. Mariæ de Valle-Umbrosa, gratia bonæ valetudinis recuperandæ adivit. Quod profecto miraculum (quia pium miserabileque fuit) ut vel tunc videndo, pariter nunc litteris mandando, lacrymas haud tenere possum. Hanc unicam parentes habebant; quæ, ut ab ipsis accepimus (qui revera D boni fidelesque esse videbantur, ceterum, ut res ipsa paullo post declaravit, haud erant) in teneris annis tanta animi virtute instructa fuit, ut adversus mundi lascivias, voluptates et illecebras, quæ quandoque, nisi quis caveat, corpus animamque miserabiliter obruunt, supplex humilis Virgini Mariæ penitus dedita esse, preces quamplures, variasque orationes, quas domi didicerat, in sui honorem decusque singulo die emittere, omnes ipsius vigilias indictas seu minime pane tantum lutuosaque aqua contenta jejunare; neque salem, neque alia irritamenta gulæ quærere ; nec virum ducere, nec eorum visere spectacula vel conventus, ceterum eos spernere aut fugere, si domum peterent, latebras inquirere et plura alia, quæ religiosam puellam decent.

fit energumena,

116 Hanc igitur virtutibus omnibus redimitam diabolus Dei nutu invasit. Eam imprimis leviter torquere, nec a solitis orationibus jejuniisque facere alienam. Verum interdum oculorum aciem torvam, vultum faciemque exsanguem dare, ora fœtida præter solitum habere. Quibus parentes E paullulum permoti, primo rati [sunt, esse] morbum naturalem ; post ubi eam non semper eamdem vident neque æqualem manere, sed sicuti a diabolo movebatur, magis magisque variam esse, neque interrogatam verum responsum dare, sed dissimulando variare; cognita re (nam antea sæpius audierant signa diabolica) sic imprimis conjecturari, properantes Passinianum monasterium hujus Ordinis, quod S. Michaëlis dicitur adeunt ex suis quidam. Quibus non procul a domo præfati monasterii œconomus occurrens, re cognita, ab instituto itinere domum eorum divertit. Eum imprimis, alios præsertim religiosos viros accurate religioseque habuerunt.

et liberationis causa, monasterium Passinianum frustra adit;

117 Deinde monachus in conjecturis sagacissimus (nam antea diabolicum genus sibi ob frequentiam expertum erat) conjurationibus aliisque, quibus utimur, modis ipsam dæmone captam cognovit. Eos itaque Passiniani monasterium, ubi S. Joannis corpus honorifice sepultum est, ire tum monet tum hortatur. Rebus igitur diligenter compositis, illa Florentiam, hi ad illud monasterium contendunt ; qui quidem grati abbati præter infortunium casumque mirabilem fuere : ex F monasterii enim colonis et agricolis semper boni fidelesque permanserant. Eo cupiente abbate illic divinum auxilium expectantes incassum, multis diebus et laboribus consumptis, de monachorum consilio, solo diabolo tunc quiescente, ad hoc S. Mariæ monasterium ætate itinereque fessi, tenebris jam, ubi venere, exortis, cum litteris, quæ abbatis Passiniani nomine mittebantur, contenderunt. In his litteris abbas non parentes tantum, ceterum eorum filiam summopere commendans, hæc inter reliqua [scribebat :] Hujus fama virtutis passim non agrum Passinianum tantum, sed et finitimos omnes complevit, adeo dum hoc in monasterio conjuraretur, multi ad hoc spectaculum mortales causa ipsius convenere, præsertim proximi quique; et multa alia, quæ aut benevola aut utilia esse credebat, scripsit, ut animos nostros pietatis cupidos vehementer accenderet.

dein, ea ad Vallem Umbrosam adducta,

118 Postridie autem adventu monachorum his senibus obortæ lacrymæ se miseros, se desolatos, omni spe destitutos, ni filia curetur [clamitantes. Consolantur ægros animi monachi his verbis : Patres, ne hoc impatienter feratis, oramus, cum

Scri-

A Scriptura divina testetur, Jesum Redemptorem nostrum, eos, quos diligit, quosque ad vitam præordinavit, excruciare, variis intolerabilibusque cruciatibus afficere. Nec injuria; cum ipse solus non tantum bonus, sed perfectus (cujus bonitas non ex accidenti dono, sed essentialis et æterna ei inest) tamen frigus, famem, sitim, eodemque tempore inopiam et laborem tolerare, demum cruces tormentaque immania ac turpissimam mortem ob scelera nostra delinienda constanter animove ingenti, etsi dolores intolerabiles corpori illi sanctissimo inferrent Judæi, perferre voluit. Quid de Joanne Baptista? Quid de Laurentio, qui, velut alienato a sensu animo, totum corpus pro nomine Jesu torrere passus est? Quid de ceteris inclytis beatissimisque viris dicemus? quibus regnum nunc cœlorum ob eorum merita et præclara facta exornatur; quibus, ni patientiæ virtus extitisset, tum cruciatus illos, tum tartareos, multo duriores inclementioresque perferrent.

fatetur Dæmon, se in illam ingressum esse ob culpam parentum,

119 His et aliis animos eorum mœstos arrexere paullulum. Inde ad capellam, extra monasterium sitam, prodeunt omnes, hinc seculares, inde devoti religiosi. Conjuratur dæmon, interrogatur; B tacet ille. Demum S. Joannis virtutem, primo etiam increpationes crebrasque probationes sacerdotis amplius ferre non valens, circumferens hinc inde truces minaciter oculos, in hæc tandem prorupit verba, inde in parentes puellæ ipsos oculos ignivomos defigens inquit: Perditi miserique senes, qui vestris sceleribus filiam unicam, longe prius excruciatam, demum perdere curatis: scelesti, reddite, quæ furtim clamve monasterii surripuistis bona, inde discedam; secus autem preces incassum, etiamsi totum annum crucier, fient. Cunctati aliquamdiu sunt iniquissimi illi, alius alium circumspectantes: movit deinde pudor. Itaque tum vultu tum facie, colore aliisque corporis signis se reos tanti sceleris patefecerent.

qui dum sacerdotis exhortatione moti

120 Rem sacerdos, quam caute sagaciterve potuit, exploravit, ne quod ante nemini, nisi per diabolum cognitum fuerat, per omnium ora deinceps versaretur. Ceterum operæ pretium fuit, eos senes, male urgente conscientia, ut vultu totoque corporis aspectu immutatos videre, cum etiam C diabolus ipsos per puellæ os, ubi monachi intro ingressi [erant,] hujusmodi insectaretur verbis: Vos perversi senes, hujus puellæ machinatores mali; vos filiam vestram hoc discrimine vestris sceleribus induxistis; vos, cum aliud clausum in pectore, aliud in lingua promptum, hypocritæ, subdoli, varii, haberetis, pene filiam vestram perdidistis. Hoc ægerrime fero, quoniam insanabile vestrum cognosco ingenium, hanc in suo id corpore tolerare, quod meriti estis. Voluissem vos vestro supplicio docuisse humanum genus, ea scelesta, nefaria, sacrilega esse, quæ tam inique, nulla necessitate urgente, estis perpetrati. His aliisque eos silentes, mœstos, oculos humi præ pudore defixos tenentes, quid agerent, quidve dicerent penitus oblitos, nunc stantes, nunc per capellam errantes, insectare instanter diabolus.

scelera confitentur, malignus spiritus discedit.

121 Hinc luce clarius constat, unicam securamque vitam per virtutem esse, cum corrupti mores actorem instigent semper, et cum bonis bona, malis mala præsto sint. Nunc autem ad miseros senes, qui data fide se omnia male ablata paullatim propriis dominis restituturos firmare, si fœdum, inutileque, ut erat, censerent. Habita prius suorum scelerum non sine lacrymis confessione, dæmon nullo strepitu, nulla voce emissa, aliovorsum contendit. Mira res! quamquam enim, ut dixi, summo cum silentio alio dæmon concesserit, tamen mox signum miserabile datum est, quod præsentium perterrefecit, præsertim parentum, animos: cum puella ad terram consternata, moribundæ similis, horam prostrata jacuerit. Tunc (aderam enim) mihi senes illi multo miserabiles visi sunt; qui eam defunctam existimantes, in fletum gemitumque sese prorumpentes, pugnis pectora tundere, vestes scindere, aliaque plura, quæ dolor fieri amat, uti insanirent, agere. Ægerrime tandem a nobis exemplis, aliorumque rationibus vix sedati, adeo perturbationibus vexabantur. Demum adjuratione omnium sensim anxie surrexit illa, inde, paullatim recuperatis viribus, ingenti stupore ducta (oculis enim omnia prius lustraverat) ubinam gentium sit, sciscitari.

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

Puella, actis B. V. Mariæ, ac S. Joanni gratiis,

122 Re itaque cognita, in parentum oscula amplexusque ruens, eorum mœstitiam lenivit; inde ad altare rediens oculis manibusque una cum mente in cœlum jugiter intentis, has, nobis monachis audientibus, preces effudit devote nequaquam muliebris pectoris ingeniique: Tibi, Jesu Christe Deus omnipotens, quo sine nihil superi, inferi, et quod usquam est creatum, agunt tractantque, gratias pro tanto in me collato beneficio uberrimas ago; tibique me offero, dedo, obligo; tuamque immensam pietatem oro, ut, veluti me ægram morbo intolerabilique cruciatu, sospitam incolumemve tua solita benignitate fecisti, ita velis me posthac talem tamque sanctam instituere vitam, ut tetras inferni pœnas horrendosque cruciatus possim evadere. Tuque gloriosissima semper Virgo Maria, per quam post Deum totus vivit orbis terrarum, sine qua nihil gratiæ hac in valle lacrymarum nos hei! miseri mortales a Jesu consequi possumus, me tibi in filiam adoptare velis, oro; mentem vero meam in sanam rectamque viam dirigas deprecor; nulla sorditate spurcitiave cum mentis tum corporis animus meus inquinetur. Tu quoque, o Joannes beatissime, cui tantum Deus tuisque recte factis præstitit, ut osse etiam arido a quovis morbo mortales omnes eripias, rogo, parentes meos meque ita adjuves et conserves, ut hac functi vita tecum una bonis perfruamur cœlestibus.

læta cum parentibus domum redit.

123 Inde se primo nostris commendantes orationibus, domum læti concessere propriam. Senem illum annuatim, dum illi vita comes fuit, nudis pedibus in S. Joannis festivitate hoc S. Mariæ monasterium cum cereo funali devote petiisse vidimus. Verum in fine hujus miraculi pro religione Christiana, proque salute nostra non absurdum visum est hæc addidisse: quod etsi, ut [in] sacris Scripturis memoriæ proditum est, filii ob scelera parentum pœnas non daturos, pari modo nec parentes; hoc tamen, multisque aliis miraculis constat secus esse. Ceterum in sacris Scripturis ita accipi potest, mortales scilicet in futura vita non pœnas pro alienis sceleribus sumpturos, ubi mali juste animadvertuntur; boni vero præmium factis suis dignum inveniunt. Vel ita omnes, qui in præsenti vita torquentur, non alienis, sed suis, etsi nobis clam sint, sceleribus torqueri. Quamquam hic diligenter animadvertenti perspicuum erit, senes illos acrioribus filia suppliciis affectos. Nunc ad reliqua.

Malignus spiritus aliam puellam,

124 Ex eodem Passiniani agro aliam ad hoc S. Mariæ monasterium vidimus vi tractam puellam

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

a lam, quam antea parentes Florentiæ, num S. Zenobii a Reliquiis liberari posset an non, experiri voluerunt. Hic multis diebus, cruce, brachio, orationibus cum privatis tum publicis, incassum consumptis, eos missos monachi hac conditione fecere, [ut] alias, cum tempus opportunum daretur, redirent. Ceterum illi precibus lacrymisque aliam diem a piis monachis impetravere, orantes, quidquid laboris operisve valerent [impendere,] in dæmone ejiciendo experirentur. Si vero aliter ac rati essent eveniret, sine mora postridie patriam petituros.

quam invaserat,

125 Jubet itaque decanus monachos quosque pro se orationes ad Jesum fieri, presbyteros in Missis, alios cum in Officiis publicis tum orationibus privatis : ab omnibus igitur summa devotione orabatur. Altera vero die, primo mane celebrato Officio more solito, monachi ordine quodam cantantes, et psallentes ea voluntate, eo, ubi dæmonem esse [noverant] contendunt, ne inde abeant, nisi perfectam sospitatem recuperarit puella.

post magnam

B 126 Cum igitur utrimque summa vi, his orando, illo resistendo certaretur, demum diabolus, S. Joanne sua virtute annitente, die illa se concessurum fatebatur ; ad hoc addere : Conjurationibus et orationibus ha! tandem finem detis, oro ; vobis atrociores et certamini instantes magis nusquam gentium reperi. His monachi in eum crudeliores fieri, nullo labore, nullo certamine diuturno vinci. Tunc exitum suum dæmon paullo post, quia monachi nec cedere, futurum existimans ; inflammatus ira concitat summis viribus mulierem, extollitque. Defatigantur, labuntur, cadunt interdum, qui eam amplexi a tergo mediamque arripuerunt, feroces juvenes. Terrorem aspicientibus non mediocrem de se dæmon dare, cum os fœtidum, spumosum, oculos puellæ ardentes, labia ipsius quandoque tartarea vi ad occiput usque trahens, monstrum hominis faceret.

diuturnamque luctam,

127 Tali in certamine multum temporis cum incassum consumpsissent, qui aderant, religiosi (nam diabolus verbis fugam polliceri ; ceterum re ipsa acriter puellam vexare) ipsam potius quam se miserantes, ægre abiere intro. Quid? quod his decedentibus verbis procacibus insultare dæmon : Non me hinc dejicere vel Joannes vester

C potuit, vel vos ; quocirca aliud curantes, ab hoc opere desistite. Verum hæ insultationes et derisiones sibi plurimum obfuere. Meridie enim ex fratribus unus illuc cum cruce pergit ; nec ad eum expellendum minus animi erat, fretus virtute Joannis sanctissimi, ac paullo supra cunctis fuerat monachis. Instabat itaque, Deo gloriam daret. E contra ille magis sævire. Tum monachus : Quandoquidem apud te, o dæmon, nulla misericordia, nullus locus pietatis est, etsi singulis horis in capite dimicetur tuo, ita eam, mihi crede, pietatem nusquam invenies. Rem enim non cum peccatoribus, verum cum Sanctis agis, quamobrem alio contendendum, velis nolis, tibi necessarium erit.

relinquere cogitur.

128 Diuturniori itaque certamine dæmon fatigatus, verum discessum polliceri ; paullo post se alio concessurum, signo dato, fatebatur. Signum enim tum aliquod ob veræ discessionis indicium petierat sacerdos. Nec longa data mora, mulier unum exuta pedem solea, extra vallem quæ capellam munit, cum ingenti omnium admiratione ab inquirentibus reperitur. Hoc nisi arte dæmonis haud fieri potuit. Ex tunc puella humi prostrata, fere dimidium horæ jacuit : inde incolumis domum rediit suam. Fertur diabolum inter D conjurandum dixisse, se ob matris in filiam maledicta blasphemiasque, animo iniquo prolatas, ipsam obsedisse. Ceterum quia diabolus, ut sacræ testantur Scripturæ, in his suis primordiis mentitus est, ita fuisse an non, nobis non satis constat. Potuisse tamen Dei occulto judicio fieri, probabile videtur. Nam blasphemias præsertim, quæ mente corrupta a parentibus in liberos dicuntur, sæpius plurimum his obfuisse relatu multorum, litterarumque monumentis cognovimus.

ANNOTATA.

a *Is est S. Zenobius urbis Florentinæ episcopus et Patronus, qui* 25 *Maii solenni ritu illic colitur; quo die de illo egit Papebrochius tomo* VI *Maii pag.* 49.

PARS XI. E

Ex Alvernæ partibus oppido videlicet, quod illi Montem-Fatuum seu Fatucchium a a fatis dicunt (olim enim arte necromantiæ diabolique dolo mortales, quæ futura essent, vaticinabantur) ad hoc S. Mariæ monasterium puella, Lisa nomine, a parentibus ducta est. Hanc dæmon qui invaserat, plurima facinora diuturniori temporis [spatio [committere] fecit : quæ quia atrocia variaque fuere, ea litteris mandare curavimus. Cum igitur cruce et sanctissimi Joannis brachio, orationibus cum publicis tum privatis dæmonem diu acriter infatigabiliterque vexassent, monachi, et ipse Domino Jesu haud gloriam daret, lassi fatigatique, hiemis insuper asperæ nivium copiam, quam nocte, quæ instabat, aër abunde effudit, verentes, his, discederent, mitiorique tempore existente, redirent alias, imperatum est. Hoc illi ægerrime, tum puella nondum incolumi, tum itineris aërisque difficultate, cum ferrent, mansionem in diem alterum orant : inde in patriam, quæcumque sors acciderit, se concessuros fatentur. Quod facile ab his F impetratum.

Alia puella energumena. a

ad monasterium Valumbrosanum ducitur a parentibus.

130 Ea die summa vi utrimque a diabolo et a monachis certatum est : Hi enim pro Dei honore ; ille vero solita crudelitate pugnare. Cum ergo diu monachi orassent, et diabolus adhuc præter spem resisteret, quia hora vespertina jam advenerat, dæmonem jamjam ad ultima deductum deserentes, introgressi sunt. In nocte autem sequenti, nives ingenti vento commixtæ, has Alpes regionesque circum adeo complevere, ut homines et jumenta torrida frigore, nec pedem domum extra ferre auderent, omnia inanimata etiam rigerent gelu. Quam temporis deformitatem miseri illi exacerbantes pavidi trepidique stare. Nam non modo redeundi in patriam spes omnis amota (etiam asperiora his Alpium loca incolebant) sed in dies pejora verebantur. Eo supplices gementes tantum victum orare ; se pro sumptibus, quam vellent pecuniam daturos, etsi in extrema inopia versarentur, polliceri.

quorum miseria commoti monachi,

131 Quos decanus pater, quassatos, fractos, pannosos cernens, eorum miseratus fortunam, [ad] eos ita benigne exorsus est : Nondum enim quantum conjecturari valeo, quantam apud ser-

vos

A vos Dei oporteat esse misericordiam spectastis; quod profecto si spectavissetis, nihil vos præteruisset, neque pro victu pecuniam, neque aliud offerre vobis ori cordique fuisset, cum penes nos omnia in medium quærantur. Non diuturnum tempus, non nives rigentes obstabunt libertati: cum non a nobis, sed ab ipso Deo et ex vestris sudoribus proveniant, quæ dantur. Tuta nobis omnia. A nobis vero non tantum sumptus necessarii, sed auxilium ad dæmonem expellendum, Jesu favente, dabitur. Eo mittite tristem mœstitiam, desuper divinum expectantes auxilium. His arrecti animum dictis. Imperat, qui hospitio præerat, necessaria omnia, dum moram hic traherent, dari; et sic ex voto omnibus rebus foris compositis, monasterium ingreditur.

omnem ei opem impendunt;

132 Eam igitur diabolus cum sæpius suffocare, et hoc summis viribus omnique arte tentavisset; parentes humanis auxiliis destituti, Jesum modo, modo Virginem Mariam, interdum sanctissimum Joannem, ferrent opem, clamitare. His in difficultatibus cum penitus, quid agerent, quo se verterent, nescirent; hospitem Conversum, qui eis victum præbebat, si qua via posset, eorum inopiæ et B calamitati subveniret, oravere. At illi simplici cum omnes hujusmodi in negotio deessent artes; vix enim Dominicam orationem cum Virginis Mariæ salutatione scire, inquit: Fidem integram imprimis erga Deum Sanctosque ejus habere fideles omnes oportet; inde suum suppliciter exposcere præsidium: idque longanimi spe agere, si quandoque, quod petimus, differatur, cum animis cupientibus nihil satis, ut dicitur, festinetur. Inde introveniens, quidquid dolo arteve diaboli accideret puellæ, et ut vitam luctu mœroreque plenam agerent alii, decano quamprimum studuit enarrare.

Dæmon vero monachum ad fœdam libidinem excitat,

133 Motus his decanus sacerdoti cuidam ex monachis, singulis diebus cum cruce ad dæmonem conjurandum anathematizandumque eo ire præcepit. Quod cum decani præceptum reverenter agitaret sacerdos, diabolus interim non quiescere, verum per os puellæ, modo juvenes conversos, modo bubulcos benigne appellare, joca cum eis agere, insidiis palliatis omnia tentare, eorum animos ad rem turpem variis modis illicere, nihil quod ad tetrum facinus utile putaret, C relinquere. Ei multa agitanti, Jesu volente, nihil cum procederet, statuit monachum, inde sæpius transeuntem, cui gallinarum cura commissa fuerat, alloqui. Observato itaque diligenter tempore, cum a pullis gallinæ pascendis rediret, [ad] eum ita, suis parentibus opportune aliis negotiis intentis, vel ut dicebatur, paullulum quiescentibus, exorsus est: Antoni frater, (nam nomen creberrime audiendo didicerat) fortuna, si vir esse velis, præclari dulcisque facinoris casum dedit. Postulat monachus casum. Hac scilicet nocte ad puellam hanc ingrediaris, et mihi credas volo, me volente, nihil periculi imminere. Cum monachus ille jam diaboli arte irretitus, et virtute castitatis, ad libidinem illectus, portam monasterii singulo vespere claudi diceret, et id minime executioni mandari posse, ait dæmon: Fac periculum, de cetero nihil tibi sit curæ: mea enim arte portam undique invenies patentem.

quam ille explere statuit,

134 His dictis, monachus celerrime properans, monasterium versus ire; moram enim ultra solito fecerat. Domi igitur multa secum volvens in incerto habere, quidnam e duobus, quæ seorsim in mente certabant, eligeret. Nam, in una parte mala voluptas puella potiri quovis modo cupiebat; at in altera timor Dei, sui dedecus, si in re caperetur, carceris asperitas, ne tam pessimum aggrederetur facinus, deterrebant: vicit tamen in avido ingenio pessimum consilium. Eo hujus rei participem faciens neminem, statuit id, quod nefas erat, quoquo modo perpetrare. Casu eo die coquinæ officium familiare munus, quod in religione commune negotium omnibus, ut regula dictitat, etiam sacerdotibus, his tantum qui majora curant amotis, ad ipsum ordine vicissitudinario pertinere.

captata ad eam rem quadam occasione;

135 Quocirca optima via ad perpetrandum inventa, Gasparum monachum, virum religiosum, qui monachorum tunc curam et præsertim juvenum gerebat, his verbis adoritur: Si justum est, pater, et si libet dormitorium extra, quia mihi multa incumbunt negotia, quiescam. Cum ille primo commotus insolita re, id nullo pacto, et præcipue ob aliorum exemplum non decere assereret, et caveret id petere, quod indecens esset; et iratus monachus, nihil umquam ob sua in eum plurima bonefacta consecutum, diceret; demum super hoc multis ultro citroque verbis consumptis, Gaspar ipsius importunitate victus, quia E nihil periculi, monasterio undique clauso et munito, immineret, eum missum, secum ut esset hac conditione, fecit. Ille se omnia facturum, etiam et majora pollicens, lætus ab ipso abiit.

sed horrore perculsus,

136 Diligenter igitur omnibus, quæ coquinæ erant, quam festive peractis, infelix, judicii Dei semper præsentis, et professionis, quod majus est, quam coram ipso et Sanctis ejus se observaturum juraverat, oblitus, rem, duce diabolo, tentare est ausus. Ad portam igitur monasterii veniens, eam, ut dæmon dixerat, patentem reperit. Verum precibus Joannis sanctissimi, qui servos suos decusque monasterii jugiter tutatur, factum est, metus pavorque ingens eum invaderet. Eo vehementer perterritus, sese quam raptim, ostio patente, ut erat, relicto, in coquinam dedit, ibique signo Crucis se muniens, flexis genibus orando, trepidus adhuc divinum implorare auxilium.

a facinore perpetrando avertitur.

137 Ipsum ergo postea, multis præsentibus, prædicantem audivi, se numquam majori horrore et tremore affectum: visum enim fuerat sibi, quod horresco referens, umbram quamdam atram horrendamque, oculos ignitos præ se ferentem, F sulphureum pestiferumque fumum naribus hiulcis edentem, ipsum insequi: quo totam noctem ad matutinas horas usque formidolosum et trementem se etiam pernoctasse; hoc in animo etiam sæpius volvisse, se dormitorium extra, dum ceteri decumbunt, fore numquam. Ceterum Domnus Gaspar Prior, de quo supra verbum fecimus, ostium clausum invenit: nam monasterii [claves] semper ad decanum seu ad Priorem deferuntur. Neque hoc silentio prætereundum puto, quod cum forte alias monachus iste Antonius iter, ubi dæmon erat, de majori præcepto haberet; eum his verbis irrideret dæmon: Vah! omnium ignavissime, nulliusque pretii formidolose, qui mulierem puellam adire non audes, quonam pacto virum aggredereris armatum? Abi quo dignus es cum istac tua timiditate muliebri, meamque opem posthac ne expetas, ne inquiras, ex quo, ut voluissem, puella hac modo non es potitus. Monachus vero signo crucis facto, imprimis surda pertransiens aure ad peragendum ivit, quod sibi imperatum fuerat, officium.

[illegible]

138 Est et aliud, quod, quæso, libenter audite. Joannes quidam conversus, qui cellæ vinariæ

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

riæ pro exterioribus rebus curantis præerat, vir profecto simplex, cum quodam vesperi quamplures supervenissent hospites, et conversus alter Augustinus, de quo supra verbum fecimus, cui negotium his deferendo necessaria injunctum fuerat, hospitibus aliis inserviret; Joannes iste illorum, qui cum puella capta a dæmone erant, curam cœpit. Deferens itaque eis necessaria, forte patrem senem, diabolo vires administrante, hoc animo [ut] ipsum suffocaret, filia aggressa fuerat incassum, matre insuper totis viribus annitente, oranteque semper filiam, ne tantum tamque tetrum facinus in parentem admitteret. Nam ceteri tunc aberant; quod admisisset profecto, ni conversus, invocato nomine Jesu, ac suis usus viribus eam, ægerrime tamen, a patris violentis complexibus abstraxisset.

sacerdotis munere fungi volens, a diabolo reprehenditur,

139 Verum cum jam discessum parasset conversus, iterum puella nutu diaboli atrocius solito patrem, mortem crebro minitando, aggreditur. Injecerat enim manus in gulam. Ille intro quamprimum, matre conclamante, rediens, dæmonem, ea vi amota, ut solent sacerdotes et Religiosi, B vulgaribus tamen verbis (litterarum enim ignarus erat) conjurare cœpit. In quem dæmon vultu atroci terribilibusque oculis se, ut ipse solitus erat referre, convertens inquit: Asine, bubulce, nullius valoris homo, unde hæc tibi audacia, me, ut religiosi assolent, conjures? Abi hinc in crucem tuam, et tuum non aliorum peragas negotium; et si ulterius bellua, non homo, perrexeris, mihi crede, tuo supplicio docebis humanum genus, quid periculi immineat divina tractanti, nisi sacris prius initiatus fuerit.

et propterea mox sacerdotem advocat.

140 At Conversus et teterrimo dæmonis aspectu et minis ejus non parvo timore correptus, inde quam raptim abire. Quem senex parti suæ diffidens magnopere orare, illuc alium ex bubulcis seu subulcis per Jesu Christi clementiam mittat, et illico suum præsens periculum decano monachisque enuntiare studeat. Quod ille diligenter oratum peragens, Antonium quemdam ex bubulcis illuc ire jussit, remque omnem deinde patri decano aperuit. Mittitur statim sacerdos, qui, uti jussum fuerat, puellam stola sacerdotali circumligavit, et deinde parentes, ne ulterius formident, monens, insuper et bubulco imperans, C ad suum solitum concedat locum; quia jam multum noctis peractum erat, quam cito in monasterium rediit. Hinc facile intelligi potest, cujus virtutis et potentiæ sint stolæ sacræ, et cetera, quibus sacerdotes ornantur, dum suis funguntur officiis, fide tamen, ut fit in ceteris rebus, præmissa. Nam diabolus, qui antea ferox in senes illos miserabiles fuerat, in alios vero verba contumeliosa dixerat, stola circumligata, ut diximus, demissus, humilis, impotensve effectus, totam noctem duxit quietam.

Alius libidinem explere cupiens terretur,

141 Additur huic et aliud miraculum. Nam Antonius ille bubulcus, quem paullo ante retulimus, cui boum cura cum aliis quibusdam injuncta fuerat, turpi amore puellæ captus, secum in mente volvere cœpit, qua via posset clam parentibus ipsius puellæ potiri concubitu. Nam cum moribus tum natura rusticanus [erat], quid periculi ob diaboli sævitiam immineret, minime cogitans, verum voluptatem malam tantum explere cupiens. Sibi multa agitanti hæc optima via visa est, aditum fenestræ, quæ partem respiciebat inferiorem, scalis positis tentare; quæ quidem fenestra pessulo, seu sera, nullo artificio inepte adeo claudebatur, ut quivis arte callidus de una ad aliam partem [movere] valuisset per rimas D ipsius fenestræ. Hac itaque via rem ille aggredi cum cœpisset, et jamjam ad id devenisset, ut fenestra aperiretur, diabolus circum scalarum gradus volitans, sic eum perterrefecit, ut tremens toto corpore, pedibus etiam et manibus suum officium non rite peragentibus, ad terram repente lapsus, uno crure pene fracto, scalis relictis, vix ad bovile usque, quod non multum distabat, repens pervenerit.

et a scelere complendo abstinet.

142 Quo repente subitoque casu stupentes alii, qui erant, bulbuci, unde hoc sibi, vel quæ tanta ipsum tenuerat mora, sciscitantes, pavens tremensque adhuc ipsis, qui hoc idem paullo ante, dum moram traheret, conjectaverant, rem omnem hac lege, dicerent nemini, aperuit. Verum non multo tempore post, cum de istac puella sermocinaretur, quasi pro miraculo hæc eadem Antonius præsentibus nonnullis prædicavit. Hoc S. Joannis precibus factum nulli nostrum dubium extitit, cui sui Ordinis, præcipue hujus monasterii, decus honosque curæ est: ut ipse et alii posthac ad hujusmodi turpissima essent tardiores vel caverent. Nam ausim dicere, talem rem ante E vel post tentasse neminem, etsi multæ et vultu modesto et venusto venerint et ætate integra puellæ, cum a diabolo, tum aliis morbis oppressæ.

Puella eadem

143 Sed ad diabolum, qui Lisam puellam invaserat, redeamus. Cum enim, ut supra diximus, jam omnibus suis viribus destitutus, etiam nec mutire amplius auderet, nivibus Austro flante liquefactis, die quadam, nec aura quidem spirante, sereno cœlo, ægre ad capellam, summis viribus diabolo, ne id fieret, annitente, trahitur, et de more cum S. Joannis brachio, præsentibus monachis devoteque psallentibus, et canentibus, in moram longam conjurando et anathematizando torquetur: cum enim jam discedendi tempus adesset, pristinis viribus resumptis exclamare repente, debacchari, convitia maledictaque dicere, solito pejus puellam sursum tollere cœpit.

a dæmone relicta ac iterum occupata.

144 Accedentibus igitur nonnullis, qui aderant familiares, montanis ferocissimis, eam maximo cum labore vix sistere valentibus, pro tempore quievit dæmon. Tandem S. Joannis virtutem amplius non ferens, alio ingenti cum stridore concessit. Puella vero e manibus tenentium paullatim prolapsa, diu, uti hac vita mortali functa, F supra ecclesiæ pavimentum jacuit. Demum surgens, Jesu imprimis, Virginique Mariæ, et S. Joanni gratias agens, læta cum suis domum propriam contendit. Verum, nondum tribus mensibus expletis, iterum idem dæmon eam atrocius solito invasit.

post multas concertationes,

145 Eo parentes nimium percussi, quid in hujusmodi re atroci agerent, quo se verterent, penitus ignorabant. Huc redire eos pudebat, alio se conferre, etsi necessitas cogeret, tamen, quia et vires et pecuniæ longis itineribus jam absumptæ fuerant, verebantur. Itaque in re dubia non defuere, qui et pecuniis et jumento ferrent opem. His ergo hoc monasterium iterum petentibus non cessavere comites, pars misericordia pietateque illecti, pars cupidine visendi tale et tantum monasterium in terra deserta in loco horroris et vastæ solitudinis situm: adventum quorum propter dæmonis reditum monachi ægerrime ferentes, statuerunt, intus, foris quoquo modo orando, supplicando, ipsum dæmonem acerrime impugnare.

146 Cum igitur hinc inde summa vi decertaretur,

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

A *tandem a maligno spiritu omnino fit libera.* retur, et Joannis sanctissimi virtutes crucesque tam asperas diabolus amplius perferre non posset, in senes illos, parentes puellæ, truces oculos convertens, nec mortale sonans, inquit: Iniqui perversive senes, cur me filiamque vestram, vita a vobis male et pessime instituta, in tot devexistis tormenta? Redite, redite ad conscientiam; facinora illa mucida, quæ intus latent, jam expurgate, ut pœnitentiæ acrimonia, virtuteve Dei curentur. His dictis, conticuit dæmon. Hi vero rubore perfusi, qua potuere contritione, sua peccata confessi sunt. Ex tunc diabolus veluti fumus visus est per puellæ os supera petere. Quæ quidem devotissimam et utilem suorum scelerum in hoc S. Mariæ monasterio, sicut parentes, habuit confessionem, et Domino Jesu deinde, qui eam sospitem fecerat, ut sponso, adhæsit.

ANNOTATA.

B a *Quidquid sit de hujus cognominis etymologia, Montem* Fatucchio *invenio non procul ab eremo Camaldulensi versus Orientem. Unde existimo Auctorem per partes Alvernæ, Alvernum Tusciæ montem, S. Francisci stigmatibus notissimum intelligere.*

PARS XII.

Anus energumena, Anus quædam de S. Mariæ Prunetæ regionibus, multis comitantibus, quia non obscuro loco nata [erat], in jumento undique funibus circumsepta sedens, sic ad hoc S. Mariæ monasterium concessit; quam dæmon adeo ferox demensque invaserat, ut præsentibus monachis cum Reliquiis, a multis, etiam manibus a tergo revinctis, nec teneri nec flecti posset. Eo necesse fuit [ad] abietem quamdam, quæ in capella ob novum ædificium peragendum tum sita [erat], fune circumducto [eam] irretire; et ita vix sisti [poterat]. Operæ pretium erit advertere, quam a dæmone assidue quateretur, subinde subnixu extolleretur, exclamare ipsam, ululatus aniles edere, se miseram præ dolore clamitare, ita omnibus, qui aderant, et misericordiæ esse et terrori non parvo. C

diu conjurata 148 Verum cum dæmoni, etsi ingentibus S. Joannis virtute afficeretur cruciatibus, vires non imminuerentur, imo magis magisque augerentur, ita defessis omnibus, qui eam vinctam habebant, monachi cantando et orando, ita ut fit semper, anum ipsam natura et ætate squalidam et horrendam, cui etiam diabolus feram, deformemque reddiderat speciem oris, trepidi deserentes rediere intro. Ceterum hoc miserabile spectaculum omnibus, qui aderant, extitit: ubi enim monachi cessere forte per horam, eam dæmon (nam soluta erat) in gyrum vertere, incomparabiliter movere, et ita tartareis vocibus exclamare, [ut] montes collesque supini et formidolosæ rupes vocem reciprocam, ut Poetæ nostri dictitat sententia, reddere viderentur.

incolumis evadit. 149 Qui vero parentes et comites aderant, ingenti stupore percussi, cum, quid in tali re agerent, penitus ignorarent, tantum divinæ clementiæ imprimis, inde S. Joanni et nobis, [ut] eorum misereremur, se commendare. Cui miseriæ et torturis abbas compatiens, uni ex monachis præcepit, ut, corporibus cibo recreatis, tamdiu orationibus et precibus instaret, quamdiu, aut diabolus aliovorsum tenderet, aut dies finiretur. Quem laborem monachus cum libenter obiret, oraretque incessanter, ambo (ille conjurando, hic vociferando) defessi sunt. Verum tandem Deus omnipotens ex alto prospectans, mulieri precibus Joannis sanctissimi opem tulit: nam inter conjurandum: Exibo, inquit, exibo, idem dira voce geminans; quia hic ulterius esse, etiamsi sit voluntas, potestas non datur. Quod nobis tui exitus signum dabis, inquit sacerdos? Cereum, ille [ait], ardentem exstinguam. Illico cereum accensum, solum non extinxit, sed quadam impatientia ductus, ad terram detrusit: hærebat enim parieti. Anus vero diu velut defuncta humi prostrata jacens, exsurgens tandem Deo sanctoque Joanni, inde nobis gratias agens, domum suam læta una cum sociis concessit.

150 Vidimus in hoc S. Mariæ monasterio et aliam, in decrepita ætate constitutam, quæ nunc secus eam, de qua nunc verbum fecimus, a dæmone crudeliter torquebatur. Verum nonnumquam jocum et risum de se dare, cum presbyterorum more hymnum Angelicum, Apostolorumque symbolum, quod festis celebratisque diebus dicitur, caneret non absurde. Cum igitur longa conjuratione frangeretur, tandem rem, cur non alio concederet, nullo interrogante, aperuit. Aiebat enim: Nisi, quod intra vestes situm breve *a* latet, amoveatur; hinc, si vellem, nequeo discedere. Locis igitur abditis, sacerdote et id assentiente, scrutatis, dissutis etiam, anu illa, ne quid fieret, prohibente, inventum est. Quo amoto, mox dæmon clamans voce magna alio contendit. *Item altera anus* E a

151 Id breve conspeximus fere omnes hujus monasterii monachi. Erat enim signis variis, characteribusque quibusdam in angulis, nominibus mixtis, impressum cera alba filisque circumligatum: cujus non omnia sed quædam teneo nomina Og *b* videlicet et Magog, quæ in Joannis Euangelistæ Apocalypsi leguntur; Tetragammaton insuper, Adonai, Sabaoth, quæ quidem nomina, ut nostræ docent Scripturæ, Dei magni sunt. Hæc huic operi seu miraculo inserere non abs re visum est, ut quivis intelligat, dæmonem sæpius tum verbis tum rebus ipsis, sub facie specieque boni, miseros mortales et genus fallere humanum; id vero, ut res diabolica, igni dari imperatum est. Eo liquido constat, brevia nec fieri, nec ferri licere, nisi quæ a sacris canonibus conceduntur; quæ quidem pertranseo, ne videar regulares constitutiones potius quam historias scribere. Incantationes vero et quas vulgatis verbis dixere magias, apud Christianos nusquam gentium probantur. Verum nunc ad reliqua. *dæmonis possessione eripitur.* b F

152 Ex Galliæ Cisalpinæ partibus nobilem quemdam, qui se ad plures jusserat Sanctorum reliquias deferri, monitu quorumdam nostrorum monachorum, qui eas in monasteriis incolunt regiones, ad istud S. Mariæ monasterium usque, gratia recuperandæ sanitatis, venisse tempore Abbatis Bernardi, a quodam nostro converso jam decrepito accepimus. Hic ubi primum ecclesiam ingressus est, nondum lata cruce, qua, ut supra dictum est, dæmones conjurantur; diabolus tum loci, tum Joannis beatissimi sanctitatem amplius perferre non valens, emissa ingenti voce, abiit. Quæ vox, ut ipse conversus referre solitus erat, adeo terribilis et tartarea extitit, ut omnes, qui tunc cultui divino inserviebant, reddiderit attonitos. *Nobilis quidam Ligur,*

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

nitos. Vir ille beneficii accepti memor, non parvam pecuniæ quantitatem devote super altare ponens obtulit; qui inde liberaliter cum sociis habitus, postridie cunctis de more visitatis, quæ sancta sunt, locis, etiam anachoretarum humilibus cellulis, in Liguriam bene instructus et admiratione plenus tum loci devotione tum monachorum virtutibus concessit.

mercator Hungarus, *c*

153 Ad hoc, ne cui id mirabile seu incredibile existeret, et aliud multo majus prædictus conversus referre solitus erat. Aiebat enim, quemdam mercatorem prædivitem de Ungariæ partibus Venetias, inde Pisas *c*, [ut] Romam tandem peteret, comitantibus multis, navigasse. Quem cum Pisis dæmon invasisset, eumque torqueret acriter, adeo [ut] ex sociis ipsum aggredi auderet nemo (multos enim morsibus graviter attrectaverat) demum cujusdam Pisani fraude deceptus, fune catenaque ligatus et ad varias Italiæ partes, ubi Sanctorum loca [esse] audiverant, adductus, nec tamen convalens, intuitu quorumdam bonorum, hoc S. Mariæ monasterium cum sociis adivit. Huic erat interpres, qui modo latina, modo B materna lingua suos omnes aperiret sermones. Nec statim hic, ut supradictus, sospitatem recepit; sed quinis in atroci certamine consumptis diebus, dæmon, sese alio concessurum, nec posse Joannis sanctissimi virtutem amplius perferre, fatetur. Sciscitante sacerdote, quod signum, ubi discederet daret, ait: Audietur ab omnibus. Et illico capellæ tintinnabulum, nemine funem trahente, signum fecit. Quod signum omnibus, sed præsertim suis admirationi existens, qui forte numquam vel raro hujusmodi prodigia viderant. Deum ergo sanctumque Joannem benedicentes, rediere Pisas, inde Romam, postremo in patriam propriam.

et miles Hetruscus *d*

154 De Casentini partibus, [ex] oppido, quod Romena *d* dicitur, militem quemdam pro sospitate obtinenda vidimus concessisse ad hoc S. Mariæ monasterium; qui a tanto torquebatur dæmone, ut a multis etiam ferocissimis juvenibus vix, dum conjuraretur, detineri posset. Verum cum jam fere per triduum multis tormentis, tum cruce, tum S. Joannis brachio affectus esset, Jesu virtute, et S. Joannis precibus in hæc tandem furibundus prorupit verba: O hominum C omnium iniquissime, cur me teque in has cruces horrendaque tormenta dedisti? Nosti enim, quæ Deo et Matri ejus vovisti; peroptime calles, sed dissimulas perjure. His dictis voluit, sed non valuit, ipsum ad terram tartarea vi detrusum suffocare.

S. Joannis ope e dæmonis captivitate eruuntur.

155 Miles ille ubi divina pietate paullulum naturales sensus revocavit, cum a monacho sacerdote, si quid voti Deo obligaretur, moneretur, [ut] per confessionem aperiret, habita suorum scelerum devota confessione, votum, quo Virgini Mariæ tenebatur, se, ubi primum sospes domum repedasset, executioni mandaturum pollicitus est. Qua ex corde promissione fideliter justeque data, dæmon absque miseri hominis tortura, nihil mussitans ad alias se contulit regiones. Hinc quivis Christianus plene intelligit, quid periculi sit vovisse, nec, si facultas data est, ignavia vel malitia, seu sæpius mentis perversitate, non reddidisse votum. Verum si partim de his votis quæ, viderim, quæve audiverim digna, litteris mandare statuissem, tempus, quam miracula, maturius me desereret. Eo ad reliqua, quæ, ni fallor, non minorem legentibus et admirationem et utilitatem prioribus allatura sunt.

Adolescens Senensis variis morbis, *e*

156 Me in puerili ætate constituto, cum nonnullis, qui adhuc supersunt, monachis, de Senarum *e* partibus adolescens quidam non tantum a dæmone captus, verum etiam paralyticus, mutus et surdus, a parentibus, S. Joannnis miraculis et prodigiis impulsis, ad istud S. Mariæ monasterium, non parva hominum turba inaudita re tracta, in cistis jumento superpositis deductus est. Proh Jesu bone! quid admirationis quidve amaritudinis mortalium mentibus dare nostram imaginem spirantem et vivam, omni membrorum officio privatam et dæmone repletam conspicere! Quis usquam gentium hujusmodi audivit? Quis aspexit? Quis non ingenti admiratione, afficeretur, non tantum propriis oculis videndo, sed accipiendo auribus? Ubi primum in parvula ecclesia, quæ extra monasterium sita est, matris et aliarum mulierum gratia, quæ pietate coactæ, iter una aggressæ fuerant, in grabato toto corpore stratus esset (nam sedere, quia paralyticus, haud poterat) illico illuc re nova illecti [multi adveniunt, et] conversorum, monachorum, aliorumque opificum et montanorum, qui variis incumbebant negotiis, fit concursus. E

a diabolo affectus, incolumitatem obtinet,

157 Hic etsi opera diaboli, ut diximus, omnium corporis membrorum officio privaretur, tamen lingua ipsius, dæmonis virtute plurimum in eo vigere. Nam indecentia in Deum et S. Joannem (virtute enim ipsius torquebatur) edere. Cum igitur non parum laboris, ut sospitatem reciperet, dies noctesque orando, conjurando, instando singularibus (ita enim præceptum fuerat) suppliciis monachi pertulissent; demum Jesus Dominus noster, [ejus misertus est] precibus imprimis Joannis beatissimi, inde fide lacrymisque suorum, præsertim matris: nihil enim votorum prætermisit; paulatim adolescens, propriis corporis officiis et viribus recuperatis, et dæmone Jesu Christi virtute (monachi non parvam traxerant moram) fugato, Dominum per se laudabat, omnibusque admirationem sui faciebat.

cujus pater suis benefactoribus gratias agit.

158 Eo parentes præ gaudio toto corpore gestire, ipsum amplecti, osculari. Qui aderant tanti miraculi stupore percussi, S. Joannem miris laudibus ad cœlum extollere. Tandem, silentio dato, talem pater, audientibus cunctis, habuit orationem: Piissime Jesu, a quo omne bo- F num, et sine quo nihil rectum, toto corde, tota mente, totis viribus te benedico, laudo, magnifico, qui per servum tuum Joannem beatissimum hujusmodi prodigia nobis, [ut] te magis magisque laudemus, ostendis; quod profecto in filio meo hactenus misero, nunc felici ea felicitate, quæ vera felicitas dici et potest et debet, intelligo. Eo, bone Jesu, tuque Virgo Maria gloriosissima, etiam et tu Joannes beatissime, filium meum nosque omnes in rectam viam et ad patriam tandem deducere dignemini; vobisque, Pater Abbas et monachi, quos ad hujusmodi dignissimum officium elegit Deus, nos nostraque commendamus, ut nostrum memores in omnibus vestris esse velitis: insuper ipse Jesus pro tali tantoque beneficio in Beatorum patria pro nobis restituat. His finitis, osculato devote S. Joannis brachio, læti in patriam contendere. Quod prodigium antea toto seculo inauditum, non tantum civitati Senarum, sed finitimis cunctis, ubi narrabatur, summæ admirationi extitit.

Senex quidam, *f*

159 Rem revera ridiculam, veris rebus veriorem tamen, quæ nostra tempestate accidit, enarrare glisco. Senex quidam de Scarpariæ *f* oppido, sito

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

A sito in Mugelli partibus, ad S. Cresci ecclesiam [ivit] imprimis, quæ ea in regione dedicata est; inde, cum haud sospes fieret, ad hoc S. Mariæ monasterium concessit. Hic brevi pristinæ redditur sanitati, domum suam lætus abiens; [sed,] nescio qua causa vel quo vitio factum sit, in eum paulo post idem ipse dæmon iterum introivit. Quem ad præfatum S. Crescium, cum parentes longo itinere hiemisque asperitate, si huc concessissent, perterriti denuo deduxissent, petito signo a sacerdote, qui eum conjuraverat, inquit dæmon : Mox signum manifestum dabitur. Et illico asinum, super quem sederat, in arboris trunco suspendens, ipsis dolorem propter damnum illatum, et multis risum præbuit. Hoc ita fuisse a viris fide dignis, qui in S. Joannis festivitate, voti emissi gratia, hanc adiere ædem, relatum est.

et molendinarius a dæmonis potestate vindicantur.

160 Molendinarius quidam de valle Arni de oppido videlicet Lancisæ, die quadam cum molendinum extra sospes [in] ligno quodam decumberet; ubi surrexit, neque mens neque cetera corporis membra satis suum officium agere, imo B huc illucque debacchando currere, et ut paucis absolvam, insani capitis et stulti hominis officia de se præbere. Quem, qui supervenerant, dolo vique comprehendentes, vinctis e tergo manibus, ad hoc S. Mariæ monasterium, vociferantem, et, quo ibant, omnes partes clamoribus replentem, traxere invitum. Cum enim quis esset, et cur tantopere miserum hominem torqueret, a sacerdote interrogaretur, tum, ait dæmon : Me hinc expellere minime ad vos pertinet, qui veram professi estis religionem, et quos nisi justum agere haud decet; furem enim aggressus sum crebro mentientem, Deumque etiam sæpenumero blasphemantem. Ita esse, audientibus nobis, affirmavere quamplures. Verum cum sacerdos clam aliis eum ab hujusmodi nefariis [ut] cavere vellet, moneret, demum post triduum, quo tempore dæmon eum acriter vexando torserat, de se non parvo dato signo (fenestræ enim partem fregit) abiit, quo meritus est. Eo molendinarius ille Jesu et S. Joanni gratias agens, et artes et mores domum rediens mutavit.

C

ANNOTATA.

a *Per* breve *hic intelligitur, ut opinor, character magicus in* brevi *vel* breviculo *descriptus, de quo plura habet Cangius in Glossario.*

b Og *est nomen regis Basan. Auctor certe voluit dicere* Gog *et* Magog, *de quibus agit S. Joannes in Apocalypsi cap.* 20, ✝ 7.

c *Urbs Hetruriæ olim virtute bellica memorabilis, ad Arnum fluvium interfluentem, a cujus ostio sex milliaribus in ortum distat. De reliquis locis, quæ hic memorantur agere non est opus, cum ita nota sint, ut explicatione non indigeant.*

d *Locus hic situs est in tractu Casentino circa Arnum fluvium, æquali fere intervallo a Valle Umbrosa et eremo Camaldulensi.*

e Senæ *vulgo* Siena *urbs Hetruriæ satis nota, de qua iterum antea egi.*

f Scarparia *sita est in agro Mugellano vulgo* il Mugello, *de quo et supra egimus.*

PARS XIII.

Dæmon mulierem possidens, a

In vigilia S. Mariæ, quæ ob ingentem copiam nivis, quæ olim Aventinum montem *a* Romæ, ipsius Virginis prodigio, secundis Nonis Augusti complevit, de Nive dicitur. Is enim festus dies et celebratus per religionem Christianam quintus mensis Augusti a Christicolis notatur. Et ne cui admirationi sit, me hoc in miraculo tantum mensem diemque notasse, intelligat, res novumque prodigium, [ut] id agerem, coëgisse. Quod equidem horrendum, pectoribusque æterne servandum animadvertatis oro. Hoc enim ab alio non accepi, sed ut multum interfui, legi, dæmonem conjuravi. Ea igitur, quam diximus, die mulier quædam a dæmone capta, revera haud ignobilis de Calciæ *b* partibus, ut in tali re fieri sæpius solet, multis comitantibus ad istud S. Mariæ monasterium contendit. Cum enim a me in Sanctorum sepulcro, de quo alibi latius verbum fecimus, tunc prostrata conjuraretur, et mutus dæmon effectus, legendo, orando seu conjurando nullum daret responsum, forte Ordinis S. Francisci duo supervenere Fratres, qui a Fratre Marco tunc eremita S. Mariæ de Cascesa invitati, ad ipsius Virginis Mariæ festum ire properabant. b E

Fratrem Franciscanum acriter increpat,

162 Qui liberaliter a nostris habiti, dum more solito totum viserent monasterium, dictum fuit, venisse mulierem a dæmone possessam. Illico itaque nova re illecti concessere ad sepulchrum. Unus autem ex his forte necromantiæ arte instructus, me diu interrogando laborante, et dæmonem non respondentem haud æquo animo perferens inquit : Quæso, pater, pace fiat vestra. Huic mulieri quædam secrete in aures liceat dicere. Quid si dæmon etiam invitus respondere cogatur? Ego igitur in tali re parum expertus, putans verba aliqua divina, ut decet Fratres, dicturum, permisi libenter. Accedens itaque ad mulieris aures, nescio quid mussitans et labia movens secrete spiraverit. Cui statim dæmon indignans, eumque trucibus minaciter aspiciens oculis, in hæc demum verba stridens erupit : F Hypocrita, simulator, non Frater, sed corruptor, o hominum pessime, qua tu audacia isthoc in loco sacro, Reliquiis servisque Dei præsentibus, ausus es tua pessima arte, quem Deus nondum coëgerat, cogere. Te, mihi crede, pœniteret, si, quæ in sinu defers, amoveres. Ferebat enim, ut mihi ipse deinde retulit, de ligno pretiosissimæ Crucis Christi Jesu.

ac e muliere ejectus,

163 Cui cum statim intrepidus : Nec te nec tuas paveo minas, responderet, inquit dæmon : Da, oro te, huic, quod in sinu latet tuo : inde in Alpis juga, vel quovis extra hæc loca sancta te confer, et illic mecum conflictando experiere, quid tua, o bos, virtus in me possit; verum nec urbem adieris Perusinam, [quin] ego, quid mea in te valeat, periculum faciam. His dictis conticuit. Infelix vero Frater, de his, quæ in diabolum dixerat, pœnitentia ductus, ingenti pavore percussus, una cum comite, S. Joanni imprimis, inde nobis, plurimum se commendans, tristis abiit. Mulier vero eodem die virtute Joannis beatissimi pristinæ sospitati reddita, qui non procul a monasterio [habitabat] gaudens domum propriam concessit.

164

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

Fratrem illum anxium persequitur,

164 Frater autem ille, de quo nunc verbum feci, ut suus postea nobis retulit comes, tales exitus habuit : sanctæ enim Mariæ festivitate ex voto et sententia eremitæ Marci acta diligenter, ad quemdam Conventum Fratrum, in colle quodam satis in immensum pertingenti inter S. Joannem de valle Arni et oppidum Montis-Varchi *c* situm, se Fratres illi conferentes, is qui pessimum facinus perpetrarat, sua lacrymans scelera, humiliter confessus imprimis, inde, quid sibi acciderit, compluribus enarravit. His itaque Fratribus res inaudita non parvam et admirationem incussit et metum ; tamen ut Fratrum mos est, ejus blandis verbis lenire dolorem, nihil esse, quod vereri deberet, tum quia confessus, tum quia diabolus nec valet, quod vult : frangitur enim Dei potentia, ejusque virtute debilitatur ; et quod majus est, mentitur sæpe. His igitur et aliis verbis ultro citroque datis et acceptis, in spem animum arrecti, se Fratrum orationibus commendantes, postridie iter perrexere suum.

eique letiferum terrorem incutit.

165 Verum cum intensissimo solis ardore et labore fessi, sub lata olea lacum Perusinum *d* prope, in itinere consedissent ; ecce (horresco referens) condensa nebula et nigerrima quodam cum stridore horrenti e lacu repente veniens, ubi consederant miseri, locum omnem conglobans, ita [ut] illic diem in noctem verteret, ingenti cum fœtore eos circumdans, inde paullo post abiens, summum aëra petiit, in quo paullatim soluta nusquam comparuit. His illico obriguere pili, et subitus cucurrit eis per ossa tremor, et humor undique et undique salsus guttatim scaturiens. Ubi paullulum morati sunt, longe trepidi pedibus labantibus surgentes, signoque crucis se munientes, inceptum non sine magno labore peregere iter. Ceterum ubi civitatem Perusinam ingressi sunt, miser ille, quem dæmon nostro in monasterio acriter castigarat, diem clausit extremum. Hæc omnia alter Frater, comes ipsius in reditu suo Florentiam, nobis referre curavit. Exemplo hoc patet satis, artem necromantiam, nec secularem quidem, quanto minus Religiosum exercere debere, præsertim, quia Christianos omnes, divina humanaque, non diabolica, requirere auxilia oportet. Verum nunc ad reliqua.

Puella septennis

166 Ea in hebdomada puella, septimum agens annum, a dæmone possessa, a parentibus ad hoc S. Mariæ monasterium vi rapta, omnibus ea in ætate puellari posita, admirationi extitit. Cui cum in Sanctorum sepulcro matris lacrymis aliorumque pietate motus, compaterer, dæmonem vero orationibus et precibus, in rem suam abiret, conjurarem ; tanta vis puellæ, dæmone annitente fuit, ut ingentia saxa capite amoveret, virosque omnes, qui super sepulcrum sedebant, ne forte exiret, in varias partes (quod dictu incredibile est) labi coegerit ; ipsa vero quamprimum prosiliit extra. Ego equidem tale oculis meis nec ante nec post memini me vidisse. Proh, bone Jesu! parvula puella, in tantum arte dæmonis furorem versa, hoc tale solo capite ausa sit facinus. Ubi primum, ut dixi, a Sanctorum sepulcro prosiliit, circumferens hinc inde truces minaciter oculos, miserabile pavidumque de se omnibus spectaculum præbere : passos enim capillos, oculos ignivomos, os spumosum, lacerumque pectus et ora habens, modo singulos, modo universos ad certamen provocare ; et eo atrocius, quia intra valli septa clausa, et juvenum globus ostium obsidens nulla parte via, qua erumperet, dabatur.

a diaboli dominio liberata.

167 Demum omnibus formidine arreptis, eamque aggredi cunctantibus, signum Crucis cum S. Joannis cruce in eam faciens, quievit paullulum. Quam lapsam et sudore madefactam misera mater in sinum recipiens, caput compsit, ceteras et deinde partes corporis adornando. Paullo post, quia diei extremum esset, nos intro petentes, eamque comites pedibus et toto corpore labantem trahentes secuti sunt. Ubi igitur ad capellam ventum est, ibi quievere paullulum. Forte fortuna fuit in Virginis Mariæ laudem, in vesperis singulis per totam Christi religionem fieri mos est, pulsaretur ; vix primo dato signo, dæmon Virginis Mariæ sanctique Joannis virtutem amplius non perferens, me una cum acolythis, quorum unus aquam verbis et sale expurgatam, alter Crucem ferebat, audiente, dæmon ingenti cum stridore exclamans concessit. Postera vero die Jesu Virginique Mariæ matri ejus, ingentes gratias agentes, læti in patriam contendere. Eam deinde incolumem vidisse me memini : in Valle enim Arni superioris, non procul a Castri-Franchi *e* oppido distans, morabatur.

Adolescens Radiolensis semel e dæmonis potestate ereptus,

168 De patria mea, hoc est de Raggiolo *f*, etsi plures ad hoc S. Mariæ monasterium gratia sospitatis recuperandæ venere, tamen hoc uno in præsentiarum contenti erimus. Adolescens quidam, cui nomen Andreæ est (superest enim adhuc) cum maligni cujusdam perversique presbyteri, ut postea reipsa claruit, incantationibus magiisque, ut vulgo aiunt, ita acriter vexaretur, [ut] vultus, ora, vestesque misere manibus propriis flendo tunderet laceraretque, et germanus ceterique affines, quid tanto in discrimine agerent penitus ignorarent ; forte quidam bonus vir, qui ad tantum cum ceteris multis concurrerat spectaculum, et compatiens inquit : Virgini Mariæ bono rectoque corde hunc commendatum si reddideritis, mihi credite, illico bonæ valetudini dabitur et sanitati. Germanus igitur suus, his auditis, nulla data mora, tale Virgini Mariæ emisit votum : Tales quales indutus est vestes, o Virgo Maria purissima, tuam una cum isto misero adiens ecclesiam, in foribus templi ad tui decus suspendam ; modo per te, o omnium sanctissima, pristinæ sanitati restituatur. Res mira! mox suis votis favens Virgo Maria adstitit, et præfatum Andream ab eo intolerabili liberans dolore, mente et corpore sanum valentemque reddidit.

iterum in eamdem redigitur,

169 Eo, qui aderant, omnes se explere in gloriosam Virginem Mariam laudando, benedicendo et extollendo, haud poterant, lacrymis ob gaudia exortis. Ea itaque die, aliis rebus relictis, ecclesiam S. Mariæ de Bibiena, quæ de Saxo dicitur, adiere quamprimum, oblatisque vestibus, et oratione in primis ad Mariam Virginem devote ex intimis præcordiis emissa, domum eo vesperi prospere rediere læti. Cum itaque Andreas iste arte diaboli membris omnibus captus, Virginisque Mariæ precibus liberatus esset, non longo deinde temporis intervallo dato, cum die quadam una cum quibusdam vineas excoleret, iterum dæmon herbis et verbis noxiis coactus, ut supra, eum ingrediens possedit. Inde debacchari, furere, alios marra, sudibus, saxisque petere ; illi fugere, secreta securaque loco adire. Tandem alii quamplures ad eum de vineis, de agris, hinc inde concurrentes, fessum vi dolove capientes, ligatum et vinctum traxere domum. Quibus cunctantibus, quid agerent, quove se verterent, penitus ignorantibus, optimum factum visum est, eum ad S. Mariæ de Valle Umbrosa monasterium ducere.

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

A ducere. At alii maligno spiritu ducti, magos et incantatores super hoc consulendos, in re fore existimantes, inquit germanus ejus, Galganus nomine : Nisi in [monasterio] S. Mariæ de Valle Umbrosa sospitatem pristinam recuperet, alio ire in præsentiarum non sanum mihi videtur fore consilium. Confido enim, S. Joannem nobis, ut ceteris, opem cœlitus daturum, modo eam sincero corde integraque fide exigamus.

ac denuo pristinæ valetudini restituitur.

170 Hic optimus adolescens divinum tantum censebat quærendum auxilium, ubi humanum deesset : quod equidem omnes, qui sanæ sunt mentis, sentiunt, Mox itaque jumento de more cum cistis parato, multis ex patria comitantibus, huc contendere. Ad quem visendum, cum quia de patria, tum etiam quia, ut puto, affinis esset, properans, re diligenter cognita, pro ipsius salute in hospitali ignem juxta, non cruce, non reliquiis aliis adhibitis, divina tantum misericordia fretus, oravi. Proh bone Jesu! e vestigio meritis Joannis beatissimi, sua, comitumque fide miraculum secutum est, cum quosdam nigerrimos carbones paullatim evomens: Deo gratias, B Deo gratias, inquit, convalui! Ad hæc videnda sociorum aliorumque fit concursus. Nequibant satis mirari, unde isti carbones, præsertim cum se numquam comedisse fateretur. Sciscitantibus itaque me, unde hoc? cum nihil certi hac in re dare auderem : Conjecturor tamen, inquam, diaboli arte fieri posse, mixtos cibo potuque non g apparere, et sic sumi. Verum ut Crispus *g* ait, vereor, ne quis, quæ sibi facta putet, æquo animo accipiat, supra ea veluti ficta pro falsis ducat. Ceterum, quod propriis oculis perspexi, manu tetigi, affirmare non dubito. Nam ad hujus confirmationem, puellam illam S. Gaudentii, de qua supra multa dixi, in testem affero; cum et alios quamplures, si res exigeret, afferre possem : a multis enim fide dignis religiosis accepi, eam dentes, capillos aliaque, dum in S. Salvio conjuraretur, spuisse. Verum hæc pro incredulis, nunc ad inceptum redeo.

Ex matrona Florentina,

171 Matronam quamdam Florentinam, Vaggiam nomine, haud obscuro loco natam, a dæmone captam, cum Florentiæ sospitatem non inveniret, clam quam potuit, nocturno scilicet tempore, hoc S. Mariæ monasterium petiisse vidi- C mus. Hanc talis occupaverat dæmon : interdum miti ingenio adeo esse, jocari, facetias, risu dignas urbanitates de se dare, et præsentibus voluptati pariter et admirationi existere ; nonnumquam vero, mutatis moribus, præsertim dum conjuraretur, alteram diceres, ita enim specie crudelis immitisque effici, [ut] nihil crudelius, qui aderant, se aliquando vidisse faterentur. Qua modo varia vicissitudine cum ex diaboli voluntate tempus incassum tereretur, statuerunt cum ea privato communique, cum foris, tum domi pugnare certamine. Fiunt igitur ad Jesum preces ; pro se quisque modo Virginem Mariam, unicum ac singulare miserorum refugium, modo Joannem beatissimum appellare. Verum cum in hoc pio opere dies quam plures consumpsissent frustra; id Pater Abbas ægerrime ferens, voluit, [ut] ea die, (postridie enim fugam adornabant) diu orando canendoque monachi vel lassitudine nimia torquerentur, vel in rem suam malam concederet dæmon.

energumena,

172 His igitur devote ferventerque cantantibus, tantum virium præter solitum mulieri dæmon administrare, [ut] plantis pedum altaris scabello innixis feroces juvenes numero decem, qui eam a tergo vi sistere, procul esse cogeret : retro modo modo [eos] in se trudebat. Opere pretium erat vultum horribilem, faciem turpem, truces oculos, motus ineptissimos et incompositos cum vultus tum totius corporis aspicere ; turpia in Deum Sanctosque ejus edere, quæ dum accipio, exhorreo, non modo litteris dare ausim. Denique bonitate Jesu sanctique Joannis meritis alio, voce ingenti emissa, concessit, mulierem tantum illam humi postratam, vita fere extinctam deserens. Quæ paullo post surgens, cum, ubinam gentium esset, quid cerei accensi, quid Religiosi sibi vellent, admiraretur, re a suis diligenter cognita, Deo gratias agens conticuit; conjux vero suus, vir in Republica Florentina satis præstans, oblatione non parva S. Joanni pro tanto beneficio data, lætus Florentiam, se sancta, cum interrogaretur unde iret, peragrasse loca simulans, venit.

173 Alteram de Castro Bononiense *h* magno natu mulierem, Anastasiam nomine, eodem fere tempore ad istud S. Mariæ monasterium, cum esset a dæmone capta, contendisse accepimus. Quam maximis cruciatibus cruciasse dæmonem semper, sui asserebant; sed præcipue dum has finitimas regiones, huncve agrum primum sunt ingressi. Sæpe etenim numero mulieris suffocationem veriti, cum dæmon gulam peteret, tantum ceteris destituti auxiliis, Jesu Virginisque Mariæ præsidium lacrymis implorare. Verum cum hoc in loco idem tentare videretur dæmon, abbas optimum factu ratus, stola gulam mulieris circumnectere, ne dæmon acrioribus affectis tormentis, si spatium daretur, rem perageret, mox eam afferri jussit. Res mira! quoties gula stola cingebatur, toties dæmon inferiores partes vel intestina petere, nonnumquam pedum vel manuum extrema adire. Ubi ea amovebatur, mox gulam repetere. En quantæ [virtutis] sacræ vestes sint, facile perspici hoc uno miraculo a quovis potest.

h *aliaque muliere* E

dæmon fugatur.

174 Cum igitur dæmon sacerdoti verbis fugam promitteret, ceterum re ipsa acrior ferociorque instaret, Spirituque sancto haud locum daret, mandat omnibus aliis monachis abbas, pro se quisque supplicationes orationesque habeat; quod si nec ita procederet, longam cum diabolo certando una omnes moram traherent. Quam rem cum strenue monachi agerent, demum dæmon rei exitum sentiens, ea, qua potuit. in miseram mulierem usus est virtute : cum enim plus solito gulam inflatam turgidamque redderet, adeo fatigabatur mulier, [ut] oculis sanguineis. anhelitu fœtido, labiis exsiccatis et pallidis, toto denique vultu et facie extrema adesse ostenderet; ita ut de ea multi actum esse censerent. Eo, qui aderant, omnes Christum Jesum, piissimamque ejus Virginem Mariam, saltem animæ salutem darent, lacrymis effusis orare. Tandem post diuturnam, quam a dæmone in gula pertulerat, torturam, carbones nigerrimos, pilis conglobatos spuens, illico incolumis facta [est,] cunctis inauditum et ab eis numquam visum [prodigium] admirantibus. [Tunc illi,] Jesum sanctumque Joannem laudando, expleri nequibant : inde in patriam læti, virtutem Joannis sanctissimi omnibus occurrentibus prædicantes, rediere. F

ANNOTATA.

a *Errat hic Auctor ponendo* montem Aventinum *pro* colle Exquilino, *qui multum ab invicem distant,*

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

distant, ut omnibus Romanis satis notum est. In colle autem Exquilino id prodigium factum esse ex Breviario Romano, aliisque monumentis constat.

b *Opinor esse eumdem locum, qui sub nomine* Cascia *in mappis geographicis statuitur inter duos rivos ex fluvio Arno ortos non procul a montibus* Prati magni.

c *Ambo hæc loca inter duos rivulos ex fluvio Arno versus meridiem fluentes includuntur. De S. Joannis oppido supra actum est.*

d Lacus Perusinus *sic dictus ab urbe Perusia, a qua tantum 7 milliaribus distat; ab antiquis* Trasimenus *vocabatur. Situs est in ditione Ecclesiæ in Umbria; ejus circuitus est 22 milliarium, continetque tres parvas insulas.*

e *Locus ille includitur duobus Arni rivulis, et versus meridiem distat a Valle Umbrosa æquali fere spatio, quo Vallis Umbrosa inter septemtrionem et orientem a civitate Florentina.*

f *Didacus Franchius in citatione Auctorum ante Vitam* S. Joannis Gualberti *hunc locum vocat* Raggiuolo, *atque situm esse in tractu Casentino. Ab hoc loco Hieronymus horum miraculorum collector cognominatus est* Radiolensis

B g *Forte Auctor hic intelligit Salustium historicum, qui habuit prænomen* Crispi, *ut patet ex Martiali poeta, a quo dicitur :*

Crispus Romana primus in historia.

h *Oppidum in ditione Bononiensi, in via Æmilia, inter Imolam ad occasum, et Faventiam ad ortum.*

PARS XIV.

Viginti octo dæmones, a

Non multo post (nam ille annus prodigiis clarus extitit) quidam de Valialla *a*, cui nomen Bartholomæo fuerat, ad hoc S. Mariæ monasterium, haud parva hominum turba comitante, concessit. Hic etiam funibus undique septus, vix a compluribus juvenibus, qui sibi comites extiterant, et qui domi tunc erant, (utpote qui ab viginti et octo spiritibus malignis torqueretur) detineri [poterat.] Qui quidem pessimi spiritus, interdum jocum, quandoque terrorem præsentibus inferre. Quis enim tam gravis tam rigidus, [ut] de se risum non dedisset, cum ex ore unius varias voces vario motu verba edentes accepisset; C ita ut populum non unum loquentem putares? Et etiam quis tam fatuus, tam sensu levis rem prodigiosam tantam, tamque horribilem non maxima cum formidine admiraretur? Mihi profecto incredibilia, commentitia fictaque essent, nisi Euangelistæ, qui nec mentiri volunt nec possunt, quemdam a Domino Jesu incolumem factum, eumque a legione dæmoniorum captum, litterarum indicio memoriæ tradidissent.

S. Joannis virtute compulsi,

176 Nunc ad propositum rediens, [prosequor.] Cum jam de ejus sospitate a cunctis fere, (quia multos incassum dies in tali opere consumpserant) desperaretur; et hoc æstuans animo suo agitaret abbas, [an] omitteret inceptum, quoniam frustra erat, an S. Joannis virtutem expectaret, qua sæpe durando, in multis prospere usus fuerat; inquit senex provectæ ætatis monachus quidam, Petrus nomine: Pace omnium dixerim, reverendissime Pater. Hunc, nisi incolumem, hinc abire si permitti censueritis, in totius monasterii dedecus esse, dubitet nemo; cum luce clarius constet, eum multis variisque spiritibus impugnari. Eo utile honestumque duco, (et idem vos spero ducere) [ut] nullo labore cum singulari tum universali victi, rei exitum etiam diuturnitate temporis præstolemur. Senis sententiam laudant et probant omnes. D

Bartholomæum quemdam deserere coguntur.

177 Illico uni ex monachis imperat abbas, sumpta cruce Joannis sanctissimi, diu legendo, orando, si forte alio concedant, experiatur. Ad hoc mirum spectaculum undique Religiosi et seculares cum confluerent, factus est numerus non exiguus. Cum igitur utrimque strenue pugnaretur, nec dæmones in rem suam concederent, fessus fatigatusque monachus [quievit.] Conflictum subit alter, inde et alter. Demum servos suos miseratus Joannes, a Jesu gratia impetrata, facillime, unus diabolus post alterum divino nutu, dato proprio nomine, alia adiere loca. Quorum nomina ex monachis quidam memoriæ mandare curavit diligenter; inde in tanti facinoris memoriam in sacrarii pluteo recondita, diu conservata sunt; orto deinde inter finitimos bello, cum monasterii optima quæque ad Pithiani arcem deportarentur, nescio qua gratia, una cum nonnullis aliis rebus amissa sunt. Igitur recuperata sanitate, Bartholomæus ille una cum ceteris virtutem Joannis sanctissimi ad cœlum extollere; demum, E sumpta a Patre monasterii benedictione, ad sua læti rediere.

Major etiam numerus b

178 Petrus quidam Dominici, de Prati Veteris agro *b*, qui dæmonem incognitum per duos fere annos, ut ipse demum autumabat, habuit, ad hoc S. Mariæ monasterium magna cum omnium admiratione, qua transibat, ob multa et varia, quæ inepte agebat et dicebat, vi a suis ductus tandem fuit. Huic tantas vires dæmon administrare, [ut] vinctus undique funibus, etiam a tribus viris fortissimis coram sanctissimi Joannis brachio haud sisti posset. Qui facile sospitatem omnium membrorum recipiens, tanti beneficii immemor, non solum suos pessimos mores, ut monachi monuerant, non mutavit; sed his et alios addidit multo nequiores. Eo divina justitia exigente, idem dæmon una cum septem et quadraginta spiritibus malignis miserum illum ingressus, adeo crudeliter eum torquere, [ut] frequens populus ad rem tantæ tamque inauditæ crudelitatis visendam, ex oppidis, villis, mapalibus, qua iter uti insanus habebat (aufugerat enim) concurreret.

ex Petro quodam

179 Demum calliditate multorum captus, vinctisque pedibus et manibus, non parva mortalium F turba comitante, eum ad hoc S. Mariæ monasterium traxere invitum; quod haud fecissent, ni bonus presbyter quidam, eorum infortuniis compatiens, precibus et orationibus tulisset opem. Hunc undique funibus septum, quidam ex nostris videntes, quem multo major, quam antea, turba hominum sequebantur, in admirationem et stuporem versi intro nuntiant quamprimum. Eo monachi sese in diabolum expedire, arma spiritualia parare, nil hujusmodi negotio necessarium relinquere: odio enim diaboli, pudoreque sui, quia tam cito redierat, vehementer agitati [erant.] Verum mirum erat varios in uno corpore audire spiritus non solum diversis linguis loquentes, verum etiam motus incompositos eodem in corpore dantes [videre.] Omnes enim, qui tanto talique spectaculo aderant, (aderant enim complures, etiam provectæ ætatis Religiosi) se simile numquam audivisse vel vidisse asserebant.

expellitur.

180 Dum igitur in sacrarium concursus omnium fieret, monachis cum S. Joannis brachio orantibus, princeps omnium dæmon, qui, ut supra diximus, miserum [hunc] hominem solus prius

inva-

A sanctoque Joanni commendans, salutem suam in eorum manu tradens, tantum mortem æternosque cruciatus evadat, orare.

monachum terruerat,

192 Demum dæmon, cum neque, quod intenderat, efficere posset, quia Joannis sanctissimi virtute frangeretur (nam monachum illum se suffocare [voluisse,] ipse dæmon postea primo mane, ubi huc contendit, referre solitus erat) eo ægerrime id ferens, fulcrum lectuli ira concitatus, per pavimentum prius trahens, in rem malam male olens concessit. In eo itaque tam aspero negotio monachus ille non minus animo demisso post dæmonis discessum, ac dum aderat, fuit : nam reliquam partem noctis insomnem, ut ipse narrare solitus erat, orans et tremens duxit; veritus semper, ne si etiam paullulum quoddam ab incepta oratione desisteret, communis omnium hostis dæmon pejor acriorque rediret. Quod haud fecit; precibus enim et meritis sanctissimæ Dei Genitricis et Virginis Mariæ et patris Joannis beatissimi, perfidus ille sathan procul abstitit.

postea ex obsessi viri corpore ejicitur;

193 Summo igitur mane, quidam a dæmone captus, de villa,, quæ vulgato nomine Thosis B dicitur (abest enim ab isto S. Mariæ monasterio fere per tria millia passuum) huc vi multorum comitantium ductus est. Cum igitur more solito monachi omnes ordine suo circumpositi canerent et orarent; ille, quem dæmon invaserat, omnibus prius monachis lustratis, in eum dæmon, qui præterita nocte visionem illam tam terribilem viderat, oculos defixit; inde, parva data mora, ingenti voce inquit : O amice, quod in ista præterita nocte a me passus es, tibi merito accidit, quia, ut inobediens et perversus, foris, dum alii quiescunt, fuisti; cave posthac : nisi enim ex intimo corde orasses, alteris, mihi crede, de te exemplum dedisses. His dictis, conticuit. Monachus vero ille, inde quid sibi evenerat, compluribus enarravit. Pergentes igitur Religiosi viri numquam a pio opere destitere, quoad dæmon ille, S. Joannis virtutem amplius ferre non valens, in rem malam, tartaream emittens vocem, concessit.

unde auctor habet parænesin ad Religiosos.

194 Videant igitur Religiosi omnes tum monachi tum fratres, discantque exemplo miseri istius, qui jugo obedientiæ colla præbentes ob C Jesu Christi amorem animarumque suarum gratiam obsequendam, omnibus, quæ videbantur in seculo possidere, postpositis et abjectis, Patribus et Abbatibus voluntatem vovere suam, quid periculi discriminisque immineat eis, [qui audent] rebus in justis haud auscultare, tum interdum mala cupiditate illecti, a recto itinere divertentes, devios sequi anfractus etiam, et, quod intolerabilius est, præcepta Benedicti Patris, aliorumque sanctorum Patrum spernere, et inculta quædam et devia sequi. Memorare possem nonnullos tum nostræ tum alterius Religionis Fratres, qui mentis oculis excæcati, ea, quæ coram Deo et Sanctis ejus polliciti sunt, non servantes, imo, quod pejus est, propriæ religioni mala inferentes, et, quod dictu nefas est, prætextam et habitum projicientes, et vitam non modo non religiosam, sed lenonibus turpiorem ducentes, demum judicio divino exitium dignum eorum moribus invenientes, imprimis plerumque magnis ordinibus pessumdatis, in barathrum inferni demersos, ni me ea res longius ab incepto traheret, et alio tempus maturare festinaret. His igitur dimissis, ad S. Joannis miracula deveniamus, quæ, ut alias dixi [plurima sunt.] Si sigillatim in singulis ejus felicissime actis miraculis immorari vellem, tempus quam res maturius me desereret : catervatim enim se offerunt. Quamobrem quamplurimis prætermissis, quædam signa magis celebrata, quo potero ordine, ostendam.

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

Dæmon piis signis monachos fallens,

195 Ad hoc S. Mariæ monasterium de partibus Flaminiæ anum quamdam, a dæmone captam [intellexi,] vi affinium aliorumque [fuisse] ductam, qui re insolita, ut mos est, excitati comites sese tanti tamque ardui itineris sponte præstiterant. Qui quidem dæmon, qui eam invaserat, tanta arte tantaque calliditate simulandi et dissimulandi, bone Jesu! instructus [erat,] ut ei vel nullus nequam spiritus, vel pauci similes, mea sententia inter homines, per aerem volitantes reperiantur. Qua arte, de more cum cruce a monacho quodam in Diaconatus officio constituto conjuraretur, ita usus est, ut quivis tali in re etiam longe expertus affirmasset, mulierem illam a nullo iniquo dæmone occupari : nam S. Mariæ Angelicam salutationem, orationem etiam Dominicam summa cum devotione, oculis demissis, voce supplici dicere; per se, (quod incredibile videtur) signum crucis edere; et, ne lectori fastidio sim, omnia devotionis signa, quæ a quovis catholico viro fieri possunt, in anu illa esse. E

clam mulieri a se possessæ fugam ac mortem suadet;

196 His itaque signis cum etiam monachi omnes fallerentur, eam veluti sospitem arbitrantes, affines ad solitum hospitium, monachi intro rediere; cibo potuque corporibus paullulum refocillatis, quia jam diei extremum erat, discessum in diem posteram paravere. Cum igitur jamjam tenebræ nostram cooperuissent regionem, opera et arte dæmonis mulier corporis necessitatem simulans, seorsum ivit. Quæ ubi intellexit, se a nullo videri posse, cursu quam rapido, dæmone vires administrante, ad flumen, quod Micanum dicitur, usque (distat enim a monasterio fere per duo millia passuum) nulla data requie appulit. Inde ripam fluminis ascendens in aquæ altissimæ pelagum sese præcipitaret, hortabatur dæmon; ceterum S. Mariæ et S. Joannis meritis, divina bonitas ei opem ferens, a tanto tamque nefario facinore prohibuit.

ut mulier reducta, pristinæ sanitati redditur.

197 Cum interim sui per quemdam monasterii subulcum, qui sero domum repedarat, causa et itinere cognito, propere flumen petere; et quo F propius loco accedere illi, eo dæmon magis ingeminare, instare, [ut] sibi mortem consciseret mulier. Demum capta, orabant, suis iret pedibus; verum cum hoc frustra esset (se enim illic pernoctare velle affirmabat) hi ira ægritudineque permisti eam nec amplius, etsi mater [esset,] perferre valentes, ipsius manibus a tergo vinctis, dæmone silvam ululatibus clamoribusve implente, ad hoc S. Mariæ monasterium traxere invitam. Postridie vero monachis ex more cantantibus et orantibus, non multo consumpto tempore, dæmon amplius S. Joannis virtutem non ferens, veram paravit fugam; discerpens enim imprimis ferociter mulierem, inde torve terribiliterque exclamans, in rem concessit suam. Igitur mulier, recuperata sospitate, læta cum suis patriam revisit.

Præter multos alios curatos, puella quædam

198 Memoria mea de Valle-Casentini de agro Ceticæ, tum viri tum mulieres capti a dæmone ad hoc S. Mariæ monasterium vi ducti fuere complures, qui quidem memorabiles extitissent; sed quia et tempori et volumini modum statuere volo, ceteris prætermissis, hoc uno in præsentiarum contenti erimus. Puella quædam, Catharina nomine (si rite audita recordor) per plures dies ante S. Joannis festum huc funibus vincta, (nam

a

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

a pessimo dæmone torquebatur) deducta est. Quæ, etsi in itinere, ut multi, propter loci sanctitatem, pristinæ reddita est sanitati, tamen comites diaboli calliditatem dolosque verentes, monasterium hoc imprimis [adierunt;] inde quamprimum domum repedare consilium fuit. Igitur ubi venere, per crucis experimentum eam tunc convaluisse, liquido patuit. Eo in patriam ipsa die rediere quamprimum.

in quam dæmon redierat,

199 Verum nescio qua gratia factum sit, [ut,] non multis consumptis diebus, eam iterum dæmon ferocius solito torqueret. Eapropter, ne importuni et molesti, si quamprimum ad hoc S. Mariæ monasterium rediissent, haberentur, in sanctissimi Joannis festivitatem, quæ haud procul erat, sui distulere adventum. In ipsius igitur vigilia vix diabolo totis viribus annitente, huc eam traxere invitam. Verum cum ea ipsa die, qua venerat, haud liberaretur, postridie primo mane, ne tantæ festivitati esset impedimento, cum undique mortalium concursus ad tale spectaculum increbresceret, cuidam monacho presbytero parum caute seu devote legenti inquit dæmon : Abi hinc, quo dignus es, hypocrita ; et pisces, quos furtim sustulisti, talique in angulo celasti, cura, quamprimum œconomo reddantur.

B

indicato exorcistæ furto,

200 Forte fortuna fuit, dum hæc contumeliosa verba in miserum monachum illum diceret dæmon, [ut] œconomus, alium quærens socium, transitum illac haberet. Cognito igitur, diabolo volente, furto, lætus clam quamprimum inde ad angulum abiens, (quia in conjecturis sagacissimus erat) ubi dæmon dixerat, piscibus inventis, coquo reddere curavit. Hæc et mihi et nonnullis aliis monachis ille, cui tunc jussu abbatis et cellulæ vinariæ et coquinæ cura esset, sublato tamen nomine auctoris, omnia retulit jocando ; demum fatigatus a nonnullis et auctoris nomen aperuit. Præfatus vero monachus, qui dæmonem conjurabat, etsi imprimis, his auditis, erubuit paullulum pavitque, tamen, ne fidem rei faceret præsentibus, si illico inde abiisset, perrexit humilius et supplicius, quam antea fecerat, legendo.

post alterius monachi conjurationem, a

201 Inde alter monachus, qui nunc monasterio S. Mariæ de Fonte Thaonis *a* præest, curam conjurandi dæmonis accipiens ; multo opere frustra consumpto, demum indignabundus abiit. Meridie vero cum more solito catervatim cujusvis conditionis tum virorum tum mulierum turba non parva, admiratione et stupore percussa, undique confluerent, optimum factu credentes, qui tunc aderant, abbates (aderant enim complures) in conjuratione S. Joannis brachium adhibere ; jussu Patris majoris convenientibus monachis, reliquisque cum Religiosis, tum sacerdotibus (is enim dies fere per universam Etruriam celebratur summa cum devotione et religione) effertur brachium.

C

maligni spiritus dominium evadit ;

202 Cum igitur utriumque summa vi certaretur, ille pro suo commodo, hi pro Christi Jesu gloria, tandem dæmon discessum suum adesse sentiens (nam virtus Joannis sanctissimi eum urgere, compellere) mulieri puellæ infensus, [eam] humi quam crudeliter consternens, inde etiam discerpens, tartarea demum emissa voce, in rem suam malam concessit. Ea igitur puella diu humi prolapsa, uti vita functa jacens, demum admirabunda surgens, oculosque circumferens, parentes, ubinam gentium essent, et quid turba hominum, quid sibi Religiosi illi vellent, inquisivit. Cui rem omnem aperientes, actis gratiis Deo et Virgini Mariæ ac S. Joanni, iter in patriam parant ; quam secuta est turba propria tum affinium tum propinquorum læti, quia eis prospere successerat.

D

quo exemplo S. Joannis gloria augetur et exorcistæ monentur.

203 Quo cognito miraculo, omnes alii etiam, qui tantæ interfuerant festivitati, Joannem sanctissimum ad sidera extollere, obviam venientibus omnibus rem tanti facinoris aperire ; ita Joannes beatissimus clarior haberi. Sed libet in calce hujus prodigii eos appellare, qui etiam hac tempestate pluris corpus quam animum faciunt, [ut discant,] quid discriminis periculive his divina tractantibus immineat, nisi prius sua mala facinora per diligentem confessionem alteri ex sacerdotibus aperuerint ; vel saltem corde contrito et humiliato ea retractare curarint ; cum sacra carmina decantent : Cor contritum et humiliatum Deus non despiciet. Verum nunc ad reliqua.

b Mulier in nocturna visione præmonita,

204 Aliam de Vulterris *b* mulierem accepimus ad hoc S. Mariæ monasterium pro sospitate recuperanda venisse : nam eam tres pessimi invaserant dæmones. Cum diu ipsi dæmones non darent gloriam Deo, [et] frustra conjurarentur, desperatis illis [qui comitati fuerant, imperatum est, ut] postridie, ni curaretur, in patriam redire curarent. Visum est [interim] mulieri, monachum quemdam reverendum nocturna visione sibi cum cruce in manibus astitisse. Quæ indicia et signa, sanctissimum Joannem fuisse, declarant. Qua visione insolita mulier perfusa horrore, inquit ille : Ne vereare, obsecro, mulier ; mihi crede, postridie liberaberis, modo auxilium Dei, Virginis Mariæ matris ejus fide integra poposceris. His dictis, sublimis abiit.

E

e trium dæmoniorum potestate eripitur.

205 Ubi igitur summo mane surrexit, viro suo visionem illam studuit enarrare ; ille illico Abbati. Ducatur iterum in ecclesiam, inquit Abbas : spero enim S. Joannem, qui in visione sibi apparere dignatus est, non defuturum in tempore opportuno. Quod equidem et reipsa probatum est. Nam, monachis cum S. Joannis brachio devote orantibus et canentibus, hi tres dæmones unus post alterum, dato non parvo temporis spatio, in rem suam malam concessere. Verum hoc memoria dignum, quia uno liberata dæmone, paullatim et corporis vires et sanæ mentis officium sumere [cœpit ;] adeo tertio abeunte dæmone, ipsamet Deo gratias agens, orationem tam eleganter dicitur habuisse, ut omnibus et gaudio existeret et admirationi. Vir suus, locuples cum esset, viso tanto prodigio, multum pecuniæ offerens, humiliter ab abbate petiit in tantæ rei miraculum, ut id, et S. Joannis quædam in vita sua feliciter acta in parietibus ecclesiæ monasterium extra sitæ pingeretur. Quo benigne impetrato, læti in patriam rediere. Quæ pictura etiam hac nostra tempestate ipsis in parietibus demonstratur.

F

ANNOTATA.

a *Lubinus in Brevi notitia abbatiarum Italiæ pag.* 144 *putat, monasterium fontis Thaonis idem esse cum monasterio S. Salvatoris de Fontana, quod situm est in diœcesi Pistoriensi. Dubito, an Auctor hoc monasterium hic velit, cum illud titulo S. Mariæ de fonte Thaonis nominet.*

b *Hujus urbis situm in Annotatis ad primam Vitam indicavimus.*

PARS

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

A

PARS XVI.

Figulus ob malam vitam a diabolo possessus,

Figulus quidam de Cancelli oppido, cum suam pessime vitam instituisset, [a dæmone obsessus est.] Nam, ut alia sua malefacta omittam, expertem etiam alicujus minimæ misericordiæ a viris fide dignis accepimus; adeo ut inopes domum suam pro alimonia petentes virgis, convitiisque [et contumeliosis] verbis insectans, procul esse cogeret. Si quis in petendo, ut eis mos est, importunior procaciorve exstitisset, baculo petere, ita [ut] qui semel domum adierat suam, amplius non rediret. Hunc magis sibi quam aliis immitem et crudelem dæmon pessimus divino judicio invasit, et tot tantisque eum affecit tormentis, ut pene, dum ad nos delatus est, exanimis existeret. Aiebant et comites: Ubi primum monasterii prata adivimus, tum diabolus magis solito vexare, in varias partes torquendo trahere ita ferociter, ut sibi infensis de se compassionem misericordiamque præberet. Pro se etiam quisque nostrum pejora verentes, Jesum Virginemque Mariam matrem ejus orare; sancti etiam Joannis opem sæpius et sæpius efflagitare.

B

paulo ante mortem ab ejus potestate eruitur;

207 Demum dæmon postquam sensit virtutem Joannis sanctissimi adesse, [cum] nec miserum illum, ut concupierat, suffocare, neque gratiæ Joannis beatissimi refragari posset, alio indignabundus contendit. Post dæmonis discessum, eum fessum corpore trahentes ad hoc S. Mariæ monasterium deduxere. Verum quia jam laborabat in extremis, Deo, animam ejus commendare, quam conjurare, optimum factu visum est: vix enim animæ ritu et ordine ecclesiastico commendatione facta, diem clausit extremum. Cujus cadaver tristes et mœsti jumento in patriam tulere. Proh bone Jesu! constat, dæmonem invitum ab eo abiisse, profuisseque illi misero Virginis Mariæ et S. Joannis merita et preces, quia in tanto corporis et animæ discrimine haud defunctus est.

unde Auctor exhortationem instituit,

208 Libet in calce hujus tam metuendi facinoris et stupendi eos castigare, qui diuturna Domini Jesu abutuntur patientia; qui malunt severum judicem, ac pium experiri patrem; qui hac brevi cruciatibusque plena frui vita potius optant, ea æterna omnibus referta voluptatibus: cum, etsi perperam flagitioseque vixerint, tamen veniæ via patet, si dum tempus datur, dum spiritus hos regit artus, ad ipsum Dominum Jesum, qui eos creavit, suo cruore redemit, sua ingenti patientia tolerat, benignitatis et misericordiæ plenissimum fontem, supplices et humiles redire voluerint. Sunt tamen, qui male sibi consulant, qui summum bonum in voluptate ponunt, qui, ut divinæ Scripturæ volunt, malis intolerabiles paratos cruciatus, bonos vero æterna præmia pro virtutum mercede habituros pro ridiculo habeant; qui errore seducti, mala voluptate capti, ad loca illa tetra inferiora et subterranea, inculta et formidolosa demum demerguntur.

C

ad peccatores.

209 Sunt qui parti suæ malum veriti, Deum unum, justum, misericordem, piumque ducant; tamen nimium freti bonitate divina haud emendantur; imo indies, quod pejus est, licentiæ quædam major ad vitia fenestra patet. Hi quidem, ut plurimum falsa spe decepti, apud inferos variis cruciantur torturis. Sunt etiam nonnulli, qui et dicant et sentiant, Deum non omnes, sed quosdam hac in vita punire scelestos; eo sat esse in extremo vitæ Domini Jesu implorare clementiam. Hi profecto longe falluntur, vitæ suæ exitus, quos ignorant, securos ducentes. Cum etsi longam vixerint vitam, in fine ipsius nil securi est, cum hinc mundi hujus amor, inde malarum rerum conscientia, alia ex parte dæmonum truces aspectus, æterna mala minantur, vexent turbentque adeo, [ut] mens et animus nullo modo sedari, Jesuve reminisci possint. Hinc itaque excæcati perpetuis cruciatibus truduntur. O nos felices fortunatosque! si vel inviti, vel, quod securius esset, a Domino Jesu per varios casus, vel a nobis sponte pœnas nostrorum scelerum in præsentiarum daremus, ut eas æternas evadere possimus! Verum ego a tramite paullulum diverti, dum hujus nostræ ætatis ingratitudinis malorumque morum piget tædetque. Nunc ad reliqua.

Dæmon postulans pro animæ defuncti fieri Officium,

210 Eodem fere modo, quem nunc supra diximus, alium de agro Aretino invaserat dæmon; quem ad hoc S. Mariæ monasterium super jumentum cum adduxissent affines, adeo corporis nimia, ob varios dæmonis, quos in itinere pertulerat, dum invitus huc contenderet, cruciatus, debilitate detinebatur, [ut] nullo in loco, nisi in lecto prostratus quiesceret. Eo optimum factu visum est, [ut] eodem in loco, ubi corpus stratum habebat, cum S. Joannis cruce conjuraretur. Quod cum ex sacerdotibus unus ex præcepto abbatis id agere curasset, mutus illico effectus dæmon, fere per horam, ut responsum daret, precibus, minis, conjurationibusve ullis haud flecti potuit. Demum in iram diuturnis conjurationibus versus inquit: Non hinc discedam, nisi pro anima talis viri defuncti, mortuorum Officium solenniter fuerit adimpletum. Polliciti sunt, qui aderant, affines, se id, ubi primum domum contendisset, executioni mandaturos, si alio iret. Ibo, Officio expleto: nam vos novi, o pessimi rustici, nulla vel pauca, beneficiis acceptis præstare promissa. Cras fiet, inquit sacerdos. Cras discedam, inquit ille. Quid multa? Solenniter devoteque postridie defunctorum celebrato Officio, nihil hominem lædens, in rem suam malam abiit dæmon.

E

eo peracto, ex energumeno migrat;

211 Verum rei exitum parum animadvertatis oro. Cum enim tunc his rusticis pecuniæ deessent, in S. Joannis, festivitate se ad hoc S. Mariæ monasterium venturos, tresque libras nummorum pro ipso Officio, sacrario oblaturos, promisere. Minime, inquit sacrista: sat enim est, si tantum pecuniæ, quantum in cera accendenda exposuimus, persolvatis. Papæ quid dicitis, Pater! non tres tantum, sed et quatuor ad minus dabuntur. His dictis, læti discedunt, licet aliter animo, ac verbis polliciti fuerant, cogitantes: et ita esse, re ipsa probatum est. Ceterum, o humana nobis atrox superbia! o præsumptio vana! o ambitio quam cæca semper! Dum Deum Sanctosque ejus irridere putamus, nos irridemus; nobis laqueum foveamque paramus; in nos nostræ reflectuntur sagittæ. Quod equidem multorum, sed præsertim horum exemplo patuit. His igitur non in ipsius S. Joannis festivitate solum, sed anno expleto, quod polliciti [fuerant,] minime servantibus, ille, quem captum a dæmone huc duxerant, obiit. Si tamen iterum dæmon eum invaserit, parum compertum habemus; vita vero functum a quamplu- ribus ejusdem loci fide dignis accepimus. Inde aliud miraculum, quod fratres sui germani, totaque domus extremam miseramque vitam ducunt,

F

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

cunt, cum eis sæpius etiam res familiaris ad necessaria desit.

item ex muliere,

212 Nec multo hinc procul mulier quædam, cujus pater et fratres nostram incolunt possessionem, a dæmone capta extitit, quam affines, multis ex finitimis comitantibus, non sine magno sui imprimis discrimine, aliorumque labore, deinde ad hoc S. Mariæ monasterium traxere invitam : cum enim dæmoni grave molestumque esset cum Joanne beatissimo habere conflictum, sæpenumero [ut] mulierem illam de mulo ad terram detruderet, dum huc irent, periculum facere conatus est; nec valuit tamen, tum divina gratia id imprimis volente, tum et [iis,] qui aderant, eam [conantibus] observare diligenter.

postulatis antea pro defuncto Missis.

213 Cum igitur in Sanctorum sepulcro a monacho religioso cogeretur dare responsum (nam [dæmon nitebatur] mutum se simulare) in hæc tandem prorupit verba : Quid tu tibi vis? Quid a me quæris? Obtundis, tametsi audio. Nil aliud nisi exeas, abeas, inquit monachus. Lubens abibo, tunc [ait] dæmon : etenim cruciatus [ferre] amplius non valeo. Ceterum hoc non fiet, nisi

B

pro anima avunculi sui missæ dicantur Gregorianæ. Se id acturos affirmant omnes, præsertim affines. Missæ hoc in monasterio dicentur, ait monachus. Tunc dæmon in affines suos truces oculos convertens, inquit : Nisi dictis facta compensaveritis, me iterum in hanc rediturum, persuadeatis volo. Missæ dictæ sunt. Mulier vero, quæ adhuc vivit, hactenus semper illæsa fuit, Ceterum hæc diabolus, quia ab initio mendax fuit, et in veritate non stetit, Domino Jesu volente, dicit facitque.

Mulier per magicas artes male affecta,

214 Etiam non hoc diximus prætereundum, quonam modo quædam mulier de monte Miliario *a*, a dæmone et incantationibus, quas vulgo malias *b* appellant, S. Joannis precibus fuerit liberata. Hæc itaque nunc anus, tunc puella, cujusdam iniqui, ut fertur, presbyteri herbis quibusdam, diabolicis additis verbis, a dæmone ita torqueri, [ut] mente sanisque sensibus privata penitus videretur. Quid misera agat, quo se vertat, quem Sanctorum in sui auxilium exposcat, cum sui juris non esset, ignorabat. Demum orantibus suis, S. Joannes, cujus devota a teneris annis extiterat, in mentem venit; cujus gratia

C

illustrata hæc lacrymans effudit : O Joannes beatissime, Jesu familiaris et amice, tuam respicias ancillam, in tot tantisque ærumnis et miseriis, suis peccatis positam : oro, non peccata consideres mea, non meorum etiam; sed devotionem, quam tibi toto corde semper exhibui. Velis, Pater sanctissime, tuis apud Jesum Virginemque Mariam precibus impetrare, [ut] hac truci intolerabilique pœna liberata, valeam more solito et melius et devotius tibi sanctas orationes ac devotas mittere; monachis conversisque omnibus tuæ Religionis solitum exhibere cum caritate hospitium. O mira et stupenda in Sanctis gratia! o ineffabilis in eis dignitas et potestas! o Domini Jesu verba verioribus vera, qui inquit Apostolis suis : Et majora horum facietis; ita vos miremini.

invocata S. Joannis ope, sanatur;

215 Illico, ea parva oratione habita, adeo convaluit, adeo in pristinam rediit sospitatem et incolumitatem, ut melioris sensus ac antea, et majoris existeret pulcritudinis. Visum est tamen utilius et securius, etsi, ut diximus, ad plenum convaluisset, tum affinibus, tum omnibus, ad hoc S. Mariæ monasterium usque una cum ipsa ire. Huc igitur summa cum fide et reverentia venientes, eis Joannis brachium, audito tanto miraculo, devote ostensum est. Eo igitur osculato, in patriam læti rediere. D

quæ se deinde gratam ostendit.

216 Sed etiam hac nostra tempestate operæ pretium est eam advertere diligenter; qua fide, qua caritate, quo vultu hilari, jocundaque fronte, quam opipare non hujus monasterii tantum, sed totius etiam Religionis excipiat tum monachos tum conversos. Ubi primum eos transeuntes domum juxta audit vel videt, ita annis obsita, ætate confecta, prosilit in viam, orat, vexat, trahit, [ut] suam ad quiescendum ingrediantur domum. Expertus loquor : hæc enim nisi de pietatis fonte fieri, et quia accepti beneficii memor [est,] dubitat nemo. Proh bone Jesu! quantum interest inter hanc mulierem et eum, cujus gratia hoc in monasterio, ut paullo supra diximus, defunctorum celebratum est Officium. Hæc illam, quam non est pollicita, quotidie exhibet misericordiam; illius vero affines nec quod monasterium exposuit, persolverunt. Quid mirum, cum de leprosis mundatis Jesus Christus dicat : Nonne decem mundati sunt, et novem ubi sunt? Non est inventus, qui rediret et daret gloriam Deo, nisi hic alienigena. Nunc ad reliqua. E

ANNOTATA.

a *Didacus Franchius lib.* 10, *pag.* 383, *hunc montem vocat* monte Mignaio; *ejus situm frustra hactenus inquisivi.*

b *Vox Italica* malia *idem significat, quod Latine* magia *vel* veneficium.

PARS XVII.

Multi in agro Ceticæ,

Non dies, ut aiunt, sed annus me deficeret, si omnes homines, quos propriis oculis vidi, de agro Ceticæ aliisque finitimis locis, tum dæmone captos, tum ex aliis infirmitatibus laborantes, qui istud S. Mariæ adiere monasterium, connumerare vellem. Proh bone Jesu! ausim dicere, ferme singulis [mensibus,] horrida tamen dempta hieme, non unam tantum mulierem, verum nonnumquam tres, quatuor; interdum etiam F et viros et cujusvis conditionis mortales, hoc S. Mariæ monasterium adiisse : ita ut nobis admirationi tædiove existerent sæpe. Nam una vel unus [vix erat] liberatus, ecce de improviso alteram vel alterum, hæc et nemora rupesque omnes et concavas valles rusticis tartareisque vocibus complentem.

antea variis malis afflicti,

218 Verum cum annuatim, dum in eam concederent, Salvatorem quemdam, nostræ religionis monachum presbyterum convenirem, (nam ipse omnibus, præsertim monachis aliisque Religiosis et vultu et rebus ipsis amicabilem se præbere) sæpius in hujusmodi verba inter alia cum ipso incidi : Unde, Salvator, tot ad nos de hac provincia magis, quam de aliis confluunt homines? Nescio, inquit ille, nisi forte quia hujus villæ magis liberales et securiores ceteris existunt finitimis. Nam ut cetera omittam soliti sunt filias suas, tum puellas maritatas, tum nubiles, sine comite ad memora, ad pascua, ad prata, pro lignis, pro pascendis bobus, pro fœno, proque aliis necessariis, quavis hora [mittere;] nil verentes, non lupos, non ursos, non juvenes

cereos

A cereos ad carnis aliarumque malarum rerum voluptates : eo fit sæpius [ut,] cum nonnumquam sero, interdum vero obscura nocte domum repedent, (nosti enim mulierum et præsertim puellarum virginum naturas adeo timidas esse) si arbores, foliumve, plantasve novellas motas vento, vel parva etiam aura flante, viderint, illico retro metu redeant. Cui ego : Multas tamen a dæmone captas huc venisse vidi et audivi. Ita est, inquit ille : fit enim nonnumquam arte diaboli, [ut] post metum sequatur eos, præcipue in mulierem. Verum quamplures semifatuæ vel alio morbo fatigatæ, illud nostrum S. Mariæ, ut tute ipse scis, quæsivere monasterium.

jam ab iisdem præservantur, quia S. Joannis diem festum colunt.

219 Ad hoc hæc etiam addidi : Mea sententia, [ut] se, te, nosque his oneribus levent, hoc optimum factu censeo : te persuadere illis [cupio, eos] facile posse his posthac liberari periculis, si devote et fideliter annuatim, S. Joannis agant commemorationem. Illico lætus ille hoc idem approbans, inquit : Numquam audivi melius ad hoc consilium dari; quapropter accingar. Postridie autem ego patriam revisi meam; ipse vero B huic negotio intentus, quampluribus de primoribus populi rem enarravit. Assensere omnes. Demum, inter se consilio inito, decretum est, in S. Joannis vigilia hæc commemoratio annis singulis ageretur. Vide lector clementiam Jesu Christi; vide Virginis Mariæ inauditam pietatem; vide, quantum eis eorum fides, et S. Joannis profuerint preces. Quintum jam annum [agimus ex] tunc; nec unus adhuc a dæmone captus, aliove morbo irretitus, incolumis [nisi] fuerit, hanc S. Mariæ quæsivit domum *a*. Forsan spiritibus iniquis omnibus nomine Jesu bonus Angelus imperavit, ne illam, cum S. Joannis peregerint commemorationem, ingrediantur provinciam. Hinc [patet] præcipue, quanta in Joanne beatissimo, divina præveniente gratia, insit virtus, [cum] omnes, qui devote suum implorant auxilium, quamprimum, quidquid velint, impetrent.

Asserit Auctor, aviam suam præstigiis deformatam,

220 Neque turpe, neque inhonestum duxi, in calce fere horum miraculorum matrem meam, tum etiam et matrem patris mei ponere; ut ex hoc quivis intelligere valeat, me non tantum propter habitum religionis, verum etiam multis aliis de causis, sanctissimo Joanni longe obligari. C Matrem igitur patris mei, Xantham nomine, adhuc puellam, quidam furcifer, et iniquissimæ vitæ presbyter magiis et incantationibus ex formosa et corpore solido et succi pleno, adeo vietam et veternosam et ægram et squalidam reddidit, ut effigiem corporis seu potius umbram, non corpus dixisses, et cum vix ossa ossibus hærerent, et suis se vestigiis etiam cum bacillo haud sisteret, lecto humi strato decumbere [cogeretur.] Ad quam visendam multi undique ex populo convolarunt : nam horrendum de se tristeque etiam sibi infensis spectaculum præbere; verum cum, qui aderant, sibi opem tanto in discrimine haud ferre possent, forte quidam ex agro Ceticæ nova re ductus, huic tam miserabili spectaculo supervenit; et cum ingens mulierum gemitus et ploratus omnibus lacrymas excuteret, his etiam, qui nulla secum affinitate tenentur, inquit ille : Absint lacrymæ, dolor omnis penitus e cordibus vestris solvatur; et quæ dicam, silentio animadvertatis, oro.

Vallumbrosanum monasterium,

221 Est locus, qui Vallimbrosa dicitur; abest enim hinc per decem fere et duo millia passuum sub ipsis radicibus montium nostræ Alpis, tamen sub promontorio, quod montani Macenariam vocant vergens in Occidentem, inter duos editos et ambos præcipites dirutosque colles, qua nobis primo vere æstivoque tempore descensus est Florentiam petentibus; ubi inter amplissima prata perpulcrum cernitur monasterium, quod bina cingitur silva : altera enim, quæ Occidentem spectat, quercus habet ingentes; altera vero, quæ in Meridiem porrigitur, proceras habet abietes, quæ densissimæ et opacæ locum horrendum et venerabilem reddunt. Quod monasterium, ut fertur, in Virginis Mariæ matris Jesu nomen decusque vir quidam sanctissimus, cui nomen Joanni Gualberti est, construi voluit : cujus os aridum brachii dextri etiam hac nostra tempestate ingentibus pollet miraculis; cujus mira et stupenda prodigia, quæ non solum audivi, sed vidi, si ex multis quædam narrare vellem, dies mihi non sufficeret ad dicendum.

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

cujusdam suasione adiisse,

222 Eo si sapitis, et si hujus miseræ puellæ saluti consulere vultis, eam quamprimum illuc ducere, ceteris posthabitis auxiliis, velitis, oro. Ne vos labor iterque deterreat : per amœna prata, tum amore Jesu, tum quia huic puellæ bene opto, ducam; et vobis persuadeatis, volo, (modo E integra fide locum exquiratis) Virginem Mariam una cum Joanne sanctissimo huic puellæ opem laturam. Eamus, inquiunt omnes uno ore, et Jesu Christi servum potius, ac humana auxilia in hoc quæramus. Iter igitur cum Jesu Virginisque Mariæ nomine, eo comite, aggressi [essent], demum ad hoc S. Mariæ devenere monasterium. Verum hoc mirabile dignumque memoria extitit, quod! ubi loca monasterii et hujusce nostræ Alpis attigere, illico diabolus mutus effectus [fuerit,] cum antea valles omnes ululatibus tartareisque vocibus compleverit.

ac S. Joannis meritis pristino statui restitutam fuisse.

223 Fuere tunc, qui dicerent, dæmones non tantum Joannis beatissimi, sed et suorum locorum, utpote sanctorum, virtutem ferre non valentes, alio, quo meriti erant, contendisse. Quod ita esse probo : tum quia tempestate nostra evenit compluribus, tum etiam, quia mulier ipsa per se Deum laudare, insuper orationem Dominicam, Virginisque Mariæ salutationem devote dicere, signum crucis, quod majus est, composite ornateque, nomine Trinitatis invocato, id est Patris, et Filii, et Spiritus sancti, edere, et omnia, quæ [sunt] sani hominis, officia agere. Et quod pal- F marium prædicabileque duco, et Virginis Mariæ sanctique Joannis precibus, non corporis tantum, verum et animæ integram recuperavit sanitatem. Cum enim ante, ut omnes fere faciunt puellæ, ut animum ad aliquod vanum studium adjungant, sese ornare, comere, fucis, aliisque coloribus (quæ instrumenta sunt luxuriæ) uti [soleret,] hoc sibi miraculo experto, sanitateque recuperata, quamplures hoc prædicantes audivi, ipsam omnes vanitates posthabuisse, et oculis demissis, et capite semper velato ecclesias adiisse; et ne quis hoc ficte potius ac vere factum existimet, texentem telam studiose ipsam sæpius domi offendere quamplures, mediocriter vestitam, capillos passos circum caput negligenter rejectos habentem. Hinc facile quivis percipere potest, optimum esse corporis cruciatus aliaque ad tempus pati (modo læto jucundoque animo tolerentur) cum ad bonos mores non solum nos instruant, verum etiam a Deum nos ire compellant.

Auctoris mater,

224 Pari modo matrem meam, maliis et incantationibus confectam', accepi; verum secus sospes effecta [est.] Ea tempestate in hoc S. Mariæ monasterio, quidam meus patruus, Bartholomæus

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

lomæus nomine, morabatur, religiosus profecto bonusque vir, et monasterio, quia [erat] prudens, longe utilis; cujus plurima benefacta et memoria digna prætereo, ne illius vitam [potius], quam Joannis sanctissimi miracula prosequi videar. Hic forte tunc patriam nostram, ut germanos suos conveniret, adiverat. Cum igitur matris meæ miserabili spectaculo insperato et de improviso interfuisset, eam, lætitiam vultu simulans, propriis et bonis sensibus privatam ita alloquitur: Flora (nam sibi id nomen est) quid tibi est? Unde obsecro ita incomposite das modos, ita insulse, inepte et stulte loqueris, quæ alias et bonis moribus excedebas et sapientia? Eia! cur tuum non respicis fratrem, qui te, ut suam diligit vitam?

in honorem S. Joannis concepto voto,

225 Cum igitur hæc et alia misericordia digna proferret verba; vix ipsa capite e sinu alterius, aliis juvantibus mulierculis, elevato, eumque aspiciens in fletum prorupit, et illico iterum B in sinum caput declinans lacrymis implevit obortis. Ille itaque, quia hujusmodi rebus sæpenumero interfuerat peroptime calluit, illas esse incantationes, arte diaboli factas; ceterum non in eis diabolus admixtus. Eo pro ipsa interdum orare; sæpius eam habita oratione hortari, se gloriosissimæ Virgini Mariæ, et S. Joanni ex corde commendaret. Et hoc crebro et sæpius faciens, demum desivit mulier stulta et inepta et incomposita agere. Addidit tunc ipse: Fac votum S. Joanni, Flora soror, te per decennium S. Joannis domum annuatim, modo possis, devote visitaturam, suumque festum, dum spiritus tuos rexerit artus, etiam lubenter sanctificaturam; et mihi crede, te brevi sospitatem consecuturam. Facio, inquit illa, totoque corde, tota mente, totisque viribus Virgini Mariæ gloriosæ, sanctoque Joanni, me his eruant malis, commendatam reddo.

a magicis maleficiis liberatur.

226 Mirabilis Deus, ait Propheta, in Sanctis suis! Vix votum emiserat, cum illico paullatim in pristinos rediit sensus. Hoc tantum sibi divino evenit judicio: nam comam capitis, quam sibi diligenter nutrierat, nondum completo anno, sensim cadendo amisit. Quam rem haud ægre ferens, Virginem Mariam et S. Joannem miris laudibus extollere: tum quia eam ex intolerabili C infirmitate incolumem reddiderant, cum etiam, quia multorum scelerum materiam sibi abstulerant. Eodem itaque anno in S. Joannis festivitate hanc S. Mariæ domum lubens visitavit, et non solum per decennium, ut voverat, verum inde annuatim in tanti Sancti festivitate brachium suum exosculavit devote. Jam enim septimus et trigesimus annus completus est, quod ei talis accidit casus. Hinc profecto meæ conversationis originem duco extitisse. Hanc enim religionem incessi puerulus, sextum videlicet et dimidium a nativitate agens annum.

Ante S. Joannis sepulcrum ex adolescente sex dæmones ejiciuntur.

227 In calce omnium miraculorum Joannis sanctissimi, quæ et ipsi vidimus et audivimus viventes divinitus e cœlo precibus ejus impetrata, hoc, quod Gregorius vir religiosissimus, olim Passiniani monasterii procurator, in scripturis non inconcinne reliquit, ponemus. Ex Linari oppido fuisse adolescentem quemdam memoriæ prodidit; qui quidem a sex spiritibus immundis acriter et immaniter torquebatur. Hunc itaque parentibus et affinibus, cum nullam aliam sui liberandi spem haberent, salutare visum est ad sanctissimi Joannis sepulcrum deferre. Comite itaque ipsius oppidi presbytero venerabili, eum malis affectis [laborantem,] et loquelæ officio D privatum ad Passiniani monasterium deducunt. Cum itaque ante S. Joannis sepulcrum conjuraretur, dæmones ipsius sanctissimi virtutem haud ferentes, unus post alterum in rem suam malam etiam per aerem (mirabile dictu!) ejulantes recessere. Ille vero adolescens incolumis et lætus cum suis, S. Joannis virtutem ubique prædicans, domum propriam repetiit. Hujus tanti miraculi testes sunt omnes, qui illud tunc monasterium, sicut ipse refert, incolebant.

ANNOTATA.

a *Vitiosus et obscurus sensus. Vult Auctor indicare, tempore quinque annorum neminem ex eo agro a dæmone possessum, aut alio morbo afflictum, Vallem Umbrosam adire debuisse. Plures habet sensus intricatos, præsertim cum plerumque omittat conjunctionem* ut, *quam tamen claritatis causa sæpius supplevi.*

E

LIBER SECUNDUS

Prooemium ad eumdem Laurentium Mediceum.

Exponit Auctor, eidem Laurentio Mediceo quid in libro primo scripserit,

In superiori parte operis hujus, Laurenti magnifice, satis, quod pollicitus sum, explicatum arbitror. Nam non omnia, quæ de sanctissimo Joanne legeram, videram, et a viris fide dignis acceperam; sed carptim, ut quæque memoria digna videbantur, [volui] perscribere; ut facile quivis percipiat, quantum Jesu Christi virtus in dæmonibus evertendis ejiciendisque in eo valuerit, indiesque valeat; et non ita esse, ut nonnulli falsissime opinantur, brachium ejus sanctissimum pene (quia super caput mulæ positum F tempore Domini Placidi *a* hujus monasterii Abbatis aiunt) amisisse virtutem. Id fuisse falsissimum, quamplura, quæ post eum Placidum felicissime egerit miracula, longe lateque declarant. Quod si ita esset, ut malevoli quidam asserere nituntur, nec indignum ducerem, nec contra jus fasque factum alios ducere debere arbitrarer, præsertim cum dæmonia ingredi belluas et posse, jamque ingressa esse, et Christi Jesu Euangelia et sanctorum Patrum historiæ, præsertim Hilarionis eremitæ venerabilis, ostendant.

et quid hoc secundo dicturus sit.

229 His igitur cum suis falsis commentitiis omissis, aliorum miraculorum genera prosequar, quæ non ad dæmonis intolerabiles cruces, ut superiora, verum ad alios morbos pertinent. Omittam tamen, quæ olim a S. Actone *b*, hujus sanctæ Mariæ monasterii abbate, et inde Pistoriensi Episcopo, diligenter perscripta sunt; quæ quidem extant adhuc. At ea tantum litteris et memoriæ tradere curabo, quæ nostra tempestate et propriis aspexi oculis, et a viris fide dignis accepi. Quæ ubi legeris, ex beatissimo Joanne facile perspicies, sanctissimos viros a Domino Jesu, quidquid velint, consequi posse, et mortales

A

les omnes, si recta et æqua æque recteque Sanctos petant, numquam seu frustra petere; et ille ingens amor, quem in Religionem istam re ostendis, si augeri potest (quod equidem haud scio) major indies fiet, cum intellexeris Joannem beatissimum, illum olim civem Florentinum, non solum ipsi patriæ, verum etiam universis fidelibus Christianis et profuisse et prodesse semper. Lege ergo feliciter.

ANNOTATA.

a *Puto, quod hic indicetur Placidus Pavanelli, qui anno* 1448 *insignitus est titulo Biblensis episcopatus, postquam Congregationem Vallumbrosanam quindecim annis rexerat.*

b *Hic est B. Acto vel Atto, de quo egimus in Commentario prævio num.* 23 *et* 32, *quique scripsit Vitam* S. Joannis Gualberti, *quam secundo loco edidimus.*

B

PARS I.

In summa rei familiaris angustia, a

Tempore sanctissimi in Christo Martini Papæ V *a*, cum Florentinis belli periculum, tum ex eo, tum ex quibusdam aliis finitimis, regibusque ea potestate pollentibus immineret; et ipsi libertatem, patriam, parentesque armis tegere concuperent (quia nisi ingenti ære hoc inter mortales agi non licet perfecte) omnibus tum suæ ditioni parentibus, nec religiosis amotis, onus non parvum in pecunia solvenda imposuere; et, [ut] quamprimum solveretur, quia periculum præsens et inevitabile esset, imperavere. Quapropter cum multi ex religiosis eo tempore haud pecuniosi existerent, nec etiam aliam pecuniam, aliis temporibus id exigentibus, sua aut amicorum fide sumptam, penuria rerum solvere possent, ut in tali discrimine fieri solet, beneficiorum suorum possessiones civibus, in Republica et auctoritate et divitiis tum florentibus, ingenti ære ab his sumpto, inviti ad eorum filiorumque vitam tradidere. C In eo religiosorum numero et R. P. Ricciardus *b* hujus S. Mariæ monasterii Abbas probatur exstitisse; non quia imprudens aut prodigus [erat,] verum [ob] tributum iniquum, sua tempestate imperatum, æs alienum non parvum fecerat. Præterea [erat hic] ingens monachorum numerus; ad hæc et aliorum ministrorum, quos vulgato nomine conversos dicimus: ex quibus quidam [sunt] instituti ad cultum divinum peragendum; quidam autem ad forum rerum venalium, cum res ipsa necessitasve expostulat, mittuntur: nam domus magnæ numero virorum prudentium conservantur, illustrantur et augentur.

oppigneratam monasterii silvam quidam exscindere volentes, c

231 His igitur necessitudinibus abbas tunc circumventus, cum quibusdam prædiis nemus quoddam etiam contulit, cujus gratia S. Joannes tale dedit miraculum. Est locus his in Alpibus in orientem vergens, quod Metatum montani *c* etiam nostra tempestate vulgato nomine appellant. Abest enim ab isto S. Mariæ monasterio ferme duo millia passuum, in quo nemus quoddam, diligenter consitum, quercubus aliisque generibus arborum refertum, faciem intuentibus lætiorem ostendit; quia juxta flumen jugi aqua piscibusve refertum labitur, æstivoque tempore pecore atque cultoribus et civibus interdum frequentatur piscandi gratia. Cum igitur cuidam civi Florentino, cui nomen Bernardo de Serzellis, ut fructus ex eo perciperet, daretur in possessionem; et ille contra jus et fœdus, inter monachos et se percussum, mox, possessione accepta, arbores omnes jussit incidi. Hoc inique fœdeque factum ex nostris conversis quidam, qui tunc prata tondebant, ægerrime ferentes, eos, qui incidebant, adeunt, monent, orant, ne tale facinus agant, [et] velint quandoque ab impio opere desistere.

invocato a monachis S. Joannis auxilio,

232 Ceterum, cum illi tantum contumeliosa minarumque plena verba redderent, conversi veriti pejora, si pergerent, illico hanc exquirentes ædem, P. abbatem lacrymantes adeunt, remque omnem, uti erat, enarrant. Ille, etsi potens vim vi cum suis repellere, tamen quia in tali tempore vis civium magis lenienda, quam exagitanda erat, fretus virtute divina, S. Joannis præsidium statuit implorare. Igitur jussu suo collectis indique, qui foris domique erant, monachis et conversis, capitulum, ut mos est, flebiliter adeunt; hisque imprimis Abbas, cur accersisset, E aperiens, inde præsenti fortique animo sint, hortatur; nec dubium foret, eis S. Joannem opem quandoque laturum, modo bono rectove corde humiliter et reverenter ab eis requiratur. His dictis signum cum campanis fieri, ut mos est, jubet; inde P. Abbatem omnes imitantes sacrarium subnixi ingrediuntur. Cereus accensus ab eo, qui sacrario præest, cuique datur; et pluteo seu armariolo aperto, quo S. Joannis brachium honorifice servatur, quibusdam ad Jesu Christi decus Virginisque Mariæ et S. Joannis cantatis prius genibus flexis antiphonis abbatis jussu.

divinitus impediuntur,

233 Deinde ad suum quisque concessit negotium peragendum, ea tamen fide ac spe, ut crederet, Joannis beatissimi præsidium non defuturum in tempore opportuno; quod reipsa paulo post probatum est; nam qui incidebant, operi nefario cum instarent, [et] quosdam etiam pastores, bonos profecto viros, qui eos orare et monere [cœperant], ne tantum in nemore discidii agerent, spernerent et irriderent, nutu divino secures e manibus incidentium delapsæ cecidere. Quod cum ceteris hoc metum et horrorem insuper et non parvam incuteret admirationem, F unus aliis nequior et improbior, eos hortari [ut] iterum secures ad reliquum nemus incidendum corriperent. Renitentibus his et recusantibus, ille non futurum sibi prævidens casum, raptim securim capiens, eam perstrenue elevavit. Sed o verendum ab omnibus Christi Jesu judicium! nec manus nec securim deponere a tergo cum posset, in sua tamen malitia perseverans, dum spiritus suos pestiferos rexit artus, manus post numquam retraxit. Hoc quamprimum P. Abbati nuntiari curaverunt pastores; ac illum ingens gaudium atque dolor simul occupavere: nam lætabatur intelligens, silvam illam perpulcram S. Joannis precibus [conservatam esse, et] evenisse, ne malorum audacia [eam] stirpitus exstirparet; porro anxius esse ob miseri illius inevitabile malum.

et hujus excisionis auctor manifeste punitur.

234 Eadem etiam die, et ea hora, qua monachi, ut diximus, S. Joannis imploravere auxilium, ipsius civis, cui jure illud devenerat nemus, tres rure domos non inutiles combustas [fuisse] manifestum est; quod ubi accepit, existimans, id quod erat, sibi merito id mali evenisse, nolens

cum

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

cum sanctis et Jesu familiaribus rem agere, illico [petiit, ut] sibi suæ redderentur pecuniæ, et ipse, quidquid monasterii possidebat, restituere curavit. Hoc equidem tam verendum stupendumque miraculum aliis, qui ea tempestate ecclesiarum bona, ea, quam dixi, conditione habuere, mentem consiliumque inique agendi, veritis pejora, ademit. Et ne quis istud falsum fictumque existimet, sciat me a nonnullis tum abbatibus tum conversis in decrepita ætate constitutis, qui his interfuerunt, accepisse. Silva quoque illa, si homines silerent, calamitatem suam etiam hac nostra tempestate ostendit, cum quercus, deinde plantatæ, ceteris multo humiliores intuentibus appareant. At mihi profecto multa legenti, audientique plurima, constat S. Joannem etiam memoria nostra miraculis et prodigiis claruisse, et adhuc ita clarere (pace omnium dixerim) ut ei nullus Sanctorum hac in provincia inveniatur secundus.

Mulier quotidiana febri, d

235 A Faventia civitate Flaminiæ oppidum, cui Berzighella *d* nomen est, non procul abesse dicitur; in quo quædam mulier, non obscuro loco B nata, cum ex quotidiana diu febre laborasset, nec medicorum, in quibus multum pecuniæ consumpserat, aliquo posset remedio liberari, precibus cujusdam nostri monachi de Maratha, qui eam gratia visitationis adiverat, sanctissimi insuper Joannis miraculis ducta, votum sic vovit: Joannes beatissime, domum tuam, si tuis meritis sospitatem recuperavero, visitabo cum muneribus; mihi quæso, Pater sanctissime, etsi peccatrici opem feras tamen. Vix verba compleverat, et ecce e vestigio miraculum; quæ capta omnibus membris in lecto jacebat, functa officio totius corporis, suis pedibus ingenti omnium, qui eam noverant, admiratione hoc S. Mariæ monasterium adivit devote; ubi primum capellam cum duobus ingressa comitibus, genibus flexis, coram adoravit; inde surgens, osculato altari, aliquantulum pecuniæ obtulit; quam libenter ea die et liberaliter habuimus. Postridie vero, Missa celebrata, et S. Joannis brachio osculato, domum contendit suam.

et altera a fluxu sanguinis

236 Aliud etiam miraculum præterire consilium non fuit, quod in eodem oppido nostra tempestate cuidam mulieri, quæ fluxu sanguinis diu C fatigata [fuerat,] evenisse S. Joannis meritis probatur. Olim quidam civis Foroliviensis cum ex febre, lenta tamen, ceterum continua, laboraret, hoc S. Mariæ monasterium annuatim multæ devotionis gratia adivit; qui forte inter incedendum cum comitibus propter fontem, qui fons S. Joannis dicitur, iter habuit; qui quidem religione Patrum ad hæc nostra tempora usque eodem, ut fertur, topho herbaque viridi circumdatus, quo ipsius S. Joannis tempore, præstanter clauditur. Abest enim ab ipso S. Mariæ monasterio fere per quingentos passus, qui quidem parvulis abietibus hinc inde perpulcre cingitur. Ille itaque cum a nostris rem omnem cognovisset, ut S. Joannis fons diceretur, et quandoque illuc solus iret, ut crebro oraret, ut majores nostri devotionis ipsius gratia noluissent secus lapidibus sculptis exornare, manibus eorum summa cum reverentia, quia fons altus est, aquam pronus libavit. Inde secutum miraculum: nam mox omni illa febri, qua prius jugiter afficiebatur, extincta, sospes efficitur.

liberatur.

237 Hic igitur cum lætus in patriam contenderet, domum jam dictæ mulieris vel affinitatis vel amicitiæ gratia concessit, et quid ei de haustu fontis ob virtutem Joannis sanctissimi evenerit, D ipsa præsente, compluribus enarravit. Ea spe recuperandæ sanitatis ducta, duos ex filiis impigros deligens, eos ad hoc S. Mariæ monasterium cum mandatis hujusmodi misit: S. Joannis imprimis altare visitarent devote, et missa oratione ad Jesum, oblationem darent; dein aquam ex ipsius S. Joannis fonte haustam secum deferrent. Brevi itaque illi mandata efficientes cantharum aqua plenum secum tulere; quem ipsa fideliter sumens cyathum illico hausit. Quo hausto, mira Dei potentia! mira in Sanctis suis clementia! quæ diu morbo intolerabili confecta [fuerat,] illico incolumis evasit. Hoc stupori et admirationi non solum his, qui oppidum Berzighellæ habitabant, verum finitimis omnibus exstitit.

Civis Spoletanus, a S. Joanne in somno monitus, e

238 Vir quidam egregius, Joannes nomine, civis Spoletanus *e*, eruditus satis tum litteris Græcis tum Latinis, cum circa præcordia morbo quodam intolerabili afficeretur, ita ut nonnumquam, ut ipse referre solitus erat, cor sibi gladio videretur transfigi; et quod remedium ei morbo esset, qui doceret, medicorum invenit neminem. Eo divinum statuit implorare auxilium. Qui cum E Jesum piamque Matrem ejus, [ut] ferrent opem, invocaret, crebro talis ei visio per somnum, ut ipse referre solitus erat, fuit [oblata.] Venerabilis vir quidam, monachali prætexta indutus, visus est dicere sibi: Vis hujusmodi morbo liberari? Volo, inquit ille, imo et percupio, modo Jesu Christo placitum sit. Cui vir venerabilis: Monasterium meum, quod in Etruriæ partibus situm est, devote adibis, quod S. Mariæ de Valle Umbrosa dicitur; inde aliud, ubi corpus meum jacet sepultum, visitabis; et tertium, ubi cucullus, quo, dum vita viverem mortali, circumdabar, a monachis adhuc conservatur devote. Qua via, Pater, hæc monasteria sine prævio et monstrante, quæ sint, intelligam; cum multa in Etruriæ partibus sita monachorum habitacula dicantur? Abbatem S. Mariæ de Eremita super hoc consule, inquit Pater ille, et quidquid dixerit, devote perficias.

sanitatem recuperat.

239 Primo itaque mane sequentis diei vir ille devotus abbatem quamprimum adiens, ei, quidquid viderat, enarravit; abbas vero ex monachali prætexta et verbis, quibus usus fuerat, S. F Joannem hujus religionis institutorem esse declarans, eum rite cuncta edocet; inde litteris, quas hujus monasterii abbati redderet, datis et fido comite, qui has omnes optime callebat regiones et monasteria, eum Jesu Christo commendans, dimisit. Voluit tamen in tanto itinere, quia corpore invalido, et inedia vigiliisque exeso et macilento [erat,] equum habere, quem fessus itinere pedestri quandoque ascenderet. Demum vero, duce famulo abbatis, die sexta, qua domo sua abierat, huc pervenit; vespere vero, accersito hujus monasterii abbate, cunctis, quæ in somnis viderat et audierat, ei declaratis, postridie pro sua salute Missæ celebrentur, orat. Quo opere pio devote peracto, locis istis devotissimis, et eremitarum etiam cellulis intus forisque suppliciter visitatis, et inde non parvo munere oblato, et ipse ab abbate liberaliter habitus, concessit Passinianum; et itidem, ut in hoc S. Mariæ monasterio Missis pro sospitate ipsius celebratis, et S. Joannis sepulcro subnixe visitato, perrexit ad S. Salvium; ubi pari modo et Missis auditis, et ipsius S. Joannis cucullo viso, iterum concessit ad nos. Postridie vero sospes et lætus ad urbem Spoletanam contendit; et,

ut

A ut nobis quidam de jam dicto monasterio S. Mariæ de Eremita monachus deinde retulit, dum civis ille vixit vitam hanc ærumnosam, numquam amplius eo morbo intolerabili laboravit.

Matrona Florentina sterilis,

240 Florentiæ olim quidam nobilis exstitit civis, cui nomen Zanobio; vir equidem in Republica Florentina præstantissimus, insuper auri agrorumque ditissimus; cui uxor sterilis cum esset, ægerrime id ferre, quia multæ ei essent divitiæ, quarum heredem filium exacta jam sua ætate haud relinquere possent. Forte fortuna fuit, cum die quadam cum D. Bartholomæo, olim S. Trinitatis de Florentia [abbate] in colloquium venisset, et inter alia cum de infortunio suo quereretur, quod ei uxor sterilis esset, inquit abbas : Tibi profecto, clarissime Zanobi, bonum cum honore dignissimo et optavi et opto, cupiamque semper, et quid hac in re dicam, ignoro penitus. Tantum bono animo perferre nos duco oportere, quæ Jesus Dominus noster agit, cui curæ sumus ; et si, ubi humana desunt auxilia, ut me melius nosti, nos commendatos recto corde redderemus, spero non abs re fore. Persæpe hoc
B ego [feci], inquit Zanobius. Experiamur iterum, inquit abbas, et cum multa prodigia de Joanne, sanctissimo Gualberti filio, narrentur, et per omnium ora quotidie nova et inaudita volent miracula, mihi quidem utile videretur Virgini Mariæ imprimis, et S. Joanni te et tuam ex corde commendares familiam; et videor videre tibi prolem, dignissimam futuram, Jesum daturum.

invocato S. Joanne, fœcunda redditur.

241 Hæc in ecclesia S. Trinitatis Florentiæ cum nullo præsente, ab his dicerentur, civis flexis genibus coram S. Joannis altari hujusmodi pectore ab imo fudit verba : Joannes beatissime, si hoc apud Jesum precibus tuis impetravero, saltem uxor mea unicum mihi pariat filium, Missæ quamplures hoc in altari ad tui decus celebrabuntur, ipsumque altare ornamento purpureo sericis et auro intexto, ornabo. Hac itaque oratione et voto emisso, abbati valedicens, spem bonam filium habendi secum portans, domum ingressus est, remque omnem uxori suæ, magno natu mulieri, enarrare curavit. Hoc itaque cum ei longe gratum existeret, sese etiam mulier Virgini Mariæ et S. Joanni commendans, sperabat, divinam gratiam adfuturam. Nec eos spes
C falsos habuit, cum nono mense post filium masculum eis bonitas concesserit divina. Eo non tantum, qui de familia erant, verum omnes vicini gestire, quia eis Jesus meritis Joannis beatissimi filium heredem dedisset. Zanobius igitur plura et meliora, ac voverat, reddens, dum vitam vixit, S. Joanni et religioni universæ bonus et devotus exstitit, et abbatem ex amico amicissum plurimis beneficiis datis et acceptis fecit. Hæc, multis præsentibus, ab ipso D. Bartholomæo abbate accepimus.

Gerardus quidam,

242 Memoria nostra cuidam Gerardo, qui prædium hujus S. Mariæ colebat et adhuc colit, casum quemdam accidisse accepimus, qui equidem talis exstitit. Cum enim jam dudum avi atavique sui et parentes et ipse divi Bartholomæi festum annuatim ipsa die honorifice celebrare consueti essent, honorificentius solito eo anno, quo hoc accidit, gratia quorumdam civium, qui eos adiverant (sunt enim satis locupletes) celebrare cum statuissent, hunc, quem diximus Gerardum, in Casentini partes pro vitula emenda ceteri misere fratres. Ea itaque empta, cum domum redirent, nondum Prati magni hujusce nostræ Alpis altiora juga attigerat, et jam in ecclesia S. Romuli de Prato, S. Fidelis de Strumis horrendoque Hospitali pro Virginis Mariæ salutatione signum campanæ pulsabatur.

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

voto edito,

243 Cum igitur comite uno contentus, tum obscuritate noctis aëre in tempestatem mutato, tum etiam tarditate et vitulæ et matris nequirent properare, vix ad fontem, qui supra eremitorium S. Mariæ de Casceca in itinere jugis manat, lumine quodam parvulo noctis non penitus obscuræ vel usu potius pervenere. Cum cito inexspectata et subita vis ventorum et immanis aquarum procella, obscurato cœlo, undique et undique oboritur. Miseri itaque illi in tanto talique discrimine positi quid agerent, quo se verterent, ignorabant penitus : nam nec progredi ulterius poterant ob nubium densarum obscuritatem, et illic esse diu locus sterilis et penuria rerum, sed præsertim futurum et instans festum non permittebat. Rati itaque hoc in rem suam fore, divinum videlicet implorare auxilium, Gerardus tota mente tale edidit votum : Maria Virgo spes unica salusque et tutissimum desolatorum [refugium,] miserorumque omnium portus, tuque Apostole Dei Bartholomæe, familiæ et domus nostræ defensor, vobis nos nostraque, quantum in me est, toto corde E
et tota mente commendo. Liceat saltem hac nocte S. Mariæ de Valle Umbrosa adire monasterium; quod si vestris precibus hoc apud Jesum impetravero, in honorem decusque vestri tabernaculum in triviis Malinariæ condendum instituam.

ingens periculum evadit.

244 His dictis, socium, ne inde quoad redeat, discedat, monens et orans et signo crucis se muniens, S. Joannis virtute fretus, iter obscurum aggreditur. Eum ego sæpius hanc rem prædicantem, quam dicturus sum, audivi; quid videlicet sibi præter spem acciderit humanam. Mox enim [aiebat,] acsi a quodam rapido vento suspensus deferrer, hoc S Mariæ monasterium adivi et concitis crebrisque clamoribus Jacobum quemdam conversum advocans, per Jesum ad me foras egredi cum torre optime adusto, nec causam tum vellet inquirere, oravi. Ille illico ad me egrediens lumine accenso cum testa undique clausa, meum comitatur iter ad socium, quem reliqueram, usque; inde si quid aliud vellem, inquirens; ego e contra : Sat habeo. Datis acceptisque dexteris et ex more dignis salutationibus habitis, ille illico ad monasterium, ego domum meam abii. F
Constat itaque Virginis Mariæ imprimis, inde precibus Joannis sanctissimi huic, in tanto discrimine posito, divinam misericordiam adfuisse, et ei, ut olim Danieli Prophetæ, per angelum tulisse opem. Inde ille, quod voverat, mox peregit.

ANNOTATA.

a *Is Martinus V, aliis III, electus est anno* 1417, *et obiit anno* 1431.

b *De hoc abbate Ricciardo actum est in annotatis post partem primam libri primi miraculorum.*

c Metatum *pro villa rustica sumi alibi diximus. Itaque* metatum Montani *hic villam montanam significare existimo.*

d *Oppidum hac ab aliis vocatur* Brisighella *vel* Bresegella, *situmque est in Flaminia seu Romandiola, septem circiter milliaribus Faventia inter meridiem et occidentem.*

e *Spoletum urbs Italiæ in Umbria ad montium radices partim in colle et partim in planitie et ad Tessinum amnem. Incolæ vocantur a Plinio* Spoletini, *a recentioribus* Spoletani.

PARS

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

PARS II.

Abbas quidam S. Joannis ope,

D. Matthæus olim abbas S. Trinitatis in Alpibus monasterii hujus Ordinis, vir profecto bonus, et haud mediocriter instructus, cum cujusdam parvuli et nullius fere reditus Prioratus, videlicet S. Donati in Aretino agro siti, qui vernacula lingua de Vinea dicitur, possessionem mihi præberet, ut sacri Canones censent tradendam, [et] iter una aggressus esset; nescio quo pacto seu casu seu temeritate : cum enim ab ipso equitando paululum distarem, eum humi toto corpore porrectum reperi. Igitur cum tantæ rei, male actæ causam exquirerem, et ille dolore affectus ad plenum non posset dare responsum (fere enim crus fregerat unum) eum cœpi obsecrare et orare, se fideliter et ex corde Virgini Mariæ sanctoque Joanni commendatum in tanto discrimine reddere vellet omnino; quod et fecit, B tale vovens votum : Crus cereum, Joannes Pater beatissime, altari tuo, quod in monasterio S. Mariæ de Valle Umbrosa situm honorifice habetur, desuper pendere jubebo, modo ope tua inceptum peragam iter. Jesu bone! illico servo suo Joannes beatissimus auxilium ferens, in meum, cui insidebam, prosilit mulum : nam suus aufugerat et nisi a quibusdam ruricolis et montanis qui suum esse ob loci frequentiam optime noverant, vi et calliditate fuisset captus, haud a cœpto itinere destitisset, quoad S. Trinitatis in Alpibus adiisset monasterium.

inceptum iter peragit.

246 Quid multis opus est, læti Aretium versus equitantes, eum, quia facillime sibi dabantur verba, ita exorsus sum [alloqui :] Mi Pater Abbas, unde vobis, vel quomodo tam gravis casus, si dici potest, exstitit? Ille imprimis pudore ductus fingere quædam; demum cum instarem, rem, uti erat, aperuit. Aiebat enim : Cum necessitate coactus de mulo descendissem, et deinde in ipsum iterum ascensum strenue pararem, oblivione et concito impetu ductus habenas more solito non attigi. Cupiens itaque in ipsum prosilire, quamprimum mulum [ascendit ;] C procul a me vero humi stratum ægerrime ferens intellexi esse. Demum Virginis Mariæ precibus re nostra fine optimo et felici conclusa properantes : ille Florentiam; ego vero ad istud monasterium contendi. Nec multo post, empto crure cereo, nos lætus revisere cupiens huc concessit, et suum devotissime complevit votum. Crus etiam illud cereum in testimonium tanti miraculi diu supra S. Joannis altari pendens conservatum est.

monachus quidam in carcere positus,

247 Hoc etiam silentio præterire non fuit consilium, quod nostra tempestate monacho cuidam Puppiensi cognovimus accidisse. D. Antonius Puppiensis, quem falso nomine vulgo quidam Gigarim dixere, cum in quibusdam facinoribus, ut erat tunc rumor, comprehensus a R. D. Placido ea tempestate hujus Ordinis Generale ea voluntate in tetro Pithiani carcere detineretur, nec eum inde nisi defunctum abstrahere vellet, modo in sua esset potestate, infelix monachus plurimum parti suæ timens humanisve auxiliis plurimum diffidens, statuit omnia, priusquam periret, experiri. Eo hac via, ut ab ipso accepimus, divinum requisivit præsidium. Vesperi quodam cum infortunium suum et miserias et egestatem et quo in loco vitam ærumnis plenam ducere oporteret, utpote in carcere inculto tenebris et odore fœdo, et quod cum viro sibi infensissimo agendum esset, animo suo sæpius revolveret, tandem oculos mentis sursum ad cœlos elevans ex intimis præcordiis hujusmodi verba habuit : D

implorato D. Virginis et S. Joannis auxilio,

248 Virgo Maria sanctissima omnium mortalium et præsertim in ærumnis et mœrore et luctu existentium solatium, refugium, virtus, spes tutissima, me totum tibi dedo, et animam meam tuæ fidei, ut alias semper, ita nunc tota mente totisque viribus commendo. Insuper, si mereor, me ex his miseriis et ærumnis incolumem reddere velis, oro; sin minus, [ut] non ægre hos cruciatus perferam, vires saltem deprecor ministres : nam sic vitam degere et intolerabile mihi et indecens est. Tuque Pater, fidelium dux atque lumen, Joannes sanctissime, cujus Ordinis tuendi defendendique gratia multa mala perpessus sum, ut peroptime nosti, qui omnia e cœlis vides, tuum fidelem tutari velis militem, eumque per Jesu Christi clementiam, perque illam tuam in alios solitam benignitatem e manibus impii crudelisque tyranni Placidi *a* liberes, oro. Hæc igitur et hujusmodi sæpius et sæpius geminando cum diceret, cum his etiam vota faciens, inter dicendum, E ita ut fit, somno laboreque fessus caput super genua declinans, paulatim eum sopor invasit. Quiescens itaque talem, ut ipse referre solitus erat, in somniis visus est vidisse visionem : virum videlicet venerabilem ei assistere, et ipsum imprimis humaniter solari, et demum his hortari verbis : Ligaturam seu funem ex hoc tegmine lacerato et in plura frusta diviso, ut vales, confice; et his cratibus ferreæ fenestræ circumligato et per seipsum te sensim manibus alternatim suspensis descendere, et, quo te tua fortuna sinet, permittere ne cuncteris. Te haud deseram; mihi crede.

mirabiliter ex eo descendit.

249 Evigilans itaque et ratus, quod erat, se Virgini Mariæ [et] S. Joanni curæ esse, quæ in somnis viderat, quovis modo tentare statuit. Missa igitur ad cœlos imprimis oratione, inquit : Te Jesum, divinum istud opus, si divinum est, ratum facere; sin minus, dissipare [velim;] et me ab hoc discrimine eripias, oro. Inde, signo crucis edito, coopertorium frustulatim scindens funi simile dedit et tremens ac pavens Christum Jesum, ipsum defendat, pluries ingeminans; insuper et matrem ejus piissimam Virginem Ma- F riam [invocat.] O divina et clementissima Christi Jesu pietas! O Virginis Mariæ sanctique Joannis optimum præsidium! Cui hoc verissimum verisimile videbitur, nisi illi, qui per fidem omnia prodigia et miranda per Virginem Mariam Sanctosque Dei fieri posse crediderit? [Quod] monachus quadragenarium agens annum, vestibus et prætexta monachali indutus etiam cum compedibus ferreis per parvulum foramen, quod gratia pusilli luminis dandi in ergastulo tenebroso positis relictum erat, absque ulla læsione egrediatur. Et quid? deinde aliud non minus sequitur miraculum : fune enim, quem confecerat, a solo per quatuordecim ulnas distante, ipse in terram lapsum faciens ab excubantibus custodibus inter cadendum auditur quidem, videtur autem minime, etsi omnia diligenter etiam inter vepres hinc inde perlustrassent.

ac, solutis compedibus,

250 Illis itaque custodibus, omni spe inveniendi eum prorsus deposita, concedentibus in rem suam, ille, lento gradu tamen, utpote qui a compedibus ferreis impediretur in nemus securum longeque positum divina præeunte gratia contulit

sese,

A sese, eique quiescenti ac timido quidam ex Liguriæ partibus, qui Figlini fabrilia exercebat, cum armis suis occurrit. Nam ad Casentini partes lucri gratia iter faciebat; qui sentum, squallidum, ægrum admirans ita eum affatur: Quid, tu hic pater? Quid tibi isti compedes? Curve hæc loca incolis invia et deserta? Me miserum, inquit monachus lacrymans, sic est fatum meum! vitam infelicem extrema per omnia ducam! Me ad has ærumnas mea deduxere peccata. Verum te per Jesum omnipotentem, (quia omnia tibi sunt abunde) me his compedibus liberes, oro; ut expeditus iter, quod incepi, peragere valeam. Ego vero id agam, inquit Ligurus; et illico eum a compedibus ferreis explicat.

fugiens postea votum persolvit.

251 Monachus gratias ei agens inquit: Hoc quam maxime potes occultum habeas deprecor, ne iterum ad pejora ac passus sum, revocer. Cui ille: Nihil est quod vereare, mi pater, tantum pro me ora. Inde uterque viam suam contendit. Hic itaque D. Antonius D. Placidi hujus monasterii Abbatis, de quo supra verbum fecimus, jus atque conspectum fugiens, et ad quemdam comitem Parthenopes *b* regiones incolentem, qui sibi B olim Romæ amicissimus exstiterat, se conferens et cum eo ad sanctissimi Nicolai *c* summi Pontificis V tempora usque vitam ducens, Eugenioque *d* pontifice defuncto, jam securus patriam revisens, votum suum peregit devote. Nam cereum non parvi ponderis Virgini Mariæ et S. Joanni offerens super ipsius altari, quod et in Cellarum eremo dicatum est, pendere voluit. Qui quidem adhuc in tanti prodigii memoriam eo in loco conservatur. Nec ille inde discessit vitam parce ac duriter pœnitentiæ gratia agens, quoad plures Missas ad honorem Virginis Mariæ sanctique Joannis celebravit.

Rusticus S. Joannis festo laborans,

252 Varia equidem sanctissimi viri Joannis et sunt jugiter et fuere prodigia: nam omnes, qui S. Hilari agrum incolunt, adhuc affirmant, quod modo scripturus sum. Quidam enim illius regionis rusticus, Antonius nomine, vir profecto, si virum dici fas est, ut ferebatur flagitiosus, cum in sanctissimi Joannis festivitatis die, avaritia potius et cupiditate quadam, quam necessitate urgente ductus, culmos tritici plenos ad aream cum bobus deferret, casu unus ex finitimis, qui C ad hoc S. Mariæ monasterium ob S. Joannis festivitatem concedebat, pone eum iter habuit; quem primo demirans, quod tantam non observaret devote et reverenter festivitatem, blandis inde verbis eum obsecrans, inquit: Ha! amice, quid [agis?] Necessitasne vel rerum penuria, vel hostes imminentes, vel subitus et nimius imber te ad hoc impellunt, ut tanti nostri Patris Joannis, hujus loci tutoris et defensoris festivitatem non celebres? Velis oro ab hujuscemodi opificio hodie desistere, et una mecum iter aggredi: adhuc enim saltem majori Missæ intererimus, cum tantum quinque millium passuum iter sit, et nunc sol his in regionibus primum appareat. Ille e contra, animo inquieto inquit: Tantumne est ab re tua tibi otii, ut aliena cures? I, tu, quovis, et sine me meo interea agere modo. Da veniam [inquit ille alter, et age, ut lubet. His dictis, quisque suum, quod cœperat, peregit iter.

morte punitur;

253 Hic itaque Antonius infelix, cum parum saluti suæ consuleret, neque, quod desuper periculum imminebat, adverteret, dum suum illud negotium executioni mandare nititur, forte boves currum seu traham transverse agere, et a recta divertere semita; quos cum iratus crebro stimulis instigaret, et hi jugiter tum cornibus tum dorso sese motarent, et se traha in rupem verteret, ad quam sustentandam concite cum curreret ille, boves ob hoc in formidinem versi cum nec alio propter jugum, quia eo jungebantur, ire possent, nutu divino plaustrum atque miserum rusticum una ad rupis ima trahentes et illum resupinum calcantes; a quibusdam, qui juxta iter habuere, inventus est mortuus. Hoc equidem, causa cognita, omnibus finitimis præsertim, et horrori exstitit et admirationi.

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

ac alius boum jactura.

254 Eum igitur exanimum in carpento jacentem domum suam usque, ululantibus hinc inde affinibus, traxere boves. Eo domus tota in mœrorem et luctum versa [est.] Ubi rediere, qui hoc S. Mariæ monasterium adierant, parentes, cadaver illud turgidum et, ut aiebant qui interfuerant, supra modum et morem humanum lividum et fœdum, humo tradidere. Memoriæ etiam datum est et diffuse scriptum, idem fere in agro Passiniani cuidam rustico in translatione istius sanctissimi Joannis, quæ celebratur VI Idus Octobris, accidisse: verum ille, cum præter consuetudinem regionis illius sereret, non vitam, sed boves amisit. Cetermu ipsius sanctissimi Joannis festivitas celebratur IV Idus Julii. Hinc discant omnes, E quid discriminis tum animæ tum corporis immineat his, qui Domini Jesu Sanctos digno non celebrant honore, etsi hac in pæsenti vita non eas, quas merentur, dent pœnas. Ceterum, ut supra dixi, o quam expediret hic, quam alibi, pro nostris sceleribus flagris torturisque affici! Verum ad S. Joannis miracula redeamus, quæ sese nobis catervatim offerunt.

Puella paralytica sanatur,

255 Alteri ex nostris agricolis filia et paralytica, id est, omni membrorum officio privata cum esset, tale ad S. Joannem votum misit: O Pater et pastor noster, Joannes beatissime, si tuis precibus filiam meam incolumem videro, tibi de penuria mea tantum offeram frumenti, quantum ipsa filia mea in pondere et numero computabitur. Mira res! e vestigio sequitur miraculum. Mox enim voto emisso, filia quam raptim ad patrem se conferens, qui adhuc flexis genibus humi procumbebat, collum amplecti, faciem osculari; dein toto corpore gestire. Eo ipse, et qui de familia erant, præ gaudio lacrymis obortis, Jesu et Virgini Mariæ matri ejus gratias agebant et Joannem sanctissimum pro tanto prodigio extollebant ad sidera; et illico frumentum ponderatum, ut voverat ipse, cuidam nostro procuratori, F qui tunc Paterno præerat, per germanum puellæ mittere curaverunt: qui, cum quamobrem hoc frumentum daretur, interrogaret, ei adolescens rem omnem aperuit. Ille itaque Jesu et S. Joanni gratias agens, accepto frumento, multis præsentibus miraculum declaravit. Quod cum mater in S. Joannis festivitate prædicaret, ad nostras etiam aures tanti prodigii fama pervolavit.

Pastor monasterio Valumbrosano damnum inferens

256 Nec etiam duco prætereundum [quomodo] duo ex finitimis fulmine interierint, qui huic S. Mariæ monasterio detrimentum inferebant. Montanus quidam de monte Migliario (qui quidem mons Migliarius ab isto S. Mariæ monasterio per quatuor millia passuum ferme abest inter orientalem et septemtrionalem plagam) cum pascua hujus S. Mariæ monasterii ei finitima suis cum pecoribus annuatim, nec verbis nec minis territus, utpote ferox, pasceret, nutu divino die quadam, cum oves coactas sub fago quadam lata et umbrosa ad æstus caloris evitandos, ut pastoribus æstivo tempore mos est, haberet, tempestate

et

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

et vi ventorum ingenti cum tonitruo subito exorta, fulmen ab aëre cum fœtore et splendore contortum, pastorem ipsum una cum pecudibus canibusque omnibus, qui parum ab arbore semoti erant, occidit.

una cum ovibus fulmine percutitur.

257 Operæ pretium erat aspicere quod mortales cujusque conditionis et generis, qui ob varia tunc Alpem excolebant, ad hoc inauditum et stupendum miraculum, seu verius dicam, judicium confluxere ; cui horribili spectaculo et pavendo quidam ex nostris conversis interfuit, qui hæc nobis statim curavit referre. Ceterum cum nonnulli, ut in re maxima fieri solet, impossibile ducerent, uno ictu fulminis mille et eo amplius pecudes ad extrema vitæ usque deduci posse : Non recte sentitis, inquit ; nam his oculis hausi. Sensim omnes, uti morbo contagioso fieri solet, et sulphureo fœtore et tonitruo ingenti utpote attonitæ et perculsæ extingui [cœperunt :] imo, quod majus est, carnes illas ut putridas, nec alii canes nec volucres etiam attingere voluerunt ; et coria insuper seu pelles, quia mox scindebantur nullius pretii extitere. Cadaver vero illius miseri B pestiferive pastoris maximis clamoribus femineisve ululatibus, rusticorum more, affines sepulturæ dederunt.

Item rusticus

258 Sunt et villulæ quædam et etiam oppidula non multum distantia ab monasterii Alpibus, quæ quidem meridiem spectant; in quibus fuere nonnulli, qui soliti erant hujusce nostræ Alpis arbores, cum quercus tum aceres nonnumquam et pommiferas arbores, ut castaneas, ut fagos sine modo et mensura, nulla habita super hoc permissione, incidere; minas insuper et accusationes (quia nostra tempestate Rectorum maxima pars muneribus corrumpuntur) parvi facere. Nostri igitur, quia jus negat, vim vi repellere ; ad solita decurrere arma, ad preces videlicet, et orationes Jesu Christo et Virgini Mariæ matri ejus et S. Joanni fundentes, liceret saltem portiuncula hujus nemoris uti. Exaudivit Dominus servos suos, ut ait Propheta, de templo sancto suo, et nobis hoc modo tulit opem.

ejusdem monasterii arbores cædens

259 Cum unus ferocior ceteris etiam hic prope nostras dejiceret arbores, ecce repente vi ventorum aër clarus et lucidus atque serenus in gra- C vedinem et tempestatem mutatur, adeo ut nobis in monasterio commorantibus dies in noctem videretur versa. Proh bone Jesu ! [audivimus primo tonitru ;] quod deinde tonitruum secutum est fulmen, quo equidem rusticus ille injuste agens obiit. Memoria mea numquam talem sonitum audisse me memini. Monachi omnes ad preces, currere. Quid multis opus est? Nescio, quid tum cum Abbate nostro, cui nomen Francisco Alto- e vita *e*, venerabili longeque prudenti viro, et jam in decrepita ætate constituto, de monasterii gubernatione tractans [agerem.] Illico palatii tabulata tremere, et ruere omnia visa repente. Jesu ! inquit Abbas. Ego etiam : Virgo Maria, esto nobis miseris præsidium !

fulmine interemptus sepelitur.

260 Rusticus itaque ille, quia a fulmine exstinctus, domum vesperi propriam cum non rediisset, familia omnis imprimis in stuporem et admirationem versa [est ;] inde alio se illa nocte contulisse putantes, quiescere, [incipiebant, cum subito malus superveniens nuntius, eum fulmine diem clausisse extremum, asserebat. Advolantibus itaque illuc, ubi cadaver jacebat, quamplulibus adolescentibus, id in lignis funibus connexis tulere domum ; quod quidem cadaver non parvo suorum fletu humo tectum est. Ceterum hæc summæ admirationi esse, quia nec arbor D aliquo in loco tacta, nec ipse (læsus) aspiciebatur. Tantum ligula soleæ lacerata, quam non multo longe a cadavere intra folia repererunt. Hæc igitur, quia inevitabilia, multis mortalibus prope longeque manentibus pro tempore incussere metum ; verum ad solitum opus rediere quidam. Nam semper homines, quibus opes nullæ vel parvæ sunt (imo dicam, quod intolerabilius est) hi interdum, quibus secundæ res sunt et divitiæ multæ, furtis et fraudibus, modo possint, aluntur ; sed ut alias sæpius retulimus conducibilius esset secus vitam instituisse. Nunc ad reliqua.

Quidam monasterii desertor,

261 Presbyter quidam, Jacobus nomine, olim hujus monasterii S. Mariæ monachus ; verum nec expresse seu solenniter professus [erat,] bene [tamen] tacitus : nam octavum et decimum jam agebat annum, cum Pupii in S. Fidelis hujus religionis monasterio sub D. Antonio procuratore una vitam duceremus. Hic, nescio quo malo dæmone instigatus, habitum suæ religionis spernens, et ab se exuens, huc illuc, ut malus et apostata, nullius verecundiæ signum moribus E vel vultu indicans, per Casentini ecclesiolas vagabatur ; quem memini, jam præsentibus aliis presbyteris, cum non erubesceret, etiam Puppium sine S. Joannis prætexta venire et officiis et Missæ una cum ceteris religiosis, quod haud poterat, ipsis invitis, interesse [voluisse,] eo semel a præfato D. Antonio summo cum dedecore e S. Marci ecclesia, quæ Puppii est, populo præsente convitiis pulso. Inde factum est, ut oppidum illud numquam postea adiverit, nisi dum sacerdotali officio fungeretur.

postea parochus factus,

262 Hic itaque cum non multo post quamdam S. Mariæ ecclesiam in loco, qui Ama vernacula lingua dicitur (abest enim a monte Alvernæ ferme quatuor millia passuum) ab Episcopo Aretino jure sacerdotali impetrasset, in tantum suorum hominum odium et inimicitias capitales ob stuprum cuidam puellæ illatum brevi devenit, ut quidam ex his rusticis, puellæ affinitate [conjunctis] sibi magis infensi, sæpius undique armati convolarent, (talis enim eis mos est ; non tantum verbis, verum etiam armata manu jus suum exquirere) [et] in eum interdum de improviso prædonum more infestos impetus facerent, tum minis F atrocibus, flagrisque hostilibus impeterent, ita ut cum manibus sese ultum ire, tum quia sacerdos, tum quia solus, in multos haud posset, cogeretur genibus flexis rem negare, [et, ut] sibi parcerent, orare. Ceterum cum rusticorum durum genus his haud flecteretur, imo atrocius fieret, alium loco sui ex ipsorum sententia relinquens, ad affines et propinquos, qui haud procul aberant, convolans, inde domum propriam adiens genitoribus suis rem omnem aperuit.

S. Joannis ope iratos suorum subditorum animos placat.

263 Verum cum vi ecclesiam suam recuperare vellet ; quia res parum ei processerat, ignorans, quid in re tam atroci esset agendum, æstuabat. Cui mater, quia religiosa et [pia erat,] recte consulens inquit : Mi fili, mihi credas volo, nulla adeo ex re istuc tibi accidere, nisi quia S. Joannis habitum temerarie deposuisti. Quocirca tibi consule, meisque acquiesce consiliis, ne immaturum corpus terræ, animam vero æterno incendio tradas : aut habitum sume, quem mente proterva deseruisti ; aut, si hoc non placet, istoc utitor ; fac votum, et ego una tecum [faciam] annuatim in ipsius S. Joannis festivitate [ut] nonnullæ Missæ celebrentur in sui laudem et decus, et jam

esto

Auctore Hieronymo Radiolensi ex mss.

A esto securus : nam nihil est, quod amplius vereare, mi fili. Voveo, inquit ille, ac lubens faciam, nec illuc redibo, nisi prius hæc Missæ celebrentur. Res mira ! mox celebratis Missis, solus et inermis se ad ecclesiam suam conferens, libenter jucundoque animo ab omnibus, paulo ante infensissimis, accipitur ; et hactenus, ut percepi, omnibus semper carus et gratus exstitit. Quis igitur hunc sanctissimum Joannem suis in necessitatibus non advocatum et patronum suique defensorem requisierit, cum hoc, et aliis miris prodigiis luce clarius constet, eum non solum sibi religione conjunctis, sed omnibus etiam extraneis præsto ad auxilium et ad opem ferendam esse ?

ANNOTATA.

a *Is est, ni fallor, idem Placidus Pavanelli, de quo supra in Annotatis memini. Hic quidem, ut loquitur Simius in Catalogo pag.* 253, in spiritu Eliæ *rexit Congregationem Vallumbrosanam ; sed* B *ob id ipsum, nempe austeritatem vitæ, et rigorem monasticæ disciplinæ a Simio aliisque laudatur. Quare miror, quod monachus, præsertim in oratione ad Deum fusa audeat virum hunc, abbatem suum,* impii crudelisque tyranni *nomine compellare, et quod tamen divinum auxilium Sanctorumque opem experiri mereatur.*

b *Ita olim vocabatur Neapolis, urbs in ora maris Tyrrheni celeberrima. Eodem nomine appellatur insula parva maris Tyrrheni vulgo* Ventotiene *in regno Neapolitano. Suspicor Auctorem de Neapoli agere, cum vocet* Parthenopes regiones, *non insulas.*

c *Is electus est summus Pontifex anno* 1447.

d *Eugenius IV post decimum sextum Pontificatus sui annum, ut testatur S. Antoninus, obiit anno* 1447.

e *Franciscus Altovita electus est Generalis Vallumbrosanus circa annum* 1450, *et obiit anno* 1479 *die* 22 *Aprilis, ut testatur Simius in Catalogo pag.* 108.

PARS III.

C

Describitur locus,

Laudabile visum est, [ut] his S. Joannis prodigiis aliud, quod [de] nostræ tempestatis duobus finitimis eremitis, qui in dedecus hujus monasterii plura et dixere et egere turpia, inseram ; verum prius de situ loci paucis disseram. In jugis hujusce nostræ Alpis mons saxosus, asperrimus, incultusque exstat, qui quidem ex ea parte, quæ meridiem occasumve spectat, rupes horribiles, confractas, abscissasque habet mirum in modum, quæ in vasta solitudine horrorem aspicientibus non parvum incutiunt. Inter duas igitur rupes vastas ingens saxum in orientem porrigitur, in cujus eminentiori parte conspicitur oratorium satis venerabiliter et pulcre constructum, quod ex una parte atra silice jamjam ruinam minante, ex altera vero casis humillimis circumdatur ; quem locum, qui prius habuerit, paucis aperire curabo, inde ad inceptum redibo.

in quo Marcus quidam

265 Tempore itaque Eugenii summi Pontificis IV extitit molendinarius quidam, cui nomen Marco, de valle, quam vulgares et plebeii Chiantim vocant. Hic imprimis, etsi egenus rerum temporalium, tamen vitam suam more priscorum beatorum virorum instituit, parce ac duriter vivens, ecclesias frequenter adiens, pauperibus, ut poterat, alimoniam præbens. Is denique uxore orbatus, filios duos Jesu Christi servitio obligat : nam huic religioni unum, qui adhuc vitam hanc vivit ; alterum Camaldulensi, qui præsenti vita functus est, ut ipse expeditius Jesu inserviret, emancipavit. Inde quidquid sibi supererat, pauperibus tribuens, nudus nudum Jesum statuit sequi. Tali itaque mente devota hoc S. Mariæ monasterium suppliciter adiens, a R. D. Placido tunc Abbate, non habitum, verum temporis probationem facile impetravit.

ex ferventi monacho,

266 In hoc itaque S. Mariæ monasterio per annum integrum corpusculum suum jejuniis, vigiliis, aliis etiam flagris, quæ abstinentia amat, oppido enervavit : nam, ut alia omittam, quæ propriis aspexi oculis (aderam enim) hieme aspera, vili veste et palliolo contentus etiam nudis pedibus inter nives et asperas glacies, nobis solo visu rigentibus, incedebat ; quem morem fere, dum vixit, servavit. Inter cetera, quæ spiritualiter non superstitiose ageret, ad carnem edomandam erat, quod creberrime intus et foris nuda genua nudæ humi flectebat. Insuper quoties E nos pueri gratia exercitii vel quietis ad Alpes seu ad nemora concederemus, hic una semper nobiscum iter aggrediebatur : monere, hortari ad meliora, ad vitam æternam, numquam desistere.

factus est eremita,

267 Idem igitur sæpius agens, nobiscum ascendens et descendens, solitariam tandem vitam cupiens, statuit secum esse, secumque, ut dicitur, vivere. Petita igitur missione et facile impetrata (nam nondum probationis habitum acceperat) illuc ad eum locum inaccessum, de quo supra verbum fecimus, non sine maxima difficultate, nobis pueris comitantibus, et arma, quibus cædendum esset saxum, ferentibus, demum concessit. Ceterum a jugo Alpium ad saxum iter nullum erat : omnes enim in his locis, præter recta itinera, semitæ præcipites et amfractæ et angustæ sunt ; ita ut, qui paululum titubaret, lapsu pedum in præcipitium (quia nulla virgulta et stirpes sunt) laberetur ; nec etiam sunt radices, ad quas pede aut manu quisquam eniti possit ; utpote quia loca arida herbis humillimis et lapillulis cooperta fere semper sunt, nisi hieme, qua nive geluque omnia rigent. F

a ac in asperis rupibus habitans,

268 Tandem martis *a* et sarculis loco purgato per declivum montis semitam instar sulci egessimus. Quid multa ? demum ferro, incendio, acetoque rupes mollitur, frangitur, panditur. Triennio itaque hoc in opere difficili consumpto, oratorium ad honorem Virginis Mariæ dedicatur ; quod quidem omnibus finitimis et longinquis, qui locum devotionis gratia adibant, lætitiæ esse et admirationi. Lætabantur, hac ætate ferrea talem eremitam his in locis reperiri ; admirabantur abstinentiam viri, loci asperitatem, omnium insuper rerum victui necessariarum difficultatem : nam, ut dixi, nudo fere corpore, nudis pedibus, fame, frigore, squallore, barba impexa membris torridus, genibus, crebris orationibus quassatis, fractis, inter rupes asperrimas, hieme nive glacieve oppletas, Jesu Matrique ejus Virgini Mariæ interdiu et nocte deservire studebat.

[illegible]

269 Verum imprimis mirabile, unde tantus talisque animus sibi [esset,] ut in rupibus asperrimis ædificium aggrederetur : nam, ut cetera in corpusculum domandum admiratione digna omittam, Jesum testor et SS. Angelos ejus (ut patris *b* mei Hieronymi verbis utar) nos monachos omnes

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

sæpius eum in Nativitate Domini Jesu et in aliis præcipuis festivitatibus gratia Communionis et Missæ audiendæ, quando deformis stridet hiems, fessum vento Boreæ, oppletum nive, cruribus sanguinolentis calcaneisque scissis, lætum tamen ipso festivumque in Domino, hoc S. Mariæ monasterium adiisse; nos vero omnes admiratione ducti, undique visendi studio ad eum confluere. Alii palliolum tergere; alii aquam calidam pro fricandis pedibus ferre; quisque pro se certatim obsequium libenti animo præstare.

austeram vitam,

270 Ceterum hoc summopere admirabantur omnes, quomodo, cum brevi corporis statura esset, altam nivem molemque glaciei vitasset; præsertim cum interdum per mensem toto aere ningeret. Est et aliud majus, quo insuperabile iter superare [vix] posset: nam novere omnes, super veterem nivem, intactam præsertim, nova modicæ altitudinis cum sit, non facile pedes ingredientium insistere: dilabitur enim pes per nudam glaciem, cum non recipit vestigium, et, pede fallente, nec manibus nec genibus nec adminiculis quisquam periculum anceps vitare valet;
B
ita in lævi glacie tabidaque volutatur corpus, secantur interdum pedes, nudi etiam quandoque in infimam ingrediuntur nivem et ibi luctatio fit; cum glacies lubrica, ut dixi, non recipiat vestigium, et plerumque velut pedica capti hærent, visu miserabile! in dura et alta concretaque glacie.

et in externa specie piam instituit;

271 Cum enim interdum quidam ex nostris misericordia ducti eum, quomodo ex hujusmodi periculis evasisset, interrogarent, inquit voce tenui et demissa: Jesus est; Jesus est. Interfui enim sæpius cum ex patribus quidam his verbis eum castigabant: Pace vestra, frater Marce, dicemus; quia præter ætatem vestram, et prætterquam [quod] religio et res adhortetur, dure et parciter vitam ducitis. Proh! fidem Dei atque hominum! Quid quæritis? Vultisne indiscrete vitam æternam arripere? Vultisne in morte acerbo ante tempus aliquo casu perire? Ille e contra, se ita vitam jam dudum instituisse, et se ita vivere velle, dum spiritus suos regeret artus, aiebat; et spem suam in Jesu Christi gratia sitam affirmare. Denique sæpius a nostris fatigatur; omnia in pejorem partem accipiens indi-
C
gnatur [et] veluti si pulsus hoc S. Mariæ monasterio fuisset, amplius non rediturus, eo animo discessit.

is vero postea in monachos Vallumbrosanos debacchari cœpit, c

272 Exinde, nescio qua furia arreptus, cœpit contra monasterium animos hominum vehementer grassari *c*: nam nullo maledicto se abstinere; verum ubique debacchari in monachos, convitia in conversos turpia, et maledicta sæpius geminando addere, et, quod dictum quoque nefarium, abbatem monasterii virum egregium verbis lacerare; demum nihil prætermittere, quod in nostri dedecus fore existimaret. Ceterum nos flocci pendere, tantum sui misereri, eo quia indiscreta pœnitentia in hanc devenisse insaniam censebamus. Res mira! hinc sibi prima mali labes: nam illico non nobis tantum, verum omnibus finitimis cœpit infensus existere: complures enim in forum judicum contra jus fasque ducere conatus est. Verum tempus quam res maturius me desereret, si de his, quæ in quodvis genus mortalium injuste egerit, singillatim aut [pro] magnitudine parum dissererem.

et forte fallaci visione,

273 His igitur et aliis multis insulse ineptеque peractis, tantum sibi omnium hominum odium vindicavit, ut nec victum, etiam sibi soli necessarium, ostiatim petendo inveniret. Fuerunt ea tempestate, qui dicerent, eum hac gratia, Jesu occulto judicio id permittente, in illam devenisse insaniam, quia quadam visione delusus nimium sibi vindicaret, dum alios quosvis religiosos præ se parvi faceret. Quæ quidem visio seu dæmonis illusio, ut ipse referre solitus erat, talis fuit. Erat huic fratri Marco cum quodam, qui [incolit] domum hospitalariam S. Mariæ de Florentia, quæ in egenos infirmosque suscipiendos et tollendos nuper ædificata fuit, amicitiæ vetus consuetudo; cui quia interdum quædam sibi munuscula rusticalia deferebat, gratissimus esse, et dum eum negotia vel religio Florentiæ in longum protraxisset, illuc pro necessariis corporis ire semper. Ibi fama est, in quiete visam ab eo Virginem Mariam cum pompa Angelorum, quæ se a Jesu diceret missam. D

quæ hic describitur,

274 Verum visio, ut ab ipso accepere quidam, fuit talis: matutinalibus Officiis expletis, hic more suo cum corpusculum quieti paululum dare vellet, Virgo Maria piissima (si Virgo Maria fuit) præeunte non parvo luminis globo, super saxo, ubi ædem ædificaverat frater ipse, gratia E
honoris spiritibus angelicis comitantibus, ut sibi in illa quiete visum est, præsto affuit. Cum igitur ille, insolita re horrore perfusus paululum moraretur, indeque etiam, quæ tam insignis, tum decora mulier esset, interrogaret, inquit illa: Illa sum equidem, cui tota mente, et toto corpore inservire statuisti, et gratia cujus, his in locis silvestribus, et fere inhabitabilibus oratorium ædificare voluisti.

in superbiam lapsus, misere mortuus est.

275 His igitur in maximam spem, se quandoque aliquid magnum fore, adductus, flexis genibus, sospitatem animæ et corporis orabat. Cui Virgo Maria: Hac potissimum causa a Domino Jesu huc missa sum, ut pro tot cruciatibus, quibus corpusculum tuum exesum, et animæ obnoxium mea potissimum causa reddidisti, gratiam tibi tribuam abunde; eo enim magis [id faciam,] quia nusquam te tutum seu incolumem, nisi in meo præsidio putas. Inde cum omni pompa ceu fumus ex oculis intuentis evanuit. Hic ingens cupido eum, ut oratorium illud huic monasterio præponeretur, invasit. Itaque, hac cupidine atque insolentia, ut supra diximus, neque dicto neque facto aliquo abstinere, quod modo F
ambitiosum foret, quoad semet præcipitavit. Nam Romæ... *d*, dolore et tædio affectus, diem *d*
clausit extremum.

Alter hypocrita,

276 Post hunc longo tamen intervallo successit alter; de quo, (quia omnium rerum simulator et dissimulator fuit omnium, quos umquam gentium viderim, maximus) idoneum visum [est quædam præfari, et] de natura moribusque ejus paucis disserere. Huic igitur nomen Joannes erat, natione Hispanus, corpore procerus, satis eloquentiæ, parum sapientiæ habens, et ut κατὰ ἀντίφρασιν decet, hypocrita maximus. Omnia nempe, quæ ad illud officium pertinent, optime callens, quibus multos mortales variis modis decepit. Hic namque fuit unus ex his pseudo-religiosis, qui Florentinam urbem tempore Pontificis Pauli II *e* adivere, ex quibus unus crucem li- *e*
gneam instar D. Andreæ Apostoli [gestabat] ultra omnes, quos umquam viderim, mortalis variis et mutabilis; qui quidem nisi suapte præter Christi Jesu poterat convenire aut colloqui *f*; *f*
cujus ineptias et deliramenta, quia longe inutilia et vana, prætermittenda duxi, et ad Joannem nostrum redire, de quo in initio verbum fecimus.

277

A *se S. Joannis Baptistæ imitatorem jacitat,*

277 Iste enim crucem ferream, ut pictura plus quam Prophetæ Joannis Baptistæ adspicientium occurrit oculis, præ se ferre. Proh Jesu bone! hic Joannes cilicinam vestem supra pannos habere, quam Joannes Baptista supra nudum corpus ferre solitus erat. Ille propheta, imo plus quam propheta, nudis pedibus; hic non solum soleis, sed ocreis circumdatus incedere. Ille ad deserta, ne levi saltem famine vitam maculare posset; hic ad populos et ad turbas sese crebro conferre. Ille solus et dure et parciter vitam agere; hic vero, multis comitantibus, et copiose et laute. Ille vina et carnes, ut venenum fugere; hic optima exquirere. Ille omni virtute; hic cunctis vitiis refertus: et quamquam talis et tantus nequam et pseudo-religiosus, quocumque in trivio, quacumque in turba, se novam religionem instituturum ad S. Joannis Baptistæ nomen, dicere.

ad eumque fit magnus populi concursus.

278 Quid? quod his falsissimis multum fidei, multum devotionis a cunctis haberetur? Proh Jesu bone! ubi primum provinciam hanc ingressi sunt ex cunctis agris, oppidis, civitatibus, mortales B cujusque conditionis et generis eis obviam ire, ipsis hærere parati panem et alias necessaria sibi et suis dare, commeatum portare; postremo quæ imperarentur, facere. Hæc, non ut audita, sed ut visa refero: interfui, vidi, tetigi; et multa insulse et temerario ab his acta atram mihi bilem moverunt, præcipue hoc, cum eis sacerdotes senes, venerabilesque religiosi inservirent in rebus etiam infimis et vilissimis. Verum quid mirum? Cum beatum et felicem se fore quisque putaret, si vel fimbriam horum pannosorum tetigisset. Quippe ita res humanæ se habent, ut non solum imprudentes rerum, verum etiam interdum et prudentissimos nova omnia fucatis faciebus fallant.

Is varia fingens,

279 Ceterum alios prætermittentes (neque enim digni sunt, de quibus verba fiant) ad nostrum falsum Joannem Baptistam veniam. Hic imprimis codicillos falsos seu bullas, in quibus, unde hujusce religionis initium ostendebatur, in lucem proferre; quæ quidem omnibus in rebus adipiscendis hac nostra tempestate optima via est ad fallendum. Præterea anum quamdam, [habebat,] quæ sub habitu monialis Romæ cum C aliis tribus in columnis templi D. Petri Apostoli, gratia pœnitentiæ agendæ, latens, fingere, sibi per visum S. Joannem Baptistam apparuisse, in ora hominum propalare et multa alia, quæ instrumenta fraudis sunt, dicere et facere; postremo quæcumque dici aut fingi possunt ad simulationem conducentia, nihil prætermittere. His itaque et aliis artibus instructus ad has se contulit regiones.

et dolos dolis cumulans

280 Ceterum imprimis mulierculas quasdam, quæ Florentiæ domi propriæ, veluti in monasterio, se clauserant, socias sibi fore et consiliorum participes ostendens, diu noctuque suis simulationibus fatigando, denique omnia tentando ad eas aditum invenit. Inde discessit, ex utriusque voluntate rebus diligenter compositis. Erat ei frater quidam fugitivus, negotiorum curator fidus acceptusque, et omnium consiliorum, nisi novissimi, ut inferius dicetur, particeps; quem suarum artium antea ignarum quotidiano usu facile parem similemque sibi efficere curavit: nam supplicem, humilem, oculisque humi demissis, et g contra morem Sabaraitarum *g* tacitum ad tempus reddere, ita ut his et aliis virtutibus fucatis, omnibus aliis vehementer admirationi, sibi vero gaudio et utilitati esset. Proh nefas! etiam puerum adolescentulum, quem aiebant filium illius mulieris clausæ, de qua supra verbum fecimus, existere, ut se pilosa veste indutum cum alio comite equitando ducebat. Verum plurima prætermittens, quædam magis necessaria paucis aperiam.

promittit, a se varia monasteria ædificanda.

281 Hujus igitur fama passim non agrum Tusciæ tantum, verum et finitimos omnes complevit; alterum videlicet Joannem Baptistam venisse, futurum Ecclesiæ Christi pene dirutæ novum compositorem. Ideo, dum verbum Domini hinc inde prædicaret (nam, ut dixi, satis eloquentiæ habebat) multi mortales, alii audiendi verbum Jesu, alii nova cupidine tanti viri (si virum dici fas est) visendi illecti, ad eum variis locis confluere: nam memini, me semel casu quodam, ita ut fit, dum negotiorum gratia varia loca lustrare necesse est, in D. Martini festivitate prædicationi suæ interfuisse, in qua inter alia, quæ ab ipso satis ornate, copiose, distincteque prolata sunt, pollicitus est, ceu montem aureum, quam multa se monasteria etiam tum monachorum tum monialium constructurum, et eos E pro nomine Christi Jesu frigus, famem, sitim, et eodem tempore inopiam et laborem, demum cruces et tormenta immania, turpissimam etiam mortem ingenti constantique animo perlaturos. Asserebat etiam, monasteria finitima et longinqua, imo et religiones ceteras huic suæ pedissequas fore.

Cum multi ad eum concurrerent,

282 Quibus auditis, simulans necessitatem corporis, stomachatus foras quam raptim me contuli, demirans, non dico hominis dementiam, verum et insaniam, qua talia coram proferre auderet. Demum, confirmato animo, una cum aliis iter ad hoc, quid dixi, S. Mariæ oratorium, ut rei exitum perciperem, feci. Mirum! quanta illi equitanti auctoritas, quanta ab omnibus haberetur fides. Proh nefas! audebat, uti mos episcopis est, ubi jus eis datur, etiam omnibus occurrentibus benedictionem dare. En audacia, imo insolentia! Ceterum nos cæci mente, et novarum rerum cupidine illecti, prosequebamur; non ruricolæ tantum, verum et nobiles, cives, et quod majus est, etiam et egregii presbyteri, qui sua portenta et prodigia in itinere pleno ore, adductoque supercilio, multo plura et majora, quam F fecerit dixeritve, nobis enarrabant. Quid? quod nostræ temeritatis eadem die pœnas luimus: cum enim, casulis mapalibusque rusticorum relictis, iter rupis arduum jamjam aggrederemur, aere sereno in tempestatem mutato, cito inexspectata et subita vis ventorum et immanis aquarum procella, obscurato cœlo, undique et undique oboritur. Nos miseri, qui iter pedibus aggressi, in tali tantoque discrimine [eramus] positi, quid agere, quo nos vertere deberemus, ignorabamus penitus: nam ob ventorum immanitatem et copiam imbrium vix progredi ulterius poteramus, et retrogredi ducebamus turpe, et illic esse diu sub divo locus sterilis, et penuria rerum omnium non permittebat.

tandem post fraudes,

283 Ipse vero Joannes veritus pejora, ne vel solus vel cum paucis montani loci abrupta ei concava adire cogeretur, verbis fucatis et compositis, quæ sibi abunde erant, nos ad altiora hortari, non satis esse, id nos voluisse aggredi, nisi durando summum rei teneremus; ad hæc Virginem Mariam, unicum omnium mortalium refugium, in ærumnis præsertim non defuturam. His igitur aliisque rationibus probatissimis, ubi animos

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

mos nostros erectos vidit, calcaribus stringens equum, festinare, nos miseri quam raptim sequi; demum fessi, et sudore et pulvere et imbre copioso pleni, Virginis Mariæ oratorium adivimus, quod tunc quidam alius, Franciscus nomine, juvenis eremita habebat, quem olim S. Joannes captum a dæmone liberaverat.

et pietatis simulationem,

284 Illic itaque iste bonus vir, toto corpore humi prostratus, dum Virginis Mariæ hymnum vespertinum caneremus, jacuit semper. Cum ecce repente monachorum nostrorum non parva turba, ventos perpessi et imbrem, oratorium ingrediuntur. Inde surgens ille, oppletis oculis totaque facie lacrymis, constitit in medio, atque oculis nos omnes circumspiciens, demissa et lacrymali voce inquit: Vos omnes oro deprecorque, Jesum, Virginemque ejus matrem Mariam precari velitis, [ut] me constantem et firmum invincibilemque contra insidias diaboli faciat: nam hoc oratorium, mihi æternam fore sepulturam, spero. Nec plura, ut fertur, per ipsam diem locutus [est,] nisi in remotioribus et abditis locis. Nos demum, quia jam sol declinaverat, inde, admirantes et varia in itinere de eo, ut fit, B confabulantes, ad monasterium læti concessimus, exitum rei cum gaudio præstolantes.

scelera ejus patefiunt,

285 Ceterum non multo post socius frater, de quo supra verbum fecimus, lite inter eos de cæremoniis observandis nata, palam multis sua mala fecinora fecit. Hinc sibi prima mali labes: hinc ab omnibus deinde observari, iniquus et perversus a cunctis haberi. Erant eo tempore, qui existimarent, hunc sub specie eremitica loca illa saxosa et fere inhabitabilia adiisse, ut ibi, omni metu sublato, furtivas monetæ officinas cum paucis clientulis exerceret; sed ex aliis vitiis magis, quam quod cuiquam hoc compertum foret, hæc fama volabat: nam paulo post, quis qualisve existeret, sua multa nefanda facinora, quæ turpiter obscœneque egit, declaravere: nam æs alienum imprimis variis dolis et astibus grande ex diversis locis conflavit, quo monasteria, quæ dixerat, exædificaret. Verum, more bilinguium, aliud clausum in pectore, aliud in lingua promptum habebat. Ducebat enim quosdam facinorosos secum, tum religiosos fugitivos, tum seculares, quos precibus de ergastulo extraxerat. C Mutuas litteras et crebras a mulieribus, quas sub specie monialium clausas supra memoravi, dare sæpius et accipere; eas interdum, comite uno contentus, visitare.

et quæ infelicem vitæ exitum sortitur;

286 Sed, ut verum fatear, huic pseudo-eremitæ non minor vanitas inerat, quam hypocrisis; neque reticere, quæ audierat, neque suamet scelera occultare. Me vidente et audiente, plura dixit et egit inepte et insulse, et quod levitatis potissimum est, scenobatæ *h* officia ridicula ludosque ambitiosos ore, oculis, manibus efficere; prorsus, nec quid diceret, nec quid faceret, quidquam pensi habere; postremo indies magis insanire. Demum cum multa nefaria stupra fecisset, præsens periculum formidans, congesta mutuo et etiam ex vasis sacratis et planetis ipsius Virginis Mariæ oratorii non parva pecunia, clam cum quodam pestifero ad alias se contulit regiones. De ejus exitio varia apud nos dicuntur. Sunt qui affirment, eum officium ganeonis [exercuisse,] et meretriculas conducentem, luxuria perditum, et lenociniis infamem, et omnibus flagitiis et facinoribus coopertum, a suis consimilibus, ita ut in tali re evenire solet, in frusta concisum. Alii ob furtum Romæ inique perpetratum, deposito eremitali habitu, cum quibusdam D nefariis cruce suspensum. Nobis, ea res etsi pro locorum absentia parum comperta sit, tamen satis constat, turpi morte pœnas luisse. Ita ille novus Joannes Baptista, qui novam Christianæ fidei religionem professus fuerat, dignum moribus factisque suis finem vitæ invenit.

i loco autem illius successit eremita pius,

287 Huic successit alter Ariminensis *i* bonus profecto vir, cui nomen etiam in ipso sacro fonte baptismatis est Homo-Dei; qui quidem, veluti supradictus frater Marcus, plus hoc in monasterio S. Mariæ [quam] annum sub seculari et conversali habitu peregit. Inde optans paulo asperiorem vitam, præterquam instituta P. Benedicti, adamare, diligere, illud S. Mariæ monasterium adivit. Qui, ut alia prætermittam, ad libidines et voluptates corporis domandas, numquam carnes, numquam vina, numquam lacticinia degustat; raro oluscula, raro poma [comedit], fere jugiter pane et aqua contentus. Quid? quod in hac eremo, quamvis ipse satis nobilis, et, quod magis est, delicatis rebus prius assuetus, quando etiam deformis stridet hiems, nudis pedibus inter nives et asperas glacies incedit, eo tempore E etiam vili veste et palliolo circumdatus; et circulo ferreo instar Euangelistæ Lucæ supra nudum corpus assidue utitur. Orat frequenter, et corpus suum jugibus afficit maceratque disciplinis; lectione etiam Scripturarum, quæ vernacula lingua imprimuntur, instat semper; etiam Domini Jesu præcepta pro viribus adimplere conatur.

et erga S. Joannem Gualbertum devotus,

288 Domum hanc, ubi primum suam secundum Deum incepit instituere vitam, crebro visere cœpit, S. Joannem ubivis gentium extollit, sua egregia facta narrando ad cœlum ferre; de monachis ceterisque nostris omnia bona dicere. Sic ab omnibus bonis puro diligitur affectu; mali vero eum odio habent, quia perversam eorum vitam insectatur et crimina, et probatis verisque rationibus flagitia turpitudinesque eorum effulminat. Stupent omnes in eo et oris gratiam, et suavitatem sermonis, quia nec jejuniis nec aliis flagris quibus corpus afficit, morosus et anxius et iracundus et difficilis, ut quidam, imo perbenignus, suavis, dulcis, jocundus et affabilis efficitur. Cujus opera egregia in religione Christi Jesu, quæ vidi et accepi, si velim omnia diligen- F ter litteris mandare, tempus quam materia citius me deseret.

qui, Auctore hæc miracula conscribente, etiamnum vivebat.

289 Quocirca, quia vita adhuc superest ei, et, quem exitum sit habiturus, ignoramus penitus, et apud Christianos non initium, verum finis laudatur, de eo finem faciam dicendi, si prius monuero omnes, ut non se corde vel operibus extollant; verum cum Propheta dicant: Ego autem sum vermis et non homo. Et: Non nobis, Domine, non nobis; sed nomini tuo da gloriam. Et cum Jesu: Ego non quæro gloriam meam. Et ita agens quis, prospere ei succedent omnia; ubi autem secus vitam mortalis omnis instituerit suam, quamquam fortunatus videatur, ad tempus hoc erit; demum vero complebitur in illo id, quod idem Propheta dixit: Vidi impium superexaltatum et elevatum, sicut cedros Libani, et transivi, et ecce non erat; quæsivi eum, et non est inventus locus ejus. Quod multis exemplis, sed præsertim his superioribus liquido patuit.

ANNOTATA.

A

ANNOTATA.

a Martus *usurpatur pro malleo apud Conradum de Fabaria de casibus S. Galli cap.* 14. *At dubito an hic non derivetur ab Italica voce,* Martora, *quæ, præter certum animalis genus, fuscinam significat, quod est instrumentum locis expurgandis aptum.*

b *Auctor per Patrem suum, ut opinor, hic intelligit S. Hieronymum, suum patronum, cujus nomen gerebat.*

c Grassari *hic pro commovere vel concitare posuit Auctor, ut patet ex sensu.*

d *Omisi hic absurdam quamdam et scandalosam parenthesin, quæ ad rem non facit. An autem ea ab hoc Auctore per simplicitatem scripta, an ab alio per malam fidem inserta sit, ignoro.*

e *Paulus II creatus Pontifex anno* 1464, *obiit anno* 1471.

f *Iterum sensus mutilus, quo, quid Auctor significatum velit, non intelligo.*

B g *Puto intelligi hæreticos Sabaïtas, qui S. Joannis Baptistæ discipuli nuncupari volebant. De iis vide Labbeum nostrum. Tomo* 2 *Conciliorum col.* 402.

h *Vox Græca est a verbo* σκηνοβατέω *id est in scenam prodeo, vel in theatrum produco. Inde* σκηνοβάτης *histrio, qui privata flagitia omnium oculis in theatro exponit, uti explicat Budeus.*

i *Sic vocatur ab* Arimino *vulgo* Rimini, *quæ est urbs Romandiolæ sita in ora maris Adriatici ad ostia fluvii Arimini, estque inter Bononiam ad occasum, et Anconam ad ortum hibernum quasi media.*

PARS IV.

Infans, Quoniam beatissimus vir S. Joannes monasterium hoc in honorem Virginis Mariæ dedicari voluit, nos etiam ejus exemplo ducti, quædam ipsius Virginis Mariæ prodigiosa acta supra his miraculis inseruimus; non indignum etiam nunc visum est, egregium et memorabile facinus C utriusque describere. Quidam Florentinus de Ughis, cui nomen Ugho, nobili genere natus, filium unicum in cunis adhuc positum habens, cum æstivo tempore, quando frumenti tritura fervet, ut mos est nobilium, cum uxore totaque familia rus peteret, accidit die quadam, nutricem cum infante ad aream contendisse. Inde forte, vel casu vel alio negotio præpedita, infantem in paleis, jacentem seu sedentem deserens, abiit.

cujus pater in B. Virginis et S. Joannis honorem votum ediderat, 291 Ceterum trituratores, hujus rei penitus ignari, infantem una cum paleis, ligneis furcis et aliis armis seu instrumentis, tali negotio necessariis, in tugurium, ubi palea reconditur, suffocantes intruserunt; inde nutrix rediens, et infantem, quo in loco posuerat, minime reperiens, in fletus muliebri more prorupit. Statim sciscitantes ruricolæ, quidnam esset, cognita causa, ut illico abiret, consuluere. Illa itaque, verita *a* pejora, fugam Arizium *a* versus cursim arripuit. Ubi autem ad heri aures, nutricem cum filio abiisse, pervenit, primum eam per suos sequi conatur; verum postquam id frustra fuit, divinum statuit auxilium implorare. Eo illico tale emisit votum : Virgo Maria dulcissima, nominis Christiani unica spes, miserorum refugium, desolatorum solatium, a qua cuncta proveniunt bona; et tu Joannes beatissime, decus et honor non solum urbis nostræ, verum et totius provinciæ, vobis duobus voveo, ecclesiam constructum ire, quam prædiis aliisque bonis ditabo, si filium meum invenero [vivum] vel defunctum.

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

mortis periculo eripitur, 292 Res mira! non longo dato intervallo, cum ex famulis quidam ad paleas deferendas ob lecta *b* sternenda iisset, visum est sibi, infantis vagitum audisse; verum in primis vel murium vel aliorum animalium sonum existimans, rem suam peragebat. Cum igitur iterum et iterum et sæpius vagitum auribus captaret, suspenso gradu, ut callidus explorator, tugurium introgressus; et paulatim progrediens, sæpiusque subsistens, melius semper sonum aure captare. Demum, ubi propius ventum est, vere infantis vagitum esse, percepit. Submotis itaque leviter paleis, eum illæsum, risibilem, et bonæ habitudinis, Virginis Mariæ, et S. Joannis gratia, non sine maxima admiratione, gaudens et lætus conspicit. Inde sublevans, osculansque crebro, ad parentes suos ovans, et Jesu gratias agens, detulit.

E *et loquela sua miraculum confirmat.* 293 Quem ubi primum parentes conspexere, lætitia lacrymis obortis, in oscula ruunt; ille vero veluti ad notos alludens, [amorem reddidit.] Tantus vigor in illo, et dulcis blandientis infantis risus apparuit, ut pater ingenti repletus gaudio [fuerit; qui] inquit : Mi fili, quem vel sublatum, vel laniatum a feris putabam, talem [te] conspicio! Quis, mi fili, te mihi ad hanc horam deduxit? Unde datur mihi ora tueri, nate, tua? Te tantum Virgo Maria, et Joannes beatissimus in hunc servavere diem; sic equidem, mi fili, ducebam animo, rebarque futurum; nec me Jesu Christi gratia, mea cura, fefellit. Vix hæc verba ediderat, quod * additum est verbis miraculum : nam infans, qui vix balbutiendo nomen patris prius exprimeret, clara voce, quidquid pater dixerat, affirmabat; quomodo Virgo Maria eum lactaverat, nutrierat, conservaverat. Deinde conticuit. Mox pater Jesu gratias agens, inclytam ædem ad Virginis Mariæ, sanctique Joannis decus dedicari jussit; prædia etiam nonnulla huic S. Mariæ monasterio dono dedit, quæ propriis aspexi oculis : nam hæc Virginis Mariæ ædes a S. Hilaro abest fere per duo millia passuum Orientem versus; jus cujus ecclesiæ etiam hac F nostra tempestate hujus S. Mariæ monasterii constat esse.

* *id est* quin

Quidam miraculose ab igne servatus, 294 Quis, o bone Jesu! tam obtuso ingenio, tam impio [est] animo, qui non te, Domine Jesu, in Sanctis tuis extolleret, cum accipit, videt, experitur interdum, quot quantave prodigia per ipsos ubique terrarum opereris, bone Jesu, etiam tempestate nostra! Nam quidam, Joannes nomine, de villa, quam vulgares et plebeii Fornacem appellant, exstitit. Hic equidem more pauperum et egenorum cum suam vitam parce ac duriter ageret, carbonesque, ad ferra igne edomanda, et in varia instrumenta conflanda, conficeret (horresco referens!) ut parum cautus, in ardentes ignivomosque rogos toto corpore prolapsus est. Qui cum esset, ut igni voraci voraretur, illico inquit : Virgo Maria, tuque Joannes beatissime, mihi misero, in tanto talique discrimine posito, oro, feratis opem; et ego utriusque ædem jejunus, nudisque pedibus visitare satagebo *. Mirabilis Deus! Vix emiserat votum, ut ipse referre solitus erat, cum statim ardor ignis, oblitus naturæ suæ, quasi ros efficitur. Ille illico ex igne prosiliens, nullam passus combustionem

* *lege* satagam

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

bustionem, nec pili quidem, Jesum, Virginem Mariam, sanctumque Joannem laudando expleri nequibat.

ex voto adit B. Virginis templum,

295 Inde, ut sibi eundi copia data est, utramque ædem, hanc scilicet, et illam aliam Virginis Mariæ, quæ intra Casentini montes et Alpes nostra memoria constructa est : de qua (quoniam ad hoc per hunc ruricolam devenimus) non indignum visum est [quædam dicere, et] describere, unde, quo tempore incepta sit, ut ab his accepimus, qui aniculam illam super hoc convenere sæpius, cui Virgo Maria apparere dignata est. Illud idem indicant annalia *c*; indicant et picturæ, quæ memoria et religione patrum hactenus in dextero cornu altaris conspiciuntur. Præterea additur rei miraculum. Cum enim templum illud his superioribus annis conflagrasset, parietem illum ignis haud est ausus attingere, ubi hujus templi origo in picturis, ut diximus, oculis aspicientium occurrit adhuc. Quid? Cum cetera saxa (nam illic saxorum ingens copia est) igne scissa, et in pulverem redacta sunt, illud tantum, in quo Virgo Maria sedere dignata est, illæsum ab igne pro miraculo conservatum est. De cujus loci situ pauca prius explananda sunt, quam initium narrandi faciam.

cujus situs describitur,

296 In Casentini partibus oppidum est, vel rectius dicam villam, quam loci incolæ dixere Stiam *d*, a qua Occidentem versus abest mons ferme octo millia passuum, a quo oritur flumen a septemtrionali plaga, nomine Arnus; sed ex eo medio, quasi collis oritur, satis in immensum pertingens; vestitur humillimis quercubus, seu ilicibus, aliisque generibus arborum, quas humus arida cingere solet. Locus profecto suavis et amœnus. In hujus collis rupe humano artificio potius, quam natura, planities cernitur, muris, in tribus vel quatuor brachiis elevatis, undique vestientibus. Medium tenet ecclesia horrenda, et religione dignissima, cujus talem constat fuisse originem. Tempore Martini Papæ V, cum quibusdam simultatibus et discordiis Florentinis, tum ex eo Pontifice, tum ex quibusdam aliis variis causis, ut tunc ferebatur, accitis bellum immineret (nam discordiis et simultatibus incendia urbium ruinæque paulatim aluntur) insuper et pestis inguinaria quibusdam in locis vigeret, etiam, peccatis id exigentibus, repentini largi subitive imbres e cœlo vi ventorum, qui omnia devastarent, eo anno dimitterentur, pro se quisque Jesum Virginemque ejus matrem Mariam, [ut liberarentur] a tanto periculo, et excidio, orationibus et processionibus et aliis, quæ religio fieri amat, orarent, Virgo Maria sic se voluit excellentissime ostendere, et patriam istam liberam reddere.

narraturque quomodo B. Virgo,

297 Ceterum pace omnium provinciarum ausim dicere, toto orbe terrarum haud esse locum, qui ita Virgini Mariæ curæ sit, et ubi plura beneficia ab ipsa Virgine conferantur mortalibus, et ipsa merito devote honorifice sancteque colatur, veluti in Etruria, et præsertim in ea parte, quæ a Florentinis habetur. Verum nunc ad propositum. Igitur hoc tempore anui cuidam devotissimæ feminæ, Joannæ nomine, sarculo granum frumenti purganti, Virgo Maria, ubi nunc ecclesia ædificata est, apparuit, saxo desuper sedens, quod, ut supra diximus, æde flagrante, meritis ipsius Mariæ Virginis mire una cum quibusdam picturis illæsum servatum est. Verum apparitio talis fuit. Cum enim præter aëris morem, ut supra dictum est, copiosi subitique imbres vi ventorum omnia late vastantium e cœlo dimitterentur, qui tunc in agris erant, alii antra, alii tuguria ad vim aquæ devitandam peterent, secumque, uti mos est, alter alteri diceret : Unde hoc infortunium isto anno nobis miseris mortalibus præter aëris morem et conditionem accidit? Proh fidem Dei atque hominum! quod si diu hic subitus et nimius imber perrexerit, peribimus funditus. Inde alii prosequi : Unde putas, nisi unde dici solet, propter peccata veniunt adversa? Nostrum est igitur, habita imprimis nostrorum scelerum vera confessione, Jesu Christi, Virginisque Mariæ matris ejus auxilium inquirere, si forte sua solita pietate opem tulerit.

piæ anui apparens,

298 Dum hæc et alia, ut voluntas fert, jactitarent, accidit, ut anus, quam diximus, quoddam etiam tuguriolum adierit, ubi Virgo Maria tali habitu et specie, ut ipsa referre solita erat, apparere dignata est. Formam itaque, uti venerabilis matronæ velatæ, vestibus etiam candidissimis indutæ, galerum insuper capite sustinentis, et in manu libellum, quem assidue legebat, conspicit; cujus adventu omnes cœli nebulæ dissipatæ sunt, imber concidit, sol de more cuncta suis radiis illustravit. Cum igitur anus illa, perfusa horrore, venerabundaque astitisset nec contra ob splendorem intueri valeret, Virgo Maria inquit : Abi, nuntia plebano Stiæ, ceterisque finitimis, filium meum Jesum, Dominum nostrum, hoc in loco templum mihi dicari velle. Quapropter si tantam cladem, tantamque imbrium effusionem effugere et evadere optant, ædi futuræ initium muneribus et donis præbeant, et hoc tugurium cum cruce et populo devote lustrent.

datis etiam publice suæ voluntatis signis,

299 Dubitanti itaque anui et rem prolatanti *, ne, si nullum visionis daret signum, inter homines pro ludibrio haberetur, rursus Virgo Maria, inquit : Abi jam, et quod in tantæ rei confirmatione velis signum dari, jam datum est, mihi crede. His dictis, Virgo Maria anum illam hac oratione instruxit, quam nec indecens visum est huic miraculo inserere; est enim talis : O alto, o glorioso Iddio! illumina le tenebre del cor mio; dammi fede dritta, speranza certa, carità perfetta, senno è conoscimento di te, ch'io faccia il tuo verace è santo comandamento *e*. Inde Virgo Maria sublimis abiit. Additum est etiam huic et aliud mirum. Quidam enim Petrus Campedonici, gregem ovium pascens, super eumdem locum mirum splendorem instar solis mirabundus præter morem conspexit. Inde felix Joanna, repleta et gratia et stupore, monitis Virginis obtemperare gestiens, ad quoddam molendinum, ubi cognata sua morabatur, iter cepit, quod quidem non multum ab Arno distans in alveo fluminis fere situm est. Referuntur visa cognatæ, quæ, etsi tunc pro ridiculis haberet, tamen deinde, causa diligenter cognita, summa devotione singulis pene diebus cum eleemosynis tugurium illud adibat.

* id est differenti

illud templum ædificari jusserit,

300 Joanna igitur, sic a cognata delusa, domum, quæ non multum distabat, mœsta abiit, in cujus vestibulo cum clibani officio inserviret, o rem mirabilem! o sanctum prodigium! ecce illico Spiritus sanctus, in specie humilis columbæ domum mulieris ingressus, mulierem non solum gratia confirmatam, verum etiam et apud mortales beatam, et fide dignam fecit. Postridie itaque plebanum Stiæ adiens, rem omnem, multis præsentibus, ordine aperuit. Mirum quantum illi nuntianti hæc, quia [erat] profecto bona mulier, fidei [datum] fuerit; verbis etiam illius Petri Campedonici, qui, ut supra diximus, splendorem

supra

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

A supra tugurium conspexerat, addita [est] miraculo fides. Illico fama tanti prodigii oppidum agrumque complevit. Fit itaque virorum et mulierum utriusque ætatis et conditionis numerus non parvus; et communi consilio ad Dominum Jesum, Virginemque piissimam Mariam supplicationes statuunt. Inde humiles orationes fundentes, et ex oppido devote abeuntes cum hymnis et canticis spiritualibus tugurium una cum Joanna femina devotissima circumeunt; cum repente eo in loco lumina visa, angelicæque voces auditæ [fuerunt.] Ex hoc enim cuncto populo lacrymis gaudio obortis, virginem Mariam, [ut] se, omnesque fideles defendat et tueatur, implorant; inde læti, quia Virgini Mariæ curæ essent, domum redeunt.

ad quod fit ingens populi confluxus.

301 Demum Virginis Mariæ precibus, bello, peste, imbre sedatis, causa tanti boni, unde esset, late cognita, non finitimi tantum monachi et clerici cum plebe sua, verum ex omnibus Etruriæ partibus, præcipue ex urbe Florentina turmatim et certatim votis muneribusque cumulati, illico advolant. Inde egregii templi origo, et in tantæ rei memoriam majus altare supra saxum, B in quo Virgo Maria olim sedere dignata est, est dedicatum. Quid? quod annuatim XVIII Kal. Octobris in die Exaltationis sanctissimæ Crucis Christi Jesu, quando templum illud dedicatum est, manant tota Etruria ex Senarum civitate usque catervatim frequentes homines, et undique viæ passim complentur; et hoc nos monachi, qui in hoc S. Mariæ monasterio degimus, conspicimus annuatim, quia eundo et redeundo infinitus mortalium numerus monasterium nostrum juxta iter habent. Meritis itaque gloriosæ Virginis Mariæ plura miracula, et beneficia mortalibus collata, [in] imaginibus cereis aliisque donis et muneribus intuentur Christiani. Libet in fine miraculi interrogare eos, qui propter ingentes divitias, felices et beatos se fore existimant; quid beatius anu ista, quæ cum pauperrime, bene, beateque ac simpliciter viveret, meruit Virginem Mariam, non solum aspicere, verum sæpius convenire et colloqui? O me beatum et felicem, si daretur ejus dumtaxat consortio frui, qui Virginem Mariam hisce mortalibus oculis conspexisset semel!

Pius quidam conversus,

302 Quod nunc scripturus sum, a multis reli- C giosis, tum abbatibus tum monachis nostræ religionis fide dignis accepi. In monasterio S. Salvii prope Florentiam, quod sanctissimus Joannes post istud S. Mariæ ædificari voluit, quidam minister, seu, rectius dicam, conversus exstitit, cui nomen Bartholomæo; quem sæpius vidisse me memini; cujus opera, et quæ dæmon in eum inique egerit, quia præsertim hac tempestate magna et atrocia fuere, litteris mandare haud absurdum visum est, ut hinc quivis fideles intelligere possint, ut ait Apostolus, omnes, qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutiones pati; et hos solum tentationum expertes esse, qui suas voluptates explere satagunt. Hic itaque, cum vitam suam secundum Deum et S. Benedicti regulam multo labore, multa cura, modestissime parendo, et sæpe jejunando, aliis etiam flagris corpusculum suum castigando sanctæ sapienterque instituisset, in tantam simplicitatem et puritatem brevi pervenit, ut omnibus vehementer carus existeret: nam, ut cetera omittam, quibus ad enervandum corpus utebatur, sæpe nocturno tempore, hieme etiam torrida, inter nives et asperas glacies conspectus est nudus jacens; virtutibus cujus inimicus nominis Christiani diabolus invidens, cui mille nocendi artes, multis variisque eum aggressus est fraudibus, tentans, si quo modo posset ipsum ab instituto tramite deviare. Ille e contra, Jesu favente, pro viribus resistere.

a dæmone tentatus,

303 Verum cum diabolus videret, se semper ab eo repelli, statuit aliam viam aggredi ad ipsum perterrefaciendum: nam imprimis speciem Angeli lucis sibi assumens, blandis eum verbis alloqui, numquam denique quietus esse, sed semper instare, suadere, orare, ut eum, ad se adorandum, impelleret. Interdum etiam formosæ mulieris faciem sibi vindicans, se virginem Mariam esse prædicabat. Nec mirum, nec incredibile alicui videatur, dæmones varias species atque ora tum hominum tum ferarum sumere: nam fit subito sus horridus, atraque tygris, squammosus draco, et fulva cervice leæna; fit etiam Angelus lucis, fit juvenis pulcher, formosus, fit senex incurvus, venerabilis, tremulus, ut in Vitis sanctorum Patrum, præsertim D. Antonii legitur; denique, quam vult, sibi sumit speciem, et eam illico deponit.

fortiter ei resistit.

304 Ceterum, cum nec precibus nec minis hunc Bartholomæum ad suam voluntatem flectere posset, majora et atrociora ausus est aggredi: E nam umbras quasdam atras horrendasque, oculos ignitos præ se ferentes, sulphureum pestiferumque fumum naribus hiulcis edentes præsto coram adesse conspicit, quarum prima, inquit: Hunc nobis infensum, vobis tormentis afficiendum devorandumque, nisi sibi consulat, et nobis jamjam assentiatur, præbeo. Verum cum ipse, haud perterritus, eorum sperneret et flocci faceret minas, iterum illa: Monstrum hominis taces! Nobisne ridendo insultas? Nec te pudet, o omnium hominum pessime? Inde ceteris: Efferatur foras, et demergatur in profluentem, et, ut meritus est, absorbeatur aqua intolerabili. Vix ipsa dixerat, cum statim spiritus illi horridi et diri eum, ad Jesum et ad Virginem Mariam et ad S. Joannem exclamantem, sæpius sublime tollunt; quam vocem tum nullus ex monachis, forte quia aliis negotiis intenti [erant,] persensit, [et quia] etiam ipse aliquid operabatur foris, et nox jam adventaverat.

Quare dæmones eum ad locum quemdam rapiunt;

305 Dæmones itaque ipsum ad lacum quemdam in inferiore parte rupis stagnantem, a monasterio Passiniani ferme per trecentos passus distantem, cum hac exprobratione tulere: Modo F modo peribis, pessime; te enim deorsum, ut meritus es, trudemus, nequam. Ille vero, exitium tum animæ tum corporis eo in discrimine timens, fortiter: Virgo Maria, fer opem! S. Joannes, serva me! geminando sæpius exclamare. Dæmones e contra tartareis vocibus intonare: Modo peribis, flagitiose; una una tartareas petemus regiones. Ergo tace: nam incassum fundis preces. Verum huic duello, ut ipse referre solitus erat, S. Joannes numquam defuit; sed, ut Jesus Dominus noster certamen Antonii sanctissimi, ita et Joannes servi sui spectare. Tandem dæmones, D. Joannis gratia operante, victi, confusi, despecti miserum illum, tum rigore, tum labore, verberibus pugnisque concisum, jam jam extrema petentem, aliovorsum tendentes reliquere.

quem monachi diu quæsitum,

306 Quid interim monachi, qui in monasterio Passiniani degebant, egerint, nec sentio prætermittendum. Cum enim præfatum Bartholomæum haud in hospitio more solito reperissent, veriti pejora (acceperant enim, diabolum eum sæpius et delusisse et minitatum esse) mœsti abbati referunt. Tum ille, diligenter eum explorent, intus

forisque

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

forisque, si forte reperiatur, imperat. Eo monachi expediti cum lumine, Jesu, Virgini Mariæ, et S. Joanni imprimis se commendantes, alii alio, ubi sibi persuaderent, eum esse, ad multum noctis errantes, totum monasterium intus forisve lustravere. Demum consilio cujusdam boni viri, cui nomen Simon, qui tunc Prior eidem monasterio præerat, turmatim ecclesiam mature adeunt. Illic devote psalmos, qui pœnitentiales intitulantur, cum Letaniis decantant, sperantes, Dominum Jesum ei, sive extrema patienti, sive innocenti, opem suam solita pietate laturum.

demum ante altare S. Joannis semianimem inveniunt,

307 Denique cum jam ad mediam noctem pernoctassent, fessi somno, Prioris mandato, quisque suum repetivit cubile. Vix cellas ingressi [erant,] cum repente trinum sonitum majoris campanæ accipiunt. His in admirationem prius, inde in lætitiam versi una iterum ecclesiam ingrediuntur, et fratrem istum madefactum, humore et limo oppletum, in scabello altaris, ubi sanctissimi Joannis corpus sacratissimum quiescit, exanimatum conspiciunt. His igitur fratribus eum interrogantibus, ubinam gentium ea nocte fuerit, unde limus ille, unde humor [esset,] nullum tunc dedit responsum; nec poterat, si voluisset: nam, ut diximus, jamjam extrema tenebat. Tunc ex monachis quidam de mandato Prioris ad hospitium subnixum detulere, eamque pro se quisque, ut in tali re fieri solet, quam poterant Jesu Christi amore, caritatem exhibentes et misericordiam; postridie vero, jam resumptis viribus, non tantum monachi, verum etiam et conversi, et, qui aderant, ruricolæ et opifices omnes (aderant enim multi propter novum monasterium ædificandum) ad eum tumultuario concursu irrumpentes, quidnam præterita sibi acciderit nocte, vel ubinam locorum fuerit inquirebant.

et consolantur.

308 Tum ille, voce humili et demissa, omnia ordine suo aperire, ut sæpius a diabolo variis imaginibus delusus sit, ut numquam, Jesu favente sibi, [consenserit:] asserit, ut dæmon eum suffocare, ni S. Joannes opem tulisset, voluerit, ut nunc etiam non sibi quies dari potuerit, et multa alia, quæ, ne lectori fastidio sim, prætermittam. Hæc itaque nostra tempestate inaudita non admirationem tantum, verum et metum præsentibus incutere: nam quisque sibi pejora vereri; tamen, ut fratrum mos est, eum blandis verbis lenire; nihil esse, quod vereri deberet: tum quia imitari Jesum pro viribus studebat, tum, quod primum putandum est, quia S. Joanni curæ foret. Ad hæc addere: Nec diabolus valet, quod vult; frangitur enim Dei potentia, Sanctorumque virtute debilitatur.

Pius ille conversus iterum a dæmone vexatus,

309 His igitur et aliis verbis in spem animum arrectus, se omnium orationibus commendans ad S. Salvii monasterium, ut securius viveret, consulentibus fratribus, perrexit; quem et illic etiam diabolus insectari. Nam multis, quæ illic crudeliter iniqueque egerit, prætermissis, uno tantum contenti erimus, quod quidem a venerabili viro D. Francisco *f*, qui universæ Congregationi præest, accepimus. Verum et cicatrices in facie diu aspicientibus monstratæ sunt. Quod quidem sic sibi accidit. Cum Bartholomæus iste post Completorium æstivo tempore, ut religiosorum mos est, ad calorem intentissimum devitandum claustrum orando lustraret, et in hoc opere laudabili, jam multum noctis consumpsisset, dæmon bonitati illius invidens, sumpta facie hircina seu caprina, frontem cornibus exasperatam ostendendo elevans, sulphureumque fumum ore putrido evomens, ipsum miserum in faciem pedibus ignitis prius percutiens, eumque in puteum aquarum, qui haud longe ab claustro aberat, conjicere voluit, sed non valuit: nam S. Joannis virtute debilitatus et fractus dæmon, alio in rem suam malam teterrimum et hircinum fragrans fœtorem, concessit.

tandem ad aliud monasterium missus;

310 Abbas vero monastarii per nuntium servum, qui eum toto corpore humi prolapsum invenerat, quid sibi evenerat, et, quid periculi deinceps sibi impenderet, intelligens postridie, convocatis quibusdam ex patribus, consilium habet, quidnam de hoc fratre Bartholomæo, quem diabolus tam atrociter insectabatur, agendum esset. Verum varii varia sentire: alii clausum eum habere, et opipare et delicate alere, si forte deficeret in sensu; alii necubi esset foris, neu contenderet; alii alia. Demum Abbas, ita [dixit:] Censeo, eum pro tempore abesse, et ad S. Cassiani monasterium in Scalario monte duci, sibique sub virtute salutaris obedientiæ imperari, ut vitam agat laxiorem, ne velit indiscrete et ante tempus aliquo casu perire; et etiam, si monasterium extra hortulos vel aliud opus ageret, socios adesse, ne forte diaboli arte aliquid sinistri ei eveniret. Probatur ab omnibus et salutare ducitur, quod P. Abbas censuerat.

ab ejus infestationibus omnino liberatur.

311 Ei itaque accersito vix persuadere potuerunt, ut interdum aliquid cocti seu sorbitiunculæ cum pauxillulo vini degustaret, asserens, se nec secus posse et carnis titillationes et dæmonis varios laqueos evadere: nam antea tantum herbis agrestibus et quibusdam leguminibus et pomis vescebatur. Ubi igitur de mandato patris sui abbatis monasterium S. Cassiani adivit, omnia, quæ imperabantur, vilia et contemptibilia agere, neque in hujusmodi rebus priorem pati alium, imo semper antevenire; quibus rebus et artibus ita Jesu Christo carissimus exstitit, ut, ipso Jesu volente, quæ Congregationi evenere bona, quæ etiam contigere mala, longe ante non solum præsagierit, verum etiam prædixerit. Quid? quod hactenus dæmon in eum amplius haud ausus est debacchari, etsi asperitatem adhuc pristinam servet, et non nisi super nudo ligno, seu frondibus quiescens jaceat; de quo pro tempore satis dictum arbitror.

Hic aliqua sequuntur capita ad Sanctum nostrum non spectantia, quorum titulos, ut a Papebrochio descripti sunt, tradimus.

Cap. XX. Quid in die festivitatis S. Mariæ Magdalenæ et S. Jacobi Apostoli in monte Milliarii acciderit, eorum festa servili opere violantibus.

Cap. XXI. Ut quidam nautæ meritis gloriosæ Virginis Mariæ e naufragio et peste evasere.

Cap. XXII. De quodam monacho hujus monasterii, quem Virgo Maria, jamjam extrema patientem, sua solita pietate liberavit.

ANNOTATA.

a *Forte vult dicere* Aretium *vulgo* Arezzo, *de quo supra in annotatis actum est.*

b Lectum *in neutro genere pro masculino hic adhibet Auctor, quod nusquam reperi; quamvis apud scriptores mediæ et infimæ latinitatis* lectumstratum *pro lectisternio inveniatur.*

c An-

A c Annalia *hic idem significare videtur, quod communiter* Annales.

d *Est in tractu Casentino, ferme inter Vallem Umbrosam et Camaldulum, non procul a fluvio Arno.*

e *Est oratio Italica, qua petit fidem, spem et caritatem ad cognoscendum et implendum Dei mandatum.*

f *Cum Auctor hic in præsenti loquatur, haud dubie intelligit Franciscum Altovitam, quem anno* 1479 *obiisse diximus.*

LIBER TERTIUS

Cap. I Unde et quomodo ædes S. Mariæ de Laureto initium sumpserit.

Cap. II Unde templum S. Mariæ Servorum initium habuerit.

Cap. III De origine templi Virginis Mariæ, B quod S. Mariæ de Gratia dicitur.

Cap. IV Templum Virginis Mariæ juxta portam Flaminiam.

Cap. V Templum Virginis Mariæ in agro Foroliviensi noviter ædificatum.

Cap. VI Unde ecclesia S. Mariæ, quæ de Saxo dicitur, initium habuerit.

Papebrochius noster, qui magna ex parte hæc miracula exscripsit, testatur, post hos titulos ad S. Joannem Gualbertum proprie non pertinentes, in eodem codice subnecti sequentia.

PARS I.

Auctor pauca præfatus, Rem profecto mirabilem, longeque stupendam, rebusque veris veriorem describo; cujus rei testes omnes hujus S. Mariæ monasterii monachos et conversos et alios, tum cives, tum religiosos viros in medium afferre possem, si hoc C opus ad infidelium, et non fidelium manus putarem venturum. Ceterum quia apud Christianos nihil est tam incredibile, quod non credatur, a sanctis viris et Dei amicissimis fieri posse, eo hoc miraculum aggrediar, et tempus, personas etiam nonnullas nominibus propriis annotare curabo; quod superius feci in quibusdam, in aliis vero minime, cum tempus obscurum et anni indistincti essent; et conjecturare, aut dubia fingere, præsertim historiam seu miracula scribenti, non liceat.

adfert causidici cujusdam narrationem, 313 Anno ab Incarnatione D. Jesu MCCCCLXXV, tempore Xisti Pontificis II *a*, hujus S. Mariæ monasterii Abbate D. Francisco Altovitha, venerabili jam provectæ ætatis viro, ex oppido S. Miniatis, quod vulgato nomine dicitur del Tedesco *b*, inter nobilissimam Urbem Florentinam et vetustissimas Pisas conditum, quidam D. Joannes de Bon-Romæis, causidicus haud contemnendus, cum filia, sextum et decimum agente annum, et cum quibusdam aliis comitibus et religiosis, hieme deformi stridente gelu, et concretis nivibus, ad hoc S. Mariæ monasterium exsanguis et moribundus accesit. Ceterum prius, quid domi suæ, quid Florentiæ diabolus dixerit feceritque, dicendum puto, quam ad ipsius liberationem, et ad S. Joannis miraculum veniamus.

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS. qua exponit, quomodo dæmon primo inter vicinos, 314 Itaque hic, quem diximus, Joannes, præsentibus fere omnibus hujus monasterii monachis, hæc lacrymis retulit obortis: Venerabiles Patres, quæso, æquo animo audite. A quinque præteritis mensibus, die quadam quædam novitiæ puellæ *c*, non obscuro loco natæ, domum meam juxta, ita ut fit, una lanam trahentes consederant, hac mea filia per fenestram deorsum respiciente: cum diabolus horam fallendi nactus, optans inter concordes jurgia serere, lapidem non parvum supra puellas, ea parte, qua filia mea respiciebat, deorsum jecit; qua de re ipsæ puellæ irasci, et convitia in filiam meam dicere, eique mala minari. Quod ubi ad parentum aures devenit, quam raptim ex his quidam, quibus ne injuste agerent, obstiteram, convolavere ad me clamitantes, indignum facinus, filiam meam lapidibus suas velle obruere, ne posse vicinas pati; hæc, [inquiunt,] nisi te volente, haud fierent. Quibus ego: Ne velitis, oro, tam cito puellarum verbis fidem adhibere. Nostis mores earum, quomodo in maledicendo de parvis magna loquuntur: E insuper mihi hæc conviciari, prudentium hominum non est; cum peroptime calleatis, me non eos solum, qui sunt de familia mea, ut recte vivant, quantum in me est, curare; verum et alios, modo facilem præbeant aurem, monere. Et illi: Satis dictum puta; vide ne posthac ad arma venire cogamur. Et ita discedunt a me acsi mecum bellum ineundum sit.

rixas concitaverit, 315 Ego illico domum petens meam, ceteris semotis, filiam his verbis aggredior: Cur, filia, inter nobis infensos litem et bellum recrudescere cupis? Mi pater, inquit illa, oro quorsum hæc? (Respondi:) Quia, ut fertur, lapidem in tales hodie injecisti puellas. Ha! mi pater, nec feci nec ausim facere: has profecto, ut sorores diligo. Tamen factum est, inquam ego. Posthac, mea filia, da operam, ut, ubi in via puellæ illæ consistunt, ne fenestris in partes illas vergentibus hæreas. Illa inquit: Faciam, mi pater. Postridie vero, quia ea via parum profecerat dæmon, iterum lapide acriter quamdam ex puellis jam dictis vulneravit, ita ut tonsore indiguerit ad vulnus præcidendum. Fit ob hoc concursus virorum, undique strictis gladiis decurrentium, atque, ubi estis perituri! declamantium. Mei statim media F domus ostia clausere et ex amicis et propinquis quidam per posticum ad me armati convolant; et, ni vitassem, a meis ea die pessimum facinus perpetratum fuisset.

ac deinde sub anili forma, 316 Dum hæc hinc inde agerentur, cohors prætoria armata illuc cum equite properans, rem omnem diremit, et viri boni populares, causa diligenter cognita, fœdus et pacem inter nos iniere. Ego itaque ancipiti malo permotus, quod, neque unde istud mihi evenisset, satis conjecturare possem, neque si pejus inde sequeretur, quid in ea re agendum foret, scirem penitus, divinum statui ab his, qui domi erant, auxilium inquirendum. Cum igitur pro cujusque ingenio et studio crebro ad Jesum et ad Virginem Mariam preces darentur, filia mea hæc forte tum in thalamum, ut secretius oraret, se conferre volens, anum quamdam lectulo accumbentem, manumque dexteram inter pulvinar et genas tenentem aspexit. Primo dubia, quidnam insolita facies ostenderet, vereri; inde, pulso timore, putans unam esse ex familiaribus, ulterius processit. Cum statim diabolus, qui in anilem formam sese

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

sese transformarat, caput efferens, et eam trucibus aspiciens oculis, tartarea voce inquit : Vide, quid agas, quove te conferas.

filiam suam infestaverit,

317 His igitur verbis, talique aspectu perterrita, Virginem Mariam exclamans, ad nos timida rediens, rem, timore gelida atque rigida, vix valuit aperire. Ego falsam, quibus sæpe deludimur, imaginem putans, ne hæc curaret, blande monui. Ipsa e contra verum esse affirmare. Demum sibi satisfaciens, et illuc me conferens. et imprimis lectum simulque omnia circumspiciens, anum illam haud videre quivi. Itaque mente suspensus, filias meas, ne quid vererentur, monens, aliis rebus, mihi magis necessariis, incumbens, in forum me contuli, cum paulo post ex filiabus meis alia, aliquanto junior, nescio qua causa, in thalamum iter habens, præfatam anum pari modo jacentem, ut hæc viderat, respiciens, non parvo timore correpta, ad alias prosilivit quamprimum.

quæ, facta a sacerdote conjuratione,

318 Hæc igitur mihi de foro venienti dicentes, quid hoc esset, mirabar. Cogitanti itaque, et in animo sæpius volventi, diaboli opus existere, venit in mentem : eo quamprimum, sacerdote monacho accersito, qui ecclesiam prope domum B gubernabat, rem omnem clam sibi aperui. Ille statim clerico serio imperat, aquam benedictam et conjurationum deferre librum. Quibus delatis, thalamum intrepidi, signo crucis prius edito, ingredimur : spargitur statim a sacerdote aqua, sale et orationibus expurgata ; inde ordine quodam ad lectum accedentes : Conjuro te, inquit sacerdos, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ; si malus hanc habitas cameram spiritus, mihi quid velis, quidve inquiras, aperias. Vix hæc sacerdos expleverat, cum statim querulosam audivimus vocem : Hei ! ferte opem miseræ ! cruciatus tantos perferre nequeo ! Quomodo te juvare possumus, inquit sacerdos ? Si Missas [ait] Gregorianas cum defunctorum obsequiis pro me curaveritis celebrari. Fiet, ait sacerdos ; tu tantum in rem concede tuam, ne tuis detrimentum metusve sit : aiebat enim, se patris mei matrem jam defunctam esse. Imperat ergo sacerdos devote omnia Christi Jesu nomine agi.

a dæmone percutitur,

319 His itaque rite, ut sibi placuerat, peractis, nocte quadam nos sopori deditos hoc modo exterruit dæmon : imprimis enim filiam meam, quæ C hic est, excitans, eamque se Virgini Mariæ devote commendantem immite in genis percutiens, inquit : Tu tuatim, non meatim ages ? quousque abuteris patientia mea ? Hem ! tibi hæc diutius licere speras ? Me volente, hæc amplius non facies. Quo sonitu, quibus verbis excussus somno, illico e lecto desiliens, lumine accenso, concessi ad eam partem lectuli, ubi filia accumbebat : Mea filia, inquam, quid agis ? Unde oro hic gemitus ? Lacrymabatur enim : nondum enim mihi dederat responsum, cum subito idem dæmon inferiorem partem petens, filium parvulum, qui eodem in loco quiescebat, suffocare nitebatur. Ego statim opem tuli puero vagienti : signo enim crucis me imprimis, et ipsum muniens, inde libera voce dæmoni aiebam : Cur his innocentissimis, pessime, hujusmodi cruces et tormenta infers ? I, quo meritus es, in barathrum inferni, perfide, inique, maledicte.

et acrius vexatur;

320 Necdum verba finieram, et hanc filiam meam querentem audio : Mi pater, si qua in te filiæ tuæ pietas est, fer opem, fer auxilium ! Me etenim dæmon iterum suffocare conatur. Parvulo itaque relicto, accuro ad eam, eodemque modo, ut puerum, crebris Christi Jesu signis muniens, dæmoni minari, si forte Jesum Virginemque Mariam vereretur, non desisto. Ille his crudelior D effectus, puerum, ut torqueat, iterum repetiit. Ego illuc propero ; ille ad filiam : ego ad eam ; ille ad puerum ; [ego quoque ad eum.] Quid vos multis moror ? Cum in tanto talique discrimine quid agerem, quo me verterem, ignorarem penitus (quia, meis peccatis id exigentibus, neque Jesus, neque piissima Maria in tempore opportuno auxilium ferebant, et eorum mater etiam tunc domo aberat) mira voce, finitimi, vicini mihi succurratis, oro ! ter quaterque exclamare cœpi ; cum velocius dictis vicini advolant, præsertim monachus iste, qui præsens est : rem enim malam ob præteritas conjurationes præsagiebat.

ad cujus auxilium,

321 Ubi advenere, foribus clausis inventis (ego enim a pueris meis abire, ne majus oriretur malum, haud audebam) pars claustra portarum sudibus et cuneis, et vi multitudinis in id obnitentis, si forte a cardinibus evellere possent, tentare ; pars per scalas, et qua sors dabatur, ad fenestras scandere. Ita brevi domus cujuscumque conditionis viris et mulieribus repletur, et causa cognita, omnes, unde hoc mihi malum esset, rogabant. Quibus ego : Hei ! unde putatis, nisi ob E scelera mea fieri ? Misereminì mei omnes, misereminì mei, quia manus Domini super me facta est. Ædes igitur meæ, multitudinem non capientes, [cum repletæ essent], turba multa domum circa, voces varias volutans, fere totum commovet oppidum ; quibus, ita ut fit in re nova, brevi spatio dato, clerici cujuscumque ordinis et nobiles et clari viri et alii quamplures [præter] ignobile vulgus pro vallo domus meæ quingenti et amplius convenere.

concurrunt vicini,

322 Extemplo itaque sacerdotes, et, qui aderant, religiosi viri, mihi misero ubertim lacrymas emittenti, compatientes, flexis genibus subnixe Virginem Mariam, suumque dilectum filium Jesum hymnis et psalmis aliisque orationibus immixtis, mei misererentur, orare cœperunt ; idem et ceterum vulgus pro cujusque ingenio agere : et ita in oratione diu una mecum pernoctantes, eosque somno fatigatos conspiciens, sic flebiliter alloquor : Deus bonus, justus, et pius, fratres, vobis præmia digna ferat, qui me, meosque miserati, tantum onus pertulistis. Ite omnes in rem bonam ; isti religiosi pro rei necessitate modo sat erunt, dum paululum caput posuero : nam F datur hora quieti : hi enim alternatim Jesum jugiter exorent. Inde discessere omnes. Dum itaque fessos oculos subtraho labori, religiosi, qui aderant, Jesum et Virginem ejus matrem Mariam exorabant : jam enim aurora diem produxerat almum, cum adhuc dæmon, neque orationibus victus, neque religiosorum precibus fatigatus, aliovorsum [non] concesserat.

Filia mœstum patrem consolatur

323 Ego itaque me divino auxilio penitus destitutum putans, magis curarum fluctuans æstu, atque animum, nunc huc celerem nunc dividens illuc, in partes varias trahebam, perque omnia versabam, cum Deus ex alto prospectans, mihi, misera et iniqua animo volventi, succurrere per Mariam piissimam matrem suam sic voluit : nam filiam hanc ad me, summa animi consternatione moribundam, flagranter lacrymis perfusam genas direxit, atque his me alloquitur verbis : Mi pater, per has ego te lacrymas, per, si quis filiæ tuæ tangit honos animum, unum oro, quia unica spes tuarum filiarum, quia in te omnis domus inclinata recumbit, ne te crucies, ne te maceres, neque tuam propter me sollicites senectam : imo, quod viri fortis et constantis est, animum revoca,

A ca, mœstumque mitte dolorem, atque olim hæc meminisse juvabit : per varios casus, per tot discrimina rerum ad vitam tendimus beatam, sedes ubi Jesus, uti, te prædicante, accepi, quietas per Euangelistas suos ostendit; illic fas est perpetuo cum Jesu Matreque ejus gaudere ævo.

et animat; 324 His itaque filiæ meæ verbis, corporis animique viribus paululum recuperatis, quievi, existimans, me non penitus destitutum esse, cum filiam, puellam adhuc, ita me exhortantem audirem. Demum religiosis omnibus gratias agens, et quandoque reipsa ostensurum, modo vita superesset, pollicens, eos missos feci, uno hoc tantum monacho, qui nunc adest, contentus : hic enim semper præsens meis in necessitatibus et discriminibus adfuit. Ubi discessere, his Virginem Mariam [verbis implorare] orando exorsus sum : Mater misericordiæ, mater pietatis et gratiæ, desolatorum refugium, miserorum portus, me tibi, totamque meam commendo familiam ; saltem his in periculis, nusquam gentium auditis, animæ ne pereant nostræ, tua solita pietate concede : nam nobis non cum mortalibus, sed cum B diabolo res est, cui nomina mille, mille nocendi artes, et quocum nulla spes datur non solum vincendi, verum nec evadendi quidem.

atque iterum 325 His dictis, quem exitum res habitura esset, tristis exspectabam, cum repente hanc meam filiam ter geminatis ictibus diabolus atrociter in genis percutiens, mihi matrique suæ (nam domi tunc erat) ultra quam credi possit, adauctus [est] dolor, eoque consternati humi procumbebamus ; filia vero mea tales cruciatus nec amplius ferre valens, ad Virginis Mariæ picturam, quæ domi in quadam tabula conspiciebatur, confugiens suppliciter tunso pectore crinibusque passis talem ad eam orationem imo pectore effudit : Quo me vertam nescio, si me deserueris, Virgo beata; eo per Jesum filium tuum, ne me penitus abjicias, deprecor; quod si feceris, o omnium piissima, me totam tibi voveo tuis inservituram obsequiis. Mira res ! Ex eo enim Virginis Mariæ precibus factum est, ut nihil metueret, nihil timeret, sese omnibus in torturis invincibilem impassibilemque redderet. Me, patres dilectissimi, tempus quam verba maturius desereret, si in omnibus, quæ diabolus in C hanc meam filiam, in nosve fecerit, narrando immorari vellem. Quamobrem nonnulla magis memoria digna, quia intenti accipitis, referam.

iterumque 326 Instanti igitur nocte, ecce iterum dæmon ex improviso me fatigatum somno, atque id nec opinantem reperire sperans, ut meam filiam vexaret, more suo venit; verum ego, qui somnum fingebam, venientem intelligens, signo crucis filiam meam tunc securam reddidi. Id ille ægerrime ferens, fulcrum lecti ad se summis viribus trahebat; ego e contra ad me retrahere, Virginem Mariam, ut opem ferret, assidue invocans. Ita in miserabili duello maxima noctis parte consumpta, diabolus Virginis Mariæ precibus victus furibundusque in inferiorem domus partem sese proripuit; ibi vasa multa effringere, ostia arculasve aperire, strepitu et tumultu omnia miscere. Noctis igitur quod superfuerat, trepidi omnes duximus. Proh bone Jesu! hanc meam filiam deinde quoties ille in maxillis et in genis verberando [percussit!] et ego una cum ipsa orando ambo defessi sumus.

a dæmone infestata, 327 Forte quinquies, nobis præsentibus, domum extra eam crudeli afficere morte, [voluit :] per aërem ipsam jugiter clamantem : Virgo Maria, fer opem, serva me obsecro! exportavit. O quam miserabile flebileque spectaculum omnibus oppidanis erat, eam in aëre suspensam deportari, nosque longe miseros post eam Jesum Virginemque Mariam invocantes, et uti insanos properantes aspicere! Mitto, quid mater in his infortuniis agebat, uti suis questibus plateas vicosque omnes implebat, matres et filias ad fletum gemitumque invitabat. Verum hoc tacendum non duco, uti, dum dæmon eam, Virginem Mariam invocantem, per scalarum gradus ulla vi contrudere non valeret, iratus et accensus eam mediam complectens, sicque per aërem deportans, aiebat : Pessima, nunc peribis, jamque exemplum te omnibus dabo. Quid, puella virgo, tamen ita acerrime, acsi vir esses, resistis? Mihi, crede non te tuæ preces, vel tuorum orationes tuentur. Cui illa : Non me tuæ deterrent minæ, o omnium dæmonum pessime; verte te omnes in facies, et contrahe quidquid sive animis sive arte tartarea vales, te tuasque ut dixi, minas, Jesu Virgineque Maria opem ferentibus, parvi facio.

AUCTORE HIERYMONO RADIOLENSI EX MSS.

328 Ita, secum verbis dissidentibus, dæmon se a puella separari ægerrime ferens, eam super quemdam puteum, qui domum extra erat, [ut] ad terram summa vi dejiceret, deportavit. Verum ipsa, divino freta auxilio, cum nihil vereretur, mutare sententiam dæmon statuit, et quam minis acribusque verberibus non vicerat, calliditatibus seu blanditiis vincere aggressus est. Igitur eam talibus verbis hortabatur : Jacta te deorsum, mi amicissima; nihil est, quod vereare; quod si feceris, posthac esto secura. Ne faciam, inquit illa, ne faciam. Noli, o omnium pessime, assentari. Inde Virginem Mariam in sui auxilium crebro invocare. Quis, o bone Jesu! tam obtuso ingenio, quis tam impio et efferato animo esset, quin obrigesceret et concuteretur simul videre tantam dæmonis in puellam Virginem crudelitatem, et e contra puellæ in eum audaciam animadvertere, et tot cujuscumque conditionis viros et mulieres, qui illuc confluxerant, et jugiter confluebant, omnes suspensos, et ad rem nusquam auditam, nusquam visam, penitus intentos aspicere; videre insuper matrem una cum puellæ sororibus, multitudinemque matronarum cognatarum et affinium omnes crinibus solutis unguibus ora fœdare, et pectora pugnis tundere, ita ut lamentis et gemitu femineoque ululatu tecta fremerent, resonaret et magnis plangoribus æther?

fortiter ejus minas et blanditias spernit. E

F

329 Imprimis matris querulæ voces omnes, qui aderant, mortales ad gemitum compellere. Per medios enim veluti fatua crinibus passis ruens, vociferando aiebat : Hanc ego te filiam aspicio, te talem misera concepi, atque ad hanc alui diem, ut non a mortalibus, sed a dæmone hisce oculis crudeliter affici atque torqueri aspiciam? O me miseram! Quid tantum demerui, quidve criminis admisi, ut filiam meam ludibrio dæmoni esse, tam turpiter tam fœde videam? Heu! dæmon, qui filiam meam nullo jure insectari statuisti, me crucia potius, me tormenta *d!* si qua tibi est pietas, in me omnia, quæ potes, conjice mala; aut tu, bone Jesu, Pater Divum, miserere animi non digna ferentis, tuoque invisum hoc detrude caput sub tartara telo, quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.

mater miseram *d*

330 Inde paululum ad sanam rediens mentem, ad populum se convertens inquit : O vos, præsertim matres, audite, si qua piis animis gratia mei infelicis manet, seu filiæ meæ, in tanto talique discrimine positæ, cura remordet, flexis

filiæ suæ sortem deplorat,

genibus

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

genibus una mecum Jesum, piissimamque Mariam matrem ejus invocetis, si forte sua solita pietate opem ferat, oro. Quod mox fecere omnes. O Jesu bone! e vestigio filia ad matrem ruens, hilari jucundaque facie ita eam semivivam solatur : Mea mater pelle timorem, flere desine; hic adsum tua filia; nil dæmonis ludibria metuas, oro. Forsan me torqueri et cruciatibus affici putas? Minime, mea mater; imo suavi et inenarrabili afficior dulcedine. Semper enim, desolatorum refugium, Virgo Maria præsens est, hortatur, adjuvat : perseverem, monet : Sic, inquit, filia, itur ad astra. Ideo, tu mea mater, vosque omnes parcite metui, ponite modum dolori, et gratias Christo Jesu, Virginique Mariæ matri ejus, si plura et majora nobis adhuc mala supersunt, agite semper.

quæ iterum a dæmone vexatur,

331 Hæc itaque filiæ meæ verba, non solum jucunditati, verum et admirationi omnibus exstitere. Demum quisque suspenso animo domum suam concessit. Nos vix læti intro ingressi, aliquod novum a dæmone semper operiebamur malum. Nempe dum hæc lacrymis obortis nobis suo
B ordine, ut dixi, enarraret, omnes sui misereri, adeo ut quibusdam lacrymas moveret. Inde illud, quod superest adhuc, ni molestum est, paucis disseram. Cui omnes : Dicite, nam nihil in instanti tempore gratius fieri potest, et sumus otiosi. Dum enim, ut paulo ante retuli, in re dubia suspensos animos gereremus, ecce ex improviso dæmon atrocius solito filiam meam imprimis, deinde me aggrediens, pedes totumque corpus mordicatu cruciabat, non secus ac famuli prætoris ignitis forcipibus nudum damnati corpus variis in partibus, illo clamores horridos ad sidera tollente, excruciant : nam modo crus, interdum genu, quandoque pectus, nonnumquam genas mihi crudeliter seu dentibus seu unguibus (nihil enim conspicere poteramus) attrahere.

ut promittat, se non futuram monialem,

332 Qui cum in his difficultatibus, quid agerem, nescirem, Jesu respiciente, ad solitum unicum Virginis Mariæ præsidium confugi, cujus Officium cum devote coram imagine sua peragerem, id ægerrime dæmon ferens, librum vi e manibus meis abstulit, lampades cereosque accensos exstinxit, arculas omnes, supellectilem etiam, vasaque subvertit, laceravit, fregit; et,
C ne multis, Paternitatibus vestris tædio sim, tantum detrimenti mihi in rebus mobilibus attulit, ut ultra centum aureos in his restaurandis recuperandisque exposuerim. Cum igitur diaboli gravis ira, nec exsaturabile pectus, me cogerent preces descendere in omnes, quia eum nec longa dies, pietas nec mitigaret ulla, eum demum amplius ferre non valens, in hæc gravi pectore verba prorupi : Ha! cur me in oppido ingenti solum insectari statuisti? A me et a filia mea, oro, quid vis; quidve inquiris? Si justum petieris, et in re potestateque nostra fuerit, fiet; tantum dic quid vis. Nihil aliud volo, nisi hanc tuam filiam, inquit ille. Cui ego : Creatura Dei cum sit, eam tibi tradere nec volo nec possum. Sat, inquit, habeo, si monialis non efficitur.

quam promissionem facere recusat;

333 Ego itaque, cognita re, præ nimia cordis tristitia mente cæcus filiam seorsim advocans aio : Filia mea dulcissima, ut propriis oculis aspexisti, nihil ob gratiam tui inausum reliqui [ex iis,] quæ potui infelix. Qui memet in omnia verti, vincor a diabolo. Quod si meæ preces non sunt magnæ satis, dubitem haud equidem implorare, quod usquam est. Non vult te dæmon monialem effici. Assentiendum est, si saltem hac causa, sibi potissima, nos insequi desisteret, si D
forte parceret, si finem his malis daret. Hoc enim tibi non votum, verum devotio exstitit; non obligatio integra, sed quædam bona voluntas; ideo hanc a te voluntatem penitus amoveas, oro, et tibi, nobisque demum quietem dari velis. Ad hæc filia mea : Si mihi non animo fixum immotumque sederet, ne cui me vinclo vellem sociare jugali, et si Virgo Maria pugnam cum diabolo pro me non iniret, huic uni forsan potui succumbere culpæ ; sed mihi vel tellus, optem, prius ima dehiscat, vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras, pallentes umbras erebi, noctemque profundam, ante pudor quam te violem, aut te deseram Christe Jesu; tu qui primus a me vanos seculi abstulisti amores, me conserves, meque liberes, oro precorque.

quare dæmon ejus vestes lacerat,

334 Sic effata ad Virginis Mariæ matris imaginem ruens, sinum lacrymis implevit obortis. His accensus, præsto affuit hominum ille seductor, et, quia discordiæ, simultates, et iræ, quas suggesserat, parum processerant, ut in Job olim virum justissimum, ita et in filiam meam sævire cœpit. Nam in primis lineam vestem, qua carnes E
teguntur, inde laneam; demum, quæ sericis desuper contexta erat, ut nubiles solent ferre puellæ, frustulatim fregit, laceravit, dissipavit, consumpsit; eamque fere nudam deserens, capitis comam vi evellere cœpit. Exclamat filia : Mi pater, fer tunicam, me nudam cooperi, tuque Virgo Maria dulcissima, fer opem, serva me obsecro! Ego in tanto discrimine cum vix essem apud me, et mortem [potius] quam vitam optarem, tamen illico tunicam afferri, inde tonsorem vicinum cursim advocari jussi. Ubi venit, capitis crines flavos, uti nunc etiam conspicitur, totondit et rasit,

patre nequidquam opem implorante.

335 His diligenter expletis, me cum lacrymis in orationem dedi : Jesu, inquam, omnipotens, aspice nos hoc [in periculo] tantum, et, si pietate meremur, da deinde auxilium; sin minus una nos interfice; oramus, des finem tandem tantis laboribus. Nam, patres, quod consilium mihi, aut quæ jam fortuna dabatur? Quo enim melius per me vel per alios fiebat, eo diabolus crudelior in nos miseros sævire. E contra filia mea solari, hortari, orare, ne tantopere irascerer. Hinc profecto, venerabiles patres, Domino Jesu, Virgini- F
que Mariæ matri ejus non parvas gratias agebam, qui mihi, in tot tantisque discriminibus posito, talem dedissent filiam, [in qua] haberem, quo confugerem, ubi conquiescerem, cujus in sermone et suavitate omnes curas doloremque deponerem. Mirabar præterea summopere incredibilem ejus virtutem, et fortitudinem, eamque neque animi neque corporis laboribus defatigari. Me miserum! etiam ægerrime tuli feroque, eam tali virtute, fide, humanitate, probitate præditam in tantos cruciatus propter mea scelera incidisse.

Inter moniales collocata ob dæmonis ferociam redire cogitur.

336 Denique mihi, qui nunc huc ingentes nunc illuc pectore curas mutabam, amici, [ut] filiam monasterio monialium traderem, consuluerunt. Feci, putans, Jesum ob hoc his malis quandoque finem daturum. Verum longe aliter, ac ratus eram, res evenit. Diabolus enim, quia promissa non servaveram, valde sæviens, crebros et infestos impetus, etsi invisibilis in moniales faciebat, tum minis atrocibus flagrisque hostilibus impetebat, tum, quidquid in usum inopis vitæ dabatur, perquam impie diripiebat, omniaque sacra violata relinquebat, voces tartareas, dum

divina

A divina ipsæ peragebant Officia, edebat; omnia mala tandem, quæ dici aut fingi possent, agebat; quibus moniales territæ trepidare, neque loco neque sibi invicem, præsertim noctu, satis credere; et interdum adeo mente consternabantur, ut vix ex tanto pavore reciperent animos: nam inter cetera, ut solitæ erant referre, sæpius pugnis alapisve cædebantur. His itaque coactæ, Virginem Mariam, ne eas desereret, pariter exclamabant. Demum ex monialibus quædam, quibus mens sanior esset, ne in pejus discrimen inciderent, quia orationes incassum ad Jesum pro ea fiebant, filiam meam ad me quamprimum remittendam censuere; quod, me tamen ægre ferente, factum est.

Dein a dæmone possessa

337 Tum idem dæmon, qui fere per menses quinque nos ad extrema deduxerat, in eam ingressus, debacchari, currere, insanire, domum totam pervolare, nos omnes hostiliter impetere; ego, uxorque mea, filiæ omnes, cum cetera nobis deessent auxilia, exclamare. Quibus clamoribus vicini perterriti, iterum ad nos convolantes, fraude et vi filiam meam capientes, et a tergo manus B vincientes, ipsamque, præ rabie spumas emittentem, invitam tenuere. Animadvertatis, quæso, patres, quod cor, quis animus, quæ mens mihi tunc esset. Tum profecto mihi mortem conscivissem, ni prohibuissent, qui aderant, amici. Quid facerem miser, quo me verterem, quo confugerem, quem implorarem? O quam miserum, quam lacrymosum, suam aspicere matrem, suas præterea sorores, crinibus passis, pectoribus scissis, ora pugnis fœdatas?

matrem

338 Demum mater, cum talem non posset amplius perferre dolorem, in hæc prorupit verba: O Jesu omnipotens, tantone me crimine dignam duxisti, et tales me voluisti pendere pœnas? Numquamne quiescam? Semperne in his versabor malis? Sed tu, o Pater, precor me tuo fulmine interfice, vel permitte, ne quas genui filias, tam acriter, tam inique a dæmone torqueri videam. Inde in filiam hanc oculos convertens, hæc multo cum gemitu proferebat verba: Hei filia mea! heu! mea lux, meumque desiderium! unde enim omnes gaudium et lætitiam sumere soliti eramus, te nunc, mea filia, sic vexari, sic jacere in lacrymis et sordibus aspicimus! idque C fieri nostra culpa. Me miseram! talem te his video oculis, mea filia! O me perditam! o afflictam! Quem nunc pro te rogem, mea filia, cum superi et inferi nobis adversentur.

vicinosque ad commiserationem movet.

339 His dictis, medium sermonem abrumpit, et auras ægra fugiens, seque in pavimentum consternens, terram capite tundere cœpit; quam, et corpore et animo confectam, susceperunt famulæ, collapsaque membra marmoreo referunt thalamo, stratisque reponunt. Inde filiæ aliæ, et, quæ aderant, mulieres, quia atrocior dæmon esset, et filia magis insaniret, mœstam implere clamoribus domum. Passim itaque per omnes vias ad tale spectaculum concurritur, quorum omnium crimina diabolus per os puellæ dicere, exprobrare; demum, cum parceret nemini, neminemque relinqueret intactum, omnes illico, mente suspensi, et pallore pudoreque confusi, abibant. Protinusque ad oppidi prætorem fama hujus rei convolat; inaudita re in stuporem versus horam statuit, qua summo cum honore, multis comitantibus, filiam viseret meam. Venit tandem; noluisset venisse: multa enim convitia in prætorem et in comites diabolus protulit, quæ nunc prætermittenda existimo.

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

Florentiæ frustra implorato Sanctorum auxilio,

340 Consuluere deinde boni viri quidam, eam Florentiam ad Sanctorum reliquias ducendam. Placuit. Omnibus itaque pro voluntate paratis, iter in Christi Jesu nomine aggredimur, quibusdam comitantibus, quibus profueram et prosum sæpe. Venimus Florentiam, omnia experti sumus, et Sanctorum ejusdem civitatis Reliquias devote visitantes, nihil profecimus. Mihi itaque anxio et animo consternato, existimantique, Jesum omnino nolle nobis opem ferre, quidam ex affinibus et amicis Florentinis inquiunt: Vis filia ut salvetur tua? Volo, [inquam,] opto, et percupio. Eam igitur quamprimum, [aiunt,] ad S. Mariæ de Valle Umbrosa monasterium ducere ne cuncteris, etsi stridet deformis hiems. Accepimus, vidimus, experti sumus, incassum S. Joannis opem petiisse neminem, modo toto corde bonaque mente exposcat quivis. Ego, qui omnia aspera et ardua, levia dulciaque (modo filia liberaretur) ducebam, quidquid dixerant peragere statui.

tandem ad Vallumbrosanum monasterium adducta,

341 Abbatem itaque vestrum imprimis adeuntes [salutavimus, qui] nos liberaliter honorificeque habuit: Inde miserans casum nostrum, inquit: Ite in rem bonam, et ne quis vestrum dubitet, titubetque: spero enim, Dominum Jesum E Virginis Mariæ et S. Joannis precibus tantum vobis lætitiæ, quantum mœroris ex ea sumpsistis, daturum. His arrecti animum dictis, iter in Jesu nomine aggressi [sumus.] Qua iter erat, et præsertim per pontem Sævum *e* multi mortales, re nova et inaudita impulsi, ad nos etiam frigore rigentes de oppidis, de villis concurrere. Erat operæ pretium [videre] jumentum non nisi orationibus et conjurationibus hujus, qui adest sacerdotis, iter, diabolo, id annitente, agere velle. Demum, quibusdam diebus consumptis, huc venimus hac spe, ut vestris orationibus fiat huic miseræ salus. Hæc ipso ad ignem narrante, aliisque, qui cum ipso aderant, ita esse asserentibus, accepimus.

per S. Joannis brachium,

342 Nunc autem ea, quæ his propriis oculis aspeximus, studebimus enarrare. Ubi itaque primum has nostras adiere regiones, jumentum ita sisti a dæmone, [ut] nec ulterius passum unum fustibus baculisque tundentes, qui aderant, ire posse [crederent:] eam insuper de jumento cum deposuissent, multi ab humo elatam ex nostris F ferre nequibant. Quod ubi intus cognitum est, ex monachis unus cum S. Joannis cruce illuc pergens, demum eam, ipso jugiter conjurante, ad Sanctorum elatam detulere sepulcrum; quo in loco multis conjurationibus multisque precibus incassum consumptis (nam dæmon interroganti nullum dabat responsum) eunt tristes monachi intro; illi vero domum hospitum concessere. Postridie vero, Missis ex more celebratis, cum monachi cum S. Joannis brachio extra monasterium devote irent, dæmon, S. Joannis virtutem non ferens, cantantibus monachis et psallentibus, in angulum ipsius capellæ, ubi erat puella se conferens, semper querulas, ut quidam audivere, proferebat voces.

et monachorum preces,

343 Posito itaque brachio super caput puellæ, nullum ipsa, quia dæmon aberat, nisi sanæ mentis dare signum. Eo omnes gaudere, uno ore omnes S. Joannem ad sidera extollere; et præcipue pater præ gaudio lacrymabatur. Inde nos intro, illi læti hospitium petunt. In meridie vero cum puella, quia præterita nocte haud quiescere poterat, paululum se sopori dedisset, illico adfuit illi efferatus dæmon. Exclamat puella: nam

eam

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

eam suffocare volebat. Accurrit pater, accurrunt et ceteri, eamque tristes de lectulo ad ignem deferunt. Illico rem omnem intro nuntiari curant. Mittitur a decano ex sacerdotibus unus, qui illic domi dæmonem conjuret. Conjurat itaque ille dæmonem; in rem suam abeat, imperat in nomine Jesu. E contra ille instare. Cum igitur nihil [se] proficere intelligeret sacerdos, ne vereantur orat; credant Jesu gratiam precibus Joannis sanctissimi brevi affuturam. Iterum ceteri omnes Jesum Virginemque Mariam totius orbis refugium orent, imperat decanus; fit suppliciter ab omnibus.

ab omnibus dæmonis infestationibus liberatur.

344 Sequenti vero die dæmon eodem modo, quo supra, non exspectato S. Joannis brachio, nobis ordine itinerario psallentibus, invitus et murmurans in rem concessit suam. Inde puella vere incolumi effecta, decretum est, sua, ne iterum dæmon in eam vim haberet, confiteretur peccata. Eam itaque in confessione de Patris nostri mandatis audivi, singulosque actus ejus diligenter inspexi; et ut cetera, quæ etiam post confessionem licet fari, omittam, quam devota, B quam humilis, quam subnixa Virgini Mariæ semper exstitit! quot orationes, quot preces in Christi Jesu nomine effudit! quoties præter jejunia indicta ab ecclesia jejunavit! ut mirum sit dæmonem eam ingredi facultatem habuisse, nisi Jesus Dominus noster, quos diligit, castigaret et corriperet. Ad sospitatem comprobandam diem integrum, deinde et dimidium, postquam convaluit, hunc locum habuere. Inde Jesu et Virgini Mariæ sanctoque Joanni gratias agentes, nobis omnibus tanto tamque repentino bono gaudentibus, læti in patriam rediere. Ceterum pater tanti beneficii haud ingratus, sacrarium hujus monasterii pulcherrimis cereis adornavit, quos Florentiæ de industria jusserat fieri.

ANNOTATA.

a *Per errorem hic Sixtus vocatur II: est enim istius nominis IV, qui a Paulo II ex Ordine Franciscano ad Cardinalatum assumptus, ei successit in Pontificatu anno* 1471.

C b Miniatum Teutonis *vulgo* san Miniato al Tedesco *est urbs Hetruriæ in colle sita ad Arnum fluvium inter Florentiam ad ortum, et Pisas ad occasum, utrimque* 20 *milliaribus distans.*

c *Per* novitiam puellam *intelligunt Latini ancillam, quæ nondum per annum ministravit. At puto per* novitias *hic significari* juniores, *cum dicat Auctor, fuisse puellas* non obscuro loco *natas.*

d Tormentare *pro* cruciare *apud medii ævi scriptores invenitur. Verosimiliter hic Auctor Italus ab Italico verbo* tormentare *desumpsit.*

e *Est pons constructus super fluvium* Sævum *vulgo* Siene, *per quem Florentia ad Vallem Umbrosam itur, ut apparet in mappis geographicis.*

PARS II.

Dæmon puellam,

Quamquam incredibili fama et sanctitate Joannis, quæ non solum in Hetruriæ partibus, sed in Gallia etiam citeriore, et fere per totam Italiam percrebuit, undique, etiam de Gallia ulteriore, ad hoc S. Mariæ monasterium nobiles atque ignobiles homines affatim pro sospitate habenda, et præsertim a dæmone capti affluant, et D [miracula ejus] sint celeberrima, tamen perscribam quædam memoria digna magis, in quibus, quod modo scripturus sum, clarum et vulgatum, non solum in Florentino agro, verum et in urbe habetur. De S. Gaudentii oppido puella extitit, quæ nondum alicui nupserat, cui nomen Antonia, neptis D. Bartholomæi Abbatis Florentiæ. Hanc itaque puellam talis adortus fuerat dæmon, ut se nec ad hoc S. Mariæ monasterium duci, nec alio [pateretur,] ubi sui egressus periculum imminere: nam quoties Jesu vel Virginis Mariæ seu S. Joannis sive alterius Sancti, ita ut in conjurando fit, mentio ageretur, toties dæmon in eam debacchari, furere, crudelior fieri solito; hoc agere semper ille, quia bonorum invocatione, vel accessione sanctorum locorum crudeliores solito dat pœnas.

energumenam,

346 Forte fortuna fuit, ut germanus suus Nicolaus, Abbas S. Mariæ de Fontana, superveniens, cunctantibus suis et spem et consilium dederit. Illico enim suam lacrymantem adiens sororem, signo crucis in diabolum prius edito, inquit: Ne lacrymeris obsecro, mea soror; nihil E est, quod vereare; solum tota mente Virgini Mariæ, et S. Joanni fac [te] commendes jugiter. Non tulit has voces dæmon: mox enim eam vehementer agitare, concutere, ad terram dejicere, sternere; ille Nicolaus exorcizare dæmonem, conjurare; nihil, quod puellæ utile futurum speraret, intentatum relinquere. Jesu tandem pietate quiescens, demum ab hoc S. Mariæ monasterium iter, comite illo D. Nicolao, accelerant, totis viribus tamen, ne id fieret, dæmone annitente. E contra Abbas ille Nicolaus orationibus continuis nihil apud se remissum, neque apud diabolum tutum pati.

ab itinere Vallumbrosano deterrere nititur;

347 Ubi vero ad has regiones ventum est, diabolus in puellam magis insanire, præsentem, nisi retro irent, mortem ei minitari, denique nihil moderati habere; voces indecoras in Jesum Sanctosqme ejus edere, neque puellam quiescere, neque iter inceptum agere pati. Oratur itaque ab omnibus; Virginis Mariæ, nec incassum, requiritur auxilium. Illico enim dæmoni iræ et minæ cecidere. Ceterum cum haud procul a monasterio fere per ducentos passus essent, tunc dæmon totis viribus niti, ne ulterius duceretur puella; F cui summa ope se monachus opponere, orationibus instare, ne diaboli malus animus compleretur in sorore: et quo ferocius clamitabat dæmon, eo infestius monachus et ceteri in eum invehi; tentare si qua via vel trahere, vel elevatam ferre valerent. Quod ubi secus, ac voluissent, procedit, neque quod intenderant, efficere possent, quamprimum se in turbam confertissimam conversorum et aliorum, qui his clamoribus exciti globum fecerant, recepit. Qui clamores illi? Quisnam repentinus ille cursus? inquit Abbas. Aderat enim, aderamus et religiosi complures. Hei! [ait] monachus ille, soror mea, mi Pater, ita [a] dæmone pessime torquetur, ut jamjam laboret in extremis; et, quod atrocius est, dæmon ipse neque precibus neque vi flecti potest, ut iter institutum huc usque peragamus saltem, et deprecor, ut nostrum, mi Pater, opem ferendo misereamini.

sed S. Joannis invocatione,

348 Mox Abbas monachos cum S. Joannis cruce præsto adesse jubet; deinde his, qui præsentes erant seculares et conversi, [ait:] Adeste et vos; nihil est, quod exspectetis; his in discriminibus sine cunctatione properandum est. Cum

itaque

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

A itaque inde juvenes ferocissimi eam amovere vellent, facile diabolus docuit, vires humanas sine Numine divino in eum vanas esse : nihil enim nisi strepitus et vociferationes more suo agere. Ceterum, ubi illuc cum S. Joannis cruce ventum est, dæmonis vires, nulla adhuc emissa conjuratione, ita cecidere, ut nullam amplius dæmon, nisi ubi in rem suam concessit, dederit vocem, et exinde prorsus in facie vultuque puellæ pallor, calor autem vitalis abesset omnis. Fertur itaque sublimis inter manus et ora parentum ad Sanctorum sepulcrum usque, et illic leniter humi elabitur, sternitur. Fiunt more solito conjurationes, interrogatur dæmon, interrogatur et ipsa; tacet uterque.

ex ea egredi cogitur.

349 Tandem sacerdos, stomachatus fastiditusque diuturno silentio, jubet inde amoveri puellam, et indignatus in diabolum hæc protulit: Velis nolis, aut tibi aliorsum concedendum est, aut loquendum. Inde concedunt hi intro, illi vero ad eis præparatum foris locum : intus enim mulieribus neque accessus est, neque locus, et, ut a majoribus nostris accepimus, nec fuit umquam. B Sed, o bone Jesu, en miraculum! Dum enim ad hospitium puellam deferrent, ut ubivis gentium in Christiana religione fit, Virginis Mariæ vespertinam Angelicam salutationem de more in monasterio campana pulsavit. Quo sonitu [cum] mox puellam, [ut] leniter humi flexis genibus. digitis insectis devote Virginem Mariam oraret, deponerent, illico nullam puellæ inferens molestiam diabolus in rem malam abiit.

At idem aut alius postea reversus,

350 Verbis equidem cujusdam nostri conversi addita miraculo fides, qui domum rediens, jam die peracta et tenebris exortis, insolitos ejulatus adhuc perfusus horrore et tremebundus domi, se in nemore audivisse, compluribus enarravit. Mirum quanta illi converso nuntianti hæc (quia bonus profecto [erat] vir) fides fuerit. Omnes igitur Jesum, et Virginem Mariam, et S. Joannem laudantes domum propriam discedunt. Ceterum non multo post ([an] idem vel alter diabolus eam sit ingressus, nobis non satis constat) sævior tamen longe, longeque crudelior [eam invasit]. Eo omnis familia, in luctum versa, ægerrime casum ferre, se miseros desertosque penitus clamare. His et matris jam decrepitæ assidui questus et C ejulatus addebantur : nam interdiu, nec noctu quiescere; sed hæc inter alia : Mea filia, in hoc me longa vita, et senectus infelix traxit, ut te non morbo humano, non ærumnis miserorum mortalium, non denique casu aliquo fatali, verum diabolo pessimo et inclementi videam atrociter et inique torqueri! Mea filia, nec ego hujus mali expers sum : nam nisi te genuissem, ita intolerabiliter non cruciareris. Inde cum in amplexum filiæ irruere vellet, vi diaboli filia ipsa turpiter miserabiliterque, manibus celeriter in eam versis, in terram consternatam dejecit, fletusque ab omni turba mulierum et comploratio hominum orta horrendum omnibus præbebat spectaculum.

puella ad S. Salvii monasterium deducta,

351 Consolatur ægros animi Nicolaus monachus; inde postera die summa luce, omnibus rebus compositis, ad S. Salvii monasterium, quod ab urbe Florentina per mille passus abest, contendere statuit, quia istud S. Mariæ monasterium, ea tempestate ob nives altas et concretas non sine maximo sororis discrimine adire poterat. Ubi itaque ad S. Salvii monasterium, ubi S. Joannis *a* venerabile caput *a* digne honorificeque habebatur, pervenere, fit subito hac re nova illuc utriusque sexus et conditionis hominum concursus non parvus. Hoc gaudere diabolus, hac de re summopere lætare : sperabat enim. multitudine hominum admiratione sui in unum collecta, facile aliquid discordiæ malive machinari. Equidem si ea, quæ mihi perspicua et explorata sunt, recensuerim, quæ diabolus dixerit egeritque stupenda, dum in sancto Salvio, ut sospes puella fieret, moram traxere, profecto maturius me tempus, quam res desereret: eo illustriora quædam, parce tamen ac modice, perscribam.

post multas contumelias obscœna loquitur,

352 Igitur Kalend. Decembris, quibus Florentia abiverant, quia jam diei extremum erat, dæmonis conjurationem in aliam diem transtulere. Ceterum cum res in dæmonem acerrime a monachis tum conjurationibus tum orationibus ageretur, ex eo numero, qui operi pio instabant, paucos reliquit intactos; hunc helluonem, illum lascivum, alium hypocritam appellare. Præterea cum plus solito dæmon urgeretur, in Jesum Sanctosque ejus verba indecora edere, et, ne lectorem detineam, omnia probra. quæ dici et fingi queunt, ore diabolico proferre, et amplius alia, quæ quidem non grata futura, si operi huic insererem, E cum forsitan necessaria [essent] exempli causa eo absunt. Hæc cum monachi ægre ferrent, multo ægrius abbas, optimum factu pro tempore rati, si secretius propter populum conjuraretur. Eo in abditam templi partem, id est in sacrarium secedentes, illic, nullo de vulgi multitudine intromisso, licentius conjurare: cachinnari quandoque dæmon, interdum mite cum omnibus ingenium de se dare, jocum movere, sermone uti modesto molli vel procaci, monachorum manus tactu levi attrectare, singulos benigne appellare, et multa alia, quæ instrumenta luxuriæ et malæ libidinis sunt, in adolescentes monachos agere; denique omnibus modis tentare, si eorum animos molles et ætate ægros posset ad puellæ nefarios tactus et incestuosos complexus maculare.

et agit, ut adstantes corrumpat.

353 Verum ubi hac via intelligit, se nihil proficere : difficile enim est, omnes mortales, et præsertim monachos, a teneris annis bonis sanctisque monitis oppido instructos, his diaboli cavillationibus fraudibusque falli; eo aliam, qui mille nocendi sibi artes, [habet] aggressus est viam. Statim enim turpissimas corporis partes, pro pudor! aperire : nulli enim, quæ dici aut F fingi potest, turpitudini parcere, sperans, ex quo nequivit corpora, saltem animos voluptate corrupta fœdare. Verum in his abbatem non minus, quam in monasterii regimine, magnum prudentemque religiosum fuisse, comperio. Igitur veritus, ne, si diabolus his mollibus et procacibus verbis diu uteretur, animi monachorum juvenum, adhuc invicti, ætate tamen fluxi ad aliquod tetrum facinus converterentur, jussit inde ad altare majus omnes contendere, et illic res agi; malens in rei discrimine a populo indecora audiri, quam monachorum animas periclitari.

Facto ingenti

354 Dum igitur utrimque maxima vi decertaretur, et hinc inde utriusque sexus et conditionis eo concurrerent mortales, intactum diabolus, præsertim si aliquis cupidine audiendi illectus puellæ propius inhæreret, relinquere neminem; hunc improbum, illum furem, alium adulterum, eum ganeonem appellare, eorum flagitiosa scelera more suo in propatulo aperire. Eo multi, pudore victi, sua secum peccata et crimina ex mala conscientia reputantes, rubore vultum faciemque perfusi, domum eo animo, ne amplius illuc redirent, discessere. Quibus rebus non solum ager Florentinus,

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

tinus, sed tota civitas permota est; quo frequens populus ad rem tantam visendam facile percurrit: nemo enim tam impurus animo credebatur, quin, his auditis seu visis, non aliquantulum flecti posset ad bonum; quo non jam in templo se hominum tumultus sustinere, sed passim monasterium totum invadere.

populi concursu,

355 Cum igitur hujus tantæ rei miraculum etiam et primores civitatis ad visendum impelleret, quacumque inter eumdum incederent, ex omnibus locis urbis concursus plebis post eos fieri, ita multis passim agminibus per omnes vias ad sanctum Salvium curritur; diversis etiam itineribus, ne motus ex multitudine tumultuarii orirentur, alii urbem, alii monasterium petere. Fuere tamen nonnulli, quos, quia merito a diabolo castigati [erant], hujusmodi itineris piguerit pœnitueritque: complures enim, qui nondum ædem adiverant sacratam, propriis appellans nominibus, fœneratores, schismaticos, infideles dicere, eosque, ubi ad se venerant, reprehendere, tum in templo tum foris insectari acriter. Ceterum patruus suus S. Trinitatis Abbas, de quo supra verbum fecimus, vera pro fictis ducens, statuit rem tentare: B illico enim R. P. Vallis Umbrosæ Abbatem Franciscum Altovitam, his rebus novis et inauditis anxium, secumque multa mente agitantem, ubi primum opportunum fuit, adiens, sic [alloqui] familiariter per amicitiam, jam a teneris inceptam, exorsus est:

abbas quidam mutato habitu dæmonem tentat fallere,

356 Reverende Pater, cum nuntius, hujus meæ neptis prodigia et portenta asserens, [omnium, qui in urbe quique extra urbem sunt, impleverit aures, quæ equidem mihi pro commentis habentur (itidem R. V. esse duco,) visum est non abs re fore, si, mutata prætexta, periculum, si vera sint necne, facere ausim. Quonam modo, inquit Vallis Umbrosæ abbas, hoc fiet periculum? Cucullum vestrum me induam, illuc modeste et humi defixis oculis pedetentim concedam. Hanc enim optimam viam ad fallendum duxerim, cum et habitu et corporis motu ac gestibus alium, quam sim, simulaverim falso; qui si diabolus est, hæc omnia, quorsum tendant, callet peroptime; sin minus, facile existimabimus, hæc omnia ostentui esse. Deus incepta nostra secundet, inquit abbas alter. Et ita, rebus una inter se compositis, rem tentare aggreditur ille. Mira res! C nondum enim eo cucullo indutus ecclesiæ fores adierat, cum dæmon clara voce præsentibus inquit: Cedite, cedite; en quidam bonus vir, facie quidem et habitu religiosus apparet, moribus autem secus esse facile probatur; ecce, qui nos ultro derisum ac tentatum venit.

sed ab eo agnitus, conviciis afficitur.

357 Vix hæc ediderat diabolus, et ecce abbas ille tristis, gravitate quadam et severitate compositus, capite deflexo per ecclesiam ire; quem dæmon agnoscens, eique insultans ait: Depone, pater, habitum, depone: non tuus, quem nunc fers, est cucullus. Hypocrita cur aspectum deforis potius, quam intus animum mutasti? Quid; cum puella, non mecum rem te acturum putabas? Nunc, ut meritus es, tuis cruciaberis dolis, qui rem manifestissimam non cognoscere, verum tentare voluisti. His Abbas ille, consternatus mente, in fletum prorupit: conscientia enim, ceterum neptis casu infelici movebatur magis; exinde pœnitentia ductus, neptem suam abbati aliisque monachis longe commendans, ad suum monasterium diaboli verbis, et, quod indecentius, re ipsa castigatus, tristis ac lacrymans discessit.

358 Verum Dominico quodam die (qui dies festus atque celeberrimus ubivis Christianorum habetur) cum multo plures solito ex tota urbe ex omnique parte agri ad S. Salvii monasterium advolarent cujuscumque conditionis et generis mortales, et diabolus plus solito in eos insaniret, et unumquemque nominans, tandem quo vitio circumventus esset, diceret, fere major pars hominum sibi diffidens, et ex conscientia Dei judicium timens, alii alio concedere, pauci in templo esse. In hoc numero et primates urbis fuere complures, qui tunc in Republica Florentina satis pollentes potentesque videbantur, qui, ut solet plerumque nobilitas, ore soluto ac libero detestari, et quæ verissima sunt, pro fictis ducere, et quocumque modo spernere et irridere. Hi tamen, ubi hominum tumultus intellexerunt abesse, illuc contulere sese. D

Multis iterum confluentibus,

359 Tum dæmon fortius solito exclamare: Cedite, o monachi, ite his obviam, hos honorifice habeatis, qui ad unguem nostra instituta servant. Ad hæc maledicta alia cum dæmon strepens adderet, cives illi, pejora veriti, ultro prodire noluerunt; verum conscientiæ stimulis citati, alio tramite, quo venerant, et alia porta, qua urbe egressi fuerant, in civitatem rediere. Ex his vero E quidam, habita suorum scelerum diligenti confessione, sperantes, se Jesu et Virgini Mariæ, gratia contritionis et confessionis, curæ fore, humiles et confusi uno tantum comite contenti, sancti Salvii monasterium adeuntes, demissis oculis pro ea orare; quos dæmon torvis aspectans oculis, tacere. Cui ex monachis unus: Hi sunt ex illorum numero, si nescis, quos heri contumeliosis tamdiu insectatus es verbis. Hos, inquit dæmon, neque injuriis lacerasse, neque vidisse me memini; quo, quanti vera humilisque confessio sit, demonstratur; cum hos antea facinorosos et sceleribus coopertos, nullis probris, maledictisque verbis parcens dæmon eo deduxit, ut indignabundi et furibundi domum proriperent sese; modo vero, quia per confessionem maleactæ vitæ tetra facinora laverant, horrens dæmon, suis in eos destitutus viribus, ipsos se haud nosse fatebatur. Hæc eadem alibi accidisse litteris et memoriæ datum est.

dæmon sua peccata exprobrat,

360 Igitur multis diebus in hoc opere pio incassum consumptis (nam diabolus verbis se discessurum aiebat; ceterum reipsa indies asperior intolerabiliorque fieri) sanum pro tempore visum F est consilium, eam ad S. Mariæ Servorum ecclesiam, si forte beatissimæ Virginis Mariæ precibus res prospere irent, duci vel trahi. Ex monasterio itaque, diabolo summa ope enitente, ne tale iter ei admodum contrarium fieret, discedentes, Florentiam versus, hinc inde concurrentibus utriusque sexus mortalibus, contendunt. Manat totis agris totaque urbe rumor, puellam illam urbem petere, quam visere optabant; id ita esse voces ejulatusque dæmonis tartarei affirmabant. Eo clerici, religiosi, viri clari, nobiles ignobilesque, quo ibat, irrumpere, ita ut jam omnes complerent vias, nec iter nisi cum difficultate occurrentibus daretur.

et puellam ad aliud B. Virginis templum,

361 Tandem invito diabolo antiquissimum illud S. Mariæ Servorum ingrediuntur templum; de quo ausim dicere, toto orbe terrarum haud esse ædem sacratam, in qua ejusdem Virginis Mariæ meritis majora ac plura miracula beneficiaque collata mortalibus, [in] imaginibus cereis intueantur Christiani. Sunt et nexus ferrei, et catenæ, et compedes, et manicæ in foribus templi parietibusque suspensa, quæ omnia non parvam

miraculis celebre deductam deserit.

A vam introeuntibus religionem incutiunt et horrorem; est et aliis opimis spoliis exuviisque, tum regum, tum principum templum illud mirifice exornatum; de quo quia paulo supra latius scripsimus, in instanti tempore pro re satis dictum puto. Quo redeam, unde digressus sum, sequebatur illam turba; quidquid Virginis Mariæ in templo seu extra occurreret oculis, quidquid mente, orare, puellam miseram illam sospitem reddi. Nec preces incassum missæ, [fuerunt :] nam, ut semper, diabolus Virginis Mariæ virtutem ferre non valens, (necdum templum ingressi fuerant) alio pro tempore, nullo dato signo, contulit sese. Ita esse, hoc potissimum signum fuit : nam, ut a germano suo accepimus, infecta dæmone, tristis, pallida, mœsta, oculis in terram defixis, nisi vi diabolica excitaretur, semper esse; at ubi Virginis Mariæ templum inivit, hilaris illico et læta effecta est, cunctos nitidis intuens oculis : Apagite, inquit, inde procul esssent, orans. Ad Virginis Mariæ altare, marmore auroque et ingentibus columnis mirifice constructum, devote et suppliciter se conferens, hanc digitis
B insectis orationem habuit : Gratias tibi ago, gloriosissima semper Virgo Maria, cujus precibus a tanto tamque diabolico morbo me sospitem et incolumem esse cognosco; tibique posthac, miserorum refugium, me dedo, orans et obsecrans, animam corpusque meum e manibus diaboli liberum, securumque facias.

At actis gratiis, paulo post dæmon in eam redit,

362 His dictis, exosculato altari, devote in suorum turbam se gestiens contulit. Clamor inde hominum ortus Virginem Mariam pro se quisque certatim laudare, ad cœlum suas virtutes extollere, et, ut in tali re plerumque a vulgo fieri solet, alter alteri [dicere :]Virgo Maria illa est ductrix cœlorum itineris; Virgo Maria omnium diaboli machinationum ruina; Virgo Maria omnium flagitiosorum et facinorosorum refugium, modo ad eam supplices proficiscantur. Hæc et alia multa de Virgine Maria tunc dici; inde igitur ingenti stupore percussi omnes, alii alio euntes discedere; puella vero læta cum suis in patriam contendere. Nondum ab urbe per ducentos aberant passus, cum subito idem dæmon, suis minime id sperantibus, atrocius solito irrumpit, humique eam cum hac exprobratione dejiciendo stravit :
C Quid, pessima, me teque, loca sancta petendo, his intolerabilibus torturis affici vis? Iniqua audeat deinde talia alius vel alia, nisi de te monumentum mortalibus omnibus dedero. Eam mox hinc inde movendo quatere, ac nimium crudeliter torquendo discerpere.

quæ ad S. Salvii monasterium reducitur,

363 Comploratio comitum illico exoritur; conveniunt illuc complures, tum muliones tum agasones; insuper et diversi generis mercatores, qui lucro vel egestate ducti, urbem crebro cum rebus venalibus adeunt, et, quid hoc sit, sciscitantur ; tacere illi, dolore horroreque perfusi. Deficiente itaque his consilio, nunc Nicolaus frater in itinere, complorantibus aliis, crebra dans suspiria gemebundus, stando insectis digitis cœlum aspicere, nunc errando viam pervagari. Tandem illi, multa secum cogitanti, Virginis Mariæ, quam plurimum nunc tacita mente, nunc ore libero invocabat, præsidium non defuit. Iterum sanctum Salvium [ut] petat, pectori sibi occurrit. Eo igitur cum venissent, et admirationi monachis exstitere et misericordiæ. Nam fama tanti miraculi non urbem tantum, verum agrum compleverat, puellam [nempe esse] Virginis Mariæ meritis liberatam, in qua antea dæmon existens tantum de se terroris et admirationis dederat. Quocirca omnes, quid hoc sit, admirari, semper tamen Virginem Mariam laudare. Tanta devotio de Virgine Maria semper apud omnes mortales merito constat : nam ut alias veris rationibus asseruimus, quidquid miraculorum et virtutum hac in vita mortalibus fit, per Virginem Mariam fieri [censendum est]; nec nostrum esse Dei secreta vel consilia velle conjecturare, verum Jesum et Virginem Mariam, quæcumque sors acciderit mortalibus, semper extollere, [debemus, et] taciti mœstique rerum exitus exspectare.

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

et a Præposito quodam,

364 Ceterum, quia jam multum diei processerat, conjurationem in diem posterum transtulere. Postridie vero cum dies festus S. Thomæ passim celebraretur, ex Officio clericatus Præpositus quidam, vir magno natu, primo mane, multis sacerdotibus comitantibus, seu misericordia ductus, seu potius tentandi gratia, eo cum nonnullis diversorum Sanctorum Reliquiis se contulit. Cum igitur ad altare, ubi dæmon tormentis afficiebatur, accederet, eum sagina plenum prius terribilibus oculis aspiciens dæmon, inde jocabundus inquit : En hic magis vultum, E quam ingenium curat. Ad hæc : O pater reverende, hæ, quas attulisti Reliquias, quid sibi volunt? Ut his forte me perterrefacias, meque hinc dejicias, venisti? Ha ! quam falleris, si hanc tibi cepisti provinciam! Eo desine. Non ego, inquit ille, sed Dei virtus meritis Sanctorum, quorum Reliquiæ hic sunt, operabitur in servam Dei.

allatis Sanctorum reliquiis, conjuratur :

365 Inde singillatim cum dæmon alia probra diceret, Sanctorum Reliquiæ jussu illius Præpositi afferuntur. Instabat itaque ille cum Sanctorum Reliquiis, alio contenderet; e contra dæmon, etsi longe torqueretur, durando resistere. Utrimque per horam magna vi certatur; Præpositus autem, postquam videt frustra inceptum [esse,] neque diabolum alio contendere velle, et popularium animos et religiosorum non tam in admirationem, quam in derisionem jam venisse, statuit callidius, si vere dæmon esset, tentare velle. Mox enim stomachatus, unam atque alteram ex Sanctorum Reliquiis proferens, inquit : Conjuro te in Jesu Virginisque Mariæ matris ejus virtute, si dæmon es, veluti malis moribus te esse fateris, quorum Reliquiæ hæ sint, nominatim aperias; et unam ostendens, [inquit :] Da nomen. F Stephani, ait dæmon. Inde alteram : Laurentii, dæmon exclamare. Demum vere (nam quorumdam tituli ita esse manifeste ostendebant) omnes suo nomine dicebat. Quibus illi, ingenti stupore perculsi, urbem petentes hujusmodi rem mirabilem passim vulgarunt.

ad quod spectaculum convenit magna hominum multitudo,

366 Hac tantæ rei fama nonnulli ex primis civitatis impulsi, quamprimum sanctum Salvium versus ea die iter arripuerunt, quibuscum dux Cebaliæ fuisse fertur, qui forte ea tempestate ob publica negotia Florentiam contenderat; quos secuta est et alia omnis ætatis et omnis ordinis turba : jam enim non solum sancti Salvii templum, sed passim omnes mortalibus complentur viæ. Inclytorum autem et eorum, qui non in obscuro vitam agebant, adventum more suo semper dæmon prædicere, insultare quibusdam, irridere alios. His igitur rebus admirationem de se omnibus non parvam dare. Eo illuc catervatim gentes passim irrumpere. Primoribus itaque civitatis ingredientibus templum, tantus tumultus hominum fuit, ut jam plus civium apud sanctum Salvium, quam Florentiæ esset. Circumventi igitur a ceteris dextra sinistraque, et jam turba ex

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

ex omni parte cedente, locum, ubi dæmon erat, vix adiere. Tunc spectaculum horribile in ecclesia esse, cum illuc omnis turba vi intromitti vult.

ob quorum frequentiam

367 Ex hoc dæmon toto corpore gestire; cives vero una cum monachis, circumferens truces oculos, [intueri;] turbæ, ni cederet, minari; modo universos terrere clamore, impetu, atque aliis omnibus, quæ ira fieri amat. Cunctantur paululum, qui in primo latere erant, dum alius exeat, alium circumspectat. Tandem [plurimi] civium minas terroresque pro nihilo ducentes, clamore sublato, undique cupidine visendi et audiendi, quæ a diabolo dicebantur, illuc, ubi conjurabatur dæmon, veluti globo facto, irrumpunt, sed cum primi tota vi resisterent, et, qui a tergo erant, pro se quisque alter alterum truderet, vel de loco, quem primum acceperat, amovere totis viribus conabatur, gradus scalarum et cancellos omnes turba hominum complevit.

oriuntur rixæ;

368 In tanta igitur turba nec temperatum manibus foret, dum alter alterum vincere, trudere, insectari quovis modo curaret, ni bonorum quorumdam monachorum consilio in sacrario, B intromissis quibusdam ex primoribus, res ageretur. Tunc duo famuli inter se imprimis jurgia dare, inde pugnis, eo quod alter alteri impedimento esset, minari; demum, effervescente ira, arma capere, et jam nudatis gladiis sese hostiliter petere cœperunt; et fecissent profecto, ni, qui aderant, ictus venientium sustinuissent et exclamassent : O scelus! o nefas! quænam vos tam dira ira coegit, ne, ubi gentium sitis, ne quid agatis, consideretis? Miseri, nonne in æde sacrata estis? Nonne hic sacrum corpus Christi conficitur? Nonne hic Sanctorum adsunt Reliquiæ? Eo ab armis abstinete, date manus ad pacem.

et puella,

369 Interim cum ad hæc spectacula omnium ora conversa, deditæque eo mentes cum oculis essent, mirum quam diabolus lætari, gestire, nec se ob lætitiam capere. Ægre tandem sedati illi a plebe, multo ægrius diabolus passus est, se amoveri inde. Eo amoto, plebs et populus, qui novarum rerum avidi illuc venerant, brevi dilabuntur; nobiles vero et primi civitatis, jam magna parte diei exacta, rigentes et trepidi in itinere secum, quid præter morem puellæ accideret, C conferentes, in civitatem rediere. Abbas vero Vallumbrosæ intelligens, quantum periculum populo Florentino impenderet, quia catervatim frequentes ad hæc visenda advolarent mortales, propere convocato sancti Salvii abbate, aliisque monachis, quos idoneos ducebat, consilium habet, quid de hac puella agendum sit.

suadente quodam abbate,

370 Verum cum varia sentirent, inquit Abbas : Quo tardius fit, quod de cœlo operimur bonum, eo magis refert, mihi vobisque timere. Quare ita censeo, eam ad tempus abesse; et nisi hiemis asperitas retardet, ad Vallem Umbrosam equitando ducatur; sin minus alio, vel domum repetat suam. Probant omnes salutareque ducunt, quod P. abbas censuerat. Tantum diabolus, quia jam suum impendere exitium intelligebat, tum quia rem ex sententia in sancto Salvio non gesserat, secus sentire. Inquit enim : Si pro tempore alioversum tetendero, tamen ne se absolutam putet, quæ me in tot torturas, dum melius sperat, detrusit. His puellæ obortæ lacrymæ. Consolantur ægram animi et corporis tum religiosi, tum affines, nullam penitus, nisi nutu divino diabolo virtutem fore, asseverantes.

371 Primo itaque sequentis diei mane diabolus, ante pro ludibrio habitus, jumento et ceteris, quæ itineri necessaria forent, ex sententia paratis, intelligens demum, sese ad majora tormenta ductum iri, ne quo modo, eo id annitente, fieret, precibus seu minis [impedire conabatur.] Puella jumentum ascendere; verum ad terram consternari capillis passis, manibus pectus flebiliter tundere, humi corpus crebro volutando spectaculum miserabile præsentibus de se dare. Quod opus nefarium cum dæmonis non puellæ esse, abbas, ceterique optime callerent, de more ipsum dæmonem, conatusque ejus conjurationibus frangentes, vimque suam, quæ nulla, ubi favor Jesu adest, probatur esse, ad nihilum redigentes, eam demum super jumentum stravere, delectis etiam ex omni numero duobus religiosis, qui, si diabolus more suo iter impediret, præsto orationibus suppliciisque adessent; quos deinde Nicolaus frater, eis ingentes agens gratias, se satis pro ambobus, divina præeunte gratia, fore sperans, missos fecit. D

ad monasterium Vallumbrosanum,

summa cum difficultate pertrahitur;

372 Quid autem laboris in illo itinere asperrimo opera diaboli pertulerint, quid admirationis per omnes villas, vicos, oppidaque, qua iter facerent, de se diabolus dederit, non facile dici E posset : nam, ut cetera omittam, ipsum germanum suum Nicolaum prædicantem audivi, potum cibumve aliquem, nisi orationibus et conjurationibus præmissis, nequivisse sumere; tanta cupido, eo in corpore esse, vel potius suam sibi animam vindicare, dæmonem invaserat. Multo enim plus temporis laborisque per mille passus monasterium juxta comites cum nonnullis familiaribus clientulisque nostris eam vi trahendo consumpsere, ut retulere quidam, ac prius in octo et decem millibus passuum consumpserant. Demum istud S. Mariæ monasterium adeuntes, dæmon, paratus ad dissimulanda omnia, talem fingebat puellam : supplicem, humilem, oculisque humi demissis; et ipse prorsus tacere, eamque, contra illorum morem, signo se S. Crucis munire, orationem Dominicam et Virginis Mariæ salutationem tali tantaque devotione edere permittebat, ut et nostris vehementer admirationi, suis vero et gaudio et admirationi pariter esset.

ubi a dæmone vexata,

373 Ceterum, quia expertis in re, difficile est F imponere, fuere, qui dicerent non oportere ita facile dæmonum calliditatibus credere, verum periculum cum cruce ceterisque Reliquiis faciendum. Idem omnes probant; qua, ubi ad certamen ventum est, quantæ astutiæ, quantique doli in dæmone insint, facile patuit : illico enim suis viribus usus, inde alio ire totis viribus conatus est, fecissetque satis, ni quidam penes monasterium palantes et affusi, puellam tentantem fugam cepissent. Globo igitur juvenum facto, ad eam irrumpunt, et vinctam vi ad constitutum locum sublimem deferunt. Illic cum more solito res cum S. Joannis brachio ageretur, diabolus acerrime certare; nusquam alibi ita atrocem se dedisse aiebant, qui aderant, comites. Puellam enim mirum in modum quatiendo excutere, vociferari, debacchari, in monachos convitia dicere, in alios maledicta sæpius geminando addere; nihil indignum, nihil insonum in Jesum Sanctosque ejus, quin ore maledico ederet, prætermittere.

et S. Joannis in somno apparentis prædictione recreata,

374 E contra monachi, religiosi viri acrius in eum instare; non frigoribus intensissimis, non diuturno labore frangi; virtus omnia vincere. Demum dæmon, suis diffidens viribus, se Deo daturum locum, sæpius exclamabat. Itaque S.

Joannis

A Joannis precibus ad nihilum redactus est malignus, et indignatione et ira mutus effectus : eo utile visum est, a conjuratione desistere. Inde igitur intro monachi, hi solitum hospitium petiere. Nocte igitur nativitatis Domini Jesu, ut ipsa referre nobis præsentibus solita erat, ei quiescenti talis visio fuit : Joannes sanctissimus ea hora, qua veritas de terra orta est, præeunte non parvo luminis globo, præsto adfuit. Cum igitur puella, insolitæ rei horrore perfusa, paululum morata esset; inde, quisnam esset, interrogaret : Ille, sum, inquit, cui toto pectore, tota mente animam corpusque commendas. Fidem verbis et cucullus monachalis, et crux, cum qua pingitur, fecere : ipsam enim tunc præ manibus, ut aiebat, gestare.

tandem sospes evadit,

375 Ea igitur in maximam spem recuperandæ sanitatis adducta, ei sospitatem redderet, orabat. Cui Joannes beatissimus : Hac potissimum causa a Domino Jesu missus sum, cum nusquam te tutam seu incolumem, nisi in sua virtute existimes. His et signum crucis addidit, inde cum omni pompa sublimis abiit, jam illa a diabolo liberata. B Hinc repente gaudium oritur, ubi, quidnam ei evenerit, cognovere omnes; quod quidem, nescio qua gratia, quo fato, in mœrorem versum est : vix enim narrandi finem fecerat, cum illico, ut in ægroto corpore accidere solet, restricta oculorum acie, in terram prolapsa, paulatim, depulso sanguine, calor in ea extinguebatur una cum spiritu, ita ut exanimatam dicerent quidam. Eo germanus aliive affines in lacrymas prorumpere; quos Benignus, hujus monasterii monachus, his solabatur verbis : Sint lacrymæ metusque omnis procul. Hoc enim nec novum est, nec inauditum ; me vidente, mulieribus, a dæmone captis, accidit millies. Tum quid Jesu temporibus, ut Euangelistæ referunt, ei puero, quem dæmon consueverat in aquam et in ignem trudere, ut eum perderet, evenerit, animadvertatis oro. Nonne, Jesu præsente, cui omnia parent, dæmone tam atroce invito discedente, puer humi stratus, veluti mortuus, jacebat, qui, Jesu volente, statim surrexit? Idem paulo post isti puellæ S. Joannis precibus fore, dubitet nemo.

cum omnium admiratione et lætitia,

376 His paululum arrecti animi; oculos in eam sæpius et ora vertentes, tristes reliquam partem C noctis duxere insomnem; hora autem, qua ad Missam auroræ campanæ pulsantur, mox puella illa, quasi a somno excussa, oculos aperiens imprimis, inde paulatim movere membra. Surrexit tandem. Hi, qui aderant, primum horrore perfusi, inde in lætitiam versi, Deum laudare, Virginem Mariam, et S. Joannem ad sidera efferre. Huic spectaculo nostræ religionis monachi cum misericordia cum novitate rei interfuere quamplures. Interfui et ego, et hæc ita, ut in tali re fieri solet, mussitantes conferebamus : Unde tanta vis, tantave in diabolo potestas ? Quid iniquitatis, quid injustitiæ una virgo puella in Deum commiserit, ut de se tantum meruerit? Nec tum nobis, quid omnium suo tempore justissimus Job suo in corpore, suis in filiis, in his omnibus, quæ possidere videbatur, pertulerit, haud occurrebat.

adversitatisque utilitatem extollens, gratias agit.

377 Sed redeo ad puellam ipsam, quæ quidem, ubi data est sibi facultas, talem Jesu Virginique Mariæ orationem habuit, qualem numquam antea in muliere audiveram : domi, Florentiæ, hic beneficia, quæ sibi contulerat, referens, sese in tanto discrimine quod ei, ut erat, primum videbatur, numquam ab his desertam asserens. Ad hæc profecto maluisse mala, quam mundi bona, perpessam esse : his enim in fide et clementia Dei majorem spem, ac antea, ei sitam : omnibus enim ad vitæ æternæ patriam cupientibus festinare, nihil eis assiduis tribulationibus opportunius dicere : nam hinc amor Dei, cognitio sui, animus ad patientiam ingens, libidinis malarumque cupiditatum, quæ ex insolentia fiunt, extirpatio. Hæc ubi dixit, oculos in nos benigne intendens, inde vultu demisso sic profatur : Jesus, a quo bona multa procedunt, vobis pro tot tantisque in me collatis beneficiis, in Sanctorum patria restituat; vestrisque suppliciis et orationibus me commendatam habeatis, oro. His itaque verbis, fere omnibus præsentibus lacrymas concussit. Inde alii, sed præsertim Nicolaus monachus, quia liberaliter habiti, omnibus gratias agentes, domum propriam discedunt. Sunt qui dicant, ea nocte nativitatis Christi Jesu, qua dæmon in rem suam malam concessit, varios strepitus clamoresque horrendos in sancti Salvii monasterio auditos, lampades ecclesiæ fractas ; nobis tamen hoc parum compertum. E

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

ANNOTATA.

a *Diximus in Commentario prævio, caput S. Joannis in monasterio Passiniano conservatum fuisse, hodieque conservari. An autem per aliquod tempus in S. Salvii monasterio exstiterit, vel an auctor per* caput *quamdam capitis partem intelligat, docere nos poterunt Vallumbrosani.*

PARS III.

Quidam ex amore factus insanus,

Ex oppido, quæ Plebs S. Stephani dicitur, duos semifatuos, qui dæmoni crebro aperte se dederant, ad hoc S. Mariæ monasterium, non parva hominum comitante turba, contendere vidimus; qui ut veram mentem, sanosque sensus recuperaverint, enarrare studebo, si prius, quomodo in illam devenerint insaniam, liquido patefecerim. De primo igitur a sociis sic accepimus. F Cum enim amore miro quamdam virginem deperiret, eamque sibi nuptui dari, instanter peteret, alteri tandem, non parum sibi infenso, in matrimonium juncta est : quo supra bonum honestumque percussus longe, insanire, debacchari, exclamare, per vicos et compita miserum sese dicere, dæmoni vitam, suumque animum committere ; puellæ, adolescentulique viri [domum] explorans ; ut interficeret eos, [occasionem] quærere, et alia multa, quæ insanus amor fieri amat, tum dicere, tum agere.

post varia media adhibita,

379 At illi, ubi intelligunt, eo processum, ut aut discedendum [foret,] aut furiosus ille in vincula conjiciendus esset (nam neque caveri anceps periculum, neque cum insanis rem agere nisi cum dedecore posse, cognoscebant) affines suosque omnes, malum vitent, orabant. Eo parentes vinctum domi clausum multis diebus prope regalibus dapibus, si forte his in viam rediret, educatum habuere. Quibus nec ille curari, nec furor leniri, verum indies magis ac magis insania malove spiritu agitari ; dæmonem in sui auxilium, proh nefas ! appellare ; [et] mihi mortem consciscam, exclamare, ni hinc extraxeritis ! de-

mum

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

mum nil nisi insani capitis prorsus dicere, aut facere. His aliisque rebus affines nimium perculsi, cum nec quid agere, quo se vertere, ad plenum intelligerent, insanusne esset, an a dæmone captus, omnia dubitationem afferre. Cunctantibus his multaque secum agitantibus, utile visum est, super hoc Jesu, Virginis Mariæ, et S. Joannis gratiam experiri.

ad Vallem Umbrosam ducitur ab affinibus,

380 Ipsum itaque vinctum in lucem prodire, anteque ora hominum spiritus plenum, torvis terribilibusque oculis spectantem trahi jubent. Quid? quod ferociam animi, quam habebat in vultu, numquam, nisi recuperata sanitate, deposuit. Igitur postridie, compositis ex voto rebus, proficiscentibus ex urbe, illo furente procaciterque exclamante, turba hominum, hinc inde dextra lævaque circumdantium eum, admirari, et, qua iter erat, ex agris, villis cujuscumque sexus ad eum concurrere mortales. Ægre denique, asperis itineribus, difficultateque rerum fessi, hoc S. Mariæ monasterium secunda vigesima fere hora *a*, tertia die, qua domo abierant, tenuere. Liberaliter itaque a monachis habiti, conjurationibus et orationibus persenserunt, eum non morbo dæmoniaco, verum insania quadam laborare. Quod equidem cum non satis constanter affines ceterique socii perferrent, ut immodesti, verba indecora edere, se Deo Sanctisque rite fidere haud ulterius posse, asserebant.

a

B

qui ab abbate in spem erecti,

381 Quæ cum abbati nuntiarentur, eorum ignorantia et immoderatione linguæ permotus, hospitium, monacho altero comitante, adire curavit quamprimum. Ibi imprimis eos castigare, quod tam imbecilles, tamque leves essent, [ut] neque id perpeti possent, unde magna spes, major etiam merces [proveniret.] Nonne, si constantes esse voluerimus, omnia bona a Jesu nobis abunde erunt, divitiæ sempiternæ, decus, gloria? Ad hæc benigne eos hortari, admonere, constanti animo perferrent egestatem, ærumnas, calamitates omnes, quæ multa et varia in hominum vita fortunaque versantur; inde ad S. Mariam Servorum Florentiæ consulit, suppliciter devoteque proficiscantur; nihil esse tam arduum, tamque incurabile, dicere, quod Virginis Mariæ precibus a Jesu non impetrent mortales, modo recto corde id inquirant; præterea ea mansuetudine, et misericordia Virginem Mariam semper fuisse affirmabat, ut nemo umquam ab ea frustra auxilium petiverit. Quod etiamsi aliud mentibus vestris agitaretis, [inquit,] esset tamen quandoque redeundum in viam, et corda vestra ad Jesum intendere, Matremque ejus toto corde, [ut] vobis miseroque huic opem ferat, ut dixi, invocare [oporteret.] Pia est, misericors est, desolatorum refugium, miserorum spes, portus tutus per hoc procellosum mare navigantium; et, ne multis vos detineam, ipsa est, quæ non solum in terris, sed quæ in cœlis sunt, pacata tranquillaque fecit; spesque nostræ omnes in ea sitæ sunt.

C

et ad votum emittendum excitati, fatuo sanam mentem impetrant,

382 Postquam accepere ea, qui aderant, viri, etsi haud secus, ac abbas disseruerat, sentirent, tamen postulavere plerique, [ut] proponeret, qua via hoc aggredi deberent. Censeo, inquit abbas, aliorum more fieri votum pro eo : nam spolia opima regum, ducumque, aliorumque hominum, cereæ imagines, quæ oculis ingredientium ædem illam sacratam se offerunt occurruntque, quid aliud, quam in variis calamitatibus vota Virgini Mariæ obligata, ostentant, vehementissimeque ad id peragendum, si quis daretur casus, intuentium accendant animos? Hoc idem vos, si sapientis, si vere viri estis, aggredi longe fore utile dico. Postquam autem animos eorum ad aliquod votum emittendum alacres videt, valedicens, eos dimisit. Illi igitur postero die summo mane festinantes, has spes et cogitationes secum portantes, urbem Florentinam ingressi sunt. Inde Virginis Mariæ templum adeuntes, eum Florentinis occurrentibus conspicuum, insania, novitasque vocum et ineptiæ, nusquam visæ, faciebant.

D

Alteri ob subtractam hereditatem ad insaniam redacto.

383 Mira res! ea die, qua Florentiam isti contenderant, ecce alter repente nostris, qui tunc foris essent, apparuit, qui ex eodem oppido Castellano, eodem etiam insanæ mentis morbo affectus, hoc S. Mariæ monasterium spe bonæ mentis recuperandæ peteret. Hic non parvum sibi occurrentibus, quia absque exemplo insaniret, dolorem et admirationem incutere. Sciscitanti itaque abbati, unde sibi hæc insania [esset,] sic comites dedere responsum. In paternæ hereditatis divisione a germanis fraude deceptum, suisque bonis, commentis quibusdam ab his spoliatum, nullo jure, pecunia amicitiaque prohibentibus, recuperare valuisse. Unde prius dolorem ingentem, hanc deinde insaniam concepisse sibi ait : interdum enim ita vehementissime mens ejus insania occupatur, ut nudato gladio quosdam graviter atrociterque vulnerasset, ni cauti quamprimum petiissent fugam. Nobis igitur his difficultatibus anxiis, rebusque humanis diffidentibus, fuere, qui ita consulerent, priusquam aliud novum oriretur malum, huc contenderemus. Ea spe igitur et fiducia carpsimus iter hoc arduum; S. Joannem, ut miseris ceteris, ita nobis his in ærumnis opem laturum, censemus.

E

affines ab abbate,

384 His P. abbas cum aliis, qui aderant, ad pietatem motus, ut alios, liberaliter in hospitio habere curavit, et paulo post eo se conferens, cibo potuque recreatos non parum hac parvula oratione erexit : Jesu Christo, dilectissimi fratres, quiscumque casus acciderit, merito gratias agere obligamur; eapropter revocate animos, forti atque pacato animo sitis, et memineritis, omnes viros, egregios virtute gloriosisque factis, per varios casus, per multa discrimina rerum supera petiisse : nam patienter tolerando non regna inania, non fluxas divitias, non potentiam mox perituram, verum veram patriam, libertatem, vitamque quærimus æternam, quæ omnia a Jesu, si duraverimus, dabuntur.

F

ad fiduciam excitati,

385 Ceterum, quia eo huc venistis, ut hic sospitatem integrumque recuperet sensum, paucis accipite. Mos nobis est, eos orationibus, Reliquiisque conjurare, qui diabolo capti sui esse desierint, quique etiam devotione, vel dudum beneficiis a S. Joanne habitis, suis in adversitatibus languoribusque aliis quotidie, ita ut fit, devote hoc S. Mariæ monasterium petierint. Cum stultis autem nihil agitur : Sanctorum enim reliquias pollui putamus, si eas, quamvis egregias, si sit insanus, tangere oscularique sit ausus *b*; quocirca, ut aliis hesterna die, ita vobis consulo, urbem Florentinam petere, templumque S. Mariæ Servorum suppliciter cum vobis adire : nam neque locus alter sanctior his in regionibus, miraculisque clarior; neque quisquam Sanctorum auxiliaretur, cui Virgo Maria non ferret opem. b

sanam mentem obtinent.

386 Id omnes uno ore salubre utileque fore, asseverantes, nostrisque orationibus supplices commendantes, postera pie pariter cum ortu solis discedentes, Florentiam concessere. Eis vix civitatem ingressis alii, qui ab æde, Virginis Mariæ sacrata, domum redibant, fiunt obviam

ante

A ante portam, quærentesque : Res satin salvæ? Minime inquiunt; quid enim salvi est homini, vero sensu amisso? Quibus illi : In Deo spem ponere, et fideliter Virginem Mariam exorare, vestrum est. Et ut iste paulo ante insanus, jam nunc bona mente suum peragit officium, nec secus huic alteri Virginis Mariæ precibus censemus eventurum. Cum ita utrimque res verbis solatoriis ageretur, conveniunt miraculo, ut fit, rei novæ, qui juxta portam intus forisque aderant, homines. Re itaque cognita, quisque Virginis Mariæ, sanctique Joannis præclarissima facta verbis ad cœlum ferunt, qui tot celeberrima et egregia prodigia et operati essent, et operarentur quotidie; inde illi de Plebe S. Stephani, alii ad Virginis Mariæ templum, alii domum contendunt.

et gratias agentes pariter vota persolvunt.

387 Hi itaque, ut illi superiores, a Virgine Maria impetravere facile, quæ petebant. Mox læti, donis templo additis, ut sociis se jungerent, maturavere iter. Primi de industria eos morantes tardius ire : eo facilius una pontem Sævum juxta convenere. Illic repente utrimque denuo gaudium exortum est; B Virginem Mariam, sanctumque Joannem pro se quisque laudare, extollere, magnificare. Quippe res mortalium ita se habent; in prosperis vel malus lætatus Deo gratias agit, Sanctosque ejus laudat. Isti igitur cum alio itinere, [quam] advenerant, domum redire, [et] vota etiam, quæ sancto Joanni emiserant, persolvere vellent, ne sibi ceterisque oneri essent, inito inter se consilio, ex omni numero quatuor maxime impigros eligunt, et eos ad nos cum mandatis et donis mittunt, Illi itaque, ubi ad istud S. Mariæ monasterium venere, nos cupidos, reique exitum exspectantes, acta edocent : ut statim precibus Virginis Mariæ et S. Joannis in sensum bonum redierit ille; ut redeuntes suis occurrerint; ut incolumis ille alter; ut sua venit vota persolvere. His auditis, Jesu et Virgini Mariæ matri ejus, quæ sua solita pietate deserit neminem, gratias egimus. Postera die, Missis ex voto eorum celebratis, in patriam contendunt suam.

Epilogus Auctoris ad Laurentium Mediceum.

388 Sed mihi, Laurenti magnifice, multa legenti, multaque audienti, videnti etiam quamplura, quæ Jesus per Virginem Mariam et Sanctos suos mari terraque præclara facinora ac C prodigia fecit, constat, non tantum Sanctorum meritis, quam mortalium fide hæc patrata esse : nam, ut sacra nos carmina edocent, credenti bonoque corde exigenti impossibile nihil; imo facile omnia impetrare quivis fidelis posset. Hæc a me in calce horum miraculorum breviter perstricta sunt, ut eorum infidelitatem, seu, rectius dicam, insolentiam perfringam, qui, ut Crispus c ait, quæ sibi facilia factu putant, æquo animo accipiunt; super ea, veluti ficta pro falsis ducunt. Vale, vir magnanimis diu felix, nosque in tuis secundis rebus respice d.

ANNOTATA.

a *Id est ferme circa vesperam.*

b *Certe erronea fuit illa persuasio, qua hi monachi putabant, Sanctorum Reliquias contaminari stultorum attactu : nam in variis mundi partibus Sanctorum Reliquiæ insanis applicantur, ut sanam mentem recuperent.*

c *Quem putemus hunc esse Crispum, antea indicavimus, in annotatis pag.* 394, *ad litteram* g.

d *Nota universim, in hoc Auctore plurimos esse sensus mutilos, oblongos, vitiosos, et obscuros, quos semper corrigere nec lubuit nec licuit. Inter alia obscuritatem pariunt quædam particulæ, quas aut crebro omittit, aut in sensu vix usitato adhibet. Sic sæpe omittit conjunctionem* ut, *ubi plane est necessaria; quam tamen majoris claritatis causa plerumque supplevi. Etiam sæpissime utitur* eo *pro* ideo, *et* ac *pro* quam. *Præterea creberrime habet Infinitivi præsens, pro imperfecto Indicativi, aliaque multa in aliis scriptoribus raro occurrentia.*

AUCTORE HIERONYMO RADIOLENSI EX MSS.

APPENDIX

De translatione Crucifixi, qui S. Joanni Gualberto caput inclinavit.

Ex libro Ms. Actorum Congregationis Vallis Umbrosæ signato ad extra littera N, a pag. 137 usque ad 145. E

Crucifixi translatio

In Commentario prævio num. 19 *promisi, me hic daturum solennem miraculosi Crucifixi translationem, a D. Angelo Maria Rivola nobis submissam, qui ante eamdem ita præfatur :* Hisce præmissis *(egerat antea de materia et forma crucifixæ imaginis, de qua ego* § 2, *Commentarii prævii)* veniamus ad relationem translationis, quæ ex eodem libro *(nempe qui in titulo hic citatur)* facta est die XXV Novembris MDCLXXI, auctore, sicut concessionis, ita pariter hujus translationis, Reverendissimo Patre D. Theodoro Baldini a Castilione Florentino, qui tunc temporis erat Abbas Generalis Congregationis Vallis Umbrosæ. Verba autem, quibus in eodem libro a pag. 137, usque ad 145 refertur hujusmodi translatio, sunt sequentia. *Hactenus sunt verba laudati D. Angeli, post quæ addit ea, quæ sequuntur, ex Actis Vallumbrosanis desumpta.*

præparatur,

2 Rebus hisce completis, plenaque partium satisfactione peractis, Serenissimus ac Reveren- F dissimus princeps Cardinalis, protector noster, non contentus magnam pecuniarum vim pro solennitate peragenda erogasse, jussit insuper, ut suis sumptibus tota crux argentea tela, quam lamam vulgo appellant, convestiretur; vestem autem ad morem Græcorum, instar scilicet dalmaticæ diaconalis aptavit D. Ferdinandus Tacca præfatus. Mane diei XXIV Novembris, pridie quam solennis translatio fieret, Pater Generalis una cum dicto D. Architecto Tacca, et aliquot ex nostris patribus ad ecclesiam S. Miniatis se contulit, ibique crucem, ad terram prostratam, et alteri tabulæ superpositam, veste illa vestivit, ibique eo modo aptatam reliquit, commodiori tempore asportandam ad ecclesiam S. Nicolai ultra Arnum intra Florentiam, cujus ecclesiæ rector jam a Serenissimo et Reverendissimo principe Cardinali protectore jussus fuerat, ut ad nostri Patris Generalis nutum imaginem dictam reciperet, nobisque, ubi necessitas postularet, manum præberet. Interea de mandato Serenissimi magni Ducis, et ex permissione supremi consiliariorum senatus, per publicos civitatis præcones pompa solennissima edictum est hujusce

EX MS.

ce solennis translationis festum in sequentem diem XXV, datis etiam pro eadem die induciis etiam debitoribus cameræ ducalis. Pridem etiam schedulis ad ecclesiarum valvas et reliqua publica urbis loca affixis populus invitatus erat, et omnes viri nobiles, datis ad eos litteris, ut ad translationis processionem dignarentur intervenire, etiam fuerant invitati.

quæ primo fuit privata,

3 Vespere itaque ejusdem diei Martis XXIV, sub primam noctis horam, aperta de mandato Serenissimi porta ad S. Miniatem, præfatus Reverendissimus Pater, assumptis secum aliquot ex sacerdotibus nostris, ad ecclesiam S. Miniatis perrexit, atque inde, ad præsentiam Illustrissimi Domini Ugoccionis prædicti, abstulit sacrosanctam imaginem sic vestitam, eamque omni majori veneratione, præcedentibus aliquot confratribus societatis S. Isidori de Planitie Ripulensi cum cereis facibus accensis et aliquot ballistariis, quos vulgo bombarderios vocant, patres prædicti, manum admovente eodem Reverendissimo, ad ecclesiam S. Nicolai prædictam asportarunt, unde mane diei sequentis facienda erat solennis
B translatio ejusdem imaginis ad nostram sanctæ Trinitatis ecclesiam.

et nocturna.

4 Dum hujusmodi privata translatio nocturno tempore fieret, Patres Minores S. Francisci de observantia, conventus S. Francisci ad montem, solenni campanarum pulsatione, et genuflexionibus extra conventum egressi, sacram imaginem sunt venerati. Sed id etiam silentio prætereundum non est, quod tametsi, concursus vitandi studio, tempus nocturnum pro hujusmodi translatione privata electum consultissime fuerit, fieri nihilominus non potuit, quo minus devotissimus populus ad Christum prætereuntem turmatim accurreret e vicinioribus vicis, et e fenestris etiam, quas lampadibus et lucernis illuminaverant, copiosissima tum virorum tum mulierum multitudo sacram imaginem veneraretur. Sed heu! quot lacrymæ, quot suspiria e devoti populi cordibus erumpebant! Quodvis vel durum dirumque cor ejusmodi cordis contriti certissima testimonia in ferventissimas lacrymas resolvere valuissent. Imo etiam subauditum est, quamplurima monialium monasteria, apud quas hujusmodi translationis fama pervenerat, summa domus fastigia
C conscendisse, ut sic vel e longinquo ex intimis præcordiis sponso cœlesti devotionis obsequia exhiberent.

Deinde omnia disponuntur,

5 Placet etiam hic litteris consignare specialissimum favorem, quem Illustrissimus et Reverendissimus Dominus D. Franciscus Nerlius, archiepiscopus Florentinus, ad instantiam Illustrissimi et Reverendissimi Domini D. Philippi Soldanii, Fesularum episcopi, et Serenissimi ac Reverendissimi Principis Cardinalis protectoris nostri, auditoris, ac de Congregatione nostra optime meriti, nobis impertitus est. Nam cum consideratum fuerit, in insignem solennitatis decorem cessurum, si abbates, qui processioni interessent, mitra uterentur, placueritque hujuscemodi consideratio D. Cardinali protectori, et prædicto episcopo, Celsitudinis suæ Reverendissimæ auditori, scripsit hic ea de re Romam ad præfatum Illustrissimum archiepiscopum, qui ad ejus efficacissimas instantias inclinatus, permisit abbatibus, processioni prædictæ interfuturis, mitræ usum; atque hujusmodi permissionis litteræ, ab archiepiscopo ad episcopum datæ, Florentiam eadem die XXIV a tabellario Januensi delatæ sunt, et ab Illustrissimo episcopo statim Generali nostro participatæ, qui summa animi D
exultatione ejusmodi nuntium excepit, atque Patribus omnibus publicavit.

ad publicam

6 Ubi sacrosancta imago in prædictam S. Nicolai ecclesiam delata fuit, est collocata super thensa ibidem parata, atque aptata in modum lecti portatilis, apposito desuper conopeo pretiosissimo circa latera, et in anteriori parte aperto, ut sacra crux, intus erecta, posset a populo conspici, dum sequenti mane solenniter deferretur. Totam autem noctem illam arserunt cerei circa imaginem, ad cujus item custodiam quatuor ibi relicti fuerant sacerdotes ex nostris, cum totidem ballistariis. Jam autem ad solennem processionem devenimus.

translationem,

7 Mane itaque diei XXV, hora XV, in quam statuta erat processio, serenissimo quidem præter spem cœlo, sed gelidissimo, Reverendissimus Pater Generalis cum aliquot senioribus Patribus ingressus est ecclesiam S. Nicolai prædictam, in qua erat sacrum depositum, eoque delata paramenta sacra pro abbatibus et ministris jubebat excipi, et in ecclesiam introduci a ballistariis, qui tunc temporis una cum multis Helvetiis mi- E
litibus ecclesiæ portas custodiebant, ne frequentissimus populus, eo accurrens, irrueret. Placuit etiam Serenissimo D. Cardinali protectori, ut huic ecclesiæ, tum ecclesiæ S. Trinitatis (in quam nulli ante processionem patuit ingressus) assisterent Illustrissimi Domini Franciscus Maria et Carolus Ventura Del Nero, fratres germani ex baronibus Porciliani, et Celsitudinis suæ Reverendissimæ familiares, viri nobilissimi sane, et perquam humanissimi. Illustrissimus quidem D. Franciscus Maria adstitit ecclesiæ S. Nicolai; Illustrissimus vero D. Carolus Ventnra ecclesiæ S. Trinitatis, cui etiam in subsidium fuerant assignati plures Helvetii milites, ut de ecclesia S. Nicolai superius est dictum.

quæ magno Religiosorum comitatu,

8 Eadem hora XV S. Miniatis arx quamplurimis bombardarum ictibus novo Christi Redemptoris triumpho plausum fecit; ad quod signum tota civitas ad ecclesiam S. Nicolai, unde inchoanda erat processio, convenit. Nos autem cum PP. Cassinensibus, PP. Cisterciensibus, et PP. Cœlestinis congregati sumus in ecclesia S. Gregorii ad plateam Mozziorum. Ex nostris autem, tum abbatibus, tum monachis et conversis, quam- F
plurimi ex vicinis monasteriis convenerunt, ut in longius quam fieri posset, extenderetur processio. Invitavimus vero prædictos monachos Cassinenses et alios, quia similem gestant nostræ cucullam: nec enim livræo varioque amictu faciendam duximus processionem, fore ut magis placeret et magis congrueret uniformitas, arbitrati.

et multo lumine illustrata

9 Dato itaque processionis signo ad XVI horam, hoc ordine cœptum est. Primo ex ecclesia prædicta S. Gregorii, ubi adunatio facta fuerat, discessit vexillum S. Trinitatis, post quod incedebant omnes prædicti monachi cum face cerea Veneta accensa: media quidem via incedebant bini; eos autem a dextris et a sinistris comitabantur famuli virorum nobilium item cum cerea face accensa. Faces autem accensæ tum monachorum tum dictorum famulorum et aliorum secularium erant numero circiter bis mille.

instituitur.

10 Processio autem sic ordinata ex dicta ecclesia S. Gregorii transibat ante ecclesiam S. Nicolai; procedebat vero per viam, quam dicunt Fundacium S. Nicolai; inde autem per viam Bardorum pervenit ad Pontem veterem et ad co-

lumnam

A lumnam et plateam S. Felicitatis, ubi erant duodecim clerici dictæ ecclesiæ cum cereis facibus accensis, qui jussu dominæ abbatissæ ejusdem monasterii et ecclesiæ S. Felicitatis, exspectata imagine sacra, eam sunt comitati usque intra ecclesiam nostram. A dicto loco S. Felicitatis per viam Guicciardinorum pervenit processio ad plateam et palatium Pittorum, residentiam Serenissimi magni Ducis et reliquorum Serenissimæ Mediceæ familiæ principum, et inde ad ecclesiam et monasterium monialium S. Petri Martyris unde tandem per viam Maii pervenit ad pontem et intra ecclesiam S. Trinitatis.

Varii monachi,

11 Sed notandum, quod immediate post vexillum et ante monachos incedebat societas S. Isidori, superius nominata, quam componebant ducenti et triginta confratres omnes discalceati (ut mos est eorum processionibus interesse) et singuli cum cerea face accensa; ea vero devotione et modestia incedebant, ut admirationi, ædificationi et exemplo essent universo populo Florentino. Post monachos cucullatos et binos incedentes ordine superius descripto, incedebant
B turmatim quamplurimi viri nobiles cum facibus cereis accensis. Hos sequebantur bini, numero triginta septem Patres, paramentis albi coloris induti, qui hoc ordine incedebant: primo octo Patres Vallumbrosani, Camerarii, Lectores, Magistri et Priores cum dalmaticis et facibus cereis accensis; subsequebantur alii octo nostri Patres, Abbates titulares et Priores titulares cum planetis et facibus cereis item accensis; infra quos omnes, et a lateribus eorum incedebant plures viri nobiles cum cereis facibus accensis.

et abbates

12 Succedebant deinde duodecim abbates cum pluviali et mitra, decem quidem Vallumbrosani, id est: P. D. Cherubinus Orellius, abbas titularis; P. D. Petrus Meliorottus, Abbas titularis, et eremita cellarum Vallis Umbrosæ; P. D. Victorius Lapinius, Abbas S. Christinæ; P. D. Theophilus Coppa, Abbas Susinanæ; P. D. Maximus de Castro, abbas S. Reparatæ de Marradio; P. D. Felix Floravantes, Abbas abbatiæ Pistorii; P. D. Alamannus Borghius, Abbas S. Pancratii Florentiæ; P. D. Alexius Meliorius, Abbas S. Trinitatis Florentiæ; P. D. Placidus Jorius, Abbas Passiniani; P. D. Camillus della Torre,
C Abbas Vallis Umbrosæ: ultimi duo erant P. Abbas Cœlestinorum, et P. D. Anselmus Campionius, Abbas abbatiæ Florentinæ Patrum Cassinensium. Abbas Cisterciensium non intervenit. Ultimo tandem sequebatur Reverendissimus P. D. Theodorus Baldinius noster Abbas Generalis, medius inter duos Patres, cæremoniarum præfectos, superpelliceo supra cucullam indutos, eratque mitra et pluviali argentea tela confecto vestitus. Abbates autem et Generalis prædicti non deferebant manibus cereas faces, ut reliqui patres; sed eas ferebant DD. ephebi Serenissimi magni Ducis, quos vulgo pagios vocant, qui hinc inde circa Abbates astabant.

præcedunt Crucifixum,

13 Sequebatur deinde thensa seu machina, supra [quam] intra conopeum albi coloris collocabatur sacra imago; portabatur vero ab octo ex nostris sacerdotibus dalmatica albi coloris indutis: quæ cum ex ecclesia S. Nicolai educeretur, salutata fuit quampluribus ictibus ignitorum tormentorum; tunc autem jam pervenerat vexillum ad ecclesiam S. Trinitatis; excepta etiam fuit sub baldachino ecclesiæ Metropolitanæ, cujus hastilia deferebant octo viri nobiles, quibus alternis vicibus per aliquantulum viæ spatium alii octo viri nobiles succedebant usque ad clivum pontis S. Trinitatis prope ecclesiam, unde usque intra ecclesiam deportarunt baldachinum octo senatores; omnes autem viri nobiles, qui hujusmodi pietatis obsequium exhibuerunt, fuerunt numero centum et sexaginta, senatoribus prædictis non computatis. EX MS.

qui a musicis circumdatus

14 Sacram imaginem circumdabant septuaginta musici de capella ejusdem ecclesiæ Metropolitanæ, et tibicines, qui vicissim cum musicis ad egressum ecclesiæ S. Nicolai et per viam Christo Jesu triumphanti canebant. Octo item alii tibicines, equo insidentes, præcesserunt universam processionem tubis alternatim per totam viam canentes, et dulcisonis modulis populum ad lætitiam et devotionem excitantes. Sacram imaginem hoc modo portatam sequebatur Illustrissimus D. eques De Ugoccionibus provisor, et magistratus artis mercatorum. Deinde vero sequebatur innumera populi et nobilium multitudo, quæ populabat omnes processionis vias, quæ etiam eo venustiores erant præ aulæorum ingentis pretii varietate, quibus tum fenestræ, tum exteriores domorum parietes ornabantur. E

magna populi devotione

15 Passu lentissimo incedebat, tum quia rei majestas sic exigebat, tum quia grave machinæ pondus, ut sæpe sæpius consisterent Patres portitores, efficiebat; qua etiam de causa populorum desiderio est satisfactum, cum hoc modo sacram imaginem pro libito inspicere potuerint et venerari. Ubi vero ante palatium Serenissimi magni Ducis perventum est, aliquanto amplius est pausatum, ut Serenissimis principum nostrorum Celsitudinibus ad palatii mœnia, pretiosissimis holosericis rubeis apparata, genuflexis locus daretur sanctissimum Crucifixum venerandi, inspiciendique, tibicinibus interim et cantoribus sacras et dulcisonas melodias concinentibus. Cum autem pervenimus ad columnam S. Felicis, in platea pausatum itidem est aliquanto, ut sacræ illæ virgines monasterii S. Petri Martyris genuflexæ intra monasterii portam commode possent cœlestem Sponsum triumphantem conspicere et adorare.

et solennitate ubique excipitur.

16 Tandem per viam Maii perventum est ad ecclesiam nostram S. Trinitatis, et dum pontis clivum descenderet imago, salutata est innumeris pene ignitorum tormentorum ictibus, et ante F
ecclesiam dulcissimis tibicinum et musicorum cantionibus. Campanæ autem ecclesiæ nostræ ab accessu vexilli semper pulsatæ sunt, sicuti etiam campanæ aliarum ecclesiarum, ante quas sanctissimus Crucifixus transibat. Cum vero thensa in ecclesiæ vestibulo firmata est, cumque est sub organorum sonitu in ecclesiam importata, incredibile est, quam frequentia et quam ferventia fuerint monachorum tum ceterorum etiam suspiria et lacrymæ et precatoriæ voces, quæ præ immenso contriti cordis affectu, et præ summa inventi thesauri lætitia fundebantur.

frontispicium ecclesiæ S. Trinitatis,

17 Ecclesiæ frontispicium [quamvis], ut quod est opere Corinthio constructum, alioquin sit elegantissimum, elegantius et pulcrius apparebat præ tribus magnis pictis tabulis, claro obscuro elaboratis, ibidem appensis, quæ repræsentabant tres historicos casus sancti nostri institutoris Joannis Gualberti: nam supra majorem et mediam portam ecclesiæ pendebat picta tabula, duabus aliis aliquanto major, auctore D. Pallonio, perquam eleganti pictore, quæ exhibebat sacram crucem, se totam et caput inclinantem S. P. N. Joanni Gualberto, amictu militari induto, subtus

quam

EX MS. D

quam tabulam in alia quadam pendente ovalis figuræ tabula inspiciebatur sequens inscriptio, quam simul cum duabus aliis in animi erga Congregationem nostram propensi tesseram composuerat Illustrissimus et Reverendissimus Dominus D. Opicius Pallavicinus, Genuensis patricius et Archiepiscopus Ephesinus, atque apud Serenissimum magnum Ducem Nuntius Apostolicus, et vir in omni scientia et varia eruditione sane clarissimus et exercitatissimus.

CRUCEM, CŒLESTIS MAGISTRI CATHEDRAM
EX QUA ITERUM DOCUIT INIMICOS DILIGERE,
QUOD NASCENS, VIVENS, MORIENS, PATRAVERAT,
CONGREGATIO VALLIS UMBROSÆ,
SUPER HUNC ANGULAREM LAPIDEM ÆDIFICATA,
COSMO III PRINCIPE OPTIMO FAVENTE,
FESTIVA POMPA FAUSTOQUE OMINE EXCIPIT,
PERPETUAM AUSPICATA FIRMITATEM
SUO JUNCTA FUNDAMENTO.

Inscriptionibus et picturis exornatum erat, B E

18 Aliæ duæ pictæ tabulæ, quæ erant ex manu D. Cæsaris Dandini, æqua proportione supra dexteram et sinistram portas ecclesiæ pendebant, quarum illa, quæ pendebat supra dextram portam ad sinistram intrantibus, exhibebat S. Joannem inimico veniam dantem, apposita in simili ovali figura inscriptione sequenti ejusdem auctoris.

NOVUM FORTITUDINIS EXEMPLAR
JOANNES GUALBERTUS
VICTORIAM RENUENS, QUA VINCAT INERMEM,
HOSTEM SIBI PAREM AGGREDITUR,
SCILICET SEIPSUM :
CONSTANTER VINCIT PARCENDO SUPPLICI,
GEMINOS SIBI PARANS TRIUMPHOS,
IN VENIA HOSTI DATA,
IN SUI VICTORIA.

in quibus aliqua S. Joannis Gualberti gesta eleganter explicabantur.

19 Sinistram ecclesiæ portam, quæ est ad dextram intrantibus, similis picta tabula exornabat, quæ exhibebat S. Joannem, propriis sibi manibus ante altare comas tondentem, assumentemque monachalem amictum, quem patris metu monasterii Abbas illi negaverat. Ad calcem autem ejusmodi pictæ tabulæ in alia figura ovali pendebat inscriptio sequens ejusdem Illustrissimi et eruditissimi, et numquam satis laudati auctoris D. D. Opicii Pallavicini.

C F

QUEM SE MAJOREM SUI VICTORIA FECERAT,
UT VERE REDDERETUR MAGNUS,
HUMILIS AMICTUS TEGIT,
CUJUS SUB UMBRA LATENS
VICTOR SUI, HUMILITATE VINCITUR.
GUALBERTUM IGITUR ADMIRARE,
DUM PARCIT, VINCIT, VINCITUR,
EX ÆQUO MAXIMUM.

Imagine in templo collocata,

20 In intercapedinibus harum pictarum tabularum, atque reliquo, tota variis et pulcherrimis paramentis cooperta erat facies templi : in quod importata thensa atque ad scalas presbyterii deducta, inde per plures nostros prælatos sublata sanctissima crux, quæ tandem opere D. Ferdinandi Tacca, excellentis architecti prænominati elevata est ex parte interiori chori, et collocata intra tabernaculum inauratum et elegantissime elaboratum a D. Carolo Poccetto cælatore, et aptatum et immobiliter firmatum supra aræ maximæ epistylia ; quod quidem dicto altari, tum toti ecclesiæ non modicam pulcritudinem affert.

fit solenne Sacrum,

21 Stabilita itaque cruce atque in eum modum aptata, ut bene posset ejus veneranda facies sola discooperta, et lucidissima crystallo obtecta, inspici a populo, qui nihil adeo anxie cupiebat, incepta sunt duobus exquisitissimorum musicorum choris Missarum solennia, quæ, diacono et subdiacono et ministro et clericis inservientibus, celebravit P. Abbas D. Petrus Meliorottus, eremita Cellarum Vallis Umbrosæ, in quem, ut eximiæ bonitatis virum, simul atque in crucem sanctissimam collineabant populi devotissimi obtutus. Missa autem fuit de Passione Domini, et cum usu mitræ. Terminavit autem in horam diei XX semper cum elegantissima musica, quæ item eodem modo fuit eadem die ad Vesperas, et ad Missam, et Vesperas duorum sequentium dierum, XXVI videlicet et XXVII ; quibus item eadem Missa ab eodem Abbate eremita et eodem modo cantata est ; sed hora magis competenti, quam die illa

prima,

A prima, in qua non ante potuit Missarum solennium functio terminari, quia in solennissima illa processione multum temporis insumptum est.

et in templo pulcre ornato

22 Tota ecclesia paramentis nigris et albis obtegebatur, qui elegantissimus, et rei, quæ agebatur, maxime condecens apparatus pulcherrimo evasit aspectu. Ara maxima, super quam collocatus erat sanctissimus Crucifixus, ornamento sumptuosissimo aptata erat, atque argenteorum candelabrorum numerosissima supellectile ditata; super qua etiam, ut item circa ecclesiam candelæ numero trecentæ triginta ingentis ponderis tres dictos dies continuos a summo mane ad usque mediam noctis horam absque intermissione arserunt.

conciones

23 Statutum fuerat, ut omnibus hisce tribus diebus a viris doctissimis de S. P. N. Joanne Gualberto ad populum concio haberetur; sed cum consultissime fuerit animadversum, primam solennitatis diem fore impediendam præ longiore processionis mora, ut rei probavit eventus, in reliquos duos dies dumtaxat concio decreta est; quarum quidem primam, die videlicet XXVI, mane

B ante Missam solennem eruditum tersique styli panegyricum [habuit] Pater de Paulicellis, clericus regularis Theatinus; qui etiam inter concionandum publicavit indulgentias, a summo Pontifice Clemente X concessas nostræ ecclesiæ sanctissimæ Trinitatis per tres dies a die XXVII, in quam prima vice statuta erat sacræ imaginis Crucifixi translatio; neque, facta nova ejusmodi translationis determinatione in diem XXV, rescribendi Romam sese obtulit occasio. Unde indulgentiæ prædictæ pro diebus XXVII, XXVIII et XXIX, quarum duabus ultimis fuere quidem indulgentiæ, non tamen publicæ adorationi exposita erat et discooperta sacra imago, quæ, cum tribus tantum diebus aperta et exposita fuerit, ad vesperam diei XXVII cooperta et clausa est: quæ dies a die XXV prædicta, erat tertia et peremptoria.

habentur.

24 Die XXVII eruditissimum ac devotissimum panegyricum ad populum habuit P. Lector Cherubinus de Bibena, Ordinis Minorum S. Francisci de observantia; qui quidem panegyricus, licet stylo planiore compositus fuerit, quia tamen rei erat magis aptatus, majoremque habuit

C in sacro oratore, alioqui celeberrimo, energiam, auditoribus magis placuit, dignusque est judicatus, qui paucis interjectis diebus in lucem publicam ederetur, insignitus nomine Reverendissimi P. D. Theodori Baldinii, Congregationis nostræ Abbatis Generalis dignissimi; cujus tandem studio et operæ referre debemus acceptum tam insigne beneficium concessionis nobis universæque nostræ Congregationi a Serenissimo magno Duce factæ de sacrosancto illo sanctissimi Crucifixi pignore.

Tandem magno populi concursu,

25 Tribus prædictis diebus innumera populi, nedum Florentini, sed e pagis etiam et locis vicinis ad ecclesiam nostram sanctæ Trinitatis convenit Christum Dominum crucifixum adoratura multitudo. Solennitatem etiam honoraverunt Illustrissimi DD. Nuntius, et Episcopus Fesulanus prænominati, qui Missam in ara maxima ad sanctissimum Crucifixum celebraverunt; ac tandem nostrorum principum et principissarum Serenissimæ Celsitudines, quibus ob insignes favores, Congregationi nostræ collatos, plurimum debemus; fusuri semper ad omnipotentem Deum pro ipsarum conservatione et prosperitate ferventissimas preces. EX MS.

solennitas finitur.

26 Clausum tandem est in tabernaculo, super aram maximam collocato, sacrum pignus, et ex duabus diversis clavibus una penes magistratum artis mercatorum residet, alteram retinente Abbate sanctissimæ Trinitatis. Verum cum ara maxima dicta sit familiæ nobilissimæ de Gianfigliazzis, hæc institit, ut aliqua fieret publica et authentica cautela, qua declararetur, monachos vel monasterium S. Trinitatis, aut alium quempiam, nullum omnino jus aut dominium acquirere in aram prædictam, et nullum præjudicium inferri dictæ illustrissimæ familiæ; quod quidem quia certe justissimum et congruentissimum, ita E peractum est publico instrumento, ut exponebatur et petebatur a dictis Illustrissimis Dominis Gianfigliazzis. Quod instrumentum, sicuti et aliud celebratum cum Magistratu artis mercatorum, huic narrationi annexuissem, si post mille instantissimas supplicationes tandem obtinuissem. Videantur itaque in protocollis D. Caroli Novellii notarii, vel in libris monasterii sanctissimæ Trinitatis, ad quos lectorem remitto. Hæc sunt, quæ ad futuram rei memoriam potui litteris consecrare de tota serie concessionis, et etiam solennissimæ translationis sanctissimi Crucifixi, cui laus et honor et gloria et potestas et imperium in sempiterna seculorum secula.

Translationis hujus authentica fides.

27 *Ut autem constet, hanc translationis narrationem ex citatis sæpe Actis Vallumbrosanis fideliter et authentice excerptam esse, addo testimoninm D. Angeli Mariæ Rivola, qui post Crucifixi translationem, jam a nobis exhibitam, ita scribit :* Suprascripta omnia, quæ in libro manuscripto Actorum Congregationis Vallis Umbrosæ signato ad extra littera N, a pag. 137, usque ad 145 expressa asserentur, ego infrascriptus, pro Actis intra F eamdem Congregationem vigore Apostolicorum privilegiorum Cancellarius et Notarius publicus, ex eodem libro descripto per Patrem S. T. M. D. Valentinum Calzolavi, ejusdem Congregationis hieromonachum, et pro Actis intra eamdem Congregationem pariter Cancellarium et Notarium publicum, de verbo ad verbum hic fideliter transcripsi... et in fidem propria manu scripsi et subscripsi ad laudem Dei. Ex Abbatia S. Bartholomæi de Ripulis prope Florentiam hac die XVI Augusti MDCCXXI.

D. Angelus Maria Rivola monachus sacerdos Congregationis Vallis Umbrosæ.

A D

DE S. LEONE CONFESSORE

ABBATE MONASTERII CAVENSIS IN ITALIA.

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Sancti cultus, elogia; tempus regiminis; Vita, ejusque Auctor; monasterium Cavense.

ANNO MLXXIX.

B

Monasterium Cavense agri Salernitani S. Leonem habuit abbatem;

Cava, *insignis est civitas ac monasterium in agro Salernitano apud Picentinos in Principatu citeriore regni Neapolitani, ut jam pridem dictum ad diem* XII *Aprilis occasione S. Alferii, ejusdem monasterii fundatoris et primi abbatis, nec non* S. Leonis, *de quo hic agimus, in dignitate abbatiali antecessoris ac magistri. De quo loco consule etiam Ughellum tomo* 1 *Italiæ sacræ, col.* 645, *et col.* 651. *Quibus adde ejusdem etymologiam ex Baronio ad annum* 1050 : Est autem Cavense monasterium ita dictum a loco; nempe a Cava Metelliana, quæ quinto lapide a Salernitana distat civitate versus Amalphitanos. *Videri etiam potest Mabillonius Act. Bened. sec.* VI *parte* I, *pag.* 728, *ubi agit de S. Alferio.*

quem colit ecclesia Cavensis ritu duplici : collato ei cultu ab immemorabili tempore.

2 *Coli autem* S. Leonem *in ecclesia Cavensi ritu Officii duplicis, jam pridem observatum reperies ad dictum diem* XII *Aprilis, pag.* 97, *in Annotatis littera* a. *Kalendarium, cujus fragmentum profert Mabillonius, quodque in Observationibus Vitæ a se editæ præviis, part.* 2, *Act. Bened. sec.* 6, *pag.* 366, *vocat* pervetustum, *sic* S. Leonis *obitum indicat :* Anno MLXXIX depositio domni Leonis abbatis. *Et in Chronico brevi ad Cyclos paschales, ibidem citato dicitur :* Anno MLXXIX Leo abbas sanctæ Trinitatis obiit, et Petrus abbas statuitur; qui matrem habuit neptem domni Adelferii abbatis. *Porro de Sancto hoc nostro meminere Dorganius, Menardus ; adde Bucelinum, cum insigni elogio ex ejus Actis, et Ferrarium. Ad finem Vitæ, ex Ms. Francisci Mariæ Florentinii a Papebrochio descriptæ, de Sancti cultu ista adjiciuntur :* A quo Pontifice fuerit in Sanctorum albo adscriptus, antiquitas non patitur, ut dignoscamus. Venerabiles tamen ejusdem Congregationis patres continuata serie ultra ter centum annorum spatium, in ejus honore Missarum solennia, et divina Officia cum propriis lectionibus celebrarunt : a quibus nostra hac tempestate non desistunt : qui ad Sixtum V Pontificem Maximum pro prædictæ celebrationis confirmatione referentes, librumque in quo sanctorum suorum Abbatum in pergameno litteris Longobardis Vitæ sunt descriptæ, et in lectiones distinctæ ; illam hujus venerabilis abbatis demonstravere alia approbatione non indigere ; et a Pontificio oraculo responsum habuere, ut constat ex decretis Capituli generalis, celebrati Mantuæ in monasterio S. Benedicti Congregationis Cassinensis die IX Maii MDLXXXVIII.

C

Indulgentia concessa visitantibus ecclesiam Cavensem.

3 Et Clemens VIII omnibus Christi fidelibus concessit plenariam omnium peccatorum indulgentiam, et remissionem omnibus visitantibus utriusque sexus prædictam venerabilem Cavensem ecclesiam sanctissimæ Trinitatis ejusdem Congregationis in festivitatibus S. Felicit... et S. Leonis abbatis, ut patet per Breve datum Romæ apud S. Marcum sub annulo Piscatoris anno salutis MDXCVII, pontificatus prædicti summi Pontificis anno sexto ; quod servatur in archivio prædicti monasterii. Ejus venerabile corpus servatur maximo cum honore in capella seu potius sacrario patrum, sita in dicta ecclesia Cavensi.

Quædam fragmenta pro Sancti elogio.

4 *Baronius ad prædictum annum* 1050, *dicit ipsum* successisse in locum *(S. Alferii)* : ejus discipulum et sanctitate proximum ; post quem ad multos annos non defecit propago Sanctorum eidem monasterio præfectorum. *In Catalogo abbatum Cavensium apud Ughellum tomo* 7, *col.* 520, *brevi quoque elogio condecoratur :* S. Leo Lucensis, S. Alferii discipulus, ac sanctitate et miraculorum gloria socius, secundus Abbas Cavensis, claruit ab anno Domini ML usque ad annum MLXXIX. *Supra dicta de cultu confirmari hinc possunt : nam ibidem dicitur hac die ritu duplici in Cavensi ecclesia celebrari ; ejusque corpus venerabiliter coli in crypta ecclesiæ. Ad Sancti laudem etiam pertinet, quod annos undetriginta morum probitate ac prudentia subditis suis sancte præluxerit. Quod colligitur e versibus, dicto apographo Vitæ adscriptis :*

E

Abbas Alferius divina virtute coruscus
Cavensis domus primus fundator et abbas.
Hunc Leo subsequitur, vir providus atque benignus ;
Qui minus uno ter denis præfuit annis.

laudatur etiam a Victore PP. III, libro 3 *Dialogorum pag.* 157.

Disseritur de Vitis Mss.

F

5 *Vitæ non unicum in promptu est exemplar. Unum habemus inter alia ex Ms. laudato Francisci Mariæ Florentinii cum sequenti testimonio :* Sumpta est præsens Vita S. Leonis, secundi Abbatis sacri monasterii Cavensis, ab originali libro, inscripto de Vitis sanctorum Patrum, in pergameno characteribus Longobardis exarata ; qui servatur in archivio supradicti sacri monasterii, nihil addito vel diminuto. Et in fidem ego Daniel Camillus a Capua, archivista et notarius Apostolicus, ex privilegio Apostolico in dicto archivo me subscripsi, signoque solito signavi requisitus. Datum ex eodem archivio, die XII Januarii MDCXXVI, Pontificatus Sanctissimi Domini nostri, D. Urbani D. P. Papæ VIII, anno III. *Paulo infra apponitur* ✠ locus sigilli. *Vita hæc brevem præmittit prologum, ab eo, quem edidit Surius, longe diversum. Ceterum, tametsi Vita quoad substantiam satis conveniat cum illis editis, atque etiam cum vulgatis a Mabillonio, videtur tamen a scriptore recentiore, quam sit primus ac genuinus Auctor, interpolata : idque indicio est, quod in fine habeatur sequens clausula post diem sancti Abbatis obitualem.*

6 Obiit anno salutis XLXXIX, IV Idus Junii *, qui dies memorabilis est morte D. Paulini; qui fuit primus Lucensis Episcopus, illuc missus a D. Petro Apostolo. *Viden' per litteram majusculam* D., *bis ibi positam, designari titulum* divus

* Julii. *non omnibus æque antiquis,*

pro

A *pro τὸ* sanctus *vel* beatus? Quod, *uti notavimus die* XI *hujus in Commentario prævio S. Joannis, Episcopi Bergomensis ac Martyris, num.* 20; quod, *inquam,* in rebus Ecclesiasticis olim inusitatum; et in Breviario Romano non legitur, nisi forte in recentissimis lectionibus. *Adde, quod prædicta clausula nec apud Surium, nec apud Mabillonium inveniatur; atque adeo censenda sit huc postea adjecta. Caret præterea illa brevitate et simplicitate, quibus exaratum exemplar aliud, quod daturi sumus. Quin tamen illud idem alteri isti præluxerit, puto indubitatum esse, attenta utrobique sermonis ac materiæ convenientia. Et sane antiquius esse, quod damus, quam id, quod accepimus a Florentinio, patet ex ejusdem verbis num.* 1 : Nam, ut discipuli ejusdem, qui usque ad nostra tempora in monasterio fuerunt, referre soliti sunt. *Quæ recentior interpolator sic effert :* Nam ejus discipuli, ejusdem monasterii monachi, referre soliti fuerunt.

et ab interpolatione intactis.

7 *At ex sequenti fragmento maxime confirmatur, Vitam Ms. Florentinii interpolatam fuisse : in qua, quæ hic simplicissime narrantur, oratorie ibi sic ad-*
B *ornantur :* Spelunca etiam non valde erat longe a monasterio, quam miræ magnitudinis draco obtinebat : qui terribili aspectu, cruento ore, dente venenato, infectis oculis, halituque pestifero omnia perdebat, lateque vastabat. Cumque terrore illius bestiæ locum adire incolæ metuerent, hoc venerando abbati Leoni intimare curarunt : qui re cognita, incredibili animi constantia, præstantique fide locum adiit : draconem circumspersum sanie, atroque cruento fœdatum, in spelunca latentem, cladem pestemque non solum halitu et ore, sed etiam flammiferis oculis minitantem invisit; et veluti in particulari certamine descenderet, ante ostium antri intrepidus accessit inermis; sed innocentia undique armatus, se totum orationi addicavit. Immanis ergo draco trilusca * armatus squamma, horribili cauda immensa sinuans volumina, triplicique sibilans lingua, gelido timore omnium pectora afficiebat. Leo vero elevatos habebat oculos, fide præditus, complicata brachia, haud propriis fisus viribus, flexa genua, humilitate conspicuus, accensum pectus, charitate fervidus, nudum denique retinebat corpus. Undique tamen divino
C munitus præsidio cœlum precibus fatigabat. Sed quid non potest justorum oratio? Statim illico immanis bestia pestiferis demissis alis, cristaque dejecta ante ipsius pedes, precum suarum verbis, veluti jaculorum ictibus esset confossa, extincta est. *Hactenus interpolator loquaculus, multis pauca dicens, et non tam veritatis, quam eloquentiæ dotes affectans.*

* *an trisulca?*

Quæ hic datur,

8 *Ceterum quod Mabillonius aliam viderit Vitam præter eam, quam typis edidit, liquet ex notis Vitæ impressæ adjectis. Unde etiam colligo, illam discrepare a Ms., quod misit Florentinius. Vita, quæ hic datur, edita est apud Surium, et Mabillonium; eaque visa est præ reliquis prælo digna, tamquam magis antiqua et genuina. Editio utriusque istius Auctoris consonat, si excipias prologum satis longum, a Surio præmissum Vitæ; quod mireris, cum sit prologus Vitæ S. Alferii, die* XII *Aprilis a nobis editæ; adeoque hic rursum non repetendus; ab eodem Auctore compositus; nam in eodem prologo legitur, quod* venerabilium Patrum Alferii, Leonis, Petri atque Constabilis, abbatum Cavensium Vitas atque miracula scribere proposuit. *Jam vero cujusmodi professionis fuerit, non obscure indicat, dum ait, se* de claustro illo *(Cavensi)* velut terra promissionis egressum, in longinqua regione pascendos atque multiplicandos suscepisse greges.

AUCTORE J. P.

ab Auctore coætaneo vel saltem suppari scripta; ubi et de ejus professione.

9 *Demum se illis, quorum Vitas conscribit, coætaneum aut certe supparem fuisse, indicat his verbis, quibus dictum prologum concludit :* Quia item nova scribendi tempora contemni solent, fidem dictorum relatoribus, non scriptis lector adscribat : quia etsi isto tempore scribimus; ea, quæ ab antiquis monasterii senibus sunt nobis dicta, narramus. *Enimvero in Vita S. Petri a se scripta, et a nobis edita die* IV *Martii, clarius se explicat, dum B. Simeonem, abbatem quintum monasterii Cavensis, num.* 27, *suum abbatem agnoscit;* inter quem et S. Petrum ab hujus obitu vixit Constabilis solum menses XI et dies XIII, *ut observat Henschenius ibid. in Commentario prævio, num.* 2; *addens, eumdem Auctorem num.* 31 *asserere, se* ex Cavensi ad Venusinum monasterium venisse, *ubi* eum abbatem *seu* patrem exstitisse monachorum cœnobii sanctæ Trinitatis, quod Cavensi congregationi tunc suberat, *tradi asserit in Ms. Chronico Cavensi, dicique* eruditione illustrem has vitas graphice luculenterque descri- E
psisse. *Cum vero ante memoratus B. Simeon, teste Ughello, tom.* 7, *col.* 521, claruerit ab anno Domini MCXXIV, usque ad annum MCXLI, quo feliciter in Christo requievit, XVI Kal. Decembris; *abunde instruimur de ætate scriptoris Vitæ* S. Leonis, *B. Simeonis subditi; quem recte Mabillonius in Observationibus præviis Vitæ S. Alferii loco supra citato, num.* 1, procedente seculo duodecimo *scripsisse refert.*

Plenior datur notitia monasterii Cavensis.

10 *Qui notitias desiderat de monasterii Cavensis situ, exordio, consecratione, indulgentia perpetua, idem monasterium visitantibus concessa; episcopali jurisdictione ac dignitate abbatis Cavensis, nec non de origine Congregationis Cavensis; adeat Chronicon Anonymi apud Ughellum eodem tom.* 7, *a col.* 511; *ubi etiam a col.* 517, *inveniet titulum et Ordinem episcopalem ejusdem monasterii; basilicam ipsius in cathedralem erectam; monasterium traditum in commendam; unitum cum Congregatione S. Justinæ, florentissimo Ordinis S. Benedicti monasterio, et a commenda liberatum; denique secundam erectionem episcopatus Cavensis, et avulsionem ipsius a monasterio; tandem nomina ac locos Pontificum Romanorum, qui de illo meminerunt. Post* F
quæ subtexitur catalogus Abbatum. Vide, quæ compendio refert Mabillonius num. 3. *Bullam Urbani II PP. in ipsius favorem, privilegiis, prærogativis ac gratiis locupletissimam impressit Ughellus tom.* 1, *a col.* 646; *Bonifacii autem IX de Cavensis episcopatus institutione, a col.* 652; *quas longum foret referre.*

VITA

Edita apud Surium et Mabillonium, cum aliis Vitis collata, Auctore abbate Venusino anonymo subæquali.

Sancti magister; virtutes; miracula.

Secundus *a* Cavensis monasterii pater Leo, vir valde venerabilis fuit, viri reverendissimi Alferii

Ex Surio et Mabillonio. Leo S. Alferii discipulus, et in resuscitando mortuo socius;

Alferii discipulus institutione, sed socius spiritu et virtute; quia fructum ejusdem magisterii in perfectione protulit summæ et sanctissimæ conversationis. Hic namque Tuscus genere, civis Lucensis, in Salerni partes veniens, ubi ejusdem patris celebrem famam comperit, ei se protinus in sanctissima conversatione erudiendum dedit. In qua nimirum ita brevi profecisse cognoscitur, ut non solum æmulator laborum magistri sui, sed etiam mirabilium operum cooperator existere videretur. Siquidem cum pro resuscitando mortuo vir venerandus Alferius orare proposuit, hunc solum ex omnibus discipulis secum retinuit, cum quo pariter se in orationem dedit : quod utique vir Sanctus non faceret, nisi ex vitæ ejusdem perfectione colligeret, quia ad obtinenda tam grandia adjutorium sibi præstare potuisset. Qui licet magistri sui tempore magnus haberetur, tamen post ejusdem mortem magis claruit. Nam ut discipuli ejusdem, qui usque ad nostra tempora in monasterio fuerunt, referre soliti sunt, in tantam cordis puritatem profecit, ut venerabilem Domini nostri Genitricem orationis B tempore videre mereretur.

quanta fuerit humilitate;

2 Præterea tantæ humilitatis atque misericordiæ vir extitisse dicitur, ut ab adjacenti cellæ suæ eremo lignorum sarcinas propriis humeris Salernum ferret, easque distrahens, panes emeret, quos pauperibus erogaret. Haud secus utique se Matris Domini adspectum promereri noverat, quam si magnis virtutibus polleret, et se magna humilitate dejiceret : ut despectus foris, intus nequaquam intumesceret, sed virtutum tenerum ædificium in summæ humilitatis petra solidaret. Et fortasse vir sanctus se illi ministerio conjunxit, quia ad æternam vitam per labores temporales ire disposuit. Opus ergo misericordiæ illud probavit, quod cum corporei laboris sacrificio convenire cognovit, ut ex utroque velut pingue omnipotentis Dei holocaustum fieret, amoris videlicet flamma sic totus affluens, ut corpus omne laboribus, et totam mentem dedicaret pietati.

misericordia erga pauperes, divinitus honorata;

3 Ferunt etiam, quia quadam die cum a prædicta civitate veniret, et lignorum suorum pretium in pane pauperibus divideret, Gisulfo *b* quoque Salerni principi sudoris sui panem porrexit; qui cum primo oblatum sibi panem despiceC ret, reprehensus a militibus, quod non panem, sed in pane Dei hominem sperneret, confestim reversus est; de viri Dei manibus panem accepit et comedit, atque ex illa jam die tanto patri familiaris fuit. Ex qua nimirum gratiæ ubertate accidit, ut in multam donorum messem panis ille frustra, ut putabatur, diviti oblatus cresceret, et quasi bonum semen fructus sui copiam abundanter effunderet *c*. Nam cum idem Princeps, seculari potentia tumidus, plura crudelia sævaque proponeret, hic solus audebat obsistere, solus pravis ejusdem dispositionibus libera auctoritate contraire, quem nimirum sæpe humilibus precibus leniens, sæpe comminationibus impetens, nonnumquam sibi subjectum et obedientem ita reddidit, ut obtineret quandoque, quæ peteret; quandoque, quæ impendere nollet, ab invito auctoritate non precibus extorqueret; nam scriptum de hujusmodi sanctæ Ecclesiæ potentibus est : Justus ut leo confidit. Et iterum sacra Scriptura loquitur, dicens : Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pavebit occursum.

constantia in adversis;

4 Vir ergo Domini significatum sui nominis virtute magnæ constantiæ exhibebat : pauper D siquidem rebus, cœlestis patrimonii desiderii dives, hujus mundi divitibus tanto liberius obsistere poterat, quanto in mundo, quem non amabat, perdere nil metuebat : eodem namque tempore memoratus princeps contra Amalfitanos bellum moverat, in quos ita sævire visus est, ut quoscumque ex eis caperet, magnis tormentorum cruciatibus deputaret. Quis vero explicare sufficiat, pater venerabilis Leo quanta tunc capitis auctoritate, quanta liberalitate succurrerit? Quam largiter carceratos paverit, spoliatos induerit, vinctos absolverit, tortos eruerit, atque a vicina membrorum amputatione liberaverit? Nam tanta libertate pro eis, qui ad pœnas ducebantur, eidem principi obstitit, ut eos ab ipsis cruciatibus violenter auferret atque non jussus absolveret.

misericordia erga captivos, increpita principis crudelitate, et prædicto ei exilio;

5 Quadam namque die, dum ad mensam cum fratribus sederet, tristis nuntius affuit, qui venerando viro tres homines privari lumine jussos a principe indicavit, et ejulans atque exclamans subjunxit, dicens : Curre, pater, curre, quia jam miseri producuntur. Tunc pater venerabilis a mensa surgens, et velut alter Tobias prandium E deserens, Salernum concito gradu perrexit; et jam viros illos extra civitatem perductos inveniens, tenuit et absolvit, atque abire liberos jussit. Cumque carnifices vehementer timerent, ipse pro eis se principi reddere rationem promisit : quam profecto, ut promisit, exhibuit : quia se, ut dixit, vadem pro eis obtulit; sed de crudelitate, quam in Christi fideles exercebat, non ut vas pœnarum, sed ut tutor justitiæ vehementer increpavit. Cui etiam aliquando indignanti, et superbiæ tumore salutis monita contemnenti, crudelitatis suæ meritum per prophetiæ spiritum pronuntiavit, dicens : Pro crudelitate tua post parum temporis, hujus terræ dominus non eris. Quod cum princeps audisset, timuit; sed tamen feritatem suam non reliquit : unde non immerito viri Dei minas expertus est. Post non multum denique temporis Salernitana civitate a Roberto Duce obsessa et capta, ut vir Sanctus prædixerat, regimen, quod pie moderari princeps noluit, amisit *d*. Quo jure trium patrum gratia floruisse venerandus pater agnoscitur : Tobiæ scilicet, qui, ut mortuos reconderet, reliquit prandium; S. Nicolai, qui, ut insontes eriperet, tenuit spiculatoris manum; S. Benedicti, F qui regi Totilæ futuram mortem nuntiavit, et ejusdem feritatem, quam ex toto auferre nequivit, terrendo minuit. Justorum quippe fulgore enituit, qui more Sanctorum paracleti Spiritus gratia plenus fuit.

auctoritas et justitia in servando alterius deposito.

6 Neque *e* illud silendum arbitror, quod Gisulfus Princeps, cum Amalfitani cujusdam opes depositas Salerni apud obedientiam monasterii, videlicet S. Nicolai de palma, cognovisset, ad locum accessit, et depositum eruere tentavit : quod cum beato viro innotesceret, prævenire principem studuit, ut videlicet arcæ illi insideret, ne depositum, quod intus latebat, sine sui injuria educi potuisset. Tunc princeps, qui tanto patri injurias inferre metuebat, quasi per jocum manus ad arcam tendere, et, ut surgeret de eadem arca, rogare cœpit. Sed vir Dei exterioris calliditatis arte blandienti eadem voluit arte illudere, ut prave callentis intentio effectum habere minime potuisset : nam quoties ad arcam princeps per jocum manum tendebat, vir Domini quasi sancte ludendo manum principis baculo ferire minabatur : cumque hoc sæpius fieret, et

idem

A idem princeps jam non joco sed serio et importune res arcæ latentes exigeret, vir Dei irato principi non solum non acquievit, sed etiam facti temeritatem vehementer increpavit. Tunc princeps tam constantia quam solertia Sancti viri superatus recessit, et depositum hominis intactum reliquit. Sed de tanti viri auctoritate ista tetigisse sufficiat : nam si quis per singula cuncta describeret, quoties scilicet se pro solvendis vinctis objecerit ; quoties, ut alios eriperet, semetipsum obtulerit ; quibus aut quantis blandimentis et precibus, quibus minis et terroribus, quot item vicibus et artibus eumdem principem aggressus fuerit ; non paginam, sed enormem codicem impleret. Quod profecto Beati viri propositum quantum Domino placeret, apertis rebus ostensum est.

Vestimenta ejus a pluvia intacta ; precibus occisus serpens :

7 Festum quippe beatæ virginis et martyris Cæciliæ, pro affectu, quem erga ejusdem meritum habebat, solenniter celebrare consueverat. Die autem illo, qui festum ejusdem prædicandæ virginis præibat, ita apud jam sæpedictum principem pro absolutione vinctorum fuit occupatus, ut ad cellam, nisi incumbentibus jam noctis tenebris, redire nullatenus valeret. B Peractis ergo negotiis, et more suo carceribus deprædatis, cum extra cellam manere noluisset, ad lumen cerei sequentibus fratribus iter arripuit, et reverti ad monasterium cœpit. Tunc orta tempestate, inter immensa ventorum flamina atque ingentis pluviæ inundationem, ardentem cereum detulisse fertur, et ita sicca vestimenta, ac si sereno et tranquillo aere, aut operta porticu venisset. Spelunca * etiam non erat longe a monasterio, quam miræ magnitudinis serpens obtinuerat : cumque terrore illius bestiæ locum adire incolæ vehementer metuerent, venerando patri Leoni hoc intimare curaverunt : quod ut cognovit, se homo Dei in orationem dedit, atque in loco illo in quo erat, ita draco extinctus illius oratione est, ac si non hunc verbis impeteret, sed trabali telo viscerum ejusdem secreta perculisset.

* *Mabillonius* speluncula.

f feretrum post Sancti mortem a cereo illæsum.

8 His *f* ergo et hujusmodi virtutibus clarus, cum jam plena dierum senectute gravaretur, æternæ quietis levamine, pondere carnis deposito, susceptus est. Cujus utique meritum, ut ipsa etiam ejusdem morte claresceret, sævioris elementi virtute subtracta, non sine ingenti omnium C mentium stupore monstratum est. Venerabile namque Sancti viri corpus a flentibus et orantibus discipulis in oratorio servabatur, cum unus ex cereis super feretrum cecidisset, et super pallium, quo operiebatur, ut erat ardens, incubuit ; sed ut tanti viri meritum panderet, vim luminis habuit sine ardore combustionis. Nam cum ad eumdem lectum * quidam fratres oculos levarent, [et] ardentem in pannis ignem adspicerent ; combustionis damnum accidisse crediderunt ; cumque festinanter eumdem cereum levarent, ita operimentum sancti corporis illæsum apparuit, ac si ignis in eo nullus cecidisset. Tunc fratres omnes ingenti miraculo mirabilique lætitia stupere atque simul exultare cœperunt, dum sancti Patris merita naturæ suæ cessatione elementa muta prædicarent. Quod fortasse ideo foris ostensum est, ut spiritualis etiam viri dignitas convenienti miraculo spiritualiter signaretur. Aperte quidem recolimus, quia rubus, in quo Dominus in igne apparuit, illuminatus est, et non arsit ; habuit lumen, ardore caruit ; sed ut sedes Dei meritum habeat lucis, non habeat defectum diminutionis. Pater ergo venerabilis insignibus et convenientibus miraculis ostensus est : quia hunc, ut locum proprium, divina lux semper incoluit, quem ut emeritum illustravit ; et quæ in eo per ardorem punirentur, nequaquam invenit. Cujus etiam meritum si quis aliter velit hac ostensione cognoscere, facile potest : nam perfectioribus electis per semetipsum Veritas repromittit dicens : Capillus de capite vestro non peribit. Illius ergo operimentum corrumpi igne non potuit, cujus nullus labor periit, sed fructum optimum meruit æternæ mercedis.

* *id est* feretrum.

Ex Surio et Mabillonio.

E

ANNOTATA.

a *De Prologo, apud Surium impresso, a Mabillonio, et a nobis hic prætermisso, diximus in Commentario prævio, num.* 7.

b *In Vita S. Petri, abbatis Cavensis die* 4 *Martii, pag.* 330 *scribitur* Gilsulfus, *de quo pag. sequenti in Annotatis :* Gisulfus II, et princeps xv Salernitanus et ultimus e Longobardis, mortuo patre Guiamario anno 1052, cum quo aliquamdiu regnarat, præfuit solus usque ad annum 1075 ; quo a Guiscardo Apuliæ Duce est principatu dejectus.

c *Observat Mabillonius, in altera Vita addi :* Præfatus siquidem princeps beato viro ejusque monasterio donationes plurimas et privilegia multa concessit. *Quæ non lego in Ms. Florentinii.*

d *Citat Mabillonius in Annotatis, tradi ab anonymo Casinensi id contigisse* 1075 *: additque in altera Vita sic haberi :* Etenim non multo post, in anno scilicet Domini MLXXVI Rupertus Guiscardus dux Salernitanam civitatem obsidione oppugnavit, et Gisulfum a principatu ejecit, *etc.*; *quæ ita non legit Ms. Florentinii.*

F

e *Observat Mabillonius totum hunc numerum deesse in Altera Vita; qui paucis mutatis habetur in Ms. Florentinii.*

f *Monet Mabillonius, loco eorum, quæ sequuntur, hæc legi in altera Vita :* His ergo et aliis multis virtutibus et miraculis clarus, cum jam plena dierum senectute gravaretur, onusque regiminis jam ferre non posset ; successorem in monasterio sibi constituit beatissimum Petrum, ejusdem monasterii monachum. Ipse vero ad ecclesiam S. Leonis de Veteri, quam paucos ante annos ipse construxerat, secessit, divinarum illic rerum contemplationi vacans ; nec paulo post glorioso fine quievit IV Idus Julii MLXXIX.

DE

A D

DE B. ANDREA PUERO A JUDÆIS TRUCIDATO

J. P.

IN VALLE ŒNANA PROPE ŒNIPONTUM IN COMITATU TYROLENSI.

COMMENTARIUS HISTORICUS.

§ I. Notitiæ ad hunc Beatum, ejusque cultum spectantes, unde acceptæ.

B

ANNO MDCLXII

De B. Andrea Judæorum victima, deficientibus documentis,

Notissima est perfidorum Judæorum ex inveterato in Messiam odio, in tenella puerorum ætate expleto, plus quam ferina barbaries, ut necesse non sit alias hujusmodi tragœdias hic exhibere : præsertim cum plures in hoc genere innocentes victimæ jam enumeratæ sint in Actis nostris ad diem* XIX *Aprilis, pag.* 697, *occasione pueri Wernheri, similem crudelitatis rabiem experti ; quibus addi possunt ex tomo* 3 *Bavariæ sanctæ Raderi nostri pag.* 172, *alii sex Ratisbonæ*; *et pag.* 176, *Michael nondum quadrimulus in Palatinatu Bavariæ novo. Eamdem sortem subiit* B. Andreas *noster hac die ; ad cujus Acta illustranda cum accederemus, nihil in promptu erat præter eorum epitomen brevissimam manuscriptam, quam P. Ernestus Bidermann, Societatis nostræ sacerdos, olim in Provincia Germaniæ superioris apud Archiducem Sigismundum in aula Œnipontana concionator, et post ejus mortem Collegii Neoburgensis ad Danubium Rector, ibique demortuus ad Majores nostros misit. Ex dicta epitome docebamur quidem de martyrio, deque ejus loco, tempore, ac reliquis, quæ ad historiam spectabant, adjunctis; uti pariter utcumque de cultu ; sed dubitatum, an is, quod primum hic erat examinandum, satis ab immemorabili tempore esset stabilitus.*

C

recursum Œnipontum; unde novæ notitiæ submissæ ad varia quæsita,

2 *In tanta itaque sufficientium documentorum penuria, recursum est Œnipontum, quo plenius certiusque de tota re instrui possemus. Nec frustra : nam varia quæsita a R. P. Joanne Euangelista Rassler, Collegii nostri Œnipontani tunc Rectore, et ab eodem responsa ; sedulam imprimis operam navante Illustrissimo Abbate Wilthinensi Martino, ut votis nostris fieret satis, subministrando uberiora monumenta, quæ in decursu sub notitiarum Wilthinensium nomine citabimus. Quid vero inde fuerit petitum, quid acceptum, docebunt sequentia. Quæsitum primo, an* Andreas *pro sancto habeatur ab immemorabili tempore, sic ut post decreta Urbani VIII cultus ille perseverarit, et perseveret etiamnum.* 2 *Utrum extet sacellum a Maximiliano I Cæsare exstrui jussum, in quo religiosa veneratio ei exhibeatur.* 3 *De tumulo ac Reliquiis.* 4 *Quis fidelium concursus in ejus festo vel per annum ?* 5 *An et in quibus morbis invocetur ?* 6 *An miracula?* 7 *An denique nulla de eo peculiaris Legenda, etc.? Spem itaque plenioris instructionis Raslerus facere nobis cœperat die* XIII *Januarii anni* MDCCXXII ; *significans se pridie istius diei iterum convenisse Illustrissimum Wilthinensem; rogantem inducias* plurimum per trimestre : tum enim e prælo emersurum opus, quod concinnaret Collegii sui professor emeritus theologiæ, quodque plene satisfaceret quæsitis. *Et denuo die* 2 *Junii ejusdem anni scribit, laudatum Illustrissimum isto tempore matutino ad se* misisse epitomen Latinam operis illius Germanici, sua manu subscriptam, *ut de ejusdem fide constet, ad manus nostras feliciter delatam ; unde vero descriptio ista prodierit, sic indicat :* E

e quinque fontibus haustæ ;

3 Fontes, ex quibus hujus descriptionis omnia et singula desumpta fuerunt, sunt potissimum quinque. Primum et præcipuum aperiunt Annales ecclesiæ nostræ Wilthinensis, in quibus tota historia cum omnibus pene ejusdem circumstantiis, licet succinctiori calamo in Vita Ingenuini, XV Præpositi, et primi infulati Abbatis descripta habetur. Alter, et æque præcipuus consistit in pictura vivis coloribus in muro ecclesiæ S. Apostoli Andreæ in Rinn tunc expressa, quando circa annum MDCLXXV sacrum innocentis parvuli corpusculum ex prima sua sepultura fuit erutum Pictura vivificabatur subjuncta epigraphe, Germanico idiomate seu lineis bene longis contenta ; quæ tamen anno MDCXX hinc et inde ita inveniebatur corrasa, ut singula ejus verba haud amplius potuerint legi ; licet colligi quoad substantiam satis potuerint ex contextu. Crescente successive populo, cum prædicta S. Andreæ ecclesia ampliorem in formam redigeretur, pictura pariter et scriptura auferri debuit : mox tamen substituta est alia recentior. Fons tertius habetur ex F manuscriptis Hyppolyti Guarinonii, qui justo abhinc seculo hanc martyrii historiam cum omnibus suis circumstantiis laboriosissime conquisivit, et scripsit : ob immixta tamen quædam impertinentia ita fuse, ut liber R. D. Parocho in Ampass quidem consignatus, huc usque tamen ad typum datus non sit. Fuit hic Guarinonius natione Tridentinus, professione medicinæ doctor, ac Ferdinandi II Imperatoris Augustissimi titulo ; ejus autem Serenissimarum sororum Christiernæ et Eleonoræ actualis personarum, et tum etiam totius Regii parthenonis Halæ medicus ; vir [tam] doctrina quam pietate preclarissimus, insigni etiam volumine **Dem Greul der verwiestung** * celebris : qui anno Christi MDCLIV, ultima Maii, vitam hanc fugitivam cum perenni mutavit, anno ætatis suæ LXXXIII.

* Abominatio desolationis.

qui hic producuntur, cum authentico testimonio.

4 Quartum fontem facit constans traditio, eaque universalis et uniformis : cui majus adhuc robur daturus prælaudatus Guarinonius una cum R. D. Andrea Mayr, sacræ theologiæ Doctore, tunc temporis parocho in Ampass, postea Abbate in Wilthau vigilantissimo, testes plurimos vitæ inculpatæ, et ætatis ita provectæ, ut alii LX, alii

LXX,

A lxx, alii etiam lxxx, et plurium annorum fuerint, examinavit: quorum testimonia reperiebantur inter se ita convenientia, ut si quivis eorum totius historiæ testis de visu fuisset. Ultimum denique fontem nobis exhibet triumphus martyrii rhythmice compositus, ac de superiorum licentia jam tertia vice impressus; hicque locorum ita celebris, ut non modo ad privatam spiritus exhilarationem serviat multis, sed in solennibus etiam communitatum processionibus non sine pietatis sensu publice decantetur. *Utque constet dicta excerpta cum laudatis fontibus concordare, apponitur hoc testimonium:* Nos Martinus, Dei providentia Abbas Wilthinensis, in robur veritatis testamur, descriptionem martyrii innocentis pueri Andreæ in Rinn suprapositam *(in exemplari huc misso)* in omnibus, conformem esse quinque illis fontibus, qui ad finem illius apponuntur. In quorum fidem sigillum nostrum subjunximus. Dat. in abbatia nostra Wilthinensi 2 Junii mdccxxii. *Inferius apponebatur sigillum in cera rubra Hispanica. Hinc itaque plurima delibabimus ad conpensandam nimiam brevitatem epitomes Bidermannianæ; cujus tamen* B *contextus ita quoad substantiam convenit cum apographo Wilthinensi, ut dubium mihi non sit, quin ambo prodierint ex iisdem primigeniis fontibus.*

Quid de Beato Germanice editum.

5 *Idem statue de libro Germanice conscripto extensionis amplioris, appositis ad capita fere singula imaginibus, facti speciem repræsentantibus, luci quidem publicæ tunc destinato, atque in hoc a notitiis laudatis dumtaxat diverso, quod diffusior sit, et non paucis hinc inde digressionibus moralibus infartus; qui haud dubie alterum sit exemplar, e quo desumptæ sunt eædem notitiæ, historiam describentes. Jam vero alius quidam; ut refert Raslerus in litteris, narrationem eamdem typis paraverat, sed intercessit Abbas Wilthinensis: sugillaverat enim Auctor socordiam Magistratuum illius temporis cum ecclesiasticorum tum secularium, qui non illico promoverint cultum beati pueruli: in qua accusatione diluenda multus est compilator istarum notitiarum, ut patebit.*

Cultus publicus

6 *De cultu publico beati Martyris nonnulla præmittemus, antequam perveniamus ad ejus Acta, nonnulla etiam reservabimus post illa, præsertim ea, quæ ad ejusdem incrementum ac propagationem pertinent. Sciendum autem est, non statim a morte* C *Beatum sacris honoribus gavisum fuisse apud Rinnenses: nam, sicut tradunt notitiæ Wilthinenses,* de ipsis Rinnensis pagi incolis quidam seu nimium simplices, seu nescio qua hic locorum inolita plebis apprehensione pati noluerunt, ut cadaver ex arbore suspensum *(quale fuit nostri Martyris)* sepultura sacra donaretur; formidantes ne non hac ratione parentum majorumque suorum corpora in sua quiete turbentur ac temerentur, illo fortassis inducti textu S. Pauli ad Gal. 3: Maledictus omnis, qui pendet in ligno. Alii, quibus postmodum accessit Hippolytus Guarinonius, inde offensionis sumebant ansam, quod arbitrati sint reliquias Martyris in odium Christi occisi non in terram debere defodi, sed asservari loco honoratiori: quemadmodum id probe observatum fuisse audierant a Tridentinis in suo Simone. *Hic committit compilator parachronismum, combinans ea, quæ annis* 13 *inter se distant,* Andrea *nimirum occiso anno* mcccclxii, *Simone autem anno* mcccclxxv, *uti habes* xxiv *Martii. At metum hunc amovere non fuit difficile; quod inter pendere nocentem et pendere innocentem ex arbore, plurimum intersit, proposito exemplo SS. Apostolorum Petri et Andreæ, imo et ipsius Christi Domini. Aliis ibidem respondetur, plurimos Martyres in cœmeterio communi sepultos; et tum temporis* Andream *nondum fuisse martyrem declaratum, imo quo minus tum declarari tamquam talis commode potuerit, obstitisse turbas Tyrolenses ecclesiasticas æque ac civiles, ab anno* mccccl, *usque ad annum* mcccclxiv *agitatas; errare laudatum Guarinonium, quando neglectum honoratioris sepulturæ uni istius temporis ignorantiæ adscribit, cum ibidem florerent viri virtute ac doctrina præstantes, videlicet: Eminentissimus Cusanus, loci Ordinarius, Ingenuinus Wilthinensium Præpositus, atque Oswaldus tunc parochus Ampassensis, postea vero in istius monasterii Abbatem adlectus.*

AUCTORE J. P.

post mortem ejus ad tempus dilatus,

7 *Mirum non referri Joannem III, Abbatem Wilthinensem II: quia et* Reliquias Sanctorum excoluit ex argentifodinis cœnobii, et præfuit quinque annis, defunctus anno mcdlxix, *teste Bucelino; ubi dictus* Oswaldus... non integris duobus mensibus sedit; extinctus xxvi Februarii anno mcdlxx: *qui etiam indicat,* Ingenuinum Mosl ex vicino pago Aldras oriundum, administratorem sub Erhardo egisse; a morte successisse; Concilio Basileensi interfuisse, in quo infulam et E Abbatis titulum meruit; mortuum xxi Octobris mcdlxiv. *Nec vero penes Wilthinenses stetisse, quo minus statim a morte parvulus cultus fuerit, videtur suaderi ex eo, quod ista ætate religiosæ disciplinæ exactissima observantia florerent; atque adeo in hoc casu socordes et oscitantes præsumi non debeant: nam Albertus III, Bavariæ Dux, cognomento Pius, qui apud Rittershusium natus ponitur anno* mcccxcvi, *mortuus* mcdlx, *apud Apostolicam Sedem litteris institit, ut omnia suæ ditionis monasteria per modo nominatum Cusanum ad normam Wilthinensis reformarentur; ut affirmant sæpe dictæ notitiæ, mentionem facientes Bullæ commissionis,* xii *Januarii, anni* mcdlix *Roma ad ipsum datæ, ex Mathia Burglechner, excelsi regiminis superioris Austriæ olim Vicecancellario. Memorant eædem notitiæ, de rebus occasione hujus martyrii tunc gestis nihil memoriæ proditum esse in archivio dynastiæ Sunneburgensis, domesticisve annonationibus parochiæ Ampassensis, Wilthinensisve collegii; tametsi annisu Serenissimæ Mariæ Christiernæ, Ferdinandi II Imperatoris sororis, et tum temporis Regii parthenonis Halensis Antistitis, diligenter fuisse investigatum. Sed tametsi talia documenta intercidere potuerint aut* F *perire, observat notitiarum compilator verisimile esse, nihil calamo fuisse exceptum; atque ad juridicum processum deveniri vix potuisse, quia patrinus* B. Andreæ *idem et traditor, in furias actus fuit, ut narrat martyrium; sicarii vero Judæi sese subduxerint. Obiter nota, dictum parthenonem exordia sua referre ad annum* mdlxix, *uti liquet ex libello Germanico eodem anno* mdclxix, *a primæva institutione jubilæo, eidem oblato a Collegio nostro Halensi.*

postea inchoatus, solenniter translato corpore in decentiorem locum;

8 *Atque hæc ita erant; quando visis pluribus mirabilibus, prout notitiæ Wilthinenses memorant, quibus honorari videbatur Martyr, Rinnenses sacratum ipsius Reliquiarum translationem e priore loco minus nobili in digniorem ardentissime desiderarunt; ast iterum interjectæ moræ propter exortum post mortem Cardinalis dissidium circa ipsius in cathedram Brixinensem successorem; quod narrat Hundius de Episcopis Brixinensibus pag.* 453 *tomi* i *Metrop. Salisb. Quo demum post annos septem cum dimidio composito, de* B. Andreæ *corpore transferendo serio laborari cœpit. Notitiæ his verbis rem gestam exponunt:* Reliquiæ ex anteriore suo tumulo diligentissime conquisitæ, et ad unam omnes repertæ, in

pul-

AUCTORE J. P.

pulcherrima arcula bono ordine sunt collocatæ, atque Sabbato ante Dominicam, SS. Trinitatis specialiter sacram, in medio ecclesiæ sub baldachino, accensis undique candelis et lampadibus, sunt positæ: donec ipso die festo Missa de solennitate festivitatis per Reverendissimum ac Amplissimum Dominum, Alexium Abbatem Wilthinensem in pontificalibus fuisset decantata: tunc quippe populosissima processione per sex RR. DD. Canonicos deportatæ sunt ad lapidem martyrii, ubi hymno S. Ambrosii solennissime decantato, et ingenti Crucifixi Salvatoris imagine per eumdem Wilthinensis ecclesiæ Præsulem solenniter benedicta, atque prope lapidem martyrii collocata, reportatus rursum est thesaurus ad ecclesiam sancti Apostoli Andreæ in Rinn, non amplius in communi cœmeterio, sed in repositorio, quod in templi pariete hunc in finem studio fuerat excavatum, recludendus; ubi etiam sacra lipsana non sine ingenti omnium devotionis sensu ita sunt reclusa, ut tamen concurrenti populo ex vitreis fenestellis satis apparerent, atque ad venerationem prostarent. *Nam antea, sicut* B *ibidem præmittitur*, licet diœcesis duo haberet capita; neutrum quidquam solidi præstare poterat... Donec tandem Leone *(competitorum uno)* ad aliam infulam, quæ Viennæ ipsi postmodum obtigit, reservato, solus Georgius *(competitorum alter)* diœcesim administrarit. Sub hujus proinde regimine... negotium fervide non minus quam constanter urgebatur.

et apud vicinos populos amplificatus.

9 *Atque hæc publicæ venerationis exordia mox ingens apud vicinos incrementum accepere; nam* illius viciniæ incolæ, visa tenerrima populi devotione, unanimi consensu statuerunt eamdem processionem cum sacris Reliquiis quotannis Dominica SS. Trinitatis repetere. Quod etiam integro duorum seculorum spatio fideliter præstiterunt: tum ad agendas divinæ Majestati gratias, quod ex eorum gremio innocentem parvulum purpurato Martyrum collegio associare dignatus sit; tum ad *(eum)* invocandum. *Huc maxime spectat* hoc ipso tempore in ecclesia sancti Apostoli Andreæ in Rinn ad parietem hæc peracti infanticidii historia pictoris penicillo cum præcipuis suis circumstantiis efformata, ac hoc modo posterorum notitiæ transcripta. *Pictura ista sive anti-* C *quior, de qua hic agunt notitiæ Wilthinenses; sive recentior, de qua supra, absque ullo dubio prototypum fuerit tabellæ in æs incisæ atque vulgatæ Œniponti apud Michaelem Wagnerum anno* MDCLVIII, *quæ icunculis omnino viginti, in folio expanso successive conjunctis, feralis tragœdiæ schema repræsentat: quas præcedit imago alia majoris formæ, caput Martyris radiis coronatum, ejusque victoriæ tropæum exhibens. Superscriptionem totius tabellæ, nec non inscriptiones metricas Germanicas, icunculis singulis subjunctas, prætermittimus, substitutis earum loco aliis, prout in hac tabella, alterius ectypo, cernis; quæ videnda oculis pathetice subjicit ea, quæ in sequenti martyrio Bidermanniano legenda proponuntur.*

§ II. B. Andreæ martyrium illustrationibus interspersum.

Nundinæ Bocenenses, quæ occasionem dedere Judæis sui sceleris.

Q*uando, et a quo martyrium istud fuerit conscriptum, hactenus me latet. Sic autem habet:* Natus Andreas in vicinia pagi Rinntoparchiæ Sonnenburgensis, diœcesis Brixinensis anno MCDLIX, xvi Novembris. Parentes habuit Simonem Oxner, D et Mariam, humilis quidem conditionis, sed inculpatæ vitæ homines. Mortuo post annum et semestre patre, vidua mater Andream filiolum unicum in ædibus patrini seu compatris, Mayer vocati, educavit. Frequens ea tempestate transitus mercatorum ad nundinas Bolsanenses, singulis angariis celebres, propter has ædes fuerat. Inter multos alios negotiatores, plurimi etiam Hebræi cum forte hac iter facerent, parvulum nostrum Andream ad viam cum sodalibus ludentem conspexerunt. Placuit eis præ reliquis ob singularem oris venustatem; et, nisi matris præsentia obstitisset, jam tum innocentem prædam ad lanienam suam paschalem rapuissent. Subeunt itaque proximam tabernam, in qua patrinus ille inter pocula agebat. Hunc de parvulo varia interrogant Hebræi, asseruntque dignum omnino esse meliori sorte et educatione. Cumque homo se infantis patrinum et tutorem fateretur; multis verbis instant, sibi ut hoc pignus crederetur; se loco parentum ei futuros, curaturosque, ut in omnem vitam ei commodissime sit prospectum. Ingens insuper promissum, nempe pileum E aureis plenum annuenti patrino adjiciunt. *Pagus Rinn jacet inter Œnipontum et Halam: hinc distans paulo ultra horam; illinc duabus cum dimidia, in spatiosa supra montem planitie meridiem versus; extra quem pagum spatio quadrantis horæ in loco Hochstrass habitasse matrem Andreæ asserunt notitiæ Wilthinenses, in quibus male dicitur, puerum numerasse tres annos cum dimidio, vitio illius qui eas e Germanico in Latinum transtulit, uti postea nobis indicatum est: nondum enim tertium ætatis annum expleverat, quando occubuit.*

hic explanatur.

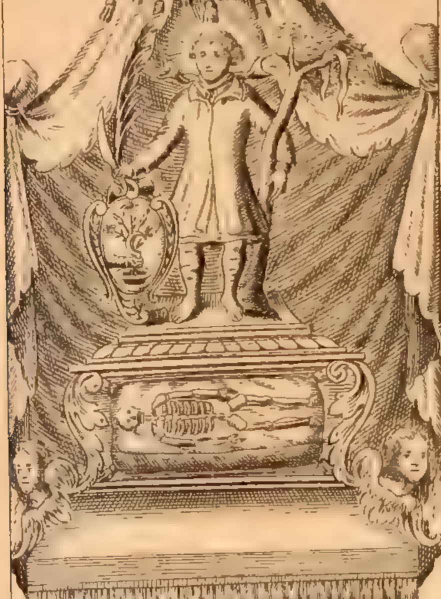
11 *Bocenum, Bozzenum, vulgo* Posen *et* Pozzen *incolis*, Bolsano *Italis (unde hic in textu* Bolsanensis) *urbs est in tractu Athesino ad fluvium Eysacum, Tridentum inter ad Meridiem, et Brixinonem ad Septemtrionem media, æquali sex milliarium Germanicorum intervallo. Habet quotannis nundinas quatuor: et primas quidem die proximo Lunæ post Dominicam* Oculi; *secundas proximo die feriato post festum Venerabilis Sacramenti, quod anno* MCDLXII, *incidit in* XVII *Junii, Pascha vero in* XVIII *Aprilis; atque adeo hæ nundinæ recte cohærent cum martyrio, cui occasionem Judæis præbuerunt. Quamvis enim* singulis angariis, *id est, statis* F *temporibus nundinarum, quibus merces aut vecturæ ibant aut redibant, frequens hac esset transitus; hæ tamen, et non aliæ* Andreæ *fuerint fatales: tertiæ enim nundinæ celebrantur* VIII *Septembris; quartæ postridie S. Andreæ. De quibus videri potest Topographia Meriani. Ceterum in iis, quæ promissa a Judæis patrino facta spectant, longiorem narrationem pertexunt notitiæ Wilthinenses; præplacet nostra, quia brevior et simplicior. Pergamus in martyrio.*

Quo die Martyr Judæis traditus, et clam matre abductus.

12 Luculento hoc pretio captus homo, statim assensit, recepitque, se, ubi post septimanas quatuor a nundinis Bolzano reverterentur, infantem in manus Hebræorum commissurum. Dictum, factum. Redeunt Judæi decem circiter cum Rabbino suo, die quadam Veneris ante S. Margaritæ, subsistuntque die altera, sabbatum celebraturi: quod idem inter pocula prædictus patrinus cum Hebræis coluit. *Designatur hic dies nona Julii, quæ dicto anno* MCDLXII *fuit feria* VI; *quos dies, mensis atque hebdomadis recte exprimunt notitiæ supradictæ convenienter ad feriam 2, hic paulo post signatam, quæ fuit duodecima; et ad Sanctam modo notatam, quæ in Romano quidem colitur die* XX *hujus;*

CORONA TRIUMPHALIS ET MARTYRIUM SANCTI ET INNOCENTIS PUERI ANDREÆ in Rinn, OEnanæ vallis inferioris Parochiæ Ampassensis, qui Anno MCDLXII; XII julii ab Judæis crudeliter occisus est, et pro Christo Sanguinem Suum copiosè profudit, in æs historicè incisa, atque hîc oculis Subjecta.

SEPULCRALIS ET HONORARIA INSCRIPTIO nobilis lapidis; queruli ob impeditum debitum ornatum, et saxi condecorationem Sancti Pueri et Martyris ANDREÆ in Rinn.

Æquum celebrare tuos Sanctos dolores,
Et queis nobilibus lapidibus certas agones:
Quandoquidem hi amplum et dives cimelium es,
Cui par tantum habet Tyrolis.

Judæi B. Andreæ patrinum Convivio excipiunt, puerum petunt, sed frustra ad martyrium. N. 2

Sub promissione pecuniæ tradendus Spondetur, N. 3

Mater, antequam rus abeat, parvulum patrino Committit. N. 5

A Judæis abducitur, irato cælo. N: 5

Præclusis faucibus miserè Sauciatur. ibid.

Et barbarè dilaniatur, N: 7

Crux cum deesset, ex arbore suspenditur, N: 8.

Judæi, quasi re bene acta, læti discedunt ibid.

Mater absens Sanguineis in manu guttis de tragoedia monetur. N: 9

Filiolum apud patrinum inquirit. N 10.

Malè parta pecunia in arborum folia Conversa N 14

Tandem Mater filiolum invenit N. 15

Affectibus indulget Corpusculo deposito. N 17

Pueri venditor venas luit. N 28.

Funus Solenniter ad Ecclesiam delatum, N: 25.

Sepelitur in Coemeterio N: 25.

Enatum è Sepulcro lilium à pueris temeratum non impune. N. 26

Betula, è qua Beatus pependerat, per sententiam virens succisa à caprario, qui punitur. N: 27.

Sacra ossa in honoratiorem locum translata N. 30.

Maximilianus I Imperator pecuniam Confert ad ædificandum sacellum. N. 32

Iuxta exemplar, editum OEniponti apud Michaëlem Wagnerum. Cum Licentia Superiorum.
Anno M D C L VIII.

A *jus; alibi vero* XIII : *de quo consule Usuardum illustratum. In notitiis Wilthinensibus dicitur ibidem coli* XII *hujus.* Interea mater innocentis Andreæ proximo die Lunæ, quæ fuit XII Julii anni a Christo nato MCDLXII, ad messem in campos Ombrosanos abiit; prius tamen filiolum suum fidei compatris sui commendans. Fuit tum circa sextam matutinam, cum impius nundinator, absente jam matre, Judæos per posticum in ædes et conclave induxit. Illi sine mora promissis aureis pileum hominis implent ; in vicem ille infantem inter sicariorum brachia deposuit. Sed ecce, vix illi innocentem prædam strinxerant, cum derepente cœlum nubibus obduci, et tantum inter fulgura et fulmina nimbum excutere cœpit, ut messorum turba certatim ex agris domum properarit. Veriti itaque Judæi ne a supervenientibus domesticis vel etiam ipsa matre deprehenderentur, in cauponam proximam iterum per posticum sese conjecerant. *Puto superius scribendum* Ombrasanos, *vel* Ombrassanos. *In notitiis est* Ombrass; *alibi lego* Ambrass, Umbrass; *estque castrum media circiter leuca Œniponto distans, a*
B *pago vero Rinn duabus circiter horis juxta easdem notitias. Inter Abbates Wilthinenses apud Bucelinum habetur Simon Cammerlander natus* in Ombras.

Barbara sanguinariorum laniena, in excarnificando parvulo :

13 Porro mater ipsissima hora insolitum animi deliquium passa, in agro sub arbore remansit. Inde jam jam sibi restituta, sereno iterum cœlo, cum reliquis operis ad messem perrexit. Hebræi vero ad latrocinium innocentis filioli, rapuerunt hunc præpropere ex patrini ædibus in vicinam betularum silvulam ; in cujus medio ingens saxum, quod hodieque lapis Judæorum dicitur. *(Factum lapidi nomen indidit :* Juden *quippe Judæos ;* stein *vero lapidem significat Germanice.)* Ad hanc aram ubi innocens victima deportata fuit, manibus Rabbini excipiebatur. Is denudatum vestibus infantem saxo imposuit; et ne ploratu facinus proderetur, fascia os obligavit. Tum enimvero inter horrendas in Christum blasphemias ritu Judaico circumciditur ; luculento vulnere ambæ ejus sauciantur genæ ; brachii utriusque secantur venæ, et defluens sanguis vasculo ab astante Hebræo excipitur. Porro ut singuli quoque suam in innocentem Martyrem rabiem
C exercerent, mutatis vicibus in coxendice et suris vulnera inflixerunt. Cumque exhaustum sanguine Martyrem animam agere animadverterent, eumdem supra saxum in modum cruci affixi extenderunt ; sicque extenso guttur a sanguinario Rabbino haustum fuit ; quin et in defuncti corpusculum ab infandis latronibus sævitum fuit. Suspenderunt illud ex proxima betula, indeque celeri fuga per vallem Œni in tutiora se subduxerunt. *Barbaries ista pluribus narratur in notitiis Wilthinensibus ; quæ hic sufficienter tametsi breviter exponitur.*

cum discussione aliquorum adjunctorum.

14 *Raslerus in litteris* XXIII *Januarii* MDCCXX *refert, rogatum se fuisse ab Illustrissimo Wilthinensi, ut Tridentinum scriberet :* in parochia enim Ampassensi quamdam traditionem esse, Judæos qui Andream Rinnensem occiderant, fuisse eosdem, qui tredecim post annis in B. Simeonis Tridentini martyrio fuerint comprehensi; *cujus veritas aut falsitas ex processu criminali ibidem actitato intelligi possit. In processu criminali, dato ad* XXV *Martii consignantur nomina sicariorum ; in nostro autem martyrio nullum exprimitur. Unde ergo rem decides? Deinde nulli ex istis Judæis Tridentinis objicitur simile facinus alio loco aut tempore patratum, sed altum silent de hac re accusatores, judices, testes ac rei, uti constat ex tabulis ibidem productis. Quid itaque moverit Ampassenses ad hoc credendum aut suspicandum, non divinamus ; experientia docente hujusmodi popularibus traditionibus parum fidei habendum. Lapidem martyrii tradunt istæ notitiæ* ex superiori parte mensæ planitiem referre ; habere insuper ex latere, quo Septemtrionem respicit, formam sediculæ cum scabello recipiendi parvuli... artubus peraccommodam. *Figuram hanc miraculose lapidi inductam fuisse, et Martyri inservivisse pro sedili, multis fieri credibile, ibidem legitur ; non tamen admittitur in notitiis aliter, quam sicut* res aliquatenus dubia; *pro qua et nos desideramus testimonia : cum, ut est in sæpe dictis notitiis,* annotationes archivii Wilthinensis specialem *de ea* mentionem non faciant. *Rursus nos ad martyrium.*

AUCTORE J. P.

de quo ejus mater cœlitus monetur; videns aliud in pecunia a Judæis pro ipso data miraculum.

15 Dum hæc in parvulum innocentem a crudelibus Hebræis exercerentur, piæ matri cum aliis in agro Ombrosano metenti triticum, ex improviso gutta sanguinis primo, secundo et tertio in dexteram ex alto decidit. Spectarunt hoc ipsius sociæ feminæ cum attonita matre : quæ cum nihil boni exinde præsagiret, continuo domum properat. Filiolum in cunis quærit; absentem per viciniam inter coæquales investigat : E rogat compatrem, quo Andreas suus excurrisset. Proditor omnia dissimulat. Verum cum anxia mater etiam cum ejulatu instaret, et commissum ab homine filiolum requireret; subjecit ille, sine cura esset : optime provisum filio. Simul manu prehensam matrem in conclave duxit, pileum auro plenum ei exhibens. De hoc ut mater in solatium deperditi filii, partem acciperet, cum urgeret; ecce subito omne aurum in folia salicis mutatur. Hoc spectaculo attonitum convictumque proditorem innocentis filii mater vehementer urget, diceret, quo infans devenisset. Fatetur ille a Judæis abductum, et quidem per posticum in proximum nemus. *Hæc agebat mater cum patrino in* Hochstrass *prope Rinn, ex agro Ombrassensi redux.*

Inventus ab ea filius,

16 Extemplo mater eo properat ; cumque multum plorans Andream suum per silvulam inclamaret, ad fatale saxum pervenit. Hic cum circumspiceret, vidit ex vicina betula lamentabile spectaculum, filiolum suum nudum ac cruentum pendere ; mox in vociferationes effusa, F plures ex accolis spectatores ad tristem scenam excivit. Hanc spectabant illi, condolentes quidem afflictissimæ matri; sed, quæ temporum illorum ruditas fuit, sine sensu et æstimatione insignis martyrii. Perinde sacrum Martyris corpus sine ullo cultu de arbore in sinum matris deposuerunt, nempe ut communi sepulturæ illud committi curaret. Nec ipsa parens, tota in luctu, sublimius quid de filiolo suo Martyre apprehendit; sed tenui involutum linteo ad tumulum in pagum vicinum Ambos deportavit. Hic aperto in cœmeterio inter alios a parocho sacrum Andreæ corpus terræ mandatum fuit. *Longa horum rursus narratio in notitiis Wilthinensibus in hæc verba :* Primo quidem omnium cogitare cœpit *(parvuli mater)* de Christiana ejus sepultura : unde e re fore judicabat, si ipsamet ad R. D. Parochum suum iret, totamque rei seriem fideliter eidem exponeret. Quod et præstitit : sive quia intolerabile ipsi accidebat occisi filioli corpus continuo aspicere; sive quia domum redire, perfidoque patrino sub oculos venire nolebat ; sive quia a zeloso animæ suæ pastore in extrema hac deso-

 latione

AUCTORE J. P.

latione solatium haurire posse sperabat. Vadit igitur itineris austeritate ac longitudine (distat enim minimum integræ horæ spatio) non obstantibus, celeri gressu in Ampass: ubi tunc temporis erat domus canonica totius parochiæ; cujus ecclesia S. Apostoli Andreæ in Rinn una cum quatuor aliis erat filia. Tota vero parochia Ampassensis ex dono Brunonis Episcopi Brixinensis pertinebat, et de facto adhuc pertinet ad collegium Wilthinense sacri et exempti Ordinis Canonicorum Præmonstratensium; e quorum proinde numero erat tam R. D. Parochus ipse, quam religiosus ejus socius, hic locorum communiter cooperator dictus.

ubi sepultus; qua occasione dantur varia de Wilthinensibus.

17 *Hinc solvo dubium de Martyris sepultura suboriri natum: cui in martyrio, quod damus, assignatur, ut modo vidimus,* pagus vicinus Ambos *(Ampass;) et rursum paulo post dicitur hic* divina bonitas tantum thesaurum in Ambosano cœmeterio latere noluisse; *ac paulo post memorantur ejus* ossa de cœmeterio Ambosano levata. *Quæ quomodo concordant cum iis, quæ habent notitiæ Wilthinenses?* Itum recto itinere ad ecclesiam B D. Andreæ Apostoli in Rinn; ibique funus terræ mandatum in cœnotaphio Silleriano, quod extra ecclesiam quidem in cœmeterio, attamen ita pone laterale altare jacet, ut solus templi paries sive murus intermediet, prout hodie adhuc videre est. *Idem locus erui potest ex pluribus aliis verbis earumdem notitiarum. Sed ista duo vere non pugnant: nam Ampass et Rinn, physice diversa loca, moraliter eadem sunt ob alterius ab altero dependentiam et subordinationem; ut deducitur ex verbis notitiarum inferius alia occasione proferendis num.* 24. *Sive itaque cum martyrio nostro sepulturam statuas in pago Rinn, sive cum notitiis in Ampass, eodem redit: cum idem utriusque sit pastor, eadem ecclesia, parœcia eadem. De donatione Ampassensis ecclesiæ cœnobio Wilthinensi agit Hundius Metrop. Salisb. pag.* 488, *factum innectens anno* 1256. *Quibus adde ex eodem alios favores eidem cœnobio anno* 1260 *concessos, annoque sequenti eos, qui præcesserant, confirmatos. Pro majore notitia adjungi his possunt, quæ scribit Bucelinus Monasteriologiæ Germanicæ parte altera, pag.* 325, *asserens* Brunonem, Episcopum Brixinensem incorporasse Witmaro, nono Wilthinensium Præposito, parochiales ecclesias Ampass et Patsch: C *Wilthinense cœnobium olim ad Benedictinos spectasse: sed postea spectare desiisse, ecclesia ad clericos seu canonicos regulares devoluta, tandemque per Reginbertum, ex monacho Admontensi et Abbate S. Petri Salsburgi Episcopum Brixinensem, ad Præmonstratenses translata. Idem Hundius pag.* 244 *ait extare diploma, in quo laudatus Præsul ponit* Wilthinensem ecclesiam a se utcumque plantatam; tradens ei quidquid juris ecclesia Brixinensis ante hoc inter illos præfinitos terminos in decimis majoribus ac minoribus, in silvis, campis, villis et vicis habuit, etc., ad monasterii perpetuos usus, etc. Actum anno MCXLI. *Nunc ad martyrium redeamus.*

Pueri venditor punitus, uti et temerator floris supra Martyris sepulcrum enati.

18 Interea perfidus compater subito tantis agitari furiis cœpit, ut validis funibus et catenis ipsissimo in conclavi, in quo innocentem parvulum Judæis vendiderat, vinciri debuerit. Tenebatur in hoc carcere per solidum biennium ceu indomita bestia; cumque jam a pedibus ad caput vivus computresceret, ob intolerabilem fœtorem domo ejectus, in stabuli angulum compactus fuit. Hic infelicem animam post alterum biennium inter furias egit. Porro cum divina bonitas tantum thesaurum in Ambosano cœmeterio latere D nollet, suique Martyris gloriam orbi contestatam facere vellet, candidissimum lilium sub autumni proximi initium de tumulo Martyris progerminavit. Cumque floris calix se latius explicaret, animadversæ sunt literarum notæ, a pluribus quidem observatæ, sed non explicatæ. Floruit miraculosum hoc germen per plures dies: verum quia sepiendi cura incolis non fuerat, ab insolenti quodam puero decerptus fuit; at non impune. Nam et ipse, et posteritas ejus in hæc usque tempora hanc luit proterviam: siquidem rarus ex ea progenie, qui non vel immatura, vel violenta morte obeat. *Notitiæ Wilthinenses id factum memorant a* petulantibus quibusdam pueris ex Pegleriana familia; *testante Guarinonio, sicut loco ibidem,* sibi ipsi præter feminam ex eadem familia, insania correptam, probe etiam fuisse notum quemdam Franciscum Pegler, qui duos litigantes reconciliaturus, cultro tam infeliciter fuit vulneratus, ut intra paucos dies vitæ suæ finem fecerit; in hoc aliis felicior, quod sanctis Ecclesiæ Sacramentis more Christiano adhuc provideri potuerit.

Caprarius ob excisam arborem, e qua Martyr penderat, punitus.

19 *Martyrium sic prosequitur:* Ad hæc betula E illa, de qua innocens martyr pependit, per sequentem hiemem, nudis omnibus aliis in ambitu arboribus, sola revirescebat; mansitque miraculosus hic viror per integrum septennium. Nec hic tamen rudibus incolis cura fuit arborem hanc ad arcendam injuriam sepe munire: perinde etiam a protervo quodam caprario securi dejecta fuit. Cumque arboris stipitem ad focum domesticum trahere moliretur, crus fregit, ex eoque vulnere deinceps instar exsuccæ plantæ exaruit, et mortuus est. *Quid moverit caprarium ad excisionem betulæ, tradunt notitiæ Wilthinenses: cum enim capræ* ad eamdem, præsertim dum alia pabula paulatim defecere, magno frequenter pruritu accurrerent, ramusculos inde perpetuo virentes depasturæ; idque sæpe non sine ingenti tædio caprarii, qui pecudes suas longo sæpe spatio nolens volens sequi debuit, ad hanc betulam; *(hic)* tandem hac sese molestia exempturus, securim adhibuit, et arborem succidit.

Miracula patrata; propositum templi in B. Andreæ honorem ædificandi.

20 *Martyrium ita absolvitur:* Suffecerant ejusmodi prodigia plebi rusticanæ, ut digniores de cultu Martyris sui cogitationes conciperent. Verum non nisi post tredecim annos, cum per Judæorum crudelitas in innocentem parvulum Simonem Tridenti desæviit, sapere didicerunt: F nam ubi sacra Simonis lipsana a Tridentinis impense coli, tumbaque argentea inclusa fuisse perceperunt, ad parem excitati cultum, eam operam dederunt, ut anno salutis MCDLXXV, Dominica SS. Trinitatis, sacra Andreæ ossa de cœmeterio Ambrosano levarentur; indeque per solemnem supplicationem (quæ quotannis eo festo repetitur) ad saxum Martyris, dein ad templum deportarentur. Ab eo tempore multis innocens Martyr miraculis clarere cœpit. Moverunt ea Maximilianum Cæsarem, hac forte post XL annos iter facientem, ut templum honori et nomini sancti innocentis Andreæ poneret. *Fuit is Maximilianus I, Frederici Imperatoris filius, avus Caroli V, Rex Romanorum electus* 1486, *die Jovis,* XVI *Februarii; coronatus Aquisgrani* IX *Aprilis; patris in imperio successor* 1493; *obiit* XII *Januarii* 1519. *Quæ de templo hic brevissime, paulo latius deducunt notitiæ Wilthinenses, adduntque Augustissimum Principem rem, quæ ibi erat gesta, probe edoctum, mox* notabilem pecuniarum summam pro ædificando ibidem... sacello contulisse:

addito

AUCTORE J. P.

A addito gratiosissimo mandato, ut ipsi quoque illius vicinitatis accolæ aliquid eum ipsum in finem contribuant; quod et fideliter factum; *sed dilapidata pecunia a Jacobo Haan, et rem non satis efficaciter ac nonnisi post annos 20 accolis serio urgentibus, tandem in jus vocatur dissipator; coactusque fabricam inchoare, languide primo eam promovisse, et post ejus mortem heredes etiam penitus eam neglexisse ibidem perhibentur; at non impune : nam, ut addunt dictæ notitiæ,* tempore Hippolyti Guarinonii etiamnum in vivis agebat Vitus Haan, infidelis architecti nepos, homo sexaginta annorum; qui interroganti eidem Guarinonio ingenue fassus est, omnem totius eorum familiæ interitum provenisse ab infelici avo. *At ædis sacræ ædificatio has tum difficultates passa, commodiora postea tempora invenit, quibus conderetur, prout patebit ex paragrapho sequenti de cultus Beati augmento, propagatione ac Reliquiis ejus.*

B

§ III. Beati Andreæ cultus ad nostra usque tempora successive continuatus; supplicationes; erectum templum; status Reliquiarum modernus; miraculum; anathemata.

Supplicationes, novum templum,

Corrado, quæ ad illustrandum cultum publicum Beati, ad hæc usque tempora successive continuatum, et in fine martyrii parcissime tactum conducunt, insistens notitiis Wilthinensibus pluries laudatis. Inter alios, qui ad ecclesiam Rinnensem, atque ad lapidem sacrum, venerationis causa confluxere, præcipue in iisdem celebrantur incolæ pagorum Tulfes et Rinn, peracta quotannis communione Paschali illuc concurrentes. Quin etiam integræ sæpe communitates eo versus solennes supplicationes instituere : quarum dignior præ aliis memoriæ commendatur Halensis die XII *hujus anno* MDCXXI *ad obtinendam aeris serenitatem : quam ornavit studiosa juventus, ac panegyris a P. Joanne Eyselin nostro ibidem tunc habita. Sub finem vero dicti anni in Gymnasio Halensi dramatice exhibitum fuit martyrium coram Serenissimo Archiduce Au-*

C *striæ, ac Comite Tyrolensi Leopoldo. Præcesserat sedula aliquorum cura in suppeditandis sumptibus ad exædificandum novum templum in Rinn: inter quos primus fuisse fertur memoratus Guarinonius; non obstante, quod paulo ante suis impensis a fundamentis erexisset ecclesiam in honorem S. Caroli Borromæi in pago Volders ad Œnum, Hala distante spatio unius horæ : cui ecclesiæ ante annos circiter viginti adjunctum Servorum B. V. Mariæ monasterium. Templi fabrica anno* MDCLXX *ad finem perducta.*

altaribus ornatum; Reliquiæ publicæ venerationi expositæ.

22 *Postea accessit altare summum munificentia cœnobii Wilthinensis; atque aliud ad istius cornu Evangelii dono Regii parthenonis Halensis, illi respondente ad cornu epistolæ lapide martyrii, ut rursum nos docent notitiæ Wilthinenses; e quibus habemus, huc pariter translatas fuisse Beati Reliquias, publicæ venerationi exponendas ex indulto* Episcopi Brixinensis Paulini, *anno* MDCLXXI, *die* XX *Septembris, quæ fuit Dominica tertia dicti mensis; confluente innumera populi multitudine, institutamque supplicationem subsequente cum vestibus pontificalibus Amplissimo Wilthinensi Dominico Lor; qui tum vivebat : natus videlicet* XXVIII *Decembris* MDC; *professus* VIII *Februarii* MDCXXIV; *electus Abbas* IX *Januarii* MDCLI; *mortuus* X *Maii* MDCLXXXVII, *prout notatur in additamentis Wilthinensibus, de quibus in Appendice proxima.*

an Paulini Episcopi Brixinensis indultu? Anathemata

23 *Die* XXII *Octobris* MDCCXXII *inter alia rogavi sæpe nominatum Raslerum, quando sedere cœpisset, ac desiisset supra dictus Paulinus Brixinensis Episcopus. Re itaque cum Abbate Wilthinensi communicata, dicti Rasleri interea vita functi in rectoratu Collegii Œnipontani successor R. P. Franciscus Mossu, responsum scripto accepit ab eodem Illustrissimo, ad hoc atque ad alia quæsita ad nos dirigendum : in quo signatur Paulinus electus die* XXIX *Aprilis* MDCLXXVII, *vita autem functus die* XXIX *Septembris* MDCLXXXV; *citaturque R. D. Andreas Ziegler in concione funebri. Itaque juxta hoc documentum Paulinus nondum erat Episcopus Brixinensis anno* MDCLXXI. *Quomodo ergo scribi potest in notitiis Wilthinensibus dedisse facultatem exponendi Reliquias publicæ venerationi isto anno? Verum, ut ad templum novum redeamus, frequentissimo concursu adiri cœpisse, testantur eædem his verbis :* Ingens mox peregrinantium multitudo, non de propinquis tantum, ut fere hactenus, sed et de remotioribus locis convenire cœpit, suis E quisque necessitatibus ex hoc novo gratiarum fonte medelam quæsiturus : quam etiam claudi, cæci, surdi, muti mirabiliter sæpe invenere, et etiamnum inveniunt; prout appensa magno numero per ecclesiam anathemata satis demonstrant. *Indidem discimus, templum illud a prædicto Episcopo Brixinensi annis a translatione septem, die 2 Decembris, una cum binis altaribus in honorem omnium Sanctorum Innocentium consecratum fuisse.*

Pro amplificando Beati cultu allaboratum a Wilthinensibus :

24 *Nec vero in Beati cultu promovendo segniter se gesserunt Wilthinenses; nam* a tempore consecratæ novæ ecclesiæ, ut peregrinantium devotioni plenius posset satisfieri, non modo singulis per annum festivis diebus divina ibi, Missæ nimirum sacrificium cum concione celebrabantur a R. D. Parocho in Ampass, et ejus capellanis, sed et augustissimum altaris Sacramentum de sublimioris potestatis licentia instituebatur perpetuo ibi asservandum. Ultimis hisce temporibus legenda etiam est Missa in singulis anni hebdomades fundata. Unde cum labores indies notabiliter excrescant, et via ex Ampass sit perquam incommoda et difficilis, modernus Abbas Marti- F nus ex Wilthinensi collegio duos suorum canonicorum vicino in loco ipsius potissimum monasterii impensis exposuit, ut simul et oviculas utriusque pagi Tulfes et Rinn zelo Norbertino pascant, et peregrinantium ad ecclesiam innocentis parvuli Andreæ curam gerant : quod etiam præstant emolumento spiritualis lucri non modico, et devotione erga beatum Martyrem indies crescente. *Quam vero late diffusa, et quanto incremento ad nostra usque tempora propagata ac continuata ea fuerit,* non levi argumento esse potest numerosa illa processio, quæ ad implorandam ejus intercessionem ex quindecim populosis communitatibus instituta fuit anno Christi MDCCIII, dum provincia Tyrolensis ex bina hostium invasione extremo jamjam in agone jaceret. *Atque hæc omnia totidem argumenta sunt, quibus solide ac certo ab immemorabili tempore* B. Andreæ *cultus stabilitur, et successive huc usque continuatus probatur, antiqua pariter ac moderna veneratione stabiliter perseverante.*

idem frequentatus a nostris OEnipontanis.

25 *Adde quæ ad nos scribebat Raslerus die* XXIII *Januarii* MDCCXXII, *suum erga Beatum studium significans :* Ego per me nihil mavelim, quam pro-

AUCTORE J. P.

promovere cultum beati pueri; ad quem et puer ego ante annos triginta aliquot peregrinabar. Et jam in feriis autumnalibus Professores nostri pene quotidie peregrinantur ex Tusculo, horam breviculam inde dissito. *Exin litteris* II *Julii ejusdem anni indicat*, in Judenstein, seu ad lapidem Judæorum, (ita vocatur templum novum et elegans, in quo beati pueruli ossa requiescunt) *peculiarem Missam hactenus lectam non fuisse*, *sed tantum* votivas de SS. Innocentibus; id nunc agere *pro suo in ipsum studio Illustrissimum Wilthinensem*, ut impetret propriam : ita eum sibi retulisse *pridie quam ista scriberet*.

Status præsens Reliquiarum.

26 *De statu præsenti Reliquiarum hæc subdo ex notitiis Wilthinensibus :* Corpus reclusum fuit, *(condito jam novo templo) anno ut supra signavimus* MDCLXXI, sub triplici sera pone lapidem martyrii, in tabernaculo ad id specialiter facto : ita tamen ut per fenestellas vitreas probe videri potuerit. Quo in statu usque in hodiernum diem perseverat; *ita quidem integre conservatum, ut omnibus suis partibus constet, excepto extremo digiti articulo, quem in notitiis narratur petiisse atque obtinuisse Episcopus Brixinensis, postquam consecrarat novum templum cum duobus altaribus;* eumque argenteæ thecæ inclusum, magno, quoadusque vixit, in honore habuisse. Aliæ particulæ de sacro corpusculo quam ardenter sæpe expetuntur, tam constanter denegantur; adeo ut in hodiernum diem præter memoratum digiti articulum nihil desideretur. *Ex quibus præsens status sacri hujus depositi, impensissima Rinnensium in eo possidendo æstimatio, et plane singularis in conservando solicitudo abunde intelliguntur.*

B

Miraculum cur hic datum extra Appendicem.

27 *Miracula quædam recentiora, Beati ope patrata, rejecimus in proximam appendicem, cum adjunctis locorum, personarum, ac notis chronologicis satis accurate descripta. Aliud, quoniam absque nota temporis inter notitias Wilthinenses recensitum, ad nos pervenit, epimetri loco hic subnecto : quod ibidem exponitur factum* devotæ virgini Barbaræ Sillerin, quæ et ipsa ex ea descendebat familia, quæ innocentis parvuli corpusculo sepulchralem indulsit quietem. Hæc venerationi beati Martyris adeo erat addicta, ut diebus singulis minimum semel martyrii arenam frequentaret, ardentes ibi ad Deum preces fusura. Dominicis autem diebus atque festivis a prandio tempus fere omne in oratione ibidem insumebat, idque aeris intemperiei nulla habita ratione. Contigit semel æstivo tempore, ut devotionis causa peregrinaretur in Seelfeld, locum octo horis dissitum (nunc ibi est monasterium Eremitarum S. Augustini) adoratura Deum eucharisticum, qui jam ab anno MCCCLXXXIV ibi asservatur. Quo anno illum sub formula majori nobilis dynasta Oswaldus Chilser pro sua communione paschali petiit et obtinuit : sed dum sacerdos consecratam hostiam porrigebat, tellus sub fastuoso nobili instar mollis ceræ cessit; et cum ipse manibus se retinere vellet in tabula altaris, hæc quoque fulcimento esse recusavit, prout hodie adhuc impressis genuum ac digitorum vestigiis videre est.

C

28 Ex hoc igitur loco sub noctis crepusculum, etiamnum jejuna, redux cibum capere distulit, donec consuetum innocentis parvuli pensum persolvisset. Quare in genua ibi prostrata cum aliquamdiu orasset, cœpit viribus ita destitui, ut elumbe corpus lapidi sese inclinare cogeretur. Sed, ecce, dum sic inclinata vix amplius respiceret, primum ex odore, mox etiam ex tactu, frustum panis recenter cocti advertit : quod dum apprehendens comedisset, fassa est, se nil umquam sapidius tota vita sua gustasse hoc pane, per intercessionem beati martyris Andreæ cœlitus sibi demisso. *En tibi nunc alia miracula in Appendice : quorum occasione mentio fit anathematum, in ejus honorem appensorum ab iis, qui pio ad ipsum recursu divinam opem implorarunt; et jam num.* 23, *mentio de iis injecta est.* D

APPENDIX

Recentiora quædam miracula.

Ex Ms., ab Illustrissimo Abbate Wilthinensi huc misso.

E *Miracula sequentia ab Ordinario typis vulgari permissa.*

Post responsa altera ad altera quæsita mea, secundis curis proposita, et ab Illustrissimo Wilthinensi Martino diligenter huc transmissa, invenio additamentum miraculorum, feliciter nactus eadem ista opportunitate plus quam determinate rogaveram; ad quæ ita præfatur eorumdem collector vel transcriptor : Ceterum quædam pauca hic beneficia subjungere placuit, per intercessionem B. Andreæ ultimis his temporibus obtenta; non quod hæc prioribus, et hactenus, prout anathemata per ecclesiam appensa exhibent, consuetis majora sint; sed quod viva etiamnum voce probari, et juramento firmari possint, et ut plurimum firmata sint : quin et missa ad Officium Ecclesiasticum Celsissimi DD. Ordinarii, indeque remissa una cum approbatione permissiva et licentia, ut per typum in publicum edantur. *Quibus præmissis sic ea exponit collector.*

Gressus Lotharingiæ Duci redditus : * *alias* IV

30 Serenissima Poloniæ Regina, Augustissimi Imperatoris Leopoldi soror, quatuor ex secundo cum Carolo V * Lotharingiæ Duce, ac Tyroleos gubernatore suscepit filios : quos inter primogenitus Leopoldus Josephus (ea ipsa nimirum Regia Celsitudo, quæ ex Serenissimis fratribus sola superstes, de facto adhuc felicissime regnat in Lotharingia) cum quinto ætatis anno pedes in gressum solvere nondum posset, licet perfecte solverent duo juniores fratres, Carolus Josephus, et Ferdinandus Josephus, Serenissima Parens anno MDCLXXXIV votum fecit B. Andreæ in Rinn. Et ecce, Princeps mox itare, paulatim etiam perfecte incedere poterat. Anathematis loco Regia Majestas duos calceos ex argento confectos, qui hodie adhuc ibidem visuntur, obtulit; ipse vero Serenissimus Princeps, cum ad majorem venisset ætatem, ad Reliquias innocentis parvuli itinere satis difficili venit; pro accepto beneficio gratias acturus. *Serenissima supra dicta est Eleonora Maria, anno* 1653 *nata;* 1670 *Michaeli Wisiowizkio Poloniæ Regi, deinde eo tribus post annis, et quod excurrit, mortuo, Carolo Leopoldo Duci Lotharingiæ* 1678 *nupta; cujus morte anno* 1690 *vidua facta, obiit* 1697. *Vide Imhofii notitiam R. S. I. Germ. pag.* 11. *Eadem Leopoldi I Imperatoris fuit soror germana, non uterina : is enim ex Maria Anna, Philippi III, Hispaniarum Regis, et Margaritæ Austriacæ filia, prima Ferdinandi III Conjuge natus; illa vero ex Eleonora Gonzaga, tertia ejusdem conjuge.* F

A *cæco visus;* 31 Martinus Jabinger, modernus ad B. Andream æditituus, homo, quinquaginta annorum, dum in infantia variolis laboraret, oculis ita læsus est, ut non solum nihil amplius viderit, sed et palpebris reclusis aliud non apparuerit nisi cruda caro. Ubi vero ad monitionem matris in honorem B. Andreæ aliquamdiu orasset, somno correptus est : ex quo post horam cum dimidia evigilans, oculos sibi eorumque usum esse restitutum animadvertit, quibus adhuc hodie tam perfecte gaudet, ut non modo æditituum, sed et ludimagistrum agat, ac juventutem Rinnensem in legendo et scribendo instruat. *Ex characterismo temporis, qui hic apponitur, factum id fuerit circa annum* 1678.

alteri gressus; 32 Michael Pichler ex Rinn ante annos XI, manibus pedibusque ita obriguit, ut adhibito duplicis baculi adminiculo vix misere incedere potuerit. Hic cum media omnia videret esse frustranea, contulit se ad ecclesiam beati et innocentis patriotæ sui : ubi in preces ardentius effusus, mox advertit priorem sibi agilitatem redire ; et rediit ita perfecte, ut non solum eodem adhuc B die arborem conscenderit, cerasa lecturus ; sed et nuperrime vocatus trium horarum itinere Wilthinam, et inde Œnipontum venerit venerabilis LXXXIII annorum senex, de accepto hoc suo beneficio testimonium perhibiturus. *Quæsita nostra acuerint laudatissimam diligentiam Reverendissimi et Illustrissimi Wilthinensis, ut ex toto vel ex parte miracula hæc suo jussu recentissime colligerentur, ad nos transmittenda. Id videtur plane colligi ex characterismo temporis hujus loci, et alterius infra num.* 34.

uti et puellæ quadrimulæ: 33 Anno a partu Virginis MDCCV D. Nicolaus Jochamb, civis Halensis, privignam suam, quatuor annorum parvulam, omni adhuc gressu carentem, ad Reliquias beati martyris Andreæ portari curabat. Dum ipse cum uterina infantis matre, Susanna Oberpergerin, devotioni ibidem aliquamdiu insistit, parvula per ecclesiam cursitare cœpit, et ex illo tempore usque in hodiernum diem sine defectu incedit.

linguæ usus alteri; 34 R. P. Simon Trostberger, Ordinis Servorum B. V. Mariæ, nunc temporis in celebri conventu Œnipontano ad S. Josephum sacrarii custos, sub fide sacerdotali die XXIII Octobris anni MDCCXXII in scriptis de se ipso testatus est, se, dum sextum agebat ætatis annum, linguæ usu adhuc ita fuisse destitutum, ut non solum verbum proferre potuerit nullum, sed et matrem dubiam valde reddiderit, an non mutus perpetuo sit mansurus ; quæ huic malo obviatura, peregrinationem ad B. Andream instituit, ibique SS. Missæ sacrificium pro filii salute offerri fecit. Et ecce ! sub elevatione hostiæ, puer alta voce ad matrem dixit : En mater, Christus Dominus elevatur. *Ordo Servitarum sub regula S. Augustini institutus est versus annum* 1232, *concurrentibus septem mercatoribus Florentinis, ac præsertim annittente S. Philippo Benitio : de qua re ex professo agi poterit die* XXIII *Augusti, et distingui Ordo Servitarum plus unus ; nomen sortitus a peculiari servitio erga B. V. Mariam : confirmatus a Benedicto PP. XI apud Raynaldum ad annum* 1304.

AUCTORE J. P.

item puero trimulo restitutus. 35 Simile beneficium obtigit Francisco Antonio Isser, civis Œnipontani filio, qui cum completo tertio ætatis anno nondum balbutiret, dominam aviam suam Annam Trautshonin, apud quam morabatur, timidam reddidit, ne loqui penitus non discat. Unde hæc ad innocentem Andream peregrinationem instituit die XXX Aprilis MDCCXIII ; ubi precibus pro nepote suo absolutis, cochlearium, quorum magnus ibi numerus in signum obtentæ loquendi facultatis appensus est, secum tulit ; ex quo dum parvulus cibos sumpsit, infantium more non sine lacrymis præ gaudio dominæ aviæ suæ mox garrire cœpit, et deinceps loqui. *Atque hæc omnia confirmantur authentico et autographo testimonio Reverendissimi et Illustrissimi Abbatis Wilthinensis Martini, submissis, sicut ex decursu patuit, pluribus imo pene omnibus, quæ produximus, documentis, de beato puerulo* Andrea *ac de nobis quam cumulatissime meriti : quod ita sonat :* Hæc additamenta eamdem fidem habere, quam habet historia *(martyrii)* transmissa, manu propria et sigillo abbatiali attestari volui. *Et addebatur alia manu* XXIII Januarii MDCCXXIII. *His* B. Andreæ *martyrium, et hunc diem duodecimum Julii concludimus.* E

DIES

DIES DECIMA TERTIA JULII.

SANCTI QUI III IDUS JULII COLUNTUR.

S. Joël / S. Esdras — prophetæ veteris Testamenti in Palæstina.
S. Silas *sive* Silvanus, S. Pauli Apostoli
B socius in Macedonia.
S. Anacletus PP. et martyr, Romæ.
S. Serapion martyr, apud Græcos.
S. Serapion
S. Trophimus
S. Meleus
S. Euangelus
S. Propolus
S. Attalus
S. Zeno
S. Mineus presbyter
S. Trophima virgo
S. Macrobius — Martyres Alexandriæ.
S. Myrope martyr, in Insula Chio.

S. Justina / S. Zeno — martyres Tergesti, in Istria.
S. Sara Virgo abbatissa, in Sceti Libyæ.
S. Juvenianus magnus confessor, Eystadii in Germania. E
S. Eugenius episcopus Carthaginensis, Albigæ in Occitania Galliæ, et socii ejus a Wandalis passi.
S. Cholinduch martyr apud Græcos, Hierapoli, ut videtur, in Syria.
S. Mildreda Virgo abbatissa Tanetensis, Cantuariæ in Anglia.
S. Stephanus Sabaïta, Thaumaturgus, monachus in Laura S. Sabæ prope Hierosolymam.
S. Turianus *seu* Turiavus episcopus Dolensis in Britannia Armorica.

C

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI.

F

Maura et Britta *sive* Brigida, *prout variis locis coluntur, sic diversis diebus consignatæ sunt. Inter Prætermissos die* v *Maii ipsas ad hunc diem* xiii *Julii remisit Henschenius, ut quæ tunc Nongenti coli dicantur, subdubitans, utrum eædem sint de quibus actum fuit* xv *Januarii. Ad hunc, inquam, diem ipsas remisit, sperans eruenda alicunde monumenta, a fabellis Hibernicis aliisque repurgata, quæ nimirum hoc die illustrari possent. At licet schedas nonnullas reperiam, ad illas spectantes, quas easdem prorsus et a Turonensibus, et a Bellovacensibus, Nongentinisque celebrari non dubito; nihil adhucdum occurrit, quod dictis præfata die* xv *Januarii superaddi hodie mereatur. Eadem igitur spe, qua Henschenius involutas eatenus historias hic evolvi posse existimavit, confidere ego ausim, quæ hactenus reperta non sunt, aliquando inventum iri, eaque proinde ad diem qua de ipsis agi cœptum est, ad supplementum istius mensis censui remittenda* xv Januarii.

B. Joannis episcopi et confessoris, Ordinis Carmelitarum *est singularis annuntiatio additionum Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum; qua non video indicari alium posse præter* S. Joannem Eleemosynarium, *de quo hoc die agunt codices Usuardini Centulensis, Bruxellensis, et plures alii in Auctariis nostris citati. De celebri Sancto actum est die natali* xxiii Januarii.

S. Margarita virgo, filia Belæ regis Hungariæ, Posonii in Pannonia, Ordinis Prædicatorum, *ad hanc diem, loco non suo, refertur a Ferrario in Catalogo generali, forte immemore, se eamdem melius signasse ipso die quo colitur et quo de ipsa egimus* xxviii Januarii.

S. Gildam *alicubi hoc die legit Bollandus, sed de eo jam actum est* xxix Januarii.

S. Gabriëlis Archangeli *festivitatem hoc die certatim celebrant sacræ Græcorum tabulæ, Menæa impressa, Horologium, Maximus Cytherorum episcopus, Epitome excusa Menologii, Index in Typicum Sabæ, Menologium Slavo-Russicum,*

aliud

A *aliud Sirleti et Ephemerides Græco-Moscæ. Quibus adde Kalendarium Syriacum seu Chaldaicum Romæ impressum anno* 1624, *quod Majoribus nostris Latine dictavit D. Josephus Maronita anno* 1661, *atque item Arabo-Ægyptium, versum a Gratia Simonio, ut satis pateat, receptum in Oriente fuisse hoc die sancti Gabriëlis festum ; de cujus institutione hic nobis agendum non est, cum apud Latinos commune non sit, neque hoc die celebretur in Officiis Hispanicis, in quibus ponitur* XVIII Martii.

S. Cleti Papæ et martyris; S. Marcellini Papæ et martyris *in Matricula Cartusiæ Ultrajectinæ male hoc die referuntur : spectant enim et de iis actum est ad diem* XXVI Aprilis.

S. Petronilla *(Gallice* Perrenelle) *uxor S. Gilberti fundatoris et primi abbatis Novemfontium, ipsa* fundatrix et prima *item* abbatissa *(Castellanus* Priorissam *vocat)* monasterii SS. Gervasii et Protasii de Albaterra Claromontensis diœcesis *a nonnullis refertur hoc die, ab aliis* III *Octobris, quod pluribus explicatum habes tomo* 1 *Junii pag.* 762, *ut hic dicta repetere opus non* B *sit ; at cum de ea nihil sciatur præter ea quæ in Sancti conjugis Actis continentur, ipsam remittimus ad diem quo de illo actum est* VI Junii.

S. Pontia *Sanctorum conjugum* meritissima filia, ejusdem cœnobii post matrem præposita, *non uno etiam die reperitur commemorata, nominatim* XX *Maii, ut etiam signavit Cl. Castellanus; sed cum ejus æque ac matris gesta, cum jam citatis connexa sint, actum non agimus*; *sed videatur et de ipsa* VI Junii.

Artisii, de antiquis Christi discipulis *memoria agitur in Codicibus Usuardinis Florentinis, qualis mihi necdum notus est. Corruptum opinor nomen ex* Artema *S. Pauli discipulo, de quo meminit ad Titum scribens, ut vide* XXI Junii.

Trophima virgo et martyr, *ex mera nominis synonymia, nisi vehementer fallor, hoc die Minorensibus adscribitur a Ferrario, quæ alibi aliis sociis jungitur. Ne sæpius idem dicendum sit, vide S. Serapionem cum turma sua, loco proprio. Ceterum* Trophimæ virginis Siculæ translatio *notatur in Martyrologio Siculo nostri Cajetani. Vide dicta* V Junii.

C S. Petrum *abbatem Perusinum hoc rursus die memorat Bucelinus, nulla indicata repetitionis causa; colitur is natali die, quo superius a nobis de eo abunde actum est* X Julii.

B. Petrus de Lutzenburgo Cardinalis *hoc die male collocatur a Greveno; notior est dies ejus natalis, quam ut inde erui debeat. Vide* II Julii.

S. Cyprianus martyr Pictavis *perperam hoc die refertur in Editione Lubeco-Coloniensi et Greveno ; satis sæpe confusus est, et cum Savino conjunctus* XI Julii.

Uguzonem *martyrem in Valle Cavernia apud Insubres in hunc diem transtulit Castellanus in suo Martyrologio universali, natalem ejus die præcedenti in Catalogo generali retulit Ferrarius, cum quo de ipso egimus* XII Julii.

S. Menulfi confessoris *commemoratio fit in codicibus Usuardinis Victorino et Reginæ Sueciæ; die non proprio, neque recte efformato nomine.* S. Menulfum *dedimus die præterito* XII Julii.

Neemiæ, Zorobabel, filii Salathiel, et Jesu filii Josedech, qui Ecclesiastici 49 Sanctis Patribus veteris Testamenti connumerantur : *verba sunt a Canisio adoptata ex Greveni Additionibus ad Usuardum, qui Sanctos istos, ab Ecclesiastico recensitos, non aliunde accepit quam ex Petro de* D *Natalibus, a nobis hoc ipso die laudato in prophetis Joele et Esdra, quos Actis inseruimus ex antiquis classicis Martyrologiis, quorum verba in hodiernum Romanum translata sunt ; at plures e veteribus illis Patribus Fastis nostris sacris inserere, ex sola Equilini aut Greveni auctoritate, nobis licitum non putamus. Elogia ipsorum apud Petrum habes, iis conjuncta, quæ de Joele et Esdra suis locis describimus. Atque ea cursim notasse, hoc loco sit satis.*

Joannes PP. III, *nescio ex quibus aut cujus ecclesiæ tabulis a Maurolyco signatus sit inter Sanctos* XII *Januarii, et alieno die, cum satis constet, ipsum hoc die obiisse, ad quem eum in Catalogo Prætermissorum huc remisit Bollandus; non quod vere Sanctum existimaverit, sed ut res hic examinaretur : nam diserte ait,* haud dum exploratum sibi esse, an colatur, licet Henricus Spondanus, *hic supra Baronium sapiens,* in Epitome Annalium ad annum 572 num. 1 ita scribat : S. Joannes Papa obiit III Idus Julii. *Neque vero mihi exploratum est hactenus, illum Sanctorum honoribus uspiam donatum, quidquid in novissimis tabellis Cavallerianis obductum capiti circulum et præfixum habeat S. seu* Sancti E *titulum ; quem certe apud Ciaconium non repererat imaginum istarum effigiator. Est hæc igitur auctoritas aut exigua aut nulla, quemadmodum et Maurolyci, qui eadem die* XII *Januarii etiam Joannem PP. II retulit; de quo uti et de nostro III, fassus est iterum Bollandus, se* necdum comperisse an publice colatur : id disquiremus, *inquiens,* quo die a pluribus, licet alio videatur obiisse, occasione S. Joannis Papæ et martyris refertur XXVII Maii. *Ast illo die de Joanne II nec verbum supradictis adjecit Papebrochius, de Joanne I satis fuse agens : neque ego aut Romæ aut alibi ulla veri cultus indicia reperire memini, quæ donec accedant, Joannem istum Papam III inter Sanctos collocare, mihi integrum non putavi.*

S. Margarita *aliqua, ut virgo ipsa et martyr, tamquam urbis patrona colitur hoc die Telezii in Moravia, diœcesis Olomucensis, ad limites Bohemiæ, ubi collegium est nostræ Societatis et domus tertiæ Probationis adjacens templo parochiali S. Jacobi, cujus usum Patres habent. Sacra ea lipsana ex Urbe in Bohemiam detulit vir notæ* F *virtutis R. P. Nicolaus Lancicius; quæ anno* 1636 *debite approbata, isti collegio demum transcripta sunt anno* 1655, *mox singulari religione frequentata et pluribus beneficiis celeberrima : præsertim adversus immites istius regionis cœli et aëris montani injurias. Solennissimo apparatu et populi concursu ibi annue recolitur* S. Margaritæ *festivitas ritu duplici secundæ classis cum octava, processionibus, etc., quæ paulo fusius descripta habeo a nostro P. Georgio David, alibi in hisce Actis laudato. Verum cum sanctæ istius* Margaritæ *alia notitia inveniri non possit, hæc pro more nostro hic annotasse sufficiat.*

Margareta *alia Doxanensis in Bohemia parthenonis prælata tertia, filia fundatorum, regum nempe, ut beatæ memoriæ prædicatur a nostro Bohuslao Balbino in Epitome historica rerum Bohemicarum pag.* 355, *ubi et aliæ multæ virgines sanctitatis laude insignes enumerantur, adeo ut Doxanense cœnobium, pantheon quoddam dici posse existimet seu domicilium sanctitatis, utpote in quo* præclara ad posteros innocentiæ et omnium virtutum gloria ætate illa vixerint et obierint. *Plura ibi, quæ ut omnia lubens admittam, necdum video*

A *deo, aut huic Margaretæ pro hoc die, aut aliis permissos esse honores ecclesiasticos, nec forte tam facile concedendos. Sufficiat hic obiter de iis meminisse.*

Fortunatam virginem et martyrem *Catalogo generali hoc die inseruit Ferrarius, ut quæ Sutrii in diœcesi Nepesina, p. m.* 24 *ab urbe Roma colatur.* An ibi passa sit, *inquit,* et quando, necdum [scire] potuimus, cum Acta videre non licuerit. *De ea inter Sanctos Italiæ non meminit, ut suspicari merito liceat, Sanctam esse, quæ ex cryptis Romanis eo delata sit, nomine isto satis communi insignita. Si quid distinctius suggeratur, alibi de ea agi poterit. Sufficiat hic indicasse confusam notitiam a Ferrario acceptam.*

Festivitas corporis Christi, miraculis clarissimi, quod anno 1369 Judæi transfoderunt, pro ut adhuc hodie cernere licet, *sic annuntiatur a Molano ut celebranda sit Bruxellis* Dominica die post festum B. Margaretæ, *nempe quod hoc die idem Molanus consignat, ex proprio Officio S. Gudilæ, quod habemus excusum Parisiis anno* 1516. *Hodie prædicta festivitas solennis haberi consuevit Dominica* III *Julii, cujus ultimi Jubilæi festivissimos triumphos recenter vidimus, exhibitos anno* 1721. *Quæ satis est hic verbo annotasse.*

B

Serapionis, Agathonis *et* Arsenii, qui in Deciana persecutione, ob egregiam in fidei confessione constantiam, insigniter corona donati sint *memorantur hoc die a Galesinio,* ex Martyrologio scripto, *quod passim fallit, æque ac illud quod subsequitur :* Eorum martyrium pluribus exponit Artimanus monachus. *Quid hic velit scriptor ille, non intellexit Florentinius ; neque ego assequor :* Serapionem *cum veris sociis infra dabimus ex Hieronymianis. Jam sæpius dictum est, manuscriptum istud Galesinii qualecumque Martyrologium rebus sacris tenebras affundere solitum.*

Serapion, Meleus, Trophonius, Martialis, Alexander *apud Maurolycum, paulo propius accedunt ad genuinum textum Hieronymianorum ; sed et ibi confusio est, a nobis suo loco sublata : sic ut* Agathonem *et* Arsenium *Galesinii*, Martialem *item et* Alexandrum *Maurolyci, ut martyres Alexandrinos pro hoc die non agnoscamus.*

C

S. Attalus martyr *in nonnullis Hieronymianis parvis a majori classe perperam sejunctus, inde in alios codices transiit, præsertim in Rosweydinum ; sed de eo hoc die agitur cum Serapione et sociis, ut ibi iterum monemus.*

SS. Mennæ, Serapionis, Zenonis et Nasei presbyterorum, *est annuntiatio Usuardo Bruxellensi inserta, et ex hoc additionibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum ; ast et ipsi ex eadem Hieronymiana turma procedunt, corrupto primo et ultimo nomine, ut vide loco suo.*

S. Trophimus *etiam solus ab aliquibus ponitur.*

SS. Zenon et Nasæus.

SS. Euangelus et Trophima virgo. *Sed ut iterum dicam, omnes isti simul conjuncti suo loco referuntur.*

S. Castulus martyr in Bavariam translatus *dicitur in codice Usuardino Hagenoyensi ; nescio hactenus quis hic Castulus sit inter tam varios de quibus jam actum est prioribus mensibus, ut ex indice nostro colligere est.*

Leonardus presbyter et martyr *Brixiæ in ecclesia S. Afræ, sub Aureliano præfecto, ut plures alii, et pridie etiam S. Maximus* ob Christianam fidem capite truncatus *memoratur in Martyrologio Brixiano Bernardini Fayni, et in notatione adscribitur* nobili vetustæque familiæ de Griphis ex Valle Camunica. *Alia veri martyrii argumenta desiderantur, priusquam hujuscemodi Sanctos admittere tuto possimus.* D

Arno *sive* Artno *Herbipolensis episcopus apud Democharem de divino Missæ sacrificio pag.* 69 *ponitur ordine nonus his verbis :* S. Arno sive Artno præfuit annis XXXVI, mensibus VI, diebus XII. Instauravit ecclesiam Cathedralem fulmine collapsam, obiit XIII Julii DCCCXCI, qui inter Missarum solennia occiditur cum multis millibus ab ipsis infidelibus ; honorifice sepelitur in ecclesia Herbipolensi. *Plusculum suggerunt* icones virtuosæ *Sanctorum, Beatorum et aliorum episcoporum Herbipolensium anno* 1712 *excusæ, ubi etiam* Sancti *appellatio præfigitur. De eodem meminit Ferrarius in Catalogo generali, et Castellanus in Martyrologio universali. Citantur et alii pro ipsius cultu ; at ferme eodem recidunt omnia, paucis et satis obscure expressa, altero alterum absque examine describente, vel cum Saussayo in Martyrologio Gallicano alia comminiscente, dum interim in Officiis propriis Herbipolensibus seu antiquis seu novis nec verbum exstat de S. Arnone. Hæc priusquam typis committerem, de re tota certior fieri volui a nostro P. Joanne Seyfrid, in Academia Herbipolensi Historiarum professore, qui mihi respondit in hæc verba :* Testatur Reverendissimus D. Suffraganeus, cum pluribus consiliariis ecclesiasticis, quod nullum cultum publicum hic habeat (*Arno*) nulla ejus fiat in sacris commemoratio, nullibi exposita habeatur ejusdem imago. Illa autem quæ thesibus philosophicis anno MDCCXII; et postea historiæ Herbipolensi a D. Ludwig Hallensi inserta cernitur, inventum est pictoris, qui in delineandis primorum episcoporum Herbipolensium iconibus, vultus vestesque affixit, ut voluit, permittente sic D. Suffraganeo, tunc sacellano aulico, et imaginum curatore. Nescitur quoque hujus tumulus : verbo, nullum exstat de S. Arnone vestigium, præter nomen, quod Kalendario, et pauca alia quæ Chronicis Mss. Herbipolensibus inscripta, et a me in schediasmate notata sunt. *Hæc Seyfridus, recitans verba Kalendarii perpetui F. Wilhelmi Rottingensis, cœnobitæ Branthensis ad Joannem Godefridum episcopum Bambergensem et Herbipolensem Ms. Ætatem collige ex eo quod Joannes Godefridus obierit anno* 1622. *Chronica uniformia non sunt : alia enim in Saxonia, alia in Misnia, alia in Moravia confossum volunt Arnonem episcopum, certe non in Cathedrali sua, ut erravit Castellanus. Ab Arnulfo rege privilegia multa et libertates ecclesiæ Herbipolensi impetrasse haud diffitemur ; verum hæc omnia neque martyrium probant, neque Sanctorum honores Arnoni umquam fuisse delatos, ut proinde alia cultus argumenta expectanda sint, priusquam inter Cœlites connumerari possit.* E F

Olbertum *sive* Albertum in cœnobio S. Jacobi Leodii, *ut* magnæ sanctitatis et doctrinæ virum beati *appellatione hoc die ornat Menardus, citans in notis Sigeberti Chronicon ; satis recte, si pro Sancto haberetur, qualem non agnovit Fisenus, elogium ejus referens die sequenti, quidquid eum hoc quoque die Sanctum prædicet Saussayus,* divinæ approbationis testimoniis illustrem.

Commemorationem Sanctorum suæ ecclesiæ *a Cisoniensibus hoc die celebrari notavit Molanus in Indiculo Sanctorum Belgii, agens de S. Arnulfo*

A *nulfo ibidem martyre, ut vide in Actis ad diem* XXIX *Januarii, ubi de prædicto S. Arnulfo.*

Henricus *laïcus Villariensis, ut vir summæ demissionis, ac maxime pauperibus in xenodochio addictus, laudatur hoc die a Raissio in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii, sed omni sanctitatis titulo abstinet; Henriquez et Chalemotus* beatum *appellant, de cultu probando parum soliciti;* Beatæ memoriæ *virum nominavit Saussayus.*

Maria *regii sanguinis virgo Lusitana, in monasterio S. Dionysii de Odivelas Cisterciense institutum professa,* beatæ *titulo donatur ab Henriquez; a Chalemoto* venerabilis *dumtaxat, quem ei libenter concedimus.*

Ægidius de Roya *Cistercii monachus a Chalemoto, ut* piæ memoriæ, *duobus superioribus interponitur, qui laboribus et persecutionibus in Regali monte exagitatus, ad Dunenses in Flandriam profugus, Brugis in Dunensi hospitio pia morte extinctus dicitur, et apud Sanctimoniales novæ Jerusalem sepultus.*

Henricus Dionysius *et Societate Jesu hoc ipso die a Raissio insigni elogio exornatur. Obiit is, ex* B *Necrologio Provinciæ, Trajecti ad Mosam* VIII *Novembris* MDLXXI.

Joannes Patriarcha Hierosolymitanus, S. Angeli frater, surdos, claudos, dæmoniacos, et cæcos curando fuit mirabilis, obiit anno 1222. *Ita lego in Acie bene ordinato et in annotationibus Mss.; sed talem pro eo tempore Hierosolymis Patriarcham necdum reperi.*

Commemoratio plurium Sanctorum, quorum reliquiæ hac die cum corpore S. Justi pueri, et parte Crucis boni Latronis, illuc solenniter translatæ, *nempe* ad ecclesiam S. Thomæ *Mediolani,* jugi fidelium cultu adorantur ; *est annuntiatio Petri Pauli Boscæ in recenti Martyrologio Mediolanensis ecclesiæ, cui subjuncta est longior notatio. Sed nobis satis est istius rei hic meminisse.*

Henricum *a loco natali* Herpium *Ordinis S. Francisci Mechliniæ defunctum anno* 1477, venerabilem *prædicat Raissius; sed more suo* beatum *vocat Arturus, hoc etiam die eodem titulo donans:*

Joannem a Gandia *Auriæ in Hispania,*

Matthæum Citrarium *in Calabria,*

Et Mariam a plagis *Santareni in territorio Ulys-* C *siponensi, virginem nobilissimam, de qua rursus meminit in Gynæceo, variis Sanctis feminis referto; de quarum præcipuis hoc die meminimus sive in Actis sive in Prætermissis, præter quas addidit ipse :*

Margaretam Clitheroam *Eboraci in Anglia martyrem,*

Maxentiam martyrem *in Japonia,*

Elevationem S. Reginæ *virginis martyris, in Æduis prope Alexiam,*

Translationem B. Margaretæ, *Posonii in Pannonia,*

Susceptionem reliquiarum S. Margaretæ virginis martyris, *Leodii.*

Winnianus episcopus *Sanctis Scotis adscriptus est a Thoma Dempstero, quem secutus est Ferrarius in Catalogo generali; verum quamdiu certiora sanctitatis et cultus indicia non reperio, haud tutum credo, ex sola Dempsteri auctoritate quemquam inter Sanctos collocare; quod nec sunt ausi facere Majores nostri* VI *Junii in Prætermissis.*

Joannes episcopus Dumkeldensis et S. Andreæ archiepiscopus, *Dempstero ignotus, a Davide Camerario inventus est, qui* Vinianum, *de quo supra, retulerat* VI *Junii. Ut verbo dicam, neque hic, neque Dempsterus, homines sunt quibus sine vade et teste fides tuto haberi possit.* D

Taidocus *apud Colganum in SS. Hibernicis mense Martio pag.* 449, *notatione* 5, *coli hoc die dicitur auctoritate Marian. Gorman et Maguir; sed nos hunc et alios id genus Sanctos iis adscribimus, quos ex Sirino jam subjicimus.*

Mosilocus cum his heroibus *(aliis scilicet Sanctis exteris quos hoc die memorat)* adit perpetuæ pacis regiam, *ut ex Ængussio explicat Sirinus; apud quem Kal. Cassel.* Silogum *vocat. Sola adjungitur patria, necdum inventa. Jam dixi supra cum Bollando, magis nobis constare debere de Festilogorum et Martyrologorum Hibernorum antiquitate, puritate et fide.*

Fintanus sacerdos, de Kill-airthir
Finnus seu Finnius, filius Arathi
Ultanus filius Aradii
Ercus sacerdos et
Erninus de Inis-châoin
Taidocus de Teach-Taod-hoc.
} *memorantur apud Sirinum, absque ulteriori notitia, quæ saltem de cultu eis umquam exhibito prorsus necessaria est.* E

Sequitur octavo loco Grelloca Oeblech de Tamlacht-Charna in Hi-bressalia orientali. *Videtur hæc* Grelloca, *inquit Sirinus, esse quæ* Grella *dicitur Ængussio; verum unam dixeris, vel diversas, plus aliquid requiritur ut Operi nostro inscribantur.*

S. Terentiani et plurium aliorum Sanctorum *a Patribus nostræ Societatis in diversis collegiorum Belgii ecclesiis depositorum (quæ e cryptis Romanis accepta sunt) translationem hoc die, pro* proxima Dominica festo S. Bonaventuræ, *fusius commemorat Raissius in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii; quos inter præcipui sunt:* S. Victor, *Insulis;* Florentius, *Atrebati;* Severinus, *Valentianæ;* Henricus, *Montibus Hanoniæ;* Prosper martyr Romanus, *Antverpiæ in Domo Professa; et locis aliis alii, quos sigillatim non enumero, cum apud ipsum videri possint. Plura vero Sanctorum istiusmodi corpora omittuntur, quæ in templo hoc nostro Domus Professæ perpetua veneratione et annua solennitate celebrantur; de quibus aut in ipso hoc Opere aut saltem inter Prætermissos assignatis diebus actum est, et porro agetur imposterum, uti et de aliis, quorum noti-* F *tia ad nos pervenerit, ut de S. Margarita Telezensi hoc ipso die notamus. Verbo dictum sit, errasse Raissium, dum ait* S. Prosperum *in Domo Professa depositum; is etenim in templo Collegii venerationem pridem obtinuit, habetque hactenus.*

S. Fortunati episcopi, qui episcopalem infulam martyrii corona redimivit, Mediolani in basilica Portiana *nobis hoc die annuntiat Petrus Paulus Bosca in Martyrologio Mediolanensis ecclesiæ anno* 1695 *edito; ubi hanc annotationem apponit:* Ex Ughello tomo 4 Italiæ sacræ, una cum pluribus aliis scriptoribus Mediolanensibus, qui libellos de basilicis Mediolanensibus ediderunt, item ex Visitatione S. Caroli, et consuetudine hujusce templi, ubi hodie recitatur Officium ritu duplici de S. Fortunato. *Vaga cumprimis est ista Ughelli citatio; neque quis, aut cujas, aut cujus ecclesiæ episcopus fuerit docere potuit Bosca. Miror, Ferrarium aut alios de tali Sancto non meminisse; ut persuasum hactenus habeam, cum aliquo alio e pluribus Sanctis Fortunatis Portianum istum confundendum esse, cujus fortasse reliquiæ ad istam ecclesiam*

A *siam translatæ sint, aut, si mavis, sacrum corpus esse ex cryptis Romanis eo deportatum : certe sola Boscæ auctoritas me non movebit ut Sanctum, alibi prorsus incognitum, continuo amplectar.*

Batalanum *nobis hodie ex confiniis Æthiopiæ et Ægypti accersit Castellanus in Martyrologio suo universali, in quo fortasse gentium omnium qualescumque Sanctos locum habere voluit. Aliis diebus alios notavimus ex Fastis Copticis Jobi Ludolfi acceptos; verum ego hujusmodi Sanctos non admisero, nisi probe Catholicos fuisse, ex melioribus tabulis abunde probetur.*

Memoria beatissimi patris nostri Josephi Thessalonicensis Confessoris, passi exilium ob icones anno DCCCXVI sub Leone Armeno, *inscripta legitur Menologio Slavo-Russico. Hoc etiam die nomen ejus exprimit Horologium Græcum ex quo, de more, Molanus. Nos ipsum cum Sirleto aliisque Synaxariis differimus in diem proxime sequentem* XIV Julii.

S. Bonaventura *S. R. E. Cardinalis episcopus Albanensis ex Ordine Minoritarum hoc die in multis codicibus Usuardinis signatur : utpote quem scriptores aliqui hoc die obiisse asserunt. Res tota, de integro discutienda, spectat ad diem sequentem, quo hodie colitur, et quo de eo agendum erit* XIV Julii.

S. Henricus Imperator *recurrit etiam in Editione Lubeco-Coloniensi et in Greveno cum longiori elogio; sed pridem monuimus, spectare ad diem sequentem, in Romano autem Martyrologio differri ad* XV Julii.

S. Jacobi episcopi et confessoris *legitur in additionibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum; verum hic, ni fallor, est Jacobus Nisibensis de quo ad diem* XV Julii.

S. Reginswindis, *seu* Reginswindæ *translationem in ipsius Vita reperit Bollandus; sed ea ab Actis sejungenda non est : de iis agetur* XV Julii.

S. Margarita *seu* Margareta *Virgo et Martyr ex Rabano, ni fallor, hoc die signata legitur in pluribus codicibus Usuardinis inter Auctaria in nostra editione recensitis, quos opus non est hic sigillatim enumerare, ut nec recentiores alios, cum satis constet diem ejus natalem esse* XX Julii.

B. Franciscum Solanum *Ordinis Minorum Limæ in regno Peruano, aliis suis, quos titulo* Beati *illustrat, hoc die admiscuit Arturus, quod jam a Majoribus nostris merito vituperatum est. De hujus cultu satis constat, et de beatificatione facta anno* 1675. *Diem obitus alii hunc, alii diem sequentem statuunt, verum festivitas ob intercurrentia alia festa, auctoritate Apostolica dilata est in diem, quo de eo agemus* XXIV Julii.

S. Mauri episcopi, Pantaleëmonis et Sergii martyrum translatio *hoc die, Vigiliis in Apulia,* D *vulgo* Bisegli, *annuntiatur in Catalogo generali Ferrarii ; nos eam cum Actis ipsis illustrabimus ad diem quo in Romano Martyrologio positi sunt ipsi Sancti* XXVII Julii.

S. Dominici canonizatio *hoc die a Balinghem relata, illustrabitur die* IV Augusti.

S. Wigbertum *seu* Wicbertum *vocat Castellanus* Vicobertum, *in Hassia Germaniæ abbatem Fritisclariensem, eumque hoc die signat, nulla ejus ætate reperta, nullo indicato duce, quem in eo sequatur. Ne hic in nominibus varie efformatis ludamus, non alius hic nobis videtur ab eo, qui in Usuardinis Auctariis notatur* XIII *vel forte etiam* XII *Augusti, quo die alium habent Molani Natales. Res necdum liquet, de integro et accuratius discutienda ad dictum diem* XIII Augusti.

S. Verani, in Italia Venciensis episcopi, viri admirabili sanctitate illustrissimi, *nescio cur hodie memoriam agat Bucelinus, observans alios de ipso agere* XI, *alios* XIII *Novembris, seque de eo acturum suo loco. Cur ad proprium locum non remisit, qui potius* IX *Septembris dicendus est, quam ullus ex ibi notatis? Neque* Venciam *seu* Vintias *in Italiam ablegare debuit, licet ei satis finitima sit. Remittendus interim sanctus iste Veranus S. Eucherii Lugdunensis filius, ad dictum diem* IX Septembris. E

SS. Neon, Nicon et Heliodorus *martyres Moromilii in Phrygia ad hunc diem a Castellano retracti sunt contra Menologium et Menæa Græcorum, in quibus cum aliis sociis constanter referuntur* XXVIII *Septembris. Facile crediderim, virum in Sanctis ad proprios dies reducendis scrupulose diligentem, rationem alicubi reperisse, cur tali potius die collocandos censeret; at nobis licitum non putamus dies natales in tabulis seu Græcis seu Latinis passim admissis, pro arbitrio mutare. Itaque Sanctos istos ad eum diem reducemus, quo eos signatos in Menologiis et Menæis Græcorum jam diximus* XXVIII Septembris.

S. Chelidoniæ *virginis Sublacensis translatio hoc die facta cum Actis ipsis illustrabitur* XIII Octobris.

S. Quintini *translationem aliquam nescio quo in codice pro hoc die invenerit Bollandus; at qualiscumque ea sit, pertinet et ipsa ad diem quo Sanctus colitur* XXXI Octobris.

S. Wilehadi episcopi ordinatio *hoc die refertur a Ferrario ex Crantzio, Stadensi et aliis, sed recte observat natalem ejus recoli die, quo de illo agemus, nempe* VIII Novembris. F

S. Stephani protomartyris *commemorationem habet Chiffletius in sua Vesontione part.* 2, *pag.* 134, *haud dubie occasione brachii, eo translati, cujus rei historiam bene longam ad nos transmisit, quæ opportunius examinabitur vel III Augusti, vel cum ipsis Sancti Actis* XXVI Decembris.

A D

DE SS. PROPHETIS JOELE ET ESDRA

IN PALÆSTINA.

J. B. S.

SYLLOGE

De cultu ex Martyrologiis ; elogia ex Equilino.

XIII JULII.

Notavi pridem in Observationibus ad Usuardum, fontem ipsum, Romanum parvum, ex quo multi e veteri Fœdere ad Fastos nostros Sancti accessere, prophetam Joelem diversis duobus locis signasse : primo quidem VI hujus, Esaiæ et Johel prophetarum; hoc vero, Esdræ et Johel prophetarum ; quod etiam ab Adone factitatum, melius Usuardum correxisse indicavi; sic ut Joel hoc solummodo die compareat, Esdræ conjunctus in tota Usuardi progenie, et recentioribus pluribus, quos sigillatim recensere, plane superfluum judico. Neque magnopere curandum, si forte diversimode ab aliquibus collocentur, cum ad diem I Julii in Aarone sacerdote, Maria sorore aliisque satis ostenderim, qua occasione aut genesi plures aboliti Testamenti patres in nostra Martyrologia, diebus ferme pro arbitrio selectis, successive transierint. De Osea et Aggæo actum est IV hujus. Hic ea iterum ratio a me servabitur, ut præmisso qualicumque in Ecclesiæ catholicæ Fastis cultu, elogium aliquod deinde subjungam, qualia hic mihi denuo suggerit laudatus locis citatis Equilinus Episcopus. Nec quærendum a Græcis aut aliis Orientalibus subsidium, cum ex dicto die I Julii satis pateat, nihil prorsus lucis ex ipsorum Menæis aut Menologiis sperandum. Et de Esdra quidem ubique silentium; Joelis commemoratio fit in Menologio XIX Octobris, quo die in Ephemeridibus Græco-Moscis tali ornatur versiculo :

B *In Fastos sacros a Romano parvo primum relati sunt.*

C

Ἔννεα καὶ δεκάτῃ μόρος ἀμφεκάλυψεν ΙΩΗΛ.
Mors decima nona Joelem sustulit orbi.

Joëlis elogium ex Equilino :

2 Ut igitur iis quæ ad historiam ecclesiasticam nihil omnino conferunt, paucis me expediam, habe primum ex Equilino Joelis elogium, quod an ipse satis accurate ex citatis a se Auctoribus desumpserit, scrupulosius non examino. Est autem hujusmodi lib. 6, cap. 89 : Johel propheta de tribu Ruben, filius Fatuel, natus in agro Bethoren, eodem tempore et sub iisdem regibus, quibus et Osee, prophetavit, videlicet in diebus Oziæ, Joathan, Achaz et Ezechiæ regum Juda. Et sicut ille, sub nomine Effraim, ad X tribus dirigit vaticinium suum, qui vel Samariam vel Israël sæpe memorat; sic in hoc propheta omne quod dicitur, ad tribum Juda directum esse, intelligere debemus : descripsit enim terram duarum tribuum eruca, brucho, locusta, rubigineque vastandam. Et post eversionem prioris populi, prædixit Spiritus sancti effusionem futuram super servos Dei et ancillas; quod factum est in die Pentecostes in cœnaculo Sion. Et hic in Bethoren in pace mortuus est, et sepultus III Idus Julii. Hic propheta ex numero duodecim prophetarum colligitur, qui minores appellati, in sanctorum Patrum catalogo Ecclesiastici 49 capitulo conscribuntur. Hæc Josephus et Hieronymus; et ex historia Scholastica. *De Joele hactenus; cujus Jaderæ (Veneti* Zaram *vocant) Dalmatiæ metropoli, in ecclesia cathedrali sub ara maxima corpus conditum esse, tradit Joannes Cotovicus Ultrajectinus, in Itenerario suo Hierosolymitano, Antverpiæ edito anno* 1619 *pag.* 13.

3 *De Esdra paulo pluribus agit Equilinus cap.* 92, *his verbis :* Esdras sacerdos Aaromin, de tribu Levi, tam a Josepho quam a beato Hieronymo in sanctorum Patrum prisci temporis numero colligitur ; cujus insignia opera in ejus libris recoluntur. Hic sub Artaxerxe rege Persarum claruit; qui in Chaldæa Legem Moysi a Chaldæis succensam, quam memoriter didicerat, reparavit. Novos quoque apices litterarum, qui faciliores ad scribendum et pronuntiandum fierent, excogitavit; et propter hoc Scriba velox dictus est. Addidit etiam quædam in veteri Testamento de suo, sicut titulos Psalmorum, et plura quæ in Pentateucho leguntur. Sic quoque intelligendum est, ipsum quædam superflua subtraxisse. Tradunt etiam, quemdam modum scribendi a dextra in sinistram eum Judæis tradidisse, cum prius ad modum aratitium scriptitarent, unde et scriptura exaratio solet dici. Scribebant enim a sinistro cornu in dextrum, et a dextro redeundo scribebant in sinistrum. Esdras autem invenit gratiam in oculis Artaxerxis regis Persarum et impetravit ab eo licentiam ascendendi in Hierusalem, ut in Lege, quam reparaverat, populum suum erudiret. Tradidit ergo ei rex epistolam ad suos principes trans flumen, ut traderent Esdræ necessaria ; ministros vero templi ab omni vectigali et tributo absolvit. Dedit autem Esdræ potestatem amovendi et constituendi judices trans flumen secundum sapientiam suam, et puniendi contumaces et fuerunt cum eo MDCC viri, et venerunt in Hierusalem mense quinto ; et siluerunt tribus diebus; quarto vero die obtulerunt quæ secum attulerant in domo Domini.

item Esdræ,

E

F

4 Tunc adjuravit Esdras sacerdotes, principes et levitas, ut projicerent universas mulieres alienigenas, et eos qui de eis nati erant, nam plures filiabus alienigenarum se copulaverant. Fuit autem Esdras eruditissimus Legis divinæ et clarus magister omnium Judæorum, qui de captivitate regressi fuerant, ut dicit Josephus. Primo autem die Scenopegiarum, quæ celebrantur mense septimo, legit Esdras coram omni populo librum Legis Domini juxta portam aquarum, de mane usque ad mediam diem. Secunda vero die, juxta præceptum Legis, tollentes arborum frondes celebrarunt festum Tabernaculorum VII diebus. Die vero octava fecerunt collectam, quoad oleum et panes propositos, et ligna ad sacrificia. Post hæc juxta Legem separaverunt alienigenas ab Ecclesia, et in crastinum in emundationem jejunaverunt, juxta quod Esdras illis mandavit. Con-

præcipua ejus gesta complectens;

venerunt

AUCTORE J. B. S.

venerunt octies ad audiendam Legem, quater videlicet de die, et quater in nocte : et lectione terminata, populus sternebatur ad orandum, et fiebant preces super eum, et tandem benedictio sacerdotis. Correxit autem Esdras populum, et erudivit in Lege Domini omnibus diebus quoad vixit, et officium sacerdotale strenue ministravit, eique populus in cunctis obediens fuit : et mortuus est Esdras in senectute veneranda, et sepultus in Hierusalem III Idus Julii. Hunc quidam Judæorum autumant fuisse Malachiam, sed male : nam Malachias post regressum captivitatis natus est in Judæa, ut dicit Hieronymus. Hæc ex libro Esdræ, et ex dictis Josephi, Hieronymi et historiæ Scholasticæ, nec non ex chronica Guilielmi.

quæ in scriptura sacra plenius explicantur.

5 *Hæc more nostro paucis, sed abunde, opinor, ad ea intelligenda quæ seu ad prophetarum, seu ad aliorum e veteri Fœdere Sanctorum in Ecclesia Catholica cultum attinent. Rerum ab Esdra gestarum,* D *quarum summam qualemcumque dedimus, plenior notitia repetenda est ex ipsis libris, qui inter Canonicos sub ejus nomine recepti sunt. Primi scriptor est ipse, alterius Nehemias, quem cum Zorobabele et Jesu seu Josue, filio Josedech, eodem etiam libro annumeravit laudatus Equilinus. Ad grandem ætatem pertigisse, ostendit longa annorum series ab interpretibus, et potissimum a nostro Saliano ordinata, ad quos lectorem remittimus, ut de favoribus, ei ab Artaxerxe concessis, de exterminatione mulierum alienigenarum, de Lege ab eo inter suos magno zelo restituta aliisque rectæ Chronologiæ conformandis, de tota demum præclaræ vitæ serie edoceantur : nobis, ut iterum dicam, ea potissimum præfixa sunt, quæ faciant ad res ecclesiasticas eruderandas illustrandasque, cum quibus nihil commune habet veteris Testamenti historia, nisi qua parte Sanctorum inde acceptorum cultus origo et incrementa nobis explicanda sunt ; id quod hic satis præstitum existimamus.*

B E

DE S. SILA SIVE SILVANO APOSTOLO S. PAULI SOCIO

J. B. S.

IN MACEDONIA.

SYLLOGE HISTORICA.

De cultu, gestis et obitu.

SECULO I.

Apostolum appellamus S. Silam *seu* Silvanum, *a Græcis perperam in duos distractum, ea latiori acceptione, qua Apostoli Pauli collaboratores : Barnabas, Lucas, Timotheus et alii* apostoli *nuncupari consueverunt ;* C *quem titulum non video cur Molanus in secunda sua Usuardi editione mutaverit in alterum* episcopi, *contra quem recte in priore editione cum Usuardo scripserat* apostoli. *Neque enim dubium est, quin is qui inter Martyrologos eum primus signavit Ado, duobus quibus de ipso agit locis, sic utrobique diserte scripserit, in Martyrologio quidem :* Item natalis S. Sileæ apostoli, *ubi satis certum est, per* Sileam *intelligi* Silam *nostrum sive* Silvanum, *ut clarius exprimunt adjuncta omnia in Festivitatibus Apostolorum his verbis :* Natalis S. Sileæ apostoli, qui cum esset unus de primis fratribus, et ab Apostolis ad ecclesias gentium destinatus cum Barnaba et Juda, postea ab Apostolo Paulo assumptus, prædicationis officium, gratia Domini plenus, instanter consummavit, atque apud Macedoniam passionibus suis Christum clarificans, postmodum requievit. *Ex quibus manifeste patet, unde sua Usuardus acceperit, atque inde in Romanum transierint, uti ad ipsum Usuardum observavimus ; expuncto tamen* apostoli *titulo, de quo pluribus disceptare non lubet. Id forte mirum videbitur, a nullis aliis Martyrologis Latinis tam celebrem Sanctum signatum fuisse, ne quidem a Notkero, Adonem de cetero tam accurate describere solito.*

Ab Adone recte appellatus apostolus,

2 *Recte notavit Baronius, de* S. Sila *meminisse Actus Apostolorum capitibus* 15, 16, 17 *et* 18, *ex quibus aliqualem gestorum ejus seriem texere conabimur ; S. Hieronymum porro epistola* 143 *ad Damasum scribere, eumdem esse* Silam *cum* Silvano, *qui ponitur in inscriptione Pauli epistolæ ad Thessalonicenses. Sunt hæc, inquit, verba Hieronymi, etiam a nostro Thoma Massutio in S. Pauli Vita recitata :* Sciendum, Silam collegam Pauli Apostoli, lingua Hebræa Apostolum dici, qui cum eo nonnullas epistolas scribit, et vitiose Silvanus legitur pro Sila, cum Silvanum in Apostolorum Actis non legamus ; F *ut apposite cum laudato Massutio lib.* 5, *cap.* 5 *sentire videantur, qui Hebræum Silæ nomen ad Græcam seu Latinam inflexionem limatum esse existimant, tamquam notius ipsis vocabulum. Observat rursus Baronius, Græcos* Silam, *et* Silvanum, *non unum sed duos putare, et de ambobus agere simul in Menologio* III *Kalendas Augusti. Diversos item inter se constituere Dorotheum, dum* Silam episcopum Corinthiorum ; Silvanum *vero* Thessalonicensium *tradit. Sed nos hunc aut alios ejusdem pretii scriptores non moramur ; neque magni facienda Menologii jam dicti divisio, neque adjuncta alia nullo fundamento subnixa. Audi ejus verba :* Natalis sanctorum apostolorum Silæ et Silvani ac sociorum, qui urbe Chalcedone et Gallia, atque in orbe terrarum Christianæ fidei verbum prædicantes, multos ab impietate ad veri Dei notitiam conversos baptizarunt, et in pace animas ipsi Deo reddiderunt.

a Græcis perperam in duos dividitur,

3 *In Ephemeridibus Græco-Moscis ante tomum* 1 *Maii notantur iidem quoque ut distincti, cum* Crescente, Epæneto et Andronico, *ipso illo die* XXX *Julii,*

in eorum Officio aliis conjunctus.

A *Julii, quo in Officiis solennior fit eorum commemoratio, quemadmodum et multa referuntur in Menæis de quinque iis apostolis, qui ex Dorothei Synopsi ordine desumpti sunt, atque in Menologio et Maximo Cythereo tam confuse laudati, ut quæ apud Dorotheum ad unum spectant, ibi omnibus tribuantur. Verum lutosus fons est, et tum prædicationes istæ per orbem terrarum, tum singularia* Silæ *et* Silvani *patrocinia, atque id genus varia ab ipsis Actorum verbis abhorrentia, omnino prætermittenda censui, præsertim cum videatur festivitas esse, in earum apud Græcos numero, quas arbitrarias plures habent de Sanctis variis conjunctis, quorum pleræque commemorationes apud Latinos seorsim aguntur, ut de Andronico* XVII *Maii; de Crescente* XXVII *Junii; Epænetus, inter septuaginta connumerabitur ad* XV *Julii, quo Divisio Apostolorum in pluribus ecclesiis celebratur, quando Petrus de Natalibus Dorothei catalogum cum Galesinio et aliis secutus videtur. Ad* Silam *nostrum propius pertinet magisque placet is, qui ipsi in nonnullis Galliæ ecclesiis redditur, cultus præsertim Andegavis, in cujus Officiis de* S. Sila *habetur propria lectio. Item Baioci et Bellovaci, teste Tillemontio tomo* 1, *pag.* 243. *Est penes nos Kalendarium Bellovacense ex Breviario anni* 1554, *ubi ad* XIV *Julii ponitur* Silæ Apostoli 3 lectio. *Ut patronum coli in Epinay prope S. Dionysii, in diœcesi Parisiensi, apud Castellanum annotatum invenio.* B

quos secutus est Petrus de Natalibus. 4 *Vix operæ pretium esset Equilini antistitis verba huc adducere, nisi aliqua diserte assereret, a Græcis, procul dubio hausta, quæ receptissimæ Ecclesiæ Latinæ opinioni adversantur. Sic habet libro* 6, *capite* 94 : Silas discipulus de septuaginta duobus unus, ut plurimi asseverant; unus fuit ex primis fratribus, et ut dicitur Actuum 15, ab Apostolis Domini cum Barnaba et Juda ad ecclesias gentium destinatus. Cum autem Paulus a Barnaba divisus esset, idem Silas ab Apostolo in ministerium assumptus, prædicationis officium gratia Domini plenus, instanter consummavit, atque in passionibus suis Christum glorificans, postmodum apud Macedoniam requievit III Idus Julii. Hic enim episcopus Corinthiorum ab Apostolo constitutus fuit, qui et Silvanus fuisse a quibusdam fertur; sed falsum est, quia ille Thessalonicæ, hic Macedoniæ quiescit. *Ex his admitto* C *S. Adonis elogium, sed quæ ei subjunguntur, ut male consuta, ita plane rejicienda sunt; quandoquidem nulla certa antiquorum fide subsistant; frustra vero alibi quærantur adminicula, sive apud pseudo-Dorotheum sive apud alios; cum de Sancto nihil omnino constet, præter ea quæ ex Actorum Apostolicorum historia aut ex Canonicis SS. Petri et Pauli epistolis breviter et nitide collegit Ado, nosque paulo destinctius explicata subjiciemus, ex quibus de episcopatu Corinthiorum, de obitus tempore, aut sepulturæ loco, nec verbum erui potuit, ut mox patebit manifestius.*

Epistolæ Petri Roma in Asiam lator; 5 *Præcipua* S. Silæ *gesta, saltem quæ ad nos pervenerunt, iis Actorum capitibus recitantur, quæ superius cum Baronio notavimus ; at satis communis Interpretum opinio est,* Silvanum *illum* fidelem fratrem, *per quem scripsisse se ait S. Petrus Apostolus primam epistolam ad* electos advenas dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ et Bithyniæ, *eumdem ipsum* Silam *nostrum fuisse, eumque ipsum prædictam epistolam Roma, unde scripta est, in Asiam tulisse circa annum Christi* 44 *vel* 45 : *unde rursus colligunt, ipsum S. Petro primum adhæsisse, eumdemque Romam secutum, unde tali occasione per Asiam Jerosolymam redux, a primo Apostolorum concilio Antiochiam ablegatus sit, ut statim docebit ipsa rerum series. Neque desunt, qui ex præclaris elogiis, quibus in Actis ornatur, tamquam senior inter fratres et propheta, plane existiment, haud inverisimiliter argui posse, e septuaginta Christi discipulis unum fuisse, atque adeo S. Pauli Apostoli in prædicando gentibus Evangelio collegam. Civem item Romanum, æque ac sanctum Paulum, satis indicare videntur verba paulo post citanda ex Actorum cap.* 16, *dum Philippis in Macedonia cum ipso Apostolo turpiter virgis cæsus est, quo supplicio vetitum erat afficere quoscumque, etiam exteros, Romana civitate donatos.* AUCTORE J. B. S.

a primo Concilio Apostolorum, 6 *Utcumque ea habeant, et Paulus, fortasse de se solo loquens, multitudinis numero usus sit, ut ad rerum seriem accedam, nulla mihi securior et certior visa est, quam ipsa S. Lucæ narratio, ex qua suam Baronius aliique concinnarunt, quamque et hic cursim, ipsius ferme sacri Historici verbis contexam. Quemadmodum autem rerum a S. Petro extra Syriam gestarum ordinem is non prosequitur, ita nec de* S. Sila, *ejus in peregrinatione Romana comite, meminit : verum præmissis cap.* 14, *sanctorum Pauli et Barnabæ in Asiatica missione laboribus ac passionibus, mox capite sequenti, describit ortam Antiochiæ seditionem propter Judæos, quod ipsi gentes ad Christum conversas circumcidi vellent; quorum causa habitum fuit Jerosolymis primum Apostolorum concilium, cui et* S. Silas *interfuerit; ubi decisa in gentium favorem controversia.* Tunc, *inquit sacer textus,* placuit Apostolis et senioribus cum omni Ecclesia, eligere viros ex eis, et mittere Antiochiam cum Paulo et Barnaba, Judam, qui cognominabatur Barsabas, et Silam, viros primos in Fratribus, scribentes per manus eorum. *Atque hic demum in virorum Apostolicorum numero innotescit* Silas, *ut* vir primus in Fratribus. *In ipsa decretali epistola repetitur :* Misimus ergo Judam et Silam, qui et ipsi verbis referent eadem ; *quod a synodo cautum videtur, ne forte Paulo et Barnabæ, cum quibus ante contenderant, minus fidei haberent Judaïzantes Antiocheni.* E

cum synodali decreto Antiochiam dirigitur: 7 Illi ergo dimissi, *pergit textus,* descenderunt Antiochiam; et congregata multitudine tradiderunt epistolam : quam cum legissent, gavisi sunt super consolatione. Judas autem et Silas, et ipsi cum essent prophetæ, verbo plurimo consolati sunt Fratres et confirmaverunt. Facto autem ibi aliquanto tempore, dimissi sunt cum pace a Fratribus ad eos qui miserant illos. Visum est autem Silæ ibi remanere. *Quamdiu istic manserit, quidve gesserit, sigillatim non exprimitur ; sed ad ipsum quod attinet, suborta Paulum inter et Barnabam dissensione, cujus causa separati sunt, nihil antiquius habuit Paulus, quam ut virum Petro antea probatissimum, missionis sibi socium assumeret ;* Paulus vero, electo Sila, profectus est. *Perambulata autem* Syria et Cilicia, pervenerunt Derben et Lystram, *ubi adscitus est a Paulo Timothæus discipulus.* Transeuntes autem Phrygiam et Galatiæ regionem... cum pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem. *Ostensa vero ibi Macedonis visione, junctoque verosimiliter S. Luca ipso, exinde prima plurali persona uti solito :* navigantes a Troade recto cursu venimus Samothraciam, et sequenti die Neapolim, et inde Philippos. *Hic aperitur ostium Macedoniæ, palæstræ nempe istius in qua Apostolus et socii, præsertim Silas egregie desudarunt, ad carcerem usque et compedes, et effusionem sanguinis decertantes.* F

8 *Sequitur itaque apud sacrum Historicum conversio Lydiæ purpurariæ, et expulsio maligni spiritus*

tus

AUCTORE J. B. S.

inde Paulum secutus, cum eo virgis cæditur,

tus a Pythonissa ; quod videntes Domini ejus, quia exivit spes quæstus eorum, apprehendentes Paulum et Silam, perduxerunt in forum ad principes, et offerentes eos magistratibus dixerunt : Hi homines conturbant civitatem nostram, cum sint Judæi : et annuntiant morem, quem non licet nobis suspicere, neque facere cum simus Romani. Et cucurrit plebs adversus eos : et magistratus, scissis tunicis eorum, jusserunt eos virgis cædi. Et cum multas plagas eis imposuissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi, ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorem carcerem, et pedes eorum strinxit ligno. *Quid id* ligni *fuerit, quo Apostolorum pedes constrictos ait S. Lucas, non satis liquet ; rem examinat Tillemontius nota* 22 *in Paulum pag*, 552. *Mihi verosimile est quod sentit Gallonius*, compedes *fuisse, vel* nervum; *quocumque demum modo ea carnificinæ instrumenta explicanda censeas. Id constat, durum quidem fuisse sed breve Apostolis martyrium :* Media *namque* nocte, Paulus et Silas orantes laudabant Deum, et audiebant eos, qui in custodia erant. Subito vero terræ motus factus est magnus, ita ut moverentur fundamenta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia, et universorum vincula soluta sunt.

et cum eodem in Macedonia,

9 *Hinc* tremefactus *carceris custos*, procidens Paulo et Silæ ad pedes, *audivit* verbum Domini cum omnibus qui erant in domo ejus; et tollens eos in illa hora noctis lavit plagas eorum, et baptizatus est ipse, et omnis domus ejus continuo. Cumque perduxisset eos in domum suam, apposuit eis mensam et lætatus est cum omni domo sua credens Deo. Et cum dies factus esset, *data a magistratibus abeundi licentia, expostulavit Paulus illatam Romanis civibus injuriam ; sicque incusso timore, ab ipsismet honorifice dimissi sunt.* Exeuntes autem de carcere, introierunt ad Lydiam, et visis fratribus, consolati sunt eos et profecti sunt. Cum autem perambulassent Amphipolim et Apolloniam, venerunt Thessalonicam, ubi erat synagoga Judæorum; *in qua disputante Paulo*, quidam ex iis crediderunt, et adjuncti sunt Paulo et Silæ, et de colentibus gentilibusque multitudo magna, et mulieres nobiles non paucæ. *Exorto inde zelantium Judæorum tumultu*, Fratres confestim per noctem dimiserunt Paulum et Silam in Berœam. Qui cum venissent, in Synagogam Judæorum introierunt. Hi autem erant nobiliores eorum, qui sunt Thessalonicæ, qui susceperunt verbum cum omni aviditate, quotidie scrutantes Scripturas, si hæc ita se haberent. *Instantibus vero Paulo et Sila prædicationibus suis*, multi crediderunt ex eis, et mulierum gentilium honestarum, et viri non pauci.

et Corinthi strenue laborat :

10 *Pergit textus :* Cum autem cognovissent in Thessalonica Judæi, quia et Berrœæ prædicatum est a Paulo verbum Dei, venerunt et illuc, commoventes et turbantes multitudinem. Statimque tunc Paulum dimiserunt Fratres, ut iret usque ad mare : Silas autem et Timotheus remanserunt ibi. Qui autem deducebant Paulum, perduxerunt eum usque Athenas, et accepto mandato ab eo ad Silam et Timotheum, ut quam celeriter venirent ad eum, profecti sunt. *Mora tamen, opinor, non modica interposita, quam prædicando Berœæ et per reliquam Macedoniam impenderint, dum interim Paulus Athenis celeberrimam illam habuit in Areopago concionem, qua etsi pauci tunc quidem conversi fuerint, semina certe jacerit ad fundandam ibi aliquando illustrem ecclesiam.* Post hæc egressus de Athenis venit Corinthum, *forte et ibi aliquamdiu apud Aquilam et Priscillam hospitatus, priusquam redirent, quos e Macedonia evocaverat.* Cum venissent autem Silas et Timotheus, instabat verbo Paulus, testificans Judæis esse Christum Jesum ; *allaborante procul dubio collega* Sila, *fideli et constanti prædicationisæ que ac passionum socio, per* annum et sex menses, *quibus ibi* sedit *Apostolus*, docens apud *Corinthios* verbum Dei.

neque plura de eo sciuntur.

11 *Hactenus de* S. Sila *sacer Actorum historicus, nullum deinceps verbum de eo faciens, ut nemo divinare, nedum colligere alicunde possit, quid ipsi postmodum acciderit; martyrne, ut ferme Ado insinuare videtur, an confessor obierit, ut Græci distinctius audent asserere. Meminit ejus sub* Silvani *nomine, de vivo loquens, S. Paulus in utraque ad Thessalonicenses epistola, quas per id tempus verosimile est Corintho (ex communi) datas circa annum* 52 *et* 53. *Cum in posterioribus (nam hæ primæ fuere) de* Silvano *saltem ut adhuc superstite, altum sileat Apostolus, haud improbabiliter existimant prudentiores, ipsum paulo post vel Corinthi vel in Macedonia e vivis excessisse ; ut non facile intelligam, quod ait Massutius lib.* 10, *cap.* 5, *inter anonymos Pauli comites Act.* 20, ℣. 4 *enumeratos, etiam censeri potuisse* Silam, *quem non magis ibi quam aliis locis siluisset Lucas, qui alia persona utens, et se tum non adfuisse, satis ostendit. Neque magis verosimile est, indicari ab Apostolo* Silam II *Cor.* 7, *loquente de fratre, cujus laus est in Evangelio, aut alibi : neque mihi plura occurrunt, quæ de Sancto satis tuto commemorari possint. Id sæpe miratus sum, inventos esse hac nostra ætate, qui inficeta prorsus allusione, venerandum* Silæ *nomen audaculo uni alterique homini imponere non exhorruerint, quod ii Silvestres potius quam Silvani pseudo-Paulo alicui, erroribus suis notissimo, pertinacius adhærescerent.*

Reliquiæ et cultus apud Morinos.

12 *De Sancti reliquiis nihil magnopere traditum invenio ; nonnulla opportune suggerit tomus noster quartus Junii ubi pag.* 26 *et* 27 *agitur de S. Baino Morinorum episcopo, quem memorant, circa annum* 691 *a Sergio PP.* S. Silæ *reliquias impetrasse, magnaque solennitate easdem in S. Mariæ Teruanensem ædem Cathedralem intulisse, ut paulo fusius istic ex Malbranco describitur, hicque adeo repetendum non est. Notatur ibidem, in Breviario Morinensis ecclesiæ hac die* XIII *Julii præscribi Officium de* S. Sila *in editione anni* 1542; *at cum Breviarii istius solam partem hiemalem habeamus, lectiones quxrendæ fuerunt in antiquiore anni* 1518, *quibus sola historia continetur, quam hic dedimus supra num.* 8, *cum oratione:* Da nobis, quæsumus, Domine, beati apostoli tui Silæ solennitatibus gloriari, *etc. Perseveravit haud dubie cultus iste, et sacrarum reliquiarum veneratio, donec anno* 1553, *urbem expugnatam Carolus V Cæsar totam a fundamentis, una cum celeberrimo beatæ Virginis templo, exscindi, everti, cremari atque solo adæquari imperavit, unde vetus illa inscriptio chronica* DeLetI MorInI; *quando et* S. Silæ *memoriam intercidisse existimo : certe neque in proprio hodierno Audomarensi, neque in Iprensi, quas ecclesias vetustiori Morinensi successisse novimus, ulla modo superest* S. Silæ *commemoratio.*

A D

DE S. ANACLETO

PONTIFICE ROMANO MARTYRE.

J. B. S.

COMMENTARIUS

De S. Anacleti a S. Cleto diversitate, antiquo cultu, gestis et reliquiis.

ANNO XCV.

Quod in observatione ad Usuardi Martyrologium XXVI *Aprilis polliciti sumus, de discutienda rursus controversia super identitate vel distinctione duorum fere synonymorum Pontificum; id modo, quantum per densas tenebras fieri poterit, exequi conabimur, breviter tamen et succincte, majorum nostrorum vestigiis insistentes, a quibus cur recedamus, nihil, post operosiorem disquisitionem, occurrit hactenus quod tantopere compellat. Henschenius ad dictum diem* XXVI *Aprilis hunc Commentarii sui primo capiti titulum præfigit :* Sancti Cletus et Anacletus diversi Pontifices, *idque argumentum erudite versat, urgentes auctoritates adducens, quibus demonstret, Romanæ Ecclesiæ monumenta omnia pro asserta distinctione evidenter pugnare ; unde ex prudentissima Baronii regula, a nobis etiam recitata, nempe* in his quæ sunt Romanæ Ecclesiæ, majorem esse adhibendam fidem ejus alumnis, quam exteris, *tantum non evincit, male a* ceteris *illis, sive Græcis sive Africanis, ob nominum affinitatem, conflatos esse in unum, qui vere duo fuerint, Pontifices Romanos* Cletum *et* Anacletum, *quemadmodum et aliis id accidisse ibidem probat, nominatimque ex Pontificum* Marcelli *et* Marcellini *confusione, quam viri non pauci doctissimi tuendam suscepere, sed a qua Clar. Castellanum ante obitum ita absterrui, ut tandem fassus sit, se eam opinionem plane retractasse ; id quod indicare non prætermisi in jam dictis Observationibus ad* XVI *Januarii et* XXVI *Aprilis.*

B — *Distinctio ab Henschenio asserta,*

C — *ab aliis etiam propugnata,*

2 *Porro sanctorum* Cleti *et* Anacleti *sincere fateor, non tam evidentia mihi hucusque apparere discrimina, præterquam quod antiquiorum, licet exterorum, seu non Romanorum scriptorum suffragia, a nostro Petro Halloix ad S. Irenæum erudite expensa, et ab Henschenio non undequaque refutata, ita animum suspendant, ut omnibus multum diuque sedulo perpensis, Antonio Pagio subscribendum videam, qui in Critica Baroniana ad annum* 101, *relato* S. Anacleti, *tamquam a* S. Cleto *diversi obitu, tactaque obiter eruditorum, præsertim Gallorum, contraria sententia, rotunde enuntiat, se rem incertam agnoscere, sed* a communi opinione non discessurum. *Idemque denuo profitetur nepos ejus Franciscus in Breviario Romanorum Pontificum tom.* I, *pag.* 15. *Neque mihi in ea incertitudine ab Henschenii placitis lubet discedere, quidquid Papebrochius aliam viam sternere visus sit, qua et unus* Cletus *et duplex quodammodo supponi posset, semel eum S. Clementi anteponendo, rursum vero S. Clementi successorem faciendo : quæ ut satis feliciter excogitata non inficier, talia tamen ab eruditis censentur, ut nec uni nec alteri contendentium parti faciant satis. Nobis semper tutius visum est, ab antiquis Ecclesiæ Romanæ monumentis non recedere, quamdiu evidentior in contrarium auctoritas non appareat, præsertim in iis quæ ad Pontificum seriem ordinandam conducunt.*

ex receptiori opinione tenenda videtur;

3 *Veteres eorum Catalogos quam diligenter evolvit et discussit, tam non oscitanter eruderavit laudatus Henschenius ante tomum* I *Aprilis, singulorum Pontificum ætates, characteres et gesta discernens, illorum vero Catalogorum a seculo quarto auctoritate, pro* Cleto *ab* Anacleto *distinguendo, potissimum certat num.* 2, 3 *et* 4, *quos hic pro insertis haberi cupimus, ubi utriusque Pontificis diversissima origo, diversa acta et tempora referuntur, quæ non commode ad unum eumdemque hominem quis reduxerit. Adde his veteres alios Catalogos, a laudato Pagio Criticæ Baronianæ præfixos, quos nemo nisi temere contemnendos dixerit. Hæc porro magis etiam confirmantur ex Missalibus et Breviariis Romanis, in quibus a tot seculis* Cletus *et* Anacletus *ut Sancti duo diversis diebus et Officiis per orbem Catholicum celebrati sunt, hodieque celebrantur. Accedunt scriptores omnes, quotquot hactenus egisse sciuntur de Vitis Romanorum Pontificum, ibi ab Henschenio enumerati, apud quos una est et concors assertio, alium esse* Cletum *ab* Anacleto, *quidquid forte in eorum disponendo ordine tantillum dissentiant. Atque in his quidem nihil magnopere occurrit, in quo ab Henschenio recedendum persuadeamur.*

E

cui si non faveant Martyrologia omnia,

4 *Non ita stringunt quæ ex Martyrologiis pro tuenda communiori opinione ab ipso allegata sunt; neque certe Bedam et Florum, etiam ut ab ipso et Papebrochio editi sunt, in favorem suum pertrahere potuit ; quamvis enim* S. Cletum *hi ambo referant* XXVI *Aprilis, at de* S. Anacleto *altum silent, atque adeo auctoritas ista contra ipsum potius quam contra adversarios inflectitur. Non minus ipsi obest verus Usuardi textus ad dictum diem* XXVI *Aprilis, ubi non* Cletus *sed* Anacletus *seu* Anencletus *disertissime signatus est, hoc vero die* XIII *Julii nec verbum exstat de alterutro. Tantumdem confert adductus ab Henschenio Wandelbertus, apud quem solus* Cletus *memoratur. Si itaque, ut candide fateamur, ex plerisque Martyrologiis ab ipso relatis dirimenda sit controversia, Gallorum eruditorum opinioni magis quam nostræ ea omnia robur adjiciunt, ut in hac parte Henschenii argumentum cogar deserere, postquam non minimam operam posui in expendendis singulorum Martyrologiorum momentis, pertexendaque eorum genealogia in ipsa ad Usuardum præfatione, quam nemo, quod sciam, vellicavit hactenus præter anonymum aliquem Pratensem monachum, in eo totum, ut quo potest conatu, cœnobii istius verum seu prætensum autographum propugnet, in quo contentionis funem ducere, haudquaquam operæ pretium existimo.*

F

multa identitati opposita sunt;

5 *Neque tamen Martyrologia omnia communiori opinioni ita adversantur, ut in ipsis pro ea nihil subsidii supersit. Rabanus imprimis* Cletum *et* Anacletum *ut diversos agnovit, tametsi a statutis diebus*

bus

AUCTORE J. B. S.

bus recedens, illum XXIX *Aprilis, hunc* XI *Junii consignarit. Neque Ado plane contrarius est, licet enim* Anacletum *referat* XXVI *Aprilis*, Cletum *vero* XII *Julii; id certum manet, eum ambos Pontifices minime confudisse; uti neque Notkerus, qui et ipse festa quidem transposuit, sic tamen ut* Cletum *hoc die annuntiet, quo a recentioribus omnibus* Anacletus *constanter signatus est, quemadmodum ex Auctariis plurimis ad Usuardum facile intelliges. Ex his porro perspicuum est, seculi* IX *Martyrologos istos veteres Romanorum Pontificum Catalogos habuisse præ oculis, a quibus cur recesserit Usuardus, Adonis descriptor perpetuus, fateor me divinare non posse, nisi fortasse de amborum identitate aut distinctione alicunde dubitaverit. Non adeo mirum, quod a Romani parvi auctore prætermissus sit* Cletus*: etenim in concinnando Martyrologio suo Rufinum is præcipue secutus est Eusebii interpretem, cum vero in tota ea historia unicus* Anacletus *seu* Anencletus *compareat, solum istum ipse retulit, quem in fonte suo repererat. Patet igitur, Martyrologia non deesse ex quibus firmetur communis sententia, quibus accedunt recentiores universi, ex-* B *cepto Castellano, non æque facili ad hanc, quemadmodum ad alteram de* Marcello *et* Marcellino *identitatem retractandam.*

sic tamen ut res dubia maneat.

6 *At enim, ut supra dicebam, neque mihi adeo evidens est duorum horum Pontificum diversitas, ut non potius cum Pagio plane sentiam, rem hactenus ita intricatam, sive personas spectes, sive ipsarum gesta, ætatem et successionem, ut velim, nolim, fateri cogar, omnino incertam esse: neque Pontificum Catalogos, Missalia, Breviaria aut Martyrologia tanti ponderis censeri, ut prorsus elidant tot Sanctorum Patrum auctoritatem, tot scriptorum antiquorum testimonia, ab Halloixio et aliis studiose expensa, quæ nec undecumque nec undequaque satis refellit Henschenius: ut jam taceam recentiorum nubem, id certatim contendentium, sub duplici nomine unum eumdemque latere, qui Græce* Ἀνάγκλητος*, a Latinis passim contractius* Cletus *appellatus sit. Quantamcumque diligentiam, ad datam fidem liberandam abhibuerim, ut sive ex Pontificum successione, sive ex diversis gestis, sive ex diversa patria, aut aliunde quid novi eruerem, unde certior redderetur utriusque distinctio, cum nihil sit ubi tuto pedem figas; neque ex adversa parte satis claræ* C *sint antiquorum istorum auctoritates, quibus explicandis, et ad sensum suum torquendis insudat Tillemontius tomo 2, pag. 555, id reliquum est, ut dubiam et incertam hactenus fateamur utramvis opinionem; interim tamen, quamdiu incerta est, a* communi non discedemus, *quæ tamdiu in sua possessione persistet, donec urgentiora producant, qui eam tanto conatu convellere nituntur.*

Quid de gestis verosimilius censendum,

7 S. Anacleti *ætatem, sedis ingressum et exitum nullus satis tuto fixerit, qui non decessorum una et successorum tempora apte ordinarit, id vero tentare, æque fere arduum est ac tactam jam superius controversiam dirimere. Sequar igitur et hic receptiorem opinionem, licet ea hodierno Romano Breviario contraria sit, quam sic breviter expressit laudatus Franciscus Pagius:* S. Anacletus, natione Græcus, patria Atheniensis, S. Cletum eodem anno LXXXIII excepit. Ecclesiam, quam super corpus S. Petri Apostoli presbyter inchoarat, Pontifex creatus perfecit, ex libro Pontificali. Duabus ordinationibus, mense Decembri habitis, creavit diaconos tres, presbyteros quinque, episcopos diversis in locis sex. Pontificatum tenuit usque ad annum Christi XCV, quo Martyr occubuit sub Domitiano, post sedem annorum XII, mensium decem et trium dierum, *pro quibus mavult Henschenius substituere* menses *dumtaxat* duos; *sed eos scrupulos hic non discutimus. Gesta ejus alia, in prædicti Breviarii lectione relata, sive ex Decretalibus, ejus nomine circumferri solitis, sive aliunde accepta, non pari verisimilitudine, qua cetera, jam ex Pagio data, narrantur. Quæ vero* E *de eo comminiscitur Saussayus* XI *Octobris, et* I *Junii in Supplemento pag.* 1124, *nec citari nec refutari merentur. Decretales autem ipsi abjudicandas, hodie satis probat eruditorum omnium receptissimus consensus, cui Galesinium aut alios frustra opposueris.*

quid item de reliquiis.

8 *De sacris ejus exuviis id solum dici potest, quod in laudatis Catalogis etiam satis clare exprimitur; corpus ejus depositum fuisse apud S. Petrum, cui ipse vivus in Vaticano tumulum paraverat, ab abbate Bartholomæo Piazza in Hemerologio ad hunc diem pluribus exornatum. Inde reliquias alio absportatas, satis certo non novimus; cum totum corpus ibidem superesse asserant Pancirolius et alii sacrorum Romæ locorum et pignorum descriptores, ut videre etiam est in tractatu de Basilica Vaticana tomo* VII *Junii pag.* 41 *et* 83. *In ordine Officii divini, juxta consuetudinem dictæ Basilicæ, a Josepho de Fide digesto pro anno* 1665, *hoc die legitur:* S. Anacleti Papæ dup. habemus ejus corpus. *Memini me alicubi legere,* S. Anacleti *reliquias Neapoli asservari, aliasque Bononiæ reperisse Masinium; at quales hæ sint, aut quo cultu honorentur, an vero et alibi aliæ expositæ sint, distinctius expli-* F *catum non reperi. Atque hic sistendam censeo promissam disquisitionem, ne plura cumulando, ingratam cramben recoquam, nullo alio laboris fructu, quam quod actum acturus sim, ea repetendo quæ jam ad nauseam disputata esse ii probe norunt, qui similibus tricis enodandis assueti sunt; aliis id genus disceptationes nec placere nec prodesse consueverunt.*

DE S. SERAPIONE MARTYRE.

J. P.

Ex Synaxariis Græcis, et Martyrologio Romano.

SUB SEVERO IMPERATORE.

Notitia Sancti;

N*otissima in Græcis Tabulis* S. Serapionis *memoria est; tametsi non eodem ubique die celebrati. Menæa impressa, eorumque Index cum Maximo Cytherorum episcopo, præter solam Sancti annuntiationem die* XII *hujus nihil habent. Nos eum differimus in hunc diem, cum Martyrologio Romano, sic ipsum signante:* S. Serapionis martyris, qui sub Severo Imperatore, et

Aquila

AUCTORE J. B. S.

A Aquila præside per ignem pervenit ad coronam martyrii. *Præsenti etiam die Sanctum referunt Synaxarium Basilianum, Menæa bibliothecæ Ambrosianæ, Supplementum ad Menæa impressa ex Synaxario Sirmondi una cum Sirleto, ita ejus gesta breviter prosecuto :* Natalis sancti martyris Serapionis, qui fuit sub Severo imperatore divinæ pietatis studiosus, et probitate morum insignis : qui detentus ab Aquila præside, interrogatus cujusnam esset religionis, libera et clara voce respondit, se Christum Dominum colere. Quamobrem igni traditus, martyrii coronam reportavit. *Conveniunt Excerpta e Menæis bibliothecæ Ambrosianæ. Reperio etiam* S. Serapionis *memoriam in Kalendario Syriaco seu Chaldaico, de quo in Prætermissis ad hunc diem ; et in Arabico-Ægyptio, a Gratia Simonio Maronita ex Arabico verso.*

elogium ex Synaxario Basiliano ;

2 *Plura in sancti Martyris laudem protulit dictum Basilianum Synaxarium :* Serapion Christi martyr erat sub regno Severi, vir divini cultus studiosus ac bene moratus. Ab idololatris autem ob Christi confessionem comprehensus, Aquilæ, regionis istius præfecto, traditus fuit. Cumque coram illo adstaret, et interrogaretur, cujusnam religionis esset, libere Christum confessus est. Ideo itaque vehementer cæsus, ferroque acuto totum corpus rasus, ad carcerem remissus est, fame et siti eum vexante. Post plurium vero dierum decursum e carcere extractus, Præfecto vinctus adstitit. Cumque nullam plagam aut vulneris cicatricem ferret in corpore; quia statim a Christo erat sanatus, omnes in stuporem rapuit, multosque ad Christi fidem adduxit. Præfectus autem, veritus ne plures ad Christum adduceret, igni ipsum tradidit; et sic, decurso immortalitatis agone, martyrium consummavit.

tempus martyrii.

3 *Baronius, de* S. Serapione *agens in Annalibus, triumphos ejus affigit anno* 205 ; *nimis interim indeterminate visus asserere,* celebrari ejus natalem diem XIII Julii, tam apud Græcos, quam apud Latinos, ut illorum Menologium et Romanum Martyrologium significant.

B E

DE SS. MARTYRIBUS ALEXANDRINIS

SERAPIONE, TROPHIMO, MELEO, EUANGELO, PROPOLO, ATTALO, ZENONE, MENEO PRESBYTERO, TROPHIMA VIRGINE, ET FORTE MACROBIO.

J. P.

Ex Hieronymianis.

XIII JULII.

Ex variis tabulis Græcis, non undequaque exactis, Serapionem *aliquem sub Imperatore* Severo, Aquila præside *martyrem, ignota prorsus martyrii palæstra, hoc die proxime retulimus, quem ex Menologio Sirleti Baronius cum multis aliis Martyrologio Romano inseruit, nusquam in Fastis Latinis sic expressum. Unde et ex id genus pluribus Græcorum textibus ad Latinos comparatis, tanta confusio Serapionum orta est, ut in Observationibus ad Usuardum* XXI *Martii, item* IX *Julii, et ipso hoc die in Prætermissis dixerim, difficile esse, inter synonymos Sanctos distinguere, præsertim cum adjuncta tam varie transposita aut translata sint, ut cui propria aptes, omnino discerni nequeat. Hic Græcum istum, incerti loci Martyrem, Græcis reliqui, cujus elogium proxime datum est. Quid velit hoc die Grevenus per* S. Serapionem confessorem, *non magis obvium est divinare. Paulo facilius intelligo, unde in codicem Usuardinum Rosweydi irrepserint* Attalus martyr, *et :* In Ægypto, Serapion monachus, *nempe ex Wandelberti metrico, cujus versiculos ad Usuardum retulimus :*

Synonymorum confusio vel repetitio

C

Tertius Ægyptum præsentat Serapioni,
Attalus et martyr cœlesti flore nitescit.

videtur hactenus inextricabilis.

2 *Sed et hinc nova altera rerum confusio, dum soli isti duo sic ex majori pugilum turma decerpti sunt, ut fontem nescias unde processerint, quæ Notkero primum, deinde Maurolyco, Galesinio et aliis ansam præbuisse videtur, ad novas classes novosque Martyres confingendos, vel ex minoribus Hieronymianis arripiendos, qui ad certam normam reduci prorsus non possent, nisi succurrerent Hieronymiani codices, ex quibus tot nuda ferme nomina in auctaria Bedæ, Flori et Usuardi profluxerunt. Id porro dolendum maxime, amanuensium oscitantia, et pro variarum ecclesiarum arbitrio, et prætcrita in iis codicibus aliqua, et sic luxata esse nomina, ut certum numerum et rationem inire nequeas. Adde quod et istic* Serapion *non unus occurrat, nullo prorsus charactere distinctus; jam ut classis antesignanus, jam aliis immixtus, quemadmodum ex solo indice apud Florentinium cognosces. Notabilis est laterculus* XXI *Martii, ubi* Serapion Alexandriæ *signatur, cum novem aliis sociis, ferme ut hoc die, quo paulo major est in codicibus nominum diversitas. Alius denuo* Alexandriæ Serapion XXVIII *Augusti, alii ibidem* VIII, XI *et* XV *Septembris. Verum hæc de Serapionibus satis hic dicta sint ; nunc quærendum est, quot et quales socii hodierno nostro adjungendi sint.*

F

3 *Sic textum suum refert Florentinius :* In Alexandria, Serapionis, Tropimei, Melei, Euangeli, Propoli, Actali, Zenonis, Propili, Meneo presbyteri, Trofinæ virginis. *Id potissimum in eo laterculo displicet, quod* Propoli *et* Propili *pro duobus supponant, qui in aliis codicibus unus est et idem martyr* Propolus, *sive præpositus Attalo, sive ei postpositus. Secundum nomen formavimus* Trophimi *qui in vetustissimo Epternacensi codice in feminam*

Quot hodierni Serapionis socii fuerint.

AUCTORE J. B. S.

feminam mutatus est; sic enim aptius legi puto, quam Tropimei *supra, vel* Tropomei, *ut Corbeiensis, apud quem pro* Zenonis, *habetur* Gelenis. *In Epternacensi pro* Melei, *est* Mellei; *sed in eo melius exprimitur in fine* Trophima *quam apud alios* Trofina *vel* Tropimia, *quæ ansam non nemini dederit, hic inveniendi Trophimenam Minorensem, vel* Triphinam *Siculam, de quibus egimus* v *hujus. In solo Corbeiensi occurrit* Macrobius, *quem idcirco ut dubium dumtaxat adjicimus. Nomina a Maurolyco et Galesinio male efformata in Prætermissis rejecta sunt. Vides, ut supra dicebamus, non adeo pervium esse, vera nomina a deformatis, verum ordinem a turbato discernere. Putamus, hic verosimillime ordinata esse omnia, saltem quoad licuit per codices, amanuensium socordia sæpe corruptos.* D

DE S. MYROPE MARTYRE

J. P.

IN INSULA CHIO.

Notitia ex Synaxariis Græcis.

SUB DECIO.

B

Annuntiationes ex variis Synaxariis;

S Myrope, *ab unguento, Græce* μύρον *dicto, quod e corporibus Sanctorum profluens hauriebat, infirmis in medicinam adhibendum, nomen sortita, ut habetur inferius in ejus elogio, in variis Synaxariis notatur. Nomen ipsius reperio in Menæo Chiffletii, in excerptis, quæ asservamus, e Menæis bibliothecæ Ambrosianæ cum elogio; Sirleto ac Synaxario Basiliano, quod hoc modo elogium ipsius recenset:* Ἡ τοῦ Χριστοῦ μάρτυς Μυρώπη ὑπῆρχε μὲν ἐπὶ τῆς βασιλείας Δεκίου ἐν τῆς νήσου Χίου. Περιήρχετο δὲ τὴν Ἐφεσίων πόλιν, τὰ ἐκ τῶν λειψάνων τῶν ἁγίων Μαρτύρων καὶ Ἀποστόλων προχεόμενα μύρα συνάγουσα, καὶ ἰωμένη τοὺς ἀσθενοῦντας. Ὅθεν καὶ φερωνύμως ἐκλήθη Μυρώπη. Καταλαβοῦσα δὲ τὴν νῆσον Χίων, καὶ εὑροῦσα τὸν ἅγιον Ἰσίδωρον, διὰ Χριστὸν μαρτύρησαντα καὶ τελειωθέντα, ἀνείλετο τὸ λείψανον αὐτοῦ, καὶ ἔκρυψε παρ' εαυτῇ. Καὶ πολλῶν κρατουμένων, διὰ τὴν τοῦ λειψάνου ἀφαίρεσιν, καὶ τιμωρουμένων, ἐφανέρωσεν ἑαυτὴν, λέγουσα λαβεῖν καὶ κρύψαι τὸ λείψανον. Κρατηθεῖσα οὖν παρὰ τοῦ ἡγεμόνος Νουμεριανοῦ, τοῦ καί τὸν ἅγιον Ἰσίδωρον βασανίσαντος, ἐτύφθη σφοδρῶς, καὶ ἀπεκλείσθη εἰς φυλακὴν, καὶ δι' ὀπτασίας τοῦ ἁγίου Ἰσιδώρου τῶν ἀποκειμένων αὐτῇ ἀγαθῶν τὴν ἐπαγγελίαν λαβοῦσα, τῷ Θεῷ τὸ πνεῦμα παρέδωκεν.

C

elogium Græco-Latinum,

2 Myrope, Christi martyr sub regno Decii extitit, ex insula Chio. Circuibat autem Ephesum, unguenta ex Martyrum et Apostolorum corporibus profluentia secum adducens, et sanans infirmos. Ex quo nomen Myrope sortita fuit. E
Postquam in insulam Chium reversa esset, et invenisset S. Isidorum, martyrio functum propter Christum ac mortuum, sustulit corpus ejus, et apud se recondidit. Cumque multi comprehensi et cruciatibus essent affecti propter ablatum corpus, se ipsam manifestavit, dicens, se abstulisse et abscondisse corpus. Comprehensa itaque a Numeriano præfecto, qui sanctum quoque Isidorum cruciaverat, graviter cæsa, et in carcerem conclusa est. Et, ab apparente ipsi S. Isidoro, de bonis, quæ ipsam manebant, certior facta, Deo spiritum tradidit.

a Sirleto abbreviatum.

3 *Consonant excerpta ex Menæis bibliothecæ Ambrosianæ. Sirletus hæc paulo aliter, rem brevius referens:* Eodem die (*nempe decima tertia Julii*) sanctæ Martyris Myropis, temporibus Decii Imperatoris, quæ primum habitavit in insula Chio; postea vero ad Ephesiorum urbem profecta, religiose admodum hauriebat unguenta, ex sanctorum Martyrum corporibus profluentia, ex quo et cognomen sortita est. Postea in insulam Chium reversa, et se Christianam esse confessa, a præside Numeriano vectibus vehementer verberata, Deo spiritum reddidit. F

DE SANCTIS JUSTINA ET ZENONE

MARTYRIBUS

J. B. S.

TERGESTI IN ISTRIA.

Ex Ferrario.

FORTE SECULO III.

In sacris Fastis ignoti,

Cum in Sanctos hosce, alibi prorsus ignotos, aliud agens incidisset Papebrochius, a quadraginta et amplius annis Tergestum non semel scripsit ad nostrum P. Carolum Vitellium, quo distinctiores notitias impetrare conaretur, unde de eorum gestis, ætate et cultu paulo certior fieret. Respondit Vitellius IX *Aprilis* 1679, *nihil istic reperiri præter narrationem, veteri alicui Breviario ecclesiæ Cathedralis ejusdem civitatis insertam, quam Papebrochius vix inspexerat, quin conti-*

A *continuo adverterit, ex Actis S. Dorotheæ et Theophili plane contractam esse, servato ipsomet nomine* Sapritii *præsidis, sed mutatis nominibus* Dorothææ *in* Justinæ, *ac* Theophili *in* Zenonis, *manente utrobique præcipua totius passionis substantia; quod mirum est, effugisse oculos Ferrarii, adeo ut in sua annotatione non dubitarit asserere,* Acta horum Martyrum accurate scripta legi, neque aliquid controversum aut inverisimile in illis se deprehendisse. *Mirum, inquam, ubi vel pueris nota est* S. Dorotheæ *Legenda, notissimaque historia de floribus et pomis cœlestibus per angelum ad* Theophilum *transmissis, quæ, ut non diffiteamur, semel ac iterum prodigiose accidere potuisse, sic non tam leviter, tamquam sincera et genuina admittenda sunt, quæ apertissime ex aliis Actis mutuata deprehenduntur.*

Legenda S. Dorotheæ ornati sunt,

2 *Quid? Quod et ipsa* S. Dorotheæ *Legenda, tum propter exemplarium varietatem, tum propter alia, a multis hodie non tanti fiat, quanti eam Bollandus æstimasse videtur. Adde vero Sanctos istos* Justinam et Zenonem *in nullis prorsus sacris Fastis umquam consignatos, neque Ferrarium distincti* B *quidquam de eorum cultu docere potuisse. Non esse autem omnino conformia Acta ad nos missa et Ferrarii compendium, ex eo patet, quod apud ipsum alius dicatur præses, forte ab aliquo amanuensi caute mutatus, ne nimium in oculos incurreret commissum plagium. Laudati scriptoris Catalogus generalis, ex quo sua procul dubio hic accepit Castellanus, sic annuntiat:* Tergesti in Istria, S. Justinæ virginis et martyris sub Diocletiano cum Zenone; *alleganturque in notis tabulæ ecclesiæ Tergestinæ, ex quibus Legendam Italice vulgaverit Nicolaus Manzolus J. C. in historia Istriæ, edita* 1611, *quam dum consulo, ipsissimam esse comperio, quam huc misit Vitellius, hoc solo excepto, quod apud Manzolum, casu an studio nescio, pro* Sapritio, *non* Fabianus *substituatur, ut legerat Ferrarius, sed* Fabricius*: quod sufficiet, hic verbo indicasse. Cum igitur alia nota non sint præter prædictam historiam, ut verbis superfluis parcamus, Fer..rii compendium describere satis habebimus. Sic legit:*

AUCTORE J. B. S.

cujus hic aliquod compendium datur.

3 Justina virgo Tergestina, Christianis parentibus orta, annorum XIV, cum ob formæ pulchritudinem a multis in matrimonium postulata, se Christo, cui virginitatem voverat, desponsatam diceret, apud Fabianum præsidem accusata et ad eum perducta, diis sacrificare jubetur. Cumque illa deos dæmones appellaret, Fabianus optionem Virgini dat aut colendi deos, aut tormenta subeundi. Ac primum illam alapis cæsam, quod libere deos contemneret, extendi, et virgis cædi, deinde in equuleo suspensam circa mammillas ungulis excarnificari jussit. Ipsa vero Christo gratias agens, virtutem, et animi constantiam petebat, quo ad paradisum de hoste triumphans perveniret. Damnata autem a præside, ut gladio feriretur, cum quidam ex primis apud præsidem, nomine Zeno, per jocum Virgini diceret: Sponsa Christi, transmitte mihi mala de sponsi tui paradiso; dum ad supplicium duceretur, infantulo sudariolum dedit, Zenoni deferendum, dicens: Dicito illi: Justina virgo Christi mittit tibi mala, quæ de paradiso sponsi sui postulasti. Decollata itaque Virgine, corpus a E Christianis sepulturæ traditum est, III Idus Julii, Diocletiano, et Maximiano Imperatoribus anno salutis CCLXXXIX. Zeno autem, ubi a puero sudariolum accepisset, diceretque: Bonum erit ad faciem tergendam; dum illo coram præsidis familiaribus faciem tergit, se repente mutatum tanto sensit Christi amore captum, ut nomen illius publice extollere non dubitaret. Quare delatus Præsidi, ab illoque accersitus et dementiæ objurgatus, cum respondisset: Quid mali facio, si Christi veri, et solius Dei, qui Justinam virginem ad se suscepit, meque in servum accipere dignatus est, nomen collaudo? tamdiu plumbatis cædi jussus est, donec animam exhalaret. Cumque nomen Domini Jesu Christi extollere non cessaret, lingua illi præciditur, et tandem caput amputatur die prædicta.

DE S. SARA VIRGINE ABBATISSA F

J. P.

SCETI IN LIBYA.

Notitia ex tabulis Græcis, et Vitis Patrum.

CIRCA FINEM SECULI IV.

Sanctæ Saræ memoria apud Græcos;

Sanctæ Saræ *memoriam, in aliis Synaxariis hoc die ignotam, reperio in Menæo Chiffletii; quæ etiam inscribitur in Supplemento ad Menæa impressa ex Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii his verbis:* Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἡ ὁσία Σάῤῥα ἐν εἰρήνῃ τελ. Eadem die *(nempe decima tertia Julii)* S. Sarra in pace obiit; *appositis hisce versiculis:*

Κόλπους ὑποσχὼν, τὴν νέαν Σάῤῥαν δέχου
Ὁ τῆς παλαίας Ἀβραὰμ Σάῤῥης ἄνερ.
Saram novam tu recipe promisso sinu
Pater Abraham; cui Sarra vetus uxor fuit.

2 S. Saram *ab Arturo in Gynæceo sacro die* XXX *Maii collocatam esse* pro consueta sibi licentia, nullo antiquiori exemplo, *monuimus in Prætermissis ad istum diem; a quo huc retracta est a nobis, Græcorum duo supramemorata Synaxaria secutis. Porro non erit alienum a proposito, transcribere annuntiationem, quam dictus Arturus ibidem habet:* Sceti in Ægypto, S. Saræ virginis abbatissæ, quæ Theodosii senioris tempore, virtute castimoniæ, sapientiæ, et monasticæ observantia insigniter refulsit. *Sed antiquiora non desunt, quæ sanctæ Abbatissæ nomen illustrent.*

quam Arturus annuntiat die non suo.

E vitis Patrum ostenditur ejus castimonia;

3 *Etenim excelsa ipsius mens et virtutibus exaggeratissima, vivis lineamentis exprimitur apud Rosweydum in Vitis Patrum; unde paucula quæ huc spectant, delibo. Atque imprimis quam fuerit* S. Sara *virginei propositi tenax, quam invicto pectore prædicta adversus machinationes impuri spiritus, a*

quo

AUCTORE J. P.

quo diu multumque et acriter vexabatur, planum fit ex lib. 5, *pag.* 574, *ubi lego :* Narraverunt de abbatissa Sara, quia manserit tredecim annis fortiter a fornicationibus dæmonum impugnata ; et numquam oravit, ut recederet ab ea hujusmodi pugna, sed solum hoc dicebat : Domine, da mihi fortitudinem. *Eadem habet Cotelerius inter Apophthegmata Patrum tomo* 1 *Monumentorum Ecclesiæ Græcæ pag.* 651.

odium vanæ gloriæ,

4 *Quam vero aliena fuerit a vana gloria ; quam certo persuasum habuerit, omnem sufficientiam suam esse ex Deo ibidem probatur :* Dixerunt iterum de ea, quia infestior ei fuerat aliquando imminens fortius idem fornicationis dæmon, mittens in cogitationem ejus seculi vanitates. Illa autem non relaxans animum a timore Dei, et a proposito abstinentiæ suæ, ascendit semel super lectum * suum orare ; et apparuit ei corporaliter spiritus fornicationis, et dixit ei : Tu me vicisti, Sara. Illa autem respondit : Ego non te vici, sed Dominus meus Christus. *Quæ et Cotelerius loco citato.*

* *Cotelerius* tectum, *Græce* δωμάτιον.

mirabilis oculorum custodia,

B

5 *Oculorum custodia pene supra fidem mirabili excelluit, uti fidem faciunt verba ibidem pag.* 587 ; *ubi hæc narrantur :* Dicebant de abbatissa beatæ memoriæ virgine Sara, quod supra alveum fluminis sexaginta annos habitaverit, et numquam inclinata est, ut flumen ipsum aspiceret. *Quæ etiam recenset Cotelerius, uti duo sequentia paginis* 691 *et* 692.

virilis fortitudo,

6 *Jam vero in muliebri sexu viriles eam animos gestasse, cum pœnitentiæ virtute conjunctos, nemo dubitarit, qui in dictis Vitis pag.* 603 *sequens ipsius effatum legerit :* Venerunt aliquando duo senes de partibus Pelusii ad abbatissam Saram. Et cum ambularent, dicebant ad invicem : Humiliemus vetulam istam. Et dicunt ei : Vide, ne extollatur animus tuus, et dicas : Quia ecce solitarii viri veniunt ad me, quæ mulier sum. Et dixit eis abbatissa Sara : Sexu quidem mulier sum, sed non animo.

et cordis integritas.

7 *Puri et integri cordis habuit Sancta nostra impensissimam curam. Audi ipsam loquentem ibidem pag.* 609 : Iterum dixit abbatissa Sara : Si poposcero a Deo, ut omnes homines ædificentur in me, invenior ante januas singulorum pœnitentiam agens ; sed magis oro, ut cor meum cum omnibus purum sit. *Atque hæc sunt, quæ de* S. Sara *ibidem reperire licuit ; et quæ postea materiem præbuerint : Petro de Natalibus lib.* 11, *cap.* 46 ; *S. Antonino part.* 2 *Historiarum titulo* 15, § 2, *pag.* 144 *versa ; ac Vincentio Bellovacensi in speculo Historiali lib.* 17, *cap.* 9. *Superaddo paucula ex Cotelerio pag.* 692. Dixit iterum : Mitto pedem meum super scalam, ascensura ; et mortem ob oculos pono, antequam conscensionem faciam. Hoc etiam protulit : Bonum est etiam propter homines facere eleemosynam ; licet enim studio placendi hominibus fiat, postea tamen procedit ad studium placendi Deo. Aliquando Scetiotæ convenerunt matrem Saram, quæ apposuit eis canistrum. Illi vero bona poma relinquentes, vitiosa comedebant. Et dixit eis : Revera Scetiotæ estis. *Petrus Thomas Saracenus de Bononia Carmelita,* S. Saram *perperam inscripsit Catalogo plurium Sanctorum et Beatorum utriusque sexus eremitarum B. Mariæ virginis de monte Carmeli, subnexo notis Menologii Carmelitani, a se editi, et festis resumendis.* D

E

De loco et tempore, quibus floruit.

8 *Ceterum* claruisse *sanctam Abbatissam hanc* in Scythi, *solitudine Libyæ*, tempore Theodosii senioris, *auctor est Petrus de Natalibus*; *cujus sententiam secuti,* S. Saram *Sceti in Libya assignavimus in titulo ; et vitam ipsius alligavimus seculo quarto exeunti, quam, an et quamdiu ultra produxerit, nos latet ; nullo apud Græcos Hagiologos loci, in quo vixit, vel temporis, quo floruit, indicio a nobis reperto. Quod mirum fortasse cuiquam videri possit : quia apud Græcos non fuit prorsus ignobilis, ut colligitur ex Triodio Græcorum, in cujus canone, solito recitari ad Parasceven ante Dominicam Tyrophagi seu Quinquagesimæ, et ubi sigillatim commemorantur deiferi Patres, qui in monastica exercitatione excelluerunt ; in cujus, inquam, Triodii canone, ode septima, quæ est de sanctis Mulieribus, ipsius fit mentio :* Marina, cœlestia sapiens, nunc honoretur cum magna Matrona. Syncletica vero et Sarra, simul cum Justa, cantibus, ut sapientes virgines, celebrentur.

C F

DE S. JUVENIANO MAGNO CONF.

J. B. S.

EYSTADII IN GERMANIA.

Notitia de cultu.

XIII JULII.

Sacris omnibus Fastis prætéritus

I*n schedis nostris seu aliquot Sanctorum indicibus a Bollando relictis, notatum hoc die invenio* S. Juvenianum Magnum confessorem, *ut qui colatur in templo nostro Eystettensi, nulla prorsus addita notitia, unde in Sancti cognitionem aliquo usque deveniri possit. Scio equidem istic, æque ac in templo nostro Antverpiensi, et in aliis per orbem ecclesiis plures coli reliquias Sanctorum Martyrum ex cryptis Romanis acceptas ; quin et tales Martyres in eodem templo Eystettensi referuntur, propriis suis nominibus expressi :* Venerius, Leontia, Castus et Livenius *in Actis nostris* 1 *die Martii pag.* 22 ; *neque mirarer, si id genus plures ibidem reperirentur. Verum de Confessoribus non eamdem esse rationem, vulgo notum est. Quapropter sedulo inquirere cœpi, nullane in Museo nostro* Juveniani *illius* Magni confessoris *exstarent posterius submissa indicia : antiquusne iste Sanctus, an novus esset ; an Eystettensis patria, an aliunde eo allatus ; quo seculo vixisset ; a quo tempore ibi coleretur. Ast evolutis nostris Tabulis, Fastis, Martyrologiis, et quibuscumque Sanctorum Catalogis, cum nihil uspiam occurreret alia subsidia conquirenda putavi.*

A *ex litteris Eystettensibus innotuit,*

2 *Confugi itaque ad amicum nostrum P. Joannem Seyfrid, in Academia Herbipolensi Historiæ Professorem, ex cujus responso id demum colligere potui, vere Sanctum esse, sacris aris olim admotum, et in templo nostro Eystettensi, jam a seculo, publica veneratione cultum. Ita ille ad quæstiones meas,* XXII *Februarii anni* 1722 *missas,* XVIII *Martii proxime insequentes scripsit* : Dum responsorias Eystadio exspecto, de iis quæ circa S. Juvenianum Magnum confessorem interrogavit Reverentia vestra, per otium lustravi Necrologia et Martyrologia, quæ pauca habeo ; et inter illa inveni Kalendarium Breviarii ecclesiæ Hersfeldensis Ordinis S. Benedicti Ms. cum hoc titulo : INCIPIT BREVIARIUM, etc. In hoc, III Idus Julii, præter S. Margaretam virginem et Martyrem, ponitur S. JUVENIANUS CONFESSOR. Dubitavi utrum hoc nomen Sancti esset, in quem inquirit Reverentia Vestra et cui additum est cognomen vel elogium MAGNI. Dubium sustulit epistola R. P. Edmundi Sickingen Rectoris Eystadiani, quam heri cum acclusis accepi. Unus idemque est S. Juvenianus Eystettensis cum Hersfeldensi, et in dicto Kalendario reliquorum Sanctorum festa, quorum B reliquiæ Hersfeldæ olim servabantur, iisdem diebus consignata sunt, quibus in epistola P. Agricolæ notantur.

præsertim ex epistola P. Agricolæ 1625.

3 *Atque hæc est epistola, cui tota cultus hodierni ratio innititur, lectu sane digna, utpote instrumentum emeriti missionarii Castrensis P. Joannis Agricolæ Societatis nostræ; epistola, inquam, data ad Celsiss. et Reverendiss. Dominum Joannem Christophorum Eystettensem episcopum, qua de re visa testatur, quaque totius casualis inventionis, et subsecutæ transmissionis ordo perspicuus redditur. Faxit Deus ut, ea lecta, curiosi Germani, sive Hersfeldenses sive alii excitentur ut de* sancto *isto* Juveniano, *aliisque nonnullis, eodem tempore repertis, plura suggerant, quæ, si non hic, saltem alibi, pro Sanctorum meritis et gloria illustrari queant : ut de Cyrillo Alexandrino, Wigberto, socio aliquo S. Mauritii, Lullo Archiepiscopo Moguntino, aut aliis taceam, quorum gesta aliunde satis jam nunc eruderata sunt. Ambagibus quidem nonnullis utitur laudatus Agricola, quæ erga munificum Collegii fundatorem mera urbanitatis Officia recte dici possunt, verum ut instrumentum integrum, hactenus, saltem* C *quod sciam ineditum, cunctis pateat, visum est, totum hoc loco inserere, prout illud a R. P. Edmundo Sickingen per Seyfridum accepimus. Autographum epistolæ scriptum est in folio pergameno, et appenso Illustrissimi D. Generalis de Tilly sigillo munitum ; habeturque in tabulario Collegii Societatis Jesu Eystadii. Sic incipit P. Agricola :*

DEUS OPT. MAX.

Illustrissimo ac Reverendissimo Principi ac D. D. Joanni Christophoro, Episcopo Eystadiano, omnem salutem tribuat.

qua episcopo Eystettensi significat

4 Bellum alios perdit, alios servat, Illustrissime ac Reverendissime Princeps, prout favet aut irascitur cœlum, cui soli peccamus, et resipiscimus. Me certe, præter spem et meritum, benevole bellum habuit, qua vitam in periculis, qua valetudinem bonam, licet morti sæpius caput quam manum objecerim. Quin cum paupertas mihi semper in voto, ad divitias evectus sum, easque tantas, ut munera mihi supersint pro Regibus, nisi mallem destinare Pontifici, Reverendissimæ Celsitudini vestræ. Quærat quis, utrum spoliis, an furto rapinisque opes accreverint : utroque modo quidem in bello contingunt, et hoc altero fere solent, sed illæ tantum quas pauperes amant. Longe aliæ divitiæ summi regni heredibus in pretio sunt; quæ cum ferant titulum pietatis, non refert quo acquirantur modo. Illustrissima Celsitudo vestra sentiet mecum, scio ; si rem simpliciter audiet. *Huc usque P. Agricolæ non inficeta præfatio, qua satis nitide et ingeniose Celsissimi et Reverendissimi Principis benevolentiam captat. Sequitur modo rei totius gestæ occasio, et accurata descriptio.*

AUCTORE J. B. S.

modum quo in templo Hersfeldensi

5 Hoc vertente anno Christi MDCXXIII, in mense Junio, Catholicorum exercitus ille, nuper Palatinatus et Bohemiæ victor, contra unimanum Ducem Brunswicensem (quem deinde VI Augusti fortissime fudit) nomine Christianum, movetur a suo illustrissimo et invictissimo heroe Duce, D. Joanne Comite Tserclaes de Tilly, etc., cum quo ego castra sequor, an pacem? Pervenitur Hersfeldam, quod prope flumen Fuldam, oppidum est in Hassia, olim abbatia Germaniæ splendida. Subsistitur ibidem aliquot diebus, et E spectatur amplum templum, in eoque novem Sanctorum ordine pictæ imagines, quarum inscriptio præter nomina (quæ commutata dolo malo videntur) habet, ipsos corpore adesse et quiescere. Nemo non doluit, tot Sanctorum mausolæum a centum annis tam negligenter habitum, et nudos ad lapides a Calvinistis, ante quinque, plus minus, annos redactum, ut scilicet jusserat princeps Mauritius Hassiæ Landgravius, antiquorum monachorum bona, non antiqua fide invadens. At Illustrissimus et Excellentissimus D. Comes de Tilly, etc., a me jubet inquiri, si quid de Sanctorum ossibus superesset.

detectæ sint variæ reliquiæ,

6 Dum hoc ago, et diu frustra sum, tandem præit digito quidam civis : Hic, inquit, juxta sinistrum latus templi, scruta sunt antiquæ cæremoniæ : quippe qui paucis ante annis sacra vastaverant, in locum bene clausum nil poterant, clavibus jam diu amissis ; ideo satis erat ipsis, lapidem prope januæ cardines fregisse, quantum erat opus ad inspectum. Viderunt, contempserunt, et in relictis reliquerunt. Ego vero serarium accerso, qui primam intra templum januam facile patefecit. Inde aliquot gradibus, imus ad alteram; sed ferreum pessulum immissum lapidi, F validoque insuper ferro, contra tales insidias tectum, movere non poterat, nisi lapidem una cum ferro decideret ; quo facto, et repaguli et Sanctorum latibulum patuit. Ingredior locum a fornice munitissimum, et fenestris parvis parum illustrem, quas ipsas occluserat vitrum situ araneisque obductum. Inter reculas video novem fercula reliquiarum, id est pictas arcas, ut solent in festo Corporis Christi circumferri, quas tamen a seculo hic in publicum non prodiisse, constat. Ut quamvis aperuit serarius, per ostiolum infra clandestinum tento thesauri tenebras, et ipsum teneo.

quarum partem templo Eystettensi S. J. destinat.

7 Extemplo ego ad Illustrissimam Excellentiam rem nuntio, gaudet, spectatum properat, lustramus omnia, reperimus nomina Sanctorum foris in ferculis intus cum reliquiis; videmus etiam altare integrum, quod unum atque unicum hæreticorum vim evasit. Ergo ex conclavi Illustrissimæ Excellentiæ sacrum Missæ Officium quotidianum, ad sacrum hunc locum ego sociusque Pater transferimus. Insequentibus diebus, Sanctorum reliquias otiosius inspexi, collegi,

com-

AUCTORE J. B. S.

composui, ut Monachium ad Serenissimum Bavariæ Ducem Maximilianum S. R. J. Archidapiferum et Electorem mitterentur, qui eas amanter amplexus est. Ceterum ut redivivorum Sanctorum celebrationes obirent multi, singulis reliquiis decerpsi aliquid, altari temploque dignum, partim annuente, partim dissimulante Illustriss. Excellentia. Hæc mea sunt opima spolia, unde tantum ditari possunt regna et provinciæ, quantum augeri pietas. Non circumveniar, si repetundarum reus conveniar ad Superum tribunal. Placuit autem Eystadium his Sanctorum monumentis donari pro novo nostro templo, quod ab Illustrissima Celsitudine vestra, omnium SS. Angelorum nomine Deo dicatum est. Videbantur enim respicere vestram Celsitudinem S. Lullus Archiepiscopus Moguntinus et S. Wigbertus quorum adsunt reliquiæ. Nam ille monasterium excitavit Hersfeldense, impetrans eidem a summo Pontifice, et Imperatore Carolo magno omnes immunitates; ad instar Illustrissima Celsitudo vestra, nobis aliisque fecit, facit : alter ex Anglia, et a S. Bonifacio venit in has terras B cum Evangelio, sicut Eystadium sanctus Wilibaldus ipsius æqualis, et sine dubio magnus amicus.

easque inter hujus S. Juveniani Magni;

8 Honorate o! Eystadiani sanctos Anglos cum SS. Angelis. Plura de his Sanctorum reliquiis ad R. P. Rectorem nostri Collegii Eystadiani Gebhardum Razenriedt. Hic tantum recensebo nomina, festis diebus eorum adnotatis ex registro Chori Hersfeldensis, quod hic inveni Ms. anno MCCCLIX. Afferentur ergo ad Illustrissimam Celsitudinem vestram de sacris ossibus : S. Constantii episcopi et martyris, III Kal. Februarii; S. Justini martyris, X Kal. Aprilis; S. Decentii episcopi et martyris, VIII Idus Maii; S. Cyrilli episcopi Alexandrini et martyris, VI Idus Julii. S. Juveniani Magni confessoris, III Idus Julii; S. Wigberti confessoris, Idibus Augusti; unius ex sociis S. Mauritii, X Kal. Octobris; S. Laurentii episcopi et confessoris, IV Kal. Octobris; S. Lulli archiepiscopi confessoris, XVII Kal. Novembris. His addidi caput ignotum, nisi forte schedula intus lateat, ut ex vetusto involucro intelligatur, reliquias repertas esse veras. Ut autem hæc sacra novi templi munera splendorem et ab offerente habeant, Illustrissima Celsitudo Vestra ac- C cipiet ab ipso Illustrissimo D. D. Joanne Comite Tserclaes de Tilly, Barone de Marbeis, Domino de Balastre et Montigni, etc. Ferdinandi II Romani Imperatoris, nec non Serenissimi Maximiliani Bavariæ Ducis et S. R. J. Archidapiferi Electoris, et Catholicorum confœderatorum imperii principum et statuum copiarum locum tenente generali, nisi aliunde impedimentum itineris enascatur. Idem Illustrissimus heros, meis exoratus precibus, etiam has præsentes, postquam de verbo ad verbum me recitante audivit, suo fecit sigillo insignes, ad earum fidem in posteros, qui precor, ut semper gratulentur, quod nostra jam ætas semper exoptat, Illustrissimæ Celsitudini Vestræ in episcopatu annos S. Wilibaldi. In hibernis nostris Hersfeldæ Idibus Decembris anno MDCXXIII. *Subscribit* Joannes Agricola Societatis Jesu presbyter. D

de quibus quid censeri posse videatur.

9 *Non habeo in his omnibus quo P. Agricolæ aut Comitis Tillii fidem in dubium revocem; at fateor ingenue,* Juveniani Magni, *præsertim ut* confessoris, *nomen mihi nequaquam arridere; quod in nullis usquam tabulis, quas nec paucas nec oscitanter consului, extra Hersfeldam notus sit. Neque satis hactenus capio, quis sit ille* Cyrillus Alexandrinus episcopus et martyr, VI Idus Julii; *multo minus quid sibi velit* Laurentius episcopus confessor, IV Kal. Octobris. *De reliquis Martyribus* Constantio, Justino *et* Decentio *non tantopere laboro,* E *cum Sancti isti ex cryptis Romanis Hersfeldam facile transferri potuerunt, addito subinde etiam* Episcopi *titulo, ut tot aliis locis contigisse, vulgo ferme notum est. Si conjicere liceat, non verebor suspicari,* Juveniani Magni *nomen coaluisse ex* SS. Januario *et* Magno *Sixti PP. Diaconis, quorum reliquias et forte sacra corpora, cum aliis prope innumeris, ad B. Rabanum Maurum delata fuisse, habes in ejus Actis* IV *Februarii. Porro jam dictorum* Januarii *et* Magni *sacra lipsana ab Humberto episcopo Herbipolensi, rogatu Rabani, in ecclesia parthenonis Holckerichæ deposita, invenies in citatis Actis cap.* 6, *num.* 34, *pag.* 519. *Quam facile prædictæ reliquiæ, aut saltem earum pars aliqua communicari potuerit cum cœnobio Hersfeldensi, non adeo procul dissito; vel synonymi alii, sic forte baptizati, eo adduci, quemadmodum* Magnus *aliquis Herbipoli a S. Burchardo reconditus dicitur in ejus Vita lib.* 2, *cap.* 8, *apud Mabillonium seculi* 3 *Benedictini parte* I, *pag.* 709. *Tum vero ex* Januarii *et* Magni *nominibus, non clare expressis, succedentium seculorum barbaries efformaverit* Juvenianum Magnum, *eique* confessoris *titulum adjecerit. Ut mera est mea hæc conjectura, sic* S. Juveniani Magni *qualiscumque cultui fraudi esse nolim aut detrimento; verissimas Sancti vel Sanctorum reliquias existimo, sub cujuscumque demum nomine Eystadii honoratæ sint, et modo honorentur.* F

DE

A D

DE S. EUGENIO EP. CARTHAGINENSI

ALBIGÆ IN OCCITANIA.

Item de illius sociis in persecutione Vandalica plurimum passis.

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. S. Eugenii cultus et elogia.

Anno DV. Albia *vel* Albiga *vulgo* Alby *culta Galliæ civitas, olim in Aquitania late dicta, nunc in Occitania ad Tarnem fluvium sita, totius tractus Albigensis est caput. Hæc* B *antea episcopalis sub archiepiscopo Bituricensi, nunc ab Innocentio XI, die* 3 *Octobris, anno* 1678 *ad archiepiscopalem dignitatem evecta, gloriatur, se præter alia Sanctorum lipsana possidere* S. Eugenii *episcopi Carthaginensis corpus, quod Ludovicus de Ambesia Albiensis episcopus ex vico Viancio, non procul ab urbe dissito, cum aliis Sanctorum reliquiis in ecclesiam cathedralem, sanctæ Cæciliæ dedicatam, transferri jussit. Hæc translatio, quamvis* XXIX *Septembris facta, quotannis* II *Octobris ibidem recolitur, ut ex Breviario Albiensi se didicisse testatur Ruinartius in Historiæ Persecutionis Vandalicæ Part.* 2 *cap.* 8. *An autem Albienses habeant solidas rationes asserendi, hunc* S. Eugenium, *quem venerantur, fuisse illum ipsum illustrem Carthaginis episcopum, postea discutietur. Interim hic ejus sociorumque cultum stabiliamus.*

S. Eugenius Albiæ in Gallia colitur.

Martyrologi 13 Julii eum memorant.

2 *Martyrologi tum antiqui tum recentiores festivitati illius assignant diem* XIII *Julii, adjunctis ipsi multis Carthaginensis cleri confessoribus, qui in Hunerici persecutione plurima pro fide Catholica passi sunt. Vetus seu parvum Martyrologium Romanum hac die sic annuntiat :* SS. Confessorum C Eugenii episcopi et universi cleri ecclesiæ. *Florus autem sub Bedæ nomine, sic habet :* Apud Africam natale sanctorum confessorum Eugenii Carthaginensis episcopi, fide et virtutibus ac miraculis gloriosi, et universi cleri ejusdem ecclesiæ. *His Flori verbis Ado addit sequentia :* Qui cæde inediaque macerati, fere quingenti vel eo amplius (inter quos quamplurimi erant lectores infantuli) gaudentes in Domino, procul exilio crudeli extrusi sunt. In quibus erant nobilissimi, archidiaconus nomine Salutaris et Muritta, secundus in Officio ministrorum, qui plurima pro confessione catholica perpessi supplicia, et tertio confessores, gloriosæ in Christo perseverantiæ titulo illustrati sunt. *Eadem fere, more suo, ex Adone ad verbum descripsit Usuardus.*

Martyrologiorum discrepantia explicatur.

3 *Modernum Martyrologium Romanum Adoni et Usuardo omnino consonat, præterquam quod in eo* lectores et infantuli *per conjunctionem* et, *in Adone Usuardo omissam, distinguantur. Fateor eam distinctionem etiam placuisse Notkero, a quo* lectores infantulique *in exilium pulsi dicuntur ; sed in citatis duobus Martyrologis ac ipso Victore Vitensi nulla interpunctionis nota cernitur. Dum autem legis* infantulos, *intellige pueros ad canendum in ecclesia adhiberi solitos, ut patet ex Victore Vitensi et ex Venantio Fortunato lib.* 2 *ubi inter alia habet hoc carmen :*

Pontificis monitis, clerus, plebs, psallit et infans.

Itaque Victoris Vitensis aliorumque sine interpunctione scribentium lectio commodam satis explicationem recipiet, si per lectores *intelligantur cantores. Non tamen id ita stricte accipiendum est, quasi illi puerulli eo Ordine ecclesiastico fuerint initiati, qui inter minores Ordines Acolythatum præcedit. Lectoratus enim in ecclesia Africana non nisi viris eruditione claris et ætate provectis conferebatur, ut ex Cypriani epistolis et Concilio* IV *Carthaginensi erudite probat Baronius in notis ad Martyrologium Romanum. Omitto recentiores Martyrologos, qui hac die de* S. Eugenio *sociisque meminerunt. Non possum tamen, quin hic verbo præmuniam lectorem contra errorem Galesinii, qui eum perperam vocat Eusebium.* E

Non est idem cultus dies apud omnes.

4 *Quamvis, ut dixi, in assignanda festivitatis die plerique conveniant, nonnulli tamen dissentiunt : Albienses enim sexta Septembris eum celebrant Officio duplici ; quo die in Breviario suo sic legunt :* Eugenius... in Galliam pulsus in Albigensi pago ad Veram amnem, juxta sepulcrum Amaranthi martyris consedit, ubi ædificato monasterio tot laboribus ærumnisque perfunctus mortuus est, ejusque sepulcrum gloriosum fuit. *Cetera hic describere supervacaneum foret, quoniam desumpta sunt ex Victore Vitensi et Gregorio Turonensi, quorum textus postea dabimus. Non dubito, quin hunc cultus diem ex Majorum suorum traditione acceperint, eoque putent Sanctum suum obiisse. Atque in ea opinione illos confirmare potest antiquus codex manuscriptus bibliothecæ Colbertinæ, in quo Passioni S. Eugenii ex Gregorio Turonensi descriptæ præmittitur hic titulus :* Incipit Vita sancti Eugenii episcopi, qui obiit in vico Viancio VIII Idus Septembris. *Ecclesia Africana ejusdem Sancti festum colit* V *Januarii : nam in Kalendario Carthaginensi, quod non diu post* S. Eugenii *mortem conscriptum fuisse ostendit Mabillonius tom.* III *Analectorum veterum pag.* 402, *leguntur sequentia :* Nonas Januarii depositio sancti Deogratias et Eugenii episcoporum. *Quidquid sit de hoc diverso cultus die, nos cum plerisque Martyrologis ac Martyrologio Romano* S. Eugenium *hac* XIII *Julii illustrandum suscepimus. Quare præcipuos ejus cultus testes jam adduxisse sufficiat.* F

Quo sensu dicatur martyr.

5 *At supererit fortasse cuipiam dubium, an* S. Eugenius *ut confessor, an ut martyr colendus sit ; præsertim cum in Breviario Albiensi et quadam Gregorii Turonensis editione martyris titulo decoretur. De hac re multis disputare operæ pretium non est : nam etsi a plerisque ei confessoris titulus tantum concedatur, tamen ipsi martyrii desiderium ac meritum non defuisse quilibet fatebitur ; utpote qui post varios pro Christi nomine toleratos labores, post ingentes ærumnas, et imminentis mortis contemptum semel atque iterum e patria pulsus in exi-*

lio

AUCTORE G. C.

lio tandem vitam finierit. Itaque cum Albienses eum vocant martyrem, in paulo laxiori significatione intelligendi sunt; quod etiam ipsimet insinuare videntur, quando ei Responsorium istud assignant, quod pro iis, qui sanguinem suum non fuderunt, solet recitari. Ceterum videor, mutato nomine de eo posse dicere quod habet Hieronymus de S. Joanne Evangelista lib. 3, *Comment. in Matth. cap.* 20, *quodque in ejus festo ante Portam Latinam quotannis recitamus:* Sed si legamus ecclesiasticas historias, in quibus fertur, quod et ipse propter martyrium sit missus in ferventis olei dolium, et inde ad suscipiendam coronam Christi athleta processerit, statimque relegatus in Pathmos insulam sit; videbimus martyrio animum non defuisse, et bibisse Joannem calicem confessionis, quem et tres pueri in camino ignis biberunt, licet persecutor non fuderit sanguinem.

Honorifica de S. Eugenio testimonia.

6 *Præter Martyrologos supra enumeratos de præclaris* S. Eugenii *gestis meminere scriptores quamplurimi. Victor Tununensis, vel ut alii scribunt, Tunnensis in Africa episcopus, qui floruit medio seculo* VI, *in Chronico ita de eo loquitur:* Eugenius episcopus Carthaginensis ecclesiæ post dira eremi exilia plurimis afflictionibus pœnisque clarus habetur. *Omissis aliis hujusmodi scriptoribus, qui de hoc Sancto obiter agunt, honorificum tantummodo profero testimonium, quo* S. Eugenii *sociorumque constantiam sic laudat Gelasius I Papa Epist.* 13, *ad episcopos Dardaniæ:* Ecce nuper Honorico, regi Vandalicæ nationis, vir magnus et egregius sacerdos Eugenius Carthaginensis episcopus, multique cum eodem Catholici sacerdotes constanter restiterunt sævienti, cunctaque extrema tolerantes, hodieque persecutoribus resistere non omittunt. *Nunc pergamus ad eos auctores, qui ex professo, ut aiunt, Sancti nostri Acta sive breviora, sive prolixiora conscripserunt.*

§ II. Acta, eorumque scriptores.

Quinam scripserint ejus Acta.

S. *Gregorius Turonensis lib.* 2, *Historiæ Francorum testatur, se legisse quorumdam martyrum et confessorum Africanorum Passiones, ex quibus nonnulla excerpsit historiæ suæ inserenda. Utinam tam pretiosa monumenta posteritati reliquisset integra! Haud dubie in iis invenissemus quædam,* S. Eugenii *natales, patriam, ætatem aliasque res gestas enucleatius explicantia; cujus rei vel hoc solum indicium est, quod a Gregorio Turonensi nobis conservata sit tanti præsulis epistola, quæ in longioribus Victoris Vitensis Actis desideratur. Passionum illarum compendium a Gregorio in Historia Francorum traditum hic insero; illud autem pro indubitato haberi posse censeo, tum quod ea ex Passionibus a se lectis hauserit, tum quod pleraque eadem ab auctoribus* S. Eugenio *coæqualibus scripta sint, ut ex ipsis Actis, post hunc Commentarium dandis patebit.*

S. Gregorius Turonensis narrat,

8 *Gregorius igitur lib.* 2 *Historiæ Francorum, præmissis quibusdam de Vandalorum excursione et in Africam adventu, ita scribit cap.* 3 *et sequentibus:* Sed quoniam eorum tempore persecutio in Christianos invaluit, videtur, ut aliqua ex his, quæ circa Dei ecclesias intulerunt, vel quemadmodum de regno expulsi sunt, memorarem. Defuncto igitur Trasimundo*, post scelera quæ in Sanctis Dei exercuit, Honoricus mente crudelior Africanum occupat regnum, atque ex electione Vandalorum ipsis præponitur: cujus sub tempore quanti Christianorum populi pro ipso Christi sacratissimo nomine cæsi sint, ab hominibus non potest comprehendi. Testis est tamen Africa quæ misit, et Christi dextera, quæ gemmis immarcessibilibus coronavit. Legimus tamen quorumdam ex ipsis martyrum Passiones, ex quibus quædam replicanda sunt, ut ad ea, quæ spopondimus, veniamus.

* lege Genserico

quomodo S. Eugenius pro fide certaverit,

9 Igitur Cirola, falso vocatus episcopus, hæreticorum tunc maximus habebatur assertor. Cumque ad persequendum Christianos rex per diversa transmitteret, sanctum Eugenium episcopum, virum inenarrabilis sanctitatis, qui tunc ferebatur magnæ prudentiæ esse, in suburbano civitatis suæ reperit persecutor. Quem ita violenter rapuit, ut nec ad cohortandum gregem Christi locum habere permitteret. Ille vero cum se videret abduci, epistolam civibus suis pro custodienda fide Catholica hoc modo transmisit. *Hic jam sequitur epistola* S. Eugenii *ad populum Carthaginensem, quam paragrapho sequenti integram exhibebimus. Dein ita pergit idem scriptor:* Ductus itaque sanctus Eugenius ad regem cum illo Arianorum episcopo, pro fide Catholica decertavit. Cumque eum de sanctæ Trinitatis mysterio potentissime devicisset, et insuper multas per eum virtutes Christus ostenderet, in majorem insaniam idem episcopus, invidia inflammante, succenditur. Erant enim tunc temporis cum sancto Eugenio viri prudentissimi atque sanctissimi, Vindemialis et Longinus episcopi pares gradu, et virtute non impares. Nam sanctus Vindemialis eo tempore ferebatur mortuum suscitasse; Longinus autem multis infirmis salutem tribuit; Eugenius quoque non solum visibilium oculorum cæcitatem, sed etiam mentium depellebat.

et Arianum episcopum

10 Quod cernens ille nequam Arianorum episcopus, vocatum de se quemdam hominem, ab illo quo ipse vivebat errore deceptum, ait: Non patior, quod hi episcopi multa in populo signa depromunt, illosque cuncti, me neglecto, sequuntur. Adquiesce nunc his, quæ præcipio, et acceptis quinquaginta aureis, sede in platea, per quam nobis est transitus, et manum super clausos oculos ponens, me prætereunte cum reliquis, exclama in magna virtute dicens: Te, beatissime Cirola, nostræ religionis antistes, deprecor, ut respiciens manifestes gloriam ac virtutem tuam, ut oculos meos aperiens, merear lucem videre, quam perdidi. Qui jussa complens, residensque in platea, transeunte hæretico cum Sanctis Dei, iste, qui Deum irridere cogitabat, exclamat in magna virtute, dicens: Audi me, beatissime Cirola, audi me, sancte sacerdos Dei, respice cæcitatem meam. Experiar ego medicamenta, quæ sæpe cæci reliqui a te meruerunt, quæ leprosi experti sunt, quæ ipsi etiam mortui persenserunt. Adjuro te per ipsam virtutem, quam habes, ut mihi desideratam restituas lucem, quia gravi sum cæcitate percussus: veritatem enim nesciens verum dicebat; quia cæcaverat eum cupiditas, et virtutem Dei omnipotentis irridere per pecuniam æstimabat.

ficto miraculo hæresim stabilire conantem,

11 Tunc hæreticorum episcopus paullulum se divertit, quasi in virtute triumphaturus, elatus vanitate atque superbia, posuit manum suam super oculos ejus dicens: Secundum fidem nostram, qua recte Deum credimus, aperiantur oculi tui. Et mox hoc nefas erupit, risus mutatur in planctum, et dolus episcopi est patefactus in publico: nam tantus dolor oculos miseri illius invasit, ut eos digitis vix comprimeret, ne cre-

parent.

A parent. Denique clamare cœpit miser ac dicere ; Væ mihi misero ! quia seductus sum ab inimico legis divinæ. Væ mihi, quia Deum per pecuniam irridere volui, et quinquaginta aureos accepi, ut hoc facinus perpetrarem. Ad episcopum autem aiebat : Ecce aurum tuum, redde lumen meum, quod dolo tuo perdidi. Vosque rogo, gloriosissimi Christiani, ne despiciatis miserum, sed velociter succurrite pereunti. Vere enim cognovi, quia Deus non irridetur.

vero miraculo confuderit.

12 Tunc Sancti Dei misericordia moti : Si, inquiunt, credis, omnia possibilia sunt credenti. At ille clamabat voce magna : Qui non crediderit Christum Filium Dei, et Spiritum sanctum æqualem habere substantiam atque deitatem cum Deo Patre, hodie, quæ ego perfero, patiatur. Et adjecit : Credo Deum Patrem omnipotentem, credo Filium Dei Christum Jesum æqualem Patri, credo Spiritum sanctum Patri et Filio consubstantialem atque coæternum. Hæc illi audientes, et se invicem honore mutuo prævenientes, oritur inter eos sancta contentio, quis oculis ejus signum beatæ crucis imponeret. Vindemialis vero ac
B Longinus Eugenium ; ille autem e contra eos exorat, ut manus imponerent cæco. Quod cum fecissent, et manus suas super caput ejus tenerent, sanctus Eugenius crucem super oculos cæci faciens, ait : In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti veri Dei, quem trinum in una æqualitate atque omnipotentia confitemur, aperiantur oculi tui. Et statim, ablato dolore, ad pristinam rediit sanitatem. Manifestissime autem patuit per hujus cæcitatem, qualiter hæreticorum episcopus oculos cordium misero assertionis suæ velabat amictu, ne veram lucem illis liceret fidei oculis contemplari. O miserum ! qui non ingressus per januam, id est per Christum, qui est janua vera, lupus magis gregi, quam ejus custos effectus et pacem fidei, quam in credentium cordibus debuerat accendere, pravitate cordis sui conabatur exstinguere. Sancti vero Dei alia signa in populis multa fecerunt, et erat vox una populi dicentis : Verus Deus Pater, verus Deus Filius, verus Deus Spiritus sanctus, una fide colendus, uno timore metuendus, eodemque honore venerandus : nam ea, quæ Cirola asserit, falsa esse cunctis est manifestum.

C

S. Eugenii exilium,

13 Videns autem Honoricus rex assertiones suas per Sanctorum fidem gloriosam totaliter denudari, nec erigi sectam erroris, sed potius destrui, fraudemque pontificis sui in hoc scelere fuisse detectam, Sanctos Dei post multa tormenta, post eculeos, post flammas, post ungulas jussit interfici ; beatum vero Eugenium decollari jussit, sub ea specie, ut si in ea hora, qua ensis super cervicem ejus incumbebat, non reverteretur ad hæreticorum sectam, non occideretur, ne eum pro martyre excolerent Christiani, sed exilio damnaretur. Quod ita factum esse manifestum est : nam cum imminenti morte interrogatus fuisset, si mori pro fide Catholica destinaret, respondit : Hæc enim est sempiterna vita, pro justitia mori. Tunc suspenso gladio, apud Albigensem * Galliarum urbem exilio deputatus est, ubi et finem vitæ præsentis fecit. Ad cujus nunc sepulcrum multæ virtutes et creberrimæ ostenduntur. Sanctum vero Vindemialem gladio percuti præcepit, quod et impletum est in hoc certamine. Octavianus vero archidiaconus et multa millia virorum ac mulierum hanc fidem adserentium interempta atque debilitata sunt. Sed pro amore gloriæ nihil erant hæc supplicia confesso-

** alias* Albunensem

AUCTORE G. C.

ribus Sanctis, qui in paucis vexati, in multis bene se noverant disponendos, juxta illud Apostoli : Quia non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelatur in nobis.

et Hunerici regis mors.

14 Multi tunc errantes a fide, accipientes divitias, inseruerunt se doloribus multis. Infelix autem quidam episcopus nomine Revocatus, eo tempore est revocatus a fide Catholica. Tunc et sol teter apparuit obscuratus, ita ut vix ab eo pars vel tertia eluceret ; credo namque pro tantis sceleribus et effusione sanguinis innocentis. Honoricus vero post tantum facinus, arreptus a dæmone, qui diu de Sanctorum sanguine pastus fuerat, propriis se morsibus laniabat, in quo etiam cruciatu vitam indignam justa morte finivit. Huic Childericus * successit, quo defuncto Gelisimirus regnum suscepit. Ipse quoque a republica superatus vitam principatumque finivit, et sic regnum decidit Vandalorum. *Hactenus Gregorius Turonensis ; in cujus narratione quidam occurrunt errores : nam Trasamundum facit Hunerici prædecessorem ; quod toti historiæ Vandalicæ manifeste repugnat. Sed Trasamundi nomine Gensericum ab eo* E *semper designatum fuisse ex narrationis serie facile colligitur. Quando autem Hunerici successorem vocat Childericum vel Hildericum ; de immediata successione intelligi nequit, ut ex scriptoribus coævis patet.*

** alias* Hildericus.

Qualis sit scriptor Actorum.

15 *Habeo præterea Ms. quoddam ex monasterio S. Maximini Treviris, in quo Vita* S. Eugenii *ab auctore Anonymo scripta invenitur. Cum vero nec magnæ antiquitatis nec auctoritatis esse videatur, ad certiorem Actorum scriptorem propero. Est is Victor Vitensis auctor synchronus et multarum rerum testis oculatus, quem olim quidam perperam Victorem Uticensem appellarunt, ut demonstrant Chiffletius noster, Theodoricus Ruinart aliique viri eruditi. Lis est inter auctores, an Victor ille, qui quinque libris Vandalicam persecutionem complexus est, Sanctorum Catalogo sit adscribendus. In hodierno Martyrologio Romano die* XXIII *Augusti legitur :* Uticæ in Africa, beati Victoris episcopi. *Baronius quidem in Notis ad hunc locum monet, eum ipsum esse Victorem, qui ob scriptam Vandalicæ persecutionis historiam celebris est. At Lucas Holstenius in Animadversis ad Martyrologium Romanum hoc a recentioribus additum fuisse conqueritur.* F *Quidquid sit, ea lis satis intricata ad diem* XXIII *Augusti decidetur. Ex hoc Victore Vitensi* S. Eugenii *sociorumque Acta edidit Surius, cujus editionem cum fonte collatam et emendatam sequemur, notatis ad marginem Victoris libris, et indicatis quibusdam majoris momenti, quæ in editione Suriana aut omissa aut discrepantia invenerimus.*

§ III. S. Eugenii episcopatus, et exilium.

Parachronismus de consecratu S. Eugenii.

De S. Eugenii *natalibus, vitæ professione, rebusque ante episcopatum gestis nihil reperi : nam veteres scriptores primum de hoc sancto viro agunt, quando fuit consecratus episcopus. Teste Ruinartio, Victor Tunnonensis in Chronico de ea consecratione sic loquitur :* Viviano V. C. et Basilio consulibus Carthaginensis ecclesiæ post Capreolum Quodvultdeus, Eugenius episcopus ordinatur. *Altera ejusdem Victoris editio per Scaligerum curata sic habet :* Leone Aug. II, Viviano V. C. Coss. Carthaginiensis ecclesiæ post Capreolum, Quodvultdeus, Eugenius episcopus ordinatur. *Dein in*

AUCTORE G. C.

margine notatur alia lectio, nempe : Leone Aug. II et Severo Aug. Coss. *Obscurum est, quænam ex his variis lectionibus sit præferenda. At sane juxta Fastos consulares, memoratorum virorum consulatus incidit in annum Christi* 462 *vel* 463 ; *quæ epocha* S. Eugenii *ordinationi convenire non potest, ut recte probat Ruinartius in Historia Persecutionis Vandalicæ part.* 2, *cap.* 8. *Ejus argumentationem hic tamquam meam profero.*

ex Ruinartio demonstratur,

17 Ex alterius, *inquit,* Victoris Vitensis scilicet historia certum est, Eugenium huic ecclesiæ præfectum fuisse sub Hunerico rege, cum nimirum iste barbarus ad Zenonis imperatoris Placidiæque Olibrii relictæ preces, Catholicis Carthaginensibus permisisset episcopi electionem, ut fusius narrat ille auctor libri secundi initio. At anno CCCCLXII *(addo ego* 463) Gensericus Hunerici pater et præcessor adhuc in vivis agebat, et Zeno his temporibus nondum conscenderat imperialem thronum, uti certum est, et ex ipso Victoris Tunnonensis Chronico probari potest. Sane ex aliis compluribus Victorini hujus Chronici locis certum est, hunc auctorem, cum episcopos diversarum sedium recenset, simul in unum annum plures congessisse, quos tamen variis et plurimum dissitis temporibus ordinatos fuisse, nemo inficiabitur. Sic paullo inferius Hilarium, Simplicium et Felicem Pontifices Romanos in unum congerit, sicut et Gennadium, Anatolium et Acacium episcopos Constantinopolitanos, et ut ceteros taceam, Alexandrum, Martyrium et Julianum Antiochenos.

B

et corrigitur.

18 *Dein argumentum suum sic urget ac confirmat.* Adde Victorem eo loci nullam Deogratias episcopi fecisse mentionem; quem tamen inter Quodvultdeum, qui pro fide in exilium pulsus est, et Eugenium ecclesiæ Carthaginensi præfuisse constat. At Eugenii ordinationis tempus ex longe certioribus argumentis colligere licet, ex iis scilicet, quæ supra cap. VI num. VI de beato Deogratias ejus decessore observavimus : cum enim ex his pateat, Deogratias anno circiter CCCCLVII ad Superos abiisse, aliundeque ex Victore Vitensi lib. II, num. I certum sit, ecclesiam Carthaginensem annis XXIV post ipsius obitum episcopo destitutam mansisse; patet quoque Eugenii ordinationem, qui, ut ex eodem auctore discimus, beato Deogratias successit, anno circiter CCCCLXXXI debere consignari. Et quidem hoc anno nondum aperta erat gravis illa persecutio, qua Hunericus postea tam graviter Africanam turbavit ecclesiam, ut supra capite præcedenti num. X et sequenti exposuimus. *Ex his manifestum est aut Victorem Tunnonensem plura in unum confudisse, aut memoria lapsum,* S. Eugenii *consecrationem ante tempus memorasse. Sed hæc de episcopatus illius chronotaxi dicta sufficiant.*

C

S. Eugenii exilium

19 *Altera chronologica controversia de exilio ejus agitanda est. Ut autem vitetur confusio, accurate distinguendum est duplex* S. Eugenii *exilium. Primum sub Hunerico, quando in solitudinem Africanam fuit relegatus; alterum sub alio Vandalorum rege, quando ex Africa in Galliam fuit ejectus. S. Gregorius præter inversam regum Vandalorum seriem, hoc ultimum exilium confudit cum priori, uti observat Baronius aliique moderni scriptores. Verum ipse Baronius vitans charybdim incidit in scyllam : nam in Annalibus ad annum Christi* 495 *perperam supponit,* S. Eugenium *ex uno exilio immediate ad alterum transiisse; quæ sane assertio repugnat Victori Tunnonensi aliisque veteribus chronologis, qui diserte testantur, hunc Sanctum præsulem e primo exilio fuisse revocatum, ut postea videbimus. Hæc de primo exilio satis certa sunt; at de secundo major inter auctores est controversia; nempe an sub Guntabundo, vel Trasamundo Guntabundi successore illud contigerit. Quæstionem hanc utrimque testimoniis ac rationibus suffultam hic breviter discutiemus.*

D

sub rege Guntabundo statuit Baronius.

20 *Eminentissimus Cardinalis Baronius tom.* 6 *Annalium ecclesiasticorum ad annum Christi* 495 *scribit,* S. Eugenium *in Africa exulantem jussu Guntabundi in Galliam expulsum esse. Opinio ejus nititur auctoritate Procopii, qui lib.* 1, *de Bello Vandalico tradit, Christianos a Guntabundo atrocius fuisse excarnificatos; eosque a Trasamundo Guntabundi successore potius blanditiis et muneribus, quam minis et tormentis ad deserendam fidem fuisse invitatos. Deinde suam sententiam confirmat ex verbis S. Fulgentii, qui Trasamundum appellat* parente meliorem. *Addi his potuisset argumentum desumptum ex epistola Gelasii Papa paragrapho præcedenti citata, et initio anni* 495, *ad Dardaniæ episcopos data. In ea quippe Pontifex testatur, quod* Eugenius *post ostensam sub Hunerico constantiam, adhuc eo, quo scribebat, tempore, id est, quo regnabat Guntabundus, persecutoribus fortiter resisteret.*

E

Ejus argumentis respondetur,

21 *Antequam Eminentissimi viri argumentis veterum scriptorum testimonia opponam, breviter iis respondere conabor. Imprimis Procopius in rebus aliunde certissimis interdum hallucinatus est, uti evidenti exemplo ostendit Tillemontius tom.* XVI *pag.* 544. *Quod ad S. Fulgentii phrasin attinet, ea ad placandum infensissimum Catholicorum hostem adhiberi potuit. Sic* Eugenius *noster in epistola sua apud Victorem Vitensem libro secundo relata Hunericum crudelitate notissimum, vocat* dominum ac clementissimum Regem, *et deinde litteras suas sic concludit :* Quod petimus, ut benignitate, qua tantus est, et justitia sapientiæ suæ dignetur annuere. *Certe ex plurimis antiquis scriptoribus constat, multos Catholicos a Trasamundo in exilium ejectos fuisse. Quin imo ipse Fulgentius eo tempore, quo Trasamundum dicto elogio ornavit, cum ceteris Byzacenæ provinciæ episcopis exulabat. Denique epistola Gelasii Papæ sub Guntabundi regis primordiis scripta satis commodam admittit explicationem. Nam verosimile est, Guntabundum primis regni sui annis incohatam persecutionem permisisse, aut saltem non impedivisse. Quod Arianis odio furentibus sufficiebat ad persequendum Catholicos. Id facile credet, qui postea in Actis num.* 52, *hæc legit :* Nam illo tempore crudelius Arianorum episcopi, presbyteri et clerici, quam rex *(nempe Hunericus)* et Vandali sæviebant. Nam ad persequendum ipsi cum suis clericis ubique gladiis accincti currebant. *Vere itaque dicere potuit Gelasius Papa,* Eugenium *cum aliis dignitatis suæ collegis, dissimulante videlicet Guniabundo, talibus etiamnum* persecutoribus resistere. *Jam responsionem nostram antiquorum auctorum testimoniis confirmemus.*

F

et probatur ex antiquis scriptoribus,

22 *S. Isidorus Hispalensis episcopus in brevi Vandalorum historia hæc habet :* Hunerico succedit Guntamundus regnans annis duodecim; qui statim pacem ecclesiæ reformans Catholicos ab exilio revocavit. *Tum de Trasamundo sic testatur :* Guntamundo mortuo, Transemundus regnat annis viginti septem, mensibus quatuor. Iste Ariana insania plenus Catholicos insectatur, ecclesias claudit, Sardiniam exilio ex omni Africana ecclesia centum vinginti episcopos mittit. *Eodem fere modo de Guntabundo loquitur Victor Tunnonensis in ipsa Africa episcopus et Isidoro antiquior, qui hæc in Chronico suo scribit :* Hunerico succedit

Gun-

AUCTORE G. C

A Guntamundus, regnat annis duodecim, qui nostros protinus de exilio revocavit. *Accuratius omnia distinguit Tironis Prosperi Chronicon, seu potius, ut illud appellat Norisius lib.* 2 *Hist. Pelag. cap.* 21, *nobile Fragmentum appendicis Chronici Prosperi, quod ex Ms. codice Augustano edidit Henricus Canisius tom.* 1 *Lectionis Antiquæ. Porro integrum hujus antiqui auctoris locum ex editione Canisiana trnscribere visum est, cum maxime aptus sit ad ea concilianda, quæ de Guntabundo apud veteres scriptores contraria apparent.*

ac præcipue Chronico Tironis Prosperi.

23 *Canisius igitur tom.* 1 *Antiquæ Lectionis pag.* 161, *sic habet :* Post hunc, *nempe Gensericum*, regnavit Hunerix, filius ejus, annis VII, mensibus X, diebus XIIX; qui in fine anni VII regni sui Catholicæ ecclesiæ persecutionem fecit, omnesque ecclesias clausit et cunctos Domini Catholicos sacerdotes cum Eugenio Carthaginensi episcopo exilio relegavit. Qui Dei judicio scatens vermibus vitam finivit. Post eum regnavit Guntamundus Gentunis *, ejusdem Hunerici regis fratris filius, annis XI, menses IX, dies XI. Qui tertio anno regni sui cœmeterium sancti martyris Agilei apud Carthaginem Catholicis dare B præcepit, Eugenio Carthaginensi episcopo ab eodem jam de exilio revocato; decimo autem anno regni sui ecclesias Catholicorum aperuit, et omnes Dei sacerdotes, petente Eugenio Carthaginensi episcopo, de exilio revocavit. Quæ ecclesiæ fuerunt clausæ annos XI, menses VI, dies V, hoc est ab octavo Hunerici, id est ex die VII Idus Februarii usque in decimum annum regis Guntamundi in diem IV Idus Augusti; in quo completi sunt supradicti anni X *, menses VI, dies V. Qui memoratus Guntamundus rex postmodum vixit annos II, mensem I. Post quem regnavit Trasamundus Gentunis filius annos XXVI, menses VIII, dies IV. *Differt nonnihil hoc Chronicon ab Isidoro Hispalensi in computu annorum ; at in re, de qua est quæstio, conveniunt. Quoad chronologiam autem censeo, hoc Chronicon tamquam Isidoro antiquius præferendum esse. An autem habeat titulum* Tironis Prosperi, *quod ab aliquo tirone seu discipulo S. Prosperi scriptum sit, non nisi temere divinari potest. Saltem videtur antiquum esse. De eo plura vide apud Ruinartium in Historia Persecutionis Vandalicæ part.* 2, *cap.* 10.

* *alias* Gentonis *vel* Genzonis.

* *lege* XI.

illud sub Trasamundo accidisse.

C 24 *Ex hactenus dictis facile colligi potest, nos secundum* S. Eugenii *exilium ad Trasamundi tempora differre. At quæret forte quispiam, quare Trasamundus* Eugenium *relegaverit in locum ditioni suæ minime subjectum : nam tunc Albia Gothorum potestati suberat. Respondeo nobis non occurrere probabiliorem hujus rei causam, quam antiquam Vandalorum cum Gothis affinitatem, et ejusdem sectæ communionem. Hæc ratio non improbabiliter* Eugenii *persecutores inducere potuit, ut is a suo grege reliquisque Africæ episcopis longo terrarum marisque intervallo disjunctus, Catholicos verbo et exemplo ad tuendam fidem adhortari desineret, ac inter Gothos acerrimos Ariani dogmatis defensores, quibus tunc Alaricus imperabat, miseram vitam duceret. Hæc aliaque hoc paragrapho dicta ac dicenda ut verisimiliora defendimus, libenter aliam sententiam amplexuri, ubi quis certa documenta aut probabiliores rationes attulerit.*

§ IV. S. Eugenii mors et scripta.

Quo anno S. Eugenius mortuus sit.

Tertia eaque brevior quæstio est de anno, quo Sanctus noster ærumnosam vitam felici fine clausit. Baronius loco supra citato aliique innuunt, S. Eugenium *anno* 495 *mortuum esse. Verum hæc sententia omnino repugnat Victori Tunnonensi, qui diserte asserit,* S. Eugenium *sub Theodori consulatu, id est anno Æræ Christianæ* 505 *obiisse. Hæc sunt ejus verba in Chronico per Scaligerum edito :* Theodoro V. C. Cos. Eugenius Carthaginensis episcopus confessor moritur. *Nec dici hic potest Victor Tununensis res plures in unum commiscuisse, ut supra in* Eugenii *ordinatione eum fecisse ostendimus : nam ex Chronico tironis Prosperi ante citato constat* S. Eugenium *anno Guntabundi octavo impetrasse, ut ecclesiæ aperirentur, et exules revocarentur. Idem Chronici auctor ait, Guntabundum post hanc exulum revocationem duos annos vixisse, quibus nullam facit persecutionis mentionem, eam non omissurus, si mota fuisset. Præterea Gelasius* E *anno* 495 *scribit* S. Eugenium *eo tempore persecutoribus adhuc resistere, quod probabilius de* Eugenio *in Galliis exulante non dixisset. Ex his aliisque simul sumptis judico, mortem* S. Eugenii *anno* 495 *consignari non posse, sed eam ad Trasamundi tempora esse differendam. Nunc quæ Sanctus noster scripserit, exponamus.*

Quænam scripserit.

26 *Gennadius Massiliensis presbyter in Catalogo de illustribus Ecclesiæ scriptoribus cap.* 97 *habet sequentia :* Eugenius Carthaginis Africæ civitatis episcopus, et confessor publicus, admonitus ab Hunericho Vandalorum rege, Catholicæ fidei expositionem et maxime verbi HOMOUSII proprietatem disserere cum consensu omnium Africæ, Mauritaniæ et Sardiniæ atque Corsicæ episcoporum et confessorum, qui in Catholica permanserunt fide, composuit librum fidei, non solum sanctarum Scripturarum sententiis, sed et Patrum testimoniis communitum, et per collegas confessionis suæ porrexit. Jam vero asportandus pro fidelis linguæ remuneratione in exilium, epistolas velut commonitorias fidei, et unius sacri et conservandi baptismatis ovibus suis quasi pastor sollicitus dereliquit. F Alercationes quoque, quas cum Arianorum præsulibus per internuncios habuit, conscripsit et relegendas per majorem domus Hunericho transmisit; similiter et preces pro quiete Christianorum eidem velut apologias obtulit. Vivere adhuc ad confirmationem Ecclesiæ dicitur. *Honorius Augustodunensis presbyter eodem libro de Luminaribus Ecclesiæ num.* 97, *brevius sic contraxit :* Eusebius (*sic etiam Galesinius habet pro* Eugenio) Carthaginis Africæ civitatis episcopus et confessor publicus scripsit expositionem fidei et altercationes, quas cum præsulibus Arianorum habuit.

An fuerit auctor expositionis fidei.

27 *Expositio fidei, quæ apud Victorem Vitensem tertium Vandalicæ persecutionis librum constituit, quibusdam ipsi Victori adscribitur ; iisque ipse titulus favere videtur, sed eum postea ab alio quopiam additum fuisse suspicor : etenim ipse Victor in fine libri secundi eum pluribus attribuit, dum dicit :* Quod ante nostri providentes, libellum de fide conscripserant. *In codice autem Cartusiæ sanctæ Trinitatis prope Divionem sic inscribitur hic liber :* Incipit liber fidei Catholicæ contra Wandalos editus a Januario Zaterense, Villatico a Casis Medianis episcopis Numidiæ; Bonefacio Foracia-

nense

AUCTORE G. C.

nense, et Bonefacio Gazanense, episcopis Byzacenis. *Verum apud Victorem Vitensem post illam fidei professionem dicitur liber ille non per præfatos episcopos editus aut compositus, sed* directus. *In vetusto codice Ms. ecclesiæ Laudunensis sub hoc titulo habetur :* Incipit libellus episcoporum Catholicorum ad Unericum regem Vandalorum datum. *In tanta hujus rei incertitudine judico Gennadii scriptoris synchoni judicio acquiescendum esse, eumque librum* S. Eugenio *tamquam præcipuo auctori attribuendum, quamvis omnium nomine Hunerico fuerit oblatus. Id etiam confirmatur ex Chronico brevi antiqui auctoris Anonymi, quod exstat apud Ruinartium pag.* 112, *et in quo traditur* Eugenius *composuisse librum fidei, et per collegas confessionis suæ porrexisse. Potuit autem Victor Vitensis hanc fidei professionem operi suo inserere, sicut eidem edictum Hunerici et* Eugenii *epistolam inseruit.*

S. Gregorius Turonensis conservavit epistolam,

28 *Alia opera* S. Eugenii, *quorum meminit Gennadius citatus, aut perierunt aut latent, præter unam epistolam admonitoriam, quam nobis conservavit Gregorius Turonensis. Cum vero a Victore Vitensi sit omissa, eam hic integram dabo ex S. Gregorio Turonensi lib.* 2, *hist. Franc. cap.* 3, *sic illam referente :* Dilectissimis et in Christi amore dulcissimis filiis et filiabus eccclesiæ mihi a Deo commissæ, Eugenius episcopus. Regalis emanavit auctoritas et pro exercenda fide Catholica edicto nos ad Carthaginem * venire præcepit. Et ideo ne abiens a vobis Ecclesiam Dei in ambiguo, hoc est in suspenso dimitterem, aut oves Christi non verus pastor silentio relinquerem, necessarium duxi, has pro me vicarias vestræ dirigere sanctitati, in quibus non sine lacrymis peto, hortor, moneo, et satis abundeque obtestor per Dei majestatem, et per tremendum judicii diem, atque adventus Christi terribilem claritatem, ut fixius teneatis Catholicam fidem, asserentes Filium Patri esse æqualem, et Spiritum sanctum eamdem habere cum Patre et Filio deitatem.

B

* *alias* a Carthagine.

qua S. Eugenius gregem suum hortatur,

29 Servate itaque unici baptismatis gratiam, custodientes Chrismatis unctionem. Nemo post aquam revertatur ad aquam, renatus ex aqua. Nutu enim Dei sal in aqua conficitur, sed si in aquam redactum fuerit, omnis species ejus confestim evacuatur. Unde non immerito Dominus in Euangelio ait : Si sal infatuatum fuerit, in quo salietur? Et utique hoc est infatuari, velle secundo condiri, cum semel factum sufficiat. Non audistis Christum dicentem : Qui semel lotus est, non habet necessitatem iterum lavandi ? Ideoque fratres et filii, filiæque meæ in Domino, non vos contristet absentia mea. Quia si Catholicæ disciplinæ adhæreatis, ego vos nec longinquitate aliqua obliviscar, nec morte a vobis divellar. Scitote quia quodcumque fecerit me dividi a vobis, mecum est palma : si ad exilium abiero beati Johannis Euangelistæ exemplum habeo ; si ad mortis exitium, mihi vivere Christus est et mori lucrum ; si rediero, fratres, implebit Deus desiderium vestrum.

C

ut in fide Catholica perseveret.

30 Attamen sufficit modo, quod vobis non tacui ; monui et instruxi, quomodo potui, ideoque immunis sum a sanguine omnium pereuntium ; et scio quia adversus eos legentur litteræ istæ ante tribunal Christi, cum venerit reddere unicuique secundum opera sua. Si reversus fuero, fratres, videbo vos in futura. Dico tamen vobis : Valete, orate pro nobis, et jejunate : quia jejunium et eleemosyna semper Dominum ad misericordiam deflexerunt. Mementote esse scriptum in Euangelio : Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Timete autem eum, qui postquam occiderit corpus, habet potestatem et animam perdere et mittere in gehennam. *Tillemontius tomo* 16, *pag.* 570, *censet hanc epistolam potius ad secundum quam ad primum* S. Eugenii *exilium pertinere. Sed non video solidas ad id asserendum rationes; saltem ex ipsa epistola erui non possunt. Nunc ad majoris moliminis controversiam procedamus.*

D

§ V. Adventus in Galliam et sepultura.

Saussayus floride exornat ejus adventum in Galliam.

Adventum S. Eugenii *in Galliam, aliaque hunc consecuta, magnifice (utinam tam solide) celebrat* I *Januarii Andreas Saussayus in Corollario Martyrologii Gallicani part.* 2, *pag.* 1207, *ita scribens :* Albigæ in Aquitania, adventus sancti Eugenii episcopi Carthaginensis et martyris. Qui Africæ Primas, trophæis de Ariana impietate multiplici de agone revectis, admodum nobilitatus, a Gundabundo impio Wandalorum rege, Hunnerici in eadem sævitia successore, ex odio Catholicæ pietatis (quæ sub tanto antistite de furente exitiali hac hæresi mirifice triumphabat) iterato, post egregium nec incruentum certamen, exilio damnatus, atque fragili rate in Galliam deportatus, Albigæ auspice Christo paululum respirans consedit : ubi post elapsos aliquot menses, consummato præclaræ concertationis stadio, spiritum tot laureis coronatum, placido efflatu quietæ mortis exhalavit. Sepultus est pone tumulum beati Amaranti martyris, cujus sibi apparentis suavi alloquio ad beatorum Christi pugilum societatem, paulo ante fuerat invitatus, multisque ibi refulsit emeritæ clarificationis insigniis. *Ea, quæ hic tam confidenter asserit, scilicet Eugenium a Guntabundo impio Vandalorum rege iterato exilio damnatum, ac fragili rati impositum in Gallias advenisse, et quædam alia vel ex recentioribus hausit, vel ex proprio finxit cerebro, elogiorum non infœcundo. Quare antiquum et majori fide dignum scriptorem de hac re audiamus.*

E

S. Gregorius Turonensis S. Eugenii sepulcrum,

32 *Gregorius Turonensis lib.* 2 *historiæ Franc., capite* 4, *de* S. Eugenio *hæc narrat :* Apud Albigensem Galliarum urbem exilio deputatus est, ubi et finem vitæ præsentis fecit. Ad cujus nunc sepulcrum multæ virtutes et creberrimæ ostenduntur. *Præterea libro* I *de Gloria Martyrum cap.* 58, *postquam capite præcedenti de glorioso S. Amarandi martyris tumulo egerat, de* S. Eugenii *sepulcro ita loquitur :* Huic cryptæ sociatur et ille Honorificianæ * persecutionis martyr Eugenius, sacerdotalis infulæ maximum decus, quem in hac urbe detrusum exilio, vel ipsius vel sociorum ejus Passio narrat. Hic cum magnis in seculo polleret virtutibus, et jam victor de tormentis martyrialibus exstitisset, tempus vocationis suæ, quo accerseretur ad gloriam, Domino revelante cognovit, illud præcipue, quod populis occultabatur, manifestum noscens, se martyri Amarando socium esse futurum, ad ejus sepulcrum dirigitur, prostratusque solo diutissime orationem fudit ad Dominum. Dehinc, expansis per pavimentum brachiis, spiritum cœlo direxit. Qui a Christianis collectus, in ipsa, qua diximus, crypta sepulturæ mandatus est. *Hic in codice Colbertino aliqua sequuntur de generalibus* S. Eugenii *miraculis, quæ cum in aliis codicibus desint, etiam omisi.*

F

* *lege* Hunecianæ

33 *Deinde peculiare miraculum refert hoc modo :*

A *et miraculum, ante illud patratum, describit.*

do : Ad cujus festivitatem cum tempore quodam innumeri populi convenissent, negotia multa in atrio protulerunt; puella vero una ex habitatoribus loci stationem adiit, quasi aliquid coemptura, speciemque sibi aptam aspiciens a negotiatore suscepit, et statim dicto citius porrectam alteri, negat se accepisse. Negotiator vero intente aiebat : Mea, eam tibi manu protuli, tuque rimandam solicite accepisti. Illaque negante, ait negotiator : Si tibi tanta est pertinacia, avaritia stimulante, negandi, judicet illud sanctus martyr * Eugenius, ad cujus sepulcrum si cum sacramenti interpositione dixeris, te non accepisse, damni mihi nihil æstimo, quod amisi. At illa pollicita, se posse ex hoc exui sacramento, vadit ocius ad sepulcrum, elevatisque manibus, ut juraret, extemplo membris dissolutis irriguit, plantæque ejus infixæ sunt pavimento, vox hæsit in gutture, tantum os patulum a sermone nudum hiabat. Quod negotiator cernens cum reliquo populo ait : Prosit tibi, inquit, virgo, hæc species, quam tulisti mihi. Sufficit tibi ultio data per hunc pontificem Eugenium. Et hæc dicens a loco recessit. Illa
B vero in hoc tormento diutissime detenta, tandem martyre jubente locuta, palam confessa est, quod clam latere voluerat. *Ex his satis certum est, corpus* S. Eugenii *episcopi Carthaginensis prope Albigam sepultum fuisse, in vico scilicet Viancio non procul ab urbe Albiensi dissito, qui hodie S. Amarandi nomine appellatur*; *ibidem vero illud multis seculis permansisse, ex sequentibus patebit.*

* *Codex Colbertinus* confessor

Duplex diploma

34 *Guilielmus Catellus in Historia comitum Tolosanorum libro* I, *cap.* 16, *profert authenticum instrumentum, datum circa finem seculi decimi, in quo fit mentio de* S. Eugenio. *Maximam instrumenti partem lectoris oculis hic subjicio. Sic habet :* In nomine Domini nostri Jesu Christi et sancti Eugenii et sancti Amerandi, ego Pontius comes rogatus a Domino Pontifice Albiensi Amelio, et Canonicis suæ sedis Albiæ, et Domino abbate Viancii Adalardo, et Aymerico præposito, et Amelio Capiscolæ, Magefredo, Benedicto, Benjamin, Gaudentio Canonicis, per consilium Isarni Vicecomitis et aliorum virorum meorum; illum meum vicum de Viancio, quem Dominus Amelius episcopus et Canonici Albiæ de me habent ad honorem sancti Eugenii, et sancti Amerandi
C martyris, et ceterorum sanctorum salvum fore constituo imposterum. *Tunc, constitutis contra malefactores pœnis, sic concludit :* Hoc, edictum stabile et firmum teneri institui imposterum ad honorem sancti martyris Amerandi, et confessoris Christi Eugenii, et ceterorum Sanctorum, qui ibi in Domino requiescunt. Data mense Septembri, Luna XIV, rege Lothario defuncto, anno II, quo filius ejus Ludovicus cœpit regnare; sit firma et stabilis omni tempore.

Comitum Tolosanorum, in quo fit mentio S. Eugenii.

35 *Postea idem edictum a Pontii successoribus confirmatum invenio apud Catellum loco citato his verbis :* In nomine Domini nostri Jesu Christi, ego Raimundus Tolosanus comes filius Ildefonsi comitis, donum illud, quod Pontius comes avus noster Albiensi episcopo et Canonicis sedis beatæ Ceciliæ de vico Viantii fecit, et ad honorem beati Eugenii et aliorum Sanctorum, qui ibi requiescunt immunitatem fieri constituit : Pater quoque meus eodem modo prædictum locum Canonicis perpetua stabilitate concessit et confirmavit. Ego simili modo ob devotionis eorum memoriam recolendam ad honorem sanctæ Ceciliæ et sanctæ Crucis, et Sanctorum qui in Viantio venerantur, ipsis Canonicis tam præsentibus quam futuris confirmo, et præfatum locum sub firma et stabili immunitate salvum fore in perpetuum constituo ; ita ut nulli hominum liceat eidem loco vel canonicis ibi degentibus violentiam aliquam vel gravamen inferre. Data mense Junio, Luna XII in die sabbathi, regnante Ludovico rege Francorum.

AUCTORE G. C.

Quandonam corpus ejus Albiam sit translatum.

36 *Deinde post varias lites inter monachos Aureliacenses et episcopum ac canonicos Albienses de ecclesia Viancii, quibus se immiscuerunt summi Pontifices, ut videre est apud Stephanum Baluzium lib.* 4, *pag.* 466, *abbatia Vianciensis transiit in* Prioratum ecclesiæ Albiensis, *ut vocatur in Actis visitationis factæ a Simone de Loco-bello archiepiscopo Bituricensi apud eumdem Baluzium lib.* 4, *pag.* 318. Tandem, *inquit Ruinartius in historia Persecutionis Vandalicæ part.* 2, *cap.* 8, Ludovicus de Ambesia Albiensis episcopus, sanctorum Eugenii, Vindemialis, Longini, Amaranthi martyrum, et Charissimæ virginis corpora, quæ ab ipsa illorum morte in ecclesia Viancii in territorio Albiensi reposita fuerant, in ecclesiam cathedralem, sanctæ Ceciliæ sacram, transferri curavit anno MCCCCIV, die XXIX Septembris, ubi etiam D
nunc religiosissime asservantur. *At certe erratum hic est in anno translationis, si a Ludovico de Ambesia facta sit : cum juxta Catellum in historia Occitaniæ lib.* 5, *pag.* 1012, *et Sammarthanos tom.* 2 *Galliæ Christianæ*, *pag.* 86, *prior Ludovicus de Ambesia Albiensem cathedram conscenderit anno* 1473; *alter vero Ludovicus de Ambesia initio seculi* XVI, *patruo suo in episcopatu Albiensi successerit. Pluribus id demonstrari posset, si opus foret. Sed suspicor in numerum annorum a Ruinartio positum, typothetæ aut amanuensis oscitantia aliquod mendum irrepsisse. Ut ut est, sufficit nobis aliqualem dedisse seriem testimoniorum, quibus* S. Eugenius *Carthaginensis episcopus Albiæ coli et quiescere probatur.*

Tarvisini vindicant sibi corpus S. Vindemialis et S. Eugenii,

37 *Non obstantibus his argumentis pro possessione Albiensium, Tarvisium urbs ampla Italiæ, quæ toti Marchiæ Tarvisinæ nomen suum indidit, contendit se habere corpora sanctorum Florentii, Vindemialis et Eugenii episcopi Carthaginensis. Tarvisinorum opinioni suffragatur Petrus de Natalibus in eadem Marchia Equilinus episcopus, qui in Catalogo Sanctorum lib.* 4, *cap.* 116 *refert, illos in insula Corsica mortuos esse, eorumque corpora,* E
vastata a Saracenis ea insula, Tarvisium a Titiano ejusdem urbis episcopo translata fuisse, quæ successor ejus Rotharius postmodum in majori ecclesia S. Petri honorabilius tumulavit. *Antea enim in Basilica S. Joannis Baptistæ deposita fuerant. Ughellus Tomo* 5 *Italiæ sacræ, col.* 468, *ejusdem translationis meminit his verbis :* Titianus floruit circa annum CCCC nostræ salutis. Cujus temporibus ex Africa Tarvisium venerunt sancti episcopi et confessores Florentius et Vindemialis, qui Carthaginensi concilio contra Arrianos interfuerunt, ibidemque sanctissime defunctos, apud S. Joannem Baptistam episcopus Titianus sepelivit prope cathedralem, marmorea arca tegente, ubi scriptum legitur : Reliquiæ sanctorum confessorum atque episcoporum Florentii et Vindemialis. *Video hic enormem in Ughello parachronismum. Quomodo enim Titianus circa annum* 400, *episcopus potuit transferre corpora eorum, qui tantum anno* 484, Carthaginensi concilio contra Arianos interfuerunt? *Sed de his postea pluribus. Interim ipsius Titiani narrationem audiamus.*

38 *Henschenius noster tomo* I *Maii, pag.* 271, *ex codice Ms. Reginæ Sueciæ dedit integram horum*

San-

AUCTORE G. C.

idque contendunt nixi auctoritate Petri Equilini,

Sanctorum historiam auctore Titiano episcopo Tarvisino. Nos, ne actum agamus, hic breviter ex ea excerpemus, quæ ad præsentem controversiam propius spectant. Postquam de congressu Carthaginensi sub rege Hunerico, et Catholicorum episcoporum exilio egit, sic prosequitur : E quibus Carthaginensis episcopus Eugenius et Vindemialis... a propriis sedibus expulsi, peregrinationis causa ad transmarina convolarunt. *Deinde post narrata utriusque miracula, et apostolica opera in insula Corsica, sic rursum pergit :* Sanctus Eugenius usque ad finem vitæ suæ Christo Domino deservivit, et est commoratus in insula prope Vadense castrum, distans duobus inde milliaribus... ubi et ipsius venerabile corpus requiescit; ad cujus tumulum multa et innumerabilia per illum omnipotens Dominus dignatus est operari miracula. Sanctus vero Vindemialis a præfato castro recedens, Corsicam properans, Christo Domino militans, ibi in sancto proposito incontaminatum reddidit spiritum.

et Titiani Tarvisini episcopi.

39 *Denique sanctorum corporum translationem a se factam sic narrat :* Qualiter autem corpus beatissimi confessoris Christi ad hanc civitatem pervenerit, omnibus in Christo fidelibus enarrare desideramus. Quia postquam a Saracenis captam Corsicam multasque ecclesias Dei a fundamentis destructas relatu multorum comperissemus; Ego Titianus sanctæ Tarvisianæ ecclesiæ episcopus, nutu divino ad præfatam perveni insulam; ubi tam a nautis, quam a loci illius incolis didicimus, ubi beatissimorum confessorum Christi in sarcophagis posita corpora fuerant, Vindemialis utique atque Florentii episcoporum. Triduano vero jejunio peracto, cum magno tremore ac reverentia accessimus ad tumulos; indeque corpora eorum levantes ad navim usque perduximus, ipsorum intercedentibus meritis, atque ad Tarvisianum solum, Deo miserante, pervenimus, et in locis venerabilibus, ubi nunc requiescunt, Deo permittente, collocavimus in basilica sancti Joannis Baptistæ, ubi usque hodie per illos omnipotens Dominus multa et inmumerabilia dignatus est miracula operari, cui est honor et gloria per infinita secula seculorum. *Hæc est præcipua auctoritas, qua nituntur Tarvisini. Quid de tota hac re sentiat Henschenius noster, videre est tomo* 1 *Maii, pag.* 270, *in Commentario ante hanc Titiani narrationem.*

Lis cum Ruinartio dirimitur,

40 *Jam, audita utrimque parte, ferri facile potest de ea causa judicium. Quidquid enim ejusmodi litibus terminandis exigua plerumque gratia, odii plurimum nos maneat, a verosimiliori parte recedendum non putamus, quam ante nos satis manifeste evicisse videtur laudatus supra Ruinartius, qui expensis prius Tarvisinorum argumentis, ita respondet lib.* 2 *Vandalicæ persecutionis cap.* 8. Ex hac Titiani narratione complura colligere licet. Primo ipsummet Titianum seculi quinti initio, ut Ughellus existimavit, non vixisse; si quidem Vindemialem et Eugenium conventui Carthaginensi, qui sub Hunerico rege anno CCCCLXXXIV coactus est, interfuisse refert. Sed et ejusdem rei aliud præbet nobis argumentum, cum se sanctorum Florentii et Vindemialis corpora suam in urbem transtulisse narrat, eo tempore, quo post captam a Saracenis Corsicam insulam dirutæ erant ecclesiæ; quæ sane septimo aut octavo seculo, quibus Saraceni insulam istam, aliasque regiones vicinas depopulabantur, potius videntur congruere, quam quarto aut quinto. Quippe cum ea tempestate Corsica Romanorum aut certe Vandalorum dominio subesset.

qui variis rationibus Titiani auctoritatem minuit, et ostendit,

41 Deinde ex Titiani narratione deducimus, ipsummet Titianum multa de Eugenio, Vindemiali, etc., conscripsisse, quæ non ei satis comperta erant, imo et a veritate aliena : nam ut de Vindemiali nihil dicam, Eugenium a se laudatum, ipsum esse putat celebrem Carthaginensem episcopum, qui conventui Carthaginensi interfuit ; quod tamen certis et indubitatis historiæ monumentis repugnat. Legantur, quæ de Eugenii Carthaginensis exilio et ærumnis, quas ab Antonio apud Tamallumam passus est, scripsit testis integræ fidei Victor Vitensis lib. V, num. XI, nemoque non advertet, ea cum iis, quæ de suo Eugenio narrat Titianus, componi nullatenus posse. Deinde Eugenius Carthaginensis ex Gregorio Turonensi auctore suppari, atque ob locorum viciniam minime suspecto, in Albigensi Aquitaniæ civitate defunctus est, ubi sepulcrum ipsius jam tunc temporis ob creberrima miracula celeberrimum erat, quod et ex ejusdem ecclesiæ continua traditione veteribusque instrumentis confirmari potest. Titianus vero suum Eugenium in insula quadam Italiæ vicina e vivis excessisse scribit.

S. Eugenium episcopum Carthaginensem cum alio confusum esse,

42 Cum itaque nobis constet, Eugenium et Vindemialem a Titiano memoratos, alios esse ab iis sanctissimis antistitibus, qui apud Victorem et Gregorium Turonensem sub iisdem nominibus celebrantur, nihil nobis de illis dicendum occurrit, nisi quod forte fuerint ex illorum confessorum numero, qui ex Africa ob Vandalorum persecutionem extorres facti, in Corsicam devenerunt, ubi in Christi divinitatis confessione defuncti, celebres evaserunt. Horum vero reliquias post aliquot secula nactus Titianus Tarvisianus antistes, eorum vitam, tum ex iis, quæ publica regionis istius fama vulgata erant, tum etiam ex iis, quæ sibi aliunde comperta erant, de Eugenii Carthaginensis præclare gestis consarcinavit, vera scilicet cum falsis, ut fit, incaute permiscens ; indeque apud auctores, qui postmodum in istis partibus floruerunt, invaluit opinio Eugenium et Vindemialem, quos venerabantur, eosdem esse cum Eugenio Carthaginensi et Vindemiali Capsensi episcopis, quos tantopere veteres historici celebraverant.

sicut etiam factum est in S. Vindemiali.

43 Eamdem fere fortunam expertus est Vindemialis in Romano Martyrologio die II Maii : Cum enim ex antiquis Fastis Vindemialis Corsicensis, absque ullo addito, prædicta die memoraretur, qui postea Martyrologii Romani editionem curarunt, eumdem esse hunc Vindemialem cum altero, quem Gregorius Turonensis laudat, existimantes, Gregorii elogium addiderunt priori commemorationi ; atque ita unum ex duobus conficientes, neutrum rite recolendum proposuere. Sic quippe ibi laudatur : Sancti Vindemialis episcopi. Hæc de Corsicensi dicta erant. Additum est, quod de Vindemiali altero Gregorius scripsit : Et martyris, qui una cum sanctis Episcopis Eugenio et Longino doctrina et miraculis adversus Arianos decertans ab Hunerico rege obtruncari jubetur. Et quidem Ferrarius, quasi nulla hic esset Vindemialis Corsicensis mentio ipsum eumdem cum Eugenio inter Sanctos, qui in Martyrologio Romano non habentur, recensuit in Catalogo, die item II Maii. *Hactenus Ruinartius, ex cujus rationibus eruditus lector statuere potest, quid de litigiosa hac causa sit judicandum. Arbitror ego Vindemialis et* Eugenii *nomen illis seculis non adeo rarum fuisse, quin duo aut plures synonymi invenirentur, inter quos facta sit confusio. Vide,*

si

A *si lubet de hac re disserentem Henschenium nostrum tomo* 1 *Maii, ad diem* 2 *istius mensis, pag.* 270. *In toto hoc Commentario prævio potissimum egi de* S. Eugenio *Carthaginensi episcopo, quia de sociis nihil peculiare reperi, præterquam in Actis Victoris Vitensis, quæ hic jam subjicimus.*

ACTA

AUCTORE VICTORE VITENSI.

Ex Surio collato cum editione Chiffletii et Ruinartii.

CAPUT I.

B

Hunerici simulata conniventia, et barbara in suos crudelitas.

a LIBER II VICTORIS VITENSIS. *Hunericus moderationem simulans*

Mortuo igitur Geiserico, *a* Hunericus major filius patri succedit. Qui in primordio regni, ut habet subtilitas barbarorum, cœpit mitius et moderatius agere, et maxime circa religionem nostram: ut etiam antea sub rege Geiserico præjudicatum * fuerat, ne spiritales fierent conventus, conventicula concurrerent populorum. Et ut se religiosum ostenderet, statuit solicitius requirendos hæreticos Manichæos: ex quibus multos incendit, plurimos autem distraxit navibus transmarinis: quos pene omnes Manichæos suæ religionis invenit, et præcipue presbyteros et diaconos Arianæ hæreseos. Unde magis erubescens, amplius in illos exarsit. De quibus repertus est unus, nomine Clementianus *, monachus illorum, scriptum habens in femore: Manichæus discipulus Christi Jesu. Propter quod magis laudabilior memoratus tyrannus videbatur, in uno displicens, quia cupiditati insatiabili vehementius in-
C hiabat, et provincias regni sui variis calumniis atque indictionibus onerabat, ut de illo præcipue diceretur: Rex egens, magnus est calumniator. Dedit autem licentiam, Zenone Imperatore atque
b Placidia *b* relicta Olibrii rogantibus, ut Carthaginensis ecclesia sibi, quem vellet, Episcopum ordinaret, quæ jam per viginti quatuor annos tali ornamento fuerat destituta.

* alias prædictum

* alias Dementianus.

Catholicum episcopum eligi permittit;

2 Mittit ergo tunc ad ecclesiam Alexandrum illustrem, hujusmodi legationem ferentem, ut in præsentia ejus Catholicus populus dignum sibi peteret sacerdotem; destinans quoque per notarium suum, nomine Witared, edictum, quod publice legeretur, hunc continens modum: Jussit vobis dominus noster dici, quia Imperator Zeno, et nobilissima Placidia, per Alexandrum virum illustrem scripserunt, petentes ut ecclesia Carthaginis, religionis vestræ proprium Episcopum habeat, hoc fieri præcepit atque eis rescripsit, vel legatis ab eis directis dici jussit, ut sicut petierunt, vobis Episcopum, quem volueritis, ordinetis: eo sub tenore, ut nostræ religionis Episcopi, qui in Constantinopoli sunt, et per alias provincias Orientis, ex ejus præcepto Episcopi, liberum arbitrium habeant in ecclesiis suis, quibus voluerint linguis populo tractare, *c* et legem Christianam colere, quemadmodum vos hic, vel in aliis ecclesiis, quæ in provinciis Africanis constitutæ sunt, liberum arbitrium habetis in ecclesiis vestris Missas agere vel tractare, et quæ legis vestræ sunt, quemadmodum vultis, facere. Nam si hoc circa eos non fuerit observatum, tam Episcopus, qui ordinatus fuerit, quam clerici, sed et alii Episcopi cum clericis suis, qui in Africanis provinciis sunt, jubebuntur inter Mauros mitti. Quod edictum dum nobis præsentibus XIV Calendarum Juliarum * universæ ecclesiæ legeretur, gemere cœpimus mussitantes, eo quod meditantibus dolos, malorum esset futura persecutio præparata. Et ita legato dixisse probamur: Si ita est, interpositis his conditionibus periculosis, hæc ecclesia Episcopum non delectatur habere. Gubernat eam Christus, qui semper dignatur gubernare. Quam suggestionem legatus accipere neglexit, Simul et populus, ut tunc fieret, ut ignis exarsit; cujus erat clamor intolerabilis, qui nulla posset ratione sedari.

AUCTORE VICTORE VITENSI. c

* alias Juniarum

at episcopi electi virtutes

3 Ordinato itaque Episcopo Eugenio viro sancto, Deoque accepto, sublimis nata est lætitia, et gaudium cumulatum est Ecclesiæ Dei. Exultat E
multitudo Catholica sub barbara dominatione, de ordinatione pontificis reparati: nam maximus juvenum numerus atque adolescentularum, sibimet in commune congaudens, attestabatur, quod numquam vidisset Episcopum in throno sedentem. Porro ille vir Dei sacerdos Eugenius cœpit per conversationem operum bonorum venerabilis et reverendus haberi etiam ab eis, qui foris sunt, et ita esse omnibus gratus, ut si fas esset, animam suam pro eodem universos ponere delectaret. Eleemosynas quoque tales per eum Dominus dignatus est facere, ut incredibile videatur tanta eum impendere, ubi ecclesia, totum barbaris tenentibus, nec unius nummi habere cognoscitur facultatem. Humilitatem in illo, charitatem, pietatem divinitus condonatam, si quisquam incipiat laudare, non poterit explicare. Pecuniam apud eum mansisse non probatur, nisi forte tali hora offerretur, quando jam sol diei explicans cursum, nocturnis tenebris ordinem daret et locum. Tantum reservabat, quantum diei sufficeret, non quantum cupiditas expetisset, Deo nostro subinde quotidie ingentia et majora donante. F

Arianos episcopos ad invidiam,

4 Sed cum fama ejus esset celebris atque manifesta, cœperunt exinde Arianorum Episcopi invidia gravi torqueri, quotidianis, et præcipue Cyrila, eum *d* calumniis insectantes. Quid primum? d
Suggerunt regi de illo, ut suum nequaquam sederet thronum, neque Dei populo verbum faceret consuetum. Deinde, quoscumque mares vel feminas, in habitu barbaro * incedentes, in ecclesia conspiceret, prohiberet. Ille respondit, ut decuit: Domus Dei omnibus patet, intrantes nullus poterit repellere: maxime quia ingens fuerat multitudo nostrorum Catholicorum, in habitu illorum incedentium, ob hoc quod domui regiæ serviebant. At ubi ab homine Dei tale responsum accepit, statuit in portis ecclesiæ collocare tortores. Qui videntes feminam vel masculum in specie suæ gentis ambulantes, ilico palis minoribus dentatis jactis in capite, crinibusque in eisdem colligatis, ac vehementius stringentes, simul cum capillis omnem pelliculam capitis auferebant. Nonnulli, dum hoc fieret, statim oculos amiserunt; alii ipso dolore defuncti sunt. Mulieres vero post hanc pœnam capitibus pelle nudatis, præcone præeunte per plateas, ad ostensionem

* id est Vandalico

totius

AUCTORE VICTORE VITENSI.

totius civitatis ducebantur. Quod sibi magis, quæ patiebantur, lucrum maximum computabant. Quorum nos plurimos novimus, nec scimus, eorum aliquem tunc, etiam pœnis urgentibus, a recto itinere destitisse.

et Regem ad crudelitatem excitant.

5 At ubi isto modo fidei infringere non valuit murum, cogitat, ut nostræ religionis homines, in aula ejus constituti, neque annonis, neque stipendiis solitis potirentur: addidit quoque et laboribus eos conterere rusticanis. Dirigit viros ingenuos et admodum delicatos ad campum Uticensem *e*, ut sub ardentis solis incendio cespites messium desecarent: ubi omnes cum gaudio pergentes, in Domino lætabantur. In quorum contubernio, quidam fuit aridam habens manum, quæ per annos quamplurimos nullum ei præstiterat obsequium. Qui cum veraciter excusaret se operari non posse, magis violenter jussus est pergere. Sed ubi ad locum ventum est, et præsertim pro eo orando ingemuerunt omnes, pietate divina illa arida incolumis confessoris restituta est manus.

Tyrannus sævit in consanguineos,

6 Hinc jam Hunerici persecutio, doloris atque parturitionis nostræ sumpsit initium. Ipse autem qui sese jam dudum omnibus lenem ostenderat, desiderans post obitum suum filiis, quod non contigit *f*, regnum statuere, Theodoricum *g* fratrem filiosque ejus, Gentonisque fratris nihilominus filios, crudeliter cœpit insequi. Quorum nullum dimitteret, nisi ei mors desiderii sui voluntatem auferret. Primo sciens uxorem Theodorici fratris astutam, credo ne forte maritum aut majorem filium, qui prudens et sapiens videbatur, consiliis acrioribus adversus tyrannum armasset, crimine apposito, gladio eam interfici jubet. Post occiditur et ille filius, magis litteris institutus, cui secundum constitutionem Geiserici, eo quod major omnibus esset, regnum inter nepotes potissimum debebatur. Accenditur adhuc crudelius aliquid perpetrare. Adstante vulgo, in media civitate pro gradibus plateæ novæ episcopum suæ religionis, nomine Jucundum, quem Patriarcham *i* vocitabant, præcepit incendio concremari ob hoc, quod in domo Theodorici germani regis acceptissimus habebatur, cujus forte suffragio memorata domus regnum poterat obtinere.

affines,

7 In quo impietatis scelere futurum nobis adesse prospeximus malum, aientes singuli invicem nobis: Qui in suo ita crudelis effectus est sacerdote, quando nostræ religioni vel nobis parciturus est iste? Tunc et Gentonis majorem filium, nomine Godagisum *k* cum uxore absque solatio servuli aut ancillæ, crudeli exilio delegavit; fratrem vero Theodoricum post occisionem uxoris et filii, nudum atque destitutum similiter exulavit: post cujus mortem filium, qui supererat, infantulum, duasque filias ejus adultas, impositas asinis, longius affligendo projecit. Sed et comites quamplurimos et nobiles gentis suæ objectionibus falsis insectans, ob hoc quod germano faverent, alios incendit, alios jugulavit, imitator existens Geiserici patris, qui sui fratris uxorem, ligato pondere lapidum, in Amsagam *l* fluvium Cirtensem famosum jactanto demersit, et post necem matris, etiam filios interfecit.

et suos aulicos.

8 Sed et multos ei Geisericus pater moriens, sacramento interposito, commendaverat; quos ille immemor fidei et sacramenti violator, diversis pœnis et incendiis trucidavit: nam Heldicam, quem pater ejus præpositum fecerat regni, jam veteranum atque annosum cum dedecore capite truncavit, ejusque uxorem cum alia, nomine Theucaria, in medio civitatis incendit: quarum corpora per vicos et plateas trahi mandavit, quæ tota die jacentia, rogatus a suis episcopis, vix vesperi sepeliri concessit. Gamuth namque Heldicæ fratrem, quia ad ecclesiam eorum confugerat *m*, occidere non potuit; quem tamen in loco latrinarum obscœno conclusit, temporeque multo eum ibi degere statuit. Postea cum caprario quodam et rustico ad faciendas scrobes vineis profuturas condemnavit: quos etiam duodecies per annum, id est, per singulos menses flagellis crudelibus dissipabat, vix modico aquæ cibarioque pane concesso. Hoc per quinque vel amplius perpessi sunt annos, quibus hæc supplicia proficere poterant ad æternam mercedem, si Catholici fuissent, et fidei suæ merito ista perferrent. Sed ideo istud silere nequivimus, ut impietatem Regis etiam in suis minime sileremus: qui non solum episcopum suum Jucundum, ut superius demonstravimus, flammis adussit, sed et presbyteros et diaconos suos, id est Arianos quamplurimos, incendit, necnon et bestiis mancipavit.

ANNOTATA.

a Geisericus *vel* Gensericus, *Vandalorum rex, juxta communiorem sententiam mortuus est anno* 477. *Hæc tamen epocha difficultate non caret, ut videre est apud Tillemontium tomo* XVI, *nota* XI *in* S. Eugenium, *pag.* 795.

b *Hæc Olibrii vidua, erat glos Hunerici, sive Eudoxiæ, illius uxoris, soror.*

c Populo tractare *idem est quod concionari ad populum. Sic Victor Vitensis libro* 1 *Vandalicæ persecutionis num.* 3, *agit de S. Augustini* tractatibus popularibus, quos Græci homilias vocant.

d *Scribitur etiam Girila, Cyrileas et Cyrillus. Sed hæc diversa nomina eumdem significant pseudo-episcopum Arianum, infensissimum Catholicorum hostem.*

e *Is campus haud dubie sic dictus ab* Utica, *antiqua Africæ urbe, Floro, Plinio, aliisque scriptoribus nota. Vide Ruinartium in notis ad provinciam proconsularem pag.* 230.

f Quod non contigit *subintellige* hactenus: *nam nondum contigerat, cum hanc historiam scriberet Victor Vitensis, anno scilicet* 487; *sed postea contigit, quando, defunctis Guntabundo et Trasamundo, Hildericus Hunerici ex Eudoxia filius regnum obtinuit.*

g *Hinc patet crassus error Procopii lib.* 1 *de Bello Vandalico, ubi dicit, hunc, neutrius sexus liberis relictis, ante mortem patris vitam explevisse.*

h Gentonis *alias* Genzonis *vel* Gentunis. *Is erat secundus Genserici filius.*

i *Familiare fuit apud istos aliosque barbaros, præcipuum gentis suæ episcopum* patriarcham *nuncupare. Vide de hac re fusius disserentem Ludovicum Thomassinum lib.* 1. *Novæ et Antiquæ Ecclesiæ Disciplinæ parte* 1, *cap.* 21.

k *Dubitant aliqui, an is idem sit, qui postea Hunerico successit, nomine Guntabundus. De qua re vide Ruinartium in Historia Persecutionis Vandalicæ parte* 2, *cap.* 10.

l *Alii legunt* Ausagam. *Fluvius ille nunc patria lingua vocatur* Suffegmar, *qui Africam propriam a Mauritania separat.*

m *Hinc patet, etiam ipsos Arianos ecclesiasticum asylum veneratos fuisse.*

CAPUT II

A

CAPUT II.

Variæ visiones et dira in Catholicos persecutio.

Futura Catholicorum persecutio,

Amputatis igitur in brevi omnibus, quos timebat, et solidans sibi, ut putabat, regnum, quod breve futurum erat et caducum, omni ex parte otiosus atque securus, universa tela furoris in persecutionem Ecclesiæ Catholicæ, rugiens sicut leo, convertit. Ante persecutionis tamen tempestatem, multis præeuntibus visionibus et signis, imminens demonstratum fuerat malum : nam ferme ante biennium, quam fieret, vidit quidam Fausti *a* ecclesiam solito in ornatu fulgentem, cereis quoque fulgentibus, palliorumque velamine ac lampadibus rutilantem. Et dum lætaretur candore tanti fulgoris, subito, ait, luminis illius concupiscibilis extinctus est fulgor, ac tenebris succedentibus, adversarius naribus natus est fœtor, omnisque illa albatorum turba, expellentibus quibusdam Æthiopibus, minata est foras; ob hoc jugiter lamentans, quod eam in claritate pristina nequaquam viderit iterum restitutam : nam visionem istam, nobis præsentibus, sancto retulit Eugenio.

a

B

variis visionibus,

10 Vidit et quidam presbyter ipsam Fausti ecclesiam refertam turbis innumerabilium populorum, et post paululum evacuatam, et repletam porcorum multitudine atque caprarum. Item alius vidit aream triticeam, ventilationi paratam granis adhuc ventilationis * judicio necdum a palea separatis; et dum ingentis massæ, licet confusæ, magnitudinem miraretur, subito ecce turbo veniens tempestatis sonivago flatu cœpit adventum suum surgente pulvere demonstrare : cujus impetu palea illa omnis omnino volavit, remanentibus granis. Post hæc venit quidam procerus, splendido vultu habituque nitido fulgens, et cœpit grana vacua, macilenta atque similagini reproba, purgando projicere. Quæ diu examinans, vix magnitudinem illius massæ, licet probatæ, ad acervum tamen perduxit exiguum. Item alius ait : Stabat quidam præcelsus super montem, qui Ziquensis dicitur, et clamabat dextera lævaque : Migrate, migrate. Alius conspicit, rugiente cœlo atque turbato, sulphureas nubes, ingentes lapides jaculari ; qui lapides, dum cecidissent in terram, plus accendebantur, et majoribus flammis ardebant, atque intrantes in penetralia domorum, quos invenerant, incendebant. Qui autem vidit, ait ; quia cum se in quodam cubiculo abscondisset, miseratione divina ad eum flamma non potuit pervenire. Reor, ut illud propheticum compleretur : Claude ostium tuum, et abscondere aliquantulum, donec transeat ira Dei.

* *alias* ventilatoris

C

ac signis prænuntiatur.

11 Vidit et venerabilis Paulus Episcopus arborem, usque ad cœlos ramis florentibus extensam, quæ etiam dilatatione sua omnem pene Africam opacabat. Et cum universi ejus magnitudine et speciositate gauderent : Ecce subito, inquit, venit asinus violentus, qui defricans cervicem suam super robur radicum ejus, impulsu suo cum ingenti sonitu illam mirabilem arborem elisit ad terram. Sed et Quintianus *b* honorabilis Episcopus vidit se super quemdam montem stare, de quo conspiciebat gregem innumerabilium ovium; et in medio gregis duæ erant ollæ nimium bullientes. Aderant autem ovium occisores, qui earum carnes ollis bullientibus demergebant. Et cum ita fieret, omnis illa magnitudo consumpta est gregis. Reor ergo illas duas ollas, Sicca Veneria et Laribus *c*, duas esse civitates, in quibus multitudo prima fuerat congregata, e quibus incendium initium sumpsit; aut Hunericum regem, et Cirilam Episcopum ejus. Sed de multis visionibus, quia brevitati consulendum fuit, hæc dixisse sufficiat.

b

AUCTORE VICTORE VITENSI.

c

Barbara crudelitas contra fideles,

12 Quid ultra? Censet primo tyrannus jussione terribili, ut nemo in ejus palatio militaret, neque publicas ageret actiones, nisi sese Arianum fecisset. Quorum ingens numerus vigore invicto, ne fidem perderet, militiam temporalem abjecit. Quos postea domibus projectos, omnique substantia exspoliatos, in insulas Siciliam et Sardiniam relegavit. Quin etiam statuere per totam Africam festinavit, ut nostrorum Episcoporum defunctorum fiscus sibi substantiam vendicaret ; qui autem defuncto succedere poterat, non ante ordinaretur, nisi fisco regali quingentos solidos obtulisset. Sed hoc ædificium ubi construere visus * est diabolus, statim destruere illud dignatus est Christus. Suggerunt ei domestici sui, dicentes : Si istud firmaverit præceptio vestra, nostri episcopi in partibus Thraciæ et aliis regionibus constituti, pejora incipient pati.

E

* *alias* nisus

præcipue sacras virgines,

13 Præcepit deinde sacras virgines congregari, dirigens Vandalos cum suæ gentis obstetricibus ad inspicienda et contrectanda contra jura verecundiæ verecunda pudoris, ubi nec matres aderant, nec aliqua Catholicarum matronarum. Quas torquentes gravi suspendio atque ingentia pondera pedibus colligantes, laminas ferri ignitas dorso, ventri, mammillis, et lateribus apponebant ; quibus inter supplicia dicebatur : Dicite, quoniam Episcopi vobiscum concumbunt et clerici vestri. Quarum acerbitate pœnarum plurimas tunc scimus extinctas. Aliæ, quæ remanserunt, cutibus arescentibus, factæ sunt curvæ. Nitebatur enim semitam invenire, per cujus aditum publicam, sicut fecit, faceret persecutionem. Et ita faciens, nullo modo investigare potuit, quomodo Christi Ecclesiam macularet.

F

et episcopos clericosque exules.

14 Quibus autem prosequar fluminibus lacrymarum, quando Episcopos, presbyteros, diaconos, et alia Ecclesiæ membra, id est, quatuor millia DCCCCLXVI ad exilium eremi destinavit? In quibus erant podagrici quamplurimi, alii per ætatem annorum lumine temporali privati, in quorum erat numero beatus Felix *d*, Abdiritanus episcopus, habens jam in episcopatu XLIV annos ; qui paralysi morbo percussus, nec sentiebat quidquam, nec penitus loquebatur. De quo nos maxime cogitantes, quod non posset jumento portari, suggessimus, ut a suis Rex peteretur, ut saltem eum, propere moriturum, Carthagini esse juberet, quod ad exilium nulla posset ratione perduci. Quibus ita fertur tyrannus cum furore dixisse : Si animali sedere non potest, jungantur boves indomiti, qui eum colligatis funibus trahendo perducant, quo ego præcepi. Quem ex transverso super burdonem *e* vinctum, quasi quemdam ligni truncum, toto itinere portabamus. Congregantur universi in Siccensem et Larensem civitates, ut illuc occurrentes Mauri sibi traditos ad eremum perduxissent.

d

e

Catholicorum in fide constantia,

15 Supervenientes igitur Comites duo, subtilitate damnabili, blandis sermonibus cum Dei confes-

AUCTORE VICTORE VITENSI.

confessoribus agere cœperunt : Quid vobis, inquiunt, videtur, ut ita pertinaces sitis, et domini nostri præceptis minime obtemperetis, qui esse poteritis in conspectu regis honorabiles, si ejus festinetis facere voluntatem? Statim, illis clamantibus et dicentibus ingenti vociferatione: Christiani sumus, Catholici sumus, Trinitatem, unum Deum inviolabilem confitemur; includuntur graviori quidem, sed adhuc latiori custodia, ubi nobis copia dabatur et introire, et verbum admonitionis fratribus facere, et divina mysteria celebrare. Ibi et infantuli fuere quamplurimi, quos genitrices materno sequebantur affectu, aliæ gaudentes, aliæ retrahentes : aliæ gaudebant se martyres peperisse, aliæ morituros * diluvio rebaptizationis nitebantur a confessione fidei revocare. Nullum tamen tunc nec blandimenta vicerunt, nec carnalis pietas aliquem inclinavit ad terram. Nam quædam quid tunc fecerit anus, breviter referre delectat.

* *alias* moliendo

et mirum illius in anu exemplum.

16 Dum iter ageremus cum Dei exercitu comitantes, et forte magis noctibus promoveremur propter solis ardorem, conspicimus mulierculam B sacculum et alia vestimenta portantem, manu infantulum unum tenentem, atque in his sermonibus consolantem : Curre, Domine meus. Vides universos Sanctos quomodo pergunt et festinant hilares ad coronas? Quam nos cum increparemus, quod importuna videretur aut viris pro sexu jungi, aut exercitui Christi sociari, respondit : Benedicite, benedicite, et orate pro me et pro isto nepote parvulo meo, quia etsi peccatrix, filia sum quondam Quiritanæ * civitatis Episcopi. Cui nos : Et quare ita abjecta ambulas, et qua ratione de tam longo itinere huc pergere demonstraris? Quæ respondit : Cum hoc servo vestro parvulo ad exilium pergo, ne inveniat eum solum inimicus, et a via veritatis revocet ad mortem. Ad hæc verba repleti lacrymis, nihil dicere valuimus, nisi ut voluntas fieret Dei.

* *alias* Zurianæ

Exules carceris fœtore

17 Sed ubi adversarius, qui jam forte dicebat : Partibor spolia, replebo animam meam, interficiam gladio meo, dominabitur manus mea, nullum potuit occupare, inquirit angusta et teterrima loca, in quorum conclavibus Dei exercitum coarctaret. Tunc eis etiam visitationis humanæ negata consolatio, puniuntur et custodes C fustibus, et graviter affliguntur, jactantur confessores Christi super invicem angustia coarctante, unus super alium ut agmina locustarum, et ut proprie dicatur, ut grana pretiosissima frumentorum. In qua constipatione secedendi ad naturale officium nulla ratio sinebat loci, sed stercora et urinam, urgente necessitate, ibidem faciebant, ut ille tunc fœtor et horror universa pœnarum genera superaret : ad quos aliquando dantes ingentia munera Mauris, dormientibus Vandalis, vix clam admissi sumus intrare. Qui introeuntes, veluti in gurgite luti usque ad genua cœpimus mergi, illud tunc Hieremiæ videntes fuisse completum : Qui nutriti sunt in croceis, amplexati sunt stercora sua. Quid multa? Præcepti sunt, undique perstrepentibus Mauris, ad iter ubi destinati sunt, præparari *.

* *alias* properare

et itineris incommodis cruciati,

18 Exeuntes itaque die Dominica, linita habentes stercoribus vestimenta, facies simul et capita, a Mauris tamen crudeliter minabantur, hymnum cum exultatione Domino decantantes : Hæc est gloria omnibus Sanctis ejus. Aderat enim ibi tunc beatus pontifex Cyprianus *f* Unizibirensis Episcopus, consolator egregius, qui singulos pio et paterno fovebat affectu, non sine fluminibus currentium lacrymarum, paratus pro D fratribus animam ponere, et se ultroneum, si dimitteretur, talibus passionibus dare, qui totum, quod habuit, egentibus fratribus in illa tunc necessitate expendit. Quærebat enim occasionem, qualiter confessoribus sociaretur, ipse animo et virtute confessor ; qui postea per multos agones et squalores carceris, ad exilium, quod desiderabat, cum exultatione perrexit.

a Catholicis honorantur;

19 Quantæ tunc multitudines de diversis regionibus et civitatibus, ad visendos Dei martyres occurrerint populorum, testantur viæ vel semitæ; quæ cum agmina venientium nequaquam caperent, per vertices montium et concava vallium concurrens turba fidelium inæstimabilis descendebat; cereos manibus gestantes, suosque infantulos vestigiis martyrum projicientes, ista voce clamabant : Quibus nos miseros relinquitis, dum pergitis ad coronas? Qui hos baptizaturi sunt parvulos fontibus aquæ perennis? Qui nobis pœnitentiæ munus collaturi sunt; et reconciliationis indulgentia obstrictos peccatorum vinculis soluturi? Quia vobis dictum est: Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlis. Qui E nos solennibus orationibus sepulturi sunt morientes? A quibus divini sacrificii ritus exhibendus est consuetus? Vobiscum et nos libeat pergere, si liceret, ut tali modo filios a patribus nulla necessitas separaret!

at a Mauris in via,

20 In his vocibus et lachrymis nullus jam pergere admissus est consolator, sed arctabatur multitudo ad currendum, ut ubi cannava *g* * erat præparata, laboriosam caperet mansionem : qui cum senes deficerent, et alii forte, etsi juvenes delicati, cœperunt hastilium cuspidibus ad currendum et lapidibus tundi : unde magis deficientes, amplius lassabantur. Post vero imperatum est Mauris, ut eos, qui ambulare non poterant, ligatis pedibus ut cadavera animalis mortui traherent per dura et aspera lapidum loca, ubi primo vestimenta, postea membra singula carpebantur. Quibus per gladios acutos petrarum, huic caput conterebatur, alii latera findebantur, et ita inter manus trahentium spiritum exhalabant ; quorum numerum nequaquam valuimus colligere, multitudine coercente.

* *Chiffletius* cannaba

et loco exilii crudeliter affliguntur.

21 Exaltatur tamen per totum aggerem publicum vilis sepultura Sanctorum, loquentibus F tumulis. Reliqui habiliores ad solitudinis loca perveniunt, in quibus collocati, hordeum ad vescendum ut jumenta accipiunt. Ubi etiam venenatorum animalium atque scorpionum tanta esse dicitur multitudo, ut ignorantibus incredibilis videatur, quæ solo flatu etiam procul positis veneni virus infundat : ab scorpii autem percussu, nullum dicunt aliquando evasisse. Quorum feritas virulenta usque ad præsens tempus Christo defendente, nullum servorum ejus nocuisse docetur. Sed cum illic aluntur hordeaceis granis, postea et hoc ablatum est, quasi non poterat Deus, qui pluerat patribus manna, pascere et nunc tali exilio mancipatos.

ANNOTATA.

a *De hac S. Fausti ecclesia legitur in Chronico Tironis Prosperi* : Ætio et Studio *consulibus, id est anno vulgaris æræ* 454, Carthagine ordinatur episcopus Deogratias in Basilica Fausti die Dominico, VIII Kalendas Novembris. *De hujus basilicæ*

A *licæ magnificentia plura vide apud Ruinartium in Notis ad Librum* I *Victoris Vitensis nota* 25.

b *Codex Colbertinus hunc vocat* Quintinianum. *Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum die* 23 *Maii eum Siccensem episcopum fuisse censet. An hoc solide probetur, vide in Actis nostris Tomo* 5 *Maii, ad diem* 23, *pag*. 247.

c *Sunt nomina duarum civitatum, quæ olim erant episcopales in Africa proconsulari. Sed hæ duæ sedes in Africæ notitia non explicantur.*

d Felicis, *et* 4965 *sociorum memoria celebratur in Martyrologio Romano* XII *Octobris. Alii codices dicunt universim fuisse* 4976. *Vide de hac re Ruinartium in Historia Persecutionis Vandalicæ, pag*. 168.

e Burdo *interdum mulum, interdum baculum oblongum peregrinorum significat. Puto prioris vocis significationem hic magis congruere.*

f *Hujus Cypriani aliorumque supra memoratorum festum recolunt vulgata Martyrologia* XII *Octobris.*

g Cannava *apud mediæ ætatis auctores significat locum subterraneum, quod hic sensui non repugnat.*

B

CAPUT III.

Hunericus per epistolam Catholicos episcopos ad disputandam de fide convocat. S. Eugenii responsum et miraculum. Disputatio cum Arianis.

Hunericus Africæ episcopos per epistolam, a

Cogitat acriora adversus Ecclesiam Dei, ut qui membra aliqua absciderat, totum laniando perderet corpus. Nam die Ascensionis Domini, legato Zenonis Imperatoris Regino præsente *a*, legendum in media ecclesia Episcopo Eugenio dirigit præceptum tali tenore conscriptum; quod etiam universæ Africæ, veredis currentibus, destinavit : Rex Hunericus Vandalorum et Alanorum *b*, universis Episcopis Homousianis *c* : Non semel, sed sæpius, constat esse prohibitum, ut in sortibus Vandalorum sacerdotes vestri conventus minime celebrarent, ne sua seductione animas subverterent Christianas. Quam rem spernentes plurimi, reperti sunt contra interdictum Missas in sortibus Vandalorum egisse, asserentes se integram regulam Christianæ fidei tenere. Et quia in provinciis a Deo nobis concessis scandalum esse nolumus, ideo Dei providentia cum consensu sanctorum Episcoporum nostrorum hoc nos statuisse cognoscite, ut ad diem Kalendarum Februariarum proxime futurarum, omissa omni excusatione formidinis, omnes Carthaginem veniatis, ut de ratione fidei cum nostris venerabilibus Episcopis possitis inire conflictum, et fidem Homousianorum, quam defenditis, de divinis Scripturis proprie approbetis, quo possit agnosci, si integram fidem teneatis. Hujus autem edicti tenorem universis Episcopis tuis per universam Africam constitutis direximus. Data sub die XIII Kal. Junias, anno VII Hunerici.

C

terret, et ad fidei certamen convocat.

23 Cognoscentibus igitur, qui aderamus, simulque legentibus, contrita sunt extemplo corda nostra, et contenebrati sunt oculi nostri, et vere tunc dies festi nostri conversi sunt in luctum, et cantica in lamentationem, dum edicti tenor indicaret futuræ persecutionis furorem. Et præsertim ubi dixit : In provinciis nostris a Deo nobis concessis scandalum esse nolumus : quasi diceret : In provinciis nostris Catholicos esse nolumus. Tractatum est, quid fieret. Nullum invenit remedium imminens calamitas, nisi a sancto Eugenio rationabilis, si cor barbarum molliretur, suggerenda *d* daretur tali textu conscripta.

AUCTORE VICTORE VITENSI.

d Illi per epistolam respondet S. Eugenius.

24 Quoties animæ vel vitæ æternæ ac fidei Christianæ causa tractatur intrepide, sicut regalis providentia conpromisit, necesse est, ut, quod competit, suggeratur. Nuper potestas regia per Witaredum notarium parvitatem meam admonere dignata est, qui nobis de merito ac religione fidei præceptum ejus in ecclesia, præsente clero et plebe, recensuit. Ex cujus tenore cognovimus ad omnes coëpiscopos meos præceptum regium similiter emanasse, ut die constituta pro disputatione fidei veniatur. Quod nos venerabiliter accepisse suggessimus; cui præfato notario humilitas mea suggessit, debere etiam transmarinarum omnium partium, qui nobis sunt in una religione vel communione consortes, agnoscere, quia ubique regno ejus obtemperant universi, maxime quod totius mundi sit causa, non specialis provinciarum Africanarum tantummodo. Et quia secundo responso suggerendam me promisi oblaturum, merito suppliciter peto magnificentiam tuam, ut ad Domini et clementissimi Regis aures memoratam suggestionem meam perferre digneris, quo ejus clementia dignanter agnoscat, nos disputationem legis cum adjutorio Dei nullatenus declinare vel fugere, sed sine universitatis assensu nos non debere asserendæ fidei nostræ causas assumere. Quod petimus, ut benignitate, qua tantus est, et justitia sapientiæ suæ dignetur annuere. Data ab Eugenio Episcopo ecclesiæ Catholicæ Carthaginis.

E

Rex, habito per ministrum colloquio cum S. Eugenio,

25 Sed cum hæc suggestio a beato Eugenio offerretur, ille jam, qui conceperat dolorem, urgebatur iniquitatem gravius parturire; et ita sancto viro episcopo Eugenio per Obadum [*] præpositum regni sui mandasse videtur : Subde mihi universum orbem terrarum, ut sub potestate mea totus mundus redigatur, et facio, o Eugeni, quod dicis. Ad quod beatus Eugenius respondit, ut potuit [*] : Quod rationem, inquit, non habet, dici non debuit. Sic est hoc, quomodo si dicatur homini, ut per aera feratur et volitet, quod moris non est humanæ naturæ. Dixi enim: Si nostram fidem, quæ una et vera est, potestas regis cognoscere desiderat, mittat ad amicos suos ; scribam et ego fratribus meis, ut veniant coepiscopi mei, qui vobis nobiscum communem fidem nostram valeant demonstrare, et præcipue Ecclesia Romana, quæ caput est omnium ecclesiarum. Ad hæc Obadus : Ergo tu et Dominus meus Rex similes estis? Eugenius episcopus dixit : Ego non sum similis regis ; sed dixi : Si veram cognoscere desiderat fidem, scribat amicis suis, ut dirigant nostros Catholicos Episcopos ; et ego scribo coepiscopis meis, quia Catholicæ fidei universæ una est cura.

[*] *alias* Cuba dum

[*] *alias* decuit

F

doctissimos episcopos in exilium pellit.

26 Hoc agebat Eugenius, non quia deessent in Africa, qui adversariorum objecta refellerent; sed ut illi venissent, qui alieni ab eorum dominatu, majorem fiduciam libertatis haberent, pariterque oppressionis nostræ calumnias universis terris et populis nunciarent. Ille autem, qui nectebat dolos, audire noluit rationem, agens argumentationibus crebris, ut quoscumque Episcoporum audierat eruditos, variis insectationibus agitaret. Jam ad exilium Vibianense secundo Donatianum, impositis centum quinquaginta fustibus, miserat Episcopum, necnon et Sufetulensem Præsidium, virum satis acutum. Tunc et venera-

biles

AUCTORE VICTORE VITENSI.

biles Mansuetum, Germanum, Fusculum, et multos alios fustigavit *e*.

e et suis interdicit commercium cum Catholicis.

27 Dum hæc geruntur, imperat ut cum nostræ religionis viris, illorum mensam nullus communem haberet, neque cum Catholicis omnino versarentur *; quæ res non ipsis aliquod præstitit beneficium, sed nobis maximum contulit lucrum. Nam si sermo eorum, dicente Apostolo, sicut cancer consuevit serpere, quanto magis communis mensa ciborum poterit inquinare, cum dicat idem Apostolus : Cum nefariis nec cibum habere communem? Sed cum ignis jam persecutionis accenderetur, et flamma infestantis ubique regis arderet, ostendit Deus noster quoddam miraculum per servum suum fidelem Eugenium, quod præterire non debeo.

* *alias* vescerentur

Cæcus ter in somno monitus,

28 Fuit in eadem civitate, id est Carthagine, quidam cæcus, civibus civitatique notissimus, nomine Felix. Hic visitatur a Domino, diciturque ei nocte per visum, (dies enim Epiphaniorum illucescebat:) Surge, vade ad servum meum Eugenium episcopum, et dices ei, quia ego te ad illum direxi; et illa hora, qua benedicet fontem, ut baptizentur accedentes ad fidem, continget oculos tuos, et aperientur, et videbis lumen. Qui tali visione commonitus, putans se, quomodo assolet, deludi per somnium, surgere noluit cæcus. Sed cum iterum vergeretur * in somnum, similiter ut ad Eugenium pergeret, compellitur. Rursus negligit, tertioque festinanter et graviter increpatur. Excitat puerum, qui ei solitus erat manum porrigere. Pergit veloci agilitate ad Fausti basilicam, orat et veniens cum ingentibus lacrymis, suggerit cuidam diacono *, nomine Peregrino, ut eum Episcopo nunciaret, indicans se habere aliquod secreti genus intimandum. Audiens Episcopus, jussit hominem introire. Jam enim ob celebritatem festivitatis, hymni nocturni per totam ecclesiam canente populo concrepabant. Indicat cæcus antistiti ordinem visionis suæ, dicitque illi : Non te dimittam, nisi mihi, sicut a Domino jussus es, reddideris oculos meos. Cui Eugenius sanctus : Recede a me, frater; peccator sum et indignus, et super omnes homines delinquens, utpote qui et in hæc tempora servatus sum. Ille autem tenens genua ejus, aliud non dicebat, nisi illud, quod jam dixerat : Sicut jussum est, redde mihi oculos meos.

B

* *alias* urgeretur

* *alias* subdiacono

C

a S. Eugenio illuminatur.

29 Attendens quoque Eugenius inverecundam crudelitatem, et quia jam tempus urgebat, pergit, cum eo, comitante Officio clericorum, ad fontem. Ubi fixus genibus cum ingenti gemitu, pulsans singultibus cœlum, crispantem benedixit alveum fontis; et cum completa surrexisset oratione, ita cæco respondit : Jam tibi dixi, frater Felix, peccator homo ego sum ; sed qui te visitare dignatus est, præstet tibi secundum fidem tuam, et aperiat oculos tuos. Simulque vexillo crucis consignat oculos ejus ; statim cæcus visum Domino reddente recepit. Quem secum quousque universi baptizarentur, ibi detinuit ob hoc, ne tanto miraculo populus excitatus, virum contereret, qui receperat lumen. Fit postea manifestum Ecclesiæ universæ. Procedit ad altare cum Eugenio, sicut moris est, qui fuerat cæcus, suæ salutis oblationem Domino redditurus. Quam Episcopus accipiens, altari imposuit. Fit strepitus gaudio provocante irrevocabilis populorum. Statim nuncius pergit ad tyrannum. Rapitur Felix, inquiritur ab eo, quid factum sit, qualiterque receperit lumen. Dicit illi ex ordine totum, dicuntque Arianorum Episcopi : Hoc Eugenius per maleficia fecit. Et quia oppressi confusione, lumen non poterant nubilare, eo quod Felix universæ civitati manifestus esset et notus, tamen volebant eum, si fas esset, necare, quomodo Judæi suscitatum Lazarum cupiebant occidere.

D

Episcopi Catholici ad disputationem convocati,

30 Appropinquabat jam futurus dies ille calumniosus Kalendarum Februariarum, ab eodem statutus. Conveniunt non solum universæ Africæ, verum etiam insularum multarum Episcopi, afflictione et mœrore confecti. Fit silentium diebus multis, quousque peritos quosque et doctissimos viros interim separaret, calumniis appositis necandos. Nam unum ex ipso choro doctorum, nomine Lætum *f*, strenuum atque doctissimum virum, post diuturnos carceris squallores incendio concremavit, æstimans tali exemplo timorem incutiens reliquos se elisurum. Tandem venitur ad disputationis conflictum, ad locum scilicet, quem delegerant adversarii. Evitantes igitur nostri vociferationis tumultus, ne forte postmodum Ariani dicerent, quod eos nostrorum oppresserit multitudo, eligunt de se nostri, qui pro omnibus responderent decem. Collocat sibi Cirila cum suis satellitibus in loco excelso superbissimum thronum, adstantibus nostris, dixeruntque nostri Episcopi : Illa est semper grata collatio, ubi superba non dominatur elatio ; sed ex consensu communi venitur, ut cognitoribus decernentibus, partibus agentibus, quod verum est, agnoscatur. Nunc quis erit cognitor, quis examinator, ut libra justitiæ, aut bene prolata confirmet, aut prave assumpta refellat?

f

E

fidei suæ rationem reddunt.

31 Et cum talia et alia dicerentur, notarius Regis respondit : Patriarcha Cirila dixit, aliquos vestrum superbe et illicite sibi nomen Catholicorum usurpasse. Nostri testati dixerunt : Dictum fuit : Legatur nobis, quo concedente istud sibi nomen Cirila assumpsit. Et exinde strepitum concitantes, calumniari adversarii cœperunt. Et quia hoc nostri petierant, ut saltem si examinare non licebat, prudenti multitudini vel expectare liceret, jubentur universi filii Catholicæ Ecclesiæ qui aderant, centenis fustibus tundi. Tunc clamare cœpit beatus Eugenius : Videat Deus vim, quam patimur ; cognoscat afflictionem persecutionum, quam a persecutoribus sustinemus. Conversique nostri, Cirilæ dixerunt : Propone quod disponis. Cirila dixit : Nescio Latine. Nostri Episcopi dixerunt : Semper te Latine esse locutum manifesto novimus, modo excusari non debes, præsertim quia tu hujus rei incendium suscitasti. Et videns catholicos Episcopos ad conflictum magis fuisse paratos, omnino audientiam diversis cavillationibus declinavit. Quod ante nostri providentes, libellum de fide conscripserant, satis decenter sufficienterque conscriptum, dicentes : Si nostram fidem cognoscere desideratis, hæc est veritas, quam tenemus *g*.

F

g

ANNOTATA.

a *Implicata hic admodum est lectionum varietas : nam alii legunt* Rege non præsente ; *alii :* Regina præsente ; *alii :* Rege nostro. *Nos vulgatam hanc lectionem dedimus, quam etiam ob plures rationes præfert Ruinartius in Notis ad librum* II *Victoris nota* 87, *pag.* 170.

b *Hæc natio Vandalis sociata cum iis Hispaniam et Africam invasit.*

c *Sic vocati sunt Catholici a sua sententia, quod*

c *Sic*

A *nempe dicerent Filium Patri ὁμοούσιον vel ὁμούσιον id est* consubstantialem.

d *Colligo ex sensu* suggerendam *(idem sentiendum de voce* suggestio) *hic significare, libellum supplicem vel simile quoddam scriptum.*

e *Horum omnium memoriam post Usuardum et Adonem agit Martyrologium Romanum* VI *Septembris.*

f *Hic fuit episcopus Leptinensis, ut vult Baronius, seu potius Neptinanus in Byzacena, ut patet ex Notitia provinciarum et civitatum Africæ. Ejus memoriam cum Sanctis mox memoratis celebrant vulgata Martyrologia* VI *Septembris. De eo plura habet Ruinartius in Notis ad Victorem Vitensem nota* 98, *pag.* 173.

g *Hic sequitur Catholica fidei professio, a Surio omissa, quæ apud Victorem Vitensem constituit librum tertium, apud quem videri potest. De illius auctore quædam diximus in Commentario prævio num.* 27.

CAPUT IV.

B
Arianorum calumniæ et fraudes.

Ariani falso accusant Catholicos,

Qui cum noster libellus legeretur oblatus, veritatis lumen nequaquam sufferre cæcis oculis potuerunt, insanientes, vocibus infrementes, graviterque ferentes, quare nos nomine nostro Catholicos dixerimus. Statimque mentientes suggerunt Regi de nobis, eo quod strepitum fecerimus, audientiam fugientes. Qui eadem hora accensus et credens mendacio, festinavit facere quod volebat. Et jam conscriptum habens, et occulte cum eodem decreto per diversas provincias suos homines dirigens, Episcopis Carthagine positis, una die universæ Africæ ecclesias clausit, universamque substantiam Episcoporum et ecclesiarum, suis Episcopis munere condonavit. Nesciens quoque quid loqueretur, neque de quibus affirmabat, legem, quam dudum Christiani Imperatores nostri contra eos et contra alios hæreticos pro honorificentia Ecclesiæ Catholicæ promulgaverant, adversum nos illi proponere non erubuerunt, ad-
C dentes multas de suis sicut placuit tyrannicæ potestati *a*.

et impium edictum obtinent contra eos,

33 Post hæc feralia edicta veneno toxicato transversa jubet cunctos Episcopos, qui Carthagine fuerant congregati, quorum jam ecclesias, domos et substantiam ceperat, in hospitiis, quibus erant, expoliari, et expoliatos foras muros propelli : non animal, non servus, non mutanda, quæ ferebant, vestimenta penitus dimittuntur : addens adhuc, ut nullus quempiam illorum hospitio reciperet, aut alimoniam præstaret. Qui autem hoc miserationis causa facere tentasset, cum universa domo sua incendio cremaretur. Sapienter tunc etiam profecti * Episcopi fecerunt, ut licet mendicantes exinde non abirent, quia si recederent, non tantum violenter omnino revocarentur, sed et mentirentur eos, sicut mentiti sunt, fugisse conflictum : maxime quia ubi reverterentur, jam nequaquam fuerat ecclesiis substantia, vel domibus occupatis.

* *alias* projecti.

qui frustra de injuria apud barbarum regem conqueruntur.

34 Dum ergo gementes in circumitu murorum nudo sub aëre jacerent, factum est, ut Rex impius ad piscinas exisset. Cui universi occurrere maluerunt, dicentes : Ut quid taliter affligimur? Pro quibus malis forte commissis ista perpetimur? Si ad disputationem congregati sumus, quare expoliamur? Quare traducimur? Quare differimur, et sine ecclesiis et domibus nostris foras civitatem fame et nuditate laborantes, mediis stercoribus volutamur? Quos ille torvis oculis adspiciens, priusquam suggestionem eorum audisset, jussit super eos cum sessoribus equos dimitti, ut tali violentia possent non solum conteri, verum etiam necari. Quorum tunc multi contriti sunt, et præcipue senes et infirmi.

AUCTORE VICTORE VITENSI.

Hæretici episcopos ad juramentum inducere conantur,

35 Tunc deinde jubentur ad quemdam locum, qui dicitur Ædes Memoriæ, illi viri Dei occurrere fraudem sibi nescientes aptatam. Ubi cum venissent, charta eis ostenditur involuta, diciturque illis ista subtilitate serpentis : Dominus noster rex Hunericus, licet doleat, quod fueritis contemptores, et adhuc ejus voluntati obedire tardetis, ut ejus efficiamini religionis, cujus est ipse, nunc tamen bonum de vobis cogitavit. Si juraveritis ita, ut quod ista charta continet faciatis, dimittit vos ecclesiis et domibus vestris. Ad quod universi Episcopi responderunt : Semper dicimus, et diximus, et dicturi sumus : Christiani sumus, Episcopi sumus, Apostolicam fidem unam et veram tenemus. Factoque post confessionem fidei silentio modico, illi qui a rege fue- E rant destinati, festinabant extorquere Episcopis sacramentum.

quod simpliciores quidam præstant, *b*

36 Tunc beati viri Hortulanus et Florentinianus Episcopi *b*, pro omnibus et cum omnibus, dixerunt : Nunquid animalia nos irrationabilia sumus, ut nescientes quid charta contineat, facile aut temere juremus? Acceleraverunt quoque illi a rege destinati scripturæ eis propalare tenorem, qui hujusmodi sermonibus fuerat coloratus. Sic enim calumniosa series continebat : Jurate, si post obitum Domini nostri Regis, ejus filium Hilderichum desideratis esse regem ; vel si nullus vestrum ad regiones transmarias epistolas diriget : quia si sacramentum hujus rei dederitis, restituet vos ecclesiis vestris. Cogitavit tunc multorum pia simplicitas, etiam contra prohibitionem divinam sacramentum dare, ne Dei populus in posterum diceret, quod vitio sacerdotum, qui jurare noluerunt, non fuerint ecclesiæ restitutæ.

prudentioribus jurare nolentibus.

37 Alii quoque astutiores episcopi, sentientes dolum fraudis, nequaquam jurare voluerunt, dicentes, prohibitum fuisse Euangelica authoritate, F ipso Domino dicente : Non jurabis in toto. Quibus ministri regis : Secedant in parte, inquiunt, qui jurare disponunt. Qui cum secederent, notariis scribentibus quis quid diceret, et ex qua civitate fuisset, exceptum est. Similiter factum est et de illis qui minime juraverunt. Statimque pars utraque custodiæ mancipatur. Post vero fraus, quæ celabatur, apparuit. Jurantibus dictum est : Quia contra præceptum Euangelii jurare voluistis, jussit rex, ad civitates atque ecclesias vestras numquam redeatis, sed relegati, colonatus jure ad excolendum agros accipiatis : ita tamen, ut non psallatis neque oretis, aut at legendum codicem in manibus gestetis : non baptizetis, neque ordinetis, aut aliquem reconciliare præsumatis. Similiter non jurantibus ait : Quia regnum filii domini nostri non optatis, idcirco jurare noluistis. Ob quam causam jussi estis in Corsicanam insulam relegari, ut ligna profutura navibus dominicis incidatis *c*. *c*

ANNOTATA.

a *Post hæc verba apud Victorem Vitensem sequitur*

AUCTORE VICTORE VITENSI.

quitur impium regis Hunerici edictum, qua Catholicam doctrinam prohibet.

b *De duobus his episcopis Hortulano et Florentiniano inter alios fit mentio in Martyrologio Romano* 28 *Novembris.*

c *Hinc patet, insulam Corsicam tunc Vandalorum dominio subditam fuisse.*

CAPUT V.

Immania Tyranni tormenta et Catholicorum constantia.

In generali persecutione mulier quædam cruciata.

Addidit itaque bestia illa, sanguinem sitiens innocentum, Episcopis necdum adhuc in exilium directis, per universas Africanæ terræ provincias uno tempore tortores crudelissimos destinari : ut nulla remansisset domus et locus, ubi non fuisset ejulatus et luctus, ut nulli ætati, B nulli parceretur sexui, nisi illis, qui eorum succumberent voluntati. Hos fustibus, illos suspendio, alios ignibus concremabant. Mulieres et præcipue nobiles, contra jura naturæ nudas omnino in facie publica cruciabant. Ex quibus unam *a* nostram Dionysiam *a*, cursim ac breviter nominabo. Cum viderent eam non solum audacem, sed etiam matronis ceteris pulchriorem, ipsam primo nisi sunt fustibus expoliatam appetere. Quæ cum pateretur, diceretque de domino suo secura : Qualiter libet cruciate, verecunda tamen membra nolite nudare ; amplius illi magis furentes, celsiori loco vestimentis exutam constituunt, spectaculum eam omnibus facientes. Quæ inter ictus virgarum, dum rivuli sanguinis toto jam corpore fluitarent, libera voce dicebat : Ministri diaboli, quod ad opprobrium meum facere computatis, ipsa est laus mea. Et quia erat Scripturarum divinarum scientia plena, arctata pœnis, et ipsa jam martyr, alios ad martyrium confortabat. Quæ suo sancto exemplo universam suam patriam liberavit.

filium suum aliosque ad martyrium hortatur.

39 Quæ cum suum unicum filium admodum adhuc teneræ ætatis et delicatum, timore pœnarum formidolosum conspiceret, verberans eum C nutibus oculorum, et increpans authoritate materna, ita confortavit, ut matre multo fortior redderetur. Cui inter crudelia verbera constituto, ita dicebat : Memento, fili mi, quia in nomine Trinitatis in matre Ecclesia Catholica baptizati sumus. Non perdamus indumentum nostræ salutis, ne veniens invitator vestem non inveniat nuptialem, et dicat ministris : Mittite in tenebras exteriores, ubi erit fletus oculorum, et stridor dentium. Illa pœna timenda est, quæ numquam finitur ; illa desideranda vita, quæ semper habetur. Talibus itaque filium solidans verbis, velociter martyrem fecit. Venerabilis vero adolescens, Majoricus nomine, in certamine confessionis spiritum reddens, cursum palmiferum consummavit. Amplexansque illa hostiam suam, quantis potuit vocibus Domino gratias agens, ad gaudium spei futuræ in sua domo maluit sepelire, ut quoties super sepulcrum ejus Trinitati preces effundit, alienam se a filio numquam esse confidat. Quanti igitur per eam in illa civitate, ut fati sumus, acquisiti sunt Deo, longum est enarrare. Nam et ejus germana, nomine Dativa, atque Leontia, filia sancti Germani Episcopi, cognatusque Dativæ venerabilis Emelius medicus, religiosus quoque Tertius, Trinitatis confessione præclarus, D vel Sibidensis Bonifacius quanta pertulerint, qualibusque cruciatibus evisceratæ vel eviscerati sint, qui valet, ex ordine dicat.

Servi cujusdam supplicium.

40 Servus *b* quoque Tuburbinatæ civitatis *b* majoris generosus et nobilis vir, pro Christo quas pertulit, quis explicet pœnas? Qui post cædes innumerabilium fustium, trochleis frequentibus elevatus, dum tota præ urbe penderet, hunc in sublime tollentes ictu celeri, dimissis iterum funibus canabinis, super silices platearum pondere corporis veniens, ut lapis super lapides corruebat. Sed et sæpius tractum, et lapidibus acutissimi defricatum, et cutibus separatis, pellis corporis lateribus dorsoque videres et ventre pendere. Iste jam temporibus Geiserici non valde dissimilia pertulerat, ne amici cujusdam sui secreta nudaret : quanto magis nunc, ut suæ fidei sacramenta muniret? Et si homini gratis fideliter exibuit fidem, quantum debet illi, qui redditurus est pro fide mercedem.

Mulieris cujusdam Culusitanæ,

41 In civitate vero Culusitana *c* non valeo *c* quæ gesta sunt, nunciare, quia et ipsam quanti- E tatem martyrum vel etiam confessorum impossibile est homini supputare. Ubi quædam matrona auctrix sui nominis Victoria, dum in conspectu vulgi continuato suspendio cremaretur, a marito jam perdito, filiis præsentibus, taliter rogabatur : Quid pateris, conjux? Si me despicis, vel horum, quos genuisti, miserere, impia, parvulorum. Quare oblivisceris uteri tui, et pro nihilo ducis, quos cum gemitu peperisti? Ubi sunt fœdera conjugalis amoris? Ubi societatis vincula, quæ inter nos dudum honestatis jure tabulæ conscriptæ fecerunt? Respice, quæso, filios ac maritum et regiæ jussionis implere festina præceptum, ut et imminentia adhuc tormenta lucreris, simul et mihi doneris et liberis nostris. Sed illa nec filiorum flètus, nec serpentis audiens blandimenta, affectum multo altius elevans a terra, mundum cum suis desideriis contemnebat. Quam cum jam continuatione suspendii vulsis humeris, etiam qui cruciabant, conspicerent mortuam, deposuerunt prorsus omni parte exanimem. Quæ postea retulit, quamdam sibi virginem adstitisse, atque tetigisse membra singula, et ilico fuisse sanatam.

et proconsulis Carthaginensis in fide constantia.

42 Qualiter autem Adrumentinæ civitatis ci- F vem Victorianum *d*, tunc Proconsulem Cartha- *d* ginis, prædicem nescio, deficientibus verbis : quo in Africæ partibus nullus ditior fuit, qui etiam apud impium Regem pro rebus semper sibi commissis fidelissimus habebatur. Mandatur ei e Rege familiariter, diciturque, quod eum habiturus esset præ omnibus, si ejus præcepto facilem commodasset assensum. Sed ille vir Dei missis ad se tale dedit cum fiducia magna responsum : Securus de Deo et Christo Domino meo, dico, quæ regi dicatis. Subigat ignibus, adigat bestiis, excruciet generibus omnium tormentorum, si consensero, frustra sum in Ecclesia Catholica baptizatus. Nam si hæc præsens vita sola fuisset, et aliam, quæ vere est, non speraremus æternam, nec ita facerem, ut ad modicum atque temporaliter gloriarer et ingratus existerem ei, qui suam fidem mihi contulit creditori. Ad quod tyrannus excitatus, quantorum temporum, et quantis eum afflixerit pœnis, humanus sermo non poterit explicare. Qui tripudians in Domino, feliciterque consummans, martyrialem coronam accepit.

Duorum fratrum certamen pro fide.

43 Apud Tambaiensem quoque civitatem gesta quis queat certamina martyrum explicare? Ubi

duo

A duo germani Aquisregiensis civitatis, sibi securi de Domino invicem juraverunt, et rogaverunt tortores, ut una pœna parique supplicio torquerentur. Et dum primo suspendio molibus lapidum pedibus alligatis tota die penderent, unus illorum petivit sese deponi, et sibi inducias dari. Cui frater alius, metuens ne fidem negaret, de suspendio clamabat: Noli, noli, frater; non ita juravimus Christo. Accusabo te, cum ante thronum ejus terribilem venerimus : quia super corpus ejus et sanguinem juravimus, ut pro eo invicem patiamur. Ista dicens et alia multa, confortavit germanum ad prælium passionis. Qui clamans, ingenti voce dicebat : Adigite suppliciis, quibus vultis, et pœnis Christianos arctate crudelibus. Quod frater meus facturus est, hoc etiam ego. Quantis jam laminis ignitis adusti sunt, qualibus ungulis exarati, quibus cruciatibus torti, ipsa res docet, et quod eos ipsi tortores a sua facie projecerunt, dicentes : Istos imitatur universus populus, ut nullus ad nostram religionem penitus convertatur, et præcipue quia nulli livores, nulla pœnarum vestigia in eis penitus videbantur.

B *Martyres præcisis linguis loquuntur.*

44 In Typasensi vero quod gestum est Mauritaniæ majoris civitate, ad laudem Dei insinuare festinemus. Dum suæ civitati Arianum episcopum ex notario Cyrilæ ad perdendas animas ordinatum vidissent : omnis simul civitas evectione navali de proximo ad Hispaniam confugit, relictis paucissimis, qui aditum non invenerant navigandi. Quos Arianorum episcopus primo blandimentis, postea minis compellere cœpit, ut eos faceret Arianos. Sed fortes in Domino, non solum suadentis insaniam irriserunt, verum etiam publice mysteria divina, in domo una congregati, celebrare cœperunt. Quod ille cognoscens, relationem occulte Carthaginem adversus eos direxit. Quæ cum regi innotuisset, comitem quemdam cum iracundia dirigens, præcepit ut in medio foro congregata illuc omni provincia, linguas eis et manus dexteras radicitus abscidisset. Quod cum factum, Spiritu sancto præstante, ita loquuti sunt et loquuntur, quomodo antea loquebantur *e*. Sed si quis incredulus esse voluerit, pergat nunc Constantinopolim et ibi reperiet unum de illis subdiaconum Reparatum, sermones politos sine ulla offensione loquentem. Ob quam causam venerabilis nimium in palatio Zenonis Imperatoris habetur, et præcipue regina mira eum reverentia veneratur.

C

Inefflabilia martyrum tormenta,

45 Sed quis congruo sermone possit exequi aut coacervare diversitates pœnarum, quas ex jussu regis sui, etiam ipsi Vandali in suos homines exercuerunt? In ipsa quoque quæ gesta sunt Carthagine, si nitatur scriptor singulatim adstruere, etiam sine ornatu sermonis, nec ipsa nomina tormentorum poterit edicere. Quæ res hodieque posita in promptu demonstrat. Alios sine manibus, alios sine oculis, alios absque pedibus, alios truncos naribus auribusque intendas, aliosque videas nimio suspendio scapulis evulsis, caput, quod eminere solebat, in medio scapularum fuisse demersum, dum jugiter in altis ædibus suspendio cruciantes, impulsione manuum funibus agitatis, per vacuum aerem huc atque illuc faciebant vagari pendentes. Qui nonnumquam diruptis funibus, de illa altitudine suspensionis ictu valido corruentes, plurimi arcem cerebri cum oculis amiserunt : alii, confractis ossibus, spiritum continuo reddiderunt, alii post paulum exhalaverunt.

AUCTORE VICTORE VITENSI. et matronæ constantissimæ virtus.

46 Sed qui hoc fabulosum putat, Uranium Zenonis legatum interroget, in cujus præsentia præcipue gesta sunt, illa scilicet causa, quia veniens Carthaginem, sese pro defensione Ecclesiarum Catholicarum venisse jactabat. Et ut illi ostenderet tyrannus, se neminem formidare, in illis plateis vel vicis plures tortores et crudeliores statuit, in quibus legatis moris est ascendendo ad palatium et descendendo transire, ad opprobrium videlicet reipublicæ ipsius, et in nostri jam deficientis temporis fæcem. Tunc igitur et quædam uxor cujusdam cellaritæ regis, nomine Dagila, quæ temporibus Geiserici multoties jam Confessor extiterat, matrona nobilis ac delicata, flagellis et fustibus omnino debilitata, exilio arido et invio relegatur, ubi nullus hominum forte consolationis gratia veniendi haberet accessum, relinquens cum gaudio domum, maritum simul et filios. Cui postea oblatum esse dicitur, ut in mitiorem eremum translata, frueretur, si vellet, solatio sociorum. Illa vero ingens sibi adesse credens gaudium, ubi nullus humanus esset consolantis affectus, ne fieret, supplicavit. Tunc etiam, Eugenio pastore jam in exilio constituto, universus clerus Ecclesiæ Carthaginis cæde inediaque maceratur, fere quingenti vel amplius. Inter quos quamplurimi erant lectores infantuli *f*, qui gaudentes in Domino, procul exilio crudeli truduntur. E

ANNOTATA.

a *Dionysiam, et filium ejus Majoricum aliosque hic sequentes colit Martyrologium Romanum* 6 *Decembris.*

b *Hic Servus in Martyrologio Romano colitur* 7 *Decembris. De errore Ferrarii occasione hujus martyris vide Ruinartium in Historia Persecutionis Vandalicæ part.* 2, *cap.* 6.

c *Urbs est in proconsulari provincia. De illius urbis situ et cum aliis confusione vide Ruinartium in Notis ad Notitiam ecclesiæ Africanæ, nota* 33, *pag.* 236.

d *De hoc Sancto Victoriano, duobusque fratribus infra laudandis egerunt ad diem* 23 *Martii cum Martyrologio Romano Majores nostri, tomo* 3 *Martii, pag.* 460. F

e *De his confessoribus absque lingua loquentibus vide Æneam Gazensem testem oculatum, aliosque, quorum verba adducit Ruinartius in Historia Persecutionis Vandalicæ parte* 2, *cap.* 7.

f *De his lectoribus infantulis egimus in Commentario prævio num.* 3.

CAPUT VI.

Libertas Murittæ diaconi; multorum exilium; puerorum in fide constantia, et Ariani episcopi impia sævities.

Libertas Murittæ diaconi,

Sed libertatem tunc, dum media urbe cæderentur, Murittæ *a* Diaconi, ceteris liberiorem tacere non debeo. Fuit quidam Elpidoforus * nomine, nimium crudelis et ferus, cui fuerat delegatum, membra confessorum Christi suppliciis grassantibus laniare. Hic enim dudum fuerat apud nos in ecclesia Fausti baptizatus, quem venerabilis

* Helpidiphorus

AUCTORE VICTORE VITENSI.

nerabilis Muritta diaconus de alveo fontis susceperat generatum. Post vero dum apostataret, tantæ extitit feritatis adversus Ecclesiam Dei, ut superior omnibus executor persecutionis fuisset inventus. Quid multa? Dum primo presbyteri suppliciis macerandi ordine citarentur, post archidiaconum Salutarem arctatur pœnis memoratus Muritta. Fuit enim secundus in Officio ministrorum. Qui cum, Elpidoforo sedente et fremente, honorabilis senior cœpisset extendi, priusquam exueretur, clam forte, nescientibus cunctis, illa, quibus eum suscipiens de fonte dudum texerat, sabana *b* bajulabat, quibus ventilatis, simulque in ostensione cunctorum extensis, in his verbis totam ad fletum et lacrymas commovisse dicitur civitatem.

qua apostatam increpat.

48 Hæc sunt linteamina, Elpidofore minister erroris, quæ te accusabunt, dum majestas venerit judicantis, custodiente diligentia mea ad testimonium tuæ perditionis, ad demergendum te in abysso putei sulphurantis. Hæc te immaculatum cinxerant de fonte surgentem; hæc te acrius persequentur, flammantem gehennam cum cœperis possidere: quia induisti te maledictionem sicut vestimentum, scindens atque amittens veri baptismatis et fidei Sacramentum. Quid facturus es, miser, cum servi patris-familias ad cœnam regiam congregare cœperint invitatos? Tunc te aliquando vocatum, terribiliter indignatus exutum stolam rex conspiciet nuptialem, dicetque tibi: Amice, quomodo huc venisti, vestem non habens nuptialem? Non video, quod contuli: non nosco, quod dedi. Perdidisti militiæ chlamydem, quam in tela * virgineorum membrorum decem mensibus texui, et tendicula Crucis extendens, aqua mundavi, et purpura mei sanguinis decoravi, non conspiciunt oculi mei: characterem non video Trinitatis: talis interesse non poterit epulis meis: ligate eum pedibus et manibus funiculis suis, quia se ipse voluntarie separare voluit a Catholicis dudum fratribus suis. Ipse funes extendit continuatos in laqueum, quibus et semetipsum vinxit, et alios, ne ad istud venirent convivium, impedivit. Juxta semitam multis scandalum posuit, quem nunc cum rubore perpetuo et dedecore sempiterno de convivio meo projeci.

* alias tutela

Multi in exilium truduntur.

49 Hæc et alia Muritta dicente, igne conscientiæ ante ignem æternum obmutescens Elpidoforus torrebatur. Parantes itaque universi dorsa sua verberibus, alacres ad exilium pergunt. Quibus adhuc in itinere longioris viæ constitutis, destinantur, episcopis Arianorum suggerentibus, homines immisericordes ac violenti, ut illud, quod eis forte miseratio Christiana victui contulerat profuturum, crudeliter auferretur, quando unusquisque eorum libentius forte cantabat: Nudus exivi de utero matris meæ, nudum me oportet ad exilium pergere: quia Dominus novit esurientibus cibum porrigere, et in deserto vestire. Vandali namque duo sub Geiserico sæpius confessores, comitante matre, contemptis omnibus divitiis suis, cum eisdem clericis ad exilium perrexerunt.

Duodecim pueri a reliquis [illegible] separantur, *c*

50 De multitudine autem pergentium confessorum, id est, Ecclesiæ Carthaginis clericorum, suggerente quodam ex lectore *c* Teuchario * perdito, quos ille noverat vocales, strenuos atque aptos modulis cantilenæ, designatione sua debere dicit duodecim infantulos separari, quos ipse, dum Catholicus esset, tunc discipulos habuit. Statim, illo suggerente, sub festinatione viro dimittuntur, et vi barbarici furoris bis senus numerus puerorum de itinere revocatur. Segregantur corpore, non spiritu, a grege Sanctorum. Qui timentes præcipitium, cum suspiriis lacrymarum ne divellerentur, constringebant manibus genua sociorum. Quos violentia tamen hæretica minacibus separans gladiis, Carthaginem revocavit.

* alias Theutorico

et fustibus cæduntur.

51 Sed dum cum eis quasi cum tali ætate jam blanditiis * ageretur, superiores suis inventi sunt annis, et ne obdormirent in morte, lucernam sibi Euangelici luminis accenderunt. Indignantur ob hoc graviter Ariani, et se superatos a pueris erubescunt. Unde accensi, subdi fustibus jubent, quos jam ante paucissimos dies variis verberibus dissipaverant. Imprimuntur vulneribus vulnera, et rursum pœna restaurata crudescit. Factum est, Domino confortante, ut nec ætas minor deficeret in dolore, et magis animus cresceret roboratus in fide. Quos nunc Carthago miro colit affectu, et quasi duodecim Apostolorum, chorum conspicit puerorum. Una degunt, simul vescuntur, pariter psallunt, simul in Domino gloriantur.

* alias non blanditiis

Nomina variorum martyrum. *d* *e*

52 Illis diebus et duo negociatores Frumentius et alius Frumentius *d* ejusdem urbis, egregio martyrio coronati sunt. Tunc et fratres *e*, non natura, sed gratia, simul in monasterio commanentes, confessionis certamine expleto, immarcescibilem pervenerunt ad coronam, id est: Liberatus Abbas, Bonifacius diaconus, Servus subdiaconus, Rusticus subdiaconus, Rogatus monachus, Septimus monachus, Maximus monachus. Nam illo tempore crudelius Arianorum episcopi, presbyteri, et clerici, quam rex et Vandali sæviebant. Nam ad persequendum ipsi cum suis clericis ubique gladiis accincti currebant: sicut quidam episcopus inter illos ceteris crudelior, Antonius nomine, qui tam nefaria et incredibilia in nostros exercuit, ut narrari non queant.

S. Eugenius in exilium missus,

53 Fuit iste in quadam civitate proxima eremo, quæ Tripolitanæ provinciæ vicinatur. Qui ut bestia insatiabilis, Catholicorum sitiens sanguinem, huc illucque ad rapiendum fugientes * excurrebat. Nam impius Hunericus, sciens Antonii ferocitatem, in ipsis eremi partibus voluit sanctum Eugenium relegare. Quem dum custodiendum Antonius accepisset, ita eum arctiori custodia cinxit, ut nullum ad eum introire permitteret: insuper variis insidiarum atque pœnarum suppliciis extinguere cogitavit. Sed Eugenius sanctus, dum nostræ persecutionis defleret incommoda, et asperitate cilicii senile attereret corpus, nudamque super humum cubitans, stratum sacci sui rigaret imbribus lacrymarum, aliquando sensit infestum paralysis morbum.

* alias rugiens

ab Ariano episcopo dire affligitur;

54 Quo nuncio in gaudia conversus Arianus, pergit festinus ad cubile eximii hominis Dei. Et cum videret urgente passione verum pontificem balbutientia verba producere, cogitavit simul extinguere, quem superesse nolebat. Præcepit ut acetum asperum nimisque acerrimum quæreretur. Cui cum fuisset allatum, venerabilis senis recusantibus et nolentibus faucibus ingerebat. Nam si communis Dominus, qui ad hoc venerat, ut potaret *, cum gustasset, noluit bibere, quanto magis iste servus et confessor fidelis omnino nollet, nisi hæretica feritas ingessisset? Ex quo aceto, præsertim illi passioni noxio, morbus accipit augmentum; cui pietas Christi misericorditer subveniens, postea sanum exhibuit.

* alias ut pateretur

f

55 Alium autem nostrum episcopum Habetdeum *f*, similiter relegatum, Tamallumensis civitatis,

A *Episcopus Habetdeum ab eodem frustra vexatus.*

tatis, in qua Antonius fuerat, quantum potuit infestare, res ipsa demonstrat. Nam cum diversis eum persecutionibus affligeret, nec posset eum facere Arianum, videretque Christi militem semper in confessione constantem, promiserat suis, dicens : Nisi eum nostræ fecero religionis, non sit Antonius. At ubi in sua promissione minor inventus est, suggerente sibi diabolo, cogitat aliud. Pedibus manibusque ligatis, vinculis ingentibus arctat episcopum, oreque obturato, ne lingua clamaret, aquam corpori ut putabat rebaptizationis spargit : quasi valeret conscientiam ligare cum corpore, aut non adesset, qui audit gemitus compeditorum, et cordis secreta rimatur ; vel superare posset aqua mendax tantæ voluntatis propositum, quod jam homo Dei metantibus * lacrymis miserat ligatum in cœlum.

* *alias* manantibus *acriter eum reprehendit.*

56 Exuit statim virum vinculis, et tali quasi gaudens prosequitur voce : Ecce jam frater Habetdeum noster, Christianus effectus es. Quid ultra facere poteris, nisi ut voluntati consentias Regis? Cui Habetdeum : Illa est, impie Antoni, mortis damnatio, ubi voluntatis tenetur assensio. B Ego fidei meæ tenax, vocibus confitens crebris, quod credo et credidi, clamando defendi. Sed et postea quam catenis vinxisti, et oris januam oppilasti, in prætorio cordis violentiæ meæ, scribentibus angelis, gesta confeci, et lectitanda Imperatori meo transmisi.

ANNOTATA.

a *Hunc Murittam aliquot Martyrologia singillatim memorant die* 24 *Martii ; at communiter ejus memoria cum* S. Eugenio, *Salutari, aliisque celebratur hac die* 13 *Julii.*

b Sabanum, *a Græco* σάβανον, *idem est quod* linteum, *quod Hispani etiam dicunt* sabana *vel* savana. *De hac voce plura inveniet curiosus lector in Notis ad vitam S. Zozimi* 24, *Januarii tomo* 2, *pag.* 608.

c *Videtur legendum* exlectore *uno vocabulo ; ut ostendatur, hunc olim ecclesiæ lectorem, postea apostatam fuisse.*

d *De his duobus Frumentiis meminit Martyrologium Romanum* 23 *Martii.*

C e *Hos septem confessores memorat Martyrologium Romanum die* 17 *Augusti. Sed Maximus, qui illic vocatur puer, hic vocatur monachus. Poterit de iis agi eo die, ac dari eorum Passio ex Ruinartio pag.* 101, *quam a Victore Vitensi conscriptam censet.*

f *Varii fuerunt in Africa hujus nominis episcopi, de quibus vide Ruinartium part.* 2, *cap.* 6.

CAPUT VII.

Violentia Arianorum episcoporum; feminæ Catholicæ zelus ; et patheticus auctoris epilogus.

Ariani præter alias vexationes,

Erat quidem generalis ista violentia tyrannorum. Nam Vandali pro hac re ubique fuerant destinati, ut transeuntes itinera, sacerdotibus suis adducerent jugulandos ; ac ubi eos fallacis aquæ gladio peremissent, indicium eis perditionis, Scriptura teste, tradebant, ne alibi sua violentia traherentur : quia non licebat sive privatis, sive negociatoribus alicubi transire, nisi scriptam characteris indicio suam miseri ostenderent mortem. Quod per revelationem servo suo Joanni olim ostenderat Christus, ubi dicit : Nulli licebit aliquid emere vel vendere, nisi qui habuerit characterem bestiæ in fronte sua et in manu sua.

AUCTORE VICTORE VITENSI.

58 Nam et Episcopi atque presbyteri illorum cum armatorum manu nocturnis temporibus vicos et oppida circuibant, et sic despicatis postibus januarum aquam gladiumque gestantes, animarum prædones intrabant ; et quos domi repererant, alios forte in lectulis soporatos, imbre igneo atque fulmineo respergentes, dæmoniaca vociferatione Christianos suos ipsi pariter vocitabant, ut ludum potius suæ hæreseos, quam aliquam religionem ostenderent. In quo minus capaces et ignari, impletum in se pollutionis sacrilegium putabant ; prudentiores vero, nihil sibi, quod nolentibus atque dormientibus ingestum est, obesse gaudebant. Nam et multi eadem hora cinerem capitibus suis injecerunt : alii sese, vel quia factum est, cilicio lugubri texerunt : nonnulli cœno fœtido linierunt, et linteamina violenter imposita per fila consciderunt, atque in latrinas fœtidaque loca manu fidei projecerunt. E

Catholicos vi rebaptizant,

59 Tali violentia, nobis videntibus, in Carthagine filius cujusdam nobilis annorum circiter septem, jussu Cirilæ a parentibus separatus est, matre sine verecundia matronali solutis crinibus post raptores tota urbe currente, infantulo clamante ut poterat : Christianus sum, Christianus sum, Christianus sum. Cui Trinitatem vi his ternis vocibus declarantem os obturantes, insontem infantiam in suum gurgitem * demerserunt. Ita de filiis medici venerabilis Liberati *a*, factum esse probatur. Nam cum jussu regis cum uxore et liberis ad exilium mitti juberetur, cogitavit impietas Ariana a parentibus filios parvulos separare ; quo posset per pietatis affectum, etiam virtutem prosternere genitorum, disjunguntur tenera pignora filiorum. Qui cum vellet lacrymas emittere, authoritate uxoria increpatur, et in ipso meatu exitus sui ilico lacrymæ siccaverunt. Ait enim ei conjunx : En propter filios, Liberate, perditurus es animam tuam? Computa eos non fuisse natos. Nam et ipsos omnino vindicaturus est Christus. Nonne vides eos clamantes et dicentes : Christiani sumus ? F

et pueros rebaptizandos a parentibus avellunt

* *id est* lavacrum

60 Sed hæc mulier quid in conspectu judicum egerit, tacendum non est. Nam cum ipsa et maritus, licet seorsum, carceris tamen custodia tenerentur, ita ut se penitus non viderent, mandatur mulieri, diciturque illi : Solve jam duritiam tuam. Ecce vir tuus paruit imperio regis, et noster factus est Christianus. Aitque illa : Videam illum, et faciam ego, quod voluerit Deus. Educta igitur de carcere, invenit virum suum stantem cum ingenti multitudine pro tribunalibus connexum ; et verum æstimans, quod finxerant inimici, injecta manu apprehendens oram vestimentorum ejus gutturi proximam, videntibus omnibus, suffocabat eum, dicens : Perdite et reprobe, gratiæ Dei et misericordiæ ejus indigne, quare voluisti ad modicum gloriari, et in æternum perire? Quid tibi proderit aurum? Quid argentum? Numquid liberabunt te de camino gehennæ? Dixit et alia multa. Cui maritus respondit : Quid pateris, mulier? Quid tibi videtur? Aut quid forte de me audire potuisti? Ego in nomine

Mirabilis cujusdam feminæ zelus,

AUCTORE VICTORE VITENSI.

Christi Catholicus *b* permaneo, nec amittere potero aliquando, quod teneo.

b *Varii Catholici fame et frigore pereunt.*

61 Tunc hæretici mendacii sui conscii et detecti, fallaciam suam colorare minime potuerunt. Et quia superius de violentia immanitatis eorum breviter diximus, hanc plurimi metuentes, alii in speluncis, alii in desertis locis viri vel feminæ, nullo sibi conscio, sese claudebant, et ibidem, nulla succurrente sustentatione ciborum, fame vel frigore victi, contritum et contribulatum spiritum exhalabant, inter hæc afflictionis incommoda inviolatæ secum fidei securitatem
c portantes. Sic enim Cresconius *c* presbyter Mizentinæ civitatis, in spelunca Ziquensis montis repertus est, putrescente jam solutus cadavere.

Episcopus Habetdeum frustra libellum offert regi,

62 Et quia de sancto Habetdeum præfati jam sumus, pergit tunc ad Carthaginem, adire censuit nefarium Regem, ut conscientiam suam, quam semper familiarem Trinitatis habuit et amicam, etiam hominibus faceret manifestam. Nec eum retinere potuit Antonius, propter verecundiam suam. Offert impiissimo Regi libellum in hac similitudine verborum : Quid, quæso,
B jam cum projectis habetis? Quid cum eis quos exilio relegastis, quotidie dimicatis? Abstulistis substantiam, ecclesiis, patria domibusque privastis; sola anima remansit, quam captivare contenditis. O tempora, o mores! universus hæc mundus intelligit, et ipse qui persequitur, videt. Si fides dicitur, quam tenetis, quid veræ fidei membra tantis persecutionibus agitatis? Quid vobis cum exilio nostro? Quid vobis cum egenis in seculo, quorum est vita semper in Christo? Liceat saltem gaudere consortio bestiarum eis, quos abjecistis a facie omnium populorum. Dum hæc et his similia Pontifex dixisset, sceleratus tyrannus hoc ei mandasse perhibetur : Vade ad episcopos nostros, quod tibi dixerint sequere, quia ipsi hujus rei habere noscuntur per omnia potestatem. Sed neque Antonium hæc res ab insania potuit revocare, scientem se magis imperio regis ob hoc multum posse placere, Habetdeum vero episcopus, gaudens bono conscientiæ suæ
d ad locum exilii maluit remeare *d*.

Auctor Actorum de Ariana crudelitate queritur,

63 Sed quid ad tot tantasque impietates respondebunt? Si disputare nitebatur de fide nobiscum barbara ferocitas et hæresis Ariana, ratio-
C nabiliter disputaret. Sed quando tenuit rationem, quæ a Patre Deo Deum Filium separat Salvatorem? Quare dolis et calumniis egerunt, et velut spiritus tempestatis, procella sui furoris totum subvertere voluerunt? Si disputatio necessaria fuerat episcopalis, quare suspendia, quares ignes, quare ungulæ, simul et cruces? Quare Arianorum serpentina proles, contra innocentes genera talia tormentorum invenit, qualia nec ipse Me-
e zentius *e* exquisivit? Dimicavit contra innocentiam cupiditas furoris, et avaritia crudelitatis, ut et animas et perderet, et substantiam harpagaret. Si collatio desiderabatur, quare rapinæ rerum alienarum, non tantum sacerdotum, verum etiam omnium laicorum? Sed illi exspoliati lætati sunt, et rapinam rerum suarum cum gaudio susceperunt.

et omnes Catholicos ad commiserationem invitat;

64 Adsit jam, quæso, omnis ætas, omnis sexus, omnisque conditio, adsit, obsecro, omnis turba Catholici nominis, quæ gremio materno toto orbe gestatur, quæ sola germanum commodare novit affectum, quæ didicit a Paulo magistro, et gaudentibus collætari, et cum lugentibus lamentare. Conveniant simul ad domum nostri doloris, et paribus oculis fundamus flumina lacrymarum, quia causæ et fidei nostræ unum est D
negocium. Nullum volo ad condolendum mecum hæreticum convenire, qui forte addere concupiscit super dolorem vulnerum meorum, et gratulatur quotidie malis meis. Nolo, nolo ego extraneum, sed fraternum quæro affectum ; nolo aliquem filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum dextera iniquitatis : quia filii alieni semper mentiti sunt mihi, qui inveteraverunt et claudicaverunt a semitis suis. Isti dicunt mihi quotidie : Ubi est Deus tuus, dum affligitur populus precioso Agni sanguine comparatus? Inter quorum opprobria ego ad flagella paratus, cantare non desisto Domino flagellanti : Amove a me flagella tua, quia defeci, non a fortitudine manus tuæ, sed a persecutione hæresis Arianæ. Adveniant omnes, qui mecum angustiæ viæ carpunt iter, et propter verba labiorum Dei vias custodiunt duras : et videant, si est dolor, sicut dolor meus. Quoniam vindemiatus sum in die furoris Domini : aperuerunt super me os suum omnes inimici mei, sibilaverunt et fremuerunt dentibus; dixerunt : Devorabimus eam. En ista est dies, quam expecta- E
vimus : invenimus, vidimus.

Deinde angelos,

65 Adestote Angeli Dei mei, qui numquam deestis constituti in ministerio vestro, propter eos qui hæreditatem capessuri sunt æternæ salutis, et videte Africam totam, dudum tantarum ecclesiarum cuneis fultam, nunc ab omnibus desolatam : tantis ordinibus sacerdotum ornatam, modo sedentem viduam et abjectam. Sacerdotes ejus et seniores in desertis locis et insulis defecerunt, quærendo sibi escas ad manducandum, et non inveniunt. Considerate et videte, quia Sion civitas Dei nostri facta est vilis, facta quasi polluta menstruis inter inimicos suos. Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia ejus, quia vidit gentes invadere et ingredi atria sua, de quibus præceperas, ne introirent ecclesiam tuam. Viæ ejus lugent, eo quod nemo veniat in die festo. Egressus est a facie omnis decor et deliciæ, didicerunt vias asperas ambulare, virgines et juvenes ejus in aulis educati monasteriorum, abierunt in captivitatem Maurorum, dum lapides sancti * ejus disperguntur, non tantum in capitibus omnium platearum, sed etiam in locis squallidis metallorum. Dicite Deo nostro susceptori, F
et habentes fiduciam supplicandi, quoniam tribulatur, et venter illius turbatus est a fletu ejus : quia sedit inter gentes et requiem non invenit, nec est, qui consoletur eam. Quæsivit a Patribus Orientis, qui simul contristaretur, et non fuit : consolantem, et non invenit : dum manducaret in esca sua fel, et in siti sua potaretur aceto, sponsi et Domini sui passiones imitando, qui idcirco passus est pro ea, ut sequatur vestigia ejus.

* alias sanctuarii

Sanctosque invocat,

66 Deprecamini, Patriarchæ, de quorum stirpe generis nata est, quæ nunc laborat in terris. Orate, sancti Prophetæ, cognoscentes afflictam, quam antea vaticinante præconio cecinistis. Estote, Apostoli, suffragatores ejus, quam ut congregaretis, universum orbem, ascendente in vobis Domino, ut equi velocissimi cursitastis. Præcipue tu, Petre beate, quare siles pro ovibus et agnis, a communi Domino magna tibi cautela et solicitudine commendatis? Tu, sancte Paule, gentium magister, qui ab Hierusalem usque ad Illyricum prædicasti Euangelium Dei, cognosce quid Vandali faciunt Ariani, et filii tui gemunt lugendo captivi *f* : universique ingemiscite sancti, simul *f*
pro nobis Apostoli.

67

A *ut ecclesiæ Africanæ succurrant.*

67 Sed scimus, quia indignum est vobis pro nobis orare, quia ista evenerunt nobis, non ad probationem, quomodo Sanctis, sed malis meritis supplicia debebantur. Sed et pro malis orate jam filiis, quia et Christus oravit etiam pro inimicis Judæis. Sufficiant castigationi, quæ juste illata sunt nobis, et jamjamque delinquentibus venia postuletur. Dicatur angelo percutienti : Sufficit; jam cohibe manum tuam. Quis ignoret hæc nobis probrorum nostrorum scelera procurasse, aberrantibus a mandatis Dei, et in lege ejus nolentibus ambulare? Sed prostrati rogamus, ut non spernatis vestros miseros peccatores, per eum, qui vos ad Apostolicum culmen provexit humiles piscatores. Tenuit sceleratissimus Hunericus dominationem regni annis septem, mensibus decem, meritorum suorum mortem consummans. Nam putrefactus et ebulliens vermibus, non corpus, sed partes corporis ejus videntur esse sepultæ. Sicut ille legis datæ transgressor rex quondam, ut asinus sepultus est, ita iste in brevi simili morte periit *g*. g

B

ANNOTATA.

a *De Liberato medico ejusque uxore et filiis egerunt Majores nostri ad diem 23 Martii, tomo* III *ejusdem mensis, pag.* 461.

AUCTORE VICTORE VITENSI.

b *Nomen* Catholici *semper fuit distinctivum veræ fidei, ut testatur Lactantius lib. 4, pag. 30. S. Augustinus contra epistolam Manichæi cap. 4 ait, hæreticos, peregrino alicui quærenti, ubi ad Catholicam conveniatur ecclesiam, non audere ostendere basilicam suam vel domum.*

c *Hujus Cresconii cum prædictis confessoribus 23 Martii meminerunt Acta nostra loco citato.*

d *Post hæc verba a Victore Vitensi describitur valida fames in Africa exorta, quam Surius omisit, quia historiam* S. Eugenii *parum spectat.*

e *Is fuit rex Tyrrhenorum notus sua feritate apud veteres Latinos scriptores.*

f *Hic in aliquibus Victoris Vitensis codicibus interseritur hæc ad B. Andream oratio :* Tu, Petri germane, et non in Passione dispar, gloriose Andrea, qui interpretaris virilis, quoniam viriliter certasti, considera gemitum Africani populi, et non displiceat tibi, sed interveni pro nobis ad Deum.

g *Varia in variis codicibus est Victoris Vitensis clausula. Sed hæc loci restitutio ex Ruinartio facta mihi præplacet : nam videtur auctor alludere ad id, quod refertur Jeremiæ cap. 22, ubi propheta prædicit Joakim regi Judæ, quod* sepultura asini *esset sepeliendus* putrefactus et projectus extra muros Jerusalem. *Reliquæ autem lectiones vix sunt explicabiles.* E

DE S. CHOLINDUCH MARTYRE

HIERAPOLI, UT VIDETUR, IN SYRIA.

J. P.

SYLLOGE HISTORICA.

§ I. Cultus, sexus, distinctio, cognatio, elogia ex Synaxariis Græcis.

C

SUB INITIUM SECULI VII.

In Synaxariis nota die non uno.

1 *Hierapolis duplex potissimum distinguitur : unam Syria, alteram Phrygia sibi vendicat. Harum priorem Sanctæ nostræ assignamus, causam daturi paragrapho proxime sequenti, prolatis ejus gestis ex Auctoribus synchronis. De ea agunt Græci, apposito passim titulo* Martyris, *et cognomento* Mariæ. *Menæa impressa hoc die ipsam referunt, uti et eorum Index Ms. cum Maximo Cytherorum Episcopo ; Sirletus vero eam habet* XI *hujus ; Synaxarium Basilianum* XII *cum Menologio Slavo-Russico, apponente annum* DLXXXVIII, *quo vixerit : adde Supplementum ad Menæa impressa ex Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii, ejusque Menæum ; nec non Menæa Bibliothecæ Ambrosianæ eodem die* XII. *Consequens itaque est, nimis determinate dicere Henricum Valesium in Annotationibus ad cap.* 20, *libri* 6 *Evagrii,* ejus diem natalem Græcos celebrare XI Julii, *ut addit* legi in Menologio, *Sirleti intellige : præter quod nullum est ex modo allatis, quod ista die eam referat. Efformatio nominis multiplex est, nimirum;* Cholinduch, Golinducha, Chelinduche, Golinduch, Golanducha, Golauduch, Colinduca ; *et si quæ sunt aliæ ejusdem nominis metamorphoses ; quibus lectorem morari nolim.*

Perperam Vossius virili sexui eam annumerat.

2 *Tomo* 1 *Julii pag.* 634, *inter alios Martyres locum etiam suum dedimus cum Sirleto* S. Cholinducho, *monentes nomen* Cholinduch *pariter haberi apud ipsum die* XI *hujus. Iidemne isti omnes, an diversi? Imprimis Martyrem relatum die tertio, distinguendum esse a nostra, evincit non modo virilis sexus, cui ipsum accensendum putamus ex terminatione nominis ejus ; sed maxime hoc probant tempus, quo passus fuit, genusque ac comites martyrii ; de quibus nos ibidem in eorum elogio : ut necesse sit duos ejusdem nominis, sed diversi sexus martyres, diversis diebus inserere Fastis sacris ; relatam vero die* XI *huc retrahere, ab hodierna haud distinctam : tametsi Vossius lib.* 3, *de Historicis Græcis pag.* 416, *virili sexui eam imperite annumerat, ita scribens* : Golauduch ille a magis Persis variis excruciatus tormentis, martyris coronam accepit anno DXCIII, ut est apud eosdem *(Evagrium ac Nicephorum)* ac Theophylactum in historia Mauritii Imperatoris lib. IV, cap. XII. F

e textibus quos citat, erroris convictus.

3 *At vero si eorum, quos citat, textus vel levi oculo inspexisset, non adeo turpiter hallucinatus fuisset. Euagrius quidem aptat titulum suum san*ctæ matri Golanduch ; *cui consonat narratio inferius producenda ; Theophylactus autem Simocattus ista habet, interprete Jacobo Pontano nostro :* Refert autem fama, quo tempore Chosroes in regiam redierit, feminam vixisse apud Hierapolim Cholinducam nomine. *Nicephorus ita loquitur* : Tum temporis vero etiam Golinduch martyr vivens

J. P. (ζῶσα *in feminino genere)* enituit. *Quid clarius? Hæc utique præmia ferunt, qui aliena describunt, fontes non adeunt. Recte autem vocari potest* S. Cholinduch *a laudato Theophilacto* martyr vivens *aut* viva : *quia martyrii quidem pœnas, sive, ut cum Euagrio inferius citato loquar*, diuturnum et laboriosum martyrium pertulit *in vita, non vero palmam in morte tulit, naturali exitu perfuncta. Valesius loco citato illam ab Euagrio ita appellatam vult : quia* post martyrium diu superstes vixit, quemadmodum scribit Nicephorus; *quod nobis haud probari videbitur paulo post. Neque tamen scrupulo nobis duximus ipsam martyris nomine appellare, cum ita communiter vocetur a Græcis. Porro cognatam fuisse S. Siræ virginis, de qua tractatum* XIII *Maii, disco e titulo martyrii, ita referente :* Certamen sanctæ martyris Siræ, martyrium passæ in Perside, cognatæ S. Cholinduchæ (quæ et ipsa martyrio coronata fuit) sub Chosroë, avo Chosroïs, qui hoc tempore regnat in Perside.

Elogia non omnia ejusdem auctoritatis :

4 *Duplex in promptu est elogiorum classis : alia quippe genuina ac sincera, ab Auctoribus synchronis ad posteros transmissa ; alia vero fontes Metaphrasteis sordibus infectos sapiunt, ac fabulosis quisquiliis turgent ; ut nimium quantum Græcis familiare est in hac parte loquaculos congerrones agere, ac scenæ servire potius quam veritati : quæ hujusmodi mercibus non leviter contaminatur. Istius farinæ censeo esse Acta in supradicto Supplemento narrata post duos sequentes versiculos, ipsius triumpho adaptatos :* B

Σκηνοῖς Γολινδοὺχ, εἰς Ἐδὲμ δὲ σκῆναί σοι
Τὸ τοῦ βαλσάμου, ὡς σκιάζουσαι νάπαι.
Scenas Golinduch subit ; at est scena illius,
Cœli fluentes balsamo, umbrosum nemus.

Ἀυτὴ ἦν ἐκ Περσίδος ζυνοικήσασα ἀνδρὶ ἀρχιμάγῳ, ἐπὶ μὲν βασιλέως Περσῶν Χοσρόου, Ῥωμαίων δὲ Μαυρικίου. Γενομένη δὲ ἐν ἐκστάσει, ὁρᾷ ἄγγελον Θεοῦ, τόπον αὐτῇ σκότους καὶ πυρὸς ὑποδεικνύοντα, ἐν ᾧ ἰδεῖν λέγεται τοὺς προγόνους αὐτῆς, τοῖς εἰδώλοις πιστεύοντας, καὶ ἕτερον φωτεινὸν, ἐν ᾧ ἐχώρευον, καὶ ἠγάλλοντο οἱ τοῦ Χριστοῦ λαθρεύοντες. Εἰσελθεῖν δὲ βουλομένη ἐν αὐτῷ, ἐκωλύετο ἐπὶ τοῦ φαινομένου ἀγγέλου, ἀνεπίβατον εἶναι τοῖς ἀπίστοις λέγοντος τοῦτον τόπον. Ἀυτίκα οὖν ἀνανήψασα βαπτίζεται,
C καὶ Μαρία μετονομάζεται. Καὶ διὰ τοῦτο καταδικάζεται, ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς καὶ παρὰ τοῦ Βασιλέως, καὶ ἐκπέμπεται εἰς τὸ τῆς Λήθης φρούριον, καὶ διαγαγοῦσα ἐν αὐτῷ, χρόνους δέκα καὶ ὀκτὼ, καὶ μὴ πεισθεῖσα, εἰς λάκκον ἐκβάλλεται, ἐν ᾧ ἦν δράκων κατάπληξιν ἐμποιῶν τοῖς προσιοῦσι. Καὶ τετραμηναῖον χρόνον ἐν τῷ λάκκῳ ποιήσασα, ἐξημέρωσέ τε αὐτὸν, ὡς αὐτῇ ἐπικλίνεσθαι καὶ ἀναπαύεσθαι. Καὶ ἄσιτος μείνασα, χάριν ἔλαβεν ἐκ Θεοῦ μηκέτι ἀπὸ πείνης ἐνοχλεῖσθαι, μὴ δὲ προσδεῖσθαι ἀνθρωπίνης τροφῆς. Εἶτα ἐκεῖθεν ἀνελκυσθεῖσα, τῷ τοῦ Χοσρόου υἱῷ καθίσταται εἰς ἐξέτασιν, καὶ τύπτεται μάστιξι παρ' αὐτοῦ, ἐξ ὧν ὁ μαστὸς αὐτῆς διαῤῥήγνυται, καὶ ἐν σάκκῳ αἰθάλλης καμιναίας ἐμβληθεῖσα τὴν κεφαλὴν, καὶ ἀσφαλισθεῖσα, ἔν τινι τόπῳ καταμόνας προσρίπτεται, καὶ ἀβλαβὴς διαφυλαχθεῖσα, ἐτέθη ἐν οἰκήματι, ἔνθα προσεθάχθησαν ἄνδρες ἀκόλαστοι, εἰσελθόντες ἐνυβρίσαι τὸ σῶμα αὐτῆς.

e quibus suspectum nobis supplementum ad Menæa excusa, ex Synaxario Sirmondi,

5 Οἱ δὲ εἰσερχόμενοι, ταύτην οὐχ εὕρισκον κρυπτομένην παραδόξως ὑπὸ τινος ἀορασίας. Σφραγισθεῖσα οὖν τὸν τράχηλον, καὶ ἀπαγομένη τμηθῆναι τὴν κεφαλὴν, ὑπὸ ἀγγέλου ἐῤῥύσθη, ὃς ἀοράτως τὴν σφραγίδα σώαν ἐκ τοῦ τραχήλου αὐτῆς ἐκβαλὼν, τῷ ἀπαγόντι δημίῳ δέδωκεν ἀπολῦσαι αὐτήν. Τῆς δὲ δυσφορούσης ὑπὲρ τὸ μὴ παθεῖν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, ἐπιστὰς ὁ ἄγγελος, ξίφος κατέχων, πλήττει αὐτὴν κατὰ D τοῦ αὐχένος, καὶ ἔδοξε τομὴν ἐργάσασθαι, καὶ τῆς τομῆς ὡς αἷμα ῥευσάσης, ἐξ οὗ καὶ τὰ περικείμενα αὐτῆς ἱμάτια ἐμολύνθησαν, καὶ ἰάσεις πολλὰς εἰργάσαντο. Ἡ δὲ Ἁγία παραγενομένη ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ προσκυνήσασα τοὺς ἁγίους τόπους, τισὶ μοναστερίοις παρέβαλλεν, ἐν οἷς ἡ δυσσεβοῦς Σεβήρου αἵρεσις ἐπολιτεύετο.

et Ms. Chiffletii ;

6 Αἰτησαμένη δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀποκαλυφθῆναι αὐτῇ, εἰ χρὴ προσελθεῖν τῇ κοινωνίᾳ αὐτῶν, ὁρᾷ ἄγγελον, δύο κατέχοντα ποτήρια, ἓν μὲν σκότους μεστὸν, καὶ ἕτερον φωτός. Τὸ μὲν οὖν τοῦ φωτὸς τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐστί· τὸ δὲ σκότους αἱρετικῶν. Παρακληθεῖσα δὲ ὑπὸ τοῦ κατὰ καιρὸν ἱερέως τῆς ἐκκλησίας παραγενέσθαι ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ τὰ ἀγαθὰ τοῖς βασιλεῦσιν ἐπεύξασθαι, εἶπεν ἐγγὺς εἶναι τὴν αὐτῆς μετάστασιν, καὶ εἰς τὸ χρεῶν ἀνάλυσιν. Ἐλθοῦσα οὖν ἀναμέσον τοῦ Νιτζιβίου καὶ τοῦ Δαρᾶς εἰς τὸ εὐκτήριον τοῦ ἁγίου Σεργίου, καὶ τῷ Θεῷ εὐχαριστήσασα, καὶ νόσῳ μακρᾷ κατασχεθεῖσα, καὶ μέλλουσα ἐκλιμπάνειν, ηὔξατο παντι τῷ κόσμῳ σωτηρίαν, καὶ οὕτως τὸ πνεῦμα τῷ Θεῷ παρέθετο. Τελεῖται δὲ ἡ αὐτῆς σύναξις ἐν τῷ μαρτυρείῳ τοῦ ἁγίου Τρύφωνος, τῷ ὄντι πλησίον τῆς ἁγίας Εἰρήνης E ἀχαίας καὶ νέας.

quod et latine,

7 Erat ipsa (*Golinduch)* e Perside, cohabitans viro magorum principi, sub imperatore Persarum Chosroe, Romanorum autem Mauritio. In exstasin vêro rapta videt angelum Dei, qui ostendebat ipsi locum tenebrarum et ignis, in quo fertur vidisse majores suos, qui idôla coluerant ; et alium luminosum, in quo choreas ducebant et exultabant cultores Christi. In quem dum vellet intrare, prohibebatur ab angelo, qui ipsi apparebat, dicente, locum istum infidelibus impervium esse. Mox itaque ad meliorem mentem reducta, baptizatur, et Maria cognominatur. Qua de causa a viro, et ab Imperatore condemnatur, et dimittitur in custodiam Lethes ; ubi exactis octo et decem annis*, et a proposito non dimota, injicitur in lacum, in quo erat draco, horrorem incutiens adeuntibus. Tribus autem mensibus in lacu morata, eum mansuefecit, adeo ut se ipsi inclinaret, et requiesceret. Cum vero absque cibo degeret, gratiam accepit a Deo, ut a fame non cruciaretur, et humano cibo non indigeret. Postea inde extracta, filii Chosroæ tribunali sistitur, flagrisque ipsius jussu cæditur. Unde mammilla ejus F disrupta fuit ; atque ipsa in saccum, fuligine camini instructum, capite projecta, at illæsa, in locum quemdam solitarium projicitur ; at sine damno conservata, in domo ponitur, in qua constituti erant viri, ut eo ingressi, corpori ejus injuriam inferrent.

* *melius infra : longo tempore.*

hic redditur :

8 Postquam intrassent, ipsam haud repererunt, mirabiliter absconditam, ut non videretur. Itaque, apposito ad collum signaculo, cum abduceretur, ut capite plecteretur, ab angelo liberata est; qui invisibiliter signaculum servavit integrum, a collo ejus ereptum ; et lictori, eam abducenti, tradidit, ut eam dimitteret. Ubi autem ægre ferret, quod non pateretur propter Christum; angelus, qui adstabat, gladium tenens, percutit collum ejus, et scindenti similis apparuit, fluente e scissura sanguine, quo vestimenta ejus, quibus erat induta, respersa fuerunt, multasque sunt sanationes operata. Sancta vero Hierosolymam digressa, et loca sacra venerata, ad monasteria aliqua se appulit, Severi hæresi infecta. Cumque petiisset a Deo, ut sibi revelaret, an cum illis communicare par esset, angelum videt, tenentem duo pocula : unum quidem tenebrarum plenum,

AUCTORE J. P.

A num; alterum vero luminis. Luminis autem, Catholicæ Ecclesiæ *(symbolum est)*; tenebrarum vero hæreticorum. Accita porro ab eo, qui tum temporis erat Pontifex ecclesiæ, ut Constantinopolim tenderet, et illis, qui imperabant, bene precaretur; dixit prope adesse discessum suum, et debitam naturæ resolutionem. Postquam autem pervenisset ad medium Nisibis et Daræ ad oratorium S. Sergii, Deoque gratias egisset, longo morbo detenta, jamque defectura, precabatur toti orbi salutem, et sic spiritum Deo tradidit. Celebratur autem ejus solennitas in oratorio S. Tryphonis, quod est prope S. Irenæ antiquæ et novæ.

et notationibus illustratur.

9 *Notat Rosweydus in Onomastico suo ad Vitas Patrum, locum* Lethes *(Græce λήθης) id est* oblivionis, *fuisse* postremis temporibus apud Persas carcerem, cui Lethe nomen impositum; in quem nullus nisi capitali supplicio destinatus conjiciebatur. *Addit nominis etymon ex Procopio lib.* 1, *de Bello Persico.* Quidam enim casu fortuito in hunc carcerem injectus fuit; nec ejus apud illos, qui ipsum ei mancipandum judicabant, memoriam su-
B peresse lex sivit: sed prædictio calamitatis, ipsa fuit mors. Unde et denominationem hanc apud Persas accepit. Semel autem Armenorum Historia dicit per legem carceris Lethes dissolutam esse Persarum potestatem hoc modo, *etc. Paulus Diaconus Histor. lib.* 17: In Perside autem est carcer, qui dicitur Lethe, et Rex Persarum multos a diversis gentibus in hoc conclusit una cum captivis civitatis Daræ. *Porro de Dara, ab Anastasio Imperatore ex vico ignobili, in urbem evecta sita in Mesopotamia ad limitem Persicum, et a Justiniano Imperatore non segniter munita, agit Procopius de Ædificiis lib.* 2, *cap.* 1. *Non procul inde Nisibis, de qua supra etiam mentio. Jam vero non mirum hic alicubi ad limites Persidis oratorium stetisse S. Sergio sacrum: non modo quia hic Martyr, ut ait Baronius ad annum* 592, in Oriente celeberrimus *fuit*; *sed etiam quia* vota *ab ipso Chosroe* in periculis constituto, sedulo studio *eidem* nuncupata *fuisse, ibidem tradit; de quo videri potest Euagrius lib.* 6, *cap.* 21. *Et sequenti anno narrat, eumdem* jam ad suum regnum restitutum, misisse ad Gregorium Episcopum Antiochenum, crucem multo auro et lapidibus pretiosis exquisite ela-
C boratam, qua honorem Sergii, martyris incliti illustrari voluit. *De templo antiquo S. Irenæ Constantinopoli, a Constantino Magno ædificato; alioque ejusdem nominis novo, agit Cangius Constantinopolis Christianæ lib,* 4, *pag.* 147.

§ II. Alia quædam ejus elogia; Acta Sanctæ ex purioribus fontibus.

Quid de S. Golinduch Synaxarium Basilianum,

Q*uamvis Synaxarium Basilianum nihil habeat singulare, quod præter illa, quæ jam dedimus, hic referri mereatur; tamen quia totus mensis Julius istius Synaxarii, ad calcem tomi primi excusus Græce, Latine vero redditus suo quoque die per omnes ejusdem mensis tomos vagari debet, visum est de more hic etiam eum Latinum reddere :* Christi martyr Cholinduch e Perside fuit sub regno Mauritii. Dum vero cohabitaret viro magorum principi, videt in somnis angelum Dei, qui ostendebat ipsi locum luminosum, in quo justi ducebant choreas, et alterum tenebrosum, in quo idololatræ pœnas dabant. Dumque tentabat intrare in luminosum locum, prohibebatur, dicente angelo: Quod si non fias Christiana, non intrabis. Simul atque igitur e somno evigilasset, baptizatur. Quod ubi innotuisset viro suo, et Imperatori, inclusa est in custodia, cui nomen Lethe; deinde in lacum, in quo erat draco, per multos etiam annos immissa, variis modis cruciata est; et apposita ad collum bulla, ducebatur, ut capite plecteretur. Postquam autem angelus bullam abjecisset, salvam illam dedit lictori; qui Sanctam contristatam quod non pateretur propter Christum, percutiens spathula secundum collum, sanguinem quidem inde fecit effluere, at non abscidit caput. Post hæc cum vixisset, multisque profuisset, migravit ad Dominum, *Hæc ibi, quæ sunt compendium Synaxarii supradicti; cui fere consonant quæ habet Raderus noster parte* I *Viridarii Sanctorum a pag.* 245, *e Menæis impressis. Longe brevior est in rebus gestis Sanctæ recensendis Sirletus; pauca, quæ compendio refert, apud ipsum videri possunt die* XI *hujus.*

ac Nicephorus Callistus?

11 *Multus etiam est in historia* Golinduch *pertexenda Nicephorus Callistus lib.* 18 *Hist. Eccl.*
cap. 25, *nonnulla adjungens iis, quæ supra dedimus, nonnulla inde resecans; magis rem ex vero relaturus, si plura resecuisset.* Magis Persicis prognatam *dicit,* Asmodoch scilicet patre, et Myzuch matre... primario ex senatu viro in matrimonio collocatam, duos progenuisse filios. Et post triennium per exstasim extra se ipsam raptam, ab angelo divino dispensationis salutis nostræ mysterio esse initiatam; deinde Magis traditam *tormenta plurima sustinuisse, ac* miracula infinita et prodigia mirifica edidisse; identidem angelo, qui dux ejus fuit, ad eam veniente, et ut leviter et facile omnia perferret tormenta, curante, multas etiam res arcanas indicasse, utpote providentiæ gratiam a Deo consecutam. *De dracone prudenter tacet; utinam plusculum sibi etiam temperasset in sequentibus!* Postquam multos annos tormentis excruciata, coronam martyrii ferre concupivit, qui ei solitus erat apparere, angelus assistens, et juvenem quemdam ensiferum producens, desiderio ejus satisfecit. Præcipiente namque illo, juvenis caput ejus ferro resecuit; et sanguis ejus e jugulo profluens in interiorem ejus lineam vestem femoribus tenus cruentatam manavit: quæ vestis innumera visa est edere miracula; atque illa etiam, post resectionem capitis deinceps superstes vixit. *Hæc satis. Reliqua, quæ habet, melius dabuntur ex scriptoribus synchronis. Interim nullo modo fit mihi verisimile aut credibile, quod asserit Valesius in Notationibus ad librum* 6, *cap.* 20 *Euagrii, Nicephorum Callistum* Vitam ejus *(Cholinduchæ)* ac martyrium et res gestas breviter descripsisse, sicut a Stephano Hierapolitano episcopo, qui librum de ejus Vita scripsit, acceperat. *Superest, ut adeamus puriores fontes, defæcatas inde aquas hausturi; quarum adminiculo superiora, in quibus vera falsis videntur immixta, expurgari queant a sordibus.*

E

F

Dantur sinceriora ex Euagrio:

12 *Laudatus Euagrius eodem libro* 6, *cap.* 20 *brevissime gesta Martyris perstringit interprete Valesio in hæc verba :* Iisdem temporibus *(egerat de Chosroë Juniore)* Golanduch, martyr vivens ac spirans, apud nos mansit: quæ a Persarum Magis graviter excruciata, diuturnum et laboriosum martyrium pertulit, multaque miracula perpetravit. Porro ejus Vitam scripsit Stephanus antiquior, episcopus Hierapolitanus : *qui claruisse legitur circa annum* 598. *Utinam ea aliquando erui possit, ut transmittat ad posteros plurima de*

hac

AUCTORE J. P.

hac Sancta scitu dignissima, quæ haud dubie ibidem describuntur, atque hactenus nos latent! At jacturam hanc utcumque compensat Theophylactus Simocattus lib. 5 *cap.* 12, *cujus textus, ex jam dicta fortasse Vita contractus, sive, quod præplacet, ex fama communi acceptus, ita habet ex versione Pontani nostri :*

et ex Theophylacto,

13 Refert autem fama, quo tempore Chosroes in regiam redierit *(de quo Euagrius lib.* 6, *cap.* 19; *quemque Baronius anno* 593 *in regnum restitutum refert)* feminam vixisse apud Hierapolim Golinducham nomine; sed τίς καὶ πόθεν; quæ et undenam fuerit, secundum poëtam, dicatur sane, ut magnificentissima narratione perfruamur. Nata est Babyloniæ e magorum familia. Pater ejus de illustribus præfectis, vectigalibus Persicis exigendis præerat. Postquam vero ætate florescens, viro tempestiva esse cœpit, homini nobili desponsa est. Forte epulis cum marito accumbebat; cum visa est repente viribus defici, manereque immoto corpore, et longo intervallo sensibus convalescere. Qui casum intuebantur (si modo divinam hanc exstasim casum nominare licet) B adolescentulam interrogant, quid ei acciderit. Respondet, acerbas alicubi sub terra pœnas constitutas; magnorum contra bonorum delicias Deum maximum colentibus decretas fuisse; quem Christiani religiose venerantes, a Persis irrideantur.

Acta Sanctæ

14 Tum vir ejus verba subsannare, perspectoque constanti illius Christianismi complectendi proposito, fustibus impingendis ad sanitatem reducturum arbitrari : necem insuper minitari, quam Persæ more majorum illis inferunt, qui magorum dogmata aspernantur. Sed illa divino amore mentem erecta, aures claudere, dicta in vento et aura scribere. Eidem alia quædam divina, præstantiorque illustratio contigit. Astitit enim angelus forma et veste fulgentissimus, iterum priora ei spectacula exhibens, et mox futurum mariti obitum prænuntians. Prædicta eveniunt : maritus diem suum obit; mulier relicta Babylonia, Nisibin proficiscitur; ibique Christianorum sacerdotes nacta, vicissim confitetur magnalia Spiritus : atque ab iisdem sacerdotibus vere cœlesti et arcana Christianorum disciplina initiatur.

C

15 Hoc ut magi compererunt, eam requisitum se in viam dant. Nisibi adsunt, et potissimum agunt, indeque secum abducere feminam conantur. Cum verbis actum agerent, tetro carceri eam longo tempore includunt; sed auxilio Dei omnia circumspicientis, eamque nullo tempore absque testimonio sibi relinquentis, angelo apparente e custodia exit; atque Romanorum provinciæ succedens, apud Hierosolymam insignem et inenarrabilem Dei magnificentiam divulgat, sacrisque precationibus ad sepulcrum magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi effusis, et Crucem passi monimentum similiter venerata, Hierapolim regressa est : multaque eventura Chosroæ vaticinata (cum etiam Romanis de ejus ad ipsos perfugio ac transitione antequam fieret, prædixisset) et vita exemplo angelico, atque ut decet Sanctos, tum animo tum corpore traducta, ab his rebus mortalibus discessit, tolerantiæque corona triumpho sempiterno redimita est. *Brevis quidem, at sincera narratio : procul valere jussis oratoriis phaleris, adornationibus scenicis, et catastrophis parum verisimilibus; qualia superius in productis elogiis nonnulla notavimus, theatro quidem aptiora, quam Actis Martyrum sinceris ac genuinis.* D E

breviter describente.

Quo tempore vixerit; quo loco obierit S. Cholinduch.

16 *Ceterum non rari aut obscuri præluxerunt nobis characteres, ut de ætate, qua Sancta vixerit, statuatur. Hujusmodi characteres sunt Mauritius, Chosroës (Junior videlicet) Euagrius ac Theophylactus Simocattus; adde Stephanum Hierapolitanum, Vitæ scriptorem; e quibus arguimus, Sanctam floruisse exeunte seculo sexto, et forte etiam septimi initia attigisse. Utra vero Hierapolis, in qua videtur e vita migrasse, quantum colligimus ex textu Theophylacti num.* 15, *hic intelligi debeat; an Syriæ, ab eodem lib.* 6 *cap.* 19 *nuncupata metropolis Euphratesiæ; an vero Phrygiæ; non videtur ambiguum : nam si oculos conjiciamus in profectionem Sanctæ Nisibin versus, relicta Babylonia; venerationemque sepulcri ac crucis Domini nostri Hierosolymis, unde in civitatem Hierapolitanam regressa sit, de quibus loquebatur Theophylactus; non videtur alia Hierapolis hic posse intelligi, quam Hierapolis Syriæ in provincia Cyrrhestica; in qua supremos transegerit ac clauserit dies, inde in cœlestem Hierapolim translata.*

F

DE S. MILDREDA VIRG. ABBATISSA

J. B. S.

CANTUARIÆ IN ANGLIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sanctæ cœnobium, in Taneti insula, ejusque fundationis occasio.

CIRCA ANNUM DCC.

Hoc die colenda Sancta

Cantia Angliæ provincia, a Belgio et Picardia non nisi freto divisa, qua parte ad Orientem et Septemtrionem in Oceanum quodammodo excurrit, angulum in extremis suis maritimis finibus protendit, qui qua continentem spectat, lato alveo circumseptus, insulam efformat, antiqua religione et sacris monumentis celebrem, quam inter alias sanctissimas virgines, virtutum et miraculorum fama illustriorem reddidit ea, qua de hic nobis agendum est, S. Mildreda, Mildrada, Mildrida *seu* Mildritha, *e regio Anglo-Saxonum sanguine progenita, septuaginta sanctimonialium mater et institutrix, egregiis scriptorum Anglicorum encomiis laudata, de qua in Prætermissis olim locuti sunt Majores nostri* XX *Februarii, eam ad hunc diem utpote natalem, remittendo his verbis :* S. Mildredæ virginis corpus in monasterio S. Augustini Cantuariæ anno CIƆCCLXII, x Kal. Martii in

novo

A novo feretro positum est, ut in Chronico scribit Wilhelmus Thorn pag. 1905. In Martyrologio Anglicano Wilsoni adscriptus huic diei natalis ejus in priore editione, in posteriori translatio, sicut et in Menologio Laherii. Ferrarius simpliciter ista habet: In Anglia, S. Mildredæ virginis. Citat in notis Molanum, qui ejus hoc die non meminit, sed XIII Julii, ut et Miræus in Fastis, tradit corpus Daventriam allatum. *De Saussayo ibi etiam sermo est, sed nos de ipso agemus infra.*

celebri parthenoni præfuit in Taneto insula.

2 *Insulæ totius, cui nomen* Tanet *seu* Tanetum *vel* Tanatum, *templorum ejus veterum et monasteriorum topographicam tabulam satis accuratam exhibet Monasticon Anglicanum tomo* 1, *pag.* 84, *quam hic, ut cimelium non contemnendum, ad Operis nostri formam contrahi, in æs incidi et recudi curavimus, quamquam Monasticon istud eruditis notissimum sit, et in multorum manibus versetur. Neque enim dubitamus quin Catholicorum oculis placitura sint vetusta illa pietatis Anglicanæ specimina, atque adeo distinctior idea Mildrediani cœnobii, alias* Menstrei *dicti, cujus vestigia aliqua sive rudera superesse necesse est, cum in prædicta* B *insula, prout in geographica Cantiæ mappa exprimitur, oppidum hodiedum aut pagus exstet, nomine* Mynster, *eo ipso, ni fallor, loco, quo olim* S. Mildredræ *monasterium visebatur, fluvio quam mari vicinius : cujus possessiones omnes qua demum ratione cujusque donatione ad cœnobium Cantuariense S. Augustini, cum Sanctæ ipsius sacro corpore transierint, fusius suo loco explicabit laudatum Thornii Chronicon; hodie earum superstes dumtaxat tristis memoria, a protestantibus Anglis in prædicto Monastico ad nos transmissa.*

de qua satis mira narrantur.

3 *Mira olim de Tanetensi ea insula memorasse dicitur Solinus, quæ Salmasius Isidoro tribuit; quasi ejus terra serpentum impatiens, eos, etiam in alias partes delata, plane enecaret, unde nomen ei inditum sit* ἀπὸ τοῦ θανάτου, *quam etymologiam falsam comprobant et quotidiana experientia, et scriptores Angli apud Blavium in Atlante Anglico pag.* 159, *ubi plura de Danorum in eam exscensionibus et repetitis cladibus invenies. Ad nos spectat, quod ibi de S. Augustino Anglorum Apostolo, non sine hæretico sarcasmo adjungitur, eum nempe* multis post annis in hanc terram conscendisse, cujus benedictioni fœcunditatem adscripserint sacer- C dotes creduli, monachusque Gotcelinus exclamaverit : Felix tellus, Tanet, sua fœcunditate, sed felicissima tot deiferorum advenarum, imo tot civium supernorum hospitio! Egbertus rex Cantianorum tertius, ut Domnevam matronam, quam injuriis prius oneraverat, deliniret, latifundium hic concessit, in quo illa LXX virginibus velatis monasterium posuit, cui præfuit Mildreda, ob sanctitatem inter Sanctas relata; et Reges Cantii plurima contulerunt, sed imprimis Withredus, qui, ut morem ejus ævi adnotem, ex ipsius donatione ad cumulum confirmationis, cespitem terræ, quam donavit, super ipsum altare posuit. *Quæ de Danorum grassationibus subjicit, melius ex Thornio referemus, ubi de historia translationis.*

Commissum in SS. Ethelredo et Ethelrytho pueris parricidium,

4 *Hic ad uberiorem cœnobii notitiam faciet, non solum expressa totius insulæ topographica tabula, verum etiam fundationis ejus occasio et historia, nullibi opportunius referenda, quam cursim perstringit Mabilio in Annalibus Benedictinis tom.* 2, *lib.* 19, *pag.* 13, *monasterium exstructum asserens anno Christi* DCLXXII. *Prædictam historiam a pluribus recentioribus traditam invenio, ast a nullo fusius aut distinctius quam a laudato Thornio, Chronici sui cap.* 24, *in varias partes a nobis dissecandam. Huc igitur spectat, quod habet sub initium, narrata prius, quam paragrapho* 3 *dabimus*, S. Mildredæ *prosapia, ubi sic pergit :* Medio tempore mortuus est Ermenredus, qui reliquit duos filios suos prædictos, scilicet Ethelredum et Ethelbrytum fratri suo Ecumberto, ut eos custodiret, et cum adulti essent, eisdem hereditatem suam fideliter resignaret : qui per tempus, dum viveret, fratris desiderium adimplevit. Obiit tamen ante legitimam puerorum ætatem die sancti Deusdedit, et pueros prædictos Egbrito filio suo, in hereditatem regiam succedenti, attentius commendavit, sub forma et causa supradictis. Erat tunc quidam Regis præfectus, nomine Tunor, qui permissione et consensu regis Egbriti, prædictos parvulos, suos videlicet consobrinos, et fratres Dompnenæ apud Eastri interfecit, et eos sub regio solio abscondite sepelivit. Sed lux cœlestis super innocentes lucens post mortem,s celus absconditum hominibus revelavit.

AUCTORE J. B. S.

occasio fuit condendi cœnobii,

5 Quod videns rex Egbertus multum expavit, et ea de causa post sororem eorum Dompnenam misit, ut ipsa interfectionis pretium reciperet, E Quæ veniens recepit terram in Thaneto, scilicet terram XLVIII aratrorum, ibique postea construxit monasterium monialium adjutorio regis illius. *Hactenus recte et ad rem satis, nisi eam pluribus adornare visum esset, audi totam historiam :* Iis sic actis, S. Theodorus archiepiscopus, et S. Adrianus abbas monasterii hujus, et clamor totius populi regem pro consensu parricidii arguebant, et suadent eidem, ut sororem juvenum occisorum accersat Dompnenam, et petat ab ipsa veniam pro scelere perpetrato. Accersita, venit rex tristis, veniam petiit, et dona plurima posuit coram ipsa. Illa vero munera renuit, et regi veniam concessit, hoc solummodo petens, ut ei daret locum in Thaneto ubi posset monasterium ædificare pro fratrum suorum memoria et regis indulgentia impetranda. Ipse petita concessit, et rogat dicere, quantum sibi placeat possidere. Respondit Dompnena : Quantum, inquit, cerva mea currere poterit uno cursu. Quo concesso, in conspectu regis et multorum procerum ac populi, in Thaneto emissa cerva currit velociter, rege et ceteris sequentibus, atque eventum rei exspectantibus. F

cujus fabulosæ circumstantiæ rejiciuntur.

6 Isto tempore prædictus Tunor, invidus occisor innocentium, clamavit, Dompnenam incantatricem, et insipientem regem, qui terram eam fertilem et nobilem bruti animalis indicio tradidit auferendam. Necdum verba compleverat, et ira Dei ascendit super eum, et aperta terra ipsum miserum deglutivit. Sic subito sepultus et mortuus descendit ad inferna, agro et loco, in quo sic cecidit, nomen Tunorsleap, ex eventu rei perpetim relinquendo. Hoc facto, timor et tremor venerunt super regem, et momordit eum conscientia maculata. Jam cerva rediens, excusso termino longo et lato quadraginta octo aratrorum, ad Dominæ suæ vestigia se recepit; et totum spatium terræ Dompnenæ rex tradidit et suæ posteritati ecclesiasticæ, beato Theodoro benedicente, et ista firmiter confirmante. Ipsa vero Dompnena, cum regis adjutorio, construxit cœnobium virginale, videlicet manerium de Menstre et superiorem partem capellæ in eodem manerio, quam in honore beatæ Mariæ Virginis sanctus Theodorus archiepiscopus dedicavit. Postea ipsa Dompnena filiam suam Mildredam in partes transmarinas, ad monasterium virginum, quod

Kalun

AUCTORE J. B. S.

Kalun vocatur, transmisit, ut ibidem imbueretur regulæ disciplina : quam illuc advenientem abbatissa ejusdem monasterii, cujus nomen Wilcoma, eam suscepit cum honore.

uti et plura S. Mildredæ vitæ adjuncta.

7 *Hactenus Thornius, historiam aliam subnectens de fornace accensa, in quam S. Mildreda, propositas nuptias aversata, jussu Wilcomæ abbatissæ conjecta fuerit, sed incolumis servata, de qua pluribus agendum erit paragrapho* 3. *Ceterum in ipsa nostra tabula, pro pictoris, opinor , arbitrio, delineatum habes præfatæ cervæ cursum ; bellici ferme aggeris instar, qui an satis apte fingatur. plures haud dubie mecum dubitabunt. Ad quid enim adornandæ hujuscemodi satis nugatoriæ inventiones, ubi de Egbriti, seu Egberti regis pœnitentia constat, qua ductus ipse Dompnenam accersiverit, eaque* interfectionis pretium receperit, terram *videlicet* in Thaneto *quadraginta octo aratrorum, quibus figurandis determinandisque necessarius omnino non erat bruti animalis cursus, quem utcumque expenderis, sive ascendendo sursum, sive descendendo deorsum, nihil prorsus significare, fatearis necesse est. Ut verbo dicam, non magis mihi placet tota currentis cervæ narratio, quam fornax Kalensis in Gallia,* B *de qua dicto* § 3, *latius disserendum. Tunoris meritam punitionem nemo negaverit, at vero an ita acciderit, quemadmodum hic memoratur, vadem equidem me non præbuero : id certum est, locum indicatum in ipsa etiam tabula, paulo infra medium, diserte expressum esse, sub nomine* putei Thunor. *Hæc de cœnobio ejusque fundatione; nunc de Sanctæ cultu ea referemus, quæ a Martyrologis, tum antiquis tum recentioribus, aliisque consignata sunt.*

§ II. Sanctæ cultus ex Martyrologiis; elogia et reliquiæ.

In multis Usuardinis signata,

Pro Sanctæ cultu stant Martyrologia atque imprimis codex Usuardinus Ultrajectensis, seculo XII *in Anglia auctus, quem Rosweydinum appellavimus in quo hoc die ita legitur :* Et Mildradæ virginis, sororis S. Lebuini, Deo dilectæ et in Cantia depositæ. *Errat codicis scriptor dum* S. Mildredam C *facit* S. Lebuini sororem, *nisi spiritualem dumtaxat intelligat, aut forte eo respiciat, quod jam tum reliquiæ ejus Daventriam in superiori Geldria vel potius Transisalania translatæ fuerint, et cum sacris sanctorum Lebuini et Marcellini lipsanis depositæ. Simplicius, sed corrupto nomine eam annuntiat editio Lubeco-Coloniensis :* Eodem die, S. Milaradæ virginis. *Brevius etiam Grevenus :* Mildredæ virginis. *At Molanus distinctius :* Item S. Mildradæ virginis in Cantia, jam in Daventriam translatæ. *Rem pluribus explicat in Indiculo :* S. Mildreda virgo sanctissima in Cantia sive Canturia claruit, habuitque tritavum Ethelbertum regem, quem Augustinus Anglorum apostolus convertit. Reliquiæ ejus Daventriam sunt translatæ, sed præcipuam portionem arbitror in Anglia remansisse : ex Legenda enim Sanctorum Angliæ, quæ nunc a manibus longius abest, alias notavi ; an in Taneto quiescat, an Cantuariæ, altercationem esse, necdum sedatam. Natalis est tertio Idus Julii.

elogio ornatur in Natalibus Molani.

9 *Rem nitidius amplificavit is qui ex Molani schedis Natales Sanctorum Belgii collegit Petrus Louwius, ita hoc die ex Legenda Sanctorum Angliæ et Martyrologio Ultrajectino rem deducens :* In Cantia, S. Mildradæ virginis, in Daventriam translatæ. Quam Dompneva mater sacris studiis imbuendam, ultra mare misit ad Calum monasterium ; ubi successu temporis abbatissæ propinquus Virginem adamavit, et ad nuptias, cooperante abbatissa, concitavit. Virgo autem supra firmam petram fundata, respondit abbatissæ : Quomodo doctrix castimoniæ, et dux virginum, ad corruptionem me allicis? Mater mea huc ad scholam direxit, non ad nuptias ; pudicitiæ hic documentum quæsivi, non maritum; ad virtutum perfectionem veni, non ad matrimonium. Stupenda autem sunt, quæ ob hanc constantiam illata pertulit probra et supplicia. Reversa autem domum, cum virginibus septuaginta in Thaneto habitum religionis suscepit a Theodoro archiepiscopo, et consensu matris abbatissa consecrata est, et in ea congregatione plena virtutibus ad Dominum migravit, et cum magno honore est sepulta. Monasterium autem Dani piratæ combusserunt : unde postea reliquiæ translatæ sunt Cantuariam ad monachos S. Augustini, vel, ut canonici asserunt, ad suam D. Gregorii ecclesiam. Fortassis utraque ecclesia reliquias habet ; E sed et portionem aliquam inde Daventriensibus allatam esse, testantur supradicta verba Martyrologii Ultrajectensis.

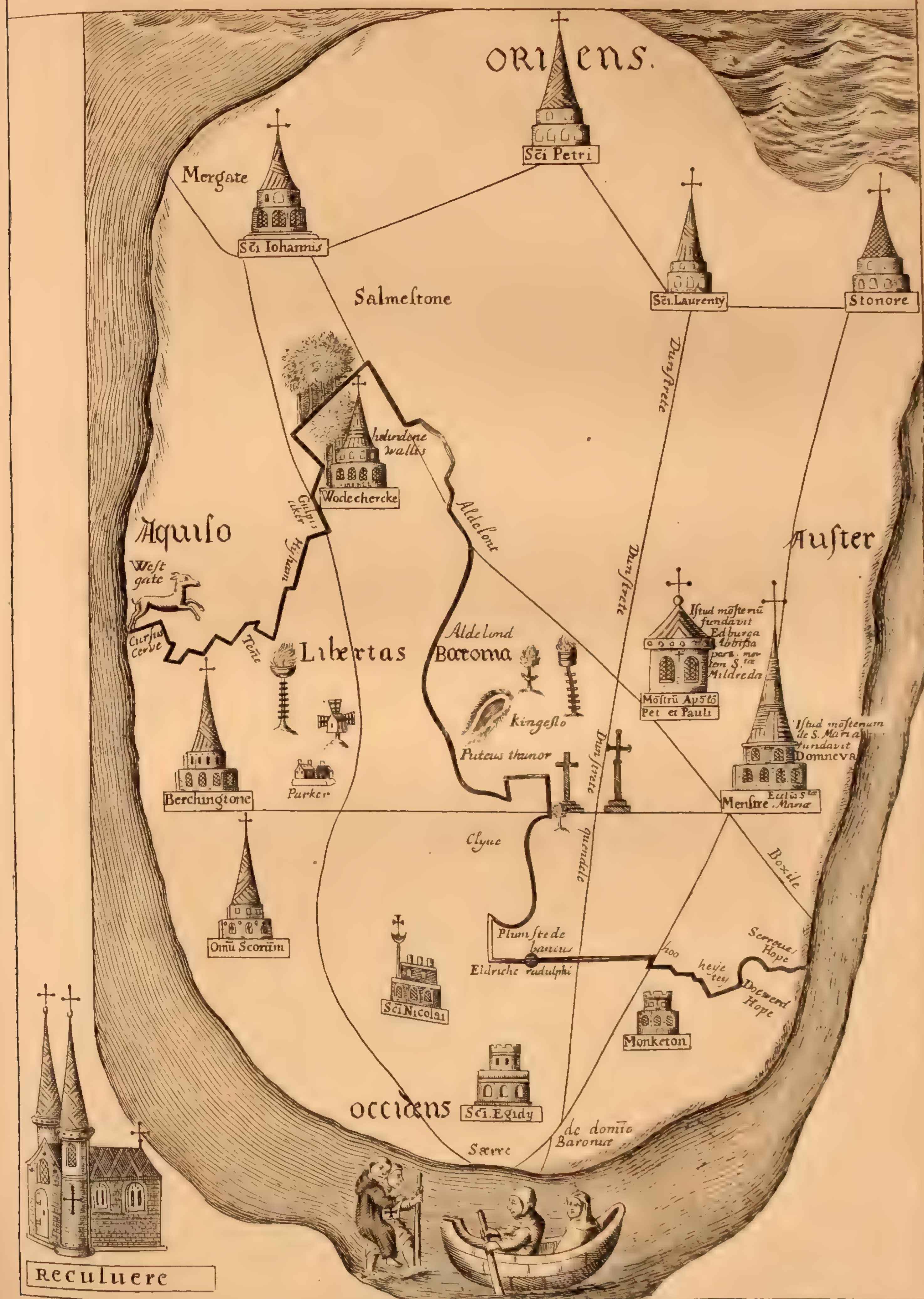
ob reliquias Daventriam translatas,

10 *Neque sane de præfatis reliquiis, a quo, quando aut qua ratione Daventriam pervenerint, quidquam aliunde hactenus innotuit, ut ex Molano accipere debuerit Saussayus quidquid de his in Gallicano suo Martyrologio tradidit, tum hoc die, tum, ut supra diximus,* XX *Februarii. Ita ibi habet in Supplemento :* Daventriæ in Belgio, susceptio corporis S. Mildredæ virginis, cujus in isto Martyrologio natalis colendus signatur tertio Idus Julii. *Tum hoc die :* Daventriæ in Belgio, veneratio reliquiarum sanctæ Mildredæ virginis Anglicanæ Deo sacratæ in Calensi monasterio agri Parisiensis, quæ in Cathedrali sancti Lebuini ecclesia, cum corporibus sancti ipsius Lebuini, nec non beati Marcellini repositæ, transitus ejus hodiernum diem effecere celebrem. *In quo hic erret Saussayus, satis manifestum est, ceterum ad Daventrienses reliquias quod attinet, ex eodem Molani fonte sua hausit Miræus in Fastis, qui, præmissa episcopatus istius a Paulo IV anno* 1559 *erectione, ita subjungit :* In Cathedrali S. Lebuini F basilica Daventriensi, quæ est viginti canonicorum, adservari solet pars reliquiarum S. Mildradæ virginis Anglicanæ et corpora sanctorum Lebuini et Marcellini.

de quibus aliqui nimis confidenter scripserunt.

11 *Monasticum Wionis de sæpe dictis reliquiis paulo confidentius loquitur, ut ex ejus verbis intelliges :* Cantiæ in Anglia, depositio S. Mildradæ virginis, Mervaldi regis occidentalium Merciorum filiæ, ac Pendæ regis neptis, quæ cum annis multis sanctissimam in monasterio insulæ Thanatos, sub disciplina regulari vitam duxisset, miraculis clara migravit ad sponsum : cujus reliquiæ ex monasterio S. Augustini in Cantia, ubi jacebant, postea in Daventriam translatæ sunt. *Prætereo quæ breviter Dorganius et Menardus, tum quæ fusius memorat Bucelinus, pro his etenim omnibus sufficiet Anglicanum Wilsoni, in posteriori editione paulo correctius, tametsi et istic in nonnullis aberrans :* Minsterii *(intellige monasterii)* in insula Thanet, depositio sanctæ Mildredæ virginis, filiæ Mervaldi regis Merciorum, quæ in tenera ætate, contemptis mundi vanitatibus, secessit in Galliam, ibique se Deo dicavit in monasterio virginum apud Chellas prope Parisios. Verum

postea

Mappa Thaneti Insule.
ORIENS.
Sc̄i Petri
Mergate
Sc̄i Iohannis
Salmestone
Sc̄i. Laurenty
Stonore
Dunstrete
Wodecherche
Aldelond
Aquilo
West gate
Cursus Cerve
Libertas
Baronia
Aldelond
kingesfo
Puteus thanor
Auster
Istud mōstenū fundavit Edburga Abbissa
Mōstrū Ap̄st̄ō Pet et Pauli
Istud mōstenum de S. Maria fundavit Domneva
Menstre Ecclūs S.ta Maria
Berchingtone
Parker
Clyue
Boxile
Omū Scorūm
Plumstede
Eldriche rudulphi
Sc̄i Nicolai
Monketon
Sc̄i Egidy
OCCIDENS
Sterre
de domīo Baronum
Reculuere

A postea in Angliam redux, et collectis in unum septuaginta aliis virginibus, abbatissa constituta est novi monasterii, quod a S. Theodoro, Cantuariensi archiepiscopo exstructum fuerat in insula Thanet, quod nunc Minsterium dicitur, ubi in summa vitæ sanctimonia animam cœlesti sponso reddidit circa annum Domini sexcentesimum sexagesimum quartum. Varia adhuc supersunt in Anglia templa et monumenta in ejus honorem dicata, præsertim in civitatibus Londinensi et Cantuariensi. *Quæ hic corrigenda sunt, ex aliis intelligentur.*

Aliud Mahevii encomium.

12 *Petrus in Catalogo lib.* 11, *cap.* 68, *paucis multa confundens, referri non meretur; sed notari possunt Castellani verba :* In insula Thaneto, diœcesis Cantuariensis, S. Mildrithæ virginis abbatissæ, filiæ Mervali principis Merciorum, quæ in Calensi cœnobio, diœcesis Parisiensis educata fuerat. Reliquiæ ipsius translatæ sunt Daventriam in Transisalania. *Postremum locum occupet (ne recentiores omnes referre cogamur) qui ex scriptoribus Anglis, in Ordinis sui trophæis longiorem orationem concinnavit Eduardus Mahevius, sic* B *verbis suis rem complexus :* In insula Taneto, vulgo Tenet, quæ Cantio adjacet, natalis S. Mildredæ virginis et abbatissæ, sororis sanctarum virginum Milburgæ et Mildgythæ, quæ nobilissimis, imo regiis orta parentibus, virtute et castitate multo exstitit illustrior, et demum hac vita mortali sanctissime transacta, æternam virginatis et bonorum laborum, Domino donante, coronam accepit. *Deinde vero ad textus sui confirmationem plures citationes accumulat ex Wigorniensi, Westmonasteriensi, Malmesburiensi, Harpsfeldio et aliis quorum ferme omnium si non expressa verba, saltem sententias in Vitam a se adornatam transtulit Capgravius, cujus Legendam sequenti paragrapho nonnihil discutiemus.*

§ III. Natalis, ætas, Acta. lectiones, translatio et miracula.

Sanctæ genealogia ex Thornio.

De *sanctissimæ Virginis ortu et genere, quæ ei cum sancta sorore Milburga communia sunt* C *omnia, agendum fuit ad hujus natalem diem* XXII *Februarii, quod ibi solita sua diligentia præstitit Henschenius, laudatum supra Wilhelmum Thornium secutus, cujus textum ex dicto Chronici cap.* 24, *saltem pro iis qui Februario carent, referre non pigebit; sic iste genealogiam texit* : Ethelbertus rex habuit ex regina Berta filium Edbaldum filiamque Ethelburgam, alio nomine Thate dictam, quæ data fuit Edwyno regi Northunhymbrorum in conjugem, quem S. Paulinus missus cum Ethelburga convertit ad fidem, et eumdem baptizavit cum sua gente. *Immixtis aliis, quæ huc non spectant, dicere debuit, ex Edbaldo processisse Ermenredum, qui genuit* ex uxore sua Ostana Ethelredum et Ethebrytum, et sorores eorumdem Ermembirgam et Dompnenam, Ermemburgham et Ermemgriham. Fuerunt autem rex Egbertus et rex Lotarius et dicta Ermenhild et Ercongota filii Ercomberti regis, fratris Ermenredi et reginæ Sexburgæ, uxoris Ercumberti. *Quo pacto familias sanctas conjungit.* Dompnena *autem,* quæ secundum quosdam est dicta Ermemburga, traditur in uxorem filio Pendæ regis Merciorum, nomine Merwale, quæ genuit sibi filium, nomine Mersin, filiasque tres, sanctam Milburgam, sanctam Mildredam, et sanctam Milgitham post quorum procreationem rex et regina, pro merenda vita æterna, Deo devoverunt castitatem. *Hactenus Thornius; ex quo, quæ ibi sequuntur, paragrapho* 1 *dedimus.*

AUCTORE J. B. S.

De ætate variæ sunt opiniones,

14 *De vario matris nomine agit Mabilio seculi Benedictini* 3 *parte* 1, *pag.* 444, *ubi non solum* Domnenam *dictam fuisse, sed etiam* Ermemburgam, *et per contractionem* Erburgam *appellatam observat : de qua re pluribus ante ipsum egerat Alfordus noster ad annum* 668, *num.* 8, *eam non* Domnenam *aut* Dompnenam, *ut Thornius passim, sed cum aliis* Domnevam *indigitans, oppositosque scriptorum Anglicanorum textus concilians. Atque his de nomine satis sublatæ videntur difficultates, ast non æque obvium est, certam sanctæ ejus filiæ* Mildredæ *ætatem figere. Et quidem Alfordus Martyrologium Anglicanum, quod anno* 664 *superius ejus obitum consignavit, rectissime refutat; at prorsus non video, quid ipsum impulerit, ut eumdem referret ad annum* 676, *cum eo tempore adhuc junior esse debuerit, et vixdum abbatissæ munus suscepisse, ut ex aliis mox erit manifestius. Laudatus Mabilio, loco proxime citato, dum eam seculo octavo cum matre Domneva et Milburga sorore connectit, id ut minimum indicare voluit, verosimillimum sibi esse, sanctam Virginem ad id usque tempus vitam suam protraxisse; quo certe sensim deducemur, si vera sunt quæ idem tradit in Annalibus suis Benedictinis tomo* 2, *lib.* 19, *num.* 26. *Tanetense monasterium conditum non fuisse ante annum sexcentesimum septuagesimum secundum.* E

non facile conciliandæ.

15 *His enim positis, non solum certum est,* S. Mildredam *ante id tempus vita excedere non potuisse, verum etiam cum a tot virtutibus in eo cœnobio exercitatis in Actis laudetur haud dubium videri potest, quin notabili aliquo temporis spatio antistitis munere perfuncta sit: nodus difficultatis in eo vertitur, ut quis alicunde educat, quamdiu in eo munere superstes fuerit. Sæpius jam citatum Wilhelmi Thornii Chronicon sic rerum seriem disponit, ut post hæc verba,* ipsa vero Dompnena cum regis adjutorio construxit cœnobium virginale, videlicet manerium de Menstre superiorem partem capellæ.... quam in honore beatæ Mariæ Virginis sanctus Theodorus archiepiscopus dedicavit; *immediate subjungat:* Postea ipsa Dompnena filiam suam Mildredam in partes transmarinas, ad F monasterium virginum, quod Kalum vocatur, transmisit, ut ibidem imbueretur regulæ disciplina. *Id vero si admittimus, ut plane nihil est quo admittere prohibeamur, consequens primum est, eam saltem annis aliquot, saltem duobus aut tribus apud Kalenses commoratam fuisse, antequam in Taneto abbatissæ munus susciperet; alterum autem, obitum ejus nimium præcipitare scriptores Anglos, apud quorum nonnullos, prius mortua supponitur, quam exstructum fuerit ipsum Minstreium cœnobium, anno nimirum, ut iterum dicam,* 672.

Verosimilius est seculum octavum attigisse.

16 *Communior est opinio, obitum ejus figendum circa annum* 680 *(melius ait Mahevius eam circa id tempus claruisse) at rectius ascendit Castellanus ad annum circiter septingentesimum, a cujus calculo minime abhorrendum est. Quin imo cum sancta soror Milburga ad usque annum* 722, *vel ad* 724, *ut Mabilio censet, Wenlocensibus virginibus præfuerit, cur hæc nostra octavum seculum, saltem aliquousque ingredi non potuerit ? Idque adeo statuendum videtur, nisi Edburgæ, quæ ipsi suffecta est, medii seculi et amplius regimen tribuamus, utpote quæ anno primum* 751 *mortua dicitur : unde in aliorum opinione, qui* S. Mildredæ *obitum anno* 676, *aut*

AUCTORE J. B. S.

citius innectunt, sequeretur, Edburgam totis quinque super septuaginta annis Tanetensi cœnobio præfuisse, quod quam incredibile sit, nemo non videt. Interim tamen cum nulla certa vestigia suppetant, ex quibus determinatam epocham eruere liceat, mediam viam cum Castellano ingressus sum, Virginis transitum anno circiter 700 *innectendo. Quot annis vixerit, magis etiam incertum est ; uti et illud quod tam diserte asserebat supra Saussayus,* Virginem Deo sacratam *fuisse* in Calensi monasterio agri Parisiensis: *quod tamen longe facilius admitto, quam totam illam persecutionum, plagarum, et quidem perpessarum in clibano flammarum, ac mirabilis fugæ narrationem, quibus Legendam suam nimis quam liberaliter exornavit Capgravius, jam propius a nobis conveniendam.*

Quæ in Actis incredibilia sunt,

17 *Recte supra notavit Molanus,* stupenda esse, quæ ob constantiam illata pertulisse *legitur probra et supplicia ; addere poterat, tam prodigiosa esse, ut apud cordatum neminem fidem inventura sint, præsertim cum satis levi auctoritate nitantur ; multis post beatum Virginis obitum annis, nescio a quo primum adinventa, quæ satis solerter exponit Alfordus, ad annum* 676, *num.* 10, *pag.* 354, *in hunc modum disserens :* Multa de ejus constantia et virginitatis amore narrantur; multa patientiæ exercitia, quæ fortiter fecit atque sustinuit. Prætereo tamen illa, quia fidem superare videntur. Potuit quidem illa in monasterio existens, in veste adhuc seculari, ad nuptias peti, quas illa, sine dubio, pientissime respuit : quod tamen ideo in caminum, vasto incendio præparatum, a Calensi abbatissa conjecta sit, non ausim asserere. Dixerit forte aliquis, Mildredam e Gallico incendio, quod in ejus castitatem parabatur, intactam exisse, et flammas illas immaculato pede conculcasse ; quod puto certissimum. Hinc qui postea scripserunt, parum caute aliud incendium, alias flammas concipientes, ornaverunt Virginem inutili fuco. Si enim illa tam immania passa est, si tam ingenti miraculo servavit Deus virginem suam, cur id antiqui tacuerunt? Cur Malmesberiensis et alii, qui Mildredam nominant, sanctamque nuncupant, presserunt silentio, quod Deum et Virginem summe commendaret ? Mildredam ergo e Galliis in Britanniam reduco, ubi certiores habeo virtutum ejus et benefactorum testes.

mitius ab Alfordo explicantur.

18 *Ita quidem Alfordus, mitissima famosæ narrationis interpretatione et censura, cui paulo severiorem adjecit Mabilio, citatis supra tomo et pagina ; ubi relatis aliquot Thornii verbis :* Dum recitat, *inquit,* factum ejusdem abbatissæ, quæ Mildredam in ardentem clibanum projici fecerit, quod cuidam ejus propinquo nubere recusaret. Hæc aliaque id nugarum genus refellere non vacat. Si tamen Wilcoma umquam Kalæ parthenoni præfuit, ea est addenda vulgatis indicibus Kalensium abbatissarum. *Crediderim ego, quamquam id expressius non insinuet Mabilio, historiunculam illam, quæ potiorem Actorum* S. Mildredæ *partem implet, causam fuisse, cur ipsa in collectionem suam non inseruerit, quidquid rem eamdem adoptaverit jam dictus chronologus Thornius, auctor ipsi alias satis probatus. At quidquid hujus sit, utcumque rem sæpius versaverim, ad eam quoquo modo vindicandam, ita figmentum olet, ut nisi fixum nobis esset et sacrum, integra et intacta Acta qualia accepimus, producere, historiam totam, ut jacet, ex Legenda expungerem. Sub ea igitur cautione intelligendi sunt numeri* 2, 3, 4 *et* 5. *Sequentes duo Sanctæ virtutes, relatas de inimico victorias, et felicissimum obitum complectuntur. Ab* 8 *ad* 12 *recensentur miracula, quibus adjungitur satis mira apparitio ad probandam sacri corporis apud Augustinienses monachos præsentiam ; ac demum translatio alia sequitur, tamquam a Lanfranco facta ad ecclesiam S. Gregorii canonicorum regularium, unde perseveraverit contentio, quam se hic legisse, supra* § II, *num.* 8 *testabatur Molanus.*

De elevatione et translatione reliquiarum.

19 *Verum de sacri corporis elevatione et Cantuariam translatione tam multa adducit Thornius, cujus relationem post Acta dabimus, ut dubium omne tollere videatur : idque adeo magis verosimile redditur, quod translata post Danicas grassationes ad S. Augustini monachos universa* S. Mildredæ, *matrisque ejus Domnevæ in Taneto insula hereditate, nihil pronius sit cogitare, quam quod eodem jure etiam sacra omnia ad eos devoluta sint ; præterquam quod idem* S. Mildredæ *corpus sæpius in ejusdem Augustiniani cœnobii ecclesia transpositum fuerit* ; *ut non solum evincit Thornius, in ampliori sua jam dicta narratione, verum etiam legitur tomo nostro sexto Maii, ubi de S. Augustini aliorumque in ea ecclesia translatione, a Gocelino monacho fusius agitur, ut habes pag.* 431, 432 *et alibi. Adde diplomata super eadem translatione, a Canuto et Eduardo regibus concessa, quæ in citato supra Anglicani Monastici loco videri possunt. Eorum porro auctoritatem Capgravii et aliorum dictis longe præferendam, nemo, opinor, ibit inficias. Neque vero hodie de suscitanda ea controversia magnopere laborandum est : utrovis loco depositæ olim fuerint; an Cantuariæ earum modo ulla supersit memoria, utrum item Daventriæ notæ sint, quæ olim istic venerationem habuere reliquiæ ; nec quæsivi, nec quærere in his temporum circumstantiis satis tutum existimavi. Ad Acta nunc regredior.*

Lectiones ex Legenda contractæ,

20 *Quæ præter Kalensis istius martyrii descriptionem, circa miracula et apparitiones in Legenda memorantur, qua fide digna sint, aliorum judiciis pensanda relinquo, dum de iis altum silent præcipui Anglorum historici a Mahevio non oscitanter discussi. Neque Legenda minor, in novem lectiones distributa, quam olim accepit Rosweydus ex pago Milham, apud Watenas, ubi proprium Officium in usu fuisse dicitur, ad alia illustranda multum confert, contracta ipsa ex Capgravio, et novo dumtaxat stylo exornata, ut ex specimine infra subjiciendo intelliges. Aliud brevius compendium etiam Ms. reperio, ex codice monasterii S. Amandi desumptum, indeque ad nos transmissum, quod satis est hic nominasse. Miraculum in hac epitome additur, apud alios scriptores non repertum. Habent et ipsum jam dictæ lectiones Milhamenses cum aliis obiter quodammodo indicatis; quæ omnia, uti et aliud, quod Thornius suggessit, ad calcem, post translationis historiam subnectemus. Hic unum superest, ut ex prædictis lectionibus, in quibus nomina propria mirum in modum deformata sunt, specimen aliquod exhibeam, ex quo de reliquo contextu fiat conjectura ; inde ad Legendam ipsam perrecturus. Sic habet lectio secunda* :

eam involvunt potius quam illustrant.

21 Gloriosissima autem Domneva tres pretiosissimos flores sanctæ Trinitatis, tres sanctissimas Christo sponsas Milburgam, Mildretham, et Milgitatam florificavit, et hoc quasi trifolium lilium pro sceptro tulit. Nomina simillima, par formarum gloria, æqualis gratia : mens et amor et sanctitas trium erat unica. Hinc Milburga, ut fides, inde Milgitata, ut spes, media coruscat Mildretha, ut caritas. Nam et in reclinatorio Salomonis media caritate constrata sunt. Sed Domneva post necem germanorum suorum Addelredi atque Adelberti, quos et in Martyres columna

lucis,

A lucis, de cœlo fusa, mox declaravit, accersita ab Egberto rege, nepote suo, de regno Merciorum quadraginta octo aratrorum possessionem accepit, proposita scilicet conditione, quantum cerva ipsius domestica uno impetu excurrere poterat, sicut ipsa divino spiritu volebat. Hic itaque virginale cœnobium in honore Dei genitricis constituit, et a sancto archipræsule Theodoro dedicare obtinuit, turbæque virginum religiosissimæ ibidem prima materna dignitate præfulsit; sicque beatam Mildretham huic genuinæ regioni suæ secum perpetuavit. Poterat tunc videri quindecennis pusiola, vel beatæ martyris tuæ Agnetis coæva, sensu vero Agnetuso æque grandæva. *Hæc sufficere existimo: habe modo Vitam, a gravioribus mendis typographicis correctam: cetera, quæ ad hunc Commentarium reduci non potuere, in annotatis explicabuntur.*

B

VITA

Ex Legenda Joannis Capgravii.

a Orta regio sanguine, in Galliam destinata,

Virgo sancta Mildreda ex nobili prosapia *a* orta est; cujus tritavus exstitit Ethelbertus Cantuariorum rex, per Augustinum, Anglorum Apostolum conversus. Cui successit Edbaldus filius suus; qui qualiter cum plebe ad idololatriam rediit, et postea resipuit, in Vita S. Laurentii superius vide. Hic Edbaldus Ermenredum et Ercombertam, et sanctam Eanswidam genuit; Ermenredus rex genuit Ethelredum et Ethelbrictum, et filias quatuor, Dompnevam, Ermenbirgam, Ermenburgam et Ermengitham. Dompneva genuit S. Milburgam, Mildredam, Milgitham et Meresin puerum Sanctum. Interfectis enim *b* sanctis martyribus Ethelberto et Ethelbricto *c*, rex Cantiæ Egbertus, accersita Martyrum sorore Dompneva, in Thaneto insula locum ad construendum monasterium concessit pro germanorum memoria *d* et sua indulgentia, sicut in Vita Martyrum clare elucescit. Hinc enim Dompneva filiam suam Mildredam, sacris studiis imbuendam, C ultra mare mittit. In seculari enim habitu ad monasterium virginum, nomine Calum, destinata, et liberis tradita, in brevi tempore cunctas virgines humilitate et virtutibus superabat.

ab abbatissa Calensi fornaci injecta dicitur,

2 Erat autem ejusdem abbatissæ propinquus juvenis spectabilis, nobilitatis magnæ, quem totius mali incentor in amorem virginis accendit; abbatissaque acrior insurgit precibus, blanditiis puellam occupans, ad nuptias concitavit. Virgo vero super firmam petram, contra omnes impetus tentationum fundata, cuncta respuens dixit: Quomodo, doctrix castimoniæ, et dux virginum ad corruptionem allicis? Mater me huc ad scholas direxit, non ad nuptias; pudicitiæ hic documentum quæsivi, non maritum; ad virtutum instructionem veni, non ad matrimonium. Quo audito, abbatissa insequitur suppliciis, cædibus, verberibus, et precibus, ut voluntati suæ acquiescat. Et cum nullis blanditiis nec verberibus consentire vellet, abbatissa, furore succensa, in caminum *e* vasto incendio præparatum et inflammatum Virginem impulit, et ore fornacis obstructo, omnis vapor intrinsecus constringitur; nullus tamen omnino ardor, nullus æstus eam tetigit, sicut nulla libido mentem ejus maculavit. Post trium vero horarum spatium, cum sancta virgo non solum carnibus sed etiam ossibus consumpta crederetur, abbatissa ad fornacem veniens, audivit Virginem Domino clare voce psallentem; Igne me examinasti, Domine, et non est inventa iniquitas in me. Patefacta autem fornace, egressa est Virgo splendidissima, cunctos in admirationem, et quasi in extasim convertens.

Ex Capgravio.

et probris aliis dire affecta.

3 Fideles hæc audientes, Virginem sanctam venerantur, et adversarii confusi, etiam inviti obsequuntur. Abbatissa enim, unde resipiscere debuerat, et proficiendo pœnitere, acriore armata furore, virginalem palmam magis quam propriam tyrannidem erubescere cœpit; et post aliquot dies humilem Christi ancillam solam inveniens, in eam irruit, invadit, impetit, et insertis utrisque manibus in Virginis cæsariem, in terram allidit, pedibus illam calcat, calcibus terit, tundit pugnis, lacerat unguibus, discerpit crines et exstirpat. Mildreda crines avulsos arripiens, in loco secreto recondit, et castitatis periculum formidans, intimo spiritu Dominum rogat, quatenus eam a tantis diaboli laqueis eripiat, E natali solo intactam reddat, vel in paradisum animam suam recipiat. Psalterium *f* interim scribit, et crines, quos absconderat, in libello collocans, per fidum nuntium matri transmittit, verbis lacrymosis expostulans, quatenus ipsam, inter sathanæ venabula periclitantem, ab angustiis eripiat. Tunc mater sua, missis navibus, cum legatis pro filia misit; abbatissa tamen, pro illatis Virgini injuriis, famæ suæ jacturam timens, nulla prece instigata, illam dimittere voluit.

mirabili fuga in Angliam rediisse,

4 Mildreda vero, statuta nocte egreditur, et ab Ægyptiaca servitute liberata, Redemptori gratias referebat. Cumque quorumdam vestimentorum ecclesiæ, necnon clavis confixionis Dominicæ *g*, quæ multo pretio comparaverat, subita fuga cogente, oblita fuisset; fusa ad Deum prece, rediit, desideratum thesaurum cepit, et secum attulit. Deprehensa diluculo Virginis fuga, omnis virginum chorus in planctum convertitur, et persecutrix, pulsatis campanis, omnes advocat, Episcopi auxilium efflagitat, et cum eo validam manum ad rapiendam Virginem mittit. F Virgo interim sancta cum suis navem paratam intrans, maris contracti reuma *h* solummodo exspectabat. Aspicientes interim nautæ armatos persequentes appropinquare, mortis formidine concussi, quid facerent, ignorabant. Nulla resistendi fiducia, nulla erat fugæ via; hostes appropinquabant, refugium maris abscesserat, siccum littus navem alligabat. Cumque Virgo sancta, elevatis ad cœlum manibus, preces devotas pro sua liberatione Deo fudisset, littus omne mare subito occupans, naves elevat, et militares cuneos longius proturbat.

miraculoso signo in lapide relicto.

5 Delusa itaque persequentium malitia, Mildreda de manibus impiorum erepta, ad portum insulæ, quæ Ipplesfee *i* vocatur, applicuit. Ibi enim quadratum saxum magnum divinitus præparatum invenit, et cum Mildredæ descendentis de navi vestigia excepisset, ita ea quasi recenti nive aut luto infixa subito ostendit, ut omnes ejus comites, miraculum hoc videntes, in admirationem et stuporem converteret. Non solum æternaliter durat hoc signum, virginea planta formatum, verum etiam variis languoribus affli cti lapidem radunt, et potato pulvere, sanitatem consequuntur. Lapis ille, sicut a nonnullis probatur,

EX CAPGRAVIO.

batur, a loco illo remotus et ablatus, iterum post modicum in sua sede reperitur: miro modo, quasi ramus arboris, trahentibus cedit, dimissus vero, velut naturaliter resilit in suum locum. Iis populi accensi virtutibus, oratorium in memoriam Virginis sanctæ construentes, sacra porticu saxum illud collocarunt.

Cœnobio Tanetensi præfecta, multis fulget virtutibus.

6 Accersito tandem Theodoro archiepiscopo, cum septuaginta virginibus habitum religionis suscepit, et de consensu matris ejus Theodorus eam abbatissam consecravit. Virgo autem sancta virtutis via progredi, non tam sororibus imperat quam monstrat, exemplis provocat, et omnibus humilior apparebat. Ministra esse malebat quam magistra, prodesse quam præesse, famulatu quam præcepto charitatis obsequium docere, diligi potius quam timeri satagebat, jugi abstinentia et vigiliis, orationibus assiduis Deo servire studebat. Cum autem nocte quadam ardente lumine orationibus vacaret, inimicus generis humani candelam ejus exsufflans, penitus exstinxit; cujus insidiis angelus Domini adveniens obstitit, hostem longius excussit, et lumen legenti restituit.
B Victus ergo malignus in suam perniciem alias molitur insidias occupare; Virginem aggreditur dormientem, quam vigilantem superare non poterat, munita tamen armis fidei, et signaculo crucis signata requiescebat, et angelus Domini adveniens, dormienti assedit, et splendentibus complexam alis obtexit. Exterritus hoc aspectu inimicus, pavore coactus retrorsum ruit, et cum horrendo ejulatu procul aufugit.

et devicto sæpius dæmone, piissime moritur.

7 Hæc enim per soporem dilecta Deo anima contemplans, hostem ruina sua tabescentem vidit: cum enim nocte quadam orationi cum lacrymarum profluvio intenta esset, apparuit ei Spiritus sanctus in specie columbæ, et in capite ejus sedere cœpit, alis applaudens totum caput velut corona quadam adstringebet, diu persistens et amplexans caput ejus, ut præ splendore, per unam fere horam videri non posset. Appropinquante die obitus sui, vocatis sororibus suis inter cetera dixit: Pacem et sanctimoniam inter vos habete, carissimæ, caritatem Dei et proximi servate, invicem onera portate, invicem obedite, et Deus pacis ac dilectionis maneat semper cum omnibus vobis. Iis et hujusmodi peroratis horta-
C tibus, tertio Idus Julii migravit ad Dominum, et in monasterio, a matre sua constructo, et cui præerat ipsa, cum magno honore sepulta est. Huic in regimine successit sancta virgo Edbur-
k ga *k*, quæ cum S. Mildredam ad locum decentiorem transferre vellet, congregato clero et aperto sarcophago, Virginem cum vestibus mundissimis integram et incorruptam inveniunt, ut dormienti similior quam mortuæ appareret.

Vastato cœnobio, Cantuariam transfertur.

8 Piratæ tandem Danorum, in insulam irrumpentes, plebem cædunt, laniant, omnia vastant, et virgines sanctas Domini in suo monasterio voraci flamma comburunt, et sic de monasterio illo famoso ecclesia plebeia facta est. Anno autem Domini millesimo septimo, regnante rege Canuto, Elfstanus abbas S. Augustini, cum corpus sanctæ Virginis ad monasterium suum transferre cogitaret, nocte quadam apparuit ei quidam, vultu et habitu lucidissimo, dicens: Scias me optatum tibi nuntium adesse; et de pretiosi corporis S. Mildredæ translatione desiderium et votum tuum consequeris et adimpletum videbis: sic enim placitum et secretum est gratiæ Dei, dilectæ sponsæ suæ honori multorumque saluti prospicienti. Assumpto autem corpore sancto, in pulverem resoluto, ad ecclesiam suam detulit D
et in feretro pretioso cum honore illud collocavit *l*. l

Regina Emma, ope Sanctæ pristino honori restituta.

9 Regnante Edwardo sancto Confessore, Emma mater ejus accusata, regem Norreganorum *m* ad invadendam Angliam concitasse, thesaurumque infinitum illi misisse, universa ejus substantia regi proscripta, Wintoniæ morabatur, m
[et] omnium aspectus ac colloquia fugiebat. Quadam autem nocte mentem angustiis fessam, et sopore depressam, puella quædam, sacro velamine decorata, consolata est, dicens: Quare mœrore consumeris? Pro rebus perituris cur te perdis? Quoniam nihil sint terrenæ divitiæ, pereundo te docuerunt, quæ a te cum amatoribus suis defecerunt. Proinde bonum est sperare in Domino quam in principibus et thesauris pecuniæ. Audi tamen consilium meum, et beatæ Mildredæ auxilium, missis muneribus implora, cujus suffulta suffragiis, honori et dignitati restituta, omnes persecutores tuos indulgentiam suppliciter a te flagitare videbis. Ego sum, inquit, Mildreda Christi famula, cujus opem te exposcere suadeo, ecce interventu meo divina tibi E
præsto sunt solatia *n*. Cumque regina, ut jussum n
fuerat, omnia devote complesset, rex maternam injuriam ægre ferens, in pristinam dignitatem eam revocat, et veniam supplex petit.

Dormitantes in festo suo corripit.

10 In festo S. Mildredæ quidam campanas pulsantium, ante altare sanctæ Virginis sedens, dormire cœpit; et ecce Virgo sancta, inæstimabili decore fulgida, de tumba procedens, sibique minaciter accedens, elata palma, alapam ei dedit, docens eum, oratorium, non dormitorium ibi esse. Ille a somno exsiliens, sicut prius dormiens viderat prodeuntem, ita prorsus vigilans redeuntem vidit, tumbamque subeuntem.

Quantum contulerit ad reparationem templi.

11 Cum ecclesia pristinæ requietionis suæ reparari deberet, et de sumptu solicitarentur multi, vir quidam dives vidit in somnis totum Thaneti populum collectum, invicem de sumptu conferre. Et ecce adstitit in medio puella quædam decora nimis, dicens: Audite amatores seculi, et corruptibilium facultatum custodes ac servi; vos grave fertis succurrere ædificio domus Dei; in perituris confiditis, in bonis permansuris non speratis; sed quæ retinetis, peribunt, quæ ero-
gatis, æternaliter multiplicata manebunt. Ecce F
ego, plus omnibus vobis, huic structuræ proficiam, plus mea valebit inopia, quam omnis abundantia vestra. Quibus a multis auditis, operis consummationi sedulo insistebant. Et cum lignum trabale, in quo laquearia tecti figerentur, tribus pedibus inventum esset brevius pariete, cui superponeretur, contristatus artifex beatæ Mildredæ auxilium suppliciter invocavit; mane autem facto, juxta mensuram operi aptam, tribus pedibus productum reperitur.

Revelatio de præsentia sacri corporis apud Augustinenses;

12 Senior quidam, de beata Mildreda, quod in ecclesia S. Gregorii Cantuariæ, ubi Canonici regulares, teneretur, et corpus ejus ibidem coleretur, errans, vidit in somnis in natali ejusdem Virginis, angelum Domini sibi dicentem: Surge jam, surge et ad nuptias sanctæ virginis Mildredæ procede. Quo tertio audito, ille respondit: Ubi quæso, ait, Domine, eam esse credemus? Apud S. Augustinum, inquit angelus. Et ille: An non potius est, inquit, apud S. Gregorii ecclesiam, ut nos arbitramur? Nequaquam id credas, ait ille; ibi enim numquam fuit; verum indubitanter scias, quod apud sanctum Augustinum est. Et ecce subito videt aulam, in qua quiesce-

bat,

A bat, splendore nimio coruscare; cœli aperti sunt, et inæstimabili luce effusa, angelos atque supernorum agmina cum immensa claritate descendere, et beatam Mildredam regio diademate præfulgidam, gemmis et omni ornatu gloriæ decoratam, summo omnium tripudio et concentu, usque in ecclesiam S. Augustini, tumbamque suam descendere, clare prospexit.

quid opponant Gregoriani.

13 Inveni enim scriptum in cœnobio S. Gregorii Cantuariæ, quod anno Domini millesimo octogesimo quinto Lanfrancus archiepiscopus corpora sanctarum virginum Mildredæ et Edburgæ, in Taneto insula sepulta, de terra lavaverit, et in ecclesia B. Gregorii Cantuariæ, quam ad pauperum solamen, paulo ante de rebus ecclesiæ, cui præsidebat, ditaverat, cum magno honore transferens collocavit. Ibi revera scrinium satis pretiosum adventantibus ostenditur, sed et altercationem inter monachos et canonicos pro corpore S. Mildredæ, nondum tempore nostro sedatam, peritioribus discutiendam relinquo *o*, qui quod in utroque loco scriptum reperi, ad futurorum notitiam venire volui.

B

ANNOTATA.

a *Prosapia illa explicata est ad* 23 *Februarii, et hic rursus in Commentario prævio* § 3. *Quæ de Edbaldi apostasia et resipiscentia obiter subjiciuntur, videnda sunt in assignata Vita S. Laurentii, apud nos in Actis* 2 *Februarii.*

b *Melius diceret* autem, *ad combinandas constructiones.*

c *In codice Usuardino Altempsiano signantur* 17 *Octobris, uti et in Anglico Wilsoni, quo die de ipsis agendum erit. Nescio cur a Castellano relati sint inter Sanctos diei incerti, quos aemeros appellat.*

d *Vide quæ ex Thornio retulimus Commentarii prævii* § 1.

e *De tota ea historia pluribus actum est* § 3.

f *Quid hic ad rem psalterium? An quod psalmos seu preces aliquas se scribere simulaverit? Nec res ipsa placet, nec modus eam exornandi.*

g *Clavumne indicare cupit, quo Christus Dominus crucifixus fuit? Nescio cui satis credibile sit,* S. Mildredam *tantum thesaurum sibi pretio comparasse.*

C h *Satis patet, fluxum seu æstum maris indicari : an a Græco* ῥεῦμα, *explicant glossaria. Nihil placet huic scriptori quod non miraculum sit, aut miraculo proximum.*

i *Quæ sit ista insula* Ippelsflée *vero, ficto, aut saltem corrupto nomine, necdum reperi ; neque operæ pretium puto eam diutius quærere. Si recte sua connectit, et vera est saxi miraculosi historia, opinor, illud non longe remotum fuisse ab ipso Menstreio cœnobio; nam* oratorium *qualecumque ibi conditum fuisse videtur, et erecta* sacra porticus, *ubi saxum conservatum fuerit.*

k *Non una apud Anglos ejus nominis Sancta claruit : aliquam dedimus* 15 *Junii ; aliam notat Martyrologium Anglicanum* 18 *Julii; hanc remittens ad* 13 *Decembris, quo die de cultu et Actis ejus plura disquirentur.*

l *Quæ hic cursim describuntur, fusius deducet proxime secutura translationis historia.*

m *Vides indicari regem aliquem aquilonarem, qui hic esse debeat Norwegiæ ; at tale crimen Emmæ ab æmulis objectum non lego, ut vide locis notatione sequenti citandis.*

n *Potuit in oppressæ reginæ favorem etiam aliquid contulisse* S. Mildreda, *verum obiter hic multa insinuantur, quæ longe aliter gesta memorant scriptores Angli ; de probata nempe Emmæ innocentia per calcatos innoxie vomeres ignitos, etc., ut videsis in Commentario prævio ad Vitam S. Eduardi* 5 *Januarii toto* § 4 *et* 5, *atque item* 2 *Julii* § 1, *de S. Swithuno, ubi miraculum Sancto isti adscribitur, in cujus ecclesia pridie examinis ipsum exoraverit, et postmodum in eadem sepeliri voluerit Emma, post donationes multas ejus monasterio factas.* EX THORNIO.

o *De ea inter binas ecclesias controversia satis quoque dictum est in Commentario prævio.*

HISTORIA TRANLATIONIS

A Guilielmo Thorn monacho Cantuariensi.

Ex editione Rogerii Twysden anni MDCLII.

E

Translationem describit plurus Thornius,

De *Thornio isto jam supra diximus, Chronicæ ejus capiti* 24, *præfixum titulum:* De vita et origine S. Mildredæ virginis *a columna* 1905, *ubi ab ultima sacri corporis depositione sic historiam suam exorditur :* Anno Domini MCCLXII, x Kal. Martii positum est corpus sanctæ virginis Mildredæ in feretro in quo nunc jacet, *nempe dum ipse scriberet circa finem ejusdem seculi* XIII. *Subjungit quod promiserat, satis accuratam Virginis genealogiam, quam in Commentario prævio descripsimus. Tum vero, quod in titulo minime pollicitus erat, varios, post* S. Mildredæ *obitum cœnobii casus, et potissimum sacri ejus corporis, ex insula Tunet in Cantuariense S. Augustini monasterium translationem prosequitur, ea occasione quod bona pleraque prædicti Mildrediani cœnobii ad monachos istos Cantuarienses, donatione Canuti Regis transiissent, a quo etiam abbati Elstano potestas facta est, sacras exuvias transferendi. Multa quæ admiscentur et mendosissime excusa sunt, hic prætereo, ea dumtaxat decerpturus quæ nos ad rei istius narrationem perducant. Præmissis igitur hisce verbis :* Vixit autem cum sororibus suis usque ad terminum F vitæ suæ, *sic pergit :*

præmittit, quo loco sepulta fuerit,

2 Qua mortua et sepulta cum matre sua Dompnena, secunda abbatissa successit ei in regimine beata Edburgha, matertera S. Mildredæ; Ermengytha usque ad finem vitæ cum ea mansit, ibique dum adhuc viveret, elegit pausam * uno milliario ad orientem monasterii, quod B. Edburga in honore Apostolorum Petri et Pauli construxerat, quæ supradictæ virgini Mildredæ immediate successerat : in quo et corpus ejus decenter locaverat, ubi per ccc fere annos requievit, quousque revelatione divina ad hoc monasterium * fuit translata ab abbate Elstano, ut infra clarius apparebit. Illa ecclesia quam construxerat beata Edburga in honorem Apostolorum Petri et Pauli, in quam post aliquot annos transtulit corpus beatæ Mildredæ, totum integrum et incorruptum, et illud ad partem aquilonalem in feretro collocavit, est inferior pars versus occidentem capellæ manerii nostri de Menstre, in qua sepulcrum ejusdem Virginis apparet : quæ ecclesia immediate est conjuncta capellæ beatæ Mariæ Virginis, quam beata Dompnena, ut supra legitur, fieri procuravit. *Sequuntur aliqua*

* sepulturam
* S. Augustini

EX THORNIO. *qua de beatis Sexburga, Etheldretha, aliisque ejus familiæ Sanctis, quæ huc proprie non spectant. Audi sequentia :*

et quænam ei successerint usque ad vastationem Danorum. 3 Mortua beata virgine Mildreda abbatissa, beata Erburt, quod dictum est [ejus locum occupavit.] Qua mortua, anno Domini sextingentesimo * quinquagesimo primo, successit Sigeburtha consecrata a Cutberto Archiepiscopo. Tempore hujus, Dani singulis annis advenientes, Thanati insulam devastabant, et moniales paucæ factæ sunt, vexatæ a tribulatione malorum nimium et dolore. Post obitum Sigeburth abbatissæ Seleditha a rege Cudredo subrogatur, ab Alderaldo Archipræsule consecrata. Ista numerum monialium destructum per adventum Danorum, quantum valuit, augmentavit. De aliis abbatissis, istam consequentibus, nisi de ultima, per Danos captivata, quidquam non reperi [in] scripturis. Anno MXI, mortuo Ethelredo rege Anglorum et Edmundo filio ejus, Swera rex Danorum, pater Knuti, cum magno exercitu veniens, destruxit totam insulam Taneti, et dictum monasterium B. Mariæ, constructum a Dompnena, cum monialibus, sacerdotibus, clericis, et aliis pupillis inclusis funditus concremavit. Leofrima abbatissa prædicti monasterii captivata, et eodem anno inter festum natalis beatæ Mariæ et festum S. Michaelis capitur Cant, et postea destruitur tota Kancia, sed corpus beatæ virginis Mildredæ, et sepulcrum, in quo jacuit in Taneto, intacta certissime manserunt.

* lege septingentesimo

B

Tum ostendit favores in monachos Canuti regis, 4 *Ex sequenti mendosissima constructione id eruendum videtur, dilapsis vel extinctis monialibus, clericos aliquamdiu substitutos*, qui quasi in ecclesia parochiana ministrabant fidelibus, usque ad tempus translationis beatæ virginis Mildredæ ad monasterium beati Archipræsulis Augustini. *Atque hic demum subjungitur ipsa translationis historia, quam paulo altius repetit, in hunc modum :* Mortuo autem Swera vel Swano, quod idem est, anno quarto post adventum suum, anno proxime sequenti venit filius ejus Knutus rex Daciæ, Noriworgiæ et Scotiæ, et subjugata sibi Anglia, et diviso regno Anglorum in Anglos et Normannos, in Anglia XX annis regnavit, qui istud monasterium et beati regis et martyris Edmundi amplius quam cetera prædilexit; unde sanctum Elmerum abbatem hujus monasterii assumpsit in episcopum de Schirburn, quæ sedes jam ad episcopatum Sarisverieniam vurta est *, qui cæcus factus, reliquit episcopatum, et redit ad monasterium istud, et hic mortuus ante altare sancti Johannis jacet sepultus. Scilicet et eodem tempore rex Knutus Elstanum monachum hujus loci in episcopum Wyntoniæ assumere nitebatur. Sed contra totis viribus renitente, ab Elnotho archiepiscopo consecratum abbatem hujus loci constituit, post Elmerum. Itaque abbas Elstanus dilectus Regi et omnibus ante piabilis *, postquam emerat villam de Felkestan pro qua venditor medietatem possessionis ecclesiæ beatæ Mildredæ, qui possidebat tunc, reposuit, cogitabat qualiter regis licentiam pro Virgine transferenda poterit obtinere.

C

* *forte* unita est.

* *An* præ ceteris pius?

a quo abbas Elstanus primum bona Menstrei cœnobii, 5 Sed cum insisteret devotis orationibus, implorans Virginis consensum et Dei adjutorium, ut in his suum desiderium impleretur, quadam nocte apparuit ei quidam dicens : Lætare, Pater, certissime de pretiosi almæ Mildredæ corporis translatione votum tuum et desiderium consequeris. His auditis, remoto dubio, pergit ad Alfwynum, pro se factum episcopum Wyntoniæ, suum benevolum specialem. Qui simul ad Regem venientes dicunt eidem, quæ abbati Elstano sunt divinitus revelata; devote supplicantes regiæ majestati, ut liceat abbati ad monasterium suum transferre corpus sanctum Virginis gloriosæ. Rex gratissime audiens petitionem eorum, dimittit abbati prædicto reliquam portionem possessionis almæ Mildredæ; et omnes terras cum pertinentiis, quæ tunc ad dictum monasterium beatæ Mildredæ pertinebant, vel ablatæ fuerant quovis modo, concessit et dedit pro se et heredibus suis prædicto abbati et conventui monasterii nostri in veram, puram et liberam possessionem perpetuo duraturam, istam donationem cartæ suæ pleno robore confirmando. Sed corpus beatæ virginis Mildredæ tranferendum adhuc non concessit, sed abbatem in spem posuit, suum desiderium consequendi.

D

6 Contigit autem non multum post quod idem rex Knutus Romam adire voluit pro certis causis. Qui dum iter arripuit, venit causa orandi ad ecclesiam istam cum prædicto Alfwyno episcopo Wyntoniensi, qui movit regem de translatione beatæ virginis Mildredæ, ut præmittitur, concedenda. Tunc rex Knutus, manum imponens super altare sancti Augustini, votum vovit Deo et sancto Augustino in præsentia procerum, qui secum venerant, et prædicti abbatis et multorum fratrum præsentium, patria voce dicens : Si gratia Dei et beati Augustini patroni mei adjutorium deduxerit et reduxerit me prosperum in terram meam, promitto veraciter corpus beatæ virginis Mildrethæ in hoc monasterio beati Augustini Anglorum apostoli transferendum. Post factum votum egreditur rex ad Sedem Apostolicam. Expeditis negotiis, pro quibus venerat, cum absolutione et benedictione Apostolica, ad regnum suum dirigit gressus suos. Cum Cant rex venisset in altitudine maris, ita ut regnum suum videre posset, tempestas fere remersit eum, cum classe magna magnatum Angliæ, qui venerant obviam regi suo ; sed per vocatum Augustini adjutorium tempestas cessavit et arripuit litus optatum, perdito nullo viro. *deinde post Canuti Roma reditum,*

E

7 Rex cum omnibus suis ad ecclesiam beati Augustini properat ad orandum, et notum facit omnibus mirum quod eis evenerat infra mare. Et iterum motus rex per prædictum episcopum Wyntoniensem dedit abbati licentiam transferendi corpus prædictæ virginis Mildrethæ, reddens Domino votum suum. Præcepit tamen rex abbati, ut proxima Pentecoste, quæ prope erat, ad se veniret, et translationem faciendam ipse rex per consessum procerum et per litteras suas firmius confirmaret. Abbas autem Elstanus diem præveniens limitatum, ipso sancto sabbato per favorem Emmæ reginæ et magnatum, qui aderant, regias litteras obtinuit, translationem prædictam adhuc faciendam, firmiter confirmantes. Inde sine mora eadem die adiit Thanetum, et amicis et vicinis convocatis, proximo die sequenti, videlicet ipsa Dominica Pentecostes, fecit convivium in domo sua. Peracta igitur solemnitate diei, convivæ revertuntur ad propria cum benedictione abbatis, negotio, pro quo ibidem venerat, omnibus celato. Ipsa quidem nocte cum secretariis suis sibi consciis quid fieret, idem abbas Elstanus ecclesiam ingreditur, et præmissa oratione, cum reverentia et timore accedit ad sepulcrum beatæ Mildredæ virginis venerandæ. Et dum niterentur totis viribus, qui aderant, extrahere reverenter thesaurum absconditum, nulla *etiam sacrum corpus obtinuerit,*

F

cautela,

A cautela, nullis instrumentis tumbam Virginis poterant aperire.

quod clam insciis incolis ablatum,

8 Tunc abbas tristis valde in spiritu humilitatis et corde contrito, Deo et sanctæ Mildredæ virgini fudit orationem cum lacrymis, ut ipsum, quem sancta Mildreda per revelationem ad transferendum corpus suum ad ecclesiam sancti Augustini invitaverat, domum sine suo corpore, pro quo venerat, vacuum non remittat. Item vovit ibidem abbas Elstanus, quod si transferri dignaretur, quod ad ejus feretrum, quod tunc in ecclesia sancti Augustini ante altare paratum erat, pro ipsa imponenda, omni die celebraretur Missa matutinalis, et ejus festivitas omni tempore inter festa solempnia fieret principalis. Hiis dictis, permollitur durities lapidum, et aperitur sepulcrum beatæ Mildredæ virginis; et egreditur odor suavissimus; et assumptum corpus beatæ Mildredæ, jam resolutum, posuit in linthiamen nitidum, et ipsum linthiamen cum reliquiis mittit in paratum scrinium. Sicque ipse abbas Elstanus et dominus Godwynus decanus et Benedictus et Radulphus venerabiles fratres hujus monasterii,
B fugerunt versus domum, portantes scrinium cum corpore beatæ virginis Mildredæ, nihil ibidem de prædictæ virginis reliquiis relinquentes. Homines autem de Thaneto, nescio qualiter hoc scientes, insequuntur abbatem et comitivam suam cum gladiis et fustibus et magna vi armorum, cupientes eripere ab eis corpus Virginis gloriosæ. Sed ante eorum adventum, abbas cum comitiva sua et reliquiis navem intraverat, et fere pervenerat ad litus optatum; et dum persecutores nihil habuerunt in quo poterant persequi fugientes, ad propria vacui revertuntur.

Cantuariam solenniter transtulerit anno 1030.

9 Anno igitur Domini MXXX, XV Kalend. Junii anno regis Knuti XIV, et domini abbatis anno VII, videlicet XV Kalend. Junii die supradicto, idem abbas Elstanus transtulit de Thaneto corpus beatæ virginis Mildredæ, et clausum in prædicto scrinio positum est ante magnæ altare hujus ecclesiæ, in tumba ad hoc parata. Ad cujus caput prædictum altare constructum erat, in quo Missa matutinalis celebrata fuit omni die. Jacuit autem beata virgo Mildreda in eodem loco videlicet paululum superius quam magnum candelabrum, vocatum Jesse, stat in choro, usque ad tempora
C Wilfrici junioris, qui dilatans ecclesiam suam, transtulit eamdem virginem in porticum Augustini, ubi tunc jacebat idem Augustinus. Sed post, propter Danorum imminentem devastationem, et ipsorum in Sanctos Dei irreverentiam, per Scotlandum, tunc abbatem, reliquiæ prædictæ Virginis sub tumba antedicta, etsi non satis decenter, ibi tamen satis sagaciter sunt reconditæ, in saxeo sarcophago; ubi remanserunt, donec dilatata ecclesia, cum aliis ejusdem ecclesiæ Sanctis, in suam quam nunc habent, porticum transferretur, sarcophago illo adhuc integre permanente. In qua translatione tale contigit miraculum, et evidens argumentum contra Gregorianos, corpus beatæ virginis Mildredæ fallaciter usurpantes.

Occasio translationis alterius

10 Quidam monachus hujus loci, nomine Maurus, sacrista, jacens in pulpito ecclesiæ nocte proxime præcedente diem hujus translationis, videlicet tempore Scotlandi factæ, vidit vigilans sibi apparentem Virginem in habitu moniali. Et ipso quærente, quæ et qualis esset, et quid ibi ageret tunc temporis; respondit Virgo apparens: Nescis, ait, quæ sim? Crastino scies, et me videbis oculo corporali. At ille frater Maurus devotius supplicavit eam, dicens: Rogo domina, ut mihi indices nomen tuum. At illa: Ego sum, inquit, quam veneranter habetis, quam sanctam Mildredam appellatis; die crastina me videbitis dixit; et quasi ad thalamum sui porticus remeavit. Contemplator multum admiratus quid esset hoc, et dixit, die crastina videbitis me, diversis cogitationibus plurimum vexabatur. Nocte præterita, proxima die sequente hora diei tertia, prædictus abbas Scotlandus convocat multos fratres in porticum beati Augustini, ubi ipsa jam ut prædicitur, fuerat tumulata. Nam cum primo esset translata de Thaneto per Elstanum abbatem, posita est in scrinio undique munito et bene obserato, in tumba ante altare, ut prædicitur: clavim hujus scrinii abbas Engelsinus fugiens in Daciam secum asportavit, sed remisit eam abbati Scotlando, divina, ut credimus, voluntate.

EX THORNIO.

ab abbate Scotlando:

11 Nam ab astantibus cum Scotlandus quærit, si clavim cognoscant, nullus eorum eam cognovit, præter solum Dominum Godwynum decanum, qui cum Elstano abbate erat in prima translatione Virginis supradictæ. Tunc abbas E
Scotlandus dixit: Hanc clavem Dominus Engelsinus prædecessor noster fugiens a timore novi regis in Daciam, remisit mihi, dicens, ut hanc gloriosam Virginem cautius reconderem ab iniquo Danorum exercitu imminente. Sic abbas Scotlandus cum aliis qui aderant, feretrum Virginis aperit, et seram scrinii prædicti cum clavi ex utraque parte indentata aperit reverenter. Patuit archa, et in archa plumbea theca, qua reserata, invenerunt ligneam cistam fere consumptam nimia vetustate. In cista aperta nitidum linthiamen aspiciunt, et in linthiamine omnium præsentium oculis, inter quos frater Maurus prædictus extitit, apparuerunt ossa nitida et pulvis corporis resoluti sanctæ Mildredæ virginis gloriosæ. Tunc frater Maurus retulit eis certam quam nocte præcedenti viderat visionem. Hiis ita visis, abbas Scotlandus cum magna reverentia singula reposuit in loco suo. Recondita est itaque gloriosa virgo in sarcophago novo in porticu sancti Augustini, donec transvecta est in locum in quo nunc jacet, et intacta permansit usque ad tempus abbatis Rogeri secundi; qui eam iterum transtulit sub hac forma. F

ac demum ab abbate Rogero anno 1262.

12 Anno supradicto scilicet Domini MCCLXII, abbas Rogerus, perpendens corpus sanctæ Virginis translatum de Thaneto per abbatem Elstanum minus reverenter, quam decuit, collocatum, propter excitandum populi devotionem de ejusdem translatione falsa suspicantis, monumentum Virginis in porticu sua prædicta, videlicet aquilonali a patre nostro Augustino, quo scilicet modo prædicta Virgo reconditur, humili devotione aggreditur et sarcophagum prædictæ Virginis in dicto feretro reperit occultatum; in quo epitaphium invenit scriptum istis versibus:

Clauditur hoc saxo Mildreda sacerrima virgo,
Cujus nos precibus adjuvet ipse Deus.

Tunc abbas lætus ad orientem respiciens sarcophagi, invenit quoddam vas plumbeum, quod cum magna reverentia adaperiens, laminam plumbeam cum tali scriptura reperit in eadem:

HOC IN LOCULO HABETUR PULVIS DEO DILECTÆ VIRGINIS MILDREDÆ; OSSA VERO EJUS IN TUMBA IPSIUS CLAUSA SAXO DURISSIMO REQUIESCUNT.

Istas

AUCTORE W. THORNIO.

Istas sanctas reliquias idem abbas Rogerus reposuit sicut invenerat, quousque eisdem [monumentum] decentius pararetur. Ista autem omnia paucis scientibus facta fuerunt in secretis. Materiem huic dependentem anno Domini MCCLXIX require.

MIRACULA

Ex proprio Sanctæ Officio, et eodem Wilhelmo Thornio.

Miles in furto deprehensus,

De *Officio Milhamensi et consimilibus lectionibus codicis S. Amandi dixi supra sub finem Commentarii prævii; hic solum notandum est, in paucis differre utriusque manuscripti narrationem, sic ut una ex altera corrigi debeat. Initium nonæ lectionis Officii Milhamensis turbatum est et multo* B *verbosior historia reliqua cum Amandina convenit, substantia utrobique eadem, sed hæc multo brevior et nitidior. Sic habet :* Quidam miles domum cujusdam nocte irrumpens, magnam partem substantiæ furto abstulit ; sed captus mane arctissimo ergastulo constringitur. Eadem die instabat vigilia beatæ Mildrethæ; audiensque excellentia signa ad vesperam, interrogat, quid causæ adesset? Et cognoscens, beatæ Mildrethæ solennitatem instare, ad eamdem cum lacrymis clamare et invocare cœpit. Mira res ! ad nomen Virginis rumpuntur vincula, aperta sunt ergastula ; cernensque vinctus liberum exitum, ponit animam suam in ea ; ascendit propugnacula, et inde se in ima fossæ, velut ab alta rupe in barathrum projecit. Cumque a tanto jactu ante posset extingui, quam a terra suspici, quasi Virginis subnixus manibus, nil patitur damni. Emergens autem a volucri celeritate a fossa altera, nihilominus exterioris castelli exsuperat propugnacula, atque in tam altæ, quam prius, desiliens fossæ præcipitia, salvus fugit prementia pericula.

invocata Sancta mirabiliter evadit.

2 Tunc vero divulgata ejus fuga, tota in illum grassatur turba ; quisquis equum ascendere, quisquis pedibus currere poterat, in illum decertat. C Ille, ut alter Asahel, omnes antevolat, ad ecclesiæ venit asylum, sed miser ostium invenit clausum. Tunc capiendus erat; nam hostis a calce urgebat. Ad fenestram cryptæ se inde prorupit, insertisque brachiis, ferrum patenti fenestræ objectum invadit, et huic [tamquam] involutus anguis incumbit. Tunc persecutores irruunt et comprehendunt, gaudentes sicut exultant victores capta præda. Pulsant, trahunt capillis, collo, humeris, brachiis, pedibus, vestimentis, cingulis, nec sufficit unus homo, qui tot manibus teneatur. Acriter utrique decertant ; hic pro vita servanda, ii pro fure capiendo. Interea a tantæ turbæ strepitu accurrit claviger ecclesiæ, increpans ecclesiæ violatores, paganos reverentiores esse delubris suis, quam tales asserens ecclesiis suis. Illi contra clamant, regis esse captivum profugum, nec tamen ulterius reum tenere præsumunt ; sed datis vadibus in satisfactionem, territi discedunt. Secretarius illico adducit Virginis libertum in ipsum templum, sistens supplicem ante ejus tumulum, immensas Domino et ipsi liberatrici gratias persolventem.

Translato corpore, cessat siccitas.

3 O diem illum festivum, quo patriæ salus D Mildretha advehitur ! tota adeo provincia obviam fertur, hymnus laudis in cœlum tollitur ; superna gratulantur, et Heliæ inundatione terra exusta renovatur. Rerum siccitate omnia moriebantur, sed adventu salutiferæ Virginis, omnia renascuntur.

Regina Emma adjuta.

4 Regina a summa opulentia dejecta, a gloriosa Mildretha per visum consolata et priori copiæ est restituta. *De hoc miraculo videsis Vitam supra num.* 9 ; *et annotata nostra ad litteram* N. *Pergunt lectiones.*

Apparet duobus virginibus.

5 Visa etiam est duarum virginum media, crucem auream dextera, et aureum calicem ferens læva, quæ vincebant solis lumina videntique dare certa remedia. *Opinor, hic indicari, dedisse* S. Mildredam *virginibus istis ea remedia quæ ipsæ postulaverant.*

Sanatur paralytica;

6 Mulier paralysi et caduco morbo moribunda, integerrime est sospitata a præfulgida sibi apparente Mildretha.

item puella moriens.

7 Puella moriens, per revelationem jubetur ad S. Mildretæ perferri monumentum ; factum est et revixit.

E

Corripiuntur somnolenti.

8 Cœlica Mildretha inter divinas laudes facie corusca et verbis et alapis somnolentos excitat, seseque sui loci custodem esse pervigilem pronuntiat, quæ nos in Domino jugiter custodiat.

Paralyticus restituitur.

9 Gloria in excelsis dum cantatur, paralyticus et debilis voce divina jussus properat ad præclarissimæ virginis Mildrethæ salutis reparatricis, calcaneo integro concreto cum profluo sanguine exsolvitur et erigitur. Turba flere præ gaudio ; hinc dicamus perpetuo : Gloria in excelsis Deo.

Anno 1294 Eduardus bona abbatiæ repetiturus

10 *Hactenus ex prædictis Mss. ad invicem collatis, ut supra monui. Sequitur modo miraculum aliud quod laudatus Thornius Chronico suo inseruit cap.* 29, § 10, *columna* 962, *sub hoc titulo :* Miraculum Mildredæ pro manerio de Menstre. *Paulo longior est historia, quam integram reddere volui ; servatis* Waranto, Seisitus *aliisque barbarismis, quæ satis facile intelliguntur, ita narrat :* Anno Domini MCCXCIV, ad suggestionem æmulorum ecclesiæ Dei, petiit Dominus rex versus abbatem S. Augustini, maneria de Menstre et Langeport, Chistelet, Sturre et Salmanston cum pertinentiis, ut jus suum, per quinque brevia de Recto, F dicens quod Dominus Henricus rex, pater Domini regis Ricardi consanguineus suus, de prædictis maneriis seisitus fuit tempore pacis, et de ipso Domino Henrico rege descendit, Ricardo regi ut filio et heredi, quo sine herede defuncto, descendit jus regi Johanni, ut fratri et heredi ; et quod tale sit jus Domini regis, paratus est verificare.

terretur in somnis a S. Mildreda :

11 Igitur IV Idus Julii accessit Cantuariam rex Edwardus cum Domino Joanne de Berewych et aliis Justiciariis suis, super prætacta materia per brevia de Waranto et de Recto processuri, et ecclesiam Augustinensem manerio de Menstre damnabiliter privaturi ; et antiquum hospitium suum relinquens, in ecclesia Christi reverenter susceptus est. Nocte siquidem quæ almæ Mildredæ digno transitu illustratur, videbatur regi in sompnis a Flandria navigio Angliam advenire. Sed et per pelagus tantis tempestatibus et procellis quassatus est, quod et videbatur ei absortibus maris incontinenti deperire. Jussit igitur, ut insulæ Thanetensium, quo citius poterant, navim applicarent : quæ insula visum sibi fuit fore vicina, sed et dum locum affectatum quasi

adeptus

AUCTORE W. THORNIO.

A adeptus esset, astitit super litus regia virgo, vestitu circumdata moniali, et baculo suo rostrum navis fluctibus maris per vices reimpellens, ita quod videbatur ipsi regi in januis mortis fore constitutum. Sed inter ista rex in hanc vocem prorupit : O tu famula Dei ! ecce adest nobis mortis periculum, et nos non sinis applicare, sed nostram vitam infelicem hiis fluctibus proponis terminare.

unde mutato consilio,

12 Ad hæc sancta Virgo : Cum tu rex terram istam quæ mea est a domo requietionis meæ crastina die auferre disponis, scias te beneficio istius terræ ab instanti periculo liberari non debere. Igitur spiritu conturbato et similiter strepitu signorum, quæ more principali in monasterio sancti Augustini in matutinis laudibus pulsabantur, rex expergefactus, cubicularium advocavit, quare et ubi esset iste sonitus inquisivit. Ad hæc ille : O Domine mi rex ! iste sonitus in ecclesia sancti Augustini ob annualem solemnitatem sanctæ Mildredæ ibidem tumulatæ constat haberi ; quæ abbatissa in monasterio de Menstre extitit prima. Certe, inquit rex, illa est, quæ per visum B mihi apparuit, et in sompnis plurimum me conturbavit. Quid plura ? Mane autem facto, misit idem rex unum militem de camera sua, ut interdiceret Justiciariis antedictis, ne super breve illo forent ulterius processuri. Quod cum sic ex parte regis nunciatum fuisset, unus veritatis inimicus sic proterve respondit : O sapientia regis ! nos commodum suum affectamus, et quod in hac parte nobis incumbebat, soliciti eramus, et negotium quasi debito fine concludimus, et ecce consilio minus provido, jam decretum est supersedere. Si vero super istis paulisper procederemus, in medulla Cantiæ eum incorporassemus.

trepidos abbatem et monachos exhilarat.

13 Nunciatum est Domino abbati, quod celebraret regi missam solemnem ad tumbam sanctæ Mildredæ, et quod vocem suam ob præsentiam et reverentiam regis unam notam cantando exaltaret. Ad hæc abbas : O carissime ! bene nos et fratres nostri merito et perpetualiter possumus lugere, scito pro certo, quod cantus me non delectat, regiis tamen mandatis, prout debemus, volumus complacere. Volens igitur abbas faciem regis spiritu humilitatis prævenire, præcepit, ut quisque monachus alba indueretur ; et ita a gradu, qua ad corpora Sanctorum ascenditur usque ad ostium claustri, proni in terram vultu regio se ostenderunt. Novitate cujus rei rex obstupefactus, interrogavit abbatem cur ita monachi sic se haberent ? Cui ille : O Domine mi rex ! irruit super nos formido et pavor in magnitudine decreti tui, cum a maneriis nostris, nobis a regibus Anglorum antiquitus collatis, sumus auferendi. Cui rex : Confortamini, inquit, devoti mei, et nolite timere, proxima est consolatio vestra ; hæc vero mutatio dexteræ Excelsi. Quibus auditis, monachi spiritum consolationis assumpserunt, et Missam festivalem peregerunt. Qua finita, rex abbati visionem suam narravit ; et ob reverentiam Sanctorum, istius cœnobii maneria, quæ calumniatus est, eisdem in præsenti perpetualiter confirmavit, cujus tenor talis est :

novoque diplomate omnia confirmat.

14 Edwardus, etc. Sciatis quod cum nos maneria de Langport, Chistelet, Sturre, Menstre et Salmanston in comitatu Kantiæ cum pertinentiis nuper in curia nostra, coram dilectis et fidelibus nostris Johanne de Berewyk et sociis suis Justiciariis nostris, itinerantibus in eodem comi- E tatu, per brevia nostra de Recto versus dilectum nobis in Christo abbatem sancti Augustini Cant. petivissemus ut jus nostrum : nos caritatis intuitu, et ob reverentiam prædicti Sancti, remisimus pro nobis et heredibus nostris præfatis abbati et conventui loci prædicti omnem actionem, quam erga eumdem abbatem habuimus in maneriis prædictis, cum suis pertinentiis quibuscumque ; volentes et concedentes pro nobis et heredibus nostris quod prædicti abbas et conventus habeant et teneant maneria prædicta, cum suis pertinentiis, ut jus ecclesiæ suæ prædictæ sibi et sucessoribus suis, sicut ea habuerunt et tenuerunt ante impetrationem brevium nostrorum prædictorum, sine occasione vel impedimento nostri vel heredum nostrorum imperpetuum Ob quam causam jussum est per Angliam, ab executione hujus brevis tam de Waranto quam de Recto manus continere. Propterea quamplurimi dicti regni religiosi talem providentiam divinam experti, Cantuariam usque proficiscentes, almam Mildredam actionibus gratiarum quam devote obsequuntur.

C F

DE S. STEPHANO SABAITA

THAUMATURGO MONACHO

IN LAURA S. SABÆ PROPE HIEROSOLYMAM

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Brevis Lauræ notitia ; Sancti cultus; distinctio.

ANNO DCCXCIV

Tomo tertio Martii nostri, pag. 166 *in Commentario prævio numero primo, brevis data fuit notitia Lauræ S. Sabæ, occasione viginti monachorum ejusdem loci Martyrum. Prolixiorem reservamus in diem* V *Decembris. S. Sabæ Abbati, istius loci auctori sacrum; ad cujus Acta, sicut ibidem præmonuimus, plenius tractari poterit de ejus situ, incrementis, perturbationibus ac desolatione. Nominis etiam etymon, definitio, distinctio a monasterio, ac vivendi in ea monachorum norma materiam præbere tum poterunt ulteriori inquisitioni.* Maxima *enim* et illustrissima Laura, omnibus Palæstinæ Lauris eminentior, *teste Cyrillo Scythopolitano in Vita S. Sabæ, a Cotelerio edita tomo* 3 *Ecclesiæ Græcæ Monumento*rum

Longior Lauræ notitia reservatur in diem 5 Decembris. S. Sabæ, ejusdem auctori sacrum.

AUCTORE J. P.

rum pag. 229, *supra alias, sparsim ibidem variis locis recensitas, nimirum* Novam Lauram, Lauram Turricularum, Firmini, *ac* Sucæ *altius evehenda; cujus non minima laus est*, S. Stephanum Thaumaturgum *protulisse atque aluisse.*

Annuntiationes ex Synaxariis Græcis nostri Stephani alicubi cum alio confusi:

2 *Annuntiat ipsum hac die novum Anthologium; Menologium vero Sirleti his verbis :* Commemoratio sancti Patris nostri Stephani Sabaïtæ. *Cui consonant Menæa impressa cum suo Indice Ms., et Maximus Cytherorum episcopus, nec non supplementum ad Menæa Græca impressa ex Synaxario Sirmondi ac Ms. Chiffletii; in quo sequentes versiculi ipsi accinuntur :*

Καὶ σκῶλα, καὶ θηράτρα, καὶ πάγας βίου
Φυγὼν Στέφανος, εἰς Ἐδὲμ λόχμας ἔδυ.
Obstacla vitæ, compedes, ac vincula
Dum, Stephane, vitas, nemora paradisi subis.

Notatur præterea in Calendario, a Genebrardo, ac tomo 4 Bibliothecæ PP. vulgato, hac die XIII, *nullo addito præter nomen et cognomen. Habetur etiam in Menologio Slavo-Russico Ms.:* Memoria beatissimi

B

Stephani Sabactæ *(Sabaïtæ)* passi anno CCI sub Severo; *ubi perperam* Stephanum *nostrum martyrem facit, vel cum alio aliquo martyre confundit: nam* Sabaïta, *ut ratio temporis docet, nullus tunc esse potuit, necdum nato S. Saba, Lauræ Sabaïtarum conditore. Julius Græco-metricus, Ephemeridibus Græco-Moschis ante tomum 1 Maii insertus, pag.* 33 *signat* memoriam S. P. N. Stephani Sabaïtæ, *ut supra. Index autem in Typicum S. Sabæ differt ipsum in diem* XIV *hujus; cujus, ut puto, Typici annuntiatio, a Papebrochio descripta, nihil habet a prædictis diversum, præter cognomentum ἁγιοσαβίτου, quo monachus S. Sabæ fuisse indicatur, compositione paullo discrepante, re tamen conveniente vocabulo cum aliis Synaxariorum citatorum textibus, in quibus* Sabaïta *vocatur. In supplemento ad Menæa Græca excusa ex Synaxario membranaceo Sirmondi, sive Collegii Claromontani S. J. Parisiis,* Stephanus *hic turpiter confunditur cum alio* Stephano Sabaïta, *quando ista tradit die* XXVIII *Octobris, quo is colitur :* Μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς Στεφάνου τοῦ Σαβαΐτου, ἀνεψιοῦ Ἰω. [Ἰωάννου] τοῦ Δαμασκηνοῦ; *de qua re mox pluribus.*

Elogia,

C

3 *Stephanus vero uterque, suo quilibet die, in Menæis impressis eodem fere Officio sacro honoratur. Sufficiat parvum specimen, cujus hic est sensus :*

Vita cum verbis congrua
Tibi coronam duplicem,
O ter Beate, præbuit.
Tuo decoram vertici
Vitæ dator imposuit
Christus coronam gloriæ,
Sortite nomen congruum
Rei, beate Stephane.

Alluditur ad vocem στέφανος, Latine corona. *Nulla in Synaxariis, quæ ego quidem inspexerim, Sancti elogia reperio; tametsi Papebrochius ad Menæum Chiffletii, a se exscriptum, observet, eum habere elogium, et quidem longius. Sed tam noster Sanctus, qui ibi signatur hoc die, quam alii, diebus sibi propriis, illic notantur simpliciter sine ullis elogiis; sive ab exemplari, unde sunt desumpti Sancti, abfuerint hæc, sive brevitatis causa omissa. At defectum istum, si tamen ullus dici possit, affatim supplebit Vita; ubi versus finem cultissimo et dignissimo elogio condecoratur, quo forsam unice respexit laudatus Papebrochius, quando ad dictum Menæum longioris elogii notam apposuit. En tibi sparsa in contextu Vitæ honorificentissima epitheta, quibus veluti totidem radiis nomen ejus illustratur. Vocatur* prodigiosus *seu* prodigiophorus, σημειοφόρος *num.* 42; Thaumaturgus *num.* 62 *et* 92; Deifer *locis variis;* divinus senex *num.* 69; magnus senex *num.* 80; senex mirabilis, prodigiosus senex *num.* 85; sanitatis collator *num.* 99; mirificus magister 103; vir admirabilis 185. *Pluribus ejusmodi delibandis supersedeo.*

D

Refertur a Castellano, errante in ejus ætate; conjecturæ cur hoc die colatur

4 *Solus, quod sciam, e recentioribus, Castellanus in Additionibus ad suum Martyrologium Universale* S. Stephanum *dat hoc etiam die, et distinctius quidem, quam ipsa Synaxaria solent :* In Laura S. Sabæ in Palæstina, S. Stephanus Thaumaturgus, monachus, nepos S. Joannis Damasceni. *In hoc multum hallucinatur, quod ipsum innectat seculo* X, *reclamante Vita. Apposite autem ei tribuit titulum* Thaumaturgi, *in Synaxariis quidem allatis prætermissum, sed a se in illis, quæ adhibuit, alicubi haud dubie repertum : cum Vitæ Auctor sic eum vocet, et Vitæ contextus, quoad pervenit ad nos, constet continua serie miraculorum, vaticiniorum, ac perspicientiæ cordium, occultas quaslibet et abstrusas cogitationes scrutantis : quibus magnus in paucis signorum ac mirabilium patrator extitisse comprobatur. Cur vero ipsius festum non die 2 Aprilis, quo e vita excessit, sed hoc recolatur, prorsus nos latet. Si conjecturis locus; forte monachi Sabaïtæ vel occasione elevati solenniter corporis, vel ne Officio Paschali hebdomadisve Majoris sæpius impedirentur, huc ipsum transtulerunt : nisi forte alio eum removere impulerit alius Sanctus, eodem die 2 Aprilis in Indice dicti Typici notatus, et quidem cum titulo* Thaumaturgi : *quem presbyterum et hegumenum apud Græcos singulari cultu honoratum, et in pluribus Synaxariis primo loco commemoratum (ei uni toto Officio ecclesiastico dicato in magnis Menæis et Anthologio,) vidimus eodem isto die, tomo* 1 *Aprilis, pagina* 101. *Pag. vero* 102 *habes ejus elogium, Officium ecclesiasticum, versiculos, odas, strophas; ibique pagina* 103, *ex canone explicato colligitur vixisse seculo* VIII *aut sequenti sub Iconomachis. Quidquid sit, conjicere hic liceat, quando certiora documenta non habemus. Et de cultu quidem* S. Stephani *hactenus; nunc de Sanctis homonymis, vere tamen ab ipso distinctis, agamus.*

E

F

Varii Stephani,

5 *Refertur in Vita num.* 184, tres observasse in eremo cilicio indutus Quadragesimas *Thaumaturgus noster. Nonne igitur merito vocari posset* Trichinas? *In Vitis vero Patrum apud Rosweydum lib.* 10, *cap.* 57, *ponitur* abbas Stephanus Trichinas, monasterii S. P. N. Sabæ antistes. *Idemne hic* Stephanus *cum nostro, an diversus? Multa utrobique conveniunt: nomen, locus, vitæ instutum, gestamen cilicii, nam* Trichinas *ille dicitur qui cilicio utitur, sic dictus ἀπὸ τῶν τριχῶν, id est* a pilis, *e quibus id contexitur. Verum* Stephanus *iste Rosweydinus vocatur* antistes; *noster vero antistes numquam fuit, uti clare patet ex Auctore Vitæ num.* 184, *officia omnia a Sancto apud suos administrata accurate enumerante, et a dignitate antistitis abstinente. Idem liquet ex eo, quod num.* 183, *dicatur* sepultus.. sancto Patre.. et Hegumeno Basilio, omnibusque Lauræ monachis congregatis. *Idem Basilius in Commentario prævio Martyrum Sabaitarum num.* 5, *asseritur ibidem fuisse Hegumenus; et in Actis martyrii num.* 2, *dicitur* optimus pastor Basilius, *quando* Stephanus *jam a biennio obierat, sicut constabit ex dicendis. Hæc itaque utrumque* Stephanum *satis distinguunt.*

6 *In Prætermissis ad diem secundam Aprilis*

post-

A *postquam esset dictum*, S. Stephani pilis induti, qui vixit in Laura Sabæ, memoriam referri in Ms. Menologio Arabo-Ægyptiaco, a Gratia Simonio Maronita, Latino pro nobis reddito, *subjungitur*, videri eum esse Stephanum Sabaitam, a Græcis relatum ad hunc diem XIII Julii. *At conjectura ista mihi apparet nimis incerta, quam ut pro ea spondere ausim: tum quia nullibi in Synaxariis, quod sciam,* Stephanus *noster hoc cognomento insignitur; tum quia, tametsi* tres observarit... cilicio indutus Quadragesimas, *hocque gestamen seu indumentum ad triennii tempus adhibitum, idque per annos* 15 *extensum, ut indicatur verbis proxime ibidem præcedentibus, videatur sufficere ad singulare illud cognomentum; existimo tamen ipsi illud inditum numquam fuisse: præsertim quia, prout dicitur eodem num.* 184, reliquis septemdecim annis *(vitæ postremis, per)* annuas illas tres Quadragesimas... cilicium tum ob Patres, qui secum erant, tum ob eos, qui undecumque ad se recurrebant, non gestabat, ne se hoc habitu indutum viderent. *Persuasissimum itaque habeo alteri cuidam* Stephano, *monacho Sabaitæ, impositum fuisse* Pilis induti *cognomen, tamquam characteristicum, quo ab aliis ejusdem loci ac nominis ascetis distingueretur; quique pilosum indumentum vel per totam vitam, vel per maximam saltem ejus partem gestarit; et supremo quoque adventantis mortis tempore illud non deposuerit, in eodem etiam fortasse mortuus; ut proprium ac singulare hoc cognomen suum faceret, ex re a paucis cum tali rigore usitata.*

cum hoc nostro collati

B

proferuntur;

7 *Joannes Phocæ, a Leone Allatio editus in* Συμμίκτοις, *pag.* 28, *agens de viris sanctis a se visis in Laura S. Sabæ, quam paulo ante descripserat, narrat se* in illis locis ferme ad XL deiferos viros, et ante alios spectabiles inspexisse; et ante eos potissimum sex, *inter quos enumeratur aliquis* Stephanus *primo loco, nullo quidem cognomento notatus; sed a nostro tamen* Stephano *diversus. Nam cum laudatus Joannes loca sancta, quæ describit, inspexerit anno* 1085, *sicut probat ejus editor in sua Præfatiuncula; et cum* Stephanus *noster ibidem claruerit seculo* VIII, *mortuus* DCCXCIV; *nimium quantum tempora differunt, quam ut unus cum altero confundatur. Discrimen eo hic indicamus, ut ne quis imperitus in eum incidens, prima fronte* C *unum pro alio accipiat, deceptus homonymia nominis proprii et monasterii utrobique eorumdem. Errorem Menologii Slavo-Russici jam indicavimus.*

qui ab eodem omnes distinguendi

8 Stephanus *præterea hic se nobis offert, tanto facilius confusioni cum hoc nostro, primo intuitu obnoxius, quanto plures identitatis notæ in utroque concurrunt: nominis videlicet proprii, sanctitatis, habitationis seu vitæ instituti, ob quæ æque ac noster dicitur* Sabaita; *ac temporis, cum eidem fuerit synchronus. Verum hæc non obstant, quin habeat, unde tum a nostro* Stephano, *tum ab aliis antegressis distinguatur,* Poetæ *cognomentum, quod ipsi dat Typicum S. Sabæ die* XXVIII *Octobris, et quo refertur in Synaxariis; adde Vitam post mortem nostri protractam, cum videatur idem esse* Stephanus *cum eo, qui extitit Auctor martyrii monachorum Sabaitarum, in cujus præfatione ita loquitur:* Quam *(cædem barbarorum Sabaitis illatam)* propriis ipse conspexi oculis, utpote unus eorum, qui sacram hanc Lauram inhabitantes, ibidem reperti sunt in illa funesta eorumdem irruptione. *Huc etiam spectant verba Vitæ, quam hic damus, num.* 177: Testes vero estis etiam vos omnes, veram hanc visionem *(de Theoctisto in gloria cælesti)* fuisse, non solum propter apertam ejus vitæ sanctimoniam; verum etiam quod supremo martyrii baptismate, quod secundas non admittit sordes, perpurgatus est: est enim e numero Patrum in Maxima sancti Patris nostri Sabæ Laura a barbaris interfectorum, quorum vir omni virtute præstans pater Stephanus, Lauræ nostræ decus ingens et ornamentum, historiam concinnavit. D

probantur.

9 *Atque ex his perspicuum est hujus postremi* Stephani, *et aliorum antecedentium a nostro discrimen. Videri etiam possunt, quæ dicta jam pridem sunt in dicto Commentario prævio Martyrum Sabaitarum die* XX *Martii, num.* 5. *Rem involvunt Menæa impressa, quando dicto die* XXVIII *Octobris bis meminerunt* S. Stephani Sabaitæ, *semel quidem addendo* discipuli S. Sabæ; *id quod Auctori martyrii monachorum Sabaitarum ob temporis distantiam, si significatio vocis* discipuli *in rigore accipiatur, competere non potest; ac semel simpliciter, omissa clausula ista. Sed ulterior præsentis argumenti indagatio ad istum diem spectat, ubi etiam ratio haberi poterit, cur uno loco ibidem inter Martyres idem an alius annuntiari videatur; uti etiam diserte iisdem accensetur in Martyrologio Sirleti ad* E *eumdem diem* XXVIII *Octobris his verbis:* Sanctorum Martyrum, Terentii, Neonillæ, et sancti patris nostri, Stephani Sabaitæ; qui omnes in Christianæ fidei confessione perseverantes, post carceres et verbera, feris expositi, et in lebetes, pice fervente plenos, projecti, cum tormenta omnia pro nihilo facerent, ense obtruncati sunt. *Simon Wangnereckius noster in Prolegomenis opusculi, inscripti* Pietas Mariana Græcorum, *pag.* 79, *num.* 24, Stephanum Sabaitam *hujus diei confundit cum eo, qui colitur* XXVIII *Octobris; atque adeo hunc nostrum cum Poeta, cum addat:* Quem etiam *(S. Sabam)* in hymnis seu pangendis seu colligendis imitatus videtur. *Deinde Centuria* I, *pag.* 188, *elogium Marianum Græco-Latinum sub ipsius nomine producit; at perperam: Si enim* Stephanus *noster hymnographus aut Poeta fuisset, anne est credibile, Leontium ne vel minimam hujus rei mentionem facturum fuisse, tam accuratum gestorum ejus historicum, et in plurimis quidem oculatum inspectorem? Neque objicias in parte Vitæ, quæ intercidit, hoc forte factum: nam in periocha ejusdem Vitæ, in qua summatim ac minute Sancti officia ac virtutes describit; aut in dicto ipsius elogio,* F *verbo saltem indicasset, hymnos in laudem Dei et Sanctorum ab eo concinnatos fuisse. Quod cum nuspiam faciat; satis ejus ex silentio argumenti nobis præberi censemus, ut, quod poeticas dotes spectat, id alteri attribuamus.*

§ II. S. Stephanus consanguineus sancti Joannis Damasceni; ingressus in Lauram; annus ac dies mortis.

S. Stephanus fratris S. Joannis Damasceni filius,

Die VI *Maii actum de S. Joanne Damasceno, eademque occasione obiter indicatum,* S. Stephanum *nepotem ejus fuisse, Joannem vero ipsius avunculum. Quæ terminis minus propriis ac nimium vagis ibidem ex incidenti tacta sunt, ea hic paululum elucidanda. Fuit itaque* S. Stephanus *S. Joannis Damasceni fratris filius, adeoque, si proprie loqui velimus, fuit idem Sanctus ipsius patruus, non vero avunculus. Res constat ex Leontio, in subjecta Vita ita loquente num.* 184: Decennis.. ad Maximam Lauram nostram cum patruo *(Græce est* πατραδέλφῳ)

AUCTORE J. P.

δέλφῳ) suo accessit. *Vox πατράδελφος hic significat fratrem patris, seu patruum, non vero fratrem matris sive avunculum : quæ hic num.* 133 *Vitæ etiam apponitur Leontii nutrici, patris sorori τιτθὶς πατράδελφος. Laudatus Leontius nomen patrui supra non adjungit; ideo, ut arbitror, quia in bene magna ista Vitæ parte, quæ intercidit, alias fortasse sæpius illud ipsum expresserat, dum occasio sese offerret tractandi de primo* S. Stephani *ad Lauram ingressu, primisque post illum fervoribus sacris sub patrui directione, ut videtur innuere idem Auctor, quando addit :* Cum quo annis XV in omni obedientia ac submissione vixit. *Unde sequitur, annuntiationem Synaxarii Claromontani superius num.* 2 *allatam, præter confusionem Sancti nostri cum alio ei synonymo, de qua ibi diximus, aliud peccare, dum eidem addit:* ἀνεψιοῦ Ἰω. *(id est* Ἰωάννου*)* τοῦ Δαμασκηνοῦ : *nam ἀνεψιὸς significat filium fratris pariter ac sororis; nec determinat vi vocis, patruusne an avunculus sit ille, cujus respectu aliquis dicitur ἀνεψιός. Quam æquivocationem hic tollere, visum est.*

præter Laurarum, B

11 *Immatura* S. Stephani *ætas non obstitit, quo minus in Lauram Maximam admitteretur; tametsi ex antiqua ac usitata consuetudine, et ex stata Laurarum lege juvenes atque imberbes inde arcerentur, atque ad monasteria mitterentur. Hoc liquet variis locis in Vita S. Sabæ apud Cotelerium paginis* 228 *et* 229, *quem sic affatur S. Euthymius:* Fili, non puto æquum esse, te, qui juvenis es, in Laura manere : neque enim Lauræ conducit, juvenem habere; neque juveni convenit, in medio anachoretarum versari. Abi ergo ad inferius monasterium ad abbatem Theoctistum... Cui significavit, ut ejus curam gereret... Ex proprio suo exemplo sanctionem ei dedit, ut in Laura imberbem non reciperet; sed et aliarum Laurarum Præpositis eamdem legem traderet, quæ vetus esset, et apud antiquos Patres obtinuisset. *Ista consuetudo obtinuit etiam sub S. Saba: nam, sicut ibidem habes pag.* 259*:* Imberbi non concedebat prorsus in suo conventu habitare, qui os barba non obduxisset.. et si quando imberbem, perfectæ tamen ætatis, renuntiationis cupidum suscepisset, ad beatissimum abbatem Theodosium mittebat; *qui, ut dicitur eadem pag.* 259, habitabat quasi XXXV a Laura stadiis ad Occidentem, ubi cœnobium illu- C strissimum Christi ope constituerat. *Idem confirmatur ibidem pag.* 260. *Unde liquet, ætatem immaturam arcuisse pueros a Lauris.*

pueros inde arcentium legem,

12 *His tamen non obstantibus constat ex Vita,* S. Stephanum decennem, ad Maximam Lauram cum patruo accessisse. *An forte, quia lapsu temporis moderatio aliqua aut mitigatio in primævo isto rigore adhibita? Id videtur suaderi ex Actis SS. Theodori et Theophanis, qui claruerunt sub initium seculi noni, adeoque proxime post obitum Sancti nostri. Videri de ipsis potest Surius die* XXVI *Decembris, ubi Theodorus* cum jam a puerili ætate excederet... traditur divini Sabæ monasterio... habebat autem fratrem quoque Theophanem, qui... erat minor... Atque illic quidem versabantur utrique. *Et plus vice simplici ibidem recurrit vox* monasterium; *et in Græcis Actis Mss., quæ asservamus, sæpius repetitur μονή, quod monasterium non Lauram significat : colligiturque ex dictis, magnum discrimen fuisse inter admissionem puerorum in Lauras et in monasteria. Ad hæc enim mittebantur, qui defectu sufficientis ætatis ab illis erant exclusi; monachi enim primo exercebantur in monasteriis, quos, cum ad majorem perfectionem pervenerant, in cellis Laurarum collocabant, eosque* D *anachoretas appellabant, uti pluribus exemplis probatur ad diem* XX *Januarii pag.* 299. *Inter Lauras enim et monasteria hoc intererat, ut præter scopum a nobis præfixum numero* 1, *unicum hoc addamus, quod Lauræ constarent ex diversis cellulis, satis inter se disjunctis, in quibus solitarii vivebant separati; in monasteriis vero vivebant monachi simul in communi, ut videsis in Notis Henrici Valesii ad Euagrium pag.* 64; *et in loco mox citato pag.* 298. *Tametsi igitur magnum inter utramque istam habitationem esset discrimen, et una quidem pueros includeret, excluderet alia, non videtur tamen ex illo discrimine hic quidquam confici posse; quandoquidem manifeste ab scriptore dictorum Actorum indigitari putem Maximam S. Sabæ Lauram; postea subjungente :* Quorum *(monasteriorum, quæ erant in Palæstina)* primum et maximum erat divini Sabæ monasterium; in quo hic magnus, sicut prius diximus, se exercebat Theodorus. *Hinc consequitur, vel remissum aliquid fuisse de primæva ista ac stata Laurarum lege, vel ex singulari indulto aditum ad Lauram dictam istis duobus fratribus Theodoro ac Theophani in immatura ad hanc ætate concessum fuisse.* E

13 *Quod vero hic indultum videmus* S. Stephano *præter primævam Laurarum legem, attribuendum id opinor partim mitigationi, qua paulatim lex Laurarum remitti cœperit, si non universaliter, saltem in particulari respectu aliquorum, quibus vel singularia ac prænuntia eminentioris perfectionis indicia faciliorem eo aditum aperiebant, vel alia aliqua ratio singularis suppleret defectum ætatis. Cum enim integro fere seculo ingressus in Lauram* S. Stephani *anteverterit ingressum SS. Theodori ac Theophanis, non ideo mihi certum est, mitigationem, de qua hic quæritur, eorum, uti apparet, tempore inductam, viguisse jam tum tempore pueritiæ* S. Stephani *: nam quæ adeo distant tempore, sæpe etiam distant jure ac consuetudine legum, minus a primævo vigore vel magis recedentium. Quid si totam, si ea tum temporis opus fuerit, vel bene magnam gratiæ tenello* Stephano *factæ partem monachi Sabalauritæ indulserint auctoritati patrui ejus S. Joannis Damasceni, viri integritatis vitæ ac doctrinæ dotibus spectatissimi? Cui negari non potuerit, ut in Lauram una secum introduceret commendatum sibi fortasse a moriente fratre filium, aut certe a vivente etiamnum mature disciplinæ suæ traditum, ut, quoniam a teneris assuescere multum est, a parvulo ille famulatui divino insisteret; non tantum portando jugum Domini ab adolescentia sua, sed mores etiam suos totamque vivendi rationem exigendo efformandoque ad perfectissimam Laurosabitarum normam, quæ tum apud illos florebat.* F

in Lauram tamen S. Sabæ cur admissus?

14 *Non ea est perspicuitas characterum Chronologicorum mortis ac sepulturæ* S. Stephani, *quantumlibet distincte ac diserte ab Auctore Vitæ signatorum, ut respectu Occidentalium modica dilucidatione non indigeant, qua ad Æram nostram vulgarem reducantur. Nam Leo Allatius in libro, qui inscribitur de Ecclesiæ Occidentalis atque Orientalis perpetua consensione, agens de Dominicis atque Hebdomadibus apud Græcos, columna* 1495, *recte ista observat :* Solent Græci ut plurimum, immo fere semper, dum annos recensent, non a Christo nato, sed ab ipso orbe condito numerare : quod licet illis arduum non sit, legentibus tamen exteris, et qui aliam numerandi viam ineunt, nebulam quodammodo videtur offundere; difficileque ab ea extricantur, qui numeros in manu non habent; *præsertim cum* non omnes eamdem numerandi inierint rationem..... ut fere tot sen-

Ex epocha Alexandrina qua utitur Vitæ Auctor,

tentiæ

tentiæ fuerint, quot scriptores. *In tenebris itaque istis præferenda lectori lux, ne offendat. Mortem vero Sancti biographus noster ita chronologice determinat num.* 183 : Senex autem..... spiritum suum..... Domino tradidit..... postridie Novæ Dominicæ sub horam noctis primam. *Sepulturam autem sic :* Sepultus vero est Aprilis mensis die secunda, *(feria)* tertia anni a creatione mundi sexies millesimi, ducentesimi, octogesimi sexti. *Non additur hic, ut passim a Græcis fieri solet, annus mundi reparati juxta Æram, quam vocant Alexandrinam, de qua non semel a nobis actum est præsertim in Exegesi præliminari prima ad Theophanem ante tomum* III *Martii, ubi ostensum est annis circiter octo a communi deficere : quod ut hic usuveniat, recurrendum ad Acta Martyrum Sabaitarum, quorum certamen cum hic infra num.* 17 *recte signetur,* anno ab orbe condito sexies millesimo ducentesimo octogesimo octavo, a nato secundum carnem Deo DCCLXXXVIII; *obitus autem* Stephani *nostri annis duobus prædictum martyrium antecesserit, patet, hic adscribendum fuisse annum* a nato secundum carnem Deo DCCLXXXVI, *quibus si annos octo adjunxeris, habebis Æræ vulgaris annum* DCCXCIV.

ad Æram vulgarem reducta, ostenditur Sanctus obiisse anno 794, Kalendis Aprilis :

15 *Id quod planum redditur ex convenientia characterum utrobique hic relucentium : nam* Κυριακὴ Νέα, Dominica Nova *hic notata, Græcorum, quæ etiam ipsis* Κυριακὴ τοῦ ἀντιπάσχα, Dominica Paschæ opposita, ἤτοι τοῦ Θωμᾶ, sive Thomæ *dicitur, quod eo die legatur Euangelium de S. Thoma Apostolo, digitum suum in fixuram clavorum, jussu Domini, immittente, quod et tum legitur apud Latinos*; Dominica, *inquam,* Nova, *Latinis dicitur* Dominica in Albis; *de utriusque etymo agit Leo Allatius loco citato col.* 1475. *Jam vero quoniam ista Dominica anno prædicto* DCCXCIV *incidit in diem* XXX *Martii, cum Pascha inciderit tunc in* XXIII *ejusdem Mensis; consequens est, obiisse Sanctum Kalendis Aprilis, die Lunæ seu feria secunda jam ab hora circiter currente, cum obierit postridie Dominicæ in Albis sub horam noctis primam ; sepultumque fuisse* δευτέρᾳ ἡμέρᾳ, secunda die *(quæ erat secunda post mortem, et secunda mensis Aprilis)* τρίτῃ, feria tertia *(hebdomadis) qualis tunc erat. Nec refert, quod in textu Græco vox* feria *explicite non exprimatur : nam ferias hebdomadum simpliciter absque additamento vocis* ἡμέρα *vel similis, exprimi per solos numeros ordinales, leges apud laudatum Auctorem col.* 1458; *et in tabella duabus columnis proposita a col.* 1476, *in qua semper post Dominicas ponuntur feriæ, non expressæ quidem sed subintellectæ in numeralibus*, δευτέρα, τρίτη, secunda, tertia *usque ad Dominicam proxime sequentem : sicut modo usitatum est apud nos, ut diem mensis scribamus per solos numeros ordinales, subintellecta voce* dies. *Quid exemplis opus est? Quando etiam in Vita Sancti nostri, quam præ manibus habemus, num.* 110, *ponitur* τῇ ἕξ καὶ δεκάτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς, XVI mensis Februarii, *subaudita voce* die : *quod et denuo fit num.* 112 *sub finem iisdem verbis. Idem si in Liturgiis Græcis, certe in nostro textu Vitæ præsertim locum habet. Cum enim immediate præcesserit vox* ἡμέρα, *rursum repeti ab Auctore nisi insulse haud poterat, nedum debebat, hic, si usquam alibi, clarissime subintellecta.*

idque illustratur ac confirmatur e calculo mortis S. Sabæ,

16 *Itaque in nota characteristica unica Dominicæ in Albis, tamquam in cardine fixo, omnia vertuntur, et optime tam inter se, quam cum anno signato* DCCXCIV *omnia consentiunt, videlicet : Pascha, dies obitus, dies sepulturæ, dies mensis, ac feria hebdomadis. Atque hæc, tametsi ulteriori elucidatione non indigeant, illustrari tamen possunt ex calculo mortis S. Sabæ loco citato, paginis* 353 *et* 354, *in hunc modum descripto a Cyrillo Scythopolitano :* Ipsius *(S. Sabæ)* mors contigit v Decembris mensis, Indictione x, a creatione quidem mundi..... anno sexies millesimo, et vigesimo quarto : a Dei Verbi Incarnatione..... XXIV supra quingentesimum. *Quibus si addas annos octo incompletos, exsurget annus* DXXXI, *post Baronium a nobis notatus in Commentario prævio ad Vitam S. Euthymii die* XX *Januarii, paragrapho* 4, *num.* 15, *consentiente etiam Pagio ; qui annus a mense Septembri cœperat concurrere cum Indictione* X.

ac sanctorum Martyrum Sabaitarum,

17 *Conformiter etiam ad hoc systhema ordinandum est martyrium viginti monachorum e Laura S. Sabæ, cujus epocham consignat Stephanus Sabaita, oculatus testis :* Anno ab orbe condito sexies millesimo, ducentesimo, octogesimo octavo..... A nato secundum carnem Deo..... DCCLXXXVIII, Indictione v : *quem nos cum Pagio innectimus anno vulgari* DCCXCVI *secundum dicta; et consequenter cum eo putamus, legendam esse* Indictionem IV *pro* v; *etiamsi* Indictio v *in dicto martyrio, Græce excuso ad calcem tomi* 3 *Martii, signanter ab Auctore exprimatur num.* 3, *sive id contigerit errore ipsius, sive oscitantia amanuensium ; quamquam multo facilius sit mutari ex lapsu in aliquo apographo Latino numerum* quintum *in* quartum, *aut contra; quam in Græco* πέμπτον *in* τέταρτον. *Utut est, Indictio* IV, *anno* DCCXCV *inchoata a mense Septembri, currebat mense Martio anni* DCCXCVI, *quo dicti Martyres interempti sunt, usque ad proximum Septembrem. Hinc corrigendus Papebrochius, in Commentario prævio ad dictum martyrium numero* 6, *ubi notat annum* DCCXCVII *juxta ea, quæ in Exegesi præliminari* 1, *dicto tomo præfixa, de S. Theophanis Chronographia disseruerat; præter annos octo adjiciens annum alterum Phocæ, ob causam, a se in eadem Exegesi indicatam, detractum, ad exæquandam Æram Alexandrinam cum vulgari ; cujus anni additamento ad Indictionem* v, *in martyrio signatam perveniatur; quæ tamen non convenit cum Pascha, quod eodem numero* 6 *signat.*

cujus epocha hic reformatur.

18 *Affigit illud diei* XXIII *Martii; at per integrum mensem exerrat : quod anno quidem, ut liquet ex dictis,* DCCXCIV *incidit in* XXIII *Martii ; sed anno* DCCXCVII *in* XXIII *Aprilis* (XXIII *Martii etiam male notatur apud Cangium in Tabulis Chronologiis expansis Glossarii Latini ad vocem* annus). *Quam Papebrochii inadvertentiam mirum non observasse Pagium, in anno martyrii, et Indictione corrigendis satis hic oculatum. Ceterum sicuti ex puncto unico male fixo consequi solent alia non cohærentia ; ita isto numero plura non subsistunt, ad trutinam secundis curis exigenda et reformanda. Enimvero si juxta nostrum systhema martyrium affigas anno* DCCXCVI, *Pascha incidente in* III *Aprilis, non video equidem, quid obstet, quo minus notæ Chronologicæ, in ejusdem decursu expressæ, convenienter inter se componantur. Cujusmodi sunt istæ :* Quadragesima præterlabens, παρεκβᾶσα ἐτύγχανεν, *num.* 21 : *irruptio barbarorum in Lauram* XIII Martii mensis die, *ibidem, qui anno* DCCXCVI *incidit in Dominicam.* In crastinum vero..... tota hebdomata illa incessanter orant *(Sabaitæ) num.* 27, *puta usque ad* XIX *Martii :* qua transacta, Sabbato vesperi *Palæo-lauritas monachos nuntios accipiunt, num.* 28. *An et quid postea contigerit, quod huc addi possit, forte sciremus, si pars martyrii non intercidisset. Denique* Quadragesimalis abstinentiæ tempus exornarunt, *id est martyrium obierunt tempore*

Qua-

AUCTORE J. P.

Quadragesimæ, num. 78 : ante..... passionem ejus *(Christi)* passi etiam ipsi, *id est ante hebdomadem Majorem Latinis;* (Magnam *vero Græcis,* salutiferæ Passionis, *ac* dies Passionum, *ut videsis apud Allatium col.* 1443.) *Unde post paucos dies* cum eodem salvificum celebrarunt Pascha, *ut ibidem dicitur. Quæ omnia in nostra epocha concinne ordinari, nemo non videt; secundum quam etiam emendari potest id quod habet Papebrochius in Historia Chronologica Patriarcharum Hierosolymitanorum ante tomum 3 Maii pag.* XXXIX, *de obitu* S. Stephani; *ubi iterum signat annum* DCCXCV, *et Martyribus laudatis rursum tribuit annum* DCCXCVII. *His ita excussis ac stabilitis, superest, ut ad ordinandam Vitæ* S. Stephani *chronotaxin accedamus.*

§ III. Vitæ chronotaxis; Acta, quæ hic dantur; eorum Auctor; Annotata; versio.

B *Præcipua Vitæ gesta ad calculos chronologicos exacta :*

A*nno mortis* S. Stephani *sic fixo, non magni laboris erit, præcipua rerum ab ipso gestarum capita, quæ observato ordine temporis ac duratione perquam accurate recenset Auctor num.* 184, *annis ætatis ejus nec non Æræ vulgaris adaptare; ut suus cuique calculus chronologicus respondeat, in sequentia temporis puncta dispertitus. Cum itaque ibidem dicatur Sanctus* vixisse solidas annorum 69 periodos, *totam vitæ summam circumscribamus totidem annis* 69 *completis. Vivere igitur cœperit anno Christi* DCCXXV. *Novem apud suos postquam posuisset annos, decimo ætatis inchoato, Christi* DCCXXXV *(non* 745, *ut mendose scribitur ad diem* VI *Maii in Commentario prævio S. Joannis Damasceni, pag.* 109, *num.* 9) *ad Maximam Lauram accesserit cum patruo; sub cujus disciplina impendit annos* 15, *anno ætatis* 24, *Christi* DCCXLVIIII. *Tum annos* 8 *variis ministeriis dedit; sicque attigerit annum ætatis* 32, *Christi* DCCLVII. *Adde annos* 5, *in arctissima hesychasterii solitudine traductos, et numeraverit annum ætatis* 37, *in Vita diserte expressum, Christi* DCCLXII; *item annos* 15, *quos transegit maxime solitarius, ac cilicio indutus, tres insuper quotannis in sua eremo observans Quadragesimas, usque ad*
C *annum ætatis* 52, *Christi* DCCLXXVII. *Denique hisce annumera annos* 17, *cum præcipuis Lauræ patribus decursos; et habebis annos ætatis* 69, *Christi* DCCXCIV, *quo vitam clausit.*

Acta qua occasione descripta; sincera, sed acephala;

20 *De Actis observanda occurrunt sequentia. Eruit ea et descripsit Papebrochius; quo autem loco aut tempore, quave occasione, indicat in pluries citato Commentario prævio Martyrum Sabaitarum num.* 4 : Dicta porro Acta *(Martyrum Sabaitarum)* una cum aliis Sanctorum ad Palæstinam fere pertinentium Vitis *(adeoque et hujus nostri Sancti)* descripsimus anno MDCLXII ex probatissimo annorum plus quam sexcentorum codice Petri Seguierii, Franciæ Cancellarii, nobis Parisiis commodato in gratiam R. P. Francisci Annati, Confessarii Regii. *Dum itaque Vitam* S. Stephani *in lucem damus, ingentem thesaurum orbi pandimus, et vix pretio æstimabilem : nam ut de codicis antiquitate, e quo ea transcripta fuit, nihil dicam, pretium summum meretur ob rarissimos et plane singulares sinceritatis characteres, identidem in ejusdem decursu relucentes ; quo fit, ut veritas ipsa ubique se prodens, lectori occurrere videatur, exemplo in Græcis Actis perquam inusitato; cum rara admodum sint, quæ a Metaphrastæis*
D *geniis rhetorice et hyperbolice adornata, seu potius fucata et deformata, non perdiderint magna ex parte venustatem primævi sui ac veri ornatus. Unum vero illos omnes, quibus similes thesauri in pretio sunt, male habere debet, quod Vita nostra acephala sit; magna ejusdem (proh! dolor) parte deperdita. Quæ jactura torsit jam pridem Papebrochium in Julio metrico supra relato, ubi ista tradit :* Nos ipsius S. Stephani Acta prolixissima nacti, dolemus ea esse acephala; et libenter intelligemus alibi esse exemplum, unde noster defectus suppleri possit. *At necdum nobis hactenus tam beatis esse licuit; liceat esse posthac, ut pars bene magna, elegans et pretiosa a reliquo corpore infeliciter truncata, eidem alicunde tandem restituatur, omnibus membris absoluto.*

magna eorum parte desiderata,

21 *Quousque vero jactura ista sese extendat æstimare licet ex iis, quæ ex periocha Vitæ num.* 184, *collata cum initio, unde ea incipit, manifeste indicat quænam partes interciderint. Quidquid itaque tradidit Auctor de Sancti natalibus, ac novennio puerili apud suos in seculo transacto; quidquid de ingressu in Maximam Lauram cum suo patruo S.*
Joanne Damasceno, sub cujus, ut putamus, moderamine traduxit annos quindecim, intercidit : quo tam longo tempore, spectatæ tum magistri adeo in asceticis excellentis dotes tum discipuli fervor, et docilitas copiosam haud dubie materiem præbuerint prolixas texendi rerum ab ipso gestarum narrationes. Res enim videtur fuisse etiamnum tunc temporis insolita, puerum decennem in Lauram admitti, ut modo observavimus ; atque adeo multa præ se ferre debuerit in tantilla ætate mirabilia, quæ defectum ætatis compensarent, quæ absque dubio Auctor Vitæ sedulo executus sit; maxime cum palam et in conspectu aliorum plurium intra ipsam Lauram gesta, melius sciri ac probari potuerint, quam quæ fecit clam in arctissima solitudine. Nihil etiam nobis superest de officiis, octo per annos apud monachos administratis, et loco citato distincte a Vitæ Auctore expressis: Canonarchæ, Artocopi, Hegumenarchæ, Xenodochi, atque in Annotatis ibidem expositis, in quibus vix credibile est, se gessisse Sanctum sine insigni patientiæ, obedientiæ et charitatis exercitatione : quibus virtutum in se admirabilitatem excitarit, aliisque, ut persuasum habeo, materiem suppeditarit de se ipso loquendi, scriptori autem Vitæ amplissimum campum, excurrendi in laudes suas. F
Jam vero nostrum fragmentum incipit a deliberatione Sancti, an prorsus ab hominibus secedere velit, persuadente ei S. Martyrio, ut persisteret in vitæ mixtæ instituto; atque aliquis mortis S. Martyrii jacturam deplorans num. 4, *videt* S. Stephani *hesychasterium cœlesti luce collucere, sicut dicitur num.* 5. *Incipit itaque Biographus in fragmento, quod vulgamus, narrare ea, quæ contigere sub tempus illud, quo Sanctus hesychasterio se inclusit; anno videlicet circiter* 37 *ætatis, prout colligitur ex dicta parochia.*

quæ, quanta sit, examinatur.

22 *Nec obstat, quod ibidem vocetur* senex *et* calogerus *: neque enim inde sequitur, tum temporis, quando sic vocabatur, vere ætate senem fuisse, quia* γέροντες *et* καλογήρους, senes *et quasi* bellos senes *se ipsos alter alterum vocitabant monachi: quod tantumdem est dicere ac* patres ; *qualiter jam religiosi tum apud suos tum apud externos appellantur. Sacerdos autem exhibetur num.* 8, *non diu, sicut apparet, consecratus. Discipulum habet nomine Eustratium, num.* 12 ; *unde videtur argui posse, Biographum ea maxime recensere, quæ gessit Sanctus sub postremos* 17 *vitæ annos, quibus, ut periocha memorat,* annuas illas tres Quadragesimas cum

præ-

A

præcipuis quibusdam Lauræ patribus obivit, unum ex discipulis secum assumens, *qui, nisi fallor, dictus Eustratius fuerit. Ad Quadragesimas istas quod attinet, tantum earum meminit periocha, postquam enumerasset novem annos ætatis puerilis,* 15 *monastices,* 8 *ministeriorum,* 5 *solitudinis, sic ut eas anno* 38 *inchoato obire cœperit. Meminit de jejuniis Biographus, num.* 12, 25, 30, 31, 34, 45, 83, 86, 176, 178, 179; *a numero autem* 115, *recenset gesta ultimo Vitæ quadriennio, quo discipulus ejus fuit. Unde liquet, ea exstare, quæ a media circiter annorum Vitæ cursu Sanctus gessit; priora vero intercidisse ; atque adeo si non dimidiam, magnam sane Vitæ partem fuisse deperditam.*

Biographus quis fuerit, quamque fidem meritus?

23 *Ceterum laudato Biographo nomen Leontius, patria Damascus, vitæ institutio in Laura S. Sabæ, scribendi ratio accuratissima, atque idcirco fide historica dignissima; partim collecta materia ex monumentis, quæ Auctor a fidelissimis testibus accepit; et perducta usque ad initium capitis* 10, *num.* 115; *partim deinceps ex iis, quæ ipsemet observavit, scriptor, spectator ac testis, Sanctoque per annos* 4 *discipulus. Quæ probantur ex ejus verbis eodem*

B

num. 115 : Et hæc quidem omnia, ut a viris fide dignis collegeram, pauperculus ego abjectusque Leontius conscripsi : quæ autem coram ipse vidi, et hisce auribus audivi, jam explanare aggredior. Nam supremum, quod sacram ejus ex hoc mundo migrationem antecessit, quadriennium, in Sancti hujus disciplina posui. Id vero qua ratione sit factum, breviter edisseram. *Post hæc a num.* 116, *suam patriam indicat, vitæque professionem, vehementes ac diuturnas luctas, animi perturbationes, gravissimosque ad desperationem impulsus. Subjungit etiam quonam modo a Sancto curatus, atque in disciplinam ipsius admissus fuerit, et plura alia, quæ percensere longum esset, et ibidem legi possunt. Quo intelligitur plenissimam ipsum fidem mereri in omnibus, quæ narrat : quam non mediocriter sibi conciliat, nominando personas, loca, tempora, aliaque, quæ res circumstant, adjuncta : quin etiam a num.* 166, *scripto committit asceticas Sancti adhortationes, quas ex ore ejus coram excepit : quæ sunt veluti totidem apophthegmata sacra, quibus breviter et solidæ vitæ perfectioris œconomiam docet; quæ meritissimo jure ipse num.* 166, *vocat* sacra atque omni plena eruditione documenta. *Adde, quod*

C

scribendi candor, orationis perspicuitas cum aliquo etiam conjuncta nitore, tanta sint, quantam in historico optimæ notæ desiderare quis possit.

Quo anno scripserit, incertum;

24 *Quo determinate anno scripserit, nescitur; quo autem circiter tempore, non difficulter statui potest. Scripsisse imprimis post martyrium monachorum Sabaitarum, die* XX *Martii illustratum, atque adeo non ante annum* DCCXCVI, *liquet ex visione num.* 177, *qua Theoctistum discipulum suum, unum e* numero Patrum in Maxima sancti Patris... Sabæ Laura a barbaris interfectorum, *inter Cœlites gestientem spectasse Sanctus narratur. Pergamus paullo ulterius. Dictum martyrium contigit, uti refertur in ejus Prologo num.* 3, cum Hierosolymitanæ ecclesiæ beatissimus Patriarcha Elias... gubernaret ; *noster vero diserte declarat num.* 49, *se scripsisse post ejus obitum, ita loquens :* Helias.. propriam sedem postliminio repetiit, diuturnaque dignitate patriarchali... gavisus est ; et cum hinc ad Deum sancte migraret, Domnum Georgium syncellum suum in cathedram Theadelphicam successorem reliquit. *Papebrochius in Historia Chronologica Patriarcharum Hierosolymitanorum ex verbis mox citatis martyrii Sabaitarum, Eliam vixisse anno* DCCXCVII *(juxta supra dicta* 796*) et* eodem aut sequenti mox anno obiisse *asserit; sed cuperem id paullo magis probari, Pagio ad annum* 795, *rectius scribente , tempus Eliæ mortis incompertum esse. Unde non satis etiam videtur constare de tempore ordinationis Georgii, successoris ejus. Papebrochius quidem eam innectit anno circiter* DCCXCIX, *citans Annales Francorum Metenses, seculo* X *scriptos, qui exstant apud Du Chesne tomo* 3; *verum cum ibidem pag.* 288, *ad prædictum annum nihil habeamus, quam quod* monachus, qui de Hierosolymis veniens, reliquias multas attulit Regi *(Carolo Magno)* ex parte Patriarchæ Hierosolymitani, *inde non possumus habere, quisnam Patriarcha ille fuerit, Eliasne, an Georgius. Nec certiora dabit Baronius ad annum eumdem* DCCXCIX, *si ipsum inspexeris. Nihil itaque superest, quam ut dicamus, Leontium scripsisse quidem post martyrium Sabaitarum ac mortem Eliæ Patriarchæ Hierosolymitani,* cujus, *ut modo dictis unum addam,* sors inter Sanctos est, *sicut notatur num.* 19 *Vitæ; at manere interea incompertum temporis characterem, quo laudatus Leontius eam litteris commendarit; quod contigerit sub initium seculi noni.*

E

quo autem circiter tempore determinatur.

25 *Idque rursum confirmatur ex verbis Leontii nostri num.* 136, *dicentis, quo tempore scribebat,* Thomam Theadelphici *(Hierosolymitani)* throni gubernacula suscepisse. *Annales autem Francorum ab anno* 708 *ad* 808 *deducti apud Du Chesne tomo* 2 *Francicorum a pag.* 11 ; *anno* 807 *agunt de* monachis de Hierusalem, qui legatione Thomæ Patriarchæ fungebantur. *Et ibidem in aliis Annalibus, Eginhardo adscriptis, pag.* 253, *ad eumdem annum idem refertur. Sive autem jam Thomas ille proxime successerit Georgio in patriarchatu Hierosolymitano, sicut vult Pagius ad dictum annum, num.* 4 *contra Papebrochium; sive cum Papebrochio eidem Georgio interponas Fortunatum ; cujus controversiæ decisio non est hujus loci ;* vix dubitamus, *ut cum Papebrochio loquar in Historia Chronologica pag.* XLI, quin hic *(Thomas)* idem sit, qui in Actis Martyrum Sabaitarum laudatur *num.* 24, ut optimus medicus, idemque pientissimus abbas, posteaque ordinatus veteris Lauræ Hegumenus : *quæ verba nimis graphice videntur convenire cum verbis Vitæ num.* 136, *medicas Thomæ dotes describentibus, quam ut non eadem utrobique persona indigitetur. Diu hanc ille sedem tenuit;*

F

cum respondeat litteris Theodori Studitæ anno 821, *uti est apud Baronium ad istum annum, num.* 54 *et* 55. *Unde patet, tempus, quo scripsit Leontius, aliquam ab inito seculo nono latitudinem pati, et interea manere in obscuro, quo determinate anno scripserit.*

Leontius, qui scripsit Vitam S. Gregorii Agrigentini.

26 *Asservamus inter alia monumenta litteraria Vitam Græcam ex Ms. Bibliothecæ Regiæ Parisiensis, signato num.* 804, *S. Gregorii, Episcopi Agrigentini in Sicilia, dandam* XXIII *Novembris, hoc titulo Auctoris prænotatam : Λεοντίου πρεσβυτέρου καὶ ἡγουμένου μονῆς τοῦ ἁγίου Σάβα.* Leontii presbyteri et hegumeni monasterii S. Sabæ. *Utriusque scriptoris identitatem prima saltem fronte suadere videntur nomen idem, idem vitæ institutum, eadem fere loci monastici designatio, quantum quidem verba prædicta sonant. Accedit, quod iste Leontius statim in Prologo præfatur tenuitatem suam, parum ad res tantas scribendas accommodatam ; profitente et nostro Leontio suam num.* 115, pauperculum *se* abjectumque *nominans ; et num.* 185 prorsus, utpote nec litteris, nec idonea sermonis elegantia pollentem ; *(Vitæ)* pro meritis exornandæ imparem. *At alterum ab altero vere condistinctum fuisse, plura et graviora persuadent ratio-*

num

AUCTORE J. P.

num momenta, quæ expendenda proponimus. Ut cetera absint, quæ utrumque Auctorem distinguant, ratio scribendi ac rerum delectus utriusque plane dispar. Leontius noster totus est in narrandis factis, solide stabilitis, stylo ab episodiis et frivolis adornationibus alieno. Alter vero, quantum fallor si in pluribus apud emunctæ naris historicos plenam fidem inveniat; ut prætereum dialogismos, identidem in exemplari Græco nostro repetitos, et in eo, quod edidit Surius, non ita expressos; cetera in aliis, quorum magnam partem cum Græco contuli, satis quoad substantiam convenit. Apud Allatium de Symeonum scriptis pag. 127 *attribuitur Metaphrasti Vita Gregorii Agrigentini, quæ incipit eodem modo, sicut incipit ea, quæ est apud Surium, quamque is sub nomine Metaphrastis vulgavit. Pagina autem* 113 *ponit inter Vitas, quas Metaphrasti abjudicat, exordium alterius, quod verbatim cum Græca nostra consonat; notaturque etiam habere Leontium Auctorem. Est itaque Vita sub nomine duorum Auctorum scripta; quorum haud dubie alter alteri præluxerit. Porro fidem ipsius minuit Baronius ad annum* 494; *Papebrochius vero in citata Historia Chronologica pag.* 29 *asserit illam* multæ fabulositatis suspectam; neque in testimonium sanctitatis pro Macario *(Patriarcha Hierosolymitano)* adducendam, donec severo examine discussa fuerit. *Habemus eamdem Vitam in* Ἐκλογίῳ *seu collectione Vitarum aliquorum Sanctorum ex Metaphraste desumpta et ad vulgarem Græcorum linguam translata; sed unam noris, omnes haud dubie noris in substantia.*

B

cum Leontio nostro non confundendus.

27 *Inter utrumque ergo Leontium nimium quantum interest, quam ut idem utriusque Vitæ Auctor censeri possit. Quid? quod per monasterium S. Sabæ, cujus presbyter et Hegumenus alter iste Leontius fuisse notatur in titulo Vitæ, non intelligatur Laura S. Sabæ prope Hierosolymam, quæ Leontium nostrum aluit, sed monasterium Romæ sub nomine S. Sabæ notissimum; sicut perspicuum fit evolventi Vitam apud Surium num.* XXVIII. *Id quod laudatus Allatius vel in titulo Vitæ notatum invenerit, vel ex ejus contextu collegerit, quando eadem pag.* 113, *post exordium Vitæ, ista addit de ejusdem Auctore:* Leontii presbyteri et Hegumeni monasterii S. Sabæ Romanæ urbis; *jacetque in colle Aventino, juxta portam S. Pauli. De quo Floravantes Martinellus in Roma sacra pag.* 295: Olim dicebatur in Cella nova, antiquissimum monachorum Græcorum, tum Cluniacensium sub Lucio II, et Cisterciensium sub Julio II monasterium. Gregorius XIII concessit Collegio Alumnorum Germanicorum. *Atque hæc plus satis utrumque Leontium secernunt. Tertium ejusdem nominis, hic num.* 32 *a Leontio nostro laudatum, manifestum est ab utroque isto distingui.*

D

Quædam notantur de Annotatis, ac versione Vitæ.

28 *Annotata ad hanc Vitam nobis reliquit Papebrochius; quæ etiam damus sub ejus nomine, rescissis contractisque aliquibus; et vel sic plus satis prolixa sunt. Novæ hinc inde a nobis annotationes, prout occasio tulit, antiquis istis insertæ; nonnulla etiam in iis mutata. Vitam e Græca Latinam fecit socius noster P. Petrus vanden Bosch (Boschius) non oscitanter in illa re versatus, ut quam posset proxime genuinum ac primigenium Auctoris sensum sequeretur. An vero et quantum assecutus eum sit, judicet lector* φιλέλλην. *Alia quidem ejusdem Vitæ versio manuscripta hic elaborata jam pridem, et huc usque asservata fuerat; at quo perfectius res tota prodiret, placuit tentare novam, cum alia ista antiquiore, a novo interprete non visa, nisi postquam suam magna ex parte promovisset, diligenter collatam, ut sic antiquis æque et novis, primisque ac secundis curis æstimatissimæ Vitæ merito consuleretur, impensa, quam pro sua dignitate postulabat, seria accuratione. Præter hæc, quo morer lectorem, nihil occurrit. Superest itaque ut nunc ipsam oculis subjiciamus.*

E

VITA ACEPHALA

AUCTORE LEONTIO SANCTI DISCIPULO.

C F

Ex veteri Ms. Græco Petri Seguierii, Cancellarii Franciæ.

Interprete Petro Boschio.

CAPUT I.

Moritur Abbas Martyrius. S. Stephani sanctitas miraculis declaratur.

Καθὼς ἔφης τὸ πρότερον, ἐπιλέλησμαι κλεῖσαι τὰς θύρας. Νῦν τί ἐρεῖς; μὴ ὡς ἄυτως ἐποίησα; Ὁ δὲ ἄρα σχημειδειάσας φησί· Καὶ νῦν ἐπελάθου, ἀλλ' ὅμως, ὡς οἶσθα, οὐδὲν ἀδυναθεῖ τῷ Θεῷ. Ἐγὼ δ' οὐκ ὀλιγάκις, θεωρήσας τοῦτον χάριτος τοιαύτης ἀξιωθέντα, εὐχαριστίαν καὶ δόξαν ἔπεμψα τῷ Θεῷ, καὶ ἔτι περισσότερον πίστιν μεγάλην ἐκτησάμην εἰς αὐτόν. Ὅθεν μιᾷ τῶν ἡμερῶν συνομιλῶν αὐτῷ περί τινων πνευματικῶν, ὡς ἔθος ἦν, ... ἐθέμην αὐτῷ μυστήριον· ἔσχον γὰρ λογισμὸν τοῦ κόσμου παντελῶς ἀναχωρῆσαι, καὶ προσελθὼν αὐτῷ εἶπον· Ὅσιε πάτερ

S. Stephano de absoluto ab hominibus secessu deliberanti,

Ut prius monebas, occludere oblitus sum fores. Jam quid dices? Numquid modo sic feci? At ille velut subridens ait: Etiam nunc oblitus es; verumtamen, ut nosti, Deo nihil est impossibile. Ego autem, hunc tali gratia dignatum considerans, non raro gratiarum actionem Deo et laudes retuli; et majorem insuper nactus sum in eo fiduciam. Unde de rebus quibusdam spiritualibus, ut mos erat, cum eo die quadam colloquens, arcanum illi aliquod credidi: cogitabam enim omnino a mundo secedere; utque accesseram, dixi: Sancte

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO EX MS. GRÆCO.

A *a* Sancte pater Martyri *a*, octo jam anni sunt, ex quo interiorem penetrare nudus in eremum desidero, et huc amplius non reverti, aut hominum me in conspectum dare; ut ab humanis procul agens tumultibus Deo caste serviam, quem obsecrare non destiti, ut voluntatem mihi suam aperiret: etenim mori mihi optabile non esset sine certa Dei testificatione profecto; neque eam tamen ob rem quidquam huc usque divinitus revelatum est mihi. Nunc, ecce, certam in spem adductus sum, fore ut innotescat mihi per te. Edissere ergo, pater, quidquid tibi demum suggeret sanctissimi Spiritus gratia, et sana animam suam.

ut persisteret in vitæ mixtæ instituto, 2 Cum sic igitur cum eo locutus essem; tum ille continuo, quid expediret, perspicacibus providisque contemplatus oculis: Non vult, inquit, te Deus interiora deserti ingressum, hominibus ignotum degere; sed coronam potius duplicem adipisci, cum solitudinis tum assertarum per te in salutem animarum. Prosequere igitur eam vivendi rationem, quam edoctus a Deo es; dimidium quidem temporis ponens in solitudine; B *b* quod autem erit reliquum in hesychasterio *b*; ut multos ad veram Dei notitiam ac virtutem instituas: nimirum id causæ est, cur hominum amator Deus te ab hominibus vetat recedere. Ne posthac adeo hoc illum efflagita: vix enim erunt post *c* te anachoretæ conspicui *c*, a quibus hæc eremus inhabitetur.

persuasit Martyrius, qui pie in claustro deinde mortuus est. 3 Ergo, cum in viri Sancti verbis plane acquiescerem, expulsæ mox sunt quæcumque me jam pridem super hac re perturbaverant cogitationes, atque ad hoc usque tempus in animi tranquillitate, et gratias agens Deo, et patris Martyrii virtutem extollens, perduravi. Et hæc quidem sunt, quæ de patre Martyrio narravit sanctus Stephanus. Nihil vero eorum, quæ dixerat, irritum cecidit. Neque enim Stephanum, medicum illum tam utilem animarum, procul a spiritualibus alumnis suis in latibulis speluncisque ac montibus delitescere Divinum numen sinebat: neque post eum umquam, ut nobis apparet, ab eremicolis, qui quidem conspecti fuerint, terra illa habitata est, quemadmodum præmonuerat mirabilis ille Martyrius, qui Deo tantopere placuit, C tantisque ditatus charismatis ex hac vita migra- *d* vit, cum in claustro *d* suo annos multos exegisset.

Quam jacturam deplorans quidam, 4 Hoc moriente, aberat forte Patrum aliquis, ferventi in eum plenus fiducia. Is igitur cum, unde fuisset, reverteretur in Lauram, intellexit in via sacrum ejus ex hoc mundo discessum, ac dolore perfusus immenso, luctui indulsit multarum pleno lacrymarum. Lauram vero deflens: o Laura, inquit, nostra, qualis tibi contigit hodie calamitas, qualis te dolor oppressit! tristitiæ te et consternationis inumbravit nebula, Martyrio, jubare tuo, sub terram demerso. Et tu, o sacer sancti Sabæ discipulorum cœtus, quantum amisisti decus, qualemque morborum animi medicum! O quid tibi post hæc, ægra atque infelix anima mea, consolationis invenies; quis tibi medelam afferet? Quamquam etenim patrem Stephanum habemus, Dei timore, atque omni virtute præstantem; eum tamen patri Martyrio neutiquam conferendum putamus: quia multum interest inter utrumque. Quantum namque ab occasu distat ortus, tantum pater Stephanus a patre Martyrio.

videt S. Stephani cellam cœlesti luce collucentem, 5 Dum itaque hæc, pergens in itinere, apud semetipsum lamentaretur ac diceret, substitit in montis cujusdam vertice, qui Senis hesychasterio

Μαρτύριε, ὀκτὼ ἐκ χρόνων ἔχω ἐπιθυμῶν ἐπὶ τὴν ἐνδοτέραν ἔρημον πορευθῆναι γυμνὸς, καὶ μηκέτι ἐνταῦθα στραφῆναι, μήτε τινὶ ἀνθρώπων ὀφθῆναι, ὅπως πόῤῥωθεν ὑπάρχων τῶν ἀνθρωπίνων θορύβων, καθαρῶς λατρεύσω τῷ Θεῷ, ὃν οὐ διέλειπον ἐκλιπαρῶν, ἵνα φανερώσῃ μοι τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ· οὐ προεθανοίμην γὰρ ἄνευ θείας πληροφορείας ἀπελθὼν, καὶ μέχρι τῆς δεῦρο οὐδέν μοι τούτου χάριν θεόθεν ἀπεκαλύφθη. Νῦν, ἴδε, πεπίστευκα, ὅτι διά σου γνωρίσει μοι· οὐκοῦν, πάτερ, λάλησον, ὅπερ ἄν ἐμπνεύσει σοι ἡ χάρις τοῦ παναγίου Πνεύματος, καὶ θεράπευσόν μου τὴν ψυχήν.

2 Ὡς οὖν οὕτως εἶπον αὐτῷ· παραυτὰ διορατικοῖστε καί προορατικοῖς ὀφθαλμοῖς σκοπήσας τὸ συμφέρον, ἔφη· Ὁ Θεὸς οὐ θέλει σε τοῖς ἀνθρώποις ἀφανῆ γενέσθαι, εἰς τὴν ἐσωτέραν ἔρημον εἰσελθόντα· ἀλλὰ μᾶλλον διπλοῦν κομίσασθαι στέφανον, τόντε τῆς ἐρήμου, τόντε διά σου σωζομένων ψυχῶν. Ἀναπλήρωσον οὖν τὸν βίον σου, καθὼς ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τὸ ἥμισυ τοῦ χρόνου ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ τὸ λοιπὸν ἐν τῷ ἡσυχαστηρίῳ, ἵνα πολλοὺς ὁδηγήσῃς εἰς θεογνωσίαν καὶ ἀρετήν. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐ βούλεταί E σε ὁ Θεὸς ἀποσθῆναι τῶν ἀνθρώπων φιλάνθρωπος. Μηκέτι τοίνυν παρακάλει αὐτὸν περὶ τούτου, ὅτι μετὰ σε σχεδὸν οὐ πατηθήσεται ὑπὸ τῶν φαινομένων ἀναχωρητῶν ἡ ἔρημος.

3 Πληροφορηθέντος οὖν ἐμοῦ διὰ τοῦ στόματος τοῦ Ἁγίου, ἐξετοπίσθησαν ἐκ ποδῶν οἵτινες ἐκ πάλαι περὶ τούτου ἐκλόνουν με λογισμοὶ, ἐν γαλήνῃ δὲ διήρκεσα ἕως τοῦ νῦν, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ, καὶ τὴν τοῦ ἀββᾶ Μαρτυρίου ἐπαινῶν ἀρετήν. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τοῦ ἀββᾶ Μαρτυρίου διηγήσατο ὁ ὅσιος Στέφανος. Οὐδεν δὲ ὧν ἔφησεν, ἔμεινεν ἀνενέργητον. Οὐ γὰρ εἰα τὸ Θεῖον τὸν Στέφανον, ψυχῶν ἰατρόν ὄντα χρήσιμον, ἐν κρύμνοις, καὶ ὄπαις, καὶ ὄρεσι κρυβῆναι ἄπωθεν τῶν λογικῶν αὐτοῦ θρεμμάτων. Οὐκ ἔτι γὰρ μετ' αὐτὸν, ὥσπερ ἡμῖν φαίνεται, ἐπατήθη ἡ γῆ ἐκείνη ὑπὸ τῶν ὁρωμένων ἀναχωρητῶν, οἷα προείπεν ὁ θαυμάσιος Μαρτύριος, ὃς μεγάλως τῷ Θεῷ εὐαρεστήσας, καὶ μεγάλων ἀξιωθεὶς χαρισμάτων, ἀπεβίω ἐν τῷ ἑαυτοῦ ἐγκλειστηρίῳ χρόνους ἱκανοὺς διαποιήσας.

F

4 Τούτου δὲ κοιμηθέντος, εἷς τῶν πατέρων, ἔχων εἰς αὐτὸν ζέουσαν πίστιν, οὐχ εὑρέθη. Ὡς οὖν, ὅθεν ἔιη, ἐπὶ τὴν Λαύραν ἐπανίῃ, κατὰ τὴν ὁδὸν ἐνόησεν τὴν ἐνθένδε ἱερὰν αὐτοῦ μετάστασιν, καὶ λύπῃ συσχεθεὶς ἀπείρῳ ἐπένθησε πένθος δακρύων πολλῶν μεστόν. Ταλανίζων δὲ τὴν Λαῦραν, ἔλεγεν· ὁποία συμφορὰ συμβέβηκέ σοι σήμερον, ὦ ἡμετέρα Λαῦρα, καὶ ποία σε λύπη κατέλαβεν; Στυγνότητος καὶ ἀθυμίας νέφος ἐπὶ σε ἐπεσκίασε, τοῦ σοῦ φωστῆρος Μαρτυρίου ὑπὸ γὴν καταδύντος. Σὺ δὲ, ὦ ἱερὸν τῶν τοῦ ἁγίου Σάβα μαθητῶν ἄθροισμα, ὁποῖον ἀπώλεσας καύχημα καὶ ψυχικῶν παθῶν ἀκέστορα. Ὦ ψυχή μου νοσερὰ καὶ τάλαινα, τίνας ἄρα τοῦ λοιποῦ τεύξῃ παρηγορίας, ἢ τίς σε θεραπεύσει; Εἰ γὰρ καὶ τὸν ἀββᾶ Στέφανον εὐλαβῆ καὶ ἐνάρετον ἔχομεν, ἀλλ' οὐδαμῶς αὐτὸν τῷ ἀββᾷ Μαρτυρίῳ συγκρίνομεν· ἐπειδὴ πολὺ ἀμφοτέρων τὸ διάφορον. Ὥσπερ γὰρ ἀπέχουσι ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, οὕτως ἀπὸ τοῦ ἀββᾶ Μαρτυρίου ὁ τοῦ ἄββᾶ Στεφάνου ἀφέστηκεν.

5 Ὡς οὖν ταῦτα καθ' ἑαυτὸν ἐν τῇ ὁδῷ ὀδύρων ἐθρήνει, καὶ ἔλεγεν, ἔστη ἐπὶ τινα ἀκρώρειαν ἄνωθεν τοῦ ἡσυχαστήριου τοῦ γέροντος ὑπαρχουσαν. Καὶ

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO EX MS. GRÆCO.

τότε δι' αὐτοῦ ἐντόνως περισκοποῦντος τὸ ἡσυχαστήριον, ἐπένευσεν ἡ ἀγαθὴ τοῦ Θεοῦ πρόνοια δεῖξαι αὐτῷ τὴν ἐμφολεύουσαν τῷ ἁγίῳ Στεφάνῳ θείαν καὶ ἔκλαμπρον χάριν· εἶδεν γὰρ τὸ ἡσυχαστήριον μεγάλου φωτὸς μεστὸν, ἐκπέμποντος ἀπὸ τῶν θυρίδων ἀκτῖνας τηλαυγεῖς. Ἐκθαμβηθεὶς δὲ ἐλογίζετο, τί ἂν εἴη τὸ ὀφθὲν λέγων· Ἆρα μή τις σπινθὴρ ἀπὸ δαδὸς ἢ κανδήλας ἐξέπεσε, καὶ τὴν φλόγα ταύτην ἐν τῷ κελλίῳ, τοῦ καλογήρου καθεύδοντος, ἄνηψεν· ἢ αὐτὸς ὁ καλόγηρος ἀσυνήθητον ἐποίησε πυρκαϊὰν; ὅπερ οὐκ οἶμαι, οὐδὲ πιστεύω· οὐ γὰρ ἔιωθε τοῦτο ποιεῖν, οὔτε μὴν οἱ κατ' αὐτὸν.

6 Οὕτως οὖν ἐνθυμούμενος τῷ ἑαυτοῦ κατήντησε κελλίῳ. Τοῦ ἐρυθροῦ δὲ φανέντος, ἀπῆλθε πρὸς τὸν γέροντα, νομίζων εὑρεῖν τὸ κελλίον ὅλον πυρποληθέν. Ὡς δ' εἶδε τὸν γέροντα ἐν καταστάσει πολλῇ τυγχάνοντα, καὶ οὐδὲν εὗρε πυρὸς ἴχνον, οὔτε μέχρις ὀσμῆς κάπνου, ἔγνω ὅτι τουτὶ τὸ θαῦμα γέγονε ἕνεκα τῆς ἑαυτοῦ ὀλιγοπιστίας, καὶ ὑπέστρεψε εἰς τὸ ἴδιον κελλίον, δοξάζων τόν Θεὸν, καὶ τὴν τοῦ γέροντος ὁμολογούμενος ἐκθειάζων ἁγιότητα.

B

7 Τὶς μοναχὸς μέγας καὶ ὑψηλὸς, τῷ γένει Αἰγύπτιος, Χριστοφόρος ἐπονομαζόμενος, ᾤκει ἐν σπηλαίῳ τῷ ἐπίκλην τοῦ ἁγίου Θεοκτίστου ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς μέρεσι τῆς τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου μονῆς. Ην δὲ θεάρεστος ὁ ἀνὴρ καὶ ἀσκητὴς ὑπὸ πολλῶν μεμαρτυρημένος ἐπ' ἀγαθοῖς. Ἀγάπην δὲ ἄδολον εἶχε, τὴν μητέρα καὶ τιθήνην πασῶν τῶν ἀρετῶν. Προεθυμεῖτο δὲ καὶ αὐτὸ τὸ οἰκεῖον ἐκχέαι τὸ αἷμα ὑπὲρ τῆς θεραπείας παντὸς ἀρχομένου πρὸς αὐτόν· οὐ γὰρ μόνον πρὸς τοὺς ὁμοπίστους, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀπίστους καὶ βαρβάρους, μιμούμενος καὶ ἐν τούτῳ τὸν ἑαυτοῦ κύριον καὶ δεσπότην, τὸν ὑπερβαλλόντως ἡμᾶς ἀγαπήσαντα, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἑκουσίως ἀποθανόντα ἁμαρτωλῶν ὄντων.

8 Καθ' ἑκάστην δὲ ἡμέραν δισχιλίας ἐπόνει γονυκλινείας, ἡμέρας χιλίας, καὶ νυκτὸς χιλίας σὺν παννύχισιν ἀγρυπνίαις πολλαῖς τε νηστείαις καὶ δάκρυσι πλείστοις. Ἤσκει δὲ καὶ τὸ ἐργόχειρον διὰ τὴν ἀκηδίαν. Οὗτος τοίνυν παρεκάλεσε τὸν ὅσιον Στέφανον κατὰ σάββατον, εἰ δυνατὸν, λειτουργῆσαι πρὸς αὐτὸν, ἦν γὰρ τότε πρεσβυτερικὸν ἐπέχων βαθμὸν.
C Οὕτινος νῦν ἐπιμνησθεὶς, πρὸς βραχὺ σιωπήσομαι τὴν ἐν χερσὶ διήγησιν, ἄχρις ἂν ἐξαγορεύσω τὸ δι' αὐτοῦ γενόμενον θαῦμα.

9 Ἐν ταῖς ἡμέραις δὴ τῆς ὑψώσεως τοῦ τιμίου σταυροῦ ψήφῳ Θεοῦ χειροτονηθεὶς πρεσβύτερος οὗτος ὁ ἀββᾶς Στέφανος, ἐν τῷ ἑαυτοῦ ἡσυχαστηρίῳ προσήνεγκε τὴν λογικὴν καὶ ἀναίμακτον θυσίαν μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας· αὐτοῦ δὲ κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν θεσμὸν τὴν προσφορὰν τῆς προθέσεως ἀναφέροντος, καὶ βοῶντος, καὶ λέγοντος· Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις, ἔλαμψεν ὑπ' αὐτοῦ ἡ χάρις τοῦ Κυρίου, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπεφοίτησεν ἐπ' αὐτὸν, καὶ τὸ εὐκτήριον ὅλον ἀπείρου φωτὸς ἐπλήρωσεν, αὐτὸν δὲ ὁλόφωτον κατεσκεύασεν, ὥστε καθορῶν ἑαυτὸν πανευαγῆ καὶ πάναγνον, καὶ τὸν ἀέρα, καὶ πάντα τὸν κόσμον παραδόξως ἡλιωμένον. Μείνας οὖν ἐν τῇ τοιαύτῃ φαιδρότητι, ἀεὶ θεωρῶν ἑαυτὸν ἄλλον ἐξ ἄλλου γινόμενον [καὶ μὴ σκοπῶν] ἴχνος ἀνθρώπινον, ὥσπερ τὸ πρότερον, ἐδειλίασε σφόδρα δειλίαν ἀξιέπαινον, ὡς ἐγκύψας εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν τὴν ἄρρητον, καὶ τὴν ἑαυτοῦ καταμαθὼν ἀσθένειαν. Λογισμοὶ γὰρ ἀνθρώπων δειλοὶ, ἐπειδὴ ἡ φύσις αὐτῶν καθέστηκεν εὐμετάστατος.

D imminebat. Tum illud attente interius circumspicienti benigna Dei providentia revelare non abnuit latentem in sancto Stephano divinam atque excellentem gratiam. Vidit enim hesychasterium omne ingenti splendore luculentos longe radios per fores fenestrasque ejaculante collustratum. Obstupescens autem secum ipse reputabat, quid esse id tandem posset, quod viderat, num forte scintilla aliqua a face candelave abstitisset, eamque flammam Calogero *e* dormiente excitasset; an ipse Calogerus insolitum struxisset ignem, quod neque existimo, neque credo; nam nec id ipse facere consuevit, nec vero etiam qui apud eum sunt.

e

6 Hujusmodi inter cogitationes proprium ad inclusorium devenit; illud autem cum rubicundum appareret, recurrit ad Senem, totam ædiculam flammis absumptam inventurum se ratus. Ut vero hominem unice securum offendit, neque ignis vestigium ullum deprehendit, et ne redolentis quidem fumi, intellexit scilicet ob modicam suam fidem miraculum illud accidisse; et ad cellam suam reversus est, glorificans Deum, Senisque summa cum veneratione profitens sanctitatem.

nulla ibidem ignis scintilla reperta.

E

7 Monachus quidam magnus ac sublimis, genere Ægyptius, cognomento Christophorus, spelæum incolebat, quod sancti Theoctisti dicebatur ad orientales *f* monasterii S. Euthymii partes situm, vir Deo gratus et multorum testimoniis pro asceta sancto habitus. Caritatem, quæ virtutum omnium mater est ac nutrix, sinceram colebat. Quin et proprium sanguinem profundere in votis erat ei, quo saluti consuleret cujuscumque ad se ventitantis : non enim sic affectus erat erga eos dumtaxat, qui eamdem secum profitebantur religionem; verum etiam adversus infideles ac barbaros, imitatus etiam in hoc Dominum et Magistrum suum, qui nos supra omnem modum dilexit, ac pro nobis, atque adeo peccatoribus, mortem libenter oppetiit.

***Præclara** sanctitas Christophori monachi,*

f

8 Genua *g* flectebat per dies singulos bis millies, millies interdiu scilicet, ac toties noctu, quibus et pervigilationes nocturnæ, et multa jejunia, et lacrymæ accedere solebant uberrimæ. Opus præterea, ne quid obreperet socordiæ, exercebat manibus. Hic igitur sanctum Stephanum, ut quolibet sabbato, si fieri posset, sacris apud se operaretur, oravit : nam sacerdotalem tum gradum obtinebat. De quo cum jam meminerim, abrumpam tantisper, quæ præ manibus erat, narrationem, donec factum ab ipso prodigium retulero.

g

et pia exercitia.

F

9 Diebus itaque Exaltationis *h* venerandæ Crucis, Deo annuente, presbyter initiatus pater hic Stephanus, sacrificium rationabile atque incruentum non multis post diebus obtulit in hesychasterio suo. Cum vero juxta ritum Ecclesiasticum oblationem propositionis attolleret, clamaretque ac diceret : Sancta sanctis *i*, reluxit ab eo Domini gratia, et sanctus in ipsum Spiritus descendit, ac totum splendore infinito implevit oratorium, ipsum vero toto corpore fulgentem exhibuit, ut adeo et semetipse purum omnino ac illibatum, et aerem, et mundum universum speciem quamdam solis mirabilem in modum referre spectaret. In hac ergo luce persistens, ac se ipse constanter intuens alium jam ex alio factum, [et non observans] humanæ ullius, uti prius, formæ vestigium, non indigno pavore vehementer correptus est; quippe qui ineffabilem Dei majestatem suspiceret, propriamque edoctus probe esset infirmitatem. Cogitationes enim mortalium timidæ; quia natura eorum maxime est instabilis.

h

S. Stephanus Missam celebrans splendore circumdatur;

i

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO EX MS. GRÆCO.

A *sed præ humilitate.*

10 Ideo enim expavescens vir Beatus depressit animum, memor quo demum ex luto eductus esset : sic etenim Moyses, divinitatis ille inspector, glorificatus, dignusque inventus, qui Deum, quantum homini licet, intueretur, tam alte denique evectus, formidare cœpit, balbumque se ac tardiloquum vocitare. Neque aliter divinum illud oraculum David, cum et ipsum sic Deus attoleret, vermem ipse se nuncupabat : consternatusque animo, ne loco forsitan, quo apud Deum erat, excideret, abjiciebat se, ac duriter tractando vexabat. Ad hæc verebatur, credo, etiam Sanctus, ne qua ipsum vana gloria efferret altius, maxime quando præ ceteris hominibus laudabatur : at illud divina providentia non permisit. Sine pœnitentia enim sunt Dei dona, qui augens alacritatem animi ejus, atque alas ei ad volandum explicans, ut optimus magister, famulum suum salutari permissione voluit pertimescere.

10 Τούτου γὰρ χάριν δείσας ὁ Μακάριος ἐταπεινώθη, μνησθεὶς ἐξ οὗ πεπλαστούργηται πήλου· οὕτω γὰρ Μωυσῆς ὁ θεόπτης, δοξασθεὶς καὶ Θεὸν, ὡς ἀνθρώπῳ ἰδεῖν ἐφικτὸν, ἀξιωθεὶς, καὶ εἰς τοσοῦτον ὕψος ἀρθεὶς, ἐφοβήθη, ἰχνόφωνον ἑαυτὸν ὀνομάζων καὶ βραδύγλωσσον. Καὶ Δαβὶδ ὁ θεοφάντωρ, ὡς ἄυτως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὑψοθεὶς, σκώληκα ἑαυτὸν ἀπεκάλεσε· καὶ πτωούμενος, μήπως τῆς κατὰ Θεὸν ἐκπέσῃ στάσεως, ἐταπείνου καὶ ἐσκληραγώγει ἑαυτὸν ταῖς κακοπαθείαις. Καὶ πρὸς τούτοις πτωούμενος, οἶμαι, ὁ Ὅσιος, ἤτι πάθῃ κενοδοξίας ἔπαρμα, ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων ἐπαινούμενος μάλιστα· ὅπερ οὐκ εἴα παθεῖν ἡ θεία πρόνοια· ἀμεταμέλητα γὰρ τοῦ Θεοῦ τὰ χαρίσματα, ὃς τὴν πρὸθυμίαν ἄυξων, ἢ ἐκπτήσσων ἀυτὸν, οἷα παιδευτὴς ἄριστος, διὰ σωτηριώδους παραχωρήσεως τὸν ἑαυτοῦ θεράποντα φοβηθῆναι ηὐδόκησεν.

Deum rogat, ut favores suos cohibeat, nisi aliter expediat proximo.

11 Exinde igitur ingenti occupatus metu Vir beatus, prolixis sibi Deum precibus demereri aggressus : O Deus, inquit, o largitor munifice, bonorumque æternorum thesaure, multe in miseri-

B cordia et miserationibus, quique omnium præscius es, irasci noli adversum me; sed cohibe fluctus gratiæ super hominem tuæ : nam vires meas, Domine, transcendit. Tum vero misericordiam tuam flagito, id ut concedat mihi, quodcumque tandem ad utilem conservorum animis ædificationem, ac medicinam petiturus sum; et ne infensus fueris mihi, benignissime, hæc a summa tua divinaque majestate deprecanti : quoniam imbecillis animo sum, et carni atque appetitionibus obnoxius : fuligo enim sum terræ, et iners lutum, ac pulvis improbus. Scis autem humanam naturam tuis hisce tam præclaris favoribus modeste semper ferendis parem non esse, nisi ei tu, solus omnipotens, solus invisibilis, vires suffeceris. Contrahe igitur tantam hanc multitudinem beneficiorum tuorum, et in futuro venturæ aliquando beatitatis seculo illic largitor; verum hic illud tantum, quo opus fuerit; item tempore oblationis, tum enim illis me dignare. Sic orantem, supplicantemque, qui omnibus ex animo se invocantibus præsens adest, Deus exaudiit. Atque adeo quidquid illo ex tempore peteret, prorsus obtinebat, maxime inter oblatio-

C nes sacrificales ac divinorum exhibitiones mysteriorum, sive arcani cujusdam esset revelatio, sive interior impulsus, seu visio, sive prævisio : quæ tum interrogantibus aperiebat, quando ipsis ea intelligere necesse erat et congruum.

11 Ἐντεῦθεν τοίνυν πολλὰ δειλιάσας ὁ Μακάριος, λιταῖς ἐκτενέσι τὸν Θεὸν ἐξεμειλίσσετο, λέγων· Ὁ Θεὸς, ὁ μεγαλόδωρος δοτὴρ, καὶ θησαυρὸς τῶν ἀιωνίων ἀγαθῶν, ὁ πολὺς ἐν ἐλέει καὶ ὀικτηρμοῖς, καὶ πάντων προνοητὴς, μὴ ὀργισθῇς κατ᾽ ἐμοῦ, ἄνες δὲ τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον τῆς χάριτός σου κύματα· ὑπερβέβηκε γὰρ μου, δέσποτα, τὴν δύναμιν· τότε δέ μοι χαρίσαι ἀυτὰ δέομαι τῆς σῆς εὐσπλαγχνίας, ὅτ᾽ ἂν ἀιτήσωμαι ἕνεκεν τῆς τῶν συνδούλων ψυχωφελοῦς ὀικοδομῆς, καὶ θεραπείας, καὶ μὴ ἀγανακτήσῃς κατ᾽ ἐμοῦ, φιλάνθρωπε, παρὰ τῆς σῆς ὑπερθέου μεγαλειότητος, ἀιτοῦντος ταῦτα· ἐπειδὴ ἀσθενὴς εἰμι τῇ ψυχῇ, καὶ τῇ σαρκὶ, καὶ τοῖς πάθεσιν ὑποκείμενος· ἀιθάλη γὰρ ὑπάρχω γεώδης, καὶ πηλὸς ἀργὸς, καὶ κόνις κακότροπος. Οἶδας δὲ καὶ ὅτι φύσις ἀνθρωπίνη οὐ δύναται ἀεὶ φέρειν ταῦτά σου τὰ μεγαλόδοξα χαρίσματα, εἰ μὴ σὺ ἐνισχύσῃς ἀυτὴν, ὁ μόνος ἀπειροδύναμος, ὁ μόνος ἀόρατος. Σύστειλον οὖν τάδε τὰ πολλὰ πλήθη τῶν σῶν δωρεῶν, κᾀκεῖ μοι δώρησαι ἀυτὰ ἐν τῷ μέλλοντι ἀιῶνι τῆς μελλούσης μακαριότητος, ἐνταῦθα δὲ ὅτ᾽ ἂν δέοι, καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς προσκομιδῆς, ἐν αὐτῷ γὰρ ἀυτῶν καταξίου με. Οὕτως οὖν αὐτοῦ προσευξαμένου καὶ δεηθέντος ὑπήκουσεν ὁ Θεὸς, ὁ πᾶσιν ἐγγὺς τοῖς ἐπικαλουμένοις ἀυτὸν ἐν ἀληθείᾳ. Ἀπὸ τότε δὴ πάνυ, ἅπερ ἂν ᾐτεῖτο, ἐλάμβανε, μάλιστα ἐν ταῖς τελεταρχικαῖς ἀναφοραῖς καὶ μυσταγωγικαῖς παραστάσεσι, κᾄντε μυστήριον ᾖ, κᾄντε ἐνόρμημα, κᾄντε ὅραμα, κᾄντε προόραμα, καὶ τότε δὴ τοῖς ἐρωτῶσιν ἀπεκάλυπτε ταῦτα, ἡνίκα ἀκούειν ἔδει καὶ ἥρμωζεν. E F

ANNOTATA D. P.

a *Nulla hujus alibi usquam, quod sciam, memoria : nam qui in S. Euthymii Vita memoratur Hierosolymitanus Patriarcha, ad seculum* 5 *spectat.*

b *Quasi dicas locum quietis seu* repausatorium : *quo nomine etiam in provincia Fauciniensi diœcesis Gebennensis est Patrum Cartusianorum domus. Derivatur ab* ἡσυχάζω, quiesco, taceo. *Unde qui in hujusmodi recessu versabantur* ἡσυχασταὶ *dicti. Sic vocatur celebris ille* Joannes Hesychastes; *quod Latini* Silentiarium *vertere, de quo* XIII *Maii. Porro in hac Vita plerumque* ἡσυχαστήριον *et* κελλίον *distinguuntur; sic ut hesychasterium accipiatur pro ipso Senis recessu, in quo solus quidem commorabatur, discipulos tamen et quoscumque alios exhortationis vel colloquii causa accedentes admittebat : de qua re vide num.* 184. Cella *vero significat communem pluribus discipulis hospitibusque locum. Quamvis duo hæc nomina num.* 6 *promiscue etiam accipiantur pro prædicto recessu : nempe quod cellæ nomen generalius etiam hesychasteriis conveniret, licet non omnis cella hesychasterium esset.*

c *Ex adverso vero illi, quibus hæc facta a Deo gratia, ut nisi, quibus vellent, conspicui non essent,* ἀφανεῖς *vocantur : de quibus tum alibi hic sæpe, tum præcipue num.* 43.

d *Græce est* ἐγκλειστήριον; *angusta ædicula, cui inclusi vivebant quidam solitarii.*

e *Nomen in Lausiaca historia apud Palladium frequens, et hoc tempore omnibus in Græcia monachis atque anachoretis commune, potissimum in monte Atho absque ullo ætatis discrimine : etsi per se idem sit,*

quod

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO EX MS. GRÆCO.

quod bonus senex. *Eadem notio occurrit in Vita S. Sabæ, apud Cotelerium tomo* 3 *inter Ecclesiæ Græcæ monumenta edita, paginis* 299, 302, 303. *Videndus etiam Goar in Euchologio notatione* 44 *ad Missam S. Joannis Chrysostomi.* D

f *Videtur hic prima fronte spelunca ista constitui obversa monasterio S. Euthymii ad Orientem: non indicatur tamen aliud, quam quod spelunca respectu Lauræ S. Sabæ esset ad partes Orientales, antequam ad monasterium S. Euthymii perveniatur. Non enim, si sita fuisset ulterius, apparet, quomodo Stephanus in Laura degens, illuc se contulisset quot Sabbatis sacrificaturus; eodemque tam facile excurrisset discipulus, solum ut duorum hospitum adventum nuntiaret; prout num.* 12 *dicitur. Sic in Actis Martyrum Sabaitarum num.* 30 *barbari venire dicuntur* ἐκ τῶν κατὰ Βορρᾶν μερῶν τῆς ἁγίας πόλεως: *non quod venerint ex iis partibus, quæ erant Sanctæ civitati ad Boream; sed quæ erant ad Boream euntibus ex Laura versus Sanctam civitatem. Non est tamen hæc ea spelunca, quam* ad Boreale torrentis præcipitium *repertam SS. Euthymius et Theoctistus aliquamdiu soli incoluerunt: hæc enim, ædificato in aditu præcipitii S. Theoctisti monasterio, fuit in ecclesiam mutata; et quamvis nunc una cum monasterio desolata, potuerit huic anachoretæ esse ideonea habitatio, non tamen ad usum templi potuisset fuisse idonea, si aliter quam per longas, quæ hic describuntur, scalas ea nequivisset adiri. Fuerit ergo vicina alia, in quam se S. Theoctistus recipere solitus sit, cum vellet a monasterii curis remotus Deo vacare liberius. Hæc autem ut aberat a monasterio S. Euthymii versus Meridiem ad dexteram viæ Hierichuntinæ sito, tribus circiter millibus passuum; ita totidem aut etiam paucioribus abfuerit a Laura S. Sabæ: cui ipsa erat ad Orientem æque aut magis, quam ipsum S. Euthymii monasterium: quod etiam ex num.* 14 *infra confirmatur his verbis:* Donec aliqui venientes ex Laura vel monasterio S. Euthymii vel aliunde: *quod indicat, hæc duo proximiora speluncæ loca fuisse, unde ad visitandum Christophorum frequentiores venirent. Et num.* 17 *dicitur quod* S. Stephanus *e deserto rediens ad Lauram, volensque ex itinere invisere Christophorum, ipsum obviam habuerit, proficiscentem ad S. Euthymii, et statim post duos latrones venientes a Laura.*

g *Multos fuisse in hisce genuflexionibus seu adorationibus veteres illos, testantur eorum Vitæ. De Simeone Stylita ad diem* 5 *Januarii num.* 44 *Vitæ a Metaphraste editæ refertur,* a Theodoreto quodam,
B illas *enumerare conato, mille ducentas quadraginta quatuor numeratas.* E

h *Die* 14 *Septembris præcipua veneratione in iis partibus celebrari consuetæ.*

i *Non habet hæc verba S. Chrysostomi Missa, qua tamquam breviore ordinarie utuntur Græci; sed Missa S. Basilii, et Præsanctificatorum sanctæ Quadragesimæ: quas omnes Goar in Euchologio edidit, et notis illustravit. In utraque autem posteriori præscribitur, ut sacerdos immediate ante communionem suam ministrorumque, in hæc verba exclamet: quod, quo ritu fieret, indicant Rubricæ Missæ Præsanctificatorum hoc loco:* Sacerdos autem ad tecta divina dona manum mittens tangit vivificum panem cum reverentia et metu multo, et dicente Diacono: ATTENDAMUS, exclamat: PRÆSANCTIFICATA SANCTA SANCTIS; deinde detegens ipsum, perficit communionem divinorum donorum. *De qua Missa, simili ei, quam Ecclesia Romana facit in Parasceve, in qua non conficitur corpus Christi, sed pridie confectum sumitur; quæque ex Concilii Trullani canone* LII *fieri debebat omnibus jejunii Quadragesimalis diebus, excepto Sabbato et Dominica, egregiam Dissertationem Leo Allatius edidit: ex qua communionem Orientalium sub unica specie solidissime probavit Bartoldus Nihusius: quæ omnia simul impressa habes post ejusdem Allatii opus de Occidentalis Ecclesiæ perpetua consensione. Voces illæ* sancta sanctis *etiam adhibentur in Liturgia Mozarabica, a Cardinale Bona post alios edita de rebus Liturgicis lib.* 1, *cap.* 11, *et a nobis edenda et historice, chronologice ac liturgice illustranda, Deo dante, post paucos annos in Tractatu præliminari, unum ex sequentibus hujus mensis tomis prægressuro.*

CAPUT II.

S. Stephanus benedictione sola ostium reserat; inter latrones inconspicuus ambulat; Heliæ Patriarchæ reditum ad suam sedem, Christophoro mortem in Perside prædicit.

C F

12 Ἀλλὰ τὴν προτέραν μεταχειρισόμεθα διήγησιν, ἣν μικροῦ παρεσιωπήσαμεν, περὶ τοῦ πατέρος ἡμῶν Χριστοφόρου φαμὲν, καὶ τοῦ ἁγίου Στεφάνου. Οὗτος δὴ, ὥσπερ ἔφαμεν, ὡς ἐπίπαν κατὰ σάββατον τὴν προσφορὰν ἐν τῷ μνημονευθέντι σπηλαίῳ ἡγίαζεν· ὅτε γὰρ ἐν τῷ ἡσυχαστηρίῳ διῆγεν, ἀπίῃ πρὸς αὐτὸν, καὶ πάλιν ὅτε κατὰ τὴν ἔρημον ὑπῆρχε, τῆς Τεσσαρακοστῆς πληρουμένης, πολλάκις δι᾽ αὐτοῦ τὴν ὁδὸν ἐποιεῖτο, εἰς τὴν Λαῦραν ὑποστρέφων· τοῦτο δὲ ἐποίει, πολλὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ ἀββᾶ Χριστοφόρου παρακλητικῶς βιαζόμενος. Αὐτοῦ οὖν ἐν τῇ ἐρήμῳ διατρίβοντος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς κατέλαβόν τινες προσήλυτοι εἰς τὴν Λαῦραν ἀναζητοῦντες αὐτὸν, καὶ παρὰ τῶν πατέρων μαθόντες, ὅτι ἐν τῇ ἐρήμῳ διάγει, παρεκάλεσάν τινα Εὐστράτιον ὀνόματι, τοῦ γέροντος τότε μαθητὴν τυγχάνοντα, πορευθῆναι πρὸς τὸν ἐπιστάτην, καὶ γνωρέσαι αὐτῷ τὴν ἑαυτῶν ἄφιξιν, ἣν ἕνεκεν αὐτοῦ εἰς τὴν Λαῦραν ἐποιήσαντο. Ὁ δὲ πεισθεὶς ἀπῆλθε σημάναι τῷ γέροντι· ὃς τὴν τῶν νεηλύδων ἀκούσας ἔφοδον, μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας τὴν τεσσαρακοσθήμερον νηστείαν πληρώσας, ὑπέστρεψε εἰς τὴν Λαῦραν.

Apud abbatem Christophorum frequenter sacrificare solitus,

Sed priorem historiam resumemus, jam aliquantisper interruptam, de patre videlicet nostro Christophoro ac sancto Stephano. Hic igitur, uti dicebam, quolibet in universum sabbato ad aras in spelunca, de qua jam memini, faciebat; cum in hesychasterio degeret, abibat ad eum; rursumque cum in eremo fuisset, exeunte Quadragesima, illac iter habere consueverat, in Lauram inde revertens. Hoc vero non nisi multa exhortatione ab ipso patre Christophoro compulsus præstabat. Dum ergo tempore Quadragesimæ ageret in solitudine, peregre quidam, eum requirentes in Lauram advenerunt; cumque in eremo jam illum versari ex patribus intelligerent, Eustratium quemdam nomine, tum temporis Senis discipulum, oraverunt, ad Magistrum ut vellet contendere, de suoque illum adventu et confecto ejus causa usque in Lauram itinere facere certiorem. Acquievit ille, ac nuntium hunc Viro seni delaturus abscessit; qui recentem hunc eorum adventum edoctus, expleto paucis post diebus, Quadragesimali jejunio, reversus in Lauram est.

13

A *ad eum divertit ex itinere;* a

13 Viam autem, discipulo suo comitante, eam tenuit, quæ ad patris Christophori antrum ducebat; quo cum pervenisset, ac fores ex inferiori loco lapillo *a*, pro more pulsasset, pater Christophorus oblongas scalas suas deorsum per funes demittens ad ascendendum eum invitabat. Ascendit ille, et cum eo una conscendit discipulus. Precatione itaque apud se consueta, mutuaque salutatione perfuncti, scalas attollunt. Et duorum quidem dierum spatio apud hunc hospitem commorati, de via Lauram versus postridie insistenda statuebant; sed plurimis Senem adortus precibus pater Christophorus: Mane, ait, apud nos dies alios duos, et, nisi grave est, etiam ulterius. At senex excusare ingenue sese, ac dicere: Tametsi perjucundum id nobis accidat, cum tibi, pater, aut obsequio esse perpetuo possumus, aut oblectamento; sunt tamen etiam fratres alii spirituales, quos confirmare nos et recreare necesse est. Nihilo interea secius, quando amor eo me tuus adigit, cras nisi aliter Deo visum fuerit, persistam apud te; sed diem insuper alium ne poposceris.

B *sed abiturus clauso prohibetur ostio,*

14 Multis igitur enixe rogatus, diem, quem adderet, ne unum quidem habuit: sed tertio die commonefaciens eum: Cras, inquit, omnino, Deo quidem favente, profecturi sumus. At pater Christophorus jam satis intelligens, numquam adductum iri Senem, ut diem saltem unam extraheret, correptos per noctem abscondit funes, inscio Sene; quem orto jam sole, cum ut subsisteret impense orasset, exorare non potuit. Decreverat nimirum Deus illustriorem reddere magnum Stephanum, palamque prodere omnibus et virum, et profusam in eum a se gratiam. Digressus namque pater
b Christophorus spelæi fores pessulo *b* tutissime occlusit, impulitque valide, donec obices suis cavis inserti congruerent; moxque redux, ac subridens ait Seni: Nunc enimvero etiam invitum detinebo non uno tantummodo, sed pluribus diebus, usque eo denique dum vel ex Laura, vel ex sancti Euthymii domicilio, vel aliunde aliqui advenientes, sublato pessulo, januam reseraverint. Sed, siquidem, quod aiunt quidam, monachus es consummatæ vitæ ac sanctitatis, accede, ac fores aperiri jube, ut et nos cum illis talem te et sedulo, et propria freti experientia agnoscamus atque habeamus ad posterum.

C *quod Deo fretus aperiri a discipulo jubet,*

15 Tum Senex: Sanctus equidem, inquit, non sum, ut multi prædicant; sed contra potius peccatorum plenus: novi etenim me, et mala opera mea, quæ si videret quispiam, loqui, credo, mecum non auderet: vastum enim est pelagus impuritatis meæ. Nihilo minus, etiamsi homo istiusmodi sim, quandoquidem a me exegisti januam reserari, ac dixisti, me, qui talis sim, a quibusdam vocitari sanctum, fide subnixus etiam hoc effectum dabo, non mea quidem apud Deum gratia fretus et meritis, sed ineffabili ejus erga nos benignitate ac bonitate, neque ignarus, in vate juxta atque in asino inhabitasse gratiam ejus, non ob eorum dignitatem et merita, sed propter hominum salutem. Discipulum itaque suum semel atque iterum inclamans: Eustrati, inquit, Eu-
c strati, facito reverentiam *c*. Discipulo autem in genua provoluto, ait: Benedictus Dominus, quia in gloriam nominis ejus pessulum resolves. Tum assurgens discipulus, et ad januam accedens propius extremisque eam digitis tangens extemplo aperuit.

16 Hoc Pater Christophorus cum spectasset oculis, inhorruit scilicet, atque extra se raptus infinitam Dei extollebat potentiam, concessam-

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO EX MS.

13 Ἐποιήσατο δὲ τὴν πορείαν, ἔχων μετ' ἑαυτοῦ τὸν ἴδιον μαθητὴν, διὰ τοῦ σπηλαίου τοῦ ἀββᾶ Χριστοφόρου, ὅπερ καταλαβόντος αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸ σύνηθες λίθῳ μικρῷ κάτωθεν κρούσαντος, ὁ ἀββᾶς Χριστοφόρος τὴν ἐπιμήκη ἑαυτοῦ ἄνωθεν κλίμακα τοῖς σχοινίοις χαλάσας, καὶ ἀναβῆναι προυτρέψατο. Ὁ δὲ ἀνέβη, συνανέβη δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ ὁ μαθητής. Τὴν ἠθισμένην οὖν αὐτοῖς ἐκτελέσαντες εὐχὴν, καὶ ἀλλήλους ἀσπασάμενοι ἀνήγαγον τὴν κλίμακα. Ἐπὶ δύο μέντοι ξενισθέντες ἡμερῶν διάστημα, τῇ ἐπαύριον τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὴν Λαῦραν φερούσης ἐβουλήθησαν ἔχεσθαι. Ὁ δὲ ἀββᾶς Χριστοφόρος πλεῖστα τὸν πρεσβύτην ἠξίου· Μεῖνον, λέγων, πρὸς ἡμᾶς ἄλλας δύο ἡμέρας, καὶ πλέον, εἰ ῥάδιον. Ὁ δὲ γέρων εὐφυῶς ἀπολογούμενος, ἔφησεν· Εἰ καὶ διὰ παντὸς ἐπιποθοῦμεν τὴν ζὴν, πάτερ, ποιεῖν θεράπειαν καὶ ἄνεσιν· ἀλλ' οὖν καὶ ἑτέρους, πληροφορῆσαι πνευματικοὺς ἀδελφοὺς καὶ διαναπαῦσαι δεόμεθα· ὑπὸ δὲ τῆς ἀγάπης σου βιαζόμενος, παρὰ σοι τὴν αὔριον διατελέσω, εἴπερ ὁ Θεὸς ἐπινεύσειεν· ἀλλ' ἑτέραν μὴ ζήτει παρ' ἐμοῦ.

14 Πολλὰ οὖν ἔτι δυσωπηθεὶς, ἄλλην αὐτῷ οὐκ εἶξε χαρίσασθαι· τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐδήλωσεν αὐ- E
τῷ λέγων· Αὔριον ἀποβήσομαι πάντως, τοῦ Θεοῦ εὐδοκοῦντος. Ὁ δὲ ἀββᾶς Χριστοφόρος, γνοὺς, ὡς ὁ Γέρων οὐ πεισθήσεται διὰ ποιήσειν πρὸς αὐτὸν ἡμέραν ἄλλην, κατὰ τὴν νύκτα λαβὼν τὰ σχοίνια, τοῦ Γέροντος ἀγνοοῦντος, κατέκρυψεν, ὃν τῆς ἡμέρας γενομένης μεῖναι λίαν ἱκετεύσας, οὐκ ἔπεισε. Τοῦτο δὲ σαφῶς θεῖον ἦν βούλημα, δοξασθῆναι τὸν μέγαν Στέφανον, καὶ εἰς γνῶσιν πάντων ἐλθεῖν τὸν ἄνδρα, καὶ τὴν αὐτοῦ θεόσδοτον χάριν. Ἀπιὼν γὰρ ὁ ἀββᾶς Χριστοφόρος τὴν πύλην τοῦ σπηλαίου ἀσφαλῶς τῇ μανδάλιδι κατέκλεισε, σφοδρῶς σαλεύσας αὐτὴν, ἄχρις ἂν αἱ βάλανοι ταῖς γλυφίσιν ἐνηρμωσθησαν, καὶ παραυτὰ στραφεὶς, ὑπομειδιάσας ἔφη πρὸς τὸν Γέροντα· Νῦν ὄντως καὶ ἄκοντα κατέσχον ἡμέρας, οὐχ ἡμέραν, ἕως τινὲς ἐλθόντες ἀπὸ τῆς Λαύρας ἢ ἀπὸ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου, ἢ ἄλλοθεν, τὴν ἄλιδα* λαβόντες ἀνοίξωσιν. Ἀλλ' εἴπερ, ὥσπερ φασί τινες ὑπάρχεις μοναχὸς τέλειος καὶ ἅγιος, προσελθὼν κέλευσον ἀνοιχθῆναι τὴν θύραν, ἵνα σε τοιοῦτον σὺν ἐκείνοις ἀκριβῶς καὶ ἐμπείρως ὁμολογήσωμήν τε καὶ ἕξωμεν.

* *An* μανδάλιδα?

15 Ὁ δὲ Γέρων ἀποκριθεὶς εἶπεν· Ἅγιος μὲν οὐκ εἰμι, ὥσπερ οἱ πολλοί φασιν, ἀλλὰ καὶ πάλιν πλημ- F
μελημάτων ἀνάμεστος· ἐμαυτὸν γὰρ οἶδα καὶ τὰς πράξεις μου τὰς κακὰς, ἃς εἴτις ἴδει, οὐκ ἄν μοι λαλεῖν ἀνείχετο. Μέγα γάρ ἐστι τὸ πέλαγος τῆς ἐμῆς βεβηλότητος· ἀλλ' ὅμως καὶ εἰ τοιοῦτος ὑπάρχω, ἐπείπερ ᾐτήσω παρ' ἐμοὶ τὴν θύραν ἀνοιχθῆναι, καὶ εἶπας, ὅτι τινές με τοιοῦτον ὄντα καλοῦσιν ἅγιον, πίστει φερόμενοι· τοῦτο καὶ ποιήσω, οὐ θαῤῥῶν τῇ ἐμαυτοῦ πρὸς Θεὸν παῤῥησίᾳ καὶ ἀξιότητι, ἀλλα τῇ ἀφάτῳ αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς φιλανθρωπίᾳ καὶ ἀγαθότητι, εἰδὼς ὅτι καὶ ἐν μάντει καὶ ὄνῳ ἡ χάρις αὐτοῦ κατῴκησεν, οὐ διὰ τὴν ἐκείνων ἀξίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνθρώπων σωτηρίαν. Δὶς οὖν φωνήσας τὸν μαθητὴν αὐτοῦ· Εὐστράτιε, Εὐστράτιε, εἶπεν, ποίησον μετάνοιαν. Τοῦ δὲ μαθητοῦ κλίναντος τὰ γόνατα, εἶπεν αὐτῷ· Εὐλογητὸς Κύριος, ὅτι εἰς δόξαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀνοίξεις τὴν μανδάλιδα. Ἀναστὰς οὖν ὁ μαθητὴς καὶ τῇ θύρᾳ πλησιάσας, καὶ τῆς μανδάλιδος ἄκροις δακτύλοις ἀψάμενος, παραχρῆμα ἀνέῳξεν.

16 Ὁ δὲ ἀββᾶς Χριστοφόρος θεασάμενος, ἔφριξε καὶ ἐξέστη, τὴν ἄπειρον τοῦ Θεοῦ δοξάσας δύναμιν, καὶ τὴν θεόσδοτον τοῦ Ἁγίου χάριν ἀγασθεὶς, καὶ

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO EX MS. GRÆCO.

ἀνακράξας μεγάλῃ φωνῇ · Δόξά σοι, ὁ Θεὸς, ὁ θαυμάσια ἐργάζων μόνος ἐν τοῖς Ἁγίοις · οὐκ ἔτι γὰρ τοῦ λοιποῦ κληθήσεται οὗτος ἀββᾶς Στέφανος, ἀλλὰ ἅγιος Στέφανος, φερωνύμως στεφανώμενος θείᾳ δυνάμει καὶ χάριτι, ἃς κεκτημένος ὁ πρωτοδιάκονος καὶ μάρτυρ Στέφανος, ἐπόιει τέρατα καὶ σημεῖα μεγάλα ἐν τῷ λαῷ. Σὺ, τοιγαροῦν, ὦ ἅγιε Στέφανε, οὕτως εὐλογίαν τῷ μαθητῇ δέδωκας, κεκλεισμένην τὴν θόραν ἀνοῖξαι ἄνευ τῆς ἰδίας κλειδὸς, καὶ ἀνέωξεν · εἰ δι' ἑαυτοῦ ἀπῆλθες, ἔπεσεν ἂν ἀθρόως ἡ θύρα σὺν τῷ τείχει εἰς τὸν χείμαῤῥον ἐκ τοῦ φόβου. Ὁ δὲ Γέρων ἔτι πρὸς τὸν μαθητὴν ἔφη · Ἐυστράτιε, Ἐυστράτιε, ἐλθέ εἰς τὸν ῥύακα εἰς τὰ ἀνώγεα τοῦ σπηλαίου, καὶ εὑρήσεις ἐκεῖ τὰ σχοίνια κεκρυμμένα ἐν τῷδε τῷ τόπῳ, καὶ λαβὸν ἄγαγε μεθ' ἑαυτοῦ, ἵνα ἀπέλθωμεν ἔνθεν · Ὁ δὲ ἀββᾶς Χριστοφόρος πάλιν ἀκηκοὼς, ὅτι τὸν κρύφιον ἔγνω τόπον τῷ πνεύματι, ἐδόξασε ἔτι τὸν Θεὸν, καὶ τὸν ἅγιον Στέφανον πολλοῖς ἐγκωμίοις ἐπῄνεσεν. Ὁ δὲ μαθητὴς τὴν κέλευσιν εἰς πεῖραν ἤγαγεν. Εὐχὴν οὖν ποιησάμενος ὁ Γέρων, καὶ τὸν ἀββᾶν Χριστοφόρον ἀσπασάμενος ἀπίῃ.

que divinitus Sancto viro gratiam admiratus ingenti clamore ingeminabat : Gloria tibi, Deus, qui in Sanctis tuis facis mirabilia solus : neque enim ex hoc amplius pater Stephanus hic, sed sanctus Stephanus appellabitur, coronatus (nam ex re nomen sortitus est) divina virtute et gratia, quibus instructus protodiaconus ac martyr Stephanus faciebat prodigia et signa magna in populo. Benedictionem igitur, tu, sic, o sancte Stephane, qua obseratum ostium sine propria clavi recluderet, discipulo impertitus es, et reclusit : si per te ipse eo abiisses, mirum, ni totus cum janua paries præ terrore subito in torrentem ruisset. Tum iterum ad discipulum senex : Eustrati, Eustrati, abi ad alveolum in superiora speluncæ; ibi funes abditos tali loco invenies, quos arreptos tecum affer, ut hinc exeamus. Hic pater Christophorus, cum locum absconditum innotuisse ei per spiritum, audit, rursus in Dei laudes effunditur, et compluribus sanctum Stephanum exornat præconiis ; discipulus vero jussionis periculum fecit. Fusis igitur precibus, ac salutato patre Christophoro, Vir senex in viam inde se dedit.

D *et abditos ad scalas demittendas funes proferri.*

B 17 Μετὰ δὲ ταῦτα ὕστερον αὐτοῦ κατὰ τὴν ἔρημον ἐπιπωλεύοντος, ἔδοξεν αὐτῷ δευτέραν διὰ τοῦ μνημονευθέντος σπηλαίου ποιήσασθαι τὴν πορείαν, καὶ κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ συναντᾷ τῷ ἀββᾷ Χριστοφόρῳ, κατὰ τὴν ὁδὸν ἐπὶ τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου πορευομένῳ. Εὐχὴν οὖν ποιησάμενοι, καὶ ἀλλήλους ἀσπασάμενοι, καὶ περί τινων βραχέα διαλεχθέντες, καὶ εὐχὴν ἐπὶ τῇ σωματικῇ διαστάσει ἐκτελέσαντες καὶ σφραγισάμενοι, ἕκαστος τὴν ἰδίαν ἐβάδιζε τρίβον. Πορεύομενος οὖν ὁ ἀββᾶς Χριστοφόρος ἀτενίζει καὶ θεορεῖ δύο λῄστας ἀπὸ τῆς Λαύρας ἐρχομένους, προσεγγίσαντας τῷ ἀββᾷ Στεφάνῳ, καὶ ἐφοβήθη φόβον μέγαν σφόδρα, μήπως ἐπιχειρήσωσιν αὐτὸν. Καὶ ὡς ἀτενίζων ἦν, φόβῳ συνεχόμενος, βλέπει τοὺς μιαιφόνους αὐτοῖς τοῖς ἱματίοις προσψαύσαντας τοῦ Ὁσίου καὶ προσπήξαντας αὐτοῦ ἑκατέρωθεν, τὸν μὲν ἐκ δεξιῶν, τὸν δὲ ἐξ εὐωνύμων, καὶ τὸν ἁγίον Στέφανον διὰ μέσον αὐτῶν ἀσινῶς καὶ ἀπημάντως διαβάνθά τε καὶ ἀλύξαντα, θείας δυνάμεως τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν βαρβάρων ἀχλύϊ βαθυτάτῃ κατακαλυψάσης.

17 Cumque aliquando post hæc in eremum iterum se recepisset, placuit denuo iter per memoratam jam speluncam capessere ; divinaque sic statuente providentia, in patrem Christophorum incidit in via, qua is ad sancti Euthymii monasterium contendebat. Post precationem itaque, ac mutuam salutationem, de rebus quibusdam breviter confabulati, repetitisque, cum corpore divellerentur, precibus muniti, viam quisque suam instituere. Dum igitur progreditur pater Christophorus latrones duos animadvertit ac contemplatur de Laura venientes, patri Stephano propiores jam factos ; multumque admodum extimuit, ne in eum forte manus injicerent. Atque ut intentis eo spectat oculis ; nec sine metu, videt sanguinarios ipsius vestibus suis virum sanctum stringentes, et prementes utrimque, alium quidem a dextris, alium vero a sinistris ; sanctum autem Stephanum per medium eorum ingredientem atque elabentem, divina virtute altissimis barbarorum oculos obtegente tenebris.

E *Per medium duorum latronum transit,*

18 Καὶ ὡς εἶδεν αὐτοὺς πρὸς αὐτὸν πλησιάσαντας Χριστοφόρος, ἠρώτησε γνωρίσας αὐτοὺς, πλειστάκις ἐν τῷ ἑαυτοῦ σπηλαίῳ φιλοφρονησάμενος. Τάχα γνωρίζετε τὸν ἀββᾶν Στέφανον, γέροντα τῆς ἐρήμου ταύτης; Οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον · Οὐδὲ, τίς ἐστὶν ὁ ἀββᾶς Στέφανος, ἠκούσαμεν. Ὁ δὲ ἔφη πρὸς αὐτοὺς · Ουδὲ νῦν τούτῳ ὑπηντήσατε, οὔτε μὴν πρὸ τῆς σήμερον ἑωράκατε; Οἱ δὲ ἀπεκρίθησαν · Εἴπαμεν ἅπαξ, ὅτι οὐδέποτε ἐθεασάμεθα τοῦτον, οὐ δὲ σήμερον ὅλως μοναχὸν, πλήν σου. Τότε τῇ χειρι νεύων ὁ ἀββᾶς Χριστοφόρος, τοῖς αἱμοβόροις ἐδακτυλοδείκτει τὸν Γέροντα, ἐπάνω βουνοῦ ἐπηρμένου οὐκ ἔκαθεν ὄντος, ἑστῶτα, καὶ ἔφη · Ἄρα τοῦτον τὸν μοναχὸν, τὸν κατέναντι ὑμῶν ὑπάρχοντα, οὐκ εἴδετε σήμερον; Ἀρτίως γὰρ ὄντως διὰ μέσου ὑμῶν διέβη. Οἱ δὲ ἀγριωθέντες ἔφησαν · Ποῦ ἐστιν οὗτος, ἵνα σκυλεύσωμεν αὐτὸν καὶ πλήξωμεν δεινῶς; Ὁ δὲ δακτυλοδεικτῶν ἔτι καὶ ἔτι ἐδείκνυεν αὐτοῖς τὸν βουνὸν, ᾧ ἐφίστατο ὁ Γέρων. Οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτὸν ἐκρατοῦντο, τοῦ μὴ βλέπειν αὐτὸν, σκοτισθέντες ὑπὸ θείας χάριτος. Ἀγανακτίζοντες οὖν κατὰ τοῦ ἀββᾶ Χριστοφόρου ἔφησεν · Ἡμῖν προσπαίζεις εἰρωνευόμενος, ὡς ἐσχηκόσιτε πρός σε εἰρήνην καὶ ἀγάπην; Ὁ δὲ ἀββᾶς Χριστοφόρος ὅρκῳ πληρωφορηθεὶς ὑπ' αὐτῶν, ὡς τὸ πρὶν οὐχ ὡράθη αὐτοῖς, οὐ δὲ νῦν ἐπερωτηθεῖσιν ὤφθη, ἐπορεύθη, τὸν Θεὸν δοξάζων, τὸν διὰ πολλῶν χαρισμάτων δοξάζοντα τὸν δοῦλον αὐτοῦ.

C

18 Cumque adeuntes eos ad se propius cernit Christophorus, interrogat notos jam sibi (quippe quos in spelæo suo humanissime frequenter habuerat :) Nostisne patrem Stephanum, inquit, ejusdem hujus eremi senem ? At illi reponunt : Quis ille sit pater Stephanus ne audivimus quidem. Tum iste : An non igitur obvium illum habuistis modo ? Numquam ante hunc diem vidistis ? Respondent : Diximus semel, numquam visum eum a nobis esse, neque vero hodie monachum, nisi te, alium quemquam. Tum pater Christophorus, innuens manu, sanguivoris senem in edito colle non procul stantem digito commonstrat, et : Hunc, inquit, vos monachum, qui ex adverso est vobis, non vidistis hodie ? Jam enim, profecto statim per medium vestri pertransiit. Illi vero efferati : Ubi is est, inquiunt, ut spoliemus eum, et contundamus probe. Tum iste digitum iterum atque iterum intendens, collem illis, in quo stabat Senex, ostendit. Sed tenebantur oculi eorum, ne illum conspicerent, divina virtute caligantes. Irascentes igitur Patri ipsi Christophoro : Nos, aiunt, ipsos, dissimulans, ludos facis ; qui pace te et amore coluerimus ? Cum vero illi jurati affirmarent, nec umquam antea, nec modo, cum interrogarentur, conspectum illum a se fuisse, abiit pater Christophorus, glorificans Deum, qui tot favoribus ornaret famulum suum.

qui a Christophoro interrogati negant eum a se visum. F

A *Ad Heliam Patriarcham abductum in Persidem,* d

19 Non longo, postquam hæc facta sunt, tempore contulit se pater ipse Christophorus ad sancti Senis hesychasterium, multisque adhortatus est eum, ut una proficiscerentur ambo ad Arabum protosymbolum *d*: quam id autem ob causam, et in cujus gratiam, hic breviter edisseram. Sanctum hunc Stephanum, uti et patrem Christophorum, impense diligebat domnus *e* Helias Hierosolymorum patriarcha *f*, cujus sors inter Sanctos est. Erat vero beatus hic Præsul, domnus Helias, injustis calumniis, atque iniquis accusationibus delatus ad protosymbolum, qui eum in Persidem immanissime expulsum, crudeliter in vincula, carceresque sane diuturna compegit. Hinc igitur, arrepta occasione, patri Christophoro, ut cogitaret in Persidem, sanctissimoque domno Heliæ solatii atque opis afferret aliquid, ac de illo redimendo transigeret, auctores quidam fuere; non Dei, sed propriæ quam in hisce pariturus ipse esset, utilitatis causa ducti.

ut secum proficiscatur, rogat Christophorus; ille contra obducere eum conatur, B

20 Fallacibus adeo captus horum consiliis, sic flectere Senem instituit: Æquum est, pater, utrumque nostrum sanctissimi Patriarchæ nostri gratia proficisci: non ignoras etenim, non ignoras, quantum ambos amaverit; amici autem probantur in adversis. Et te in primis, tamquam charitatis scientem, servantemque leges, alacrem hic, imo et nobis, et aliis incitamento esse par est. Quamquam enim eripere illum e custodia non possimus; at omnino certe consolabimur. Ait vero ad hæc Senex: Æquum est enimvero nos in Patriarchæ nostri doloris laborisque partem venire, totoque pro eo animo, ac totis viribus, etiam ad sanguinem usque decertare; in Persidem tamen ire hanc ob causam non possumus: nam si ad primates pro eo interpellatum abierimus, non dabitur nobis libere perorandi locus. Quam ob rem mihi crede, Calogere, et hic in solitudine, et monasteriis nostris nos contineamus, vigiliis ac jejuniis ejus causam agentes apud universorum Dominum ac Redemptorem Christum, qui perpetuum solus obtinet principatum ac potestatem, cum sanctis Patribus, utpote multum apud eum gratia valentibus: neque enim dubito, quin et expugnaturi hostes Dei simus, et Patriarcham nostrum vinculis solutum et carcere lætumque ac salvum redeuntem visuri. Itaque ne
C stultos nobis labores consciscamus, Deum nostrum bonum ac beneficum dimittendo, et ad infensos impiosque confugiendo tyrannos, apud quos loqui vix licet; hoc enim si fecerimus, corripiet haud dubie nos in terribili judicii die justus judex.

a frustraneo itinere;

21 Hisce ex Sene auditis, reponit pater Christophorus: Non est, ut video, in nobis dilectio, sed ea privati sumus, nec illam omnino potuimus Patriarchæ nostro integram reservare; nihilo tamen minus te obsecro, mecum ut discedas, sin aliter visum est, solus ipse proficiscor. Verum sanctus Senex placide ad monita, doctasque institutiones, productis de Scriptura sententiis, inhibebat hominem; cumque etiam hoc magis a sua sententia alienum, ac sacris minus oraculis obsequentem adverteret, hæc insuper ad eum pacate dixit: Ecce, coram Deo tibi dico, Calogere; si me audieris, manebis in spelunca tua, et quiesces; quando prodesse Patriarchæ non potes, cum nihil apud Protosymbolum confidentiæ tibi est et auctoritatis; at e contrario ea valens plurimum, utpote monachus, apud Dominum dominantium, in cujus manu positum est cor regum terrestrium, consiste in loco tuo, et pro virili parte luctare, noctu ei atque interdiu supplicans, et tum pro

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO EX MS. GRÆCO.

19 Μετὰ οὖν ταῦτα ὀλίγου παρῳχηκότος καιροῦ, ἠυτομόλησεν ὁ ἀββᾶς Χριστοφόρος εἰς τὸ ἡσυχαστήριον τοῦ ἁγίου Γέροντος, καὶ πολλὰ παρεκάλει αὐτὸν, ὅπως ἀμφότεροι πορευθῶσι πρὸς τὸν πρωτοσύμβουλον τῶν Ἀράβων, διὰ τί δὲ, καὶ τινὸς χάριν, συντόμως ἐρῶ. Οὗτος ὁ ὅσιος Στέφανος καὶ ὁ ἀββᾶς Χριστοφόρος ἠγαπῶντο λίαν ὑπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις τῇ λήξει κύρου Ἠλία πατριάρχου Ἱεροσολύμων· ἦν δὲ οὗτος ὁ μακάριος ἱεράρχης κύρις Ἠλίας ἀδίκοις διαβολαῖς καὶ κατηγορίαις ἀλόγοις καταγορηθεὶς πρὸς τὸν πρωτοσύμβουλον, ὃς ἰταμῶς μεταστειλάμενος αὐτὸν, κατέκλεισεν ἐν Περσίδι, δεσμοῖς καὶ φυλακαῖς καθείρξας ἀνηλέως ἐπὶ χρόνους ἱκανούς. Ἐντεῦθεν οὖν τινες ἀφορμὰς λαβόντες, οὐ διὰ Θεὸν συνεβουλεύσαντο τῷ ἀββᾷ Χριστοφόρῳ ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν Περσίδα, παρηγόρησίντε καὶ βοήθησιν τῷ ἁγιωτάτῳ κύρῳ Ἠλίᾳ, καὶ μηχανεύσασθαι ἕνεκεν τῆς αὐτοῦ ἀπολυτρώσεως· ἀλλὰ δι' ἰδίαν αὐτῶν χρείαν, ὅπως αὐτὴν ἐν τούτοις ἐκτελέσῃ.

20 Ἀπατηθεὶς οὖν ὑπὸ τῆς τούτων δολερᾶς συμβουλῆς ἐδυσώπει τὸν Γέροντα, λέγων· Δίκαιόν ἐστι, πάτερ, ἀπελθεῖν ἡμᾶς ἀμφοτέρους ἕνεκεν τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν πατριάρχου· οἶδας γὰρ, οἶδας, ὅιαν κέκτηται εἰς ἡμᾶς ἀγάπην· καὶ ἐν ταῖς ἀνάγκαις γνωρίζονται οἱ φίλοι. Καὶ δεῖ σε, ὡς τᾶς ἀγάπης ὅρους εἰδότα καὶ φυλάττοντα, προθυμηθῆναι, καὶ μᾶλλον ἡμᾶς καὶ ἄλλους διεγεῖραι· κᾂν γὰρ μὴ δυνηθῶμεν τοῦτον τῆς φυλακῆς ἀποσμᾶσαι, ἀλλ' οὖν παρηγορήσομεν πάντως. Ὁ δὲ Γέρων εἶπεν πρὸς αὐτόν· Ὡς ἀληθῶς ἄξιόν ἐστι συναλγεῖντε καὶ συνεργεῖν τῷ πατριάρχῃ ἡμῶν, καὶ ἀγωνίσασθαι ὑπὲρ αὐτοῦ πάσῃ ψυχῇ, καὶ παντὶ σθένει, καὶ μέχρις αἵματος· ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τὴν Περσίδα πορευθῆναι τούτου χάριν οὐ δυνάμεθα· ἐὰν γὰρ ἀπέλθωμεν πρεσβεύοντες ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς τοὺς μεγιστᾶνας, οὐχ ἕξομεν παῤῥησίαν. Διὸ τοιγαροῦν πείσθητί μοι, καλόγηρε, καὶ δεῦρο ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ τοῖς μοναστηρίοις ἡμῶν ἠρεμήσωμεν, ἀγρυπνίαις καὶ νηστείαις πρεσβεύοντες ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς τὸν τῶν ὅλων δεσπότην καὶ λυτρωτὴν, τὸν μόνον ἔχοντα τὴν ἀδιάδοχον ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν Χριστὸν, μετὰ τῶν ἁγίων πατέρων, ὡς παῤῥησίαν πρὸς αὐτὸν κεκτημένων· ἐπεὶ πληροφοροῦμαι, ὅτι νικήσειν μέλλομαι τοὺς θεομάχους, καὶ ὄψεσθαι τὸν πατριάρχην ἡμῶν, δεσμῶν καὶ φυλακῆς λυτρωθένθα καὶ εὐφροσύνως καὶ ὑγιῶς ἐπανελθόντα. Μὴ οὖν κόπους ἀνοήτους αὐτοῖς παράσχωμεν, ἀφέντες τὸν ἀγαθὸν καὶ εὐεργέτην Θεὸν ἡμῶν, καὶ προσελθόντες πρὸς δυσμενεῖς καὶ δυσσεβεῖς τυράννους, πρὸς οὓς οὐκ κτήμεθα παῤῥησίαν· ἐλέγξει γὰρ ἡμᾶς ὄντως ὁ δικαιοκρίτης ἐν τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, εἰ τοῦτο ποιήσωμεν.

21 Ἀκούσας δὲ ταῦτα παρὰ τοῦ Γέροντως ὁ ἀββᾶς Χριστοφόρος, εἶπεν πρὸς αὐτὸν· Ὡς ὁρῶ, οὐκ ἔχομεν ἀγάπην, ἀλλ' ἐστερήθημεν αὐτῆς, καὶ πρὸς τὸν πατριάρχην ἡμῶν παντελῶς οὐκ ἐδυνήθημεν φυλάξαι ταύτην, ἀλλ' ὅμως παρακαλῶ μὲν ἐλθεῖν σε μετ' ἐμοῦ· εἰ δέ μὴ, αὐτὸς μόνος πορεύομαι. Ὁ δὲ ὅσιος Γέρων ἀνεξικάκως παραίνεσεσι καὶ διδασκαλικαῖς νουθεσίαις, χρήσειστε ἀπὸ τῆς Γραφῆς προσφέρων, ἐκώλυεν αὐτὸν· καὶ θεωρῶν αὐτὸν μᾶλλον ἀναινόμενον, καὶ ἀπειθοῦντα τοῖς θείοις λογίοις, ἔτι πρὸς αὐτὸν εἶπεν προσηνῶς· Ἰδοὺ, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐρῶ σοι, ὦ καλόγηρε, ἐὰν ἀκούσῃς μου, καθίζῃ ἐν τῷ σπηλαίῳ σου καὶ ἡσυχάζεις, ὅτι οὐκ ἰσχύεις ὠφελῆσαι τὸν πατριάρχην, ἐπειδὴ οὐκ ἔχεις πρός τὸν προτοσύμβουλον παῤῥησίαν, ἀλλ' ὡς μοναχὸς, παῤῥησίαν ἔχων πρὸς τὸν Κύριον τῶν κυριευόντων, οὗ ἐν τῇ χειρὶ πέφυκεν ἡ καδρία τῶν ἐπιγείων βασιλέων, καθέζου ἐν τόπῳ σου, καὶ ἀγωνίζου κατὰ δύναμιν, νύκτωρ καὶ μεθημέραν λιτανεύων αὐτὸν, καὶ πρεσβεύων ὑπὲρ τῆς λυτρώσεως τοῦ πατριάρχου, καὶ παντὸς τοῦ Χριστονύμου λαοῦ,

E F

καὶ

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO EX MS. GRÆCO.

καὶ ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς καὶ αὐτοὺς ἀπὸ πάσης ἐναντίας ἐπιβουλῆς, καὶ παντὸς πειρασμοῦ διαβολικοῦ τε καὶ ἀνθρωπίνου, ὅτι εὐφρανθήσῃ, καὶ εὐχαριστήσεις τῷ Θεῷ, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ ἐπεύξῃ ταπεινώσει. Γνῶθι δὲ, ὅτι ἐάν μου παρακούσῃς, ὡς καὶ γενήσεται, βιάζομαι φανερῶσαί σοι, ὅπερ οὐκ ἤθελον.

22 Τούτου δὲ παντελῶς μὴ πεισθέντος, ἀναγκασθεὶς εἶπεν· Σὺ μὲν μετὰ τοῦ κακοῦ συμβούλου Χαρίτωνος ἐπὶ τὴν Περσίδα πορεύσῃ, κἀκεῖ τὸν πατριάρχην ὄψει, κἀνταῦθα οὐκ ἐπιστραφήσῃ. Ὁ δὲ πατριάρχης πρὸς ἡμᾶς ἐπαναλύσει, καὶ τοῦ ἰδίου θρόνου κρατήσει, καὶ ἡμᾶς διὰ τῆς αὐτοῦ παρουσίας χαροποιήσει. Σὺ δὲ ἐκεῖ διαποιήσεις, καὶ ἐπὶ τὴν Παλαιστίνην ἔτι οὐδαμῶς οὐκ ἀνακάμψεις, οὐδὲ θεωρήσεις ἡμᾶς σὺν τῷ πατριάρχῃ ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει, οὔτε ἐν τοῖς περὶ αὐτὴν χώροις, οὐ δὲ ἡμεῖς ὀψόμεθά σε. Ὁ δὲ οὐ συνιεὶς, ὡς ἕνεκεν τῆς ἀποβιώσεως αὐτοῦ εἶπεν, ἀλλὰ νομίσας αὐτὸν προφητεύσαντα, ὅτι διαμενεῖ ἐν τοῖς μοναστηρίοις τῆς Περσίδος οἰκήσας, ἠνιάθη σφόδρα, καὶ μετὰ λύπης εἶπεν· Ὦ ἅγιε Στέφανε, τί ἐρεῖς, οὐκ ἐπίσταμαι. Ἄρα τοσοῦτον ἐσκανδάλισά σε, ὥστε λέγειν περὶ ἐμοῦ, ὅτι διαμενῶ ἐν Περσίδι; Ἄρα εἰς B τοσαύτην ἐγὼ, ὁ ταπεινὸς καὶ ταλαίπωρος, ἐλήλακα ἀφροσύνην καὶ ἀμέλειαν, ὥστε ἀφήσειν με τὸν μονήρη βίον, καὶ κατοικήσειν τὴν Περσίδα; Τί λελάληκας οὐκ οἶδα, ἀλλ' ἐγὼ μὲν ἀκούων σε ὑπὸ πολλῶν προφήτην ἅγιόν τε καὶ δίκαιον καὶ ὅσιον μαρτυρούμενον, καὶ τῇ τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου προσηγορίᾳ καλούμενον, καὶ ἴσον αὐτῷ κρινόμενον, οὐκ ἐπληροφορούμην πιστεύειν, ὡς ἔτυχεν, ἀπὸ ψιλῆς ἀκοῆς καὶ φήμης, ἀλλ' ὕστερον διὰ πολλῆς μεμαθηκὼς αὐτόπτης πείρας, τοιοῦτόν σε ὁμολογῶ καὶ κηρύττω· πῶς δὲ περὶ ἐμοῦ ταῦτα ἀπεφήνω, οὐκ οἶδα σαφῶς· οὐ γὰρ πιστεύω τελειωθήσεσθαί σου τὴν πρόρρησιν ταύτην ἕνεκεν ἐμοῦ· οὐδέποτε γὰρ ἔσχον τοιοῦτον λογισμὸν ἐκστήσονθά με τοῦ σπηλαίου μου, καὶ ἀλλαχοῦ κατοικήσειν με πείσοντα.

23 Ὁ δὲ ὅσιος Γέρων πρὸς αὐτὸν ἔφη· Ἅπερ μοι θεόθεν ἀποκεκάλυπται αἰνιγματώδως εἶπον· Ὅτι περ, εἰσελθὼν τὴν Περσίδα, αὐτοῦ διαμενεῖς, καὶ οὐκ ἔτι πρὸς ἡμᾶς ἐπανελεύσῃ μετὰ τοῦ πατριάρχου. Ὁ δὲ πάλιν οὐ συνῆκε τὸ αἴνιγμα· ἀλλ' ὅτε δὴ ἡ τοῦ θα- C νάτου ἔφθασεν ὥρα, ἐπιμνησθεὶς τῆς τοῦ ἁγίου Γέροντος ἀψευδοῦς προφητείας, εἶπεν μετὰ πολλῆς ἀνίας πρὸς τὸν συνόντα αὐτῷ ἀββᾶν Χαρίτωνα· Ὦ Χάριτον, τί μοι γέγονε; Σὺ, Χάριτον, ἐξηπάτησάς με· σύ με ἤγαγες ὧδε. Οἴμοι! οἴμοι! ὁ ἅγιος Στέφανος περὶ τοῦ θανάτου προέλεγέ μοι· Ὅτι ἐν Περσίδι διαμενεῖς, καὶ οὐκ ἔτι εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν στραφήσῃ· οὐ δὲ ἡμᾶς τοῦ λοιποῦ ὄψει, καγὼ οὐκ ἐνόησα ὁ ἀσύνετος, ὅτι περὶ τῆς ἐμῆς ἀποβιώσεως προεῖπεν οὗτος ὁ προφήτης καὶ ἅγιος τοῦ Θεοῦ Στέφανος. Καὶ ταῦτα καὶ πλείονα τούτων εἰρηκὼς, καὶ τὸν Χαρίτωνα αἰτιώμενος καὶ πλείοσι ὑποβάλλων μομφαῖς, καὶ τὸν ὅσιον Στέφανον μεγαλύνων, καὶ τὴν τῶν εὐχῶν αὐτοῦ βοήθειαν αἰτούμενος, παρέδωκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τῷ Κυρίῳ. Καὶ τελειωθεὶς ἐν εἰρήνῃ ἐτάφη ἐν Περσίδι. Μετὰ παλλῆς δὲ χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης ἀπολυθεὶς ἀπὸ Περσίδος ὁ πατριάρχης κατέλαβε τὸν ἴδιον θρόνον, καὶ ἐπληρώθη ἡ τοῦ ἁγίου Γέροντος περὶ ἀμφοτέρων πρόρρησις.

Patriarchæ, tum pro totius populi Christiani red- D emptione intercedens, ut et ipsi, et nos hostium insidiis omnibus, omnique tam diabolica, quam humana tentatione liberemur; gaudebis etenim, et ages gratias Deo, nostraque humilitate gloriaberis. Sed scito, si me (quod tamen facies) audire neglexeris, coactum iri me tibi, quæ non velim, obnuntiare.

obstinato mortem in Perside prædicit,

22 Cum vero hic animum penitus obfirmaret, compulsus ait: Tu quidem cum Charitone, malo in hac re consiliario tuo, abibis in Persidem; ibique Patriarcham videbis, et huc inde numquam redibis: redibit vero ad nos Patriarcha, ac propria potietur cathedra, suaque nos præsentia recreabit. Tu autem istic hærebis, neque in Palæstinam reverteris umquam, neque in sancta civitate, neque in circumjectis locis aut tu nos cum Patriarcha, aut nos te conspecturi sumus. Tum ille non intelligens de sua morte dicta hæc esse; sed vaticinatum eum esse existimans, fore ut, fixo in Perside domicilio, ibidem commoraretur in monasteriis, contristatus est admodum, et cum lacrymis dixit: O sancte Stephane, quid dicas, equidem non intelligo. Tantumne tibi scandalum E præbui, ut asserere de me debeas, in Perside me esse mansurum? Eone me abjectum ac miserum dementiæ atque incogitantiæ devenisse, ut a vita desciscam solitaria, ac Persidem incolam? Tu, quid dictum volueris, nescio; at ego cum te quidem prophetam esse et sanctum, et justum et integerrimum complurium testimoniis acciperem, ipsoque sancti Euthymii nomine compellari solitum, imo ipsi judicatum esse parem, non id ex tenui rumore ac fama (ut fit) in animum induxi credere; sed propriorum deinde oculorum frequenti edoctus experimento, talem te et profiteor et prædico. Qua autem ratione hæc de me edixeris, non equidem satis capio: non enim credo, prædictionem hanc de me tuam adimpletum iri: quando ne cogitatio quidem umquam suborta est mihi, quæ me a spelunca avocaret mea, ad solumque vertendum impelleret.

cui is proximus jam sero culpam agnoscit.

23 Reposuit vero hæc ei S. Senex: Quæ mihi divinitus revelata sunt, ea obscure sum elocutus, quod ingressus in Persidem, ibi permansurus sis, neque ad nos umquam cum Patriarcha rediturus. Sed hic denuo non percepit ænigma, donec mortis imminente jam hora, vaticinium sancti Senis F minime vanum memoria repetens, non sine ingenti mœrore sic adstantem sibi patrem Charitonem affatus est: O Chariton, quid me factum est? Tu me, Chariton, decepisti; huc me tu adduxisti. Heu me! heu me! De morte jam præmonuerat S. Stephanus; quia in Perside, inquiebat, manebis, nec in Sanctam posthac redibis umquam civitatem; neque nos ultra conspicies; at ego non cogitavi demens, in meam hæc mortem vaticinari prophetam hunc et sanctum Dei Stephanum. Posteaquam hæc et his plura protulisset, incusassetque Charitonem, ac multis onerasset querimoniis, in S. Stephani effusus præconia, ejusque per preces opem efflagitans, spiritum suum Domino tradidit; atque in pace consummatus, in Perside sepultus est. Patriarcha vero cum ingenti gaudio, animique lætitia remissus e Perside, in suam restitutus est cathedram; impletumque est ita sancti Senis de utroque vaticinium.

A

ANNOTATA D. P.

a *Qua id ratione fieret, explicat nota marginalis, infra num.* 136 *textui Græco in codice Seguieriano adjecta, ab eadem, unde ipse textus est, antiquissima manu:* Τοῦτο γὰρ ἔθος ταῖς Λαύραις, καὶ τοῖς μοναστηρίοις τῆς ἁγίας πόλεως, ἆραι λίθον, καὶ κατ' ἑαυτὸν, Κύριε εὐλόγησον, φθεγξάμενον, αὐτῇ τῇ χειρὶ σὺν τῷ λίθῳ σφραγίσαι τὴν θύραν, καὶ πατάξαι τρὶς οὐ συχνῶς μετὰ σιωπῆς : Ita enim moris est in Lauris et monasteriis Sanctæ civitatis, tollere lapidem, atque intra se, Benedic Domine, dicentem, ipsa manu cum lapide signare ostium, et ter non continue pulsare cum silentio.

b *Græce* μάνδαλις, *quam vocem, nusquam alibi repertam, putavi* pessulum *verti posse; eo magis, quod suavium lascivius, quo lingua osculantis intra alterius labia tamquam pessulus crenæ inseritur, ab Aristophane in Acarn.* ἐπιμανδαλωτὸν *vocetur. Versio hæc clare probatur apud Cangium ex vocibus* μάνδαλον *et* μάνταλος, *significantibus vectem et pessulum.*

c *Quid sit* μετάνοιαν ποιεῖν ἢ βάλλειν, *dictum in Actis Martyrum Sabaitarum ad* 20 *Martii, num.* 71.

d Protosymboli *dicebantur apud Arabes, præcipui exercituum duces, sive sultani; de quibus Cangius voce* πρωτοσύμβουλοι. *Plura ad cap.* 5 *littera* b.

e *Græcis* κύρις *pro* κύριος, *ut Latinis* Domnus *pro* Dominus.

f *Patriarcha is fuit* LXVI, *hujus nominis secundus, inter Hierosolymitanos; de quo in Commentario prævio. Hujus mentio etiam fit in Actis mox citatis num.* 3. *De Elia* I *intelligenda quæ habet Vita S. Sabæ apud Cotelerium paginis* 264, 269, 295, 307 *et alibi.*

B E

CAPUT III.

Energumenam et infirmam sanat; in eremo cognoscit, quid agatur in Laura.

Puellam energumenam curat aquæ et olei aspersione post Missæ sacrificium. *a*

Idem ille pater Eustratius, discipuli munere apud Senem, cum ageret in Laura, olim functus, nunc autem sanctæ Christi, Dei nostri, Resurrectionis basilicarius *a*, narravit iterum mihi, ad Senem recurrisse die quadam virum aliquem pium, cui filia erat parvula, decennis circiter, ab immundis usque adeo vexata spiritibus, ut in ignem sese atque aquas injiceret, ac de summis muris se daret præcipitem, stercusque comederet et cadavera, et stulte quælibet, atque insane exerceret. Et ad sancti Senis pedes abjectus, fluentibus torrentis instar lacrymis, in hunc modum orabat eum, et supplicabat: Miserere mei, Dei serve, miserere mei; filiola mea immaniter torquetur: Deum igitur tuum deprecare, ut impurum ab ea dæmonem expellat. Senex aliquantisper excusare sese de hac re, ac veniam petere. Deinde multis precibus exoratus ait patri C ejus: Relinque puellam apud discipulum in cella, et paucis post diebus redi ad nos visitandos; fiatque quod Deo placitum fuerit. Pater autem ita, uti jusserat Senex, faciens, post dies non multos adfuit; cum Senex, ubi me accersiisset, una cum puellula, in hesychasterium nos suum deduxit; et exurgens coram me, et puellæ parente sacrosancti sacrificii synaxim instituit. Divina vero liturgia peracta, puellam oleo simul et aqua lustrali inunxit, et ait mihi: Eustrati, appone illi quod comedat. Vix imperata feceram, cum illam scite compositeque vescentem aspicio; obstupui ad hæc scilicet, et cupiens certum aliquod sanitatis ejus experimentum capere, resolvi cingulum, eique, quasi serio percussurus, intentavi verbera; at illa continuo a cibis abstinens erupit in fletus, fixisque in parentem suum intendit oculis. De valetudine igitur filiæ suæ certissimo argumento convictus pater, lætusque, ac Deo et Seni sancto gratias agens discessit.

Eustratii consilio usa mulier redeunti ab eremo Calamonis occurrit,

25 Eumdem iterum patrem Eustratium audivi, cum diceret: Accessit, inquit, aliquando ad me vir quidam Jerichuntinus egregie Christianus, pro sorore sua acturus, et ait: Pernicioso, atque inveterato arcanoque malo affectam habeo soro-

Πάλιν, διηγήσατό μοί οὗτος ὁ ἀββᾶς Εὐστράτιος, ὅστις ποτὲ ἐν τάξει μαθητοῦ πρὸς τὸν Γέροντα ὑπῆρχεν, ἡνίκα ἐν τῇ Λαύρᾳ διῆγεν, νῦν δὲ βασιλικάριος τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀναστάσεως, ὅτι ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν προσῆλθε τῷ Γέροντί τὶς ἀνὴρ φιλόχριστος, ἔχων θυγατέρα μικρὰν, δεκαέτη ποῦ χρόνον ἄγουσαν, ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐνοχλουμένην, ὥστε ἑαυτὴν ἐν πυρὶ καὶ ὕδασι ῥίπτειν, καὶ ἄνωθεν ἕως κάτω ἀπὸ τειχῶν βάλλειν, καὶ ἐσθίειν κόπρον καὶ θνησιμαῖα, καὶ τὰ πάντα παραφρόνως καὶ ἀνοήτως διαπράττεσθαι. Καὶ προσπεσὼν τῷ ἁγίῳ Γέροντι, παρεκάλει καὶ ἱκέτευε, δάκρυα θερμὰ κρουνηδὸν καταχέων· Ἐλέησόν μέ, δοῦλε τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν μέ, τὸ θυγάτριόν μοῦ δεινῶς βασανίζεται· δεήθητι οὖν τοῦ Θεοῦ σοῦ, φυγαδεῦσαι ἀπ' αὐτου τὸν ἀκάθαρτον δαίμονα. Ὁ δὲ Γέρων, μικροῦ περὶ τούτου συγχώρησιν αἰτησάμενος, καὶ μετέπειτα πλεῖστα παρακληθεὶς, εἶπεν τῷ πατέρι αὐτῆς· Ἔασον τὴν παῖδα πρὸς τὸν μαθητὴν ἐν τῷ κελλίῳ, καὶ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας ἐλθέ εἰς τὴν ἡμετέραν ἐπίσκεψιν, καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ γενέσθω. Ὁ δὲ πατὴρ ποιήσας καθὼς ἐνετείλατο αὐτῷ ὁ Γέρων, μετ' οὐ πολλὰς ἀφίκετο ἡμέρας, καὶ μετακαλεσάμενός μέ ὁ Γέρων σὺν τῇ παιδὶ, εἰσήγαγεν ἡμᾶς εἰς τὸ ἡσυχαστήριον, καὶ ἐγερθεὶς ἐπὶ ἐμοῦ καὶ τοῦ πάτερος τῆς παιδὸς ἐποίησε σύναξιν τῆς ἁγίας προσκομιδῆς, καὶ τελειώσας τὴν θείαν λειτουργίαν, ἐχράντισε τὴν παῖδα ἐλαίῳ σὺν ἁγιαστικῷ ὕδατι, καὶ εἶπεν πρός μέ· Εὐστράτιε, ἐπιδὸς αὐτῇ φαγεῖν. Καὶ ποιήσας ὡς ἐκέλευσε, ὁρῶ αὐτὴν συνετῶς καὶ εὐτάκτως τρώγουσαν· καὶ καταπλαγεὶς ἐπὶ τούτοις, καὶ πληροφορηθῆναι θέλων περὶ τῆς εὐρωστίας αὐτῆς, ἔλυσα τὴν ζώνην, καὶ προσεποιησάμην τύπτειν αὐτὴν· παραχρῆμα ἡ συσχεθεῖσα ἔκλαυσε, καὶ πρὸς τὸν πατέρα ἑαυτῆς ἠτένισε. Πληροφορηθεὶς οὖν ὁ πατὴρ περὶ τῆς ὑγιείας τῆς ἰδίας παιδὸς, ἐπορεύθη καίρων καὶ εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Γέροντι. F

25 Πάλιν ὁ αὐτὸς ἀββᾶς Εὐστράτιος διηγήσατό μοί λέγων· Προσῆλθέ μοί ποτέ τὶς φιλόχριστος ἀνὴρ Ἱεριχούντιος περὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτου παρακαλῶν καὶ λέγων· Ἀδελφὴν ἔχω, ὀλέθριον καὶ χρόνιον μυστικὸν πάθος ἔχουσαν, καὶ δυσωπεῖ διὰ τῆς

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO EX MS. GRÆCO.

ἐμῆς ταπεινώσεως τὴν σὴν εὐλάβειαν, ὅπως ἂν τροπώσῃ τρόπον, ἄχρις ἂν συντύχῃ τῷ Γέροντι. Ἐγὼ δὲ σαφῶς ἐπιστάμενος, ὅτι τὸ παράπαν γυναιξὶ οὐ συνομιλεῖ ἑκουσίως, εἶπον πρὸς αὐτὸν· Ὁ Γέρων οὐ συναναστρέφεται γυναίοις, ἀλλ' εἰ κελεύεις, λέγω αὐτῷ, καὶ εὔχεται ὑπὲρ αὐτῆς. Ὁ δὲ ὑπέμεινεν ἱκανὰ προβάλλων δυσωπήματα· Δυσωπήθητι, λέγων, διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, καὶ μηχάνησαι ποικίλως, ὅπως συνομιλήσῃ αὐτῷ, καὶ ἀνάθηται αὐτῷ τὸ πάθος αὐτῆς· οἶδα γάρ, ὅτι οὐ βδελύσσεται αὐτήν, τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην μιμούμενος, τὸν μὴ βδελυξάμενον τὴν Χαναναίαν, οὔτε τὴν Αἱμοῤῥοοῦσαν, ἀλλὰ χαρισάμενον τῇ ἀφῇ τῶν κρασπέδων τὴν ἴασιν. Δυσωπηθεὶς ὑπ' αὐτου καὶ σπλαγχνισθεὶς ἔφην· Σήμερον ἀμήχανόν μοί ποιῆσαι τοῦτο· ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ Καλαμῶνός ἐστιν ὁ Πρεσβύτης, ἀλλὰ Θεοῦ κελεύοντος, τῆς Τεσσαρακοστῆς πληρωμένης, κατὰ τὸ εἰωθὸς εἰσελθόντος τοῦ ἁγίου Γέροντος εἰς τὸν μονὴν τοῦ Καλαμῶνος ἕνεκεν προσευχῆς, ἀγωνίσομαι δι' ὑμᾶς συναντῆσαι αὐτῷ, ἀλλ' ὅταν δηλώσω ὑμῖν, ἀνυπερβλήθως καὶ ἀνεμποδίστως παραγένεσθε αὐθωρὶ εἰς τὸ μοναστήριον.

B 26 Παραγεγονότων οὖν, ὥσπερ ἐνετειλάμην αὐτοῖς τροπωσάμενος, ἔπεισα τοὺς πατέρας ἀποστῆναι τοῦ μέσου πρὸς βραχεῖαν ὥραν, καὶ εὐθέως ἄφνω πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ὑπήντησαν τῷ ἁγίῳ Γέροντι, ὡς κατὰ ἄγνοιαν ἡ ἀσθενοῦσα γυνή, καὶ παραυτὰ προσπεσοῦσα σὺν τῷ ἀδελφῷ αὐτῆς, ἐδυσώπει ἰδιάσαι μετ' αὐτῆς βραχύ. Παρακληθέντος δὲ αὐτοῦ, ἀνήγγειλεν αὐτῷ μυστικῶς τὸ κρυφίον αὐτῆς πάθος, καὶ ἱκέτευον αὐτὸν ἐλεῆσαι αὐτήν, καὶ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ συνεργείας ἰάσασθαι αὐτήν. Ὁ δὲ Γέρων εἶπεν πρὸς αὐτήν· Νῦν εὐθέως τί ποιήσασθαί σοί οὐκ ἔχω, ἀλλ' εἰ μόνον τοῦτο, δέξαι τὴν χεῖρά μου, καὶ ἐπίθες αὐτὴν ὅπου ἀλγεῖς, καὶ πιστεύω ἐν τῷ Θεῷ μου, ὅτι κατὰ τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ἰᾶταί σέ, ἐπειδὴ προσέφυγες αὐτῷ. Καὶ διαπραξαμένη οὕτως ἡ γυνὴ ἐπανέκαμψεν. Ἐγὼ δὲ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας ἀπαντήσας τῷ ἀδελφῷ ταύτης, ἐπυνθανόμην λεπτομερῶς περὶ πάντων τῶν λαληθέντων τούτων, περὶ της διαγωγῆς τῆς ἑαυτοῦ ἀδελφῆς καὶ τῆς τελείας θεραπείας αὐτῆς, καὶ ἰάσεως. Ὁ δὲ ὅρκῳ ἐπληροφόρησέ μέ περὶ αὐτῆς, καὶ ὤμοσε κατὰ Θεόν, ὅτι παντελῶς ἰάθη. Ἐγὼ δὲ ἀκούσας ἐδόξασα τὸν Θεόν, τὸν παντοίοις χαρίσμασι μεγαλύνοντα τὸν ἑαυτοῦ θεράποντα.

C 27 Πάλιν ὁ αὐτὸς ἀββᾶς Εὐστράτιος διηγήσατό μοί λέγων· Εἶπέν μοί ποτέ ὁ Γέρων· Δεῦρο μετ' ἐμοῦ, τέκνον Εὐστράτιε, ἐπειδὴ βούλομαι ἐπὶ τὴν κατωτέραν ἀπελθεῖν ἔρημον, ἔνθα ἡ θήκη τοῦ μεγάλου Θεοκτίστου, ὅπως λάβωμεν λείψανον ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἀσπασάμενοι καὶ προσκυνήσαντες τὴν ἁγίαν αὐτοῦ θήκην ἁγιασθῶμεν ὑπ' αὐτοῦ τε, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ κειμένων Ἁγίων. Πορευθέντων οὖν ἡμῶν καὶ τὸν τόπον καταντησάντων, ἔφησαν ἡμῖν τινές πλησιόχωροι Ἄραβες· Οὐδεὶς δύναται εἰσελθεῖν ἔνθα ἐστὶ ἡ θήκη· ἐπειδή ποτέ μὲν ὁρῶμεν ἐκεῖ μέγα πῦρ ἀνάπτον, καὶ τὸν τόπον ἅπαντα μαρμαρυγαῖς ἐξαστράπτοντα· ποτὲ δὲ μεγάλης ὀσφραινόμεθα εὐωδίας μύρων εὐωδεστάτων, μόσχου καὶ νάρδου πιστικῆς, πολυτίμου, ἀγλαιοτέρας ἀποπνεούσης· πολλάκις γάρ, καθελθεῖν ἐκεῖ καὶ εὔξασθαι πειράσαντες ἐπτοήθημεν· ἔγνωμεν γάρ, ὅτι προφῆται μεγάλοι κεῖνται ἐκεῖ.

28 Ὁ δὲ Γέρων ἀγρυπνήσας δι' ὅλης τῆς νυκτός, ἕωθεν λαβόμενός μέ τῆς χειρός, κατήγαγε σὺν αὐτῷ καὶ ἀνοίξας τὴν ἱερὰν θήκην, ἔδειξέ μοί τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου Θεοκτίστου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἁγίων Πατέρων, ἀκριβῶς μεμαθηκὼς ἑνὸς ἑκάστου τὰ ὀνόμα-

rem, quæ per humilitatem meam, tuam efflagitat pietatem, ut modum aliquem excogites, quo convenire Senem ipsa possit. Verum ego satis gnarus, quam a mulierum colloquio esset alienus, respondi : Non agit cum mulieribus Senex ; sed, si jubes, renunciabo illi, et orabit pro illa. At ille prolixis institit precibus : Per amorem, inquit, Christi obsecra, atque omni modo id effice, ut alloqui eum possit, afflictionemque ei suam exponere : scio enim, non commissurum, ut repellat eam, imitatus Dominum suum, qui neque Chananæam, neque Hæmorrhoïssam abjecit, sed valetudinem fimbriæ contactu largitus est. Exoratus ab eo, et misericordia tactus subdidi : Hodie id consequi nullo pacto possum, quia in eremo Calamonis *b* modo est Senex; sed per Dei gratiam quadragesima exacta, cum ad Calamonis monasterium orandi causa, ut assolet, sanctus Senex accesserit, dabo operam pro vobis, ut ei occurram ; sed cum significavero vobis, sine mora, atque expedite in ipsa hora ad monasterium accurrite. D b

26 Cumque, ut rebus ipsorum studens jusseram, adessent ; persuasi patribus, ut e medio tantillum discederent. Et continuo ex improviso conversa facie occurrerunt sancto Seni, quasi per ignorantiam, infirma mulier [et frater ejus;] moxque humi cum fratre suo prostrata supplicat, ut se tantisper, remotis arbitris, audiat. Ubi exorasset, occultam ei secreto aperuit ægritudinem suam, atque obtestata eum est, sui ut misereri vellet, pristinamque ope divina sibi restituere valetudinem. Subdidit vero ei Senex : Quod tibi in hoc ipso articulo faciam, nihil est mihi, præterquam hoc unum ; accipe manum meam, eoque admove, unde doles, et confido Deo meo, fore ut pro ineffabili sua in homines benignitate te sanet, quoniam ad eum confugisti. Quo facto, mulier recessit. Ego autem fratri ejus post dies non multos factus obviam, de singulis, quæ modo dicta sunt, tum de statu sororis ejus, perfectaque curatione, ac valetudine, minutatim interrogavi ; hic vero, dato jurejurando, rem mihi affirmavit, Deumque invocavit testem restitutæ penitus valetudinis. Quod ego cum intellexi, laudavi Deum, qui famulum suum nullo non gratiarum genere illustraret.

et ab occulto malo, sola manus impositione, sanatur. E

27 Hoc aliud insuper idem Eustratius retulit mihi, dicens : Factum est, cum mihi diceret Senex : Veni mecum, fili Eustrati ; nam inferiorem descendere in eremum decrevi, ubi sepulcrum visitur magni Theoctisti *c*, ut ex sacris ejus exuviis reliquiarum aliquid nanciscamus, osculatique ac supplices venerati sacrum ejus tumulum cum ab ipso, tum a Sanctis qui cum eo sepulti jacent, sanctificemur. Profecti igitur jam ad locum deveneramus, cum vicini quidam Arabes nos monent, his verbis : Ad locum, ubi loculus est, ingredi nemo hominum potest. Non numquam enim ignem ibi ingentem ac luculentum videmus ; omnemque quaquaversus locum fulgoribus radiantem ; non numquam vero densos fragrantissimorum odores sentimus aromatum, musco ac sincera cujusvis pretii nardo suavius spirantes : sæpe enim, cum illuc orandi causa pergere tentaremus, attoniti obriguimus : quippe qui, prophetas istic magnos requiescere, sciremus.

F *S. Theoctisti sociorumque sepulcra barbaris inaccessa visens,* c

28 At Senex cum totam pervigilasset noctem, diluculo manu me apprehendens, secum deduxit, apertaque sacra theca, reliquias ostendit mihi et sancti Theoctisti, et Sanctorum *d*, qui cum eo conditi illic erant, Patrum, edoctus accurate singulorum

Eustratio nomina singulorum indicat, et Reliquias paucas aufert. d

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO EX MS. GRÆCO.

A gulorum nomina. Monstravit vero etiam mihi alterius cujusdam Sancti sacra lipsana seorsum reposita, et ait : Hic, quem vides, insignis fuit anachoreta ; cumque horam, qua sibi esset moriendum, prænovisset, ad Patres hic tum *e* temporis habitantes adveniens : In sepulcrum, inquit, Patrum hic infra *f* conditorum cupio descendere ; obsecro vos, ut me comitemini. Ipsis itaque, uti flagitabat, deducentibus, simulque cum eo, ubi sita hic erat Sanctorum sepultura, descendentibus, supinus ad orientem extendit sese, rebusque excedens humanis, atque ad sempiternæ vitæ gloriæque fruitionem evolans, spiritum suum Domino reddidit. Quod cum spectassent patres, glorificantes Deum, et laudum carmina concinentes, reversi sunt. Sanctus vero hic senex, quando hæc mihi narrabat, protensa manu, unum ex sancti Theoctisti dentibus excerpsit cum paucis quibusdam sanctorum cum eo quiescentium Patrum reliquiis, atque ita in Lauram nostram revertimus.

Conspicitur sub auroram capreas pascere.

29 Alius aliquis eximiorum præclarissimæ Lauræ senum, fide dignus, cui nomen erat David, vir omnibus ornatus virtutibus, et multorum in B monastica disciplina jam olim institutor, retulit mihi hæc in hunc modum : Contigit aliquando exire me multo mane circum Lauram in solitudinem cum alio quodam monacho ad pabulum colligendum. Cumque eo ventum esset, ubi ex adverso situm erat hesychasterium Senis, cœpimus male nobis a serpentibus metuere, eamque ob causam solis ortum operiri placebat. Ut igitur aurora refulserat, Senem conspicio ad locum hesychasterio imminentem esculenti quiddam in epirriptario *g* gestantem, et circumsilientes dum escam, quam habebat, objiceret, capreas. Una autem inter illas erat, quæ avidius, nec ordine servato vescens, accessit, ut quæreret, si quid pabuli haberet super. Sed ille minus aliis contentam intuitus, duriusculis eam verbis increpuit, et leniter percutiens : Quid, inquit, misera, et voracissima præ reliquis inhias? Quousque tam eris incomposita? Apage a me ; nihil quidquam profecto plus hinc auferes, quam gregales tuæ. At illa institit, nihilominus pertinax. Iste autem ubi sub ortum solis farraginem capreis communiter omnem apposuisset, blande ad eas dixit : Abite C lætantes ; quæcumque enim habebam, consumpta sunt omnia ; ac dimisit. Nos vero non parum hisce rebus stupefacti, iter nostrum absolvimus.

Socios in eremo Patres admonet reverentiæ inter orandum,

30 Vir quidam, monachus ingens ac mirabilis, practicaque contemplatione conspicuus, Sergius nomine, maximæ Lauræ nostræ archipresbyter, hæc mihi affirmavit : Ibam, inquit, die quadam, cum aliquot patribus ad sanctum Stephanum in eremum, in antris, si Calamonis monasterium respicias, ad orientem obversis tum temporis degentem : ibi enim Quadragesimam *h* magnam exigebat. Hic igitur Dominica eam, quæ Palmifera dicitur, antecedente accesserat ad nos, unanimiter circa auroram congregatos, deque præterita nostra vivendi ratione nos interrogabat. Vigilare vero et attentos jubebat esse in primis tempore conversationis cum Deo : Vigilate, inquiens, dilecti, et sobrii estote : Deo enim assistitis orantes. Etenim, si regem terrenum non alloquimur, nisi agmine utrimque militari adstante, et animos terrente subditorum ; tum si attentione tanta nobis et corporis animique compositione opus est, conjicientibus in eum oculos, qui solus habet imperium, metuque ac tremore occupatis ; quanto magis universorum Regi, cui

τα. Ἔδειξε δέ μοί καί τινός ἑτέρου Ἁγ´ου λείψανα, χωρὶς κείμενα, καὶ εἶπεν· Οὗτος ὃν ὁρᾷς, μέγας ὑπῆρχεν ἀναχωρήτης, καὶ τὴν ἡμέραν τῆς τελευτῆς αὐτοῦ προγνωκὼς, ἀφίκετο πρὸς τοὺς ἐνταῦτα τότε κατικοῦντας Πατέρας, καὶ εἶπεν· Θέλω κατελθεῖν εἰς τὴν θήκην τῶν Πατέρων κάτω· ἀλλὰ παρακέκλησθε συγκατιέναι μοι. Ἡξάντων οὖν αὐτῶν τῇ αὐτοῦ παρακλήσει, καὶ συγκατελθόντων αὐτῷ ἔνθα κατέκειτο τῶν Ἁγίων ἡ θήκη, ἑαυτὸν κατὰ ἀνατολὰς ὑπτίως ἐφαπλώσας, παρέδωκε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τῷ Κυρίῳ, τῶν τῇδε ἐκδημήσας εἰς αἰωνίου ζωῆς καὶ δόξης ἀπόλαυσιν. Ταῦτα δὲ ἰδόντες οἱ πατέρες ἀνῆλθον δοξολογοῦντες τὸν Θεὸν, καὶ ὑμνοῦτες. Διηγούμενος δέ μοί οὗτος ὁ ὅσιος Γέρων, ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἀφείλατο ἕνα τῶν ὀδόντων τοῦ ἁγίου Θεοκτίστου μετά τινά ὀλίγα λείψανα ἐκ τῶν συγκειμένων αὐτῷ ἁγίων Πατέρων, καὶ ἀνεκάμψαμεν ἐπὶ τὴν ἰδίαν Λαῦραν.

29 Ἄλλός τίς ἀξιόπιστος τῶν ὑψηλῶν γερόντων τῆς μεγίστης Λαύρας, ὀνόματι Δαβὶδ, ἀνὴρ πανάρετος, πολλοὺς ἐκπαιδεύσας τὴν μοναδικὴν πολιτείαν E διηγήσατό μοί λέγων· Ἐπορεύθην ποτὲ λίαν ἕωθεν κυκλῶσαι τὴν Λαῦραν εἰς τὴν ἔρημον μεθ' ἑτέρου τινὸς μοναχοῦ, συλλογῆς χορταρίων ἕνεκεν· ἐναντίον δὲ γεινάμενος τοῦ ἡσυχαστηρίου τοῦ Γέροντος, τοὺς ὄφεις ἐφοβήθημεν, καὶ διὰ τοῦτο τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολὴν ἀνεμείναμεν. Ὡς οὖν ἐφάνη τὸ αὖγος, ὁρῶ μὲν τὸν Γέροντα ἐπάνω τοῦ ἡσυχαστηρίου ἐν τῷ ἐπιῤῥιπταρίῳ αὐτοῦ ἐδώδιμόν τί βαστάζοντα, καὶ δορκάδας περιχορευούσας, αὐτοῦ παραβάλλοντος αὐταῖς τὴν τροφὴν, ἣν εἶχε· μία δέ τίς ἐν αὐταῖς ὑπῆρχεν ἣ ἁρπαλέως καὶ ἀτάκτως ἐσθίουσα προσήρχετο, ζητοῦσά τί φαγεῖν περισσότερον. Ὁ δὲ πλεονεκτοῦσαν αὐτὴν ἰδὼν, ὀνειδιστικοῖς λόγοις ὕβρισεν, εὐφυῶς πλήττων καὶ λέγων· Τί πλεονεκτεῖς, ταπεινὴ καὶ λαίμαργε; Ἕως τινός οὐκ ἐᾷς τὴν σὴν ἀταξίαν; Ἄπιθι ἀπ' ἐμοῦ, ὄντως οὐδὲν παρέξω σοί πλέον τῶν ἑταίρων σοῦ. Καὶ αὐτὴ ἐπέμεινε φιλονεικοῦσα. Αὐτὸς δὲ, πλησίον τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου πᾶσαν τὴν ἐδωδὴν ταῖς δορκάσι κοινῇ παραθεὶς, μειλιχίως ἔφη πρὸς αὐτὰς· Ἄπιτε χαίρουσαι· ὅσα γὰρ εἶχον δεδαπάνηται. Καὶ ἀπέλυσεν αὐτὰς. Ἡμεῖς δὲ, ἐπὶ τούτων πάνυ θαμβούμενοι, τὴν ὁδὸν ἡμῶν ἀπεληλύθημεν.

F

30 Ἀνήρ τίς, μόναχος μέγας καὶ θαυμαστὸς καὶ πρακτικῇ θεωρίᾳ κεκοσμημένος, ᾧ ὄνομα Σέργιος, ἀρχιπρεσβύτης τῆς μεγίστης ἡμῶν Λαύρας, διηγήσατό μοί λέγων, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἀπίειν μετά τινῶν πατέρων πρὸς τὸν ὅσιον Στέφανον κατὰ τὴν ἔρημον, ἐν τοῖς κατ' ἀνατολὰς τῆς μονῆς τοῦ Καλαμῶνος ἄντροις τότε διάγοντα· ἐξετέλει γὰρ ἐκεῖ τὴν μεγάλην Τεσσαρακοστήν. Οὗτος τοίνυν, ἐν τῇ πρὸ τῆς βαϊφόρου κυριακῇ, παρεγεγόνει πρὸς ἡμᾶς, ὁμοθυμαδὸν συνηθροισμένους περὶ τὸν ὄρθρον, καὶ ἐπυνθάνετο ἡμᾶς περὶ τῆς ἡμῶν παρωχημένης ἀγωγῆς· γρηγορεῖν δὲ καὶ νηφεῖν ἐκέλευεν, μάλιστα ἐν τῷ καιρῷ τῆς πρὸς Θεὸν ὁμιλίας· Γρηγορεῖτε, λέγων, ἀγαπητοὶ, καὶ νήφετε· τῷ Θεῷ γὰρ παρεστήκατε προσευχόμενοι. Εἰ γὰρ βασιλεῖ ἐπιγείῳ παντοδαπῶς, ἑκατέρωθεν στρατιωτικῆς παρεστηκυίας τάξεως, τὰς τῶν ἀρχομένων φρένας ἐκδειματούσης, προσομιλοῦμεν, νήψεως ἂν πολλῆς καὶ καταστάσεως δεόμεθα πρὸς μόνον τὸν κρατοῦντα τὰς ὄψεις τείνοντες, τρόμῳ τε καὶ φόβῳ συνεχόμενοι· πόσῳ μᾶλλον τῷ βασιλεῖ τῶν ἁπάντων, ᾧ παρίστανται μυρίαι ἀγγέλων, καὶ ἀρχαγγέλων στρατίαι, φρίττουσαι παρ-

εστῶτες

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO GRÆCO. EX MS.

εστῶτες, ὀφείλομεν νήφειν καὶ πάσης ὑλικῆς καθαρεύειν ἐμφάσεως, καὶ φοβεῖσθαι, καὶ τρέμειν; Εὔχεσθε τοίνυν· μεγάλη γὰρ σήμερον τοῖς πατράσι τῆς Λαύρας ἡμῶν ἐπῆλθε κατώδυνος συμφορὰ καὶ ἀνίας γέμουσα.

31 Ἦν ἡμῖν πυθομένοις ἔφη· Τὴν νυκτερινὴν ψαλμωδίαν ἐκτελέσας, ἐξαίφνης ἐν ἐκστάσει περὶ τὸ αὖγος γέγονα, καὶ ὡσεὶ ἐν τῇ Λαύρᾳ βλέπω τινὰς τῶν πατέρων περιπληγότας τὰς κορυφάς. Τόν δὲ πρεσβύτερον τῶν Σύρων δεδιχασμένον χαλεπώτερον, καὶ ὑπὲρ πάντας ἀλγινώτερον πεπονθότα, καὶ ᾠήθην, ὅτι λοιμὸς ἐκεῖσε θανατικὸς γενήσεται. Μετὰ τοίνυν ἡμέραν μίαν ἀφίκετό τίς ἀνὴρ φιλόχριστος, ἐξαγγέλλων ἡμῖν οὕτως· Χθὲς τὴν παρῳχηκυῖαν κυριακὴν ἐποιησάμην ἐν τῇ Λαύρᾳ, καὶ οὐκ οἶδά, τί πεπόνθασιν οἱ πλεῖστοι τῶν Πατέρων· ἑώρακα γὰρ αὐτοὺς κατηφοῦντας καὶ κεφαλαλγοῦντας, ἀλλ' οὐδένα ἠρώτηκα περὶ τῆς ἑαυτοῦ κατηφείας καὶ ἀλγηδόνος. Μεθ' ἡμέρας οὖν τέσσαρας πληρωθείσης τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς, ἐπανήλθομεν ἐπὶ τὴν Λαῦραν σὺν τῷ ἁγίῳ Γέροντι, τὴν σωσίψυχον τῶν βαΐων πανή-
B γυριν ἐκτελέσαντες, καὶ οὕτως τοὺς πατέρας εὑρήκαμεν, ὥσπερ ὁ φιλόχριστος ἀνὴρ ἀνήγγειλεν· μετ' οὐ πολὺ δὲ πρῶτον μὲν ἐτελεύτησεν ὁ πρεσβύτερος τῶν Σύρων, μετ' ἔπειτα δὲ ἐκ τῶν πατέρων πλῆθος, ὥστε καθ' ἑκάστην ἡμέραν δύο ἢ τρεῖς ἐκκομίζεσθαι ἀφ' ὧν ὠνόμασεν ἡμῖν ὁ Γέρων συνοῦσιν αὐτῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ.

32 Ἄλλος δέ τίς θαυμασιώτατος γηραιὸς ἐκ τῆς μεγίστης ἡμῶν Λαύρας, ἐπαίνετος καὶ παντοίας φιλοσοφίας ἔμπλεως, ὀνόματι Λεόντιος, ἐξεῖπέν μοί τοιαύτην ἐξήγησιν· Μονασταί τινές τῆς εὐαγοῦς ἡμων συνοδίας ἐν τῇ ἐρήμῳ διετέλουν περὶ τὸν ἡγιασμένον ἀββᾶν Στέφανον ἐν ταῖς ὡρισμέναις ἡμέραις τῆς καθολικῆς νηστείας. Οὗτοι τοίνυν ὡς ἦγον ἔρεμον ἀγωγὴν, ἐξ ἀπόπτου προσῆλθεν αὐτοῖς ἐκ τοῦ ἰδίου σπηλαίου ὁ Γέρων, καὶ φησιν· Δεῦτε, πατέρες, ἔντευξιν ποιησόμετα, δεῦτε. Οἱ δὲ προθυμότερον ἀναστάντες, τὴν αὐτοῦ προσταγὴν ἐξεπλήρουν. Αὐτοῦ οὖν εὐχομένου σὺν αὐτοῖς, ἀκηκόασι αὐτοῦ τινά τῶν Πατέρων τῆς Λαύρας εἰς μνήμην ἀγαγόντος καὶ μακαρίσαντος. Ὅτε δὲ τὴν εὐχὴν πεπλήρωκεν, ἔφησαν πρὸς αὐτὸν· Κατέπληξας ἡμᾶς, ὦ πάτερ, ὁπότε ἐν τῇ εὐχῇ μνησθείς τινός τῶν πρεσβυτέρων ἡμῶν, ὡς τόνδε τὸν βίον
C ἀπολιπόντος. Ὁ δὲ εἶπεν· Καὶ γὰρ οὗτος τῶν τῇδε πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν· εὕροι οὖν ἄνεσιν ἐν ταῖς ἀκαταλύτοις σκήναις τῆς δόξης ἐκείνης καὶ ἀγαλλιάσεως. Ἀγασθέντες τοίνυν τῶν εἰρημένων ὑπὸ τοῦ Γέροντος, ἀκριβῶς ἐνέταξεν πινακιδίῳ τὴν ὥραν καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν μῆνα, καθ' ὧν ἐγένετο ταῦτα. Μετὰ δὲ τὴν Τεσσαρακοστὴν εἰς τὴν Λαῦραν ἀφικόμενοι, λεπτομενέστερον περὶ τῆς τοῦ πρεσβυτέρου τελευτῆς ἐξηρεύνησαν, καὶ πάντα καθὸ προέφησεν αὐτοῖς ὁ Γέρων, εὑρηκότες, σαφέστερον ὑφηγήσαντο ἡμῖν τὸν Θεὸν αἰνοῦντες, καὶ τὴν τοῦ Γέροντος χάριν εὐφημοῦντες.

33 Ἄλλοτε πάλιν κατὰ τὸν ἑαυτὸν καιρὸν τῆς Τεσσαρακοστῆς ἐξαπίνης ἦλθε πρὸς τοὺς συνόντας αὐτῷ πατέρας, καὶ εἶπεν· Ἀνάστητε, πατέρες, ὅπως εὐξώμεθα· καιρός ἐστι προσευχῆς καὶ δεήσεως. Ποιησάμενοι οὖν τὴν εὐχὴν ἠρώτησαν λεγόντες· Τίς ἡ αἰτία τῆς εὐχῆς ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ, ὦ πάτερ; Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς ἔφη· Ἐπειδὴ νῦν γέγονεν ἐν τῇ Λαύρᾳ ἡμῶν τάραγος καὶ θόρυβος μέγας· τινὲς γὰρ ἀρχάριοι, τῆς συνάξεως ἐκτελεσθείσης, ὑπὸ τῶν δαιμόνων ἀπατηθέντες ἠτάκτησαν, καί τινάς τῶν γερόντων ῥάβδοις ἔτυψαν, κᾀυτῷ τῷ ὁσίῳ ἡμῶν ἡγουμένῳ, ἀββᾷ Στρατηγίῳ, τὰς χεῖρας κακῶς ἐπέθηκαν, καθυβρίσαν-

D mille Angelorum atque Archangelorum trementes assistunt exercitus, circumspectos exhibere nos, convenit, ac omni rerum crassarum ac terrenarum specie repurgare mentem, pavere denique, et contremiscere? Orate igitur: hoc enim die Lauræ nostræ patribus, insignis, funesta, ac plena mœroris accidit calamitas.

et pestem in Laura subortam significat.

31 Rogitantibus nobis, quænam ea demum esset, subjecit: Nocturna perfunctus psalmodia, continuo in ecstasim raptus sum sub auroram; quasique in Laura conspicio aliquot patrum contundi vertices, sed Syrorum Presbyterum divelli crudelius, acerbosque præ ceteris sustinere cruciatus; et auguratus sum fore, ut contagium illic lethiferum grassetur. Dies igitur unus abierat, cum homo quidam pius inde advenit, et in hunc modum nos affatus est: Elapsam heri Dominicam in Laura transegi; ac nescio quid patrum plerique passi sint: nam vidi eos mœstos in terram vultus defigere, gravesque capitis dolores præ se ferre; super hac tamen consternatione, ac mœrore interrogavi neminem. Post dies ergo quatuor completa sacra Quadragesima, in Lauram cum Sene sancto rediimus, salutiferam Palmarum E festivitatem celebraturi; talesque patres invenimus, quales eos nobis vir Christo devotus depinxerat. Nec vero multo post primum fato concessit Syrorum presbyter; deinde autem ex patribus multitudo tanta, ut eorum, quos nobis in eremo cum ipso versantibus Senex nominaverat, duo aut tres per dies singulos efferrentur.

Beatus alterius exitum inter orandum cognoscit.

32 Alius vero ex maxima nostra Laura senio vir plane decrepitus,(Leontium appellabant i) omni admiratione dignissimus, celeber, atque omnibus sapientiæ disciplinis imbutus, hanc mihi recensuit historiam. Monachi quidam illustris congregationis nostræ præfinitis universali jejunio diebus apud sanctum Patrem Stephanum commorabantur in solitudine. Ad hos ergo, ut vitam ab omni strepitu remotam agebant, accessit ipse, qua videri non poterat, de suo spelæo Senex, et: Adeste, inquit, patres, orationem instituemus; adeste. Illi promptissime assurgentes ejus imperio parebant. Cumque una secum oraret, audiunt mentionem ab eo fieri alicujus ex Lauræ patribus, quem beatum prædicabat. Ubi precandi finem fecerat, dixerunt ei: Perculisti nos, o Pater, cum inter orandum, de quodam presbyterorum F nostrorum ita meministi, quasi vita functus jam esset. Tum ille: Nempe sic est, jam hinc ille migravit ad Dominum: requiem igitur inveniat in indissolubilibus illius gloriæ atque exultationis tabernaculis. Illi hæc ac Sene pronuntiata demirati, horam, diem, mensem, quibus hæc acciderant, fideliter commendavere pugillaribus. In Lauram vero post Quadragesimam reduces minutissima quæque de presbyteri morte perscrutantur; compertisque uti illis Senex prædixerat, omnibus, rem nobis omnem apertius exposuere, laudantes Deum, Senisque gratiam celebrantes.

Turbas in Laura excitatas cognoscit, dæmonibus ideo exultantibus.

33 Rursum alias per idem Quadragesimæ tempus contigit, ut ad eos, qui secum vivebant, repente accederet; hac illos exhortatione compellans: Surgite, patres, ut oremus, orationem hoc tempus precesque flagitat. Finita ergo comprecatione, quærunt illi; Quæ causa, o Pater, hac a nobis hora preces exigebat? Respondit ille ac dixit: Quia jam modo turbæ in Laura nostra atque ingens tumultuatio concitata est: novitii k enim aliqui, finita synaxi, decepti a dæmonibus omnia turbarunt, nonnullosque Senum ciciderunt virgis, atque in ipsum sanctum Hegumenum nostrum

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO EX MS. GRÆCO.

A strum, Abbatem Strategium, impie manus injecerunt, convitiis eum et contumeliis insectantes. Obstupefacti adeo ad hæc patres, institere, sibi ne dedignaretur edicere, id unde rescivisset. Respondens vero ille ait: Vidi ante horam impietatis omnis auctores, malisque unice gaudentes pessimos dæmones, frequentes gestire per aera, et tripudia celebrare mutuoque se ad lætandum hortari, ingeminantes: Lætamini, lætamini. Neque enim exiguum hodie facinus designavimus. Quamobrem exultare nos convenit ac deliciari, chorosque hilares ducere, quando inter Sabæ monachos rudiores juxta ac mente magis destitutos ad turbas non sane modicas excitandas adegimus: sed et ipsum eorum Hegumenum fustibus haud molliter depexum daturi eramus, atrocibusque oneratum calumniis; ac cædem denique non mediocrem suscitaturi, nisi hæc omnia Stephani, male feriati utique silicernii, antevertissent preces: quippe quibus repulsi, atque in fugam conjecti sumus.

et frustra ei vanæ gloriæ tentationem injicientibus.

34 Hæc quidem ex diabolis audivi: Credite B itaque, filii Spiritu ferventissimi, veritatem profitenti, non nostra deprecatione factum, ut patres respexerit Deus, eosque a cæde eruendo, præoccupatis hostium consiliis, prospexerit; neque per me inutilem veteratores ac malefici spiritus ejecti sunt: peccator enim sum, et refertus iniquitatibus; sed eo hæc de patribus dixisse videntur, quod ægre animo meo facere volunt; mentemque mihi sperantes acutissimis vanæ gloriæ jaculis transverberare, de precibus meminerunt. Sed dictorum illorum, utcumque fallacium nihil me ab ea, qua in melius propendeo, voluntate, divina firmatam gratia, dimovit: unde nihil eorum quidquam credidi: mendaces enim sunt et impostores, et in omnem conjurati probitatem; verum indigne ac ferociter propulsavi, atque execratus eos dispuli, et mendaces vocitans et sycophantas. Inde est quod hæc mihi reposuerunt: Tametsi tales repotes nos fere, veteratoriisque sermonibus nostris nullam adhibeas fidem, hodie tamen vera esse putato omnia, quæcumque de Lauræ monachis prodita sunt. At ego aliter sentiebam, abigebamque magis ac magis, donec vis quædam divina collustravit animum, et omnem rerum, quas nuntiaverant, accurate perdocuit C veritatem. Hæc admirati patres horam ipsam, diem, mensem adnotant, impletaque Quadragesima ad Lauram cum Sene redeunt, ac tempus, quo fuissent hæc suscitata, a patribus diligenter exquirunt, visionisque ita veritatem exploratam habuere; a quibus cum ipsi acceperimus, communicamus vobis, ut sancti Senis virtutem æmulemini, largissimam Dei bonitatem omnibus admirabilem prædicantes.

τες αὐτὸν, καὶ ἀτιμάσαντες. Ἐκθαμβηθέντες οὖν ἐπὶ τούτοις οἱ πατέρες, ἠξίουν αὐτὸν ἐξειπεῖν αὐτοῖς, πόθεν ἐνόησεν ταῦτα. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς ἔφη· Πρὸ ὥρας τεθέαμαι τοὺς πάσης κακίας δημιουργοὺς καὶ τοῖς κακοῖς ἐπιχαιροῦντας, κακίστους δαίμονας, ἐν τῷ ἀέρι φοιτῶντας, ἀγαλλομένους καὶ ὀρχουμένους καὶ ἀλλήλους προτρεπομένους εὐφραίνεσθαι, φάσκοντας· Εὐφράνθητε, εὐφράνθητε· οὐ γὰρ σμικρὸν εἰργασάμεθα σήμερον ἔργον. Διὸ δεῖ ἡμᾶς σκιρτᾷν, καὶ γάννυσθαι, καὶ χορεύειν εὐφρόσυνον χορείαν, ὅτι τοὺς ἁπλουστέρους ἅματε καὶ ἀφρονεστέρους τῶν μοναχῶν τοῦ Σάβα πεπλανηθότες παρωτρύναμεν ἀταξίαν οὐκ ὀλίγην ποιήσασθαι· ἀλλὰ παρεσκευάσαμεν κᾀυτὸν τὸν ἡγούμενον αὐτῶν ῥοπάλοις ἀλγεινῶς πλῆξαι, καὶ καθυβρίσαι δεινῶς, καὶ φόνον ἂν οὐ μέτριον διηγείραμεν· εἰ μὴ τούτου τοῦ κακογήρου Στεφάνου κατέφθασαν αἱ εὐχαί. Ὑπ' αὐτῶν γὰρ ἀπεκρούσθημεν, καὶ ἀπεδιώχθημεν.

34 Ταῦτα μέντοι παρὰ τῶν δαιμόνων ἀκήκοα· Ἀλλ' οὖν πιστεύσατε, τέκνα πνευματικώτατα, ἀληθεύοντι, ὅτι οὐ δι' ἡμετέρων ἐντεύξεων ἐπεῖδεν, ὁ E Θεὸς τοῖς πατράσι, καὶ προφθάσας ἐπεσκέψατο αὐτοὺς, ῥυσάμενος ἀπὸ τοῦ φόνου· οὔτε δι' ἐμὲ τὸν ἀχρεῖον ἀπεσοβήθησαν οἱ δολεροὶ καὶ κακοῦργοι δαίμονες· ἁμαρτωλὸς γάρ εἰμι καὶ πλημμελημμάτων ἀνάπλεως· ἀλλ' ὡς θέλοντες ἀνιάσαι με, ταῦτα περὶ τῶν πατέρων εἰρηκότες ἐφάνησαν, καὶ οἰόμενοι κενοδοξίας ὀξυτάτοις βέλεσι κεντρῶσαί μοῦ τὴν διάνοιαν, τῶν εὐχῶν μοῦ ἐμνήσθησαν. Ἀλλ' οὐδέν με τῶν ἀπατηλῶν αὐτῶν ῥημάτων τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον νεύσεως ἐξέστησεν, θείᾳ χάριτι κρατυνόμενον· ὅθεν οὐ δ' ὅλως τούτων πεπίστευκα· ψεῦσται γὰρ ἀεὶ καὶ πλάνοι, καὶ μισόκαλοι τυγχάνουσιν· ἀλλ' ἀποτίμως καὶ ἀυστηρῶς ἠμυνάμεν, καὶ ἀπεσόβουν αὐτοὺς, καταρώμενος, καὶ ψεύστας αὐτοὺς ἀποκαλῶν καὶ ἀπαταιῶνας. Διόπερ ἀποκριθέντες ἔφησάν μοί· Εἰ καὶ ἑκάστοτε τοιούτους ἔχεις ἡμᾶς, καὶ ἀπιστεῖς τοῖς ψευδέσιν ἡμῶν ῥήμασιν, ἀλλὰ σήμερον πείσθητι περὶ τῶν μοναχῶν τῆς Λαύρας εἰρηκόσι τὴν ἀλήθειαν. Ἐγὼ δὲ οὐκ ἐπιστευσα, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐδίωξα, ἕως θεία τίς ἐπιλάμψασα δύναμις, περὶ ὧν ἀνηγγέλκασιν, ἅπασαν ἐδίδαξε τὴν ἀκρίβειαν. Τεθαυμακότες οὖν ἐπὶ τούτοις οἱ πατερες, αὐτὴν τὴν ὥραν καὶ τὴν ἡμέραν, καὶ τὴν μῆνα ἐσημειώσαντο, καὶ τῆς Τεσσαρακοστῆς πληρωθείσης, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν Λαῦραν F μετὰ τοῦ Γέροντος, καὶ ἠκριβώσαντο παρὰ τῶν πατέρων τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἐγήγερται ταῦτα, καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς διοράσεως ἔμαθον, ὑφ' ὧν παραλαβόντες διηγορεύσαμεν ὑμῖν, ἵνα τὴν ἀρετὴν τοῦ ἱεροῦ πρεσβύτου ζηλώσητε, θαυμασιολογοῦντες τὴν μεγαλόδωρον θεϊκὴν ἀγαθότητα.

ANNOTATA D. P.

a Ædilem *Latine diceremus, in quem sarti tecti servandi ædificii sacri cura incumbit. Inter Ecclesiæ Constantinopolitanæ officia nullum tale reperio, nisi* magni œconomi, *quod inter officia dignitate et auctoritate primum, qui in sua potestate omnes Ecclesiæ facultates tenet. Per* Basilicarios, *clericos qui in basilica seu æde sacra ministrant Papæ, Episcopo, aut sacerdoti sacra facienti, intelligit Cangius in Glossario Latino.*

b *Situm* Calamonis *Lauræ dedimus ex Prato spirituali cap.* 40 *in Annotatis ad Vitam S. Joannis Silentiarii ad* 13 *Maii, cap.* 3, *littera* b: *ubi de versione Latina hujus vocis. Ex verbis dicti Prati cap.* 162, quintodecimo ab Alexandria milliario monasterium est, quod vocatur CALAMON; *et ex illis, quæ habentur cap.* 163: dicebat abbas Alexander monasterii CALAMONIS, quod est prope Jordanem, *collige duo* Calamonis *monasteria fuisse.*

c *Obiit is* III *Septembris, quo de ipso acturi sumus. Ejus Vita S. Euthymii Actis permixta prodiit ad* 20 *Januarii; a quo et Anastasio patriarcha facta reliquiarum ejus sepultura dicitur num.* 100: *quod magna honorificentia factum, ex Vita S. Sabæ habemus.*

 d *Sic*

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO EX MS. GRÆCO.

d *Sic S. Theoctisti successorem Marin aut Marium post biennii præfecturam vita functum S. Euthymius* in Theoctisti magna theca pie deponit. *Sic Longium ei suffectum; sic ceteros dignitate et sanctitate primos ibidem condiderint.* Thecæ *autem speluncam hic vel fornicem plurium monumentorum capacem indubie significat, extra quam fuerit monumentum ejus; de quo numero sequenti.* D

e *Hinc monasterium hoc tempore desertum fuisse supra diximus: quod etiam, ex illa Arabum admonitione colligitur.*

f *Ad speluncam, in qua habitarent Sancti, quæque deinde est in templum conversa, ascendendum fuisse Lazarotis pastoribus, qui primi Sanctos istic commorantes reperere, habemus e S. Euthymii Vita. Quare nec in ea nec juxta eam conditos fuisse Sanctos, verum in spelunca aliqua inferiori, ex his patet.*

g *Vox ista explicatur cap. sequenti num.* 37 *littera* e.

h Μεγάλην Τεσσαρακοστήν. *Ita dicebatur præcipua illa ante Paschalem solennitatem Quadragesima ad differentiam aliarum, quam quia in eremum recedentes Patres a Dominica Sexagesimæ (quæ Græcis* τῆς Ἀποκρέω, *seu Carnis-privii dicitur) auspicari consueverant; ideo sequenti numero soli quatuor dies ante Dominicam Palmarum e Quadragesima reliqui numerantur.*

i *Leontium hunc diversum esse a Leontio, auctore Vitæ S. Gregorii Agrigentini, disces ex Commentario prævio num.* 26.

k Ἀρχάριοι, *id est* incipientes *sive novitii. Vide Glossarium Meursii citantis Anonymum, qui tres gradus distinguit* ἀρχαρίων, μέσων καὶ τελείων, *incipientium, mediorum et perfectorum.*

CAPUT IV.

Succurrit periclitantibus discipulis; et cum invisibili Anachoreta colloquitur.

B

Θεοφιλεῖς τρεῖς ἀδελφοὶ τῶν μεμαρτυρημένων ἐπ' εὐλαβείᾳ, Δαμασκὸν, τὴν πανευδαίμονα καὶ λαμπρὰν μητρόπολιν, ὀικητήριον ἔχουσι. Τούτων εἷς ἀποταξάμενος, καὶ ταύτὴν τὴν μεγίστην Λαῦραν ὀικήσας, διηγήσατό μοί, λέγων· Ὅτι τις, Ἰωάννης ὀνόματι, σημειοφόρος ἀνὴρ, καὶ πολλὰ δείξας θαυματουργήματα, ὧν ἐν πείρᾳ γεγόνασι πολλοὶ φιλαληθέστεροι ἄνδρες, τούτῳ τῷ μακαρίτῃ μαθητεύσας, καὶ μετ' ἔπειτα ἐπίσκοπος τὴς περιφανοῦς καὶ ἐνδόξου πόλεως Χαραχμοβῶν γενόμενος. Ὑψηλὸς ὡς ἀληθῶς ἀπεφάνθη καὶ εὐδοκιμος, καὶ διά τινάς χρείας πολιτικάστε καὶ ἐκκλησιαστικὰς πρὸς τὸν σύμβολον Δαμάσκου καὶ πρὸς τὸν κριτὴν πυκνῶς ἀφικνούμενος, ὄικοι πρὸς ἡμᾶς ἐξενίζετο. Πολλὴν δὲ καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ τῶν διηγημάτων τὴν ὠφέλειαν καὶ ψυχικὴν εὐεργεσίαν ἐκαρπούμεθα. Μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, ἑσπέρας οὔσης βαθείας, κἀπὶ της τραπέζης τῶν τριῶν ἡμῶν ἀδελφῶν σὺν αὐτῷ καθεζομένων, διηγήσατο ἡμῖν τὸ εἰς αὐτὸν παρὰ τοῦ ἐπιστάτου γεγενημένου παράδοξον θαῦμα.

E

Fratres Deo cari tres ex eorum numero, quorum testata religio est, Damascum, felicissimam illustremque incolebant metropolim. Horum unus, cum seculo valedicens in hac maxima Laura habitaret, hæc mihi commemoravit: Quod vir quidam insignis, Joannes dictus, qui et multa edebat miracula, quorum viri complures, studiosissimi veritatis, fecere periculum, huic beatæ memoriæ Seni discipulus fuisset, ac deinde illustris gloriosæque Charachmoborum *a* urbis creatus est episcopus. Vir sublimis, probatæque, ut erat, virtutis habebatur, et ob negotia quædam necessaria cum politica, tum ecclesiastica ad symbolum *b* Damasci, atque ad judicem frequenter itans, domi nostræ hospitium sibi delegerat. Multum vero ex sermonibus ejus, ac relationibus utilitatis ac beneficentiæ spiritualis percepimus. Die autem aliqua sub multam vesperam, superque mensam, cui tres fratres una cum ipso accumbebamus, recensuit nobis, quod sibi a magistro contigerat prodigii.

Joannes, postea Charabmoborum Episcopus,

a

b

C

36 Ἐγένετό μοί, φησὶ, ποτὲ τούτῳ τῷ θεοφόρῳ μαθήτευοντι, πορευθῆναι εἰς τὸ μοναστήριον τὸ λεγόμενον Χουράν. Τὴν ὁδὸν ἐξανύσας κἀκεῖσε ἐῤῥωμένως καὶ ἀβλαβως ἔφθακα, ἀσθένειά τίς μέ κατέσχε μεγάλη καὶ ἐπικίνδυνος, ἥτις ἠνάγκασεν ἐπὶ καιρὸν αὐτόθεν μεῖναι, μὲ δυνάμενον εἰς τόπον μοῦ ἀπὸ σωμοτικῆς κακώσεως καὶ ἀδυναμίας ἀποστρέψαι. Μετ' οὖν χρόνον τινὰ τῆς νόσου ἀνασφήλας καὶ ἀναλαβὼν εἰχόμην τῆς ἐπι τὴν Λαῦραν διὰ τῆς ἐρήμου ἀποφερούσης ὁδοῦ, ὀλίγους ἄρτους ξηροὺς σὺν ἐμοὶ εἰληφώς. Καύσωνος δὲ γενομένου σφοδροῦ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ θέρους ὑπὸ τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος, καὶ δίψους δεινῶς ἐτρυχόμην, πολλῷ δὲ μᾶλλον τοῦ τόνου τῆς σωματικῆς ἰσχύος διαλυόμενος ἐδαμαζόμην, καὶ ἐν πολλῇ στενώσει καὶ ἀπορίᾳ ἐτύγχανον, καὶ τὸν Θεὸν καὶ τὰς τοῦ Γέροντος εὐχὰς ἐπεκαλούμην, ἕως ἐν τούτοις μέ ὄντα τοῖς δεινοῖς ἡ τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνία προφθάσασα ὡδήγησέ τινάς κατὰ τὴν ἔρημον εὑρηκέναι ποιμένας Ἀραβήτας, ὅιτινές μέ θεασάμενοι ἐπυνθάνοντο τί ἄν ἔιην κεκτημένος. Ὡς δὲ τοὺς ἄρτους αὐτοὶς ὑπέδειξα καὶ τὸ δίψος ἀνήγγειλα, τούς μὲν ἄρτους πρὸς ἑαυτοὺς ἀπέφερον, ὕδωρ δὲ ἀρτίως ὧδε μὴ ἔχειν παντελῶς ἔφησαν, ἀλλ' ἀποστελοῦμεν σύν σοί ὁδηγὸν, ὑποδεικνύντα σοί τὸν τόπον τοῦ νάματος, οὐ μακρὰν πολὺ διακείμενον.

36 Cum sub viri hujus divini disciplina, inquit, essem, accidit ad monasterium proficisci me, quod Churam *c* appellant. Iter emensus, valens istuc integerque perveneram, quando ægritudo me aliqua invasit et gravis admodum et plena periculi, quæ subsistere illic me ad aliquod tempus coegit; neque enim reverti ad locum, unde veneram, omnino poteram, ea erat corporis affectio et imbecillitas. Aliquanto post itaque, reparatis, quas morbus attriverat, confirmatisque viribus, viam, quæ per solitudinem ad Lauram ducebat, arripui, pauculis onustus et aridis panibus *d*. At æstu vehementer ingravescente, ut solet messis tempore, solaribus radiis ac siti oppido fatigabar, sed gravius urgebat virium corporis dissoluta firmitas; ut in augustiis multis consiliique inopia versarer. Deum adeo et sancti Senis invocabam preces, donec divina misericordia in istis me ærumnis ope sua præveniens, eo, qui me invenirent per deserta, pastores aliquot Arabes deduxit, qui contemplati me, rogitabant, ecquid haberem. Ubi vero panes illis exhibui, questusque sum sitim, panes quidem abstulerunt sibi; aquam autem aiebant hic in promptu non esse omnino sibi; ceterum mittemus qui viam te doceat, locumque assignet, ubi rivus decurrit, non longe admodum dissitum.

a Chura monasterio rediens ac sitiens in Arabes incidit;

F

c

d

37

A *a quibus dux ad fontem datus Æthiops, frustra vitæ ejus insidiatur;* e

37 Mittunt ergo truculentum ac terribilem Æthiopa *e*, violentum hominum, planeque infelicem, et, si mores spectares, nihil a diabolo diversum, ut experientia postmodum ostendit. Hunc ego, urente siti, volens nolens ducem sequebar. Dum ad justum una spatium processissemus, sistit me ad alveum torrentis, aquas continentem, et ait : Bibe, homo Dei, et secure quantum lubet, quantumque opus habes, te satia. Labore ergo fessus, parvum, quod gestabam, epirriptarium *f* deposui, ac bibere tentavi per otium et minime propere. Vix fonti caput subjeceram, cum injecta est mihi suspicio, exitialem illum Æthiopa sinistri aliquid in me cudere ac machinari; et sublato non nihil capite, hominem mortalium omnium infortunatissimum saxo, quantum capere manus poterat, armatum conspicor, oculisque torvis ac sanguineis, et ignis instar collucentibus in fatalem clam mihi ictum suspensum. Verum ego erectus extemplo, spirituque illico ac præter mentem inflammatus : Nam, quam ob causam, aiebam, istuc facere meditaris, miser? Fac sane periculum, si quid penitus vales : nam et robore equidem te sum superior, et magis ad dimicandum accinctus. At ille simul hæc audiit, simul lapidem tremebundus abjecit e manu, arreptoque furtim, quod jacebat humi, epirriptario, festinato se atque ingenti cum trepidatione proripuit.

B *ipse autem fugiens per invia Lauram versus,*

38 Persoluta Deo gratiarum actione, ad Arabes, unde abieram, reverti metuebam, hærebamque quam plenus formidine, tam inops consilii. Tandem, quod male mihi ab illis timebam, statui inviam solitudinem, facere perviam, per eamque, si quo modo possem, ad Lauram penetrando saluti vitæque consulere. Ex loco igitur, ubi fueram, spatio jam aliquo progressus, montes alium ex alio errabundus circumcurrere, dumque unum devito torrentem, alium offendere, ex hoc denuo in priorem incidere, idque per altas tenebras, locaque inaccessa, cum jam occubuisset sol, et nox ingruisset. Per horas ita complures, consilioque destitutus et animis, Deo opitulante vocem exaudio, quasi ex remoto longe spatio quodam ad me delatam, et me nomine compellantem, quasique viam suo sonitu commonstrantem; audere vero jubentem, et nihil quidquam extimescere, imo dicentem : Pater Joannes.

C *vocantis se Stephani vocem audit, ab eoque excipitur,*

39 Principio commovebar quidem, ac dæmonis phantasma audire me suspicabar. Ergo pia precatione, ut par est, instituta, recitataque oratione Dominica, nihilo minus persistebat vox et resonabat distinctius, et tamquam ex propinquo audiebatur, illudque iterabat : Pater Joannes, huc accede, et timorem omnem omitte ; adeo ut sonum discernere jam possem, et Senem esse, qui me appellabat, conjicere. Incredibilis mihi res videbatur et nequaquam cohærens : Nam qui huc usque, aiebam, venisse is potest? Et terror me re vera corripuit et mentis abalienatio in casu tam paradoxo, quoad ipsum per se hominem divinum conspexi, animos addentem mihi, et ad rectam me viam reducentem, consuetasque monachis auspicantem preces. Dicto Amen, me alloquitur : Quid, fili Joannes, etiam terrere te potuit infelix ille et parricida Æthiops, cum diffindere tibi caput volebat? Usque adeo id male te habuit, quod epirriptarium suffuratus est tibi? Neutiquam id tibi sit curæ ; sic enim habeto, ipsa hora, qua manus afferre tibi violentas sceleratus ille tentabat, pro te Christo Salvatori me supplicasse. Sed nempe illi sit gratia, qui numquam nos a persequentibus non eruit. Confide igitur,

37 Ἀπέστειλαν οὖν φονικὸν μαὶ φοβέρὸν Αἰθίοπα, γεναῖον καὶ τρισάθλιον, διαβόλου μηδὲν τῷ τρόπῳ διαφέροντα, ὡς μετὰ ταῦτα ἡ πεῖρα ἐδίδαξε. Μεθ' οὗ διὰ βίαν τοῦ δίψους ἐξ ἀνάγκης ἐπορευόμην, καὶ πορευθέντες ἅμα ἱκανὸν διάστημα, ἐφίστησί μέ χειμάῤῥου ῥαγάδι, ὕδωρ ἐχούσῃ. Καὶ φησι · Πίνε, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, καὶ μετὰ ἀδείας οὗπερ ἐπιθυμεῖς καὶ χρήζεις ἐμφορήθητι. Ἐγὼ δὲ ἀπὸ τοῦ πολλοῦ καμάτου τετρυχωμένος, ὅπερ ἐφόρουν μικρὸν ἐπιῤῥιπτάριον ἀπεθέμην, καὶ πιεῖν μετὰ ἀνέσεως ἐπειρώμην. Καὶ ὡς τῇ πηγῇ τὴν κεφαλὴν ὑπέκλινα, ἀθρόον μοι λογισμός τίς ἐπεισέιη, τὸν ἀλιτήριον ἐκεῖνον Αἰθίοπα πονηρὰ κατ' ἐμου τυρεύειν καὶ διενθυμεῖσθαι, καὶ μικρὸν τὴν κεφαλὴν ἀνανεύσας ὁρῶ τὸν τρισάθλιον χειροπληθῆ λίθον κατέχοντα, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς βλοσυροὺς καὶ οἱονεὶ ᾑμαγμένους, καὶ ὡς πῦρ φαίνοντας, καὶ βαλεῖν λεληθότως μέλλοντα. Ἐγὼ δὲ ἄφνω διεγερθεὶς, καὶ τὸ πνεῦμα τάχα καὶ παρὰ γνώμην ζωπυρῆσάν με · Τί τοῦτο βούλει ποιήσειν, δείλαιε, ἔφησα; Πεῖρα, εἰ ὅλως δεδύνησαι· ἐγὼ γάρ σοῦ ῥωμαλεώτερος καὶ εἰς ἀλκὴν προθυμότερος. Ὁ δὲ ἅμα τὸν λόγον ἀκούσας τῆς χειρὸς τὸν λίθον ὑποτρέμων ἀπέῤῥιψε, καὶ τὸ ἐπιῤῥιπτάριον χαμαὶ κείμενον κλέψας, μετὰ δρόμου καὶ τρόμου πολλοῦ ᾤχετο. E

38 Ἐγὼ δὲ τῷ Θεῷ εὐχαριστήσας, ἐδεδείην πρὸς τοὺς Ἀραβήτας, ὅθεν ἤμην ἐληλυθὼς, ὑποστρέψαι, καὶ ἐν πολλῇ δειλίᾳ καὶ σκοτώσει λογισμῶν ἐτύγχανον. Τέλος ἐδοξέ μοί διά τὸν φόβον αὐτῶν τὴν ἄβατον ἔρημον βάτην ποιήσασθαι, καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὴν Λαῦραν, εἰ ὅλως δυνηθείην, ἀποσώζεσθαι. Ὁδεύσας οὖν ἀφ' οὐ ὑπῆρχον τόπου διάστημα, ἠρξάμην περιπλανᾶσθαι ὄρος ἐξ ὄρους, καὶ χείμαῤῥον ἀμείβειν ἀπὸ χειμάῤῥου ἐν σκότῳ βαθεῖ καὶ ἀνοδίᾳ, τοῦ ἡλίου ἤδη δυναντος, καὶ της νυκτὸς ἐπελθούσης. Ἐπὶ πολλὰς τοίνυν ὥρας δαμασθεὶς, καὶ ἀπορίᾳ καὶ ἀθυμίᾳ συσχεθεὶς, Θεοῦ συνεργίᾳ ἀκούω, ὡς ἀπό τινός μακροῦ διαστήματος, φωνῆς πρὸς ἐμὲ φερομένης, καὶ ἐξ ὀνόματος καλούσης, καὶ οἱονεὶ τὴν ὁδὸν διὰ τῆς φωνῆς ὑποδεικνυούσης, θαῤῥεῖν δὲ καὶ μηδὲν δεδείεναι παρεγγυώσης, ἀλλὰ · Ἀββᾶ Ἰωάννη, λεγούσης.

F

39 Καὶ μὲν πρῶτα ἐξεπλάγην, καὶ φάντασμα δαιμονίον ἀκηκοέναι ὑπελάμβανον. Εὐχὴν οὖν κατὰ τὸ εἰκὸς πεποιηκὼς, καὶ τὸ Πάτερ ἡμῶν πεπληρωκὼς, οὐδὲν ἧττον ἐπεμενεν ἡ φωνὴ γεγωνοτέρα φερομένη, καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐξακουομένη, καὶ · Ἀββᾶ Ἰωάννη, ὧδε ἔρχου, καὶ μηδὲν δειλία, φθεγγομένη, ὥστε καὶ διακρίναι τὸν φθόγγον δύνασθαι, καὶ τὸν Γέροντα εἶναι τὸν καλοῦντα ὑπειληφέναι. Ἄπιστον οὖν μοί καὶ ἀνακόλουθον τὸ πράγμα ἐδόκει · Καὶ πῶς, ἔλεγον, ἐκεῖνον ἄρτι γενέσθαι; Καὶ θάμβός μέ ταῖς ἀληθείαις ἔσχε καὶ ἔκστασις ἐπί τῷ παραδόξῳ τοῦ πράγματος, ἕως αὐτὸν ἐν ἀληθεία τὸν θεοφόρον ἑώρακα θαῤῥοποιοῦντα, καὶ πρὸς τὴν εὐθείαν ἐπανάγοντα, καὶ τῆς ἠθισμένης μοναχοῖς εὐχῆς κατάρξαντα, καὶ μετὰ τὸ ἐπιφθέγξασθαι τὸ Ἀμὴν, φησὶ πρὸς με· Τί εἰ, τέκνον Ἰωάννη, ἐφοβήθης τὸν δείλαιον ἐκεῖνον καὶ φονῶντα τὸν Αἰθίοπα, διχοτομῆσαί σέ βουληθέντα; Ὅλως δὲ ἤλγησας, ὅτι σοῦ τὸ ἐπιῤῥιπτάριον κέκλοφεν; Μηδαμῶς σοι μελέτω, πέπεισο δὲ ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐν ᾗ ὁ ἀλιτήριος ἐπιβαλεῖν σοί τὰς χεῖρας ἤθελεν, δέησιν ὑπὲρ σοῦ τῷ σωτῆρι Χριστῷ προσεκόμισα. Ἀλλὰ χάρις αὐτῷ, πάντοτε τῷ ῥυομένῳ ἡμᾶς τῶν θηρευόντων. Θάρσει οὖν, καὶ μηδὲν φοβηθῇς, ἀλλὰ πορευθῶμεν εἰς τὸ ἡσυχαστήριον. Τεθηπὼς μᾶλλον ἐξεπλησσόμην, καὶ συνεπορευόμην

αὐτῷ

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO EX MS. GRÆCO.

αὐτῷ γεγηθὼς καὶ ἀγαλλόμενος, ἕως ὅτου τὸ ἡσυχαστήριον αὐτοῦ ἐφθάσαμεν.

40 Ὃ δὲ μέ πάλιν ἀναγκαῖον εἰπεῖν, οὐ κρύψω· ἐξαγορεύσω δὲ καὶ πρὸς δόξαν Θεοῦ, καὶ ὑμετέραν ὠφέλειαν, ὡς ἐν ἐκείνῃ, ᾗ ἔφην, ἀσθενείᾳ ἦν γενόμενος εἰς τὸ μοναστήριον, τὸ λεγόμενον εἰς τὸ μοναστήριον, τὸ λεγόμενον Χουρὰν, ἠσθένησα· ἐπιθυμία δέ τίς σφοδρὰ καὶ διάπορος ἔσχέ μέ ἐμπλησθῆναι βρώσεως ἴχθυος ἁλμυροῦ ἐκζεομένου μετὰ σινήπεως, καὶ πολλοῖς διεκείμην ἐμφορεῖσθαι τῆς ἐφέσεως. Διὰ δὲ τὸ ἐκεῖσε μηδὲν τοιοῦτον κατ' ἐκείνῳ καιρῷ γεγονέναι, ἔμεινα τὸ πάθος ἐν ἐμαυτῷ τρέφων καὶ σφοδροτέρως τῇ ἐπιθυμίᾳ φλεγόμενος. Ἐπεὶ δὲ τὸ σεβάσμιον ἐκεῖνο, ὡς ἔφην, εἰσεληλύθαμεν ἡσυχαστήριον, πρώτης μὲν ἢ καὶ δευτέρας φυλακῆς διαδραμούσης, καὶ τὴν ὀφειλομένην εὐχὴν, κατὰ πατρικὴν καὶ ἀρχαίαν παράδοσιν, πεποιήκαμεν· Καθέζου, ἀββᾶ Ἰωάννη, ἔφη ὁ Γέρων. Ἐμοῦ δὲ καθεσθέντος, αὐτὸς εἰσίει εἰς τὸ ἐνδότερον τοῦ ἡσυσχαστηρίου σπήλαιον, ὅπερ ἐκεῖσε ἐτύγχανε· ἀγνοοῦντι δέ μοί ἐπέσθη ὁ σημειοφόρος πατὴρ πίνακα ἐπιφερόμενος
B ἴχθυν ταριχευμένον ἔχοντα, μετὰ σινήπεως, καὶ φησι πρὸς μέ· Ἰδοὺ καὶ ἡ ἐπιθυμία σοῦ, ἀδελφέ· ἡτόιμακα γάρ σοί αὐτὴν ἕως ἀνέλθῃς· ἀλλὰ φάγε, καὶ ἐμπλήσθητι, καὶ μηδέποτε τῆς τοῦ Θεοῦ ἀπογνῷς ἐπικουρίας καὶ ἀντιλήψεως. Ἐγὼ δὲ τὸ παράδοξον κατ' ἐμαυτὸν ἐνθυμούμενος, πόθεν ἐν τοιαύτῃ ὥρᾳ τοιοῦτον εὑρέθη παρ' αὐτῷ προσφάγιον, οὐδὲν ἕτερον εἶχον λογίσασθαι, ἢ ὅτι ὁ τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις καὶ μαθηταῖς ἑαυτὸν ἐπὶ τῆς λίμνης μετὰ τὴν ἀνάστασιν φανερώσας Χριστὸς, καὶ ἀνθρακιὰν καὶ ὀψάριον ἐπικείμενον, καὶ ἄρτον αὐτοῖς ἀληθείᾳ παρεσχηκὼς, αὐτὸς καὶ τῷ θεράποντι αὐτοῦ καὶ μαθητῇ τὴν ἐπιθυμίαν ἐξέφηνε, καὶ τὸ ποθούμενον ἐκαρποφόρησεν. Ἔφαγον οὖν, καὶ ἐκορέσθην, καὶ τὸ πάθος παραμυθησάμενος εὐχαριστήριον αἶνον τῷ Θεῷ καὶ ἐν τούτῳ ἀνέπεμψα.

41 Ἄλλο γὰρ ὑμῖν ἐξηγορευκέναι θαυμάσιον οὐκ ὀκνήσω· οἶδα γὰρ τὸν φλογερὸν ὑμῶν, ἀδελφοί, περὶ τῶν τοιούτων πνευματικῶν διηγημάτων ἔρωτα. Ἐμοῦ ποτέ συνδιατρίβοντος τούτῳ τῷ θεοφόρῳ ἐπιστάτῃ κατὰ τὴν ἔρημον μετά τινῶν ἡσυχαζόντων σποράδην ἑνὸς ἑκάστου ἐν ἰδίῳ σπηλαίῳ, κατὰ τὴν τοῦ ἐπιστάτου ψυχωφελῆ διδασκαλίαν καὶ παράδοσιν, μέ-
C γας λιμὸς συνέβηκεν ἡμῖν, τὸν σωματικὸν κατατραύγων τόνον, καὶ τὰς ζωτικὰς καὶ φυσικὰς ἅματε καὶ ψυχικὰς καταπονῶν δυνάμεις. Ἐκβάντες οὖν τῶν σπηλαίων, λιμαγχονούμενοι διηρχόμεθα τὴν ἔρημον, πόας καὶ θάμνους ἀναζητοῦντες πρὸς παραμυθίαν τοῦ λιμώδους πάθους, καὶ πολλὰ κεκμηκότες τὴν ἔρημον ἐμπόνως ψυχαφῶντες ὑπεστρέψαμεν πρὸς τὸν καλόγηρον, τὸ παράπαν μηδὲν εὑρηκότες. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἐσχάτην ἡμῶν ἀπηγγείλαμεν αὐτῷ πεῖναν, καὶ ὃν ἄγαν ἐμογήσαμεν μόχθον, ἀνὰ πᾶσαν τὴν ἔρημον περιφοιτῶντες, οἴκτῳ διαπύρῳ συσχεθεὶς ἔφη· Αὔριον, τοῦ Θεοῦ τὸ ζῆν παρέχοντος, ἐπὶ τὸν δὲ ἀπιόντες τὸν τόπον εὑρήσετε πεφιλοκαληημένον σέλινον, ἐπιμελῶς γεωργηθὲν, καὶ λαβόντες ἀπ' αὐτοῦ μὴ ὑπὲρ τὴν χρείαν θεραπευθῆτε· μηδὲν ἐκτίλλαντες καὶ ἐρημώσαντες. Ἀφιγμένοι τοίνυν τὸν δηλωθέντα ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Γέροντος χῶρον, ἀπαραλλάκτως εὑρήκαμεν καθὰ ἀπεφήνατο· καὶ τὴν χρείαν ἡμῶν παρειληφότες, ἀνεκάμψαμεν γεγηθότες, καὶ ἀγαλλόμενοι. Ὑποδειξάντων οὖν ἡμῶν τῷ Γέροντί τινά σέλινα ἐξ ὧν ἐφέρομεν, εὕρηταί τίς ῥίζα ἀγνόστως ὑφ' ἡμῶν ἐκρισθεῖσα· ἣν θεασάμενος ὁ ἐπιστάτης, ἄγαν λελύπηται, εἰπών· Οὐκ ἐνετειλάμην ὑμῖν, μηδὲν ἐξαφανίσαι καὶ ἐκριζῶσαι; Ὄντως λελυπήκατέ μέ λύπην οὐ μετρίαν, ὃ προέφθην ὑμῖν μὴ πεπραχότες. Αὐτοῦ δὲ

nec quidquam verere; sed ad hesychasterium pergamus. Hic admiratio me perculit major; lætus itaque atque exultans cum eo processi, donec ad hesychasterium ejus perventum est. D

coque, quod ægrotus desideraverat, edulio recreatur.

40 Quod autem rursus me dicere necesse est, non celabo; sed ad Dei gloriam, vestramque utilitatem edisseram. Cum eo, quem dixi, morbo tentatus in monasterium, Chura dictum, venissem, ægrotavi : tum vehemens quædam et ardens suborta est mihi appetitio elixo pisce salso cum sinapi ad satietatem vescendi, plurimumque desiderabam appetitum explere. Sed, quoniam per illud tempus nihil istic esset ejusmodi, affectioni huic indulgere intra me, ac æstuare impotentius desiderio perrexi. Verum ubi venerabile illud, ut dixi, hesychasterium attigimus, elapsa prima quidem, vel etiam secunda vigilia, post fusas præterea, ad quas antiqua traditaque a Patribus consuetudine tenebamur, preces : Sedeto, pater Joannes, infit Senex. Dum sedeo, intrat ipse in interiorem, quæ istic erat, hesychasterii speluncam. Cum, ecce, mihi nec opinanti, adest patrator mirabilium Pater lancem afferens pisce sale
macerato, addito insuper sinapi, instructam, et : E
En tibi, inquit, frater, quod appetis : paravi enim istud tibi, dum rediisses. Quin comede, ac satura te : neque Dei umquam imposterum de auxilio subsidioque diffide. Dum autem rem tam inopinatam obstupescens mecum ipse recogito, unde tali hora istiusmodi apud eum repertum esset opsonium, aliud nihil incidit, nisi Christum, qui sanctis Apostolis post resurrectionem apparuit apud mare, prunasque et pulmentarium impositum ac panem vere ipsis præbuit, eumdem, inquam, Christum famulo suo ac discipulo appetitum revelasse meum, et quod desiderabatur, attulisse. Comedi itaque, et saturatus sum; ac ubi aviditati fecissem satis, eucharisticum Deo etiam ex hoc capite carmen accinui.

Discipulis fame laborantibus herbam indicat, et ob evulsam radicem arguit.

41 Verum enimvero aliud vobis prodigium non pigebit exponere : perspectus etenim, fratres, est mihi vester erga spirituales hujusmodi narrationes inflammatus ardor. Versante aliquando me apud magistrum hunc Deo plenum in eremo, una cum quibusdam, qui vitæ solitariæ, juxta salutarem magistri institutionem ac
morem, sparsim in suo quisque antro operam dabant, dira nos fames invasit, corporis pessumdans vigorem, omnesque vitales juxta ac naturales, spiritualesque dejiciens facultates. Speluncis igitur egressi solitudinem pervagamur, esurie tantum non enecti, herbas fructicesque sedando huic malo requisituri; lustratisque multo labore desertis, ac reperto penitus nihilo, ægre trahentes animam ad optimum Senem revertimur. Is, postquam extremam illi, qua premebamur, famem explicuissemus, quantumque, universam circumcursando eremum, ultra, quam vires ferrent, tolerassemus laboris, ardenti motus commiseratione ait : Cras, Deo vitam largiente, ad eumdem illum abeuntes locum, apium invenietis pulcherrime confitum, ac diligenter excultum; ex eo, quantum necesse habetis, nec quidquam amplius, in usum vestrum accipite, nihil evellentes, devastantes nihil. Ubi ad locum nobis assignatum a Sene devenimus, ita illum per omnia constitutum offendimus, uti præmonuerat. Arrepto inde quod necessarium nobis erat, læti, exultantesque revertimur. Cumque aliquot apii plantas ex iis, quas afferebamus, seni exhibuissemus, reperta est radix aliqua imprudentibus F

nobis

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO, EX MS. GRÆCO.

A nobis evulsa ; qua magister conspecta, vehementer indoluit, dicens : Numquid non id præceperam vobis, ne destrueretis quidquam, aut eradicaretis ? Enimvero non mediocri me affecistis dolore, cum id non servastis, quod præcaveram. Istud cum diceret, intelleximus, apium latentis cujusdam anachoretæ fuisse.

Anachoretæ invisibilis speluncam adit ;

42 Alias vero circa idem tempus cum iter nobis per eremum esset, intro nos in speluncam duxit ; et consueta inibi comprecatione facta, fœnum offendimus et herbas, atque hominis alicujus vestigia, unde anachoretæ cujusdam locum eum esse collegimus ; sed neutiquam ea super re vel interrogavimus ipsi deiferum magistrum, vel nos ipse edocuit. Spelæo egressi veterem palmam agrestem *g* conspicimus, quæ virilis complexus *h* crassitiem habebat ; ibique morati tantisper, neminem deprehendimus ; et eo ipso die ad nostra nos antra recepimus. Exin diebus pauculis libuit mihi aliquamdiu solitarie peragrare deserta. Cum igitur solus incederem, colloquium aliquod inaudivi, consideransque mecum ipse, suspicatus sum, duos istic modeste ac sine strepitu confabulari. B Tum hac atque illac circumspectans vidi neminem, nisi solum illum prodigiosum Magistrum nostrum, et pavor illico me tantus occupat, ut vocem omnino intercluderet. Jubet me deinde Magister considere : cumque id jam a sinistris ejus facturus eram, appprehensum me per fimbriam vestimenti mei sedere jussit a dextris ; ac paulo post, priusquam ego quidquam dicerem, præveniens me, ait : Abi, fili Joannes ; nec quidquam addidit.

et quis ille sit, Joanni declarat.

43 Postquam abiissem inde ac diem illum exegissem, reputare apud animum non sine admiratione cœpi, qui fieri id potuisset, ut cum duos manifeste audissem colloquentes, unum tamen magistrum vidissem. Ad eum igitur me contuli ; quid rei esset exploraturus. Sibi soli vacabat in spelunca sua, quando accessi ; pedibusque ejus advolutus, multum obsecrans, rogitavi, dixique : Abire te profecto non sinam, neque consurgam ab osculo vestigiorum tuorum, donec indicare volueris mihi, quis tecum una tum fuerit, cum confidenti tibi istic in eremo me juberes a dextris præter morem assidere, et mox adderes : Abito, fili Joannes. Hæc elocutum sacrata me manu alC levat ; satisque animadvertens, quam ego id ardenter cognoscere exoptarem, hæc subjecit : Admirabilis quidam, magnus sanctus, planeque ab humano commercio alienus est eremita, cuique herbæ constanter pro cibo sunt, quem colloquentem audiebas mecum ; et hic spelæum illud instruxit, quod ingressus est quondam, ubi et agrestem palmam conspeximus. Subeuntibus enim illuc nobis, ac deinde ubi per horas aliquot substitissemus, exeuntibus, nusquam ille abfuit, sed palmæ imperceptibiliter adhærebat, vobis nequaquam conspicuus, atque adeo nec tibi, quando nuper mecum considens loquebatur. Est enim prima illa anachoretarum petitio apud Deum, quamque ab ipso statim exordio, cum egressi monasteriis valedixerunt fratribus, proponere Deo consueverunt, ne a quoquam conspiciantur, nisi cum aliter velint *i*. Attonitus igitur hac super re, Deum laudavi qui tantos faceret eos, qui ex ipsius voluntate toti penderent.

εἰρηκότος ταῦτα ἐγνώσαμεν, ὅτι τινὸς ἀφανοῦς ἀναχωρητοῦ ὑπῆρχε τὰ σέλινα.

42 Ἄλλο τέ δὲ κατ᾽ ἐκείνου καιροῦ διοδευόντων ἡμῶν τὴν ἔρημον, εἰσήγαγεν ἡμᾶς εἰς σπήλαιον, κᾀκεῖσε τὴν συνήθε εὐχὴν ἐκτελέσαντες, εὑρίσκομεν χόρτον καὶ βοτάνας καὶ ἀνθρώπου τινὸς ἴχνη, δι᾽ ὧν μεμαθήκαμεν ἐκεῖνον τὸν τόπον ἀναχωρητοῦ τινὸς εἶναι· ἀλλ᾽ οὐδαμῶς ἐπυθόμεθα τὸν θεοφόρον ἐπιστάτην, οὔτε μὴν αὐτός τί ἡμῖν διὰ τούτου ἀπέφηνεν. Ἐξελθόντες οὖν τοῦ σπηλαίου θεωροῦμεν παλαιὸν ἄγριον φοίνικα, ἀνδρικῆς ὀργυιᾶς μῆκος ἔχοντα, κᾀκεῖσε μεμενηκόντες ἐπὶ βραχεῖαν ὥραν, οὐδένα ἐθέαμεθα, κᾀυτῇ τῇ ἡμέρᾳ εἰς τὰ ἡμέτερα ὑποστρεψάντων ἡμῶν σπήλαια. Μετ᾽ οὐ πολλὰς ἡμέρας ἔδοξέ μοί μεμονωμένος διοδεῦσαι τὴν ἔρημον ἡμέρας. Ὡς οὖν μόνος ἐπορευόμην, ἀκήκοά τινός ὁμιλίας, καὶ κατ᾽ ἐμαυτὸν σκοπήσας ὑπετόπασα, ὅτι δύο ἠρέμα καὶ ἀψοφητὶ ἀποφθέγγονται· καὶ περιβλεψάμενος τῇδε κᾀκεῖσε, οὐδένα ἑώρακα, ἀλλὰ μόνον τὸν σημειοφόρον ἐπιστάτην, καὶ παραυτά μέ θάμβος κατέσχε ἄῤῥητον, καταστῆσαν ἄναυδον. Εἶτα κελεύει μέ ὁ ἐπιστάτης καθίσαι, καὶ βουλόμενον καθίσαι ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ, λαβόμενος τοῦ κρασπέδου τῶν ἱματίων μοῦ, ἐκέλευσέ μέ ἐκ δεξιῶν καθίσαι, καὶ μετὰ μικρὸν, πρίν μέ φθέγξασθαί τί, προεφθακὼς ὁ ἐπιστάτης λελάληκεν· Ἀπελθὲ, τέκνον Ἰωάννη· καὶ οὐδέν πλέον ἔφη. B

43 Πορευθεὶς δὲ ἐγὼ, κᾀκείνην τελευτήσας τὴν ἡμέραν, διενούμην κατ᾽ ἐμαυτὸν, θαυμάζων, πῶς τὸν ἐπιστάτην ἑώρακα μόνον, δυοῖν σαφῶς ἀκούσας ὁμιλούντων. Πρὸς τὸν ἐπιστάτην τοίνυν ἀπιὼν, ἐρωτήσων τούτου ἕνεκεν, καὶ προσελθὼν αὐτῷ κατ᾽ ἰδίαν ὑπάρχοντι ἐν τῷ ἑαυτοῦ σπηλαίῳ, καὶ τοῖς ποσὶ αὐτοῦ προσπεσὼν ἐπυθόμην αὐτὸν πολλὰ ἐκλιπαρήσας, καὶ εἰπὼν· Ὄντος οὐ μὴ παρεάσω σέ, οὐδ᾽ οὐ μὴ ἐξαναστῶ καταφιλῶν σοῦ τὰ ἴχνη, ἄχρις ἂν μοί φανερώσῃς, τίς σοί συνῆν, ὅτε σοί ἐκεῖ ἐν τῇ ἐρήμῳ καθίζοντι, ἐκ δεξιῶν σοῦ παρ᾽ ἔθος ἐκέλευσάς μέ καθίσαι, καὶ· Ἄπιθι, τέκνον Ἰωάννη, ἔφης. Καὶ ταῦτά μέ εἰπόντα τῇ ἡγιασμένῃ αὐτοῦ χειρὶ ἐξαναστήσας μέ, μάλιστα διαπύρως μεμαθηκέναι τοῦτο ἐπιζητοῦντα θεασάμενος, εἶπεν· Θαυμαστός τίς, καὶ μέγας, καὶ ἅγιος ἀναχωρητὴς ἐρημήτης, ἀεὶ τάς πόας βοσκόμενος, ὑπάρχει, οὗτινός, μου συλλαλοῦντος ἠκροάσω· καὶ οὗτος σπηλαῖον κατέστηκεν ἐκεῖνο, ὅπερ πρώην εἰσέδυεν, ἔνθα καὶ τὸν ἄγριον φοίνικα ἑωράκαμεν· κᾀκεῖθεν γὰρ τότε εἰσιόντων ἡμῶν καὶ ἐξιόντων, καὶ ἐπὶ ὥρας ἱκανὰς ἑστηκότων, οὐκ ἀπέστη, ἀλλὰ τῷ φοίνικι ἀοράτως παρεκεκόλλητο, οὐδαμῶς ὑμῖν ὀπτανόμενος, ὡς οὐδέ σοί, ἡνίκα μοί συγκαθεζόμενος συνετύγχανεν. C Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ πρὸς Θεὸν πρώτη τῶν ἀναχωρητῶν ἄιτησις, ἣν ἐξ ἀρχῆς ποιοῦνται εἰς τὸν Θεὸν, ἀπὸ τῶν μοναστηρίων ἐξερχόμενοι, καί τῶν ἀδελφῶν ἐξιστάμενοι, ἵνα μηδενὶ ὁραθῶσιν, εἰ μὴ ᾧ ἂν βούλωνται. Καταπλαγεὶς οὖν ἐπὶ τούτῳ ἐδόξασα τὸν Θεὸν, τὸν μεγαλύνοντα τοὺς ποιοῦντας τὸ θέλημα αὐτοῦ.

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

ANNOTATA D. P.

a *Ptolomæo* Characmoba *juxta Palatini codicis lectionem, quæ hinc confirmatur; alias* Characoma *Arabiæ Petreæ, quæ et tertia Palæstina dicitur, urbs. Stephanus etiam* Characmobam *legit; addit etiam* Mobucharacem *dici : unde* Characmobenus *et* Mobucharacenus.

b *Ut hic Damasci, ita num.* 48 *Hierosolymæ* symbolus *nominatur, penes quem esset suprema illius urbis jurisdictio, quos nos præfectos diceremus, et respectu quorum Præsides provinciarum eos fuissse puto, qui* protosymboli *in his, et Martyrum Armoriensium Actis vocantur : et Græcum utrumque nomen ex Arabicæ vocis interpretatione acceptum ab iis, qui inter Arabes scribebant, vivebantque. Ceterum* σύμϐουλος *consiliarium,* πρωτοσύμϐουλος *consilii principem significat. Usus tamen obtinuisse videtur, ut penultima brevi* o *pro* ου *diceretur, scribereturque ; quem et nobis hic sequendum putavimus,*

c *Monasterium hoc nusquam repertum, tametsi non segniter quæsitum : sive minus claruerit, quando stetit; sive quando stare desiit, rem cum nomine amiserit in tanta Palæstinæ desolatione. Rursum recurrit num.* 40.

d Ἄρτους ξηρούς. *An panes illi repetitaconcoctione indurati, an situ arefacti?*

e *De Æthiopibus inter Arabes vide Commentarium prævium ad Acta Martyrum Sabaitarum num.* 3.

f *Eadem vox hic paulo post, et rursum num.* 144 *repetitur; et ad eam adjungitur in codice Seguieriano, paris cum ipso Ms. antiquitatis, marginalis nota :* Ἐπιῤῥιπτάριον λέγουσιν οἱ ἁγιοπολῖται τὸ μικρὸν μάντιον· οὕτω δὲ οὐ περιϐάλλονται ἐν τῇ συνάξει τῆς ἐκκλησίας, πλὴν ἐν ἐργοχείρῳ καὶ ὁδοιπορίᾳ. Ἐν δὲ τῇ συνάξει ταῖς ἄλλαις δοξολογίαις τῆς ἐκκλησίας φέρουσι τὰ λεγόμενα στόλα, σκέποντα ὅλην τὴν τῆς ἡλικίας διάπλασιν ἀπὸ τοῦ τραχήλου ἕως τῶν ἀστραγάλων ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν, καὶ ἵστανται λίαν εὐσχήμονες καὶ εὐλαϐεῖς. Epirriptarium sanctæ civitatis incolæ accolæque parvum mantellum nominant : illo autem non induuntur cum ad ecclesiam conveniunt, sed tantum cum manibus opus, aut pedibus iter faciunt. B In synaxi vero ceterisque Officiis ecclesiasticis, ferunt, quas stolas vocant, totam staturam hominis cooperientes a collo usque ad talos, tam ante, quam retro ; atque ita in habitu omnino decenti E ac religioso consistunt. *In quibus* μάντιον *et* στόλον, *voces barbaræ : hæc quidem* ἀπὸ τῆς στόλης *corrupta terminatione sumpta ; illa ab eadem desumpta origine. Unde Latini* mantellum, *Plauto in Captiva usurpatum habuere : Itali nunc* mantello ; *Franci* manteau *dicunt; Hispani* manto.

g *Plinius lib.* 3, *cap,* 4, *silvestres ceteris proceriores vult intelligi.*

h Ἀνδρικῆς ὀργυίας μῆκος. *Est autem* orgyia *alias senum, alias denum pedum mensura. Sed adjectivum præpositum satis insinuat palmæ hujus crassitiem senum dumtaxat pedum fuisse, quantum scilicet vir procerus expansis ulnis circumplecti potest.*

i *Mira sane hæc petitio, si de invisibilitate intelligenda est. Fuit ea tamen aliquando concessa S. Luciano* 7 *Januarii pag.* 363; *S. Vincentio Ferrerio* 5 *Aprilis pag.* 497; *B. Hermanno Joseph* 7 *Aprilis pag.* 707; *monachis pluribus* 29 *Maii pag.* 153, *sed non constanter, neque promiscue. Quid si tantum hic petierint anachoretæ, ne Deus eos sineret hominibus nimium innotescere, aut ab iis frequenter invisi? Certe si quid amplius velit Auctor noster, meminisse oportet, audita hactenus narrare eum, non visa.*

CAPUT V.

Theodoro et Basilio episcopatum ambientibus arcanum desiderium ejusque eventum manifestat.

Ἦν τίς, Θεόδωρος ὀνόματι, θεομάχος δεινὸς, καὶ κενόδοξος, καὶ τρισάθλιος, ὥσπερ ἀπέδειξεν ἡ τῶν πραγμάτων ἔκϐασις· σχῆμα καὶ στολὴν μοναχικὴν, C οἱονεὶ δειρὰν προϐάτου, περιεϐέϐλητο τὴν ἐπιφάνειαν, ἔσωθεν λύκος ἅρπαξ ὑπῆρχεν, καὶ τὴν γνώμην θηριωδέστατος. Ἐκέκτητο δέ τινά φίλον, Βασίλειον ἐπωνομαζόμενον· ἄγχιστα γὰρ αὐτοῦ ἐν τῷ Σπουδαίῳ της ἁγίας Χριστοῦ, τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, Ἀναστάσεως εἶχε κελλίον. Μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν τούτῳ τῷ Βασιλείῳ προσῆλθεν ὁ δυσώνυμος Θεόδωρος, ὡς πρὸς αὐτὸν ὑπερϐαλλόντως ἀποσώζων ἀγαπητικὴν διάθεσιν, καὶ ἀνακοινούμενος αὐτῷ ἑκάστοτε τὰ μυστικὰ καταθύμια, καὶ, ὃν ὑπέϐαλεν αὐτῷ ὁ τῆς κενοδοξίας χαλεπώτατος δαίμων, λογισμὸν ἀπέφηνε, λέγων· Οἶσθα, γνησιώτατε, τὴν προσοῦσάν σοί παρ' ἐμοῦ ἀκραιφνεστάτην ἀγάπησιν ἐξ ἀεὶ, καὶ ἥν σοί φυλάττω φιλίαν· ὅθεν οὐδὲ τὸ ἐνδόμαχόν μοῦ πυρωδέστατον πάθος ἀπό σοῦ ταμιεύσασθαι δεδύνημαι, ἀλλὰ φανερώσων ἥκω. Ἐπιθυμία τίς μεγάλη καὶ ἔφεσις ἀφόρητος ἤδη κατατρύχει μέ δεινῶς τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων Θεαδελφικοῦ ἄρξαι θρόνου, τὸν κύριν Ἠλίαν ἐξωθήσαντά τε καὶ διώξαντα τοῦ Ἱεραρχικοῦ προτερήματος. Ἀλλ' εἶθε γνοίην τὸ τούτου ἐκϐησόμενον, πρὶν ἂν ἐπιλήψομαι τῆς ἐγχειρήσεως, ἵνα πρὸς αὐτὸ διαπράξομαι· οὐ γὰρ λέληθέν σέ ἡ παῤῥησία, ἣν κέκτημαι πρὸς τὸν σύμϐολον Φοσάτου, καὶ ἣν ὁ ἐμὸς ἀδελφὸς κατὰ πολὺ μείζονα πρὸς αὐτὸν ἔχει· ἰατρὸς γάρ ἐστι χρησιμώτατος, ὡς οἶσθα, τῇ γνώσει τε καὶ

Ambitiosus Theodorus desiderat patriarchatum Hierosolymitanum,

Fuit quidam, Theodorus nomine, rebellis admodum Deo, superbus, atque, ut rerum eventus docuit, infelicissimus: forma habituque monastico, tamquam ovis vellere, externam obtexerat speciem, cum lupus intus rapax lateret, F mentemque reconderet immanissimam. Huic amicus quidam erat, cognomento Basilius: proximam namque ei in Spudæo *a* sanctæ Christi, a Dei nostri, Resurrectionis cellam obtinebat. Die igitur quadam Basilium hunc adiit Theodorus *b*, b hoc nomine indignus, quasi animo adversus eum affectus supra modum benevolo; et intima singillatim illi quotidie sensa communicans, quamque sibi infestissimus superbiæ spiritus cogitationem suggesserat, explicuit hunc in modum : Nosti, candidissime mi, sincerissimam, quam tibi semper exhibui dilectionem, quamque etiamnum amicitiam conservo : unde ne animi quidem mei motus intestina mihi acerrimaque bella concitantes celare te potui; imo vero ut aperiam, nunc adveni. Ingens misere me modo excruciat desiderium, et cupido intolerabilis, ut pulso per me fugatoque hierarchica dignitate Domno Elia, Theadelphico *c* Hierosolymitanæ Ecclesiæ throno c potiar. Sed utinam! quid eo negotio futurum sit, ante sciam, quam ad illud aggrediendum accingar; ut sic illi me in conficiendo possim accommodare : non etenim te latet, quantum gratia

apud

A apud Phosati *d* symbolum valeam, quantoque etiam plus (neque enim parum interest) frater apud eumdem meus: medicus est namque, ut scis, utilissimus, scientiaque et fama multos antecellens. Exorari ergo se sinat spiritualis amicitia tua, ac mecum in sancti patris nostri Sabæ præclaram Lauram, ad sanctum Stephanum eremitam comiteris, ut ex eo, quem res, quam intendimus, eventum sit sortitura, discamus.

d

de eoque Stephanum consultum adit,

45 Hoc igitur adscito comite; (quippe qui præter animi consilium, ejus tandem adhortationibus cesserat) ad Senem pervenit, tunc quidem per Quadragesimam in inferioribus eremi Calamonis recessibus uni sibi attentum. Tum sic eum obsecrare simul ambo aggressi sunt: Sanctitatem tuam oramus, pater, ut causam nobis edisserat, quæ huc nos adduxit; tum quis futurus sit illius eventus. Quibus Senex divina mente præditus: Unde ego, inquit, miser et peccatis plenus, ea quæ sunt in corde, possim cognoscere? Unde, quæ sunt futura, præscire? Deo utique soli ista conveniunt; et excelsa virtute hominibus, scelerisque puris, et ad illum, qui puritas ipsa est, B accedentibus propius, atque ejus largitione liberali, ac influente perpetuo gratia dignatis; at isto in numero haudquaquam sum ego quidem, sed longissimo illinc absum intervallo, neque ad talem gradum provectus sum. Date igitur mihi, fratres, hanc veniam, neque hæc a me postulate, quæ vires meas nimium quantum excedunt.

qui, re divinitus intellecta, ipsius ambitionem coarguit,

46 Cum instarent illi multa prece, hæc insuper Senex modestus adjecit: Quoniam nostra flagitationibus urere pergitis viscera; tum si, quid velitis, renuntiaveritis, solum fortassis edicere id vobis possum, quid exinde consecuturum sit. At illi: Neque tu, neque alius quispiam id umquam ex nobis audiet. Tum iterum ad eos sanctus Senex: Itaque, ait, trium mihi dierum terminum figite, tum revertimini; expediamque ego vobis per Dei gratiam, quæ futura sunt. Evoluto igitur hoc spatio cum adessent illi, severissimis his eos sermonibus pro auctoritate sanctus Senex increpuit: O miseri atque ærumnosi, hanc ex me rem, saluti renunciantes vestræ, exquisitum venistis? Tu vero, o mortalium omnium infelicissime, ac dementissime Theodore, eo insaniæ, arrogantiæque devenire potuisti, ut evadere studeas Patriar-C cha? Eo personatam hanc præfers pietatem, zizaniorum satori, cordiumque corruptori diabolo obsequens, vocis contemptor Evangelicæ, quæ dicit: Qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat exaltabitur. An ignoras, superbæ mentis vitio nihil esse perniciosius? Nescis, per quod erigere se quisque nititur, per illud ipsum confundi, atque omnium oculis abjectissimum exhiberi oportere? Jam oblitus es quæcumque a Magistris de superbia tradita sunt? Væ tibi, væ tibi, omnium qui vivunt, maxime miserabilis! nam et me, et Christianum quemlibet lugere vices tuas necesse est, nisi a turpi hac ambitione destiteris.

et voto quidem potiturum prædicit; sed brevi dejiciendum.

47 Nec tamen hoc facit, quo minus adductus sim, quamquam propriis debitis onustus, ut hæc dicerem tibi: tenemur enim arguere te, et commonefacere, concessum iri tibi, ut eo pertingas, non ob tua profecto apud Deum merita, sed ob infinitam vestram socordiam, incogitantiam, improbitatem. Voti autem hujus ambitiosi compos tu fies; sed, ut mihi divinitus revelatum est, ne diei quidem unius continget requies; neque tibi, ut speras, prospere fluent negotia; nec ad horam quidem unam cathedræ pro voto præeris; sed illa potitus, brevi ob tuam agendi rationem miserum

ἐνδοξότητι πολλοὺς ὑπερβαλλόμενος. Παρακεκλήσθω τοίνυν ἡ σὴ πνευματικὴ φιλότης, καὶ συνιέτω μοί ἐπὶ τὴν εὐαγῆ Λαῦραν τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα, πρὸς τὸν ἅγιον Στέφανον, τὸν ἐρημήτην, ὅπως ἂν καταμαθωμεν παρ' αὐτοῦ τοῦ ἡμετερου σκοποῦ τὸ ἐσόμενον τέλος.

45 Τοῦτον οὖν μεθ' ἑαυτοῦ λαβὼν παρὰ προαίρεσιν τῆς ψυχῆς τοῖς παρακλητικοῖς αὐτοῦ λόγοις ὑπήξαντα, ἀφίκετο πρὸς τὸν Γέροντα, ἰδίᾳ διατρίβοντα τότε ἐν τοῖς κατωτέροις τῆς τοῦ Καλαμῶνος ἐρήμου σπηλαίοις κατὰ τὸν τῆς Τεσσαρακοστῆς καιρὸν, καὶ ἀμφίτεροι δυσωποῦτες ὁμοῦ πρὸς αὐτὸν ἔφησαν· Τὴν σὴν ἀντιβολοῦμεν ἁγιότητα, πάτερ, προειπεῖν ἡμῖν διὰ ποίαν ἐνταῦθα παραγεγόναμεν ἀιτίαν, καὶ τί τὸ ἐξ αὐτῆς ἐκβησόμενον πέρας. Ὁ δὲ θεόφρων Γέρων ἀποκριθεὶς εἶπεν· Πόθεν ἰσχύω ὁ τάλας καὶ μεστὸς ἀμπλακημάτων γνῶναι τά ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ προγνῶναι τὰ μέλλοντα; Μονῳ δὲ τῷ Θεῷ ἔοικε ταῦτα, καὶ τοῖς κατ' ἀρετὴν διαφέρουσι, καί καθαροῖς, καὶ τῷ καθαρῷ προσεγγίζουσι, καὶ παρ' αὐτοῦ κομιζομένοις τὴν ἄφθονον αὐτοῦ δωρεὰν, καὶ ἀένναον χάριν· ἐγὼ δὲ τούτων παντάπασι οὐκ ἐιμί, ἀλλὰ πάνυ πορρωτάτῳ καθέστηκα, καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν οὐκ ἐλήλακα. Οὐκοῦν συγχωρήσατέ μοί, ἀδελφοὶ, καὶ μὴ ζητεῖτε παρ' ἐμοῦ τὰ ὑπερὀγκα. E

46 Ἐπὶ πολὺ οὖν ἀντιβολήσασιν ἔτι ὁ μετριόφρων Γέρων ἔη· Ἐπείπερ διετείνατε τὰ ἡμέτερα ταῖς ἐκλιπαρήσεσι σπλάγχνα καταφλέγοντες, κἂν τὴν χρείαν ἀναγγείλατε, μόνον ἴσως ἂν δυναίμην ἐξειπεῖν ὑμῖν τὸ ἐξ αὐτῆς συμβησόμενον. Οἱ δὲ εἶπον· Οὐδὲ σὺ, οὐδὲ ἕτερός τίς ταύτην παρ' ἡμῶν ἀκούσει πώποτε. Ὁ δὲ ὅσιος Γέρων πρὸς αὐτοὺς πάλιν εἶπεν· Λοιπὸν προθεσμίαν τριῶν ἡμερῶν θεσπίσαντές μοί ἐπάνιτε, κἀγὼ ὑμῖν διὰ τῆς θείας χάριτος γνωρίσω τὰ ἐσόμενα. Τῆς προθεσμίας οὖν τελεσθείσης, κἀυτῶν παραγεγονότων, αὐστηροτάτους πρὸς αὐτοὺς αὐθεντικῶς εἶπε λόγους ὁ ἅγιος Γέρων· Ὦ ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι, τὴν ὑμετέραν ἀφέμενοι σωτηρίαν, ταύτην παρ' ἐμοῦ τὴν χρείαν ἐπιζητοῦντες ἀφίκεσθε; Σὺ δὲ, ὦ πάντων ἀθλιώτατε, καὶ ἀγνωμονέστατε Θεόδωρε, εἰς τοιαύτην ἐλήλακας ἀφροσύνην καὶ ἀλαζονείαν, ὥστε σπεύδειν πατριάρχης γενέσθαι, Τούτου χάριν ἐπιδείκνυσαι ταυτηνὶ τὴν ψευδεπίπλαστον εὐλάβειαν, F πεισθεὶς τῷ τῶν ζιζανίων σπορεῖ καὶ φθορεῖ τῆς καρδίας διαβόλῳ, καὶ τῆς Εὐαγγελικῆς παρακούσας φωνῆς, τῆς λεγούσης· Ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, καὶ ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται. Ἀγνοεῖς, ὅτι οὐδὲν τοῦ τῆς ὑπερηφανείας πάθους ὀλετριώτερον; Οὐκ οἶδας, ὅτι δι' οὗ πὰς ἑαυτὸν ἐπαίρειν βούλεται, δι' αὐτοῦ καταισχυνθήσεται, καὶ πάντων ἀθλιώτατος ἀποδείκυται; Οὐκ ἀνέγνως, ὅσα περὶ τῆς ὑψηλοφροσύνης τοῖς διδασκάλοις ἔιρηται; Οὐαί σοι, οὐαί σοι, ἐλεεινότατε! Δεῖ γάρ μέ καὶ πάντα Χριστιανὸν ἕνεκεν σοῦ ὀλοφύρεσθαι, εἰ μὴ ἀποστῇς τῆς τοιαύτης ἀισχρᾶς ἐνθυμήσεως.

47 Ἀλλ' ὅμως πέπεισμαι, εἰ καὶ κατάχρεως, ὃς ταῦτά σοί ἐρῶ· παραινεῖν γάρ σέ καὶ νουθετεῖν ὀφείλομεν, ὅτι τοῦτό σοί γεγονέναι παραχωρηθήσεται, οὐ διὰ τὴν σὴν ὄντως πρὸς Θεὸν ἀξιότητα, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑμετέραν ἄπειρον ἀπροαξίαν, καὶ ἀμέλειαν, καὶ πλημμέλειαν. Ἐπιτεύξῃ δὲ σὺ τῆς φιλαρχικῆς ταύτης· ἀλλ', ὥς μοί θεόθεν ἀποκεκάλυπται, οὐ μὴ ἴδοις μιᾶς ἡμέρας ἀνάπαυσιν, οὐδέ σοί τὰ πράγματα, ὡς ἐρᾷς κατευθηνθήσεται, καὶ μέχρι μιᾶς ὥρας οὐ μὴ ἄρξεις τοῦ θρόνου, ὡς ἐφίεσαι, ἀλλ' ἐπικρατήσας αὐτοῦ, ἐπί χρόνον βραχὺν τῆς ὑμετέρας παιδείας ἕνεκεν κακῶς ἀποβληθήσῃ, καὶ τῆς ἀρχῆς στερηθήσῃ,

καὶ

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO, EX MS. GRÆCO.

καὶ καταισχυνθήσῃ, καὶ πᾶσιν ὕστερον μισητὸς φανήσῃ· ἐπειδὴ ὡς λύκος οὐκ διὰ θυρίδος εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν προεδρίαν εἰσελεύσῃ, καὶ οὐχ ὡς ποιμὴν ψηφισθήσῃ. Ὅθεν ἡ ἀλήθεια νικήσει, καὶ ἐν τῇ οἰκείῳ τάξει σταθήσεται ἡ σελήνη καὶ τοὺς θεσμοὺς αὐτῆς, καὶ ὅρους οὐδαμῶς ἀτεθήσει, τὴν ἁγιωτάτην, φημὶ, ἐκκλησίαν, ἥτις ἐξ ἀεὶ οὐ διαλέλοιπε, πολεμουμένη καὶ νικῶσα· ὥσπερ οὐδέποτε τὴν θάλασσαν τὰ κύματα διαλείπει, οὐδὲ τοὺς τοῦ Θεοῦ ἀληθεῖς ἀρχιερεῖς πόλεμος· εἰ γὰρ καὶ παραχωρήσει τὸ θεῖον ἔσεσθαι τοῦτο κατά τινά προνοίας ἄῤῥητον τρόπον, ἀλλ᾽ οὖν ἐπιστρέψει τὸ δικαίωμα τῷ ἰδίῳ τόπῳ.

48 Ταῦτα ὁ Θεόδωρος ἀκούσας, τὴν κενοδοξίαν προκέκρικεν τῆς σωτηρίας, ὡς ἵππος ἀγέρωχος, τῇ δόξῃ γαυρούμενος, ἀχαλινώτως κατακρημνὸν ἑαυτὸν εἰσωθούμενος· οὐ γὰρ τὴν αὐτοῦ διάνοιαν τῷ θείῳ φόβῳ κεχαλίνωκεν· ἐσκοτίσθη γὰρ ἡ ἀσύνετος αὐτοῦ καρδία, καὶ παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς, καὶ τῷ πατέρι αὐτοῦ τῷ

B σατανᾷ, τῷ τῆς μεγαλαυχίας ἡττώμενος φρονήματι. Ὡς τὴν κεφαλὴν βεβαρυμένος ἐπὶ τὴν γῆν νενευκυῖαν ἔχων, τρὶς ἐπυνθάνετο, εἰ παρακεχώρηται αὐτῷ τινά χρόνον ὅλως ἐπικραθῆναι τοῦ θεαδελφικοῦ προτερήματος. Γνωρίσαντος οὖν αὐτῷ τοῦ Γέροντος, ἐπανῆλθεν ὁ πανάθλιος, καὶ τὸν σύμβουλον τοῖς δώροις θέλγειν καὶ πείθειν αὐτίκα ἀπήρξατο, καὶ φίλους σὺν τῷ ἀδελφῷ διεγείρειν πρὸς αὐτὸν παρακλήτορας καὶ οὐ πρότερον ἐπαύσατο, πρὶν ἂν δι᾽ ἐξουσιαστικῆς τυραννίδος τὸν θρόνον παρέλαβε, τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην, κύριν Ἠλίαν, ἐξορίσας ἀσεβῶς καὶ ἀθέως.

49 Μετὰ οὖν τινά βραχύτατον χρόνον, κατὰ τὴν θεόσδοτον τοῦ ἁγίου Γέροντος πρόῤῥησιν πάντα πέπονθεν ὁ ἀλαζὼν καὶ αὐτάδης Θεόδωρος, ἑκουσίως ἑαυτὸν καταβαλὼν εἰς ἁμαρτιῶν βαθύτατον βάραθρον, δικαίαις καθυποβληθεὶς κατάραις καὶ ἀναθέμασι, καὶ κακῶς ἐν Περσίδι τὸν βίον καταλύσας. Ὁ δὲ ἁγιώτατος πατριάρχης, κύρις Ἠλίας, ἐπὶ τὸν ἴδιον θρόνον ἐπανῆλθεν ἐν χαρμοσύνῃ καὶ καλῇ ἐπαναλύσει, καὶ πολυμερῶς τῆς πατριαρχικῆς ἀπέλαυσεν ἀξίας ἐπὶ ἐνιαυτοὺς ἱκανοὺς, καὶ τῶν τῇδε ὁσίως πρὸς τὸν Θεὸν ἐκδημήσας, τὸν σύγκελλον αὐτοῦ, κύριν Γεώργιον, τοῦ θεαδελφικοῦ θρόνου κατέλειψεν διάδοχον.

C

50 Μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν τοῦ κύρου Ἠλία ἱεραρχοῦντος, καὶ τῆς τοῦ ἁγίου Γέροντος προγνώσεως τελεσθείσης, τινὲς τῶν πατέρων προσελθόντες τῷ Γέροντι, ἐπηρώτων αὐτὸν, λέγοντες· Πῶς, πάτερ ἁγιώτατε, ἀπεκάλυψέ σοί ὁ Θεὸς, ἡνίκα σοί ποτέ προσῆλθε πευσόμενος ὁ κακόμνηστος ἐκεῖνος Θεόδωρος, ὅποτε ἀνόμως τῶν Ἱεροσολύμων ἐπισκοπήσας, τὸ ἐκ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ καὶ ἐπισκοπῆς γεγενημένον, καὶ πρὶν αὐτὸν ἐκφράσαι σοί τὸ ζητούμενον; Πρὸς οὓς τὰ πρῶτα μὲν δυσχεράνας τοιοῦτον αὐτοῖς μυστήριον ἀποφήνασθαι, εἶτα δὲ πλεῖστα παρακληθεὶς ὑπ᾽ αὐτῶν, μετὰ πολλῆς μετριοφροσύνης εἶπεν· Ἐκείνου, περὶ οὗ πυνθάνεσθε, ὦ πατέρες, πολλά μέ δυσωπήσαντος, ἐπείσθην, καὶ εἶπον αὐτῷ μετά τινά προθεσμίαν ὑποστρέψαι πρὸς μὲ, καὶ εὐθέως ἠρξάμην πρεσβεύειν τὸν φιλάνθρωπον Θεὸν γνωρίσαι μοί διὰ ποίαν ἀφίκετο χρείαν, καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς γενησόμενον.

51 Πρεσβεύσας οὖν, ὡς ἐν ἐκστάσει ἐγενόμην, καὶ θεωρῶ ἐμαυτὸν ὡς ἐπὶ Κύριον τῆς δόξης ἐν τόπῳ φωτεινῷ καὶ ὑπερενδόξῳ, οὗ τὸ σέλας ἂν ἐκδιήγητον καὶ τὸ κάλλος ἀμήχανον πᾶσαν ὑπερεκπίπτον αἴσθησίν τε καὶ ἔννοιαν· ὑπῆρχε γὰρ ἐν αὐτῷ πέτρα διαυγέ-

in modum dejicieris, principatu exueris, onerabe ris contumeliis, atque omnium deinde odio dignus habebere: quando in magistratum Ecclesiasticum ut lupus non per ostium ingressus fueris, nequaquam etiam ut pastor censeberis. Unde vincet veritas, et in suo ordine luna consistet, legesque suas ac fines nullo pacto pervertet; sanctissimam dico Ecclesiam, quæ nullis retro seculis defecit, impugnata semper et victrix. Quemadmodum enim fluctus nullo umquam tempore mare destituunt; ita neque genuinos sacerdotii Principes hostilis incursio. Nam quantumvis pro ineffabili quadam providentiæ ratione commissurum sit divinum numen, ut istud eveniat; faciet nihilominus, ut suum tandem justitia locum obtineat. D

48 Hisce auditis, Theodorus inanem gloriam anteposuit saluti, adinstar equi ferocis, superbi, effrenate in præcipitium semetipsum ruentis. Etenim animum suum timoris divini freno non coercuit: Obscuratum est enim insipiens cor ejus, et comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est eis; imo et satanæ patri suo, jactantiæ spiritui victum se dedidit. Itaque gravato capite E in terram defixo, ter quærebat, datumne sibi esset, Theadelphicum omnino primatum aliquamdiu obtinere; quod cum ei Senex affirmasset, discessit infelix, symbolumque demereri donis, et in partes suas pertrahere sine mora cœpit, adhibere insuper apud eum amicos, qui una cum fratre causam orarent suam; nec ante destitit, quam per dominantem tyrannidem, exterminato impie ac sacrilege Helia, sanctissimo Patriarcha, cathedram est adeptus.

Pontificatum igitur a Saracensis obtinet:

40 Vix itaque brevissimum tempus effluxerat, cum et fastu, et sui amore tumenti Theodoro juxta sancti Senis inspiratam divinitus prædictionem evenerunt omnia, cum ultro sese in altissimam peccatorum voraginem dedit præcipitem, meritisque adeo imprecantium atque execrantium vocibus exagitatus, ac in Perside infelici tandem fato defunctus est. Sanctissimus vero Patriarcha, domnus Helias, cum gaudio atque honorifico reditu propriam sedem postliminio repetiit, diuturnaque dignitate patriarchali ad annos satis multos gavisus est; et cum hinc ad Deum sancte migraret, domnum Georgium syncellum *e* suum in cathedram Theadelphicam successorem reliquit. F

iterumque privatur, Helia restituto.

e

50 Quadam ergo die, patriarchatum administrante domno Helia, et vaticinio sancti Senis impleto, adeuntes ad hunc patrum aliqui, interrogabant eum, dicentes: Quomodo, pater sanctissime, cum infelicis memoriæ Theodorus ille, qui Hierosolymis nuper tam injuste præsedit, mentem tuam aliquando exploraturus veniret, manifestavit tibi Deus, quod principatu ejus et episcopatu factum est, etiam antequam elocutus tibi esset ipse, quid quæreret? Quibus quidem cum hujusmodi mysterium aperire gravaretur in principio, postmodum tamen vi multa precum ab iis exoratus, ait: Quoniam ille, o patres, de quo quæritis, importuna me flagitatione fatigabat, expugnari me passus sum, præcepique homini, post certos dies ut rediret ad me: e vestigio benignum erga homines Deum orare instituo, ut revelet mihi, et qualem ob causam advenisset, et quid ex illa esset eventurum.

Quærentibus Patribus declarat S. Stephanus

51 Instituta ad hunc modum oratione, in ecstasin raptus memetipse contemplor quasi apud Dominum gloriæ, illustri atque infinitæ pleno magnificentiæ loco, cujus splendor inenarrabilis, ac sublimis pulcritudo omnem et sensum exsuperat

quomodo ea sibi fuerint per visionem revelata,

et

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

A et cogitationem. Erat quippe in illo petra lucidior, præclarior, augustior ceteris, quæ videbam : in hac porro locus quidam erat extensus, planus, æquabilis, firmus, et ad sedendum accommodus. Ad radicem vero petræ conspicio mendaci nomine Theodorum, tumultuantem, commotum, desudantem, obnixeque in eam luctantem evadere; et post multum laboris ascendentem, at non qua firmum, aptumque sessioni petra solum præbebat, collocantem sese ; sed qua exesa erat ac prærupta, fallendisque opportuna vestigiis, præcipitio se exponentem, palmisque et manibus atque artubus omnibus prensare molientem saxa, seseque a lapsu ac ruina, quoquo poterat modo, tuentem. Cumque id ne ad brevissimæ quidem horæ spatium posset, sed inde perpetuo rueret, ubi uncis se digitis applicuerat, nec jam esset, in quo posset consistere, tandem ex alto præcipitem ad imum usque collapsum et miserabiliter contritum aspexi.

στέρα τε καὶ εὐκλεεστέρα, καὶ ἐνδοξοτέρα, ἐν ᾗ χῶρος ἦν λεῖόστε καὶ ὁμαλὸς καὶ ἐπίπεδος καὶ εὐκάθεδρος, καὶ κάτωθεν τῆς πέτρας βλέπω τὸν ψευδώνυμον Θεόδωρον, πολὺ θορυβούμενόν τε καὶ κλονούμενον, μοχθουνθά τε καὶ μέγαν ἀγῶνα προβαλλόμενον ἐπ' αὐτὴν ἀνιέναι, καὶ μετὰ πολὴν ἀνελθόντα μόχθον, οὐ μὴν τῷ ἐπιπέδῳ τε καὶ εὐκαθέδρῳ τῆς πέτρας τόπῳ ἐνιδρυμένον, ἀλλ' ἐν κόιλῳτε καὶ βαθεῖ καὶ εὐολίσθῳ, ἑαυτὸν καταχρημνῆσαι πειρώμενον, καὶ παλάμαις τε καὶ χερσὶ καὶ πᾶσι τοῖς μέλεσι δράξασθαι τῆς πέτρας μηχανώμενον, καὶ ἑαυτὸν ἀνεκπτώτως καὶ ἀνολίσθως κατορθῶσαι τροπούμενον, καὶ παντελῶς οὐκ ἰσχύοντα πρὸς βραχυτάτης μῆκος ὥρας, ἀλλὰ διηνεκῶς ὀλισθαίνοντα, ὅθεν ἄκροις δακτύλοις ἥπτετο, καὶ ἄνεσιν τὸ παράπαν οὐκ ἔχοντα· ὕστερον δὲ πεπτωκότα ἄνωθεν ἕως κάτω, καὶ δεινῶς συντριβέντα.

cujus significationem exponit.

52 Hæc igitur ubi contemplatus essem, perpendere cœpi ac visa discutere, Deique statim lumine collustratus sic reputabam : petram quidem
B illam esse Christianorum fidem ; per planum autem illum et commodum verticem, Præsulis designari cathedram ; Theodori vero laborem improbum ac defatigationem, atque ingentem, ut continere se posset in petra, colluctationem, desiderium ejus fuisse Patriarchali sede potiendi, quam scilicet neque legitima suffragatione, neque electione divina, sed permissione tantummodo potuit involare : quandoquidem non in plano petræ, sed in præcipiti cavoque consedit loco, ubi solide consistere nequaquam diu potuit, sed e sublimi afflictus ad terram est ; quia recipere ipsum Dei Ecclesia non sustinuit, sed abjicere et sanctissimum polluto ejus impuroque putore thronum repurgare. Patres itaque puram Senis mentem suspicientes, collaudarunt Dominum nostrum Jesum Christum.

52 Θεασάμενος οὖν ταῦτα, διενούμην συγκρίνων τὰ ὀφθέντα, καὶ παραυτὰ τῇ τοῦ Θεοῦ φωταγωγηθεὶς ἐλλάμψει ἐνόησα, ὅτι ἡ μὲν πέτρα τῶν Χριστιανῶν ἐστιν ἡ πίστις· ὁ δὲ ἐπίπεδος αὐτῆς καὶ εὐκάθεδρος E
λόφος προέδρου καθέστηκε θῶκος· ὁ δὲ τοῦ Θεοδώρου πολὺς κόποστε καὶ μόχθος, καὶ τὸ μέγα κλυδώνιον ἐπὶ τὴν πέτραν καθέστῆναι σπουδάζοντος, πόθος ἦν ἆρξαι πατριαρχικοῦ θώκου, ὃν οὐ κατὰ δικαίαν δηλαδὴ ψῆφον, οὔτε κατ' ἐκλογὴν θείαν, ἀλλὰ κατὰ παραχώρησιν ἐφθακέναι ἴσχυσεν· ἐπειδὴ οὐκ ἐν ὁμαλοῦ τῆς πέτρας, ἀλλ' ἐν τῷ ὀλισθηρῷ καὶ κόιλῳ ἐκάθισε τόπῳ, ᾧπερ οὐδαμῶς βεβαίως ἐπὶ πολὺ ἐφιζάνειν δεδυνήται, ἀλλ' ὕψωθεν χαμαὶ κατέπεσεν, ὅτι ἡ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία ἀποδέξασθαι αὐτὸν οὐκ ἀνέσχηται, ἀλλ' ἀποῤῥίψειν αὐτὸν, καὶ τὸν θειότατον ἀποκλύσειν θρόνον τῆς αὐτοῦ βεβήλου καὶ μιαρᾶς δυσωδίας. Τεθαυμακότες οὖν ἐπὶ τούτοις οἱ πατέρες τὴν τοῦ Γέροντος καθαρότητα, δόξαν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ ἀνέπεμψαν.

Basilius meliori mente simile quid exquirens,

53 Rursum alio tempore abbas, cujus paullo ante memini, Basilius, fatuo Theodoro quondam familiariter usus, deinde vero, propter ejus audaciam impiamque præsumptionem proscribendo a se illum ac facessere jubendo, sapienter adversatus ; ex quo nempe vaticinantem de eo præscium futuri Senem audierat ; hic, inquam, Basi-
C lius deiferum Senem adiit, orans ac dicens : Sanctissime pater Stephane, obsecro te, ut expedias mihi, quanam huc de causa accesserim ; tum quid illa portendat : novi etenim, novi, quidquid a Deo postulas, dari tibi. Ac primo quidem tergiversabatur Senex ; postmodum tamen bono ejus propensaque voluntate exorari se passus, duorum ab eo dierum intervallum dari sibi petiit ; post quod revertenti ait sanctus Presbyter : Ad episcopatum rogaris, eoque jam huc recurris, quod scire aveas, numnam id expediat ; quapropter edico tibi :

53 Ἄλλοτε δὲ αὖθις ὁ πρὸ μικροῦ μνημονευσθεὶς ἀββᾶς Βασίλειος, ὅστις ἦν ποτέ φίλος τοῦ ματαιόφρονος Θεοδώρου, ὕστερον δὲ εὐλόγως γεγονὼς ἀντιπαλος διὰ τὴν ἄθεον αὐτοῦ τόλμαν καὶ θρασύτητα αὐτοῦ τελείως ἀποκόψας καὶ ἐκστήσας ἑαυτὸν ἐξ οὔτε τῆς περὶ αὐτοῦ προῤῥήσεως παρὰ τοῦ προγνώστου Γέροντος ἀκήκοεν· οὗτος τοίνυν ὁ Βασίλειος προσῆλθεν τῷ θεοφόρῳ Γέροντι λισσόμενος καὶ λέγων· Πάτερ ἁγιώτατε Στέφανε, ἐκλιπαρῶ σε προφάναι, τινός F
ἕνεκεν ἐνταῦθα ἐλήλυθα χρείας, καὶ ὅτι τὸ ἐξ αὐτῆς φανησόμενον· οἶδα γὰρ, οἶδα, ὅτι πᾶν, ὃ ἂν αἰτεῖς τὸν Θεὸν σοῦ, δίδοταί σοί. Καὶ πρότερον μεν ὁ Γέρων παρῃτήσατο, ὕστερον δὲ παρακληθεὶς ὑπὸ τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ καὶ εὐπροαιρέτου διαθέσεως, ᾐτήσατο παρ' αὐτοῦ δύοιν ἡμερῶν διωρίαν, ἧς πληρωθείσης, ἐπανελθόντι φησὶν ὅσιος πρεσβύτης· Ἐπίσκοπος ἐζηθήθης γενέσθαι, καὶ εἰ συμφέρει καταμαθεῖν ζητήσων ἐλήλυθας· διὸ λεγω σοί.

audit sibi minus convenire episcopatum;

54 Episcopatum quidem ingentem, ac sublimem, supraque mundi dignitates positum, supernis æternorum bonorum remunerationibus eos honorare, qui ad ministerium suum caste integreque obeundum incumbunt, et concreditam sibi navim prudenter tranquillum in portum dirigunt, ac præstant incolumem. Rerum omnium nihil est summo sacerdotio melius : nimirum quod ad supremum virtutum apicem eos attollit, qui religiose, ac sancte commissa sibi ecclesiastica gubernacula moderantur. Verumtamen, si me audis, cavebis illos sequi, qui te requirunt, gravissimoque hoc premendam jugo inclinare cer-

54 Ὅτι ἡ μὲν ἐπισκοπὴ μεγάλη καὶ ὑψηλὴ καὶ ὑπερκόσμιος καθέστηκε, ὑπερτέραις ἀμειβομένη τοὺς τὸ ἔργον αὐτῆς εἰλικρινῶς καὶ ὁσίως μετιόντας, καὶ τὴν ἐμπεπιστευμένην ὁλκάδα ἐπ' εὔδιον λιμένα σοφῶς ἐξιθύνοντάς τὲ καὶ διασώζοντας, αἰωνίων ἀγαθῶν ἀντιδόσεσιν. Οὐδὲν τῶν ὄντων τῆς ἀρχιεροσύνης ἄμεινον· ἐπ' αὐτὴν γὰρ τὴν τῶν ἀρετῶν ἀκρότητα ἀναγει τοὺς θεοφρόνως καὶ ἀνεπιλήπτως πηδαλιουχοῦντας τοὺς ἐγκεχειρισμένους ἐκκλησιαστικοὺς οἴακας· ἀλλ' εἴπερ μοί ἀκούσεις, οὐ μὴ παρέψῃ τοῖς σέ ἐπιζητοῦσιν, οὐδ' οὐ μὴ ὑποκλίνῃς τὸν σὸν αὐχένα δέξασθαι τουτονὶ τὸν ἐπαχθέστατον ζύγον, ἀλλὰ τὸν ἐλαφρὸν, ὃν περίκεισαι, διαμένεις ἀεὶ τηρῶν· οὐ γὰρ

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

ἐστί σοί ἐπισκοπῆσαι συμφέρον · ἀλλ' ὅμως ἐπίσταμαι, εἰκαίπερ κεκώλυκά σέ, ὅτι πάντως οὐ πεισθήσῃ, ἀλλ' ἐπισκοπήσεις · οὐ γὰρ ὑπὸ ἀνάγκην ὑπάρχεις, καὶ βίαιον ὅρον, ἀλλὰ τῷ αὐτεξουσίῳ τετίμησαι.

55 Ἀγασθεὶς οὖν ἐπὶ τούτοις ὁ ἀββᾶς Βασίλειος εἶπεν · Πῶς, ἁγιώτατε πάτερ, θεόθεν μεμαθηκὼς, ὅτι πάντως ἐπίσκοπος γενήσομαι, κωλύεις μέ τοῦ γενέσθαι παραινῶν; Πρὸς ὃν ἀποκριθεὶς ὁ Γέρων ἔφη · Ὅπερ μοί ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπεφάνθη, οὐκ ἀπέκρυψά σοῦ, εἰρηκὼς ὅτι οὐδαμῶς ὑπὸ βίαντε καὶ ἀνάγκην καθέστηκας, ἀλλὰ τῷ αὐτεξουσίῳ τετίμησαι, γνωρίσας, ὅτι ὁ βίος οὗτος, ὃν μετέρχῃ, σοὶ μᾶλλον τῆς ἐπισκοπῆς ἐστιν συμφερώτερος. Ἀκηκοὼς δὲ ταῦτα ὁ Βασίλειος ἠξίωσεν αὐτὸν φανερῶσαι, πῶς αὐτῷ περὶ τούτων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πεφανέρωται. Καὶ φησί πρὸς αὐτὸν ὁ θεοφόρος . Γεγονὼς ἐν ἐκστάσει ἐμαυτόν τε καὶ σὲ, καὶ μοναχῶν πληθὺν ἐν ἐπηρμένῳ τε καὶ ὀχ' ἐῤῥωμένῳ κάστρῳ καθωραισμένῳ τε καὶ παντοίᾳ πεποικιλμένῳ ὡρανότητι, ἐκλαμπρῷ τε καὶ ἀκαταγωνίστῳ ὁρῶ · ὡς οὖν καθήμενοι ἦμεν ἐν αὐτῷ, ἰδοὺ θύραθεν τοῦ κάστρου ἔρχεται φωνὴ · Δευρ' ἴθι
B πρὸς ἡμᾶς, ἀββᾶ Βασίλειε, δεῦρ' ἴθι, βοῶσα.

56 Παρακεκυφότες δὲ ἄμφω ἐγώ τε καὶ σὺ ἐγνωκέναι, πόθεν γέγονεν ἡ αὐδὴ, θεωροῦμεν θάλατταν σφόδρα κυμαινομένην, ἀνθρώπους τε ἐν αὐτῇ πολλοὺς νηχομένους, καὶ ὑπὸ τῶν ταραχωδῶν κυμάτων κλυδωνιζομένους, καὶ χειμαζομένους · καὶ τούτων τινὰς μὲν καταποντιζομένους, τινὰς δὲ κοπιῶντας, καὶ τοῦ ποθουμένου ἀστοχοῦντας · ἑτέρους δὲ ἐκ τῆς ἀνωφελοῦς ἐκείνης ἐνύλου φύρσεως ἀμογητὶ τοῦ ζητουμένου μετειληφότας. Ἀφ' ὧν τινός βραχέος ὄχλου, ἐξηχεῖτο φωνὴ κράζουσα · Ὀρέγου χεῖρα ἡμῖν, ἀββᾶ Βασίλειε, ὀρέγου. Τῆς φωνῆς οὖν οὕτω δηθὰ κραυγηδὸν ἐξηχούσης, πάντες οἱ σύν σοί τοῦ διαυγοῦστε καὶ ἀσφαλοῦς ὀχυρώματος ἔνδοθεν· διατετειχισμένοι διδασκαλικαῖς παραινοῦντες εὐνοίαις ἐκωλυομέν σέ τὴν τοῦ περιφανοῦς ἐκείνου ἀκαταμαχήτου κάστρου λαμπρότητά τε καὶ γαληνώτητα μὴ καταλιπεῖν, καὶ πρὸς τὴν σαλώδη πεπορεῦσθαι θλίψιντε καὶ πολύκλονον σύσχυσιν · σὺ δὲ προέσχες τῆς τῶν προσκαλούντων ἀκροώμενος φωνῆς, ὀνομαστὶ φωνούσης · Μὴ ἐγκαταλίπῃς ἡμᾶς, ἀββᾶ Βασίλειε, τοὺς ποιμένα σέ καὶ προστάτην ἐπιποθοῦτας τῆς ἡμετέρας ἠμέλησας
C νουθεσίας, τῇ ποιμαντικῇ μᾶλλον ἀρχῇ ἐνηδόμενος, καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀβιάστως πεπόρευσαι, τὴν τοῦ κάστρου ἐάσας τερπνοτάτην ἀσφάλειαν.

57 Ἐγὼ δὲ τὴν ὀπτασίαν ταύτην ἀνακρίνας, οὐδὲν κατανοῆσαι πλέον δεδύνημαι, καὶ ὅτι τὸ μὲν πολύφωτον καὶ περιφανὲς ἀῤῥαγέστατον κάστρον τῆς τοῦ εὐαγοῦς μονήρους βίου ἀρίστης διαγωγῆς εἰκὼν καθέστηκεν · ἡ δὲ πολυτάραχος καὶ κυματώδης θάλασσα τοῦ κόσμου ἴνδαλμάτε καὶ ὁμοίωμα πέφυκεν ἐξεικονίζων τὸν πολυμέριμνον τῶν ἀνθρώπων φυρμὸν, καὶ τὸν τῶν βιωτικῶν πραγμάτων ἀκατάπαυστον χειμῶνα · τὸν δὲ μέτριον ἐκεῖνον σύλλογον, τὸν σέ πρὸς ἑαυτὸν ἐγκαλούμενον, καὶ τὴν τῶν σῶν χειρῶν ὄρεξιν ἐξαιτούμενον, Χριστιανῶν εἶναι μέρος ὑπετόπασα. Τοὺς δὲ σὺν ἐμοῦ σέ ἀκολουθῆσαι κωλύοντας, μοναχοὺς ὑπάρχειν ὑπέλαβον · σὲ δέ βλέπων ταῖς κλήσεσιν ἐκείνων ἐπιγαννύμενον, λελόγισμαι, ὅτι μᾶλλον αὐτοῖς ἠκολουτηκέναι προαιρεῖς, εἴπερ ἡμῖν τὸ σωτήριόν τε καὶ βέλτιον φιλοστόργως συμβουλεύουσιν, ὅθεν σέ συμπορευθῆναι κεκώλυκα, καίπερ σέ γινώσκων ἀπειθήσειν μέλλοντα.

58 Λίαν μέντοι ἐπὶ τούτοις ἀγασθεὶς ὁ Βασίλειος, τῷ τῶν ἀγαθῶν δοτῆρι καὶ ὑπεραίνῳ Θεῷ χαριστή-

vicem ; sed leve illud, quod gestas modo, servare D
in perpetuum perges : nam Episcopum agere non expedit tibi. Scio tamen, quantumvis inhibeam, nequaquam acquiesces, sed ultro admittes episcopatum : quippe nec imponitur tibi necessitas, nec vis affertur, sed honor volenti oblatus est.

55 Demiratus hæc itaque Pater Basilius ait : Quid hoc sibi velle dicam, pater sanctissime, quod edoctus a Deo, episcopum omnino fore me, prohibes tamen hortarisque ne fiam? Cui Senex reposuit : Quodcumque divinitus ostensum est mihi, non te celavi, cum te dixi neque vi, neque necessitate ad honores, sed tua voluntate adductum esse, et significavi vitam istam, quam agis modo, magis tibi, quam Episcopatum, conducere. Quibus intellectis, obtestatus est illum Basilius, explicare sibi ut vellet, qua ratione hæc a Deo manifestata ei fuissent. Respondet illi vir Deo plenus : Abreptus spiritu et memetipse, et te, et monachorum turbam in arce edita atque egregie munita, spectabili insuper, omnisque generis ornamentis decorata, splendida denique et inexpugnabili videbam. In ea porro ubi consedissemus, ecce tibi, quasi a castri foribus allapsa vox est: E
Adesdum huc ad nos, adesdum huc, abba Basili, ingeminans.

et intelligit, illum a se admittendum ex S. Stephani visione

56 Respectantes ambo, ego ac tu, ut, unde provenisset clamor, discernere possemus, mare conspicimus vehementer agitatum, hominesque in eo natantes complures turbulentis abripi fluctibus, ac fœda tempestate jactari; et quosdam quidem eorum pessum abeuntes, quosdam vero fatigatos misere, atque inde, quo avebant pertingere, penitus in diversa conjectos; alios autem, ex inerti illo crassoque limo emersos, nullo negotio id consequentes, quod expetebant. Ab horum exiguo numero vox audiebatur inclamantium : Protende nobis manum, pater Basili, protende manum. Cumque diu ita clamose vox insonaret, intercessimus quotquot præclarissimo tutissimoque occlusi tecum in munimento eramus, sapienti te benevolentia exhortantes, ne illustris et inexpugnabilis illius arcis splendorem securitatemque relinqueres, nec in tribulationis procellas ac multiplicem te tumultum injiceres. At tu auscultare maluisti invocantium vocibus, nomine te compellantibus : Ne desere nos, pater Basili, pastorem te ac præsidem exoptantes; nostrorum F
interim securus monitorum, pastorali magis principatu inescatus; et ad illos te libere contulisti, jucundissima castri securitate posthabita.

status secularis jactationem; monastici requiem

57 Ego vero, cum visionem hanc expendissem, disquirere ultra nihil potui; conjecique continuo, splendidissimam, illustrem, firmissimam hanc arcem optimum vitæ solitariæ ac beatæ institutum referre; mare contra tumultuans, atque undis furens mundi speciem ac similitudinem exhibuisse, agitatam tot curis hominum perturbationem exprimens, et irrequietam negotiorum ad hanc vitam pertinentium tempestatem : modicum autem eorum, qui te advocabant, ac porrigi sibi a te manus poscebant, globum, Christianorum esse partem putavi; porro eos, qui juxta mecum obnitebantur, ne sequereris, judicavi esse monachos ; denique ubi te videbam istorum invocationibus delectari, sic apud me statui, sectari tibi illos potius esse, quam nos, salutaria tibi toto pectore ac meliora suadentes. Unde vetui, ne cum illis abires, tametsi non obtemperaturum præscirem.

repræsentante :

58 Quibus quidem perculsus Basilius bonorum datori, ac Deo numquam sat laudando euchari-

sticum

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

A

ad istum tamen pro-xenorum [illegible] maluit accedere, factus Episcopus Tiberiadis f g

sticum carmen direxit, stupendam Senis virtutem extollens : nam prævisione hac ad apicem impleta, eaque pluribus narrata, Hierichuntinæ ecclesiæ administranda suscepit negotia, atque inde sanctum eumdem Senem invisit, Tiberiadis *f*, dilectæ Christo civitatis, per id tempus Episcopus, deiferi Senis indigno me ac minimo tunc agente discipulum, eique, dum in Ducæ speluncis *g* ageret, inserviente ; quem, ut æquum erat, salutatum, obsecrare usque eo non destiti, donec perpuli veraci sua sinceraque lingua geminam, quam scripsi modo, atque utilem animis mirabilium narrationem coram me inutili, et iis, qui aderant, seriem retexere ; cujus ipse auditor factus etiam hoc nomine Deo gratias egi, qui favorem suum copiose iis offert, qui eum fideliter toto corde magnificant.

ριον ὕμνον ἀνέπεμψε, τὴν ἀξιάγαστον αρετὴν τοῦ Γέροντος ἐγκωμιάσας · ὕστερον γὰρ ταυτησὶ τῆς προοράσεως ἀκριβῶς τελεσθείσης, πολλοῖς αὐτὴν διηγησάμενος, τὴν Ἱεριχὼ διοικεῖν κατήντησε χρείαν, κἀκεῖθεν πρὸς αὐτὸν τὸν ἅγιον Γέροντα παρέγενετο τῆς φιλοχρίστου πόλεως Τιβεριαδος ὑπάρχων ἐπίσκοπος, ἐμοῦ τότε τοῦ ἀναξίου καὶ ἐλαχίστου τοῦ θεοφόρῳ πρεσβύτῃ μαθητεύοντος, καὶ διακονοῦντος ἐν τοῖς τοῦ Δουκᾶ σπηλαίοις διατρίβοντι · ὃν, ὡς εἰκὸς, ἀσπασάμενος, καὶ πολλὰ λιπαρήσας ἐβίασα μὲν διηγήσασθαι ταύτην τὴν προγραφεῖσαν τῶν θαυμαστῶν διηγημάτων ψυχωφελῆ ξυνορίδα διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ φιλαληθοῦς καὶ ἀκιβδήλου γλώσσης πάλιν ἐπὶ ἐμοῦ τοῦ ἀχρείου καὶ τῶν παρόντων, ἧς ἐχόντως ἀκροατὴς γεγονὼς, χάριν τῷ Θεῷ καὶ ἐν τούτῳ προσήνεγκα, τῷ τὴν χάριν αὐτοῦ πλουσίως παρέχοντι τοῖς αὐτὸν ὁλοψύχως ἐν πίστει μεγαλύνουσιν.

ANNOTATA.

a *A* σπουδάζω *studeo, nos* studium *medio ævo invenimus appellatum; quod nunc malunt* academiam *dicere : qualem aliquam erectam Hierosolymis tamquam in civitate Patriarchali juxta primariam urbis* B *ecclesiam, saltem ad Cleri instructionem, monachorumque sacrarum litterarum perdiscendarum gratia eo confluentium, ex his apparet.* E

b *Vox hæc* donum Dei, *seu a* Deo datum *significat.*

c *Ita cognominatur propter Jacobum fratrem Domini, primum urbis Hierosolymitanæ Episcopum ; quasi dicas* Dei fratris thronus.

d *Arcem præsidio Saracenorum insessam intellige ad urbis tutelam ; de qua voce diximus ad Acta Martyrum Sabaitarum num.* 6.

e *Quasi cellæ seu throni consortem dicas. Proximus hic Patriarchæ erat et successor quoque mortuo, inquit ex Cedreno et Zonara, Meursius in Glossario. Ecclesia Occidentalis* coadjutorem *nominat.*

f *Est Palestinæ secundæ civitas ad mare Galilææ, ab ipsa cognominatum. Hujus Episcopus Joannes invenitur in Concilio Hierosolymitano, anno* 536 *celebrato, tertio post Petrum Episcopum loco subscripsisse ejusdem sententiæ contra Anthimum.*

g *Nullam hic notitiam habere potui ; eædem speluncæ recurrunt num.* 92.

CAPUT VI.

Absentia videt; futura prædicit ; secreta cordium cognoscit.

Petronæ procul absentis vulnus, sanitatem, reditum fratri ejus declarat.

Alias alius quispiam ex maxima metropoli Damasco, illustris genere, in contemplationis exercitio solidus, neque profana leviter tinctus eruditione, vir et in religione, et in præstantissima monachorum disciplina doctissimus, qualis C etiam a sanctis patribus privatim ac publice probabatur, nomine Marianus, Stephano, divina prædito sapientia Seni, ad promovendum spiritum haud segniter vacabat. Quem cum die quadam in hesychasterio suo commorantem, pro more super aliqua speculatione consuluisset, discedere cogitabat. Consurgentibus igitur ipsis, gratissimus Deo Senex apprehensum eum vestibus retrahit inhibetque dicens : Dominus Petronas, frater tuus qui ad coemendos dactylos a nunc in Aulone *a* versatur, hodie hac ipsa hora lethali morsu a serpente ictus est ; ut spiritu deficiente vergere jam cœperit ad mortem. Sed bono animo esto, dilecte, bono animo esto : nam qui a viperinis morsibus Israeliticum olim populum liberavit, idem ille hunc etiam modo servavit incolumem : quin, ecce, restitutus est plane, et post tantum temporis, die tali, integer ac valens veniet ad te, gratias ei suppliciter agens, qui et corripuit se, et sanavit. Et hæc fatus eum dimisit.

"Ἄλλοτε καὶ ἄλλός τίς ἀπὸ τῆς μεγίστης μητροπόλεως Δαμασκοῦ, ἐμφανὴς τῷ γένει, πρακτικῇ θεωρίᾳ ἐνιδρύμενος, καὶ της θύραθεν οὐκ ἀμύητος παιδεύσεως, σοφώτατος ἀνὴρ ἐπ' εὐλαβείᾳ τε καὶ βελτιωτάτῃ μοναχικῇ πολιτείᾳ · καὶ τοιοῦτος ἦν ὑπὸ τῶν ὁσίων πατέρων κρυβδήν τε καὶ διαῤῥήδην μεμαρτυρμένος, τῇ προσηγορίᾳ Μαριανὸς, ἕνεκεν ψυχικῆς ὠφελείας τῷ θεοσόφῳ ἀοκνοτέρως ἐσχολασε γέροντι Στεφάνῳ, ὃν ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐν τῷ ἡσυχαστερίῳ αὐτοῦ πεφυκότα, ὡς ἔθος, περί τινός ἐρωτὴσας θεωρίας, παλινοστῆσαι βεβούλευται. Αὐτῶν οὖν ἐξανισταμένων, τῶν ἱματίων αὐτοῦ λαβόμενος ὁ θεοχαριέστατος Γέρων, ἀνεσείρασέ τε καὶ ἀνεσχέτισε λέγων · Ὁ κύρις Πετρωνᾶς, ὁ σὸς ἀδελφὸς, ἕνεκεν φοινίκων ἐμπορίας ὑπάρχων ἐν τῷ Ἀυλῶνι, τῇδε τῇ ὥρᾳ σήμερον ὑπὸ ὄφεως καιρίως ἐδήχθη, ὥστε λιποψυχήσας τελευτᾷν ἀπίει · ἀλλὰ θάρσει, ἀγαπητὲ, θάρσει, ὅτι ὅποτε τὸν Ἰσραελίτην λαὸν τῶν ἐχιδναίων σώσας δηγμάτων, αὐτὸς καὶ νῦν ἔσωσε τοῦτον · καὶ ἰδοὺ ἀνεκτήσατο, καὶ μετὰ τοσὸνδε καιρὸν τῇδε ἡμέρᾳ ἐλεύσεται πρὸς σέ ἀσινὴς καὶ ῥωμαλαῖος, αὐτῷ τῷ παιδεύσαντι αὐτὸν καὶ ἰασαμένῳ χαριστείους ἀποδώσων εὐχάς. Καὶ ταῦτα λαλήσας ἀπέλυσεν. F

veritatem reipsa comprobante ;

60 Hic vero, ut primum cellam suam attigit, horam illam, ac diem labentis mensis adnotavit. Aderat jam, quem divina imbutus sapientia Senex assignaverat, cum domnus Petronas ad ger-

60 Ὁ δὲ εἰς τὸ ἴδιον κελλίον ἀφικόμενος, αὐτὴν τὴν ὥραν καὶ ἡμέραν τοῦ διϊππεύοντος μηνὸς ἐσημάνατο. Τῆς οὖν δηλωθείσης ὑπὸ τοῦ θεοσόφου πρεσβύτου ἡμέρας γενομένης, ὁ κύρις Πετρωνᾶς παραγέγονε

πρὸς

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

πρὸς τὸν γνήσιον αὐτοῦ ἀδελφὸν, ἀϐϐᾶν Μαριανὸν, κυρίως καὶ ἀπαραλλάκτως κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἣν προέφηνε τὸ θεόφθεγκτόν τε καὶ χαριτόπνευστον τοῦ ἁγίου Γέροντος στόμα. Θεασάμενος τοίνυν τὸν ἑαυτοῦ προσφιλέστατον ἀδελφὸν ὁ ἀϐϐᾶς Μαριανὸς, καὶ πευσάμενος αὐτὸν περιχαρῶς περὶ τοῦ συμϐεϐηκότος αὐτῷ ὀφιώδους δήγματος, καὶ λεπτομερῶς παρ' αὐτου ταῦτα πάντα μεμαθηκὰς, ὁμῶς σὺν αὐτῷ ἐκθαμϐήσαντι δόξαν τῷ Θεῷ ἀνέπεμψεν, εὐφημῶν δὲ τὴν τοῦ θαυμαστοῦ Γέροντος πανεύφημον χάριν.

61 Μετὰ δὴ ταῦτα τὴν ἐπίσημον καὶ πανευδαίμονα μητρόπολιν Δαμασκὸν, τὴν φίλην αὐτοῦ πατρίδα, καταλαϐὼν ὁ κύρις Πετρωνᾶς, μιᾷ τῶν ἡμερῶν τῆς ἁγίας παγκοσμίου Τεσσαρακοστῆς, πολλῶν τινῶν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ ἁγίου Σεργίου ναῷ, τοῦ ἐπικλην Μαξιλλάτου, συνηγμένων, ὡς συνήθως κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐκεῖ καθευδόντων, ὅπως εὐκαίρως ἐξαναστῶσι κατὰ νύκτα εἰς θείους ὕμνους, καὶ δοξολογίας, συνόντος αὐτοῖς τοῦ παννευαγοῦς ναοῦ ἱερέως, ἀρχιπρεσϐύτου ὑπάρχοντος τῆς αὐτῆς τῆν Δαμασκηνῶν μεγαλοπόλεως, κύρου Γενεθλίου, καὶ τινῶν λογάδων ἀνδρῶν ἅμα τῷ ἐμῷ πατέρι καὶ ἀδελφῷ, καὶ ἐμοὶ τῶν πάντων ἀχρειοτάτῳ μικρῷ τέ χρόνῳ πεφυκότι πάντων
B οὖν ἡμῶν ὅμου καθημένων, διηγήγατο ἡμῖν ὁ προηγορευμένος κύρις Πετρωνᾶς, ὅσα πέπονθε διά τοῦ ὄφεως ἐν τῷ Αὐλῶνι δεινὰ, καὶ τὸ τοῦ διορατικοῦ προϐλέμματος τοῦ θεοφόρου Γέροντος περὶ τῶν συμϐεϐηκότων αὐτῷ τὸ ἐξαίσιον θαῦμα, καὶ τὴν ἑαυτοῦ προδηλωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Γέροντος τῷ ὀικείῳ ἀδελφῷ εἰς τὴν Λαῦραν ἔφοδον. Ἐγὼ δὲ τούτων προσεχῶς ἀκροασάμενος, καίπερ βραχὺς τῷ χρόνῳ, λήθης βυθοῖς οὐ παρέπεμψα, ἀλλὰ πλειστάκις περὶ αὐτῶν ἐρωτήσας τὸν κύριν Πετρωνᾶν, καὶ τὴν αὐτὴν ἀκούσας διήγησιν, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῳ εὐχαριστίαν, καὶ δόξαν ἀπεπέμψα.

62 Ἄλλος δὲ τίς ἀξίοπιστος καὶ εὐλαϐὴς μοναχὸς διηγήσατό μοί λέγων· Ποτὲ οὖν ἑτέρῳ τινὶ τῶν πατέρων τούτῳ τῷ θαυματουργῇ συνηκολούθουν Γέροντι εἰς τὴν τοῦ Ἰορδάνου ἔρημον, οὗτινος ἐπὶ τὰς ὄχθας ἡμῶν γενομένων, λίαν βαθείας νυκτὸς ἀμφεπούσης, τῆς πρώτης τυχὸν καὶ δευτέρας φυλακῆς παρῳχηκυίας, οὐ κατεδεξατο ὁ Γέρων εἰς τὴν τοῦ προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου εἰσιέναι μονήν. Ἡμῶν δὲ συνεσάντων αὐτῷ, καὶ παρὰ τὰς Ἰουρδανίους ῥοὰς ἀνακλιθέντων, αὐτοῦ δὲ δι' ἡμετέρας συνανακλιθέντος ἱκετείας, ἐγὼ δὲ ἐμαυτὸν πρὸσεποιησάμην καθεύδειν βαθέως, ἱμερομενος ἰδεῖν αὐτὸν ἐκτελοῦντα τὸν κα-
C νόνα τῆς νυκτερινῆς αὐτοῦ ψαλμωδίας, μάλιστα γαληνιῶντος τοῦ αἰθέρος καὶ τῆς σελήνης παμφαοῦς οὔσης καὶ πληθούσης.

63 Βραχείας τοιγαροῦν ὥρας παρελθούσης, ἀνανεύσας ἠρέμα θεωρῶ τὸν ἅγιον πρεσϐύτην τοῖς Ἰορδανίοις ἐμϐεϐηκότα ῥείθροις, καὶ ἐπὶ τῶν ὑδάτων πεζῶς ὁδεύοντα κατὰ πλάτος ἀπ' ἄκρων τοῦ ποταμοῦ ἕως ἄκρων· κἀκεῖσε ἀντικρὺ ἐφθακότα τὰς ἡγιασμένας αὐτοῦ ἐξαπλωκότα παλάμας κἀκ τούτων ὡς δᾶδας ἐξαπτομένας, τηλαυγεστάτην ἐξαστραπτούσας αἴγλην· αὐτοῦ τοίνυν μέχρι τοῦ σημαντῆρος ἐκτείναντος τὴν καθαρὰν πρὸς Θεὸν ὁμιλίαν, ἣν τελέσος καὶ αὖθις πρὸς ἡμᾶς ὑποστρέψας, προσεποιήσατο ἑαυτὸν καθευδῆσαι, καὶ μετ' οὐ πολὺ τοῦ ὕπνου ἡμᾶς ἐξακαστῆσαι ἕνεκεν τῆς συνήθους νυκτερινῆς δοξολογίας. Οὗτος δὲ ἑωρακὼς τὸ μέγα τοῦτο θαυματούργημα, πολλοῖς τῶν πατέρων ἀνήγγειλεν, ὑφ' ὧν αὐτὸ τοῦτο τὸ παράδοξον διδαχθέντες, πρεπόντως τοῖς παροῦσι συνετάξαμεν θαύμασιν εἰς δόξαν θαυματοποιοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ εἰς πολλῶν ψυχῶν σωτηρίαν· ἥστινος χάριν ἄλλην συνθήσομαι θαυμαστὴν διήγησιν, τὸν τῆς ὑπακοῆς κάρπον κυδαίνουσάν τε καὶ ἐξαίρουσαν.

64 Ἦν τίς τῶν γερόντων ἔνδοξος ἀνὴρ, ἀϐϐᾶς

manum fratrem suum, patrem Marianum, advenit D
eadem proprie atque invariabiliter die, quam sancti Senis os illud oraculo, gratiaque divina afflatum, edixerat. Postquam ergo fratrem sibi carissimum intuitus esset pater Marianus, lætusque admodum de infixo a serpente morsu interrogasset, atque ex illo intellexisset omnia ac singula diligenter, una cum ipso stupente, Deo gloriam tribuit, celebrem Senis admirabilis gratiam collaudans.

eamque coram ipso Vitæ hujus Auctore declaravit Petronas.

61 Cum vero deinde insignem ac felicissimam metropolim, Damascum, jucundissimam sibi patriam attigisset domnus Petronas, die quodam ornatissimæ sanctæ Quadragesimæ, ingenti hominum numero in sacra sancti Sergii, cognomento Maxillati *b*, æde coacto, istic per illud tempus, ut moris erat, dormientium; quo magis tempestive ad hymnos divinos laudesque noctu consurgerent, præsente ipsis sanctissimi templi sacerdote, tum magnæ ipsius Damascenorum urbis Archipresbytero, domno Genethlio, virisque aliquot eximiis una cum patre meo ac fratre, meque omnium vilissimo, ac teneræ tum ætatis; considentibus, inquam, una illic nobis retulit prædictus E
domnus Petronas, quam gravia in Aulone esset a serpente perpessus; tum excellens illud prodigium, quo singula, quæ sibi contigerant, deifer Senex perspicua prævisione cognorat; uti et adventum suum in Lauram fratri suo jam ante manifestatum a Sene. Ego vero cum arrectis hæc auribus excepissem, tametsi tantilla ætate, profundæ oblivioni minime mandavi; sed eadem iterum iterumque ex domno Petrona sciscitatus, eaque ipsa narratione non semel imbutus, Domino nostro Jesu Christo cum gratiarum actione gloriam dedi.

Prope Jordanem pernoctans S. Stephanus

62 Alius quidam fide dignus ac religiosus monachus hæc mihi narravit: Comitabar, inquit, cum alio aliquo ex patribus Senem hunc thaumaturgum in eremum Jordanis. Ad cujus ripas cum pervenissemus, alta admodum nocte incumbente, prima forte alteraque jam præterlapsa vigilia, Seni non placuit ut Præcursoris *c* ac Baptistæ Joannis monasterium ingrederemur. Subsistentibus autem illic nobis una cum ipso, corporaque juxta Jordanica fluenta sternentibus, cum idem precibus nostris adductus fecisset ipse, tum vero ego, avidus eum spectare nocturnæ psalmodiæ suæ canonem persolventem, altum dormire me finxi, F
tranquillo maxime tum cœlo, lunaque pleno orbe collustrata.

siccis eum vestigiis transit; et flammæ e manibus orantis emicant.

63 Vix abierat itaque breve temporis spatium, cum sensim erectus, sanctum Presbyterum in Jordanicum flumen descendere conspicor, et ab altero fluvii, quam late porrigebatur, extremo ad alterum summas stringentem undas incedere; sacras porro, cum adversam in ripam evasisset, explicare manus, accensasque ab illis faces splendidissimum late fulgorem diffundere; ipso interea usque ad signum nocturnarum precum castum cum Deo protrahente colloquium; quo finito, reversus denuo ad nos, dormisse et ipse se simulat; neque multo post excitat nos a somno ad consuetas nocturno tempore persolvendas Deo laudes. Is autem, qui prodigium hoc grande suismet usurpavit oculis, pluribus illud patribus aperuit, a quibus paradoxum hoc ipsum edocti, præsentibus, uti convenit, miraculis inseruimus, ad gloriam patrantis mirabilia Dei nostri, atque ad multarum salutem animarum: cujus gratia stupendam aliam hic historiam, ex qua pretium obedientiæ illuscescat magis atque extollatur, attexam.

64 Vir inter senes egregius (patrem Cosmam appel-

A appellabant) per tempus Quadragesimæ una erat cum deifero Stephano, et alius quidam ex patribus in eremi speluncis degens, cui discipulus erat in maxima Laura et dicto audiens et pius. Canistris ergo die quodam conficiendis, otii, quod omnis nequitiæ radix est, et formidabilis acediæ dæmonis vitandi causa distentus, palmarum ramis egere cœperat et stipulis. Statim id morigero tironi suo significat: Ne graveris, inquiens, optime fili obedientiæ, per aliquem afferre tecum, quidquid ad opus manibus exercendum necesse est. Ille nihil moratus, e vestigio viam capessit, et jussu præsidis necessaria quæque secum auferens, gravem sibi ex stipulis rebusque ad eum usum aliis fascem imponit. Deus interim omnium auctor curatorque virtutum, volens eum in obedientiæ fundamento magis magisque firmare, utpote quod supernam vitam atque inenarrabilem gloriam nobis accersit, Stephano inspiravit, ut loco aliquo editiori, supra speluncam suam consisteret, qui, ubi circumspexisset, obsequentem hunc promptumque patris Cosmæ discipulum animadvertit, et euntem una angelum, candidis indutum B vestibus, ac decore splendoreque maximo præditum, sustinentem eum et adjuvantem.

Obediens monachus, comitante angelo,

65 Hunc itaque, cum ad suum accessisset magistrum, seque exonerasset, intuitus Stephanus, rogavit, si quem in via comitem habuisset; an non etiam insigniter desudasset usque adeo prægravatus? At ille: Per preces vestras in cœlum assidue volantes, nihil molestiæ pertuli, inquiebat Seni; quin hoc mihi credas velim, pater sancte, quod oneris nihil quidquam senserim, licet jam a medio itinere sarcina hac tam ponderosa onustus: nam antea sub initium viæ gravabar aliquantulum; sed in pura, casta, altaque cogitationum tranquillitate versabar. Neque enim existimo, submotis nubibus, et ventorum inducta, quanta potest, quiete, tranquillus umquam tantum fuit æther, quantum ab omni perturbante ratiocinio animus meus. Inde factum est, ut spiritus dulcedinem, quæ ex obedientia scaturiebat, talem degustaverim, qualem vis mellis numquam afferre potuit gutturi meo; adeo ut omnino sic animo sim comparatus, ut in ejusmodi subjectione, ac laborum tolerantia ad ultimum usque spiritum velim perseverare. Lætus igitur fraternis hisce progres- C sibus, graduque sublimi virtutum (uti bonis alienis gaudere numquam non solitus erat) divinæ plenus sapientiæ Senex, apparitionem angelicam præsidi ejus, iisque, qui ei aderant, enarravit, progressionem fratris in virtute, profectumque venerans, Deo gloriam retulit et gratiarum actionem, qui bonos iis angelos comites destinaret, qui sincero ei corde deserviunt, quique obedientiæ filios tanto honore dignaretur.

nec viæ nec sarcinæ laborem sentit.

66 Alium item, spectatæ in primis cum aliis pluribus, tum nobis fidei, ex Moabitide regione oriundum, cum Sene cœlesti mente prædito, cum sancto, inquam, Stephano consuetudine, atque arcta conjunctum amicitia, audivi cum hæc de se diceret: Ego, cum in patria degerem, in varias conjectus angustias, ardua pericula, damnaque ab exactoribus tributorum illata, vix relicto cum iis, qui me contingebat, elabendi loco, urbem Sanctam adivi; spretisque divitiis meis omnibus, mancipiis, ceterisque possessionibus, atque ipsis ædibus, in meam meorumque unice salutem intendens animum, relictis omnibus, improborum manus effugi. Cum vero servi mei, qui post me tardius sequebantur, ab inclementibus apprehensi publicanis, in custodiamque compulsi essent, cru-

Famulos in barbarorum potestate relictos,

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

Κοσμᾶς καλούμενος, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς Τεσσαρακοστῆς ἅμα τῷ θεοφόρῳ Στεφάνῳ, καί τίς τῶν πατέρων ἐν τοῖς σπηλαίοις τῆς ἐρήμου διατρίβων, ἔχων ἐν τῇ μεγίστῃ Λαύρᾳ τινὰ μαθητὴν ὑπήκοόντε καὶ εὐλαβῆ. Μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν ἐργαζόμενος τὰ κανίσκια, φεύγων τὴν ἀργίαν, τὴν πάσης κακίας ῥίζαν οὖσαν, καὶ τὸν δεινὸν τῆς ἀκηδίας δαίμονα τοῖς ἐργοχείροις ἀμυνόμενος, ἐδεήθη βαΐωντε καὶ χορταρίων· καὶ παραυτὰ δηλοῖ τῷ ὑπηκόῳ αὐτοῦ μαθητῇ· Διά τινός, λέγων, θέλησον, ὦ ἄριστον τῆς ὑπακοῆς τέκνον, σύν σοί πᾶσαν τοῦ ἐργοχείρου χρείαν κομίσασθαι. Ὁ δὲ μηδὲν μελλήσας εὐθέως εἴχετο τῆς ὁδοῦ, καὶ τῇ τοῦ ἐπιστάτου κελεύσει πᾶσαν τὴν χρείαν ἀποφερόμενος, ἑαυτῷ βαρὺ φορτίον ἐπιθέμενος ἀπότε χορταρίων καὶ τῶν ἄλλων. Θέλων τοίνυν ὁ Θεὸς, ὁ τῶν ἀρετῶν αἴτιος, καὶ ταῖς ἀρεταῖς θεραπευόμενος, ἔτι καὶ ἔτι ῥιζῶσαι αὐτὸν τῷ τῆς ὑπακοῆς θεμελίῳ, ὡς προξένῳ τῆς ἄνω ζωῆς καὶ ἀῤῥήτου δόξης ὄντι, ἐπένευσε τὸν ὅσιον Στέφανον ἐπιστῆναί τινι περιοπῇ ἄνωθεν τοῦ ἑαυτοῦ σπηλαίου, ὃς περιβλεψάμενος θεωρεῖ τὸν πειθήνιόν τέ καὶ ὑπήκοον μαθητὴν τοῦ ἀββᾶ Κοσμᾶ, καὶ ἄγγελον συνοδοιπόρον λευχειμονοῦντα κάλλοστε καὶ λαμπρόθητα μεγίστην ἔχοντα, ἐπιλαβόμενον αὐτοῦ καὶ ἐπικουροῦντα. E

65 Τοῦτον οὖν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ ἐπιστάτην καταντήσαντα, καὶ ἑαυτὸν ἀποφορτώσαντα θεασάμενος ὁ ὅσιος Στέφανος, ἐπυνθάνετο, εἴ τίς αὐτῷ κατὰ τὴν ὁδὸν συνεπορεύετο, καὶ εἴπερ πεφορτωμένος λίαν ἤχθετο. Ὁ δὲ, Δι' ὑμετέρων οὐρανοδρόμων ἐντεύξεων οὐδὲν πέπονθα δεινὸν, ἔφη πρὸς τὸν Γέροντα· ἀλλὰ πίστευε, πάτερ ἅγιε, ὅτι τὸ παράπαν βάρος οὐκ ᾐσθόμην, καίπερ βεβαστακὼς φορτίον ἐφόλκιον κατὰ μέσον τῆς ὁδοῦ γενόμενος, εἰ καὶ πρὶν περὶ τὴν ἀρχὴν μικρὸν βεβάρυμαι· ἀλλ' ἐν καθαρᾷ καὶ σώφρονι πολλῇ λογισμῶν γαλήνῃ διεκείμην· οὐ δὲ γὰρ τοσοῦτον οἶμαί ποτέ τῶν νεφῶν ὑποῤῥαγέντων, καὶ νηνεμίας παντελοῦς ἀμφεπούσης ἐγαληνίασεν ὁ ἀὴρ, ὅσον ἀπὸ παντὸς λογισμοῦ ταραχώδους ὁ νοῦς ὁ ἐμός. Ὅθεν ᾐσθανόμην τοιαύτης πνευματικῆς γλυκύτητος ἐκ τῆς ὑπακοῆς ἀποβλυζούσης, οἵαν οὐδέποτε μέλιτος φύσις τῷ ἐμῷ ἐμπεποίηκε φάρυγγι, ὥστε μέ ἐμφύεσθαι ἐν τοιαύτῃ ὑποταγῇ καὶ καμάτων ὑπομονῇ διαρκέσαι μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς. Ἐπευφρανθεὶς οὖν ταῖς ἀγαθαῖς ἀδελφικαῖς προκοπαῖς καὶ ἀναβάσεσιν, ὁ ἀεὶ τοῖς καλοῖς ἐπιγαννύμενος, θεόφρων Γέρων, ἀνήγγειλε τὴν ἀγγελικὴν ὀπτασίαν τῷ ἐπιστάτῃ αὐτοῦ, καὶ τοῖς συμπαροῦσιν οὕτω, τὴν τοῦ ἀδελφοῦ ἐκθειάζων F προκοπὴν καὶ ἀνάβασιν, δόξαντε καὶ εὐχαριστίαν ἀνέπεμπον τῷ Θεῷ, τῷ τοῖς εἰλικρινῶς αὐτῷ λατρεύουσιν ἐξαποστέλλοντι ἀγγέλους ἀγαθοὺς συνοδεύοντας, καὶ τοὺς τῆς ὑπακοῆς υἱοὺς δοξάζοντι.

66 Ἄλλος δέ τίς, ὑπὸ πολλῶν μάλιστα καὶ ὑφ' ἡμῶν τῇ ἀξιοπιστείᾳ μεμαρτυρημένος, ἀπὸ Μοαβήτιδος χώρας ὁρμώμενος ὑπάρχων, συνήθης καὶ φίλος γνήσιος τοῦ οὐρανόφρονος Γέροντος, φημὶ δὴ, τοῦ ἁγίου Στέφανου, διηγήσατό μοί λέγων· Ὅτι διαφόροις θλίψεσι καὶ κινδύνοις δυσφορήτοις καὶ ζημίαις φορολογιῶν περιπεσὼν ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, καὶ μόλις δυνηθεὶς διαδρᾶναι σὺν τοῖς ἐμοῖς ἰδίοις τὴν ἁγίαν πόλιν κατήντησα, πάσηστε τῆς ἐμῆς περιουσίας καταφρονήσας, καὶ τῶν ἀνδραπόδων καὶ τῶν λοιπῶν κτημάτων, καὶ μόνης τῆς ἐμῆστε, καὶ τῶν ἐμῶν σωτηρίας φροντίζων, πάντα καταλιπὼν, τὰς χεῖρας τῶν ἀνόμων ἐξέφυγον. Τῶν δὲ ἐμῶν ἀνδραπόδων κατόπιν ὑστερησάντων, καὶ ὑπὸ τῶν δεινῶν φορολόγων συσχεθέντων, καὶ ἐν φυλακῇ κατακλεισθέντων, ἐδυσφόρουν καὶ ἠγωνίων, ἀπορῶν τί δράσαιμι, καὶ φοβούμενος, μήπως

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

αὐτοὺς ἄρδην ἀπεμπωλήσωσιν. Ταῖς οὖν τοιαύταις ψυχοβαρέσι φροντίσι κατατρυχόμενος, πίστιν διάπυρόντε καὶ ἀδιστάκτον εἰς τὸν ἅγιον Γέροντα κεκτημένος, ὥρμησα πρὸς αὐτὸν, ὡς πρὸς σωτήριον λιμένα καθορμήσας, αὐτῷ τέ προσφυγὼν, καὶ πᾶσαν τὴν συμβᾶσαν περιφορὰν διηγησάμενος ἐδυσώπουν τῆς αὐτοῦ θείας τυχεῖν ἀντιλήψεως.

67 Ὅστις θεοφόρος καὶ ὄντως συμπαθέστατος Γέρων ταῖς ἐμαῖς πολλαῖς παρακλήσεσι δυσωπηθεὶς, καὶ τὴν ἐμὴν εἰς αὐτὸν πίστιν εγνωκὼς, καὶ τὴν εἰλικρινῆ τέ καὶ γνησίαν διάθεσιν αἰδεσθεὶς, μᾶλλον δὲ τῇ ἐμῇ συμπαθείᾳ ἐπικαμπτόμενος, καὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ νικώμενος, ὑπέσχετο ταῖς αὐτοῦ θείαις προσευχαῖς καὶ λιπαρήσεσι τὸν φιλάνθρωπον καὶ ἐλεήμονα ἐξευμενίσασθαι δεσπότην. Καὶ δὴ τὴν ἱερὰν καὶ ἀναίμακτον θυσίαν ἐπιτελέσας, καὶ δι' αὐτῆς τῶν ἀποῤῥήτων τὴν γνῶσιν μυηθεὶς, ὡς εἰς τὰ ἄδυτα χωρήσας πρόσεισί μοί φαιδρὸς καὶ γεγαννυμένος, ὑπέρλαμπρον ἔχων τὸ πρόσωπον, θαρσεῖν τέ καὶ χαίρειν παρακελευόμενος, ὡς παρὰ τοῦ ἐλεήμονος καὶ φιλανθρώπου Θεοῦ τὴν αἴτησιν κομισάμενος, οὑτωσὶ λέγων· Πᾶσαν ἀθυ- B μίαν τέ καὶ κατήφειαν ἀποβαλὼν τῷ Θεῷ τὴν πρέπουσαν ἀπόδος εὐχαριστίαν, προσφιλέστατον τέκνον· ἰδοὺ γὰρ διὰ τὴν εἰς ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς σὴν πίστιν ἡμῖν ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε, καὶ γὰρ μετὰ δύο ἡμέρας τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τῷ πρωῒ τοὺς σοὺς παῖδας πρός σέ ὁ Θεὸς ἀποκαταστήσει ταῖς τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νικολάου δεήσεσιν· ἀλλὰ δράμε τοῖς σοῖς ἰδίοις τὴν τῶν δούλων ἔλευσιν εὐαγγελισόμενος, καὶ χάριν καὶ ἀνθομολόγεσιν τῷ Θεῷ ἀποδοῦναι σπούδασον.

68 Πεισθεὶς οὖν τοῖς λόγοις τοῦ μεγάλου Γέροντος, καὶ τὰς εὐχὰς ἐφοδιασθεὶς ἐξῆλθον, τήν τέ χάριν καὶ εὐκλεῆ παῤῥησίαν θαυμάζων ἅμα καὶ ἐνθειάζων τοῦ Γέροντος, εὐαγγελισάμενος δὲ τῷ ἐμῷ πατέρι καὶ τοῖς λοιποῖς ἰδίοις τὴν τοῦ θαυμασίου Γέροντος περὶ τῆς τῶν οἰκογενῶν ἀφίξεως πρόῤῥησιν, πίστει βεβαίᾳ φερόμενος, τῇ προορισθείσῃ ὥρᾳ ὑπὸ τοῦ Γέροντος ὁμοῦ εἰς συνάντησιν αὐτῶν ὡρμήσαμεν, καὶ τῆς πόλεως θύραθεν γενόμενος τούτους ἀσινεῖς καὶ ἀπημάντους ἐδεξάμεθα, παραδόξως τῆς τέ φυλακῆς καὶ τῶν δεσμῶν λυτρωθέντας· λίαν δὲ αὐτοῖς ἐπευφρανθέντες τῷ Θεῷ χαριστηρίους ὕμνους ἀνεπέμψαμεν, καὶ πᾶσι τὸ ἐξαίσιον θαῦμα διηγούμενοι, τὴν δὲ τοῦ ἁγίου Γέροντος διορατικὴν ἀρετὴν μεγαλύνοντες ἐθαυμάζομεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εὐγνωμόνως κινούμενοι, C πρὸς τὸν Γέροντα Στέφανον ὑπεστράφημεν, τὴν προῤῥηθεῖσαν αὐτοῦ πρόῤῥησιν ἐξαγγέλλοντες πᾶσι τοῖς τῆς εὐαγοῦς Λαύρας πατρᾶσι, κἀυτῷ τέ τὴν πιστὴν ἀνθομολόγησιν κομιζόμενοι, καὶ τὸν Θεὸν δοξάζοντες, τὸν τοὺς ποιοῦντας τὸ θέλημα αὐτοῦ παντοίοις μεγίστοις θαύμασι κοσμίζοντα. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τὸν αἰῶνα.

69 Ὅτι μὲν ὁ θεῖος οὗτος πρεσβύτης, μεθ' ὧν ἐκέκτητο πλεονεκτημάτων, λέγω δὲ φυσικῶν πρωτερημάτων, καὶ ψυχικῶν ἀριστευμάτων, καὶ πνευματικῶν χαρισμάτων, ἠξίωτο καὶ τοῦ προορατικοῦ χαρίσματος, ἐκ τῶν προλεχθέντων διηγημάτων ἔξεστι μαθεῖν. Ὅτι δὲ καὶ τοῦ διορατικοῦ χαρίσματος ἠξιωμένος ὑπῆρχε, μαρτυρεῖ νῦν λεχθησομένη διήγησις ὑπὸ τοῦ προλεχθέντος ἀξιοπίστου ἀνδρός. Οὗτος γάρ μοί διηγήσατο λέγων· Ὅτι πολλὴν πίστιν εἰς τὸν ὅσιον Γέροντα κεκτημένος συχνοτέρως πρὸς αὐτὸν ἐσχόλαζον, ὡς ἐκ τῶν θείων αὐτοῦ διηγημάτων πολλὴν κατάνυξίν τέ καὶ ψυχικὴν ὠφέλειαν καρπούμενος. Ἰδὼν δέ μέ ὁ μέγας ὄντως, καὶ τοῦ Θεοῦ ἀληθῶς γνήσιος δοῦλος, θερμὸν ὄντα περὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς αὐτὸν, καὶ πρόθυμον εἰς τὴν τῶν θείων αὐτοῦ λογίων ἀκρόασιν, ὄμματι προορατικῷ τέ καὶ διορατικῷ προγνοὺς τὰ κατ' ἐμὲ, ἤρξατο παραινεῖν καὶ συμβου-

ciabat hoc me, et angebar oppido, quid agerem D incertus, veritusque, ne prorsus eos venum exponerent. Tam gravibus igitur curis oppressus, ardenti, ac certa, quam de sancto Sene conceperam, animatus fiducia, ad eum, tamquam ad salutis portum appulsurus, contendi, eoque confugiens, expositis ordine omnibus, qui acciderant mihi, casibus, enixe flagitavi, ne divino suo me frustrari pateretur auxilio.

67 Qui quidem Senex Deum in corde circumferens, sinceroque commiserationis affectu secundus nemini, precum mearum importunitati cedens, meæque in se fiduciæ conscius, rectamque ac sinceram in me æstimans voluntatem; imo mei maxime commiseratione motus, ac sua victus humanitate, propitiaturum mihi se precando, ac supplicando benignum et misericordem Dominum recepit. Et sane, ubi, sacrosancto atque incruento sacrificio peracto, arcanorum per illud notitiam consecutus, ad sacrarium recedebat, ad me lætus atque hilaris properat, vultu supra modum collucente; et securum esse me, et collætari, ut a Deo misericorde ac benevolo id, quod postulaveram, consecutum, jubet his verbis: Omnem animo tri- E stitiam, ac dejectionem excutiens, debitas, dilectissime fili, Deo gratias age. Ecce enim, propter fiduciam in nos abjectos tuam, arcana nobis Deus aperuit: etenim post dies duos, tertia die mane pueros tuos sancti patris nostri Nicolai *e* precibus *e* annuens Deus ad te diriget. Sed abi cito, ac tuis servorum tuorum adventum nuncia, atque id operam da, ut hanc Deo gratiam acceptam referas.

S. Stephanus a solicito domino exoratus prædixit, affore salvos;

68 Igitur magni Senis mandatis parens, ejusque fausta apprecatione, tamquam viatico, instructus abivi, et beneficium, insignemque viri apud Deum gratiam admirans simul, et veluti divini quiddam suspiciens; cumque et patri meo, et domesticis reliquis prædictum a Sene vernarum reditum felix nuntius retulissem, spe certa plenus, hora a Sene præstituta simul omnes obviam eis processimus, atque urbe egressi illæsos illos atque incolumes suscepimus, stupendo prorsus modo et carcere et vinculis expeditos; felici autem eorum sorte non mediocriter delectati, hymnos Deo grati animi testes concinuimus, palamque omnibus singulare hoc prodigium prædicantes, ac rerum futurarum in Sene extollentes præscientiam, toti in admiratione eramus: quin etiam, F beneficii memoria stimulante, reversi ad senem Stephanum sumus, prædictum ejus vaticinium omnibus sanctæ Lauræ patribus divulgantes, sincerasque ipsi referentes gratias, ac Deum laudantes, qui tantis tamque variis insignes illos reddit miraculis, qui ad ejus voluntatem se finxerint. Sit illi gloria sempiterna.

prout præsignificata die et hora factum;

69 Divinum autem hunc Senem, præter excellentes, quas nactus erat, dotes (prærogativas, intelligo, naturales, animique eximias facultates) spiritualibus etiam donis, atque illo maxime, quo futura prospiceret, fuisse exornatum, ex allatis modo historiis colligere cuivis licet. Sed et illud ei datum fuisse, quo perspiceret discerneretque præsentia, testabitur narratio ejusdem, quem ante dixi, viri fide omnino digni verbis jam proferenda. Sic namque is mihi retulit: Cum multam in Sene, repositam haberem fiduciam, frequentissime ei vacabam, ut qui ex sacris ejus narrationibus, non parum compunctionis referrem, animæque emolumenti. Cum autem me, egregius enimvero ille, ac genuinus profecto Dei famulus animadvertisset, quam me fervide ei totum confiderem, quantumque essem avidus divinorum ejus

eidem suadet, ut monachus fiat,

sermo-

A sermonum, oculo et provido, et perspicaci, quid me futurum esset intelligens, adhortari cœpit, ac suadere mihi, ut rebus temporalibus, causis utique cur multi pereant, memet exuens, ad angelicam ac salutarem vitam solitariam convolarem, eamque mihi deligerem ante alias.

Jusulantique, an non perfectus esset in seculo vivere.

70 Ego vero Seni hoc mihi consilium suggerenti : Atqui existimo ego, inquiebam, Pater, hominibus non minus esse facile, ut Deo placeant hodieque in seculo, quam in solitudine ; videturque mihi conducibilius esse, ut in partem calamitatis, atque angustiarum, in quibus modo gemit populus Dei, veniamus, ut opitulemur egentibus, ut viduas orphanosque in tutelam, ut peregrinos in hospitium suscipiamus, eosque invisamus, qui mœrore, morbisque corporis contabescunt, maxime si medicas artes quis calleat ; ut ad virtutes denique ceteras, quibus in seculo vita recte potest institui, animum sedulo adjiciamus, quam ut sibi quisque securus vacet, ac prosit nemini. Adjeci hoc insuper ratiocinium : Quod, uti revelavit Dominus, et arcta et gravis via est, quæ ducit ad regnum cœlorum ; jam vero arctior est, ut omnes
B testantur, et gravior ea vivendi ratio, quæ servatur in seculo : videmus etenim monachos placidissimam feliciter sortiri quietem, vitaque curis omnibus absoluta gaudere ; seculares contra in vexatione frequenti, et miseriis, atque egestate, mutuasque inter necessitates ac dolores miseram vitam trahere. Porro ad confirmanda, quæ diximus, inquiebam, id argumento est manifestissimo, quod neminem quemquam hac ætate reperire sit inter monachos, aut miraculis insignem, aut futuri providum, aut celebrem, divinisque circumfulgentem splendoribus, si tuam unius sanctitatem exceperis.

secularis et religiosæ perfectionis discrimen ostendit.

71 Posteaquam igitur audisset hæc, imperitiæ meæ ignoscens, ait : O fili, Dei numine inspiratus, tuæque studens saluti auctor tibi fui, ut vitam istam abdicares ; et, si ita volueris, demonstrabo discrimen, quod inter utrumque, matrimonium videlicet ac cælibatum intervenit, neque id ex Patrum dumtaxat oraculis, sed iis etiam rebus utar, quas oculis subjectas habemus. Deinde conditionis utriusque diversitatem aggressus ostendere, luculenter evicit, Doctorum complurium divino spiritu sapientiaque pollentium pro-
C latis sententiis, sublimiorem illustrioremque esse vitam solitariam ; et alas pene dixerim, nobis continuo addidit, ac despicere coegit omnia, uno solitariæ, ejusque, quam servant angeli, æmulæ vivendi rationis abreptos amore, et jam seculi justitiam spectri instar evanidi reputantes ; atque e vestigio perpulit, levissimo Christi oneri, suavissimoque jugo subjectis humeris, victos nos, et nec indecora clade prostratos, ut honesta, pulcherrimaque angelici instituti humilitate gloriaremur.

Rogatus ab eodem, cordium sibi secreta patere fatetur,

72 Lætus hoc facto sanctus Stephanus me interrogat : Jam experientia dedicisti, inquit, quantum utraque discrepent? Cui ego : Didici enimvero manifeste, Pater, aiebam, etiam quanto cœlestis vestra illa disciplina superior sit habenda. Restat tamen exiguum quiddam, quod interrogatam velim sanctitatem tuam. Da veniam tamen petulantiæ, et hoc sine, te exorem, ut desiderio meo, ac postulato facias satis, Pater maxime venerande ; meæque te accommodans infirmitati, notam facias mihi quam tibi Deus concessit gratiam, et si quidem dono perspicientiæ f ornatus es, ut id ex ore tuo illo audiam, quod spiritu redundat et gratiam spirat, atque ita Deum

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

λέυειν μοί τοῖς κοσμικοῖς πράγμασιν, ὡς τοῖς πολλοῖς ἀπωλείας αἰτίοις οὖσιν, ἀποταξάμενον, τὸν ἰσάγγελον καὶ σωσίψυχον μονηρήβιον διέρχεσθαί τέ καὶ αἱρετήσασθαι.

70 Ταῦτα δὲ βουλευσαμένῳ τῷ θεοφόρῳ Γέροντι ἔφην· Ὑπολαμβάνω, πάτερ, ὅτι δυνατόν ἐστι τοῖς ἀνθρώποις ἐν τῷ κόσμῳ τῷ Θεῷ εὐαριστῆσαι σήμερον, ἢ ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ὅτι αἱρετώτερόν μοί φαίνεται συγκακοπαθῆναι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ ἐν πολλῇ θλίψει, καὶ στενοχωρίᾳ ὑπάρχοντι, ἐπικουρῆσαί τέ τοῖς δεομένοις, καὶ χηρῶν καὶ ὀρφάνων προΐστασθαι φιλοξενῆσαί τέ, καὶ τοὺς ἐν ὀδύναις καὶ σωματικαῖς ἀσθενείαις ἐπισκέπτεσθαι, τὴν ἰατρικὴν τέχνην μάλιστα μετιόντι, καὶ αὖθις ταῖς λοιπαῖς ἀρεταῖς ταῖς δυναμέναις ἐν κόσμῳ κατορθωθῆναι ἐμφιλοχωρεῖν, ἢ ἑαυτῷ προσέχειν, ἐν ἡσυχίᾳ, καὶ μηδενὶ βοηθῆσαι. Ἔτι δὲ καὶ συλλογισμὸν ἔλεγον· Ὅτι, καθὸ ὁ Κύριος ἀπεφήνατο, στενήτε καὶ τεθλιμμένη καθέστηκεν ἡ ὁδὸς, ἡ ἀπαγοῦσα εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· νῦν δὲ στενωτέρα καὶ θλιβερωτέρα ἡ ἐν κόσμῳ διαγωγὴ, ὡς πάντες μαρτυροῦσι· πολλῆς γὰρ ἀνέσεως εὐμοιροῦντας καὶ ἀμεριμνίας ἀπολαύοντας τοὺς μοναχοὺς καθορῶμεν, τοὺς δὲ ἐν κόσμῳ διατρίβοντας ἐν E
πολλῇ κακουχίᾳ, καὶ ταλαιπωρίᾳ, καὶ ἐνδείᾳ, καὶ ἐν ἀλλεπαλλήλοις ἀνάγκαις καὶ λύπαις διάγοντας. Πρὸς πίστωσιν δὲ τῶν ἡμετέρων λόγων τεκμήριον ἐναργέστατον, τὸ μὴ εἶναι ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ τινὰ τῶν μοναχῶν ζημειοφόρον, ἢ προορατικὸν, ἢ περιβοητὸν, καὶ ταῖς θείαις μαρμαρυγαῖς περιλάμποντα, εἰ μὴ μόνην τὴν σὴν ἁγιωσύνην.

71 Ταῦτα οὖν ἀκούσας, καὶ τῇ ἐμῇ ἀπειρίᾳ συγγνοὺς, εἶπεν· Ὦ τέκνον, θεόθεν κινούμενος, καὶ τῆς σῆς σωτηρίας ἐρώμενος, ἀποτάξασθαι τῷ βίῳ συνεβουλευσάμην, καὶ, εἰ βούλει, ἀποδείκνυμί σοί ἀμφοτέρων τὸ διάστημα, γάμουτε καὶ ἀγαμίας, οὐ μόνον ταῖς τῶν πατέρων χρήσεσι, ἀλλὰ καὶ τοῖς φαινομένοις πράγμασι καταχρώμενος· καὶ ταῦτα εἰπὼν, τῶν δύο βίων τὸ διάφορον δεῖξαι ἐγχειρησάμενος, ἔδειξε σαφῶς τὸν μονήρη βίον ὑψηλότερον καὶ φαιδρότερον, πολλῶν θεοπνεύστων καὶ θεοσόφων διδασκάλων τὰς χρήσεις προφερόμενος, καὶ σχεδὸν εἰπεῖν, παραυτίκα ἡμᾶς ἀνεπτέρωσε, καὶ πάντων καταφρονεῖν ἐποίησε F
μονοῦ τοῦ ἰσαγγέλου μονήρους βίου ἐρωμένους, καὶ τὴν ἐν κόσμῳ δικαιοσύνην, ὡς φάσμα ἀδρανὲς, λογιζομένους, καὶ παραχρῆμα ἡμᾶς πέπεικε τὸ τοῦ Χριστοῦ ἐλαφρότατον φορτίον, καὶ τὸν χρηστότατον ζύγον ἐπ᾽ ὤμων ἀραμένους, τῷ κόσμῳ καὶ ὡραιότητι τοῦ ἰσαγγέλου βίου τῆς ταπεινώσεως ἐγκαλλωπίζεσθαι πεισθέντων ἡμῶν, καὶ ἡττηθέντων τὴν καλὴν ἧτταν.

72 Εὐφρανθεὶς ὁ ὅσιος Στέφανος ἔφη· Ἔγνως τῇ πείρᾳ ἀμφοτέρων τὸ διαφέρον; Καὶ αὐτῷ· Ναὶ, πάτερ, ἔφην, σαφῶς ἔγνωκα, καὶ τῆς ὑμῶν οὐρανίου πολιτείας τὸ ὑπερβάλλον. Ἀλλ᾽ ἔστι δέ μοί μικρὸν αἴτημα τὴν σὴν ἁγιωσύνην ἐξαιτήσασθαι, ἀλλὰ συγγνοὺς τῇ ἐμῇ προπετείᾳ, ἐμοὶ τὸ ἐπιθύμημα καὶ αἴτημα πληρῶσαι παρακλήθητι, τιμιώτατε πάτερ, καὶ συγκαταβὰς τῇ ἐμῇ ἀσθενείᾳ, γνώρισαι τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ σοί ἐγκεχειρισμένην χάριν, καὶ εἴπερ ἠξίωσαι τοῦ διορατικοῦ χαρίσματος, ὅπως τοῦ πνευματοβλύστου καὶ χαριτοπνεύστου στόματος ἀκούσω, καὶ τὸν Θεὸν δοξάσας, ὑπόπτερος τῇ ἐπιθυμίᾳ γένομαι, καὶ τῶν θείων χαρισμάτων τὸ παμμέγεθες ζηλώσας, τὸν ὑμέτερον βίον πάσῃ προθυμίᾳ μεταχειρήσομαι. Ἐμοὶ δὲ ταῦτα εἰπόντι ἐξ

οἰκείας

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO, EX MS. GRÆCO.

οἰκείας ἀγαθότητος παρακληθεὶς ἔφη· Μέτρα μὲν τελειότητος οὔπω ἔφθασα· ἀνδράσι δὲ πεπειραμένοις καὶ παντοίοις χαρίσμασι κατηγλαϊσμένοις συνωμίλησα, καὶ ὄμμασιν αὐτοὺς ἐθεασάμην· πρὸς δὲ πληροφορίαν τῆς ὑμῶν ἀγάπης καὶ τοῦτό φημι, ὅτι τοῦ διορατικοῦ χαρίσματος θεόθεν ἠξίωμαι, καὶ πάντων τῶν ὀπτανομένων ἡμῖν, ἢ προβαλλόντων, ἢ ἐντυγχανόντων τούς τε λογισμοὺς, καὶ τῆς ψυχῆς κρύφια πάθη ἐκ μόνης θεωρίας καὶ ὄψεως καταλαμβάνομαι, καὶ πάντων τὰ ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ ὑστερήματα ἐπιγινώσκω, καὶ ταῦτα, καθὼς προεῖπον, πρὸς σὴν πληροφορίαν ἀπεκάλυψα. Ἀλλ' ἄγε δὴ, τῷ κόσμῳ καὶ τοῖς αὐτοῦ πράγμασιν ἀποταξάμενος, τῷ Κυρίῳ προσελθὲ, καὶ ἕξεις ἡμᾶς εἰς πάντα συνεργοὺς, καὶ ἐν πᾶσι ἀντιλήπτορας. Καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀποθρεξάμενος τῷ Θεῷ ηὐχαρίστουν, καὶ τῷ ἁγίῳ Γέροντι, ὅτι τῇ αὐτοῦ παραινέσει συναρίθμιος μοναχοῖς γενέσθαι ἠξιώθην, τῇ χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

B

73 Ἄλλος δέ τις ἀδελφὸς, τῆς τούτου τοῦ ὁσίου Γέροντος διορατικῆς τε καὶ προορατικῆς ἀρετῆς, ὑπὸ πολλῶν ἐπαινουμένης, πειράζων, προσῆλθεν αὐτῷ λέγων· Ἐπειδή τινές οὐκ ὀλίγοι διαβεβαιοῦνται μαρτυροῦντες, θεόσδοτον ἐκτῆσθαί σε χάριν διορατικὴν, διὰ τοῦτο ἀφικόμην, ὅσιε πάτερ, πληροφορίας τυχεῖν βουλόμενος. Οὐκοῦν παρακλήθητι, καὶ πληροφόρησόν με ἐκ τούτῳ τῷ μέρει, ἃς διεπραξάμην γνωρίσας ἁμαρτίας, εἴπερ δύνασαι. Ὁ δὲ Γέρων ἀποκριθεὶς εἶπεν· Μηδαμῶς πείραζε, τέκνον, τῆς ἐμῆς πενιχρότητος, τῆς πολλῶν γεμούσης ἁμαρτημάτων. Ἐπὶ πολὺ δὲ θεασάμενος τὸν ἀδελφὸν παρακαλοῦντα τούτου χάριν, ἔτι πρὸς αὐτὸν ἔφη· Ἐπείπερ διὰ τοῦτο παραγέγονας, ὡς ἔφης, καὶ εἰ ῥάδιόν μοί, παρακέκληκας πληροφορῆσαί σε περὶ ἐμοῦ τοῦ ἀναξίου δούλου τοῦ Θεοῦ, ἐρῶ σοί οὐκ ἐκ τῆς ἐμῆς δυνάμεως ἀλλ' ἐκ τῆς θείας χάριτος, καὶ οὐ μή σε κενὸν ἀποστρέψω, ἀμοιρήσαντα τῆς σῆς ἐφέσεως· ἀλλὰ μόνον εἰπὲ πόθεν ἄρξεσθαι κελεύεις. Ἐξ ἁπαλῶν σῶν ὀνύχων, ἢ ἐκ τῶν μέσων, ἢ ἐκ τῶν τελευταίων; Ὁ δὲ, ὅθεν θέλεις, ἔφη, μόνον εἰπέ.

C

74 Ἀνοίξας δὲ τὸ θεόπνευστον αὐτοῦ στόμα ὁ θεοφόρος Γέρων, κατέλεξε καθεξῆς πάντα αὐτοῦ τὰ ἁμαρτήματα, σημείοιστε καὶ τεκμηρίοις ἓν ἕκαστον αὐτῶν διορίζων, προσεχῶς ἀκροώμενος, ἐπὶ ὥραν ἱκανήν. Πλείστης οὖν πληροφορίας ὁ ἀδελφὸς οὗτος ἀπολαύσας, κλίναστε τὰ γονάτα, ἐδυσώπει τὸν Γέροντα, βοῶν· Εἶα, ἀρκεῖ, ἀρκεῖ, ὦ πάτερ· πεπληροφόρημαι, ὅτι βρύεις θείοις χαρίσμασι. Καὶ ταῦτα φθεγξάμενος ἀνεχώρησε, ὑμνῶν τὸν Θεὸν, καὶ ὁμολογῶν τὴν τοῦ Γέροντος διορατικὴν χάριν, καὶ τὴν πολλὴν ἁγιόθητα. Τούτου δὲ πορευθέντος, ἐκπλαγεὶς ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ἀναισθεσίᾳ τέ καὶ ἀνοίᾳ ὁ θεοφόρος Γέρων εἶπεν· Ἄρατι ὠφέληται οὗτος, καὶ ποίας ἔτυχε ψυχικῆς ὀνήσεως; Γνοὺς δὲ ὁμολογήσας τὰς ἑαυτοῦ πλημμελείας, ἀναίσθητος ἔμεινε, καὶ τὴν καρδίαν ἀκαταπόνητος, εὐχὴν ἢ σύναξιν μηδαμῶς αἰτεσάμενος. Φεῦ τῆς ἀσθενείας ταυτησὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς· φεῦ τῆς ἡμῶν ἀπροαξίας· φεῦ τῆς ἡμῶν ἀπονοίας. Λίαν ἀσθενὴς καὶ ἐλεεινὸς καθέστηκεν οὗτος· τὸν τοιοῦτον γὰρ δεῖ ταλανίζειν καὶ ὀλοφύρεσθαι. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεὸς, ὁ ὑπὲρ τῆς πάντων ζωῆς τὸν διὰ σταυροῦ θάνατον κατὰ ἀνδρικὴν φύσιν ὑποστὰς καὶ τοῦ προτέρου * ἡμᾶς ἐλευθερώσας, καὶ κλέους ὑπερτέρου καταξιώσας, σώσειεν αὐτὸν, καὶ

* deest forte ἁμαρτήματος aut quid simile.

D

glorificans, desiderio tamquam alis instruar, divinorumque charismatum æmulatus altitudinem, tuum vivendi modum tota animi promptitudine arripiam. Hæc elocuto mihi, non abnuens pro sua facilitate, quod quærebatur, respondit : Metas equidem perfectionis nondum attigi ; sed cum viris exercitatis, omnique supernorum donorum genere illustribus egi familiariter, eosque oculis hisce contemplatus sum. Ad confirmationem vero caritatis vestræ etiam hoc dico, intelligendi munere me divinitus esse donatum, omniumque, quos vel video, vel a quibus interrogor, vel in quos quoquo modo incido, et cogitationes, et arcanos animi motus ex sola consideratione intuituque percipio, et quorumvis tum animi vitia, tum spiritus habeo perspecta; atque hæc quidem, ut præmonui, eo palam feci, quo securus in me, meisque consiliis acquiesceres. Sed age sane, seculo ejusque negotiis expeditus, ad Dominum confugito, habebisque nos ad quælibet adjutores, et defensores in omnibus. Nec multo post recurrens, Deo ac Seni sancto grates agebam, quod eo hortante, dignus essem inventus, qui inter monachos numerarer, gratia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in secula.

E

73 Accessit autem illum et alius quidam frater, commendatam multorum sermonibus cum occulta intelligendi, tum prænoscendi futura facultatem hujus Senis exploraturus, atque his verbis adoritur : Quando non pauci aliquid suis testimoniis asseverant, datum tibi esse ut secreta quæque cognoscas, movit hoc me, Pater sancte, ut huc venirem, certior hac de re fieri omnino desiderans. Da te igitur precibus meis, et hac me in parte convincito, indicans, si potes, mihi, quæ admisi peccata. Cui Senex : Noli tentare, fili, tenuitatem meam multis redundantem peccatis. Videns tamen fratrem jam diu instare obsecrando, subjecit : Siquidem ea causa, ut mox dicebas, huc advenisti, ut, si possim, omnem penitus de me indigno Dei servo, dubitationem eximam tibi ; jam id expediam, non mea virtute, sed gratia divina, neque te frustratum dimittam desiderio tuo. Hoc unum cedo, unde jubes initium ducere : an a teneris unguiculis? An ab ætate media? An ab extrema? At ille : Dic modo, inquit, undecumque libitum est.

quod experiri alius quoque volens,

F

74 Tum vero divinus Senex os spiritu Dei instructum aperiens, enumerare ejus peccata cœpit ordine omnia, signisque eorum ac notis unumquodque propriis circumscribens, et ad horam facile integram audiebatur attente. Copiosissimam igitur veritatis assertionem nactus hic frater, flexis humi genibus deprecatus est Senem, clamitans : Eia, eia ; satis enimvero est, satis est, pater. Jam certissimum id quidem est mihi, divinis te scatere charismatis. Atque hoc dicto, discessit, Deum nostrum laudans, et Senis occulta quæque penetrantem gratiam, ingentemque palam profitens sanctimoniam. Cum vero jam digressus hic esset, perculsus deifer Senex, quod sensum doloris in eo nullum, nullum advertisset animi motum, in hæc verba prorupit : Quid profecit hic autem? Aut quale animæ remedium tulit? Conscius, et confessus delicta sua, perstitit immotus, et obdurato corde, precationis et sacrificii pro se deposcendi unice securus. Heu temporum nostrorum infirmitatem! Heu negligentiam! Heu vecordiam nostram! Languidus enimvero hic est admodum, et miserabilis : hominem enim ejusmodi miserum deputare sese oportet,

peccata quidem ex eo sua omnia audit; sed nullum curiositatis fructum refert.

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

A oportet, ac lamentari. Verum Deus ille, qui pro omnium vita mortem in cruce secundum humanam naturam sustinuit, quique priori nos e statu in libertatem assertos, altiori dignos reddidit gloria, illum servet, et, ut est humani generis amantissimus, veniam ei delictorum impertiat.

δοίη αὐτῷ, ὡς φιλάνθρωπος, τὴν τῶν πταισμάτων ἄφεσιν.

ANNOTATA D. P.

a *Est* Aulon, *ut habet Theophrastus lib.* 9 *Historiæ Plantarum cap.* 7, *inter Libanum et Antilibanum campus pulcherrimus et amplissimus. Magis autem determinate Sozomenus lib.* 7, *cap.* 15 *tractum esse dicit provinciæ Apameorum; in eoque S. Marcellum, de quo ad* XIV *Augusti agetur, dum celebre templum evertendum curat, comprehensum a paganis ac rogo injectum. Tridui ergo fere itinere aberat a loco, in quo res gesta est,* Stephanus.

b *Quam celebris S. Sergius maxime in Syria fuerit, colligitur ex notis Baronii ad* 7 *Octobris. Porro ut alibi aliæ ejus reliquiæ in honore fuerunt, ita et Damascum maxillam aut illius partem translatam fuisse; unde nomen templo factum, puto probabiliter credi posse. Nam vocem Latinam hanc a Græcis quoque usu receptam, docet ex Glossis Basil. Meursius in Glossario : ubi etiam invenies* μαξιλάριον *pro pulvino;* μαξίλα *etiam pro alapa accipitur maxillæ impacta. Unde suspicari quis possit ab injuria sancto Martyri a gentilibus irrogata, et in eo templo coloribus repræsentata nomen natum; si hujus rei fundamentum aliquod in historia passionis ejus apud Metaphrasten appareret.*

B c *De hoc monasterio junctaque ei ecclesia fuse Quaresmius Elucidationis Terræ sanctæ lib.* 6, *peregr.* 6; *aitque quarta unius milliaris parte a citerioris Jordanis ripa abesse, e regione ejus loci, ubi trans Jordanem Christus est baptizatus, illius nunc ruinas ingentes in colliculo cerni ; vixisse in eo Zozimum illum, qui S. Mariam Ægyptiacam baptizavit. Vide dicenda ad num.* 85. E

d Εἰς τὰ ἄδυτα, *quod licet sacratiorem secretioremque templi partem ex vero antiquorum usu significet, quæ Christianis Græcis* τὸ ἅγιον βῆμα, *sive* ἱερατεῖον; *pro sacrario tamen seu sacristia hic accipi clarum est; quo scilicet, peracto sacrificio, ab altari rediens sacerdos recedit, sacris vestibus exuendus.*

e *Credo S. Nicolaum Myrensem intelligi, pro obtinenda captivis libertate solitum invocari, propter tres illos tribunos morti addictos, ab eoque somnis Imperatorem increpante periculo exemptos.*

f Τὸ διορατικὸν χάρισμα, *cui hic sæpe adjungitur velut distinctum* τὸ προορατικὸν: *quod nempe hoc significet futurorum prænotionem; isto indicetur cognitio absentium, aut eorum, quæ intra animum arcana habentur consilia et cogitationes humanæ.*

CAPUT VII.

Varia S. Stephani miracula.

Cum duobus sanctis anachoretis congressus,

Ipse hic sanctus Stephanus, quasi de alio aliquo sermo esset, ea retulit mihi, quæ jam vobis ego dicturus sum; et mihi quidem persuasum C est narrationem non nisi ad ipsummet pertinuisse, sed modestiæ studio nomen suum reticuit. Quidquid sit, sive illum, sive alium spectet, miram prodigii speciem non pigebit afferre, in eorum utilitatem, quibus hæc legere contigerit, eoque vel maxime, quod illam ex veridico, ac fidem cujusvis promerito Senis ipsius ore exceperim, cui attentus adstabam, cum diceret; Senem fuisse quempiam, qui Quadragesimam in littore maris Mortui exigeret; ad quem duo quidam adierint eremitæ, solis vescentes oleribus, Deum antea comprecati, ne latere ulla ratione se pateretur Senis virtutem. Itaque finitis, quæ fundi consueverant, precibus, habitisque spiritualibus nonnullis colloquiis, orant senem illum ambo anachoretæ, secum ut ambulet ad littus usque maris Mortui. Cum eo ventum esset, uterque sic pariter senem alloquitur : In animo nobis est, o pater, mortuum hoc mare hinc usque in adversam partem trajicere. Sed per amorem tuum sine te adduci ut pergas una nobiscum. At ille : Ignoscite, inquit, o patres, infirmitati meæ : hæc etenim tanta dignitas vobis, vestrique sanctitate similibus, proprie competit.

76 Hæc locutum secundis adorti precibus per-

Ὅυτος δὲ ὁ ὅσιος Στέφανος, ὡς περὶ ἄλλου διηγούμενος, ἔφη μοί τάδε, ἅ νῦν ὑμῖν ἐξαγορεύσω· κἀγὼ πέπεισμαι, ὅτι περὶ αὐτοῦ ἦν ἡ διήγησις, ἀλλὰ τὴν μετριοφροσύνην ἀσπαζόμενος, ἑαυτὸν οὐκ ὠνόμασεν· F ἀλλ' ὅμως κἄνθ' ἑαυτου, κἄνθ' ἑτέρου τυγχάνει, τὸ παράδοξαν τοῦ θαύματος ἐξειπεῖν οὐ παραιτήσομαι πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων, μάλιστα παρὰ τῆς ἀψευδοῦς καὶ ἀξιοπίστου τοῦ Γέροντος ἀκούσας φωνῆς, ἧς ἀκροατὴς ἐγενόμην, οὕτως λεγούσης· Ὅτι γέρων τἱς ἦν κατὰ τὸν αἰγιαλὸν τῆς νεκρᾶς θαλάττης τὴν Τεσσαρακοστὴν ἐκτελῶν, ᾧ τινί δύο προσεληλύθασιν ἐρημῖται, τὰς βοτάνας βοσκόμενοι, τὸν Θεὸν ἱκετεύσατες μηδαμῶς ἀπ' αὐτῶν τὴν τοῦ Γέροντος ἀποκρύψαι ἀρετήν. Τὴν συνήθη οὖν εὐχὴν ποιησάμενοι, καὶ πνευματικάς τινάς ὁμιλίας διεξελθόντες, τὸν γέροντα ἐκεῖνον συμπεριπατῆσαι ἠξίουν οἱ δύο ἐρημῖται, ἕως τοῦ αἰγιαλοῦ τῆς νεκρᾶς θαλάσσης. Ἔνθα παραγεγονότων αὐτῶν, ὁμοῦ λέγουσιν οἱ δύο ἐκεῖνοι τῷ γέροντι· Βουλόμεθα τοίνυν, ὦ πάτερ, τήνδε τὴν νεκρὰν ἐκπεράσαι θάλατταν ἐντεῦθεν ἕως τοῦ ἑτέρου μέρους. Ἀλλὰ παρακλήθητι διὰ τὴν ἀγάπην συνοδεῦσαι ἡμῖν. Ὁ δὲ· Σύγγνωτε τῇ ἐμῇ ἀσθενείᾳ, ὦ πατέρες, ἔφη· ὑμέτερον γὰρ ἐστι, καὶ τῶν καθ' ὑμᾶς τελείων, τουτὶ τὸ ἀξίωμα.

76 Τοῦτον οὖν οὕτως εἰπόντα ἐκ δευτέρου παρα-

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

καλοῦντες ἔπεισαν· πεισθέντα δὲ μικρὸν προλαβεῖν ἐκέλευσαν. Σταυρὸν τοίνυν χαράξας, οἷον νομοθέτης Μωσῆς, ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἐβάδισεν, τοὺς τάρσους μόνον ἐκ τοιαύτῃ πολυβάθει θαλάττῃ βόλους χαλκέους ἔχων. Ὡσεὶ οὖν σαγιτοβόλον, ἢ ὀλίγον πλέον, ἐπὶ τῶν ὑδάτων βαδίζοντα θεασάμενοι ἐκεῖνοι, ἐφώνησαν αὐτῷ ὀνομαστὶ λέγοντες· Στραφοῦ, πάτερ, πρὸς ἡμᾶς, στραφοῦ. Αὐτῷ δὲ στραφέντι πάλιν ἐπὶ τῶν ὑδάτων πέζευοντί φησιν ἡ σελασφόρος τῶν ἀναχωρητῶν δυάς· Πεπληροφόρηκεν ἡμᾶς ἡ ἄφατος τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης περὶ σοῦ, πάτερ ἅγιε, ἀλλ' ἄγε, εὐχὴν ποιησώμεθα, καὶ παράθες ἡμᾶς τῷ Κυρίῳ. Τὴν εὐχὴν οὖν τοῦ Πάτερ ἡμῶν ἐκτελεκότων, καὶ ἀλλήλους ἀσπατικῶς περιφύντων, ἡ μὲν σημειοφόρος τῶν ἀναχωρητῶν ζυγὴ τῶν θαλαττίων ὑδάτων ἐπέβη, τὸν σταυρὸν τυπώσασα. Ὁ δὲ γέρων ἑωρακὼς ταῦτα, τὴν ἀπειροδύναμιν τοῦ Θεοῦ ἐδόξασε μεγαλειότητα, καὶ ἐπὶ τὸ ἀνέκαμψε σπήλαιον, τὴν τῶν δύο ἀναχωρητῶν θαυμάζων ἁγιότητα. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ παθοκτόνος καὶ ἰαματοφόρος, ὡς περὶ ἄλλου, εἰς δόξαν τοῦ ὑπερενδόξου Θεοῦ διηγήσατο.

B

77 Ὅπερ δὲ πᾶσι γνωστὸν, καὶ ὑπὸ πολλῶν μαρτυρούμενον πεποίηκε θαῦμα, ἐρῶ. Τίς ποτὲ τῶν πολιταρχῶν καὶ ἐμφανῶν τῆς φιλοχρίστου πόλεως Γάζης ἀρξάμενος λωβοῦσθαι, καὶ ὑπὸ τῆς ἱερᾶς νόσου διεφθάρθαι, προσέφυγε τούτῳ τῷ θεοφόρῳ Γέροντι, ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ τότε διάγοντι· καὶ προσπεσὼν τοῖς ποσὶν αὐτοῦ, δεήσεις ἱκανὰς προσεβάλλετο, λέγων· Ἐλέησόν μέ, δοῦλε τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν μέ, καὶ εὖξαι τῷ Θεῷ σοῦ, τῷ τῶν ἀμηχάνων νόσων ἰατρῷ, ἰάσασθαί μέ ἐκ τῆς ἱερᾶς ταύτης νόσου· πλείστοις γὰρ προσέφυγον ἰατροῖς, καὶ οὐδείς μέ τούτων ἰάσασθαι τῆς λωβότητος ἐξίσχυσεν· ἀλλὰ πάντες τὴν ἐμὴν θεράπειαν ἀπέγνωσαν· ὅθεν καταλείψας αὐτοὺς, πρός τινάς ὀνομαστοὺς μοναχοὺς πεπόρευμαι, τῆς αὐτῶν δεόμενος βοηθείας· ἀλλ' οὐδέν μοί μᾶλλον ἐκείνων τῶν ἰατρῶν ἔφησαν· ἀλλὰ πάντες τὴν ἐμὴν ἀπηγόρευσαν ἴασιν, λόγοις μόνον τὴν σαρκικὴν τηκεδόνα τήν τὲ ψυχικὴν ἀλγηδόνα παραμυθούμενοι. Διὸ τοιγαροῦν ἐγὼ ἀπαραμύθητος καὶ κατώδυνος μόνῳ τῷ Θεῷ, καὶ σοί προσέφυγον, πεπιστευκὼς, ὅτιπερ ὃ ἂν θελήσῃς ἐκ τοῦ Θεοῦ σοῦ, γενήσεταί σοί. Οὐκοῦν ἐλέησόν μέ, καὶ τὴν ἐμὴν ὀδύνην, ἣν ἰατρικὴ τέχνη καὶ πᾶσα ἀνθρωπεία μηχανὴ ἀπεῖπε, τὸν Θεόν σοῦ θερα- C πευθῆναι δυσώπησον· εἰ γὰρ καὶ ταύτην πατρόθεν κεκληρονόμηκα, καὶ πολλοὶ τῶν ἀγχιστέων ἐσχήκασι, καὶ οὕτως, ὡς ὁρᾷς, Ἅγιε, τοὺς ἄκρους τῶν ποδῶν δακτύλους ἠφάνισμαι, καὶ τῶν τριχῶν τῶν ὀφρύων, καὶ βλεφάρων, καὶ τοῦ ἀνθερεῶνος ἐστέρημαι, καὶ πᾶσαν τὴν ὄψιν λελώβημαί τέ καὶ βέβρωμαι, ἀλλ' ἀδυνατεῖ τῷ Θεῷ οὐδὲν.

78 Ὁ δὲ Γέρων ἀποκριθείς· Καὶ ἀληθῶς οὐδὲν ἀδυνατεῖ τῷ Θεῷ, φησὶ πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ τὰ πάντα ὑποτάσσεται τῇ παντοκρατορικῇ αὐτοῦ βουλήσει, καὶ τὴν θέλησιν τῶν φοβουμένων αὐτὸν καὶ πίστει δεομένων αὐτοῦ πληροῖ. Διὸ θάρσει, ἄνθρωπε, θάρσει· ἰαθήσῃ γὰρ καὶ σωθήσῃ, καὶ τῆσδε τῆς φαινομένης τοῖς ἀνθρώποις ἀνιάτου περιεχούσης σέ νόσου μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας διὰ πολλοῦ τοῦ τάχου καθαρισθήσῃ. Καρτέρησον τοίνυν, καὶ τοῖς ἡμετέροις παράμεινον μαθηταῖς ἐν τῷ κελλίῳ, καὶ πρὸς τὴν ἡμετέραν σχόλασον πενιχρότητα καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ἡσυχαστηρίῳ. Ταῦτα μὲν, ἐμπλησθεὶς προβλεπτικοῦ χαρίσματος ὁ θεοφόρος Γέρων, ἔφη. Ὁ δὲ φιλόχριστος ἀνὴρ κατὰ τὴν ἐπιταγὴν αὐτοῦ πεποίηκε, κατ' ἑκάστην ἡμέραν πυκνοτέρως σχολάζων αὐτῷ, τῷ τῶν ὅλων εὐεργέτῃ καὶ μόνῳ σωμάτωντε καὶ πνευμάτων ἰατρῷ, Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ, ἐκτενεστέρας ὑπὲρ τῆς τε-

moverunt; cum jam in sententiam eum suam adduxissent, præire jubebant aliquantulum. Signo igitur crucis munitus, velut alter legislator Moyses, super aquas gradiebatur, solis plantis in tanta maris altitudine pro cratibus validissimis utens. Isti ego sic eum, ad usque teli jactum, aut paullo etiam longius, super undas progredientem intuiti, eum nomine compellantes, inclamant, ingeminantque : Redi, pater, redi ad nos. Reverteriti super aquas autem denuo ac quasi solidas incedenti anachoretarum par illustre dixit : Opinionem de te nostram, sancte pater, ineffabilis Dei benignitas comprobavit ; sed agedum, comprecationem ordiamur, et commenda nos Domino. Finita ergo oratione Dominica *a*, postquam se mutuo salutando complexi essent, par illud anachoretarum, miraculis nobile, cruce se signans marinos super fluctus digressum est. Quod senex ubi vidisset, glorificavit omnipotentem Dei majestatem, et anachoretæ utriusque sanctitatem admirans, ad speluncam reversus est. Atque hæc, tamquam de alio ad Dei, omnium laudes transcendentis, gloriam narrabat ægritudinum depulsor ille, instauratorque sanitatum.

D

super aquas maris Mortui ambulat.

a

E

77 Sed jam illud recensendum est mihi, quod vulgo notum, ac frequenti probatum teste prodigium perpetravit. Unus aliquis ex optimatibus ac perillustribus Gazensis, Christo dilectæ, civitatis, male habere cœperat, et morbo sacro cruciari : quando ad Senem hunc deiferum confugit, tum in Maxima Laura versantem, ejusque advolutus pedibus, multa supplicatione fatigabat eum, dicens : Miserere mei, serve Dei, miserere mei, ac Deum tuum, morborum incurabilium medicum, interpella, ut sacro hoc me morbo levet. Nam ad medicos recurri plurimos, neque eorum quisquam hac peste liberare me potuit; sed remedium meum fugit universos; quare, missis illis, ad celebres quosdam monachos me contuli, opem eorum efflagitans, sed hi nihilo plus mihi dixerunt, quam isti medici, imo medellam omnes negaverunt mihi, corporis tabem, et afflictionem animi solis lenire verbis contenti. Hac itaque de causa ad Deum solum, atque ad te, destitutus omni solatio, ac mœrore confectus accurri, confisus quidquid a Deo tuo poposceris, id omnino factum iri. Mei igitur te misereat, ac doloris mei, quem ars omnis medica, et industria humana deposuit, F Deumque tuum obsecra, ut faciat medicinam : nam licet illum a majoribus quasi hereditarium acceperim, multique ex propinquis meis eo laborarint, et ita, uti vides, Vir sancte, summi pedum digiti arrosi mihi sint, et palpebris et superciliis, ac mento defluxerint pili, faciesque deformata exedatur ; Deo tamen nihil est impossibile.

Nobilis Gazensis sacro morbo laborans ad Sanctum confugit,

78 Ad hæc Senex : Sane, inquit, quod virtutem Dei exsuperet, nihil est ; sed in omnipotenti ejus voluntate cuncta sunt posita, et voluntatem timentium et cum fide invocantium se, ipse adimplet. Quam ob rem, confide, o homo, confide : convalesces enim et liberaberis, atque hac ipsa tabe, qua laboras, quæque hominibus apparet immedicabilis, non post multos dies purgaberis quam citissime. Patienter igitur sustine, et apud discipulos nostros in cella subsiste, atque ad tenuitatem meam frequentans accede quotidie in hesychasterio. Atque hæc quidem ait deifer Senex præscientiæ gratia plenus. Vir autem ille Christi amans, fecit prout jussus erat, frequenter ei per dies singulos sese sistens, quando ille universorum muneratori, ac soli corporum animorumque medico Christo Jesu, vero Deo, prolixas ad per-

eumque frequentans curatur;

fectam

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO, EX MS. GRÆCO.

A fectam valetudinis ejus restitutionem, salutemque obtinendam fundebat preces, totum ei corpus a vertice capillorum ad plantam usque pedum oleo simul cum aqua inungens; donec paucis post diebus, Sene deifero deprecante, respiciens eum de cœlo Deus manifesta ac salubria dedit indicia, revelata famulo suo fidelissimo ac medico absolutissima ejus curatione.

et corporis integram sanitatem adeptus,

79 Eo deinde ad se advocato, ubi Senex per omnem modum admirabilis pro salute ejus, supernaturali, vivifica, divina atque incruenta litasset hostia, et ad pedem altaris aqua et oleo conchas implesset, iisque illum totum propriis suis purisque manibus oblinisset, salvum atque integrum, suaque perpurgatum tabe, si tumores aliquos exceperis in femore ac tibiis protuberantes, dimisit, exiguum quid ei largitus olei consecrati, quo uteretur in itinere, et sic admonens: Vade in pace ac lætus. Quando vero in via ad certum illum locum perveneris, jumento descende, atque ibi femora ac tibias inunge: nam cum illinc abiens locum illum alium attigeris, in ipso articulo quidquid tibi est tuberum erumpet, B ac penitus disparebit; et inexplicabile Dei in res omnes dominium videbis, exhibitamque circa te benignitatem, quam assequi verbis nemo possit: prorsus etenim convalesces et mundaberis, integrisque ac sanis pedibus ambulabis. Hoc itaque deiferi Senis mandatum secutus vir pius, femora sibi ac tibias perunxit, ut primum ad locum assignatum devenit; postquam inde porro digressus, locum alterum, itidem ostensum ante, tenuit, rupta sunt juxta vaticini Senis prædictionem omnia ejus apostemata; tum femora tibiæque pristinum in statum restitutæ, persanatisque ipse pedibus discurrebat.

ipsa quoque vitæ mutatione in melius omnibus est admirationi.

80 O repentinam stupendamque mutationem! Etenim persæpe accidit, ut a binis viris hinc inde observatus ac sustentatus terram ægre calcans pedibus gressus moveret; sed magni Senis deprecatione id assecutus est, ut firma validaque premeret vestigia. Et quid multa? Totus mundus, sanus totus, totus apparuit formosus, nulla cicatrice, nulla vel minima, quæ carnem exulceraret, relicta vomica, lætus ad sua concessit. Quod ubi domestici, cognati, amici, civesque sui Gazenses conspexere, tam inusitati ac stupendi admi- C ratio prodigii suspensos habuit universos. Et, ecce, quæ Dei gratia est, vivit etiam hodie monachorum egregie studiosus, qualis ante non fuerat: nam eos oderat potius, monachos execratus omnes, et insulsis proscindens calumniis. Nunc vero etiam pauperes juxta atque hospites in delitiis habet, omnesque non optimis solum, quibus abundat, moribus, sed dotibus insuper corporis, forma, valetudine, viribus, atque excellenti decore stupefacit, Dei gratiam agnoscens, palamque profitens misericordiam. Neque vero sancti Senis beneficium dissimulat, sed et illud commendat in primis assidue, et virtutem religiosissime veneratur: unde per annos singulos eum invisere numquam omisit, quo grati animi Deo ipsique exhibeat officia, debitamque illi a se venerationem protestetur, ac muneris simul aliquid Deo atque illi afferat. Quem modum tenuit, quamdiu superstes fuit sanctus ille senex Stephanus, quem Deus ingenti gloria, variisque de cœlo donis ornavit.

Religiosum alias sæpe a matre visitanda cohibitum,

81 Nam discipulum aliquando habuit mirificus ac præclarus hic Senex Syrum quemdam (pater Sabas dicebatur) sacerdotio initiatum, cui mater erat vidua, tridui ab eo habitatione se-

λείας ἰάσεως αὐτοῦ καὶ σωτηρίας προσάγοντι δεήσεις, καὶ πᾶν τὸ σῶμα αὐτοῦ χρίοντι ἐλαίῳ σὺν ὕδατι ἀπ' ἄκρων τριχῶν ἕως τοῦ πέλματος τῶν ποδῶν, ἕως ὅτου οὐρανόθεν ὁ Θεὸς μετ' ὀλίγας ἡμέρας, διὰ τῆς τοῦ θεοφόρου Γέροντος πρεσβείας ἐπισκεψάμενος αὐτὸν, τὰ ἐπίδηλα ὑγιεινὰ τεκμήρια ἐνεδείξατο, γνωρίσας τῷ γνησίῳ δούλῳ καὶ θεραπευτῇ περὶ τῆς τελείας αὐτοῦ θεραπείας.

79 Ὅντινα μετ' ἔπειτα προσκαλεσάμενος ὁ θαυμασιώτατος Γέρων, τῷ Θεῷ προσενέγκας ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν ὑπερφυῆ καὶ ζωοτόκον, θείαν, καὶ ἀναίμακτον θυσίαν, κάτωθεν τοῦ θυσιαστηρίου βήσσας μεστώσας ὕδατος καὶ ἐλαίου, οἷς ὅλον αὐτὸν ἀλείψας ταῖς ἑαυτοῦ ἁγναῖς παλάμαις, σῶον καὶ ὑγιῆ καὶ κεκαθαρμένον ἀπὸ τοῦ πάθους, πλὴν τινῶν οἰδημάτων ἐν τοῖς μηροῖς καὶ ταῖς κνήμαις λελημμένων, ἀπέλυσεν, ἐκ τοῦ ἁγιαστικοῦ ἐλαίου βραχύ τι ἐφοδιάσας αὐτὸν, καὶ εἰπών· Πορευθῆς ἐν εἰρήνῃ καὶ χαίρων, ὅταν κατὰ τὴν ὁδὸν τόνδε τὸν τόπον καταντήσῃς, τῷ ὑποζυγίῳ καταβὰς ἄλειψον ἐν τούτῳ τοὺς μηροὺς καὶ τὰς κνήμας, ὅτι δὴ ἐκεῖθεν ἐλθόντος σοῦ ἐπὶ τόνδε τὸν τόπον, ἀπαῤῥαγήσονται ἐξαιφνῆς, ὅσα ἔχεις, οἰδήματα, καὶ ἀφανῆ γενήσονται· καὶ ὄψει τὴν ἀνεκφραστον τοῦ Θεοῦ δεσποτείαν, καὶ τὴν περί σὲ γενομένην E ἄφατον ἀγαθότητα· τελείως γὰρ θεραπευθήσῃ, καὶ καθαρισθήσῃ, καὶ σώοις ποσὶ βαδίσεις. Ταύτην οὖν τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοφόρου Γέροντος φυλάξας ὁ φιλόχριστος ἀνὴρ, ἔχρισε τοὺς ἑαυτοῦ μηροὺς καὶ τὰς κνήμας, καταλαβὼν τὸν ὁρισθέντα χῶρον, καὶ μετ' ἔπειτα ἐκεῖθεν ἀπάραντος αὐτοῦ καὶ τὸν ἐφθακότος προδηλωθέντα τόπον, κατὰ τὴν τοῦ θεσπεσίου Γέροντος πρόῤῥησιν διηνοίχθησαν πάντα τὰ τραύματα, καὶ ὑγιεῖς κατεστάθησαν οἱ μηροὶ καὶ αἱ κνῆμαι, καὶ ποσὶν ἐῤῥωμένοις ἐβάδιζεν.

80 Ὢ τῆς παραδόξου ἀθρόας μεταβολῆς! πολλάκις γὰρ, δύο ἀνδρῶν ἑκατέρωθεν ἐρειδόντων καὶ στηριζόντων αὐτὸν, τοῖς ποσὶ μόγις τὴν γῆν πατῶν ἐπέζευε· διὰ δὲ τῆς τοῦ μεγάλου Γέροντος ἱκετείας ποσὶν ἀτρόμοις καὶ ἰσχυροῖς ὥδευε. Καὶ τί δεῖ μέ τὰ πολλὰ λέγειν; Ὅλος καθαρὸς, ὅλος ὑγιὴς, ὅλος ὡραῖος ἀπεδείχθη, μηδενὸς ἴχνους, μηδὲ βραχυτάτης οὐλῆς ἑλκούσης ἀπολειφθείσης, εἰς τὰ ἴδια ἀποκατεστάθη γεγηθώς. Τοῦτον ἰδόντες οἱ οἰκεῖοι, καὶ οἱ συγγενεῖς, καὶ οἱ φίλοι καὶ συμπολῖται Γαζαῖοι, πάντες ἠγάσθησαν ἐκθαμβηθέντες περὶ τῷ ξένῳ καὶ παραδόξῳ τοῦ θαύματος· καὶ ἰδοὺ μέχρι τῆς δεῦρο ἡμέρας τῇ F τοῦ Θεοῦ χάριτι ζῇ, λίαν ὑπάρχων φιλομόναχος, ὅπερ οὐκ ἦν τό πρῶτον, ἀλλὰ μᾶλλον μισομόναχος, διὰ παντὸς κατακρίνων τοὺς μοναχοὺς, καὶ κατηγορίαις καθυποβάλλων αὐτοὺς ἀλόγοις. Ἔστι δὲ φιλόπτωχος ἅμα καὶ φιλόξενος, ἅπαντας ἐκπλήττων οὐ μόνον τοῖς ἀθρόοις αὐτοῦ βελτίστοις τρόποις, ἀλλὰ καὶ πάσαις ταῖς σωματικαῖς ἀρεταῖς, κάλλειτε καὶ ὑγεία, ῥώμητε καὶ ὡραιότητι, ὁμολογῶν τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, καὶ κηρύττων τὸ ἔλεος· τήν τέ τοῦ ἁγίου Γέροντος οὐ κρύπτων εὐργεσίαν, ἀλλὰ δὴ καὶ διὰ παντὸς εὐφημῶν αὐτὴν, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐκθειάζων· ὅθεν καθ' ἕκαστον ἔτος οὐκ ἔληξεν ἔρχεσθαι πρὸς αὐτὸν, τῷ Θεῷ τέ καὶ αὐτῷ τὴν εὐχαριστίαν ἀπονέμων, καὶ τὴν ὀφείλουσαν αὐτῷ παρ' ἑαυτοῦ τιμὴν ἐπιγινώσκων, καὶ εὐλογίαν τινὰ τῷ Θεῷ τέ καὶ αὐτῷ καρποφορῶν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς τοῦ ἁγίου γέροντος Στεφάνου, ὃν ὁ Θεὸς ἐδόξασε, καὶ διαφόροις κατεκόσμησε χαρίσμασιν.

81 Οὗτος γάρ ποτέ ὁ θαυμαστὸς καὶ μέγας Γέρων εἶχέ τινά μαθητὴν Σύρον, ἀββᾶν Σάβαν καλούμενον, πρεσβυτηρίου βαθμὸν ἐπέχοντα, χήραν κεκτημένον μητέρα, ἀπ' αὐτοῦ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἀπέχουσαν,

ἥτις

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

ἥτις αὐτῷ πολλάκις ἐδήλου, ποτὲ μὲν εὐεκτοῦσα, ποτὲ δὲ σωματικοῖς συνεχομένη νοσήμασιν, εἰς ἐπίσκεψιν αὐτῆς παραγενέσθαι. Βουλόμενος δὲ τὴν μετρικὴν ἐκτελέσαι μήνυσιν, ἐκωλύετο ὑπὸ τῆς ἀρίστης τοῦ θεοφόρου ἐπιστάτου βουλῆς. Μετὰ οὖν τινά χρόνον τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἀῤῥωστίᾳ περικειμένης, καὐτῷ πρὸς ἑαυτὴν ἐλθεῖν συνήθως μηνυσάσης, πορευθεὶς πρὸς τὴν θεοφόρον ἐπιστάτην, εἶπεν· Πανάγιε πάτερ, δεδήλωκέ με ἡ κυρία μοῦ ἡ μεγάλη ἀπιέναι πρὸς αὐτὴν, ἐπειδὴ νόσῳ συνέχεται, ἀλλ' εἰ κελεύει ἡ ὑμετέρα ἐπιστατικὴ ἁγιωσύνη, ἐπινευσάτω, ὅπως ἀπέλθω ἐπισκεψόμενος αὐτήν. Πρὸς τοῦτον δὲ ἀποκριθεὶς ὁ θαυμάσιος Γέρων ἔφη· Ναὶ, τέκνον, πορεύου, καὶ τὴν σὴν εὔφρανον γεννήτριαν.

82 *Ὁ δὲ μαθητὴς ἐπὶ τῇ ταχίστῃ ἐπινεύσει τοῦ ἐπιστάτου θαυμάσας ἔφη· Διὰ τί, πάτερ, διαφόρως αὐτῆς μηνυσάσης παραγενέσθαι, καὶ ἡμῶν αἰτησαμένων τὴν σὴν παρὰ τοῦτο κέλευσιν, οὐκ εἴας ἡμᾶς, λέγων τὴν μὲν ὁδὸν ἀσύμφορον εἶναι, καὶ τὴν ἐπίσκεψιν οὐκ ἀναγκαίαν· τὴν δὲ μητέρα μηδὲν δεινὸν πεπονθέναι, ἀλλ' εὖ ἔχειν, εἰ καὶ ἔνιοτε ἐν ἀῤῥωστείαις διέκειτο, ἠρεμεῖν δὲ ἐν τῇ μεγίστῃ Λαύρᾳ συνεβούλευες ἡμῖν, καὶ τοὺς τοιούτους κατευνάξειν* B *λογισμούς· νῦν δὲ ἀπελθεῖν καὶ εὐφράναι αὐτὴν προθύμως ἐκέλευσας; Ὁ δὲ Γέρων ἀποκριθεὶς ἔφη πρὸς αὐτόν· Διὰ τοῦτο προφρόνως ἐκέλευσά σέ, ἐπειδὴ βεβαρυμένη λίαν ἐστὶ τοῖς νοσήμασι. Οὐκοῦν πρόφθασον αὐτὴν τάχιστα· μέλλει γὰρ ἐν ᾗ καταλαβεῖς ἡμέρᾳ γνωρίζειν σέ, καὶ τινά διαθήκην ποιήσασθαι πρός σέ. Ἀλλ' ὅσα ἂν ἐπηρωτῆσαι βούλει, εὐθέως ἐκτὸς πάσης ὑπερθέσεως λεπτομερῶς αὐτὴν ἐπηρώτησον· ἐπειδὴ τῇ ἐπαύριον ἡμέρᾳ οὐκ ἔτι σε γνωρίσει, οὔτε μὴν παντελῶς σοί λαλήσει. Πορευθεὶς οὖν οὗτος ὁ ἀββᾶς Σάβας, ὁ τοῦ θεοφόρου Γέροντος μαθητὴς, εὗρε τὴν μητέρα αὐτοῦ νοσοῦσαν δεινῶς· ἥτις εὐθέως μὲν κατιδοῦσα, χαρμοσύνης ἐπληρώθη, ἐχεφρόνως αὐτὸν γνωρίσασα, καὶ διατιθεμένη αὐτῷ τὰ καταθύμια. Τῇ δὲ ἐπαύριον κατὰ τὴν τοῦ Γέροντος πρόγνωσιν, πάντας ἀγνωήσασα, μετέστη πρὸς τὸν Κύριον, τὸν ζωῆς καὶ θανάτου δεσπόζοντα, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.*

83 *Ἄλλος δέ τίς μοναχὸς, εὐλαβὴς καὶ τῶν ἐν ἀξιοπιστίᾳ μεμαρτυρημένων, διηγούμενός μοί ἔφη οὕτως· Τὸν μονήρη βίον ὁ τάλας ἐγὼ ἐν τῇ εὐαγεῖ μονῇ τοῦ Καστελλίου μετηρχόμην, καὶ τίς συνυπῆρχεν ἀδελφὸς οὐ προσέχων τῇ αὐτοῦ σωτηρίᾳ, καί τῆς μοναχικῆς ἀμελῶν πολιτείας, καὶ τῆς τῶν πατέρων* C *καταφρονήσας ἀγγελικῆς εὐταξίας, ὥστε ἐξώκιλεν εἰς αἰσχροτάτην ἀπόγνωσιν, καὶ τὸ μοναχικὸν παντάπασιν ἀποδύσασθαι σχῆμα ἠθέλησεν· πορευθεὶς γὰρ εἰς τὴν Ἁγίαν πόλιν ἠβουλήθη πορευθῆναι ἐπὶ τὴν ἰδίαν πατρίδα, κἀκεῖσε τὸ κοσμικὸν περιβάλλεσθαι ἔνδυμα. Ὡς οὖν ἐνόησε περὶ τῆς τούτου ἀπὸ τῆς μονῆς ἀναχωρήσεως ὁ συμπαθέστατος γέρων Στέφανος, διάγων τότε κατὰ τὸν καιρὸν τῆς Τεσσαρακοστῆς ἐν τοῖς τοῦ Καστελλίου σπηλάιοις, καὶ μετακαλεσάμενός με ἔφη· Προθυμήθητι, ἀδελφὲ, καὶ ἄπιθι, καὶ ἄγαγέ μοι τὸν ἀναχωρήσαντα πνευματικὸν ἀδελφόν σοῦ ἀπὸ τῆς Ἁγίας πόλεως· οἶδα γὰρ ὅτι πεισθήσεταί σοί. Ἀπελθὼν οὖν κατὰ τὴν τοῦ Γέροντος προσταγὴν ἤνεγκα πρὸς αὐτὸν τὸν τῆς μονῆς ἀποδράντα ἀδελφόν. Τούτῳ δὲ παραγεγονότι φησὶν ὁ θεοφόρας Γέρων· Διὰ τί, ὦ τέκνον, τῆς σαυτοῦ καταφρονεῖς σωτηρίας, καὶ ταυτησὶ τῆς ἀγγελικῆς ἀποφεύγεις πολιτείας, καὶ ἐπὶ τὸν πρότερον ἔμετον παλινοστῆσαι θέλεις, καὶ τοῖς κοσμικοῖς ἐγυλιωδεῖσθαι βορβόροις; Οὐκ οἶδας, ὅσοι γεγόνασιν ἀπὸ τοῦ μοναχικοῦ τάγματος τῆς ἐκκλησίας φοστῆρες καὶ θαυματουργοὶ, καὶ θαυμαστοὶ, καὶ μεγάλοι, καὶ ἀρχιποιμένες;*

84 *Τοιούτοις οὖν διδάγμασι καὶ γραφικαῖς νουθεσίαις τοῦτον θεασάμενος μὴ πειθόμενον, ἀλλ' ἔτι τῇ πρὸς τὸν κόσμον ῥοπῇ νεύοντά τέ καὶ ἐγκύπτοντα,*

D juncta; quæ, ut modo utebatur bona, modo adversa valetudine conflictabatur, frequenter invitabat eum, ut se inviseret. Cum vero matris denuntiationi parere statueret, saluberrimo deiferi Senis consilio inhibitus est. Itaque aliquanto post a relapsa in morbum parente pro more accitus, sanctum præsulem adiit, et sic affatur: Pater sanctissime, significat mihi magna domina mea, cupere se, istuc ut veniam, quia in ægritudinem inciderit. Si ergo sanctitati vestræ, quam uti superiorem veneror, ita videatur, annuat mihi, ut jam abeam eam invisurus. Reposuit illi Senex mirabilis: Omnino, fili, proficiscere, ac matrem recrea.

præcognito extremæ necessitatis articulo, opportune dimittit.

82 Miratus promptam adeo concessionem discipulus ait: Nam quid causæ est, pater, quod illa jam toties ad se vocante, nobis facultatem ad hoc tuam postulantibus, eam denegasti, causatus viam difficilem, et visitationem minime esse necessariam, matri vero nihil accidisse gravius, sed bene habere; tametsi quandoque tum ægra decumbebat, securos autem continere nos in Maxima Laura jubebas, atque ejusmodi cogitationibus indormiscere: nunc vero abire, eamque consolari tam E benigne imperas? Respondit Senex: Id causæ est, cur ita modo jubeam, quod nunc oppido infirmitatibus opprimitur: quare age, adi eam quam celerrime, nam qua die ad illam venies, agnoscet etiam te, et aliquid testamento legabit. Quidquid scire ex ea cupies, id illam sine mora statim interroga; postridie enim adventus tui neque noscet te, neque verbo amplius uno alloquetur. Profectus ergo pater hic Sabas, deiferi Senis discipulus, matrem invenit gravissime laborantem; at illa statim ut eum conspexit, mirifice delectata est, mente etiam tum sui plane compos agnoscens filium, eique quod libitum erat testamento consignans. Sequenti autem die, quemadmodum jam Senex prænoverat, neminem agnoscens, migravit ad Dominum, vitæ ac mortis arbitrum, cui gloria in secula.

Monachi desperantis fugam cognoscens, mittit qui eum reducat;

83 Alius quidam monachus, religiosus ac testatæ vir auctoritatis, hoc mihi retulit in hæc verba: Susceperam ego miser vitam monasticam in sacro Castellii *b* monasterio: istic una mecum erat frater aliquis de salute sua parum solicitus, nihil pensi habens monasticam disciplinam, angelicique patrum instituti usque adeo contemptor, F ut in desperationem turpissimam prolapsus, adjicere jam penitus monachorum habitum statueret: profectus enim in Sanctam civitatem, abire porro meditabatur in patriam, ac vestes istic seculares induere. Ut ergo discessum ejus a nobis intellexit senex Stephanus commiserationis affectu tenerrimus, tum tempus Quadragesimæ in Castellii speluncis exigens, vocato mihi ad se ait: Age, frater, animo nunc esse jubeo prompto atque experrecto. Abi, et fugitivum hunc fratrem in spiritu tuum ab urbe Sancta huc reducito ad me; obsequetur tibi, scio. Abeo igitur, et profugum e monasterio fratrem, ut in mandatis acceperam, ipsi adduco. Cum jam coram adesset, sic hominem Senex alloquitur: Cur salutem tuam, o fili, tam parvi facis? Cur angelicam hanc vivendi normam subterfugis? Cur ad priorem vomitum redire festinas, et in seculi sordibus volutari? Ignoras forstian, ex ordine monastico quam præclara Ecclesiæ prodierint lumina quam mirifici et admirabiles viri, quam magni etiam principes pastorum?

et obstinatum miraculo ad frugem revocat.

84 Cumque animadverteret nihil hunc talibus instructionibus, depromptisque ex sacra Scriptura monitis commoveri; sed pondere adhuc ferri

in

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

A in seculum, et suggestionibus satanicis victum succumbere; tabulam arripit non magnam, sesquipalmo longam ac latam, et utroque nostrum spectante, collocat illam loco aliquo spelæi sui saxoso, admodumque prærupto ac lubrico, ubi vix aut lanugo, aut festuca continere se possit, ibique rectam eam, et neutiquam inclinatam statuens, his ad eam vocibus utitur: Benedictus Dominus; sta. Et continuo, quasi animata fuisset, et ratione ac sensu prædita, sic tabula animæ simul et sensus expers ad voces sancti Senis mirabiliter constitit, qui salem afferens superimposuit illi, et sic toto triduo erecta permansit. Perculsus novo hoc miraculo frater ac stupens, demissis humi genibus, veniam sibi a Sene opemque, qua perseverare posset, ac preces flagitavit. Bene igitur precatus ei, ac benedictionem impertitus, salutaribus undequaque armatum cohortationibus, atque in monastica disciplina confirmatum ac solidum dimisit. Et vero etiam nunc per Dei gratiam, et sancti Senis patrocinium vitam agit securissimam, et ad omnes virtutis institutique leges exactam, sibi insigniter invigilans, et
B salutis suæ curam inter primas reponens.

S. Baptismatis templum clausum signo crucis reserat,

85 Sed aliud tibi modo prodigium singulare expediam: abibam enim cum Sene hoc mirabili ad Jordanem fluvium cum aliis quibusdam e monachis; quo ubi ventum erat, lubebat in templum salutiferi Baptismatis *c* orandi causa concedere; ubi Dominus noster Jesus Christus substantiam omnem humanam quocumque inquinamento repurgans, aquis latentia draconum contrivit capita, ejusque rei gratia illuc Senem exoratum pelleximus. Itaque cum jam abessemus prope, Seni dicimus: Si sanctitati tuæ ita videtur, eat unus ex nobis ad sancti Præcursoris monasterium superius istic situm, qui templi clavim afferat, ipsumque adducat paramonarium *d*: nam nisi ille venerit, allata clave nihil proficiemus; quia difficulter et ægre sera recluditur; uti non semel experti sumus. Reposuit vero nobis prodigiosus Senex: Nihil opus est, filii carissimi, tanto istic nobis incommodo; sed accedite huc modo, et Dei voluntas fiat. Hoc responso accepto, pergimus; dum autem stamus pro foribus, ille, fusa prece, flexisque ter genibus, ac signata in modum crucis janua, summis digitis seram attingens, fores
C illico reseravit.

prout sæpe alias.

86 Postquam introgressi precandi finem fecissemus, reversi sumus, hymnos Deo eucharisticos modulantes, et Senis gratiam religiose suspicientes, per quam ejusdem hujus ecclesiæ valvas, ut ab auctoribus fidelissimis accepimus, sæpissime aperuit: nam, transacta Quadragesima, semper illac ab eremo rediens noctu ad orandum transibat. Unde qui circa tempus illud sacræ hujus ædis custodes agebant, cum eum frequentissime, nullo aperiente, ingressum noctu vidissent, sanctum Joannem Præcursorem eum esse putaverunt, donec aliquis juxta januam intra venerabile templum dormiens, sancto hoc Sene fores sub medium noctis aperiente, assurrexit, pavore correptus ac sanctum Joannem apparere sibi ratus, benedici sibi ab eo precabatur, et complexus pedes ejus agnovit formam illius, divinum quid spirantem, et vultum et vocem, et ad hæc obstupescens, certusque jam ipsissimum esse sanctum Stephanum, Deo gloriam retulit, qui Senis benedictione dignari se voluisset.

τοῖς σατανικοῖς ἡττημένον ἐνθυμήμασιν, ἔλαβεν σανίδα μικρὰν, σπιθαμῆς καὶ ἡμίσεως μῆκοστε καὶ πλάτος ἐσχηκυῖαν, καὶ ἀμφοῖν ἡμῶν θεωρούντων, τίθησιν αὐτὴν ἐπὶ πετρώδους τινὸς τόπου τοῦ ἰδίου σπηλαίου, πάνυ κατωφεροῦς καὶ ὀλισθηροῦ πεφυκότες, ὅπη μονονουχὶ οὔτε χνοῦς οὔτ' ἔτι κάρφος ἐπισταίη ἄν, κἀκεῖ στήσας αὐτὴν ὀρθὴν, καὶ οὐδαμῶς κεκυφυῖαν, φησὶ πρὸς αὐτὴν οὕτως· Εὐλογητὸς Κύριος, στῆθι· καὶ παραυτὰ παραδόξως, οἷα ψυχῆς τελοῦσα λόγῳτε καὶ αἰσθήσει τετιμημένης, ἡ ἄψυχος ἅμα καὶ ἀναίσθητος σανὶς ἔστη τῷ λόγῳ τοῦ ἁγίου Γέροντος, ὃς ἅλας κομίσας ἐπέθηκεν αὐτῇ, καὶ οὕτως ἠρτημένη τριῶν ἐπέμεινεν ἡμερῶν. Ἀγασθεὶς τοίνυν ἐπὶ τούτῳ τῷ ξένῳ θαύματι καὶ ἔκθαμβος γενάμενος ὁ ἀδελφὸς, κλίνας τὰ γόνατα, παρὰ τοῦ Γέροντος ᾐτήσατο συγχώρησιν, καὶ ἕνεκεν τῆς αὐτοῦ ὑπομονῆς ἐπικουρίαν καὶ ἔντευξιν. Ἐπευξάμενος οὖν αὐτῷ ἅμα καὶ εὐλογήσας, καὶ σωτηρίοις περιθωρακήσας παραινέσεσιν, ἑδραῖον αὐτὸν καὶ τῇ μοναχικῇ πολιτείᾳ πάγιον ἀπέλυσεν, καὶ νῦν χάριτι Θεοῦ καὶ εὐχαῖς τοῦ ὁσίου Γέροντος ζῇ καὶ ἐν πολλῇ καταστάσει, καὶ καλῇ πολιτείᾳ διάγει, καλῶς προσέχων ἑαυτῷ καὶ τῇ σωτηρίᾳ ἑαυτοῦ ἐπιμελούμενος.

E

85 Ἄλλο δέ σοί μέγα διηγήσομαι θαῦμα· ἀπῆλθον γάρ ποτέ σὺν τούτῳ τῷ θαυμασίῳ Γέροντι ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν σὺν ἑτέροις τισὶ τῶν μοναχῶν, κἀκεῖσε παραγεγονότες ἐπεθυμήσαμεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ σωτηριώδους Βαπτίσματος προσεύξασθαι, ἔνθα ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς πᾶσαν τὴν βρότειον οὐσίαν ῥύπου παντὸς ἐγκαθάρας, τὰς τοῖς ὕδασιν ἐμφωλευούσας κατέθλασε δρακοντείας κάρας, καὶ τούτου χάριν παρακεκληκότες τὸν Γέροντα πεπείκαμεν. Ὡς οὖν προσηγγίσαμεν, ἔφημεν αὐτῷ· Εἰ κελεύει ἡ σὴ ἁγιότης, πορευέσθω εἷς ἐξ ἡμῶν ἐπὶ τὴν ἄνω κειμένην τοῦ Προδρόμου μονὴν, τὴν τοῦ ναοῦ ἐνέγκαι κλεῖδα, κἀυτὸν τὸν παραμονάριον· εἰ μὴ γὰρ ἐκεῖνος ἔλθῃ, τῆς κλειδὸς ἀχθείσης, οὐδὲν ἀνύσομεν· δυσκόλως γὰρ καὶ μόλις ἀνοίγεται ἡ μανδαλὶς, οὐχ ἅπαξ γὰρ ἐπειράθημεν αὐτῆς. Ὁ δὲ σημειοφόρος Γέρων πρὸς ἡμᾶς ἔφη· Οὐκ ἀνάγκη ἡμᾶς, ἀγαπητὰ τέκνα, σκυλθῆναι ἐκεῖ· ἀλλὰ δεῦτε μόνον, καὶ εἴη τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα οὖν εἰπόντος αὐτοῦ, ἐπορεύθημεν, καὶ παρὰ τὴν θόραν στάντων ἡμῶν, εὐχὴν πεποιηκὼς, καὶ τρὶς τὰ γόνατα κεκλικὼς, καὶ τὴν πύλην σταυροτύπῳ σημείῳ ἐσφραγικὼς, καὶ τὴν μανδαλίδα ἄκροις δακτύλοις ἀψάμενος, παραχρῆμα τὴν θύραν ἀνέῳξεν.

F

86 Εἰσβάντες οὖν, καὶ εὐξάμενοι, ἀνεκάμψαμεν, χαριστηρίους τῷ Θεῷ ἀναπέμποντες ὕμνους, καὶ τὴν τοῦ Γέροντος ἐκθειάζοντες χάριν, δι' ἧς πλειστάκις τὰς τοῦδε τοῦ ναοῦ πύλας ἀνέῳξεν, ὥς τινὲς πιστότατοι διηγήσαντο ἡμῖν· ἀεὶ δὲ, τῆς Τεσσαρακοστῆς πληρουμένης, δι' αὐτοῦ τὴν ἐπάνοδον ἀπὸ τῆς ἐρήμου νυκτὸς ἐποιεῖτο ἕνεκεν εὐχῆς· ὅθεν οἱ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τοῦ θεοσεβοῦς ναοῦ παραμονάριοι πεφυκότες, πλειστάκις αὐτὸν θεασάμενοι αὐτομάτως εἰσελθόντα νυκτὸς, ᾠήθησαν αὐτὸν εἶναι τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν πρόδρομον, ἄχρις ἂν τίς ἔνδοθεν τοῦ ἀξιοσέπτου ναοῦ κατὰ τὴν θύραν ὑπνώσας τούτου τοῦ ἁγίου Γέροντος κατὰ μέσον νύκτα ἀνοίγοντός ποτέ τὰς πύλας, ἐξανέστη ἔκθαμβος γενόμενος, καὶ οἰόμενος τὸν ἅγιον Ἰωάννην αὐτῷ φανῆναι, καὶ εὐλογηθῆναι παρ' αὐτοῦ ἐδυσώπει, καὶ περιφὺς τὰ ἴχνη αὐτοῦ ἐγνώρισε τὴν θεοειδῆ αὐτοῦ μορφὴν καὶ εἰδέαν, καὶ τὴν φωνὴν, καὶ τεθαυμακώς. ἐπὶ τούτοις, καὶ πληροφορηθεὶς εἶναι αὐτὸν ὅσιον Στέφανον, ἐπὶ τοῦτο τῷ Θεῷ δόξαν ἀνέπεμψεν τῷ καταξιώσαντι αὐτῷ τῆς τοῦ Γέροντος τυχεῖν εὐλογίας.

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

ANNOTATA D. P.

a *Hinc discimus, quænam illa oratio sit, monachis in accessu recessuque usitata; cujus toties hic et alibi mentio.*

b *Fuit hoc monasterium ipsi Lauræ S. Sabæ proximum, et sub peculiaris Præpositi cura, ipsius Lauræ Hegumeno, ut videtur, subjectum, a S. Saba ædificatum post Patriarchæ Martyrii obitum, id est post annum.* 485. *Cujus Vita apud Cotelerium num.* 27 *hæc habet :* Accessit.. Sabas in Castelli seu Castellii collem; qui a Laura viginti circiter stadiis distat ad partem Septemtrionalem, quæ est versus Orientem. *Et num.* 28 : At pater noster Sabas Castellii cœnobio constituto, omne studium in eo adhibuit. ut inibi viros ætate provectos ac in monastica vita excellentes insereret; cumque seculares quosdam, qui mundo renuntiare vellent, admittebat, neque in Castellio, neque in Laura in cellulis eos habitare permittebat, sed parvo cœnobio ad Septemtrionalem Lauræ partem constructo ; collocatisque in eo viris gravibus et prudentibus, illic eos, qui renuntiabant, manere jussit... quod semper diceret, monachum celliotam seu in cella residentem, debere esse discernendi vi præditum..... aptum ad docendum, non indigentem doctrina. *Et ita quidem se res habuit in prima institutione ; nunc vero parvi illius cœnobii pridem forte collapsi usu cessante, juniores in Castellio exercebantur, uti hinc apparet, donec annorum aliquot experimento probati, idonei ad solitariam degendam in Laura vitam invenirentur.*

c *De hoc Beda lib.* 2 *de Locis sanctis cap.* 13 *in extrema fluminis parte* quadrata ecclesia quatuor lapideis cameris (columnis *ait Hodœporicon S. Willibaldi)* superposita est coctili creta desuper tecta; ubi vestimenta Domini, cum baptizaretur, servata esse dicuntur. *Hodœporicon :* Ubi Dominus bapti- B zatus est. *Sed hæc non esse ita stricte accipienda, certum est, cum Christus fuerit trans Jordanem baptizatus ; ad eumque locum ipse Beda dicat de monasterio ecclesiaque S. Joannis Baptistæ,* per pontem E arcubus suffultum descendi orationis causa : stat enim in illo loco crux lignea, quæ aliquoties aqua ascendente absconditur, ab eoque ulterior ripa jactu fundæ est. *Non displicet tamen conjectura Quaresmii, indicantis cum in ipsa aqua ecclesia ædificari non posset, citeriorem potius quam ulteriorem ripam electam esse, quod in illam egressus post baptismum Christus sit, ibique vox Patris facta, etc.; quippe qui statim a baptismate ductus sit a Spiritu in desertum, quod erat cis, non autem trans Jordanem.*

d *Hujus Officii meminit præter alios Theodorus Balsamon, scribens in can.* II *Synodi* IV, *atque inter eos, qui in Ecclesia promoveri dicuntur, quatenus promotio ab ordinatione characterem conferente distinguitur, post œconomos et chartularios, paramonarios nominat; quibus in Ecclesia Latina respondet mansionariorum officium; æditituos magis Latine diceremus. Sic vero dicti in utraque lingua* ἀπὸ τῆς παραμονῆς, mansione *in ecclesia ad ejus custodiam, et ministerium eorum, qui oraturi vel sacrificaturi adveniunt, ceteraque curanda, quæ ad æditituum pertinent. Ita Joannes Diaconus lib.* 3 *Vitæ S. Gregorii :* Completis matutinalibus hymnis, mansionarius candelam extinxit; *ipseque Gregorius in libris Dialogorum, duorum insignium mansionariorum meminit, Constantii et sancti Abundii, cujus postremi festum* 13 *Maii recolitur. Est ergo paramonarius seu mansionarius sacerdos ecclesiæ custos; quod etiam ex subsequenti numero patebit.*

CAPUT VIII.

C

Monachum fornicarium corrigit; sanctimoniali periclitanti succurrit.

F

Ἄλλος δέ τίς ἀδελφὸς ἐξαίσιον διηγήσατό μοί θαῦμα ἐν αὐτῷ γεγονὸς ὑπὸ τούτου τοῦ θαυμασίου Γέροντος, λέγων οὕτως · Ἀδελφὲ πνευματικὲ, βούλομαί σοί τινά διήγησιν ἐξειπεῖν, τὴν ἐμὴν μὲν καταισχύνουσαν κορυφὴν, τὴν δὲ τοῦ θαυμασιωτάτου Στεφάνου ἀγγαΐζουσαν ἀρετήν · μιᾷ γὰρ τῶν ἡμερῶν ἐν τῇ κώμῃ τῇ ἐμῇ ἅμα συνκωμήτιδι διάγων τινὶ, ὑπὸ σατανικῆς ἐϐλήθην προσϐολῆς ἐρωτικῇ μανίᾳ χαλεπῇ, καὶ τοῖς ἀσελγέσι λογισμοῖς. Ὁ ἀδρανὴς ἐγὼ νῶτα δεδωκὼς, καὶ ὑπὸ τοῦ πορνικοῦ δαίμονος ἡττηθεὶς ὡσεὶ φλογεροῖς τρωθεὶς πτερόεσσιν ὀϊστοῖς περιπέπτωκα τῇ γυναικὶ, πᾶν ἀνθρώπινον ὄμμα λεληθὼς, καὶ τοῦ θείου κατατετολμηκὼς ἀκοιμήτου ὀφθαλμοῦ, καὶ τὸ διορατικὸν τοῦ χαριτοπνεύστου Στεφάνου βλέμμα λαθεῖν ἠλπικὼς, τὴν ἐμὴν ἀσχημοσύνην ὁ ἄφρων ἐγὼ καλύψας βαθείᾳ νυκτὶ καὶ κρυφίοις οἴκων μυχοῖς · ἀλλ' ὄντως εἰ καὶ τοὺς πάντας ἔλαθον, ἀλλ' αὐτὸς τῷ πνεύματι ἰδὼν, οὐκ ἠγνόησε · τὴν μεγάλην γὰρ καὶ αἰσχρὰν ἁμαρτίαν πεποιηκὼς, πρὸς τοῦτον τὸν ὅσιον Στέφανον πεπόρευμαι, ἐν τοῖς περὶ τὴν ἡμετέραν χώραν τότε διατρίϐοντα μέρεσι · συχνοτέρως γὰρ ἐσχό-

Monachi fornicarii :

Alius quidam frater non vulgare mihi prodigium, ab hoc mirabili Sene in se patratum, ad hunc modum loquens communicavit: Frater in spiritu dilecte, est quod narrare tibi velim; quodque et me rubore perfundat, et non parum faciat ad virtutem stupendi maxime Stephani illustrandam. Cum die quadam essem in pago simul una cum aliqua convicaria, jaculum me satanicum perculit insano amore, et cogitationibus impudicis. Ibi ego enervis atque iners terga dedi, atque a dæmone fornicario prostratus, et flammeis pernicibusque trajectus telis, mulieri me victum dedidi, mortalium omnium conspectum latens ; nec vigilem Dei reveritus oculum, et afflati divina gratia Stephani conscios arcanorum obtutus ludere me posse confisus, profunda nocte reconditisque ædium recessibus turpitudinem demens abstrusi meam. Sed enim quamquam re vera ceteris essem incognitus, illum tamen, jam spiritu me meaque contuitum, celari non potui: post admissum enim grande atque infame piaculum,

A lum, adii sanctum hunc Stephanum, qui tum in partibus regioni nostræ vicinis agebat; (nam crebris ejus istic colloquiis vacabam) ut qui arcta ejus amicitia jam olim usus essem familiariter, institutionibus illius spiritualibus perfrequenter informatus, quarum ego improbus atque infelicissimus, fructus in me nullos protuli; sed postquam sceleratum facinus patrassem, accessi eum absque ullo rubore, impuritatem meam ratus esse satis obtectam.

occultum peccatum cognoscens,

88 Sed spes mea me fefellit: arguit etenim me consciorum oculorum evidentissima accusatio. Heu qualem tum quantumque pudorem meum! Nam cum deiferum hunc Stephanum, pro more, salutassem, petiissemque ut bene mihi precaretur, sermonibus illico vitam simul lucemque affundentibus, collustrare me cœpit, ac dicere: Væ illis qui omnem salutis curam abjiciunt! Væ! qui mandata divina non servant! Væ qui ecclesiastica floccipendunt consilia! Væ qui reservatam peccantibus gehennam inextinctam ante oculos non habent! Quoties enim te admonebam, fili, cavebamque ne te perversis adjungeres? Noveram etenim pravis colloquiis corrumpi mores B bonos. Tu interim id effecisti, ut frustra fuerint exhortationes meæ. Itane agere te decuit hodie? Itane et animam, et corpus et habitum hunc sanctissimum contaminare? Fierine potest ut in tui similes cadat fœdissima hæc libido?

paterne redarguit;

89 Dum ejuscemodi monitis prolixe ac placide me redargueret, adhortari ipsum existimabam, ut consueverat, ceterum de scelere meo nihil resciisse; quærebamque adeo ex illo: Quæ est ista libido, pater, quam innuis? Ille: Meretricia est, inquit. Tum ego inverecunde id inficiatus: Absit, aiebam, ut hoc fecerim; scortatus non sum, pater. Sed ille sedato animo: Quid, ais, inquit, fili? Scortatus non es tu, et illa, hoc die, tali hora, tali loco, inter illa atque illa opera? Cumque singulos persequeretur apices impudentiæ meæ, timidior jam factus, præ pudore vix eram apud me, cum nihil possem reponere; quin demisso capite terram obtuens, intercludente vocem tristitia, a turpi flamma repressus sum.

hortaturque ad pœnitentiam:

90 Ubi advertit commiserans pater dolorem hunc animo meo penitus insedisse, talibus me ver- C bis solatur: Ne te crucia, frater; nam et ego homo sum, appetitionibus iisdem obnoxius, ejusdem tecum naturæ. Cave id modo, ne desperes: neminem enim Deus repellit pœnitentem; sed omnes benigne recipit. Exemplo sit cum Prodigi illius, qui patrimonium cum meretricibus decoxerat, tum Publicani parabola: non dedignatus etiam est delictorum venia, quam poscebat, Mulierem peccatricem; Publicanum vero adeo non est aversatus, ut Evangelii præconem esse voluerit; uti et persecutorem fecit Apostolum, et plures alios ex veteri ac novo Testamento adducere possim tibi, qui in ejusmodi vitia prolapsi amissam vitam salutemque per pœnitentiam divinitus recuperarunt, si protrahere libeat sermonem. Sed hæc tibi, fili, sint satis: neque enim animus mihi fuit ullo modo increpare te, ne te absterream, aut quidquam faciam quo a congressu meo fias alienus. Sed videbam te haudquaquam velle intelligere, cum spiritualibus emplastrorum minime astringentium acerborumve incantationibus, intricatisque, ut ita dicam, fascinis ulceri tuo mederi conabar. Vehementi itaque commiseratione tactus non potui morbi causam non aperire; ut remedium congruum afferamus. Nam neque qui corpo-

λαζον αὐτῷ ἐκεῖσε· ἐπειδὴ συνήθης αὐτῷ ἤδη ἐκ πάλαι τῶν χρόνων ὑπῆρχον φίλος γνήσιος, ταῖς πυκνοτέραις αὐτοῦ νουθετούμενος πνευματικαῖς διδασκαλίαις, ὧν ἐν ἐμαυτῷ τὸν κάρπον οὐκ ἐβλάστησα ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ πανάθλιος· ἀλλὰ τὸ ἀθέμιτον πράξας ἁμάρτημα, ἀνερυθριάστως πρὸς αὐτὸν παραγέγονα, νομίζων ὑποκλέψαι τὴν ἐμὴν βεληλότητα.

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

88 Ἀλλὰ τῆς ἐλπίδος ἐξέπεσον· ἤλεγξε γάρ μέ τῶν νοερῶν αὐτοῦ ὀφθαλμῶν ὁ ἀψευδέστατος ἔλεγχος. Φεῦ τῆς ἐμῆς τότε πικρᾶς αἰσχύνης! ἡνίκα γὰρ τοῦτον τὸν θεοφόρον Στέφανον, ὡς ἔθος, ἠσπασάμην, καὶ λαβεῖν παρ' αὐτοῦ εὐχὰς ᾐτησάμην, εὐθέως τοῖς ζωοσόφοις καὶ φωτοβλύστοις αὐτοῦ λογίοις φωταγωγεῖν μέ προσκατήρξατο λέγων· Οὐαὶ τοῖς ἀμελεστέροις οὖσι περὶ τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν! Οὐαὶ τοῖς μὴ τηροῦσιν τὰς θείας ἐντολάς! Οὐαὶ τοῖς μὴ προσέχουσι ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς νουθεσίαις! Οὐαὶ τοῖς μὴ ἔχουσι πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀποκειμένην τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἄσβεστον γεένναν! Πολλάκις γάρ σέ νενουθέτηκα, τέκνον, καὶ κεκώλυκα τοῦ προσκολλᾶσθαι κακοῖς; Εἶδον γάρ, ὅτι φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. Σὺ δὲ τὰς ἐμὰς παραινέσεις ἀκάρπους πεποίηκας. Οὕτως ἔχρην σέ διαπράξασθαι σήμερον, καὶ βεβηλῶσαι τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ σῶμα, καὶ τοῦτο τὸ ἱερώτατον σχῆμα; Των ὁμοίων σοῦ ὑπάρχει τοῦτο τῶν αἰσχροτάτων πάθος; E

89 Τοιούτοις οὖν αὐτοῦ μακρόθεν προσηνῶς παραινετικοῖς ἐλέγξαντός μέ ῥήμασιν, ἐνόμισα συνήθως αὐτὸν παραινοῦντα, τὴν ἡμετέραν δὲ ἀγνοήσαντα πλημμέλειαν, καὶ εἶπον πρὸς αὐτὸν· Ποῖον, πάτερ, πάθος ἠνίξω, Ὁ δὲ· Τὸ πορνικὸν, ἔφη· Κἀγὼ μὲν ἀναιδῶς ἀπαρνούμενος· Μὴ εἴην, μέ τίδε πεπραχέναι, ἔφην· οὐ πεπόρνευκα, πάτερ. Αὐτὸς δὲ πρᾴως εἶπε πρὸς μέ· Τί ἐρεῖς, τέκνον; Οὐ πεπόρνευκας σὺ, καὶ ἡ δεῖνα, σήμερον, ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, ἐν τοιῷδε τόπῳ, μεταξὺ τῶνδε καὶ τῶνδε πραγμάτων; Εἰρηκότος οὖν ἀπαραλλάκτως ἅπαντα τὰ σημεῖα τῆς ἐμῆς ἀσχημοσύνης, ἔμφοβος γενόμενος, αἰδοῖ κατεσχέθην δαμαστικῇ, μηδὲν ἀντερεῖν ἐξισχυκώς, ἀλλὰ κατὰ τῆς γῆς τὴν κάραν κεκυφὼς, ἀνίας ἀφωνίαν ἐμποιούσης, πυρσῷ κατεστησάμην.

90 Ἑωρακὼς δέ μέ ὁ συμπαθὴς πατὴρ οὕτω λυπηρῶς ἐπὶ πολὺ διακείμενον, τοιούτοις παρηγορῶν μέ λόγοις, ἔφη· Μὴ λυποῦ, ἀδελφέ· κἀγὼ γὰρ ἄνθρωπός εἰμι ὁμοιοπαθὴς, τῆς ἴσης ἕλων * φύσεως· F μόνον μὴ ἀπογνῷς· οὐδένα γὰρ ὁ Θεὸς ἀπωθεῖται μετανοοῦντα· ἀλλὰ φιλανθρόπως ἀποδέχεται πάντας· καὶ πειθέτω σέ περὶ τούτου ἥτε τοῦ τὴν πατρικὴν περιουσίαν μετὰ πορνῶν διεσκεδακότος ἀσώτου παραβολὴ, καὶ ἡ τοῦ τελώνου· οὐ γὰρ ἀπώσατο πόρνην τῶν πταισμάτων αἰτουμένην τὴν ἄφεσιν, οὔτε τελώνην εὐαγγελιστὴν εἶναι παρῃτήσατο, καὶ διώκτην ἀπόστολον, καὶ πλείονας ἄν σοί ἔντε τῇ παλαιᾷ καὶ τῇ νέᾳ διαθήκῃ τοιούτοις ἐμπεσόντας πάθεσι, καὶ θεόθεν ἰαθέντας διὰ τῆς μετανοίας δέξοιμι, ἔιγε βουλόιμην πλατύτερον ποιεῖσθαι λόγον. Ἀλλ' ἱκανούσθω σοί ταῦτα, τέκνον. Οὐδὲ γὰρ ἐλέγξαί σέ παντελῶς ἠβουλόμην, ἵνα μή σέ πτύρω, καὶ τῆς ἐμῆς ὁμιλίας ἀποφυγεῖν παρασκευάσω. Ἀλλ' εἶδόν σέ μηδαμῶς συνιέντα ἐμοῦ τὸ σὸν ἕλκος ἀνευστυπτικῶν τέ καὶ ἀδριμυτάτων ἐμπλάστρων πνευματικαῖς ἐπαοιδαῖς καὶ γριφώδεσι γοητείαις θεραπεῦσαι μηχανουμένου, ἐβιάσθην ἀποκαλύψαι τοῦ πάθους τὸ αἴτιον ὑπὸ πολλῆς διαπύρου κινηθεὶς συμπαθείας, ἵνα τὴν εὐάρμωστον περιποιήσωμεν θεραπείαν· καὶ γὰρ οἱ τῶν σωματικῶν νόσων ἰατροὶ οὐ πρότερον ἀθεωρήτως παρέχουσι τὰς ἀντιδότους τοῖς κάμνουσι, πρὶν ἂν ἐξείπωσι τῆς νόσου τὸ ἄιτιον· ἐλεγχομένων γὰρ τῶν ἁμαρτανόντων, καταργεῖται τῆς ἁμαρτίας

ἡ

* *An* τέλλων?

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

ἡ δύναμις. μὴ ἐλεγχομένων δὲ, ὥσπερ γάγγραινα νομὴν λαβοῦσα, ὅλον ἀφανιζει τὸ σῶμα, οὕτως καὶ ἡ ἁμαρτία λαθοῦσα σὺν τῇ σαρκὶ καὶ τὴν ψυχὴν διαφθείρει. Λοιπὸν μὴ ἀθύμει, τέκνον, μή τέ τοσοῦτον αἰσχύνου, ἀλλ' αἴτησαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν συγχώρησιν· οὐκ ἔν σοί γὰρ μόνῳ τοῦτο πεποίηκε, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις διαφόροις.

ris curant ægritudines, prius inconsiderate præbent antidota laborantibus, quam morbi causam isti explicuerint: correptis etenim delinquentibus obtunditur vis peccati; non correptis autem, ut gangræna, cui pabulum subministres, totum corpus depascitur, ita latens peccatum animam æque ac corpus sua peste contaminat. Ceterum noli animum despondere, fili, aut tantopere erubescere; sed a Deo veniam efflagita: non enim in te uno id præstitit; verum in aliis etiam compluribus. D

91 Ταῦτα οὖν λαλήσαντος τοῦ χαριτοπνεύστου Γέροντος, καὶ τὴν ἐμὴν ἐπιστηρίξαντος ἀσθένειαν, ἐπορεύθην, τὴν αὐτοῦ θαυμάζων διόρασίν τέ καὶ συμπάθειαν, καὶ παντάπασιν ἐμαυτὸν ἀπέκοψα τῆς ἀδελφῆς ἐκείνης, μεθ' ἧς τὴν ἁμαρτίαν ἐποίησα, καὶ μετέπειτα αἰδοῖ φερόμενος, οὐκ ἐσύχναζον τῷ Γέροντι ὥσπερ εἴωθα. Αὐτὸς δὲ κατὰ συγκυρίαν αἰφνήδιον ἀπαντήσας μοί· Διὰ τί οὐ σχολάζεις, τέχνον, τῇ ἐμῇ ταπεινώσει, ἔφη; Ἐμοὶ δὲ εἰρηκότι· Ὑπ' οὐδενὸς κωλύομαι, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀσχολίας, ἣν περίκειμαι· καὶ εὐχὴν παρ' αὐτοῦ λαβεῖν καὶ συγχώρησιν αἰτησάμενος, ἔφη· Ἐγὼ μὲν συγχωρῶ καὶ ἐπεύχομαί
B σοί. Ὅπερ δέ σέ τῆς ἡμετέρας ἐξιστᾷ μετριότητος, πέφυκε τόδε καὶ τόδε, ὡς οὐχὶ ὑπὸ τῶνδε καὶ τῶνδε λογισμῶν κωλύῃ πρὸς ἡμᾶς ἐληλυθέναι· μὴ ψεύδου, τὰ σαφῆ ἐπιστάμενος φράσαι. Ἐγνωκὼς οὖν τὰ ἡμέτερα μελεδήματά τέ καὶ ἐνθυμήματα, ἔφην· Ναὶ, ναὶ ἀληθῶς, πάτερ ἅγιε, ἔφης· τούτου γὰρ χάριν τῆς συνήτους ὠφελείας ἀπέχομαι, ἀλλὰ ἀεὶ εὔχου ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας, καὶ θολερᾶς διανοίας, καὶ ὅπως ἐκ ποδῶν ἐκβληθῶσιν ἀπ' ἐμοῦ πάντες οἱ τῆς σωτηρίας ἀντιπάλοι λογισμοί. Τὴν εὐχὴν οὖν αὐτοῦ καὶ τὴν εὐλογίαν λαβὼν, εἰχόμην τῆς ὁδοῦ. Καὶ ὁσάκις ἠλέγχθην, ἀγαπητὲ, περὶ τῶν ἐνοικούντων μοί ἐναντίων λογισμῶν ὑπὸ τούτου τοῦ σημειοφόρου Γέροντος, ἐξειπεῖν ἀμηχανῶ· οὐ πρότερον γὰρ ἐλέγχειν μέ πέπαυται, ἕως ἂν μέ πρὸς ἑαυτὸν καθέλκυσε, καὶ τοῦ ὀλεθρίου θηρὸς ἐξέσπασε, καὶ τῷ Θεῷ προσήγωχεν.

91 Hæc ubi dixisset instinctus Dei gratia Senex, viresque suffecisset imbecillitati meæ, ab eo discessi non sine admiratione et arcanæ scientiæ, et commiserationis ejus; tum ab ea sorore, quacum peccaveram, penitus me avelli; neque exinde, pudore victus, tam frequenter, ut ante solitus eram, invisere Senem audebam. Sed ille ex improviso forte obviam factus mihi: Cur, inquit, destitisti, fili, ab illo studio, quo humilitatis meæ instructionibus vacabas ante tam sedulo? Cumque reposuissem: Nulla re alia impedior, præterquam occupationibus, quæ me undique circumstant; rogatus ut bene mihi precari vellet E
atque ignoscere, respondit: Ignosco ego quidem et bona tibi quæque apprecor; verum quod nostræ te mediocritati subduxeris in causa vere fuit illud et illud; quod eo dictum puta, ne cogitationibus ejuscemodi prohiberi te nostro accessu permittas. Mentiri noli; perspicuam veritatem cum scias, eloquere. Miseriarum igitur mearum cogitationumque probe conscius, dixi: Ita est, ita omnino est; rem ipsam elocutus es, sancte pater; ipsissima illa est ratio, cur emolumenta pristina aucupari desierim. Sed infirmas vires meas, turbidamque mentem Deo commenda, ut inde expellantur, desinantque offendiculo esse apprehensiones omnes saluti adversantes. Precatione ejus deinde, ac benedictione armatus cœpto itinere perrexi. Quoties vero de noxiis intimisque animi sensis arguerit me Senex ille mirificus, dicendo equidem, dilecte, non sum; neque enim ante destitit, quam ad se pertraxisset, draconique exitiali ereptum, adduxisset ad Deum.

et sæpe alias occultas ejusdem cogitationes detegit.

92 Ἄλλος δέ τίς θεοφιλέστατος ὑπάρχων πρεσβύτερος ἐκ τῆς ἱερᾶς μοναχικῆς ἀγέλης διηγήσατό
C μοί, λέγων οὕτως· Μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐγώ τέ καὶ ἄλλός τίς γέρων ἡγιασμένος μοναχὸς Σύρος ἀπεληλύθαμεν πρὸς τὸν θεοφόρον Στέφανον, διάγοντα τότε ἐν τοῖς τοῦ Δουκᾶ σπηλαίοις· αὐτόντε κατασπασόμενοι, καὶ ἑαυτοῖς καρπωσόμενοι τὴν ὠφέλειαν· Ἐγγισάντων οὖν ἡμῶν, τοῦ ἰδίου σπηλαίου ἀσυνήθως ἐξέδραμεν εἰς τὴν ἡμετέραν ἀπάντησιν, καὶ τὴν τοῦ συνοδεύοντός μοί κεφαλὴν καταφιλήσας, ἑλληνιστὶ προσεφθέγξατο οὕτως· Τελειῶσαι [βούλεται ὁ] Κύριος τὸν ἱερὸν σοῦ δρόμον, καὶ τὸν ἀρετόπλεκτόν σοῦ στέφανον, ᾧ φαιδρῶς ἐστεφάνωσαι, καὶ ἐπομβρῆσαί σοί τὴν χάριν αὐτοῦ καὶ ἄφθονον. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, εἰσελθόντων ἡμῶν τὸ σπήλαιον, καὶ εὐχὴν ποιησαμένων, καὶ περί τινῶν διαλεχθέντων πνευματικῶν λογίων, λαβόμενός μοῦ τῆς χειρὸς ἔφη μυστικῶς· Σπεῦσον, ἀγαπητὸν τέκνον, τὸν γέροντα τοῦτον διαναπαῦσαι, καὶ ἀγώνισαι παντὲ σθένει εἰς πᾶσαν θεραπείαν αὐτοῦ καὶ ἄνεσιν, ἵνα σχῇς μετ' αὐτοῦ κλῆρον καὶ μερίδα τῶν οὐρανοδρόμων αὐτοῦ ἐντεύξεων· πίστευε δὲ, τέκνον, τ' ἀληθὲς ἐροῦντι, ὅτι, ἐμοὶ ὑμῶν προσιόντων, παρακύψας θεωρῶ αὐτὸν, τὴν κεφαλὴν ἐστεμένον λίαν ἐκλάμπρῳ ἀστεροπλέκτῳ διαδήματι, ὅθεν εἰς τὴν ὑμετέραν ἀπάντησιν ἐξέδραμον, καὶ τὴν ἱερὰν αὐτοῦ κορυφὴν ἠσπασάμην. Τεθαυμακὼς οὖν ἐπὶ τούτοις, δοξολογίαν καὶ ἐν τῷδε τῷ Θεῷ ἀνε-

92 Fuit alius quidam de sancto monachorum grege presbyter religiosissimus, qui hæc mihi totidem pene verbis narravit: Profecti die quadam eramus ego et alius aliquis monachus Syrus, F
vir et senio et sanctimonia venerabilis, ad deiferum Stephanum, in Ducæ speluncis tum temporis latitantem, salutaturi simul ipsum, simul aliquid nobis emolumenti spiritualis quæsituri. Jamque haud longe aberamus, cum ille de spelæo suo præter solitum in occursum nobis procurrit, et comitis mei vultum dissuaviatus, ita græce affatus est: Visum est Deo cursum tuum sanctum, plexamque virtutibus coronam, qua gloriose redimitus es, consummare, et gratiam in te suam, eamque copiosissimam, depluere. His dictis, in speluncam concedimus; finita precatione, pioque de rebus quibusdam spiritualibus discursu, manu me prensat, hæc clanculum insusurrans: Da operam, fili dilecte, ut huic seni bene facias, et quanta potes contentione cuicumque ejus obsequio commodisque deservi, ut et consors ipsi fias hereditatis, et cœlos penetrantis ejus patrocinii particeps. Mihi vero crede, fili, rem ipsam asserenti; cum jam ad me venistis, ut primum oculos obiter intendi, verticem ipsi vidi fulgidissimo, consertoque e stellis diademate insignitum; et id causæ fuit, cur ob-

Alterius vicinam mortem, et caput stellis coronatum videt.

viam

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

A viam vobis accurrerem, et faciem ejus sacram exoscularer. Quibus ego rebus non parum attonitus, in Dei, coronis multifariis, sidereis, mirumque afflantibus decorem famulos suos exornantis, laudes erupi.

πεμψα, τῷ παντοίοις στεφανοῦντι τοὺς δούλους αὐτοῦ ἀστερομόρφοις, χαριτοβλύστοις στεφανώμασιν.

Alterum numquam visum, nominatim appellat.

93 Alium vero quemdam pium monachum sic narrantem audivi : Est mihi patruelis, nomine Patricius, vir religiosissimus. Hic dierum aliqua salutaris Paschæ ex Moabitide regione nostra veniens, in magna Laura nostra deprecari Deum vehementer optabat : neque enim istuc pedem umquam tulerat. Cumque ad eam sancta feria quinta Majoris hebdomadæ in frequenti hominum concursu pervenisset, persolutis precibus, ad deiferum Stephanum se contulit ; quem ut præclarus hic Stephanus, infinita populi multitudine circumsedente, instructionemque ejus lumine cœlesti plenam excipiente, advenisse conspexit, mente divinitus collustrata, nominatim eum recipiens, ait : Bene veneris, dilecte, bene veneris. An non domnus Patricius es tu ? Optime venerit domnus Patricius, et insigniter Christianus. Cum idem tertio repeteret, ac nomine compellaret, B quem animi quidem, sed corporis tamen oculis numquam viderat, et cujus ne nomen quidem audierat uspiam, perculsi datam ei de cœlo gratiam meritis celebrabamus præconiis, Deoque etiam in his gloriam transmisimus.

93 Ἄλλος δέ τις εὐλαβὴς μοναχὸς διηγήσατό μοι, λέγων οὕτως· Ἔστι μοί τις ἀνεψιὸς, ὀνόματι Πατρίκιος, θεοσεβέστατος. Οὗτος μιᾷ τῶν ἡμερῶν τοῦ σωτηριώδους πάσχα ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀφικόμενος Μοαβήτιδος χώρας, ἐπεθύμησε ἐν τῇ μεγάλῃ Λαύρᾳ ἡμῶν προσεύξασθαι· οὐκ ἦν γάρ ποτε αὐτῇ τοὺς ἑαυτοῦ ἐπιθέμενος πόδας, καταλαβὼν γὰρ ταύτην σὺν τοῖς ὄχλοις ἐν τῇ ἁγίᾳ πεμπτῇ, καὶ προσευξάμενος, ἐπορεύθη πρὸς τὸν θεοφόρον Στέφανον· τοῦτον δὲ εἰσεληλυθότα, ἀπείρων λαῶν καθημένων, καὶ τῆς φωτιστικῆς διδασκαλίας ἀκροωμένων. ἑωρακὼς ὁ φωστὴρ οὗτος Στέφανος, ὀνομαστὶ φωτοφρόνως ἀποδεξάμενος πρὸς αὐτὸν ἔφη· Εὖ ἥκεις, ἀγαπητὲ, εὖ ἥκεις. Οὐχὶ σὺ εἶ ὁ κύρις Πατρίκιος; Εὖ ἵκται ὁ κύρις Πατρίκιος, καὶ καλὸς Χριστιανός. Τρὶς οὖν εἰπόντος αὐτοῦ οὕτως, καὶ ὀνομάσαντος, ὃν νοεροῖς μὲν, οὐ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἑώρακε πώποτε, οὔτε μὴν αὐτὴν τὴν προσηγορίαν μεμάθηκε, καταπλαγέντες τὴν θεόσδοτον αὐτοῦ χάριν ἐπῃνήσαμεν, δόξαν τῷ Θεῷ καὶ ἐν τούτοις ἀναπέμψαντες. E

Mater eremicola cum filiabus, a S. Stephani colloquio rediens,

94 Alius præterea quidam, cui nomen Theodegetus, sanctæ Christi Dei nostri Resurrectionis presbyter, e sanctissima monachorum familia, hoc mihi mirandum quam quod maxime prodigium in hunc modum recensuit : Lubebat aliquando mihi et alii cuidam deiferum Stephanum honoris causa invisere, qui agebat ea tempestate in sublimibus montium Cutilæ adjacentium jugis, quo dum lento gradu procedimus, in conspectum prodeunt puellæ duæ habitu indutæ monastico, vitamque solitariam profitentes ; genuum tenus coopertæ ciliciis, capillis ad pedes usque promissis, horridæ, visuque terribiles, et simili specie insignem prodigiis matrem habentes, quæ pastoris instar filias sequebatur. Vix adeo has circumcursare montes adverterant Arabes caprarii, cum eo convolant, non secus ac rabidi furiosique canes, cum feras insectantur, minacibus verbis rationabiles Christi agnas perterrefacientes, C ut metu ac trepidatione debilitatæ cursum sistere, atque in manus eorum impurissimas incidere cogantur. Sed vicit enimvero providentiæ vis quædam ineffabilis, dum terribiles ab ipsis stupendasque pœnas repetiit : nam puellis quidem tantam indidisse se agilitatem ostendit, ut et velocissimos cervos, capreasque levissimas cursu saltuque præverterent ; et matrem senio venerandam, singulari providentiæ ratione, permisit elabi, ac formidandam in sceleratos ganeones vindictam exercuit.

94 Ἄλλος δέ τις, ὀνόματι Θεοδήγητος, πρεσβύτερος τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἀναστάσεως, ἐκ τῆς ἱεροτάτης μοναχικῆς ἀγέλης ὑπάρχων, παραδοξότατον διήγησατό μοί θαῦμα λέγων· Μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐγώ τέ καὶ τίς ἕτερος προτεθυμήμετα τὸν θεοφόρον κατασπάσασθαι Στέφανον, διατρίβοντα τότε ἐν ταῖς ὑψηλαῖς τῶν κατὰ Κουτηλᾶν ὀρέων κορυφαῖς· πρὸς ἃς βάδην ἡμῶν περιπατούντων, ὤφθησαν δύο νεανίδες τὸ μοναχικὸν ἐνδεδυμέναι σχῆμα, καὶ τὸν ἐρημικὸν διώκουσαι βίον, ἕως τῶν γονάτων φοροῦσαι σάκκους, καὶ μέχρι ποδῶν τὰς τρίχας κομῶσαι, φρικώδεις καὶ καταπληκτικαὶ, τῷ εἴδει ὁμοίαν ἔχουσαι, ποιμένος δίκην ἀκόλουθον, σημειοφόρον μητέρα. Ταύτας οὖν Ἀραβῆταί τινὲς αἰγονόμοι τοῖς ὄρεσι περιθέουσας ἰδόντες, κατέδραμον οἷα κύνες λυττώδεις καὶ ἄγριοι θῆρας διώκοντες, ἀπειλητικοῖς λόγοις ἐκφοβοῦντες τὰς τοῦ Χριστοῦ λογικὰς ἀμνάδας, ἵνα τῷ φόβῳ τε καὶ τρόμῳ κρατηθεῖσαι, τοῦ δρόμου ἀπόσχωνται, καὶ ταῖς ἀνόμοις αὐτῶν ἐμπέσωσι παλάμαις, ἀλλ' ὄντως ἡ τοῦ Θεοῦ ἄῤῥητος προνοητικὴ δύναμις ὑπερνενίκησε, φρικτὴν καὶ παράδοξον ἐν αὐτοῖς ἐργασάμενος τιμωρίαν· τὰς μὲν γὰρ κόρας ἀνέδειξεν ὑπὲρ ταχείας ἐλάφους, καὶ πηδητικὰς δορκάδας προτρέχουσάς τέ καὶ προθρώσκουσας· τὴν δὲ γεραιὰν καὶ αἰδέσιμον μητέρα κατά τινά προνοίας ἐξαίσιον τρόπον ἐξολισθῆσαι παραχωρήσασα, φοβερὰν ἐκδίκησιν ἐν τοῖς ἀθέοις πεποίηκεν. F

Arabem, vim sibi afferre conatum, igneo spiritu excæcat et [illegible] ; orante interim pro ea S. Stephano;

95 O miraculum ingens ! O stuporem inusitatum ! Etiam nunc horreo totus et contremisco, dilecte mi, quoties spectaculi tunc oblati mysterium recordor. Postquam etenim divinæ providentiæ numquam satis laudandæ beneficio anus illa sancta evasisset ; impiorum Arabum unus, eam assecutus, per sacros crines arripuit, furiose ardens castissimo ejus corpori vitium offerre. Itaque dum eam rursum prorsum raptat, rabiosi instar canis, illa flammeum aërem, quo sacrum ei os divinitus turgescebat, in faciem ejus belluinam evomuit, oculosque exussit, et luxatum toto corpore, immotumque, ac stupentem reddidit ; tum anilium membrorum excussa de-

95 Ὦ τοῦ μεγάλου θαύματος! ὢ τῆς ξένης ἐκπλήξεως! φρίττω καὶ τρέμω, μεμνημένος, ἀγαπητὲ, τοῦ τότε ὀφθέντος θεάματος τὸ μυστήριον· τὴν γὰρ ἁγίαν γραῦν ἐκείνην ἐξολισθῆσαι παραχωρήσασα ἡ ἄφατος πρόνοια τοῦ Θεοῦ, εἷς τῶν ἀνόμων Ἀραβητῶν κατεφθακὼς, τῆς ἱερᾶς κόμης ἐλάβετο, τὸ ἁγνὸν αὐτῆς καταχρᾶναι σῶμα μανικῶς βουλόμενος. Ὡς οὖν, κυνὸς δίκην λυττῶντος, εἷλκε καὶ ἀνθείλκετο, τὸ ὅσιον αὐτῆς στόμα φλογώδους ἀέρος πληρώσασα, τῷ θηριώδει αὐτοῦ προσώπῳ ἐπεφύσησε, καὶ τὰς ὄψεις ἐτύφλωσε, καὶ πηρὸν ὅλον καὶ ἀκίνητον καὶ ἀποπληκτικὸν κατέστησε, καὶ τὴν σωματικὴν ἀποτιναξομένη ἀσθένειαν, γενναίῳ δρόμῳ ταῖς φίλαις θυγατράσι εἵπετο, τὰς μιαρὰς τοῦ ἀσεβοῦς φυγοῦσα χεῖρας. Καὶ

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

τότε οὐκ ἂν ἴδοις τὸν συμπαθῆ Στέφανον νυστάζοντα, καὶ τῆς πρὸς τὴν φίλην τοῦ Χριστοῦ ἀμνάδα τοῦ νοητοῦ Ἀμαλὴκ μάχης ἀμελοῦντα, ἀλλὰ γενναίως πάνυ ἀντιπαρατασσόμενόν τέ καὶ ἀντιστρατευόμενον, καὶ τῇ πρὸς τὸν ἄνακτα Χριστὸν τῶν χειρῶν ἐκτάσει τοὺς ἐχθροὺς ἀποτρέποντα, πρὸς ὃν ἐκθαμβούμενος ἐπὶ τῷ παραδόξῳ θαύματι κατελάβομεν, κἀυτὸν ἀσπασάμενοι, προκατηρξάμετα ἐπερωτῶντες περὶ τοῦ ξένου θεάματος, καὶ λέγοντες · Ἴσως εἶδες, ἅγιε πάτερ, ὅπερ ἑωράκαμεν ἐξαίσιον θαῦμα; Ὁ δὲ · Ναὶ, ἀγαπητοὶ, ἐθεασάμην, ἔφη, καὶ λίαν ηὐφράνθην ἐπὶ τῇ νίκῃ καὶ θαυματουργίᾳ τῆς ἁγνῆς τοῦ Χριστοῦ ἀμνάδος, ὃν, αὐτῆς πολεμουμένης, ἠτουμην τοῖς δυσμενέσι μὴ παραδοῦναι χερσὶ, ἀλλ' ἀναδεῖξαι γενναίαν αὐτὴν τροπαιοῦχον κατὰ τοῦ χαλεποῦ πολεμήτορος · οὐ γὰρ καταισχύνει τοὺς πρόσφυγας αὐτοῦ, ἀλλὰ ῥύεται αὐτοὺς πάσης σατανικῆς προσβολῆς. Εὐχαριστοῦμεν οὖν αὐτῷ διὰ παντὸς τῷ τοὺς δούλους αὐτοῦ παντοίοις μεγαλύναντι θαυμασίοις.

B

96 Ἡμεῖς δὲ ταῦτα ἀκούσαντες, ἐπιπλεῖον τεθαυμάκαμεν, καὶ αὐτὸν ἠρωτήσαμεν, εἴπερ εἴη ἐπιστάμενος αὐτάς; Αὐτὸς δὲ ἔφη πρὸς ἡμᾶς · Ἐπείπερ ὁ Θεὸς ὑμᾶς τὰς ἁγίας ταύτας ἰδεῖν κατηξίωσε, καὶ μάρτυρας πεποίηκε τοῦ δι' αὐτῶν ἀποτελεσθέντος φρικωδεστάτου θαύματος, μὴ θέλων τοιαύτην ἀρετὴν κατακαλύψαι, ἀλλὰ δι' ὑμῶν στηλιτεῦσαι, καὶ πασί γνωστὸν ποιήσασθαι, διὰ τούτου ὑμῖν ἐπερωτήσασι τὸ γένος αὐτῶν ἐξαγορεύσω, ἵνα μᾶλλον καὶ μᾶλλον καθάματητε τῆς σφῶν αὐτῶν ἀρετῆς τὸ μέγεθος. Αὗται τῷ γένει μέν εἰσι Ῥωμαῖαι, εὐγενῶν καὶ πλουσίων καὶ ἀρχόντων ὁρμούμεναι · τοῦ δὲ πατρὸς τελευτήσαντος, ἐνδόξου καὶ μεγιστάνου ἀνδρὸς ὑπάρχοντος, τὰς δύο ταύτας θυγατέρας καταλείψαντος ἐπὶ πολλοῖς καὶ ἀναριθμήτοις κτήμασι, καταφρονήσασα πάντων ἡ μητὴρ, θεόφρων οὖσα γυνὴ, τοῖς βιοτικοῖς ἀποταξαμένη μετὰ τούτων τῶν ἑαυτῆς θυγατέρων γυμνὴ καὶ ἀκτήμων τὸν μονήρη μετῆλθε βίον, καὶ, πόθεν οὐκ οἶδα, περὶ τῆς ἡμῶν ἐλαχιστίας ἀκούσασα, παραγέγονεν ἐνταῦθα καὶ συνέτυχέ μοί, καὶ ταῦτά μοι διηγήσατο · καὶ ἰδοὺ τριάκοντα ἔτη χρόνον ἔχει ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ ἀγγελικῶς τῷ Θεῷ λατρεύουσα σὺν ταῖς ἑαυτῆς ἄγνως παρθενευούσαις

C θυγατρᾶσι.

97 Τούτων δὲ σὺν προσοχῇ ἡμῶν ἀκροωμένων παρὰ τοῦ θεοφόρου Γέροντος, ἀθρόως ἀφίκοντο οἱ Ἀραβῆται, ὑποζυγίῳ ἐπιβιβάσαντες τὸν πηρωθέντατε καὶ ξηρανθέντα τρισάθλιον ἐκεῖνον, καὶ πολλὰ παρεκάλουν τὸν Γέροντα περὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ καὶ ῥώσεως, λέγοντες · Πρόφθασον ἡμᾶς, ἅγιε Στέφανε, τοῖς ἴχνεσί σου προσπίπτοντας · πεπόνθαμεν γὰρ σήμερον δυσφόρητον ὑπὸ τινῶν παραδραμουσῶν μοναστριῶν · μία γὰρ αὐτῶν τοῦτον, ὡς ὁρᾷς, ὡς λίθον ἀναίσθητον, ἄυον καὶ ἄναυδον κατέστησεν, ἀτάκτως αὐτὴν ἐπηρεάσαι θελήσαντα. Ἐλέησον οὖν αὐτὸν, καὶ πάντας ἡμᾶς, εὐλογημένε, τοὺς σοὺς γείτονας · οἴδαμεν γὰρ, ὅτι οὐ παρακούει σου ὁ Θεὸς σου εἰς ὅ, τι ἂν αἰτήσεις αὐτόν. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς ἔφη πρὸς αὐτούς · Τοῦτον οὐκ ἰᾶται ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα, ἐπειδὴ τῆς γνησίας αὐτοῦ δούλης κατεθρασύνθη, καὶ μιᾶναι ἤλπικεν. Ὅθεν ἐπλήξεν αὐτὸν πληγὴν ἀνίατον, καὶ οὐ δύναμαι τὸν Θεὸν περὶ τούτου δυσωπῆσαι · οὐχ ἕξει γάρ ποτέ θεραπείαν. Λοιπὸν πορευθέντες παιδεύθητε, ἀφ' ὧν ἐπάθετε, μηκέτι ἅπτεσθαι τῶν χριστῶν Κυρίου, μήτε ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ πονερεύεσθαι · σκεπαστὴς γὰρ αὐτῶν ὑπάρχει, καὶ συνοδίτης, καὶ ὑπέρμαχος. Ταῦτα οὖν αὐτοῦ εἰρηκότος, αὐτοὶ μὲν τε-

bilitate, generoso cursu impuris nefarii hominis eluctata manibus, carissimas filias consecuta est. Neque vero Stephanum ad aliena mala tam tenerum, hoc rerum articulo dormitantem videres pugnæque a mystico Amalec adversus dilectam Christi oviculam concitatæ securum; sed fortissime obnitentem, bellumque ex adverso strenue gerentem, atque expansis ad Christum regem manibus in fugam avertentem hostes. Ad quem mirabili hoc facto conterriti accessimus, præmissisque urbanitatis officiis, quærere exorsi sumus de insolito hoc spectaculo, ac dicere: Num resciisti forsitan, sancte pater, singulare omnino, quod modo vidimus, miraculum? Cum ille: Sane, inquit, dilecti; spectavi equidem, atque gavisus oppido sum victoria, miroque facinore innocuæ Christi agnæ, quem ea decertante, sum deprecatus, ne manibus traderetur infensis, sed bellatoris infesti victricem eam generosam exhiberet: neque enim confundit ille ad se confugientes; sed a satanico quovis incursu præstat immunes. Itaque grates ei persolvimus, qui famulos suos rebus prorsus admirandis illustrare non cessat. D

E

a quo intelligunt, qui rem viderant, quænam ipsa sit.

96 Auditis hisce, vehementer obstupuimus, et rogitavimus, si eas nosset? Tum ille: Quandoquidem dignos vos Deus habuit, qui eas conspiceretis, ac testes adhibuit patrati modo per illas prodigii tam terribilis, nolens in tenebris virtutem ejusmodi delitescere, sed velut columnis incisam posteris commendari per vos, ac notam omnibus fieri; propterea genus earum sciscitantibus vobis edisseram, quo magis magisque virtutem pernoscatis. Genere quidem Romanæ sunt: nobiles, divites, ac magistratum gerentes habuere majores; patre autem, viro, dum viveret, præclaro ac primate, qui utramque hanc filiam opulentis, immensisque locupletatam divitiis post se reliquit, vita functo, mater, ut quæ solum ante oculos Deum habebat, opibus contemptis, nuncioque rebus hujus vitæ remisso, nuda atque omni possessione exuta, ad solitariam hanc vitam cum gemina hac filia sua adjecit animum. Cumque de minimis nobis (unde, nescio) inaudiisset, huc venit, me ut inviseret, ac jam dicta exposuit; atque ecce, in hac eremo, cum filia utraque illibatam servante virginitatem, angelicum in morem Deo ancillata, annum jam explevit trigesimum. F

Superveniunt cum cæco apoplecticoque socio Arabes, pro quo Sanctus orare renuit.

97 Dum attentas narranti hæc deifero Seni præbemus aures, adsunt repente Arabes, infelicissimum illum oculis ac membris omnibus captum, jumento impositum adducentes; multisque precibus obsecrant Senem, ut pristinam huic valetudinem ac vires impetret, dicentes: Succurre nobis, sancte Stephane, ad genua tua prostratis: intolerabile namque est malum, quod a prætercurrentibus quibusdam monialibus illatum est nobis: nam hunc hominem earum una, dum illam subagitare tentat protervius, ita, ut vides, sensus, motus, vocis, instar lapidis expertem reddidit. Eia igitur, Vir benedicte, illius te misereat atque omnium nostrum, vicinorum tuorum: scimus enim, quascumque Deo preces obtuleris, irritas illas esse non patietur. Quibus ille subjecit: Istud quidem Deus non concedet in æternum, postquam in ancillam vere suam infrunita licentia debacchatus, violare illam etiam speravit. Unde percussit eum plaga insanabili, quam ego apud Deum deprecari non possum; neque enim umquam convalescet. Certum hinc abeuntes discite ex iis, quæ modo passi estis, Christos Domini

numquam

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

A numquam tangere, neque malignari in sanctos ejus: protector enim eorum est, et comes, et propugnator. Cum hæc dixisset, afflicti illi ac pudore suffusi receperunt sese; nos vero ad inusitatum hoc miraculum læti simul ac stupentes reversi sumus, sanctissimis Senis admonitionibus et piis votis ad iter comparati; neque diu post accepimus, tres tantummodo dies sceleratum illum supervixisse, atque inferorum adiisse portas, numquam intermittentes sempiternasque pœnas daturum, ad multorum exemplum, quo a justo Dei judicio metuere hic sibi doceantur, cui gloria in secula.

θλιμμένοι καὶ κατησχυμμένοι ἀνεχώρησαν· ἡμεῖς δὲ, γεγηθότες ἅμα καὶ τεθηπότες ἐπὶ τῷ ξένῳ θαύματι, ἀνεκάμψαμεν, τὰς ἁγίας τοῦ Γέροντος ἐφοδιασθέντες ὁμιλήσεις τέ καὶ εὐχάς· καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀκηκόαμεν, ὅτι τριῶν μόνον ἐπέζησεν ἡμερῶν ὁ παράνομος ἐκεῖνος, καὶ τάς πύλας τοῦ ᾅδου ἐπέρασεν εἰς ἄληκτον καὶ αἰώνιον κώλασιν τιμωρεῖσθαι, εἰς σωφρονισμὸν πολλῶν ἐνταῦθα ὑπὸ τῆς τοῦ Κυρίου δικαίας κρίσεως, ᾧ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

Cervam a venatoribus liberat.

98 Pius item alius monachus retulit mihi, quemadmodum Sene eremum aliquando obeunte, jaculatores quidam viri Arabes per solitudinem, in qua tum versabatur, cervam insectarentur, quæ fatiscens atque a prementibus venatoribus delassata ad sinum sancti Senis confugit, vestigia ejus, non secus ac si ratione esset prædita, exosculans, et obsecrans, ut sic loquar, uti se venatorum insidiis liberaret. Ad quos commiserantissimus Senex, nomine quemque compellans ac B deprecans, ait: Donate hanc mihi, venatores, cum ad me refugerit, opemque apud vos meam imploraverit. Illi autem adstantem Seni cervam, caputque in sinum ejus abdentem conspicati, obstupuerunt valde, eaque Seni ultro concessa, digressi sunt, Christianorum fidem extollentes. Ego vero, ubi hæc ex homine fide digno, et sancti Senis olim inter discipulos, intellexi, Deo laudes persolvi.

98 Ἄλλος δέ τίς εὐλαβὴς μοναχὸς διηγήσατό μοί λέγων· ὅτι ποτὲ, τοῦ ὁσίου Γέροντος τὴν ἔρημον περιπολοῦντος, Ἄραβες ἐφιβόλοι ἄνδρες κατ' ἐκείνην τὴν ἔρημον, ὅπου τότε διέτριβεν, ἐδίωκον ἔλαφον· ἥτις ἀτονήσασα καὶ ἀποκαμοῦσα ἀπὸ τῶν θηρευτῶν διωκομένη, τοῖς κόλποις τοῦ ἁγίου Γέροντος προσέφυγεν, οἷά τίς λογικὴ τὰ ἴχνη αὐτοῦ καταφιλοῦσά τέ καί ἐκλιπαροῦσα τῶν τῶν θηρευτῶν ἐλευθερῶσαι δεσμῶν. Πρὸς οὓς ὁ συμπαθέστατος Γέρων ὀνομαστὶ ἔφη παρακαλῶν· Χαρίσασθέ μοί ταύτην, ὦ θηρευταὶ, ἐπειδή μοί προσέφυγε, καὶ τῆς ἐμῆς ἐδεήθη πρὸς ὑμᾶς συνεργίας. E Οἱ δὲ τὴν ἔλαφον θεασάμενοι τῷ Γέροντι παρισταμένην, καὶ τὴν ἑαυτῆς κεφαλὴν τοῖς κόλποις αὐτοῦ ἐντεθηκυῖαν, πάνυ κατεπλάγησαν, καὶ αὐτὴν τῷ Γέροντι χαρισάμενοι ὑπέστρεψαν, τὴν τῶν Χριστιανῶν πίστιν ἐπαινέσαντες. Ἐγὼ δὲ παρά τινός μαθητεύσαντος τῷ ἁγίῳ Γέροντι, ἀξιοπίστου πεφυκότος, ταῦτα ἀκούσας, ὕμον τῷ Θεῷ ἀνέπεμψα.

ANNOTATA.

a *De hac solitudine vide dicta ad Vitam S. Theodosii Cœnobiarchæ* 11 *Januarii; et S. Euthymii* 12 *ejusdem. Satis est observare, eam vicinam esse Mari mortuo, sicut et alia loca, ad quæ se recipiebat* Stephanus *statis per annum Quadragesimis.*

C

CAPUT IX.

F

Variis corporum aut animarum necessitatibus opitulatur; abditas pecunias sibi divinitus revelatas ostendit; absentis peccatum intelligit ex cœlesti visione, ejusque pœnam deprecatur, et auctorem hortatur ad pœnitentiam.

Ægyptius ab incurabili morbo

Audivi et alium quemdam religiosæ vitæ monachum, eumdemque Christi Dei nostri Resurrectionis presbyterum, ac matronicarium a, genere Alexandrinum, cum historiam hanc mihi sane mirabilem evolveret, uti jam dicam: Vir Ægyptius divino cultui devotus, posteaquam beneficium quoddam a Stephano thaumaturgo esset consecutus, rem sic narravit mihi: Incideram domi in morbum gravem ac diuturnum, qui mihi usque adeo corpus attriverat, ut valetudine, et requie penitus desperata, nihil cogitarem jam propius esse, quam ut ex hac vita discederem. Cum igitur me inferni valvis pene assistentem adverterem, iter suscepi in sanctam Jerusalem, in ea mori desiderans. Comitem mihi se junxerat

Ἄλλος δέ τίς εὐλαβὴς μοναχὸς, ὀνόματι Μάρκος, πρεσβύτερος καὶ αὐτὸς ὑπάρχων τῆς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀναστάσεως, καὶ ματρωνικάριος, τὸ γένος δὲ Ἀλεξανδρεὺς, διηγήσατό μοί παράδοξον διήγημα, λέγων οὕτως· Ἀνὴρ θεοσεβὴς Αἰγύπτιος παρὰ τοῦ θαυματουργοῦ Στεφάνου ποτὲ τυχὼν εὐεργεσίας, φησίν· Ἤμην χαλεπῷ περιπεσὼν ὄικοι χρονίῳ νοσήματι, ὑφ' οὗ τὴν σάρκα τακεὶς, ᾠήθην τοῦτον τὸν βίον ἐπεξελθεῖν, παντελῶς τὴν ὑγείαν καὶ ἀνάπαυσιν ἀπηλπικώς. Ἰδὼν οὖν ἐμαυτὸν σχεδὸν ταῖς τοῦ ᾅδου πύλαις ἐπιστάντα, τὴν πορείαν ἐποιησάμην ἐπὶ τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλὴμ, ἐπιθυμήσας ἐν αὐτῇ θανεῖν. συνηκολούθησέ μοί Μαγαρίτης τίς, υἱος Μαγαρίτου τῶν αὐτοχθόνων, εἰς τὴν ἄθεον αὐτοῦ θρησκείαν μανίαν ἔχων πολλὴν καὶ δεισιδαίμονα ζῆλον, θερμότερος

πυρὸς

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

πυρὸς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις τῶν Ἀράβων σηκὸν προσκυνῆσαι βουλόμενος. Ἡνίκα τοίνυν ἅμα τούτῳ τὴν καὶ ἁγίαν καὶ σεβάσμιον κατήντησα πόλιν, ὑπὸ τῆς συνεχούσης μὲ νόσου δεινῶς σμυχόμενος, τοῦ σωματικοῦ διαλυθέντος τόνου, συνεβουλεύετό μοί ἀδελφός τίς ἐμὸς πρὸς τὸν ἰαματοφόρον πορευθῆναι Στέφανον, καὶ τῶν ἰαματικῶν αὐτοῦ δεηθῆναι οὐρανοφοίτων ἐντεύξεων.

100 Εἴξας οὖν τῇ τοῦ ἀδελφοῦ φιλοστοργικῇ συμβουλίᾳ συνεπορεύσθην αὐτῷ ἐπὶ τὴν Λαῦραν τοῦ ἁγίου Σάβα, ἐπὶ ὑποζυγίου βεβασταγμένος. Συνωδοιπόρησε δὲ ἡμῖν κἀκεῖσε ὁ Μαγαρίτης μετεωρισμοῦ καὶ θέας τῆς ἐρήμου ἕνεκεν. Τοῦτο δὲ τῆς θείας ἦν προνοίας, μηχανωμένης αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν. Ἐλθόντων οὖν ἡμῶν εἰς τὸ ἡσυχαστήριον τοῦ Γέροντος, λαβὼν μήνυσιν ὁ ἀδελφὸς, εἰσήγαγέ μὲ πρὸς αὐτὸν, θύραθεν ἐάσας τὸν Μαγαρίτην. Ἐμοῦ οὖν ἀσπασαμένου τὸν Γέροντα, καὶ τὴν εὐχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς συνεχούσης μὲ νόσου παρακλητικῶς αἰτησαμένου, παραυτὰ πεποίηκεν ἔντευξιν, τὴν ἀναίμακτον προσενέγκας, θυσίαν. Ὢ τοῦ παραδόξου θαύματος! Μέμνημαι, πάτερ, τῆς τότε γενομένης ἀθρόας μεταβολῆς καὶ ξένης B ἰάσεως, καὶ καθίσταμαι ἐνεὸς, καὶ ἄλλος ἐξ ἄλλου γίγνομαι. Μάρτυς Κύριος, ὁ τότε μὲ διὰ τῶν τοῦ Γέροντος πρεσβειῶν ἐν ἰάσει ἐπισκεψάμενος, ὅτι παραχρῆμα, ὡς ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ἰάθην, καὶ ὑγιὴς γέγονα, τὴν εὐεξίαν τεκμηριώσαντος ἐν ἐμοὶ τοῦ αἵματος, δίκην ῥεύματος, ἐκ τῆς καρδίας ἀναβλύσαντος, καὶ τὰς ἀρτηρίας καὶ φλέβας ἐμπλήσαντος, καὶ τὸ πρόσωπον, καὶ τὴν σάρκα ὑγιεινῷ καταχρώσαντος ἐρύθρῳ· ἰσχύος δὲ καὶ δυνάμεως ᾐσθάνθην ἐν ἐμαυτῷ, οἵαν ἔσχον οὐδέποτε.

101 Τοῦτο δὲ τὸ ἐξαίσιον θαῦμα οὐ μόνον ἐμὲ κατέπληξεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπιστίαν τοῦ Μαγαρίτου εἰς πίστιν μετέβαλεν· ἰδὼν γάρ μὲ ἀθρόως τοιαύτης μεστωθέντα εὐρωστίας, κατεπλάγη λίαν, καὶ προσελθὼν τῷ Γέροντι εἶπεν· Ἀπὸ τοῦ νῦν Χριστιανός εἰμι, καὶ πιστεύω εἰς τὸν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ ἀποτάσσομαι τῷ σατανᾷ, καὶ πᾶσι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, καὶ πάσῃ τῇ πόμπῃ αὐτοῦ· καὶ τῇ ματαίᾳ τῶν Ἀράβων θρησκείᾳ. Εἷς Θεὸς ὁ τῶν Χριστιανῶν, ὁ θαυμάσια ποιῶν· Ἀλλὰ ἐλέησόν μὲ, ἅγιε Στέφανε, C καὶ εὖξαι δοθηναί μοί δύναμιν καὶ νίκην κατὰ τῶν τυράννων· οἶδα γὰρ, οἶδα, ὅτι ἀπὸ τῆς σήμερον ἀντιπαρατάσσεταί μοί ὁ ἐχθρὸς διὰ τὴν ἐμὴν σωτηρίαν τὴν μιαρὰν αὐτοῦ διαδράντι στρατείαν καὶ συνταξαμένῳ τῷ Χριστῷ, καὶ ἐφοδίασόν μὲ τὰς εὐχάς σου, ὡς ὅπλον ἀήττητον, καὶ δός μοι παρά σου εὐλογίαν τινά. Ὁ δὲ ἅγιος Γέρων εὐξάμενος ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ εὐλογήσας αὐτὸν, καὶ τοῖς ἑαυτοῦ θεοδιδάκτοις φωτίσας ῥήμασι, δέδωκεν αὐτῷ ληκύθιον μεστὸν ἁγιαστικοῦ ἐλαίου, εἰπών· Εἰς οἵαν ἀνεισέλθῃς πόλιν, ἢ κώμην, ἢ χώραν, ἐπιθὲς ἐκ τοῦ ἐλαίου τούτου τῷ μετώπῳ σοῦ, τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ, καὶ οὐ προσελεύσεται πρός σὲ κακὰ, καὶ μάστιξ οὐκ ἐγγιεῖ τῷ σκηνώματί σου, ἀλλ' ἐπὶ ἀσπίδα, καὶ βασίλισκον ἐπιβήσῃ, καὶ καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα, κἂν μυρίοις παραστῇς τυράννοις, κἂν ἀναστήσωνται τοσοῦτοι μάρτυρες ἄδικοι κατά σου.

102 Ἀναχωρησάντων ἡμῶν, ὁ μὲν τὴν τοῦ Γέροντος φυλάξας ἐντολὴν, εἰς ὅσους εἰσίῃ τόπους ἑαυτὸν ἐσφραγίζετο, καὶ πρὸς τυράννους ἅρμενος, μαρτύρων δήμου μαρτυρούντων καὶ ἐλεγχόντων αὐτὸν Μαγαρίτην εἶναι, υἱὸν Μαγαρίτου, ἐκ βρέφους ἐν τῇ βαρβαρικῇ ἀνατραφέντα, θρησκείᾳ, παραδόξως τῶν ἀνόμων

D Magarites *b* quidam, alterius ex indigenis Magaritæ filius, impiæ superstitioni suæ ad insaniam *b* usque addictus, et Hierosolymitani Arabum templi venerandi desiderio, quam sit ignis, ardentior. Postquam igitur urbem cum eo Sanctam ac venerabilem, resoluta morbo, quo laborabam, corporis firmitate, prope deficiens attigissem, auctor mihi fuit frater aliquis meus, sanitatis collatorem Stephanum ut adirem, ac salutiferum ejus et cœleste exposcerem patrocinium.

100 Itaque amico fratris consilio parens, conscenso jumento, ad S. Sabæ Lauram una cum ipso contendi; comitabatur autem etiam illuc nos Magarites, solitudinis inspiciendæ contemplandæque desiderio. Sed nempe divinæ providentiæ istud erat, salutem ejus molientis, consilium. Cum ergo ad Senis ventum esset hesychasterium, accepto indicio, introduxit me ad illum frater, relicto ad ostium Magarite. Ubi Senem ego salutaveram, ac supplex depellendo, quo cruciabar, malo preces ejus poposceram, eas continuo fundere aggressus est, incruentum immolans sacrificium. O miraculum obstupescendum! Memini, pater, factæ tum in me subitaneæ mutationis, ac E sanationis insolitæ; sed mutus hic et infans hæreo, atque adeo vix mei satis sum compos. Testis est Dominus, qui me, pristinam per Senem exoratus valetudinem restituendo, respexit, in ipso tempore, quasi in oculi nictu curatum fuisse me, atque omnino persanatum, optimam corporis constitutionem prodente sanguine, qui instar fluenti scaturivit ex corde, et arterias ac venas implevit, vultumque et reliquam carnem salubri purpuravit rubore; robur vero ac vigorem in me persensi, quantum ante illum diem expertus eram numquam.

S. Stephano sacrificante, sanatur:

101 Eximium vero hoc miraculum non me perculit modo; sed infidelitatem insuper Magaritæ convertit ad fidem. Cum etenim repente tam validum me ac valentem videret, mirum, quantum obstupuit; et ad Senem accurrens, sic eum affatus est: Dehinc porro Christianus sum, et credo in Christum Filium Dei viventis, qui tollit peccatum mundi; et satanæ et angelis ejus omnibus, et omni pompæ ejus, et vanæ Arabum superstitioni abrenuncio. Solus est Christianorum Deus, qui facit mirabilia. Te modo, sancte F Stephane, misereat mei, atque id precando effice, ut virtus mihi detur, ac de tyrannis victoria. Scio etenim, scio, hostem ex hoc die, quo salutis causa ab impuris ejus castris ad Christum profugio, bella indicturum esse mihi. Tu me precibus tuis, tamquam armis instrue impenetrabilibus, et benedictionis a te aliquid impetrare me sinito. At Senex sanctus, supplicatione pro eo instituta, additisque verbis bona precantibus, atque haustis a Deo documentis, ampullam ei parvam dedit oleo consecrato plenam, hæc adjiciens: In quamcumque civitatem, vicum, aut regionem introïeris, hoc oleo in modum crucis frontem inungito, et non accedet ad te malum, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo; sed super aspidem et basilicum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem; tametsi tyrannis millenis adstiteris, testesque totidem iniqui insurrexerint adversum te.

quo miraculo Magarites convertitur; et oleo benedicto instructus,

102 Postquam inde discessimus, memor ille atque servans impositi a Sene mandati, quocumque locorum devenerat, isto se sigillo muniebat, atque adversus tyrannos armatus, dum publicis plebis testimoniis ac delationibus apud eos Magarites asseveratur esse, Magaritæ filius, in reli-

inter Saracenos inviolatus servatur.

gione

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

A gione barbarico a puero educatus, impiorum illorum manibus mirabili ratione est erutus, nec damni passus quidpiam, nec tormenti, usque dum hinc ad Dominum peregrinatus est, fidei professione orthodoxe servata, Deum hymnis, acceptæ gratiæ testibus, concinendis glorificans, Senisque demisse venerans sanctitatem. Ego vero ex eo tempore ad solitariam vitam propensus, cum uxore ac liberis, ut non ignoras, Deo ac sancto Stephano gratias agens, seculo valedixi.

αὐτῶν χειρῶν ἐρρύετο, καὶ ἀβλαβῶς καὶ ἀβασανίστως ἀπελύετο, ἕως πρὸς Κύριον τῶν τῇδε ἐξεδήμησεν, τὴν ὁμολογίαν τηρήσας τῆς πίστεως ὀρθοδόξως, δοξάζων τὸν Θεὸν, καὶ εὐχαριστηρίους ὕμνους ἀναπέμπων αὐτῷ, καὶ τὴν τοῦ Γέροντος ἐκθειάζων ἀρετήν. Ἐγὼ δὲ ἐξ ἐκείνου τὸν μονήρη ποθήσας βίον, σὺν τῇ γαμετῇ καὶ τοῖς τέκνοις ἀπεταξάμην τῷ κόσμῳ, ὡς οὐδέ σε διέλαθεν, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Γέροντι.

Siti laborantibus in deserto patribus,

103 Alius ex iis qui sub hujus tam præclari rerum divinarum intelligentia Senis disciplina vixerunt, miraculum explanans mihi nihilo illis, quæ Moyses legislator edidit, inferius, sic ait: Cum tempore messis calor aliquando terribilis incumberet, cum patribus aliquot, ac mirifico Magistro in eremum ibamus, amphoris aqua plenis onusti; quibus evacuatis, res ad extremam sitim redierat, qua misere laborantes, ac pene defecti, cum locus aquosus abesset quam longissime, incitare, quantum vires ferre poterant, cursum voluimus, si forte vel sero illuc pertingentibus satiari obtingeret frigida, sitimque mi-
B sere nos urentem restinguere; sed aquas illo die nacti non sumus, licet volucribus tantum non perniciores fuissemus. Quare cum videret nos pius Magister tali contentione fractos ac fatiscentes, fugientibus vocibus, opemque implorantibus sitis ardorem sine intermissione queri, commoveri sibi viscera sensit, misertusque nostri dixit: Nolite, filii spiritu dilectissimi, animos abjicere; quia, qui Israelitico quondam populo, cum siti deficeret, aquas de petra per Mosaïcam virgam elicuit, idem ille scaturire eas faciet modo, ac sitientibus potum dabit vobis, atque ex fontibus benignitatis suæ refrigerium depromet.

103 Ἄλλος δέ τίς τῶν μαθητευσάντων τῷ θεοσόφῳ Γέροντι, διηγούμενός μοί τί, τῶν θαυμάτων τοῦ νομοθέτου Μωύσεως οὐχ ἧττόν, φησι· Φοβεροῦ ποτε καύματος θερινοῦ καιροῦ διϊππεύοντος, μετά τινων τῶν πατέρων σὺν τῷ θαυμασίῳ ἐπιστάτῃ ἐπι τὴν ἔρημον ἐπορεύθημεν ἀναφορέας πλήρεις ὑδάτων βαστάζοντες, ὧν δαπανηθέντων, εἰς ἔσχατον ἐληλύκαμεν δίψος, ὑφ' οὗ πάνυ καταπονηθέντες, καὶ σχεδὸν λιποθυμήσαντες, τοῦ ὑδατώδους τόπου σφόδρα πόῤῥωτάτω ὑπάρχοντος, ἠβουλήθημεν ὀξυτάτῳ χρήσασθαι δρόμῳ, ἴσως ἂν ὀψὲ φθάσαντες ἐμφορηθῶμεν τοῦ νάματος, καὶ τὴν ἀλγηνῶς συνέχουσαν ἡμᾶς δίψαν ἰασάμενοι· ἀλλ' οὐ δ' ἂν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ κατηντήκαμεν τὰ ὕδατα, εἰ καὶ μόνον οὐχὶ γεγόναμεν ὀρνέων ταχύτεροι. Διὸ θεασάμενος ἡμᾶς ὁ φιλόστοργος ἐπιστάτης, καὶ ὑπὸ τοιούτου δεδαμασμένους, καὶ τετηκότας ἀγῶνος, τὴν μὲν φλόγα τῆς δίψης ἀπαύστως ἰχνοτάταις αἰτουμένους αὐδαῖς καὶ προσεπικλήσεσιν ἐυσπλαγνίσθη, καὶ ᾤκτειρε, καὶ εἶπε· Μὴ ἀθυμήσετε, πνευματικὰ τέκνα, ὅτι ὁ πάλαι τῷ Ἰσραηλίτι λαῷ διψῶντι διὰ τῆς Μωσαϊκῆς ῥάβδου πηγάσας ἐκ τῆς πέτρας ὕδωρ, αὐτὸς καὶ νῦν ὑμῖν πηγάσει, καὶ διψῶντας ποτήσει ὑμᾶς, καὶ θεραπεύσει ἐκ τῶν πηγῶν τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας. E

aquæ fontem scaturire facit.

104 Atque hæc elocutus substitit, et secum tacite oravit, humumque baculi sui summitate percutiens, scalpere nos eam jubebat. Accurrentibus itaque nobis, uncoque terram ungue sulcantibus[1], limpidus ac potabilis prosiliit latex, quo hausto, et depulsa siti, postridie, excitatum modo ac fluentem istic relinquentes fontem, rediimus. Paucis vero post diebus de eremo quidam advenit, qui, cum essemus in Laura, usus nobis fuerat familiariter, ac denuntians ait: Per locum jam pertransivi, quem arentem perambulavi sæ-
C pissime: nunc autem fontem in eo recentem jucundo fluxu decurrere comperi, vix adeo ut mei potens fuerim, ob stupendum hunc rivum; neque conjicere aliud poteram, nisi ab aliquo Sanctorum sitim deprecante elicitum promanasse: itaque Deum laudavi. Illum et nos, hoc miraculo dulcissime refecti, atque illius inspectores ac testes, gratia et collaudatione celebravimus, qui Sanctos suos operum tam mirabilium effectores constitueret.

104 Καὶ ταῦτα λαλήσας ἔστη, καὶ καθ' ἑαυτὸν ηὔξατο, καὶ τῷ ἄκρῳ τῆς ῥάβδου αὐτοῦ τὴν γῆν πατάξας, ἐκέλευσεν ἡμῖν ξύσαι. Ἡμῶν οὖν παραδραμόντων, καὶ μικρὸν ταῖς τῶν ὀνύχων ἀκώκαις ξυσάντων, ἔβλυσε νάμα τηλαυγὲς καὶ ποτημὸν, ἐξ οὗ πεπωκότες, καὶ τὴν δίψαν ἀφέντες, τῇ ἐφεξῆς ἡμέρᾳ ἀνεκομίσαμεν, ἐκεῖθεν νέαν πηγὴν νάιουσαν ἐάσαντες, Μετ' οὐ πολλὰς δὲ ἡμέρας τις τῆς ἐρήμου συνήθης ἡμῶν, ἐν τῇ Λαύρᾳ ὄντων, ἀφίκετο, ἀγγέλλων καὶ λέγων· Διὰ τόπον παρῆλθον, ὃν πλειστάκις κατάξηρον ὄντα πεπάτηκα, νυνὶ δὲ ξένην ἐν αὐτῷ πηγὴν εὕρηκα, τερπνὸν ῥέουσαν ὕδωρ, καὶ ἐξέστην ἐπὶ τῷ παραδόξῳ ῥεύματι· ἄλλο δὲ οὐδὲν ὑποτοπάσαι δεδύναμαι, ἢ ὅτι, τινὸς τῶν ἁγίων διψήσαντος καὶ εὐξαμένου, ἐξέβλυσε, καὶ ἐδόξασα τὸν Θεόν· ᾧ καὶ ἡμεῖς οἱ τοῦ θαύματος τρυφηταὶ, καὶ ἐπόπται, καὶ ἵστορες χάριν καὶ δοξολογίαν ἀνεπέμψαμεν, τῷ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ θαυματουργοὺς ἀποτελοῦντι. F

Georgius a patre defuncto abditi auri partem, c

105 Vir Hierosolymitanus inter illustres ac venerabiles senes eximius, cum sanctæ Christi Dei nostri Resurrectionis archidiaconum, nec non Vivificæ Calvariæ deuterarium c ageret, aliqua mihi facta retulit, quæ suis ipse oculis usurpaverat: fuerat enim seni consuetudine familiari conjunctus. Sic adeo exorsus est: Fuit quidam de clero nostro archipresbyter, nomen illi Georgius, cui pater opulentus, auroque multo locuples erat. Is autem in partes Damasci peregre profectus, nullo condito testamento, ad Dominum excessit e vivis. Omne vero auri pondus sub terram defoderat per varia, reconditaque latibula. soli Deo arcanorum omnium inspectori nota. Hujus mortem ut rescivit filius, ingenti mœrore,

105 Ἀνηρ Ἱεροσολυμίτης, ἐλλογικὸς τῶν ἐμφανῶν καὶ ἐντίμων γερόντων, ἀρχιδιάκονος ὑπάρχων τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀναστασεως, καὶ δευτεράριος τοῦ ζωοποιοῦ Κρανίου, διηγήσατό μοί τινα διηγήματα, ἅπερ αὐτὸς ἰδίοις ἱστόρησεν ὀφθαλμοῖς· φίλος γὰρ συνήθης ὑπῆρχε τοῦ θαυμασίου Γέροντος. Καί φησι· Ὅτι τις τῶν ἡμετέρων συγκληρικῶν ἀρχιπρεσβύτερος, Γεώργιος ὄνομα αὐτῷ, ἔσχε πατέρα πολυκτήμονα, χρύσον πλουτοῦντα πολύν. Οὗτος δέ ποτε ἐπὶ τὰ μέρη Δαμασκοῦ ἀποδημήσας, τοῦ βίου πρὸς Κύριον ἐξεδήμησε, μηδὲν διαθέμενος· ἦν δὲ πᾶν τὸ χρυσίον αὐτοῦ ὑπὸ τὴν γὴν κεχωσμένον ἐν διαφόροις ἀποκρύφοις κευθμῶσιν, οὓς οὐκ ἐγίνωσκεν ἄλλος, εἰ μὴ μόνος ὁ κρυφίων γνώστης Θεός. Τούτου δὲ τὴν τελευτὴν ἀκούσας ὁ υἱὸς ἀγωνίᾳ καὶ λύπῃ συνεί-

χετο

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

χετο, καὶ οὐ μόνον τὴν πατρικὴν ἀπεκλαυσατο καὶ ἐπένθυνε στέρησιν, καὶ τὴν ἑαυτοῦ ὀδυνηρὰν ὀρφανίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν χρημάτων ἀπώλειαν· εἰς οἵαν λογιζόμενος ἔμελλε λῆξιν πενίαντε καὶ ταλαιπώριαν. Πολλῶν μὲν οὖν παρηγορούντων αὐτῷ, οὐ παρηγορεῖτο· μεῖζον γὰρ τῆς παρηγορίας ἀμφοτέροθεν εἴχετο κατώδυνον σύνδαμα.

106 Ὕστερον δὲ ἀρίστῃ φιλικῇ παραινέσει καὶ εὐνοίᾳ πεισθέντι συνεπορεύθην αὐτῷ πρὸς τὸν χαριτόπνευστον Γέροντα, ὃς φιλοφρόνως ἡμᾶς ὑποδεξάμενος, ἐπυνθάνετο, τί ἂν εἴη τοῦ σκυλμοῦ τὸ ἄιτιον. Ὁ δὲ θεοφιλὴς Γεώργιος ἐλεεινῶς ὀδυρόμενος, τὴν δίπλην αὐτοῦ πικροτάτην συμφορὰν κατέλεξεν, ἀξιῶν αὐτόν διδάξαι διὰ τῆς οἰκείας θεοσδότου χάριτος, ποῦ τὸ πατρῷον χρυσίον κεκρυμμένον κατάκειται. Ὁ δὲ Γέρων, ἀγαπητὲ, μὴ κλαῖε, φησὶ, τοῦ πατρός σου τὸν θάνατον· κοινὸν γὰρ τοῦ θανάτου τὸ ποτήριον, καὶ ἡ ὁδὸς ἀπαράιτητος· περὶ δὲ τῶν χρημάτων, εἰ βεβαίας ἕξεις ἐλπίδας εἰς τὸν Θεὸν, τὸν τῆς ζωῆς χωρηγὸν, καὶ προφέα, οὐκ ἐλαττωθήσῃ παντὸς ἀγαθοῦ. Ὁμῶς δὲ πόσα προθυμῇ διδόναι τῷ Θεῷ, εἰ εὕροις τοὺς πατρικοὺς θησαυρούς; Ὅσα κελεύεις, ἔφη, καὶ προθυμοῦμαι δοῦναι τὸ ἥμισύ. Ὁ δὲ Γέρων· Μὴ τὸ ἥμισυ, ἀλλὰ μόνον πέντε χρυσίνους ὅρισον τοῖς πτωχοῖς. Τούτους τοίνυν αὐτοῦ τοῖς πένησι ὁρίσαντος, εἶπεν αὐτῷ ὁ Καλόγηρος, ποιήσας σύναξιν κἀκεῖθε μυηθεὶς γνωστικῆς ἐλλάμψεως· Βαθμίδας ἔχετε ἐν τῇ ὑμετέρᾳ αὐλῇ κατὰ τοιόνδε τὸ μέρος ἀνάγουσας· ψηλαφήσας οὖν περὶ τὰς ἄκρας αὐτῶν, ἐκεῖ ἐν τῷδε τῷ τόπῳ εὑρήσεις τινὰ ἱκανά. Λαβὼν δὲ εὐχαρίστει τῷ Θεῷ, καὶ ἀπόδος, ἃ διέστειλαν τὰ χείλη σου.

B

107 Ἡμῶν οὖν μετὰ χαρᾶς ἐπανελθόντων, ὁ Γεώργιος ὄικαδε πορευθεὶς καὶ ἀναζητήσας, εὗρεν οὕτως, ὥσπερ ὁ Γέρων εἶπεν. Μετ' ὀλίγον δὲ καιρὸν ταῦτα δαπανήσας πλεῖστα λίαν ὑπάρχοντα, μηδαμῶς τελέσας τὴν ὑπόσχεσιν, πάλιν ἀφίκετο πρὸς τὸν Γέροντα, ἐμοῦ συνοδοιποροῦντος αὐτῷ. Εὐμενῶς οὖν ἡμᾶς ὁ Γέρων προσηκάμενος, ἐπύθετο τὴν χρείαν, ἥτις ἡμᾶς τότε εἰς τὴν Λαῦραν ἐλθεῖν κατήπειξεν. Ὁ δὲ Γεώργιος· Ἅγιε πάτερ, ἃ τὸ θεῖον διὰ τῆς σῆς ἁγιότητος ἡμῖν ἀπεκάλυψεν, αἱ πυκνῶς ἐπισυμβαίνουσαι βιωτικαὶ δαπάναι ἀφανῆ κατεσκεύασαν· ἀλλὰ δυσωπῶ τὴν σὴν εὐμένειάν τε καὶ ἐπείκειαν γνωρίσαι ἡμῖν, ποῦ κεῖνται τὰ λοιπά. Ὁ δὲ μειδιάσας ἠρώτα· Ἀπέδωκας τῷ Θεῷ τὰς εὐχάς σου; Ὁ δὲ· Οὐχὶ, πάτερ, ἀλλὰ ἀποδώσω. Καὶ ὁ Πρεσβύτης, ὑπὸ τῆς ἐνοικούσης αὐτῷ πολλῆς εὐσπλαγχνίας κινηθεὶς, καὶ τὴν θεϊκὴν ἐκτελέσας λειτουργίαν, καὶ θείᾳ φωταγωγηθεὶς χάριτι, πρὸς αὐτὸν εἶπεν· Εἰς τὸ ὑμέτερον εἰσελθὼν ἐργαστήριον, ἆρον τὴν θυμιάματος θυΐαν· εὑρήσεις δὲ ἐπεῖ θησαυρὸν πολὺν κατακείμενον. Εἰληφὼς τόινυν εὐχαριστίαν ἀνάπεμψον τῷ Θεῷ, καὶ πλήρωσον, ἅπερ ἐπηγγείλω. Ὁ δὲ κατὰ τὴν θεοδώρητον τοῦ Γέροντος διόρασιν εὑρηκὼς νομίσματα πάμπολλα, μετὰ βραχύν τινα χρόνον δεδαπάνηκεν αὐτὰ, μηδὲν διανείμας πτωχοῖς, ὡς ὑπέσχετο.

C

108 Ἐν ἀπορίᾳ δὲ καὶ τῶν ἀναγκαίων γεγονὼς, προσέφυγεν ἔτι τῷ μακαρίῳ Γέροντι, παρακαλῶν αὐτὸν φανερῶσαι, ἔιτι τῶν πατρῴων κειμηλίων κρυπτὸν ὑπολέλειπται. Ὁ δὲ Γέρων ἔφη πρὸς αὐτόν· Δέδωκας τοῖς πτωχοῖς, ἅπερ ὑπέσχου; Ὁ δὲ εἶπεν· Συγχώρησον, πάτερ, ἐπειδὴ οὐκ ἐποίησα. Ὁ δὲ Γέρων, θαυμαστῶς ἔχων, ἀπεκρίνατο· Ἄγαμαί σε τῆς ἀναισθησίας, Γεώργιε. Πῶς οὐ δέδεικας τοῦτε Ἀνανίου καὶ τῆς Σαπφείρας τὸ ὑπόδειγμα, τῶν κακῷ τιμωρηθέντων θανάτῳ, ὡς ψευσαμένων τῷ

D

tristitiaque conflictari cœpit: neque patrem dumtaxat amissum, luctuosamque suam orbitatem flebat ac lamentabatur; sed deperditas etiam divitias, considerans qualis sibi hereditaria portio destinata esset, egestas nimirum et miseria. Quidquid multi consolabantur, nihil audiebat: majus enim consolatione urgebat utrimque hominem infortunium.

106 Postea tamen, cum jam optimis amicorum consiliis et benevolentiæ auscultare cœpisset, iter capessivimus una ad instinctum Dei gratia Senem, qui nos benigne susceptos rogavit, quid eum male haberet. At pius Georgius miserabiliter ejulans duplicem suam acerbissimam sane calamitatem exposuit, orans ut se per gratiam, quam a Deo propriam acceperat, edocere ne gravaretur, ubi paternum aurum jaceret abstrusum. Cum Senex: Patris mortem, inquit, dilecte, ne fleveris, calix enim mortis communis est, et via indeprecabilis; ad pecunias quod attinet, si firmam in Deo vitæ auctore, altoreque fiduciam collocaveris, non deficies omni bono. Verumtamen quid Deo dare statuis, siquidem thesauros paternos detexeris? Pater, inquit ille, quidquid jusseris; etiam dimidium libenter impertiar. Tum Senex: Non dimidium, sed quinque tantum aureos pauperibus destina. Quos cum ille egentibus addixisset, subjecit bonus Senex, peracto sacrificio, haustaque inde illustratione spirituali edoctus: Sunt in atrio vestro gradus, versus talem partem ascensum præbentes: si igitur circa supremas eorum partes investigaveris, tali loco non nulla reperies, quæ usui esse possint. Verum ubi acceperis, Deo gratias agito, et reddito quæ distinxerunt labia tua.

a Stephano indicatam,

E

107 Regressis nobis inde cum gaudio, Georgius recta domum se contulit, et scrutatus comperit omnia, uti dixerat Senex. Sed absumptis brevi divitiis quam maximis, nec promissis ulla ex parte persolutis, rursus, me comite, Senem adiit. Is, cum benevole nos admisisset, quærit, quæ causa tam cito nos tum revocasset in Lauram. Cui Georgius: Pater sancte, quæ nobis per sanctitatem tuam divinum numen retexit, in usus vitæ necessarios frequenter occurrentes penitus abierunt. Sed et benignitatem tuam et mansuetudinem obtestor, ut indicet nobis, ubi reliqua delitescant. At ille subridens, rogat: Ecquid reddidisti Deo, quod voveras? Cum hic: Nondum etiam, inquit, pater; sed reddam tamen. Tum Senex motus ea, quæ propria ipsi erat, viscerum teneritudine, post peractam rem divinam cœlesti gratia collustratus ad eum ait: Ubi officinam vestram ingressus eris, tolle mortarium thymiamatis; ibi repositum deprehendens thesaurum insignem. Hunc ut nactus fueris, memineris Deo acceptum referre, et liberare quam dedisti fidem. Ille vero cum, juxta concessam Seni divinitus rerum occultarum notitiam, vim nummorum ingentem e tenebris eruisset, exiguo post tempore profuderat universam, mendicis, contra quam spoponderat, elargitus nihil.

invenit; postea aliam rogat sibi indicari;

F

108 Cumque rerum etiam necessarium penuria laboraret, recurrit denuo ad B. Senem obsecrans, si quid paternorum bonorum uspiam adhuc conditum superesset, id sibi assignare ut vellet. Verum Senex: Dedisti, inquit, quod egenis adpromiseras? Tum ille: Ignosce, mi pater; quia non dedi. Ad quod senex admirabundus reposuit: Demiror enimvero duritiem, Georgi, tuam. Fierine potuit, ut ad Ananiæ Saphiræque exemplum non expavesceres, qui quod Spiritui

iterumque aliam; sed quia promissam eleemosynam non dederat, tertia vice vacuus remittitur.

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

A tui sancto mentiti fuerant, infelici morte multati sunt? Et illi quidem, cum partem pecuniæ maximam attulissent, minimum quid subducentes; quando tu interim subtraxisti omnia? Facesse hinc jam deinceps, facesse: non enim te vult Deus divitiarum affluentia superbire. Sunt et alia stupenda non pauca, quæ vidi ab admirabili hoc Sene patrari, quæque hic recenserem, nisi narrationis prolixitatem vererer: odiosa namque auribus est sermonis satietas. Cogere me tamen pergitis, ut, omissa verbositate, de multis aliqua proferam.

Archidiaconus apocrisiarium severius castigando apostasiæ causam præbet; d

109 Cum tyrannice aliquando impacta nobis esset descriptionis comminatio; qui tum imperitabat, ad exigenda tributa me compulit: erat autem administer et urbanæ communitatis apocrisiarius *d* fratrum aliquis. Pavore ac tremore corripior, dum narro simul et recogito prolapsionem, quam per ipsum imprudens admisi. Sed propitia sit mihi suprema Dei justitia, atque ignorantiæ meæ misericorditer ignoscat. Apocrisiarum hunc, cum impositi sibi muneris partes obiret oscitantius, et in errores multos impingeret, salutis ejus gratia (nam carus erat mihi) B placuit perterrefacere; atque extendi hominem ad flagella jubeo, cum clam innuissem, plagam ut unam tantum infligerent, ac minaci in eum voce detono, renuntians pœnas exactum iri modo administratæ perperam descriptionis suæ. Verum ille arrepta statim fuga, sexta decima mensis Februarii a Christiana confessione defecit. Ex quo funestus hic mihi casus acciderat, in perpetua versabar animi ægritudine, ne quid inde forsitan peccati contraxissem.

accersitus a S. Stephano

110 Nec diu factum est postea, cum ad me, qui homo sum nihili, misit occultorum arbiter Senex, qui verbis ejus diceret: Dignetur pietas tua ad nos usque huc venire; sunt enim, quæ communicata cum ea velimus, omnino necessaria, quæ per litteras expediri non possint: nam decima sexta mensis Februarii peccatum grande peccasti Domino, quem et tibi et nobis peccatoribus in tremendo judicii die clementem exopto. Acceptis igitur sacris Senis litteris, jam dictis attonitus ita continuo rescripsi: Percelluerunt me, pater admirabilis, quæ ad me scripta dedisti; neque enim sciveram recentis hujus criminis C auctorem esse me. Quamquam peccatis demersus semper fui, atque iniquitatibus turpissime mancipatus; tamen adire te modo non aliam ob causam distuli, quam quod implicatis necessariorum pro tempore negotiorum laciniis constrictus detinear. Quin alta potius demissio tua, exemplo Domini sui, qui ad salvandos ultro peccatores descendit, huc accedere ne dedignetur ad nos, vitæ hujus sordibus involutos, et secularium oppressos mole curarum, et obfuscatos habentes mentis oculos; atque hinc forte est, quod se non agnoscant hujus delicti reos, quos tu proinde quamprimum præveni, et meam leva miseriam. Vale.

peccati arguitur;

111 Responso ejusmodi alteris litteris respondit ipse, ac dixit: Qam digna commiseratione senectutis meæ sit imbecillitas, Deo dilectissime, non te latet; nihilo tamen secius, utut senio gravis, operam dabo, ut Deo vires sufficiente, primo quoque tempore adveniam. Cum ergo post dies paucos adesset, privatim ac remotis arbitris, ait mihi: Cum Scripturæ divinæ, adhortationesque doctorum, te, tamquam vero Ecclesiæ filio, audiente, per dies singulos recitentur; cumque id conciliorum canonibus cautum sit, ne quis

Πνεύματι τῷ ἁγίῳ; Καὶ τοιγε ἐκείνων τὰ πλεῖστα μὲν προσενηνοχότων, μέρος δέ τι ἐλάχιστον ἀποκρυψαμένων· σὺ δὲ τὸ πᾶν ἀπεκράτησας. Ὕπαγε τοῦ λοιποῦ, ὕπαγε· οὐκ ἠθέλησε γάρ σε τὸ Θεῖον πλούτου περιουσίᾳ κομᾷν. Ἄλλὰ δὲ πολλὰ θαύματος ἄξια παρὰ τοῦ θαυμασίου Γέροντος τεθέαμαι, ἅπερ διηγησάμην ἂν, εἰ μὴ τὸ μῆκος ἐδεδείην τῆς λέξεως· κόρος γὰρ λόγου πολέμιος ἀκοαῖς· ὅμως δὲ τῶν πλειόνων ἔτι με βιάζετε τὴν πολυλογίαν φυγόντα πάλιν λαλεῖν.

109 Ἀπειλῆς ποτε διαγράφου τυραννικῶς ἡμῖν ἐπικειμένης, ὁ τηνικαῦτα κρατῶν ἠνάγκασέ με τοὺς φόρους ἀπαιτῆσαι· ἦν δέ τις τῶν ἀδελφῶν ὑπηρέτης καὶ ἀποκρισιάριος τῆς πολιτικῆς κοινότητος. Φόβῳ καὶ τρόμῳ συνέχομαι διεξιὼν ἅμα καὶ ἐννοῶν τὸ ἀγνώστως διὰ τούτου προσγέγονός μοι παράπτωμα· ἀλλ' ἵλεως εἴη μοι ἡ θεαρχικωτάτη δίκη, τῇ ἀγνοίᾳ μου χαρισομένη τὴν ἄφεσιν. Τοῦτον τὸν ἀποκρισιάριον τῆς ἐν χερσὶν ὑπηρεσίας περιφρονήσαντα, καὶ εἰς πολλὰς ἐξσκέλλοντα ἀταξίας, ἠβουλήθην ἐκφοβῆσαι ἕνεκεν τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας, φίλος γὰρ ἦν μοι, καὶ ἐκέλευσα ἁπλωθῆναι αὐτὸν, καὶ λάθρα νενευκὼς μίαν πληγὴν δαρῆναι, ἐχρησάμην πρὸς αὐτὸν ἀπειλητικῇ φωνῇ, ἐπαγγελλόμενος τὸν οἰκεῖον αὐτοῦ ἐξαποτετικέναι διάγραφον. Ὁ δὲ παραυτὰ δραμὼν, τῆς ἐν Χριστῷ ὁμολογίας ἀποστάτης ἐγένετο τῇ ἕξ καὶ δεκάτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνός· τῆς ἐπελθούσης μοι τότε λυπηρᾶς ἀθυμίας, καὶ λυπηρῶς μένω, μὴ ἐσχηκέναι ἐντεῦθεν ἁμάρτημα. E

110 Μετ' οὐ πολὺν οὖν καιρὸν ὁ διορατικὸς Γέρων ἐπιστέλλει πρός τὴν ἐμὴν οὐθενότητα, λέγων· Παρακεκλήσθω ἡ ὑμῶν θεοσέβεια ἕως ἡμῶν γενέσθαι· ἔχομεν γὰρ ἀναγκαῖά τινά ἀνατεθηκέναι αὐτῇ, ἅπερ διὰ συλλαβῶν δεδηλωκέναι ἀμήχανον· τῇ ἕξ καὶ δεκάτῃ γὰρ τοῦ Φεβρουαριου μηνὸς ἁμαρτίαν μεγάλην ἡμάρτηκας τῷ Κυρίῳ, ὃς ἵλεως γένηται καὶ σοὶ καὶ ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἐν τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. Δεδεγμένος οὖν τὰ ἱερὰ τοῦ Γέροντος γράμματα, ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις καταπλαγεὶς, εὐθέως ἀντέγραψα· Κατέπληξάς με, θαυμαστὲ πάτερ, ἐφ' οἷς ἐχάραξας· ἐμαυτὸν γὰρ οὐκ οἶδα τὴν καινοτέραν ταύτην δεδρακότα πλημμέλειαν. Εἰ καὶ ταῖς ἀμπλακίαις ἐξ ἀεὶ βεβυθισμένος καθέστηκα, καὶ ταῖς ἀνομίαις δεδουλωμένος, ἀλλ' οὐκ ἂν νῦν μὴ ἐρχόμενος πρός σε μεμένηκα, εἰ μὴ ταῖς πολυπλόκοις συραῖς τῶν καιρίων καὶ χρειώδων πραγμάτων πεπήδημαι· ἀλλὰ μᾶλλον ἡ σὴ ὑψηλὴ συγκατάβασις, τὸν ἑαυτῆς μιμουμένη δεσπότην, τὸν ἁμαρτωλοὺς ἐληλυθότα ἀνασώσασθαι, δυσωπηθήτω σκυλῆναι πρὸς ἡμᾶς, τοὺς τῷ βορβόρῳ τοῦ βίου ἰλυσπωμένους, καὶ τῇ ὕλῃ τῶν κοσμικῶν φροντίδων βεβαρυμένους, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ἠμαυρωμένους, κἀκεῖθεν ἑαυτοὺς τυχὸν ἀγνοῆσαι τοὺς τουτονὶ πεποιηκότας τὸ πλημμέλημα, οὓς οὖν ταχὺ κατέλαβε, καὶ σῶσον τὴν ἐμὴν ἐλεεινίαν. Ἔρρωσο. F

111 Ὁ δὲ τοιούτοις ἀντιγράφοις ἠμείβετο, καί φησι· Τὴν συνέχουσάν με τοῦ γήρως ἐποίκτιστον ἀδυναμίαν οὐκ ἀγνοεῖς, θεοφιλέστατε. Ὅμως δὲ εἰ καὶ τῷ γήρᾳ συνέχομαι, ἀλλάγε τάχιον οὐκ ὀκνήσω ἐλθεῖν τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ νευρούμενος. Μετ' ὀλίγας οὖν ἡμέρας παραγνόμενος, ἰδίᾳ καὶ χωρὶς εἶπε πρός με· Τῶν θείων γραφῶν καὶ διδασκαλικῶν παραινέσεων ἐπί σου καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀναγινωσκομένων, ὡς τῆς ἐκκλησίας γνησίου τέκνου τυγχάνοντος, καὶ τῶν συνοδικῶν κανόνων κωλυόντων πάντα κληρικὸν τοὺς ἐξουσιαστικοὺς μετέρχεσθαι νομούς (οὐ γὰρ δεῖ

τὰ

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

τὰ θεῖα τοῖς ἀνθρωπίνοις καταμίγνυσθαι, καὶ τὰ οὐράνια τοῖς γηΐνοις συμφύρεσθαι, καὶ τὰ πνευματικὰ τοῖς σαρκικοῖς, καὶ τὰ ἱερατικὰ τοῖς κοσμικοῖς συγχέεσθαι) ὤφειλες ποιῆσαι, ὅπερ πεποίηκας; ἁμαρτίαν γὰρ μεγάλην ἐνώπιον Κυρίου ἥμαρτες, ἐκείνῳ τῷ ποτε ἀδελφῷ δοὺς ἀφορμὴν τῆς Χριστιανότητος ἀφίστασθαι, καὶ τὴν ἰδίαν ψυχὴν ἀπολέσαι, ὑπὲρ ἧς ὁ Χριστὸς ἀπέθανε.

112 Λέγω δή σοί τι παράδοξον, ἵνα γνοὺς τοῦ τραύματός σου τὸ μέγεθος τὴν ἁρμόζουσαν ἐπιζητήσεις θεραπείαν· ὥσπερ γὰρ τῶν σωματικῶν παθημάτων πολλαὶ διαφοραὶ διαφόροις θεραπείαις καὶ φαρμακοποσίαις περιποιούμεναι· οὕτω καὶ τῶν ψυχικῶν νοσημάτων ὑπάρχουσιν ἄλλοις ἄλλως νοητοῖς φαρμάκοις θεραπευόμεναι. Πρὸ ὀλίγου διαφανούσης τῆς ἁγίας κυριακῆς ἐγενόμην ὡς ἐν ἐκστάσει, καὶ θεωρῶ ἐμαυτὸν ἐν τῇ ἁγίᾳ Ἀναστάσει. Ἐκεῖ οὖν εἰσελθὼν, καὶ τὸ ζωοδῶρον τοῦ Θεοῦ Λόγου προσκυνήσας σημεῖον, ἐπορεύθην κατὰ τὸν τύπον εἰς τὸ ἅγιον Κρανίον, καὶ βλέπω τὸν θεοφόρον μητρο-
B πολίτην τῆς πανευδαίμονος Ἐμίσης λευχειμόνως ἑστῶτα, καὶ δύο ἀγγέλους ἀστροφοροῦντας ἑκατέρωθεν· σὲ δὲ παντελῶς μὴ ἰδὼν, πρὸς αὐτοὺς εἶπον· Ποῦ ἐστιν ὁ ἐμὸς φίλος δευτεράριος; Οἱ δὲ ἰταμῶς καὶ ὀργίλως ἀπεκρίθησαν· Ἐκεῖνον ἀπολεῖ Κυριος καὶ πάντα τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἐπειδὴ τῇ ἓξ καὶ δεκάτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς διὰ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ψυχὴ Χριστιανὴ ἀπώλετο, τὴν πίστιν ἡμῶν ἀθετήσασα.

113 Ἐγὼ δὲ· Μὴ, κύριοι, ἔφην, μὴ ἔστω τοῦτο· ἀλλὰ πρεσβεύσατε τὸν ἐπὶ ταύτῃ τῇ ζωοποιῷ πέτρᾳ τῷ σταυρῷ προσηλωθέντα, καὶ λύτρον ἑαυτὸν δόντα τῷ θανάτῳ ὑπὲρ τῆς ἡμῶν ἀπολυτρώσεως, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν τῷ τῆς θεαρχικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς ἐκρεύσαντι θείῳ αἵματι ἐκπλύναντα, ἵλαον αὐτὸν γενέσθαι, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι. Καὶ ἄρας τοὺς ὀφθαλμούς μου πρὸς Κύριον, ἔντευξιν καὶ ἱλασμόν ὑπέρ σου πεποίηκα, εἰπών· Φιλάνθρωπε καὶ πολυέλεε Κύριε, ὁ μὴ θέλων τὴν ἀπώλειαν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὴν ἐπιστροφὴν καὶ τὴν ζωήν· ὁ τῶν Νινευϊτῶν δεξάμενος τὴν μετάνοιαν, καὶ τοῦ Ἐζεκίου τὸν κλαυθμὸν, καὶ τοῦ Μανασσῆ τὸν στεναγμὸν, καὶ Δαβὶδ τὴν ἐξομολογίαν, καὶ Πέτρου τὰ δάκρυα, καὶ τὸν ἐπὶ σταυροῦ
C λῃστὴν διὰ πιστοῦ ῥήματος σώσας, καὶ αὐτῷ τὴν εἴσοδον τοῦ παραδείσου δωρησάμενος, πρόσδεξαί μου ταύτην τὴν αἴτησιν ὑπὲρ τοῦ δευτεραρίου, καὶ χάρισαί μοι αὐτὸν, εἰ καὶ ἀνάξιός εἰμι χάριτος· ἀλλ' οὖν διὰ τὸ ἀδιήγητον τῶν οἰκτιρμῶν σου βάθος, καὶ τὸ τῆς σῆς εὐσπλαγχνίας ἄφατον πέλαγος, καὶ τῇ τῶν παρόντων ἁγίων ἀγγέλων καὶ τούτου τοῦ σου πανευαγοῦς ἀρχιερέως πρεσβείᾳ, σῶσον αὐτὸν, καὶ σαγήνευσον πρὸς ἑαυτὸν, καὶ ἄξιον ταύτης τῆς ἱερᾶς ἀπέργασαι στάσεως, ὅτι πάντα δύνασαι, καὶ παρορᾷς ἁμαρτήματα ἀνθρώπων εἰς μετάνοιαν· καὶ πρέπει σοι ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

114 Καὶ ταύτην τὴν αἴτησιν ἐμοῦ περί σου πεποιηκότος, καὶ· Ἰδοὺ, ἐχαρίσατό σοι αὐτὸν, οἱ ἅγιοι ἔφησαν ἄγγελοι· ἀλλ', ὦ ἀγαπητὲ δευτέραριε, μετανόησον, καὶ τὴν καρδίαν σου τοῖς δάκρυσι ἀπόπλυνον· οὐ γὰρ διὰ τὴν ἀξίαν μου ὁ Θεὸς ἐφανέρωσέ μοι ταῦτα· ἀλλὰ διὰ τὴν σὴν σωτηρίαν. Οὐκοῦν κλαῦσον, καὶ ἐξευμένισαι τὸ Θεῖον, καὶ καρποφόρησον καρποὺς ἀξίους τῆς σῆς λειτουργίας, καὶ ἅγνισον σου τὴν καρδίαν· ἐὰν γὰρ μὴ οὕτω ποιήσῃς, ἔτι παροργίσεις τὸν Θεόν. Ἐγὼ δὲ λίαν ἐπὶ τῇ τοῦ Γέροντος παραινέσει κατανυγεὶς καὶ κλαύσας πικρῶς, εἶπον· εὔχου, ὦ πάτερ, εὔχου, καὶ ἐκτενέστερον ὑπὲρ τῆς

clericus seculares adeat præfecturas (non ete- D
nim convenit cum humanis divina confundere, nec cum cœlestibus terrena, neque ea, quæ carnis sunt, cum iis quæ sunt spiritus, nec cum secularibus sacerdotalia permiscere) an æquum tandem fuit id facere te, quod fecisti? Piaculum grande admisisti in conspectu Dei, cum illi aliquando fratri occasionem præbuisti, et deserendæ religionis Christianæ et animæ suæ; pro qua Christus mortuus est, in interitum præcipitandæ.

112 Mirum sane quod tibi dicam, ut vulneris tui immanitatem agnoscens de remedio convenienti reperiundo cogites: quemadmodum enim morborum corporis multæ ac variæ species, medicamentis variis ac potionibus curantur; ita et malarum animæ affectionum aliis aliter per pharmaca spiritualia occurrendum est. Recenter, illucescente sancta Dominica, quasi in ecstasim abreptus sum, ac me vidi ad sanctæ Resurrec-
tionis *e*. Istuc igitur ingressus, et vivificum ve- *e*
neratus Verbi Dei signum, juxta formam præ-
scriptam procedo ad sanctam Calvariam *f*; ad *f*
deiferum Theodorum conspicio felicissimæ Eme- E
senæ civitatis metropoliten, in albo apparatu
stantem, binosque hinc inde angelos candidis *g* *g*
indutos vestimentis; te vero nuspiam videns, rogitavi illos: Ubinam est amicus meus deuterarius? Illi vero austere atque indignabunde respondent: Disperdet illum Dominus ac domum ejus omnem; quia die decima sexta mensis Februarii per manus ipsius fidem nostram aspernata periit anima Christiana.

ob quod visus sit quasi a ministerio repulsus;

113 Ego vero: Absit, inquam, Domini, absit, hoc ut umquam contingat: sed illum interpellate, qui in ipsa hac petra vivifica clavis affixus est cruci, lytrumque semetipse, quo nos redimeret, obtulit neci ac divino cruore de sacrosancto latere profuso terram omnem abluit, ut placari se sinat, salvetque animam ejus. Tum, sublatis ad Dominum oculis meis, deprecari ac propitium tibi Deum reddere institui, ac dicere: Benignissime et misericordissime Domine, qui hominum non vis mortem, sed ut convertantur et vivant; qui et Ninivitarum pœnitentiam respexisti, et Ezechiæ fletum, et gemitum Manassis, et Davidis confessionem, et Petri lacrymas; quique La-
tronem in cruce, fideli promisso ab interitu vin- F
dicatum ingredi paradisum singulari gratia voluisti; audi preces, quas deuterarii causa fundimus, da illum mihi, quamquam dato sim indignus; at certe propter inenarrabilem miserationum tuarum abyssum, atque ineffabile pelagus clementiæ tuæ, victus et sanctorum angelorum hic assistentium, et Antistitis hujus tui sanctissimi intercessione salvum fac eum, et retibus tuis include, ac sacra hac statione dignum effice: quia omnia potes; et dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam; debeturque tibi gloria in secula seculorum.

sed S. Stephano pro eo intercedente,

114 Sic precatus eram, cum sancti Angeli: Ecce, inquiunt, condonavit illum tibi Deus. Verumtamen pœnitentiam, o deuterarie dilecte, agito, et cor tuum eluito lacrymis: neque enim propter merita mea revelavit hoc Deus mihi, sed propter salutem tuam. Flere itaque, atque iratum numen placare te jubeo, dignosque sacri ministerii tui fructus colligere, ac repurgare animum tuum: nam, si secus feceris, Deum iterum ad iracundiam provocabis. Ego vero Senis exhortatione compunctus admodum, atque amare lacrymatus dicebam: Ora, o pater, ora, et ora sine

eidem ad pœnitentiam donatus est.

inter-

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

A intermissione pro miseria mea, ut et delictorum meorum et ignorantiarum veniam a Domino impetrem. Atque hæc ego, sicuti perspicue ex iis, quæ narravit Archidiaconus ac deuterarius cognovi, ita scriptis accurate mandavi.

ἐμῆς ἀθλιότητος εὐχόυ, ἵνα τύχω παρὰ Κυρίου τῆς τῶν ἡμῶν ἁμαρτημάτωντε καὶ ἀγνοημάτων ἀφέσεως· οὕτω δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα σαφῶς ἰδὼν, καθ' ὧν ὁ ἀρχιδιάκονος καὶ δευτεράριος ἐξηγήσατο, κἀγὼ ἀκριβῶς συνεγραψάμην.

ANNOTATA D. P.

a *Existimo eum fuisse, sub cujus cura erant matronæ viduæ, ad ecclesiæ ministerium adlectæ; quales eæ erant, quarum collegio præficiendam Paulus* I *ad Timotheum* 5, *cap.* 5, ✝ 9 *vult esse* non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor, in operibus bonis testimonium habens, *etc. Nempe ab ipsis Judaicæ religionis primordiis mulieres scimus fuisse constitutas, quæ observarent ad ostium tabernaculi,* I *Regum cap.* 2, ✝ 22.

b Μαγαρίζειν, *inquit in Glossario Meursius, est* Agarenorum religionem profiteri. *Vide Acta MM. Amoriensium ad* 6 *Martii, num.* 28. *Dubitari tamen merito potest num* Magaritæ *appellatio non sit strictius accipienda, ut significet aliquem peculiaris ministerii in eorum templis et sacris gradum. Vide etiam Cangium.*

c *Georgius Codinus Curopalates cap.* 1 *de Officiis Magnæ ecclesiæ* ὁ δευτερεύων τῶν ἱερέων εἰσοδεύει τοὺς ἱερεῖς, ἐὰν οὐκ ἔνι πρωτοπαπᾶς, καὶ ἄρχει τῶν ἱερῶν ἀπὸ τοῦ πρωτοπαπᾶ : Secundarius sacerdotum E
B inducit *(ad altare scilicet)* sacerdotes, si absit archipresbyter, iisque post ipsum præest. *In quem locum videsis Jacobi Gretzeri Observationem libro* I *capite* 10 *: neque enim dubito, quin idem sit* δευτεράριος *et* δευτερεύων.

d *Id est* legatus, *sic dictus* ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως, responso : *quod numeris ejus sit ultro citroque responsa ferre. Et hoc nomen primo quidem Ecclesiæ negotia tractantibus, deinde promiscue quibusvis legatis dari cœptum notat in Glossario Meursius.*

e Resurrectionis *nomine non eum intelligi locum, in quo Christus resurrexit a mortuis, cui circumædificatum augustissimum* templum S. Sepulcri *nomine; sed contiguam eidem ad Orientem ecclesiam minorem, ad quam ex majori per plures descenditur gradus, eum scilicet locum, in quo ab Helena inventa crux fuit, fuse docet Quaresmius lib.* 5, *peregr.* I *cap.* 19 : *causamque reddit, quod in illa inventione crux sancta quodammodo resurrexerit, et quasi vitam ad miraculorum ingentium patrationem receperit, qua tantisper, dum delitescit, caruerat. Ceterum quid de hujus temporis usu sit, mihi videtur dubitari non posse, quin Resurrectionem Dominicam, vel solum præcipuum sancti Sepulcri templum nominaverint veteres; vel totum illud trium ecclesiarum ac plurium sacellorum complexum : cujus ichnographiam accuratissimam proponit Quaresmius lib.* 5 *peregr.* III, *cap.* 1; *et primum quidem est verisimilius, cum, ipsomet fatente, Eusebius Resurrectionis, Passionis et sanctæ Crucis templa distinguat.*

f *Est illa Resurrectionis seu sancti Sepulcri maximo templo ad Meridiem contigua multorum graduum ascensu adeunda; ut videre est apud eumdem.*

g *Non est hoc nomen ejus proprium, sed honoris tantum ac sanctitatis titulus : ut patet ex Græco contextu* τὸν θεοφόρον μητροπολίτην : *neque enim solent Græci aut nominibus propriis articulum præponere, nisi præfixo, ut fere solent, congruo dignitatis vocabulo; quale fuisset* τὸν ἁγιώτατον κύριν θεοφόρον; *aut appellativis, quale est* μητροπολίτης, *absque articulo uti.*

C h *Vox barbara est* ἀσπρὸς, candidus ; ἀσπροφορεῖν *est* candidas vestes gestare. *Plura de his Cangius in suo Glossario. Melius id dicitur* λευχειμονεῖν, *quod habes infra num.* 162; *atque hic proxime præcedit* λευχειμόνως. F

CAPUT X.

Leontius, vitæ auctor, fit discipulus S. Stephani, ab eoque liberatur animi morbis et corporis.

Leontius Damascenus, vitæ auctor,

Et hæc quidem omnia, sicut a viris fide dignis collegeram, pauperculus ego abjectusque Leontius conscripsi : quæ autem coram ipse et vidi, et hisce auribus audivi, jam explanare aggredior : nam supremum, quod sacram ejus ex hoc mundo migrationem antecessit, quadriennium, in sancti hujus Senis disciplina posui : id vero qua ratione sit factum, breviter edisseram.

Ταῦτα μὲν δὴ ἅπαντα παρὰ πολλῶν συλλεξάμενος ἀξιοπίστων ἀνδρῶν, συνεφραψάμην ὁ πενιχρὸς ἐγὼ καὶ χαμαίζηλος Λεόντιος· ἅδε ἱστορικῶς τεθέαμαι, καὶ ὧν αὐτήκοος ἐγενόμην, συγγραψόμενος ἥκω. Ἐσχάτως γὰρ τούτῳ τῷ Γέροντι πρὸ τῆς ἐνθένδε ἱερᾶς αὐτοῦ μεταστάσεως τετραέτη χρόνον ἐμαθήτευσα · πῶς δὲ καὶ ποίῳ πρόπῳ, συντετμημένως ἐρῶ.

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

116 Τὴν πατρώαν καταλιπὼν πόλιν, τὴν πανευδαίμονα Δαμασκὸν, τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλὴμ κατήντησα κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σωτηριούδους πάσχα. Λυθείσης οὖν τῆς πανηγύρεως, τὴν μεγίστην Λαῦραν τοῦ ὁσίου πατρὸι ἡμῶν Σάβα κατέλαβον, κἀκεῖσε τὴν κεφαλὴν ἀποκειράμενος, παραδέδωμαί τινι τῶν πατέρων τῆς αὐτῆς Λαύρας ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου διακόνῳ ὑπάρχοντι, ὅπως ἐκδιδάξῃ με μοναχικὴν πολιτείαν. Παραμείναντος οὖν μου ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα, ἢ καὶ σμικρῷ πλεῖον, ἰδιώτου, καὶ λίαν τῶν θείων γραφῶν ἀπείρου τυγχάνοντος, αὐτίκα προκατήρξατο τιτρώσκειν με τοῖς κακίστοις αὐτοῦ βέλεσιν ὁ τῆς βλασφημίας ὀλέθριος δαίμων· ὑφ' οὗ νοερῶς καὶ ἀοράτως τιτρωσκόμενος ὠδυνόμην, ὀδυρόμενος, ὡς τοὺς ἀσελγεῖς λογισμοὺς καὶ αἰσχρὰς ἐπιθυμήσεις ἐκ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ἀναφύεσθαι μόνης οἰόμενος. Ὁπηνίκα δέ με ἀγωνιῶντα καὶ λυπούμενον ἴδεν ὁ δεινὸς πολεμήτωρ, πολὺ μειζόνως ἔσπευδε τὰ τῆς θλίψεως καὶ ἀγωνίας κατ' ἐμοῦ διεγέιρειν ἀλλεπάλληλα κύματα, μάλιστα γνοὺς τῆς πρὸς αὐτὸν πάλησте καὶ μάχης οὔπω μεμυημένον ὑπαρχοντα· οὐ γὰρ ἔφερέ με, τῆς αὐτοῦ στρατείας καὶ ὑπηρεσίας ἀποδράντα, καί κατ' αὐτοῦ στρατεύεσθαι ἐπιχειρισάμενον· ἀλλὰ
B παντελῶς οὐκ ἀφῶν με μιᾶς ὥρας ἔχειν ἡσυχίαν καὶ ἄνεσιν, ὥστε με ἐπέλασε, καὶ ἐπὶ τὴν τῆς ἐμαυτοῦ σωτερίας ἀπόγνωσιν φυσικοὺς ὑποβάλλων λογισμοὺς, ἐμαυτὸν ἀποκτεῖναι παροτρύνων.

117 Ὅθεν ἐπένθουν, καὶ πολλὴν κατέχεον δακρύων ῥοὴν, τὴν ἐμὴν ταλανίζων ἀπόνοιαν· ἧς ἐκτραπῆναι βουλόμενος, νηστείᾳ καὶ δίψῃ, ἀγρυπνίᾳ τε καὶ χαμευνίᾳ λίαν ἐμαυτὸν ἐδάμαζον, εὐχόμενος ῥυσθῆναι τουτων τῶν χαλεπῶν ἐνθυμήσεων· ἄμεινον ᾠήθην ἐγκρατείᾳ τήξει σωματικῇ χρᾶσται, ἢ βλασφημεῖσθαι ὑπ' ἐμοῦ τὸ τοῦ Θεοῦ πανάγιον ὄνομα. Ἀλλ' οὐδὲν ἐντεῦθεν τάλας ἐγὼ ἐξήνεγκα κέρδος, ἐκτήξας μου τὴν σάρκα πᾶσαν, τοῖς ἀνέμοις συμφερόμενος, ὡσεὶ καλάμη κατάξηρος· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπολεμούμην ὑπὸ τοῦ παγκάκου δαίμονος, καὶ πλειοτέραις ἐνέπιπτον ἀνίαις καὶ θλίψεσι, μόναις ταῖς τῶν δακρύων ῥοαῖς παρηγορῶν μου τὰ πολύκλονα τῆς ψυχῆς πάθη καὶ βαθέα τραύματα. Οὔτε γὰρ τοσοῦτον ἐκεῖνος ὁ τοῖς λῃσταῖς περιπεσὼν τετραυμάτισται, ὅσον ἐτραυματιζόμην ταῖς δαιμονικαῖς προσβολαῖς, καὶ ταῖς τῶν ἁμαρτημάτων τε καὶ
C τῶν βλασφημιῶν πυκναῖς ἀκίσιν, ὑφ' ὧν πολλάκις νυττόμενος κατὰ τὸν συνήθη τῆς ψαλμῳδίας καιρὸν, μεμονομένος στιβαρῶς καὶ ἀφειδῶς ἐπάτασσον τῇ γῇ τὴν κάραν, εἴπως ἀλγήσας, διὰ τοῦ ἄλγους βραχείας μετάσχω γαλήνης λογισμῶν, καὶ ἀτάραχόν μου τὴν εὐχὴν ἐκτελέσω.

118 Ἀλλ' ἐξεπιπτον τῆς ἐλπίδος, καὶ ἀνηνύτως ἐκοπίων· καὶ πεισάτω πάντας ὑμᾶς ἡ ἀλήθεια, ὅτι πλειστάκις, ἐν κρημνώδεσιν ἐμβεβηκὼς χώραις, ἐσκεπτόμην ἐμαυτὸν ὕψωθεν χαμαὶ κατὰ κορυφὴν ἀποῤῥίψαι· προῃρούμην γὰρ φόνῳ τοῦ βίου κακῶς ὑπεξελθεῖν, ἢ ζῆν τῆς θεοσεβείας καὶ ἀρίστης πολιτείας ἐκτός. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ λάκκῳ παρεστηκὼς ἐφρόνουν ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ μάχαιραν κατέχων, ἐμαυτὸν κατὰ γαστέρα ἐκκενθῆσαι προεθυμήθην· διενοούμην γὰρ τὰ βέβηλα καὶ ἄπιστα τῶν ἀθέων πάθη, καὶ τὸν τῶν αἱμοβόρων λῃστῶν, καὶ φιλοπόρνων, καὶ πάντων κακίας ἐχομένων ὅμιλον ὑπὲρ ἐμὲ διάγειν, καὶ βιοῦν καλῶς, ὥστε καὶ τοὺς τοιούτους ἐμακάριζον ἀφρόνως ἐρῶν, ὅτι εἰ καὶ τοιοῦτοι τυγχάνουσιν, ἀλλά μου πρὸς Θεὸν διαφέρουσιν, ὑπὲρ τὸν Ἄζωτον ἐκεῖνον ἀζώτως λογιζομένου καὶ βιοῦντος, καὶ ταῖς ἀκαθάρτοις ἐνθυμήσεσι τὴν θείαν ἐν ἐμοὶ ἀχρειοῦντος εἰκόνα· αὐτῷ γὰρ τῷ βλασφήμῳ σατανᾷ ἐξισώθην, ὅθεν καὶ τὴν

D 116 Relicta civitate patria, felicissima Damasco, sub salutaris Paschæ tempus Jerusalem sanctam adii. Exacta porro festi celebritate, in Maximam sancti Patris nostri Sabæ Lauram profectus sum, tonsoque istic capite, cuidam ex patribus ejusdem Lauræ, qui sub Abbate diaconi ministerium exercebat, traditus sum, disciplina monastica imbuendus. Cum vero ad hebdomadam unam, aut paulo etiam amplius istic permansissem rudis atque in divinis litteris hospes admodum ac peregrinus!, perniciosissimis telis suis appetere me cœpit infestus blasphemiæ spiritus ac vulnerare. Cujus interiore nec oculis patente animi vulnere saucius discruciabar, ac flebam, cogitationes impudicas, atque obscœna desideria non nisi ex propria mente provenire arbitratus. Ubi autem angi me atque animis cadere sensit infensus hostis, multo obstinatius id operam dedit, ut mœroris et interiorum certaminum alternos in pectore meo fluctus concitaret, maxime id adeo quod me in hoc luctandi cum ipso pugnandique genere nequaquam exercitatum esse non ignoraret : hoc scilicet ferre non poterat, quod ab ejus castris obsequioque desciscens, militare adversus ipsum pararem; sed ne ad horam quidem unam interquiescere me passus aut respirare, rationesque suggerens ad salutis desperationem natas inducere, jam parum aberat, quin me, ut necem mihi consciscerem, impulisset. E

fit monachus et vehementer tentatur,

117 Dolebam igitur, multamque profundebam vim lacrymarum, insaniam deflens meam, quam ut excuterem, fame, siti, vigiliis, humique cubando, memet ipse vexabam, obsecrans Deum, ut molestis hisce cogitationibus me liberari contingeret : satius enim esse ducebam, pessumdato corpore, servare continentiam, quam ullam a me sanctissimo Dei nomini contumeliam afferri. Nec tamen, cum ita carnem omnino conficerem, quidquam inde habui miser emolumenti, ventis, ut arundo arida, circumactus ; sed magis ac magis a pessimo dæmone infestabar, et frequentioribus demergebar animi curis et cruciatibus; unum tot inter gravissimas mentis perturbationes atque alta vulnera solatium erant rivi lacrymarum. Neque enim illi, qui in latrones inciderat, tot impositæ sunt plagæ, quot mihi et insultus diabolici, et peccatorum blasphemiarumque densi mucrones imposuere : iis namque per consuetum psalmodiæ tempus fossus identidem, cum essem solus, graviter dureque in terram caput illisi, si quo modo per incussos dolores vel brevem assequi possem cogitationum pacem, precesque imperturbatas decurrere. F

et ad mœstitiam inconsolabilem,

118 Sed fallebat me spes mea, et frustra me vexaveram. Quin sancte assero vobis omnibus, conscensis sæpissime locis abruptis cogitasse me, præcipitem inde memetipsum dare : optabilius enim esse ducebam, violenta morte ex hac vita male discedere, quam eam ducere pietatis atque optimæ disciplinæ expertem. Idem istud, cum puteo adstarem, facere meditabar; imo et arreptum gladium per ventrem adigere mihi volui : nam impura perfidaque atheorum latronumque sanguinariorum, ganeonum, atque omni scelere notatorum hominum turbæ flagitia, meis esse inferiora censebam, atque adeo honeste eos (si me attenderem) vivere; usque adeo, ut illos stulte prædicarem beatos, quia etiamsi tales essent, coram Deo tamen a me discreparent, qui Prodigum illum turpiter cogitando vivendoque præcellerem, atque obscenis phantasmatis imaginem

ac denique desperationem compellitur :

A ginem in me divinam obducerem : blasphemo etenim satanæ memetipsum æquiparabam, ac proinde æternum ipsi asseclisque ejus incumbens expectabam supplicium; quod quidem a nobis Deus avertat! Atque in hoc statu per biennium, præter tres aut quatuor menses, permansi, donec animum destituerent vires, aciemque oculorum adurens uberum lacrymarum calor magnam partem obtunderet.

tandem tamen statuit omnia S. Stephano manifestare;

119 Tunc igitur adversantium cogitationum fornace, qua consumebar, liberari vehementer exoptans, alium mihi magistrum adscivi, relicto illo tantisper, quamquam quotidie ab eo monitus atque in spiritu instructus essem. Cum vero die quadam in salutares Patrum libros incidissem, locum offendi patris Zenonis *a*, ubi de fratrum aliquo narratur, quod, ejusmodi et ipse passus aliquid, ad sanctum quemdam senem se contulisset, cui postquam ægritudinem exposuisset suam, absolutam per ipsum a Deo, animorum simul et corporum medico, sanationem obtinuerit; quam et ego consequi desiderans ad sanctum Stephanum, in quem ex auditu, non ex oculorum experientia propria, spem habere repositam cœperam, accepta a magistro meo epistola, iter arripui. Cum itaque ad sanctum Stephanum advenissem, orsusque essem explicare res meas, pudor illico me, satana suggerente, invadit, os meum obturans silentio, septumque ipsi arctissimum objiciens. Id nempe agebat versutus hostis, ut ab illustrante omnes Stephano ego lucis expers ac salutis abirem.

B

sed nimio pudore præpeditus,

120 Sed gratia enimvero divina id adeo non permisit, ut per solertissimi Senis diligentiam anteverterit potius : statim enim perhumaniter me recipiens : Hic sede, inquit, fili; deinde fratribus, qui assidebant, digito in me intento, ait : Optimo loco sitæ sunt res hujus fratris; sed nescit ipse. Digressis vero illis, me privatim interrogat : Nam quæ ratio, inquiens, fili, huc te appulit? Cui ego : O pater, quid opus est me hoc dicere tibi, qui mea omnia perspecta habeas? Cum ille : Etiamsi, inquit, noverim ea, ut dicis; tuum est tamen, fili, turpissima dæmonum mysteria, et mala semina, ac perniciosa zizania patefacere; ut cordium animorumque humanorum inspector Deus, cuique ante nota sunt omnia, quam fiant, humilitate tua honestissimaque impudentia perspectis, benigne te restituat sanitati. Verum ego pudoris vinculis constrictus persuaderi non poteram. Tandem, vi maxima compulsus a Sene, narrationis exordium feci satis involutum ac timidum.

C

ab eodem cordis sui secreta cognoscente animatur verbis,

121 Sed cum præpeditam etiam tum verecundo metu linguam adverteret, diserte ipsemet candideque mea proferens omnia mirifice recensuit, quasi intima animi ac pectoris mei penetralia subiisset, quæ erant istic recondita minutissime perscrutatus. Tum, ut animos mihi faceret, talibus præceptis sapienter imbuens, ait : Pudere te, fili, non debet diabolicas prodere suggestiones : melius namque fuisset, si eas per te ipse manifestasses; quia, etiam per declarationem, promptam consecuturus omnino eras sanitatem : nam et si eas a principio voluissem edicere, non utique per Dei auxilium et gratiam id facere non poteram; sed id attendens, quod tibi magis expedit, ultro mentis arcana confiteri te jussi : sed cum erubescere tam importune, et obmutescere te viderem, coactus sum eas obiter ipse percurrere, ut solutis linguæ retinaculis, viam tibi ad confitendum facilem aperirem. Age ergo, con-

ἀποκειμένην αὐτῷ, καὶ τοῖς ὑπηρέταις αὐτοῦ, ἀπεξεδεχόμην αἰώνιον κόλασιν · ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ῥυσθῆναι! Καὶ οὕτως διέμεινα διετῆ χρόνον, παρὰ τρεῖς ἢ τέσσαρας μῆνας, ἕως τῆς ἐμῆς καρδίας ὁ τόνος ἐξέλιπε, καὶ μέρος τῆς ὄψεως ὑπὸ τῆς τῶν πολλῶν δακρύων θερμότητος ἐξεκάη.

119 Τότε τοιγαροῦν τῆς συνεχούσης με τῶν ἐναντίων λογισμῶν ἀπαλλαγῆναι καμίνου σφοδρῶς ἐπιθυμῶν, ἄλλον ἐκομισάμην ἐπιστάτην, τὸν κατὰ καιρὸν ἐγκαταλείψας, καίπερ ἑκάστοτε νουθετούμενος ὑπ' αὐτοῦ καὶ πνευματικῶς διδασκόμενος. Μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν τοῖς ψυχωφελέσι πατερικοῖς ἐντυγχάνων βιβλίοις, εὗρον περιοχὴν τοῦ ἀββᾶ Ζήνωνος, περί τινος ἐξαγγελοῦσαν ἀδελφοῦ, ὅτι, τί τῶν τοιούτων καὶ αὐτὸς πεπονθὼς, ἐπορεύθη πρός τινα ἅγιον γέροντα, καὶ τὸ ἴδιον ἐξαγορεύσας πάθος, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων ἰατροῦ, παραυτὰ αὐτοῦ τελείας ἐπέτυχε θεραπείας, ἧς κἀγὼ τυχεῖν ἐφιέμενος, πρὸς τὸν ἅγιον Στέφανον ἐπορεύθην, ἐξ ἀκοῆς, οὐκ ἐξ αὐτοπτικῆς πείρας, εἰς αὐτὸν πίστιν κεκτημένος, λαβὼν παρὰ τοῦ ἐμοῦ ἐπιστάτου μήνυσιν. Ἐλθὼν οὖν πρὸς αὐτὸν τὸν ἅγιον Στέφανον, καὶ τῆς τῶν κατ' ἐμὲ διηγήσεως ἀρχὴν ποιησάμενος, εὐθέως ὑπὸ σατανικῆς ὑποβολῆς αἰδοῖ κατεσχέθην, σιωπῇ τὸ ἐμὸν ἐμφραττούσῃ στόμα, καὶ φραγμὸν αὐτῷ δραστυκώτατον ἐμβαλούσῃ. Τοῦτο γὰρ ὁ δολομήχανος ἐχθρὸς ἐμηχανήσατο, ἵνα παρὰ τοῦ φωστῆρος Στεφάνου κενὸς φωταγωγίας καὶ σωτηρίας ὑποστρέψω. E

120 Ἀλλ' ὄντως οὐ παρεχώρησεν ἡ θεία χάρις, ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ σοφοῦ Γέροντος κηδεμονίας προέφθασεν · αὐτίκα γάρ με φιλοφρόνως ὑποδεξάμενος πρὸς ἐμὲ μέν φησίν · Ὧδε κάθου, τέκνον · πρὸς δὲ τοὺς τότε παρακαθημένους αὐτῷ μαθητὰς δακτυλοδεικτῶν, ἔλεγεν · Καλῶς κεῖται οὗτος ὁ ἀδελφός · ἀλλ' ἀγνοεῖ. Ἀναχωρησάντων δὲ τούτων, ἰδιαζόντως ἐπυνθάνετο · Διὰ ποίαν αἰτίαν ἐλήλυθας ὧδε, λέγων; Πρὸς ὃν ἐγὼ ἔφην · Ὦ πάτερ, διὰ τί σοι, πάντα τὰ κατ' ἐμὲ σαφῆς εἰδότι, ἐξαγορεύσω; Ὁ δὲ · Κἂν, ὡς ἔφης, γινώσκω, φησίν · ἀλλ' ὑμέτερον καθέστηκε, τέκνον, τοῦ δημοσιεῦσαι τὰ ἄισχιστα τῶν δαιμόνων μυστήρια, καὶ πονηρὰ σπέρματα, καὶ φθαρτητὰ ζιζάνια, ἵνα τὴν σὴν κατιδὼν μετριοφροσύνην καὶ βελτιωτάτην ἀναιδείαν ὁ καρδιογνώστης καὶ τὸν νοῦν ἀνθρώπων ἐπιστάμενος, καὶ πάντα γινώσκων πρὸ γενέσεως αὐτῶν Θεὸς, δωρήσηταί σοι τὴν ἴασιν · ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπειθόμην, τοῖς τῆς αἰδοῦς κεκρατημένος δεσμοῖς · Ὕστερον δὲ βιασθεὶς ἄκρως ἀπὸ τοῦ Γέροντος, μετρίας αἰνιγματικῆς ἐπελαβόμην ἀρχῆς. F

121 Ἰδὼν δέ με ἔτι τὴν γλῶτταν τῷ τῆς αἰσχύνης φόβῳ δεδεμένον, τρανωτέρωστε καὶ λευκοτέρως τὰ κατ' ἐμὲ σαφηνίζων, παραδόξως διηγήσατο, ὡς εἰς τὰ βαθέα τῆς ἐμῆς ψυχῆς τε καὶ καρδίας ταμιεῖα εἰσδὺς, καὶ τὰ ἐκεῖ λεπτωμερῶς ἐξερευνήσας. Καὶ τοιαύταις με ὑποστηρίζων διδασκαλίαις ἔλεγεν, σοφῶς νουθετῶν · Τέκνον, οὐ δεῖ σε αἰδεῖσθαι τοὺς δαιμονιώδεις ἐκφάναι λογισμούς · τούτους γὰρ εἰ ἀπὸ σεαυτοῦ ἐξέφανας, ἄμεινον ἦν · πάντως γὰρ καὶ διὰ τῆς ἐξαγορεύσεως ταχείας ἔμελλες ἐπιτεύξασθαι θεραπείας · εἴπερ γὰρ καὶ ἐξ ἀρχῆς εἰπεῖν αὐτοὺς ἠβουλήθην, οὐκ ἂν διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ συνεργίας καὶ χάριτος ἐξηπόρησα · ἀλλὰ, τὸ συμφέρον σοι σκοπῶν, ἐπεθόμην αὐτομάτως ἐξομολογήσασθαι τὰ ἐγκάρδια · θεασάμενος δέ σε ἀκαίρως ἐρυθριῶντα, καὶ σιωπῇ κατασχεθέντα, βραχέως ἐξαγγεῖλαι ἐβιάσθην, ἵνα τὰ τῆς γλώσσης δεσμὰ λύσας, εὐπόρευτον ἀπεργάσομαί σοι τὴν ἐλομολόγησιν · Θάρσει τοίνυν, ὦ τέκνον, οὐ γὰρ σὺ μόνος τοῦτο πέπονθας · τοιαῦτα δὴ πάσχειν

εἰώθασιν

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

εἰώθασιν οἱ τῆς σατανικῆς αὐλῆς ἀποικιζόμενοι · οὐδὲ γὰρ τῆς τούτων πείρας ἄπειρος γέγονα. Λοιπὸν τοὺς ἐμφωλεύοντάς σοι ἐξάγγειλαι λογισμούς, καὶ μὴ ἀιδοῦ τὴν ἐμὴν ἀχρειότητα · ἀιδοῦ δὲ μᾶλλον, αὐτοὺς ἀποκρύπτων, ἐκεῖνον τὸν παντεπόπτην ὀφθαλμὸν, ᾧ πάντες γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι παραστῆσθαι μέλλομεν.

122 Ταῦτα προσεχῶς ἀκούσας τοὺς ἐμοὺς βλασφήμους ἐξαγορεύειν λογισμοὺς ἀπηρξάμην, πᾶσαν ἀποσεισάμενος τὴν βλαβερὰν αλάλειαν · Ἐξαγορεύοντα δέ με τὰ συνεχόμενά με ἕλκη ὁ συμπαθὴς Γέρων γραφικοῖς τε καὶ διδασκαλικοῖς θεραπεύειν ἐμηχανᾶτο ποικίλοις φαρμάκοις · ἀλλὰ τὴν τῶν πνευματικῶν λόγων πειθανότητα ὑπερέβη μου τὸ πάθος, ὡς μέγατε καὶ μείζονος θεραπείας δεόμενον. Ὅπερ γνοὺς ὁ συμπαθὴς Γέρων, τὴν τῶν σοφῶν αὐτοῦ λόγων κατευνάσας ὁρμὴν, ἔφη πρός με · Πορεύθητι, τέκνον, ὅτι τῇ νυκτὶ ταύτῃ ὑπέρ σου πάννυχον ἀγρυπνίαν ἐκτελέσω, καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ γενεσθω. Αὐθωρεῖ οὖν περὶ τὴν τοῦ ἡλίου δύσιν ἀναχωρήσας καὶ κοιμηθεὶς, περὶ τὸ ἄυγος ἀνείην, τὴν βελτίω ἀμοιω-
B θεὶς ἀλλοίωσιν, ἀνεκλαλήτου χαρμονῆς ἀνάμεστος, καὶ καθαρὸς τὴν διάνοιαν ἀπὸ πάσης μιαρᾶς ἐνθυμήσεως · ὅσης δέ ᾐσθανόμην λαμπρότητος, ἐξειπεῖν ἀμήχανον · μαρτυρεῖ ἡ ὄντως ἀλήθεια · βεβαίᾳ ἐῤῥιζώθην πίστει εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἀγάπῃ πολλῇ.

123 Πρὸ τούτου δὲ οὐ προσιέμην τοῖς ἀχράντοις μυστηρίοις, οὔτε τὰς θείας καθορᾷν εἰκόνας προεθυμούμην, ἀλλ' ἢ βεβιασμένος. Ἐν ἐκείνῃ δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐφιέμην ἑκάστοτε τῆς ζωοτόκου καὶ ὑπερφεροῦς θείας μεταλαμβάνειν δωρεᾶς, καὶ τὰς ἁγίας ἐν εἰλικρινείᾳ περιπτύσσεσθαι εἰκόνας. Σωματικὴν δὲ ἀνελαβόμην δύναμιν ὑγιῆ καὶ ῥωμαλέαν · Ὅθεν ἐμαυτὸν τοιοῦτον καὶ ἐν τοιάυταις ἰδὼν ἀνελπίστοις καὶ παραδόξοις ἀθρόοις μετακολαῖς, ψηλαφᾷν ἐκείνους τοὺς βλασφήμους λογισμοὺς ἐπειρόμην, καὶ πάντας ἐκ ποδῶν τῆς ἐμῆς ἀποβληθέντας ψυχῆς εὕρηκα, καὶ μάρτυς ὁ Θεὸς, ὅτι παντὶ σθένει ἠγωνιζόμην, τινὰ τῶν προτέρων κατὰ νοῦν λογίσασθαι ἐνθυμήσεων, καὶ οὐδαμῶς ἠδυνάμην εὑρεῖν παντάπασιν · ὡς ἔιτις μονονουχὶ ἀπάθης, καὶ ἄσαρκος, θείῳτε καταυγάσματι περιλαμφθεὶς, καὶ ἀποπλασθεὶς νεύματι. Καὶ παραυτὰ, κατ' οὐδὲν παραβαλλόμενος, ἀφικόμην πρὸς τὸν Γέ-
C ροντα, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ, καὶ τὴν εὐεργεσίαν αὐτοῦ ὁμολογῶν. Θεασάμενος οὖν με οὗτος ὁ πραῢς, μειλιχίως μειδιῶν, καὶ σοφῶς διαχεόμενος, ἔφη πρός με · Τί ἔνι, τέκνον; Ἀνέσφηλας; Ὑγιὴς γέγονας; Οὐκοῦν ἀνάπεμψον τῷ Θεῷ χαριστήριον ὕμνον, καὶ λάτρευσον αὐτῷ πιστῶς καὶ σωφρόνως. Καὶ πλείοσιν ὑποστηρίξας διδασκαλικαῖς παραινέσεσι καὶ σωτηρίοις ἐντάλμασι, ἀπέλυσέ με γηθόμενον.

124 Μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας πάλιν ὀϊστεύειν με τῆς βλασφημίας ὀλεθρίοις βέλεσιν ὁ χαλεπὸς πολεμήτωρ ἀπήρξατο, οὐκ εἰς τὸν δεσπότην Θεὸν, ἀλλ' εἰς τὴν δέσποιναν τὴν Θεομήτορα Παρθένον · Αὐτίκα δὲ δρομέως ἐπὶ τὴν ἰαματικὴν ἐξέδραμον πηγὴν, καὶ τὸ νέον πάθος ἐξηγόρευσα. Ὁ δὲ θεόσοφός Γέρων διδασκαλικοὺς τρόπους παρέδωκέ μοι, λέγων · Οὐκ ἔστιν ἄλλως τοὺς τοιούτους ἀποδιώκειν λογισμοὺς, ἀλλ' ἢ τῇ αὐτῶν καταφρονήσει, καὶ ταῖς ἐκτενέσι προσευχαῖς, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁρῶ σε πρὸς τοιοῦτον ἀδυνατοῦντα πόλεμον ἐγερθεὶς ἐπίθες τὴν χεῖρά σου τῷ ἐμῷ τραχήλῳ. Ἀναστάντος οὖν μου, τοῦ ἀσθενοῦς καὶ πένητος, καὶ τὴν παλάμην μου τῷ ἡγιασμένῳ αὐτοῦ αὐχένι ἐπιθέντος, ἔφη πρὸς με · Ὁ Θεὸς ἐξ ἐμοῦ ἀπαιτήσει ἐν ἐκείνῃ τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως τὴν ἁμαρτίαν ταύτην, ἣν ἐντεῦθεν προσκτήσασθαι νομίζεις, ἐπεὶ ἄκοντός σου καὶ ἀγωνιῶντος οἱ τοιοῦτοι

fide, o fili. Neque enim hoc tibi accidit soli : talia D
profecto perpeti consueverunt, quicumque ex aula satanica demigrant : neque vero ego rerum hujusmodi tentationem expertus non sum. Ceterum quidquid in te latitat cogitationum, edissere, nec vilitatem verere meam ; sed ante videntem omnia illum oculum potius erubesce, dum eas abscondis, cui nudi aliquando omnes et aperti sistemur.

et oratione curatur,

122 Hisce mature perceptis, expromere cœpi quidquid menti observatum fuerat blasphemiæ, omnem amoliens noxiam taciturnitatem. Dum retego ego ulcera, quibus urebar, commiserans ille appositis ac tanto medico dignis omne genus remediis medelam nitebatur afferre ; sed sermonum spiritualium in persuadendo vim eludebat morbus meus, qui ut gravis erat, ita graviorem exigebat curationem. Intellexit id condolens Senex, et omisso rationum suarum exquisitarum impulsu, ait mihi : Abi jam, fili, quia noctem hanc tui causa pervigilem ducam ; et quod Deus voluerit, fiet. Eadem igitur hora cubitum inde concessi, rursumque adfui sub auroram, tristitia *b* per feliciorem immutationem exulare jussa, E *b*
ineffabili gaudio delibutus, ac mente ab impura quavis cogitatione repurgata : quantum vero affusum luminis senserim, eloquendo non sum : veritas profecto ipsa testis est, altas me cum in firma in Deum fide, tum in caritate multa radices egisse.

in anima et corpore.

123 Antea nec ad intaminata accedebam mysteria, nec divinas ; nisi urgente necessitate, aspicere lubebat imagines : die autem illa desiderabam identidem et vivifici ac præcellentis mysterii participare donis, et sacras affectu sincero icones amplexari. Sed et corpori suæ vires rediere integræ ac solidæ. Unde cum talem me, tamque mirifice ac præter spem derepente immutatum adverterem, retractare animo cogitationes illas blasphemas tentabam, omnesque de medio sublatas inde comperi ; et testis mihi Deus, quod omnem operam adhibuerim, ut ideas priores revocarem in mentem, nec assequi tamen quidpiam potuerim ; non secus ac si quis et prava inclinatione et carne exutus, ac divina circumfusus sit luce, et voluntate alio flexus. Tum recta via continuo properavi ad Senem, Deo grates acturus, ejusque in me agniturus benefi- F
centiam. Ubi me vidit homo suavis, blande arridens, ac modeste exhilaratus : Quid est, ait, fili ? An morbo levatus, an sanus factus es ? Quin age itaque modo, eucharisticum Deo canticum pende, et eum cole porro fideliter ac sobrie. Ita pluribus et sapientibus monitis, et præceptis salutaribus institutum, ac recreatum dimisit.

Iterum ob aliam tentationem ad S. Stephanum recurrens, eam docetur contemnere,

124 Nec multos post dies impetere de novo exitialibus me blasphemiæ telis infestus hostis occepit, non jam in Dominum Deum, sed in Dominam Dei Genitricem Virginem. At ego e vestigio curriculo ad salutiferum fontem accurri, ac recentem illic exposui ægrimoniam. Ibi divinorum peritus Senex eruditas adducere mihi sententias, ac dicere : Non aliter fieri potest, ut abigantur ejuscemodi cogitationes, quam et earum contemptu, et assiduis precationibus ; sed, quoniam tali adversario inferiorem esse te video, surge, et cervici meæ manum impone. Assurgenti mihi, debili atque inopi, ac dextram in sacrum ejus collum sublatam tenenti sic ait : Deus in terribili illo judicii die culpam, quam hinc accersiisse te putas, a me exigat : quando invito te ac reluctante suggestiones hæ diabolicæ cogi-

tationibus

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

A tationibus tuis interseruntur. Ceterum illarum in posterum rationem nullam umquam habeto, aut solicitudinem. Quod cum tertio repetiisset, considere me jussit, atque ait : Quandoquidem, fili, repugnat animus tuus cogitationibus istiusmodi, iisque affligitur, nulla hæret in te culpa.

δαιμονιώδεις λογισμοὶ ταῖς σαῖς ἐπισπείρονται διανοίαις. Λοιπὸν μηκέτι περὶ τούτων λόγον ποιοῦ ἢ φροντίδα · καὶ οὕτω τρὶς εἰπὼν, ἐκέλευσέ με καθεσθῆσαι, καί φησιν · Ἐπειδήπερ, τέκνον, ἡ ψυχή σου ἐπὶ τοῖς τοιούτοις λογισμοῖς ἀγωνιᾷ καὶ ἄχθεται, οὐκ ἔχεις ἁμαρτίαν.

et quid diabolus per tales tentationes intendat;

125 Cui respondens dixi : Pater, an non scit dæmon nullum ex talibus cogitatis peccatum a me contrahi, quia iis angor et contristor? Tum deifer Senex : Sane, inquit, manifeste hoc dæmon intelligit. Reposui : Et quid lucri sperat, ista cum facit; aut quorsum in talibus bellum adversus nos tam obstinate perurget? Respondit Senex : Si edixero tibi, cur talem dæmon in te pugnam suscitet, quidve ex hoc facto expectet emolumenti, quod et te persentiscere nullus ambigo, veritatem fatebere? Ego vero : Omnino, inquam, Pater, fatebor. Spiritualem enim contra illum impudentiam indui, ne circa illa quidquam in posterum vel tantillum celem. Cum ille : Hæc molitur, ait, pessimus dæmon, ut hominem ad spem salutis suæ abjiciendam inducat. Cedo; ecquid sæpe arrepto gladio ferire te ipse voluisti?
B An non sæpe stans in abrupto vertice, aut super puteo altissimo, dixisti : Memet ipsum dabo præcipitem, et infelici morte defungar, nec vivam ultra, tales adversus Deum animo volvens blasphemias? Numquid non sæpe exclamasti? Utinam essem in seculo, ac secularibus involverer negotiis, et cum vexata pia plebe vexarer, nec solitudinem cogitassem umquam, nec ad religiose Christo vivendum me devovissem, ut votum ita fallerem, invenirerque blasphemus! Redibo igitur ad seculum, et monasticam hanc vestem deponam, adjungarque multitudini; neque sic vivere porro pergam, quando nihil per hoc utilitatis mihi, sed damnum potius atque interitum accersivi. Atque hæc quidem ex iis sunt, quæ simplicius abs te segniusque sunt gesta. Siquidem non mediocrem virtutem aliquam in se is haberet, qui hujusmodi cogitationibus affectibusque, tamquam aranearum telis, minime cedens, aures dæmonibus non præberet; tametsi ex hostili tali incursatione tristari eum, graviterque opprimi, atque orationis tempore perturbari contingeret.

125 Ἀποκριθεὶς δὲ πρὸς αὐτὸν ἔφην · Πάτερ, οὐκ οἶδεν ὁ δαίμων, ὅτι οὐ προσάπτεταί μοι ἁμαρτία ἐκ τῶν τοιούτων ἐπιθυμήσεων, ἐπειδὴ ἀσχάλλω καὶ λυποῦμαι; Ὁ δὲ θεοφόρος Γέρων · Ναί, φησιν, σαφῶς οἶδεν ὁ δαίμων. Πρὸς ὃν εἶπον · Καὶ τί κερδῆσαι προσδωκᾷ ταῦτα ποιῶν, καὶ τίνος ἕνεκεν διαμένει καθ' ἡμῶν ἐν τοῖς τοιούτοις ποιούμενος πόλεμον; Ὁ δὲ Γέρων ἀποκριθεὶς ἔφη · Ἐάν σοι ἐκφράσω τινὸς χάριν κατά σου τὴν τοιαύτην διεγείρει μάχην ὁ δαίμων, καὶ τί κερδῆσαι προσδοκᾷ ταῦτα ποιῶν, ὃ καί σὲ παθεῖν οὐκ ἀμφιβάλλω, ὁμολογεῖς τὴν ἀλήθειαν; Κἀγὼ δὲ · Ναὶ, πάτερ, ἔφην, ὁμολογῶ. Ἔλαβον γὰρ κατ' αὐτὸν πνευματικὴν ἀναίδειαν τοῦ μηκέτι βραχύ τι παρ' αὐτῶν ἀποκρύψαι. Ὁ δὲ ἔφη · Ταῦτα διαπράττεται ὁ κάκιστος δαίμων, σπεύδων τὸν ἄνθρωπον ἀγαγεῖν εἰς ἀπόγνωσιν τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας. Εἰπέ μοι, οὐ πολλάκις, βαστάζων μάχαιραν, ἑαυτὸν τρῶσαι ἠθέλησας; Οὐ πολλάκις, ἀκρωρείᾳ κρυμνώδει ἐφεστηκὼς, ἢ λάκκῳ βαθυτάτῳ, ἔλεγες · Ἐμαυτὸν ἀποῤῥίψω, καὶ κακῷ τελευτήσω θανάτῳ, καὶ μηκέτι ζήσω, τοιαύτας εἰς τὸν Θεὸν λογιζόμενος βλασφημίας; Οὐ πολλάκις · εἴθε ὤφειλον ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι, καὶ τοῖς κοσμικοῖς ἐγκυλινδεῖσθαι πράγμασι, καὶ τῷ θεοσεβεῖ λαῷ κακουμένῳ συγκακουχεῖσθαι καὶ μὴ μονάσαι καὶ τῷ Χριστῷ ζῆν εὐσεβῶς συντάξασθαι, καὶ τῆς συνταγῆς ψεύστης γενέσθαι, ἢ βλάσφημος φανῆναι, ἔλεγες; Ὑποστρέψω οὖν εἰς τὸν κόσμον, καὶ τουτὶ τὸ μοναχικὸν ἀποδύσομαι σχῆμα, καὶ ἔσομαι ὡς εἷς τῶν ἁπάντων, καὶ μὴ βιῶν οὕτως διαμείνω · οὐ γάρ μοι γέγονεν ὄφελος, ἀλλὰ μᾶλλον ζημία καὶ ὄλεθρος · ἀλλὰ τάδε τῶν κατά σε ἁπλουστέρωντε καὶ ἀδρανεστέρων, εἴπερ γὰρ ἄν τις * εὐτελῆ τινα δύναμιν κεκτημένος εἴη, οὐ δώσων ὦτα τοῖς δαίμοσιν, ἡττηθεὶς ὑπὸ τοιούτων ἀραχναίων λογισμῶν καὶ ἐνθυμήσεων, εἰ καὶ ἀνιᾶται καὶ βαρεῖται δεινῶς ὑπὸ τῆς τηλικαύτης ἐναντίας προσβολῆς, καὶ ταράττεται κατὰ τὸν τῆς προσευχῆς καιρόν. E

Puto desiderari οὐκ.

ac liberatur, et in discipulum admissus,

126 Subjeci ego : Ita plane res habet, Pater sancte; uti dixisti, ita mihi accidit. Sed pro mea tenuitate deprecare, ut, quemadmodum prioribus liberatus sum, sic et ab his liber evadam. Subrisit ille, et : Tui causa, inquit, etiam alteras vigilias instituam; quia Deo confido, fore ut ex hisce etiam te præstet incolumem. Uti et factum est : nam in conspectu Domini gloriæ hoc vere assero, efficaci apud Deum Senis interpellatione per adjuvantem Christi gratiam id consecutum esse me, ut ex illo tempore ad hanc usque horam cogitationes ejusmodi molestiam mihi numquam ullam facessiverint. Hac igitur exsolutus perturbatione, tranquillumque ope Senis animum a Deo nactus, expetere cœpi ejus consuetudinem; multis id cum per meipsum, tum per venerabiles aliquot Lauræ Senes ambiens; tandem post quinque mensium intervallum, opitulante Deo, impetravi, ut inter discipulos me admitteret, quos tum temporis habebat in Laura, uti et cellam seorsum ab hesychasterio ad peregrinorum undequaque affluentium hospitium.

126 Ἐγὼ δὲ ἀποκριθεὶς ἔφην · Ναὶ, πάτερ ἅγιε, ὡς εἴρηκας, οὕτως ἔπαθον. Ἀλλ' ὑπερεύχου τῆς ἐμῆς μετριότητος, ὅπως καὶ τούτων λυτρωθῶ, ὅπως καὶ τῶν προτέρων λελύτρωμαι. Ὁ δὲ ὑπομειδιάσας, ἔφη · Καὶ ἑτέραν ὑπέρ σου ποιήσω ἀγρυπνίαν, καὶ ἐπεὶ πέποιθα τῷ Θεῷ, ὅτι καὶ τούτων ῥύσεταί σε. Ὡς καὶ ἐγένετο · ἐνώπιον γὰρ Κυρίου τῆς δόξης ἐρῶ τὴν ἀλήθειαν, ὅτι διὰ τῆς τοῦ Γέροντος θεοπειθοῦς πρεσβείας τῇ τοῦ Χριστοῦ συνεργίᾳ καὶ χάριτι οὐκ ἔτι μέχρι τῆς ἐνεστώσης ὥρας ἔκτοτε ὑπὸ τῶν τοιούτων λογισμῶν ἐνωχλήθην. Τῆς οὖν τοιαύτης ἐλευθερωθεὶς ὀχλήσεως, καὶ ἀνέσεως τυχὼν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Γέροντος, πρὸς αὐτὸν φοιτᾷν ἐπεθύμησα, καὶ πολλὰ δι' ἐμαυτοῦ τε καί τινων τῶν τῆς Λαύρας αἰδεσίμων Γερόντων παρακαλέσας αὐτὸν μετὰ πέντε μηνῶν διάστημα σὺν Θεῷ δέξασθαί με μαθητὴν, παρεσκεύασα, ἔχοντα τότε μαθητὰς ἐν τῇ Λαύρᾳ, καὶ κελλίον ἄποθεν τοῦ ἡσυχαστηρίου αὐτοῦ πρὸς ὑποδοχὴν τῶν πάντοθεν ἐρχομένων ξένων. F

sanatur a febri.

127 Adveni autem ad eum, tertiana febri jam a diebus quinquaginta attritus; ob quam primo statim ingressu molestum ei esse, hominis parum verecundi esse judicabam. Postridie vero, quo

127 Εἰσῆλθον δὲ πρὸς αὐτὸν τριταίῳ δαμαζόμενος πυρετῷ ἀπὸ ἡμερῶν πεντήκοντα · περὶ οὖν τῇ πρώτῃ εἰσβολῇ ἐνοχλῆσαι αὐτῷ, αἴδους ἄξιον ἡγησάμην. Τῇ δὲ ἐπαύριον, ἥτις ἡ πυρεκτικὴ περίοδος, τὸν παροξυ-

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

σμὸν πτοηθεὶς τοῦ πυρετοῦ καὶ τὴν φλογερὰν αὐτοῦ βάσανον, ἄκων ἀπεκδυσάμην τὴν αἰδῶ, καὶ ἀνερυθριάστως προσῆλθον τῷ Γέροντι, ἀξιῶν αὐτὸν ἔντευξιν ὑπὲρ ἐμοῦ ποιήσασθαι, ἐν πίστει λέγων· Πάτερ ἅγιε, ἐλέησόν με· δεινῶς γὰρ ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ κολάζομαι, καὶ ἄιτησαι τὸν Θεὸν δωρήσασθαί μοι τὴν ἴασιν· πιστεύω γάρ, ὅτι, εἰ μόνον θελήσεις ὑπερεύξασθαί μου, ἰαθήσομαι· θέλημα γὰρ τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει Κύριος. Παρακληθεὶς οὖν ἔφη· Ἐγὼ μὲν, ὦ τέκνον, ὑπέρ σου ἀγρυπνίαν καὶ δέησιν ἐκτελέσαι οὐ παραιτήσομαι· ὁ δὲ παντοδύναμος Θεὸς ἰάσεταί σε. Ὥσπερ καὶ ἐγένετο, αὐτοῦ τὴν ὑπόσχεσιν ἐκπληρώσαντος· τῇ γὰρ ἐφεξῆς ἡμέρᾳ ἐῤῥωμένος ἀνέστην, πολλὴν κεκτημένος ῥώμην, καί ἀπὸ τῆς πυρεκτικῆς φλογὸς σεσωσμένος· καὶ οὕτως διὰ τῶν τοῦ Γέροντος ἐντεύξεων τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἐπὶ χρόνον πολὺν δυνατὸς τῷ σώματι καὶ ὑγιὴς ἄνευ πυρεκτικῆς καὶ παντοίας νοσώδους ὀχλήσεως διήρκεσα, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ καὶ τῷ Γέροντι.

128 Τούτῳ μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐπὶ τὰ σπήλαια τοῦ Καλαμῶνος πορευθέντι κατὰ τό σύνηθες ἐκτελέσαι Τεσσαρακοστὴν παρηψάμην ἕνεκεν ὑπηρεσίας· ὕδωρ B γὰρ ἐκόμιζον αὐτῷ, καὶ κυάμους ὀλίγους ἐξέζεον, καὶ τὴν ἔφοδον τῶν προσηλύτων ἐμήνυον. Ὕστερον οὖν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων περὶ τὴν τοῦ ἡλίου δύσιν ἐξῄει εἰς τὴν ἔρημον, καταλιπών με μόνον ἐν τῷ σπηλαίῳ, ἔχοντα ὀλίγους κυάμους καὶ ὀλίγους φοίνικας καὶ ὕδωρ, τοὺς ἑσπερινοὺς ψάλμους ἐκνελέσαντα. Μονωθεὶς οὖν τῆς τοῦ διδασκάλου κηδεμονικῆς προστασίας, ὡς ἀπροσαξίας γέμων καὶ πολλῆς ἀμελείας περὶ τὴν ἐμαυτοῦ σωτηρίαν, ὑπὸ γαστριμαργικῆς ἐκρατήθην μανίας καὶ σατανικῆς ὑποβολῆς καὶ ἐνεργείας, καὶ ἀναστὰς τὴν δυσκάθεκτον καὶ ἀναιδῆ γαστέρα τῆς αὐτοσχεδίου τροφῆς ἐνέπλησα· καὶ ταύτην ἐμπλήσας, περὶ ἐγκρατείας ἠρξάμην φιλοσοφεῖν, ὑπὸ τοῦ συνειδότος κατακρινόμενόστε καὶ ἐλεγχόμενος· ὡς κλεψιμαίῳ τρόπῳ παρὰ γνώμην τοῦ ἐπιστάτου βεβρωκώς, καὶ τῆς μοναχικῆς ἱερᾶς εὐταξίας ἐκπεπτωκώς· οὔτε ποτε γὰρ ᾔδειν τοιούτῳ γαστριμαργίας πτώματι περιπεσὼν, ὅπερ τοὺς αὐτῷ περιπίπτοντας τῆς ἐπουρανίου δόξης καὶ βασιλείας ἀποστερεῖ, ὡς καὶ τὸν διαβάντα τὸν θαλάττιον σάλον Ἰσραηλίτην λαὸν τῆς εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσόδου ἀπεστέρησεν. Ὅθεν μετανοήσας, κατὰ νοῦν ἐσκεψάμην προσπεσεῖν τῷ Γέροντι, καὶ παρ' αὐτοῦ αἰτῆσαι συγχώρησιν. Ὃ καὶ πεποίηκα· καταλαβόν- C τος γὰρ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐρήμου, δραμὼν, καὶ τὸ πρόσωπόν μου τοῖς ἴχνεσι αὐτοῦ ἐπιθεὶς, ἅπαξ μόνον πρὸς αὐτόν· Ἥμαρτον, συγχώρησόν μοι, πάτερ, ἔφην. Ὁ δὲ καλὸς παιδευτὴς, τῷ πνεύματι διαγνοὺς τὴν ἐμὴν ἁμαρτίαν, ἔφη πρός με· Τί ἔνι, τέκνον; Κλέπτης ἐγένου; Οὕτως ἔχρην σε κεκλοφέναι καὶ φαγεῖν ἀμηνυτί; Εἰς τοῦτο ἐξελήλυθας μετ' ἐμου; Ἀγνοεῖς, ὅτι κλέπτης ἐστὶν ὁ τρώγων λάθρα τοῦ ἑαυτοῦ ἐπιστάτου; Οὐκ οἶδας, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ μεγάλη ἁμαρτία καθέστηκε τοῦτο; Ἀλλ' αὐτὸς συγχωρήσει σοι, ὁ μόνος ἔχων τὴν ἐξουσίαν ἀφιέναι ἁμαρτίας· καὶ τοῦ λοιποῦ, θέκνον, ὅτ' ἂν θέλεις, εἰπέ μοι μόνον, καὶ ἐμπαραθέτως ἔσθιε χαίρων. Καὶ ἀναστήσας με, καὶ σοφῶς παραινέσας, καὶ εὐλογήσας ἀπέλυσεν.

129 Μετὰ ταῦτα οὖν ἄλλοτε πυρεκτικῇ περιπεπτωκὼς νόσῳ, προσφυγὼν τῷ Γέροντι, ἠξίωσα αὐτόν ὑπὲρ ἐμοῦ ἀγρυπνίαν ἢ σύναξιν ἐκνελέσαι. Αὐτὸς δὲ· Καλόν σοι παιδευθῆναι μικρὸν, εἶπεν, καὶ ταῖς τῆς ὑπομονῆς χώναις δοκιμασθῆναι· ἀλλ' ὑπόμεινον, ὅμως δὲ ὑπέρ σου ποιῆσαι ἔντευξιν οὐ παρήσω. Καὶ ταῦτα μὲν ἔφη· οὐκ οἶδα δὲ ταῖς ἀληθείαις, εἰ πεποίηκεν, εἰ οὔ· ἐπειδή με χρονίως ἐδάμασε ἡ πυρεκτικὴ νόσος, ἕως ὅτου διέλυσέ μου τῆς σαρκὸς τὸν τόνον, καὶ ὅλον με εἰς ἀδυναμίας βόθρον κατήγαγε,

recurrere febris debebat, ejus accessu cruciatu- D
que flagrante consternatus, pudoris immemor vel invitus ad Senem sine rubore accessi, obsecrans eum, ut precibus Deo me commendaret, cum fiducia dicens : Pater sancte, miserere mei : gravis enim me febris exercet; Deum ora, valetudinem ut pro sua bonitate restauret mihi : nam confido, si pro me agere id modo volueris, sanatum iri me : Dominus enim voluntatem timentium se faciet. Hac igitur victus prece, respondit : Non gravabor equidem, o fili, vigilias atque orationes repetere : Deus autem omnipotens medebitur tibi. Quod et contigit, simul atque fidem suam ille liberaverat. Nam sequenti die cubitu valens surrexi, firmis omnino viribus, atque ab ardore febrili factus immunis : ita per Dei gratiam, Sene deprecante, diu corpore valido ac sano sine ullo aut febriculæ, aut ægritutinis cujuscumque incommodo perstiti, gratias Deo ac Seni referens.

Idem ob intempestivam comestionem corripitur;

128 Die quadam, cum pro more suo ad Calamonis sese speluncas reciperet, ibidem Quadragesimam exacturus, obsequii causa adjunctus ei sum : nam aquam afferebam, et fabas ei pauculas E
coquebam, accessumque significabam advenarum. Postea igitur per dies illos sub occasum solis excurrit in eremum, me solum in spelæo relinquens, cum paucis fabis ac dactylis et aqua, vespertinos psalmos recitantem. Itaque sedula magistri cura destitutus, ut eram inertiæ plenus et incuriæ in rebus salutem propriam spectantibus, libidine quadam gulæ et impugnatione impetuque satanico abreptus sum; ac surgens avidam importunamque ingluviem paratis escis explevi, et pleno jam ventre de temperantia cœpi disserere, incusante me ac redarguente conscientia, ut qui furtim, inconsulto superiore, cepissem cibos, et sacra monachorum instituta violassem : neque enim, cum tale abdominis vitium incurrerem, umquam sciveram, lapsos in illud cœlesti gloria regnoque privari; quemadmodum et populo Israelitico post superatos maris fluctus ingressum in terram promissionis interclusit. Quapropter pœnitentia motus, apud animum statui Seni ad genua provolvi, ac veniam precari; quod et feci : nam cum ex eremo adveniret, procurrens ego, abjecto ad ejus vestigia vultu non nisi semel ipsi : Peccavi, dicebam, ignosce mihi, Pater. F
Sed jam præceptor egregius, peccatum meum spiritu perspectum habens, his me verbis excipit : Quid hoc, fili? In furem abiisti? Siccine furari te decuit, et comessari clanculum? An ad hoc mecum egressus es? An ignoras furem eum esse, quicumque clam superiore cibis vescitur? Nescisti, quantum id scelus reputetur apud Deum? Sed veniam ille tibi dabit, cujus unius est peccata dimittere. At in posterum, quidquid volueris, fili, dicito id mihi tantum, dataque facultate, comedito securus. Tum me allevans, sapienter admonet, ac bene mihi precatus dimittit.

et alias in febrim recidens sanatur.

129 Alio post hæc tempore cum febrem haberem, ad Senem confugiens, obsecravi eum, ut pro me vigilare ac sacrificare dignaretur. Ille vero : Bonum, inquit, tibi est, si exercearis aliquantulum, atque in patientiæ fornace proberis; tu fac patienter feras, non omittam tamen ego Deo te commendare. Et ita quidem dixerat; sed non scivi certo, an id præstitisset necne : quandoquidem pertinax ac diuturna adhærebat febris, donec viribus corpusculum exhausit, ac me totum in de-

bilitatis

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

A bilitatis voraginem demersit. Tum vero Senis patrocinio ineffabilis me prævenit Dei benignitas, medicamque et adjutricem porrigens manum, ad perfectam valetudinem reduxit, complevitque admiratione ac stupore incredibili. Statimque consurgens robore atque animis plenus, foris aerem tantisper captabam; exinde librum arripiens, me ad legendum composui, quod facere antea nequaquam potueram. Quidam autem fratres ipsa illa hora, qua legendo occupabar, ab hesychasterio advenere congratulantes mihi, ac prospera nunciantes ; Jam, inquientes, Magister tui gratia sacrificium obtulit. Tum intellexi continuo per illud consecutum esse me integram valetudinem; ac Deo gratias egi, suspexique potens apud eum Senis patrocinium.

καί τότε διὰ τῆς τοῦ Γέροντος πρεσβε΄ας ἡ ἄφατος τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία προέφθασε, καὶ χεῖρα θεραπείαστε καὶ βοηθείας ἐκτείνασα, εἰς ἄκραν εὐεξίαν ἤγαγεν, καί με ξενισμοῦ καὶ ἐκπλήξεως παραδόξου ἐμπλήρωσε, καὶ ἀναστὰς εὐθέως ῥώσεως καὶ προθυμίας γέμων, ἔξω μικρὸν μετεωρίσθην · καὶ μετ' ἔπειτα βιβλίον λαβὼν, ἐκαθεσθην ἀναγνῶναι, ὅπερ ἦν μοι τὸ πρὶν ἀδύνατον. Ἀδελφὸι δέ τινες αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ἐμοῦ ἀναγινώσκοντος, ἐκ τοῦ ἡσυχαστηρίου παραγεγόνασι, συγχαίροντές μοι καὶ εὐαγγελιζόμενοι λέγοντες · Νῦν ὁ ἐπιστάτης ὑπέρ σου πεπόιηκε σύναξιν. Καὶ παραυτὰ ἔγνωκα, ὅτι δι' αὐτῆς, τελείας ἔτυχον ἰάσεως, καὶ τῷ Θεῷ ηὐχαρίστησα, καὶ ἐξεθείασα τὴν παῤῥησίαν τοῦ Γέροντος παῤῥησίαν.

ANNOTATA D. P.

B a *Hic ille videtur, de quo Ruffinus in Vitis Patrum num.* III *apud Rosweydum, et Auctor incertus cap.* 12, *num.* 4. *Postremus hæc habet :* Venit aliquando ad abbatem Zenonem in Syria aliquis frater Ægyptius; et cœpit cogitationes proprias accusare præsente sene. Ille autem audiens hoc, admiratus dixit : Ægyptii quas habent virtutes, celant, et vitia, quæ non habent, manifestant ; Syri autem et Græci virtutes, quas non habent, prædicant, et vitia, quæ habent, abscondunt. *Eadem habet Ruffinus, fere verbatim hisce consonans loco mox citato.* E

b Ἀμοιωθείς. *Videtur hoc verbum rarum, et debere formari a* μοῖος, *tristis et ab alpha privativo.*

CAPUT XI.

Absentia, occulta, futura exponit; et cum secreto anachoreta colloquitur, cujus deinde formam et vitam breviter explicat.

Cognoscit eremitæ sitienti aquam divinitus concessam ;

C Post hæc, cum a cella sub occasum solis ad Senis hesychasterium contenderem, die sabbati labentis Julii mensis, æstivo tempore, per viam strepere audio tonitrua, ac micare fulmina video, oppansa super maris Mortui eremo exigua nubecula. Dum hæc et audita et spectata mecum admiror, ad Senis hesychasterium devenio ; lapide ostium pulsanti aperit mihi Senex, coruscanti facie atque exultanti similis, et ait mihi : Nostin', fili, tonitruum istud quid sibi voluerit? Non equidem, inquam, Pater. Respondit ille : Scito, fili, anachoretam quemdam et solitudinis mari Mortuo adjacentis incolam circumcursasse, ut siti, qua premebatur, restinguendæ aquam uspiam inveniret, sed ea minime reperta, in tristitiam ac fletum prorupit, factaque Deo supplicatione, imperavit ille pro sua bonitate ineffabili, et venit nubes, et famulum suum glorificans intonuit, inductaque pluvia servi sui sitim sedavit. Cum vero multum hisce me commotum adverteret ac stupentem, verba eadem secundo ac tertio ingeminabat, ut miraculi mihi veritatem asseveraret. Post dies autem quinque mare Mortuum colligendorum calamorum causa una cum condiscipulis adii, imbris indicia jussus observare, ut rei veritas nobis nullo negotio patefieret. Post-

F Μετὰ οὖν ταῦτα, τοῦ ἡλίου δύνοντος, ὑπὸ τοῦ κελλίου ἐπὶ τὸ ἡσυχαστήριον τοῦ Γέροντος πορευόμενος, ἐν ἡμέρᾳ σαββάτου τοῦ Ἰουλίου μηνὸς διϊππεύοντος ἐν θεριναῖς ὥραις κατὰ τὴν ὁδὸν ἀκούω βροντῶν καταῤῥηγνυμένων, καὶ ἀστραπὰς ἐξαστραπτούσας ὁρῶ, μικρᾶς νεφέλης κατὰ τὴν ἔρημον τῆς νεκρᾶς ταλάσσης διαπετασθείσης. Καὶ τεθηπὼς λίαν ἐπὶ τοῦ παραδόξου τοῦτε ἀκούσματος τοῦτε θεάματος, τὸ ἡσυχαστήριον τοῦ Γέροντος κατέλαβον, καὶ παταξαντός μου λίθῳ τὴν θύραν, ἀνέῳξέ μοι ὁ ἅγιος Γέρων, ἔκλαμπρον ἔχων τὸ πρόσωπον καὶ ἀγαλλιώμενον, καί φησι πρός με · Ἔγνως, ὦ τέκνον, διὰ τί γέγονεν ἡ βροντὴ αὐτή; Ἐμοῦ δὲ εἰπόντος · Οὐχὶ, πάτερ. Ἀποκριθεὶς ἔτι πρός μέ φησι · Πληροφορήθητι, τέκνον, ὅτι ἀναχωρητής τις καὶ ἐρημοπολίτης, πλησίον τῆς νεκρᾶς θαλάσσης περιπολεύων, διψήσας ἐζήτησεν ὕδωρ, καὶ μὴ εὐρηκὼς ἠνιάθη, καὶ ἔκλαυσε, καὶ δέησιν πεποιηκότος αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν, κατὰ τὴν ἀνέκφραστον αὐτοῦ ἀγαθότητα ἐκέλευσεν, καὶ ἦλθεν ἡ νεφέλη, καὶ τὸν ἑαυτοῦ θεράποντα κυδαίνων ἐβρόντησε, καὶ τὸν ὑετὸν ἐξαποστείλας, τὴν δίψαν τοῦ δούλου αὐτοῦ ἰάσατο. Πολὺ δὲ θεορῶν με ἐπὶ τούτοις ἐκπλαγέντα, ἐδευτέρωσε τὸν λόγον καὶ ἐτρίτωσε, διαβεβαιούμενός μοι τὸ θαῦμα. Καὶ μεθ' ἡμέρας πέντε μετὰ τῶν συμμαθητῶν ἐπὶ τὴν νεκρᾶν ἐπορεύθην θάλατταν ἕνεκα συλλογῆς καλάμων, προσ-

ταχθεὶς

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

ταχθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τὰ ὄμβρικὰ σημειώσασθαι ἴχνη, ὅπως ἀδυστάκτου τύχοιμεν πληροφορίας. Ἐλθόντες οὖν εἰς τὸν σημανθέντα τόπον ὑπὸ τοῦ Γέροντος, καὶ εὑρόντες οὕτω, ὥσπερ εἶπεν ἡμῖν, ὑπεστρέψαμεν, χάριν τῷ Θεῷ ἐξομολογοῦντες, καὶ τοῦ θαυμασίου Γέροντος τὴν διόρασιν ἐκθειάζοντες.

131 Καὶ ἄλλοτε διορατικῷ λαμπόμενος ὄμματι ἐξαίσιον ἡμῖν εἶπεν πρᾶγμα, διατρίβων τότε ἐν τοῖς τοῦ Καστελλίου σπηλαίοις κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα μνήμης, παρόντος τοῦ ἐλλογιμωτάτου καὶ ἐναρέτου ἀϐϐᾶ Εὐσταθίου, τοῦ νυνὶ ἐπισκόπου ὑπάρχοντος τῆς φιλοχρίστου πόλεως Λύδδης, εἰς ἐπίσκεψιν ἐληλυθότος. Ἡμῶν οὖν περὶ τὴν ἑσπέραν ὀλίγην ἐσθιόντων ὀπώραν, ἐξαίφνης ἡ τοῦ Γέροντος ὄψις ἐφάνη, δίκην ἡλίου καταλάμποντος ἐρευθραίνουσα. Ἡμῶν ἀτενιζόντων αὐτῷ, ἔφη πρὸς ἡμᾶς· Ὑμῖν ἐρῶ, ὅτι κεῖται ἐνταῦθα παρὰ τῇ θύρᾳ τοῦ σπηλαίου κάλπη κεκρυμμένη χαμαί· καὶ εἰ βούλεσθε πληροφορηθῆναι, σκάψατε, καὶ εὑρήσετε αὐτήν. Παραυτὰ δὲ ὁ ἀϐϐᾶς Εὐστάθιος ἀναστὰς, ἄνευ σμινύης ταῖς χερσὶν ὀρύττειν ἀπήρξατο. Ἀτονήσαντος δὲ αὐτῷ ταχέως, λέγει πρὸς ἡμᾶς ὁ θεσπέσιος Γέρον· Οὔτε πίστιν, οὔτε ὑπομονὴν ἔχετε, ταπεινόι. Εὐθέως
B οὖν συνορύττειν αὐτῷ ἐπελαϐόμην. Σκάψαντες οὖν ὁμοῦ καὶ βαθύναντες τὸν τόπον, καὶ μηδὲν εὑρηκότες, δυσπιστίᾳ συνεσχέθημεν, καὶ πάυσαθαι τοῦ σκάπτειν ἠϐουλήθημεν. Ὅθεν ταρασσομένους ἡμᾶς θεασάμενος ὁ Πρεσϐύτης, διαχυθεὶς μικρὸν καὶ ὑπομειδιάσας ἔφη· Στίξατε ὀλίγον ἔτι, ὀλιγόπιστοι. Μικρὸν οὖν κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ Γέροντος σκάψαντες, ἕυρομεν κάλπην παλαιὰν, ἐσχηκυῖαν μηδέν. Εὑρεθείσης δὲ αὐτῆς ὑπεισῆλθεν ἡμῖν δυσπιστίας λογισμὸς, ὑποπτεύοντες τὸν Γέροντα κατακρύψαντα αὐτὴν, καὶ ἕτερόν τινα, καὶ γνωρίσαντα αὐτῷ· ἄχρις ἂν ἠρώτησα αὐτὸν, καὶ πληροφορίας τυχεῖν ἠξίωσέ με, λέγων· Μάρτυς ἡ ὄντως ἀλήθεια, ὅτι οὔτε ἔκρυψα αὐτὴν, οὔτε ποτέ τις ἀνήγγειλέ μοι περὶ αὐτῆς, οὔτε μὴ τὸ παράπαν ἐνόησα, ὅτι κεῖται ἐκεῖ ἕως αὐτῆς τῆς ὥρας, ἐν ᾗ ἔφην ὑμῖν. Τότε δὲ τότε κατενόησα σαφῶς, ὅτι διορατικῷ διωραϊσμένος καὶ καταυγασμένος ὄμματι, τοῦτο ἐγνώρισε· καὶ ἐδόξασα τὸν Θεὸν, τὸν δοξάζοντα τοὺς δούλους αὐτοῦ.

132 Οὗτος ὁ θεοφόρος Γέρων ἐληλύθει τότε πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἕαυτοῦ φοιτητὰς ἐπισκεψόμενος ἐν τῷ
C κελλίῳ. Βουληθέντος δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐπαναδῦσαι ἡσυχαστήριον, συνεπορεύθην αὐτῷ. Καταντήσαντες οὖν τὸ ἡσυχαστήριον, τὴν συνήθη πεποιήκαμεν εὐχὴν, καὶ μετέπειτα καθεσθέντων ἡμῶν ἐν τῷ ἐνδοτέρῳ τοῦ Γέροντος κελλίῳ ἤτοι σπηλαίῳ ἐπὶ βραχυτάτην ὥραν, αἰφνήδιον ἤρξατο ἀναπέμπειν τῷ Θεῷ δοξολογίαν καὶ ὕμνον, λέγων· Πρός με, ἰδοὺ, δὴ ἀγγελικὴ παρουσία ἐν ταύτῃ τῇ ὥρᾳ ἐπεδήμησε. Πρὸς ὃν καταπλαγεὶς· Πόθεν δῆλον, ὦ πάτερ, ἔφην; Ὁ δὲ πρός με· Ω ὀλιγόπιστε, οὔτε τὸν ἄγγελον ὁρᾷς, κἂν τῆς εὐωδίας οὐκ ὀσφραίνῃ; Ἐγὼ δὲ· Οὐδαμῶς, ὦ πάτερ, ἔφην. Ὁ δέ με διαλογιζόμενον, καὶ δυσπιστοῦντα εἰς τὴν ἀγγελικὴν ὀπτασίαν ἰδὼν, τὴν ὀφθεῖσαν αὐτῷ, σχετλιαστικῶς ἐταλάνισε λέγων· Ἀϐάλαι σοι, ταπεινὲ! ἀϐάλαι, καὶ τρὶς ἀϐάλαι! Ἕως τίνος οὕτως διαμένεις παχὺς καὶ ἀδρὸς καὶ ἄπιστος, ἕως οὕτως; Ταῦτα ἀπεφθέγξατο πρός με· ἐξαίφνης ὠσφράνθην εὐωδιας, ὅιας ὠσφράνθην οὐδέποτε μόσχου, καὶ νάρδου, καὶ μύρου παντὸς εὐοδμοτέρας, καὶ προσηνεστέρας καὶ ἀσμενεστέρας. Ταύτης οὖν ἐκϐλυσάσης, ἐκ δευτέρου πάλιν ὁ Καλόγηρος λέγει· Καὶ νῦν ἄρα τῆς ἁγίας ἀγγελικῆς οὐκ ὠσφράνθης ἐυωδιας, οὐδε πληροφορίας ἔτυχες; Ἐγὼ δὲ πρὸς αὐτὸν ἔφην· Ναὶ, πάτερ, ὠσφράνθην, καὶ ἐπί-

quam itaque ad assignatum a Sene locum venissemus, remque ita habere comperissemus, uti dixerat nobis, reversi sumus, et Dei confitentes gratiam, et admirabilem Senis perspicientiam venerantes. D

131 Alias quoque pervidenti illustratus oculo rem nobis dixit singularem, cum in Castellii speluncæ tunc versaretur per dies, quibus sancti Patris nostri Sabæ memoria celebratur, præsente eximio plane, ac suis claro virtutibus Abbate tum, nunc autem Lyddæ *a*, urbis Christo dilectæ, episcopo Eustathio, qui ad visitandum eum venerat. Cum igitur sub vesperam exiguum quiddam pomorum cœnassemus, illico Senis vultus, splendentis instar solis accensus, refulsit; dumque oculos in eum intendimus: Dico, inquit, vobis, abditam hic in terra juxta ostium speluncæ jacere pelvim; et siquidem rem vultis pernoscere, fodite, et eam invenietis. Surgit extemplo Abbas Eustathius, et sine ligone terram egerere manibus occipit, quo ardorem illum cito remittente, ita nos mirificus Senex increpuit: Neque fidem, neque patientiam habetis, miseri. Incepi E ergo et ego statim una fodere cum illo. Jam terram simul ambo erueramus, alteque penetraveramus in locum, cum, re nulla detecta, incredulitas nobis suborta est, et supersedere placuit fossione. Quare Senex turbari nos conspicatus, atque explicata non nihil fronte, subridens ait: Sustinete adhuc aliquantulum, modicæ fidei. Eruta igitur, ad imperium Senis, paulo altius humo, in pelvim incidimus antiquam, nihilque continentem. Sed eam ut invenimus, dubitatio subiit, ac suspicio, an non vel ipse abstrusisset eam ibi, vel alius quispiam, qui id ipsi significasset: donec illum interrogavi, nosque securos reddere dignatus est, dicens: Testis profecto ipsa veritas, neque abscondisse me illam, neque de ea indicium mihi quemquam fecisse, neque reconditam istic eam latere vel cogitasse me ante horam hanc, qua indicavi vobis. Tum enimvero manifeste deprehendi, perspicaci ductum collustratumque mentis intuitu assecutum hoc eum fuisse; ac Deum laudavi glorificantem famulos suos.

et hydriam ante fores speluncæ defossam latere.

a

132 Venerat aliquando hic Senex discipulos nos suos invisurus in cella, cumque redire ad hesychasterium suum vellet, comitem ei me adjunxi. Ubi hesychasterium attigimus; solitas fudimus preces, ac deinde confidentibus nobis tantisper in cella, sive spelunca Senis interiori, cœpit ex improviso laudes Deo hymnumque cantare, ac dicere: Ad me, ecce, profecto angelica visitatio hac ipsa hora descendit. Ad quem ego perculsus: Unde id scis, inquam, Pater? Cui ille: O modicæ fidei! neque angelum vides, neque fortassis etiam suaveolentiam odoraris? Ego vero: Nequaquam, mi Pater, inquam. Tum hærentem me neque factæ sibi angelicæ apparitioni credentem satis intelligens, in miserabilem solvitur fletum dicens: Heu, te infelicem! heu, et tertio heu! Quousque tam crassus ac durus esse perges et incredulus; quousque sic eris? Dixerat; et continuo suavissimum percepi odorem, qualem neque muscus, neque nardus, neque odoriferum quodcumque et gratum suaveolensque unguentum exspirare mihi visum est umquam. Quo exhalato, ita denuo ad me ait optimus Senex: Nondum etiam nunc sanctam angelicamque fragrantiam persensisti; nondum adduci potes, ut credas? Cui ego: Omnino, Pater, et sentio et credo.

Discipulo angelicam præsentiam ex odoris fragrantia cognoscendam præbet.

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MSS. GRÆCO.

A credo. Tum ita subjicit: Esto imposterum credulus, et noli esse incredulus. Ut igitur malignissimus tunc eram ac pessimus, in odorem istum tam peregrinum volens inquirere curiosius, atque evidenter explorare, causam inveni ut hesychasterio exirem, dispiceremque, num ex Laura forte fragrantiæ istius jucundissimus afflatus a muscato thymiamate evaporatus aspirasset; quamquam plane dissimilis esset, tamen id feci, quo id quidquid esset, penitius ac certius introspicerem. Sed nullius re vera ad nares meas odoris aura delata b est: neque enim omnino suffitus hora *b* tunc erat. Unde hæc oppido admirans Deo gloriam dedi.

Amita Leontii Hierosolymis ægra ipsum accersit,

133 Est mihi nutrix, patris soror, pia et amans Deum. Hæc aliquando, sicut facere sæpe assueverat, in sanctam Jerusalem orationis causa venerat cum ancilla quadam, quam religiosa matrona jugo servitutis exemptam libertate donaverat. Ambæ itaque Hierosolymis sanctam Dominicæ Passionis celebritatem transigunt; inde vero c in sanctum Sinaï montem *c* pro sua consuetudine, sunt profectæ: cumque sacra ac veneranda istic loca salutassent, in sanctam Urbem remearunt: B in itinere autem amita mea in morbum incidit. Ubi urbem sanctam tenuerunt, et aliquot ibi dies commoratæ sunt, salutem a Deo et valetudinem expectantes, nihil profecere, protracta in longum ægritudine, ac vertente semper in deterius; quod divina videlicet in rem nostram providentia factum est. Amita ergo mea gravari in dies sese ac deficere, morbum vero invalescere sentiens, ac prope jam abesse, ut putabat, a mortis limine; accersi me cum aliquo de patribus jubet.

ad quam se confert:

134 Ego statim ut rescii, accepta a Magistro facultate, ad illam me confero. Ut me vidit: Crede mihi, ait, fili, nec levi de causa, neque temere hunc ad me veniendi laborem suscipere te volui; sed Dei, operisque præclari ac salutiferi causa: ceterum ne te macera, si relicta tantisper Laura tua, aliquid incommodi senseris; sed utilem negotii finem ante oculos habe. Audio enim dominantem hic magistratum tyrannice, perverse, injusteque administrare rem suam, fortunis homines evertere, ac maxime imbecilles, accolas, hospites, tum apud quos occasionem opportune quamdam invenerit, spoliare facultatibus suis. Nam ante dies aliquot, ut relatum est mihi, pe- C regrinus quidam in atrio alicujus hic Christiani mortuus est, institutis opum suarum heredibus multis; eorum autem nemine coram hic per id tempus comparente, occasione arrepta, tyrannus quidquid reliquerat divitiarum, involavit ipse; neque vero hoc flagitio contentus fuit, neque hic stetit insatiabilis ejus avaritia; sed palam, absque ullo metu aut modo, Christianorum, apud quos defunctus hospes perhumaniter habitus egerat, bona diripuit: atque ipsos insuper ferrea compede adstrictos conjecit in custodiam. Et ego igitur, cognatis hic meis destituta, heredem aliquem, siquidem Deo visum fuerit ad sese ex hac infirmitate evocare miseram atque afflictam hanc animam, nuncupabo. Nihil enim ita me cruciat, uti misera hæc puella: quippe quam vereor ne ob exhibitum mihi in comitatu obsequium contra jus fasque comprehendant; deinde etiam Christiani, qui me exceperunt hospitio. Quamobrem dato te precibus meis, fili, et Arabes mihi viros delectos atque auctoritate præditos adducito, ut eos testes adhibeam, nihil hic omnino me possidere virginemque hanc liberam esse ac nulli domino subjectam; tum apud nos mane, donec

στευσα. Ὁ δὲ πρός μέ φησι· Γίνου λοιπὸν πιστὸς καὶ μὴ ἄπιστος. Ὡς οὖν τότε δεινότατος ὑπάρχων καὶ πονηρότατος, βουληθεὶς περὶ ταύτης τῆς ξένης εὐωδίας πολυπραγμονῆσαι, καὶ σαφῶς ἀκριβεύσασθαι, προσεποιησάμην ἐκτὸς τοῦ ἡσυχαστηρίου πορεύεσθαι, καὶ ἰδεῖν, μὴ καὶ τάχα ἀπὸ τῆς Λαύρας ἐλήλυθε τῆς εὐωδίας ἐκείνης ἡ ἡδυτάτη πνοὴ ἀπὸ μοσχάτου θυμιάματος καπνιθεῖσα· εἰ καὶ ἀνόμοιος ἦν, ἀλλ' ὅμως ἕνεκα πληροφορίας μείζονος, τάδε περιείργασμαι· ἀλλ' οὐδενὸς ὄντως, εἰς τὰς ἐμὰς ῥίνας ἦλθεν ὀσμή· οὔτε γὰρ παντάπασιν ὥρα θυμιάσεως ἦν· ὅθεν ἐπὶ τούτοις λίαν τεθαυμακὼς δόξαν ἀνέπεμψα τῷ Θεῷ.

133 Τιτθίδα πατράδελφον εὐλαβῆ καὶ φιλόθεον ἔχω· αὕτη δέ ποτε, ὥσπερ καὶ δρᾷν πολλάκις εἴωθε, τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλὴμ εὐχῆς ἕνεκεν κατέλαβε σύν τινι θεραπαίνῃ, ἣν καὶ τοῦ δουλικοῦ ζύγου θεόφρων οὖσα τυχεῖν ἐλευθερίας ἠξίωσεν. Ἀμφότεραι οὖν ἐν Ἱεροσολύμοις τὴν ἁγίαν τοῦ σωτηριώδους πάθους πανήγυριν ἐκτελέσασαι, κἀκεῖθεν ἐπὶ τὸ Σιναῖον πορευθεῖσαι, ἅγιον ὄρος, ὡς ἠθισμέναι ἦσαν, καὶ τὰ ἐκεῖ θεῖάτε καὶ σεβάσμια ἀσπασάμεναι, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν. Κατὰ δὲ τὴν ὁδὸν ἡ ἐμὴ θεία νόσῳ περιπέπτωκε. Καταλαβοῦσαι δὲ τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ τινας ἡμέρας ἐκεῖ διαρκέσασαι, τὴν παρὰ E τοῦ Θεοῦ σωτηρίαντε καὶ ἴασιν ἀπεκδεχόμεναι, οὐδὲν μᾶλλον ἤνυσαν, τῆς νόσου μηκυνομένης, καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον ἀεὶ τρεπομένης, τῆς δεϊκῆς δηλαδὴ προνοίας τοῦτο συμφερόντως βραβευούσης. Ἑαυτὴν τοίνυν ἰδοῦσα ἡ ἐμὴ θεία ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ βαρυνομένηντε καὶ τρυχομένην, καὶ τὴν νόσον ἀκμάζουσαν, καὶ ταῖς τοῦ θανάτου θύραις ἐγγίζουσαν, ὡς ᾤετο, μεταπέμπεταί με μετά τινος τῶν πατέρων.

134 Ἐγὼ δὲ μαθὼν, παραυτὰ παρὰ τοῦ Ἐπιστάτου λαβὼν παράθεσιν, κατέλαβον πρὸς αὐτήν. Ἡ δέ με κατιδοῦσα ἔφη· Πίστευέ μοι, τέκνον, οὐχ ἁπλῶς, οὐδ' ὡς ἔτυχε, σκυλῆναί σε ἐνταῦθα προτεθύμημαι· ἀλλὰ διὰ Θεὸν, καὶ καλὸν καὶ σωτήριον ἔργον· μὴ ἀνιῶ λοιπὸν, τὴν σὴν πρὸς μικρὸν ἐάσας Λαῦραν, καὶ σκυλμὸν ὑπομείνας· ἀλλὰ σκοποῦ πρὸς τὸ σύμφορον τοῦ πράγματος πέρας. Ἀκούω γὰρ, ὅτι ἡ τῶν ὧδε ἐπικρατοῦσα ἐξουσία τυραννεῖ καὶ δυσπραγεῖ καὶ ἀδίκως διοικεῖ καὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐκπορθεῖ καὶ ἐξαρπάζει, μάλιστα τῶν ἀσθενῶν καὶ παροίκων καὶ ξένων ὑπαρχόντων, καὶ παρ' οἷς ἀφορμήν τινα εὕροι· πρὸ ἡμερῶν γὰρ ξένος τις προσήλυτος, ὥσπερ ἤκουσταί μοι, ἐν αὐλῇ τινος τῶν ἐνταῦθα Χριστιανῶν ἐτελεύτησε, πολλοὺς ἐγκαταλείψας κληρονόμους τῆς αὐτοῦ περιουσίας, καὶ τούτων τηνικαῦθά τινος μὴ F παρευρεθέντος, ἀφορμὴν εὑρὼν ὁ τυραννῶν, ὅσα ἐγκατέλειπε, ἐξέσπασε χρήματα, καὶ οὐ ταύτῃ μόνον τῇ κακίᾳ ἠρκέσθη, οὐδὲ ἕως ὧδε ἔστησε τὴν ἑαυτοῦ ἀκόριστον πλεονεξίαν, ἀλλ' ὀφθαλμοφανῶς ἄνευ δέους καὶ συστολῆς καὶ τὰ τῶν φιλοχρίστων ἐξήρπασε χρήματα, παρ' οἷς διῆγεν ὁ τελευτήσας ξένος, φιλοφρόνως ξενισθεὶς· πρὸς δὲ τούτοις ἔθετο αὐτοὺς καὶ ἐν φυλακῇ, σιδηρᾶς τοῖς ποσὶν αὐτῶν ἐπιβαλὼν πέδας. Κἀγὼ τοίνυν ἐνταῦθα τῶν ἐμῶν συγγενῶν μεμονωμένη, τινὰ ἐγκαταλείψω κληρονόμον, εἴπερ ὁ Θεὸς ἐπινεύσειε τῇ νόσῳ ταύτῃ παραλαβεῖν τὴν τάλαιναν καὶ ἀθλίαν ψυχήν μου. Οὐδενὸς γὰρ ἕνεκεν ὁμῶς λυποῦμαι, ἀλλ' ὑπὲρ ταύτης τῆς ταπεινῆς κόρης· φοβοῦμαι γὰρ, μήπως ἀδίκως ληφθῇ χάριν τῆς ἐμῆς ὑπηρεσίας συνακολουθήσασά μοι, καὶ περὶ τούτων πάλιν τῶν φιλοχρίστων παρ' οἷς ἐξενίσθην. Διὸ δυσωπήτητι, τέκνον, καὶ ἄγαγέ μοι Ἄραβας λογάδας ἄνδρας καὶ ἀξιοπίστους, ἵνα μαρτυρῶμαι αὐτοὺς, ὅτι οὐδὲν ἐνταῦθα τὸ παράπαν κέκθημαι, καὶ ὅτι ἡ κόρη αὔτη ἐλευθέρα καὶ ἀδέσποτος ὑπάρχει, καὶ παράμεινον ἡμῖν, ἄχρις ἂν ἴδῃς τὸ ἐκβησόμενον τοῦ νοσήματος τούτου, τοῦ δεινῶς καὶ σφοδρῶς κατέ-

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MSS. GRÆCO.

κατέχοντος, καὶ γνωρισθῇς, ὅτι υἱὸς εἶ τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοῦ.

135 Ἀκούσας ἂν ταῦτα παρὰ τῆς ἐμῆς θείας, συμφέρον εἶναι ἐσκόπησα παραμεῖναι αὐτῇ · καὶ διαποιήσας ἡμέρας ἱκανὰς ἠδημόνησα, καὶ τῆς πόλεως ἐξελθεῖν ἐπεθύμησα, καὶ ἐπὶ τὴν Λαῦραν ὑποστρέψαι · ἀλλ' ἐμαυτὸν κατακρίνας κατέσχον, καὶ παρέμεινα ἔτι, καὶ χρονίσας ἠκηδίασα αὖθις καὶ ἐραθύμησα, καὶ ἀναχωρῆσαι ἠθέλησα · ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ συνειδότος ἐκωλύθην πάλιν, καὶ τοῦτο δὶς καὶ τρὶς πέπονθα ἐπὶ τῶν λογισμῶν ἀγχόμενος καὶ πολεμούμενος. Τελευταῖον δὲ ἀδημονήσας συνεῖδον πρὸς τὸν ἐμὸν Ἐπιστάτην ἀπελθεῖν, καὶ ἐπερωτῆσαι αὐτὸν, εἰς τί μέλλει λήξειν τὸ πρᾶγμα, εἴτε εἰς ὑγείαν, ἔιτε εἰς θάνατον. Ἀλλ' εἴθε ὄφελόνγε τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ποιήσασθαι, καὶ μὴ οὕτως ἐν μέσῳ κοσμικῶν ἐν ἀμελείᾳ καὶ ἀπροσεξίᾳ βιῶσαι ἐπὶ τοσοῦτον καιρόν.

136 Ἦν τότε ὁ νυνὶ τοῦ θεαδέλφου θώκου ἐπιλημμένος τοὺς ὄιακας, κύρις Θωμᾶς ἐν τῇ πόλει τῶν νοσούντων ἐπιμελούμενος, ὡς χρησιμώτατος ὢν ἰατρὸς, λόγῳτε καὶ πείρᾳ κεκοσμημένος, καὶ κατὰ
B Θεὸν βιοτεύων τὴν τῶν ἁγίων Κοσμᾶτε καὶ Δαμιανοῦ πολιτείαν ἐκμιμούμενος, διάκονος ὑπάρχων. Τούτῳ οὖν τῷ μακαριωτάτῳ καὶ θαυμασιωτάτῳ ἀνδρὶ θαῤῥήσας, οὓς εἶχον λογισμοὺς, ἀνεθέμην, καὶ τὴν ἐμὴν θείαν ἐν ἐσχάτοις ἐάσας κινδύνοις, ἐπὶ τὴν Λαῦραν νυκτὸς επανὲλθον. Ἐκεῖσε οὖν περὶ τὴν δευτέραν ὥραν τῆς ἡμέρας ἐφθακὼς, ὠρθοδρόμησα πρὸς τὸν ἐμὸν Ἐπιστάτην, λίαν ἐσπευσμένος διὰ τὴν ἐμὴν θείαν. Τὸ ἡσυχαστήριον δὴ καταντήσαντός μου, καὶ κατὰ τὸ σύνηθες τρὶς μηνύσαντός μου διὰ μικροῦ λίθου, ἀνέῳξέ μοι ὁ Γέρων, καὶ πρίν τι τὸ σύνολον φθέγξομαι, ἔφη πρός με, τὴν θύραν τῇ χειρὶ κατέχων · Εὖ ἥκεις, ὦ ἐμὸν τέκνον, εὖ ἥκεις · μὴ ἀθύμει · οὐκ ἀποθνήσκει γὰρ ἡ θεία σου ἐν τῇ ἀῤῥωστίᾳ ταύτῃ. Ἐγὼ δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον · Τοῦτο καταμαθεῖν παρά σου ἦλθον, ὦ πάτερ. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς ἔφη · Ναὶ οἶδα, οἶδα, ὅτι τούτου χάριν ἐλήλυθας. Οὐκοῦν πεπληροφορημένος ἔσο, τέκνον, ὅτι ἐν τῇ νόσῳ ταύτῃ οὐ τελευτήσει. Μὴ οὖν ἀθυμήσῃς, μήδε λυπηθῇς, μήδε σαυτὸν ταῖς φροντίσι καταπονήσῃς, καὶ ματαίαις ἀθυμίαις. Καὶ ταῦτα τρὶς εἰπὼν, πρὶν ἤ με τὸ παράπαν λαλῆσαι πρὸς αὐτὸν, ἤρξατο λέγειν τὸ Πάτερ ἡμῶν, καὶ πληρώσας τὴν εὐχὴν, εὐμενῶς καὶ φιλοφρόνως ἀπεδέξατο.

C 137 Ἡμῶν οὖν καθεσθέντων, ἠρώτησα αὐτὸν πάλιν, πολυπραγμονῶν καὶ ἀκριϐευόμενος σαφῶς εἰδέναι, εἰς τί ἂν λήξει τῆς ἐμῆς θείας τὸ νόσημα · ἐπειδὴ ἡ καρδία μου λίαν ἦν καιομένη ἦν ἐμοὶ · οὐ γὰρ ᾤμην, ὅτι καταλαμϐάνω τὴν Λαῦραν, ἄχρις ἂν τελευτήσῃ · ὅθεν τρὶς ἀκούσας παρὰ τοῦ Γέροντος, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει, οὐκ ἐπαυσάμην, ἀλλ' ἠρώτησα αὐτὸν ἔτι, λέγων ἄκρας καὶ βεϐαίας τυχεῖν πληροφορίας · Ἀξίωσόν με, πάτερ, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει ἡ θεία μου ἐν τῇ νόσῳ ταύτῃ · ἐγὼ γὰρ αὐτὴν οὐ μόνον ἀπειπάμην καὶ ἀπήλπισα, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολλοί. Ὁ δὲ ἔφη πρός με · Ἔτί ἐρωτᾷς περὶ τούτου, ὀλιγόπιστε; Οὐκ ἐπιστοφόρησά σε ; Οὐ πολλάκις εἶπόν σοι, διδασκαλικοὺς ὑποθέμενος τρόπους, μάλιστα περὶ τῆς ἀπιστίας, ἥτις ἐκ δύο τινῶν συμϐαίνει, ἔκτε τῆς τῶν πραγμάτων ἀπειρίας, καὶ ἐκ τῆς ἀπροσεξίας, τοῦ κακοῦ πολεμήτορος διαπαντὸς ὑποβάλλοντος ἐνθυμήσεις, καὶ ἐν τῷ καθαρῷ σίτῳ ζιζάνια ῥυπαρὰ ἐπισπείροντος ; Διὸ τοιγαροῦν πρὸς θεραπείαν τῆς σῆς ὀλιγοπιστίας πορεύθητι πρὸς τὸν ἀρτοκόπον, καὶ ἄιτησαι παρ' αὐτοῦ μίαν προσφορὰν ποιήσασθαί σοι · οὐ γὰρ ἔχει σήμερον ἐν ἑτοίμῳ · ἐπειδὴ τετάρτη τῆς ἑϐδομάδος ἐστιν ἡ παροῦσα ἡμέρα.

morbi hujus qui me graviter vehementerque exercet, eventum videris ; atque ita genuinum te fratris mei filium exhibueris. D

hic diuturnioris apud eam moræ pertæsus,

135 Postquam ista ex amita intellexeram, consultius esse duxi ab ea non discedere ; at exactis istic diebus non paucis pœnitere me facti cœpit, jamque e civitate cogitabam abire et reverti in Lauram ; sed damnato mox consilio, cohibui memet, et permansi. Ac post tempus satis longum, otium iterum subrepsit ac tædium, placebatque proficisci ; sed mea me denuo conscientia inhibuit. Idemque mihi, cogitationibus presso impugnatoque, iterum ac tertio accidit. Tandem inquietus animi adire Magistrum statui, atque, ex eo quærere, quo res demum esset evasura, ad sanitatem, an ad mortem. Sed utinam istud fecissem ab initio, neque vitam in medio secularium otiosam tam diu segnemque duxissem!

consulto Thoma Patriarcha, recurrit in Lauram; *d*

136 Erat tum diaconus, qui modo Theadelphici throni gubernacula suscepit, domnus Thomas *d*, in quem ægrotantium in urbe cura incumbebat : quippe qui medicus esset dexterrimus, eruditione pariter et experientia clarus, vitamque sanctorum Cosmæ ac Damiani disciplinæ æmulam instituens. Huic igitur beatissimo præstantissimoque viro confisus, quæ habebam consilia exposui, amitaque mea in extremis relicta periculis, noctu Lauram repetii. Cum istuc hora circiter diei secunda advenissem, recto cursu ad Magistrum meum contendi, amitæ causa admodum festinus. Hesychasterium ut attigi, ac signum, ut moris erat, exiguo lapillo ter dedi, aperit mihi Senex, et manu januam tenens, antequam omnino quidquam locutus ego essem, ait mihi : Optime veneris, o fili mi, optime veneris ; noli te cruciare : non enim ex hac infirmitate morietur amita tua. Ego vero : Hoc ipsum, dicebam, ut ex te intelligam modo adveni, o pater. Subjecit ille : Scio enimvero, scio ea causa te advenisse. Itaque pro certo noveris, fili, hoc morbo nequaquam illam extinctum iri. Vide ergo, animos ne despondeas, neque te aut luctu, aut solicitudine, aut stulta anxietate divexes. Quod cum tertio dixisset, priusquam fecissem ego verbum unum, orsus est recitare Pater Noster, et precatione completa, benigne atque amice me admisit. E

F

ibique ex S. Stephano intelligit non morituram hoc morbo amitam;

137 Postquam consedissemus, rogavi eum denuo, omni aviditate diligentiaque id scire manifesto expetens, quo amitæ meæ desitura demum esset ægritudo ; quandoquidem urebantur oppido mihi præcordia : vix enim ad Lauram pertingere me posse existimabam, quin illa expirasset. Unde, cum jam ter audissem e Sene non esse morituram, non acquievi tamen ; sed, ut certitudinem summam solidamque nanciscerer, iterum sciscitatus sum, dicens : Ne graveris, mi pater, id mihi aperte pronuntiare, morbum hunc amitæ meæ non esse fatalem : nam non ego dumtaxat illam depositam dixi, et sensi ; sed alii complures. Tum vero ille : Etiam hoc rogitas, modicæ fidei? Non id asserui tibi satis, ut fidem habeas ? Non sæpe, adductis Doctorum exemplis, tecum egi vel maxime de incredulitate ; quæ ex his duobus existat, ex rerum videlicet inscitia, atque ex segnitie, cogitationes suggerente perpetuo hoste nequissimo, et puro semini impura interserente zizania ? Quapropter remedium tardæ tuæ fidei afferatur, abi ad pistorem, eumque roga, ut hostiam tibi unam conficiat ; quia nullam habet paratam ; cum dies hæc sit quarta hebdomadæ *e*. *e*

138

A *hæsitansque, per Missæ Sacrificium confirmatur in fide.*

138 Cumque abiissem, atque hostiam accepissem eadem hora coctam, obtulit eam sanctus Senex, absolutoque Missæ sacrificio, accedit ad me vultu ad lætitiam composito, omnique pleno venustate, atque ita rutilanti, ut ad ignis luculenti splendorem accederet; et sic infit: Numquid non dixi tibi, modicæ fidei, amitam tuam ex hac infirmitate interituram non esse? Excute igitur aliquando ex animo obstinatam omnem in credendo duritiem, et opinionem, affectumque perversum, neque me de hac re posthac umquam interrogaveris. Itaque sermonibus ejus divina inspiratis gratia persuasus, pedes ei manusque exosculatus sum, Deo ac deifero Seni impense de hac re gratias agens. Et cum reliquum diem illum serena atque imperturbata illic mente mansissem, postridie revelatam divinitus per os illud Senis sapientia cœlesti scaturiens (prophetiam) ipsimet amitæ meæ dilectissimæ nunciaturus abscessi. Neque id me turbavit, quod eam offenderem in ultimo versantem discrimine; sed illam consolatus, post unum alterumve forte diem, concepta de Senis oraculis optima spe mentem B pascens ac serenans, in Lauram reverti. Amita vero mea post dies non multos valetudini restituta, discessit in civitatem suam, et ad hunc usque diem per Dei gratiam perpetua sanitate ac viribus pollens hymnum Deo gratiarum actionis exsolvit.

Anachoretam latentem visurus S. Stephanus ascendit in montem; f

139 Secutus aliquando sum hunc Senem cum aliis quibusdam patribus cum ex maxima Laura nostra, tum ex illa, quæ Sucæ *f* dicitur, circa tempus Quadragesimæ sancti Patris nostri Sabæ, ad Ducæ speluncas. Habebam autem antrum angustum, spelæo Senis vicinum, in quo degens, Senem per dies singulos de spelunca sua egredientem, et in montis verticem intendentem oculos, ex imo corde mœstos promentem gemitus, ac Deum omni modo glorificantem videbam. Verbum ei de hac re nullum feci. Peracta ergo Quadragesima, rogatus Senex, cum in montis cacumen vellet ascendere, patres assumpsit secum, me cum uno ex patribus infra in speluncis relicto. Dum ergo circumeunt simul, incidunt in speluncam arenti fœno instructam, locumque ad sedendum idoneum, et hominis cujusdam vestigia, quem requirentes Patres circumcurrebant C non sine Sene; cumque multum ac sedulo investigassent, invenire neminem potuerunt. Tum Magister finxit, quasi necessitatis alicujus causa, secedere sese, et: Præcedite aliquantulum, inquit, o patres; jam, ecce, apud vos ero.

de illo interrogatus non vult respondere:

140 Illi vero progressi, ad horam facile eum operti sunt, ac tardantem putarunt cum illo anachoreta miscere colloquia. Quamobrem regressi sunt, ut illum inquirerent, compellantes eum nomine, falsa spe ducti, fore ut anachoretam una invenirent. Verum, auditis eorum vocibus et clamoribus, obviam eis accurrit Magister, veritus, ne arcanum ejus negotium forte assequerentur. Quem illi ut viderunt, orare cœperunt, dicentes: Quam ob causam moratus nos tamdiu es, Pater? Num forte cum anachoreta eras? Dic sane id nobis. Ad quos ille: Ignoscite mihi, patres; neque mihi de hac re in posterum quæstionem movete. Illi vero sedulo silentium tenuerunt, suspicati cautum ab anachoreta fuisse, ne sibi de illo quidquam indicaret.

141 Ubi ergo de monte descenderant, rogant humilitatem meam, ut Senem ego istud interrogem. Morem gessi, et multa supplicatione, at-

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

138 Ἀπελθόντος οὖν μου, καὶ ἀπειληφότος τὴν προσφορὰν αὐθωρὸν, ὁ θεοφόρος Γέρων προσήνεγκεν αὐτὴν, καὶ πᾶσαν τελέσας τὴν μυσταγογικὴν λειτουργίαν προσῆλθε γεγανυμένην ἔχων θέαν καὶ χάριτος πεπληρωμένην καὶ ἔκλαμπρον, λάμποντι πυρὶ παραπλήσιον, καὶ εἶπε πρός με· Οὐκ εἶπόν σοι, ὀλιγόπιστε, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει ἡ θεία σου ἐν τῇ ἀῤῥωστίᾳ ταύτῃ; Ἀποσόβησον ἀπὸ σου πᾶσαν δυσπιστίαν, καὶ κακόβουλον γνωμήντε καὶ διάθεσιν, καὶ μηκέτι προσθεὶς ἐπερωτῆσαί με περὶ τούτου τοῦ πράγματος. Πεπιστευκὼς τοίνυν τοῖς χαριτοπνεύστοις αὐτοῦ λόγοις, τοὺς πόδας αὐτοῦ κατεφίλησα, καὶ τὰς παλάμας, μεγάλως εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ ὑπὲρ τούτου, καὶ αὐτῷ θεοφόρῳ Γέροντι. Διαποιήσας δὲ ἀκαταπύκτως καὶ ἀταράχως τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἡμέρας ἐκείνης, τῇ ἑξῆς ἐπορεύθην τὴν θεόθεν διὰ τοῦ σοφοβλύστου στόματος γνωρισθεῖσαν * τοῦ Γέροντος τῇ προφιλεστάτῃ μου θείᾳ εὐαγγελισόμενος αὐτῇ, καὶ καταλαβὼν αὐτὴν ἐν τοῖς τελευταίοις κινδύνοις οὐκ ἐδυσφόρησα, ἀλλ᾽ αὐτὴν παρηγορήσας, μεθ᾽ ἡμέραν, ἢ τάχα καὶ δύο, εἰς τὴν Λαῦραν ὑπέστρεψα τῇ καλῇ ἐλπίδι τῶν θεορήμων * λόγων τοῦ Γέροντος τρέφων τε καὶ καταῤῥυθμίζων τὴν διάνοιαν. Ἡ δὲ θεία μου μετ᾽ οὐ πολλὰς ἡμέρας ἀνακτισαμένη, ἐπὶ τὴν ἰδίαν ἦλθε πόλιν, καὶ χάριτι Χριστοῦ ἄχρι τῆς σήμερον ἐν εὐρωστίᾳ καὶ ῥώμῃ διηνεκεῖ, τῷ Θεῷ χαριστήριον ἀναπέμπουσα ὕμνον. E

* deest credo προφητείαν, aut quid simile.

* Forte θεοῤῥήτων.

139 Ἠκολούθησά ποτε τούτῳ τῷ Γέροντι ἐπὶ τὰ σπήλαια τοῦ Δουκᾶ σὺν ἑτέροις τισὶ τῶν πατέρων τῆς τε μεγίστης ἡμῶν Λαύρας καὶ τῆς τοῦ Σουκᾶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς Τεσσαρακοστῆς τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα. Ἔσχον δὲ πλησίον τοῦ σπηλαίου τοῦ Γέροντος μικρὸν σπήλαιον, ἐν ᾧ διάγων, ἑώρων καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν τὸν Γέροντα τοῦ ἰδίου σπηλαίου ἐκβαίνοντα, καὶ ἐπὶ τὴν ἀκρορίαν τοῦ ὄρους βλέποντα, καὶ βυσσόθεν τῆς καρδίας κατανυκτικῶς στενάζοντα, καὶ ἀπάντως τὸν Θεὸν δοξολογοῦντα. Οὐδὲν ἕνεκα τούτου πρὸς αὐτὸν ἐποιησάμην ῥῆμα. Τῆς Τεσσαρακοστῆς οὖν πληρωθείσης, δυσωπηθεὶς ὁ Γέρων, ἡνίκα ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους ἀνελθεῖν ἠβουλήθη, παρέλαβεν τοὺς πατέρας, ἐάσας με σὺν ἄλλῳ τινὶ τῶν πατέρων ἐν τοῖς σπηλαίοις κάτω. Ὡς οὖν ἐγύρευον ὁμοῦ, εὗρον σπήλαιον, ἔχον ξηρὸν χόρτον καὶ τόπον εὐκάθεδρον καὶ ἴχνη τινὸς ἀνθρώπου, ὃν ἀνιχνεύοντες οἱ πατέρες περιεφοίτων οὐκ ἄνευ τοῦ Γέροντος, καὶ πολλὰ ἐζητηκότες, οὐδένα εὑρεῖν ἐξίσχυσαν. Ὁ δὲ Ἐπιστάτης προσεποιήσατο ἑαυτὸν ἐπί τινα χρείαν ἰδιαζόντως πορεύεσθαι, εἰπὼν αὐτοῖς· Προλάβετε μικρὸν, ὦ πατέρες· ἰδοὺ γὰρ φθάνω ὑμᾶς. E

140 Οἱ δὲ προπορευθέντες, ἐφ᾽ ἱκανὴν ὥραν ἐξεδέξαντο αὐτὸν, καὶ βραδύναντα ᾠήθησαν τῷ ἀναχωρητῇ προσωμιληκέναι· διὸ ἀναζητοῦντες αὐτὸν ὑπέστρεψαν, ὀνομαστὶ καλοῦντες, τοῦ ἀναχωρητοῦ τυχεῖν παραδοκοῦντες. Τῶν δὲ φωνῶν αὐτῶν καὶ τῶν κραυγῶν ἀκούσας ὁ Ἐπιστάτης, ἀνέδραμεν εἰς ἀπάντησιν αὐτῶν, φοβηθεὶς, μήπως μάθωσι τὸ αὐτοῦ μυστήριον. Οἱ δὲ ἰδόντες αὐτὸν, παρεκάλουν λέγοντες· Διὰ ποίαν αἰτίαν ἐβράδυνας, Πάτερ; Τάχα τῷ ἀναχωρητῇ συνέτυχες; Εἰπὲ ἡμῖν. Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔφη· Σύγγνωτέ μοι, πατέρες, καὶ λοιπὸν μὴ ποιήσητε πρός με περὶ τούτου πεῦσιν. Οἱ δὲ φιλοσοφήσαντες τὸ σιγηλὸν ἤσκησαν, εἰκάσαντες, ὅτι προσετάχθη ὑπὸ τοῦ ἀναχωρητοῦ μὴ φανερῶσαι αὐτοῖς τὰ περὶ αὐτοῦ.

141 Καταβάντες δ᾽ οὖν ἐκ τοῦ ὄρους, ἠξίωσαν τὴν ἡμετέραν ταπείνωσιν περὶ τούτου ἐρωτῆσαι τὸν Γέροντα. Ἐγὼ δὲ πεισθεὶς ἠρώτησα αὐτὸν, πολλὰ γο-

νυπετήσαστε

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

νυπετήσαστε καὶ ἀντιβολήσας. Ὁ δὲ ἔφη πρός με· Τέκνον, ἐπειδή σε πόθον ἔχοντα διάπυρόντε καὶ θερμὸν ὁρῶ, καὶ συχνῶς ἐνοχλοῦντά μου περὶ τούτου μαθεῖν, ἄκουσον· πολὺν διετέλεσα καιρὸν ὑπὸ λογισμῶν ἀκοιμήτων ἐνδιαθέτως σφυζόμενος, κελευόντων με καὶ λεγόντων, ὅτι ἀναχορητής τις ἐν ταῖς τοῦ ὄρους κορυφαῖς σπήλαιον οἰκεῖ, γνήσιος τοῦ Θεοῦ λάτρης καὶ ἅγιος· ἀλλ' ἀνάβηθι εἰς τὸ ὄρος, καὶ ζήθησον, ὅτι εὐφρανθήσεσθαι μέλλεις συνομιλήσας αὐτῷ. Ἐντεῦθεν γὰρ ἐν τῇ Τεσσαρακοστῇ, ὅτε ἐν τοῖς τοῦ ὄρους ἀκροτηρίοις ἱστάμην, πολλὰ ἀνεστέναζον κάτωθεν ἐκ τῆς καδρίας εὐχόμενος τυχεῖν τῆς τοῦ ἀναχωρητοῦ πνευματικῆς ὁμιλίας.

142 Καὶ τῆς Τεσσαρακοστῆς πληρωθείσης, ἠβουλήθην σὺν δυσὶν καὶ τρισὶν τῶν πατέρων μόνον ἀνελθεῖν ἐπὶ τὸ ὄρος ἄνω, καὶ τὴν ἔφεσίν μου ἐν τῷ ἀναχωρητῇ ἀποπληρῶσαι. Ἀλλ' ἰδὼν τοὺς πατέρας ἅπαντας ἡδέως ἔχοντας συμπορευθῆναι ἡμῖν, συμπαρέλαβον αὐτούς, καὶ ἀναβάντες ἐψηλαφήσαμεν τὸ ὄρος, καὶ εὑρηκότες σπήλαιον καὶ ἴχνη τινὸς ἀνδρὸς, ἐξεδράμομεν ἀκολουθοῦντες τοῖς ἴχνεσι, καὶ πολλὰ
B ἀνιχνεύσαντες ἅμα, οὐδενὸς ἐπετύχομεν. Τότε δὴ προσεποιησάμην ἐμαυτὸν ἀπιέναι χρείας ἕνεκεν ἀναγκαίας, καὶ παραυτὰ σμικρὸν ἰδιαζόντως ἀναζητήσας τὸν ἀναχωρητὴν, εὗρον αὐτὸν καὶ ἔγνων εὐθέως, ὅτι μὴ βουλόμενος ὁ Ἅγιος ὀφθῆναί πολλοῖς, καὶ ὑπ' αὐτῶν ὀχληθῆναι, οὐκ εὐφράνῃ με τὸ πρότερον σὺν τοῖς πατράσιν ὑπάρχοντα, καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν ἀσπασάμενος αὐτὸν, καὶ συνομιλήσας αὐτῷ, λίαν ἐπετέρφθην καὶ ἠγαλλιάθην ἐπὶ ταῖς οὐρανοφρόσιν αὐτοῦ πνευματικαῖς διαλέξεσι. Πάλιν δὲ ἐγὼ ὁ μέτριος τὸν ἐπιστάτην ἠρώτησα, λέγων· Καὶ ποδαπὸς τυγχάνει, ὦ πάτερ, ὁ ἀναχωρητὴς οὗτος τῷ τε εἴδει καὶ μεγέθει καὶ ἡλικίᾳ; Ὁ δὲ ἔφη· Μεσοπολιὸς ὑπάρχει, οὐ πολὺ ἀσθενὴς, εἰ καὶ ὑπὸ τῆς πολλῆς ἀσκήσεως ἡ σὰρξ ἐξέλειπεν· ὀστέα γὰρ ἔχει χονδρὰ καὶ μεγάλα· ἔστι δὲ καὶ λίαν εὐμεγέθης, καὶ εὐειδὴς, γύμνος, μόνην τὴν τοῦ σώματος αἰδῶ περιεζωσμένος δερματινῷ λεντίῳ· λαχνιεὶς δὲ, τριχώδης ἀνὴρ, καὶ δασύς· ἔχει δὲ καὶ τριάκοντα χρόνους ἀναχωρήσας. Καταπλαγεὶς οὖν ἐπὶ τούτοις, καὶ πολὺ θαυμάσας, χαριστήριον ὕμνον Θεῷ ἀνέπεμψα.

C

que obtestatione id ab eo exsculpere conatus D
sum. Respondit mihi in hunc modum: Quoniam aviditate, fili, te ferri video et importuna et fervida, ac molestum assidue mihi esse, ut istud intelligas, ausculta: Diu jam factum est, cum nocturnis agitor cogitationibus magno affectu impellentibus me atque ita monentibus: Anachoreta quidam in summo monte speluncam incolit, verus Dei cultor ac sanctus; ascende adeo in montem, atque eum require: gaudebis enim, ubi cum illo egeris. Atque inde est, quod in Quadragesima, cum in montis fastigio consisterem, multum ingemuerim, ex intimo corde desiderans atque orans, ut obtingere mihi posset spirituale cum Anachoreta colloquium.

fatetur tamen Leontio, se de eo requirendo divinitus monitum,

142 Exacta vero Quadragesima, libuit cum duobus tantummodo aut tribus patribus, in montis iterum altiora conscendere, meumque cum anachoreta explere desiderium. Sed cum Patres omnes comitari velle adverterem, mecum eos assumpsi; dumque ascendimus, ac lustramus montem, speluncam offendimus et viri cujusdam vestigia; procurrimus continuo vestigia persequentes, et ubi multum simul ab omnibus indagatum esset, repertus est nemo. Ibi ego, quasi E
ob necessarium aliquid abire tantillum me simulavi; statimque ad quærendum solus anachoretam aliquantisper intentus, inveni hominem, atque intellexi statim, Sanctum apparere nolentem multis, aut ab illis turbari, subduxisse mihi prius, cum una adessent patres jucundissimum conspectum suum. Tum post orationem salutato eo, institutoque colloquio, mirifice adeo delectatus sum, ut vix me continerem, cœlestibus ejus de re spirituali sermonibus. At ego, homo exilis, interrogavi denuo superiorem meum, ac dixi: Et qualis est, o Pater, ille anachoreta? Qua forma, qua statura, qua ætate? Ad senectutem, inquit ille, accedit, non admodum imbecillis; tametsi crebra maceratione attenuatum est corpus: ossa enim dura illi ac vasta; statura vero procera admodum, et forma præstans; ad sola corporis verenda pellicea zona g incinctus est, g
cetera nudus; at homo villosus, crinitus et hirsutus: anachoretam autem egit annos omnino triginta. Ad hæc attonitus ego, ac longa defixus admiratione, decantato hymno, Deo gratias egi.

tandem cum eo congressum; et qualem eum invenerit, exponit.

F

ANNOTATA D. P.

a *De hac urbe, quæ et Diospolis, vicina Joppæ, parique propemodum intervallo distat ab Ascalone et Cæsarea, actum ad 22 Januarii in Actis S. Anastasii martyris. De Concilio vero ibidem contra Pelagium celebrato, vide dicta* XXVI *Februarii ad Acta S. Porphyrii Episcopi Gazensis.*

b *Hora scilicet Vesperarum,* quas utraque Ecclesia a suffitu thuris auspicatur, *inquit Goar in Euchologio ad ordinem ministerii a Theophilo Patriarcha compositum; in cujus principio tota ratio extra atque intra templum incensandi tam sacerdoti quam diacono servanda declaratur. Hac de causa etiam in monasteria feminarum, monacho ad id destinato quotidie patuisse ingressum, habuimus ad* I *Martii in Vita S. Eudociæ, num.* 32.

c *Trium ut minimum itinere dierum distat Hierosolymis Sinai etiam expedito viatori: conficienda enim sunt nonaginta circiter passuum millia, via ut per desertum difficili.*

d *In Actis Martyrum Sabaitarum medicum hoc nomine insignem, eumdemque Veteris postea Lauræ Hegumenum legimus num.* 24; *qui ex eo munere potuit ad patriarchatum fuisse assumptus; siquidem annis aliquot posterius edita sunt hæc Acta, quam dictorum Martyrum Sabaitarum; ut patet ex num.* 177, *atque ex successione duorum Patriarcharum post Heliam, tempore prædictæ passionis adhuc superstitem. Vide eorum Historiam Chronologicam. Observa tamen dicta in Commentario prævio hujus Vitæ,* § *III, num.* 24 *et* 25.

e *Illius, quam Græci a subsequenti Quinquagesima Dominicam* τῆς τυροφάγου *nominant, sic dictæ,*

quod

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MSS. GRÆCO.

A *quod exhinc finito carnium usu, caseo tamen lacticiniisque vescantur, ita sese ad Quadragesimam paulatim disponentes : quo etiam facit præcedentis feriæ quartæ et sextæ jejunium. His autem sicut et tota Quadragesima (sabbatis Dominicisque, quibus non jejunabatur, dumtaxat exceptis) ex usu ecclesiæ Orientalis variorum Conciliorum canonibus confirmato, solam Præsanctificatorum Missam fieri, in sua de eadem Missa Dissertatione ostendit Allatius : sacrificii autem perfecti celebratione ideo abstinuisse, quod ea res lætitiæ atque festivitatis sit. Præsanctificata tamen ad horam nonam circa vesperam sumi solita, quomodo milites reversuri ad prælium, tantum de præparatis cibariis sumunt, quantum sustinendæ vitæ satis est, festivis epulis abstinentes. Quia itaque eo die nulla hostia consecrari consueverat; ideo oblationem, quæ tempore consecrationis debebat esse recens, ut panes Propositionis in veteri Testamento, nullam habebat pistor eo die paratam. Simeonem quoque Thessalonicensem inducit Allatius docentem ex Hierosolymitano Typico (quod proprium est monachorum, et aliud a magnæ ecclesiæ Typico, quodque universæ ecclesiæ sequebantur; continuis vero gentium irruptionibus ordinem ejus pervertentibus, nunc in Thessalonicensium ecclesia tantummodo est reliquum) eumdem Præsanctificatorum dictis Quadragesimæ feriis dumtaxat sumendorum usum. De quibus tamen feriis hic locus nequit intelligi : iis enim omnibus æque ac feria 4, a præparanda oblatione artocopus vacabat : ut ergo causa oblationis non paratæ vere sit feria 4, hanc oportet non aliam Quadragesimæ hebdomadam intelligi, multo minus aliquam per reliquum annum ; nam nec satis ostenditur monachos per omnes ferias quartas servasse jejunium : et quamvis id ita esset, non tamen consequens est, propterea abstinuisse a perfecto sacrificio : cum Simeon Thessalonicensis, ubi supra, Responsione* LVII *hanc sibi quæstionem proponat: Cur Præsanctificata non fiant in aliis jejuniis; et Responsione* LXI *idem de aliis anni diebus quærens, expresse dicat :* Diebus, quibus ex præscripto Præsanctificatorum Missa non imperatur, ab ea celebranda abstinendum esse; qui enim præter id, quod traditum est, agit, pœnæ obnoxium fieri.

B f *In Actis Martyrum Sabaitarum* Laura vetus, *in Vita S. Euthymii* Laura Sucæ veteris *nominatur, ubi de eadem actum plenius.* E

g Λέντιον, *seu* λίντεον *Græco-barbare ; Latine* linteum, *hic ponitur metaphorice pro cingulo aut perizomate, ex alia materia textis.*

CAPUT XII.

Absenti apparet; Discipulorum tentationes occultas et errata recenset et corripit.

Leontio ex corporis infirmitate in desidiam prolapso,

Sed aliam vobis modo narrationem ordior non illepidam, imo ejusmodi, ut cœlestem Senis hujus ac spiritualem animum et affectum, arduamque virtutem, atque infusam a Deo large gratiam demonstret, et quasi oculis spectandam exhibeat : nam discipulis suis semper aderat, ferventi eos spiritu curaque complexus, salutem eorum unice cordi habens, et in precibus eorum causa susceptis assiduus; quin etiam cum abesset
C corpore, vitam tamen illorum perspectam habebat : neque id simplici testimonio, sed certissima per memetipsum edoctus experientia, profero. Nam cum sub Sancti hujus disciplina cum aliis non nullis una viverem, ingens languor corporis mihi vires exhausit, tum in cella procul ab hesycasterio Senis habitanti ; ita ut nocturni canonis cum condiscipulis meis per dies plurimos non persolverem nisi partem vel dimidiam, vel, ut summum, duas forte tertias : nam ex debilitate multa obrepebat inertia ac socordia, qua victus me frequenter abjiciebam in terram, non ut somnum, sed ut respirationis aliquid et quietis captarem. Sed somno sensim captus ac penitus abreptus obdormiebam, donec me fratres sub auroram, instante jam tempore primæ horæ matutinæ, expergefacerent. Non numquam vero orationis memoria mentem interius instigante, imbecillitatemque, qua tenebar, et irregularitatem stimulante, per me ipse expergiscebar : quibus quidem malis angebar multum ac dolebam, maxime cum segnities torporque ingrueret et nocturnam

Ἄλλην δὲ διηγήσομαι ὑμῖν διήγησιν οὐκ ἄκοσμον, ἀλλὰ καὶ πάνυ τὴν οὐρανόφρονα καὶ πνευματικὴν γνώμην τε καί διάθεσιν τοῦ Γέροντος τούτου, καὶ τὴν μεγάλην ἀρετὴν, καὶ θεόσδοτον χάριν ἀποδεικνῦσαν, καὶ παρεστῶσαν· ἀεὶ γὰρ συμπαρῆν τοῖς ἑαυτοῦ φοιτηταῖς, τῷ πνεύματι ζέουσαν περὶ αὐτῶν ποιούμενος φροντίδα, τῆς σφῶν αὐτῶν προνοούμενος σωτηρίας, καὶ ἐκτενεῖς ἐντεύξεις ὑπὲρ αὐτῶν ποιούμενος, καὶ σωματικῶς ἀπὼν, τὸν βίον αὐτῶν ἐπίστατο· καὶ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς μαρτυρῶ, ἀλλ' ἐξ ἐμαυτοῦ ἀσφαλεστάτῃ πείρᾳ μαθών. Ἐμοῦ γάρ ποτέ μαθητεύοντος F τῷ μακαρίῳ τούτῳ ἅμα τισὶν ἑτέροις, ἐπῆλθέ μοι σωματικὴ ἀσθένεια πολλὴ, πόῤῥωθεν τοῦ ἡσυχαστηρίου τοῦ Γέροντος ἐν τῷ κελλίῳ διάγοντι, ὥστε με μὴ ἐκτελέσαι ἐπὶ πλείστας ἡμέρας τὸν νυκτερινὸν κανόνα μετὰ τῶν ἐμῶν συμμαθητῶν, ἀλλ' ἡμερικῶς τὸ ἥμισυ αὐτοῦ, ἢ καὶ τάχα τὸ δίμοιρον. Πολλὴν γὰρ ἐκ τῆς ἀδυναμίας προσεκτησάμην ἀμέλειαν, καὶ ῥαθυμίαν, ὑφ' ἧς πολλάκις ἡττώμενος ἀπέῤῥιπτον ἐμαυτὸν χαμαὶ, οὐχ ὑπνῶσαι βουλόμενος, ἀλλὰ τυχεῖν βραχείας ἀναψυχῆς καί ἀνέσεως. Λεληθότως δέ ὑπό τοῦ ὕπνου κλεπτόμενόστε, καὶ ἁρπαζόμενος ἐκοιμώμην, ἄχρις ἂν οἱ ἀδελφοὶ ἐξύπνιζόν με τὸ αὖγος, τοῦ καιροῦ τῆς πρωϊνῆς πρώτης ὥρας ἐπιστάντος. Ἐνίοτε δέ κἀγὼ αὐτὸς ἐξεγειρόμην, τοῦ ἐνδομυχοῦντος εὐκτικοῦ λογισμοῦ παροτρύνοντος, καὶ τὴν συνέχουσάν με ἀδυναμίαν, καὶ ἀνομαλίαν ἐκτεινάσσοντος· ἐφ' αἷς ἠγωνίων πολὺ, καὶ ἠνιώμην, μάλιστα κρατούμενος ὑπὸ τῆς ἀμελείαστε καὶ χαυνώσεως, καὶ ἀπλήρωτόντε καὶ ἀτέλεστον τὴν νυκτερινὴν ψαλμωδίαν ἀπεργαζόμενος, ὡς εἷς τῶν εὐπλουστέρωντε καὶ ῥαθυμωτέρων

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO, EX MS. GRÆCO.

ἀρχαρίων, εὖ εἰδὼς, ὅτι εἰς ἐσχάτην ψυχῆς ἀπώλειάν τε καὶ ὄλεθρον ἀπελαύνει τῆς ψυχῆς ἡ ἀμέλεια, καὶ τοῦ σώματος ἡ ἄνεσις.

144 Μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, τῆς θερινῆς ὥρας διϊππευούσης, ἐν αἰθρίῳ τόπῳ καθεύδων, ἐπὶ τὴν ἐμὴν πενιχρὰν κοίτην μετὰ τῶν ἀδελφῶν τὸ δίμοιρον τοῦ κανόνος πεποιηκὼς, καὶ ὑπὸ τῶν λογισμῶν ἐξεγειρόμενος ἀναπληρῶσαι τὸ ὑπόλοιπον, καὶ πάλιν ὑπὸ τῆς χαυνώσεως νικώμενος, ὑπὸ βαθέως ἡρπάγην ὕπνου, ὥσπερ εἴωθα. Ὡς οὖν ὕπνωσα ἐπὶ μίαν ὥραν, ἢ καὶ μικρῷ πλεῖον, θεωρῶ τινα φρικώδη λίαν, καὶ φοβερὸν, καὶ καταπληκτικὸν, εἰσελθόντα διὰ τῆς τοῦ κελλίου σμικροτάτης θύρας, ἀντικρύ μου οὔσης, καὶ ἐπ' ἐμὲ ἐρχόμενον. Ὡς δὲ εἶδον αὐτόν, ἄγαν ἔξυπνος ἐγενόμην, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποκαλύψας, καὶ παραυτὰ τὸν φίλον ἐπιστάτην ἔγνων, τὸν ὡς ἀληθῶς ἁγιόντε καὶ φιλάνθρωπον· παρέστη γὰρ τοῖς ποσί μου, τό σταυρόμορφον αὐτοῦ ἱερὸν βαστάζων σκῆπτρον, καὶ τὸ μικρὸν ἐπιῤῥιπτάριον ἐπὶ τῶν ὤμων ἔχων, κἀμοὶ προσεχῶς ἀτενίζων, καὶ μονονουχὶ τῷ σχήματι ἐξ-
B
υπνίζων με, καὶ κελεύων μὴ πάννυχον ἀπανθίζειν ὕπνον, καὶ ὀργίλως μοι φαινόμενος διὰ τὴν ἐπικρατήσασάν μου ἀπροσεξίαν τε καὶ ἀμέλειαν. Οὐ μὲν τοίγε τὸ παράπαν ἐλάλησέ μοι, ἀλλ' ἵστατο σιωπῶν, καὶ κατηφὲς ἐνδεικνύμενος ἦθος, ὡσαύτως οὐδὲ ἐγὼ πρὸς αὐτὸν ἀπεφθεγξάμην, ὡς οἰόμενος αὐτὸν ἀπὸ τοῦ κελλίου ἐληλυθότα τὴν ἐμὴν ἐξυπνίσαι καὶ διαναστῆσαι νωθρότητα, οὔτε δὴ κατὰ τὸ σύνηθες ἔκλινα αὐτῷ γόνυ, μεγάλῃ κεκρατημένος ἐρυθριάσει τε, καὶ αἰδοῖ.

145 Ἀλλ' οὖν ὅμως ἐγερθεὶς παραχρῆμα μικρὸν ἄποθεν τῆς κλίνης μου ἔστην κατὰ ἀνατολὰς, καὶ τῆς δοξολογίας ἀπηρξάμην τοῦ κανόνος κατὰ τὴν σχηματισθεῖσάν μοι τοῦ Γέροντος ἔφεσίντε καὶ κέλευσιν, καὶ τῆς ἐμῆς περὶ τούτου φροντίδος ἀπαλλαγὴν σπουδάζων ποιήσασθαι, μάλιστα τοῦ ὄρθρου φανέντος, καὶ τὴν τοῦ ἡλίου μηνύοντος ἀνατολήν. Ἐδεδείην γὰρ, μήπως οἱ ἀδελφοὶ ἐξαναστάντες προτρέψωνταί με τὴν πρώτην εὐχὴν τῆς ἡμέρας συνεκτελέσαι αὐτοῖς. Θεασάμενός με τοίνυν ὁ ἅγιος Γέρων λίαν προθυμούμενον, πᾶσαν τὴν τῆς νυκτερινῆς ψαλμῳδίας ἀκολου-
C
θίαν ἀποπληρῶσαι ἅμα ταῖς συνήθεσι γονυκλισίαις, πλησιάσας ἔστη ἐκ δεξιῶν μου, τῇ ἱερωτάτῃ αὐτοῦ ὑπερειδόμενος βακτηρίᾳ, τὴν κατήφειαν ἐκείνην μεταβαλὼν εἰς εὐφροσύνην, καὶ χαρμωνὴν, καὶ διάχυσιν, καὶ ἐθάρσυσέ με, καὶ ἐσπευσμένον κατήπειγε, τὴν προθυμίαν μου προθυμοτέραν ἀποτελῶν τοῖς σχήμασι. Μετὰ τοιαύτης οὖν ζεούσης σπουδῆς καί ἀγῶνος πολλοῦ νηφόντως τε καὶ τλημόνως ψάλλωντε καὶ εὐχόμενος, καὶ κατανεύωντε καὶ ἀνανεύων, ἔχον τὰς ὄψεις πρὸς τὸν ἐπιστάτην, ἐκ δεξιῶν μοι τοῖς ἱματίοις προσθήγοντα, τέλειόν μου τὸν κανόνα πεποιηκα, πρὶν ἀνατεῖλαι τὸν ἥλιον, ἅμα τῷ Τρισαγίῳ ὕμνῳ καὶ τῇ αὐτοῦ εὐχῇ.

146 Κατὰ τὸ ἔθος δὲ τῆς τελευταίας εὐχῆς τοῦ κανόνος ἐπιλαμβανόμενόν με θεασάμενος ὁ Ἐπιστάτης, πάνυ γεγηθὼς ἐπανῆλθε διὰ τῆς τοῦ κελλίου θύρας, τὴν ἐπάνοδον ποιούμενος, * πρὸς αὐτὸν νουνεχῶς ἀτενίζων, ἧς ἐπελαβόμην εὐχῆς, ἠβουλήθην παρεάσαι, συντυχεῖν αὐτῷ ἐφιεμενος· ἀλλ' ὡς κατὰ τῆς θύρας ἔνδοθεν καταλαβεῖν αὐτὸν ἐλπίσας, ἀνεσχετίσθην, ἄχρις ἂν τὴν μετὰ χεῖρας εὐχὴν ἐκτελέσω· ἧς ἐκτελέσθείσης, ἔδραμον κατόπισθεν αὐτοῦ, μεταμέλῳ πυρποληθεὶς ἀπείρῳ, αἰδούμενος ἅμα τὸν Θεὸν καὶ τὸν

* Videtur hic desiderari ἐγὼ δὲ.

psalmodiam nec totam, nec qua par erat ratione, D persolvissem, quasi unus de commodioribus remissioribusque novitiis; cum probe nossem, inertia atque indulgentia corporis extremam animæ perniciem ac ruinam accersi.

noctu in spiritu assistit,

144 Contigit igitur diebus illis, æstivo tempore, indormiscere me illustri loco, in pauperculo lectulo meo, postquam partes canonis ex tribus duas una cum fratribus decantassem; tum excitari cogitationibus meis, ut quod reliquum erat, explerem; ac rursum desidia fractum, alto, ut solebam, sopore demergi. Vix horam unam aut paulo amplius dormieram, cum hominem video horrendum omnino ac terribilem, planeque percellentem, per angustissimum cellæ ostium, quod mihi ex adverso erat, ingredi, et ad me accedere. Hunc ut conspexeram, apertis oculis, penitus expergiscor ac dilectum continuo et vere sanctum benignumque Magistrum agnosco: stabat enim ad pedes meos, baculum suum sacrum, qui in modum crucis *a* formatus erat, gestans, stricto- *a*
que humeris injecto epirriptario, et gravi me contemplans supercilio, atque ipsa prope specie E
mihi somnum excutiens, eumque carpere nocte tota vetans, et ob insitam ac dominantem jam mihi vecordiam inertiamque iracundo similis. Neque tamen quidquam mihi dixit, sed tacitus, ac vultum exhibens subtristem adstabat; uti nec ego ei contra verbum ullum protuli: quippe quem ideo venisse putabam e cella sua, ut me a veterno suscitaret adigeretque ad surgendum: et ne genu quidem, ut ferebat consuetudo, illi inclinavi; tanto suffusus eram rubore ac verecundia.

animatque ad interruptum somno canonem prosequendum;

145 Confestim tamen de somno consurgens, aliquantulum a cubili versus orientem constiti, ac divinæ laudis canonem, juxta exhibitam mihi voluntatem atque imperium Senis exorsus sum, tum etiam quod istius officii cura liberari festinabam, maxime cum jam appareret aurora, ac solis ortum prænuntiaret: nam verebar, ne cum surrexissent fratres, me ad primas diei preces secum exsolvendas vocarent. Ubi me advertit sanctus Senex tam alacriter integro nocturnæ psalmodiæ, una cum genuflexionibus usitatis, officio perfunctum, accedens propius, stetit a F
dextris mihi, baculo suo sanctissimo innixus, priori tristitia in lætitiam, et gaudium, hilaritatemque commutata et animos mihi addidit, impulitque conantem, varia sua specie sedulitatem meam exacuens. Itaque ferventi hoc studio, atque ingenti contentione gnaviter juxta ac patienter et canens et orans, oculosque, sive huc sive illuc caput inflecterem, in magistrum, adeo mihi propinquum a dextris, ut mihi vestes attereret, intentos semper habens, totum una cum hymno Trisagio *b* ejusque oratione *c* absolvi canonem *b c*
meum, priusquam sol exortus esset.

et sub ejus finem disparet;

146 Magister autem ut postremam canonis precationem inchoare me vidit, lætus admodum per cellæ ostiolum recipere se parabat, qua venerat redire se simulans; ad quem ego solicite attentus, cœptam orationem, conveniendi ipsius desiderio, transmittere cogitatam; sed cum deprehendere ipsum intra portam sperarem, continui me, dum orationem, quam habebam præ manibus, totam decurrissem: qua completa, post eum cucurri inconsulta incensus pœnitentia, coram Deo ac

Magistro

A Magistro erubescens, quod ex profundo, in quem incideram, somno me excitatum venisset; neque adeo ullam ei reverentiam, ad pedes ejus, ut mos erat, abjectus, exhibuissem, quo quidem me prodidi, quam ingratus essem, quamque animo bardus. Unde pœnitudinis ardorem restinguere cupiens, cellam quaquaversum perlustrabam, et nemine reperto, procurrebam ad fores. O rem infortunatam! Inveni eas obseratas probe. Incertus vero anxiusque quid agerem, expergefeci fratres, singulos interrogans: si Magistrum vidissent. Sed aliud ex illis audivi nihil, nisi: Neque a diebus multis hic Magister apparuit, neque an omnino huc advenerit, scimus, in hesychasterio suo se continet, ut ipse etiam nosti. Turbavisti nos, frater, et perculisti subito, cum ita Magistrum nostrum requiris.

accedentique se postridie declarat, se discipulorum nosse arcana;

147 Verum ego multo hisce magis obstupefactus, eorum nemini visionis mysterium aperui; sed persoluta cum ipsis prima diei precatione, confestim ac celeriter ad Senem in hesychasterium, B sepositis omnibus, properavi. Datoque signo consueto, januam aperuit, recitataque oratione, Pater Noster, residens assidere me ejubet, ac subridens ait: Cur huc venisti modo, fili? Cui ego, cum aliquantulum obmutuissem: Quando in cellam venisti tu, Pater; et quandonam reversus es? Respondet ille gaudio plenus: Crede mihi, fili in spiritu dilectisssime, ab hesychasterio corpore non recessi, tametsi spiritu adfuerim tibi, ut vidisti. Noli salutem deinceps tuam negligere, noli negligere, fili, existimans latere humilitatem meam quidquid ad te pertinet: quamquam etenim soli re ipsa veritati nota sunt etiam incognita; hæc tamen etiam nobis per gratiam, non propter merita nostra, sed propter vestram salutem, patefacit. Unde nihil me quidquam fugit eorum, quæ vos agitis. Quin imo si vellem arcana vestra edicere omnia, Dei adjutorio possem. Sed cum arguere vos et confundere nolim, vestra non propalo: quoniam et ego homo sum iisdem juxta ac vos obnoxius passionibus, eamdem patiens infirmitatem.

maxime vero Sacrificii tempore de occultis edoceri:

148 Aliud dicam tibi, quoniam discipulus es mihi, et discipulis quædam cum moderatione fidere magistrum convenit. Accidit mihi frequen-
C ter, ut tempore, quo mysticam oblationem facio, complurium, qui in Laura versantur, Patrum res omnes enarrare possem ac dicere et proferre sigillatim, si esset animus. Abi nunc igitur; et rei hujus lætum nuntium ad condiscipulos defer, nihil celans, sed palam faciens, qua ratione me videris; quandoquidem et ipsi dura fide laborant, item ut tu: pro certo habeto tamen, necesse habuisse me id tibi aperire. Nam et pro te, et pro illis ratio a me exigetur in tremendo judicii die, cum Dominus gloriæ judicaturus venerit vivos et mortuos, ac redditurus unicuique vicem, prout gessit in vita; qui etiam omnium in veritate se postulantium perficit voluntatem, distribuens singulis et optima quæque et maxime conducibilia: nam sæpe, cum vel rogatus essem ab aliquo, vel ipse Dominum familiari prece arcanorum revelationem per incruentum Missæ sacrificium flagitassem, rei quæsitæ ignarus non abii, ubi castis eum invocassem hisce suspiriis: Domine, cordium arbiter, qui mentem hominum intueris,

Ἐπιστάτην, ὅτι με βαθεῖ κατακυλισθέντα ὕπνῳ διεγείρων ἐληλύθει, καὶ οὐδ᾽ ὅλως ἠσπασάμην αὐτὸν, προσπεσὼν κατὰ τὸ ἔθος τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ· ἀγνώμων φανεὶς, καὶ παχύτητα διανοίας περικείμενος. Ὅθεν τῆς μεταμελείας τὴν φλόγα σβέσαι βουλόμενος, ἅπαν ἐμπόνως ἐψηλάφηκα τὸ κελλίον, καὶ εὑρηκὼς μηδένα, ἐπὶ τὰς πύλας ἔδραμον. Ὦ τῆς ἀτυχίας! Εὗρον γὰρ αὐτὰς ἀραρότως ἀποκεκλεισμένας. Ἐν ἀπορίᾳ δὲ κατασταθεὶς, ἐξύπνισα τοὺς ἀδελφοὺς, ἕνα ἕκαστον πυνθανόμενος, εἴπερ εἴη θεασάμενος τὸν Ἐπιστάτην, καὶ μηδὲν πλέον ἀκούσας παρ᾽ αὐτῶν ἀλλ᾽ ἢ τό· Οὔτε ἀπὸ ἡμερῶν ἱκανῶν ὤφθη ἐνταῦτα ὁ Ἐπιστάτης, οὔτε ὅλως εἰ παραγέγονεν οἴδαμεν· ἐν τῷ ἡσυχαστηρίῳ αὐτοῦ πέφυκεν, ὡς οἶσθα, καὶ σύ. Ἐξένισας ἡμᾶς, ἀδελφὲ, καὶ κατέπληξας ἀθρόως, οὕτως ἀναζητήσας τὸν ἡμέτερον Ἐπιστάτην.

147 Πολὺ πλέον δὲ ἐγὼ ἐπὶ τούτοις τετηπὼς, οὐδενὶ παρ᾽ αὐτῶν ἀπεκάλυψα τὸ μυστήριον τῆς ὀπτασίας, ἀλλὰ σὺν αὐτοῖς τὴν πρώτην εὐχὴν τῆς ἡμέρας τετελεκὼς, εὐθέως καὶ παραυτὰ πρὸ πάντον πρὸς τὸν Ἐπιστάτην ᾠχόμην εἰς τὸ ἡσυχαστήριον. Μηνύσαντος δέ μου κατὰ τὸ σύνηθες, ἀνέῳξε τὴν θύραν, καὶ τὴν E
εὐχὴν τοῦ Πάτερ ἡμῶν ἀποπληρώσας, καθίσας, ἐκέλευσέ με καθισθῆναι, μειδιῶν καὶ λέγων πρός με· Διὰ τί, τέκνον, ἐνταῦτα ἐλήλυθας ἄρτι; Πρὸς ὃν, μικρὸν παρασιωπήσας, ἔφην· Πότε σὺ παραγέγονας ἐν τῷ κελλίῳ, πάτερ, καὶ πότε ὑπέστρεψας; Ὁ δὲ πάλιν διαχεόμενος ἔφη· Πίστευέ μοι, πνευματικώτατον τέκνον, ὅτι τοῦ ἡσυχαστηρίου σωματικῶς οὐκ ἀπέστην, εἰ καὶ πνευματικῶς συμπαρήμην σοι, ὥσπερ ἑώρακας. Μὴ ἀμέλει λοιπὸν τῆς σαυτοῦ σωτηρίας, μὴ ἀμέλει, τέκνον, οἰόμενος τὴν ἐμὴν ταπείνωσιν ἀγνοεῖν τὰ κατά σε· εἰ γὰρ καὶ τὰ κρύφια μόνῃ τῇ ὄντως ἀληθείᾳ γνωστὰ τυγχάνει· ἀλλ᾽ οὖν καὶ ἡμῖν δίδωσι κατὰ χάριν εἰδέναι, οὐ διὰ τὴν ἡμῶν ἀξιότητα, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑμῶν σωτηρίαν. Ὅθεν οὐδὲν διαλήθει με παντελῶς τῆς ὑμῶν διαγωγῆς· ἀλλὰ καὶ εἴπερ ἤθελον καταλέξαι πάντα τὰ ὑμῶν μυστήρια, δυναίμην ἂν διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ συνεργίας. Ἀλλ᾽ ὡς μὴ βουλόμενος ἐλέγξαι ὑμᾶς, καὶ εἰς αἰσχύνην ἀγαγεῖν, οὐ δημοσιεύω τὰ καθ᾽ ὑμᾶς, διότι καὶ αὐτὸς ἄνθρωπός εἰμι ὁμοιοπαθὴς ὑμῖν, καὶ τῆς αὐτῆς τελῶν ἀσθενείας.

148 Ἄλλο δέ σοι ἐρῶ, ἐπειδὴ μαθητὴς καθέστηκας, καὶ δεῖ τινα δι᾽ οἰκονομίαν θάῤῥειν μαθηταῖς. F
Ἐπέρχεταί μοι ὥρα πολλάκις, ἐν ᾗ καὶ τὴν μυστικὴν τελῶν θυσίαν, πλείονων τῶν ἐν τῇ Λαύρᾳ πατέρων διαγόντων μυθησαίμην ἂν, καὶ εἴποιμι καὶ λεπτομέρως καταλέξαιμι τὰ αὐτῶν, εἴπερ βουληθείην. Οὐκοῦν ἄπιθι, καὶ τοῖς σοῖς συμφοιτηταῖς εὐάγγειλον, μηδὲν ἀποκρύπτων, ἀλλὰ φανεροποιῶν, πῶς με κάτιδες· ἐπειδήπερ εἰσὶ καὶ αὐτοὶ δυσπιστίαν νοσοῦντες, κατὰ σέ. Τὸ δὲ γνῶσον σαφῶς, ὅτι ταῦτά σοι λαλεῖν ἀνάγκην ἔχω· ἐπειδὴ λόγον ὑπέρ σοῦτε καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἀπαιτοῦμαι ἐν τῇ φρικώδει ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, ὅταν ὁ Κύριος τῆς δόξης ἔλθῃ κρίναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστων τῶν βεβιωμένων τὰς ἀμοιβὰς, ὃς καὶ πάντων τῶν αἰτουμένων αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ ποιεῖ τὸ θέλημα, οἰκονομῶν ἑκάστῳ τὰ κάλλιστά τε, καὶ συμφερώτατα· πολλάκις γὰρ αἰτηθεὶς ὑπό τινος, ἢ αὐτὸς πρὸς Κύριον οἰκεῖαν βουληθεὶς ποιήσασθαι δέησιν ἕνεκεν ἀποκαλύψεως μυστικῶν πραγμάτων διὰ τῆς ἀναιμάκτου μυσταγωγικῆς ἱερουργίας, οὐκ ἀπεστράφην ἄγνωστος τῆς ζητήσεως, καθαραῖς αὐτὸν δυσωπήσας ἐντεύξεσι, καὶ εἰπών· Κύριε καρδιογνῶστα, ὁ ἐπιστάμενος τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων, ὁ πάντα γινώσκων πρὶν γενέσεος αὐτῶν, εἰ ἀρεστόν σοί ἐστι

καὶ

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MSS. GRÆCO.

καὶ καλὸν ἐνώπιόν σου, φανεροποίησόν μοι, ὅπερ αἰτοῦμαι παρά σου, ὅτι τὰ ἅπαντα δύνασαι καὶ ἀδυνατεῖ σοι οὐδέν. Πίστευέ μοι, τέκνον πιστότατον, ὅτι παραυτὰ πᾶν ὅπερ ἂν σύμφερον εἴη καὶ σωτήριον, ἐκομισάμην παρ' αὐτοῦ, ὡς οὐδέ σε διέλαθεν, ὅτε πρὸ ὀλίγων μηνῶν περὶ τῆς σῆς θείας ᾐτήσω, οὐδὲ πολλοὺς ἑτέρους.

149 Μεγάλως δὲ τεθαυμακὼς ἐπὶ τούτοις καὶ κατανυγεὶς ἠρξάμην ἐξυφαίνειν ἐγκωμίων πλοκὰς καὶ ἐπαινετικοὺς στεφάνους τῇ ἱερᾷ τοῦ Γέροντος περιτίθεσθαι κορυφῇ, δοξολογίας καὶ χαριστηρίους ὕμνους ἀναπέμπων τῷ Θεῷ. Ὁ δὲ πραείᾳ τῇ φωνῇ καὶ μετρίῳ φρονήματι ἔφη· Τί με θέλεις οὐ δικαίως ἐπαινέσαι, τέκνον· οὐκ ἐμὸς ὁ ἔπαινος, ἀλλὰ τοῦ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργοῦντος Θεοῦ, τοῦ πατρὸς τῶν φώτων, καὶ δωθῆρος τῶν ἀγαθῶν· ὅπερ γὰρ ἔφην πλειστάκις, τὸ αὐτὸ λέγω καὶ νῦν, καὶ λέγων οὐ παύομαι· ὅτι μόνῳ τῷ Θεῷ πρέπει ὁ ὕμνος, καὶ ὁ ἔπαινος, καὶ τὰ θαύματα, καὶ πᾶσα δόξα καὶ τιμὴ, τῷ ποιοῦντι μεγάλα, καὶ θαυμάσια, οὗ τῆς μεγαλειότητος οὐ μόνον αἱ λόγου μετέχουσαι φύσεις ὑπάρχουσι διαπρύσιοι κήρυκες καὶ ἐπαινέται, ἀλλὰ καὶ αἱ ἄλογοι, καὶ ἀναίσθητοι, ἅιτε παρ' αὐτοῦ λαβοῦσαι τὸ εἶναί τε καὶ γενέσθαι. Ὥσπερ γὰρ οὐ τῆς κυθάρας, ἀλλὰ τοῦ κυθαριστοῦ τυγχάνει τὸ ἐγκώμιον, ὡς ἐξ ἀναισθήτουτε καὶ νεκρᾶς οὐσίας εὐφυεστάτοις δακτύλοις τεχναζόμενουτε, καὶ ἀποτελοῦντος εὔλυρον μουσικὴν συμφωνίαν τε καὶ ἁρμονίαν, καὶ διὰ τῆς ἡδυτάτης φωνῆς τέρποντος τοὺς ἀκούοντας, οὔτε μὴν κιννύρα, χορδαίτε, καὶ κόλλοπες καὶ ζυγὸς καὶ πλῆκτρον τοὺς μισθοὺς κομίζονται, ἀλλ' ὁ ἐπιστημόνως κεχρημένος αὐτοῖς, καὶ δι' αὐτῶν τέρπνον ἐργασάμενος μελῳδίαν· ἐπειδὴ καὶ ἄνευ μουσικῶν ὀργάνων ὁ ἀοιδὸς εὔμουσον ἰσχύει ἀποτελεῖν λύραν, καὶ εὔφωνον τραγῳδίαν· οὕτως μόνου τοῦ Θεοῦ καθέστηκεν ὁ αἶνόστε καὶ ἔπαινος, καὶ οὐκ ἐμοῦ, τοῦ ξήρου καὶ νεκροῦ καὶ ἀκάρπου ξύλου, τοῦ πικρίας γέμοντος.

150 Ἔστω τις βασιλεὺς πάντα τὸν στρατιωτικὸν αὐτοῦ συναθροίσας ὅμιλον, καὶ τὸν λεπτὸν δῆμον βουλόμενος ῥογεῦσαι χρήματα, καὶ πάντας τοὺς ὑπὸ χεῖρα φιλοτιμήσασθαι· ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ προκαθεσθεὶς θρόνου, κελεύσει τὰς σακελλὰς πετασθῆναι, καὶ τινας τῆς παρεστώσης ἀπείρου τε καὶ ἀμυθήτου πληθύος, πρὸς αὐτὸν μόνον τὸ ὄμμα φερούσης, προσκαλεσάμενος, διανομέας καταστήσει. Τίνι ἂν, εἰπέ μοι, προσαφθήσεται εὐχαριστία τε, καὶ ὁ ἔπαινος; Τοῖς κατὰ χάριν τὴν νομικὴν ἐμπιστευθεῖσιν, ἢ τῷ πάντων κυρίῳ καὶ βασιλεῖ, τῷ τὰ πάντα χαρισαμένῳ, κἀυτοὺς οἰκονομικῶς ἐμπιστεύσαντος; Τί τούτων πάντως φήσεις ὑπάρχειν τὴν ἔπαινον; Εἰ γὰρ καὶ κατὰ χάριν εὐφημοῦνται, ἀλλὰ τοῦ βασιλέως ὑπάρχει ἡ εὐφημία, τοῦ φύσει γὰρ ἐνδόξου πέφυκε τῶν κατὰ χάριν δοξαζομένων τὸ κλέος· ἡ γὰρ θεόθεν ποριζομένη μοι χάρις, αὕτη οὐκ ἐμοὶ δέδωται, τῷ ἁμαρτωλῷ καὶ γυμνῷ παντοίας ἀρετῆς καὶ βίου σεμνότητος, ἀλλὰ τῇ θεοσεβεῖ, καὶ πιστῇ συνειδήσει τῶν εἰς ἐμέ τε πιστευόντων, καὶ εἰς τουτὶ τὸ ἅγιον σχῆμα, ὅπερ ταῖς ἐμαῖς ἠχρείωσα κακίαις. Ἔστι γάρ, ἔστιν, ὅτε καὶ ἐν ἀναξίοις ἐνεργεῖ, καὶ πνεῖ ἡ θεία χάρις, οὐ δι' αὐτοὺς, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν προσιεμένων ὠφέλειαν· ὥστε ὁ ἐμὲ τὸν ἀνάξιον ἐν τοῖς τοιούτοις ἐγκωμιάζων, ἐκπίπτει τοῦ δέοντος. Ὁ δοξάζων τοίνυν, τὸν Θεὸν δοξαζέτω· καὶ ὁ ἐπαινῶν, αὐτὸν ἐπαινείτω, καὶ ὁ εὐχαριστῶν, αὐτῷ εὐχαριστείτω, ᾧ πρέπει δόξα, μεγαλοπρέπεια, καὶ εὐχαριστία εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

D qui omnia nosti, priusquam facta sint, si gratum est tibi ac bonum in conspectu tuo, fac me intelligere, quod ad te peto; quia omnia potes, et nihil tibi est impossibile. Mihi crede, fidelissime fili, quidquid demum expedit ac salutare est, ab illo sum assecutus, uti nec te latuit, cum ante menses paucos de amita tua quæsivisti, nec alios plures.

cujus tamen rei nulla sibi laus;

149 Horum ego ingenti admiratione perculsus ac stimulatus, præconiorum telam ordiri cœpi, et laudum coronas sacro Senis imponere vertici, gloriam per hymnos Deo et grates referens. Verum ille mansuetis verbis, prudentiaque modesta : Quid me, inquit, immerito laudare vis, fili; non mea laus est, sed Dei, qui operatur omnia in omnibus, patris luminum, et largitoris bonorum. Quod enim dixi toties, itidem etiam nunc dico, nec dicere desinam, quod soli Deo et hymnus, et laus, et admiratio, et gloria omnis et honor competit, qui magna facit et mirabilia, cujus magnitudinis non participes tantummodo rationis B naturæ facundi sunt præcones; sed intellectus E etiam ac sensus expertes, quæque ab illo tum quod sunt, tum quod fuerunt, acceperunt. Quemadmodum etenim non cytharæ laus attribuitur, sed cytharœdo, ut qui ex re et sensu carente et mortua solertissimis tentata digitis concentum musicum ac modulatam elicit concordiam, sonoque dulcissimo delectat audientes; neque vero instrumentum musicum, chordæ, claviculi, jugum aut plectrum mercedem ferunt; sed qui scite his usus est, iisque jucundum excitavit melos; (quandoquidem et absque musicis instrumentis cantor et lyrica concinne potest et tragica modulari carmina :) ita solius Dei propriæ sunt laudes et præconia; nec ad me pertinent, qui lignum utique sum aridum et mortuum, ac sterile, plenumque amaritudine.

sed tamquam regi per ministros suis benefico, Deo debeatur.

150 Esto rex aliquis, qui convocato universo exercitu ac promiscua plebe, elargiri velit munera, subditosque suos honoribus afficere : ubi solio regali consederit, aperiri marsupia jubeat, tum ex infinita atque innumerabili adstante mul- C titudine oculis in se unum defixa, quosdam ad F se evocatos distributores constituat. Cedo, in quem actio gratiarum, et laudes congruent? In illosne, quibus per gratiam commissa est distributio; an omnium domino ac regi, qui donaverit universa, eisque prudenti ratione partitionem concrediderit? An hisce tandem deberi omnino honorem dices? Tametsi enim etiam ipsi pro ratione concessi sibi favoris laudantur, laus tamen propria est regis : siquidem omnis eorum gloria, qui per factam sibi gratiam extolluntur, ad eum proprie redit, qui illa per naturam est dignus. Adde, quod quæ mihi divinitus confertur gratia, non illa mihi peccatori, omnique virtute ac vitæ honestate denudato concessa est; sed religiosæ fidelique eorum conscientiæ, qui fiduciam in me, atque in sanctum hunc habitum, quem peccatis meis inutilem feci, reponunt. Contingit etenim, contingit enim vero agere divinam gratiam ac spirare etiam in indignis, non illorum causa, sed propter recurrentium ad eos utilitatem : ut adeo, qui me indignum ob talia exornat elogiis, in æquitatem impingat. Itaque qui glorificat,

Deum

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO EX MS. GRÆCO.

A Deum glorificet; qui laudat, ipsum laudet; qui gratias agit, agat illi, cui convenit honor, et gloria, et gratiarum actio in secula. Amen. Profundam igitur etiam hic ejus humilitatem ac pietatem suspiciens, dignasque stylo voces apud me servans discessi, Deum glorificans, veneransque inspiratam divinitus doctrinam ejus et gratiam, quam nihil eorum divinum numen celabat, quæ ad occultam nostram discipulorum conversationem attinerent : quod cum ex allata tum ex afferenda modo narratione perspicuum est.

Θαυμάσας οὖν καὶ ἐν τούτοις τὴν πολλὴν ταπείνωσιν αὐτοῦ καὶ εὐλάβειαν, καὶ τοὺς ἀξιογράφους λόγους ἐν ἐμαυτῷ φυλάξας ἀνεχώρησα, δοξάζων τὸν Θεὸν, καὶ τὴν θεόπνευστον αὐτοῦ ἐκθειάζων διδασκαλίαν, καὶ χάριν, ἧς οὐδὲν ἀπέκρυπτε τὸ θεῖον τῆς ἡμῶν τῶν μαγητῶν λατραίας διαγογῆς. Φανερὸν δὲ τοῦτο ἔκτε τῆς εἰρημένης καὶ τῆς νυνὶ λεχθησομένης διηγήσεως.

Leontium ob litigium occultum cum fratre

151 Rixabamur aliquando ego et alius discipulus, verbisque nos invicem contumeliosis proscindebamus, utpote infirmi ambo ; sed breve tamen tempus contentio tenuit : nam flamma erat, quæ ut exarserat, extincta est, et fervor subitaneus, qui rore spirituali fraternæ dilectionis per potentis apud Deum Magistri preces, interpellationesque conquievit; ad quem reconciliati, ac facta utrimque pace, una cum reliquis condiscipulis adivimus, salutares ejus adhorta-

B tiones sub sabbati vesperam excepturi, cupientes etiam Dominicæ sanctæ pervigilium celebrare cum patribus. Ubi jam ventum ad eum erat, atque ad audienda ejus præcepta consederamus, docere incipit, et nos de charitate commonefacere. Ut autem sapientibus suis sermonibus oscitanter nos animadvertit attendere, stomachatus ait : Quousque, o miseri, omniumque infeli-

d cissimi, utraque inscitia laborabitis *d*, vitæ vestræ simul et salutis immemores, existimantes me latere quod agitis? Si vultis, etiam ego triumphabo de arcanis vestris omnibus, quorum multa, ne vos confundam, studio prætermittens, partem aliquam utilitatis vestræ gratia profero.

151 Ἐφιλονεικήσαμέν ποτε ἐγὼ, καὶ ἄλλος μαθητὴς, καὶ ὀνειδιστικοῖς λόγοις ἀλλήλους καθυβρίσαμεν, ὥστινες ἀσθενεῖς τυγχάνοντες· ἀλλ' ὅμως πρὸς βραχεῖαν ὥραν ἡ φιλονεικία διέμεινε· φλὸξ γὰρ ἦν, καὶ ἐσβέσθη, καὶ βράσμα βραχὺ, καὶ κατέπαυσεν ὑπὸ τῆς πνευματικῆς δρόσου τῆς φιλαδελφικῆς εὐμενείας διὰ τῶν θεοπειθῶντος Ἐπιστάτου εὐχῶν καὶ ἐντεύξεων, πρὸς ὃν καταλλαγέντες, καὶ μετ' ἀλλήλων εἰρηνεύσαντες, ἅμα τοῖς λοιποῖς συμφοιτηταῖς ἐπορεύθημεν τῶν ψυχωφελῶν αὐτοῦ ἀκοῦσαι παραινέσεων ὀψὲ σαββάτου, καὶ βουλόμενοι μετὰ τῶν πατέρων τὴν παννυχίδα τῆς ἁγίας κυριακῆς ἐκτελέσαι· καὶ ἐλθόντων E ἡμῶν πρὸς αὐτὸν, καὶ εἰς ἀκρόασιν τῶν ἱερῶν αὐτοῦ διδαγμάτων καθεσθέντων, ἤρξατο διδάσκειν καὶ νουθετεῖν ἡμᾶς περὶ ἀγάπης. Ἰδὼν δὲ ἡμᾶς ἀμελῶς τοῖς σοφοῖς αὐτοῦ προσέχοντας λόγοις, ἠγανάκτησε καὶ εἶπεν· Μέχρι τίνος, ὦ ταπεινοὶ, καὶ πάντων ἐλεεινότατοι, ἐπ' ἀμφοτέραις σχολανεῖτε ταῖς ἀγνοίαις, καταφρονοῦντες τῆς ὑμετέρας ζωῆς καὶ σωτηρίας, δοκοῦντες ὅτι διαλανθάνει με ὁ ὑμέτερος βίος; Εἰ βούλεσθε, κἀγὼ τριαμβεύσω τὰ μυστήρια ὑμῶν πάντα, ὧν τὸ πλῆθος παραιτησάμενος εἰπεῖν, ἵνα μὴ καταισχύνω ὑμᾶς, μέρος τι λέγω διὰ τὴν ὑμετέραν ὠφέλειαν.

publice redarguit,

152 Ita locutus, intento in me digito, condiscipulos reliquos sic affatur : Miserabilis ille atque infortunatissimus cum illo misero infelicique, qui ei vicinus assidet, altercatus est hodie, et insanis mutuo se dicteriis convitiisque impetivere : nam ille per hoc atque hoc oppugnabatur; hic autem per hoc et hoc superabatur; alius vero talem ac talem habebat cogitationem;

C et unamquamque singillatim declarans coram omnibus arguebat. Quin ita agebat, acsi multa insuper adducturus jam esset in medium ; sed victus commiseratione videbatur, cum ita subjecit : Salvatorem orabo pro vobis, filiis meis dilectis, qui pro mundi vita et salute crucem pariter et necem pertulit, ut animas nostras ab omnibus satanicis insidiis impetuque servaret. Atque his dictis, manus ad cœlum sustulit, et bene precatus nobis, venerandæ crucis signo armatos ad templum dimisit. Nos digressi cum multa compunctione vigilias cum patribus absolvimus, glorificantes Deum, et Senis virtutem reverentes.

152 Καὶ οὕτως εἰπὼν, δακτυλοδεικτῶν με, τοῖς λοιποῖς συμφοιτηταῖς φησιν· Ὁ ἐλεεινὸς οὗτος, καὶ πανάθλιος ἐφιλονείκησε σήμερον μετ' ἐκείνου τοῦ ὄντος αὐτῷ παραπλησίου ἐλεεινοῦ καὶ παναθλίου, καὶ κακῶς ἀλλήλους ἐσφενδόνησαν μωραῖς ὕβρεσιν καὶ ὀνείδεσιν· ἐκεῖνος γὰρ ὑπὸ τοῦδε πολεμεῖται, καὶ οὗτος ἐπὶ τοῦδε καὶ τοῦδε ἡττᾶται, καὶ ὁ ἄλλος τοιόνδε, καὶ τοῖον λογισμὸν ἔχει· καὶ ἁπλῶς ἕνα ἕκαστον δεικνύων εἴλεγχε κατὰ πρόσωπον πάντων. Ἀλλὰ F δὲ καὶ πολλὰ λέγειν ἠπείλει τῷ σχήματι, ἀλλὰ ὑπὸ τῆς συμπαθείας κεκρατημένος ἐφαίνετο, λέγων· Ὑπὲρ ὑμῶν, τῶν ἀγαπητῶν τέκνων, δέομαι τοῦ Σωτῆρος, τοῦ ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας σταυρόντε καὶ θάνατον ὑπομείναντος, ἵνα τὰς ἡμῶν ψυχὰς σώσῃ ἀπὸ πάσης σατανικῆς ἐπιβουλῆς, καὶ ἐνεργείας. Καὶ οὕτως εἰπὼν, τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέσχεν, καὶ εὐλογήσας ἡμᾶς, καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ τιμίου σταυροῦ ἐφοδιάσας, εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπέλυσεν. Ἡμεῖς δὲ πορευθέντες, μετὰ πολλῆς κατανύξεως τὴν ἀγρυπνίαν μετὰ τῶν πατέρων ἐξετελέσαμεν, τὸν Θεὸν δοξολογοῦντες, καὶ τὴν τοῦ Γέροντος ἀρετὴν ἐκθειάζοντες.

Gravem alterius tentationem cognoscit in visione nocturna,

153 Cum alias ego et alii ex discipulis duo in hesychasterium iremus ad Magistrum, ad ejus præcepta cœlesti plena lumine audienda, pro more consedimus; et ut ab ejus ore pendebamus, sic unum eorum, qui nobiscum erant, affatus est : Quid causæ est, fili, cur satanicis infestatus cogitationibus, nihil huc usque mihi significaveris? Ille autem moratus aliquamdiu : Da veniam, inquit, o Pater, et pro me deprecare. Cui Senex :

153 Ἄλλοτε ἐγὼ καὶ ἄλλοι δύο τῶν μαθητῶν ἀπελθόντες πρὸς τὸν ἐπιστάτην εἰς τὸ ἡσυχαστήριον, ἐκαθέσθημεν συνήθως ἀκροώμενοι τῶν φωτιστικῶν αὐτοῦ διδασκαλιῶν, καὶ ὡς ἀτενίζοντες ἦμεν πρὸς αὐτὸν, φησὶ πρός τινα τῶν σὺν ἡμῖν· Διὰ τί δεινῶς ὑπὸ σατανικῶν ἐνοχλούμενος λογισμῶν, τέκνον, οὐκ ἐγνώρισάς με ἕως τοῦ νῦν; Ὁ δὲ μετὰ ὥραν· Συγχώρησον, ὦ πάτερ, ἔφη, καὶ εὖξαι ὑπὲρ ἐμοῦ. Ὁ δὲ Γέρων εἶπεν· Δημοσίευσον οὓς ἔχεις λογισμοὺς, ἵνα

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

σὺν θεῷ θεραπεύσω αὐτούς· μετὰ γὰρ τὸν κανόνα τῆς νυκτερινῆς ψαλμῳδίας ὁρῶ κατ' ὄναρ μέγαν δράκοντα καὶ ἐρεμνὸν, φρικώδεις ἔχοντα φοινικοέντας καὶ δαφοινοὺς ὀφθαλμοὺς, κατατρέχοντά σε καὶ κεχηνότα, καὶ καταπιεῖν ἀπειλοῦντα· σὲ δὲ δακνόμενον, καὶ φεύγοντα, καὶ πρότερον μὲν τῆς βοηθείας μου μὴ δεόμενον, ἐγγὺς ὑπάρχοντος· ὕστερον δὲ φοβηθέντα, καὶ πρὸς τὸ θαναθωθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, ἤδη κατεχομένου, ἐλεεινὰς δεητικῶς ἀφιέντα φωνὰς, καὶ λέγοντα· Ὄρεγέ μοι χεῖρα, Ἐπιστάτα, ὄρεγε χεῖρα, καὶ φθάσον με, πρὶν θάνω, καὶ ἔκσπασόν με τοῦ καταδιώκοντός με, καὶ χαλεπωτάτου θηρός. Ἐγὼ δὲ τῆς δεήσεώς σου ἀκηκοὼς, τῷ τῆς συμπαθείας κέντρῳ νυγεὶς, ἀνέστην, καὶ λαβὼν, ὅ πρόχειρον εὑρέθη, ἐπιτηδειότατον ὄργανον, καιρίως αὐτὸν ἐτραυμάτισα, ὅμως δὲ θανατηφόρον πληγὴν οὐ δέδωκα, οὐχ ἑκὼν, ἀλλ' ἐπειδὴ τετραυματισμένος φυγὼν με δρομέως ἤρπυσεν ἐπὶ τὸ ἑαυτοῦ φωλεὸν, καὶ ἄφαντος γέγονε, λύπην ἐγκαταλιπών μοι δεινὴν, τὴν κακίστην αὐτοῦ μὴ καταθλάσαντι κεφαλήν· ὅθεν φοβοῦμαι, ὅτι φονεῦσαι αὐτὸν βουληθεὶς, ἀγριώτερον μᾶλλον ἀπειργασάμην κατά σου· ὥσπερ γάρ τις λέων (B) ἐπὶ ποίμνην προβάτων ἐπελθὼν, ὑπὸ τοῦ ποιμένος δεινῶς ἀπελασθεὶς, θηριωδέστερος γίνεται, καὶ μανικῶς ὡρμώμενος ἁρπάζει τὰ πρόβατα· οὕτω καὶ ὁ νοητὸς θὴρ, ὅταν μὴ συντριβῇ τὴν κάραν, ὅταν μάχηται, ἐπὶ πλέον λυττᾷ, καὶ μαίνεται.

154 Ταῦτα οὖν ἀκούσας ὁ ἀδελφὸς ἔφριξεν, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τοῖς ἴχνεσιν ἐπιθεὶς τοῦ Ἐπιστάτου ἔφη· Συγχώρησόν μοι, ὦ πάτερ, τῶν παρῳχηκότων μου πταισμάτων τὸ πέλαγος, καὶ περιτείχισόν με ταῖς σαῖς πρὸς τὸ Θεῖον προσευχαῖς, ἐπαγγελλόμενον ἀπὸ τοῦ νῦν ποιήσασθαι διορθώσεως ἀπαρχήν. Ἕνεκεν γὰρ τούτου παρεγενόμην πρός σε, ἵνα τοὺς ἐμοὺς ἀποκαλύψω σοι λογισμοὺς, οὓς οὐκ ἀπέκρυψεν ἀπό σου ὁ τῶν κρυφίων ἐταστὴς Θεός. Παρακαλῶ τοίνυν μικρὸν ἰδιάσαι σὺν ἐμοὶ, ἵνα σὺν Θεῷ καὶ πάλιν ἀπ' ἐμοῦ μαθὼν, ἀποδιώξεις αὐτούς. Ὁ δὲ μετ' αὐτοῦ ἰδιάσας, καὶ γνοὺς ὃν ἔσχεν ὁ μαθητὴς σατανικὸν πόλεμον, καὶ τὰς ἐνθυμήσεις τὰς πονηρὰς, ὡς σοφὸς ἐθεράπευσεν ἰατρὸς ταῖς ἑαυτοῦ εὐχαῖς τε καὶ (C) πνευματικαῖς βοηθείαις, καὶ μεθ' ἡμῶν εἰς τὸ κελλίον ἀπέλυσεν αὐτὸν, σῶον καὶ ὑγιῆ. Τὴν τελείαν δὲ αὐτοῦ θεράπειαν ἀνήγγειλεν ἡμῖν ὁ ἀδελφὸς, καθομολογῶν τῷ Θεῷ χάριν καὶ τῷ ὑμετέρῳ Ἐπιστάτῃ. Ὕστερον δὲ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας λαβὼν μήνυσιν παρὰ τοῦ Ἐπιστάτου, ἐπὶ τὴν Ἁγίαν ἀνεχώρησε πόλιν. Ἐν αὐτῇ δὲ μικρὸν αὐτοῦ διαποιήσαντος χρόνον, ὡς ἔφη ἡμῖν ὁ Ἐπιστάτης, συνηγμένοις παρ' αὐτῷ· ἴδον ἔτι τὸν σκοτεινὸν δράκοντα ἐκεῖνον, τρέχοντα κατόπισθεν ἐκείνου τοῦ ταπεινοῦ ἀδελφοῦ, κᾀυτὸν ἐφθακοτα, καὶ ἀλγηνῶς τετρωκότα· εὗρε γὰρ αὐτὸν μονωθέντα τῆς ποιμενικῆς προστασίας, ὡς λύκος πρόβατον ἐν ἐρήμῳ πλανώμενον. Ταῦνα οὖν τοῦ Γέροντος εἰπόντος, μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας ὁ ἀδελφὸς ἐκεῖνος εἴχετο πορρωτάτης ὁδοῦ, ἣν πρόην ἔσχε κατὰ νοῦν, κᾀκεῖσε χρονίως διέμεινεν, ἕως τῆς τῶν τῇδε τοῦ Γέροντος μεταστάσεως, μεθ' ἣν παρεγένετο, πῶς, καὶ ποίαν πολιτείαν, οὐκ οἶδα· ὁ Θεὸς οἶδεν, ὁ ἐμβατεύων καρδίας, καὶ νεφροὺς, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

155 Φύματα ἐν τοῖς ὤμοις καὶ ἐν τῷ αὐχένι τοῦδε τοῦ ἁγίου Γέροντος ἐφύησάν ποτε οὐ μεγάλα, καὶ τούτων κατεφρόνει σεμνυνόμενος, ἐφ' οἷς ἡ σὰρξ ἐδαμά-

(D) Dic, age, cogitationes, quas habes in animo, ut eis, opitulante Deo, remedium afferam : per quietem etenim, post nocturnæ psalmodiæ canonem, immanem et atrum vidi draconem, cruentis oculis cædemque spirantibus, irruentem in te, et hiante rictu absorbere te minantem ; te vero morderi vidi ac fugere, et principio quidem non implorare auxilium meum, cum in propinquo essem ; sed postea perterritum, proximumque ut ab eo, jam te tenente, occidereris, miserabiles suppliciter edere clamores ac dicere : Porrige manum mihi, Magister, manum porrige, et præveni me, priusquam moriar ; ac persequenti me ferocissimæ belluæ eripe. Ego vero, ut audivi preces tuas commiserationis stimulo percitus, surrexi, et arrepto, quod in manus incidit, aptissimo instrumento, opportune illi vulnus inflixi, non tamen letiferum ; non quod facere id nollem ; sed quia, accepta plaga, me fugiens confestim prorepsit in antrum suum ac disparuit relicto mihi dolore peracerbo, quod caput illi perniciosissimum non comminuisssem. Quare vereor, ne (E) eum interficere tentando, in te vehementius efferaverim : nam ut leo in ovium gregem ruens, si a pastore strenue abigatur, evadit ferocior, actusque in rabiem, oves abripit ; sic et bellua illa spiritualis, dum non conteritur illi caput, dum lacessitur, incendit iras et multo impotentius furit.

et tunc quidem fatentem curat; sed paulo post videt denuo periclitantem.

154 Cohorruit frater hæc audiens, vultuque ad Magistri pedes abjecto : Parce, inquit, mihi, o pater, aufer delictorum meorum præteritorum oceanum ; et tuis apud Deum precibus, ut mœnibus, me circumda ; siquidem spondeo fructum dehinc correctionis afferre : nam illam ipsam ob rem ad te veni, ut cogitationes tibi meas, quas arcanorum scrutator Deus latere te noluit, aperirem. Obsecro te igitur, tantillum ut mecum, remotis arbitris, agas, ut eas ope divina iterum, etiam ex me, intelligens, dispellas. Tum ille seorsum cum illo digressus, nec ignarus quod satanæ bellum, et quam pravos animi motus discipulus sustineret, eos, ut medicus expertus et (F) orationibus suis, et spiritualibus adjumentis compescuit ; illumque nobiscum una salvum ac sanum remisit ad cellam. Sanationem vero perfectam renuntiavit nobis frater, acceptam Deo ac Præsidi nostro gratiam referens. Deinde, cum ita significatum sibi esset a Magistro, post paucos dies in Sanctam sese urbem recepit. Neque vero diu istic fuerat, cum ait nobis apud se congregatis Magister : Nigrum illum iterum draconem vidi infelicis illius fratris prementem pone vestigia, eumque assequentem ac misere devorantem : invenit enim eum pastorali destitutum præsidio, ut ovem lupus in eremo palantem. Haud multo itaque post, quam ista Senex dixisset, longissimum, quod pridem in animo habuerat, iter arripuit ille frater, ibidemque ad obitum usque Senis permansit ; post quem rediit, qua ratione, quave vivendi norma, nescio ; novit scrutans corda et renes Deus, cui gloria in secula. Amen.

Monachum arguit vitæ extra monasterium male actæ :

155 Enata aliquando erant sancto Seni per humeros et cervicem tubercula, quæ cum dissimulans ille contemneret, corpus omnino pessum-

dabant

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

A dabant. Patres, ubi eum sic affectum viderunt, continuis precibus persuaserunt tandem, ut aliquid isti malo adhiberet remedii. Cum obsequeretur, et ad obedientiæ se leges componeret, operam ei navabat ex patribus Syrus aliquis, vir expertus, qui tumores bis terve per hebdomadam pharmacis mordacissimis inungebat. Contigit autem per dies illos, cum hic Senem, me præsente, curaret, hominem quemdam intrare habitu indutum monachico : nam in maxima Laura olim habitaverat, et Senis institutionibus interfuerat non semel. Quem ut conspexit, inclinato capite, manus ei ac pedes exosculatus est ; resalutat eum vicissim Senex, tum sic interrogat : Ubi tanto jam tempore moratus es ? Neque enim extra monasterium hærere te tam diu decebat in seculo : quia uti piscis, si diu detinetur extra aquas, moritur ; ita monachus, si moras trahat in seculo, mortem incurrit spiritualem, naturali nihilo minus gravem : eam et tu passus es, tot, inter seculares homines, in peccata prolapsus, dudumque sauciatus ac semivivus, quin
B imo plane mortuus : Dominum enim testor et quidquid creatum est, male vixisse te quo tempore istic fuisti.

neganti singula peccata enumerat.

156 Sed negans id frater respondit : Tempus illud non male transactum est : nihil enim detrimenti passus sum, tametsi Laura perdiu abfuerim. Tum repletus Spiritu sancto Senex, et vultu solis instar coruscante : Quid est, inquit, græce alloquens, miser et infelicissime ? Non satis tibi erat scelerum tuorum tam gravium multitudo ? Etiam oneri vis onus adjicere ; nec peccata confitens, nec rediens ad pœnitentiam ? Dic mihi, quid in illa civitate commisisti ? Quid in illa regione ? Tum quæ in pago isto patrata abs te sunt ? Spurca profecto edixi modo quæcumque admisisti crimina ; siquidem infirmitatem, cui et ego pariter sum obnoxius, novi probe, perinde atque urbium ac locorum nomina. Erubescens vero admodum frater ac stupore simul et formidine correptus, ad ejus genua provolvit sese, peccatorum suorum confessionem instituit, precum Senis
C subsidium flagitat, et gerere se melius spondet imposterum. Senex vero multis eum denuo adhortatus, benedictioneque impertitus, dimisit, Deum, et acceptam Deo virtutem illius meritis præconiis celebrantem.

ζετο. Ἰδόντες δὲ αὐτὸν οἱ πατέρες διακείμενον οὕτως, ἱκανὰ προβάλλοντες δυσωπήματα ἔπεισαν αὐτὸν περιποιήσασθαι αὐτά. Πεισθέντος δὲ αὐτοῦ, καὶ τοῖς τῆς ὑπακοῆς ὑπείξαντος θεσμοῖς, ἐσχόλαζεν αὐτῷ τις τῶν πατέρων Σύρος ἔμπειρος, δίς τῆς ἑβδομάδος ἢ τάχα καὶ τρὶς χρίων φαρμάκοις δριμυτάτοις τὰ φύματα. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων τούτου περιποιουμένου τὸν Γέροντα, ἐμοῦ παρόντος, εἴσερχεταί τις μοναχικὸν περιβεβλημένος σχῆμα · ἦν γάρ ποτε καθίσας ἐν τῇ μεγίστῃ ἡμῶν Λαύρᾳ, καὶ ἐσχολακὼς οὐχ ἅπαξ τῷ Γέροντι · ὃν θεασάμενος, κλίνας τὴν κεφαλὴν κατεφίλησε τὰς χεῖρας, καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἀντασπασάμενος δὲ αὐτὸν ὁ Γέρων, ἐπυνθάνετο λέγων · Ποῦ τὸν τοσοῦτον καιρὸν διῆγες; Οὐ γὰρ ὤφειλες ἐν τῷ κόσμῳ χρονίσαι μοναστηρίου ἐκτὸς, ἐπειδὴ καθάπερ ὁ ἰχθὺς ἔξωθεν τοῦ ὕδατος χρονίζων τελευτᾷ · οὕτω καὶ ὁ μοναχὸς, ἐν τῷ κοσμῳ βραδύνων, νοητὸν ἀποθνήσκει θάνατον, οὐχ ἧττονα τοῦ φυσικοῦ · ὃν καὶ σὺ πέπονθας ἐν τῷ κόσμῳ περίπεσὼν ἁμαρτίαις, καὶ βραδέως τραυματισθεὶς καὶ ἡμιθανὴς, μᾶλλον γὰρ ὁλοθανὴς γεγονώς. Μαρτυρῶ γὰρ ἐνώπιον τοῦ Κυρίου καὶ πάσης τῆς κτίσεως, ὅτι κακῶς ἐβιώσω E
τὸν καιρὸν τοῦτον ἔνθα ἦς.

156 Ὁ δὲ ἀδελφὸς ἀρνούμενος, ἔφη · Τὸν καιρὸν τοῦτον παρῆλθον οὐ κακῶς · οὐδὲ γὰρ ἐβλάβην, καίπερ χρονίσας τῆς Λαύρας ἐκτός. Ὁ δὲ Γέρων, Πνεύματος ἁγίου ἐμπλησθεὶς, ἔφη πρὸς αὐτὸν ἑλληνιστὶ, τὰν ὄψιν ἔχων ἴσην ταῖς τοῦ ἡλίου μαρμαριγαῖς · Τί ἔνι, ταπεινὲ, καὶ τρισάθλιε; Οὐκ ἤρκησέν σοι τῶν φορτικῶν σου πλημμελημάτων ἡ πληθύς; Ἀλλὰ θέλεις ἐπεισάξαι βάρει βάρος ἕτερον, μὴ ἐξομολογούμενος τὰς ἁμαρτίας σου, μηδὲ εἰς μετάνοιαν ἐρχόμενος; Τί πεποίηκας, εἰπέ μοι, ἐν τῇ πόλει τῇδε; Καὶ τί πεπρακας ἐν τῷ χωρίῳ τῷδε; Καὶ τίνα τὰ πεπραγμένα σοι ἐν τῇ κώμῃ τῇδε; Τὰ σαπρὰ ὄντως, ἐπήγγειλα ἂν, ὅσα εἰργάσω φαῦλα · εἰ μὲν καλῶς οἶδα τὴν ἀσθένειαν, ἣν ὁμοίως περίκειμαι κἀγὼ, ὥσπερ καὶ τὰ ὀνόματα τῶντε πόλεων καὶ τῶν χωρίων. Ὁ δὲ ἀδελφὸς, λίαν αἰδεσθεὶς, ἐκπλήξει τε, καὶ φόβῳ συσχεσθεὶς, ἐγονυπέτησε, τῶν πταισμάτων αὐτοῦ ποιούμενος τὴν ἐξομολόγεσιν, καὶ τὴν τῶν εὐχῶν τοῦ Γέροντος χορηγίαν αἰτούμενος, καὶ σωφρονεῖν τὸ λοιπὸν παρεγ- F
γυώμενος. Ὁ δὲ Γέρων πολλὰ παραινέσας αὐτὸν, καὶ εὐλογήσας, ἀπέλυσε δοξάζοντα τὸν Θεὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ θεάρεστον ἀρετήν.

ANNOTATA D. P.

a *Baculi gestamen omnibus Orientis monachis commune conatur in symbolis Antonianis* § 10 *ostendere Raynaudus noster ; ac seorsim* § 12 *agit de signo* T *eidem baculo superimposito, vel ex eodem formato. De quibus et nos egimus die* 17 *Januarii post Vitam S. Antonii in disquisitione de Ordine Antoniano : cujus insigne* T, *vel, ut barbare vocari solet,* potencia. *Quam vocem nescio cur Aymarus, aliique eum secuti, accipiant pro furcilla axillari ; cum in idiomate Francico cujusvis generis furcam, transverso desuper ligno formatam, significet : sive ea grandior firmiorque ex trabe, ad reorum supplicia, sive ex tereti baculo axillæ subjiciatur, ad corporis fulcimentum ; seu manu stringatur ad firmandos gressus. Et posterior quidem usus omnium frequentissimus. Vox ipsa cum novis dominis delata in Galliam est ; uti et ceteræ pleræque in Francica lingua originis non Latinæ. Radix nullo syllabico augmento variata apud Teutones omnes usurpata* pote *stipitem, resectis undique ramis uno alterove capite dumtaxat extante præmunitum communiter significat. Potentiam autem manualem et Vallumbrosanus Ordo ex veteri probabiliter abbatum Benedictini Ordinis instituto, in usu atque insigniis habet, et omnes S. Antonii imagines.*

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

imagines. Neque dubito quin longiores potentias, quas in Officio sacro argento inductas quidam e canonicis manibus gestant, solius magnificentiæ studium produxerit ultra eam, qua primitus institutæ fuere, formam bacillorum. D

b *Tempore Theodosii Junioris ac Patriarchæ Procli, cum terræ motus grandis omnes urbis Constantinopolitanæ incolas evocasset in campum, præeuntibus Cœlitibus Deo accinere didicerunt mortales Trisagion:* Ἅγιος ὁ Θεός· ἅγιος ἰσχυρός· ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς. *Quem in die Parasceves, eo scilicet, quo primum institutus est tempore (nam* πρὸ τῆς ἀναστάσεως *habent ad* XXV *Septembris Menæa) quo die hujusmodi memoriam festive recolunt (ipso Parasceves die ad hoc impedito) utraque lingua decantat ecclesia Occidentalis; Orientalis vero in Laudibus et in Missa quotidie solenniter iterat, et privatim frequentius atque impensius quam ullam aliam habet in ore. Adi sis Goarem in Euchologio folio* 126. *Finito autem* τῷ νυκτερινῷ *seu nocturnæ psalmodiæ canone, subjiciebatur Trisagion, antequam psalmi* τοῦ ὄρθρου, *Auroræ scilicet sive Laudum cum suis orationibus recitarentur, totumque interim suffumigabatur templum.*

c *Non tantum orationem Dominicam sive Pater noster intellige, in Euchologio ante Officium Laudum præscriptam, cum adjunctis clausulis fol.* 48; *sed ipsos quoque sex Laudum psalmos cum suis decem orationibus, ut patet ex proximis verbis num.* 146 : Magister autem ut postremam canonis precationem inchoare me vidit. *Imo addendæ quoque sunt ceteræ hujus Officii appendices usque ad Primam; quam paulo post Leontius dicit se cum fratribus a se ad perquirendum Magistrum excitatis absolvisse. Et vero sicut apud Latinos Matutini nomine etiam Laudes velut ejus conclusio quædam comprehenduntur; ita cum nocturnum canonem simpliciter dicunt Græci, illam quoque partem intelligere solent, quæ seorsim sumpta* τοῦ ὄρθρου *nuncupatur.*

d Σχολανεῖτε *inflectitur a* σχολανεῖν : *pro quo commune dicitur* σχολάζειν *vel* σχολεῖν, vacare.

B E

CAPUT XIII.

Spiritu sancto afflatus discipulos hortatur ad compunctionem, atque ad attentionem ac fervorem in orationi et psalmodia.

Ἄλλοτέ τινων ἐκ τῶν πατέρων ἐν σαββάτῳ περὶ τρίτην ἢ τετάρτην ὥραν τῷ θεοφόρῳ Γέροντι παρακαθημένων, καὶ τῶν ψυχωφελῶν αὐτοῦ ῥημάτων ἀκροωμένων, ὀλίγον συνακούσας, τινὰ χρείαν ἐν τῷ σπηλαίῳ ποιῆσαι ἀνέστην· ἐν τοῖς σπηλαίοις γὰρ τοῦ Καλαμῶνος διετρίβομεν, Τεσσαρακοστῆς τότε οὔσης. Ὡς οὖν ἐνήργουν, θεοπνεύστου χάριτος αἰσθανθεὶς ὁ Γέρων ἐν ἑαυτῷ πνευούσης καὶ λαλούσης, ἐφώνησέ με λέγων· Λεόντιε ταπεινὲ, δεῦρ' ἴθι, καὶ κάθισον παρ' ἐμοί. Ἐγὼ δὲ. Ναὶ, πάτερ, ἰδοὺ ἔρχομαι, ἔφην. Ὁ δὲ πάλιν μετ' ὀλίγον ἐφώνησεν· Ἐλθὲ ἐκεῖθεν, Λεόντιε ταπεινέ. Καὶ τὸ αὐτὸ τρίτον ἔφη· Ὡς λέγω σοι, ἐλθὲ ἐκεῖθεν, Λεόντιε ταπεινὲ, καὶ ἐλεεινὲ, καὶ ἃ μετὰ χεῖρας ἔχεις ἀνόητα, ἄφες ἄρτι· οὐ γὰρ ἃ δύναμαι λαλεῖν, ἐπέρχεταί μοι καὶ πάντοτε· οὐ γὰρ ἐγώ εἰμι ὁ λαλῶν. Εὐθέως δὲ καὶ παραχρῆμα ὅσα εἶχον μετὰ χεῖρας ἀφιέμενος, ἀπῆλθον πρὸς αὐτὸν, καὶ θεωρῶ τὴν ὄψιν αὐτοῦ κατανύξεως, καὶ ἀγαλλιάσεως μεστὴν, καὶ οὐκ ἐοικυῖαν πυρὶ, οἵαν πλειστάκις εἶδον αὐτὴν ἐν τῇ ἐπιφοιτήσει τῆς θείας χάριτος ἐν αὐτῷ· εὐλαβείᾳ γὰρ τότε πολλῇ, καὶ φαιδροτάτῃ πραΰτητι καθαγλαϊσμένη ἐφάνη μοι· ὅθεν νιφάδων ἀνετώτεραι, καὶ δροσερῶν ψεκάδων ἠρεμώτεραι, καὶ μαργαριτῶν λαμπρότεραι, καὶ παντὸς γλυκέως καρποῦ προσηνέστεραι ἀπὸ τοῦ γλυκεροῦ τούτου στόματος αὐτοῦ προΐεσαν αἱ θεοδίδακτοι παραινέσεις, καὶ διδαχαὶ τὸ βάθος αὐτῷ τῶν φρενῶν κιχάνουσαι, ἐξ ὧν ἠδυνήθην, καίπερ οὐ δοχεῖον διανοίας κεκτημένος καθαρὸν, μέρος τι καρπώσασθαι κατανύξεως, νύττον με ἐφ' ἡμέρας ἱκανὰς σεμνῶς πολιτεύεσθαι, καὶ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας ὀδύρεσθαι, καὶ τῷ Θεῷ χαριστηρίους ἀναπέμπειν ᾠδάς.

C

Subito S. Spiritus illapsu ad discipulos instruendos impellitur:

Cum alio quodam tempore die sabbati circa tertiam aut quartam horam Seni deifero assiderent quidam e patribus, et salutaribus ejus sermonibus darent operam, postquam tantisper attendissem ipse cum ceteris, surrexi necessarii aliquid in spelæo expediturus: versabamur enim tum temporis, durante scilicet quadragesima in speluncis Calamonicis. Ut igitur operi intentus eram, Senex spirantem in se ac loquentem Dei gratiam sentiens, inclamavit me dicens: Leonti miser, huc accede, et sede hic apud me. Ego vero: Optime, inquam, Pater; jam adero. At ille paulo post iterum clamitat: Huc propera, miser atque infelix Leonti. Idemque dicit tertio: Leonti miser ac deflende, huc veni, cum jubeo, et inepta, quæ præ manibus habes, omitte modo: non enim semper occurrunt mihi quæ, jam possum dicere: nam non sum ego qui loquor. Continuo itaque omnibus, quibus distinebar, sepositis ad illum accedo, ac vultum ejus intueor compunctione et gaudio exundantem, non jam igni similem, ut eum sæpissime illapsa Dei gratia videram: nam multa mihi tum pietate, jucundissimaque relucere videbatur dulcedine: hinc decidua nive copiosiora, leniora stillanti rore, margaritis lucidiora, et fructu quantumlibet sapido dulciora ab ore ejus illo suavi tradita divinitus monita ac præcepta, quæ aditum ei ad intimos animorum aperirent recessus, promanabant. Ex quibus, quamquam perpurgatum non esset mihi mentis receptaculum, partem tamen compunctionis aliquam colligere mihi licuit, quæ me ad servandam serio disciplinam, et ad lugenda peccata mea, gratiasque Deo decantandas per dies bene multos urgebat. F

alias quoque divina patitur. — AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

A 158 Item alias, cum in speluncis Castellicis per alteram Quadragesimam cum ipso versarer, libuit mihi de spelunca mea ad illum media circiter nocte excurrere; sed ille, ut me in via propius accedere ad speluncam suam deprehendit, hunc repente, qua ratione haud equidem scio, ad me clamorem emittit: Noli ad me venire, Leonti, noli venire; agere mihi tecum non vacat modo. Hæc ubi audieram, conjeci ideo mihi ut ad se accederem, noluisse eum permittere (id quod numquam fecerat) quia vel apparitione frueretur aliqua, vel in contemplatione defixus esset; et glorificans Deum, iter ad speluncam meam relegi.

158 Καὶ ἄλλοτε ἐν ἑτέρᾳ Τεσσαρακοστῇ ἐν τοῖς Καστελλικοῖς σπηλαίοις ἐμοῦ συνόντος, ἔδοξέ μοι περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀπὸ τοῦ σπηλαίου μου πορευθῆναι πρὸς αὐτόν. Ὁ δέ με κατὰ τὴν ὁδὸν τῷ σπηλαίῳ αὐτοῦ πλησιάσαντα κατανοήσας, ὀξέως, οὐκ οἶδα πῶς, ἀποπέμπεται πρός με φονήν, λέγουσαν· Λεόντιε, μὴ ἔρχου ἐπ' ἐμὲ, μὴ ἔρχου, οὐκ ἄγω σοι ἀρτίως σχολήν· ταύτης οὖν τῆς φωνῆς ἀκούσας, ᾠήθην, ὅτι βλέπων ὀπτασίαν τινὰ, ἢ ἐν θεωρίᾳ ὢν ἐκώλυσέ με ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν, ὅπερ οὐ πεποίηκέ ποτε· καὶ ἐπὶ τὸ ἴδιον ἀνέκαμψα σπήλαιον, δοξάζων τὸν Θεόν.

Adhortatur suos ad studium solidarum virtutum,

159 Numquam divinus hic Senex, dum in commonendis discipulis suis erat assiduus, de contentione dicendi quidquam remisit: etenim die quadam, cum ad eum venissem, doctrinæ sacræ fontem cœpit emittere, cum diceret: Attende tibi, fili, attende tibi; et salutis tuæ curam vide ne abjicias: non est enim, non est via sublimior, quam invigilare sibi, atque in habitu monastico, in tranquilla curarum pace, in humilitate non ficta, sinceraque pietate, caste Deo servire, germanam adversus omnes caritatem tueri, et viscera gerere misericordiæ. Neque enim quod foris appareat, attendendum est modo; nam id sæpe fallit, spuriamque virtutem, quæ hominum æstimationem in hac vita et laudes aucupatur, ostentat; sed motus et affectus animi, sed exercitæ in occulto virtutes, sed bonitatis divinæ beneplacitum: nam hæc si observaverit monachus, tum quidem haud dubium est, quin complenda in illo sit beati Symeonis felicitas.

B — E

159 Ὁ θεοφόρος οὗτος Γέρων, ἀεὶ νουθετῶν τοὺς ἑαυτοῦ φοιτητὰς, τοῦ λέγειν οὐκ ἠτόνει· μιᾷ γὰρ τῶν ἡμερῶν ἐν ᾗ προσεληλυθότος αὐτῷ, ἤρξατο ἱερῶν διδαγμάτων βρύειν πηγὰς, λέγων· Πρόσεχε ἑαυτῷ, τέκνον, πρόσεχε ἑαυτῷ, καὶ τῆς αὐτοῦ μὴ ἀμέλει σωτηρίας, οὐκ ἔστιν γὰρ, οὐκ ἔστιν ὁδὸς μείζων τοῦ προσέχειν ἑαυτῷ καὶ καθαρῶς λατρεύειν Θεῷ ἐν σχήματι μοναχικῷ καὶ λογισμῶν γαληνότητι, καὶ ἀψευδεῖ ταπεινώσει, καὶ εὐλαβείᾳ ἀνυποκρίτῳ, καὶ τὴν ἀγάπην εἰλικρινῆ πρὸς πάντας φυλάττειν, καὶ σπλάγχνα συμπαθείας ἔχειν. Οὐ γὰρ δεῖ μόνον βλέπειν πρὸς ταύτην τὴν ἐπιφάνειαν· πολλάκις γὰρ ὑποκρίνεται, ἄσκεσιν δὲ ψευδῆ ἐπιδείκνυται, ἐντεῦθεν ἀνθρωπίνην θηρωμένη δόξαν, καὶ ἔπαινον· ἀλλὰ πρὸς τὰς ψυχικὰς κινήσεις τε καὶ διαθέσεις, πρὸς τὰς ἐν κρυπτῷ τελουμένας ἀρετὰς, πρὸς εὐαρέστησιν τῆς θείας ἀγαθότητος· ὅταν γὰρ ταῦτα φυλάξει ὁ μοναχὸς, τότε πληρωθήσεται δηλαδὴ ἐν αὐτῷ ὁ τοῦ μακαρίου Συμεῶνος μακαρισμός.

ad orationis attentionem fervoremque;

160 Illis itaque rebus ad Deum propius, fili, stude accedere; noli solis verbis inter orandum congerendis insistere; neque dum cantas, multitudinem attende psalmorum, sed cogitationum mentisque continentiam: quia non eorum, quæ canuntur, numerum; sed ejus, qui canit, conscientiam Judex considerat. Quando illi igitur ad precandum astiteris, ne te existimes in terra versari; sed cum animo corpus attole, et volatu aerem, æthera, cœlos, Angelos, Archangelos, Thronos et Dominationes, Principatus ac Potestates, tremendasque illas Virtutes transcende; et coram solio gloriæ ejus, cum timore ac tremore, quantum capere mens tua poterit, sanctis illum hymnis adora. Nisi enim sic feceris, propitium illum non reddes, sed ad iram potius provocabis, audiesque lugubre hoc Prophetæ lamentum: Maledictus qui facit opus Dei negligenter *a*; simul cum Evangelio dicente: Væ vobis, Pharisæi, hypocritæ!

C — F — *a*

160 Αὐτοῖς τοίνυν τοῖς πράγμασι σπεῦδε, τέκνον, προσπελάζειν τῷ Θεῷ· μὴ μόνον τοῖς λόγοις ἐν ταῖς προσευχαῖς βαττολόγει, μὴ δὲ ψάλλων πρόσεχε τῷ πλήθει τῶν ψαλμῶν, ἀλλὰ τῇ σωφροσύνῃ τῶν λογισμῶν καὶ τῇ νήψει τοῦ νοῦ· οὐ γὰρ τῷ ἀριθμῷ τῶν ψαλλομένων, ἀλλὰ τῇ τοῦ ψάλλοντος συνειδήσει προσέχει ὁ Κριτής. Ὅταν τοίνυν παραστῇς προσευχόμενος, μὴ λογίζου ἑαυτὸν εἶναι ἐν τῇ γῇ, ἀλλὰ πτέρωσον τὸ σῶμα σὺν τῇ ψυχῇ, καὶ πετάσθητι, καὶ ὑπέρβηθι τὸν ἀέρα, τὸν αἰθέρα, τοὺς οὐρανοὺς, τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ἀρχαγγέλους, θρόνους, καὶ κυριότητας, ἄρχας τε, καὶ ἐξουσίας, καὶ τὰς δυνάμεις ἐκείνας τὰς φοβερὰς, κατενώπιον δὲ τοῦ θρόνου τῆς δόξης αὐτοῦ δοξολόγει αὐτὸν ἐν καθαροῖς ὕμνοις μετὰ φόβου καὶ τρόμου, ὅσον χωρεῖ ὁ σὸς νοῦς· εἰ μὴ γὰρ οὕτω ποιήσεις, οὐχ ἵλεον αὐτὸν καταστήσεις, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸν παροργίσεις, καὶ τὸν προφητικὸν ἐκεῖνον θρῆνον ἀκούσεις· Οὐαὶ τῷ ποιοῦντι τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ἀμελῶς! ἅμα τῷ εὐαγγελίῳ λέγοντι· Οὐαὶ ὑμῖν, Φαρισαῖοι, ὑποκριταί!

ad passionum mortificationem continuam, mentemque sanctis cogitationibus occupandam.

161 Fac igitur mente, fili, sis vigili ac sobria: virtutem sectare, et cupiditatibus noli succumbere: quamquam enim tales natura non simus, neque talem umquam gratiam acceperimus, ut defæcato semper animo simus, cum segnities nobis et incuria dominetur; ne tamen immoremur illi, dilecte, ne immoremur; sed præteritas negligentias, apud optimum Deum deprecemur, et vitam ordiamur ex virtute ducere; pravis diaboli, quibus videlicet ut ministris utitur, suggestionibus resistamus, illisque nos præbeamus iratos. Nam

161 Ἔχε τοίνυν τὸν νοῦν σου, τέκνον, ὅλον γρηγοροῦντα καὶ νήφοντα· ἀντιποιοῦ δὲ τῆς ἀρετῆς, καὶ μὴ δῷς ἧτταν τοῖς πάθεσιν· εἰ γὰρ καὶ μὴ τοιοῦτοι πεφύκαμεν, καὶ οὔπω χάριν τοιαύτην εἰλήφαμεν, ὥστε ἔχειν ἡμᾶς ἀεὶ κεκαθαρμένην τὴν διάνοιαν, διὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ἡμῶν ἀπροσεξίαν τε, καὶ ἀμέλειαν, ἀλλὰ μὴ ἐμμείνωμεν, ἀγαπητὲ, μὴ ἐμμείνωμεν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς τῶν παρελθουσῶν ἀμελειῶν ἀφέσεως τοῦ ἀγαθοῦ δεηθῶμεν Θεοῦ, καὶ πήξωμεν ἐναρέτου βίου ἀρχὴν, καὶ ἀντιστρατευσώμεθα τοῖς τοῦ διαβόλου πονηροῖς, ὑπουργοῖς ἤτοι λογισμοῖς, καὶ ὀργισθῶμεν αὐτοῖς.

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

αὐτοῖς. Τούτου γὰρ χάριν δέδωται ἡμῖν τὸ θυμικόν· καλῶς λοιπὸν χρησώμεθα αὐτῷ· Ὀργίζεσθε, φησὶ, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε, ὁ θεοφάντωρ Δαβίδ. Ὀργίλως οὖν ἀντιστῶμεν, καὶ μὴ ὑποχωρήσωμεν τοῖς νοητοῖς ἡμῶν ἐχθροῖς, οἵτινές εἰσιν οἱ ἀπὸ τῆς διανοίας γεννώμενοι πονηροὶ λογισμοί· οἱ γὰρ οἰκειακοὶ τοῦ ἀνθρώπου εἰσὶν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ, ὡς ὁ Δεσπότης φησίν· οὓς, εἰ θελήσομεν, ἐκ ῥιζῶν ἀποσπάσομεν, τὰ ἐναντία τοῖς ἐναντίοις ἐκτίλλοντες. Ὥσπερ γὰρ ὁ μύλος ἀλήθει πᾶν τὸ ἐν αὐτῷ βαλλόμενον, σῖτον, κριθὴν ἢ ὀρόβους, ἤ τι τῶν λοιπῶν χειρόνων, καὶ βελτιόνων· οὕτως ἐστὶ καὶ ὁ νοῦς μύλος ἀεικίνητος· ἐὰν γὰρ, προφθάσας ἐμβάλῃς αὐτῷ καρποὺς ἀγαθοὺς, ἤτοι λογισμοὺς, ποιήσεις ἄλευρον καθαρόν· ἐὰν δὲ καρποὺς πονηροὺς, βρῶσιν συνάξεις φθορᾶς. Οὐκοῦν ἀεὶ νίκα τῷ ἀγαθῷ τὸ κακὸν, ὅπως ἰδών σε ὁ Θεὸς κατὰ τῶν ἰδίων ἀγωνισόμενον λογισμῶν, ἐξαποστελεῖ ἐπί σε τὴν χάριν αὐτοῦ, καὶ τὴν δωρεὰν, καὶ ἀνακαινίσει σε καὶ ὅλον ἐκτελέσει καθαρὸν, καὶ ἄρχοντά σε καταστήσει τῶν οἰκείων σου λογισμῶν. Κατὰ γὰρ τὴν ἀναλογίαν τοῦ πόθου σου, καὶ τοῦ πόνου, καὶ τῆς σπουδῆς ἐπι-
B φοιτᾷ ἐπί σε. Διὸ ἀγωνίζου, καὶ σπεῦδε, ἵνα τελείαν κτήσῃ αὐτήν.

162 Τῶν δεδηλωμένων δὲ τῆς ψαλμῳδίας ὡρῶν μηδαμῶς ἀμέλει, μήδε τῶν ἀγρυπνιῶν, μάλιστα ἐπὶ τῶν πατέρων, τῆς ἁγίας κυριακῆς ἐπιφωσκούσης, ἐφεστάναι, τῆς ἐκκλησίας μὴ ἐξιὼν, χρείας ἀναγκαίας ἐκτός· ἐκεῖ γὰρ κομίζεται ὁ μοναχὸς κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς καρτερικῆς αὐτοῦ σπουδῆς πάσης τῆς ἑβδομάδος τὸ βραβεῖον, καὶ τὸν ἀντάξιον στέφανον. Τινὲς γὰρ τῶν προλαβόντων πατέρων ἅγιοι καὶ ἀξιόπιστοι μεμαρτυρήκασι, λέγοντες, ὅτι μεγάλαις ἐπαναβαίνει προκοπαῖς καὶ ὑψηλαῖς ἀναβάσεσι ὁ τλημόνως ἐνιστάμενος ταῖς ἀγρυπνίαις τῆς ἁγίας κυριακῆς· καὶ τούτων τις μαρτυρίαν θαυμαστὴν καὶ ἔνδοξον ἐμαρτύρησε, λέγων· Ἐν τῇ καρτερικῇ βάσει τῆς ἁγίας κυριακῆς ἱστάμενος μετὰ τῶν πατέρων, ποτὲ πρὸ τῶν ᾠδῶν ἐν ταῖς ὥραις τῶν ἐπακουστῶν τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου ἐν ἐκστάσει θίνομαι, καὶ θεωρῶ δύο ἀγγέλους λευχειμονοῦντας τοῦ ἱερατείου ἐξιόντας, καὶ τοὺς ἑστῶτας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πατέρας περιϊόντας, κατὰ τάξιν ἀκολούθως ἕνα ἕκαστον ἀσπαζομένους, καὶ εὐλογίας αὐτοῖς διανέμοντας· οἱ πάντα τὸν ναὸν ἐφεξῆς κυ-
C κλώσαντες, πάλιν εἰς τὸ ἱερατεῖον ἀνέκαμψαν, ὅθεν ἐξέβησαν, καὶ γεγόνασιν ἀφανεῖς· καὶ ἕτερος τῶν συγκαθημένων ταυτηνὶ διαβεβαιούμενος τὴν ὀπτασίαν, ἴσην ἡμῖν διηγήσατο, λέγων· Ὅτι κἀγὼ ἐν τοῖς αὐτοῖς καιροῖς, καθὼς οἶδεν οὗτος ὁ ὅσιος Πατὴρ, ἐν ἐκστάσει γεγονὼς, ἴδον πολιοὺς ἄνδρας ἱεροπρεπεῖς ἐκ τοῦ ἱερατείου προμολοῦντας, οἱ στεφάνους ἐν τοῖς κόλποις ἔχοντες, καθεξῆς τῶν εὑρεθέντων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τότε πατέρων ἑνὸς ἑκάστου τὴν ἱερὰν κορυφὴν ἐστεφάνωσαν, καὶ οὕτω πᾶσαν διελθόντες τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ τὸ ἱερατεῖον ἐπανῆλθον· καὶ ἀφανεῖς ἐγένοντο.

163 Ἄλλος δέ τις μοναχὸς ξένος ὑπὸ μακρᾶς παραγεγονὼς γῆς, ᾤκησεν ἐν τῇ Λαύρᾳ ἡμῶν ταύτῃ, καὶ σχολάζων τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ταῖς ἀγρυπνίαις σὺν τοῖς πατράσι καθ' ἑκάστην κυριακὴν ἐδίσταζεν εἰς αὐτοὺς, καὶ κατέκρινε βλέπων αὐτοὺς ἐν ταῖς προειρημέναις ἀγρυπνίαις ὑπὸ τοῦ νυσταγμοῦ νικωμένους καὶ ἐπὶ τὴν γῆν κατακύπτοντας, καὶ, παρὰ βραχὺ καταπίπτοντας λέγων· Ἐπειδὰν οὕτως ἀγρυπνοῦσιν οὗτοι, οὐκ ὠφει-

in eum finem irascendi nobis facultas est indita ; D
ceterum ea recte utendum est : Irascimini, inquit interpres Dei David, et nolite peccare. Iracunde itaque refragemur, neque cedamus hostibus nostris spiritualibus, qui sunt exurgentes in mente nostra cogitationes malæ : nam inimici hominis, ut ait Dominus, domestici ejus ; quas, si voluerimus, radicitus extirpabimus, contraria evellentes contrariis. Etenim ut mola, quidquid ingeritur, seu frumentum illud fuerit, sive hordeum, sive erva, vel siquid deterius aliud aut melius, terit ; sic mens nostra mola quædam est spiritualis, agiturque perpetuo : nam si fruges ei, id est, cogitationes bonas propere injeceris, farinam puram conficies ; sin autem fruges malas, corruptum colliges cibum. Vince itaque in bono malum, ut, cum te Deus adversus proprias cogitationes depugnantem conspiciet, gratiam suam tibi ac dona submittat, renovetque te, et emundet totum, dominumque constituat cogitationum tuarum : nam aliter atque aliter ad te veniet, pro diversa ratione desiderii, laboris, et industriæ
tuæ. Certa igitur, et rerum tuarum satage, ut E
ratio illa sit in te quam perfectissima.

162 Horis autem ad psalmodiam, et vigilias *b*, maxime apud patres, instante sacro die Dominico, assignatis nequaquam negligito adesse statim, templo, nisi necessaria de causa, non exiens : ibi etenim totius hebdomadæ bravium acquirit monachus et coronam generosis suis conatibus respondentem. Nam Patrum antiquorum non nulli, sanctitate et auctoritate venerabiles, testatum id esse voluerunt, dicentes eum, qui sanctæ Dominicæ pervigiliis patienter assistat, magnis progressionibus, ascensibusque sublimibus ad virtutem evadere. Sed mirabile ac præclarum est testimonium illud, quod eorum unus tradit his verbis : Accidit mihi, cum in constanti sacræ Dominicæ frequentatione perseverarem cum patribus, ut aliquando ante hymnos *c*, qui ad conciliandam sancto Euangelio attentionem cantantur in horis *d*, in ecstasim raperer ; duosque spectarem angelos albis indutos vestibus, de sacrario exeuntes, qui stantes in templo patres circumi-
bant, unumquemque per ordinem benigne salutan- F
tes, et in eos distribuentes eulogias *e* ; qui absoluto per templum circuitu, ad sacrarium denuo sunt reversi, unde egressi disparuerunt. Alius vero ex assidentibus, confirmata hac apparitione, similem nobis in hunc modum narravit : Et ego iisdem temporibus, ut novit sanctus hic Pater, abreptus in ecstasim viros canos vidi sancta quadam gravitate spectabiles de sacrario prodire, qui coronas habentes in sinu, ex ordine singulorum, quotquot in templo tunc aderant, patrum sacra capita coronabant ; et ita per totam progressi ecclesiam, ad sacrarium redierunt, atque evanuerunt.

163 Peregrinus item alius quidam monachus, qui ex regione longinqua huc venerat, habitavit in hac Laura nostra, ac templo et vigiliis qualibet Dominica vacans cum patribus, sinistre de illis sentire, imo damnare eos cœperat, cum in prædictis vigiliis victos eos somno, ac terram versus nutantes, tantumque non prolabentes videret, ita secum arguens : Quando isti sic vigilant, quid

opus

b ad Dominicæ diei psalmodiam recte peragendam; sub qua visi Angeli circuire,

c

d

e et venerabilis Senex excitare somnolentos.

A opus erat eos agere vigilias? Inutilia enim sunt istiusmodi pervigilia. Hic narravit nobis ac dixit: Stabam aliquando in sanctæ Dominicæ pervigilio, non satis recte de eo cogitans; et sic igitur animo comparatus eram, cum somno correptus, monachum quemdam conspexi senem, venerabilem, et vultu valde liberali extrinsecus templum ingredi, et unicuique patrum assistere, ac lenibus eos verbis expergefacere. Qui, ubi apud me alto sopore oppressum stetit: Surge, inquit, et cum athletis hisce decerta. Quod cum dixisset, evigilavi quidem ego; sed ille apparere desiit.

Monachus vitæ remissioris compungitur,

164 Atque has quidem recensens patrum visiones sanctus senex Stephanus inutiles nos instruebat; verum cum et aliud ex alio quodam homine fide digno de iisdem vigiliis audiverim testimonium, non abs re fore duxi, si hic illud subjungerem. Fuit apud nos monachus quidam, solitudinis cultor eximius, nomine Joseph, natione Emesenus *f*. Fuit autem hic Deo gratus B episcopus; fratrem vero habuit, Theodulum nomine, cui disciplina monastica parum cordi erat: neque enim in monasterio ullo continere omnino se poterat; sed stationem statione permutans vagus errabat. Fratrem autem suum invisebat non raro, cum ante concreditum sibi episcopatum hic degeret; et per pauculos dies apud eum laborans ac frequentans ecclesiam, denuo redibat. Hic ergo invisens aliquando fratrem suum, patrem Josephum, ad templum pro more conferebat sese, et vigiliis intererat, una cum patribus; cum istic staret, meditabundus ita secum arguit: Heu, heu vanitatem meam! Vitam omnem pro libidine atque inordinate traduco; de loco in locum, de monasterio in monasterium, instar circumforanei cujusdam aut vagabundi, transcurrens; nec ratione ducor, sed brutescente ingenio, inemendabilem pecudum vitam refero: imo pecudes certum non numquam agendi modum, et affixum locis quibusdam servant affectum; ego vero non modo a divinæ lucis radio in diversa procul abii, sed carentes etiam ratione C prætergressus naturas, nihil habeo in vita stabile, monasticam ita, quam præfero, formam dehonestans. Et debui certe antehac vel tantisper, dum apud fratrem meum subsisto, sedulam inire salutis meæ rationem, hortantibus maxime facemque præferentibus fraternis et exemplis et monitis. Enimvero in hac pervigilatione certum est mihi modo perseverare, nec pedem, donec ei finis impositus fuerit, ab ecclesia dimovere.

et fortiter perseverans videt Angelos abluendis manibus

165 Postquam vero sic agere statuissem, inquit, inductus persæpe sui, ut templo, nulla id exigente corporis necessitate, egrederer; non cessi tamen molesto adversario, sed ei in sacro illo pervigilio, ingenti animo restiti: elapsa autem hora illa, quam perdurare tam difficile est, cum hymni canuntur sancto Evangelio prævii, et quæ sequntur *g*, dulci somno corripior, ac video duos quosdam, alba deferentes vestimenta, excurrere de sacrario: quorum alter aqualem nivis instar album, ac mantile gestabat lacte candidius; alter vero argenteam ferebat pelvim, fulgidos emittentem radios. Uterque autem patres, qui in ecclesia tum erant, successive juxta ordi-

AUCTOR LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

λον ἀγρυπνεῖν· οὐκ ἔστι γὰρ χρεία τῆς ἀγρυπνίας ταύτης. Οὗτος διηγήσατο ἡμῖν λέγων· Ἱστάμην ποτὲ ἐν τῇ ἀγρυπνίᾳ τῆς ἁγίας κυριακῆς δισταγμὸν ἔχων εἰς αὐτήν· Ὡς οὖν οὕτως ἤμην, ὑπὸ τοῦ ὕπνου ἁρπαγεὶς, ὁρῶ πολιόν τινα μοναχὸν ἱεροπρεπῆ, καὶ λίαν εὐειδῆ θύραθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσιόντα, καὶ ἑνὶ ἑκάστῳ τῶν πατέρων παριστάμενον, κἀυτὸν πραέσι λόγοις ἐξυπνίζοντα, ὅς παραστάς μοι τῷ δυσπίστῳ τρυχομένῳ βαρεῖ νυσταγμῷ, ἔφη· Ἀνάστα, ἄθλησον καὶ σὺ μετὰ τούτων τῶν ἀθλητῶν. Καὶ οὕτως εἰπόντος αὐτοῦ, ἐγὼ μὲν ἐξυπνίσθην· αὐτὸς δὲ γέγονε ἀφανής.

164 Καὶ ταύτας μὲν ὁ ἅγιος γέρων Στέφανος τὰς πατρικὰς ἐξηγούμενος ὀπτασίας, τὴν ἡμετέραν ἐνουθέτει ἀχρειότητα. Ἑτέραν δὲ μαρτυρίαν παρ' ἑτέρου τινὸς ἀξιοπίστου ἀκούσας περὶ τῆς αὐτῆς ἀγρυπνίας, οὐκ ἀπρεπὲς ἡγησάμην ἀκολούθως καὶ αὐτὴν ἀναγράψασθαι. Ἦν τις πρὸς ἡμᾶς μοναχὸς, μέγας ἡσυχαστὴς, ὀνόματι Ἰωσὴφ, τὸ γένος Ἐμεσινός. Ἐγένετο δὲ οὗτος ἐπίσκοπος θεάρεστος· ἔσχεν δὲ ἀδελφὸν ὀνόματι Θεόδουλον, περὶ τὴν μοναχικὴν πολιτείαν ἀμελῆ· οὐκ ἐκαρτέρει γὰρ τὸ παράπαν ἐν μοναστηρίῳ, ἀλλὰ χώραν ἐν χώρας ἤμειβε, καὶ περιεπλανᾶτο· ἐπεσκέπτετο δὲ πολλάκις τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν, ἡνίκα δὲ διῆγεν ὧδε, πρὶν ἢ ἐμπιστευθῆναι τὴν ἐπισκοπὴν, καί τινας ἡμέρας ὀλίγας πρὸς αὐτὸν πονήσας, σχολάζων τῇ ἐκκλησίᾳ, πάλιν ἐπανίει. Οὗτος οὖν ἐπισκεψάμενος ποτε τὸν ἴδιον ἀδελφὸν, τὸν ἀββᾶν Ἰωσὴφ, κατὰ τὸ σύνηθες ἐσχόλαζε τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἅμα τοῖς πατράσιν ἐξετέλει τὴν ἀγρυπνίαν. Ὡς οὖν ἵστατο, διανοούμενος καὶ λέγων πρὸς ἑαυτόν· Φεῦ, φεῦ τῆς ἐμῆς ματαιότητος! Ὅλον μου τὸν βίον ἀσώτως, καὶ ἀτάκτως βιῶ, οἱονεί τις ἀγύρτης, καὶ πλανήτης ἐκ τόπου τόπον ἀμείβων, καὶ μονῆς ἀνταλλάσσων μονὴν, καὶ ἀλόγως ζῶ, τὸν ἐμὸν ἀποκτηνώσας νοῦν, ἀπαραλλάκτῳ τῇ κτηνώδει ὡμοιώθην ζωῇ· ἀλλ' ὅμως ἐσθ' ὅτε καὶ τὰ κτήνη ἔχειν στάσιν, καὶ τοπικὴν σχέσιν· ἐγὼ οὐ μόνον τῆς θεοειδοῦς ἀκτῖνος ἐμαυτὸν ξένον κατέστησα, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀλόγους φύσεις ὑπερβὰς, οὐκ ἔχω βίου στάσιν, ἀχρειώσας τὸ μοναδικὸν σχῆμα. Καὶ ὤφειλον τέως τὸν βραχὺν καιρὸν, ὅν τῷ ἀδελφῷ μου παραμένω, νηφόντως τῆς ἐμαυτοῦ σωτηρίας ἐπιμελεῖσθαι, μάλιστα παραινούμενος, καὶ ταῖς ἀδελφικαῖς μου φωταγωγούμενος εἰσηγήσεσι καὶ νουθεσίαις· καρτερήσω κἂν ἐν τῇ ἀγρυπνίᾳ ταύτῃ, καὶ μὴ ἀποστῶ τῆς ἐκκλησίας, ἕως ἂν ἀπολύσῃ.

165 Καὶ οὕτως δρᾷν ὑπεσχημένος, φησὶ, πολλάκις ἐπολεμήθην τῆς ἐκκλησίας ἐξελθεῖν ἀναγκαίας ἄνευ σωματικῆς χρείας· ἀλλ' οὐκ εἶξα τῷ δεινῷ πολεμήτορι, ἀλλὰ γενναίως ἀντέστη αὐτῷ ἐκ τῇ θεοπρεπεῖ ἀγρυπνίᾳ ἐκείνῃ· ἐπιδραμούσης δὲ τῆς δυσμαχήτου ὥρας ἐκείνης τῶν ἐπακουστικῶν ὕμνων τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου καὶ τῶν ἐφεξῆς, ὑπὸ γλυκέος ἡρπάγην ὕπνου, καὶ βλέπω δύο τινὰς ἀσπροφοροῦντας, καὶ τοῦ ἱερατείου ἐκδραμόντας, ὧν ὁ μὲν εἶχε πρόχοον λευκὴν ὡσεὶ χιόνα, καὶ χειρόμακτρον ὑπὲρ τὸ γάλα λευκαῖνον· ὁ δὲ λεβήτιον ὑπέφερεν ἀργύρεον, ἐκλάμπρους ἀπαστράπτοντα μαρμαρυγὰς, ἀμφότεροι δὲ κατὰ τάξιν ὀρδίνως τοὺς εὑρεθέντας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πατέρας προετρέποντο νίψασθαι, εἷς μὲν ὑποκρατῶν τὸ λεβήτιον,

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

τιον, ὁ δὲ ἄλλος ἐπιδιδοὺς ἀγλαώτατον χιοναῖον ὕδωρ, φωτὸς ἀποπέμπων αὐγάς · καὶ μετέπειτα τὸ χειρόμακτρον ἀπομάξασθαι. Τῶν δὲ πατέρων νιπτομένων, ἀπὸ μὲν τοῦ σπῖλος καὶ κηλὶς ὀλίγη λίαν ἀπεκλύζετο, ἀπὸ δὲ τοῦ σμικρῷ πλεῖον · τὸ δὲ χειρόμακτρον δι' ὅλων ἦλθεν ἄῤῥυπον τὰς χεῖρας αὐτῶν ἀπομάξαν. Ὅτε, διερχόμενοι τῆς ἱερᾶς τῶν ἀγρυπνούντων πληθύος, ἔφθασαν ἕως ἐμοῦ, τοῦ τάλανος καὶ ῥυπαροῦ, στυγνῇ καὶ πάνυ μετρίᾳ τῇ φωνῇ ἐφθέγξαντο πρός με λέγοντες · Καὶ σὺ νίψαι καὶ καθαρίσθητι, προτρεπόμενοι. Ἐγὼ δὲ τὰς ἐμᾶς μιαρὰς ἐξαπλώσας παλάμας, τῷ καθαρῷ ἐκείνῳ ἀπενιψάμην ὕδατι. Ῥύπος δὲ πολὺς καὶ ἄμετρος, καὶ δυσωδία λίαν ἀφόρητος ἀπεπτύσθη ἀπ' ἐμοῦ, ἣν οὐκ ἐξίσχυσα φέρειν ἀμογητί · ἐξεφαίνετο γάρ μοι ἅπας ὁ ναὸς ἐσκοτωμένος, καὶ δυσωδίας ἀνάμεστος. Ἐπὶ τούτοις οὖν ἐξυπνισθεὶς, ἄγαν ἔκθαμβος ἐγενόμην καὶ ἔντρομος, δοξάζων τὸν Θεὸν, τὸν μόνον ἔχοντα ἐξουσίαν ἀφιέναι ἁμαρτίας. Ταῦτα μὲν οὖν οὗτος ὁ ἀϐϐᾶς Θεόδουλος ἡμῖν διηγήσατο. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανελθωμεν, πρὸς τὸ πέρας τὸν σκοπὸν ἐλαὺνοντες.

B

D nem h procedens hortabatur ad lavandum, unus quidem sustentans pelvim, alius vero limpidissimam, niveam, ac relucentem aquam, ac deinde mantile, quo se abstergerent, porrigens. Dum lavant patres, hic perexiguum quod erat inquinamenti ac sordium eluebat, ille aliquanto amplius; mantile autem, ut manus illo suas terserant, mundum fiebat totum. Quando sacram vigilantium multitudinem jam adierant, ad me usque miserum ac sordidum venientes, subtristi ac demissa voce alloquuntur, hortanturque dicentes: Lava etiam tu, ac te expurga. Tum ego impuras extendens manus in aquam illam mundam immisi; ac sordes plurimas atque immodicas, et fœtorem tam gravem expui, ut ferre ipse vix possem: videbatur enim mihi totum templum graveolenti exhalatione plenum obscurari. Subinde expergiscens ingenti metu ac pavore concutiebar, Dei gloriam prædicans, cujus unius est peccata dimittere. Atque hæc quidem retulit nobis pater ille Theodulus. Sed ad rem redeamus, et institutum prosequamur ad finem. E

ANNOTATA D. P.

a *Vulgata* fraudulenter *vertit : LXX vero interpretes sic.*

b *In Seguieriano Ms. codice hæc antiqua nota apponebatur in margine :* Περι τῶν θεοτύπων τῶν ἀγρυπνιῶν τῶν τελουμένων ἀπὸ ὀψὲ σαϐϐάτου ἕως πρώτην ὥραν Κυριακῆς εἴς τε τὴν ἁγίαν ἀνάστασιν, καὶ εἰς τῆς ἁγίας Βεθλεὴμ, καὶ εἰς τῇ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Σάϐα, καὶ τοῦ ἁγίου Χαρίτωνος, καὶ εἰς τὴν ἁγίου Γεωργίου εἰς Λύδδας. *Quæ (insuper habita scriptoris in commutandis inepte casibus oscitantia) ita latine sonant :* De divino ordine Vigilarium, quæ celebrantur a vespera sabbati usque in primam horam diei Dominicæ tam in sancta Resurrectione, sanctaque Bethleem, quam in Lauris S. Sabæ, et S. Charitonis, et in S. Georgii æde Lyddæ.

c *Græce* πρὸ τῶν ᾠδῶν ἐν ταῖς ὥραις τῶν ἐπακουστῶν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου. *De his intelligendus Symeon Metropolita Thessalonicensis in expositione Missæ insertus Euchologio Goariano a pag.* 212 : Πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου δὲ τὸ Ἀλλελούϊα ὕμνος · ὃ δὴ αἶνον Θεοῦ καὶ ἐπιδημίαν δηλοῖ θείας χάριτος, ἥ τίς ἐστιν ἡ τοῦ Εὐαγγελίου ἀνάγνωσις. Ante Evangelium autem Alleluia hymnus decantatur; quod laudem
C Dei divinæque gratiæ adventum, quæ Evangelii lectio est, nobis insinuat. *Hic autem hymnus* Alleluia *dictus, quod hæc ei vox præmittatur, ut tempore Paschali in Ecclesia Latina loco Gradualis :* F
imo non videtur diversus a canticis Graduum, quæ Philotheo in sacri mysterii Ordine ἀνάϐαθμοι *vocantur, id est,* ascensus; *cantanturque ante Evangelium, itidem ut Graduale cum sua sequentia apud Latinos, inserto identidem* Alleluia *distinctum. De iisdem hymnis iterum agitur num.* 165; *dicunturque* ὑπακουστικοὶ ὕμνοὶ, *et fortassis hic quoque pro* ἐπακουστῶν, ἐπακουστικῶν *legendum fuerat.*

d *Id est inter Horas Officii diurni, post decantatam Primam fortasse et Tertiam; ut expresse docet Joannes Claudiæ Metropolita apud Allatium, ubi de Missa Præsanctificatorum :* His nos præceptis muniti, sabbato et Dominica sacrum facimus tertia diei hora, cum in divinos Apostolos Spiritus sanctus descendit; propterea que illis diebus offerentes munera sanctificamus, ex quibus postea per universam hebdomadem abunde nobis est; et sexta hora cum absolverimus omnes Dei laudes in fine Lychnici, recitatis a Magno Basilio præscriptis precibus, elevamus sancta, dicentes : Attento animo simus. Præsanctificata sancta sanctis; et hoc modo finem accipit ordo sacrorum ministeriorum. *Joanni consonat Nicetas Pectoratus citatus ibidem : uterque, quia Ecclesiam Latinam redarguit; quasi jejuniorum rigorem solvat Sacrificii perfecti oblatione quotidiana, merito explodendus : quos ibi ex ipsis Ecclesiæ suæ ritibus auctoribusque videre licet refutatos.*

e *Panis aut cujuscumque alterius cibi benedicti particulas; sed panis in templo ordinarius usus, peracto sacrificio soliti inter præsentes distribui, de quo iisque eulogiis, quas a se benedictas monachi consueverant visitantibus se tribuere, panis, olei, salis, etc., frequens in Sanctorum Actis hactenus editis memoria reperitur.*

f Ἔμισσα *Ptolomæo, Plinio Emesa, Turcis hodie* Ems *dicitur, Syriæ urbs, non Phœniciæ; nisi latius accipiendo Phœniciæ nomen, sic ut Syriam, cujus ipsa est pars nobilior notiorque, quia maritima, complectatur : atque ita accipienda est in memoria S. Sylvani episcopi et martyris ad diem* 6,

Februarii

A *Februarii ex Eusebio, quem sequitur Galesinius, Baronius, aliique*, Emesæ Phœniciæ urbe. *De hac etiam urbe meminimus novissime tomo* I *Julii in Annotatis ad Vitam S. Symeonis Sali cap.* I, *ad litteram* g.

g *Vide dicta superius ad litteram* c.

h Ὀρδίνως *barbare, id est juxta ordinem.*

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

CAPUT XIV.

Officia in proximum ; summa exhortationum ejus ; et commiseratio maxima etiam erga bruta animantia, atque adeo insecta vilissima.

Quosvis ad se adeuntes instruit.

Sanctus Stephanus, in cujus gratiam hæc scribo, non discipulos nos tantummodo suis monitis imbuebat ; sed quotquot sive ex Maxima Laura nostra, sive undecumque terrarum seu B monachi seu laïci ad eum ventitabant : nam instruebat eos productis ex data sibi divinitus sapientia ac doctrina Scripturarum, Doctorumque sententiis ; pleraque enim ipse, si quis umquam alius, ex sacris Litteris memoria tenebat. Curabat etenim omnes, nec eis animi dumtaxat, sed corporis etiam adimebat ægritudines : multam quippe species ejus venerabilis et gratiam præ se ferebat et compunctionem ; sermo illi mansuetus erat ac modestus, quo objectas sibi rationes scite refellebat. Sedebam aliquando apud eum cum aliquo ex patribus, cum aperiens os illud suum divina afflatum gratia, doctrinaque scaturiens, quodque et justitiam loquebatur et Dei meditabatur judicia, proferre fluide copioseque cœpit sacra atque omni plena eruditione documenta : cumque ego ingenti desiderio atque aviditate commoverer, chartamque et calamum caperem, ut scripto argumenta ejus præclara exciperem, ad sententias alias ex sanctis Patribus depromendas conversus ita prosequebatur :

Ὁ ἅγιος Στέφανος, οὗ ἕνεκεν ἡμῖν ὁ λόγος, ἡμᾶς οὐ μόνον τοὺς μαθητὰς ἐνουθέτει, ἀλλὰ καὶ τοὺς προσερχομένους αὐτῷ ἔκτε τῆς μεγίστης ἡμῶν Λαύρας, καὶ πάντοθεν τῆς γῆς μοναχῶντε, καὶ λαϊκῶν προσερχομένων · ἐδίδασκε γὰρ ἐκ τῆς θεοσδότου αὐτοῦ σοφίας, καὶ γνώσεως χρήσεις προσφέρων γραφικάστε, καὶ διδασκαλικάς · ἐπὶ μνήμης γὰρ ἐφύλαττεν τὰ E πλεῖστα ἐκ τῆς Γραφῆς εἰ καί τις ἄλλος. Ἐθεράπευε γὰρ πάντας, καὶ ἰάσατο οὐ μόνον ἀπὺ ψυχικῶν παθῶν, ἀλλὰ καὶ σαρκικῶν · χάριν γὰρ ἔσχεν ἡ σεβασμία αὐτοῦ θέα, καὶ κατάνυξιν πολλὴν, καὶ πραὺς ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ τοὺς ἐναντίους εὐφυῶς ἀποδιώκων λογισμούς. Ἐμοῦ ποτε συγκαθεζομένου τινὶ τῶν πατέρων παρ᾽ αὐτῷ, τὸ χαριτόπνευστον αὐτοῦ καὶ σοφόϐλυστον ἀνοίζας στόμα, τὸ λαλῆσαν δικαιοσύνην, καὶ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ μελετήσαν, ἤρξατο κρουνηδὸν προσφέρειν ἱερὰς πανσόφους διδαχάς. Ἐμοῦ δὲ πολλῷ κινηθέντος πόθῳ, καὶ λαϐόντος σχάρτην, καὶ κάλαμον, ἰδιαζόντως τοὺς σοφοὺς αὐτοῦ ἐντάξαι λόγους, ἐτράπη εἰς ἑτέρας χρήσεις προϐαλλόμενος Πατέρων ἁγίων, καὶ λέγων οὕτως ·

cohortans ad diligentiam, silentium, neminem judicandum,

167 Qui semetipsum deflet, nescit acediam : nam qui, illa obrepente, vim sibi inferunt, coro-C nabuntur : neque enim aliud quidquam tam insignes coronas deproperat, quam acedia monacho secum ipso luctanti. Mundum odit, habetque pro stercore, cuicumque animæ suæ exitus curæ est. Beatus monachus, cum se omni dedecore et contemptu dignum reputaverit. Beati, qui afflictiones esuriunt, sitiuntque contumelias ; quia deliciis saturabuntur inexplebilibus. Vir taciturnus, filius sapientiæ ; vir autem linguosus non dirigetur in terra. Linguam frenare didicit, qui ejus prolapsiones intelligit ; multiloquus vero non effugiet peccata. Audite me, audite, improbi omnes, qui in delicta inquiritis aliena : si verum est illud, ut est verissimum, quod in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis (nam prout misericordes fuerimus, misericordiam consequemur) et quo judicio judicaveritis, judicabimini ; omnino in quibus proximum carpserimus, in eadem incidemus ; neque fieri aliter potest sive in corporalibus, sive in iis quæ ad spiritum pertinent : idem etenim vitium incurrunt, in quo proximum condemnant.

167 Ὁ πενθῶν ἑαυτὸν, ἀκηδίαν οὐκ οἶδεν · ἐν F καιρῷ γὰρ ἀκηδίας οἱ βιασταὶ, στεφανωθήσονται · οὐδὲν γὰρ οὕτως στεφάνους προξένει, ὡς ἀκηδία μοναχῷ ἑαυτὸν βιαζομένῳ. Ὁ μεριμνήσας ἔξοδον ψυχῆς τῆς ἑαυτοῦ, μυσάττεται κόσμον, καὶ ὡς σκύϐαλα ἡγεῖται αὐτόν. Μακάριος μοναχὸς, ὡς πάσης ἀτιμίας καὶ ἐξουδενώσεως ἑαυτὸν ἄξιον λογίζεται. Μακάριοι οἱ πεινῶντες θλίψεις, καὶ διψῶντες ἀτιμίας, ὅτι κορεσθήσονται τρυφῆς ἀκορέστου. Ἀνὴρ σιωπητικὸς φιλοσοφίας υἱός · ὁ δὲ γλωσσώδης οὐ κατευθυνθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ ἐπιγνοὺς παραπτώματα, ἐκράτησε γλώσσης · ὁ δὲ πολύλογος οὐκ ἐκφεύξεται ἁμαρτίας. Ἀκούσατέ μου, ἀκούσατε, πάντες οἱ κακοὶ, οἱ τὰ ἀλλότρια λογοθετοῦντες πλημμελήματα. Εἰ ἀληθὲς, ὡς καὶ ἀληθὲς, ὅτι ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν · ὡς γὰρ ἐλεοῦμεν, ἐλεηθησόμεθα, καὶ ἐν ᾧ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε · πάντως ἐν οἷς ἂν μεμψώμεθα τὸν πλησίον, ἐν αὐτοῖς περιπεσούμεθα, καὶ ἄλλως οὐκ ἔστιν, εἴτε σωματικοῖς, εἴτε ψυχικοῖς · αὐτὸ γὰρ τὸ πάθος πάσχουσιν, ἐν ᾧ τὸν πλησίον καταψέγουσι.

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

168 Κόρος βρωμάτων πορνείας μητὴρ, ἐγκράτεια δὲ κοιλίας, ἁγνείας μητήρ. Ὁ μετὰ γαστριμαργίας καὶ κόρου τὸν τῆς πορνείας δαίμονα νικῆσαι φιλονεικῶν, ὅμοιός ἐστι τῷ μετὰ ἐλαίῳ σβεννύοντι ἐμπυρισμόν. Φεύγει ἰχθὺς ἄγκιστρον, καὶ φιλήδονος ψυχὴ ἀποστρέφεται ἡσυχίαν· Μὴ παρόντος φωτὸς, τὰ πάντα σκοτώδη, καὶ μὴ παρούσης ταπεινοφροσύνης τῷ μοναχῷ, τούτου ἡ ἄσκησις ματαιότης γίνεται. Ὁ τὰ ἔσω τεταπεινωκὼς, ὑπὸ χειλέων οὐ κλέπτεται· ὃ γὰρ οὐκ ἔχει ὁ θησαυρὸς, οὐ προφέρει ἡ θύρα. Ἐφ' ὅσον ἡ ὀζωδία τῆς ἀκολασίας ἐστὶ φιλικῶς ἐμφωλεύουσα ἐν καρδίᾳ μοναχοῦ, ὀσμὴ μύρου ἁγνείας οὐκ εὐωδιάζεται. Τί ἐστὶ γαστριμαργία; Πορνείας μητὴρ, ὕλη διανοίας, ῥύπος σώματος. Τί ἐγκράτεια; Γαστρὸς χαλινὸς, ψυχῆς ἀνάψυξις, ἁγιασμοῦ πολίτευμα. Τί πορνεία; Λαιμαργίας κύημα, ἀναίσθητος λογισμὸς, ἀπογνώσεως ὁδηγὸς, καὶ καταγνώσεως χειραγωγός. Τί ἐστὶ σωφροσύνη; Ἀνδρείας στήλη, αἰσχρῶν λογισμῶν περιτομὴ, ἔργων ἔνεργος, καὶ ἐγκρατείας σύνεργος καὶ ἀκόρεστος προσευχή. Τί φιλαργυρία; Εἰδώλων φιλία, ἀκόρεστος μανία, πολυμέριμνος κακία.

B

169 Τί ἀκτημοσύνη; Φιλαργυρίας ἐκρίζωμα, ἀνεπίφθονος θησαυρὸς, ὀξύδρομος ἀγωνιστὴς, ἀμέριμνος βίος. Τί ἐστὶ λύπη; Ἀκηδίας σύμφυτος, αἰσχρῶν λογισμῶν κρατὴρ, σκώληξ σαρκός. Τί χαρά; Λύπης ὀλεθρία, ἱλαρότητος εὐφρασία, ψαλμῳδίας ἀγαλλίωμα. Τί ἐστιν ὀργή; Νόσος γλώττης, πυρετὸς βράσσων, ὕβρεων δοχεῖον, μητὴρ θηρίων ἰοβόλων. Τί πάλιν ἀκηδία; Ἀτονία νοὸς, ψαλμῳδίας μῖσος, τόπων ἐκ τόπου μετάβασις. Τί ὑπομονή; Ἀκηδίας διακοπὴ, θανάτου μέριμνα, σταυροῦ μελέτημα, καθηλωμένος πόθος, τυπτόμενος χρυσός. Τί κενοδοξία; Συντυχίας φαντασία, ἐπαίνων δουλεία, πολυσχημάτιστος βασκανία. Τί μακροθυμία; Φρονήσεως ὅπλον, σαγήνη ἀχείμαστος, λιμὴν σωτηρίας, ἐλπιζομένων ἔσοπτρον, κακοχουμένων βραβεῖον. Τί πάλιν ἡ περιφανεία; Πολύμορφος φαντασία, ἅλυσις τῶν κακῶν, τὸ τριφάρμακον κέρας τῶν παθῶν, καταλαλιᾶς ῥίζα. Τί ἐστὶ πλεονεξία; Ἄγγος φιλονεικίας, ἀληθείας ἐναντία, ἀγάπης ἐχθρὰ, πολυπραγμοσύνης ἀπληστία, ἀλαζονεία ψυχῆς.

C

170 Ἀγαθὸς ὁ πλοῦτος τῶν ἀρετῶν, ἀδελφοὶ, σφαλερὰ δὲ ἡ ἁμαρτία, καὶ ἄλλως οὐκ ἔστιν. Ἀειθαλὴς ὁ βίος τῶν ἀσωμάτων. Πραῢς καὶ ἀνεξίκακος μοναχὸς ἐπιτεύξεται τῶν ἀκηράτων· Ἀὴρ μὲν σώματα τρέφει, συνετοὺς δὲ ἡ ἀρετή. Ἀρχὴ πράξεως ἀγαθῆς, τὸ γνῶναι τὸν Κύριον. Αὔλιζε ἐν τῇ γνώσει, καὶ πλησιάσεις Θεῷ. Ἀρετὴ ἔμφρονος συνίσταται, ἄφρονος δὲ καταλύεται. Βέβαιον οὐδὲν ἐν βίῳ, εἰ μὴ τὸ τῆς ψυχῆς κέρδος. Κέρδος μὲν ψυχῆς εὐσέβεια εἰς Θεόν. Βῆμα δικαστῶν ἐτάζει τοὺς ἄφρονας, συνετοὺς δὲ καὶ ἀπόντας δοξάζει. Βίος ἀνθρώπου ἐν τελευτῇ αὐτοῦ δείκνυται, πρὸ μὲν τελευτῆς οὐδὲν σταθερὸν ἐν βίῳ. Βουλεύου εἰρηνικὰ, καὶ σβέσεις τὰ πολεμικά. Γέλως ἀνθρώπῳ ἐν μεταφορᾶς πένθεος· ἐν γέλωτι δὲ ἀσυνέτων μέμικται παρανομία. Γενοῦ φίλος διαπαντὸς, καὶ φεύξῃ κατηγορίαν. Γενοῦ δὲ ἀκριβὴς ἐν γλώσσῃ σου, καὶ οὐ δῷς τὸν βίον σου εἰς ὑστεροβουλίαν. Γένος ἐλευθέρων ἡσυχίαν ἀσπάζεται· βάλλει γὰρ πράγμασιν ἀνὴρ ἀπειράγαθος. Δίκας φεῦγε, κἂν τὸ δίκαιον ἔξῃς· οὐ γὰρ τόσον τὸ κέρδος, ὅσον ἡ ζη-

168 Ciborum satietas, mater est impudicitiæ; continentia vero ventris, mater est castitatis. Qui gulæ deditus et abdomini fornicationis spiritum nititur expugnare, ei similis est, qui oleo incendium conatur extinguere. Piscis hamum vitat, et anima libidinosa fugit requiem. Si lumen deficit, obscura sunt omnia; si monacho desit humilitas, omnis ejus labor est vanitas. Non spoliatur a labiis, qui in animo fuerit humilis : nam quod thesaurus non continet, janua non profert. Quamdiu in corde monachi amice fovetur fœtor libidinis, tamdiu non redolebit fragrantia unguenti castitatis. Quid est voluptas abdominis? Mater luxuriæ, fæx mentis, inquinamentum corporis. Quid temperantia? Ventris frenum, animi recreatio, administratio sanctitatis. Quid impuritas? Fœtus intemperantiæ, mentis obtusio, dux desperationis, damnationis manuductrix. Quid est sobrietas? Columna fortitudinis, cogitationum turpium circumcisio, operum efficacia, adminiculum continentiæ, oratio perpetua. Quid avaritia? Idolorum servitus, furor insatiabilis, anxia miseria.

D *temperantiam, humilitatem,*

E *ceterasque virtutes,*

169 Quid est paupertas? Avaritiæ extirpatio, tutus ad invidia thesaurus, pugil expeditus, vita sine curis. Quid tristitia? Cognata pigritiæ, cogitationum obscenarum crater, vermis corporis. Quid lætitia? Exitium tristitiæ, honestum hilaritatis gaudium, exultatio psalmodiæ. Quid est ira? Morbus linguæ, fobris ardens, receptaculum convitiorum, mater serpentium venena vibrantium. Quid rursus acedia? Languor mentis, aversatio psalmodiæ, de loco in locum discursio. Quid patientia? Torporis intercisio, cura mortis, crucis meditatio, affectus crucifixus, aurum percussum. Quid vana gloria? Prosperitatis imaginatio, laudum servitus, fascinatio multiformis. Quid æquanimitas? Armatura prudentiæ, sagena sine tempestate, salutis portus, speratorum bonorum speculum, præmium afflictorum. Quid iterum splendor et excelsa conditio? Phantasiæ illusio multiplex, catena malorum, poculum passionum venenosissimum, radix obtrectationis. Quid amor habendi? Vas contentionis, veritatis inimicus, hostis caritatis, moles insatiata curarum, animi insolescentis elatio.

F *ac vitiorum oppositorum fugam :*

170 Bonæ sunt virtutum divitiæ, fratres, peccatum autem fallax; neque aliter esse potest. Vita incorporeorum spirituum perpetuo viret. Monachus mitis ac patiens immortalia consequetur. Aer quidem alit corpora, at sensatos virtus. Principium boni operis, novisse Dominum. In scientia commorare, et fies propior Deo. Virtus prudens consistit, imprudens dissolvitur. Nihil in vita solidum, præter animæ lucrum; animæ vero lucrum, pietas erga Deum. Tribunal judicum stultos interrogat, cordatos autem, etiam absentes, laudat. Vita hominis apparet in morte ejus: nam ante mortem nihil est in vita stabile. Suade pacifica, et bella restingues. Ex translatione doloris nascitur homini risus; risui autem stultorum miscetur dissolutio. Esto semper benignus, et vitabis obloquia. Expende verba tua accurato examine, et vitam tuam ne committito seræ pœnitentiæ. Genus liberorum amplectitur requiem : nam vir immodice dives obruitur negotiis

A gotiis. Fugito lites, etiam cum a te steterit justitia : non enim tantum lucri existit, quantum damni. Convitiantium absurditas, gloria debet esse philosophantium. Regni cœlestis discipuli semper opus habebunt tantillis progressibus, donec firmas in Dei timore radices egerint.

et sanctorum Patrum imitationem; e quibus unum novit spirituum discretione,

171 Hæc aliaque plura sanctus Stephanus disserebat, productis imitatione dignis Patrum exemplis, inculcans nobis ac dicens : Æmuli estote semper, filii carissimi, virorum virtutibus illustrium : viros etenim vidi cœlesti quadam mente præditos, cum quibus utinam partem una vobiscum habeam ac sortem in regno cœlorum! Nam memini etiamnum divinam illorum vivendi rationem, severitatem, agendi modum suavem, pauperem, humilem; atque ita prudenti quadam agitatus insania in amorem rapior imitationis ipsorum, meosque mecum studeo in eumdem pertrahere : præcellentes enim erant eremitæ, ascetæ, homines Dei. Vidi et alios in monasteriis, sed plerosque in Maxima nostra Laura, nihilo hisce, si vitam spectes, inferiores; quos inter
B duo quidam erant admiratione præ ceteris ac præconio digni. Eorum primus quidem ex solo intuitu statum conversationemque hominis penetranti acie introspiciebat : sæpe enim, cum a patribus Lauræ tamquam singulari veneratione spectabilis, salutaretur, quos quidem negligere salutem suam maleque vitam instituere mentis oculis observabat, austere ac duriter aversabatur; rogatusque ab iis, pro se ut oraret, hæc reponebat : Orent pro vobis actiones vestræ; quia nihil vobis proderunt preces meæ, quamdiu refragantur opera vestra; vobismet ipsis porro prospicite. Quos autem contra juxta Dei voluntatem recte vivere animadvertebat et conversari, illos vicissim benigne resalutans, animabat dicens : Optime, optime stetistis; ceterum videte, ne cadatis; perseverate usque in finem, ut salvi sitis : nam qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Deus autem universorum vos confirmet, ac gratiam, et in omni bono opere perseverantiam largiatur.

C
alterum præcognita morte tranquillissimeque suscepta celebrem :

172 Alter vero ex duobus illis erat senex egregius omnino ac mirabilis : hic enim, cum suam ex hac vita migrationem præsciret, triduo ante mortem descendit in templum. Tum cellulas, quotquot erant in Laura nostra, adiens, salutabat patres, et singulis : Discedo, inquit, modo ad mare Mortuum; et post tres dies me videbitis. At illi arbitrabantur eum, ut erat sincerus et candidus, de mari sensibili dicere; mira tamen eis accidebat salutatio ejus insolita, tum etiam quod uniuscujusque cellam obiret. Itaque cum patribus omnibus vale dixisset, redit ad cellam suam, aitque discipulo : Velim, fili, necessaria quadam de causa tribus hisce diebus hic solus agere, procul ab humano quolibet consortio, et neque tecum, neque cum alio quocumque communicare; sed ubi dies tertius aderit, tum redi, et in intimam usque cellam ingredere, istic enim me occludam. Discipulus vero : Faciam, inquit, ut jubes, pater. Quid ille ageret interea ad tertium usque diem inclusus, solus novit, qui occulta quæque scrutatur, Deus. Elapsum jam erat præfinitum tempus, cum ingreditur ad eum

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

μία. Δόξα φιλοσοφούντων, ἡ τῶν καθυβριζόντων πέφυκεν ἀπαιδευσία. Οἱ μαθητευόμενοι τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, παντοτε χρήσουσιν ὀλίγων τῶν προωδευκότων, ἕως ἂν ῥιζωθῶσιν εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ.

171 Ταῦτα δὲ καὶ πλείονα τούτων προσέφερε ὁ ἅγιος Στέφανος, ὑποδεινύων βίους πατέρων ἀξιομιμήτους, ἐγκελευόμενος ἡμῖν, καὶ λέγων· Ζηλωταὶ ἀεὶ γίνεσθε, ἀγαπητὰ τέκνα, τῶν ἐναρέτων ἀνδρῶν· ἄνδρας γὰρ οὐρανόφρονας ἐθεασάμην, μεθ' ὧν ὑμῖν ἅμα σχοίην μερίδα καὶ κλῆρον ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ. Μέμνημαι γὰρ τῆς ἐνθέου ἐκείνων πολιτείας, καὶ σεμνότητος, ἤθουστε πρᾳέος, καὶ ἀκτήμονος καὶ ταπεινόφρονος· καὶ οὕτω σώφρονί τινι μανίᾳ πρὸς ἔρωτα τῆς μιμήσεως τοῦ βίου αὐτῶν ἐλαυνόμενος φέρομαι, καὶ σὺν ἐμοὶ σπεύδω τοὺς ἐμοὺς πρὸς αὐτὸν ἐφελκύσασθαι. Μεγάλοι γὰρ ἦσαν ἐρημῖται, καὶ ἀσκηταὶ, καὶ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐν τοῖς μοναστηρίοις ἄλλους εἶδον τούτων οὐκ ἐλάττονας τὴν πολιτείαν· τοὺς πλείονας δὲ ἐν τῇ Μεγίστῃ ἡμῶν Λαύρᾳ, ἐν οἷς δύο τινες ἦσαν θαυμαστοὶ καὶ ἔνδοξοι, ὧν ὁ μὲν ἐκ μόνης τῆς θέας ὄμματι διορατικῷ τὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν πολιτείαν ἐπίστατο· πολλάκις γὰρ ὑπὸ τῶν πατέρων τῆς Λαύρας ἀσπαζόμενος, ὡς αἰδεσιμότητι κεκοσμημένος, οὓς μὲν τοῖς νοεροῖς ὀφθαλμοῖς ἐθεώρει τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ἀμελοῦντας καὶ κακῶς διάγοντας, αὐστηρῶς καὶ ἰταμῶς ἀπεστρέφετο, καὶ εὐχὴν ἀπαιτούμενος, ἔλεγε πρὸς αὐτούς· Αἱ πράξεις ὑμῶν εὔχωνται ὑπὲρ ὑμῶν· ἐναντιουμένων γὰρ τῶν ἔργων ὑμῶν, αἱ εὐχαί μου οὐδὲν ὠφελήσουσιν ὑμᾶς· ἐπιμελεῖσθε λοιπὸν ἑαυτῶν· οὓς δ' αὖ κατὰ Θεὸν βιοτεύοντας ἐν σώφρονι βίῳ καὶ θεαρέσταις διαγωγαῖς ἐθεώρει, τούτους εὐμενῶς ἀντασπαζόμενος ἐπεθάρσυνε, λέγων· Καλῶς, καλῶς ἵστασθε· λοιπὸν σκοπεῖτε, μὴ πέσητε· ὑπομείνατε ἕως τέλους, ἵνα σωθῆτε· ὁ γὰρ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. Ὁ δὲ Θεὸς τῶν ἁπάντων στηρίξαι ὑμᾶς, καὶ δοίη ὑμῖν χάριν, καὶ ὑπομονὴν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. E

172 Ὁ δὲ ἄλλος γέρων ἦν ὑψηλὸς καὶ θαυμάσιος· οὗτος γὰρ προγνοὺς τὴν ἐνθένδε μετάστασιν αὐτοῦ, F
πρὸ τριῶν ἡμερῶν τῆς ἑαυτοῦ τελευτῆς, καταβὰς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ εἰς πάντα τὰ ἐν τῇ Λαύρᾳ ἡμῶν κελλία εἰσεληλυθὼς, τοὺς πατέρας ἠσπάσατο, λέγων ἑκάστῳ· Βούλομαι ἐπὶ τὴν νεκρὰν θάλασσαν ἀπελθεῖν, καὶ μετὰ τριῶν ἡμερῶν διάστημα θεορεῖτέ με. Οἱ δὲ νομίσαντες αὐτὸν ἀληθεύοντα περὶ αἰσθητῆς λέγειν θαλάσσης, ἐξενίζετο δ' ὅμως ἐπὶ τῷ ἀσυνήθει αὐτοῦ ἀσπασμῷ καὶ ἐπισκέψει ἑνὸς ἑκάστου κελλίου. Ὅλους οὖν τοὺς πατέρας ἀσπασάμενος, ἐπὶ τὸ κελλίον αὐτοῦ ἀνέκαμψε, καὶ ἔφη τῷ μαθητῇ αὐτοῦ· Βούλομαι, τέκνον, ἕνεκέν τινος ἀναγκαίας χρείας ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἰδιάσαι ἄποθεν ἀνθρώπου παντὸς, μηδενὶ συνομιλῶν, μή τέ σοι, μή τέ τινι ἄλλῳ· ἀλλ' ὁπότ' ἂν ἡ τρίτη ἡμέρα ἐπέλθη, εἴσιθι εἰς τὸν ἐνδότερον δόμον τοῦ κελλίου· ἐκεῖ γὰρ ἐγκλείω ἐμαυτόν. Ὁ δὲ μαθητὴς ἔφη· Ὡς κελεύεις, πάτερ. Ὅπερ δὲ ἐποίει, ἑαυτὸν ἐγκλείσας μέχρι τῆς τρίτης ἡμέρας, μόνος ἐπίσταται ὁ τῶν κρυφίων ἐταστὴς Θεός. Ἐλθούσης οὖν τῆς προθεσμίας, εἰσέβη πρὸς αὐτὸν ὁ μαθητὴς, καὶ εὗρεν αὐτόν κατὰ ἀνατολὰς ἡπλωμένον, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τῷ Κυρίῳ παραδεδωκότα· καὶ

παραυτὰ

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO, EX MS. GRÆCO.

παραυτὰ τοῖς πατράσιν ἐγνώρισεν τὸ ξένον μυστήριον. Οἱ δὲ καταπλαγέντες ἐπὶ τῷ ἀκούσματι, κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν συνήθειαν συνηθροίσθησαν, καὶ τὸν ἅγιον γερόντα κηδεύσαντες ἐν ὁσίων θήκαις κατέθηκαν, δόξαν καὶ εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ ἀναπέμποντες, τῷ ζωῆς καὶ θανάτου δεσπόζοντι.

173 Οὐ τοῖς δυσὶ δὲ μόνοις τούτοις συνέτυχον, ἀλλὰ καὶ διαφόροις ἔντε τῇ ἡμετέρᾳ Λαύρᾳ, καὶ ἐν τοῖς ἐρήμοις καὶ μοναῖς, οὓς ὁ οὐρανὸς ἐδέξατο, καὶ τοῖς Ἀβραμίοις κόλποις ἐνανέπαυσεν ἐν χώρᾳ ζώντων, καὶ ἐν παραδείσω τρυφῆς, ἔνθα καταλάμπει τὸ ἀνέσπερον φῶς διαπαντὸς, ἔνθα καὶ ὑμεῖς σπεύσατε κατοικῆσαι, μιμησάμενοι τοὺς καλοὺς ἀγῶνας τῶν θεαρέστως βεβιωκότων ἀνδρῶν, καὶ τῶν νῦν βιούντων · πέπεισμαι γὰρ, ὅτι καί εἰσί τινες σήμερον ὁσίως, καὶ εἰλικρινῶς πολιτευόμενοι · οὐ γὰρ διέλειπεν ὁ Θεὸς ἔχων γνησίους δούλους κατὰ γενεὰν καὶ γενεὰν, εἰ καὶ πάνυ ἐν τούτοις τοῖς ἐνεστῶσι καιροῖς ἠλαττώθη ἡ μοναχικὴ πολιτεία μετὰ δέκα ἔτη ἀπὸ τοῦ μεγαλου σεισμοῦ, καὶ ἔτι κατὰ βραχὺ καὶ βραχὺ
B ὀλιγωτησεται, διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ῥαθυμίαν, καὶ ἀμέλειαν. Ἀλλὰ ἀγωνίσασθε τοῖς ὀλίγοις συναριθμηθῆναι · ἐπειδὴ τὸ τίμιον πανταχοῦ ὀλιγώτερον πέφυκε · μολύβδου γὰρ πολυταλάντου κρείσσων ὀλίγος χρυσὸς, καὶ γνόφου βαθυτάτου σμικροτάτη φωτὸς ἀκτὶς, καὶ δυσωδείας πολλῆς, εὐωδίας βραχεῖα πνοή.

174 Ἀεὶ δὲ νουθετῶν καὶ διδάσκων ὁ Γέρων σφραγίδα ἱερῶν αὐτοῦ λόγων ἐποιεῖτο τὴν περὶ συμπάθειαν ἐντολήν · συμπαθὴς γὰρ ἦν, ὡς οὐδεὶς ἄλλος τῶν βρωτῶν φημι · καὶ τὴν συμπάθειαν αὐτοῦ εἴδειεν ἂν οἱ πεῖραν εἰληφότες αὐτῆς οὐ μόνον ἀπὸ ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ πετηνῶν καὶ τετραπόδων · ἰδίαις γὰρ χερσὶ παρέβαλε τὴν τροφὴν τοῖς ψάροις, καὶ τοῖς κόραξι, καὶ ταῖς περιστεραῖς, καὶ ταῖς δορκάσιν. Ἐν αὐτοῖς πολλάκις τοῖς κόλποις αὐτοῦ, ἤρχοντο γὰρ οἱ ψάροι καὶ ἐπὶ τοὺς ὤμους αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν, καὶ τὰ γόνατα αὐτοῦ. Ἐφιλονείκουν δὲ καὶ ἐπολέμουν ἀλλήλους, παρατιθέντος αὐτοῦ τὴν ἐδωδην, ἧς ἐμφορηθέντες, καὶ ὕδατος κορεσθέντες, πάλιν ἀγαλλόμενοι ἐπέτωντο ἠρέμα, τοῦ Γέροντος, ὡσεὶ μαθηταῖς, κε-
C λεύοντος.

175 Τοῖς μύρμηξι δὲ καὶ τοῖς μικροῖς ζωυφίοις σεμίδαλιν, καὶ σισάμιν, καὶ ἄλφιτα παρετίθη · συνεπάθη δὲ περισσότερον τοῖς ἐν τῇ ἐρήμῳ μαύροις ἀκάκοις σκώληξιν · οὐδὲν γὰρ μονονουχὶ ἔλιπεν αὐτῷ ἀπὸ παντὸς ἀγαθοῦ, τοῦ ὄντος ἐπὶ τῆς γῆς, καίπερ περὶ ταῦτα φροντίδα καὶ σπουδὴν μὴ ἔχοντα παντελῶς · ᾔδει γὰρ τὴν ἀψευδῆ ὑπόσχεσιν τοῦ Δεσπότου εἰπόντος · Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ πάντα ταῦτα προσθεθήσονται ὑμῖν. Ἐμάχετο δὲ ἡμῖν πολλάκις, τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, περὶ τῶν μαύρων σκωλήκων παραγγέλλων, μὴ φονεύειν αὐτούς, καίτοίγε ἐκτὸς τοῦ ἡσυχαστηρίου νυκτὸς καταπατοῦσιν αὐτοὺς ἀκουσίως · καὶ ὠνείδιζεν ἡμᾶς ἕνεκεν τούτου, εἰδὼς ἅπερ ἀγνοοῦντες ἐποιοῦμεν. Οὐκ ἔχετε, λέγων, συμπάθειαν, ἐλεεινοί. Ἀγνοεῖτε δὲ, ὅτι ὁ μὴ ἔχων συμπάθειαν σχετικὴν περὶ τὴν κτηνώδη φύσιν, οὔτε εἰς ἄνθρωπον κέκτηται; Οἶδεν ἡ ἀλήθεια, ὅτι πλειστάκις ἐν καιρῷ ἀκρίδος ἐπὶ τὴν ἔρημον ἀπερχόμενος νυκτὸς, καὶ περὶ τὸν ὄρθρον εἰς τὸ ἡσυχαστήριον ἐλθεῖν βουλόμενος, ἡνίκα κατὰ τὴν ὁδὸν ᾐσθόμην ἀκρίδων κρυμωθεισῶν ὑπὸ τοῦ ψύχους, ἐκάθεξάμην

discipulus; et extensum offendit versus Orientem, postquam jam Domino spiritum tradidisset; significatque continuo patribus inexpectatum hoc mysterium. Quo illi nuncio perculsi, de more in locum unum convenerunt, justisque sancti senis funeri persolutis, in Sanctorum sepulcris *a* eum condiderunt, vitæ ac mortis Dominum Deum cum gratiarum actione laudantes. D a

173 Neque cum illis tantum duobus agere mihi contigit, sed et cum variis aliis tam in Laura nostra, quam in desertis et monasteriis, qui jam in cœlum recepti conquiescunt in sinu Abrahæ, in terra viventium, in paradiso voluptatis, ubi lux affulget perpetua, nesciens occasum; ubi et vos virorum, cum qui jam accepti Deo vixerunt, tum qui etiam nunc vivunt, gloriosa imitati certamina, figere aliquando domicilium studete : persuasum enim habeo, esse hodieque non nullos, qui sancte vitam casteque degant : nam genuini Deo famuli esse non desinent in generationem et generationem; tametsi elanguit plurimum nostris hisce temporibus disciplina monastica post annos decem a magno terræ motu *b*; concidetque paulatim etiam magis, ob ingruentem torporem atque socordiam. Sed paucis accenseri contendite : quia quod rarius est, id magni ubique est pretii : nam et pauxillum auri multo præstat plumbo, et crassissimis tenebris tenuissimus lucis radius, et ingenti graveolentiæ quantulacumque odoris boni fragrantia.

quales etiam nunc sint; sed numerus in dies minuatur.

E b

174 Quoties vero suos adhortabatur Senex ac docebat, commiserationis commendatione monita sua sacra, tamquam sigillo, claudebat : nam tanta fuit, mea quidem sententia, hæc in illo virtus, quanta in mortalium nemine. Noverant eam, qui experti erant, non homines modo, sed et volucres et quadrupedes : nam sturnis, corvis, columbis, capreis escam suis ipse manibus congerebat. In ipsum ejus sinum advolabant non raro sturni, in humeris ejus, in capite, super genua subsistebant : proponente autem illo cibum, disceptatio inter eos erat ac pugna, usque dum escis et aqua saturi, modeste denuo, cum id eis Senex, quasi discipulis, imperaret, læti avolabant.

Commiserationis commendat affectum, etiam erga animantia quælibet,

F

175 Formicis autem et insectis siliginem, sesamum, et farinam præbebat; sed miserebat eum supra modum fuscorum et innocentium quorumdam, qui in eremo sunt, vermium. Neque enim de bonis terrenis pene quidquam illi deerat, etiamsi iis colligendis nec curam ullam nec laborem impenderet : noverat videlicet certam illam Domini promissionem, cum dixit : Quærite primum regnum cœlorum; et hæc omnia adjicientur vobis. Contendebat autem sæpenumero nobiscum, discipulis suis, de vermibus illis nigris interdicens, ne quos occideremus, eos etiam extra hesychasterium inconsulto per noctem obterentes; eamque ob rem nos carpebat, sciens ipse quæ nos inscii faciebamus : Vah, infelices, inquiens, nihil in vobis est misericordiæ! Nescitis vero, si cui adversus naturas irrationabiles commiserantis animi desit affectus, eidem illum etiam adversus homines defuturum? Veritas conscia est, me sæpissime, quo tempore visuntur locustæ *c*, in eremum noctu progressum, ut in hesychasterio sub auroram adessem, substitisse ex commi- c

quibus nequa fiat injuria studiose cavet.

A commiseratione, sicubi eas per viam obriguisse frigore deprehenderem, ibique permansisse donec solis radii affulgerent: metuebam enim ne quid eis forte nocuissem invitus; atque ita deinde lætus ac securus prosequebar iter institutum. Et sic re vera divini Magistri nostri præceptis edocebamur.

φειδοῖ αὐτῶν, ἐκδεχόμενος τάς τοῦ ἡλίου αὐγάς. Ἐπτοούμην γὰρ, μήπως ἄκων ἀδικήσω αὐτάς · εἶθ' οὕτω δὲ χαίρων εἰχόμην τῆς ὁδοῦ. Ὡς οὖν ἀληθῶς ὑπὸ τοῦ θεοφόρου ἡμῶν Ἐπιστάτου φωταγωγούμενοι ἐδιδασκόμεθα.

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MSS. GRÆCO.

ANNOTATA D. P.

a *Hinc, itemque ex numero* 183, *ubi de* S. Stephani *sepultura*, *prout ex relatis num.* 28, *de S. Theoctisti sociorumque arca, colligimus, moris fuisse in Lauris ac monasteriis Palæstinæ, ut quorum memoriam ob singularem virtutem et posterorum incitamentum volebant religiose conservatam, eos in sacratiori loco decenter conditos collocarent Patres; cum extra ecclesiam aut monasterium ceteri in communi cœmeterio defoderentur.*

b *Terribiles terræ motus memorat Cedrenus in Syria contigisse anno Copronymi secundo, sexto, et nono ; sed cum is, de quo hic agitur, a decem annis accidisse narretur a* S. Stephano, *et ultimo quidem vitæ quadriennio, sicut liquet ex verbis Leontii num.* 115; *alium designare necesse est, si numeremus durationem, quæ ab isto motu, et relaxata post eum disciplina monastica usque ad dictum quadriennium*
B *effluxerat. Sed quid vetat* post annos Decem a magno terræ motu, *ita intelligi, ut solum tempus significetur, unde initium sumpserit ista relaxatio, præscindendo a tempore, quo, dum ista referebat* Stephanus, *illa jam præterierat? Et sic unus ex dictis motibus intelligi potest, maxime is, qui anno Copronymi* 6, S. Stephani 21, *Christi* 746 *a Cedreno* μέγας *vocatur, templis monasteriisque Palæstinæ fatalis : quem sic dudum ante ipsum descripserat Theophanes :* Hoc anno (746, *ut patet ex Indictione* XIV, *quæ paullo post ibi subnectitur)* mensis Januarii die XVIII, hora IV, magnus terræ motus in Palæstina circa Jordanem et in Syria factus est ; adeo ut multæ hominum myriades ac pene infinitæ perierint, et ecclesiæ monasteriaque ceciderint, et maxime circa Sanctæ civitatis solitudinem. *Atque hic terræ motus adeo singularis, et adeo graphice hic memoratus facit, ut persuasissimum videatur, verba de quibus hic quæritur, ultimo sensu exponenda esse ; nec aliud Sanctum voluisse indicare, quam punctum fixum, quo cœperit relaxari monastica ibidem disciplina.* E

c *Plinius lib.* II, *cap.* 29 *sub exitum veris prodire ab ovis tradit, quæ autumni tempore pepererint. Alii duplicem earum fœtum statuunt; dicuntque etiam Vergiliarum exortu Maio mense parere, quæ ad Canis ortum nasci debeant ; nec volare noctibus propter frigora, quidam voluere. Quod ut verum non sit, cum de provincia in provinciam continuata quandoque plurium dierum profectione trans mare demigrant, alias tamen vere dici vel ex hoc loco colligitur.*

C

CAPUT XV.

F

Visio S. Stephani de gloria S. Theoctisto parata ; curatio infirmi ; visio discipuli de gloria S. Stephano destinata ; apparitio Angelorum ; prædictio mortis ; atque ipsa denique piissima S. Stephani mors ; et vitæ periocha chronologica.

Theoctistum discipulum postea martyrem, in palatio speciosissimo,

Instabat interea dierum quadraginta jejunium, quod salutiferam Paschæ festivitatem prænunciat. Erat autem inter condiscipulos pius quidam, cui nomen Theoctisto, quemque Magister noster, tum ob mitem indolem, tum ob vitæ candorem, diligebat in paucis : nam genere Gazensis erat, insigni caritate, atque animi demissione præditus ; unde et inter Martyres referri visus est, et coronas adeptus est immortales. Hunc igitur secum assumens, uti etiam semper, ex quo senuerat, solebat facere, ad torrentem abiit orientalis deserti, ubi situm est monasterium
a sancti Euthymii *a*. Dum ibi Quadragesimam exigit, oblata ei est visio de discipulo, qui tunc ad-

Ἐν τοσούτῳ ἐπέστη ἡ τεσσαρακονθήμερος νηστεία, τὴν σωσίψυχον τοῦ Πάσχα πραγγέλλουσα πανήγυριν · ἦν γάρ * τις τῶν συμμαθητῶν εὐλαβὴς, ὀνόματι Θεόκτιστος; ὃν καὶ ἠγάπα λίαν ὁ Ἐπιστάτης διά τε τὴν πρᾳότητα αὐτοῦ, καὶ τὴν τοῦ βίου καθαρότητα · ἦν γὰρ τὸ γένος Γαζαῖος, ἀγάπηντε καὶ ταπείνωσιν πολλὴν ἔσχεν · ὅθεν τοῖς μάρτυσι συναρίθμιος ὤφθη, καὶ τῶν ἀκηράτων ἠξίωται στεφάνων. Τοῦτον οὖν λαβὼν μεθ' ἑαυτὸν, ὡς καὶ διαπαντὸς, μετὰ τὸ γηράσαι αὐτὸν, εἰώθει ποιεῖν, ἐξέβη εἰς τόν χείμαῤῥον τῆς ἀνατολικῆς ἐρήμου τῆς τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου μονῆς · ἐκεῖσε δὴ τότε τὴν Τεσσαρακοστὴν ἐκτελῶν, ἴδεν ὀπτασίαν περὶ τοῦ συνόντος αὐτῷ μαθητοῦ Θεοκτίστου, ἣν αὐτῷτε καὶ ἄλλοις μαθηταῖς ἐξηγόρευσε, λέγων ·

* lege δὲ.

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MSS. GRÆCO.

Τὸν κανόνα τῆς νυκτερινῆς ψαλμῳδίας ἐκτελέσας, ἐγενόμην ἐν ἐκστάσει, καὶ θεωρῶ περικαλλῆ, παμμεγέθη ναὸν, ἐκλάμπροις ἐξαστράπτοντα φρικτωρίαις, καὶ δὴ νώτοις ὡραιοτάτοις ὀρόφοις, καὶ ποικίλαις μουσικαῖς ψηφῖσι, καὶ στιλβούσαις μαρμαρικαῖς λεπτουργίαις, καὶ στύλοις χρυσοκεφάλοις, καὶ παντὶ θεοπρεπεῖ κόσμῳ κεκαλλωπισμένον· ἦν γὰρ ἐν αὐτῷ ἀγαλλίασις ἀνέκφραστος, καὶ τερπνότης ἀμήχανος, καὶ λαμπρότης ἐκδιήγητος.

erat, Theoctisto, quam et illi et aliis in hunc modum exposuit: Psalmodiæ nocturnæ canonem expleveram, cum abreptus sum spiritu, ac templum conspexi perelegans et amplissimum præfulgido lumine et sacrum quemdam horrorem incutienti coruscans, laquearibus ac tecto magnificentissimis, variisque musaici *b* operis calculis, ac nitido marmore artificiosissime elaborato, uti et columnis, quæ aureis capitibus erant insignes, omnibus denique ornamentis Deo dignis instructum: nam exultatio in eo erat inexplicabilis, incredibilis delectatio, splendorque inenarrabilis. D b

177 Ὡς οὖν ἱστάμην ἐν αὐτῷ, τοῖς εὐφροσύνοις ἐκείνοις ἀμαρύγμασιν ἐπιγαννύμενος, βλέπω τουτονὶ ἐμὸν φίλον μαθητὴν, ἀββᾶν Θεόκτιστον, εἰσερχόμενον ἐν ἀγαλλιάσει καὶ δοξολογίαις καὶ θεοπρεπέσιν ὕμνοις, πρὸς ὃν καὶ ἔφην γεγηθώς· Καὶ σὺ, τέκνον γλυκύτατον, εἰσελήλυθας ὧδε; Εὖ καὶ καλῶς ἥκεις. Ὁ δὲ ἔφη· Ναὶ, πάτερ, ἠξίωσέ με ἡ ἄπειρος τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνία τῆς ὑπερενδόξου εἰσόδου ταύτης· ταύτην γὰρ τὴν ξένην ὅρασιν ἐν ὑμῖν ἐξηγήσομαι σὺν
B Θεῷ· τὸν ναὸν καὶ τὴν ἐν αὐτῷ φαιδρότητα, τὴν ἐπουράνιον βασιλείαν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ διαιωνίζουσαν χαρμονὴν πάντος οἴεσθε, ἧς ἀξιωθήσεται οὗτος ὁ κάλλιστος καὶ θεάρεστος μαθητὴς Θεόκτιστος χάριτος τοῦ ὑπεραγάθου Θεοῦ. Οὕτω μὲν ὁ θεόσοφος πρεσβύτης, τὴν μακαρίαν τοῦ ἰδίου μαθητοῦ λῆξιν ἀξιωθεὶς ἰδεῖν, εἶπε. Τοῦτο δὲ καὶ μαρτυρεῖτε ἅπαντες, ἀληθῆ γεγονέναι τὴν ὀπτασίαν, οὐ διὰ τὴν ἀρίδηλον αὐτοῦ ἁγνὴν πολιτείαν μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ τῷ τελευταίῳ κατήρθη μαρτυρικῷ βαπτίσματι, ὃ δευτέροις οὐ προσομιλεῖ ῥύποις· ἔστι γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πατέρων, τῶν ἀναιρεθέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐν τῇ μεγίστῃ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα, ὧν τὴν διήγησιν ἀνεγράψατο ὁ πανάρετος ἀββᾶς Στέφανος, τῆς ἡμῶν Λαύρας τὸ καύχημα.

177 Ibi ego cum essem, jucundissimaque illa specie lætus fruerer, discipulum hunc meum carissimum, patrem Theoctistum, magnis incedentem lætitiis, laudesque ac divinos modulantem hymnos ingredi videò; quem gavisus: Etiam tu, inquam, huc intromissus es, fili dulcissime? Bene ac prospere veneris. Cum ille: Sic est, Pater, immensa Dei misericordia gloriosissimo hoc me ingressu dignata est. Visionem vero hanc novam inter vos, Deo adjuvante, explanabo. Templum illud, quæque in eo erat jucunditas, regnum cœleste lætitiamque ejus sempiternam esse, omnino existimate, qua præclarissimus hic et sanctus discipulus Theoctistus Dei optimi beneficio donabitur. Ita quidem hic Senex divina plenus sapientia, dignusque inventus, cui discipuli sui sors beata revelaretur, edixit. Testes vero estis etiam vos omnes, veram hanc visionem fuisse, non solum propter apertam ejus vitæ sanctimoniam, verum etiam quod supremo martyrii baptismate, quod secundas non admittit sordes, perpurgatus est: est enim e numero Patrum in maxima sancti Patris nostri Sabæ Laura a barbaris interfectorum, quorum vir omni virtute præstans pater Stephanus, Lauræ nostræ decus ingens et ornamentum, historiam *c* concinnavit. *intuetur per visionem, cujus veritatem probavit eventus.* E c

178 Μετὰ δὲ τὴν ὀπτασίαν ταύτην ἄλλοτε κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν μνημονευθέντα θεῖον Μάρτυρα, ἐπορεύθη ἐπὶ τὴν ἔρημον τοῦ Καλαμῶνος ἅμα τισὶ τῶν πατέρον. Τούτων δὲ διαγόντων ἐκεῖ, δύο τινὲς ἀδελφοὶ πνευματι-
C κοὶ, ἐρημικὰς πόας καὶ βοτάνας καὶ φάρμακα κακὰ βεβρωκότες, ὁ μὲν ἔλαττον, ὁ δὲ πλεῖον, κατοξέλει * δυσεντερικῷ κατεσχέθησαν πάθει, ὥστε αὐτὰ σχεδὸν τὸν πολλὰ φαγόντα, καὶ πλείω κεκινδυνευκότα τὰ ἔγκατα προχωρῆσαι ἐν μιᾷ νυκτὶ, καὶ ἀπελπισθῆναι ὑπὸ τῶν περὶ αὐτόν. Εὐχὴν οὖν ποιησάμενος ὁ Γέρων, καὶ λαβόμενος αὐτὸν τῆς χειρὸς, ἔφη· Ἀνάστα, τέκνον, ὅτι ὁ τὴν θυγατέρα τοῦ Ἑκατοντάρχου καὶ τὸν Λάζαρον ἐκ τῶν τοῦ ᾅδου στυγνῶν δόμων ἀναγαγὼν, τῷ λόγῳ ζωοποιήσας αὐτοὺς, λιταῖς τῆς ἀφράστως τεκούσης αὐτὸν ἠλέησέν σε, καὶ ὡς ἐξ ᾅδου ἀνήνεγκεν. Ὁ δὲ παραχρῆμα ἠγέρθη ὑγιὴς, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ καὶ ταῖς τοῦ Γέροντος εὐχαῖς. Ζῇ δὲ καὶ οὗτος χάριτι Χριστοῦ, ταῦτα μεγαλοφώνως ὁμολογῶν.

* annon κατόξει?

178 Alio post hanc visionem tempore ad solitudinem Calamonis, comite memorato jam Dei Martyre, cum patribus quibusdam circa Quadragesimam profectus est. Dum istic versantur, duo quidam in spiritu fratres, qui olera herbasque deserti, ac pestifera venena alter altero minus comederant, peracutis viscerum torminibus alvique solutione correpti sunt, usque adeo ut qui plura introsumpserat, gravius discrimen adierit nocte quadam ipsa effundendi intestina, jamque spem vitæ ejus qui aderant, omnem abjicerent. Senex igitur, fusis precibus, eum apprehendens manu: Surge, inquit, fili; quia qui filiam Centurionis et Lazarum ex tristibus inferorum sedibus reduxit imperio suo revocatos ad vitam, idem ille, deprecante quæ eum ineffabiliter genuit, misertus est tui, et quasi ex inferno eruit. At ille confestim assurrexit sanus, Deo ac Senis precibus hoc beneficium adscribens. Is etiam nunc per Christi gratiam superstes hæc magnis vocibus profitetur. *Fratrem ex dysenteria periclitantem curat.* F

179 Ἦν δέ τις, ὀνόματι Κοσμᾶς, τῶν τοῦ Γέροντος μαθητῶν· οὗτος πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν τοῦ τέλους τῆς αὐτῆς Τεσσαρακοστῆς ἦλθεν ἐπισκεπτόμενος τὸν Ἐπιστάτην, καὶ τρεῖς ἡμέρας συμπαραμείνας αὐτῷ, συνέτριψεν, ἀναγγέλλων ἡμῖν, τοῖς συμμαθηταῖς, ἑωρακέναι φρικτὸν ἐνύπνιον· Ἐν ᾧ πολλοὺς, φησὶν, εἶ-

179 Fuit inter Senis discipulos aliquis, Cosmas dictus: hic paucis ante finem ejusdem Quadragesimæ diebus Magistrum suum invisurus advenit, triduoque apud eum commoratus, inter nos agebat, narrabatque nobis condiscipulis, oblatum sibi fuisse terribile somnium: In quo, aiebat, *Parata ei in cœlis gloria discipulo indicatur.*

templa

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

A templa vidi complura, structura eleganti in cœlum usque educta, columnis fulta divina luce fulgentibus, et illustri cujusvis generis ornatuum varietate decorata; desuper autem in summis illorum culminibus, structores aliquot in castro validissimis muris septo ædificium gnaviter ac secure molientes. Quibus rebus obstupescentem me ac perterritum operæ compellant his verbis: Quid stas attonitus, vir bone? Ad quos ego: Merito, inquam, attonitus sum ac stupeo; quando castrum ejusmodi contemplor, cui numquam simile visum est. Cum illi: Et ignoras, cujus hoc sit? Nimirum patri Stephano, præsidi tuo, ponitur; sed diebus adhuc paucis opus est, quibus angulus hic, quem præ manibus habemus, ut vides ad fastigium assurgat: nam post illum murus totus absolutus erit. Atque his visis auditisque evigilavi.

δον οὐρανομήκεις ναούς, λίαν ἐκτρεπεῖς, κίοσι θεοφεγγέσιν ἐνιδρυμένους, καὶ παντοίοις ἀγλαοῖς ποικίλμασι πεποικιλμένους, καὶ τούτων ἄνωθεν ἐπὶ τὰς ὑψηλὰς κορυφὰς οἰκοδόμους τινὰς δραστικῶς οἰκοδομοῦντας ἐν κάστρῳ εὐτειχίστῳ ᾠκοδομημένον ἀσφαλῶς, ἐφ' οἷς λίαν ἐμοὶ καταπλαγέντι καὶ ἐκθαμβηκότι οἱ ἐργάται φησίν· Τί ἕστηκας, ἄνθρωπε, τεθηπώς; Πρὸς οὓς ἔφην· Δικαίως τέθηπα καὶ ἐκπέπληγμαι· ἐπειδὴ κάστρον εἶδον τοιοῦτον, οἷον οὐκ ὤφθη πώποτε. Οἱ δὲ εἶπον· Καὶ ἀγνοεῖς, τίνος ἐστίν; Τοῦ σου γὰρ ἐπιστάτου, ἀββᾶ Στεφάνου, καθέστηκεν· ἀλλ' ἔτι ὀλίγαι ἡμέραι παρελεύσονται, καὶ ἡ μετὰ χεῖρας γωνία, ἣν ὁρᾷς, εἰς ἄκρον ὑψωθήσεται· ὅλον γὰρ τὸ τεῖχος ἀπήρτισται παρὲξ αὐτῆς. Καὶ ταῦτα ἰδὼν καὶ ἀκούσας, ἔξυπνος ἐγενόμην.

Ipse ultimam synaxim celebrat; et in morbum incidens,

180 Nec multo post tempore, quam nobis condiscipulus hæc, ut viderat, edixisset, advenit cum discipulo, patre Theoctisto, expleta Quadragesi- B ma, die dilationis *d* sanctus Senex, totamque hebdomadam sanctam, et festum Resurrectionis obivit sanus admodum et bene habens. Ante tres igitur, qui Dominicam Novam *e* præcedunt, dies adest frater aliquis, eumque orat, ut ad aras facere pro se velit: quod ille ubi toto animo præstitisset, pietatem ac dulcedinem spiranti voce sic eum, a quo rogatus fuerat, alloquitur: Enimvero, frater, post hanc synaxim, ut opinor, nullam umquam amplius aliam celebrabit Stephanus. Quo dicto, dimisit eum. Postero die, qui erat quinta feria, et tertius ante Dominicam Novam, cœpit ægrotare; deinde vero ad nos venit. Dum ergo nos discipuli canoni nocturno feriæ secundæ media circiter nocte vacamus, accurrit memoratus paullo ante pater Cosmas, qui accelerare nos jubens: Venite, venite, inquit, o dilecti condiscipuli, properate, ut extremam Senis benedictionem excipiatis: nam jam, ecce, spiritum suum Domino reddit.

180 Μετ' οὐ πολλὰς δὲ ἡμέρας τοῦ συμμαθητοῦ, ταῦτα θεασαμένου, ἐξειπόντος ἡμῖν, παρεγένετο ὁ ἅγιος Γέρων μετὰ τοῦ μαθητοῦ, ἀββᾶ Θεοκτίστου, τῆς Τεσσαρακοστῆς πληρωθείσης, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ὑπερθέσεως, καὶ τὴν ἁγίαν ἑβδομάδα πᾶσαν, καὶ τὴν ἀναστάσιμον ἡμέραν ἐτέλεσε πάνυ ὑγιαίνων καὶ εὐεκτῶν. Πρὸ τοίνυν τριῶν ἡμερῶν τῆς νέας κυριακῆς ἦλθέ τις ἀδελφὸς, αἰτούμενος παρ' αὐτοῦ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ποιήσασθαι σύναξιν. Ὁ δὲ ταύτην ὁλοψύχως ἐκτελέσας, κατανυκτικῇ καὶ πραείᾳ φωνῇ πρὸς τὸν αἰτησάμενον ἔφη· Ὄντως, ἀδελφὲ, ὡς νομίζω, οὐκ ἔτι ὁ Στέφανος μετὰ ταύτην τὴν σύναξιν ἑτέραν ἐκτελεῖ. Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἀπέλυσεν αὐτόν. Τῇ δὲ ἐπαύριον, ἥτις ἦν πέμπτη πρὸ δύο ἡμερῶν τῆς νέας κυριακῆς, ἤρξατο νοσεῖν· ἔπειτα δὲ ἀφίκετο πρὸς ἡμᾶς. Ἡμῶν οὖν τῶν μαθητῶν παρὰ τὸ μεσονύκτιον ἀποτελούντων τὸν νυκτερινὸν κανόνα τῆς δευτέρας, ἦλθεν ὁ πρὸ μικροῦ μνημονευθεὶς ἀββᾶς Κοσμᾶς, καὶ κατεπείγων ἡμᾶς, εἶπεν· Δεῦτε, δεῦτε, ὦ φίλοι συμμαθηταὶ, προφθάσατε τὰς τελευταίας τοῦ Γέροντος λαβεῖν εὐχάς· ἰδοὺ γάρ, παραδίδωσι τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τῷ Κυρίῳ. E

a Cœlitibus visitatur.

181 Consternati hac denunciatione discipuli: Et unde id nosti, cedo, inquimus. Respondet ille: C Vigilabam solus, cum in intima cella Magistrum audivi submissa voce cum aliquibus colloquentem, et meam tenuitatem advocando, dicentem: Adesdum huc, pater Cosma, adesdum huc; honoratiora hic dispone sedilia et ornatissimos hosce viros perhumaniter accipe. Conturbatus ego: Quinam sunt, inquiebam, viri isti, Pater? Hos dico candidatos, reponit ille. Statim ergo consurgens cellam omnem palpando luctandoque cum tenebris pertento (erat enim alta nox et caligo, extincta candela *f*); cumque neminem esse comperissem, rursum eum interpello: Quales viros dictos velis, non equidem capio, Pater. Cum ille: Istos volebam, quibuscum ante horam locutus sum. Quibus verbis perculsus ego miserrimus, Angelos illos esse conjeci, qui sanctam ejus animam sublaturi, eamque cum honore et gloria ad Creatorem suum hinc reducturi venerint.

181 Ἐπὶ ταύτῃ δὲ ταραχθέντες οἱ μαθηταὶ τῇ ἀγγελίᾳ· Καὶ πόθεν δῆλον, εἰπὲ, πρὸς αὐτὸν ἔφημεν. Ὁ δὲ εἶπεν· Γρηγορῶν μόνος ἐν τῷ μυχοτάτῳ κελλίῳ, ἀκήκοα τοῦ Ἐπιστάτου ἠρεμαίᾳ φωνῇ τισιν ὁμιλοῦντος, καὶ ἐγκελευομένου τῇ ἐμῇ ταπεινώσει, καὶ λέγοντος· Δεῦρο ἐκεῖθεν, ἀββᾶ Κοσμᾶ, δεῦρο τιμίας εὐτρέπισον καθέδρας, καὶ φιλοφρόνως ὑπόδεξαι τούτους τοὺς κοσμιωτάτους ἄνδρας. Πρὸς ὃν κλονηθεὶς ἔφην· Τίνες εἰσὶν οἱ ἄνδρες οὗτοι, πάτερ; Ὁ δὲ εἶπεν· Τοὺς λευχείμονας τούτους, φημί. Ἀναστὰς οὖν παραυτὰ τὸ κελλίον ὅλον ἐψηλάφησα νυκτομαχῶν· ἦν γὰρ βαθεῖα νὺξ, καὶ σκοτία, τῆς κανδήλης ἀποσβεσθείσης, καὶ μηδένα εὑρηκὼς, πάλιν ἠρώτησα αὐτόν· Ποίους ἄνδρας ἐρεῖς, οὐκ οἶδα, πάτερ. Ὁ δὲ εἶπεν· Οἷς προσωμίλουν πρὸ ὥρας. Ἐπὶ τούτοις δὲ τοῖς λόγοις ταραχθεὶς ἐγὼ ὁ πανάθλιος, ᾠήθην αὐτοὺς ἀγγέλους εἶναι, ἐλθόντας ἀφελέσθαι τὴν ἡγιασμένην αὐτοῦ ψυχὴν, καὶ μετὰ τιμῆς καὶ δόξης πρὸς τὸν αὐτῆς δημιουργὸν ἀγαγεῖν. F

Discipulis mortem suam prædicit,

182 Raptim igitur eo convolantes, accensaque candela, Senem offendimus mentis optime compotem, ac valde vegetum; unde non magnopere ei timebamus; quin imo longioris adhuc vitæ spes affulgebat. Dum ibi sumus, accedo ego ad

182 Ὁρμήσαντες δὲ ταχέως, καὶ τὴν κανδήλαν ἅψαντες, ἔμφρονα θεωροῦμεν καὶ νήφοντα λίαν τὸν Γέροντα, ὅθεν οὐκ ἀπείπαμεν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ζῆν αὐτὸν ἠλπίσαμεν ἔτι. Ὡς οὖν ἐν τούτοις ἦμεν, ὀλίγον πρὸς τὸν Ἐπιστάτην ἰδιάσας προσῆλθον αὐτῷ, καὶ εἶπον·

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO EX MS. GRÆCO.

εἶπον· Πληροφόρησόν με, πάτερ, εἰ πορεύεις πρὸς ὃν ἠγάπησας Χριστὸν ἐν τῇ ἀῤῥωστίᾳ ταύτῃ. Ὁ δὲ καθ' ἑαυτὸν καθεζόμενος ἔφη· Ναὶ, ναὶ, πορεύομαι πρὸς τὸν Κύριον, τέκνον. Ἔπειτα δὲ τὴν ἑαυτοῦ κέκυφεν ἱερὰν κεφαλὴν ἐπὶ τὴν κλίνην, τὸ Θεῖον καθ' ἑαυτὸν δοξολογῶν, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν εὐχόμενος. Εὐθέως δὲ παρ' αὐτοῦ πληροφορίαν εἰληφὼς περὶ τῆς ἀποβιώσεως αὐτοῦ, ἔδραμον, ἀπαγγέλλων τοῖς ἐμοῖς πνευματικοῖς ἀδελφοῖς. Οἱ δὲ τοὺς πατέρας συνήθροισαν αὐθωρεί· τούτων δὲ ὁμοῦ συναχθέντων, οἱ μὲν καρπούμενοι τὰς ἁγίας αὐτοῦ ἐντεύξεις ἀνεχώρουν, οἱ δὲ τὴν ὥραν τῆς θεοτιμήτου αὐτοῦ ἐξόδου ἀπεκδέχοντο μένοντες. Ὁ δὲ τοὺς μὲν ἀμειβόμενος εὐλογίαις καὶ εὐχαῖς, τοὺς δὲ λόγοις βιαίοις καὶ ἰταμοῖς· Οὐ καλῶς καθέξῃ, λέγων, καίπερ μὴ οὕτους δοκῶν, ἀπέλυε· τοῖς δὲ παραμένουσιν αὐτῷ ἐνετέλλετο, λέγων· Νουνεχῶς προσέχετε ἑαυτοῖς.

eum seorsum solus cum solo tantisper colloquens D
et: Dic mihi candide, inquam, mi Pater, an ad Christum, quem dilexisti, ex hoc morbo sis migraturus. Ille vero se ipse ad sedendum componens: Sic est, inquit, sic est; ad Dominum, fili, proficiscor. Deinde sacrum caput super stratum reclinat, apud se glorificans divinum numen, eique nos precibus commendans. Ego de ejus obitu ex ipsomet factus certior e vestigio id spiritualibus fratribus meis renuntiaturus accurri; illi patres eadem hora convocant. Conventu facto, alii sancta ejus intercessione ditati recedunt, alii subsistentes pretiosum ejus in conspectu Dei exitum præstolantur. Ille vero quosdam quidem benedictionibus precibusque remuneratur; quosdam autem violentis atque asperis verbis dimittit: Male vivis, inquiens, tametsi aliter videaris. Sed iis, qui apud se manebant, hoc inculcabat: Attendite caute vobismetipsis.

183 Εἶτα οὖν ἀπὸ τῆς πρωϊνῆς ὥρας μέχρι τῆς ὀγδόης ποτὲ μὲν ἀνακλινόμενος, καὶ καθ' ἑαυτὸν εὐ-
B χόμενος, ποτὲ δὲ καθεζόμενος, προσεῖχεν ἑκάστῳ τῶν παρακαθημένων αὐτῷ· καὶ πάλιν ἐκλίνετο, καὶ αὖθις ἀντεκλίνετο, λυπηρὰς ἐκ βάθους τῆς καρδίας ἀναπέμπων στοναχὰς, ἐῤῥωμένον καὶ σταθερὸν κτήμενος τὸν νοῦν, καὶ παντελῶς ἀνύποστον. Ἐν ὅσῳ δὲ οὕτω διέκειτο, ἐν τοσούτῳ συνῆλθεν τῶν πατέρων ἡ πληθὺς, πρὸς οὓς ἐνοχλούμενος· Ἔξιτε, ὦ πατέρες, ἔλεγε, καὶ ἄφετέ με μικρὸν ἰδιάσαι. Οἱ δὲ μὴ πειθόμενοι τὸ παράπαν οὐκ ἐχωρίζοντο, ἐφιέμενοι καὶ μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς ἀπολαῦσαι τῆς μακαρίας αὐτοῦ ψυχῆς. Δύνοντος δὲ τοῦ ἡλίου, ἡ ἄδολος αὐτοῦ γλῶσσα κατεσχέθη· κινήσει δὲ χειλέων μόνῃ καὶ διανοίᾳ ἐδόξαζε τὸν Θεὸν, ὥσπερ ὁ φιλαληθὴς ἡσυχαστὴς, ἀββᾶς Ἰωσὴφ, ὁ γεγονὼς ἐπίσκοπος, πάνυ γὰρ ἦν πλησίον τοῦ Γέροντος, μεμαρτύρηκε, καί φησιν· Ἐτεκμηράμην σαφῶς τὸν Γέροντα λέγοντα τὴν εὐχὴν τῆς ἀναφορᾶς, καὶ προσεφωνήσατο, Ἀμὴν, εἰπόντος αὐτοῦ τὸ πέρας αὐτῆς. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἀββᾶς Ἰωσήφ. Ὁ δὲ Γέρων τὸ ἁγνὸν αὐτοῦ τρίτον ἀνοίξας στόμα, παρέδωκε τῷ Κυρίῳ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἡγιασμένον, καὶ ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ τὸ ταυτὸ ἐκοιμήθη, καὶ ὕπνωσε χαίρων καὶ ἀγαλλόμενος τῇ ἐφεξῆς ἡμέρᾳ τῆς νέας κυριακῆς κατὰ τὴν
C α' ὥραν τῆς νυκτός. Ἐτάφη δὲ Ἀπριλίου μηνὸς δευτέρᾳ ἡμέρᾳ, τρίτῃ, ἔτους ἀπὸ κτίσεως κόσμου ,ϛσπϛ', τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ἡγουμένου Βασιλείου καὶ πάντων τῶν τῆς Λαύρας μοναχῶν συνηγμένων, ἐν ταῖς θήκαις τῶν ὁσίων πατέρων ἡμῶν καὶ ἡγουμένων, ἔνθα κατάκειται τὰ ἀξιόσεπτα λείψανα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ ἐπισκόπου καὶ ἡσυχαστοῦ.

183 Subinde ab aurora ad horam usque octavam modo reclinatus apud se orabat, modo resi- *et placide exspirat.*
dens intuebatur unumquemque assidentium; rur- E
sumque nunc in hanc, nunc in illam partem demittebat sese, tristia ex alto pectore ducens suspiria, generosum et constantem ac penitus invictum animum servans. Interea temporis dum in eo statu jacet, patres alter alteri supervenientes magno numero circumstabant, ad quos ille id moleste ferens: Exite, o patres, inquit; mihi me tantisper relinquite. Verum illi, nihil audientes, nequaquam se loco movebant, certi ad extremum usque spiritum beata ejus anima frui. Occumbente sole lingua ejus, omnis ignara semper doli ac fraudis, impediri cœpta est; solo labiorum motu, ac mente glorificabat Deum, ut solitarius ille veritatis amantissimus, Pater Josephus, episcopus postmodum factus, (nam is proxime aderat Seni) testatus est, cum dixit: Observavi manifeste Senem recitare precationem subsidii *g*, ea- g
que ad finem usque decursa, subjecit, Amen. Hæc Pater Josephus. Senex autem os suum purissimum tertio aperiens, spiritum suum benedictum Domino tradidit, atque in pace in id ipsum dormivit, et gaudens atque exultans requievit postri- F
die Novæ Dominicæ sub horam noctis primam. Sepultus vero est Aprilis mensis secunda die, anni a creatione mundi sexies millesimi ducentesimi octogesimi sexti *h*, sancto patre nostro et h
hegumeno Basilio omnibusque Lauræ monachis congregatis, in sepulcris sanctorum patrum nostrorum atque hegumenorum, ubi jacent venerabiles reliquiæ sancti Joannis episcopi et Silentiarii *i*. i

184 Ἐξεδήμησε δὲ πρὸς Κύριον πολυετοῦς ἀπολαύσας θεαρέστου ζωῆς· ἔζησε γὰρ ἑξήκοντα ἐννέα καλὰς ἐτῶν περιόδους, ἀφ' ὧν ἐννέα μὲν ἐν τῇ φιλοχρίστῳ αὐτοῦ κώμῃ οἴκοι διήρκεσε· δεκαετὴς δὲ παρεγένετο εἰς τὴν μεγίστην ἡμῶν Λαῦραν σὺν τῷ αὐτοῦ πατραδέλφῳ μεθ' οὗ δεκαπέντε ἐνιαυτοὺς ἐν πάσῃ ὑπακοῇ καὶ ὑποταγῇ διῆξε. Ἐν ὀκτὼ δὲ ἔτη διαφόρους διακονίας ἐποίησε, ὧν τέσσαρες μὲν ἐμπεπίστευται τὴν κανοναρχικὴν λειτουργείαν, δύο δὲ τὴν ἀρτοκοπικὴν, καὶ χρόνους μὲν ἕνατε καὶ ἕνα τήν τε ἡγουμεναρχικὴν, καὶ τὴν ξενοδοχικήν. Ἔπειτα δὲ πέντε ἔτη Χριστῷ ἡσύχασεν ἐν τῷ κελλίῳ μὴ προϊὼν παντάπασιν, ἀλλ' ἢ τοῖς σάββασι καὶ ταῖς κυριακαῖς, ἐπι-

184 Migravit autem ad Dominum postquam *Periocha vitæ ejus Chronologica.*
placita Deo vita per annos multos esset fruitus: vixit enim solidas annorum sexaginta novem periodos *k*; quorum quidem novem in Christiano k
suo pago domi exegit; decennis vero ad Maximam Lauram nostram cum patruo suo accessit, cum quo annos quindecim in omni obedientia ac submissione vixit. Per annos autem octo varia obivit ministeria, quorum quatuor canonarcham *l* l
egit, duobus vero artocopum *m*, tum uno hegu- m
menarcham *n*, uno item xenodochum *o*. Quinque n o
einde annis solitarius Christo vacavit in cella, non exiens umquam, nisi diebus sabbati ac Dominicis

A minicis p, cellæ fronti per id tempus inscribens : Ignoscite per Dominum mihi, Domini patres, neque mihi quisquam in hesychasterio extra sabbatum ac Dominicam sit molestus. Septimum ac trigesimum agens annum, quod reliquum ei fuit vitæ tempus sanctæ cum Deo conversationi impendit, et quindenos quidem annos ab omni humano commercio egit remotissimus, tres q observans in eremo cilicio indutus Quadragesimas, ut scriptum est superius, et fere circum mare Mortuum degens summis calamorum palmarumque silvestrium virgultis r, non numquam pauculis fabis vescebatur. Subinde discipulos accepit, in quorum salutem, Deo opitulante, sedulus incumbebat, cellam illis percommodam assignans ab hesychasterio suo admodum distantem. Reliquis vero septemdecim annis annuas illas tres Quadragesimas cum præcipuis quibusdam Lauræ patribus obivit, unum ex discipulis secum assumens. Cilicium tamen, tum ob patres qui secum erant, tum ob eos, qui undecumque ad se recurrebant, B non gestabat, ne se hoc habitu indutum viderent; quo tempore fabæ ipsi, dactylique paucissimi pro cibo erant : panem enim, aut vinum, aut oleum, aut cetera edulia nequaquam gustabat.

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

γράψας τῷ τηνικάδε τῇ φλιᾷ τῆς κέλλης οὕτως. Διὰ τὸν Κύριον συγχωρήσατέ μοι, κύριοι πατέρες, καὶ μή τις με ἐνοχλείτω παρεκτὸς σαββάτου καὶ κυριακῆς ἐν τῷ ἡσυχαστηρίῳ· τριακοστὸν ἕβδομον ἄγων ἔτος, τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐν ὁσιότητι τῷ Θεῷ προσομιλῶν ἐξήνυεν, καὶ μονώτατος μὲν πέντε καὶ δέκα ἐνιαυτοὺς διεποίησε, ἐκτελῶν τὰς τρεῖς Τεσσαρακοστὰς ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐνδεδυμένος τὰ τρίχινα, ὡς ἀνωτέρω γέγραπται, κύκλῳ τῆς νεκρᾶς θαλάσσης περιφοιτῶν, τῶν καλάμων καὶ τῶν ἀγρίων φοινίκων ἐσθίων τοὺς ἀκρέμονας, ἐνίοτε δὲ καὶ κυάμους ὀλίγους ἔτρωγεν. Ὕστερον δὲ ἐδέξατο μαθητὰς τῆς αὐτῶν σὺν Θεῷ προνοούμενος σωτηρίας, δεδωκὼς αὐτοῖς κελλίον εὐάρμοστον τοῦ ἡσυχαστηρίου αὐτοῦ πάνυ μακρὰν ὄντος. Τοὺς δὲ λοιποὺς ἑπτὰ καὶ δέκα χρόνους μετά τινων τῶν τῆς Λαύρας προκρίτων γερόντων τὰς αὐτὰς ἐτησίους τρεῖς Τεσσαρακοστὰς ἐξετέλει, συμπαραλαμβάνων τινὰ τῶν μαθητῶν. Τότε δὲ τὰ τρίχινα οὐκ ἐνεδεδύσκετο διά τε τοὺς σὺν αὐτῷ πατέρας, καὶ τοὺς πολλαχόθεν παρ' αὐτῷ παραγινομένους, ἵνα μὴ τοιοῦτο περιβεβλημένος σχῆμα φανῇ. Κύαμοι δὲ καὶ φοίνικες ὀλιγώτατοι κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς ἦν ἡ ἀποτροφὴ αὐτοῦ οὐδαμῶς γὰρ σίτου καὶ οἴνου, καὶ ἐλαίου ἀπεγεύετο, οὔ τί τινος τῶν λοιπῶν βρωμάτων. E

ANNOTATA D. P.

a *Vide Annotata ad Acta sanctorum Martyrum Sabaïtarum cap.* 3, *littera* b.

b *Id est* tessellati, *qualia Romæ passim in antiquis basilicis, alibique visuntur : quæ si compares cum iis, quibus novæ ædis Vaticanæ tholi omnes inducuntur, tam perfecta colorum proportione, ut picturæ, elegantissimo penicillo expressæ, non marmorearum tesserularum contextus ab imo suspicientibus videantur ; vetera illa, rudimenta tantummodo ejus artis esse dices, nostro hoc seculo ad summam perfectionem adductæ. Ejus exercendæ principium pavimenti eleganter sternendi cura dedisse videtur : unde Lucilio dictiones aliquæ in oratione eleganter compositæ sunt ut* tesserulæ arte pavimenti atque emblemate vermiculatæ : *quales in pavimento S. Marci Venetiis, aliisque antiquioribus adhuc videre est. Vide quæ de his Casaubonus ad librum* 1 *Suetonii, num.* 47; *et Plinius lib.* 36, *cap.* 24 *de Pavimentis. Quandonam autem ea ars a solo sublata ad parietes laqueariaque ornanda transierit, incertum. Non multum ante Magni Constantini tempora id factitari cœptam, post quæ barbara illa, de qua agimus, vox usurpari cœpit ; cujus primum vestigium deprehendisse se credit in Firmico Scaliger in notis ad Manilium, jubens* musivarios *legi ; ubi vulgata lectio habet* in usu varios : *quippe qui Phrygionibus atque inauratoribus* C *jungantur a Firmico. Sed et illud Manilii :* Condentemque novum cœlum, *de musivo intelligit opere.* F *Quidquid sit, frequens in usu ea vox fuit subsequentibus seculis, hodieque perseverat. Scaliger, quem Vossius in Etymologico sequitur,* musivum *et* musaicum *a* μυσαίῳ, concinno, eleganti *(licet nec adjectivi, nec significationis hujus ullum auctorem laudet) deduci existimat. Rectius sane quam qui a* μόσυνι, *turri vel domo lignea. Ne te autem in errorem inducat Joannis Meursii Glossarium, ubi* μοῦσαν, *acceptam ex Euchologio et Liturgia ecclesiæ Constantinopolitanæ, eam inter liturgici apparatus instrumenta numerantibus, interpretatur* tessellam varie picturatam ; *quod corrigi potest tum ex Goaris Euchologio in notis ad Missam S. Chrysostomi annot.* 177, *et ad ordinem lotionis sacræ mensæ annot.* 7 ; *tum ex appendice Leonis Allatii ad Dissertationem de Missa Præsanctificatorum num.* 3 ; *ea quæ auribus, oculis, manibus suis usurpavere, scribentium, testantiumque* μοῦσαν *et* τὸν ἅγιον σπόγγον, *id est, sanctam spongiam idem esse : quam vere Græco nomine appellatam a Chrysostomo, barbaro vulgus vocabulo maluerit appellari. Hujus eumdem in sacris usum, qui est lintei purificatorii apud nos, et formam describit Allatius :* Tum demum patinam, ne quid in illa ex micis illis remaneat, abstergit musa. Μοῦσα est tesserula ex spongia, sed et densissima, et prælo compressa, ut obstruantur foramina; cujus ex una parte brachiolum sericeo ligamine eminet, quo digitis deprehenditur, et in eam operam usurpatur : *repræsentat autem spongiam, quam in passione Christi aceto intinctam, ori ejus admotam legimus. Quid autem si vulgari Romaniæ sive Thraciæ dialecto et nunc et olim tessera seu res quadrata quævis dicta sit* μοῦσα, *aut pro* μάσσειν abstergere, premere, *dictum sit* μούσειν? *Si prius illud constaret, non esset longe quærendum, unde* musivum, musaicumve *dicatur. Posterius, verum, an falsum sit, nil refert, modo* μοῦσα *spongia sit : nam ut Græcis olim elaborata arte picturæ pavimenta lignea, quibus lithostrota successere, ut ait Plinius, asarota dicta sunt, quasi quæ scopis minime everrenda essent, sed abstergenda dumtaxat ; quid ni hæc, de quibus agimus, musiva dici potuerint a spongiis, quibus ea erat abstersio facienda. A spongiarum certe usu est, ut Græcis* ἀσπογγίζειν abstergere *sit. Videri etiam potest Cangius voce* musaicum.

c *Hanc ad* XX *Martii dedimus, utinam integram : exhibuisset ea fortasse de hoc S. Theoctisto aliquid amplius, quam nomen; quod ipsum ignoraremus, nisi hinc eruissemus; uti et nomen auctoris Sabaïtarum martyrii. Vide ibidem Commentarium prævium num.* 5. D

d *Nota marginalis id explicans addit :* λέγουσιν τὴν παρασκευὴν [τῶν Βαΐων] *ita mihi visus sum ex litteris mutilis evanidisque divinando potuisse colligere :* οἱ ἅγιοι πρὸς ὑπέρθεσιν · λειθουργεῖ γὰρ ἐν αὐτῇ παρὰ ἑσπέραν ἐν τῇ ἁγίᾳ Σιὼν πᾶσα ἁγία πόλις · τότε γὰρ ἐξίονται οἱ μοναχοὶ, καὶ συνάγονται ἐν τῇ ἁγίᾳ Σιών. Dicunt Parasceven Palmarum sancti ratione dilationis : sacrificat enim ad vesperam in sancta Sion universa Hierusalem; quia tunc egrediuntur monachi, et in sancta Sion congregantur : *a dilato igitur in vesperam sacrificio.*

e *Signari hic feriam* 4, *patet ex sequentibus. Græcismus ille* πρὸ πριῶν ἡμερῶν *ad litteram Latine redditus, ita sonat :* Pridie trium dierum, *id est illo die, qui præcedit tertium ante Dominicam Novam, qui fuit feria quarta ; et sic coheret cum* postero die, qui erat quinta feria, et tertius ante Dominicam Novam, *mox hic signando.*

f Κανδήλη *Græco-barbarum, Latinis* candela ; *de qua Vossius in Etymologico Latino.*

g Τῆς ἀναφορᾶς. *Nullam in toto Euchologio orationem invenio hoc titulo ; existimo tamen eam designari aut ei similem, quæ* εἰς ψυχοῤῥαγοῦντα, exspirantem *invenitur in Officio ad eam rem composito, quod extat apud Goarem fol.* 737. *Oratio autem fol.* 74, *incipit :* Domine Deus noster, qui inexplicabili sapientia tua e pulvere condidisti hominem, *etc. Ita Papebrochius, cujus conjecturæ hanc addo. In Onomastico Julii Pollucis impressionis Wersteniamæ libro* 6, *capite* 39, *pag.* 670 ἀναφορὰ *vertitur* discessus. *Quid si ergo hic designetur oratio aliqua peculiaris, in discessu animæ a moribundis adhiberi solita? Quam significationem in hisce circumstantiis prætulerim* elevationi, *qua eam reddit Magrius in suo Hierolexico : tametsi si umquam alias, in hoc certe angustiarum articulo mens ad Deum elevanda sit ab*
B *agonizante, ut moriatur in* osculo Domini. E

h *Annum istum cum Æra vulgari combinavimus in Commentario prævio : ubi etiam debito calculo restituuntur, tam quæ notata hic reliquerat Papebrochius, quam quæ jam pridem impresserat de anno mortis Martyrum Sabaïtarum.*

i *Actum de illo die* XIII *Maii, quo colitur.*

k *Vitæ chronotaxim dant prolegomena Vitæ præmissa.*

l *Hoc ministerium exprimitur in Ordine sacro Orientalis ecclesiæ, per Philotheum Patriarcham digesto, et a Goare illustrato ; qui observat* canonarcham *eum fuisse, qui canones hymnosque per membra concisos, prout canendi occurrunt, suggerit ceteris : nec enim consuevere Græci e libris in pulpito jacentibus canere, sed de memoria : qui usus ab immemorabili tempore hodieque obtinet Lugduni in Gallia in illustri ecclesia S. Joannis; quod sane ad modestiam decorumque in Officio divino servandum mirifice conducit.*

m *Ex* ἄρτος, *panis, et* κόπτω, frango, *præterito medio* κέκοπα, fregi, *vox ista formata satis suum hic significatum prodit.*

n *In Actis Martyrum Sabaïtarum num.* 34 *exponitur hoc officium : de quo vide, quæ sunt ad istum locum notata.*

o *Formatur a* ξένος, hospes, *et* δέχομαι, accipio ; *estque curator hospitum.*

p *Quibus omnes, quotquot erant in Laura, ad nocturnam psalmodiam et liturgiam diurnam in ecclesia pariter conveniebant, etiam ii, quos* hesychastas *Græce, a quieta in cellis commoratione, Latine* silentiarios, *ab ea, quam sibi indixerant silentii lege nominamus.*

q *Præter* magnam Quadragesimam, *ut hic num.* 30 *alibique vocatur id est eam, quam Christianis omnibus communem celebraturos patres sedere ad deserta loca solitos statim post Octavam Epiphaniorum, ostensum est ad Vitam S. Euthymii num.* 9 *: unde circa Dominicam Palmarum ad sua monasteria Laurasque*
C *revertisse habemus hic num.* 31 ; *altera* S. Sabæ Quadragesima *notatur num.* 139; *sic dicta, quod vel in* F
eam incideret festum S. Sabæ, vel in ejus pervigilio initium sumeret : de qua vide Quaresmium in Elucidationibus Terræ sanctæ lib. I, *cap.* 54. *Sequentibus deinde capitibus* Quadragesimam *Nativitatis diebus* 40 *pro Jacobitis, Chaldæis, Nestorianis* 25 *diebus circumscribit : unde patet tota Palæstina jejunatum fuisse hoc tempore, quod nos Adventum dicimus. Tertia* Quadragesima *quænam hic fuerit, nullo certo indicio deprehendo. Duas per æstatem in Palæstina celebriores refert Quaresmius : prima Apostolorum dicta, quam plerique incipiebant, et etiam nunc incipiunt a feria* 2 *post Dominicam Trinitatis protrahendam usque ad festum SS. Apostolorum Petri et Pauli ; secunda dicitur Assumptionis ab initio Augusti ad festum usque, de qua ultima consuli potest tractatus, sub nomine Anastasii Episcopi Cæsareæ, a Cotelerio editus tom.* 3, *Ecclesiæ Grecæ Monumentorum a pag.* 432 *: ubi a pag.* 438 *agitur de jejuniis ex S. Nicone ; et pag.* 439 universalia Christianorum jejunia ex divinis scriptis *colliguntur. Vide etiam Cotelerii notas col.* 645. *Utra harum Quadragesimarum per æstatem celebratarum hic indicetur, facile esset definire, si miraculum fontis, quod a num.* 103 *hic refertur, constaret contigisse occasione Quadragesimæ in eremo celebrandæ : accidit enim messis tempore, quam in Palæstina Julio mense censeri, habemus ex num.* 130. *Hisce quatuor præcipuis Palæstinorum jejuniis, alii duas minores addunt Quadragesimas trium aut quinque dierum, videlicet : Ex altationis sanctæ Crucis ; et Jonæ seu Ninivitarum ante Dominicam Sexagesimæ ; ultimam tamen Græci pro abominabili superstitione rejiciunt. Auctor Commentarii de Scriptoribus et scriptis ecclesiasticis, recentissime impressi, tomo* I, *col.* 1398 *abjudicandum sancto Sabæ Týpicum ex alio refert : quasi unum suppositionis hujus operis argumentum sit, quod in eo agatur de tribus Quadragesimis, longe, ut ibidem asseritur, post tempora S. Sabæ apud Græcos seculo tantum undecimo obtinentibus. Item col.* 1476, *de iisdem tractat ; remittens lectorem ad proximam Dissertationem suam, de variis Anastasiis Sinaïtis, et eorum scriptis, docturum se promittens has tres Quadragesimas vix ante seculum* X *apud Græcos fuisse auditas, tandemque seculo* XI *suppressas. Quæ si ita intelligat, quasi ne quidem ante*

illud

A *illud tempus monachis usurpatæ fuerint, aperte falsitatis convincitur ex hoc Vitæ textu : an vero, ad quos, quando ad alios extendi cœperint, res est alterius disquisitionis ac temporis : quæ materiem suppeditare poterit illustrandis Actis S. Sabæ die* 5 *Decembris.*

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

r Ἀκρέμων *ab* ἀκρὸς, summus, *et* κρεμῶ, pendeo, *ut per* τὸ ἀκρέμονας *hic significentur summitates ramorum, vel quod ex illis dependet. Suidas tamen et Hesychius* ἀκρέμονας *exponunt* βλαστοὺς *seu* κλάδους, *id est virgulta, frutices, ramos ; quo sensu hic puto accipi : nam et num.* 41 *hujus Vitæ, cum fratres, qui cum* S. Stephano *in eremo versabantur, fames urgeret, percurrebant desertum,* πόας καὶ θάμνους ἀναζητοῦντες πρὸς παραμυθίαν τοῦ λιμώδους πάθους, herbas et frutices seu virgulta quærentes ad solatium famis : *adeo ut esca illa essent, et in eremis nascerentur. Ad quam significationem restituendus videtur locus in Actis sanctorum Martyrum Sabaïtarum num.* 25 *littera* a, *ubi putatur* θάμνους *non aliud, quam ignis alimentum esse posse.*

EPILOGUS.

Virtutes S. Stephani,

Hæc vita erat divina præditi sapientia Stephani, cui ego quidem prorsus, utpote nec B litteris satis, nec idonea sermonis elegantia pollens, pro meritis exornandæ sum impar. Ab ipsis namque maternis uberibus virgineum candorem servavit illibatum, numquam animum adjiciens ad nuptias. Vir erat admirabilis, sibi vilissimus, purisque se lacrymis semper expurgans, atque id agens unice, ut quam simillimam Dei in anima efformaret imaginem; placidus vero etiam erat ac dulcis, infensus nemini, neminem aversatus; misericors, paupertatis amans et obedientiæ, hospitalis, continens, nulli invidens, justus, fortis, candidus, pacificus, doctus, corpore animoque purissimus, omni genere virtutum ornatus. Caritate fervebat, colebat pacem; rixas, odium, invidiam procul amandabat; nugas omnes intempestivas insectabatur ineptosque sermones : nulla in eo habendi augendive cupiditas; malorum omnium radicem, avaritiam calcabat; mirum exercebat in cogitationes imperium; concupiscentiæ iræque frenum injecerat ; multaque exercitatione virtutum id consecutus a Deo erat ut omnem cum corporis, tum animæ sensum ami- C sisse videretur. Observabat silentium, studebat continentiæ, quietem sectabatur, in rerum divinarum consideratione, ac mortificatione passionum totus erat, soli Deo intentus, quem canticis assiduis, hymnisque, et prolixis psalmis sine intermissione laudabat; et vitam ad hunc modum æmulatus angelicam, prostrata superbia, ad sublimem evaserat verticem humilitatis. Quidquid rectum erat honestumque, in eo exercebat sese, eoque unice delectabatur.

Οὗτος ὁ βίος τοῦ θεοσόφου Στεφάνου, ὃν κατ' ἀξίαν ἐπαινεῖν οὐκ ἔχω, θεωρίαν ἐπαρκῆ καὶ γλῶτταν ἱκανὴν μηδαμῶς κεκτημένος · ἀπ' αὐτῶν γὰρ τῶν μητρικῶν μαστῶν ἁγνὴν παρθενίαν ἐτήρησε, μηδέποτε E προσομιλήσας γάμοις. Ἀνὴρ θαυμαστὸς, λίαν ταπεινόφρων γεγονὼς, καὶ διαπαντὸς καθαροῖς δάκρυσιν ἀποπλύνων καὶ θεοειδεστέραν τὴν ψυχὴν ἀπεργαζόμενος · πρᾶος δ' ἦν καὶ μειλίχιος, μηδένα μισῶν, μηδένα ἀποστρεφόμενος · εὔσπλαγχνος, φιλόπτωχος, φιλέντολος, φιλόξενος, ἐγκρατὴς, ἀβάσκανος, δίκαιος, ἀνδρεῖος, ἄκακος, εἰρηνοποιὸς, σοφὸς, τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ὅλως καθαρὸς, παντοίαις ἀρεταῖς ἐκεκόσμητο. Τῇ ἀγάπῃ ἔζεεν, τὴν εἰρήνην ἠσπάζετο, ἔριδα καὶ φθόνον καὶ βασκανίαν ἀπεβάλλετο. Πᾶσαν φλυαρίαν ἄκαιρον, καὶ λόγον ἀργὸν ἀπεκρούετο · πλεονεξίαν οὐκ εἶχε, τὴν ῥίζαν τῶν κακῶν, φιλαργυρίαν κατέπατει, τὸν λογισμὸν καλῶς ἐκυβέρνα, τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸν θυμὸν ἐχαλίνου· ἀπάθειαν γὰρ σαρκὸς καὶ ψυχῆς θεόθεν δι' ἀσκήσεως ἐκομίσατο · τὸ σιγηλὸν ἤσκει, τὴν ἐγκράτειαν ἐπόθει, τὴν ἡσυχίαν ἐδίωκεν · ἐν τῇ θεογνωσίᾳ διαπαντὸς ἀνεπόλει, τὴν νέκρωσιν τῶν παθῶν ἐμελέτα, μόνου τοῦ Θεοῦ ἐμερίμνα· αὐτὸν ἐδόξαζεν ᾠδαῖς ἀσιγήτοις, καὶ ὕμνοις καὶ ψαλμοῖς ἐκτενέσι· καὶ οὕτως ἀγγελικῶς βιοτεύων ὑπερηφανίας ἐκράτησεν, καὶ ταπείνωσιν ἄκραν ἐκ- F τήσατο. Πᾶν δὲ ἀγαθὸν ἐποίει, καὶ πᾶσι τοῖς καλοῖς ἐπετέρπετο.

ejus misericordia singularis,

186 Sed excelluit in eo ante omnia eluxitque commiserationis affectus ; alienis semper malis cruciabatur: cum infirmis infirmus erat, cum afflictis afflictus ; æger cum ægris ; cum tristibus, tristis ; cum flentibus flebat; lugebat cum lugentibus. Hinc illa benignitas, qua unde unde ad se ventitantes excipere consueverat. Sanabat ægrotos, oppressos ac male habitos salutaribus suis sanctisque consiliis solabatur; mœrentium tristitiam præcidebat gladio spirituali, et gaudio eorum corda complebat : injuriam passos leniendo suadendoque ad illorum, qui eam intulerant, amorem adducebat ; pacifice reconciliabat ani-

186 Τῇ συμπαθείᾳ δὲ μᾶλλον τῶν ἄλλων διέπρεπέ τε καὶ διέλαμπεν. Ἀεὶ δὲ ταῖς ἀλλοτρίαις συμφοραῖς κατετρύχετο, τοῖς ἀσθενοῦσι συνησθένει, τοῖς ἀλγοῦσι συνήλγει, τοῖς πενομένοις συνεπένετο, τοῖς λυπουμένοις συνελυπεῖτο, μετὰ κλαιόντων ἔκλαιεν, μετὰ πενθούντων ἐπένθει. Διὸ πάντας καθ' ὅλου τοὺς προσιόντας αὐτῷ φιλοφρόνως ὑπεδέχετο, τοὺς νοσοῦντας ἰᾶτο, τοὺς ὀδυνωμένους; καὶ κακῶς πάσχοντας παρεμυθεῖτο τοῖς ἑαυτοῦ ψυχωφελέσι καὶ ἱεροῖς λογίοις, τὴν ἀνίαν τῶν ἀνιωμένων ἀπέτεμε τῇ πνευματικῇ μαχαίρᾳ, καὶ τὰς καρδίας αὐτῶν εὐφροσύνης ἐνεπίπλα · τοὺς ἀδικουμένους παρηγορῶντε καὶ παραινῶν, ἀγαπᾷν τοὺς ἀδικοῦντας παρεσκεύαζεν, τοὺς ἀλλήλων μακρὰν διεστῶτας

AUCTORE LEONTIO DISCIPULO. EX MS. GRÆCO.

στῶτας εἰρηνικῶς συνῆπτεν · τοὺς ἐμπίπτοντας πειρασμοῖς ὑπομένειν ἐδίδασκε, καὶ εὐλογεῖν πάντων τῶν συμβαινόντων ἕνεκεν · πάσας τὰς σωματικάστε καὶ πνευματικὰς αἰτήσεις τῶν αἰτούντων ἐξετέλει · οὐδενὸς κατεφρόνει, πάντας ἐπίσης συμπαθῶς ὑπεδέχετο καὶ ἐτίμα, τοὺς Χριστιανοὺς οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἀγαρήνους · βρώματα δὲ αὐτοῖς δαψιλῆτε καὶ ποικίλα παρετίθη.

187 Πάντων γὰρ ἀπορῶν, οὐδενὸς ὑστερεῖτο, καὶ ἀκτημοσύνην ἐσχάτην ἔχων, τὸ πᾶν ἐκέκτητο, ὑπὸ πάντων ἀποστολικῶς διακονούμενος. Ὅθεν τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐρχομένοις θαρσικῶς, καὶ τῇ πλουσιοδώρῳ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητι πεποιθὼς, ἔλεγεν · Κέκτημαι δένδρον ἀειθαλὲς, καὶ τοῖς καρποῖς ἀείκομον, καὶ παντὸς ἀγαθοῦ χορηγὸν, σκέπον καὶ τρέφον, καὶ εὐφραῖνον πάντα παραγενόμενον πρὸς τὴν ἐμην ταπείνωσιν. Τί δέ ἐστι τὸ δένδρον, ἐρωτώμενος, πρὸς τόν οὐρανὸν τὴν χεῖρα ἐκτείνων, ἔλεγεν · Ὁ βρέξας τῷ μάννα τῷ Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὁ ἐκ πέτρας ἀκροτόμου διψῶντι λαῷ πηγάσας ὕδωρ, ὁ θρέψας Ἠλιοὺ διὰ κόρακος, ὁ τροφεὺς B καὶ χωρηγὸς τῆς ζωῆς ἡμῶν, ὁ πολὺς ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, ἡ ὄντως πηγὴ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν.

188 Διὸ τοίνυν, ὦ μακάριε Στέφανε, τὰς σὰς ἀναμέρος οὐκ ἄν ποτε δυνηθείην ἐξειπεῖν ἀρετάς · πᾶσαν γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν φέρεις τὴν ἀρετὴν, δι' ἧς οὐρανοπολίτης ἀπεφάνθης, τῶν αἰωνίων ἀπολαύων ἀγαθῶν, ἔνθα πάντων τῶν εὐφραινομένων ἡ κατοικία καὶ φωνὴ ἑορταζόντων, καὶ ἦχος ἀγαλλίασεως, ἧς καὶ ἡμᾶς καταξιωθῆναι, μηδαμῶς λίποις, Ἅγιε, τὸν σόν πρεσβεύων Θεὸν, τοῖς ἡμετέροις πλημμελήμασιν ἵλεων καταστήσας αὐτὸν, τὸν μόνον ἀγαθὸν καὶ φιλάνθρωπον Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ᾧ πρέπει δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις ἅμα τῷ Πατέρι, καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

mos inveterato inter se odio dissidentium. Si qui in tentationes inciderant, eos hortabatur, ad patientiam, atque ad Deum de omnibus, quæ obtingerent, benedicendum. Quidquid rogatus erat sive corporale illud esset, sive spirituale, effectum dabat; neminem despiciebat; æquali omnes benevolentia accipiebat et habebat in pretio, non Christianos dumtaxat, verum etiam Agarenos; fercula vero eis et lauta proponebat et varia. D

ingensque in Deum fiducia.

187 Nam cum haberet nihil, nihil tamen illi deerat, et in summa inopia omnia possidebat, omnibus ei, ut olim Apostolo, ministrantibus. Hinc solenne illud, quod ad se divertentibus munificentissima fretus Dei benignitate confidenter usurpabat : Arborem habeo perpetuo virentem, pomisque semper onustam, et bona quælibet suppeditantem; inumbrat illa, pascit, recreat, quicumque ad meam tenuitatem accedit. Rogatus vero, quænam esset arbor illa, manu in cœlum sublata : Ille, inquit, est, qui Israeli manna depluit in deserto; qui de duro silice sitienti populo aquarum fontem elicuit; qui per corvum pavit Eliam *a*; qui vitam et contulit et nutriendo conservat; qui multus est in misericordia et miserationibus; qui re vera fons est æternorum bonorum. E

Sancti opem implorat Auctor.

188 Quapropter, o beate Stephane, tuas singillatim virtutes persequi, ut maxime velim, numquam possim : virtutem enim omnem in te ipso complexus, circumfers, per quam cœlorum civis esse comprobatus es, bonis gaudens sempiternis : ubi collætantium habitatio; ubi festive agentium voces; ubi sonus exultationis; quo ut et nos digni inveniamur, Deum tuum interpellare, vir Sancte, numquam desine, quoadusque peccatis nostris propitium eum reddideris; qui solus bonus est hominumque amantissimus, Dominum Jesum Christum, cui debetur gloria, honor et adoratio cum Patre et sanctissimo Spiritu in secula. Amen.

ANNOTATA.

C F

a *Interpretes* LXX *Libro* 3 *Regum cap.* 17 *et* 18, *et lib.* 4 *cap.* 1, Ἠλιοὺ *habent indeclinabile* : *Malachiæ cap.* 4 ✶ 5 *ponitur accusativus* Ἠλίαν; *apud Matthæum, Marcum et Lucam etiam declinatur.*

DE

A D

DE S. TURIANO SEU TURIAVO

EPISCOPO DOLENSI

IN BRITANNIA ARMORICA.

J. B. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Nomen, cultus, ætas, tempus translationis et Acta.

B

FORTE SECULO VIII.

Dolensis archiepiscopus S. Turianus,

De sanctis Armoricis jam sæpe in hoc Opere actum est, sæpius discussæ tenebræ quibus eorum Acta involvuntur, neque semel de episcopatibus loquendum fuit, atque etiam de eorum a Turonensi metropoli qualicumque subtractione, erectaque in archiepiscopatum Dolensi cathedra, ac rursus de eorumdem reductione; ut hæc tela hic denuo ordienda non sit. Dolensis urbis situm ex eo satis cognosces, quod a celebri Macloviopolitano portu leucis circiter quatuor, duabus dumtaxat distet a mari Britannico. In vulgatis dictæ urbis episcoporum catalogis, hactenus, saltem prioribus illis seculis, perquam dubiis, certatim ponitur is quo de hic agendum est Thurianus *seu* Turianus, *alias* Turiavus, *de cujus nominis vera inflexione, major ferme quam opus sit, concertatio. Pro* Turiano, *seu* Thuriano *stant vetustissimi Mss. codices, et scriptores plerique omnes, cum Vincentio Barrale Salerno, primo Vitæ ejus editore in Chronologia sanctorum Lerinensium, quam ad Sanctorum suorum calcem pag.* 186, *se adjecisse profitetur, occasione reliquiarum, ex cœnobio Parisiensi S. Germani a Pratis (ubi hodiedum* S. Turiani *corpus debito cultu honoratur) ad insulam suam cum aliis S. Leutfredi transmissarum, unde inter ea monasteria, sub finem seculi* XVI *communio quædam invaluerit: quæ hic notare voluimus, ne aliis æque ac nobis novum et insolitum videatur, inter Lerinenses Sanctos* Turianum *computari, qui celebrem eam insulam oculis suis verosimillime numquam viderit.*

C

quem hodie Turiavum appellant Galli,

2 *Ad nominis expressionem ut redeam, modo dixi, vetustissima quæque Mss.* Thurianum *seu* Turianum, *non* Turiavum *disertissime legere, qualia penes me descripta habeo ex codicibus Vallis Lucentis, Divionensi et Pontiniacensi; quod ipsum dicere debuit, si quid ad rem dixit Jacobus du Breul, S. Germani monachus, in Chronicis apud laudatum Barralem pag.* 197, *ubi confuse ita loquitur:* Fuit ergo ultimus archiepiscopus Dolensis sanctus Thurianus, quem perperam, reclamantibus vetustissimis codicibus chirographis, Thurianum, V. in N. mutato, pronuntiant ac scribunt. *Confuse, inquam, nam utrobique scribit ipsemet* Thurianus, *et quam certum videtur, antiquos passim formasse* Thurianum *vel* Turianum, *tam hodie receptum est, ut mutato* n *in* v, *Gallice pronuntietur* Thuriave, Turiau *vel* Turiaf. *Codices chirographos appellat; ultro sequimur, ac præter jam citatos, ipsummet Pratense Ms., quod Barralis secutus est, item Usuardinos prope omnes adduco, quos magno numero ad editionem consului, quique omnes cum hodierno Romano, Barrale, Surio, Chenu, Roberto, Sammarthanis, Cointio et aliis constantissime legunt* Turianum *seu* Thurianum. *Ita quoque habetur in nostro apographo Usuardi Pratensis, quamvis aliter legerint Castellanus ac nuperus ejus codicis editor; quibus credam perlubenter: mihi enim sus deque est utrovis modo scribatur, hæc eo solum dicta sunt, ne variæ istæ lectiones miræ cuiquam videantur.*

E

a solo Usuardo sacris Fastis inscriptus est;

3 *Ad* S. Turiani *cultum quod attinet, in jam dicta Usuardi editione satis præmonstravimus, unde Sanctus iste, antiquioribus et synchronis Martyrologis plane ignotus, ab illo primum collocatus sit, quemadmodum et plures alios, suo tempore paulo celebriores redditos, solus ipse in sacris Fastis consignavit, ut propriis istic locis suis observatum est. Eos inter non pauci fuere Sancti, ex Britannia minori in citeriorem Franciam, metu grassantium barbarorum translati (quidquid adversus Cenalem perperam argutetur Breulius) ut rursus dicendum fuit primo hujus Julii mensis die de S. Leonorio. Adductum igitur cum sacris Audoeni, Leutfredi et Agofredi lipsanis ad S. Germani cœnobium* S. Turiani *corpus (cujus translationis Breuliana historia data est* XXI *Junii tomo* 4 *pag.* 112) *ibidem summo in honore habitum est, adversus incendia præsens remedium, miraculis non paucis illustratum, ut pluribus memorat Vita a Barrale edita, quam infra totam referemus. Pluribus Martyrologiis citandis supersedeo, cum fonte exhibito, rivuli omnes momenti nihil superaddant. Omnium prope eadem est ipsius Usuardi sententia, a Romano ad verbum expressa:* In Britannia minori, S. Turiani episcopi et confessoris, miræ simplicitatis et innocentiæ viri.

F

cum tali elogio, ut pateat, nulla Acta ipsum vidisse.

4 *Porro ex brevi illa et communissima Sanctorum laude,* miræ simplicitatis et innocentiæ viri *haud obscure conjicitur, Usuardum ex sola longinqua sanctitatis fama* S. Turianum *novisse, nullis adhucdum ejus tempore vulgatis Actis, quæ si vidisset Martyrologus iste, longe præclarius procul dubio concinnasset encomium, Sanctumque non modo a* simplicitate, *sed ab* eruditione et sanctissimæ conversationis dotibus, a signorum divinorum irradiationibus, *a miraculorum frequentia magnifice prædicasset. Supplevit aliunde Saussayus, longa et more suo inflata oratione multa complexus, quæ cur admittenda non censeam, ex dicendis satis patebit. Audi principium:* In Normannia, monasterio Crucis S. Audoeni, alias S. Leufredi cœnobio,

AUCTORE J. B. S.

diœcesis Ebroicensis S. Thuriani archipræsulis Dolensis in Armorica et Confessoris. Qui puer patris gregem cum pasceret, monitus cœlesti oraculo, ut relicto grege ad Balonense asceteriolum, quod S. Samsonis cœnobio subjacet, ad discendum litteras se conferret, *etc. Quæ omnis aut Actis opposita, aut saltem iis satis conformia non sunt, uti nec secessus ad prædictum cœnobium, ubi reliquam vitam exegerit, ibidemque sepultus sit. Id inter cetera veri addidit,* sacris anniversariis tota in Parisiensi diœcesi hodie ipsius sanctissimi præsulis (Turiani) memoriam honorari.

Lectiones Breviarii Parisiensis magis placent,

5 *Etenim in tribus ecclesiæ istius Breviarii editionibus, quæ apud nos exstant, nempe anni* 1584, 1636 *et* 1680, *diserte signatur Sancti ipsius Officium : in prioribus quidem, in quibus* Thurianus *seu* Turianus *vocatur, ritu semiduplici novem lectionum ; in ultima vero limato aliter nomine, ritu simplici cum duabus dumtaxat lectionibus, quas, utpote castigatiores, describendas censuit. Sic habent :* Turiavus, in Aremoricis natus, Dolum petiit, ut ad tumulum S. Sampsonis Deo serviret. Tiarmailo episcopo ita gratus fuit ob suavitatem vocis et B morum integritatem, ut regendis clericis abbas ab eo præfectus fuerit, deinde ascitus in consortium oneris, et successor designatus, episcopatum gessit magna cum vigilantia et animi firmitate. Rivallonem præpotentem virum, qui ecclesiam et monasterium S. Moachi sacrosque libros incenderat, terrore divinitus incusso, ad pœnitentiam adduxit, quam ut perageret, et perpetrata sacrilegia expiaret, Deus sancti pontificis precibus exoratus, septennii spatium illi indulsit. Variis morbis laborantes sanitati reddidit. Filiam unicam viri cujusdam nobilis, dum ad sepulcrum efferetur, fusis ad Christum una cum clero et populo precibus, ad vitam revocavit. Demum virtutibus plenus, ac mira imprimis simplicitate et innocentia conspicuus quievit in Domino. Corpus ejus Nortmannis Gallias vastantibus, Parisios advectum, in basilica S. Vincentii conditum est. Quo inde semel atque iterum ad ædes civitatis incendio conflagrantes delato, statim ignis extinctus est. Hinc tanto apud Parisienses in honore fuit, ut ejus solennitate per urbem et vicos proximos denuntiata, ad eam celebrandam populus vocaretur.

C *quam quæ aliis Officiis insertæ sunt.*

6 *Non ita placent quæ in vetusto Corisopitensi Breviario, olim per novem breves particulos extensa, ex ejus diœcesis Proprio anni* 1642 *expuncta sunt. Tales existimo etiam fuisse tum pro diœcesi, ubi æque ac in Leonensi aras, sacella et templa Sancto erecta testantur scriptores ; tum in aliarum Britanniæ Armoricæ ecclesiarum Breviariis, in quibus ejus annua memoria recoli pridem solita est : forte et in aliis Galliæ cathedralibus. Certe Claromontenses de* B. Turiano *festum trium lectionum olim celebrasse, testis est laudatus supra Breulius apud Barralem ; verum ex solo earum specimine facile perspicies, ab eo compositas esse, qui sibi putarit licitum, etiam in sacra Ecclesiæ ministeria fabellas invehere. Nam ubi Legenda ipsa, sive brevior sive extensior auctoritatis sane non magnæ, vix certam Sancti patriam novit distinguere, iste vel ipsorum parentum nomina memoriter recitat. Ex ungue leonem :* Beatissimus Thurianus in regione Britanniæ fuit, in pago Trecoit *(fortasse* Trecorensi) oriundus. Pater vero ejus Lelian nomine, mater vero Mageen, nobili genere editi, in eleemosynis largi, Domini misericordia sublimati erant. *Parco reliquis, multum a communiori Legenda, longius a veritate dissitis ; ut similibus* D *recensendis oleum et operam perdere, minime necesse sit : jam ex aliis celeberrimum* S. Turiani *cultum satis manifestum reddidimus.*

De ejus ætate frustra disputatur ;

7 *De ætate tam incerta sunt omnia, ut quidquid varii divinaverint, ego vero operose inquisiverim, nihil sincerius scriptum reperiam, quam quod non ita pridem in novissima Britanniæ historia notavit Lobinæus tom.* 1, *pag.* 75. Post Budocum alius reperitur Dolensis episcopus, nempe de Thuriavus, at quo tempore vixerit ignoratur. *Suspecta igitur censenda omnia, quæ tam confidenter ab aliquibus definita sunt, tum circa successionem in prædicto episcopatu. Joannes Chenu in sua Episcoporum Galliæ primo adumbrata Chronologia, Sanctum ordine* XIV *Dolensis sedis præsulem numeraverat, ita de eo scribens :* S. Turianus, tempore Caroli Calvi regis Galliæ et Salomonis regis Britanniæ, miraculis et vivus et mortuus claruit ; ejus reliquiæ maximo honore celebrantur Parisiis in ecclesia S. Germani Pratensis die XIII Julii. Sedebat anno DCCCXLI. *Hæc satis rotunde ; at cautiores qui ipsum secuti sunt Claudius Robertus et Sammarthani satis habuerunt nomen indicare, eum non* XIV, *sed ordine* VIII *satis arbitrarie consignantes. Omnibus his majora* E *ausus Albertus le Grand, non solum tempus, quo* S. Turianus *sederit, sed et annum ferme nativitatis* DCCV, *mortis autem* DCCXLIX *intrepide pronuntiavit ; quem cur in plerisque secutus sit Cointius, alia et ipse ad annos* 717 *num.* 21, 733 *num.* 8, *et* 749, *num.* 3, *satis secure determinans, prorsus non intelligo. Neque placet acceptus ex eo Castellani calculus ; neque scio quis Suriano editori præluxerit, ut signaret annum* 580. *Nobis semper satius visum est ignorantiam candide fateri, quam vane hariolando series chronologicas temere confingere.*

neque recte adstruitur ejus monachatus,

8 *Hisce non absimile est, quod alii nescio unde collegisse videntur, nempe* S. Turianum, *dimissa pontificali sede, ad cœnobium Madriacense in Normanniam se recepisse, ubi monachum induerit sub abbate S. Leutfredo : quod si verum esset, a Legendario, traditiones omnes tam studiose scrutato, tantæ virtutis exemplum præteriri non potuisset, habereturque proinde satis certa notitia ejus ætatis, cum Leutfrediana collatæ. At præpostera ea conjectura est, nulla prorsus auctoritate subnixa, quam primum reperi a Breulio proditam, loco illo supra citato apud Barralem Salernum pag.* 197, *ubi in periocha non grandi multa miscet, quæ ad rectam crisim ex*F*pensa, ut mitissime dicam, vel tenuissimæ vel nullius fidei esse deprehenduntur. Huc spectat, quod citatis superius de* S. Turiani *nomine verbis immediate subjungit :* Sed nec ibi ultimos finivit dies : nam solitudinem pontificiæ dignitati præferens, ad Benedictinum S. Leufredi monasterium, alias Crucis S. Audoeni dictum, concessit, habitumque religionis ab ipso Leufredo suscepit. Illud autem constructum est in Normannia juxta pagum Calliaci, nasturtio peroptimo abundantem..... Ibi reliquum vitæ transegit S. Thurianus, ac tandem vitæ sanctitate ac miraculis clarus obdormivit in Domino. Sepulcrum ejus vacuum et apertum retro majus altare etiamnum visitur, cum duobus aliis similiter patentibus ; quorum unum ipsius D. Leufredi, alterum S. Barsenorii ejusdem loci abbatis esse perhibent Leufrediani cœnobitæ : a quibus cum in eorum essem monasterio, hæc quæ scribo, didici.

a Breulio, res et tempora confundente.

9 *Ut hæc non recte a Breulio ordinata intelligas, adverte, obsecro, virum ibidem præmittere præsulum Dolensium nomina, qui archiepiscopi seu metropolitani titulo gavisi fuerint, quorum postremi*

sint :

AUCTORE J. B. S.

A *sint*: Gueveneus, Rostoaldus, Harmaëlus et S. Thurianus usque ad tempora Caroli Calvi in Galliis, et in Britannia Salomonis, hujus nominis, tertii, sceptra retinentis. Tunc enim Athardo Nannetensi præsule renuente amplius subdi Dolensi archiepiscopo, sedes præfatæ, decreto Nicolai I, Turonensi metropolitano sunt restitutæ, et ecclesia Dolensis in priorem statum, scilicet episcopalem reducta. *En tibi Nicolai PP. I, Caroli Calvi, et Salomonis tempora recte inter se conjuncta, quibus synchronus fuerit* ultimus archiepiscopus Dolensis S. Thurianus. *Nicolai I et Actardi Nannetensis gesta in ea de metropolitano controversia compendio videri possunt apud Sammarthanos relata ad annum* 865; *atque interim, si Superis placet, sanctus idem* Turianus habitum religionis a Leufredo susceperit, *qui, teste Mabillonio, ultra annum* 738 *vitam non protraxit. Quid demum erit res et tempora confundere, si hoc non est? Fateamur itaque, quod nuper cum Lobinæo dicebamus, incertam esse* S. Turiani *ætatem; monachatum vero ejus, quem etiam procul dubio a cœnobitis Madriacensibus didicerit Breulius, ad* B *populares ut minimum traditiunculas amandandum, ut satis perspexit Mabillonius, seculi Benedictini* 3, *parte* 1, *pag.* 583, *in Observationibus præviis ad Acta S. Leutfredi.*

Neque ex cœnobio S. Leutfredi corpus Parisios translatum,

10 *Verum enim vero* S. Turiani *sepulcrum ibidem a cœnobitis vacuum ostenditur, cum aliis in quibus jacuerint SS. Barsenorius et Leutfredus, ejusdem loci abbates. Hi duo huc non spectant: de posteriori jam actum est* XXI *Junii; alterius res discutientur ad* XIII *Septembris; de solo* S. Turiano *quæritur, quem sepultum umquam fuisse in eo monasterio, quod a Cruce S. Audoeni modo appellatur, ex Breulii vacillantis fide mihi non suadetur. At enim rursus, ex eo ipso cœnobio* S. Turiani *corpus, cum S. Audoeni, Leutfredi et Agofredi reliquiis Parisios una translatum est, ut disertissime habet translationis istius historia, quam tomo* 4 *Junii insertam supra admisimus. Editam ibi esse, haud equidem diffiteor, admissamque, qua parte spectat ad S. Leutfredum; verum an* S. Turiani *corpus ex prædicto cœnobio Parisios allatum fuerit, neque quæsitum ibi, neque examinatum est. Narrationem illam adornavit idem Breulius, eadem, opinor, fide qua cetera capita, ad* S. Turianum *spectantia con-* C *texuit, ex mera nempe supposita traditione, de invento apud Madriacenses cœnobitas vacuo ejus Sancti sepulcro. Porro suspectam rem totam Mabillonio fuisse, satis inde conjicio, quod nec* Turianum *suis adscribere ausus sit, nec historiam illam adoptandam censuerit, nisi qua parte ad S. Leutfredum pertinet, idque adeo jejune, ut paucis lineolis rem totam expedierit pag.* 594.

sed ex ipsa Britannia,

11 *De translatione sacri corporis* S. Turiani *ex Britannia in citeriorem Franciam, et facta aliquando ad S. Germani Pratensis ejusdem depositione, ubi idem hactenus publicæ venerationi exponatur, prorsus non dubito: id mihi necdum probatur, quod ait Breulius, una cum corporibus* S. Leufredi *et aliorum ex eodem cœnobio Madriacensi seu sanctæ Crucis S. Audoeni advectum fuisse.* Credit *Mabillonius*, reliquias sancti Leufredi aliorumque, primo quidem intra muros Lutetiæ Parisiorum, in ecclesia, quæ nunc S. Leutfredi appellatur, deinde, pace facta, in monasterio Pratensi fuisse repositas. *Et mihi plane credibile est, citius Parisios advenisse* S. Turiani *exuvias, quæ postmodum,* pace facta, *una cum aliis istis Madriacensibus ad S. Germani transierint. Certe scriptor vetustissimus in appendice ad Aimoinum, dum de prædictorum corporum translatione agit, nec ex eodem loco, nec eodem anno, aut advenisse aut simul reposita asserit, ut verosimillime diversis temporibus prædonum Normannorum furori eripi potuerint, in quo Cenalem male arguit Breulius. Sed jam dictum scriptorem in appendice ad Aimoinum audiamus apud Boscum in historia Parisiensi tomo* 1, *pag.* 524. Ea tempestate, Astingo cum Nortmannis usque sæviente, multa corpora Sanctorum a propriis locis in Franciam delata sunt. Tunc etiam corpus S. Leutfredi a Nortmannis in quibusdam partibus Franciæ circumquaque delatum, ad ultimum una cum ossibus beati Goffredi fratris sui, necnon sancti Thuriani Dolensis archipræsulis, apud monasterium S. Germani in suburbium Parisiense, ubi Deo disponente adhuc requiescunt, translata sunt.

verosimillime tempore Caroli Calvi.

12 *Quærimus, quo verosimilius tempore id contigisse censendum sit, saltem de corpore* S. Turiani, *nam de aliis agere, huc non pertinet. Rejiciendam vero hic rursus putamus chronologiam Breulii, dum eam translationem removet ad tempora Caroli Simplicis, quæ quo altero fundamento adstruat, quam ex mera sua rerum ac temporum confusione, minime perspicio: quasi ex eodem loco, et eodem tem-* E *pore transferri debuerint, quæ ad eumdem locum tandem adducta concedimus. Fidem multo majorem meretur laudatus Aimoini continuator, qui Astingum Normannorum ducem appellans, Caroli Calvi ætatem nos non cogit excedere, cum iste prædationibus suis in historia Franciæ jam ab anno* 866 *satis innotescat. Censeo itaque a vero non multum aberrare hic Albertum le Grand, dum ait, ob Normannicas grassationes, e Britannia translatum* S. Turiani *corpus anno* DCCCLXXVIII, *a quibus eos solum subtrahi cupio, qui id salvent, vivente Carolo Calvo Parisios advenisse reliquias, satis tempestive, ut Usuardus eam Sancti notitiam acciperet, quam Martyrologio suo, Carolo Augusto inscripto, insereret; neque enim ab eo consignandam fuisse Sancti istius memoriam existimo, nisi ea occasione in ejus, quem in Adone aut alibi non repererat, cognitionem devenisset. Conjectura est, non diffiteor; sed in rerum istius temporis adjunctis ita fundata, ut eam toti Breulianæ historiæ a cordatis viris longe præferendam, ausim confidere. Aliter censeat qui voluerit, gratiam a me inibit, si magis probata in medium proferat.* F

Quæ et qualia Acta hic dentur.

13 *Acta* S. Turiani, *quæ quidem hactenus vulgata sint, ea esse jam diximus, quæ primus typis excudi curavit laudatus Barralis, ex Ms. dictis toties cœnobii Pratensis vel, ut aliis loqui placet, S. Cornelii Compendiensis, inde id, nempe Parisiis, procul dubio obtinuerit cum Sancti ipsius reliquiis ad Lerinenses transmissis* penultima Augusti MDXXIX, *ut habent litteræ ipsi Legendæ præmissæ. Non proprie Vitam, seu historicam gestorum Sancti narrationem esse, sed potius verbosam panegyrim, legenti continuo manifestum est, cui materiam omnem suggesserit Legenda antiquior, hactenus inedita, quam ex Mss. Vallis Lucentis et Cartusiæ Divionensis ad Majores nostros pridem misit Petrus Franciscus Chiffletius, toties in his Actis laudatissimus; et cui consimile aliud descripsit Papebrochius ex Ms. Legenda Pontiniacensi. Longe brevior istic oratio, quamvis et adeo confusa, ut nullæ prorsus temporum notæ inde erui queant: elogium et hoc potius quam historiam dixeris, multis haud dubie post mortem Sancti seculis, nescio a quo digestum, forte in ipsa Britannia, quod inde nactus sit longe posterior monachus Pratensis, ut patet ex num.* 25; *id unum molitus, ut pluribus verbis res easdem paulo*

lo

EX MSS. *lo floridius recitaret, adjectis nonnullis miraculis, quæ quo tempore acciderint, nusquam indicat. Ceterum* S. Turiani parentes *et ibi* inclyti *fuisse dicuntur; ut non videam unde sua accersiverit nuperus Legendarius Gallicus, dum ipsum ad infimam prope hominum sortem reducit. Utcumque sit, non pauca in brevi ista Vita inveniuntur, quæ majori auctoritate fulta desideres, præsertim prodigia varia, quibus Britannicæ passim æque ac Hibernicæ Legendæ numquam non abundant. De pretio statuat æquus id genus rerum arbiter, nos primo breviorem illam, deinde et longiorem Barralis continuam narrationem necessariis hinc inde notis illustrabimus.*

VITA

Ex Mss. Vallis Lucentis et Cartusiæ Divionensis,

B

A Chiffletio eruta, et cum Pontiniacensi collata.

Puer gregem pascens litteras discit, S. Turianus a

Igitur Turianus Dolensis ecclesiæ archiepiscopus Britanniæ minoris, ex pago continente monasterium, nomine Vallone *a*, enituit oriundus, utriusque scilicet parentis incliti filius. Adjacet autem idem cœnobium potestati eximii confessoris sancti Sampsonis, olim prælibatæ sedis archipræsulis. Deinde dum adhuc infantulus esset corpore, sanctitatis vas Turianus, mente tamen Spiritu sancto accensus, virilem adamans * ætatem, reliquit parentes illustres, pulchramque hereditatem, et ob Dei amorem sanctique Samsonis, aggressus est Dolo *b* metropolim, qua idem felicibus requiescebat artubus. Ubi dum quidam vir Christianus memoratum reperit parvulum, suis eum vitulis destinavit custodem et bubulcum. Quidnam hoc aliud figurabat nisi futuri præsagium et signum pontificii, quod suscepturus erat super oves Dominicas? Itaque ardens jugiter Regi seculorum non homini militare, postulavit a quolibet clerico sibi litteras in tabula fieri: quas, benigno largiente Domino, deinceps et artem denominatam ab eis Grammaticam efficacissime, uti amabilem haustum, discendo epotavit.

* *alias* advenicns

b

C

et ex cantu cognitus clericis primum præficitur,

2 Quin etiam ecclesiasticam non renuit accipere melodiam, habens vocem elegantissimam, suorumque condiscipulorum clarissimam. Proinde aliquoties cum vox ejus dulcisona, suæ claritatis dignitate oblectasset archipræsulis aures, tunc aulam regentis Dolensem, elegit tirunculum idem pastor, nomine Tyarmailus *c*, in adoptivum sibi filium; ac obnixe diligens, in lectione divina educavit, fovit, temporalibus bonis donavit. In successu quoque temporis contemplans juvenem ætate crescentem, ac bonæ indolis honestate fulgentem, præposuit eum suis abbatem clericis, hostiam revera vivam, sanctam, Deo placentem, qui semetipsum quotidie divinum ædificabat templum, sedulis castigatum inediis, frequentibus afflictum vigiliis, jugibus eleemosynis recreatum, assiduis orationum aromatibus præcipue nocturnarum redolens: nam interdiu lectioni et doctrinæ mancipatum. Miræ simplicitatis atque innocentiæ, indeficienti baculo semper innixus, adeo Deum timebat, quo nihil ejus mandatorum negligebat. Plane qui sinceriter Omnipotentem, metuit, nihil negligit. D

c

deinde ad episcopatum promovetur;

3 Magnus sane in regno cœlorum, et congregatione justorum habebatur, qui id quod docebat verbo, implebat exemplo; quod monebat dictis, explicabat factis. In hujusmodi igitur sacrato, tamquam in suo cœlo, Rex regum Christus sedebat, et miracula obtinentibus servi meritis, per diversa ope salutis indigentium corpora diffundebat *d*. Siquidem cæcos illuminare, claudis gressum restituere, paralyticos curare, ab obsessis dæmones membris fugare. Interea dum cerneret prætaxatus præsul Tyarmailus felicem Turianum ad perfectum jam devenisse virum, ætate videlicet piisque moribus conductum, jam enim senuerat, ordinavit eum pro se sacerdotem summum, ut vice sua archiepiscopatus sede, potestate, prædicatione incessanter fungeretur. Illo equidem ita cœlesti consecratione sublimato, universus gaudio magno gavisus est populus. Omnes siquidem gratiam Dei in illo esse videbant; nullatenus enim noctu vacabat ab oratione nec interdiu a prædicatione. Et ut magis plebes sacris ejus monitis fidem accommodarent, miraculis coruscare; mortuos enimvero animabat, atque plangentes de morte, lætificabat de vita. Morbi prorsus ejus oblati obtutibus, omnes pellebantur. Carentibus æque vita tribus reparata fertur. Denique quocumque locorum propter esuriem aquæ cœlo preces mittendo baculum figebat, confestim fons emanabat *e*.

d

E

e

quo in munere multis excellens virtutibus, mirabili visione gaudet.

4 Quadam vero die dum prædicaret multis astantibus populis in diebus Rogationis, elevatis in ethera luminibus, vidit fenestram in cœlo, et angelos Dei portantes arcam testamenti Domini. Tum ipse omnibus se circumdantibus dixit: Ecce video cœlum apertum, et angelos ferentes arcam Dei. Ipsum quoque Dominum, et benignum Jesum in suo tribunali sedentem. Omnes ergo tam laici ephibati *f* quam clero noim *g* una voce gratulantes, toto ore et corde glorificaverunt Deum, eumdem beatum Turianum deinceps uberius venerantes. Proinde jussit idem antistes crucem ligneam effigiari, eodemque in loco deponi, ubi tam conspicua visione honoratus extitit. Quæ procul dubio crux hærens magnæ quercui, imperio ejusdem præsulis plantatæ, manet usque hodie *h*.

f g

F

h

Tyrannum cœnobii alicujus et sacrorum incendiarium, i

5 Postmodum sub ejusdem temporis curriculo zelus, id est individia zabuli *i*, incitavit tyrannum, nomine Riuvallon, inflammare quoddam monasterium diœcesis beati quidem Turiani, distans ab urbe Dolensi quasi viginti milliaria. Et ecce adest delator nuntians Episcopo. Propter combustam igitur ecclesiam, librosque divinos, simulque vasa sacra, atque in favillas redacta animo commotus, surrexit cum duodecim monachis pedestris, proficiscens contra tyrannum. Repererunt autem eum in loco qui dicitur Lankafrut. Cumque audisset pessimus Sanctum adventasse pedestrem, miratus exiit obviam timore correptus. Inclinans autem se ad usque vestigia Pontificis, tremens infit: Quam ob causam Dominus venit Archiepiscopus pedestris ad nos? Tum acriter redarguens eum sacrilegii: Impie, inquit, et atrocissime, cur incendisti archisterium sancti Maoky *k*? Sic egisti quasi contereres beati brachium Sampsonis. Ad hæc tyrannus: Domine mi, inquit, noli mihi irasci. Ego restituam septuplum,

k

A ptuplum, videlicet pro una utique ecclesia septem ædificabo. Similiter pro uno codice restituam septem. Denique aliis rebus incensis similiter agam, si Dominus longævam mihi dederit vitam.

ad pœnitentiam et ad restitutionem compellit.

6 Cum vero placuissent mitissimo Antisti verba ejus lenia, declinavit ab eo paulisper cum monachis, divinum oraturus sibi auxilium dari, necne *l* consilium corrigendi delinquentem, atque innotesci *m* quantum vitæ spatium daret Dominus illi flagitioso ad restaurandum monasterium. Ast ubi surrexit ab oratione, intuentibus cunctis præsentibus, descendit sanctus Michaël in specie columbæ super scapulam Pontificis. Ponens quoque rostrum in aurem ejus, revelavit ei quod septem anni vitæ servarentur scelerato. Quod nempe Sanctus idem mox indicavit dari sibimet septem vitæ annorum curricula, restaurandi gratia cœnobitarum culmina. Unde igitur Riuvallon satis alacer beatum consuluit virum, quænam esset avis sedens super humerum ejus? Sanctus, inquit, Michaël Archangelus *n*. Qui statim super crucem lapideam ibidem positam, B de Pontificis scapula volavit, et paululum in eadem requievit. Tandem vero, cernentibus cunctis atque mirantibus, cœlos ascendit. Imposita demum pœnitentia Riuvallon, reversus est sanctus Antistes ad suam cathedram. Tyrannus deinde, arrepto sibi amminiculo a principibus provinciæ, reædificavit igni combusta septuplum omnia sacra.

Evangelium e flammis servatum, et vulpis interitus.

7 In illius denique cœnobii incendio non parvum cœlitus ostensum est miraculum. Sanctum siquidem Euangelium rite jacens super altare beati confessoris Christi Maoky, dum totum igneus globus jam corriperet templum, evolando transiit lutea flammarum cacumina. Videres tunc illud gyrare, ingentes rogi cuneos circum circa eundo, ac si locum sibi vestigaret quiescendi. Post diuturna tamen quæ mulciber ferventia excitaverat volumina, placuit auctori omnium quatenus os suum salutiferum, quod Latinus exprimit sermo, bonum nuncium, descendendo resideret in horto fratrum cœnobitarum. Et ecce vulpes cœpit repente litteras non discere euangelicas, sed mandere. Attamen volens nolens invenit in eis scientiam mortis suæ. Adhuc plane C libri folia vulpes emortua dentibus artabat, quando repertum est in horto venerabile Euangelium, super quod quicumque posthac falsum juravit sacramentum, leti minus evadens patibulum, sine mora temerariæ vulpis luit periculum *o*.

Mortuam puellam

8 Illud etiam insigne miraculum non obmittere, verum spiritualibus summopere auribus magis tradere convenit, qualiter pretiosus Christi miles Turianus, devotis precibus de morte ad vitam revocavit puellam, jam alienis ad cloacam *p* gressibus properantem. Quadam namque die dum Pontifex Turianus prædicaret multis hominibus diversi ordinis, copiosisque plebibus in unum congregatis, juxta monasterium quod vocatur Camfrut, ante crucem lapideam, quæ ibidem antiquitus stat in honore Domini nostri Jesu Christi, et ob reverentiam gloriosi Archangeli Michaëlis, super quam quondam ab humeris ejusdem Episcopi descenderat, ut superius lectum est, ecce efferebatur corpus cujusdam nobilis puellæ a parentibus, et a plurimis cognatis ad sepeliendum. Cumque vidisset beatus Turianus episcopus parentes ejus flentes, et lacrymosum populi gemitum audiens compateretur, misericordia motus super orbitate parentum, quia unica filia erat illis, jussit stare feretrum, et oravit ad Dominum dicens : EX MSS.

precibus suis ad vitam revocat.

9 Domine Deus omnipotens Jesu Christe, fili Dei vivi, qui resuscitasti filiam archisynagogi in domo patris sui ; resuscita et istam puellam virginem in conspectu istius populi, ut laudetur nomen tuum a generatione hac in æternum. Cumque respondissent omnes, Amen, statim surrexit puella sana et incolumis, largiente Domino per orationem beati Turiani episcopi. Erat autem nomen ejus puellæ Meldoc, et nomen patris ejus Quoidgual. Exorandus est igitur nobis hujusmodi patronus, cui Deus tantam concessit gratiam resuscitandi mortuos, quatenus suis precibus, præclaris quoque obtineat meritis, nos a morte animæ divinitus eripi, virtutibus imprimi, quibus ad æternam beatitudinem scanditur, duce Domino nostro Jesu Christo *q*.

ANNOTATA.

E

a *Obscurus sermo, quem ita explicat Albertus le Grand, ut* Vallone, *quod hic dicitur, non cœnobium fuerit, sed pagus aliquis cœnobio S. Sampsonis subditus, quod an hodie eodem vel alio loco subsistat, quærere operæ pretium non est.*

b *Ita ferme scriptum erat, acsi Sanctus dolo malo urbem istam aggredi voluisset; ubi nihil aliud dicere voluit, quam Dolam ipsum Britanniæ perrexisse, tum, ut volunt, metropolim.*

c *Si ex solis hisce Actis notus est* Tyarmailus *(quem aliter alii inflectunt :) nescio an satis tuto adscribatur Catalogo episcoporum Dolensium.*

d *Utut torta sit constructio, non adeo obscura est, quin intelligatur quid velit scriptor, quod etiam pro sequentibus dictum sit.*

e *Multa paucis complectitur, quæ majori fide subnixa cuperem, non minus ac visio et miranda alia, non longa oratione coacervata.*

f Epibatas, *opinor, insinuare voluit, qui in ea urbe, a mari non procul dissita, facile inventi fuerint.*

g *Sic etiam legitur* noim *in codice Pontiniacensi, ex quo Legendam suam descripsit Papebrochius, cum qua hanc contulimus. An Britannice aliquid hæc vox significet, nescio : adjuncta indicant, scribere voluisse, quod* laici æque ac clerici una voce gratulati sint. F

h *Vellem utique paulo distinctius locutus fuisset, ad firmandam tum de Sancti, tum de scriptoris ætate aliquam saltem conjecturam.*

i *Quidni* diaboli?

k *Neque* Moakum *novi, neque ejus* archisterium *aut* monasterium ; *sed nec affine nomen novissem, nisi Castellanus inter Aemeros suos, seu incerti diei Sanctos* Moachum *collocasset, cui templum aliquod dedicatum olim fuerit in confiniis Britanniæ et Normanniæ. Vide ipsum ibi.*

l *Melius legeret* necnon.

m Innotescere *ut verbum activum in Legendis satis obvium est.*

n *Et hoc et sequens prodigium antiquam Britannorum istorum credulitatem sapiunt.*

o *Condonanda phrasis, quam facile evolvas.*

p *Quid per* cloacam *velit, adjuncta nimis quam clare explicant.*

q *Vides, hic de Sancti obitu, ejus anno aut die altum ubique silentium; ut minime dubium sit, quin ex meris traditionibus popularibus collecta sit*

EX BARRALI ET SURIO.

tota qualiscumque narratio. Unde igitur tertium Idus Julii eduxit monachus Pratensis Anonymus in sequenti Legenda? Observat non nemo, diem translationis intelligi, forte ultimæ istius, dum sacrum corpus ad S. Germani depositum est: an tempore Caroli Simplicis, viderint ii, qui Breulii historiam tueri utcumque voluerint.

VITA EADEM

A monacho Pratensi verbosius extensa;

Quæ ex Vincentio Barrali Surio inserta est.

B

ANONYMI PROLOGUS.

Locis communibus profitetur,

Priscorum mos fuit scriptorum, ut de rebus maximis locuturi, quo laboris subsequentia tenderent, in initio operis commonere satagerent. Horum nos prosequi cupientes non æquo sane gradu vestigia, in laudem beatissimi sacerdotis Thuriani, qui secundum gratiam quæ data est ei, sic in Ecclesia laboravit, propensius cupimus vitæ illius seriem explicare, cujus sicut lilium fulgens renitent clara opera. Primitus itaque secundum veridicam historiæ assertionem verissima ratione patefaciemus genus patriamque illius, ut sequentia vitæ ejus nemo ambigere velit. Ergo cœli terræque omnipotens creator Ecclesiæ sanctæ fulgurantia immensa lumina æterna claritate radiantia, tamquam perpetuarum stellarum per totum mundi spatium diffudit lumina, sanctos videlicet viros divini operis fructu plenissime refertos. Repletus est enim jam nunc et redundat totus mundus multis Dei fidelibus, qui convivificati Domino Jesu in novitate vitæ ablutionis gratiam præferentes, hæreditatem Dei examinatam atque probatam, crebris persecutionibus, crevisse nobis significarunt, victoriosissimis beatorum laborum suorum titulis. C

excitari se ad laudandum S. Turianum.

2 Magno siquidem dilectionis suæ mysterio Christus inter paradisiacos perpetuæ amœnitatis non marcescentes flosculos, confessores scilicet sanctissimos, qui Deo digni patres, et Pontificatus sacerdotio pollentes fuerunt, et eorum suavissima sermonum doctrina, mundus in fide Dei hodieque floret, vernantes purpuræ martyrii nitore violas, quasi quoddam mirabile sertum vario virtutum emblemate compactum inseruit. Ornatur denique electro florenti Prophetatum, auro splendenti Apostolorum, nitidis gemmis Martyrum, argento superprobato Confessorum, bysso purpuraque Virginum. Inter tot itaque tantorumque Sanctorum sacra præconia, æterna clarus memoria, præcipua laude pollens felix Thurianus in Ecclesiæ regimine sacris litteris eruditus singulari auctoritate, qua quoddam coruscum jubar, præcelsius refulget. Etenim miraculorum complurium lumine clarissimo totam vitam suam quasi quamdam in Ecclesiæ lucernam mirabili fulgore lampavit *a*. Ex quibus aliquanta dilucidare ad notitiam posterorum cupimus, secundum quod dispensatio divina inspirare menti nostræ dignata fuerit, ne tanti splendor luminis, inerti obnubiletur desidia. Igitur quia justis postulationibus non est denegandus piæ petitionis effectus, nil fere commodius duxi quam spiritalibus offerre spiritalia. Ob hoc hujus nostri studii rudimenta, vestræ paternitati *b* remittens, ut benigna gratia nostrum provehatis opus, et laboris nostri munia, doctissimo judicio vestro roborare flagito velitis. His ita sese habentibus, quod in hac re sit consequens investigemus, fautrice cunctipotentia universorum conditoris, et gloriosissima beatissimi Pontificis Thuriani intercessione, necnon idipsum vestris obtinentibus orationibus *c*.

VITÆ SERIES.

Illustri genere ortus,

Inclita nobilissimorum parentum progenie felix propago Thurianus beatissimus, in Britannia minori est exortus, juxta monasterium Vallone nuncupatum, quod subditum est potestati Monasterii sancti Samsonis. Quæ celsa et splendida pharus, non immerito sub occidui axis tenebris, hujus lucis sumpsit exordium *d*, ut post, discussis obscuritatibus, ab infidelium fide algidis mentibus, usque ad Gallicæ regionis fines protenderentur radii claritatis virtutum ipsius: quæ nunc præordinante clementis ac misericordissimi Dei providentia, condigno honore requiescit tumulatus. Sanctitatis igitur vas Thurianus, egregium specimen pueritiæ suæ Deo vovere cupiens, etymologia sui Christo chari nominis, quantum in se erat, uti satagebat. Nam quia a Thure, quod Dei in sacrificio adoleri solet, nomen derivatum habebat, semetipsum odoriferum incensum laudis, in ara sui cordis adurebat, ut secundum Apostolum bonus esset odor Deo in omni loco *e*.

relictis parentibus,

4 Ardore nempe flagrans divino, Spiritu sancto præmonitus, quasi alter futurus Abraham, natales reliquit illustres, propriamque hereditatem, portionem patrimonii sui in cœlo statuens, atque felici gaudio festinans patriam deserere, ut liber a peccati contagione se liberius offerret, quod per solam divinam gratiam potuit: et dum hic terrena reliquit, cœlestia prædia acquisivit. F Quia denique portionem patrimonii sui elegit sibi Deum, ostendens nil sibi eo charius esse: Christus illi portio; Christus illi perpetim possessio. Jure igitur cum Petro Apostolo Jesu proclamare potuit: Ecce nos reliquimus omnia et secuti sumus te; merito imitator illius esse cupiens, qui dilectoribus suis dixit: Nolite possidere aurum neque argentum; neque ea quæ in mundo sunt diligatis. Quia ergo ipsi vivere Christus fuit et mori lucrum, cum Apostolo, quæ ei lucra fuerant, duxit propter Christum detrimenta, non habens gloriationem nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi. Christus itaque qui est perfecta merces et retributio sola laborantium, ipse est Euangelicum illud centuplum, quod quis dum habet, vitam æternam habet, quam hic beatus divite commercio, felici promeruit mercimonio.

fit bubulcus;

5 Verum ut ad superiora redeamus, justus præmonstrando Thurianus, timorem esse Dei initium sapientiæ, ob ipsius castum timorem sanctique Samsonis ferventissimam dilectionem, Dolam metropolim adiit, ubi tunc temporis hic pre-

tiosus

EX BARRALI ET SURIO.

A tiosus confessor erat humatus. Quo dum pervenisset, vir Christianus quidam errantem quasi eum reperit, quem secum adducens, protinus illum custodem animalium sibi instituit. Erravit et puer Joseph istum præsignans, non ut ovis perdita, sed quærendo oves; erravit et Thurianus beatus, præsago spiritu quærendo oves quas justo moderamine gubernare deberet, sed non aberravit, quia Christus vera via reduxit eum manu suæ pietatis ad viam rectitudinis. Quod vero animalium custos destinatus est, declarabat eum superna gratia, pastoris summi doctorem illum atque rectorem fidelium fore animarum, ac si jam apertius illi diceretur: Pasce gregem Christi.

sed litteris interim instructus,

6 Post hæc sciens jam Deo devotus puer Thurianus, neminem omnipotenti sinceriter servientem, irretiri posse actionibus secularibus: cum utique nemo sit, docente Deo, qui duobus possit dominis rite famulari, concupivit ardentius Christo militare quam seculo. Delegit nempe spirituali ludo edoceri, atque scholæ Christi cupiens connecti, a quodam clerico expetiit litteras sibi B præmonstrari, quia beatus homo quem erudit Dominus et de lege sua docet eum. Bonum est porro homini qui jugum a juventute sua ferre cœperit, veritate præmonente, tollere jugum ejus super se fidelem debere, quod leve est et suave. Liquet ergo magisterio doctrinæ cœlestis, cibatum pane sapientiæ et intellectus, atque Spiritus sancti gratia debriatum, qui docet hominem scientiam et intellectum, brevi temporis spatio sibi a magistro traditas litteras, acsi dulcem potum ebibisset. Quin etiam ita cœlestis gratiæ radii in eo refulgebant, ut grammaticæ artis peritiam plenissime atque efficacissime insigni commendaret memoriæ. Rimabatur velut ovis sagacissima, inter spinarum fruteta carpere suavissimi gratum florem graminis. Ne vero ullius artis expers haberetur, harmoniam prædulcis cantilenæ suscipere non renuit, qua apud Deum et homines valde profecit, dante illi Deo, a quo bona cuncta procedunt, elegantissimam vocis claritatem præ reliquis coævis pueris.

et cantu episcopo cognitus,

7 Hinc factum est aliquo sub tempore, ut dum tinnulis fibris dulcem eleganter roboraret *f* canticorum divinorum melodiam, jucundo modalu- *f* C mine lepidi oris, non solum populares demulceret aures: verum suavitate dulcedinis cantus sui, delectaret animum Archipræsulis Tiarmaili, Dolensi tunc Ecclesiæ præsidentis, oblectatione quadam Deo amabili. Ea ergo occasione, imo Spiritu sancto patrante, qui ubi vult spirat, in notitiam venit præfati Antistitis, ut tali agnitione, qui charus jam esset Christo, acceptior coram cuncto fieret populo. Accersens igitur illum ut spiritalis pater, deiferum sibi adoptavit filium, quem obnixe diligens, commodis humanæ naturæ dapsiliter muneravit, cibo carnali aluit, lectionibus sacris sufficienter educavit, ut quemadmodum exterior homo carnali pasceretur edulio, sic interior saginaretur divinorum præceptorum vivifico mysterio.

ab eo clericis instituendis præficitur:

8 Interea cernens Tiarmailus inclita docilitate animi, juvenem Thurianum, gratia lucis cœlestis quotidie refulgere, utpote in quo congeries virtutum omnium per dies augmentando cumulabatur, præfecit illum post se suis abbatem clericis, prænoscens ipsum ad hoc opus idoneum satis fore ministrum, eo præmonitus Spiritu, qui in cordibus filiorum Dei quotidie proclamat, Deum patrem esse nostrum. Felicem se rite potuit prædicare Tiarmialus, pro adoptato sibi lucis filio Thuriano inclito, quem septiformis sancti Spiritus gratia undique circumfultum, opima exuberantia virtutum reddebat conspicuum. Inerat ei et virginalis pudicitia, veraque innocentia ac vera simplicitas, necnon virtutum regina humilitas, quæ informavit hunc sanctum Virum omni devotioni deditum, qua se regere deberet actione. Præterea studebat semper castimoniam sectare, sciens nihil præcelsius, nihil modestius esse virginitate, quæ ita hunc Deo proximum reddidit, ut angelorum societati usque ad solium æternæ visionis intersit. Quia denique generosissimos mores animi liberalitas facit, refrænabat inundantem gastrimargiam, resecabat omnem vanam gloriam, effrænatum comprimebat luxum, restringebat gulæ appetitum, devitabat seria, atque hujus nequam seculi despiciens erat contagia cuncta.

quo in munere multis præclarus virtutibus,

9 Ergo talibus hostiis timeretur * Deus. Ita nullis vitæ hujus captus illecebris, moriebatur mundo, ut viveret Deo, quia carnis mortificatio prudentia summa est; acsi apertius diceret: Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus. E Qui cum præmonebat audientes, ne illos inermes et vacuos, mortifera spicula tenebrosi hostis opprimerent, ad virtutum tramitem bonamque conversionem oberrantes reducebat. Particeps autem factus omnium Deum timentium et mandata ipsius observantium, non esse piger potest, qui Domini mandata custodit, ipse merito potuit dicere, se consortem metuentium Christum extitisse. Sic præcellentissimus Thurianus firmissime in vera petra fundatus, utpote qui omnem fidei sumpserat firmitatem, firmamentum plenitudinemque substantiæ, Christum signis et prodigiis adstruebat esse fidelium suorum. Hoc Deo amabili ludo hisque spiritualibus exercitiis, egregius Thurianus metas transigebat piæ juventutis, donec ad perfectioris ætatis incrementa pariterque opera excresceret excellentioris sanctitatis.

* An non promeretur?

a Tiarmailo successor designatur,

10 Abhinc restat de maximis perfectisque virtutibus hujus Deo dilecti disserere, quæ magnam vim in speculatione miraculorum ejus perspicientibus ea obtinent. Felici jam senio et multorum longævitate confectus dierum præsul Tiarmailus, cernens perfectissimæ vitæ virum illustrissimum Thurianum ascendere quotidie de F virtute in virtutem, delegit eum consortem sibi fore oneris et honoris. Favorabili igitur collatione cunctorum, provexit eum ad summum sacerdotii gradum, statuens eum prædicatione, sede et potestate pro se Dominum et patronum. Quo intromisso, exhilarantur cunctorum animi summo gaudio, pro tali tantoque sibi collato divinitus pastore, quia erat omnium virtutum ornamentis decoratus, et omni divinarum dispositionum studio firmatus: justus, fortis, providus, temperatus, qui impetus carnis omnes providentiæ ratione superaret.

omnibus numeris absolutus pastor.

11 Præceptis autem plenius instructus cœlestibus castitatis et simplicitatis, spiritale sacrificium acceptum Deo seipsum quotidie offerens, utpote verus minister altaris hostiam sanctam et irreprehensibilem se exhibebat, nocte, dieque frequentans orationem devoto mentis affectu. Porro sincerissima sinceritate præditus moderans Deo placiti regiminis habenas, stemmate fideque præpollens, efficacissime delegatum ministerium implens, vigilanter vigilando, gregi sibi commisso attentius invigilabat. Inerat ei cum parcitate sufficientia, irreprehensibilis potentia,

grata

EX BARRALI ET SURIO.

grata claritas, Deo digna jucunditas, nihil habens, commune cum seculo, nihil mundi hujus sibi vindicans, non corporalibus cupiditatibus subditus, non avaritia stimulatus, non invidia maceratus, non ambitioni deditus, non aliqua negotiorum secularium cura solicitatus. Is in patria positus, primo honorum omnium contempsit insignia, illos veros æstimans honores, quoscumque illi divinum prudentiæ magisterium contulisset. Nulla illum divitiarum desideria ceperant, sed has veras reputabat divitias, quibus animi ornatus adipisci quiret, et quibus auctorem suum cognoscere posset, vel invenire.

Pluribus signis inclarescens,

12 Interea dum gloriosissimus vir Domini Thurianus talibus, ut dictum est, actibus, omni morum probitate conspicuus vitam suam quotidie condecoraret: volens Deus hominibus clarescere, quanto apud se, pro hoc culmine sublimandus foret gloriæ, notum cunctis fecit, sibi satis pretiosam benignissimæ precationis ejus orationem. Nam quanticumque languidi cum suis morbi genere pressi, præsentiæ ejus fuissent adducti, illico sub invocatione nominis Jesu Christi pristinæ
B reddebantur sospitati. Inter innumera porro miraculorum ejus, quæ per eum Dominus operare dignatus est, insignia, in resuscitatione mirificus apparuit mortuorum. Denique antiqua fertur opinione, quod ad invocationem vivificæ Trinitatis trium corpora mortuorum redintegrare ad vitam meruerit. Nec dispar prophetæ prædicandus Heliæ, cujus os cœli facta est janua. Multoties quippe a quibuscumque rogatus siccitatem terræ compescuit, fixo terræ ejus baculo cum oratione nominis Domini Jesu Christi.

etiam pluviam impetrat.

13 Evidentibus autem indiciis, illustratio signorum patefecit, ut subjecta declarant, non privari munere suo apud Deum bonæ voluntatis affectum. Nam novimus cunctis fidelibus a Deo legem institutam, precationum dies in Quadragesima ante resurrectionis Dei diem agere, quum beatus Thurianus fulgore cœlestis præsentiæ irradiatus, pura et sincera devotione, eadem divina munia celebrabat. Tum more solito adstantibus turbis salutaria, virtute obrumbratus Altissimi, depromebat monita. Stigmata enim crucis Christi, corde, ore et habitu circumferens, non ad ostentationem intuentium, sed ad incrementum fidei
C fidelium augmentandum: nil nisi quod ei vera vitæ ratio suasisset, intimabat, asseverans quod quamdiu in hoc corpore sumus, peregrinamur a Domino. Denique non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus, supernam videlicet Hierusalem, quæ est mater omnium nostrum, quæ quotidie ædificatur ex vivis et electis lapidibus, super fundamentum Apostolorum et Prophetarum Christum, lapidem angularem summum. Inter hæc, elevatis in terra luminibus, divinitatis claritudine circumseptus, justum ordinem spiritalis officii consummans, mira et vere miranda manifesta est visio, ex quæ præclara, et admiranda nimium nobis assurgit laudatio, ut et potentia Dei dignius prædicetur, et quis iste beatus fuerit, evidentius approbemus.

Mirabilis ejus visio.

14 Vidit quippe cœlum apertum, et benignissimum Jesum in sede majestatis suæ residentem, sanctosque angelos arcam Testamenti Dei, processionis more, ferentes. Sane stupenda et miranda Christi mira, quis non obstupescat? Plane, inquam, mira dum præstitum est homini, terræ mole circumdato, cœlorum reseratis aditibus eorum conspicere secreta, prophetis aliquibus æquiparandus, et hoc ob vere beatissimus prædicandus: quid enim clarius, quid luculentius fari potest, quam hominem propria industria satagere arcana cœli conspicere? Credo docere Deo volente, per dilecti servi sui visionem, illos dies sanctos lætitiæ dum recoluntur in terris, a sanctis angelis, ante conspectum divinæ majestatis, frequentari in cœlis. Igitur veri splendore luminis illustratus deifer Thurianus, ordine quo præscriptum est, in contemplatione cœlestium virtutum positus, circumdantes eum oves velut proprium patrem, et pastorem, indicat eis sagaciter, quo tenore pleni et perfecti splendoris claritas, Deus illi se demonstrare dignatus fuerit, quod falsam speciem beatitudinis nemo dixerit esse, cum non insolentis arrogantiæ, sed purissimæ innocentiæ est adscribendum. Summa enim gratia declarat eum beatissimum, cui cœlestia patefacta sunt mysteria, et nimirum quia ejus præsentiam intuebatur in cœlo, cujus gerebat in corde amorem animo puro et perfecto. Cognita itaque tali tantaque Dei virtute plenissime omnipotentiam Christi collaudaverunt, pastoremque suum pretiosum Thurianum deinceps maximi honoris veneratione excoluerunt. Ob justissimam E porro recordationem tam præcelsi a Deo ostensi miraculi, crux lapidea jussu S. Pontificis in eodem loco est exaltata ad testificationem miraculorum Dei protestandam, cunctæ venturæ generationi.

Tyrannum Rivallonem,

15 Enimvero, ut ejus promamus clara gesta, altiora debemus de illo investigare opera: hæc autem sententia quam relaturi sumus, caute ac solite intellectum videtur expetere rationis manifestæ, quia inest in ea profunda quædam et miranda speculatio: quam qui cum audierit, nemo derogare velit. Series enim propositorum, aut virtuti concordat, aut gratiæ, aut miraculo, et ob hoc audientibus non videatur absurdum. Invidia igitur diaboli, cujus astu mors introivit in mundum, cujus etiam jugum grave aggravatum est super filios superbiæ, pestifer quidam homo ex primatibus Britanniæ, procaci nominis sui usus vocabulo: nam Rivallo dicebatur, quod rebellem significat et protervum *g*, sagitta diaboli ictus, quoddam monasterium in diœcesi beatissimi Thuriani situm, nullis existentibus causis, voracibus tradidit flammis. Distabat autem idem cœnobium a Britannorum metropoli quasi millibus viginti. F Cognito ergo a relatoribus, hujus immanis sceleris execrabili facto, Deo acceptabilis antistes Thurianus pro commisso immani piaculo, anxius fluctuanti laborat animo.

qui monasterium et sacra omnia incenderat,

16 Sed memor Beatus promissorum cœlestium in periculis et adversis positus, spe, quam hauserat ex serie Scripturarum in Deo, patre totius consolationis, se plenissime consolabatur. O scelestum et audacem virum! qui proterva insania, non solum sancti Dei templi combussit parietes, verum etiam sacros Testamenti sancti libros, ipsaque sanctæ ædis sacra utensilia ignibus adurenda commisit, illorum jam deputatus contubernio, qui lætantur cum male fecerint et exultant in rebus pessimis. Pro hujusmodi facto irritatus animo Dei servus Thurianus, sumptis secum duodecim monachis, pedestri expeditione ad eum properare deliberat, quem residentem invenerunt in vico Lakafruth dicto. Qui prospectans eminus pedestrem venientem summum sacerdotem, animadvertens ob patrata a se scelera justum ad se venire, consternatus animo totus tremuit, inclinatoque usque ad terram toto corpore, percunctatur quid sic humilis et abjectus venisset?

EX BARRALI ET SURIO.

A set? Mox beatissimus sacerdos acriter eum redarguens, fidenterque conatus ejus molimina subsannans: Nimia, ait, crudelitatis tuæ feritate exacerbatus, qui ultra humanæ rationis modum severus et vehemens, non metuisti S. Maoky ecclesiam succendere, et Sancti Dei ministeria dissipare. Adeo denique superexcellit et supereminet immanitas tui sceleris, quasi si brachium sancti contrivisses Samsonis.

potenti oratione,

17 Attamen, si me satis audias juste loquentem, pœnitebis, quia insignem attenuat Deus, qui valet ima summis mutare, qui membris sanctis suis, hoc est fidelibus suis polliceri dignatus est, dicens': Qui tangit vos, quasi qui tangit pupillam oculi mei. Ergo age pœnitentiam, ut scelera tua deleri mereantur. Mox veræ rationis auctoritate convictus Rivallo tyrannus, virtute Dei exterritus, quæ sola potest superbiæ virus hebetare, se reum omnino profitens, plenam spondet emendationem, verens Omnipotentis judicium, ob S. Archipræsulis Thuriani iram, super se venturam. Promittit ergo si longioris vitæ spatia succederent, septempliciter cuncta combusta restau- B raturum. Tunc egregius Dei miles Thurianus, pietatis ardore flagrans, non renuens verborum ejus humilitatem, mitigato animo, secessit ab eo cum monachis suis oraturis Deum, dari facinoroso illi terminum pœnitentiæ ad corrigenda ipsius prava opera. Vir enim sanctus cœlestis habens protectionem gratiæ, dum meliora a Deo sperat, levioribus frangi non potuit. Instantia itaque precum et afflictione corporis orat secreta Dei sibi manifestari, et persistens in oratione, hæc Domino revelante cognovit.

ad pœnitentiam adducit,

18 Denique sanctis precibus completis, surrexit. Beatissimus Michael archangelus, mirum dictu et auditu, cunctis mirantibus et stupentibus, improvise super humerum Deo digni Thuriani in columbæ specie resedit. Quod nemo ambigere velit, quia ipsius hoc opus est, qui angelos suos præparat spiritus. Si enim fidelis pura mente consideres potentiam magnalium Dei, hæsitationem tantæ rei non habebis. Multa denique fecit Deus mirabilia sua, et cogitationibus suis non est similis illi. Quicumque ergo miramini tantæ rei arcanum, tam magnum fidei mysterium tam præcelsum divinitatis opus, perpendite san- C ctarum testimonia Scriptuarum, in quibus fructus latet cœlestis mysterii, quæ nos ne videamur procacem tantum proferre sententiam, ex ipsis dictis sanctis scripta inferimus, quæ roborationem afferant tantæ auctoritati. Sub veteris umbra legis multotiens sanctos reperimus angelos patribus apparuisse, et præcipue in prophetæ Danielis visione, hunc beatissimum, de quo tractatus habetur, archangelum ipsi creberrime apparuisse. Recte igitur in columbæ specie, illustrissimo præsuli apparuit Thuriano, puritatem atque innocentiam ipsius animi excellenter indicans, cum Danieli, ut legimus, in similitudinem viri apparuerit, quia utique non vir erat, sed viri similitudinem habebat. Non enim angelica natura ita corruptelæ dedita est, ut natura generis humani. Ob hoc hic deifer sancto Danieli est æquiparandus, qui recte vir desideriorum dici potest, quia Dei amore erat dignus et pro desiderio suo Dei secreta audire mereretur et esse conscius futurorum.

et ad omnia septuplum restauranda.

19 Nunc justum videtur, ut ad narrationem, unde superius digressi sumus, revertamur. Exacta, ut ante dictum est, gloriosus confessor gloriosa oratione, a præfato Rivallone, cujus nimius horror, tanto conspecto miraculo membra invaserat, sed rursus resumpta spe, virtutis hujus admiratione gavisus erat, consulitur, quænam miranda visio esset quam cernerent ipsi. Qui magna dulcedine supernæ gratiæ repletus, indicat illis, sanctum sibi archangelum Michaelem a Deo missum, ad dandum illi pœnitendi spatium septem annorum termino, et ad restauranda sacrilega a se patrata incendia. Alacrior ergo Rivallo redditus, pro collatis sibi a Deo beneficiis paternis, plene omnipotentiam ipsius collaudavit, et pastorem suum inclitum Thurianum, cujus sancto adminiculo salutem promeruerat, ex tunc veneratione venerabili venerare non destitit. Crucem lapideam superius adnotavimus constructam, ob memoriam deificæ visionis pretiosi jussu Thuriani, in qua omnibus intuentibus, quasi evolans resedit, et post in cœlum ad Deum, qui se miserat, Jesum in dextera stantem paterna, regreditur. Inclitus porro et plenus veræ misericordiæ affectu, sine querela verus Dei minister Thurianus, inculcans illi pœnitentiæ sancita, regreditur ad propria. Sed et præscriptus sæpiuscule homo, pontificali non destitit insistere exa- E ctioni, quoad promissis finem imponeret suis, et expostulato a principibus patris plene adminiculo voti compos effectus, juxta pollicitum restituit septempliciter omnia.

Evangelium ab incendio servatum,

20 Restat porro adhuc quoddam clarificum miraculum in præfato incendio patratum, quod summopere est intuendum, his qui divinis auctoritatibus sunt suffulti, nullis argumentorum contradictionibus esse Dei verbum corrodendum, quia, qui scrutator est majestatis, opprimetur ab ea. Cum igitur ædes sacra Deo in sancti honore Moaky dicata edacibus consumeretur, ut præscriptum est, ignium globis, codex S. Euangelii super altare positus fuerat ipsius basilicæ. Qui itaque non ardentem ardere rubum dudum suo se timenti famulo præsmonstravit, renovavit et tunc arcana miraculorum suorum mysteria. Etenim impetu Spiritus Dei evolans liber a mensa Christi, horridosque flammarum supergrediens cumulos, tereti rotabatur gyro, quasi sessionis suæ perscrutans locum; moxque non sine cunctorum intuentium stupore et admiratione, placido descensu in hortum adlapsus est cœnobitarum fratrum. Posito ergo quo prædictum est ordine, F sancto Euangelio in monachorum horto, vulpes inter reliquas feras animal omnino subdolum, quod fraudibus cibum quærit, et salutem suam callida illusione tuetur, illum jacentem reperiens appetit ore corrodere.

et vulpis id arrodentis exitium.

21 Quod bestiale genus sæpissime in Scripturis pro malo ponitur, sicut in Euangelio legimus Dominum dixisse de Herode: Ite, dicite vulpi illi, perfidiam illius demonstrare volens, quia eum neci tradere moliebatur. Salomon quoque in Canticorum Canticis, sub voce Ecclesiæ, capi parvulas jubet vulpes demolientes vineas; hæreticorum devitandam infaustam significans societatem. Sed vulpes præscripta, dum rodere mavult Euangelium, ante mortem suam, quam cibum, in illo invenit, patenter indicans absurdum et periniquum esse omnino divinis Euangelicarum virtutibus roborationum derogari. Et ut liquido claresceret hominibus, quantæ apud eos Dei verba esse deberent reverentiæ, quicumque temerario ore posthæc super eumdem codicem ausus fuit dejerare, statim morte temporali, pœnas luit perjurii sui. Et merito, quia, dicente Christo, omnem spiritum blasphemiæ remitti posse

hominibus

EX BARRALI ET SURIO.

hominibus, qui autem Spiritum sanctum blasphemaverit, non remittendum illi neque in hoc seculo neque in futuro. Omnes igitur, qui se dolosis et fraudulentis, prava voluntate conjungunt, secundum prophetam regium partes vulpium sunt.

Mortuorum suscitator,

22 Quia vero superius insertum est, trium mortuorum resuscitatione, hunc egregium sacerdotem Thurianum Omnipotentem clarifice nobilitasse: ne indiscussa tanti honoris insignia pertransiremus, unum solum inserimus, quod fidelium mentibus sufficere posse non diffidimus. Denique maximam et arduam esse rem exanimatum vivificare, Euangelicis præmonemur instructionibus, dum sciamus Dominum Jesum Christum sicut omnipotentem multorum cadavera exsuscitasse, e quibus tres solummodo legimus ab eo præsenti luci redditos. Ita et huic venerabili confessori tanta eadem gratia ab eo largita est. Sed nos resuscitationem unius auctore Deo patratam, meritisque incliti Thuriani gloriose exhibitam, ad sufficientiam credentium digerere cupimus.

B *puellam, jamjam sepeliendam,*

23 Igitur in administratione verborum Dei aliquo sub tempore occupato Omnipotentis sermonum dispensatore pretioso Thuriano, juxta monasterium, Britannica lingua Kamfruth dictum, in loco, ubi crux lapidea jam prætitulata posita est, factum est hujusmodi miraculum, circumstantibus se multis populorum turbis, diversique sexus et ætatis et Euangelizationi ipsius unanimi voto pariter intentis, contigit ante illos, exanimem ad tumulandum efferri puellam. Hæc ex nobilioribus ejusdem loci erat, ut conjici datur secundum historiam: cujus pater nuncupatur Guridgal, nomen vero defunctæ fuit Meldoch. Cernens multæ compassionis vir, plenus pietate, Thurianus, gemitum populi parentumque et propinquorum corpus ambientium, prævidensque orbitatem ipsorum, 'siquidem unica ipsis erat, compatiens eorum dolori, sicut et semper cunctis mœrentibus, præmonuit feretrum ferentes stare. Quamvis enim jam talium multipliciter exercitatus foret factorum, nequaquam tamen fortitudini se credidit suæ, sed cauta humilitate, divinum sibi precando adsciscit auxilium, et oratione superedita invocavit Deum dicens:

C *ad vitam revocat;*

24 Omnipotens Jesu Christe, Fili Dei vivi, cœli et terræ conditor et gubernator, qui archisynagogi filiam solutis mortis vinculis reduxisti ad vitam, ad laudem et gloriam gloriosi nominis tui, hanc puellam vivifica in conspectu omnis hujus populi, ut glorificetur laudabile nomen tuum per cuncta secula seculorum. Finita sanctus sacer Thurianus Deo accepta oratione sua, et respondente omni clero simul et populo, Amen, obtinentibus, præstante Christo, sanctis suis meritis, surrexit incolumis puella, inæstimabile gaudium suis ingerens parentibus, animosque cunctorum qui hæc nosse poterant, ad collaudandum Deum, pleniter extollens. Non tamen hic Sanctus pro tanti muneris beneficio superne sibi collato, jactantiæ succubuit vitio, nec gloriationem habens in aliquo, solum sibi Deum gloriam reputabat esse, secundum Apostolicam sententiam: Qui gloriatur, inquit, in Domino glorietur; non enim qui semet commendat, laudatur, sed qui a Deo commendatur. Hunc itaque beatissimum sacerdotem mirum in modum superna gratia ita provexit, ut ornamento pretioso decoris gratiæ Christi redimitus, sanctam vitam suam normam nobis vivendi præberet.

25 In eo denique non solummodo bonorum operum elucebat gratia, verum etiam intimæ puritatis resplendebat gratia, sicque splendidum sibi hujus vitæ curriculum virtutum lumine declarabat. Augmentari igitur propensius satagebat quotidianis exercitiis, cœlestium incrementa bonorum, ut omissis corruptibilibus carnis exuviis, atque evadens laboriosam præsentis seculi servitutem, habere gloriosam mereretur futurorum quietem. Beata siquidem mens ejus, exercitata multis patientiæ abstinentiæque documentis, angustum hoc corporis horrebat diversorium, gestiens capessere beatam cœlestis latitudinem habitationis. Habens ergo hic beatissimus semper nobis memorandus Thurianus bonæ fiduciam conscientiæ, in suis gratulabatur novissimis operibus, Deum sibi præsentem semper adesse sciens, quo docente se intelligebat exitu suo a vitæ hujus laboribus liberari, mercedemque bonorum operum et factorum præstolabatur dicens: Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus. Omnium denique virtutum dote subnixus, scientia divina præditus, mortis diem expectavit lætus; quia ubi æstimabatur finiri, ibi incipiebat perpetua ejus vita oriri, ut Psalmista ait: Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hereditas Domini. Qui miræ simplicitatis et innocentiæ vir, summæ cardinem felicitatis attingens, ut in nostris antiquioribus, sed veracibus reperimus libris, III Idus Julii *h* triste hoc seculum deseruit, cœlestisque senator curiæ, cœli palatium perpetuo possessurus introivit.

D *et plenus operibus bonis.*

E

h

26 Sed quia in hac asperrima conditione fragilitatis humanæ, aliquoties diversis languoribus hebetata, numquam vero ærumnarum miseriis et assiduis calamitatibus implicata, caduca mortalitas dissolvitur, (inter tot enim ardentissimas molestiarum miserias, vario cursu vita hominum semper transigitur, et ob hoc his omnium mortium generibus, subveniri necesse est piis operum patrationibus, Sanctorumque postulationibus:) ideo nunc nobis exorandus est specialis patronus noster Thurianus, cujus pretiosissima pignora possidere meruimus, et ante cujus sacratissimam tumbam, quotidiano adsumus officio *i*, ut qui laboriosa tentatione carnalis molestiæ devicta, perfectæ promissum gloriæ consequutus, augusta radiatione fulgescit, nunc in cœlo, impetret nobis a Christo æternæ lucis præmium, et faciat nos sanctis meritis perpetuis interesse gaudiis, quibus in cœlo sine fine perfruitur. Ergo, beatissime Thuriane, dissolve invisibiles criminum nexus nostrorum, solve vinculum nostræ nequam conscientiæ, vinculum avaritiæ, vinculum crudelitatis et superbiæ, tristitiam vitæque labores releva. Postula nobis tua prece sancta, divinæ donum reconciliationis, debiles eleva, captivos redime, eripe eos qui ducuntur ad mortem, eripe intercessione beata, eripe gratia sancta; eripe subscriptione indulgentiæ, et munere tuæ benedictionis erige. Hoc vero inæstimabile donum hancque nobis tuam ineffabilem gratiam gloriosissimi patroni nostri Thuriani obtinentibus meritis, de fonte benignissimæ pietatis tuæ præstari cupimus, Deus, qui regnas in Trinitate per secula seculorum. Amen.

sancto fine defungitur.

i

F

ANNOTATA

A

ANNOTATA.

a *Intellige* illustravit.

b *Abbatem suum, opinor, alloquitur, cujus postulationibus obsequens, stylum exercuerit in amplianda ornandaque præmissa superius Legenda.*

c *Talis est hic prologus, ut omnibus sanctis episcopis et confessoribus commode aptari queat.*

d *Utramque Vitam inter se conferenti abunde patebit, nihil contulisse scriptorem hunc præter elegantiorem paulo verbositatem, manente utrobique eadem prorsus rerum substantia: ut proinde superius dicta hic repetenda non sint; neque quærendum, cur pharus dicatur tumulatus.*

e *Longe quæsita est ea etymologia, sed rhetori condonanda.*

f *Lege cum Barrale* reboaret; *nec satis subsistit reliqua constructio, quam tamen etiam intactam reliqui.*

B

g *Etymologia superiori non absimilis: cur non deduxit a veteri Gallico* ribauld? *Sed ea hic explicanda non sunt.*

h *Vide annotationem ultimam ad datam supra antiquiorem Legendam.*

i *Hinc manifestum esse diximus, Vitæ hujus amplificatorem fuisse monachum ad S. Germani, ubi Sancti corpus hodiedum depositum est.*

MIRACULA

Parisiis patrata.

Periculosum incendium,

Contigit in urbe Parisiorum, quod pro scelere liquet pravorum evenisse civium, ibidem nempe degentium. Dum denique quadam nocte C cuncti detinerentur sopore, cujusdam prædivitis fœnile deflagratum *a*, adeo flammas emittebat ingentes, quo reliquas corripere cœpit magnitudine flammarum rogus ædes eidem adhærentes fœnili. Hujusmodi igitur ignem videntes urbis custodes, cuncta jam sibi pene affinia comprehendentem loca, quantocius ejulare coegerunt cives, mortem eis adesse clamantes. Quibus e somno assurgentibus, mulciber oppido intumescere non desiit præ fœni congerie, atque vicinas, ut dictum est, domos conflagrare. Tristabantur æqualiter omnes: flebant se parva intercapedine amissuros, quæ multo labore acquisierant. Neque enim igni resistere quibant, enormiter diducto impetu pluvigeri spiraminis *b*. Cumque tantis interessent questibus, suffragia diversorum cœperunt implorare Sanctorum, ut eorum intercessionibus, tantorum sedarentur vires ignium. Sed neque superna pietas, homines volens perdere se deprecantes, consilio acsi dicatur divino, cœperunt beatissimum specialius invocare Thurianum, quem multis noverant virtutibus ac miraculis exornatum.

adductis ejus reliquiis sedatur.

28 Sancti igitur confessoris Germani ecclesiæ custodes cum reliquis monasterii cœnobitis, ad altare, super quod Archiantistitis requiescebant membra Thuriani accedentes, ocius eumdem egregium, sanctum scilicet Thurianum, deferre cœperunt ad ignem. Ubi autem magis vigoris eum habere conspexerunt, ibidem fidentes faustissimum detulerunt Thurianum. Mox vero flammarum cœperunt evanescere globi, ac si innumerabilibus fuissent aquarum decursibus perfusi: sicque paulatim crescendo ablata est immanitas ignis. Quod cernentes qui ante flebant, cœperunt Christo Domino grates referre jucundi, cujus suffragiis tantorum erant viribus ignium eruti. Prosecuta est nihilominus eum copiosa utriusque sexus multitudo, virorum scilicet ac mulierum clericorumque non minima, cum cereis et crucibus psallendo: Te Deum laudamus, te Dominum confitemur. Cum omni quoque hymnorum gloria, reposuerunt eum super sancti Michaelis archangeli aram, quæ est in monasterio sancti pontificis Germani, super quam ante jacebat. Quibus peractis, rediere singuli in sua, Deum qui super omnes est, glorificando, quo largiente omnia subsistunt: egregiumque Confessorem perspicue prædicando, cujus interventione a magnorum viribus ignium salvati atque eruti existere dignoscuntur.

Ex Barrali et Surio.

E

Festi S. Turiani,

29 Huic miraculo aliud subscribere dignum duximus, quod in eadem urbe divina virtus, quæ semper in electis suis glorificatur, ob declarandum meritum Confessoris sui operari dignata est. Erat consuetudo ab antiquis instituta, ut die præcedenti solennitatem beati Thuriani confessoris, denunciaretur per urbem et per vicos ei adjacentes celebritas solennitatis beatissimi Confessoris, quatenus populus omnis, relicto rurali opere, confluerent ad poscenda suffragia divinæ pietatis, per meritum confessoris sui Thuriani; et quod singuli, suis non merebantur impetrare meritis, obtinerent piis precibus suffragatoris. Contigit vero ut ministri, qui præcones erant tantæ solennitatis, transitum haberent juxta ecclesiam quæ ædificabatur in eadem urbe in honore beati Stephani protomartyris; ii autem, qui præerant operi, audientes pulsationem signi, quo eadem futura denunciabatur solennitas, interrogaverunt, cujus esset hæc, quæ prænunciabatur, futura festivitas. Responsum est vero, quia S. Thuriani confessoris pronuntiabatur celebritas. At ille qui præerat operi, inusitatum habens audire hujusmodi, nomen quia quasi quoddam barbarum resonaret, despectui habens quod audierat, dixit, non se opera sua interrumpere, ne ad Sancti celebritatem accederet.

F

violatores cæmentarii puniuntur.

30 Operariis autem quibusdam succlamantibus, bonum esse eos celebratoribus tantæ solennitatis interesse, comminatus est illis, numquam ex opere illo aliquid quæstus ulterius acquisituros si recederent ab opere, et Sancti solennitatem curarent celebrare. Huic præsumptioni et temerariæ comminationi ultio divina non defuit, nam sequenti die cum ad opus præfatæ ecclesiæ temerarie redirent, dispositis operariis infra et supra maceriam quæ construebatur, corruit divina virtute quidquid ante operatum fuerat, ita ut nemo inultus abiret. Nam confractis aliorum brachiis, aliorum cruribus, aliorum pedibus oppressis, omnes compulsi sunt fateri Dei et S. Thuriani meritum; cujus quia solennitatem celebrare despexerant, suam singuli coacti sunt deplorare miseriam. Magister vero, qui ad hanc eos compulit præsumptionem, fractis cervicibus spiritum reddens, divinam in se juste exhibitam cœpit ultionem.

31 Operæ pretium est, huic quoque aliud subnectere:

EX BARRALI ET SURIO.

Aliud sedatur incendium.

nectere : quod ex divina virtute per meritum B. Thuriani in eadem urbe contigit evenisse. Propinquante vindemiarum tempore, reficiebantur in regali cellario, quod adhærebat palatio, dolia, quibus servaretur regalibus mensis necessaria vini copia. Cum autem pisce superfundenda calefierent ipsa dolia, ex superflua materia vires ignis excepit validas, ita ut ipsa cremarentur dolia, deinde cellarium, deinde totum ignis occuparet palatium. Concurrentibus cunctis ad reprimendas vires incendii, delatæ sunt Sanctorum reliquiæ ex vicinis ecclesiis, ut per eorum meritum tantum restingueretur incendium, quatenus inustum reservaretur palatium. Deus vero omnipotens, qui Sanctos suos semper glorificat, ut sancti per latum orbem declararet meritum Thuriani, dignitatem hujus miraculi ejus præsentiæ reservavit : nam petentibus his, quo incendii vires urgebant, fratres ex monasterio S. Germani pontificis, in cujus ecclesia quiescit, ipsum ejus corpus deferentes ad palatium, cujus interitum ignis minabatur, impositum vehiculo in medium ignis impulerunt. Mox totius incendii vires ita defecerunt, acsi unda fluminis desuper effusa totum teneret locum quod occupaverat incendium. Plura denique aliis referentibus de eo comperimus miracula, quæ ne lectori faciant fastidium, scribere distulimus, gratum operi nostro imponentes compendium. D

ANNOTATA.

a Deflagratum *et* deflagrare *active, ut etiam supra notavimus de verbo* innotescere, *ad litteram* m *Annotatorum antiquioris Legendæ.*

b *Vult dicere ventum pluvias afferentem.*

DIES

DIES DECIMA QUARTA JULII.

SANCTI QUI PRIDIE IDUS JULII COLUNTUR.

B S. Phocas episcopus martyr, Sinope in Ponto.
S. Heraclas Patriarcha Alexandrinus.
S. Justus confessor, apud Bituricenses in Gallia.
S. Onesimus cognomento thaumaturgus, apud Græcos.
S. Syrus Carthaginensis episcopus.
S. Papias, S. Donatus — Martyres in Africa.
S. Antiochus, S. Marius, S. Dagionus, S. Menesideus, S. Namor, S. Mammarus, S. Petrus, S. Gummus — Martyres Alexandriæ.
S. Heraclius martyr, apud Græcos.
S. Petrus episcopus Cretensis, apud Græcos.
S. Aquila, S. Hilarius — martyres, apud Græcos.
S. Justus confessor, Treviris.
C S. Rufinus, S. Avenantius — confessores, Sarzani in Italia.
S. Justus martyr, Constantinopoli.
S. Optatianus episcopus, Brixiæ in Italia.
S. Marcianus episcopus, Frequenti in Samnio Italiæ. E
S. Vincentius Madelgarius confessor, Sonegiis in Hannonia Belgii.
S. Dentlinus puer confessor, Resæ in Clivia.
S. Ragenufla virgo, Aiicuriæ in Gallo-Brabantia Belgii.
S. Basinus martyr, Trunchinii in Flandria.
S. Marchelmus, *alias* Marcellinus, presbyter confessor Daventriæ in Transisalania Belgii.
S. Libertus martyr, S. Rumoldi discipulus, Trudonopoli et Mechliniæ in Belgio.
S. Joseph episcopus et confessor apud Græcos.
S. Henricus Imperator, Bambergæ in Germania.
B. Hrosnata martyr, Ordinis Præmonstratensis, in cœnobio Teplensi in Bohemia.
S. Bonaventura, S. R. E. Cardinalis, episcopus Albanensis et Ecclesiæ Doctor, Ordinis S. Francisci, Lugduni in Gallia. F
S. Tuscana vidua, Ordinis S. Joannis Hierosolymitani, Veronæ in Italia.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI.

Brigida virgo *signata in Editione Lubeco-Coloniensi, non videtur alia esse ab ea quæ colitur die* v Februarii.

S. Vedasti episcopi Atrebatensis *annuntiatio, a Bellino hoc die relata, accipienda est pro relatione sacri corporis, de qua rursus in Prætermissis die sequenti. Acta ejus, et quæ ad ipsum spectant omnia satis illustrata sunt ad diem quo colitur* vi Februarii.

S. Sisinnius *ut Altinas seu Altinus episcopus hoc die Catalogo Sanctorum Italiæ inscriptus est a Ferrario cum brevissima synopsi cultus potius quam gestorum, quæ se tum ignorasse fatetur ; verum in appendice ejusdem Catalogi pag.* 818, *acceptis subinde paulo uberioribus notitiis, ipsum recte vocavit episcopum Tei, cujus corpus Torcellum translatum sit, adjecitque extensiorem Vitæ seriem, festum innectens* xii *Februarii. Melius*

A *rem coram examinavit noster Janningus, qui Torcelli existens anno* 1686, *ex sanctimonialibus Benedictinis Torcellensibus, in quarum ecclesia, S. Joanni dicata, sacræ exuviæ quiescunt, intellexit, Sanctum ibi coli* XIV *Februarii, ad quem proinde diem omnia remittimus, in istius mensis Supplemento accuratius examinanda,* XIV Februarii.

S. Cunegundis *virgo imperatrix, occasione, opinor, S. Henrici conjugis, huic hoc die a Miræo jungitur. De ea actum est ad diem natalem* III Martii.

Alphius, Philadelphus et Cyrinus *alicubi pro hoc die a Bollando inventi sunt; verum de ipsis ad proprium natalem pridem actum est* X Maii.

Constantinum Magnum *cum elogio hoc die refert Editio Lubeco-Coloniensis. Vide* XXI Maii.

Hildeburgam *matronam sanctæ appellatione honorat Arturus in Gynæceo ; de qua ne plura dicam, vide ad diem* III *Junii, quo eam sub titulo venerabilis Actis inseruit Papebrochius* III Junii.

SS. Processum et Martinianum *in aliquo Kalendario notatos reperit Bollandus, forte occasione reliquiarum de ipsis aliquo translatarum. De iis jam egimus* II Julii.

B S. Aquila apostolus, *atque ut in Officio, quod de ipso habent Menæa impressa,* unus ex LXX, *hodie apud Græcos notissimus, inscribitur Menologio Sirleti, Menæis impressis et eorum Indici Ms., Maximo Cytherorum episcopo, Epitomæ Menologii, Indici in Typicum S. Sabæ, Horologio Græco, Menologio Slavo-Russico, Kalenlendario Syriaco seu Chaldaico; qui etiam in Menæo Chiffletii, et in Menæis bibliothecæ Ambrosianæ ponitur, sed* 13 *hujus. In dicto Kalendario scribitur* Aculei et Simeonis ex LXXII. *Omnia vero, quæ tam ad* S. Aquilam, *quam ad* S. Priscillam *conjugem ejus spectant, alibi illustrata sunt, quo et lectorem remittimus, nimirum ad diem* VIII Julii.

Petri Eremitæ, *ut venerabilis, ac sacræ expeditionis, quæ duce Godefrido Buillonio, adversus Mahumetanos facta est, præconis eximii, meminit hoc die Menardus. Vide quæ jam diximus in Prætermissis* VIII Julii.

S. Amalberga virgo *huc non pertinet; de ipsa et de Sancta vidua ejusdem nominis egimus* X Julii.

Turrini episcopi confessoris *in Britannia minori legitur in Editione Lubeco-Coloniensi. Non video* C *alium intelligi posse quam* S. Turiavum, *de quo egimus supra* XIII Julii.

S. Silas *apostolus male hoc die refertur in Viola Sanctorum. Vide supra* XIII Julii.

Bonifacium *ex principum Sabaudiæ prosapia ortum, in primo Catalogo recte præteritum, ita in secundo Generali annuntiat solus et primus Ferrarius :* Bellicæ in Sabaudia, B. Bonifacii episcopi, *in annotatis hæc observans :* Obiit anno 1270, in Anglia factus archiepiscopus Cantuariensis, postquam aliquot annos ecclesiæ Bellicensi præfuisset. Corpus apud Camberiacum adhuc integrum asservatur. *Horum nihil negaverim, verum argumenta desidero veri cultus ei umquam exhibiti, qualem merita non videntur ejus in archiepiscopatu gesta, saltem ut ab Anglis describuntur ; neque ullus de sancti aut beati titulo ei adscribendo præter Ferrarium, saltem quod sciam, cogitavit hactenus ; neque hoc die obiit, sed* 18 *Julii, ut notant Sammarthani.*

Bonizonem *Sutriensem primum, deinde Placentinum, ut volunt, episcopum, Sanctis Italiæ in priori suo Catalogo annumerare ausus non fuerat Ferrarius; ast in altero Generali paulo liberius pronuntiavit :* Placentiæ, B. Bonizonis episcopi et martyris, *de quo ut sancto aut beato, nullus* D *meminit hactenus. In annotationibus confuse allegat nescio quos Annales urbis Placentinæ, et Baronium ad annum* 1089. *Hunc igitur primum consului, in quo de Bonizone nil prorsus reperi præter ipsissima verba Bertholdi Constantiensis in appendice Hermanni ad dictum annum* 1089, *quæ hic describo ex nostra Urstisii editione pag.* 362 : Bonizo, piæ memoriæ, Sutriensis episcopus, sed inde pro fidelitate S. Petri jam dudum expulsus, tandem post multas captiones, tribulationes et exilia, a Placentinis Catholicis pro episcopo recipitur : sed a schismaticis ejusdem loci, effossis oculis, et truncatus omnibus pene membris, martyrio coronatur. *His ponderis aut auctoritatis nec hilum Baronius de suo addidit, ne quidem* beati *titulum. Annales Placentinos alios non vidi, præter eos quos Italice vulgavit Petrus Maria Campius, alibi a nobis excussus, in indice sui operis Bonizonem* canonizatum *non recte asserens, nec magis vere narrans pag.* 358, *eum a Baronio vocatum* sanctum Bonizonem, *nisi inepte indicem, nescio a quo concinnatum, pro Annalium textu substituerit ; nec Bucelinus plus roboris adjungit, a quo* E *male refertur* 3 *Junii. Admitto et suspicio præclaros Bonizonis labores omnes, et gravissima vulnera ei a schismaticis inflicta, at martyrem umquam, legitima auctoritate, declaratum fuisse, vel ut talem Sutrii, Placentiæ aut Veronæ cultum, non probant earum ecclesiarum tabulæ; nec Ughelli elogium tomo* I, *col.* * 190, *ubi* Bonizzus *vocatur, de ullo cultu meminit; nec mihi licet Sedis Apostolicæ judicium prævertere.* Bonizoni, *Cremonæ defuncto, hoc epitaphium adscriptum memorant :*

Nobile depositum tibi, clara Placentia, gessit
Antistes Bonizo, Christi pro nomine martyr :
Septima bis Julii hunc lux collegit in urna.

S. Germani episcopi *hoc die memoriam agit codex Usuardinus Bruxellensis, at quem indicare velit, nondum divinavi. Noti sunt plures synonymi Sancti, de quibus actum est vel agetur suis locis.*

S. Cypriani martyris Pictaviensis *meminit codex Daveronensis, haud dubie ex die præcedenti.*

Fagna *alicubi inter Sanctos computata, mihi nec-* F *dum nota est.*

Marina virgo *aut ex præcedentibus diebus huc transiit, aut certe cum aliqua erit confundenda.*

Angelinas *binas Franciscanas Fulginii collocavit Arturus, alteram* XX *Augusti, alteram* XXV *Decembris, cum qua ex his confundenda sit* Angelina *aliqua, nescio ubi a Bollando inventa, hactenus me latet, satis mihi est, male ad hunc diem referri.*

Henricum *Comitem Arnesbergensem, fundatorem cœnobii Ordinis Præmonstratensis in Wedinghausen diœcesis Coloniensis, ejusdem postea Ordinis Conversum, cum brevi elogio et* piæ memoriæ *titulo in suis Natalibus hoc die annuntiat Joannes Chrysostomus Vander Sterre.*

Henricum *alterum, ut* beatum *suggerit Henricus Murerus in Helvetia sancta* pastorem *et* confessorem, *cum longiori Germanico encomio; ex quo tamen satis patet, sacros honores Henrico isti necdum delatos, nedum decretos, tametsi floruisse dicatur circa annum* MCC.

Henricus *etiam alius est apud eumdem Murerum* beatus *et* confessor *ex Ordine sancti Francisci, qui e vivis excesserit anno* MCCC, *incerto tamen*

obitus

A *obitus die, ut hic pro Mureri arbitrio delectus sit. Mirum sane, Henricum istum Arturo non innotuisse, ut facile intelligamus, nec in Ordine Seraphico, nec in ipsa Helvetia verum umquam cultum habuisse.*

Foca virgo *apud Grevenum, quid aliud significare potest quam S. Phocam de quo hoc die agitur? Sic habet Editio Lubeco-Coloniensis* Eraclium *pro* Heracla.

Gertrudis et Deotila, *seu* Deotilla *filiæ S. Bertæ Blangiacensis, de qua egimus die quarta Julii, tomo* 2 *a pag.* 47, *suas ibi reliquias cum maternis commixtas habere dicuntur, ac nomina ipsarum inscripta esse vetusto alicui istius cœnobii Martyrologio, ad hunc diem* XIV *Julii, ut ex epistola Mathiæ abbatis notavimus sub finem Commentarii : cum tamen testetur idem, nullam earum celebrari eo die festivitatem, non video nobis fas esse plus sanctitatis aut venerationis ipsis tribuere, quam in proprio suo cœnobio obtineant, adeoque sufficere solam hic memoriam, donec de recepto et publico cultu doceamur, præsertim cum de earum gestis nihil hic dici possit, quod in præ-*
B *fata S. Bertæ Vita explicatum non sit.*

Onchuo filius Blathmaci *hoc die iterum ponitur; idem ille, teste Sirino, qui supra* IX *hujus celebratur a Gormano, Maguir. et M. Dung.*

Rursus Colmanus *alter* filius Angeni.

Item Idus episcopus de Ath-adhat in Lagenia. *De quo hæc Sirinus :* Is a S. Molingo in discrimine posito, sæpius invocatur in suo precatorio, metro vernaculo, quod latine versum Actis Molingi supra XVII Junii subjunctum est. In Vita S. Berachi Hibernice scripta cap. 4, dicitur Idus a S. Patricio baptizatus et monachus factus. *De S. Beracho actum est* XV *Februarii, de S. Molingo citata jam die. Ceterum ea desidero, quæ Idum inter Sanctos, ecclesiastico cultu gaudentes, collocandum suadeant.*

S. Terentiani *aliorumque Sanctorum translationem ad varia Societatis nostræ Provinciæ Gallo-belgicæ Collegia hoc die conjungit Miræus. Si propria sint Sanctorum nomina, de iis agetur suo loco ; si e cryptis Romanis accepta sint corpora, satis erit eorum memoriam in Prætermissis retulisse. De iis satis dictum est die præcedenti ex Raissio. Ex eorum Martyrum numero* Deppam
C *et* Polychroniam *in Gynæceo suo retulit Arturus, alteram Tornaci cultam in domo Probationis, alteram Dionanti in eccclesia Collegii.*

Baltazar de Myrica (*haud dubie Belgice* vander Heyden) *Ordinis Minorum S. Francisci in hoc Belgio, vita functus Lovanii* 1572, *laudatur a Francisco Gonzaga, atque ex eo a Raissio cum titulo* venerandi, *quem ei libenter tribuimus.*

Henricus *Cardinalis episcopus Albanensis Ordinis Cisterciensis signatus est in Kalendario Cisterciensi Divione excuso, sed absque ullo venerationis titulo. Henriquez hoc die et Chalemotus* II *Januarii* beatum *pronuntiant, meritis ambo elogiis eum exornantes, ut qui contra Mahumetanos et Albigenses præclare multa gesserit, quæ ibi videri possunt; adeo ut Atrebati defunctus, translatus fuerit in Claram-vallem, sepultusque inter sanctos Bernardum et Malachiam. Hæc omnia cultum necdum probant, quo eum carere ostendit Saussayus, dum non aliter appellat quam* piissimæ memoriæ.

Menfridus *in Rumbaneto Prior hoc ipso die adjungitur ab Henriquez, et quidem cum titulo* beati; *verum is nec in Kalendario notus nec apud Chalemotum.*

D Mansuetus *confessor in Aprutio*
Bonromæus de Bonromæis *in Tuscia*
Paulus Capitonius *in Umbria*
Catharina a Magdalena *Belvisii in territorio Placentino Hispaniæ*
} *Memorantur ab Arturo in Martyrologio Franciscano; ultima etiam in Gynæceo.*

Stephanus a Conceptione *Lusitanus Carmelita notatur in Acie bene ordinata Philippi Visitantini manuscripta, cum titulo* beati, *ut qui* Algericis in Mauritania pro fide Catholica ab hæreticis *(voluit dicere a Mahumetanis)* post concionem jugulatus obiit martyr anno 1222. *Acies impressa* Sebastianum *appellat. Sub neutro nomine Sanctis annumeratum hactenus novimus.*

Maria Trucco *Sicula, Montis-regalis inquilina, tertii Ordinis S. Dominici, sacro Diario inserta est a Marchesio, ut quæ hoc die obierit anno* 1606, *virtutibus et miraculis clara ; verum ab omni sanctitatis appellatione recte abstinuit.*

Phocatus *seu* Focatus *a Florario et multis codicibus Usuardinis relatus, tamquam a* S. Phoca *Sinopensi distinctus, nullus est.*

Obolium, *in confiniis Ægypti et Æthiopiæ cum sociis ducentis sexaginta martyrem, nescio quando* E
aut qua occasione coronatum, solus nobis hoc die adducit Castellanus; ast undecumque hi accepti sint, locum in hoc Opere non invenient, donec de eorum fide, gestis et Catholico cultu nobis constet. In Erratis ait, melius collocatum esse Obolium ad diem XXV *Julii, sed eo die nihilo plus dicendum occurret.*

Olbertum, *sive, ut eum vocat Castellanus,* Odelbertum *abbatem Gemblacensem, et ad S. Jacobi Leodii in insula cœnobii conditorem, sola* venerabilis *appellatione, cum eodem Castellano, donat Mabillonius in Actis Benedictinis seculo* 6, *tomo* I, *a pag.* 596, *ejus gesta meritis quidem laudibus exornans, vitamque illustrans, verum ab omni* beati *aut* sancti *titulo religiose abstinens. Malumus verbis ejus quam nostris rationem hic reddere cur in Opere nostro inter Sanctos non collocetur. Ibi in observationibus præviis num.* 7, *allatis variorum de* Olberto *elogiis, sic ipse subjungit : Quibus omnibus, uti licet conjicere, permotus Hugo Menardus Olbertum,* beati *titulo donatum, in Martyrologio Benedictino inseruit tertio Idus Julii his verbis :* Leodii in cœnobio S. Jacobi, depositio beati Olberti abbatis, magnæ F
sanctitatis et doctrinæ viri. *Ejus elogium sub eodem titulo habet Bucelinus in Menologio Benedictino, et Ægydius monachus Aureæ Vallis apud Chapeavillum, ubi ipsum magnæ sanctitatis et religionis abbatem nuncupat. Nobis tamen satis visum est venerabilem appellare, donec alius ei titulus ab Ecclesia decernatur.*

S. Deusdedit *Cantuariensis archiepiscopus ad hunc diem relatus est a Florario; de eo agemus die sequenti quo ex* XXX *Junii remissus est* XV Julii.

Philippus et Zenon *in Rhinoviensi aliisque minoribus codicibus non recte hoc die signantur, spectant enim ad sequentem* XV Julii.

B. Kunegundis, *alias* Zinga *virgo, Belæ regis Hungariæ filia, uxor Boleslai pudici Poloniæ ducis, postmodum sanctimonialis apud Clarissas Sandecenses, refertur hoc die ab Arturo in Martyrologio Franciscano, ac iterum in Gynæceo, eumque secutus est Castellanus in Martyrologio Universali ; at Ferrarius ipsam melius significavit* XXIV *Julii, quo die anno* MCCXCII *ad cœlos evolasse dicitur in Vita apud nos manuscripta, unde a Majoribus nostris eo translatam invenio, ut proinde de ea nobis agendum sit* XXIV Julii.

Justus

A Justus et Amicus *tamquam Lugdunenses episcopi et confessores certatim hoc die obtruduntur in pluribus Martyrologiis, adeo ut etiam adjecti inveniantur ambo codicibus Hieronymianis Corbeiensi ac Blumiano, et prior saltem codici Lucensi; in minoribus vero nunc conjuncti, nunc divisi, quandoque cum solo titulo* confessoris, *et* Amicus *in codice Reginæ Sueciæ cum solo* presbyteri. *Ex tali aliquo fonte hausit Rabanus suum* Justum Lugdunensem episcopum et confessorem, *cui* Notkerus *elogium addidit, recte a Raynaudo et Florentinio ipsi abjudicatum, addiditque:* Item S. Amici episcopi. *Aut ego multum fallor, aut ex tali fonte translati sunt ambo Sancti in Auctaria Bedæ et Usuardi, mutato hic et nunc nomine* Amici *in* Amantii *et* Amati. *Audiamus primo auctarium Bedæ magis confusum :* Gallia, natale S. Justi episcopi et confessoris. *Tum :* Lugduno Galliæ, depositio SS. Justi et Amati episcoporum. *Usuardina frustra hic enumeravero cum ad manum sint omnibus. In tanta Martyrologiorum concordia, quam auxerunt recentiores cum Petro de Natalibus, quis dubitare posset,* B *quin ambo Sancti ad hunc diem pertineant? Interim Lugduni pro hoc die nec* Justum *nec* Amicum *reperit Raynaudus, et postremum quidem fatetur sibi notum non esse, quidquid eum referant Saussayus et Castellanus. Si conjecturam meam hic indicare licet, haud verebor suspicari,* Amicum *istum*, S. Justo *conjunctum, esse ipsissimum* Viatorem *fidelissimum ejus aut socium aut ministrum, qui a Domino suo separandus non est. Quocirca hæc omnia examinanda remittimus ad diem* II Septembris. D

S. Firmini *commemoratio agitur in codice Ambianensi ob reportatam ab hostibus victoriam anno* 957 ; *verum de hac et aliis ad Sanctum spectantibus agetur ad ejus natalem* XXV Septembris.

S. Felix *primus Novocomensis episcopus hoc die refertur in Martyrologio Romano, nulla in Baronii annotatis assignata ratione hujusmodi positionis; haud dubie quia in Galesinio reperta fuerat ; at melius ab ea recessit Ferrarius, qui Sanctum recte significavit* VIII *Octobris, quo die in ea ecclesia semper cultus fuit, ex ipsius Sedis Apostolicæ consensu, ut fusius probat in sacris Novocomensis civitatis Annalibus Primus Aloysius Tattus tomo* I, *pag.* 308, *num.* 95. *Nos igitur ad proprium Natalem Sanctum remittendum censuimus* VIII Octobris.

Translatio duorum capitum *Virginum Ursulananarum in Daciam memoratur in Editione Lubeco-Coloniensi ; ast hæc omnia examinanda remittuntur ad diem* XXI Octobris. E

DE S. PHOCA MARTYRE ET EPISCOPO

G. C.

SINOPE IN PONTO.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C **§ I. Intricatæ quæstioni enodandæ præmittuntur varii Sancti, nomine Phocæ appellati.**

INITIO SECULI II.

Ad difficilem quæstionem illustrandam describitur imprimis S. Phocas martyr Antiochenus;

Experior, *non vanum fuisse augurem, qui in Usuardo non ita pridem illustrato ad diem* XIV *Julii de S. Phoca agens sic loquitur :* Silvam video spinosam et implexam, cui expurgandæ an exscindendæ cum Baronio, Florentinio aliisque, proprius in Actis nostris locus erit. *Quando enim ad hunc locum jam perventum est, adeo multæ ac implexæ undique mihi sese offerunt spinæ, ut iis penitus eradicandis me imparem esse sentiam. Tamen hanc densam difficultatum silvam, si omnino exscindere non valeam, saltem expurgare conabor. Sed rem ipsam aggrediamur. Ut controversia paragrapho sequenti decidenda clarius intelligatur, varios Sanctos, Phocæ nomine insignitos præmittam. Primus hujus nominis, Kalendarii ordine occurrit Phocas Antiochiæ martyrii laurea donatus, de quo Martyrologium Romanum die* V *Martii loquitur in hunc modum :* Antiochiæ, natalis sancti Phocæ martyris, qui post multas, qua pro nomine Redemptoris passus est injurias, qualiter de antiquo illo serpente triumphaverit, hodie quoque populis eo miraculo declaratur, quod si quispiam a serpente morsus fuerit, ut januam basilicæ martyris credens attigerit, confestim, evacuata virtute veneni, sanatur. *De hoc martyre ex Gregorio Turonensi, Adone, Usuardo aliisque cum* F *Martyrologio Romano egerunt Majores nostri tomo* I *Martii pag.* 366.

deinde duo SS. Phocæ martyres Sinopenses,

2 *Alter est* Phocas *Sinopensis episcopus in Ponto, quem in eadem urbe passum esse, tradit hac die Martyrologium Romanum his verbis :* Synope in Ponto, sancti Phocæ martyris, ejusdem civitatis episcopi, qui sub Trajano imperatore carcerem, vincula, ferrum, ignemque pro Christo superans, evolavit in cœlum : cujus reliquiæ Viennam in Gallia delatæ, in basilica sanctorum Apostolorum conditæ sunt. *Tertius Phocas, Latinis Martyrologis ignotus, fuit origine Sinopensis et circa eam urbem martyr, sed vitæ instituto ab episcopo Sinopensi omnino diversus. Nam, teste S. Asterio episcopo Amaseæ in Ponto*, vitæ studium ei (*Phocæ*) erat horti cultura, quem ibi ante portam civitatis in Isthmi ostio possidens, diligenter colebat, ut sibi ac indigentibus esset vitæ solatium. Sed et hospitibus prompto ac alacri animo, parvam ac pauperem domum apertam volebat. Cum autem habitaret in via publica, quæ suppetebant, adventantibus communia promebat. *Hic post apertam Christianæ fidei professionem, et miram erga lictores suos benevolentiam in domo sua capite*

trun-

AUCTORE G. C.

truncatus martyrii palmam obtinuit, ut pluribus narrat idem S. Asterius. Epocha martyrii ab Asterio non exprimitur, quamvis suo tempore gesta Martyris asserat omnibus esse nota, adeoque memoria illius tunc videatur fuisse recentior. Neoterici quidam opinantur, eum sub Licinio martyrii coronam consecutum esse. Tillemontius quidem ex congruentiis quibusdam probabiliter ostendit, eum post Trajani tempora passum esse ; illum tamen certo tempori affigere non possumus, nisi in opinionis suæ testimonium veterum monumenta aut solidas rationes protulerint. Sed hæc aliaque ad hunc Sanctum olitorem spectantia accuratius discutienda erunt ad diem XXII *Septembris, quo a Græcis colitur.*

Phocas, quem Græci colunt XXIII *Julii, alieno elogio ornatur,*

3 *Græci die* XXIII *Julii solenni Officio colunt quemdam* Phocam, *cujus patriam, martyrii palæstram ac vitæ professionem tacent. Suspicor ego hunc esse eumdem, quem Latini* V *Martii Antiochiæ passum dicunt, quemque Græci* Phocæ *Sinopensis episcopi Actis exornarint, cum de hoc sancto Antiocheno præter martyrium nihil scirent. Suspicionis meæ ratio est, quod in quibusdam Latinis codicibus manuscriptis videam, eadem Acta, quamvis longiora, proferri die* V *Martii, quo memoria*

B

Antiocheni Phocæ *ab ecclesia Latina celebratur. Accipe modo Græcorum de eo elogium, quod Actorum post hunc prævium Commentarium dandorum, est compendium. Illud autem ex synaxario Basilii imperatoris ad calcem tomi* 1 *Julii Græce editum, sic Latine reddo :* Phocas hieromartyr sub imperio Trajani inculpata conversatione et omnigenis virtutibus splendebat. Cum igitur captus esset, adductus fuit ad Africanum præfectum, et dum interrogaretur, confessus est Christum. Præfectus vero verbis illi resistens, et tentans blasphemare Christum, ipsumque torquere, facto terræ motu, subito cum militibus suis cadens, exanimis jacebat. Sed cum orasset Sanctus, suscitavit illum et milites. Cumque iterum captus esset, vinctus missus fuit ad Trajanum. Cum etiam coram ipso prædicaret Christum, et totam illius incarnationem percurreret, suspensus laniatus est, magisque perseverans in Christi confessione in vivam calcem projectus est. Cum ex ea sanus exiisset, in balneum vehementer fervidum et succensum inductus fuit, in quo Deum glorificans, quemadmodum in roscida fornace tres pueri, tradidit

C

spiritum.

et forte idem est cum Antiocheno.

4 *Eadem fere habent Menæa impressa et Menologium Græcorum a Cardinale Sirleto editum. Horologium, quod ex vetustissimo typico extractum dicitur, et Romæ anno* 1677 *ad usum monachorum S. Basili Græce excusum est, adjungit isti* Phocæ *in martyrio socios die* XXIII *Julii, ita enuntians :* Τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Φωκᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ. Sancti hieromartyris Phocæ et sociorum ejus. *Supplementum vero ad Menæa ex synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii collectum sic addit* XXIII *Julii :* Μνήμη τοῦ ἁγίου μάρτυρος Φωκᾶ τοῦ νέου. Memoria sancti martyris Phocæ junioris. *Cur hic* junior *vocetur? an ob recentiorem passionem, an ad distinctionem, exploratum non habeo. Tunc subjunguntur hi duo versiculi :*

Φοκᾶ τὸ λοῦτρον μίγματος παντὸς δίχα ·
Λοῦτρον γὰρ ἦν ἀγῶνος, οὐ καθαρσίου.
Bis, sancte Phoca, balneum mixtum subis;
Non lotionis balneum, at certaminis.

Alluditur, ut opinor, ad duplex balneum : unum balneum (si ita vocare liceat) vivæ calcis ; alterum ferventis aquæ, de quibus fit mentio in Actis. Deinde ita sequitur : Οὗτός ἐστιν οὐχ ὁ κηπουρὸς, ἀλλ' ἕτερος ἐπὶ Τραιανοῦ τοῦ βασιλέως ἀμέμπτῳ πολιτείᾳ καὶ παντοίαις ἀρεταῖς διαλάμπων. *Id est :* Hic non est hortulanus, sed alius, qui sub Trajano imperatore irreprehensibili conversatione, et variis virtutibus enituit. *Mirum foret, Martyrem tot miraculis, quæ in ejus elogio legimus, in vita et morte illustrem, Latinis omnibus esse incognitum, nisi is idem sit cum Antiocheno, cui Græci recentiores, mortis ejus genus ac tempus ignorantes, aliena Acta, eaque satis mirabilia adscripserint. Sed de his erit alibi dicendi locus.*

Duo SS. Phocæ in Menæis, quorum obscurior est memoria,

5 *Præter celebriores hos martyres* Phocæ *nomine appellatos, invenio quosdam eorum synonymos, quorum obscurior est memoria. Imprimis in Menæis impressis* II *Augusti sic legitur :* Μνήμη τοῦ ἁγίου μάρτυρος Φωκᾶ. Memoria sancti martyris Phocæ. *Observo obiter, hic omitti titulum* ἱερομάρτυρος, *quem Græci præcedentibus passim tribuunt. Utrum autem propterea is sit diversus martyr, an iterata priorum commemoratio ob quamdam translationem vel festivitatem, quis divinet? Præterea in Menæis* XVIII *Decembris occurrit* memoria sanctorum martyrum Phocæ et Hermyli, qui gladio interfecti sunt. E

Horum sanctam de martyrio prius subeundo contentionem describunt Græci his duobus versiculis :

Ἔγωγε τμηθῶ πρῶτον Ἑρμύλος λέγει ·
Οὔ, φησι Φωκᾶς, ἀλλ' ὁ Φωκᾶς, Ἑρμύλε.
Ego primus, inquit Hermylus, gladio cadam.
Non, inquit alter; sed prior Phocas cadet.

Videtur is Phocas *alius a prioribus propter socium Hermylum, cujus in aliorum Actis aut longioribus elogiis nulla fit mentio. Quis tamen ea sola conjectura nixus, rem hanc satis tuto definiat?*

S. Gregorius Nazianzenus meminit cujusdam Phocæ; item alius invenitur in Martyrologio Hieronymiano.

6 *Denique S. Gregorius Nazianzenus in editione Billiana Carmine* 51 *ad Vitalianum, dicit nomen* Phocæ *illustre esse, illudque fuisse cuidam Christi discipulo. Assentior Jacobo Billio, qui in scholiis ad hoc Nazianzeni carmen existimat, quod vox discipuli Christi in latiori significatione hic accipienda sit, nempe pro quovis Christiano. Eodem sensu, ni fallor,* Phocas *Sinopensis hortulanus a S. Asterio vocatur* verus Christi discipulus. *Meminit etiam* Phocæ *cujusdam Martyrologium Hieronymianum* XXI *Decembris, in quo ita lego :* Alibi passio sancti Foce, Flori et Honorati episcopi et confesso- F
ris ; *ad quæ verba sic notat Florentinius :* De S. Foca seu Phoca aliqua diximus ad diem V Martii et XIV Julii. Alium tamen hunc esse putarem ex socio Floro.

Tamayus hac die S. Phocatum quemdam obtrudit, quem a S. Phoca Sinopensi episcopo distinguere conatur.

7 *Jam huic paragrapho finem imponere decreveram, cum mihi incidit cogitatio indagandi, num forte pseudo-scriptores Hispani more suo aliquem ex his celebrioribus* Phocis *patriæ suæ vindicarent. Atque ecce, dum inspicio Tamayi Martyrologium Hispanicum ad diem* XIV *Julii, lego verba sequentia :* Apud Lucum in Gallæcia Hispaniæ, S. Phocati ejusdem civitatis episcopi, qui post magnas virtutum glebas ad Dominum, cujus amore languebat, confessor inclytus evolavit. *In Notis ad hunc Martyrologii sui locum primo conatur ostendere ex nomine hunc alium esse ab iis, qui* Phocæ *nomine appellantur.* Noster, *inquit,* Phocatus nomine, ille Phocas. *Sed hæc nominis differentia rem non conficit. Nam præter Notkerum et Usuardum D. Du Cheval, qui iisdem plane litteris nomen Sinopensis episcopi exprimunt, plurimi et vetutissimi codices Usuardini eumdem appellant* Focatum. *Deinde magnum (si modo verum) discrimen inter hunc aliosque assignat Tamayus his verbis :* Noster

episco-

AUCTORE G. C.

episcopus et confessor; illi, alter episcopus et martyr, et alius secularis martyr. Noster vixit ad annum CCCLXXXV; ille ad annum CI. Noster in Hispania apud Lucum Gallæciæ, ille in Ponto apud Synopem Græciæ. *Video hic omnia quæ de suo episcopo narrat, niti sola Pseudo-Dextri auctoritate, quæ cum apud nos nulla sit, merito suspicari pergam ex* Phoca *vel* Phocato *episcopo et martyre Pontico, factum esse* Phocatum *episcopum et confessorem Hispanum. Formato hoc judicio, ne forte fallerer, aut potius ne quid negligerem, cum anno* 1722 *essem Toleti in Hispania, per R. D. Barnabam de Salazar, ecclesiæ Toletanæ canonicum et episcopi Lucensis consanguineum, misi ad Illustrissimum ac Revendissimum D. episcopum Lucensem in Gallæcia aliquot dubia, ad* S. Phocæ *ætatem, cultum, resque ejus gestas spectantia. Ad ea quidem humanissime responsum est; sed cum nihil allatum sit præter Dextri ejusque sequacium auctoritatem, hactenus judicium mutare nequeo.*

Verisimilis error Petri de Natalibus circa S. Phocatum.

8 *Petrus de Natalibus in Catologo quidem dicit, pridie Idus Julii quemdam* Phocatum *episcopum mortuum esse, sed de Hispania aut loco obitus ne vel verbum facit. Quare non immerito Nicolaus Antonius, eruditissimus Hispanus, in Mss. suis posthumis, quæ anno* 1721 *Matriti magna ex parte descripsi, suspicatur* S. Phocatum *a Pseudo-Dextro ex Equilino excerptum et Hispaniæ affictum fuisse. Quid ni etiam ipse Equilinus, in multis aliis non raro hallucinari solitus, ob modicam nominis variationem, qua in variis codicibus eodem die idem martyr significatur,* Phocatum *a* Phoca *diversum perperam putaverit? Quidquid sit, saltem satis mirari nequeo, neminem ex antiquioribus Martyrologis hujus S. Phocati Lucensis episcopi meminisse. Imo ultro fatetur Tamayus de illius rebus gestis altum esse silentium apud Hispanos et exteros scriptores. Nescio ergo unde Martyrologii Hispanici auctores* magnas virtutum glebas *eruerint, et* S. Phocatum *in Martyrologio suo* confessorem inclytum *vocaverint. Quidquid sit, sive hi omnes* Phocæ *sint diversi, sive aliqui ex iis cum prioribus iidem, saltem ex iis, quæ hoc paragrapho dicta sunt, patet, nomen* Phocæ *primis Ecclesiæ seculis satis commune fuisse, ita ut nemo mirari debeat, si tres quatuorve diversi hujus nominis Sancti reperiantur. Potissima nunc quæstio est, an inter tres priores* Phocas, *de quibus num.* 1 *et* 2 *egimus, nulla sit facta confusio. Intricatam hanc rem sequenti paragrapho enodare conabimur.*

§ II. Triplex Phocas verosimillime distinguendus.

Exponitur modus, quo hæc quæstio discussa sit,

Antequam aliorum opiniones referam ac refellam, existimo, ingenue exprimenda esse animi mei sensa, quæ ante plenam hujus controversiæ discussionem conceperam. Dum in S. Phocam *Romano Martyrologio* XIV *Julii insertum inquirens, invenio tres celebriores hujus nominis Sanctos, omnes martyres, omnes miraculis illustres, omnes primis ecclesiæ seculis passos, cœpi suspicari inter illos, ut non raro in similibus contingit, factam esse quamdam confusionem. Dum primum percurro antiquos Martyrologos, video ubique uni* Phocæ *martyri Sinopensem episcopatum constanter adscribi. Deinde S. Asterii orationem pervolvens conspicor in ea vivis coloribus depingi alterum* Phocam, *Sinopensem quidem martyrem, sed vitæ mortisque genere ab episcopo Sinopensi penitus discrepantem. Itaque S. Asterii et veterum Martyrologorum auctoritate motus statui hos duos Sinopenses martyres ab invicem separandos esse. Nec ab ea opinione amplectenda deterrebar, quod eadem ferme utrique fuisset martyrii palæstra. Noveram enim ex Martyrologio Romano atque Actis nostris, plures martyres synonymos in iisdem urbibus passos esse, inter quos tamen immane erat discrimen.*

et quomodo suspicio de confusione SS. Phocarum,

10 *De tertio* Phoca *magnum supererat dubium. Quare eum diligentius examinare decrevi. Legeram quidem in recentioribus quibusdam Martyrologis, illum Antiochiæ martyrium subiisse; sed hæc eorum assertio me parum movebat. Nam egomet mecum sic cogitabam : cum de Antiocheni illius* Phocæ *Actis, patria, vitæ instituto, martyrii tempore et genere nihil constet, potuit is facile cum alterutro Sinopensi confundi. Forte, inquiebam, alterutrius Sinopensis reliquiæ Antiochiam delatæ tot miraculis claruerunt, ut posteriorum seculorum hagiographi putaverint, hanc urbem sacro illius certamine fuisse condecoratam. Confirmabat hanc suspicionem meam S. Asterii narratio, qua asserit, sancti hortulani Sinopensis reliquias, multis locis divisas, magno populi concursu honorari, et ad integram beati Martyris gloriam plurimis miraculis a Deo illustrari. Occurrebat quidem contrarium argumentum, nempe ab Asterio nullum verbum fieri de mirabili contra venenum virtute, quæ Antiocheno* Phocæ *ab omnibus tribuitur ; sed hoc quamvis suspicionem meam minueret, necdum tamen plane eximebat.*

tandem sublata sit.

11 *Sic igitur animo fluctuans ad vetustissimos, qui de eo meminerant, scriptores more nostro recurri; ac primo quidem inveni Gregorium Turonensem, qui dicit,* S. Phocam, *miraculis contra venenosos morsus illustrem, in Syria requiescere. At cum non clare exprimeret, eum illic martyrio coronatum fuisse, nondum penitus omne dubium sublatum fuit. Tandem inspexi Martyrologium Hieronymianum, in quo* V *Martii hæc verba expressa reperi:* In Antiochia passio S. Foce. *Hanc expressionem sequuntur omnes seculi* IX *Martyrologi. Tunc, omnibus mature ponderatis, judicavi, me temere facturum, si conjecturas meas vetustissimi Martyrologii auctoritati præponerem. Itaque tres* Phocas *distinguendos esse censui : nam eadem ratio, quæ* Phocam *hortulanum ab Antiocheno dividit, etiam Antiochenum ab episcopo Sinopensi discriminat. Accedit eo, quod omnes, quantum scio, facile concedant, episcopum Sinopensem ab Antiocheno martyre differre. Habes hic mentis meæ dubitantis candidam imaginem, et sese determinantis probabiliorem sententiam. Nunc vero adversariorum argumenta expendamus.*

Contra Baronium ostenditur, duos Phocas Sinopenses esse distinguendos,

12 *Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum* V *Martii et hac die* XIV *Julii contendit, ea, quæ S. Asterius de* Phoca *hortulano Sinopensi narrat, ad* Phocam *Antiochenum martyrem pertinere. At (Eminentissimi doctissimique viri pace dictum sit) S. Asterii testimonium, tum ob antiquitatem, tum ob locorum viciniam, rationibus ejus præferendum censemus. Floruit quippe S. Asterius sub Juliano apostata et forte sub finem seculi* IV *fuit Amaseæ Ponti metropoleos episcopus, cui jure metropolitano urbs Sinope snbjecta erat, adeoque ignorare non potuit, quæ locis tam vicinis, temporibusque non adeo remotis contigerant. Idque præsertim, cum initio orationis profiteatur, sese de Martyre omnibus notissimo tantum ea velle dicere, quæ ei soli conveniunt.*

ex S. Asterio episcopo Amaseæ in Ponto.

13 *Sed ipsummet Asterium audiamus in Auctario Græcorum Patrum per Combefisium edito pag.* 171, *sic disserentem :* Hæc autem disserui, quo

virum,

AUCTORE G. C.

A virum, qui hodierni conventus nobis præbuit causam, sociis ac pugilibus, qui eosdem desudarunt agones, illustriorem ostendam. Nam alii quidem, neque omnes apud omnes sunt noti, neque hominum sermone virtutem celebratam habent. Phocam autem nemo est, qui ignoret; sed quomodo solis radius universorum oculis explicatus est, ita etiam hujus Martyris fama omnium aures circumsonuit; atque, ut paucis dicam, quotquot Dominum Christum noverunt, iidem quoque ejus noverunt fidelem servum. Verum enimvero relictis, si videtur, quæ ille cum aliis encomia habet communia, eximias Martyris laudes martyrum amantibus vobis recensebo. *Quis credat Martyrem adeo celebrem ac omnibus notum, ab Asterio cum altero Antiocheno fuisse commixtum? Si quis hujus sancti præsulis auctoritatem plenius cupiat cognoscere, adeat tomum* VII *Conciliorum editionis Labbeanæ, ubi in synodo generali septima, prælectis ejus scriptis pro cultu imaginum, sic inter alios loquitur Theodorus episcopus Catanæ:* Beatus ac Deifer doctor Asterius, velut astrum lucidum, omnium nostrum corda illustravit.

B *Recentiorum criticorum conjecturis auctoritas Martyrologiorum opponitur.*

14 *Recentiores quidam critici, inter quos Tillemontius, etiam putant* Phocam *hortulanum et* Phocam *episcopum, unum eumdemque esse martyrem; idque probare conantur per conjecturas non contemnendas. Fortasse, inquiunt, Græci posteriorum seculorum,* Phocæ *hortulano Sinopensi, de quo nil certi noverant, adscripserunt episcopatum, sicut eidem episcopo multa tribuunt, quæ S. Asterius diserte de* S. Phoca *olitore narrat. Postea forte peritior quispiam verum Phocam in Asterio inveniens, et eumdem in fictis Græcorum Actis episcopali dignitate ornatum legens, diversum putavit, et confecto duplici elogio, tamquam distinctos martyres Menæis inseruit. Hæc et his similia illi. Verum hisce conjecturis oppono Bedam a Floro auctum, Adonem, Usuardum, aliosque veteres Martyrologos, qui omnes* Phocam *episcopum Sinopensem agnoscunt. Mirum profecto, si hi omnes episcopum cum olitore confudissent, Quin imo Romanum Parvum, quod Ado, seculi* IX *Martyrologus, vocat* venerabile *et* perantiquum, *habet* XIV *Julii memoriam* Phocæ episcopi civitatis Synopis. *Martyrologium vero Hieronymianum eodem die suggerit* Focum *(haud dubie corrupte pro* Phoca) episcopum, *quamvis episcopatus locum non exprimat.*

C *Tillemontii conjectura refellitur,*

15 *Tillemontius deinde idem argumentum alia urget via. Si, inquit,* S. Phocas *episcopus tum temporis notus fuerit Sinopensibus, certe etiam S. Asterius provinciæ metropolita eum nosse debuit. Mirum est igitur, quod longa oratione in* S. Phocæ *olitoris laudem excurrens, de altero Synonymo, in eadem urbe martyre et episcopo nullum verbum fecerit. Vim hujus conjecturæ (sic ipse vocat) lectoris judicio relinquens innuit, non esse distinguendos* Phocas Sinopenses. *Verum hæc negativa viri ceteroquin eruditi argumentatio nihil me movet. Quid enim, obsecro, vetat aliquem sanctum laudari, quamvis in eadem civitate colatur alius synonymus, omnibus notissimus, majori etiam dignitate ornatus, de quo tum temporis in panegyri altum est silentium? Scopum suum prosecutus est doctissimus Asterius, qui erat,* S. Phocam *olitorem laudibus extollere, cujus tum forte dies anniversaria, vel reliquiarum translatio, vel aliud denique festum solenniter celebrabatur, ut ex ipso orationis exordio non obscure colligi potest.*

adductis quibusdam exemplis.

16 *Nonne quotidiana nos docet experientia, idem fieri ab oratoribus nostris? Quis enim S. Petrum martyrem Cordubensem laudibus exornans, alterius S. Petri, in eadem urbe martyris solet meminisse? Norunt tamen Cordubenses utrumque martyrem, et accurate distinguunt, quamvis ambo Cordubæ circa eadem tempora ab eadem gente Christiano nomini infesta in odium fidei occisi sint. Sic Mediolanenses in eadem urbe sua colunt duplicem sanctum Eustorgium, temporibus et rebus gestis plurimum discrepantem. Si operæ pretium foret, innumeris exemplis ea res confirmari posset. Unum pro multis proferam. Romæ, præter Paulum Apostolum, quotannis colitur S. Paulus, qui cum Joanne in propria domo, postea in ecclesiam conversa, sub Juliano apostata ob Christi fidem interfectus est. Hic longe celebriorem cultum nactus est, quam alius S. Paulus martyr et episcopus, quem etiam Romæ sub Decio martyrii laurea coronatum esse tradunt antiqua monumenta, tametsi propria ejus Acta interciderint. Certe Paulus episcopus differt ab altero Paulo, in eadem urbe Romana martyre; et tamen in posterioribus Actis SS. Pauli et Joannis de priori Paulo episcopo nulla fit mentio. Comparet hæc inter se studiosus lector, et videbit rem in duobus Sinopensibus Phocis non adeo esse dissimilem. Sed ad hoc Tillemontii argumentum plus quam satis.*

E *Elogium S. Phocæ martyris Antiocheni.*

17 *Ut opinio mea de tribus distinctis Phocis magis confirmetur, clariusque intelligatur, propono quasi sub uno aspectu singula de singulis Sanctis synonymis elogia. Primum occurrit apud S. Gregorium Turonensem lib. de gloria Martyrum cap.* 99. Focas, *inquit,* quoque martyr, et ipse his martyribus regione *(de Syria eum loqui ex antecedentibus et consequentibus colligitur)* conjunctus, apud Syriam requiescit; qui post multas, quas pro nomine Redemptoris est passus injurias, qualiter de antiquo illo serpente triumphaverit, hodieque populis declaratur. Denique si in quempiam in his locis coluber morsum stringens venena diffuderit, extemplo, qui percussus est, ut januam atrii, quo Martyr quiescit, adtigerit, compresso tumore, evacuata virtute veneni, salvatur. Ex quibus nonnulli, ut celebre vulgatum est, jam tumidi malæ bestiæ ictu, jam toto corpore incrassante veneno, in hoc perflati, ut spiritum exhalarent, inter manus delati, et in atrio positi, sunt sanati. Nec umquam ob hoc virus obire hominem fas est, si sacrum limen fide plenus adtigerit. *Nihil horum vel S. Asterius de suo* Phoca *hortulano, vel Græci Latinique de* S. Phoca *episcopo Sinopensi prædicant. Cum vero plurima miracula de utroque referant, quis eos tam continuum manifestumque venena pellendi miraculum omissuros fuisse credat? Ob has aliasque rationes supra expositas, alius mihi est ille* Phocas *Syrus a duobus Ponticis.*

F *Compendium vitæ S. Phocæ Sinopensis episcopi,*

18 *Pergamus ad* Phocam *episcopum Sinopensem. In synaxario nostro Ms., jussu Basilii imperatoris collecto, invenio die* XXII *Septembris sequens elogium, postea Græcis typis excudendum, quod hic interim in linguam Latinam fideliter transfero. Titulus talis est :* Certamen sancti hieromartyris Phocæ episcopi Sinopes. *Dein subjungitur:* Christi hieromartyr Phocas erat sub imperio Trajani, natus et educatus in civitate Sinope. Puer existens accepit a Deo miraculorum dona. Nam dæmones fugavit, mortuos suscitavit, et naves periclitantes servavit. Profectus vero Sinope in civitatem Amasæam, similia effecit. Deinde venit Amisum, etiam ibi miracula patrans et multos confirmans in fide Christi. Post hæc reversus Sinopen episcopus illius electus est, et per miracula multos gentilium ad Christum convertens baptizavit. Dein interpretatus est ex columba

trans-

AUCTORE G. C.

transitum suum : vidit enim in somnio columbam venientem et sedentem super caput suum, ac sibi porrigentem coronam etiam dicere : Accipe, Phoca, symbolum finis tui. Paulo post mittens imperator Trajanus comprehendit illum, et, cum prius multum cruciasset, demum capite minuit, ac dein igni tradidit.

et S. Phocæ Sinopensis hortulani.

19 *Tertium* Phocam *nempe olitorem multis describit S. Asterius. Ejus historiam ex Asterio contractam, tradunt Græci in Menæis, et in Menologio per Combefisium edito sic eam perstringunt. Titulus est :* Memoria sancti Phocæ hortulani. *Tunc sequitur :* Erat hic natus ex urbe Sinope, antiqua ac nobili, in ea provincia. Ejus studium erat horti cultura, cui vacabat; exercensque, quæ suppetebant, apponebat communia. Sed et animi cultum pluris faciebat. Propterea non diu latuit, sed ut verus Christi servus, delatus est Imperatori. Cum igitur venissent satellites, apud eum ipsum, quem quærebant, diversati sunt. A quibus ille, cum benigne acceptos refecisset, quærebat, quinam essent, ac qua de causa in eam urbem venissent. Illi porro arcanum declarant,
B ut scilicet Phocam ad supplicium quærant. Audivit Domini famulus, præparatisque opportunis ad sepulturam, se ipsum quærentibus manifestum fecit. Obstupuerunt illi animis. Is vero ulterius rogabat, ut quod jussi erant, audacter præstarent. Itaque capite obtruncatus, gratum Deo sacrificium oblatus est. *Vides hic* triplicem Phocam, *ut opinor, distinctum. Jam sancti præsulis Sinopensis, quem hoc die cum Martyrologio Romano illustrandum suscepimus, cultum stabiliamus, ex quo etiam jam memorata* Phocarum *distinctio majorem lucem confirmationemque accipiet.*

§ III. Cultus; reliquiæ, et miracula Phocæ Sinopensis episcopi.

S. Phocam episcopum Sinopensem memorant variarum gentium Menologia,

Sacra omnium pene gentium monumenta hunc sanctum martyrem nostrum commemorant. Kalendarium Coptorum die XXII *septembris sic habet :* Martyris Phocæ discipuli Joannis. *Puto hic indicari S. Joannem Evangelistam, cujus discipulus*
C *esse potuit, si temporis ac loci vicinitatem spectes. Nihil tamen assero, quia in antiquis scriptoribus de hac re nil reperio, et nescio unde Copti hoc eruerint. Menologium Sclavo-Russicum sic eum memorat :* S. Hieromartyris Phocæ anno CII. *De epocha, hic a Russis determinata, quid judicandum sit, postmodum dicemus. Index in Typicum S. Sabæ, index in Menæa excusa, Horologium Parvum et Majus, verbo omnes sacri Græcorum Fasti sive impressi sive manu scripti habent aliquam hujus sancti Martyris commemorationem.*

et antiquiores Martyrologi Latini.

21 *Latini pari consensu S. Præsulem nostrum celebrant. Sic enim eum Hieronymianum Martyrologium annuntiat :* S. Foci episcopi. *Romanum Parvum :* Apud Pontum, Phocæ episcopi civitatis Synopis. *Beda a Floro auctus :* S. Phocæ episcopi Ponti, qui sub Trajano imperatore, præfecto Africano, carcerem, ungulas, ferrum, ignem etiam pro Christo superavit; cujus reliquiæ in basilica Apostolorum in Gallia civitate Vienna habentur. *Ado in Martyrologio suo eadem omnia habet, præterquam quod distincte addat, eum fuisse episcopum* civitatis Sinopis. *Adonem ita contraxit Usuardus :* Apud Pontum, natalis beati Focæ episcopi civitatis Sinopis, qui sub Trajano imperatore carcerem, vincula, ferrum, ignem etiam pro D
Christo superavit. *Wandelbertus hoc carmine sanctum Martyrem nostrum exornat :*

Antistes pridie et martyr petit æthera Phocas.

Omitto recentiores Martyrologos, qui sua ex iisdem fontibus hauserunt. Non observo etiam varias nominis efformationes et codicum variationes, quas curiosus quilibet invenire poterit hac die inter Auctaria Usuardi, non ita pridem satis magno labore illustrati.

Reliquiæ ejus in Galliam translatæ sunt.

22 *Jam vidimus Bedam seu potius Florum in hujus Martyris et episcopi commemoratione etiam meminisse reliquiarum, quæ* in basilica Apostolorum in Gallia civitate Vienna habentur. *Eadem habet Ado in Martyrologio suo ; in Chronico autem ad annum Christi* 101 *ita scribit :* Illis temporibus apud Pontum, Sinopis civitatis episcopus Focas gloriosissime martyrium duxit, cujus sacratissimæ reliquiæ translatæ sunt in Galliam in civitatem Viennam, ibique in ecclesia sanctorum Apostolorum repositæ. *Non capio, quomodo post adeo antiqua et manifesta Flori atque Adonis episcopi* E
Viennensis testimonia, Petrus de Natalibus lib. 6 *cap.* 98 *Phocæ nostri passionem enarrans scribere potuerit sequentia :* Corpus autem sancti Martyris in Galliam civitatem Armeniæ delatum, ibidemque sepultum est.

Bulla Innocentii IV de reliquiis S. Phocæ,

23 *Ut is error manifestius pateat, subdo Bullam Innocentii IV Romani Pontificis inter Mss. Nicolai Chorier inventam, cujus etiam ipse meminit in libello impresso de antiquitatibus Viennensibus. Bulla autem est tenoris sequentis :* Innocentius..... Abbati et conventui monasterii S. Petri foras portam Viennensem..... Licet is, de cujus munere venit, ut sibi a fidelibus suis digne ac laudabiliter serviatur, et abundantia pietatis suæ, quæ merita supplicum excedit et vota, bene servientibus multo majora retribuat, quam valeant promereri, nihilominus tamen desiderantes Domino reddere populum acceptabilem, fideles Christi ad complacendum et quasi quibusdam illectivis muneribus, indulgentiis scilicet et remissionibus, invitamus, ut exinde reddantur divinæ gratiæ aptiores. Cum igitur, sicut nobis exponere curavistis, dilecti filii nostri H. *(Hugo)* S. Sabinæ, et Willermus basilicæ duodecim Apostolorum pre- F
sbyteri Cardinales, olim B. Phocæ martyris et pontificis corpus, quod in monasterio vestro conditum fuerat, nobis mandantibus, revelarunt; Nos cupientes, ut monasterium vestrum ob ipsius Sancti reverentiam congruis honoribus frequentetur, omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui monasterium ipsum in anniversario die revelationis Sancti prædicti venerabiliter visitarint, de omnipotentis Dei misericordia et BB. Petri et Pauli Apostolorum auctoritate confisi, XL dies de injuncta sibi pœnitentia misericorditer relaxamus. Datum Lugduni x Kal. Aprilis Pontificatus nostri anno VII. *Harum indulgentiarum ab Innocentio IV concessarum etiam meminit Joannes a Bosco in Antiquitatibus Viennæ sacræ et profanæ ex Bibliotheca Floriacensi pag.* 23. *Datæ sunt anno* 1250.

et alia de iisdem testimonia

24 *Breviarium Viennense impressum anno* 1522 *in Rubricis Sanctorum mensis Julii ita præscribit :* S. Foce episcopi et martyris. Fiat, ut in communi. Oratio. Præsta quæsumus, Omnipotens, *etc. Puto tunc celebrari ipsius festum* XIV *Julii, quamvis dies non apponatur. In Ordine autem Sanctorum Viennensis ecclesiæ manuscripto, quem P. Chiffletius*

A *tius ad nos misit, lego sequentia ad diem* XIII *Januarii :* Translatio reliquiarum S. Phocæ episcopi et martyris de civitate Sinopis Ponti Asiæ minoris apud Viennam Galliæ urbem. Quæ reconditæ in basilica Apostolorum ad hæc usque tempora plenæ miraculis venerantur. Eapropter Joannes Quartus *(forte describentis error est pro Innocentio Quarto)* quadraginta dies indulgentiarum pie visitantibus easdem ipsa die annis singulis recurrente misericorditer est elargitus. *Constat, hæc omnia spectare ad Phocam episcopum Sinopensem. At dubium est, de quo Phoca agat S. Chrysostomus, dum ejus reliquias suo tempore solenni pompa translatas testatur in editione nostri Frontonis Ducæi, homilia* 71. *Titulus autem homiliæ hic est :* De sancto hieromartyre Phoca... *Dein tale est orationis exordium :* Splendida nobis hesterno die facta est civitas, splendida et illustris ; non quia columnas, sed quia martyrem habuit cum pompa incedentem, qui ad nos ex Ponto advenit. *Ex quo satis colligitur eum loqui de alterutro Sinopensi* Phoca, *utpote cujus sacra lipsana* ex Ponto *advecta sint.*

B

Dubium est, de cujus S. Phocæ reliquiis agat S. Chrysostomus,

25 *Tota difficultas est, an* Phocæ *episcopo an hortulano hæc sint adscribenda. Difficultatem auget, quod S. Asterius in oratione de Phoca hortulano sic affirmet :* Multis locis divisæ reliquiæ integram ubique ter beato viro nominis servant claritatem. *Suspicatur quidem Fronto Ducæus noster in Notis ad hanc orationem, S. Chrysostomum agere de* Phoca *episcopo, quia in inscriptione tractatus dicitur* ἱερομάρτυς, *quo titulo sæpius episcopi aut presbyteri martyrio exornati a Græcis insigniuntur. At hæc suspicio tam incerto fundamento nixa, certum judicium a me extorquere non potest : nam, præterquam quod titulum* ἱερομάρτυρος *videam præfixum* Phocæ *hortulano in editione Combefisiana et in Codice Regio, experientia, quamvis non diuturna, me docuit, hoc nomine etiam a Græcis compellari martyres, nulla dignitate ecclesiastica conspicuos. Itaque solidarum rationum pondere destitutus in neutram partem inflecti possum, et litem hanc indecisam cogor relinquere.*

et ad quem spectent templa in S. Phocæ honorem erecta.

26 *Nec certius definire mihi licet, an ad Sanctum nostrum episcopum spectent ea, quæ Cedrenus, Porphyrogenitus, Chalcondylas, aliique historici Græci tradiderunt de variis templis monasteriisque*

C *in* S. Phocæ *honorem extructis. Jam initio seculi* VI, *Constantinopoli monasterium* S. Phocæ *nomine insignitum exstitisse patet ex eo quod Julianus* Ἀρχιμανδρίτης τοῦ ἐν ὁσίοις Φωκᾶ *subscripserit libello monachorum ad synodum sub Hormisda. Monasterii autem a Basilio Macedone in sancti* Phocæ *honorem exstructi ac dotati meminit Anselmus Bandurus in Antiquitatibus Constantinopolitanis tom.* 2, *lib.* 3, *pag.* 733, *hæc Porphyrogeniti verba citans :* In Steno quoque, cervice scilicet Euxini, S. Phocæ ædem venerandam admodum, pie religioseque ab se ædificatam, et in monasterium Deo gratum conversam, nec non structuris atque possessionibus abunde ditatam cœtui piorum monachorum, a se collecto, donavit, et officinam animorum medicam esse designavit. *Fronto Ducæus noster loco antea citato refert ex Chalcondyla, templum* S. Phocæ *prope Trapezuntem fuisse dicatum. At in his nullam invenio notam characteristicam, ex qua possim dignoscere, cui ex tribus sanctis synonymis is honor delatus sit.*

Templum ab Imperatore Phoca inchoatum fuisse videtur in honorem

27 *Cangius Constantinopolis Christianæ lib.* 4, *pag.* 133, *ita scribit :* S. Phocæ martyris, cujus festum colunt Græci XXII Septembris, ædem in Milio, loco nuncupato Dihippio ædificavit Phocas tyrannus ; quam priusquam tegeret, interfectus est ab Heraclio, qui hanc postmodum sancto Joanni Theologo dicavit. *Ex his colligo saltem de alterutro Sinopensi martyre hic sermonem esse, cum amborum festum Græci colant* XXII *Septembris.*

AUCTORE G. C.

S. Phocæ Sinopensis episcopi.

Videndum modo est, an aliunde nihil lucis afferri possit, ut hanc sacram ædem, ab imperatore Phoca in Sancti sibi synonymi honorem inchoatam, episcopo nostro Sinopensi vindicemus. Invenio in Supplemento ad Menæa excusa collecto ex Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii post breve S. Phocæ *Sinopensis episcopi elogium hac verba :* Τελεῖται δὲ αὐτοῦ σύναξις ἐν τῷ ἁγιωτάτῳ αὐτοῦ μαρτυρίῳ, τῷ ὄντι ἔνδον τοῦ ἁγίου ναοῦ τοῦ πανευφήμου Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, πλησίον τῆς ἁγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας. *Quod ita interpretor :* Celebratur autem ejus festivitas in sanctissimo illius martyrio *(martyrium hic locus est, in quo martyr aliquis colitur)* quod est intra sanctum templum gloriosi Apostoli et Euangelistæ Joannis Theologi prope sanctissimam magnam ecclesiam. *Templum vero S. Joannis Theologi* ἐν τῷ διιππείῳ *situm fuisse, Menæa, Synaxaria et historici Byzantini testantur. Ex his itaque ad invicem comparatis videor prudenter posse concludere,* E *in hac æde sancto Joanni sacra* Phocam *Sinopensem episcopum cultum fuisse.*

Ecclesia et reliquiæ Romanæ verosimilius spectant ad S. Phocam Sinopensem hortulanum.

28 *Pancirolus in Thesauris absconditis Almæ urbis Romanæ pag.* 367 *dicit, corpus* S. Phocæ *Romæ in ecclesia S. Marcelli servari, illudque ibidem anno* 1594 *a Clemente VIII visitatum fuisse. Vix dubito, quin reliquiæ Romanæ sint* S. Phocæ *Sinopensis hortulani, cum S. Asterius testetur, sacrum hujus martyris caput magno populi Romani concursu, et insignis pulcritudinis templo honoratum fuisse. Censet quidem Baronius, hæc ab S. Asterio* hyperbolice *dicta esse, ac Phocæ martyri Antiocheno tribuenda. Forte judicat, hic S. Asterium hyperbole usum fuisse, quia cultus adeo celebris templique adeo pulcri nulla jam Romæ supersunt vestigia. Saltem ego S. Asterio id diserte de suo olitore affirmanti contradicere non ausim. Certe diligentissimus antiquitatis indagator Holstenius in Animadversis ad Martyrologium Romanum S. Asterii assertionem tuetur, aitque hæc non de Phoca Antiocheno, sed Sinopensi esse intelligenda ; neque S. Præsulem hyperbolice locutum fuisse, cum fuerit Romæ ecclesia* S. Phocæ *adhuc tempore Gregorii* F *VII Papæ. Consonat autem Holstenio Floravantes Martinellus in Roma sacra pag.* 386, *ubi citato S. Asterii testimonio hæc subnectit :* Baronius..... rhetorica amplificatione hoc dictum existimat ; sed Breve Gregorii VII concessum monasterio S. Pauli de Urbe, ecclesiæ S. Phocæ meminit, quæ olim fuerat juris sancti Anastasii. *Verum cum hæc ad episcopum nostrum non spectent, non diutius iis immoremur.*

Miracula nautis præstari solita,

29 *Nunc discutiendum, utrum ad* S. Phocam *episcopum Sinopensem pertineant miracula erga periclitantes nautas exhiberi solita, quibus Græci illum exornant in Officio suo ecclesiastico. Festa ipsius luce ita canunt ad Vesperas trop.* 3 *:* Orbem universum miraculorum radiis illustras. Quotidie, pater, auxiliaris versantibus in mari. Fugas morbos, animæ et corporis infirmitates tollis, accepta a Domino gratia, martyr Phoca beatissime. *Dein post Cathisma :* In te habitans spiritus gratia uberem te multarum gratiarum fontem, o Phoca, fecit. Quare etiam, pater, quotidie auxiliaris vectoribus, tuam fide exquirentibus opem : cum quibus etiam nobis propitiationem tribuas divina pollens sapientia. *Denique præter alia similia,*

AUCTORE G. C.

milia, quæ brevitatis causa omitto, sic orant in Exapostilario : Præsulum summitas ac victorum decus, Phoca, magnusque in mari jactatis defensor, te laudantes, vir beate, salva. *Hæc Græci satis pie, si satis vere. Sed ut mentem meam candide aperiam, nisi Deus utrumque Phocam Sinopensem miraculis erga naufragantes illustrem fecerit, suspicor hæc Phocæ episcopo per errorem esse adscripta. Nam non possum Græcis, qui hæc Officia composuerunt, utpote recentioribus, et sæpe in historiam ecclesiasticam impingentibus, tantam fidem adhibere, quantam S. Asterio, qui a Phoca hortulalano hæc præstita nautis beneficia jam abhinc multis seculis commemorat.*

non sunt tam certo S. Phocæ episcopo Sinopensi tribuenda.

30 *Putem ego simplices nautas non ita exacte duos Phocas Sinopenses distinxisse, sed fama miraculorum motos, ut fieri in vulgo solet, Phocam θαλασσοθαυματουργὸν in maris periculis invocasse, illiusque opem sensisse, sive is esset Phocas episcopus, sive hortulanus, quod ipsos non multum curasse crediderim. Imo forte idem Sinope accidit, quod Romæ factum fuisse insinuavi paragrapho præcedenti; nempe ut, sicut Romæ post Paulum episcopum sub Decio passum, alter Paulus celeberrimus* B *martyr sub Juliano extitit, ita etiam Sinope post seniorem Phocam episcopum, Phocas alter martyrium subierit, quem populus celebriori cultu prosecutus sit, quemque Deus pluribus miraculis illustrarit, quæ postea recentiores Græci Phocæ episcopo concedere maluerint, vel quod pauca præter episcopatum et martyrium de illo scirent, vel quod in Synaxario Basiliano legissent, Phocam episcopum Sinopensem in juventute inter alia miracula naves periclitantes servasse, ut supra in elogio ejus vidimus. Has conjecturas, potissimum S. Asterii auctoritate nixas, ut facile dedimus, ita etiam non difficulter deseremus, si quis probabiliores rationes aut certa documenta attulerit.*

Spectat probabiliter ad episcopum Sinopensem miraculum captivi liberati,

31 *Superest, ut miraculum, quod episcopi Sinopensis intercessione patratum existimo, ex Synaxario Basilii imperatoris ad calcem tomi* 1 *Julii, Græce excuso hic Latine reddam. Sic habet die* VI *Julii:* Narravit Leo, cognominatus Pontianus, quod Sisinius ille, cui cognomen erat Robustus, navigans in imperatoria classe captus fuerit a Saracenis, et vinctus catenis duabus, compactus fuerit in carcerem. Tali autem augustia circumdatus invocabat Deum et ipsius sacrosanctum mar- C tyrem Phocam, dicens : Sancte hieromartyr Phoca, miserere mei et libera me a vinculorum angustia, quæ me tenet. Cum igitur obdormisset, vidit Sanctum assistentem sibi in habitu sacerdotis et dicentem sibi : Evigila et abi. Et expergefactus invenit catenas confractas, et seipsum solutum, carceremque apertum. Et fugiens evasit usque in domum suam. Semper celebrabat memoriam illius cum multa gratiarum actione, Deum glorificans, qui tales gratias dat Sanctis suis. *Miraculum hoc episcopo nostro adscribo, quia in habitu sacerdotis apparuisse dicitur, quod alteri Phocæ non videtur posse convenire. Præterea in Ms. Chiffletii et Sirmondi eidem miraculo præfigitur hic titulus :* Μνήμη θαύματος γενομένου παρὰ τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Φωκᾶ τοῦ θαυματουργοῦ. *Id est :* Memoria miraculi, quod factum est a sancto hieromartyre Phoca thaumaturgo. *Adverto autem nomen thaumaturgi seu miraculorum patratoris constanter a Græcis soli episcopi Sinopensi tribui, dum de variis* Phocis *agunt.*

et varia alia, quorum non est distincta notitia.

32 *Varia alia ipsius patrocinio facta esse miracula indicant Menæa impressa, dum ita vitæ illius compendium concludunt.* Multa vero etiam post illius ad Dominum migrationem facta sunt ab D ipso miracula. *Ordo Ms. Sanctorum Viennensis ecclesiæ supra allatus eamdem miraculorum virtutem innuit, dum de Sancti episcopi nostri Reliquiis agens, utitur his verbis :* Quæ reconditæ in basilica Apostolorum ad hæc usque tempora plenæ miraculis venerantur. *Dolendum est, quod distincta tot miraculorum notitia acquiri non potuerit. Nolui hic etiam varias Reliquiarum translationes in Græcis Synaxariis positas adferre, quia ad quem e tribus, aut saltem duobus* Phocis *pertineant, ne per conjecturam quidem determinare possum. Ex omnibus hoc paragrapho dictis satis liquet,* S. Phocam *episcopum Sinopensem in ecclesia Græca et Latina jam dudum cultu, Sanctis exhiberi solito, honoratum fuisse.*

§ IV. Gesta S. Phocæ ante episcopatum; martyrii genus et tempus.

De gestis ejus ante episcopatum pauca sunt certa.

P*ræter miracula et itinera, quæ superius dedimus ex Synaxario Basilii imperatoris, nulla Martyris nostri gesta novimus ante episcopatum. In codicibus nostris Mss. et Mombritio referuntur in ge-* E *nere quædam virtutes, quibus sanctus* Phocas *in puerili ac juvenili ætate floruisse dicitur. Eas eodem modo narrat Vincentius Bellovacensis in Speculo lib.* 10, *cap.* 62: Sic, *inquit,* infantiæ tempus exegit, ut admirabile, nescio quid, etiam tunc in eo divinæ indolis appareret. Jam vero cum puberibus annis adolescentiæ primum limen ingressus est, senilem cœpit monstrare sapientiam, accessu placidus, mente sobrius, castitate gloriosus, amator justitiæ, misericordiæ magister, humilitatis instructor. *Commune hoc elogium, nescio unde erutum, cuilibet sancto aptari posse nemo non videt. Dum pervolvo varia Græca monumenta, ut inquiram, an quid peculiare de Sancti episcopi nostri juventute dici possit, incido in supplementum Menæorum ex Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii collectum, in quo ad diem* XXII *Septembris ita lego :* Ἄθλησις ἑτέρου Φωκᾶ ἱερομάρτυρος, ὃς ἐγένετο υἱὸς Παμφίλου ναυπηγοῦ. *Id est :* Certamen alterius Phocæ hieromartyris, qui fuit filius Pamphili fabricatoris navium. *De hac patris ejus arte in* F *Menologio, Menæis, aliisque Græcorum Synaxariis nullum fit verbum.*

Dicitur a Latinis fuisse nauta :

34 *At ecce dum ad Latinos progredior, reperio* S. Phocam *nostrum jam ex naupegi filio factum esse nautam. Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib.* 6 *cap.* 98, *de illo ita loquitur :* Hic primum artem gubernatoriam exercuit, deinde divina dispositione ad episcopatum Sinopis civitatis pervenit. *Florentinius in Notis ad Martyrologium Hieronymianum facit eum* ex piscatore *episcopum. Baronius vero in Notis ad Martyrologium Romanum hoc die asserit,* certiora multoque veriora esse, quæ de utroque *(Phoca)* scribunt auctores Latini, in quibus omnibus legitur, Phocam hunc ex nauta episcopum esse factum, illumque ipsum esse, quem nautæ in tempestatibus tanto studio consueverint invocare. *Latini illi omnes haud dubie accommode, ut philosophi loquuntur, intelligendi sunt : nam in pluribus eorum de arte nautica Martyri nostro attributa, verbum nullum reperi. Præterea ex quo Latini posteriorum temporum hauserunt ea, quæ de re nautica et nautarum erga* S. Phocam *episcopum studio tam affirmate tradunt? Certe S. Asterius seculi* IV

scriptor

A scriptor tribuit suo Phocæ hortulano hanc nautarum devotionem, cujus potuit esse testis oculatus. Fortasse quis allegabit Acta nostra Græca, in quibus similia indicantur. Verum quanta sit horum auctoritas paragrapho sequenti videbimus. Liceat mihi hic interim conjecturam quamdam proponere.

sed hæc opinio valde incerta est.

35 Quod de arte ejus gubernatoria seu nautica ante episcopatum tradunt Acta apud Petrum de Natalibus aliosque, suspicor ortum esse ex simplici nautarum erga S. Phocam (quisquis is esset) pietate, vel ex male intellecto Græcorum Officio, in quo spiritualis S. Phocæ gubernatio ita describitur Od. 3: Idololatriæ procella tumens erroris mare, divina gubernatione, inclyte, percurristi, universis mari jactatis portus effectus tranquillissimus. Forte quispiam hanc spiritualem gubernationem, in corporalem crude commutaverit. Forte etiam rudes nautæ ob crebra erga se S. Phocæ miracula, artem suam aliquando ab illo exercitam fuisse putaverint, imo ad majorem rei nauticæ gloriam finxerint. Quæ vulgi traditio, ut sæpe fit, postea etiam litteris mandari potuit. Quidquid sit, novimus a nautis invocari S. Nicolaum Myrensem aliosque Sanctos, qui numquam hujus artis fuerunt periti. B Scimus nautas præsertim Indicos in maris periculis implorare ac experiri opem S. Francisci Xaverii nostri, cui nihil umquam cum arte gubernatoria commune fuit, nisi velis spiritualem intelligere, quam terra marique sanctissime exercuit.

De mortis genere discrepant auctores,

36 Videamus nunc, an certiora proferre possimus de martyrii genere. Synaxarium Basilii imperatoris antea citatum sic habet in fine: Paulo post mittens imperator Trajanus comprehendit illum, et cum prius multum cruciasset, demum capite minuit, ac dein igni tradidit. Similem vitæ exitum indicare videntur Menæa impressa, ex quibus Sancti nostri elogium ob circumstantiarum quarumdam discrepantiam hic integrum Latine producam. Sic habent XXII Septembris: Hic (nempe Phocas hieromartyr et thaumaturgus, ut est in titulo) fuit filius Pamphili et Mariæ in Ponto Sinope. Statim vero a teneris unguiculis, Spiritus sancti gratia, miracula perfecit admirabilia, et perseveravit mira faciens usque ad extremum spiritum. Unde etiam edoctus est eventurum sibi finem martyrii, columba capiti suo insidente, coronam imponente, humano modo loquente ac dicente: Poculum temperatum est, et oportet te illud bibere; C quod etiam dignus fuit bibere, sub Trajano imperatore gladio et igne consummatus. Consonat et S. Maximus Cytherorum episcopus in elogii sui fine asserens, quod S. Phocas vitæ cursum consummaverit διὰ ξίφους καὶ πυρὸς, id est per gladium et ignem.

forte ob Actorum confusionem.

37 Acta nostra Græca et omnes codices Latini altam habent vitæ catastrophen. Aiunt namque S. Phocam post varia tormenta in vivam calcem projectum esse; cumque in ea illæsus permaneret, tandem ferventissimo balneo inclusum placide inter preces animam exhalasse, corpore minime ambusto. Hæc eadem omnia narrant Græci de Phoca quodam, quem XXIII Julii colunt, ut supra dictum est § 1, ubi etiam monui, quod suspicer, integra Phocæ Sinopensis Acta alteri Phocæ, forte Antiocheno, afficta esse ob rationem ibidem expositam ac postea repetendam. Sic Mombritius et Petrus de Natalibus similitudine nominis decepti, Genesio Arelatensi sub Diocletiano martyri tribuunt Acta alterius Genesii, qui Romæ mimum agens ac Christianorum sacra ludibrio exponens subito conversus est, et martyrii palmam sub Diocletiano obtinuit. Potuit ita etiam imperitus quidam homonymia in errorem inductus, Acta Phocæ Sinopensis alteri Phocæ tribuere; quem plurimi errantem bona fide secuti sint.

AUCTORE G. C.

Placida mors in balneo videtur magis conformis textui veterum Martyrologiorum.

38 Nolim tamen, ut quis ex eo inferat, me omnia, quæ in Actis nostris Græcis narrantur, velle Phocæ Sinopensi episcopo vindicare: nam præter alia multa, quæ in iis mihi displicent, nautarum gubernationem illic insinuatam, Phocæ Sinopensi hortulano adscribendam censeo. At, ne extra oleas saltemus, quodnam ex duplici mortis genere paulo ante memorato sit veritati magis consentaneum, non est adeo promptum definire; præsertim cum Synaxarium Basilianum, seculo X collectum, ab Actis nostris in ea re dissentiat. Putem tamen placidam in balneo mortem verosimiliorem esse, eo quod Beda seu Florus, Ado et Usuardus dicant, a S. Phoca Sinopensi episcopo ignem superatum esse; qui loquendi modus non satis commode explicari potest, si capite truncatus in ignem injectus fuerit. Combefisius hanc litem composuisse se putat, Græcorum Menæorum verba ξίφει καὶ πυρὶ τελειωθεὶς, ita interpretando pro gladio, igne consummatus. At, præterquam quod clara sit Synaxarii Basiliani expressio de amputatione capitis, hæc interpretatio nimis mihi videtur contorta. Jam ad martyrii epocham pergamus. E

Epocha martyrii ex Actis cognosci posset,

39 Si talia forent Acta nostra Græca, ut iis tuto liceret confidere, non tantum determinatum gloriosi certaminis annum, sed ipsum etiam diem præterpropter possemus assignare. Nam in iis dicitur S. Phocas mox post consummatum martyrium Trajano apparuisse, eique mortem post triduum subeundam prædixisse, quæ etiam prædicto tempore subsecuta fertur. Constat autem ex melioris notæ Chronologis, Trajanum mortuum esse anno Christi CXVII die X Augusti, adeoque, supposita narrationis veritate, debuisset S. Phocas eodem anno die VI Augusti certamen consummasse, si Trajano tres integros dies post S. Phocæ martyrium concedamus. Dixi supposita narrationis veritate: totam enim hanc narrationem fabulosam esse judico, quod ne temere censuisse videar, opinionis mei causam accipe paucis.

nisi manifestam de morte Trajani fabulam traderent.

40 Narrant Acta, Trajanum, audita S. Phocæ prophetia, horrore perculsum in palatium suum rediisse, ibidemque febre correptum, et a vermibus corrosum, post tres dies exspirasse. Itaque videntur velle, Trajanum in urbe Sinopensi obiisse, in qua S. Phocam episcopum martyrio affectum esse tradunt antiqua Martyrologia. At is mortis locus repugnat omnibus historicis etiam vetustissimis, qui F asserunt Trajanum imperatorem Selinunte in Cilicia, vel ut alii quidam volunt, apud Seleuciam Isauriæ profluvio ventris exstinctum esse. Hæc itaque fabula satis se ipsam prodit. Audiamus jam aliorum diversas de martyrii tempore sententias.

Variæ sententiæ de martyrii tempore;

41 Tamayus tamquam ex tripode pronuntiat, Martyrem nostrum passum esse anno Christi CI. Ferdinandus de Camargo y Salgado in Chronologia sacra Hispanice edita æque confidenter asserit, S. Phocam Sinopensem episcopum martyrii laurea donatum esse anno Christi CXIV. Non est operæ pretium inquirere, an diversum hunc annum in suo Flavio Dextro invenerint; quia, silente tota antiquitate, falsidico huic oraculo fidem non adhibebimus. Mosci in suo Menologio S. Phocæ martyrio assignant annum CII. Frustra me indagaturum existimo, unde etiam ipsi hunc determinatum annum hauserint. A communi omnium sententia, quæ S. Phocæ episcopi martyrium sub Trajano ponit, plurimum recedit D. Chorier, qui sine teste, sine tabulis ait in libello suo de Antiquitatibus Viennensibus pag. 296, S. Phocam Sinopensem episcopum passum esse sub imperatore Lucio Vero. Puto ego virum hunc memoria lapsum, unum imperatorem

pro

AUCTORE G. C.

pro altero scripsisse. Baronius in Annalibus Ecclesiasticis ad annum Christi CXIV, *qui deberet esse* CXII, *ut eruditis jam passim exploratum est, ita scribit :* Quod autem ad Julium Africanum spectat, qui hoc anno (ut vidimus) consulatum gessit. Illum existimamus fuisse Africanum, qui Ponti provinciam administrans, ut de superstitione Gentilium bene mereretur, inter alios illustrissimum fama virum, sanctum Phocam Sinopidis episcopum, multis antea affectum suppliciis, martyrio coronavit.

sed, examinato Africani consulatu,

42 *Jam ferme manibus pedibusque, ut vulgo aiunt, in Baronii sententiam descenderam, et, correcto duorum annorum errore,* S. Phocæ *martyrium anno Christi* CXII *affixeram, nisi ulterior circa consulem Africanum indagatio me a ferendo judicio cohibuisset. Atque in diligentiori hoc examine deprehendi primo, consulem anno* CXII *non vocari Julium Africanum, sed Titum Sextium Africanum ; dein eum hoc anno non in Ponto, ut Baronio placuit, sed Romæ consulatum administrasse. Hæc autem demonstrantur ex Phlegonte historico synchrono, qui consulis Romani prænomen aliaque ad*

B

ipsum spectantia ignorare non potuit. Noster Labbe in Chronologia Historica anno Christi CXII *citat hæc Phlegontis verba :* ἄρχοντος Ἀθήνησιν Ἀδριανοῦ τοῦ αὐτοκράτορος γενομένου, ὑπατευόντων ἐν Ῥώμῃ Τραϊανοῦ τὸ ἕκτον καί Τίτου Σεξτιοῦ Ἀφρικανοῦ. *Id est :* Principatum tenente Athenis Adriano, qui factus est imperator, consulibus Romæ Trajano sextum et Tito Sextio Africano. *Quamvis igitur multi auctores variique Fasti consulares hunc Trajani collegam vocent Julium vel Caium Julium Africanum, melius censeas Titum Sextium Africanum vocandum esse, ut latius probat Norisius in Epistola Consulari pag.* 71.

aliisque mature discussis,

43 *Quod ad præfecturam Ponticam attinet, quam Africano Baronius attribuit, forte ad tuendam auctoritatem Actorum, in quibus* S. Phocas *inducitur cum Africano de religione Christiana disputans ; eam ego sine teste, fide digno, non admitto, præsertim cum Phlegon expresse notet Adrianum Athenis principatum tenuisse ; Africanum vero Romæ consulatum administrasse. Nec magis mihi fit verosimile, eodem anno duplicem Africanum, alterum Romæ, alterum in Ponto consulatus munere functum esse. Quod tametsi fieri potuerit, tamen temere asserendum non est, cum id nulla historia antiqua doceat,*

C

aut ratio suadeat. Nam quando Florus et Ado dicunt, S. Phocam *sub imperatore Trajano et præfecto Africano varia tormenta pro Christo superasse, nihil aliud significari existimo, quam illum sub imperio Trajani et consulatu Africani martyrium consummasse ; prout Martyrum, præcipue veterum, epocha sæpe per imperatores et consules designari solet. Hinc facile quilibet non imperitus colliget, quid sentiam de variis longisque dialogis a* S. Phoca *cum Africano et Trajano habitis, qui in Actis nostris Græcis, aliisque passim describuntur.*

mortis annus cum Adone indeterminatus relinquitur.

44 *Forte quis ex dictis arguet, jam satis certum esse martyrii annum : Trajanus enim juxta omnes accuratiores Chronologos sextum consulatum gessit cum Africano anno Christi* CXII. *Ergo si per præfecturam Africani sit intelligendus ejus consulatus, jam manifeste sequitur,* S. Phocam *anno* CXII *passum esse. Ita etiam ego argumentabar, cum Baronium legerem. At postea vidi hoc argumentum non adeo firmum esse, ut initio putaram. Siquidem in Fastis consularibus invenio, eumdem Africanum anno Christi* CVIII *alteri suffectum, consulis munus obiisse ; unde saltem dubium manet, utrum anno* CVIII, *an anno* CXII *collocandum sit* S. Phocæ *martyrium.*

D

Itaque prudenter mihi facturus videor, si martyrii annum indeterminatum relinquam exemplo Adonis, qui in Chronico res gestas ab anno CI *ad* CXX *simul complectens ita indefinite scribit :* Illis temporibus apud Pontum, Sinopis civitatis episcopus Focas gloriosissime martyrium duxit. *Nunc varia passionis ejus Acta examinemus, et de Græcis nostris judicium feramus.*

§ V. Examinatis Latinis apographis, de Græcis S. Phocæ Actis fertur judicium.

Examinantur Acta impressa de S. Phoca episcopo Sinopensi ;

Ut *varia* S. Phocæ *Acta examinaturi aliquem servemus ordinem, primo de impressis, dein de manuscriptis Latinis, ac denique de Græcis nostris disseremus. Vincentius Bellovacensis in Speculo lib.* 10, *cap.* 62, *præmissa brevi præfatione, a Græca nostra plane discrepante,* S. Phocæ *passionem ita describit, ut cum Græca conveniat, præterquam quod in dialogis et orationibus non sit adeo prolixus.*

E

Quod autem eam Phocæ *Sinopensi episcopo adscribat, colligo ex fine capitis* 65, *ubi sic habet :* Hac Phocas passione gloriosus merito Synope in Ponto habetur primus, quæ celebratur pridie Idus Julii. *Vincentium, aut similia Acta contraxisse videtur Petrus de Natalibus, qui omissis precibus ac dialogis, tradidit variorum tormentorum miraculorumque compendium. Dicit etiam in fine* S. Phocam *episcopum et martyrem passum esse pridie Idus Julii. Porro magnam prodit cosmographiæ imperitiam, quando Pontum vocat urbem, in qua* S. Phocas *sit comprehensus, et Galliam civitatem Armeniæ , ad quam sacræ ejus reliquiæ sint translatæ, ut ante observavimus. Mombritius tom.* 2, *pag.* 228 *in titulo ponit :* Passio S. Phocæ episcopi et martyris ; *sed diem martyrii aut cultus silet. Opinor tamen, quod* S. Phocam *hoc die celebratum assignare voluerit, cum episcopum nominet. Reliqua ejus narratio, excepto proœmio, proxime ad Acta nostra Græca, et manuscripta quædam Latina accedit, ex quibus forte eam descripsit. Mitto Surium, aliosque auctores recentiores, qui hos duces suos fuisse fatentur. Jam de quinque Mss. nostris Latinis agendum.*

F

dein quinque manuscripta, inter quæ duo postrema dicunt,

46 *Primum excerptum est ex Breviario S. Petri Viennæ in Gallia, et a P. Chiffletio ad nos missum. Maxime cum Vincentii Bellovacensis narratione convenit, paucis exceptis, quæ hic et alibi occurrentia in Annotatis indicabo. Ab aliis tamen differt in fine, ubi hæc verba adduntur :* Sanctus Phocas episcopus fuit civitatis Sinopis in Ponto provincia, cujus sanctissimæ reliquiæ translatæ sunt in Viennam Galliarum urbem, et in ecclesia beati Petri condigno honore repositæ sunt. *Alterum est Ms. Rubræ Vallis, cujus præfatio suppleta est ex apographo S. Salvatoris et Vincentio Bellovacensi, ut ad marginem notavit Rosweydus. Historia martyrii in eo descripta editioni Mombritianæ non absimilis est, nisi quod interdum non nihil verbosius sit exornata, et in titulo solummodo scribatur :* Passio sancti Focæ martyris, *omissa episcopatus mentione. Tertium ex monasterio S. Maximini Treviris acceptum, adeo præcedenti simile est, ut unum ex altero descriptum esse existimem.*

S. Phocam coli die quinto Martii.

47 *Quartum, quod in codice Molsheimensi membraneo antiqui characteris inveni, vix ab aliis differt, nisi in titulo, qui ita sonat :* Incipit Passio

sancti

A sancti Foci episcopi III Nonas Martii. *Sed hic titulus secum ipse pugnat. Nam* S. Phocam *fatetur episcopum, et interim asserit coli* V *Martii, quo die Latini omnes* Phocam *Antiochenum martyrem colunt, sed episcopum ejusdem nominis non agnoscunt, nisi* XIV *Julii. Quintum denique apographum in codice membraneo anonymo exaratum, caret procemio; in ipsa vero narratione multa sunt contracta, hinc inde tamen quædam etiam amplificata. Titulus autem ab omnibus aliis discrepat, et rubris litteris ita exprimitur:* Martii quinta die Foce martyris apud Antiochiam. *Ex duobus his postremis Mss., in quorum uno* S. Phocas *Antiochiæ passus dicitur, in altero collocatur episcopus et martyr die* V *Martii, patet non vanam fuisse suspicionem, a me superius expositam, quando Acta* S. Phocæ *Sinopensis episcopi,* S. Phocæ *Antiocheno martyri a quibusdam Latinis per errorem adscripta esse dixi. Sed de his rivulis ex Græco, ni fallor, fonte haustis, hæc sufficiant.*

Scriptor Græcorum Actorum dicit, se martyrio præsentem fuisse;

48 *Jam superest, ut ipsum fontem lustremus, id est de Actis Græcis, hic statim subjungendis, judicium feramus. Imprimis ignotus est eorum auctor: innuit in iis sese non tantum* S. Phocæ *martyrio coævum, verum etiam illius testem oculatum fuisse.* B *Unde Leo Allatius in Diatriba de Simeonum scriptis pag.* 90, *bona fide pronuntiat:* Martyrium sancti Phocæ scriptum est a præsente ac vidente. *Tunc quasi assertionis suæ certam probationem allaturus subdit aliquot lineas Græcas ex Actis desumptas, quas ita interpretatur:* Namque concidens Africanus in terram semimortuus ac stupidus jacebat. Inter hæc nos vidimus quibus nempe Deus ostendere voluit. Namque cum lumen ingens sole decuplo majus illuxisset, de cœlo apparuerunt tres angeli, equis insidentes igneis magnum timorem et tremorem nobis immitentes. Quare nos omnes simul obstupefacti constitimus. *Repetit pag.* 91, *eadem fere verba, quibus etiam eamdem præfigit assertionem. Verum si vir ille, hic nimium credulus, singulas horum Actorum partes diligenter examinasset, non tam facile fidem adhibuisset scriptori ignoto, qui prodigiosam suam narrationem fabulosa Trajani morte concludit.*

verum fabula de morte Trajani conficta,

49 *Cum fictam hanc in Actis coronidem legerem, veniebant mihi identidem in mentem viri illi, nescio quo spiritu acti, qui ab uno alteroque seculo Chro-* C *nica aliosque libros ementitis veterum nominibus ediderunt, ut hac antiquitatis larva universo orbi imponerent, et patrias traditiones contra manifestam veritatem tuerentur. Simile quid hic factum suspicabar; nimirum quod imperitus quispiam Græculus post aliquot secula* S. Phocæ *martyrium ex ingenio suo scribens, sese ejusdem spectatorem fixerit, ut Actis aliunde vix credibilibus majorem conciliaret auctoritatem. Quis enim facile credat, auctorem synchronum adeo fuisse bardum ac plumbeum, ut narrarit fabulam, quam statim ab omnibus noverat detegendam; imo ab ethnicis cum Christianorum opprobrio ac fidei detrimento explodendam: nemo quippe tum temporis ignorare poterat, Trajanum post obsidionem Hatræ in Mesopotamia morbo fuisse correptum, et in itinere Romam versus alio, quam narrant Acta, loco et modo exspirasse. Hinc eamdem fabulam de Trajani morte, triduo post peractum* S. Phocæ *agonem secuta, Baronius in Annalibus ad annum Christi* CXIV *ita rejicit:* Sed cum in multis, tum in his non assentimur dicenti, cum *(scilicet Phocam Sinopensem episcopum)* triduo ante Trajani obitum (nam multa sunt, quæ repugnant) esse passum. *Inter alia repugnat constans omnium historiographorum sententia, quorum nulli incidit mortem Trajani Sinope aut in alia Ponti civitate collocare.*

AUCTORE G. C.

totam narrationem suspectam reddit.

50 *Propter ineptum hoc imprudensque figmentum suspecta mihi fit etiam reliqua narratio: displicent enim prolixa cum tyrannis colloquia, clerici publice coram gentilibus a* S. Phoca *accersiti, mirabiles conversiones, Trajani de Christo confessio, et crebra nimium miracula eodem fere modo in plurimis aliorum Martyrum historiis narrari solita, quæ a genuinis sincerisque Actis perquam aliena esse jam sæpe ostenderunt Majores nostri. Solent hodie eruditi, in hac palæstra critica diutius quam ego exercitati, similia Acta vocare pia dramata, episodiis et inopinatis eventibus exornata, in quibus narrantur, non ea quæ facta sunt, sed quæ verosimiliter fieri potuerunt. At hujus tragœdiæ auctor etiam hos verisimilitudinis limites est prætergressus. Existimo quidem cum Melchiore Cano Martyrum res vere gestas non solum amplas magnificasque fuisse, verum multo etiam majores, quam fama feruntur; neque eorum virtutem solummodo tantam, quantum eam verbis extollere potuerunt Christiani scriptores, sed tantam potius, ut præclara ingenia rebus ipsis, et ingeniis præclaris verba quoque defuerint ad exprimendam illorum fortitudinem.* E *Verumtamen neminem latet, veras Sanctorum res gestas plurimis fabulis fuisse contaminatas: quam ob rem Gelasius Papa aliique Pontifices Romani ejusmodi historias repudiaverunt, ut fusius videre licet apud Baronium in Præcapitulatione dicendorum ad Martyrologium Romanum cap.* 2.

et, ut sæpe fit, veris martyris laudibus fidem adimit:

51 Nos tamen *(verbis utor Gelasii Papæ)* cum prædicta ecclesia *Romana* omnes martyres, et eorum gloriosos agones, qui Deo magis, quam hominibus noti sunt, cum omni devotione veneramur; *atque inter illos fortissimum martyrem* Phocam, *cujus gesta magis Deo quam hominibus nota fuisse arbitror: nam ut aperte dicam, quod sentio, puto de* S. Phoca *Sinopensi episcopo pauca fuisse posteritati relicta præter martyrium, sub imperio Trajani et consulatu Africani per multa tormenta consummatum. Dein forte post aliquot secula Græcus quidam idiota indignum ratus adeo obscuram esse hujus sancti Martyris memoriam, susceperit hanc historiam adornandam, et Trajanum cum Africano Sinope in scenam induxerit, ut suum drama longis disceptationibus et miris rerum varietatibus facilius exornaret. Nemo ægre ferat, si in ea re* F *fortasse nonnihil criticus videar:* Mendaci quippe homini *(verba sunt Melchioris Cani lib.* 11 *de Locis Theologicis cap.* 6.) ne verum quidem credere solemus. Quamobrem qui falsis atque mendacibus scriptis mentes mortalium concitare ad Divorum cultum voluere, hi nihil mihi aliud videntur egisse, quam ut veris propter falsa adimatur fides, et quæ severe ab auctoribus plane veracibus edita sunt, ea etiam revocentur in dubium.

sic multa ficta sunt, ut uno,

52 *Prudenter itaque videor mihi posse timere, ne Actorum scriptor, in una re manifeste imposturæ convictus, multa alia finxerit, atque idcirco etiam eum synchronum esse negavi. Quod si quis contendat allatas rationes ad id negandum non omnino sufficere, velitque eum Passioni coævum imo et præsentem fuisse, non tantopere repugnabo. Sed is tum simul meminerit, fuisse etiam primis Ecclesiæ seculis Christianos, qui fingere pro religione pium crederent. Si quis de ea re dubitet, inspiciat tantummodo Breviarium Romanum ad Festum S. Lucæ, et illic ex libro S. Hieronymi de Scriptoribus Ecclesiasticis leget sequentia:* Igitur periodos Pauli et Theclæ, et totam baptizati Leonis fabulam inter apocryphas scripturas computamus, quale

est

AUCTORE G. C.

est enim, ut individuus comes Apostoli inter ceteras ejus res hoc solum ignoraverit. Sed et Tertullianus, vicinus eorum temporum refert, presbyterum quemdam in Asia amatorem Pauli, convictum a Joanne, quod auctor esset Libri, et confessum, se hoc Pauli amore fecisse, et ob id loco excidisse.

alterove exemplo,

53 *Addo et alterum exemplum, quod opinionem meam non leviter confirmat. Cum anno* 1722, *versarer in bibliotheca Scorialensi circa Matritum, incidi in Acta S. Marinæ seu Margaritæ a synchrono et teste oculato, ut initio credebam, scripta in antiquo codice pergameno. Existimans itaque me thesaurum invenisse, cœpi ea describere; sed brevi me laboris pœnituit, cum in iis legerem sequentia:* Tunc ea residente in carcere, ego Teotimus currebam ei cum alimonia aspiciens per fenestram carceris, ubi sancta detinebatur Marina. Videbam omnia, quæ accidebant ei. Et dum hæc agerentur aspexi; et ecce subito draco exivit de angulo carceris intolerabilis, variis coloribus cristatus, cujus in capite velut capilli barbæ, et aures in similitudine hominis videbantur. *Præterea*
B
illum draconem a capite ad ungues lepide depingit, ac post multa hæc tandem subdit: Et dum illa incessanter oraret, aperto ore draco deglutivit eam. Tunc Dei virgo, quæ crucem Christi in fronte portabat (ipsa crux Christi crevit in ventre draconis, et in duabus partibus divisus est) apparuit illæsa, quasi si nihil fuisset perpessa.

declaratur,

54 *De horum Actorum scriptore ipsemet Metaphrastes, alioquin ad facile credendum non adeo durus, conqueritur apud Surium* 20 *Julii in prologo ad Acta* S. Marinæ *seu Margaritæ paulo post principium ita scribens:* Scire oportet, non paucas ex iis, quæ martyrum res gestas continent, narrationibus, ab initio fuisse adulteratas, ut quæ a gentilibus forte, aut ab hæreticis et profanis et veritatis intelligentia privatis viris corruptæ, et aut nugis et vanissimis ineptiis sordidatæ ac conspurcatæ, et evidentissimis dæmoniorum doctrinis pravæque ac sceleratæ mentis execrandis figmentis profanatæ, et ad Christi et Sanctorum ejus contumeliam compositæ fuerint. Et ideo fidem de cetero adeo labefactant, et tantum ei detrimentum afferunt, ut propterea ne verissimis quidem deinceps [quis] assentiatur; sed aut omnino ea rejiciat ac repudiet, aut, ut quæ sint dubia, despiciat aut ea minoris faciat. Quomodo etiam egregiæ virginis et martyris Marinæ quadam hostis nostri contumelia fuit adulteratum martyrium, veræ per passionem ejus narrationi, tamquam puro frumento, a communi omnium inimico injectis zizaniis: illo, inquam, dæmone, qui illic fingitur fuisse in medio ejus certamine et illius vocibus; adeo ut qui audiunt, attendentes quam sit ridicula et absurda dictio illa dæmoniaca, dubitent de ipso quoque martyrio egregiæ victricis Marinæ. Etenim qui adhuc vivos Christi martyres invasit, et eos morte afficiendi insatiabili tenebatur desiderio, nihil mirum, si postquam excesserunt ad agonothetam, et sunt pronuntiati victores, eorum gloriæ conetur insidiari per impios, qui falsa loquuntur, admiscens mendacia Sanctorum rerum gestarum commentariis. D E

relicta lectori judicandi libertate.

55 *Pluribus, si opus foret, id demonstrare possem. Nam similia multa inveniuntur inter martyrum Acta veris, aut numquam scriptis, aut deperditis supposita, ut variis exemplis probat Baronius loco proxime citato. Statuat jam æquus rerum æstimator de Actorum nostrorum scriptore, quod placuerit: sive enim synchronus, sive suppar, sive multo posterior fuerit, sufficit nobis in eo insulsum commentum detexisse, quo totius scriptionis ejus fides non parum vacillat. Jam tempus est, ut ipsa Acta Græca qualiacumque e Ms. bibliothecæ Vaticanæ codice transcripta, exhibeamus, cum interpretatione nostra, in qua potius rem totam fideliter reddere, quam elegantius vertere volumus.*

MARTYRIUM S. PHOCÆ

C AUCTORE ANONYMO. F

Ex Ms. Græco bibliothecæ Vaticanæ codice 797, *pag.* 384, *collato cum variis Mss. Latinis.*

PROLOGUS.

Επειδήπερ πολλάκις καὶ ἀπὸ τῆς καθόδου τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας, ἀόκνουτε καὶ φιλευσπλάγχνου, καὶ ἰσχυροῦ καὶ ἰατροῦ, ποιμένος τε καὶ διδασκάλου, Θεοῦ τε καὶ Κυρίου, τὸ περιβόητον καὶ ἀπόῤῥητον, ὅσιόν τε καὶ ἄμεμπτον μυστήριον τῶν τὴν ἐλπίδα ὁσίως κατεχόντων, καὶ ἐπισφραγισαμένων Χριστιανῶν, διὰ πολλῆς τε καὶ μεγάλης θλίψεως, νηστειῶν τε καὶ διωγμῶν, φυγῆς τε καὶ παραμονῆς, ἀτιμίας τε καὶ τιμῆς, ἀδοξίας τε καὶ δόξης, πλειστάκις οἱ ὅσιοι καὶ ἄμεμπτοι καὶ σχεδὸν ἰσάγγελοι ἀπόστολοι παθόντες ὑπέρ τοῦ διαβοήτου, καὶ ἐπιδόξου μυστηρίου, παρέδωκαν ἡμῖν τύπον τῶν τοῦ Κυρίου παθημάτων, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ἀμέμπτου καὶ ἀκλινοῦς· ἀναγκαῖον καὶ ἡμῖν ἐγενετο, πᾶσι καὶ πανταχοῦ τὴν ἄμεμπτον, καὶ περικαλῆ ἔν-

Auctor scriptionis suæ causam indicat,

Quandoquidem sæpe, postquam etiam Salvator noster Jesus Christus, impiger, viscera habens misericordiæ ac potens medicus, pastor et magister, Deusque ac Dominus, præsentiam suam subtraxit per ascensionem, quæ est celebre et ineffabile sanctumque ac irreprehensibile mysterium eorum, qui spem sancte habent, ac per multam magnamque tribulationem, jejunia et persecutiones, fugam et perseverantiam, ignominiam et gloriam, contemptum et honorem, Christianorum sigillo signati sunt *a*; quandoquidem, inquam, sæpe sancti et irreprehensibiles ac ferme angelis æquales Apostoli, qui passi sunt pro celebri et glorioso mysterio, typum Passionis Domini et irreprehensibilis immotæque erga eum a

fidei

A fidei nobis tradiderunt; necesse quoque nobis fuit, omnibus et ubique irreprehensibilem, pulcram, gloriosamque conversationem martyrum, qui sanctam virtutem pugnamque exercuerunt, in commentariis per litteras vobis significare, fratres, ut imitatores effecti nos etiam eorum certamen æmulemur.

δοξον πολιτείαν τῶν τὴν ἁγίαν ἀρετὴν καὶ ἄθλησιν τελειωσάντων μαρτύρων, ἐπὶ ὑπομνήμασι διὰ τῶν δὲ τῶν γραμμάτων ὑμῖν σημᾶναι, ἀδελφοί, ἵνα μιμηταὶ γενόμενοι τῆς ἐκείνων ἀθλήσεως καὶ ἡμεῖς ἐφάμιλλοι ἐσώμεθα. EX MS. GRÆCO.

et aliquas S. Phocæ virtutes enumerat.

2 Recordantes enim vexationes et multa tormenta ipsorum per ignem, gladium, crucem, ferarum dissolutionem, ac varios cruciatus, excitamur propter plures bonos et optimos auctores, quibus nos oportet confidere apud Dominum nostrum Jesum Christum; multo utique manifestius propiusque per fortitudinem ac patientiam beati Phocæ, qui non solum in rogo et flagellationibus, sed etiam in omni vita gravis ac purus virtutem exercuit, præ oculis semper habens Salvatorem Christum. Nam cum juvenis esset, non est seductus a pernicioso serpente, sed sicut columba Domini, castus fuit et immaculatus, piusque a juventute omnibus innotuit. Etiam egenis rerum ad vitam spectantium non mediocriter subveniebat: divites vero admonebat, et omnia in omnibus
B simpliciter ab ipso fiebant. Quæ autem ad illius certamen attinent, nullus hominum potuit juxta dignitatem conscribere. Nos vero paucis ea, prout
b mens suggerit, declarare in animum induximus *b*.

2 Μεμνημένοι γὰρ αὐτῶν τοῦ διὰ πυρὸς, καὶ ξίφους, καὶ σταυροῦ, καὶ ποικίλων βασάνων, καὶ θηρίων διάλυσιν, σπαθισμῶν τε καὶ πολλῶν στρεβλώσεων, νουθετούμεθα ἐπὶ πλείοσιν ἀγαθοῖς, καὶ κρείττοσιν αἰτίοις, οἷς χρὴ ἡμᾶς προσδοκᾷν παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· πολλῷ δὲ δήπου καὶ πλεῖον ἐπιδεικτικὸν, καὶ κατάλληλον ἀπὸ τῆς ἀνδραγαθίας καὶ ὑπομονῆς τοῦ μακαρίου Φωκᾶ, ὃς οὐ μόνον ἐπὶ τῆς πυρᾶς, καὶ τῶν αἰκισμῶν· ἀλλὰ γὰρ δὴ καὶ περὶ ὧν ἐν τῷ βίῳ σεμνῶς καὶ ἁγνῶς τὴν ἀρετὴν ἐπολιτεύσατο, πρὸ ὀφθαλμὸν ἔχων ἄει τὸν σωτῆρα Χριστόν. Νέος μὲν γὰρ ὢν οὐκ ἠπατήθη ὑπὸ τοῦ λοιμεῶνος ὄφεως, ἀλλ᾽ ὡς περιστερὰ Κυρίου ἁγνός τε ὑπῆρχεν, καὶ ἄσπιλος ἀπὸ νεότητος, εὐσεβής τε καὶ πᾶσι περιβόητος ἐγένετο. Καὶ γὰρ τοῖς μὲν κατὰ τὸν βίον ἐνδεέσιν οὐ μετρίως ἐπήρκει, πλουσίοις δὲ παρῄνη, καὶ πάντα ἐν πᾶσι ἁπλῶς ἐγένετο· τὰ γὰρ τῆς ἀθλήσεως αὐτοῦ κατ᾽ ἀξίαν οὐδεὶς ἀνδρῶν ἠδυνήθη E συγγράψαι. Διὰ βραχέων δὲ, πῶς καὶ ὡς ὁ νοῦς ἐπιβάλλει, σημᾶναι προεθυμήθημεν.

ANNOTATA.

a *Sensus hic Græce admodum prolixus quamdam parit obscuritatem, quam utcumque diminuere conatus sum.*

b *Prologus in quibusdam codicibus manuscriptis deest; in aliis omnino ab hoc est diversus.*

CAPUT I.

Disputatio sancti Phocæ cum Africano Præfecto.

S. Phocas captus et ab Africano interrogatus,

Multis e Christianorum grege abreptis, sicut aliquis pretiosum lapidem quærit cum amicis et cognatis suis, sic [gentiles] quærebant pium
C ac sanctum Pastorem. Cum vero Sanctus ductus esset ad tribunal, Africanus præfectus dixit: Illene est Phocas, qui dicit non esse deos, neque imperatorem Trajanum Deum? Nonne omnis hostilis natio per manus ejus interfecta est? Quis igitur alius Deus est? Phocas tacebat. Africanus præfectus dixit: Quid dicis ad hæc? Non respondes quidquam? Non nosti, quo veneris? Phocas dixit: Siquidem de Deo loquaris, est Deus in cœlis; si vero de homine loqueris, nihil omnino a me exspecta admittendum. Africanus dixit: Non sunt ergo imperatores dii? Phocas dixit: An non sufficit, Trajanum solummodo imperatorem appellari? Quin etiam insuperabile nomen sibi attribuit?

Πολλῶν γὰρ συναρπασθέντων, ἐκ τῆς ἀγέλης τῶν Χριστιανῶν, ὥσπέρ τις πολύτιμον λίθον ἀναζητεῖ μετὰ φίλων αὐτῷ καὶ συγγενῶν, οὕτως ἐζήτουν τὸν εὐσεβῆ καὶ ὅσιον ποιμένα· τοῦ δὲ Ἁγίου ἀχθέντος F ἐπὶ τὸ βῆμα, Ἀφρικανὸς ἔπαρχος εἶπεν· Οὗτός ἐστιν Φωκᾶς, ὁ λέγων μὴ εἶναι θεοὺς, μήτε τὸν αὐτοκράτορα Τραϊανὸν θεόν; Ἢ οὐχὶ πᾶν πολέμιον ἔθνος ὑπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ διεφθάρη; Τίς οὖν ἕτερος θεός ἐστιν; Φωκᾶς ἐσιώπα. Ἀφρικανὸς ἔπαρχος εἶπεν· Τί λέγεις πρὸς ταῦτα; οὐκ ἀποκρίνεις οὐδεν, οὐκ οἶδας, ποῦ ἥκεις; Φωκᾶς εἶπεν· Εἰ μὲν ἦν περὶ θεοῦ σε λέγειν, ἐστὶν Θεὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς· εἰ δὲ περὶ ἀνθρώπου λέγεις, μηδ᾽ ὅλως προσδέχου τι παρ᾽ ἐμοῦ ἀποδέχεσθαι. Ἀφρικανός εἶπε· Οὐκ εἰσιν οὖν οἱ αὐτοκράτορες θεοί; Φωκᾶς εἶπεν· Οὐ μόνον γὰρ ἕως τούτου ἀρκεῖται Τραϊανὸς βασιλεύς ἀκούειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνυπέρβλητον ἑαυτοῦ ὄνομα περιτίθησιν;

eum docet, homines non posse vocari deos.

4 Africanus dixit: Christiani jam tibi procumbunt, tamquam Deo. Phocas dixit: Absit ut hoc in mentem veniat ulli homini. Nam homines in sanguine contaminati, in peccatis concepti, morti subjecti, verborum in vita prolatorum, conversationis et actionis, quam hic fecerint, debitores, et ad invisibilis Dei judicium deducendi, quomodo possunt tale nomen proprie gestare? Africanus dixit: Quomodo igitur fama de te usque ad imperatorem venit? Phocas dixit: Non ut de Deo,

4 Ἀφρικανὸς εἶπεν· Σοὶ ἤδη οἱ Χριστιανοὶ ἀνάκεινται ὡς Θεῷ; Φωκᾶς εἶπεν· Μὴ γένοιτο τοῦτο ἐν νῷ λαβεῖν μηδενὶ ἀνθρώπῳ· ἄνθρωποι γὰρ ἐν αἵματι πεφυρμένοι καὶ ἐν ἁμαρτίαις μεμιγμένοι, καὶ θανάτῳ ὑποκείμενοι καὶ χρεωφειλέται λόγων τῆς ζωῆς, καὶ τῆς πολιτείας, καὶ τῆς πράξεως, ἧς ἐνθάδε ἔπραξαν, καὶ ὑπὸ κρίσιν Θεοῦ ἀοράτου πολιτευόμενοι, πῶς δύνανται τοῦτο τὸ τηλικοῦτον ὄνομα κυρίως φορέσαι; Ἀφρικανὸς εἶπεν· Πῶς οὖν ἡ περὶ σου φήμη καὶ ἕως τοῦ αὐτοκράτορος ἥκει; Φωκᾶς εἶπεν· Ἀλλ᾽ ὡς

Θεοῦ,

EX MS. GRÆCO.

Θεοῦ, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπου Θεοῦ, ὅθεν οὐκ ἀπαυτομολῶ τῆς τῶν ἀποστόλων τοῦ Θεοῦ εὐαρεστίας· ἐπεὶ καὶ αὐτὸν, ὅν ὁρᾷς οὐκ ἄξιον γενόμενον ἐπίσκοπον, οὐχ ὡς Θεὸν, ὥσπερ σὺ λέγεις, ἀλλ' ὡς ποιμένα λογικῆς ποίμνης τιμῶσιν. Ἢ, ἐπειδὴ καὶ σὺ τὸν ἔπαρχον παρὰ τοῦ Κυρίου ἐπιστεύθης, παρὰ τοῦτο Θεὸς καλεῖσθαι θέλεις; Ἀφρικανὸς εἶπεν· Σχολαστικῶν χρεία ἐνταῦθα, ἵνα δύνανταί σοι ἀντιλέγειν. Φωκᾶς εἶπεν· Εἰ τοῦ κόσμου παντὸς τοὺς σχολαστικοὺς ἀγάγοις, οὐκ ἂν ἄξιοι εὑρεθείησαν πρὸς ἕνα τὸν τοῦ Κυρίου μαθητῶν ἀποκρίνεσθαι.

5 Ἀφρικανὸς εἶπεν· Τοιούτῳ διδασκάλῳ τίς προσέχει ἐσταυρωμένῳ; Φωκᾶς εἶπεν· Ὅρα ταύτην μᾶλλον τὴν ἀνυπέρβλητον αὐτοῦ σοφίαν· εἰμὴ γὰρ πάσης ἦν σοφίας ὑπερβολὴ, μᾶλλον δὲ καὶ πάντες οἱ σοφοὶ (εἰ μὴ παρ' αὐτοῦ ἔλαβον) οὐκ ἂν ην γεγραμμένον· Ὁ διδοὺς σοφίαν τοῖς σοφοῖς· Καὶ πάλιν· Ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν· Καὶ, Ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω. Ἄραγε ἐπιγινώσκεις, ἃ λέγω; Ἀφρικανὸς εἶπεν· Μὴ γάρ σοι περὶ νόμων, ἢ συζητήσεως ἀπεστάλην λέγειν, ἀλλὰ περὶ πειθαρχίας καὶ νόμων βασιλικῶν. Φοκᾶς εἶπεν· Ἐγώ σοι περὶ νόμου
B καὶ ἀοράτου Θεοῦ λέγω, καὶ οὐ πείθω σε· σὺ δέ μοι περὶ ἀνθρώπου ἀνόμου, καὶ ὁμοιοπαθοῦς μοι, ὃς σήμερον μέν ἐστιν, αὔριον δὲ ἀποθνήσκει, καὶ ὤφελόνγε καλίστως, καὶ μὴ κακίστως. Ἄραγε πεῖσαί με δυνηθείης; Ἀφρικανὸς εἶπεν· Τὴν πολύτεχνον, καὶ πολυποίκιλόν σου ταύτην λέξιν ῥίψας ἀπὸ σου, φιλοσόφησον τὴν εἰς τὴν τῆς ζωῆς ἀλήθειαν· ἵνα μή με ἀναγκάσῃς διὰ πολλῶν ἀναγκῶν πεῖσαί σε.

6 Φωκᾶς εἶπεν· Ἐπὶ καλὸν δεῖπνον καλούμενος ἄπειμι, καί τοι τῆς ὥρας ἤδη προβεβηκυΐας. Ἀφρικανὸς εἶπε· φονεῖς καὶ φαρμακοὶ, οἳ οὐκ ἄξιοί εἰσιν οἴκτου, ζῆν ἀξιοῦσιν, καὶ σου ἡ τηλικαύτη σοφία καὶ φρόνησις εἰς μωρίαν πεποιθυῖα θανεῖν βούλεται; Νὴ τὸν ἥλιον, τάχα καὶ Ἀριστοτέλους σοφώτερος ἦσθα. Φωκᾶς εἶπεν· Φιλοσοφεῖν οὐκ ἀξιῶ, ἀλλὰ φιλόχριστος εἶναι θέλω· τοῦτον γὰρ καὶ κύριόν μου, καὶ Θεόν μου καὶ βασιλέα γνωρίζω. Ἀριστοτέλης μὲν γὰρ φιλοσοφίαν καινὴν, καὶ ἀπατηλὴν ἐδίδαξεν· Χριστὸς δὲ θεολογίαν, καὶ πολιτείαν ἐνάρετον, σωφροσύνην τε, καὶ ἐγκράτειαν, εὐσέβειάν τε καὶ ἀθανασίαν τοῖς πιστεύουσι δι' αὐτοῦ ἐχαρίσατο τῷ μόνῳ σοφῷ Θεῷ. Ἀφρικανὸς εἶπεν· Κατάδηλον ἐποίησας
C τὴν σεαυτοῦ ληρίαν, ἐσταυρωμένῳ προσέχων. Φωκᾶς εἶπεν· Ἀμέλει, τούτο γάρ ἐστι τὸ σκανδαλίζον ὑμᾶς· γέγραπται γὰρ ἐν τῷ νόμῳ· Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρία· ἡμῖν δὲ τοῖς πιστοῖς Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία.

7 Ἀφρικανὸς εἶπεν· ἐστὶν οὖν Θεὸς ἐσταυρωμένος; Φωκᾶς εἶπεν· Εἰσὶ δὲ θεοὶ, καὶ θεαὶ λίθινοι χειροποίητοι; Τὰς γὰρ Χριστοῦ Ἰησοῦ ὁδοὺς, οὐδεὶς ἀνθρώπων σαρκοφορῶν ἐξιχνιάσαι δύναται. Ἀφρικανὸς εἶπεν· Ἀνάνηψον καὶ θέασαι πόλον, καὶ φωσφόρον ἥλιον, μήνην, καὶ ἀστέρων διαφορὰς, ἅτινα ἀπολείπείν θέλεις. Φωκᾶς εἶπεν· Ὁρᾷς πόλον καὶ δᾳδοῦχον ἥλιον, μήνης τε καὶ ἀστέρον θέσεις, καί τὸν τούτων δεσπότην οὐ κατανοεῖς, οὐδὲ εἰκάζεις· οὐ γὰρ ἥλιος σελήνην ἐποιήσεν, οὐ δὲ σελήνη ἄστρα, ἀλλὰ ταῦτα πάντα τὰ ὁρώμενα ἐν λόγῳ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ γεγένηνται· Ἀφρικανὸς εἶπεν· Πάλιν οὖν καὶ τὸν φωσφόρον, καὶ τὸν οὐρανόν ὑπὸ ἄλλου γεγενεῖσθαι φάσκεις, καὶ μὴ δὲ αὐτοῖς ὑπήκειν; Φωκᾶς εἶπεν· Μὴ γένοιτο τὰ στοιχαῖα θεοῦς καλεῖσθαι. Ἀφρικανὸς εἶπεν· Δεῖξον οὖν μοι τὸν Θεόν σου, κᾀγὼ τὸν αὐτοκράτορα πείθω. Φωκᾶς εἶπεν· Οὐ προεῖπόν σοι περὶ ἀοράτου Θεοῦ; ὃς γὰρ ἐπάνω τῶν οὐρανῶν καθέζεται, πῶς ἀνθρώπῳ ὠφθῆναι δυνατόν; εἰ δὲ θέλεις γνῶναι

sed de homine, Dei [servo.] Unde non desero D
beneplacitum Apostolorum Dei. Quandoquidem illum quem vides indignum episcopum non tamquam Deum, ut tu dicis, sed ut pastorem rationalis gregis honorant. Cum tu etiam præfectus a Domino constitutus sis, an propterea Deus vocari vis? Africanus dixit : Scholasticis hic opus est, ut possint tibi contradicere. Phocas dixit : Si totius mundi scholasticos adducas, non invenientur digni, ut vel uni discipulorum Domini respondeant.

Dein illi Christi passionem objicienti,

5 Dixit Africanus : Tali magistro crucifixo quis adhæret? Phocas dixit : Vide potius insuperabilem illius sapientiam. Nisi enim omni sapientia abundaret, et magis quam omnes sapientes (siquidem ab eo acceperunt) non esset scriptum : Dans sapientiam sapientibus; et iterum : Comprehendens sapientes in astutia sua; et : Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo. An cognoscis quæ dico? Africanus dixit : Non sum missus, ut tecum loquar de religione aut inquisitione, sed de obedientia magistratui et legibus imperatoris præ-
standa. Phocas dixit : Ego tibi de lege et invisi- E
bili Deo loquor, et non persuadeo tibi ; tu vero mihi loqueris de homine iniquo, et similibus, quibus ego, passionibus subjecto, qui hodie quidem est, cras autem moritur; et utinam optime et non pessime! Num persuadere mihi possis? Africanus dixit : Artificiosam et multifariam hanc tuam locutionem a te abjiciens philosophare de veritate ad vitæ conservationem, ne me cogas per multas pœnas persuadere tibi.

respondet,

6 Phocas dixit : Abeo [tamquam] ad bonam cœnam vocatus, quando etiam hora jam sero est provecta. Africanus dixit : Homicidæ et malefici, qui non sunt digni commiseratione, vivere obtestantur; et tua tanta sapientia et prudentia ad stultitiam persuasa mori vult? Per solem, utique Aristotele sapientior esses! Phocas dixit : Philosophus esse dedignor, sed Christi amator esse volo : hunc enim Dominum meum et Deum meum ac regem agnosco. Aristoteles quidem philosophiam novam et fallacem docuit; Christus vero theologiam, ac conversationem virtute præditam; et dedit temperantiam, continentiam, pietatem ac immortalitatem iis, qui per ipsum credunt soli
sapienti Deo. Africanus dixit : Manifestam facis F
tuam stultitiam Crucifixo adhærens. Phocas dixit : Certe, hoc namque est, quod vos scandalizat ; scriptum est enim in lege : Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitia : nobis vero fidelibus Christus est Dei virtus et Dei sapientia.

et probans vana esse idola,

7 Africanus dixit : Estne igitur Deus, qui crucifixus est? Phocas dixit : Suntne dii et deæ, qui lapidei manibus facti sunt? Nam Christi Jesu vias nullus hominum carnem ferens investigare potest. Africanus dixit : Ad mentem redi, et aspice polum, luciferum solem, lunam, et astrorum differentias, quæ omnia deficere vis. Phocas dixit : Vides polum et prælucentem solem, lunæque et astrorum positiones, et eorum Dominum non agnoscis, neque assequeris : non enim sol lunam fecit, neque luna stellas ; sed hæc omnia visibilia in verbo Dei et Christi facta sunt. Africanus dixit : Iterumne ergo solem et cœlum ab alio factum, iisque non obtemperandum esse dicis? Phocas dixit : Absit, ut elementa dii vocentur. Africanus dixit : Ostende ergo mihi Deum tuum, et ego imperatori persuadebo. Phocas dixit : Nonne præfatus sum tibi de invisibili Deo? Qui enim super cœlos sedet, quomodo ab homine videri

A deri potest? Si vis nosse Deum, assequere visibilia. Vides cœlum, solem, lunam, stellas et nubes. At non, quando vult, cœlum pluit, sed quando jubetur. Sol non, quando vult, calefacit, sed quando jubetur. Luna et stellæ non lucent, quando volunt, sed quando jubentur; et simpliciter unumquodque a superiori providentia velut in exercitu gubernatur.

ostendit Christum esse Deum,

8 Hunc ergo Deum oportet agnoscere, adorare et glorificare, qui dixit per Prophetam: Ego occidam et vivere faciam. Africanus dixit: Quis igitur demum est hic Deus crucifixus? Phocas dixit: Tu quidem passionem ejus audisti, sed virtutem resurrectionis ejus non intelligis. Unde autem tibi evenit, ut etiam crucifixum fatearis: nam et hoc tibi magnum est. Si velis credere, cape scripturas a Deo inspiratas et agnosce tuum et imperatoris tui creatorem; et tunc scies, quis sit Deus Pater, et hujus Filius Jesus Christus et Dominus; crucifixus quidem secundum humanitatem, qui autem divinitatis suæ virtute resurrexit, in cœlos abiit, et ad dextram Patris sedet. Africanus dixit: Multam sermonum tuorum circuitionem audivi, ita ut fortasse nec Demosthenes B tam multa exposuerit. Sed ceterum obtempera et sacrifica, ne me conas, ut præter horribilia tormenta igne te consumam. An non scis, quod hic stent plus quam quinquaginta millia virorum, quodque provincias tu avertas, ne sacrificent?

ac ultro pœnas expetit.

9 Phocas dixit: Cur non potius me adigis ad moriendum, ut dicis, quam totum mundum per meam iniquitatem perdam? Sed lætus ingredior focum, ne per unam ovem grex totus contaminetur: talia enim monita et præcepta accepi a Domino nostro Jesu Christo. Africanus dixit: Si esses ætate provectus, dicerem te delirare; si autem esses egenus, iterum suspicarer, te propterea velle mori. Phocas dixit: Omnes, quæ ad vitam spectant, possessiones et pecunias dimisi, ut unam margaritam possiderem. Si igitur videar tibi torquendus, ne me sacrificiis pollutum torque. Africanus dixit: Nos puris et irreprehensibilibus diis sacrificamus; et ut pollutos illos esse dicis? Phocas dixit: Non solum polluti, sed etiam superbi, venefici et adulteri, sacrilegi et inanimati dæmones sunt; nec solum illi, sed etiam qui dicunt esse alium Deum, præter supremum Deum, C unum, omnipotentem, cui gloria et potestas in secula seculorum. Amen.

a Præses orta aeris tempestate prosternitur.

10 Cum multitudo turbarum *a* repeteret Amen, factus est sonus velut aquarum multarum violenter egredientium, et terræ motus horrendus ac validus. Denique concidens Africanus semimortuus in pavimentum, obstupefactus jacebat et universus circa eum exercitus. Interea nos vidimus, quibus voluit Dominus ostendere. Cum enim cœlitus effulsisset magna lux sole decuplo *b* major, apparuerunt tres angeli, equis insidentes igneis, qui multum metum ac tremorem incusserunt nobis. Simul autem omnes obstupefacti stetimus. Illi autem, cum allocuti essent beatum Phocam, in cœlum ascenderunt. Post semi-horam Terentina *c*, uxor Africani currens cum quinque liberis et omni famulatu suo, atque procidens ante beatum Phocam supplicavit, ut redderet sibi maritum; illa vero cum tota familia crederet Domino. Quod etiam fecit beatus Phocas: nam cum advocasset omnem clerum, oravit pro ipso. Ille autem inopinato salvatus abiit, ut manifestaret imperatori famosam potestatem Domini, et spem Christianorum.

EX MS. GRÆCO.

Θεὸν, παρακολούθει τοῖς ὁρωμένοις οὐρανὸν ὁρᾶς, ἥλιον, σελήνην, καὶ ἄστρα καὶ νέφη, ἀλλ' οὐχ ὅτε θέλει οὐρανὸς βρέχει, ἀλλ' ὅταν κελεύηται· ἥλιος οὐχ ὅτε θέλει ἐκπυροῖ, ἀλλ' ὅταν κελεύηται· μήνη καὶ ἄστρα οὐχ ὅτε θέλουσιν καταυγάζουσιν, ἀλλ' ὅταν ἐπιτάττονται, καὶ ἁπλῶς ἑνὶ ἑκάστῳ ὑπὸ τῆς ἄνωθεν προνοίας στρατηλατοῦνται.

8 Τοῦτον οὖν Θεὸν γινώσκειν χρὴ, καὶ προσκυνεῖν καὶ δοξάζειν, τὸν εἰπόντα διὰ τοῦ προφήτου· Ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω. Ἀφρικανὸς εἶπεν· Τίς οὖν ἐστιν ὁ ἐπὶ πάντων τούτων Θεὸς ὁ ἐσταυρωμένος; Φοκὰς εἶπεν· Σὺ μὲν τὸ πάθος αὐτοῦ ἀκήκοας, τὴν δὲ δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ οὐ κατανοεῖς· πόθεν δέ σοι ἐπῆλθεν καὶ τὸ ἐσταυρωμένον ὁμολογεῖν, καὶ τοῦτο γάρ σοι μέγα· εἰ θέλεις δὲ πιστεῦσαι, λαβέ τὰς θεοπνεύστους γραφὰς, καὶ γνῶθι τὸν κτίστην σου, καὶ τοῦ αὐτοκράτορός σου, καὶ τότε γνώσῃ, τίς ἐστὶν Θεὸς ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ τούτου Υἱὸς Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ κύριος, ἐσταυρωμένος μὲν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἀναστὰς δὲ τῇ τῆς θεότητος αὐτοῦ δυνάμει, καὶ εἰς οὐρανούς ἀνελθὼν, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθεζόμενος· Ἀφρικανὸς εἶπεν· Πολλήν σου περίοδον ἀκήκοα λόγων, ὡς τάχα μηδὲ τὸν Δημοσθενην τοσαῦτα E ἀπηγγελκέναι· ἀλλὰ τὸ λοιπὸν πείσθητι, καὶ θῦσαι θέλησον, ἵνα μή με ἀναγκάσῃς ἐπὶ δειναῖς κολάσεσι διὰ πυρός σε ἀναλῶσαι. Ἢ οὐκ οἶδας, ὅτι πλείω πεντακισμύριοι ἄνδρες ἵστανται ἐνταῦθα, καὶ τὰς ἐπαρχίας σὺ ἀνατρέπεις, μὴ θύειν;

9 Φωκὰς εἶπεν· Καὶ πῶς μᾶλλον ἐμὲ προάγεις, ὡς λέγεις, τεθνᾶναι, ἢ κόσμον ὅλον διὰ τὴν ἐμὴν παρανομίαν ἀπολέσθαι; Ἀλλὰ καὶ γεγηθὼς προσέρχομαι τῇ πυρᾷ, ἵνα μὴ δι' ἓν πρόβατον πᾶσα ἡ ἀγέλη σπιλωθῇ· τοιαύτας γὰρ παραγγελίας, καὶ ἐντολὰς ἔλαβον παρὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀφρικανὸς εἶπεν· Εἰ ἦς προβεβηκὼς, ἔλεγον ἂν ὅτι ληρεῖς εἰ δὲ ἦς ἐνδεὴς, πάλιν καὶ τοῦτο ὑπόπτευον ἂν, ὅτι διὰ τοῦτο θέλεις ἀποθανεῖν. Φωκὰς εἶπεν· Παντων τῶν κατὰ τὸν βίον κτημάτων καί χρημάτων ἀπηλλάγην, ἵνα τὸν ἕνα μαργαρίτην κτίσωμαι· εἰ οὖν δοκεῖς σοι βασανίζειν μὴ μιαροθονῦντα με βασάνιζε. Ἀφρικανὸς εἶπε· Ἡμεῖς καθαροῖς καὶ ἀμέμπτοις θύομεν θεοῖς, καὶ σὺ μιαροὺς αὐτοὺς εἶναι λέγεις; Φωκὰς εἶπεν· Οὐ μόνον μιαροὶ, ἀλλὰ καὶ ἀλαζόνες, καὶ γόητες, καὶ μοιχοὶ, καὶ ἱερόσυλοι, καὶ δαίμονες ἄψυχοί εἰσι, οὐ μόνον αὐτοὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ λέγοντες ἕτερον Θεὸν, πλὴν τοῦ ἐπάνω παντὸς Θεοῦ, ἑνὸς, παντοκράτορος, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. F Ἀμήν.

10 Τοῦ δὲ πλήθους τῶν ὄχλων ἀναπεμψάντων Ἀμὴν, ἐγένετο ἦχος ὡς ὑδάτων πολλῶν βιαίως ἐξερχομένων, καὶ σεισμὸς φοβερός τε καὶ ἰσχυρός. Ἀμέλει καταπεσὼν Ἀφρικανὸς ἡμιθανὴς ἐπὶ τὸ ἔδαφος, καὶ ἀχανὴς ἔκειτο, καὶ πᾶς ὁ περὶ αὐτὸν στρατὸς· ἐν οἷς ἴδομεν, οἷς ὁ Κύριος ἐβουλήθη δεῖξαι· ἐκλάμψαντος γὰρ φωτὸς μεγάλου δεκαπλάσιον ἡλίου οὐρανόθεν, προσεφάνησαν ἄγγελοι τρεῖς ἔφιπποι πυρινοὶ, πολὴν φόβον καὶ τρόμον ἐνιόντες ἡμῖν· ὁμοθυμαδὸν δὲ πάντες ἀχανεῖς ἔστημεν· αὐτοὶ δὲ προσειπόντες τῷ μακαρίῳ Φωκᾷ, εἰς τοὺς οὐρανοὺς ᾤχοντο· μετα δὲ τὸ ἡμιώριον γενέσθαι, δραμοῦσα ἡ γυνὴ Ἀφρικανοῦ Τερεντίνα μετὰ τῶν ε̄ τέκνων. καὶ πάσης τῆς θεραπείας αὐτῆς προσπεσοῦσα τῷ μακαρίῳ Φωκᾷ ἐλιτάνευεν χαρισθῆναι αὐτῇ τὸν ἄνδρα· αὐτὴ δὲ πανοικεὶ πιστεῦσαι τῷ Κυρίῳ. Ὃ καὶ ἐποίησε τότε ὁ μακάριος Φωκὰς· προσκαλεσάμενος γὰρ ἅπαντα τὸν κλῆρον ηὔξατο περὶ αὐτοῦ· ὁ δὲ παραδίξως διασωθεὶς ᾤχετο δηλῶσαι τῷ βασιλεῖ τὴν περιβόητον δύναμιν τοῦ Κυρίου καὶ ἐλπίδα τῶν Χριστιανῶν.

EX MS. GRÆCO.

D

ANNOTATA.

a *Codex Molsheimensis hic habet:* Fratrum turba.
b *Idem codex et Ms. Trevirense S. Maximini habet:* quinquies sole splendidior.
c. *In plerisque codicibus Latinis vocatur* Terentia.

CAPUT II.

S. Phocæ colloquium cum Trajano imperatore, miracula, tormenta et mors.

Τότε Τραϊανὸς ὁ βασιλεὺς μεταπεμψάμενος τὸν μακάριον Φωκᾶν, λέγει πρὸς αὐτὸν· Σὺ εἶ Φωκᾶς; Ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· Ἐγώ εἰμι· Τραϊανὸς εἶπεν· Καὶ οὐκ ἔγνως τὴν αὐτοκρατορικήν μου δύναμιν; Τίνι πεποιθώς, ἢ τίνα Θεὸν σεβόμενος, οὐ πειθαρχεῖς μοι; πλὴν ὡς νομίζω τὴν τοιαύτην ἡλικίαν μὴ ὀφείλειν B συμβούλου χρήζειν, ἀλλ' ἑαυτῷ συμβουλεῦσαι καὶ μὴ παρακούειν· εἰ μὴ γαρ ἑαυτοῦ γένῃ καὶ τῆς ὑπολήψεώς σου, γνώσῃ, τίς ἐστι Τραϊανὸς, καὶ τίς ἐστιν Θεὸς, ὃν σὺ σέβῃ· Φωκᾶς εἶπεν· Ἐξόν ἐστιν εἰπεῖν ἐνώπιόν σου, βασιλεῦ, καὶ οὕτως τὸν προσκείμενον τρόπον διαδραμεῖν; Τραϊανὸς εἶπεν· Ἔξεστί σοι λέγειν, καὶ μάλιστα, εἴ τι συμφέρον. Φωκᾶς εἶπεν· Ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς βασιλείας σου παρα τοῦ Θεοῦ δέδοται, ἔιγε ἐπέγνως τὸν δωρησάμενον. Τραϊανὸς εἶπεν· Ἡ ἐμὴ βασιλεῖα ἀπὸ θεῶν μοι δέδοται, διὸ καὶ ὀφείλομεν θύειν ὑπὲρ της ἑαυτῶν σωτηρίας. Φωκᾶς εἶπεν· Ὅσιόν ἐστι, βασιλεῦ, Θεῷ παντοκράτορι πειθαρχεῖν, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ προστεταγμένοις ἐμμένειν, ἀλλ' ὅμως καὶ ταῖς ἀρχαῖς· ἀλλ' οὐ πρὸς ἀσέβειαν. Τραϊανὸς εἶπεν· Φιλοσοφεῖν ἐκλήθης, ἢ θῦσαι; Φωκᾶς εἶπεν· Τίνι ἔχω θῦσαι, ἢ ποίῳ Θεῷ; Τραϊανὸς εἶπεν· Τῷ Ἀσκληπιῷ. Φωκᾶς εἶπεν· Καὶ ποῦ ἐστιν ὁ Θεός σου, ἵνα ἴδω.

12 Ἐλθόντων δὲ αὐτῶν ἐν τῷ ναῷ, Τραϊανὸς εἶπεν· Ἴδε οἱ Θεοί, οἱ τὴν οἰκουμένην συντηρήσαντες. Φωκᾶς εἶπεν· Σοὶ λέγω, λίθινε, θέλεις φαγεῖν; θέλεις πιεῖν; θέλεις ἐνδύσασθαι; θέλεις ὀσφρανθῆναι; χρήζεις θυσιῶν; Ἴδε, βασιλεῦ, ἀργοί σού εἰσιν οἱ θεοί· C ἵστανται καὶ οὐ καθέζονται· καθέζονται καὶ οὐκ ἀνίστανται· κυθαρίζουσιν καὶ οὐδεὶς ἀκούει· τὸ στόμα αὐτῶν ἀνέῳγε, καὶ οὐ λαλοῦσί τινι· κράζομεν, καὶ οὐχ ὑπακούουσιν· οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ὁρῶσι, αἱ δὲ χεῖρες οὐκ ἐπιλαμβάνονται της θυσίας. Κελεύεις, βασιλεῦ, ἕνα ἐξ αὐτῶν καταβάλω; καὶ οὐ λαλεῖ, οὐχ ὀλεῖ, οὐχ ἀντιποιεῖται, οὐ καλεῖ τὸν αὐτοκράτορα εἰς βοήθειαν, εἰ δὲ καὶ καλέσῃ, θεὸς ἐπιδεὶς γίνεται· Θεὸς ὑπὸ ἀνθρώπων ἐκδικεῖται; καὶ πῶς ἄνθρωπον σώσῃ; Ἴδε σου τὰ σεβάσματα, βασιλεῦ. Τραϊανὸς εἶπεν· Ἐξέστησας ἡμᾶς, Φωκᾶ, οὐχὶ ναυτηλὸς ἦς, καὶ τὸν Ποσειδῶνα ἐσέβου; Φωκᾶς εἶπεν· Ἐγὼ οὐ μόνον ναυτηλὸς, ἀλλὰ καὶ κυβερνήτης ὑπὸ τοῦ πάντων δεσπότου κυβερνώμενος, αὐτῷ τὴν ὀφειλομένην ἀεὶ προσήνεγκα θυσίαν.

13 Τραϊανὸς εἶπεν· Ἴδωμεν καὶ ἡμεῖς, τίνι θύεις, ἢ τίνι προσκυνεῖς. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ ἅγιος Φωκᾶς· Οὐ δύνῃ σὺ γνῶναι· γέγραπται γάρ· Μὴ βάλλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. Τραϊανὸς εἶπεν· Ἡμεῖς οὖν χοῖροί ἐσμεν, ὡς σὺ λέγεις, βιωθάνατε; Φωκᾶς εἶπεν· Εἴθε ἄλογα ζῶα ἦτε, καὶ οὐκ ἂν ὑπέστητε κρίσιν, λίθοις θύοντες, ὧν τὰ ἄλογα ζῶα οὐδεμίαν αἴσθησιν ἔχει. Τίς οὖν βελτίων, σὺ ὁ κατέχων τηλικοῦτον κράτος, ἢ οὗτοι οἱ μηδὲν ἀποκρινόμενοι πρὸς τὰ λεγόμενα; Τραϊανὸς εἶπεν· Κελεύω σε μετεωρισθῆναι ἐπὶ ξύλου, καὶ ἴδωμεν τί σε ὠφελήσει

Tunc Trajanus imperator, cum accersivisset beatum Phocam, dicit illi: Tune es Phocas? *S. Phocas cum Trajano disputans,* Cui ille: Ego sum. Trajanus dixit: An non nosti imperatoriam meam potestatem? Cui confidens, vel quem Deum colens non obedis mihi? Verumtamen existimo, talem ætatem consiliario non indigere, sed sibi ipsi consilium daturam atque obtemperaturam. E Si vero tibi ipsi et sententiæ tuæ adhæreas, agnosces, quis sit Trajanus, et quis sit Deus, quem tu colis. Phocas dixit: Licitumne est loqui coram te, imperator, et propositam rationem percurrere? Trajanus dixit: Licet tibi loqui; et maxime, si quid est utile. Phocas dixit: Principium regni tui a Deo datum est, siquidem noveris, qui largitus est. Trajanus dixit: Regnum meum a diis mihi datum est; quare etiam debemus sacrificare pro nostra salute. Phocas dixit: Sanctum est, imperator, Deo omnipotenti obedire, et iis adhærere, qui ab ipso constituti sunt; similiter magistratibus, sed non usque ad impietatem. Trajanus dixit: An ad philosophandum vocatus es, an ad sacrificandum? Phocas dixit: Cui sacrificandum est, vel quali Deo? Trajanus dixit: Æsculapio *a*. Phocas dixit: Ubi est *a* Deus tuus, ut videam.

12 Cum autem venissent in templum, Trajanus *idola irridet,* dixit: Ecce dii, qui mundum conservarunt. Phocas dixit: Tibi dico, lapidee, vis manducare? Vis bibere? Vis vestiri? Vis olfacere? Indigesne sacrificiis? Vide, imperator, otiosi sunt dii tui. Stant, et non sedent, sedent, et non assurgunt. F Cytharizant, et nemo audit. Os eorum apertum est, et non loquuntur cuiquam. Clamamus et non audiunt. Oculi eorum vident, manus vero non suscipiunt sacrificium. Jubesne, imperator, unum ex ipsis dejiciam, et non loquetur, non perdet, non resistet, non vocabit imperatorem in auxilium. Si autem vocaverit, deus indigens est. Deusne ab hominibus defenditur? Et quomodo hominem salvabit? En tua simulacra, imperator. Trajanus dixit: Perculisti nos, Phoca. Nonne nauta *b* *b* eras, et Neptunum colebas? Phocas dixit: Ego non solum nauta, sed etiam gubernator ab omnium Domino gubernatus, semper debitum ipsi obtuli sacrificium.

13 Trajanus dixit: Videamus etiam nos, cui *et eum acriter increpat.* sacrifices, vel quem adores. Dixit autem illi sanctus Phocas: Non potes tu cognoscere, scriptum est enim: Ne mittite margaritas vestras ante porcos. Trajanus dixit: Nos igitur porci sumus, ut tu dicis, miserrime *c*? Phocas dixit: Utinam *c* irrationalia animalia essetis, non subiretis judicium, sacrificantes lapidibus, quorum irrationalia animalia nullum sensum habent. Quis ergo melior, an tu tantam habens potestatem, an illi, qui nil respondent ad ea, quæ dicuntur. Trajanus

dixit:

A dixit : Jam te jubeo suspendi in ligno et videamus, quid tibi profutura sit vacua tua philosophia. Phocas dixit : Ego quidem cum in ligno suspensus fuero, super omnem montem et aera in cœlis cum Domino ero ; tu vero cum diis tuis in infernum et tenebras exteriores conjicieris, et tunc cognosces, quod Deus cœlestis potens sit.

Cœlesti voce confirmatur,

14 Cum vero cæderetur in omni membro, et non abnegaret, nullum ab ipso factum est verbum, sed orantis labia tantummodo movebantur. Respondente autem ipso Amen, fragor magnus factus est in cœlis, et venit ad ipsum vox dicens : Macte animis, Phoca ; ego enim sum tecum : ecce tibi paratur locus in paradiso cum omnibus patriarchis, et iis, qui non negarunt me, neque Patrem meum. Trajanus autem in locum, quem designasti, abducetur, et accipiet præparatum ipsi judicium perenne. Perterritus autem Trajanus jussit ipsum abduci et conjici in custodiam, præcipiens quatuor militibus et uni centurioni, nomine Prisco *d*, ipsum custodire. Illi autem accipientes ipsum, duxerunt in carcerem hymnos canentem et glorificantem Deum ; cumque eum B conclusissent in ligno, et caute clausissent januas, sedentes custodiebant eum extra.

et in carcerem conjectus orat,

15 Circa mediam noctem orabat dicens : Domine Jesu Christe, magni Dei Filii, sanctum et ineffabile in hominibus nomen, gubernans in mari nomen, pastorale in montibus nomen, Deus angelorum, Deus archangelorum, Deus omni nomine appellande, pastor rationalium tuarum ovium, conserva gregem tuum inviolatum abigens multipedem, fallacem ac rapacem lupum. Ne da illi stationem in tuis locis. Ne da perire tuum gregem, quem multo et pretioso sanguine acquisivisti. Gratias igitur ago tibi, Domine Jesu Christe ; gratias ago et gloriam tribuo Patri tuo per te, et tibi per ipsum, ut digneris hodie mecum cœnare : inculpatus enim veni ad cœnaculum tuum. Ne rejicias me hodie venientem ad te, sed conserva me secundum animam ut pater, ut Deus, ut Pastor, ut Dominus, ut non sibilet super me draco, et pedes illius ne exultent super me. Non enim argento vel auro persuasus sum, ut perderem pretiosam margaritam ; sed ecce omnia reliqui, ut te possiderem amabilem et illustrem Dominum. Adduc me ad Patrem tuum ; C induc me per angustam portam in regalem domum, quia per te est gloria magno Deo et Patri cum sancto Spiritu nunc et in secula.

carcereque sponte aperto multos baptizat.

16 Cumque in fine dixisset Amen, apertus est carcer, et lampades innumerabiles erant in munitione, ita ut exilirent milites, et caderent ante pedes illius, petentes baptismum. Quos cum suscepisset ac venisset ad littus extra urbem, dedit illis sigillum in Christo ; quibus etiam Dominus se ipsum ostendit. Quando autem iverant et fecerant juxta legem, venerunt iterum ad Sanctum. Mane autem omnis multitudo ad forum convenit, avide exspectans certamen sancti Phocæ. Illi ad tribunal accersito Trajanus dixit : Sacrifica Neptuno. Phocas dixit : Ego dæmonibus non sacrifico. Trajanus dixit : An dii sunt dæmones, et nos porci? Quis igitur præterea est Deus? Phocas dixit : Nescis, quis tibi imperium dederit. Nonne igitur dico, quod irrationalia animalia sitis, et non agnoscatis benefactorem Deum? Trajanus dixit : Sacrifica Deo tuo. Phocas dixit : Deus meus nulla re indiget, nisi tantum oratione, jejuniis ac puris cordibus : omnia enim, quæ existunt, ipsius opera sunt ; ille vero omnia suppeditat, præsentibus et futuris.

EX MS. GRÆCO.

ἡ κενή σου φιλοσοφία. Φοκὰς εἶπεν · Ἐγὼ μὲν ἐὰν ἐπὶ ξύλου μετεωρισθῶ ὑπεράνω παντὸς ὄρους, καὶ ἀέρος, εἰς οὐρανοὺς σὺν Κυρίῳ ἔσομαι, σὺ δὲ μετὰ τῶν θεῶν σου εἰς τὸν ᾅδην, καὶ εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον ἀπενεχθήσῃ, καὶ τότε γνώσῃ, ὅτι Θεὸς ἐπουράνιος ἰσχύει.

14 Σπαθιζομένου δὲ αὐτου κατὰ πᾶν μέλος, καὶ μὴ ἐξαρνουμένου, οὐδεμία ἀπόφασις ἐγίγνετο, εἰμὴ μόνον τὰ χείλη αὐτοῦ ἐδονοῦντο εὐχομένου. Ἀναπέμψαντος δὲ ἀυτοῦ τὸ Ἀμὴν, ψόφος μέγας ἐγένετο ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ φωνὴ ἦλθεν αὐτῳ λέγουσα · Θάρσει, Φωκᾶ, ἐγὼ γὰρ εἰμι μετά σου, καὶ ἰδού σοι μὲν ἑτοιμάζεται τόπος ἐν τῷ παραδείσῳ μετὰ πάντων πατριαρχῶν, καὶ τοῦ μὴ ἀρνησαμένων ἐμέ τε καὶ τὸν Πατέρα μου. Τραϊανός δὲ ἐν ᾧ προσέταξας τόπῳ ἀπαχθήσεται, καὶ ἀπολάβῃ τὴν ἡτοιμασμένην αὐτῷ κρίσιν ἀδιάλειπτον. Ἔμφοβος δὲ γένομενος Τραϊανὸς, ἐκέλευσεν κατενεχθῆναι αὐτὸν, καὶ ἀπαχθῆναι ἐν τῇ φυλακῇ, κελεύσας τέσσαρσι στρατιώταις φυλάσσειν αὐτὸν, καὶ ἑνὶ κεντουρίωνι, ὀνὸματι Πρίσκῳ. Οἱ δὲ παραλαβόντες αὐτὸν, ἤγαγον εἰς τὸ δεσμοτήριον ὑμνοῦντα καὶ δοξάζοντα τὸν Θεὸν, καὶ ἀσφαλισάμενοι αὐτὸν ἐν τῷ ξύλῳ, κλείσαντες τὰς θύρας ἀσφαλῶς, καθεζόμενοι ἐτήρουν αὐτὸν ἔξω. E

15 Περὶ τὸ μεσονύκτιον προσηύχετο λέγων · Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, τοῦ μεγάλου Θεοῦ Υἱὲ, τὸ ἅγιον καὶ ἄῤῥητον ἐν ἀνθρώποις ὄνομα, τὸ κυβερνητικὸν ἐν πελάγεσιν ὄνομα, τὸ ποιμαντικὸν ἐν ὄρεσι ὄνομα, Θεὸς ἀγγέλων, Θεὸς ἀρχαγγέλων, Θεὸς παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, ποιμὴν τῶν λογικῶν σου προβάτων, τήρησόν σου τὸ ποίμνιον ἄσυλον, ἀπελάσας τὸν πολύποδα λύκον, τὸν πλάνον, τὸν ἅρπαγα · μὴ δῷς αὐτῷ χώραν εἰς τοὺς σοὺς τόπους · μὴ δῷς ἀπολέσθαι τὴν σὴν ἀγέλην, ἣν πολλοῦ, καὶ τιμίου αἵματος ἐκτίσω. Εὐχαριστῷ οὖν σοι, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, εὐχαριστῶ καὶ δοξάζω τὸν Πατέρα σου διά σου, καὶ σε δι᾽ αὐτοῦ, ἕνα καταξιώσῃς σήμερον μετ᾽ ἐμοῦ δειπνῆσαι · ἀμώμητος γὰρ ἦλθον εἰς τὸν παστόν σου · μὴ ἀποβάλῃς με σήμερον ἐρχόμενον πρός σε · ἀλλὰ τήρησόν μου τὴν ψυχὴν, ὡς πατὴρ, ὡς Θεὸς, ὡς ποιμὴν, ὡς δεσπότης, ἵνα μὴ συρήσῃ ἐπ᾽ ἐμὲ ὁ δράκων, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ἵνα μὴ καυχήσωνται ἐπ᾽ ἐμὲ. Οὐ γὰρ ἀργυρίῳ ἢ χρυσέῳ ἔπεισέν με ἀπολέσαι τὸν πολυτίμητον μαργαρίτην, ἀλλ᾽ ἰδοὺ πάντα προσέλιπον, ἵνα σε κτήσωμαι, τὸν πολύσπλαγχον, τὸν ἐπιφανῆ Κύριον. Πρόσαξόν με πρὸς τὸν σὸν Πατέρα, εἰσάγαγέ με διὰ τῆς στενῆς σου θύρας εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον · ὁτι διά σου ἡ δόξα τῷ μεγάλω Θεῷ, καὶ Πατρὶ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. F

16 Καὶ τελέσαντος αὐτοῦ τὸν Ἀμὴν, ἀνεῴχθη τὸ δεσμοτήριον, καὶ λαμπάδε · πλείω πυρίαι ἦσαν ἐν τῷ ὀχυρώματι, ὡς ἀκαπηδῆσαι τοὺς στρατιῶτας, καὶ προσπεσεῖν τοῖς ποσὶν αὐτοῦ, αἰτουμένους τὸ λουτρόν · οὓς παραλαβὼν, καὶ παραγενάμενος εἰς τὸν αἰγιαλὸν ἔξω τῆς πόλεως, ἔδωκεν αὐτοῖς τὴν ἐν Χριστῷ σφραγίδα, οἷς καὶ ὁ Κύριος ἑαυτὸν ἐνεφάνησεν · πορευθέντες δὲ καὶ ποιήσαντες τὰ κατὰ τὸν νόμον, εἰσήλθον πάλιν εἰς τὸν Ἅγιον. Τῇ δὲ ἕωθεν πάντα τὰ πλήθη ἐπὶ τὴν ἀγορὰν συνῆλθον, ἐκδεχόμενοι τὴν ἄθλησιν τοῦ μακαρίου Φωκᾶ. Μετακληθέντος δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τὸ βῆμα, Τραϊανὸς εἶπεν · Θῦσον τῷ Ποσειδῶνι. Φωκὰς εἶπεν · Ἐγὼ δαίμοσιν οὐ θύω. Τραϊανὸς εἶπεν · Οἱ θεοὶ δαίμονές εἰσιν, καὶ ἡμεῖς χοῖροι ; τίς οὖν λοιπόν ἐστι Θεός ; Φωκὰς εἶπεν · Ἀγνοεῖς τίς σοι τὸ κράτος ἔδωκεν. Μὴ οὖν εἴπω, ὅτι ἄλογα ζῶά ἐστε, καὶ οὐκ ὄιδατε τὸν εὐεργέτην Θεόν ; Τραϊανὸς εἶπεν · Θῦσον τῷ Θεῷ σου. Φωκὰς εἶπεν · Ὁ Θεὸς μου οὐδενὸς ἐπιδέεται, εἰ μὴ μόνον εὐχῆς, καὶ νηστειῶν, καὶ καρδιῶν ἀγνῶν. Πάντα γὰρ τὰ ὄντα αὐτοῦ ποιήματά ἐστιν, αὐτὸς δέ πάντα παρέχει τοῖς οὖσι, καὶ τοῖς μέλλουσι παρεῖναι.

EX MS. GRÆCO.

17 Τραϊανὸς εἶπεν· Ἀρχὴν ἔχεις εἰς τὸ φιλοσοφεῖν· θῦσον λοιπὸν τῷ Διΐ· Θεὸς γὰρ ἐσταυρωμένος οὐκ ἔστι. Φωκᾶς εἶπεν· Ἤκουσας φωνὴν τοῦ ἐσταυρωμένου, καὶ ἔφριξας· ἐὰν δὲ κινηθῇ κατά σου, τίς ἀντίστη αὐτῷ; ἡ γὰρ ἀπειλὴ αὐτοῦ τήκει ὄρη, καὶ ὁ θυμὸς αὐτοῦ ῥήσσει θάλασσαν. Τραϊανὸς εἶπεν· Οὐκ οἶδας, τίνι ὁμιλεῖς, ἢ πρὸς τίνα ἔχεις; Φωκᾶς εἶπεν· Διὰ γὰρ τὸ εἰδέναι με πρὸς τίνα ἔχω, οὐ θύω. Ἄλλο παρ' ἐμοῦ οὐδὲν ἔχεις ἀκοῦσαι, ποίει ὃ θέλεις· τοῦτο ὁμολογῶ, ὅτι Χριστιανός εἰμι. Τραϊανὸς εἶπεν· Εἰς ἄσβεστόν σε κελεύω ἐμβληθῆναι, καὶ ἴδω εἰ ἐξελεῖταί σε ὁ Θεός σου. Ἐμβληθέντος δὲ αὐτοῦ καὶ ποιήσαντος ὥρας τρεῖς, ἐξήγαγον αὐτὸν οὕτως ὡς πρόσφατον βεβλημένον.

18 Τραϊανὸς εἶπεν· Λουτρὸν διά σε ὑποκέκαυται ἡμέρας τρεῖς, ὃ οὐδεὶς ἀνέῳξεν, ἐκεῖ οὖν σε κελεύω ἐμβληθῆναι. Καὶ ἐκέλευσεν αὐτὸν βληθῆναι ἐν τῷ λουτρῷ· Φωκᾶς δὲ ποιήσας τὴν ἐν Χριστῷ σφραγίδα εἰσῆλθεν εἰς τὸ λουτρόν. Ἦν δὲ τὸ λουτρὸν ὡσεὶ χαλκὸς ἐκ πυρὸς ἀστράπτων. Καὶ στὰς ἤρξατο εὐλογεῖν τὸν Θεὸν λέγων· Εὐχαριστῶ σοι, Κύριε, ὅτι κατηξιώθην διὰ τὸ ὄνομά σου δεσμῶν καὶ φυλακῆς, καὶ βασάνων, καὶ πειρατηρίων πολλῶν. Καὶ νῦν, Κύριε, B ἀπόστειλον τὸν ἄγγελόν σου, καὶ ῥῦσαι με ἀπὸ τῶν χειρῶν Τραϊανοῦ, ἵνα μήποτε εἴπωσι τὰ ἔθνη· Ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς αὐτοῦ. Εὐξαμένου δὲ αὐτοῦ καὶ ἀναπέμψαντος τὸ Ἀμήν, ἀπέδωκεν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ παρ' ἡλίου δυσμάς. Ἐκέλευσεν δὲ Τραϊανὸς ἀνεῳχθῆναι τὸ βαλανεῖον, καὶ εὗρεν τὸ λείψανον τοῦ μακαρίου Φωκᾶ ὡσεὶ νάρδον εὔπνουν, ὡς μύρον πολύτιμον, καὶ ὡς κρύσταλλον πεπηγός· τὸ δὲ βαλανεῖον ὡς μηδέποτε ὑποκαέν.

19 Καὶ ἰδὼν Τραϊανὸς τὸ λείψανον τοῦ μακαρίου Φωκᾶ ἀνέκραξεν πρὸς τοὺς αὐτοῦ στρατιώτας τὸ ὑπομονητικὸν τῆς ἐκείνου πίστεως, λέγων· Ἀληθῶς οὐκ ἔστιν ἕτερος Θεός, εἰμὴ μόνον ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ ἔμφοβος, καὶ ἔντρομος γενόμενος ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ βαλανείου. Καὶ ἐπιφανεὶς αὐτῷ ὁ μακάριος Φωκᾶς πρὸ τοῦ πυλῶνος, ἔφη· Τραϊανὲ τύραννε, πορεύθητι εἰς τὸν ἡτοιμασμένον σοι τόπον, εἰς τὴν ἄβυσσον τὴν μεγάλην, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. Ἐμοὶ γὰρ ἀνεῳγε ὁ παράδεισος τῆς τρυφῆς, σοὶ δὲ ἀνέῳγε ὁ ᾅδης καὶ τοῖς εἰδώλοις σου. Οὐκ ἔστιν οὖν σοι ἔνδοσις οὐδεμία, πλὴν τριῶν ἡμερῶν· πολὺ γὰρ αἷμα δίκαιον ἐξέχεας. Ὁ δὲ Τραϊανὸς ἀπῆλθεν εἰς το παλάτιον αὐτοῦ ἔμφρικτος, καὶ πυρετῷ συνεχόμενος, καὶ πεσὼν εἰς τὸ κλινίδιον αὐτοῦ, σκολικόβροτος γενόμενος ἐξέψυξεν.

C 20 Τοιοῦτον βίον, καὶ τοιοῦτον ἄθλος ὑπομείνας ὁ μακάριος Φωκᾶς, πρῶτος τῶν ἐν Πόντῳ λαλεῖται ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας κυβερνήτης τῶν ναυτηλῶν, λαλητὸς ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ. Οὗ τὸ μαρτύριον τῆς ἀθλήσεως λαλεῖται δοξαζόμενον ἐν τοῖς κλίμασι τῆς Ἀρμενίας· Ἀνὴρ ἀποστολικος τῶν καθ' ἡμᾶς εἰς τὸν χορὸν τῶν ἁγίων μετατεθεὶς, ἀπειληφὼς τὸ βραβεῖον παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πρεσβεύων διὰ παντὸς ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων σωτηρίας, μεθ' ἧς καὶ ἡμᾶς ἀξιώσειεν Χριστός· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ ἡ προσκύνησις σὺν τῷ Πατρί, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

D

Ex viva calce illæsus evadit,

17 Trajanus dixit: Principatum habes in philosophando; ceterum sacrifica Jovi: nam crucifixus non est Deus. Phocas dixit: Audisti vocem Crucifixi, et horruisti. Si autem commotus fuerit contra te, quis resistet illi? Nam comminatio illius liquefacit montes, et ira illius frangit mare. Trajanus dixit: Nescis, quocum loquaris, et contra quem habeas? Phocas dixit: Quia scio, contra quem habeam, non sacrifico. Aliud a me nihil audies; fac, quod vis: hoc confiteor, quod Christianus sum. Trajanus dixit: In vivam calcem te jubeo injici, et videbo, an Deus tuus te sit erepturus. Cum autem injectus fuisset, mansissetque tribus horis, eduxerunt illum sicut recenter injectum.

et in fervens balneum injectus placide expirat.

18 Trajanus dixit: Balneum propter te succensum est tribus diebus, quod nemo aperuit. Illuc igitur te jubeo injici. Et jussit illum conjici in balneum. Phocas autem faciens signum Christi intravit in balneum. Erat vero balneum sicut æs ex igne micans *e*. Et stans cœpit laudare Deum dicens: Gratias ago tibi, Domine, quod propter nomen tuum habitus sim dignus vinculis, carcere, tormentis et tentationibus multis. Nunc, Domine, mitte angelum tuum, et erue me ex manibus Trajani, nequando dicant gentes: Ubi est Deus ipsius. Postquam autem orasset et respondisset Amen, tradidit spiritum suum infra solis occasum. Jussit autem Trajanus aperiri balneum, et invenit corpus beati Phocæ quasi nardum spirans, sicut unguentum pretiosum, et compactum velut crystallus; balneum vero acsi numquam accensum fuisset. *e* E

Apparens Trajano mortem prædicit.

19 Videns Trajanus corpus beati Phocæ, prædicavit apud suos milites patientiam fidei illius dicens: Vere non est alius Deus, nisi solummodo, qui est in cœlis. Et timidus ac tremefactus exiit e balneo. Beatus Phocas apparens ipsi ante vestibulum dixit: Trajane tyranne, vade in præparatum tibi locum, in abyssum magnam, in ignem æternum. Mihi enim apertus est paradisus deliciarum; tibi vero apertus est infernus et idolis tuis. Non est tibi indulgentia ulla præter trium dierum: multum enim sanguinem justum effudisti. Trajanus autem abiit in palatium suum horrens, ac febri correptus; et cum cecidisset in lectulum suum, vermium cibus factus, exspiravit.

Posthuma S. Phocæ gloria. F

20 Cum talem vitam, taleque certamen sustinuerit beatus Phocas, celebratur usque ad hodiernum diem *f* primus gubernator nautarum, qui in Ponto sunt, celebrisque est in toto mundo. *f* Cujus certaminis testimonium gloriosum est in partibus Armeniæ. Vir apostolicus eorum, qui existunt nostro tempore, in chorum Sanctorum translatus, qui a Domino nostro Jesu Christo præmium recepit, qui orat semper pro omnium salute, qua etiam nos dignetur Christus, cui gloria et potestas, et adoratio cum Patre et sancto Spiritu nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *In Ms. Viennensi S. Petri vitiose ponitur* Asclepio *pro* Æsculapio.

b *De arte nautica sancto* Phocæ *adscripta, sat multa dixi in Commentario prævio.*

c *De interpretatione vocis* βιωθάνατος *fuse scribit Puricellus in Dissertatione Nazariana cap.* 26. *Ego juxta verisimiliorem sensum eam hic interpretatus sum.*

d *In Ms. Viennensi hic centurio vocatur* Chrispinianus; *in Ms. autem Trevirensi* Crispianus; *et in Ms. Rubeæ vallis* Crispinus.

e *Vult significare, balneum omnino bulliens fuisse.*

f *Auctor*

A f *Auctor qui antea se ejus martyrio præsentem fuisse asseruerat, hic aliquo modo si videtur prodere, cum non soleamus dicere, alicujus Sancti memoriam perseverare* usque ad hodiernum diem, *nisi magnum temporis intervallum intercesserit. Tunc autem istius* Phocæ *memoria debebat esse recens. De omni civitatis clero publice advocato, aliisque vix credibilibus nil hic annotavi : nam de iis in Commentario prævio generatim satis dixisse mihi videor.* D

DE S. HERACLA

PATRIARCHA ALEXANDRINO.

J. B. S.

SYLLOGE

De gestis et cultu.

B

ANNO CCXLVI.

Præter dicta in tractatu de Patriarchis Alexandrinis

In *Tractatu Historico-chronologico de Patriarchis Alexandrinis ante tom.* v *Junii, præmissa varia nominis hujus apud Græcos, Coptos et Habessinos efformatione, a pag.* 23 *non nulla expendimus ad* S. Heraclam *spectantia, præsertim, ut ibi locus erat, ad episcopatus durationem inter chronologos controversam, quæ, ne dicta cogamur repetere, hic pro insertis haberi cupimus; uti et illa quæ successor ejus Dionysius de ipso narravit, habesque ibidem num.* 136. *Cetera ex lib.* 6 *Eusebianæ historiæ accipienda, paucis hic digerenda suscipimus, fragmenta scilicet, viri ferme doctrinam potius quam gesta in patriarchatu ornantia : nam de hisce nihil memoriæ traditum esse, jam in prædicto Tractatu satis monuimus. Neque resumenda aut hic iterum refellenda sunt Eutychii Alexandrini commenta in Annalibus suis Arabicis, a Pocockio latine versis, pag.* 332, *circa originem nominis* Papa, *unde sua hausit Echellensis : de iis enim abunde egimus in Parergo* S. Heraclæ *subjuncto a pag.* 25. *Quod autem idem somniavit Eutychius, Patriarchas Alexandrinos aliter quam alios Episcopos ordinatos fuisse, discussum est Parergo* I *a pag.* 9. *Porro de cultu* S. Heraclæ *apud Coptos, ex eorum Hagiologiis dicta item omnia sunt quæ dici potuere : ut hic reliqui nihil supersit, nisi ut Eusebii sententias aliquot, et brevia Martyrologiorum nostrorum elogia colligamus.*

C

supersunt aliqua elogia,

2 *Inter celeberrimi Origenis discipulos primas tenuisse constat par fratrum nobile et inclytum, ambos germanos, Plutarchum et* Heraclam : *istum insignem Martyrem de quo actum est* XXVIII *Junii hunc postmodum ad sedis Alexandrinæ thronum evectum, quem sic breviter in Origene suo laudat noster Halloix pag.* 12, *in cujus verbis nihil reprehendendum hic existimo, tametsi norim librum ejus prohibitum esse donec corrigatur. Sic habet :* Frater Plutarchi germanus fuit Heraclas, insigni vir doctrina, et Origenis quidem in philosophiæ studio haud ita pridem condiscipulus, et quinquennio ante ipsum in eo studio versatus, sed tamen paulo post, ejusdem Origenis in Catechesi secundus auditor, et vitæ imitator, deinde et in docendo adjutor, postremoque Alexandriæ episcopus exstitit. *Sed Eusebium ipsum audiamus, qui exposita immani Christianorum, furente Severo, Alexandriæ laniena, in qua Origenis parens Leonides illustre fecit martyrium, sic libri sexti caput* 3 *exorditur :* Interea vero cum nemo superesset Alexandriæ, qui tradendis fidei nostræ rudimentis operam daret omnibus ob persecutionis metum pulsis ac fugatis, quidam ex gentilibus ipsum *(Origenem)* scholæ etiam tum vacantem atque affixum, ut de se alicubi scribit, adierunt, verbum Dei ex eo audituri. Inter quos primum fuisse testatur Plutarchum, qui post vitam honeste transactam, sacro etiam martyrio coronatus est; secundum Heraclam ejusdem Plutarchi fratrem, qui cum ipse quoque philosophicæ vitæ ac distinctioris cujusdam disciplinæ documenta plurima apud ipsum præbuisset, post mortem Demetrii, Alexandrinæ urbis episcopatu dignus est habitus. E

ex Eusebio, Hieronymo,

3 *Huc spectant verba S. Hieronymi de scriptoribus eccl. cap.* 54, *ubi Origenis encomio interserit,* Heraclam presbyterum, qui sub habitu philosophi perseverabat, adjutorem sibi fecisse κατηχήσεως, qui quidem et post Demetrium Alexandrinam tenuit ecclesiam. *Plusculum in hac re noster Halloixius pag.* 23 : Quo circa, adigente necessitate, universam hanc multitudinem bipartito divisit : atque hos quidem, qui primis fidei elementis imbuendi erant, Heraclæ, suorum principi discipulorum, imbuendos attribuit, viro cum sacrarum litterarum perquam studioso, tum etiam philosophiæ aliarumque scientiarum disciplinis egregie instructo. *Hæc vero quam apposite ex Eusebio desumpta sint, patet ex ejus capite* 15, *quod integrum subjicimus :* Cum autem animadverteret *(Origenes)* se nequaquam sufficere ad quietiorem rerum divinarum contemplationem, et ad sacræ Scripturæ scrutationem atque interpretationem, simulque ad institutionem eorum, qui ad ipsum accedebant, per quos ne respirare quidem ipsi licebat, cum alii super alios a primo lucis exortu usque ad vesperam scholam ejus frequentarent; divisa omni auditorum multitudine, Heraclam ex familiaribus suis deligens, virum rerum divinarum studiosum, et alioqui doctissimum, nec inexpertem philosophiæ, in docendi officio socium sibi atque administrum adjunxit. Et huic quidem institutionem eorum qui primis adhuc imbuerentur rudimentis, mandavit; sibi vero perfectiores docendos reservavit. F

Origine et aliis,

4 *Eximiam sancti Patriarchæ eruditionem, atque philosophiæ cum profanæ tum potissimum Christianæ, quam ab Ammonio hausisse volunt, insignem peritiam ita laudat Origenes apud eumdem Eusebium cap.* 19, *ut ejus atque Pantœni (de quo ad* VII *Julii egimus) exemplo sese tueatur adversus malevolorum obloquia, quod Græcanicis disciplinis nimium studii impenderet. Ejus verba sunt pag.* 221, *editionis Valesianæ, quam sequimur :* Atque hoc fecimus, tum Pantœni illius, qui ante nos multis

profuit,

AUCTORE J. B. S.

profuit, exemplum secuti.... tum Heraclæ, qui nunc inter presbyteros Alexandrinæ sedet ecclesiæ; quem ego apud magistrum philosophiæ reperi, quintum jam annum ei operam dantem, priusquam ego hujusmodi doctrinam auscultare cœpissem. Atque idcirco cum vulgari veste antea usus fuisset, ea deposita, philosophicum induit habitum, quem etiamnum retinens, Græcorum libros studiose evolvere non desistit. *De habitu philosophico hic commemorato pluribus agit Baronius in Annalibus occasione pallii Tertullianæi ad annum* 197, *a num.* 15, *quæ hic nobis explicanda non sunt, non magis quam minutiæ aliæ, hinc inde occurrentes, quod illæ locum suum jam pridem invenerint, aut porro alibi reperturæ sint : sufficiat id exequi quod proposuimus, ut ea ponamus sub oculos quæ de* S. Heraclæ *gestis ab Eusebio litteris breviter consignata sunt.*

quæ ferme collegit noster Halloix.

5 *Pari autem sanctitatis ac doctrinæ laude floruisse* S. Heraclam, *inde omnino conficitur, quod* Alexandriæ, post mortem Demetrii, ministerium susceperit ecclesiæ, *de qua re jam in præfato Tractatu satis disputatum est. Liceat adjungere Halloixii verba pag.* 41, *ubi relatis Demetrii simultatibus, non solum* S. Heraclæ *doctrinam, sed et præclarissimas virtutes merito prædicat.* Nam digresso, *inquit,* Alexandria Origene, alii illic supererant viri virtute atque doctrina præclari, et illi quidem disciputi, atque ad præstandas magistri vices tam apti, ut haud multum desideranda jam esset ejus inibi præsentia. Hi autem fuerunt Heraclas, cujus ante facta mentio, et Dionysius Alexandrinus, quorum ille mox in Origenis locum successit, et Dionysius in Heraclæ : ambo tam illustres, qua nomine eruditionis, qua sanctitatis, ut alter alteri in Alexandrino patriarchatu postmodum successerint; Dionysius Heraclæ, Heraclas Demetrio. *Neque vero eximiam* S. Heraclæ *nominis claritatem aliter melius probare potuit Eusebius, quam dum cap.* 31, *agens de doctissimo Africano ejusque opera enumerans, ita narrat :* Ejusdem Africani quinque de Chronographia libri accuratissime compositi ad nos etiam pervenerunt; in quibus se Alexandriam profectum esse testatur, ob maximam omnium famam atque existimationem de Heracla. *Atque hoc unicum elogium est quod ei in Martyrologio suo adscripsit Usuardus, solus et primus, cum antiquiorem hactenus non noverimus qui de* S. Heracla *in Fastis sacris memoriam egerit. Hic ejus genuinus est textus :* Alexandriæ, sancti Heracleæ antistitis, ob cujus opinionem celeberrimam memorat se Africanus historiographus, ad eum properasse ; *quæ ferme eadem in hodierno Romano leguntur.*

Quid de ipso habeant Martyrologia.

6 *In nostris ad Usuardum observationibus hoc die, jam pridem fassi sumus, et porro fatemur, nos nullum Martyrologum eo vetustiorem aut ei synchronum reperisse qui de* S. Heracla *meminisset ; ne id quidem discernere tum potuisse, quod nec hactenus deprehendimus, cur hunc potissimum diem signando Sancto Usuardus selegerit, cum nihil minus verisimile sit, quam ipsum hoc die obiisse, ut in dicto toties Tractatu pluribus demonstratum invenies. Quod vero ibidem indecisum reliquimus num.* 142, *fueritne* Heraclas *ipse Origeni adversarius ; nihil occurrit hactenus unde liquido dirimatur. De cetero abest etiam tam celebris Patriarcha ab omnibus Bedæ et Flori auctariis; binis Adonis codicibus, Morinensi et S. Laurentii Leodii adjectus amanuensium licentia, qui ipsum ex Usuardo, et ipsis quidem Usuardi verbis illuc transtulere. Codices Usuardinos sigillatim hic percurrere, nihil omnino juverit; recentiores porro Maurolycus, Felicius, Galesinius et alii, nihil, notatu dignum adjiciunt : quæ autem addidit Canisius de sex annis episcopatus prævie refutata sunt. Demum unde auctor Florarii Ms. eruerit, aut potius divinaverit, Africanum ad* S. Heraclam *properasse anno* 232, *quærere supersedeo. Atque hæc sola sunt quæ præter alibi dicta de* S. Heracla *fideliter tradita reperimus : mirari postremum liceat, in nullis Græcorum Menæis, Menologiis Synaxariis aut aliis tabulis, alias Sanctorum ignotorum satis feracibus, Sancti hujus memoriam consignatam esse.*

J. B. S.

DE S. JUSTO CONFESSORE

CAMBONE IN BITURIGIBUS GALLIÆ.

SYLLOGE

De synonymis et cultu.

SECULO III.

Ex tabulis Bituricensibus

De *synonymis Sanctis sub* Justi *nomine non semel hoc die sermo recurrit.* S. Justi Trevirensis *solus cultus utcumque asseri potuit ; de altero Constantinopolitano seu Romano, vetustis Martyrologiis æque ignoto, confusiones variæ, non usquequaque religiosæ, explicandæ et conciliandæ fuerunt.* Justum Lugdunensem, *in sacris tabulis certatim signatum, ad propriam festivitatem, nempe ad diem* II *Septembris in Prætermissis rejecimus. Superest* Justus *alter, quem nobis pro hoc die suggessit Castellanus in Martyrologio universali, his verbis :* Prope Cambonem in Biturigibus, S. Justi confessoris, S. Ursini in stabilienda *istic* fide collaboratoris, *ubi ad marginem notat annum circiter* 289, *de qua epocha seu ætate disquirendum erit ad Acta S. Ursini* IX *Novembris, quo in Romano ponitur, vel* XXIX *Decembris, quo ipsum colunt Bituricenses. Non ignoravit* S. Justum *Saussayus,*

A *sayus, at eum transtulit in Supplemento ad* III *Non. Novembris sic scribens :* Ad Utricionem fluvium prope Bituricas, natalis S. Justi martyris, qui cum beato Ursino episcopo [socius] ad urbem Bituricam proficiscens, milliario nono ab urbe dissitus migrasset ad Christum, ab eodem S. Ursino condigne sepultus est, in orientali plaga urbis. *Est quod Labbeo æque ac nobis in eo elogio displiceat; præterquam quod, ut jam dicebam, alio die ipsum retulerit, quam quo a Bituricensibus colatur, ut mox etiam ex laudato Labbeo patebit, cujus elogium historicum omnia complectitur, quæ de* S. Justo *memoriæ tradita invenit.*

de cultu dubitari non potest.

2 *Pro cultu stant etiam Kalendaria Mss. Bituricensia, in quibus diserte ponitur ut colendus hac* XIV *Julii Officio trium lectionum, quas hic describere non licet, cum ecclesiæ istius integrum Breviarium in Museo nostro non exstet. Supplebit* IV *lectio S. Ursini descripta ex editione anni* 1625 *in hunc modum :* Beatus Ursinus cum discipulo meritis et nomine Justo, ad annuntiandam Christi fidem Bituricas missus, primus illic episcopus destinatus est. Contigit autem, eumdem Justum infirmari, vitamque hanc cum meliori commutare, B antequam ad civitatem Bituricensem pervenirent : idque in vico, nono milliario ab urbe distante, qui exinde S. Justi nomen retinuit. *Catherinoti Sanctuarium Bituricense pag.* 33, *nihil magnopere novi adfert, in eo tamen a Castellano dissentiens, quod Sanctum, quem* martyrem, *ratione satis frivola, appellari posse ait, mortuum velit circa annum* 251, *ac S. Ursini diaconum fuisse, eo argumento, quod episcopi absque diacono numquam procederent. Quod autem alicubi, nempe apud Saussayum signetur* III *Novembris, id de aliqua translatione accipiendum existimat; qua occasione epiphonema pronuntiat Catherinoto dignum; nimirum æque difficile esse Martyrologia concordare atque horologia, quasi in illis componendis ætatem trivisset, atque adeo in quærendo* S. Justo, *cujus non puto ullam usquam in vetustis Martyrologiis memoriam reperisse. Hæc de* S. Justi *cultu dicenda habuimus, cetera quæ reperiri potuere dabit*

AUCTORE J. B. S.

ELOGIUM HISTORICUM

Ex Vitis Sanctorum Bituricensium.

Apud Labbeum Bibliothecæ Ms. tomo 2, pag. 410.

De gestis paucula habet Labbeus

Sanctus Justus, cum sancto Ursino Roma profectus, nondum Bituricas venerat nuntiandæ fidei causa, cum gravi morbo correptus, nono ab urbe milliario decessit e vivis, et a magistro sepulturæ mandatus in loco, qui ripæ Avarici seu Utrionis imminet, medio itinere inter Bituricensem urbem et Regiodunum, ab eoque nomen accepit, *Saint Just entre Bourges et Dun-le-Roy, sur la rivière d'Auron ;* cum antea, si fas est credere, urbs nova, seu Novabella diceretur. Inde, successu temporis, venerandum sancti Confessoris corpus translatum est in ecclesiam, quæ cum antea, in honorem S. Symphoriani martyris erecta fuisset, cognomen postmodum mutuata est a S. Ursino, cum anno circiter DLXX, e proximis vineis, præsentibus SS. præsulibus Probiano Bituricensi, et Germano Parisiensi fuisset cum maximo honore primi Biturigum apostoli corpus in suburbium Bituricæ civitatis deductum. Summarium hoc excerpsimus tum ex vetustissimo Bituricensis ecclesiæ Breviario, tum ex aliis historiæ Biturigum nostratium monumentis. Hoc quoque tempore, XIV Julii die, recolitur quotannis memoria S. Justi in tota Biturigum diœcesi, sub titulo et nomine confessoris ; ideoque mirum mihi prorsus visum est, quod in Supplemento Martyrologii Gallicani adscriptum legitur : III Non. Novembris, apud Utricionem, etc., *uti supra ex Saussayo descripsimus.* Hæc ibi, *inquit Labbeus,* quæ pluribus non vacat excutere ; *neque nobis integrum est, tacentibus monumentis Bituricensibus, plura hisce adjungere.* E

C

DE S. ONESIMO THAUMATURGO.

F

Ex Synaxariis Græcis.

SUB DIOCLETIANO.

Memoria Sancti; versiculi,

Onesimus *hodiernus* Thaumaturgus *sacris tabulis inscriptus legitur in Menæis impressis cum suo Indice Ms.; sed absque elogio, quod ei aptatur in Menæis Ambrosianis. De eodem præterea meminerunt Menæum Chiffletii, Maximus Cytherorum Episcopus, et uterque Codex Taurinensis. Supplementum ad Menæa impressa pluries nominatum sic canit :*

Ἐλαφρὸν ἦρα φορτίον σὸν ἡδέως
Μεθ' οὗ σὸς Ὀνήσιμος ἥκω σοι, Λόγε.
Onus leve tuum, Christe, suaviter tuli,
Onesimus ad te venio nunc quocum tuus.

logium.

2 *Lusus est in* ὄνος, asinus, *quasi ab* ὄνημι, juvo : *unde* Ὀνήσιμος *hic. Basilianum sic Sanctum laudat :* S. Onesimus e civitate Cæsareæ Palæstinæ oriundus fuit imperio Diocletiani, parentum piorum filius; qui, ut sermo est, ab Angelo baptizati, de conceptione filii sui præmoniti, et nomen ejus edocti fuerunt. Postquam natus esset et educatus in disciplina et institutione Domini, digressus ad unum e monasteriis, quæ sunt Ephesi, in quo degebant ascetæ octoginta, monachus est factus ; contendebatque supra naturæ humanæ vires. Parentes vero ejus, dum lugebant ejus absentiam, cæci facti sunt. Exorta autem persecutione in Christianos, cum monachi omnes fugerent, ipse quoque domum suam repetiit, ut peregrinus ; ubi parentibus quidem visum reddidit, at se ipsum eis non manifestavit; sed scriptis in charta rebus ad se spectantibus, et impositis uni e fenestris, petiit Magnesiam : ubi patratis multis miraculis, ad Deum migravit. *Similia narrantur in Menæis bibliothecæ Ambrosianæ ; cum addito, non tantum ipsum fuisse* e Palæstina, *sed etiam* ἐκ κόμης, *(lege* κώμης) Καρίνης, *id est,* e pago Carines.

DE

A D

DE S. CYRO

J. B. S.

CARTHAGINENSI EPISCOPO.

Ex Martyrologio Romano.

XIV JULII.

Fontem assignamus ex quo S. Cyrus *a nobis desumi debuit, cum in nullis aliis Fastis, tum Græcis tum Latinis usquam notus sit, ut merito suspicemur, eum a Baronio aut altero aliquo istius Martyrologii revisore insertum primo fuisse his verbis :* Carthagine, sancti Cyri episcopi, in cujus festivitate sanctus Augustinus de eo sermonem ad populum habuit. *Neque vero in annotationibus suis Martyrologium ullum citavit Baronius, ex quo eum acceperit, quod ex verbis ejus manifestum est, ita enim loquitur :* Possidius in Indiculo cap. 8 tradit S. Augustinum de eo tractatum habuisse ad populum. *Tota igitur auctoritas qua nititur hæc Martyrologii Romani annuntiatio est penes solum Possidium, qui in dicto Indiculo per hæc verba :* De depositione Cyri episcopi Carthaginis, *ita Cyrum istum depinxisse videtur, ut de eo ad populum dixerit S. Augustinus, licet interim tractatus iste seu sermo nusquam assignetur; in novissima vero operum ejus editione per monachos Congregationis S. Mauri tomo* 10, *col.* 197, *non una adducatur varia lectio quarum alia* Quirinum, *aliæ* Quirum *indigitent, ut diversus scriptionis, forte abbreviatæ, modus facile in errorem inducere potuerit. Scio, laudatum Baronium in Annalibus ad annum* 303, *num.* 73, *pro eodem* Cyro *pugnare, eoque adducere ipsammet Martyrologii Romani auctoritatem ; verum reponere quis posset, hoc ferme esse quod aiunt, principium petere, seu idem probare per idem.*

De hoc Sancto satis certi non sumus,

B

2 *Nodi solutio pendet ab eo quod indicare voluit Possidius, in quo verosimiliter vetus aliqua abbreviatio, nominis fortasse S. Cypriani, ansam dederit Cyrum efformandi, qui donec aliunde notus sit, non videtur ex eo solo capite omnimode subsistere; ipso Baronio non parum laborante ut ei locum inveniat in serie episcoporum Carthaginensium. Rem dubiam damus ut dubiam, at non dubitavit Castellanus ad Romani marginem adjicere ;* esse nomen S. Cypriani in Possidio abbreviatum, male ab iis lectum, qui pro alio ipsum accipientes, hanc ei diem pro arbitrio elegerunt. *Id in hac observatione certissimum est, huic diei adscriptum* Cyrum *illum pro mero libitu, cum de ejus ætate, gestis aut mortis die nihil prorsus sciatur. Sitne porro* Quirinus, Quirus *aut affinis alius, in medio relinquimus, donec lucis paulo certioris aliquid alicunde accedat.*

ex Possidii Indiculo.

E

DE SANCTIS MARTYRIBUS AFRICANIS

C

PAPIA ET DONATO

F

J. B. S.

Ex Martyrologiis.

XIV JULII.

Duos hic Martyres Africanos jungimus, tametsi in multis codicibus Hieronymianis solus ferme compareat Donatus, *a Blumiano, aliquibus minoribus, Notkero, et uno alterove Usuardino auctiore in feminam* Donatam *transformatus. Lucensis et Corbeiensis annuntiatio clara est :* In Africa, Donati; *atque hæc in binos codices Usuardinos transiit, quos habes in nostra editione. At vetustius Epternacense saltem pro duobus fert testimonium, legens :* Pridie Idus Julii, Papillæ, Donati, *ut certo intelligamus, non solum* Donatum *aut* Donatam *hoc die in Africa recoli; nisi quis suspicetur, amanuensem aliquem ex* Africa *formasse* Papillæ, *quod vix existimari potest. Ad evellendum scrupulum faciunt optimæ notæ codices, quos minores vocamus, Rhinoviense, Richenoviense, et Reginæ Sueciæ, in quibus disertissime legitur :* In Africa, Papiæ et Donati, *quam proinde lectionem prætulimus, rejectis etiam aliis Usuardinis codicibus, in quibus invenies,* Petri et Donati. *De solo Martyrum numero ac nominum varietate disceptari hic potest, cum de cetero ætas, gesta et martyrii genus plane ignorentur, ut in hujusmodi Martyrum classibus evenire, notissimum est.*

DE

A D

DE SS. MARTYRIBUS ALEXANDRINIS

ANTIOCHO, MARIO, DAGIONO, MENESIDEO, NAMORE, MAMMARO, PETRO ET GUMMO.

Ex Hieronymianis. J. B. S.

XIV JULII. P*ure Hieronymiana est proposita Martyrum classis, cum hac sola differentia, quod Corbeiense nomina aliqua corruptiora exhibeat, ut* Anthioti *pro* Antiochi, *quod Epternacensis exprimit* Antioci ; *nos lectionem Lucensis secuti sumus. Prædictum Corbeiense habet* Dagiona, Numoris, *et postrema duo nomina in unum confundit* Petrigummi. *In Epternacensi est* Menesidie, *in Lucensi* Gumni ; *in Blumiano autem paulo major variatio per nominum conjunctionem et divisionem.*

B

Ceterum satis conveniunt majores codices omnes in numero, qni in minoribus ad duos aut tres contrahitur, ut patet ex iis qui a nobis editi sunt tomo VI *Junii. Notkerus, horum aliquem secutus, scripsit :* In Alexandria, nativitas sanctorum Martyrum Mammarii, Petri et aliorum ; *Castellanus vero ex omnibus unum selegit* Manesideum, *quem hac die in tertia sua classe collocaret :* Alexandriæ, sanctorum martyrum Menisidei et aliorum, *quos haud dubie ex Florentinio accepit.*

E

DE S. HERACLIO MARTYRE.

Cultus apud Græcos. J. P.

XIV JULII. Q*uam certo hic sanctus Martyr in pluribus Synaxariis ignotus est, tam diserte signatur in Menæo Chiffletii. Hæc in Supplemento ad Menæa impressa Sirmondo-Chiffletiano :* Ὁ ἅγιος Ἡράκλειος ἐπίσκοπος ῥοπάλοις τυπτόμενος τελ. *Id est :* Sanctus Heraclius Episcopus fustibus cæsus martyrium consummat. *Deinde ipsi duobus sequentibus versiculis, quos more nobis usitato latine reddo, applauditur :*

Τὰς ἐκ ῥοπάλων Ἡράκλειος αἰκίας
Ὡς Ἡρακλῆς ῥόπαλον αὐχήσει τάχα.
Heraclius dum patitur ictus fustium
Mox fert triumphos, ut tulit clava Hercules

Alluditur ad Heraclium *et* Herculem, *ac rursum ad* τὸ ῥόπαλον, *quod in priore versu fustem aut clavam significat, qua* S. Heraclius *interemptus fuerit; in secundo autem clavam Herculis denotat.*

C F

DE S. PETRO EPISCOPO CRETENSI.

Cultus apud Græcos. J. P.

XIV JULII. M*enæum Chiffletii hunc sanctum Episcopum habet ; uti etiam notissimum e præcedentibus diebus Supplementum ad Menæa impressa, quod ipsum annuntiat hisce verbis :* Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ὁ ἅγιος Πέτρος ἐπίσκοπος Κρήτης ὁ νέος, τοὺς πόδας ἐκκοπεὶς τελ. Eadem die (14 *scilicet Julii*) sanctus Petrus, Episcopus Cretæ junior, pedibus præcisus martyrium obit. *Ex apposito* Sirm. *colligo, hæc desumpta esse e Synaxario Sirmondi. Ejus triumpho versiculis istis applauditur, qui ex Græco Latine ita sonant :*

Ἀπροσκόπως ἔχοντα τὸν θεῖον Πέτρον
Ἐζημίωσαν τῶν ποδῶν ἀφαιρέσει.
Sanctus, nihil qui scandali cuiquam dedit,
Præcisione plectitur Petrus pedum.

Quantum assequor sensum poetæ, videtur alludere ad illud Evangelicum : Si autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te, abscide eum, et projice abs te. *Matth.* 18. *Quod scandalum cum non dederint pedes sancti Martyris, significat, eum immerito pedibus mutilatum fuisse.*

A D

DE SS. AQUILA ET HILARIO

MARTYRIBUS.

J. P.

Notitia ex Synaxariis Græcis.

XIV JULII.

Sancti isti bini Martyres Aquila *et* Hilarion, *seu* Hilarius, *notantur in codice Taurinensi* β, *Menæo Chiffletii, ac Supplemento alias pluries memorato, e quo discimus illos* λιθοβοληθέντες τελ. Lapidibus appetitos martyrium consummasse. *Quod mortis genus clare etiam exprimunt versiculi, ibidem appositi, quos huc more nobis usitato Latine redditos transcribere placuit:*

Τὸν Ἱλαριον, καὶ τὸν Ἄκυλαν λίθοις
Ἄνδρες πλάνοι κτείνουσιν, οἷς θειοὶ λίθος.
Aquilam et Hilarium subdoli occidunt viri,
Imbre lapidum ; qui pro deis lapides colunt.

Illos Sanctos præterea refert Menæum Mazarinianum, eosdem duos, quos modo memoravi, versiculos canens.

B E

DE S. JUSTO

CONFESSORE TREVIRENSI.

J. B. S.

Ex Molano et Officiis ipsius ecclesiæ.

XIV JULII.

Quem in prima, eaque longe præstantiori Usuardi editione neglexerat aut ignoraverat Molanus, posterioribus suis Sanctum aliquem Trevirensem inseruit: Apud Trevirim, S. Justi confessoris; *acceptum, procul dubio, ex Florario Sanctorum Ms., toties a nobis citato, et porro citando, cum nullus ante ipsum, nullus post ipsum de* Justo *isto Trevirensi meminerit, nequidem ampliores codices Colonienses, nec ipsum Martyrologium S. Martini Trevirense, quamvis non paucis popularibus, et Belgicis Sanctis auctum : neque aliunde Molanus eruere eum potuit; neque ex recentioribus ullum, excepto Galesinio, reperire* C *licuit, qui Molanum in eo imitaretur, Castellano nullum* Justum *Trevirensem agnoscente. Quantum nobis negotii facessiverint varii hodierni* Justi, *ex dictis satis patet : hunc aliis inter prætermissos adjunxissem, nisi me potissimum movisset aliqualis Lectionarii Trevirensis, anno* 1645 *editi, et alibi non semel memorati, auctoritas, in cujus Kalendario ad* XIV *Julii, post S. Bonaventuram expresse ponitur :* Treviris, S. Justi confessoris Trevirensis, *et rursus in ipso ordine, ac eodem die :* Justi confessoris Trevirensis. Lectio tertia de Communi. *Satis vaga ea fateor, at certe receptæ alicujus venerationis testimonia, quibus cultum, saltem aliqualem satis probari existimo; quidquid de cetero scriptores Trevirenses ipsi satis ostendant, ætatem et gesta Sancti sui* Justi, *quicumque is fuerit, penitus* F *esse obliterata.*

DE SS. RUFINO ET AVENANTIO

CONFESSORIBUS

SARZANI APUD DERTONAM IN ITALIA.

J. B. S.

Ex Ferrario.

XIV JULII.

Binos hosce Sanctos, Martyrologiis omnibus eatenus incognitos, suggessit hoc die Ferrarius ex tabulis ecclesiæ Dertonensis, quæ per diœcesim universam, *inquit,* illorum memoriam hoc die recolit, *et quidem Officio duplici, ut habet in Catalogo generali. Notat enim hic,* diem natalitium una cum gestis illorum ignorari; hoc autem die eorum inventionem celebrari. *Unde postmodum in dicto Catalogo generali scripsit :* Sarzani apud Dertonam, inventio sanctorum confessorum

A fessorum Rufini et Avenantii. *Ita testanti et de stabilito ibidem constantique cultu fidem facienti, credendum omnino putavimus, atque adeo ex ejus solius ipsius testimonio, ejusquemet verbis breve eorum elogium hic describimus. Sic habet :* Rufinus eremita cum Avenantio discipulo in valle, per quam fluviolus decurrit, apud Sarzanum castrum agri Dertonensis vitam egit solitariam, quæ Vallis S. Rufini usque in præsentem diem nominatur. Quorum corpora cum diu latuissent, inventa cum hujusmodi marmorea inscriptione : HIC JACENT CORPORA SS. RUFINI ET AVENANTII, in opportuniorem et decentiorem locum parochialis ecclesiæ translata sunt, et præcipua veneratione coluntur. *Hæc pauca ex sola Ferrarii fide, eos in Catalogo generali inserentis.* AUCTORE J. B. S.

DE S. JUSTO MARTYRE

CONSTANTINOPOLI.

Ex Synaxariis Græcis, et Martyrologio Romano.

J. P.

B XIV JULII.

Cultus ex Synaxariis; elogium ex Basiliano;

Varia Synaxaria hunc nobis Martyrem exhibent, videlicet : Menæa impressa cum suo Indice Ms., Maximus Cytherorum Episcopus, ac Menæum Chiffletii; quibus addendum Synaxarium Basilianum, e quo passionem sic reddo Latine : Sanctus martyr Justus e civitate Romana oriundus fuit. Dum vero militaret in ordine numerorum, reversusque esset ex bello, videt crucem crystallinam, et e cruce audit vocem exeuntem, sibique dicentem, ut idola relinqueret, et in Christum crederet. Romam itaque profectus, facultatibus suis in pauperes distributis, sibi vacavit, Christi fide exultans. Quod cum Tribuno innotuisset, comprehensus ab illo est. Dumque non posset adduci, ut Christum abnegaret, vinculis constrictus ad præfectum Magnentium missus est. Et quoniam magis Christi fidei inhæreret, crudis loris cæsus, et ignita galea capite indutus, postea nudo corpore super focum carbonibus accensum expansus; et tandem in magnum caminum ignis injectus, spiritum suum Deo tradidit.

quid Martyrologium Romanum :

2 *Similia habet Sirletus; addens in fine,* ejus sanctum corpus integrum permansisse, ne pilo quidem læso ab igne, in quem fuerat injectus. C *Atque hinc transiit in Martyrologium Romanum, sic eum referens :* Romæ S. Justi militis sub Claudio tribuno, qui apparente sibi divinitus Cruce, credidit in Christum; et mox baptizatus, omnia sua pauperibus erogavit. Tentus deinde a Magnentio præfecto, verberari nervis, galea ignita contegi, et in rogum immitti jussus, nec in capillo quidem læsus, in confessione Domini tradidit Spiritum. *Menæa impressa, plurimum alioquin consona, omittunt apparitionem Crucis; habentque etiam in fine, quod* ignis nec pilum *Martyris* attigerit.

in quo loco colatur sanctus Martyr.

3 *Locus vero, in quo Sanctus colitur, notatur in Supplemento e Synaxario Sirmondi et Ms. Chiffletii, hodie etiam ipsum annuntiante :* Τελεῖται δὲ ἡ αὐτοῦ σύναξις ἐν τῷ ὀρφανοτροφείῳ. Celebratur autem solemnitas ejus in Orphanotrophio ; *de quo Cangius in Constantinopoli Christiana lib.* 4, *pag.* 165, *num.* XIX *varia congessit; contendens imprimis contra Codinum, non fuisse locum istum ædificatum a Justino Juniore et Sophia; sed ante Justini tempora extitisse. Ad hæc Zoticum quemdam, signatum in Menæis* XXXI *Decembris, primum illius curatorem fuisse, et primum, ut fertur, officii orphanotrophi inventorem. Ibidem præterea reperies, eumdem locum postea instauratum a Romano Argyro, ac deinde ab Alexio Comneno monachorum ac monacharum cellulis auctum, scholisque Grammaticæ ad pupillos et pauperum liberos litteris instituendos instructum; novis demum reditibus ditatum. Disces denique,* ex æde S. Pauli, quæ in ea stabat urbis regione, quæ vergit ad acropolim, ad quam inædificatum Orphanotrophium scribit Anna, *Alexii Comneni filia,* perspicue patet, illud esse Orphanotrophium, intra quod stetit ædes S. Pauli; *de qua agit dictus Auctor ibid. pag.* 114, *num.* XXI. *Accipe nunc versiculos, ex eodem Supplemento :* E

Μὴ θῦμα βαλεῖν εἰς τὸ βωμοῦ πῦρ θέλων,
Εἰς πῦρ Ἰοῦστος θῦμα βάλλεται ξένον.
Nolens per ignem mittere ante aram hostiam,
Mittitur in ignem Justus (en) nova hostia.

Quædam in Martyrologii Romani annuntiationem observationes.

4 *De tempore mortis, martyrii palæstra ac Imperatore, sub cujus regno illud contigerit, nihil habeo explorati. Annuntiavi eum Constantinopoli, non quod ibidem martyrium consummasse constet, sed quod memoria ejus ibi celebretur. In Basiliano Synaxario notatur quidem Romæ natus, at non passus.* F *Frustra ad Latinos confugias, ut plusculum aliquid notitiæ acquiras. Baronius in notationibus ad Martyrologium Romanum hoc unum refert, tradi eum a Græcis cum descriptione certaminis convenienter ad textum dicti Martyrologii. Unde ergo sanctum Martyrem Romam traxit? Rectissime observavit Castellanus in nota marginali ad textum sui Martyrologii Romani; Sanctum hunc* Martyrologis omnibus præcedentibus incognitum *fuisse. Plura jam pridem huc spectantia studiose notarat Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ :* Nulla extat apud Latinos scriptores hujus martyris mentio : neque Romæ ulla corporis reliquiarumve memoria reperitur. Et quod etiam dubitationem auget, nulla Imperatoris, sub quo passus est, in Actis illius commemoratio fit. Vereor ne potius alibi, quam Romæ coronatus sit. *Ubi vides fere compendio tradi, quæ hic notavimus.*

An Sancti reliquiæ Roma in agrum Mutinensem,

5 *Ludovicus Vedriani de Sanctis Mutinensibus a pag.* 179, *agit de* S. Justo M., *quem Roma accersit Trinanum, vulgo* Trignano, *in ducatu Mutinensi*

nensi

AUCTORE J. B. S.

nensi ad fluvium Dardagnam situm; et ibidem in ecclesia parochiali S. Petri Apostoli exuvias ejus sacras collocat; ac præter hunc diem XIV, *quo colitur, notat translationem ipsius summa cum solennitate ac frequentissimo populi concursu celebrari Dominica secunda Augusti, Martyris reliquiis suavem fragrantiam spirantibus. Sylloge martyrii, quam habet, conveniens cum iis, quæ nos supra ex Synaxariis atque Martyrologio Romano transcripsimus, satis indicat, ipsum agere de* Justo, *de quo hic quærimus; atque adeo obtinent hic argumenta, paullo ante prolata. Tum demum hæc, quæ nobis hactenus incredibilia apparent, ipsi credituri sumus, quando alicunde probaverit ea, quæ asserit. Nobis interim fixum manet, neque hic, neque alibi palpantes in tenebris duces sequi, nisi lucem prætulerint, ne veritas alicubi offendat.*

an in Hispaniam translatæ?

6 *At plus omnibus, si Superis placet, vidit Tamayus, in Martyrologio Hispanico die* XIV *hujus ista scribens :* In collegio Baëcensi in Bætica Fratrum SSS. Trinitatis Excalceatorum, depositio S. Justi Martyris, Romæ passi; cujus sacra pignora Hispaniam allata prædicti Ordinis Minister B Generalis isti collegio est eadem impartitus; ubi honorifice coluntur. *Translationem probat ex authentico testimonio, in quo notantur e cœmeterio S.* D *Calixti extracta corpora,* SS. Felicissimi, Maximi, JUSTI, Innocentii, Hilarii, Justini, Mauri, Feliciani, Hyacinthi, Vitalis, Alexandri, Gratiani, Joannis, Vincentii, Bonifacii, Valentini, Dionysii, Claudii, Valentini, Calixti MM.; et Sanctarum Concordiæ, Floræ, Fabianæ, Aureliæ, Restitutæ, Victoriæ, Candidæ, et Eugeniæ Virg. et Mart.; *e quibus Madritum delatis corpus* S. Justi *tradit Tamayus donatum collegio Baëcensi; et ita patere ex confecta distributione, excusa Madriti* XXX *die Martii* 1651. *Verum quis adeo cæcutit, qui non videat vel primo conspectu, hæc enumerari Sanctas Sanctosque anonymos ante extractionem, et post illam communibus Sanctorum variorum nominibus appellatos, quos baptizatos vocant? Deinde cum tanta sit multitudo Martyrum,* Justi *nomine nuncupatorum, de quibus sparsim in nostris Actis; quæro, unde scire Tamayus potuerit, hoc corpus fuisse potius* S. Justi, *de quo hic agimus, quam alterius? Quia Romæ passus, inquit; sed hoc refellitur ex jam dictis. Itaque cum* S. Justi *incerta sit palæstra, tempus mortis, Imperator, sub quo passus, locus, ubi quiescat; consequens est, Tamayum hic more suo* E *egregie hallucinari.*

DE SANCTO OPTATIANO

J. B. S.

EPISCOPO BRIXIENSI.

SECULO V.

Inter SS. Episcopos Brixienses Romano Martyrologio inscriptos,

P*lures Brixianæ ecclesiæ sanctos Episcopos, Fastis omnibus antiquioribus præteritos, Martyrologio Romano primum insertos fuisse, pridem observarunt Majores nostri, utpote cum de multis jam actum sit, et quidem diebus proxime fere sequentibus :* III *Martii de S. Titiano,* IV *de Paulino,* VII *de Gaudioso, aliis Gaudentio, hujus nostri* S. Optatiani *decessore; ubi rationem temporum non satis exactam, facile observavit Henschenius; quam cursim delibare satis habuit, se-* C *cutus potius scriptores Brixianos, quam ut ea operosius discuteret, quandoquidem et ordine et numero, quin etiam nominibus Catalogi inter se discrepent. Quod ut in hodierno Sancto pateat, est hic Joanni Francisco Florentinio, auctori Indicis Chronologici, anno* 1614 *Brixiæ excusi, et Ferrario in serie* XIV, *qui Ughello et Fayno dicitur* XVI. *Henschenii vestigiis insistere et nobis certum est, ætatem Sancti et in episcopatu successionem eorum arbitrio relicturis, sive floruerit ab anno* 440, *ut vult Ferrarius, silens de ejus obitu : sive ut alii malunt, ab anno* 450 *usque ad annum* 504, *cum nihil ad manum sit quo ea impugnentur, minus etiam quo stabiliri possint. De cetero autem cum* S. Optatiani *gesta oblivione ferme sepulta sint, nihil nobis superest, quam ut pauca scriptorum fragmenta hic breviter ob oculos ponamus.*

locum etiam habet S. Optatianus,

2 *In colligendis Brixianis istis Sanctis Romani Martyrologii revisoribus præluxisse Galesinium, mihi quidem indubitatum videtur. Citat hoc die Gypteca Episcoporum Brixiensium et Annales Capreolii; voluit dicere diptycha, seu potius Catalogos, et historiam Eliæ Cavreoli, in qua Sanctus vix plus quam de nomine obiter salutatur. At de recepto cultu hic disputandum non est, ubi primi Episcopi omnes sanctitatis titulo decorantur usque ad trigesimum secundum, uno solo excepto. Hodierna Romani Martyrologii annuntiatio hæc est :* Brixiæ, sancti Optatiani episcopi; *ad quam annuntiationem suam adjunxit Baronius hoc modo :* Vixit hic temporibus Valentiniani tertii Imperatoris, cum Romanæ Ecclesiæ præesset S. Leo Papa, cujus tempore interfuit Mediolanensi synodo sub Eusebio episcopo Mediolanensi, cujus exstat synodica, ab Episcopis, qui aderant, scripta ad S. Leonem, ubi in subscriptione Episcoporum pro Optatiano F Octavianus mendose legitur. Meminit ejusdem Rampertus episcopus Brixiensis in sermone de translatione S. Philastrii, septimumque hunc numerat a Philastrio. Huic successit Vigilius. *Hisce consonant jam dicti Catalogi, e quibus vix plura eduxeris quam quæ hic a Baronio tradita sunt, ut vide in laudato Florentinii Indice, cujus verba Baronianis aptanda sunt.*

de cujus gestis pauca supersunt,

3 *Addit porro Florentinius :* Ejus et S. Vigilii successoris reliquias, in æde S. Laurentii reconditas, anno MCCCCXCVII Bernardinus Fabius, Pharensis antistes, et eidem ecclesiæ præpositus, ex ara maxima vetustiore in novam transtulit; ab eadem postea muro inhærente extractæ, solennique supplicatione per urbem portatæ in augustiorem aliam, quam in medio choro Octavius Hermannius præpositus statuerat, illatæ sunt, anno MDXCVI. Celebratur pridie Idus Julii. *Habes hic præcipua quæ de* S. Optatiani *gestis aut posthuma gloria prædicari possunt; quæque Ferrarius hoc die in majori Catalogo contraxit, notans cum ceteris,* Episcopum Brixiensem, qui epistolæ synodali Eusebii episcopi Mediolanensis ad Leonem I Papam subscriptus legitur, Octavianum non Optatianum appellari;

A appellari; sed cum non magna nominis differentia sit, videtur idem qui Octavianus et Optatianus vocatur. *Quidquid igitur Bernardinus Faynus elenchum bene longum Scriptorum exhibeat, pro certo habeas, nihilo plus solidæ substantiæ historicæ ex iis extundendum. Præmittamus ejus textum pridie Idus Julii:* Brixiæ, sancti Optatiani episcopi, in ecclesia S. Laurentii, pie factorum laude insignis, quibus in cœlo locum sibi æternum promeruit.

licet scriptores multos adducat Faynus.

4 *Audi modo silvam probationum:* Agunt de eo Martyrologium Romanum, Galesinius, Brixianum manuscriptum, sermo Ramperti episcopi in translatione S. Philastrii, Catalogi omnes et tabulæ ecclesiæ Brixiensis, Ludovicus Zacchonus in compendio Sanct., Abbas Ascanius Martinengus in libello Sanct. et Obitius Capucinus de nobilit. Brix., Scipio Covus in suis Memoriis, Abbas Ughellus tomo 4 Italiæ sacræ, Joan. Bapt. Zanettus in Vita S. Titiani, Regest. N. civitatis, Annales quoque Heliæ Capreoli, Joan. Bapt. Nazarii, Octavii Rossi, et Abbatis Patritii Spini. *Adde Ferrarium et forte alios, quantovis numero, ex quibus nihil præter jam dicta eduxeris. Ramperti sermo toties citatus, in quo solum* S. Optatiani *nomen expressum est, in S. Philastrii Actis dabitur* XVIII *Julii, cum meritissima laude V. C. Pauli Galiardi, Brixiani Canonici, a quo S. Gaudentii sermones, in iisque quæ ad S. Philastrium spectant, elegantissimis typis Patavii* 1720, *edita, non ita pridem accepimus. Ultima Fayni verbæ subnecto:* Hujus *(S. Optatiani)* sacri cineres in ara majori, in medio chori translati referuntur sub die XXV Februarii, capite in busto aureo et argenteo ad devotam ostensionem deposito. Scripsit de eodem Episcopus Sarzanæ in suo Martyrologio poetico, *nempe Nicolaus Brautius, raro a nobis citari solitus:*

AUCTORE J. B. S.

Ut foret optatis compos, non lumine somnum
Aspexit, membris nec fuit ulla quies.

B E

DE S. MARCIANO EPISCOPO

FREQUENTI IN SAMNIO ITALIÆ.

J. B. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

De cultu, veteri Officio et Actis incertis.

FORTE SECULO V.

Urbem, *olim episcopalem, in qua sedem tenuerit is, de quo hic agimus,* S. Marcianus *ita descripsit Ughellus tomo* 8, *col.* 49, *ut amplior aliunde notitia quærenda non sit. Sic ibi loquitur:* Friquentum seu Frequentum, vulgo Frigento, est Hirpinorum antiquissima civitas, Ulterioris principatus, in summitate montis posita, et ventis potissimum hibernis exposita, Abellino finitima, duodecim circiter milliaria Benevento metropoli distans, olim Æculum dicta. Memoratur apud Ciceronem, Appianum Ptolomæum et Plinium. Populosa divesque fuit, sed terræ motus vi anno DCCCCLXXXVI prostrata, ut Ostiensis in Chronico scribit, ac bellorum injuria penitus desolata, habitatoribusque vacua intuentibus se præbet inconstantis fortunæ exemplum. Etenim cum priscis nostræ salutis temporibus ipsa inter eas urbes merito connumerari possit, quæ Christi fidem amplexæ fuerunt, et episcopali dignitate exornatæ Leonis IX pontificatu; deficientibus tamen populis, sub Paulo II anno MCCCCLXV die VII Maii priscum dignitatis decorem amisit, cum episcopatus ejus Abellinensi finitimo perpetua unione accessit; unde ab eo anno, qui præfuerunt Abellinensi ecclesiæ Abellinensis et Frequentinensis episcopi titulo se subscripserunt. Remanet adhuc cathedralis Frequentina sub titulo B. Mariæ et S. Marciani episcopi, urbis patroni, cujus sacrum caput in ea honorifice asservatur. *Hæc de loco.*

Frequenti episcopus,

C

2 *Plures autem istius nominis (sive* Marcianus *scribatur, sive* Martianus) *in Actis nostris datos, et porro dandos, ex solo Romano Martyrologio constat, in quo synonymi sedecim enumerantur, in nostro vero solius primi semestris Catalogo sex supra viginti. In codicibus Hieronymianis, Usuardinis aliisque non pauci Marciani reperiuntur, ast in iis omnibus tabulis plane ignotus est is de quo Ughellus, et ante ipsum Ferrarius meminerunt cum titulo episcopi Frequentini, quem Castellanus non est ausus admittere, eum in Martyrologii sui universalis indice, tamquam omissum signans. Dubitavi et ego, ut verum fatear, num inter Sanctos locum promereretur, ea potissimum causa, quod cum Ferrarius unice ferme se niti asserat, monumentis ecclesiæ Beneventanæ, in qua* S. Marcianum *coli ait hoc* XIV *Julii; in Catalogo interim Sanctorum istius ecclesiæ a Mario de Vipera Neapoli edito anno* 1635, *nullus alius* Marcianus *reperiatur, præter eum, quem ipse episcopum Beneventanum statuit* XIV *Junii, quemque ipsum non immerito suspicatus est Papebrochius eo die relatum esse occasione* S. Marciani *Syracusani, de cujus festivitate magis quam de illius Beneventani constare, manifestum est. Hæc, inquam, me prope moverant, ut* Marcianum *prætermissis insererem; sed prævaluit auctoritas Ughelli tam diserte affirmantis, eum ut ecclesiæ patronum Frequenti recoli, atque item ejus Officium, ex vetustissimo ecclesiæ Frequentinæ codice olim a nostro Antonio Beatillo descriptum, et post ejus obitum ad Bollandum missum anno* 1645.

antiquis omnibus Martyrologiis ignotus.

F

3 *Præmiserat vivus adhuc laudatus Beatillus anno* 1638 *Vitam ipsam* S. Marciani, *qualem ferme postea edidit Ughellus, cujus solum compendium dederat in majori Catalogo Ferrarius, estque ipsa tota inserta jam dicto Officio, cujus hic specimina aliqua proferre, haud abs re fore arbitramur. Continet id paginas sedecim formæ minoris, divisum in lectiones novem, totam Vitam, ut dixi, complexas, quarum antiphonæ, responsoria, etc., ex eadem Legenda con-*

Officium proprium ibi aliquando habuit.

AUCTORE J. B. S.

contracta rem eamdem bis terve non absque nausea identidem repetunt. Ex antiphona ad magnificat, statuo de ceteris : Beatissimus Marcianus Dei Pontifex almus, cui commisit Dominus gregem suum regendum, qui assidue ad eum veniebat, videns signa et miracula multa ab eo fieri. *Omissis ceteris, addam solum fragmentum ex hymno ad Vesperas :*

Ad Marciani præsulis concurrite, Christicolæ,
Festum, devote pariter laudes Deo concinite,
Qui fretus almo flamine cœlestibus spiritibus
Arcadiis a finibus transvectus est Ausoniam.
Frequenti solum eligit, Christi præcepta consequens,
Jejuniis et precibus Regem supernum obsecrans,
Contempsit opes infimas, caducas et terrigenas,
Luxus calcavit seculi, adeptus est cœlestia.
Cujusdam matris filium obsessum a dæmonio,
Quem obsecrando Dominum restituit incolumem, etc.

B

Ætas ejus ex incertis conjecturis

4 *De præfati Officii Lectionibus seu Actis quid sentiendum sit, ex ipsismet pronum erit cuique colligere, cum non vitæ historiam, sed meram miraculorum, non satis apte digestorum, narrationem contineant, nullo addito temporis indicio, nisi quod res, satis de se implexas, magis etiam confundat. Nam, ut in annotatis suis Mss. ad Vitæ calcem observavit Beatillus,* Leo Papa beatissimus, *cujus tempora num. 5 cum Laurentio, Canusinæ civitatis episcopo connectuntur, alius ipsi esse non potest, præter S. Leonem Magnum, quandoquidem Laurentius iste, si vere Canusinus episcopus fuit, eam sedem tenere debuerit ante Probum, qui, Baronio teste, tomo 6, pag. mihi 281, Legatus a Simplicio Papa Constantinopolim missus est anno 467 : unde cum nullus Laurentius Canusii sedisse legatur post Probum, conjicit Beatillus, eum ante Probi tempora eam cathedram occupasse, ac proinde cum alio Papa Leone componi non posse quam cum primo, qui solus istius nominis ante Simplicium Ecclesiam gubernavit. Ita, inquam, conjicit Beatillus; nam si aliunde non substet prædictus Laurentius, quam ex his nostris* S. Marciani *Actis, vereor ut satis tuto inter Canusinos, hodie Barienses episcopos connumerari queat. Quoniam vero* S. Marciani *ætas non nisi per dubias id genus conjecturas accersitur, necdum plane video, quo fundamento tam rotunde asseruerint Beatillus, Ferrarius et Ughellus, atque post istos plures haud dubie alii, ipsum Leonis Magni temporibus floruisse.*

C

non satis solide eruitur;

5 *Ex conjectura una alteram elicuit Beatillus : nam postquam hæc modo suo explicuit, ut difficiliorem Actorum nodum solveret, utpote in quibus eodem num. 5, expresse habebatur, adiisse S. Marcianum* ecclesiam S. Dei genitricis Virginis Mariæ Rotundæ, *fatetur, se vocem ultimam delevisse. Hæc ejus verba sunt :* In originali legitur S. Mariæ Rotundæ, sed impossibile hoc est, nam templum Pantheon longe post hæc Leonis Papæ tempora Deiparæ Virgini dedicatum est. Ideo delendum judicavi nomen Rotundæ. *Satis libere enimvero, et contra autographi fidem, in quo eam repererat, sicque expuncto* Rotundæ *nomine, Acta subinde edidit Ughellus, inseruitque tomo suo 8, a col. 411; neque de ista voce uspiam meminit. Laudo equidem ingenuam nostri Beatilli confessionem; verum, ut candide dicam, non placet facta inductio, qua posita, id demum educere conantur laudati scriptores, vixisse* S. Marcianum *tempore Leonis I, quod servato* Rotundæ *nomine quadrare omnino nequit. Quis nobis satis suaserit, hunc fuisse Actorum scriptoris, nomen* Rotundæ *exprimentis sensum, alia fortasse omnia cogitantis? Quid si aliquis contra insistat, ex eo capite eradendum potius nomen Laurentii, alias prorsus ignotum, quodque non aliunde quam ex tam dubia epocha eruitur? Manet sane ex dictis incertissima ætas* S. Marciani, *atque ex eadem ratione colligitur imperitia Vitæ scriptoris multa perperam commiscentis.* D

6 *Quis is fuerit, aut quando scripserit, nec divinando assequi possum; verosimile est reponendum in eorum numero, qui ex ingeniosa pietate magis quam ex sat certis documentis Legendas compilarunt, ut saltem de patronis suis aliquid prædicarent, quo fieret ut Sancti non dicerentur ignoti. Ego me fateor in tota ea oratione, sive prout in Officii lectiones distributa est, sive prout Vitæ seriem aliquam induit, nihil magnopere reperire, quod sufficienti fide subnixum sit, ut contextus iste miraculorum satis tuto admittatur. Notanda etiam omnino est Ferrarii annotatio in suo Sanctorum Italiæ seu majori Catalogo, qua ita observat :* Cum xviii Kal. Julii obierit *(S. Marcianus)* hac die Beneventi non natales sed translatio celebratur. *Id vero nusquam indicant nec Acta nec Officium, ut vehemens mihi suspicio oboriatur, confudisse Ferrarium* S. Marcianum *hodiernum cum Marciano Beneventano episcopo, quem supra diximus ex Mario Vipera ibi plane coli* xiv *Junii seu* xviii *Kal. Julii. Quid ex hujusmodi monumentis certi haberi possit, res ipsa loquitur; mihi non licet scapham aliter vocare quam scapham, nec pro veris venditare, quæ incerta agnosco. Cetera ex Actis ipsis qualibuscumque infra datis lector intelliget.* E

neque Acta magnam præferunt auctoritatem.

VITA

Desumpta ex vetustissimo Ms. codice ecclesiæ Frequentinæ.

F

Lauto in Græcia patrimonio pauperibus distributo,

Legitur, quod beatus Marcianus Græcorum genere oriundus fuit, et ex nobilibus parentibus, nimiumque Deum timentibus, originem duxit. Cujus parentes, cum essent nimium locupletes, et cum tantummodo unicum filium genuissent, cœperunt illum in Domini timore, et operatione instruere. Quorum monita beatus adolescens non abjiciens, quidquid ab eis audire poterat, in armariolo sui recondebat pectoris, et proficiebat de die in diem in Dei omnipotentis servitio. Factum est autem dum parentes ejus de hac vita migrarunt, ut cunctæ illorum possessiones, et divitiæ, Marciani sub dominio devenirent. Ille autem non immemor suorum præceptorum parentum, quia, sicut Euangelica narrat auctoritas : terra bona bonum germinat fructum; atque semen et bona arbor bonos fructus facit, cœpit cuncta, quæ habere poterat, pauperibus erogare, viduis et orphanis ministrare, et omnibus, in necessitatibus positis, subvenire.

Frequentum se recipit;

2 Sed jam Dominus omnipotens cum vellet ejus vitam, et beatitudinem multorum fieri in exemplum, ne lucerna, quæ multis illucescere poterat, amplius lateret, cœpit per illum virtutes et mirabilia exhibere. Cœperunt autem de tota

Græcia

A Græcia ad eum concurrere, eique honorem et reverentiam impendere, et de suis facultatibus ministrare. Ille vero, qui proprias facultates contempserat, alienas nolebat accipere opes, immo nec ab hominibus laudes, qui jam pene totum mundum reliquerat. Cumque quid ageret, et quo se verteret diligentissime excogitaret, divino, ut arbitramur, reperto consilio, Græciam patriam relinquens, navemque conscendens, in Italiam properavit, et pervenit in finibus Samnii juxta civitatem, nomine Frequenti, habitareque ibi cœpit, et solitariam peragere vitam.

ubi sanctitatis famam consecutus,

3 Cognita autem ejus opinione et sanctitate, Frequentini cives assidue ad eum veniebant, videntes signa, atque miracula multa ab eo fieri. Denique quadam die, dum orationibus et jejuniis, ut solitus erat, incumberet, ecce quædam mulier [adest] ex Lucaniæ finibus adveniens, lunaticum filium secum circumferens, qui multis erat catenis et loris adstrictus, eo quod a multis teneri non poterat; quæ mulier projecit se ad pedes beatissimi Marciani, cœpitque cum lacrymis osculari vestigia pedum ejus, et dicere: O sanctissime B Marciane, famule Christi, succurre mihi miseræ peccatrici, de unico filio meo, qui a dæmonio vexatur.

lunaticum puerum a dæmonio liberat.

4 Beatissimus autem Marcianus condolens afflictioni mulieris, accessit ad eum, et dixit: Tibi præcipio, immunde spiritus, in nomine Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti, exi ab homine isto, et ne amplius introeas in eum; statimque recessit ab eo dæmon, cœpitque per aerem vociferari: Quid mecum habes, Marciane? Ego tuas virtutes in Græcia non potui sufferre, et nunc etiam me ejicis de Italia! Tunc beatus Marcianus ait ad eum: Imperet tibi Deus, iniquissime dæmon, qui te a collegio sequestravit bonorum angelorum, ut ne amplius loquaris sub Dei præcepto, sed sileas, et recedas a Dei creatura. Hæc dixit beatus Marcianus, et statim dæmon abscessit, et numquam comparuit. Tunc beatus Marcianus apprehendens manum dexteram pueri, erexit eum et reddidit illum matri suæ; quæ gaudens pervenit domum suam, et erat sperans in Domino Jesu Christo, et confidens in beatissimo Marciano famulo ejus.

C

A Laurentio episcopo Canusino Romam perductum.

5 Factum est autem, ut Laurentius, vir Canusinæ ecclesiæ electus, Romam properare cupiens, ut pastoralem infulam a Romano Pontifice accipere mereretur, veniret ad beatissimum Marcianum, quem suppliciter rogare cœpit, ut cum eo pariter pergeret Romam. Cujus precibus beatissimus Marcianus obediens, ad limina Apostolorum Petri et Pauli pariter pervenerunt. Tunc temporis Leo sanctissimus Apostolicam Sedem tenebat; qui cognoscens per Spiritum sanctum, Marcianum una cum Laurentio Romam esse ingressos, occurrit cum magno gaudio, et obsequio clericorum; qui invenit Laurentium, et honorifice salutans, atque deosculatus, benedixit eum; Marcianus autem interea ad ecclesiam sanctæ Dei genitricis Virginis Mariæ perrexit. Interrogavitque Papa de Marciano viro beatissimo, quia cum magno desiderio eum videre cupiebat, et universa, quæ audierat de illo, Laurentio insinuavit; quoniam a Domino ei fuerant revelata. Quo audito electus Dei Laurentius præ nimio gaudio cœpit flere de socio suo Marciano, cujus nomen, et sanctitatem, atque beatudinem cœlitus cognoverat revelatam, tristarique cœpit nimium, ne beatissimus Marcianus Leoni Papæ adhæreret, et Romæ detineretur, ac se desereret. Quod cognoscens Leo Apostolicus Pontifex, electo inquit: Noli turbari, nec metuas, ut famulus Christi Marcianus te deserat, et mihi adhæreat, quia charitas Christi, quæ eum cum tua societate univit, non patietur te a tanto socio separari, quia videlicet Dominus meus Jesus Christus ea hora, qua estis Romam ingressi, mihi per revelationem dignatus est nomina vestra, societatem, atque beatudinem indicare. EX MS.

ex revelatione cognoscit Leo Papa.

6 De beatissimo Marciano socio tuo mihi Spiritus sanctus affatus est ita: Scito, Leo Papa, quia duo famuli mei Romam ingressi sunt, unus vocatur Laurentius, alter Marcianus. Qui Laurentius episcopalem cathedram suæ civitatis, in qua electionem a cuncto clero adeptus est, a te cupit accipere; Marcianus autem pro solo amore intimo, et ob reverentiam Apostolorum, atque aliorum sanctorum Romam properavit, cujus vitam et actus sanctissimos, mihi placita esse cognoscas: unde moneo te, atque præcipio, ut citius surgas, eisque obviam eas, et percuncteris nomina illorum, usque dum invenias; cum autem inventi fuerint, honorifice eos, et cum caritatis amore suscipias. Laurentio Canusinæ civitatis, E de qua electus est, ecclesiæ cathedram trade; Marciano vero, viro per omnia Apostolico, Frequentinam ecclesiam regendam et gubernandam committas; scito enim per illum non solum vicinas, sed etiam longe positas provincias, atque ecclesias, meritis ejus atque exemplo, esse salvandas. Inter hæc Laurentius supradictus electus, cum se jam a tanto socio deserendum minime dubitaret, cum fiducia magna Papæ respondit: Crede mihi, venerabilis Pater, Marcianus, quem quæris, et de quo tanta tibi divina revelavit clementia, hic non est, sed ad ecclesiam beatæ Dei Genitricis oraturus accessit. Tunc Papa una cum populo et Laurentio, qui aderat, ingressus est ecclesiam, in qua beatum Marcianum solo prostratum orantem invenerunt.

eumque episcopum consecrat.

7 Surrexit autem Marcianus a terra, et salutavit Papam, qui illum similiter resalutans, et deosculans, dixit ei: Gratulamur advenisse te huc, frater et fili, Marciane. Qui respondit: Divina majestas protegat te, sanctissime Pater. Tunc Papa narravit ei omnia, quæ illi, de eo a Domino fuerant revelata. Marcianus autem hæc audiens cœpit flere, et indignum clamitare ad F episcopalem honorem ascendere. Papa autem dixit ad eum: Audi, fili, Dominum Jesum Christum dicentem: Petre, si diligis me, pasce oves meas. Ideo te non convenit illius jussa postponere, sed ejus mandata explere, ejusque oves pascendas, atque gubernandas suscipere, quia qui gregem Dei renunciat pascere, pastorem summum renuit, et convincitur non amare. Ad hæc Marcianus respondit: Servus contradicere Domino non potest, ideo voluntati Dei non abnuo, non resisto. Tunc Leo Papa sanctissimus vocavit episcopos, cunctumque clerum, et Marcianum et Laurentium consecravit Episcopos; quos apud se aliquantis diebus Romæ detinuit, gratiasque Domino Salvatori referens, misit eos ad propria. Dum autem egressi essent Roma, et pergere cœpissent, multas virtutes et miracula, signa, atque prodigia Dominus Jesus Christus in eodem itinere per beatissimum Marcianum operari dignatus est: plagatos enim et infirmos curabat, leprosos mundabat, paralyticos sanabat, dæmones expellebat, et effugabat.

8 Cumque civitatem Terracinam essent ingressi, ecce defunctus unicus filius principis effe-

EX MS. *In reditu mortuum ad vitam revocat,* efferebatur jam ad tumulum; et princeps pater ejus, Sisinius nomine, cum tota civitate et populo, nimio conficiebatur mœrore: fuerat enim unicus ille pulcher, et sapiens, nec solum patri, sed et omnibus convicinis erat carus, unde ab omnibus plorabatur. Quorum luctus et tristitiam beatissimus Marcianus conspiciens, dolore compassus, jussit deponi feretrum, et petiit a populo silentium fieri. Illi autem hæc audientes, timore percussi, tamen cum gaudio tacuerunt omnes, scientes opinionem sanctitatis ejus. Beatissimus autem Marcianus confidens in Domino, expansis manibus in cœlum dixit: Domine Jesu Christe, qui de sinu Patris descendisti, ut salvum faceres genus humanum, qui filium viduæ unicum revocasti ad vitam, et archisynagogi filiam resuscitasti, Lazarumque fœtentem tuo jussu, tuoque imperio, etiam ligatis manibus et pedibus, de sepulcro resurgere fecisti; te deprecor, clementissime Domine, ut in tuo nomine resurgat juvenis iste, filius unicus patris sui, ut cognoscant omnes quia tu es vivens, et regnans cum Patre et Spiritu sancto per omnia secula seculorum. B Cumque omnes respondissent Amen, statim ille, qui mortuus fuerat, resurrexit, et resedit in lectulo, qui projecit se statim ad pedes ejus, cœpitque benedicere Deum omnipotentem, et famulum ejus Marcianum. Tunc beatus Marcianus apprehendens dexteram ejus allevavit eum, et sanum et incolumem reddidit patri suo.

multaque alia patrat miracula, 9 Cum autem pervenisset in finibus Samnii, ecce quidam dæmoniacus obviam se ei obtulit; tunc beatus Marcianus signum Crucis edidit dicens: Imperet tibi Deus, diabole, ut non habeas potestatem vexandi eum amplius. Cui dæmon ait: Ecce, Marciane, non suffero signaculum, quod contra me excitasti, ecce jam per tot vices mihi talia fecisti, quid me persequeris? Quid mali tibi gessi? Cui beatus Marcianus ait: In nomine Domini mei Jesu Christi, exi ab eo. Qui statim exiens, numquam comparuit. Beatus autem Marcianus jussit alimentum ei præberi, quem sanum et incolumem dereliquit. Cumque Frequentino populo ejus nunciatus fuisset adventus, gaudentes, et exultantes de tanto Patrono, ei obviam exierunt, et cum hymnis et laudibus eum ad C ecclesiam detulerunt. Cæcus autem quidam illic D morans, qui ejus præstolabatur adventum, cum audisset quod beatus Marcianus esset reversus, cœpit clamare et dicere: Famule Christi Marciane, illumina me. Tunc beatissimus Marcianus dixit ad eum: Qui mundum suo redemit sanguine, Christus te sua virtute illuminet; et signum Crucis super oculos ejus faciens, statim, qui cæcus fuerat, cœpit videre, ac laudare et benedicere nomen Domini nostri Jesu Christi per famulum ejus Marcianum.

10 Post hæc autem præsul civitatis Canusinæ *quibus etiam post obitum inclarescit.* commendans se sanctissimo viro, amplexantes, et deosculantes se in amore fraternitatis, remisit eum a se. Inter hæc beatissimus Marcianus magis ac magis cœpit Christo Domino devotus existere, suamque ecclesiam religiosissime gubernare. Quanta autem per eum Dominus miracula gesserit, longum est enarrare. Quare nunc ad ejus sanctissimum obitum succincte pergamus. Cum cognovisset ergo, quod eum Dominus de hac luce vocaret, clero, cunctoque populo nunciavit, pacemque eis et concordiam servandam tradidit. Tunc valefaciens omnibus, die sabbati, hora E quasi decima, est infirmatus, et per totam noctem in Dei laudibus mansit. Illucescente vero die Dominico, hora prima diei, participatus est corpore et sanguine Christi, et ita perrexit ad Dominum cum triumpho. Tunc omnes clerici et laici, atque omnis populus, eum cum hymnis et laudibus sepelierunt. Postquam autem Dominus noster Jesus Christus beatissimum famulum ejus Marcianum de hac luce subtraxit, cœpit per corpus ejus, virtutes et miracula exhibere, non minora, quam ei concesserat in vita sua. Nonnulli ergo ex proximis infirmi, et etiam ex longinquis regionibus, venientes, osculantes arcam, in qua sacratissimum ejus corpus requiescebat, sani revertebantur a quocumque detinebantur languore; cujus famam, et virtutes venerabiles non est passus Dominus quiescere, eo quod caritas Dei erat in illo; regnante Domino nostro Jesu Christo, quem decet omnis honor et gloria, omnisque adoratio, cum omnipotente Patre ac sanctissimo et vivifico Spiritu sancto, nunc et semper, et in secula seculorum. Amen. F

DE S. VINCENTIO CONFESSORE

ALIAS MADELGARIO.

J. B. S.

SONEGIIS IN HANNONIA BELGII.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sancti nomen, ortus, patria, conversatio, ætas et obitus.

CIRCA ANNUM DCLXXVII.

Septimum a Christo nato seculum, Sanctorum in Belgio nostro fœcundissimum, sæpe in his Actis laudatum, sæpe descriptum fuit; sæpe de hodierno sancto Vincentio *seu* Madelgario *recurrit mentio, conjugis, item sanctæ, liberorum et affinium gratia; ut videre est ad Vitas:* S. Waldetrudis, *pientissimæ ejus uxoris,* IX *Aprilis;* S. Landrici *filii episcopi et abbatis,* XVII *ejusdem mensis; filiæ virginis abbatissæ* S. Aldetrudis, XXV *Februarii;* S. Aldegundis *Malbodiensis fundatricis sororiæ,* XXX *Januarii, et locis aliis. Porro* Montis alti *ad Sabim cœnobium, ab ipso* S. Vincentio *conditum, et leuca circiter una Malbodio dissitum, satis delineavit abbas Ursio, agens de sacro corpore S. Marcelli Papæ eo delato, tomo 2 Januarii pag.* 12, *ut ea omnia* *Sancti in Actis jam sæpius memorati,*

hic

A *hic denuo commemoranda non sint; neque refutanda Martini Papæ cum Dagoberto conjunctio, de qua aliisque id genus erroribus toties egere Majores nostri.* Sonegiarum *(vulgo* Soignies) *situm et dominium habes ad jam dicti S. Landrici Vitam, ex qua aliisque id iterum colligas, quod alibi non semel attigimus, nempe urbes atque oppida Hannoniæ pleraque, ut metropolim ipsam Montes, Condatum, Nivellam, Malbodium et tot alia, ad monasteria vel monasteriorum occasione excrevisse, ut de Altomonte et Sonegiis, ab ipso* S. Vincentio Madelgario *primum inchoatis, ubi et hodie præcipue colitur, certissimum est. Sed hæc obiter et prævie notata sint.*

vel ipsum nomen dubium est:

2 *Huc magis spectat vera et genuina nominis hujus Sancti expressio, quam non adeo facile est e scriptoribus liquido eruere : aliis* Madelgarium, Malgerum, *seu* Madelgerum *(gallice* Mauger) Vincentii *cognomentum obtinuisse asserentibus, a reportata de seculi fastu, et mundanis illecebris victoria, quod ut pro indubitato admittendum fortasse non sit, sic tamen a primis Legendarum auctoribus, infra citandis, constanter nuncupatum advertimus; aliis e contra* Vincentium Madelgarium *hodierno* B *modo enuntiantibus. Miraberis, non defuisse, qui Vincentium inde dictum somniaverint, quod Wandalos ex Hibernia expulerit. De voce acrius contendere minime lubet; mihi sus deque erit, sive* Madelgarium cognomento Vincentium, *sive* Vincentium Madelgarium *appellaveris Sanctum quo de hic agimus : utrumvis autem proprium nomen sit, sive agnomen, ne diversitas confusionem pariat, nos receptiorem cum communi appellationem sequemur, haud gravate passuri, si prima opinio, ut antiquior præferatur. His igitur in medio relictis, varias primum difficultates, quoad fieri poterit, explanabimus, antequam de ejus cultu, elogiis et reliquiis, quæ notiora sunt, explicemus. Hæc vero explanatio tantum claritatis addet, quantum ex vetustioribus monumentis, crebris illis barbarorum incursionibus, quas toties deplorare cogimur, misere absumptis, per obscura vestigia elici poterit.*

gesta vero mire implexa;

3 *Atque ut a præcipuis instrumentis seu Legendis ipsis incipiam, postquam eas examinavit Mabillonius, recte censuit tomo* 2 *Act. Ordinis S. Benedicti pag.* 672, de sancto Vincentio seu Madelgario pauca explorata occurrere. *Verissimum id experimur in ea varietate scriptorum, Hiberniam cum* C *Belgio ita commiscentium, ut aliqui Hibernum velint genere, alii in Hibernia exulasse, plerique cum Vitæ scriptoribus, a rege Dagoberto proregem seu gubernatorem, ferme dicerent comitem aut ducem proprietarium istius insulæ destinatum, quo ipsum sancta conjux secuta sit, et unde reduces ipsi multos secum viros Sanctos adduxerint in Belgium, quorum non paucos exprimit Legenda major, tam diserte et rotunde, ut prope incredibile sit, talem apud Altimontenses monachos invaluisse traditionem, quæ fundamento saltem alicui innixa non fuerit, ut rursus infra dicendum erit; quidquid adversus ea omnia insurgat Cointius in suis Francorum Annalibus ad annum* 640 *a num.* 11, *seorsum probare intendens, saltem S. Furseum e transmarinis partibus a* S. Vincentio *adductum non esse, quod de ea re non meminerit auctor Vitæ istius Sancti, istam discessus causam allegans, quia nimirum* turbatam esse provinciam gentilium incursione perspiceret : *quæ ferme eadem est ratio a Venerabili Beda ibidem adducta.*

non ideo tamen omnino repudianda.

4 *At enim, ex citatis istorum verbis, non omnino sequi videtur, quod inde eruere voluit Cointius; quasi pugnent causa exitus S. Fursei e patria ob* gentilium incursionem, *et* S. Vincentii *societas, qui, ut omnium hic opiniones aut pro libitu cogitata non referam, quacumque demum de causa in Hiberniam et Angliam proficisci potuerit, et Sanctum istum æque ac alios populares synchronos, quos inde ad nos transivisse constat, itineris comites habuisse, aut saltem ad se in Belgium invitasse, quorum postea consuetudine usus sit. Id equidem ex sola anonymi scriptoris Vitæ* S. Vincentii *qui seculum* XII *non transcendit, auctoritate, ut certum admittere non ausim; at nec video Cointii argumenta evincere, rem ita accidere non potuisse, et forte revera accidisse, cum id affirment scriptores proximi, qui quidem exstent, nulla vero in iis omnibus occurrat repugnantia : plurima autem facta nemo negaverit, licet certa memoria ad nos transmissa non sint; de cetero autem admitti ista utcumque possint, ex supradictorum scriptorum fide constantique traditione, quamdiu efficacioribus argumentis non evertuntur. Vita S. Foillani, apud nos Ms., modum ferme suggerit, quo aliter salventur, dum ait,* causam peregrinationis *per id tempus* tot Sanctorum ex Hibernia, fuisse Madelgarium (qui et Vincentius) qui potens in Francia et potens in Hibernia, multos ad peregrinandum pro Christo animaverit, et auxilio foverit. E

Hibernus genere dici non potest;

5 *Utcumque ea acceperis, id solum laboro, ne tota Legenda subruatur, cui id adscribi nequit, quod alii commenti sunt, videlicet* S. Vincentium *Hibernis adscribendum :* falluntur *enim, ut hic denuo recte Mabillonius,* qui eum patria Hibernum dicunt, *in quo ei tanto facilius subscribo, quod, Fatente Thoma Sirino, nulla ejus in antiquioribus Hibernicis fastis memoria exstet, nullam porro in minus vetustis observem, quæ non a Belgis, et ex Molano potissimum accepta sit, forte etiam ex Vita S. Ettonis, aut hujuscemodi aliis, mira quandoque et nimis quam inepta corradentibus, ut habes* X *Julii. Qui ex Hibernico* Macguir Madelgarium *efformatum somniant, næ illi figmentum præposterum nobis objiciant, sine teste aut vade neutiquam admittendum; quidquid nobis Armachanum obtrudat Joannes du Pont canonic. Regul. in suo* Memoriali immortali, de vita et virtutibus S. Vincentii, *Montibus edito* 1649, *ut qui id in Commentario aliquo de Sanctis Hiberniæ, satis crude asseruerit.* Nec forsitan melius sapiunt, *inquit iterum Mabillonius,* qui *(S. Vincentium Madelgarium)* Aquitanum dicunt, Madelgarium confundentes cum Amalgario, quem a Dagoberto adversus Wascones missum, Fredegarius cap. 78 docet. F *Neque vero mirum cuiquam videbitur, si ex eadem ipsa confusione processisse dicamus, quod ex* Wasconiorum *gente originem traxisse memorent* sancti Vincentii *patrem, quamquam et alio modo salvari id posse, infra ostensuri simus. Rejecta itaque tum Hibernica tum Aquitanica aut Iberica origine, ad paulo certiora transeamus.*

nec admittenda genealogia Comitum Hannoniæ.

6 *Illustrem genere fuisse* S. Vincentium, *dubium prorsus non est; sic enim disertis terminis appellatur a vetusto scriptore Vitæ S. Aldegundis :* Erat famulæ Dei Aldegundi germana, nomine Waldetrudis, quæ fuerat conjuncta viro illustri Madelgario, cognomento Vincentio. *Paria tradunt Hucbaldus monachus Elnonensis et alii apud Bollandum. Baldericus episcopus Noviomagensis in Chronico et Philippus Harvengius, Bonæ-spei abbas,* Comitem *vocant* S. Vincentium, *non Hannoniæ, ut perperam faciunt recentiores, sed ex eo genere, quos sæpe diximus, nudos et temporarios officiales fuisse, seu urbium aut pagorum gubernatores, ad Regis arbitrium amovibiles, quemadmodum rectores* Duces *nuncupabantur, ut eruditis notissimum est.*

AUCTORE J. B. S.

Si quis forte dubitet, videat in nostrum Jacobum Simon in annotationibus ad Vitam S. Waldetrudis, a se Gallice editam Atrebati anno 1629, *a pag.* 33 *ad* 46. *Ridet merito Cointius jam dicto anno* 648 *num.* 14 *totam illam Comitum Hannoniæ genealogiam, ab Alberico Clodionis filio, ad S. Waldetrudem usque deductam, quibus adde reliqua, apud Vinchantium et alios splendidius quam verius exornata. Nec minus ineptum est quod in medium protrusit laudatus supra Ursio abbas, loco citato, dum* S. Vincentium ducem Lotharingorum, Francorum et Saxonum prædicavit, *eo tempore quo Lotharingiæ nomen necdum orbi innotuerat. Missis iterum nugis et auxesibus, sic paucis Mabillonius :*

Nativitatis locus satis certus est;

7 *Natus est* Vincentius *in loco cui nomen Sterpea* (Strepy lez Binch) *prope Binchium in Hannonia, ut testantur amplissimæ possessiones, quas habebat in pago Hainonensi, qui hodiernæ Hannoniæ pars est, nomenque ab Haina fluvio sortiebatur. Addere poterat, id ipsum Vitæ auctoribus disertissime confirmari, ut locus non sit fabulatoribus pugnantia garrientibus. Ex iisdem Actis et aliunde constat, militiem professum esse sub rege Dagoberto,* B *et Waldetrudem uxorem duxisse, quæ clarissimos parentes et propinquos, atque in his Gundelandum, Majorem-domus, avunculum habuit, ut vide ad Vitam S. Bertiliæ* XI *Maii. In conjugio piissime vivens, plures liberos ex sancta uxore suscepit. Quatuor assignant Legendæ : Landricum, Aldetrudem, Madelbertam, Dentlinum. Cum vero Deus* Waldedrudæ ignem amoris sui inspirasset, *inquit scriptor antiquus Vitæ S. Aldegundis,* videns eam beatus vir ejus Madelgarius sub nutu Dei esse constrictam, conversus est ad monasterium, quod vocatur Alto monte, ut sub sancta norma monachorum constitutus vitam spiritualem degeret et bonis actibus perduraret. *Quæ conjugii tempore gesta sint, præter clericatum a S. Landrico filio susceptum, vix ex Actis colligas, quæ etiam ferme dubium relinquunt, quis primus inter conjuges ad thori separationem consortem induxerit.*

at vitæ et conversionis ordo,

8 *Ut autem ætatis et conversionis ordo aliqualiter disponatur, ex rerum gestarum serie, atque ex Actis sanctarum Waldetrudis et Aldegundis satis colligi videtur, Altimontense cœnobium constructum fuisse priusquam* S. Vincentius *plenam conversionem meditaretur aut certe exsequeretur : sic enim* C *loquuntur omnia, ut plane perspicias, conditum jam fuisse monasterium, dum ad exhortationem sanctorum Amandi et Autberti, cingulo militiæ deposito, in monachum attonsus est, seque ad monasterium recepit, quod ita narratur in Vita S. Gisleni in codice nostro Valcellensi, ut satis pateat jam tum monachos in Alto monte constitutos fuisse ; quo circiter anno mox videbimus, ubi prædicta verba recitata fuerint. Præmissa igitur dedicatione oratorii Gisleniani, cui e circumvicinis locis præcipui quique omnis status et dignitatis interfuerunt, sic prosequitur :* Inter quos quidam comes nobilis, nomine Malgerus, prædicantibus episcopis, divina inspiratione compunctus, fallaci mundo renuntiato, cum suis omnibus capite est tonsus Cameracensis episcopi manibus ; ac quia crucem Domini tollendo, vestigiaque illius sequendo, mundo volebat esse mortuus, in Alto monte sub regulari habitu est reclusus, quem, Dei gratia illum preveniente et subsequente, immaculatum servavit fine tenus. *Hæc Henschenius in Commentario prævio ad Acta S. Amandi* § 13, *num.* 95, *accidisse censet anno* 653; *in qua hypothesi (sic enim vocare oportet) ab eo puncto utcumque cetera ad ætatem spectantia ordinari possunt.*

9 *Utcumque, inquam, nam quæ ad Sancti Vitæ seriem attinent, adeo implexa sunt ex ætate S. Waldetrudis conjugis et sororis ejus Aldegundis, ut conciliari vix possint. Si enim verum est, hanc juvenculam fuisse anno* 660, *dum jam soror Castrilocense monasterium regeret ; sequetur S. Waldetrudem, si* S. Vincentio *nupserit anno circiter* 636, *maritatam fuisse antequam Aldegundis nasceretur. Adde quod dictam Waldetrudem natam memorent ejus Acta tempore Dagoberti, sub quo verius matrimonio copulata est. Eo potissimum regnante seculi gloria nobilitatum fuisse* S. Vincentium *testantur Legendæ, nec ipse ad temporum rationem satis exactæ. Magis placet, ex sanctorum virorum consuetudine jam tum majoris pietatis igniculos concepisse ; quod si supponere licet, dici etiam poterit, vivente adhuc Dagoberto, de monasterio exstruendo deliberasse ; poterunt reliquiæ S. Marcelli eo delatæ fuisse, antequam* S. Vincentius *de instituto monastico suscipiendo serio cogitaret ; poterit Dagobertus in cœnobii erectionem aliqua contulisse ante annum* 644, *quo in antiquiori opinione obiisse censetur ; sicque sensim præfati cœnobii ædificia erecta fuerint , ut nihil nos cogat prima ejus exordia cum Cointio ad annum* 648, *aut cum Mabillonio ad* 650 *reducere, cum tanti operis molimina plures annos exegisse videantur, tempusque dedisse* S. Vincentio *ut exutis paulatim terrenis desideriis, et se et suos monachorum exemplo ad solidam virtutem stimularet, quibus demum ultimus cumulus accesserit sanctorum Amandi et Autberti exhortatione, quo spectat illud,* cum suis omnibus capite tonsus, *unde datur intelligi, plures ipsum ad vitam monasticam secutos fuisse, tum familiares tum domesticos, adeo ut monachorum numerus ad trecentos accreverit.*

D *ad rectos chronologicos calculos,*

E

revocari hactenus non potuit,

10 *Sed nos hic solam ætatis seriem prosequimur, sic modo aliqualiter ordinandam, ut in prædicta Dagobertina hypothesi, natus supponatur sanctus* Vincentius *circa annum* 615, *qui viginti post annis, nempe* 635, militiæ regali assensum præbuerit, *Dagoberti favore provectus, et paulo post matrimonio copulatus, in quo per varia munia exercitatus, conjugis sanctissimæ exemplis a vanitatibus abstractus, ad monasterii Altimontensis fundationem, sive miraculo sive aliter circa annum* 642 *permotus sit, atque a Rege ipso subsidia impetraverit, quibus postmodum res ad finem perducta sit, et monachis eo loco congregatis, interim de servanda continentia diutius deliberans, sanctissimorum Episcoporum monitis anno* 653 *vincula demum penitus ruperit, et, relicta conjuge, monachum induerit ; ipsumque, hortante S. Gisleno, brevi secuta sit S. Waldetrudis, parthenonis Castrilocensis dignissima institutrix. Ipse sororiam S. Aldegundem in Alto monte susceperit anno* 661, *a prædictis sanctis Episcopis non quidem velandam, ut statuit Henschenius in laudato Commentario ad Acta S. Amandi num.* 68, *nam id citius accidisse videtur ; sed sanctis monitis instituendam. Supponatur in Alto monte perseverasse,* non fine tenus *(quod de professione non de loco accipiendum est) sed ad annum usque* 670, *donec majoris solitudinis et quietis amore cœnobium alterum Sonegiis condiderit, eoque se receperit, ubi post septennium circiter ad meritorum coronam evolaverit anno* 677 ; *quod satis concorditer tradunt scriptores, solo Castellano vitam ejus ad* 680 *protrahente ; Fortio autem annum* 666 *signante. His positis sexagenario paulo major ad cœlum migrasse censendus est, sancta conjuge ad aliquot annos superstite.* F

nec componi ætates SS. Waldetrudis et Aldegundis,

11 *Non ignoro, scriptores reperiri qui aliter sanctorum* Vincentii, *Waldetrudis atque Aldegundis tempora definiant : natam enim volunt S. Walde-*

trudem

AUCTORE J. B. S.

A *trudem anno* 626, *alteram* 630; *sed ea qua satis ratione cum* Madelgarii *ætate aliisque adjunctis conveniant, equidem non recte perspicio. Etenim S. Waldetrudis vix tam sero nasci potuit, et sub Dagoberto rege maritari. Ceterum Aldegundem quæ plane juvenis mundo, invitis parentibus, valedixit, nihil prohibet natam esse anno* 630, *atque ætatis* XIII *aut* XIV *in Alto monte a sanctis Autberto et Amando sacrum velum suscipere. Alias ex nimia inter utramque sororem ætatis distantia difficultates explanandas non suscepimus; et sane, ut dicebam, S. Waldetrudem ante annum* 626, *natam oportet, ne alias conjugium ejus differre cogamur ad annum* 644 *aut* 645, *quibus necdum vigesimum annum attigerat, Dagoberto jam mortuo, sub quo tamen nupsisse eam et liberos suscepisse, maritum vero* S. Vincentium *militasse constat, si quid est in Legenda quod tuto admitti possit. Defectus attentionis in omnibus simul coaptandis ea parit incommoda, ut etsi singula seorsim prima fronte subsistere videantur, collata inter se, corruere necesse sit. Mihi hactenus verosimiliora sunt quæ de* S. Vincentii *ætate et matrimonio tantisper statuenda censui, donec aliunde* B *certioris lucis plusculum affundatur.*

quas a scriptoribus Hannoniis involutas,

12 *Eam ex citatis modo variis Lgendis educere hactenus haud satis tuto me potuisse, ingenue fateor; palmam ultro et libenter cessurus iis, qui me feliciores fuerint, et scriptoribus Hannoniensibus accurationes: nam et Vinchantius, et postremus Vitæ* S. Madelgarii *gallicus exornator Fortius, Sonegiensis canonicus, æque ac ipsi suppar Pontius, et antiquior Guisius, aliique, in id studia contulisse videntur, ut multa speciose juxta ac inordinate congererent, quæ hic ex professo refutare aut restituere, tantumdem erit, ac totam seculi* VII *Hannoniæ historiam ad rectos calculos velle revocare, quod hujus loci aut instituti non esse, perspicuum existimo. Neque ex pluribus S. Aldegundis Vitis, a Bollando et Mabillonio editis, distinctius quidquam eruitur: si enim capita omnia recte expendantur, id demum colligendum erit, Sanctam istam non prius Malbodium profugisse, quam a sancto marito secessisset germana ejus soror S. Waldetrudis; quod nos jam ad annum* 653, *aut circiter referendum putavimus: interim vero ita loquuntur laudatæ Vitæ, ut fuga S. Aldegundis, et dotatio cœnobii Malbodiensis diserte appellent ætatem regis Dagoberti, atque adeo facta* C *omnia oporteat ante annum* 644; *quæ satis apte combinare difficillimum sit, et longe difficilius, si cum recentioribus mortem Regis istius innectas anno* 638.

utcumque explicare conatus est noster Simonius.

13 *Vidit turbatissimam seculi istius in rebus Hannonicis temporum rationem, et quoad licuit, densis hisce tenebris lucem aliquam afferre conatus est laudatus supra Jacobus Simon, in citatis annotationibus a pag.* 8, *ubi ex epocha jam dicta nativitatis S. Aldegundis, nempe anno* 630, *aliisque inter sanctas sorores, ut earum Acta ferunt, ultro citroque gestis, non inverosimiliter deducit, ætate provectiorem esse oportuisse primogenitam S. Waldetrudem atque annis circiter octodecim Aldegunde seniorem, adeoque ortam ut minimum seculi istius septimi anno duodecimo: quæ plane alia hypothesis est, in qua toto ferme decennio anticipandam vides ætatem* S. Vincentii, *qui proinde non solum sexagenarius, sed septuagenarius mortuus sit. Sic tamen ille, angulos omnes scrutatus, si quo pacto ad chronologicam normam reduci possent, quæ de jam dictis sanctis sororibus,* Vincentio *nostro, et aliis tam obscure a Legendarum compilatoribus tradita sunt. Simonium non consuluit Henschenius dum S. Waldetrudis Acta illustraret, neque de ejus ætate determinanda solicitus fuit; id solum in annotatis indicans, natam ipsam antequam Dagobertus regno et vita excederet, de quo quis dubitare potuerit, non video; atque hic iterum æque candide fateor, nec Simonii opinionem mihi displicere, modo cum ceteris connecti satis queat, præsertim cum expressis Vitæ ipsius S. Waldetrudis terminis, quod nata sit temporibus Dagoberti, inclyti regis Francorum, quem scimus, regnare primum cœpisse in Austrasia anno* 622. *Sed eas tricas Hannonibus ipsis discutiendas relinquo. Hæc tentasse sufficiat, utut obscura sunt, quæ* S. Vincentii *tempora circumstant; de solenni ejus cultu clariora et illustriora exstant monumenta, quam ut in dubium revocari possint.*

Ex diplomatibus non probatur Sanctum fuisse Hanoniæ comitem.

14 *Hisce pridem prælo paratis, Sonegias ipse excurri, coram exploraturus, num quidquam reliqui istic lateret, quod ad illustranda tot dubia lucis aliquid aut adjumenti adferret. Humanissime ab adm. Reverendo atque Amplissimo, non semel hic laudato, D. Decano exceptus, accessum habui ad sacra omnia de Sancto monumenta, eaque veneratus ad capituli archivum deductus sum, ubi exhibitum est diploma membraneum Maximiliani Cæsaris, nepotis Caroli Belgarum principis vices agentis, quo confirmans* E *anno* 1512, *immunitates nonnullas Sonegiensi ecclesiæ olim concessas, adducit diploma multo antiquius, nempe anni* 1387, *Alberti Bavari, tunc Hannoniæ Comitis, in quo* S. Vincentius *Comitis Hannoniæ titulo insignitur, vocaturque in eo comitatu decessor, variisque id genus appellationibus decoratur, e quibus inferre conabatur Amplissimus, agnitum priscis illis temporibus habitumque Sanctum, ut verum Hannoniæ totius comitem. Argumenti hujusmodi vim norunt, qui docti sunt libellos supplices principibus oblatos, ab eorum decretis aut decisionibus discernere; si ducem Lotharingiæ, Francorum aut Saxoniæ sanctissimum Patronum suum appellassent Sonegienses, haud equidem dubito, quin responsoria diplomata iisdem plane honoribus et dignitatibus refulsissent: ut inde nihil erui possit, ad evincendam pro seculo septimo proprie, uti modo accepimus, comitis Hannoniæ debitam* S. Vincentio *appellationem. Ad cultum transimus.*

§ II. Sancti cultus in sacris Fastis, elogia, reliquiæ. F

Non una celebratur Sancti festivitas;

H*actenus dubia ferme et incerta, saltem non satis explorata versavimus circa nomen, ortum, gesta et ætatem* S. Vincentii, *quibus paulo certiora succedunt de antiquo cultu ei pridem et constanter, tum in Alto monte tum Sonegiis, deinde vero per universam Cameracensem Hannoniæ diœcesim exhibito; in cujus urbis Missali proprio, anno* 1527 *Parisiis excuso, et nobis a b. m. R. D. Hieronymo Harts Burchtensi pastore relicto, exstat Missa de S. Confessore secundo loco,* Justus ut palma *cum reliquis de communi hoc die. De cultus istius incrementis et celebriori subinde solennitate, abrogata postmodum pro diœcesi, et ad solam ecclesiam Sonegiensem restricta, plura dabimus paragrapho sequenti; hic primum Martyrologia recensenda sunt. et præcipua encomia, in Belgio et alibi circumferri solita, sed ad præmissam veritatis historiæ limam exigenda. Hoc die natalem recoli certum est, ad* VI *Junii memoriam ejus aliquam fieri, in additionibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum, inter Prætermissos eo die notavimus; sequuntur porro commemorationes aliæ* XX *Septembris, quo die trans-*

lationem

AUCTORE J. B. S.

lationem Sonegiis signavit Molanus inter auctaria ad Usuardum, ac rursus XXIX *Octobris :* Eodem die translatio secunda B. Vincentii confessoris, *quæ ex Kalendario Sonegiensi se accepisse in Natalibus testatur, nullo indicato tempore quo factæ fuerint prædictæ translationes, de quarum epochis nihil reperio, quod earum tempora certo queat determinare. Verum de natali sacros Fastos inspiciamus.*

præcipue hoc die in additionibus Bedæ et Adonis;

16 *In notioribus genuinis seculi* IX *Martyrologiis Adone, Usuardo et aliis, idem a fortiori puta de vetustioribus, notus non est* S. Vincentius *aut* Madelgarius. *Nonnullis Bedæ auctariis, quorum incerta est ætas, reperitur inscripta ejus memoria; sufficiant verba codicis Atrebatensis :* Ipso die, villa, quæ dicitur Somnias *(Sonegias)* depositio B. Vincentii, qui monitis B. Autberti pontificis mundum relinquens, in factis bonæ conversationis sese exercuit. *Insertus etiam est Adoni Lobiensi, ad marginem quidem, sed manu æque vetusta :* Sonegias, sancti Vincentii confessoris, qui Altum montem construxit. *Longius elogium recitat Ado S. Laurentii Leodii, cujus verba etiam refert Florarium Sanctorum. Sic ambo loquuntur :* Soniacas monasterio, S. Vincentii Confessoris, qui antequam habitum monachicum indueret, vocabatur Madelgarius ; sed quia Domino auxiliante, mala mundi relinquens, fortiter ea post conversionem devicit, propterea Vincentius est appellatus. Qui in monasterio, quod Altus mons nuncupatur, tonso capite, vixit plurimis annis sub sancta regula ; nunc in sancto requiescit tumulo apud Soniacas, in quo rebus humanis excessit. Fuit autem adhuc in seculo positus, maritus S. Waldetrudis, quæ ab illo, servata caritate, separata, montem, qui Castrilocus dicitur, construxit, et ad exercitium spirituale, multam sanctarum virginum militiam adunavit.

in Usuardinis varie signata;

17 *Eadem vel breviori phrasi de* S. Vincentio *meminerunt varia auctaria Usuardina, quorum nonnulla ex notissima editione describimus, ut sub uno aspectu appareat diversus annuntiandi modus. Codici Tornacensi ad oram paucis adjectus est, simili, licet paulo recentiori, manu :* Vincentii confessoris, Haoniæ ; *pluribus Bruxellensis :* Apud Senogias *(potius* Sonegias) sancti Vincentii confessoris, et conjugis beatæ Waldetrudis Castrilocensis, neptis beatæ Gudilæ. Qui sanctorum Autberti et Gisleni abbatis exhortatione, factus ex Comite monachus, Christo in omnibus suis actibus servire studebat. *Scriptoris hujus nepotismum, seu neptismum cum sua S. Gudila alibi etiam rejecimus : S. Gudilam fuisse filiam S. Amalbergæ, de qua ad* X *Julii actum est, probe novimus ; an autem et quo consanguinitatis gradu hæc contigerit S. Waldetrudem, hactenus nobis exploratum non est ; probanda prius sanctorum Walberti et Bertiliæ cum S. Amalberga sanguinis conjunctio. Sed hæc missa facimus, ut Grevenum audiamus :* Vincentii Comitis Hanoniæ confessoris. *Molani annuntiatio in posterioribus editionibus ex Adone Leodiensi contracta videtur :* Apud Sonegias, depositio B. Vincentii confessoris Christi ; qui in monasterio, quod Altus mons dicitur, tonso capite vixit plurimis annis sub sancta regula, servata caritate, separatus a S. Waldetrude conjuge sua. *His ferme subscribunt recentiores alii, cum Canisio* abbatem *appellantes* S. Vincentium.

in Monasticis aliisque non satis exacte,

18 *Agunt de eodem monastici, quos inter Wion Molani relata jam verba descripsit ; in annotationibus nugas comminiscens de Sancto ut* rege Hirlandiæ *et* Comite Hannoniæ, *qui nimirum, uxore permittente, anno* DCVI, *quo verosimilius necdum natus erat, vitam monasticam amplexus sit. Ea rectius a Dorganio et Menardo omissa sunt. Longius Bucelini elogium prætereo, quod jam dictis aut pauca superaddat, aut etiam magis incerta. Constantinus Ghinius canonicis regularibus* S. Vincentium *accensuit, elogium ex Molano describens, sed ita torquens, ut si recte omnia componantur, S Aldegundem* S. Vincentii *non sororiam sed filiam fuisse indicare videatur. Nec prætermissus est in Catalogo generali Ferrarii, qui iis non contentus quæ apud alios legerat, vult Sanctum nostrum, non solum nominatos alibi Sanctos secum ex Hibernia adduxisse, aut in Belgium invitasse, sed iis ipsis, nempe Ultano, Foillano, Furseo, Eloquio, Ettoni et Adalgiso monasterium in Alto monte exstruxisse, quasi ii omnes in eo loco monachi fuerint. Breviter, recte, et vere Castellanus :* Sonegiis in Hannonia, S. Madelgarii *(gallice Mauger)* qui et Vincentius appellatur, mariti S. Waldetrudis *(gallice Vaudrue)* cujus sacrum corpus honoratur ibidem in ecclesia collegiata sui nominis, *nempe a monachis, opinor per Normannos dispersis aut extinctis, ad canonicos seculares translata, procurante S. Brunone archiepiscopo anno* 965, *ut testantur monumenta hodiedum ibi exstantia.*

Saussayi et Molani elogia,

19 *Stylum de more exercuit Saussayus in Martyrologii sui Gallicani Supplemento pag.* 1145, *communibus cum ceteris laborans vitiis, aliudque præterea de suo addens, quod pro Altimontensi cœnobio, Malbodiense a Sancto conditum fingat, ipsumque non ad prædictum cœnobium, sed Sonegias, deposito militari baltheo, secessisse. Audi ejus orationem :* Sonnegiis in Hannonia, S. Vincentii Comitis, qui sub Dagoberto rege omni strenuitate pollens, ac religionis studio præcipue nobilis, incolas illius, quem regebat, tractus, barbaris adhuc moribus viventes, ut ad omnem honestatem et pietatem promoveret, ex Hibernia, quo jussione regis transmeaverat, apostolicos viros Ultanum, Foillanum aliosque in Belgium evexit, quibus hospitio fovendis Malbodium cœnobium ad fluvium Sambram exstruxit, horumque ope informatis popularibus suis ad Christianæ legis observantiam, ipse Sonnegias secedens, deposito balteo militari, humilem religionis habitum induit, coacervatisque sub sancta disciplina meritorum cumulis, in Christi pace obdormivit. Colitur in tota Hannonia summa celebritate, non hac die modo, quæ est depositionis, sed die quoque Septembris vigesima, quæ est translationis. *Alteram translationem jam assignavimus, de celebriori cultu infra acturi.*

multa commiscent,

20 *At ceteris omnibus encomiastis palmam præripuit Molanus, cujus verba non ex Natalibus sed ex Indiculo desumimus, quod hoc proprium ejus opus sit, alterum posthumum et alterius cura editum. Sic igitur ibi habet :* Sanctus Vincentius confessor, Hannoniæ Comes, antea Madelgarius dictus, inter palatinos regis Francorum Dagoberti non infimus fuit. Habuit enim uxorem, consanguineam regis, beatissimam Waldetrudem, ipsumque rex habuit ad annos aliquot Hiberniæ gubernatorem. Unde postea in Gallias rediens, sanctissimos et strenuos fidei prædicatores secum adduxit, inter quos : Foillanus, Furseus, Ultanus, Eloquius, Etto et Adalgisus. Autbertum episcopum miro humilitatis affectu coluit, qui eum adeo superni amoris fervore accendit, ut, deposito cingulo militiæ secularis, totum se ad cultum divinum adstrinxerit. Unde ad Sambram, in municipio quod Mons altus dicitur, monasterium construxit, quod adhuc subsistit,

unico

AUCTORE J. B. S.

A unico milliari a Malbodio distans, ubi monastico habitu suscepto, sub sanctæ conversationis regula sese humiliter reclusit: erat enim, servata caritate, separatus ab uxore sua Waldetrude, quæ in Castriloco sanctimonialium monasterium construxit. Tunc permulti sanctissimi hunc montem, vocabulo et religione altum frequentarunt, de animarum salute loquentes.

merito rejicienda;

21 Exprimit autem historia Ansbertum Rothomagensem episcopum, exilio proscriptum, Hugonem abbatem Gemeticensem, Vulmarum abbatem Boloniensis cœnobii, Ettonem Britannum sacerdotem, Amandum ex Elnone, Wasnulphum ex Condato, Gislenum ex Cellensi monasterio, Ursmarum et Erminum ex Laubaco, Foillanum et Ultanum ex Fossensi monasterio, Aldegundem ex vicino Malbodio, Waldetrudem ex Castriloco, Gertrudem ex Nivella. Postea construxit etiam Sonegias cœnobium, in quo obdormivit et requiescit. Sed hodie est Canonicorum collegium in Sonegiis oppido Hannoniæ; quæ commutatio, secundum Annales Hannoniæ, B facta est per Brunonem archiepiscopum Coloniensem, anno nongentesimo sexagesimo quinto. Natalis ejus est XIV Julii, quem etiam Cameracensis ecclesia, cui tota Hannonia subest, merito novem lectionibus celebrat. *Quæ in eo elogio nobis displiceant, ex dictis et dicendis facile intelligetur; venisse aliquando ad Altum montem prædictos Sanctos, nihil est quod nos credere prohibeat, ast ibidem fuisse vivo et istic commorante* S. Vincentio, *non patitur ratio temporum ut de S. Ansberto infra ostendemus; Hugo Gemeticensis, et ipse Rothomagensis episcopus, verosimilius necdum natus erat dum* S. Vincentius *e vivis excederet, ut vide in ejus Vita* IX *Aprilis.*

nec placent quæ habet Miræus,

22 *Non magis placent quæ in Fastis Belgicis et Burgundicis memorat Miræus, familias Pippinianam et Vincentianam commiscens, adeo ut* XXI *Februarii non dubitaverit, S. Amalbergam seniorem viduam sororem facere SS. Waldetrudis et Aldegundis. Tum pro* S. Vincentio *allegat Dinterum (non magnæ auctoritatis virum) in Mss. Brabantiæ Chronicis, et alios tradentes,* ipsum fuisse natione Hibernum, et antea Madelgarium, Hibernice Maguir nuncupatum. Si non fuerit natione Hibernus, *inquit ipse,* videtur saltem in Hibernia C aliquamdiu vixisse, fortasse cum Dagoberto, Sigeberti Austrasiæ regis filio, quem a Grimoaldo Majore-domus regiæ in eam insulam ablegatum fuisse, supra die XXI Februarii docuimus. Inde porro in Galliam Vincentius veniens, multos viros apostolicos, in his Foillanum, Furseum, Ultanum, Eloquium, Ettonem et Adalgisum adduxit. *Jam superius utcumque discussis melius consonant quæ sequuntur:* Hortatu S. Autberti Cameracensis episcopi, mundi pompis valedixit; in Altomonte ad Sabim fluvium monasterium construxit, atque in illud se abdidit. Qui locus frequentia fratrum cum populosus fieret, ut liberius Deo vacaret, Sonegias ad locum secretiorem secessit, ubi alterum sibi ac paucis sociis monasterium struxit, quod est præclarum hodie Canonicorum collegium.

aut Appendix Ms. Sonegiensis;

23 *Incerta hic multa et falsa a Molano et Miræo referri, quæ lapsu temporis vulgi traditione accreverint, satis jam patere existimo, non aliter quam qua ante ratione explicuimus, accommode intelligenda; at sinceritatis limites omnes transgressus videtur auctor manuscripti, ad nos olim Sonegiis transmissi sub titulo* Appendicis ad Legendam sancti Vincentii; *quæ certe hujusmodi appendicis minime indiga est, satis habens si per se substet. In hac nova incondita farragine exosa crambe de patria Hiberniensi, veterique perillustri gente Maguirica recoquitur, imo enormiter augetur, idque tam novis et debilibus argumentis, ut ea referre pigeat, nedum operosius impugnare. Hibernis nimium ferme concessimus, dum non omnino improbabilem, saltem non repugnantem historicæ veritati ostendimus* sancti Vincentii *in eam insulam aut saltem in Angliam, quacumque demum de causa profectionem, ut proinde tam absona, et Actis ipsis directe opposita, exigi posse non existimemus, quæ inepte regerit jam dicta appendix. Ut de commentis ceteris conjecturam facias, articulo* 5, *asseritur, Walberto, Madelgarii socero, mortuo anno* 598, S. Vincentium *cum uxore Waldetrude Hannoniam rexisse; articulo* 6, *præter Sanctos in Legenda expressos, ultra triginta alios Scotos et Hibernos in Belgium traxisse dicitur, factus ipse monachus anno* 606; *atque alia æque imperite digesta, de quorum pretio jam facile statuis.*

quibus omnibus præferuntur,

24 *Ut igitur dubia illa et incerta a verioribus discernamus, magis fidus in hac re ductor erit Baldericus, alibi a nobis sæpe laudatus, ut præcipuus post Normannicas incursiones, etsi non semper verus* E *rerum Belgicarum scriptor, cujus verbis paragraphum hunc concludendum censuimus. Sic loquitur lib.* 2, *cap.* 35: Non prætereram vicum, quem Altum montem dicunt, nec immerito sic nominatum, cum beatus Vincentius cum multis viris religiosis, qui cum eo fuerant, sua conversatione reddiderit sublimatum. Porro iste Vincentius Comes egregius, videlicet S. Waldetrudis maritus, juxta quidem secularem eminentiam, et rebus et genere potentissimus, eruditione tamen crebris monitionibus beati Autberti pontificis informatus, secularis militiæ pompam procul abhorruit, Deique obsequiis mancipare se potius æstimavit. Igitur dum de loco suæ conversationis expetendo solicitus curam gereret, non defuit divina pietas Sancti viri desiderium completura. Nam quadam nocte pluit Dominus nivem, et omnem regionem circum et circa niveo rore respersit, excepto paululo loci, quod in supradicto vico, in modum videlicet crucis, respergendum reservavit. Quod vir Dei suo desiderio cœlitus contigisse, altiore consilio intellexit, divinoque indicio certior factus, mox eodem in loco monasterium ex proprio sumptu fundavit: quod etiam F suus magister Autbertus, viris secum religiosis adhibitis, in honore Apostolorum Petri et Pauli dedicavit, ibique vir Sanctus feliciter conversatus, laudabilis vitæ sanctitatem ducere adstuduit.

quæ de S. Vincentio tradidit

25 *Hæc paucis et nimium contracte Baldericus, quæ certe non parvam temporis latitudinem requirunt, ad eum ferme modum quo nuper annorum ordinem verosimillime deduximus, monasterii constructionem a consummata Sancti ipsius conversione merito distinguentes. Id plane vides, inter hæc omnia Hibernici nihil, nihil Maguirici admisceri, omnibus sine controversia subsistentibus, etiam miraculo de nivea pluvia, quod Legendæ quoque constanter memorant. Pergit auctor:* Ad cujus piam conversationem multos viros religiosos confluxisse, *ait,* traditisque prædiis et propriis rebus, cum sacro viro degentes, ad vitæ regularis normam sese construxisse. Cum autem locus a regibus et principibus augmentari, et frequentia fratrum populosus cœpisset haberi, ut liberius Deo vacaret, in secretiorem locum secessit; quem etiam locum paulo posterius dicam. Hujus vero forma et exemplo religio monachorum postea multo tempore adolevit, sed per incursus gentilium,

imo

AUCTORE J. B. S.

imo et per crebras seditiones domesticorum, subripiente inopia, ordo monachalis ad canonicalem redactus, sic ad tempus domni Gerardi episcopi usque remansit. *Nempe ad ætatem ipsius Balderici, Episcopi istius ministri præcipui, apud quem vide ceteras cœnobii vicissitudines, reductionem a canonicis ad monachos, novam per Fulcuinum instaurationem, etc., de quibus, ut oculatus testis, pluribus agit lib.* 4, *cap.* 6. *Ad Sanctum regredimur.*

Baldericus Noviomensis et Tornacensis episcopus.

26 Repetamus locum, *inquit Baldericus lib.* 2, *cap.* 46, quem relictis quidem in Alto monte fratribus expetiisse beatum Vincentium prædiximus. Hic profecto ab incolis Sungeias nuncupatur: ubi ipse vir Domini a frequentia populari remotus, fratribus sociatis, monasterium struxit, ibique exactis hujus vitæ cursibus, feliciter sepultus, cum filio suo Landrico, Meldensi episcopo, in pace quiescit. *Hactenus Balderici solidior narratio, cui an credere debeamus, S. Landricum fuisse Meldensem episcopum, ad hujus Vitam* XVII *Aprilis discussit Henschenius. Hic verbo notaverim, agitatam olim inter Altimontenses monachos et Rosweydum controversiam, dicendine essent sancti* Vincentius *et Landricus, pater et filius, abbates monasterii* B *utriusque Altimontensis et Sonegiensis, quo non videbatur adduci posse Rosweydus. Aliam item cum Bollando utrum monachi illi Basiliani censendi essent, quales supponebant, S. Gislenum in Cella sua instituisse, an potius Benedictini ? Utramque sic componendam existimo, ut plane sentiam, Sanctos istos, licet Sonegiis commorantes et ibidem mortuos, Altimontensium curam, quamdiu vixerunt, non dimisisse; ut si immediati abbates non fuerint, patres tamen dici potuerint. Benedictinum vero institutum, si non sub ipsis principiis, saltem non diu post, ut communiorem per ea tempora regulam, amplexos fuisse. Ast hæc a sancti* Vincentii *cultu nos procul aveherent, de cujus incrementis agendum superest.*

Reliquiæ in duabus thecis asservatæ,

27 *De reliquiis quod hic dicendum restabat; pretiosas sanctissimi Patroni sui exuvias possident Sonegienses, summaque veneratione honorare pergunt in vetusto sed magnifico templo, quod nitide et eleganter exornatum admiratus sum, dum eo accessi* III *Maii, anno quo hæc scribo* 1723. *Thecas binas antiquo artificio, alibi satis explicato, elaboratas ostendit laudatus hic non semel Adm. Reverendus et* C *Amplissimus D. ecclesiæ istius Decanus Lambotte, quas paucis descriptas inveni in Appendice, sequenti paragrapho magis discutienda. Sic ibi et vere ad rem nostram memorat oculatus testis :* Philaterium, quod est argenteum deauratum, quo divi Vincentii caput decoratur, a quatuor leonibus ejusdem materiæ sustentatum, Margareta Hannoniæ Comitissa, Balduini Imperatoris filia, magna, liberalitate juxta ac devotione, dono dedit, quod satis ostendit littera M, philaterio appensa, margaritis et unionibus exornata; *sed quæ a delineatore satis expressa non est : addere poterat, id magis colligi ex ipsius statua, unum ex octo loculis occupante, ac thecæ ipsius breviculam ideam manu gestante.* Philaterium est tantæ molis, ut vix ab uno homine ferri queat; et est ita artificiose cœlatum, ac affabre consurgentibus turriculis compositum, ut intuentes in sui admirationem attrahat. Feretrum majus in quo ceteræ divi Vincentii reliquiæ asservantur, ab antiquitate, magnitudine et pondere adeo commendandum est, ut vix octo robusti homines sufficiant ad illud gestandum.

quarum minor capitis,

28 *Quod non semel per litteras a laudato D. Decano, et coram rursus impense flagitaveram, curaret nempe thecæ utriusque delineationem, quo in æs incisæ repræsentari hic possent, ad commendandam Sonegiensium erga* S. Vincentium *pietatem; id postmodum executus est, usus artifice non satis perito, ex cujus grossioribus lineamentis redditæ sunt lamellæ, quæ hic exhibentur. Sacri vertices phylaterium seu feretrum, in majori folio expansum, multum contrahi debuit, ne ingens templum potius quam theca exigua efformaretur, talis nimirum quæ ab uno homine elevari et gestari posset, uti coram ipse perspexi, et ex superius posita imagine, justo etiam grandiore (tota enim machina pedes duos altitudinis non multum excedit) utcumque perspicitur. Monet Fortius pag.* 177, *sacrum caput a reliquo* F *corpore sejunctum fuisse anno* 1250 *a Petro Albanensi episcopo, Innocentii PP. IV legato, Alberto Prussiæ et Livoniæ episcopo, ac Nicolao Cameracensi assistentibus; ipsaque item Margareta Comitissa, cujus sumptibus magnificam thecam fabricatam jam diximus. Loculis octo totidem turriculæ suæ statuæque cum numismatibus appendentibus respondent, quarum solæ quinque oculis patescere queant. Ceteræ decorationes, quæ hic ex majori parte cognosci possunt, fusius a dicto Fortio describuntur; nobis satis est, ad Sancti gloriam, tam præclara monumenta spectanda exhibuisse.*

major sacri corporis hic exhibentur.

29 *Lipsanothecæ majoris moles et gravitas ex data brevi descriptione satis intelligitur, cetera a Fortio petenda a pag.* 174, *ubi Apostolos quidem ex argento deaurato dispositos enumerat; verum quid imagines in tecto hic expressæ indicent, nec ipse explicare potuit, neque mihi promptum fuit divinare; ex rudi delineatione, prout fieri potuit, excusæ sunt. Longitudo ejus ad sex fere pedes, latitudo ad unum cum dimidio extenditur. In patenti fronte ex eodem metallo conspicitur* S. Vincentius, *cum duobus filiis Landrico episcopo et Dentlino, quemadmodum sancta uxor Waldetrudis cum binis filiabus, Aldetrude*

et

A *et Madelberta passim exponitur. Epigraphe istic adscripta sic sonat :*

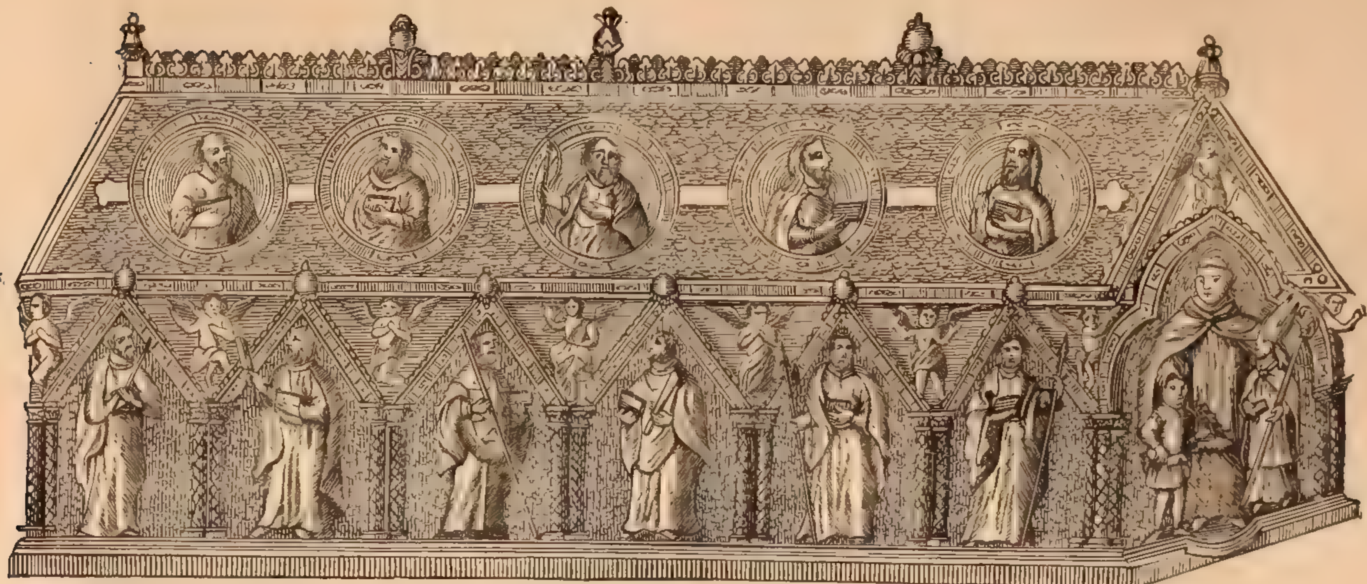
Angelus a summa cœli transmittitur arce,
Qui Madelgario Christi mandata revelans,
Præcipit in somnis, ut Montem construat altum.
Sic fit ut in terris dum sacram fabricat ædem,
Sanctus perpetuam mereatur in æthere sedem.

In opposita fronte est et argentea deaurata statua Christi Salvatoris, cum alio epigrammate, cujus hæc sola pars legi potuit :

AUCTORE J. B. S.

Fronte sacri scrinii majestas cœlica splendet,
Plena boni studii, quam nemo bonus reprehendet.

Cetera oculis spectanda et consideranda relinquuntur, ex apposito schemate in minorem formam, ut nobis moris est, sed satis ample contracto, ut nihil ad splendorem aut artificium merito desideretur.

§ III. Idem cultus magis propagatus ab episcopis Cameracensibus, reliquiæ solenniter circumferri solitæ, festivitas ad totam diœcesim extensa, et Officium Sonegiis proprium.

Antiquior apud Altum montem et Sonegienses cultus.

C Jam *Molanum testantem audivimus, ecclesiam Cameracensem Officio novem lectionum* S. Vincentii *festum recolere solitam, de cujus Missa etiam locuti sumus : ast institutionis istius principium non facile divinaveris, quamquam antiquissimum fuisse, minime dubitem ; tum fortasse inchoatum, dum cessantibus grassationibus Normannicis, ad canonicos transiit ecclesia Sonegiensis, ita disponente S. Brunone Coloniensi anno* 965*; aut certe dum tempore Gerardi episcopi, sequenti proxime seculo, in integrum restitutum est Altimontense cœnobium. Conjecturis inniti non possumus : primum solennioris alicujus cultus argumentum non ostendit summam ambarum ecclesiarum curam fuisse ad sancti Patroni celebritatem eatenus promovendam. Est hoc diploma, ex antiquo codice Sonegiensi descriptum, Nicolai III, Cameracensis episcopi, apud Sammarthanos ordine quinquagesimi quinti, datum anno* 1261 *feria tertia post ramos Palmarum, quæ fuit* XIX *Aprilis, Pascha incidente in* XXIV *ejusdem mensis, sub littera dominicali* B. *In eo instrumento Nicolaus, præmissis nonnullis ad Sancti vitam spectantibus, quæ inolitas traditiones renovant de* ducatu Lotharingiæ, Francorum et Saxonum, *de* dominio in insulas Hiberniæ *et de* comitatu Hanroniæ, *quæque idcirco a nobis omittuntur; ad Sonegiensem fundationem delabitur, ejusque defensorem ac vindicem* S. Vincentium, *adeo ut* quicumque eum in suis præcipue corporalibus seu aliis necessitatibus, devote et fideliter requisissent, petitionum suarum justarum a Domino, ejusdem pii confessoris meritis, optatum celeriter consequerentur effectum.

31 *Tum ita loquitur :* Sed quia refriguit charitas, nutat fides, et vilescit devotio modernorum, deliberatione provida statuerunt dilecti filii præpositus, decanus et capitulum Sonegiensis ecclesiæ memoratæ, ut singulis annis in crastino Pentecostes processionaliter cum fidelium turbis, ibidem devote convenientibus, lustrent villam Sonegiensem, circumferentes reverenter et devote feretrum, in quo corpus ejusdem confessoris beatissimi requiescit, cum aliis ipsius ecclesiæ reliquiis, ad excitandos fidelium populos ad implorandum devotissime patrocinium tanti Patris, et ut Deus, ipsius interventu, pie postulantibus postulata concedat, et flagella iracundiæ suæ, quæ juste pro peccatis suis multipliciter patitur populus Christianus, miseratus avertat. Nos igitur pium eorum in hac parte propositum et statutum in Domino commendantes, et eamdem ecclesiam, quam sincera diligimus, ut tenemur, in Domino charitate, utpote qui in ea primitus et diutius in officio præpositurae percepimus stipendia militiæ clericalis, prosequi cupientes, gratia speciali de misericordia Christi, *etc.* Deinceps declarat indulgentias, *inquit amanuensis descriptor, quem mallem, causam addidisse, cur eo potius die quam in propria Sancti festivitate processio ista olim instituta fuerit : nisi usu aliquo invaluisse credamus, quemadmodum de S. Ragenufla in Aiicuria hoc die, et de S. Amalberga ad* X *hujus mensis jam diximus.*

anno 1261 renovatus et auctus est.

F

32 *Ceterum de ejusdem perseverantia testatur*

Appendix

AUCTORE J. B. S.

Solennis supplicatio qua sacra lipsana circumferuntur,

Appendix, superius citata, articulo 19 *in hæc verba :* Quotannis altera Pentecostes processio Sonegiensis oppidi celebratur, in qua corpus et caput S. Vincentii per circuitum civitatis processionaliter deferuntur. Illa autem supplicatio longe a civitate sese extendit, ita ut matutinæ inchoentur aliquando ad medium tertiæ, aliquando hora tertia, aliquando ad medium quartæ, pro diversitate seu longitudine circuituum; nam sunt tres circuitus, longus, medius et parvus. Summo mane hora competenti, pro diversitate etiam circuituum dicitur Prima, qua finita, dicuntur Litaniæ Sanctorum. Ubi ventum est ad invocationem S. Vincentii, feretrum ejusdem deponitur e sublimi loco a duobus Canonicis recentioribus, et duobus capellanis junioribus..... Finitis Litaniis, ad iter seu processionem, magna etiam populi, variis ex locis tam vicinis quam dissitis, confluente caterva, maxima cum reverentia ac devotione progreditur. Ubi ventum est ad villam in ultimo suburbio novo, quæ vulgo dicitur Del baille, caput sacrum S. Vincentii a Camberonensibus assumitur, quod deferunt per circuitum,
B sese obligantes, non scripto verbo, sed viva voce, reddere in eodem loco integrum et illæsum, uti ab ipsis acceperunt. *Hæc paulo fusius describuntur a Fortio lib.* 3, *cap.* 17.

alio etiam quandoque deportata.

33 *Pergit Appendix capite suo ultimo in hæc verba :* Nec silendum, ut notum sit, quanto in honore fuerit et olim, ut nunc, memoria patris nostri Vincentii, quod anno MLXX, tempore Balduini, hujus nominis sexti, Hannoniæ comitis, corpus ejusdem Patroni portatum fuerit ad cœnobium Hasnoniense, dum dedicaretur ecclesia, cum aliis viginti quatuor Sanctorum corporibus, ut suis precibus et meritis ibidem Deo famulantibus patrocinaretur. B. Vincentium fuisse unum e viginti quinque Sanctorum corporibus, quæ eo delata fuerunt, refert Cognatus lib. 12 Annalium urbis Tornacensis cap. 24. *Si operæ pretium esset, possent ejusmodi translationes aliæ reperiri, iis præsertim temporibus quibus consuetudo invaluerat, sacra Sanctorum lipsana ad varias solennitates comportare. Id de Sancti ejusdem reliquiis sexennio ante factum invenies, nempe anno* MLXIV *in dedicatione basilicæ sancti Sepulcri per S. Lietbertum Cameracensem episcopum. Habes in Actis tomo* IV
C *Junii ad diem* XXIII, *pag.* 606 *elenchum bene longum sacrorum omnium corporum quæ solennem eam cæremoniam sua præsentia cohonestarunt. Sed de his satis; jam ea quæ ad ritum Officii ecclesiastici attinent, paucis etiam prosequamur.*

Petrus Cameracensis episcopus anno 1323

34 *Quam singulari veneratione* S. Vincentium *colendum putaverit Petrus Cameracensis episcopus, apud Sammarthanos ordine* LX, *idem qui anno* 1313 reliquias S. Waldetrudis solenniter a terra levari ordinaverat, *ostendit ipse decreto particulari in plena synodo anni* 1323, *in eum finem promulgato, quo, præmissa longiori oratione, Sancti merita, et vitæ partem non modicam recensente, auctis etiam titulis per* Hannoniæ, Hiberniæ, Lotharingiæ, Franconiæ et Saxoniæ *ducatus, sancto* Vincentio *ex vulgi fama adscriptos, ostendit, inquam, præfationem sic absolvens :* Gaudeat igitur princeps Hannoniæ et patria, de tanto principe in cœlesti gloria triumphante. Exultent subditi et lætentur, qui coronatum a Deo meruerunt habere patronum. Quis enim Christi fidelium populus gaudere non debeat in præclara festivitate tam sanctissimi confessoris, cujus sunt miracula pretiosa? *Tum, cetera ordine prosequens, subdit :* Nos vero ad ipsum Beatissimum, et ipsius ecclesiam Sonegiensem nostræ considerationis aciem D
convertentes, festum ipsius Confessoris, quod celebrari consuevit quarta decima die mensis Julii, statuimus et ordinamus, in universis comitatus Hannoniæ ecclesiis solenniter celebrandum, cessandumque illa die ab omni opere mechanico et servili.

festum de præcepto per totam Hanoniam instituit,

35 Quapropter vobis et vestrum singulis in virtute sanctæ obedientiæ, et sub excommunicationis pœna præcepimus et mandamus, quatenus festum hujusmodi in ecclesiis vestris solenniter celebretis; vobis omnibus clericis et laicis comitatus ejusdem nostræ diœcesis districte præcipiendo mandantes, quatenus dicta die, tamquam die Dominica, cessetis ab omni opere manuali, et festum hujusmodi revereamini condecenter, ut sicut in terris positus Hannoniensis comes refulsit excellentia dignitatis, sic in corpore sancto devotius veneretur. Nos enim, de omnipotentis Dei misericordia, et gloriosæ Virginis matris ejus, omniumque Sanctorum meritis et intercessionibus confidentes, omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui ad ecclesiam Sonegiensem in vigilia et in festivitate dicti Sancti accesserint, E
et per octavas ejusdem, pro qualibet die, qua dictam ecclesiam devote visitaverint, XL dies de injunctis sibi pœnitentiis misericorditer relaxamus : volentes, præsentes indulgentias omni tempore duraturas, non obstantibus quibuscumque revocationibus, sub quacumque forma verborum, per nos vel Officiales nostros imposterum faciendis, nisi de indulgentiis istis specialis et expressa mentio habeatur. In quorum fidem, *etc. Ita ille, de glorioso sancti* Vincentii *cultu promovendo egregie solicitus.*

quod postea restrictum, modo abrogatum est.

36 *At postmodum ab Episcopis ejus successoribus imminutam paulatim, per comitatum Hannoniæ, contractamque festivitatem jam supra insinuavimus, quarum mutationum causas investigare, nec muneris nostri, nec hujus loci est : satis erit ex Fortio rem ipsam dicere. Narrat hic lib.* 3, *cap.* 18, *pag.* 188, *in synodis Cameracensibus posterioribus reductam esse* S. Vincentii *festivitatem eo usque, ut ad infimam classem delapsa sit, demum anno* 1604, *sub Archiepiscopo Cameracensi Guilielmo de Bergis reformata et penitus abrogata, adeo ut hoc tempore ad solum oppidum Sonegiense ejusque territorium (non exclusis, opinor, Waldetrudensibus canonicabus Montensibus) restricta sit ; ubi tamen ingenti* F
hactenus apparatu et constanti incolarum pietate accolarumque concursu celebratur, non raro illustrata miraculis. Cum igitur de præcipua hac festivitate, de processione in festis Pentecostes, binisque translationibus, istic quoque recoli solitis, abunde jam dictum sit, superest ut ex Officio Sonegiensi Ms. ea decerpamus quæ ad totius rei notitiam sufficiant. Rubris hinc inde litteris varie a scriptore distinctum est, sub hoc titulo : Antiphonæ Officii Sonegiensis sancti Vincentii, Sonegiensis patroni, una cum responsoriis et capitulis, secundum usum ecclesiæ Sonegiensis. *Lectiones omissæ sunt, ex ipsa Legenda procul dubio repetendæ; nos pauca vero seligemus.*

Specimina aliqua

37 *Initium ducitur ab Antiphonis ad primas Vesperas, quæ versibus hexametris concinnatæ sunt ; ex quarum prima argumentum sumunt Sonegienses, quo Sanctum suum Hibernis accenseant, de qua re superius disputatum est ; singulas ordine describimus :*

I Magnis muneribus dotavit Hibernica tellus,
Nos Madelgarium dum fecit habere beatum.

II Hic

AUCTORE J. B. S.

A

II Hic sub magnifico degens miles Dagoberto,
Vitæ per meritum cunctis se fecit amandum.
III Nam fortis, justus, tunc prudens atque modestus,
Sese prudenter ita conformabat ad omnes,
Mitibus ut mitis fieret, durisque superbus.
IV Hunc postquam Superæ tetigit mutatio dextræ,
Postponens habita, nihili pendens adhabenda,
Moribus ac habitu monachus fit religiosus.
V Christi pauperibus pauper sic associatus,
Veram pauperiem sincero est corde secutus,
Unde beatorum potietur sorte per ævum.

ex Proprio Sonegiensi

38 *Sequitur Capitulum sub hac formula :* Dedit Deus confessionem sancto suo Vincentio, et excelso in verbo gloriæ ; dedit illi contra inimicos potentiam et in celebrationibus decus. *Meretur describi hymnus ex quo colligas, non Hibernum sed Gallum genere censeri* S. Vincentium. *Sic habet :*

Regem cœlestis gloriæ laudent flores Ecclesiæ
Superna quorum patria nitoris fulget gratia.
B
Hos inter flores præditum virtutibus Vincentium
Suo Christus clarissimo inthronizat palatio :
Ortum primis natalibus et procerum primoribus
Tironem profert Gallia, ducem offert Hibernia.
Hinc tactus cœli nectare mundum cœpit postponere,
Militiæ post cingulum, jugale solvit vinculum :
Mundo totus immoritur, Christum vivendo sequitur
Laborum fructus aggregat, ad cœlum liber evolat.
Sit Trinitati gloria, laus, decus et potentia,
Per quam victor egregius mundum vicit Vincentius.

paucis exhibentur.

39 *Ex tribus ad primum Matutini nocturnum antiphonis, quid de aliis, uti et de responsoriis censendum sit, facile quilibet intelligere poterit. En primam :* Vir vitæ laudabilis Madelgarius, agnomine Vincentius, nobili prosapia editus, nobiliori
C
mentis est industria præditus. *Altera est :* Ab ipsis infantiæ annis Christi præcepta *, fide divina, humanaque imbutus est lege. *Tertia :* Adultus Dei famulus, cum ætatis profectibus in bonis crevit actibus. *Hujuscemodi sunt Officii reliqua ex Sancti Actis potissimum desumpta, aut consimili phrasi explicata, ut peculiare nihil occurrat, præter orationem propriam et hymnum ad Laudes. Hæc est ipsius Oratio :* Omnipotens sempiterne Deus, qui beatum confessorem tuum Vincentium, instantis vitæ illecebras fecisti vincere, da populo tuo, ut per ejus interventionem, purificatis cunctis sceleribus, mereatur perfrui bonis cœlestibus. Per Dominum, *etc. Sistimus in dicto hymno ad Laudes :*

* *potius* præceptis.

Spes in periculis, salus honor tuis,
Beate Vincenti, precamur subveni ;
Jactamur in mari, procellis tundimur,
Pirata circuit, necare nititur ;
Ab ore belluæ marinæ libera,
Portumque naufragis salutis impetra.
Hoc præstet unico Pater cum Filio,
Præstet Paraclitus creator Spiritus.
Amen.

Nihilo plus nos docet spissum Breviarium Ms. ecclesiæ S. Waldetrudis Montensis, in quo recitantur lectiones, æque ac reliqua, confusæ, cum festo Ostensionis *notato in Kalendario præfixo ad* XXIX *Octobris, de quo tamen eo die in ipso Breviario non agitur. Tolerabiliores sunt lectiones in proprio canonicarum istarum Officio, editæ Duaci apud Bellerum anno* 1625 *; quibus aliæ adjiciuntur pro* XXIX *Octobris de sacri corporis translationibus tum Metensi sub Carolo Calvo, ut volunt, tum Montensi per Raginerum a Longo collo, Comitem Hannoniæ, sub Carolo Simplice, de quibus videsis inferius annotationes ad antiquiora Sancti miracula.*

§ IV. Legendæ de S. Vincentio scriptæ crassioribus mendis expurgatæ, et ejus miracula Sonegiis accepta.

Monumenta huc spectantia,

Quam laboriose desudarit in colligendis per totum Belgium Sanctorum Actis primus Operis nostri designator Heribertus Rosweydus, non uno loco superius explicatum est, nec porro satis memorari poterit. Inter immensos labores quibus Belgicas bibliothecas, non tam lustrare quam vorare visus est, cœnobia omnia circumeundo, Altimontense nequaquam prætermisit, unde scriptam ad ipsum epistolam reperio, ex cujus verbis intelligi datur, quod sub finem § 2 *paucis innuimus, operose probare conatos ejus loci monachos, S. Landricum ex Meldensi episcopo fuisse abbatem secundum Altimontensis cœnobii æque ac Sonegiensis : quo adducunt exempla abbatis sui Richardi, qui præter Alimontense alia viginti gubernarit ; atque ante ipsum S. Gerardus octodecim moderatus sit : præterquam quod Altimontenses alias abbatem habuerint cum Gislenopolitanis et Vedastinis communem. Urgentius vero id evincunt ex ipsis Legendis, ubi* S. Vincentius *morti jam proximus, satis ostendit, primorum suorum filiorum curam minime se abjecisse, dum* vitam cupiebat finiri suam, ubi comam capitis absciderat; *tum vero suos omnes filio commendans :* Te rectorem, ait suis, amantissime fili, superna clementia providit, teque hujus sacræ militiæ ducem idoneum elegit. *Quæ eo solum hic dicta sunt, ut pateat, jam a centum et amplius annis Majores nostros ad gesta* S. Vincentii *eruenda non modicam operam contulisse.* F

E

jam olim collegit Rosweydus,

41 *Nec minor Rosweydo cura fuit omnia colligendi quæ apud Sonegienses reposita credebat de* S. Vincentio *monumenta, ut apertissime docent litteræ R. D. Henrici de Vergnies, alias ab Henschenio laudati, et nostri P. Ægidii Mouton (Vervecinum se vocat) ex quarum brevi relatu, quam non otiose res gesta sit, perspicies. Non patuerat, opinor, Rosweydo scrutatori archivum Sonegiense, unde aliena opera uti compulsus, jam dictum dominum de Vergnies ecclesiæ istius canonicum instanter rogaverat, annitente etiam Viro Cl. Auberto Myræo, lustraret ipse suggereretque instrumenta omnia Sonegiensia eaque Montes Hannoniæ ad Vervecinum dirigeret, aut ibi aut Antverpiæ describenda ; id quod se sedulo curasse testatur litteris datis* XIV *Decembris* 1606; *ea vero tum accepisse Rosweydum oportet, cum in* Fastis Sanctorum, quorum Vitæ in Belgicis bibliothecis manuscriptæ *exstabant, ex officina Plantiniana anno* 1607 *publicatis, de Vincentianis etiam meminerit. Non dissimulat Vergnæus difficultates varias, quas ipsi non adeo promptum esset liquido dissolvere, tum circa translationem corporis S. Marcelli,*

AUCTORE J. B. S.

celli, temporibus S. Martini PP. et Dagoberti non satis apte illigatam, tum circa alia, de quibus jam ante disputavimus. Eadem apparet solicitudo in aliis litteris datis XXV *Februarii* 1607, *et ex Vervecinis Montensibus* XII *Martii insequentis, ut plane constet, exhausisse eruditum Canonicum archiva Sonegiensia, ne quid ad sanctissimi Patris sui illustrationem desideraretur.*

et post ipsum Bollandus,

42 *Neque ibi stetit circa* S. Vincentium *disquisitio, resumpta a Joanne Bollando, comite Balthazare Corderio, ad quos exstat epistola data ex Altimontensi monasterio* IV *Septembris anno* 1633; *ex cujus solo exordio de mota tunc temporis præcipua quæstione fies certior. Scriptores sunt domni Philippus Froymont atque Franciscus Selpin, sic rotunde epistolam suam inchoantes : Admodum Reverendi Patres Balthasar Corderi, et Joannes Bollande.* Mirifice prorsus me *(sic opinor loqui Froymontium)* recreavit conspectus vester, quem doleo tam brevem fuisse; et sane si per occupationes vestras nobis licuisset diutius una hærere, de nostris, ut cœperamus, ardenter contulissemus, et, ut reor, non sine fructu. Non desino tamen vos in Domino intueri cum magno affectu, et, ut spero, iterum videbo vos, et gaudium meum in Domino cumulabitur. Interea, quæ promiseram, ad vos mitto. Rogatus abs Reverendo Patre Jacobo Simonis, an noster Vincentius esset Benedictinus, partem aientem conatus sum adstruere. *Sic demum Bollandum alloquitur :* Nullus ambigendi locus relinquitur, quin S. Vincentius fuerit Benedictinus, cum disertissime testetur historia ejus vitæ probata omnibus, et nullus in contrarium hactenus quidquam produxerit.

B

adjutoribus Altimontensibus et Sonegiensibus.

43 *Parem factam existimo et renovatam a prædictis PP. Bollando et Corderio apud Sonegienses monumentorum ad* S. Vincentium *pertinentium investigationem, certe inde accepta sunt scripta varia, circa Sancti vitam et cultum, quæ hic paucis enumerabimus, sive ea prius ad Rosweydum sive ad Bollandum directa fuerint. Sonegiis ad nos certo pervenit Legenda major, in capitula quindecim distributa, cujus prologum manu sua descripsit Bollandus, cujusque auctorem credimus monachum Altimontensem, qui, teste laudato jam Froymontio, scripsit circa annum Christi* 1167. *Vita altera minor dicitur fuisse D. Preudhommii canonici Cameracensis, sed et Sonegiis verosimillime huc destinata et a Rosweydo descripta. In elencho Sonegiensium memorantur etiam miracula, de quibus plura inferius. Sunt et omnia transumpta manu ejusdem, a qua est Appendix supra a nobis discussa, ad quam videtur operam contulisse R. D. Claudius Bonnettus ecclesiæ Sonegiensis canonicus. Asserit Vergnæus, misisse se copiam litterarum Episcopi Cameracensis, item antiphonas et responsoria Officii, quæ paragrapho præcedenti dedimus. Præterea narrationem de translatione S. Marcelli, supra etiam a nobis citatam, quæ exstat tomo* 2 *Januarii pag.* 12; *Vitam Landrici et alia, quæ ad* S. Vincentium *non adeo proxime reducuntur. Ut verbo dicam, nihil superesse existimo, quod vel Sonegiis vel ex Alto monte hodie requirendum sit. Quid vero sibi velit Vinchantius in Annalibus ad annum* 643, *dum ad marginem citat Philippum ab Eleemosyna in Vita* S. Madelgarii *cap.* 22, *fateor me non intelligere.*

C

Datur Legenda Altimontensis

44 *Vitam porro ex Preudhommii Cameracensis canonici codice extractam examinavit Bollandus ac nonnullis annotationibus illustravit, quas nescio ad quem diem referre cogitaverit : certe ad editionem parare visus est, nonnullis jam propria manu descriptis, eamque nos ex ejus ductu excudendam censuissemus, nisi in substantia plane convenire deprehendissemus cum altera paulo longiori, a laudato canonico de Vergnies accepta, cujus auctor anonymus, Altimontensis monachus, verbosius pleraque æque ac alter digessit, iis tamen præteritis quæ de S. Waldetrude minoris Legendæ scriptor non satis opportune inseruerat, cum hæc alibi melius et fusius deducta sint. Prima ista et brevior Preudhommiana Legenda, cujus et scriptorem et ætatem ignoramus, a Rosweydo olim descripta est, opinor huc Sonegiis transmissa, verum, ut iterum dicam, tam jejune coagmentata, ut nihil de Sancto contineat, quod non uberius in Altimontensi referatur. Atque, in purioris defectu, præcipua, solaque adeo a nobis danda, manum ferme præferre videtur laudati jam sæpius Vergnæi; quam etiam habemus in magno nostro codice Ms. Valcellensi, seu Moretiano, collatam olim cum alia Ms. Legenda, Bollando ad tempus commodata a R. P. Alexandro Kenetto Ordinis Minorum, quæ erat monasterii Bethleemitici juxta Lovanium; at variantes lectiones, in eo manuscripto repertæ, tanti Bollando visæ non sunt ut observari aut annotari mererentur.*

D

multis laborans defectibus,

45 *Ceterum iisdem Vitæ ambæ defectibus laborant, ambæ sic ordinatæ, ut res et tempora satis distingui minime possint.* Wasconiorum *seu* Wascaniorum gentem, *ex qua prognatus sit* S. Vincentii *pater, utraque diserte occinit, cum multo verosimilius Belga seu Francus fuerit : utraque proregem, prope dicerem heredem et dominatorem, in Hiberniam ablegat, quo eum postmodum sancta conjux secuta sit : utraque ludit in septenario Sanctorum numero, quos omnes una ex Hibernia in Franciam* S. Vincentius *abduxerit, quod cum eorum Sanctorum Actis nemo facile conciliaverit : adde colloquia et res alias non satis judiciose dispositas. Quæ omnia, utut, quemadmodum rotunde pronuntiat Cointius, falsa continuo et plane respuenda non existimemus, talia certe cum Mabillonio esse fatemur, ut explorata dici omnino nequeant, sed plerisque additititiis illis circumstantiis, saltem pro majori parte expurganda, ad salvandam utcumque rerum substantiam. Etenim si resectis superfluis, ad commodum sensum reducantur, quæ scriptores isti ex longa traditione et* ex vetustissimis paginulis *acceperunt, non usque adeo absona videbuntur omnia, quin saltem aliquatenus tolerari possint, ut paucis explicatum eo.*

E

et in pluribus vix accommode salvanda;

46 *Potuit sane ex Vasconia, eo tempore satis nota, genus trahere* S. Vincentii *pater, variis deinde possessionibus in Hannonia locupletatus. Neque trajectus in Hiberniam, sive Dagoberti jussu, sive alia ratione, tanto conatu exagitandus videtur, cum eo variis de causis proficisci potuerit* S. Vincentius, *in qua potentem fuisse asserit citata superius S. Foillani Vita : in traditione porro perseveraverit ea peregrinatio, cujus vera causa oblivione sepulta, aliis excogitandis ansam præbuerit. Neque hæc adeo absona sunt, ut ea causa Iberiam in Vasconia fingere oporteat, ex qua ridicule per Hiberniam in Franciam redierit. Hibernos autem Sanctos aliquos in reditu comites habuisse, aut munificentia sua ex Hibernia accivisse, nihil est quod credere prohibeat. In eo excedit Vita longior, quod S. Ansbertum Rothomagensem episcopum exsulem adducat in Altum montem, superstite sancto* Vincentio, *quem obiisse diximus ut summum anno* 677, *totis sedecim annis priusquam Ansbertus e sede sua pelleretur, ut vide in ejus Actis ad* IX *Februarii. Non magis subsistit tot aliorum Sanctorum ad Altum montem confluxus, quorum aliqui locum istum oculis suis fortasse numquam viderint : certe ibi esse non*

F

potue-

A *potuerint, vivo istic et superstite* S. Vincentio *monacho aut abbate. Sanctos prope omnes colligere voluisse videtur Anonymus, quos eo seculo in Belgio floruisse intellexerat. Ut cetera mittam, me tacente, satis patet, seculi sui stylum Legendam sapere, ubi multis pauca, non raro verbose et inornate narrantur. Capitum et numerorum divisionem ad normam nostram aptavimus, dubiis aliis et obscuris ad annotata remissis. Atque hæc de Actis Latinis Mss.*

quod et in recentiori Fortii desideratur.

47 *Vitam gallicam, parergis multis et episodiis amplificatam, superius a nobis citatam scripsit R. D. canonicus Sonegiensis Le Fort, alias Fortius, quam ad me mittere dignatus est Adm. Reverendus et Amplissimus D. Lambotte ecclesiæ istius hodie Decanus, editam Montibus anno* 1654, *cui titulum fecit auctor* Speculum nobilitatis, *eo rem omnem non obscure dirigens, ut præceptis moralibus historiam, de se satis dubiam, farciat, per paginas* 196 *in forma, ut vocant, octava deductam. Totam evolvi non semel, sed fructu pœnitendo, utpote in qua vix quidquam repererim, quod ad explanandas difficultates conduceret : non magis quam ex Pontii dicto superius* Memoriali immortali, *nec memoria* B *nec citatione digno. Ex voluminis Fortiani magnitudine facile intelligis, primigeniis Actis non institisse scriptorem, sed varia alia, pro sua, opinor, in Sanctum pietate, compilasse, quæ hic discutere aut refellere operæ pretium non sit. Ea undecumque corradit potissimum, quæ ut magis mira, sic minus verosimilia censeri debent. Ex uno specimine de ceteris facies conjecturam : pag.* 88 *diserte asserit, sanctum ipsum* Vincentium, *in Franciam reducem, cum septem illis Hibernicis apostolis, supra jam laudatis, continuo Romam profectum; quo Molani Natales adducit in S. Ettonis elogio, nulla prorsus auctoritate subnixo. Mitto cetera, ne hic jam toties ventilata cogar repetere. De cultu hodierno melius testari potuit Fortius, et miraculorum adjuncta nonnulla explicare, de quibus infra agendum erit.*

Miraculorum binæ sunt classes latinæ,

48 *Ad miracula porro quod attinet, ea ex Mss. Officiis ecclesiæ Sonegiensis a laudato Claudio Bonnetto cum Bollando communicata sunt, quibus præfixus erat hic titulus :* Sequuntur miracula tam antiqua quam recentiora, meritis D. Vincentii Sonegiensium tutelaris edita. Antiqua quidem in elegantiorem stylum, seu magis vulgarem sermonem reddita; recentiora vero de gallica in C linguam latinam translata, per D. ac M. Joannem de Lattre Sonegiensem canonicum : ad majorem Dei gloriam et ejus famuli honorem anno Domini MDCXXVIII. *Duas hic audis miraculorum classes, quarum priori manum admovit recentior calamus, cui non satis fidens Bollandus, maluit antiquiora ista desumere ex grandi codice nostro Ms. Moretiano seu Valcellensi, superius citato, ex quo et nos ea dabimus integra, completa et ordinata; ubi in Ms. Sonegiensi omissa sunt aliqua, alia vero turbate disposita, quæ in codice melius et accuratius describuntur. Dabimus autem servatis fideliter omnibus, etiam præfatiuncula, phrasi et ordine, mutatis dumtaxat titulis, quos modice contractos ad marginem apponendos censuimus. Si qua vero obscuriora in iis occurrant, in annotatis explicata invenies.*

ex Fortio nonnihil auctæ,

49 *De iisdem omnibus, more suo paulo fusius agit laudatus Fortius in altera historiæ suæ parte a pag.* 199 *ad* 362, *in tres potissimum classes ipsa distribuens. Prima complectitur miracula omnino duodecim antiquiora, ita etiam a nobis appellata, quod tempus, quo patrata sunt, et adjuncta cetera obliterata sint. Id discriminis inter Fortium et codicem nostrum intercedit, quod in hoc sola undecim miracula reperta sint. Nimirum aliunde accersivit Fortius insigne sanctissimorum duorum conjugum patrocinium in generali calamitate Hannonibus clientibus suis demonstratum, grassante morbo epidemico seu peste, ut mox ex ipso subjiciemus. In altera parte enumerat Fortius quatuor recentiora eaque splendida miracula ab Ordinario, nempe Cameracensi archiepiscopo approbata. Tertio Demum per octo capita recenset singularia alia beneficia* S. Vincentii *meritis impetrata. Nostrum erit, Fortii opus cum manuscriptis nostris conferre, et ubi quid diversum occurrerit, monere; aut si nova aliqua suppeditet, ea nostris adjungere, ut hic modo facimus de duodecimo illo miraculo in codice Valcellensi prætermisso.*

AUCTORE J. B. S.

et explicatæ.

50 *Describit itaque prædictus Fortius a pag.* 262 *horrendam mortalitatem temporibus Guilielmi Bavari, Hannoniæ et Hollandiæ comitis Hannonicam provinciam depascentem, sæviente nimirum pestilentia, qualis eatenus visa numquam fuerat; quæ in magna Tartaria, ut creditur, exorta anno* 1346, *inde toto triennio universam Asiam, Africam, Europam tanta atrocitate pervaserat, ut solo visu et halitu ea afflati alios enecarent; quemadmodum ad* E *dictum annum ex ejus temporis historicis accurate memorat noster Philippus Brietius in brevi suo universali Chronico. Ea lues in Belgium atque adeo in Hannoniam penetraverat anno* 1349, *tantaque strage miseram illam provinciam afflixerat, ut de omnium vita conclamatum videretur. Humanis igitur remediis omnino deficientibus, nihil prius habuere Montenses et Sonegienses quam ut ad sanctissimorum conjugum patronorum suorum* Vincentii *et* Waldetrudis *præsidia confugerent : indicta proinde in diem* VII *Octobris solenni supplicatione ad ericetum Castrense, tum ipsi, sacra utrimque lipsana vectantes, tum accolæ universi pœnitentium ritu et habitu convenerunt ad centum circiter hominum millia; ibique a Decano Sonegiensi cantato ingenti celebritate Sacro, aliisque precibus et lacrymis ardentissime profusis, cœleste auxilium Sanctorum suorum meritis adesse senserunt, atque adeo depulsa mox calamitate, dissipatoque veneno, pax et tranquillitas, imo optata aëris salubritas et serenitas per totam patriam, mirifico utriusque Sancti patrocinio, rediit. Habe nunc Acta ipsa eo quo diximus ordine.*

F

VITA

Auctore Anonymo.

Ex duobus veteribus Mss.

PRÆFATIO.

Utilis Sanctorum historia :

Sub specie firmamenti Ecclesiam præferri, eamdemque meritis Sanctorum et virtutibus, acsi stelliferis ornatibus, illustrari, sicut novis antiqua conveniunt, ita multitudo veritatis genere probabile reddunt. Quod etiam Psalmistæ præconio constat inniti, cum : Cœli, inquit, enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus in annuntiatione firmamenti. Annuntiatio, sive splendor, ut ait Salomon *a*, firmamenti, gloria stellarum, *a*

rum,

AUCTORE ANONYMO. EX MSS.

rum; prædicatio autem Ecclesiæ, virtutes et merita Sanctorum. Quamobrem in hanc puro mentis intuitu insurgere, et beatissimum in ea Vincentium, ut præstantissimum sidus, animi complexu comprehendere, osculo spirituali leniter attingere, linguæ etiam officiis meritorum ejus radios ubique diffundere, sicut divinæ jubilationis præcipuum extat negotium, ita salutare imitandæ virtutis emolumentum. Atque exemplorum in tanto Patre eminentium memoria, quantum vitandis seculi pompis utilis est habita, tantum amplectendis æternæ vitæ gaudiis omnimodis apta. Miraculorum proinde quam celebris potentia, sanctitati ipsius per gratiam Dei cœlitus collata, quo excellentius divini operis novitate coruscat, eo uberius cœleste jubar attentis animis inspirat.

similis pilis caprarum ad opus sanctuarii olim collatis.

2 Nunc ergo constituendis tam præclaræ materiei verborum ornatibus, quis saltim peritorum sufficit conatus? Vestro tamen, Domini et fratres *b*, monitu consultus, ipsiusque venerandi Confessoris patrocinio suffultus, quod minus est virium, ea spe et fide constanter proveho, et provectum dilectioni vestræ decernendum salubriter impendo. Annuit et ipsa divinitas, quæcumque in laudem ipsius mortalium præsumit voluntas. Ceterum votis benigne satis innuit, quod deitatis ille confabulator Moyses tabernaculi ædificiis offerendum Apostolo instituit. Exposito namque multitudini cœlestis imperii edicto, deliberatum est ab omnibus, offerri quiddam muneris Deo *c*. In quo necessitati nil fuit obnoxia voluntas, sed in impertiendo arbitrii regnavit libertas. Fiunt interea promptæ devotionis xenia, ingens quidem auri et argenti copia, æris ac ferri, ceteraque id genus metalla, gemmarum etiam vivens gratia, interlucenti colorum vetustate distincta. Promebatur Indici velleris tincta murice lana, bissique retorti elaboratissima fila. Nec defuere rubricatis hyacinthinæ pelles tergoribus, vel nec temnendus de pilis caprarum congestus. Sed in his omnibus quid prodant arcani mystica sensus, elaboravit doctorum opinatissima virtus : verba quidem divinis laudibus congruentia, iisdem caprarum pilis dixere latentia. Quocirca etsi auri gemmarumque, vel cetera rerum, id est virtutum, aufugiunt insignia, conferatur ad sinum Ecclesiæ, vel pilorum, id est verborum, quamquam inutilis copia; sed quæ profiteatur virtutes Sanctorum et merita, sicque fiat super aurum et topazion pretiosa. Jamque cœlestis auxilii invitata clementia, accelerabo pii Patris Acta præcellentia; ut quantis in Christo gratiarum donis sit præditus, perspicua luce palam extet fidelibus. In quo, ut dictum est, negotio, voti magis quam ingenii spectetur ratio : quodque meritis Sanctorum omnis angusta sit elocutio, prudens animadvertat æmulatio.

ANNOTATA.

a *Non Salomon ista scribit, sed Jesus Siracides Ecclesiastici cap.* 43 ỹ 10, *ubi ista habentur :* Species cœli gloria stellarum, mundum illuminans in excelsis Dominus.

b *Verosimile est, hic Sonegienses Canonicos, aut monachos Altimontenses intelligi.*

c *Alludit procul dubio ad Exodum cap.* 25 ỹ 4 *et cap.* 35 ỹ 6.

CAPUT I.

S. Vincentii ortus, militia, conjugium.

Illustribus parentibus natus, et egregie educatus.

Ea igitur tempestate, cum Christiani majestas imperii toto orbe serena dominatione invaluit, et Christus notitiæ suæ gloriam ubique gentium dilatavit; beatissimus Domini confessor Vincentius, cognomento Madelgarius, ante secula quidem a Deo prædestinatus, mundo nobiliter est natus *a*, sed seculo futuro per gratiam Dei nobilius relegatus. Ortus sane excellentissima Francorum prosapia in villa Sterpeias nuncupata, sicut parentum et consanguineorum claritudine fulsit insignis, sic vitam bonorum informavit augmentis. Genitor quoque ejus, Madelgarius nomine, clarissima Wasconiorum *b* crevit ex gente, sicut antiquorum compertum est relatione. At mater regia Francorum stirpe venam ducens, et Onoguera *c* vocitamen habens, eidem viro illustrissimo jure connubiali erat inserviens : qui Deo et hominibus acceptæ indolis puerum liberalium disciplinis artium simulque Euangelicis scholis tradiderunt informandum. Quapropter et humanis eum mater sapientia ubertim illustravit, et cœlestium intelligentia multimodis inflammavit, et in virum perfectum a puero usque educavit. Cujus singula vernantis ævi momenta, ad quæ bonitatis suæ instituerit argumenta; hinc cum militiæ mundanæ rudimentis optimarum virtutum constabit argumentis.

militat sub Dagaberto rege, ei carus et aulicis.

4 Cumque tirocinii tempora superna adhuc in puero Dei adolescerent gratia, exegit cura parentum, quatenus militiæ regali præberet assensum. Quo sane temporis articulo inclytus Rex Francorum Dagobertus imperii sui fræna terra marique laxavit, et civium jura regali solertia decenter administravit. Cujus militia tyro nobilis devinctus, et balteo regali præcinctus, totum piis actibus commendavit, quod regia magnificentia dignum æstimavit. Unde et regalis amplitudo dilectionis suæ oculos in eum convertit extemplo : procerum quoque benigna sublimitas, et cuncta palatinorum sibi arridebat hilaritas. Sed et valetudine corporis adeo robustus, formæ venustate conspicuus, proceritatis elegantia specificus, vultu placido serenissimus, omnique humanitatis gratia erat præfulgidus ; atque decore virtutum animum deintus illustratum, ornamentis altioribus reddidit elimatum : ubi fidei sincera devotio, cum spei et caritatis firmissimo sese illigavit glutino. His una justitiæ æquitas, manuum munditia, vitæ puritas, ad proximum habita pietas, mansuetudo morum et lenitas. Harum socia semper pulchritudine ad cetera illectus, et de die in diem ad potiora provectus, palam dedit mortalibus, ad quæ eum informaverit Altissimi virtus.

Matrimonium suadentibus parentibus,

5 Transcensis itaque venerandus tiro adolescentiæ annis, arreptoque tenore gratissimæ juventutis, sicut parentibus natu erat unicus, ita privilegio amoris specialiter dilectus. Gaudebant etiam actuum vitæque ejus rumore secundo, quo frequentabatur in palatio, quo celebris omni fiebat in populo. Deinde spe posteritatis admodum suspensi, quo ingens rerum suarum copia successore debeat inniti, pertractant animo sagaci. Quapropter filii mentem matrimonio inclinandam deli-

A deliberant: eumque in jus hereditarium succedere exoptant; cui et tantus suæ domus conveniat ornatus, et spatiosus ampli patrimonii fundus. Agebat sane tunc in palatio excellentissimus quidam Gualbertus *d*, tam genere quam facultatibus præditus, sortitus et ipse eminentiæ regalis conjugem, cui Bertilia adhæsit nomen. Quorum filiam, Waldetrudem nomine, venerabili Vincentio parentes in conjugium optant expetere, utpote quam virginei oris decora formositas, natalium quoque tanta illustravit claritas. Consulto etiam super hoc illustri Walberto, desideriis eorum satisfactum ire jam deliberat ex animo, cum pro pari generositatis et dignitatis titulo, tum etiam pro comperto in juvene totius prudentiæ et gravitatis exemplo.

amore pudicitiæ resistit,

6 Porro res gesta, ab genitore ad Vincentium defertur: de consensu nuptiarum sermo inducitur. Sed cui sederat jam supernis animum commodare; pudicitiæ quippe titulo destinavit triumphare. Quin Apostolico vigoratus consilio, maluit singulariter agere in Christo, quam jure conjugali participari seculo. Quapropter edicta parentum a se suspendere, propositamque dotis arrham B nisus est postponere. Quod genitor haud æquo ferens animo, sic in eum correptionis usus est verbo: Cur, amantissime fili, paternæ voluntati tuorumque renitendum arbitraris consulto nobili? De jure connubii opportune se ratio ingerit, quæ genus nostrum unica tui spe propagandum disponit, omnemque totius nostræ familiæ cum rebus affectum ad tui solius declinat respectum. Incassum enim hanc solertiæ nostræ rerum affluentiam superna pietas providit, si is, cui jure debetur, uti velle deserit. Ecce patrimonium emptique cespitis millena jugera, mancipiorum quoque decenter, numeroseque adunata famulitia; quorum frequentia et domus nostra honeste satis administratur, et rei familiaris copia in dies augmentatur. Et quorsum hæc sagacitatis nostræ elaborata studio, si extranei heredis futura sunt dominio? Turbine ceu venti decedunt florida campi, aut cum transit honos, quo frondea se induit arbos, sic contempta tibi ruet omnis gloria nostri *e*. Proinde in angelicis et apostolicis commendabile extat sanctionibus, parere filios patrum admonitionibus; quorum sententiis et auctoritati e diverso congrederis, qui nostra tuorumque consulta despectum ire delegeris.

C

at tandem cedit, ac S. Waldetrudem ducit.

7 Sic genitor dixit, dictumque omnis cognatorum affinitas approbavit, et Vincentium exhortatione multimoda attentavit. Hisque reniti frustra conatus, oppositisque Scripturarum exemplis in angustum coactus, nutu quidem Dei inter cetera illud Apostolicum tacitus et ipse consideravit, quod imitatione dignum jure putavit: Filii, ait, obedite parentibus vestris in Domino; illudque Philosophi cœlestis: Qui, inquit, obaudit Patri, refrigeratur matri; et rursus: Serva honorem patri tuo, et superveniet tibi benedictio a Deo. His et hujusmodi illectus, et providentiæ Dei numine respectus, genitorum votis et petitioni exorabilem se præstitit; unde et fructum benedictionis a Deo sempiternum hereditavit. Futuris nuptiis sponsalitium ex more dedicat, excellentissimæque memoriæ et formæ Waldetrudem, annulo subarrhat, matrimonio copulat, quam filiam Waldberti, nobilitate eximii, jam sermo titularat. Quorum animus quis sit habitus in nuptiis, post angelicæ vitæ claruit exemplis, quam cœlestibus obsequiis usque adeo informabant, et virtutum omnium exercitiis copiose illustrabant. Sed et soror ipsius venerabilis Waldetrudis, Aldegundis *f* nomine, et ipsa omni divinæ legis instructa plenitudine, ab ipsis quidem crepundiorum exordiis in schola virtutum proficiens, et æterni Regis amori, sub titulo castitatis [erat] deserviens. Ceterum quæque fuerint noscere cupientibus, notitia rerum adest pro foribus, cum piæ conversationis earum ornatibus. Quibus immorari sat foret laudabile; sed Vincentius sacer nos virtutum suarum respergens præoccupat odore, qui et animos pie mulcebit, et spirituali dulcedine admodum refovebit.

AUCTORE ANONYMO. EX MSS.

ANNOTATA.

a *Ita Ms. Valcellense; at Sonegiense:* mundo feliciter est natus. Ortus sane, etc.

b *Alibi* Wascaniorum, *utrum præferas, parum interest. Id observari hic velim, ad explicationem eorum, quæ supra dicta sunt, Sanctum constanter appellari* Vincentium, *et* cognomento Madelgarium, *ut verosimillime id nominis a patre traxerit, quod quam commune olim fuerit, nec hodie prorsus abolitum, satis notum existimo.* E

c *Ita Mss. Alia citat Jacobus Simon, in annotatione ad cap. 2 vitæ S. Waldetrudis, in quibus* Ohesuera *et* Omiguera *appellatur: ipse* Omigeram *et* Onogueram *vocat.*

d *De Walberto et Bertilia vide quæ dicta sunt ad* XI *Maii.* Walberti *et* Gualberti *idem est nomen.*

e *His ornamentis occupatus Anonymus, satis ostendit, nihil solidi se invenisse quod traderet.*

f *De Aldegunde actum est* XXX *Januarii.*

CAPUT II.

Provincia ei a Rege commissa, sancti filii et filiæ.

Hiberniæ insulæ præficitur a Dagoberto:

Peracto dehinc solenni more conjugio, gaudium fiebat omni populo; tamque super hoc gratulabantur cives urbani, quam regali in palatio primi: ipseque rex ingenti tripudio gratulabundus, quod regius tiro matrimonium æque sit adeptus, amori eum suo eo vicinius commendavit, F quod majorum votis et edicto paruerit, sibique et regno suo tantæ posteritatem familiæ profuturam merito ipse autumarit. Quapropter et regia munificentia eum locupletavit, censu quoque et honoribus ampliavit; insuper et totius insulas Hiberniæ *a* potestati ipsius et dominio dedit subjacere. Collegit sane inspirato cœlitus animo, ipsum totius terræ sat fore præsidio, hocque regni latus tanti brachio Ducis undique protegendum, nec hostili ullatenus incommodo proterendum. Unde et versus ille Davidicus: Quoniam, inquit, salvum fecit Christum suum Dominus, ideo in potentatibus salus dexteræ ejus. Accepto itaque a Rege principatu, favente etiam in hoc omni senatus consultu, cum ingenti suorum atque illustrium virorum copia occidui orbis acceleravit confinia, emensoque Gallici maris Oceano, et quod gentis est, orbe Britannico, cœlesti semper et ubique comitatus gratia, Hiberniensi feliciter constitit in patria. Et ecce totius populi frequentia, chari Ducis oblectata præsentia, in voce exultationis obviam ruit, pioque tumultu ac si Regem susceptura desævit. Nihil audire fuit vel cernere, præter quod erat gaudii et lætitiæ,

qualis

AUCTORE ANONYMO. EX MSS.

qualis civium suscepto Rege solet esse tumultus, cum redierit triumphatis sine cæde suorum hostibus. Eratque cunctis honori et reverentiæ, quod vir amore et honore præcipuo a rege habitus, in suæ dominationis sortem princeps sit electus. Ipse etiam majestati divinæ vota super hæc solvens et libamina, neque per omnia ipsius regi contestatus clementia, adjecit et illa oraculi Davidici præconia: Populus, quem non cognovi, servivit mihi, in auditu auris obedivit mihi. Deinde civibus leges et jura sancivit, cultuque eas justitiæ insignivit, quarum præ omnibus exercitabatur ipse custodia, quod in custodiendis illis sit retributio multa. Gaudeat interim felix Hibernia, præclari Ducis hujus clypeo protecta, cujus quoque prudentia et fortitudine omni tuta infestationis permansit turbine.

et abit ad eum S. Waldetrudis. *b*

9 Jamque plurimum temporis effluxit, cum venerabilis conjux ejus, amore ipsius fatigari *b*, ejusque absentia admodum visa est contristari. Cumque dilatione desiderium cresceret, nec pio amori remedium quodlibet accessisset, hac tandem ratione mœstitudini occurrendum censuit, B quo visendi cari conjugis gratia, nativi cespitis dulcia jam linqueret arva. Nec mora: habito cum suis consilio deliberavit instare animi voto; quosque fidissimos in suis et claros reperit, secum ad Hiberniam in tutelam et munimen sui deduxit. Venerabilis autem Vincentius, uxoris adventu cognito, ingenti confestim exultat tripudio; nomen Domini benedicit, eamque pristino inviolati per Christum thalami consortio addicit; admiratus etiam feminei cordis constantiam. Itaque per intervalla temporum desiderio sui suspensum, ardentius eam in Christo dilexit, sicque vocem oris alloquio detexit: Quid rationis erat, conjux nobilissima, prolixi laboris in hoc itinere te intendisse negotia, et metuendi maris attentare pericula? Cui illa: Amplectendæ, inquit, dilectionis tuæ gratia, qua te desideravit anima mea, nec sæva minacis pelagi intemperantia, nec ulla infortuniorum detinebar adversantia. Cuncta postremo per gratiam Dei prospera, cuncta evenere jocunda, qui nos suæ caritatis astrinxit copula. Dehinc mutuo amplexibus aliquamdiu inhærentes, diemque lætitia et epulis in Christo celebrem ducentes, gaudio tam exstiC tere totius terræ populis, quam fidelibus et amicis suis. Quid ergo transmarinis interim vir beatissimus exercuit in oris, quantumve fructificavit pii operis, memoranda Sanctorum prodidit æmulatio; quos actuum suorum vitæque invitavit exemplo. Quos in gloriam sui huic assignandos operi, acsi sertum quoddam liliorum de convalle florentis Hiberniæ, excerpere dignum duxi.

In Franciam rediens multos Sanctos secum deducit: *c*

10 Exactis ergo vir Deo dignissimus in principatu memoratæ insulæ prolixioribus temporum curriculis *c*, paternas Franciæ sedes una cum conjuge sacra revisere cœlesti accepit inspiratione. Et ecce felix Hibernia filios suos, quos Christo germinavit, et per Christum Vincentii sui contubernio jamdudum delegavit, nunc quoque itineris comites et socios fieri fidissimos dignum adjudicavit. Erantque præ ceteris specialis gratiæ et meriti: Foillanus episcopus, fratresque ejus Ultanus et Furseus, Eloquius et Algisus, *d* Etto et Adelgisus: qui sicut septenario *d* numero designati, ita septiformis gratiæ Spiritu illustrati. Hi ergo spe et amore deliciarum Paradisi,

Pendebant vili, patria tellure teneri,
Ad cœli spatium meditantes nil fore mundum.

D Hi, inquam, venerandi Ducis contubernales effecti insignes, et sanctitati ipsius acsi catenis aureis inhærentes, cum eodem pariter Galliarum fines sua glorificatum præsentia, sua æque sublimatum ire intendunt excellentia. Sicque Oceanum ingressi, præeunte quoque et comitante auxilio cœlesti, Galliam diverterunt omnis ille exercitus Domini. Quos suis finibus receptos, suisque locis in odorem Christi bonum ubicumque diffusos, omnibus æternæ vitæ dulcedine reddidit nectareos.

in aula sanctissime vivit cum conjuge.

11 Comperto etiam rex inclytus Dagobertus dilecti sui Vincentii reditu gratissimo, super incolumitate ejus lætatus et ipse in Domino, in munimentum tutelæ regiæ eum lateri suo ex more applicavit, et negotiis reipublicæ (acsi salutaris auspicii omen) aptavit. Ipse etiam vir beatissimus divinæ majestatis clementiam gratificans in omnibus, Dei in se gratiam, licet degens inter aulicos, virtutum una cum conjuge cumulavit operibus. Divinitatis cultu adeo insignes superfluos cupidinis extinxerunt ignes, conjugio quidem naturæ modum servantes, sed Patriarcharum religioni æquiparantes. Atque juxta illud E Davidici oris organum: Gloria et divitiæ in domo eorum, et justitia permansit in secula seculorum.

Non fuerat cordi deceptrix gloria mundi,
Nec mundalis apex mansueti pectoris illex.

Quo altius eorum in humanis excrevit dignitas, tanto in divinis contriti spiritus evigilavit puritas. Jugum illud deificum in humeris gestantes, ejusque onere levi ac suavi cervices alleviantes, et juxta alterius vaticinium: Quia Dominus exercituum, dominus memoriale eorum, ideo in eis judicium et misericordia pauperum. Requies erant hospitum, nudis a frigore vestis et umbraculum, languentibus visitatio et remedium, in tribulatione æstuanti refrigerium, in protectione pupilli et orphani executores mandatorum Dei sui: caritate autem media cuncta gerentes, ad virtutum omnium summam erant tendentes. His sane eos mater sapientia ornamentis induit; his bonorum studiis excoluit, quibus æterni Regis præsentia digni, et nuptiarum Agni convivio fierent cives condigni.

Nascitur ex S. Waldetrude filius S. Landricus, *e*

F 12 Sacris igitur memorandi viri jam degustatis primordiis, eorumque suavitate melliflua refectis, libet in medium assumere, qualis nutu Dei filiorum extiterit in procreatione. Nec in longum se temporis ordo protraxit, et Waldetrudis beatissima filium concepit et peperit, quem Landricum *e*, vocitari complacuit. Quem sacro fonte regeneratum, supernis quoque mysteriis initiatum, post ablactationis tempora, studiis liberalibus solerter imbuendum, omnique divinæ legis gratia instituunt provehendum. Cui equidem negotio viros cœlitus peritos et sancti gradus administratione provident insignitos. Quorum sagacitate cum magisterio sancti Spiritus edoctus, domum paternam quantocius est reductus. Nec latuere Spiritus sancti opera, quæ puer almæ indolis germinavit ab infantia. Humi namque repente sternitur, paternis sancti genitoris genibus advolvitur, et ut æterni Regis militia debeat præcingi, instat lacrymis et voce supplici. Devotionem filii pius pater admiratus, hilaremque vultus gratiam mœstitudine paullulum adumbratus, postquam conticuit, ita circumstantibus infit: Amore et affectu ipsius acsi primogeniti devinctus, copulandum censui conjugii legibus;

A bus; sed quocumque Altissimi intenderit voluntas, illuc et nostra inclinanda extat parvitas. Atque dehinc ad consulta suorum, genere et dignitate præpollentum se contulit, petitionemque filii ex ordine pandit. At illi: Consideranda est, inquiunt, in prece pueri prædestinatio creatoris Domini, ejusque attendendus est animus, quem constat inspiratum esse cœlitus. Quapropter votis ejus benigne condescende, desiderium imple, ne facti dilatio offensæ majestatis existat pœnitudo. Mox sacer Vincentius: Monitis, ait, obtemperandum est salubribus; præsertim cum cœleste sit negotium, pro voto filii et honore Dei inhianter et honeste stat tractandum. Adjectumque est: Quæcumque igitur instinctu æthereo puer suggerit, adimplere necessaria lege oportebit. Adsunt interea evocati ecclesiæ principes, sacerdotes dico et Antistites, impositisque puero manibus, sanctis eum assignant gradibus. Tunc memorabilis vir una cum conjuge: Gloria, inquiunt, tibi, Jesu Christe, cujus vocatione digni clarescunt ordine tam insigni.

qui dein eximia florens sanctitate creatur Episcopus.

13 Venerabilis autem puer Dei, quam suscepit gratiam, sanctitatis cultu instituit excolendam; interque annos pueritiæ perfectorum æquiparabat industriæ. B Assidua illi legis sanctæ meditatio, orationum quoque et lectionum jugis frequentatio, nec minus vitiorum et carnis abstinentia, pro qua spiritum cœlesti impinguavit affluentia. Virtutum quoque ejus et signorum potentia, qua clarificatus est postmodum in Dei dextera, cum ubique palam luce sit conspicua, tum præcipue in Metensium Ecclesia,

Cujus episcopio longo clarissimus ævo,
Post carnis metam cœli migravit in aulam.

Felix, inquam, proles; felicissimi æque parentes, quos ad suscitandos dilectionis suæ filios superna providentia ante secula destinavit copulandos, qui secundum illud egregii Vatis dictum: Germinaverunt quasi lilium, ut oliva gloria eorum, et ut Libani odor eorum.

SS. Madelberta et Aldetrudis, a S. Aldegunde institutæ:

14 Præclarus autem Domini famulus in primitiis uteri sui ita Deo dilectus et acceptus, geminæ prolis adhuc quod ex piissima conjuge suscepit pignus, sanctæ matris Ecclesiæ fovendum C decrevit sinibus. Erant enim sorores geminæ virgunculæ, et ipsæ in dotalitium Agni Dei Patris futuræ; quarum altera Madelberta, altera Aldetrudis est nuncupata. His Aldegundis beatissima Virgo fit altera mater in Christo, quæ et matertera ex sanguine fuerat materno. Pro earum educatione sanctitatem ipsius genitores sancti adeunt *f*, preces offerunt; quibus pia virgo benigne condescendit, et postulata cum gratia impetrare permisit: sollicitudini et curæ suæ eas mancipat, religionis et disciplinæ salutaribus auspiciis informat; quatenus candidato virginum exercitui honestissimum sanctitatis speculum et castitatis insigne lucerent aureum. Exemplar in se virtutis ipsa prætendit, eoque mentes earum in decorem æterni Regis accendit: cujus etiam desiderio eousque extabant ferventes, ut nil caducum aut mortale forent amplectentes. Tales mater spiritualis excoluit easque conversationis suæ æmulatrices post obitum reliquit; superna quoque dignatio in regimen Malbodiensis cœnobii germana successione eleganter assumpsit. Ceterum libellus aureo vitæ ipsarum radio descriptus, auricomis etiam virtutum floribus adornatus, odorem paradisi suis inspirat lectoribus.

AUCTORE ANONYMO. EX MSS.

S. Dentlinus eorum frater, pie moritur.

15 Nascitur quoque Sanctis infantulus adhuc filius, Dentlinus *g* et ipse vocitatus. Qui mox in Christo renatus, albisque adhuc in candorem animæ infulatus, intra sacra infantiæ primordia, ad cœli migravit palatia. Quodque Agnum cum candidulis sequatur millibus, commendat signis et virtutibus, quibus in digito Dei refulget clarissimus. Hac igitur sanctorum filiorum gloria prægustata, et ædificationi fidelium, acsi quiddam rosarum vel liliorum, oblata; jam nunc ad gloriam beatissimi patris eorum accedamus, ejusque facie, ac si epulis spiritualibus, animum reficiamus, atque gustemus et videamus quoniam suavis est Dominus.

ANNOTATA.

a *In omnem partem se versant scriptores Hannonii, ut vel hanc Hiberniæ præfecturam tueantur; vel contra in* Iberiam *omnia commutent. Neutrum nobis placet; at quo sensu accommode intelligi possit aliqua Sancti in Hiberniam excursio, in Commentario prævio explicare conati sumus.* E

b *Fingunt hic aliqui, zelotypia impulsam S. Waldetrudem, navigationem in Hiberniam suscepisse; turpiora habes in Vita S. Ettonis supra pag.* 58, *num.* 5 *et* 6: *quam apposite hic cetera ordinentur, satis perspicuum existimo.*

c *Quousque extendenda sint* prolixiora *illa* temporum curricula, *nemo facile divinaverit.*

d *Ludi hic in septenario numero jam superius dixi; audacius fratres omnes esse finxit auctor Vitæ S. Ettonis, loco jam citato. Algisus et Adelgisus unus idemque est, ut vide tomo* 2 *Junii pag.* 223. *Cetera diximus in Commentario prævio vel habes in annotatis ad Vitam S. Ettonis.*

e *De Landrico actum diximus* 17 *Aprilis, ubi vide quæ de ejus episcopatu disputata sunt.*

f *Si quid ego in tota hac confusa historia intelligo; falsum est, parentes adhuc matrimonio junctos, S. Aldegundem adiisse, ut filiarum suarum curam susciperet, cum ipsa adhucdum juvencula instituta fuerit a sorore sua S. Waldetrude jam a marito sejuncta. Porro sancta Madelberta colitur* VII *Septembris; de sancta vero Aldetrude pridem actum est* XXV *Februarii.*

g *De S. Dentlino agimus hoc ipso die.*

F

CAPUT III.

Altimontensis monasterii admiranda initia, et Sancti ad meliorem vitam conversio.

Ab angelo monetur ut cœnobium ædificet in Altomonte, spatio et forma ecclesiæ expressis,

Morabatur autem inclytus Domini Confessor in apice adhuc seculari, sed religionis et pietatis gratia inter aulicos, ut dictum est, singulari. Agebat sane ut Martinus vel Daniel ille in palatio, sed Jerusalem cœlestem affectu et animo colebat intento, futuræ gloriam immortalitatis jugiter affectans, et horrendum baratri chaos in manu mentis versans; nunc hujus recordatione jocundissime exhilaratus; nunc illius stupore pie anxius fiebat et turbatus; in illa glorificationem in sanctis filiis Dei, in hoc confusionem et ærumnas cum impiis perpendens inimici. Super his gaudium sibi et consolatio a magni consilii illuxit Angelo. Dies interim nocte clauditur, ipseque quietis gratia somno et lecto excipitur,

AUCTORE ANONYMO. EX MSS.

pitur, quo per providentiam Dei eum plus solito contigit detineri, sicque in extasim deduci. Et ecce aperiuntur cœli, in descensione summi paranymphi, qui cum immensa ætheræ lucis gloria Sancti apparuit in præsentia. Nuntium cœlitus pandit, de constructione basilicæ edictum a Domino subjungit. Est municipium, inquit, Sambræ fluvio super inhærens, et Mons-altus nomen habens, ubi dilectionis tuæ opere et solertia, cœnobium fieri majestas Domini imperat sancta, consummatum autem, reliquiis Sanctorum honorabile, et summi clavigeri nomine et merito facies venerabile. Sumpto dehinc angelico itineri viro sancto comite, ad eumdem locum celeri transferuntur numine, omnemque totius modum et formam basilicæ, mensurali, quam dextera præferebat, imaginavit arundine. Rursumque salutaris edicti causas innectens, adjecit dicens : Animadverte, vir excellentissime et illustris, neque enim vana est fides eorum quæ cernis, signaque et amfractus percurrentis calami ratione perpende diligenti. Est enim in hujusmodi negotio non minima tuæ salutis materies, et profutura in fructum obedientiæ tuæ veræ beatitudinis merces. Atque ex hoc in contubernio sancti collegii nostri, ut emeritus miles, asscriberis, et regni gloria perfrueris, eorumque qui imitati sunt vestigia Domini Salvatoris, inter delicias paradisi, felici consortio donaberis.

Deo gratias agit :

17 His dictis, visionem cum verbo terminavit, seque ab oculis Sancti ad cœlestia sublatum, majestati divinæ repræsentavit. Extemploque Vincentius sacer somno excitus, jamque saluberrime satis in Christo soporatus, lecto se quantocius subripuit; cœlo manus et oculos intendit; laudes divinitati gratesque rependit. Quandoquidem, inquit, clementissime Dominator, creatione tui subsistimus, providentia regimur, beneficiis alimur, idcirco magnificentiam tuam digno laudum præconio attollimus, nomenque tuum benedictum in secula totis præcordiorum affectibus veneramur et colimus. Tunc genis lacrymarum imbre madefactis, suspiriorum quoque singultibus interfusis, in hunc modum plura peroravit, et aures Domini precibus suis inclinavit : cujus omnipotentia sicut præsciri et prædestinari meruit conformis fieri imaginis filii sui, ita infusione sancti Spiritus eousque compungi, ut jam penitus mundali ambitione posthabita, divino cultu et militiæ cœlestis optaret insigniri palma. Super his animæ suæ quasi sacerdos et præco salutaris effectus, consulto et monitis eam aggressus est divinitus. Super vanitate orbis tractatum primo inducit, et illud quidem de thesauro sapientiæ produxit. Dehinc ad vitandas voluptatum ejus illecebras, in immensum quæstionis extendit causas, quodque postremo cuncta ejus prospera vel jocunda, quasi nubes pertransiens aera, ratione concludit probatissima. Unde et hujus turbine quantocius eripi, et ad portum salutis æternæ perduci, æstimavit unica in parte consilii sui.

conjugem et amicos consulit :

18 Hæc postquam mente pertractat, et secum ipse pia voce ruminat, Waldetrudem beatissimam evocat, plurimamque suorum in timore Domino servientium catervam coadunat; quæque oraculo cœlesti per angelum exequenda susceperit, ingresso sermonis cardine cunctis palam esse voluit. Qui in stuporem miraculi celebritate conversi, pariter dixerunt illi : Si eorum, quæ profiteris, non est fides ambigua, cœlesti parere imperio tua nunc sit maxima cura ; ne in offensam deitatis, tuæque detrimentum salutis, dilationis occasione saltem aliqua compellaris. His dictis vir Sanctus factus hilarior, et, ut ita dicam, ad cœlestia constantior, morarum tædia silvasque præterivit, et ad locum visionis angelicæ iter expedivit. Fiunt sane itineris socii et comites viri tam religionis quam generis honestate illustres, quorum sagacitate providentissima cuncta futuri operis fierent ordinatissima.

repertis signis ecclesiam et monasterium ædificat,

19 Ad Altum montem igitur perventum est : cum [ecce] rursus quiddam divini operis insigne, quiddam fidelibus admirandum et celebre, in testimonium scilicet angelicæ revelationis, apparentia simillima quædam gestis antiqui illius Gedeonis. Nam sicut ipso orante totus orbis matutini roris imbre maduit, solum autem vellus siccum permansit; sic et hic omnis circumquaque terrarum superficies rore et pruinis incanduit, locus autem construendæ basilicæ, angelicæ, deambulationis seu dimensionis arundine, vestigia siccitatis suæ indicio fecit manifesta *a*. Spectaculum illud admiratione dignum, stupore et gaudio circumdedit virum Sanctum; et adstantes una fidelium populi replentur timore et extasi. Mirabilem in excelsis Deum prædicant, et gloriam majestatis ejus dulci murmure personant ; Vincentium quoque beatissimum, ut initiando sacro operi festinato instet, grata solicitudine suspendere curant. Subjungunt certissimum illud cœlestis imperii fore indicium, nec ullum in hoc phantasticæ suggestionis parere ludibrium. Eoque vir Sanctus uberius exultans, seque divinitati ex more commendans, constituendo sacræ basilicæ ædificio totus invigilat, et donec instar angelicæ figurationis perfectum reddat, infatigabilis perseverat. Multitudini quoque latomorum vel architectonicæ peritorum quos undique contraxit, propriæ administrationis sumptus attribuit, quos ob gloriam servi sui pius Dominus augmentare non desinit. Jamque feliciter consummatum illud præsagii cœlestis tabernaculum, et venerandis Sanctorum patrociniis honoratum, et principis ecclesiæ honore et nomine extat titulatum. Claustra quoque et servorum Dei habitacula eleganter et opportune instituit agenda, ac si jam in castris Domini pastorali quadam emineret solertia. Est autem locus idem amœnitatis gratia circumfusus, rivulis montium convallia inter labentibus admodum speciosus ; præterlabentis etiam Sambræ fluvii magnifica piscium copia perfusus, opaco silvarum ambitu adeo nemorosus, omnique fertilitatis ubere lætabundus, ut putes illic hereditatis Jacob exuberare fructus, aut erumpere Carmeli saltus. Fit interim admirationi et laudi vir Apostolicus, ita mundo, quasi non usus sit, usus, qui inter mundalis gloriæ fastus, rebus animum et studiis jugiter occupavit cœlestibus. Unde tibi gloria, Christe, cujus sunt omnes thesauri sapientiæ, quibus hunc beatissimum virum adeo locupletasti, et sancti timoris tui et amoris igne inflammasti.

Istuc pios undique monachos convocat :

20 Consummato igitur, ut dictum est, sacri cœnobii ædificio, salutari adhuc operam intendit negotio, in quo per gratiam Dei efficaci claruit facto. Diffusa longe lateque Sanctorum habitacula lustrat, ferventissimum quemque spiritualis militiæ agonothetam invitat, quatinus in eodem, quem revelatione divina construxit, loco Sanctorum non dehabeat frequens jubilatio. Fit interea cœnobium illud innumero fidelium agmine celeberrimum, tam viri Dei solertia confluentium, quam divinæ contemplationi inservire cupientium. Quibus militiæ spiritualis arma proponens,

et

AUCTORE ANONYMO EX MSS.

A et quæ sunt cœnobialis palæstræ instituens, in campo mandatorum eximii patris Benedicti, monastici status egregium suadebat culmen adipisci. Addit etiam rei familiaris copiam, quam in cunctis ita ministravit profluam, ut videres omnem egestatis excludi querelam. Fuerat et quædam sui juris villa Gyuregio nuncupata, quam et ipsam Christo et servis suis benigne contradidit, et testamenti serie eidem loco perenniter asscripsit. Unde factum est, ut excellentissimi viri exemplo locus ille memorabilis fidelium frequentaretur a populo, atque ita ut ingens sumptuum diversorum opulentia, in usus servorum Dei, eorum transiret munificentia. Quibus autem monasticæ religionis ordine fulciri, sanctoque habitu complacuit insigniri, et horum copia major et multitudo accessit nobilior. Mundum cum rebus exuunt, seque unitati corporis Sanctorum eodem in loco conjungunt. Et hæc tua, beatissime pater Vincenti, gloria, tua æque in Christo fructificatio sancta, utpote qui stirpis hujus Deificæ radix tu fuisti, vel materia exempli sacri imitatione fertilissima, et virtutum ramis undique dilatata. Vere B ut oliva fructifera in domo Domini, aut palma virens in atriis templi Dei; sic in salutem multorum religione pia effloruisti, et fructum pii operis aromaticum peperisti.

S. Waldetrude Deo gratias agente.

21 Peracto igitur, ut dictum est, oraculi illius angelici oratorio, imo divinæ servitutis famulitio decenter instituto, vir spectabilis ad propria reditum maturat *b*, quibus jam divini amoris gratia renuntiandis quam maxime invigilarat. Atque de miraculi prodigio, quod locus construendæ basilicæ rore intactus, angelico fidem præbuit vestigio, sermonem induxit ore jocundo, et B. Waldetrudi cum divinæ laudis retulit testimonio. Dehinc sacrum opus ejusdem visionis instar honorifice peractum, et adunatum decenter illic catervam monachorum, adhibitumque publicæ administrationis sufficientissimum usum. Illa sane stuporem gaudio admiscens, seque miraculi oblectatione diutius fovens, auctori Deo laudem et gloriam dixit, ejusque beneficiis omnimodis grates dignas exolvit.

De seculo relinquendo consulit S. Autbertum, a quo ad id animatur: c

22 Interea venerabili Vincentio cuncta fiunt fastidio, quæcumque mundalis *c* fuggerit altitudo: quieti Sanctorum et beatitudini animum penitus intendit, eoque desiderium animæ suæ infatigabiliter suspendit. Proinde venerandi cœ- C nobitarum agminis, a se in gloriam Dei nuper collecti recordatione admodum suspirans, seque militiæ hujus cœlestis expertem pie incusans, ni seculo quantocius ereptus, huic choro acsi athleta fortissimus inseratur, permaximum salutis suæ dispendium suspicatur. Qui negotio fideliter exequendo auxilium postulavit a cœli Domino, atque ad consulendum sibi super hoc Autberti Præsulis alloquio, haud segni se ingerebat animo. Is enim præclarus Antistes Cameracensi cathedræ ea tempestate pontificali gloria præfulgebat, et pastorali diligentia gregis Domini curam attendebat, cui speculum sanctitatis cum dote meritorum ipse renitebat. Ad quem insignis memoriæ et gratiæ Vincentius crebrior accedens, et quæ sunt æternæ vitæ perspicaci animo comprehendens; quid tandem voti super egregio sancti habitus concepisset desiderio, in præsentia sancti præsulis ore fatetur humillimo: et quamvis terræ inclytos generis et dignitatis titulo clarus excelleret, nec minus religionis et pietatis cultu undique polleret; tamen venerandi illius Centurionis exemplo, quid potissimum imitari conveniat, a viro Apostolico exequendum sagaciter instat. Sanctissimus autem præsul suscitatum sancto Spiritu nobilissimi viri affectum considerans, et quod fuerit æternæ beatitudinis gloriam totus anhelans, Euangelicum opus et ipse ingressus, eo virum Sanctum mandatorum Dei studio inflammavit uberius, quo ad superna sensit animatum constantius;

Terrea vitare, cœlestia suasit amare.
Dixerat æthereis nihil et præstantius armis,
Quæ perimunt hostes, ceu fulmine, spirituales;
Hisque hominum vitam vitiorum peste tuendam:

Usu etiam militiæ secularis attenuari exercitium disciplinæ spiritualis, eamdemque studio piæ conversationis reniti obstaculo quodam suæ objectionis. Cum quod votis eum appetere sensit indesinentibus, renuntiandum ait cunctis opibus, ut perfectissimus Christi fieret discipulus. Postremo ipsum se abnegare, et Salvatoris vestigia comitando, crucem suam gestare, id quidem ad veræ beatitudinis summam præcipuum constare, et thesaurum in cœlis non deficientem accumulare. E Atque ut omnium sategisse videretur, singulis Christi gratia posthabitis, centena lucra pollicetur, lucis et æternæ succedere dona fatetur. Vincentius ergo pietate et religione eximius, doctrinæ salutaris suavitate melliflua jocundatus, et quasi jam in militiam superni Regis adjuratus, familiare illud cum sancto præsule colloquium Christi glutino solidabat, usuque dilectionis celeberrimo quotidie frequentabat. Regis, inquam, immemor et procerum, nec minus fastidiens purpuram vel sericum, habebat singulare et unicum, magnificare et exaltare cum Autberto nomen Domini in idipsum. Audiant interim principes orbis et inclyti, oblectenturque Viro laudabili, et moveantur tam exemplo spectabili *d*. *d*

S. Waldetrudis ejus proposito tandem assentitur.

23 Nec distulit vir illustris meriti conceptam animo sententiam B. Waldetrudi intimare, eamque ut votis suis inclinaret operam dare; et quia satis superque gloriæ et divitiis hactenus insudaverit, et nunc demum militiam Dei rebus mutandam decreverit, pia eam monitione suspendit. Verum piæ recordationis femina, ingenti super his mœstitudine permutata, virum Sanctum a proposito deducere quam pluries est aggressa; F tanti scilicet consortio mariti privari non integrum sibi arbitrata *e*. Cui venerandus heros ea- *e* dem sæpius repetere, et monastici ordinis præclarum insigne frequentius instat revolvere, ejusque immunem tanti temporis interstitio se plurimum questus, hinc jam imitandum totis aiebat affectibus. Illustris autem femina in beatissimo viro sancti Spiritus animadvertens operam, afflatumque sentiens Dei gratia, petitioni ipsius in Christo laudabili jam cum benedictione sese impertit, eique resistendum nefas quam maximum credidit; quin et superni rectoris providentiæ votis et precibus eum attentissime commendavit. Tua, inquit, Domine Jesu, fiat sancta voluntas, tua æque in cunctis prædicantia virtus et pietas. Sicque Sanctus Domini, Deo devotæ conjugis consensu et voluntate cognita, benedictioneque suscepta, se a desiderio suo nequaquam fraudatum exultatione duxit multimoda. Tum more suo nobili gratias retulit summæ divinitati, simulque providentiæ ipsius et benignitati spem suam cuilibet innitenti testabatur omne profuturum auspicio salutari, ac si sibi Davidicum illud videretur psallere: Beatus homo qui sperat in te. Dehinc

AUCTORE ANONYMO. EX MSS.

hinc auri et argenti pondus innumerum cum gemmarum etiam decore valido effertur in medium; purpura quoque vel sericum, vel quidquid auro discriminatis in vestibus pretiosum nitet ac jocundum, cum vasis pariter ac regalium copia ornamentorum. Atque invocata sanctæ Trinitatis majestate individua, totius in medium positæ supellectilis divisio fit tripartita : pars ecclesiarum Dei restaurationi quædam seponitur; quædam etiam viduarum et orphanorum pauperumque sustentationi secernitur; nonnula vero vinculatorum ac captivorum redemptioni portio assumitur; memorataque jam pridem sancta illa posteritate in jus hereditarium relicta, et Christum pro nobis pauperem pauper ipse secutus fide integra,

Exuit a cura mundi sublimia jura,
Liber Euangelica posset quo vivere norma.

Ecce, quo beatissimi viri intentio, quo omnis illa vitæ ipsius morumque se destinavit institutio; mundum videlicet cum suis relinquere, et Christi B Domini vestigiis unice inhærere.

ANNOTATA.

a *Balderici verba superius dedimus, ubi in Chronico Cameracensi lib.* 2, *cap.* 35 *ita habet :* Nam quadam nocte pluit Dominus nivem, et omnem regionem circum et circa niveo rore respersit, excepto paululo loci, quod in supradicto vico, in modum videlicet crucis, respergendum reservavit. *Quid acciderit Joanni Patricio Romano ipsa die* 5 *Augusti, vulgo notum est.*

b *Sic rem memorat scriptor, acsi paucis diebus et basilica et cœnobium exstructa fundataque fuissent ; ceterum ex iis omnibus satis colligitur, quod in Commentario prævio monuimus, condita omnia perfectaque fuisse, antequam* S. Vincentius *de relinquendo seculo cogitaret.*

c *Melius scripsisset* mundana.

d *Aliter paulo narratur* S. Vincentii *ad Deum conversio in Vita S. Gisleni, ut in Commentario prævio diximus.*

e *Neque hic consentiunt scriptorum testimonia ; etenim in Vita S. Waldetrudis ad* 9 *Maii cap.* 1, *num.* 4, *pag.* 838, *ipsa marito auctor fuisse dicitur* C *seculum deserendi ; ut vide istic pluribus.*

CAPUT IV.

Singulares virtutes in cœnobio, secessus Sonegias et pius obitus.

Fit monachus in Altomonte a S. Autberto attonsus.

Jamque rerum cunctarum distractione in Christo solenniter habita, itaque in pretium regni cœlestis dispertita, angelicum illud in Alto monte cœnobium, sua dudum exstructum ope et solertia, nunc sua glorificandum adiit præsentia, illustrandumque fama sanctitatis suæ perspicua. Depositoque illic militiæ regalis insigni, assumpto etiam habitu monachili, in militiam se transtulit sempiterni regis Domini, ejusque castrorum participavit triumpho nobili. Quem memorandus Præsul, Autbertus, ut ei familiaritatis privilegio singulariter adhæsit, et benedictione sancta munivit, et comam capitis sanctitatis in signum abscidit; tum etiam Nazarenæ plebis consortio, ut D dignum Dei athletam, decenter adscivit. Et jure, inquam, populo adquisitionis dignus inseri, ad annuntiandum virtutes Domini, qui eum de tenebris vocavit in admirabile lumen suum. Ubi sane eodem articulo inclytus Christi confessor Ansbertus *a* et ecclesiæ Rotomagensis antistes eximius, *a* theorica dulcedine animi fovebat obtutus ; sed Pippini principis injuria episcopio remotus, ibidemque exilio haud jure proscriptus, et tandem vitali in Christo mortis somno exceptus, ad cœnobium Fontanellæ, jussu angelico, et miraculorum comite gloria, est revectus ; ubi et ante archipræsulatus hierarchiam abba virtutum præfulgebat insignibus. Cum quo sacer Vincentius, catena Christi copulatus, æternæ vitæ mellifluos carpebat fructus ; et velut geminæ lucis columnæ sanctitatis ubique micuerunt jubare.

Conversionem ejus mirantur et laudant Proceres; visuntque cum multi viri Sancti.

25 At præclarum facti genus fit repente stupori populis et tribubus ; et quia Vincentius per Christum mundo sit mortuus, magnificant laudum votis et muneribus. Hoc universi Francorum principes, hoc sane mirantur rex et regis proceres, omnesque palatii primores, diversas sibi hoc in spectaculo effingunt voces: Virum, inquiunt, præpotentem, opibus et gloria excellentem, ge- E nere insignem, rerum publicarum administratione perutilem, cujus consiliis ipsum etiam adprime constabat inniti Regem, nunc egregium cunctis dedisse finem, cum militiam decreverit inire cœlestem. Unde præcipuo virtutis zelo armati, et tanto Viri sancti exemplo pie invitati, mundalibus illecebris miro quodam affectu instabant jam refragari. Nec erat modica Sanctorum caterva, quibus tunc gaudebat sancta mater Ecclesia, quique ad Vincentium sanctum æternæ beatitudinis confluebant gratia. Præcipueque Karolomanni filius, sanctus videlicet Hugo *b*, qui et *b* ipse Rotomagensi dudum clarus episcopio, tunc monachum agebat in Christo. Venerabilis quoque sacerdos Etto, qui beatissimum Virum singulari quodam amoris jugiter colebat privilegio, cui et comes dudum e sinu advenit Britannico. Sed et Vulmarus Boloniensis cœnobii memorandus abbas se media sanctæ illius frequentiæ agebat inter agmina, tanti Viri conversione et morum honestate illectus digna. Quemadmodum sane apes ad alvearia convolant et revolant assidue, ita nihilominus ad Montem vocabulo et religione altum alternatim confluebant Christianæ signiferi mi- F litiæ, præfati viri procul dubio mellicati dulcedine. Aderat siquidem frequens visitator et divinorum relator B. Amandus Elnonensis ; in qua nimirum collatione et relatione thesauros sibi cœlestes recondebat S. Wasnulfus Condatensis. Nec rari interveniebant consolatores S. Ursmarus, et post eum S. Erminus episcopi ecclesiæ Laubacensis ; Sanctus quoque Gislenus, sæpius illuc proveniens ex Cellensi cœnobio ; nec non venerandus sacerdos Foillanus cum Ultano fratre, a Fossensi monasterio exultabant et lætabantur tantæ mutationis dexteræ Excelsi præconio. Beata etiam Aldegundis, quanto vicinior erat loco, tanto aderat a vicino Malbodio frequentius. Beata vero Waldetrudis quanto sibi olim conjunctior fuerat carnalitate, tanto nunc spiritualitate inhærens conjunctius, ab ipso monte Castricolo ad ipsum sæpissime descendebat ceteris spiritualibus. Quibus mirabilis virgo Gertrudis, ab ipsa advolando Nivella, seipsam frequenter interponens renitebat virginitatis floribus. Sancti quoque Patres totius Galliæ florentes

AUCTORE ANONYMO. EX MSS.

A tes sanctitate quamplurimum, illuc eodem tempore certatim properabant, colloquentes sibi de salute animarum. Fit locus ille Sanctorum tam frequentia solennis, quam religione insignis. Quid proinde Vincentii sancti virtutem, et patientiæ bonum memorem? Abstinentiæ rigorem digne prædicem? Continuata vigiliis oramina explicem? Quibus singulis ita unice institit, acsi ceterorum immemor fuerit. Tenuissimum illud mortificatæ carnis corpusculum fit sanctitatis domicilium, fit serenissimum sancti Spiritus habitaculum; Domini virtutum genere specialiter adornatum, omni vitiorum attamine mansit incontaminatum. Unde quia in acie belli Dominici fortiter dimicavit, et a mundi principe suisque omnibus insigni victoria triumphavit; Christus eum egregio nominis titulo coronavit, et Vincentium *c* a fidelibus et religiosis viris appellandum destinavit: namque Madelgarius fuit antea nomine dictus. Et jure, inquam, nominis mutavit usum, qui vitæ pactum pietatis vertit in actum. Sed jam dilecti Sonegias habitaculi memoria laude digna animum pulsat, quatinus eo se retorqueat, et quam Vincentii sui patrocinio gaudeat, styli obsequio reverenter indulgendum censeat.

Sonegias secedit; ibique monasterium construit,

26 Commoranti igitur beatissimo Viro in prælibato Altimontis cœnobio, et inter illas (ut ita dictum sit) divini exercitus copias singulari sanctitatis exercitio, incidit et alia supernæ inspirationis intentio, quam per gratiam Dei effectui mancipavit digno. Nam continuum frequentiæ popularis occursum, ac si ingens quoddam sacri propositi, adhucque cœlestium rudis, metuens detrimentum, volvebat animo huic tandem molestiæ modum imponere, seque divinæ contemplationis gratia remotioribus addicere. Super quo etiam reverendi præsulis Autberti consiliis animari, et solitæ benedictionis munimine meruit roborari. Sicque memor placidæ memoriæ loci, Sonegias nuncupati (nam et majorum decessu, ipsius dudum successit posteritati) huc piæ intentionis animum applicuit; ubi vulgaris impetus incommodum declinare instituit, acsi Davidicum illud mellito pectoris organo decantare sibi visus sit: Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hereditas mea speciosa mihi nimis. Hoc ergo in C loco venerandus Confessor cœnobium eleganti satis construxit opere, quod beatissimæ Dei Genitris semperque Virginis Mariæ nomine et honore, et SS. Petri et Joannis Apostolorum, aliorumque Sanctorum dedicari fecit in veneratione. Nec minus servorum Dei agmen ibidem adunavit, egregium pietate et religione splendidum, omnique monastici ordinis dignitate et gratia præditum. Cui etiam quod humanitatis competebat in usum, illa bonorum conscientia semper manu præbuit opportunum, ne inedia recreandorum corporum subduceret divinæ servitutis famulitium, quod est cibus animarum. Villarum quoque et prædiorum non infima erat traditio, quam eidem cœnobio jure astipulavit hereditario, quarum duæ Halcinus et Methuinus *d* famulorum Dei eo commorantium usque hodie deserviunt usibus.

et monachos piis monitis instruit.

27 Ipse autem Dominici gregis dux et pastor herilis prætulit in se totius insigne virtutis, et æternæ documenta salutis, ut animadverteres in eo tam operibus quam verbis memorabile illud Gentium Doctoris: Imitatores mei estote, filii carissimi, sicut et ego Christi. Subindeque præcedentium Patrum exempla sancta commemorans, vitæ etiam morumque gravitatem egregiam prædicans, suadebat piæ imitationis exercitio sperare gloriam et laudem a Domino; quælibet terrenæ ambitionis desideria vitare, indeficientemque superni decoris amplitudinem affectu pervigili præoptare; seculi quidem et inanis gloriæ cupidos, futuri discriminis inevitabili aiens sententia multandos. His et hujusmodi sanctæ exhortationis verbis grex ille sacer virtutum inolevit augmentis, et redundabat plenitudine gratiæ salutaris. Et hoc in gloriam beatissimi Patris, quem pia vicissitudine muneravit gratia summæ divinitatis, ut sicut militiæ mundanæ prærogativa olim exstabat insignis, ita castrorum Domini signifer et dux modo præiret amabilis et fortis, fieretque scutum inexpugnabile æquitatis. Qui etiam ornamento monastici rigoris, asperrimo utebatur tegimento: pro epulis dudum imperiali more decenter instructis, algoris et inediæ gaudebat ærumnis: pro splendentibus auro et serico lectis, nuda cubavit superficie telluris, suffusione exigui oblectatus straminis, acsi aulicæ pompæ mollibus vel plumis. Et quod ulterius edomandis cum ipso principe vitiorum pestibus, E virtutum turmas cum armis exhibuit victricibus, quibus perimeret in se totius adversæ persuasionis letiferum virus. Sicque pro purpura et bysso, in cinere degens et cilicio, pro regii decoris,

Posthabitis opibus Christo comes ibat egenus,
Virtus prima cui pro Christo pauper haberi.

Cum sicut Apostolicum illud intonuit, omne gaudium existimavit cum in tribulationes varias declinavit.

Cur miracula ab eo vivente facta non exstent?

28 Nec tanti viri meritis idcirco temere quid derogandum, quasi egregiam vitam potentia non illustraverit signorum; cum sicut frequentiæ popularis tumultus vitavit, ita miraculorum gloria palam fieri postputavit. Præterea signa infidelibus, non fidelibus tribuenda cognovimus. Ceterum filiis lucis cum sole splendeat, quod venerabilis Pater more Sanctorum eo altius signis et prodigiis post obitum coruscat, quo et in vita his minus operam dabat, vel quia plura per gratiam Dei vivens agere quiverit, quæ scriptorum insolentia vel loci toties orta destitutio mortalium notitiæ subduxit. F Sed jam tempus spectabile illud postulat, quo ad eliciendam felicis animæ de corpore egressionem binum sermonis nectar emergat, et in aures populi æternitatis sonum moveat.

Laborat podagra:

29 Talibus igitur ac tantis venerandi Patris studiis pius Dominus illectus, condignam egregio labori coronam jam parat in cœlestibus, et æternæ beatitudinis indeficiens munus. Atque ut totius perfectionis in eo eluceret insigne, et probatio fidei sinceræ; podagrico aliquantulum dolore corripitur, quo auro mundissimo decoctior Majestatis conspectui præsentaretur, itaque in ornamentum cœleste transponendus assumeretur. Sed et doloris acerbitas eo usque invaluit, ut incedenti facultas sanctissimo viro penitus defuerit. Ipse autem inter angustias carnis et tentamenta, nomen Salvatoris voce benedixit indefessa, illud modicum illati cœlitus discriminis detrimentum permaximum sibi futuræ beatitudinis cum Apostolo ratus emolumentum: Quoniam non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.

30 Nec multo post imminente sanctæ vocationis suæ tempore, derelinquendi gregis custodia

pia

AUCTORE ANONYMO. EX MSS.

S. Landricum Sonegiensi monasterio præficit:

pia suspensus solicitudine, ne tanta suorum in Christo fructificatio pastorali diligentia privari debeat, votis et precibus cœlum pulsat, et majestatem Domini consilio suo supplex invitat. Vitam nimirum cupiebat finiri suam, ubi comam capitis abscidit, et arma militiæ et pompam seculi dimisit. Accersito deinde venerabili prole sua Landrico, haud mediocris gloriæ viro : Te rectorem (ait), suis, amantissime fili, superna clementia providit, teque sacræ hujus militiæ ducem idoneum elegit. Confortetur itaque manus tua, erit enim Dominus fiducia tua, et in hac divini gregis custodia tua viriliter desudet opera. In innocentia cordis tui pasces illum et in intellectu manuum tuarum educes eum. Cumque monitis nostris obtemperanter consensum dederis, et vices summi Pastoris efficaci solertia compleveris, laudem et gloriam a Domino mereberis, et regni beatitudine in fine sublimaberis. His et aliis quam maxime instructum in excubias Domini assumpsit virum sanctum, et in eo justitiæ documentum, et virtutis animadvertit exemplar futurum. Quo in negotio quam fulserit opere perspicaci, probat experientia laboris eximii, quo se postmodum exercuit in cathedra pontificali *e*; et adornavit tempora sacerdotii sui.

suosque ad virtutem hortatus moritur;

31 Jamque ægrotatione salutifera venerandus Pater fatigari, extremoque cœpit languore dissolvi; cum eum egregius ille monachorum circumvallat cœtus, cordis affectum lacrymis efferens et singultibus, utpote tanti Patris decessu mœstissimus, suæque orbitationis discrimine anxius et trepidus. Ipse autem in Domino gaudens, sanctæ exhortationis verba erat profundens, et quæ sunt æternæ vitæ indesinenter suadens. De appetendo beatitudinis bono, de vitando gehennæ incendio, omnis ejus illuxerat sermo. Sicque vale ultimum dicens, et spiritum vitalis Sacramenti viatico muniens, lætus obdormivit in Christo, possessurus laudem et gloriam in throno sidereo. Et ecce aperitur ei janua cœli, recluditur aula Paradisi; et descendentibus hinc atque inde æthereæ lucis agminibus, fit celebrior animæ felicis egressus, interque jocundissimos angelicæ melodiæ concentus, adorandos præsentiæ Dei petivit aspectus; ubi angelorum gaudiis interesse, quieti Sanctorum et claritati, civem se emeritum gaudet adesse. Spem suam, quam hic fide aluit, illic reipsa et veritate fovere non desinit; ubi Deum facie ad faciem intuetur, ubi gloriam majestatis ejus jugiter contemplari meretur, non per speculum aut in ænigmate, sed in substantiali et perfecta individuæ Trinitatis visione. Quæ sicut in Sanctis effulget admirabilis, ita verbis aut litteris permanet ineffabilis.

et sepelitur Sonegiis.

32 Transivit ergo venerandus confessor Vincentius de hujus ærumnis seculi in gloriam sempiternæ felicitatis pridie Idus Julii, in præfato Sonegias cœnobio, a se constructo, glebam pretiosi linquens cadaveris. Quod circumstantes honorifice fidelium populi, debitas pio funeri exequias impendunt more solenni, et tumulo imponunt honore decenti. A quo fidelibus cum fragrantia meritorum odor suavissimus emanat miraculorum, per Christum principem Sanctorum, qui cum Patre et Spiritu sancto, trinus et unus Deus permanet regnans in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Frustra se torquent scriptores Hannonii, ut hunc locum explicent de adventu S. Ansberti in Altummontem ante exilium, nisi omnia plane eradantur. Hæc autem conciliari non posse, in Commentario prævio ostensum est.*

b *Jam dixi in eodem Commentario, Hugonem verosimilius necdum natum fuisse, dum in Altomonte degeret* S. Vincentius, *cum ille mortuus sit anno* 730, *ut habes ad* IX *Aprilis. De Ettone dictum est* X *Julii. Vulmarus, si ad annum* 710 *pervenit, quod ad* XX *Julii examinabitur, et ipse junior fuisse videtur, quam ut familiariter cum* S. Vincentio *conversaretur. Eadem sit de Ursmaro sententia; quidni et de Wasnulpho? A fortiori autem de S. Ermino qui, ut est* XXV *Aprilis, ad annum usque* 737 *vitam protaxit. Ut autem demus reliquos convenire potuisse; toties in Altummontem confluxisse, ex imperiti adeo scriptoris fide, equidem non admiserim. Jam dixi in Commentario prævio, et ipsum et alios, Sanctos omnes collegisse, qui circa ea tempora in Belgica floruisse sciebantur, tametsi aliqui* S. Vincentium *oculis suis numquam viderint. Hæc dicta sint de tota illa Sanctorum collectione. An satis apte fingatur S.* Waldetrudis sæpissime ex Castriloco *ad maritum* descendisse, *judicent alii.*

c *De hoc nomine vel agnomine actum est etiam in Commentario prævio.*

d *Fortius gallice vocat* Haulchin *et* Mesuin, *apud quem vide enumeratas plures alias possessiones ecclesiæ Sonegiensi a sancto Fundatore transcriptas lib.* 3, *cap.* 10, *pag.* 158.

e *Hæc denuo pugnant cum iis quæ de S. Landrico dicta sunt* XVII *Aprilis, ubi in Commentario prævio num.* 5 *pag.* 488 *ita leges :* Post cujus *(nempe sancti Parentis)* obitum, Landricus postpositum episcopium non repetivit. *Patet hic rursus, quod supra toties dictum est, de* S. Vincentio *aliisque ei conjunctis sic scripsisse Legendistas Hannonios, ut si Vitæ conferantur, difficillimum sit, eas inter se conciliare.*

MIRACULA ANTIQUIORA

Ex codice Ms. Moretiano seu Valcellensi.

Præfatiuncula.

Auctoris propositum.

Assignatis igitur quæ de vita et meritis Sancti sui virtus commendavit Altissimi, nunc ad eam miraculorum gloriam qua post obitum nostro vixit orbi, animum stylo comitante intendere dignum duxi, ubi relationi veterum probabiliter assentiendum decernimus; cum ea quæ nostris relatoribus visus magister exposuit, indeclinata veri ratione aggressi fuerimus.

Miraculorum series.

Oleum cœlitus ad tumbam ministratur.

Accensa itaque a fidelibus ad tumulum Sancti cum olei liquore lampade, divinæ virtutis prodigium cernere erat memorabile. Nam temporis intervallum aliquod jam pertransiit; cum e fratribus quidam, nam id ei curæ fuerat, diligenter

A genter accessit, ut quo jam exhausti liquoris detrimenta suppleat; ampullam cum olei liquamine manu gestat, et ecce tam stupendum quam insperatum insigne facti, quod ibi operabatur manus Domini; in testimonium scilicet viventis mortui, exuberans lampas oleo redundanti, itaque ut omnis flueret superficies pavimenti. Æditaus autem stupore et gaudio pie confusus, et miratus adeo divinæ lucis inopinabile munus, fratrum catervam accersitum ivit quantocius, tam testimonio miraculi futuros, quam gloriam Dei in Sancto suo visuros. Accedentes autem ipsi contemplatoque cœlestis munere signi, Christum lumen de lumine verum per hujus olei cœlestis laudant et venerantur insigne miraculum. Quod ad declarandum Sancti sui meritum indeficienti lumine reddit augmentum.

Clericus cæcus Sancti meritis illuminatus.

3 Sub eodem tempore Lambertus quidam sacerdos officio, scilicet amissi luminis casu perculsus iniquo, vitam in tenebris luctuque trahebat continuo. Quem in hujusmodi discrimine miseratio tandem cœlestis respexit, et ut memoriam pii patris Vincentii adiret, benigne sibi
B inspiravit. Et quoniam ejusdem nobis semper venerandi Patris festa dies, quæ proxima instabat, fidelium concursu, et occursu solennizanda fuerat, ut una socium carperet iter deliberabat; sicque voto satisfaciens, pariter occurrere studuerat. Nec plura moratus, ad memoriam Sancti cum lacrymis sternitur et precibus [et] ipsius meritis de supernæ consolationis munere admodum confisus. Et ecce fusis sibi lacrymis virtus defuncti invigilat, et cœlitus emissum jubar caliginem lumine terebrat, et jacentis oculos paulatim frontemque serenat. Senserat ille euntem de tumulo medelam, ereptamque lucem repetere rursus sedem pristinam, et extemplo circumstantibus præsentem sibi adesse Dei et Sancti sui acclamavit gratiam. Qui repentinæ virtutis admiratione attoniti, hortantur ut instet obnixius prece supplici, quatinus sospitate resumpti luminis mereatur integra donari. Oravit attentius, itaque cæcum penitus interiit vulnus, ac si præter pulchrum aspicere nil antea fuisset expertus. Ingens continuo murmur cœlum usque increpuit, in laude Dei vulgus universum erupit, eumque in Sancti
C sui meritis gloriosum valde exclamavit.

Res Sancti invadere tentans, cœlitus punitur;

4 Jamque de viri Dei gloria in tumulo vivente fama celebrior cunctis circum circa innotuit, signis et virtutibus coruscantem intonuit. Unde pie quærentibus larga medelæ sanitatumque prodiit miseratio; perversis autem et incredulis vindicta de cœlo. Vir quidam, Xantherus nomen habuit, ante alios scelere et immanior, et diræ cupiditatis ambitione crudelior; unde bonorum imitatione proficere debuit, hinc e diverso de rebus pii Patroni nostri insidias prædamque moliri haud extimuit. Peragendi igitur fiducia sceleris, et diabolo comite iter aggressus, ad ipsas monasterii fores insolentius accedere non est veritus, sed infandos conatus vindicta prævenit cœlitus. Nam sacrum limen pene jam contigerat. cum infelix culpa ingens ruinæ dispendium viro intulerat, eumque semivivum terræ dejecerat. Quem socii correptum celerius revehunt domum, tam in ipso animæ quam carnis stupentes interitu. Nec tanti pœnam reatus ille jam distulit, fremitu et ejulatu permaximo tectum omne concussit; Vincentium insuper inimicæ præsumptionis ultorem crebrius inclamavit. Tandem inter angustias et stridorem immanissimum mors ipsa misero vitam extorsit, et tartareis ignibus perpetuo cremandum immersit. Sed et rumore facti corda tremuerunt populi, horrentis tam pœnas exempli quam venerantis majestatem Domini condescendentem ita injuriis servi sui. Et hæc de iniquo vindicta, quia mors peccatorum pessima. EX MS.

atque item alius furti reus.

5 Restant etiam adhuc operum Dei magnalia ad declaranda Sancti sui merita, relatione dignissima. Sacerdos quidam, fama virtutum Sancti benigne illectus, ad locum ipsius sacrosanctis venerabilem pignoribus cum auro fidei orationumque accessit muneribus; firmatoque ad atrii septa quem sederat equo, ipse ad memoriam Sancti sese cum lacrymis et corde impertit sincero. Interea ad furtum jumenti spiritu quidam maligno compulsus, per remotiora saltus iter est invium aggressus. Peracto autem presbyter solenni votorum desiderio, oratorium egreditur; sed comperto furti detrimento, ingenti mœstitia et suspirio concutitur. Jamque Vincentium contra beatissimum duris questibus importunior assurgit, et pene blasphemiam doloribus inserit, tanti Patris suffragio confisum se dicens, nec idcirco evitare quivisse commissi furti dispendium E ingens; cum repente nuncius mediis se plangoribus ingerit, et furti reum, collisis equo dilapsum membris, non sine admiratione retulit; sicque dum injuriis servi Dei vindicta cœlestis compatitur, pro receptione equi clerici gaudium et lætitia oboritur, et totus in gratiarum actionem elata in altum voce fertur. Miraculi deinde rumor ubique spargitur, et potentia Dei in meritis Vincentii maxima et miranda veneratur. Ecce terrendis ecclesiæ prædonibus, vetandis a rapina Sanctorum latronibus conspicua satis exempli virtus. Audiat vel obliquus, et cesset raptor iniquus.

Vir illustris ab amentia liberatus

6 Fit adhuc celebre nomen Sancti clarificatum potentia Dei; ideoque prædicandum in populo fideli. Contigit ea tempestate [per] Hunnorum *a* incursum orbem valde infestari, eodemque metu *a*
loci nostri statum admodum periclitari. Quapropter ad transferendum in Metensium *b* urbem *b*
Sancti corpusculum, nostris commune extitit consilium; eidemque negotio devotissime turba sese ingerebat fidelium. Nec latuit eo loci tanti Patris gloria signis et virtutibus adeo mirifice illustrata, quibus hic unum in laudem Domini propalare, venerandæ ipsius memoriæ officium F
extat peculiare. Nam metu gentilium supernæ miserationis respectu compresso, fratres ad propria festinant, continuo sacrosancti corporis pignore sumpto, quod inter eundum penes villam, vocabulo Fellepam, *c* hospitandi gratia deponi *c*
contigerat, quæ viri illustris cujusdam et excellentis ditioni subjacens erat; cui multa supellex, et rerum usus valde locuples, sed vi febrium diutina amens effectus est et hebes. Jamque omnis in eum medicinalis industria cum herbarum potentia evanuit; cum tandem suis, altioris sententia consilii, per gratiam Dei aspiravit, quæ et ipsum mentis errore privavit, et naturali intelligentiæ reformavit. Decretum pariter ineunt, et mediam ipsius villæ portionem, pro salute viri, Vincentii sancti dominio perpetuo transcribendam decernunt. Tum vero ad ipsum accedentes, et quis consilio modus sit habitus exponentes, quo super hoc agatur animo instant requirentes. Nec mora, salubri decreto assensum libens ipse accommodavit, et pariter pristinæ rationi meritis Sancti communicavit.

7 Sed mox diversæ cum Sancto hereditatis pœnitudine seductus, rursumque sathanæ versutiis illectus

EX MS.

bona aliqua ecclesiæ Sonegiensi transcribit.

lectus, coheredi suo suæque salutis auctori Vincentio divortium indixit, et repentina calamitas in amentiam rursus virum compulit. Quapropter omne illud exortum nuper sanitatis gaudium mœsto rubore dejicitur, totiusque amicorum vel nobilium conventus in lacrymas resolvitur. Cui rursus spei inniti debeant, quibusve solatiis mœstitudini occurrant, consiliis et intentione multimoda versant ; tandemque supremum obtinendæ salutis visum est subsidium, ut quod primæ traditioni supererat villæ, reliquum in jus Sancti potestatemque perpetuo staret legatum. Quod idem vir illuster non solum fieri consensit, verum etiam testamento scriptisque perennibus roborandum decrevit, et e vestigio per gratiam Dei et meritum Sancti a fluctibus animi in portum rationis et sanæ mentis meruit deduci. Stupenda facti novitas populos cum principibus in laudes excitavit divinas, atque ad spectaculi hujus causas ammiratione dignas, omnis se ingerit sexus et ætas ; grates et vota offerunt, Christum in Vincentio suo miraculis coruscantem, cum voce jubilationis, efferunt et huic concen-
B tui longius immorari gratissimum ducunt. Tua hæc, Christe, potentia, tua sunt hæc facta insignia, qui quanta Sancti hujus tecum in cœlestibus nitescat gloria, longe etiam remotis in finibus virtutis tuæ palam fecisti dextra. Unde beneficiis tuis laus resonet intermina et gratiarum actio permanens in secula. Sane eadem villa, rerum opulentia ubertim affluens, famulorum Dei et Sancti sui usibus usque hodie est deserviens.

Familia Sancto mancipata

8 Vir quidam Sonegias inhabitabat, quem paupertas quidem obscurum, sed dignitas famu-
d latus S. Vincentii jubilarum *d* reddebat. Erat enim totus scilicet cum uxore et natis ex familia ipsius ecclesiæ et ideo sibi securior inter concives videbatur incedere. Quia vero inter usus mortalium sæpissime prospera perturbantur adversis, fortuna felicitatis noverca favente sibi admodum in præsentibus, sed non in futuris, ex quadam seditione inimicitias quorumdam incurrit usque ad repetitionem sanguinis. Unde sibi proponens non incertum vitæ periculum, statuit ad tempus declinare cum suis impetus inimicorum ; sicque terram nativitatis egressus, postquam ultra citraque est progressus. Flandriæ
C fines tandem est ingressus, perveniensque ad cujusdam militis possessionem, solito accepit mansionem. Mansitabat etiam inibi aliquamdiu cum uxore et natis, illa videlicet suæ paupertatis sequentia, et quanto diutius, tanto cum majore fiducia. Cumque se jam totam crederet adeptum securitatem, ac ex securitate integram sibi præsumeret libertatem, pessimam paullo post incurrit servitutem. Non æquo siquidem usus consilio dominus, cujus erat eadem possessio, ut vidit servum absque domino, et quia nullus aderat defensor, factus est post aliquot annos injustus familiæ pervasor, et servitutis extraneæ familiaris exactor. Quid plura ? Exigit censum sine censura, redigit eos in servitutem non absque injuria. Vir autem ille Sonegiensis ubi diu talia patitur, audita morte inimicorum suorum, Sonegias regreditur et conveniens loci præpositum cum ceteris clericis, miseriæ suæ historiam narrando ingreditur.

ab injusti possessoris servitute,

9 At illi consequens ineuntes consilium super tanta ecclesiæ injuria, pervasorem familiæ decernunt primitus conveniendum. Ad id etiam negotii præpositus loci dirigitur, contra pervasorem de injusta pervasione conqueritur ; sed ille ab incepta non desistens malitia, nullam nisi suam se tenere familiam omnimodis refragatur. Præ- D
positus vero, susceptum exequens negotium, ecclesiasticam deplangit necessitatem, usque ad eum qui tunc in fascibus agebat comitem Balduinum. Qui avitum militem arguens de audita pervasione, jubet, quatinus liberam sinat esse familiam ecclesiæ. Abnegat se ille aliquatenus quod tenebat deserturum ; sed quia eadem familia ex antecessoribus suis hereditaliter sibi provenerit, affirmat se juramento firmaturum. Detestatur et refellit e contra falsam assertionem legatus ecclesiæ ; sed revincitur tenentis et probare volentis non veridica sed juridica ratione. Unde intelligens judicium quidem esse, sed non justitiam, et bene sibi expertam in Patrono suo ponens fiduciam, impetrat a Comite, quatinus pervasor super reliquias S. Vincentii prolatam juramenti firmaret sententiam. Imperat Comes, annuit miles. Constituitur certa dies, conveniunt ex utraque parte multi auditores. Profertur baculus Sancti et filacterium, porrigitur insolenti audacia manus ad perjurium.

punito perjurio vindicatur.

10 Cumque verba dictarentur juraturo, cœpit miser torqueri occulto quidem ultore, sed aperto
Dei judicio. Rigebat juratoris brachium , nec E
verba proferre, nec valebat contrahere porrectam manum. Exclamans autem miserrima ejulatione: Succurrite, ait, ad circumstantes, succurrite, et a me canem istum miserantes avertite. Stupentes vero plurimum qui aderant, nec immerito, quia nihil læsionis erga eum videbant, ubinam canis esset turbato clamore requirebant. At ille amplius terribiliter inclamans ut liberaretur : Nonne, inquit, nigrum canem videtis a quo brachium meum deroditur ? Ad hanc vocem circumstantes, non canem esse intelligentes sed diabolum, ferientes pectora et signantes facies suas, execrantur falsatorem, et venerantur Dei amicum. Res nova, et sui novitate satis miranda, ut hostis qui fuerat injustæ persuasionis persuasor, fieret etiam tantæ falsitatis publicator et ultor. Tandem Dei respectu in se reversus, et publica pœnitudine coram Sancti reliquiis prostratus, præsumptam falsitatem palam est confessus. Sic recepit ecclesia res amissas et meritum ruborem obtinuit obstinata iniquitas. Successores etenim ejusdem familiæ Sonegiensis adhuc retinet ecclesia, bene multiplicata propagatione. F

Mira fundi per Sanctum acquisitio.

11 Alter quoque miles ex eo erat quem dicunt superbo sanguine nobilium, qui habens fundum fundo S. Vincentii contiguum, non industria sed errore continuabat fines suos ultra justæ divisionis terminum. Fiebat sæpissima inter cultores altercatio, sed quia numquam aut raro bene ordinata inter rusticos habetur diffinitio, aliquamdiu perdurabat inter eos infinita contentio. Rem vero clericis referentibus ad præfectum ecclesiæ, ubi præfectus præfectoriam potestatem cœpit exercere, miles nihilominus militari manu non timuit sua potenter defendere. Ex qua contentione factum est, ut tam diu cultura utriusque partis cessaret, quousque terminos divisionis suæ neutra pars bene certos haberet ; sicque demum vel ipso deducti damno cessantis culturæ, ad judicium constituunt diem, de divisione fundi judicaturum ; singulari videlicet certamine servorum utriusque partis certa ex incertis electurum. Misera conditio, ut terra quæ terminari debebat jugerali virga et aratro, non nisi sanguine terminaretur et cerebro. Convenitur ergo utrimque a pluribus, assunt cum suis miles et præfectus ; effertur etiam a clericis ad locum pugnæ spes certa suorum S.

Vincentius.

A Vincentius. Cumque certæ suæ partis statione Sanctum corpus vellent deponere, sed suorum male certi terminorum, fines suos cœpissent transire, tanta subito ponderis decubuit gravitate, ut neque millia hominum illud valuissent removere. Concurritur ad tantum spectaculum, prædicatur ab omnibus justitia Dei et judicium, laudatur Dominus et Dei amicus, non sine grandi stupore præsentium, unius victoria finitur pugna duorum. Nec defuit tanto victori dignissima merces: eo quippe miraculo compunctus, nobilis utique et moribus et sanguine, partem prædictus miles suam absque dilatione S. Vincentio, ecclesiæ ejus et ecclesiasticis servitoribus habendam perpetuo [reliquit.] Ita Dei amicus de incertis incertos certificavit, contentione soluta sine sanguinis effusione, diem pugnæ glorifice mirificavit. Dumque suam debuit partem recipere, utramque acquisivit, sicque relatus ad sua, utriusque partis clerum et populum magnifice lætificavit.

Mulier misere contracta restituitur,

12 Mulier nimiæ infelicitatis provinciam inhabitabat Bracbantensium, quæ ita omnium debilitabatur enormitate membrorum, ut (horrendum visu!) tali deformiter hærerent natibus; volas B quoque palmarum ungulæ digitorum, ut ungues avium perforarent miseris amfractibus. Hæc percepta virtutum fama, quæ Sonegias fiebant per Dei amicum, plus velle quam posse fideli affectu illuc extendebat pervolandi animum. Cumque adesset annua solennitas consecrationis ecclesiæ; ab amicis illuc se deferri fecit speranti animo et effectiva intentione. A quibus deposita cum precatione et luctuosa commendatione inter duo altaria, dici non potest quibus fletibus, quibus lacrymis, quibus planctibus pium sit aggressa confessorem illa infelix femina. Deplorabat enim totius corporis sui debilitatem, inutilem vitam, et nimiam membrorum enormitatem; pro iis omnibus implorabat illius, ante cujus memoriam jacebat, Patroni intercessionem. Lacrymis pro cibo pasta est die illa: effusos enim sui cordis dolores multiplicabat necessitatis angustia. Aliis lætantibus ipsa flebat; aliis alias occupatis, ipsa supernis intendebat; sicque totum diem celebritatis in ea contritione explebat. Exeuntibus vero ab ecclesia post Vesperas clericis et populo, remansit cum paucis in quo prius jacuerat loco, decumbens eodem quo cœperat recuperandæ C salutis ardenti desiderio. Ubi solo prostrata cœlos precibus transivit, et vim faciens regno Dei Dominum oravit, et exoravit. Ecce enim illo desuper miserante, cujus numquam sine misericordia est judicium, quibusdam fidelibus post cœnam redeuntibus ad ecclesiam, aliis oratum, aliis vero cubitum, ipsa terribiles cœpit emittere voces ex immensitate dolorum. Superna enim visitatione ad naturalem statum resilientibus membris, ubi medicante Domino reformari cœpit illa materies informis extensione nervorum, revocatione digitorum, recreatione arteriarum, multiformiter torquebatur illud debile corpus diu afflictæ mulieris. Iis vero qui aderant concurrentibus, et piis super eam fletibus auxilium invocantibus amici Dei, statim surrexit, et stetit erecta quidem, sed adhuc tremebunda novitate incedendi. Jamque paulatim in se redeuntibus convalescendi viribus, insolitos pedetentim temptabat movere et removere gressus. Nec mora, tumultus insonat lætitiæ, et irruente populo, deducitur ante crucem cum grandi frequentia et exultatione. Adstat sana et læta, testis idonea suæ recuperationis, testis etiam procul dubio, in conspectu omnium qui aderant, divinæ virtutis. EX MS. Cessat jamjamque ab omnibus oratio, et succedit orationi sola laudatio tota; repletur ecclesia pietatis fletibus, imponitur a clericis hymnus: Te Deum Laudamus; sicque ea die sponsam suam, Sonegiensium scilicet ecclesiam, mirificavit cœlestis sponsus.

item alia a S. Waldetrude Sonegias remissa:

13 Ea tempestate, qua meritis S. Waldetrudis mons Castrilocus variis vernabat floribus virtutum, omnis ætas, uterque sexus, sani et infirmi illuc properabant desiderio curationum. Hos reatus conscientiæ; illos pertrahebat morbus carnis multipliciter postulatæ. Ubi quam efficax foret interior animarum curatio, satis aperte monstrabat exterior infirmitatum recuperatio. Affluebat inibi cœlitus supernæ pietatis gratia, nullus pene illuc veniens redibat absque medicina. Ex prædicto itaque Sonegiensi territorio, mulier quædam toto corpore contracta illuc ab amicis defertur, et inter plures, eadem vel similia quærentes, ante Dei sponsæ præsentiam infertur. Jacebat ibi aliquamdiu sine recuperationis efficacia, dumque plures quotidie curari videret, ampliore torquebatur tristitia. Differebatur autem mulieris curatio non quia sibi deesset S. E Waldetrudis intercessio, sed alias eam reformari disponebat superna ordinatio. Licet enim S. Vincentius et S. Waldetrudis jam immortales cum Christo luce fruerentur æternæ beatitudinis, debitam tamen reverentiam sponsa sponso deferens, remisit ei mulierem curandam, comitante nimirum solatio suæ intercessionis. O digna Sanctorum conjunctio, quæ etiam inter amplexus, disciplina castitatis nequaquam afflicta, post exitum vitæ, angelorum meruit adunari consortio! Cumque misera diutinæ expectationis tædio afficeretur, tandem post aliquos dies a suis reducta Sonegias, in ecclesia sancti Confessoris ante crucem deponitur. Ubi jacens cum nimia afflictione, orationis oblita, S. Waldetrudem injuriabatur feminea invectione, conquerens scilicet in eam, quod cum aliis omnibus sit miserta, se solam remiserit sine miseratione. Non tulit S. Vincentius injuriam sponsæ, non tulit amplius afflictionem mulierculæ, nec distulit pro ea Christum interpellare. Vesperis siquidem celebratis, ipsa die Dominica mulier contracta erigitur; a clero et populo concurritur, Dominus in commune laudatur, sicque injuriosa mulier, recuperata salute, S. Wal- F detrudi reconciliatur.

et rursus tertia eodem morbo afflicta,

14 Nec sola claret Dei amicus recuperatione vicinorum, verum etiam propensius floret plurima salutis restitutione exterorum. Testis est Flandria, testis quoque Bracbantensis provincia, testis nihilominus est regio Tassandria. Siquidem apud Tassandriam vir quidam uxorem duxit, quæ quidem ad tempus, ut sibi visum, satis feliciter nupsit, sed postea nimis infeliciter vixit. Prioribus denique annis lætabunda, utpote novella conjunctione transactis, paulatim cœpit infelix mulier pessimum incurrere languorem, ultra patientiam humanæ conditionis. Rigent crura et pedes, cervice tenus pene retrorsum omnibus membris contrahitur illa fragilis materia, solus remanet truncus, pudoris et doloris in femina, labor mariti, dolor et tristitia. Excludit magnitudo languoris omnem humanæ auxiliationis æstimationem, nullus hominum aliquam ejus audet sperare recuperationem, præter illius solam, qui eam formaverat, reformationem. Maritus itaque, cui soli eam familiarem curam injungebat necessitudo conjugalis, ubi adempta est sibi

omnis

EX MS.

omnis spes humanitus recuperandæ salutis, totum se convertit ad auxilium supernæ miserationis, condolensque ex omnibus amicis, solus uxoris miseriæ ad requirenda Sanctorum merita dilatat animum circumquaque; carruculam componit, lectulum sternit; uxorem imponit, egreditur vagabundus et gemebundus, quia grandis erat gemitus, quem dulcedo concitabat maritalis affectus. Currit animo cum spe et fiducia, trahens secum illud sociale jugum, comitante miseria. Tota repletur via fletibus et lacrymis, quos fundebat videlicet calamitas familiaris, hinc maritalis caritas, inde conjugalis necessitas. Nullus ad quem pervenire poterat locus præteritur, quicumque Sanctorum meritis insignitur.

et a marito ad varia sanctuaria circumducta,

15 Ubicumque vero ingreditur, statim Deo et Sanctis, precibus et lacrymis congreditur, sed ab omnibus (proh dolor!) sine voti efficacia regreditur. Labor impensus incassum est expensus. Est enim dilata miseratio non abjecta oratio, nec recusata petitio, nec negata concessio. Nondum enim pervenerat ad locum uxoriæ saluti destinatum, nec adhuc eum invenerat, quem nescius quærebat amicum Dei Vincentium. Ita corde contritus, animo lapsus, desiderio suspensus, itinere
B
fatigatus, mœrens et dolens est reversus. Ubi quidquid invenit ad relevandam mentis tristitiam, nihil omnino sibi subvenit. Obsederat domum suam multiplex miseria, neglectæ videlicet culturæ penuria, uxoris dolor, mariti mœstitia, atque utroque orbata lumine neglecta et negligens paupertatis familia. Nihil autem viro minus erat tolerabile, quam interesse suis cum tanta calamitate; unde a quibusdam monitus necessariis memoriam S. Gudilæ Brossellæ *e* requirere, animum et gressum illuc festinat intendere. Reparat vehiculum, et adjuncto bove uno, quem habebat solum, iterum supponit suum miserabile monstrum. Ita unibos ille, in corde et ore semper habens S. Gudilæ memoriam, iter solivagus carpebat versus Brossellam, non salem mercaturus, sed salutem uxori deprecaturus.

sanatur in Everna ubi Sancti reliquiæ.

16 In eodem itinere fundus habetur ecclesiæ deserviens Sonegiensi, Everna *f* nomen est fundi, in quo ecclesia et in ea reliquiæ S. Vincentii. Huc illum deducit, non fama vel fortuna, sed omnia mirabiliter disponens Dei providentia. Nisi
C
enim præiret misericordissimus arbiter, non inveniret miserrimus homo misericordiæ iter. Prædicatur ei ab occursantibus, aliis eleemosynam largientibus, aliis novam unibovis expeditionem mirantibus, quod ibi meritorum memoria floreret S. Vincentius. Jamque totum mulierculæ corpus cœpit tremere signo cujusdam renovationis, omnia moveri membra, quasi quodam præsagio supernæ visitationis. Ubi ergo ad ecclesiam pervenitur, mulier ex vehiculo deponitur, et ante altare collocatur. Conveniunt ibi misericordia et miseria, fletus concurrentis populi et suspiria, mariti singultus et uxoris preciclamia *g* pro qua iis omnibus amici Dei intercessio cœlitus jam exaudita, aperitur sacrarium supernæ pietatis, et refunditur salus omnibus membris. Resiliunt pedes et crura, manus et brachia, et reformatur caput priori gratia. Totum illud infelicitatis corpus erigitur, atque ex integro pene ad priorem statum jamjamque reducitur, cum ecce quidam, Maurus nomine, exiliens ut fieret sustentator officiosus, factus est impeditor injuriosus. Ubi enim humanum successit, divinum ad horam auxilium cessavit; sicque quantulum erectionis supererat, imperfectum remansit. Mira Dei opera! Ne oblivisceretur sui cinis et terra, sine dolore, sine deformitate permanent aliqua imperfectionis vestigia. Excitatur ad pietatem multitudo D
populi, nullus cessat a laude Dei, nullus ab admiratione ejus amici. Exultat maritus gaudio, bovem quem solum habebat, tradit S. Vincentio. Monet uxorem ut secum redeat, sed illa meliori accensa intentione, reliquum vitæ tempus, suscepto velamine, liberatori suo servitura inibi perseverat.

De homine peregrino in S. Vincentii ecclesia tumulato.

17 Ad eamdem quoque villam homo quidam peregrinando devenit, et multa deambulatione fractus hospitium accepit. Deinde delectatus loci sanctitate, illectus etiam incolarum erga se plurima benignitate, morabatur inter eos benigna conversatione. Et quia ex memoria S. Vincentii maxime locum colebat, ecclesiam quotidie plurimum frequentabat, ubi cujus intentionis esset, hospites suos minime latebat. Erat enim vere mundi peregrinus, et quantum mortales discernere licebat, incola cœli futurus. Enimvero disponente sibi Deo ibidem vivendi terminum, infirmitate deprehensus, viam universæ carnis ingreditur, provinciam mortuorum. Quid plura? Defunctus dictantibus meritis, sepultus est in ecclesia. Oppresserat tunc temporis eamdem provin- E
ciam, quantum ad rabiem canina pestis, qua videlicet homines hominum immoriuntur rapinis, se et omnia sua devorant prædis, ferro et flammis, vixque dentibus abstinent ab ipsa devoratione mutuæ carnis. Nihil supererat ad libertatis refugium præter aliquas devotiones ecclesiarum. Illuc collectum erat quidquid rustica manus colligere poterat. Unde et in præfata S. Vincentii ecclesia nullus terræ vacabat locus præter eum in quo vir Dei fuerat tumulatus. Illum denique solum reverentia hospitis fecerat liberum. Quo vacuo remanente, mulier quædam, quod animal audacius est cunctis animantibus terræ, illic sedile suum ausa fuit componere. Non tulit S. Vincentius hospitis sui injuriam, sed misericorditer iratus protervæ mulieri, piæ correptionis induxit vindictam. Mox enim ut primum super ipsum sedile sedit, omnibus membris debilitata cum dolore exclamavit. Turbantur qui aderant rei novitate, dolent et stupent, tam subita mulieris debilitate. Revertitur tamen ad Dei amicum et deponitur ante altare S. Vincentii cum grandi ejulatu suorum, expertura paullo post solitæ pie- F
tatis medicum. Ubi postquam recognocens culpam, toto corde pœnituit, ipsam sui audaciam execrata, salutem integram recuperavit.

ANNOTATA.

a *Per* Hunnorum incursum, *indicat procul dubio grassationes Normannicas seculi* IX: *lectiones Montenses S. Waldetrudis diserte signant tempora Caroli Calvi; an satis certo, judicent eruditi. Neque de altera translatione argumenta adferunt satis convincentia. Audi quæ leguntur in prædicto Officio Montensi sanctæ Waldetrudis. Lectio prima ad* XXIX *Octobris, ait:* primam translationem corporis S. Vincentii celebrari in Sonegiensi ecclesia die XX Septembris; *et hæc ea est de qua hic agitur. Altera facta dicitur* tempore Caroli Simplicis, qui anno DCCCXCII *(alii* 893) rex consecratus est. *Illius Officium, ut supra in Commentario prævio dictum est, fit* XXIX *Octobris. Rem describo ex proprii istius lectionibus* V *et* VI, *quæ pro eo die sic habent:* Siquidem Raginerus a Longo Collo, Hanoniæ Comes, Christianæ religionis robur, strenuus

Ecclesiæ

A Ecclesiæ pugil, decus, ornamentum et exemplar Christianorum principum, a Rollone Danorum duce, maxima strage Christianorum, in Walachria Zelandiæ insula, bello profligatus, prospiciens, Danos in Hannoniam velle prorumpere, arces et municipia restaurari et muniri fecit; Sanctorum quoque reliquias in munitiorem locum transtulit. Inter alias venerandum corpus almi Confessoris Vincentii, non rheda aliqua triumphali, sed, quod omnem excedit pompæ amplitudinem, suis humeris, nudis pedibus, religiosissimo cultu, clericorum cœtu adjuncto, necnon populari agmine coacto, humili obsequio, ad tutum asylum, in prædictam videlicet civitatem, portavit, et debito tanto Confessori honore, apud reliquias S. Waldetrudis reposuit. Inde postmodum, cessante Danorum feritate, Sonegias relatum est; ubi in hodiernum usque diem honorifice asservatur, et frequenti fidelium concursu magna devotione colitur. *Quod vero plane mirandum est, in proprio Sonegiensi, quod Ms. Sonegiis mihi commodatum est,* XX *Septembris et* XXIX *Octobris, recitantur duo miracula, quæ ad translationes nullo modo pertinent.*

b *Quid causæ fuisse dicemus, cur potius Metas* B *quam ad aliam urbem sacrum Patroni sui corpus transtulerint monachi Sonegienses? nisi quia S. Landricus, ejus filius, Metensium fuisset aliquando episcopus; certe vicinius erat Gandavum quo tam multa alia Sanctorum corpora eo tempore deportata sunt.*

c Fellepam *seu* Feleppam, *diu a me quæsitam, explicuit laudatus supra Amplissimus Sonegiensis decanus D. Lambotte, per Fellepe intelligens* Velp *seu* Velpen *in ditione Ravensteniana ducatus Clivensis ad Mosam, non procul Gravia; qui pagus ejusque decimæ olim subfuerint ecclesiæ Sonegiensis dominio, ex donatione istic memorata, occasione repetiti miraculi; dum istac sacra corpora SS. Vincentii, Landrici et Dentlini per Mosellam et Rhenum ad propriam sedem referrentur: unde et ibi relinqui potuerit S. Dentlini corpus, Resam postmodum translatum, ut paulo infra dicemus. Addit laudatus Lambottius, canonicos Sonegienses per deputatum suum D. Dubbel jura sibi revendicasse anno* 1411, *omniaque locasse potenti alicui vicino domino, a quo sensim transierint ad Ducem ipsum Clivensem. Verum de ea controversia viderint ipsi, nobis satis est, locum designasse in quo miraculum patratum sit.*

d *Per* jubilarum, *eum intelligo qui diu in Sancti obsequio vixerit; quasi in eo* jubilatum, *præcla-* C *rum et insignem ejus clientem; certe talem vocem non memini me alibi legere. In istius miraculi historia refertur nomen Balduini Comitis; at quis divinet, quotus is istius nominis fuerit? Fortius rotunde enuntiat* Securiculam, *a securi qua ad exercendam severam justitiam uti voluit, quique anno* 1119 *e vivis ereptus est; fides sit penes ipsum.*

e *Satis patet, indicari civitatem Bruxellensem.*

f Evere, *quod in Ms. Sonegiensi recte dicitur* distare Bruxellis uno lapide; *constat vero* S. Vincentium *istic ut patronum, ejusque reliquias honorari,* fundumque ecclesiæ Sonegiensi hactenus deservire, *ubi eadem patronatum servat, aliaque jura possidet de quibus laudatus Lambottius.*

g Preciclamia *intelliges, vocem explicando per* preces clamosas, *et identidem iteratas.*

Hactenus antiquiora miracula in quibus scriptorum seu collectorum accurationem desideres, nulla adjuncta clare denotantium ex quibus in temporum cognitionem deveniatur: nam, ut modo observavi, solum Balduini comitis *nomen simpliciter acceptum, non magis* Securiculam *quam synonymum alium designat. Subjicitur in nostro codice hymnus ad Vesperas Officii:* Regem cœlestis gloriæ, *etc.; at cum is supra in Commentario prævio descriptus sit, non putavi hic denuo subjiciendum. En modo miracula recentiora, multo distinctius explicata, quibus in Ms. nostro hic titulus præfigitur:* Sequuntur miracula, nostra tempestate facta B. Vincentii suffragio, de lingua gallica in latinam translata, atque collecta per M. ac D. Joannem de Lattre, Sonegiensem canonicum; ad majorem Dei gloriam, et ejus famuli honorem. *Contuli manuscriptum cum Fortio, in quo nonnihil inversus ordo, sed ubi errorem suum ipse agnovit. De ejus divisione superius dictum est, hic solum notaverim, parte secunda miraculum quartum inseri, idque omnium recentissimum, utpote patratum anno* 1643, *quod ex ipso reliquis subjungemus, e gallico latine redditum seu potius contractum; de cetero nulla occurrit differentia notatu digna, nisi quod in latina priorum miraculorum versione multa corrigenda fuerint, de quibus lectorem sigillatim monere operæ pretium non existimo.* EX MSS.

MIRACULA RECENTIORA

Ex Ms. Sonegiensi, E

Collato cum editione gallica Fortii.

D. ac M. Joannes Bacchart sacræ theologiæ licentiatus, curio ecclesiæ parochialis Lendiensis sive Lensiensis in Hannonia, qui ex Binchiensis pastor fuit, postea canonicus Metropolitanæ Cameracensis ecclesiæ, dum subregentis officio in scholis Athensibus fungeretur, anno videlicet millesimo quingentesimo nonagesimo septimo, defluxione, jam occulte in latus dextrum descendente, ita intolerabili cruciatu vexabatur, ut usu brachii omnino destitueretur, et manus cibum ori ministrare nequiret, brachio obstante rigido. Post longam medicorum consultationem, destitutus omni humano auxilio, cum ad sospitatem redire nequiret, ad ædes paternas se referri curavit: quo perductus, fuit ibi spatio fere quinque septimanarum affixus lecto. Tandem amicis illum exhortantibus, votum nuncupavit, limina S. Vincentii in Sonegiis visitare. Nec irritum fuit votum; in equum impositus Sonegias pergit; F ille, itinere ad umbilicum perducto, paululum brachium dimovere cœpit. Postero die, audita ad aram S. Vincentii Missa votiva, pilas amplectens beati Confessoris corpus sustinentes, divina largiente misericordia, protinus omni posito languore, ab omni cruciatu liberatur. Hæc ex informationibus quas habuit D. Valentinus Colart ecclesiæ metropolitanæ Cameracensis canonicus, Hannoniæ Archidiaconus, atque officialis Illustrissimi D. Guilielmi a Bergis Cameracensis Archiepiscopi; et hæc sunt elogia quæ præstitit dictus D. Bacchart sub juramento veritatis in manus dicti D. Colart.

D. Bacchart a vexatione lateris dextri liberatus;

2 Antonius Ramaix, civis Athensis, anno millesimo quingentesimo nonagesimo quinto, ex coxendice, unius dolii cervisiæ lapsu et pondere, ita contusa, ut paulatim morbo crescente acerrimis omnium membrorum doloribus torqueretur, et spatio novem mensium, aliquot diebus subinde cogeretur in lecto jacere, nec quidem per domum, nisi fulcimentis innixus spatiari posset; cum nil opis, nil artis in medicis esset, plures peregrinationes per eum ad plura Sanctorum loca nequidquam redditæ. Contigit ut quadam Jovis

et Antonius Ramaix gravibus membrorum doloribus;

EX MSS.

vis die, in quam solennis S. Vincentii translatio inciderat celebranda, voto peregrinationis per eum nuncupato, et oblata (ut moris est) aliqua pecuniæ summula, [oraret;] nec ejus inane votum emissum : nam subito melius convaluit, ne positis quidem, sed abjectis suffulcris, quibus sustentabatur, cœpit insistere pedibus, et per domum, cum multa totius familiæ admiratione ingredi. Paullo post voto Sonegiis persoluto, divina donante gratia, piis meritis B. Confessoris viribus corporis receptis, sanus factus est et incolumis. Hæc sunt elogia dicti Antonii facta coram dicto D. Colart.

atque Agnes du Bois diuturno capitis cruciatu.

3 Agnes du Bois, vidua Nicasii du Leuloy, non infimæ conditionis inter cives Sonegienses, abhinc quadraginta octo annis aut circiter, ætatis suæ vigesimo tertio anno intolerabili capitis quadam molestia fuit perculsa, ita ut multis diebus solidis decumbere cogeretur, jamque non sensus modo sed etiam mens eam deficeret, et fanaticæ similis vix potens mentis haberetur. Ceterum cum nullum suo tanto malo remedium reperiretur, et quidem peregrinationes ad memoriam S. Leodegarii episcopi et martyris in Ghoetynyes, et ad alia Sanctorum limina nequidquam factæ : cum quadam die major vis passionis illam magis ac magis fatigaret, ingenti dolore affecta, matris solicitudinem in se convertit. Mater igitur casum filiæ reformidans, affectu commiserationis mota, eique opem adferens, filiæ animum inducit, ut ad S. Vincentium mentem dirigeret, cujus meritis et patrocinio capitis fugantur cruciatus (ut satis compertum est, capitibus cereis votivis secus sacras reliquias dependentibus.) Nec eam spes, quam in B. Confessore posuerat, fefellit : mox enim melius habère cœpit. Interjectis aliquot diebus voto nuncupato, et ad aram ejusdem Missa votiva audita, domum revertitur. Cum vero esset hiems, ad ignemque accederet, illa inusitato agitata sternutamento, e naribus sternutavit, sive extussit quemdam lapillum edentem strepitum, ad instar sive ad magnitudinem unius fabæ, (ut aiunt) Romanæ, similitudinem calcis reddentem, a quo tot annis continuum dolorem passa fuerat. Quo lapillo vindicata, haud multo post superna elargiente gratia, omni capitis ægritudine fugata, perfectam sospitatem, tam diu quæsitam, expectatione maturius consecuta est. Hæc ex informationibus, quas habuit dominus Colart prædictus. Notandum quoque quod hæc tria immediate præcedentia præclara inclytaque prodigia, sancti Vincentii patrocinio et meritis edita, ex supplicatione Dominorum Sonegiensium, adhibito theologorum, et aliorum proborum virorum consilio, judicioque, Guilielmus a Bergis Cameracensis Archiepiscopus approbavit, et declaravit hæc ita transacta fuisse. Datum Cameraci in suo palatio Archiepiscopali anno millesimo sexcentesimo sexto, nono die Martii.

Jacobus Moucheux a gravi languore sospitatur.

4 Produntur et alia non omittenda, verum propalanda miracula. Jacobus Moucheux, Sonegiis natus, civis Montensis non opis expers fuit : ab initio enim anni MDCVIII usque ad mensem Julium anni sequentis MDCIX tam atroci capitis morbo implicitus erat, ut reliquum corpus vis doloris sed præcipue crura occulto humore invaderet. Calamitatis suæ remediis et artibus medicorum Montensium nequidquam attentatis, virtutibus quoque medicamentorum frustra adhibitis, compluribus insuper memoriis Sanctorum (præsertim S. Medardi in Andrelue, et S. Cornelii Ninoviensis) nequidquam lustratis, Deo sanandi hominis decus sancto Vincentio reservante. Tanta morbi vis in dies magis ac magis hominem conficiebat, ut a medio Martii ad Maium sequentem lecto affixus fuerit. Præ nimio languore ita exhaustus fuit, ut nec legere nec scribere, nec sacrificio Missæ attentus interesse, nec per plateas, et per se gradum promovere, firmareque pedem posset (diuturno morbo vestigium fallente) quamvis scipione nixus. Tandem humani subsidii inops, ad Deum, et S. Vincentii auxilium, confidentiæ ac spei plenus, cogitationes suas convertit. Quare cum votum nuncupasset, concepta animo fiducia, paucis diebus interlapsis, Montibus Sonegias pergit, nec spe sua destitutus fuit. Nam rebus divinis ac votivis per solidos octo dies ad aram divi Confessoris celebratis, et inibi Confessionis et Eucharistiæ sacramentis munitus, ilico vi morbi contumacis laxari incipiente, sanitatem sibi restitui sentit; sicque membrorum officio satis roboratus, lætus et ovans, ad proprios lares redit, decernens denuo (ut par erat) sancti Vincentii lustrare limina. In die igitur celebritatis almi Vincentii XIV Julii peregrinationis religionem integrat, nec irrita fuit repetita peregrinatio. Cum enim pone insequeretur in solenni supplicatione, ingenti cum devotione, sacras beati Vincentii reliquias, repente defluxione quapiam occulta ejus suras percurrente, tantus dolor eum invasit, ut supplicationis residuum tanto implicitus dolore vix peragere potuerit. Tandem omni fugato dolore, nervis vigentibus, diu desideratam consecutus est sanitatem, juxtaque suorum soliditatem membrorum. Anno revoluto, XIV Julii anni MDCX, Sonegias venit vegetus et incolumis, relaturus grates beato Vincentio benefactori suo, sanciens deinceps quotannis, beneficii accepti haud immemor, Sonegias venire et memoriam S. Confessoris frequentare. Hoc retulit elogium prænominatus Jacobus Moucheux D. Decano ecclesiæ collegiatæ S. Vincentii sacræ theologiæ licentiato Henrico de Vergnyes eodem anno MDCX.

Soror Michaëlis a capitis dolore liberata.

5 Michaëlis Hanouille, e disciplina Franciscana in cœnobio Brugeletensi, occulto humore de cerebro subinde in humeros delabente, gravissimo urgebatur dolore. Ut autem a tanto cruciatus dolore eriperetur, quotannis memoriam S. Vincentii frequentabat; nec frequentatio in irritum cadebat : nam levamentum ingens semper reportabat. In autumno anni MDCVI, aut MDCVII, molestiæ capitis eam, quam umquam antea, acrius invaserant. Moniales, quæ ei ministrabant, ut aliquid levaminis adferrent, caput ejus manibus junctis comprimebant. Ita etiam vis contumax doloris reliquum corpus occupaverat, ut lecto per tres septimanas affixa, atrocibus cum doloribus omnium membrorum beneficio destituta, se dimovere, nisi adjuta alienis manibus, nequiret. Die quadam, humani inops remedii, ad Deum juxta ac B. Vincentium animum, voto nuncupato, convertit suum, addens voto quas poterat preces : nam ingens dolor animæ gravabat officium. Quanta fuerit vis ejus orationis, Deus aperte demonstravit : nam non ita multo post gravatum animi anxietate corpus brevis sopor oppressit; discusso sopore, doloribus, ac morbo, maturius omni expectatione, sentit se penitus vindicatam, corporisque vigorem recuperasse; protinus e lecto sospes et vegeta prosiliens, sororem suam germanam Mariam Hanouille monialium antistitam adit, et eam compellans, his verbis ait : Vos

me

A me omnes destituistis, sed implorato a me B. Vincentii patrocinio, ejus meritis et beneficio sanatam me cerno. Illa per diversa cœnobii loca per se suis gradiens pedibus, consororibus sibi occursantibus gratulabunda, expertum prædicat beati Vincentii Confessoris beneficium. Cunctæ itaque moniales, præclaro tantæ rei prodigio attonitis similes, inter sese communi colloquio susurrantes dicebant, quod in priorem recideret infirmitatem, eamque esse præcoci superfusam gaudio, quodque subsequens relapsus liquidam effusamque propediem conturbaret lætitiam. Verum longe aliter ac ratæ erant evenit: nam indies, donante divina gratia, suffragante B. Vincentio, melius convaluit, agnoscens cœleste beneficium, nullum fecit referendi grates Deo juxta ejusque Confessori modum; maximo religionis studio quotannis beneficii accepti satis memor Sonegias veniens, reliquo vitæ suæ tempore sacras B. Vincentii reliquias invisebat. Hæc deposuit prænominata antistita coram domino Decano Sonegiensi Henrico de Vergnyes, et D. Joanne de Vergnyes presbytero.

B *Ludovicus Gresouille ab insanabili languore vegetatur.*

6 Annus millesimus sexcentesimus octavus inclyto miraculo illustris creditur. Ludovicum Gresouille civem et aurigam Athensem atrox ac contumax morbus primum per medium annum invaserat. Interjecto aliquo temporis intervallo, subito novo ac pristino graviori per annum percutitur ille dolore: quippe ea vis mali erat, ut membrorum usu penitus esset destitutus. Rigida crura, sine ope aliena, affixus lecto dimovere nequibat. Frigida ejus membra aquis distillatis (quas ipsi distillabant) fovebantur; sed cum ea nihil opis adferrent, quemdam opilionem, medicinæ compotem adeunt, qui medicamenta juxta ac fomenta membris morbidis, adversus contumacem dolorem applicanda dedit, quæ Ludovici haudquaquam compescuere dolores; verum aggravabant, ipsumque atrocioribus discruciabant molestiis. Is totus in ærumnis, morte graviorem exigens ætatem, cum subsidium calamitatis suæ nullum sibi in horum medicamentorum virtute repositum cerneret, et eorum applicatione atrociori concuteretur cruciatu, opi humanæ divinam addendam ratus, ad S. Vincentii patrocinium tota religione, ac vota se convertit; proponens
C fiduciæ ac spei plenus, ejus lustrare limina. Itaque vigesima nona Maii anno MDCVIII in currum sublevatus, votivam aggressus peregrinationem, Sonegias pergit causa solvendi preces, ac vota. Interim decrevit supplicia votiva ante sacras Confessoris reliquias celebrentur. Quo ut perventum est, ad ædem sacram ante aram beati Confessoris deportatur; nec spes, nec vota in irritum cecidere: tempore enim Missæ votivæ, quam attente juxta ac devote audiebat, frigida membra recalescunt, languore minutatim recedente, vires, divina largiente clementia, redire sentiens, periculum virium facturus e sella assurgit, pedibus insistens accedit ad aram Eucharistiæ præsidium. Re divina peracta, non sine ingenti conjugis et eorum qui aderant, admiratione, maximam aram solus per se sine ullis suppetiis lætus non semel circumiit; dehinc sine ullo adjutore, cunctis præsentibus tam inclyto miraculo stupentibus, ad hospitium regreditur: cujus tanti miraculi fama (ut solet) strenue tota urbe discurrente, dominorumque canonicorum aures pervadente, digna res visa est, de qua ipsi consulerent. In consilium evocati Ludovicum ad se (arbitris adhibitis) accersiri jubent; ille ex diversorio cum conjuge sine ullo adminiculo ad eos egreditur; examinatur de morbo, examine accurate peracto, ad hospitium divertit. Interim communi canonicorum decreto, Vincentianæ campanæ pulsu convocatur ad templum clerus ac populus. Ludovicus cum conjuge comite ad templum veniens immensi populi (qui cumulatior solito erat) pone insequentis, actum notabile prodigium admirantis, oculos in semet convertit. Tum in gratiarum actiones alternis choris lætifica voce hymnus Te Deum decantatur. Ille interim, submissis genibus, ante maximam aram orans, grates Deo, beatoque Vincentio referebat, populis rei novitate attonitis, ac præ gaudii magnitudine lachrymis obortis, uno quoque ore ab omnibus merita Confessoris prædicantur. Itaque ovans, lætus, ac vegetus, voti sui compos, domum repetit. At ubi is ad portam urbis Athensis pervenit, e curru descendit; suis ipse pedibus nullo adminiculo se sustinente, ad propria tecta redit. Athenses ejus infirmitatis compotes, ubi suis ingredientem pedibus eum viderunt, tantæ rei prodigio, et novitate rei obstupuere. Quibus Ludovicus, quos offendebat, beati Vincentii ex- E
pertum lætabundus prædicat beneficium. Is vero ex tam atroci et incurabili morbo defunctus juxta ac sospitati tam miraculose restitutus, haud immemor tanti beneficii, donec adviveret, quotannis in ejus præclara solennitate Sonegias venire devotavit*, votivamque tabellam tanti miraculi testem, in qua ejus effigies eum ad vivum repræsentans est expressa, reliquit, quæ ad dexteram altaris B. Confessoris in pila suspensa visitur, illustre apud posteros miraculi monumentum, cum hac inscriptione gallica: Le XXIX May MDCVIII at esté guari Louis Gresouille d'un mal de jambe, ne pouvant cheminer; estant porté en l'église de S. Vincent, par la grâce de Dieu et l'intercession de S. Vincent en est sorti guari ledict charton d'Ath.

EX MSS.

* voto se obstrinxit

Anna Halet a fœdo cancro sana redditur.

7 Per eadem tempora sacra ædes Vincentiana alio præclaro fuit illustrata miraculo. Anna Halet, uxor Vincentii Desgardins, tam ardenti febri et cancro periculoso juxta fœdoque in partibus renum, ita misere absorbebatur, ut lymphatæ similis redderetur. Ejus paupertate et inopia consideratis, in xenodochium admittitur. Non ita multo post quia cancri fœditas ceteros infirmos F
lædebat, monialis quæ infirmorum curæ commissa erat, urgetur illam asportare in antexenodochium (discretus est locus a ceteris infirmis.) Magister Jodocus Hurlus, Magisterque Alphonsus Leo, uterque medicus Sonegiensis, inter medicos artis medicinæ eximius, mali atrocitate victus, medicamenta malo adhibere recusat, insanabilem morbum asserens, et de ejus curatione penitus desperans. Cum cerneret desperatam a medicis salutem, revocans sibi in animum aurigæ Athensis, videlicet Ludovici Gresouille abhinc uno anno MDCVIII recentem beati Vincentii beneficio curationem, omnem spem et fiduciam suæ curationis itidem in beato Confessore reponens, urgentis morbi remedium exposcit. Itaque voto nuncupato, peregrinam* se vovet; et quotannis circuitum processionis, si quis casus non obstaret, per se, per alium suo loco, si casus obstaret, peragere devotavit. Nec spes, nec votum irrita fuere, votis emissis rosarium recitat; beatus Vincentius muliebres preces non fefellit: nam repente vulnus, seu cancer contumax obduci cœpit. Ceterum et ad ultimum protinus dolore fugato, intra breve spatium, obducta vulneris cica-

* *An non peregrinaturam?*

EX MSS. cicatrice, ingenti perfusa gaudio, sospes et vegeta exit e xenodochio; decima quinta Junii voti compos domum repetit, cunctis ejus morbi consciis ingenti admiratione attonitis. Passim lætabunda prædicat expertam S. Vincentii opem, cujus post divinam clementiam beneficio ex tam atroci morbo ad pristinam revocata esset sospitatem. Hoc est elogium prænominatæ Annæ Halet coram D. Decano ecclesiæ Sonegiensis, præsente D. thesaurario presbytero. nono die Novembris MDCX. Itidem attestatur quinto Novembris ejusdem anni Agnes Viellart xenodochii rectrix. Item eodem die prædicti medici affirmarunt morbum esse incurabilem.

Elisabeth Charlet a morbo incurabili sospitati redditur;

8 Iisdem ferme temporibus ædes sacra Sonegiana nobilitatur inclyto ac nobili miraculo. Elisabeth filia Francisci Charlet et Joannæ Coumelet civium Sonegiensium, ætatis suæ viginti duorum annorum, familiam Franciscanam in suburbano urbis Sonegiensis, ut monachicum indueret habitum, ingressa erat. Interim æthesis* exitialis morbus eam invasit, ideo, pertinaci haud permittente morbo, admitti ad religionis votum nequibat. B Nihilominus habitum monachalem in eadem familia gestabat, ea mente (ut, recedente infirmitate,) votum religionis emitteret. Interim ægritudine sensim ingravescente, morti vicina, oleo extremæ Unctionis linitur. Pro ejus curatione Bruxellis, Montibus, aliisque finitimis ex locis, vocantur præstantissimi medici; cum nil inexpertum reliquissent, omnia enim experiri infirmitas subigebat, tamen ejus calamitati sua industria præsidium adferre non potuere. Medentium remediis inutiliter tentatis; illa tibiarum, pedumque usu destituta, acerrimis insuper obsita doloribus, miserrimam trahebat vitam, morti quam vitæ similiorem. Ingens fortassis ejus animum timor invaserat, seu maturi exitii, seu perpetuæ infirmitatis. Itaque cum nil opis in humanis studiis reliquum cerneret, ad beati Vincentii auxilium, spei ac fiduciæ plena aspiravit, sibi persuasione non dubia proponens, si conceptum devotionis studium ante beati Confessoris reliquias persolvere posset, et si non diu optatam integram sanitatem, se saltem, soliditatem membrorum consecuturam. Quapropter ausa est cum antistita sociare sermonem, eamque rogare, ut C ante beati Confessoris sacras reliquias se deferri permittat; quod omnibus precibus rogabat, ac omni expetebat voto, sperans fiducia non dubia beati Vincentii preces salubres sibi futuras. Eludebat ex composito postulantis postulatum antistita, in dies protelando, eo quod nimia detineretur infirmitate, et eo ferri sine certo vitæ discrimine nequiret. Adventabat solennitatis beati Confessoris celebranda dies, qua maximo solet mortalium concursu memoria ejusdem celebrari; exoptans sui desiderii religionem ad effectum perduci, adminiculis (cruces vocant) fulta, moniali quoque quadam suppetias ferente, conabatur ingredi, sed ne sic quidem potens corporis erat, instabili vestigio eam fallente. Demum antistita, mutata mente, ejus votivis desideriis ac postulatis annuens, ipso die beati Confessoris XIV Julii ad ecclesiam a duabus puellis in sella statoria deportatur, concomitantibus pone duabus monialibus, sub horam videlicet quartam matutinam, quod optarat, ut prima supplicationem votivam offerret Deo juxta ac B. Vincentio. Quo ut perventum est, sistitur ante Confessoris aram, celebratur res sacra votiva, inter Missæ sacrificium B. Confessorem obnixe rogat, ut Deo propitiato impetret sibi corporis sospitatem. Nec incassum cecidere preces; consecrationis tempore D necdum poterat se dimovere loco, ut autem ad communionis locum perventum est, res mira visu audituque! divina donante misericordia, membrorum, quibus capta erat, usum et vires extemplo sibi redditas sentit. Protinus igitur vigentibus nervis, sola et læta exilivit e sella, sine ullo adminiculo pedibus institit, submissis genibus, sacrosancto Eucharistiæ expiatur sacramento: sacro epulo sumpto, assurgit, secedit, devotionis suæ religione peracta; lætabunda per Ecclesiam ambulans per se, varia perlustrat sacella. Postea per se suis ipsa pedibus, ad cœnobium tendit, quo ut pervenit, oratorium ascendit; moniales rei novitate ac stupore attonitis similes, mutua congratulatione functæ, evidentique miraculo motæ, hymnum Te Deum simul decantarunt. Ad ultimum peractis dominorum canonicorum Vesperis, ex cœnobio per se, monialibus binis pone sequentibus, venit ad B. Vincentii templum, relatura grates Deo juxta ac B. Vincentio. Quo clero ac populo crassioris campanæ pulsu convocatis, hymnus Te Deum alternis choris, cunctis tantæ rei prodigio stupentibus, musice decantatur. E Hæc signata sunt et munita sigillo tam capituli quam urbis die vigesima prima Julii MDCXVII.

et a simili languore curatur Catharina Havort;

9 Annus MDCXVIII nobilitavit beati Vincentii, insigni ac inclyto prodigio reliquias. Eodem enim anno pestilentia in suburbano Sonegiensi grassari incipiebat, gravioremque minabatur civitati cladem. Igitur domini canonici cum serpere in dies cernerent, sanxerunt communi consilio atque decreto, ad cœlestem iram placandam, solennem fieri extra civitatem supplicationem, cum sacro B. Vincentii corpore; ad quam fluxit ingens numerus utriusque sexus, ex variis ac finitimis locis. Nec supplicatio in irritum cecidit: nam votiva supplicatione, summis hominum studiis celebrata, civitas præsens periculum, lue depulsa, evasit. Tum Catharina Havort, puella Bruxellensis sexdecim annorum, apud Franciscanas moniales iu suburbano civitatis commensalis, gravi ac incurabili ægritudine obnoxia, a festo S. Martini MDCXVII usque ad vigesimum Junii diem MDCXVIII, lecto affixa, membrorum usu orbata, F cordis, lateris, juxta atrocibus capitis molestiis discruciata, miseram agebat vitam. Ad talem infirmitatem accedebat alius non levis dolor: nam singultus molestissimus eam excepit, quo perpetim urgebatur, ut præ nimia doloris acerbitate, spiritus, et vox eam deficerent; sed et modicus cibus eam extenuabat, quæ nec intervallo trium mensium panis bucellam appositi gustavit. Dum ejus lectus sterneretur, virium periculum faciebat, an per se ipsa pedibus subsistere posset; sed frustra. Semper tamen sospitatis suæ spem in beato Vincentio reponens, ingens cupido animum ejus stimulabat adeundi sanctum Vincentium; sæpius peroptabat deportari ad ejus limina (undique enim vis mali urgebat) sperans se ejus ope sanitatem reportaturam. Interdum enim aiebat: Jam bene video, numquam me sanitatem adepturam, nisi ad ejus memoriam deferar. Imo hoc ipso die Apostolorum Petri et Pauli, cum intellexisset, in votiva supplicatione debere deponi in sacello Franciscano sacrum beati Confessoris corpus; exorat sororem Franciscam Nieux, ejus curæ deputatam, portari in oratorium, confidentiæ plena, quam in brachium sublatam, ad instar pueri detulit. Nec spes fuit

irrita:

* phthisis

A irrita: nam ubi perventum est ad sacellum monialium, cum sacri pignoris portitores intrarent, repente eam vox destituit, et deliquio animi oborto, sensus et vox supererat exilis, ac exiguus. Recipientem spiritum ac vocem percunctatur nominata monialis Francisca, quomodo jam sese haberet: Paullo melius, inquit. Non multo post, redeunte ac confirmato animo, surgit e sella, suppetias ferente dicta sorore Francisca; per se suis pedibus oratorium non semel tantum circumiit. Ubi suis gradientem pedibus eam soror Francisca cernit, hæsit rei novitate obstupefacta, attonitæ stupentique similis stetit, evidenti deinde miraculo mota, divinas laudes cum ea miscuit; deinde stabili pede ac firmo gradu ex oratorio in sacellum descendit, ubi coram altari, positis genibus, reddit grates Deo, beatoque Vincentio, cujus meritis et beneficio omni discrimine defuncta est, atque corporis sanitate potita. Hæc ex informationibus habitis per D. Gabrielem du Chateau Decanum, S. theologiæ licentiatum, adhibitis D. Gregorio de Nalines, Joanne Navet canonicis, ac D. Guilielmo de Hammo curione, et D. Carolo B le Poivre, capituli Notario XXIX Junii MDCXVIII.

ac postmodum Joanna de Louvreoir.

10 Sacra ædes Sonegiana anno MDCXXIV evidenti ac inclyto miraculo illustratur. Joanna de Louvreoir, e familia Franciscana, in suburbano urbis Sonegiensis, ex honestis natalibus in eadem urbe nata, anno ætatis suæ XXVIII, professionis nono, dum XXVII die Septembris MDCXXIII, ad divinum officium properaret, illico implicatur quopiam humore occulto, in suras delabente. Dum pie ac religiose mentem in preces effunderet, et amplius præ nimia mali acerbitate, pedibus subsistere non posset, petiit et obtinuit a monialium superiori, (matrem vocant) ibidem præsente, sedendi facultatem. Divino officio adimpleto, quo subeundum erat, haudquaquam potuit, nisi contra parietes manibus se fulciens. A festo D. Francisci jussu superioris scipione fulcitur, usque ad octavum diem sequentem beati Martini festum. Verum cum illa atrocitate mali in dies magis urgeretur, jussa ab antistita (commiserationis affectu mota) utitur subalaribus fulcimentis, quibus usa est usque ad Quinquagesimæ Dominicam, quo die nixa iisdem fulcimentis, dum in cellulam conscendere vellet, et aliquot gradus C ascendisset, ulterius progredi nequaquam potuit: duæ moniales illi suppetias deferunt ad cellulam reducentes, quæ ex eo tempore a duabus monialibus deferri debuit in gestatoria sella, in qua Confessionis et Eucharistiæ sacramentis expiaretur, eo quod acerbissimis in suris discruciaretur doloribus, quamvis antistita ad ejus curationem peritissimos advocasset doctores. Insuper multiplici potione medicata nequidquam sumpta, medentium unguentis juxta ac ceratis membris onerata doloribus, non solum inutiliter adhibitis, verum iis potius pertinax malum aggravabat dolorem, et curatio ad gravius incommodum, quam ad subsidium pronior erat. Itaque humani subsidii inops, merita B. Vincentii ad spem valetudinis eam impense accendunt. Quapropter suo confessario supplicat, quatenus suam superiorem roget, ut ad reliquias B. Confessoris se deferri permittat, spe non dubia sibi persuadens, ejus patrocinio sospitati, Deo propitio, fore reddendam. Cujus piis ac votivis postulatis XXVIII Aprilis MDCXXIV superior annuens, eam a duabus ancillis, duabusque monialibus eam pone comitantibus, in sacram Vincentianam ædem sanxit deportari. Quo ut perventum est, sistitur ante altare divi Vincentii; ibi eam hora IV matutina M. Petrus Haillet presbyter præstolabatur votiva celebraturus supplicia. Nec spes, nec votum in irritum cecidere; initio sacræ rei usque ad consecrationis locum, repente ejus crura invasit quædam concussio, non secus ac si medicus plagæ recenti seu mortiferæ medicamen adhiberet. Tempore vero consecrationis corporis Christi, illud impense veneratura connititur in genua procumbere, sed incassum, beato Vincentio patrocinium differente, quo illustrius fieret. Ut autem ad Communionem ventum est, moniales sui comites rogat, ut opem sibi ferant, quo possit genua humi demittere, quarum adminiculo debuit fulciri genua demittens. Quod cernens prænominatus presbyter, propius accedens, sacrum porrecturus epulum, eam hortans tremulam, his verbis ait: Ostende nunc tuam quam habes in Deum, juxta ac Sanctum ejus [fiduciam.] Mira res dictu, visuque! illa, divina quadam vi depulso morbo, magis ac magis vigorem membrorum quibus capta erat, redire sentit; ita ut residuum Missæ, demissis genibus sine ullo adjutore audiverit. Re divina peracta, agnoscens cœleste E beneficium, suis ipsa pedibus ovans ac læta se transfert (duabus comitibus nominatæ rei stupore attonitis) inter pilas, reliquias sacras sustinentes; ubi partim pedibus insistens, partim positis humi genibus, circiter mediam horam mansit, grates laudibus miscens, præstolansque æditUum, qui valvarum seras thesaurariæ reseraret. Sacris reliquiis per eam reverenter salutatis, locuples Dei juxta ac beati Vincentii agnoscens beneficium, suis ipsa pedibus, a duabus monialibus, licet fulta comitibus, grates enixe solutura Deo, Venerabile quoque Sacramentum ingenti religionis cultu adoratura, ad cœnobii sacellum redit. Cujus miraculi admiratione superior defixa, tota perfusa gaudio, attonitæ stupentique similis hærens stetit. Tum moniales in oratorio precibus, cœlestiumque rerum meditationibus insistentes, ut erant jussæ, hymnum Te Deum, Benedictus, et B. Vincentii hymnum lætifica voce decantarunt. Quibus peractis, sine ullo adminiculo ovans et admodum læta (ut par erat) sospes et vegeta e sacello oratorium ascendit, ut consororibus (super hoc prodigio stupentibus) grates referret, quod preces Deo pro F ejus sospitate effudissent, eisque expertam encomiastes prædicaret B. Confessoris opem. His peractis, ad cellulam pergit, ex qua ad divinum illius diei Officium descendit. Quæ deinceps incolumis et vegeta in dies melius convaluit. Domini vero canonici in consilium evocati, ne ingratitudinis crimen incurrerent, communi decreto, clerum juxta ac populum campana graviorem edente sonum, ad templum convocari sanxerunt: eoque venit recenter vegetata, omnium oculos convertens in se, una cum consororibus suis binis pone sequentibus, relatura grates Deo ac B. Vincentio: ubi hymnus Te Deum alternis choris decantatur. Hæc ex informationibus habitis per duos seniores canonicos, adhibitis Notario capituli et scriba civitatis, de mandato dominorum de capitulo, ultima Aprilis MDCXXIV.

EX MSS.

Maria Sturbois liberatur morbo ischiadis,

11 Annus millesimus sexcentesimus trigesimus primus ædem sacram Sonegianam illustri miraculo celebrem reddidit. Maria (decem annorum nata) filia Georgii Sturbois villici in Nasta, (pagus est prope Sonegias) a festo Paschæ ejusdem anni, ischiadis morbo laborans, humore quopiam in inguine, occulte in utrumque genu

fluente

Ex MSS. fluente, tanto dolore erat turgida, nec non clamore ferme continuo, præ nimio excruciatu ita absorbebatur, ut pater ejus commiserationis affectu motus, mœrens e lecto noctu opem filiæ laturus, persæpe coactus surgeret : vis enim morbi contumacis urgebat. Vix ingredi poterat, etiam gressus baculo fulciens, urgente morbo; tanta gravitate morbi implicita, diu super cervicali affixa erat ; cum subesset nox, ad lectum, atque loca alia deportari debebat. Cum in dies his calamitatibus magis ac magis conficeretur, Sanctorum patrocinia implorantur ; fiuntque variæ peregrinationes : puta ad ædem sacram Marianam Messinæ, gallice Miessenne ; in Bertemont, tam prope Montes quam juxta Insulas ; ad limina quoque SS. Hylarii et Leonardi ; sed illæ incassum cecidere, B. Vincentio sospitatis decus Deo reservante; locis etiam doloribus obsitis, medicamenta nequidquam adhibita. Cum pater puellæ esset Sonegiis in ædibus Andreæ Francque, et de morbo, molestiarumque filiæ magnitudine apud eos dolens conquereretur ; peropportune uxor dicti Francque de implorando
B divino auxilio eum monet, necnon confugiat ad B. Vincentium auxilii gratia, eumque ad spem valetudinis accendit, filiamque deferat peregrinam, in solennitate B. Vincentii (quæ celebrabitur, inquit, infra octo dies) ad ejus limina, supplexque imploret opem. Simili, inquit, morbo membris affectis, ejus meritis adferuntur remedia, eumque pie implorantibus multa donantur sanitatis beneficia. His piis adhortationibus auditis, extemplo ingens cupido subiit ejus animum, filiam eo deferendi. Votum nuncupat, filiæ sospitatis recuperandæ avidus ; voto nuncupato, in dies puella, divina misericordia tribuente, magis convaluit. Negotiis non permittentibus, in solennitate B. Vincentii votum reddere nequit ; verum postero die summa mentis devotione, non minori spe ac fiducia Sonegias causa persolvendi preces et vota, eam post se vehit equo. Qua jumento demissa, eam ante beati aram Vincentii manu deducit ; ubi submissis genibus, ejus impense implorat opem. Cum suis satisfecisset votis, eam ad hospitium etiam manu conduxit, cui cassis pro signo est apposita. Cum nequiret per se gradus conscendere, denuo a patre delata introdu-
C citur. Vixque igni appositæ, subito caput, surasque ingens dolor incessit. Patri apud hospitam confabulanti nuntius lætus adfertur, ejus filiam e domo exiisse, per se solam non semel ascendisse ac descendisse gradus. Quo nuntio audito, attonito similis e domo prosiluit ; mira res auditu visuque ! cernit filiam eminus mercatorum tentoria (civitatis nundinæ erant) intuentem ; sciscitanti patri respondet, fugato omni dolore, receptisque corporis viribus, se esse sanam ac vegetam, B. Vincentio patrocinante. Cujus miraculi fama, per forum volitante, magnaque hominum frequentia puerorumque, puellam per se firmis vestigiis ingredientem circumstantium, ac tali prodigio stupentium erat. D. Gabriëlem du Chasteau sacræ paginæ licentiatum capituli Decanum perlonge dignissimum (platea inculta sane ac salebrosa) adit. Pater negotiis peractis filiam plaustro revehit, quæ demissa per domum ovans et læta discurrit, matre (noverca erat) totaque familia mirante, tantæ rei novitate. Vigesimo autem die Julii ejusdem anni pater agnoscens beneficium cœlitus datum, conjuge, pastore, aliisque amicis comitatus, acturus gratias Deo beatoque Vincentio benefactori suo Sonegias venit, puella per se sola gradiente. Ubi D. Bonaventura Grislain, pastor meritus in Nasta, supplicia D
ad altare benefactoris, in gratiarum actionem fecit. Quo die, arbitris adhibitis DD. Joanne Lewart, Joanne Navet, Carolo le Poivre canonicis, totius capituli decreto fit totius rei gestæ accuratum examen, per Michaelem de Sainctes, scribam publicum. Dominis in consilium evocatis, consilio super his mature habito, clerum juxta ac populum campana Vincentiana suo crassiori sono in templum convocat. Ubi finitis Vesperis, alternis choris lætifica voce hymnus Te Deum decantatur, præsente recenter sospitati reddita, oculos omnium in admirationem, et in seipsam convertente.

Huc usque miracula ex Mss. Sonegiensibus accepta, quibus addendum superest id quod supra diximus inter approbata recentissimum, quodque ex gallica Fortii editione hic, nonnihil contractius, latine reddimus. Sic habet ipse a pag. 290 :

et Maria Buterne paralysi ante incognita.

12 Anno MDCXLIII Maria Buterne uxor Nicolai Desableaux, civis Athensis, diœcesis Cameracensis, mense Maio gravissima infirmitate correpta, ita toto corpore affecta est, ut omni E
prorsus membrorum usu et motu privaretur, adeo ut nec cibum ori admovere posset ; quo in miserrimo statu, immobilis lecto affixa, ad tres aut quatuor hebdomadas perseveravit. Miro et incognito morbo nec medici profuere, nec adhibita quælibet tum natura, tum arte procurata remedia; sicque toto mense cum doloribus conflictata, forte intellexit sacrum S. Vincentii corpus, metu Gallorum, qui per id tempus Binchium, quatuor dumtaxat leucis Sonegiis distans, sub duce Anghuiano occupaverant, inde in oppidum suum Athense translatum, in ecclesia parœciali S. Juliani depositum esse. Hinc ægra mulier in Sancti merita sincero affectu piaque intentione fiduciam concipiens, continuo vovit se eo perrecturam ; moxque in gravi sua infirmitate solamen sensit non modicum : etenim per domum toto biduo reptare cœpit, soli baculo innixa ; verumtamen ad votum adimplendum viribus eatenus destituta, rem differre coacta est, donec plusculum roboris accederet. Id autem non tam prompte, atque ipsa speraverat, successit : elapso enim jam dicto biduo, qui tantillum remiserant F
cruciatus, ægrotam acrius afflictarunt, præterquam quod manus dextera iis paulo liberior remanserit. Ceterum novis hisce ac durioribus angustiis nequidquam prementibus, ab omni humano remedio abstinuit ; tum quod in iis solatii nihil experta esset, tum quod concepta fiducia in S. Vincentium accresceret, in cujus honorem Missam celebrari voluit die Sabbati XXVII Junii ; et quamquam lecto moveri omnino nequiret, statim atque ipsi relatum est, Sancti corpus Sonegias reducendum, cum jam hostes Hannoniam deseruissent; nihil morata, in sede portatili ad templum quoquo modo deferri voluit, non sine incredibili defatigatione inter acutissimos dolores. Id quod factum est sequenti proxime Dominica, jam dicti mensis die XXVIII ; ibique ad ingressum chori sub odæo deposita est. Cœpit illic ingenti tremore toto corpore subito concuti, isque tamdiu tenuit, donec propius ad feretrum promota, sensit trepidationem subsidere, sic tamen ut tota frigescere pergeret. Postquam vero preces fudit, munus obtulit, ac sacram capsam seu lipsanothecam deosculata est, ut turbæ subduceretur, ad sacellum S. Catharinæ delata,

sacro-

A sacrosancto Missæ sacrificio, quo potuit pietatis sensu, interfuit : atque eccum, mirabili prodigio, nec minus evidenti miraculo, mox omni dolore libera e sede sua exiliit, absque ullius adminiculo progressa est, domum sospes rediit, sequentibus iis feminis, quæ ipsam paulo ante ad templum gestaverant. Ac post horam eo reversa, ardentem cereum manu præferens, stupente omni populo, feretrum comitata est, usque ad portam Pintimontanam, qua Atho egressus patet Montes versus et Sonegias. Exinde rectissime habere perrexit, solo sinistro brachio ad quatuor aut quinque dies, nonnihil adhuc rigescente ; at cum Sanctum adeo propitium invocare non desisteret, addito etiam voto de peregrinatione Sonegias suscipienda ad XIV Julii, utpote præcipuam ejus solennitatem ; et brachium ipsum integre restitutum, nec ullo deinceps doloris sensu afflicta est. Instantaneam eam tam insoliti morbi sanationem, consultis medicis et theologis miraculosam declaravit atque adeo S. Vincentii apud Deum meritis et patrocinio adscribendam Illustrissimus Franciscus Vander Burch Archiepiscopus et Dux Cameracensis, ut constat ex ejus litteris, ea super re Montibus Hannoniæ datis die XV Aprilis MDCXLIV. EX FORTIO.

DE S. DENTLINO PUERO CONFESSORE

B

RESÆ IN CLIVIA.

E
J. B. S.

SYLLOGE

De cultu.

SECULO VII.

Resæ in Clivia non solus S. Dentlinus

Resa, Reza, Ressa, Resia, Reesium *(vulgo* Rees) *oppidum est inferioris Germaniæ in ducatu Cliviæ, inter Vesaliam et Embricam ad eamdem dexteram Rheni ripam situm, Duci Brandeburgico seu hodierno Prussiæ regi subditum, libero tamen religionis fruens exercitio, ex conventione, quæ in Clivensibus et Juliacensibus ditionibus locum obtinet. In ejus oppidi collegiata ecclesia singulari veneratione a tempore immemorabili colitur is, de quo hic agimus* S. Dentlinus *infans seu puer*, S. Vincentii, *cujus Acta jam proxime illustravimus, filius natu minimus, qui* in albis, *seu paulo post Christianam regenerationem :* C *aliis* in cunis, *aliis demum ætate septennis mortuus dicitur ; ut de vita et gestis ejus nihil prorsus traditum sit, aut tradi potuerit ; quemadmodum nec origo aut causa hactenus satis patuit, unde apud Resenses, toto ferme Belgio Sonegiis dissitos, cultum obtinuerit : tametsi certum existimem, reliquias aliquando eo deportatas, non solum infantis filii, sed forte etiam Sancti parentis, unde ad hunc diem inter animas illustres Juliæ et Cliviæ ita scripsit noster Theodorus Rhay :* Ressæ in Clivia, publicis Litaniis invocatur B. Dentlinus confessor, rarum ac breve teneræ ætatis miraculum, annis non moribus adolescens, gratia curationum conspicuus, ibidem cum sancto suo patre Vincentio comite in æde B. Virginis, quam vivus ardenter coluerat, quiescens.

sed tota familia coli videtur.

2 *Citat Rhayus Fastos Gelenii ; at nusquam hic ait, sacra ista corpora Resæ quiescere, quamvis utrumque Sanctum coli ibidem fateatur, quod neque ego negaverim ; tuto addere poterat, et sanctæ matris Waldetrudis in eadem ecclesia agi memoriam, uti et sanctarum sororum Aldetrudis et Madelbertæ, quarum ibi Vitæ in Mss. lectionibus obiter delibantur, non ipsius* S. Dentlini ; *ut recte a seculo et amplius observavit noster Arnoldus a Boecop, ad Rosweydum de variis Cliviæ Sanctis scribens anno* 1621, *ubi inter alia rotunde pronuntiat : non* Vitam S. Dentlini sese mittere *sed* laudem potius ; nam vix quidquam in lectionibus ecclesiæ Resensis inveniri potuisse, quod vita nominari posset. Igitur extendenda fuit, *inquit*, per ramos et radices, et tamquam nobilis aliqua gemma meliori auro vestiri. *Rectissime censuit Boecoppius : nam in schedis omnibus ab ipso transmissis, et a Majoribus nostris hactenus servatis, solum narrantur gesta parentum et sororum, de quibus jam alibi actum, aut porro agendum ; de* S. Dentlino *autem mera texuntur elogia, pro Officio, uti apparet, ecclesiastico. Ex his paucula in specimen exhibenda censuimus, quæ an etiam hodie in ecclesia Resensi usitata sint, hactenus ignoramus.*

3 *Non diffitebor, habere me præ manibus bina Vitæ, sic saltem vocatur, apographa sub hoc titulo :* Vita S. Dentlini Patroni ecclesiæ Resensis in Clivia, potissimum ex lectionibus ejusdem ecclesiæ collecta. *Ad marginem utrobique inscite apponitur annus* DCCCL, *quasi tum* S. Dentlinus *obierit, qui parentem, anno circiter* 677 *mortuum, prægressus est. Ex primis narrationis lineis de tota re facies conjecturam :* Vitam S. Dentlini scribere operosum non est : sufficit enim uno verbo dicere, in albis mortuum esse, et placentem Deo factum esse dilectum ejus, aut ne fictio deciperet animam illius. Attamen cum insignis ecclesia Resensis Patronum illum habeat, et singulariter præ ceteris colat Sanctis ; sitque gloria filiorum, patres eorum, a parentibus S. Dentlini incipiam, et arborem bonam a radicibus commendabo ; a fundamentis ipsum ædificium. *Ducto igitur a Sancto parente exordio, ejus genus, conjugium et liberos ordine enumerat, incipiens a S. Landrico, cujus nominis etymo a Belgico seu Saxonico verbo* Landt-ryck, *seu terrarum regionum divite desumpto, sic pergit :* In lectionibus Mss. F

4 Postremus omnium S. DENTLINUS fuit, surculus scilicet felicis arboris quasi D'ENTE, et diminutive D'ENTIEN vel D'ENTLIN, mox cœlo et æternæ vitæ inserendus ramusculus, qui ut canit ecclesia Resensis, sanctificatus est antequam natus, atque ante alios tres, imo ante ipsos parentes æthereas sedes subiit et Beatorum gaudia : ibidem recitari solitis.

nam

AUCTORE J. B. S.

nam salvifica unda baptismali adspersus, adhuc infans migravit ad Dominum. Et licet infans fuerit, omnipotenti tamen Deo, qui servos et prophetas suos aliquando in ipso matris utero sanctificavit, placuit hunc eligere, et in ipsa infantilis ætatis simplicitate gratiæ suæ muneribus illustrare et glorificare, vagitus infantiæ ejus mirabiliter commutando, quemadmodum et aliorum multorum, in laudem et gloriam nominis sui; ut de eo illud prophetæ regii recte dici possit : Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem. Qui igitur olim Jeremiam prophetam, antequam exiret de matre sanctificavit, qui Joannem Baptistam spiritu suo afflavit, ut in uterino cubili plusquam propheta exultarit, *etc. Rem prosequitur exemplis SS. Nicolai et Victoris, quibus* S. Dentlinum *aut comparat aut præfert.*

de sola ejus felici morte

5 Obiit autem, *inquit,* S. Dentlinus XVI die Mensis Martii; *quod unde acceperit, equidem non divino, inter Prætermissos eo die relatus est, sed huc tamquam ad proprium festum rejectus.* Corpus a parentibus honorifice admodum terræ manda- B tum est, anima, angelica ope cœlo transmissa. Claruit post obitum multis et variis miraculis, quæ historiæ non intexo, maxime in reparanda corporis integritate et curandis ægrotis. Quibus signis Dominus noster Jesus Christus, auctor omnis boni, pueri sanctitatem et meram puritatem orbi terrarum et posteris egregie manifestavit, ut merito in festo S. Dentlini præcinat Resensis chorus: Quod peccatum non fecit, nec inventus sit dolus in ore ejus; quod oculi ejus non viderint vanitatem, nec pedes ejus in via peccatorum steterint; quod cum mulieribus coinquinatus non sit, sed virgo virginibus adjunctus, *etc. Subdit porro S. Vincentium sanctitate et raptu filioli sui motum, atque angelica apparitione per somnium monitum, ad sanctiorem vitam se transtulisse, constructoque Altimontensi monasterio, ibidem monachum induisse, ut pluribus ad ejus Acta explicatum est. Sequitur :*

et cultu agitur,

6 Corpusculum S. Dentlini, an post obitum S. Vincentii [incertum est] cum solenni pompa et debitis cæremoniis ad Sonegiense monasterium translatum est, et tandem juxta reliquias progenitoris sui Madelgarii in locello, auri atque ar- C genti radiis ac laminis et pretiosis gemmis eleganter variegato, in pace depositum. Aliquot tamen reliquiæ S. Dentlini in templo Resensi sunt in ducatu Cliviæ, quod anno Christi MXL a S. Irmgarde, filia Comitis Zutphaniæ ad honorem Genitricis Dei Mariæ magnis impensis exstructum est : an autem eo ab eadem illustri virgine sint delatæ, incertum habeo, aut verisimile tantum. Hoc clarum est, quod collegium Resense, et tota ibi ecclesia S. Dentlinum singulariter colat, et Patronum habeat eximium, vocetque illum honorifice semper Patronum suum gloriosum, et duodecim minimum lectionibus ejus festum celebret, quas ita concludit: Supplicemus igitur et precemur beatum Dentlinum, qui nobis datus a Deo Patronus, ut in cœlo pro nobis miseris, in hac valle miseriæ constitutis, jugiter intercedat. A latere summi altaris dextro, in ipsis reliquiarii valvis, S. Dentlinus ibidem pictus est cum hoc infrascripto carmine, quo id quod dixi breviter confirmatur :

Orbi Dentlinum Waltrudis protulit almum,
Ac Comes Hannoniæ Vincentius est genitorque,
Quem Reiis vult sacro patronum cum Cyriaco.

D *reliquis ad patrem, etc., spectantibus.*

7 Mater S. Dentlini Waldetrudis hunc actum claudat: *verba sunt ejusdem scriptoris, qui deinde vitam SS. virginum sororum Aldetrudis et Madelbertæ subjungit. Ejusdem ferme styli et ordinis sunt Lectiones ipsæ, quarum hic titulus :* Lectiones B. Vincentii confessoris, patris S. Dentlini. *Tum vero :* De S. Dentlino ecclesiæ Ressensis Patrono, ejusque sanctis parentibus Lectiones ex probatis auctoribus collectæ. *Harum vero prima, secunda, tertia et quarta, ad parentes, sorores et fratrem spectant; ubi in quintam sic demum legitur:* Parentibus et propinquis tam illustribus et sanctis honore consimili divinæ dignationis æquatur S. Dentlinus; revera religiosorum parentum religiosus filius, sanctæ radicis sanctus est ramus. Non degener esse poterat, quem sic domesticis exemplis fidei et virtutis conspicua et edidit et provocavit ad vitam cœlestem familiæ dignitas et generosa nobilitas. *Hujusmodi sunt cetera omnia in alias sex Lectiones divisa, locis Scripturæ et exemplis confirmata, quibus describendis ne nauseam pariam, sufficiet exhibere elogium Molani in Natalibus, in quo tota rei medulla brevius contracta est, a Miræo de Collegiis Canonicorum cap.* 48 *ferme descripta, ex qua intelliges, incerta esse omnia quæ præter cultum de Sancto circumferuntur.* E

Molani elogium.

8 *Sic igitur Molanus :* Ressæ in Clivia, sancti Dentlini confessoris. Is filius jam dicti S. Vincentii Comitis Hannoniæ et sanctæ Waldetrudis, fertur puer septem annorum in albis mortuus. Cujus natalis nusquam, quod sciam, apud Hannones celebratur. Canonicæ tamen S. Waldetrudis invocant eum in Litaniis. Sed longe celebrior est apud canonicos Ressensis oppidi in Clivia, qui annue eum celebrant ad diem decimam quartam Julii; et hebdomadatim feriis secundis et quartis non impeditis. Embricæ præterea parochia S. Aldegundis celebrat eum in choro, die decima sexta Martii. Porro matutinæ lectiones cleri Reesensis merita ejus occultis Dei judiciis committunt, et magis versantur in laude parentum. Sequentia tamen inde desumpta ipsum concernunt: Postremo vero genuit S. Vincentius S. Dentlinum, patronum nostrum gloriosum, qui in Christo renatus, infans migravit ad Dominum; ut de eo impleretur sermo Dominicus: Sinite parvulos venire ad me..... Sepultus est autem S. Dentlinus in cœnobio Sonegiensi juxta beatum F Vincentium genitorem suum in locello auro et argento ac lapidibus pretiosis intexto. Quod cœnobium ipse sanctus Vincentius eleganti satis construxit opere, et stipendiis ac possessionibus magnifice exornavit. Hæc Reesenses , *quorum majorem partem supra dedimus.*

Quænam cultus Resensis occasio esse potuerit,

9 Arbitror autem, *subdit Molanus,* beatum Dentlinum in simplici illo seculo non habuisse tam pretiosum locellum sub terra. Quare per sepulturam, quietem intelligo in feretro ; quamquam sciam, tunc quosdam in purpura sepultos esse. Unde autem Reesensibus patronus obtigerit, et an ejus reliquias habeant, præsentes canonici, quia ignorant, affirmare non possunt, nisi thecas reliquiarum diligentius perlustrent. *Hinc amplioris elucidationis gratia Resam ego recurrendum putavi per nostros Patres Embricenses, missis eo variis quæstionibus, quas hic enumerare operæ pretium non est. Id unum eruere potui, superesse hactenus memoratas jam lectiones Mss., vix amplius legibiles, quæ tamen in ipso hodierno festo recitari soleant. De reliquiis altum silentium, uti et de cultus origine et causa; quam eo demum per verosimilem conjecturam reducere liceat, quod, ut superius*

in

A *in Commentario prævio S. Vincentii Madelgarii et proxime in annotatis pag.* 653 *ad litteram* c *ex hodierno Sonegiensis ecclesiæ Decano Lambottio insinuavimus,* S. Dentlini, *et fortasse etiam Sancti parentis ac fratris Landrici sacræ aliquæ reliquiæ, occasione geminati miraculi in Velpen (Feleppe) patrati, ibidem primum depositæ fuerint, ac ob varias causas, modo ignoratas, Resam postmodum deportatæ, atque in templo depositæ, solennem cultum hactenus obtinuerint, tametsi tempus et occasio translationis ex posterorum memoria penitus exciderint : porro reliquiæ ipsæ seculo sexto decimo iconomacho, cum aliis aut dispersæ, aut commixtæ, aut forte verius obliteratæ sint. Melius nos doceat, qui potest : id nobis reliquum est, ut sacros Fastos consulamus, quid de Dentlino referant, exploraturi.*

unde in Martyrologia transierit.

10 *In antiquioribus Martyrologiis nulla sancti infantis reperitur memoria : omnium prima, quantum licet colligere, verbo unico inserta videtur Florario Sanctorum Ms., quam non multis extendit editio Lubeco-Coloniensis his terminis :* In territorio Clivensi civitate Reesa, depositio sancti Dentlini pueri. *Sequitur Grevenus :* In territorio Clivensi, civitate Reesa, sancti Dentlini pueri septem annorum et confessoris ; *ex quo Canisius, atque item Molanus qui in prima Usuardi editione natalem rectius hoc die posuisse videtur, quam in aliis ad* XVI *Martii. Refert autem Greveni verba quibus solum adjicit,* non tamen canonizati, *quæ plurimis aliis Sanctis aptari possunt. Est et apud Ghinium inter Canonicos regulares et Ferrarium, sed fusius apud Saussayum, cujus encomium ad jam superius dicta exigendum est. Sic habet in Supplemento pag.* 1145 : Ressæ in Clivia, sancti Dentlini confessoris, sancti Vincentii, de quo supra, filii. Qui septennis jam miraculis fulgens, migravit ad cœlestis aulæ, cujus candidatus erat, felicitatem. *Hæc quidem tolerari possunt, non item sequentia :* Corpus ejus Ressæ, ubi sepultum est, radiat et colitur, nomenque ejus in Hannonia publice in Litaniis invocatur. *Intellige apud Montenses S. Waldetrudis nobiles canonicas.*

AUCTORE J. B. S.

B E

DE S. RAGENUFLA VIRGINE

AIICURIÆ IN GALLO-BRABANTIA BELGII.

J. B. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sanctæ natales, genus, ætas, cultus.

SECULO VII.

Vir perillustris, eruditione clarissimus, et dum viveret, nobis amicus D. Jacobus Baro le Roy, *in sua Gallo-Brabantiæ Topographia, edita anno* 1693, *lib.* 6, *cap.* 1 C *agens de præfectura Aincuriensi, ex Molano, Miræo, Grammayo et aliis nonnulla delibat, tum ad* S. Ragenuflam *tum ad capitulum, cujus ut patrona colitur, spectantia ; ad Papebrochium et successores cetera remittens, paulo uberius discutienda* quando pervenerint ad historiam vitæ S. Ragenuflæ. *Spartam, ordine recurrentem, lubens amplector, quamquam historia offeratur ex earum genere, de quibus sæpe queri cogimur ; imperite passim, et multis post res gestas seculis compilatas, verbis multis pauca dicere, eaque persæpe connectere, quæ ad rectam temporum rationem ægerrime revocari queant. De hodierna Legenda post paulo agendum erit ; hic ab ipso loco incipimus, quem obscurius designavit Petrus Divæus Rerum Brabanticarum lib.* 1, *cap.* 6. Est, *inquit,* inter Romanduos vicus insignis Eincuria, D. Reginulfæ corpore ac miraculis clarus, ubi patrem ejus Adonem, virum in palatio Francorum nobilissimum habitasse, ac loco nomen dedisse, ut Adonis curia diceretur, opinantur. Meminit D. Reginulfæ Sigebertus in gestis anni DCXLIII. *Hæc ut clarius intelligantur, sic rem explico :*

Locus a Divæo satis obscure notatus,

paulo clarius describitur.

2 *Brabantiam, uti et Flandriam in partes potissimum duas, ab eo nempe quo incolæ sermone utuntur, dividi solere, vulgo hic notissimum est ; sic Brabanti et Flandri simpliciter vocantur, quibus in usu est lingua Flandrica seu Brabantica, quæ eadem est, sola modica dialecto distincta : ubi vero usitata est lingua Gallica, ii Gallo-Brabanti, et Gallo-Flandri, receptiore et communiori vocabulo Gallo-Belgæ appellantur. In ea parte quæ Gallo-Brabantia dicitur, Lovanium inter et Namurcum, pari leucarum circiter quatuor distantia situs est pagus* Incourt, *ab Aio dictus* Aiicuria, Aincuria *seu* Aiicurtis, *vel, ut alii volunt, ab Adone* Adoniscuria, *vel* Adoniscurtis, *unde olim* Aioncourt, *etc. In vetustis monumentis audit municipium non incelebre, civitatis jure, et variis libertatibus olim gavisum ; hodie etiamnum caput territorii, præfecturæ, seu balivatus (vulgo* Meyerie) *ab ipso Aio denominati, atque in spiritualibus, cum Rouxmiroir, Longueville et Opprebray sic conjunctum, ut districtum particularem faciat, nec Leodiensi nec Namurcensi diœcesi proprie subjectum, sed sub particulari archidiacono ; unde pastoribus istis quatuor joco indita Gallica appellatio* mutins, *quam hic Latine reddere debeas* segreges, *ut qui a communi jurisdictione quodammodo segregati sint. Pagum commendat a salubritate aeris, eam expertus R. D. Gilsoux, ibidem pastor, duorum supra octoginta annorum senex adhucdum vegetus, cum et ipse, et ejus decessor jubilæum pastoratus celebraverint, raro sane exemplo.* F

3 *In Aiicuria, hic a nobis descripta, quam Grammayus, more suo, variis aliis titulis mirifice exornavit, natam oportet, educatam, sanctitate floruisse, sepultam esse, ac constanti celebrique a seculis veneratione cultam* S. Ragenuflam, Reginuflam *seu* Reginulfam, *Belgice* Raynoffle *et* Renofele, *quæ in lucem edita sit tempore Dagoberti regis, florentissimo in Belgica Sanctorum seculo, nempe* Christi

Ibi nata est Viro ex Aio et Aia.

AUCTORE J. B. S.

Christi septimo, quo multæ Sanctæ feminæ beato Pippino seniori, cognomento Landensi, aut vere et proxime sanguine junctæ fuere, ut filiæ ejus Gertrudis et Begga, aut saltem ex ejus consanguinitate ortæ dicuntur, ut Landrada, binæ Amalbergæ virgo et vidua, aliæque plures. Ex eodem isto genere ortum memorant Aium, aut saltem Aiam ejus conjugem, S. Ragenuflæ *parentes, Legendæ scriptore viam præmonstrante, dum eam de stirpe Carolidarum genitam asserit, et S. Gertrudi cognatam, de qua re controversiam movere non lubet. Facile equidem admisero, alterutrum Sanctæ parentem aliquo consanguinitatis gradu B. Pippinum attigisse, natamque ipsam eo loci fuisse in villa Brombasia, dictumque a patris nomine pagum* Aiicuriam, *seu* Aiicurtem, *quasi Aii dominium seu palatium aut prætorium, quod regnante Dagoberto istic incoluerit.*

regnante Dagoberto, ex cujus varia epocha,

4 *Ætatem hic nomino, multis, ut dicebam, Sanctis celebrem ac passim in Legendis notatam, quam Actorum scriptor in ipso principio ita depinxit, ut quid velit, divinando prope assequi oporteat. Audi ipsum :* Tempore quo inclytus rex Francorum Dagobertus agebat in sceptris, Lodomiro et Sigeberto filiis ad regnum vel laboris consortium ascitis, orta est in partibus Hasbaniæ, in villa nomine Brumbasia, inclyta virgo Christi Ragenufla. *Non una hic boni viri hallucinatio : nam pro* Lodomiro, *ignoto plane nomine, legere debuit* Clodovæo, *qui ad regnum a patre Dagoberto adscitus numquam fuit, sed ab eo moriente relictus sub regimine Nantildis matris ; ut de solo Sigeberto verum sit, quod vivente patre in laboris consortium assumptus fuerit. Demus saltem scriptori, natam esse* S. Ragenuflam *postquam Sigebertus regni Austrasiæ habenas suscepit : sive id factum volueris anno* 632, *ut ii statuere debent qui Dagoberti obitum innectunt anno* 638 ; *sive circa annum ipsum* 638, *ut nos facillime admittemus, qui non semel supposuimus Dagobertum ad annum* 644 *supervixisse ; in utraque hypothesi evertenda prorsus communis et recepta opinio, quod* S. Ragenufla *mortua sit anno* 643.

de tota ipsius ætate statuendum est ;

5 *Sequamur tantisper priorem sententiam, nempe quod Dagobertus regno et vita cesserit anno* 638, *cum annis sex ante obitum patris Austrasiæ regnum obtinuerit Sigebertus, adeoque anno ut minimum* 632 ; *dicendum erit, natam esse Sanctam anno circiter* 633, *vel* 634. *Ex eadem Legenda admittamus, Virginem a teneris annis sanctitate claram fuisse, fugisse in silvas ad evitandum Ebroini alicujus conjugium : tunc vero orationem ab ea ad Deum fusam, ut quam citissime cœlesti suo sponso conjungeretur ; secutam demum proxime felicissimam mortem. Hæc, inquam, omnia admittamus ; certe ad Dagoberti tempora obitus ejus revocari non poterit, quantumvis adolescens mortua supponatur ; neque adeo ante* 644, *multo minus ante* 638 *vivere desierit : id tamen verum erit, quod Chronico Sigeberti sive inscriptum sive adscriptum est ad annum* 643 : Virgo Christi Reginulfa sanctitate claret in Gallia. *Floruerit sane, vivo etiamnum in altera opinione Dagoberto, id solum consequens erit, tunc temporis eam vixisse ; at nihil prohibebit vitam ejus ad plures post annum* 643 *alios producere, tametsi quis contenderet, eam annum ætatis vigesimum non superasse, id quod ex Legendæ scriptoris sensu deducendum videtur.*

qua certo claruisse videtur anno 643.

6 *Et vero annis aliquot post dictum* 643 *supervixisse sanctam Virginem, omnino sensisse oportet Legendæ scriptorem, si quid dicere voluit per inductionem Sanctorum, quos Sanctæ synchronos statuit, utpote quorum ipsa vestigiis quodammodo institerit ; atque eos inter S. Gertrudem nominatim appellat, quæ sane* S. Ragenuflæ *prælucere non potuit, si hæc anno* 643 *mortua sit. S. Gertrudem natam alibi statuimus anno* 631, *ut etiam in prima hypothesi annis saltem aliquot* S. Ragenufla *senior fuerit, circa annum* 650 *secularibus exuta, et sub Iduberga, seu Itta matre viam perfectionis ingressa, quam proinde Virgo nostra ducem habere potuerit in servando virginitatis proposito : quo plane respexit Molanus in Natalibus, dum in brevi Sanctæ elogio asserit,* in eodem proposito prævias cognatas suas Aldegundem et Gertrudem sequi voluisse ; *quod Baroni le Roy eo solum displicuit, quod supponeret cum communiori opinione,* S. Ragenuflam *obiisse anno jam sæpe dicto* 643. *Verum cum is rem omnem nobis accuratius discutiendam commiserit, vel solius Legendæ qualicumque auctoritate moveretur ad sentiendum nobiscum, Sanctam, qua de agimus, ultra annum* 650, *quidni usque ad annum* 653 *vitam protaxisse.*

Recentior est ejus in Martyrologiis memoria,

7 *Hactenus de ætate dicta sufficiant, in quibus nihil video, quod cum ejus temporis historia non recte coalescat, quamquam nec talia sint, ut indubitata fide nitantur. Neque vero de cultu ejus, utut in Aiicuria vetustissimo, antiqua adeo sunt in Martyrologiis testimonia, inter quæ primum reperio Florarium Sanctorum Ms., in quo hoc die ita habetur :* In Aycuria in Brabantia Gallicana, depositio S. Ragenulphæ Virginis de stirpe Carolidarum. Hæc carnale connubium spernens, et Christi contubernale jugum toto corde amplectens, ab ipso est per angelum, in magna claritate sibi apparentem, ad cœlestes nuptias invitata. *Hinc procul dubio acceperit Molanus, ex hoc Canisius, Miræus, Ferrarius, Ghinius, Saussayus, Arturus, Fisenus et Castellanus. Unum pro omnibus sit Saussayi elogium :* Eodem die in Hasbania migravit ad Christum S. Ragenufla virgo, quæ inclyta stirpe progenita, a tenera ætate Christi succensa amore, eidem intemeratum suæ virginitatis florem consecravit. Cumque Ebroinus adolescens nobilis eam ad connubium postularet, et parentes renuentem urgerent, instante die nuptiarum, una cum ancillula ad vicini nemoris latibula confugit : moxque a sponso cœlesti vocata, ad angelorum consortium, quorum puritatem studuerat imitari, feliciter avolavit. Cujus sanctitatem plurimis miraculis Deus testatus est ; ob quorum splendorem ædificata est ad ejus sepulcrum a propriis ejus parentibus ecclesia, in qua per longa temporum curricula, editis ad ejus preces opitulationum beneficiis, merita ejus pretiosa refulserunt.

uti et in Proprio Namurcensi ;

8 *Constantem cultum obtinet per totam diœcesim Namurcensem, in cujus Litaniis majoribus cum aliis Sanctis patronis invocatur, et locum habet in propriis Officiis, ab illustrissimo episcopo Joanne Dauvin anno* 1619 *editis, ubi in Kalendario hoc die post S. Bonaventuram ponitur :* Et commemoratio S. Ragenuflæ virginis ; *in ipso autem ordine :* Pro S. Ragenufla, lectio IX, *quam hic etiam describendam censuimus, ne eadem sæpius ex Molano, Miræo aut aliis repetenda sint. Sic habet prædicta lectio :* Ragenufla virgo nobilibus et copiosis parentibus in Hasbania orta, a tenera ætate senilia exequebatur opera. Quam cum Ebroinus adolescens ad connubium postularet, et parentes nolentem urgerent, instante die nuptiarum cum una ancillula ad vicinæ silvæ latibula confugit. Paulo post a Christo sponso suo vocata, quæ angelorum studuerat vitam imitari, eorumdem ministerio subvecta est ad paradisum cœlestem. Mox parentes, omnibus cognitis, ejus corpus honeste sepe-

AUCTORE J. B. S.

A sepelierunt, et processu temporis, super tumbam ipsius ecclesiam sumptibus propriis ædificaverunt, quibus, miraculisque plurimis Deus sanctitatem suæ sponsæ testatam voluit. *Habes hic paucis omnia quæ de* S. Ragenufla *multo verbosius in Legenda memorantur, atque ex ea in Officio proprio Aiicuriensi, quo eodem utuntur canonici ad S. Jacobi Lovanii, unde ipsum descriptum accepimus. et ex quo hic nonnulla decerpenda sunt.*

antiquior in Officio particulari Aiicuriensi.

9 *Titulum præfert,* XIV Julii, Officium S. Ragenuflæ virginis patronæ capituli S. Jacobi. *Manuscriptum nostrum paginas viginti duas in forma quarta continet, charactere non multum presso, antiphonis, responsoriis aliisque hujusmodi distinctum, divisumque per integram Octavam, sic ut in ipso solenniori festo recitentur in secundo nocturno lectiones tres de Sancta; postridie* XV *fit de divisione Apostolorum;* XVI *de S. Bonaventura, Officio in eum diem ibi translato;* XVII *de S. Alexio confessore;* XVIII *fit iterum de Sancta, habenturque tres aliæ lectiones; item* XIX *tres aliæ;* XX *colitur S. Margarita Officio duplici; demum Octava die seu* XXI *Julii occurrunt tres ultimæ lectiones propriæ,* B *ut proinde universim sint lectiones duodecim, quæ totam ipsam Legendam, si non iisdem prorsus verbis, saltem sensu, excepto solo prologo, ad finem usque decurrunt, adjecta ad calcem clausula, inferius examinanda, de* gente barbara continuo in Gallias irruente, *quæ causa fuerit,* canonicorum collegium inde transferendi Lovanium, *anno nempe* MCCCCLIV: *item de fonte* S. Ragenuflæ, *ex quo* hydropici et alii languidi permulti sæpius remedium acceperunt. *Sequitur Missa etiam propria sub Introitu:* Gaudeamus omnes, *etc.*

cujus specimina aliqua subjiciuntur;

10 *Non video operæ pretium esse singula propria ex eo Officio hic describere; sufficient paucula specimina ut ex iis cetera colligantur. Ad Vesperas et Laudes antiphona prima est:* Florens ætate primæva Christi virgo Ragenufla ut flos campi enituit claris orta parentibus. *Ad Magnificat in primis Vesperis:* Magnificet Ecclesia te, beata Ragenufla, quæ in Deo salutari refugium invenisti, victrix mundi virgo Christi. *Matutini Invitatorium:* Jubilemus Deo nostro, qui beatam Ragenuflam introduxit in requiem sanctam. *Primi nocturni antiphona prima sic sonat:* In gloria et honore beatæ Ragenuflæ perfecisti laudem Do- C mine Deus noster. *Sic porro responsorium:* Sanctæ virginis Ragenuflæ solennia devote celebret Ecclesia, quæ seculum deseruit: Et Christum sequi meruit. Abnegavit semetipsam, et tulit crucem suam. Et Christum. *Eadem est Oratio seu collecta, tum in Officio tum in Missa:* Propitiare quæsumus, Domine, nobis indignis famulis tuis, per sanctæ Ragenuflæ virginis tuæ merita gloriosa, ut ejus pia intercessione ab omnibus protegamur adversis. Per Dominum nostrum, *etc. Hæc de solenni festivitate octiduana in Aiicuria et Lovanii in templo S. Jacobi.*

uti et quæ ad S. Jacobi Lovanii mutata sunt.

11 *Porro in hac ecclesia admissam non ita pridem mutationem aliquam mihi significaverat laudandus infra P. Holvoet, indicando, modernum istic Officium typis excusum esse. Rogavi itaque, ut quemadmodum vetus Ms., a se transumptum, ad me miserat, sic et recentioris istius mihi copiam faceret. Præstitit id non segniter, ut proinde utrumque conferre licuerit. Adverti continuo, totam reformationem in eo unice consistere, quod hodierno inserta sint bina Officia nova, quæ prius in ea ecclesia infra* S. Ragenuflæ *festivum octiduum non celebrabantur. Itaque* XVI *Julii fit de commemoratione solennitatis S. M. V. de Monte Carmelo;* XVIII *autem de S. Bonaventura, et* XIX *de S. Henrico, ut necesse fuerit omittere lectiones, quæ diebus* XVIII *et* XIX *ex Sanctæ Legenda recitabantur, atque adeo solum supersint hodie tres lectiones secundi nocturni in ipso festo, et tres in ejus Octava. Hæc vero non nisi a decennio circiter introducta esse, testatus est R. admodum D. Franciscus Ludovicus Deens collegii Trilinguis præses, et ad S. Jacobi canonicus. Ceterum quæ propria erant in Ms. circa antiphonas, capitula, responsoria, etc., eadem in reformato servata sunt, uti et Missa particularis, de qua nuperrime meminimus. Utanturne Aiicurienses et vicini pagi supra nominati antiquo ritu Ms., an impresso Lovaniensi, parum interest pluribus investigare: nunc ad ea procedimus, quæ de* S. Ragenuflæ *reliquiis, miraculis, fonte, capitulo Lovaniensi, et Actis ipsis illustranda supersunt.*

§ II. Reliquiæ S. Ragenuflæ, miracula, fons ejus, collegium Canonicorum inde Lovanium translatum, Acta quæ hic dantur.

E

Quod Aiicuriæ servari supponunt sacrum corpus,

Sacrum sanctæ Virginis corpus Aiicuriæ a parentibus depositum, ecclesiamque superædificatam, tradunt omnes, atque adeo venerationem ex eo circiter tempore subsecutam, non videtur in dubium revocari posse. Ibidem adhuc superesse sacras istas exuvias existimavit noster Bartholomæus Fisen, dum in Floribus ecclesiæ Leodiensis, anno 1647 *editis, narrato parentum dolore ob properatam filiæ mortem, violentiæ intentatæ pœnitentia ductos, ex Vita memorat, tum quidem examine corpus sepelivisse pro dignitate, et ædem sacram postea superstruxisse; tum vero ita pergit:* Deus vero quo suum in carissimam sponsam amorem palam faceret, eodem loco prodigia diutissime perpetravit. Aiicuriæ servatur coliturque sanctæ Virginis sacrum corpus; et ejus nomen fons retinet, e quo potata aqua hydropem aliosque morbos pellit. Pridie porro supplicationis anniversaria ipsis festis Pentecostes, sacrum ferculum ad fontem incolæ deferunt, ut aquas ejus contactu veluti consecrent, et, suffragante beata Ragenufla, curandis morbis vis major addatur. Canonicorum F autem collegium, in ejus honorem Aiicuriæ conditum, Lovanium ad S. Jacobi jam inde ab anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto translatum est. *Hæc Fisenus, quæ paulo fusius explicata sufficientem dabunt alteri huic paragrapho materiam.*

ex recentioribus certioribusque notitiis,

13 *A jam dicto sacro corpore incipimus, quod Aiicuriæ hodiedum superesse, non solus Fisenus existimavit; quemadmodum ab aliis traditum est, in S. Jacobi Lovanii pretiosas* S. Ragenuflæ *reliquias, tamquam ejus ecclesiæ capituli fundatricis magno in honore haberi. Verum adhibita paulo diligentiori cura plusculum lucis nactus sum, eam procurante nostro P. Joanne Baptista Holvoet benevolentia R. P. Jacobi van Eyl, Collegii Lovaniensis Rectoris, qui dicto Patri potestatem fecit omnia disquirendi etiam in Aiicuria, unde notitias plures collegit rei nostræ opportunas. Ex ejus igitur et R. D. Gilsoux, pastoris Aiicuriensis ad proposita mea dubia responsis, nonnulla elucidari hic poterunt, quæ ab aliis non satis examinata fuisse, manifeste patebit: atque hic erit ad Fiseni textum quodammodo commentarius. Præmitto obiter, Chapeavillum operis sui de Pontificibus Leodiensibus tomo* 1, *pag.*

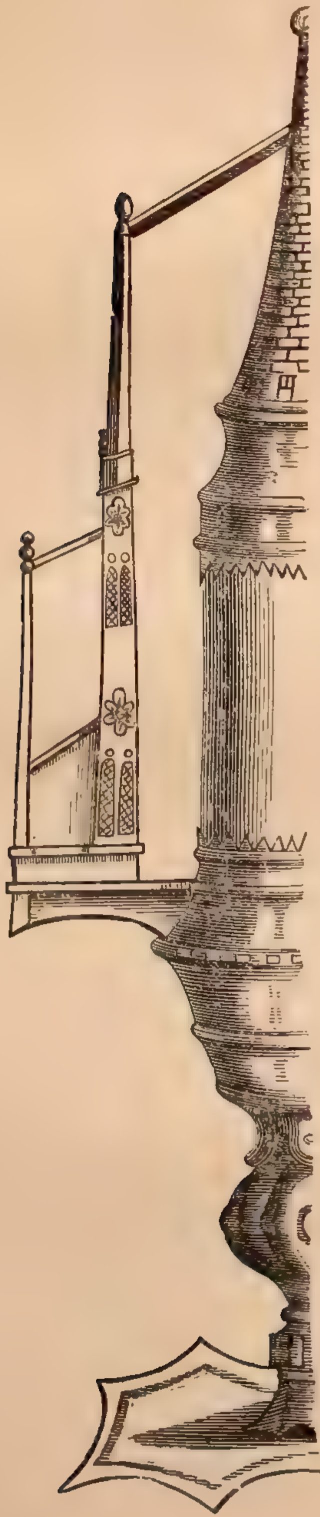
AUCTORE J. B. S.

83 *sub finem, adducere ex codice Harigeriano Aurexvallis annotationem marginalem sub his verbis :* Anno Domini DCXLIV virgo Christi Reginulpha sanctitate claret in Gallia, et est sepulta in ecclesia B. Petri, quæ a nomine suorum parentum Ayi et Ayæ denominatur Ayona curia in diœcesi Tungrensi.

constat, eum templo combustum anno 1599 servata solum maxillæ parte.

14 *De unius anni discrimine me non laborare, jam satis dixi ; ad rem nostram sufficit, sepultam istic fuisse* S. Ragenuflam, *postmodum debite elevatam, cultam, et miraculis claram effulsisse. Sed id hodie non recte dicitur,* Aiicuriæ servari, colique sanctæ Virginis sacrum corpus : *nam, teste laudato D. Gilsoux, nihil istic superest præter partem aliquam maxillæ, thecæ oblongæ inclusam, quam hic æri incisam exhiberi curavimus, ex delineatione nostri P. Ferdinandi Picart, qui cum P. Holvoet omnia coram perlustravit.*

B

LIPSANOTHECA S. RAGENUFLÆ.

C

Atque ea particula totus hodiernus Aiicuriensium thesaurus est, grandiori capsa, qua corpus recondebatur, flammis absumpta. Audi ipsa relatoris verba. *Templum in quo feretrum illud, de qua meminerunt scriptores, una cum corpore aut ossibus* S. Ragenuflæ *servabatur, anno, ut aiunt,* 1599, *hæreticorum, aut facinorosorum hominum, Regi suo rebellium, furore flammis exustum fuit ; unde simul et feretrum et sacra lipsana periere, una excepta maxillæ particula, quæ thecæ vilioris pretii, ex ære vel cupro confecta, ad eam, quam socius meus delineavit, formam post fuit inclusa. Cetera quæ de hodierno templo, de altari* S. Ragenuflæ, *parentumque ejus sepultura adjiciuntur, abs re nostra minime aliena sunt.* D

Templi jam restaurati

15 *Restauratum a jam dicto incendio templum, prout hodie conspicitur, habita loci ratione non inelegans, vetere tametsi angustius, speciem crucis exhibet, turri in ipso navis medio assurgente. Ara princeps S. Petro Apostolo, primo utique templi patrono, consecrata est ; dextrum latus occupat ea quæ* S. Ragenuflæ *nomini inscribitur : cujus pictura oculis offert sanctam Virginem baculo innixam per silvas incedentem. Inde haud procul, in interiore tamen recessu quopiam, ante parvum aliud altare, conspicere licet binos lapides sepulcrales, figura quadrata unius circiter pedis, passu uno a se hinc inde distantes, quibus nomina Ayi et Ayæ, qui passim* S. Ragenuflæ *parentes exstitisse perhibentur, ac subtus vulgo creduntur fuisse inhumati, litteris satis rudibus inscripta sunt. Haudquaquam tamen fit verisimile, lapides istos, ab eo, quo sepulti istic existimantur tempore, ad hæc usque nostra permansisse. Credi facilius potest, eos multis post seculis ex traditione populi, quod ibi tumulati essent, sepulcris illis, quæ ex ipsa pedum impressione concamerata esse sentiuntur, imposita fuisse. Lapidum forma et rudiores characteres AYUS et AYA ex jam dictis satis intelliguntur, ut talia in æs incidere, operæ pretium non sit.* E

a vetustiore differentia.

16 *Addidit in epistola sua R. D. Pastor, de prioris templi magnitudine conjecturam fieri posse ex ruderibus etiamnum exstantibus : porro altaria, seu capellas, ut vocant, multas ibidem olim fuisse, id vero ex variis earum nominibus, quorum in vetustis tabulis aut earum fragmentis reperitur mentio, facile intelligi. Appellat ipse nominatim aras seu sacella : S. Michaelis, S. Petri parvi martyris, S. Nicolai, S. Catharinæ, S. Thomæ, S. Joannis Baptistæ, etc. Sed horum, inquit, sola hic memoria ; fundis seu reditibus, ad ea pertinentibus Lovanium translatis cum canonicorum collegio, de quo inferius nonnulla annotabimus. Et ea quidem satis certa sunt ; non item, quod in eadem epistola asserit aut supponit, transmigrantes canonicos reliquias etiam* S. Ragenuflæ *ad S. Jacobi deportasse, quas, utpote sacras patronæ suæ exuvias, ibi quoque venerarentur. Quod si factum tunc est, sacra ea lipsana intercidisse oportet, nam qui propius omnia Lovanii æque atque Aiicuriæ exploravit Holvoetius, in templo S. Jacobi nihil invenit præter ligneam aliquam Sanctæ imaginem, picturamque, quæ ipsam, quemadmodum et Aiicuriæ repræsentat baculo incedentem, seu in silvas, vitandarum nuptiarum gratia, fugientem. An locis aliis reperiantur* S. Ragenuflæ *reliquiæ, tametsi solicite inquisierim, rescire hactenus non potui.* F

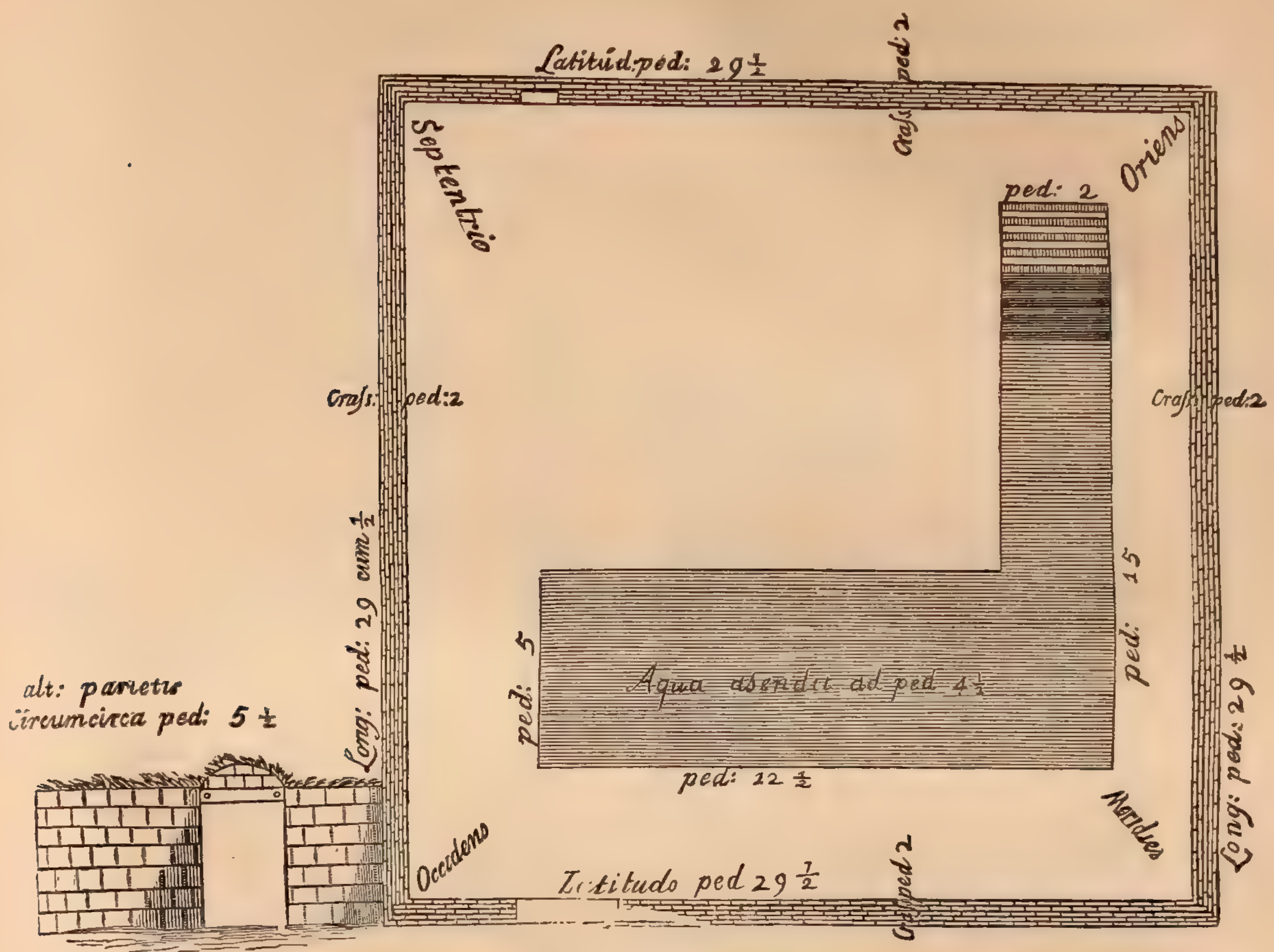
Celebris fontis anniversaria consecratio,

17 *Vera sunt quæ de fonte narrat Fisenus, a R. D. Pastore recentissime confirmata et ab inspectoribus non indiligenter descripta. Deducti sumus, inquiunt, ad fontem. Dissitus hic dumtaxat est a templo octava circiter leucæ parte, in prato quodam declivi ; circumdatur quadrato pariete, qui longitudine pedes* $29\frac{1}{2}$, *altitudine* $5\frac{1}{2}$ *continet. Puteus, in quem novem gradibus descenditur, angulum rectum*

præfert,

AUCTORE J. B. S.

A *præfert, cujus alterum latus pedes 12½, alterum 15 comprehendit. Aqua in ipso puteo placida, haud apparente oculis scaturigine e fundo ad pedes 4½, ascendit, unde in vicina prata delabitur. Fontis figuram schema hic contractum exhibet, quod una cum lipsanotheca supra exhibita in æs incidi curavimus.*

FONS S. RAGENUFLÆ MIRACULIS CLARUS IN AIICURIA.

Perseverat adhuc cœremonia aquas illas quotannis lipsanothecæ, ut olim feretri, attactu velut consecrandi, supplicatione ad hoc instituta, ipso Pentecostes festo die post decantatas Vesperas, comitante ingente populi turba, quæ undequaque, etiam ex remotis locis solet affluere. Priscis tamen temporibus C *supplicatio fiebat solennior per circumjectos pagos, unde plerumque accidebat, ut quamvis octava matutina daretur initium, vixdum hora post meridiem secunda supplicatio absolveretur.*

atque ex ejus aquæ potu beneficia.

18 *Consecrato mox fonte, solent sese languidi, tamquam in probaticam, certatim conjicere, e quibus primus insiliens sanitatem quoque certius dicitur obtinere. Bibunt ex eo fonte maxime hydropici ac febricitantes, qui morbis suis inde quærunt, et acquirere perhibentur remedium. Recentia adducuntur incolarum testimonia juramento firmata, virorum, quin et integrarum familiarum superstitum, de singularibus beneficiis eadem aqua acceptis. Ita jurati retulere Jacobus Bouvy, qui violenta febre a paucis annis oppressus, ad fontem deduci voluerit, cujus aquis ablutus, subito convaluerit; ac item Maximilianus Chentinne, ejus uxor Francisca Bargilez, liberique omnes pari febre lecto affixi, habito ad gloriosæ sanctæ* Ragenuflæ *merita recursu, in fontis aquam immissi, omnem vim morbi expulsam senserint mense Maio currentis anni* 1722. *Fertur etiam hoc eodem anno mense Julio, puella quædam Nivellensis laborans hydropisi, quæ equo, sustinentibus illam utrimque duobus viris, eo advecta fuerat, aquis illis pristinæ reddita sanitati. Hæc omnia cum ita gesta sint, dolendum sane, quod non major habita fuerit cura beneficia ejusmodi annotandi, ac idoneis testimoniis roborandi, ut recte observat Holvoetius. Idque adeo magis dolendum, cum R. D. pastor persancte testetur, frequentia id genus miracula diuturni pastoratus sui tempore accidisse, inter quæ singulare etiam refert, alteri non absimile, de hydropisi curata voto peregrinationis ad Sanctam concepto, quod persolvi recenter ipse viderit. Atque de reliquiis, fonte et miraculis hactenus, superest ut de canonicorum collegii institutione ac translatione pauca interseramus.* F

Collegii canonicorum ex Aiicuria Lovanium translatio

19 *Aiicuriensem ecclesiam collegiatam olim fuisse jam diximus; errant qui capitulum fundatum volunt ab ipsis* S. Ragenuflæ *parentibus, a quibus templum conditum fuisse admittimus; nec minus aberrat Grammayus dum Radulfum et Gislam veros capituli fundatores confundi patitur cum Aio et Aia, totis ferme quatuor seculis fundationem prægressis. Porro vere institutum a Radulfo et Gisla prædictum canonicorum collegium jam ab anno* 1036, *docet diploma Reinardi Leodiensium episcopi apud Miræum in Notitia cap.* 85, *ad quod et ad Baronem le Roy loco supra citato harum rerum curiosiores remitto: ubi ex Grammayo discent regulariter olim vixisse canonicos, ut tum moris erat, usque ad seculum* XIII, *quo haud dubie ad exemplum Leodiensium, solutæ ex congregationes, ut pluribus ostendimus, dum de ecclesia Mechliniensi in Corollario ad S. Rumoldum*

moldum

AUCTORE J. B. S.

moldum agendum fuit. Huc spectat quod recte notatum invenio in novissimo ad Miræum supplemento pag. 902, *relictam a Radulfo hereditatem sic partitum Leodiensem episcopum, ut pars media cesserit cœnobio S. Laurentii Leodii, cujus abbas hodiedum patronus est sex præbendarum capituli Lovanium translati. Prodit Grammayus apud le Roy, reformatum fuisse ab Eugenio IV anno* 1444 ; *sane istic loci perstitisse usque ad* 1454 *indubitatum est. At crediderim loci tædium canonicos cœpisse, ut alio migrare liceret, non invito ad hæc Philippo Bono Belgii principe, ut satis insinuat Lipsius in Lovanio lib.* 2, *pag.* 82. Movit eum *(Philippum Bonum)* opinor, *inquit*, solitudo aut inopia oppidi *(Lovaniensis)* sic etiam attollendi ; movit et Academiæ adspectus, quam canonici decore colerent, et ipsi ab ea excolerentur.

anno 1454, *approbante Nicolao PP. V,*

20 *Et sane, rogante eo et instante, perfecta esse omnia, palam facit diploma ipsum Pontificium Nicolai V, quod ex archivo archiepiscopatus Mechliniensis mihi exhibuit laudatus alibi R. A. D. Benedictus de Ruddere, ecclesiæ Metropolitanæ canonicus ac Eminentissimi Cardinalis Archiepiscopi secretarius ; unde hæc pauca subjicienda censui, ne ex ultima Officii Ragenufliani lectione nobis imaginemur, factum id seculo ferme Normannico propter barbarorum incursiones, cum eo tempore necdum exstiterit capitulum in rerum natura. Sic habet diploma :* Nicolaus Episcopus..... *cum præfatione, post quam pergit :* Sane pro parte dilecti filii nobilis viri Philippi Ducis Burgundiæ, nobis nuper exhibita petitio continebat; quod collegiata ecclesia loci de Eyncourt, diœcesis Leodiensis, temporali dominio ipsius Ducis subjecta, in loco campestri, et a bonis oppidis multum remoto, in quo armigerorum incursus sæpe fiunt, ac populus satis rudis conditionis conversatur, insistit. Propter quod dilecti filii decanus et capitulum ipsius ecclesiæ variis plerumque perplexitatibus, apud dictam ecclesiam commode et secure residere, ac Altissimo sub tranquillo statu famulari ; neque res humano usui necessarias, propter distantiam hujusmodi decenter habere non possunt, in non modicum decani et capituli prædictorum desolationem, et divini cultus, detrimentum.

an ob barbarorum incursiones facta sit?

21 *Hæc vera oratio est, subjiciturque modus, quo enumerata incommoda vitari possint, nempe,* si collegium prædictæ ecclesiæ ad parochialem S. Jacobi Lovaniensis transferretur ; ipsa parochialis ecclesia in collegiatam ecclesiam erigeretur, ac omnibus insigniis collegialibus, quibus ipsa ecclesia de Eyncourt decorata existit, pariformiter decoraretur ; hoc profecto cederet in augmentum divini cultus, et ad honorem prædicti oppidi, ac etiam ad salutem plurimorum ; præfatus quoque Dux magnam exinde consolationem susciperet. Quare pro parte dicti Ducis nobis fuit humiliter supplicatum, *etc. Datum est diploma anno* 1454, *Junii die* XXV : *at concordia inter capitulum et rectorem ecclesiæ S. Jacobi Lovaniensis primum subsecuta est biennio post, unde ea occurrit inter scriptores diversitas, quod alii primum, alii secundum annum consignent. Mihi satis est, veram translationis capituli causam reperisse, quæ in jam dicta Officii lectione ultima valde obscure, ut non dicam falso, suggeritur his verbis :* Cum gens barbara (permittente Deo propter hominum flagitia) continuo in Gallias irrueret, canonicorum collegium inde translatum est Lovanium anno MCCCCLIV. *Ferit me gens barbara continuo in Gallias irruens seculo* XV. *Nunc quæ ad Legendam spectant, paucis accipe.*

Legenda ex vulgi traditione collecta

22 *Desumpta ea est, et Rosweydi cura descripta ex monasterio Rubeæ vallis parte* I *Hagiologii Brabantinorum, collataque a Bollando cum alio manuscripto Corsendoncano Canonicorum Regularium juxta Turnholtum, in quo deerat prologus, quæsitis eminus paritatibus a scriptore exornatus, ast ubi satis indicat, nulla sibi præluxisse monumenta vetera scripto relicta, e quibus Legendam suam educeret, ut idcirco orationem potius concinnaverit quam historicam Vitæ seriem. Ait, se* adorsum esse scribere de vita et de conversatione virginis Christi Ragenuflæ, et ad memoriam posterorum aliqua transmittere, cum ad plenum non sit id facile, quod scilicet et annis sublapsa vetustas memoriam aboleverit, vel quod exinde nulla monimenta scriptorum inopia ad nos transmiserit, vel forte transmissa cadentibus in negligentia studiis, incuria abjecerit. *Quasi diceret, se ea sola scribere, quæ ex superstite vulgi fama acceperat. Amanuensis vitio deformatum oportet esse titulum, dum pro* Aiicuria *seu* Aiicurte *legitur* Tuchordia, *sic enim conceptus est :* Prologus in Vitam Ragenuflæ virginis, de stirpe Carolidarum apud Tuchordiam quiescentis.

rudiori stylo multis pauca commemorat.

23 *Dividitur tota, ut non male appellaveris, panegyris quantumvis inelegans, in brevia decem, quæ per totidem numeros reddidimus, capita, paulo verbosius, quod jam monui, amplificata, utpote quorum totam medullam jam supra dedimus in unica illa lectione Officii diœcesis Namurcensis, qualem ferme etiam exhibet, licet pluribus verbis, vetus Chronicon Brabantiæ Belgice scriptum, cujus editio annum apud nos præfert* 1512, *qua paulo antiquior Lovanii exstat, nempe anni* 1497, *sed a nostra nec pretio nec elegantia discrepans. An inde materiam aliquam desumpserit scriptor, an forte ex hoc compilator Chronici, nequeo satis conjicere ; neque quis fuerit, aut quando vixerit, usquam occurrit vestigium, nisi suspicari audeamus, in ipsa Rubea valle exornatam esse Legendam a Joanne Gillemanno, seculi* XV *scriptore, ut habes in Præfatione Bollandiana cap.* 1, § 4 *in fine, vel ab Antonio Gentio, vel ab aliis Hagiologii istius et Novalis compilatoribus aut prosecutoribus. Capita ipsa decem in duo contraximus, ceteris etiam ad normam nostram dispositis, atque annotationibus hinc inde illustratis, ut jam perspicies.*

VITA

Ex Hagiologio Brabantino Ms. Rubeæ vallis,

Collata cum alio Ms cœnobii Corsendoncani.

PROLOGUS.

Præfatur auctor, se non visa, sed mere audita scribere.

Sanctorum Dei vitæ et acta idcirco patrum utriusque testamenti solerti industria scripturæ sunt tradita et ad memoriam nostram transmissa, ut in conspectu eorum norma vitæ, tamquam ex quodam speculo imagini reddita, ad

eam

A eam spectandam utrumque admetiri satagamus facultatem tantillitatis nostræ *a*. Quocirca nos etiam adorsi sumus scribere de vita et conversatione virginis Christi Ragenuflæ, et ad memoriam posterorum aliqua transmittere; cum ad plenum non sit nobis id facile: quod scilicet et annis sublapsa vetustas memoriam aboleverit, vel quod exinde nulla monimenta, scriptorum inopia ad nos transmiserit, vel forte transmissa, cadentibus in negligentia studiis, incuria abjecerit. Accidit enim forsitan de vita ejus talis jactura qualem de libro justorum et bellorum Dei accidisse sancta dolet usque hodie Ecclesia. Sed tamen nos hoc ipsum quod licet non visu sed fidelium relatu quorumdam de ejus vita didicimus, sacræ Scripturæ exemplo narramus, quoniam etiam sancti Marcus et Lucas Euangelistæ Euangelia, quæ descripsere, non visu sed auditu percepere *b*.

ANNOTATA.

B

a *Constructio involuta et imperfecta sic restituta est, ut saltem intelligatur; quod in sequenti etiam locum habet, et in aliis passim, cum scabrities aliqua ubique occurrat.*

b *Quam procul accersitæ et ineptæ comparationes, ut quæ scriptor ex obsoleta ferme hominum memoria didicerat, talibus exemplis tueri conaretur.*

CAPUT I.

S. Ragenuflæ illustre genus, singulares a teneris virtutes, aversio a nuptiis, et inde gravis cum parentibus lucta.

Inclytis et pie Christianis parentibus,

Tempore quo inclytus rex Francorum Dagobertus agebat in sceptris, Lodomiro et Sigeberto filiis ad regnum *a* vel laboris consortia ascitis, orta est in partibus Hasbaniæ in villa nomine Brumbasia inclyta virgo Christi Ragenufla, quæ nobilitatis lineam non solum ex parentibus de Francorum genere traxit inclytis *b*, verum etiam, quod hoc est excellentius, ex Christianissimis; cujus pater dictus est Ayus, mater vero Aya, ut nonnullorum fidelium asserunt testimonia, qui et Ayon-curti hodie dicunt inditum vocamen esse, ex patris ejus Ayon nomine, quia hanc ejus ditionis constat fuisse. Fuerunt ei et sancta Gertrudis et Begga cognatione propinquæ, quæ fuerunt Pipini, Carolomanni principis filii, beatæque Idubergæ filiæ. Sed et alii plures ejus tempore viri feminæque, non solum consanguinitate sed etiam paris conversatione propositi *c*.

florenti multis Sanctis seculo, nata S. Ragenufla,

2 Ea tempestate gaudebat beata mater Ecclesia, quod multa sanctorum Confessorum haberet accensa luminaria, qui sua lampade tetra mundi serenarent nubila. Tunc etenim Christi sacerdotali infula pollebat Amandus, vir in omni virtutum norma ad unguem elimatus, sed et beatum Cunibertum tunc Pontificem urbis admirabatur Agrippina, utpote imitabilia sibi præbentem virtutum exemplaria, nihilominus sanctus Remaclus a rege Sigeberto advocatus ex Aquitania Trajectensique sublimatus cathedra, verbi et operis commissum gregem antecedebat doctrina, impetrataque deinceps a rege licentia vacandi, ex episcopali regimine derelictoque sibi beato Theodardo suppare, ipse in ædificato a se Stabulensi cœnobio theoreticam exercendo vitam, complacebat Altissimo: præterea sanctum Foillanum *d*, verum Christi agricolam, cognationem suam terramque linquentem Britanniam, velut alterum Abraham Chaldeam, Christo in Fossensi monasterio desudantem norma disciplinari, Christi virginis Gertrudis sustentabant misericordiæ stipendia. Tales tunc temporis virgines *e* perpluresque alii custodiebant civitatem Dei, parati opponere se murum pro domo Israël, et in prælio stare in die Domini, si grassata fuisset, ut olim, rabies alicujus Decii. Horum legionibus *f* exculta Euangelicæ sementis terra, virginali satione centesima, maxima Ecclesiæ cumulabat horrea.

omni virtutum genere mire effulsit.

3 Per idem igitur tempus Christi virgo Ragenufla, de qua strictim prælibavimus, sub Christianis parentibus corporeis juvenescebat profectibus. Crescente sane ætate, ipsa morum pollere satagebat probitate, nam puerilia postponens ludicra, et masculinum animum miscens cum teneritate feminea, senilia jam a puero exequebatur opera; nihili pendens enim quæque terrena, sola salutis æternæ gratia, ardua et Euangelica, quæ a dextris sunt, itinera scandere toto nisu satagebat et instantia. Erat itaque corpore casta, mente incorrupta, amabilis cunctis, affabilis universis pulcra facie, sed pulchrior fide, prudentia callens, fortitudine vigens temperantia serena, justitia severa, longanimitate perfecta, eleemosynis largissima, abstinentia parcissima, patientia et humilitate prædita, mansuetudine [et] pietate referta, caritate non ficta repleta, fide robusta stabilis, spe inconcussa longanimis. Harum vero virtutum plantaria, disponens omnia Sapientia, severat in ejus anima, ubi ante tempora secularia, sua ædificare destinaverat sanctuaria.

Ad nuptias postulata, urgentibus nequidquam parentibus,

4 Cum hujusmodi aromata de se virgo Christi Ragenufla in pueritiæ spargeret vigilia, adolescens quidam, nomine Ebroinus, et ipse non infimis secundum seculi [fastum] Christianisque ortus natalibus, juxta a Deo instituta nuptiarum solennia ab initio seculi, ejus omnimodis connubia cupit velle sortiri, patre ejusdem Virginis matreque ad hoc ipsum suffragantibus sibi. Sed cum ab eis Christi virgo fuisset requisita cujus animi esset; ad talia, utrumnam juvenis illius cederet copulæ, quem et juventutis vernantem flore, mundi fulciebant emolumenta? Spiritus sancti igne tacta intrinsecus, qui sibi eam futuram vas electionis prædestinaverat ante tempora secularia; hujuscemodi percunctantibus intulit rationum *g* suffragia, immo eulogia: Nec istius, inquit, nec alius cujusque nuptiis aspiro, sed illius sponsi, hoc est Christi, solummodo amore langueo, cujus juxta Prophetam inenarrabilis est prosapia, cujusque prædia cœli sunt convexa, liquentesque maris campi et terra.

in virginitatis proposito constantissime persistit.

5 Hujuscemodi sacræ Virginis verba parentes de puellari levitate putantes prolata, cœperunt nimirum animum ejus blandis adhortationum fomentis incitare, dicendo testimoniis sacræ Scripturæ, nuptias quæ fierent solo posteritatis amore, a Christiana non abhorrere religione; quas scilicet ab ipso Deo in hoc [ipsum] institutas esse constaret. Verumtamen Christi Virginem, quæ supra Euangelicam petram posuerat fundamenta, ab arrepta semel castitatis norma nequierunt

amo-

EX MSS. amovere illa verborum fomenta. Quamobrem cœperunt jam deinde austera uti censura erga sobolem; utpote quæ suis jussionibus patientem non accommodaret aurem. Cumque fixam in Deo Virginis mentem in neutram partem conspicerent acclivem, destinaverunt libero uti arbitrio, filiamque, etiamsi refragaretur, præfati juvenis [jugali] sociare vinculo, præfixo quando hoc fieret certo tempore. Tunc vero sancta virgo Christi Ragenufla atque futura Matris Christi pedissequa, vario curarum æstu cœpit fluctuare, animumque celerem per diversa versare : timebat enim jam se contra Apostolum facere, qui parentibus præcipit filios subjectos esse, ipsius etiam Domini quodammodo se solvere statuta, qui conjugum casta ab initio instituit commercia. Hærebat autem spe dubia, utrumnam constituta uteretur licentia, et cum Loth in Segor salvari esset contenta; an potius ad centesima virginitatis bravia conscenderet, pietatemque in parentes, pietate in Deum majore superaret. Nihil tamen arbitratui relinquens suo, rem pensandam examini commisit divino, cui se totam devoverat
B a puero.

ANNOTATA.

a *Forte melius in codice Corsendoncani cœnobii legitur* regni.

b *De ea cognatione satis dictum est in Commentario prævio.*

c *Supple,* sanctæ Virgini similes fuerunt, aut ea ratione conjuncti.

d *Cur istos præ ceteris seculi illius Sanctos seligat scriptor, non divino ; satis certum est, eos cum* S. Ragenufla *vixisse. De S. Amando actum est* VI *Februarii, ubi obiisse dicitur anno* 684. *S. Cunibertus obiit* XII *Novembris* 663; *S. Remaclus* III *Septembris* 677; *S. Foillanus* XXXI *Octobris* 655, *de quibus agetur suis locis.*

e *In Corsendoncano codice melius* vigiles.

f *Malim legere* ligonibus.

g *Forte melius in Corsendoncano codice* orationum.

C

CAPUT II.

Fuga in silvas, sancta istic exercitia, angelica consolatio, piissimus obitus, procurata a parentibus sepultura, templi exstructio et miracula.

Inter nuptiarum apparatus, in silvas se abdit;

Inter hæc venit dies complendis nuptiis olim præfixus, in quo sanctæ Virgini, futuræ, ut putabatur, jugali, collocabatur thalamus; dumque ad sponsi adventum suspensa parentum pendent corda, et accurantur singula nuptiis competentia; devexo jam olympo, vesper propior fit, et nox, terram fusca amplectens palla,
a ab oceano ruit *a.* Beata autem virgo Ragenufla hanc temporis opportunitatem nacta, divina sibi provisam providentia ac indulgentia, et cui se deberet parti magis applicare, Spiritus sancti dono jam edocta; parentibus animo occupatis circa multa, et ideo minoribus ad singula; una tantummodo ancillula comite contenta, in contiguæ cujusdam silvæ, fugiens, abdidit sese deserta. O Virginem Deo devotam et omnium bonorum præconio dignam! O relictum Christi Virginibus per eam castitatis exemplum quod sequantur, et appositam sanctitatis formam cui imprimantur *b!* Discant ergo virgines Christi amorem in puella ferventem, et mundi prospera velut quædam stercora deputantem : incitentur ad castitatis frugem norma exempli puellaris, assuescantque restringere incentiva naturæ bullientis. Prædicanda hujus sacræ Virginis laudabilis fuga, juxta quam adhortatur Dominus per Hieremiam Prophetam, fugere populum suum de Babylonia. Sic Abraham de Ur Chaldæorum exivit; sic Loth de ardente Sodoma evasit. Laudandus talis in parentes contemptus, ubi scilicet in causa est Dominus : quamvis enim sint diligendi propter Deum in hoc seculo quilibet inimici, sed tamen in via ejus nobis contrarii odiendi sunt porentes et propinqui; percutienti maxillam præbenda est altera, ut ait ipse Dominus, sed abscindenda sunt scandalisantia nos pes, manus et oculus. Hinc est quod per Salomonem, per quem ipsa Sapientia se voluit cantari, jubetur in [Canticis] Canticorum caritas ordinari. Ordo E
enim in omni affectu *c* necessarius, ut posthabitis patre et matre, diligatur Deus. Quod si necesse sit, ut amor Dei parentum comparetur amori, et si non valeat utrumque servari; habendum est in suos odium, amor tenendus est in Deum. Habuit sane ad hoc propositum Christi virgo Ragenufla tunc temporis etiam nonnullas virgines prævias, sanctam Gertrudem scilicet et Aldegundem, sacratissimas Christi Domini sponsas : nam etiam ipsæ æterni Sponsi flagrantes desiderio, jugali contempserunt sociari vinculo.

ubi inter piissima exercitia,

7 Cum igitur sacra Christi virgo Ragenufla ad supradicta silvæ secessisset latibula, parentibus mente admodum consternatis, ignarisque ubinam delituisset filia, illa optimam partem habens electam cum Maria, per aliquot dies ibi demorata, gemituum precumque Altissimo assidua persolvebat xenia; fiebat juxta Apostolum quotidie hostia viva, suaveolentia in ara cordis incendens humilitatis et patientiæ libamenta. Pro pectorali fascia, proque vestium pretiosarum tenui discretaque contextura, tenella delicati corporis cilicio exasperabat membra, invitans angelos precibus, sanctosque Apostolos Dei interpellans crebris F
singultibus, et sanctos omnes Christo famulantes orationum fatigans instantia; et tamquam Jacob cum Deo desudans precum lucta, ut ipse Deus, qui in ea hujus propositi severat plantaria, Sanctorum suorum interventione pia, suaque ineffabilis munificentiæ gratia, usque ad finem debitæ actionis sua perduceret exorsa. Timebat etenim Virgo Dei sanctissima illud exemplum vel supplicium uxoris Loth fugientis Sodomæ incendia; formidabat insidiantis calcaneo serpentis mille nocendi artificia, qui protoparentes, divinitatis spe, paradisi spoliatos gloria in hac lacrymarum convalle sua deposuit versutia.

ad cœlestis Sponsi amplexus anhelans,

8 Cavebat et ipsa, ne intuita Sodomæ ruina, infatuati salis fieret statua, ne aratrum tenens, post tergum oculis respiceret caduca, neve de tecto virtutum pristina quæsitura descenderet, juxta interdictum, vestimenta : qua de re anxia hoc salubri timore, jam dissolvi et cum Christo, secundum Apostolum, cupiebat esse, ut absorberetur a vita, quod spiritui repugnabat mortale. Dolebat cum Psalmista incolatum suum jam diutius prolongari, et cum habitantibus Cedar, quod dicitur tenebræ, versari ; deque his, tamquam

ab

EX MSS.

A ab Ægypto veniens, cum Israel salvari, et ad veram promissionis terram, vero Jesu ducente, ardebat animo introduci; frequenter replicans suspirando dictum illud Psalmistæ: Quando veniam et apparebo, ante faciem Dei mei?

angelica visitatione recreata, 9 At vero omnipotens Deus, fabricæ sui juris dispositor benignissimus, qui per Psalmistam suis pollicetur professoribus: Invoca me, inquiens, in die tribulationis et eruam te; et: Tempore accepto exaudivi te; et: In die salutis adjuvi te; quique: Prope est omnibus invocantibus se in veritate, petitionibus illius exaudibilem dignatus est aurem quantocius accommodare. Et sicut, egredientibus olim Hæbreis ex Ægyptiaca servitute, dignatus est e vicino bella subtrahere, nolens eos, per terram Philistinorum, quæ vicina erat, traducere, reputans ne forte pœniteret eos, si viderent adversum se bella consurgere; sic et nunc, ne forte sancta Virgo, si intercessisset longior in hac vita demorandi dilatio, a parentibus vel sponso, aliquo tentationum impulsa vento, vel ad momentum ab arrepto castitatis emoveretur proposito, licet potens esset famulam
B suam etiam in æstuanti Babylonicæ fornacis incendio illæsam custodire, tamen dignatus hanc
d necessitatem penitus abscindere, fidele *d* ejus propositum pacifico et compendioso decrevit fine remunerare; nolens eam diutius pondus diei et æstus tolerare. Nam, non diutina interjecta temporis mora, cœlestia invitatur ad regna: angelus enim Domini, ab ætherea descendens arce, irradiavit locum fulgore, quo sancta Virgo divinæ, prout mortali fas erat, intendebat, theoriæ: Veni, inquiens, o dilecta Christi sponsa, jam, propter conservata fideliter fidei sigilla, Sponsi tui intratura inenarrabilium deliciarum gazophylacia. Digne beata Virgo angelico visu simul et affatu meruit perfrui, quæ angelorum studuit vitam imitari; sic debuit nobilitari a Domino Deo, pro cujus amore longo decertaverat martyrio. Digne dixerim martyrem hanc virginem, licet materialis gladii non sensit carnificem; non solum in confessione reputatur effusio sanguinis, sed quotidianum martyrium immaculata servitus devotæ mentis. Illa corona de rosis et violis, ista vero texitur de liliis. Unde et in Canticorum scribitur Canticis: Fratruelis meus candidus et rubicundus, et in pace et in bello eadem præmia tribuens vincentibus.

10 Post hæc igitur sancta illa beatæ Virginis Christi Ragenuflæ anima, super aurum igne tribulationum carnis excocta, corporali ergastulo carnis est soluta, quæ angelorum subvecta ministerio cœlesti introfertur paradiso, ubi sine fine Patriarcharum spe, Apostolorum societate, Martyrumque consortio, Confessorum contubernio, Virginum collegio, cunctorumque cœlicolarum oblectatur perenni tripudio. Cujus parentes, cum de ipsius conversatione exituque cognovissent sanctissimo, redeuntis ad se beatæ Virginis ancillulæ per singula edocti indicio, de commissa in filiam injuria congrua satisfacientes pœnitentia, devote ad ejus sanctissima tumulanda inibi convenere membra; ubi etiam, processu temporis, super tumbam ejus ecclesiam suis ædificaverunt stipendiis. Quo in loco cujus meriti reposita habeantur lipsana, frequentibus miraculis ostendit divinitatis clementia, ad clarificanda suæ majestatis insignia; cujus honor et gloria permanet in secula seculorum. Amen. E

mox dissolvitur, sepulta a parentibus; et structo templo, claret miraculis.

ANNOTATA.

a *Hoc etiam scriptoris stylo deerat.*
b *Non lubet singula corrigere aut restituere, satis est, modo intelligantur.*
c *Sequimur hic lectionem Corsendoncani codicis; in nostro erat* et effectu necessarius, *etc.*
d *Erat in Ms.* fideleque, *sed particulam redundantem expunxi, uti et hinc inde alia non majoris momenti.*

C

DE S. BASINO MARTYRE.

F

TRUNCHINII IN FLANDRIA.

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

De cultu, Reliquiis, adventu et Actis.

CIRCA MEDIUM SECULI VII.

Truncinium *sive* Trunchinium, *Flandris vernacule* Drongene *vel* Drongen, *situm est ad Lisam fluvium, et primo lapide seu uno milliari distat Gandavo amplissima no-*
Origo monasterii Trunchiniensis, *tissimaque Flandriæ civitate:* Primam, *inquit Sanderus lib.* 4 *Gandavensium Rerum cap.* 6, hujus loci ecclesiam, in pago Mempisco super fluvium Legiam, Deiparæ Virgini sacram, a sancto Basino regulo et martyre constructam et dotatam, B. Amandus Trajectensis episcopus et Gandavensium apostolus, collegio canonicorum, sive (ut veteres loquebantur) monasterio clericorum in communi viventium decoravit circa annum Domini DCXXXIII. *Juxta hunc computum post elapsa quinque secula, clericis ob justas causas amotis,* Iwanus comes Alostanus Præmonstratenses ex monasterio S. Martini Laudunensis evocavit, locumque eis attribuit, Odgero Præposito cedente Præposituram. *Ita chronicon Ordinis Præmonstratensis apud Miræum ad annum* 1137, *pag.* 105. *Præmonstratenses hoc monasterium abbatiali titulo insignitum etiamnum possident, et quotannis die* XIV *Julii sub ritu triplici, ut ipsi more antiquo loquuntur in Officiis impressis, cum Octava* S. Basini *festum celebrant. In Officio autem omnia dicuntur de communi unius martyris; etiam ipsa oratio, in qua Regis nomine compellatur. In ecclesia parochiali Trunchiniensi juxta mandatum Illustrissimi* ac

AUCTORE G. C.

ac Reverendissimi episcopi Gandensis festum ejusdem Sancti colitur Dominica proxima post diem XIV *Julii.*

in quo servantur Reliquiæ S. Basini,

2 *Videtur olim integrum* S. Basini *corpus Trunchinii extitisse; sed, grassante per Flandriam Calviniana rabie, partem illius in rerum omnium perturbatione cum aliis Sanctorum lipsanis periisse colligo ex Sandero, qui libro et capite proxime citato sub finem ita scribit:* Habuit olim Trunchinium corpora SS. Basini, Aldegundis ejus filiæ, et Gerulfi martyris; nunc post furores hæreticos superest cranium ejusdem martyris, pars corporis S. Basini, ac dens S. Joannis Baptistæ, quem, Meyero teste, olim Præposito Trnnchiniensi donavit Balduinus Calvus ejusdem monasterii instaurator. *Martinus Steytius Abbatiæ Trunchiniensis presbyter in sua Legenda Belgica, Gandavi anno* 1658 *edita, testatur, maximum populi concursum fieri ad* S. Basini *Reliquias, iisque quantumvis diminutis non minorem quam olim inesse virtutem contra varios morbos; imo asserit quotannis innumera per Sancti nostri intercessionem patrari miracula. De religiosi viri testimonio non dubito,* B *sed doleo, quod nulla authentice probata singulatim in medium produxerit. Eadem in genere tantummodo extollit Saussayus, qui in Martyrologio suo Gallicano tale de Sancto nostro contexuit elogium:* Truncinnii ad Gandavum natalis sancti Basini martyris, qui regia stirpe editus, egregia sanctitate præstans tres ecclesias juxta decursum Lisæ ædificavit, quarum unam Deiparæ honori deditam cum contra gentilium vastationem defenderet, graviter in campo Meldesveldensi ab iis vulneratus pio gratoque Deo occubitu exhalato spiritu ad supernos triumphos evolavit; inque cœnobio Ordinis Præmonstratensis una cum sancta Aldegunde filia sepultus, se perpetim apud Deum vivere assiduis in clientes opitulationibus testatus est. Quam ob rem ibi hodie annua festivitate ejus memoria colitur.

quem monumenta

3 *Omnes fere hagiologi Belgæ agunt hujus Sancti memoriam. Rosweydus noster ex Martyrologio Trunchiniensi descripsit sequentia:* Pridie Idus Julii in Truncinio, natalis beati Basini regis et martyris, qui ut patres nostri veridica, ut credimus, narratione narraverunt nobis, primus fundator alti monasterii sanctæ Mariæ in Truncinio C extitit, similiter et duarum capellarum, quarum altera in honore beati Joannis Baptistæ, altera in honore beati Petri consecrata est. *Ex eodem, ni fallor, fonte hausit Molanus ea, quæ in Natalibus Sanctorum Belgii ad diem* XIV *Julii sic explicat:* In Truncinio, passio beati Basini regis et martyris; qui, ut patres nostri veridica nobis narratione, ut credimus, narraverunt, extitit fundator ecclesiæ sanctæ Mariæ in Truncinio et duarum capellarum sanctorum Petri et Joannis. Cum autem Basinus beatæ Mariæ ecclesiam contra gentilium vastationem defenderet, graviter in campo vici Meldes-velt vulneratus, martyr migravit ad Christum. Cornelius autem Jansenius episcopus in litteris testimonialibus visitationis vocat eum martyrem Christi, miraculis diversis clarissimum. Dicitur tamen alicubi invenisse titulum confessoris. Sed hæc duo non pugnant, eo quod non statim ex vulnere obierit : ea enim ratione et alii, nunc confessores, nunc martyres, vocantur. Quia autem in feretri imagine ad thoracem lilium gestat, inde suspicio est, eum non quidem Franciæ, sed in Francia regem fuisse sive regulum.

Belgica,

4 *Deinde ejusdem ecclesiæ historiam sic prosequitur:* Ceterum Deiparæ ecclesiam a Basino D constructam et propagatam beatus Amandus Gandavensium apostolus collegio, aut, ut majores loquebantur, monasterio clericorum decoravit. Quorum locus a Nordmannis dirutus est anno octingentesimo octuagesimo tertio; a Balduino autem Calvo reædificatore dictus est Altum Monasterium in Truncinio. Sed Canonicis, qui regularem et monastico nomine dignam vitam abjecerant, successerunt canonici Præmonstratenses anno millesimo centesimo trigesimo octavo. Unde Truncinium, Flandrice Drongen, inter Gandensis diœcesis Abbatias celebratur, ornatum corporibus sanctorum Gerulphi, Basini et filiæ ejus Aldegundis.

et Martyrologia plerumque regem appellant,

5 *Molanus in suis ad Usuardum additionibus primæ editionis sic habet hac die:* Passio S. Basini regis at martyris. *Dein aliis typis additur:* Qui quiescit in Truncinio monasterio extra Gandavum. *Eadem fere habent Canisius in Martyrologio Germanico, Ferrarius in Catalogo Generali, Florarium nostrum Ms., et multa Martyrologia Belgica, quæ* S. Basinum *constanter* regem *appellant. Galesinius tamen in Martyrologio suo S. Romanæ* E *Ecclesiæ usui accommodato, et anno* 1578 *Venetiis impresso prudenter regis titulum suppressit, pridie Idus Julii sic ejus memoriam agens:* Truncinii ad Gandavum, sancti Basini martyris. *Hunc imitantur prudentiores aliquot Belgæ. Balduinus Willotus noster in Hagiologio Belgico die* XIV *Julii* S. Basinum *vocat principem. Certe rex vocari non potest, nisi per hanc vocem in lata quadam significatione virum principem, tractus cujusdam regulum, seu potius dominum, intelligi velint.*

sed a regis titulo abstinet episcopus Gandensis in testimonio visitationis,

6 *Observo, Illustrissimum ac Reverendissimum D. Cornelium Jansenium, primum Gandensium episcopum etiam a regis nomine abstinere in testimonialibus visitationis litteris, quas hic integras dedissem, si ad petitionem meam tempestive transmissæ fuissent. Hunc defectum facile supplebit earum compendium, quod, curante nostro, non semel alibi laudato P. Francisco Cocquyt, ad me misit R. D. Robertus Gansman Ordinis Præmonstratensis Religiosus, qui illud ex Regesto Trunchiniensi, ita descripsit:* Anno Domini MDLXIX die secunda mensis Maii, tempore pomeridiano, ad instantiam Reverendissimi Præsulis nostri Trunchinium venit Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus F D. Cornelius Jansenius, primus Gandavensis episcopus, et, præsentibus Reverendissimo ac Amplissimo Domino nostro Livino Baes, eximio viro Domino D. Cunero Petri a Brauwerschaven sacræ Theologiæ doctore, ac Leeuwaerdiensis Ecclesiæ in Frisia episcopo designato, omnibusque cœnobii Religiosis, iis, qui foris habitabant, dumtaxat exceptis, pluribus secularibus adstantibus, feretrum gloriosi martyris Christi Basini (verba sunt præfati Illustrissimi ac Reverendissimi episcopi Gandavensis) miraculis ibidem clarissimi visit, eoque reverenter aperto, magnam ibi sacri ipsius corporis partem ac præcipua quæque Martyris ossa reperit, quæ ubi diligenter examinarat, recensque purgaret, in eodem feretro ad Dei honorem religiose reposuit, relictis ibidem in testimonium veritatis litteris sigilli sui appensione communitis, pauculis sublatis Reliquiis ejusdem corporis ad altarium consecrationem necessariis.

Incertum est ex quo loco.

7 *Ex quo loco* S. Basinus *Trunchinium venerit incompertum habeo. In Actis quidem dicitur ædificasse urbem, atque ex nomine suo appellasse* Basotem, *ex qua trium dierum ac noctium itinere Trunchinium*

A *chinium advenerit. Verum ejusmodi urbs, quæ in Flandria aut conterminis provinciis debuit fuisse sita, omnibus cosmographis est ignota, et ob id non parum de fictione mihi suspecta, sicut famosa* Belgis, *quam quidam scriptores Belgæ nimium creduli tantopere celebrarunt. Forte posset quis suspicari ob quamdam, licet satis remotam, nominis affinitatem, hunc locum fuisse Basseam oppidum Belgii in comitatu Flandriæ et in ipso limite Artesiæ situm, cujus dominus aut princeps fuerit* S. Basinus *quodque in scuto suo gentilitio gestat lilia, qualia etiam in* S. Basini *thorace depicta cernuntur.* Quia autem, *inquit Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii,* in feretri imagine ad thoracem lilium gestat, inde suspicio est, eum non quidem Franciæ, sed in Francia regem fuisse sive regulum. *Sed hæ sunt meræ incertissimæque conjecturæ, quas ut tales relinquimus.*

et quo anno S. Basinus Trunchinium advenerit.

8 *Quamvis in Actis determinatum adventus ejus tempus non indicetur, tamen juxta chronicon Trunchiniense et unanimem scriptorum Belgarum consensum, videtur* S. Basinus *Trunchinium advenisse tempore S. Amandi, qui circa annum* 630 *Gandenses vicinosque populos cœpit Christianam legem docere, et ad quos post alias Apostolicas excursiones* B *iterum ac tertio rediit, uti latius videre licet in Vita S. Amandi a Godefrido Henschenio in Actis nostris illustrata ad diem* VI *Februarii. Ex his quidem præterpropter* S. Basini *adventus colligi potest; sed certus illius annus figi nequit, cum incertum sit, an is in prima, secunda, aut tertia S. Amandi apud Gandenses commoratione acciderit. Sed ex indeterminata hac epocha saltem liquet, corrigendam esse additionem Belgicam, quæ ad Martyrologium Romanum anno* 1688 *Ipris Belgice impressum accessit, et in qua dicitur* S. Basinus *a Wandalis occisus fuisse, quia ecclesiam contra eorum sacrilegia defendebat. Nam ex historia tum ecclesiastica tum profana certissime constat, tempore S. Amandi episcopi Wandalos in Belgio aut finitimis regionibus non fuisse.*

Judicium de ejus Actis ab anonymo scriptis.

9 *Acta* S. Basini, *nescio a quo conscripta, ex Ms. Trunchiniensi damus. Quid autem de iis sentiam, candide prius aperiam. Præter quædam jam in decursu dicta non placet mihi angelus sub cervi specie* S. Basinum *Trunchinium deducens, nec insectatio ejusdem cervi per tres dies et noctes, quæ* C *fabulam sapit. Sonus ille magnus ecclesiæ S. Petri, et scissio parietis a summo usque ad terram quid sibi velint non satis intelligo, nisi forte prodigia undique corradenda sibi putaverit scriptor, ut Acta Sancti exornaret. Prodigiosa illa stillatio olei, cæcitas S. Aldegundis sublata, ac paulo post ingressum templi rediens ac iterum curata; uti et multa alia miracula testem fide dignum postulant, qualis certe non est Actorum scriptor, qui fingit ab angelo imperatum fuisse* S. Basino, *ut locum, in quo ædificaret ecclesiam, vocaret* ad altum monasterium sanctæ Mariæ: *cum tamen Sanderus ex chronico Præmonstratensi et monumentis cœnobii Trunchiniensis lib.* 4 *Gandavensium Rerum, cap.* 6 *hæc scribat:* Anno DCCCLXXXIII Normanni hiemarunt in Gandavo, et monasterium B. Mariæ, quod dicitur Trunchinium, destruxerunt et incenderunt. Anno vero DCCCLXXXIV, ut monumenta ejusdem monasterii habent, quod a Normannis dirutum erat, instauratum est a Balduino Calvo Flandriæ comite, appellatumque ALTUM MONASTERIUM IN TRUNCHINIO. *Chronicon Ordinis Præmonstratensis a Miræo editum, ad annum* 1137 *de monasterio Trunchiniensi agens, idem paucioribus verbis sic affirmat:* Quod a Normannis anno DCCCLXXXIII dirutum, a Balduino Calvo Flandriæ Comite, post instauratum est, appellatumque, ALTUM MONASTERIUM IN TRUNCINIO. *Mitto equum indomitum a* S. Basino *filiæ propsitum, ac desiderium sanctæ Virginis ab equo morderi cupientis, quia eam vitæ tædebat, aliaque absona et contra* τὸ πρέπον *ficta, quæ lectori observanda relinquo inter attentam ipsorum Actorum, quæ jam subdo, lectionem.*

AUCTORE G. C.

ACTA

Ex Ms. Monasterii Trunchiniensis.

a S. Basinus pie vivens

Beatus Basinus Rex *a* ac martyr Christi ex regia stirpe et a Christianis parentibus ortus est, et ex sacro fonte baptismatis renatus est, et Basinus nominatus. A cunabulis seipsum protulit socium Christicolarum, et sancta religione indu- E tus toto desiderio cordis et corporis ac mentis studebat Christo servire. Justus erat in omnibus viis Domini, et largus in eleemosynis. Post mortem patris sui et matris, cum regnaret, ædificavit urbem, quam appellavit Basotem *b* ex nomine suo. Deinde accepit uxorem, et ex ea genuit filiam, quam sacro fonte renatam vocavit Aldegundem *c*, et apertis oculis non vidit.

mirabiliter deducitur Trunchinium,

2 Quadam die, inspirante Domino, surrexit venari; ecce quidam cervus miræ magnitudinis et pulchritudinis apparuit ei, quem secutus est cum militibus suis et venatoribus ac canibus. Per providentiam vero Dei fatigati omnes recesserunt ab eo præter duos milites, cum quibus secutus est eum per tres dies et tres noctes. In tertia autem die post occasum solis venerunt simul in loco specioso et spatioso in longitudine et latitudine, contra meridiem habens aquam currentem, quæ Leia *d* vocata est, et ex altera parte in Aquilone habens magnam silvam, in quam evanuit cervus ab oculis eorum. Qui valde tristes præ lassitudine corporum in eodem loco nocte quieverunt.

ubi juxta monitum cœlitus acceptum

3 Media autem nocte evigilans beatus Basi- F nus, et aperiens oculos, vidit cœlum apertum super locum illum, et facta est vox ad eum dicens: Basine, iste locus, in quo quiescis, sanctus est, et per providentiam Dei huc ductus es per Angelum tuum in similitudinem cervi, ut tibi ostenderet sanctitatem istius loci, et ut construeres tres ecclesias: primam in honore beatæ Matris Domini juxta decursum Leiæ, quam vocabis ad altum monasterium *e* sanctæ Mariæ; secundam parum in Oriente juxta decursum Leiæ in honore Præcursoris Domini; tertiam in Aquilone juxta eamdem ecclesiam in honore beati Petri Apostoli *f*.

jubet ædificare tres ecclesias,

4 Surrexit ergo S. Basinus, et milites ejus primo mane, et recto itinere cum gaudio et exultatione venerunt ad urbem suam Basotes; et congregavit operarios electos, qui scirent operari cum lapidibus, et carpere ligna, et duxit secum ad supradictum locum, et fecit eos construere ecclesiam in honorem beatæ Matris Domini, quam angelico præcepto nominavit ad altum monasterium sanctæ Mariæ. Postea fecit alias duas construere.

5 Cum autem perfectæ essent, duxit episcopos

EX MS.

in quarum dedicatione multa fiunt miracula.

pos *g*, ut dedicarent eas. In illis diebus, in quibus dedicatio fuit, visum est ab omnibus, qui aderant, cœlum apertum super ecclesias, et oleum stillare super altaria ; et si quis infirmus fuit linitus oleo, sanus fiebat a quacumque infirmitate tenebatur. Fit gaudium et exultatio his qui aderant et viderant hæc signa. Audientes populi venerunt de omni parte terræ tam sani quam infirmi videre miracula, quæ fiebant eodem loco. Tunc sanctus Basinus consilio episcoporum *h* constituit clericos in ecclesiis, qui servirent Deo die et nocte. Hæc in Christo peracta *i*, rediit unusquisque in locum suum cum gaudio laudans et benedicens Dominum.

Anno sequenti S. Basinum, Trunchinium redeuntem,

6 Post anni circulum cum appropinquaret nativitas sancti Joannis Baptistæ, perrexit sanctus Basinus cum multitudine populorum ad supradictum locum. Tunc accessit filia ejus ad eum, et rogavit eum, ut dimitteret eam secum pergere ad festivitatem. At ille respondit ei dicens : Non potes venire mecum, nisi super indomitum equum meum, qui currit cum jumentis meis in campo. At illa gavisa et sperans in Domino, jussit pastorem equarum ad se venire, et rogavit eum, ut caperet sibi illum indomitum equum, qui currebat cum jumentis patris sui.

B

sequitur sua filia a nativitate cæca,

7 Tunc ille dixit ad eam, quod esset tam durus et asper, quod dentibus suis morderet homines, quos reperiret. At illa cum lacrymis dixit : O utinam vellet me mordere, quia tædet me vivere in hoc seculo, quia nescio ad quid utilis sum, quæ cæca sum a nativitate mea, et lumen non video, sed in tenebris sedeo! Tunc ille pastor misertus ei, duxit homines et illa cum eo *k* in campo ubi jumenta pascebantur. Tunc venit ille equus ad eam tam mitis et suavis, ut ovis, et illa imposuit frenum in os ejus, et sedens super eum, sumens secum milites, secuta est patrem suum ad locum, qui modo dicitur Truncinis *l*, et venit ad ecclesiam sancti Joannis et ante ostium stetit.

quæ illic visum a Deo impetrat;

8 Elevans autem oculos et manus ad cœlum, oravit ad Dominum. Illa orante, stillavit oleum super oculos ejus, et visum recepit. Eadem hora venit pater ejus ad ostium, et interrogavit, si dies esset. At illa respondit ei : Domine, diescit. Et ille cognoscens vocem ejus, admirans dixit : Quæ es? At illa respondit : Ego sum filia tua Aldegundis. At ille interrogavit eam dicens : Quomodo huc venisti? At illa respondit : Domine, sicut mihi præcepisti. Et ille : Quomodo scis, quod diescit? At illa : Domine, video cœlum et stellas, et lunam, et terram, et te patrem meum quem numquam vidi. Et ille : Ubi accepisti lumen? At illa respondit : In isto loco, ubi sto. Tunc ille gavisus jussit eam intrare ecclesiam, ut ambo agerent gratias Deo.

C

sed iterum cæcitate percussa,

9 Postea duxit eam ad ecclesiam sancti Petri Apostoli, quæ illi proxima fuit. Cum autem sancta Aldegundis venit ad ostium ecclesiæ, ut intraret, iterum cæca facta est, et ecclesia dedit magnum sonum, et scissus est paries a summo usque ad terram. Tunc sancta Aldegundis clamavit magna voce dicens : Domine mi pater, adjuva me, quia non video. Tunc sanctus Basinus flexis genibus oravit ad Dominum, ut dimitteret illam intrare et post eam omnes mulieres, et ut daret ei lumen suum eo tenore *m*, ut ampli us ibi maneret in servitio Dei, et sancti Petri, et ut daret in ecclesia ejus quidquid ad eam pertineret de hereditate sua; et surgens ab oratione, confidens in Domino, tenensque manum ejus introduxit illam.

D

visum recuperat et ibi postea sancte moritur.

10 Cum autem intraret, lumen recepit gaudens. Tunc omnes populi, qui aderant, in jubilo vocis benedixerunt Dominum dicentes : Benedictus es Domine Deus Israel, qui facis mirabilia magna solus, et benedictum nomen majestatis ejus in æternum : fiat fiat! Tunc obtulit seipsam super altare sancti Petri, sicut pater ejus promisit ; cujus sacra ossa requiescunt in ecclesia beatæ Mariæ Virginis, et sunt condita in scrinio, cujus festivitas celebratur VI Kalendas Februarii *n*.

S. Basinus ob defensionem Ecclesiæ vulneratus moritur, et miraculis splendet

11 Postquam defuncta est beata virgo Aldegundis venerunt mali homines et pessimi, scilicet gentiles, vastantes undique ecclesias Christi, et accedentes ad locum, qui dicebatur ad altum monasterium sanctæ Mariæ, ut vastarent ecclesias Christi, sanctus Basinus, collecta maxima multitudine Christianorum obviavit eis in campo, qui usque hodie vocatus est Meldesfelt *o*, et occidit, et trucidavit maximam partem, et alios fugavit, et ibi vulneratus fuit sanctus Basinus usque ad mortem ; sed prius munitus corpore, et sanguine Christi, et unctus oleo migravit ad Christum, sepultusque est in ecclesia sancti Petri Apostoli V Idus Julii *p*. Ad cujus sepulcrum suscitavit rex cœlestis per merita ipsius sancti Basini multa miracula : cæci, surdi, muti, claudi, leprosi, et omnes infirmi, qui puro corde advenerant, sani fiebant *q*, præstante Domino Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen. Cujus etiam Reliquiæ requiescunt cum filia ejus in supradicta ecclesia sanctæ Mariæ Virginis; ejusque sepulcrum habetur Truncinis in ecclesia sancti Petri.

E

ANNOTATA.

a *Quid de regis titulo censendum sit, dixi in Commentario prævio num.* 5.

b *Hujus urbis nomen, ut dictum est in Commentario prævio num.* 7, *topographis ignotum est.*

c *Hæc* S. Basini *filia postea Trunchinii sancte mortua est, et ibidem colitur, ut postea narratur in hisce Actis.*

F

d *Hic fluvius Belgii Latine vocatur* Lisa *vel* Legia; *Flandrice vero* Leye, *a qua lingua videtur Actorum scriptor* Leiæ *nomen desumpsisse. Oritur autem hoc flumen in Artesiæ comitatu juxta castrum* Lisbourg *dictum ; deinde varias urbes alluens tandem juxta Gandavum in Scaldis se exonerat.*

e *Ex præmatura hac monasterii appellatione Actorum scriptorem parum fidei mereri collegimus in Commentario prævio num.* 9.

f *Ex his tribus ecclesiis major in Deiparæ honorem ædificata adhuc superest. Reliqua duo sacella jam a multo tempore destructa et cum majori ecclesia conjuncta sunt, ut testatur Martinus Steytius in Commentario prævio laudatus, in libello suo Flandrico pag.* 7.

g *Auctor ad dedicandam ecclesiam hic liberaliter adducit* episcopos, *acsi tunc temporis in Flandria aut vicinis provinciis magna fuisset eorum copia. Hæc expressio ferit lectores, Historiæ Belgicæ tantillum peritos.*

h S. Basinum *id S. Amandi consilio fecisse tradunt chronica Belgii.*

i *Hic solœcismus satis intelligitur esse positus pro* His in Christo peractis.

k Cum eo *pro* secum *aliaque simili non annoto, quia passim obvia sunt in hujusmodi scriptoribus.*

Quid

A *Quid autem de mira hac historia sentiam dixi in Commentario prævio num.* 9.

l *Id est* Trunchinium *vel* Truncinium *de cujus situ et vernaculo nomine egi in Commentario prævio num.* 1.

m Eo tenore *pro* ea conditione *positum esse, satis patet ex sensu; uti* dimitteret *pro* permitteret, *et* amplius *pro* deinceps, *sicut colligitur ex contextu.*

n *De ista Sancta egimus in Actis nostris* XX *Junii, quia eo die ab hagiologis communiter memoratur, et tunc ejus festum Trunchinii celebratur.*

o *Puto esse eumdem locum, qui in codice piarum Donationum a Miræo edito cap.* 94 *designatur ab Iwano comite Alostano, qui* ad usum fratrum Trunchiniensis ecclesiæ Præmonstratensem ordinem profitentium, *dicit se præter alia dare* terram quamdam paludosam, quam Melsvelt appellant, et hæc Trunchinis. EX MS.

p *Festum ejus apud Martyrologos consignatur pridie Idus Julii. Propterea etiam nos hoc die Acta ejus illustravimus.*

q *Ubique in genere dicuntur multa facta esse miracula. Mihi specialia et authentica petenti responsum est, plurima abbatiæ Trunchiniensis scripta in vastatione Calviniana periisse, quod facile credo.*

DE S. MARCHELMO, hodie MARCELLINO

PRESBYTERO CONFESSORE.

B E

DAVENTRIÆ IN TRANSISALANIA BELGII.

J. B. S.

SYLLOGE HISTORICA.

De cultu, ætate et gestis.

CIRCA ANNUM DCCC.

Pseudo-Marcellino verus substituitur S. Marchelmus

Inter præclaras primi Operis nostri parentis Bollandi lucubrationes locum non postremum tenent, ii, quibus fere immortuus est, Commentarii de S. Suiberto ad diem* I *Martii, et de S. Ludgero ad* XXVI *ejusdem mensis : in his enim, ut alibi non semel a nobis dictum est, pseudo-Marcellino illi, famosæ epistolæ, sub S. Ludgeri nomine, de S. Suiberti canonizatione, atque Actorum fabricatori, laboriosis suis et eruditis dissertationibus larvam detraxit, productis per varios paragraphos, et revictis commentis ac mendaciis, quibus* C *totam illam historiunculam redundare, mirum est nec hodie advertere, abreptos popularibus præjudiciis insulsi operis propugnatores. Itaque in Suibertini Commentarii* § 2, *soleriter et operose distinguit verum nostrum* S. Marchelmum *dictum, a spurio fabularum consarcinatore; primum ostendens, proprium ejus nomen in probatissimis quibusque veteribus Mss. numquam sub* Marcellini, *sed sub* Marchelmi *formatione constanter efferri. Porro testimonia, seu mavis elogia, collegit ex S. Ludgero in Vita S. Gregorii Trajectensis, et Altfrido scriptore Vitæ ipsius S. Ludgeri, ex Anonymo Werthinensi aliisque, quibus omnia continentur quæ de veris gestis et ætate prædicti* S. Marchelmi *in medium afferri possunt, quibusque proinde pleraque evertuntur, quæ de confuso Marcellino a nostratibus scriptoribus hactenus circumferri solita sunt. Ne igitur actum agamus! ex citatis Bollandi locis pauca decerpemus, ubi a stabiliendo* S. Marchelmi *cultu exordium duxerimus.*

ex Martyrologiis recentioribus,

2 Servum Dei, a pueritia sanctis instructum moribus, probum hominem, religiosissimum et sanctum Virum, Virum venerabilem, sanctitate præditum, *et pluribus id genus meritissimis titulis a probatissimis scriptoribus appellatum fuisse* S. Marchelmum, *citato paragrapho satis demonstrat Bollandus; neque putamus dubium, quin ei olim a Daventriensibus et vicinis populis Sanctorum honores delati fuerint; attamen fateri cogimur in Breviario Trajectensis ecclesiæ, cujus custodem, dum viveret, fuisse constat, Leydæ et Gaudæ edito* 1508, *nullam ejus memoriam reperiri; recentiora autem ferme esse Martyrologia quæ de* S. Marchelmo, *sub* Marcellini *nomine, meminere; eorumque fortasse primum fuisse auctorem Florarii Sanctorum Ms. seculo* XV, *ad cujus finem etiam pertinet editio Lubeco-Coloniensis in auctariis Usuardinis hoc die. Ita ille brevior :* Apud Daventriam, sancti Marcellini presbyteri et confessoris. *Dicta vero editio his verbis :* In Daventria, natale beati Marcellini confessoris, disciuli S. Lebuini presbyteri. *Grevenus sic legit :* In Daventria, Marcellini presbyteri et confessoris, socii S. Lebuini, discipuli F autem sancti Willibrordi episcopi. *Quæ verba descripsit Molanus in prima sua editione, in aliis phrasim sic mutans et augens :* Daventriæ, sancti Marcellini presbyteri et confessoris, discipuli S. Willibrordi episcopi. Qui partes Transiselanas, locum Oudenzeel, Trentam ac Tuentam, Covordiam et Daventriam rexit, et Dei providentia totum ferme populum Christo prædicando est lucratus : *quæ multo auctiora reddidit Bucelinus, cum monastici alii Wion, Dorganius, Menardus breviores sint; videri etiam possunt Canisius, Galesinius, Ghinius, et ipsum Romanum.*

et vetusto Rosweydino Usuardi codice,

3 *Ast omnibus his longe antiquior est Sancti vera et germana commemoratio, non jam sub* Marcellini, *sed sub genuino* Marchelmi *nomine in vetusto Martyrologio Ultrajectino, quod, ad aliorum distinctionem, Rosweydinum indigitavimus; pro quo in auctaria Usuardi irrepsit* Marchelini. *Sic ibi et vere habetur :* Item S. Marchelmi confessoris, socii S. Lebuini. *Idem nomen servat Martyrologium aliud Ultrajectinum Ms., quod penes nos est, ecclesiæ S. Mariæ; quidquid Sanctus absit a codice Ultrajectino, inter Usuardinos recensito. Atque hæc sunt, quæ de* S. Marchelmo *in Martyrologiis*

AUCTORE J. B. S.

rologiis licuit reperire. Longiorem historiam texuit Molanus in Natalibus, prout a Lowio editi sunt, sed quæ pro majori parte repudianda est, utpote accepta ex abrogatis modo S. Suiberti Actis. An et quæ admitti tuto possint, ex infra dicendis facillime intelliges : requievisse *Sanctum* plenum dierum et virtutum apud Oudenzelenses, et translatum esse Daventriam ad eam ecclesiam, quæ nunc est cathedralis, *saltem aliquando fuit; haud equidem dubito. Magis placet brevius Miræi elogium, rescissis postremis verbis de scripta S. Suiberti Vita.* Transialaniæ apostolum *vocat, sicque ipsum laudat Miræus :* Fuit SS. Willibrordi et Suiberti episcoporum æmulator in prædicatione Evangelica. Gregorii Ultrajectensis episcopi *(saltem administratoris)* hortatu in Drenta, Tuenta, Oldensalia, Daventria, et reliquo tractu Transisalano, cum S. Lebuino maxime laboravit. Demum obiit Oldensaliæ, quæ veterum Saliorum sedes est, inde Daventriam translatus ad cathedram S. Lebuini basilicam. *Hactenus satis recte.*

iis non admissis, quæ in Hollandico Opmeeri habentur; B

4 *Martyrologium Hollandicum sub V. C. Petri Opmeeri nomine anno* 1700 *Belgice vulgatum, a pag.* 28 *Sancti effigiem, pro arbitrio et ex pictoris genio, opinor, sacro habitu sacerdotali efformatam, aliaque nonnulla refert, quæ continuo admittenda non sunt. Ex paucis collige cetera. Errant cum Opmeero, qui* S. Marchelmum *ex jam dictis pseudoactis S. Suiberti supponunt fuisse unum e duodecim sociis S. Willibrordi, cum ut summum in pueritia, ejus, jam ætate provecti, discipulus esse potuerit, idque, si uspiam, in ipso Belgio ; hinc consequenter alia satis absona comminiscuntur. Neque vero certum est, in iis omnibus locis Evangelium prædicasse* S. Marchelmum, *quos tam diserte enumerat præfatus Opmeerus. Oldensaliæ verbi divini præconem fuisse, ibidem extremum diem clausisse, atque inde Daventriam sacrum ejus corpus translatum non negamus; ast obitum ejus tam rotunde consignari posse anno* 762, *plane non admittimus, quandoquidem ex iis quæ disputavit Bollandus, certissimum sit, cum S. Gregorio a quo Romæ in discipulum assumptus est, supervixisse : cum vero hic ad annum ferme* 780 *vitam protraxerit, vix dubium esse potest, quin ultra eum annum superstes fuerit* S. Marchelmus. *Reliqua non satis connexa hic prosequi nil juverit : nam si cum S. Willibrordo, tamquam ejus socius Ultrajectum appulit, factum id anno* 690 ; *si vero ad annum usque* 762 *prædicaverit, non jam sexaginta, ut ipse vult, sed totis septuaginta et amplius annis in agro Dominico desudavit.* C

aut in Proprio Ultrajectino.

5 *Paulo solidiora speraveram ex recentioribus propriis ecclesiæ Ultrajectinæ Officiis, Lovanii anno* 1623 *et Coloniæ* 1640 *excusis, in quibus* S. Marchelmi *festum ob celebriorem S. Bonaventuræ solennitatem, sub ritu semiduplici transfertur in* XVI *Julii : solidiora, inquam, inde speraveram; verum lectionibus attente discussis, omnia ferme reperio ad vulgatam opinionem aptata, quod* cum S. Willebrordo aliisque sociis..... Wiltenburch seu Trajectum appulerit, *etc. Quæ cum Bollandi dissertationibus haud recte componi possunt, ut proinde lectiones istas hic producendas non censuerim. Alia plane traduntur in manuscriptis ejusdem ecclesiæ Officiis, sed quæ majori auctoritate non fulciantur. Describitur istic potissimum sedula, quam ultro admittimus, templi custodia ; et scripsisse Vitas SS. Suiberti et Willibrordi dicitur anno* ætatis suæ nonagesimo quinto, vixisse ultra ætatem centenariam, glebam porro corporis sui *deposuisse anno* 772, *quæ omnia ex diametro pugnant cum vetioribus SS. Suiberti, Gregorii et Ludgeri gestis, ut ea inspicienti et consideranti statim patebit. Istis itaque hic prætermissis, cursim jam delibemus quæ de* S. Marchelmo *accuratius definivit laudatus jam non semel Bollandus.* D

Gestorum compendium ex Commentariis Bollandi,

6 *Huc plane et plene pertinet totus paragraphus secundus Commentarii Suibertini, ad quem curiosiores lectores remittimus, uti et ad Ludgerianum, tomo* III *Martii* § 4, *num.* 35 : *sufficiat hic observasse, ex adductis illic veterum gravissimorum scriptorum testimoniis demonstratum esse, sanctum hunc nostrum* Marchelmum, de genere ortum Anglorum, a sancto episcopo Willibrordo sanctis instructum moribus, *socium fuisse S. Lebuini, dum is a S. Gregorio abbate Ultrajectino et ecclesiæ istius rectore potius quam episcopo, ad locum* cui vocabulum erat Daventre secus fluvium Isla, *missus est ; nimirum S. Lebuini socius, non discipulus, ut recte pronuntiat Usuardus Rosweydinus. Probat deinde Bollandus, ipsum adhuc puerum, seu quindecim circiter annorum adolescentem, Romæ a S. Gregorio, S. Bonifacium istuc comitato, sub annum* 738, *repertum fuisse, atque in discipulum adscitum ; quo spectat textus integer Vitæ S. Gregorii apud Mabillonium sec.* 3, *parte* 2, *pag.* 327, *num.* 12, *quem mox subjiciam ; in eo dumtaxat corrigendum, quod tertiam S. Bonifacii Romanam peregrinationem anni* 738, *confundat cum altera, quando* XXX *Novembris anni* 723 *episcopali dignitate a Gregorio PP. II sublimatus est, pluribus ostenditur ad* V *Junii tomo* I, *in Commentario prævio ad ejus Acta pag.* 454 : *atque hac potissimum causa textum istum hic integre producendum censeo, quod is ferme omnia contineat, quæ cum aliqua certitudine de* S. Marchelmo *prædicari possunt. Rescissis itaque falso istic assertis aut suppositis, cetera admittenda sunt ; omnia audiamus :* E

et ex Vita S. Gregorii Trajectensis,

7 Et in illo quoque itinere, dum sanctus martyr Bonifacius Romæ, sicut superius dictum est, sacro gradu sublimatus est, B. Gregorius præceptor meus, electo magistro infatigabilis comes permansit ; intrans et egrediens, et pergens ad imperium ejus... Sed etiam plura volumina sanctarum Scripturarum, largiente Domino, illic adquisivit.... Sed et pueros duos, cum consensu magistri, in discipulatum suum, MARCHELMUM videlicet et Marcuvinum, de gente Anglorum, secum inde adduxit : de quorum seniore Marchelmo, religiosissimo et sancto viro, ut dignum est, donante Deo, suo loco aliquid plenius dicam. Tunc felix comitatus, magister videlicet sanctus et discipuli ejus electi, et propriis meritis, et intercessione omnis cleri ac familiæ S. Petri commendati Deo et Sanctis ejus, reversi sunt domum crescentes et proficientes ex illo die in omni opere bono ; docentes et instruentes in via Dei, qua ipsi ibant, non solum populum et proceres Francorum ; sed etiam ipsos reges religiosos sale sapientiæ divinæ non mediocriter condierunt. Et sic in consensu et unanimitate regum et cuncti populi, per omne regnum Francorum cœperunt quotidie magis magisque detrimenta fieri diabolo, et incrementa Ecclesiæ Dei ; hæreticæ pravitates non apparere, et Catholica fides in omnibus rutilare ac religio munda et immaculata longe lateque clarescere. *Hæc eadem paucioribus perstringit Mabillonius in Annalibus Benedictinis tomo* 2, *pag.* 173 *ad annum* 755. F

ex quibus ætas colligenda est.

8 *Quod hic ait S. Ludgerus, se de* S. Marchelmo, suo loco aliquid plenius dicturum, *id plane habes apud eumdem Mabillonium a num.* 14 ; sed hoc silentio minime agendum est, quod Marchelmo

A chelmo venerabili viro narrante didici..... *quæ Bollandus contraxit sub finem numeri sui* 12; *mox alia subjungens quæ ad* S. Marchelmi *gloriam potissimum faciunt, accepta ex Vita ipsius S. Ludgeri, quæ vide sis in fonte ad* XXVI *Martii cap.* 3, *num.* 15, *pag.* 646, *nimirum quo modo* S. Marchelmus *mysticum S. Ludgeri somnium, in eoque dicta illi a S. Gregorio interpretatus sit, de committendo trium plebium regimine : quod vaticinium cum retulerit* S. Marchelmus *coram solo teste Addone præposito monasterii Trajectensis, cujus ipsum ecclesiæ custodem fuisse diximus, inde etiam pseudo-Marcellini imposturam revincit Bollandus, cum is in supposititia de Canonizatione S. Suiberti epistola, rem contigisse asserat* in vico Dockem publice co*ram pluribus testibus ibidem enumeratis. Porro cum prædictum somnium et ejus interpretatio, ex calculo Bollandi evenerint anno* 780, *vel* 781, *certe post obitum S. Gregorii; patet, ut supra etiam dictum est, falsam esse receptam traditionem, quod* S. Marchelmus *diem extremum clauserit anno* 762 *aut* 772; *quem verosimillimum est, ad finem seculi istius octavi aut forte noni principium vitam produxisse. Quæ Jacobus Revius in sua Daventria illustrata de SS. Livinio, Lebuino et Marcellino perperam commiscuit, nihil attinet hic refutare, cum ex disputatis a Bollando satis convulsa sint, ad* XII *Novembris pluribus explicanda ; neque a Beka aut Heda quidquam subsidii pro* S. Marchelmo *accersendum video, ut hic omnino sistendum sit.* AUCTORE J. B. S.

DE S. LIBERTO MARTYRE

B E

TRUDONOPOLI ET MECHLINIÆ IN BELGIO.

COMMENTARIUS HISTORICUS

§ I. De cultu S. Liberto pridem exhibito.

ANNO DCCCXXXV.

D*um non ita pridem S. Rumoldi episcopi et martyris, patroni Mechliniensium Acta ad primam Julii diem illustrare conarer, non semel usus sum opusculis R. D. Joannis Antonii a Gurnez, Oratorii D. N. Jesu presbyteri, de rebus Mechliniensibus, tum sacris tum profanis, non male meriti. Edidit ipse Mechliniæ apud Henricum Jaye anno* 1638 *libellum aliquem, in forma minori quarta, sub titulo :* Vita et martyrium S. Liberti Mechliniensium Comitum Adonis et Elisæ filii, variis poematis aucta et illustrata, *quibus implentur paginæ* 108, *variis poematiis distinctæ, quæ, dum de S. Rumoldo ageremus, poeticarum rerum studiosis relinquenda putavimus, et modo plane censemus, cum ex iis omnibus, nec hilum erui possit, quo* S. Liberti *vita aut gesta eruderentur. Adjecta sunt anno proxime sequenti* 1639, *bina alia ab eodem scriptore opuscula ; alterum rursus sub titulo :* Vita et martyrium S. Liberti Malinatis, et Mechliniensium principum Adonis et Elisæ filii, *quo continetur dedicatio ad amplissimum Mechliniensis urbis senatum, cum ode una alterave nuncupatoria, et syntagmate paginarum omnino quadraginta. Tertium opusculum inscribitur :* Ad res gestas S. Liberti martyris Fax historica, dissertationibus sive capitibus novem concinnata, quibus simul historiæ veteris Mechliniensis, cum sacræ tum profanæ, fundamenta quædam, aliaque luce perfunduntur. *Vita et martyrium a Gurnezio edita* C

2 *Hoc postremum opusculum in non paucis adjumento mihi fuisse, ultro profiteor ; non quidem ad exploranda S. Rumoldi aut* S. Liberti *gesta, de quibus vix quidquam memoriæ tuto proditum est, præter ea quæ habet toties alibi laudatus abbas Theodoricus, sed ad res Mechlinienses, in Corollario, seorsim edito, uberius illustrandas, quemadmodum ibi cum merita scriptoris laude, indicare non neglexi. Ad syntagma quod attinet, dici id potest mixta et longe quæsita de rebus et Sanctis Belgicis disquisitio, præsertim de S. Rumoldi gente, origine, peregrinationibus, adventu Mechliniam, de Adone et Elisa principibus, aliisque hujusmodi ex Theodorico fuse et oratorie amplificatis, ut cuique exploratum fiet, qui rem totam attentius pervolverit. Non pauca ex variis ibi confusis discutere alibi coacti fuimus, quæ denuo repetenda non existimamus. Sola ferme Fax historica hic etiam utcumque prælucere poterit, saltem dissertatione nona seu ultima, ad explananda potissimum bina capita* S. Libertum *proprie concernentia ; cultum nempe et ætatem, de quibus nos hoc loco acturos polliciti sumus : quæ ad vitam et gesta pertinent, ita tenebris involuta sunt, ut præter ea quæ Theodoricus, ut jam dixi, tradidit, cetera ad pias cogitationes humanasque inventiones reducenda sint ; unde in partes dumtaxat duas Commentarium hunc nostrum divisimus, utramque, quantum licebit, illustraturi.* *nihil de gestis habent, præter ea quæ sunt in Actis S. Rumoldi :* F

3 *Ad solum igitur cultum et ætatem, ut iterum dicam, reducitur hæc nostra investigatio, quandoquidem de miraculoso Sancti ortu, de submersione, de vita rursus impetrata, de religiosa disciplina sub sanctissimo magistro hausta, deque successione in cœnobii seu congregationis regimine, sub abbatis aut præpositi titulo, jam satis actum sit prima hujus mensis die, ubi de gloriosissimo martyre Mechliniensium patrono urbisque conditore abunde disputavimus ; cum cujus gestis connexa sunt apud Theodoricum omnia, quæ de* S. Liberto, *carissimo ejus discipulo, hic enarrari possent. Nihil enim de tota ejus vita traditum novimus, præter ea, quæ a Theodorico in Actis describuntur cap.* 1, *pag.* 242, *a num,* 2; *ut proinde jam dicta duo capita examinanda supersint, cultus nempe ejus sacer a seculis receptus, et martyrii epocha, in qua stabilienda pridem laborarunt eruditi Belgæ, Molanus, Miræus, Raissius, Colvenerius, Martinius noster, laudatus jam Gurnezius et alii, eo necdum operæ pretio, ut rem involutam ac implexam satis dilucide expedierint, quod brevi patebit. Ad totius rei clariorem de-* *hic de cultu et ætate agendum superest.*

ductionem

AUCTORE J. B. S.

ductionem faciet breve aliquod sed satis nitidum Vitæ compendium quod nobis reliquit Gerardus Moringus Gelder, Lovaniensis Theologus, canonicus, lector pastorque ad S. Trudonem atque cum Vitis SS. Trudonis et Eucherii edidit Lovanii apud Servatium Sassenum anno 1540. *Titulum præfigit :* Vita S. Liberti martyris, *quam sic breviter juxta ac recte exponit.*

Vitæ compendium a Moringo editum

4 Sanctus Libertus parentibus non minus religione quam genere claris, Adone nimirum Comite Mechliniensi, natus fuit, matre tamen natura sterili, sed divinitus ad preces sanctissimi viri Rumoldi Scoti, iis in locis id temporis forte versantis, cujus corpus adhuc Mechliniæ visitur, fœcundata. A quo item Rumoldo baptismo admotus, Liberti nomen accepit; ab eodem quoque puer in aquis inter ludendum cum æqualibus præfocatus, ad vitam restitutus. Pro quo beneficio cum parentes pueri munera multa perampla auri argentique sancto Viro detulissent, ille ea sibiipsis servare jubens, quoniam caduca omnia aversaretur, sola cœlestia ambiens, dumtaxat locum quemdam palustrem, incultum et de- B sertum, in propinquo situm, sibi donari postulavit, tametsi non ad usus suos privatos, sed eorum potius quos inibi sub professione vitæ monasticæ unum in cœtum contrahere decrevisset. Loco nomen Ulmo erat, ab ulmorum scilicet copia ibi nascente; et facile quidem postulatum impetravit. Eo in cœtu Libertus ab ipsa adolescentia religiose educatus, ad omnemque pietatem ac virtutem probe institutus, tandem irrumpentibus in Gallias Danis et Normannis, omniaque ferro flammaque vastantibus, et inter reliqua etiam Mechlinia eversa, in Hasbaniam ad divi Trudonis, salutis gratia profugit.

probat cultum antiquissimum

5 *Habes istic totam Actorum* S. Liberti *substantiam ac medullam ; verum ad disquisitionem hanc nostram propius pertinent, quæ sequuntur :* Sed eo fugientem barbari persecuti, dum in templo flexis genibus Dominum deprecantem offendissent, ante ipsam aram divi Trudonis ob Christum immanissime obtruncarunt, anno salutis octingentesimo octogesimo tertio. Corpus ejus et alterius cum eo trucidati, in arcula festiva in altari S. Trudonis asservatur. Attamen primum in urna lapidea conditum, quæ etiamnum hodie hic con- C spicitur, terræque infossum fuit. Sed processu temporis, anno nimirum salutis millesimo centesimo tricesimo tertio, aliis ex causis effossa humo, forte, aut verius volente Domino repertum ex saxea illa urna exemptum, in loculum paulo nitidiorem translatum fuit, id quod hodie videre licet. *In hisce displicent solæ epochæ tum martyrii tum elevationis, ut mox patebit; ceterum haud obscure colligitur, jam tum a seculo* XII *translata fuisse et sufficienter elevata, atque adeo et venerationi exposita sacra Martyris lipsana, quidquid fortasse legitimam ad id auctoritatem quis desiderare possit, quod ea non satis diserte exprimatur. Sed de his jam olim et multoties disputatum est: neque enim ea tempestate usque adeo scrupulose in iis rebus procedebatur, voce, æstimatione, zelo et cultu fidelis populi Sanctos in altaria evehentibus.*

ex tabuli cœnobii Trudonopolitani,

6 *Quæ ibi Moringus narravit, ex tabulis cœnobii Trudonopolitani (epochis tamen exceptis) desumpta sunt, traduntur que itidem a Molano, Miræo, Fiseno et aliis eadem monumenta appellantibus, de quibus certius edoceri non possumus, quam ex ipso Trudonopolitano Chronico, apud nos Ms., etiam alibi a nobis citato, cujus textum integrum hic referam, ut de cultus antiquitate certiores reddamur. Audiamus ipsius Chronici verba parte* 3, *lib.* 4, *cap.* 1, *cujus hic est titulus :* De inventione corporis S. Liberti D et reliquiarum Martyris et aliorum. *En textum :* Anno Domini MCLXIX, prælationis Wirici XIV, qualemcumque pecuniam, quam honesto parcitatis modo, ad Italici itineris profectionem expendendam collegerat, in melioris ac nobilioris expensæ monumentum, Deo sic, et sancto Trudone patrono suo annuente, expendere intendit. Destructa ergo capella, quam, exusto ante aliquot annos monasterio, super sepulcra sanctorum Trudonis et Eucherii construxerat, novi operis fundamenta positurus, terram altius fodi præcepit; cumque ad lævam chori partem, ad meridianam videlicet plagam, jucundo omnium, qui aderant labore, terra modice effossa fuisset, repente sarcophagum, secus ipsum ostii introitum, fodientes invenerunt, quem ex adverso veniens murus capellæ cooperiebat.

quæ corpus elevatum ostendunt seculo XII

7 Fama autem vetus apud nos erat *(de qua etiam Theodoricus loco supra citato meminit)* quod S. Libertus martyr ibi humatus jaceret: aperto ergo sarcophago, ossa Martyris inventa sunt. Ne autem de ejus monasterio*, aut loco sepulturæ E dubitemus, æstimationem nostram rei eventus affirmavit, quod sanguis ejus conglobatus ibidem in sarcophago inventus est, caro prorsus tota cum ossibus fere omnibus, exceptis paucis de majoribus, in cineres assumpta est; de capite vero nihil præter cerebrum inventum est. Collecto ergo sancto pulvere, et in palla munda cum ossibus reverenter condito, signis pulsantibus, nobisque Deum et ejus matrem in voce jubilationis collaudantibus, populus, admiratione subita excitus, accurrit, et in laudem Dei ejusque Sancti devotus et ipse subito erumpit. Sumptis ergo de ossibus ejus et sacro cinere necessariis reliquiis, reliqua omnia in scriniolo, ad hoc opus præparato, cum reverentia reposita sunt. *Paragraphis duobus sequentibus narrantur effossiones duorum aliorum corporum : primi quod supponebatur esse* Roberti ducis Hasbaniæ, qui B. Eucherium, a Carolo relegatum, benigne admodum et humane susceperat; *alterum socii* S. Liberti *(quem aliqui Goswinum appellavere) cum eo, ut affirmabant nonnulli,* palmam martyrii adepti; *ut ab aliis etiam obscurius traditum memini : at dispar ratio exuvias istas honorandi reponendique, abunde ostendit,* Libertum *ab omnibus tamquam* sanctum martyrem *semper agnitum, ejusque adeo sacras reliquias indubitanter ex* F *eo momento publicæ venerationi expositas.*

* *An non sepulcro?*

secula paulo post solenniori festivitate,

8 *Hinc principium veri cultus* S. Liberto *exhibiti, qui in eo cænobio ad celebriorem seculo* XIII, *ad solennem postea accrevit. Etenim in eodem Chronico, alterius opera continuato, sub titulo :* De gestis Liberti abbatis (XXXVII) *fol. mihi* 287 *verso, sub anno* 1230, de institutione [*festi*] S. Liberti, *sic legitur cap.* 3 : Iste D. Libertus instituit festum S. Liberti sub festo duplici, et triginta solidos Lovanienses hereditarie acquisivit quos abbas, qui pro tempore fuerit, singulis annis pitantiæ fratrum persolvet. *Addit porro laudatus Gurnezius in Face historica pag.* 216 : Nunc dies ille festi publici pridie Idus Julii ab ascetis Trudonopolitanis primario cultu, seu primæ classis Officio, quod inter tutelares loci patronos relatus sit Libertus, ac magno tandem piæ plebis undique confluxu, sub inventionis titulo celebratur; quo die illam accidisse significat vetus Martyrologium, jussu Roberti abbatis anno MCCCLXI exaratum. Mechliniæ quoque, ut alibi dixi, præcipua celebritate, et cum plenariæ Indulgentiæ fructu, in æde metropolitana

A tropolitana Martyri solennitas, non tamen publica (quod optandum foret) peragitur. Ad hæc utrobique ei dicatæ aræ, Mechliniæ in chori ambitu gladiatorum simul ædicula est, Liberti solida et picta effigie insignis. Trudonopoli vero anno MDXXXIII, Georgio Sarens abbate, altare in odæo templi SS. Trudoni, Eucherio et Liberto inscriptum fuit. Postremo, ne quiddam Martyris memoriæ sacrum omittam, est lapis, inter ecclesiæ cancellos ac odæum, tapete stratus, et crate ferrea septus, ne profanis pedibus violetur, longus pedes VIII, latus vero IV, quem sancti pugilis sanguine purpuratum, majorum traditio firmat. Sed potissime pretium meretur et habet urna illa saxea, senos fere pedes longa, in qua corpus sanctum primitus humatum fuit. Est ea nunc muro superioris chori ad lævam majoris aræ inserta, cum epigraphe: SEPULCRUM S. LIBERTI MARTYRIS.

quæ et in Martyrologiis

9 *Ex his satis aperte demonstratum existimo, vetustissimam* S. Liberti, *æque ferme ac SS. Trudonis et Eucherii, sanctitatis et martyrii famam apud Trudonopolitanos perseverasse, forte ab ipso* B *seculo nono, quidquid cœnobii ipsius, per Normannorum depopulationes, ruina memoriam ejus nonnihil obscuraverit, donec inventis anno* 1169 *reliquiis, debita eis veneratio exhibita, sequenti vero seculo, anno* 1230, *Officium ecclesiasticum, sub ritu duplici Sancto decretum fuerit; quod subinde ad primam classem ascendisse, ex jam deductis perspectum et manifestum est, tametsi paulo serius, ut de tot aliis sæpe sæpius dicendum fuit, ejus in Fastis generalioribus festivitas consignata sit. Antiquissima, quæ in Martyrologiis reperiatur, annuntiatio exstat in nostro Sanctorum Florario, scripto, circa medium seculi* XV, *nomine tantillum corrupto, ubi pro* Liberti *legitur* Lubberti, *quemadmodum etiam scripsit Grevenus:* Lubberti abbatis et martyris. *Neque vero terreamur nomine* abbatis: *nam per id tempus ecclesiarum seu cœnobiorum præsides, abbates et præpositi, non magno discrimine, dicebantur, ut in S. Rumoldo fusius ostendimus. Joannes Molanus rem paulo distinctius expressit, sub titulo* inventionis, *quamvis ex laudato Chronico non undequaque constet, utrum hoc die,* XIV *Julii, martyrio affectus sit, an potius inventæ Trudonopoli et elevatæ sacræ reliquiæ. Sic loquitur Molanus in suis ad Usuardum* C *additamentis primæ editionis:* Eodem die inventio S. Liberti martyris, vita et meritis gloriosi: quem inclytus martyr beatissimus Rumoldus triduo extinctum submergio, divina suscitavit virtute, fideque imbuit et doctrina. Illo autem tempore quo Normanni, Dani et Huni Brabantiam et adjacentes provincias igne vastabant et gladio, ante S. Trudonis aram vitam glorioso consummavit martyrio. *Ab hac editione non differunt posteriores, nisi penes primas voces:* In Hasbania.

a seculo XV signata est.

10 *Molanum secuti sunt recentiores prope omnes a seculo* XVI; *Canisius nimirum iisdem prope verbis, sed cujus additio marginalis ab anno martyrii longe aberrat, vitio, opinor, typographi, qui pro anno* 883, *male a plerisque adoptato, inadvertenter substituit* 383. *Galesinius ab hac notatione prudentius abstinuit, paucis scribens:* In Hasbania, inventio S. Liberti martyris, meritorum magnitudine, vitæque cœlestis gloria clarissimi. *Constantinus Ghinius longius elogium texuit, quale ferme etiam exhibet Monasticorum antesignanus Arnoldus Wion cum suis Dorganio et Menardo, quos phrasi multo prolixiori superat Bucelinus, Sancti certamen consignans anno* 790, *ac pro eo citans scriptores Belgas, quorum nec unum, saltem quod ego sciam, reperias, qui id genus epocham somniaverit: Normannos nempe seu Danos in interiori Belgio grassantes, vivente tum et triumphante Carolo Magno. His adde Saussayum, qui ex Miræo sua accepisse videtur:* Ipso die in Hasbania, natalis S. Liberti martyris, quem Dani ethnici, Belgium vastantes, fugientem insecuti, in templo cœnobii S. Trudonis, ante ipsam summam aram, genibus flexis religiosissime orantem, cum socio anonymo immaniter trucidarunt, eo loco qui etiamnum hodie religionis causa tapeto tectus visitur. *Accedant additiones Flandricæ et Willoti Gallicæ ad Martyrologium Romanum, et recentissime Cl. Castellanus in Martyrologio Universali, quorum omnium unanimis consensus* S. Liberti *cultum ab immemorabili quam testatissimum confirmat.*

AUCTORE J. B. S.

A quo tempore Mechliniæ,

11 *Quæ totis quinque a* S. Liberti *elevatione seculis apud populares suos Mechlinienses ejus peculiaris veneratio fuerit, mihi hactenus incompertum; non abs re quis censuerit, communem ipsum cum S. Rumoldo Legendam et cultum apud suos habuisse, donec communicatis cum cœnobio Trudonopolitano S. Rumoldi reliquiis, indeque* sancti Liberti *sacris exuviis mutuo, si ita loqui licet, acceptis, anno* 1631, *ut habes in Commentario prævio ad sancti Mechliniensium apostoli Acta* § 22, *num.* 254, *solennior Mechliniæ haberi cœpit festivitas, relatumque inter propria* S. Liberti *anniversarium Officium, quod exinde in Metropolitana ecclesia constanter celebratum novimus, approbante primum Illustrissimo archiepiscopo Jacobo Boonen, eximio tum S. Rumoldi, tum sancti ejus discipuli et successoris* Liberti *cultore, ut dicto Commentarii Rumoldiani loco aliisque satis demonstratum est. Porro in laudatis ibi non semel Amplissimi Decani Molii adversariis, res tota cum suis incrementis breviter sed accurate describitur, ex quibus ea, quæ ad* S. Libertum *pertinent, hic subjicio:* Anno MDCXXXI, Augusti XXXI, reliquiæ S. Liberti solenni supplicatione vesperi pridie delatæ sunt e sacello Illustrissimi Domini ad navim ecclesiæ, comitante Illustrissimo Domino, et celebrante summum sacrum, processione solenni comitante clero et Ordinibus omnibus. *Tunc exaltatæ sacræ reliquiæ; ad annum vero* 1633, *pro* XIV *Julii sic habet Molius:* Celebratum festum S. Liberti per modum Duplicis, cum musica et organis in omnibus Officiis, ac pulsu campanæ Rumoldi ad omnia Officia, cum laudibus Vespertinis; ornato altari, ut in festo S. Rumoldi, ac iisdem ornamentis; reliquiis in altari repositis, et candelabris argenteis; assignatis cantoribus, organistæ et pulsatori ex proventibus penuarii, ex ordinatione Capituli, *etc.*

E F

quo die et quo ritu S. Liberti festum celebretur,

12 *In hodierno Proprio Mechliniensi dilata est* S. Liberti *festivitas ad* XVI *Julii, procul dubio quod* XIV *impediatur celebritate S. Bonaventuræ,* XV *autem S. Henrici. Colitur sub ritu duplicis cum unica lectione propria, quam hic describo, tametsi nihil præter jam dicta contineat.* LECTIO IV. Libertus Adone comite et Elisa parentibus senio confectis, sancti Rumoldi precibus Mechliniæ natus, et ab eo baptizatus est. Qui cum grandiusculus in flumen cecidisset, Rumoldi oratione a morte suscitatus, caput extulit aquis, et contrario flumine sursum se extollens, perinde acsi aquis tinctus non fuisset, ad ripam appulsus est. Hic postea in propinquo loco, qui ab ulmorum copia nomen accepit, cœnobiticæ vitæ cœtui præfuit, et in eo cum admirabili sanctitate vixit. Scythis deinde et Danis ab ora maritima usque ad Agrippinensem Coloniam bello omnia vastantibus, ut peri-

AUCTORE J. B. S.

culo se eriperet, in Hasbaniam profugiens, ante ipsam divi Trudonis aram (ubi flexis genibus Dominum deprecabatur) occisus, martyrii palmam adeptus est. *Binæ aliæ lectiones ejusdem secundi nocturni desumptæ sunt ex sermone S. Bernardi de S. Clemente. Ad tertium nocturnum ponitur Evangelium ex Matthæo cap.* 10: In illo tempore dixit Jesus discipulis suis: Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram, *etc.*, *leguturque homilia S. Ambrosii episcopi ex lib. 7, in Lucam cap. 13. Cetera omnia sunt de communi unius Martyris primo loco. Nunc Sancti ætatem et mortis epocham investigemus.*

§ II. Martyrii S. Liberti verosimilior epocha.

Ætatem involvisse videtur Molanus

Jam proxime verbo insinuavi, ætatem S. Liberti, *saltem verum ejus martyrii tempus scriptores Belgas non parum torsisse, cujus rei epochæ disquirendæ non omnem attentionem attulisse videtur laudatus sæpe Joannes Molanus, dum in citatis Usuardinis additionibus ad marginem apposuit annum* DCCCLXXXIII; *in Indiculo vero ita rursum locutus est, acsi prædictum martyrium referret ad primariam illam et famosissimam per Normannos depopulationem, quam circa annum* 884 *contigisse, scriptores omnes certatim memorant. Præmittenda igitur Indiculi verba huc spectantia, ex quibus motæ sunt inter nostrates controversiæ.* Dani, *inquit*, et Normanni ea tempestate vastabant Gallias, et in eis Lotharingiam, sive Lothariense regnum, cujus portio erat nostra Brabantia. Imo Regino Prumiensis, ejusdem fere temporis chronographus, scribit anno octingentesimo octuagesimo quarto, Nortmannos in regno Lotharii castra et sedes statuisse in loco qui dicitur **Loven**, regnumque continuis incursionibus fatigasse: indeque Parisios recessisse anno octuagesimo septimo. Eversa est tunc Mechlinia, quatuor tantum milliaribus distans a **Loven**, sive Lovanio, et S. Libertus profugus in Hasbaniam, ab iisdem ob Christum occisus est, ante altare divi Trudonis, flexis genibus Dominum deprecans. *Hæc haud ambigua est Molani sententia, iisdem prope verbis in Natalibus denuo explicata.*

ex male intellecto Theodorico,

14 *Errandi ansam arripere fortasse potuerit, vir de cetero in iis rebus satis perspicax, ex ipso Theodorico, a quo* S. Liberti *martyrium Actis S. Rumoldi num.* 8, *pag.* 242, *ita immixtum est, ut prima fronte dubium faciat, utrum istud non subierit* S. Libertus, *vivo adhuc et superstite sancto Magistro, cujus necem sequenti demum num.* 9 *subnectit. Tum vero cap.* 2, *pag.* 245, *eam Normannorum irruptionem describere aggreditur, quæ ex insertis Caroli Crassi et Joannis PP. VIII nominibus, aliisque adjunctis ea plane tempora denotat quibus Molanus postremum* S. Liberti *certamen satis aperte innectit. Atque illud est in quo ejus attentionem desidero: perpensis etenim rebus omnibus, nusquam asserit Theodoricus, martyrium* S. Liberti *(ut alii voluerunt) Rumoldianum præcessisse, sed omnibus, quæ ad Libertum attinent, sub unum conspectum propositis, felicem S. Rumoldi exitum prosequitur; quæ vero, sequente ibi capite, de Normannis tradit, non ad* S. Liberti *cædem, sed ad S. Rumoldi miracula, diu post Mechliniæ patrata, reducenda esse, rerum ordo manifestat. Ex iis autem Actorum S. Rumoldi locis nihil prorsus eruitur, quo certum Libertini martyrii tempus designatum intelligamus: ut proinde tota disputatio ad solum Molanum reducatur, qui aut Theodorici mentem probe assecutus non sit, aut ex aliis perperam conceptis, eam epocham eligendam putaverit, de qua primum audiemus nostrum Joannem Martinium, qui sicut litteris suis in Commentario Rumoldiano a num. 2, Rosweydum de S. Rumoldo consuluerat, sic eumdem anno* 1622, *Aprilis* XXII *pro* S. Liberto *interpellat. En ejus epistolæ verba:*

de qua re Martinius Rosweydum,

15 In vita S. Liberti nodus est Gordius cui Reverentiam vestram Alexandrum accedere rogo. S. Libertus natus ante annum Christi DCCLXXV, quo S. Rumoldus e vita abiit, ut ex Vita D. Rumoldi constat, cujus precibus ille sterilibus parentibus est impetratus: Libertus is (ut affirmat Molanus in Vita S. Rumoldi et S. Liberti, Lippeloo item, et Surius ceterique Vitæ D. Rumoldi scriptores) a S. Rumoldo monasterio præfectus est, et ibidem pie vitam transegit in annum Christi DCCCLXXXII vel DCCCLXXXIV, quo Normanni in loco qui dicitur Loven (Regino ita loquitur) sedem figentes, eum fugarunt et in S. Trudonis templo occiderunt. Senium nimium et productior vita S. Liberti historiam omnem mihi reddunt suspectam: nam si S. Libertus a S. Rumoldo monasterio est præfectus, viginti ut minimum annorum esse debuit, S. Rumoldo ad cœlos abeunte; nunc vero si ad annos XX addideris annos XXV, qui sunt inter annum DCCLXXV, quo S. Rumoldus obiit, et annum secularem DCCC, reperies annos XLV: deinde si ad annos XLV addideris annos LXXXII ut minimum, qui sunt inter annum DCCC et annum DCCCLXXXIII, quo occisus Libertus traditur, habebis annos CXXVII, quibus vixisse S. Libertum oporteret, si ea vera sunt, quæ conscripta leguntur. Oro, pater, hunc nodum vel solve, vel seca.

Raissius Colvenerium consulit:

16 *An et qua ratione propositum nodum solverit aut secuerit Rosweydus, me quidem latet; ast idem saxum paulo post volvisse Arnoldum Raissium, Hierogazophylacii Belgici et Auctarii ad Natales scriptorem, deprehendo ex epistola ejus ad Colvenerium scripta, subjunctoque hujus responso, quæ cum totam nostram quæstionem complectantur, et utcumque solvant, hic scriptum utrumque exhibendum censui, ea subinde additurus, quæ ad paulo ampliorem illustrationem conducere existimavero. Sic dubia sua exponit Raissius:* Quod S. Libertum anno DCCCLXXXIV (quo tempore Normanni, Dani et Hunni Brabantiam et adjacentes provincias igne vastabant et gladio) ante aram S. Trudonis orantem, vitam martyrio consummasse tradunt Molanus, Usuardus, Miræus, aliique pridie Idus Julii; dico ego, venia ipsorum, non esse verisimile, ipsum pervenisse ad ista tempora, etsi ultimo anno S. Rumoldi scilicet DCCLXXV, quo martyrio occubuit, ejus baptismus ponatur et ejus a morte suscitatio nisi forte dicatur anno ætatis suæ CX consummasse martyrium. Sed magis urget, quod in Molano et in Vita S. Rumoldi... dicatur fuisse præpositus cœtui cœnobiticæ vitæ, ad minus (ut verisimile est) anno ætatis XX. Hinc apparet, potius ferendum esse ejus martyrium ad annum DCCCXXXVII, quo cœperunt Nortmanni Gallias devastare; nisi colligeretur ex Vita S. Rumoldi, ipsum martyrio occubuisse longe ante ipsummet S. Rumoldum. Placebit Amplissimo D. super hoc suum referre suffragium, meque plurimum devinciet. Tuus totus, Arnoldus de Raisse. *Habe modo ad dictum Raissium Colvenerii responsionem.*

17

A *hujus responsum*

17 S. Rumoldus Roma in Belgium venit anno DCCLII, ut habet Vita ejusdem, quæ est recentioris auctoris, apud Zachariam Lippeloo Kal. Julii, hoc est tempore Pipini regis, patris Caroli magni, qui rex creatus est anno DCCL ; et quamvis ex eadem Vita videatur S. Libertus martyrio occubuisse ante S. Rumoldum, ex alia tamen ejusdem Vita a Theodorico abbate S. Trudonis conscripta, quæ est apud Surium (quæ propter antiquitatem majoris est ponderis) contrarium satis indicatur. Natus autem videtur S. Libertus anno DCCLIII, atque ita præfici potuit a S. Rumoldo monasterio a se ædificato, ætatis suæ anno XX vel XXII : martyrium enim S. Rumoldi ex Molano Baronius tam in Annalibus quam in notis ad Martyrologium I Julii, sicut et Haræus ex eodem Molano assignat anno DCCLXXV. Ante quem annum Libertus occidi non potuit a Normannis, qui demum has partes invadere cœperunt anno DCCCXV, tempore Ludovici, de quo scribit ad eumdem annum Baronius: Ludovicus hoc anno adversus Normannos misit exercitum, qui absque pugna, acceptis obsidibus rediit. Idem B scribit anno DCCCXXXVI, eumdem Ludovicum Normannos grassantes in Frisios absque ulla hominum cæde in fugam vertisse; et ibidem ait: Hoc eodem anno prima Normannorum in Gallias irruptio in Francorum Annalibus recensetur. Non potuit igitur a Normannis ante hæc tempora Libertus occidi ; neque videtur tempus martyrii ejusdem dilatum usque ad annum DCCCLXXXIV, quia sic oportuisset eum consummasse martyrium non dico anno CX sed CXXX ætatis suæ; sed id contigisse anno DCCCXXXV aut circiter. Unde recte annotavit Haræus : Intelligitur depopulatio facta tempore Ludovici Pii, de qua in antiquis Annalibus Franciæ anno DCCCXXXV.

rem utcumque elucidat.

18 Neque verum est quod scribis, Usuardum tradere, Libertum consummasse martyrium anno DCCCLXXXIV, quia Usuardus nec Rumoldi nec Liberti meminit in suo Martyrologio, sed utrumque Usuardo adjecit Molanus, et utriusque meminit idem in suis Natalibus Sanctorum Belgii, ubi tamen id diserte non asserit, dicto anno passum esse S. Libertum, sed eo tempore quo Dani et Normanni vastabant Gallias, et in eis Lotharingiam, seu Lothariense regnum cujus portio C erat nostra Brabantia. Deinde subdit, quod Regino scribat, anno DCCCLXXXIV Normannos in regno Lotharii castra et sedes statuisse in loco qui dicitur **Louen**, regnumque continuis incursionibus fatigasse... Mox addit, eversa est ab his Mechlinia, quatuor milliaribus distans a Lovanio, et Libertus profugus in Habaniam, ab iisdem ob Christum occisus est ante altare divi Trudonis. Verum non est necesse, posterius hoc factum esse eo tempore, quo id, quod præcedit. Quinimo dum occisum narrat Libertum Vita S. Rumoldi, quæ est apud Lippeloo, dicit singulari Dei munere locum S. Rumoldi immunem fuisse, omnibus in circuitu templis et cœnobiis flamma absumptis. Restat solus Miræus, qui eum occisum ponit DCCCLXXXIII in Fastis Belgicis, idque verosimiliter ex Molano, qui id lectori parum attento significare videtur..... Et hæc meliori judicio semper salvo. Datum Duaci die XXVI Julii MDCXXVII. Georgius Colvenerius. *Laudo conatum ad excusandum Molanum, quem quo attentius legeris, eo magis perspicies, verissima esse quæ de eo nuperrime diximus.*

19 *Placet de cetero eruditum juxta ac moderatum Viri clarissimi, tot aliis lucubrationibus notissimi responsum, in ea præsertim, quam et nos secuti sumus, si non certa undecumque, saltem verosimillima opinione, de epocha martyrii S. Rumoldi anno* 775, *omnino figenda, a qua si recesseris, Rumoldiana fere omnia corruere necesse est. In ea autem sententia cum cæde* S. Liberti *anno* 883 *vel* 884 *innexa, Vitam posterioris enormiter producendam quis non perspicit? At paradoxum hujusmodi deglutire nihil est quod nos compellat, postquam Theodoricus, rebus gestis multo quam nos propinquior, nullam certam Normannorum irruptionem determinavit; ut historiæ ejus integritas planissime salvetur, modo assignari possit tempus aliquod, quo barbari illi in Brabantiam penetraverint, et latrocinia sua immanesque carnificinas exercuerint. Id vero si ante posteriorem illam vastationem, de qua Theodoricus numero nostro* 10 *meminit, cujusque* incendio per decem et octo annos totum orbem arsisse narrat; *id, inquam, ante palmarem illam gentium Aquilonarium rabiem contigisse, si distinctiori auctoritate quam laudatus Colvenerius ostenderimus, sarta tecta manebit ejus, aliorumque longe probabilior opinio, totis ferme quinquaginta citius annis, nempe circa annum* 835 *aut* 836, *senem tum, ætate satis grandævum, utpote octogenarium, martyrii coronam ab efferis Christiani nominis hostibus consecutum fuisse.* E

AUCTORE J. B. S. *Invenienda Normannorum in Belgium incursio,*

20 *Colvenerii responsum non vidit, opinor, Gurnezius; neque vero ei opus fuit recentiorum auxiliis, ut propositam controversiam aliquousque enodaret; quam certe non oscitanter expendit laudatæ superius Facis suæ historicæ dissertatione ultima, ea argumenta congerens, quæ hic attigisse et nonnihil illustrasse, erit plane eorum elucidatio, quæ hic dirimenda suscepimus. Verbo præmonuisse juverit, tempus vix umquam opportunius barbaris istis illuxisse, quo Gallias rapinis suis infestarent, quam eam tempestatem qua interius adeo ardebant ingratissimi filii Lotharius, Ludovicus et Pippinus in pium Imperatorem, parentem suum optimum, ut merito stupeat accuratissimus Franciæ nuperus historicus, noster Gabriel Daniel, tomo* 1 *editionis primæ pag.* 638, *plura ipsos damna per id tempus turbatissimo regno non intulisse. In Frisiam porro exscendisse et aliquousque ab anno* 835 *penetrasse non diffitebor, diserte id affirmantibus ejus temporis scriptoribus, quos ibidem allegare non negligit. Sunt ii auctores veterum Annalium, partim Baronio notorum, partim recentius editorum, quorum subsidio texitur series paulo clarior variarum illarum, toti Galliæ funestissimarum irruptionum, quibus formidanda illa gentium nomina nostro etiam Belgio, tamquam alia post Attilam flagella, incubuerunt, quarumque originem paulo altius apud Gurnezium a pag.* 200 *repetitam invenies; hic nobis sat erit eam detexisse, qua* S. Libertum *ab ipsis interemptum, reddatur quam verosimillimum.* F

quæ cum S. Liberti ætate componi possit;

21 *Ea hic igitur omnia prætereo quæ de primis Normannorum moribus, a Carolo Magno repressis ex Eginardo aut aliunde recenset Gurnezius, alia etiam fusius memorans, a curiosis istic videnda; neque attendendæ primæ ad oram Flandriæ leviores infestationes, quas aliqui anno* 815 *aut* 820 *referunt, vix levia secuturarum calamitatum præludia : huc spectant potissimum rapinæ, cædes, incendia, verbo damna innumera Frisiæ primum, deinde Hollandiæ, tum et Brabantiæ nostræ illata post annum* 830, *cum nullam Brabantinam incursationem antiquiorem noverimus, de quibus solis hic nobis agendum. Et primum quidem occurrit Chronicon de gestis Normannorum inter Scriptores Franciæ apud du Chesne tomo* 2, *pag.* 524, *in quo notatur*

eam vero suggerunt chronica Francica

AUCTORE J. B. S.

tatur barbaræ gentis devastatio in Frisia ab ipso anno 833, *qua* homines multi occisi fuerint aliique captivi abducti. *Hæc prima exscensio in eas partes fuisse videtur, uno forte anno hic anticipata, cum in Annalibus Bertiniensibus ad annum* 834, *sic legam :* Interim etiam classis de Danis veniens in Frisiam, aliquam partem ex illa devastavit; et inde per vetus Trajectum ad emporium, quod vocatur Dorestadus, venientes, omnia diripuerunt. *Tum vero ad annum sequentem* 835 *distincte notatur:* Normanni secunda irruptione Dorestadium irruentes, vastaverunt atque hostiliter deprædati sunt. *Conspirant omnia in alteram illam, ut audaciorem ita funestiorem anni* 835, *via jam ante quasi strata, invasionem in extremam usque Brabantiam extensam, ut apertius docebunt sequentia documenta.*

pro anno 835,

22 *Rem omnem non satis exprimit auctor Vitæ et actuum Ludovici Pii, apud eumdem du Chesne pag.* 314, *dum paucis innuit* irruptionem Normannorum in Frisiam *dicto anno* 835; *at præ ceteris clare locutus est auctor incertus Annalium Francorum, a Pithœo primum editorum, ubi ad annum istum* 835, *nihil dubii relinquit quin in Brabantiam usque sese effuderit pestis illa Normannica dum Antverpiam nostram tam diserte commemorat. Primum ait :* Normannos Dorostadum *(hodie Wyck te Duerstede)* vastavisse. *Tum plenius :* Normanni Anduuerpiam civitatem incendunt, similiter et Wittham emporium juxta ostium Mosæ fluminis, et a Frisionibus tributum acceperunt. *Hos Annales procul dubio vidit et transcripsit, in annis tamen biennio deflectens Sigebertus, pro anno* 835, *notans* 837, *ex cujus conformitate res minime dubio relinquitur. Sic igitur iste :* Northmanni Gallias graviter infestant, Dorestatum vastant, Andoverpiam oppidum et Vuitlant emporium, situm juxta ostium Mosæ, incendunt, a Fresonibus tributum accipiunt. *Huc etiam adducit Papebrochius in Annalibus suis Antverpiensibus, quos prælo paratos reliquit, locum Theobaldi in historia S. Gummari, dum narrat per fluvium Scindam, tunc haud dubie quam modo latiorem, pervenisse barbaros Turninum (hodie Deurne) ibique monasterium, tum Liram et Mechliniam excussisse, ut suo loco pluribus disquirendum erit.*

quo verosimillime Sanctus martyrio affectus est.

23 *Ut paucis complectar omnia, jam dictis consonant scriptores alii a Gurnezio citati, quos hic majori numero colligere nihil profuerit, cum ex adductis modo antiquissimis testimoniis cetera accepta esse, facile quisque intelligat. Sit igitur verosimillima conclusio, non alteri tempori opportunius innecti posse quæsitam martyrii* S. Liberti *epocham, quam anno jam toties dicto* 835. *Nec signatus martyrii dies* XIV *Julii (si non potius inventionis dicendus est) a vero multum abludit, æstivo enim tempore usos prædones, minime dubium crediderim ; at celerem fuisse per Brabantiam atque Hasbaniam depopulationem inde datur colligi, quod teste citato superius Vitæ et actuum Ludovici Pii auctore,* ad eorum *(nempe Normannorum)* insolentiam comprimendam perrexerit *Imperator, ut, hoste imminente, spolia raptim convasanda fuerint, quo se in Frisiam indeque in naves reciperent. Atque hic Commentarium sistimus, nihil magnopere soliciti de apologia fugæ* S. Liberti *texenda, postquam Servator ipse Christus suos tam diserte monuit:* Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam. *Cur autem in Hasbaniam potius quam alio fugerit, mihi saltem divinare non lubet : in promptu iis solutio, qui Sancti matrem Elisam appellant, eamque in Hasbania illustri et præpotenti genere ortam existimant, ut proinde ad ditionem propriam Hasbaniensem* S. Libertus *se receperit; quod cum ipsis tantisper supponere non gravabimur, aliis monumentis ad hæc elucidanda plane deficientibus.*

DE S. JOSEPH EP. ET CONFESSORE

J. P.

Ex tabulis Græcis, et Historia ecclesiastica.

SECULO IX.

Sancti elogium;

Clarissima hodie S. Joseph, *archiepiscopi urbis Thessalonicensis, memoria signatur in Fastis Græcis, Menæis videlicet impressis, eorumque Ms. Indice, Maximo Cytherorum Episcopo, Menæis bibliothecæ Ambrosianæ ac Menæo Chiffletii, ac in sæpe dicto supplemento Sirmondo-Chiffletiano ad Menæa excusa. Elogium parvum habet Sirletus; sed illo prætermisso, dabimus id, quod legitur in Basiliano Synaxario :* Sanctus pater noster Joseph vixit, imperante Theophilo iconomacho, Photini et Theoctistæ filius, Theodori, Studitarum hegumeni, frater; qui propter conversationem suam, virtute conspicuam, communi calculo creatur episcopus Thessalonicensis. Ubi quando satis diu erat versatus, et orthodoxam fidem docuerat, jussu Imperatoris Constantinopolim * reversus est. Et cum tam ipse, quam ejus frater stetissent coram Imperatore iconomacho, venerabilium imaginum cultum abnegare compellebantur. Quo cum adigi non possent; Theodorus quidem ad paludem Apolloniadis in exilium relegatus est; Joseph vero in variis carceribus versatus, et reliquam etiam calamitatem constanter perpessus, rursumque a quodam impiorum, ab Imperatore misso, hæreticæ fidei professioni subscribere coactus, idque facere renuens, in obscuriorem carcerem inclusus, e vivis abiit. *Unde videtur Martyris nomine non indignus, quamvis titulo ὁμολογητοῦ,* confessoris, *vel* episcopi Thessalonicensis *dumtaxat signatum repererim apud Græcos ; recteque observat Gretserus in notis ad homiliam in sanctam Crucem, ab ipso compositam, in titulo orationis ὁμολογητὸν nominari, quod nomen apud Græcos illis datur, qui extra martyrium, aliquid fidei vel justitiæ causa perpetiuntur.*

* πρὸς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν.

2

A *versiculi;* 2 *Supradictum Supplementum Sirmondo-Chifletianum hos pangit versiculos :*

Ἔσοπτρον ἡ σάρξ · οὗ λυθέντος, Παμμάκαρ,
Οὐδὲν μέσον σοί πρὸς Θεοῦ θεωρίαν.
Caro speculum : dum ter Beate, hoc solvitur,
Faciem intueri te Dei, nihil vetat,

Porro in Menæis impressis ac Maximo Cytheræo repetitur Sanctus die XV *hujus cum simili elogio, cui in fine additur* : Prope cæcis custodiis inclusus mancipatur, in quibus multa et intolerabilia mala sustinuit; fameque et siti, et omnibus calamitatibus absumptus, ad æternam quietem, quam nullam ullo tempore in præsenti reperit vita, emigravit : cujus precibus ab omnibus malis liberemur. Amen. *Cave ne hunc* Josephum *confundas cum alio ejusdem nominis* Hymnographo, *aliquantulum juniore, quem dedimus die* III *Aprilis, a pag.* 266.

varia ad Sanctum spectantia; 3 *In Vita S. Nicolai Studitæ ad diem* IV *Februarii mentio fit de hoc* S. Josepho. *Varias epistolas, a S. Theodoro ad ipsum datas extare apud* B *Baronium, significatum est ibidem in annotatis ad cap.* 2, *littera* f; *de quibus mox. Ex numero* 37 *ejusdem Vitæ etiam discimus, S. Platonem, qui colitur* IV *Aprilis, duorum istorum fratrum avunculum fuisse : nam, ut ibidem narratur, ipse Theodorus* gloriose depositus fuit XVI Januarii juxta inclytum ac afflatum a Deo ejus avunculum Platonem, una cum fratre ac Episcopo Joseph a dextris ad orientalem partem delubri S. Præcursoris : *monasterium quippe Studitarum conditum erat in honorem S. Joannis Baptistæ. De hoc nostro sancto Præsule etiam recurrit mentio in Commentario historico S. Theophylacti, Episcopi Nicomediensis, ad diem* VIII *Martii, num.* 6.

factis, 4 *Plurimum illustratur* S. Joseph *ex epistolis S. Theodori germani sui ad se datis, quas producit Baronius, primo, ut fatetur ad annum* 808 *num.* 1, ex codice Columnensis bibliothecæ latinitate donatas opera et diligentia Sirmundi. *Ad annum* 809, *num.* 46 *ista præmittit* : Cum in hunc modum pseudoepiscopus Thessalonicensis... tam crudelia atque deformia ageret adversus sanctissimos monachos, qui ejus communionem aversarentur... qui vere pastor erat, et pater, legitimusque ar- C chiepiscopus Thessalonicæ Josephus ab hæreticis Mœchianis in synodo Mœchiana *(de qua agit ibid. num.* 3*)* depositus. His auditis magnopere cruciabatur ; de hisque iterum scripsit ad ipsum germanum suum Theodorum, *quibus ille rescripsit consolatorias, relatas ibidem num.* 47. *Unde paucula delibo :* Ego vero non per antiphrasim, absit, sed vere prorsus, elucere te his temporibus nostris in archiepiscopali dignitate, sanctorum Patrum exemplo dixi. Nec aberrem si columnam, et firmamentum Ecclesiæ te vocem, mi frater optime, *etc. Et ex epistola ibidem relata ad annum* 815, *num.* 11 *discimus Sanctum nostrum in exilium relegatum fuisse :* Exurge itaque vir Dei..... non penitus in insula relinqueris. Exerceri forsitan et probari te, sicut antea, oportet, ut coronam inde referas illustriorem. *Ibidem num.* 8 *egerat de exilio in dicta insula, quam non exprimit, occasione S. Platonis,* circumscripti in una quadam insula ex his, quæ ante urbem sunt : *(de Constantinopoli egerat)* quemadmodum et frater noster Josephus Archiepiscopus Thessalonicæ in alia quadam valde aspera; *unde situm ejus aliquousque colligas. Et rursum ad annum* 816, *num.* 43, *suavissima et vere fraterna epistola a Baronio, summis laudibus eum prosecuto, profertur; in qua Theodorus dolere se dicit,* inter alia periisse..... iambos, quos contra Iconomachos scripserat. *Longum esset totam transcribere, quam sic concludit :* Saluto eos, qui reverentiæ tuæ famulantur ; qui mecum est, Nicolaus videlicet, ut famulus supplex veneratur.

AUCTORE J. P.

et scriptis illustrem; 5 *Alia Sancti nostri decora ibidem traduntur. Palam negat, se cum patriarcha Constantinopolitano communicaturum ad annum* 808, *num.* 2. *Et, ut narratur num.* 17, *Theodori fratris sui* sententiæ E defensor et propugnator, nec audiri potuit, imo calumniam passus, quod malis artibus archiepiscopatum esset adeptus, ad Simeonem monachum.... litteras reddidit, *quæ dantur cum apologia de episcopatu num.* 18; *de separatione ejus (quæ est apud Theophanem ac Cedrenum) num.* 19. *De Oratione ejus in venerandam ac vivificam Crucem, a Gretsero nostro e Græco versa, et inserta ejus tomo* 2, *de Cruce Christi; (de qua re, uti et de tempore, quo scripta fuit, vide ipsius notas) agit Possevinus noster tomo* 1, *Apparatus sacri Canones, quos noster composuit, distinguendos ab iis, quos concinnavit Josephus Hymnographus, dictum ad eumdem diem* III *Aprilis pag.* 268. *Videri potest etiam Simonis Wangnereckii nostri Pietas Mariana Græcorum in Prolegomenis num.* 22. *Commentarius de Scriptoribus Ecclesiasticis recentissime editus, de* S. Josephi *scriptis agit tomo* 2 *a col.* 24.

qui non vixit ultra annum 844 aut 845. 6 *Quo anno obierit* S. Joseph, *non habeo unde definiam, deficiente ejus Vita, quæ si alicunde eruatur, forte licebit de anno mortis, et fortasse etiam de die, quo obiit, aliquid certi statuere : siquidem conscripta umquam fuerit, de qua re mihi non constat. Illud interea videtur satis certum, vitam* F *non produxisse ultra annum* 844 *vel proxime sequentem ; quantum assequimur e Vita S. Theodoræ Imperatricis, data ad diem* XI *Februarii,* § VIII, *num.* 55 ; *ubi verba leges supra a nobis prolata ; et paullo post ibidem num.* 56, *relata solenni translatione S. Theodori, de qua supra, dicitur ejusdem Theodori corpus in Studii monasterio collocatum fuisse,* in quo et magni Platonis et beati quoque Josephi dives arca pariter asservatur. *Quæ translatio ibidem affigitur anno* 844 *aut sequenti ; Baronio illam innectente anno* 844.

DE

A D

DE S. HENRICO IMPERATORE

J. B. S.

BAMBERGÆ IN GERMANIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sancti genus, nomen et agnomina.

ANNO MXXIV.

Episcopatus Bambergensis elogia paucis sed non ineleganter delibavit Gasparus Bruschius; urbs ipsa non semel in Actis nostris descripta est, patrono et fundatore ecclesiæ suæ gaudens S. Henrico, *quem Cæsarum suorum decus et gloriam, hoc vel potius præcedenti die, cœlo transmisit Germania, ejus nominis Regem ordine secundum, Imperatorem vero primum, quem tamen communiori acceptione* Henricum II *appellabimus, virum insigni prorsus sanctimonia clarum, virginitate in conjugio servata illustrem, beneficentia in Ecclesiam nulli secundum; ut de perpetuis ejus etiam intestinis bellis hic non agamus, quibus toto regni et imperii sui tempore etiam a proximis, et sibi obstrictissimis exagitatus fuit. Germaniæ interiora adversus rebelles egregie tutatus, externos vero hostes Slavos, Bohemos, Polonos aliosque invictis armis insecutus; quique in oppositas maxime Europæ partes Apuliam et Flandriam victricia signa circumtulit. Ea, inquam, hic ex professo eruderanda non suscipimus, iis potissimum intenti, quæ ad singulares ejus virtutes, Christiano et vere sancto principe dignas, miracula et cultum, tota Catholica Ecclesia merito propagatum, pertinere censebimus; eos præcipue scriptores audituri, qui ejus pro fide et religione fortiter gesta, munificentiam in exstruendis restaurandisque ecclesiis, ceteraque intemeratæ sanctitatis argumenta prosecuti sunt. Atque hæc præcipua erunt tractationis hujus præviæ argumenta, sic tamen a nobis hoc loco ordinanda, ut nihil omissuri simus, quo totus vitæ cursus illustrari possit, id quod a nemine hactenus præstitum esse utut mirati sint multi, nemo certe implexam rerum silvam complanare ausus est. Sed hic prius exequenda sunt, quæ in titulo proposuimus.*

B *S. Henricum Imperii decus præcipuum,*

C

non Boium genere, sed Saxonem fuisse,

2 *Hæc inter primum occurrit Sancti ipsius genus, stirps, origo seu familia, de qua dubium mihi nullum subortum fuisset, post lecta tam varia scriptorum coævorum testimonia, nisi noster Matthæus Raderus in sua Bavaria sancta tom.* 1, *pagina* 103, *ad rem paulo accuratius examinandam compulisset. Refellere istic conatur Raderus receptiorem* S. Henrici *progeniem, qua ex communi cum Ottone I stipite, nempe Henrico Aucupe, descenderit, gradu tertio consanguinitatis per duos Henricos, alterum Ottonis magni fratrem, alterum Ottonis II fratruelem, Ottoni III decessori suo conjunctus; cujus proinde arbor genealogica primo statim intuitu perspectissima sit. Lineam aliam ibi Raderus sequenti pag.* 104 *substituit, ex Hofmanno acceptam, quasi ex ea probetur,* S. Henricus, *non Saxo sed Boius genere fuisse, quod tamen negat Hofmannus ipse in nupera Ludwigi editione col.* 56, *hisce verbis tabulæ suæ præmissis:* Eo *(S. Henrico)* sine virili stirpe absumpto, imperatoria dignitas de gente Saxonica Henrici Aucupis excidit, et ad Francos Orientales transiit. *Qualiscumque igitur sit obscurior illa Hofmanni tabula, a Raderi opinione ipsum recedere manifestum est: clariorem agnoscere oportet, quam ipse frustra impugnat, inutili æque conatu varia insignia adducens, ex quibus id demum conficitur, quod in controversiam non venit,* S. Henricum *Bavariæ ducem fuisse.*

ex Adelboldo episcopo Ultrajectino E

3 *Prædictam tabulam ab Hofmanno istic propositam, et a Radero descriptam operosius discutere nec studii nec operæ pretium est, satis erit superque, ea veterum testimonia proferre in medium, ex quibus evidenter pateat,* S. Henrici *cum Ottone III consanguinitas tam propinqua, ut et ipsum ex Ottonis magni genere fuisse oporteat; cujus rei testis synchronus, et omni exceptione major est Adelboldus Ultrajectensis episcopus de rebus gestis* S. Henrici *apud Gretserum pag.* 432, *nobis infra in nova editione, num.* 5. *Ubi præmisso de Ottonis III præmatura morte luctu, sic subjungit:* Dolor esset etiam insanabilis, nisi superstes ei exstitisset Henricus dux gloriosus, et vir ad regnum suscipiendum strenuus. Is tunc temporis ducatum in Bavariensi regno tenebat, populum pacifice regebat, pacem amplificabat, ecclesiarum facultates augebat, leges et religiones magnificabat. Tandem sic in ducatu vixit, quod omnibus placuit, ut de ducatu transduceretur ad regnum, de vexillo extolleretur in solium hereditarium; hereditarium dicimus, quia ut ab his, qui genealogias computare noverant, audivimus, a Carolo magno ex parte patris decimam septimam, ex parte matris decimam sextam lineam propagationis tenebat. Insuper tertius Otto* post obitum in regem eligebatur, et IPSI TERTIUM AD INVICEM CONSANGUINITATIS GRADUM TENEBANT. *Hæc ibi.*

* *forte* tertii Ottonis

F

aliisque plane evincitur

4 *Rursus in eamdem sententiam loquitur Adelboldus paulo post pag.* 434, *ubi recensitis* S. Henrici *æmulis, inter quos erat Theodoricus Lothariensis, de eo ait, quod* Henricum Ducem in regno esse sciens heredem, noluit incipere, quod non posset finire. *Mitto hic quæ Hofmannus et alii asserunt, de reducta ab Ottone III ad septem electores imperii, regis Germaniæ (uti tunc loquebantur) electione, cum satis certum videatur, ad* S. Henricum *usque hereditariam successionem locum habuisse; Sanctum vero eo jure regnum adipisci non potuisse, nisi ex Ottoniano genere prognatus fuerit, quod clarissime semel et iterum hic pronuntiat Adelboldus. Neque obscure consentit Ditmarus, dum* S. Henricum *in libri sui quinti prologo,* natum de stemmate regum *affirmat; idemque libri istius quinti initio, apud Leibnitium pag.* 365, *jus hereditarium plane agnoscit, maxima procerum multitudine una voce respondente;* Henricum Christi adjutorio, et jure hereditario regnaturum. *Adde Sigebertum Gemblacensem, cujus hæc sunt verba ad annum* 1002: Fuit quippe *(S. Henricus)* filius Heinrici ducis, qui fuit genitus de Heinrico fratre primi Ottonis

Impe-

A Imperatoris. *Unde restituendus Mabillonii lapsus in Annalibus Benedictinis pag.* 159, *num.* 25, *dum* S. Henricum *scribit*, filium Henrici Ducis, Ottonis magni fratris, *ex dictis enim liquido patet, legendum*, Ottonis magni ex fratre nepotis. *Huc revoca Chronographi Saxonis ad dictum annum* 1002, *satis expressos terminos:* Præfatus dux Henricus nepos regalis in regnum eligitur.

contra Raderum

5 *Plura huc non congeram testimonia, quæ apud eumdem Chronographum anno* 983, *et alibi recurrunt, cum jam adducta abunde sufficere videantur ad eam, quam hic dare prætendimus, veram et exactam Henricianæ stirpis notitiam, quidquid adversus eam pugnet Raderus aut alii, ex variis insignibus sive Bambergæ sive alibi exstantibus. Salleri nostri syntagma de stirpe* S. Henrici *non vidi, neque alios in ea disceptatione citari solitos, quorum omnium auctoritas ad Adelboldum, Ditmarum, Sigebertum et Chronographum Saxonem comparanda non est, saltem apud eos qui veritatis historicæ momenta probe norint expendere: nam de* Hezilonis *cognomento Henrico Bavaro* S. Henrici *parenti adjecto (quem verius* Rixosum, *sed et* pium *dixeris) quidquid adversus Ottonem II molitus sit, ut habes in Vita S. Godehardi* IV *Maii num.* 7, *pag.* 504: *de* Hezilonis, *inquam, appellatione, unde Raderus varia colligere nititur, nulla mihi altercatio. Apud veteres deest omnino affictus character, atque ex adductis scriptoribus indubitatum omnino est, dicendum ipsum Ottonis magni ex fratre nepotem, adeoque* S. Henricum *ejusdem Ottonis in eadem linea pronepotem: quo spectat Ottonis II diploma, apud Gretserum pag.* 13, *in quo Henricum Bavarorum ducem, hujus, quo de agimus, patrem,* carum nepotem *appellat, intellige patruelem, ut bene explicat Gretserus pag.* 84, *ubi genealogiam hanc nostram egregie confirmat. Ne diutius de re explorata disseram, consule Vitam B. Mathildis* XIV *Martii cap.* 5, *pag.* 366, S. Henrici *jussu scriptam ipsique dicatam, et delucidam invenies Sancti nostri genealogiam, ac de imperio ejus vaticinium; quæ omnia dubitare non sinunt, quin* S. Henricus *ab Henrico Aucupe per synonymos patrem et avum originem traxerit.*

B

sententiam postmodum retractantem.

6 *Pluribus igitur hic supersedeo, neque ea omnia operosius adducere aut refellere lubet, quæ a variis excogitata sunt, nationali potius spiritu quam studio veritatis. Raderus ipse, post tam multa in Bavarorum gratiam ex insignibus gentilitiis et aliunde collecta, tomo demum quarto Bavariæ suæ sanctæ pag.* 34, *rei evidentiæ postliminio cedens, hæc verba inserere non dubitavit:* Henricum enim sanctum Saxonem origine jam volumus, ut ex Ditmaro liquet, *atque etiam ex aliis, quos jam abunde dedimus. Qui ambas sententias, nescio an serio, componere nituntur, aut nihil agunt, aut mere in vocibus ludunt, et ad inanes verborum commutationes omnia revocant. Non hic de patria pugnamus, ut pro Homero Græciæ civitates, nam* S. Henricum *in Bavaria et Abudiaci natum, ultro et libenter concedimus; ast avito sanguine, aut ex prioribus illis Baioariorum dynastis aut ducibus originem duxisse, æque negamus atque certum est, Caroli V Cæsaris progeniem, in Augustissimo Imperatore nostro Carolo VI superstitem, non Hispanam genere sed Austriacam et Germanicam agnoscendam esse. Hinc ad reliqua in § titulo præfixa tuto procedimus.*

C

Sancti nomen et cognomina,

7 *Nominis* Henrici *etymon, ut ex Aventino recte notavit Gretserus pag.* 80, *Germanicum est ab* Hain *vel* Haim *quod est* domi, *et* Reich dives, *et* regnum *atque* imperium: *inde* Hainreich, Haimreich, Heinreich, *etc. Veteres* Honoricum *dixere; ast in usu est* Henricus. *Hungari (pergit ex Aventino Gretserus)* Hæmericum, *et absque aspiratione* Æmericum *vocant. Fuit filius S. Stephani regis Hungarorum et Giselæ sororis* S. Henrici *Imperatoris. Significatur hoc nomine prudens et bonus pater-familias, et qui colit regnum et imperium. Sub* Henrici *nomine noti sunt reges Germaniæ seu Imperatores septem; Franciæ reges quatuor, limata nomenclatura in* Henri; *Angliæ reges octo; atque in Hispaniam usque transiit, habuitque synonymos reges quatuor sub* Henrique *nomine, quod Itali* Errico *pronuntiant. Notat præterea Gretserus cognomenta habuisse* Henricum *Imperatorem,* sancti *a sanctitate,* pii *a pietate,* claudi *a luxato femore. Frequentes vero fuisse hujusmodi appellationes regibus et Imperatoribus adjectas, vulgo notum est. Hinc* Auceps *ille,* Henrici *sancti proavus, quod ancupio delectaretur, et* humilis *etiam dictus, quod coronam imperialem detrectasset. Ottoni II* rufi *cognomen adhæsit, Ottoni III* pueri, *quod puer regnare cœpisset: Henricus III* niger *dictus est, Conradus ejus pater* salicus. *Nec in Francia defuere indita facillime cognomenta, ut habes in Carolis* calvo, crasso, simplice, sapiente, *etc., ut ad Græcos non accedamus, quibus non minor fuit libertas Imperatores suos agnominandi.* E

inter quæ Claudi appellatio;

8 *Et de* pii *quidem et* sancti *cognomentis* S. Henrico *tributis, res in comperto est, potissima imo sola quæstio vertitur de* claudi *appellatione, quam miris modis ei inditam narrant scriptores, quos inter is qui Sancti aliqualem Vitam scripsit monachus, opinor, sed huc usque anonymus in fragmento Bambergensi, addendo capiti* 22, *longam historiam memorat, quam ut suggillare prorsus nolim, potiori tamen auctoritatis pondere præditam vellem, et majori veterum consensu firmatam, tradentibus aliis apud laudatum Gretserum,* S. Henricum, *in bello Longobardico contra Arduinum seu Hardwigum,* captum, cum, deceptis custodibus elapsus, de muro se præcipitasset, luxato fractove crure, postea claudicasse, unde CLAUDI cognomentum habuerit. *His adde, si lubet, quæ in eamdem rem congessit Hofmannus, in citatis suis Annalibus col.* 38 *et* 39, *et novissime Burchadus Struvius in Syntagmate historiæ suæ Germanicæ parte* 1, *pag.* 372. *Neque prætereundus est laudatus etiam supra Gaspar Bruschius, tomo de Monasteriis Germaniæ, ubi pag.* 87 *Montem Monachorum, die quo nos abunde locuti sumus ad Acta S. Ottonis die secunda Julii, describens, alia obtrudit, minus etiam credibilia, ut diversissima illa ejusdem rei diversimode narratæ adjuncta, invitum etiam quemlibet de veritate ancipitem hærere compellant.* F

cujus verosimilior causa redditur.

9 *Claudicationem equidem admitto, at, ut verum fatear, in nullam adductarum a scriptoribus illis causarum multum inclinor; magis placent ea quæ habet Browerus noster in Antiquitatibus Fuldensibus lib.* 3, *cap.* 15, *pag.* 255, *his verbis:* Hic idem Henricus *(sanctus)* cur Claudi cognomen tulerit, inquiri video. Nauclerus fama exceptum perhibet, ex objecto Regi cœlitus viso id evenisse, cum Romæ in ecclesia D. Mariæ Majoris Christum Jesum, summum sacerdotem, Matre Sanctorumque stipatum choro, rem divinam patrare conspicatus, simul ab Evangelio recitato, angeli manu librum ad se ferri vidit, osculo de more libandum; atque eo in ostento exiisse de mentis potestate, sensibus alienatis: cumque quid secum ageretur, ille quidem nesciret, angelum, collaudata ejus pudicitia, et castimoniæ studio, tetigisse nervum femoris, atque inde claudicare cœpisse. At comperior equidem in ecclesiæ Fuldensis membranis iis, quibus munificentia ejus

regia

AUCTORE J. B. S.

regia describitur primis regnandi exordiis, cum se exerceret venatu, graviter a fera saucium nomen inde populari jactatione Hüffehölz *, id est claudi tulisse. Quamobrem ex hoc fere incursu claudicasse potius, cum majoribus credere liceat; [quam] ex angeli contactu, si illi viso sua fides, testificationem retulisse conjugalis abstinentiæ pudicitiæque. *Clara hæc, plana et sana sunt; neque vero prodigiis opus fuit, ut quod inter mortales adeo obvium est,* S. Henricus *ex recte gradiente claudus redderetur. Hinc ad Sancti ætatem, obitum et cultum progredimur.*

* grallator seu ligno saliens

§ II. Sancti ætas, annus et dies obitus, cultus, elogia.

Regnavit annis paulo plusquam XXII.

Ætatem S. Henrici *nec ab Adelboldo nec a Ditmaro repeti posse, perspicuum est; prioris enim imperfectum est opus, desinens in anno* 1004; *alter autem Sancto non supervixit, præmature e vivis ereptus anno* 1018. *Monachus vero anonymus, quem Vitæ qualiscumque auctorem supponimus, cap.* 30 *sic ait:* Defuncto itaque beatissimo Dei famulo, anno regni sui XXIV, vitæ LII, imperii vero XI, *etc. Ast hic in primo charactere errat, cum Sancti exordium antea innexuerit anno* 1001; *verum ab* VIII *Idus seu* VI *Junii* 1002 *ad diem obitus* XIII *seu* XIV *Julii, non potest reperiri nisi annus* XXIII *inchoatus; quocirca ab aliis rotundo numero solum regnasse dicitur annis* XXII, *ut Imperator vero annis* X, *quæ omnia facile intelliguntur: non item quod mortuus sit anno* MXXII *uti plures scripsere, quos hic recitare non vacat, nedum refutare; non magis quam alios regni initia figentes anno millesimo. Omnium instar hic sit auctor Vitæ S. Meinwerci in nostra editione ad diem* V *Junii cap.* 13, *num.* 101, *ubi dicitur* S. Henricus cum totius Christianitatis inæstimabili mœrore anno vitæ suæ LII, regni XXII, imperii X, Dominicæ Incarnationis MXXIV defunctus; *quod plane confirmat Chronographus Saxo ad dictum annum* 1024, *et terminis paulo expressioribus Annales Hildesemenses, quorum hi sunt characteres:*

B

vixit annos LII, *natus anno* CMLXXII, *mortuus anno* MXXIV,

C

11 MXXIV, Indictione VII, Heinrichus Imperator Nativitatem Christi Babenberg; Pascha Parthenopoli, Pentecosten vero Goslare honorifice celebravit. Qui postea Gruna venit, et ibi languore correptus decubuit; et cum totius regni mœrore ah! ah! III Idus Julii hominem deposuit; sed XXII annis, hebdomadis V et uno die regnavit. Anima ejus requiescat in pace. Det requiem animæ qui cuncta gubernat ubique. *Rectus est calculus exclusis die* VI *Junii, quo rex declaratus, et* XIII *Julii, quo vita functus est: supersunt enim dies* XXXVI, *qui per septem divisi pleno numero reddunt hebdomadas quinque et diem unum. Atque hæc quidem satis pervia et obvia sunt, habeturque tota vitæ periodus ad annum ætatis quinquagesimum secundum producta, et retrogrado ordine numerando figendus omnino est annus nativitatis ante mensem Junium* DCCCCLXXII. *Sic igitur rectissime in annotatis ad Vitæ prædictæ cap.* 30 *computavit Gretserus in hunc modum:* Moritur Imperator Henricus anno MXXIV, III Idus Julii. Natus est anno DCCCCLXXII Ratisbonæ *(locum alium non procul inde dissitum Abudiacum notavit Raderus loco supra citato)* pridie Nonas Maii, ut ex Ditmaro notat Fabricius in Originibus Saxonicis. *Frustra hic pluribus discutias, quod in dubium non revocatur.*

D

die XIII *Julii,*

12 *De die obitus quæstionem movere possent auctaria Usuardina et recentiora Martyrologia in quorum aliquibus signatur* S. Henricus III *Idus, in aliis pridie Idus, quo expressissime refertur in hodierno Romano:* Bambergæ, sancti Henrici primi Imperatoris, qui cum uxore sua Chunegunde perpetuam virginitatem servavit, et sanctum Stephanum Hungarorum regem cum universo fere ejus regno ad fidem Christi suscipiendam perduxit, cujus festivitas die sequenti celebratur, *ut proinde eo die mortalitatem exuisse plane censeatur. At pro Gretsero, præter antiquos scriptores jam supra laudatos, aliosque, quos recensere superfluum judico, facit eadem S. Meinwerci Vita, loco citato hoc epitaphium referens:*

Henric Augustus virtutum germine justus,
Hæc servat cujus viscera putris humus;
Splendor erat legum, speculum, lux, gemmaque regum,
Ad cœlos abiit, non moriens obiit.
Idibus in ternis vexantem pondera carnis
Julius æthereo sumpserat imperio.

E

quamquam signetur XIV *et* XV.

13 *Hæc litem omnem prorsus dirimere videntur, quidquid in variis locis cultus fortasse fuerit* S. Henricus XIV *Julii; quem recentiores passim omnes unanimi consensu eo die annuntiant, et nos alibi ad hunc ipsum vel ad sequentem* XV *omnia ad Sanctum spectantia remisimus, secundum citatum modo Martyrologium Romanum, in quo hodie ob solennius S. Bonaventuræ festum, Officium sancti Imperatoris dilatum est ad prædictam* XV, *quod proprio die reponi commode non potuisset, cum S. Anacleti festivitate impediatur. Qui acciderit, ut in Sancti natali consignando variaverint Martyrologia, compertum equidem non habeo, at nisi multum fallor, nodum omnem in ea difficultate occurrentem satis apposite dissolvit, qui* S. Henricum *obiisse scripsit ipsa nocte inter* XIII *et* XIV *Julii intercurrente, sic ut ansa inde facillime accepta sit, diversos ejus transitui dies assignandi; nisi forte solennitas canonizationis, aut aliqua alia ratio intervenerit. Utcumque vero id factum fuerit, tametsi hodierna Sancti solennitas ab Ecclesia, uti diximus, die sequenti, seu* XV *hoc tempore constanter recolatur, Acta ejus hac receptiori celebritate illustranda censuimus, ea quæ ad ejus gesta et cultum pertinent hic prosecuturi, præmissis Usuardi nonnullis auctariis in quibus et* XIII *et* XIV *Julii collocatum invenimus: nam apud antiquiores nulla exstare potuit memoria Sancti, quem scimus undecimo primum seculo ad Superos evolasse.*

F

Quid de eo fieret ante canonizationem?

14 *De cetero satis certum est, inclytam adeo fuisse, et per totum orbem Catholicum percrebuisse* S. Henrici *virtutum, pietatis et miraculorum famam, ut non diu post obitum pro Sancto haberi cœperit colique a fidelibus, præsertim a Bambergensibus, quos continuo instituisse existimo, ut fundator suus in Cœlitum album referretur, quamvis, ut fit, ob varia incidentia, res in proxime sequens seculum dilata fuerit. Quo intermedio tempore in usu esse potuerint, quas olim descripsit noster Janningus,* Missæ speciales, *pro sanctis virginibus conjugibus celebrari solitæ, quarum hæ sunt orationes:* Propitiare, quæsumus, Domine, animæ famuli tui Henrici, et præsta, ut qui de tuis donis in hoc loco pervigili cura nomini tuo quotidiana præparavit obsequia, perpetua cum Sanctis perfrui mereatur lætitia. Per Dominum. *Secreta:* Hanc oblationem, quæsumus, Domine, ut ei ad salutem proveniat, cujus in hoc loco stipendiis nostra tibi servitus vegetata ministrat. *Postcommunio, etc.*,

AUCTORE J. B. S.

A *etc., eodem spectant. Oratio de sancta Cunegunde, ita habet :* Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut anima famulæ tuæ Chunegundæ, omnium peccatorum suorum nexibus absoluta, cum omnibus Sanctis tuis perpetua perfrui mereatur lætitia, *etc. Ex quibus certe patet, abstinuisse per id tempus pios clientes a Sanctorum honoribus ipsis deferendis. Neque verosimile est, ante canonizationem* S. Henrici *nomen in sacros Fastos relatum fuisse, et primo quidem* XIII *Julii, deinde* XIV, *ut palam facient exempla hic subnectenda.*

In Usuardinis aliquibus ponitur die XIII *Julii ;*

15 *Inter codices nostros is qui de* sancto Henrico XIII *Julii primus meminit, est Hagenoyensis in Germania scriptus, his verbis :* In Babenberg, sancti Henrici Imperatoris confessoris. *Brevius Matricula Cartusiæ Ultrajectinæ :* Henrici Imperatoris. *Elogium concinnavit Editio Lubeco-Coloniensis :* In civitate Babenbergensi, depositio sancti Henrici Imperatoris Christianissimi : qui regnavit XXII annis, sub anno millesimo. Cui desponsata fuit sancta Cunegundis filia Palatini Comitis Rheni, virgo devotissima. Qui pariter virginitates suas Deo vocentes, occulte virgines B usque ad finem vitæ permanserunt. *Paulo aliter Grevenus, in anno obitus exerrans :* Civitate Babenbergensi, sancti Henrici Imperatoris Christianissimi, hujus nomini primi quoad Imperatores, benedictionem imperialem seu coronam assecutos. Cujus uxor Cunegundis virgo sanctissima, juvenculaque pulcherrima, ad hoc virum suum induxit, ut communi voto inter se perpetuam virginitatem servarent : in quo statu S. Henricus Christo serviens, anno Domini MXXI beato fine quievit, miraculis clarens. *Hoc idem elogium ampliavit Canisius ; neque in auctariis suis prætermisit Molanus, brevius tamen omnia complexus :* Apud Bamberge, sancti Henrici Imperatoris et confessoris. *Atque hæc hactenus recte ad* XIII *Julii ; quibus addi posset longior oratio Florarii Sanctorum, sic ut sit mirum, adeo postmodum invaluisse diem sequentem.*

in aliis die XIV.

16 *Pro hac die* XIV *Julii inter codices nostros Usuardinos solum recurrunt Bruxellensis brevi hac phrasi :* Sancti Henrici, Romani Imperatoris et confessoris ; *et Molanus, eum hoc die repetens :* Eodem die, sancti Henrici secundi, Romanorum Imperatoris et confessoris, qui obiit anno MXXI. *Lege, ut supra, anno* MXXIV. *Transiit anachronismus in* C *Maurolycum, qui hoc ipso die sic scribit :* Bambergæ, sancti Henrici secundi Imperatoris sanctissimi, qui cum uxore sua Cunegunde virginitatem servavit : a quibus Bambergensis ecclesia fundata et dotata fuit, obiitque anno salutis MXXI. *Iisdem prope terminis signatur etiam a Felicio, sed quod hic novum plane et mirum, a Galesinio prætermissus est, tum hoc tum præcedenti die. Qui versibus Sanctorum elogia intexuit Brautius, Sarsinensis episcopus, de Sancto hoc die cecinit :*

Henricus primus rex regum totius orbis
Conjugis ornavit virginitate torum :

quod vero subjungit de conversa per S. Henricum *Hungaria, explicatione indiget, quam infra suo loco dabimus :*

Hungariæ regnum Stephano cum rege fideli,
Henricus Christi subdidit obsequio.

Alios autem recentiores prætereo uti et Bucelinum cum longo suo elogio, cui antiquiora et veriora substituere malui.

17 *Hæc inter vetustius nullum aut magis authenticum suggeri potest, quam quod libro suo quinto præfixit Ditmarus versibus hexametris in hæc verba, non semper ad metrum exacta :*

Elogia ejus ex Ditmaro.

Henricus scandit, postquam puerilia vicit,
Ardua virtutum, natus de stemmate regum.
Huic pater Henricus Dux, et genitrix erat ejus
Gisla suis meritis æquans vestigia regis,
Conradi patris Burgundiæ * regna tenentis. * Burgundica
Nutrit præclarum Wolfgangus præsul alumnum,
Qui sequitur Dominum toto conamine Christum.
Post necem * patris ductor successit herilis, * mortem
Ejus et imperium longe spectat quoque clavum.
Maxima pars regni Slavo vastata crudeli * * feroci
Multum lætatur quod ab hujus pace potitur
Sedibus optatis, justeque rapacibus armis
Procul depulsis, ac diva lege sedatis,
Inflatos omnes contra se deprimit hostes,
Demulcens socios jocundo famine cunctos.
Si quo deliquit modicum, statim resipiscit,
Fructibus ac dignis curabat vulnera carnis.
Utilis Ecclesiæ, cunctis miseratur ubique.
Merspurg si scires hujus pia vota, sitires
Adventum tanti rectoris, et inclyta Christi
Munera laudares, cundignaque præmia ferres. E

Chronographo Saxone,

18 S. Henrici *virtutes et res gestas per varios annos et capita prosequitur Chronographus Saxo, ex quo satis erit paucula decerpere ad annum* MIV. Igitur rex Henricus, cultor æquitatis inclytus, et religionis divinæ præcipuus, quæcumque regni negotia a decessore suo, tamquam puero, et ipso intempestivo obitu præoccupato, relicta fuissent minus caute ordinata, ipse secundum Domini timorem restaurare justeque disponere studuit. *Videantur ibi quæ ad restitutionem episcopatus Merseburgensis pie et religiose contulit Rex sanctissimus. En modicum fragmentum :* Postquam igitur Rex beati desiderii sui explevit votum, reversus Magdeburch, ne quod ex hac institutione Archiepiscopo incusaretur intulisse damnum, quoddam sui juris eidem legali testamento tradidit prædium, cum omnibus pertinentiis suis, in Zeudici provincia situm. Nam ipse in Domino magnæ devotionis Rex, de capella sua sumens non modicam partem reliquiarum beati Mauritii, hieme tunc forte redivivo frigore sæviente, terramque glaciali asperitate et nive cooperiente, a monte S. Joannis Baptistæ, ubi servabantur, nudis pedibus, ut fertur, calore pietatis illum animante, tricesimo die depositionis Gisilharii archiepiscopi, in civitatem detulit, cunctis festivo ritu, ut par erat, eas suscipientibus, quas et sancto altari, cum prædictis donariis obtulit, ipsumque diem, in honore præfati Martyris ejus ecclesiæ celebrare, quemadmodum habetur, instituit. F

et aliis antiquis scriptoribus.

19 *Haud multum dissimile sancto Imperatori encomium, sed brevius concinnavit auctor Chronici Laureshamensis apud Freherum pag.* 72 : Ottone tertio Imperatore Romæ defuncto, et per Heribertum Coloniensem archiepiscopum atque Godefridum Ducem Aquisgrani sepulto, Henricus Dux Bavariorum imperii fascibus arreptis rex eligitur, et Moguntiæ solenniter ordinatur. Cujus quanta fuerint justitiæ et pietatis insignia, testatur illa nobilis, quam condidit et in qua conditus est, Babenbergensis ecclesia. Siquidem tanto religionis amore ducebatur, ut monachorum pater appellaretur. Et sane, *inquit Mabillonius in Actis Bened. sec.* 6, *parte* I, *pag.* 454, vere eorum patrem fuisse et patronum, probant vetera passim instrumenta in eorum gratiam data, *quæ vide ibi,* cum

AUCTORE J. B. S.

cum elencho Sanctorum, quos pius Imperator vivens coluerit, imo totum elogium quod hic inseri mereretur, nisi fixum esset sola vetustiora colligere, quale etiam illud quod habet auctor Vitæ sancti Meinwerci apud nos cap. 2, *num.* 9, *pag.* 515*:* Heuricus Dux Bajoaricus, secundum seculi dignitatem locupletissimus, et litterarum studiis non tenuiter instructus, et quod his majus est, vir in omni perfectione ecclesiastica præcipuus. *Pluribus supersedeo, quæ apud scriptores præsertim in Vita S. Meinwerci satis obvia sunt, cum nullus de sancto Imperatore sine merita laude meminerit. Reliqua ad sancti Imperatoris cultum spectantia dabit* § *sequens.*

§ III. Canonizatio, elevatio sacri corporis, et translationes.

S. Henrici canonizatio

Utrum ad S. Henrici *merita ostentanda aut gloriam ei conciliandam multum conferat visio, quam ejus Vitæ inseruit Annonymus monachus cap.* B 28, *aliis examinandum relinquam; illustriora posteris argumenta præbuit gloriosus in Sanctis suis Omnipotens, dum ipsum pluribus egregiis miraculis inclarescere voluit, quibus demum motus Egilbertus Bambergensis episcopus, ordine nonus, eo rem perduxit, ut sacri Cœlitum honores sancto Imperatori decernerentur. Id quo anno acciderit, primum expediam, deinde cetera prosequar. Ex Egilberti ætate pendet totius rei decisio, quandoquidem eo potissimum urgente procurata sit prædicta canonizatio, et ad ipsummet directum Eugenii PP. III diploma, brevi producendum. Porro Episcoporum Catalogus novissime editus, et, ni fallor, ex Hofmanno contractus, episcopatus non nisi* quinquennium *Egilberto tribuit, quo ei* ecclesiæ præfuerit solicitudine vere paterna, dignus vita longiore. Obiit *autem* MCXLVI, sepultusque est in æde imperiali; *eique successit Eberardus Bavarus, eodem ipso anno electus. Cum igitur ad prædictum Egilbertum pertineat tota istius causæ procuratio, ad ipsum autem destinetur Eugenii rescriptum, non potest ultra ejus tempora differri* S. Henrici *canonizatio, unde manifeste consequitur, deserendum a nobis Baronii* C *calculum, quem mirum est, ad annum* 1152 *prædictam canonizationem distulisse, qui Eugenii litteras ex nescio quo Chronico Bambergensi præ oculis habuit.*

ab Egilberto episcopo IX procurata est,

21 *Ita scribit ad dictum annum* 1152 *num.* 3 *ex Ottone Frisingensi in Friderico lib.* 1 *cap.* 63: Quod autem idem Otto meminit hic de Henrico Imperatore inter Sanctos relato, exstant de ea re in Chronico Bambergensi Eugenii PP. litteræ. *Eas ibi subjicit Baronius, et nos infra dabimus : ast ipsum fefellit, opinor, Frisingensis, dum ad annum istum* 1152, *Conradi III supremum, occasione ejus sepulturæ sic habet loco citato :* Juxta tumbam Imperatoris Henrici, ejus loci fundatoris, qui nuper auctoritate Romanæ Ecclesiæ in loca sancta levatus, pro sancto habetur, regio cultu eum sepelivit : *nempe ecclesia Bambergensis, quæ Conradi corpus alio transferri passa non fuerat. Nimis scrupulose particulam* nuper *accepit laudatus Baronius, quam ad annos aliquot extendendam esse, docet aperte rerum series, adeo ut superstite Egilberto canonizationem Romæ decretam oporteat, verosimillime anno* 1145, *solennius deinde celebratam cum elevatione et translatione sacri corporis ab Eberardo successore anno* 1147, *quod plane evincitur ex demonstrato superius Egilberti obitu; cui sane jam vita functo Eugenii diploma inscribi non potuit. Audiatur Hofmannus, id disertius asserens, in Annalibus Bambergensibus col.* 121. D

non anno 1152

22 Sequenti anno (1145) Babebergæ lux ingens sanctitatis eluxit, quippe S. Henricus Imperator sanctitatem suam, multis miraculis ad sepulturam editis, confirmavit, et se ad cœleste illud Dei atque Sanctorum consortium receptum esse, comprobavit; ut Egilbertus episcopus hac de re legationem Romam mittendam et Eugenium Pontificem de omnibus diligenter edocendum putarit. Quibus rebus cognitis, et legatorum relatione audita, Pontifex religione perfusus, ipsum S. Henricum confessorem, hoc ipso anno, nempe post obitum ejus centesimo vigesimo primo, in Sanctorum numerum consecratione sua redegit; atque hac de re litteras Roma II Idus Martias ad Egilbertum episcopum, et ceteros ecclesiæ proceres dedit. Narrat Nunnesius monachus, Johannem quemdam Cardinalem, canonizationi S. Henrici acriter obnitentem atque reluctantem, luminibus privatum, atque intolerabili membrorum dolore correptum, severissimas temeritatis suæ dedisse pœnas. Demum vero eumdem, invocato ipsius confessoris nomine, sanitati pristinæ fuisse restitutum. *Narratur ea punitio apud Gretserum cap.* 39, *estque inter miracula inferius ordine nonum, num.* 9. E

sed 1145.

23 *Diploma ipsum canonizationis non producit Hofmannus, neque mihi notum fateor citatum supra a Baronio Chronicum, sed Hofmanni vices supplevit Gretserus, ex aliquo Anonymi apographo Bambergensi, unde bullam hic subnectimus:* Eugenius Episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Egilberto episcopo, et dilectis filiis canonicis Bambergensis ecclesiæ salutem et Apostolicam benedictionem. Sicut per litteras et nuntios vestros vobis mandasse meminimus, venerabiles fratres nostros N. S. Rufinæ episcopum, et N. presbyterum Cardinalem pro diversis negotiis ad partes illas de nostro latere delegavimus, eisque viva voce injunximus, ut ad ecclesiam vestram accederent, atque de vita et miraculis Henrici regis rei veritatem diligenter inquirerent, et litteris suis nobis significarent. Nunc autem eorumdem fratrum nostrorum et multorum religiosorum et discretorum virorum attestatione, de castitate ipsius, de fundatione Bambergensis ecclesiæ, et multarum aliarum, quarumdam quoque episcopalium sedium reparatione, et multiplici eleemosynarum largitione, de conversione regis Stephani et totius Hungariæ, Domino cooperante, per eum facta; de glorioso etiam ipsius obitu, pluribusque miraculis post ejus obitum, ad ipsius corporis præsentiam divinitus ostensis, multa cognovimus. F

quamvis id in diplomate non exprimatur.

24 Inter quæ præcipuum et memorabile plurimum attendentes, quod cum diadema sceptrumque imperii suscepisset, non imperialiter sed spiritualiter vixit. In thoro etiam legitimo positus (quod paucorum fuisse legimus) integritatem castimoniæ usque ad finem vitæ conservavit. Quæ quidem nos omnia simul perpendentes, atque devotionem vestram, et ecclesiæ Bambergensis, quæ sanctæ Romanæ Ecclesiæ soli subesse dignoscitur, diligenter considerantes, tametsi ejusmodi petitio, nisi in generalibus conciliis admitti non soleat, auctoritate tamen S. R. E. quæ omnium conciliorum firmamentum est, petitionibus vestris acquiescimus, atque ejusdem memorabilis viri, cujus exaltationem requiritis,

fratrum

A fratrum nostrorum archiepiscoporum et episcoporum, qui præsentes aderant, communicato consilio, memoriam inter Sanctos de cetero fieri censemus et anniversarium ipsius diem solenniter celebrari constituimus. Vestra itaque interest sic in S. R. E. obedientia et fidelitate persistere, et sic ei dignæ devotionis obsequiis respondere, ut ampliori beati Petri et nostra gratia digni inveniamini. Datum trans Tiberim, pridie Idus Martii : *nullo alio charactere apposito quo in certum annum deveniatur; unde facilius excusari possit Baronii lapsus, qui ad episcoporum Bambergensium seriem oculos non intenderit.*

Elevatio et translatio reliquiarum facta anno 1147.

25 *Solennem illam* Henrici *in Sanctorum numerum cooptationem secuta est, ut nuperrime dicebam, sacri corporis elevatio, et in decentiorem locum translatio, de quibus breviter laudatus Hofmannus ad annum* 1147 *col.* 123 : Per eosdem dies ossa S. Henrici Imperatoris solenni cæremonia translata sunt. Et vero res facta est in hunc modum : Eberhardus episcopus, advocato Eberhardo archiepiscopo Salisburgensi, et Hermanno episcopo Brixiensi, atque una cum abbatibus, religiosis, et ipsis proceribus civitatis, accessit ad locum ubi conditum corpus fuerat, atque egesta terra, sacra ossa inde levavit, et in tumbam marmoream transtulit, eamque clavis obfirmavit. *Eadem paulo contractius habes in elogiis episcoporum pag.* 6 : Eberhardus II Dux Bavariæ eligitur MCXLVI, Pontifice Eugenio III, Conrado itidem III. S. Henrici ossa magna solennitate ad honorationem tumulum transtulit, et marmoreo, quod hodiedum videre est, monumento condecoravit. *Quousque extendatur istud* hodiedum, *necdum satis clare perspicio ; colligendum id erit ex schedis nostri P. Joannis Gamansii, toties in Actis nostris laudati, qui eas describi curavit ex Ms. Catalogo Episcoporum Bambergensium S. Michaëlis Bambergæ, quas hic adducere operæ pretium existimavi, cum ea suppleant quæ in Hofmanno desiderantur.*

Visitantur anno 1380,

26 *Scriptor iste qui nonnisi ad annum* 1440 *Annales suos perduxit, ubi anno* 1379 *civium Bambergensium seditiones adversus Lambertum* XXX *episcopum paucis memoravit, ita subdit :* Quibus verbis Lambertus in magnum timorem adactus, ad divinam implorandam opem confugit, et sequenti anno, clero ac populo advocato, tumulum S. Henrici aperuit, et reliquias ejus sacras protulit : *ex quibus quid tum gestum sit, vix, aut ne vix quidem intelligas. Hæc paulo uberius citata Gamansii scheda, quam in ejus fide produco* : Sub isto reverentissimo in Christo patre ac Domino D. Lamberto, anno D. MCCCLXXX Indictione III, die VIII mensis Julii, qua festum agitur Sanctorum martyrum Kyliani ac sociorum ejus, regiminis sui sexto, præsentibus honorabilibus viris ac dominis canonicis ecclesiæ Babenbergensis D. Bertholdo de Hennberg, filio comitis Henrici de Hennberg, D. Udalrico de Thunfelt Scholastico, et D. Friderico Zotner de Halberg, matura et discreta deliberatione dominorum de capitulo ecclesiæ Babenbergensis, et propter fidem certiorem sanioremque notitiam sanctarum reliquiarum sancti patris et fundatoris ecclesiæ Babenbergensis D. Henrici Imperatoris, apertus est sarcophagus jam dicti confessoris, ab antea bene reclusus et seratus sigillatusque sigillo majori bonæ memoriæ D. Eberhardi episcopi IX *(alias* X) Babenbergensis ecclesiæ.

27 In quo quidem sarcophago inventæ sunt reliquiæ, quasi totius ejusdem corporis sacri ossa veneranda, præter caput quod in alia theca deaurata reconditum veneratur. Ipsi vero de sano consilio, diligenti adhibita custodia, tantum mandibulam, brachium et duas costas cum parvis aliis ossibus prædictarum reliquiarum, foris honorabiliter recondendas, bonæque custodiæ mancipandas reservarunt, non tamen sine rationabili causa specialique devotione. Tandem ipsas reliquias S. Henrici in eodem sarcophago diligentissime iterato recluserunt ; sigillantes sigillo capituli prædicti, quo ipsi Domini utuntur ad causas. Inventæ fuerunt pro tunc per eosdem dominos canonicos prædictos duæ veteres schedulæ, interiori thecæ affixæ, quarum una hæc scripta continuit : D. Eberhardus primus hujus Babenbergensis ecclesiæ episcopus præscriptum S. Henricum Imperatorem tumulavit : Egilbertus nonus Babenbergensis episcopus canonizavit ipsum S. Henricum *(nempe per Eugenium III Papam)* et Eberhardus Dux Bavariæ, decimus episcopus Babenbergensis transtulit præfatum patrem et fundatorem ecclesiæ S. Henricum sanctisque locis venerandum commendavit anno Domini MCXLVII, die XIII Julii, præsentibus ibidem venerabilibus principibus ac dominis D. Eberhardo Saltzburgensi archiepiscopo et Hartmanno Brixiensi episcopo, cum multis aliis religiosis fidelibus ac Deo devotis.

AUCTORE J. B. S.

quando variæ reliquiæ ex tumulo extractæ sunt,

et variis locis cum aliis depositæ.

28 Apertura sarcophagi requirenda est in posteriori capite sub tergo imaginis beatæ Mariæ Virginis, ubi scripta sunt hæc verba : AUREA PORTA CŒLI. LOCATIO RELIQUIARUM IN FESTO S. HENRICI AD SARCOPHAGUM SUUM. *Pergit deinde scriptor Catalogi enumerare insignes aliquot Bambergenses reliquias, eo ordine quo ibidem in templo cathedrali dispositæ sunt.* Caput, *inquit*, S. Henrici in medio locatur ante sarcophagum ad altare sanctæ Crucis versus Orientem ; a dextris exeundo e choro S. Petri, caput sanctæ Cunegundis, et imago beatæ Mariæ Virginis. A sinistris S. Margaretæ et caput S. Kiliani ; a dextris exeundo a choro S. Petri, caput S. Theodori et sancti Dionysii ; et versus Orientem caput argenteum. A sinistris capita sanctorum Cosmæ et Damiani, et caput argenteum ; versus chorum S. Petri, caput S. Ottonis, et caput S. Pii Papæ et martyris. *Sequitur in charta Gamansiana miraculum de restitutione in integrum imaginis Crucifixi eburnei, qui e longinquis terris a* S. Henrico *Bambergam comportatus, et fulminis ictu in frusta minutissima collisus et contritus fuisse dicitur die* X *Maii* 1515; *(annum* 1516 *notat continuatio Hofmanni apud Ludwigium) Utcumque id factum fuerit ; ad rem nostram propius spectant, quæ de hac proprie dicta sacrarum reliquiarum translatione subjungit citata charta in hunc modum :*

Altera translatio anno 1513 facta

29 Anno Domini MDXIII Indictione I, die II Septembris sarcophagi antiqui sanctorum Henrici et Cunegundis fundatorum aperti sunt in corpore ecclesiæ, retro altare S. Cunegundis per Reverendissimum nostrum Dominum prænominatum de Lymburg, propter novam sepulturam præfatis sanctis patronis ex marmore sculptam : in quo sarcophago antiquo reperta fuit vetusta capsa unica in qua erant pulveres de corpore S. Henrici, pars una de scapula seu spatula ejusdem cum quibusdam de corio et serico, in quibus involutum fuit corpus S. Henrici. In sarcophago S. Cunegundis inventa est capsella ænea in qua inclusæ fuerunt reliquiæ de corpore S. Cunegundis, duæ costæ cum quibusdam aliis reliquiis ejusdem. In utroque sarcophago collecti sunt

pulveres

AUCTORE J. B. S.

pulveres de corporibus amborum, quæ reliquiæ cum honore et reverentia in capsis suis ad magnam sacristiam sunt deportatæ per præfatum D. Georgium episcopum, D. Casparum suffraganeum ejusdem, et D. Joannem abbatem cœnobii S. Michaelis Montis monachorum. Expost prædictæ reliquiæ in quatuor novas capsas sunt divisæ die IX mensis Septembris, die videlicet translationis S. Cunegundis, non sine dispositione divina, ad novum sunt sarcophagum deportatæ atque reverenter impositæ et inclusæ per D. Georgium episcopum, et D. Casparum suffraganeum, præsentibus ibidem D. Joanne abbate de Bantz; D. Georgio Stiber decano ecclesiæ Cathedralis; D. Wilhelmo Schengk Barone de Limburg, cantore; D. Leonardo de Eglofstein doctore, Scholastico; D. Sebastiano de Kungsperg, Cellerario, et aliis canonicis capitularibus dictæ Babenbergensis ecclesiæ, adstante clero et populo, quantum basilica cathedralis capere poterat.

et adjectæ sepulcro decorationes.

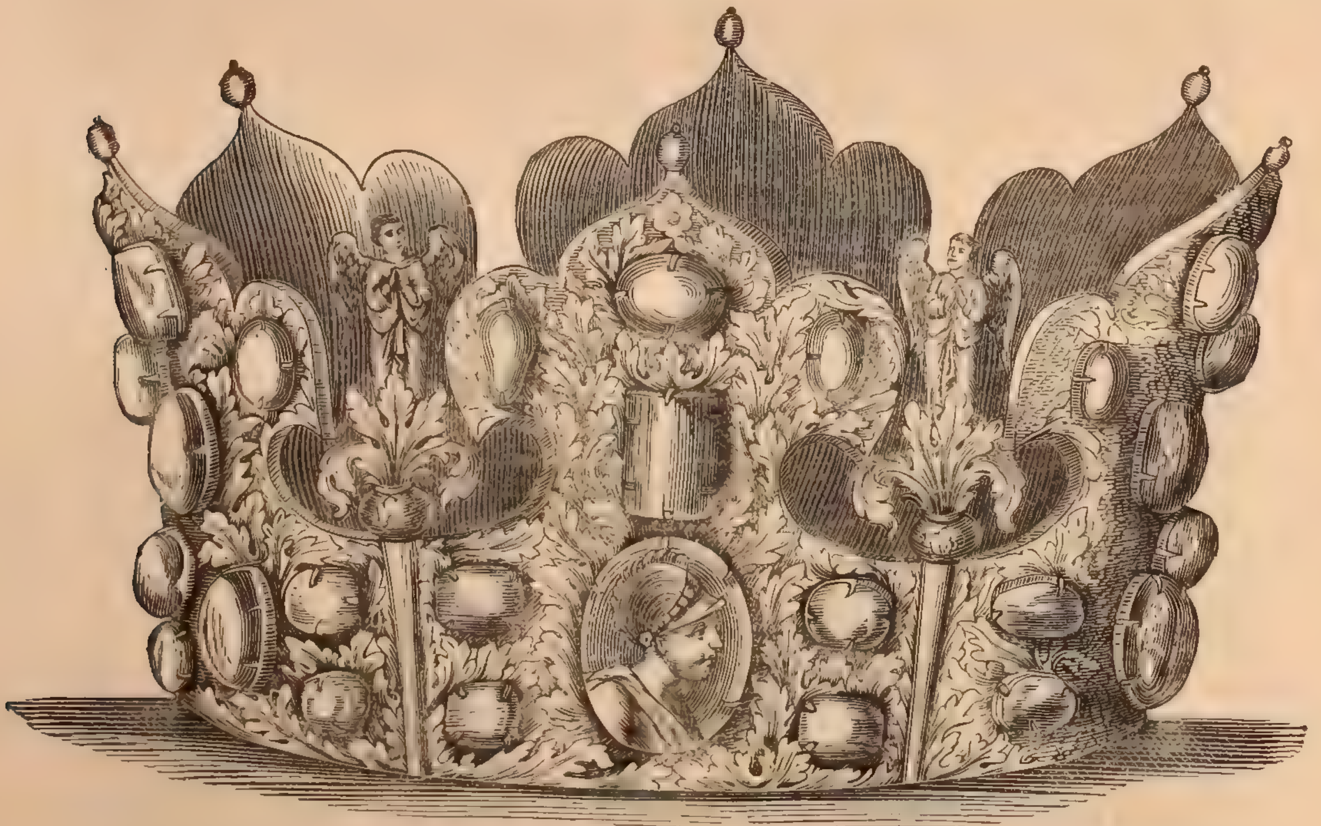
B

30 *Atque hæc penultima est sacrarum* S. Henrici *reliquiarum solennis translatio. Nunc cetera subjicio quæ in eadem Gamansiana charta colliguntur.* Scriptura hæc in pergamenea schedula reposita est ad plumbeam capsulam: In isto sarcophago lapideo, cum sua tectura lapidea olim supra terram elevato, fuit reconditum quondam corpus S. Cunegundis virginis et Imperatricis, ante translationem ejus. Nunc propter structuram et erectionem novi sarcophagi, ut hodie cernitur; fuit hic sarcophagus sub terra reconditus S. Henrici confessoris et Imperatoris, ac hujus ecclesiæ fundatoris. *Est quod ad claritatem hic desideres. Porro* altare S. Cunegundis quod nudius demolitum et confractum est, innovatum et erectum fuit, et per D. Casparum suffraganeum, die eodem post reliquiarum impositionem, consecratum fuit, præsentibus adhuc omnibus, jam supra nominatis. Atrium ante ecclesiam Babenbergensem, a porta Adæ et Evæ usque ad portam D gratiæ, eodem anno jam supra, lapideo pavimento stratum, ac muro pectorali cavatis lapidibus artificio magistrali per gyrum, ad formam coronæ circumdatum fuit, ne effunderetur ibi sanguis innoxius labente aliquo. *Hactenus charta, pro coronide adjungens, quæ habes apud Hofmanni continuatorem col.* 242. *Alia religiosi cultus argumenta prosequamur.*

§ IV. Reliquiæ Bambergenses, sacra cimelia, mausoleum Henricianum, Officia ecclesiastica, et antiqua Missa.

Amicorum Bambergensium præsidio

De *reliquiis et sacris Bambergensibus monumentis ac cimeliis, cum præter ea quæ ex Hofmanno et schedis Gamansianis jam proxime data sunt, nihil ad manum esset, ad fontem ipsum recurrendum censui; unde certius et securius, quam ex iis quæ Ludwigius vulgaverat, edoceri possem. Nec sane concepta spe frustratus sum: nam ope et præsidio* E *R. P. Nicolai Pottu, Collegii nostri istic Rectoris, multa erudite suggessere nobilis, clarissimus ac consultissimus dominus Joannes Franciscus Xaverius Eppenauer, Eminentissimi Electoris Moguntini, et Episcopi Bambergensis archivarius, ut vocant; ac admodum R. P. Domnus Otto Schugentes, Ordinis S. Benedicti ad montem S. Michaelis, antiqua sua benevolentia, collatisque ad Acta S. Ottonis illustranda pluribus olim suppetiis, notus et amicus, quorum subsidiariis manibus adjutus, nonnulla hic parato jam Commentario inserere licuit, quæ alias omnino prætereunda fuissent. Accessere a munificis sanctissimi Patroni ac fundatoris clientibus necessaria ea auxilia, quibus istic delineata, hic vero in æs incisa sint varia, quæ proinde omnium oculis et piæ curiositati exponi potuere.*

Obtenta descriptio lipsanothecæ capitis,

32 *Ut ordine singula digerantur, ab iis incipio, quæ sacras reliquias proprius spectant, easque primum partes, quæ aut in ipsa cathedrali ecclesia, aut in aliis Bambergensibus templis religiose asservantur. Jam proxime notavimus, in prima sacri corporis elevatione et exaltatione, sejunctum a reliquo*

A *quo corpore honorandum verticem, piorum cultorum venerationi exponendum, ut præcedenti paragrapho etiam indicatum est. Sic ipsum describit Clar. Eppenauer, ut secundum decentem proportionem capiat coronam imperialem argenteam deauratam gravem, gemmis orientalibus multis magnisque exornatam, aureisque hinc inde cimeliis circumdatam, cujus linea diametralis sit octo pollicum unius pedis, altitudo propemodum sex ; unde facile colligatur magnitudo capitis, quod eo modo coronatum* detineri *ait*, in pomo imperiali dextræ *imaginis argenteæ, humanam staturam umbilico tenus adæquantis : quam Romanæ, infra pag.* 693 *exhibendæ, non multum absimilem concipio, nisi quod in illa brachia exprimantur. Ex delineata corona de ejus pretio et elegantia statues, ridebisque cum Bambergensibus, binas illas ex S. Michaelis a Ludwigio sic exhibitas, ut alteram* in solennibus, *alteram* in quotidianis *usitatam comminiscatur, cujus rei nec umbram subesse, mihi testatus est Schugentius. Sola hujus nostræ delineatio ad me missa est, quam satis feliciter excusam proxime supra repræsentari curavi.*

et aliarum in variis ecclesiis.

33 *Reliquias alias his ferme verbis describit Eppenauer : Mandibula cum dentibus inclusa thecæ* B *ex deaurato argento, decorata est octo pretiosis lapidibus ; nonus in vertice est sapphyrus magnitudine adæquans duos pollices. Guttur similiter ita inclusum asserit crystallo diaphana, sed absque lapidibus pretiosis. Est in monasterio S. Michaelis, in quodam reliquiario ligneo, parva aliqua particula ossea de* S. Henrici *corpore. In monasterio Bambergensi S. Annæ RR. PP. Minorum Ordinis S. Francisci Seraphici, in ambobus lateribus tabernaculi summi altaris, asservantur duo maxima ac integra ossa duorum pedum* S. Henrici, *quorum singula in longitudine adæquant unum pedem et decem ferme pollices ; manifestum indicium, inquit, magnæ, ut supra dictum, staturæ, ita ut ea proxime accedat ad pedes omnino septem. Hæc Eppenauer, ex quo discere non licuit, quo tempore ossa illa bina e tumulo extracta sint ; infra patebit inde acceptas esse Romanas reliquias, de quibus brevi agemus. Nihil hic de* brachio et duabus costis cum parvis aliis ossibus, *quæ* foris honorabiliter recondenda *desumpsit Lambertus episcopus anno* 1380 ; *ast inde fortasse reliquiæ istæ processerint, de quibus agemus paragrapho sequenti.*

Sacra nonnulla cimelia

C 34 *Neque vero prætereunda sunt sacra alia cimelia sanctissimi Bambergensium Patroni, ibidem religiosissime custodita. Præcipua duo sunt, nempe crux celeberrima, quam vidisse se testatur Henschenius ad Acta S. Cunegundis, quæque in Monte monachorum seu ad S. Michaelis recondita est ; item mantum, ut ibi appellant, seu pallium, mirabili artificio elaboratum, in sacrario ecclesiæ cathedralis depositum : quæ in appendice post Acta, singulari explicatione, qua poterit diligentia, illustrabuntur. Porro* Henriciana *alia quatuor manta seu pallia serica cærulei coloris, quorum unum per totum magna cruce exornatum est, refert Eppenauer ; atque item* ensem S. Henrici proprium bissecantem, sine vagina tamen, ad initium seculi proxime elapsi, noviter consecrato Domino Episcopo Bambergensi Joanni Godefrido ab Aschausen Augustæ a Domino Episcopo Augustano liberaliter datum, habentem manubrium ellypsiforme ex crispato ligno buxino, longum tribus fere pedibus latum sesquipollice. *Habe et reliqua ejusdem Clar. Archivarii verba :*

Bambergæ etiam deposita.

35 Est, *inquit*, cuspis ferrea bissecans, tamquam pertinens superstes sui *(S. Henrici)* militaris vexilli, longa duobus pedibus cum dimidio, lata pollicibus duobus. Cuspis *item* similis vexillaris minor, longa uno pede, lataque ultra unum pollicem, quæ ex traditione a S. Georgio, ipsi S. Henrico, ad devincendos paganos, miraculose obvenisse dicitur. *Exstat denique* ensis quidam brevis cum vagina vili, cinguloque appenso, una solum acie, manubrio angulari eburneo, circumcincto parvo annulo argenteo ensem versus cui nitido graphio insculpta sunt quatuor signa Evangelistarum. Pie creditur, hunc ensem instrumentum esse martyrii S. Adriani, quod longum in totum uno pede cum septem pollicibus, latum autem pollice uno et quarta parte. *Hactenus relatio, in qua id postremum notatur, asservari ea omnia in tholo quodam ecclesiæ cathedralis,* quæ venerationi publicæ plurima ex parte diebus festivis ad altare S. Chunigundæ, tumulo proximum exponi solent. *Sunt et libri sacri, ut Missales, Graduales, et id genus alii, pretiosissime cooperti, picturisque suis ornati, qui a sanctissimo Patrono, ecclesiæ a se fundatæ, relicti dicuntur, cum ipsa Cruce postmodum exhibendi. At jam tumulus ipse, utpote patentissimum utriusque sanctissimi conjugis cultus argumentum, paulo attentius* E *inspiciendus est, ipsiusque laudati jam toties Clar. Viri calamo describendus.*

AUCTORE J. B. S.

Præcipuum est

36 *Repetenda hic paucis, saltem in memoriam revocanda, quæ paragrapho præcedenti ex chartis Gamansianis fusius dicta sunt de primo* marmoreo qualicumque monumento *per Eberhardum II episcopum Sancto tamquam populari erecto ; tum vero de* nova sepultura *anno* 1513 ex marmore sculpta, *ad quæ non satis adverterunt qui, ex nescio qua traditione, persuasum habuere, idem hodie monumentum Henricianum exstare quod olim Sancto erexisse dicitur Eberhardus II, quodque antea in medio navis ecclesiæ cancellis ferreis circumseptum fuit, tandem in choro S. Georgii aliquot gradibus exaltatum. Hæc præpostere circumferri satis observaveram ; certius vero me docuit laudatus R. P. Rector, ex inscriptione Germanica, in archivo reperta et sic latine versa :* Sciendum est quod marmoreus tumulus, qui in ecclesia cathedrali supra sepulcrum S. Henrici et S. Cunegundis visitur, constructus et clathris ferreis munitus fuerit anno MDXVIII, qui annorum numerus infra in pede tumuli expressus est. *Eam notam modo* F *abesse, nil mirum est, cum basi novæ impositus sit tumulus hodie restauratus. Scripturam autem Germanicam pro anno* 1513 *perperam expressisse annum* 1518, *probat jam citata Gamansii charta, cui similem, recentissime repertam, submisit sedulus Collaborator, dum hæc prælo subjiciebantur. Diversitates inter utramque schedam tanti non sunt, ut notari mereantur ; nec vero, typis jam compositis, notari potuere.*

insignis tumulus marmoreus,

37 *Præclarissimo novo operi immortuus est munificus hodiernæ sepulturæ restaurator, Melchior Otto episcopus, e vivis ereptus anno* 1653, *sed prius destinatis ad rem totam consummandam necessariis subsidiis, quæ proinde solo ipsi adscribitur, ut ex inscriptionibus mox referendis apertissime datur intelligi. Postremam igitur illam sacrarum utriusque sanctissimi conjugis, in amotum e media templi navi restitutumque in choro S. Georgii marmoreum tumulum reliquiarum translationem seu transpositionem solennissime demum et festivissime peregit ejus successor Philippus Valentinus Voit a Reinech* IX *Septembris* 1658, *invitatis ad insignem celebritatem Suffraganeo Herbipolensi, abbatibus quatuor Bambergensibus, ac parochis circumquaque ad quatuor milliaria dissitis ; quibus præsentibus sacras reliquias*

imposuit

AUCTORE J. B. S.

imposuit ac inclusit, die festivo per totam diœcesim indicto, quem dictus Suffraganeus pia non minus quam eleganti ad confertissimum populum dictione panegyrica in laudem SS. Henrici et Cunigundæ directa honoravit, sub themate: David et omnis domus Israel ducebant arcam testamenti Domini in jubilo et clangore buccinæ II Reg. *cap.* 6 ℣ 15. *Exstat de hac re transmissa ad me ex archivo Bambergensi inscriptio litteris majusculis expressa, quam hic reddo :* Anno D. MDCXLIX, 2 Septembris, jussu Reverendissimi et Illustrissimi principis ac D. D. Melchioris Ottonis, SS. Henrici et Cunegundis sepulcrum marmoreum e media navi ecclesiæ ad chorum D. Georgii, velut locum magis conspicuum, fuit translatum ; sacræ vero reliquiæ, quatuor ligneis arculis occlusæ, in sacristia tantisper servatæ, donec Reverendissimus et Illustrissimus princeps ac D. D. Philippus Valentinus, easdem huic tumbæ honorifice insertas, cura sumptuque magnifico, assistentibus D. D. Francisco Conrado a Stadion præposito, Georgio Henrico a Kunsberg decano, Joanne Philippo ab Egglofstein decanatus coadjutore, B Martino a Seckendorff seniore, nec non Suffraganeo Herbipolensi, quinque abbatibus ac ceteris capitularibus, clero populoque universis, summa cum religione, instituta ad hoc per urbem processione solenni, curaverit transferri, et hocce renovato marmore recondi MDCLVIII, die Septembris nona.

hic repræsentatus

38 *His de ultima illa sacrarum exuviarum translatione præmissis, tumulum ipsum sic divisum exhibeo ut partes singulæ oculis pateant, adjectis dimensionibus ab Eppenauero mecum communicatis, quas ejus verbis, quemadmodum et cetera eo spectantia describo:* Longus est, *inquit*, septem pedibus ac undecim pollicibus (unius pedis Noribergensis in duodecim pollices divisi) latus tribus pedibus et $2\frac{2}{?}$ pollicis ; altus vero quatuor pedibus ac $5\frac{3}{4}$ pollicis. Continet exterius historias quinque, quas superne concludit tegumentum cum delineatione num. 1, præ se ferente sanctos Heinricum et Chunigundam, justæ staturæ humanæ artificiosa sane manu statuarii illo seculo. *Quærimus qui certo statuat, utrum seculo* XII, *an potius* XVI *elaboratæ sint.* Amborum Sanctorum pedibus ibidem substrati jacent duo leones gen- C tilitii, quorum prior in dextera S. Chunigundæ, præter rhombos habet duos coronatos parvos leones, sinister vero præter rhombos, ducatum Bavariæ involventes, duas bicipites aquilas, non coronatas, quæ duo insignia optime æri incisa exhibet P. Raderus, in sua Bavaria sancta volumine 1 fol. 103 verso. *Utique; at quæ inde se confecisse existimabat Raderus, melius alibi revocanda censuit, ut ex appositis istic insignibus nihil concludi posse, fateri compellamur.*

cum anaglyptis ipsum ornantibus,

39 *Neque inter historias istas, anaglyphice ibi effigiatas, desunt quæ exactæ veritatis limam subire refugiant. Earum prima sub num.* 11, *in facie anteriori, navim ecclesiæ cathedralis respiciente, refert obitum* S. Henrici, *relictam virginem indigitantis, quam et paulo elegantius expressit Raderus, nosque ab obtrectatorum calumniis suo loco vindicavimus. Non ita placet, quæ in facie laterali bilancem repræsentat, præponderantemque calicem, de qua historia candide pronuntiat Eppenauer,* œvi sui simplicitate potius gaudere quam acribia theologica, *uti et nos alibi satis explicuimus. Proxima in eodem tumuli latere, satis rudi minerva exhibet liberationem miraculosam a calculo, ope S. Benedicti in monte Casino, de cujus adjunctis suo loco etiam actum est. In altero tumuli latere sub num.* III, D *vomeres ignitos illæsa calcat S. Cunegundis, cujus etiam rei vividior imago est apud laudatum Raderum. Ultima demum in eo versatur, ut memoriam renovet miraculosæ distributionis mercedis diurnæ pro mercenariis incumbentibus fabricæ S. Stephani, e scutella, in qua pecuniam S. Imperatrix pro solutione exponere consueverat, de qua videndus Henschenius ad* III *Martii, Commentarii sui* § 4, *num.* 25. *Reliquum verbis Eppenaueri absolvo :*

et inscriptione Melchioris Ottonis.

40 Finit dictas quinque historias tumuli inscriptio D. Episcopi Bambergensis Melchioris Ottonis, in facie ultima sub num. III orichalceis inclusa cimeliis, vel potius tabulis, quæ summum altare chori S. Georgii martyris respicit, his verbis :

In facie A GLORIA HÆC EST
OMNIBUS SANCTIS EJUS.
In facie B D. O. M.
HUMANI GENERIS
REDEMPTORI JESU CHRISTO ;
HUJUS ECCLESIÆ
FUNDATORIB., TUTORIB., PATRONIS, E
DIVIS HENRICO ET KUNEGUNDÆ
CÆSAREIS ET VIRGINEIS CONJUGIBUS
ARAM, TROPHÆUM, MONUMENTUM
SACRAVIT, EREXIT, POSUIT
M. O. E.

Suntque meræ litteræ majusculæ quarum tres ultimæ designant Melchiorem Ottonem Episcopum. *Superest ut de Officiis ecclesiasticis paucula subjungamus.*

Officia ecclesiastica, etiam Romanum

41 *Variis diebus variisque Officiis, pro recepto particularium ecclesiarum ritu,* S. Henrici *festivitatem olim celebratam fuisse, supra indicavimus; neque singula recensere modo juverit, dum in Romano Breviario pro tota Ecclesia hodie præscriptum est, relatumque Sancti nomen in Martyrologium* XIV *Julii, atque ob dilatum prædictum Officium, sequenti die* XV *denuo signatum, tametsi neutro die ipsum obiisse, supra ostenderimus. Quæ Sanctis conjugibus, ad exemplum SS. Apostolorum Petri et Pauli communia sunt, jam olim explicuit Henschenius in Commentario prævio ad Acta S. Cunigundis, num.* 9, *nonnulla istic adducens ex Vita,* F *Bruxellis anno* 1484 *excusa, quæ hic repetere, quid aliud esset, quam actum agere? Inter schedas nostras exstant Mss. Officia Passavii et alibi recitari solita; ast ea auctoritatis non magnæ, utpote erroribus infecta, quibus nec omnino vacuum est hodiernum Romanum, ex S. Michaelis Bambergensis, ni fallor, acceptum; in quo ad accommodum sensum reducenda sunt hæc postrema primæ lectionis verba :* Benedictum VIII, a quo imperii coronam acceperat, profugum excepit, suæque Sedi restituit ; *uti et illa in lectione secunda* : Pannoniam adhuc infidelem, tradita Stephano regi sorore sua in uxorem, eoque baptizato, ad Christi fidem perduxit.

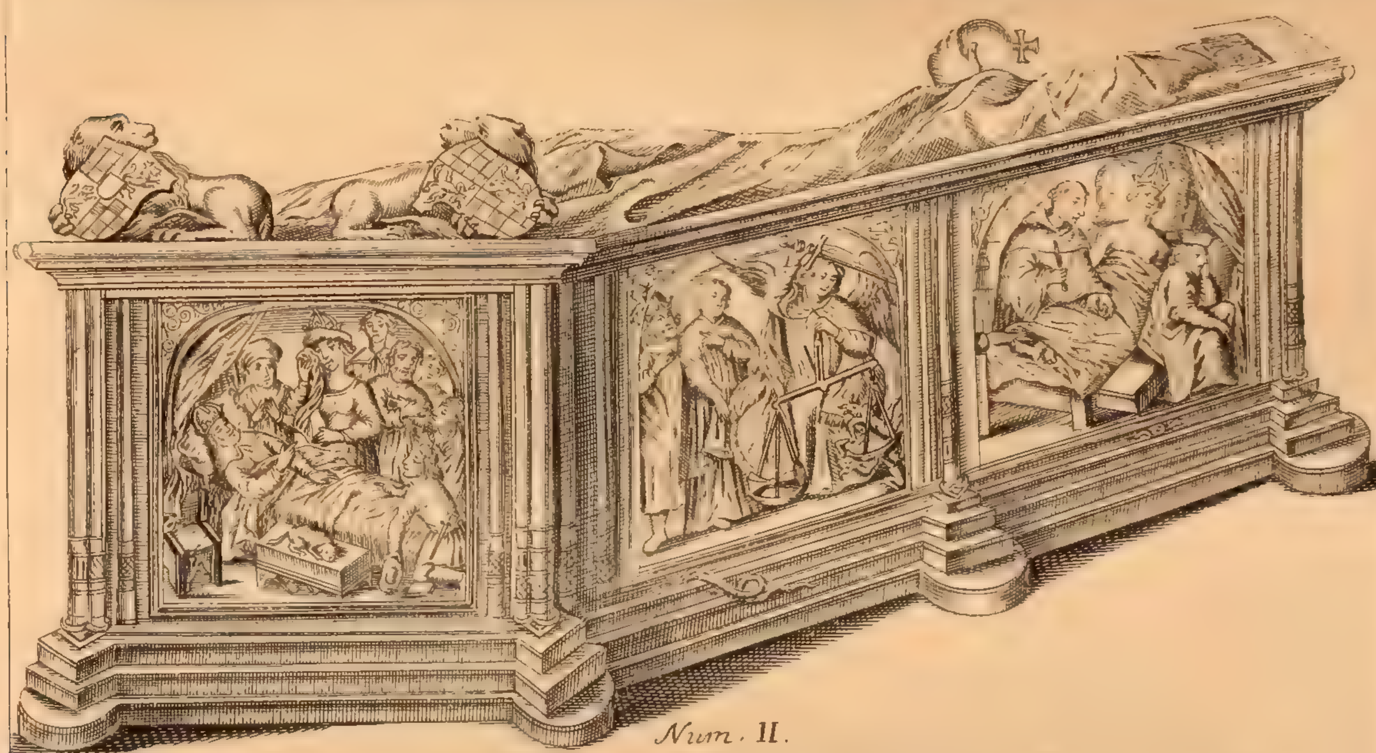
accommodo sensu intelligenda sunt.

42 *Etenim vel in hypothesi quod Benedictum VIII profugum susceperit* S. Henricus, *quod mihi necdum verisimile est; in ea, inquam, hypothesi proprie dici non potest, suscepisse ipsum profugum* a quo coronam acceperat: *supponitur enim fugisse Benedictus anno* 1012, *ubi Sanctus coronam primum accepit anno* 1014. *Stephanum porro a* S. Henrico *ad fidem perductum paulo latiori acceptione intelligendum est; cum is Geiza parente jam Christiano natus, infans baptizatus sit. Et sane jam pro fide Christiana non semel decertaverat, priusquam*

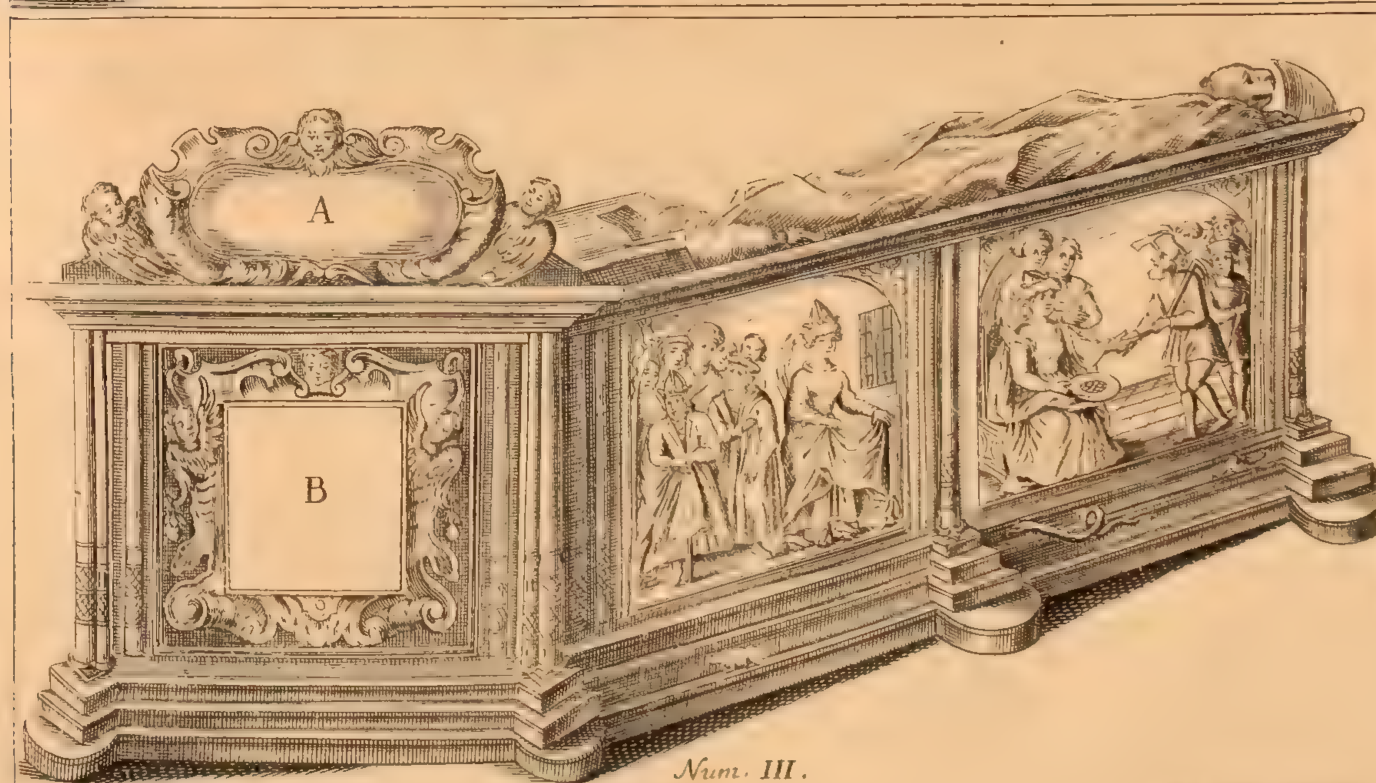
Giselam

Num. I

Num. II.

Num. III.

A *Giselam uxorem duceret. Ad regni Hungarici conversionem non parum profuisse contractam inter Sanctos affinitatem, id quidem minime dubium est, at nos hic periodos, ut jacent, expendimus. Est et Officium* S. Henrici *proprium in Breviario Bambergensi, Dilingæ excuso anno* 1575; *ast in eo nihil magnopere novi occurrit, quandoquidem lectiones desumpta sint ex Anonymi Legenda, antiphonæ autem, responsoria et id genus alia, aut communia ferme sint, aut eumdem fontem satis redoleant. Ponitur hæc oratio propria :* Deus, qui beatum Henricum, post terrenum imperium insignitum, æthereis sedibus collocasti; tribue, quæsumus, ut quem signis miraculorum clarere cernimus, eumdem intercessorem in angustiis sentiamus : *quæ accepta est ex vetusto Missali Bambergensi, unde Missam propriam ad me misit laudatus R. P. Rector Nicolaus Pottu, hic a me paucis describendam.*

Missa cum longiori Sequentia

43 *Est ea de communi Confessoris non Pontificis, cujus Introitus:* Os justi. *Sequitur jam dicta oratio, cui indivulse subjuncta est propria de S. Cunegunde. Epistola :* Justus cor suum tradit. *Graduali peculiaris hic Versus connexus :* O*! totius monarchiæ sceptrum regens solidum, nactus es, Heinrice, die cœli culmen fulgidum. Te rogamus in hoc die, strati flexo poplite, ut ad regnum hierarchiæ ducas nos, Rex inclite. *Deinde hæc Sequentia :* Laudet omnis spiritus Christum, qui divinitus coronavit gloria gloriosum confessorem, quem patronum et auctorem hæc colit ecclesia. Homo vetus in peccatis primam stolam novitatis recepit cum annulo. Quisque mente puriore plaudit manu, psallit ore, digne Dei famulo. Post sex legens, dubitat Rex, quem sensum teneat oratio truncata. Sextus annus volvitur, et problema solvitur, corona duplicata. Purgatura criminis notam virgo Virginis vendicat pudorem. Purgat adulterium, ignitorum vomerum non sentiens calorem. In Cassino monte curam Benedicti post pressuram longam sentit calculi. Quem dum nusquam sit contactum corpus, tamen inde tractum admirantur singuli. Angelus fortis militat in castris victor victorem gloria coronans, hoste fugato. Precibus crebris instat, alienis curis vacuus, Deo vacans sæpius, orbe pacato. Dum migraret ex hac vita, finem rei eremita didicit ex dæmone : Nil inventum morte dignum, neque fœnum neque lignum, nil hominis in homine. Talis Christo deservivit, talis Christo vivens vivit in æterna patria. Servus tuus et amicus, tua, Deus, nos Heinricus consoletur gratia.

* *Forte* Hoc

B

C

ex Missali Bambergensi anno 1499.

44 *Quæ hic ad historicam veritatem satis exacta non sunt, suis locis discussa invenies. Evangelium ponitur :* Homo quidam nobilis. *Offertorium :* Posuisti, Domine. *Secreta :* Præsentia munera, quæsumus, Domine, ita serena pietate intuere, ut sancti Spiritus perfundantur benedictione; et in nostris cordibus eam dilectionem validam infundant, per quam S. Heinricus, confessor tuus, omnia corporis impedimenta devicit. *Communio eadem est cum Offertorio :* Posuisti, Domine. *Completa seu Postcommunio :* Plebs tua, Domine, S. Heinrici confessoris tui se glorificatione magnificet, et, eodem semper precante, te mereatur habere rectorem. Per Dominum. *Alia de Sancto oratio :* Adesto supplicationibus nostris, omnipotens Deus, et quibus fiduciam sperandæ pietatis, etc. *Ex prædicti Missalis folio, ad me directo, patet, majoribus Teutonicis litteris satis elegantibus excusum esse, cum variis rubricis apte intermixtis : ad cujus calcem, ex temporis istius more, hujuscemodi epigraphe adjungitur :* Anno Incarnationis Dominicæ MCCCCXCIX, quarto Kal. Junii liber Missalis, in laudem et gloriam sanctæ ac individuæ Trinitatis, intemeratæ Virginisque Mariæ, in civitate Babenbergensi, per magistrum Joannem Pfeyl, præfatæ civitatis incolam, quam diligentissime impressus, finit feliciter. *Hæc de monumentis, Officiis, veterique Missa Bambergensibus dicta sufficient, nunc sacras* S. Henrici *reliquias, alio translatas, investigemus.*

AUCTORE J. B. S.

§ V. Reliquiæ alio translatæ, præsertim Romam ad templum Domus professæ Societatis Jesu.

S. Henrici reliquiæ Eystadii ex commutatione,

Ex *jam deductis satis manifestum est, præcipuas sacras exuvias utriusque sanctissimi conjugis* Henrici *et* Cunegundis *in ipso Bambergensi mausoleo hodiedum asservari, quamquam partes non nullæ alio ad venerationem translatæ sint, quas mihi promptum non sit sigillatim enumerare. Suggerit charta Gamansiana, superius citata, anno Domini* 1501. *Indictione* I *(voluit dicere* IV*) die* XVIII *Julii factam inter Gabrielem Eystettensem episcopum et Vitum Bambergensem piam sacrorum pignorum commutationem, sic ut ille Bambergensibus donaverit* De brachio sancti Willibaldi episcopi et confessoris, ac S. Walpurgis ipso die consecrationis ipsius Viti; *quando* e converso idem D. Vitus, de consensu dominorum capituli sui, dono dedit eidem Gabrieli episcopo de reliquiis S. Henrici petiam, *seu partem* unam; *atque* item de gutture ejusdem : item de S. Cunegunde, præsentibus ibidem venerabilibus egregiis dominis Carolo de Seckendorff decano, Georgio de Schwinburg, et Friderico de Quedwiz senioribus capitularibus et canonicis, ad hæc capitulariter deputatis. *Non est inverisimile, pias hujusmodi commutationes factas esse cum aliis Germanicis ecclesiis, unde ad ipsas pervenerint* S. Henrici *reliquiæ, tametsi de iis nihil publicis tabulis consignatum comperiam.*

E

et Merseburgi,

46 *Nihil pronius esset, quam de Herbipolensibus id suspicari, nisi aliunde constaret, S. Kiliani sacra lipsana Bambergæ extitisse, quin et Sanctum istum patroni loco habitum, ante* S. Henrici *tempora, ut fidem faciunt diplomata, in quibus S. Kilianus, ipsamet* S. Henrici *ætate cum S. Georgio conjungitur. Ceterum prædictis commutationibus longe antiquiorem esse oportet notabilis haud dubie sacri corporis partis translationem in Merseburg, de qua tam diserte agit Anonymus apud Gretserum cap.* 41, *apud nos inter miracula num.* 11, *quam non diu post celebratam Sancti canonizationem accidisse qui dixerit, haud multum a vero aberraverit, cum eo ferme ordine a dicto scriptore referatur :* Tempore illo quo venerabilis abbas Merseburgensis ecclesiæ Volcmarus reliquias B. Henrici confessoris Saxonicæ terræ invexit. *In Poloniam usque transiisse, intelliges ex miraculis infra num.* 18. *An et quo pacto perierint jam dictæ reliquiæ Merseburgenses, haud equidem scio; verum ex instrumento quod ad me misit laudatus supra Clar. Joannes Franciscus Xaverius Eppenauer, liquido patebit, reliquias alias eodem destinatas fuisse, procul dubio ut amissis prioribus substituerentur.*

F

ut docent Adolfi episcopi litteræ :

47 *Litteræ sunt Adolfi Merseburgensis episcopi, Anhaldiæ principis ad Georgium a Limburg episcopum Bambergensem, datæ* die veneris infra festum S. Martini, *nempe* XIII *Novembris anno* 1517, *quæ latine versæ sic sonant :* Nostra amicabilia officia

præviá;

AUCTORE J. B. S.

prævia; Venerabilis in Deo Pater, imprimis dilecte Domine et amice. Cum Dilectio vestra, ad rogatoriam nostram petitionem, quasdam S. Heinrici Imperatoris sacras reliquias concesserit, easdem a Dilectione vestra submissas, cum veneratione, grato benevoloque animo accepimus. Et quamquam pro tam æstimabili dono, quod temporali nulli pretio æquiparandum est, nobis et ecclesiæ nostræ concesso, Dilectioni vestræ obstrictos nos esse profiteamur, cui tamen obligationi satisfacere, in nostra potestate nullatenus est; nihilominus in ecclesiæ nostræ sanctis Patronis et præcipue dilecto S. Heinrico Imperatore confidimus, eos optatam in hac temporali, et apud Deum imprimis in vita æterna felicitatem exorando, idipsum Dilectioni vestræ centuplum compensaturos. *Quamdiu thesaurus iste a signata fatali Lutheranæ apostasiæ epocha, istic in pretio et debita veneratione fuerit, haud ita promptum est investigare.*

item in Escoriali et Florentiæ.

48 *Persuasum habeo, et alias ecclesias pretiosarum exuviarum participes fuisse, quamvis ad manum non sint instrumenta quibus de iis certiores reddamur.* B *In ipsam Hispaniam penetrasse, testes sunt collegæ nostri Pinius et Cuperus, quibus bibliothecam S. Laurentii Escorialensem lustrantibus, apertus est insignis thesaurus reliquiarum, eo congestarum a Philippo II rege, magnificentissimi istius palatii, cœnobii et templi conditore, ea occasione quam notissimam existimo. In eo sacrario repererunt ternas sacrarum* S. Henrici *exuviarum particulas, minores duas aliis conjunctas, partem porro majorem ejus pellis, ad digitos quatuor in longum, duos in largum extensam; quæ unde eo accesserint, in ipso Lipsanologio, seu reliquiarum catalogo traditum non est. Monuit me etiam laudatus Eppenauer, sub regimine Reverendissimi et Celsissimi Principis Petri Philippi a Dernbach episcopi Bambergensis, intra annum* 1672 *et* 1683, *ad petitionem magni Ducis Etruriæ, quasdam* S. Henrici *reliquias Florentiam destinatas esse, ast ubi eæ modo expositæ sint, aut quo in honore habeantur, compertum non habeo.*

Obtinuit et Societas nostra S. Henrici reliquias,

49 *Longiorem de aliis quaquaversum transmissis sacris pignoribus disquisitionem hic non instituam; at præteriri non potest Societatis nostræ in sanctissimum Imperatorem propensissima veneratio, qua impulsi Patres Assistentiæ Germanicæ, quemadmodum Patres Galli sacra S. Ludovici regis lipsana impetraverant,* C *post vias varias primum tentatas, tandem Serenissimi Electoris Bavariæ Maximiliani, summi ejusdem Societatis fautoris et patroni, studio et auctoritate votorum compotes facti sunt. Rem omnem promovisse et ad felicem exitum perduxisse videtur R. P. Gualterus Mundbrott, per id tempus Romæ pro Germania apud admodum R. P. N. Mutium Vitellescum Assistentis munere fungens, qui, ut apud Serenissimum Electorem gratia et favore valebat, sic eum induxerit, ut interpositis officiis suis, a Reverendissimo et Celsissimo Francisco Bambergensi et Herbipolensi episcopo* S. Henrici *reliquias postulaverit, easdemque demum optato successu consecutus sit. Serenissimi et numquam satis nobis laudandi Maximiliani Electoris litteras nancisci non potui; verum ex ipsius Francisci episcopi responsoriis, concessi pretiosissimi thesauri testibus, porrectarum precum substantia facile colligitur. Sic habent ex Germanico Latine versæ:*

ope Maximiliani Electoris Bavariæ,

50 Serenissime Princeps. Nuperis Serenitatis vestræ, quibus sibi aliquid de reliquiis S. Henrici, ecclesiæ meæ Bambergensis patroni et fundatoris communicari cupiebat, obedivissem quantocius, si præfatæ meæ cathedralis reliquiæ ad manum fuissent. D Quæ cum ante primam hostium irruptionem, ut servarentur, necessario Villacum in Carinthia transferri debuerint, neque hactenus ob inquietam securitatem reportari potuerint. Nihilominus sedulo inquisivi, num forte aliquid illius Sancti in aliis ecclesiis reperiretur; ac deprehendi tandem hic apud Patres Franciscanos fragmentum de osse femoris prædicti sancti Patroni mei, ab aliquot centenis annis summa cum veneratione in eorum ecclesia asservatum, cujus partem bonam mihi petenti donarunt, quam Patri Provinciali Capucinorum, aliis de causis eo abeunti, Serenitati vestræ offerendum tradidi; atque amice rogo Serenitatem Vestram, eam boni ut consulat, meque et ambas meas ecclesias cathedrales quavis occasione commendatas habere dignetur. Bambergæ III Novembris MDCXLI. Vestræ Serenitatis officiosissimus et obsequentissimus, Franciscus episcopus Bambergensis et Herbipolensis.

quæ Romam missæ,

51 *Has ipsas reliquias ex dono Serenissimi Electoris, misit eodem anno* 1641 *die* V *Decembris R. P. Rector collegii nostri Monachiensis Georgius Spadser Romam, ad prædictum R. P. Gualterum* E *Mundbrott, ut ex ipsiusmet epistolæ tum datæ verbis clarius intelligitur. Sic scribit:* Reverende in Christo Pater. Utor occasione postæ Electoralis, per quam mitto Rev. V. particulam de osse femoris S. Henrici Imperatoris. Addo litteras Illustrissimi et Reverendissimi Episcopi Herbipolensis ad Serenissimum Electorem nostrum, quibus redditur testimonium omni exceptione majus, de iisdem reliquiis. Serenissimus Elector gratiose salutat Rev. V. eique prædictas reliquias, haud exigua solicitudine ac labore conquisitas, per me transmittit, jubetque Rev. V. hunc suum conatum boni consulere; sperasse se quidem aliquid majus ab Episcopo, maxime post amplissima et identidem repetita promissa, sed his pro hoc tempore debere se contentum esse, et vicissim rogare, ut et Rev. V. tenuitatem hujus munusculi non aspernetur.

et ibidem approbatæ,

52 *Minime vero aspernatus est pretiosissimum donum P. Mundbrottius, verum ipsas illas reliquias anno insequenti mense Septembri præsentavit Illustrissimo D. Joanni Baptistæ de Alteriis episcopo Camerinensi, Eminentissimi Cardinalis, Urbis Vicarii vices gerenti (qui postea summus Pontifex fuit* F *Clemens X) approbandas; quod ille, omnibus rite examinatis benigne præstitit die* VII *mensis prædicti, tenore sequentium litterarum:* Universis ac singulis præsentes litteras inspecturis, fidem facimus et attestamur, qualiter hodie coram nobis allata fuit ab adm. R. P. Gualtero Mundbrott Societatis Jesu pro Germania Assistente quædam pars de osse femoris S. Henrici Imperatoris, pro cujus veritate et validitate ostendit nobis sufficientes attestationes: cumque nos ipsam sacram reliquiam, ut veram supradicti Sancti comprobaverimus, eidem adm. R. P. Gualtero eam aliis donandi ac in ecclesiam collocandi, ut a piis fidelibus venerari possit, licentiam et facultatem in Domino concedimus et impertimur. In quorum fidem, etc. Datum Romæ hac die VII Septembris MDCXLII. Joannes Baptista Episcopus Camerinensis V. gerens.

honorifice expositæ sunt.

53 *Obtenta ea facultate, haud diu cessatum est, quin præfatæ* S. Henrici *reliquiæ in Domus Professæ Romanæ templo, Jesu Servatori sacro, debita veneratione et cultu honorarentur. Curata mox est, aut antea fortasse jam præparata insignis lipsanotheca argentea, qualem hic descriptam cernis, altitudine*

lith du Sénat Basousse Paris. *Balthazar Bouttats fecit*

A tudine pedes circiter sex, latitudine quatuor ferme adæquantem, affabre factam a peritissimo illius temporis artifice, cui an parem modo Roma habeat, merito ambigit R. P. Franciscus Wenzel Assistentiæ Germanicæ hodie Substitutus, cujus curæ et benevolentiæ acceptas refero plerasque omnes deductas hic notitias, cum ipsa delineatione, ex qua theca eadem in æs incisa exhibetur, ad Sancti Imperatoris gloriam, probandumque Societatis erga eum cultum et reverentiam. Ne vero existimes, minori pietate quam pretio S. Henrici memoriam istic recoli, solet quotannis lipsanotheca, recurrente anniversaria Sancti festivitate, in magnifica S. P. N. Ignatii, ardentibus plus solito cereis, ara exponi, gravioribus quibusque domus nostræ Patribus rem sacram eo die ad eam facientibus. Aliis porro per annum festivitatibus, in ara principe cum Ludoviciana collocatur, restauratu quodammodo in Urbe mundi capite utriusque sanctissimi Principis veneranda recordatione. His de cultu hactenus abunde expeditis, ad Sancti gesta eorumque scriptores gradum facimus.

B

§ VI. Scriptores Vitæ aliique de S. Henrico agentes.

Vulgata Sancti Legenda

S. Henrici Legendam ex seculi sui, nempe XII vel XIII, more scripsit Anonymus, qui monachus fuisse videtur; idem ille, opinor, a quo postmodum S. Cunegundis gesta memoriæ commendata sunt, ad III Martii ab Henschenio illustrata: more, inquam, istorum temporum, nam particulares potissimum virtutes, munificentiam in exstruendis restaurandisque ecclesiis, miracula, et id genus alia percensuit, nullo servato rerum aut temporum ordine; alia etiam admiscens, quæ ad Sancti vitam nonnisi valde remote referuntur. Vixisse ipsum seculo XII post celebratam S. Henrici cononizationem, atque adeo opus ipsum Adelboldo Ultrajectensi episcopo, ex monacho seu clerico Laubiensi primum consiliario et Cancellario, deinde ad episcopatum evecto, et triennio post Sanctum defuncto, adscribi omnino non posse, plane evincit Gretserus in notationibus pag. 80, utpote cum plura commemoret quæ toto seculo
C S. Henrici obitu posteriora sunt. De miraculis loquitur ut de re veteri, quam a majoribus acceperit, quod Adelboldo quadrare nequaquam potest. Adde quod scribat de rebus quæ diu post mortem S. Adelboldi, ut de diplomate Henrici III regis, de Bullis Clementis II et Leonis IX, de quarto et sexto episcopo Bambergensi; ut dubium minime sit quin toto seculo et amplius compilationem istam præcesserit Adelboldus.

a Canisio et Gretsero edita

55 Prædictam Vitam primus in lucem eduxit Vir Cl. et sæpe nobis laudandus Henricus Canisius tomo 6 Antiquæ Lect. a pag. 383, ex codice Ms. cœnobii Windbergensis, sed non adeo plenam, ut ait Gretserus; atque ipse postmodum alteram reperit in monasterio Rebdorffensi, quam 1611 inter Sanctos Bambergenses edidit, collatam cum apographo Bambergensi, ex quo nonnulla auxit et emendavit, ut pluribus explicat in suis jam citatis notationibus a pag. 79. Eadem Gretseri Legenda exstat in posthuma Surii editione, omissis tamen frequentibus illis capitum titulis, quos et ad normam nostram contrahendos censuimus. Ejusdem Rebdorffiani codicis exemplar nacti sunt Majores nostri, ex quo et ex Surio Legendam integram infra dabimus, lacunas seu hiatus ex Gretseri editione supplendo; iis in hunc Commentarium vel in appendicem rejectis, quæ ad historiæ filum minus spectare videbuntur; ut sunt capita 16, 17, 18 et 19, quibus non S. Henrici gesta, sed ecclesiæ Bambergensis privilegia enumerantur. Totum Gretseri opus nova forma recensuit, et volumini suo de scriptoribus Germaniæ, quo potissimum continentur quæ ad episcopatum Bambergensem pertinent, non ita pridem, nempe anno 1718, vulgato inseruit Joannes Petrus Ludewig, notationes singulas capitibus suis subjiciens: cujus opera uti visum non est, fonte ipso nobis aperto, ex quo purius omnia hauriri potuere. AUCTORE J. B. S.

præfertur Germanicæ Nonnosii monachi,

56 Atque hæc S. Henrici Legenda, utut imperfecta, vulgatissima hodie et notissima est, a qua proinde recedendum non fuit; quamvis et aliam repererim, a sciolo aliquo non valde antiquo scriptore cum Vita S. Cunegundis conjunctam, de qua Henschenius quoque citato superius loco meminit, ad quarum calcem adjecta est sequens epigraphe: Ad laudem et gloriam omnipotentis Dei, gloriosæ Virginis Mariæ et omnium Sanctorum finiunt feliciter Legendæ sanctorum Henrici Imperatoris et Kunegundis Imperatricis virginum et conjugum, summa cum diligentia impressæ in famosa civitate Bruxellensi per Fratres communis vitæ in Nazareth; anno Domini MCCCCLXXXIV. Totam legi et evolvi non semel, rudi stylo, confuse et inconcinne per capita quatuordecim digestam, cujus quis auctor fuerit, ex nullis indiciis colligi potuit. Ab Henschenio notatum inveni, Nonnosium, Mompergensis cœnobii custodem, Germanicam aliquam Legendam composuisse, quæ eadem ipsa hæc sit Latine versa. Verum si recte Hofmannus et alii censeant, non hujus sed alterius Germanicæ Legendæ scriptor fuit prædictus Nonnosius, cujus fragmenta aliqua, ad me missa reliqui operis sitim facile exstinxerunt. Ceterum Legendam istam Bruxellensem, ex Germanico versam esse, nullo prorsus argumento, imo nec indicio evinci potest. E

et alteri latinæ editæ Bruxellis 1484.

57 De ejus pretio sic statuas: eam esse, ut dicere cœperam, inconditam collectionem recentioris scriptoris, utpote qui Vincentium Bellovacensem in Speculo historiali appellet, tamquam veterem aliquem gestorum S. Henrici testem, quem floruisse et scripsisse novimus medio seculo XIII, ut proinde seculum verosimillime sapiat, quo typis excusa est, nempe XV. Scriptorem oppido verbosum esse, vel inde intelligas, quod in prologis consuendis paginas quatuordecim impleat, dubia et falsa multa veris admiscens. Et in ipso quidem Vitæ principio labitur, dum S. Henricum concorditer a principibus electum asserit anno 1003, regnasse autem annis viginti duobus et quinque mensibus, quæ et sexcenta hujusmodi, aut falsa aut perperam adornata, citatione digna non censui, nedum restitutione. Tuto dixerim, in tota ea farragine et subjunctis Officii lectionibus nihil reperiri, quod non paulo melius in vulgata Legenda explicetur, in qua eruderandæ tot difficultates occurrunt, ut novæ aliunde accersendæ non sint. Difficultates intelligo in eo præcipue consistentes, quod cum hujusmodi Legendæ debita luce historica careant, in eo nobis maxime laborandum sit, ut singula distinctis suis temporibus innectantur, in quibus, quoad fieri poterit, ordinate componendis, et in reliqua vitæ serie digerenda omnis conatus noster potissimum desudabit. F

Adelboldi episcopi Ultrajectini operis de Vita S. Henrici,

58 Eo nos onere liberasset Adelboldi egregia lucubratio, nisi maximam ejus partem nobis invidisset temporum iniquitas, qua male periisse censenda est, cum solum fragmentum ad nos pervenerit, a Gretsero etiam inter dictos Sanctos Bambergenses vulgatum, quod unde acceperit, monet pag. 428, ubi

AUCTORE J. B. S.

Satis minutatim, et satis exacte; etenim anno 972, *currente littera Dominicali* F, *sexta dies Maii incidit in* feriam secundam. *Verum de scrupulis istis nobis litigandum non est, eo vel alio die natus fuerit, ad intentum nostrum parum refert qui Anonymo illustrando maxime insistimus, in quo atque in Adelboldo Legenda Henriciana, non a vitæ sed a regni primordiis sumit exordium; unde nec ad nos pertinent sequentia capita, quorum titulos hic exponere satis fuerit.* Cap. II. Henricus a patre regimini admotus, mira prudentia et pietate rem administrat. Cap. III. Henricus ex voto parentum se conjugio astringens, virginitatem servat. *De hac suo loco abunde.* Cap. IV. Sancti Wolfgangi et deinde Henrici senioris obitus, juniorisque successio, et pacis studium.

Recte explicat vaticinium POST SEX :

69 *Capitis quinti partes binas facit, alteram quod* Henricus a S. Benedicto reprehensus sit, *de qua re Anonymus nusquam meminit; neque hic noster auctorem citat, unde acceperit, quasi satis nota sit historia ex Leonis Ostiensis Chronico lib.* 2, *cap.* 45. *In altera recte dissentit Inchofer ab Anonymo, qui celebre sancti Wolfgangi vaticinium* B POST SEX S. Henrico *jam regi intimatum scribit, atque adeo diserte applicat Romanæ in Imperatorem coronationi, ut proinde rem accidisse oporteat anno circiter* 1007 *vel* 1008, *uti etiam suo loco diximus, haud obscure indicantes, non multum placere oraculum Anonymi modo expositum. Censet igitur, et longe rectius, Inchofer,* S. Henrico in Italiam ituro cum Ottone, anno CMXCVI regnum mirabiliter a S. Wolfgango prædictum. *Audiamus ejus verba pag.* 22 : Qui id, *inquit*, post adeptum regnum ad imperium referunt, non considerant, nihil opus fuisse conjectore; quid enim præter spem magni, coronato jam Regi et Cæsari tam involute imperium portendere? Ipse diem sumpsisset qui inauguraret; sed enim nulla propinqua spe, rege Ottone adhuc vita, ætate et fortuna florente, et qui propediem in Urbe Imperator dicendus erat, regnum Henrico prædicere, nisi ejus nutu, qui tempora in manibus describit, Wolfgangus non potuit.

reliqua gesta paucis decurrit,

70 *Quæ capite* VI *memorat de Electorum determinatis suffragiis a Gregorio PP. V et Ottone III certa lege circumscriptis, saltem in* S. Henrici *electione adhibitis, fatemur, nos pro eo tempore admit-* C *tere non posse, ut contra Hofmannum aliosque satis explicuimus, ostendentes, Sanctum hereditario successionis jure imperii culmen consecutum. De Septemvirorum Electorum origine mentem suam nostramque exposuit Henschenius in Commentario ad S. Heribertum* XVI *Martii num.* 7. *Capita* VII *et* VIII *ad nos etiam non spectant; quibus, ut iterum dicamus, soli Adelboldus et Anonymus illustrandi sunt; ab illo autem accurate describuntur quæcumque habet Inchofer capitibus* IX, X, XI, XII *et* XIII, *ut iis hic enumerandis supersedeamus. Est et pars cap.* XIV *ex Adelboldo desumpta, cui adjungit* ecclesiarum in Germania reformationem, *item* Polonicum et Flandricum bellum, *quæ nos temporibus suis e Ditmaro et aliis innectere conati sumus. Cap.* XV *monasteria et templa fundata vel ornata, ac Bambergensem civitatem in episcopatum evectam prosequitur, et de hac quidem erectione satis apposite disputat; neque negaverim, parthenonibus Neoburgensi, et Nunburgensi apud Salisburgum multa a Sancto collata, quamvis hic a temporum serie scriptor exorbitet. Verum quod pag.* 65, *anecdotum miraculum tradit de S. Erendrudis cinere annulo concluso et collo suspenso, utut negandum non censeam, mirari certe liceat, nihil huic rei affine occur-* D *rere in ipsis Sanctæ Actis tomo* V *Junii illustratis a pag.* 580; *certe fidem liberare debuit Inchofer, præstito assertæ rei vadimonio.*

uti et probationem innocentiæ S. Cunegundis.

71 *Non magis ad temporum rationem attendit, dum capiti* XVI *hunc titulum præfixit :* Henricus Cunigundem reginam adulterii insimulans, innocentiæ miraculo corrigitur. *Res ipsa iniquorum obloquiis satis vindicata est; at quo potissimum tempore contigerit, fateor me necdum certo deprehendere potuisse. In ejusdem fide relinquo quidquid cap.* XVII *de Gunthero ejusque cum* S. Henrico *gestis collegit. Multa connectuntur cap* XVIII, *quæ a nobis paulo ordinatius distincta sunt. Minus etiam placet caput* XIX, *ubi Benedictum VIII in Germaniam deducit, ut* S. Henricum *adversus seditiosos invitet, et nescio quod exortum schisma componat, de quibus quid sentiamus, habes* § 12, *num.* 128. *Capite* XX *agitur de prensato monachatu Cluniaci et Virduni, quæ ut ab* Henrici *sanctitate aliena non sint, nobis sufficiunt ea, quæ ab Alberico narrata retulimus. Cap.* XXI *inter alia mentem suam aperit Inchofer circa* prodigiosam victoriam S. Henrici auspiciis a quibusdam attributam, *unde non parum elucidari possunt, quæ nos suo loco conjectavi-* E *mus occasione famosæ istius pugnæ ab Anonymo commemoratæ cap.* 4, *quam, studiose a Ditmaro præteritam, necdum nobis suaderi patimur. Ex cap.* XXII *notanda præcipue Popponis abbatis Stabulensis monitio, qua* S. Henricum *a spectandis histrionicis et gladiatoriis ludis averterit, dum iis Neomagi curiosius spectandis attenderet. Et hoc id genus facta alia scriptorum auctoritate corroborari merebantur.*

De vaticinio S. Heriberti

72 *Sequitur cap.* XXIII *adventus Benedicti VIII in Germaniam, qui tanto majori scriptorum veterum fide nititur, quanto debiliori subsistit incerta ejusdem Papæ prior in imperium peregrinatio, dicam an fuga supplex ad* S. Henrici *auxilium. Cap.* XXIV *explicatur reconciliatio cum S. Heriberto Coloniensi, ejusque (cap.* XXV) *prædictio de obitu* S. Henrici, *aliaque ad ipsos spectantia, quæ in S. Meinwerci Actis fusius commemorantur, non item vaticinium ipsum, quod retulit Rupertus Tuitiensis in Heriberti Vita cap.* 8, *num.* 31, *ad* XVI *Martii pag.* 488, *his verbis :* Noveris enim, quia post obitum meum trium non peraget annorum curriculum: *atqui vixit* S. Henricus *usque ad diem* XIII *Julii anni* 1024, *obiit S. Heribertus* XVI *Martii* F 1021. *Nodum vidit Inchofer, quem ut solvat, cogitur S. Heriberti obitum, contra historicam veritatem reducere ad annum* 1022; *in quo eum plane falli credimus : utrum vero vaticinium recte istic expressum sit, non est nostrum dirimere; abest certe ab Actis quæ hic illustramus. Cap.* XXVI, XXVII, XXVIII *et* XXIX *multus est in commemorandis adjunctis ultimi belli Italici, quæ non magis ad nos pertinent, aut certe in serie nostra chronologica abunde relata sunt; uti et congressus cum Roberto rege Franciæ, quem describit cap.* XXX. *De gestis vero (cap.* XXXI) *inter SS.* Henricum *et Meinwercum, videnda in hujus Actis assignata alibi capita.*

et obscurioribus vitæ calculis

73 *Subjungitur piissimus sancti Imperatoris obitus cap.* XXXII; *at mire res et verba torquet Inchofer, ut in definiendis diversis vitæ Henricianæ periodis calculos subducat, aberrans in plerisque. Demus ejus verba :* Vixit ante regnum annis triginta; regno duodecim et menses quinque; imperio decem, totidemque dies supra menses quatuor; Deo et sibi annos, si tres cum diebus viginti menses demas, tres supra quinquaginta; mortuus anno undecimi seculi vigesimo quarto, feria secunda. *Primo et ultimo calculo lubens assentior;*

cetera

A

cetera vere et clare expressisset, dicendo, vixisse *Sanctum* regno *a* VI *Junii* 1002 *usque ad* XVI *Februarii* 1014, *quo intervallo fluxere anni non plus undecim, menses octo et totidem dies.* Imperio *seu Imperatoris titulo gavisus est a* XIV *Februarii* 1014 *usque ad* XIII *Julii* 1024; *unde exurgunt anni omnino decem, menses quinque, minus unico die ; ad tres autem supra quinquaginta vitæ annos, cur solum* menses tres cum diebus viginti *nobis demi velit Inchofer, prorsus non capio ; meminerit nativitatis epocham a se superius fixam esse anno* 972 die VI Maii feria secunda, *inde digitos consulendo numerandoque, inveniet completissimos vitæ annos duos supra quinquaginta excurrentesque menses duos cum diebus septem, ut ferme menses decem demendi sint. Sed de his satis dictum superius* § 2.

usque ad posthumam gloriam.

74 *Supersunt capita quinque, nempe* XXXIII, *ubi, nisi vehementer fallor, fabulis accenset Inchofer* occursum dæmonum ad exequias, *sive ad extremam Sancti morientis luctam,* et accusationem apud tribunal Dei, *quibus adde præponderationem calicis S. Laurentii, et similia, quæ in loco diximus, pio boni ac simplicis eremitæ somnio, quam veritati*

B

historicæ magis affinia, nec ulla vetustiori auctoritate suffulta ; quæque fortasse, poetica libertate a pictoribus sive sculptoribus symbolice adumbrata, qualium nimis quam obvia sunt, veram subinde, pro seculorum istorum captu, induerint historiæ faciem, dignam quæ in ipso sanctorum Henrici *et Cunegundis mausoleo repræsentaretur. Cap.* XXXIV *recitantur* publica *nonnulla* pietatis et religionis monumenta posita, aliaque pia opera ab Henrico gesta; *quæ omnia, uti et* illustria miracula post mortem *a Sancto* patrata, *ejusdem factæ* apparitiones, *canonizationis diploma ab Eugenio PP. III concessum, ceteraque tribus ultimis capitibus collecta, paulo uberius a nobis propriis suis locis relata et explicata sunt. Atque hæc de Inchoferi opere dicta sufficiant, nos exorsum deductumque pridem Commentarii nostri prævii filum sequentibus paragraphis ordine exhibebimus, ubi ea præmiserimus quæ ad præcipuam Sancti Laureolam vindicandam paulo accuratius examinari et nervosius confirmari merentur.*

C

§ VIII. S. Henrici cum S. Virgine Cunegunde, servata in conjugio castimonia.

Rem hanc male impugnavit Leibnitius

Quamquam superius dixerim, multa esse quæ in Anonymo Vitæ S. Henrici *scriptore non omnino admittenda censeam, illud certe suggillari non patior, quod habet cap.* 21 *et* 27, *unde præcipua sanctissimis conjugibus* Henrico *et* Cunegundi, *eaque constantissima fuit a tot seculis gloria, quod intemeratam illibatamque virginitatem tumulis ambo et cœlo intulerint. Priscas nænias et veteres heterodoxorum satyras adversus continentiæ miraculum sparsas hic nec appellandas nec refutandas suscipio ; non calumniis aut dicteriis sed argumentis certandum est. Recentiores aggredior. Eam historiæ partem immerito vellicavit Leibnitius, Introductionis suæ ad Scriptores Brunswicenses* § XXX, *his verbis:* Magnum virum fuisse *(S. Henricum)* et probum, dubitare nos gesta non sinunt; virginitatem voluntariam in matrimonio cum Cunegunde conjuge coluisse, posteriores tradiderunt, coætanei nec minimum hujus opionionis vestigium exhibent, ut adeo magnopere ei fidi non possit. *Laudat Leibnitium Struvius eique subscribit pag.* 388. *Utrumque convenio. Et quidem manifeste liquet, rem illam satis perfunctorie a Leibnitio delibatam, ut qui* S. Henrici *canonizationem perperam tribuit Innocentio III, ut forte ea ratione pontificium, de servata virginitate testimonium ad seculum* XIII *removeat, verum jam supra ostensum est, totis fere sexaginta annis citius, nimirum anno* 1145 *cœlitum honores consecutum fuisse sanctum Imperatorem.*

AUCTORE J. B. S.

ex silentio coætaneorum,

76 *At* coætanei nec minimum hujus opinionis vestigium exhibent. *Quæro, quos coætaneos hic appellare possit Leibnitius? Adelboldum forte? Ast istius operis solum fragmentum superest. Ditmarum? Scivit vir eruditissimus totis sex annis* S. Henrico *præmortuum esse, neque adeo rem, quoad Sanctus vixit, ignoratam, in ejus notitiam pervenire potuisse, quam sub extremum vitæ articulum primum patefecit. Alios coætaneos scriptores non facile quis produxerit. Si ad proxime sequentes chronographos Ottonem, Hermannum, aliosque alibi nominatos provocet, facit Sancto injuriam, quod iis arbitris res Henricianas definitus velit, quas illi vix primis, ut est in proverbio, labris degustarunt. At enim de ea re tacet Chronographus Saxo, tacent Annales Hildesemenses. Utique ; sed scriptorum istorum*

E

aliorumque seculi XII *silentio opponitur positiva assertio ejusdem seculi scriptoris, nempe Gotfridi Viterbiensis apud Pistorium tomo* 2, *col.* 484, *cujus versus ad calcem tractatus hujus invenies. Opponitur positivissima ejusdem temporis declaratio Pontificia, in relata nuper canonizationis bulla expressis terminis testata,* in thoro etiam legitimo positum S. Henricum integritatem castimoniæ usque ad finem vitæ conservasse : *quod certe minime declarasset Pontifex, nisi id a Bambergensibus legitime probatum accepisset. Nihil igitur obesse potest chronographi istius et decem id genus aliorum silentium, dum istud vetustiori et probatiori assertione eliditur.*

cui opponuntur Bulla Pontificia, scriptores suppares,

77 *Si Pontificio diplomati minus fidat Leibnitius, habeo, quod recusare non possit, Leonis Marsicani, alias Cardinalis episcopi Ostiensis, in Chronico Casinensi disertum testimonium, citato diplomate multo antiquius, imo sancti ipsius* Henrici *ætati proximum, utpote scriptoris seculi* XI, *qui teste Angelo de Nuce, novissimo Chronici editore,* rem orsus a condito monasterio, eam ad usque illud tempus perduxit, quo dedicatum inauguratumque ab Alexandro II templum fuit : *id quod anno* 1071 *accidisse narrant, ut plane perspicias, quam parum*

F

a Sancto abfuerit is, cujus loquentem auctoritatem omnium istius ac sequentis seculi scriptorum silentio longe potiorem existimamus. Audi Leonis verba lib. 2, *cap* 46 : Super ceteras autem bonitates seu virtutes, quas idem Imperator habuisse narratur a Deo, fertur vixisse castissimus, ut ad mortis articulum veniens, coram præsentibus episcopis atque abbatibus Cunibundæ * conjugis suæ propinquis, eaque illis tradita, fertur *(dixisse feratur :)* Recipite quam michi tradidistis virginem vestram. *Laudat ipse Leibnitius auctorem Vitæ sancti Meinwerci.* Vita Meinwerci, *inquit,* etsi seculo demum sequente *(adeoque* XII) scripta, multa tamen habet utilia ad res Episcopo contemporaneas, Cæsarumque et principum acta cognoscenda, cum nec synodos prætereat aliasque res ecclesiarum.

* Cunegundæ

et scriptor Actorum S. Meinwerci

78 *Si in iis omnibus fidem meretur scriptor diligentissimus, quæ ad* Cæsarum et principum acta cognoscenda *pertinent, non opinor ea parte rejiciendum, quod de castissimo sanctorum* Henrici *et* Cunegundis *conjugio disertissimis verbis testimonium dicat, rebus istis omnibus, a se narratis, æque*

propin-

AUCTORE J. B. S.

propinquus. En igitur clarissimum opinionis, a Leibnitio repudiatæ, non vestigium *solum, sed novum testimonium fideliter* exhibitum. *Sic loquitur in nostra editione cap.* 2, *num.* 9, *apud ipsum Leibnitium num.* XII, *pag.* 521 : Eodem anno *(nempe* MII) novo Rege nativitatem Laurentii in civitate Patherbrunnensi celebrante, domna Chunigunda, ipsius, ut putabatur, uxor, re autem vera castitatis æmulatione soror, a prædicto Willigiso Magontiensi archiepiscopo, inibi regiæ consecrationis dominium adinvenit. *Clarissima hæc, nisi vehementer fallar, et peremptoria sunt, non a* posterioribus tradita, *ut aiebat Leibnitius, sed ab æqualibus et subæqualibus* exhibita *argumenta, quibus nec hilum officere posset coætaneorum (si qui forte alicubi superessent) scriptorum silentium ; ut proinde frigida Leibnitii locutio,* posteriores tradiderunt, *quasi indicare velit, postremis hisce seculis natam primum piam istam credulitatem, abunde enervetur et convellatur.*

ab ipso Leibnitio merito laudatus.

79 *Pluribus hic supersedeo, cum jam allegata omnino sufficiant, ad refellenda, quæ leviter, ut mitissime dicam, ab illustri et erudito Viro, nobisque,* B *dum viveret, amico prolata sunt, melius eo loco prætereunda ; quo sane omitti absque scrupulo poterant, utpote importune intrusa ad ostentandam quodammodo eruditionem, quandoquidem in eo, de quo ibi agitur opere, nempe Adelboldi episcopi Ultrajectensis, supra a nobis descripto, nec verbum de* virginitate voluntaria *a S. Henrico* in matrimonio cum Cunegunde conjuge culta, *usquam reperiatur. Optandum sane esset, ut sacra omnis ecclesiastica historia tam firmis fundamentis consolidata stabiliretur, ad odiosorum criticorum obloquia præcludenda et penitus extinguenda. Jam a tanto tempore experti sunt eruditi acatholici, in hoc nostro de Actis Sanctorum Opere veritates historicas tam accurate discerni, ab iis quæ levi populari traditione, nimia subinde facilitate admissa sunt, ut nostræ sinceritati fidere tuto possint, nos non temere admissuros, quæ solidis historicis fundamentis stalilita non sint. Maneat igitur in sua possessione sancta mater Catholica Ecclesia, et rarum continentiæ virginalis tot inter illecebras exemplum, seu potius divinæ gratiæ miraculum, quale eodem seculo exhibuit in Anglia S. Eduardus, fidelibus suis filiis exaltare* C *ac prædicare non desinat.*

Otia Gundlingii, mera otia et somnia sunt,

80 *His ita adversus illustrissimum et clarissimum, nobisque æstimatissimum virum modeste ac sine ullius offensione discussis, probatisque : ignosci mihi postulo, si pari moderatione non excipiam,* otia, *rectius dixeris, somnia* Gundlingiana, *quæ germanice procusa audio anno* 1706, *quorumque compendium, ab amico acceptum, non absque stomacho legere potui, tantam inverecundiam execratus, miratusque, in ipsa Saxonia, a professore Saxone, de Augustissimo Saxonico principe, contra apertissimam fidem historicam, constantissimis tot seculorum testimoniis firmatam, tam incommodesta scommata vulgi oculis lingua vernacula exposita fuisse, quæ vel ipsis, saltem cordatis Lutheranis, exosa crediderim, utpote putida figmenta, non nisi Vulcano digna. Audet vir, ut audio non illitteratus, otio suo abuti, ut in cœlestes Augustos, calamo non satis castigato, calumnias evomat, eorumque castissimum conjugium, spurcis nonnullis sarcasmis commaculet, sanctissimum Imperatorem describens » ut hominem morbi- » dum, impotentem, etc., virum bonum et simpli- » cem, omnia conjugis ambitiosæ et callidæ precibus » probrosa facilitate concedentem. Sanctam vero » Cunegundem variis convitiis proscindit, et satis » aperte adulteram proponit, damnabili quorumdam » episcoporum familiaritate, absente in expeditioni-* D *» bus bellicis marito, usam, etc.*

cum quibus non conveniunt Kœleri theses.

81 *Mirare, obsecro,* otia Gundlingiana, *otia mera, jocos scurriles, aniles satyras, vocemus nugas et gerras Siculis inaniores ; quales certe fatebuntur eruditi omnes, quibus hæc scribimus, etiam acatholici, apud quos id genus cantiunculas commiseratione potius quam plausu dignas existimamus, æque ac novissimam alterius Lutherani thesim historicam, imo fabellam ineptissimam, videlicet :* Conjugium S. Henrici Imperatoris cum sancta Cunegunde, non omni tempore fuisse virgineum. *Quid est delirare, si hoc non est? Ast, inquit ille, documenta reperiuntur, ex quibus constet, publicas preces indictas ad impetrandam thoro Henriciano fœcunditatem. Quid tum postea? Quid, si id ultro admittant fateanturque Bambergenses? Cur id magis* S. Henrici, *quam alio tempore vetitum? An uspiam legit ipse, castissimorum conjugum continentiam vulgo notam fuisse, quoad sanctus ipse* S. Henricus, *jam morti proximus, id primum patefecit, uxorem virginem propinquis restituens? Impostura alia aliam trudit ; eruit ille nimirum documenta authentica quibus demonstrari possit, ex* SS. Henrico et Cune- E *gunda filiam natam fuisse. Novum portentum, imo lepidum ferculum, non mihi sed* otioso Gundlingio *probe masticandum, ut id saltem ex contribule suo discat, impotentem non fuisse sanctissimum Imperatorem, qualem ipse procaciter effingit.*

Probata S. Cunegundis innocentia.

82 *Illustri isti in paucis servatæ in conjugio virginitatis prodigio affine est illud quod habet Anonymus cap.* 21, *de* S. Henrici *zelotypia, probataque a sancta uxore per candentes vomeres innocentia, quod pari ferme, ut superius, prætenso argumento a malevolis arrodi posset ex scriptorum coætaneorum silentio. Verum enimvero pridem istud satis vindicarunt laudatus sæpe Hofmannus in Annalibus Bambergensibus col.* 52 *et* 53, *atque Henschenius die* III *Martii in Commentario prævio ad S. Cunegundis Acta* § 2, *ad quos, ne actum agam, lectores, et præ ceteris Gundlingium, castissimæ Imperatricis ferum mastygem, remitto. Id unicum in ea historia a morosioribus desiderari posset, quod certum tempus designari nequeat, uti nec locus in quo res ea contigerit. Hofmannus triumphi palæstram designat Bambergam ipsam, Sancti utriusque delicium; annum vero* 1017, *quod eum suspicor ex monumentis Bambergensibus alicunde eruisse. An præfato anno* F *omnia aptissime congruant, ex deducendo proxime vitæ* S. Henrici *chronologio ordine colligi utcumque poterit ; nobis sufficit, rem ipsam in controversiam non adeo facile revocandam, cujus tam authentica monumenta, teste Hofmanno, in hunc usque diem supersunt, quæ cum tantopere impugnari non videam, satis sit Legendæ fidem in hac etiam parte vindicasse.*

Preces Bambergæ institutæ non sunt

83 *Non ita acquiescendum censui superiori capitali concertationi, de intemerata utriusque sanctissimi conjugis servata in matrimonio continentia, quam cum speciosis Kœlerianis cavillis aliquousque impeti, saltem sugillari posse adverterem, seu veris seu prætensis illis precibus pro conjugii fœcunditate, tum vero regia aliqua, si Superis placet, prole alicubi insinuata, nihil prætermittendum putavi, ad obturanda, non solum heterodoxorum, sed et audaciorum Catholicorum obloquentium ora, nec prius destiti, quam fontem omnino detexissem, ex quo tam varia, tam diversa, tam parum connexa profluxisse, liquido demum deprehenderem. Quem in finem tabularia omnia, regesta, necrologia, libros chorales Bambergensis ecclesiæ excuti curavi, exploraturus, sicubi tam enormi calumniæ in antiquioribus scriptis ansa*

præbe-

AUCTORE J. B. S.

A *præberetur. Atque hic denuo, pro insigni suo in* S. Henricum *studio, operam gnaviter contulit toties laudatus R. P. Rector Nicolaus Pottu, ex cujus litteris, hoc anno* 1723 *ad me datis, rem patentissime explanatam faxo intelligas, atque una luce meridiana clarius perspicias, merum figmentum de precibus pro fœcunditate circumferri ;* prolem *vero* regiam, *tunc non magis quam modo exstitisse in rerum natura. Rem ego omnem, prout gesta est, ipsiusmet Pottuvii verbis nude et candide proponam.*

pro fæcunditate conjugii Henriciani;

84 *Ubi ex litteris meis objectas calumnias percepisset, in hæc ipsa verba respondit :* Acceptis penultimis Rev. V., prima mea cura fuit, inquirere in orationem quam quidam malevoli compositam et præscriptam fingunt, ipsius S. Henrici jussu, ad implorandam et impetrandam conjugii sui fœcunditatem, ut scilicet hac ratione impugnare possint ejus et sanctæ conjugis perpetuam castimoniam. Inveni in custodia ecclesiæ Imperialis librum perantiquum, utique scriptum, ut omnia signa ostendunt, vivente adhuc sancto Imperatore. Formam libri exhibet charta acclusa. Extima tegumenti pars anterior repræsentat effigiem B sancti Petri Apostoli ; posterior sancti Pauli ; paginæ sunt ex pergameno. Titulus libri est, Libellus Gradualis. Deinde ponuntur Gradualia incipiendo ab Adventu. Quando devenitur ad Pascha ponuntur Litaniæ eadem forma et figura litterarum descriptæ, quam charta acclusa exhibet. In illis Litaniis postquam facta fuisset invocatio pro summo Pontifice, Imperatore Henrico, Chunigunde regina, fit etiam pro nobilissima prole regali. Sed manifestissimum est, quod ex hac invocatione calumnia nullum habeat præsidium : *quod mox paulo uberius, ad male garrientium ora comprimenda demonstrabitur. Pergit R. P. Pottuvii epistola :*

neque proles in eo suscepta extunditur

85 Nullam aliam orationem pro impetranda fœcunditate conjugii sanctissimi Imperatoris reperire potui, etiamsi secundam partem Gradualis, varia Missalia et Breviaria, tempore S. Henrici scripta, et aliqua post ipsius felicem transitum, diligenter una cum Reverendo D. custode perlustraverim ; neque D. Eppenauer in Monte S. Michaëlis quidquam reperire potuit. *En igitur retectam undequaque unicam tot fictionum scaturiginem, nullo negotio expurgandam. Majori* C *candore ac sinceritate res tota referri nequit, quam ex epistolis familiaribus ultro citroque scriptis, quarum verba exponimus. Vix equidem induci possum, ut ad ipsius sancti* Henrici *ætatem citatum codicem pertinere existimem, quamvis facile admittam, ex antiquiori aliquo descriptum, imo precum formulas, prædictis Litaniis, in quibus rei cardo vertitur, insertas, Sancto ipso longe vetustiores esse credam, et in Germanicis ecclesiis tum præcedenti, tum sequentibus seculis usitatas, ut modo preces aliæ sunt ab universali Romana et ab aliis ecclesiis receptæ. Rectissime autem advertit Pottuvius, nullum in iis formulis præsidium vulgatæ calumniæ superesse, quantumvis inde argutari videantur Hericianæ castimoniæ impugnatores, quibus hic ultro suggerimus, nullo dissimulato apice, quidquid vel remotissime spargendis exornandisque calumniis fomentum præbuit : quocirca Litanias ipsas, quousque typis nostris id fieri potuit, hic expandimus, sequenti paragrapho explicandas.*

LETAN. AD MISS. IN DIE SCO PASCHÆ.

ex Litaniis ibi decantari solitis.

86 Xpc vincit, Xpc regnat.
Xpc imperat.
Exaudi xpê. Summo pontifici et universali papæ uita.
Saluator mundi. Tu illum adiuua.
Scê Petre Tu illum adiuua.
Scê Paule. Tu illum adiuua.
Scê Andrea. Tu illum adiuua.
Exaudi xpê. Heinrico a dô coronato, magno et pacifico imperatori uita et victoria.
Redemptor mundi. Tu illum adiuua.
Scê Michael. Tu illum adiuua.
Scê Gabrihel. Tu illum adiuua.
Scê Raphael. Tu illum adiuua.
Scê Iohannes. Tu illum adiuua.
Scê Stephane. Tu illum adiuua.
Exaudi xpê. Chunigundæ reginæ salus et uita.
Scâ Maria. Tu illam adiuua. E
Scâ Radagundisa. Tu illam adiuua.
Scâ Gertrudisa. Tu illam adiuua.
Exaudi xpê. Nobilissimæ proli regali salus et uita.
Scê Clemens. Tu ill. adiuua.
Scê Uite. Tu ill. adiuua.
Scê Pantaleon. Tu ill. adiuua.
Exaudi xpê. N. ductori pacifico salus et uita.
Scê Maurici. Tu illum adiuua.
Scê Landberte. Tu illum adiuua.
Scê Gereon. Tu illum adiuua.
Exaudi xpê. N. epô et cunctæ congregationi N. salus et uita.
Scê Siluester. Tu illum adiuua.
Scê Martine. Tu illum adiuua.
Scê Gregori. Tu illum adiuua.
Exaudi xpê. omnibus iudicibus et cuncto exercitui xpianorum uita et uictoria.
Scê Georgii. Tu illos adiuua.
Scê Emmeramme. Tu illos adiuua.
Scê Sebastiane. Tu illos adiuua.
Xpc vincit, Xpc regnat, Xpc imperat.
Rex regum. Xpc uincit. xpc regnat.
Gloria nostra. Xpc uinc. xpc. regnat. F
Misericordia nostra. Xpc uinc. xpc. regnat.
Spes nostra. Xpc uinc. xpc. regnat.
Auxilium nostrum. Xpc uinc. xpc. regnat.
Victoria nostra. Xpc uinc. xpc. regnat.
Lux, uia, ueritas et uita nostra. Xpc uincit.
Fortitudo et iustitia nostra. Xpc uincit.
Prudentia et temperantia nostra. Xpc uincit.
Liberatio et redemptio nostra. Xpc uincit.
Arma nostra inuictissima. Xpc uincit.
Murus noster inexpugnabilis. Xpc uincit.
Defensio et exaltatio nostra. Xpc uincit.
Ipsi soli imperium, gloria et potestas per immortalia sclâ sclôrum amen.
Ipsi soli laus, honor et iubilatio per infinita sclâ sclôrum amen.
Ipsi soli uirtus, fortitudo et uictoria per omnia sclâ sclôrum amen.
Xpe avdi nos. *TER.*
Kyrie eleyson.

§ IX.

AUCTORE J. B. S.

§ IX. Ex Litaniis Bambergensibus incassum suggillatur S. Henrici castimonia.

Nobilissima proles regalis in iis litaniis posita,

Habes modo orbi expositum et revelatum prætensum iniquitatis mysterium, quod in Litaniis Bambergensibus latere, frustra sibi persuaserunt continentiæ Henricianæ non minus quam omnis castimoniæ, in Romana Ecclesia tantopere æstimatæ, osores malevoli. Redditi sunt characteres omnes, saltem quoad fieri potuit, post exclusas e typographia abbreviationes, quas in æs incidere operæ pretium visum non est, cum ex iis controversiæ caput minime pendeat. Libellus iste gradualis oblongus est, angustioris formæ, tantillum superantis columnas hic compositas, quibus verba omnia, secundum syllabas, et lineas adhibita sunt, nullo apice neglecto aut transposito. Tres ferme pagellas implet tota ea Litania, tot suppositionum et calumniarum materia, quam nobis ad libelli normam dividere non licuit, B *satis fuit, totam fideliter repræsentasse. Rubricis capitalibus, ut vulgo loquuntur, in prima facie nitide depictus est prædictus titulus,* LIBELLUS GRADUALIS, *litteris hodiernæ formæ non multum absimilibus præter E, G, A et D. Titulus interior rubris etiam majusculis, utcumque typis nostris exprimitur. Sic litteræ initiales omnes miniatæ sunt, uti et X, quotiescumque recurrit Christi Servatoris nomen, cujus monogramma, satis notum esse putamus. Fidem nos integre liberasse, testari poterunt quicumque autographum ipsum Bambergæ inspicere et cum hac editione conferre dignabuntur.*

minime probat susceptam saltem filiam,

88 *Porro schema ad me transmissum, atque hic typis excusum, tam rigide per singula excussi, ut nihil intactum reliquerim, quin id continuo Bambergensibus abjicerem. Imprimis Litaniæ istæ, licet Bambergæ hodiedum asservatæ, pro istiusmet ecclesiæ usu scriptæ non videntur, ubi, procul dubio, additæ essent appellationes fundatoris et fundatricis. Præterea non recte signatur Sanctus,* Imperator a Deo coronatus, *dum interim Cunegundi simplex* reginæ *titulus apponitur, quandoquidem constet, ambos eodem die a Benedicto PP. VIII anno* 1014 *Romæ Cæsareo diademate imposito inauguratos. At vero* C *Kœleri palmare argumentum pro existentia* nobilissimæ prolis regalis, *acrius intorquere non destiti, hoc ferme ratiocinio, ad hominem, ut aiunt, adversus Bambergenses concludens : Non minus certum est, in iis Litaniis Deum invocari pro* salute et vita nobilissimæ prolis regalis, *quam certum sit invocari pro* vita et victoria *S. Henrici, pro* salute et vita *S. Cunigundæ; atqui hoc secundum apud vos indubitatum est, quidni igitur et primum? Preces pro conjugibus ut vivis ibidem ad Deum funduntur, vivere itaque etiam oportuit* nobilissimam prolem regalem, *et quæ inde Kœleri consectaria sunt. Hæc exercitii gratia, uti loquimur, a me proposita, erudite enodavit et dissolvit R. P. Rector Nicolaus Pottuvius, tribus responsionibus sic omnia elucidans, ut habeat Kœlerus quibus acquiescat. Verba ejus fideliter etiam reddo.*

cum formula ista antiqua et communis fuerit,

89 Si Kœlerus ex verbis Litaniarum, quæ reperiuntur in Graduali manuscripto, NOBILISSIMÆ PROLI REGALI SALUS ET VITA, vult inferre, ex matrimonio sanctorum Henrici ac Cunegundis saltem filiam fuisse genitam, non recte infert. *En responsionem primam :* Quia verosimiliter Litaniæ istæ jam ante tempora S. Henrici fuerunt in usu in ecclesiis Germaniæ, tamquam formulæ communes supplicandi pro Pontifice, Imperatore, D Imperatrice, etc. Non quidem diffitemur, illas ætate S. Henrici descriptas sive exaratas fuisse, id enim tam figura characterum, illo tempore usitata, quam expressio nominum Henrici et Cunegundis, pro quibus tamquam vivis supplicatur, nobis persuadet ; sed solum dicimus, illas post erectionem ecclesiæ Bambergensis, ex alio exemplari descriptas, seu transumptas fuisse, additis tunc nominibus Henrici et Cunegundis, tamquam actu regnantium. Neque gratis id dicimus, quia totus Libellus gradualis (cujus duæ sunt partes, una hiemalis, altera æstiva) est descriptus ex exemplaribus in ecclesiis adhiberi solitis. Merito igitur asserimus, etiam Litanias, quæ sunt pars Gradualis, fuisse tunc aliis ecclesiis communes, et ex illarum exemplaribus desumptas. Igitur ex illis non recte infertur, ex matrimonio sanctorum Henrici et Cunegundis progenitam esse saltem filiam, quia sunt formula solummodo communis.

neque nomen aut sexum exprimat,

90 *Apposite urget Pottuvius et magis etiam instat hoc modo :* Quod si contendas, Litanias istas non esse desumptas ex aliis exemplaribus, sed E pro ipsa ecclesia Bambergensi primo fuisse compositas ; demus, id ita esse, quod tamen non probas ; sed sic ex ipsis Litaniis ostendo, Sanctos conjuges, tunc, quando Litaniæ scriptæ fuerunt, non habuisse prolem. Quia si habuissent, in Litaniis vel expressum fuisset nomen prolis, sicut expressum fuit nomen Henrici et Cunegundis, vel saltem indicatus fuisset sexus, an sit filius vel filia. Nam sicut in formula supplicationis pro sancto Henrico dicitur : TU ILLUM ADIUUA ; in supplicatione pro sancta Cunegunde : TU ILLAM ADIUUA, ita si tunc exstitisset filia regalis, debuisset dici : Tu illam adjuva. Cum solum ponatur per abbreviationem : TU ILL. ADIUUA, quod ILL. nec illum nec illam significat, sed est indifferens ad utrumque, signum est, quod tunc non extiterit filia, neque etiam filius. Manet ergo quod sit formula communis, quæ masculo æque ac feminæ convenire possit. Confirmatur id ex sequentibus formulis earumdem Litaniarum, ubi ponitur N. quæ sunt formulæ communes supplicandi pro quibuscumque ducibus, episcopis, *etc.*

omittenda defectu prolis æque ac aliæ.

91 Deinde, *pergit eodem tenore Pottuvius,* etiamsi supplicatio pro NOBILISSIMA PROLE REGALI in Litaniis habeatur, unde probas, quod F prole non existente, supplicatio illa fuerit decantata, et non potius in isto casu omissa? Certe quamvis in istis Litaniis formula supplicationis pro Imperatrice habeatur ; si tamen Imperator nondum esset conjugatus, aut evaderet viduus, formula supplicationis pro imperatrice haud dubie in utroque casu omitteretur. Ita, etiamsi formula pro nobilissima prole regali in Litaniis ponatur, prole tamen deficiente, videtur formula illa in decantatione Litaniarum fuisse omissa. Nisi forte fuisset aliqua conjectura aut indicium fœcunditatis conjugii : tunc enim fideles subditi optare, Deoque supplicare solent, ut fructus in arbore et gemma in concha maturescat. Potuerunt autem Bambergenses id sperare et merito apprecari tam insignibus conjugibus, quorum votum continentiæ ignorabant. *Addere liceat, quod proxime sequens formula* N. ductori pacifico salus et vita *haud dubie prætereunda sit, Cæsare ipso exercitui imperante. Sic alteram pro loci Episcopo et primam pro Romano Pontifice, nemo decantatas somniaverit alterutra sede vacante. Hodiernam, et jam tot seculis constantem Ecclesiæ*

praxim

A *praxim consulat Kœlerus, et quæ hic dicta sunt, verissima esse perspiciet.*

Non potuit nata esse proles ante fundationem ecclesiæ Bambergensis;

92 *Non hic hæret Pottuvius; sed altera responsione seu argumento instat in hunc modum:* Sine nota sanctissimi ac prudentissimi Imperatoris (*hæc prædicata cum Gundlingio non negabit Kœlerus*) asseri non potest, quod ex suo conjugio genuerit saltem filiam. Vel enim illam genuit ante fundationem episcopatus Bambergensis, vel post illam: neutrum sine nota Imperatoris asseri potest. Imprimis non potest dici quod genuerit ante fundationem quæ contigit anno VI vel VII post millesimum. Colligitur id ex allocutione S. Henrici, quam in conventu Francofurtensi habuit ad S. Willigisum archiepiscopum Moguntinum et ceteros archiepiscopos et episcopos præsentes, uti refert Ditmarus episcopus Merseburgensis, historicus synchronus libro 7, pag. 67. Ob recompensationem futuram, inquiebat sanctus Imperator, Christum heredem elegi; quia in sobole acquirenda nulla spes remanet mihi. Quod si S. Henricus ante fundationem episcopatus genuit filiam, quomodo B cum veritate dicere potuit, sibi in acquirenda sobole nullam remanere spem? Nonne conventus Patrum poterat illi opponere: Quomodo nulla spes acquirendæ sobolis in præsenti matrimonio tibi superest, qui paucis hisce annis, quibus in matrimonio vixisti, filiam genuisti? Male igitur dignitati sancti Imperatoris consulit, qui procreationem sobolis ante fundationem episcopatus illi affingit.

neque post fundationem;

93 Deinde absque ejusdem Sancti prostitutione etiam asseri non potest, genitam ipsi fuisse filiam post fundationem episcopatus. Ille claris et expressis verbis, coram celeberrimo conventu præsulum, asseverat, sibi in acquirenda sobole nullam superesse spem: quis ergo sine nota tam sapientis et circumspecti Imperatoris dicet, illum nihilominus, post asseverationem adeo solennem, procreasse filiam? Nisi igitur valida ratio afferatur, qualis non affertur, exigit dignitas tanti Imperatoris ut credamus, illum verum dixisse, dum solenni contestatione asseveravit, nullam in acquirenda sobole sibi remanere spem. Quis autem illi spem omnem ademit? Quis nisi ille ipsemet voluntario voto continentiæ, in honorem Dei C emisso, et a castissima conjuge ratihabito? Poterat dicere cum Jephte Jud. cap. II, ℣. 35: Aperui enim os meum ad Dominum, et aliud facere non potero, quam perpetuam servare continentiam. Quid aliud innuunt verba immediate sequentia, ab Imperatore in conventu prolata: Et quod præcipuum habui, ac meipsum cum modo acquisitis seu acquirendis, in sacrificium Patri ingenito jam dudum secreto mentis obtuli: quid, inquam, aliud innuunt verba illa, quam votum castitatis, quo sanctissimus Imperator, juxta consilium Salvatoris Matth. cap. 19, ℣. 12, se ipsum castravit propter regnum cœlorum, et inclinationem relinquendi sibi similem post se, Deo in sacrificium obtulit, magno Abrahamo in eo comparandus, quod iste paratus fuerit, Isaacum filium, sibi pridem natum, immolare, hic vero spem filii et heredis sibi nascituri, intima mentis devotione, Altissimo sacrificaverit?

neque possibile est, invaluisse opinionem

94 *Hasce quæstiones, satis concisas ac stringentes, ad Kœlerum universas remittimus, ut in proximis thesibus suis historicis apta responsa suppeditet. Neque tamen hic desinit Pottuvius, cujus hæc tertia responsio est:* Si S. Henricus genuit filiam, et curavit pro ea publicas in ecclesia Bambergensi institui preces, uti Kœlerus ex Litaniis citatis probare velle videtur; moraliter impossibile est, potuisse in mundo, et imprimis Bambergæ, persuasionem universalem invalescere, sicut reipsa invaluit, quod sancti Henricus et Cunegundis in suo matrimonio virginalem continentiam perpetuo servaverint. Si enim Kœlerus tam sagax est, ut post septingentos annos ex illis Litaniis odoretur sobolem regiam, quomodo Bambergenses, qui Litanias illas tempore sancti Henrici decantarunt, et annis insequentibus usque ad hæc tempora, in Libello graduali descriptas, penes se retinuerunt, sæpius inspexerunt, et aliis inspiciendas exhibuerunt; quomodo, inquam, illi omnes nihil umquam de tali filia cogitarunt, aut exinde collegerunt? Fueruntne omnes per septem secula adeo stupidi, ut nullus caperet mysterium, in Litaniis reconditum, quod nunc tandem Kœlerus mundo revelat? Et si Bambergenses, tempore S. Henrici, filiam ejus noverunt, et pro ea publice in Litaniis precati sunt, quomodo et quando potuerunt delabi in eam persuasionem, ut crederent SS. Henricum et Cunegundem in suo conjugio pari consensu perpetuam servasse conti- E nentiam?

de SS. conjugum continentia,

95 *Importunus quæsitor est Pottuvius:* Quomodo, *inquit*, ad idem sentiendum totum imperium, et totus late Christianus orbis induci potuit? Quomodo celeberrimus ordo B. Benedicti S. Cunegundem, post obitum S. Henrici, ad cœnobium Confugiense suscepit ut virginem, ac deinceps ipsam constanter ut talem habuit, et coluit, si scivit, quod nescire non potuit, illam in suo conjugio fuisse matrem filiæ regalis? Quo seculo, et circa quem annum memoria filiæ istius obliterata fuit, et ejus loco exorta persuasio de virginali continentia SS. conjugum? Ex rescripto Eugenii III constat, seculo XII id jam fuisse creditum, et legitimis testimoniis confirmatum, S. Henricum, in thoro etiam legitimo positum, integritatem castimoniæ usque ad finem vitæ conservasse: si seculo immediate præcedente S. Henricus in suo conjugio filiam genuit, et pro ea in Litaniis publice supplicatum fuit, quis sibi persuadeat, potuisse tam brevi tempore memoriam nobilissimæ prolis regalis apud omnes perire, et fœcundos conjuges haberi pro virginibus? Etiamsi in aliquo conjugio nulla umquam appa- F reat soboles, homines tamen difficulter inducuntur ad credendum, quod tales conjuges prole careant ex virtute perpetuæ continentiæ; sed id adscribunt sterilitati naturæ, aut aliis impedimentis naturalibus. Multo minus homines propinqui ætati SS. Conjugum sivissent se induci ad credendam perpetuam eorum continentiam, si illi in suo conjugio suscepissent filiam; quod utique homines, ætati isti adeo vicinos latere non potuisset.

si eorum proles Bambergæ umquam nota fuerit.

96 Necesse est igitur fateri, Legatos Apostolicos ab Eugenio III, ad inquirendam rei veritatem seculo XII Bambergam missos, uti et multos religiosos ac discretos viros non potuisse induci ad credendam et attestandam integritatem castimoniæ S. Henrici usque in finem vitæ, si vel in matrimonio suo genuisset filiam, vel si de illa integritate castimoniæ non habuissent indicia, testimonia et argumenta certa ac minime suspecta; in quibus pietas Christiana posset merito conquiescere, et memoria tam illustris exempli cum solatio frui. Sed cum humani generis hostis indignissime ferat, in Ecclesia adeo illustres continentiæ imagines, ad cultum et imitationem pa- lam

AUCTORE J. B. S.

lam proponi, actus rabie et invidia, nititur easdem tetris coloribus obscurare, sicut olim per Iconoclastas Christi et Sanctorum imagines ex hominum oculis tollere conatus fuit, ne isti, ex earum aspectu, ad imitanda egregia Sanctorum illorum facta excitarentur. *Os durum! mi Kœlere, sed quod tu in medium temere projecisti, ceteris argumentis jam abunde superius dilutis. Te unum hæc jacula feriunt, teque adeo petunt quæcumque hoc toto paragrapho disputata sunt : tute hoc intristi, tibi omne exedendum est; nobis supersunt præcipua sanctissimi Imperatoris gesta chronologice, pro nostro instituto digerenda.*

§ X. Præcipua S. Henrici gesta ad temporum ordinem revocata : a regni principio ad fundatam ecclesiam Bambergensem.

B

Series chronologica ex Anonymo peti non potest,

Quæ ante susceptas regni habenas a sanctissimo Imperatore gesta sunt, cum nec Vitæ scriptores nec Ditmarus aut alii memoraverint, frustra a nobis eorum ordo requiratur ; ab Ottonis III obitu series nostra deducitur. Neque vero singula scrupulose discutimus, sed præcipua seu illustriora et ad sanctitatem ceterasque res totius regni et imperii tempore gestas spectantia, quæque a notissimæ Vitæ seu potius elogii compilatore Anonymo ex parte memorata quidem sunt, ast ita commixta ut nusquam appareat quo anno affigenda sint, auctore ad hæc tam parum attento, ut ubi annum exprimit, plerumque a recta chronologia deflectat. Exemplum sit in ipsomet jam dictæ Vitæ principio, quam in hunc modum orditur : Anno ab incarnatione Domini MI, ab Urbe condita MDCCLII, Ottone puero Romæ defuncto, vacante regni solio, cum de principe subrogando ageretur, omnium vota, nutu divino, ad eum inclinantur, qui tunc in regno habebatur potissimus. *Aberrant hic characteres prope omnes : neque enim anno* 1001 *mortuus est Otto III, sed* 1002*; neque erat annus Urbis conditæ* 1752, *sed verosimilius* 1754*; neque Romæ mortuus Otto iste sed Paternæ seu Paterni, castro Campaniæ Romanæ, in ditione Ecclesiæ atque in maritimo tractu, in ora maris Tyrrheni, ubi alias villa Plinii junioris, teste Holstenio, quidquid alii a situ tantillum deflectant.*

C

neque hic singula minutim digeri.

98 *A tali exordio quid in ordine ad digerendam rerum seriem sperari possit, facile intelligitur : id nobis potissimum curæ erit, ut salvam rerum veritatem in rectum, quoad fieri poterit, ordinem chronologicum redigamus, adjectis nonnumquam et ad proprios etiam hinc inde annos revocatis largissimi in ecclesias et monasteria Imperatoris donationibus et privilegiis, quorum cum jam scriptores plures meminerint, nobis ea obiter attigisse suffecerit. Cæsareæ isti profusæ ferme liberalitati a regni principio intendisse invenies apud Mabillonium in Annalibus Benedictinis ad annum* 1002 *pag.* 159, *num.* 26, *dum aream quamdam intra muros urbis Ratisbonensis Altahensi monasterio dedit, et plura alia majora beneficia eidem monasterio præstitit annis sequentibus, quorum diplomata exhibet Gretserus ad calcem vulgatissimæ Vitæ a pag.* 65. *Nec desunt* Henricianæ *munificentiæ argumenta apud Hundium in sua Metropoli Salisburgensi, ut vide pag.* 140 *et alibi. Quæ ad Westfaliæ seu Saxoniæ partes reducuntur* S. Henrici *privilegia et donationes in annos quosque suos uberius et diligentius distribuit et accurate explicuit noster Nicolaus Schaten in Annalibus Paderbornensibus lib.* 4 *a pag.* 362, *quod hic indicasse, satis est. Vita S. Meinwerci dona potius ipsa quam instrumenta enumerat. Alia rursus habet laudatus Mabillonius pag.* 161 ; *nos præfixam seriem exordiamur.* D

Trium primorum annorum historia

99 *Ad tres primos regni* S. Henrici *annos quod attinet, in iis tantopere laborandum non erit, cum res eo tempore gestas satis apposite distinxerit et ordinaverit laudatus supra Ultrajectensis episcopus Adelboldus rerum prope omnium testis oculatus, ut hic audiendum omnino non putem Alberici Chronicon, dum in ipso solo, tacentibus vetustioribus, mira fingi potius quam vere narrari videntur ad annum* 1003 *de Windis seu Winidis populis idololatris a* S. Henrico *per id tempus subjugatis, quorum regibus hujusmodi anecdotum applicat :* Hos populos Henricus tributarios fecit, ita ut in omnibus solennitatibus quibus coronabatur, quatuor reges eorum lebetem, quo carnes condiebantur, in humeris suis, duobus vectibus, per annulos quatuor inductis, ad coquinam vectitarent. *Fides sit penes auctorem. Saniora longe sunt quæ Adelboldus diligenter commemorat, res omnes sancti Imperatoris accurate complexus ab obitu decessoris Ottonis III usque ad bellum Slavonicum, post primam in Italiam expeditionem* S. Henrici *Acta percensens, quæ utinam ad finem usque vitæ, eadem methodo et fide perducta, ad nos transmissa fuissent! Vel hoc dolendum est, quod in apparatu ad prædictum bellum fragmentum nostrum deficiat.* E

in Adelboldi fragmento recte disposita est,

100 *Non eum fontem consuluit Hofmannus dum in Annalibus suis Bambergensibus a col.* 35 *plurima commiscuit a veritate et recta chronologia prorsus aliena, quæ ex sola collatione cum Adelboldi dictis penitus convelluntur; æque ac fictitia* S. Henrici *electio a septem Imperii electoribus, eo tempore et multis etiam post annis in Germania necdum cognitis, quæ nos hic aliis discutienda et refutanda relinquimus. Paulo accuratior est in iis recensendis, quæ ad munificentissimam ecclesiæ Bambergensis fundationem a col.* 40 *retulit, ut infra pluribus expendemus. Ad Adelboldum regredimur, in cujus narratione præcipue observandum, quod trium annorum spatio, nempe* 1002, 1003 *et* 1004 *contrahat, quæ alii cum Ditmaro, ab amanuensibus, nisi vehementer fallor, corrupto, ad quatuor, id est usque ad annum* 1005 *extendunt; apud quos prima illa expeditio Italica, a* S. Henrico *suscepta, dum misera Papia in favillas prope redacta est, anno* 1005 *perperam innectitur, quæ ab Adelboldo, Chronographo Saxone et Annalibus Hildesemensibus disertissime anno* 1004 *consignatur, ut ex clarissimis eorum textibus evidenter demonstratur, probantque etiam ad oculum solennitates festorum toto primo regni* S. Henrici *triennio celebratorum, quæ vel ex ipso Ditmaro pariter eruuntur.* F

cum Ditmaro non usquequaque concilianda,

101 *Interim ipse sic librum suum sextum orditur :* Post salutiferum intemeratæ Virginis partum, consummata millenarii linea numeri et in quinto cardinalis ordinis loco, ac in ejusdem quartæ initio hebdomadæ in Februario mense, qui purgatorius dicitur, clarum mane illuxit seculo, et Henricus divina gratia rex, antecessorum suorum nævum cupiens emundare, sibique veniam promerere æternam, dispositis secundum suimet placitum ad hoc pertinentibus cunctis, perrexit ad domum suam, ubi se corporaliter semper solebat reficere, et ubi desiderato diu alimento paulidum reficeretur in mente ; convocansque ad se omnes regni primates, dedit epi-

scopatum

A scopatum sanctæ Merseburgensis ecclesiæ capellano suimet Wigberto. *Pergit ea indicare Ditmarus quæ cap.* 3 *et* 4 *memorat Anonymus, nulli ordini affixus, ex cujus sensu præmittenda est* S. Henrici *reportata de Slavis victoria restitutioni ecclesiæ Merseburgensis, utpote quæ ex celeberrimo voto facta sit, ante eam victoriam concepto, de quo mirum est, Ditmarum clarius non meminisse, quamquam ad illud alludere videatur tribus ultimis elogii superius dati versiculis. Itaque ipso illo anno* 1004, *aut forte præcedenti, ut alii statuunt, obtenta est prædicta victoria, quam instauratio ista Merseburgensis ecclesiæ subsecuta sit. Sic ad dictum annum* 1004 *loquitur Hermannus Contractus :* Henricus rex Italiam petens, sibi eam subjicit : Papiam ipsa die qua coronatus est, irrumpens, gladio et igne perdomuit : unde in Saxoniam rediens, Bohemiam et Bolezlaum Slavorum Ducem cum tota gente subjugavit.

minus etiam cum vulgatis Actis.

102 *Non dissimulaverim, totam illam cap.* 4, *adornatam Anonymi narrationem, tot miris portentis palliatam, numquam mihi placuisse, eo præsertim, urgentissimo in his adjunctis argumento, quod* B *Ditmarus, rerum omnium tum gestarum oculatus testis et scriptor, Merseburgensis ecclesiæ suæ ruinam, bonorum ejus alienationem, ac demum per* S. Henricum *restaurationem tam solicite et accurate memorans, de tot miraculis, ibi a Vitæ scriptore conglobatis, non meminerit, nusquam solitus ea silentio involvere, quæ ad tam eximii benefactoris sui gloriam conducere posse existimavit; ut prodigio simile dicendum sit, tam illustrem victoriam, si sic parta est, ab eo præteritam fuisse. Ut candide dicam quod sentio; suspicor, Anonymum, virum bonum, nonnulla ad* S. Henricum *transtulisse, quæ forte ad alios pertinent; aut certis temporibus aptasse, quæ ipsis non conveniunt. Certe mihi numquam suaserit historiunculam, de Sancti meritis in trutina expensis, quam habet cap.* 28 ; *neque magis placet alia de claudicatione narratio, ex apographo Bambergensi cap.* 22 : *quæ omnia, ut mitissime dicam, censeo non tam facile a viris cordatis et eruditis admittenda.*

Gesta annorum 1004 et 1005 distinguenda.

103 *Redeo ad Ditmarum in quo post jam dicta sequitur brevis hiemalis expeditio in inquietum Boleslaum, admisso in gratiam Henrici rebellis, et fratris Brunonis fuga ad S. Stephanum regem Hun-* C *gariæ sororium, cujus intercessione in gratiam demum admissus est. Hisce connectit quæ ad Clusas, et in reliqua Longobardia a Sancto gesta sunt, eumque per Alemanniam et Alsatiam in Saxoniam reducit, Boleslao infestum, quem tunc haud dubie bello aggressus est, non eo tamen de quo jam diximus meminisse Anonymum cap.* 4. *Melius longe et fusius expeditionem enarrat laudatus Ditmarus a pag.* 378. *Atque hæc omnia rectissime ab Adelboldo aliisque citatis anno* 1004 *gesta referuntur, ut proinde in Ditmaro agnoscendus sit error, quidquid Baronius et recentiores passim ei in hac parte adhæreant; quo pacto tollitur inextricabilis difficultas in iis apte distinguendis, quæ duobus istis annis* 1004 *et* 1005 *a* S. Henrico *peracta sunt. Nam Chronographus Saxo ad annum* MV *nihil habet præter invasionem Poloniæ in quo* proh dolor ! multos perdiderit, cum exercitu secum deferens corpora *ducum* mortuorum *inde* reversus. *Chronicon Hildesemense eo anno* 1005 *narrat, Regem* in partibus Saxoniæ ad tempus Quadragesimæ habitasse, *Pascha vero Aquisgrani celebrasse ; quibus adde quæ tradit Vita S. Meinwerci cap.* 2, *num.* 11, *pag.* 515 *et Schatenus a pag.* 372. *Quidquid vero præterea anno* 1005 *a* S. Henrico *gestum fuerit, id certum videtur, principium citati libri sexti plane corruptum esse, ut ex ipsomet Ditmaro infra evincere conabimur.*

AUCTORE J. B. S.

Bruno frater reconciliatus ope sororis Giselæ,

104 *Præmittunt Annales seu Chronicon Hildesemense ad annum* MIV : Et Bruno frater Regis *(S. Henrici)* obtentu Domnæ Gislæ matris ejus acquisivit gratiam, *quo plane modo etiam loquitur laudata S. Meinwerci Vita loco citato. Recte hæc, opinor, isto anno collocantur : at contra Adelboldi, et aliorum sententiam,* obtentu Gislæ matris, *quod ipsi potius* Giselæ sorori *tribuunt, nuptæ S. Stephano regi Hungariæ, cujus desponsationis determinatum annum frustra apud synchronos scriptores quæsivi hactenus. Consulendi itaque fuere Annales ecclesiastici istius regni a nostro Melchiore Inchofer, superius laudato, concinnati, sed quibus acquiescere non licuit ; cum ibi scriptor asserat, matrimonium contractum fuisse anno* 1005, *regni Stephani vicesimo, quæ cum Adelboldi aliorumque narratione convenire nequaquam possunt, ut potius dicendum sit, Giselam istam, Sancti sororem, ut minimum anno* 1004 *S. Stephani thalamum subiisse. Magis placent quæ adducit laudatus Inchofer ad emollien-* E *das duriores nonnihil enuntiationes scriptorum Germanorum, identidem inculcantium, prædictam Giselam non aliis pactis et conditionibus Regi Hungariæ concessam, quam si is repudiato paganismo Christiana sacra et baptismum susciperet, unde* S. Henricus *Hungarorum Apostoli nomen promeritus sit. En verba Inchoferi :*

non item ab ea conversus S. Stephanus.

105 Alii quoque minus considerate scripserunt; Gyselæ pulcritudine per nuntios et pictores accepta, captum Stephanum, ejus connubium expetiisse. Quæ tamen aspernata sit, nisi abjecto idolorum cultu, Christo nomen dedisset. Accepisse conditionem Hungarorum Regem, dum venustissima puella potiretur, mox cum toto regno ad Christi sacra accedentem, Stephani nomen tulisse : Henricum vero, quod tradita sorore conversioni gentis operam navarit, Hungarorum apostolum dictum esse. Cui fabulæ inter alios assensi videntur Sigebertus, Albertus Krantzius, Joannes Cuspinianus ; non animadvertentes, ex Christianis pridem parentibus, et divino monitu appellatum Stephanum, id genus pactionem procul habuisse, et Henricum ultro adamata ejus virtute, favisse tam opportuno matrimonio, quod ad religionis in gente jam conversa incrementum F haud parum faceret. Quamquam dubium non sit, ad plures nondum Christo devotos traducendos, Gyselæ fratrisque Henrici pietatem et zelum, ingens momentum adjecisse, ut hoc propter, et hic Apostoli Hungarorum, et illa adjutricis fidelissimæ nomen tueri queat. *Ex hoc, ut obiter notem, aliisque ejusdem historiæ locis refellenda sunt, quæ Albericus ad annum* 1010 *reginæ huic Giselæ turpia et infanda affricare ausus est.*

Prima expeditio Italica anno 1004.

106 *Ut de prædictis annis duobus* 1004 *et* 1005 *postremum dicam, vellem ea vera esse quæ non ita pridem Struvius in laudato supra Syntagmate, ad solvendum, cui se imparem videbat, nodum ita copulavit tomo* 1, *pag.* 379 : Hinc compositis in Germania rebus, anno MIV ab Italis evocatus, illorum terram intravit, et licet aditus probe custodiret Harduinus, Veronam venit ; inde Brixiam usque et Papiam progrediens, ubi ab omni populo benevole susceptus et anno MV communi consensu in regem Italiæ est coronatus. Hinc sedato et Papiensium contra Germanos commoto tumultu, in Germaniam fuit reversus. *Diceres, totum fere biennium tenuisse primam illam a* S. Henrico *susceptam expeditionem, quæ tamen testibus Adelboldo*

et

AUCTORE J. B. S.

et Ditmaro, brevissima fuit : nam sanctus Imperator majorem hebdomadam usque ad Pascha ad Clusas transegit, ac rebus celeri cursu confectis, post coronationem et turbas Papienses, Pentecoste sancta pia animi devotione celebrata... injuriam a Boleslao sibi illatam tenens mente repositam, repatriare festinat... et in vigilia S. Joannis *(Baptistæ)* colloquium cum Alsatiensibus habuit... Post hæc Rex Moguntiam venit, ibique solito pietatis affectu, Apostolorum solennia celebriter peregit; *inde in Saxoniam adversus Boleslaum profectus, ut ex tota rerum serie clarissime detur intelligi, primam illam in Longobardiam excursionem a discessu ex Bavaria vix totis tribus mensibus tenuisse.*

et quæ ipsam subsecuta sunt.

107 *Minus displicet quod ait idem Struvius ex Sigeberto ad annum* 1005, mortuo Ottone duce, ducatum Lotharingiæ comiti Godefrido, filio Godefridi Ardennensis *commissum ; in quo scriptores alii satis conveniunt. At quod eodem Sigeberto præeunte refert anno* 1010, *gentem Ungarorum, hactenus idololatriæ deditam, cum suo rege baptismo tunc primum initiatam, quod tot alii cum Hofmanno perperam secuti sunt, ad superius dictorum sensum omnino explicandum est. De episcopatu Bambergensi ad duos proxime sequentes annos paulo accuratior disquisitio instituetur. Huc proprie pertinet synodus Tremoniensis de qua Ditmarus pag.* 380 *; ex principio cetera ferme colliges :* Posita est etiam in loco, qui Throsmunini dicitur, magna synodus, ubi Rex coepiscopis, præsentibusque cunctis, plurima questus est sanctæ Ecclesiæ convenientia, et communi eorumdem consilio hæc statuit deinceps prohiberi, et optimo novæ institutionis decreto, gravem peccatorum suimet sarcinam relevari, anno Dominicæ Incarnationis MV, anno autem Domini Henrici II regnantis quarto, in die Non. Julii. *Nomina episcoporum, et quæ ibi ordinata sunt ex nostro codice Ms. supplevit Leibnitius, aut potius amanuensium ejus aliquis, cujus inadvertentia factum, ut relicta sit prioris editionis notula,* deest decretum synodi Tremoniensis, *ubi decreta ipsa omnia immediate præmissa sunt. Sit hæc prima Vitæ* S. Henrici *periodus.*

§ XI. Episcopatus Bambergensis a sanctis Henrico et Cunegunde fundatus.

Palmarem suam fundationem,

Hic *nobis occurrit sanctissimi juxta ac munificentissimi Imperatoris monumentum longe præstantissimum, novæ ecclesiæ cathedralis a fundamentis erectio et locupletissima dotatio, Sancto ipsi fundatori non minima curarum, molestiarum, quin et bellorum materia; dum a proximis episcopis Herbipolensi et Eystettensi, ad novæ diœcesis fines determinandos, graves subortæ sunt difficultates, tum vero a sanctissimæ Conjugis germanis fratribus odia, invidiæ, insidiæ, bella etiam commota sunt, quod opulentissimum patrimonium, imo et dos ipsa sorori Cunegundi assignata, quam ad se redituram speraverant, prodige, ut ipsi loquebantur, ditandis canonicorum monachorumque congregationibus dilapidaretur : quæ quousque invaluerint, suis infra locis insinuare non prætermittemus. At enim hæc omnia superavit* S. Henrici *castissima religio, inconcussa pietas, et explorata animi fortitudo, quibus armatus virtutibus et diœcesim ecclesiæ suæ Bambergensi vindicavit, et ingratorum affinium conatus, si non merita ultione, saltem Christiana tolerantia compescuit. Fundationem ipsam, ut præcipuum operis sui argumentum, multis capitibus complectitur Vitæ scriptor Anonymus, sed ex quo, ut supra abunde exposui, ad chronologicam seriem nihil magnopere elicias, ut adeo hæc aliunde eruenda et componenda sit.*

bello Flandrico aliisque expeditus,

109 *Ordo rerum apud Ditmarum exigit, ut post synodum Tremoniensem, de qua jam satis diximus paragrapho præcedenti, reliquum anni impensum intelligatur bellicis adversus Boleslaum conatibus, quos inter intellectis Balduini Flandriæ comitis molitionibus, quas describit Ditmarus pag.* 383, *arma sequenti proxime anno* 1006, *ut testatur Sigebertus, in eum verterit, ubi quæ duobus annis* 1006 *et* 1007 *gesta sunt, simul istic connectit Ditmarus, eadem pagina denuo resumens quæ ad annum jam dictum* 1006 *pertinent. Jacobus Meyerus in Annalibus Flandriæ diligenter accurate descripsit, quæ in bello isto Flandrico, non eodem semper rerum successu, a* S. Henrico *adversus comitem nostrum Balduinum tentata sunt, explicata ejus occasione et adjunctis aliis pluribus satis curiosis, quæ alibi non adeo distincte enucleata reperiuntur : ipsum videsis annis* 1005, 1006 *et* 1007, *nobis satis est, singula ad proprios calculos revocasse, ad quod nos hic juvat Mabillonius pag.* 185, *dum ex diplomate anni* 1006 *ostendit habitum eo ipso anno inter* S. Henricum *et regem Franciæ Rotbertum colloquium, quo labefactata nonnihil amicitia redintegrata est. Videatur idem Mabillonius pag.* 188, *num.* 88 *et* 89 *placitum Regis memorans pro Italicis monasteriis.*

episcopatus Bambergensis aggreditur

110 *Ditmarum denuo sequimur, apud quem,* pacificatis tunc partibus his, generale concilium in Francfort a Rege ponitur, *in quo episcopatus Bambergensis diu ante meditata institutio et variæ difficultates in eo concilio agitatæ cuique satis obviæ sunt : id hic quæritur potissimum, gestane ea omnia sint anno* 1006, *an* 1007, *in quo auctores æque ac in primo Sancti bello Italico maxime dissidentes invenio, Ditmaro res suas non satis chronologice distinguente. Baronius sic annum* 1006 *incipit :* Anno Christi redemptoris millesimo sexto, Indictione IV, celebratur in Germania synodus Francofordiensis, in qua inter alia ibi tractatum est de ecclesia Bambergensi erigenda in catedram episcopalem. Agit de ea pluribus Ditmarus, *etc. His opponit Pagius ad eumdem annum litteras Joannis Papæ XVII tomo* IX *Conciliorum recitatas, in quarum fine legitur :* Scriptum per manus Petri notarii et scriniarii S. R. E. in mense Junio, Indictione V : id est, *inquit,* anno Christi MVII. Quod privilegium magnus Episcoporum numerus in synodo Franconofurt habita unanimite laudarunt, et suis subscriptionibus corroborarunt, ut in fine laudati rescripti Apostolici legere est. Quare *subdit,* Concilium illud non hoc anno, ut Baronius putavit, sed sequenti congregatum, *etc.*

anno 1006, ut recte Ditmarus notavit.

111 *Non male pro aliqua parte Baronium correxit Pagius, in alia non minus ipse corrigendus, quoniam ambo ad omnia, occasione episcopatus istius longiori tempore tractata, non satis attendisse videntur; sumpta, nisi vehementer fallor, ex Ditmaro prima perturbationis ansa, qui in annum quodammodo unum eumdemque confudit, quæ in duos diversos certissime distrahenda sunt. Synodum Francofurtensem aliquam anno* 1006 *recte consignavit laudatus Baronius, utpote quam illo anno satis accurate describit Ditmarus, admirandam illam* sancti Henrici *erga Patres concilii demissionem merito extollens, ut qui se ad eorum pedes prostraverit, aliaque pari humilitate præstiterit, quæ ibi lectori obvia diximus : in eo defecit Baronius quod alteram*

synodum

A *synodum prætermiserit, ad quam prior quasi præparatoria dici potest. Pagius vicissim ex allegato Joannis PP. XVII diplomate, non male pugnavit pro synodo anni* 1007; *sed Baronium perperam arguit, quasi omnia eodem anno composita sint, quæ ad prædicti episcopatus erectionem explananda occurrerunt. Valeat hic, si usquam, parœmia: Distingue tempora, et concordabis scripturas, quas citato tomo* IX *Conciliorum nobis exhibet Labbeus: sola rerum exacta distinctio controversiam totam elucidabit et forte dirimet.*

gesta duorum annorum confundens.

112 *Tria istic instrumenta referuntur hoc ordine. Primo loco* Concilium Francofordiense de ecclesia Bambergensi in cathedram episcopalem erigenda, celebratum anno Domini MVI tempore Joannis PP. XVII, *quod totum acceptum est ex Ditmaro. Alterum instrumentum loco non suo reponitur, nec verum titulum præfert:* Acta ejusdem Francofordiensis Concilii ex tabulario ecclesiæ Bambergensis. *Quod subsequitur* diploma Joannis PP. XVII, *ad justam rerum seriem videtur secundo loco reponendum fuisse, ex quibus hic rectus ordo conficeretur. Speraverat* S. Henricus *emolliendum* B *a se Henricum Wirciburgensem episcopum, ut commutatione aliqua facta, a diœcesi sua partem avelli sineret, quæ Bambergensi tribueretur; verum iste alias conditiones apposuerat Sancto minime gratas, et ne ad indictam synodum venire cogeretur, alio, Coloniam opinor, ad S. Heribertum profugerat, sic ut eo absente gesta sint omnia quæ Ditmarus ibi commemorat, et ex quibus manifeste datur intelligi, in eo primo concilio id præcipue actum, ut nihil obstante Henrici Wirciburgensis tergiversatione, ecclesia Bambergensis in cathedralem erigeretur, cujus* cura pastoralis Eberardo tunc Cancellario a Rege committeretur, *id quod a Concilio obtinuit, præeunte Tagmone, et* cunctis præsentibus ejus sermonem tunc affirmantibus et subscribentibus; *sic tamen ut Eberardi ordinatio, quæ ibi a Ditmaro subjungitur, ad sequentem annum differenda sit.*

Res inchoata est dicto anno 1006,

113 *Audiatur sancti ipsius Imperatoris oratio:* Ob hoc serenissimam vestrimet *(Patrum totius synodi)* interpello pietatem, ne absentia ejus *(Henrici Wirciburgensis)* qui per me voluit obtinere, quod mihi non licuit huic concedere, propositum voluntatis meæ queat impedire: cum in baculo ejus mutuæ confirmationis signo clarescat, C hunc non propter Dominum, sed ob dignitatis, nullatenus adipiscendæ dolorem fugisse. Moveat omnium corda præsentium, quod per ambitionem suam sanctæ matris Ecclesiæ augmentum annullare cum nugigerula legatione præsumpsit..... Si quando autem episcopus venire et promissa dignatur suscipere, paratum me ad omne quod vobis bonum videtur, procul dubio inveniet. *Sequitur protestatio Henrici episcopi nomine facta:* Finitis talibus alloquiis, Benigerus, antistitis Henrici Wirciburgensis capellanus surrexit, propter timorem Regis seniorem suum huc non venisse, et detrimentum ecclesiæ sibi a Deo commissæ, in aliquo fieri numquam laudasse testatur, et obsecrat cunctos præsentes per Christi amorem, ne talia fieri absente eo, futurum sibi exemplum paterentur. Privilegia ejusdem ibi alta voce recitantur. *Sed hæc nihil obfuisse jam diximus, quo minus Rex sanctus votis suis potiretur: unde postmodum* Henricus antistes, auxilio confratris sui Heriberti, Regis gratiam et impletionem sibi placitam acquisivit.

anno sequenti Romæ transacta,

114 *Hæc omnia vel anno* 1006 *exeunte, vel sub principium anni* 1007 *transacta esse oportet, quando* gloriosissimus rex Henricus voti compos effectus.... duos e capellanis suis, Albericum videlilicet et Ludovicum, adjunctis Henrici Wirciburgensis episcopi litteris, Romam usque direxit, quatenus hic bene incepta, in melius proficerent auctoritate Romana. *Narrant hæc Anonymus in Vita pluribus cap.* 10, *et instrumentum Bambergense, quod proprie rei adimpletæ relatio dici potest, in qua potius vera actorum substantia quam temporum series exposita est; ipsam in hunc modum concipi oportere existimo. Compositis inter* S. Henricum *et Antistitem Wirciburgensem controversiis, legati jam dicti Romam missi sunt, ut testatur Pontifex:* Pro qua ratione Henricus II gloriosissimus rex nuntios suos ad nos direxit, qui nobis hæc omnia dicerent, et nos pro hac sede confirmanda interpellarent. *Legatur Bullæ Pontificiæ reliquum, ex qua patet benigne auditos fuisse, remque omnem Joannis PP. auctoritate corroboratam; diploma vero expeditum* per manus Petri notarii et scriniarii S. R. E. in mense Junio Indictione v, *atque adeo anno* 1007, *quo demum haberi debuit synodus illa Francofurtensis, de qua instrumentum Bambergense meminisse diximus:*

115 Anno Dominicæ Incarnationis MVII Indictione v, Kal. Novembris, regnante piissimo ac serenissimo Henrico secundo, anno regni sui VI, pro statu et augmento sanctæ matris Ecclesiæ, in loco Franconofurt dicto, magna synodus habita est et celebrata; *non jam, ut innuere videtur, scripti auctor, ad agendum de episcopatus Bambergensis erectione, sed, quod præpostere observavit Anonymus cap.* 12, *ut* debita cum veneratione privilegium hoc Sedis Apostolicæ susciperetur. *Sic habet clausula apud Labbeum:* Quod videlicet privilegium venerabiles Patres in supradicta synodo Franconofurt habita, generali concilio consistentes, summa veneratione, legendo suscipientes, et Apostolicæ auctoritati obedientes, devotis mentibus subscribendo laudaverunt, communiterque corroboraverunt. *Sequuntur nomina episcoporum, quinque et trigenta quos inter omissum suspicor Henricum Wirciburgensem, qui tricesimum sextum numerum compleret, quot ei concilio episcopos interfuisse pronuntiat Legenda citato cap.* 12. *Atque eo ordine ad justos calculos revocata existimo quæ ad fundationem et confirmationem sedis Bambergensis gesta et transacta sunt, quæque, si a Pagio juniore observata fuissent, in Breviario Pontificum Romanorum tom.* 2, *pag.* 285, *falsi arguendum non erat Bambergense instrumentum, de quo jam satis diximus; et ex quo Anonymi caput* 10 *acceptum videtur, aut vice versa.*

AUCTORE J. B. S.

E *et eodem deinde confirmata:*

F

qua ratione oppositæ sententiæ conciliantur.

116 *Sic conciliari posse existimo, quæ alias implexissima sunt, Anonymo in chronologicis semper titubante. Agnoscit hic quidem geminas synodos, at dum primam vult esse, de qua agit instrumentum Bambergense, necesse est synodum præparatoriam, in qua* S. Henricus *litem suam adversus episcopum Wirciburgensem evicit, habitam eodem anno* 1007 *circa Kalendas Novembris, quo jam supponitur, a mense Junio obtenta a Joanne PP. episcopatus ipsius confirmatio, quæ quo pacto combinari queant, prorsus non video. Fuse de hac re, ferme ad normam nostram agit Hofmannus a col.* 40; *sed nodum hunc intactum nescio an studiose præterierit, anno* 1007 *ordinationem Eberardi recte consignans, quidquid Ditmarus uno tractu connectat inseratque omnia synodo anni* 1006, *qua ratione res supra ab eo confusas diximus: nam hujusmodi consecrationem præviam episcopatus ipsius a Pontifice confirmationem exigere, in confesso esse plane arbitror; facile interim patiar, distinctiorem ab alio solutionem adduci.*

Porro

AUCTORE J. B. S.

Porro quæ ad opulentam dotationem et splendorem dictæ toties Bambergensis ecclesiæ a Sancto collata sunt, non incuriose recenset Hofmannus col. 43; *cujus fidei reliqua committo, quæ de ejusdem officialibus atque imperii Electoribus operose extra rem nostram congessit.*

§ XII. Prosecutio a constabilita ecclesia Bambergensi ad susceptam Romæ imperii coronam a Benedicto PP. VIII.

Ditmari error in notando anno 1005,

Hunc *paragraphum ordior a solutione alterius intricatissimi nodi, ex quo nuper dixi, Ditmariani Chronici apographa, tum Mss. tum edita, aperti erroris revincenda in attacto istic capitali puncto, quod gesta* S. Henrici *ab Adelboldo, Chronographo Saxone, Annalibus Hildesemensibus antiquisque aliis anno* 1004 *rectissime innexa, a Ditmaro istic sub libri sexti principium ad posteriorem annum* 1005 *longiori quidem phrasi sed disertissimis* B *terminis revocentur: id qua ratione ex ipsomet Ditmari Chronico demonstretur, vel unicum exemplum, ut cetera hic non expendam, perspicue evincet. Laudatus Chronographus Saxo cum antiquis aliis et recentioribus passim, nullo, quod sciam, refragante, obitum Wigberti Merseburgensis episcopi, et Ditmari ipsius successionem refert ad annum* 1009. *Verba ejus sunt:* Wipertus Merseburgensis episcopus obiit, cui Thietmarus successit, *Ditmarus vero ipse pag.* 385 *sic habet:* Hic vir venerabilis *(Wigbertus*, seu *Wicbertus)* quinque annos in episcopatu et sex hebdomadas et dies quinque sedit: flebiliter sæpe peracta confessione, et ab episcopis Wigone et Henrico, in extremis eum visitantibus, percepta remissione, IX Kal. Aprilis feria tertia in Merseburg de hac luce ad Christum, ut spero, felix migravit.

ex ipsiusmet verbis relegitur

118 *Cum his confer quæ ex ipso recitavimus paragrapho* 10, *num.* 101, *ubi expresse asserit*, quartæ initio hebdomadæ in Februario *(S. Henricum)* dedisse episcopatum sanctæ Merseburgensis ecclesiæ capellano suimet Wigberto, *et ultro conficies, non potuisse Wigbertum cathedram illam conscendisse anno* 1005, *si totis quinque annis, sex* C *hebdomadibus, et diebus quinque eam tenuerit, adeoque initia ejus omnino retrahenda esse ad mensem Februarium prioris anni* 1004. *Ne vero dubium in hac re superesse possit, rem apertissime denuo evincit Ditmarus ipse pag.* 422, *sub finem his verbis:* Iste annus quo hunc attitulavi librum *(attitulavit autem anno* 1018) nativitatis meæ quadragesimus vel paulo amplius, in mense vero Aprili et V Kal. Maii, decimus ordinationis meæ introivit annus; *adeoque completus erat nonus, ipso illo mense Aprili inchoatus, postquam nono Kalendas Aprilis seu* XXIII *Martii ex hac vita novennio ante migrasset prædictus Wigbertus, ex quo per idem successionis filum ascendendo, iterum aperte consequitur, Wigbertum obiisse anno* 1009, *ordinatumque fuisse toto ante quinquennio, anno* 1004; *et quod demum inde concluditur, librum sextum Ditmari, male, ut ejus termino utar, anno illo* MV attitulatum *esse. His ita positis, præfixam nobis temporum seriem prosequamur.*

Visio POST SEX *male anno* 1007 *innexa.*

119 *Ad annum* 1007 *vel* 1008 *passim refertur*, visio S. Henrico Ratisbonæ ad sepulcrum sancti Wolfgangi oblata, *de qua Anonymus cap.* 2, *quaque suus olim in moribus institutor adstare visus est, et hujusmodi verbis compellare:* Intuere diligenter litteras in muro, qui est juxta tumulum meum, D scriptas. Erat autem ibi, sicut videbatur, scriptum solummodo POST SEX. *Non diffitemur, eo anno* 1007, *teste Chronographo Saxone, et Ditmaro ipso, si consequenter loquatur*, Dominicam resurrectionem *in ea civitate celebrasse* S. Henricum, *quo tempore celebre vaticinium potuerit intelligere; at sua perperam hic disposuit bonus Anonymus, qui melius ad ipsum regnum, quam ad imperii coronam respexisset: nam hanc suscipere liberum Henrico fuit, dum voluit. Ceterum utcumque vaticinium accipias, in ipsa Vita satis expositum est, et pro rei exigentia probatum, ut hic usui venire nequeat argumentum mere negativum quo Leibnitius aliique perpetuam utriusque conjugis* SS. Henrici *et* Cunegundis *servatam in matrimonio virginitatem impugnare ausi sunt, quod Ditmarus aut alii coætanei non satis expresse ejus rei meminerint; sed eam jam satis vindicatam existimamus. Prædictam visionem ignorasse Ditmarum, nihil mirum est, ipsam alias minime taciturum, qui similem alibi contigisse narrat, nec ab hujuscemodi revelationibus ullatenus abhorret, ut ex sola pag.* 387 *abunde perspicies.*

Turbæ Metenses a S. Cunegundis fratribus,

120 *Ad annum* 1008 *spectat bellum Metense* E *seu Trevirense, de quo ita ad hunc annum Chronographus Saxo:* Adalbero clericus reginæ frater, regi factus adversarius, abominationes multas concitavit contra omne jus et fas; Trevirim sibimet cum suis sequacibus mancipavit, sicque discessit. Quod cum Rex comperisset, suas illico copias colligens advenit, Lotharingos sibi resistentes Palatio obsedit, sedecim hebdomadas ibidem faciens. *Belli causam memorat Ditmarus pag.* 384: Rex autem ut hoc audivit, prioris non immemor, in germano ejusdem Thiedrico non præmeditatæ constitutionis, uxorem dilectam, ceterosque suimet familiares, de episcopatu eodem impetrando solicitos, sprevit, et Meingardo, Willigisi archipræsulis camerario... eumdem dedit. Propter hoc subdolæ generationis furor accenditur; *ubi hic Ditmarus et alibi sæpius insinuat ingratorum S. Cunigundis fratrum in* S. Henricum *odium, quod in ecclesias, et maxime Bambergensem profusus videretur*; *ea nimis religiose dispergens, quibus ipsi avide inhiabant, adeo ut Henrico, fratri alteri, ducatus Bajoariæ abrogandus fuerit, quem tamen postmodum cum sancti Regis gratia recepit. Adnecti hic potest, quod ad istum annum no-* F *tavit Albericus*, Jopiliam juxta Leodium *dedisse Henrico Virdunensi episcopo sanctum Imperatorem, in ecclesias semper et ubique munificum.*

et Montis monachorum fundatio.

121 *Neque vero præteriri hic potest Montis monachorum prope Bambergam celeberrimum cœnobium, de quo pluribus in Vita S. Ottonis locuti sumus, hoc eodem anno a sancto Imperatore*, ejusque conthorali S. Chunigunde Palatinissa et Imperatrice, in honorem S. Michaëlis Archangeli *fundatum;* una cum ipso fere episcopatu Bambergensi, *inquit Bruschius de Monasteriis pag.* 87; *addens* fundationis rationem, *quod Sancto*, in secretiori quodam sacello devotius aliquando oranti, apparuerit Michaël archangelus, qui femur Regis tangens (unde claudus factus esse legitur, qui rectus prius incesserat) Evangelicumque codicem osculandum ei porrigens, in hæc verba eum consolatus sit: Ne timeas, electe Dei, velociter surge, atque hoc signum pacis divinitus tibi transmissum suscipe, Deique cultum strenue propagare perge. Postea ex Apulia in Germaniam (feliciter ibi confecto bello) redeunti, et apud Cassinense monasterium ex calculo decumbenti, *etc. Sudabit affatim qui Bruschiana*

hæc

A *hæc omnia apte componat cum signatis modo cœnobii istius exordiis. De claudicatione* S. Henrici, *ejusque verosimiliori causa jam satis dictum est : id sane controverti nequit, prædiis multis ac latifundiis carum sibi cœnobium locupletasse liberalissimum Imperatorem, quæ omnia luculento diplomate confirmavit anno* 1015, *ut vide apud eumdem Bruschium citata pagina versa.*

Anno 1009 calamitates et Sancti præclare gesta; 122 MIX Rex Nativitatem Christi Salzburg, Pascha vero Augustburg peregit, *verba sunt Analium Hildesemensium. Chronographus Saxo totus est in describendis anni istius calamitatibus : insolita nempe aquarum refusione, sanguinis guttis, quæ Dominica Palmarum vestimentis hominum instillaverint; de obscurato sole, et incendiis insolitis, quæ omnia pestilentia et mortalitas graves secutæ sint. De cetero iis præteritis quæ ad* S. Henricum *spectant, Ditmari in episcopatum Merseburgensem successionem, de qua nuperrime diximus, accurate notat, cui et Paderbornensem* S. Meinwerci *institutionem adjungere poterat, quæ in dictis Annalibus Hildesemensibus et in ejus Vita satis describitur, in qua et illa pro hoc anno habes, quæ a* S. Henrico B *præclare et largitate regia gesta sunt. Ditmarus pag.* 388 *tradit,* Regem varias occidentalium mentes probasse, et ne solito commoverentur, sedare tentasse, *utpote cujus perpetuam curam fuisse ostendit, subditis omnibus cujuscumque sexus et ordinis benefacere, et* ad indeficientis coronam honoris sublato timore properare, ad quam capiendam in itineribus et aliis necessitatibus maxime laborans, amicos fecit sibi inimicos, juste eosdem exosus ; *quod est dicere, persecutiones passum propter administratam justitiam. Alias hujus anni donationes vide apud Gretserum pag.* 69 *et* 71, *quibus alias adjungit Chronicon Anonymi cœnobitæ Schutterani ab abbate Joanne Friderico Schannat, in Vindemiæ suæ Litterariæ collectione prima, recens vulgata, quod in eo opere, ordine quartum recensetur.*

item annis 1010 et 1011. 123 *Annum* 1010 *sic describit Chronographus Saxo :* Heinricus rex in expeditionem suas contrahens copias, Bolizlavum Poloniæ quæsiturus, sed quo velle ducebat minime perventurus, gravi ingruente ægritudine, media revertitur via.... Theodoricus Metensium episcopus, dotem et patrimonium reginæ Cunigundis, quæ soror erat C sua, Bavenbergensi ecclesiæ dolens delegari a Rege, contra ipsum rebellat. *Hæc ipsa paulo lamentabilius deducit Ditmarus pag.* 388, *nonnulla miscens et transponens, quæ vellem paulo accuratius distincta; nam nisi multum fallar, bellum adversus Boleslaum, quod sequenti pag.* 389 *prosequitur, alteri Mosellanæ expeditioni, quæ ad annum usque* 1011 *tenuit, istic præmittendum erat, de qua ad dictum annum* MXI *sic loquitur Chronographus Saxo :* Rex Metensem urbem, prædictumque Theodoricum episcopum tamdiu obsedit, quousque, mediante justitia, pax inter eos convenit. *Neque tamen diffiteor, resumi potuisse non semel varias illas excursiones ; etenim sub totius narrationis finem pag.* 390, *sic habet Ditmarus :* Rex iterum occidentales invisit regiones, et fluctivagos habitatorum animos sapientiæ fræno edomans, natale Domini festiva jucunditate in Palthi celebravit, *quæ omnia anno* 1010 *fieri omnino non potuerunt, sed ut minimum signant finem anni* 1011, *quem mox subsequitur dedicatio ecclesiæ Bambergensis. Ad annum* 1010 *revoca instaurationem monasterii S. Mariæ Ratisbonæ, de qua agit Mabillonius pag.* 218, *num.* 52.

124 *Porro celeberrimam eam dedicationem non anno* 1011, *ut cum Baronio plures signant, sed anno* 1012 *accidisse probant Chronographus Saxo, Annales Hildesemenses, et veteres alii cum Hofmanno, quidquid hic repugnet breve Chronicon Wirziburgense apud Baluzium. Notanda vero Struvii in rebus nostris imperitia, qui postquam pag.* 384, *episcopatus Bambergensis fundationem perperam firmatam ait a Joanne PP. XXII, paulo post ineptius subdit :* Iste etiam episcopatus præsente Benedicto VIII Papa, peracta templi majoris constructione, anno MXII demum fuit consecratus. *Melius doceri poterat, si ad Ditmari verba quæ recitat, tantillum attendisset. Ita loquitur dicta jam pag.* 390 : Peracta in civitate Bavenbergensi ecclesia majore, cum natalitius Regis dies esset, et XXXV jam inciperet, II Nonas Maii omnis primatus ad dedicationem istius aulæ ibidem congregatur, et sponsa hæc Christi per manus Joannis Patriarchæ de Aquileia et aliorum plusquam XXX episcoporum dedicatur. *Addit Chronographus,* XXXVI episcoporum ministerio consecratam, *quibus consentiunt Annales Hildesemenses : in his vero omnibus nec verbum, unde quis colligat, Benedictum Papam ei dedicationi interfuisse, qui verosimilius necdum electus erat, dum ea cæremonia perageretur : utrum vero in Germaniam isto anno venerit, infra explorare conabimur.* E

AUCTORE J. B. S. *Anno 1012 dedicatio ecclesiæ Bambergensis,*

atque ibidem synodus. 125 *Subjungit Ditmarus :* Post hæc synodus hic fit magna, in qua Gevehardus Ratisbonensis ecclesiæ præsul ab archiepiscopo suimet arguitur, et Metensis ecclesiæ præsul Thiedricus a rege increpatur, eo quod epistola suimet hunc injuste apud Papam accusaret ; sed hæc omnia et multa alia consilio prudenti sunt finita.... Completis omnibus in orientali Francia utilitatibus, Rex Merseburgensem revisit civitatem ac ibi sanctam Pentecostes solennitatem celebrat, et in primo mane Dominicæ diei, qua sanctus Apostolos replevit Spiritus, Tagmo archiepiscopus infirmari cœpit, *qui paulo post* V Idus Junii non obiit, *inquit idem Ditmarus,* sed ad Christum, quem semper amavit, lætus abiit. *Hæc omnia hic sub unum conspectum exposita volui, ut manifestius pateat, dedicationem ecclesiæ Bambergensis asserto a nobis anno* 1012 *contigisse, quo certum est, Tagmonem obiisse, testibus iterum Chronographo Saxone et Annalibus Hildesemensibus; quod maxime observandum est, ut ostendatur alius Ditmari error, qui jam proxime aiebat* Natale Domini in Palthi *seu Palithi celebrasse* S. Henricum *immediate ante consecrationem ecclesiæ Bambergensis, cum distinctius memorent citati Annales, duos alios Natales Domini intermedios celebrasse Sanctum, a quibus annus inchoatur nempe anno* MXI in Frankenavord, *et* MXII in Thornburg, *quo prædicta dedicatio vere ibidem consignatur.* F

Gesta anni 1013. 126 *Ex his denuo patet, quod supra non semel dixi, in ordinandis temporibus Ditmari chronico cautissime utendum. De cetero reliquos sancti Imperatoris labores in componendis rebus imperii, cujus partes omnes quotannis lustrando ignorare non poterat; et pace cum Slavis, aliisque hostibus conciliandа solicite impensos, fusius memorat laudatus toties Ditmarus toto reliquo libro sexto, ubi pag.* 397 *ingreditur annum* 1013, *quo Epiphaniam Alstidi celebravit* S. Henricus, *Purificationem sanctæ Dei Genitricis in Magdeburg,* Paschale vero festum cum Meinwerco, sibi admodum familiari, in Pathebrun digna veneratione peregit, Pentecosten autem nobiscum, *nempe in Merseburg : in cujus vigilia Bolezlavus, cum securitate obsidum apud se relictorum, venit, et optime suscipitur; sic*

ut

AUCTORE J. B. S.

ut tuta ex ea parte omnia reddere voluerit Henricus *priusquam meditatum iter Italicum ingrederetur, ad quod per id tempus res disponebantur. Non fuit annus iste Fuldensibus multum propitius, quippe quo* Bronhag abbas deponitur, et tunc hoc monasterium, confratribus late discedentibus, a priori statu mutatur : *quæ paulo durius, jam dicto anno* 1013, *a Chronographo Saxone exprimuntur, his verbis :* Rex stultorum depravatus consilio, Fuldensis monasterii bona mirabiliter diripuit, *etc. Sed hæc mitius explicata videantur a Mabillonio pag.* 252 *a num.* 88.

ubi inquiritur an Benedictus PP. VIII

127 *Pergit Ditmarus :* Rex autem ad occidentales pergens regiones, iter suum in Longobardiam disposuit, et iterum ad nos repedavit ; et inde XI Kal. Octobris discedens, per Bavariorum fines atque Suevorum, usque ad locum qui dicitur * properavit. Huc exercitus undique confluit, et hinc usque Romam Rex sine omni scrupulo, regina comitante, venit. *Sequuntur nova Boleslai scelera, et occultæ adversus* S. Henricum *machinationes, quæ tamen minime impedivere quo minus rebelles sibi Longobardos in ordinem reduceret ac demum in Urbe imperiali corona insigniretur.* B *Sed his præmittenda sunt, si quoquam pertinent, quæ sub finem libri sexti, plane aliud agens, interserit Ditmarus pag.* 399 *de adventu, ut aliqui intelligunt, Benedicti VIII in Germaniam, propter intrusionem, ut putant, cujusdam Gregorii. Audi ipsum :* Namque Papa Benedictus Gregorio cuidam in electione prævaluit. Ob hoc iste *(quæritur quis?)* ad Nativitatem Dominicam in Palithi venit cum omni apparatu apostolico, expulsionem suam omnibus lamentando innotescens. *Ex his collegit Baronius ad annum* 1012, *Benedictum, Roma a Gregorio expulsum, fugisse in Germaniam, ad* S. Henricum, *opem ejus imploraturum ; in quo ipsum recentiores omnes sequuntur cum Francisco Pagio recentissime in suo Breviario Pontificum tomo* 2, *pag.* 291, *tametsi recte advertat, neminem unum veterum Germanorum scriptorum de ea Benedicti expulsione, aut de schismate ea causa orto meminisse.*

in Germaniam eo tempore venerit,

128 *Neque id mirum sane : nam nisi ego vehementissime fallor, Eminentissimus Annalista Ditmari sensum haud recte assecutus est ; ut jam taceam rem omnem de qualicumque post Sergii PP.* C *IV obitum schismate, perperam anno* 1012 *innexam esse, quæ referenda videtur ad sequentem* 1013, *cujus initium (a Natali Domini inchoando) in Palithi celebravit* S. Henricus. *Notabis igitur eo loco alia prorsus omnia a Ditmaro tractari, ad ecclesiam suam spectantia, ibique plane obiter rem istam insinuari, quæ profecto aliter explicari merebatur, si Benedictus ipse Papa legitimus in Germaniam profectus fuisset ; quod haud dubie non tacuissent Chronographus Saxo, Ditmari in multis contractor, et Annales Hildesemenses, nec alii æquales aut proxime secuti. Ut mentem edisseram, verte Ditmari verba quamdiu et quo modo volueris, evolve cetera omnia, sive præcedentia sive subsequentia, ut vel verbum extundas, quo innuat, sanctum Imperatorem Benedicti partes suscipere debuisse, aut ipsi ulla in re patrocinari vel opitulari ; aut postea Romam perrexisse, ut ipsum quocumque modo in Sedem restitueret. Utut obscurius locutum censeas Ditmarum, aut nihil dixit, aut satis indicavit, per* iste, *non Benedictum, sed Gregorium fuisse fugitivum* ISTUM, cui Benedictus prævaluit, *utpote qui* præ ceteris antecessoribus maxime dominabatur. *Et vero Tusculanorum comitum notissima per id tempus potentia facillime etiam armis* prævalere *potuit, adversus minoris notæ hominem Gregorium, qui externa auxilia implorare compulsus, verum a Sancto exauditus non sit.* D

quod non videtur verosimile.

129 *Verbo dicam, non de electione Pontificis aut de schismate ea causa exorto ibi agit Ditmarus, sed ea expendit potissimum, quæ Romani Pontifices et* S. Henricus *in Ecclesiæ augmentum et splendorem certatim contulerunt ; en ultima verba quibus librum sextum concludit :* Henricus etenim rex ecclesiam adauxit nostram multis utilitatibus, imprimis divino apparatu, et de omnibus curtis, quas in Turingia et Saxonia habuit, duas nobis tradidit familias. Euangelium auro et tabula ornatum eburnea, et calicem aureum atque gemmatum cum patina et fistula ; item cruces duas et capulas ex argento factas, et magnum calicem ex eodem metallo, cum patina simul et fistula dedit. Quidquid in prædiis ab intercessoribus meis neglectum erat, præcepto renovarat ; *ut ita et hujus ecclesiæ non solum restaurator, sed et fundator appellari mereatur, quemadmodum et Paderbornensis, quam hoc eodem anno* 1013 *opulento prædio præter alia donatam, dum Werlis decumberet, pluribus aliis beneficiis cumulavit ; et S. Bernwardo Hildesiensi episcopo comitatum integrum solita sibi largitate contulit, quarum donationum instrumenta refert Schatenus noster a pag.* 402. E *Diceres sanctum Imperatorem tot piis largitionibus prosperum iter Italicum a Deo impetrare voluisse. Nos hinc alteram vitæ periocham, imo imperii ejus epocham inchoabimus.*

§ XIII. S. Henrici Romæ coronatio, et quæ eam secuta sunt, usque ad adventum Benedicti PP. VIII in Germaniam.

Anno 1014 Romæ coronatus

L*ibrum suum septimum sic exorditur Ditmarus :* Decursis a Dominica incarnatione post millenarii plenitudinem numeri annis tredecim, et in subsequentis anni secundo mense, ac hebdomada tertia, anno autem regni ejus tertio decimo, et die Dominica, ac VI Kal. *(lege* XVI *Kal. sub littera Dominicali* C) Martii, Henricus Dei gratia rex inclytus, a Senatoribus duodecim vallatus, quorum sex rasi barba, alii prolixa mystice incedebant cum baculis, cum dilecta suimet conjuge F Cunegunda ad ecclesiam sancti Petri, Papa exspectante venit, et antequam introduceretur, ab eodem interrogatus, si fidelis vellet Romanæ patronus esse et defensor Ecclesiæ, sibi autem suisque successoribus per omnia fidelis, devota professione respondit ; et tunc ab eodem inunctionem et coronam cum contectali sua suscepit. Priorem autem coronam super altare Principis Apostolorum suspendi præcepit. Eodem die Papa eis cœnam ad Lateranum fecit copiosam. *Quæ porro turbæ octavo abhinc die Romæ et a quibus excitatæ, non est hujus loci describere : compendio sua inde accepit Chronographus Saxo, Imperatorem Papiam reducens ad Resurrectionem Domini, cui Chronicon Casinense lib.* 2, *cap.* 31 *ipsam Romanam coronationem affigit, quod jam alibi a nobis refutatum est. Papæ igitur confirmatis utcumque Longobardorum animis, in Saxoniam remeavit : tum de monachis Corbiensibus ea adjiciuntur, quæ, ut et Fuldensium cum Sancto controversias, malo apud Mabillonium in Annalibus Benedictinorum legi, quam hic a me operosius recitari.*

131 *Huc propius spectat quod narrat Glaber Rodul-*

A *globum aureum Cluniacum misisse dicitur,*

Rodulphus, historiæ suæ lib. 1, *cap.* 5, *de pomo seu globo aureo, pretiosis gemmis circumdato, et cruce aurea supereminente ornato, quod tamquam mundanæ potentiæ symbolum* S. Henrico *obtulerit Benedictus PP., ipse vero* protinus miserit ad Cluniacense monasterium Galliarum, quod etiam tunc temporis habebatur religiosissimum ceterorum, cui et alia dona plurima contulerat ornamentorum, *inquit ibidem laudatus Glaber. At si vera sunt quæ Legenda tradit cap.* 26, *non opus fuit ea missione, cum, ut in Vita videbitur, Cluniacum perrexerit sanctus ipse Imperator, et non solum globum, sed coronam auream obtulerit; imo et alia plura de quibus meminere ambæ S. Odilonis Vitæ a Majoribus nostris editæ* I *Januarii: et prima quidem pag.* 18 *et* 26; *posterior vero num.* 6 *ac* 21. *De ea peregrinatione nihil memorant Ditmarus, Chronographus Saxo aut æquales alii, verum ex Vita S. Meinwerci id non incongrue collegit Mabillonius, Annalium lib.* 55, *pag.* 241, *ubi non video cur ad annum* 1015 *revocet quæ verosimillime, si per id tempus facta sunt, ad annum* 1014 *pertinent; dum nempe per Burgundiam in Alsatiam, et inde*
B per Leodium et Trevirim *transitum fuerit, ut habet citato capite Anonymus.*

imo cum paucis familiaribus eo perrexisse.

132 *Referri merentur quæ ibi tradit Mabillonius:* Anonymus auctor, qui librum scripsit de rebus gestis beati Meinwerci Paderbornensis, haud obscure significat, Henricum Imperatorem in reditu ex urbe Roma post suam coronationem, cum domno Meinwerco episcopo, paucisque familiaribus ad Cluniacense monasterium, pro suæ religionis fervore et situ loci maxime nominatum, divertisse, deducente forsan Odilone abbate, qui ipsum in illo itinere comitatus fuerat; visuque ea comprobasse, quæ, fama referente, de sacro illo cœnobio acceperat: tumque coronam auream pretiosissimam ad Missam, quæ de Cathedra S. Petri appellatur, obtulisse, et fraternitate monachorum humiliter petita et accepta, omnium fratrum precibus se commendasse. *Hæc et plura, de aliis beneficiis eidem cœnobio a Sancto collatis, abductisque inde monachis pro condendo monasterio Abdinghoffensi vide ad diem* V *Junii cap.* 4, *num.* 26, *pag.* 521. *Hæc nos paulo longius abduxere ab iis quæ post coronationem Romanæ ipsi Ecclesiæ indulsit recens inauguratus Augustus, quæque in*
C *Pagii Breviario explicata habes a pag.* 293; *quibus adde alia liberalissimi Cæsaris placita apud laudatum Mabillonium pag.* 237 *et* 239; *atque ea demum quæ pro dilecta ecclesia Bambergensi enumerat Hofmannus col.* 49.

Huc etiam referendus episcopatus Bobiensis

133 *Neque vero prætereunda sunt quæ habet Ditmarus, ad quem iterum redeo, de instituto per* S. Henricum *episcopatu Bobiensi priusquam Italia excederet.* In his partibus, *inquit,* Cæsar episcopatum, quod erat tertium devoti operis sui ornamentum, in Bobia civitate, ubi Christicolæ sancti et confessoris inclyti Columbanus et Attala corporaliter requiescunt, communi consilio et licentia comprovincialium episcoporum construxit; quia summa necessitas, et quæ eam præcellit, Christi charitas ad hoc instigavit. Hic cum maxima prosperitate et gloria Alpinas superat difficultates, ac nostræ regionis adiit serenitates, quia aeris et habitatorum qualitates nostris non concordant partibus. *Mitto quæ hic odiosius in Longobardos aliosque torquet Ditmarus; satis sit hunc annum* 1014 *cum ipso absolvere et alterum inchoare, his verbis:* Imperator autem transcensis Alpibus, ceterisque adjacentibus provinciis regendo decursis, Natale Domini celebravit in Palithi, et post hæc ad Merseburg veniens. Boleslavi fidem et auxilium suis innotuit fidelibus, et ut ab eis ad excusationem, aut indictæ rei emendationem is vocaretur, unanimes poscit. *Atque hæc eo pacto recte disposita sunt et annis suis apte innexa, quæ ab aliquibus non parum turbantur, cum aliis confusa et commixta.*

AUCTORE J. B. S.

non item bellum in Apulia.

134 *In eorum numero collocandus est hic auctor Vitæ S. Meinwerci, qui cap.* 4, *num.* 22, *memorans,* S. Henricum, subjectis omnibus et in deditionem reductis, quæ rebellare tantaverant, urbibus, proximum natale Domini Papiæ celebrasse; *inde ipsum* in Apuliam *deducit, cui subactæ* Ismahelem *præfecerat; tum ad Montem Casinum, ubi a calculo liberatus fuerit; ac demum, num.* 23, Romam cum Domina Chunigunda, cum triumpho magno intrasse *ait,* ubi a beato Benedicto Papa VIII benigne et honorifice susceptus... solenni benedictione, cum universi populi inexistimabili exultatione in Cæsarem et Imperatorem consecratus sit. *Nimirum confuse hic sunt binæ expeditiones Italicæ* S. Henrici, *nempe hæc, qua sola coronatio brevi tempore peracta est, cum alia paulo fusius infra explicanda: quod facile advertisset* E
scriptor, si coronationis diem, nempe XIV *Februarii expressius signasset. Quis enim facile concipiat,* S. Henricum *Natale Domini Papiæ celebrasse, inde subjugasse Apuliam, atque in Monte Casino ægrum decubuisse, Romam interim satis tempestive attigisse ut dicto die* XIV *Februarii Imperatoriam inaugurationem susciperet? Non satis apte temporibus suis isthæc divisa sunt, quæ etiam omnia huc falso revocavit Hofmannus col.* 50 *cujus ea facilius admisero, quæ ibidem refert num.* 79: *tum vero sequenti de compositis per hæc tempora cum Gundecaro Eystettensi de finibus Bambergensis ecclesiæ controversiis.*

Gesta anni 1015,

135 *Post citata proxime Ditmari verba, alia interseruntur, quæ temporum seriem nonnihil turbare possent, nisi ex distincto charactere posito pag.* 402 *constaret, sanctum Imperatorem Pascha celebrasse in Merseburg anno* 1015, *quo vigilia Resurrectionis incidit in* V *Idus Aprilis, ab ipso expresse signatum; Paschate incidente in* IV *Idus seu diem* X *ejusdem mensis:* In Cœna *autem* Domini *ait Ditmarus, se* chrisma in ejus præsentia indignum benedixisse. *Sic pro eo anno Chronographus Saxo:* Henricus Imperator in Walbike diem
Palmarum agens, nuntios de Italia sibi in sacramenta constrinxit, et inde digressus, Merseburg F
Paschale festum peregit, ubi Bolizlavo omnia munera, quæ illi miserat, simul cum gratia perdit, dum illum legatione superba infestum reddidit. *Hæc viam sternunt ad repetitas excursiones et bella rarius interrupta cum Boleslao tunc acriter gesta, in quibus vario marte pugnatum est, ut istic et apud Ditmarum fusius legi potest; cum ad nostrum institutum non magis pertineant quam recurrentes denuo deplorandæ cum Corbeiensibus monachis contentiones apud Ditmarum pag.* 403, *ad quas excitandas nonnullam partem habuisse S. Meinwercum Paderbornensem episcopum, paulo distinctius exploravit Mabillonius in citatis Annalibus ad hunc annum* 242, *quo lectores remittimus.*

et anno 1016.

136 *Sequentem annum* 1016 *inchoat Chronographus:* Imperator Natalem Domini in Pathelbrunnem festivis peregit gaudiis; posthæc Popponem Luippoldi marchionis filium, et Bavenbergensis ecclesiæ præpositum, Trevirensi præfecerat urbi. Et cum is ab Erchenbaldo Mogontiensi archiepiscopo jussu Cæsaris et licentia Virdunensis episcopi (qui primus horum in ordine confratrum) consecrari debuisset, a Thiederico

AUCTORE J. B. S.

Metensi antistite, eo quod a se justius hæc ordinatio fieri deberet, assidua acclamatione, humilique petitione id incassum prohibebatur : nam Imperator hunc, scripta demonstrantem et banno id interdicentem, non exaudivit, et unctionem fecit compleri. *Adde his varias principum particularium discordias aut armis, aut amica compositione sopitas, et perpetuas inimici semper Boleslai incursiones de quibus Ditmarus usque ad pag.* 406. *Eidem præterea anno affigenda sunt quæ ibidem subjungit de* proxima Palmarum jucunditate *ab Imperatore* cum Henrico, venerabili Wirciburgensi episcopo completa, ac Cœna Domini et Passione, cum Paschali tripudio honorabiliter in Bavenberg peractis, *etc. Lege quæ ibidem attexuntur de Rudolpho Burgundiæ rege Sancti avunculo, regnum suum per donationem ei tradente, quod biennio post, accedente procerum consensu fuit confirmatum ; item eventus alios etiam Anglicanos, quos enumerare non vacat, ad* S. Henricum *redit Ditmarus pag.* 412, *ita scribens :*

Anno 1017 *legatio a Benedicto Pontifice,*

B

137 Anno Dominicæ Incarnationis [MXVII Kal. Januarii] Imperator a Palithi, ubi celebravit Natale Domini, exiens, in Alstidi Epiphaniam Domini solenniter peregit. *Paulo inferius:* Nuntii de Italia huc venientes, gratulabundi ad sua redeunt ; *ii fortasse qui a Benedicto PP. VIII attulerint* aurei capitalis ornamenti, invicem gemmati *reginæ Saracenorum, Romæ capite plexæ,* partem, quæ mille libris computabatur, *ut præcedenti pag.* 411 *idem Ditmarus memoraverat.* Gratulabundi *autem* redierint nuntii, *quod postulata adversus Saracenos et Græcos auxilia addixisset Cæsar, quæ tamen quinto demum post anno suppeditari potuere.* Iter Imperatoris ad occidentem dispositum, ob viæ asperitatem est dilatum. Imperator hoc quod ex parte Bolislavi rogatus, laudat, convenisse ad eum principes suos, et si quid boni vellet sibi exhibere, cum eorum consilio libenter acciperet : mittuntur invicem nuntii, et induciæ ponuntur. *Interim* Imperator Purificationem sanctæ Dei Genitricis nobiscum celebrat. Posthæc episcopi et comites ob contemptum Bolislavi, se fallentis, tristes adveniebant, et Imperatoris mentem apertis legationibus incendunt. Ibi tunc de futura expeditione tractatur. *Videantur tota illa pagina* 413 *plura* S. Henrici *in varias ecclesias beneficia, a quibus nimirum cessare non noverat.*

C

reconciliatio fratrum S. Cunigundis.

138 Palmas Rex celebrat in Magontia, et in Ingelheim Pascha, et in his partibus magis honorifice ac potestative numquam fuit. Et quia ob tantam solennitatem maxima ibidem finiri non poterant, ad Aquisgrani ponitur conventus, et tunc illic cum consilio Heriberti archipræsulis, Thiedericum Metensem episcopum et Henricum fratrem placavit. Regina autem Cunegundis, a Francoforde a Cæsare discedens, cum ad locum, qui Capungun dicitur, veniret, infirmatur, et ibi tunc Domino promisit, se ad laudem ejus unum facturum monasterium. *Pag.* 414 : Imperator autem audiens, contectalem suam levius habere, et votum fecisse Domino, grates Christo persolvit ex animo. *Paulo infra :* Cæsar vero ad orientem tendens, Imperatricem ad se in loco, qui Patherbrunnum dicitur, venire jubet. Inde ambo usque ad Magdeburg profecti. *Ad alia deinde loca simul profecti sunt, donec* regressa Imperatrice, ceterisque compluribus, ipse, *Imperator,* turmatim processit ; *nempe cum ingenti exercitu Boleslao imminens, quem toto fere reliquo anno insecutus est. Hæc paulo uberius deducta hic volui, ut manifestius pateat, quam non satis congrue ad hunc annum* 1017 *referendam censuerit Hofmannus celeberrimam illam S. Cuneyundis per vomeres candentes probationem, quæ alteri melius convenire potuisse videtur. Cetera vide superius et ad diem* III *Martii.*

D

139 *Ut nullum annum vitæ suæ largitionibus Cæsare dignis vacuum esse voluit* S. Henricus, *sic et hunc in quo versamur illustrem reddidit, teste Ditmaro pag.* 316. *Verba ejus recito :* Insequenti Dominica die, id est III Nonas Novembris Cæsar quoddam prædium, Bogalici vocatum, quod tum ab Hatholdo milite sibi placito acquisivit concambio, confratribus nostris in Merseburg Christo famulantibus dedit, et locum quemdam a Hagero, prædicti senioris germano decem talentis argenti comparatum, eorumdem utilitatibus accommodavit, præceptisque suimet firmari præcepit. Tres quoque ecclesias in Lipzi et in Olscinzi, ac in Gusua positas mihi concessit. In hoc vernali tempore idem aureum altare ad decus ecclesiæ fabricari jusserat nostræ, ad quod ego ex antiqui altaris nostri sumptu auri sex libras dedi. *Circa medium Decembrem, Bambergam primum pervenit Imperator, ubi* Henricum, quondam Bavariorum ducem, et tunc octo annos et pene tot menses, sua depositum culpa, pristinis restituit honoribus die Dominica ; *quo tempore nemo dixerit, Henrici istius sororem Cunigundem ad probationem vocari potuisse. Ut autem cum Ditmaro* conclusionem anni faciam ; *verbo adjiciam confirmationem a Sancto monasterii Kemnadensis, prædia ecclesiæ Paderbornensi donata, aliaque istiusmodi quorum instrumenta exhibet Schatenus a pag.* 422.

et variæ anni istius donationes.

E

140 *Ad annum* 1018 *ingressum præbet Ditmarus, dum pag.* 418 *ait* Imperatorem, *post brevissimam moram,* ab Bavenberg discedentem, ad Wirciburg primo, denique ad Francofordi venisse, ibidemque nativitatem Dominicam festivis peregisse gaudiis. *Inde ad librum octavum et vitæ æque ac Chronici sui ultimum transiens, orditur in hunc modum :* Anno Dominicæ Incarnationis millesimo XIIX, Indict. II, anno autem Domini Henrici Imp. Aug. XVI, imperii autem IV, Circumcisio Dominica et Theophania in prædicta civitate ab eodem venerabiliter colebatur, posteaque jussu suo et assidua Bolislavi ducis supplicatione, in quadam urbe, Budissin dicta, a Gerone et Arnulpho episcopis..... pax sacramentis firmata est III Kal. Februarii, non ut decuit, sed ut tunc fieri potuit, electisque obsidibus acceptis, prædicti seniores reversi sunt. *Hujusmodi iteratæ sæpius cum Boleslao transactiones constantem pacem imperio non reddidere, ut demonstrat deinceps pluribus, quæ huc non pertinent, uti nec gentilium abominandæ superstitiones, ad quas* Cæsar graviter suspirasse dicitur *pag.* 420, *qua demum ea subjungit quæ nuper attigimus.* Jam, *inquit Ditmarus,* declinam ab his, et loquar Imperatoris nostri prosperitatem nuper sibi exortam. Avunculus namque suus, Burgundionum rex Rudolphus, coronam et suimet sceptrum cum uxore sua et privignis ac optimatibus universis sibi concessit, reiteraturque sacramenti confirmatio, actumque est illud Mogontiæ..... et XVII Kal. Aprilis magna fit in Nuimagen synodus. *Cetera in fonte legenda sunt.*

Acta cum Boleslao anno 1018;

F

141 *Ad finem operis vergens Ditmarus, gratissimum erga Cæsarem animum testari non desinit, pag.* 422 *insignia alia in ecclesiam suam collata ab eo beneficia enumerans.* Oportet autem tuam scire pietatem regis nostri et Imperatoris Henrici multi-

beneficia ecclesiæ Merseburgensi collata,

A multiformem benevolentiam ecclesiæ exhibitam nostræ, de qua partem quamdam superius comprehendi, majorem vero quia indiscussam reliqui, nunc scribere tibi optimum duxi. Vide ut assidua recordatione tui sit renovator, et indeficiens auxiliator nostri, ut temporibus illis, in quibus deest spes miseris, et ecclesiæ Merseburgensi..... Et quia tempus non est, singulariter enarrare, quæ præceptis ejusdem confirmata poteris videre; hæc sola assigno, quæ auctoritate carentia, imposterum forsitan peritura timeo: Sanctæ victoriosissimæ crucis partem cum ceteris Sanctorum reliquiis, et altare aureum, gemmis honorifice distinctum, et pixidem auream lapidibus pretiosis ornatam, collectariumque cum impensis propriis, et etiam nostris decoratum cum duobus thuribulis ac argenteo bicareo, larga manu Cæsar nostræ dedit ecclesiæ..... Sed quia de melliflua ejusdem pietate satis dicere nequaquam sufficio; de sua conversatione, sicut proposui, ordinatim explicare studiosius anhelo. *Quæ utinam ab ipso explicari potuissent! qui finem vitæ eo anno fecit, sub exitum, opinor; nam ultra Septembrem Chronicon suum perduxit.* B

aliaque, quibus finitur Ditmari Chronicon.

142 *Ut reliqua, ad hunc annum spectantia paucis decurram, pag.* 423 *ait,* Imperatorem, post longam inhabitationem in Neumagen, *ubi nonnulla præclare statuta sunt,* descendentem, solennes Rogationum dies in Aquisgrani studiose celebrasse.... Pentecosten in Ingelheim, *unde* in Burgundiam properavit; *Imperatrix vero, ordinata in Capunga vita monastica, fratrem suum ducem Henricum, de quo supra non semel,* Ratisponæ inthronizavit. *Pluribus hinc intermixtis, etiam iis quæ a Boleslao patrata sunt, hæc demum de Sancto subjungit:* De Imperatore nostro mihi nunc sermo oriatur, qui de invisa expeditione, *opinor Burgundica,* reversus, nil de promissis percepit, sed parum sibi renitentibus nocuit. *Habe verba ultima:* Imperator noster cum de his omnibus, *non multum faventibus,* efficeretur certus, unum in Suevia regione colloquium de republica habuit, et mox per Rhenum solicitus descendit. Namque cooperatores ejus, et regni suimet columnæ, maxima parte, proh dolor! cecidere, sibique grave pondus occultum, fidei simulatores occultis resistere insidiis per extraneos nituntur, ut non li- C ceat ei libertate congruenti imperare, eorumque injustam temeritatem in aliquo minorare. *Atque is Chronici finis est, quo et hanc Vitæ* S. Henrici *periodum concludimus, alibi quæsituri, quæ ad reliquos vitæ annos ordinandos conducent: in quo id molestum maxime quod Chronographus Saxo duos hic annos in unum conflasse videatur; unde turbatio de qua proxime agendum erit. Ad indeficientem Sancti liberalitatem pertinent tabulæ apud Schatenum a pag.* 438.

§ XIV. Reliquum vitæ S. Henrici usque ad felicem exitum MXXIV.

Chronographi Saxonis correctio.

Deficiente hic prorsus Ditmaro, steriliora erunt quæ de ultima vitæ S. Henrici *periocha ordinari poterunt; idque dolendum imprimis, Chronographum Saxonem sub ipsum principium toto anno a vera chronologia deflectere, dum ea quæ Ditmarus recte et certo anno* 1018 *consignavit, ipse ad sequentem* 1019 *perperam reduxit, ut ex primis et ultimis ejus verbis jam faxo intelligas.* Cæsar, *inquit,* a Bavenberg pergens, per Wirciburg venit Franckenvorde, ubi Natalem Domini regio more peregit. *Ita ille exerrans; nam Circumcisionem etiam Domini et Theophaniam, non anno* 1019 *sed* 1018 *Francofurti celebrasse sanctum Imperatorem, ex ordine et fluxu rerum, atque expressimis Ditmari terminis paragrapho præcedenti ostendimus; et rursus, sæpe laudatum Ditmarum et vivendi et scribendi finem fecisse, ut apud scriptores passim omnes in confesso est; contra quam idem Chronographus Saxo, ad dictum ipsi annum* 1019 *in fine subdat:* Piæ memoriæ Thietmarus episcopus Merseburgensis migravit ad Christum. *At enim res tota salva persistit, si sola fiat transmutatio annorum, forte amanuensium socordia perperam signatorum, quod ex confuso præcedenti canone, de quo proxime meminimus, profluxisse existimandum est.*

AUCTORE J. B. S.

Adventus Benedicti PP. VIII in Germaniam 1019,

144 *Ast ibi error non sistit, eodem enim passu procedendo, quæ ad verum annum* 1019 *spectant, sub sequentis anni* 1020 *titulo collocata sunt, ipse nimirum Benedicti PP. VIII Bambergam ad Cæsarem adventus, quem certissime constat anno* 1019 *contigisse, ut habent Annales Hildesemenses, breve Chronicon Wirciburgense, Hermannus Contractus,* E *Lambertus Schafnaburgensis, Marianus Scotus, Vita S. Meinwerci in Actis* v *Junii pag.* 538, *num.* 82, *et veteres passim cum Hofmanno, quos recte secutus est Baronius, contra Sigebertum, Albericum et pauciores alios, sequacibus tamen suis non carentes. Interim quæ ante augustissimum congressum a Cæsareo anno gesta sunt adversus Bernardum Saxoniæ ducem exponit Schatenus noster ex Vita S. Meinwerci cap.* II, *num.* 81, *ubi denuo imo per totam eam Legendam observari potest propensissima Imperatricis in ecclesiam Paderbornensem beneficentia, a laudato Schateno ex diplomatibus commonstrata. Ceterum extra controversiam ponimus, Papam Benedictum Bambergæ a* S. Henrico *exceptum anno sæpe dicto* 1019, *cujus ingressum et solenniter acta describit Legenda cap.* 23, *chronologice iterum infelix, quod ultimam Sancti in Italiam excursionem adventui Benedicti PP. in Germaniam præmittat, cum toto ferme triennio præcesserit, ut ex sequentibus manifeste patebit. Quæ autem in ea Vita memorantur hic a nobis describenda non sunt; nonnulla hinc inde apud Hofmannum col.* 54 *explicata invenies.*

deinde novum bellum Flandricum,

145 *Sic paucis Chronographus Saxo:* Dominus F Papa Benedictus cum Henrico Imperatore cœnam Dominicam, ipsumque Paschale festum in Bavenberg decenti fertur excoluisse ministerio, ibique Imperatoris ac principum debito obsequiorum ritu, honorifice ac multiplici opum copia donatus, dominam mundi Romam locuples ac sospes revisit. *Quamdiu Bambergæ commoratus sit, aut quo præcise tempore ad propria remeaverit Pontifex exploratum non habeo; reducem fuisse oportet ante mensem Novembrem, cum Baronius diploma eo mense expeditum exhibeat. Quid porro egerit* S. Henricus *toto reliquo isto anno, innumeris monstris apud Chronographum nobilitato, collige ex adjecta Sigeberti Chronico ad eum annum* secunda incursione hostili exercitus regis Henrici in Gandavum Nonis Augusti, *quæ sunt ipsissima Alberici verba, cum pluribus de Rudolpho Burgundiæ rege ex Sigeberto descriptis, quæ tamen ab aliis refutantur. Ad incursionem Gandensem quod attinet, eam ita explicat Meyerus in Annalibus:* Henricus Cæsar iterum Gandavum usque hostilem in Flandros fecit excursionem mense Augusto, in qua Epponem et Canonem nepotes Imperatoris occubuisse lego. *An hæc de* S. Henrici *nepotibus satis*

AUCTORE J. B. S.

et quæ Sanctus Virduni egisse supponitur.

tis certa sint, fateor me plurimum dubitare; neque ubi hæc legerit Meyerus, integrum est explorare.

146 *Postremum hujus anni articulum impleat, quod Albericus eidem, nescio quo fundamento innectit:* De Henrico Imperatore narratur, et scriptum reperitur, quob abbati Richardo Virdunensi professionem fecerit, et ejus consilio se totum commiserit, volens apud S. Vitonem monachus fieri; sed sanctus abbas Richardus virtute obedientiæ ei injunxit, ne imperium dimitteret quamdiu viveret, et ita eum ad imperium remisit. *Simile quid legitur in epitome Vitæ ex Menardo et Wasseburgio ad* XIV *Junii pag.* 1003 *num.* 6, *de quo tamen non meminit auctor Vitæ primo loco datus. Rem adoptare videtur Mabillonius pag.* 301, *ubi ex citata epitome inducitur* S. Henricus, *tamquam qui monasterium ingressus hunc Psalmistæ versiculum protulerit :* Hæc requies mea in seculum seculi, hic habitabo, quoniam elegi eam. *At professionem emisisse istic non dicitur ; sed solum desiderium ostendisse monasticum habitum suscipiendi, cui reposuerit sanctus Abbas : Volumus ergo et præcipimus, ut ad gubernandum tibi a Deo* B *commissum imperium redeas. Quod ex obedientia præstitit Imperator, deinceps in S. Benedictum ejusque Ordinem amplius solito affectus. Rem non impugno, etsi eam ab aliis rejectam noverim : id dici potest, annum aut tempus quo ea contigerit, hactenus incertum esse.*

Gesta anno 1020 cum S. Heriberto et aliis,

147 *Anno sequenti* 1020 *recte affiguntur quæ narrat auctor Vitæ S. Meinwerci cap.* 12, *pag.* 539 : Sequenti anno post natale Domini, Imperator, commoto exercitu, comitem quemdam Ottonem, seculi dignitate non minimum præpollentem, in castro quod dicitur Hamerstein, situm supra Rheni littus, obsedit, *propter ejus varia facinora in episcopum Moguntinum et alios perpetrata, ut ibi fusius deductum invenies. Ad id bellum vocatus S. Heribertus Coloniensis, cum se ob molestam febrim cum qua conflictabatur, excusasset, ea omnia suborta sunt, quæ videri possunt et loco citato, et in ipsa S. Heriberti Vita ad* XVI *Martii pagg.* 472 *et* 485, *ut de his nihil hic dicendum supersit. Addit Hofmannus hoc anno (Annales Hildesemenses sequentem notant) vehementi terræ motu concussam Bavariam, et præcipua clade ecclesiam Basileensem admodum labefactatam , quod* detrimentum resar- C cire cupiens Henricus, sequenti anno MXXI Basileam venit, et totius ecclesiæ molem ad XIV passus a Rheni ripa transtulit, et fortissimo muro ruenti aggeri opposito, eam in formam multo venustiorem et firmiorem restituit, et novis, Munstero teste, ditionibus, populis et castris cumulatissime instruxit. *Eadem munificentia Bambergensi ecclesiæ tunc etiam prospexisse ibidem memorat idem Hofmannus ; quemadmodum et Schatenus productis instrumentis comprobat, quæ in Vita S. Meinwerci vix credibilia viderentur.*

item anno 1021.

148 *Redit ad justos calculos Chronographus Saxo, nonnullis hic locis mutilus, cujus rei primum specimen est, quod annum, quem jam ingressi sumus* 1021 *sic incepit :* Imperator pro concessa sibi divinitus victoria, Deum deorum Dominum collaudans, Saxoniam properat, solennitatem Palmarum Wilbeke peracturus, gaudiaque Paschalia Merseburg debita celebraturus devotione. Hoc itinere venerabilem Heribertum archiepiscopum migrasse felici cursu cognovit, celeri intimante legato...... Emensa vero Imperator Augustus inchoata via ; cunctis, ut ita dicam, Europæ primis ad eum confluentibus, diversarumque gentium missaticis ad imperiale ejus obsequium undique properantibus, sacrosanctum Dominicæ D resurrectionis gaudium, toto jam conridente mundo, eximia celebravit gloria. His igitur omnibus convenienter expletis, Imperator Parthenopolim profectus, sacros dies Pentecostes apud famosissimum ejusdem civitatis archiepiscopum Geronem, non inferiori gaudiorum dignæque venerationis studio gloriosissime peregit. Inde curtem regiam, Alstidi dictam, repetens, habitoque inibi colloquio, cum totius senatus plebisque concursu, pios lenitate permulcendo prædulci, severa districtione reos terrendo, totaque industria patriam muniendo, intra hujus provinciæ civitates totum illum annum feliciter perduxit. *Hic sistitur, nullo addito verbo de præparatione exercitus ad celeberrimam expeditionem Italicam adversus Græcos, quorum in medio Sanctum constituit anno sequenti ut mox dicemus.*

Expeditionis Italicæ anno 1022

149 Sequitur, *inquit Baronius,* annus Redemptoris MXXII Indict. V, quo Henricus Imperator, legationibus, ut vidimus Northmannorum, atque ab ipso Romano Pontifice cohortatus, in Italiam se contulit adversus Græcos, sua jam potentia Ecclesiæ Romanæ pavendos, tremendus ipse E hostibus potenti exercitu, quem ducebat, *ut vide istic fusius narratum, intermixto cum S. Romualdo colloquio, aliisque tum ad bellum, tum ad Casinensem* S. Henrici *commemorationem spectantibus, ex Glabro Rudolpho et Leone Marsicano ; brevius nos ex Chronographo, qui ad eumdem annum denuo mutilus sic de Cæsare loqui incipit :* Imperator de loco in locum proficiscendo, primum urbi munitissimæ, Troiæ videlicet *(obsidionem accuratius describit Glaber lib.* 3. *cap.* 1) cujus mœnibus indigenas, provincialium legatione, ditioni regiæ cognoverat rebelles, bellicosam invexit aciem. Quam licet obsidione longa suorumque sudore... devincens, incolasque hujusce aut neci tradens aut captos colligari præcipiens, quos antea contumaci animo sibi ingemuerat renitentes, suo postmodum dominio, Deo cooperante, gaudebat subjugatos. *Ad componendam, quod hic intendimus, temporum seriem, id non oscitanter observari velim, prædictam Troiæ obsidionem, totis tribus et amplius mensibus, teste Glabro, tenuisse ; ut non satis promptum sit, omnia combinare, quæ eo anno gesta scriptores commemorant. Demus reliqua ex Chronographo Saxone.* F

gesta et tempora

150 Sed his prosperitatibus non elatus, verum Dei misericordia præditus, hujusmodi victoriam, non suis sed Domini virtutibus adscribens, Romanæ Sedis apicem acceleravit : ubi aliquamdiu moratus, regni illius optimatibus pace gratiaque sui redimitis, nivosa Alpium cacumina veloci transgreditur cursu, tanta mortalitate subsecuta, quæ vix aut nullatenus vocum nutibus, vel etiam officiis styli valeat enucleari. Quam videlicet cladem Imperator Augustus evadens, cœlitus obumbratus, sed raro milite comitatus, exceptis his quos sibi mater Europa, occurrendo admiserat, Germanicas pervenit ad oras, magnumque synodale colloquium, confluentibus undique diversarum regionum episcopis, in partibus habuit occidentalibus. *Non potest hic indicari concilium aliud præter istud quod notavit Baronius, nempe Seligenstadiense, cui si interfuit* S. Henricus, *necesse est, eum in Germaniam rediisse ante mensem Augustum, sub cujus principium habitum est, ut vide in collectione Labbeana col.* 844. *Quid SS. Aureo et Justinæ eo anno contulerit Sanctus, vide tomo* III *Junii pag.* 78. *Ut prædicta omnia ad justos calculos reducas, necesse est dicere, Cæsarianas copias*

A pias sub finem anni præcedentis in Italiam præmissas, ducibus Poppone Trevirensi et Peligrino Coloniensi episcopis, quos sanctus Imperator, natali Domini in Thorneburch celebrato, ut notant Annales Hildesemenses, sub anni hujus principium subsecutus sit.

in ordinem redacta,

151 *Falli hic igitur existimo Schatenum nostrum, dum in Annalibus suis Paderbornensibus ad hunc annum ita scribit :* Memorabilis hoc anno expeditio Italica, urgente Benedicto Pontifice per legatos. Quam in rem synodum Aquisgranensem ab Imperatore convocatam tradunt ex Sigeberto, convenientibus ex tota Germania episcopis. Sed ea expeditio non nisi sub exitum anni suscepta, magno armorum apparatu. *De ea synodo quid statuendum sit, necdum audeo definire ; mihi certum videtur, non potuisse Cæsarem Aquisgrani hærere hoc anno, quem expeditio Italica tot mensibus occupavit ; quemque Beneventi, ex diplomate ibi dato fuisse scimus* X *Martii* 1022. *Magis id pugnat adversus Schatenum, qui anno* 1023, *in quem expeditionem dilatam cupit, Cæsarem nobis exhibet quaternas donationum tabulas Paderbornæ subscribentem mensibus Januario et Februario, ut adeo in* B *Italiam pervenire commode non potuerit, saltem in Apuliam nisi sub finem Martii aut principium Aprilis ; qui si tribus et amplius mensibus in sola Troiæ obsidione occupatus fuerit, porro in Monte Casino decubuerit, Romæ deinde* aliquamdiu moratus, *concipi omnino non potest, tot res gessisse Cæsarem, et mense Julio in Germaniam reducem fuisse, nisi miracula quis fingat, quæ huc accersere, necesse non existimo. Aliter sentiendum videtur de sanatione calculi ibidem ope S. Benedicti impetrata, quam etsi impugnare prorsus nolim, vellem certe a scriptoribus unanimi magis consensu referri.*

et quæ in monte Casino accidisse narrantur.

152 *Anonymi cap.* 22, *apud nos num.* 26 *S. Benedictus medicinali ferro, quod manu tenebat, partem illam corporis, ubi calculus jacebat, aperuit, et evulso molliter calculo, hiatum vulneris subita sanitate redintegravit. Sed alia plane est Leonis Marsicani narratio ; sic tamen ut utraque conveniat, in vindicanda hoc ipso miraculo corporis S. Benedicti in eo archicœnobio præsentia. Potissima igitur controversia Leonem inter lib.* 2, *cap.* 43 *ac* 44 *et Gallos aliosque scriptores, non tam circa sanationem ipsam, cujus perpetuum monumentum adventantibus* C *quibusque exhiberi solitum, oculis ipsi nostris olim spectavimus ; quam circa adjuncta vertitur, quæ a variis varie exornata, eo pacto nonnullis redduntur dubia. Ast ego hic arbitrum non ago ; quibus hæc noscere animus est, videant Mabillonium in Annalibus pag.* 288, *num.* 15, *et Acta Sanctorum Ordinis tomo* 6, *parte* 1 *a pag.* 452 ; *mihi satis est hæc verosimillime contigisse anno jam dicto* 1022. *De donis pretiosissimis aliisque insignibus beneficiis a sancto Imperatore cœnobio Casinensi ea occasione larga manu collatis vide, laudatum Leonem Marsicanum locis proxime citatis ; quo etiam spectat cœnobium Beneventanum, si umquam a* S. Henrico *fundatum aut dotatum fuit, ut aliqui volunt : nam ex diplomate apud Ughellum tom.* 3, *col.* 115 *solum constat, confirmasse Sanctum fundos et bona omnia S. Sophiæ monasterio antea concessa ; atque hoc est, quod datum diximus* VI *Idus Martii* MXXII. *Quid in itu vel reditu cum S. Romualdo transegerit* S. Henricus, *tradunt Joannes Damianus et Hieronymus Pragensis relati ad* VII *Februarii.*

AUCTORE J. B. S.

Congressus cum rege Roberto, etc ; anno 1023.

153 *Hinc ad Chronographum revertimur, cum quo incipimus annum* 1023 : Henricus Imperator Albas festaque Paschalia, principibus turmatim undique concurrentibus, Merseburg rite peragens, quod rarum, vel penitus inauditum videtur, terna unius ejusdemque templi dedicatione gratificatur. *Id qua ratione accipiendum sit, neque explicat scriptor, neque ego pluribus quærendum censeo. Memorabilem anni istius occursum suggerit Chronicon Sigeberti :* Henricus Imperator et Rotbertus rex Francorum super Charum fluvium apud Evosium conveniunt, de statu Ecclesiæ, regni et imperii tractaturi ; et condicto ut super his confirmandis etiam Papam Romanum simul ambo Papiæ opportune convenirent. Imperator Regem et suos, multos etiam qui tantum ad demirandam imperatoriam majestatem convenerant, tanta liberalitate donavit, ut opibus regum Persarum et Arabum posset comparari Imperatoris munificentia. *Quæ omnia paulo fusius describit Glaber Rudolphus lib.* 3, *cap.* 2, *ex quibus sua desumpsit Baronius, apud quem etiam vide quæ in* E *concilio (tomo* 9 *collect. Labb. col.* 854) *acta memorantur. De constanti et perpetua sancti Imperatoris in Christi famulos beneficentia, ex quaternis hoc anno expeditis donationum tabulis, quas refert Schatenus, jam supra meminimus ; præter quas aliam mihi suggessit laudatus supra Schannatus, diplomate dato Babenbergæ Kal. Aug. anni* 1023, *quo in gratiam* confessoris *sui* Theobaldi, abbatis SS. Udalrici et Afræ, *ei cœnobio favit, quam mirificentissime. Ad postremum Vitæ Sancti annum chronotaxis nostra perducitur.*

Ultima vitæ periocha anno 1024.

154 *Quæ anno* 1024 *gesta sunt sic paucis complexus est Chronographus :* Imperator natalem Domini Bavenberg peregit. Ibi turba convenerat pastoribus destituta, quia omnes suspensi manebant, cujus providentiæ cura imperiali potestate committerentur... Cæsar diversis doloribus vexatus eodem loco crebra infirmitate diuturnas protraxit moras, resumptisque demum viribus, citato cursu Parthenopolim ire proposuit. Tandem post longam deliberationem laboriosi itineris, diem Palmarum in loco, qui dicitur Alstede, festive celebravit. Die vero reconciliationis, exigente infirmitatis gravedine, remota a se quæ conve- F nerat multitudine, paucis comitantibus, Nieuburg cœnam Dominicam peregit ; in sancto vero Sabbato, contracto totius senatus conventu, contectali sua Cunegunda comitante, Parthenopolim venit, ubi cum grandi honore susceptus est : Dominicæ quoque resurrectionis gaudia celebri honore transegit ; deinde ab antistite ejusdem loci auri sericorumque varietate plurimum donatus, Halverstade adiit. Inde nihilominus Goslariam profectus est, ubi diebus decem peractis, ad locum quemdam Grona dictum, properat, ibique forti ægritudine depressus, et amaræ mortis poculo debriatus, vitalem emisit spiritum. *Quæ ibidem sequuntur de molitionibus Brunonis episcopi Augustani, habes in Vita cap.* 31, *hic primo loco inter miracula, infra ex Anonymo describenda ; nos chronotaxi Henricianæ coronidem imponimus.*

EX EDITIONE GRETSERI.

ADELBOLDI

EPISCOPI ULTRAJECTENSIS

De rebus gestis S. Henrici Imperatoris.

FRAGMENTUM.

Ex editione Jacobi Gretseri.

Fragmentum appellamus, quod vix binos integros regnantis seu imperantis S. Henrici *annos complectatur; at tale istud, ex quo scriptoris fidem,* B *rei historicæ versandæ peritiam, et accuratam diligentiam ita perspicias, ut reliqui operis jacturam satis deplorare non possis. Frustranea fuit omnis nostra investigatio ad pretiosum thesaurum alicunde refodiendum, ut superius* § 6 *satis dictum est, ubi de auctore plura invenies. Hic paucis indicatum volui, qua potissimum ratione prædictum fragmentum partiti simus; nimirum non in capita, sed potius in annos, secundum quos opus suum distinxisse videtur auctor ipse, ut ex superstite contextu manifeste patebit. Hanc vero partem Anonymi compilationi præmitto, tum quod vere historica sit, tum quod cum Commentario nostro longe aptius concordet; adeo ut ferme dubitaverim, utrum non expediret ab ea chronologicam vitæ* S. Henrici *seriem inchoare: ceterum a Majorum institutis et placitis satius visum fuit non recedere. Hinc porro principium facere cuivis licebit, qui gestorum ordini potius quam Legendistæ confusioni adhærendum censuerit. Ex solo Adelboldi prologo, de ejus scribendi peritia et eruditione statuere et pronum et promptum est.*

C

AUCTORIS PROOEMIUM.

Quæ Historico tenenda, quæ procul habenda sint.

In gestis scribendis duo sunt videnda, ut: et scriptor veritatem in prolatione teneat; et lector fructum in lectione capiat. Sed scriptor veritatem tenere nequit, nisi hæc quatuor aut potenter devitaverit, aut aliquatenus a mente deposuerit: odium, et carnalem dilectionem, invidiam, et infernalem adulationem. Odium enim, et invidia bene gesta aut omnino tacent, aut dicendo transcurrunt, aut calumniose transmutant; e contra male gesta dicunt, dilatant et amplificant. Carnalis autem dilectio et infernalis adulatio, quæ male gesta sunt, scientes ignorant, et ignorantiam simulantes, veritatem occultant; bene gesta autem placere quærentes, spatiose dicunt, et plus justo magnificant. Sic per hæc quatuor, aut in bene gestis, aut in male gestis veritas evanescit, falsitas superducto colore nitescit. Spiritualis autem dilectio veritatis amica, nec male gesta celat, nec bene gesta pompose dilatat: sciens, quia et male gesta sæpe prosunt ad correctionem; et bene gesta frequenter obsunt, dum ducuntur in elationem. Melius est enim adversitate mentem refrænare, quam prosperitate contumaciter inflari. Lector autem fructum capere non poterit, nisi aut diligenter attenderit, aut penitus intellexerit: cur bona bonis, mala malis; bona malis, mala bonis eveniant. D

Cur bona bonis, mala malis obveniant.

2 Cur bona bonis concedantur, dupliciter intelligi potest: aut enim sic boni sunt, ut per tentationes hujus seculi nec probatione, nec purgatione indigeant; aut eo modo boni, ut, si per tentationes pulsarentur, fortassis pro modulo simplicitatis suæ deteriorarentur. Taliter *a* ergo nec in luto hujus mundi conversatione fœdantur, ut per ea, quæ patiuntur, aut ad correctionem invitentur; aut, si resipiscere nolunt, intelligant, quia et hic, et in futurum mala sustinendo damnari debeant. Mala autem bonis aliquando *b* non ut mereantur, sed ut per tormentum augeatur eis meritum, per meritum amplificetur præmium. Aliquando vero levis culpa subest, pro qua hic leviter castigantur, ne in futuro deterius crucientur. Bona vero malis conceduntur, ut aut sic pietatem Dei recognoscant, et a perversitate sua resipiscant; aut reservetur eis in improperium, quod recognoscere noluerunt E largitorem bonorum.

Nil antiquum, nisi fuerit novum.

3 Hæc, quæ præscripsimus, in omnibus gestis et scriptori et lectori non inutilia esse putamus. Scimus insuper, et sæpissime audimus; quia in omnibus scriptis antiquitas delitiose veneratur; novitas fastidiose repudiatur. Sed quæ recipiuntur ut antiqua, nisi primitus essent nova, non essent antiqua. Quare præcedit novitas, ut sequatur antiquitas. Stultum est ergo quod præcedit, spernere; et quod sequitur, quodque a præcedenti habet ut sit, non recipere. Raro enim a sitiente rivus quæritur, dum fons habetur. Dicimus hæc, non ut abjiciatur antiquitas, sed ut recipiatur novitas. In omnibus quippe scripturis, si est veritas, et utilitas, æque valet novitas et antiquitas. Fortassis est qui dicat: Quæ utilitas in gestis legendis esse valeat? Huic respondemus: Quia quisquis alterius gesta legit, si bona sunt, invenit quod sequatur; si mala habet unde exterreatur. Gesta namque alterius legere, in speculum *c* est respicere. Si quid in eo vides, quod tibi displiceat, in te corrige; si quid, quod placeat, imitare. Cesset prælocutio; prælocutionis causa sequatur. F

ANNOTATA.

a *Legendum haud dubie* tales, *cum sit rectus verbi* fœdantur.

b *Deest verbum* obveniunt *vel* accidunt.

c *Alludit ad Terentii Adelphos act.* 3, *scena* 4 ℣. 53.

ANNUS CHRISTI MII,
S. HENRICI IMPERANTIS I.

In Othonis III Imperatoris obitu luctum abstergit *a*

Millesimo secundo anno ab Incarnatione Domini, Indictione duodecima *a*, Otto tertius Imperator Augustus,釋Paternæ, quod est castellum Romaniæ, moritur. Vir dum juxta corporis speciositate floridus, morum probitate modestus, ætate quidem juvenis, sed ingenua capacitate senilis, benignitate mirabilis. In cujus gestis scribendis

A bendis satis avidus essem, si aut memoriter tenerem, aut relatorem certum haberem. Hoc tantum scio; quia, quamvis in primæva ætate plurima pueriliter egisset, in supremis irreprehensibiliter vivebat. Deum amabat, amando timebat, omnibus placebat, nemini displicebat, nisi forte infidelibus; quia innatum est bonis, malis displicere, et bonis placere. Tandem qualis ejus anteacta vita fuisset, in morte ipsius, qui affuerunt, videre potuerunt. Quicumque enim interfuit, in devotione ejus intelligere potuit, quia non obiit, sed ad desiderium suum singulare migravit. Ad Creatorem creatura fidelis ex voto redire properavit. Cujus non obitus, sed transitus omnium, qui sanæ mentis erant, luctus mirabilis, planctus erat incredibilis.

Henricus Dux Bavariæ, cujus genus exponitur.

5 Dolor esset etiam insanabilis, nisi superstes ei exstitisset Heinricus dux gloriosus, et vir ad regnum suscipiendum strenuus. Is tunc temporis ducatum in Bavariensis regno tenebat, populum pacifice regebat, pacem amplificabat, ecclesiarum facultates augebat, leges et religiones magnificabat. Tandem sic in ducatu vixit, quod omnibus
B placuit, ut de ducatu transduceretur ad regnum, de vexillo extolleretur in solium hereditarium. Hereditarium dicimus; quia, ut ab his, qui genealogias computare noverant, audivimus, a Karolo magno ex parte patris decimam septimam; ex parte matris, decimam sextam lineam propagationis tenebat. Insuper tertius Otto *b* post obitum in Regem eligebatur, et ipsi tertium ad invicem consanguinitatis gradum tenebant. Mater autem sua Conradi regis *c* fuit filia.

Invidia recte factorum comes.

6 His antecessoribus exortus successor ingenuus eligitur, et ut Rex fiat, ab omnibus desideratur. Sed qualiter ad regnum ab his, qui sanæ mentis erant, invitatus fuerit; qualiter etiam invidia virorum bonorum comitatrix per suos satellites [id] impedire tentaverit, nec mihi fastidiosum est dicere, nec ceteris superfluum audire. Invidiam bonorum comitatricem me dixisse, ne mireris. Quia ubi abundant strenue gesta, abundat et invidia. Unde quidam Philosophus interrogatus a discipulo suo, qualiter vivere posset, ut invidorum corrosiones devitare valeret, respondit: Nil bene, nil strenue, nil prudenter agas, et ita te posse detractiones invidorum de-
C clinare scias. Aut igitur stultus esto, et invidiam declinato; aut prudenter agito, et invidiam sustineto.

Otho defunctus in Germaniam reportatur:

7 Ottone ergo gloriosissimo Imperatore defuncto, Cisalpini, qui cum eo erant, archiepiscopus Coloniensis, episcopi Leodicensis, Augustensis et Constantiensis; Otto filius Caroli, Henricus et Juncmannus Comites, et ceteri quamplures fideliter agentes, cum maxima difficultate, et periculis pluribus per Veronam, per Bavariam, cadaver ipsius reportabant. Quibus Dux nobilissimus cum Bavaricis Episcopis et Comitibus obviam venit, corpus senioris *d* et consanguinei sui, qua decuit, veneratione suscepit, totum exercitum, qua debuit liberalitate recepit *e*; per terram suam, qua oportuit commoditate conduxit. Tandem Muneborg perveniens, ipse suis humeris corpus Imperatoris in civitatem subvexit, pietatis exemplum et humanitatis exhibens debitum; exercitum diurnare fecit, ut et ipsi de utilitate, et consolatione regni colloquerentur, et equi itineris longitudine fessi recrearentur. Ibi quibusque melioribus regia dona faciens, junxit sibi per amicitiam, quos postmodum suscepturus erat in militiam.

EX EDITIONE GRETSERI. intestina sepeliuntur Augustæ, corpus Aquisgrani.

8 Deinde cum corpore usque Augustam veniens in basilica S. Afræ, juxta sepulcrum S. Udalrici decentissime sepeliri Imperatoris interiora fecit, et pro anima ejus eidem ecclesiæ centum mansos ex propria hereditate concessit. Ibi vale dicens ceteris, ipse ad propria remeavit. Corpus vero Imperatoris, Aquisgrani transvectum honorifice, ut adhuc videri potest, in medio ecclesiæ S. Mariæ sepultum est. Quam ecclesiam idem benignissimus Imperator et unice dilexit, et plurima facultate ditavit.

Præcipui principes Imperii.

9 Tunc temporis post Heinricum Ducem magnificum, majores erant in regno, Benno Dux in Saxonia, Herimannus Dux in Alemannia, Theodoricus in Lothariensi regno, Ekehardus marchio in Toringia. Benno ut sapiens, non animabatur ad regnum, sciens Heinricum vigere præ ceteris ad obtinendum. Sapientis enim est, spernere in his appetitionem, in quibus scit fieri non posse consecutionem. Theodoricus quoque Heinricum Ducem in regno esse sciens heredem, noluit incipere, quod non posset finire. Herimannus vero homo potens, et in ceteris prudens, in hoc tamen non sapiens; se posse credidit, quod post- E modum se non posse probavit. Ekehardus autem nescio an in adipiscendo regno spem tenens, an rebellionem meditans, in regia curte, quæ Poleda *f* dicitur, per noctem ab inimicis suis egreditur, viriliter pugnans interficitur. Remansit contentio inter Heinricum Ducem gloriosissimum, et Herimannum virum potentissimum, sed brevis et cito finem habitura. Erat namque alter alteri dissimilis nobilitate et sapientia; facultate et corporis elegantia.

Henricus Wormatiam tendit, frustra obsistente Herimanno,

10 Intrante igitur Junio Dux Heinricus Rex cito futurus, de Bavaria et Orientali Francia collecta multitudine non modica, super Rhenum Wormatiæ venit, cupiens ibi transire, et Moguntiam ad regalem benedictionem percipiendam venire. Sed Dux Herimannus, adunatis Alemannis et quibusdam Francis, et Alsatiensibus, Wormatiam ad contradicendum transitum festinavit, ibique transire nec unum permisit. Et facile resistere poterat, qui Rhenum adjutorem habebat. Erant autem cum Duce Heinrico viri illustres et sapientissimi, scilicet: Archiepiscopus Moguntinus, archiepiscopus Salzburgensis, Episcopus Brixiensis, Episcopus Wirzeburgensis, Episcopus F Regenesburgensis, Episcopus Strasburgensis, Episcopus Bataviensis, Episcopus Frisiensis, Abbas Fuldensis, ceterique Abbates et Comites plurimi.

atque Rex coronatus VI Junii, hostem aggreditur,

11 Cum his Dux, habito consilio, reditum in Bavariam simulavit, et quasi transitum desperans, Loresheim venit. Inde Moguntiam festinans, sine impedimento transivit. Ibi octava Idus Junii in Regem eligitur, acclamatur, benedicitur, coronatur. Ibi Franci et Musellenses *g* conveniunt, Regis efficiuntur, et majestatem ejus ex debito venerantur. Celebratis igitur diebus ordinationis suæ, et quibusque venientibus in militiam susceptis, Rex Rhenum iterum transiit, cum maxima multitudine per Orientalem Franciam in Alemanniam ire properavit, ut Herimannus, audita devastatione terræ suæ, a cœpta rebellione desisteret, et caput, ut ceteri, regiæ majestati subderet. In Alemanniis igitur Rex pluribus diebus moratur, nolens et volens terram depopulatur.

qui spoliata Argentina,

12 At Hermannus *h* duræ mentis, et protervæ cervicis, iratus super Episcopum Strasburgensem, eo quod sapienter egerit, et partem melio-

rem

EX EDITIONE GRETSERI.

rem elegerit, juncto sibi Cunone genero suo, Argentinam adivit, et militibus Episcopi non fideliter resistentibus, muros civitatis fregit, spolia non modica cepit, ecclesiam violenter intravit, et impie violavit. Interea Rex, qui erat in Alemannia, Augiæ nativitatem S. Joannis celebrabat, et neminem timens, se potenter habebat. Cum nunciatum esset ei, quod Herimannus obvius venire vellet et pugnæ termino litem finire, sententia hæc Regi placuit; ab Augia discessit, in quædam prata amplissima, et ad decertandum opportuna pervenit. Ibi adventum Ducis expectans, et pugnæ judicio *i* subire non refutans, solennitatem Apostolorum celebravit. Sed Herimannus, salubri consilio usus, occurrere Regi renuit, et sibi suisque salubrius esse ut latitaret, quam obviam veniret, credidit.

belli aleam subire abnuit, ditionis vastationem passus;

13 Regi ergo sic præstolanti, quidam non providæ mentis dabant consilium, ut Constantiam iret, et ibi Herimanno, quod in Argentina commeruerat, recompensaret. Episcopi enim Curiensis et Constantiensis, cum Herimanno erant, non tantum illum ex corde ad regnum eligentes, B quantum vicinitatem ejus timentes, et de termino litigii dubitantes. Sed Rex, ut erat providus, et de dominio ejusdem civitatis securus, illis leniter et blande respondit: Absit, ut pro Herimanni insania in illum retorqueatur vindicta, a quo mihi regni est concessa corona. Fortassis etsi pro Argentina Constantiam vastarem, non mihi damnum minuerem, sed duplicarem. Insuper male comparat regnum, qui in ejus adeptione animæ postponit detrimentum. Coronavit me Deus non ad violationes Ecclesiarum, sed ad puniendos violatores earum. Diu igitur in pratis exspectans, et ad ultimum, sciens non venturum, inde discessit, et per Alemanniam, curtes *k* Ducis ubique vastando ire cœpit.

a quo suos cohibet Henricus,

14 Tandem pauperum clamor nimius excrevit, et usque ad Regis aures pervenit. Quem Rex diu ferre non potuit, sciens eos nihil in duritia Ducis deliquisse, et ob hoc plus justo passos fuisse. Quapropter pietate motus ab Alemannia recessit, et in Franciam *l* terram unice sibi dilectam venit, certus de Duce, quia vellet nollet, cervicem flectere, et jugum pati quandoque deberet.

qui rejectis de ducatu Bavariæ Hezelonis postulatis,

15 Prætereundum non existimo, quod antequam Rex ab Alemannia exiret, Hezelo, Bertholdi filius, quem tempore ducatus sui ultra omnes Comites regni hujus ditaverat, legatos quos in ipso exercitu meliores eligere poterat, ad ipsum transmisit, [et] ut Bavariensem ducatum sibi concederet, inconsulte rogavit. Sed inconsultæ quæstioni consulta paratur responsio, et festinanti petitioni, ponderata monstratur deliberatio. Patienter enim audita legatione, ait: Quos semper præcipuos inter omnes gentes habui, quosque semper toto mentis affectu amavi, hos adepta benedictione regali, in lege sua nec deteriorare volo, nec deteriorari patiar, dum vixero. Legem habent, et ducem eligendi potestatem ex lege tenent *m*: hanc ne dum ego frangam, quicumque frangere tantaverit, me inimicum habebit. In hac etiam expeditione male [nil] promeruerunt, ut cuilibet eos, absque eorumdem electione, concedam. Adhuc mecum sub ancipiti fine militant, et ego eos nolentes cuilibet mortalium traderem? Exspectet, ut in Bavariam redeam; ibi, si illum elegerint, eligo et laudo; si renuerint, renuo. Nec etiam existimo illum esse tantæ insipientiæ, ut ex meo dedecore honorem suum quærat amplificare. Hezelo accepto hujusmodi responso, fomitem rebellionis concepit, quem post annum monstrando in dolorem sui peperit. D

a Saxoniæ Principibus recipitur.

16 Rex igitur non multis diebus in Francia moratus, in Turingiam ivit. Ibi absque mora, Guilhelmus Princeps Toringorum cum exteris occurens, Regis efficitur. Inde Rex procedens in Saxoniam, pervenit Merleburg *n*. Benno Dux Saxonum, Bulizlaus Dux Sclavorum, Liebzo Archiepiscopus Bremensis, Benno Episcopus Hildenensis *o*, Ratherius Episcopus Paderbornensis, Arnulphus Halberstetensis, ceteri Episcopi de Saxonia, et Comites plurimi in festivitate S. Jacobi Regi occurrunt, acclamatum suscipiunt, collaudant, collaudato manus singuli per ordinem reddunt, redditis manibus fidem suam per sacramenta promittunt, fide promissa, regem coronant, coronatum in solio regio locant, locatum debita congratulatione venerantur.

Perfidia Boleslai ducis Sclavorum.

17 His strenue peractis, Bulizlaus inde discedens, ab ipsa die, qua fidem promiserat, et promissam sacramento firmaverat, perversa meditari, et meditata, prout potuit, cœpit machinari. Ipse enim et Hezelo collocutione in invicem habita, alter alterius venenatis consiliis tactus, E uterque cœpit, quod utrumque male finisse puduit. Interea Regi a Saxonia in regnum Lothariense properanti Gruonæ occurrit uxor sua, Domina Cunigunda nomine jam extans, sed re cito regina futura. Inde enim Paderbronam veniens, in festo S. Laurentii, acclamatur, benedicitur, coronatur, et fit Kunigunda Kuninga *p*, quod Latine interpretari potest, regia, regina.

Coronata Paderbornæ Cunigunde,

18 Sed ut numquam serenitas, quam non sequatur nubilositas; sic raro jocunditas, quam non comitetur adversitas. Nam in benedictione Reginæ cunctis exultantibus, Bavarii (quorum mos est in aliena terra velle, quod in sua volunt *q*) circa civitatem fruges colligere, et agricolas sua defendere volentes, irrationabiliter cœperunt tractare. Quæ res indigenas commovit, et ad resistendum etiam fortiter, animavit. Domestici igitur Regis, et indigenæ, invalescente contentione, confluunt, concurrunt, conveniunt. Pugna gravis oritur, ex domesticis Regis juvenis unus interficitur, frater scilicet Domini Filberti, qui tunc temporis erat Cancellarius, postmodum vero Frisiensis factus est Episcopus. Hujus interfectione omnes Regis fideles commoti graviter, cives F cœperunt persequi, et eos persequendo, insatiabiliter grassari. Et nisi regia potestate retinerentur, omnes usque ad interniciem *r* persequerentur.

pugna inter Bavaros et alios sedatur.

19 Cum plurima igitur difficultate sedato tumultu, castigatisque illis, quorum stultitia causa seditionis extitit: inde Rex Dinsberg properat, et illic Lothariensium adventum exspectat. Occurrunt primi Leodicensis, et Cameracensis Episcopi, nil de regis prudentia dubitantes, nil de fide ejus hæsitantes. Occurrit etiam Coloniensis Archiepiscopus, sed quanto ditior, tanto morosius. Erat insuper causa dilationis, Moguntiæ accepta corona benedictionis. Hi simul Regis efficiuntur, fidem promittunt, promissam sacramento concludunt. Cum his Rex Aquasgrani perveniens, ceteris Lothariensibus convenientibus in nativitate, post partum Virginis eligitur, collaudatur, in regiam sedem extollitur, glorificatur. Sed sub ea glorificatione quidam palmas, quidam lacrymas fundebant. Lacrymantes namque Ottonem dolebant amissum, Heinricum non cognoscebant susceptum.

20 Sic igitur Rex in regnis singulis antecesso-

ris

A *Herimannus Henrico supplex,* ris sui, præter Italiam et Alemanniam, receptus, et ab omnibus unanimiter collaudatus, in Franciam revertitur, ut ibi hiemis asperitate transacta, vere amœnitatem reducente, in Alemanniam exercitum duceret, et Herimannum, qui consiliis prudentium uti nolebat, diversis vastationibus afflictum, pati jugum doceret. Sed Herimannus, qui consilia juvenum sequendo, et spem vacuam tenendo extra se positus erat, se in semetipsum recollegit, et in solennitate S. Remigii Brusellæ *s* Regi obviam venit, sciens melius esse, ante damnum non fecisse pœnitere. Nudis igitur pedibus cum fidis intercessoribus Regi se repræsentat, pro male commissis veniam petit, pro bonis suis per regium donum possidendis gratiam quærit, pro his impetrandis, humo tenus genua flectit.

recipitur in gratiam 21 Illico benigne recipitur, et ei, quod quærebat cum omni humilitate, conceditur. Tantum cujusdam conditionis internectitur, ratio; quæ, quamvis ad præsens gravis, in futuro tamen, ei erat salubris. Eo enim tenore in gratiam recipitur, ut Argentinensis ecclesia ad pristinum statum ex detrimentis suis per illum reformetur. B Quod ille non renuit, sed jussu et consultu Regis, dictæ ecclesiæ abbatiam S. Stephani, in recompensationem detrimenti a se illati, tradidit. Hac conditione firmata per manus et sacramenta, Regis efficitur, et sic se contentionem male cœptam finisse, lætatur. His expletis in Bavariam, nativam terram suam, Rex redire decrevit, nolens novos sic frequentare fideles, ut postponendo demembraret veteres.

Beneficentia in Blademarum. 22 Regensborg igitur S. Martini solennia celebrans, Blademario cuidam Sclavo ducatum Boemicensem largitur, et ut ceteris acceptabilior existat, illum plus justo verbis et rebus honorat. Pluribus igitur diebus in Bavaria moratur, quærentibus legem justitiam faciens, et visitandi gratia venientibus, honorem, prout quisque dignus erat, exhibens.

Adversus Harduinum tyrannum, 23 Eodem tempore quidam episcopicida, Harduinus nomine, non regnabat, sed vitiis in se regnantibus, subserviebat in Italia. Audita enim morte Imperatoris Ottonis, Longobardi surdi et cæci, et de futuro non providi, hunc elegerunt, et ad pœnitentiam festinantes in regem sibi coronaverunt. Is tunc, ut dixi, subserviens dominabatur, et adventum Regis Heinrici semper exC spectans, introitus Longobardiæ quos Clusas indigenæ vocant, cum cautela satis provida tuebatur. Quod etiam verum Dei erat judicium: Episcopos, qui in electione illius præ ceteris omnibus æstuantes et sitientes fuerunt, honorabat ut bubulcos, tractabat ut subulcos. Quadam namque die episcopum Brixiensem ad se venientem, et nescio quid ratiocinari volentem, ut cœpit ei ratiocinatio displicere, per capillos arripuit, et humo tenus quasi bubulcum vilissimum dejecit. Cum majoribus nihil tractabat, cum juvenibus omnia disponebat. Quod etiam erat gravissimum; sub eo prævaricatores, violatores, depopulatores dominabantur; legum amatores, Dei cultores deprimebantur. Cupiditas in eo erat consiliaria; avaritia, cameraria; pecunia, domina et regina. His pedissequis adulterina sceptra tenebat.

in Episcopos Henrico faventes contumeliosum, 24 Quapropter quidam pro coronatione illius, pœnitentia ducti, Regi Heinrico, alii legatos, alii literas transmittunt, ut terræ, oneri gravissimo subjacenti subveniat, humillima prece deposcunt. Mandant etiam, ut si ipse idem in aliquibus occupatus teneretur, saltem eis suorum Principem aliquem cum paucis transmitteret. In voluntate hujusmodi, aliqui manifesti, aliqui erant occulti. EX EDITIONE GRETSERI. Tieboldus namque marchio, et archiepiscopus Ravennas, et episcopus Mutinensis, Veronensis, et Vercellensis, aperte in Regis Heinrici fidelitate manebant. Archiepiscopus autem Mediolanensis, et episcopi Cremonensis, Placentinus, Papiensis, Brixiensis, Comensis, quod volebant, manifestabant. Omnes tamen in commune Regem Heinricum desiderabant, precibus per legatos et literas invitabant.

25 Tandem a Rege Otto dux Carentanorum, *parantur arma, quæ ipse armis repellere tentat,* qui etiam Veronensem comitatum tenebat, ad petitionem Longobardorum explendam, eligitur, et cum paucis, propter fiduciam superius nominatorum, in Italiam dirigitur. Cui etiam Otto filius Heriberti cum Ernesto filio Tietboldi marchionis adjungitur. His, inter montana, quæ Bavariam et Carinthiam ab Italia sejungunt, super aquam, quæ Brenta vocatur, convenientibus, Carentani et Foro-Julienses, cum paucis occurrunt, veluti de promissis Italicorum fiduciam habentes, et de pugna nil cogitantes. Interea archiepiscopus Ravennas, et Tieboldus marchio cum ceteris manifestis fidelibus Heinrici Regis E suos congregaverant, volentes occurrere Theutonicis, et eos in Italiam cum securitate recipere. Hæc Harduinus præsciens, Veronam cum maxima multitudine venire festinavit, ut et ibi Italicis, in adjutorium Theutonicorum festinantibus, viam interciperet, et Clusas, quæ ab episcopo Veronensi servabantur, expugnaret: quod et fecit.

26 Clusis igitur expugnatis, audiens Theutonicos in Tridentensem planitiem convenisse, illo *usus fraude,* cum omnibus suis festinavit. Sed ibi Theutonicis non inventis, se in campaniam Veronensem reduxit, ibique in quodam Castellulo Nativitatem Domini celebravit. Sed ab hujusmodi homine celebratio, rectius celebrationis dicetur abusio. Interim Theutonici juxta montem quemdam, qui Ungarius (nescio qua de causa) vocatur, prævenientes; et Harduinum jam Clusas occupasse scientes, ipsi Harduino legatos suos transmittunt, et ut aut eis cedat, donec transeant, aut sibi cedentibus veniat, rogant. Harduinus, audita legatione, sese in fraudem deceptionis convertens, ait: Nobiscum nocte maneatis, crastina die cum nostris fidelibus inito consilio, vobis reF spondere poterimus.

27 Legatis igitur insidias non intelligentibus, *qua Henricianos circumveniens* ipse per totam noctem castra suorum circuit, ut in crastino parati sint ad congrediendum Theutonicis, monet. Die lucente, legati venientes ad accipiendum responsum, Longobardos omnes loricatos, et ad prælium paratos vident; quid hoc significet, Harduinum interrogant. Ille consilium iniquitatis evomens, ait: Fortassis unius temporis erit renuntiatio vestra. Inde promovens exercitum media die ad Ungaricum montem pervenit. Exercitus autem ille existimabatur MXV esse virorum. De Theutonicis vero vix erant quingenti; et hi partim per fodrum *t* divisi; partim ad vias *t* custodiendas transmissi. Qui, Harduini adventum percipientes, repente armantur, et prout possunt, ad resistendum parantur, virtutis eligentes famam, et postponentes vitam.

28 Interea Harduinus cum Longobardis su- *eos in fugam conjecit.* pervenit. Otto cum Theutonicis obviam venit. Fit congressio, fit pugna, fit cædes ex utraque parte gravissima; et pene Theutonicorum, quamvis paucissimorum, esset victoria, si non impediret Ottonis, Fratris Regensburgensis episcopi, fuga.

EX EDITIONE GRETSERI.

Illo enim fugiente, Theutonicorum acies minuitur, et iterum a multis congressa, devincitur. Longobardorum tandem extitit victoria, sed plurima suorum cæde comparata. Revertuntur Theutonici, et sic tunc confusi, quandoque tamen talionem reddituri. Interea Rex a Bavaria in Franciam reversus, Frankenfort Nativitatem Domini celebrat, multorum legationes suscipit, legatos cum muneribus et responsis dignis remittit. Herimannus etiam, jam ante jugum pati nescius, eidem celebrationi interfuit, et, ut oportuit, per omnia regiæ majestati obediens fuit.

ANNOTATA.

a *Voluit dicere decima quinta ; fortasse amanuensis aliquis per* XV *descripserit quod alter mutaverit in* XII, *ut clarius patebit in anno sequenti qui signatur Indictione* I.

b *Locum hunc corruptum esse, recte advertit Gretserus ; verum satis patet, legendum* post Ottonis tertii obitum.

B c *Nempe Burgundiæ.*

d Senior *pro Domino, quod hic, apud Ditmarum et alios frequentissimum est, unde Gallicum* seigneur.

e *Forte* refecit, *inquit Gretserus, quamvis etiam intelligi possit, exercitum liberalitate conciliatum, adeoque receptum fuisse.*

f *Celebre fuit per id tempus palatium a* S. Henrico *sæpe frequentatum, ut lege apud Ditmarum et in Annalibus Hildesemensibus.*

g *Intellige* Mosellanos, *seu eos qui ad Mosellam fluvium incolunt.*

h *Scribitur promiscue* Herimannus *seu* Hermannus.

i *Gretserus restituit* judicium: *lege*, pugnæ aleam subire non renuens.

k Curtis *pro palatio sumitur, ut jam de* Poledæ *seu* Polithi *diximus, Gallice* cour, *Belgice* hof. *Hic pro bonis, fundis seu possessionibus accipi videtur.*

l *Nempe* Franciam orientalem, *seu* Franconiam.

m *Hæc accommode intelligenda sunt : nam Bavaros plenum electionis jus habuisse verosimile non est ; quin et Sanctus ipse Henricum, S. Cunegundis fratrem, iis ducem dedit, atque eumdem pro suo arbitrio deposuit et restituit, ut habes in Commentario prævio.*

C n *Alias et melius* Merseburch.

o *Quis hic sit* Benno Hildenensis episcopus, *nescio : puto, indicari* S. Bernwardum *antistitem* Hildesemensem, S. Henrico *fidum et carum.*

p *Alludit auctor ad nomen* Kunig, *quod Germanis* Rex *est ;* regina Kunige.

q *Malim legere* nolunt, *nam neque Bavari, neque alii in* terra sua *prædando assuescunt.*

r *Satis patet, voluisse scribere* internecionem.

s *In ditione episcopi Spirensis,alias* Brucksalia. *Reliquus sensus melius intelligitur quam explicari possit.*

t Pabulatum missi erant : *nam* fodrum *sumitur pro pabulo vel annona, hominibus æque ac jumentis necessaria, de qua voce plura vide in glossariis.*

ANNUS CHRISTI MIII, HENRICI IMPERANTIS II.

Anno ab Incarnatione Domini MIII, Indictione prima, Rex Heinricus in Mosellensem pagum, in quem nondum intraverat, ire decrevit, sciens, quod terra, quam Rex non frequentat, sæpissime pauperum clamoribus et gemitibus abundat. Theodonis-Villam igitur venit, et ibi cum omnibus Mosellensibus generale colloquium tenuit. In quo colloquio duces Herimannus, et Theodoricus, qui defensores et coadjutores legum esse debebant, conscii sibi ipsi, impugnatores erant, et expugnatores esse volebant. Sex Rex, ut hoc cognovit, quanto eos adversus justitiam pertinaciores vidit, tanto ardentius institit, et quibusque, super ipsos etiam duces clamantibus, legem faciendo sategit. Tandem inter diversos clamores castellum unum ducis, quod Mulsberg vocabatur, in detrimentum pagensium esse comperiens, diruere jubet, ut non restruatur communitione potentissima monet. D

Henricus Rex subditis jus egregie dicit.

30 Colloquio potenter habito, Aquasgrani ire decrevit, ut ibi et anniversarium Imperatoris debita devotione recoleret; et Lotharienses ad se confluentes, ad fidelitatem sui, et utilitatem regni corroborat. Interim infirmitate gravissima tangitur, et Rex cum sit, homo esse monetur. Iter tamen cœptum finivit, et Aquas usque pervenit. Ibi commemoratione consanguinei, et Senioris sui *a* devotissime habita, plurima de sanctitate S. Servatii audiens, Trajectum ivit, ut et Sanctorum ibi quiescentium sibi intercessiones imploraret, et ad servitium Dei locum et vitam canonicorum ordinaret. Ibi primum de bello inter Italicos et Theutonicos habito audivit; et, quod sapientis est, æquanimiter tulit, sciens, nec cœlum semper posse serenari, nec res humanas sine intermissione prosperari. E

Celebrat anniversarium decessoris, et Trajectum pergit;

31 Inde S. Lamberti merita non parvipendens, Leodium venit. Ibi cholicam infirmitatem ab antecessoribus suis sibi ingenitam, gravissime patitur ; et, qui per regalem potentiam usu humanæ fragilitatis extollitur, per corporalem molestiam paterna castigatione reprimitur. Aquasgrani iterum revertitur, Purificationem S. Dei Genitricis celeberrima devotione veneratur. Lothariensibus, data licentia, inde discessis, Noviomagum venit. Ibi pluribus diebus Quadragesimæ moratur, Deo, quæ Dei sunt, reddens, et hominibus, quæ sua sunt faciens. Interea Bladeimarius dux Boëmensis moritur, et Bulizlaus infidelitatis venenum, ex propriæ iniquitatis fonte potatum, in contrarietatem Regis evomere nititur. Nam Pragam, quæ caput est Boëmiæ, per pecuniæ deceptiones, per falsas promissiones, per astutissimas fraudes invadit. Milzaviam quoque Saxoniæ et Poloniæ interjacentem marchiam, insidiis, quibus edoctus erat, suæ infelicitati subjicit. F

inde Leodium, rursus Aquisgranum, et Noviomagum,

32 Quod cum Regi nunciatum esset, non inflammabatur, non stomachabatur, non ad vindictam repentinis motibus animabatur ; sciens, quia ira et festinatio semper inimicæ sunt consilio. Sed notitiam dictæ invasionis dissimulans ; mandavit ei per legatos sapientes et eloquentes, ut terram suam, quæ Principe noviter erat viduata, non invaderet, quam, si vellet, cum gratia sua et dono voluntario acquirere posset. Hujusmodi legationem Bulizlaus audiens infelix mandata sprevit dulcia, amara quandoque passurus verbera. Erat enim Hezelo cum eo puteum fodiens rebellionis, de quo infidæ bibiturus erat aquam confusionis ; laqueos quoque connectens, casurus in ipsos. Quadragesima finita, Rex, qui Theleborg *b* Paschâ celebrat, et Bulizlai violentiam, ut sapiens, scienter ignorat ; Ottonem

ubi audita Bolestai violentia, justam vindictam meditatur.

quoque

A quoque et Ernestionem tunc sibi obviam ab Italico prælio venientes, pro vulnerum susceptione, pro necessariæ fugæ confusione, donis regiis honorat, et debita consolatione relevat..... quoque tunc usque Saxonibus infestos, ultro venientes *c* suscipit, et sub benignitatis discretione sibi fidelissimos reddidit.

Hezelonem ei fœderatum audiens. d

33 Post hæc in diebus Rogationum Meresberg *d* moratur, ibique ei de Bulizlai, et Hezelonis contumacia renunciatur. Ipse, credere dissimulans, inde discessit, et ad celebrandam Pentecosten Halberstete venit. Deinde in Bavariam tendit, scire volens, an, quæ de Hezelone dicebantur, vera essent. Quo cum pervenisset, et Hezelonis furorem circa loca sibi finitima irrationabiliter accensum comperisset; ac Bulizlai adjutorio illum fretum esse novisset, Bulizlao talionem in futura reservans, a sinu regni sui insitæ pestis radicem primum extirpare decrevit, ut interioribus quieti et paci restitutis, exteriores inquietationes facilius postmodum extingueret; non ignorans, quoniam insipientis est in vulnere repente cutem sanare, et contusionem carnis sub B sanatione cutis occultare. Vulneris enim curatio, si ab interioribus ad exteriora deducitur, firmior in superficie concluditur.

e item Ernestum et proprium fratrem Brunonem;

34 Interea et Ernesto *e* eidem rebellioni adjungitur, nulla læsione coactus, sed, vel juventutis fervore, vel per eum commoda sua amplificare quærentium suggestione seductus. Dominus Bruno etiam frater Regis Heinrici et episcopus associatur, ætate juvenis, et per juventutem ad seducendum facilis. Et hoc infidelium erat gloriatio, quod in partibus suis fratrem Regis habebant. Hæc ergo conspiratio, quanto juniores et insipientiores colligit, tanto turpius et enervius defecit. Dicitur enim : Insipientium glomeratio, consilii est dissipatio ; et consilii dissipatio actuum est enervatio.

intestina primum sedandi cupidus,

35 Rex igitur quosdam Lotharienses et Francos ac Bavarios colligens, intrante Augusto, in Franciam exercitum super Hezelonem duxit ; bona ejus devastavit, ipsum cum domino Brunone et Ernestone per silvas latitare coegit. Tandem se ad castellorum munimenta contulit, quæ capi posse, nec Hezelo timebat, nec aliorum quisquam credebat. In primo igitur impetu C Mertula diruitur, et Hezelonis milites in ea capti, per intercessionem Principum, sani et salvi permittuntur abire. Sclavi autem [a] Bulizlao in adjutorium missi, in servitutem exercitui distribuuntur.

f Hezelonem fortiter adoritur,

36 Post hæc Rex Crucinam *f* obsedit, ubi uxor Hezelonis ac filii erant, et quæque illi chariora esse poterant. In qua obsessione in primis post annonam incaute exeuntes, ab Hezelone, ceterisque suis coadjutoribus vulnerabantur, capiebantur, occidebantur. Rex hoc cognito, quotidie quadringentos custodes exeuntibus adhibuit, ut hos custodirent, et insidias insidiantibus pararent. Hoc Hezelo cum sociis audiens, se in vallem quamdam recepit, in quam nulli, nisi per semitam unam patebat introitus : ibi tentoria fixit ; ibi noctibus, nescio, an tribus aut duabus, quasi tutus de rapina pauperum vixit. Hoc custodes per rusticum unum comperientes, circa horam sextam, in qua illi se, pro æstu diei, remissius habebant, in vallem latenter descenderant, loca plurima circumeuntes, et diligenter Heinrici castra quærentes.

ejusque et Brunonis,

37 Tandem unus eorum tentoria videns, nimis festinus ad invitandum socios, Kyrie eleison cœpit clamare; et hoc, ut citius veniant, frequenter iterare. Hæc Hezelo percipiens, relictis tentoriis, armis etiam, fugam inivit, et a manibus supervenientium se vix liberavit. Dominus Bruno quoque parmula non bene relicta, qua extra se positus utebatur, hos, quibus imperare posset, si cum fratre maneret, turpiter fugit ; et fit risus, qui honor esse debebat et decus. Sed hæc juventutis erant. Dicitur enim : Qui sine fræno scientiæ a juventute ducitur, in dedecoris angustias sæpe præcipitatur. Et hæc juventutis fuisse ætas postmodum monstravit adulta ; quæ illum reddidit et utiliorem sibi ipsi, et fideliorem fratri. Ernesto capitur et ante Regis præsentiam ducitur.

EX EDITIONE GRETSERI.

ac Ernesti,

38 Quidam illico Regi suggerebant, ut hunc capitali sententia feriri juberet ; quatenus per eum posteri castigarentur, ne Regis offensam incurrere sine causa niterentur. Sed Moguntinus archiepiscopus, qui summum locum impetrandi quælibet apud Regem tenebat, intercessor accessit, et juvenem legi surripuit, mortique subtraxit. Tandem a Rege Crusina capitur, diruitur, incenditur. Uxor Hezelonis cum suis abire per- E mittitur, et hoc ei per intercessionem fratris sui Ottonis conceditur. Hezelo captam esse Crusinam audiens, ad quamdam suam munitionem, quæ Erana vocabatur, fugiendo pervenit ; et ibi Sigefridum quemdam Saxonem, perversæ conspirationis participem obvium habuit.

et Sigefridi consilia dissipat,

39 Sed nec illic spem resistendi regiæ iræ habens, eamdem munitionem idem ipse succendit, et miseriam suam celare nesciens, quantæ desperationis esset, monstravit. Hæc Sigefridus Saxo perspiciens, a spe cœptæ rebellionis cecidit ; et qui per alienam fiduciam contra regiam majestatem intumuit, alienæ confusionis acredine tactus crepuit. Illuc igitur eum venisse puduit, et quanto citius potuit, ad propria remeavit. Hezelo vero cum domino Brunone ad Bulizlaum, quasi refugium unicum, fugit ; et quod cuique est gravissimum, quasi mendicus alieno pane vivere discit. Interea Rex Eranam perveniens, causam sui adventus per manus hostis invenit expletam. Venit enim, ut destrueret ; sed hostis destruxit, ne ipse destruendum inveniret.

victorque Bambergam se recipit.

40 Hezelone igitur fugato, castellis ejus dirutis, Rex Baveberg locum unice sibi dilectum redit, ibique exercitui data licentia, nativitatem F S. Dei Genitricis celebravit. Inde in silvam Speicheshart *g*, quæ Bavariam a Francia dividit, veniens, post laborem expeditionis, delectationem exercuit venationis. Ibi autumnavit ; ibi ad recreationem sibi, suisque jocunditatem plenam exhibuit. Inde per Franciam morose transiens, in Saxoniam venit, et Toringis ac Saxonibus in Milzaviam, expeditionem futuram indixit. Exinde Poledæ Nativitatem Domini celebravit.

ANNOTATA.

a *Ottonis III, quem etiam supra* seniorem *vocavit seu dominum.*

b *Intellige* Quidlingburg, *vel, ut legunt Annales Hildesemenses* Quidelingaburg, *loco æque ac* Palithi *eo tempore notissimo.*

c *Hic aliquem Sclavorum populum ab Adelboldo indicatum fuisse, non male observat Leibnitius.*

d *Lege ut supra* Merseburg.

e Ernesto, Ernestio *et* Ernestus *pro eodem accipiuntur.*

f *Monet*

EX EDITIONE GRETSERI.

f *Monet Leibnitius, legendum* Crossen, *forte* Creusen *in superiori Palatinatu Bavariæ.*

g *Alias* Speteshart, *inquit Leibnitius, hodie* Spessart, *mons silvosus, et transitu satis difficilis; qui inter ditionem Moguntinam et ulteriorem Franconiam situs est, ut ferme error hic in textum irrepsisse videatur, nisi Bavariam in Sueviam usque tunc extenderint.*

ANNUS CHRISTI MIV, HENRICI IMPERANTIS III.

Electo Magdeburgensi episcopo Tagينone,

Anno ab Incarnatione Domini millesimo quarto, Indictione secunda, ab Archiepiscopo Magdeburgensi, Giselario nomine, qui pluribus annis paralysi tactus a metropolitana civitate exire non poterat, Rex invitatur. Ductus pietatis affectu obediens extat, et ad visitandum Archiepiscopum Magdeborg tendit. Quo cum pervenisset, Archiepiscopus jam viam universæ carnis B iniit; et, qui Regem exspectabat, ad Regis Regum præcepta migravit. In cujus successionem Tageno *a* Regis capellanus illico eligitur, et in sedem episcopalem clero et populo collaudante, extollitur. Inde Rex Merseborg progreditur, et ibi Purificationem S. Dei Genitricis debita reverentia veneratur. Ibi etiam Tageno Archiepiscopus a suis suffraganeis consecratur.

Boleslai fines devastat.

42 Post hæc, collectis Toringis et Saxonibus, Rex in Milzaviam intrat, munitiones, quas Bulizlaus occuparat, expugnare volens; sed hujusmodi dispositum hiemis asperitas intercepit, et effectum, qui expleri leviter in æstate posset, regiæ voluntati denegavit. Omissis igitur munitionibus, terram devastat, hanc incolis deputans culpam, quod pecunia corrupti, ex fide Bulizlao non restiterint. Inde Meresborg revertitur, juxta decursum Albis marchiones statuens, qui et Saxoniam, et Bulizlai incursum latrocinandi custodiant, et ipsi Bulizlao assiduæ inquietationis molestias inferant.

Hezelo pœnitentia ductus Regi se submittit;

43 Interea Hezelonem cœpti pœnitet, et sub alieno pane diutius vivere pudet, solivagum C etiam inter alienos exulare tædet. Eligit ergo potius periculum mortis inire, quam sic vitam ducere. Tandem revertitur, et fidis quæsitis intercessoribus, Meresborg se majestati regiæ reddit. Sic contra stimulum calcitrans, bis aculeum sensit, quia et sua perdidit, et semetipsum alienæ potestati tradidit. Dominus Bruno autem apud Bulizlaum consolationem non inveniens, ad sororem suam Ungaricam reginam confugit; et etiam semetipsum recognoscens, intercessionem ejus imploravit *b*.

et Bruno quoque in gratiam recipitur.

44 Rex interea injuriæ, quam Theutonicis Itali intulerant, non immemor, a Saxonia discedens in Bavariam venit. Ibi Heinrico fratri Reginæ in festivitate S. Benedicti ducatum Bavariensem concessit. Tandem illi Augustam venienti, quæ in confiniis Bavariæ et Alemanniæ sita est, Lotharienses, Franci et Alemanni obviam veniunt, ad ulciscendam injuriam Theutonicis illatam voluntarii, et regio honori per omnia deservire parati. Cum his inde progrediens, ut congregaretur exercitus, in loco, qui dicitur Omuga *c*, substitit. Ibi ei dominus Bruno cum legatis Ungaricis Regis, qui ad intercedendum pro eo veniebant, ad se reversus, obviam venit, et veniam pro commissis humiliter postulans, D fratris viscera movit, et celeriter ad ignoscendum inflexit. Nam in proverbio dicitur: Cuique modesto fratris lacryma cito movit viscera; et proximi calamitas, propria fit anxietas. Qua decuit ergo pietate recepit; et receptum, qua debuit, familiaritate sibi colligavit. Inde promovens exercitum per loca sterilia, per montana aspera, per silvas spatiosas, per vias lubricas, ad Tridentinam civitatem pervenit. Ibi, in die Palmarum, qua oportuit celebritate, suos diurnare fecit. Hujus adventum Harduinus rex adulterinus præsentiens, ad Clusas, quos sibi fidelissimos existimabat, custodes transmisit, et quantumcumque potuit, exercitum coadunare festinavit.

Henrici expeditio in Harduinum.

45 Deinde in planitiem Veronensem venit, eventui primo similem in futuris exitum sperans. Hæc Heinricus Rex percipiens ad alias vias se contulit; non, ut declinaret prælium, sed ut faciliorem sibi quæreret introitum. Erat enim impossibile per Clusas, juxta Athesin, quas Harduinus cum plurima multitudine tuebatur, transire. Interea capellanum quemdam suum, Helmigerum * nomine, ad Carentanos præmittit; ut Clusas longe a via recta sepositas, quæ ab Harduino minus caute tuebantur, præoccuparet, E mandat. Non enim quisquam credere poterat; ut regalis exercitus per vias tam difficiles et angustas transire vel vellet, vel posset. Carentani regiis mandatis obediunt, et Helingero suadente, in duas turmas dividuntur: una ante lucis ortum, omissis equis, latenter Clusis superpositum [montem] occupat; altera, lucescente jam die, signo ab his, qui in monte erant, audito, ad Clusas expugnandas festinant. Custodes nihil de his, qui montem occupaverant, scientes, ad resistendum Clusas impugnantibus accedunt. Repente in monte latentes exsiliunt, Clusasque defendentibus a dorso infeste superveniunt. Custodes, se deceptos esse percipientes: alii se in fugam miserunt; alii in præcipitium; alii in Brentam aquam subcurrentem. Hac expugnatione Carentani Clusas tenentes Regem exspectant.

* Helingerum.

Pietas S. Henrici et exercitus in majore hebdomada.

46 Hæc Rex per capellanum suum, quem præmiserat, resciens, festinavit ad Clusas; et impedimenta relinquens, ac secum ad pugnam expeditos sumens, cum maxima difficultate transivit. Deinde in planitiem veniens, super aquam Brentam tentoria figere jussit; ut ibi dies so- F lennes majoris hebdomadæ digna devotione veneraretur. Non enim ei bonum esse videbatur, ut in illis diebus, in quibus conditor pro conditis, creator pro creatis, Dominus pro servis, capi, flagellari, crucifigi, sepeliri, in agnitionem suæ charitatis voluit; indiceretur aliqua congressio, ex qua violenta Christiani sanguinis fieret effusio. Ibi ergo ab Archiepiscopo Coloniensi chrismatis fit consecratio, illis partibus tunc valde necessaria. In duodecim enim episcopatibus circa introitum Italiæ, illo die, pro confusione præsenti, nec Episcopus erat, nec chrisma sacratum. Ibi a toto exercitu Cœna Domini devotissime ad memoriam reducitur, ibi Parasceve, ibi Sabbatum sanctum piis affectibus colitur. Insuper Pascha Domini et digna veneratione celebratur, et pia celebratione veneratur.

Fugientibus Longobardis.

47 Post hæc Rex Palatino Comiti præcepit, ut per bannum regale exercitui toti fuga interminaretur; adderet etiam, ut, si quis fugere præsumeret, plectendum se capitali sententia sciret. Hujusmodi banno per exercitum audito, Rex aquam in tertia feria Paschalis hebdomadæ

trans-

Ex editione Gretseri.

A transivit, ibique tentoria iterum figere jussit, exspectans nuncios, quos ad explorandum locum, in quo Harduinus cum suis hospitabatur, præmiserat. Interea, qua ratione nescio, Longobardorum unanimitas sejungitur; et ad resistendum discordes, omnes ad propria redire festinant. Sive hoc timor egisset, sive amor Regis Heinrici, seu Harduini execratio; illorum, qui interfuerunt, scientiæ relinquo. Hoc tantum scio; quia illius providentia non abfuit, cujus benevolentia et cuique, quod vult, sine lite concedit, et quod vult, occultis judicii causis, per pugnam discerni consentit.

Henricus Rex Veronam venit,

48 Patet igitur Heinrico regi introitus, qui per laborem sperabatur, per quietem a vera quiete concessus. Venit ergo Veronam, recipitur a civibus, acclamatur, collaudatur, coronatur. Occurrit ei obviam Tietboldus marchio, occurrunt et ceteri plures, a faucibus erepti furoris, et spei redditi libertatis. Inde Brixiam progreditur, et ab Episcopo, civibusque cum omni alacritate recipitur. Ibi Archiepiscopus Ravennas cum suis, et sibi finitimis ei obviam venit, et manus nondum B dominio adulterino pollutas, seniori diu exspectato reddit. Inde Rex Bergomum venit, et Mediolanensem Archiepiscopum per manus et sacramenta recepit. Inde Papiam. Ibi a multitudine maxima nobilium Longobardorum, qui ad suscipiendum eum congregati erant, per dignos applausus recipitur, et cum exultatione totius civitatis ad S. Michaelis ecclesiam ducitur. Ibi clerus, ibi nobilium cœtus, ibi plebs utriusque sexus omnes unanimes, uno ore Heinricum Regem acclamant, collaudant, collaudatum per manuum elationem designant.

et Papiæ coronatur Rex Italiæ.

49 Collaudatus igitur coronatur, coronatus ex debito ab omnibus honoratur. Ad palatium deinde cum omni jocunditate reducitur. Tandem, declinante jam die, diabolus pacis invidus, concordiæ inimicus, discordiæ seminator fervidus; quo, post mysterium corporis et sanguinis Dominici, Judas ad perpetrandum nefas infandissimum suscepto intumuit; eodemque suadente, in supplicium perpetuitatis crepuit; is et cives post manuum redditionem, post fidei promissionem, post sacramenti securitatem; nulla, quæ in rationem digne deduci posset, læsione coactos, C adversus regiam majestatem (veneno ebrietatis immisso) commovit. Hoc itaque suasore, armantur; hoc stimulatore, incitantur; hoc ductore, ad palatium properant; hoc ordinatore, mœnia cingunt. Quidam etiam intererant instigatores, qui per propriam conscientiam turbidi, sub Harduino malebant per illicitas rapinas vagari, quam sub Heinrico fræno justitiæ ac legis adstringi. Fit strepitus, exsurgit sonitus; in palatio statim auditur. Sed quia nemo talia, post fidem eodem die promissam, credere poterat, non cito intelligitur. Rex tamen, quid sit, explorari jubet. Renunciatur civitatis furor, renunciatur plebeiæ animositatis insania. Hanc Coloniensis Archiepiscopus, qui cum Rege erat, compescere se posse sperans, per fenestram suspexit, causasque tanti furoris inquirere cœpit. Sed lapidibus et sagittis supervenientibus vix eum cœptum finire sermonem licuit. Animositas enim Longobardorum nimium fervebat; et ex eventu bellico contra Ottonem Ducem, adhuc contumaciæ vires habebat.

Orta seditione, Rex et regii se ad defensionem parant.

50 Instant ergo palatium perrumpere Longobardi; resistunt Regis domestici, quamvis pauci. Erant enim Theutonici partim cum equis, partim per hospitia, partim per castella illi comitatui finitima. Rex ilico per indignationem in iram efferbuit, et cum his, quos secum habebat, armatus exire voluit, numerum militum suorum spe supernæ gratiæ supplens. At Coloniensis Archiepiscopus toto, quo poterat, nisu cum his, qui sanæ mentis erant, Regem retinebat; sciens, quia capite perdito, nulla spes evasionis superesset in membris. Interea, invalescente clamore, Theutonici congregantur, complicibus junctis, ad palatium tendunt, Longobardos ab effrænato furore paulisper compescunt. Tandem noctis densantur tenebræ, et lapidum ac sagittarum jacula Theutonicis fiunt infestissima. Necessitas rapit consilium; et ad providenda jacula, citissime facit incendium. Cum multo igitur sudore Theutonici muros civitatis impugnant; cum multo timore Longobardi pro vita repugnant.

Audacia cujusdam Theutonici

51 Tunc juvenis quidam frater Reginæ, Gislebertus nomine, a Longobardis vulneratur. Pro cujus lethali vulnere Theutonici irritantur, et præ furore contra jacula cæci, muros civitatis expugnant, ac irrumpentes, sanguinem juvenis, stimulum scilicet furoris, vindicare festinant. E Quorum quidam animo ceteris ardentior, Voleramus nomine, se injecit in media Longobardorum agmina, et gladium, quo accinctus erat, extractum, uni eorum, præ ceteris insanienti, ab acumine galeæ usque in jugulum viriliter infixit, ac dicto citius, inter suos se illæsum recepit. Per totam igitur noctem pugna gravis habetur, et ancipiti termino suspensa, modo hos, modo illos, sub victoriæ spe audaciores et expeditiores reddit. Aliquando etiam Theutonici, testudine ex clypeis composita, eorum irrumpebant agmina, et quosdam vivos ex eis captos Regi repræsentabant.

Palatium incenditur, sed cæsi Longobardi veniam petunt.

52 Interea palatium, quod Theutonicis aliquando fessis, unicum erat refugium, accenditur et incenditur, casumque minatur. Sed spe sublata refugii, magis animus eorum accenditur, et ad congrediendum iterum Italis, ferventius incitatur. Clara itaque jam die, Alamannis, qui tardius hujusmodi negotia resciverant, longe a palatio muros civitatis frangentibus, Lotharienses et Franci Logobardos iterum ante palatium graviter persequi cœperunt, et eos fugere usque in mœnia propria compulerunt. Sed jaculorum a tectis venientium densitatem diutius sustinere non F valentes, ignem coacti domibus immittunt; et ferro et flamma stragem civium miserabilem faciunt. Tandem Theutonicorum ira facile expleri nescia, satiatur cæde plurima; et postmodum, nullo jam resistente, se confert ad spolia. Sed jam incendio nimium invalescente, Rex a rigiditate mentis suæ flectitur, suisque ut a cœpto desistant, pietate motus imperat. Quos vix compescens, diutiusque concremationis fœtorem ferre non valens, ad munitiunculam quamdam, quæ sancti Petri Cella aurea vocatur, se contulit. Cives autem vix respirantes Regem sequuntur, et ut indulgeat ebrietati, obnixe precantur. Fit eis remissio, fit eis indulgentia. Sed facilis est indulgentia, postquam culpam excedit pœna. Sic igitur quos bellum adversus Ottonem effecit turgidos, noviter induta humilitas supplices reddidit atque subjectos.

Domita Papia, reliquæ urbes Italiæ se Regi dedunt.

53 Domita ergo Papia, tota concutitur Italia, ac indigenæ omnes ad Regem non invitati confluunt, et per omnia præceptis ejus obediunt. Civitates etiam, ad quas Rex nondum venerat, obsides ultro transmittunt, fidemque debitam per

sacra-

EX EDITIONE GRETSERI.

sacramenta promittunt. His expletis, Rex in quemdam locum, qui Pons longus vocatur, venit; ibique Longobardorum innumerabilis multitudo accessit, seseque ad obsequendum per omnia regiæ majestati subjecit. Ibi habito colloquio, regnique depositis *d* negotiis, amore S. Ambrosii ductus, Mediolanum divertit, cujus linguæ libertatem, et morum eximietatem amabat. Hujus, ceterorumque quiescentium intercessione implorata, in prata Pontis longi revertitur, ibique Longobardos de repentino discessu ejus conquerentes, festini reditus solatur promissione. Inde Chromo *e* perveniens Pentecosten sanctam pia animi devotione celebravit. Inde discedenti Tusci ei occurrunt, et manus per ordinem singuli reddunt.

Reditus in Alsatiam, ubi ferme ruina domus obruitur.

54 Posthæc Rex injuriam a Bulizlao sibi illatam tenens mente repositam, repatriare festinat; et per Montem celerem *f* in Alamanniam properat; sciens, quia terra puerili subjecta regimini laxis persæpe habenis utitur, et ex proprii arbitrii tumultuaria diversitate, per diversa præcipitia rapitur. Jam enim Dux Herimannus obierat, et filius suus ducatui a Rege substitutus erat: qui, nimiæ juventutis adhuc, nec semetipsum regere sciebat. In loco ergo, qui Turegum *g* dicitur, Rex colloquium tenuit, omnesque pro pace tuenda, pro latrociniis non consentiendis a minimo usque ad maximum jurare compulit. Sic tota Alamannia sub pacis quiete statuta, in Alsatiam venit, et in Argentina civitate, dum in vigilia S. Joannis colloquium cum Alsatiensibus haberet, domus, in qua ad legem et justitiam faciendam sedebat, repente corruit, unique presbytero, qui cum Domina una anathematizata manere solitus erat, cruris ossa confregit. Ille solus obiit; alii nihil, præter timorem, passi sunt; sed in illius interitu didicerunt, quod sæpe per Psalmistam audierunt: Cum electo electus eris, et cum perverso perverteris.

Expeditio contra Boleslaum, quam Rex dissimulat.

55 Posthæc Rex Moguntiam venit, ibique solito pietatis affectu, Apostolorum solennia celebriter peregit. Tum per Orientalem Franciam transiens, in Saxoniam festinat, cor suum indignationis pondere gravatum super Bulizlaum, vindicta potenti relevare disponens. Indicitur Saxonibus, Bavaris, Francis Orientalibus expeditio, in medio Augusto terminus datur promotionis, ut frugibus inde præcollectis, abundantia comes exercitui esset. Mediante igitur Augusto, Meresborg Saxonum fit congregatio. Rex autem nemini suorum familiarium fateri volebat, sive in Poloniam, sive in Boëmiam vellet, cognoscens Bulizlai flexuosas versutias, quibus per quosdam sibi occultos amicos etiam secreta regia rescire solebat. Sed naves a Magdeborg usque Citizam congregari jubens, quasi in Poloniam velit, transitum futurum simulat. Id omnibus sperantibus, repente in Boëmiam exercitum ducit, quærens in primis propria recipere; deinde, pro vindicta, aliena invadere, non tamen penitus aliena, quæ regni sui pati juga debebant.

Nefarium facinus Boleslai in suos fratres,

56 Interserere libet quiddam, quo audito, datur intelligi, raro esse culpam, quam non sequatur vindicta, nisi præmunierit eam pœnitentia. Mortuo Bulizlao seniore, Boëmiensi scilicet Duce, et istius Bulizlai, de quo nunc agitur, avunculo, tres filii superstites ei remanserunt. Quorum primogenitus Bulizlaus nomine, adepto post patrem ducatu, crudelius cœpit vivere, quam terra illa pati vel vellet, vel posset. Indigenis igitur illum pro nimia crudelitate execrantibus, timere cœpit, ne a fratrum suorum aliquo, Pragensibus id instigantibus, extruderetur. Ex mala ergo conscientia concepta suspicio, instigavit eum ad scelus nefandissimum, perduxit etiam ad facinus execrandum. Nam fratrum suorum unum eunuchizavit, alterum in thermis suffocare tentavit; at illi, unus eunuchus, alter semivivus in Bavariam, a paterna hereditate exclusi, fugerunt.

aliaque scelera,

57 Rex Heinricus hac impietate commotus, Blademario, de quo jam diximus, ducatum Boëmiensem dedit. Illo mortuo, Bulizlavus, Bulizlavi filius, Bulizlavo Meseconis filio in societatem conspirationis adscito, ducatum contra Regis voluntatem tenere tentabat. Inter illos ergo duos Bulizlavos fit amicitia ficta, fit societas subdola. Sæpe alter ab altero invitatur, sæpe alterius sumptibus jocunde convivantur, latente tamen igne sub cinere. Tandem Bulizlavus, Meseconis filius, jocunditatem Pragæ, et amœnitatem Boëmiæ, promissæ præponit amicitiæ; et, ut nepote suo, qualibet ratione, ejecto, tantæ terræ principatu potiri possit, fraudum suarum intima scrutatur. Invitat eum ad convivia, et diversa præbet ciborum genera, amara demum propinaturus pocula. Satiatum enim illum militibus suis commisit, et, ut eductus excæcaretur, oculorum nutibus ad similia edoctis, innuit.

quæ vindicaturus S. Henricus,

58 Implentur impietatis jussa, et committuntur iniquitatis opera. Sic, qui fratrem eunuchizavit, a consanguineo et socio suo deductus periit; quique fratrem in consortio principatus parem habere noluit, per supplicium passionis factus est suppar, et inutilior. Hoc ergo excæcato, Bulizlavus Meseconis filius, ut superius dixi, per fraudes flexuosas, per versutias sibi semper pedissequas, per promissiones infinitas, Pragam et totam Boëmiam invadit; ac dominio taliter adepto, turgidus per loca, regio exercitui pervia, castella firmissima munit.

Bohemiam ingreditur,

59 Interea Rex cum Saxonibus veniens per montem quemdam, in quo jam Bulizlavus munitionem quamdam ad contradicendum introitum firmaverat, præmissis in nocte marchionibus, cum maxima difficultate in Boëmiam intrat. Cujus introitum, ut Boëmienses senserunt, quidam pavore regiæ præsentiæ exanimati, castellum unum cum semetipsis Regi reddiderunt. Illud illico Rex Larameri *h* eunucho, fratri cæci Bulizlavi, quem secum nativam in terram pro pietate reducebat, cum summa benevolentia, concessit. Deinde, iter suum protelando, per terram illam progreditur, exspectans Bavarios, quibus non idem, qui et Saxonibus in Boëmiam erat introitus.

et Satizam occupat.

60 Sed cum illi adventum suum protraherent, Rex ad quamdam civitatem, quæ Satiza *i* vocatur, cum Saxonibus tantum pervenit. Cujus potentia visa, cives non mediocriter turbantur, et statim de pace quærenda, ac Regis gratia impetranda, meditantur: portas illico civitatis aperiunt, et conditione adipiscendæ gratiæ intersita, Polonos, quos Bulizlavus eis ad tuitionem ejusdem loci adjecerat ejiciunt et ejiciendo: quosdam membrorum abscissione deturpant; quosdam ab locis altissimis præcipitant; quosdam etiam interimunt, ut et injurias ab eis sibi illatas ulciscantur, et honori regio per omnia satisfaciant. Tandem hujus crudelitatis fervor Regis animum perculit, et ad contradicendas ejusmodi insanias insita pietas inclinavit. Jam vivi ducuntur, et Regi repræsentati in Ecclesia. Post hac civitas tota se Regi reddidit. Et quia debuit, fidei promissione

Ex Surio.

A missione per sacramenta, per obsides obligavit. Interea fama volitat, Bulizlavum a Pragensibus conspirationis vinculo colligatis interemptum, et quamvis mendax, fideles tamen Bulizlavi exterritat.

ANNOTATA.

a *Alias* Tagino *vel* Tagmo, *de quo plura Ditmarus locis variis.*

b *Hæc anno* 1004 *composita, ostendunt Giselam ante annum* 1005 *matrimonio conjunctam fuisse, ut jam diximus in Commentario prævio, paragrapho* x, *num.* 104.

c *Putat* Ottingam *indicari Leibnitius.*

d *Satis patet, legendum* dispositis.

e *Forte legendum* Cremam, *inquit Gretserus.*

f Montem celerem *nemo explicat; per* Cenisium *in Sabaudiam non penetrasse satis certum est, cum in* Alemanniam properasse *dicatur : quid si ergo legamus, per* montes celeriter ?

g *Non est inverisimile hic indicari* Zürch *seu* Zurich *in Helvetia : quo posito, dici fortasse posset,*
B montem celerem *accipi, pro monte quem hodie S. Gotardi appellant.*

h Jaremiro.

i *Hodie* Saaz *Leibnitio.*

AD SEQUENTEM VITAM.

Auctoris anonymi.

PRÆMONITIO.

C *Quod jam non semel in Commentario prævio observatum est, id hic denuo lectorum oculis subjiciendum, videlicet, non Vitam ab anonymo hic dari, seu historicam* S. Henrici *gestorum narrationem, sed meram rerum variarum ad ejus sanctitatem et in ecclesias munificentiam spectantium compilationem, quam parum admodum ordinatam dicere merito possis, cum varia locis non suis corradat, immisceatque diplomata, diu post Sancti obitum a Pontificibus Clemente II ac Leone IX et ab Henrico III Cæsare Bambergensibus concessa, quæ apud Gretserum capita* 16, 17, 18 *et* 19 *occupant, a nobis vero, ut supra etiam monuimus, in Appendicem rejecta sunt, utpote rerum qualemcumque seriem turbantia. Nec minus inepte capitibus* 24 *et* 25 *intrusæ sunt Benedicti PP. VIII litteræ, tum ad Sanctum de episcopatus confirmatione, tum ad Eberardum, primum istius ecclesiæ antistitem, quorum saltem primas ut minimum post caput* 15 *collocatas oportuit. Ne igitur et ea instrumenta lectorem remorari possint, ipsa primo loco in dicta appendice referemus, cetera vero intacta trademus. Sequatur itaque ex Surii editione dicta compilatio.*

VITA

Auctore anonymo, edita in Surio,

Ex Jacobi Gretseri divis Bambergensibus.

CAPUT I.

S. Henrici in imperium successio, Wolfgangi apparitio, munificentia in ecclesias, victoria de Sclavis, et restauratio episcopatus Merseburgensis.

Anno ab Incarnatione Domini millesimo primo *a* : ab Urbe autem condita millesimo septingentesimo quinquagesimo secundo ; Ottone puero Romæ defuncto, vacante regni solio, cum de principe subrogando ageretur ; omnium vota, nutu divino, ad eum inclinantur, qui tunc in regno habebatur potissimus. Fuit namque per idem tempus Dux Bavariorum Henricus, tam bonitate quam nobilitate regia conspicuus, et universa morum honestate præclarus. Hic initium sapientiæ timorem Domini pleniter secutus est : qui erat omni litterarum studio principaliter imbutus, totus sane fide et actu Catholicus. Hic ergo ab omnibus pari voto *b* et communi consensu accersitur, divina utique disponente clementia : ut per temporalis regni fastigium, ad culmen cœlestis regni pertingeret. Terrena enim bona omnia, sicut usu malo alios a salute præpediunt, ita alios usu bono ad salutem promovent. E *a* *Ottoni III succedit S. Henricus,* *b*

2 Cui necdum Cæsaris vel Imperatoris dignitatem obtinenti apparuit Ratisbonæ Wolfgangus in somnis visione tali *c*. Visum namque est ei, quod manens in sancti Emmerammi ecclesia, accederet orandi gratia ad beati Wolfgangi sepulcrum, in eadem ecclesia situm ; cumque ibidem Dominum sanctumque Wolfgangum precibus intimis conaretur exorare, subito videbatur ei ipse Sanctus adstare, et hujusmodi verbis ipsum appellare : Intuere diligenter litteras in muro, qui est juxta tumulum meum, scriptas. Erat autem ibi, sicut videbatur, scriptum solummodo : Post sex. Evigilans vero Rex Henricus tractatione diuturna secum revolvit, paucissima hujus visionis scripta. In primis ergo arbitratus, quod post sex dies esset moriturus ; multa dispensat pauperibus. Cum autem sex dierum numerus præteriret et nihil in se corporalis molestiæ sentiret, putavit ad sex menses pertinere. Transacto vero et hujus numeri spatio, nihilque in se infirmitatis passus, arbitratus hunc numerum ad sex annos pertinere ; ideoque et quæ supra, cœpit timere. Cumque sex annorum numerus integer pertransisset, et septimi anni dies revolutus venisset ; ipso die Cæsaris dignitatem per Apostolicam suscepit consecrationem. Tunc tandem sentiens, qualis esset sua visio, gratias egit Deo sanctoque Wolfgango, qui sibi talem revelare dignatus est sublimitatem. *quem diu sollicitum habet S. Wolffgandi visio.* *c* F

EX SURIO.

Ejus in varias ecclesias munificentia,

3 Unctus igitur in regem beatissimus Dei famulus, temporalis regni non contentus angustiis, pro adipiscenda immortalitatis corona, summo Regi (cui servire regnare est) militare disposuit; summam etiam diligentiam in amplificando cultu religionis adhibuit : ecclesias ditare possessionibus, et immensis ornatibus augere cœpit. Sedes autem episcopales, Hildensheim (ubi a puero nutritus et litteras edoctus fuit) Magdeburg, Argentinam, Misenam, et Merseburch (quæ barbarica immanitate adjacentium Sclavorum vastatæ fuerant *d*) restauravit. Et tam ipsius, quam aliis episcopatibus per universum regnum, in possessionibus et ornatibus, innumerabilia contulit. Hildesheimensibus vero sanctum Gotehardum *e* divina edoctus revelatione præfecit. Quid autem Merseburgensi ecclesiæ præ aliis specialius contulerit, futurorum charitati volumus ex parte notificare. Hæc enim ecclesia tempore Magni Ottonis; illius, inquam, qui ad Lycum fluvium sub sancto Udalrico confessore Ungaros *f* prostravit, et Reges eorum, Lælium videlicet et Assur Ratisbonæ, Principibus hoc fieri adjudicantibus, in patibulo suspendit : assiduis incursionibus et hostili vastatione Sclavorum, ad nihilum redacta est.

præsertim in restauratione episcopatus Merseburgensis,

4 Et quia violentiis vicinarum nationum non poterat resistere, in possessionibus, in religione et in omnibus, quæ ad pontificalem dignitatem pertinebant, penitus cœpit deficere. Accidit autem, ut eodem tempore Magdeburgensis ecclesiæ Archiepiscopus viam universæ carnis ingrederetur, et Merseburgensis præsul, propter sapientiam a Deo sibi collatam, et propter multas virtutes, quibus adornatus erat, ob quas etiam Ottoni magno gratissimus extitit, in cathedram Magdeburgensem, prædicto Rege id efficiente, præponeretur *g*. Factum est autem, ut Merseburgensis episcopatus penitus destrueretur, et quæ potiora erant illius ecclesiæ, in prædiis, in ministerialibus, in ornamentis, in ditionem Magdeburgensis ecclesiæ transferrentur, et de quibus reliquiis possessionum, quæ Merseburg remanserant, abbatia inibi construeretur. Quod factum usque ad tempus pii Confessoris Henrici immutatum permansit. Cum autem convocatis idem Rex Principibus regni sui Quendelburg curiam celebrasset, universis in id ipsum consentientibus, Poloniam et Boëmiam, ceterasque Sclavorum adjacentes regiones, quæ fines regni sui vastabant, debellare disposuit.

quo confert insignis de Sclavis victoria,

5 Congregato itaque exercitu, contra prædictas nationes aciem direxit. Et faciens transitum per locum, qui Walbech *h* dicitur, gladium sancti Adriani martyris, qui pro reliquiis multo tempore ibi servabatur, accepit. Quo accinctus, ex toto corde suo clamavit et dixit : Judica, Domine, nocentes me; expugna impugnantes me; apprehende arma et scutum, et exurge in adjutorium mihi. Inde progressus castra metatus est in campo, ubi Merseburgensis ecclesia sita est, et videns locum desolatum, et in nihilum redactum, ingemuit et ait : Beate Laurenti martyr Christi, si tuo interventu has barbaras nationes, ad quas pergo, Romano Imperio, et Christianæ religioni subjugavero, hunc locum desolatum tuo nomini consecratum, divina favente gratia, in pristinæ dignitatis statum reformabo. Ut vero Principes Poloniæ et Boëmiæ, ceterarumque Sclavicarum gentium primates Romanum Imperatorem cum exercitu ad debellandos eos advenire cognoverunt : innumerabili multitudine collecta, in bellum ei obviam processerunt. Quod Regi pio per speculatores suos cito innotuit, et sicut in omnibus angustiis suis solebat, ad orationis arma confugit. Invocatoque super se nomine Domini; beato Laurentio, sancto Georgio, et beato Adriano martyribus, se suumque exercitum protegendum cum summa devotione commisit.

quam voto concepto, et a Sanctis adjutus,

6 Et cum omnes perceptione corporis et sanguinis Domini confortati fuissent, ad locum certaminis venerunt. Ubi cum Rex beatus verbis exhortatoriis ad viriliter agendum singulorum animos erexisset, videns innumerabilem adversariorum multitudinem, clamavit ad Dominum, et ait : Deus, qui conteris bella ab initio, eleva brachium tuum super gentes, qui cogitant servis tuis mala. Disperge illos in virtute tua; et destrue eos protector meus. Pone illos ut rotam, et sicut stipulam ante faciem venti. Hæc dicens, aperti sunt oculi ejus et vidit gloriosos martyres, Georgium videlicet, Laurentium, Adrianum, cum angelo percutiente, exercitum suum præcedentes, et hostium cuneos ad fugam propellentes. Et sicut exercitus Senacherib ab angelo percutiente contritus est et periit; ita et omnis barbarorum ista multitudo per virtutem Dei conterrita, projectis armis sine effusione sanguinis Christianorum, fugæ præsidium quæsivit. Quo viso Rex sanctus, elevatis oculis et manibus in cœlum, benedixit Deo cœli et ait : Benedico te, Rex cœli et terræ, qui superbis resistis et humilibus das gratiam; qui custodis diligentes te et glorificatus es in gentibus, propter datam nobis de cœlo victoriam. Victis ergo barbaris et quæ ad futuram pacem prodesse poterant firmissima pactione stabilitis, vir Beatus cum suis in sua redierunt cum pace, glorificantes et laudantes Deum, qui salvat sperantes in se.

gloriose consequitur, et votum explet.

7 Cumque Christianissimus Rex Poloniam, Boëmiam, Moraviam tributarias fecisset, ob reverentiam S. Laurentii martyris, conculcationem et destructionem Merseburgensis ecclesiæ, cœpit pio intuitu misericordiæ et pietatis respicere, et ad nihilum redactam in ædificiis, in ministerialibus, in secularibus possessionibus, in ecclesiasticis ornamentis, in pristinum gradum pontificalis dignitatis, sicut Deo et sancto Laurentio voverat, studuit restaurare. Nec prius ab operibus misericordiæ destitit, quoadusque eam ad antiquum statum dignitatis, et pristinum honorem religionis ex integro perduceret.

Novum episcopatum erigere volens,

8 Denique episcopatum Babenbergensem ex integro in suo domate *i* fundavit, terminis videlicet ab adjacentibus episcopatibus legitimo concambio commutatis. Fundatum vero episcopatum Principibus Apostolorum Petro et Paulo, et pretiosissimo martyri Georgio attitulatum speciali jure sanctæ Romanæ Ecclesiæ contradidit, ut et primæ Sedi debitum dignitatis impenderet honorem, et suam plantationem tanto patrocinio firmius communiret. In meridiana quoque parte civitatis monasterium in honore S. Stephani Protomartyris sub ordine canonico construens; ex altera vero, hoc est, aquilonari, aliud monasterium sub monachali regula in honore S. Michaelis Archangeli *k*, sanctique Benedicti abbatis constituens, sibi, suæque civitati supra Petram Apostolicæ firmitatis fundatæ, muroque et propugnaculis meritorum S. Georgii ceterorumque sanctorum munitæ ac exornatæ contra incentivos vitiorum jactatus, turrim fortitudinis in Stephano, et contra refrigerantes flatus illius, qui in aquilone, unde malum omne panditur, sedem po-

nere

A nere disposuit, refugium certum in angelico præparavit præsidio : ut a dextris et a sinistris justitiæ armis vallatæ in nullo sufficiat insidiator prævalere.

omnia solicite disponit.

9 His tribus ecclesiis postea per Guntherum ejusdem Babenbergensis sedis quartum præsulem, et per Reginoldum quemdam, virum nobilem, addita est quarta ecclesia *l* in honore sanctæ Mariæ matris Domini ; et sancti Gangolfi martyris extra urbem versus Orientem in loco Teuverstat, sub ordine et possessione canonica. Denique sextus ejusdem sedis Episcopus Herimannus contra urbem versus occidentem in honore S. Jacobi Apostoli et filii Zebedæi, ecclesiam sub ordine canonico initiavit. Hanc Otto, humilis amator pauperum Christi, Octavus ejusdem sedis episcopus, cooperante Eberhardo Præposito, consummavit et dedicavit, ac stirpem ordinemque illic Deo servientium decenter disposuit. Sic locus Babenbergensis ecclesiis et patrociniis Sanctorum in modum Crucis undique munitus, Christo Jesu crucifixo quotidianum, et sedulum celebrat officium et servitium pro primo B suo fundatore Heinrico secundo, Imperatore piissimo, ejusque cooperatoribus et successoribus vel augmentatoribus omnibus. Et ut inibi militantibus Domino major tranquillitas et securitas, et reverentia ad supplicandum Deo perseveret, prædictæ quinque ecclesiæ sic sunt locatæ, ut fere ab omni strepitu, et tumultu forensi ac populari sint decentissime segregatæ.

ut Bambergam ad eam dignitatem evehat,

10 Ut autem cunctis liquidius enitescat, qua vigilantia vir beatissimus novellæ suæ ecclesiæ bona pacis et tranquillitatis etiam per succedentia tempora providerit, aliquas hic tam Episcoporum, quam Regum inserimus confirmationis epistolas : ut, quia duo sunt, quibus hic mundus principaliter regitur, pontificalis auctoritas, et regalis potestas, ex utroque horum suffulta a dextris et sinistris, ab omnium molestia infestationum secure monstretur in perpetuum defensa. Dicente enim Domino Salvatore : duos Ecclesiæ gladios sufficere, quorum unus ad defensionem animæ ac spiritus penetrat; alter inflexibilia et dura corda rigore suo domat et premit : quidquid eorumdem gladiorum jure hinc inde munitur, constat profecto, quod nullius mali incursione ab C status sui rectitudine labefactetur. Prius tamen hic chartam Ottonis tertii *m* Imperatoris præscribimus, ut scire volentibus, qualiter ipse locus Babenbergensis in ditionem sancti Regis obvenerit, ex eadem conscriptionis pagina colligatur.

quam Otto II ejus patri dederat.

11 In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis : Otto divina providentia Imperator Augustus. Noverint omnes nostri fideles, præsentes scilicet et futuri, qualiter nos ob interventum dilectissimæ genitricis nostræ Adelheidæ, caro nepoti nostro Bavariorum Duci Heinrico quoddam juris nostri prædium, civitatem videlicet Babenberc nominatam, cum omnibus ad hanc respicientibus et Nemkin Vraha in comitatu Bertholdi Comitis Volckfelt nuncupato, sita, nostra Imperiali potentia in perpetuæ usum proprietatis concessimus, firmiterque donavimus cum utriusque sexus mancipiis, ædificiis, ecclesiis, terris cultis et incultis, et cum omnibus jure, legaliterque ad hæc jam dicta prædia pertinentibus, eo tenore, ut libero ipse deinceps perfruatur arbitrio, hæc tenendi, commutandi, dandi, posteris relinquendi, seu quidquid sibi libuerit, inde faciendi. Et ut præceptum stabilius firmiusque permaneat, hanc chartam inscribi jussimus, annuloque sigillatam propria manu nostra roboravimus. Data v Kal. Julii, Indictione I, anno regni Domini Ottonis XIV, Imperii autem VII. EX SURIO.

ANNOTATA.

a *Errat in principio, ut supra satis notatum est, eidemque errori insistit, dum inferius num.* 12, S. Henrici *annum* VII *connectit cum* 1007, III *Kalend. Novembris.*

b *Quam fuerint paria vota Principum imperii, melius docet Adelboldus.*

c *Hæc accepta sunt ex Vita S. Wolffgangi apud Surium* XXXI *Octobris num.* 39. *Porro S. Wolffgangum* S. Henrici *institutorem fuisse, auctor est Ditmarus :* Nutrit præclarum Wolffgangus præsul alumnum, *etc. Reliqua huc spectantia in Commentario prævio dicta sunt.*

d *Hæc explicata oportebat, si quid dicere voluit confusus scriptor, omittens Paderbornam in quam præcipua contulit Sanctus.*

e *Vide in Actis* IV *Maii pag.* 508, *num.* 18.

f *Describitur victoria in Vita S. Udalrici* IV *Julii a num.* 46. E

g *Quæ hic narrantur de translatis Magdeburgum episcopatus Merseburgensis possessionibus, non Ottoni primo, sed secundo adscribenda sunt, unde ipsum secuta est punitio de qua in Vita S. Adalberti ad* XXIII *Aprilis cap.* 190. *Vide citatum istic in Annotatis Ditmarum, qui pluribus aliis locis agit de restitutione ejusdem episcopatus per* S. Henricum.

h *De Walbeck et S. Adriani gladio plura notavit Gretserus, quæ apud ipsum videri possunt.*

i *Varia* domatis *significata habes in glossariis, hic sumitur pro ditione seu possessione.*

k *De hoc cœnobio actum est ad Acta S. Ottonis* II *Julii.*

l *Hæc omnia ad Vitam* S. Henrici *nullo modo pertinent.*

m *Pluribus ostendit Gretserus, diploma esse Ottonis II, de quo et nos in Commentario prævio egimus, ubi etiam de titulo* nepotis *dictum est, quem Otto Imperator tribuit patrueli suo Henrico duci Bavariæ, patri* S. Henrici.

CAPUT II. F

Fundatio ecclesiæ Bambergensis, synodi ad eam spectantes, ejusque a summo Pontifice approbatio.

a Synodus Francofurtensis pro ecclesiæ Bambergensis erectione,

Anno igitur ab Incarnatione Domini MVII *a* Indictione V, III Kalend. Novembris magna synodus Episcoporum, aliorumque Patrum habita est et celebrata in villa regia Franchenfurt, mediante Rege magno et pacifico Heinrico, anno regni sui VII. Nam dum idem Deo devotus Rex alta mentis consideratione secum volveret, in quo potissimum opere Dei misericordiam sibi facilius conciliaret, et ex divini instinctu consilii inspiratus disposuit, ut Deum sibi heredem eligeret, et conscriberet, et episcopatum Babenbergensem, ut præscriptum est, ex rebus hereditariis construeret, ut paganismus Sclavorum ibi destrueretur, et Christiani nominis memoria perpetualiter inibi celebris haberetur. Sed cum parochiam ad eamdem sedem respicientem non haberet, et sanctam Pentecosten in eodem anno regni sui

EX SURIO. Moguntiæ celebraret, partem Wirzeburgensis diœceseos, comitatum videlicet Raterzgewe *b* dictum, et pagi Wolcvelt dicti, inter fluvios Vraha et Ratenza sita, ab Heinrico Wirzeburgensi Episcopo firma ac legali traditione acquisivit, tradens e contra Wirzeburgensi ecclesiæ CL *c* mansos in vico Memmigun dicto, et in proxime adjacentibus locis, consentientibus, et concurrentibus in hæc vota illius Heinrico Wirzeburgensi, et Willigiso Moguntiæ metropolis Archiepiscopo, multisque, qui præsentes fuerunt *d*, Archiepiscopis, et Episcopis, legitimum hoc concambium attestatione sua, et subscriptione roborantibus. Gloriosissimus vero Rex compos voti effectus, pari supradictorum Patrum consultu, duos ex capellanis suis Albericum et Ludovicum adjunctis Wirzeburgensis Episcopi literis, Romam usque direxit, quatenus hæc bene cœpta in melius proficerent auctoritate Apostolica. At Romanus Pontifex, et universalis Papa Joannes piissimi Regis devotioni congaudens, habita in sancti Petri Basilica synodo, pro confirmando episcopatu Babebergensi, privilegium fecit conscribi, et Apostolica

B auctoritate firmari, universis Galliæ et Germaniæ Episcopis rescribens, ut et ipsi pari communique auctoritate, prædictum episcopatum roborarent, cujus videlicet privilegii exemplar in hunc modum se habet:

quam Joannes PP. XIX

13 Joannes Episcopus servus servorum Dei. Officii nostri est omnium sanctarum Dei ecclesiarum commoda generaliter considerare, et maxime earum, quæ specialiter sub jure ac dominio nostræ Romanæ Ecclesiæ consistunt; si quod est incommodum, abolere, ne pro gravi incommoditate sua neglectæ vilescant; vel qualibet nacta occasione, debita solennitate careant. Propterea omnibus sanctæ Dei ecclesiæ fidelibus, præsentibus scilicet et futuris, notum esse volumus: quia dilectus et spiritualis noster filius Heinricus gloriosissimus, atque invictissimus Rex, divina inspirante clementia, de propriis hereditariis rebus, pro sua suorumque parentum anima, episcopatum in loco, qui dicitur Babenberc, perfectæ fidei, et charitatis devotione, in honorem beatissimi Petri Apostolorum Principis esse constituit, commutatione facta jure, ac legaliter cum Heinrico Wirzenburgensi Episcopo de

C aliqua parte parochiæ sui episcopatus. Unde etiam prædictus Episcopus nobis suas litteras misit, ut suo consensu, privilegio nostræ Apostolicæ auctoritatis episcopatus noviter factus fundaretur. Pro qua ratione Heinricus Secundus gloriosissimus Rex nuntios suos ad nos direxit, qui nobis hæc omnia dicerent, et nos pro hac sede confirmanda interpellarent. Cujus sanctissimam imitationem, paterna et præcordiali dilectione intuentes, omnes res, quas beato Petro Apostolorum Principi, in loco prænominato, legitima ratione collectas contulit, nostræ auctoritatis privilegio confirmare decernimus, ea videlicet ratione, ut Episcopus ejus loci, et qui in perpetuum sui fuerint successores, ea, secura tranquillitate possideant, et liberam habeant potestatem res et proprietates ejusdem ecclesiæ ordinare, atque componere, vel etiam augmentare: dissipare vero, atque confundere, nullam habeant potestatem.

diplomate suo approbat,

14 Nostra quoque auctoritate sancimus, uti in terminis, et in rebus ejusdem ecclesiæ nulla sit infestatio tyrannorum, vel aliorum quorumlibet pravorum hominum, sive sint in civitate ipsa Babenberc, sive in castellis, et villis, servis et

D ancillis, tributariis, decimis, forestibus, silvis, piscationibus, venationibus, molendinis, campis, pratis, pascuis, terris cultis atque incultis, et quidquid modo illuc pertinet, vel in futurum acquiri possit, per nostræ auctoritatis privilegium corroboratum, in secura quiete permaneat. Nullus ibi Comes aut Judex legem facere præsumat, nisi quam per concessionem gloriosissimi Regis Heinrici vel successorum ejus Episcopus loci ejusdem deligeret. Nulla aliena potestas ibi per violentiam irruat. Sit ille episcopatus liber, et ab omni potestate extranea securus, Romano tantummodo mundiburdio *e* subditus: quatenus Episcopus eo melius cum canonicis suis servitio Dei possit insistere, et primi constructoris ejusdem loci, et recuperatoris jugiter memoriam habere. Sit tamen idem suo metropolitano subjectus, atque obediens. Quicumque hæc præcepta servaverit, divinam remunerationem, et Apostolicam benedictionem accipiat; qui autem contemptor, et violator exstiterit, perpetui anathematis damnationi subjaceat, nisi resipiscens ad satisfactionem perveniat. Scriptum per manus Petri notarii, et scriniarii sanctæ Romanæ Ecclesiæ in E mense Junio, Indictione V.

quodque synodus altera recipit,

15 Habito igitur rursum generali concilio in Franchenfurt, cui præsedit venerabilis Archiepiscopus Willigisus Moguntinus, universi Archiepiscopi et Episcopi, qui interfuerunt, numero XXXVI, debita cum veneratione privilegium hoc Sedis Apostolicæ suscipientes, unanimiter devotis mentibus laudaverunt, et scribendum roboraverunt. De supradictis vero parochiæ terminis ab Ecclesia Wirzeburgensi commutatis, ne qua fieret in posterum querela, vel dubitatio, subjectam conscribi paginam fecerunt; cui subscripsit primo quidem ipse Heinricus Wirzeburgensis Episcopus, deinde ejusdem ecclesiæ præpositi, sive presbyteri numero novem.

accedente consensu Episcopi Herbipolensis.

16 Omnium sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium tam præsentium, quam futurorum notitiam non latere desideramus, qualiter gloriosissimus Rex Heinricus, divinæ, ut credimus, admonitionis stimulo compunctus, de prædiis, quæ Dei gratia, hereditarioque jure parentum, in suæ possessionis dominium pervenerant, Dei servitium augere, episcopatum constituendo, desiderans; quo id legitime, rationabiliterque fieri potuisse, Heinricum venerabilem Wirzeburgensis ecclesiæ pro- F visorem, quatenus quemdam locum Babenberch nuncupatum cum pago Raezengevum dictum, qui ad suæ diœceseos statum pertinere videbatur, de suo jure in suum jus ad id perficiendum transfunderet, studiose cœpit flagitare. Quæ, quoniam justæ et rationabiles causæ videbantur, ejusdem augustissimi et invictissimi Regis petitionibus acquiescens, cum communi cleri sui atque militum, nec non totius populi consilio et consensu, præfatum locum cum prædicto pago, tribus parochianis ecclesiis exceptis, cum suis adjacentiis, quarum hæc sunt nomina: Wachenrode, Lonerstat, Mülehusen, omni postmodum remota contradictione, suæ potestati tradidit. Alterius autem pagi, qui Volcfeld vocatur, in quo præfatus locus situs est, partem eidem Regi concessit, quantum est de Babenberch ad flumen Vraha, de Vraha in Ratenzam flumen, et sic juxta decursum ejusdem fluminis in Moin, et inde ad rivulum Wichibach, deinde ad caput ejusdem rivuli; sicque qua citissime, et proxime perveniri potest ad Vraha. Actum in civitate Wirzeburgensi, præsente serenissimo Imperatore Heinrico, ea conditione,

A ditione, ut decimam in novalibus jam incisis, et ad mansum mensuratis cum veteri decima non commutata, Wirzeburgensis ecclesia retineat. In novalibus vero post hinc excolendis decimam Babenbergensis ecclesia possideat cum termino commutato.

cui gratulatur 17 Sed et Joannes Aquileiensis Patriarcha opus tam laudabile Regis excellentissimi, et piam erga Christum devotionem toto affectu amplectens, Heinrico Episcopo Wirzeburgensi gratulationis plenam scripsit epistolam. Beatissimo Domino et sincera charitate diligendo Heinrico sanctæ Wirzeburgensis ecclesiæ Episcopo venerabili, Joannes Aquileiensis ecclesiæ Patriarcha cum omnibus suæ diœceseos Episcopis, fraternam dilectionem in eo, qui prior dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis, Jesu Christo Domino nostro. Licet, Reverende frater, fraternæ dilectionis cura nos admoneat, ut in omnibus operibus bonis quæ conditor humani generis misericorditer ad salutem quotidie disponit, immensas gratiarum actiones ipsi agere debeamus, quandocumque tamen vel ubicumque ex provectu sanctæ Ecclesiæ, vel B ejus exaltatione, locatione, nos aliquid magnifici operis audire contigerit, immensæ devotionis affectu, et spiritualis exultationis effectu illum laudare, benedicere et prædicare debemus, cujus hæc dona sunt, et a quo bona cuncta ineffabiliter procedunt. Qui inter innumerabilia sempiternæ dignationis sacramenta, ea et in suorum cordibus Principum dictat, quæ ad multorum exemplum, et salutem profutura procurat.

Joannes Patriarcha Aquileiensis. 18 In quibus unum est, quod nuper divinitus factum, maximam mentibus nostris lætitiam generavit. Audivimus, quod Dominus noster Heinricus gloriosissimus et invictissimus Rex, divina sibi inspirante gratia, ex suis prædiis, et paterna hereditate, in loco, qui dicitur Babenberc episcopatum in honore beatissimi Petri Apostolorum Principis constituerit, et commutatione facta, digne et legaliter cum ecclesia vestra, partem quamdam ex ejus diœcesi acquisivit; atque hoc concambium Apostolicæ Sedis privilegio corroboravit. Quod quidem eximium, et laudabile opus, et ejus dignissimam liberalitatem, et vestram charitatem satis egregie prædicabilem commendat: cum et suum est, per operationem; et ve- C strum sit per dilectionem. In quo omnipotenti Deo immensas gratias referimus, ad cujus inæstimabilem gloriam spectat, quod per Regem nostrum Heinricum, bonum et fidelem ministrum suum, fundatissimam pacem omnibus ecclesiis præstat, et insuper novam format ecclesiam, per quam et de inimico humani generis in vicinas Sclavorum gentes, Deo opitulante, triumphabit, et innumerabilem familiam per lavacrum regenerationis sibi multiplicabit. Nos autem cum omnibus nostræ diœceseos Episcopis hoc divinum opus in commune laudamus, atque in eo juste consentientes, et subter conscribentes in perpetuum valere confirmamus.

Litteræ S. Henrici 19 Heinricus divina præordinante clementia Rex, omnibus Ecclesiæ filiis tam futuris, quam præsentibus. Saluberrimis sacri eloquii institutionibus erudimur, et præmonemur, ut temporalia relinquentes bona, et terrena postponentes commoda, æterna et sine fine mansura in cœlis studeamus adipisci consistoria. Gloria enim præsens fugitiva est, et vana, dum possidetur, nisi in ea aliquid de cœlesti æternitate cogitetur. Sed Dei miseratio humano generi providit remedium; quando partem cœlestis patriæ, terrenæ substantiæ fecit esse pretium. Hujus ergo nos clementiæ non immemores, nec ignorantes nos gratuito divinæ miserationis respectu, regali dignitate sublimatos, congruum esse ducimus, non solum ecclesias ab antecessoribus nostris constructas ampliare, sed ad majorem gloriam Dei novas ædificare, easque devotionis nostræ donis gratissimis exaltare. Quapropter Dominicis non surdum auditum præbentes præceptis, et deificis obtemperando intendentes suasionibus, thesauros divinæ largitatis munificentia nobis collatos, in cœlo desideramus reponere: ubi neque fures effodiunt, nec furantur, neque ærugo, vel tinea demolitur; ubi et dum omnia nunc congesta recolimus, cor nostrum desiderio et amore sæpius versetur. EX SURIO.

de erecto a se 20 Proinde patere volumus omnium fidelium universitati, quod quemdam paternæ hereditatis nostræ locum Babenberc dictum, in sedem et culmen episcopatus proveximus, et Romanæ Sedis auctoritate firmatum, atque venerabilis Heinrici Wirzburgensis Episcopi consensu, et dilectæ conjugis nostræ Chunegundæ voluntate, ac pari communique omnium nostri fidelium tam Ar- E chiepiscoporum, quam Episcoporum, Abbatum, nec non et Ducum, et Comitum consulto, decretoque, ac totius regni nostri, Principumque concordi devotione laudatum, ad honorem omnipotentis Dei, et beatæ Mariæ semper Virginis, et sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, nec non sanctorum Kiliani, et Georgii fundavimus, stabilivimus, et corroboravimus, ut inibi nostrum, parentumque nostrorum, et Ottonis tertii Imperatoris, videlicet antecessoris nostri, celebre habeatur memoriale, et jugis pro omnibus orthodoxis mactetur hostia salutaris. Oblatis igitur Deo in eadem dilecta nobis ecclesia ad honorem et decorem domus Dei, ex metallis lapidibusque pretiosis in varios usus sanctuarii, vasis seu vestibus, aliisque ornamentis ecclesiasticis, contulimus præterea ad supra dictam sedem episcopalem prædia, ecclesias, vicos, villas cum omnibus suis pertinentiis sive adhærentiis, videlicet utriusque sexus mancipiis, areis, ædificiis, terris cultis, viis et inviis, exitibus, reditibus, quæsitis et inquirendis, silvis, sagenis *f*, venationibus, *f* pratis, pascuis, campis, forestis, forestariis, cellariis, censibus, aquis, aquarumve decursibus, F molendinis, mobilibus, et immobilibus, et ceteris omnibus, quæ rite scribi aut appellari possunt, quomodolibet utilitatibus, præsenti nostræ authoritatis edicto statuentes, ut in Deo nobis dilectus sæpe dictæ sedis Episcopus Eberhardus, suique successores liberam dehinc habeant potestatem, eadem præscripta bona cum omnibus appendiciis suis tenendi, possidendi, seu in quoslibet usus episcopatus convertendi; fratribus autem canonicis Deo ibidem famulantibus ad quotidiana temporalis vitæ subsidia, possessiones, quas tradidimus, nostra imperiali auctoritate proprietateve possidenda confirmamus.

prædicto episcopatu Bambergensi. 21 Ea videlicet ratione: ut præfati canonici, et eorum per successionem Præpositi, liberam dehinc cum ipsorum canonicorum consensu, et consilio potestatem habeant in meliores usus commutandi, augmentandi, et ad utilitatem suam quoquomodo redigendi; quatenus et ipsi, nostri benigne memores apud Deum, ac dilectissimæ conjugis nostræ, atque consortis regni Chunegundæ, parentumque nostrorum, versa vice, beneficiis nostris pia atque assidua intercessione respondeant. Si quis autem, quod absit, hujus

nostræ

EX SURIO. nostræ munificentiam donationis, atque institutum Apostolicæ Sedis, et tot venerabilium Patrum auctoritate firmatum destruere, seu violare tentaverit, in die judicii coram oculis Dei tormento inexstinguibili æternaliter luat. Quod ne eveniat; sed hæc traditio atque decretum ab omnibus perpetualiter inviolabilis permaneat, hanc chartam inde conscriptam manu propria roborantes, sigilli nostri impressione insigniri jussimus. Nec vero solummodo in vita, superstite adhuc Rege gloriosissimo, sed magis etiam post transitum ejus de morte ad vitam, felix ipsius plantatio, Babenbergensis videlicet ecclesia, divinæ gratiæ imbribus irrigata de die in diem accipit incrementum, sæpenumero a sancta, specialique matre sua Romana Ecclesia uberibus piæ consolationis potata, ac satiata, regum quoque succedentium authoritate, vel privilegiis nobiliter, ac firmiter in perpetuum sublimata *g*.

Ea privilegia in Appendicem rejicienda, jam diximus in præmonitione.

B

ANNOTATA.

a *Errat imperitus scriptor, et res confundit, quas in Commentario prævio restituere conati sumus; quod autem annum* 1007 *connectat cum anno septimo regni Henrici, sequitur ex primo errore quem supra notavimus.*

b *Ex codice Viennensi scribit Gretserus* Ratenzgonui, *et paulo post* Volcfelt, *quæ loca aliaque hic accuratius modo quærere, operæ pretium non est.*

c *Variantes lectiones adfert Gretserus, sed quæ rei substantiam non magnopere emendant.*

d *Ex codice Viennensi nomina aliqua refert Gretserus; at distinguenda sunt et tempora et concilia, ut vide in Commentario prævio fusius deductum, ubi omnia explicata sunt quæ hic annotari possent.*

e Mandiburgum *etiam dicitur, estque tuitio, defensio aut tutela.*

f *Alias* segenis, *et* saginis; *non video aliud indicari, quam jus piscationis. Consule glossaria.*

g *Neque hæc ad Vitam* S. Henrici *quidquam pertinent; unde in Appendicem reponenda jam supra diximus.*

C

CAPUT III.

Brunonis in Sanctum fratrem odium; S. Cunegundis innocentia; sanatio calculi in monte Cassino, et causa claudicationis S. Henrici.

Malevolentia Brunonis in Sanctum fratrem,

Hæc nos de fundatione, vel confirmatione sanctæ Babenbergensis ecclesiæ, accepta occasione, dixisse sufficiat, nunc ad cœptam narrationem de gestis beati Viri animum, stylumque vertamus. Regis autem frater erat Bruno *a*, Augustensis sedis Episcopus, qui felicibus fratris actibus invidens, multas ei adversitatum injurias, in quantum potuit, inferebat; et ubi per se non poterat, inferentibus se adjungebat, vel alios ad inferendas exhortando stimulos eis pravæ incitationis subdebat. Cui frater non solum talionem non reddidit, verum etiam instructus fraterna dilectione, omnia dissimulando et patienter sustinendo, illum in bono vincere satagebat.

D *hujus liberalitas, et S. Cunegundis innocentia.*

23 Quanta ejus munificentia, quanta erga Deum liberalitas exstiterit, tam in illa Babenbergensi ecclesia, quam in aliis compluribus locis, manifestis operum declaratur indiciis. Solum quippe Deum sibi elegit heredem, quatenus et ipse in consortium æternæ hereditatis eum assumere dignaretur. Liberos etenim secundum carnem nec habebat, nec exspectabat, quandoquidem eam, quam pro conjuge habere videbatur, Chunegundam, numquam cognovisse comprobatum est. Qualiter autem innotuerit, ad communem ædificationem, prætereundum non est, ut et castimoniæ erudiamur exemplis, et divinorum secretorum admiratione moveamur, intelligentes quemadmodum diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Tantis namque ac talibus bonis tentatio deesse non potuit. Invidus enim omnium bonorum diabolus, ubi torum immaculatum sauciare non potuit, zelotypiæ livore fœdare cogitavit, et ejus saltem famam lædere, cui vulnus corruptionis infligere non potuit. Facta est igitur, auctore diabolo, suspecta criminis ea quæ non noverat maculam corruptionis. Sed quia crudelis est, qui famam negligit; expurgationis gratia, ad vomeres candentes illud sibi judicium delegit, quod propter duritiam hominum institutum esse cognoscitur. Cumque dilecta Deo ad illud judicium, velut ovis ad occisionem duceretur, ingemuit; et ait: Domine Deus, creator cœli et terræ, qui probas renes et corda; judica judicium meum, et eripe me. Te enim testem et judicem hodie invoco, quia nec hunc præsentem Heinricum nec alterum quemquam virum carnali commistione umquam cognovi. Hoc dicto, stupentibus ac flentibus universis, qui aderant, vomeres candentes nudo vestigio calcavit, et sine adustionis molestia secura pertransiit. Ita Deus omnipotens vinculum castæ dilectionis servavit, innocentiam comprobavit, et integritati custodiam humilitatis adhibuit. E

24 Inter hæc beatissimi Principis gloria magis ac magis proficiebat, et gratia Dei erat cum ipso. Non declinavit clypeus a bello, et hasta ejus non est aversa. Apuliam a Græcis diu possessam, Romano Imperio recuperavit, et eidem provinciæ Ismaëlem Ducem præfecit. Qui postea in Babenbergensi loco mortuus, et in capitulo majoris monasterii sepultus requiescit in Domino. Beneventanum monasterium condidit, et omni ornatus decore locupletavit. Cumque civitates Apuliæ pertransiret, et quæ ad utilitatem et honorem regni pertinebant, in eis prudentissime disposuisset, cœpit infirmitate calculi laborare. Cujus morbi molestiam vir sanctus tanta patientia sustinuit, ut passiones carnis ad custodiam humilitatis a Deo sibi collatas assereret; et flagellum correptionis certissimum signum dilectionis esse affirmaret. Fomenta tamen curationum fecit sibi adhiberi; sed nulla medicorum subtilitate ad integrum potuit liberari. Ingravescente autem dolore, ascendit montem Cassinum, petiturus, ut per intercessionem B. Benedicti, et sanctæ Scholasticæ, sanitatis ei a Deo præstaretur remedium. *Apud Montem Cassinum calculo laborans* F

25 Veniens autem ad locum, ubi Sanctorum reliquiæ fuerant reconditæ, effudit animam suam in conspectu Altissimi, et per sanctorum suffragia, Benedicti videlicet et S. Scholasticæ, precibus et lacrymis postulavit a Deo salutem corporis et animæ sibi præstari. Impletumque est, quod per Prophetam dicitur: Exquisivi Dominum, et exaudivit me; et ex omnibus tribulationibus meis *in visione a S. Benedicto*

eripuit

A eripuit me. Nam petiit, et exauditus est; pulsavit ad ostium perseveranter miserantis potentiæ, et intromissus est. Interea Rex cœpit cogitare, quæ de translatione S. Benedicti audierat; et quia reliquiæ ejus dicebantur furtim sublatæ et in alium locum translatæ, ideo vir sanctus de corporali ejus præsentia dubitabat. Completa itaque oratione, homo Dei ad hospitium se contulit, et lassatus ac debilitatus in lectulo se collocavit. In quo obdormiens vidit S. Benedictum sibi assistere, et ferrum sectorium ad medicinales sectiones aptum manu tenere. Qui dixit ei: Quia sperasti in Deo, et in Sanctis ejus, ecce missus sum a Deo, ut per meam medicinam ab infirmitate tua libereris. Ecce ego, cujus ossa furtim sublata esse putabas, præsentiam meam tibi exhibeo, et in argumentum veritatis passiones tuas curabo *b*. Hæc dicens, partem illam corporis, ubi calculus jacebat, medicinali ferro, quod manu tenebat, aperuit, et evulso molliter calculo, hiatum vulneris subita sanitate redintegravit, calculumque quem tulerat, in manu Regis dormientis reposuit.

B *mirabiliter liberatur.*

26 Quo facto, Christianissimus Imperator evigilavit, et pertractans secum, quæ circa ipsum per Confessorem Christi gesta fuerant, vidensque calculum, quem manu tenebat, vocavit satellites, qui regio more sibi semper assistebant, dixitque ad eos: Pontifices, regnique nostri Principes vocate ad me; ut cognoscant et videant mirabilia Dei, quæ ineffabilis misericordia, et inenarrabilis potentia ejus fecerunt in me. At illi mandata Regis celeri cursu perferentes ad Principes, perduxerunt eos ad Regem. Quos Rex salutans, resalutatusque ab eis, sic alloquutus eos est: Fratres et commilitones mei, magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in id ipsum: quia ipse est magnus Dominus, et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis. Ipse percutit, et medetur; flagellat peccatores, et pœnitentibus miseretur. Hunc humiliat, et hunc exaltat: quia calix in manu Domini vini meri plenus misto. En ego, qui heri morti proximus fui, per misericordiam Dei hodie vobis appareo sanus; et aculeum mortis, quem heri gestavi inclusum corpori meo, hodie oculis vestris visibiliter ostendo.

C *ac donis cœnobium cumulat.*

27 Hæc dicens, ostendit calculum, quem manu tenebat, et ostendens cicatricem vulneris, omnia, quæ per sanctum Benedictum circa ipsum gesta erant, cunctis audientibus, ex ordine referebat. At illi videntes et audientes mirabilia Dei, et plus quam credi potest, admirati sunt; et benedicentes Deo, diuque in laudem ejus acclamantes, de incolumitate Regis gavisi sunt. Rursumque Rex ad eos: Quas, inquit, gratiarum actiones, aut quæ munera tantis beneficiis condigna medico nostro Benedicto possumus rependere? At illi omnes judicaverunt, eum regia munificentia dignum esse. Rex ergo consilio Principum suorum ingentia munera in prædiis, in auro, in argento, in ornamentis plurimis ecclesiæ S. Benedicti contulit. Et valefaciens fratribus, qui eidem ecclesiæ præsidebant, a Cassino monte hilaris, et sanus discessit. Ab eo autem tempore, et deinceps, quadam speciali dilectione, et veneratione S. Benedicto, et omnibus monasticæ religionis cultoribus studuit deservire, et in amplificandis, ac protegendis rebus ecclesiasticis benignus ac devotus Pater existere. Hæc in Cassino monte scripta inveniuntur, ut et moderni magnalia Dei in memoria habeant, et apud posteros per antiquitatem temporis in oblivionem non veniant. Et, si quis scire desiderat, quare gloriosissimus Imperator Heinricus claudicaverit, cum primum corpore toto sanus fuerit, hanc causam noverit. *Ex Surio.*

Ad aliam visionem,

28 Cum ipse quodam tempore venisset in Apuliam, pro disponendis reipublicæ negotiis, pervenit in montem Garganum, in cujus crepidine sita est lævitas, et in latere montis in rupe concava, est basilica non ab hominibus fabricata, neque per hominem dedicata, sed operatione divina vel virtute exstructa: mirabiliter etenim divina benedictione venerabiliter consecrata est. Hujus basilicæ exstat patronus Michael Archangelus. In hac etenim ecclesia, qualibet hebdomada cantus angelicus, ab his qui digni sunt, audiri perhibetur. Hanc itaque basilicam, orationis causa, cum ceteris Christi fidelibus vir Deo devotus est ingressus. Cumque laudes divinas inibi celebrassent, et vota precum suarum cum multa devotione Deo reddidissent: tempus jam aderat, quo cœlestis exercitus ad laudes Deo persolvendas, templum hoc sacrum fuerat ingressus. Itaque cum omnes egrederentur, et qui moram facerent, expellerentur exire; vir sanctus postulabat, ut ei intus remanendi facultas concederetur. E Igitur omnibus egresssis, solus ipse, sperans in misericordia Dei, inibi manere præsumpsit, et preces precibus continuavit, et genuum flexiones iteravit; in quo multis lacrymis divinæ se commisit clementiæ, et animam suam beato Michaeli Archangelo cum multa supplicatione studuit commendare.

in monte Gargano habitam, c

29 Cumque pii Regis incensum *c* ascenderet coram Domino; Deus Israel, qui in Sanctis suis semper est mirabilis, mirabilem ei dignatus est ostendere visionem. Vidit enim angelorum multitudinem copiosam, ad instar solis splendidam, templum sanctum ingredientem; ex quibus duo principale solenniter adornabant altare. Deinde vidit alias cœlestium Virtutum cohortes innumeras, in similitudinem fulguris coruscantis fulgentes, et quasi primatem suum cum gloria maxima deducentes; nec dubium hunc fuisse cœlestis militiæ signiferum. Novissime vero meruit videre ipsum Regem angelorum venientem cum potestate magna et virtute. In cujus obsequio cœlestis exercitus innumerabilis, et splendor ejus F incomparabilis, cujus etenim nutu reguntur omnia cœlestia et terrestria. Denique chorus novæ Hierusalem in prædicta collectus basilica divinum solenniter celebravit obsequium. Quo tandem completo, unus ex præcipuis angelis, sacrum Euangelii textum cum maxima reverentia d....... detulit personæ; quo illum deosculante, innuit angelo, ut eumdem deosculandum deferret Imperatori, in angulo........ Angelo vero jussa sibi complente, prædictus Christi famulus ad insolitam tantæ majestatis et gloriæ visionem cœpit animo pavescere, et omnibus membris contremiscere; tamquam diceret cum Propheta: Contritum est cor meum in medio mei; contremuerunt omnia ossa mea.

refertur causa claudicationis.

30 Hæc angelus ille videns, modeste femur ejus tetigit, inquiens: Ne timeas, electe Dei, surge velociter, signum pacis divinitus sibi transmissum suscipiens alacriter. Extemplo et statim femur ejus emarcuit; et exinde omni tempore vitæ suæ claudicavit. Similis per omnia eventus de beato Jacob legitur, cujus femur ad tactum angeli secum luctantis emarcuit. Hæc quidem, ut verum fatear, in Scripturis non inveni, sed relatu

veracium

EX SURIO. veracium et venerabilium virorum, hæc vera esse, in veritate comperi. Equidem præpotens Cancellarius episcopi Herbipolensis, Conradus nomine, qui persecutionem passus est propter justitiam, hæc, quæ dicta sunt, se legisse, constanter affirmavit, et in Ecclesia Babenbergensi positus, multis audientibus enarravit; ex quibus unus mihi familiaris, et ipse plane vir veridicus, mihi fideliter intimavit, et volente me silentio supprimere, obnixe rogavit, ut scriberem; tandem ego petentis instantia, et sedulitate monentis inductus, fideliter conscripsi, quatenus in progenie altera hæc enarrentur. Mallem somno modo quiescere, quam ficta vel frivola de Sanctis Dei scribere, præsertim dum opus non habent falsis laudibus exaltari, qui signis et prodigiis meruere decorari. Hæc de tam glorioso miraculo dicta sufficiant. Et in evidens hujus signi testimonium ipsius S. Heinrici imago ante januam monasterii ad dextrum latus penes chorum S. Georgii ex....... pillo uno supposito, ex opposito imaginum Adæ et Evæ lucide apparet *d*.

B

ANNOTATA.

a *De Brunone paulo distinctius Adelboldus; correctionem vide infra miraculo primo.*

b *De hac et adjunctis hic aliis historiis in Commentario prævio disceptatum est.*

c *Intellige orationum, quas ad Deum fundebat.*

d *Tota hæc claudicationis historia adjecta est ex notis Gretseri, ubi et ipse alia adjungit, de quibus satis in Commentario prævio diximus.*

CAPUT IV.

Adventus Benedicti PP. VIII in Germaniam; Sancti peregrinatio Cluniacum, ejus pro ecclesia et imperio gesta; felicissimus obitus, et de eodem mira visio.

C *Invitatus in Germaniam Benedictus PP. VIII,*

Inde iter faciens Romam pervenit, ubi a Benedicto Papa benigne et honorifice susceptus, quantas miserationes et beneficia per S. Benedictum ei Dominus contulerit, indicavit. Benedictus vero Papa gratias egit Deo pro omnibus beneficiis suis, et pro salute Regis, et totius populi Catholici obtulit sacrificium laudis. Eodem tempore, sicut supra dictum est, Rex sanctus Babenbergensem fundum cum omnibus pertinentiis suis beato Petro contradidit, et Apostolico Præsuli ex tunc et semper defendendum commendavit, et in commemorationem hujus pactionis, singulis annis album ambulatorem *a* cum phaleris Romano Præsuli dari constituit. Hoc quoque humilitate et devotione apud Dominum Papam obtinuit, ut ad Alemanniam accederet, et Babenberg fundum, novam plantationem visitaret. Quod et ita factum est. Nam in proximo Aprili Alemanniam intravit, omnibusque civitatibus illius regionis peragratis, tempore, quo condixerat, Babenberg locum adire disposuit. Venit ergo feria v Majoris Hebdomadæ, hora sexta, sacris Pontificalibus vestimentis indutus, sicut jam ad peragenda mysteria Dei, ac solenne illius diei officium processurus erat; et suscipitur gloriosissime ab Imperatore, atque universis, qui aderant, Principibus, omnique clero, et populo, inæstimabili exultationis tripudio. D

ecclesiam S. Stephani Bambergæ consecrat.

32 Ut autem in adventu tam insoliti, tamque exoptati hospitis Deo nostro jocunda, decoraque laudatio exhiberetur, prudentissimus Regum quatuor in occursum ejus choros psallentium decenter ordinavit: primum, in fluminis ripa; alium, in citeriori; tertium, ante portam civitatis; quartum, in atrio ecclesiæ: ubi primus omnium Rex ipse, data manu, Papam in domum Domini introducens, divinis hinc inde hymnis canora suavitate resonantibus, in episcopali cathedra locavit. Debitum hujus sacratissimæ diei officium cum duodenis Episcopis cooperatoribus Apostolicus Pontifex similiter et aliorum dierum sequentium summa devotione celebravit. In sancta autem Dominica Paschæ cum in matutinali officio Aquileiensis Patriarcha lectionem primam, Archiepiscopus autem Ravennas secundam; ipseque Apostolicus recitaret tertiam; omni denique ornatu, et elegantia processionis solennia agerentur, veluti condecuit Apostolicam dignitatem, Imperialemque magnificentiam in sancta E solennitate solennitatum, quis non judicet tam religiosam, nostrisque inusitatam in regionibus celebritatem, merito in notitia omnium Babenbergensis ecclesiæ filiorum perpetuo haberi, et memoriale ejus in seculum non derelinqui? Sub eisdem diebus basilicam in honore S. Stephani *b* VIII Kalend. Maii idem venerabilis Papa consecrans, pretiosis muneribus, quæ adhuc ibi servantur, adornavit; ubi inter Missarum solennia, cooperatione LXXII Episcoporum, et unanimi consensu Principum, episcopatum ab omni seculari potestate liberum esse constituit, et cuncta, quæ pontificali dignitati, et utilitati congruerent, præsentiæ suæ auctoritate, et privilegii sui attestatione, bannique firmitate roboravit. Cujus privilegii confirmatio talis est.

Primo loco in Appendice reperienda est.

Quid Cluniaci egerit Sanctus;

33 Ut autem ad superiora redeamus, unde paulisper digressi sumus, postquam vir sanctus Romæ positus, omnia, quæ petebat, a Domino Papa impetravit, confirmatus Apostolica benedictione, Alpes Appenninas transcendit, et dimisso exercitu in terram suam, Cluniacum *c*, eo quod multa de religione et statu loci illius audiret, orationis causa cum paucis familiaribus perrexit. Ubi cum plurima signa religionis et sanctitatis vidisset, sancti Spiritus igne succensus, coronam auream pretiosissimis gemmis adornatam, ad Missam, quæ de cathedra sancti Petri celebrabatur, obtulit, et fraternitatem monachorum suscipiens, cum maxima humilitate et contritione cordis, orationibus eorum se commendavit, et in supplementum necessariarum rerum, in Alsatia optima prædia eidem congregationi contradidit. Inde iter faciens per Leodium et Treverim transitum fecit, et congregationes inibi Deo famulantes plurimis largitionibus et prædiis ditavit.

Quo studio Ecclesiæ et imperio prospexerit.

34 Et mirum, quod homo Dei, qui circa ecclesiasticas utilitates tanto studio, ob salutem animæ suæ flagrabat, in nullo profectum regni negligebat: quin imo sine effusione sanguinis, pietate, et sapientia terminos regni sui dilatavit, et Imperialem dignitatem gloria, et honore amplificavit et ornavit. Boëmiam vicit et subjugavit; Burgundiam in deditionem recepit; Pannoniam quoque Catholicæ fidei, et Romano Imperio

coadu-

A coadunavit; victor autem aliarum nationum, Apostolus fit Ungarorum. Cum enim omnes adhuc infideles essent, Heinricus Imperator ad fidei confessionem illos attraxit. Quod ut facilius fieret, sororem suam Giselam Stephano Regi matrimonio copulavit, secundum Apostolum dicentem: Sanctificatur vir infidelis per mulierem fidelem; et sanctificatur mulier infidelis, per virum fidelem. Stephano itaque Rege baptizato *d*, universa Pannonia verbum vitæ suscepit, et mira rerum novitate per Reges Apostolos sanctæ Catholicæ Ecclesiæ incorporata est. Quam præclara tanti apostolatus societas, quam colenda et veneranda utriusque sanctitas, per quos tot salvati et sanctificati sunt! Præfatus autem Rex Ungarorum, religiosus Deoque devotus, postea in executione bonorum operum permansit; quod divina pietas post mortem ejus evidentibus indiciis ad sepulcrum factis signorum miraculis demonstravit.

S. Cunegundem virginem suis restituit.

35 Burgundiorum quoque non humana sed divina fuit victoria, qui cum armis, et omnibus belli copiis essent instructi, viri ad bella doctissimi, armis positis, non hominis metu, sed Dei nutu, rogantes ea, quæ pacis sunt, dextras dederunt. B Quemadmodum ad celebranda beati Martini confessoris merita Dominus pacificum belli dedit exitum; ita et nunc servi sui meritis consimilem virtutem ostendere dignatus est. Similem ergo illum fecit gloriæ Sanctorum. Et sicut Moyses precibus magis, quam armis triumphavit; ita gloriosissimus Princeps per arma justitiæ omnia bella feliciter consummavit, ac minime funestam, et incruentam victoriam semper habuit. Denique consummatis gloriosissime hujus vitæ laboribus, postquam bonæ opinionis odorem longe lateque redolere fecerat, locumque sibi dilectum cum ceteris monasteriis ditando, et ornando, et excolendo ad perfectum adduxerat, ad percipiendam immarcessibilem coronam ab ergastulo carnis a Domino est vocatus. Qui cum cerneret imminere sibi mortis diem, citatis ad se parentibus et cognatis beatissimæ Imperatricis Chunegundæ, non nullis etiam regni primoribus, manu eam apprehensam illis commendavit hujusmodi verbis memoria dignis: Hanc ecce, inquit, mihi a vobis, imo per Christum consignatam, ipso Christo Domino nostro, et vobis reconsigno virginem vestram.

Felix Sancti obitus,

C 36 In ejus vero transitu, terra plorante, cœlum exultavit, sicut Dominus per suam misericordiam revelare dignatus est. Sub ipsa etenim hora exitus illius cuidam servo Dei in solitudine commoranti, diabolus sub humana specie traditur apparuisse *e*. Quem vir Dei per spiritum protinus agnovit, et ait: Quo vadis? Cui ille: Ad exequias, inquit, Principis pergo. At ille respondit: Vade, inquit, et comple negotium tuum, in quantum tibi a Domino permittitur. Verumtamen consummato officio tuo, adjuratus per Deum vivum, ad me revertere, ut per te rei exitum cognoscam. Post modicum vero reversus coram servo Dei gemebundus adstitit, et voce querula, et ingenti ululatu dixit: Heu, heu! delusi sumus, in vanum laboravimus, quin etiam ab angelis Dei confusi discessimus. Assistentibus enim hinc et inde nobis, et spiritibus angelicis, merita animæ juste in statera appensa sunt; et fasciculis peccatorum deprimentibus, jam pene pars nostra præponderaverat.

et de eo mirabilis visio.

37 Tunc subito adustus quidam superveniens cum catino aureo, partis dextræ lancem oneravit, mirumque in modum parti nostræ adeo præponderavit, ut et ipso catino ad terram collapso, ruina collisionis signum impresserit. Itaque victores angeli animam nobis ereptam gaudentes in suum consortium abduxerunt. Hæc vero tametsi corporaliter gesta referantur, necesse tamen est, ut virtute spirituali completa intelligantur. Res etenim spirituales per corporales exprimuntur imagines, cumque aliud foris agitur, aut dicitur, intus aliud geri significatur. Præmemoratus et sæpe rememorandus Dei famulus calicem aureum in honorem Dei et commemorationem S. Laurentii martyris ecclesiæ Mersburgensi contulerat, cujus speciali patrocinio coram Deo adjutus, et in ipsa sui exitus hora creditur liberatus. Omni vero veneratione, et admiratione dignum esse perpenditur, quod eadem hora calix in certa custodia clausus habebatur, nec minus tamen prædictæ collisionis materiale signum excepit. EX SURIO.

Ablutio calicis mutata in sanguinem,

38 De eodem vero calice, quid religiosorum virorum relatione in veritate audierimus, futurorum memoriis intimare operæ pretium dignum duximus. Cum enim prædictus Christi confessor Heinricus, pro disponendis regni negotiis Marsipolim venisset, accidit, ut quadam die ad altare S. Laurentii attentissime Missam audiret. Qua completa, sicut semper facere consueverat, ablutionem calicis sumere volebat, sed interveniente magno negotio regni, quod vir sanctus proposuit, tunc temporis fieri non potuit. E Vocato itaque custode ecclesiæ, rogavit eum, ut calicem cum ablutione in mundo loco reponeret, et cum omni diligentia servaret, quoadusque ipse exoccupatus aptum tempus et locum ad sumendam illam inveniret. Excrescentibus autem causis et placitis, tota die illa turbatus, non potuit se expedire. Postera vero die, post matutinas, cum paucis secretariis suis, clanculo monasterium introivit, et diutius flexis genibus, et profusis lacrymis Deum exoravit, accersitoque custode, calicem cum ablutione sibi afferri præcepit. Cumque allatus fuisset et discoopertus, invenerunt ablutionem illam in formam veri sanguinis transmutatam. Quod factum mirabile mox universis, qui aderant, innotuit, et nunc et semper in laudem Dei, et gloriam Confessoris sui omnis Ecclesia successoribus suis enarrabit.

Parænesis et epilogus.

39 Discite ergo, divites hujus seculi, facere vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, ipsi vos in æterna recipiant tabernacula. F Hujus vero gloriosissimi ac beatissimi Patris præconia linguam carnis reticere non convenit, in cujus transitu angelis triumphantibus cœlum exultavit. Defuncto itaque beatissimo Dei famulo anno regni sui XXIV, vitæ quinquagesimo secundo, Imperii vero undecimo, corpus ejus in ecclesia beatorum Apostolorum Petri et Pauli Babenbergæ honorifice sepultum est, ac postmodum multis miraculorum virtutibus a Domino glorificatum est.

ANNOTATA.

a *Nempe equum album, de quo plura Hofmannus in Annalibus, notans etiam addendas fuisse centenas marcas argenti; sed eam pensionem a Leone PP. IX per commutationem remissam. In tempore adventus Papæ in Germaniam, solita hallucinatio.*

b *Recte hic Anonymus contra Leonem Ostiensem, qui vult templum in honorem S. Georgii a Benedicto Papa consecratum, cum id pridem dedicatum esset, ut ex Commentario prævio plenius intelliges.*

c *Cluniacum*

EX SURIO.

c *Cluniacum aliquando ivisse* S. Henricum, *non videtur negari posse, sed quam parum apte et hæc et alia disposuerit scriptor noster, satis alibi diximus, ut plura hic observanda non supersint.*

d *Hæc etiam ad commodum sensum in Commentario prævio reducta sunt.*

e *De hac qualicumque visione consulendus Gretserus a pag.* 94 ; *nos reliqua quæ ad Sancti felicissimum exitum pertinent, suo loco exposuimus.*

AD LIBRUM MIRACULORUM

S. HENRICI.

Observatio prævia.

Notavit Gretserus pag. 81, *in apographo Ms. Bambergensi Vitæ* S. Henrici *hunc se titulum reperisse :* Incipit liber primus de vita et gestis B S. Henrici Imperatoris confessoris ; *in eodem apographo nusquam apparere*, aut finem primi aut exordium libri secundi, *nisi forte, inquit, id sumendum sit, a commemoratione miraculorum, quæ Deus per sanctum Imperatorem, jam vita functum patravit. Ita prorsus censendum putamus, cum caput* 30 *dicatur parænesis et epilogus ; sequens vero* 31 *a miraculis incipiat, nempe ab ea visione, qua Bruno Augustanus antistes, Sancti frater, ab evertendo episcopatu Bambergensi absterritus est. Extenduntur porro miracula a dicto cap.* 31 *ad* 54, *ut sint numero* XXIV, *quorum prima* X *ante canonizationem contigisse videntur : nam capiti* 41 *præfigitur hic titulus :* Prooemium in miracula quæ in translatione S. Henrici Imp. patrata sunt ; *translatas autem ejus reliquias nemo dixerit, antequam sacrum corpus e terra levatum fuerit, quod supra* § 3 *accidisse ostendimus anno* 1147. *Non ignoro, translationem* S. Henrici *etiam accipi posse, ut miracula quis facta putet eo tempore quo sacrum ejus corpus ex loco ubi mortem obierat, Bambergam referretur ; verum circumstantiæ ita loquuntur, ut certo restringenda videantur ad translationem aliquam reliquiarum factam post Sancti canoniza-* C *tionem. Visum proinde est, totam miraculorum historiam, ad normam nostram, ita dividere, ut decem illa priora constituant partem primam, reliqua partem alteram ; eaque ex Surio describere omissis Gretserianis capitum divisionibus. Sit itaque :*

MIRACULORUM S. HENRICI

PARS PRIMA.

Absterretur Bruno Augustanus ab evertendo episcopatu Bambergensi.

Anno Dominicæ Incarnationis MXXV, ab Urbe condita millesimo septingentesimo septuagesimo sexto, Chunradus ex regni primoribus unus, sed regno antea per rebellionem adversus, Principibus pro ejus electione discordantibus, Aribone autem Moguntino Archiepiscopo, et Eberhardo Babenbergensi Præsule sibi faventibus, octogesimo quinto loco ab Augusto regnum suscepit, et annis XV regnavit. Sublimatus autem in regni sede, consilio Brunonis Augustensis Episcopi, fratris Heinrici Imperatoris, qui semper, ut supradictum est, felicibus ejus invidebat actibus, Babenbergensem episcopatum meditabatur destruere. Quia idem Bruno Episcopus promisit reginæ Gisilæ, omnia prædia hereditario jure ad se pertinentia, filio ejus Heinrico contradere. Locus igitur et tempus conventui statuitur, ubi hæc res ad exitum perducatur. Nocte vero, quæ diem præcesserat, in qua hæc ventilanda erant, Eberhardus episcopus ad tentorium prædicti Brunonis clam accessit, lectoque ejus assidens, multa super hac re monendo, obsecrando, memoriam fratris animo inculcando cum eodem sollicitus egit. Quia vero jam multa noctis hora transacta recesserat, et Episcopum pro auditis solicitatum somnus oppresserat, visus est ei frater suus Imperator Heinricus lecto suo adstare, faciemque suam barba ex una parte depilata turpatam objectare. Cum super hac re stupido et admiranti, ac quis tam temerarios ausus in eum præsumeret interroganti ; Tu, ait, hæc fecisti, qui me, et Sanctos Dei, quos rebus mihi a Deo concessis dotavi, despoliare disposuisti. Cave jam ulterius super hac temeritate, ne incepta luas magna infelicitate. Ad hæc ille expergefactus, ac E de visione non parum perterritus, membrorum quoque horrore ac timore non leviter est attactus. Mane autem facto, cum diu exspectatus ad conventum procerum non veniret, regina pro filio solicita, nuntiis missis, obnixe rogabat, ut adveniens promissa perficeret. Ille vero affirmabat, se tanta infirmitate gravari, ut nec de lecto surgere, nec pedem posset quoquam movere. Cum rogaretur, ut se in lecto ad conventum deportari pateretur, quo vel sic promisso perficeretur, omnino abdicavit, seque in Deum et Sanctos ejus peccasse, libera tandem voce proclamavit. Sic itaque divina pietas per merita famuli sui, ne spe, quam in se posuit, fraudaretur, omnia illa pravæ conspirationis machinamenta repressit : idque, quod ab eo bene cœptum est, confirmando, semper exinde ad meliora provexit.

Contracta recuperat sanitatem.

2 Sed jam nunc ad miracula, quæ post felicem illius transitum Dominus, ad declaranda meritorum illius insignia, circa gloriosi corporis ejus sepulturam operatus est, veniamus, pauca ex his ad posterorum notitiam transferentes : quæ aut veraci, aut indubitata majorum relatione ad nos delata sunt, aut ipsi modernis temporibus F gesta probavimus, et vidimus. Mulier quædam contracta in ipsa civitate manebat, adeo incurvata, ut ad gradiendum erigi nullatenus potuisset, sed reptaret potius manibus, quam pedibus ambularet. Huic orationibus frequenter incumbenti, divinitus inspiratum est, ut ad memoriam beatissimi accederet, atque omnipotentis Dei misericordiam obnixius imploraret. Accidit autem ut dies anniversarius præfati Patris et Domini nostri congrua observatione celebrari deberet. Populo ergo, more solito, ad ecclesia confluente, et clero vigilias vespertinas celebrante, mulier quoque illa incurvata et contracta advenit, et plena fide ac devotione usque ad locum sepulcri accessit, dicens cum Propheta : Vota mea Domino reddam in conspectu omnis populi ejus, in atriis domus Domini. Ibidem ergo pernoctans in oratione, universum quod habebat, id est cor contritum et humilitatum Domino obtulit, et in fide Christi lacrymis rigavit pedes ejus, et capillis capitis sui tergebat, et unguento ungebat. Et quoniam multum valet deprecatio justi assidua, cum indefessa usque in diem talibus sacrificiis insisteret ; circa horam diei tertiam

inter

EX SURIO.

A inter ipsa Missarum solennia, dum in secunda Missa Alleluia canitur, Laus Dei in hominibus, ipso operis effectu adimpletur. Subito enim, cernentibus cunctis, qui aderant, mulier quasi in ecstasi facta est, ac deinde sensim nervi, qui diriguerant, dissolvi, et universa corporis membra concrepantia cœperunt extendi; ac sic ordine suo tota incurvati corporis deformitas in suam pulchritudinem reformata est, ut mulier erecta, et usum ambulandi, et reliqua membrorum officia cum omni integritate reciperet. Id autem certissima fide cognitum est, referentibus boni testimonii fratribus, qui præsentes huic miraculo se interfuisse, et vidisse testati sunt.

Æditius furto assuetus, ad frugem reducitur.

3 Neque hoc negligendum, aut silentio prætereundum videtur, quod antiquitas tradidit, et veridica relatione multorum memoriæ commendavit. Quidam æditus in ordine laico ad custodiam ecclesiæ deputatus, furtis cœpit consuescere, et in ipsa ecclesia, quæcumque poterat, clanculo decrustabat. Sed quemadmodum bonis Dei, male utendo, mali ipsa bona Dei quantum in se est, quodammodo convertunt imo pervertunt in
B malum; ita e contrario summus artifex mala malorum quandoque etiam in bonum convertit ipsorum. Ut enim ad propositum redeamus, ille prædictus ecclesiasticæ custodiæ deputatus, cum jam inolita vitiorum consuetudine ipsam consuetudinem peccandi sibi quasi legem fecisset, misericorditer a Domino visitatus, atque correptus est, juxta illud: Si justitias meas profanaverint, et mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum. Nocte igitur quadam, dum in ipsa ecclesia somnum caperet, servus Dei aspectu terribilis illi apparuit, qui et aspere invectus in eum dixit: Species decepit te, et concupiscentia subvertit cor tuum. Quare hoc et hoc fecisti? Scito quia rem iniquam operatus es. Hoc dicto, illum de stratu suo protraxit, et multis verberibus cæsum, cruentatum dereliquit. Hæc quidem somnians pertulit; sed expergefactus signa plagarum evidentia demonstravit, et verba verborum argumentis comprobavit. Taliter ab immani præcipitio retractus, idem ipse postmodum in suo ministerio usque ad provectiorem ætatem in ecclesia permansit, et in ejus correctione multi cor-
C recti sunt, glorificantes Deum, qui per servum suum jam coronatum in cœlis talia operatur adhuc in terris.

Mandibula dimota restituitur.

4 Quadam vice incerto casu cuidam accidit, ut dissociatis ab invicem naturalibus instrumentis, mandibula loco suo dimota, et oris impediret officium, et naturalem humani decoris compositionem deformaret. Doloris, et deformitatis accedebat molestia, quam perpendere in alio commode valebimus, si ac nostri corporis infirmitatem animo recurramus. Talibus circumventus incommodis clamavit ad Dominum, et divinæ pietatis obnoxius imploravit auxilium. Ut ergo opera Dei manifestarentur in illo, multis assistentibus, et videntibus, ad tumbam Beati accessit et capite superimposito, tam diu precibus institit, quoadusque per merita servi Dei sanitatem, quam desiderabat, accepit. Quid enim? Necessarium enim est, ut, qui Domino universæ creaturæ obediunt, illis creatura omnis certis legibus rationis per omnipotentis Dei virtutem obediat.

Sanantur paralyticus,

5 Item in alio tempore contigisse in veritate audivimus, ut quidam a paralysi usque adeo vexaretur, ut exinde usum brachii perdidisset. Nutu divino admonitus est, ut ad sepulturam Sancti corporis accederet; et prostratus in oratione, Dei omnipotentis misericordiam per beatissimi viri ibidem requiescentis merita invocaret. Toto itaque corpore prostratus, orationibus incubuit. Quid ergo? Christus filius Dei, qui super terram gradiens manum aridam habentem sanavit; idem nunc sedens ad dexteram Patris, eodem invocato miraculo, per merita dilecti sui, supplicem istum liberavit. Sanus equidem ab oratione surrexit, et Deum propitiatorem in commemoratione Sancti sui glorificavit. Clamor ad cœlum attollitur, et cum debita gratiarum actione hymnus gloriæ omnipotenti Deo ab universis assistentibus decantatur.

cæcus,

6 Hoc quoque successoribus nostris indicare curavimus, quod in diebus Rogationum ad sepulcrum prædicti Confessoris contigisse veraciter cognovimus. Quidam enim sacerdos cum populo suæ procurationi commisso in diebus Rogationum crucem cum hymnis et canticis ad monasterium scilicet sancti Petri, et S. Georgii deferebat; cum quo quidam cæcus, alterius manu ductus, veniebat. Is cum ad sepulcrum Confessoris Christi venisset, ex toto corde suo rogavit sanctum E
Heinricum, ut per ejus interventum, restitueretur ei lumen oculorum. Cumque diu precibus et lacrymis pulsaret ad ostium pii Confessoris, cunctis videntibus et in laudem Dei acclamantibus, redditus est ei visus per gratiam Omnipotentis. Et mirum in modum, qui alterius manu ductus Crucem Domini secutus fuerat cæcus, modo propriis manibus Crucem ferens cum laudibus Christi, populo domum redeunti ductum præbuit illuminatus.

languidus,

7 Aliud quoque divinæ virtutis miraculum celebri commemoratione, et certa fide cognitum est. Erat quidam languidus ipsa in civitate omnibus cognitus, cujus inferiora omnia a lumbis et infra omnino præmortua fuerunt, adeo ut nec pedibus solo niti valeret, sed instrumento cuidam rotulis quatuor coaptato pendulus inhærebat, suique corporis molem manibus propriis pro possibilitate artificis volutabat. Idem loculum sanctissimi corporis frequentius visitare solebat; et per Dei misericordiam, ad celebranda servi sui merita, tantam gratiam est consecutus, ut membra præmortua vivificarentur, ac deinde F
baculis utroque humero suppositis, pedibus terram tangeret, et erectus incederet.

contractus.

8 Modernis etiam temporibus quidam contractus, quia adhuc in carne superest, in eodem loco sanatus est, et naturalem usum ambulandi recepit. Præter hæc multa alia sanctitatis argumenta, et experimenta frequenter in eodem loco visa sunt: debiles curati, cæci illuminati; dæmones ex obsessis corporibus visibiliter fugati; multi ex diversis infirmitatibus ibidem frequentissime liberati sunt, Domino testificante, quanta Sanctorum gloria in cœlis sit, quos tantis miraculorum virtutibus in terris coruscare concedit: ne apud homines loco humili teneantur, qui apud Deum meritis excelsi esse comprobantur.

Punitio Cardinalis canonizationi se opponentis.

9 Cum etenim miraculorum attestationibus sanctitatem Confessoris sui Dominus declararet, Babenbergensis Ecclesiæ Prælati crebrescentibus signis, cum mandatis et litteris Chunradi Regis ac Principum Romam abierunt, et quam magna mirabilia Deus per Confessorem suum operetur, Domino Papæ Eugenio, et Romanæ curiæ nuntiaverunt. At illi gaudentes, et pro

tantæ

EX SURIO.

etiam talia præsumentibus districtum obesse; sicque deinceps perfidorum præsumptio talis cessavit.

Curantur cæcus,

20 Est ecclesia parochialis ecclesiæ B. Petri in veteri Castro contigua, juxta quam residens cæcus quidam, audivit concentum popularium in reparatione cujusdam ægri devotissime congratulantium. Erat autem hic de terra et de gente Sclavorum, quibus simplicitas vel irrationabilitas, pravitate quadam ingenii, naturalis est adeo, ut vix vel tenuem fidei videantur habere scintillam. Quærit ergo causam talis concentus. Cui, cum pro sanatione languentis hæc fieri indicatum esset, ait: Iste Heinricus Teutonicus cum sit, solis Teutonicis gratiæ suæ præstat subsidium; mihi vero, gentique meæ hominibus nihil umquam beneficii contulit. In risum ergo, qui aderant, excitantur. Quidam vero sanioris animi, ut ecclesiam petat pro salute sua rogaturus, adhortantur. Ductus itaque, ubi reliquiæ Beati Confessoris servabantur, humi prosternitur; et paulo post pietatem Teutonici, Sclavus ipse, quam negari sibi querebatur, experitur. B Cœperunt enim ab oculis ejus albedines in modum squamarum avelli, optatumque lucis suffragium in eo redintegrari. Unde gens illa, quæ ut dixi, rustica simplicitate, et fidei pusillanimitate se sperni arbitrabatur, hoc beneficio, fiducia speque resumpta, ultra omnes beatum Heinricum studio devotiori venerabatur.

claudus,

21 Hujus rei, quam dicturus sum, tot fere testes habentur, quot fratres, qui tunc temporis fuere, apud præfatam B. Petri ecclesiam inveniuntur; qui eam tanto fidelius, quanto verius agnovisse contigit, attestantur. In quadam eorum villa, civitati proxima, rusticus quidam, gravi tactus infirmitate, officium pedis unius amiserat, adeoque arentibus nervis ac carne præmortua emarcuerat, ut humana solertia, vel studio in eo recuperari sanitatem, tam ipsi, quam omnibus eum intuentibus, impossibile videretur. Unde, quod ab homine fieri desperabat, ab eo, cui nihil est difficile, sed solus restaurat universa, per beati Heinrici patrocinium, fide firma, spe solida, quærens; ejus misericordiæ januam fletibus assiduis, jejuniis crebris pulsavit, et tandem in formam pristini gressus restitui meruit. C

et mulier surda et muta.

22 In pago quodam, milliari uno a Mersburgensi castro distante, mulier surda et muta ab exordio nativitatis suæ, a propinquis et civibus, misericordiæ sinu fovebatur. A quibus, ad ecclesiam perducta, nutibus et signis, quibus erga eam uti possibile fuit, ante beati Confessoris reliquias prona sterni jubebatur. Sed illa jumento insipienti similis, pro se nil rogare noverat; vel quod essent reliquiæ, aut quid gereretur, penitus nesciebat. Cui tamen fidelium pro salute ejus in commune supplicantium oratio, fidesque subveniebat; et per beati Heinrici suffragia, ut ipsa postea testabatur, in utroque corporis officio reformari meruit ex integro.

Ignis urens, sed non comburens.

23 Cum excubiæ sacræ a fidelibus circa thesaurum incomparabilem sine intermissione fierent, ita ut aliis recedentibus, aliis venientibus, die noctuque fores ecclesiæ non clauderentur, custos ecclesiæ inter oves, lupos, sub vellere ovium latentes, non facile agnosci considerans, auferri furtim reliquias metuebat. Ad quod præcavendum ex quadris lapidibus facto satis habili reconditorio, eas in illo locavit. Cui etiam ostiolum ex pino, quod causa poscente, claudi et aperiri posset, imposuit. Nocte ergo quadam, infra D cursum matutinum, lumen incautius eidem apponens, chorum, quem studiosius aliis frequentabat, ingreditur; sed paulo post fumum sentiens, et quid acciderit, animo præsago concipiens, ad locum festinus revertitur, invenitque ostiolum a flamma tangi et fumum dare, sed non lædi. Cujus hæc meritis, nisi ejus, cujus illic reliquiæ servabantur, possunt adscribi? Poterant quidem, absque ligni et lapidis repositione, a raptu alieno, ipso mediante, servari; sed pius confessor Dei, laborem et studium devote sibi obsequentium, noluit incassum deperire, ne vel in parvo detrimento januæ viderentur contristari, ideoque in ligno, foci usui apto, vim virtutis suæ ignem a Deo obtinuit oblivisci.

Energumena liberata; calix S. Laurentii adversus febres.

24 Mulier arreptitia de restibus connexa manus coram prædicto reconditorio, licet multum renitens, sistitur. Quæ, dæmone mugitum in aera dante, seque ab Heinrico torqueri vociferante, satis ipsa torta liberatur. Visum est illi, ut præsentibus referebat, quemdam capite cano, barba prolixa, veste amictum regia, ex eodem loco processisse, et a se spiritum nequam pugnis E et minis extorsisse. Verum si cuncta sigillatim, quæ diebus singulis facta sunt miracula persequi voluero, tempus me prius quam materia deseret: præsertim cum numero possibilitatem excedente, custos ipse ecclesiæ, qui omnibus fere intererat, pauca de multis memoriæ tradere se potuisse perhibebat. Hoc solum hic omittendum non est, quod de calice aureo, de quo supra dictum est, quem ob speciale devotionis suæ indicium idem Imperator beato Laurentio confici jusserat, febricitantes aquæ, vel alterius liquoris haustu curantur, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per infinita secula seculorum. Amen.

APPENDIX

Eorum quæ ad superiorem Vitam, ab Anonymo scriptam; ad S. Henrici recentiora beneficia, mantum, crucem, aliaque sacra cimelia; ad hodiernam solennitatem; ad renovata pietatis Officia; ad templa et sacella erecta potissimum spectant. F

CAPUT I.

De diplomatibus ex data Vita huc rejectis.

Diploma Benedicti VIII quo anno scriptum:

Huc rejecimus diplomata Vitæ S. Henrici *non satis apte innexa variis capitibus, de quibus supra locuti sumus. Primum locum hic occupant, quæ temporum ordine præcedunt, geminæ Benedicti PP. VIII litteræ ad* S. Henricum, *necdum Romæ coronatum, et ad Eberhardum Bambergensem episcopum primum de ejus ecclesiæ confirmatione datæ,*

quarum

A *quarum priores scriptæ dicuntur in mense Junio Indictione* xi; *datæ vero* xii Kal. Februarii, pontificatus anno primo. *Non est satis pervium, reperire finem pontificatus Sergii IV, aut initium Benedicti VIII, ut recte expendit Baronius ad annum* 1012, *quidquid ipse eo anno jam dicti Sergii obitum collocet, atque adeo Benedicti in Pontificiam Sedem ingressum. Etenim si hoc diplomate recte signata sunt omnia, non potuit Petri cathedram conscendere Benedictus ante annum* 1013 *Indictione* xi, *quæ istius anni character est; cum vero et scriptum et datum sit diploma anno primo ejus pontificatus, necesse est, ipsum adhuc fluxisse mense Januario seu* xii *Kalend. Februarii anni sequentis* 1014, *de qua re hujus loci non est plura investigare.*

item alterum.

2 *Inde fortasse non inepte quis colligat, diploma istud, præcedenti anno* 1013 *scriptum, a Papa Benedicto studiose servatum videri, ut id Imperatori ipsi, jam coronato seu coronando, sub principium anni* 1014 *offerretur in ipsa urbe Roma, quamquam solum Regis titulum præferat. Conjectura est, quam redargui facile patiar. Id obiter observo, quod sub finem summus Pontifex non jam ad* S. Henricum, B *sed ad solum* dilectissimum fratrem, *adeoque ad solum episcopum Eberhardum sermonem convertat; sed neque hæc scrupulosius hic examinanda suscipimus. Diploma alterum, soli Eberhardo inscriptum, nullam temporis notam signat; at recte advertit Gretserus, ex iis quæ asserit Benedictus se præsente Bambergæ facta fuisse, datum esse posteaquam Bambergam ipse venerat, nempe anno* 1019, *dum basilicam S. Stephani* viii *Kal. Maii consecraverat, ut est cap.* 23, *apud nos num.* 32; *fortasse in ipsa urbe Bambergensi, priusquam in Italiam remearet. De tribus aliis posterioribus diplomatibus Clementis II, Leonis IX et Henrici III Cæsaris nihil est quod hic magnopere explicem; si quid lucis hinc inde desideretur, ad marginem notatum invenies.*

De varia forma sigillorum S. Henrici.

3 *Unum superest, dum de diplomatibus agimus, hac opportunitate indicandum, variam non nihil esse formam quæ* S. Henrici *sigilla exhibet. Huc me adduxit diploma Henricianum, in maximo folio expanso, ad autographi normam exaratum, atque inter schedas nostras repertum,* datum vi Nonas Aprilis, anno Dominicæ Incarnationis miii, Indictione i, anno secundo domni Henrici Regis I. Actum Quidilingaburc, *quod hic integrum, et quidem in æs* C *incisum referrem, si id operæ pretium esset: nota enim hæc pridem sunt, et totum pridem exhibuit laudatus supra Schatenus in Annalibus suis Paderbornensibus ad dictum annum* 1003, *pag.* 367.

Neque de monogrammate hic mihi quæstio est, neque characterem examino, cum de his alibi abunde dictum sit; in sigillis ea occurrit diversitas, quæ curiosorum id genus cimeliorum oculos subire mereatur. Eam observavi, prædicti apographi sigillum conferendo cum altero Bambergensi, pridem ad nos transmisso, quorum ectypa hic subjiciam. Sic exprimitur S. Henricus *in diplomate Quidlingburgensi, cujus sigillum revulsum jam hic exhibitum atque alteri applicatum pridem notavit Papebrochius tomo* 3 *Junii pag.* 79, *quod ex nostro producimus.* EX SURIO.

4 *Ab hac forma non parum discrepat sigillum alterum quod anno* 1699 *nobis delineavit supra laudatus Joannes Franciscus Xaverius Eppenauer, archivi Bambergensis tum substitutus registrator juratus, uti manu propria subscripsit et testatum voluit* xviii *Maii ejusdem anni, hisce verbis:* Ego infrascriptus testor manu propria, quod sigillum præsentis formæ secundum originale (manu propria Imperatoris S. Heinrici, et sigillo isthoc cereo roboratum, Calendis Novembris Frankonofurti anno Dominicæ Incarnationis mvii, vigore cujus, ut formalia latina sonant, suæ paternæ he- E reditatis locum, Babenberc dictum, consentiente atque rogante dilectissima conjuge sua Chunigunda regina, in sedem et culmen episcopatus sublimando provexit) fideliter delineaverim. *Est autem sigillum* S. Henrici *forma nonnihil a priori diversa, in hunc modum effigiatum:*

5 *De alterutrius majori aut minori sinceritate ex duobus dumtaxat exemplaribus nihil tuto decerni posse video; sufficiat mihi utrumque, ne hic subinde pereat, exhibuisse, ut quibus plura ad manum sunt, accuratiorem disquisitionem instituant. Habe modo promissa diplomata, ex Anonymi opere huc remissa, quæ satis erit integre reddidisse, ut ab Anonymo edita sunt; cum sola duo prima ad* S. Henrici *tempora spectent, abunde jam explicata, præter pensionem annuam Romano Pontifici pendi solitam, de cujus permutatione cum territorio Beneventano vide Annales Baronii ad annum* 1053 *numero* i, *ut hæc facile præteriri hic possint.*

Confirmatio

EX SURIO.

Confirmatio privilegiorum ecclesiæ Bambergensis a Benedicto VIII summo Pontifice. Legendæ cap. 24.

Laudata S. Henrici pietate,

Benedictus servus servorum Dei, dilectissimo sibi in Christo semper Domino, et serenissimo Regi Heinrico a Deo coronato, suoque spiritali filio, Eberhardo quoque confratri et episcopo suo, sanctæ videlicet Babenbergensis ecclesiæ venerabili episcopo æternam in Domino salutem, et Apostolicam benedictionem. Inter omnia quæ divinæ Providentiæ consilio disponuntur, ad laudem respicit Creatoris, quod et a summis viris, Deoque devotis, intuitu pietatis et spe æternæ retributionis venerabilia loca eorum sumptibus sublimantur, rectissimeque ordinantur, possessionum suarum beneficiis cumulantur; et in meliorem statum, Christo auxiliante, commutantur. Unde, dilectissime fili, in omnibus quæ te ad laudem et gloriam Redemptoris nostri devote, et misericorditer fecisse, manifestum est, nihil perfectius, nihilque melius ad promerendum regnum cœlorum agere potuisti; quam quod illum tibi fecisti heredem, a quo accepturus es æternam hereditatem; quodque sancta Babenbergensis ecclesia ad episcopalis dignitatis fastigium per te sublimata. Illic tibi beatissimam Dei Genitricem semperque Virginem Mariam, beatissimosque Apostolos Petrum et Paulum, una cum sanctis martyribus Kiliano et Georgio elegistis in patrocinium; qui, Christo propitio, compensata vicissitudine, adipiscendi regni cœlestis perpetuum præstabunt auxilium.

postulatam confirmationem,

7 Pro tanto igitur Deo ejusque Sanctis collato servitio, imprimis ipsi gratias, debitasque laudes referimus, qui tibi tam sanctum opus faciendum inspiravit, et ut id votum tuum perficeres, largiflua pietate adjuvare disposuit. Deinde, quomodo sancta Romana Ecclesia, quæ bene fundata est supra firmam petram, hoc semper veræ charitatis habuit indicium, ut de exteriorum gauderet ecclesiarum provectu; competit nostro Apostolico moderamini, ut nos qui eidem, Deo auctore, deservimus, sancto tuo studio plenissime congaudeamus, sperantes tui operis habere portionem, si, quod tuum est per laborem, nostrum facimus per charitatem. Quapropter quoniam petisti a nobis una cum confratre nostro Eberhardo, ejusdem sanctæ Babenbergensis ecclesiæ Deo digno episcopo, ut omnia, quæ privilegiorum auctoritate sibi suæque ecclesiæ a prædecessoribus nostris, videlicet Domino Joanne et Sergio summis Pontificibus collata sunt, nostræ quoque auctoritatis privilegio confirmaremus, considerantes nos quidem vestræ devotionis affectum piæque voluntatis propositum, libentissime petitionibus vestris assensum præbere decernimus.

omnimode concedit,

8 Quocirca statuentes, atque promulgantes coram Deo et terribili futuro ejus examine per hujus nostri Apostolici privilegii seriem et constitutionem, sancimus, et beatæ Dei Genitricis, semperque virginis Mariæ, nec non et beatorum Apostolorum Petri et Pauli, sanctorumque martyrum Kiliani et Georgii, ceterorumque omnium Sanctorum auctoritate, in quorum nomine prænominata ecclesia dedicata est, decernimus, atque obtestamur, tam Apostolicæ Sedis Pontifices, quam qui ecclesiasticas administraverunt actiones, cunctosque christianitatis titulo insignitos, ut nullus habeat licentiam de his omnibus, quæ eidem ecclesiæ a prædecessoribus nostris per privilegia concessa sunt, vel a nobis data sunt; aut ab aliquibus fidelibus viris ac mulieribus præfatæ ecclesiæ tradita sunt vel in futuris temporibus contradentur, tam in familiis quam in terris, seu in aliquibus possessionibus, convellendi, destruendi, molestandi, vel alienandi.

et contraventores anathemate percellit.

9 Si quis vero, quod non credimus, temerario ausu, contra ea, quæ hac nostra stabili et inconvulsa firmitate, pie et fideliter per hoc nostrum, privilegium disposita sunt, contraire tentaverit, et hæc, quæ a nobis ad laudem Dei pro stabilitate præscriptæ ecclesiæ statuta sunt, refragari, aut in quoquam transgredi; sciat se auctoritate beati Petri Principis Apostolorum omnium, nostraque, cujus immeriti vicem agimus; anathematis vinculis innodatum, et cum diabolo, ejusque atrocissimis pompis, atque cum Juda traditore Domini nostri Jesu Christi, æterni incendii supplicio concremandum, nisi resipuerit, et eidem ecclesiæ digna emendatione satisfecerit. At vero qui devota intentione observator in omnibus existerit; hujus nostri Apostolici privilegii ad cultum Dei respicientis, benedictionis gratiam a misericordissimo Deo et Domino multipliciter consequatur et vitæ æternæ particeps effici mereatur. Sancta Trinitas charitatem vestram illibatam custodiat, dilectissime frater. Scriptum per manum Herhardi scriniarii sanctæ Romanæ Ecclesiæ in mense Junio, Indictione XI. Datum XII Kalend. Februarii per manum Benedicti Portuensis Episcopi, et Bibliothecarii sanctæ Romanæ Ecclesiæ, anno, Deo propitio, Pontificatus Domini nostri Benedicti summi Pontificis et universalis octavi Papæ primo, in mense supradicto.

Litteræ Benedicti Papæ VIII ad Eberhardum primum ecclesiæ Bambergensis episcopum. Legendæ cap. 25.

Hic explicatur,

Eberhardo primo quoque Babenbergensis « ecclesiæ episcopo idem Papa Benedictus « scripsit epistolam de confirmatione ejusdem « episcopii in hunc modum. » Benedictus Episcopus servus servorum Dei, dilectissimo in Domino Jesu Christo filio Eberhardo, sanctæ Babenbergensis ecclesiæ venerabili episcopo perpetuam salutem. Quandocumque nostræ Apostolicæ corroborationis pie exposcitur suffragium, celeri affectu est tribuendum. Et si in his exposcitur, quæ durare perpetuo videntur, literis est etiam annotandum, ne prolixitas temporum posteris hoc reddat dubium, vel incertum. Quapropter notum esse volumus cunctis sanctæ Ecclesiæ filiis, tam præsentibus quam futuris, quid de episcopatu, quem Christianissimus Heinricus Imperator ad honorem Principis Apostolorum Petri Babenbergæ devotissime perfecit, actum in eadem ecclesia nobis præsentibus sit. Sæpius enim obnixe dictus Imperator, fervens nimio amore episcopatus, quem tactus divino impulsu, perfecerat honorifice, ad confirmandum eum Apostolica auctoritate Babenbergam adire nos deprecatus est. Cujus deprecationes assiduas, et indesinentem instantiam de justo desiderio procedere cognoscentes, iniquum judicavimus, præsentiam nostram illi denegare, et inde humanam calliditatem

A tatem contra venerabilem locum aliquando occasionem sumere.

quid sibi reservaverit Pontifex, 11 Venimus ergo Babenbergam, ubi ab eodem Imperatore suscepti sumus, prout poterat, et noverat melius, ecclesiam autem cum omni integritate episcopatus, sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cui Deo auctore præsidemus, et nobis obtulit. Quod videntes, æquum consideravimus, seriem hujus nostri privilegii, et episcopatum confirmare in perpetuum, eumque tibi, dilectissime, et tuis successoribus concedere, ea videlicet ratione, hoc ordine, ut nullus umquam viventium, cujuscumque sit dignitatis vel ordinis, contra hanc nostram confirmationem episcopatus venire audeat, vel contra te, tuosque successores ob hoc agere; neque liceat ei de omnibus, quæ nunc habet, vel habiturus est prælibatus episcopatus, vi, fraude, aut iniqua calliditate aliquid abradere, vel te tuosque successores de his omnibus inquietare aliquo modo, ita sane, ut singulis quibusque Indictionibus, sub nomine pensionis, equum unum album nobis, nostrisque successoribus persolvat, cum sella conveniente Romano B Pontifici.

ex oblato episcopatu. 12 Si forte, quod non optamus, aliquis superbus aut arrogans temerario ausu contra hanc nostræ præceptionis seriem, pie a nobis promulgatam, venire, aut agere tentaverit, sciat se Domini nostri Jesu Christi, et Apostolorum Principis Petri, cui oblatus a dicto Imperatore episcopatus est, cum suis pertinentiis, et cujus suffragium, et judicium per nos nostrosque successores exspectat; anathematis vinculo innodatum et cum diabolo, et cum ejus atrocissimis pompis, atque cum Juda traditore Domini et Salvatoris nostri, æterno igne concremandum. Qui vero pio intuitu curator et observator hujus nostræ salutiferæ præceptionis extiterit, benedictionis gratiam et cœlestis retributionis gaudia a justissimo judice Domino consequatur. Scriptum per manus Raphonis notarii regionarii et scriniarii sanctæ Romanæ Ecclesiæ.

C *Litteræ, quibus Clemens Papa II ecclesiæ Bambergensis privilegia et immunitates confirmavit.* Legendæ cap. 16.

Bambergensis primum episcopus, Clemens Episcopus servus servorum Dei sacratissimæ nostræ Babenbergensi ecclesiæ in filiis et filiabus ejus, clero videlicet ac populo, perpetuam in Domino salutem. Dispensatio seculorum venit de Principe cœlorum, qui antequam secula efficerentur, præscivit qualiter disponerentur: inde fit, ut non possit non impleri, quod ab æterno illius occulo potuit prævideri. Tanti numinis nutus te, suam charissimam filiam Babenberc, nobis in sponsam legitimam desponsavit, et arte regere, quantum in nobis fuit, sua propitiatione donavit. Certe nulli marito circa uxorem fides purior, et amor ardentior, quam circa te nobis. Nec umquam vel in mentem venit te destituere, et alii adhærere, sed nescio quo divino consilio actum est, ut matri tuæ omniumque Ecclesiarum consociarer, et aliquantum tamen non omnino a te separarer. Ecce enim, cum illud caput mundi, illa Romana sedes hæretico morbo * laboraret, et charissimi filii nostri Domini Heinrici Imperatoris Augusti præsentia ad hoc invigilaret, ad hoc instaret, ut hujusmodi ægritudinem propulsaret, explosis tribus illis *, quibus idem nomen Papatus rapina dederat, inter tot agmina Sanctorum, qui aderant, Patrum dignatio cœlestis gratiæ nostram indignissimam mediocritatem cunctis nisibus refragantem, voluit eligi, et altissimi Apostolorum Principis vice fungi. D

* Simoniacis, qui Sedem violenter occupabant.

* Vide Baronium ad annum 1046 et etiam 1044.

teneritudinem erga sponsam testatur, 14 Avulsum me tunc a suo gratissimo latere, sponsa dulcissima, quis dolor apprehenderit, quis mœror confecerit, quo pacto exprimam, nescio; cum nobis omnem modum videretur transgredi. Plus honoris est, plus decoris, plus, inquam, virium matri quam filiæ, utpote cui omne genu terrestrium flectitur; pro cujus arbitrio janua cœli aperitur et clauditur; adversus quam nec portæ prævalent inferorum. Non tamen tantæ dominationis cupido ostio nostræ mentis irrepsit, cordisque cervicem libenter inflexit. Satis nobis erat tecum: activam bene; contemplativam quoquo modo ducebamus vitam, præsertim cum perfectus amor nec speciem alterius umquam, nec intueretur opulentiam. Testem invocamus aciem divinam, non commentari nos apologiam: illa enim secreta cordis rimatur, cui nulla nox obtenebratur. Pro teste quoque utimur ipsa conscientia, ubi sua est solicitudo continua. Interiorem pupillam nec terrarum spaciositas, nec tot retundunt opposita; quin amicam meam, sororem meam, sponsam meam, columbam meam diligentiori cura circumspiciam * et undique munitam faciam. Concessum nobis est divinitus, non ex nostris meritis, ut jam diximus, jus illud Apostolicum, quo et cœlis imperatur et terris. Unde dignum duximus et accommodum decrevimus, ut de profectu nostro tu quoque proficias, et inde tibi amplius consulas, unde nobis illa potestas ampliatur. E

* forte circumsepiam

concessa novo munimine roborans, 15 Piissimæ recordationis Dominus Heinricus Imperator Augustus te fundavit, te etiam in altum culmen erexit. Quo supplice, inexpugnabili muro et propugnaculis Apostolici muniminis adversus omnes impias manus prævalentes bene circumvallata es, per prædecessores nostros, Joannem scilicet XIV * Papam, et Benedictum. Quod etiam idem nos facere cupientes, ut triplici tuitione circumcincta, per virtutem S. Trinitatis nihil umquam patiaris læsionis, nihil umquam ab aliquo molestationis, secura semper et quieta manens F in filiis et filiabus tuis, semper Deo devote serviens, devote obediens, secura semper et quieta manens; statuimus per hoc nostri magisterii privilegium, ut de bonis illis omnibus, quæ tibi, sponsa charissima, virgo castissima, ecclesia speciosissima Babenbergh, summa liberatis ejusdem orthodoxi Imperatoris, de summa devotione procedens, pio affectu contulit, et nomine tenus illa per concambium convenientissimum, et acceptissimum a Wirzeburgensi, et Eistettensi Episcopis canonico et rationabili judicio permutavit; vel quorumcumque post eum fidelium religiosa pietas obtulit, et oblatura est, usque in perpetuum, sive sint mobilia, sive immobilia, nullus Imperator, nullus Rex, dux, marchio, comes, vicecomes; præterea non Archiepiscopus, non episcopus, non abbas, nec ulla hominum persona, audeat, tentet, præsumat quidquam vel violentia, vel fraude, vel furto detrahere, minuere, mutilare.

* potius XIX

violatoribus mala, 16 Quod, si quis diabolico instinctu pulsatus, crudeli temeritate admittere non perhorruerit, et admissum citius emendare neglexerit; hujusmodi hominem, quicumque sit, de communione

sacro-

EX SURIO. sacrosancti corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi, et a participio totius christianitatis non solum excludimus, sed etiam propulsamus : quin etiam Apostolici anathematis acutissima lancea eum transverberamus, ut pro malefactis male perditus mortem gemat æternam, associatus in gehenna inferioris inferni, dæmonum principi, mortis inventori, et etiam Judæ sacrilego et proditori, undique circumcinctus draconibus tartareis, in ultionem sævientibus; nec in ultimo tremendi diei judicio ad vitam resurgat, sed crudelissimum corpus resumens duplici contritione conteratur, infelicissimo et miserrimo genere vivendi, mortem quærens, et non inveniens.

adjutoribus bona omnia precatus.

17 Qui vero pio intuitu proprias manus ab hujusmodi temeritate subtraxerit, et si ita res exegerit adversum omnes insurgentes, et quidquam auferre conantes, ea bona defenderit, ad tuum tuorumque opus, sanctissima Babenberch; illa scilicet, ut prædictum est, quæ tibi collata sunt, vel de cetero in æternum tibi conferenda sunt, talis ab illo benedicatur, qui super Cherubim sedet, et glorietur, pro eo, quod hoc nostræ Apostolicæ auctoritatis privilegium studuit illæsum, suoque robore solidatum : quod nimirum consilio et voluntate, nec non alacri promptoque animo charissimi filii nostri, jam superius memorati, Domini Heinrici Imperatoris Augusti, de nostra Apostolica Sede tibi transmissum eidem gratulare. Etenim ut te plantavit conditor tuus ille primus Heinricus Cæsar Augustus, sic est secundus vestigia ejus secutus, et ut pari nomine, parique dignitate, sic pari devotione te rigavit, tibi incrementum dedit, et adhucdum usque viverit, Deo miserante et inspirante, dabit. In quo te, dulcissima sponsa, optamus in secula seculorum crescere, pollere, vigere, dicentes bene valete.

B

Leonis Papæ IX diploma de privilegiis ecclesiæ Bambergensis, præsertim de Pallio, et quoties eo uti possit Episcopus. Legendæ cap. 17.

C

Hartwico Bambergensi episcopo

Post hujus, piæ memoriæ Clementis felicem » excessum, cum Damasus Papa, qui et » Poppo Brixiensis prius Episcopus, sedisset » triginta tantum dies, Leo IX, qui et Bruno, a » supra dicto Heinrico tertio Imperatore electus, » et centesimus quinquagesimus secundus Papa » constitutus, in signum benignitatis, quam erga » Babenbergensem locum habuit, Hartwico III » Episcopo Pallium dixerit ab Apostolica Sede, » scribens ei epistolam in hæc verba » : Leo Episcopus servus servorum Dei Hartwico Babenbergensis ecclesiæ venerabili Episcopo, perpetuam in Domino Jesu Christo salutem. Si pastores ovium solem, geluque pro gregis sui custodia die ac nocte ferre contenti sunt, et ut ne qua ex eis aut errando pereat, aut ferinis laniata morsibus rapiatur, oculis semper vigilantibus circumspectant; quanto sudore, quantaque debemus pervigiles esse diligentia, nos, qui pastores animarum dicimur? Attendamus, et susceptum officium exhibere erga custodiam Dominicarum ovium non cessemus, ne in die divini examinis pro desidia nostra, ante summum pastorem negligentiæ reatus nos excruciet, unde modo honoris reverentia sublimiores inter ceteros judicamur.

D

mittitur Pallium,

19 Ad Missarum itaque solennia celebranda fraternitati tuæ Pallium transmittimus, quod antecessoribus tuis numquam ante concessum, modo tibi primo concedimus, rogatu dilectissimi filii nostri Imperatoris Heinrici, et pro veneratione antecessoris tui, piæ memoriæ domini Papæ Clementis, et pro memoria Heinrici Imperatoris primi, præfatæ ecclesiæ constructoris benignissimi : quo tibi ter in anno uti permittimus, salva auctoritate domnæ Metropolitanæ Moguntinæ ecclesiæ, scilicet in die S. Resurrectionis, et in Natalitiis Apostolorum Petri et Pauli, et in solennitate S. Dionysii, eo quod tunc anniversarius dies celebratur Domini Papæ Clementis supra memorati, hancque diem sanctam Apostolica auctoritate statuimus celebrem esse per totum episcopatum. Cujus quoniam indumenti honor modestia actuum in veritate servandus est, hortamur, ut ei morum tuorum ornamenta conveniant : quatenus auctore Deo, recte utrobique possis esse conspicuus. Itaque vita tua filiis tuis sit regula. In ipsa, si qua tortitudo illis injecta est dirigatur : in eo, quod imitentur aspiciant; in ipsa consideranda semper proficiant, ut tuum, post Deum, videatur esse, quod bene vixerint.

E

cum exhortatione, ut eo digne utatur.

20 Cor ergo tuum neque prospera, quæ temporaliter blandiuntur, extollant, neque adversa dejiciant; sed quidquid illud fuerit, virtute patientiæ devincatur. Nullum apud te locum odia, nullum favor indiscretus inveniat, misericordem te, prout virtus patitur, pauperibus exhibeto. Oppressis defensio tua subveniat, opprimentibus moderata erectio contradicat. Nullius faciem contra justitiam accipias, nullum querentem justa despicias. Custodia in te æquitatis excellat, ut nec divitem potentia sua te aliquid apud extra viam suadeat rationis audire, neque pauperem de se sua faciat humilitas desperare, quatenus, Deo miserante, possis talis existere, qualem sacra lectio præcipit, dicens : Oportet Episcopum irreprehensibilem esse; sed his omnibus salubriter uti poteris, si magistram charitatem habueris. Quam qui secutus fuerit, a recto aliquando tramite non recedit. Ecce, frater charissime, inter multa alia ista sacerdotii; ista sunt Pallii. Quæ, si studiose servaveris, quod deforis accepisse ostenderis, intus habebis. Sancta Trinitas fraternitatem vestram gratia suæ protectionis circumdet, atque ita in itineris sui via nos dirigat, ut post hujus vitæ amaritudinem ad æternam dulcedinem pervenire mereamur. Data III Nonas Januarii anno Domini Leonis Papæ IX, Indictione sexta.

F

Adventus Leonis Papæ IX in Germaniam. Confirmantur ab eodem ecclesiæ Bambergensis privilegia. Legendæ cap. 18.

Bambergæ existens S. Leo IX,

Idem quoque Præsul Apostolicus, invitante » Heinrico Imperatore. Theutonicas partes » adiens Ratisponam venit, sanctumque Wolf» gangum ejusdem urbis Episcopum de tumulo » levavit, inde Babenberc cum ipso Imperatore » populoque pronunciari mandavit, et sua aucto» ritate illa confirmavit. Cujus nimirum confir« mationis descriptio in hunc modum se habet: » Leo Episcopus servus servorum Dei Hartwico Babenbergensi Episcopo, sibique canonice in sede episcopatus successori in perpetuum, æter-

nam

A nam in Domino salutem. Cum exigente cura pastorali totius sanctæ Ecclesiæ Dei, nobis Dei providentia commissæ, in partes Germaniæ venissemus, quæ orientali Franciæ adjacent, prece dilectissimi filii nostri Heinrici secundi Imperatoris, et tertii Regis, ac supra facti dilectissimi confratris nostri Episcopi Hartuvici Babenberc venimus, et in die natalis beati Lucæ Evangelistæ inter Missarum solennia cum verbum Dei haberemus ad populum, præsente nominato charissimo filio Heinrico, et Episcopis quam plurimis astantibus, etiam laicis, et diversis potestatibus seculi, relecta sunt prædecessorum nostrorum privilegia, quibus idem locus fundatus et corroboratus est, auctoritate Romana sanctæ Sedis Apostolicæ; relecta est ibi et conscriptio et confirmatio Wirtzeburgensis Heinrici Episcopi, qua prædictam Babenbergensem ecclesiam banno episcopali, et episcopii termino, accepta placita commutatione firmavit; quæ sic acta est.

narrata permutatione cum Henrico episcopo Herbipolensi facta,

22 Dum Heinricus in Imperio primus, in regno secundus, divini ignis amore succensus, de prædiis, quæ Dei gratia, hereditario jure in suæ possessionis dominium pervenerant, Dei servitium augere, construendo episcopatum, atque B ordinando desideraret, quo id legitime rationabiliterque fieri potuisset, Heinricum venerabilem Wirzeburgensis ecclesiæ provisorem, quatenus prædictum locum, Babenberc nuncupatum, cum pago Ratenzgave qui dicitur: qui ad suæ diœceseos statum pertinere videbatur, de suo jure in ejus, ad id perficiendum, transfunderet, studiose cœpit flagitare. Qui, quoniam justæ, et rationabiles causæ videbantur, ejusdem invictissimi Regis petitionibus acquiescens, cum communi cleri sui atque militum, nec non totius populi consilio et consensu, præfatum locum cum prædicto pago, tribus parochianis ecclesiis cum suis adjacentiis exceptis, quarum nomina sunt hæc: Wachenrode, Lonerstat, Mülhusen, omni postmodum remota contradictione, suæ potestati tradidit. Alterius autem pagi, qui Volcvelt nominatur, in quo præfatus locus situs est, partem eidem Regi concessit, quantum est de Babenberc usque ad flumen Vraha, de Vraha in Ratenzam flumen, et sic juxta decursum ejusdem fluminis in Moin, et inde ad rivulum Wichibach; deinde ad caput C ejusdem rivuli, sicque qua citissime, ac proxime perveneri potest ad Vraha. Et ut hæc traditio firma, et inconvulsa permaneret, ipse prædictus Præsul Heinricus cum canonicis suis corroboravit et subscripsit.

turbisque postmodum secutis et sopitis,

23 Qua subscriptione relecta, cum juxta votum omnium, quia semper justis operibus favorem debemus, et nos prædictum venerabilem locum Apostolica auctoritate vellemus corroborare, ipse prænominatus ejusdem loci episcopus Hartwicus proclamationem suam fecit: quia locus suus a clericis Adelberonis Wirzeburgensis episcopi temeraria præsumptione invasus esset. Quod nos, quia Episcopi præsentes aderant, inter quos causa stabat, ibidem volentes discutere, Adelberoni episcopo, a quo injuria illata erat, deliberationem fecimus, ut objectionem hanc, si posset, refelleret; si non justitiæ satis faceret. Tum ille, inito cum suis omnibus, qui aderant, clericis et laicis consilio, regrediens ad ambonem, de illata injuria se cum satisfactione excusavit, et de omnibus, quæ ad bannum, et episcopalem justitiam, et potestatem Bambergensis ecclesiæ Christi pertinerent, ex tunc et deinceps renunciavit, exceptis his causis, quas de bonis utriusque episcopii, ipsi inter se Episcopi possent legaliter definire.

EX SURIO.

vetera omnia privilegia denuo confirmat,

24 Verum nos, sicut semper de profectu gaudemus fidelium, et justis operibus debemus augmentum eumdem Babenberc locum, ab antecessoribus nostris corroboratum, Apostolica auctoritate viva voce corroboravimus; et eamdem corroborationem nunc etiam litteris signavimus, ut eumdem locum, et omnia, quæ ibidem Deo sanctoque Petro a felicis memoriæ Heinrico secundo rege, et primo Imperatore tradita sunt, et quæ in posterum jure acquiri possunt; vel juste acquisita sunt, prædia, mancipia, aurum, argentum, pallia, vasa, ornamenta, et alia utensilia nemo audeat in perpetuum surripere, auferre, aut commutare, nisi ad utilitatem ejusdem ecclesiæ. Sed episcopus ejusdem loci, vel qui in perpetuum ejusdem fuerint successores, secura eas possideant tranquillitate, ac liberam habeant potestatem, aut dominationem, omnes res et proprietates ejus loci ordinare atque componere vel augmentare; dissipare vero atque confundere, nullam habeant inde potestatem aut dominationem. Insuper pro nostra auctoritate sancimus, E ut terminis ejusdem ecclesiæ nulla sit infestatio tyrannorum, vel aliorum quorumlibet hominum pravorum, sive sint in civitate ipsa Babenberc, sive in castellis, villis, servis, ancillis, tributariis, decimis, forestis, silvis, venationibus, piscationibus, molendinis, campis, pratis, pascuis, agris cultis et incultis, aut quidquid modo illuc pertinet, aut in futurum juste acquiri poterit, per nostræ Apostolicæ auctoritatis privilegium corroboratum, in secura permaneat quiete. Nullus ibi comes aut judex placitum seu districtionem aliquam facere, vel tenere audeat, nisi quam per concessionem gloriosissimi Imperatoris secundi Heinrici, vel successorum ejus episcopus ejusdem loci deliberaverit; nulla in aliqua dignitate posita, magna parvaque persona, per violentiam irruat.

novisque aliis

25 Sit ille episcopatus liber, Romano tantum Mundeburdio subditus: quatenus Episcopus liberius et delectabilius cum clericis suis servitio Dei possit insistere, et Heinrici primi Imperatoris, ejusdem loci venerabilis fundatoris, nostrique, ac successorum nostrorum, Heinrici quoque charissimi filii nostri, secundi Imperatoris, atque omnium, quibus debitores sunt, memoriam jugiter F habere. Sed tamen idem Episcopus suo Metropolitano Episcopo Moguntino in canonicis causis tantummodo sit subjectus, et obediens. Deliberatis igitur, sancitis, ac corroboratis omnibus supra dictis rebus, eidem sancto loco placuit addendum insigne honoris ecclesiastici a nostra Apostolica auctoritate, ducti amore et reverentia Clementis, piæ memoriæ, prædecessoris nostri, quem Deus miro dispensationis * ordine, a prælatione hujus loci ad sanctæ Romanæ Catholicæ et Apostolicæ Ecclesiæ apicem dignatus est avertere, et mirabilius e Romanis finibus defunctum corpus ejus reducere: volens hanc ecclesiam, ut æstimamus, quasi novam, tanto decoratam esse patrono, et Romanam contentam, et sufficienter præteritis et futuris patribus manere ornatam: quin etiam amore, et desiderio fratrum, qui nos in suis recepere ecclesiasticis stipendiis et quotidianis, unum nostra vicissitudine * regere fratrem, mitras gestare concedimus licentiam, ea scilicet ratione, ut ab Episcopo provideantur digniores, et honestiores presbyteri, et diaconi, qui bonis moribus, vel maturis ætatibus, vel etiam prælationibus ipsius

* alias dispositionis

* nostra vice

EX SURIO. ipsius loci emineant, his videlicet diebus: in Natali Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, et in cœna Domini, et in sabbatho sancto, et in die gloriosæ Resurrectionis ejusdem, et sancta Pentecoste, et in die S. Georgii, et in die SS. Petri et Pauli, et Assumptionis beatissimæ Mariæ, et S. Dionysii, pro reverentia nostri prælibati prædecessoris Domini Clementis Papæ, cujus anniversarius dies tunc ab eisdem fratribus agitur: et in anniversario die Domini Heinrici Imperatoris, ejusdem loci venerabilis constructoris.

mirifice exornat. 26 His vero concedimus hanc dignitatem qui tantum specialiter excubant, vel deserviunt apud prædicti prædecessoris nostri sepulcrum. Contentos tamen his sancimus diebus fore, nec ultra a quoquam temere usurpari, ne honor proprius Apostolicæ Sedis vilescat. Hæc vero omnia supradicta observari, et custodiri in perpetuum nostra Apostolica auctoritate decernimus, confirmamus, et roboramus. Qui vero, quod absit, hujus nostri privilegii temerarius transgressor extiterit, Dei et beatissimæ Mariæ, et beatorum Petri et Pauli, omniumque Sanctorum [et nostra] B æterna maledictione maledicatur, et perpetui anathematis vinculis innodetur, nisi digna satisfactione resipuerit, et canonice satisfecerit. Qui vero pio corde hujus observator privilegii exstiterit, Dei omnipotentis et almæ Mariæ, et beatorum Apostolorum Petri et Pauli benedictione ditatus, æterni regni particeps fieri mereatur. Data per manus Friderici diaconi Bibliothecarii et Cancellarii sanctæ Romanæ Catholicæ et Apostolicæ Ecclesiæ, anno Dominicæ Incarnationis MLII; anno vero IV Pontificatus Domini Leonis Papæ IX.

Henrici imperatoris II, Regis III constitutio, qua ecclesia Bambergensis privilegia confirmantur. Legendæ cap. 19.

His omnibus superadditur Nec minus ipse Rex præfatus Heinricus III, » Chunradi Imperatoris filius, dudum, Pa- » tre vivente, Rex constitutus, ordinationis suæ » anno XII, regni autem primo ad confirmandum C » Babenbergense episcopium, privilegium, quod » subjunctum est, scribi jussit, superstite adhuc » Eberhardo primo ejusdem sedis Episcopo. » Heinricus, Dei favente clementia, Rex. In examine Dei cuncta conspicientis æquale meritum credimus fore dantis et corroborantis. Credimus etiam ad regalem nostram majestatem pertinere totius regni curas, præcipueque omnium sanctarum Dei ecclesiarum commoda considerare, et omnia eis adversantia sub omni festinatione abolere, ne vel gravi incommoditate vilescant, vel qualibet, pro nostra culpa, orta occasione, a pristino cultu et religione recedant: quatenus dum hæc pro amore pariterque timore Dei fideliter peragimus, illorum, qui hæc pio affectu Deo contulerunt, meritis et gloria communicemus. Proinde omnibus in Christo fidelibus scilicet tam futuris, quam præsentibus notum esse volumus, qualiter ob hanc spem per interventum dilectissimæ matris nostræ Gisilæ Imperatricis Augustæ, pro amore etiam dilecti, fidelisque nostri Eberhardi, primi sanctæ Babenbergensis Ecclesiæ episcopi, eumdem locum a divo Imperatore Heinrico secundo, pro sua suorumque anima in episcopatum, divina inspirante clementia, perfectæ fidei charitatisque devotione, in honore Principis Apostolorum Petri, et S. Georgii martyris sublimatum, D consensu fidelium nostrorum sancimus, et omni contradictione remota, regalis nostræ majestatis auctoritate corroboramus, omnes etiam res mobiles et immobiles ejusdem sanctæ Dei ecclesiæ, quas ipse divus Imperator pro ardore cœlestis patriæ ibidem larga manu contulit, ea ratione confirmamus, ut fidelis noster Eberhardus ejusdem loci primus Episcopus, ejusque in perpetuum successores secura eas tranquillitate possideant, et liberam potestatem habeant, et res, et proprietates ejusdem ecclesiæ cum consensu cleri et populi ordinare, componere, et augmentare.

28 Nostra quoque auctoritate sancimus, ut in abbatiis, monasteriis, comitatibus, foris, mercatibus, monetis, naulis, teloniis, castellis, villis, vicis, areis, servis, ancillis, tributariis, decimis, forestibus, silvis, venationibus, piscationibus, molendinis, aquis aquarumve decursibus, campis, pratis, piscinis, terris cultis atque incultis, libris, argento et auro, gemmis, vasis, ornamentis, vel aliquibus utensilibus in cultum et religionem Dei ibidem collatis, et in omnibus terminis rebusque ejusdem ecclesiæ, aut quidquid ad præsens illud E pertinet, vel ex his amplificari potest: nulla sit infestatio tyrannorum, nulla potestas irruat ibi per violentiam, nullus ibi comes, aut judex legem facere præsumat, præter Episcopum ejusdem loci, omnisque possessio Deo famulantium ibi pro emunitate habeatur. Sit ille Episcopatus liber, et ab omni extranea, et iniqua securus potestate: quatenus ibidem Deo famulantes et primi constructoris memoriam digne celebrare, nosque fautores et corroboratores possint et velint Deo precibus suis commendare. Et ut hæc nostræ auctoritatis traditio firma et inconvulsa permaneat, hoc privilegium inde conscriptum, manu propria corroborantes sigilli nostri impressione jussimus insigniri. *diploma Cæsareum.*

CAPUT II.

De recentiori per S. Henricum Ecclesiæ Bambergensis patrocinio. F

Præmissis antiquioribus sancti Imperatoris miraculis hanc appendicem subjungo, quam totam accurate collegit, digessitque laudatus supra toties R. P. Nicolaus Pottu collegii nostri Bambergensis dignissimus Rector, in sanctissimorum Conjugum, ecclesiæ Bambergensis fundatorum, gloriam, ac duorum insignissimorum Præsulum, ipsorum clientium, meritam commendationem. Virum interrogaveram, nullamne Bambergenses miraculorum, postremis hisce seculis per Sanctos patratorum rationem habuissent, quorum elenchus hic etiam adnecti posset? Voce muta, ut ita loquar, respondit, prædictam appendicem seu tractatum submittendo, quem licet arbitrio meo plane reliquerit, intactum ego et integrum reddendum censui, utpote ex iis monumentis concinnatum, quibus nec addendum quidquam nec demendum existimaverim; et quamvis Henriciani favores, seorsim a ceteris in pauciora contrahi potuissent, tam præclara nihilominus visa sunt virtutum exempla, a binis Bambergensis ecclesiæ Episcopis, S. Henrico *potissimum opitulante, orbi Catholico exhibita, ut hic*

locum

A *locum habere mereantur. Ex ipsa narratione, a Pottuvio recte concinnata, intelligitur totius rei œconomia, cui hic titulus præfixus est :*

Favores a S. Henrico cœlitus præstiti duobus Episcopis Bambergensibus.

Fornerus Bambergensis suffraganeus,

Postremis hisce seculis, quibus hæreses in Germania grassatæ sunt, atque etiam Franconiam magna ex parte infecerunt, S. Henricus cum virginea sua conjuge specialem ecclesiæ Bambergensis a se olim fundatæ curam gerere visus est ; dum aliquot Episcopos Bambergenses, duos præsertim, sibi singulariter devotos, nimirum Nythardum episcopum XLVI, et Joannem Godefridum episcopum XLVIII extraordinariis quibusdam favoribus prosecutus est, atque eadem opera ecclesiam Bambergensem, mediante zelo horum duorum Præsulum, ab infelicissima hæreseos et flagitiorum servitute vindicavit. Quæ hic B narrantur desumpta sunt potissimum ex Friderico Fornero, scriptore Episcopis illis coævo et familiari, cujus viri aliqualem notitiam præbet inscriptio sepulchri ejus Bambergæ in templo parochiali S. Martini, quæ talis : « Reverendissimus in Christo Pater ac Dominus Fridericus » Fornerus sacræ Theologiæ Doctor, episcopus » Hebronensis, suffraganeus Bambergensis, ac » ibidem in spiritualibus Vicarius Generalis, sacræ Cæsareæ Majestati, ac Serenissimo Bavariæ Duci a consiliis, integritate vitæ, zelo religionis, legationibus obitis, consilii prudentia, » ac vivo verbi Dei eloquio librisque editis orbi » notus, pie in Domino obiit anno MDCXXX, » V Decembris. »

duorum Præsulum gloriam S. Henrico tribuit.

31 Huic elogio consonat historia manuscripta collegii Societatis Jesu Bambergæ eodem anno MDCXXX, ubi inter cetera de illo dicitur : « Vir erat » boni communis amans, et a virtute, litterisque » plurimum commendatus.... sub infula vitam » duxit religiosam. » Hic igitur Suffraganeus edidit opusculum, cui titulum fecit : Duo specula Principis ecclesiastici, e duorum laudatissimorum Præsulum ac Principum, Joannis Godefridi anno C MDCXXII, XXIX Decembris ; atque Nythardi anno MDXCVIII, XXVI Decembris piissime defunctorum rebus præclare gestis, heroicisque virtutibus potissimum conflata atque concinnata, et quatuor concionibus funebribus ad eorumdem sepulturas et exequias, in ecclesia cathedrali Bambergensi, lingua vernacula habitis, latina scriptis, publicæ luci et imitationi data et evulgata a Friderico Fornero, etc. Ingolstadii typis Gregorii Hœnlin anno Christi MDCXXIII. Ex hoc auctore pleraque, quæ hic adducuntur, deprompta sunt. Quæ ex aliis fontibus hausta fuerunt, suis locis indicantur. Ordimur a Nythardo, qui ætate prior est.

Nythardus stupendo modo electus anno 1591,

32 Nythardus ex nobili Franconiæ prosapia de Thüngen, cum in ecclesia cathedrali Herbipoli jam fuisset perfunctus officio decani, et modo ageret ejusdem ecclesiæ Præpositum, divino consilio, intercedentibus utique SS. Henrico et Cunegunde, quibus erat specialiter addictus, amplissimæ præposituræ suæ residentia in postremis habita, et valedicta, translato domicilio, Bambergam commigravit, ibique primam junioris instar canonici residentiam auspicatus, uno propemodum eodemque anno, decurso residentiæ, quod vocant, tirocinio, capitulo annumeratus, cathedralis ecclesiæ decanus electus, vita functo Ernesto Præsule, unanimi concapitularium dominorum consensu, sine scrutinio, per Spiritus S. inspirationem, omni populo a summo usque ad minimum jubilante, episcopus electus fuit XIV Novembris anno MDXCI. EX VARIIS.

in virum alium Sancti ope mutatus,

33 Et, quod mirum visu atque auditu, ad hoc summum animarum regimen ut se rite disponeret, quamprimum Bambergam accessit, mutato veteri canonicorum minus decente habitu, et omni pristina conversatione penitus abdicata, sic a se ipso distare cœpit, ut omnium censura et judicio, in alium hominem, qui secundum Deum creatus, translatus esse, ideoque cœlestium donorum, quæ descendunt a Patre luminum, capacissimus effectus esse crederetur. Rara hæc mutatio in vestibus, in moribus, in famulitiis, in domestico splendore, in quotidiana conversatione, in omni negotiorum tractatione, omnibus, qui eum pridem noverant, prodigio similis habebatur. Exinde innotuit efficacia patrocinii SS. Henrici et Cunegundis, quorum cultui et imitationi totum se dabat. Vitas ipsorum non solum assidue lectitabat, sed etiam ambas ex antiquo codice Ms. E ipsemet apographi functus officio, manu sua descripsit.

reformationem ecclesiæ suæ aggressus est,

34 Horum patronorum exemplis incitatus et divino fretus auxilio, opus prorsus arduum, et in istis rerum temporumque circumstantiis, ut summi etiam viri judicabant, factu impossibile aggressus fuit, scilicet reformationem ecclesiæ Bambergensis, quam hæresis ferme totam occupaverat, et fœde contaminaverat. Nam in primis in ipsa urbe Bambergensi, totus senatus civicus, exceptis duobus, Lutheranam sectam non solum pertinacissime tuebatur, sed et præcipui ditiorum optimatum totius communitatis civium, numero circiter quinquaginta conjuraverant, velle se potius cum bonis omnibus, domicilium alio transferre, quam manus dare. In aliis plerisque diœceseos civitatibus et oppidis ne unicus quidem Catholicus civis reperiebatur. Nihilominus ut Imperialem hanc ecclesiam, sanctorum Henrici et Cunegundis nobilem filiam, e luporum faucibus eriperet, pastor hic non minus prudens quam fortis nihil intentatum reliquit.

exstirpataque primum hæresi,

35 Re prius communicata cum Matthia Romanorum Imperatore, cum Wilhelmo Duce Bavariæ, et cum nonnullis aliis orthodoxis Principibus, ac suo cathedrali capitulo, primo omnium F ministros Prædicantes, qui, nescio quorum conniventia, complures Bambergensis ditionis parochias occupaverant, ejecit. Deinde potestatem exercuit contra ludimoderatores, qui uti in plerisque civitatibus et oppidis hæresi erant infecti, ita et hæreses pueris instillabant, qua Lutheri cathecismum illis inculcando, qua cantiunculis ab ecclesia Catholica rejectis, eos depravando, et aliis mille modis perversa dogmata inserendo. Hos igitur tamquam exitiales floridæ juventutis corruptores amovit, iisque Catholicos subrogavit. Ulterius deinde progressus, præfectos omnes, quæstores omnes, judices locorum omnes, scultetos omnes, consules et civicos senatores omnes, qui Catholicæ religioni manus dare, et eam profiteri abnuerent, loco movit, et alios eorum vice substituit.

omnium se exemplum præbens,

36 Hoc veluti præludio totius dramatis præmisso, conversionem ipsam subditorum provide auspicatus fuit, et inter innumeras libertinorum querelas, contradictiones, turbas, seditiones, acatholicorum principum comminationes et persecutiones,

EX VARIIS.

secutiones, per plures annos fortiter prosecutus fuit. Et cum ad grande hoc molimen magni sumptus requirerentur, ne nervus rei bene gerendæ deesset, impensas circa suam personam, raro exemplo, ubicumque poterat, constrinxit. Aulicorum famulorum numerum ad tantam redegit paucitatem, ut vix Imperii Principis dignitatem tueri videretur. Fastum omnem et pompam respuebat, et victitabat tanta frugalitate, privatim præcipue cum pranderet aut cœnaret, ut tribus ad summum ferculis vulgaribus contentus, religiosum potius in claustro, quam Episcopum et Principem in palatio repræsentaret.

mores et cultum divinum restituit,

37 Econtra ubi divinus cultus, aut animarum reductio agebatur, nullis parcebat impensis. Sic ad excitandum et promovendum in juventute ardorem addiscendæ doctrinæ Christianæ, in sola munuscula catechetica, scilicet catechismum Canisii, et ejusdem libellos de præparatione ad confessionem et communionem, precationum formulas, rosaria, imagines, et alia ejusmodi coëmenda ingentem pecuniæ vim ex proprio peculio profudit. Sum oculatus testis, imo et cooperator
B extiti, quando una vice tria florenorum millia in hunc finem Augustam destinavit, ut aliud nihil quam sacra ejusmodi amuleta, et excitatoria puerorum apophoreta compararentur. Quæ cum appulissent, omnia intra unius hebdomadæ spatium, per omnes hujus ecclesiæ parochias, admonitoriis adjunctis litteris, liberalissime dispersit.

nullis idcirco sumptibus parcens.

38 Non deerant e pecuniæ fœneratoribus, qui oggannirent, immodicas nimium expensas in reformationem diœceseos erogari, quando cum tempore magis opportuno, omnia minore sumptu perficienda venirent, quibus ille dedit responsum Principe ecclesiastico dignum : « Ecclesiæ meæ » bona temporalia, inquiebat, utilius numquam » dispensabuntur, quam si ad ampliandam Dei » gloriam, et animarum salutem promovendam » atque propagandam insumantur. Quem enim » alium in finem S. Heinricus ecclesiam suam » tantopere locupletavit ? » Pastorali hac vigilantia et liberalitate, nec non laborum et contradictionum invicta tolerantia, laudatissimus hic Præsul tantum effecit, ut intra septennium, hæretica lues ex tota ferme diœcesi fuerit profli-
C gata, et orthodoxa fides in eam reducta; et sic multa millia hominum non solum tunc viventium, sed etiam posterorum ab interitu vindicata sint.

Ex apparitione SS. conjugum,

39 Qui Præsulis zelus quam acceptus fuerit S. Heinrico, et quanti apud Deum meriti, colligi ex eo potest, quod cœlestis Pater-familias fidelem hunc in vinea Domini operarium, sub vitæ vesperam, per ipsummet S. Imperatorem, ejusque sanctissimam conjugem, ad mercedem æternam tam egregii laboris recipiendam, favore extraordinario vocare dignatus fuerit. Rem istam memorabilem Fornerus pag. 110, verbis sequentibus refert : Rem prorsus stupendam, inquit, verissimam tamen vobis referam; unde liquebit, quis ei imminentem ex hac vita transitum vaticinando significarit. Anno MDXCVIII, qui ei fatalis fuit, cum in festivitate S. Heinrici Imperatoris, mane pontificali ritu sacris operatus esset, a prandio vitam ejusdem Sancti, sedens in oratoriolo suo, lectitabat, fenestras e regione cathedralem ecclesiam spectantes, auræ captandæ causa, apertas habens. Contigit inter legendum, ut adversum campanile, ubi grandiores S. Heinrici et S. Cunegundis campanæ pendent, perspiceret, ibique superioribus e fenestris, S. Heinrici et S. Cu- D
negundis imperiali habitu atque corona, uti pinguntur, simulacra immensa luce coruscantia, et sanctum quidem Heinricum manu sibi annuentem cerneret.

mortem sibi imminere edoctus,

40 Visio ista horrorem primo incussit maximum; quem tamen, ubi se paululum collegisset, et sanctis illis Patronis obnixius commendasset, superveniens interius menti affusa consolatio sine mora expulit et abstersit. Ut autem rei veritatem penitus indagaret, ac certius cognosceret, una cum æditiuo cubicularium unum, post alterum eo submisit, ut quisnam in turri esset, et ipsi cognoscerent. At illi quidem neminem penitus ibi se vidisse renuntiarunt, cum omnia perlustrassent; visio tamen illa permansit, illis præsentibus, tametsi nihil uspiam præter horrorem quemdam insolitum persentiscerent; nec quid sibi episcopus vellet, intelligerent. Et cum se tertio ostendisset eadem apparitio, tandem omnino disparuit. Contigit vesperi, ut cum ipso, de more, per hortum ambulando, matutinas cum laudibus preces, ante cœnam persolverem; quibus ad finem decursis, verbis hisce me allocutus E
est : Quæstio est ad Te, doctor Fornere, si Sancti cuipiam appareant, et manibus quasi annuendo ad se vocent, quid significare existimas? Optimum omen, inquiebam, esse duco : signum est, Sanctos eum, quem vocant, in suum consortium brevi adoptaturos. Et id colligere est ex variis apparationibus Sanctorum, quas refert S. Gregorius Magnus in libris Dialogorum. Sic Ursino presbytero apparuerunt SS. Apostoli Petrus et Paulus, et eum ad cœlestia evocarunt.

eam diserte prædicit:

41 Sic Probo episcopo Reatino S. Juvenalis, et S. Eleutherius Martyres obitus diem prænuntiarunt. Sic Arnulpho Suessionensi episcopo S. Michaël Archangelus obitus diem prædixit. Sic Aredium, referente S. Gregorio Turonensi, S. Martinus et alii apparentes ad gaudia Beatorum invitarunt. Hæ tum temporis historiæ mihi occurrebant. Ad quæ ille : Recte judicasti. Dicam tibi, quid ante aliquot horas, hodierno etiamnum die, mihi contigerit. Et rem omnem, uti jam recensuimus, per ordinem exponebat. Et interpretatione visionis de instanti morte sua luculenter explicata, tandem ipsemet subjungebat : Au- F
dio similem visionem oblatam antecessori quondam meo, Wigando Redwitio (fuit is Episcopus Bambergensis quadragesimus, eo tempore, quo hæreses totam Germaniam populabantur, qui Luthero et ejus asseclis, si quis alius, strenuissime restitit et ejus paradoxa ab ecclesiæ hujus ovili, quibuscumque poterat, remediis profligavit.) Is porro eodem anno e vivis esse desiit. Videbis, inquiebat, idem et mihi eventurum. Nam in hujus anni finem non ero supervicturus. Dixit, et verbo respondit eventus paulo ante finem ejusdem anni MDXCVIII.

interim modis omnibus laborans,

42 Interea temporis summa et unica ejus cura fuit, se sanctorum Patronorum consortio, ad quod ab ipsismet gratiosissime invitatus fuerat, dignum reddere. Restabant tunc temporis aliquot adhuc oppida, ut Hochstadiense, Hertzogenauracense, Oberscheinfeldense, Burckunstadiense, cum nonnullis pagis, in quibus reformatio quidem, et errantium ad Ecclesiæ unitatem reductio jam inchoata, necdum tamen ad optatum finem perducta erat. Arbitratus igitur, se sanctis Fundatoribus acceptissimum venturum, si ecclesiam ab ipsis fundatam, sine macula hæresis

præ-

A præsentare illorum conspectui posset, tota virium contentione in id perficiendum incubuit. Et quod in votis habebat, est assecutus, Domino fidelissimi sui servi conatibus favente, et evidentibus gratiæ divinæ subsidiis cooperante.

ut Sanctorum patrocinio

43 Præterea cum sibi a S. Heinrico e turri, manu annuente, denuntiari crederet illud Regum 4, cap. 20: Præcipe domui tuæ; morieris enim tu et non vives; cœpit omnia rite ordinare, tam quoad temporalia, quam quoad statum animæ suæ. Peccata sua eleemosynis redimere cupiens, in omnia templa, et monasteria pauperum religiosorum, in hospitalia et nosocomia largissimas eleemosynas destinavit; aliis quoque Christi pauperibus pecunias sine numero dispertiri curavit. Et postquam Herbipoli (quo propter negotia tamquam Præpositus illius ecclesiæ concesserat) in morbum incidisset, tam mihi, quam aliis, toto morbi tempore ipsi adstantibus, liberam de omnibus bonis suis in horreis, in penuariis, in ære præsenti, quascumque vellemus, eleemosynas ad libitum nostrum pro anima sua, pauperibus, et locis piis dispertiendi facultatem
B concessit, hæc sæpe iterans verba: Quidquid pro anima mea eleemosynarum erogaveritis, ego ratum habebo.

digne se ad eam pararet,

44 Idque præsentibus etiam ecclesiæ imperialis Bambergensis duobus Prælatis, qui Herbipolim ideo descenderant, ut eum in morbo suo inviserent et consolarentur, pluries iteravit, addens non semel: Peccata mea gravissima sunt, et numero propemodum infinita, multis proinde et magnis eleemosynis diluenda. Ultimam suam voluntatem exposuit, ut sequitur: Omnia mea bona, inquit, de quibus ut peculio proprio, majori ex parte hereditario, disponere possum, in tres partes dividi volo. Prima detur Ecclesiæ; altera pauperum usibus impendatur; tertia cognatis meis cedat, quos inter præcipuos esse volo eos, qui in studiis adhuc versantur; et fratris filios minorennes, ut in Catholica religione valeant educari. Nollem autem, de bonis Ecclesiæ, mihi sanguine junctis quidquam elargiri, nisi ex patrimonio meo suppeteret, ut eis benefacere possem: scio enim, ecclesiastica bona illis non deberi. Addidit in fine, sepeliri se velle in ecclesia cathedrali Bambergensi, sine pompa, ut quam
C minimo fieri posset sumptu.

quam pientissime obiit 1598,

45 Ceterum quam exacte se ad beatam mortem præparaverit, et quam pie illam oppetierit, Fornerus pluribus paginis exequitur. Demum concludit: Candide fateor, et quod res est, edico: Plurimis, qui pie admodum ex hac vita emigrare credebantur, adfui in extremis; sed neminem adhuc vidi in hodiernam diem; imo et vix audivi similem hominis jam morituri pietatem, qua ille diem suum clausit extremum. Tantum momenti et efficaciæ ad bene moriendum habuit patrocinium SS. Heinrici et Cunegundis, et eorumdem gratiosa apparitio, devotum sibi clientem ad beatam æternitatem invitantium. Videtur etiam hoc loco commemoranda alia visio Præsuli huic aliquot ante mortem horis oblata, qua certior factus fuit de futuro quondam successore suo, qui ea, quæ ipse pro bono ecclesiæ Bambergensis recte cœperat, strenue erat prosecuturus. Refert vaticinium illud sæpius laudatus Fridericus Fornerus in citato tractatu: Duo specula Principis ecclesiastici; et in concione secunda funebri de Joanne Godefrido ab Aschausen pag. 60, ubi sic scribit:

EX VARIIS. non sine certo vaticinio,

46 Cum Illustrissimus et Reverendissimus Bambergensis episcopus Nythardus laudatissimæ memoriæ, anno MDXCVIII in ipsa S. Stephani festivitate, qua in vivis esse desiit, mane sacrificio interfuisset, ego, qui ei semper aderam, nostrum Joannem Godefridum, qui nudiustertius ex Galliis domum redierat, ad eum in lecto decumbentem, multis præsentibus, introduxi. Quem cum ingredientem conspexisset, ad me conversus: Qualemnam, inquiens, episcopum mihi adducis? Ego illi: Illustrissime Domine, est juvenis Canonicus Joannes Godefridus ab Aschausen, paucos ante dies, ex Gallia domum redux. Ejus itaque manu apprehensa: Iste, inquit, post paucos annos condecorabit sedem episcopalem S. Ottonis. Et post hæc verba conticuit meditabundus aliquantisper; ac demum de reditu ei est congratulatus. Recordabatur ejusmodi verborum non raro Illustrissimus noster Joannes Godefridus, piæ memoriæ; vetabat tamen, aliis evulgari.

de Joanne Godefrido;

47 Hucusque verba Forneri pag. 60, qui supra pag. 11 retulerat, piissimam ejus matrem Brigittam de Zobel, dum filiolus ejus adhuc in cunis vagiret, nocte quadam, cum pridie sacram Eucharistiam sumpsisset, et filium suum Christo, E
et Matri ejus devotius commendasset, mitra et habitu pontificali ornatum, ac miro fulgore coruscum ante se stantem conspexisse. Erat laudatus juvenis, qui tunc agebat annum ætatis vigesimum quartum, S. Heinrico specialiter devotus; et eidem Sancto, ut merito creditur, apprime charus, non solum ob devotionis teneritudinem, sed vel maxime ob similitudinem castimoniæ, qua juvenis supra communem modum effulgebat, et non ita pridem Herbipoli, ubi studiis vacabat, ejusce virtutis specimen dederat immortali memoria dignum. Fornerus in concione prima funebri pag. 26, illud ita refert:

qui ob oris elegantiam periclitatus,

48 Rem admirandam, verissimam tamen vobis memorabo. Joannes Godefridus ab Aschausen in adolescentia sua, ut nemo non novit, formosissimus erat, et venustissimus; pereleganti quoque corporis constitutione. Qua occasione humani generis hostis hereditarius arrepta, ejus virgineæ puritati hoc stratagemate insidias struxit, et pedicas objecit. Feminæ quædam ex gynæceo magni nominis, et illustris conditionis, instigante cacodæmone, insigni ejus forma et pulchritudine captæ, honoris specie ad convivium invitarunt: F
ubi cum eum, qui curam ex officio gerere debebat, nil mali suspicantem ex industria inebriassent, cubitumque ductari jussissent; ea nocte adolescentem quoque apud se retinere voluerunt, quia nec ipse mali quidpiam subesse ratus, cum dormitum jam concessisset, libidinosa illa diaboli organa clam taciteque lectum ejus accesserunt, et verbis pariter lascivis, et quibuscumque poterant titillationibus ad res nefarias eum solicitare cœperunt. Quid pudicissimus adolescens? Horrendum vociferans, e lecto, ut erat, lineis caligis et indusio vestitus prosiliit, e manibus illarum erupit, ostium domus festinanter petiit, et relictis omnibus post se vestimentis, ad domum cujusdam amici venit, ibique quod reliquum erat noctis, Deo gratias agens pro obtenta castitatis palma, quiete pergit.....

tum clero adscriptus,

49 Clericus tandem initiatus, majore solertia, corporis et mentis castimoniæ sibi invigilandum existimavit; idque tanto diligentius, quanto majores tum temporis corruptelæ passim vigebant.... Vix ævo nostro inventus est similis illi, qui tanto virgineæ puritatis zelo conservaret legem Excelsi. Hujus igitur castimoniæ, aliarumque, qui-

bus

EX VARIIS.

bus illa stipari solet, virtutum fragrantia delectatus S. Heinricus videtur Joannem Godefridum selegisse, et a Deo obtinuisse pro sua ecclesia Episcopum, seu instrumentum maxime idoneum ad restituendum pudorem, qui non tantum in populo, sed etiam in clero, miserandum in modum collapsus fuerat. Unde cum anno MDCIX, XLVII Episcopus in extremis ageret, virginei conjuges S. Heinricus et Cunegundis, in turri ecclesiæ cathedralis, denuo se conspiciendos, et pro eligendo novo Præsule solicitos exhibuerunt.

nova SS. Conjugum apparitione,

50 Id quod in opusculo, cui titulus: Luctus publicus Franconiæ ob immaturum e vita abitum Joannis Godefridi, editus a collegio Societatis Jesu Herbipoli anno MDCXXIII, pag. 3, hisce verbis refertur: SS. Heinricus et Cunegundis paulo ante ejus electionem visi urbem e turri circumspicere. Quam apparitionem poeta sic exprimit:

Quem patriæ Pater
E censu Superum gravi
Heinricus, lateri virgine conjuge
Adfixa, venerabiles
B
Acquisisse viros inter, Episcopum
Fama diditur integra:
Urbem dum propriam, turrigera e domo,
Circumfundere lumina
Visus, quando abitum fata superstitis
Urgebant fera Præsulis.

divinitus electus creditur 1609.

51 Nemini tunc in mentem veniebat, in electione episcopali ex urna proditurum Joannem Godefridum, tum quia is erat ex junioribus capitularibus, tum quia suffragia collimabant in Joannem Christophorum Neustetter dictum Sturmer, ecclesiæ Imperialis Decanum. Sed suffragium S. Heinrici pro cliente suo Joanne Godefrido apud Deum demum prævaluit. Hinc etiamsi memoratus Decanus primo statim scrutinio in Episcopum electus fuisset, noluit tamen dignitatem admittere. Et licet a toto capitulo instanter rogaretur, et urgeretur, ad consentiendum, non tantum secundo et tertio, sed etiam quarto recusavit. Cumque hæc lucta diu teneret, demum ipsomet Decano præeunte, ex inspiratione Spiritus S. et unanimi consensu dominorum capitularium
C Joannes Godefridus ab Aschausen salutatus fuit episcopus Bambergensis XXI Julii, anno MDCIX. Electionem hanc, speciali Numinis providentia, in bonum ecclesiæ Bambergensis, opis admodum indigæ dispositam ac ordinatam fuisse, communis erat peritorum persuasio.

Gratulatoriæ Bellarmini litteræ,

52 Eminentissimus Cardinalis Bellarminus in prima epistola ad Joannem Godefridum episcopum Bambergensem nuper electum data IV Novembris MDCIX, ita scribit: Illustrissime et Reverendissime Domine, a Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. Nuntius de electione Illustrissimæ et Reverendissimæ Dom. vestræ lætificat universam civitatem Dei. Dolebamus oppressionem nobilis ecclesiæ Bambergensis; et cum non succurreret aptum remedium, a Domino auxilium precabamur. Sed pius Dominus fecit superabundantius, quam petere, aut intelligere poteramus. Superest nunc, ut qui cœpit in vobis opus bonum, ipse perficiat; et per vos ecclesia Bambergensis gloriam suam in præsenti recipiat, ut et vos in die Domini immortalem gloriæ coronam a Principe pastorum recipiatis.

ejusque et aliorum de ipso existimatio.

53 Idem Cardinalis eodem die et anno scribens Serenissimo Bavariæ Duci Maximiliano, inter alia hæc habet: De electo vero Bambergensi quid dicam? Sensi profecto incredibilem animi voluptatem, et tam manifestæ gratiæ Dei humillimas gratias egi. Ita ille. Historia inscripta collegii Societatis Jesu Herbipoli, illo ipso anno MDCIX, de episcopo Bambergensi recens electo ita loquitur: Ex partheniorum Sodalium numero ecclesiæ Bambergensi præsul divinitus datus est Joannes Godefridus ab Aschausen, homo Philosophiam, et leges humanas divinasque doctus, in quo nihil fastus, aut fuci; mores ad humanitatem compositi; ætas florens; et, quod mireris, adolescentiæ vicinior; priscæ probitatis, et sanctitatis severioris imago, etc. D

Aliæ Bellarmini ad ipsum,

54 Quemadmodum autem præclarus adeo episcopus ecclesiæ Bambergensi, tempore periculosissimo, satagente S. Heinrico, donatus fuit, ita idem Episcopus eodem sancto Imperatore patrocinante, simul ac pastoralem curam suscepit, res magnas pro Deo et Ecclesia, tam in restituendo cultu divino, quam in emendandis cleri et populi moribus, aggressus fuit; atque ipsa magnitudine operum, quæ peregit, palam omnibus fecit, se non tam hominum, quam cœlitum suffragiis ad episcopatum, pro bono Ecclesiæ assumptum. Quæ E
egregia facta cum Romam latere non possent, Eminentissimus Bellarminus denuo ad Joannem Godefridum anno MDCX ita scribit: Quod egi in causa.... quamvis magna voluntate egerim, non tanti momenti fuit, ut opus esset fatigari in scribendo tantum Episcopum, et in rebus gravioribus occupatum. Quia tamen scribere libuit, mihi quoque respondere jucundissimum est ei viro, quem quasi de cœlo missum suspicio. Non novi de facie Episcopum et Principem Bambergensem Godefridum; sed ex operibus egregiis notissimum vehementer diligo, et veneror; et precor assiduo Deum, ut quem, tam opportuno tempore, labenti ecclesiæ Bambergensi præficere dignatus est, eum longo tempore incolumem servare, dirigere, et protegere, et tandem etiam plenum dierum et meritorum gloriose coronare dignetur.

et ad Fornerum litteræ,

55 Idem Cardinalis anno MDCXII, XII Februarii ad Fridericum Fornerum suffraganeum Bambergensem scribens, addit sequentia: Sed his omissis, gratias ingentes habeo pro iis, quæ ad me scripsisti de insigni progressu optimi Principis et Episcopi vestri, quem non hominum vota aut studia, sed Deus ipse, pro sua infinita pietate, F
Ecclesiæ suæ donavit. Ego certe ita illi germana charitate afficior, ut si pennas columbæ assumere possem, nihil me detineret, quin statim ad ejus complexum volarem. Utinam multos ei similes non solum in Germania, sed etiam in Italia, et in reliquo orbe Christiano haberemus! Videremus enim, continuo vineam Domini tam bonis agricolis commissam mirifice reflorescere. Precor illi ex corde longitudinem dierum, quanta necessaria est ad Ecclesiæ reformationem, etc.

Godefridi laudibus plenæ.

56 Plura ejusmodi in epistolis suis habet laudatus Cardinalis, signanter extollens magnitudinem beneficii, quod divina bonitas præstitit labenti ecclesiæ Bambergensi, illi providendo de episcopo: qui in vita sua suffulsit domum, et in diebus suis corroboravit templum; qui curavit gentem suam, et liberavit eam a perditione. Eccli. 50. Quod meritis et intercessioni SS. Heinrici et Cunegundis in acceptis ferendum esse, probat pervigil eorum studium circa electionem hujus Episcopi exhibitum, ut supra relatum fuit; nec non singularis Episcopi devotio et fiducia erga Sanctos fundatores, cujus devotionis ac fiduciæ specimen aliquod hic subjungitur.

A *Gladio S. Henrici donatus,* 57 Ut primum Joannes Godefridus onus episcopale suscepit, colluctatio illi fuit non tantum adversus spiritualia nequitiæ in cœlestibus, videlicet adversus hæresim, magiam, veneficia, dæmoniacam idolomaniam, fœdissimas carnis corruptiones, et innumera flagitiorum monstra; sed etiam contra formidabiles principum hæreticorum exercitus, Franconiæ perpetuo imminentes. Contra quos cœlesti præsidio sibi opus esse intelligens, ad S. Heinrici patrocinium confugit. Et ut haberet adjutorii ipsius arrham, obtinuit ab Eberhardo Augustano Episcopo consecratore suo gladium, quo S. Imperator quondam in præliis ad edomandos Ecclesiæ hostes usus fuerat: quem sanctum gladium accepit tamquam munus a Deo missum, cujus virtute arceret adversarios populi sui, qui erant multi et potentes. Imprimis Fridericus V Comes Palatinus Rheni, invasor coronæ Bohemicæ; Mansfeldius; marchio Durlacensis, Dux Anhaltinus, Christianus Brunswicensis seu Halberstadiensis eorumque socii, qui diœcesin Bambergensem, uti et Herbipolensem, foliis palam impressis, sibi in prædam destinaverant, et
B spe jam devoraverant.

grandia egit periculosissimo tempore. 58 Quamvis autem in utramque diœcesin plures irruptionem tentaverint, Joannes Godefridus tamen (qui interea etiam Herbipolensis Episcopus creatus fuerat) hostiles conatus partim elusit consilio, partim fregit fortitudine, opponendo hostibus copias suas, quas conscripserat, una cum copiis auxiliaribus Serenissimi Ducis Bavariæ. Et dum milites pugnarent in patriæ confiniis, ipse interdiu, noctuque, projecta in terram facie, velut alter Moyses, pro populo suo, orationes ad Deum fundebat. Et quod de die interdum ob legatorum, ac militiæ præfectorum, euntium ac redeuntium interpellationes præstare non poterat, media surgens nocte, somno antelucanis excubiis majorem in modum coarctato, integris horis cum Deo colloquendo compensabat. Hisce armis devotus S. Heinrici cliens ecclesiam suam, toto regiminis sui tempore, ab hostium irruptionibus, deprædationibus et incendiis (quin et a peste, quæ antea singulis annis Bambergæ sæviebat) servavit immunem.

Supremus SS. Conjugum favor, 59 Supremum a S. Heinrico favorem Joannes Godefridus expertus fuit ante mortem suam,
C quam ei sanctus Imperator una cum virginea conjuge apparens prænuntiavit, ut refertur in Vita manuscripta hujus Principis. Ab eo tempore non omisit, se quam accuratissime ad felicem ex hac vita transitum comparare. Tota quidem vita ejus, præsertim quam in episcopatu duxit, fuit perpetua ad beatam mortem præparatio; habito tamen cœlesti de ea indicio, curas suas ad supremum illud negotium magis intendit. Cum illo ipso anno, quo obiit, ex præscripto medicorum, in arce Waldaschacensi, instaurandæ valetudini vacaret, toto eo tempore, sive publice, sive privatim pranderet, aut cœnaret, ejus jussu semper aliquis e cubiculariis libellum Jeremiæ Drexelii S. J. de æternitate prælegebat, quem tempore illo totum tertio percurrit. Interea vero dum aut balneis uteretur, aut sudoribus eliciendis vacaret, aliis piis libellis, potissimum historiis de rebus gestis Sanctorum legendis, animum relaxabat.

quo mortem vicinam intellexit, 60 Memini fuisse, qui in mea præsentia ei suaderet, res potius jucundas, quam tetricas et melancholicas de morte, de inferno, de æternis damnatorum pœnis, illi tempori convenire, quo valetudo curatur. Respondit: Scio me brevi moriturum. Sto ante januam æternitatis, etc. Illo EX VARIIS. ipso tempore sæpius de morte sua, quam vicinam aliquoties dictitabat, et de dispositione ultimæ voluntatis mecum agebat. Similia et pronuper Lanckhemium ad benedictionem domini abbatis eundo et redeundo soli secum in curru sedenti, ultro insinuabat, certum asserens, non diu se victurum; et ni maturandum esset iter Ratisbonense, nihil aliud diebus aliquot factitaturum, quam domui suæ dispositurum, tamquam brevi moriturum. Vesperi ante abitum Ratisbonam versus, quo eum ad comitia Cæsaris obedientia, et singularis amor atque observantia vocabat, summo mane itineri se daturus, mihi valedicens dicebat: Videbimus nos mutuo; si non hic, Deo tamen dante, in cœlis.

61 Ex his colligi potest, Joannem Godefridum *et tempus præsignavit;* de imminente sua morte bis fuisse cœlitus admonitum: semel ante susceptum iter Ratisbonense, quando solum intellexit, mortem suam esse vicinam absque certa temporis determinatione; altera vice Ratisbonæ, ubi insuper cognovit, se moriturum ante novi anni initium: id quos multis ante diebus apud diversos sæpius affirmavit; E jussitque propterea testamentum suum Bamberga Ratisbonam afferri.

62 Porro hanc denuntiationem illi factam esse *quod ob pudicitiam suam promeritus sit.* Ratisbonæ a SS. Heinrico et Cunigunde, habetur in Vita ipsius manuscripta. Neque mirum cuiquam videri debet, quod Sancti hi Patroni tam exquisitam curam gesserint de clientis sui felici ex hac vita transitu: quia ille specialem illorum favorem speciali studio virginalis castimoniæ, tantopere ab illis adamatæ, promeritus fuit. Hanc enim non solum in sua adolescentia, ut supra relatum fuit, sed etiam in totius vitæ suæ decursu contra carnis et sathanæ tentationes invicte tutatus est. Quin et illustribus castissimæ vitæ suæ exemplis, quibusdam e Lutheri secta persuasit, fide dignum esse, quod SS. Heinricus et Cunegundis in conjugio pari consensu virginalem continentiam servaverint, id quod homines ultra carnem nil sapientes tamquam fabulosum rejiciebant, adscribentes naturæ sterilitati et impotentiæ, quod virtuti et gratiæ tribuendum erat. Jactabant insuper, ne quidem sacerdotes, multo minus conjuges posse esse continentes.

63 In hanc rem memorabile quid refert Joan- F nes Seller Societatis Jesu concionator cathedra- *Quid de servanda castimonia senserit,* lis Ratisbonæ, in concione funebri, quam ibidem habuit de Joanne Godefrido tempore comitiorum XII Januarii anno MDCXXIII. Cum Princeps quidam acatholicus cerneret, quod Joannes Godefridus abominabilem clericorum concubinatum, libidinosæque vitæ licentiam in sua diœcesi implacabiliter insectaretur, et incorrigibiles parochiis et beneficiis privaret, et e diœcesi dimitteret, in familiari cum Episcopo congressu contendebat sacerdotibus permittendum esse conjugium, eo quod illis impossibile esset servare continentiam. Episcopus econtra firmis rationibus ostendebat, cum divina gratia id esse possibile. Sed cum princeps acatholicus nullo id sibi argumento persuaderi sineret, dicebat Episcopus: Non soleo quidem dicta mea juramento firmare; hac tamen vice, sacerdotali mea fide, et dignitate assevero, possibile esse, per Dei gratiam, caste vivere: quippe ipsemet ego, per omnem vitam meam, numquam feminam attigi; neque ad id stimulum sensi. Princeps acatholicus percontans aiebat: An vere ita se habet, quod dilectio vestra de se affirmat? Vere ita se habet, reposuit Episcopus; idque

EX VARHS. que denuo mea episcopali fide sancte assevero. Commotus intime hoc sermone princeps acatholicus, Joannis Godefridi virgineas manus reverenter deosculatus fuit, una contestans, hasce manus dignas esse, quæ sacrificium offerant.

quamque inviolatam eam custodierit.

64 Demum virginalem castimoniam, quam Joannes Godefridus sub clientela SS. Heinrici et Cunegundis, in adolescentiæ et reliquæ vitæ periculis, velut in medio fornacis Babylonicæ illæsam, ac sine ignis odore conservavit, eamdem sub eorumdem Sanctorum patrocinio, feliciter æternitati intulit. Vos ipsos, inquit Fornerus in concione funebri Bambergæ habita, quotquot hic adestis, testes invoco: an non omnis ejus vita eximium castitatis sacerdotalis speculum possit appellari? Non dubitate, eumdem hunc castissimum Præsulem illibatum virginitatis florem, id quod mihi in ultimo adhuc itinere, quod cum ipso peregi, ut alias sæpius, concredidit, secum ex hac vita in alteram illam ad Christi æterni judicis tribunal haud dubie absportasse... Pugnavit animose nobilis Christi athleta et heros Joannes Godefridus, et gloriose triumphavit, et virginitatis B aureolam, integra carne et membris, ut loquitur S. Hieronymus, reportavit.

Insignis in SS. Conjuges veneratio.

65 Obiit laudatissimus Princeps Ratisbonæ XXIX Decembris anno MDCXXII, qui uti a SS. Imperatoribus Heinrico et Cunegunde, extraordinariis favoribus, in vita et morte ornatus fuit; ita veneratione, tempore vitæ, sanctis patronis exhibita non contentus, voluit etiam funus suum extare suæ erga illos reverentiæ monumentum. Nam humillimus Princeps æstimans se indignum communi cum Sanctis illis sepultura, jussit quidem corpus suum humari in cathedrali Bambergensi, non tamen in ipsa ecclesia, ubi Sancti quiescebant, sed subtus eam in obscura crypta, quæ est sub choro S. Georgii martyris, ad quem deinde anno MDCLVIII, Sanctorum illorum ossa translata fuerunt. Sed Deus humilem servum suum vicissim in exanimi ejus corpore honorare dignatus est.

Facies post mortem vivida, etc.

66 Nam cum illud XV diebus post mortem, nimirum XII Januarii anni MDCXXIII (quo die solennes illius exequiæ, in præsentia procerum Imperii, Ratisbonæ in capella Cæsarea celebratæ sunt) habitu episcopali indutum, in tumba C elevata, omnium conspectui exponeretur, facies ejus tota vivida et rubicunda apparuit, non secus ac si adhuc tum viveret. Ita testatur protocollum historicum urbis Ratisbonensis de anno MDCXXII et MDCXXIII. Et cum deinde sex alii dies insumerentur corpori ejus Bambergam devehendo, ubi demum die XIX Januarii, terræ mandatum fuit, retinuit eamdem gratiam, uti Fridericus Fornerus oculatus testis pag. LIX asseverat dicens: Non mortuo similis, sed dormienti, jucundam semper et vivacissimam faciem post tot dierum itinera retinens usque ad horam sepulturæ.

67 Talem venustatem contulit Deus corpori exanimi Godefridi, quod ille in vivis, tot asperitatibus, tot vigiliis, tot jejuniis in pane et aqua etiam inter principales epulas, tot flagellis, ciliciis, genuflexionibus, humicubationibus castigaverat; et insuper post obitum, ad majorem sui contemptum, et ad majorem sanctorum Heinrici et Cunegundis exaltationem, in profunda et obscura crypta, quo pauci homines intrare solent, tumulari jussit. Sed ut ille se suaque contempserit, et occultaverit, splendor tamen virtutum ejus ita tegi non potuit, quin multi cognoscerent, et æstimarent. Litteræ annuæ collegii Societatis Jesu Ratisbonæ anno MDCXXII referunt, Ferdi- D nandum II Romanorum Imperatorem mortem hujus Episcopi graviter tulisse atque inter cetera dixisse: Fidum nos amicum, uterque episcopatus bonum Pastorem, subditi Patrem in hoc Principe amiserunt.

Nuntii Caraffæ de eo sententia,

68 Illustrissimus Dominus Carolus Caraffa episcopus Aversanus, Nuntius Apostolicus, Ratisbonæ tunc præsens, in libro, cui titulum fecit: Germania sacra restaurata (ubi inter reliqua describit, quid fuerit actum Ratisbonæ in conventu Electorum et Principum Imperii a Ferdinando II Ratisbonæ celebrato anno MDCXXIII, ubi disceptabatur de Maximiliano Bavaro substituendo rebelli Friderico V Electori Palatino) de nostro Joanne Godefrido hæc habet: Hujus aliquando mentis fuerat Joannes Godefridus, Princeps et Episcopus Herbipolensis, quo magis Dei zelo percitum Principem non vidit Germania. Is militum pater, sacerdotum exemplum, Principum decus, Catholicorum tutor, suiipsius contemptor, Ecclesiæ Romanæ, ac Cæsareæ majestatis cultor acerrimus et prudentissimus, nihil nisi ad Electorem Catholicum suspirabat; inter quæ su- E spiria, summo nostro omnium dolore ex hac vita discessit.

et Bambergensis oratoris elogium.

69 Concludimus hanc narrationem elogio, quod Joanni Godefrido tribuit orator e Societate Jesu, præses, ut videtur, sodalitatis Marianæ, in oratione funebri habita in templo Patrum Societatis Jesu Bambergæ XVIII Jan. anno MDCXXIII, ubi circa finem sic loquitur: Nihil præclarum animo fingi potest, cujus non eximia aliqua portio Joanni Godefrido nostro divinitus obtigerit. Exemplar virtutum fuit, in quod Episcopi omnes, Antistites omnes, Principes omnes intueri possint. Exemplar perfectionis, ad quod, tamquam ad relucens et tersissimum speculum, mores suos, vitamque componere ecclesiastici viri debeant. Exemplar numeris omnibus absolutum ostendere mundo Deus voluit, quid exacta virtus, in uno eodemque Episcopo ac Duce, cum maximo honore ac dignitate conjuncta possit... Felicitatem tuam tibi gratulor. Scio, te non in Franconia tantum tua, sed toto universitatis hujus ambitu, gentium omnium linguis, ac litteris celebrandum. Intuebuntur in te omnia secula; repetet te omnis memoria; omnis posteritas ve- F nerabitur, etc.

Quæ omnia ad S. Henrici gloriam referuntur.

70 Quæ de præclaris gestis et virtutibus duorum Episcoporum Bambergensium hactenus allata sunt, non tantum ad illorum laudem, sed et ad quam maximam SS. Heinrici et Cunegundis gloriam pertinent. Inde siquidem clarius nobis innotescit, quanti illorum intercessio apud Deum sit ponderis, et quanta sit eorum erga ecclesiam Bambergensem solicitudo, charitas et beneficentia. Quod enim duo isti Viri, periculosissimo tempore, mirabili Dei providentia ad episcopatum assumpti fuerint; quod induti virtute ex alto, posthabito omni terreno emolumento, contemptisque omnibus difficultatibus, tam magna pro Deo et subditis operati sint, et quod patriam Bambergensem, quæ ferme tota in hæresim et flagitia fœde prolapsa fuerat, tanta fortitudine simul ac prudentia, ab interitu vindicaverint, et ad viam salutis reduxerint, id Sanctorum istorum favore, patrocinio et auxilio effectum est, uti nos extraordinaria illorum erga hos duos Episcopos vigilantia et solicitudo non sinit ambigere. Multum quidem debet Bamberga suis Sanctis, quod illorum pietate ac munificentia, sede

episcopali,

SOL
LUNA
SERAPHIM
PISCES
POSITUS
SUPNE USTE SIT GRATŪ HOC CESARIS DONUM
LIRA
SCĀ MARIA
SĀS IOHANES
STELLA MARIS INCLITA
QUIET GRA DĪ
TAURUM IMITATOR
GEMINCAS TORE ET POLLUX CURIALE DIVI
INTE RAMBA ARCTUROSSI NUOSOFLCTI ĪCOR PORES
HERCULES SERPENTE OCCIDID
CASIEPIA
CEPHEUS QUARTŪ KRTICŪ ENET CIRCULŪ
ANDROMEDA
FOCIUS
ORBIG
X
PAX
ISMAHELI
QUI HOC

Lith du Sénat Barousse Paris

A episcopali, et ecclesia Imperiali fuerit decorata, plus tamen se iisdem debere certissime sibi persuadeat, quod postquam patria ferme tota hæresis jugo se improvide subdidisset, in infelicissimo illo statu non fuerit derelicta, (uti multis aliis diœcesibus in vicina nobis Saxonia, et aliis terris septemtrionalibus contigit) sed SS. Heinrici et Cunegundis solicitudine, patrocinio ac protectione, a perniciosissimo hæresis malo, inter innumeras licet difficultates, hostiliumque copiarum insidias et impugnationes, fuerit liberata, ac deinceps in Ecclesiæ Catholico gremio conservata.

CAPUT III.

De S. Henrici Manto, ut vocant, Bambergæ in ecclesia Imperiali asservato.

B

Celebre S. Henrici Mantum,

Præter sacra cimelia de quibus supra in Commentario prævio § 4 actum est, superesse diximus monumenta id genus alia, sed præcipua duo, Crucem nempe pretiosissimam in celebri cœnobio Benedictino Montis S. Michaëlis, de quo ad Acta S. Ottonis locuti sumus, certis solennioribus festis adhiberi solitam, et Mantele, seu Mantum, ut vocant Bambergenses, puta togam vel pallium latissimum, uti hic vides, ad modum vetustioris casulæ, lateralibus aperturis carentis, in thesauro Imperialis ecclesiæ reconditum, quod ab Ismaële, de quo Anonymi Legenda meminit, confectum volunt, sancto Imperatori datum, ab eoque Cæsarei instar paludamenti in celebrioribus cæremoniis adhibitum, pluribus signis pretiosis, opere Phrygio intextis ornatum, variisque inscriptionibus, satis mirabili sacrorum profanorumque commixtione distinctum, quibus in rectum sensum ordinandis aut explicandis curiosa ingenia incassum hactenus desudasse dicuntur. Quod certe experiri mihi licuit in eruditissimi Viri observationibus, infra dandis, quas probare hactenus non potui. Mysteriosum, si ita loqui licet, videtur utrumque monumentum, quorum primum, Crux videli-
C *cet, cum jam excusum sit, omniumque oculis pateat, apud citatum alibi Ludwigium, criticis excutiendum relinqui poterat, sed a nobis etiam dabitur. Hic prius Mantum seu Mantele exhibemus, cum Clar. Joannis Eppenaueri nonnullis expositionibus, quibus cuique liberum erit, pro captu et eruditione alias substituere.*

tot signis ænigmaticis onustum est,

72 *Lubens fateor, post non levem nec perfunctoriam totius operis, ut, me rogante, delineatum fuit, contemplationem ac singularum partium considerationem, nullo me pacto assequi posse, quid demum indicare, quid tam disparatorum compositione significare voluerit Mantelis, Manti seu togæ istius inventor aut artifex, nisi fortasse rei ad profanos usus primum destinatæ, sacra aliqua postmodum adjecerit, quo facilius sanctissimi Imperatoris, aut saltem ecclesiasticis usibus transcriberetur. Conjecturis equidem supersedeo, Viri Clar. descriptione contentus. Ait ipse, Mantum sericum esse, coloris cærulei, cujus minutissimi characteres, seu veri seu vitiosi, ad prototypi formam fideliter sint expressi.* Longum est, *inquit,* pedibus quatuor cum dimidio et duobus pollicibus, quod ordinavit Ismael, S. Heinrici affinis, Bambergæ sepultus, qui fuit nepos ejus ex sorore, in ducem Apuliæ quondam per S. Heinricum elevatus, uti ex litteris Mantelis infra, immediate supra fimbriam, ex serico rubro, filo aureo intertexto, ceu gratiarum actione Henriciana patet, videlicet: PAX ISMAHELI QUI HOC ORDINAVIT. *Ecquis in formula ista,* Pax Ismaheli *Judaici aliquid in artifice subodoretur? Potius studiose aliqua involvisse, atque affectata seu vera ignorantia, ænigmaticis locutionibus implicuisse videtur.* *EX VARIIS.*

73 *Quid sibi velint statunculi inter voces* Sol *et* Luna, *quid alii in lamella altera, nemo satis divinaverit. Subjectum soli et lunæ quadratum repræsentat, ni fallor, quatuor Evangelistarum symbola, circumdata icunculæ cui aptatur epigraphe:* Superne usie sit gratum hoc Cesaris donum. *Ecquid religiosus posuisset, Sempiternæ ac individuæ Trinitatis, aut saltem æterno Verbo incarnato? Quid enim est οὐσία nisi suprema essentia metaphysico conceptu expressa? Cur* sancta Maria stella maris inclita, *non appellatur* Mater Dei? *Quem* S. Joannem *indicat,* qui *sit* et gratia Dei? *Pergimus cum ductore nostro, qui figuras omnes mere aureas asserit, opere Phrygio contextas. Satis patent signa Zodiaci et constellationes aliæ, ad modum, ut ipse* E *existimat, istius temporis.* Constat enim, *inquit,* proximum S. Heinrici in imperio antecessorem Ottonem III simile Mantum, quo tegebatur coronatus, cum inscripta Apocalypsi habuisse. Probabiliter fuit hoc Mantele illud, quo in ipsa coronatione imperatoria fuit vestitus S. Heinricus. *Ignoscat vir amicus si tam prompte assentiri renuam : non incongrue pallio Ottonis appingi potuere signa apocalyptica; at* S. Henricum *paludamento, de quo agimus, in coronatione indutum fuisse, necdum ut credam induci hactenus patior. En paucas alias litterarumque utcumque redditarum, laudati viri explicationes.* *ut ad ea recte solvenda*

74 *Œdipum certe hic agere oportet in eruendo contorto sensu AQUILA PPTVE IOCITAE VOIATUS IER ASTRA; quem sic reddit:* Aquila perpetuo per volatus suos se locans in astra, *ob constellationem aquilæ expansis alis volantis. Ismael enim, ait, astrologiæ addictus fuisse videtur, quia ejus ordinatione prope Mantelis humerum dextrum hæc leguntur verba:* Astrologus hic sit cautus. *Est et alia in altera Manti parte, ubi sic legitur: VIRGINITASP APBATE MIREME RE. Sonant hæc ipsi;* Virginitas approbate miremur terræ; *sublata autem vitiosa metathesi, videtur esse allusio Ismaelis ad castimoniam* S. Henrici, *in hunc forte sensum :* Virginitatem in terris approbatam miremur. *Cupio plane eruditissimo Viro subscribere ; verum si eo Manto, ut nuperrime dicebat,* S. Henricum *in coronatione Romana usum sibi persuadeat, necesse est, fateatur, cognitam ante id tempus fuisse Ismaeli isti sanctissimorum Conjugum virginalem continentiam, quam utut supra vindicandam susceperim; at nemini ante extremum Sancti morbum innotuisse, existimo esse certissimum. De cetero, an* manus Orionis rodat Taurum; *an is* imitator juris fuerit; *an* Serpentarius Æsculapius medicus *dicatur; an ibi asseratur* Pegasus equus musicæ esse sacratus, *atque id genus alia, ab obscuriori isto vel forte poetastro artifice repetenda non censeo. Nodus præcipuus superest, utrum infimæ inscriptionis confusos characteres eruditus Interpres felicius combinaverit. Verba ejus ad apicem describam :* *novus OEdipus vix sufficiat.* F

75 Fimbria vero hujus Mantelis condecorata est litteris singulari artificis diligentia (litteris singulis particulariter sive seorsim aurato filo confectis, ac dein mediante filo serico, in desti- *Fimbriæ involutos characteres,*

EX VARIIS. nato suo loco firmatis) affabre confectis opere phrygio, cum permultis intortis aureis cimeliis, obscuritatem lectionis inducentibus; suntque eæ litteræ magnæ longitudinis, ita invicem appositæ, ut lector maxime dubius hæreat, ubi lectio in circulari chaos sit inchoanda. Insuper omni carent interpunctione, hincque in hodiernum usque diem, multis lectionem frustra tentantibus, uti inaudio (præsertim propter plures alias parvas obfuscatasque inscriptiones) incognitæ manserunt. *Pergit deinde ad explicationem, quam nemo hactenus propius assecutus est.* Verba fimbriæ ad litteram hæc sunt cum metathesi vitiosa:

O Decus Eeropae Cesar Heinrice beare
Angeat impreium ibmi ReXque rena bene.

Peripheria hæc Manti infima adæquat longitudinem sedecim pedum et duorum pollicum.

non omnes distinxit Interpres,

76 Ubi notandum quod Ismaël per litteram X in verbo Rex singulare quid significare voluerit, quia hæc una et sola inter omnes magnitudine artificiali eminet, et nonnihil a littera E ante, et B Q post est separata; hinc non immerito concludo, eum, ut propter verborum excurrentem copiam, ligatam orationem salvaret, gratulationem hanc pro S. Heinrico ordinare in hunc sensum quasi voluisse: Rexque millies ibi regna bene; quia X Græcis, ut constat, est numerus millenarius: salvo tamen, ut dixi, per omnia aliorum judicio meliori, acumina enim hæc antiquis erant frequentia. *Monet deinde notandum, quod* in carminibus fimbriæ Mantelis desint: apud verbum REGNA littera G (nam littera A est abscondita in N, *quia* N *ut ibi efformatum est*, denotat litteram N et A simul apud antiquos) et littera E apud verbum WENE sive BENE. E contra post verbum Imperium est supervacanea littera M, forte loco litteræ M sive ꟿ in animo substituenda, aut plane omittenda illo tempore; apud quam tres IBI spectant post litteram Q. Item in verbo ANGEAT, littera V est inversa, hinc ut N apparet.

nec singulos recte explicuit.

77 *Hactenus Clar. amicus, qui subdit, quatuor alia serica Manta, cærulei item coloris, ibidem asservari, de quorum usibus hic disserere nihil attinet: datam jam prioris explicationem tantisper expendamus. Quatuor prima vocabula distincte in* C *fimbria expressa conspicio,* O decus Eeropae Cesar Heinrice; *non tam facile est invenire τὸ* BEARE *cum pro* R *legatur* B: *neque* ANGEAT *educi potest, quandoquidem littera ultima non sit* T *sed potius* Y. Impreium *integre non reperitur, quod ultima littera videatur duplex, sitque* E *et* Λ *Græcum; in quo non satis aperte argui posse videtur, quod post* Imperium *supervacanea sit littera* M, *ubi ego fateri cogor, nec supervacaneum* M, *imo nec necessarium reperiri, quo τὸ* Imperium *vel* Impreium *efformari queat. Neque tres* IBI *usque adeo clare apparent; nec est, unde colligatur* N *inversum esse, unde exurgere verosimiliter possit* AUGEAT. IBMI *nullum sensum reddit.* REXQUE *vel* REX QUI *habetur; sed reliqua plusquam Œdipo indigent, neque ex iis perfectam constructionem quis facile exluderit. Hæc eo solum dicta sint, ut intelligat lector, nihil a nobis neglectum, et amicissimus adjutor observet, ænigma iis litteris involutum, necdum ex omni parte solutum esse. Melius, inquies, aliquid substituas; malim vero candide fateri ignorantiam, quam iis disquirendis oleum et operam perdere, non gravabor tamen, nullo meo periculo, viri alterius eruditissimi cogitationes in medium proferre, prout mecum communicatæ sunt.*

D 78 *Abest is, ut primum dicam, a Bambergensium opinione, quod præfatum Mantum ad* S. Henrici *tempora revocari possit, negatque Sancti istius ætate in usu fuisse* Cæsaris *appellationem. Putat itaque opus esse seculi* XIV, *implexisque illis vocabulis indicari Henricum, istius nominis Imperatorem VII Luxemburgicum, qui post necem Alberti Austriaci Romanorum regis, anno* 1308 *patratam,* VI *Januarii* 1309 *Aquisgrani coronatus est; atque ad hunc dirigi contendit fimbriæ allocutionem, cujus ordinem exorditur a* CESAR HENRICE, *ei connectens* BEA: B *vero sequens et* E *sumit pro* Bambergensis Ecclesiæ, *ex litteris proximis faciens ANGELV, V signato; tum sic pergit, ex litteris verba ferme reddens;* IMP*erium* RE*gere* I*njuste* V*olens,* EΛ *(lambda græco pro* L *Latino) unde* EΛ*ectus* I*nvitis, vel* I*nimicis* B*ambergensibus,* M*iserabiliter* I*nteriit* R*EX* Q*ui; demum ex RE et contractis aliis conficit REGNAVIT, atque ex charactere sequente, non minus hieroglyphico format ANTETE,* O DECUS EEROPAE. *Ita ille, cui alios fugio accensere, dum tam implexa sunt et signa et vocabula, ut in diversa rapiant spectatores singulos. Feriet, opinor, Bambergenses omnes æque ac me* E *tam procul accersita expositio, in qua argui potest formatio vocis ANGELV pro* angelum, *cum littera penultima non sit* L *sed* A, *uti in CesAr et be A; ultima vero* Y *potius vel* V *quam* V *signatum. At frustra hic frontem fricamus; satis sit, curiosis indagatoribus ulterius explorandi materiam suggessisse; ac de* S. Henrico *ejusque monumentis, quod maxime intendimus, nihil præteriisse.*

Quid alius vir eruditus de iis sentiat.

CAPUT IV.

De celeberrima Cruce, aliisque S. Henrici apud Bambergenses sacris cimeliis.

Crux aurea græcanici operis,

De *Henriciana hac pretiosissima Cruce cursim locutus est Henschenius, dum Acta S. Cunegundis ad diem* III *Martii illustravit. Ejusdem delineationem ad Papebrochium misit anno* 1695 *R.* F *P. Joannes Risse, collegii nostri Bambergensis eo tempore Rector; postmodum vero aliam in æs incisam vulgavit Joannes Petrus Ludewigius inseruitque volumini suo de Scriptoribus rerum episcopatus Bambergensis. Excusum hocce exemplar postquam cum Rissiana delineatione contulissem, facile adverti, tantum inter se differre, ut neutra imago satis exacte prototypon redderet: quocirca Bambergam recurrendum fuit, ut defectus in iis occurrentes apte corrigerentur. Novam itaque delineationem de integro aggressus est laudatus mihi sæpe Otto Schugentius, expressis etiam tum pretiosorum lapidum, tum ceterorum ornamentorum coloribus; sic ut in ea nihil desiderari testati sint oculatissimi inspectores toties etiam allegati Clar. Eppenauer et R. P. Nicolaus Pottu, de cujus meritis satis dici non potest. Porro colores, quoadusque ars ejus tulit, scalptor referre conatus est. Qui Ludewigianam imaginem cum nostro ectypo conferent, non unam diversitatem facile observabunt. Itaque iconismum prædictæ Crucis hic primum exhibendum censui, cui cimelia alia adjecta sunt, suo etiam ordine recensenda.*

80 *Henschenii verba hic præmittenda sunt, quibus sacra S. Cunegundis monumenta, a se coram*

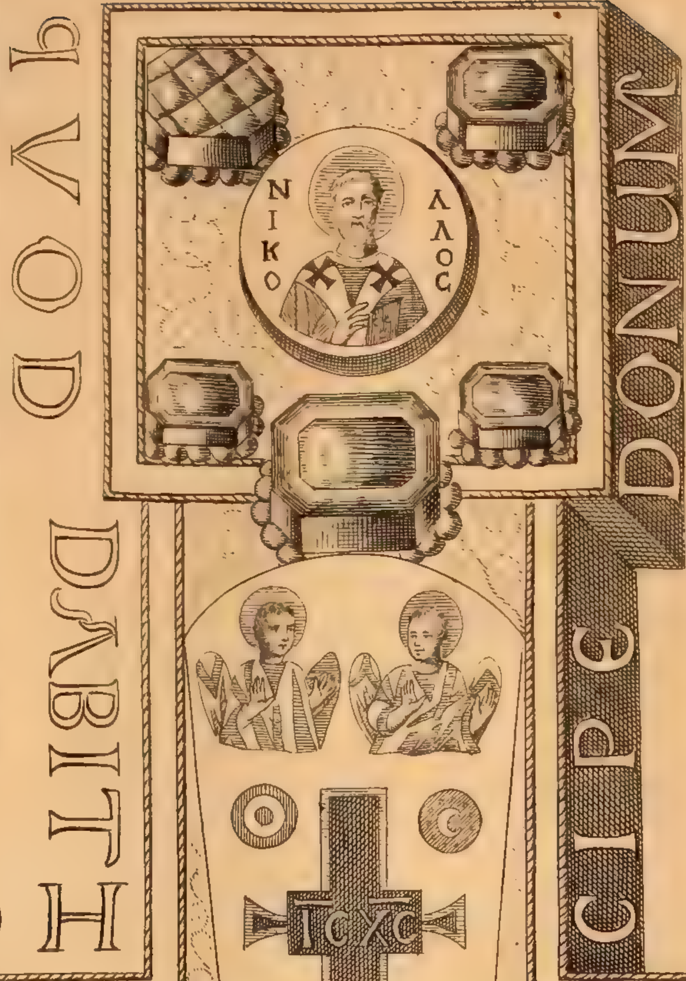
spectata

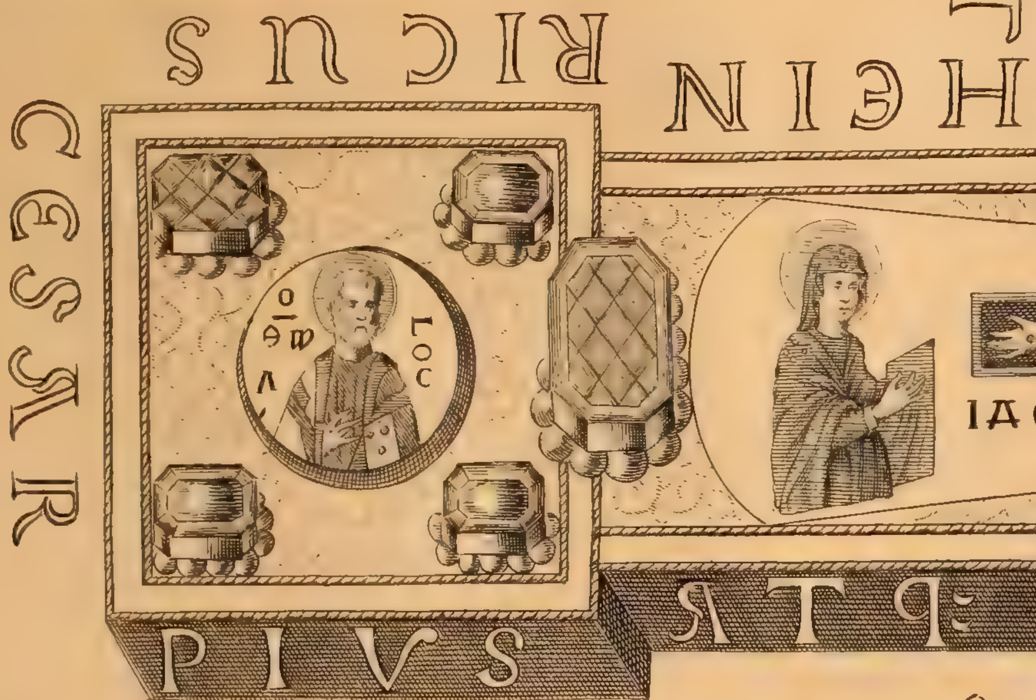
A

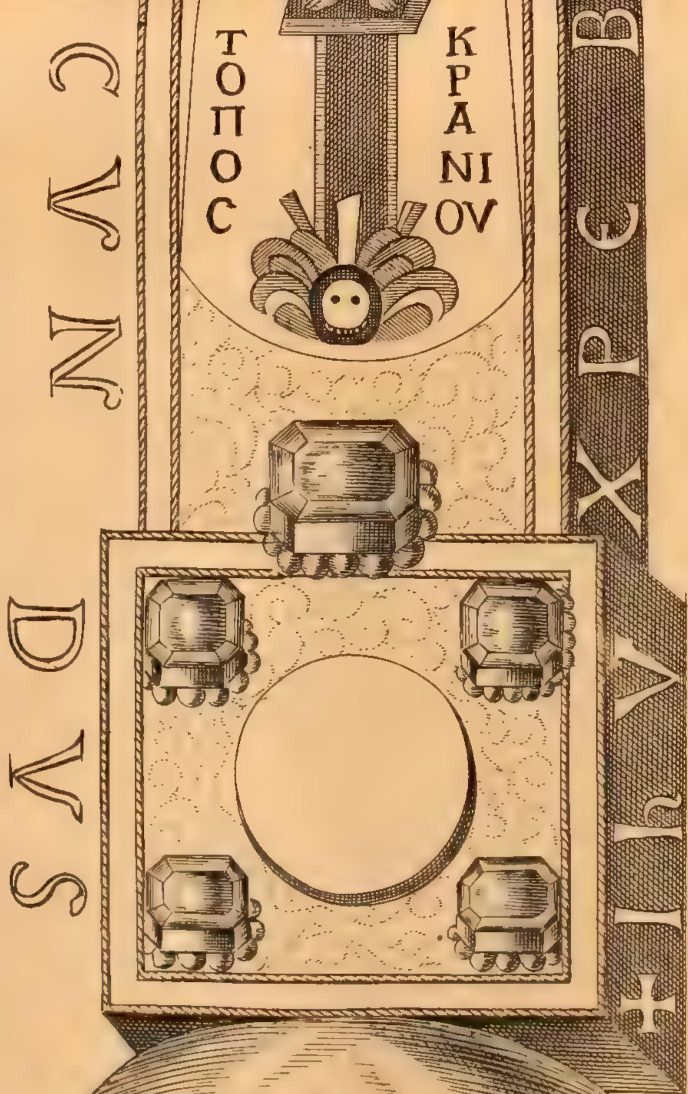
B

C

F

D

E

Lith du Senat Barousse Paris

A

a Sancto in morghengabam S. Conjugi oblata.

spectata, enumerans, ita loquitur Commentarii sui § 4, *num.* 25 : Addere placet, *inquit*, quæ ipsi Bambergæ vidimus in monte S. Michaëlis, in templo abbatiali ; scilicet dotem seu morghengabam, a S. Henrico Cunegundi datam ; crucem auream operis Græci antiquissimi, uti ex inscriptionibus atque imaginibus erat cognoscere. *Hæc nimirum est receptissima apud Bambergenses traditio, celeberrimam Crucem, multis aureorum millibus æstimatam, donum istud fuisse, quod sponsæ Sanctæ, sanctus et ipse Sponsus dederit postridie nuptiarum, inde apud Germanos appellatum* MORGHENGABAM, *quod latine reddendum est* donum matutinum *(de quo in glossariis Spelmanni, Cangii et aliorum plura invenies) ipsa vero sanctissima Imperatrix cœnobio, a se cum piissimo conjuge condito, reliquerit, perpetuum munificentiæ suæ monumentum, usque hodie in festis solennioribus quandoque circumferri solitum, in argento obducto manubrio, ad quinque pedes Noribergenses extenso, quod in imagine apparere voluimus. A Græco vel saltem græcizante elaboratam primum fuisse Crucem ipsam, satis opinor apparet; at circumductam postmodum censuerim inscriptionem latinam, in qua cur verbum in futuro inflexum sit, candide fateor me divinare non posse; nisi, ipso vivo, fidei commissum fuerit.*

B

multis difficultatibus obnoxia est,

81 *Multa alia istic contemplaris in quibus claritatem merito desideres, multa pro artificis ingenio et arbitrio figurata, alia quasi studiose involuta, quæ nemo hactenus explicare noverit, usque adeo ut me nonnumquam cogitatio subierit, monumentum quantumvis præclarum, prætermittere potius quam partes ejus aliquas intactas et inobservatas relinquere. Viros doctissimos consului, quarum alii graviori censura, alii paulo mitiori ipsum perstrinxerunt, sic tamen ut nullus ea recte solverit, quæ mihi displicere, vel ipsis Bambergensibus rotunde professus sum. Repositum est, non exigi ab historico, ut in antiquis hujusmodi monumentis quæ recenset, possit singula minutatim exponere, aut determinare quid sigillatim significent; videri namque sufficere, si, ut philosophi loquuntur, determinet an res sit, non item semper, quid qualisve sit, præsertim ubi nonnulla quasi ænigmatice intricata videntur. Rem existere, certissimum est, ætatem ejus, artificem, fabricandi causam et intentum, adjunctaque cetera enucleare hoc opus, hic labor, hæ sunt difficultates quas a nemine hactenus tactas, nedum solutas inveni. Citatus jam Ludewig satis habuit et Crucem et nonnulla alia excusa referre; quorum explicationem aliis investigandam commisit. Tentare aliquid juverit, eo saltem operæ pretio, ut id genus monumentorum peritiores conatum nostrum promoveant.*

C

quibus ipsam expedire conamur.

82 *De crucibus antiquis tum nudis, ut ita loquar, tum humanam Christi effigiem affixam repræsentantibus, fuse disputavit noster Janningus p. m., de Basilica Vaticana tractans tomo* VII *Junii a pag.* 141, *unam inter alias referens nostræ huic satis conformem, saltem quod crucem ipsam Christique imaginis efformationem attinet, cui pares alias assignat; eidemque non multum absimiles habet Lambecius in Bibliotheca Cæsarea Vindobonensi lib.* 2, *pag.* 482 *et alibi, ut necesse non sit de ea re hic pluribus disceptare. Ætatem potissimum quærimus qua Henriciana hæc nostra fabricata censeri possit, id quod saltem seculo* X *factum oportet, si eam sanctus Imperator in* morghengabam *sanctæ Conjugi obtulit, sub ipsum seculi insequentis principium, qua sola ratione cum Henricianæ vitæ serie componi potest Bambergensis traditio, quidquid eruditi critici adversentur, contendantque, litterarum græcarum latinarumque mixturam istam posteriora secula sapere, additamentaque* Cæsaris et secundi, *saltem in monumentis solidis, nummis et aliis, recentioris ævi esse passim censeantur, quemadmodum et versus Leonini, quos seculo* X *in usu fuisse, aliunde demonstrari postulant.*

EX VARIIS.

Qua parte tota græca est ad seculum X referri potest;

83 *Liceat mihi hic opinionem meam seu conjecturam candide proferre. Nihil tantopere video quod credere nos vetet, Crucem ipsam, quousque tota græca est, ad seculum* X *referre, sive ea in veteri Græcia, sive in Magna Italiæ, seu Apulia, sive a Græcis artificibus in ipsa Germania fabricata fuerit, quæ in* S. Henrici *manus provenerit, tamquam sacrum pretiosumque cimelium, antequam ad thronum eveheretur : dederit istud ipse sanctissimæ Conjugi, hæc vero, vel testamento vel alia donatione, apud monachos suos Michaelitas servari voluerit; Græcam eatenus, nec forte sacris adhuc usibus deputatam. Fuerit subinde abbas aliquis qui pretiosissimum monumentum ritu Catholico in processionibus circumferri posse censuerit, aptaveritque proinde manubrium seu perticam argenteam, cui id imponeretur, atque ad renovandam itentidem sanctissimorum fundatorum memoriam, latinos istos versus circumduxerit :*

E

Jesu Christe, bonum clemens Crucis accipe donum,
Quod dabit Heinricus pius Cæsar atque secundus,

in quibus id solum displicet, quod pro dabit, *potius non scripserit* dedit, *uti certe dicere debuit, si id tum scribi jussit dum Crucem acceperat. Hoc pacto evitantur difficultates, quas tamen aliter etiam solvere se posse Bambergenses existimant.*

neque obest litterarum mixtura,

84 *Neque vero usque adeo abhorrendum est ab ea græcarum latinarumque litterarum commixtione, cum vel eo usque pruritus ille græcizandi obscuris seculis invaluerit, ut recepta a Latinis nomina litteris istis exprimere, nescio quid eruditionis præ se ferre videretur, ut habes in segmento sub littera* D, *quo repræsentatur operculum, compactura seu theca extima prægrandis voluminis membranacei continentis scripta Evangelia, per totum annum, uti loquimur, currentia, cujus thecæ ornatus non minus admirandus est quam pretiosus; et quod rei caput est, hicque maxime quæritur, ornatui totius Crucis persimilis, ubi græca et latina commixta intueris, quasi si sanctorum Apostolorum nomina latinis litteris efferre, piaculum censeri posset. Quadrum in medio eburneum est, in quo mysteria Christi sepulti et resurgentis eleganter excisa visuntur. Porro ornatus reliquus in limbis latioribus, quadro circumdatis, et materia et artificio ipsi quadro ad amussim respondet. Limbi ipsi auro seu lamellis aureis, encaustico et musivo opere elaboratis constant, insertis istic etiam pretiosis lapidibus. Effigies omnes, e quibus unam solam reddimus, sive materiam, sive formam, sive characteres spectes, iis simillimæ sunt quæ in Cruce referuntur, ut eumdem, seu ætate proximum artificem omnino sapere videantur. Porro librum istum Evangeliorum* S. Henrici *tempore exstitisse, haud obscure evincunt versus in prima facie aureo charactere majori (qualis est GRAMMATA QUI SOPHIÆ) in hunc modum descripti :*

F

Rex Heinricus ovans, fidei splendore coruscans,
Maximus imperio fruitur quo prosper avito ;
Inter opum varias prono de pectore gazas,
Obtulit hunc librum divina lege refertum :
Plenus amore Dei, pius in donaria templi,
Ut sit perpetuum decus illic omne per ævum.
Princeps Ecclesiæ, cœlestis claviger aulæ,

EX VARIIS.

O Petre, cum Paulo gentis doctore benigno,
Hunc tibi devotum prece fac super astra beatum,
Cum Cunigunda sibi conregnante serena.
Hoc Pater, hoc Natus, necnon et Spiritus almus
Annuat æternis semper Deus omnibus unus.

non magis quam aliis vivo S. Henrico fabricatis.

85 *Expende hos versus quantum libuerit, nihil ex ipsis extundi posse videtur, quod non* S. Henricum *viventem adhuc et superstitem redoleat, ut inde satis recte arguant Bambergenses, nihil esse in Cruce græca, quo ad posterius seculum retrahi compellatur, quando paria omnia in theca Evangeliorum reperiuntur. Ad id autem quod critici clamitant, nomen* Cæsaris *ac additamentum* secundi *aut* pii *Henriciano seculo non obtinuisse in nummis, aut saltem nummos tales non inveniri : respondent Crucis vindices, et recte, sufficere quod appellationes in diplomatibus diserte exprimantur, ut artifici vel additori vitio vertendum non sit, quod iis titulis* S. Henricum *ornaverit, tametsi non proprie* secundus *istius nominis Imperator sed primus dici debuerit. Sic et* pii *agnomen S. Imperatori vivo inditum probat Clar. Eppenauer ex diplomatibus seu privilegiis* B *eo tempore concessis ; in quorum uno anni* 1017 *expressos eos terminos recitat,* sub patrimonio piissimi Imperatoris Henrici, *etc. Et hæc quidem ad superabundantiam, cum tota græcæ Crucis vetustas salvetur, tametsi latina inscriptio adjectitia esse supponatur. De adversa autem Crucis parte id monere sufficiat, repræsentari istic sub Agno Dei, cui insistit statua sub littera F,* S. Henricum *stantem cum titulo* Imperatoris Augusti *inter symbola quatuor Evangelistarum : quæ posterius superaddita esse, Bambergenses ipsi, nisi vehementer fallor, facile concesserint.*

Quod binæ extremitates vix intelligi possint,

86 *Suspicatur non nemo, Crucis istius artificem et imperitum fuisse in græcis recte exprimendis, dum pro* ΥΙΟC, *scribit,* ΥΟC, *pro* ΝΙΚΟΛΑΟC *ponit* ΝΙΚΟΔΑΟC ; *et forte non satis Christianum, qui sub speciosa religionis larva, non nihil impii involvere voluerit, Sanctorum effigies referens absque prævia tritissima formula* ὁ ΑΓ., *quod Græcis Christianis insolitum esse contendit. Magis ei displicet icuncula in dextro Crucis latere, cujus inscriptio accurate redditur in Schugentiana delineatione* Ο θῶ ΛΙΓΟC, *(expresso* L *pro* Γ *et ferme* U *pro* C*) quod explicatu difficillimum est, sive* θῶ *conjungas cum* C ΛΙΓΟC, *sive diversas voces efformandas censeas. Si conjunxeris, nihil significabit ; si diviseris, poterit* ΛΙΓΟC *accipi pro* ΛΟΙΓΟC, *quæ pronuntiatione conveniunt, tumque insignem blasphemiam involvet, quam hic exponere supersedeo, cum in artificis mentem numquam incidisse existimem : malim ipsum imperitiæ quam enormis malitiæ arguere. Quidni istic agnoscatur S. Joannes Evangelista* θῶ ΛΟΓΟC, *jam senex, tametsi ut junior in medio repræsentetur ? Certe verosimile id reddit icuncula similis ejusdem Sancti ex theca Evangeliorum, ubi eadem ferme habetur epigraphe, quemadmodum hic satis clare perspicis in grandioris imaginis assumento sub littera* E. *Demus aliquid, obsecro, seculi istius ruditati, fateamurque, orthographiam græcam non adeo calluisse artificem, ut non hinc inde aut excessu aut defectu cespitaverit ; ut habes in ipsa jam citata icuncula, in qua difficile est syllabas recte connectere. Ceterum utrobique eumdem Sanctum, eumque radiato capite exhiberi, si non omnino certum, saltem verosimillimum est.*

imperitiæ artificis potius quam malitiæ adscribendum.

87 *Icuncula in alia Crucis seu sinistra extremitate collocata, neque in delineatione Rissii, neque apud Ludewig vere redditur, nec appositæ litteræ seu potius abbreviationes recte effigiatæ sunt per* ΟΑΡ *et* ΗΙ, *sed ea felicius restituit Schugentius,* D *angelum exhibens, expansas alas sursum protendentem, quasi in signum admirationis, ob filium Dei pro genere humano in Cruce patientem, cui adscriptæ litteræ indicent per* Ο ΑΡ *archangelum, per* ΜΙ *Michaelem, militiæ cœlestis archistrategum, Ecclesiæque defensorem. Græca reliqua, licet et ipsa parum exacta, satis manifesta existimo, cum appositi ad utrumque imaginis Christi latus statunculi beatissimæ Virginis et S. Joannis Evangelistæ, abunde insinuent verba ad utrumque referri :* Ecce filius tuus, ecce mater tua. *Cur autem inferius cranii locus tam expresse istic indicetur, explicabunt ii qui plura id genus monumenta alibi repererint ; similia alia longe accersere, mihi nec lubet nec vacat. Neque hic ventilanda quæstio de Servatoris corpore tribus vel quatuor clavis affixo, de quibus alibi sæpe disputatum est : consulantur Angelus Rocca, Cornelius Curtius et Responsiones Danielis Papebrochii ad Exhibitionem prætensorum errorum, ad articulum* xx *a numero* 2.

Ex pretio contra ætatem male arguitur,

88 *Si quis interim ex me quærat, quid demum tali rerum collectione et connexione, proprie intenderit artifex, fatebor lubens, id me ignorare, non ægre laturus, si aliunde edoceri possim : cur in summitate S. Nicolaus potius quam quilibet alius Sanctus effictus sit ;* E *cur in extremis orbibus S. Evangelista Joannes, aut forte alius, et S. Michael archangelus ; quid magis ad rem spectaverit loculus infimus, hodie vacuus, qui in Rissii delineatione repletus apparet. Hæc dubia omnia fateor ; at nil me terret enorme pretium ipsius Crucis, ex auro, uti volunt, puro, quidquid arguant critici, aurum* S. Henrici *seculo rarissimum fuisse. Respondebunt enim Bambergenses, non adeo rara fuisse istius et prægressorum seculorum pretiosa donaria Dei ecclesiis facta, eoque adducent Imperatoris Constantini crucem auream librarum centum quinquaginta, innumeraque hujusmodi alia quibus plena est Anastasii Bibliothecarii de Romanis Pontificibus historia ; in qua soli articuli ad laudatum Constantinum et Carolum Magnum spectantes curiosis facient satis. Quidni igitur istius temporis sanctus juxta ac munificus Imperator* S. Henricus *Crucem istam comparare potuerit, ubi tot alia pretiosissima dona, quorum non pauca oculis subjecimus, in ecclesia sua Bambergensi, ut alias plurimas prætereamus, Deo consecrata recondidit.* F

ubi tam multa alia pretiosa exhibentur

89 *Quæ hic præterea exhibentur sacrorum cimeliorum imagines sub litteris* A, B *et* C, *adductæ sunt in similium aliorum specimina, quæ in Bambergensi sacrario, ad sanctissimi Patroni ac Fundatoris memoriam, pie non minus quam solicite asservantur, sive ipsa vivo adhuc Sancto, sive paulo post, ex relictis in eum finem necessariis subsidiis efformata volueris, ut sunt plures alii libri sacri arte, vetustate et pretio æstimatissimi. Segmenta duo superiora, sub litteris* A *et* B, *uno eodemque folio expansa sunt, atque in dicto libro Evangeliorum citatis supra versibus subjunguntur. Superior pars* A *satis aperte æquissimi Imperatoris justitiam denotat, in qua administranda quantum excelluerit, notius est, quam ut hic denuo explicare oporteat. Pars inferior, seu* B, *per se loquitur, dum universa Bambergensis ditio optimo Principi subditam se profitetur ; quibus nihil video magnopere objici posse, cum picturæ istiusmodi, vel justitiæ et æquitatis symbola non videantur repugnare* S. Henrici *adhuc viventis modestiæ. In alia vero sub segmento* C, *ubi SS. Udalricus et Emmeramnus hastam et gladium* S. Henrico *quodammodo porrigunt, sic aliqua exornantur, ut ad sanctitatis indicia proxime accedant.*

Hæc

A *Hæc autem, Sancto adhuc superstite, effigiata fuisse, erunt fortasse qui non tam facile sint admissuri, sic tamen ut talia fraudi esse non possint iis, quæ de antiquitate Crucis et thecæ librique Evangeliorum disputata sunt.*

et quoad fieri potest, explicantur.

90 *Segmentum prædictum* C, *ex Missali, etiam pretiosissimo, acceptum, longa expositione non indiget, cum versus omnes, quantumvis rudes, commode per se intelligantur. Unus est, qui lectores morari possit, nempe supremus ad sinistram, quo ad Sancti ensem alluditur, quique, si recte verba discrimino, ita legendus videtur :*

Aptat et hic ensem, cui * præsignando timorem.

* pro *cuivis seu cuicumque*

Bini versus sub Sancti brachiis, ad cruculam inferiorem juxta pedem dextrum inchoandi sunt :

Ecce coronatur divinitus atque beatur,
Rex pius Henricus proavorum stirpe polosus.

Alludit, opinor, ad proaviam Mathildem reginam aliosque familiæ ejus, tum viros tum feminas, sanctitate illustres, quos nimirum polosos *seu* beatos B *appellat; de quibus videsis Acta nostra ad diem* XIV *Martii tomo 2 pag.* 356. *Reliqua curiosis dispicienda expendendaque relinquimus, finem hic posituri ambiguæ disquisitioni, qua Bambergensium desiderio factum satis, sperare audemus. A nobis id semper desiderabitur, ut rei totius anima, Acta nempe ab Adelboldo scripta, alicunde tandem in lucem producantur, quæ in totius mensis appendice seu Supplemento vulgari possint, et de integro illustrari.*

CAPUT V.

De S. Henrici hodierna gloria in annua Bambergensi solennitate, per totum octiduum, Catholico more, festive produci solita; in Officio pietatis, templisque et sacellis Sancto erectis.

C

Quam indefesso zelo, qua cura et solicitudine laboraverit toties laudatus R. P. Rector Bambergensis Nicolaus Pottu, ne quid præteriretur quod ad S. Henrici *gloriam conducere existimaret, puto ex ante dictis esse quam testatissimum. Coronidem hanc idem ipse imposuit, ea accuratissime colligendo quæ ad modernam sanctissimi Patroni festivitatem potissimum pertinent, quibusque hic etiam locum dare visum est: tum ad meritam Bambergensium laudem, tum ad Catholicæ religionis incrementum, tum vero ad exemplum quod ceteræ ecclesiæ imitentur in celebrandis Sanctorum suorum solennitatibus. Eam vetustissimam, opinor perpetuam, Bambergæ fuisse, demonstrat antiquior anni* 1379 *celebritatis et processionis annuæ descriptio, quam etiam nuper adjunxit strenuissimus collaborator. Verum ne hic eadem aut saltem consimilia, non sine lectorum fastidio, repetenda sint, satis erit hodiernam, quam diximus, ob oculos ponere, cui accedet novissimus cumulus, studiosa ejusdem Pottuvii pietate hoc anno superadditus; ac demum Officium de Sancto proprium eadem occasione recusum; templa denique in ejus honorem condita. En igitur Bambergensium in Tutelarem suum illustris venerationis argumenta, ipsis Pottuvii verbis in hunc modum delineata.*

§ I. *Prævius ad festivitatem apparatus.*

Propridie, ara, sepulcro sanctorum Henrici et Cunegundis superimposita, cultu et ornatu solennissimo instruitur, ac præsertim reliquiis insignibus sane, et copiosis, quæ, cum pretiosissimæ sint, et quod res est, potissima ex parte ab ipso S. Henrico, cura solicita, et Imperatoria auctoritate comparatæ, ac ecclesiæ, a se recens fundatæ, liberaliter donatæ; non incongrue hoc loco distinctius, una cum ornatu altaris reliquo, describi merentur; præcipue cum facta de iis mentione in Vita S. Cunegundis ad tertium Martii in Commentario prævio, descriptio accuratior hunc in locum rejiciatur, ut ibi videri potest.

Ara seu sepulcrum SS. Conjugum,

93 Ara itaque memorata, quæ per modum mausolei cujusdam veluti in pyramidem desinentis, supra sepulcrum ipsum erigitur; ita ut per illius medium, excavato fornice, conspicuus pateat e loco sublimiori marmoreus Sanctorum tumulus; ara hæc, inquam, tum ipsa, tum ejus latera, pretiosa trecentarum ulnarum tela Damascena rubra investiuntur. In aræ supremo vertice posita conspicitur, sex circiter pedum adæquans altitudinem, crux pretiosissima, ex argento puro affabre elaborata, ornataque gemmis et unionibus minime parcis; in qua inclusa, et per crystallum lucidam anterius conspicua, servatur insignis et præclara, spithamam ferme excedens, sacræ salvificæque Crucis particula; de cujus veritate extat in archivio cathedrali Bulla authentica Benedicti II Pontificis Maximi in qua perhibetur, et dicta S. particula una cum genuino clavo ferreo sancti Crucifixi (de quo infra) S. Henrico a duce Burgundiæ et rege Rudolpho dono data fuisse ; atque Pontificio suffragio pro vera agnoscitur et declaratur.

pretiosissimis ornamentis E

94 Infra hanc directe collocata apparet statua S. Georgii, Patroni secundarii ecclesiæ, equo insidentis, statura hominis ordinaria aliquanto minore, ex argento itidem artificiose fabrefacta. Paulo inferius visuntur hinc atque hinc, ex utroque latere positæ statuæ duæ insignes, ex argento item inaurato, humani corporis partem dimidiam repræsentantes: altera quidem S. Cunegundis, ignitum manu vomerem præ se ferentis ; altera vero S. Henrici, magnitudine et materia pari : apposita, ex utraque parte, sua cuique statuæ corona Imperatoria, illa ipsa, qua Sancti olim conjuges in terris fuerant coronati. Hanc inter utramque memoratam statuam eminet in medio magnitudinis ejusdem, dimidiato itidem corpore, et ex argento inaurato, eleganter elaborata statua B. Virginis, divinum ulnis Infantem complexæ. Illustrantur hæ statuæ compluribus interpositis candelabris argenteis, cereisque ardentibus.

undequaque refulget, F

95 Sequuntur dein positæ circa partem aræ mediam diversæ Sanctorum diversorum reliquiæ. Scilicet duo hinc atque hinc cusini: quorum unus partem cranii S. Dionysii Areopagitæ; alter caput D. Margaritæ integrum sustentat. Locum deinde parte ex utraque obtinent sarcula sive sarcophagi minores aut capsæ inauratæ numero octo, continentes corpora Sanctorum aut partem eorum præcipuam, scilicet : 1, corpus S. Joannis Martyris 2, S. Isaaci Monachi. 3, SS. Dulcissimi et Charissimi discipulorum S. Petri. 4, SS. Caii et Pii Romanorum Pontificum. 5, S. Hermetis Martyris. 6,

plurimisque Sanctorum reliquiis;

EX VARIIS. 6, Herculeani Episcopi et Martyris et Remacli Episcopi. 7, S. Theodori Martyris. 8, S. Briccii Confessoris.

eo tempore resplendet : 96 Assurgunt inter hæc pyramides quatuor insignes argenteæ, reliquiis sane pretiosis et præcipuorum Sanctorum ditatæ, nimirum reliquiis aut ossibus : S. Joannis Baptistæ, SS. Pauli et Bartholomæi Apostolorum, SS. Stephani Protomartyris, S. Laurentii Martyris, S. Pantaleonis Martyris, S. Achatii Martyris, etc., S. Mariæ Magdalenæ, S. Cæciliæ Virginis et Martyris, etc. Exponitur ibidem inter cetera altare (ut vocant) portatile, quo usus dicitur militiæ S. Henricus, ad instruendam aram pro sacrificio Missæ : inclusum est hoc portatile thecæ pretiosæ, gemmis et unionibus insignitæ, quæ præter particulam S. Crucis continet reliquias SS. Georgii et Stephani Protomartyris, Christophori, Pancratii, Sebastiani, Laurentii, et de craticula ejus.

præter sacra alia cimelia, 97 Prostant præterea conspicui, ex utraque parte, libri Evangeliorum quatuor, codices pretiosi, in thecis sericis auro gemmisque liberaliter distinctis compacti, et sua se antiquitate com-
B mendantes, utpote ab ipso S. Henrico ecclesiæ cathedrali in donum, tanto tamque pio condignum Imperatore oblatum. Tam magnifico desuper ornatu veluti coronatus, in ipso aræ medio per excavatum, ut dictum est, fornicem apparet marmoreus sanctorum Conjugum tumulus, tapete nigro serico, unionibus copiosissimis, auroque, opere Phrygio, intertexis pretiosissimo instratus : qui ardentibus per circuitum ex cera virgine candelis omnino quadraginta, magnifice illustratur; cui lucem adjiciunt ex utroque fornicis latere lampades ex argento deaurato sedecim, una cum candelabris pensilibus argenteis quatuor, quæ binis singula collucent cereis, et simul omnia ad illustrandam Sanctorum gloriam egregie conferunt.

quæ tunc etiam exponuntur. 98 Accedunt his in parte aræ infima, reliquiæ aliæ supra recensitis haud inferiores, scilicet : clavus ferreus, quo Christus Salvator manibus cruci hæsit affixus, de cujus veritate bulla authentica supra allegata ; item, spina de corona ejusdem Salvatoris N., crux insuper argentea inaurata, continens particulam S. crucis et digitum S. Gertrudis : qua cruce fertur S. Henricus virgineam sibi sponsam Cunegundam subarrhas-
C se. Ornant præterea et illustrant hanc aræ partem Candelabra sex argentea, cum intermedio crucifixo argenteo ; collocatis ad pedem altaris candelabris alis argentis duobus, altitudinis pedum septem. Atque hæc de sepulcri et aræ ornatu magnifico. Quæ sequuntur, Festi ipsius, et Octavæ subsequentis solennitatem concernunt.

§ II. *Ejusdem institutio et continuatio.*

Solennissimæ pridie Vesperæ, Pridie in ipso pervigilio Festi, hora prima terretur ad primas Vesperas, magnarum (de quibus supra) compulsatione solenni campanarum. Festum dicitur episcopale et Pallii, in quo Officians est Episcopus. Vesperæ inchoantur hora tertia, ritu solennissimo, juxta cæremoniale Romanum; et (uti etiam per totam Octavam Officium divinum reliquum) non in choro ordinario, sed in navi ecclesiæ ante sepulcrum SS. Henrici et Cunegundis celebrantur. Quibus finitis succedit Completorium : intersunt canonici trium ecclesiarum collegiatarum.

100 Mane altero diei sequentis divinum Officium incipit hora sexta, prævia rursus campana- D
rum compulsatione. Decantatis solenniter Matutino, Laudibus et Prima, sequitur hora octava concio panegyrica de Sancto, qua absoluta, decantantur hora nona, Tertia et Sexta. Quando ecclesiam ingreditur Episcopus excipitur a quodam ex dominis canonicis cathedralibus præstolante cum cruce quasi archiepiscopali (in signum prærogativæ episcopatus Bambergensis gaudentis Pallio, et Romano immediate Pontifici subjecti.) Tum ad sacristiam deductus Episcopus, pontificalibus pro summo sacro celebrando paramentis ibidem induitur; et Sexta subinde finita, e sacristia progreditur ordine sequenti. *et ipso die ejusdem ritus omnia,*

101 1° Præcedit æditiuus in superpelliceo, sceptrum præferens argenteum. 2° Sequuntur hunc acolythi quatuor cum thuribulis duobus et naviculis totidem. 3° Acolythi quatuor alii candelabra deferentes cum cereis accensis, unaque deducentes in medio canonicum cathedralem, pluviali indutum, crucemque præferentem. Succedunt canonici duo ecclesiæ cathedralis in habitu diaconali, Episcopo assistentes; post quos procedit subdiaconus cantaturus Epistolam; tum E
diaconus, uterque ex dominis canonicis cathedralis ecclesiæ, quorum ultimus incedit ad sinistram presbyteri assistentis et pluviali induti. Sequitur Episcopus in pontificalibus cum Pallio et baculo pastorali, subsequitur cum aliis sacellanis aulicis cæremoniarius; quem excipiunt canonici duo ex collegiatis, induti pluvialibus ad mitram et baculum pastoralem inservientes. *et Missa ab Episcopo celebrata.*

102 Finito hac ratione Officio divino antemeridiano, hora post meridiem prima sodalitas juniorum opificum, sub titulo B. Virginis sine macula conceptæ, solenni processione ex oratorio suo ad ecclesiam cathedralem deducitur ; ubi habita denuo de Sancti meritis concione panegyrica, incipiunt hora tertia Vesperæ. His una cum Completorio finitis, decantato ad extremum hymno Ambriosano Te Deum, etc., et data cum venerabili Sacramento benedictione solenni, ejus diei festivitas concluditur. Die postera aliisque per totam Octavam subsequentibus, summum Sacrum tum a Reverendissimo D. suffraganeo tum a canonicis cathedralibus, cum decanis ecclesiarum collegiatarum solenniter celebratur. *Reliquus diei et per totam Octavam ordo.*

103 Pridie diei octavæ, dato, ut supra, ad F
horam primam campanis majoribus signo, hora tertia Vesperæ a Reverendissimo D. decano ecclesiæ cathedralis, præsente Episcopo et Reverendissimo capitulo cathedrali universo, juxta ritum Romanum cum solennitate præscripta celebrantur, subsequente Completorio ; post quod hora sexta vespertina, eodem Reverendissimo D. decano officiatore, Matutinum cum Laudibus anticipatur. Mane altero, medio sextæ, decantatur horæ reliquæ usque ad Nonam inclusive ; hora sexta concio panegyrica ; hora prima ordinatur processio per urbem solennissima, cujus hic sibi locum descriptio videtur vindicare. Est autem hujusmodi : *Octavo die nova celebritas,*

104 Initium dat unus e summi templi æditiuis, superpelliceo indutus, sceptrum præferens argenteum. Sequuntur vexilla quatuor, inter quæ indutus pluviali sacerdos incedit, dans aspersorium. Post hunc bini et bini procedunt summi templi scholares ; item duæ tribus mechanicæ lanionum et piscatorum, cum cereis magnis ; quos excipit chorus vocalis musicorum cantantium. Succedunt Ordines religiosi, suis distincti crucibus : et primi quidem PP. Cappucini, tum PP. Carmelitæ, *instituta insigni processione,*

deinde

A deinde PP. Franciscani, post PP. Dominicani, ultimo PP. Benedictini de monte S. Michaelis; quibus, in signum Imperatoriæ a S. Henrico factæ fundationis, sceptrum præfertur argenteum cum crucibus duabus argenteis.

quam collegiatæ omnes, 105 Sequitur hos denuo æditiuus ecclesiæ cathedralis in superpelliceo cum sceptro argenteo; deinde vexilla duo candida; post quæ cruces duæ argenteæ, deportatæ a duobus canonicis domicellaribus, primo residentibus, in cappis; tum duodecim in palliis ceruleis fratres, ut vocantur, sedium, et quatuor fratres equitum (laici sunt præbendis laicalibus gaudentes). Hos excipiunt DD. vicarii ecclesiæ cathedralis nec non canonici trium ecclesiarum collegiatarum, scilicet: ad S. Jacobum, ad S. Gangolphum, ad S. Stephanum. Succedit Reverendissimum capitulum cathedrale. Sequuntur statuæ in feretris deportatæ a diversorum Ordinum Religiosis in Dalmaticis : 1, crux pretiosa, de qua supra, a quatuor ex Ordine PP. Cappucinorum. 2, Statua S. Georgii a quatuor ex Ordine PP. Carmelitarum. 3, Statua S. Cunegundis a quatuor ex Ordine PP. Franciscanorum. 4,
B Statua S. Henrici a quatuor ex Ordine PP. Prædicatorum. 5, Statua B. Virginis a quatuor ex Ordine PP. Benedictinorum. Intercedit chorus musicalis instrumentalis, tum chorus alius juvenum scenice vestitorum, referentium angelos cum cymbalis.

omnes ferme ordines, 106 Sequuntur deinde duo presbyteri in pluvialibus, portantes librum Evangeliorum et stolam pro cantandis in designatis stationibus, Evangeliis; tum acolythi duo portantes candelabra cum cereis accensis. Succedunt quatuor in dalmaticis, cum naviculis et thuribulis, Sanctissimum continuo incensantes; post quos subdiaconus et diaconus; ac tandem sub baldachino Reverendissimus ecclesiæ cathedralis decanus portans Venerabile Sacramentum; cujus utrimque latus stipant Episcopus et Præpositus ejusdem ecclesiæ cathedralis candidis facibus instructi. Cingunt baldachinum octoni juvenes, faces itidem præferentes, nec non tribus mechanica pistorum cum suis candelis majoribus. Sequuntur deinde domini status secularis, nobilitas aulica, tum DD. consiliarii Celsissimi, et reliqui ex diversis dicasteriis suo ordine officiales, populo ac plebe cetera agmen claudente.
C

tota prope civitas piissime comitantur. 107 Subsistit processio in stationibus quatuor: quarum prima habetur prope ecclesiam PP. Cappucinorum; altera in ecclesia parochiali S. Martini; tertia in foro prope ecclesiam PP. Societatis, ubi cives in armis comparentes, atque in cohortes quatuor distinctas partiti, processionem excipiunt; quæ ad ecclesiam cathedralem revertens, stationem quartam et ultimam agit in area patente ante aulam Principis, ubi denuo duæ cohortes civium aliæ consistunt, cum quibus sese quatuor illæ conjungunt, ut postea festiva bombardarum explosione, ad Evangelium et elevationem repetita, summi Sacri augeant solennitatem; quod idem Reverendissimus D. decanus celebrat, et data sub finem benedictione solenni cum Venerabili, festivitatem antemeridianam concludit.

§ III. *Incrementum anni hujus* MDCCXXIII.

Sodalitates gymnasii Societatis Jesu, *Hactenus stabilita et constantissima in sanctissimum Patronum Ordinum omnium Bambergensium, utpote pientissimorum clientum, veneratio; cui cumulum novum hoc ipso anno accessisse intelliges ex adjunctis Pottuvii litteris, quas hic etiam describo. Sic habet:* Hic cultus S. Henrici hactenus usitatus et ordinarius fuit. Hoc anno MDCCXXIII Congregationes, quæ in Academia Bambergensi, sub directione Patrum Societatis Jesu institutæ sunt, accensæ desiderio venerationem sancti Imperatoris, de hac patria adeo præclare meriti, aliquatenus augendi, et potentem intercessionem hujus Sancti, cujus sacratissimum corpus penes se habent, speciali aliqua devotione promerendi, delegerunt sibi aliquot dies infra Octavam, quibus sacrum sepulcrum, ritu supplicantium adirent, et Sancti patrocinium, junctis animis, ac vocibus implorarent. Die uno prodiit sodalitas Angelica, quæ tres Grammaticæ classes complectitur. Altero sodalitas Media, quam Poetæ et Rhetores constituunt. Tertio Major, quæ et Academica dicitur, in qua Philosophi et Theologi locum habent. EX VARIIS.

109 Quolibet ex his die constituto, sine lectionum dispendio, tempore ordinariæ suæ Missæ, processit e gymnasio, ac ordine composito, secuta suum vexillum, inter devotum litaniarum concentum, ad ecclesiam cathedralem progressa fuit: ubi compulsatione campanarum, et ad introitum portæ, aspersione aquæ lustralis, ab admodum reverendo domino subcustode excepta fuit. Inde ad aram et sacram Tumbam prostrati, accepta benedictione sanctissimi Sacramenti, audiverunt Missam; sub qua Officium de S. Henrico, alternis versibus, præeunte præside, alta voce recitarunt. Post consecrationem, perantiquum ac devotum hymnum de eodem Sancto: Laudet omnis spiritus Christum, qui divinitus, etc., intersonante organo, decantarunt; ac demum devotionem suam, iterata Christi eucharistici sibi bene precantis adoratione concluserunt. *diversis processionibus solennitatem augent,* E

110 Parentes hac liberorum, erga Sanctum Imperatorem, pietate delectati, egerunt, ut sodalitas civica simile venerationis obsequium memorato sancto Patrono exhiberet; quod et insigniter præstitit Dominica infra Octavam, numerosissimo dominorum ac civium comitatu. Excellentissimus dominus decanus, perspecta hac Bambergensium in cultum S. Henrici propensione, sapienter illa usus fuit, ad festivitatem Octavæ sancti Imperatoris etiam post meridiem ea, qua par est, devotione celebrandam, atque optimo fine concludendam. Consueverant hactenus Bambergenses, post exantlatos mane in adornanda et peragenda processione labores, tempus pomeridianum dare animorum relaxationi, invisendo amicos, vel exspatiando in hortos, et viridaria. *quorum exemplum parentes ipsi imitantur.* F

111 Ne igitur particula hujus bonæ diei absque spirituali fructu, et publica veneratione sancti Patroni præteriret, laudatus Excellentissimus operam dedit, ut laus Sancti nostri a juventute, ex omnibus catechismis et scholis trivialibus totius urbis collecta, demum perficeretur. Itaque, prævia invitatione, numerosissima juventus, una cum scholarum præsidibus, a meridie congregata fuit in templo Patrum Societatis Jesu, ibique adornata processio, quæ longa serie, pulchroque ordine, inter pios cantus pervenit ad ecclesiam cathedralem sub finem Vesperarum. Et quia jussu ejusdem Excellentissimi Domini, e cathedra promulgatum fuerat, post Vesperas non solum illuc ducendam processionem parvulorum, sed etiam ibidem habendam concionem panegyricam de S. Henrico, ecclesia jam erat hominibus ex omni *Tum et pueri minorennes,*

statu

EX VARIIS.

Octavam diem pia æmulatione concludunt.

statu graduque ita referta, ut processio locum ibi non reperiret.

112 Apertus tamen fuit illi transitus coram sacra Tumba, ut quivis parvulus, saltem devota reverentia, sanctum suum Patronum venerari potuerit. Dicta subinde fuit panegyris, in qua ecclesiastes, et occasione plurium supplicationum, quas Bambergenses, per hujus Octavæ decursum, ad sepulcrum sancti Henrici instituerunt, et nunc pueri ultimo compleverunt, gratiose adduxit processionem illam memorabilem, in qua itidem pueri olim in Apulia, ex urbe Troia arctissime obsessa, supplicabundi progressi sunt ad castra irati Imperatoris, eumque ad misericordiam, ut urbi jam ad extrema deductæ parceret, inflexerunt, etc. Tota festivitas decantatione hymni Ambrosiani et solenni benedictione sanctissimi Sacramenti conclusa fuit cum magna consolatione totius urbis, exultantis ob notabile incrementum cultus sui sancti Patroni.

B

§ IV. *Innovatum de S. Henrico pietatis Officium, pro honore et amore sancti Henrici Romanorum Imperatoris, Hungarorum Apostoli, Imperialis episcopatus Bambergensis Fundatoris et Patroni anno* MDCLXXIII *permissu Superiorum Bambergæ editum : nunc ad renovandam devotionem ad eumdem Sanctum, ibidem recusum. Typis Georgii Andreæ Gertner, Reverendissimi Capituli Typographi* MDCCXXIII.

AD MATUTINUM.

Pater noster, Ave Maria.

Domine, labia mea aperies,
℟. Et os meum annuntiabit laudem tuam.
C ℣. Deus in adjutorium meum intende,
℟. Domine ad adjuvandum me festina.
Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto: Sicut erat in principio, et nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

Hymnus.

Virum, canamus, gloria
Recteque factis inclytum,
Bellique pacisque artibus,
In sanctitate deditum.
Henricus es, virtutibus
Mundi revellens cardines,
Augustiorque siderum
Premens superbos ordines.
Tibi senatus cœlitum
Decernit orbis purpuram,
Tantam a Beatis mentibus
Princeps inisti gratiam.
Te sæpe Regem nuncupat
Præceptor, et reconditis,
Wolffgangus idem syllabis,
(Post Sex) futurum nuntiat.

D *Antiphona.* Prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis, posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso. *Psalm.* 20.
℣. Desiderium cordis ejus tribuisti ei;
℟. Et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum. *Psalm.* 20.

ORATIO.

Deus, integritatis amator, qui ad commendandam omni hominum generi castimoniæ amabilitatem, illam etiam in Augusto B. Henrici conjugio eminere spectabilem voluisti: præsta quæsumus, ita nos ejus precibus cœlestium delitiarum antidoto præmuniri: ut omnia prorsus terrenæ corruptionis vulnera nesciamus. Per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia secula seculorum. Amen.

AD LAUDES.

E

℣. Deus in adjutorium, *etc.*, *ut supra.*

Hymnus.

114 Suprema curarum, Tibi,
Virtutis ardor, Imperi
Frenum capessenti fuit:
Henrice, Bojorum decus.
Agnata, Te, devotio
Ad vota finxit cœlitum,
Virum secundum cor Dei,
Ejusque factum nutibus.
Hoc nomen indeptum Pii:
Hoc templa mille condita:
Hoc ipse signis militans
Testatur, æther, sub tuis.
Nostras protervas Numini
Subesse mentes impetra,
Devotionis vinculis
Tuos clientes mancipa.

Antiphona. Quasi sol refulgens, sic ille effulsit in domo Dei, et quasi flos rosarum in diebus vernis, et quasi lilia, quæ sunt in transitu aquæ, et quasi thus redolens in diebus æstatis. *Eccles.* 50. F
℣. Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum,
℟. Qui faciat omnes voluntates meas. *Act.* 2.

ORATIO, *ut supra.*

AD PRIMAM.

℣. Deus in adjutorium, *etc.*, *ut supra.*

Hymnus.

115 Firmare progressus thronum,
Jubere cum primis Tibi,
Et imperare gestiens,
Clementiam ducem legis.
O! Christianum principem!
Cujus sitivit hostium

Num-

A Numquam cruorem sobria,
Rectique servans purpura.
Victas manus infantiæ
Patrum precanti noxias,
Promptusque mites, cladibus
Dare æmulorum lacrymas.
Te deprecamur ; obtine
Nobis potentem vindicis
Flammæ, suique compotem,
Iræque mansuetudinem.

Antiphona. In fide et lenitate ipsius sanctum fecit illum, et elegit eum ex omni carne. *Eccles*. 45.

℣. Memento Domine David,

℟. Et omnis mansuetudinis ejus. *Psalm*. 131.

ORATIO, *ut supra*.

AD TERTIAM.

℣. Deus in adjutorium, *etc*.

B *Hymnus*.

116 Pium perinde pauperes,
Reique, natum, publicæ
Plebs sensit imbecillior ;
Sibique de cœlo datum.
Orbæ patronum dictitant,
Patrem pupilli ; te duce
Se cæcus ire clamitat,
Claudusque Te niti pede.
Oliva nullis dexteris
Non carpta, non large ferens
Opem fuisti ; ditior,
Cum pauper aufert omnia.
Quanto poli, beatior,
Jam gaudiis perfunderis.
Tanto tuis profusior
Indulgeas Te subditis.

Antiphona. Oculus fui cæco et pes claudo, pater eram pauperum : causam, quam nesciebam, diligentissime investigabam. *Job*. 29.

℣. Stabilita sunt bona illius in Domino,

C ℟. Et eleemosynas illius enarrabit omnis Ecclesia Sanctorum. *Eccl*. 31.

ORATIO, *ut supra*.

AD SEXTAM.

℣. Deus in adjutorium, *etc*.

Hymnus.

117 Augustus esse non minus,
Henrice, quam vis diciêr :
Clerus coronam gloriæ,
Civisque nectit hanc tibi.
Dum Conjugem das Hungaro
Regi, sororem Giselam,
Regni nova propagine
Matrem, beas, Ecclesiam.
Augustus atque Apostolus,
Quam rara jungis nomina :
Fasces et Euangelion,
Virtutis altæ stemmata.

EX VARIIS.

Adaugeat nostris fidem,
Ut Christus author, cordibus,
Et infideles Pannonum
Propulset, ora, finibus.

Antiphona. Beatus iste Sanctus, qui confisus est in Domino, prædicavit præceptum Domini, constitutus est in monte sancto ejus.

℣. Quam speciosi pedes Euangelizantium pacem.

℟. Euangelizantium bona. *Rom*. 10.

ORATIO, *ut supra*.

AD NONAM.

℣. Deus in adjutorium, *etc*.

Hymnus.

118 Jam Te caducis eminens
Commendat astris Spiritus : E
Liberque, ferre compedes
Opum profanas nescius.
Nam census omnes imperi
In Numinis profunditur,
Divumque cultum vertitur,
Christique cedit usibus.
Hic unus heres scribitur
Ex asse ; cœlo conditur,
Ubi voluntas figitur,
Omnis facultas regia.
Quo transtulisti munera,
Henrice, nos potissimæ,
Tuos clientes, subsequi
Bonis, roga, substantiæ.

Antiphona. Hic vir despiciens mundum, et terrena triumphans : divitias cœlo condidit ore, manu.

℣. Justum deduxit Dominus per vias rectas.

℟. Et ostendit illi regnum Dei. *Sap*. 10.

ORATIO, *ut supra*.

AD VESPERAS. F

℣. Deus in adjutorium, *etc*.

Hymnus.

119 Quid, quod litatis omnibus
Rebus, polo, fluentibus,
Luctatur ipsis egredi,
Mens alta, terræ finibus ?
Calcare fastum seculi
Henricus ardet, jam satur
Luxisse, lumen condere
Lucerna Christi quæritat.
Mutare pannis purpuram,
Claustrisque sacris curiam :
Ni sidus orbi subtrahi
Vetet Creator sideris.
Hos mentis altæ Spiritus
Tentare da præcordia,
Deusque mentem gratiæ
Vigore in astra subleva.

Antiphona. Existimo omnia detrimentum esse pro-

EX VARIIS. propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei : propter quem omnia detrimentum feci, et arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam. *Philipp.* 3.

℣. Iste est qui contempsit vitam mundi,
℟. Et pervenit ad gaudia regni.

ORATIO, *ut supra.*

AD COMPLETORIUM.

℣. Converte nos Deus salutaris noster.
℟. Et averte iram tuam a nobis.
℣. Deus in adjutorium, *etc.*

Hymnus.

120 Mirare tandem Cæsaris,
Ad usque lethi limina
(Quod integrarum mentium
B Cœli, obstupescant, agmina.)
In vase carnis fictili
Intaminatum spiritum
A conjugali vinculo
Corruptionis nescium.
Raro fidem miraculo
Suprema vox ægri facit :
Habete vobis Virginem,
Quam mi dedistis Conjugem.
Virtutis exempli, Deus,
Tantæ trahi fragrantia,
Jungique, præsta, liliis
In sempiterna gloria.

Antiphona. Hic est, qui nescivit thorum in delicto, habebit fructum in respectione animarum sanctarum. *Ex Sap.* 3.

℣. Justus germinabit, sicut lilium.
℟. Et florebit in æternum ante Dominum.

ORATIO, *ut supra.*

C

COMMENDATIO.

121 Supreme regnorum Parens,
Per quem potentes imperant :
Da, quod precamur subditi
Sui per acta Principis.
Ut quas in illo cœlicæ
Virtutis excellentias
Verentur, addant tangere,
Vel æmulando fimbrias.
Cum flamma nos cupidinis
Telo sagittat igneo;
Cum noxiæ libidinis
Videbis œstro percitos :
Ubi pudici Principis
Sonare nomen audies
Pie vocatum, mentibus
Exesse flammas imperes.
Sit seculorum gloria
Tibi, Pater cum Filio
Et Spiritu, qui virginum
Est castus hospes mentium,

Hic notulæ inseruntur ad explicanda nonnulla quæ in præcedentibus obscuriora videri possent ; at nos eas prætermisimus, cum omnia superius satis explanata sint. Sequuntur libelli reliqua ad S. Henricum *spectantia.* D

HYMNUS ANTIQUUS

DE S. HENRICO.

Ex Missali Bambergensi.

122 Laudet omnis spiritus
Christum, qui divinitus
Coronavit gloria
Gloriosum Confessorem,
Quem Patronum et Auctorem
Hæc colit Ecclesia.
Homo vetus in peccatis
Primam stolam novitatis
Recipit cum annulo,
Quisquis mente puriore
Plaudit manu, psallit ore E
Digne Dei famulo.
(POST SEX) legens dubitat
Rex, quem sensum teneat
Oratio truncata :
Sextus annus volvitur,
Et problema solvitur
Corona duplicata.
Purgatura criminis
Notam, Virgo Virginis
Vendicat pudorem :
Purgat adulterium,
Ignitorum vomerum
Non sentiens calorem.
In Cassino monte curam
Benedicti, post pressuram
Longam sentit calculi,
Quem, dum nusquam sit contactum
Corpus, tamen inde tractum
Admirantur singuli.
Angelus fortis militat in castris
Victor victorem gloria coronans,
Hoste fugato.
Precibus crebris instat alienis
Curis vacuus, Deo vacans sæpius F
Orbe pacato.
Dum migraret, ex hac vita ;
Finem rei eremita
Didicit ex dæmone :
Nil inventum morte dignum,
Neque fœnum, neque lignum,
Nil hominis in homine.
Talis Christo deservivit,
Talis Christo vivens vivit,
In æterna patria.
Servus tuus et Amicus
Tua, Deus, nos Henricus
Consoletur gratia.

℣. Ora pro nobis, sancte Henrice,
℟. Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

ORATIO.

Ex Breviario Romano.

Deus qui hodierna die beatum Henricum, *etc.*

ORATIO.

A

EX VARIIS.

ORATIO ALTERA.

Ex proprio Bambergensi.

123 Deus, qui beatum Henricum post terrenum imperium insignitum æthereis sedibus collocasti : tribue, quæsumus : ut quem signis miraculorum clarere cernimus, eumdem intercessorem in angustiis sentiamus. Per Dominum, *etc.*

DE SANCTO HENRICO.

Ex Annalibus Bambergensibus apud Gretserum pag. 426.

124 Eia germen Saxonum; culmen Bavarorum; Palatinorum Rheni honor; Decus Germaniæ; Imperii gloria; Ecclesiæ singulare ornamentum; et totius orbis stupendum miraculorum : Sacratissime Imperator Heinrice ; te diligentes intuere; et fac tuis meritis et precibus, ut tui cultores fieri mereantur virtutum tuarum pro posse imitatores : quatenus vestigiis tuis inhærentes, gaudeamus hic tuo semper patrocinio, et tandem beato in cœlestibus tuo consortio. Amen.

B

VERSUS GODEFRIDI VITERBIENSIS DE S. HENRICO, DICTO CLAUDO.

125 Henrici Claudi meritum solenniter audi,
Cui decet applaudi, cujus metra porrigo laudi :
Sumptus ab arce soli, regnat in arce poli.
Conjuge Virginea Virgo permansit et ille;
Catholicas dedit ecclesias numero quasi mille,
Pauperibus, viduis, spes, via, vita fuit.
Nunc et in altari sua cernimus ossa sacrari,
More salutari solennia digna parari;
Corpora debilium plurima sana dari.

C

126 *De hoc Viterbiensis metrico encomio, præcipuas* S. Henrici *virtutes complexo, meminimus supra in Commentario prævio num.* 76, *ubi de* S. Henrici *virginali castitate in matrimonio servata egimus, huc lectorem remittentes ad ipsa auctoris verba, quibus etiam singulare istud sanctissimi Imperatoris decus vindicavimus. Suggesta quidem fuere nonnulla spectantia ad ostensionem reliquiarum Bambergensium, quot septenniis celebrari solitam; verum cum hæc alibi satis communia sint, nec magis ad sanctos Conjuges, quam ad alios Sanctos pertinere videantur, non fuit operæ pretium de ea re pluribus disserere : malui toti tractationi coronidem imponere, paucis enumerando templa et sacella, in sanctissimorum Conjugum honorem erecta, quæ sæpe laudatus Pottuvius in hunc modum recensuit :*

§ V. *Templa et sacella in honorem S. Henrici et S. Cunegundis erecta, præter illud de quo superius num.* 18 *inter miracula.*

Pragæ visitur insignis ecclesia S. Henrici, quam in honorem hujus Sancti Carolus IV Imperator et Bohemorum Rex anno MCCCXXXIII, cum adhuc esset marchio Moraviæ, et Bohemiæ gubernator, ædificavit, et in parochialem erexit, quæ hodiedum est ex primariis Neo-Pragæ basilicis curatis, compluribus instructa fundationibus, præsertim pro alendis musicis servitio templi deputatis. *Ecclesiæ S. Henrico dicatæ : Pragæ.*

128 Ecclesia parochialis Burckunstadii, quæ est urbs diœcesis Bambergensis, jam ante aliquot secula est dedicata S. Henrico Imperatori, cujus patrocinium quotannis solenniter celebratur. *Burkunstadii,*

129 Bambergæ anno MDCLIV ecclesia Reverendorum Patrum Capucinorum ædificata est in honorem SS. Henrici et Cunegundis, quam eodem anno Reverendissimus Dominus Joannes Melchior episcopus Domitiopolitanus et suffraganeus Herbipolensis, XXVIII Junii, solenni ritu, sub eorumdem Sanctorum patrocinio dedicavit. *Bambergæ,*

E

130 Bottensteinium, quæ est urbs diœcesis Bambergensis, sita in montanis versus Voitlandiam, habet extra muros sacellum S. Cunegundi virgini, ejusque sancto Conjugi dicatum; in quo, ut constans sermo a majoribus acceptus testatur, contigit res memorabilis, hic non reticenda. Cum enim Hussitæ anno MCDXXX, vastata Voitlandia; captis quoque et incensis Culmbachio et Barutho, in montanam diœcesis Bambergensis regionem, partitis agminibus, se infunderent, et inobservati Bottensteinio imminerent, subito in sacello SS. Cunegundis et Henrici editur insuetus campanarum sonitus, quo exciti incolæ ad sacellum convolant; fores clausas, nullumque vestigium hominis ullius, qui campanas compulsare potuisset, reperiunt. At simul hostilem turmam prope adventantem conspiciunt; moram perbrevem quidem, sed admodum opportunam prospiciendi rebus suis nacti, propere se tam in urbe, quam in adsito fortalitio, ad vim hostilem propulsandam comparant ; atque ita funestum excidium, quo complures finitimæ urbes, oppida et pagi misere tunc perierunt, ope suorum Patronorum tutelarium feliciter evaserunt. In cujus beneficii perennem gratamque memoriam, quotannis, e templo parochiali ad dictum sacellum supplicatio instituitur. *Bottenstein,*

F

131 In Stiria ad radices Piri montis visitur sacellum in honorem S. Henrici Imperatoris, a Friderico ab Huffses episcopo Bambergensi constructum circa annum MCCCCXXXVI. *et in Stiria.*

132 *Reddo fideliter accepta, quibus quod modo addam, nil superest; confidere ausim, ex dictis perspicua esse omnia quæ faciunt ad sanctissimi Imperatoris ejusque pientissimorum clientum commendationem. Videatur Vita Dilingana cap.* 34, *pag.* 161.

DE

A D

DE B. HROSNATA MARTYRE

ORDINIS PRÆMONSTRATENSIS.

J. P.

IN CŒNOBIO TEPLENSI IN BOHEMIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Cœnobii Teplensis conspectus; Beati nomen; cognatio; cultus; testamentum.

B

ANNO MCCXVII

Loci situs, nomen, etc.

Praga, Bohemiæ metropolis, ad milliarium Germanicorum communium duodecim cum dimidio distantiam Occidentem versus habet fluvium Teplam, vulgo Dopel, *qui uno milliari extra cœnobium Præmonstratense ejusdem nominis, scaturiens, recta illud subintrat ante oppidum Teplam (vernacule* Toplitz, Dobel, *aut* Toppel*) quarta circiter horæ parte inde dissitum; inter silvas et altos montes inde pergens in Petschau; hinc vero variis tortuosus amfractibus ad Termas Carolinas serpit; donec tandem in fluvium Egram se exonerat. Nomen itaque Tepla commune est fluvio, oppido, et, quod conspiciendum damus, cœnobio; quod, ut tradit le Paige Bibliothecæ Præmonstratensis pag.* 393, filia *est* Montis Sion *(monasterii Strahoviensis ejusdem Ordinis Pragæ) ac* Pragensis *etiam* diœcesis. *Porro de inventis in ipsius fundo fodinis argenti, ingenti fossorum frequentia excultis tempore Abbatis Sigismundi, agit Balbinus noster Miscellaneorum historicorum regni Bohemiæ lib.* 1, *cap.* 18, *pag.* 50; ex *quo* argento confectæ sunt statuæ plurium Divorum, Cruces, aliaque hujusmodi argentea cimelia, quæ etiamnum spectantur in ecclesia Teplensi... donec denique hæresis et bella ex hæresi nata terram ipsam clauderent; *sicut ibidem narrat. Quatenus autem Tepla oppidum denotat, cave sis illud confundas cum* Teplicio, *æquali fere spatio ad Septemtrionem Praga distante, in territorio Litomericensi; de quo Teplicio frequens recurrit mentio apud laudatum Balbinum Decadis* 1, *lib.* 5. *Unde orta sit utriusque loci confusio, non divino: hoc scio, a nonnullis parum aliquando ea inter se distincta fuisse, teste Meriano Topographiæ Bohemiæ pag.* 28. *Teplæ etymon derivat Balbinus lib.* 1, *cap.* 24, *pag.* 62 *ab aquarum calore:* Tepla enim, *inquit,* et teply calidum Bohemis significat. *Et in Syntagmate historico cap.* 9, *pag.* 29: Monasterium... appellationem traxit a Tepla, castro vicino, vel a Tepla fluvio, quasi dicas CALIDO, quod multis thermarum seu calidarum aquarum scaturiginibus intepescat. *Determinatius id dicit auctor Vitæ num.* 8, nomen cœnobio *(a Beato)* inditum *asserens* Tepla, a civitate vicina, quæ ab incolis vulgariter Tepla vocatur. *Præmiserat Balbinus:* Teplicium Slavica voce quasi dicas caldarium. *Hæc de cœnobio Teplensi: nunc de Beati nomine.*

C

2 *Balbinus anno* MDCLXIII *Pragæ edidit* Syntagma historicum, quo Illustrissimæ et pervetustæ stirpis Comitum de Guttenstein origines et memoriæ continentur, una cum Vita B. Hrosnatæ, ex eadem familia Comitis. . ex manuscriptis codicibus, aliisque veteribus monumentis collectum et conscriptum. *In quo pag.* 81 *de nomine Beati ista habet:* Hoc nomen non tam hominis, quam totius familiæ proprium nomen fuit: iis enim rudibus adhuc Majorum seculis uno fere nomine indicabatur utrumque; ut diplomata Principum nostrorum curiosis ostendunt. Hoc exemplo in antiquitate Bohema Vitkones vel Vitigones (iidem, qui de Novadomo) Borzitæ (Martinicii) Howoræ (Bercæ) Boczkones (postea Cunstadæi) Theobaldicii (SSwihowii) Wilhelmi (Kaunicii) Plichtæ (Zierotinii) Sezimæ (de Austi) Leones (de Rozmital) et plures alii nominantur. Propioribus ad nos seculis cognominibus loco nominum, familiæ plurimæ sunt usæ. Slavatas, Slavatas, nomine proprio; Benedas, Benedas; Malowecz, Malowecz; Hovoras, Hovoras geminate vocatos invenio. Eodem vero seculo erat alius quidam Hrosnata, ac fortasse hujus B. Hrosnatæ avus *(de quo videbitur infra)* illustrissimus inter proceres ex familia Comitum de Mielnik, quem obiisse anno MCLII Cosmas in historia Bohemiæ, et ex eo Weleslavinus testatur. *De nominis origine ista tradit:* Hrosnietin in ditione fuit veterum Hrosnatarum, quem B. Hrosnata cœnobio Teplensi addixit. Ridiculum fortasse cuiquam videbitur, quod modo adferam, mihique ipsi res jocularis videbatur; sed cuidam visa est non aspernabilis conjectura, cur Comitibus de Mielnik Hrosnatarum nomen adhæserit. Aiunt primam in Bohemia vineam Mielnicii esse plantatam: nam vinum ex Moravia in Bohemiam primum allatum est anno DCCCXCII; quod protinus idolo suo Crosynæ Ludmilla Comitissa Mielnicensis, adhuc ethnicorum superstitionibus dedita, consecravit, ut refert Hagecius: quin adeo vinea quædam Mielnicii ostenditur, quam D. Venceslaum in usum sacrosancti Missæ sacrificii excoluisse tradunt; quid igitur prohibet Dominos de Mielnick, Hrosnatas appellatos, qui Mielnicii vineas primi habuissent, et coluissent? Hrozen enim Bohemis botrum, et Hrosnata, unde id nomen deduci potest, botrorum aut vinearum divitem significat. Sed mihi, *inquit,* levior conjectura videtur, quam ut eam defendendam existimem, *rem pro merito æstimans. Eam vero* Hrosnatæ *nomen accepit venerationem, ut imponi illud soleat in nostro Belgio, et, uti arbitror, etiam alibi Canonicis Præmonstratensibus tamquam sacrum, abolito illo, quod in seculo habuerant.*

Nominis Hrosnatæ usus et origo:

E

F

3 *Capite* 2 *agit de vetustate Gentis Guttensteinianæ, et unde ita sint appellati Comites isti, inquirit.* B. Hrosnatam *ex eadem familia genus* ducere

An Beatus et Comites Guttensteinii sint ex eodem stemmate?

A *ducere, probat ibidem a pag.* 3 : Jam vero Comites Guttensteinios a Comitibus Mielnicensibus originem trahere, R. P. Chanowski S. J., et manuscripta, historiæque omnes, et fundationes eorum, quas adferam postea, et traditio in nobilitate perpetua testantur. R. P. Chanowski in Vestigio Bohemiæ : Beatus Hrosnata, *inquit*, ex stemmate Dominorum de Guttenstein, qui originem suam habent a stirpe *(in textu pag.* 64 *lego*, qui originem referunt ad stirpem) S. Ludmillæ, S. Wenceslai aviæ. Idem habet R. P. Crugerius S. J. in Ms. Paprocius de iis sic loquitur : Majores istorum fuere excellentes isti Comites de Mielnick. *Tum adfert verba* Hrosnatæ, *cœnobii Teplensis fundatoris, in instrumento fundationis suæ :* Ego Hrosnata Dei gratia, de Primatum Bohemiæ clariori stemmate descendens. *Verum id quod hic agitur ex istis verbis ultimis non magis inferes, quam apud philosophos speciem ex genere. Tantumdem elicies ex sequentibus :* Ego Henricus Dei gratia Dux et Episcopus Bohemorum. Notum sit universis Ecclesiæ filiis, quod illustris Comes, et amicus noster Hrosnata, militum sanctæ Crucis
B viciniora sequens exempla, *etc. Utrumque hoc instrumentum dabitur infra. Sequamur Balbinum :* Hæc respexisse videntur RR. PP. Præmonstratenses, qui imagini B. Hrosnatæ hæc ipsa verba subscribi fecerunt : beatus Hrosnata, Comes de Guttenstein e prosapia Bohemiæ Principum..... martyr obiit anno MCCXVII, XIV Julii. *Hæc obiter ; de quibus viderint genealogistæ, uti etiam de iis, quæ dicit de insignibus S. Ludmillæ et Comitum Guttensteinianorum, colore, situ ac figura prorsus utrimque convenientibus. Nunc de cultu publico* B. Hrosnatæ *dicamus.*

Stabilitur ejusdem cultus tum ex testimoniis,

4 *Balbinus cap.* 10, *pag.* 34, *ita de illo disserit :* Hrosnatam.... beatorum confessorum et martyrum numero omnis retro antiquitas adscripsit. Vidimus ejus effigiem capite radiato *(addit Chanowskius* cum titulo beati Martyris) ab ejus instituti reverendis Patribus editam, et sparsam in vulgus. *Eadem refert in Miscellaneis Bohemicis lib.* 4, *part.* 1, § 37, *ubi etiam citat Natales Sanctorum Ordinis Præmonstratensis, a Joanne Chrysostomo vander Sterre editos; qui die* XII *Junii (non vero* XIV *Julii, ut male notavit ibidem, et pag.* 34, *supra citata Balbinus) illum ita annuntiant :* In
C Bohemia natalis B. Hrosnatæ, ex nobilissimo regni primate fundatoris cœnobiorum Teplensis et Chotiessoviensis, Canonici Ordinis Præmonstratensis : qui pro tuendis ecclesiæ suæ juribus contra impiorum conatus ad mortem usque agonizans, fame, sitique, aliisque teterrimi carceris exhaustus injuriis, inter diuturna vincula Deo dignam animam suam martyrii laurea illustrem exhalavit, variis in vita, et post obitum nobilitatus miraculis. *Rursum idem Balbinus eodem loco in Miscell. Bohem. hæc addit :* Meminere senes adhuc anno Christi MDCXLII in ecclesia Teplensi in altari quodam effigiem Hrosnatæ cum Beati et Martyris titulo stetisse : unde intelligi datur, ejus cultum ab immemorabili tempore viguisse, quem subtracta imagine aliquis nimium anxie religiosus abolevit ; *forte ex metu ne publice exposita Beati effigies, de cujus cultus immemorabilitate conformiter ad decretum Urbani VIII, ei qui illam sustulit, fortasse non satis constabat, moras injiceret honoribus sacris Romæ solicitatis, at non impetratis; de qua re Raymundus Abbas Teplensis modernus, in litteris non ita pridem datis ad P. Petrum Fratin nostrum, Pragæ vacantem studiis Theologicis anno proxime elapso* 1722 *sic scribit :* Negotium canonizationis beati fundatoris nostri dudum actitatum, nullum evicit effectum.

AUCTORE J. P.

tum ex edito miraculo ;

5 *Iis, quæ de Beati effigie retulimus, adjungi possunt, quæ narrat de ejusdem imagine Balbinus in Syntagmate pag.* 80 : Mirum est, quod in . . Vestigio Bohemiæ piæ *(pag.* 64) refertur ; idque memoria nostra accidit. Cum Illustrissima Domina Anna de Sternbergh, Illustrissimi Domini Francisci de Sternbergh soror, de B. Hrosnata, velut inter Cœlites recepto, a nescio quo audisset; reversa ad cubiculum, irridere apud se velut ignotum sibi hactenus Sanctum, mirari, ac denique vix credere, et de rei veritate dubitare cœpit. Prima hæc et innoxia, ut fit, et temere nata cogitatio fuit. Erat forte orandi tempus ; aperto precatorio suo libro, quem manu tenebat, videt in primo folio imaginem B. Hrosnatæ cum radiis eleganter depictam, addito etiam brevi elogio : cum numquam in libello ejusmodi imaginem habuisset, nec umquam vidisset, (et adverteret, iconem illam a nullo homine potuisse libello illi tam cito inseri, *uti additur in Vestigio Bohemiæ piæ.)* Itaque provoluta in genua, deprecata B. Hrosnatam, eum se ut Sanctum imposterum colere velle promisit, et rem, ut gesta erat, pluribus ipsa narravit. *Rem brevius aliquantulum loco a se citato expositam, nonnihil adornat Balbinus.* E

qui aliunde probatur ; uti etiam ex scriptore Vitæ.

6 *Cum titulo* beati *signatur in folio expanso* de Viris sanctitatis opinione illustribus ex Ordine Præmonstratensi, *Antverpiæ excuso, atque Abbati ibidem ejusdem instituti cœnobii S. Michaelis anno* MDCXIII, *die* XIV *Aprilis a Miræo dedicato : quem tamen idem auctor in dicti Ordinis Chronico ac titulo Vitæ, a se vulgatæ, vocat dumtaxat* venerabilem, *secutus haud dubie exemplar, e quo eam edidit ; qualis etiam indigitatur in nostro, quod prælo subjicimus. In libello autem singulari de rebus Bohemicis* beatum *nuncupat ; sicut et Crugerius in sacris Pulveribus regni Bohemiæ cum insigni ipsius elogio. Pontanus autem lib.* 4 *Bohemiæ piæ, jam pridem Bohemiæ patronis eum annumeraverat. At quid verbis opus est , quando ex Vita, a synchrono conscripta, publicus, antiquus, et immemorabilis cultus non leviter stabiliri videtur? Prologus agit* de vitæ meritis, nec non palma martyrii, cum qua feliciter migravit ad Dominum. *Ejusdem Vitæ clausula, a Paigio vel non habita, vel prætermissa, ita loquitur :* Hujus igitur venerabilis Patris, fratres, sic annuam recolamus memoriam, ut fiat nobis ejus imitatione continua. Sic ejus meritis gratulemur, ut in præsenti seculo necessariis non destituamur auxiliis, et in futuro sempiternis perfruamur gaudiis. *Jam vero apparitio et miraculum ibidem a num.* 25 *expositum clauditur hoc epiphonemate :* Talia quidem plurima, fide non refragante, narrari et commemorari possent; ut vivere credatur in cœlis, qui tot miraculorum insigniis coruscat in terris. *Quid dicam de loco sepulturæ, ubi* in perpetua beati corporis veneratione quiescere *narratur num.* 24? *Hæc de cultu ; quo plura spectant, quæ hic sequuntur.* F

Datur ratio cur hoc die a nobis ponatur.

7 *Juvat nunc referre, cur Beatus noster hoc potius die a nobis detur, quam alio. Jam cœperant prælo aptari ejus Acta ad diem* XII *Junii ; quo notatur a laudato Sterrio et Paigio ; ut videsis in Prætermissis ad istum diem. Sed postea ob meliores notitias visum est eum huc retrahere cum Crugerio et Balbino, affirmantibus ipsum hoc die obiisse ; quamquam Petrus de Waghenare in suo S. Norberto metrico pag.* 405, *et soluto pag.* 179 ; *(in quorum postremo opusculo elogium Beati habet a pag.* 178) *dicat e vita migrasse* XII *Junii. Eorum enim, ac*

Balbini

AUCTORE J. P.

Balbini imprimis judicio standum existimo, tum in determinatione diei Beati obitualis, tum in pluribus aliis, per decursum occurrentibus; in monumentis Bohemicis eruendis excutiendisque egregie versati, uti liquet ex prægrandi opere in ista materia vulgato. Supervacaneum merito aliquibus videbitur, huc transcribere elogium, quod in honorem B. Hrosnatæ *idem auctor* rogatu, *ut dicit eodem paragrapho* 37, *pag.* 56, Josephi Schmid, Ordinis Præmonstratensis Teplæ, et.. in rethoricis *(sui quodam* discipuli, pridem confecit; *quodque Crugerius sub initium sui tomi* I *edidit, tamquam a* canonicis FF. Teplensibus suo fundatori concinnatum; *supervacaneum, inquam, id merito videbitur, cum nihil aliud sit, quam contextus præcipuorum gestorum Vitæ, quæsita et affectata flosculorum et phraseon elegantia immodice adornatus : qui legi illic ab iis poterit, quibus acutuli istiusmodi sales in pretio sunt.*

Tumba;

8 *De* B. Hrosnatæ *tumba agit Echo S. Norberti, a Sterrio edita, ubi pag.* 138 *narrat, duobus Præmonstratensibus ex abbatia S. Michaelis Antverpiæ anno* 1627 *Pragam ablegatis occasione translationis S. Norberti,* licuisse tumbæ *(nostri Beati)* coram adgeniculari, quam in ædis sacræ choro elevatam habet, stragulo subtus candido, superius violaceo decenter coopertam ; *additque,* memorabilia esse, quæ de ejusdem Divi pro Teplensi sua ecclesia pia solicitudine variis etiam nuper ejus apparitionibus ; cum grassante ibidem notho-Mansfeldico cum turmis suis, ipsis excubitoribus terrorem incutere, ac cœnobii tutorem agere visus est, referuntur. *Balbinus cap.* 3, *pag.* 7 *dicit,* antiquissimum vexillum in ecclesia Teplensi supra B. Hrosnatæ sepulcrum pendere.

itineri Hierosolymitano, a Hrosnata suscepto,

9 *Peregrinationi Hierosolymitanæ, in Vita num.* 6 *relatæ,* Beatus *præmisit sequens testamentum, quod habet Crugerius in hæc verba:* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis: Ego Hrosnata Dei gratia de primatum Bohemiæ claro stemmate descendens, universis Christi fidelibus tam futuri quam moderni temporis. Quoniam ea, quæ a prudentibus, Deo insinuante statuuntur, si scripto commissa fuerint, tenacius memoriæ commendantur, et gestorum seriem, exclusa falsitate, protestantur, ideo ergo Dei nutu signatorum sanctæ Crucis vestigia sequens, et sepulcrum Domini Salvatoris invisere cupiens, notum fieri volo omnibus tam futuris quam præsentibus, quod usibus fratrum, qui Deo et B. Mariæ in Tepla servituri sunt, locum eumdem cum omnibus appendiciis, quæ ibi sunt, sive revertar, sive non, perpetualiter contradidi. Si autem in hac via, quam ingredior, fati munus implevero, prædia mea omnia atque possessiones cum omnibus animalibus eidem ecclesiæ perenniter deputavi. Quod si rediero, ipsa prædia debito jure, præter Teplam et ipsius attinentia, in meam ditionem redigentur. Cognatis meis, ut præfato loco fideliter assisterent, hæc dedi : Blehaw, Blehom; Zdeslao, et fratribus ejus duobus circuitum Svolenecz, Hyrdiborem, Smilkowicz; ita dico, si non revertar. Holoferni, capellano meo Malesseu, Martino Skalice, Nezeck filio Petri. His tribus dedi, sive revertar, sive non. Milites mei, qui a me prædia mea tenent, ne aliquid contrarietatis Deo, et abbatiæ, quam fundavi, moliantur. Qui aratrum habet, Abbas Teplensis duas marcas ei persolvat, ut aratrum recipiat; qui vero integram villam tenet, quinque marcas ab Abbate percipiat, ut, cui voluerit, serviat. De villis autem, quas in silvis tenuerunt, nihil solvat ecclesia. Famulos meos, et ancillas eidem ecclesiæ confero. D. Abbati Teplensi ad præsens omnia bona mea ad, regendum, committo. Benessoni vero ipsum Abbatem, et meos fideles sub tutela commendo. Abbas autem de bonis meis debita creditoribus persolvat.

præmissum testamentum

10 Soror mea, quæ est in Polonia, si marito superstes natale solum revisere voluerit, quamdiu in viduitate permanserit, Chotiessowicz cum omnibus appendiciis possideat; si vero alteri nupserit, vel in viduitate obierit, eadem bona ecclesia recipiat. Judithæ, alteri sorori usque ad finem vitæ suæ de his bonis, quæ ecclesiæ contuli, Abbas Teplensis necessaria decenter provideat. Si quis vero de morte mea falsum rumorem vulgaverit, nulli credatur, nisi a D. Abbate certum signum, quod ei soli dedi, manifestum fuerit. Quid si cognati mei de bonis, quæ Deo contuli, abbatiam infestare voluerint; præter offensam, quam ab Omnipotente merebantur, ecce coram Bohemis dico, ut ea bona, quæ ipsis contuleram, ad usus ecclesiæ perpetuo revertantur. Ut autem ea apud posteros firma radice perseverent, placuit factum scripto commendari, et ecclesiæ Pragensis, ipsiusque Ducis , et nostro sigillo confirmari: eorum etiam, qui affuerunt, nomina subnotari. Hæc sunt nomina testium : Henricus Dux et Episcopus Bohemiæ. Wladislaus, frater ejus. Engelbertus, Moraviensis Episcopus. Spitineus, Ladimir. Florianus, Præpositus et Cancellarius. Hrabissa, camerarius, et Slawco, frater ejus. Georgius de Milewicz. Joannes judex, et Juda, frater ejus. Jaroflaus. Budiwoy, et Ben, frater ejus. Benes, Hermanni filius. Bertholdus et Zerema, filius ejus. Vites, filius Vitconis. Predbor, Ctibor, Natepult. Matthæus. De cetero, si quis hæc præscripta bona sibi usurpare vel diripere præsumpserit, anathematis vinculo se innodatum noverit. Acta sunt hæc anno Verbi Incarnati MCXCVII, Indictione XV, Epacta nulla concurrente Y.

hic producitur;

11 *Annus et Indictio conveniunt. At quid sibi vult littera Y? Sciendum, eam vel Græca vel Latina (utralibet quippe fere convenit) apponi consuevisse antiquis diplomatibus, quæ vim habuerit tesseræ idiographicæ vel sigilli; aut æquivaluerit particulis,* ita est; hæc rata sunto, *aut similibus. Videri interim potest Mabillonius de Re diplomatica lib.* 2, *cap.* 10, *num.* 13; *ubi varias profert conjecturas de usu litteræ* Υ *Græcæ in diplomatibus. Ipsum præterea consule lib.* 2, *cap.* 21, *num.* 5; *et cap.* 22, *num.* 7 *: certe, quid antiquos moverit ad adhibendam dictam litteram, pluribus divinare non lubet. Nobis ad præsens argumentum sufficiat, illam instrumentis publicis antiquitus appositam fuisse, nec in illis, uti nec in testamento superiore, frustra adhibitam : ne alioquin pura fuerit littera sine re; quod dici non potest.*

§ II. Testamentum confirmatum; privilegium impetratum; munus in Ordine; Fundationes; Parentes ac sorores; Hrosnata hic ab alio distinguendus; an Ottocari frater?

quod Henricus Pragensium Episcopus confirmat et auget;

Testamentum proxime productum confirmavit et novis accessionibus ditavit Henricus Pragensium Episcopus. Rei gestæ compendium sic legitur apud Crugerium tomo 1 *citato sub initium :* Approbat imprimis, confirmat et explicat testamentum

illustris

A illustris comitis et amici sui Hrosnatæ, eaque, quæ is ecclesiæ Teplensi per idem testamentum donarat. Deinde ipse etiam Dux et Episcopus terram, quæ est inter Sandau, et silvam Bohemiæ, loco eidem confert. Collectam quoque denariorum, quæ per Bohemiam colligi solet, fratribus præfatis de omnibus hominibus eorum perpetuo indulget. Et ut hæc firma radice perseverent, scripto hæc commendari, et auctoritate venerabilis Cardinalis Petri, qui præsens aderat, ipsiusque ac suo sigillo roborari, ac nomina testium subnotari curat; qui sunt isti: Henricus, Dux et Episcopus Bohemorum. Engelbertus Moraviensis Episcopus. Petrus Cardinalis, et Apostolicæ Sedis legatus. Florianus, Præpositus et Cancellarius. Zdislaus, Decanus. Phalco, Archidiaconus. Alexander Magr. Christophorus Præpositus in Boleslaw. Hrabissa, Camerarius Ducis, Zlauco frater ejus et Grabissa, filius ejus. Hermannus, filius Marquardi et filius ejus, Benes, et Marquardus. Georgius de Melewicz. Jaroslaus. Odolen. Mutinzmil. Zavissa Borutha. Budivoy, et frater ejus Ben. Bertholdus et filii ejus Zezema et Hermannus. Blego et frater ejus Zdilaus. Bun. Milota. Hawel. Albertus. Uta. *Post hæc anathemate ferit bona illa alienare præsumentes.* Acta sunt hæc anno Dominicæ Incarnationis MCXCVII, Indictione XV, Epacta nulla concurrente Y. *De Henrico Pragensium Episcopo agit Pontanus in libello singulari de istis Episcopis, ejus obitum innectens anno jam dicto* 1197, *episcopatus autem exordium* 1183.

B

cui accedunt novi favores, Romæ a Cœlestino III impetrati.

13 *Refert Vita num.* 12, Beatum *nostrum*, ædificatis ac dotatis claustris *(Teplensi, et Chotiessowiensi)* Romam reversum iterato, *habitoque cum summo Pontifice colloquio*, exposuisse reverenter de prædictorum claustrorum ædificatione et provisione, petens humiliter et devote recipi eadem cum suis pertinentiis in protectionem Sedis Apostolicæ specialem; et postulasse etiam, ut de consueta Sedis Apostolicæ gratia, usus Pontificalis infulæ abbatibus loci pro tempore succedentibus concedatur. *Sub quo Pontifice hoc contigerit, notat privilegium, a laudato Crugerio editum hoc titulo:* Cœlestini III, Romani Pontificis, in manu B. Hrosnatæ, Romæ commorantis concessum. *Cujus hæc est summa:* Personas *(monasterii Teplensis)* et ecclesiam cum omnibus bonis tum

C præsentibus tum futuris sub B. Petri, et suam protectionem suscipit; specialiter autem villam, quæ dicitur Tepla, cum teloniis, et omnibus appendiciis. Libertatem etiam hominum super collectas et terram, quæ est inter Sandaw, et terminum Bohemiæ, auctoritate Apostolica confirmat, et præsentis scripti patrocinio communit, statuens, ut si illi se præsenserint aggravari, liberis illis liceat Sedem Apostolicam appellare... Datum Laterani VII Idus Augusti; Pontificatus anno VII *(Christi* 1197.*) Idem Pontifex sub eadem data dicitur concessisse Abbati Teplensi usum Pontificalium, et indulgentias pro futura dedicatione; prout ibidem additur. Consule, quæ annotamus in caput* 2 *Vitæ, ad litteram* e. *Supradictæ monasterii Teplensis ædificationi addi potest ex Pontano Bohemiæ piæ lib.* 4 *sub finem, quod,* dum construeretur, proposita fuit parva patina, ut laboratores, et mercenarii diurnum stipendium tres parvos obolos ipsimet ex ea, nemine præsidente, depromerent. *Unde colligit,* inexplicabilem affectum et promptitudinem ad domos Dei construendas, vel in dando pecuniam, vel adjuvando laborem, vel voluntarie et fideliter agendo. *Factum hoc non*

D *superat fidem; qnamvis laudatus auctor neminem citet. Cœnobii hujusce divitias commendat Balbinus, pag.* 29 *ex Mss.:* Inter ditiora.. computatum semper fuisse, colligere licet ex annuo tributo, quod monasteria singula cameræ Regis pendebant.. Pendebat autem CC sexagenas Bohemicorum grossorum, quæ non parva eo tempore summa fuit, nondum apertis.. Indiis; ita ut inter triginta et plura Bohemiæ monasteria Religiosorum non mendicantium, Teplense in divitiis duodecimum numeraretur. *De tutela Comitum Guttensteinicorum erga hunc locum ibidem agit laudatus auctor.*

Perperam asserit Pontanus, Hrosnatam fuisse abbatem,

14 *Pontanus eodem lib.* 4, *pag.* 51 *tradit*, B. Hrosnatam *claustri* Teoplicensis *(Teplensis) Abbatem extitisse; sed perperam. Nam scriptor Vitæ habet num.* 15: Joanne Teplensi Abbate in virtute sanctæ obedientiæ licet invitum et renitentem prædictorum claustrorum *Teplensis et Chotiessowiensis* præpositum et administratorem effectum, in suo strenue, officio invigilasse. *Tunc ergo necdum erat Abbas; imo Abbas postea numquam fuisse, evincitur ex fine Vitæ, ubi narratur* benedictione ab abbate Teplensi, et conventu accepta, profectus in Hrosnetin ad bona ecclesiæ

E visitanda. *Denique in captivitatem abductus est,* et Abbas, *sicut habes num.* 22, et fratres claustri Teplensis consolatione patris, et patroni sui orbati, inter suspiria, lacrymas, et dolores *ipsum redimere erant parati; sed* Abbatem et fratres in virtute Dei contestatur, et prohibet, ne pro vita ipsius redimenda etiam denarius unus detur. *Male itaque* Beatus *nominatur Abbas a dicto auctore, et a Miræo in libello singulari de Rebus Bohemicis; qui in Chronico Præmonstratensi dumtaxat eum vocarat pluries laudatorum monasteriorum in Bohemia fundatorem.*

et ab ejus sorore Woyslava fundatum monasterium Chotiessowiense:

15 *Talem quidem ipsum extitisse affirmat Vita num.* 11, *dicens*, beatum Virum claustrum Chotiessow in laudem Dei, et honorem S. Wenceslai Ducis et Martyris, ac patroni Bohemiæ fundasse, et dotasse abunde, rebusque utensilibus adornasse, et conventum sanctimonialium sub eadem regula Domino famulantium instituisse: in quo etiam Woyslava, soror sua germana.. sub observantia castimoniæ viduitatis.. perseverans.. annis pluribus supervixit, ad extremum in pace Christi quievit; cujus corpus ibidem in medio monasterio est honorifice tumulatum. *Quor-*

F *sum ergo Pontanus asserit a dicta Woyslava ædificatum fuisse istud monasterium? Cui rursum suffragatur Miræus in memorato libello, et Chanowskius pag.* 65. *Vacillasse videri possit Paigius pag.* 526, *a quo in titulo compendioli Vitæ dicitur illa simpliciter* fundatrix, *at in ipso textu* cum fratre suo fundatrix; *sed utrumque haud satis recte; ut decidit auctor Vitæ; cujus verbis adjungas licet, quæ habet Balbinus in Vita Woyslavæ Miscel. Bohem. lib.* 4, *parte* I, *paragr.* 38, *contra anonymum, statuentem Chotissowiense cœnobium exemplo fratris ab ea fundatum; quam* sententiam, *uti addit,* non modo vetera cœnobii monumenta, sed etiam historici omnes, atque lapis sepulcri refellit; *ubi aperte legi tradit:* Anno Domini MCCXXVII hic sepulta est Domina Domina Woyslava, illustris Comitis DD. Hrosnatæ, templi, et monasterii hujus fundatoris soror. *Hoc epitaphium legisse se testatur ac descripsisse in parthenone sacro jam dicto, lapidi a terra alte elevato incisum, sicut refert in Syntagmate, pag.* 25: *ubi tamen omittitur pronomen* hujus. *Pagina autem* 30 *dicit ita de opibus ejus:* Olim primum omnium divitiis inter monasteria a Camera Regia computabatur: nam

AUCTORE J. P.

CCCXXX sexagenas Cameræ tantum nomine subsidii (quantam summam nullum aliud in Bohemia) pendebat; uno excepto B. Virginis ad Pontem Pragensem, seu Strakonicensi Melitensium. *Quæ prosequitur idem auctor de extemporali quodammodo plurium millium armatorum adversus hostes a Sulcone Chotiessowiensium præposito objectorum præsidio, ac reportato postea triumpho; uti etiam de monasterii incendio anno* 1421, *sub Ziska; non commemoro.*

quæ illud ditavit, non fundavit.

16 *Pagina vero* 31, *nonnullorum historicorum, et anonymi laudati, hanc fundationem Woyslavæ attribuentium, refellit opinionem non tantum ex* epitaphio *citato; sed* multo etiam magis *e* Vita B. Hrosnatæ, ab æquali eorum temporum scripta. *Secum* præterea sentire *testatur Paulum Stransky in Rep. Boh. cap.* 2, § 11, accuratissimum patriæ historicum. Non dubito tamen, *inquit Balbinus, in Vita Woyslavæ,* auxisse eam fratris fundationem auro, cimeliis, et muliebribus divitiis Woyslavam ex principali suo conjugio: id enim perpetua parthenones sacros ingredientium consuetudo persuadet, Woyslavæque sanctitas, et

B memoriæ Doxanenses significant; cum eam fundatricem ecclesiæ Chotiessoviensis appellant. *Ex dictis consequitur, Woyslavam proprie dicti monasterii fundatricem nec fuisse, nec dici posse, quasi illud a primordiis erexerit; sed improprie tantum, quatenus fundationem sui fratris nova munificentiæ accessione amplificarit. Qui per se tamen omnia affatim suppeditare poterat; cum, ut dicit Vita num.* 7, divitiarum affluentia Bohemos præcelleret universos. *Porro hoc monasterium situm est in diœcesi Pragensi, estque filia monasterii Teplensis. Nec mihi dubium, quin idem illud sit, de quo Merianus Topographiæ pag.* 19, *sub nominibus* **Chetischon, Chotissau, Chotischau,** *collocans illud prope Pilsenum. Miræus in Indice ad Chronicon Præmonstratense, præter hoc monasterium a* B. Hrosnata *fundatum, mox subnectit* Gotteschauuensem præposituram Virginum, ab eodem etiam fundatam; *de qua fundatione tamquam a priore distincta nondum hactenus quidquam comperi. Censeo ex una ipsum duas conflasse, orto fortassis errore ex modo unius ejusdemque loci scribendi aliquantulum diverso. Eumdemne an diversum a monasterio Chotiessowiensi locum indicare voluit Bucelinus Germaniæ*

C *sacræ parte altera, pag.* 161, *quando monasterium* Chotischavense, *ut vocat, brevissime designaturus, dicit illud* vulgo *vocari* Chotischaw, Chotieschauw *et* Chotiescheze? *Nam satis conveniunt nomina, ut patet, uti et locus, cum in Bohemia illud constituat; quamvis non cohæreat vitæ institutum, dicatque illud esse* Ordinis Benedictini (*virorumne an mulierum?*) cœnobium, *et* illustre *quidem.*

De loco Hrosnetin aliisque ad Teplense cœnobium spectantibus.

17 *De loco* Hrosnetin *modo egimus; at agenda quædam supersunt, quibus illustrari queat Vita num.* 21; *ubi de eo fit mentio. Balbinus in Voluminibus erectionum seu fundationum pag.* 192 *suggerit hæc:* Erectio altaris seu capellaniæ perpetuæ, ac Missæ mature in ecclesia beatæ Virginis parochiali in Hrosnietin, alias in Lichtenstat, Pragensis diœcesis, 9 sex gross. census cum libris, calicibus, et ornamentis de consensu Reverendissimi Domini Bohussii, abbatis monasterii Teplensis, temporalis Domini nostri gratiosi. Onera altaristæ. Supplicant fundatores cives et jurati oppidi Hrosnatin, ut Conradus Archiepiscopus confirmet MCCCCXIII, VIII Septembris. Quod facit Gurein MCCCCXIV, XIX Aprilis. *Ita ibi, notaturque præterea,* huc usque Teplenses, retinuisse ditionem, sibi a fundatore Hrosnata relictam Hrosnietin; *quæ, ut additur,* postea ad profanas manus devenit. *Alias ejusdem abbatiæ Teplensis fundationes summatim complexus Miræus in Indice ad Chronicon Præmonstratense, dicit ab ea dependere pagos omnino septemdecim, et aliquot oppida,* in quæ summum jus Abbas hodie habet. D *Unum haud dubie ex illis est apud Balbinum loco mox citato pag.* 306: Sex gross. Prag. census pro erectione novi altaris S. Nicolai in ecclesia S. Joanni Baptistæ in Novo foro a civibus ibidem licentia Joannis dicti Czeniek Abbatis, Wenceslai Prioris, etc., totius Conventus monasterii Teplensis, Ordinis Præmonstratensis, Dominorum totius oppidi.

Parentes B. Hrosnatæ, ac sorores,

18 *Parentum* beati Hrosnatæ *nomina nusquam exprimit Vita. Waghenarius pag.* 378 *dicit* filium *fuisse* Comitis Zezemani, et Debroslavæ de Guttenstein. *Balbinus in Syntagmate pag.* 80 *patrem ejus vocatum fuisse refert* Zezyman, *matrem vero Debroslawam; unde natum putat, ut complures in Bohemia familiæ* Sezymæ *nomine gaudeant; quodque a Zezemanno imminutum, et compendio contractam esse, non vane liceat suspicari.* Dobroslawam *idem esse dicit, quod bona gloria; et quia* ad gloriam, majores nostri, *inquit* referebant omnia, E *eo reducit etymologiam plurium nominum, in* slava, *seu* gloriam *desinentium, qualia sunt:* Wenceslaus. Jaroslaus, Bohuslaus, Zdeslaus, Brzetislaus, *etc. Libro autem* 4, *qui est hagiographicus, Miscellaneorum historicorum regni Bohemiæ pag.* 56, *ita pluribus ad præsens nostrum propositum loquitur:* Sezyma vero pater.., ut in vetusto codice parthenonis Chotiessoviensis lego, XXII Januarii obiit; annus non additur. Debroslava mater.. stirpe. Czerniniana fuit. Sic enim in Ms. Chotiessoviensi, sed anno non addito: XI Kalendas Septembris, id est XXII Augusti, Θ D. Henricus Czernin de Chudenicz, avunculus fundatoris. Avia fundatoris Bohuslawa dicebatur, obiitque III Octobris; sed incuriosa antiquitas et annum et genus ejus consignare omisit. *De* Beati *sororibus tractat pag.* 25, *nimirum de* B. Woyslava, vidua sanctissima, et Bozena seu Beatrice, Bohuslava et Juditha, virginibus, quæ in Chotiessowiensi monasterio Christo sponso vitam dedicarint suam. *Et pag.* 31 *satis probabile putat, earum* sororum aliquam cœnobium hoc rexisse; *narratque* jam pridem has sorores in monasterium Doxanense F ejusdem Ordinis sub Agnete III Priorissa ingressas fuisse; sed cum Chotiessoviense conditum esset, cum aliis sacris virginibus e Doxanensi in istud coloniam duxisse, et ad fratrem Hrosnatam et sororem B. Woislavam libenter venisse. *Notat etiam dictus auctor,* Woyslavam *ab aliquibus* Swoyslavam *nominatam reperiri, orta causa ex eo, (quam etiam assignat Chanowskius) quod in vetustis monumentis* S., *id est* sancta, *vel* S. Woyslava *legeretur; ubi posteri, non animadverso sanctitatis titulo, conjunxerint litteras, et pro* S. Woyslava, Swoyslavam *appellarint; quam tradi ait tanta animi modestia fuisse, ut licet esset Ducis olim conjux, et fundatoris soror ac prope fundatrix, non inter sanctimoniales, sed inter conversas, ut vocant, vitam exegerit. Id quod Vita* B. Hrosnatæ *diserte non affirmat. Dicit tamen num.* 11, *eam* in competenti sibi habitu, quem viduæ hujusmodi consueverunt deferre, in congregatione sororum advocatæ gessisse seu patronæ officium; *et num.* 20, in habitu viduali jugiter Domino servientem diutius permansisse, *quam cum titulo Beatæ habet Waghenarius pag.* 179. *At illud, quod eodem num.* 11 vir *ejus,* Cracoviensis urbis præfectus

nuncu-

AUCTORE J. P.

A *nuncupatur, observat Balbinus*, improprie hoc loco præfectum urbis dici; alia monumenta omnia Ducem Cracoviensem appellare, Ottonem nomine *(qualem etiam ipsum vocat Chanowskius) fateturque se* destitui hoc tempore et loco Polonorum historiis; nec quis ille Otho fuerit, qua familia, quove jure Cracoviam tenuerit, dicere posse. *Asserere cum Balbino*, probabile esse, Miescislai, Poloniæ Principis filium fuisse, quem Cromerus in Polonorum Historia *(lib.* 6, *pag.* 151, *sub iis, quæ refert ad annum* 1158) nominavit, *est in tenebris palpare. Adde jam dictis ex eodem Balbino pag.* 34, *viduam supradictam* non modo beatam, sed etiam sanctam ab antiquitate appellatam; tres vero alias ejus sorores, Beatricem Bohuslavam et Juditham virgines, non quidem eam appellationem habere, *sanctissime* tamen vixisse et obiisse, legi.

uti et Hrosnata alius, a nonnullis cum nostro confusus,

19 *Wenceslaus Hagecius in Chronicis Bohemicis pag.* 245 *ad annum* 1152 *scribit, Hrosnatam quemdam, insignis inter Bohemos proceres nominis, peregrinationem instituisse in Terram sanctam, secumque tulisse cappam choralem, auro, gemmis* B *ac lapidibus pretiosis textam, pretio, ut fama erat, ascendente ad duo millia aureorum, ab Henrico Pragensi Episcopo confici jussam, dictoque Hrosnatæ in manus traditam, ut eam Hierosolymam delatam Christi Domini sepulcro superimponeret; peregrinatione perfunctum rediisse in Bohemiam eodem anno* MCLII, *mense Martio, eodemque anno die* XVI *Octobris; ex Kalend. Hist. eodem die* XVI *Octobris. Hrosnatam istum male ab aliquibus confundi cum nostro, auctor est Balbinus pag.* 24; *cum certe* repugnet ætas, repugnet illius Hrosnatæ mors a Weleslavino anno MCLIX signata. Ergo ad Przemyslaum Ottocarum vivendo pervenire prior ille Hrosnata non potuit. Denique repugnat etiam.. ipsa peregrinatio: nam prior Hrosnata peregrinationem transmarinam absolvit, et obiit; B. Hrosnata vero maris periculis territus Romam Hierosolymæ loco adiit. *Annus* 1159 *hic male signatur pro* 1152, *ut patet ex dictis.*

qui perperam adstruitur fuisse frater Ottocari a Miræo.

20 *An, et quot fratres* Hrosnata *habuerit, non memini me legisse. Id testamento superiore bis mentio habetur* cognatorum; *duarum item sororum nominatim; fratrum vero nulla. Unde colligo, ipsum fratres vel numquam habuisse; vel si habuerit,* C *superstites tum non amplius fuisse, facturus illorum non minus quam cognatorum et sororum memoriam, si vixissent. Ex quo corrige Miræum, qui in Indice ad Chronicon Præmonstratense* beatum Hrosnatam *nominat* fratrem Ottogari Bohemiæ Regis: *cui commento tacite reclamat Vita num.* 2, *quando narrat* Principum claro genere oriundum, *non autem fratrem Regis Ottocari ipsum appellat, sed solummodo dicit,* in aula Regis primum locum post regalem magnificentiam obtinuisse. *Numero autem* 14 *talia sunt adjuncta rerum, ut videatur non potuisse Rex Premislaus Ottocarus prætermittere mentionem fraterni sanguinis, siquidem* Hrosnatam *fratrem habuisset. Fortasse Miræum in errorem induxerit, quod* Przemisl ex innatæ generositatis mansuetudine surgit de solio suo; fratremque Hrosnatam ad osculum recipit. *Et pluries in decursu vocatur* frater; *quia ex seculari homine religiosus,* ex milite frater factus, *prout infra in Vita habetur numero* 13. *Cautior fuit Petrus Waghenarius, dum in suo S. Norberto metrico præcitato asserit, eum fuisse ex* primo post Regem Bohemiæ Principe fundatorem et canonicum monasterii Teplensis.

§ III. Vitæ scriptores; in nostram, quam damus observationes; ejusdem auctor; B. Hrosnatæ interfectores.

Vita Beati a variis edita

Vitam, *quam hic damus, vulgavit Sigismundus Kohel typis Lucensibus prope Znoimam ad fluvium Dia, anno* 1608. *Eamdem edidit Miræus ad calcem Chronici Præmonstratensis, anno* 1613; *quam Paigius anno* 1633, *meliori ordine digessit ex eodem fonte; cum indicet, se illam desumpsisse* ex ea, quæ est in vetustissimis Mss. Teplensis ecclesiæ, et Ordinis documentis, a Miræo in Chronico Præmonstratensis Ordinis, et abbate vander Sterre prolatam. *Balbinus eam inseruit suo Syntagmati a pag.* 66, *ita loquens:* Quam nunc adfero Vitam, eam ex celeberrimo monasterio Teplensi. . a Reverendissimo ac Amplissimo cœnobii illius abbate Raymundo... mihi missam accepi. Descripta est ex vetustissimo Ms. codice cœnobii, atque, ut traditio habet, ab ipso, qui B. Hrosnatæ viventi servivit, et morienti in E carcere adfuit; post vero in sacrum Ordinem cooptatus, abbas evasit, concinnata. Descripsit vero et cum autographo diligenter contulit R. P. Aloysius Hackenschmidt, ejusdem instituti religiosus Teplæ. *Convenit hæc cum nostra tam quoad substantiam, quam quoad verba, si paucula excipias; quorum ratio habebitur aliqua ad marginem textus Vitæ, et in ejusdem Annotatis. Ad hæc* Bartholdus, ad D. Viti *(quæ est metropolitana Pragensis)* Præpositus, heroo versu ejusdem Vitam, et miracula in venerabili senio, sed vena non senili decantavit, *teste Crugerio. Laudatus Waghenarius Beati etiam gesta vulgavit elegiaco carmine Leonino, ut vocant, a pag.* 405, *superius citata. At qui unam Vitam norit, omnes norit, ex eodem, prout eruitur ex dictis, fonte desumptas.*

Deficientibus novis notitiis Teplensibus, Vita, quam edimus,

22 *Quo plura in promptu forent ad præsens argumentum documenta, litteris instruere placuit die* XXX *Julii, anni proxime elapsi* 1722, *Petrum Fratinum nostrum supra laudatum; qui super hac re ad abbatem Teplensem scripsit, nullo operæ pretio, ut constat ex ejusdem ad ipsum responso:* Tanto libentius quidquid præ manibus foret, communicarem, quanto zelosius beati fundatoris domus F meæ Actis illustrandis PP. Hagiographos Antverpienses S. J. occupari audio. Verum præter ea, quæ per citatos in litteris mihi inscriptis auctores, pro gloria et honore B. Hrosnatæ nostri solerter compilata sunt, communicandum singulare nihil invenio. In aliis, quæ reverenda Paternitas vestra jussa est indagare, nullum Tepla sumpsit initium... Nec Majores et prædecessores nostros, et maxime miraculosæ antiquitatis vel historiarum inimicos arguere nolo. Ast quia per temporum injurias ac Vulcani flammas consumpta permulta usque modo deplorare habet Tepla; quid superest? quam ut Superis commendet, qui Sanctorum suorum gloriam juxta ac splendorem etiam e cineribus resuscitare noverint. *Acquiescendum itaque nobis est documentis nostris, ac supersedendum novis, Tepla speratis, at non acceptis: inter quæ Vitæ Koheliana ac Balbiniana, utrimque a nobis collatæ, aliqua habent, quæ observari merentur. Balbiniana quippe Prologum præmittit plane diversum ab eo, quem ex Kohelo typis subjicimus. Balbinianus iste sic habet:* Ut gemmæ pretiosæ nitorem ad aspectum proferamus humanum, et non solum ad illuminationem, sed et exemplum

AUCTORE J. P.

Deo militantium, qui in domo Dei ambulant cum consensu, lucernam super candelabrum collocemus; bonus odor virtutis Hrosnatæ Reverendissimi patris, cujus memoria in benedictione est, Teplensis et Chotiessoviensis monasteriorum egregii fundatoris spirans mirifice, etiam ad exteras nationes, meam insufficientiam animavit, ut divino fretus auxilio, de conversationis ipsius insigniis, et vitæ meritis, nec non palma martyrii, cum qua feliciter migravit ad Dominum, quamquam stylo humili, ad eruditionem præsentium et memoriam transferam posterorum, super imperfectione veniam postulans a lectore.

collata cum ea, quam vulgavit Balbinus.

23 *Post Prologum hunc sequuntur paragraphi decem, loco capitum tredecim apud Kohelum. Porro tituli utrobique conveniunt usque ad paragraphum* 9 *inclusive; nisi quod septimi titulus apud Balbinum sit* de confirmatione regulari, *qui Kohelo inscribitur*, de confirmatione regali. *Balbinus autem sub titulo paragraphi noni*, de fundatione Chotiessow et præsagio, *habet omnia, quæ Kohelus et sub hoc eodem, et sub alio, apud Balbinum desiderato, capitis decimi titulo* de itinere ad summum Pontificem, et habitu ab eodem suscepto. *Præterea Balbinus sub solo titulo decimo*, de reditu ad propria, *refert omnia, quæ sequuntur, omissis titulis, qui apud Kohelum capitibus* XI, XII *et* XIII *præfiguntur; quos Balbinus quidem non omisit, sed in exemplari suo omissos invenit, sicut ipsemet declarat in Syntagmate pag.* 86 : Notandum hic venit, titulum paragraphi *(noni)* quæ promisit, non implere; cum nihil toto hoc paragrapho scriptor de præsagio dicat. Suspicor etiam in sequentibus titulos deesse; cum unus ille « de reditu ad propria » miracula, et alia, quæ de eo narrantur, non comprehendat. *Et de Vita quidem hactenus; nunc de Vitæ auctore ista accipe.*

Auctor illius quando vixerit;

24 *Numero* 17 *characterismum prodit, ex quo de ætate ejus statuas:* Woyslava, *inquit*.... adhuc vivente, et referente, aliisque fide dignis asserentibus, talia sunt audita, quæ assertione veridica in medium proferemus. *Jam vero cum* Hrosnatæ *obitus affigatur anno* 1217, *Woyslavæ autem* 1227; *satis indicat, se cum ipsa vixisse, sub hujus vero tempora scripsisse, aut certe non multo post, utrique certe ætate proximum vel etiam æqualem, floruisseque adulto aliquantulum seculo* XIII. *Adde, quod num.* 9 *cœtum religiosum Teplensem vocet* plantationem novellam. *Favent præterea illa, quæ recenset num.* 10 *:* Nobis admirandum, et posteris apprime recolendum signum *(stellæ prodigiosæ tempore dedicationis ecclesiæ Teplensis)* divinitus est ostensum; *quod contigit anno* 1232, *ut dicitur infra, num.* 25 *ac num.* 35 ; *atque adeo poterat hoc miraculum iis, qui tum vivebant, designatos per pronomen* nobis, *proponere* admirandum, *et quasi intuendum;* posteris *autem, ad quos nimirum non ipsa res, sed rei fama erat perventura,* recolendum; *visus synchronum se indicare voluisse, et a posteris distinctum. Quo autem tempore sua concinnabat, vel ætate vel loco se a Beato, de quo scribebat, fuisse disjunctum, colligimus ex his verbis num.* 25: Placuit non incongrue de venerabilis hujus Patris virtutum miraculis, quæ veridica Majorum nostrorum relatione sunt prodita, succincta narratione perstringere.

ejus institutum, nomen, etc.

25 *Videtur dictus auctor instituti Præmonstratensis religiosus extitisse, sicut erui opinamur ex capite* 10, *ubi ista habet :* Eia, fratres, qui aures intenditis ad librum, et corda sursum habetis ad Deum; quos Mater misericordiæ in ministros, imo potius sibi in filios adoptavit; audite audientes me, et collaudate vestram unanimiter advocatam. *Et, relata prodigiosa stella, illos iterum compellat* fratres. *Et mox sequentia subjungit:* Vos, inquam, speciales servos suos, qui in claustro Teplensi, ubi illa stella apparuit, spiritalem sub regulari disciplina militiam exercetis. Perseverate igitur viriliter dimicantes, et invenietis regnum æternum. *Quisnam iste sermo, nisi fratris ad fratres, eamdem vivendi regulam professos? Balbino superius asserenti ipsum Beati servum ac deinde abbatem Teplensem fuisse, non assentior; cum traditionem, quam memorat, nullo antiquo testimonio stabiliat; clareque contradicat Vitæ auctor numero mox allato dicens, se ea scribere*, quæ veridica Majorum relatione sunt prodita; *et tacite insinuans, se* Beato viventi *non* servivisse, et morienti in carcere *non* adfuisse, *quod tamen volebat Balbinus. Si enim talis fuisset, jam ista scripsisset, ut oculatus testis, non vero ut auritus dumtaxat. Porro de ipsius nomine non constat; quidquid Crugerius* coævum quemdam Joannem, *Balbinus autem in Vita B. Woyslavæ* Joannem abbatem *ipsum nominet. At quo teste? Nomen sane ipsius Balbinus in Syntagmate pag.* 79, *non exprimit, candide professus*, is, quo nomine dictus sit, *(se)* ignorare. *Et pag.* 86 *agens de Joanne I Teplensium abbate, asserit, eum,* ut apparet, hanc Vitam non scripsisse. *Et recte, mea quidem sententia. Esto enim Joannes aliquis illam scripserit, non hunc, ast alium aliquem invenire necesse erit, cum ordine temporis et Vitæ textu magis convenientem. Crugerius enimvero de dicto Joanne I, e serie id loci abbatum, et ex Ms. cœnobii Teplensis sic memorat ad diem* XXI *Augusti* : Vocatus est e Strahoviensi MCXCVII... Vivente Hrosnata Ordinis solum et monasterii disciplinam administravit; quo sancte mortuo, temporalium quoque curam suscepit... Sub hoc Joanne anno Christi MCCXXXII consecrata est ecclesia Teplensis; cui solennitati interfuit rex Wenceslaus, Joannes Pragensis Episcopus, Peregrinus, ibidem quondam antistes, Arnoldus Wissehradensis Præpositus et regni Cancellarius, præfati Regis linea feminea nepos, minimum cognatus, plures Principes et Alemaniæ legati. *Itaque Joannes iste monasterio Teplensi fundato primus præfuit, diuque post obitum Beati ipsius fundatoris, in eodem supervixit, neutiquam scripturus, si Vitæ ejus fuisset auctor, ea se*, quæ veridica Majorum suorum relatione sunt prodita, succincta relatione perstringere; *sed relaturus ea, quæ vivente, præsente, ac vidente se, nec non cœtui isti monastico præsidente contigerant.*

quem mirum est non scripsisse apparitionem, quam habet Balbinus.

26 *Ista etiam verba Vitæ num.* 16 *arguunt, uti opinor, sufficienter auctorem a Joanne prædicto diversum :* Tandem inimico humani generis... discordiam seminante, a prædicto abbate *(Joanne I)* afficitur injuriis, et contumeliis lacessitur.. donec amicorum copia, et cognatorum suorum potentia, abbatis prædicti timida compesceretur præsumptio. *Maneat itaque, de nomine auctoris hujus Vitæ haud satis constare, non secus ac de officio, quod apud suos obivit. Quæ utcumque se habeant, miror, ipsum ne verbo quidem meminisse sequentis apparitionis*, B. Hrosnatæ *factæ, et a Balbino expositæ lib.* 4 *Miscell. Bohemiæ sanctæ, part.* 1, *pag.* 55 *in hæc verba :* Legi in pervetustis sacri hujus Ordinis Annalibus *(citato ad marginem manuscripto de Origine Ordinis Præmonstratensis)* cum cœnobii fabricam complesset B. Hrosnata, Christum dominum eidem apparuisse per quietem, ac dixisse : Hrosnata, audivi orationem tuam, et elegi locum istum mihi in domum sacri-

ficii.

A ficii. Quo oraculo percepto, lætus vir beatus, pronus in terram corruens, Dominum adorarit, illa repetens identidem : Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus.

An Beatus a cognatis,

27 *Quæ obscure in Vita narrantur de Beati interfectoribus, illustranda censuit Balbinus in Syntagmate a pag.* 86, *ita disserens :* Certum est ex scriptore nostro, primo, occisores fuisse de provincia Egrensi. Secundo æmulos fuisse, quos paulo ante hostes, et inimicos appellarat. Tertio causam fuisse, quod contra ipsorum impetus prædia claustrorum suorum viriliter defendebat. Quarto captum beatum Hrosnatam esse, et tractum in Teutoniam. Quinto pro extorquenda pecunia fuisse cruciatum. *Atque ex his deducit* 1, Beatum Hrosnatam ab amicis et cognatis captum non esse; quod quidam sunt suspicati : diserte enim scriptor Vitæ vocat æmulos, hostes, inimicos ex provincia Egrensi, a quibus tractus sit in Teutoniam; ubi amici non erant, sed in Bohemia. Et cur, amabo, si a cognatis necatus esset, scriptor dissimulasset? Deinde Egra tum ad Bo- B hemiæ reges non spectabat, adeoque ab Egrensibus facta nullo modo cuiquam Bohemorum imputari possunt. *Deinde ex Bruschii historia Egrensi, item e Centuria prima de monasteriis Germaniæ in Waldsassio, atque ex Munsteri Cosmographia affirmat :* Egram, totamque illam viciniam hereditario jure ad marchiones Vohburgenses spectasse; a quibus etiam Egra civitas fuerit condita. Anno demum MCLXXIX Theobaldum marchionem Vohburgensem, cum filiam suam Mechtildem (Bruschius vocat Adelheidim) Friderico I Cæsari despondisset, et Egræ nuptias celebrasset, pro dote filiæ ipsam hanc civitatem una cum adjacenti regione Cæsari cessit. Ita hæc civitas, ait Munsterus, imperialis facta est, atque in eo statu permansit usque ad annum MCCCXV, quo anno Egræ velut in imperiali urbe Ludovicus Bavarus ab Electoribus nominatus est Imperator; sed eodem anno vendita est a Ludovico Joanni regi Bohemiæ pro quadraginta millibus marcarum argenti. Nihilominus ante Egra ad aliquod tempus Bohemiam respiciebat : nam anno D. MCCLXXXV Rudolfus I Imperator Austriacus Egram, pro dote filiæ suæ Guttæ Wenceslao II C Bohemiæ regi assignavit, ut habet Chronicon Aulæ regiæ et Dubravius; sed videtur brevi per transactionem aliquam ad Imperatores rediisse.

an ab aliis fuerit interfectus?

28 *Alternans ista civitatis Egrensis sub variis dominis vicissitudo, adeo explicate a Balbino recensita, eo spectat, ut Beati cædem ab amicis et cognatis amoliatur, quod inde neutiquam extundes, nisi dicas concludere : Beatus habuit amicos et cognatos in ditione Bohemica : ergo extra illam amicos et cognatos non habuit. Quid enim obstat, quo minus utrobique eos habuerit in tam propinqua potissimum locorum distantia? Nec vero fortius urget, quod Beatus* tractus *sit* in Teutoniam : *nam præterquam quod* in Teutoniam *absit ab exemplari Koheliano; quid vetat, cur amici et cognati, tametsi eos tantisper demus Balbino in Bohemia habitasse,* in Teutoniam *Beatum pertraxerint, tanto securius, quanto a patria sua remotiores ipsum interfecturi? Silentium auctoris aliquid probat contra interfectores in hoc casu. Verba vero ista testamento inserta,* quod si cognati mei, de bonis, quæ Deo contuli, abbatiam infestare voluerint, *præsens factum nec affirmant, nec negant; tametsi fieri potuisse tacite insinuent, et Crugerius cædem eis imputet, quando in Beati elogio refert,* ipsum odium incurrisse haud dubie apud eos, qui ditionibus ejusmodi tamquam facile ad se devolvendis inhiabant. *Verum, ut recte animadvertis Balbinus,* tantum abest, ut cognati B. Hrosnatæ vim aliquam intulerint, ut etiam cum ab abbate suo Beatus vir affligeretur, a COGNATIS sit adjutus, et ab iis abbas sit repressus, ut videre est in Vita § 10, *apud nos vero num.* 16, *in fine. Interim cum eodem* colligere licet, B. Hrosnatam non esse captum publico Egrensium consilio : tum quia credi non potest, tantam in Imperiali et Catholica civitate barbariem fuisse; tum quia regis Przemislai (cui notissimus B. Hrosnata, proximus ad regalem magnificentiam sedebat) ultionem et arma timere debuissent. *Denique hanc controversiam concludit, colligens ex iis, quæ disseruerat,* Beatum virum a prædonibus ex provincia Egrensi captum, et ad aliquam arcem (quales multæ id temporis erant latronum plenissimæ) tractum; qui eum pro extorquenda pecunia torserunt. Qui aliud dixerint, multis se difficultatibus involvent. Videatur scriptum quoddam meum de cæde beati Hrosnatæ, quod nuper rogatus confeci; *editumne est an non? certe in Bibliotheca scriptorum Societatis inter alia ab ipso* E *edita, illud non reperio: forte quia ob brevitatem rei, scriptis ejus accenseri non meruerit.*

AUCTORE J. P.

§ IV. Vita ad calculos chronologicos exacta ; dedicatio ecclesiæ Teplensis ; rex Premislaus.

Natales B. Hrosnatæ affigimus anno circiter 1170.

Auctor Vitæ plurima confundit, neglecto ordine temporis; non tam ordinasse visus seriem historicam, quam rerum præcipuarum synopsin, sus deque habens, quæ quibus ordine temporis anteponeret, debitis calculis hic restituenda. Post prologum mox specimen dat : nam ubi agendum erat de Beati natalibus aut pueritia, statim exhibet maturiorem ipsius ætatem : Rege Przemisl, qui et Ottocarus cognominatus fuit, regnum Bohemiæ feliciter gubernante, inter alios regni Magnates Hrosnata in aula Regis primum locum post regalem magnificentiam obtinebat. *Apud Dubravium Hist. Bohem. lib.* 15 *sub initium, ponitur Premislaus a Philippo Suevo, cujus partes ipse contra Othonem* F *Saxoniæ Ducem pro imperio dimicantis tunc sectabatur, Rex Bohemiæ coronatus in civitate Moguntina; atque exinde finitum in Bohemia interregnum, aliis successive Regibus Bohemiæ ab isto Premislao deinceps succedentibus ab anno* 1199. *Idem annus initi a Premislao regni signatur a Balbino Rerum Bohemicarum lib.* 3, *cap.* 12, *pag.* 248 *addito ipso* die S. Nicolai; *comitia autem imperii Moguntiæ in quibus a Philippo Suevo coronam accepit, affigit anno* MCXCIX, *aliis* MCC. *His præmissis, Beati natalem affigo anno circiter* MCLXX *una cum miraculo, præpostere dilato in Vita ac relato num.* 17; *quo* abortivus et exanimis in lucem a matre editus, *sed precibus ad Christum ejusque sanctissimam Matrem vitæ redditus dicitur. Aliud miraculum, iterum loco non suo narratum num.* 18, *quo infans in materno sinu gestatus, atque de ejus manu in terram delapsus ex curru, inevitabilem rotarum obtritionem evasit, contigerit biennio post, ætatis secundo, Christi* MCLXXII.

iter Cracoviense, ac Romanum, etc. quando contigerint?

30 *Istis verbis num.* 3, a primæva ætate in timore pariter et amore, Deo inserviens, tandem annos attigit juventutis, et accepit uxorem, *præmitte ea, quæ refert num.* 19 : Factus jam bonæ

indolis

AUCTORE J. P.

indolis adolescens *Cracoviam ivit cum dicta Woyslava: ubi* cum suis coætaneis super fluvium Vistulam ludens, absorptus ab unda, ab hora diei tertia, donec advesperasceret, jam quasi mortuus occultatus, *sed mirabiliter sospitatus fuit, anno, ut putamus, ætatis circiter decimo quinto, Christi* MCLXXXV. *Nunc resume numerum* 3; *et uxorem duxerit quatuor circiter post annis, ætatis decimo nono, Christi* MCLXXXIX; cum qua, spe prolis procreandæ aliquot annos permanserit, *puta usque ad annum* MCXCV, *suscepto ex conjuge filio; quo* brevi tempore, *sicut et ipsa matre, non dudum post,* deflente *nimirum* et ejulante mortem nati, *extinctis, sanctiorem meditatus vitam* Hrosnata, *animo conceperit iter Terræ sanctæ anno* MCXCVI, *de quo num.* 4 *et* 5. *Anno autem Domini* MCXCVII *condidit testamentum supra exhibitum; quo confirmato ab Henrico Duce Episcopo, tempore interregni Bohemiam administrante, e patria* ad littus maris perductus, pelagi latitudine, fluctuumque commotione, et transitus difficultate *perterritus*, mutato consilio, *sicut dicitur num.* 6, profectus exinde celeritate matura.. pervenit ad urbem *(Romam)* ubi a Cœlestino PP. III, qui tunc temporis navem sanctæ Ecclesiæ gubernabat, honorifice susceptus, *obtinuit dispensationem in voto peregrinationis prædictæ; ea tamen lege,* ut ad honorem gloriosæ Virginis Matris Christi fundaret claustrum, *etc., quæ narrantur num.* 6.

B

Restituuntur temporibus suis facta diversa,

31 *Meram confusionem sapiunt facta diversa ab Auctore relata a num.* 8, *qualia sunt: reditus Beati in Bohemiam, ædificatio monasterii Teplensis, dedicatio ecclesiæ, fundatio parthenonis Chotiessowiensis; secundum iter Romanum, privilegia ibidem impetrata, habitus Præmonstratensis ab eodem indutus, etc., suis quæque temporibus, quoad poterunt, innectenda. Beatus igitur, impetrato Romæ privilegio,* (dato Laterani VIII Idus Augusti, Pontificatus Cœlestini III, anno VII; *quo Teplenses in suam protectionem suscipit) mox in Bohemiam redux dicto anno* MCLXXXXVII, locum amœnum quærit et aptum, in quo.. fundamenta, claustri primordia jaciantur.. et.. ligone arrepto, profundius terram sulcat, et aliquot cophinos terra onustos, de fundamento in humeris suis portat, *num.* 8. *Balbinus pag.* 84, *recte observat,* B. Hrosnatam ante profectionem suam in Terram sanctam, Teplense cœnobium instituisse, ut ex *(producto)* testamento, quod ante iter anno *(ut vidimus)* MCXCVII scripsit, clare potest probari; nec dubium esse, eo jam anno Præmonstratenses Teplæ sub Abbate vixisse; *(puta sub Joanne I, illuc tunc accito, sicut jam ex Crugerio diximus.)* Itaque necessario dicendum videri, Pontificem Romanum Hierosolymitani itineris loco acceptavisse fundationem cœnobii, prius a B. Hrosnata factam; ideoque beatissimum Hrosnatam non contentum donasse quædam bona cœnobio; *(post reditum)* fundationem auxisse magnifice, ac demum se ipsum cœnobio, et charissimis fratribus donasse. *Nam quoniam, sicut constat ex testamento,* usibus Fratrum.. in Tepla.. locum eumdem cum omnibus appendiciis, quæ ibi sunt, sive, *ut adjungit testator,* revertar, sive non, perpetualiter contradidit, *(nulla apposita conditione;)* prædia vero omnia, atque possessiones cum omnibus animalibus eidem ecclesiæ perenniter deputavit *(sub conditione)* si in hac via, quam aggreditur, fati munus impleverit; quod si redierit, ipsa prædia debito jure, præter Teplam, et ipsius attinentia, in *(suam)* ditionem redigentur; *jam recte intelligi potest priori fundationi postea Romæ addidisse ea prædia, quæ in testamento*

C

sibi restituenda reservarat, si et quando in Bohemiam rediret; abdicaverat autem, si in itinere mori ipsum contingeret.

D

32 *Porro, ut ad prædictam ecclesiam revertamur, triginta et amplius annis extra ordinem temporis exerrat auctor, quando præsentia et futura commiscere consuetus, ejusdem ædificationem cum dedicatione conjungit, annis quindecim post Beati obitum peracta, sicut mox probabitur.* Eodem *itaque* temporis articulo, *quatenus illud respicit ædificationem istius ecclesiæ, non vero quatenus respicit ejus dedicationem,* claustrum Chotiessow.. fundavit, et dotavit abunde, rebusque utensilibus adornavit, *prout habes num.* 11. *Non admittimus tamquam verum, quod habet Crugerius ad* XV *Kalendas Februarii, parthenonem hunc* initia sua adscribere anno MCXCIII: *nam tum temporis nondum de Teplensi fundatione, nedum de Chotissowiensi a beato fundatore cogitatum fuisse, putamus, et deducimus ex dictis.* Ædificatis et dotatis claustris prædictis, Romam reversus iterato *traditur num.* 12: *qui* deinde expetens colloquium summi Pontificis, exponit reverenter eidem de prædictorum claustrorum ædificatione et provisione, petens humiliter et devote recipi eadem cum suis pertinentiis in protectionem Sedis Apostolicæ specialem. *Implorationem protectionis, de qua hic, supra alligavimus anno* MCXCVII, *in compendio privilegii signato per annum* septimum Cœlestini III, *ibidem diserte appositum; nec video quo tempore melius, quam* sub eodem dato idem Pontifex concesserit Abbati Teplensi usum pontificalium et indulgentias pro futura dedicatione, *ut fertur in isto instrumento* dici. *Et vero, cum toties et tam inepte rerum ordinem invertat Vitæ auctor, quis vitio nobis vertat, si quæ ille hic acta memorat in itinere secundo Romano Beati, retrahamus ad primum? In secundo autem puto* habitum Præmonstratensis Ordinis de manu Pontificis dari sibi petiisse, quem etiam ibidem assumpsit. *Quæ transacta arbitror sub Innocentio III, Cœlestini III successore versus annum* MCXCIX, *ut inter duplex iter Romanum ac res insuper tot et tam graves spatium aliquod temporis interponatur, non nimis angustum, quam ut commode pertractari potuerint.*

ab auctore Vitæ confusa,

E

33 In Bohemiam *vero iterum* se receperit *anno* MCC; percunctatus in qua parte terræ Przemisl inclytus Rex maneret.. ejus aspectui se in novo habitu præsentavit.. Regiæ clementiæ preces offert, ut ea quæ.. auctoritate Sedis Apostolicæ.. sunt consummata, Regalis auctoritas ratificare dignetur, et eadem suis privilegiis confirmare.. Annuit Regalis munificentia.. *et* ea sublimitatis privilegiis roboravit. *Quæ dicto anno* MCC *innexa, recte cohærent cum regni Premislai exordio, anno* MCXCIX *aut* MCC; *deinde cum interregno ante istum annum, quo testamentum* Hrosnatæ *non Rex aliquis Bohemiæ, sed regni moderator Henricus Dux et Episcopus Pragensis* approbarat, confirmarat *et* explicarat; *rogato postea Rege, ut sua ipse auctoritate omnia roboraret. Eodem anno* MCC in claustro suo Teplensi.. receptus.. Deo obsquebatur et Prælato sub obedientia regulari, *sicut exponitur num.* 15. *Dein* Imperante Joanne, Teplensi abbate.. licet invitus et renitens prædictorum claustrorum præpositus et administrator effectus, in suo strenue officio invigilabat, *ibidem.* Donec procedente tempore, defuncto marito Woyslavæ, ipsa in viduitate permansit, et.. ad bona fraterna in Chotiessow se recipit.. cupiens *eum* sibi jungi præsentia corporali omni tempore vitæ et mortis; *(anno circiter* MCCIV) *nam Balbinus nimis indeterminate*

usque ad obitum Beati.

F

A *terminate, ne dicam præmature, asserit* post annum Christi MCXC *eam..* viduam Chotiessovii se inclusisse.

ejusque sororis Woyslavæ.

34 *Pergit auctor Vitæ:* Quæ dum *ibidem* in habitu viduali jugiter Domino serviens diutius permansisset, *(puta annos circiter* XII) contigit fratrem suum Hrosnatam ibidem gravi decumbere infirmitate *(circa annum* MCCXVI) *vaticinatum imminere sibi captivitatem, sicut indicatur num.* 20*:* Nam non multo post decurso tempore, redditus sanitati.. proficiscitur in Hrosnetin.. capitur.. carceri mancipatur.. cruciatur.. ad mortem ingreditur cum palma martyrii, in cœli aula cum Christo perenniter regnaturus, *prout habetur num.* 22, *suppresso die et anno mortis, a Balbino et Crugerio signatis* XIV *Julii, anno* MCCXVII : *satis convenienter ad annum, quo supra determinavimus ex epitaphio obitum ejusdem Woyslavæ,* MCCXXVII. *Sic enim intelligitur, quomodo ibidem* pluribus annis supervixerit, *uti est in Vita hic num.* 11, *videlicet secundum calculum nostrum* XXIII *circiter universe; post obitum vero sui fratris* X. *Atque hæc verisimili ordinatione suis temporibus distributa medicari poterunt auctoris* B *confusioni rerum, quas locis non suis non semel recenset. Liquet ex dictis, valde hallucinatum esse Waghenarium, inordinata dedicationis sæpius dictæ narratione fortassis deceptum, quando obitum Beati distulit ad annum circiter* 1244; *quem postmodum in suo Norberto prosaïco pag.* 179 *retraxit ad* 1213; *ibi præmaturus, illic præposterus.*

Annus ac mensis dedicationis ecclesiæ Teplensis,

35 *Huc etiam spectat dedicatio ecclesiæ Teplensis; quæ quia ædificati a fundamentis a* B. Hrosnata *tum vivente et collaborante monasterii Teplensis narrationi mox subnectitur, facile quemlibet inducat in errorem, quasi illa duo facta vix distent tempore, quæ ordine adeo proxime conjuncta sunt. Numero itaque* 10 *dicitur ecclesia Teplensis* a venerabili patre, Domino Joanne, felicis recordationis sanctæ Pragensis ecclesiæ episcopo, mense Augusto dedicata. *Quærenti mihi Joannem id temporis episcopum Pragensem, haud occurrit alius quam Joannes, hujus nominis secundus, assumptus anno* MCCXXVIII, *e vivis ereptus* MCCXXXVI, *teste Pontano de Episcopis Pragensibus; quem tamen Balbinus part.* 2, *lib.* 2 *Miscellaneorum, titulo* 36, *agens de tribus episcopis hujusmodi synonymis, censet ad cathedram admotum in fine anni* MCCXXVII.
C *Dedicari itaque ita ecclesia non potuit ante annum prædictum* MCCXXVII, *aut proxime sequentem; cum ante id tempus nullum inveniamus Joannem episcopum Pragensem, qui eam citius dedicare potuerit. Solerter id etiam observarat Balbinus pag.* 85*; monens,* quæ hoc loco *(apud se paragrapho* 8 *Vitæ)* narrantur, longe post tempora B. Hrosnatæ accidisse ; scilicet inter annum MCCXXVIII, et annum MCCXXXVI ecclesiam Teplensem consecratam. *Epitomes autem Rerum Bohemicarum lib.* 3, *cap.* 14, *pag.* 263 *distincte anno determinat; diversum etiam ab eo, quem signat auctor Vitæ, mensem exprimens, his verbis:*

ex Balbino.

36 Anno MCCXXXII celebrata dedicatio est ecclesiæ beatæ Virginis Mariæ) in qua B. Hrosnata situs est) in cœnobio Teplensi candidissimi Ordinis Præmonstratensis. Consecravit Joannes episcopus Pragensis, mense Junio. Celebritati interfuere: Peregrinus exepiscopus Pragensis, Arnoldus Wissehrad, Præpositus et summus regni Cancellarius, Hippolytus majoris ecclesiæ Pragensis archidiaconus, pluresque alii. *Fidem dictis tum modo hic, tum alibi per decursum conciliant, quæ addit: Origines, memoranda omnia, Abbatum nomina, et singulorum elogia, tum ipsa Ducum, Regum ac Pontificum privilegia, et quidquid prope ab antiquitate relictum est, secum communicari jussisse referens cœnobii abbatem Raymundum supra a se laudatum. Uter autem verius mensem expresserit, quo dicta dedicatio peracta fuerit, an auctor Vitæ, an Balbinus, cum aliunde nullum antiquum monumentum in promptu sit, unde illud definiam; censeo standum auctore Vitæ, donec in hoc convincatur erroris, aut quispiam alicunde meliora suggerat.*

AUCTORE J. P.

Illustrantur ea, quæ ad Premislaum spectant.

37 *Plusculum notitiæ subjiciamus de dicto Przemyslao, Przemisl, seu Premislao, cognomento Ottocaro. Annales Steronis, editi a Canisio tomo* 1 *Antiquarum lectionum ad annum* 1194 *hæc habent:* Ottacher Dux Bohemiæ ab Henrico Imperatore ducatu suo privatur; *qui denuo una* cum gratia E Cæsaris impetratus *ibidem dicitur anno* 1196. *Coronationem regalem, supra aptatam anno* 1199 *aut* 1200, *idem auctor serius contigisse refert, ad annos* 1205 *et* 1206 *sic loquens:* Otacker Dux Bohemiæ, consilio Ludwici Ducis reliquit Ottonem, et adhæsit Philippo; qui.. imposuit ei diadema, faciens eum et successores suos Reges; tradiditque filiam suam Wenzelao filio suo. Ex hinc Reges Bohemorum. *Gravissime autem hallucinatur Grantzius in Wandalia lib.* 7, *cap.* 31, *quando ipsum occubuisse scripsit in prælio adversus Rudolfum Habsburgicum, avum, ut opinor, ponendo pro nepote, ætate ac tempore distinctissimum:* Qui, *inquit,* si idem fuerit, qui Philippo Regi conflictavit, jam supra nonagenarium erat. *Sed conditio ista ex dictis corruit. Cognomentum id accepit, sicut tradit Balbinus in Epitome Rerum Bohemicarum lib.* 3, *cap.* 13, *pag.* 250, quia Otthoni tanto studio se dedidit, ut Othonianus totus (Ottischar) vel Othonicarus (Ottogarus) appellaretur. *Dubravius lib.* 15, *paulo post initium ita scribit:* Cum Saxones Premyslaum laudantes, identidem sua voce repeterent Ottischar, hoc est, Otthoni totus deditus: quod Bohemi non intelligentes, putabant novum Premislao F a Germanis indi vocabulum, vocarique Ottogarum : nec aliter posthac, quam Otthogarum cognominabant. *Quæ eodem modo Germanice transcribit Martinus Boregk Vratislaviensis in suis Chronicis Bohemicis parte* 1, *pag.* 196. *Res ab ipso gestas describit Balbinus loco citato cap.* 13, *a pag.* 248; *mortem ejus innectens pag.* 262, *anno* 1230, XV *Decembris, quem annum etiam signat in tabula genealogica prima ad calcem sæpe dicti Syntagmatis apposita; qui in Epitome cap.* 14, *pag.* 262 *affirmat, Premislaum vocatum præterea fuisse* victoriosum, *item* aureum. *En tibi jam Vitam,* beati Hrosnatæ *cum antiqua capitum divisione, appositis in contextu per numeros Romanos ad oras marginales ejusdem divisionis notis.*

VITA

EX IMPRESSIS.

D

VITA

Ab auctore synchrono, Religioso, ut videtur, Teplensi scripta; a Sigismundo Kohel, deinde ab Auberto Miræo edita ad Chronicum Præmonstratense a pag. 271, *collata cum ea, quam vulgavit Balbinus in Syntagmate historico a pag.* 66.

PROLOGUS.

B *Vita ad imitationem proposita.*

Maximam vim inesse exemplis virorum illustrium, ad vitam pie sancteque instituendam, quotidiana docuit experientia; quorum accurata consideratione, animi ad pietatem, religionem, et omne virtutum genus rapiuntur, et quasi signo dato, vitiis bellum perpetuum indicunt. Quocirca cum non postremum virtutis, et vitæ sanctitatis exemplar in venerabili Hroznata (cujus memoria in benedictione est) Teplensis et Chotiessoviensis monasteriorum fundatore, elucescat, de conversationis ipsius insigniis, et vitæ meritis, necnon palma martyrii, cum qua feliciter migravit ad Dominum, quædam trademus, ut, tamquam gemmæ pretiosæ nitorem, ad aspectum mentis humanæ proferamus, et non solum ad illuminationem, sed et exemplum Deo militantium, qui in domo Dei ambulant, cum ardore flagranti lucernam super candelabrum collocemus.

ANTIQUA CAPITUM DIVISIO.

C

Caput i. De nobilitate et industria ejusdem fundatoris.
Caput ii. De conjugio.
Caput iii. De proposito castitatis.
Caput iv. De voto Crucis, et itinere versus Romam.
Caput v. De Apostolorum liminum visitatione.
Caput vi. De donariis datis Papæ et Cardinalibus, et reditu in Bohemiam.
Caput vii. De confirmatione regali.
Caput viii. De dedicatione ejusdem.
Caput ix. De fundatione Chotiessow, et præsagio.
Caput x. De itinere ad summum Pontificem, et habitu ab eodem suscepto.
Caput xi. De reditu ad propria.
Caput xii. Qualia miracula in vita et morte Hrosnatæ contigerunt.
Caput xiii. De præsagio et morte Hrosnatæ.

CAPUT I.

Genus; propositum perfectioris vitæ; votum adeundi Hierosolymam; iter Romanum; fundatio monasterii Teplensis; templi dedicatio.

Rege Przemisl, qui et Ottocarus cognominatus fuit *a*, regnum Bohemiæ feliciter gubernante, inter alios regni magnates, Hrosnata *b* de Principum claro genere oriundus *c*, in aula Regis primum locum post regalem magnificentiam obtinebat. Qui generis prærogativam, virtutum et morum honestate perornans, consilio et naturæ generositate præstantior, magno ad omnibus venerabatur affectu. Sed et rerum affluentia, et litterarum scientia præditus, provida largitate proximorum et egentium inopiam, suis facultatibus sublevabat. Erat enim pius mœrentium consolator, orphanorum pater, laborantium sustentator, et sub chlamyde militari, propositum religionis abscondens: Deo, quæ Dei, devotionis studio; Regi, quæ Regis, fide et obsequio; et unicuique, quæ sua sunt, ordinata caritate reddebat. I

Hrosnata de Principum genere oriundus, genus suum virtutibus illustravit. a b c

E

3 Hic a primæva ætate, in timore pariter et amore Deo inserviens, tandem annos attigit juventutis, et accepit uxorem *d* nobilibus exortam natalibus, cum qua spe prolis procreandæ, aliquot annis permansit, et postea, Deo propitio, filium elegantis formæ de conjuge suscepit. Sicque optato potitus desiderio, sperabat possessionum suarum se adeptum heredem. Sed non sic Christus præordinaverat, qui Hroznatæ solus heres esse volebat; quod et factum est, prout in sequentibus plene patebit: nam puer ille brevi tempore defunctus est; mater vero, cui idem junctus erat filius, unigeniti sui orbata solatio, deflens et ejulans mortem nati, et ipsa in pace Christi quievit. II

Filio et uxore mortuis, d

4 Nec longo post temporis intervallo Hroznata, vir fortis animi et constantis, ob mortem uxoris, et filii luctum, et mœrorem habitum deposuit; suumque jactans in Dominum cogitatum, sagaciter disquirebat, qualiter de tantis rebus sibi a Deo collatis, tam rationabiliter ordinaret, ut conspectui divino placeret. Hæc apud se solicite cogitans, dictum Apostoli mente revolvit: Solutus es ab uxore, noli quærere uxorem; sicque in castitatis proposito confirmatus, labentis mundi statum, et brevitatem vitæ humanæ, ad cordis oculos reducebat, moxque mutatur* in virum perfectum, ex intimis cordis penetralibus*, spem omnem, quam habebat in seculo, dereliquit. Jam non uxorem, non honores, non divitias mundi quærens, soli Deo placere studebat; ex illo grege fieri cupiens, quem Dominus in Euangelio alloquitur, ita dicens: Nolite timere, pusillus grex, quoniam placuit Patri vestro, tradere vobis regnum; et quia nescit tarda molimina sancti Spiritus gratia, quod corde, Domino inspirante concepit, id eodem cooperante, opere ipso intrepide adimplevit. III

mundi vanitates considerans, castitatem et religionem meditatur.

F

* *alias* mutatus.
* *alias* medullis

5 Felix igitur Hroznata, sicut in temporalibus rebus gerendis incomparabiliter extiterat strenuus; ita post Excelsi dexteræ mutationem, supra humanam æstimationem, factus est Deo IV

Ad peregrinationem sese accingit, Hierosolymam versus;

devotus

A devotus. Recolens enim veritatem Euangelicæ lectionis, dicentis : Nisi quis renunciaverit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus ; et alibi : Qui non acceperit crucem suam, et sequatur me, non est [me] dignus Crucis dominicæ signaculo insignitus *e*, et æstuans interius amore Dominicæ Passionis, ad terram sanctam Hierusalem proficisci anhelat *f*, ut impleat Psalmistæ verba dicentis : Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam. In quo proposito constanter perseverans, cumulatis expensis, suisque sequacibus comitatus, dulce solum patriæ deserens, destinatum arripit iter *. Verum ad littus maris perductus, pelagi latitudinem, fluctuumque commotionem, et transitus difficultatem anxius suspicatur, et quidquid supersit agendum, pavidus meditatur.

* *alias* propositum carpit iter.

V *sed periculo territus, pedem retrahit ac Romæ voto solvitur.*

6 Tandem animi deliberatione detentus et timore, qui poterat cadere in constantem, *g* perculsus, divina providentia sic disponente, mare deseruit, voti tamen peregrinationis conscius, et arbitrio discretionis cautus penitus et instructus, quod nemo mittens manum ad aratrum, et aspiciens retro, aptus est regno Dei, Romam disposuit B proficisci, Apostolorum limina sitibundo pectore desiderans visitare, et Summi Pontificis consilium sui super status et propositi qualitate anhelans devotus audire. Profectus exinde, celeritate matura, pacis ipsum Angelo præcedente, promptus et alacer pervenit ad Urbem, ubi a Papa Cœlestino *h*, qui tunc temporis navem sanctæ Ecclesiæ in tempestuosis mundi fluctibus gubernabat, honorifice est susceptus. Cui adventus sui causa exposita, seriatim summi Pontificis instruitur consiliis, et consolationibus roboratur ore suæ Beatitudinis, dicentis : Non est voti dicendus transgressor, qui, quod vovit, auctoritate Sedis Apostolicæ distulerit adimplere ; nec fracti voti aliquatenus reus habetur, qui temporale obsequium, ad divinum cultum perpetuum noscitur commutare. Unde, cum universis sit liberum arbitrium in vovendo, usque adeo tamen solutio necessaria est post votum, ut sine propriæ salutis dispendio aliter non liceat, nisi ex superioris dispensatione provida, resilire. Ex causa enim probabili decrevimus, quod recompensatio voti C sit melior, quam peregrinatio in hac parte, et Deo magis accepta. De plenitudine itaque potestatis, pro voto Hierosolymitano, sub forma tecum, fili carissime, dispensamus, ut ad honorem gloriosæ Virginis Matris Christi, fundes claustrum *i* sub observantia Præmonstratensis Ordinis regulari, et dotes abunde, quod plurimis idoneis laudis divinæ præconibus, et ministris sibi congruentibus adornatum, mœrentium et plangentium, propter Crucis Christi meritum fiat remedium singulare.

VI *Oblatis donis domum reversus;*

7 Hroznata vir inclitus, alacri animo et constanti, Summi Pontificis verba ingenti maturitate prolata, pectore hauriens sitibundo, ad pedes Præsidentis humi prosternitur, et lacrymans devotione sincera et humili gratias agit, quod fluctuantis animus mansuetudine responsionis paternæ refectus, conscientiæ securitate lætetur. Et tanto ferventius proposito sibi consilio salutari annuit gratulando, quanto copiosius illud idem poterat et sperabat se posse perducere ad effectum, maxime cum illis temporibus nobilitate generis, divitiarum affluentia, Bohemos præcelleret universos. Datis itaque opibus Summo Pontifici, et remuneratis Dominis Cardinalibus larga manu, benedictione accepta, urbem reliquit, et voti commutatione *k* salutifera recreatus, in Bohemiam proficiscitur hilaris et jocundus.

EX IMPRESSIS.

VII *monasterii Teplensis fundamenta molitur suis manibus Hrosnata,*

8 Prosperatus in itinere, venit in Bohemiam, patriam *l* suæ nativitatis optatam ; ubi corpori, laboribus in itinere fatigato, aliquantula quiete indulta, locum amœnum quærit et aptum, in quo ad laudem Dei et honorem Virginis gloriosæ, fundamenta, claustri primordia, jaciantur ; et invento loco, in quo nunc monasterii altitudo consurgit, corruens in terram, sic ait : Qui de Virgine nasci dignatus es, præpara in hoc loco habitationem servitiis tuis aptam. Et surgens ab oratione, ligone arrepto, profundius terram sulcat, et aliquot cophinos terra onustos, de fundamento primus in humeris suis *m* portat, nomenque cœnobio indidit Tepla *n*, a civitate vicina *o*, quæ ab incolis vulgariter Tepla vocatur. Est autem claustrum fundatum in optimo solo terræ ; nam situs loci aliquantulum est sublimis, ab uno latere cinctus silvis et pratis, varietate florum undique purpuratus, fluentibus in medio aquis irriguis et piscosis, agentibusque * circulares ambitus molendinorum commoditate opportunus *, sanus præterea et religioni admodum conveniens.

* *alias* pellentibus
* *alias* humanis habitationibus opportunus

quod Deiparæ Virgini dicatum ;

9 Locus, inquam, gratia divina perfusus, in quo Domino militantes, de bonis fiunt meliores, et de melioribus optimi, de virtute in virtutem gradatim proficientes, prout per effectum clarius luce liquet. Nam religione crescente, licet plantatio sit novella, inter alias tamen professiones religionis ejusdem, in ædificiorum structuris, prædiis et redditibus, Deo incrementum præstante, prosperatur et crescit : ut taceam de monasterio S. Mariæ Virginis, Matris Christi, Patronæ ipsius ; quod in altum erectum, quam inexpugnabili *p* opere structuræ muris etiam validis et excelsis, columnis sublimibus, testudinis firmitudine et pulcritudine fulciatur, ornatu interius rutilans, campanarum sonore * præcellens, ut nihil supra per omnem regionem illam, vel fuisse, vel futurum esse celebri sermone feratur. Et quia hactenus summo omnium rerum Auctori minime placuit, ut adhuc amplius et dignius resplenderet, quam plurimis *q* tamen Deo psallentibus præconibus, et ministris sibi competentibus, sub regula S. Augustini, Ordinis Præmonstratensis, laudabiliter conversantibus adornatum * perpetuo claret. F

* *alias* sonoritate
* *alias* adornatum est.

VIII *apparente stella in ejus dedicatione.*

10 Eia, fratres, qui aures intentas ad librum, et corda sursum habetis ad Deum, quos Mater misericordiæ, in ministros, imo potius sibi in filios adoptavit : audite, audientes me, et collaudate vestram unanimiter Advocatam. Etenim quando Teplensis ecclesia a venerabili Patre, Domino Joanne *r* felicis recordationis sanctæ Pragensis Ecclesiæ episcopo mense Augusto *s* dedicabatur, nobis admirandum, et posteris apprime * recolendum signum in cœlo divinitus est ostensum. Nam super ipsum monasterium Matris Christi, stella lucidissima *t* fixa stetit, videntibus et admirantibus, qui aderant, universis ; eo præcipue tempore, quo sol ferventior, et aër serenior esse solet ; quæ tam diu lucis suæ radios ministravit, non solum ad consummationem dedicationis ecclesiæ, verum etiam dedicatione completa, per totam diem humanis obtutibus visibilem se ostendit, donec nocte secuta inter alia cœlestia radiaret lumina *. Quid, inquam, Fratres ? Quid per stellam significari credimus, nisi divinam gratiam, quæ suæ Genitricis precibus nos prævenit, et sequitur. Possumus etiam per

* *alias* memoriter
* *alias* inter alias stellas lucis suæ radios ministravit.

stellam

EX IMPRESSIS. stellam intelligere Matrem Domini, quæ servos suos, in hujus maris amaritudine laborantes, in viam pacis dirigit et deducit ad portum; vos, inquam, speciales servos suos, qui in claustro Teplensi, ubi illa stella apparuit, spiritualem sub regulari disciplina militiam exercetis; perseverate igitur viriliter dimicantes, et accipietis regnum æternum *u*.

ANNOTATA.

a *De Przemislao, ejusque cognomento dictum in Commentario prævio.*

b *Pluribus jam de hoc nomine egimus, paragrapho primo Commentarii prævii num.* 2.

c *De origine* B. Hrosnatæ *supra.*

d *Hic et alibi præposterus est Biographus, de quibus vide chronotaxim.*

e *Ita restitui hunc locum, pro eo, quod hic et apud Balbinum legitur :* Non est dignus crucis Dominicæ signaculo, insignitus et æstuans, *etc.* B *Correctio nostra videtur probari ex antiquo titulo paragraphi :* De voto crucis, et itinere versus Romam. *Pro quo opinor legendum :* De voto crucis, et itinere versus Hierosolymam*: nam toto hoc paragrapho nec nominatur* Roma *vel* Romanum iter; *sed sequenti tantum. Clarissime se explicat* B. Hrosnata *in testamento, quod condidit ante iter Hierosolymitanum, supra num.* 7 *:* Ego Dei nutu signatorum sanctæ crucis vestigia sequens, et sepulcrum Domini Salvatoris invisere cupiens, *etc. Notissimæ Cruce signatorum per ista tempora expeditiones. Hagecius Wladislaum Bohemiæ Ducem, ac dein Regem refert cruce assumpta et collectis bellatoribus in Bohemia, anno* 1149 *Hierosolymam profectum esse, et strenuissime præliatum, fuso Rege Babyloniæ.*

f *Summis votis ad hanc peregrinationem anhelatum præsertim post recuperatam a Godefrido Bullonio Urbem sanctam in fine seculi* XI; *quin addit Balbinus Syntagmate pag.* 82, ex Bohemia Hierosolymam sæpe itum; sed publice, et armatos omnes ter eo processisse, annis 1149, 1152 et 1163 : *eoque* Majorum pietatem fuisse progressam, ut ipsam terram, quam sanguis pro nobis effusus, et divina Christi Servatoris nostri vestigia signassent, rapere, et in Bohemiam suam C plenis cordibus referre gauderent. Hac terra sancta magnum illud cœmeterium ad Sedlez impletum est; idem factum in campo, quem ob eam rem Sanctum dixere; idem etiam Pragæ in parvo illo cœmeterio ad S. Vitum e regione sepulchri S. Adalberti, qui locus ob sanctitatem muris quibusdam conclusus est.

g *Balbinus pag.* 83: Plato moriens doluisse inter alia dicitur, quod mari vectus esset eo, quo terra pervenire licuerat. *Maris horrorem expressit Horatius lib* 1 *Odarum, Ode* 3; *et Terentius Hecyr. Act.* 3, *sc.* 4. *Loco* tandem animi *usque ad* mare deseruit, *inclusive, Balbinus habet:* tandem animi pusillanimitate devictus, et timore, qui poterat cadere in constantem virum perculsus; ut ita dixerim, mare vidit et fugit.

i *Iis, quæ jam de fundatione hac præmisimus, adjungi possunt ex Balbino fundata varia Præmonstratensibus eodem seculo duodecimo cœnobia; quæ ipse recenset pag.* 83.

k *Hodiedum, et forte etiam jam tum vota transmarina commutanda, reservabantur summo Pontifici.*

l *Quo determinate loco in Bohemia sit natus* B. Hrosnata, *nondum memini me apud antiquos legisse, uti jam in Commentario prævio monuimus.*

m *Præiverat Beatum Constantinus Magnus, qui, ut tradit Baronius ad annum* 324, ablato diademate capitis, exuens se chlamyde et accipiens bidentem, terram primus aperuit ad fundamenta Basilicæ (*Vaticanæ*) construendæ; dehinc ob numerum XII Apostolorum, duodecim cophinos terra plenos suppositis humeris bajulans asportavit. D *Factum hoc etiam narratur in horis Canonicis die* 18 *Novembris. Adjungit Balbinus pag.* 84, *quod* Rex Bohemiæ Wratislaus, cum S. Petro, Apostolorum Principi, templum magnificum ac regium in Wissehrad, quod postea hæreticorum manibus dirutum est, fundaret, non modo 12 cophinos ruderum extulerit, sed præterea fundamentalem lapidem suis humeris attulerit, et in fundamentis composuerit. *Apud Hagecium, quem citat, anno* 1088 *in Historia Bohemiæ, ex Bohemico in Germanicum versa a Joanne Sandel, de allato a Rege suis humeris lapide fundamentali nihil lego.*

n *De situ loci ac etymo vocis hujus sat dictum.*

o *Balbinus :* Nomenque indidit Tepla, a vicino burgo, qui, *etc.*

p *Balbinus :* inexplicabili.

q *In aulæ regiæ seu Zbraslaviensi monasterio* 300 *religiosos aliquando, in Sedlecensi etiam* 500 *numeratos, ex historiis refert Balbinus hic.*

r *De isto Joanne jam satis.*

s *Alium ex Balbino mensem produximus. Res gesta ordine hic non cohæret ex dictis, cum diu post mortem Beati contigerit.* E

t *Simile exemplum de monasterio virginum Strelensi in Silesia memorat Balbinus pag.* 85, *circa hæc ipsa tempora contigisse, citans Historiam B. Virginis in S. Monte; quæ absque dubio erit* Diva Montis sancti, sive Origines, et miracula magnæ Dei hominumque Matris Mariæ, quæ in Monte sancto regni Bohemiæ colitur *ab ipso edita Pragæ* 1665, *ut notatur in Bibliotheca Societatis nostræ.*

u *Hinc et aliunde probavimus, Biographum fuisse Præmonstratensis Ordinis, et monasterii quidem Teplensis religiosum.*

CAPUT II.

Fundat monasterium Chotiessowiense: Romam redit, ubi privilegia impetrat; institutum Præmonstratense; Regis Bohemiæ favores; miraculose a Deo servatur. F

IX

Eodem temporis curriculo *a*, claustrum Chotiessow *b* in laudem Dei, et honorem S. Wenceslai Ducis et Martyris, ac Patroni Bohemiæ fundavit, et dotavit abunde, rebusque utensilibus adornavit, et conventum sanctimonialium *c*, sud eadem regula Domino famulantium instituit, in quo etiam domina Woyzlava, soror sua germana, viro suo Cracoviensis urbis Præfecto orbata*, sub observantia castimoniæ viduitatis in sanctæ conversationis studio perseverans, in competenti sibi habitu, quem viduæ hujusmodi consueverunt deferre, in congregatione sororum advocatæ gerens seu patronæ officium, annis pluribus supervixit; ad extremum in pace Christi quievit, cujus corpus ibidem in medio monasterio est honorifice tumulatum *d*.

Ad honorem S. Wenceslai fundat Chotiessowense; ubi soror ejus vixit.

* alias sublato de medio

X

12 Ædificatis et dotatis claustris prædictis, Romam revertitur iterato. Deinde expetens colloquium Summi Pontificis, exponit reverenter eidem de prædictorum claustrorum ædificatione et provisione, petens humiliter et devote recipi eadem

Romam profectus, procurat monasterio Teplensi privilegia:

EX IMPRESSIS.

A

eadem cum suis pertinentiis in protectionem Sedis Apostolicæ specialem; postulat etiam ut de consueta Sedis Apostolicæ gratia, usus pontificalis infulæ *e* Abbatibus loci ejusdem pro tempore succedentibus concedatur. Verum summus Pontifex fiduciam postulantis, ipsiusque attendens constantiam, considerans etiam devotionis ipsius favorem *, in duorum claustrorum immensæ liberalitatis munificentia declaratum, preces interpellantis admittit, et tribuit postulata, receptis omnibus supradictis in protectionem Sedis Apostolicæ specialem, et * ut in Bohemia cunctis ejusdem Ordinis ecclesiis celsior videretur Teplensis ecclesia, privilegiis Apostolicis munivit eamdem, militis mores et industriam laudibus attolendo.

* *alias* fervorem

* *alias additur* perque insignia

habitum Præmonstratensem induit, suosque consolatur.

13 Nec mora, vir strenuus Hroznata, tanta favoris gratia a Sede Apostolica sentiens se præventum, ut Deo se bene meritum exhiberet, et ut non in parte, sed in toto divino inspectui hostiam se offerret, habitum Præmonstratensis Ordinis de manu Pontificis dari sibi petiit, quem etiam ibidem assumpsit. Igitur vestibus professionis

B

indutus, et benedictionibus Apostolici culminis jocundatus, pedes Domini Papæ deosculans et amplectens, agit gratias pro beneficiis universis, et licentiatus ibidem exit ad suos proceres, de milite frater factus, quem proceres præ foribus expectabant *. Milites mutatum habitum Domini, gravi animo intuentes, et adeo repentinam mutationem ipsius stupentes, lacrymas multiplicant et dolores. Vox una plangentium: Cur nos, Pater, deseris? Cur nobis vitam adimis? Num vivere amodo poterimus, unico post Deum solatio destituti? Certe melius fuisset in natali patria peremptis gladio, quam in terra aliena orbari patrono. Ut quid de domibus parentum eductus orphanos reliquisti? At ille inter plangentes, amictum, et vultum angelicum repræsentans, conversus ad suos, sic ait: Desistite torrentem fundere lacrymarum, quasi hæc mutatio a divina non prodeat voluntate, cum scriptum sit: Sine me nihil potestis facere; sed potius Dominum in suis operibus magnificate, qui vocat ea, quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt. Inter verba hujusmodi ad hospitium, in quo morabantur, pariter pervenerunt, ubi omnibus caritatem fratris Hroznatæ

* *alias præcedit*: Proceres ipsum præ foribus exspectantes

C

volentibus experiri, cibi et potus abundantia hilariter administrabatur: adeo quod ex eo fama hospitalitatis ipsius quotidie augebatur.

a Rege Bohemiæ impetrat omnium confirmationem.

* *alias* Prosperos itaque ad vota successus

14 Prospere itaque secundum vota rebus omnibus succedentibus,* novus tiro militantis Ecclesiæ ab Urbe rediens, ad propria remeavit. Itaque cum se in Bohemiam recepisset, percunctatus in qua parte terræ Przemisl inclitus Rex maneret, iter suum ad ipsum divertit, et ejus aspectui se in novo habitu præsentavit. Rex vero Przemisl ex innatæ generositatis mansuetudine, surgit de solio suo, fratremque Hroznatam, ad osculum recipit, ipsoque a dextris suis locato, de rumoribus et modo conversionis suæ diligenter inquirit. Porro frater Hroznata, post diversos hinc inde tractatus habitos, flexis genibus coram Rege, regiæ clementiæ preces offert, ut ea, quæ Domino inspirante, auctoritate Sedis Apostolicæ, cura voventis sunt consummata, regalis auctoritas ratificare dignetur, et eadem suis privilegiis confirmare. Surgunt ad hæc præsentes universi regni Magnates, et una cum fratre Hroznata, ad pedes regalis magnificentiæ procidentes, pro ipso supplicant, cum ipso acclamantes, hoc pium Regem facturum, quod suadet pietas, et dictat honestas. Annuit regalis munificentia petentibus, et petitis, et universis bonis prædictorum piorum locorum in spiritualem protectionem receptis, ea suæ sublimitatis privilegiis roboravit. Agunt omnes ingentes gratiarum actiones Regi * et Fr. Hroznatam magno venerantur affectu; bonorum omnium auctorem Deum, unanimiter glorificantes, qui servos suos et in terra mirificat, et in cœlo gloriose coronat.

* *alias* Attollunt omnes dignis gratiarum actionibus regiam liberalitatem

XI

Ad suos reversus, et hospitaliter receptus, creatur Præpositus:

* *alias* licentiatus

* *alias* regratificans in immensum.

15 Vir Deo devotus, frater Hroznata voti compos, gratia regali præventus, inde venia petita * abscedit, conducentibus ipsum Majoribus regni, ad locum, in quo eum turba suorum equitum expectabat, ac optantibus sibi prosperum rerum omnium successum; quibus gratiam referens *, equum ascendit, et itinerando processit. Deinde paululum progrediens, manus ad cœlum extendit, laudans clementiam Salvatoris, quod in omnibus suis actibus misericorditer sibi dignatus est adesse: proinde oravit diutius cum lacrymis, ut Deus, qui bonum opus incepit, perducere ad finem dignetur. Et ita ad suum patrimonium se recepit, excipientibus eum cognatis, et amicis, et habitum suum mirantibus, omnibusque præ

E

gaudio flentibus, quod receperant eum sanum. Itaque in claustro suo Teplensi cum jocunditate receptus, in eodem Deo obsequebatur et Prælato sub obedientia regulari. Præter hæc et alia opera, Deo placentia, quia nescit tarda molimina S. Spiritus gratia, imperante Joanne Teplensi abbate, in virtute sanctæ obedientiæ, licet invitus et renitens, prædictorum claustrorum Præpositus et administrator effectus, in suo strenue officio invigilabat, humilitatis exemplo, obedientiæ promptitudine, patientiæ studio, intuentibus admirabilem, et imitabilem se præbendo.

contumeliis affectus claustrum devitat.

16 Tandem inimico humani generis, qui bonis actibus invidet discordiam seminante, a prædicto Abbate afficitur injuriis, et contumeliis lacessitur; adeo, quod persecutioni patientiæ scutum opponens, priusquam contra bonum obedientiæ aliquid attentaret, maluerit ad tempus iræ cedere, et claustri mœnia declinare (habitum nihilominus retinens, et a regulari non exorbitans disciplina) donec amicorum copia et cognatorum suorum potentia, Abbatis prædicti tumida compesceretur præsumptio. Postea ad claustrum honorifice revocatus est, et receptus a Fratribus cum jubilo *.

F

* *alias additur* advenisti desiderabilis

XII

Inter alia prodigia narratur in lucem exanimis editus.

17 Nunc ad hujus fortis athletæ victoriam, vitæ cursum et finem, simulque miracula, quæ Deus magnifice est operatus in vita, et in morte per ipsum, stylum vertamus, ut nihil nostræ desit narrationi, per quod et Dei magnalia prædicentur, et sui electi Hroznatæ merita, congruis laudibus extollantur. Domina Woyzlava, de qua superius tractavimus, adhuc vivente et referente *f*, aliisque fide dignis asserentibus talia sunt audita, quæ assertione veridica in medium proferemus. Et primo quidem, de hujus egressu ex utero matris suæ, qui abortivus et exanimis in lucem editus fuit *g*. Unde genitrice sua partum mortuum abhorrente, et ut a facie ipsius quantocius sepeliendus portaretur, prout præ debilitate poterat, innuente, obstetrix, quæ Dominæ parturienti obsequebatur, infantem mortuum tenendo in brachiis, ad Dominam suam vocem extollit, iterum et iterum acclamando: Accipe, Domina, infantem ad manus, et offer eum B. Mariæ, Matri Christi; per cujus partum illuminatus et vivificatus est mundus. Et cum mulier fide plena, hæc, et his similia suæ Dominæ sæpius replicasset, tandem illa studio interpellan-

f

g

EX IMPRESSIS. tis quasi coacta, corpus pueri exanime, tremens ac stupens, accipit inter manus, flexisque genibus et ad lacrymas resoluta, oculis et manibus ad cœlum erectis, devoto cordis affectu oravit, dicens : Domine Jesu Christe, qui pro salute generis humani de Virgine carnem assumere et mori dignatus es, ut mundum æterno morte damnatum vivificares, vivifica, quæso, hunc infantem exanimem, ad honorem gloriosæ Virginis Matris tuæ, cui ipsum offero, et ad laudem majestatis suæ, qui es benedictus in secula.

Deiparæ oblatus, vitam recepisse. * alias miriter attollenda laus divina

18 Mira res, et stupenda ! * ad hanc vocem corpusculum, paulo ante frigidum et rigidum, calidum et molle paulatim efficitur ; et consequenter ibidem anima infusa divinitus, puer oculos aperit, et more infantium vagientium vocem emittit. Ad vocem pueri mater stupet, et gaudet, et mutationem Excelsi dexteræ admiratur, porrigensque puerum obstetrici, humi prostrata cum lacrymis et intimis suspiriis, humiliter gratias agit Deo, Matremque misericordiæ dignis laudum præconiis benedicit, quæ non deserit in se sperantes, et cujus filius est vita et resurrectio mor-
B tuorum.

Rotæ subvolutus, illæsus permanet;

19 Grande et aliud miraculum libet huic operi inserere, cui et pietas consentire, et veritas suadet firmiter credere. Etenim quodam tempore mater Hroznatæ cum filia sua Woyzlava ferebatur in curru, filium fovens in sinu ; quem cum
h Woyzlavæ sorori porrigeret tenendum *h*, incauta manus puellæ puerum cadere permisit in terram, ubi rotis in tenera ipsius carne se volventibus, ex tanto periculo salvus tamen et illæsus evasit, matre et sorore sua una cum præsentibus lau-
i dem liberatori Christo Domino conclamantibus *i*.

aquis diu mersus, vivus extrahitur.

20 Inter alia virtutum et miraculorum insignia accidit et hoc ingens signum. Nam Cracoviæ, ubi
k S. Stanislaus Martyr et Episcopus *k*, signis et miraculis nostris temporibus coruscat insignis, soror Hroznatæ, urbis ejusdem præfecto quondam matrimoniali copula juncta fuit, ubi Hroznata sororem secutus, factus jam bonæ indolis adolescens, cum suis coætaneis super fluvium Vistulam ludens absorbetur ab unda, in quo ab hora diei tertia, donec advesperasceret, jam quasi mortuus occultatur. Tandem ubi ad sororem ipsius hujusmodi fama perlata est, ea tamquam
C extra se rapta, et subito cursu sola contenta tunica, de Fratris vita anxia, cucurrit ad flumen, et loco, ubi mersus fuerat adolescens, sibi ostenso, diversis piscantium instrumentis, ut saltem extrahatur mortuus, præcipit attentari. Quibus incassum laborantibus, juvenes aderant, peritiam natandi habentes : hi vestibus a se rejectis, ad ima gurgitis natando descendunt, et ecce unus ex illis, Hroznatam capillo capitis secum trahens de aqua, ante Dominam, rei eventum spectantem, posuit super ripam. Quantum tripudium soror de fratre unico redivivo habuerit illa vice, ille discutiat, cui casus similis accidisset. Sciscitante autem Domina, post luctus depositionem de casu, et quomodo tanto tempore sub aqua vixisset, respondit : Quod videbatur ei, qualiter quædam Domina miræ pulcritudinis, forma prædita virginali, manus super verticem ipsius, interim quam diu erat in aqua, continuo tenuisset, quæ non sinebat ipsum undis involvi, sicut ei videbatur, Matrem gratiæ, et Reginam misericordiæ, mediatricem Dei et hominum esse credebat. Hinc ad honorem Virginis, carmina jocunditatis et lætitiæ personabantur, et exinde Hroznata concepit in animo, beatæ Virgini, liberatrici suæ, præstare obsequium, quod postea se et sua D
omnia eidem tradens, devotus implevit *l*. l

ANNOTATA.

a *Non erat combinanda hæc fundatio cum proxime prægressa dedicatione ; sicut præmonuimus.*

b *Balbinus dicta pag.* 85, *spectata origine vocis Bohemicæ censet scribendum* Chotiessowiense : Chotiessow enim... domicilium sponsarum uno verbo Græce diceres παρθένευμα, aut potuis μνήστευμα. (nam chotie, *inquit, pag.* 31, apud nos sponsam recentem sonat) *locum illum, in quo nunc Virginum cœnobium consistit,* Dworzisstie *appellatum fuisse in veteribus manuscriptis invenisse se asserit.*

c *Balbinus :* Dominarum, *additque conjecturam ; videri forsan scriptorem velle insinuare vi primæ fundationis non modo virgines, sed etiam viduas in cœnobio hoc recipi posse. Verum cum alia lectio habeatur in nostro textu, neque satis constet, quænam sit melior ; hinc aliquid conjicere, est divinare.*

d *Observat Balbinus hic,* corpus *(istud)* nunc in templi Chotiessowiensis medio, elevato alte e E
terra lapide, ut Sanctorum apud nos corpora sepeliri consueverunt, spectari. *Unde arguas vel corpus huc ex prima sepultura translatum, vel aliam hujus monasterii dispositionem fuisse, quam post fuerit.*

e *Infulas antiquitus non omnibus Abbatibus promiscue fuisse concessas, sed aliquibus ex singulari privilegio; colligitur ex cap.* ut Apostolicæ, *de Privilegiis*; *in* 6. *Hoc etiam tempore dari Prælatos non infulatos, cuilibet notum.*

f *Hinc synchronum fuisse Biographum ; quo tempore autem scribebat, ætate diximus proximum.*

g *Balbinus legit :* Et primum quidem de hujus progressu ex utero matris suæ, qui abortivus et exanimis ab exordio, si dici potest, nativitatis processit in mundum.

h *Hinc liquet Woyslavam majorem natu fuisse quam* Hrosnatam.

i *Hiatum in suo exemplari detegit Balbinus :* Cum enim, *ait, pag.* 86 narrasset Auctor, B. Hrosnatam in rotas incidisse, non explicata evolutione et liberatione ; statim Christo liberatori laudem esse conclamatam dicit. *Textus noster sat clarus. Textus ipsius sic habet :* subito rotarum vertigine se volvente, caro tenera subrotatur, et laus liberatori Christo Domino conclamatur. F

k *De ipso actum die* 7 *Maii, non occiso, ut ibidem dicitur, ante annum* 1079.

l *Miracula hic inserta, ordine temporis nec cum antecedentibus nec cum consequentibus cohærent, sicut observatum supra.*

CAPUT III.

Mortis præsagium ; captivitatis ærumnæ ; mors, sepultura ; apparitio, miraculum; annua memoria.

Procedente tempore, defuncto marito Woyzlavæ, ipsa in viduitate permansit, et sicut in præcedentibus dictum est *, ad bona fraterna in Chotiessow se recepit, revolvens in animo, quot, et quanta mirabilia in fratre suo Hroznata divina sit gratia operata, cupiens sibi jungi præsentia corporali omni tempore vitæ et mortis. Quæ, dum in Chotiessow, in habitu viduali jugiter Do-

XIII *Chotiessoviæ degens, æger, in ecstasi positus,* * alias recapitulatum est

mino

A mino serviens diutius permansisset, contigit fratrem suum Hroznatam ibidem gravi decumbere infirmitate, ubi cum Woyzlavæ, et sororum suarum inibi manentium consolaretur præsentia et affatu, res digna miraculo accidit, quæ fuit præsagium futurorum. Nam idem quasi positus in extasi, alta voce clamavit: En capior, et ab hostibus ducor. Sororibus ad hæc verba stupentibus, et respondentibus; nulli ipsum captivitati esse obnoxium, sed in domo sua, divina voluntate, infirmitate jacere depressum, accidit quod dixerat in spiritu prophetiæ.

mortem præsagit: in carcere dire tractatur,

22 Nam non multo post decurso tempore, redditus sanitati, ipso die Ascensionis Dominicæ, pure confessus et vere contritus, Fratres sollicitat, ut cantent fortiter, et ut orent pro ipso, et sic cum devotionis et humilitatis studio, de sacro altari Corpus et Sanguinem Domini profusis lachrimis sumit reverenter, in tantum gratia compunctionis præventus, quasi jam deberet spiritum exhalare; et benedictione ab Abbate, et Conventu accepta, proficiscitur in Hroznetin *a*, ad bona ecclesiæ visitanda. B Hic a quibusdam suis æmulis, de Egrensi provincia, (quos ideo quia contra ipsorum impetus, prædia claustrorum suorum viriliter defendebat, inimicos habebat) ipsum explorantibus ibi esse, capitur, et tractus carceri mancipatur *b*, fame, siti, frigore, et diversis pœnarum asperitatibus, extorquendæ ab ipso pecuniæ causa cruciatur. At ille omnia pro nomine Domini sustinens patienter, inter tormenta securus, sine intermissione orabat, quatenus ipsum ad se vocare cum palma martyrii dignaretur.

redimi abnuens potius, quam non mori in carcere:

* *alias* immensa pecunia congregata

23 Porro Abbas, et Fratres claustri Teplensis, consolatione Patris et sui Patroni orbati, inter suspiria, lachrimas, et dolores, pecunia pro facultatibus suis congregata*, eamdem pro redemptione sua effundere sunt parati. At ille sitiens pro dulcissimo Jesu fundere dulcem vitam, potius elegit morte consumi, quam cum novellarum plantationum redimi detrimento. Unde Abbatem et fratres, in virtute Dei contestatur, et prohibet, ne pro vita ipsius redimenda etiam denarius unus detur; quin imo cupiens dissolvi, et esse cum Christo, rogat ne martyrium ipsius impediatur; C et sic bene meritus miles, pro rege suo *c* agonizans, ad mortem ingreditur, cum palma martyrii, in cœli aula cum Christo perenniter regnaturus.

magno suorum luctu.

* *alias* et professione Ordinis.. con fessore.

* *alias* audivit?

* *alias*: nam cum mors sit omnium linea rerum

24 Perempto itaque fortissimo Christi milite, et Confessore* Hroznata, o quantus luctus hominum! quanta præcipue lamenta Teplensium, filiis patrem, monasteriis deflentibus fundatorem! cum singultibus et suspiriis dicentibus universis: O pie Pater Hroznata, quis humilior? Quis te religiosior? Quis obedientior? Nonne tu quandoque ab abbate Joanne, quem nobis præfeceras *d*, contradictionem et persecutionem patienter tulisti? Nonne affectus injuriis et contumeliis ab eodem fuisti, et numquam tamen patientiam perdidisti? Quis umquam ista audit*? Quis vidit talia? Fundator et claustrorum dotator, heres, dominus et patronus, tantum nobis exemplum patientiæ reliquisti? Beata anima, quæ agonem certaminis gloriosi usque ad cumulum victoriæ perduxisti! Nam cum vita sit omnium rerum charissima et pretiosissima*, majorem charitatem habere non potuisti, quam ut animam tuam pro Christo, Fratribus, et amicis poneres. In patientia tua, tuam animam possedisti. Et certe sine effusione sanguinis, adversa fortiter tolerando, Martyr fieri potuisti, sed ne aliquid tibi ad assequendam gloriosam coronam deesset, bonus Pastor animam tuam pro ovibus posuisti.

EX IMPRESSIS.

Corpus pretio redemptum, ac Teplæ ante majus altare sepultum.

* *alias* immensa pecuniæ quantitate.

25 His et aliis modis intrinsecos cordis et doloris aculeos gestibus extrinsecus ostendentes, unanimi voce dicunt: Festinemus ad sinum matris deferre corpus charissimi et beatissimi Patris nostri; sicque dato pro ipsius corpore certo pretio*, qui vivus redimi noluit, mortuus est redemptus. Extractum de squalore carceris exanime corpus ad lucem, circumspicitur diligenter, et invenitur in omnibus artubus incorruptum, vestitum habitu professionis assumptæ, tamquam si viveret, et zona præcinctum ad lumbos, quod positum in feretro, ad claustrum Teplense cum reverentia est delatum. Ubi susceptum honorifice, funeris de more celebratis exequiis, ante majus altare sepultum, in perpetua beati corporis veneratione quiescit.

Famulo suo apparet carceri incluso, quem liberat.

26 Placuit non incongrue de venerabilis hujus Patris virtutum miraculis, quæ majorum nostrorum veridica relatione memoriæ sunt prodita, succincta narratione perstringere. Nam eadem nocte, qua Domino ipsum ad se vocante, decessit, E famulo suo qui vinctus catenis ferreis in carcere tenebatur, in amictu adeo candido apparuit, ut carcer ex eo immenso lumine resplenduerit vincto stupente, et super claritate vultus sui, admirante. Ad quem vir Dei: Surge velociter, et vade ad Fratres meos Teplenses, et annuntia eis, ne amodo sint soliciti de mea redemptione, quia jam de hac vita in confessione Christi migravi; et ut corpus meum hinc ad claustrum delatum, ibidem mandent ecclesiasticæ sepulturæ. Hæc et his similia viro Dei dicente, vincula omnia famuli, quasi manu artificis, illico sunt soluta. Qui surgens, et stans super pedes suos, ad Dominum suum dixit: Ecce faciam, sicut præcepisti mihi. Sed quomodo carcerem clausum egrediar, adhibitis undique custodibus, et vigilibus custodias noctis super muros claustri observantibus? At ille: Qui B. Petrum a vinculis solutum abire fecit illæsum, ille te in viam pacis ad claustrum ducet. Et his dictis, disparuit homo Dei. Porro famulus æstimans se visum videre, revolvebat in mente, quidnam esset facturus. Et tandem ad se reversus, impresso sibi signaculo sanctæ Crucis, de altissima turri per fenestram se submisit ad ima, F qui in ipso casu, quasi portantium vectus manibus, illæsus evasit, gratias agens Deo, qui eumdem eripuit de tribulationibus et custodivit illæsum. A carceris itaque dira custodia famulus sic ereptus, surgit ocius, et arrepto itinere, festinanter venit ad claustrum, ubi Abbati et fratribus in unum convenientibus, narravit per ordinem universa, quæ acciderant, et qualiter apparitione Fratris Hroznatæ in carcere, a vinculis fuerat absolutus.

Lampades vitreæ servantur ex lapsu illæsæ.

27 Fecit et aliud signum insigne vir Dei, jam in tumulo requiescens. Etenim lampades vitreæ, inter majus altare, et sepulcrum ipsius eminus plenæ oleo dependentes, ceciderunt in terram, et ad pavimentum lapide stratum allisæ, absque fractionis detrimento integræ remanserunt *e*. Talia quidem plurima, fide non refragante narrari et commemorari possent si promissi compendii studia non arcerent, ut vivere credatur in cœlis, qui tot miraculorum insignis coruscat in terris.

Annua B. Hrosnatæ memoria.

28 Hujus igitur venerabilis Patris, Fratres, sic annuam recolamus memoriam *f*, ut fiat nobis ejus imitatione continua. Sic ejus meritis gratulemus, ut in præsenti seculo necessariis non de-

stituamur

EX IMPRESSIS. stituamur auxiliis, et in futuro sempiternis perfruamur gaudiis, per opem et gratiam Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit, et regnat Deus, in secula seculorum, Amen.

ANNOTATA.

a *Istius loci jam superius habita fuit ratio.*

b *Balbinus legit:* tractus in Teutoniam, carceri, *etc. De occisoribus jam dictum.* D

c *Balbinus :* pro grege suo.

d *Plura de hoc Joanne in Commentario prævio. Videtur autem ideo dici hoc loco Teplensibus* B. Hrosnata *eum præfecisse, quia fortasse tamquam fundator loci et monasterio Strahoviensi ipsum acciri curaverat.*

e *Simile quid habes in Vita S. Joannis Gualberti supra pag.* 347, *num.* 127.

f *Hinc partim probavimus antiquissimum Beati cultum, num.* 6 *Commentarii prævii.*

DE S. BONAVENTURA

S. R. E. CARDINALE

B

EPISCOPO ALBANENSI, ECCLESIÆ DOCTORE, ORDINIS S. FRANCISCI.

E

J. B. S.

LUGDUNI IN GALLIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sancti nomen, cultus, reliquiæ, ætas, annus et dies obitus.

ANNO MCCLXXIV.

Lugdunum sacro deposito spoliatum 1562.

C

Lugdunum Galliæ civitas longe celeberrima, innumeris tum insignium Martyrum, tum aliorum Sanctorum sacris exuviis ditissima, atque idcirco in Actis hisce nostris toties descripta et laudata, eo etiam titulo illustris fuit quod sanctissimum Ecclesiæ Doctorem* Bonaventuram *apud se per tria ferme secula depositum habuerit, donec anno sexagesimo secundo supra millesimum quingentesimum (alii tamen notant* 1561) a viris Belial, organis satanæ, qui maniæ suæ speciosum reformatæ fidei nomen obtendebant, sacræ istæ reliquiæ (capite dumtaxat barbariei subducto, quod seorsim asservabatur) igne in publico succensæ sunt, jactatis in profluentem Rhodanum cineribus, *ut habet Commentarius de rebus cœnobii* S. Bonaventuræ *apud Raynaudum in Indiculo pag.* 202; *vel* in Ararim, *ut scripsit Possevinus, immanis tragœdiæ oculatus testis, in suo Apparatu, verbo* Bonaventura; *certe non* in Danubium, *quod perperam scripsit Petrus Rodulphus, pluribus infra conveniendus. Utut fuerit, id certum est, privatos ex eo tempore Lugdunenses venerandis illis pignoribus Sancti in paucis inclyti, cujus hic gesta illustranda suscipimus, ducto a nomine exordio, in quo satis mira est scriptorum varietas.*

Quam varie referatur nomen;

2 *Non displicet Raynaudi sententia, sic elogium suum ordientis :* S. Bonaventura, cognominatus a felici S. Francisci de eo prædictione *(nisi malimus dicere, a felici per ejus intercessionem convalescentia)* Joannis nomen in sacro lavacro tulerat, ut docent veteres codices, in quibus Joannem nominari testatur Galesinius *(poterat antiquiores adducere.)* Et fortassis, pro multorum usu in nominibus nectendis, dictus est Petrus Joannes, vel Joannes Petrus. Nam auctores Mallei maleficarum, qui Sancti viri ævum propius attigerunt, scribunt verum nomen ejus fuisse, Petrus de Bonaventura. Hallucinati autem sunt Gerso atque Trithemius, cum dixerunt, nomen ejus proprium fuisse Eustathium, ex quorum auctoritate ea nomenclatio in quosdam sacri hujus Doctoris tractatus, seorsim editos, irrepsit. Aptius dixissent nominatum fuisse Eutychium : sic enim a Græcis, idiomate suo vulgatam Bonaventuræ appellationem exprimentibus, nominatus reperitur in œcumenico concilio Lugdunensi. Sed de nomine satis. Cognomen ei fuit Fidanza ; patria Balneoregium in Tuscia : ibi enim patre Joanne, matre Ritella natus est, annis ante S. Francisci obitum quinque, *ut infra suo loco fusius.* F

quam sero elevatus et canonizatus sit;

3 *Sancti hujus Seraphici Doctoris quam admirabilis fuit vita et sublimis doctrinæ præstantia, quam insignes pro Ecclesia labores, præsertim in congregata œcumenico concilio, præsente Gregorio PP. X, ad reducendos Græcos suscepti, quam pretiosus denique in conspectu Domini obitus; tam insolita multis visa est dilatio honorum cœlestium, tot titulis tanto viro debitorum; utpote qui post ducentos et amplius annos ei primum decreti sunt a Sixto IV Pontifice maximo anno* 1482, *præmissis de more operosis et accuratis disquitionibus, nec non numerosa oratione, ab Octaviano de Martinis Sinuessano, juris utriusque doctore, habita coram prædicto Pontifice ac cœtu Cardinalium ; quam demum secuta est solennis canonizatio* XVIII *Kal. Maii, diu postquam facta esset sacri corporis translatio, quæ annis post obitum centum et sexaginta contigerat, nempe anno* 1434, *Martii die* XIV, *quæ hodiedum in*

Ordine

A *Ordine anniversaria celebritate recolitur. Hæc paucis præmonere visum est, ne cui mirum videatur, in tam paucis, iisque recentioribus Martyrologiis tam illustris Sancti memoriam annuntiari ; ut illud taceamus, a diversis, quasi studio, diversos dies selectos, aliis scriptoribus* XIII, *aliis* XIV, *aliis denique* XV *Julii signantibus ; quam controversiam sub finem hujus paragraphi expediemus.*

unde et varior in Martyrologiis memoria.

4 *Et primo quidem pauci codices Usuardini, in novissima nostra editione citati, qui de ipso meminerunt, servant diem* XIII, *nimirum Strozzianus et Grevenianus, in quorum primo refertur in hunc modum :* Lugduni, depositio S. Bonaventuræ Card. episcopi Albanensis, Ordinis Minorum ; *quæ verba a Maurolyco eodem die* XIII *descripta sunt. Paulo uberius est Greveni elogium :* Lugduni Galliæ, depositio S. Bonaventuræ episcopi Albanensis, S. R. E. presbyteri Cardinalis, Ordinis Minorum : qui vita, ingenio et scriptis (dum in his ista studet illuminationi intellectus, ut totum referat ad religiositatem et pietatem affectus) plurimum Christianam religionem illustravit, Seraphicique non immerito sortitus est nomen. Hujus festum B servatur Dominica secunda mensis Julii. *Et hæc quidem vere : nam usque ad Sixti V tempora certo mensis Julii diei affixa non fuit* S. Bonaventuræ *festivitas, ut in confesso esse existimo, quidquid nobis oggerat Vinea S. Francisci, in Vita* S. Bonaventuræ *fol.* 194, *Julium PP. II diem istum* XIV *Julii determinasse ; quod verum non esse, ex ipso Sixti V diplomate num.* 15 *clarius intelliges, ubi plura ad Sancti cultus solennitatem adjecta invenies, atque inter alia quod Sixtus idem Pontifex Balneoregienses hortetur, ut eo die a servilibus operibus abstineant ; universis autem Christi fidelibus varias Indulgentias elargiatur, quæ in præfata decretali videri possunt, a successoribus non parum ampliatæ.*

Errores nuperi Legendistæ Galli,

5 *Pro* XIV *Julii nullum codicem Usuardinum reperio præter unum Danicum, ad usum PP. Minorum concinnatum, cui annuntiatio ad marginem eo die recenti manu adscripta est, haud dubie post Sixti V determinationem. Felicius utroque die Sanctum refert, sed* XIV *cum brevi elogio, quo Galesinio visum est, ipsum* Eustachium Bonaventuram *appellare, cujus reliquam phrasim describere opus non est, cum nihil præter vulgaria contineat.* C *De scriptoribus, qui Sanctum* XV *obiisse recte asserunt, paulo inferius sermo recurret. Hic obiter notatum velim, errasse nuperum Legendistam Gallicum, dum rotunde asserit, factam a Sixto IV Sancti canonizationem anno* 1482, in hebdomada paschali, die sabbati incidente in XXIX Aprilis : *id enim diploma ipsum manifestæ falsitatis revincit, dum diserte signat* XVIII *Kal. Maii (ut infra demonstrat ipsum instrumentum) qui est Aprilis* XIV, *quique concurrit non cum sabbato sed cum Dominica in Albis, Paschate ipso cadente in* VII *Aprilis. Quod autem subdit, festum ipsum Canonizationis a PP. Franciscanis annua solennitate* XXIX *Aprilis celebrari, non video ubi repererit : Acta enim nostra in margine perperam allegantur. Sed nos ad cultum spectantia prosequamur.*

et Saussayi in Martyrologio Gallicano :

6 *Describendis elogiis tempus sumendum non est ; in omnium manibus versatur Arturi Martyrologium, in quo tam longa scriptorum series texitur, ut pene fastidium legenti pariat. A Saussayo nonnulla mutuare decreveram ; ast is vel in principio studiose aberrat, dum sic incipit :* Transitus gloriosus S. Eustathii, cognomento Bonaventuræ, *quem alii verius* Joannem *a patris nomine constantissime appellatum testantur ;* Bonaventuram *vero, consimili vocabulo per* Eutychium *Græcos reddidisse, ut jam nunc observatum est. Non magis ad veritatem accedunt ea quæ subjungit,* pene puerum in Ordinem Fratrum Minorum beati Francisci adscriptum, *nisi matris qualecumque votum perperam velis intelligi pro susceptione religiosi habitus, quem anno primum ætatis secundo et vigesimo induisse, scriptores omnes unanimiter tradunt. Hujusmodi quoque est quod sequitur, Græcos* cum suo Imperatore venisse *ad concilium Lugdunense. Cetera non percurro, neque aliunde* S. Bonaventuræ *encomia conquirenda censeo, quam ex oratione Octaviani jam laudati, et ipsis summorum Pontificum diplomatibus infra suo loco subjiciendis ; neque aliunde magis probandum censeo celeberrimum hodie et receptissimum in tota Ecclesia sanctissimi Doctoris cultum.*

AUCTORE J. B. S.

aptius apud Raynaudum elogium.

7 *Ast illud prætermittere non valeo, quod ipsi alienis verbis apposite concinnavit laudatus etiam supra Raynaudus pag.* 203 *his verbis :* Ego idem illi elogium lubens panxerim, quod Basilio Magno S. Ephrem : in eum enim perbelle cadit, si solum Bonaventuræ nomen appingas : Bonaventura vere gressus est virtutum, liber laudum, E vita miraculorum ; qui in carne gradiens, spiritu incedebat, communemque cum aliis in terra vitam degens, superna contemplatione : beryllium plectrum mysticæ citharæ, regionem sanctorum angelorum oblectans : certus agnus matricis vitæ, Spiritus sancti agrum ac hortum illustrans, desiderio atque amore exultans, ac florem ex ima radice pretiosissimæ crucis decerpens : præsepe sacrorum dogmatum, lingua verborum, præmium rectarum atque utilium cogitationum, demergens seipsum in profundum Scripturarum, et præclaram inde margaritam exhauriens, racemus ornatus divinæ vitis, cœlitus divinam dulcedinem enuntians, membrana pulchra divinæ sapientiæ, quæ de cœlo divinas elementorum impressiones accepit ; optimus regni supremi campus, qui Deo fructus producit justitiæ, collis variis ornatus floribus mystici roseti, cujus odor in ipsum cœlum redolet ac spirat, qui clamat in Domino grata cantica, et accipit in cœlis coronas. *Hactenus Ephrem apud Raynaudum.*

Superstites reliquiæ ejus,

8 *Sacras porro* S. Bonaventuræ *reliquias jam ab iconoclastis nostris sacrilege temeratas, combustas et dissipatas diximus ; sic tamen, Possevini verbis* F *utor,* ut caput sive cranium servatum sit, opera pii religiosi ejusdem Ordinis, quem et hæretici miris cruciatibus affecerunt, ut ejus ecclesiæ thesauros, hoc est vasa sacra promeret, id quod constanter tacuit : *quæ eadem ab aliis etiam referuntur, ut proinde nullæ Sancti reliquiæ aliæ per orbem Catholicum venerationi expositæ sint, nisi quæ ante annum illum* 1562 *ab sacro corpore fuerant avulsæ post annum* 1434, *quo facta est elevatio et ad novum templum translatio. Recte igitur notavit Waddingus ex Rodulpho ad annum* 1274 *num.* 22, ante *jam dictum* sacrilegium, Franciscum Samsonem, Ministrum generalem, *tunc cum fieret canonizatio,* S. Bonaventuræ cultorem præcipuum, detulisse in Italiam brachium ejus, quod hodie quoque conspicitur in cathedrali ecclesia Balneoregii. *Subdit vero,* a Carolo Francorum rege excerptam esse unam ex maxillis, *quæ hodiedum Parisiis, vel potius ad Fontainebleau honoratur ; at quis iste Carolus fuerit, nobis divinandum reliquit.* Venetiis, *ita pergit ex eodem Rodulpho,* haberi in veneratione mediocre os corporis ejus, testatur Michaël Hinder, Teutonicus cælator, qui cum Rege, reliquias extrahente, aderat.

Qui

AUCTORE J. B. S.

Qui istum Linderum noverit, sciet a quo Carolo prædictæ reliquiæ acceptæ fuerint : Octavum ego istius nominis fuisse crediderim, utpote cujus temporibus facta fuerat earum exaltatio. Sed jam reliqua expediamus.

quem natum statuimus anno 1221,

9 *De Sancti ætate mirum est controversiam superesse posse, postquam res ea toties discussa est; idque adeo mirandum magis, nuperum Ordinis Legendistam Belgicum, eodem in opere tam opposita tradidisse, ut* XIV *Martii asserat,* S. Bonaventuram *obiisse* XIII Julii, *anno* 1274, ætatis 53 ; *ad* XIV *Julii autem obitum consignet* XV Julii, ætatis 51.. *Ne hic in refutandis singulis longius evagemur, constantem video scriptorum omnium opinionem, natum esse Sanctum anno* 1221 , *quinquennio ante felicem exitum Seraphici Patris Francisci; nec minus constans est eorumdem omnium consensus, vitam finivisse medios inter labores, quos in concilio Lugdunensi susceperat, idque ante ipsius synodi finem, cum ipsa adhuc durante, solennissimo funere elatus sit. Atqui dubium prorsus non est, quin synodus illa habita et conclusa sit anno* 1274, *quid igitur disceptandum superest de anno ejus obitus, aut quomodo Bzovio et tot aliis a Waddingo citatis, incidere potuit, mortem Sancti differre ad annum* 1275? *Jam vero cum proxime demonstraturi simus, mensis Julii* XV *prædictum obitum omnino innectendum esse, plane sequitur,* S. Bonaventuram, *si natus est anno* 1221 *ante* XV *Julii, vixisse annos* 53 *integros, adeoque mortuum anno ætatis* 54; *si serius eo anno* 1221 *in lucem prodiit, annos istos non complevisse, sed adhuc fluxisse annum* 53. *Paulo aliter totius vitæ rationem subducit Waddingus ad annum* 1243 *num.* 5, *sed nec ipsi certior basis, quam quæ a nobis substrata est.*

B

mortuum XV *Julii 1274;*

10 *Par occurrit scriptorum diversitas circa diem quo Sanctus vere facto functus sit. Plures recitat Waddingus cum Chronicis et Breviario Ordinis, Octaviano, Maurolyco et aliis distincte notantes* XIII *Julii. Ribadineira et recentiores alii Romanum Kalendarium secuti, non possunt non signare hunc, quo hodie colitur, diem* XIV. *At melius alii cum Rudolpho et Galesinio historiæ Lugdunensis concilii pressius insistunt : scribit enim ille qui rebus omnibus interfuit, et consilii ipsius historiam texuit, in hæc plane verba apud Waddingum ad annum* 1274 *pag.* 392 : Eodem anno (1274) et mense *(Julio)* die Dominica, decima quinta ejusdem, hora matutinali, obiit claræ memoriæ F. Bonaventura Albanensis episcopus... qui sepultus est in ipso die Dominico, in loco Fratrum Minorum Lugduni. *Equidem non video qui, et a quo clarius et certius exprimi potuerit dies de quo quæritur, quem alii signant per ejusdem mensis Idus, quæ et ipsæ omnino incidunt in diem* XV. *Rursus si ad computum certum res revocatur; cum eo anno* 1274 *littera Dominicalis fuerit G, atque eadem initialis mensis, juxta canonem* Gratia Christicolæ, *etc., patet evidenter, primum Julii diem fuisse Dominicum, et consequenter Idus ipsas seu* XV. *Si igitur, teste Concilii historico,* S. Bonaventura *obiit in Dominica, obiit certissime die* XV, *quod et ipsemet diserte enuntiat.*

C

quidquid alio die colatur.

11 *Frustra hic modo quæsieris, cur igitur annua Sancti festivitas, dum ad certum diem a Sixto V revocata est, quæ ante secunda Julii Dominica ex Sixti IV præscripto celebrabatur, vero isti obitus diei affixa non fuerit, qui nullo alio Officio tunc impediebatur? Cum rarissimum sit, Sanctorum festa, quæ transferuntur, anticipari, quod ferme in solo S. Dominico accidit; qui ob occurrentem* V *Augusti, qua die mortuus est, Beatissimæ Virginis solennitatem, ad* IV *ejusdem mensis retractus est. Id adeo magis etiam urgeri potest, quod inde orta sit ea turbatio, ut Sancti duo propriis diebus depulsi sint; nam ob festum duplex* S. Bonaventuræ XIV *Julii, in sequentem, seu diem* XV *differri debuit Officium S. Henrici Imperatoris, quem constat, alicubi saltem, cultum* XIV *Julii, licet jam supra ostenderimus vere obiisse* XIII *Julii. Frustra, inquam, hæc modo quæsieris, quandoquidem tam variantes tum fuerint circa determinatum* S. Bonaventuræ *obitus diem sententiæ; his vero jam ita stabilitis, cum antiquior fuerit universalis in Ecclesia* S. Bonaventuræ *quam S. Henrici cultus, non facile absque gravi incommodo mutatio induci possit. Sed de his satis dictum est, paulo gratior erit. brevi secutura* S. Bonaventuræ *gestorum series in annos suos distributa, quam satis neglectam invenio, præcipuis scriptoribus unice ferme intentis ad colligenda doctrinæ virtutumque præconia. Et de virtutibus quidem satis multa inferius suggerentur, habe hic paucis doctrinæ elogia.*

D

§ II. Judicia variorum scriptorum de S. Bonaventuræ doctrina.

E

Omissis elegiis exorbitantibus,

N*on parum exorbitant recentiores aliqui encomiastæ, dum summorum Pontificum Sixti IV et V aliorumque probatorum scriptorum placitis, de Sancti doctrina minime contenti, nihil ab eo scriptum volunt, quod ex Christi Servatoris sacratissimis vulneribus haustum non sit, quasi in Sanctis nihil mediocre, nihil humanum reperiatur, sed miraculosa, prodigiosa, portentosa omnia; quæ, ut a concionatoribus, ornari patimur, sic ab historica sinceritate omnino abesse vellemus. Miratus sum præ ceteris dictum scriptorem istum Belgam, auctorem Legendæ alicujus Franciscanæ vernaculæ, cui titulum fecit :* Vinea S. Francisci, *de qua pluribus agam ultimo hujus Commentarii paragrapho. Clamat is sæpe,* S. Bonaventuram *semper sub Crucis arbore studuisse, nihil mandasse litteris quod inde revelatum non sit, aut ex sacris Christi plagis non suxerit, adeo ut fol.* 187 *verso, col.* 2 *comminisci non dubitet, visum Romæ in augusto summi Pontificis et Cardinalium consessu a S. Thoma* S. Bonaventuram, *priusquam de propositis sententiam diceret, cingulo aut cinctorio fune tenus sacris istis vulneribus immersum, unde doctrinam suam omnem plenis haustibus depromeret. Ibidem ait, S. Thomam, quoties ad* S. Bonaventuram *accederet, toties ipsum per ostii cellulæ rimam vidisse radiis, ex ejusdem crucifixi plagis immissis, sic illustratum, ut omnia scribenda inde in ejus calamum quodammodo defluerent; atque id genus alia, quæ ego ut pie potius cogitata considero, quam ad sinceram veritatem exacta.*

F

sufficiant Sixti IV et V encomia;

13 *Et vero vel summorum Pontificum Sixti IV et V de* sancti Bonaventuræ *scriptis et placitis testimonia, in ipsorum diplomatibus inferius recensenda, accommodo sensu accipienda esse, minime dubium videtur, ne alioquin canonizata (ut voce nota utar) et sacris ipsis divinis eloquiis æquiparata intelligamus Sancti ipsius dicta et asserta singula, quod nemini hactenus, saltem sensato, in mentem venisse existimo. Summæ auctoritatis pondus aliquod accessisse ex relatione ejus inter eximios et præcipuos Ecclesiæ Doctores, quales agnoscimus Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, Gregorium et alios, haud equidem inficior, quidquid hæretici obloquantur; ast immensas illas panegyrum superjectiones, nemo ægre feret, opinor, si hic adoptandas non censeam. Optimorum scriptorum, præsertim Gersonis,*

encomia

A *encomia aliquot collegit Galesinius, suo loco referendus, sed sparsim ac truncatis hinc inde textibus, quos paulo integriores reddidit Henricus Sedulius, in historia sua Seraphica, præcipuos Ordinis Sanctos, eosque inter quinto post S. Franciscum loco,* S. Bonaventuram *nostrum illustrans, ex quo ea decerpam, quæ ad veram Sancti Doctoris ejusque doctrinæ æstimationem sufficiant.*

et quæ ex variis scriptoribus,

14 *Sumit ipse exordium ab Hartmanno Scheydel, historico Noriburgensi, in sexta ætate mundi Vitæ* S. Bonaventuræ *compendium adducente, quod ego tanti esse non video, ut quæ habet, non melius ab aliis explicentur. Neque S. Francisci testimonio utar, quod ipse ex concionatore Pelberto de Temeswar descripsit, quasi is* Spiritu sancto inspiratus, de ipso Bonaventura prophetaverit, quod futurus esset magnus vir in Ecclesia Dei, et quod per ipsum religio sua magna sanctitate cresceret: *neque enim ea hactenus, ut paragrapho sequenti dicam, tam indubitata reperi, ut in controversiam vocari non possint. Magis placent Sedulii ipsius ad benevolum lectorem verba:* Audit, *inquit,* Doctor Seraphicus; quia is ex Ordine Seraphico, tum B etiam quod incendi voluit, et igne divino fervere, aliosque deinceps inflammare. Auribus non studuit aut famæ, sed moribus componendis et vitæ; ardere prius illi decretum est, et ignem esse, uti propius accederet ad Deum, et conformior illi qui ignis est, non lucere tantum; verum ut lux ignem comitatur, ita fuit etiam lucerna lucens in domo Dei. Dilaudatur hoc nomine: quidquid intellectus lumine potuit capere, igni et amori divinæ caritatis applicuisse.

collegit Sedulius ·

15 *Sequitur in ipso Sedulio Alexander de Hales, primus* S. Bonaventuræ *in altioribus disciplinis magister, cujus laudatio, ad mores magis quam ad doctrinam pertinens, adeo huc non spectat, ut magis prætermitti non debeat, præsertim cum toties in aliis instrumentis, infra referendis, producatur, etiam a S. Antonino Archiepiscopo Florentino, cujus locum ibi citat Sedulius in hæc verba:* S. Bonaventura, sicut in luminibus scientiarum, et maxime in Scripturis sanctis, videbatur mira capacitate; ita et in devotionis gratia continuum sumebat incrementum: siquidem omnem veritatem, quam percipiebat intellectu, ad formam orationis et laudationis divinæ reducens, continuo ruminabat C affectu. *Atque ad eam utriusque potentiæ, intellectus nimirum et voluntatis informationem potissimum collimant quæcumque de Sancto celebrant, tum dicta sæpius oratio Octaviani Sinuessani, tum summorum Pontificum Sixti IV et V diplomata, tum denique Petri Galesinii Vita, non semel, uti supra dicebam, Gersonem Parisiensis Universitatis famosissimum Cancellarium allegans, cujus primum verba recitantur ex libro de Examinatione doctrinarum, apud eumdem Sedulium:*

præsertim Joannis Gersonis,

16 Si quæratur, *inquit,* a me, quis inter ceteros Doctores plus videatur idoneus; respondeo sine præjudicio, quod Dominus Bonaventura: quoniam in dicendo solidus est et securus, pius et justus et devotus. Præterea recedit a curiositate quantum potest, non immiscens positiones extraneas, vel doctrinas seculares, dialecticas aut physicas, terminis theologicis obumbratas, more multorum; sed dum studet illuminationi intellectus, totum refert ad pietatem et religiositatem affectus. Unde factum est, ut ab indevotis scholasticis, quorum, pro dolor! major est numerus, ipse minus exstiterit frequentatus; cum tamen nulla sublimior, nulla divinior, nulla salubrior atque suavior pro theologis sit doctrina; de quo vere dicitur illud Christi de Johanne: Erat lucerna ardens et lucens. *Rursus ubi libros legendos examinat idem Gerson, præcipuum suum numerat* S. Bonaventuram: ille enim, *verba ejus sunt,* singulariter inter omnes Doctores Catholicos, pace omnium salva, videtur idoneus et securissimus ad illuminandum intellectum et inflammandum affectum.

AUCTORE J. B. S.

summi S. Bonaventuræ admiratoris;

17 *Tertium adjungo testimonium ex Gersonis epistola de laudibus doctrinæ* S. Bonaventuræ, *apud eumdem Sedulium:* Ignem veni mittere in terram, dicebat Christus, et quid volo, nisi ut ardeat? In dextra nempe Dei est ignea lex, cujus eloquium ignitum est vehementer, cujus oculi sunt sicut flamma ignis; cujus præco Joannes dictus est, lucerna ardens instar Eliæ. Considerans ista noster Eustachius, Dominus Bonaventura voluit esse Doctor ardens: sciens, quoniam lucere parum est, et sæpe vanum, sæpe noxium; quoniam scientia inflat, et dæmonium facit; quid enim dæmon interpretatur, nisi sciens, sed absque caritate? Sortitus est idcirco, secundum laudem vitæ suæ pariter et doctrinæ, nomen ipse Bonaventura, ut antonomastice Doctor Seraphicus nominetur. Sint alii Doctores qui dicantur E Cherubici; Bonaventura verissimo nomine Seraphicus simul et Cherubicus est: quia inflammat affectum, et erudit intellectum; reducit et unit ad Deum per amorem excitativum, dum alii multi divaricant et dispergunt intellectum. *Atque hæc satis ostendunt, quanto apud Gersonem in pretio fuerit* S. Bonaventuræ *doctrina.*

Sabellici et Bosii,

18 *Quæ ibidem adfert Sedulius ex Marco Antonio Coccio Sabellico, id solum probant, Clementem PP. IV ingenio, doctrinæ, addamus et morum sanctitati detulisse plurimum, cujus existimationis luculentius argumentum præbere non potuit, quam dum vacante in Anglia sede Eboracensi, electione autem ad jus Pontificium devoluta, nullum invenerit* S. Bonaventura *digniorem, quem ecclesiæ isti præficeret; qua de nominatione ejusque tempore in sequentibus agendum erit. Porro Thomæ Bosii testimonia in libro:* De signis Ecclesiæ, *non tam Sancti Seraphicam doctrinam, quam illustria gesta et miracula respiciunt, illudque imprimis, quod auctor fuerit instituendarum congregationum seu sodalitatum inter viros laicos, qui ad opera pia convenirent, preces certas quotidie recitarent, suosque præ-* F *fectos haberent perpetuo successionis tenore deligendos, quorum initium Romæ fuerit celeberrima archiconfraternitas, quæ vulgo Confalonis appellatur. Quod autem addit,* in provincia Lugdunensi maxime invocari solere *Sancti* auxilium ab iis mulieribus, quæ gestant uterum, *ad miracula spectare diximus, de quibus abunde loquitur Octavianus, ut proinde solum supersit abbatis Trithemii de doctrina elogium hujusmodi:*

item Trithemii,

19 Eustachius, qui et Bonaventura, de Balneoregio natus, Ordinis FF. Minorum generalis Minister, ac deinde Episcopus Albanensis et sacrosanctæ R. E. Cardinalis, Alexandri de Ales quondam auditor et discipulus, vir in divinis Scripturis eruditissimus, et in seculari philosophia nobiliter doctus, ingenio subtilis, et clarus eloquio, vita et conversatione devotus, atque sanctissimus. Cujus ingenium, dotem naturæ et vitæ puritatem præceptor ejus Alexander contemplans, dicere solebat: In fratre Bonaventura Adam peccasse non videtur. Scripsit multa et profunda et devotissima opuscula, quibus ardentia verba proferens, non minus affectum legentis in Christi amore accendit, quam intellectum do-

ctrinis

AUCTORE J. B. S.

ctrinis sanctis illuminat. Omnes enim sui temporis Doctores utilitate operum facile præcellit, si spiritum divini amoris et Christianæ devotionis, in eo loquentem attendas. Profundus est, non verbosus; subtilis, non curiosus; disertus, non vanus; flammantia, non inflantia verba proferens: unde et securius legitur, utilius frequentatur, dulcius et fructuosius retinetur. Multi doctrinam proferunt, devotionem prædicant multi; pauci scribendo libros docuerunt utrumque. Bonaventura autem et multos superavit et paucos; dum ejus doctrina devotionem, devotio instruit doctrinam. Si ergo et doctus vis esse et devotus, illius opusculis esto intentus.

opera ejus enumerantis,

20 *Subnectit deinde Trithemius* S. Bonaventuræ *operum, quæ quidem ad ejus notitiam devenerant, catalogum, cui paucula alia, ad vitæ ferme exitum spectantia pro elogii coronide adjicit, in eo a veritate aberrans, quod Sanctum sepultum velit in ecclesia cathedrali Lugdunensi, quem constat apud suos depositum esse. Sixti Senensis judicium non describo, quod is libros dumtaxat aliquos enumerans, de universa ejus doctrina sententiam non ferat, nisi* B *qua parte asserit, sermones ejus tres et viginti* tropologicis sensibus, flagrantissimis sententiis, et abstrusis scholasticæ mysticæque theologiæ arcanis *esse* refertissimos. *Rem demum absolvit Sedulius texendo longe ampliorem elenchum* S. Bonaventuræ *operum, eo ordine quo Sixti V jussu in tomos grandiores septem distributa et edita sunt anno* 1588, *quæ hic sigillatim enumerare aut discutere, instituti nostri non est: videantur illa loco indicato, vel apud Bibliographos, vel in ipsismet vulgatis voluminibus. Quod postremo loco ex Henrico Willot a Sedulio profertur, id ex Vitæ instrumentis cumulatius intelliges: nos his ita præmissis ad seriem gestorum Chronologicam utcumque ordinandam accingimur.*

§ III. Gestorum Sancti chronotaxis usque ad susceptum Ordinis generale ministerium.

C *Deficiente recta Vitæ historia.*

Quod superius verbo insinuavimus, mirum plerisque visum fuisse, S. Bonaventuræ *canonizationem ad duo et amplius secula dilatam, id et nos mirati sumus, neque adeo minus obstupescimus, neminem unum ex tam illustri Ordine inventum, qui viri sanctitate et doctrina eminentissimi, gesta, virtutes et decora historica methodo complecteretur, præclara quæque facta cum ordine temporum aliquali saltem ratione connectendo, sic ut digna tanto Doctore Vita præ manibus esset, ubi apud Surium et in plerisque Legendis omnibus nihil ferme reperitur, præter unicam illam Octaviani Sinuessani orationem, quam coram Sixto IV habitam diximus, eamque passsim mutilam, iis nempe rescissis, quæ ad historiam non satis spectare existimatum est: nam quod ait Waddingus, paulo pluribus infra conveniendus, Sancti Vitam a pluribus auctoribus scriptam, id qua ratione satis apte intelligi possit, omnino non perspicimus. Ast hic præoccupanda non sunt quæ paragrapho sexto, seu Commentarii hujus ultimo opportunius explicabuntur, id primum modo intendimus, ex monumentis quibuscumque, de* S. Bonaventura *nobis relictis, gesta præcipua in ordinem aliquem chronologicum digerere, quo fiat, ut uno quasi intuitu Actorum ejus appareat ratio, qua quis facili methodo Legendam seu Vitam ad historicam normam concinnare possit.*

D *ex recentioribus oratoribus*

22 *Atque ut a primis, ut aiunt, unguiculis telam exordiamur, Sancti nativitas et infantia Balneoregii in Tuscia iis rerum adjunctis a nonnullis vestiuntur, ut singula continuo non persuadeant; ea præsertim in quibus luserunt potius cum Pelberto de Temeswar concionatores, quam ut veram rei gestæ historiam secutos arbitremur. Balneoregii ortum, et a patris nomine* Joannem *nuncupatum, id utique certum videtur et exploratum: unde* Bonaventuræ *agnomen quodammodo accesserit, non ita manifestum est. Puerum adhuc gravissime ægrotasse, atque ex solicitæ matris voto S. Francisco oblatum, sanitatem recuperasse, id vero testatur Sanctus ipse in præfatione ad sancti Propitiatoris Vitam his verbis:* Qui per ipsius invocationem et merita, in puerili ætate (sicut recenti memoria teneo) e mortis faucibus erutus, si præconia laudis ejus tacuero, sceleris timeo argui, ut ingratus. *Expende, obsecro, verba singula:* e mortis faucibus erutum *se fatetur,* per invocationem et merita *S. Francisci, vel, ut ex aliis ipsius verbis infra patebit, ex matris* voto *ad eumdem Sanctum emisso; vota autem ad Sanctos adhucdum vivos dirigi, et ad talium* invocationem et merita *sanationes impetrari, an in vero Ecclesiæ Catholicæ sensu intelligi queat, doceri cupio.* E

non satis tuto referuntur adjuncta varia,

23 *Adde vero* S. Bonaventuram *diserte asserere, factum id* in puerili sua ætate, sicut recenti memoria tenebat. *Ecquis* puerilem ætatem *cum infantia recte confuderit? Quis autem virum dicat* recenti memoria *accepti in infantia beneficii recordari? Atqui in confesso est, S. Franciscum mortalitatem exuisse anno* 1226, *cum* S. Bonaventura *vix quinquennem ætatem attigisset, natus anno* 1221; *viderint igitur encomiastæ non satis accurati, utrum tuto asseri possit, piam* S. Bonaventuræ *matrem ad S. Franciscum, etiamnum superstitem recurrisse, a quo vivo infans sanatus sit, et ex felici eventu* Bonaventura *dictus, de quo varia vaticinatus sit, tum in Ordinis sui Seraphici splendorem, tum in universæ Ecclesiæ utilitatem exantlanda, quæ ex id genus panegyris in sacratiora etiam monumenta transierunt. Hæc ego, ut mitissime dicam, tam certis aut vetustis monumentis suffulta non invenio, ut absque ullo examine, tamquam indubitata continuo amplectenda sint. Credant, per me licet, quibus ita visum fuerit, ast ii ægre non ferant, si ad normam nostram Sanctorum Vitas expendamus, falsa a veris, dubia a certis secernendo, salvo semper meliori judicio.* F

a Marco Ulyssiponensi exornata.

24 *At enim qui rem istam, omnium primus, quod sciam, seculo* XVI *in medium attulit Marcus Ulyssiponensis, ita tum locutus est, ut satis ostenderit, non in vetustis monumentis ea a se reperta fuisse, sed Fratrum suorum traditionibus circumferri solita, haud dubie ex nonnullis ferventioribus concionatoribus, quorum palato nuda veritas sapere non adeo consuevit, tum potissimum, cum extollendis propriis Sanctis nervosius intendunt. Narrata igitur a Marco, quemadmodum a Pisano acceperat, simpliciori causa agnominis Bonaventuræ Sancto inditi; alii, inquit, aliam istius nominis rationem adducunt, pergitque historiam texere, quam Pelbertus iste de Temeswar apud Sedulium pag.* 291 *hoc modo exornavit:* In pueritia fuit infirmatus usque ad mortem, cujus saluti anxia mater medicorum diligentiam adhibuit; quæ spe salutis frustrata, S. Francisci imploravit suffragia, devovens ipsius religioni illum, si sanum reciperet, et, ut fertur, pia mater ipsum ad beatum Patrem Franciscum, tunc viventem adduxit, et ut sua oratione sanum sibi hunc filium redderet, reverenter et humiliter, ac devotissime supplicavit. Beatus autem

pater

AUCTORE J. B. S.

A pater Franciscus, cum ad Deum lacrymose suspirasset, ecce subito puer sanus exsilivit. Ad quod miraculum sanctus Pater, repente infusus Spiritu sancto, exclamavit, o! Bona ventura! exinde hoc nomen Bonaventuræ sortitus est.

Ceterum natus supponitur 1221,

25 *Ex Pelberto totam eam historiam adoptavit Waddingus ad annum* 1221, *num.* 45, *verum ex solius istius fide, quem in verbis Italicis* Buona ventura *lusisse, vehementer fallor, si mecum non videant æqui rerum æstimatores, cum interim talis origo eo nos deduceret, ut fateri cogeremur, primum ipsum fuisse cui ea nomenclatio adhæserit, quod a vero alienum esse, certissime ibidem evincit laudatus Waddingus cujus hæc sunt verba:* Falluntur sane qui huic sancto viro Bonaventuræ nomen omnium primo inditum suspicantur. Aliorum enim historiæ meminerunt hujus nominis virorum. Hoc nomen illius viri Senensis, Francisco familiaris, et Minoribus propensi, qui velut infra referemus, eisdem struxit habitaculum. Ita etiam appellatus diaconus Cardinalis S. Angeli, creatus ab Innocentio III, anno MCCXII, multis legationibus functus sub Honorio III, et episcopus Portuensis a
B Gregorio IX designatus. Similiter nuncupati plures alii, hoc nostro Bonaventura priores. *Exemplum peremptorium suggerit Mabillonius tomo* 3, *Analect. pag.* 501, *ubi Bonaventuram aliquem invenies* ministrum ejusdem Ordinis in Provincia 1233, *ad quem diploma suum dirigit Joannes archiepiscopus Arelatensis. Quid igitur, obsecro, tot circuitionibus opus est, ut inveniatur origo nominis* Bonaventuræ? Illius porro vitam, *subdit Waddingus,* virtutes et facta auspicabimur ab ejus in Ordinem Minorum ingressu; *et nos cum illo temporum calculos supputabimus.*

Ordinem Minorum ingressus 1243;

26 *Fixo itaque ad annum* 1221 *vitæ principio, quid a Sancto gestum sit in adolescentia, memoriæ proditum non est; sunt qui asserere velint, ut erat elegans litterarum pictor, libros conscripsisse, quos vendiderit, ut fratrum inopiæ jam tum succurreret. Satis conveniunt scriptores in assignanda ætate duorum circiter et viginti annorum, dum Ordini S. Francisci adscribi voluit, adeoque anno* 1243; *at neque hoc omnino exploratum est, neque scitur ad quod cœnobium sese receperit. Satis habent aliqui indicare, quod almæ provinciæ Romanæ annumeratus sit, testatus in ipso ingressu, materno se voto ob-*
C *stringi, ut pluribus habes infra in Octaviani oratione num.* 5. *Religiosis institutis probe excultum esse, docuit subsecuta vita integerrima; at mihi quidem satis verosimile non est, quod memorat Marcus, ex quo fortasse desumpsit Waddingus Ordinis Annalista, dum ad dictum annum* 1243 *num.* 10, *ita narrat:* Librum igitur, quem Pharetram dixit, in ipso religionis ingressu, ex operibus contexit sanctorum Doctorum Gregorii Papæ, Ambrosii, Augustini, Hieronymi, Cypriani, Chrysostomi, Isidori, Anselmi, Bernardi, Cassiodori, aliorumque multorum. *Factum non negaverim; at quam stupendum sit, adolescentem tironem jam tum sanctorum istorum Patrum voluminibus evolvendis incubuisse, nemo, me tacente, non intelligit: ut hic fateri cogamur, pia auxesi usos scriptores, qui in Sancto suo, ut nuper innuebam, prodigiosa omnia contemplati sunt.*

sub Alensi studia inchoasse 1234,

27 *Ut gestorum seriem prosequantur, iis prætermissis quæ ad dictum annum* 1243 *fusius recenset Waddingus, nos Sanctum peracto tirocinio ad studia Parisios deducimus anno* 1244, *ea ibi daturum ingenii specimina, quæ ipsum brevi tempore ad tantum doctrinæ fastigium evehent, quantum superiori paragrapho exhibuimus. Quem autem ea ætate in severioribus istis disciplinis, et quam stupendum progressum fecerit, primum sub Alexandro Alensi, siquidem is tum temporis adhuc docuerit, aut docere potuerit, deinde sub Joanne de Rupella, abunde explicant Octavianus, Galesinius, infra producendi, aliique; nobis hic sola annorum ratio continuanda est. Obitum Alensis, cum communiori affigit Rodulfus anno* 1245, XII *Kalend. Septembris, seu* XXI *Augusti, unde consequitur non toto biennio forte nec anno integro auditorem ejus fuisse aut esse potuisse* S. Bonaventuram, *id quod operosius explicare conatur Waddingus, contra variorum, ut putat, in hac re hallucinationes, ubi agit de adepta, in Sancto, post Joannem de Rupella, cathedra theologica Parisiensi anno* 1253. *Ejus verba, ad rerum Ordinem conducentia describam, ubi cursim indicavero. satis difficile esse S. Thomam Aquinatem Doctoris Alensis discipulis accensere, ubi receptissima utriusque Ordinis opinio, illum toto triennio* sancto Bonaventura *juniorem admittit, utpote natum anno* 1224: *de qua re vide Echardum in Bibliotheca Ordinis Prædicatorum tomo* 1, *pag.* 276; *qui pagina sequenti alia ad nos solvenda remittit, ex scriptorum Franciscanorum receptissima sententia tantum non insolubilia. Waddingum audiamus.* E

doctoris laurea donatus 1253.

28 *Waddingi verba huc spectantia desumo ex ejus tomo* 2, *pag.* 55. *Ita istic habet:* Cathedræ magistrali regendæ cessit hoc anno Joannes Rupella, vir in divinis Scripturis, ut habet Trithemius, eruditus, et philosophia Aristotelica magnifice doctus.... Eo cedente, cura hæc, omnium consensu, et gaudentibus animis delata est ad Bonaventuram Fidantium, usque adeo tunc non sanctimoniæ solum, sed doctrinæ splendore prælucentem, ut præclare de eo ita testatus sit Gersonius. Nescio si umquam talem Doctorem, sicut Bonaventuram, habuerit studium Parisiense. Itaque ipso illo tempore vel potius die, quo magistralem cathedram S. Thomas in eadem academia assecutus est, suam etiam ascendit Bonaventura, qui priorem locum adeptus S. Thomæ præ humilitate cessit in laureatu. *Recte sane, si hæc omnia ex idoneis auctoribus probarentur, apud quos de SS.* Bonaventuræ *et Thomæ studiorum communicatione nihil reperitur. Neque de anno quo uterque in ea facultate Doctor et magister declaratus sit, rem plane attigit Waddingus, ut docet Commentarius prævius ad Doctorem Angelicum, ubi non* F
obscure insinuatur, supremum illum in schola gradum consecutum anno 1254, *imo insequenti* 1255, *ut aliis placet cum recentioribus bibliographis. Adi, si placet recentissimum Echardum, jam laudatum, ex quo intelliges S. Thomam, non ante annum* 1257 *magisterii lauream consecutum. Vide ipsum pag.* 479. *Melius alios refutat Waddingus Ordinis Annalista, quam rem gestam stabiliat pro dicto anno* 1253: *magis placiturus, si testes assertorum suorum adduceret seculo* XV *antiquiores, ad quos solos merito provocat Echardus. Sequentia illius verba audiamus:*

Generalis creatus 1256:

29 Tempus obtentæ ejus dignitatis, atque annos quibus antea audiit vel docuit, difficulter percipies ex Galesinio, quos etiam alii confundunt. Hic ait, septennium in philosophia et theologia probe addiscendis insumpsisse, deinde septennio fere confecto, Lutetiam Parisiorum ad Alexandrum Alensem venisse; paulo post, Alexandrum annos tres audivisse, postremo, tertio post anno, quam Parisios venit, idoneum ac dignum habitum, qui theologiæ illic interpretandæ munus publicum susciperet ac sustineret. Hæc sane cohærere non possunt cum iis quæ supra

AUCTORE J. B. S.

ex probatis auctoribus et communi sensu scripsimus, circa Bonaventuræ ortum, et Alensis interitum; hujus discipulatum, et illius magisterium. Natum asseruimus Bonaventuram anno MCCXXI, initiatum MCCXLIII, vel anteriori, circa ætatis vigesimum secundum; si septennio post confecto venit Lutetiam, quomodo Alensem, anno MCCXLV defunctum, potuit audire? Multo minus post monachatus illos annos elapsos, tribus aliis potuit illius esse discipulus, qui ante tres annos post ejus initiationem e vita decessit. *Sed non unicus hic est Galesinii nævus, quem tanti non faceret Waddingus, si singula ejus placita pari censoria virga excusisset. Sed reliqua ejus verba huic paragrapho finem imponant.*

quæ paulo distinctius ordinantur.

30 Quare ut omnia cohæreant, subsistatque assertum ab omnibus Alensis magisterium, ita dimetiendum tempus, ut statim a tirocinio missus sit Lutetiam, et triennio minus, vel trium annorum particulis Alensi operam dederit, deinde sub Rupellio et aliis didicerit, usque ad septennium, et suæ ætatis vigesimum [imo trigesimum] vel circiter; hinc imposita cura libros Sententiarum legendi suis consodalibus; demum commissa ei in academia cathedra magistralis. Ita ex aliis rationabilius percipi potest, et clarius dixit Pisanus auctor vetustus: Septimo anno post ingressum Ordinis legit Sententias Parisiis, in decimo anno recepit cathedram magistralem, in tertio decimo anno ad regimen Ordinis est assumptus. *Hæc in annos currentis tum seculi decimi tertii sic distribue, ut* annus septimus *sit* 1250; *porro annus* decimus *connectatur cum* 1253, *demum* tertius decimus *fuerit* 1256, *a quo necesse est fluere octodecim, quibus ex scriptorum omnium consensu, generalis Ministri munere in Ordine perfunctus est; nempe usque ad annum quo certissime obiit* 1274. *Quæ apud Waddingum sequuntur de indole, virtutibus et doctrina* S. Bonaventuræ, *hic a me commemoranda non sunt, utpote ab Octaviano et Galesinio, ac superius in elogiis abunde illustrata. Seriem nostram prosequimur, sequenti paragrapho ad usque vitæ exitum perducendam.*

§ IV. Vitæ sequela a suscepto generalatu ad obitum.

Sub ipsum regiminis principium,

A*nno jam postremum signato* 1256, S. Bonaventuram *Parisiis docentem, et ab urbe Roma longe dissitum, ibidem in generali Capitulo in totius Franciscanæ familiæ Ministrum, ordine octavum, annos tunc ut summum natum* 34, *seu ætatis* 35 *electum fuisse, ex deducta hactenus serie aperte colligitur, traduntque scriptores unanimiter; utrum præsente in comitiis ipso Alexandro PP. IV, atque ita suadente, an ex designatione ipsius decessoris Joannis Parmensis, non disquiram scrupulosius. In eo certe exerrant non pauci, quod Parmensi, jam vita functo Sanctum successisse velint; cum certum sit, virum pluribus adhuc annis supervixisse, imo, ut scribit Waddingus, totis triginta et amplius, id quod hoc loco examinandum non est. Ab ipso* S. Bonaventura *non parum exagitatum constat, quæ omnia in Annalibus operiosus digeruntur præfato anno* 1256 *a num.* 2, *ubi præmissis ad tollendos abusus conatibus, puncta accusationum adversus ipsum enumerantur, quibus aliisque molestiis pressus, officio demum cesserit; congregatis Fratribus in die Purificationis Virgineæ ad monasterium Aræcœli, instante Joanne ut absolveretur ab onere, per integros duos dies hæsitatum est circa eumdem reassumendum donec Pontifex decrevit, ut ad electionem alterius procederetur; de cujus modo, diversimode narrato, vide Waddingum num.* 3.

contra decessorem aliosque durius agere coactus est;

32 *Pergit ibidem Annalista cetera controversiarum capita recensere, ab aliis scriptoribus passim neglecta, quæ Vitæ* S. Bonaventuræ *præcipuam lucem afferent; a quibus facile abesse patiar Bivarii auctoritatem, quam ex Flavii Pseudodextri illustratione non magnam consecutus est. Quousque autem culpandi fuerint Parmensis socii; quam debitis elogiis extollatur ipse, meritoque a gravi calumnia vindicetur, utpote cum ejus vindiciæ etiam visionibus confirmatæ fuerint; non est nostrum hic prosequi: magis ad rem faciunt ea rationum momenta, a Waddingo expensa num.* 16, *pag.* 126, *quibus permotus* S. Bonaventura *adversus talem decessorem, virum pium et sanctum, durius agere compulsus sit, unde primas easque non modicas difficultates colligimus, quas sanctus Generalis, adhucdum juvenis, explanandas offendit sub ipsum administrationis suæ principium. Acta porro deinceps tribus aut quatuor primis generalatus annis, eo potissimum collimasse existimo, ut quæ turbata in Ordine fuerant aut per contentiones labefactata, suaviter quidem sed fortiter in pristinum disciplinæ rigorem et splendorem paternis monitis restitueret, quemadmodum accurate describit Waddingus sequenti num.* 17. *Quæ vero subjungit de facta tum primum PP. Augustinianorum unione, susceptoque ab ipsis conformi habitu, malo apud ipsum lectores inveniant, quam ut hic a me referantur.*

tum anno 1257 et sequentibus Parisiensis Academiæ turbas componere.

33 *Sedatas porro ab Alexandro PP., urgente procul dubio* S. Bonaventura, *Parisiensis Academiæ discordias, anno proximo* 1257 *innectit laudatus Ordinis Annalista, una insinuans, quem demum exitum habuerit Mendicantium per famosum Guilielmum de sancto Amore ejusque asseclas oppugnatio. Quanta autem vigilantia, quaque animi fortitudine regendis Fratribus incubuerit sanctus Generalis, docet encyclica ejus epistola, eodem anno Parisiis ad omnes Ordinis superiores data* IX *Kal. Maii, seu* in festo S. Georgii, *annitente interim summo Pontifice, ut recte ab eo statuta executioni mandarentur, Picenis potissimum dyscolis in ordinem redigendis intento, quæ ibi vide sis a num.* 9. *In Gallia potissimum per id tempus commoratus videtur* S. Bonaventura, *Ordinis gubernacula prospere dirigens, donec iis omnibus diligenter exploratis, quæ correctionis gladio rescindenda perspiceret, rerum suarum satagens, anno* 1260 *convocavit in festo Pentecostes, quod incidit in pridie Idus Junii, præcipuos Patres Narbonam, pro celebrandis Ordinis comitiis, inquit ad eumdem annum Waddingus num.* 11, *ubi pleraque gravia et utilia statuta sunt pro universali regimine, per duodecim rubricas seu capitula distributa, quæ ipse quidem distinctius non enumerat, sed legi possunt apud Marcum Ulyssiponensem lib.* 2, *cap.* 12, *quo etiam lectores remittendos censui.*

In comitiis 1260 Vitam S. Francisci scribendam suscipit:

34 *Actum præterea in iisdem comitiis de cultu variorum Sanctorum; quando et accuratius separatæ dicuntur singulæ Ordinis provinciæ, ibidem recensitæ. Disputat deinceps Waddingus num.* 17, *de mutata in ea congregatione habitus Franciscani forma, quo spectant hæc Rodulphi verba:* Fertur quoque Bonaventura instituisse habitum et caputium, quo nos utimur, a Joanne XXII Pontifice approbatum, veluti distinctivum a quibusdam Fratribus, qui a communi aliorum vita se subduxerant. *Demum* rogaverunt Patres sanctum Pri-

micerium,

A micerium, ut ablata varietate multarum Legendarum, ex diversis historiarum fragmentis, quæ de S. Francisco circumferebantur, gravem et sinceram ipse concinnaret historiam. Quibus licet responderit, plures sibi superesse curas officii, quam ut ad seria studia posset attendere; tandem acquiescens in se assumpsit onus gesta sui Institutoris enarrandi. *Legendam vero istam compilavit anno sequenti* 1261 *Parisiis, ut ibi Waddingus prosequitur; per totos viginti et amplius numeros, de quibus jam abunde dictum existimamus.* Galliam omnem peregrinatum *ait*, Italiam etiam omnem peragrasse, causa restituendæ ubique terrarum Seraphicæ religionis, tunc sensim collabentis; *verum quo temporum ordine ea gesta sint, nec ipse discernere potuit, neque nobis hodie promptum est explorare.*

1263 *Ordinis visitationem aggreditur:*

35 *Parisiis hæsisse videtur tota illa reliqua anni* 1260 *parte et sequentis principio, conscribenda sanctissimi parentis historia occupatus; unde provinciarum visitationem adorsus, Galliam primum percursavit, inde in Italiam progressus, ubi ipsum anno* 1263 *interfuisse constat translationi S. Antonii Patavini, summa istic solennitate peractæ in Octava Resurrectionis Dominicæ* VII *Idus Aprilis, ut vide in Annalista ad eum annum num.* 14, *ubi malim scribi* VI *Idus, Pascha cadente in ipsas Kalendas. Inde Pisas delatus* S. Bonaventura *novis præsedit comitiis, in ipso rursus Pentecostes festo habitis* XX *Maii, in quibus plurima fuerunt prudenter statuta, atque illud præcipue, ut peteretur in Protectorem Ordinis Joannes de Ursinis Cajetanus. Deinde ut omnino dimitteretur cura sanctimonialium Damianitarum sive Clarissarum, quæ ultro præstitam humanitatem et obsequia, libere a Fratribus eisdem impensa, contendebant, hæc et majora ex debito et statuto jure sibi præstanda; atque ita conventum esse inter S. Franciscum et Claram primiceriam, cujus monasterii curam in se suosque Fratres vir Sanctus assumpsit. Visum omnibus id jugum excutere, quod non usque adeo obvium fuit. Reliqua ibidem statuta prosequitur Waddingus, cujus fere verbis utor, verum ea ab Octaviano et Galesinio satis explicata sunt.*

1264 *sedantur discordiæ cum Clarissis:*

36 *Pergo cum Annalista ad hunc annum* 1264 *revocante transactionem et compositionem litis arduæ fratres inter et sorores. Obtinuit primum ab Urbano IV* S. Bonaventura *Cardinalem Cajetanum in Ordinis protectorem. Tum vero petitionem aliam adjecit, ut probaretur decretum Capituli geralis, de rejicienda monialium cura, ac liberarentur fratres a tam molestis et periculosis sororum obsequiis. Annuit Pontifex, utrique instituto peculiarem Cardinalem assignans; ad quos devoluta est contentio, ambobus majus commissæ sibi religionis emolumentum urgentibus. Sopita est controversia dum Ordo uterque ad Cajetani commendationem rediit; a quo suavius composita est inter fratres atque sorores discordia; id enim, ad conservandum inter Ordines, æque a S. Francisco institutos caritatis vinculum, a Sancto impetravit, ut rejectam sororum curam reassumeret, adjecta prius cautione seu declaratione Pontificia, et sua, nulla eis præstari obsequia ex debito sed ex caritate. Pio patri et summo benefactori, non potuit hoc* Bonaventura *denegare, quamvis doluerit ad secretum malum et occultum periculum, considerans, quam impense laboravisset S. Franciscus, ne quid esset inter sorores et fratres commercii. Urbani IV diploma ad stabiliendam concordiam datum est apud Montem Flasconem* XIV *Kalend. Septembris anni* 1264, *exstatque in Regesto Pontificio apud Waddingum pag.* 96. *Porro quam caute periculis prospexerit Sanctus generalis, habes in Annalibus ad dictum annum pag.* 272.

AUCTORE J. B. S.

1269 *recusat archiepiscopatum Eboracensem.*

37 *Urbano IV per id tempus, nempe secunda Octobris anni* 1264 *e vivis sublato, anno proxime sequenti* 1265, *successit* V *Februarii Clemens IV*, S. Bonaventuræ *virtutum ac eruditionis æstimator præcipuus ejusque fautor eximius, adeo ut de eo ad Eboracensem in Anglia cathedram promovendo, eodem ipso anno cogitaverit, ut patet ex Brevi*, Bonaventuræ *inscripto, datoque* Perusii VIII Kalendas Decembris anno I *apud Waddingum num.* 14, *cui Panvinius vel Ciaconius in Sancti Vitæ compendio perperam præfixit:* Gregorius episcopus servus servorum Dei. *Etenim prædictum Breve et ad sacras infulas designationem Clementi adscribunt auctores omnes, nullus Gregorio, cujus tempore nec vacavit cathedra Eboracensis, nec proinde ad Romanum Pontificem devolvi potuit electionis prærogativa, quod plane accidit Clementis IV temporibus, per obitum Godefridi de Kinton circa festum Epiphaniæ* 1264, *vacua sede relicta usque ad mensem Octobris* 1265, *quando ejusdem mensis die* XV *confirmatus est Walterus Giffard, ut habetur in Episcoporum Eboracensium Catalogo; nempe postquam* S. Bonaventura *prædictas infulas deprecatus esset, victo precibus Pontifice, qui ejus animi integritatem, et dignitatum nobilem contemptum admiratus, tandem subjunxit illud Ecclesiastici:* Sta in testamento tuo, et in illo colloquere, et in opere mandatorum tuorum veterasce. *Errat igitur Legendista Gallicus, dum ea refert ad annum* 1266; *cur autem scriptores Angli ea de re tacuerint, aliaque ejus adjuncta vide apud Waddingum num.* 13. E

In comitiis Parisiensibus instituit publicas disputationes 1266.

38 *Ut temporum seriem pertexamus, anno* 1266 Minister generalis Bonaventura, sub mense Aprilis convocat Lutetiam Parisiorum ad synodum generalem præcipuos Ordinis Patres, in qua cœptum est publicas haberi disputationes, *inquit Waddingus a num.* 4, *actumque de restituendo Ordinis nitore, et tollendis quibusdam abusibus, quæ ex multiplicata familia facilius irrepserant. Commissa est Sancto Præsidi provincia, ut per suas litteras totius Ordinis inferiores Ministros de gestis decretisque certiores redderet, quarum exemplar refert Marcus cap.* 14, *et Waddingus hic. Eodem illo tempore, singulari quoque solertia sedare sopireque conatus est Bonaventura discordias inter Minorum et Prædicatorum Ordines exortas, quibus recensendis supersedeo. Atque inde in Italiam denuo reducendus est Sanctus, ubi anno* 1269 *celebrata memorant nova Assisii comitia, in quibus reipublicæ Christianæ discrimen commendavit consodalium orationibus, et in prædicanda Cruce per deputatos ministros solicitudini, parata tunc nimirum magna in Saracenas expeditione. Quæ ibidem præterea in honorem potissimum Beatissimæ V. M. pie statuta sunt, fusius enarrat Annalista num.* 4, *qui proxime sequenti mirum subdit exemplum profusissimæ in afflictum Fratrem Sancti pietatis et misericordiæ; tum vero præclara ejus certamina adversus Geraldum de Abbatis villa, cujus infelicem exitum ex Octaviano et Galesinio intelliges, hic satis sit indicasse, ad hanc circiter annum revocanda esse, quæ contra mordacem hunc Mendicantium osorem gesta sunt.* F

Alia usque ad annum 1271 *quo Gregorium X designasse dicitur:*

39 *Ad annum* 1270 *pertinet confraternitatum seu sodalitiorum, a* S. Bonaventura *primum, ut volunt, inchoatorum institutio, de qua citati auctores, et nos obiter superius. Atque id imprimis memoratu dignissimum, quod anno mox subsecuto* 1271 *accidisse memorant in electione S. Gregorii X, post*

discordiam

AUCTORE J. B. S.

discordiam Cardinalium, trito versiculo notissimam, jam ad annum tertium protractam : obierat enim Clemens IV XXIX *Novembris* 1268, *hoc tamen primum anno* 1271, *die* I *Septembris renuntiatus est Pontifex Theobaldus, Leodiensis Archidiaconus, absens in Syria, annitente potissimum* S. Bonaventura, *in cujus electionis adjunctis variæ plane sunt variorum scriptorum sententiæ, a Waddingo juxta receptiorem Ordinis opinionem explicatæ, quas hic discutiendas non suscipimus ; hoc solum monere liceat, præteriri potuisse Petrum Galesinium, cujus auctoritatem non magnopere reveremur. Utcumque tota ea electio et compromissio facta fuerit, id satis innuunt communiter prope omnes, agnovisse S. Gregorium, tunc electum, quantum* S. Bonaventuræ *obstrictus esset, dum Romæ inauguratus die* XXVIII *Martii* 1272, *anno immediate sequenti* 1273, *in Urbe veteri circa ferias Pentecostales ipsum in Cardinalium numerum cooptans, non S. Crucis in Jerusalem presbyterum, ut nugatur Vinea, sed Albanensem episcopum esse voluit; de qua re pluribus disceptat Waddingus a num.* 10.

1273 fit Cardinalis, et sequenti moritur.

40 *Superest postremus vitæ annus* 1274, *satis, opinor, stabilitus supra hujus Commentarii* § 1, *num.* 9, *ad quem plura reducit Waddingus, hic non repetenda, quippe a nostris, jam laudatis, Octaviano et Galesinio non otiose exornata, omisso tamen ab utrisque prodigio illo de sanctissima Eucharistia, ad modum Viatici, per latus vel pectus suscepta, ex sola Vineæ Franciscanæ fide a Waddingo aliisque asserta, quam historiam, ut candide dicam, ex unius istius libri auctoritate, ut minimum pro incerta habeo, quamdiu vetustioribus aliis et probatioribus monumentis non confirmatur. Quod si cui scriptorem istum tueri lubeat, eo adducetur, ut vel aliud miraculum, de particula sacræ hostiæ, ad ipsum, præ humilitate ad communionem accedere veritum, delatæ, in dubium revocare compellatur, ob miras circumstantias, ab homine nimis facili excogitatas, de quibus nec verbum alibi reperitur. Sed de Vinea ista operosius agendum erit* § 6. *Hic obiter dixero, præsidem Lugdunensis Concilii alicubi appellari* S. Bonaventuram, *tametsi Gregorius Pontifex eidem interfuerit. Id quo sensu commode intelligi possit, docebit Waddingus ; nos Sancti vitam ad annorum seriem, quam fieri potuit, deductam existimamus.*

§ V. Gesta post obitum S. Bonaventuræ, usque ad Canonizationem et hæc tempora.

Post honorificas Sancti exequias,

Ordinatum hactenus vitæ sanctissimæ decursum coronarunt honorificæ, si umquam, et solennissimæ exequiæ in ipso Lugdunensi concilio, præsente cum tota synodo sancto Pontifice Gregorio X, perorante Cardinale episcopo Ostiensi Petro de Tarentasia, ex Ordine Prædicatorum, postea Innocentio PP. V, sumpto themate ex libro 2 *Regum cap.* 1 : Doleo super te, frater mi Jonatha, *quemadmodum danda a nobis Vita seu encomia fusius cum Waddingo deducunt. Et hæc quidem rite summaque cum celebritate peracta sunt, at vero nihil a quoquam deinceps tentatum lego, quod ad sacri corporis exaltationem, aut ipsius canonizationem promovendam, aut ad gesta, virtutes, vitæ sanctitatem vel miracula enarranda spectaret, aut ad processus instituendos conduceret. Solus, quod sciam, Ecclesiæ jacturam deploravit B. Franciscus Fabrianensis, mortuus anno* 1321, *ea nænia leonina, quam inter schedas nostras reperio, hoc principio* : O lugubris Ecclesiæ planctus, et plaga dura, defunctus est fons gratiæ frater Bonaventura! *etc., quam typis totam edidit Waddingus ad dictum annum* 1274 *num.* 14, *quo lectores denuo remittimus, ea sola hic cursim commemorare et in ordinem digerere intendentes, quæ postmodum ad Sancti honorem ejusve cultum, tum a Fratribus tum ab aliis, lento sane gradu, et postulata et pertractata sunt.*

videtur sepulta memoria cum corpore,

42 *Huc itaque pertinent quæ paucis nuper insinuavimus, sepultam quodammodo fuisse cum corpore Seraphici Doctoris memoriam, ut fatetur Waddingus ad annum* 1482, *num.* 31, *his plane verbis :* Mirum profecto, quod tanti talisque viri, doctrina et virtute celeberrimi, duabus annorum centuriis dilata sit canonizatio : quippe facta anno ducentesimo octavo ab ejus decessu. Amplissimæ Religionis caput, Academiæ Parisiensis doctor, S. R. E. Cardinalis, de Sede Apostolica in concilio Lugdunensi optime meritus, adeo obscure jacuit, ut neque sui instituti professores, neque consodales magistri Parisienses, neque collegæ Cardinales, neque demum Pontifices Maximi, et præsertim ille vere maximus Gregorius X, a Bonaventura ad summum celsitudinis fastigium designatus, et per quem vicissim, reciproco affectu ille in tantam gloriam excrevit, et sub quo ex hac vita decessit, ejus procurandæ canonizationi se accinxerint, quem tamen aliunde virtutum meritis et miraculorum signis facile judicare poterant cœlestibus conregnare. *De perenni sanctitatis fama satis testantur Octaviani oratio et ipsa Sixti IV decretalis ; sed moram excusat Officium translationis de quo apud Waddingum :* Quamvis autem, *ait,* canonizatio diu dilata fuerit, tamen quo tardius, eo gloriosius peracta est, omnibus pene Christianis Principibus eam obnixe a Sixto Pontifice postulantibus.

mere occasionaliter translato 1434,

43 *Ita prorsus; ast interim sub humo delituit sacrum corpus totis centum sexaginta annis, in primo sepulturæ loco diutius mansurum, nisi in novam ecclesiam, S. Francisco sacram, quæ postea ipsius sancti Doctoris titulum consecuta est et hodiedum obtinet, transferendum fuisset ; usque adeo verum est, de canonizatione tum necdum cogitatum fuisse. Translationis autem istius, anno* 1434 *factæ, tam obiter meminere scriptores, ut Waddingus ad dictum annum, ne verbo quidem ipsam attigerit, iis contentus quæ alibi paucis annotaverat, idque ferme solum delibans, ut miraculum tum exhibitum demonstraret, in reperto capite et corde integris, de quibus consententia non reperio vetustiorum scriptorum testimonia. Eos inter præcipuum numero laudatum alias Bartholomæum Pisanum, ita rem paucis narrantem pag.* 89, *col.* 2, *in fine :* Hujus *(S. Bonaventuræ, de quo ibi loquitur)* corpus dum in sacristia esset positum in sepulcro novo, ubi nunc jacet; corpore redacto in cinere, lingua inventa est sana et integra, acsi fuisset numquam sepulta. Quod fratres videntes, eam in pixide eburnea ponentes, in sepulcro ejus recondiderunt. *Ita Pisanus, de sola lingua mentionem faciens.*

cujus non nullæ partes integræ repertæ dicuntur,

44 *Crescit oratio apud Marcum Ulyssiponensem, sub finem cap.* 7 *scribentem, in prædicta translatione repertum caput cum crinibus, labiis, dentibus et et ipsa lingua integris ; quæ eadem omnia leguntur in Vinea Franciscana ; non item quod ex Chronicis sese addere testatur Marcus nempe cor ipsum etiam incorruptum inventum fuisse. Aliter loquitur Rodulphus, præteritoque capite et ceteris ejus partibus,*

solam

A *solam linguam cordi in pixide eburnea adunavit pag.* 94, *his verbis:* Post aliquamdiu Fratres volentes honorifice corpus ejus tumulo condere, inventa est lingua recens et cor ejus (incinerato corpore) quæ in pixide eburnea condita sunt. *Audi modo Waddingum, omnia combinantem anno* 1264, *num.* 22: Et vero silentio prætereundum non est augustissimum miraculum, maximeque insigne, ad sempiternam testificationem sanæ sinceræque doctrinæ, quam et lingua docuit, et litteris consignatam reliquit. Centesimo et sexagesimo enim post obitum anno, cum corpus alio transferendum esset, nec labris, nec dentibus, nec lingua, nec capillis quidem exesis, integrum caput, ac pene spirantis habitu repertum est.... Cor item ejus, incinerato corpore, incorruptum remansisse scribunt Hertmannus Scheydel, Vincentii continuator, et Petrus Rodulphus, *cujus verba jam retulimus; de Scheydelii fide et auctoritate non est hic disquirendi locus.*

de quibus non satis recte statuit Waddingus.

45 *Waddingi observationes prætereo, quas paulo majori fundamento subnixas cuperem: etenim prima et potior Bartholomæi Pisani auctoritas, aut* B *nulla est, aut alio quam ad translationem anni* 1434, *omnino referenda, cum is, juxta Waddingum diu ante illud tempus obierit mortem, nempe, ut ipse vult, anno* 1401; *quod si ad annum, ut fert ejus epitaphum,* 1451 *supervixit, sola ejus auctoritas ceteras omnes tantum non evertit, utpote qui rei gestæ æqualis, maximam fidem mereatur. De Pisani ætate disputat Waddingus ad annum* 1399, *an satis recte, viderint ii quorum interest: certe adductum ex palmari ejus opere testimonium de* S. Bonaventuræ *lingua integra reperta, haud obscure evincit, ipsum ad annum usque* 1434, *vitam protraxisse; aut fatendum est, librum ejus de Conformitatibus ab alio fuisse interpolatum et auctum; aut demum necesse erit dicere, jam a seculo* XIV, *utique ante annum* 1401, *sancti Doctoris corpus translatum fuisse, et* in sacristia positum, *donec multis post annis ad ecclesiam deportaretur; quo sensu falsum erit, prædictam linguam post* 160 *annos in eo statu repertam. Hæc et id genus alia, de quibus alibi agendum erit, ad severiorem historicam trutinam a Waddingo revocari oportuit, priusquam tam rotunde et indubitate assererentur.*

Multo serius agi cœptum de canonizatione;

C 46 *Ceterum prædictis signis atque aliis miraculis quantumvis illustrem* Bonaventuram, *Lugduni nihilominus tamdiu jacuisse incognitum, jam satis cum Annalista mirati sumus, idque ceteris accedit, quod* miraculum *sane augustissimum, ipso quo manifestatum est tempore, certioribus tabulis consignatum non fuerit. De* Bonaventura *inter Sanctos referendo, per id tempus, nempe circa annum* 1434, *non egisse operosius PP. Franciscanos, facilius intelligo; ferventibus tum quam maxime ecclesiasticis discordiis inter Eugenium PP. IV et Basileenses, quibus perseverantibus rem talem adoriri non satis opportunum fuisse, nemo est qui non perspiciat, quidquid in Florentino concilio, sancti auctoritatem ad Græcorum unionem non parum contulisse, scriptores aliqui memorent. Nimirum pacatioribus temporibus reservabatur Seraphici Doctoris exaltatio, et summo Pontifici ex Ordine assumpto, quo demum sedente, de ejus Canonizatione serio agi cœptum est. Audi Waddingum ad annum* 1475 *num.* 4: Cœpit, *inquit,* sub hoc tempus renovari memoria S. Bonaventuræ, ita exigentibus virtutum meritis, quæ per eum Deus patrabat, volens ut digne coleretur in terris, quem dudum glorificavit in cœlis. Sixtus ejus doctrinæ valde addictus, libenter opus promovebat, neque ingrate Principes, pro ejus canonizatione deprecantes audiebat; *de quibus vide infra Octavianum num.* 24.

nempe circa annum 1443.

47 *At nusquam uberius de* S. Bonaventura *loquitur Ordinis Annalista quam ad annum* 1482, *jam sæpe laudati Octaviani orationem, Sixtinum Canonizationis diploma, aliaque referens, quorum nonnulla a nobis proxime illustrabuntur. Hic locum meretur Oratoris ipsius dedicatoria epistola, a Majoribus nostris ex Ms. codice Corsendoncano descripta, et nusquam, quod quidem sciam, hactenus typis edita, ex qua patebit, quis ad præfatam Canonizationem potissimum pondus et momentum attulerit. Poterat quidem in pauciora contrahi officiosa allocutio, verum cum auctor de Sancto usque adeo bene meritus sit, putavi, verba ejus omnia integre referenda. Titulus est hujusmodi, nescio an ab auctore, an ab alio appositus:* Præfatio in orationem Octaviani de Martinis, de Vita S. Bonaventuræ. *Vera inscriptio est:* Reverendissimo in Christo Patri ac Domino, Domino Juliano de Ruvereo, Senensi episcopo, Cardinali Sabinensi, sancti Petri ad Vincula nuncupato, majori Pœnitentiario, Ordinis Minorum meritissimo protectori, benefactori suo benignissimo, Octavianus de Martinis, ejusdem observantissimus. E *Captata primum Patroni benevolentia, sic orationem, seu potius orationis præloquium exorditur:*

Octaviani de Martinis Siuessani,

48 Expertus mansuetudinem, et comitatem animi tui, ac in me caritatem, ausus sum has meas qualescumque lucubrationes tibi dicare, quas annotandis vitæ cursu, et miraculis Bonaventuræ, jussu tuo curiosius exegi: etsi sciam non eo artificio constare, aut dicendi ornatu splendere: ut dignas lectione tua crediderim, vel ex ea dicatione ornamentum ullum tibi accessurum; satis tamen materiam per se sufficere intelligo, ad detinendum in sui lectione oculos atque animum tuum, qui pro singulari religione, ac pietate, qua beato Bonaventuræ astringeris, nihil libentius agitas, aut dictitas, quam quod ad illius sancti Viri celebritatem, et laudem pertinet, in quo locupletissimum mihi testem meipsum habeo: qui secutus Dignationem tuam, principes et populos occidentis ex Apostolica legatione petentem, incredibili quodam affectu ac desiderio vidi tuam reverendissimam Dignationem teneri visendi sepulcri ipsius Bonaventuræ, quoad Lugdunum pervenissemus: ubi tametsi regni præcipui Præsules, et Satrapes, etiam regio sanguine F orti, qui te regio imperio solenni pompa prosequebantur, instantissime urgerent, celerius Regem adeundum, ad quod ipsi regiis litteris urgebantur: non tamen id prius extorquere potuerunt, quam in salutando Sancti sepulcro, et meritis venerationibus in ecclesia, ubi quiescit, pie persolvendis diem integram contrivisses.

habitæ tunc orationi, infra dandæ,

49 Quis præterea tantum laboris protulit ad consequendam Bonaventuræ celebritatem? Quis præcipuo studio proprio etiam ære curavit ad Principes, et exteras nationes nuntios mitti ad procuranda testimonia, atque instrumenta, quibus Viri sanctitas patentius monstrari posset? Quis denique ipsi Pontifici, in hoc per se aliquando concitato, calcaria urgentiora addidit, ut sepositis etiam aliarum magnarum rerum molimінibus, huic operi vacaret unice, acsi porro ex hoc munere honestari quempiam posse sperasses? Nemo profecto erat cui magis id me debere intelligam, quam Amplitudini tuæ, de me optime meritæ: a qua tot ornamentis, et commendatione ipse essem honestatus. Te etiam interveniente apud summum Principem, in publico

consi-

AUCTORE J. B. S.

consistorio publice causas defendere et perorare, licet. Tuo in me studio factum est, ut summus Princeps voluerit evocatum me sacro affatu hortari atque efficaciter movere; ut te ad destinatum munus legationis proficiscentem sequerer, meisque officiis, atque consiliis fide prosequerer. Præstiti rursus ut ex tam multis et claris Præsulibus, qui tuo latere illustrabantur, nullus me officiorum claritate superaret. Tu mihi præstitisti, ut inter primos fidei, et prudentiæ secretorum tuorum maxime participes existimarer; quem ad res arduas peragendas, ac pertractandas cum Illustrissimis Principibus idoneum judicares, et destinares. Tu denique effecisti, ut novissime ex tot clarissimis collegis meis uni liceret rem tanti meriti consequi, ut in tanto conventu; quid amplius dicere possum, insignia merita Bonaventuræ percenserem; ubi absoluta oratione, idem clementissimus Pontifex, me ample laudato, professus, me uberrime satisfecisse muneribus; Apostolicam Sedem et suam Sanctitatem minime umquam meis commodis et honestati defuturam polliceretur.

B *præfigendum exordium.*

50 Jure igitur Te, quo possum officio, prosequor, a quo tantum in me favoris, et ornamenti accedit, quantum nec umquam sperare, aut porro optare fas putassem, quod si meorum commodorum in hoc ratio habenda erat; ut omittam quantum splendoris ac nominis Amplitudo tua sit allatura huic meæ lucubrationi, quis te promovet operosius, favet benignius, ornat amplius, donat largius? Nec tamen notam verebor, quod non magis ipsum Pontificem in hoc delegerim, quo nemo religione, vitæ cursu ac sanctimonia, litterarum disciplina, et rectissimis studiis conjunctis, et Bonaventuræ [studiosior] umquam fuit. Expavescit namque animus, virum divinum, etiam sacro nectare eloquiorum Bonaventuræ perfusum iis meis scriptis detinere, qui tamen honestum duxisset, id accepisse officium : certe pro sua sapientia, et in te charitate, non injocundum erit suæ Sanctitati, nepotem ejus carissimum et familiæ suæ decus, a se beneficia in sui cultores præstare, eoque favore apud patruum, terrarum deum illis adesse, ut ipsi plane intelligant, quod in te præstiterint, tam grata mente, a sua Beatitudine susceptum; quam si id sibi exhibuissent. Accipe igitur, Pater, et Domine mi benignissime, officium meum qualecumque; sed ab animo gratissimo et tibi devotisimo profectum : Te modo, cum scripta relegeris, meminisse velim, ab illo annotata, qui fines patroni causarum excedere nesciat : quæ si ut cetera, a me in te profecta officia, ut opto, laudaveris, etiamsi minus placuerint, erit laborum solatium : si vero delectaverint, maximi præmii loco habendum ducam.

C

Quo anno dispersæ sint ab hæreticis reliquiæ;

51 *Habes in supra dictis et eorum quæ post* S. Bonaventuræ *obitum usque ad Canonizationem gesta sunt, aliqualem chronologicam seriem, ad quam et superiorem vitæ ordinem reductam exactamque vellem aliquam Sancti historiam, in qua et id verbo explanaretur, quod in principio fieri opportune non potuit, quo nempe anno a furentibus Calvinistis facta sit reliquiarum Lugdunensium sacrilega dispersio; aliis annum* 1561, *aliis* 1562 *signantibus. Pendet solutio a mense quo sacrilegium peractum est, et a modo annos inchoandi more Romano vel Gallicano, de quo alibi non semel egimus. Determinatum mensem seu diem necdum reperi, at si res contigerit ante Pascha anni Romani seu hodierni* 1562, *facile conciliantur scriptores in speciem oppositi : nam eo anno Romano* 1562, *quo maxime Calviniana rabies in Galliam Lugdunensem aliasque partes sese diffudit, adhuc obtinebat modus annum ordiendi a Paschate tum in Gallia tum in Belgio, sub Carolo IX cum Romano paulo post compositum; adeo ut si ante Pascha acciderit iconomachia Lugdunensis, adhuc flueret Gallis et nobis annus* 1561, *anno* 1562 *in Paschate primum inchoando. Hæc indicare visum est, ne quid uspiam lectorem remoretur.* D

et quæ ad nostra tempora subsecuta sint.

52 *Quæ autem adulto jam ferme* XVI *seculo, ex eodem ordine Pontifex alter Sixtus V præstiterit, ita explicat ejus diploma, infra producendum, ut nihil hic a nobis addendum supersit. Non minus nota est operum ejus editio, cui Galesinius se allaborasse, haud obscure insinuat. Observari sane potuit, non postremum censeri debere* S. Bonaventuræ *miraculum, quod tam brevi vitæ religiosæ decursu, tot muniis et occupationibus distracto, tantam librorum copiam post se reliquerit. Reliqua sunt bina decreta Congregationis Rituum data* XIII *Junii* 1693, *et* XVII *Julii* 1694*: alterum in gratiam Ordinis Minorum de Observantia, flagitante P. Francisco Diaz a S. Bonaventura; alterum ad preces P. Joannis Damasceni Bragaldi, Ordinis Minorum* E *Conventualium, quibus indulgetur, ut PP. utriusque Ordinis* recitare possint semel in mense, die festo novem lectionum non impedito, Officium S. Bonaventuræ S. R. E. Cardinalis et Doctoris Seraphici, sub ritu semiduplici, exceptis tamen Adventus et Quadragesimæ temporibus. *Superest modo ut ultimo paragrapho auctores præcipuos, qui de Sancto scripserunt, ordine recenseamus, expendamusque.*

§ VI. Scriptores qui de S. Bonaventura egerunt, et quænam hic edantur.

Quos ait Waddingus Vitam scripsisse,

Superius § 3 *dicere cœpimus, mirandum prorsus, quod nemo hactenus ex tam illustri religiosa familia* S. Bonaventuræ *Vitam historica methodo digesserit; id vero magis mox patebit ex eorum enumeratione, quos de Sancto egisse apud Waddingum et alios invenimus. Præcipuos adducit laudatus Annalista tomo* 2, *ad annum* 1274 *num.* 19, *pag.* 395. *Sic ibi habet :* Scripserunt ejus *(Bonaventuræ)* Vitam Petrus Galesinius, sacri Palatii advocatus consistorialis, Bartholomæus Pisanus, Marcus Ulyssiponensis, Petrus Rodulphus, Anonymus apud me Ms., sed compendiosius hic, ex fide tamen. *Atque hi sunt, quorum præcipue auctoritate nituntur ea quæ ipse per diversos annos, prout opportunius videbatur, digessit, uti paragraphis præcedentibus abunde insinuavimus. Omittenda non fuit* Vinea Franciscana, *ex qua sola Waddingus prodigium refert, de suscepto in extremis, insolita prorsus ratione, sacro Viatico, cujus historiæ auctorem mox propius conveniemus, fidemque paulo accuratius examinabimus. Sigillatim exprimendos non censemus quos sparsim hinc inde allegat aut indicat, v. g. Marianum, auctorem Fundamenti trium Ordinum, et alios, ut iis unice inhæreamus, quos ipse Sancti Vitam scripsisse jam asseruit.* F

ut Pisanum, Marcum, et alios;

54 *Atque ut a postremum nominato ad alios ascendam, de Ms. isto codice quod dicam non reperio, cum paucorum fortasse oculos, præter solius Waddingi subierit; ceteros omnes ad manum habeo, eosque, ut patet, jam supra annuntiavi. Verum, quod bona Waddingi venia dictum sit, non satis capio, quam* S. Bonaventuræ *Vitam tribuat*

Bartho-

AUCTORE J. B. S.

A *Bartholomæo Pisano, a nobis non semel commemorato, qui toto suo opere de Conformitatibus Christi et S. Francisci, vix aliud de Sancto narrat, præter paucula quæ exstant in nostra editione Bononiensi* 1590 *pag.* 89, *ubi per paulo plusquam mediam columnam, brevicula solum capita, ad Sanctum spectantia recensentur, sub titulo* Provinciæ Burgundicæ, *videlicet : Quod* juvenis, miraculo sibi facto per beatum Franciscum, de mortis faucibus liberatus, Ordinem intraverit, tantæ bonæ indolis honestate pollens, ut magister Alexander de Ales diceret aliquando de ipso, quod in eo videbatur Adam non peccasse. *Studiorum ordinem et in Generalem electionem supra ex ipso retulimus. Quod Narbonæ in Capitulo* constitutionibus Ordinis formam dederit ; quod in Capitulo Pisis provinciarum Ordinis, ut modo sunt, facta est distinctio ; *quod* Legendam majorem et minorem S. Francisci *composuerit ; quod* factus est Cardinalis per D. Gregorium X. *Subdit miraculum de particula hostiæ suscepta, dum ex humilitate sacra communione abstineret. Demum obiisse Lugduni, et* Papam cum Cardinalibus exequias super corpus B ejus celebrasse. *Verba ejus ultima, de integritate linguæ, supra adducta sunt.*

summa ii solum capita delibarunt;

55 *Habes Vitam scriptam a Pisano, de cujus ætate actum est paragrapho præcedenti ; ast illam plurimum ampliavit Marcus Ulyssiponensis, scriptor seculi* XVI, *cujus solam editionem Gallicam nancisci licuit. Excurrit iste, sed alia plane quam historica methodo, per decem capita libri sui secundi, ex quo nonnulla superius decerpsimus ; auctorem cognosces, ubi solos capitum titulos ordine descripserimus. Primo hic titulus præfigitur :* Quomodo S. Bonaventura Ordinem Fratrum Minorum ingressus sit. *Secundo :* De profectu S. Bonaventuræ in religione et in sacra Scriptura. *Tertio :* De regimine et zelo hujus Sancti. *Quarto :* Quod hic servus Dei renuerit admittere archiepiscopatum, ac de translatione S. Antonii Patavini et S. Claræ. *Quinto :* De libris ab hoc glorioso Sancto scriptis. *Sexto :* Testimonium datum ab Joanne Gersone, celeberrimo Doctore, et Cancellario Universitatis Pariensis, de auctoritate et utilitate doctrinæ hujus Seraphici Doctoris. *Septimo* : Qua ratione ad Cardinalatum promotus sit, de magno fructu inde in Ecclesiam re- C dundante, et de glorioso ejus obitu. *Capitibus sequentibus* 8, 9 *et* 10 *enumerantur Sancti miracula, quæ ab Octaviano brevius recensentur. Subjungitur diploma Sixti IV; atque inde Capitula aliqua refert quibus Sanctus præsedit, ac binas epistolas encyclicas pro reformatione Ordinis ab eo scriptas. Hæc de Marco.*

ut etiam fecit Rodulphus.

56 *Petrus Rodulphus ornatiora quidem producit, sed et ea istiusmodi quæ Vita Sancti appellari prorsus nequeant, nisi ipsi adscribatur Octaviani oratio, quam ferme potius Vitam nominasset Waddingus, utpote quæ sola a Surio et aliis passim Legendariis descripta est, nisi fortasse mecum adverterit, totam prædictæ orationis substantiam ex Marco Ulyssiponensi ferme desumptam esse. Ut de Rodulpho cetera adjiciam, habet is imagines tres e ligno expressas : quarum prima repræsentatur vera, ut ipse existimat,* S. Bonaventuræ *effigies; altera orantis species sub titulo :* De eximia ejus humilitate et amore quo ferebatur in Deum; *tertia referuntur bina miracula, de infante mortuo ad vitam revocato, et de claudo erecto, sub epigraphe :* De frequentibus miraculis divi Bonaventuræ. *Quæ ad Sancti vitam pertinent paucis et brevibus articulis expediuntur,* de summa eruditione ejus et de institutore in sacra Theologia; *item* de insigni ejus doctrina et de variis operibus quæ conscripsit. *Cetera æque cursim delibat, de generalatu Ordinis, de adepta dignitate Cardinalitia, de recusato episcopatu Eboracensi, de obitu et sacris ejus reliquiis; quibus accedit* Octaviani Suessani oratio coram Sixto IV Pontifice Maximo de laudibus D. Bonaventuræ. *Satis patet, opinor, hic non apparere Sancti Vitam a Rodulpho scriptam.*

Neque Galesinii opus Vita dici potest.

57 *Restat igitur solus Galesinius, a Waddingo inter Vitæ scriptores primo loco consignatus, eo solo merito, quod rem paulo fusius quam reliqui deduxerit; de cetero enim tractatus potius de Sancti virtutibus et doctrina dicendus est, quam vera vitæ historia. Præfigitur operibus, Sixti V jussu collectis, et in nova ab ipso instructa Vaticana typographia editis anno* 1588 *postquam Sanctus inter Ecclesiæ Doctores cooptatus esset. De auctoris sinceritate non adeo equidem dubitaverim, cum Octavianam orationem solummodo ampliasse videatur, opere in viginti capita partito, quibus perpetuo ad doctrinam et scripta delabitur, opportuno ipsi consilio, quippe ubi chronologice res ordinandæ sunt, sequiorem plerumque partem amplecti solito ; quæ autem carpenda E aut restituenda occurrunt ex annotatis nostris intelliges. Et ea quidem quæ scriptores citati tradiderunt non ita excedunt verosimilitudinis limites, quemadmodum alia nonnulla desumpta ex Pelberto de Temeswar et auctore* Vineæ Franciscanæ, *qui antiquioribus minime contenti, Sancti ipsius gloriæ augendæ amplificandæque unice intenti, varia adjunxere, quæ notis suis ita inseruit Henricus Sedulius, in historia sua Seraphica, Antverpiæ anno* 1613 *excusa, ut melius, me quidem judice, intacta reliquisset. Pelbertum non consului; at quid de Vinea censendum sit, ut jam superius* § 2, *et alibi dicta non repetam, docebunt pauca alia specimina ex eo libro excerpta, ex quibus de ceteris facias conjecturam. Habe primum ideam operis.*

Vineæ Franciscanæ Belgicæ,

58 *Tomus est satis spissus in parvo folio, uti loquimur, seu in magno quarto, sermone Belgico satis rudi scriptus ac litteris Teutonicis excusus anno, ut ad calcem testatur typographus,* MDXVIII *in civitate Antverpiensi. Titulus est e Belgico latine redditus :* Vinea S. Francisci, pulchræ historiæ, Legendæ, et salutares doctrinæ, omnibus hominibus perutiles. *Præmittitur operis partitio, tum vero in præfationibus non semel repetit auctor*, F *omnia se collegisse ex scriptoribus Latinis, quamvis nullum usquam nominet; idque sub finem operis denuo profitetur. Ex his autem haud obscure datur intelligi, Vineam illam qualemcumque, non Latine primum sed Belgice in eam formam digestam, neque aliter umquam editam, ut si ab aliis quam linguæ nostræ peritis citetur, tuto dici posse videatur, ipsos fontem non consuluisse; id quod de Waddingi loco censendum est, ubi tomo* 2 *ad annum* 1274, *num.* 17, *pag.* 394, *miraculum sumpti in extremis a* S. Bonaventura *Viatici, ex hac Vinea unice acceptum, paulo aliter narrat quam in ipsa habeatur, aliter vero Benignus Fremaut in sua novissima sanctorum Franciscanorum Legenda Belgica, in duodecim tomos divisa. Porro in tota Vinea nec vestigium occurrit ex quo in auctoris notitiam devenias. Præmissa hac descriptione, de libri ipsius pretio statue ex subjunctis speciminibus.*

insignia aliquot specimina.

59 *Error est in principio, dum* S. Bonaventuram *in Baptismo* Eustacium *appellatum memorat. Errat item, sed non solus, quando Joanni Parmensi mortuo Sanctum in generalatu successisse ait. Fol.* 187, *fingit colloquium* B. Bonaventuræ *in Anglia cum episcopo Lincolniensi, quod alii in-*

stitutum

AUCTORE J. B. S.

stitutum dicunt, cum S. Thoma Aquinate. Quæ porro inter ipsos gesta memoret eodem folio verso, col. I *in fine, supra satis dictum est. Audi vero lepidam historiam prioribus annexam. Comminiscitur* S. Bonaventuram *reginam Franciæ Blancam sæpius convenire solitum, utpote ejus confessarium; unde in Regis Ludovici VIII animo zelotypia exarserit, ob Sancti istius formæ præstantiam; idque adeo, ut de ea re graviter conquestus sit Rex S. Thomæ Aquinati confessario suo, quo frustra* S. Bonaventuræ *innocentiam contestante, perrexerit Rex temere suspicari, donec jucunda aliqua catastrophe umbræ omnes evanuerint. Fabellæ ineptiam collige ex eo quod mortuus sit Ludovicus VIII anno* 1226, *dum in cunis adhuc jacerent ambo Sancti. Multa alia tribuit* S. Bonaventuræ, *ab aliis plane ignorata : unum pro multis, asserit Sanctum suum composuisse Officium de Venerabili, sed quod alteri a S. Thoma concinnato postposuerit. Historiam de suscepta miraculose sacræ hostiæ particula, tot circumstantiis exornat, ut si ad ipsas attendamus, dubium ferme reddatur ipsum miraculum. Gregorium X fingit electioni suæ adfuisse, qui vix septem*
B *post mensibus in Europam appulit.*

Eorum ordo quæ hic traduntur,

60 *Ne longior sim, mitto cetera ad veritatis normam non magis exacta, hæc enim sufficere existimo, ut quis prudenter statuat, an ut minimum incerta non sit prodigiosa illa sacri Viatici sumptio, sola istius scriptoris auctoritate suffulta. Eo igitur ceterisque id genus tantisper sepositis, iis solummodo adhærebimus, quæ ex probatioribus monumentis collegit laudatus Sedulius, cujus editione, ne per varia ipsius Sancti operum volumina evagandum esset, ad hanc nostram præcipue usi sumus. Exhibet is instrumenta quinque ad* S. Bonaventuram *potissimum facientia, quorum pleraque et nos describenda censuimus, quamvis mutato nonnihil ordine. Primo loco refert jam dictam, a Petro Galesinio qualicumque modo concinnatam Vitam, cujus viginti breviora capita ad normam nostram in hac editione contraximus. Huic subtexuit appellatam toties orationem,* in vitam et merita S. Bonaventuræ, per insignem juris utriusque doctorem disertissimum Octavianum de Martinis Sinuessanum, sacri palatii Apostolici clarum advocatum Consistorialem. *Tum diploma Canonizationis per Sixtum IV enuntiatæ. Deinde diploma aliud Sixti V, quo*
C *Seraphicus doctor* inter eximios egregiosque sanctæ Catholicæ Ecclesiæ Doctores annumeratur. *Ultimum locum occupat* Mauritii Bressii de S. Bonaventura a S. D. N. Sixto V Pontifice Maximo inter primarios Ecclesiæ Doctores annumerato, oratio.

quæque merito prætermissa sunt.

61 *Verum hanc nos prætereundam putavimus, quod ferme antedicta solum repetat, verbis pluribus eadem exornans, atque adeo ad rerum gestarum historiam permodice conferens, quemadmodum Sedulius ipse recte neglexit tractatum alium bene longum, seu relationem R. P. Joannis Francisci de Pavinis. Ea est ad* S. Bonaventuræ *Canonizationem in duas partes et viginti articulos distributa dissertatio præparatoria, quæ etiam, mutatis nonnullis, ad Sanctos alios referri posset. Exstat subjuncta in Sancti operibus tomo ultimo* sermo magistri Roberti de laudibus sancti Bonaventuræ, Ordinis Minorum ; *sed neque hunc magnopere curandum censui, satis securus, nihil solidi, aut ad vitam spectantis prætermissum esse in iis quæ a nobis adducuntur, transposito dumtaxat, uti dicebam, ordine a Sedulio observato. Etenim rerum series exigere videtur, ut antiquiora, utpote ceteris prælucentia, recentioribus anteponantur : unde in hac nostra editione præcipuum Vitæ instrumentum* D *credidimus, ipsam illam Octaviani orationem, ex Marco, ut dictum est, ferme digestam, cui et primum locum omnino tribuimus, subjuncta Canonizationis bulla, quæ cum prædicta oratione quodammodo connectitur. Inde subdimus diploma Sixti V, quod* S. Bonaventuræ *operum editionem præcessisse oportet, quibus cum inserta sit Galesinii tractatio, ea quodam jure suo ultimum locum sibi vendicat, quod miror Sedulium non observasse. Sequatur itaque.*

OCTAVIANI A MARTINIS SINUESSANI

U. I. DOCTORIS.

De vita, et miraculis S. Bonaventuræ Oratio, qua postulatur a Sixto Quarto Summo Pontifice in Divorum referri numerum. E

Captatio benevolentiæ a laude PP. Sixti IV,

Justitia suffragiorum, Beatissime Pater, ad quæ porrigenda desiderabar, hærentem me concitavit ad indicti mihi muneris provinciam, remota cunctatione, capessendam. Neque enim me alioquin fallebat, quam arduum, quamve anceps munus obirem, postulare ex merito, Sanctum, Romanæ sedis decreto, referri in ordinem sive catalogum cœlestium, qui cum Christo regnant, Sanctorum : idque in hoc tremendo auditorio, sub aspectu sacri Reverendissimorum Patrum senatus, ac sapientum Prælatorum et virorum, quibus Tua Sanctitas cœlesti Superum dono, in sua majestate sapientissime præsidet : ubi non ego modo, qui in actione caussarum forensium, nostri seculi stylo versor; verum et alium, quamlibet exercitatum, ac denique consummatum oratorem, expavere quidem posse credendum sit. Nam, per immortalem Deum, quis tam sapiens aut disertus, quidquam adeo elimatum, aut studiosa lucubratione excogitatum hic F
proferat, quo majestatem loci, dicendo vel mediocriter æquare possit? Quid porro tanto studio adinventum, quod prævisum ac tritum non fuerit apud tantæ sapientiæ Patres, ac Te ante alios, sanctissime Princeps; qui cum ex multis jam annis divinarum atque humanarum rerum, ac omnis denique philosophiæ scientiam plenissime edidiceris, velut splendidissimum sidus in firmamento, in Dei Ecclesia ceteros illustrasti? Quæ quidem revolventi, non levem animo tremorem incussisse poterant, atque ab hac actione, qua nulla illustrior, penitus dehortari ; nisi justitia meritorum (ut præmiseram) Beati Bonaventuræ, pro quo intercedimus, animum erexisset atque confirmasset.

dignissimi Christi in terris Vicarii.

2 Accedebat præterea, quod Princeps non profanus pro religioso, aut indoctus pro litterato rogandus erat ; sed Tu profecto, Pater Beatissime, qui divinis obsequiis, in beati Francisci Religione, ex matris utero cœlitus destinatus, in eadem omnipotenti Deo religiosius servivisti, ac demum ad ejus principatum singularibus tuis meritis vectus, illam sapienter ac salubriter gubernasti, auxisti, atque ampliasti. Qui cum divi-

norum

A norum mysteriorum scientiam, per traditiones Patrum fueris nactus, tum vero ex operibus ejusdem Divi Bonaventuræ, (quæ divino spirante lumine edidit) Conditoris intelligentiam certissime comparasti. Ita namque par erat Te, quem Conditoris vices oporteret gerere in terris, in illius mandatis commissum gregem erudire : neque enim illius fauste quis vices gerit, quem non penitus novit : neque illius porro mandata recte alios edocet, quæ non prius luculenter edidicit. Quare cum pro divinæ sapientiæ patre, Ordinis Minorum Generali Ministro, Episcopo Cardinali Albanensi, intercessurus essem apud Te, Beatissime Pater, qui iisdem meritis clarus, iisdemque officiis gloriose perfunctus; et proinde ad hoc opus Tibi, in hos usque dies divinitus, servatum, electus : nequaquam mihi verendum fuit, ne per insufficientiam Tibi negligerer, qui etiam meritus fidelium Pastor, imbecillitati nostræ clementissime compati didicisti. Jamque ego qui horrore quodam non sine titubatione occeperam, perspecto quam benigno vultu, ac clementi nutu audientiam indulgeas, erectus in B spem meliorem, fidentior prosequor; Tuique sacri affectus oraculo meis auribus illud propheticum insonare videtur: Dilata os tuum, et ego implebo illud. Et rursus : Dabo tibi sermonem bene sonantem in os tuum, ut complaceas in ore principis ; ac proinde obsecro, pari clementia velis favere, dum divino numine adjutus, ac tuo benigno favore firmatus, proferam quæ ad ipsius Conditoris, Bonaventuræ, ac hujus sanctæ Sedis laudem perpetuam cadere possint.

In canonizatione inquirendum in vitam et miracula.

3 Exoraturo a Tua Sanctitate, Pater Beatissime, Divi Bonaventuræ canonizationem, ingens mihi studium fuit, sacrarum Litterarum codices diligentius evolvere, ad dignoscendum quænam rei, de qua agimus, convenirent. Quibus quidem curiosius perspectis, quantum colligere potui, duo potissimum inspicienda ac merito inquirenda fuisse intelligo, vitam scilicet et miracula, quæ si recitando monstraverim in hoc viro esse comperta, qualia ad canonizationem sufficiant; Tua Sanctitas, cujus arbitrio id subjicitur, benigne dignabitur votis supplicantium respondere. Et quoniam vitæ initium, quod ex Religione suscipio, miraculosum existit : nemo mihi vitio ver- C tet, si vitam ante miracula relaturus, alterum cum altero recensendo permisceam. Nec rursus mirabitur, quod quemadmodum plerique cujuspiam memoriam commendaturi, non ego primordiis natalium ac pueritiæ Divi Bonaventuræ insistam, aut eo altius a parentum ipsius dignitate exordiar. Prohibent namque crebra et clariora viri facinora, et ab illo in statu perfectiori agitata. Nec tamen omittam, quod Bonaventura natione Tuscus, patria Balneoregius, Joanne Fidanza et Ritella, fidelibus conjugibus ortus, baptismatisque unda respersus; quæ ex Joanne medicinæ magistro, et Felice Antonii, qui et ipsi ab illis majoribus originem trahunt, atque aliis testibus Balneoregiis probe comperta sunt.

Balneoregii natus, puer adhuc gravissime ægrotat.

4 Ceterum prætermissa longiore serie præmissorum, vita inde exordium capiet, ubi relicto mortalitatis statu, mundo moritur, ac omnipotenti Deo meritis beatissimi Francisci, victimam se perpetuam dedicavit. Gloriosus Deo in Sanctis suis, quos sibi ab æterno prædestinavit electos, et secundum necessitatem temporis, ad salutem humani generis producit in lumen; cum beatum Bonaventuram vas electionis sibi delegisset, ac suis obsequiis in Religione sancti Francisci destinasset; quo tamen illius conversio posset aliquando a Deo disponente profecta intelligi, et in illo suæ majestatis gloria revelari : eumdem in extrema valetudine periclitari permisit. Cujus saluti, anxia solicitudine timens carissima parens, ubi Physicorum, quos adhibuit, diligentiam frustra experta est, et medelarum vires ad illum levandum minus valere comperit, solius Dei opem, quem Sancta timebat, et cui castos pueri mores, quos probe ut mater noverat, intelligebat acceptos; humiliter in salutem pueri invocavit, ac sancti Francisci suffragia reverenter implorans, illum si sanum recuperaret, ipsius Religioni perpetuo devovit. Exaudita est pro divina clementia et sua reverentia; et sanitate recuperata integer puer evasit, non sine admiratione Physicorum : præsertim qui eum statum corporis probe in illo deprehenderant, ut humana ope ægrum levari posse penitus desperassent.

AB OCTAVIANO A MARTINIS.

Matris voto per S. Franciscum convalescens, fit Minorita.

5 Idem jam adolescens, ac porro ætate provecta, cum Religioni maturum se, et illi, ex parentis voto, debitum intelligeret ; memorque divini mandati per David prophetam humano generi prolati : Vovete et reddite Domino Deo vestro : anno suæ ætatis circiter secundo et vigesimo, habitum Religionis sancti Francisci devotissime suscepit, et in professionis emissione beneficium illius his verbis aperte testatus est: 'Voto pro me languente gravissime, ad beatum Franciscum emisso a matre, cum adhuc essem puerulus : ab ipsis sum mortis faucibus erutus, et in robur vitæ incolumis restitutus. Quod cum viva memoria teneam, vera nunc confessione profiteor : ne tantum beneficium retinens, sceleris arguar ut ingratus, orationemque ad illum piissime his effundens : Accipe igitur, Pater beate, quascumque exiles, meritisque tuis, ac beneficiis impares gratiarum actiones; et cum susceperis vota, culpas nostras sic orando excusa, ut a malis præsentibus eruas, et ad bona sempiterna perducas.

E

Gratia Dei et doctore Alexandro ab Ales acquirit summam eruditionem.

6 Igitur vir sanctus in eadem vocatione progrediens, cum omnis ipsius vita in Dei certa cognitione et contemplatione versaretur, ad quam adsequendam, per sacrarum Scripturarum assiduam perlectionem, orationes, ac contemplationes intenderet, docente illum Alexandro de Ales, sacræ paginæ magistro, tantam doctrinarum perfectionem brevi adeptus est, ut a septimo sui ingressus anno, consono magistrorum Ordinis judicio delectus; librum Sententiarum in Parisiensi universitate clarissime legerit, et cathedram magistralem receperit. Admirabilis proinde cunctis, quod tam parvo spatio eam sufficientiam valuerit comparare. Sed admirentur sane, qui res humanas ex naturali tantum cursu, non autem ex divina potentia metiuntur : quæ duos discipulos litterarum prorsus ignaros, Emaus oppidum contendentes, brevi itineris spatio comitata, divinorum scientiam plenissime docuit.

C

Quo doctior, eo humilior.

7 Idem Divus, dona sancti Spiritus pro suis assiduis meritis consecutus, magna indies doctrinæ incrementa recipiebat, quæ magis divinitus inspirata, quam humanitus adquisita videantur. Cumque per tres annos sequentes, cathedram magistralem rexisset, anno suæ ætatis secundo et trigesimo, inter primos, religione et doctrina in Ordine habebatur. Namque illi tamquam infinitus thesaurus scientiæ erat, quo qui usi sunt, participes facti sunt amicitiæ Dei. Et quod notabilius et admirabilius erat in illo; quo magis

AB OCTAVIANO A MARTINIS. scientia et auctoritate emerserat, eo magis humilitate mentis deprimebatur. Nec, ut plerique, litterarum scientia inflati, vilia ministeria domestica fastidiebat; sed vix, nec nisi per obedientiam, ægre tamen ab illorum executione coërcebatur, reputantibus Prælatis indignum, si a talibus, non, ut egregius, sequestraretur, in quo sancti Spiritus gratia habitare perspicue cernebatur.

Tristes benigne solatur. 8 Nec tamen vir sanctus ulla caritatis officia ob litterarias actiones prætermittebat; sed in omnes fratres oculos intendens, si quem forte tristem, aut professionis pœnitentem intelligeret, tanta dulcedine in sermone conveniebat, consolabatur, monebat ac confirmabat: ut nullus ab eo discederet, quin libens cœptum Religionis iter prosequeretur. Infirmorum præterea cura supra quam credibile sit, delectabatur: quove gravioribus aut contagiosis morbis gravarentur, eo magis se totum illorum obsequio applicabat. Quibus officiis cum majorem diei partem absumeret, non eo minor erat in publicis lectionibus et interpretationibus Scripturarum: quas tanta claritate audientibus intelligendas reddebat, ut
B ipse auctor illarum merito videri posset. In Capitulis vero aut Provincialibus aut Generalibus tanta sapientia ipsius responsa dabantur, ut jam Generalis Minister, perspecta magnitudine consiliorum illius, nihil omnino grave exsequendum putaret, in quo sancti viri judicium non antea explorasset.

Deligitur in Generalem Ordinis Ministrum. 9 Quibus donis et gratiis illustratus, cum jam in Religione esset omni merito clarus, defuncto *a*
a Generali Ministro, tredecimo ipsius ingressus anno, ex tam multis sanctis viris, quibus Religio in sua novitate florebat, unus omnium sine contradictione exstitit subrogatus. Hic vir Sanctus accingens se gravioribus actionibus, cum jam Religiosi cœpissent a fundatoris disciplina paullulum declinare: et monendo, instando, castigando, ac operosius laborando ad meliorem vitæ frugem reduxisset: in Capitulo Generali, quod primum Narbonæ tenuit, Regulam beati Francisci reformavit atque exposuit, ordinemque in
b Provincias et Custodias taxavit *b*, et duas addidit, ubi strenue decertans adversus venenosas oppugnationes temeratorum et obtrectatorum, qui in Religionem Mendicantium, ac Sanctum
C virum impudentius ora solverant, atque artificiosis calumniis velitabantur: sola justitia atque innocentia tutus, permansit invictus, tamquam qui

Integer vitæ, scelerisque purus,
Non eget Mauri jaculis, nec arcu,
Nec venenatis gravida sagittis,
Fusce, pharetra:

expertus fructum sanctorum monitorum Magni Basilii divini interpretis Homerici carminis, ubi Ulyssem pro meritis ad cœlum tollit, asserens Poëtam clara voce testatum: O homines! sit vobis cura virtutis, quæ cum naufrago enatat, et ejectum in litore venerabiliorem ostendit. Ubi etiam libellum contra Minores perniciosissimum, a Magistro Giraldo de Abbatis villa (ut putant) per apologiam editum, non minus eloquenter quam subtiliter confutavit. Qui etiam Giraldus non longe post, justo Dei judicio damnatus, meritas sui sceleris pœnas dedit, paralyticus ac miseranda lepra respersus, quibus ærumnis vitam finivit.

Multa pie instituit, ab omni dignitate abhorrens. 10 Congregato vero Generali Capitulo Pisis, eo auctore institutum est, ut Gloria tibi Domine, qui natus es de Virgine, usque ad Epiphaniam continuaretur, eodem modo quo infra Octavam D
Nativitatis Dominicæ cantatur: et aliæ Rubricæ in Breviario reformatæ, et aliæ additæ. Idem etiam piissimus cultor gloriosæ Virginis matris Jesu, instituit, ut fratres populum hortarentur ad salutandum eamdem, signo campanæ quod post Completorium datur: quod creditum sit, eamdem ea hora ab Angelo salutatam. Tunc translatum fuit venerabile corpus beati Antonii, ad prægrandem ecclesiam Paduanam: cujus lingua secundo et trigesimo sui obitus anno recens et rubicunda reperta est; quam vir sanctus in manibus devote recipiens, ac largioribus lacrymarum imbribus perfundens, talibus reverenter affatus est: O lingua benedicta! quæ Deum semper benedixisti, et alios benedicere docuisti: nunc perspicue cernitur, quanti meriti fueris apud Deum. Cui oscula devote figens, illam honeste collocari curavit. Cujus etiam fama permotus Pontifex tunc Clemens IV, ut illum in partem solicitudinis traheret, opulentæ Eboracensi ecclesiæ præfecit: nec tamen adsequi potuit, ut vir sanctus eam promotionem acceptaret: qui propositi constans maluit in Religione manere, ubi E
divitias et dignitates sibi procuraret in cœlis. Cujus constantiam Pontifex admiratus, ad illum: Sta, inquit, in testamento tuo, et in illo colloquere, et in opere mandatorum tuorum veterasce.

11 Nunc vero se offert numerosior cumulus divinorum scriptorum ipsius. *De operibus S. Bonaventuræ.* Cum Parisiis legisset primum librum Genesis, nobile opus, quod de septem Visionibus Bonaventuræ intitulatur, editum est; in libros Sententiarum celebria commentaria edidit, secundum et quartum præsertim, quos etiam metrice extitit prosecutus. Et incipiunt: O fons splendoris vas dulcoris et amoris, quibus ob sublime ingenium auctoris ibi inspersum, Sententiæ sententiarum Bonaventuræ, titulus inditus est. Super Euangeliis compendiose, et utiliter scripsit, Lucæ præsertim Cancellarii piæ matris Jesu; quam pectori impressam assidua meditatione semper extitit veneratus. Rursus contemplatione sancti Ludovici Regis Franciæ, officium de Cruce devotissimum edidit: quod ab Ecclesia nullo immutato receptum, in ea solennitate ubique legitur. Composuit et solenne Officium in honorem beati Francisci, et de ipsius vita serioso tractatu primum, et secundo F
reductorie adnotavit. Composuit et libellum de sex alis Seraphim, in monte Alvernæ. Duo nobilia opuscula edidit, piissimas contemplationes fragrantia: quorum alterum Itinerarium mentis in Deum; et alterum in seipsum, appellata sunt. Composuit et libellum approbatorium Religionis Mendicantium, quod Defensorium appellant. Composuit et libellum de Vita Christi, sive meditationum passionum ipsius, quem arborem Crucis nominant. Composuit et Breviloquium. Item et Sermones dominicales, super Euangeliis et Epistolis per totum anni circulum. Item compendium veritatis sacræ Scripturæ. Item libellum ordinationis sive institutionis novitiorum. Item et libellum de stimulo amoris. Item et libellum, quem appellant Pharetram, de auctoritatibus principalibus Doctorum approbatorum, quem per Alphabetum extitit prosecutus. Et alia plura opuscula usque ad trecenarium numerum, qui in partibus Galliarum frequentius habentur in manibus.

Cardinalis creatus adest Concilio Lugdunensi: 12 Et cum beati Francisci Religio, quam annis octo et decem, sancto regimine gubernavit; ipsius monitis et exemplis, in solidioris sanctita-

tis

A tis statu esset; et viri claritas ob vitæ sanctitatem, doctrinæ eminentiam, atque operum divinitatem ubique elucesceret; tum forte Romana Sedes plurimum laborabat difficultatibus, quæ in Concilio, quod Lugduni congregabatur, inextricabiles emerserant: Gregorius tunc Papa X, et reliquus sacer Senatus, illecti studio viri, (quem levandis dictis difficultatibus, ac universalis Ecclesiæ regimini intelligebat plurimum præstiturum, atque ob merita alioquin sublevandum) in Cardinalem, quamvis reluctantem, promoverunt; et quod rarum, ex ipso initio, ob viri excellentiam, Episcopum Albanensem. Moxque pertractandis arduis rebus Concilii, unus omnium delectus est, deputatis, qui illi adsisterent, Rothomagensi et Tripolitano claris Episcopis illius temporis, qui et ipsi de Religione sancti Francisci, ad Episcopatum, ob meritum vocati fuerant. In quo Concilio de multis, illius sapientia sancte consultum atque decretum, et Græcorum compositæ hæreses: qui tum præsente Palæologo *c* eorum Imperatore, qui in hoc Lugdunum venerant, libere ad Romanæ Sedis obedientiam B redierunt; ad quorum reductionem missi fuerant Frater Hieronymus de Esculo, et Frater Bonagratia Dalmata, Ordinis Minorum religiosi, eximii meriti. Quibus cum litteris reversis, lætus idem Gregorius, Fratres ac Prælatos, qui in Concilio aderant, in Lugdunensi ecclesia convocavit; ubi vir sanctus præclaram habuit orationem, proposito themate, quod legitur Baruch quinto: Exsurge, Jerusalem, et sta in excelso, et circumspice ad Orientem; et vide collectos filios tuos ab Oriente sole, usque ad Occidentem.

ubi summis laudibus effertur.

13 Successive in ea vocatione, pari sanctitate et operum fructu perseverans, cum in Dei Ecclesia diutius laborasset; ita ut cum Apostolo jure dicere posset: Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; anno salutis millesimo ducentesimo septuagesimo quarto, et suæ ætatis tertio et quinquagesimo, hora matutina diei Dominicæ, quæ mensis Julii erat tertia et decima *d*, ex humanis sublatus est, et sanctis Patribus (ut credere debemus) æternum victurus redditus. Qua die ipsius venerabile corpus sepulchro reconditur, in ecclesia sancti Francisci Lugdunensis cum multis lacrymis et consternatione C fratrum, lamentantium se tanti viri societate destitui, qui parem sibi in Dei Ecclesia relinquere non videbatur; Gregorio Pontifice permaxime eum reputante, qui ibidem publice testatus est, Ecclesiam Dei, illius morte magnam incurrisse jacturam. In cujus exsequiis primam Missam celebravit Frater Petrus Tarantasiensis Episcopus Cardinalis Hostiensis *e*; et sermonem habuit proposito themate: Doleo super te, mi frater Jonatha. Ubi inter ceteras commemorationes gratiarum et donorum, quæ illi Deus dedit, etiam fuit, quod quicumque eum videbat, statim ipsius amore capiebatur, ejusque monita libenter recipiebat; Græci præsertim, quibus reducendis ipsius divina eloquia, et consilia plurimum contulerunt. Benignus, affabilis, omnibus gratus, et nulli umquam scandalo; pius, prudens, humilis, pudicus, sobrius, castus, atque quietus: quarum virtutum actiones, et officia semper strenue extitit exsecutus. Quod etsi nullo alio probante doceremur, satis ex divinis suis scriptis liquido patet: quibus tam intenso affectu, singula præmissa prosequitur; ut nisi pro assumptum de illis habitum, adeo ardenter illis insistere non valuisset. Tum vero, quod Alexandri de Ales præceptoris ipsius testimonio, mundus ab omni vitio probatus est, qui ejus vita et moribus probe compertis, de eo dicere solebat: Verus Israëlita est iste, in quo Adam non peccasse videtur. Cujus doctoris auctoritatem tanti apud Ecclesiam valuisse constat, ut de illius dictis aut scriptis nefas putaverint dubitare: consummatumque omnes testati sunt divinum oraculum, per beatum Franciscum de illo editum, futurum eum magnum virum in Ecclesia Dei, Religionemque suam magna per illum sanctitatis accrementa recepturam.

AB OCTAVIANO A MARTINIS.

Miracula S. Bonaventuræ enarrat.

14 Jam intelligis, Pater Beatissime, quod et per te planius intelligebas; quis qualisve fuerit Bonaventura, de quo agimus: cujus vita et exemplis, beati Francisci Religio illustrata, et doctrina omnis terra repleta est. Nunc quod secundo loco aggredimur, pari patientia audire digneris, dum refero, quæ memoranda omnipotens Deus in illo, et ipsius virtute, in aliis monstrare dignatus est. A re miranda exordior. Bonaventura adhuc in minoribus agens, demissæ mentis humilitate, potius quam ex injustitia, pluribus diebus abstinuerat perceptione sacratissimi corporis Christi; E veritus ne si illud indignus sumeret, judicium sibi manducaret et biberet. Cumque die quadam in Missa devotus adesset; Deus respiciens ad illius humilitatem, particulam consecratæ hostiæ, de manu celebrantis, per angelum acceptam, illius ori clementer immisit. Respexit enim ad humilitatem servi sui, propter quam beatus omnibus gentibus prædicatur. Rursus cum intenso affectu studeret, contemplando et adnotando Vitam beati Francisci, gloriosus sanctus Thomas de Aquino, qui eadem tempestate meritis claruit, et Bonaventuræ magna caritate conjunctus fuit; accedens ad illius cubiculum, per foramen ostii introspexit, viditque illum in contemplatione raptum, et a terra mirifice sublevatum, tum retrocedens ad suos: Sinamus, inquit, Sanctum, qui laborat pro Sancto. Simona Lugdunensis beatum Bonaventuram viventem summa devotione prosequebatur, quæ sicut Domino placuit, mortuum peperit. Ad quam evocatus vir Sanctus, exposito cadavere ante illius pedes, et mater, quæ in lecto coram ingemiscebat, et reliquæ mulieres quæ aderant, Sancti viri opem in salutem mortui deprecatæ sunt. Tum vir Sanctus F commiseratus, manibus atque oculis erectis in cœlum, devotissime oravit. Mox signo crucis super puerum facto, viventem reddidit matri.

Sacra Communione miraculose reficitur.

Infantem mortuum suscitat.

Parturientes facit eniti facile.

15 Tritum ac frequens apud Lugdunense Castrum villanum, ac totam provinciam, quod mulieres utero laborantes invocatus exaudit, et de periculo eximit. Joanna Lugdunensis, octo dies continuos utero distenta, atque assiduo enixu parturiendi cruciata, desperaverat de salute. Monita a mulieribus quæ laboranti aderant, se Sancti precibus et suffragiis commendavit, certum votum pro salute recuperanda faciens; et statim incolumis incolumem peperit. Petrus filius Joannis Aiuse Chapelier, dextra tibia notabiliter claudus, ita ut quatuor mensibus sine baculo nec ambulare, nec in vestigiis consistere posset; precibus, voto, et orationibus in sepulcro ipsius factis, ibidem novennam facere cœpit, et infra novem dies salutem omnimodam recuperavit. Eadem invocatione, simili ægritudine liberatus filius Francisci Massodii, Notarii Lugdunensis. Nobilis miles dominus locorum de Vincellis et de Gromellis, pestilenti febre attritus et exinanitus erat; quem loquela, sensu, et motu destitu-

Claudus sanatur ad ejus sepulcrum

Febricitantes.

tum

AB OCTAVIANO A MARTINIS.

tum, extra salutis spem denuntiaverat Marcus de Ferrariis nobilis physicus Papiensis, qui in illo omnia mortalitatis signa probe compererat. Ceterum Religiosus quispiam aderat, Frater Matulinus Biblicus, conventus sancti Francisci Lugdunensis, qui commemorare cœpit, quæ mira omnipotens Deus per invocationem dicti Sancti operaretur; propterea illius opem in salutem morientis poscendam persuasit. Tum votiva invocatione, per cognatos et dictum Religiosum, et certo voto pro illius salute ad beatum Bonaventuram facto, qui moriturus videbatur, statim sentire, moveri, loqui, et melius habere cœpit, et brevi salutem omnimodam recuperavit. Simili invocatione, de gravissimis febribus liberati sunt: Frater Joannes Benedicti, Ordinis sancti Francisci, sacræ paginæ magister; Ludovica uxor Petri Rover, Gasparda filia nobilis viri Petri Carionis de Chamberiaco, filius Richardi Ridani, soror Pinetæ uxor Claudii, Pinolus, Antonius Cathalanus, Lanzelotus Mercurius, Stephanus Gennes Chapulier, famulus Joannis Adiusse de quartana, et frater Philippus Laicerti.

B

et a variis morbis liberantur ex voto alii multi.

16 Francisca luem, sive formicam in collo patiebatur; cujus ignis sensim in reliquam corporis partem se prorogabat, et teneras puellæ carnes misere urebat: super quam dolens Gilbertus Alerii infelix pater, ad venerabile sepulcrum S. Bonaventuræ se contulit, illiusque opem et suffragia in salutem filiæ devotissime invocavit, ac certum votum in hoc fecit. Mox domum reversus, extincto igne, sanam et liberam miraculose invenit. Stephaneta relicta Joannis Michaelis, casu trabis oculos percussa, graves dolores incurrit, et in periculum perdendi oculum deducta fuit; commendavit se beato Bonaventuræ, atque ad illius sepulcrum virgunculam filiam, cum cerea imagine oculorum, misit, qua reversa, doloribus liberata est, et brevi integram oculorum sospitatem recuperavit. In qua et illud notabilius, quod cum Lugdunum pervenisset Religiosus quispiam Prædicator verbi Dei, indixissetque populo, quod quicumque sciret aliquid de miraculis beati Bonaventuræ, quod sibi revelare deberet; eadem Stephaneta, quæ in oculorum suorum salutem etiam invocaverat auxilia gloriosæ Virginis Mariæ, perplexa cujus beneficio sospitatem oculorum consecuta fuerat, aliquamdiu detrectaverit quidquam Prædicatori referre. Tum in graviorem oculorum ægritudinem incidit; mittensque etiam filiam denuo, ut antea fecerat, ad idem sepulcrum, et facta oratione et voto, miraculose extitit liberata. Tum suum reatum agnoscens, ad eumdem Prædicatorem accessit, et rerum seriem omnimodam revelavit. Simili invocatione de doloribus et periculo oculorum liberati fuerunt: Dionysius de Forresta mercator, Claudia de Piscaria, Claudius Poleti Corduernis, Margarita uxor Joannis Petit textoris, Joannis Adiusse filius.

Imagines ceræ offeruntur ad ejus sepulcrum.

C

Item paralytici restringuntur.

17 Joannes Adiusse Chapelier dira paralysi repente percussus, amissis sensibus et media sui corporis inferiori parte, hebes factus cecidit; cujus casum dolens pater, flexis genibus commendavit illum beato Bonaventuræ: et statim qui ceciderat, sentire, loqui, et melius habere cœpit. Tunc imponentes eum lecticæ, pater, mater, et Petrus alter filius, detulerunt eumdem ad Sancti sepulcrum, quem ibidem sistentes, flexis genibus invocaverunt beatum Bonaventuram; et factis certis orationibus et voto, sanum ac liberum reduxerunt domum. Eadem invocatione de simili ægritudine liberati: Franciscus Davegnier, alias Ravillon, Guilielmus de Bletena textor, Catharina de Bauline, Joanna relicta Petri Rolini; Margarita relicta Joannis de Vaulx aurigæ.

D

18 Illustris Dux Aurelianensis *f* a potenti magnæ Britanniæ sive Angliæ Rege captivus detinebatur, ubi veterem quartanam passus, intensos capitis et renum dolores incurrit: destitutus omni auxilio, opem beati Bonaventuræ devotissime invocavit, in illius suffragiis devotissime sperans: statim miraculose doloribus et ægritudinibus liberatus, in Gallias infra annum extitit restitutus. Mox Lugdunum petens, visitavit venerabile Sancti sepulcrum, et oblationibus factis, gratias Deo, et Sancto pro acceptis beneficiis egit; et quæ per illius invocationem fuerat consecutus, Religiosis dicti conventus manifestavit. Laqueda uxor Nicolai Colineti Lugdunensis, horrenda lepra respersa atque infecta, suis vitabilis, jam diutius detrectare non poterat, quin relicto lare, cognatis et urbe, miserabili consortio leprosorum se redderet. Quæ cum semper nomen beati Bonaventuræ devote coluisset, ad illius sepulcrum procubuit, intensius precata, ut misereretur sortis suæ; devote oblatione ac voto factis, mundari atque a lepra liberari obtinuit. Michael de Chel, alias Gennes, in cujus latus dextrum, equus vehementi ictu validum calcem detorserat atque impegerat, ita ut duabus costis pene attritis, cum magno anhelitus impedimento, tres menses languidus jacuerit, variisque fomentis, delinimentis, ac cataplasmatibus frustra adhibitis, desperata salute, commendavit se B. Bonaventuræ: et certo voto in illius honorem facto, de periculo exemptus, et saluti extitit restitutus. Simili invocatione, liberatus etiam de dolore costarum: Joannes Michaelis de Cheval, serviens Curiæ Lugdunensi; et eadem, Margarita Joannis Petit, quæ de celsiori ædium parte delapsa deciderat.

f *A Duce Aurelianensi febris discedit quartana.*

Leprosa mundutur.

E

Equi calce graviter ictus persanatur.

19 Joannes Garboti regius secretarius, uxorem perpetuo languore habuit tabidam, sive hydropicam, et nullo medico juvamine curare poterat accessit ad venerabile Sancti sepulcrum, salutem conjugis, imo communem, illi reverenter commendans; et facto certo voto in honorem Sancti, sanam et liberam, domum reversus, extitit consecutus. Joannes Dusolier Marescallus Lugdunensis, putri ac marcida tibia quatuor menses languidus jacuit, cumque cruciabiles dolores diutius perpeti non valeret, in sola tibiæ amputatione spem conjecerat. Nocte forte per quietem monitus, commendavit se beato Bonaventuræ; atque uxorem cum cerea imagine tibiæ, ad illius sepulcrum devotissime misit. Qua reversa, doloribus penitus exemptus est, et salutem omnimodam brevi recuperavit. Petrus Moyer ligneum molendinum habebat in flumine Rhodano, qui affluenti aquarum colluvione elatus et auctus molendinum ipsum, valida alioquin catena retentum, violentior rapuit, et in se voravit. Quo conspecto, idem Petrus, qui semper coluerat beatum Bonaventuram, ad illius sepulcrum confugit; ac procumbens reverenter precatus est, ut a sui devoto calamitosam jacturam averteret. Mox egressus inconcussum molendinum ad alteram Rhodani ripam in littore ejectum, et miraculose restitutum conspexit et recuperavit.

S. Bonaventuræ voto facto morbidi varii adjuti,

F

20 Stephaneta mater prædicti Francisci Davegnier, alias de Rovillon de Squilincia, in extremis laborabat, quæ allatum Dominicum corpus, nec agnoscere nec recipere potuit; quod ægerrime

Res amissæ et perditæ restitutæ,

A me ferens Franciscus filius, qui probe noscebat matrem magna devotione beatum Bonaventuram semper coluisse, ad illius venerabile sepulcrum confugit, devotissime precatus, ne sustineret sui devotam, sine salutis viatico vita decedere. Domum reversus fidelissime sperans in B. Bonaventura, corpus Dominicum iterum afferre curavit; quod statim agnitum mater reverenter recepit. Venerabilis Religiosus Fr. Benedictus de Lulino, Ordinis S. Antonii Viennensis, procurator domus S. Antonii Lugdunensis, censuales libros domus amiserat, quos multa adhibita diligentia reperire non valuit, cum magno scandalo et detrimento domus : accessit ad venerabile sepulcrum B. Bonaventuræ, et ibidem accensis candelis commendavit se eidem, et demum reversus libros meruit invenire. Pari invocatione Richardus Ridani mercator, amissa instrumenta probatoria, et alias res apothecæ valuit invenire. Itidem et frater Petrus Fabri, res ad sui usum deputatas amissas.

Podagrosi ipsius ope curantur.

21 Margarita Gruelle uxor Hugonis Francisci Burgundi calzetarii, habitatoris Lugdunensis, B intenso podagræ dolore cruciabatur. Quæ cum probe nosset medicam artem in hoc parum valere, confugit ad invocationem suffragiorum B. Bonaventuræ, virgunculamque filiam cum cerea pedis imagine, ad illius sepulcrum reverenter misit; et statim podagra extitit liberata, nec illa umquam de cetero gravata fuit. Eadem invocatione liberata Catharina uxor Joannis Textoris de Hispania, et filius magistri Francisci Massedi Notarii. Margarita uxor Benedicti Garrini, filium habuit in inguinibus ruptum, ac visceribus misere putrescentem; qui medica manu sectus, in deteriorem statum, ac certum mortis periculum deductus fuit, quod ingemiscens mater, quæ specialius B. Bonaventuram venerabatur, ad illius sepulcrum reverenter confugit; ibidem quam devotissime precata est, ut suæ orbitatis misereretur, novennamque in illius honorem facere cœpit, et octava die sanum ac liberum consequi meruit. Petrus Morget dolium vino plenum in cellarium inferens, illius oneri impar, pressus succubuit, et illo super eum incumbente quassatus fuit ac pene contritus : commendavit se B. Bonaventuræ, et salutem consequi meruit. Simili C invocatione liberata illius cognata, quæ casu spatulam et brachium enormiter læserat.

Item herniosi,

et alii plurimi.

22 Sunt præterea et alii innumeri, qui meritis ejusdem Sancti, de variis doloribus, ægritudinibus, ac periculis miraculose liberari meruerunt : quorum singulos si recensere pergam, præsenti operi detrimento potius quam usui aut favori indubie futurus ero. Hoc tamen loco non committam, ut silentio transeam stupendum ac memorabile quiddam, quod omnipotens Deus ad perhibendum certum testimonium sanctitatis viri in illius venerabili corpore, pro sua clementia monstrare dignatus est. Dum idem venerabile corpus transferretur ad novam ecclesiam, ad titulum S. Francisci, Lugduni erectam, centesimo et sexagesimo sui obitus anno, reliqua corporis parte alioqui exesa atque corrosa, caput tamen solidum, capillamentum hærens, labia, dentes et lingua, in nullo a vitali statu, aut colore demutata reperta sunt. Erat profecto divinæ clementiæ, illud os a putrefactione servare, quod ad salutem fidelium, atque in divinis laudibus semper extitit operosum, nec dare Sanctum suum videre corruptionem.

Caput S. Bonaventuræ integrum anno 160 ab ejus obitu repertum.

23 Extant præterea crebra et memoranda beneficia, quæ frequenter concives Balneoregii, et Urbevetani, per invocationem ejusdem Sancti meruerunt obtinere : de quibus tam multis vel unum, aut porro duo recensere non piget. Laodamia Urbevetana filiarum sarcina oneraverat domum; ac proinde Francisco Matthæi Nebie viro quodammodo invisa : qui rei familiaris angustia, impar sarcinæ, matrimonio abstinebat, de quo non nisi feminas compererat proficisci. Eos conjuges consolatus venerabilis Religiosus Minorum, magister Franciscus de Aquapendente, qui illis admodum cultus erat; affirmavit se habere documenta ex institutis D. Bonaventuræ, quæ si moniti susciperent, masculinam prolem consequerentur. Auscultantibus : Una mecum, inquit, votivas effundite preces ad gloriosum Bonaventuram, et pie speretis assequi quod optatis. Qui parentes monitis, pauculis diebus gignendæ proli operam indulserunt : et uxor gravida facta est, et statuto mense peperit masculum, cui nomen, ex instituto ejusdem Religiosi, Bonaventura imposuerunt, laudantes Deum et Sanctum, in cujus virtute mirabilia secum operatus est. Triennio post, dum ea civitas epidemiæ morbo E atque internecinio graviter affligeretur, domus omnis conjugum eo veneno respersa est; et filiabus omnibus extinctis, Bonaventura extra spem salutis constitutus, credebatur pari mortalitate jamjam sorores secuturus. Qui etiam immundorum spirituum præsentanea instantia vexatus, nulla domus parte illorum persecutionem effugere poterat, clamitans infelix : Succurrite gladio et fuste, hos spiritus maligniores fugate. Parentibus præ talium afflictione et mœstitia consternatis, atque omni prorsus remedio destitutis, subiit Sancti recordatio, cujus munere filium fuerant consecuti : mox in spem adducti, illum hac prece precati sunt; Sancte gloriosissime, qui benignus nobis hunc filium procurasti, eadem benignitate præstes, ut fugatis malignis spiritibus, a peste salvum retineamus. Et prece facta, spiritus extorres exclusi, febris cessavit : et brevi puer omnino ab ægritudine salvus surrexit, cum magna parentum et omnium civium lætitia, gaudentium quod ad superandas morborum et spirituum malignitates, defensoris tam validi præsidio cognoscerent se munitos.

AB OCTAVIANO A MARTINIS. Mascula proles ejus precibus impetratur;

quæ item ab infestis dæmonibus defensa, a peste liberatur.

24 Possem forte ineptus videri, si studens F cœpto prosequar diem absumere recensendo miracula; quorum relationi nec diem nec certe dies sufficere satis scio. Sed quid ulterius exquirimus miracula? Quasi vero Basilium Magnum, Hieronymum, et Augustinum, nostræ fidei lucida sidera, Thomam Aquinatem, et alios quamplures, quos in Dei Ecclesia Sanctos colimus, ob miracula, non autem ex divinitate doctrinæ miremur et veneremur : quos tamen sanctitatis testimonium non ex alio certius consecutos probe intelligimus, quam ex eorum commentariis; quæ ut divinitatis plena, non nisi per infusam scientiam poterant edidisse; ex quibus Spiritum sanctum in eis habitasse verius comprobatur. At si porro miracula exigimus, non tam quæ per illum in aliis, quam quæ in eo ipso apparuerint consideremus.

Sanctitas in Divis illis præcipue spectanda, non miracula.

25 Si igitur divum Bonaventuram in suis operibus miraculosum jam constat; si infusam dono sancti Spiritus obtinuisse scientiam, divina illius commentaria profitentur; si caritatis officia ardentius executum, mundanos honores contempsisse, affectus terrenorum abjecisse, in persecutionibus constantem mansisse, in beati Francisci

Peroratio.

AB OCTAVIANO A MARTINIS.

cisci ac universali Religione fructuosum extitisse; si superna vocatione, ut Paulum, in sortem Domini miraculose conversum; si divino beati Francisci præsagio Sanctum prædicatum; si Alexandri de Ales Doctoris irrefragabilis, ipsius præceptoris sedula observatione Sanctum compertum ac dicatum; si Religiosorum Minorum voto, qui sanctitate pollebant, ut sanctior summus Prælatus adsumptus; si Romanæ Sedis judicio, ut clarus meritis ad universalis Ecclesiæ regimen profuturus accitus; si denique communi omnium opinione fidelium, Sanctus tenetur, et nominatur, et colitur; si benignus succurrit quotidie invocantibus se: poterat Sanctitas tua, etiam nullo petènte, Sancto quod unum deerat, publicos honores decernere; quanto magis id debes celsorum principum votis? Accedunt pientissimæ preces Serenissimorum ac Clarissimorum Frederici Romanorum Regis semper Augusti, Ludovici Francorum Christianissimi, Ferdinandi Siciliæ, et etiam Matthiæ Hungariæ Regum Catholicorum: qui cum de Republica Christiana bene mereri sueti sint, digni certe videri debent, qui a Sanctitate tua, tam sanctam rem impetrent. Rogant præterea Illustres Duces ac populi, ac loco maximi muneris hoc petunt, Calabriæ, Venetiarum, Mediolani, Sabaudiæ, et Ducissæ Calabriæ et Borbonii, Florentini, Senenses, Perusini, Lugdunenses, et civitas Balneoregii, quæ licet humilis sit, tamen clarissima et Deo gratissima videri debet, cui contigit tantum sidus producere. Rogat præterea istius Ordinis Reverendissimorum Patrum, Joannes de Arragonia, ejusdem Serenissimi Regis Ferdinandi Illustrissima proles, quæ Sanctos, qui in Ordine claruerunt, religiosius veneratur et colit. Exigit denique suo jure beati Francisci sancta Religio, cujus alumnus, vel justa petenti deesse non potes. Exigit et ipse Sanctus, ex promissione omnipotentis Dei nomine facta, strenue militantibus, quod illorum laudes cantet Ecclesia; cui obligationi ipsius Vicarius satisfacias necesse est.

Catalogus Regum ac Principum, petentium S. Bonaventuræ albo Sanctorum inscribi.

B

26 Tam multis igitur vinculis obligatum, nullus judex quamlibet favorabilis, nisi solventem solvere posset. Magnus ab infernis revocetur Tullius umbris, et Te defendat Servius usque licet: Non potes absolvi. Comperto, præter ea quæ dixi, singulari studio, quod prænoscendis vitæ et miraculis Sancti, exactissimum indulserunt Reverendissimi Patres Julianus de Rovere, sancti Petri ad vincula, Ordinis ejusdem meritus protector, Stephanus Mediolanensis, et Franciscus de Gonsaga Mantuanus, Tuæ Sanctitatis in hoc Commissarii; Mediolanensis, præsertim, quem contra adversam valetudinem, acri instantia colluctantem a sancto proposito, nec propriæ salutis ratio valuit retardare: qui etiam Reverendissimi Patres, illecti studio compertæ sanctitatis viri, id instantissime poscunt. Quid igitur Tua Sanctitas ulterius differt? Quid cunctatur? Quid alterius gloriæ id prorogat? Multa certe extant celebria Tua gesta, quæ Te ac Tuos illustrant, atque perpetuo illustrabunt: nil tamen sic æque Romano Pontifici gloriosum, meo captu, contingere posse crediderim, quam ut Sancto pro meritis publicam celebritatem decernat. Quam et Tu, Pater beatissime, qui omni jure necessitudinis B. Bonaventuræ conjunctus es, auctoritate Omnipotentis Dei, quem Semideus mortalibus in terris refers, supplicantibus concedere pro Tua clementia benigne digneris.

Sanctis decernere publicum honorem Pontifici Romano gloriosum.

C

D

ANNOTATA.

a *Mortuum indicat decessorem, quem constat annis multis supervixisse, nisi quis sensum torquendo, velit dicere, officio, non vita defunctum.*

b *De ea taxatione et additione provinciarum alibi a nobis agitur.*

c *Imperatorem Græcorum Michaelem Concilio non adfuisse, satis certum est, licet id aliqui per errorem scripserint.*

d *Lege* decima quinta, *ut alibi probavimus.*

e *Postea Innocentius PP. V.*

f *Non videtur alius intelligi posse, quam frater Regis Joannis, ab Eduardo regis Angliæ filio ad Pictavium anno* 1356 *capti, qui pro fratre cum regiis filiis obses datus est, ut pluribus narrant Francorum historiæ.*

S. D. N. SIXTI PAPÆ IV

E

DIPLOMA,

Quo S. Bonaventura episcopus cardinalis Albanensis, in Divorum refertur numerum.

Sixtus Episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Superna cœlestis patria civitas Jerusalem, cujus participatio ejus in idipsum; ita omnium electorum salvatione lætatur, ut quorum præstantiora sunt merita, copiosiora etiam sumant gaudia præmiorum: quod in excessu mentis suæ positus Isaias Propheta sensisse videtur cum diceret: Exsulta et lauda habitatio Sion: quia magnus in medio tui Sanctus. Exsultent igitur omnium Angelorum chori, qui de vacuarum sedium habitatione soliciti, conantur de virtute in virtutem, ad beatas illas mansiones, unde superbi ruerunt spiritus, humilitate perducere. Exsultent quoque omnes animæ justorum, qui Christi vestigia sunt secuti; atque omnes, tam veteris quam novi Testamenti fideles, amici Dei, qui contemptis hujus seculi vanitatibus, concivium numerositate congaudent. Exsultet cœlum laudibus, resultet terra gaudiis, quoniam Sanctorum editio lætitiam habet plurimorum: valde enim pietas fidei exigit, ut quod pro salute multorum geritur, communibus ubique gaudiis celebretur. Præcipue vero exsultet Pontificum cœtus beatorum, et sacra Doctorum concio: qui fulgent in cœlo tamquam stellæ in perpetuas æternitates: quos inter, dum sanctus Bonaventura tamquam novum sidus, ex hac lacrymarum valle, ad cœlestem, quæ sursum est Jerusalem, vocante eum Domino, migraret, emicuit.

Gaudia magna a meritis Sanctorum,

F

2 Nos autem, qui disponente Altissimo, ad culmen Apostolatus evecti, Christiani gregis curam gerimus; quem pro debito pastoralis officii, jucundo Sanctorum collegio conformare, ut debemus, intensis desideriis affectamus: Ecclesiæ militanti (pro cujus ædificatione et incremento, ipsum Bonaventuram in Catalogum Sanctorum referendum duximus) haud incongrue dicere possumus,

qui ea nobis adferunt.

A sumus, Exsulta hodie, et lauda habitatio Sion, id est, Christiana Religio : in qua tamquam in monte Sion, per veram fidem habitat verus Deus; quoniam magnus in medio tui Sanctus. Quippe in medio Ecclesiæ aperuit os ejus, et implevit eum Dominus spiritu sapientiæ, et intellectus, et stolam gloriæ induit eum; et coronavit ad portas paradisi, in qua una cum Angelis gloria et felicitate lætatur. Lætemur itaque et exsultemus : quia cœlestis illa curia ex nobis habet, cui sit cura de nobis, qui suis nos protegat meritis, quos informavit exemplis, illuminavit doctrinis, et miraculis confirmavit; quem Deus dedit cunctis populis in gloriam et honorem, cujus memoria in benedictione est.

Miracula et merita sanctum ostendunt.

3 Ea namque de divinis rebus scriptis, ut in eo Spiritus sanctus locutus videatur; ita pie religiose, et sancte vixit; ut scriptis vita congrueret, et quod scribebat, doceret exemplo : in quo morum virtus, et signorum claritas, ita comperta est; ut congruentibus maximis meritis, et miraculis, veræ sanctitatis testimonium a militante Ecclesia debeatur eidem. Nam cum in flore virente juventutis, humanis abjectis illecebris, divino se addixisset servitio; Religionem beati Francisci (quæ per ardua tendit) ingressus, tantum sedula lectione, et assidua oratione profecit; ut cum Sapiente merito dicere posset: Optavi et datus est sensus. Illuminatus enim ab eo, qui illuminat omnem sensum, qui lux, via, veritas est, et vita : paucorum annorum spatio, incredibilem est scientiam consecutus. Nec talentum sibi a Domino creditum sudario inligavit, aut terræ infodit, sed ut sapientissimus dispensator, in communem utilitatem convertit. In celebri enim Parisiensi gymnasio, cathedram rexit : ubi abscondita Scripturarum enucleans, non solum viva voce profuit multis, sed etiam plurima librorum optimorum, tum in sacris litteris, tum in majoribus scientiis, monumenta reliquit, quæ essent omni tempore posteris profutura.

S. Bonaventuræ encomium.

4 Magnus doctrina, non minor humilitate, et vitæ meritis : quem Alexander de Hales Doctor clarissimus (cui se in disciplinam S. Bonaventura tradiderat) tantæ innocentiæ, ac columbinæ simplicitatis expertus est esse, ut dicere solitus fuerit: Sibi videri, quod in eo Adam numquam peccasset. Magnus etiam in Ordine Fratrum Minorum; cui unus omnium, post beatum Franciscum plurimum profuit : ad ejus enim gubernacula vocatus, et Generalis Minister Domino inspirante creatus, talem se suis præbuit subditis, ut in illo Dominicum illud verbum videretur impletum: Qui major est vestrum, sit minister vester. Nam sapientia, et morum integritate major, prælationis officium, cum tanta exercuit charitate; ut sponte humilis, nunc doctrina, nunc monitionibus, nunc exhortatione fraterna, nunc etiam corporali servitio, satagebat, ut bonus Christi miles, inferioribus ministrare. Nec solum quæ ab ipso beato Francisco pie et sancte fuerant instituta, diligentissime custodivit, sed multa etiam adinventa, quæ crescente Fratrum numero necessaria videbantur, adjecit. Ordinem quoque ipsum in Provincias Custodiasque divisit.

Episcopus Cardinalis Albanensis creatur, et præses Concilii Lugdunensis.

5 Magnus etiam dignitate in Romana fuit Ecclesia. Increbrescente enim fama innocentiæ, doctrinæ, ac prudentiæ ejus : a felicis recordationis Gregorio Papa Decimo prædecessore nostro, ad Cardinalatus vocatus est honorem : ut ejus opera, in maximis difficillimisque rebus (quæ temporibus illis inciderant) uteretur. In quem Gregorius ipse, ob ingentia viri merita novo est usus exemplo. Statim enim illi Albanensem commisit ecclesiam, quæ nonnisi vetustioribus Cardinalibus solet committi. Non fefellit exspectationem Summi Pontificis, ac sacri Senatus optimus Deoque amicissimus vir; sed in Concilio Lugdunensi præsidens, omniaque ad Dei laudem dirigens, sedatis discordiis, difficultatibusque sublatis; ipsi Ecclesiæ maximo usui fuit, et ornamento. Quibus rebus aperte cognoscitur, quod statuit illi Dominus testamentum pacis, et principem fecit eum; ut sit illi sacerdotii dignitas in æternum. Quem inanis gloria non inflavit, non divitiæ sinistrorsum egerunt; sed in fide lenitateque perseverans, pius in Deum, in pauperes misericors, justus in omnes, ita hoc corruptibile corpus exuit; ut cum Apostolo dicere posset: Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquo reposita est mihi corona justitiæ.

Bulla Canonizationis.

Signis et prodigiis fides confirmatur.

6 Qui etsi ex sola perseverantia poterat sanctus credi, juxta illud: Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitæ; subsecuta sunt tamen post vitam multa maximaque miracula, quæ certum sanctitatis ejus præbent indicium; et nos ad ipsius venerationem inducunt, E quem Deus meritis præcedentibus venerandum ostendit. Ipse enim Deus omnipotens, ut suæ virtutis potentiam manifestet, et nostræ salutis causam pandat, fideles electos suos, quos coronat in cœlis, sæpe etiam honorat in mundo, ad eorum memorias signa faciens et prodigia : quo hæretica pravitas confundatur, et fides orthodoxa servetur. Agimus igitur ipsi Deo, quantas possumus gratias : quod nos dignos duxerit, per quos hæc Canonizatio celebraretur : quæ licet divinis litterarum monumentis exstantibus, coruscantibusque miraculis, jam pridem potuerit rite fieri : numquam tamen antehac vel a principibus, vel ab aliis, tanta diligentia fuit petita. Nostro tempore, carissimi in Christo filii nostri: Fredericus Romanorum Imperator semper Augustus, Ludovicus Francorum Christianissimus, Ferdinandus Siciliæ, et Matthias Hungariæ Reges illustres; dilecti quoque filii, nobiles viri Alphonsus Calabriæ, Joannes Monzenico Venetiarum, Joannes Haleam * Mediolani, et Joannes F Borbon, Duces insignes; præterea civitates, Florentinorum, Senensium, Lugdunensium, Perusium, et quæ tale jubar tulit Balneoregium, tanto studio tantaque perseverantia petierunt a nobis, ut durum et impium putaremus, eis in re tam pia resistere, quam etiam Dei monitu petere videbantur. Accesserunt et assiduæ Venerabilis Fratris nostri Episcopi Juliani Sabinensis, ipsius Ordinis Protectoris; dilectorumque quoque filiorum Francisci Samsonis Generalis Ministri, et Petri de Rodolphis Procuratoris dicti Ordinis, sacræ Theologiæ professoris preces : qui nomine Generalis eorum Capituli, id tamquam justum et debitum reposcebant. Legeramus studiosissime Sancti hujus divina scripta, quibus (postquam per ætatem aliquid sapere licuit) semper fuimus delectati. Audiveramus quoque ab antiquioribus præfatæ Religionis Fratribus, et gravibus viris: qui et ipsi a majoribus natu acceperant, de sanctimonia vitæ ejus; constantem famam esse sciebamus, de multis maximisque miraculis : nec erat præterea apud nos dubium, quin in triumphante Ecclesia triumpharet in cœlo, et venerationem mereretur in terris.

* Galeatius.

Bulla canonizationis. *Quæ adhibita fuerit prævia ad Canonizationem diligentia.*

7 Sed memores, nos eumdem Minorum Ordinem ex voto ingressos, in quo divina assistente gratia, in sacris litteris et religiosis moribus utcumque profecimus; eademque ministeriatus officia exercuimus; atque inde ad Cardinalatus dignitatem, ita ut per consimiles gradus, ad Pontificatus culmen Sublevatos nos fuisse, disponente Domino, cognoscamus, per quos ipse Bonaventura sanctus ad triumphantis Ecclesiæ immarcescibilem gloriam evectus est: ne ad id videremur potius affectione propria, quam debita devotione moveri, eam adhibuimus diligentiam ac gravitatem, quam rei magnitudo poscebat. Commisimus enim tribus ex Venerabilibus Fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus, ut de veritate miraculorum mandarent inquiri. Cumque unus ex eis inchoato processu (ut Deo placuit) ab hac luce migrasset, alium in locum defuncti subrogavimus Cardinalem, quo etiam decedente alium substituimus. Nec his contenti, cum jam processus ipse pene perfectus esset, et hi qui delegati erant, fidelissime retulissent; tamen quia non videbatur in procedendo tanta, quanta re-
B quiritur, observata solennitas, illum reiterari jussimus. Demum cum ex uberiori relatione, et fide dignorum testium, super hoc, receptione compertum fuisset, multa et magna a Deo per ipsum Sanctum miracula fieri, quæ in conspectu multitudinis cernebantur: nos ne Spiritui sancto resistere videremur, qui per eos prophetæ laudare Deum in Sanctis suis jubet; in Consistorio nostro secreto, hujus rei causa habito, eorumdem Venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium vota, super hujusmodi Canonizatione sumus scrutati. Cumque omnium una eademque fuisset sententia, ut in Sanctorum numerum referri deberet; Consistorium publicum deinde habuimus, in quo magna multitudine adstante, in triduum orationes, jejuniaque indiximus: ut Deus omnipotens nobis, quod factu optimum in hac re esset, ostendere dignaretur; nec pateretur Ecclesiam suam militantem errare, quæ se triumphanti conformare studeret. Triduo deinde elapso, omnes qui in Romana Curia erant, Prælatos jussimus convenire: qui ad unum interrogati quid faciendum videretur, in eamdem sententiam convenerunt, beatumque Bonaventuram canoni-
C zandum censuerunt.

Quos Deus honorat, et homines honorent.

8 Nos ergo Dei nutum et voluntatem sequentes, attendentesque justum ac debitum esse, ut quos Deus honorat in cœlis, nos venerationis officio laudemus et glorificemus in terris; cum ipse potius laudetur et glorificetur in illis qui est laudabilis et gloriosus in secula; hunc diem Canonizationis ipsius sancti Bonaventuræ, in medio Basilicæ principis Apostolorum de Urbe, quo maxima omnis generis ordinisque multitudo confluxerat, celebrandum statuimus. Ibi reliquis omnibus legitime peractis, Ordinis Minorum Procurator in medio stans, dictum illud B. Joannis Apostoli clara voce proponens, videlicet: Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, et Spiritus sanctus; probavit etiam habito super præmissis processu, ipsas beatissimæ Trinitatis Personas, testimonium, quod beatus Bonaventura in cœlo sit, præstitisse: Patrem videlicet in miraculorum potentia, Filium in doctrinæ sapientia, et Spiritum sanctum vitæ ipsius bonitate. Et propterea, non solum nominibus omnium, qui hanc ipsam canonizationem fieri supplicarunt; sed etiam ex parte individuæ Trinitatis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ut ipsum Beatum Bonaventuram, Sanctum pronunciare dignaremur, instanter, instantius, instantissimerequisivit. D

Sanctorum albo inscribitur.

9 Confidentes igitur, quod in hac Canonizatione non permittet nos Deus errare, qui omnia in ea quomodolibet requisita, etiam superabundanter observari fecimus et observavimus: de eorumdem Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium, omniumque Prælatorum in Romana Curia existentium, unanimi consensu, et maturo consilio, de omnipotentis Dei ac beatorum Petri ac Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi, beatæ memoriæ Bonaventuram Balneoregiensem, sacræ Theologiæ professorem, ex gremio sacri Ordinis Minorum, et ex officio generalatus in Episcopum Cardinalem assumptum; Sanctum esse, ac aliorum Sanctorum Dei Catalogo adscribendum, adjiciendum, et adgregandum fore, ac fideliter firmiterque teneri debere, decernimus; ipsumque Sanctorum Confessorum, Pontificum et Doctorum (quos Sancta Dei veneratur Ecclesia) consortio solenniter in præsentiarum adscribimus aggregamusque per præsentes. Sta-
tuentes etiam, et mandantes omnibus Venerabilibus Fratribus nostris Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, ac dilectis filiis dictorum, ac Patriarchalium, Metropolitanorum, et Cathedralium ecclesiarum capitulis, et quorumvis Ordinum, tam Mendicantium quam non Mendicantium professoribus, nec non quibuscumque ecclesiasticis personis: ut festum ipsius sancti Bonaventuræ, secunda Dominica mensis Julii, singulis annis solenniter et devote celebrent; divinum officium, veluti pro uno Confessore Pontifice et Doctore, tam publice quam privatim (prout contigerit) persolventes: dilectis vero filiis Fratribus prædicti Minorum Ordinis, quatenus hujusmodi officium sub festo Duplici, et Octava, eo modo quo aliorum dicti Ordinis Sanctorum celebrare festa et Octavas consueverunt, celebrandi concedimus facultatem. E

Anniversaria ejus solennitas celebranda.

Indulgentiæ devotis conceduntur.

10 Insuper eadem auctoritate, omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui eadem Dominica ecclesiam, in qua sanctum ejus corpus requiescit devote visitaverint, annuatim septem annos et totidem quadragenas; his vero qui aliis temporibus, in singulis diebus Dominicis, centum dies; illis autem qui ecclesias Fratrum Minorum ubilibet constitutas, tam ipsa die festi, quam in Octava, divinis officiis interfuerint, consimiles indulgentias, et peccatorum remissiones, quæ in singulis aliorum ejusdem Ordinis Sanctorum festis, ex indultis Apostolicis generaliter promulgatis, Romani Pontifices concesserunt, de injunctis pœnitentiis misericorditer in Domino relaxamus et elargimur. F

Festa ejus dies, festum Sacri Palatii,

11 Considerantes præterea, quanta ab hoc ipso sancto Bonaventura, ratione scientiæ, et sanctitatis vitæ, Episcopalisque et cardineæ dignitatis, Sancta Romana Ecclesia susceperit incrementa; quantamque idem Sanctus cum B. Thoma de Aquino, coætaneo, condiscipulo, et commagistro suo, familiaritatem et spiritualem conjunctionem in hac vita servaverit; ut quos in hoc seculo fraterna junxit caritas, et eadem in cœlo præmia consecutos credimus, præsens ecclesia pari veneretur honore: prædictum festum inter festa Sacri Palatii Apostolici adsumentes, adnumerantesque; eamdem indulgentiam in festo prædicto, in ecclesia Sanctorum Apostolorum de Urbe, quæ in festo S. Thomæ de Aquino, in ecclesia B. Mariæ Virginis de Urbe. (Minerva vulgariter nuncupata

A cupata habetur) concedimus, pariterque decernimus, Fratres Minores in Alma Universitate Parisiensi, eisdem privilegiis posse ac debere uti et gaudere, ob ipsius S. Bonaventuræ merita, quibus ex Apostolicis indultis, Fratres Prædicatores in eadem Universitate, intuitu et gratia ejusdem S. Thomæ potiri, et gaudere consueverunt, et gaudent, aut potiri et gaudere quomodolibet poterunt in futurum.

Litteras publicari jubet,

12 Quocirca omnes et singulos in dignitate constitutos requirimus et monemus; quatenus universis Clericis et populis suarum civitatum, diœcesium, et parochiarum, præsentes nostras litteras solenniter publicantes; eosdem hortentur, ut Deum ipsum a quo bona cuncta procedunt, humiliter deprecentur, ut ipsius S. Doctoris et Confessoris Bonaventuræ meritis et precibus exoratus, militantem Ecclesiam, Apostolicam fidem, et cunctos Christi fideles, a paganorum et aliorum infidelium, et hæreticorum tueatur incursibus, et a periculis cunctis semper protegat ac defendat, et illam quam nobis mundus dare non potest pacem, hostium omnium sublata formidine, firma cum tranquillitate concedat: utque B post hujus vitæ militiam, depositumque pastoralis officii ministerium, una cum grege nobis credito, ad sempiterna tandem gaudia pervenire mereamur.

et transumptis haberi fidem.

13 Demum quia difficile foret, litteras originales præsentes, ad uniuscumque notitiam deferri: volumus ac decrevimus quod earum transsumpto sub sigillo Generalis Ministri Ordinis antedicti, et manibus duorum Notariorum publicorum debite subscriptis, fides adhibeatur indubia in omnibus, et per omnia, et illis ubique stetur, acsi originales litteræ hujusmodi essent exhibitæ vel ostensæ. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc paginam nostræ constitutionis, adscriptionis, congregationis, statuti, mandati, concessionis, relaxationis, largitionis, adsumptionis, adnumerationis, monitionis, ac voluntatis, infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus, se noverit incursurum. Datum Romæ apud S. Petrum, anno Incarnationis Dominicæ millesimo, quadringentesimo, octogesimo C secundo, decimo octavo Kalend. Maii, Pontificatus nostri anno XI.

S. D. N. SIXTI PAPÆ QUINTI

DECRETALES LITTERÆ

Quibus sanctus Bonaventura seraphicus Doctor, Episcopus Cardinalis Albanensis inter eximios, egregiosque Sanctos Catholicæ Ecclesiæ Doctores annumeratur; illiusque festum XIV Julii sub duplicis Officii ritu celebrari, et coli mandatur, cum Indulgentiarum elargitione.

Bulla Sixti V.

Sixtus Episcopus servus servorum Dei, universis veneralibus Fratribus nostris, Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis, Episcopis, et dilectis filiis aliarum ecclesiarum Prælatis per universum terrarum orbem constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem.

Ecclesia Deum mirabilem laudat in Sanctis;

1 Triumphantis Hierusalem gloriam sempiternam, et Sanctorum cum Christo felicissime regnantium, numquam marcescentes coronas, cum gaudio admirans sancta mater Ecclesia, adhuc in terris militans, ad eamdem vero justitiæ coronam festinans, Deum in Sanctis suis mirabilem prædicare non cessat. Nec vero insignes tantum victorias, et præclara Sanctorum merita eximiis laudibus celebrat; sed eosdem Sanctos, quos Deus mirifice honorificat, ipsa quoque pie veneratur, ac colit; quorum nimirum prædicatione, salutarique doctrina instituta, sanguine fundata, illustribus caritatis operibus, atque exemplis educata, ferventibus illorum apud Deum precibus quotidie adjuvatur. Quamobrem debitis etiam, congruisque honoribus unicuique Sanctorum singulatim tribuendis, ad cœlestis illius Hierarchiæ, ubi omnia in caritate perfecta ordinata sunt, normam atque imaginem sese conformare, quantum quidem in hujus prætereuntis mundi exilio licet, E maxime studet. Nam quemadmodum in magna illa summi Patrisfamilias, bonisque omnibus cumulata domo, mansiones multæ sunt, et beatæ illæ animæ mira quadam varietate, unius gloriæ beatitudine perfruuntur: sic Catholica Ecclesia, quæ cœlestis illius, effigies est (ut castrorum acies ordinata) in veneratione Sanctis Dei adhibenda, sacros illos ordines, divino illustrata lumine agnoscit atque distinguit.

quæ Sanctis pie defert suos honores.

2 Itaque dum gloriosum Apostolorum chorum, dum Prophetarum laudabilem numerum, dum fortissimorum Martyrum laudat exercitum, ceterisque Sanctis suo loco, et ordine rite honores defert: in uno caritatis spiritu, et consimili piæ devotionis affectu multipliciter exultat. Inter illos vero beatissimos Sanctorum choros, quorum memoria a cunctis fidelibus religioso cultu merito celebratur, insigni splendore elucet Sanctorum Doctorum ordo a Paulo Apostolo diserte enumeratus, cum ait: Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem Pastores, et Doctores: quos vineæ suæ strenuos, fidelesque cultores, atque operarios constituit, ad consummationem F Sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi. Hi sunt, de quibus divina Sapientia clamat: Qui elucidant me, vitam æternam habebunt; de his Angelus apud Danielem loquitur: Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Eos denique Salvator ipse Christus Dominus insigni illo elogio ornavit: Qui fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum.

Doctores Ecclesiæ hæreses convincunt.

3 Cum autem omnibus temporibus sacrorum Doctorum studium, et doctrina in Ecclesia Dei utilis, et salutaris fuit: tum maxime fructuosam, et plane necessariam esse res ipsa demonstravit, cum persecutorum Christiani nominis horribili furore represso, in ipsa Ecclesiæ pace, teterrima hæresum bella vehementius excitata sunt: tunc enim hæreticorum doli et fallaciæ, qui diabolo instigante, in agro Domini zizania superseminare non intermittunt, Doctorum cura, et diligentia detectæ, et pestiferi, ac detestabiles errores gladio spiritus amputati, et Catholicæ veritatis vi, sacris Doctoribus administris, mendacium prostratum. Quare jure optimo Hyadum stella-

BULLA SIXTI V.

rum nomine sancti Doctores in Ecclesia designantur: qui perfrigida hieme, et longis infidelitatis noctibus expletis, et persecutionis tempestate sedata, tunc clariores sanctæ Ecclesiæ exorti sunt, cum veritatis sol per corda fidelium altius calesceret, et tamquam novo fidei vere lucidior annus aperiretur.

S. Bonaventura Ecclesiæ Doctor, pietati

4 Jam vero inter eos, quos Dominus magnus Spiritu intelligentiæ replere voluit, quique tamquam imbres eloquia sapientiæ suæ in Ecclesia Dei emiserunt, merito numeratur sanctus Bonaventura Confessor et Pontifex, et in eadem Catholica Ecclesia Doctor eximius, quem felicis recordationis Sixtus Papa IV prædecessor noster, ob admirabilem vitæ sanctitatem, et præcellentem doctrinam in Sanctorum numerum adscripsit. Is enim Balneoregii in Etruria natus, ut piæ matris voto satisfaceret, adolescens Seraphicam sancti Francisci religionem est ingressus; per cujus vestigia recentia adhuc novus Christi miles humiliter, et constanter incedens, saluberrimam regularium institutorum observantiam tanto animi ardore, tantaque cordis aviditate hausit, ut summa in eo sanctitas appareret: ac vitæ innocentia, et cas-
B titate, sancta humilitate, patientia, mansuetudine, terrenarum rerum despicientia, cœlestium desiderio, omnibus et exemplo et admirationi esset: tanta quoque spiritus dulcedine, et divini amoris fervore inflammatus in Deum rapiebatur, ut jam in cellam vinariam sponsi introductus, et vino optimo caritatis ebrius, Jesum Christum crucifixum, et patientem ubique intueri, et in ejus vulneribus habitare videretur.

doctrinam jungit:

5 Ad hanc vero eximiam vitæ sanctitatem, vir Dei magnam præstantis doctrinæ laudem adjunxit, Deo ita disponente: ut ad ejus gloriam, et Ecclesiæ utilitatem, non solum exemplo, sed verbo, et eruditione magnopere proficeret. Itaque cum in sacrarum litterarum studio, sanctorum Patrum lectione, et Scholasticæ Theologiæ pernecessaria disciplina, Alexandro de Ales Magistro, insigni illius ætatis Theologo, diligentissime versaretur: brevi temporis spatio excellentis ingenii bonitate, assiduo labore, et, quod caput est, gratia Spiritus sancti, qui vas aureum in honorem electum omni ex parte formabat, tantos progressus fecit, et ad tantam doctrinæ
C perfectionem pervenit; ut Doctoris, et Magistri insignibus in celeberrimo Parisiensi Gymnasio solenni more decoratus, sacram Theologiam ibidem publice professus sit. Tantam vero laudem in interpretandi munere, et in universæ Theologiæ scientia est consecutus: ut viri doctissimi ejus doctrinam, et eruditionem admirarentur.

scripta ejus animos moventia.

6 Et quidem multiplices sancti viri lucubrationes, et præclara scripta, quæ adhuc magna Ecclesiæ utilitate, et non mediocri Dei beneficio extant, quæque et nostræ, et superiorum ætatum viri eruditi multo cum fructu semper legerunt, et magnopere comprobarunt; quantus ille in Theologia fuerit, satis declarant, Ea enim divini ingenii sui monumenta posteris reliquit, quibus perdifficiles, et multis obscuritatibus involutæ quæstiones, magna optimorum argumentorum copia, via et ordine, enucleate ac dilucide explicantur, fidei Catholicæ veritas illustratur, perniciosi errores, et profanæ hæreses profligantur, et piæ fidelium mentes ad Dei amorem et cœlestis patriæ desiderium admirabiliter inflammantur. Fuit enim in sancto Bonaventura id præcipuum, et singulare, ut non solum argumentandi subtilitate, docendi facilitate, definiendi solertia præstaret, sed divina quadam animos D
permovendi vi excelleret: sic enim scribendo cum summa eruditione parem pietatis ardorem conjungit, ut lectorem docendo moveat, et in intimos animi recessus illabatur, ac denique Seraphicis quibusdam aculeis cor compungat, et mira devotionis dulcedine perfundat: quam sane gratiam, in ejus ore, et calamo diffusam, admirans prædecessor noster Sixtus IV Pontifex, illud dicere non dubitavit: Spiritum sanctum in eo locutum videri.

Præclara administratio Ordinis.

7 Cum igitur servo fideli tam multa, et præclara a Domino talenta essent credita, ut illis ad fratrum utilitatem exercendis et negotiandis, cœlestis gratiæ thesauros amplificaret: divino consilio, et summo totius sui Ordinis consensu, Romæ Minister generalis septimus post beatum Franciscum est factus. Quo in officii munere non solum prudentiam, vigilantiam, solicitudinem præstitit; sed tanto fraternæ caritatis ardore exarsit, tantaque Christianæ humilitatis demissione fratribus inservivit, ut in eo illud Salvatoris agnosceretur: Qui major est in vobis, sit vester minister. Quin et piæ memoriæ prædeces- E
sor noster Clemens Papa IV, qui Sanctum virum valde dilexit, et ejus doctrina mirifice est delectatus, ut tam excellens virtus, et prudentia ad multorum utilitatem latiori in campo excurreret, insignem Eboracensem Archiepiscopatum ei obtulit. Ille vero cum se a Seraphicæ paupertatis complexu divelli non facile pateretur, oblatam dignitatem modeste, atque humiliter recusavit. Ceterum cum Gregorius Decimus Summus Pontifex ob gravissimas Christianæ Reipublicæ causas, Concilium generale Lugdunum indixisset, virosque sanctitate, doctrina, sapientia præstantes perquireret, quorum forti et fideli opera ad rei maximæ tractationem, atque explicationem uteretur: duo in primis clarissima illius ætatis lumina, e duobus florentissimis Ordinibus Prædicatorum, et Minorum delegit, Sanctos Thomam et Bonaventuram, quos ad se ire jussit. Sed cum alter in ipso itinere in morbum incidisset, atque ad gloriæ coronam feliciter evolasset, sanctus Bonaventura Lugdunum profectus humanissime exceptus est a Romano Pontifice Gregorio; qui in ejus virtute, et sapientia ita acqui- F
escebat, ut Concilii recte dirigendi, et administrandi partes ei præcipue tribuendas esset decerneret. Quare ex publica Ecclesiæ utilitate, et necessitate, ut majori cum dignitate, et auctoritate Concilii rebus non solum interesset, sed præesset: statuit lucernam ardentem et lucentem supra excelsum candelabrum ponere, ut in domo Dei magis luceret.

Ad Concilium Lugdunense cum S. Thoma evocatur.

Cardinalem a Gregorio X creatum

8 Itaque sanctum Bonaventuram nullos honores appetentem, fugientem potius, sed Christi Vicario obtemperantem, nullosque pro Ecclesia labores subire recusantem, tamquam in totius Orbis terræ theatro, in sacrum Cardinalium Collegium, et in Episcoporum ordinem statim cooptavit: nam Ecclesiæ Albanensi illum præfecit, qui honos antiquioribus Presbyteris Cardinalibus tribui solet. Qua ille amplissima dignitate auctus, universam in Dei gloriam, et Ecclesiæ utilitatem contulit: etenim in rebus Concilii arduis operam egregiam præstitit, Catholicam fidem constantissime defendit, pravas opiniones acerrime refutavit; ejusdemque prudentia, doctrina, sanctitate, orationibus, Gregorii Pontificis pastoralis solicitudo tantopere adjuta est, ut sublato per Dei misericordiam

schismaticis

A schismatis dissidio, Michaël Palæologus Græcorum Imperator orientalesque nationes, ad Apostolicæ Sedis obedientiam, unitatem, communionemque redierint: ac denique dignus habitus est, quem Græci Eutychii nomine appellarent. Merito igitur, cum paulo post in eodem Concilio fortissimus Christi athleta ex hujus vitæ peregrinatione ad cœlestem patriam emigrasset; omnes ejus mortem doluerunt, omnes communem jacturam deplorarunt, omnes illius funus lacrymis, et laudibus ornarunt: sed unus præter ceteros viri sanctissimi vitam integerrime actam, mores probatissimos, labores permultos pro Ecclesia susceptos, doctrinam in illo ipso Concilio spectatam insigni laudatione verissime celebravit. Is fuit piæ memoriæ Petrus Cardinalis a Tarantasia, vir eruditione, et Christiana eloquentia præstans: qui postea ad Pontificatus fastigium evectus, Innocentius Papa Quintus est appellatus. Ipse vero summus Pontifex Gregorius Decimus ex intimi animi sensibus amissum fratrem, adjutorem, et consiliarium fidelissimum dolens, palam gravibus verbis testificatus est, Catholicam B Ecclesiam, quæ ex tanti viri pietate et doctrina, fructus uberrimos acceperat, magnam illius morte jacturam fecisse.

Græci vocant Eutychium, qui ejus opera ad Ecclesiam rediere.

9 Sed vere a Spiritu sancto dictum est: In memoria æterna erit justus: nam qui in vita illustris fuerat, multo post mortem factus est illustrior, Deo, qui admirabilis et gloriosus est in Sanctis suis, signis compluribus, ac prodigiis, et miraculis maxime insignibus, servi sui sanctitatem comprobante. Quorum miraculorum fama cum apud omnes percrebresceret, idem Sixtus prædecessor noster e sublimi Apostolicæ Sedis specula ea aspiciens, digitum Dei, qui facit mirabilia magna solus, ibi plane esse intellexit. Itaque et sponte sua, et claræ memoriæ Frederico Romanorum Imperatore, Regibus, Rebuspublicis, Ducibus, civitatibusque permultis vehementer requirentibus, ac omnium fere fidelium consensu efflagitante, de viro præstantissimo Bonaventura, Episcopo Cardinali in Sanctos referendo, Pontifice Romano dignam cogitationem suscepit. Summa igitur cura et diligentia, vitæ illius eximia sanctitate, et miraculorum veritate examinata, atque comperta; omnibus denique C quæ ad eam rem pertinebant, rite recteque actis, ad Dei gloriam, et Ecclesiæ Catholicæ exaltationem, pro sua summa, eique a Deo in beato Petro Apostolo tradita potestate, eumdem beatum Bonaventuram, de fratrum suorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, et Prælatorum omnium consensu, in Sanctos retulit et in Sanctorum Confessorum Pontificum, Doctorum numerum adscripsit, atque aggregavit, ejusque festum anniversarium diem, secunda mensis Julii Dominica die celebrari, officiumque de eo, veluti de Confessore Pontifice, Doctore in universa Ecclesia recitari jussit, aliis item decretis adjectis, quæ in ejusdem Sixti litteris plenius continentur.

Miracula illustriorem faciunt.

10 Et quamvis gloriosus hic Doctor S. Bonaventura, et in Ecclesia Catholica celeberrimus sit, et in cœlo maxime resplendeat: ubi corona illa est coronatus, quam repromisit Deus diligentibus se, nec ulla humana re indigeat, qui bonis illis cum Christo perfruitur, quæ nec oculus vidit, nec in cor hominis ascenderunt; urget nos tamen caritas Christi, et ardens quidam devotionis affectus, quo erga eum ab ineunte fere ætate perpetuo exarsimus: ut de ejus sanctitate, et doctrina magis magisque propaganda, atque illustranda (quantum cum Domino possumus) cogitemus. Movemur quidem, ut par est, sancta cum eo communione Seraphicæ Religionis nostræ, in qua educati, et tot annos versati sumus, et cui tamquam matri optime meritæ, omnia pietatis et grati animi monumenta præstare debemus: sed multo magis movent nos Dei gloria, pastorale officium quod gerimus, viri Sanctissimi pro Ecclesia Dei tot suscepti labores, tot illustria merita, tanta cum Romana Ecclesia conjunctio, in cujus amplissimo ordine et senatu, summa cum laude consedit. Denique movet nos Ecclesiæ universalis utilitas, quæ ex tanti Doctoris eruditione semper major, et uberior capi potest: præsertim cum hæreticorum insidiæ, et diabolicæ machinationes, quibus sacram Theologiam, quæ Scholastica appellatur, hoc luctuoso seculo oppugnant vehementissime, nos magnopere admoneant, ut eamdem Theologiam, qua nihil Ecclesiæ Dei fructuosius, omni studio retineamus, illustremus, propagemus.

Cur Ecclesiæ doctoribus adnumerandus.

Bulla Sixti V.

11 Divino enim illius munere, qui solus dat Spiritum scientiæ, et sapientiæ, et intellectus, quique Ecclesiam suam per seculorum ætates (prout opus est) novis præsidiis instruit; inventa E est a Majoribus nostris sapientissimis viris Theologia Scholastica: quam duo potissimum gloriosi Doctores, Angelicus sanctus Thomas, et Seraphicus sanctus Bonaventura, clarissimi hujus facultatis professores, et primi inter eos, qui in Sanctorum numerum relati sunt, excellenti ingenio, assiduo studio, magnis laboribus, et vigiliis excoluerunt, atque ornarunt, eamque optime dispositam, multisque modis præclare explicatam posteris tradiderunt. Et hujus quidem tam salutaris scientiæ cognitio et exercitatio, quæ ab uberrimis divinarum litterarum, Summorum Pontificum, sanctorum Patrum et Conciliorum fontibus dimanat, semper certe maximum Ecclesiæ adjumentum afferre potuit: sive ad Scripturas ipsas vere et sane intelligendas; sive ad Patres securius, et utilius perlegendos; sive ad varios errores et hæreses detegendas et refellendas. His vero novissimis diebus, quibus jam advenerunt tempora illa periculosa, ab Apostolo descripta, et homines blasphemi, superbi, seductores proficiunt in pejus, errantes et alios in errorem mittentes; sane Catholicæ fidei dogma- F tibus confirmandis, et hæresibus confutandis pernecessaria est. Et profecto rem ita se habere ipsimet veritatis inimici sunt judices, quibus Theologia Scholastica maxime est formidolosa: qui profecto intelligunt, apta illa, et inter se nexa rerum, et causarum cohærentia, illo ordine, et dispositione, tamquam militum in pugnando instructione, illis dilucidis definitionibus et distinctionibus, illa argumentorum firmitate, et acutissimis disputationibus, lucem a tenebris, verum a falso distingui; eorumque mendacia multis præstigiis, et fallaciis involuta, tamquam veste detracta, patefieri, ac denudari. Quanto igitur magis illi hanc munitissimam Scholasticæ Theologiæ arcem oppugnare, et evertere conantur, tanto magis nos decet hoc invictum fidei propugnaculum defendere, et hæreditatem patrum nostrorum conservare, et tueri, et acerrimos veritatis defensores meritis honoribus quantum possumus decorare.

Theologiæ Scholasticæ laus et utilitas,

ad firmandam fidem, et hæreses confutandas.

12 Quamobrem ut Seraphici Doctoris eruditio, ad multorum utilitatem latius diffundatur; et ex ejus libris et operibus, eruditi et studiosi viri, copiosiores suavioresque in dies fructus

Collegium S. Bonaventuræ in Urbe institutum.

capiant,

BULLA SIXTI V.

capiant, (quod ad ipsius Sancti quamquam in cœlo beatissimi, gloriam aliquam facere non est dubitandum) primum quidem in Alma Urbe nostra in hac Basilica SS. duodecim Apostolorum, S. Bonaventuræ nomine Collegium instituimus, in quo ex hujus præcipue eximii, devotique Doctoris operibus et commentariis, Sacra Theologia publice explicetur : deinde etiam opera illius omnia, quæ inveniri potuerunt partim nondum edita, nostraque auctoritate, et impensis undique conquisita; partim jam evulgata simul omnia decenti forma, et quam emendatissime imprimi, et e typographia nostra Vaticana in lucem emitti curamus. Quod autem ab ipso Pontificatus nostri initio, Deo (ut pie credimus) inspirante constanter proposuimus, Sancti hujus Doctoris nomen, et merita gloriosa apud omnes pro viribus celebrare, fideliumque erga eum venerationem augere, et amplificare, sane ad id quoque non mediocriter excitati sumus exemplo sanctæ memoriæ Pii Papæ V prædecessoris nostri, de Christiana Republica optime meriti, et quem ut parentem adhuc reveremur et colimus.
B Is enim religiosa pietate, et singulari devotione permotus, qua afficiebatur erga S. Thomam de Aquino, Ordinis sui decus, et Ecclesiæ Catholicæ ornamentum; cupiens eodem modo, eumdem Sanctum ob ejus præstantissima in Catholicam Ecclesiam merita, congruis honoribus exornare, præter alia hoc jussit atque decrevit, ut illius festus dies quotannis Duplicis Officii ritu, ad instar Sanctorum quatuor Ecclesiæ Doctorum perpetuo celebraretur; quod et sancto Bonaventuræ Doctori eximio tribui debere, æquum profecto existimamus, cum tam multa inter eos virtutis, sanctitatis, doctrinæ, meritorum conjunctio, similitudo intercedat.

Nobile par amicorum. SS. Thomas et Bonaventura.

13 Hi enim sunt duæ olivæ, et duo candelabra in domo Dei lucentia, qui et caritatis pinguedine, et scientiæ luce totam Ecclesiam collustrant : hi singulari Dei providentia, eodem tempore, tamquam duæ stellæ exorientes, ex duabus clarissimis Regularium Ordinum familiis prodierunt, quæ sanctæ Ecclesiæ ad Catholicam Religionem propugnandam maxime utiles, et ad omnes labores, et pericula pro orthodoxa fide subeunda paratæ semper existunt, ex quibus
C tamquam ex fertili, et bene culto solo quotidie, per Dei gratiam fœcundæ, et fructuosæ plantæ procreantur, hoc est viri doctrina et sanctitate præstantes : qui Petri naviculæ, tot fluctibus agitatæ, et Romano Pontifici, ejus clavum non sine magna solicitudine tenenti, fortem et fidelem operam navant. Hi duo Sancti cum essent coævi, iisdemque studiis dediti condiscipuli, simul Magistri, pari ratione a Gregorio Decimo Summo Pontifice (cum ambo ad Concilium evocarentur) honorati, et in hujus vitæ peregrinatione fraterna caritate, spirituali familiaritate, sanctorum laborum societate valde conjuncti fuerunt, et denique pari gressu ad cœlestem patriam commigrantes pariter, felices et gloriosi illa sempiterna beatitudine perfruuntur, ubi eodem caritatis affectu, (ut pie credimus) pro nobis in hac lacrymarum valle laborantibus orant, divinamque opem implorant : ut merito idem Sixtus Quartus hos duos Sanctos persimiles, et quasi geminos in Christo fratres agnoscens, statuerit sanctum Bonaventuram consimili venerationis, et honoris prærogativa, atque sanctus Thomas decorandum esse.

14 Quod igitur a nobis, et Seraphici Ordinis caritas, et sancti Bonaventuræ meritorum magnitudo, et Catholicæ Ecclesiæ, cujus gubernacula nobis licet immerentibus a Deo commissa sunt, utilitas, et ædificatio requirit; habita super his omnibus cum Venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, deliberatione matura; de eorumdem consilio et unanimi assensu, et ex certa nostra scientia, ac de attributæ nobis Apostolicæ potestatis plenitudine, hac nostra perpetuo valitura constitutione, doctrinam ipsius S. Bonaventuræ a supradictis prædecessoribus nostris Clemente IV, Gregorio X, et Sixto IV, laudatam, in Concilio Lugdunensi maxime spectatam, in Florentino etiam ad res difficiles explicandas adhibitam, gravissimorum virorum auctoritate testificatam, et commendatam, et eximio Ecclesiæ Doctore dignam, nos quoque plurimum in Domino laudamus, et commendamus, ac litteras ejusdem Sixti IV, quas pro expressis hoc loco haberi volumus, (excepta ejus ordinatione de festo die S. Bonaventuræ secunda Dominica Julii celebrando) harum tenore approbantes et innovantes, ipsum sanctum Bonaventuram, jure sanctorum Doctorum consortio ab eodem Sixto Quarto ascriptum et connumeratum, auctoritate Apostolica tenore præsentium inter præcipuos, et primarios, qui Theologicæ facultatis magisterio excelluerunt habendum, ac venerandum esse decernimus, et declaramus. E

D *Decernitur S. Bonaventura Doctor Ecclesiæ Sixto V;*

cujus dicta auctoritatem habent publice et privatim.

15 Atque ob eam causam, sperantes in Domino, hujus Seraphici Doctoris lucubrationes ad doctrinam et devotionem, quam in clero populoque Christiano magnopere lucere, et ardere cupimus, maximo adjumento fore; illius libros, commentarios, opuscula, opera denique omnia, prout ex nostra typographia Vaticana, quam emendatissima (ut supra dictum est) emittuntur, ut aliorum Ecclesiæ Doctorum qui eximii sunt, non modo privatim, sed publice in Gymnasiis, Academiis, Scholis, Collegiis, lectionibus, disputationibus, interpretationibus, concionibus, sermonibus, omnibusque aliis Ecclesiasticis studiis, Christianisque exercitationibus citari, proferri, atque (cum res postulaverit) adhiberi volumus, et decernimus : et nihilominus, ut sapientissimi hujus Doctoris gloriosa recordatio, si non pro ipsius dignitate, at saltem pro humana tenuitate, F
ob ingentia illius merita, ardentiori studio recolatur, felicis recordationis prædecessorum nostrorum Bonifacii Papæ VIII, qui de sanctis quatuor Doctoribus, et Pii Papæ V, qui de prædicto S. Thoma eadem præceperunt, exemplo adducti, præcipimus, ut ejusdem S. Bonaventuræ dies festus in omnibus Christiani orbis partibus, sub duplici officio a cunctis personis Ecclesiasticis, secularibus, et quorumvis Ordinum Regularibus, tam publice quam privatim, pridie Idus Julii, (non obstante prædicta Sixti Quarti ordinatione de secunda Dominica dicti mensis) celebrari, atque in Kalendariis, cum Doctoris nomine, et festi Duplicis adjectione describi, et imprimi debeat, etiamsi in novissimis Breviarii, et Missalis Romani reformationibus aliter dispositum fuerit; neque secus, atque a nobis, ut supra, ordinatum fuit, per quoscumque quavis auctoritate præditos, censeri, aut interpretari posse decernimus. Hortantes universos utriusque sexus Christi fideles civitatis Balneoregii, quæ clarissimum hoc edidit lumen, et illius diœcesis; ut eodem die festo a servilibus, de sanctæ Ecclesiæ more, operibus abstineant.

A *Indulgentiæ in die festo anniversario concessæ.*

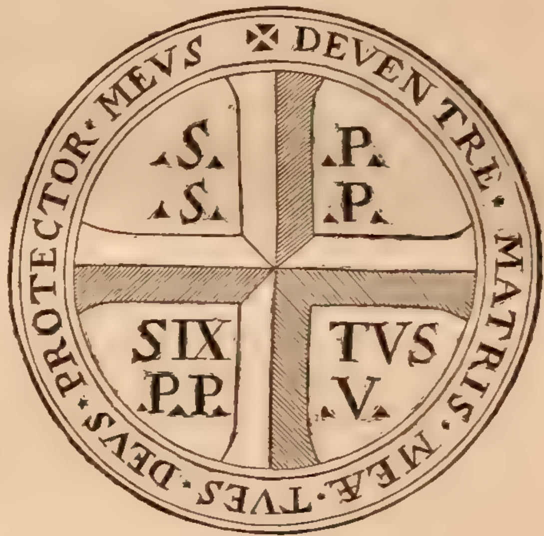
16 Ut autem Christi fidelium devotio, ad Seraphici hujus Doctoris diem festum colendum, ejusque opem pie implorandam, eo magis accendatur, quo ex hoc cœlestis gratiæ dono se uberius conspexerint esse refectos : de omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi, omnibus utriusque sexus Christi fidelibus tam in dicta civitate, et diœcesi Balneoregii, quam in præclara Galliæ urbe Lugduno, ubi ille bono certamine legitime decertato, cursu consummato, fide servata, ex hoc calamitoso seculo ad meritorum suorum præmium, et coronam in cœlum feliciter migravit, in almaque Urbe nostra, ubi in hac Basilica Sanctorum duodecim Apostolorum Collegium a nobis, (ut jam diximus) est erectum, constitutis, qui ejus festum hujusmodi, ut ceteras de præcepto Ecclesiæ servari solitas festivitates, devote colentes, vere pœnitentes, et Sacramentali peccatorum suorum confessione præmissa, eo die sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum sumpserint, plenariam omnium peccatorum suorum Indulgentiam, et remissionem misericorditer in
B Domino concedimus, et elargimur. Qui vero ecclesias Fratrum Minorum S. Francisci, ipso die festo, a primis vesperis usque ad occasum solis ejusdem diei devote visitaverint, pias inibi ad Deum preces, (prout sua cuique suggeret devotio) effundentes, decem annos, et totidem quadragenas de injunctis eis, seu alias quomodolibet debitis pœnitentiis, per præsentes litteras perpetuo duraturas, quas sub quibusvis Indulgentiarum revocationibus, vel limitationibus, nullo modo comprehendi volumus, misericorditer in Domino relaxamus.

Diploma hoc publicandum observandumque.

17 Quocirca fraternitati, et discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, ut præsentes litteras, et in eis contenta quæcumque, in suis quilibet Provinciis, Civitatibus, Ecclesiis, et Diœcesibus solenniter publicari, et ab omnibus personis Ecclesiasticis, secularibus, et quorumvis Ordinum Regularibus, ubique locorum et gentium, inviolate perpetuo observari procurent. Volumus autem, ut earumdem præsentium transumptis etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, et sigillo alicujus personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem
C prorsus fides ubique adhibeatur, quæ ipsis præsentibus adhiberetur, si essent exhibitæ, vel ostensæ. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrarum, approbationis, declarationis, voluntatis, præcepti, concessionis, elargitionis, relaxationis, et mandati infrigere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac Beatorum Apostolorum Petri et Pauli, se noverit incursurum. Datæ Romæ, apud Basilicam Sanctorum duodecim Apostolorum, anno Incarnationis Dominicæ, millesimo quingentesimo octuagesimo septimo, Pridie Idus Martii, Pontificatus Nostri anno tertio.

et transumptis fides habenda,

Hactenus Sixti PP. V diploma, cui subditur : Ego Sixtus Episcopus Catholicæ Ecclesiæ subscripsi, *apposito sigillo, in forma proxime inferius danda, ex editione Henrici Sedulii, quam nos sequi professi sumus, expresso. Sequuntur subscriptiones Cardinalium omnino quinquaginta, quorum sex primi Episcopi, ultimi sex diaconi, Presbyteri octo et triginta intermedii, suis singuli nominibus et titulis ibidem relati, cum adjecto testimonio registrationis, et publicationis, sed factæ primum anno* D *Incarnationis* 1588, *Indictione* I, *die Veneris*, XVIII *mensis Martii, locis et modo in his usitari solitis : quæ hic obiter solum notata volui, ob repertam apud nonnullos differentiam, dum alii bullam citant pro anno* 1587, *quo a Pontifice edita, alii pro anno sequenti, dum publici juris primum reddita est; tum, opinor, cum paratam operum Sancti impressionis partem Sixti V summi Pontificis ipsius jussu vulgavit Cardinalis Sarnanus, ut pluribus vide in ipsa epistola nuncupatoria, volumini primo præfixa. Atque hæc hactenus præcipua sunt instrumenta, quæ de* S. Bonaventura *adduci possunt, quibus postremo loco adjicimus Vitam qualemcumque eodem tempore a Galesinio adornatam, et prædicto volumini insertam : cum hac solum diversitate, quod titulum, et inæqualia nimium viginti Galesinii capita, ad nostram normam reduxerimus. Habeat nunc lector prædicti Sixti PP. V sigilli figuram.*

E

VITA

Auctore Petro Galesinio Protonotario Apostolico, ad Sixtum V Pontificem Maximum, ex editione Henrici Sedulii. F

AUCTORIS PRÆLOQUIUM.

Typographia Vaticana a Sixto V instituta.

Divino consilio typographiam Vaticanam instituisti, Pater beatissime : rem sane quidem instituisti, vel potius perfecisti, non solum tibi gloriosam, sed Reipublicæ Catholicæ salutarem, in omnesque partes utilem, atque necessariam : cum ad sacros codices restituendos, Sanctorumque Patrum monumenta instauranda; tum vero ad rectam disciplinam toto terrarum orbe disseminandam, non sine magna Christi regni propagatione ; id profecto viri boni, Deo bene juvante, sane sperant, et sapientissimi quique judicant de isto præclaro opere tuo. Verum enimvero, quo planius omnes id intelligant, explicabo uberrime libro singulari, qui propediem emittetur. Nunc autem cum ab sancti Bonaventuræ Cardinalis, quem ob doctrinæ præstantiam inter primarios Ecclesiæ Doctores rite annumerasti, operibus initium Vaticanæ impressionis fieri volueris, idque optimo sane jure : non modo operæ pretium

ubi ante alia S. Bonaventuræ opera excusa.

est

AUCTORE PETRO GALESINIO.

est, sed pium ac fructuosum valde admodum videtur, ejus vitam litteris mandare quam diligentissime.

Doctrina et vitæ sanctitas, fidei propugnaculum.

2 Res enim duæ sunt, in quibus constans semper ac firmissimum fidei nostræ propugnaculum fuit: doctrinarum cognitio, et vitæ Sanctitas. Iis porro duabus prisci et Latini et Græci Patres, divinitus instructi, nihil potius habuerunt, quam ut Religionis sanctæ præsidia tuerentur. Jesu Christi namque fides, quæ Apostolis et Apostolorum discipulis ducibus, omnem terrarum orbem jampridem pervagata erat, sæpenumero turbulentissimis Ecclesiæ temporibus gravissime oppugnata, quamvis suis quidem ornamentis atque insignibus contenta, dignitate sua satis se ipsa tueretur : eorum tamen tum sanctitatis, tum doctrinæ auxilio defensa, iniquitatem hominum, et injuriam temporum facile superavit. Harum igitur rerum ambarum, quæ perpetuo in Republica Christiana plurimum valuerunt, splendore, vir Dei sanctus Bonaventura, in firmamento Ecclesiæ, quasi stella fulget in perpetuas æternitates.

B

Res illius a multis conscriptæ,

3 Neque propterea defuerunt antea, qui res illius gestas pietatis religionisque nomine maxime illustres, conscripserunt, neque item qui divinæ tam egregii Doctoris scientiæ, ac sapientiæ testimonia præclara dederunt. At cum summi viri hoc habeant proprium, ut non uni tantum, sed pluribus magnum scribendi argumentum suppeditent : non est a publico scriptionis instituto atque ratione alienum, quas ejus res nonnulli strictim attigerunt, uberius explicare; quasque fortasse tacitas reliquerunt, illas plane omnes, quoad ejus fieri potest, enucleate, et splendide perscribere. Joannes porro Diaconus, quamquam sanctissimi Pontificis Gregorii Magni vitam plerique alii litterarum monumentis consignarunt : tamen optimum factu illud existimavit, ut, quantum in se esset, eamdem libris quatuor explicatius enarraret. Atque hujusce quidem rei exemplum cum scriptores præclari, Latini et Græci nobis tradiderint, nihil attinet, quod in promptu est, id multis commemorare.

et dilaudatæ,

4 Habet porro Seraphicus Bonaventura sanctissimus, idemque eruditissimus, virtutum suarum non modo laudatores, sed etiam spectatores ac testes certissimos, qui suis locis producentur.

C

Res enim tantas, tamque admirandas is auctore duceque Deo gessit, ut ab eo tempore, quo in terris fuit, usque ad hanc ætatem nemo fere scriptor pietatis amans extiterit, quin aliquid de eo præclare testatum reliquerit. Plurimum quidem ei tributum est, ut ordine exponam, non solum a Summis Pontificibus, Alexandro Quarto, Clemente Quarto, Gregorio Decimo, Innocentio Quinto, et Sixto Quarto ; sed etiam a Synodis Œcumenicis, ab amplissimo Collegio Cardinalium, et ab omnibus fere viris gravissimis, qui vel in Theologiæ scientia, vel in Annalium munere, non sine ingenii laude versati sunt. Multa de illius et doctrina, et vita immortalitati commendavit, potissimum sanctus Antoninus, Florentiæ Archiepiscopus : at certe quidem omnia pluribus exposuisset, si ad id ætatis pervenisset, cum actuosæ ejusdem luminosæque virtutes, undique recte ac rite conquisitæ, bonorum omnium testimonio cognitæ, et exploratæ sunt, Sixto IV Pontifice : qui cunctis ferme totius orbis Christiani Principibus efflagitantibus, summa totius Italiæ lætitia, publicaque omnium ordinum gratulatione, in Sanctorum numero illum adscripsit.

D

Latinis pariter et Græcis.

5 Miris divinisque illum laudibus concelebrant viri multi præcellentes, præsertim Octavianus Sinuessanus, Jurisconsultus clarissimus, et Joannes Franciscus Pavinius, divinarum humanarumque rerum scientia apprime eruditus; item et plerique omnes Ordinis Franciscani : quorum in eo laudando certat industria. Permultum quoque ad illius gloriam intersunt luculentissima illa testimonia, quæ eidem dicunt doctissimi scriptores : Joannes Gerso, Henricus Gandavius, et Joannes Trithemius, et reliqui eorum similes. Næ, is qui Patrum nostrorum memoria floruit, philosophorumque princeps habitus est, Joannes Picus Mirandulanus, non modo illius doctrinam perpetuo dilaudavit, sed omnium luce dignam emittere maximopere concupivit, si ab ipsis Franciscanis exemplar quoddam Gandavense consequi aliquo modo potuisset. Neque porro Latini solum, verum etiam Græci virtutem atque eruditionem, qua is excelluit, admirati sunt vehementer. Ego sane a Sirleto Cardinale, Græce Latineque peritissimo, et omni doctrina exculto, aliquando audivi ; Emmanuelem Calecam, hominem Græcum, qui contra Græcos pro Latinis Græce scripsit, præclare de sancto Bonaventura sensisse.

E

Auctor Gregorium Nazianzenum imitatur in historia scribenda.

6 Jam multorum igitur summorum præstantiumque virorum non modo testimoniis, sed lucubrationibus ac monumentis litterarum ego plane adjutus, in quibus apparent vestigia rerum illius magnarum, aggrediar, Deo bene juvante, scriptionem, quam de ejus vita institui. Quam ut fuse ordineque exponam, imitando Gregorium Nazianzenum consectabor de Basilio Magno scribentem. Etenim si difficile aliquod atque arduum opus cuiquam aggrediendum est, is profecto summum in primis sapientissimum ducem, ac magistrum sibi proponere debet, cujus exemplo instructus, atque adjutus, nullam in eo perficiendo ambiguitatem, nullamque solicitudinem sibi imponat. Et vero quamquam tam præcellentis Doctoris, divinique viri, quem omnis admiratur antiquitas, Gregorii Nazianzeni virtutem ac doctrinam scribendi imitari longe difficillimum est : nihilhominus tamen in magna, et ardua scriptione, cum rationibus publicis plane consentanea, id omni diligentiæ atque studii genere conari, non audacis quidem conatus est, qui difficilibus in rebus pro virtute habetur ; se voluntatis honestæ,

F

et animi desiderio exardescentis ad bonum publicum. Is porro patriam, genus, parentes, disciplinam, studia, doctrinam, virtutes, officia, atque opera Basilii enarravit : idem mihi faciendum censeo, quod ad earum rerum dilucide distincteque explicandarnm ordinem attinet. Nam hæc ipsa ordinis ratio, cum præstans videatur, sola tantum illius imitatione, tum vero eorum, qui recte dicendi scribendique magistri sunt, arte et litteris præcepta est, maximeque usu accommodata ad hujusce narrationis genus, quod suscepi.

Ardua scriptio hujus operis.

7 Est porro hoc a me susceptum argumentum, non modo difficile, sed magnum atque amplum, cum verborum et delectum, et ornatum, sententiarum gravitatem, elocutionis summam varietatem, ac variam aliquando numerosæ orationis vim requirat, pro rerum gestarum, et virtutum ratione, quæ dicendi figuris commemorandæ sunt, illustri quodam splendore enitentibus, omnique præclara elegantia. Cum namque ad Christianam morum disciplinam instituendam illud valde intersit, ut sanctissimorum hominum, virtutum copia affluentium, facta admirabilia, religionis et pietatis nomine illustria, exponantur :

de

AUCTORE PETRO GALESINIO.

A de iis copiose, diserte atque illuminate dicendum est. At vero contra aliquando pro rei, quæ narratur, ratione respui debet illa elaboratæ orationis vis polita et conspersa, quasi verbarum sententiarumque floribus: contemnenda est etiam sæpe illa dicendi ubertas, ne vocum multitudine et copia obruatur rei, quæ narratur, veritas. Hæc omnia apposite ac divine rebus Basilii conscribendis Nazianzenum præstitisse, inter omnes constat.

Vita S. Bonaventuræ virtutum lex:

8 Ego vero Bonaventuræ sanctissimo, cujus etiam vita magnis laudibus splendescit, etsi minus gravem illam, admirabilem, ac solidam orationis potestatem præstare potero; at certe quidem me non posse profiteor: eam adhibere conabor, in qua saltem aliqua, vel minima appareat diligentia mea, aut potius quoddam animi mei desiderium. Jamdiu studio ardeo incredibili ad illius res explicandas; cum ob alia multa, tum maxime ob illam, quam mente sæpenumero, spem maximorum atque uberrimorum fructuum, quos posteritas capiet ex ejus vita, omnibus præceptis, omnibus disciplinæ exemplis, omnibus recte ac sancte agendi rationibus usque adeo affluenti, ut illam ipsam tamquam plurimarum B Christianarum virtutum legem appellari liceat; quemadmodum de sancti Basilii vita asseveranter itidem dixit Nazianzenus Gregorius.

qui in omni studio doctor egregius,

9 Etenim nemo fere quisquam est, cujuscumque ordinis homo, qui si Bonaventuræ actiones egregias legit, aut audit, non habeat profecto illum sibi documento. Habent, qui contemplationi se dedunt, Bonaventuram Meditationum divinarum magistrum diligentissimum; qui rerum spiritualium studia colunt, omnis vitæ sanctæ præceptorem eruditissimum; qui sacra mysteria perquirunt, interpretem dissertissimum; qui in Theologiæ scientia versantur, Theologum magnum; qui divinarum litterarum usu litterate periti esse volunt, Doctorem Ecclesiæ egregium. Vix dici potest, quam studiose libros sacros is legerit, quam divine legem Domini meditatus sit, quam docte, erudite, et copiose divinas illas voces, quibus Deus majestatis intonuit, magno accensæ caritatis ardore explicarit, quamque sapienter et recte, quæ docuit, cuncta affirmarit. Cujus rei C cum plurimi, iique locupletissimi, alii testes sint; tum vero de se ita ipse profitetur his verbis: Ego non aliquid affirmare intendo, quod non per sanctam Scripturam, per dicta Sanctorum, per opiniones probatas affirmetur. Præclare dictum, et dignum Bonaventura.

inter præcipuos Ecclesiæ Doctores recensitus.

10 Est igitur sane, cur multis nominibus omnes boni, et de Catholica Republica bene sentientes, plurimum tibi debeant, Pater Beatissime: qui et illum inter primarios præcipuosque Ecclesiæ Doctores esse statuisti; et ejus opera, quæ in situ, squaloreque diu nimis jacuerant, undique diligenter atque impense conquisita, studiose emendata, et accurate perpolita, in lucem tandem e typographia Vaticana prodire voluisti. Præclarum hoc beneficium est, immortale, magnum, atque amplum, quod late patet et pertinet ad universam Ecclesiam Dei. Restituisti enim ab intermisso usu, atque ab hominum prope oblivione vindicasti senescentem tanti tamque eximii Doctoris tum doctrinam, tum disciplinam: quæ dignitatem, quæ splendorem, quæ amplitudinem, quæ uberrimas utilitates, quæ salutares fructus Reipublicæ Christianæ affert.

Ejus doctrina salutaris.

11 Est porro illa gravis, suavis, admirabilis, et plena, refertaque sanctioribus interpretationibus; qua doctrina quis optime instructus, potest, adjutrice divina gratia, in tanta hujus seculi caligine lumen ad morum instaurationem adhibere, populi Christiani animos ad pie agendum inflammare, et in omnes denique illas sanctæ religionis partes excitare, in quibus perpetuus est Catholicæ Ecclesiæ cursus. Nemo autem fere quisquam est, litterarum Ecclesiasticarum studiis imbutus, qui nesciat efferatos, et insolentes hæreticos ab impietatis pertinacia; nocentes ac facinorosos a flagitiis; jacentes atque desides ad virtutum officia non esse aliquando revocatos, atque excitatos vi Seraphicæ doctrinæ: quam maximarum artium cognitione, optimorum exemplorum copia, naturalium rerum scientia, et Theologiæ mysteriis refertam, tradidit Bonaventura sanctissimus. Quare nullus tam injustus rerum æstimator esse potest, qui non agnoscat, non commemoret, non laudibus efferat publicum hoc tuum beneficium: ex quo cum tam uberes sint fructus tamque immortales, futura est perpetua jucunditas Sanctitati tuæ; cujus et virtuti, et felicitati, quicumque a bono publico aversi non sunt, omnes vere, ex animoque gratulantur. Sed E jam demum locus est aggrediendi enarrationem vitæ, rerumque a sancto Bonaventura gestarum. Quam omnem narrationem explicabo Nazianzenio more, ut paulo explicatior illa sit. Neque autem alienum censui, primo de illius nomine scribere: ut quæ ad ejus patriam, genus, et cetera id generis pertinet, omnis deinceps apte contexatur commemoratio.

CAPUT I.

Nomen, patria, parentes, annus nativitatis, ordo Seraphicus, et res seculi; corporis habitus et animi virtutes.

Joannes ei nomen, Bonaventura dictus ab eventu bonorum.

Bonaventura, qui ab ipso vitæ initio, cum baptismum accepit, Joannes, ut pater, appellatus est: id postea nomen ex eo habuit, quod illum tum infantem, ab omni laude felicem fore, B. Franciscus aliquando divina animi præsensione prædixerat: Bonaventuræ enim, qua voce F Italice vulgo utuntur, ea plane est significatio. Itaque primum uno, et item altero nomine est vocatus: id quod perspicue cernitur in vetustis codicum monumentis, quorum inscriptio hæc extat: F. Joannes Bonaventura. In ea autem opinione Gerso versatur, ut Eustachium Bonaventuram nominatum putet; alii Eustathium dicunt; alii Eutychium. Sed Deo juvante, cum omnia ei bene, feliciterque evenerint: factum est, ut Latini atque Itali perpetuo deinceps Bonaventuram sine ullo nomine, et Græci Eutychium dixerint, quem si Italice reddimus, Bonaventuram interpretamur. Quod vero alii Eustathium, aut Eustachium, nuncupant, afferunt plerique eam sane rationem, quia in omni disputatione, quam Lugduni cum Græcis habuerat, cum doctrinæ veritatem, ac disciplinæ gravitatem perpetua constantia servasset, eam ob causam Eustachius ab aliis Græce est appellatus. Sed hactenus de nomine.

Hetruriæ [illegible]

13 Jam vero nunc primum de regione, et patria dici oportet, ubi is in lucem editus, deinceps

AUCTORE PETRO GALESINIO.

ceps toto ferme terrarum orbe magnis præluxit luminibus sanctitatis, virtutis, atque doctrinæ. Est Hetruria, quæ alio nomine Latino Tuscia, Græco Tyrrhenia appellatur, una ex Italiæ regionibus hodie florentissima; olim etiam ab omni laude felicissima, ut ex historicorum, præsertim Livii, et Dionysii Halicarnassæi, Pliniique monumentis perspicue cognoscitur; imperii, quod longe lateque terra mari patuit, opibus et litterarum studiis affluxit, eamque ob rem scientissima disciplinarum interpres aliquando vocitata. Eodem tamquam ad mercaturam bonarum artium, a Romanis adolescentes missos esse, loquuntur antiqui Reipublicæ Romanæ commentarii: quibus etiam proditum est, eos litteris Hetruscis, ut postea Græcis, erudiri solitos *a*. Rerum autem, quæ ad usum et cultum vitæ pertinent, ubertate circumfluens tum maritima, tum mediterranea ejus pars, urbes nobilissimas, colonias, oppida, vicos, et pagos frequentes habet. Ab initio autem fere nascentis Christianæ religionis imbuta est fidei sanctæ mysteriis. Domitiano enim Imperatore, Romulus *b*, beati Petri Apostolorum Principis discipulus, Evangelii causa eo missus, multis Italiæ, Tusciæque potissimum locis peragratis, cum ubique Christi doctrinam disseminasset, demum Fesulas angeli admonitu rediens, martyrium obiit. Longum nimis esset ceteros plurimos recensere, cum præsertim id perspicue manifestum sit ex tabulis diptychis Ecclesiarum cathedralium, quæ in ea provincia non paucæ extant.

Patria S. Bonaventuræ Balneoregium,

14 Sed rem etiam planam hoc facit, quod Balneoregium, de qua civitate narrationem nunc instituo, jam inde usque ab eo tempore, quo Ansanus *c*, veræ divinæque pietatis athleta clarus, cursum martyrii Senis Diocletiano Imperatore confecit, Christi religionem suscepisse, Annalium litteris proditum est. Erant autem præter ceteros in Hetruria Novem pagi, quos Plinius commemorat: ex iis porro conditum atque extructum Balneoregium est; qua ex re, jam perspecta fit illius antiquitas, et nobilitatis præstantia. Gregorio Magno Pontifice fuit illud a Longobardis captum, eorumque barbara immanitate pene excisum: et quamquam Smaragdus Ravennæ Exarchus instaurare contenderat, nihil perfecit tamen. Verum multis post annis non modo restituit Desiderius Longobardorum Rex, sed, ut eorum temporum ratio tulit, valde exornavit, atque auxit, cum unam civitatem constituerit duas illas, quas Civitam et Rhodam appellat in litteris edictalibus, ad Grimoaldum Viterbii Comitem scriptis.

cujus laus.

15 Est vero Balneoregii civitas multis olim nobilitata partibus, eoque præterea numine illustris, quod tot ante seculis episcopatum habuit. Id sane declarant ipsius sanctissimi Pontificis Gregorii Magni litteræ, quas ad Eulogium Episcopum Clusinum de Episcopo Balneoregii creando dederat. Neque autem cuiquam dubium esse debet, quin multo antea Episcopalem assecuta sit dignitatem, cum in ipso fere exordio, ut modo narratum est, Christianam susceperit religionem. Quo fit, ut Balneoregiensium Episcoporum series esse possit, non longe fortasse ab Apostolicis derivata temporibus. Nec vero tantum habuit, sed genuit illa civitas Episcopos, ad virtutum episcopalium laudem maxime insignes: eamque ob rem censetur in primis nobilis; sed eo nobilior, quod virum sanctum, hominem mirificum, sacra divinaque doctrina præstantem, egregium Ecclesiæ Doctorem, Episcopum, et Episcopum Cardinalem, virtutum summarum exemplar peperit Bonaventuram, cujus vitæ narrationem contexere institui *d*.

Parentes S. Bonaventuræ.

16 Is igitur Balneoregii in Tuscia, quæ flos est Italiæ, natus, parentes habuit Joannem Fidantium, et Riteliam, conjuges nobili genere ortos, ac studio exardescentes ad opera pietatis, legique divinæ obtemperantes. Neque ab re familiari inopes eos fuisse, sed habuisse, unde satis commode viverent, civium Balneoregiensium more, jam aperte olim demonstravit domus ampla, quæ ab Antonio Puccio Cardinale deinceps Balneoregii ecclesia exædificata, Deo est S. Bonaventuræ nomine consecrata *e*.

Nativitas.

17 Nascitur porro is anno a Christo nato MCCXXI, Honorio III Pontifice Maximo, qui biennio antequam B. Franciscus ex hac vita excederet, Ordinis Franciscani regulam auctoritate Apostolica comprobavit. Natalis igitur ejus dies fuit, annis ante ipsius Seraphici Patris obitum quinque, et vero septem, antequam idem a Gregorio IX qui Honorio proxime successit, in sanctorum Confessorum numero Perusii ascriptus est. Obiit enim ille anno MCCXXVI, biennioque post, qui annus fuit MCCXXVIII, in Sanctos est relatus. Qua in re procul dubio cernitur Dei providentia, et illa quidem singularis, qua perpetuo consuluit rebus Seraphici Ordinis. Vix enim institutus hic Ordo erat, nedum corroboratus, auctus atque adultus, sed tum primum fere nascens; cum ejus parens atque auctor ex hac vita cedit; tuncque commode et opportune exoritur divino munere, qui necessario tempore eum tueretur, instauraret, augeret, atque omnibus ferme ornamentis excoleret. Nec vero longe post decessit, qui fuit etiam Ordinis præsidium ac decus, beatus Antonius Ulyssiponensis, quem de Padua dicimus.

Alexander ab Ales primus in Ordine S. Francisci sacræ Theologiæ Professor.

18 Verum floruit tamen religio Seraphica, quoad Bonaventura fuit adulta et confirmata ætate, magnis viris, qui pietatis nomine illustres, plurimum etiam a doctrina potuerunt. Atque in iis ipsis valde præcellentes sunt in primis Alexander Alensis, qui, admirabili omnium litterarum studia appetentium concursu, Lutetiæ Parisiorum primus ex eo Ordine Theologiam Scholastico more publice docuit; Joannes item Rupellius, ceterique plurimi. Nec vero defuerunt præterea, qui non solum eruditione eximia tum Latina, tum Græca; sed rerum usu eximie periti, operam atque opus Reipublicæ Christianæ præstiterunt. Etenim cum a Catholica Ecclesia Romana, jamdiu Græca multis de rebus, præsertim de processione Spiritus sancti pertinaciter nimium dissideret: nihil potius antiquiusque habuit Gregorius IX Pontifex, quam ut Apocrisarios, quos Legatos interpretari licet, quatuor Constantinopolim dissidii tam diuturni tollendi causa mitteret: ex iis porro duos potissimum Ordinis Seraphici delegit, Radulphum et Ammonium; qui in Græciam profecti, rem præclare gesserunt et confecerunt, cum ex sacrosanctæ Catholicæ Romanæ Ecclesiæ doctrina, atque auctoritate de eo in primis dogmate decretum sit: cui decreto non tantum Latine, verum Græce ipsi subscripserunt; ut inde perspicuum sit, Franciscanos etiam ab ineunte Ordine Græce scisse: nam Hebraice optime jam nosse, certum atque exploratissimum est *f*. Status igitur Ordinis Seraphici illis temporibus florentissimus fuit exemplis doctrinarum et virtutum: quarum quasi

Franciscani legati ad Græcos a Pontifice missi.

A si igniculos jam tum in Bonaventura ab initio prope ætatis suæ excitatos esse, animadverti par est, atque adeo cum pietatis officio consentaneum: ut magnum Dei consilium et providentia, quæ magnarum rerum materiam longe ante constituit, omnibus ætatum seculis etiam in ipso Bonaventura prædicetur: quem in eorum, qui appropinquanti ipsi Deo appropinquant, numero futurum, et in Ecclesiæ pastorali statione mansurum usque ab infantia institutum atque excultum esse voluit præclaris ornamentis Franciscani Ordinis, in quo deinceps adscribendus erat. Sed mira etiam sunt alia multa, sempiternisque monumentis dignissima, quæ, Deo volente, non in Ordine solum Seraphico, sed universe illis temporibus in Republica Christiana acta, gesta, factaque sunt.

Sancti plures in Ecclesia Dei.

19 Neque eum solum beatus Franciscus, (ut paulo ante commemoravi,) sed etiam beatus Dominicus, Ordinis Prædicatorum auctor, Antonius Ulyssiponensis, quem sancti Francisci Episcopum vulgo vocabant, et Elizabetha Hessa, Hungariæ regis filia, in Sanctorum numerum relati sunt. Hæ piæ recordationes, non ex annalium litteris longe repertæ, aut e parentum memoria, aut aliunde depromptæ, sed recentes in mentem a Bonaventura revocatæ, ad imitationem exemplo magno fuerunt ei, quem Deus, gloriosus in Sanctis suis, statuerat in Ecclesiæ candelabro ponere, unde luceret omnibus, qui in domo sunt. Movet quidem multum præteriti temporis exemplorum recordatio; sed longe plurimum accendit proxime factorum memoria, quæ quis puer, vel adolescens auditione accepit, cum bonam firmamque eorum opinionem animo imbiberet.

Initium pulsandi campanas ad elevationem corporis Domini, et salutationem Angelicam.

20 Fuit porro ea ætas plena Sanctorum institutorum. Cœptum est tunc campanis pulsari, cum sacra Eucharistia in Missa elevatur; itidem in salutatione Angelica, et laudibus beatæ Mariæ Virginis. Instituti autem sunt, vel confirmati etiam auctoritate Apostolica nonnulli religionis Ordines, Dominicanus, Monasticus Vallis choralium *g*, et Virginum sanctæ Claræ nomine. Pruteni fidem Christi Domini suscipiunt; Bellum sacrum, contra Saracenos jamdiu affectum, præclare administratur; Hæretici Stadingenses, Ecclesiæ potestatem contemnentes, vincuntur et superantur. Concilium Œcumenicum Lugduni primum habetur: in quo Fredericus II Imperator, seditionum pestiferarum dux et auctor, hostis Ecclesiæ declaratur; de Hierosolyma recuperanda decernitur: ejus rei summa ad Ludovicum Galliæ Regem, qui deinde in Sanctorum numero adscriptus est, defertur; purpura galeroque rubro Cardinales ab Innocentio Quarto donantur.

Studia litterarum reviviscunt.

21 Et vero ubique terrarum, præsertim in Italia, Gallia, Hispaniaque litterarum studia, quæ annis centum languerant, singulari Principum cura magnopere excitantur *h*. Atque hæc quidem est quædam tamquam epitome, compendiumque temporum, in quæ incidit pueritia, et adolescentia sancti Bonaventuræ: cui Deus proposita esse voluit curricula et vitæ Sanctorum virorum illius ætatis, et studiorum atque industriæ doctissimorum hominum, et gloriæ publicarum actionum, in quibus ipse etiam sua imprimeret vestigia. Divinitus porro factum est, ut ea necessario Ecclesiæ tempore in iis omnibus non leviter ille presserit, sed graviter fixerit ad sempiternam memoriam. Sancta enim æmulatione vitam Sanctorum expressit, pia instituta in usum introduxit: religiosæ sanctæque vitæ eam doctrinæ laudem adjunxit, ut magna vir atque admirabili ingenii prudentia, et solido cumulataque bonarum disciplinarum cognitione, ac præstanti sacræ Theologiæ scientia, demum fructum tulerit immortalis perennisque gloriæ. Sed rem omnem loco suo, et ordine exponam.

AUCTORE PETRO GALESINIO.

Parallelum SS. Basilii et Bonaventuræ.

22 Nunc vero, ut ne minimum quidem a cursu deflectam, quem Nazianzenus in vita Basilii tenuit, ea dicendo universe persequar *i*, quæ ad corporis, et animi bona pertinent, quibus Bonaventuram divina benignitas ornavit. At vero quamquam ille, quem mihi Magistrum proposui, Nazianzenus, de industria prætermittere videtur bona corporis Basilii ipsius, quem tantopere laudat; non tamen alienum esse putat ab illius rationibus, qui ad posteritatem litteris vitam aliorum prodit. Quo enim latius, ut solet, ad animi bona digrederetur: quodam modo præteriit illa, quæ sunt corporis. Sed re vera, sapientum judicio, illa plene tacita non reliquit, sed strictim attigit: cum corporis magnitudinem, robur, et pulchritudinem scribat tribui posse Basilio, ætate adhuc florenti. Ego igitur ex illius imitatione dicam hæc brevi, illa autem quæ ad animum pertinent, fuse atque enucleate ordine præscribam.

S. Bonaventura procero firmoque fuit corpore,

23 Fuit igitur Bonaventura corporis habitu procero, beneque constituto, usque adeo ut numquam, aut certe raro ex adversa infirmaque valetudine laboraverit: cujus rei argumento sunt, tot ac tanti labores pro Ordine Franciscano, proque Ecclesia Dei suscepti, ac librorum, opusculorum, et commentariorum lucubrationes innumeræ. Vultu autem gravi, et aspectu angelico, ut homines raperet in admirationem sui: facie lacrymis aliquando irrigua, cum soleret (quemadmodum de se ipse testatur) divini amoris ardore flagrans, jucunditatisque dulcedine perfusus, in Christi vulneribus fixus meditatione inhærere; ea denique corporis forma, vel potius dignitate, eaque animi indole summa, ut nemo illum non vereretur, nemo item, qui se ab eo moneri non pateretur, vel libentissime. Sed de ejus virtutibus explicate dicam mox infra. Hæc vero libuit universe præfari; ut aditum tandem mihi faciam ad earum præstantissimarum rerum narrationem, in quibus, cum pietatis, religionis, sanctitatis, sapientiæ, eruditionis, doctrinæ, ac virtutis præcellentis splendor eluceat maximus: aliis deinceps, quæ fortasse minima videntur, commemorandis interrumpi non debeat cursus scriptionis meæ.

forma venerabilis.

ANNOTATA.

a *Etruscorum gloriæ nihil detractum cupio, cedant ipsis omnia quæ tribuit Galesinius.*

b *Vide quæ de S. Romuli apostolatu disputata sunt die* VI *Julii, tomo* 2, *a pag.* 253.

c *De S. Ansano agetur non* 30 *Kalend. Decembris, ut inepte ad marginem notatum est, sed ejus mensis die* I *seu Kalendis.*

d *Neque hic quidquam addunt Balneoregiensium præconiis: eorum vera et certa laus est quod* S. Bonaventuram *eximium Ecclesiæ doctorem inter cives suos commemorare possint.*

e *Factum haud quaquam negaverim, tametsi omnino non capiam sequelam Galesinii, ex ædificato templo amplitudinem natalis domus* S. Bonaventuræ *metientis. Floruit Antonius Cardinalis Puc-*

AUCTORE PETRO GALESINIO.

cius seculo XVI, *mortuus Balneoregii anno* 1544, *quo tempore quid de domo ista superfuerit, haud facile divinare potuit Galesinius. Ceterum inter Puccii præclare gesta non numeratur ecclesiæ istius exstructio apud Ciaconium.*

f *Elogia ista omnia, utcumque ad veritatem exigantur,* S. Bonaventuræ *parerga sunt. De susceptis istis Legationibus videatur Waddingus ad annum* 1274 *et locis aliis.*

g *Neque hæc et alia, satis importune commixta, hic examinanda sunt; uti nec quid velit Galesinius per Ordinem monasticum* Vallis choralium, *verosimiliter pro* Vallis Scholarum. *Habuit sane illustres alios religiosos Ordines, vulgo notissimos, quos pro eo seculo appellaret; imo et hæreticos Stadingensibus istis, quos divinandos relinquit, longe famosiores.*

h *Confusa rursus omnia, quæ si tangere volebat auctor, paulo explicatiora reddere debuit; at cum ad rem adiaphora sint, valeant quantum valere possunt.*

i *Quod in exordio seu præloquio suo satis magnifice bis terve pollicitus fuerat, speciosum parallelum suum aggredi hic videtur Galesinius, sed ea methodo, qua qui tropice loqui incipiunt, ab ea ora-* B *tionis norma facile deflectunt: sic enim comparationem narrationis suæ de* S. Bonaventura *cum Nazianzeniana de S. Basilio instituit, ut toto reliquo opere inchoati paralleli, si non omnino, saltem plerumque obliviscatur.*

CAPUT II.

Ingressus in Ordinem ex voto matris; vitæ innocentia et aliæ virtutes; orationis et contemplationis studium.

S. Bonaventura, puer ægrotans, a matre, pro valetudine Ordini Seraphico devotus, subito revaluit.

Primo igitur, cum jam de patria, parentibus, constitutioneque corporis aliquid, Nazianzeni exemplo plane dixerim; ad pium votum Ritelliæ matris venio, quæ puerum Bonaventuram, et ut filium, et ut eum, qui singulari erat spe, unice eximieque diligebat. Atque ita quidem fiet, ut ab illius cunabulis, ordine digrediar ad omne ætatis C curriculum; in quo is quidem sanctissimus, atque ad omnes virtutes divine eruditus, monumenta posuit admirabilium divinarumque actionum suarum. Dei permissu factum est, ut Bonaventura pene infans in morbum gravem inciderit: eamque ob rem cum mater mortem ejus valde metueret, propterea quod maxime videret, neque medicorum solertia, neque medicamentorum vi, neque naturæ adjumento illum convalescere; nihil potius habuit eximia pietate mulier, quam ut opem Dei imploraret, a quo uno sperabat filium tam graviter ægrotantem, a physicisque desperatum ac relictum, posse a gravissima illa periculosissimaque ægrotatione liberari. Erat eo tempore in Italia, et ubique ferme terrarum celebrata fama sanctitatis B. Francisci: ad quem ea cum confugisset, piis illius precibus ac meritis se intime commendavit; vovitque si salvus e vitæ periculo evasisset, illum religioni Franciscanæ dicaturam. Tunc mœstam, ac mœrentem matrem in omni caritatis officio valde primum consolatus, maxime oratione adjuvit; cum Deum sancte precando, a divina misericordia impetrarit, quod de filii salute tantopere expetierat *a*. Id sane mirabile admodum visum est omnibus, et medicis potissimum, qui morbum pueri insa- D nabilem plane judicarunt.

Memor voti fit Minorita.

25 Itaque Bonaventura alterum et vigesimum annum agens, memor et voti, quod mater nuncupaverat, et divini præcepti, quod a Davide in hæc verba scriptum est: Vovete et reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu ejus affertis munera, S. Francisci habitum, institutaque regulæ Seraphicæ incredibili animi ardore suscepit, et commemorabili pietatis exemplo, imitatione dignissimo. Id vero beneficium cum tanti faceret, quanti a se maximi fieri munus divinum debere existimaret, id aperte ostendit, et professus est iis verbis: Voto pro me languente, ad B. Franciscum emisso a matre, cum adhuc essem puerulus, ab ipsis sum mortis faucibus erutus, et in robur vitæ incolumis restitutus. Quod cum viva memoria teneam, vera nunc confessione profiteor, ne tantum beneficium reticens, sceleris arguar, ut ingratus. Quare ad eum preces ita effudit: Accipe, Pater beate, quascumque, meritisque tuis ac beneficiis impares gratiarum actiones; et cum susceperis vota, culpas nostras sic orando excusa, ut a malis præsenti- E bus eruas, et ad bona sempiterna perducas. Adscriptus igitur in Ordine S. Francisci, omnia consilia, cogitationes, factaque ad Seraphici Patris vitam referebat: quam moribus ita expressit, ut ejus virtutum heres esse videretur. Cujus enim res pie, religiose, admirabiliter, divineque gestas ad posteritatem litterarum monumentis consignaturus erat, maluit sancta æmulatione factorum illas imitari prius, quam scriptorum copia enarrare.

Elogium singulare.

26 Itaque hoc loco, ubi jam Bonaventura vitæ religiosæ Seraphicæque viam et cursum ex voto ingressus est, orationem primo instituam de maximis illis ornamentis, quibus illum Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis excultum esse voluit; deinde vero de egregia eruditione, ac præstanti doctrina, quam non tam singulari studio laboreque suo partam, quam divinitus etiam traditam accepit. Ea porro vitæ innocentia, ea morum castitate, eoque sinceri animi splendore is quidem ceteris præluxit, ut Alexander Alensis, cui clarissimo Theologiæ Magistro operam dedit, dicere soleret: Non videri Adam in Bonaventura peccasse. Nec vero fefellit F illum opinio, quam de eo eximiam conceperat.

Summa Sancti animi demissio,

27 Humilitatem vero, quæ omnium virtutum seminarium est, et quam a se magister cœlestis Christus Dominus, potissimum disci voluit: Discite, inquiens, a me, quia mitis et humilis sum corde, mirifice ipse coluit, exemplaque ejus plurima dedit ac documenta. Scriptum autem de ea reliquit multis locis ac libris, eoque præsertim, quem Pharetram inscripsit. In omni quidem fere opusculo se humilem ostendit ac profitetur. Plena sunt humilitatis verba, quæ ex intimis animi sensibus aliquando in libro Confessionali ita profert: Ceterum simplex, simplicibus simplicia scribens simpliciter, particulas præsentis opusculi secundum quod occurrerunt memoriæ magis, quam secundum naturalem adinvicem cohærentiam ordinavi, omni qua possum humilitate, ac devotione supplicans, quatenus

Sis mihi corrector, resecando superflua, lector;
Veraque digneris, qua desunt, jungere veris,
Omnem defectum partim studio brevitatis,
Scribentis tribuas, partim vitio ruditatis.

Alia

A Alia præterea in opusculo, quod de Puritate conscientiæ a se editum Gerso interdum præclare commeminit, cernere etiam licet, præsertim capite ultimo, quam demisse, quam de se humiliter sentiat. Et quoniam hujus virtutis, quæ excelsa est, atque usque eo alta, ut cœlum etiam penetret; stadium non solum ipse cucurrit, sed alios in eodem versari maximopere desideravit, cum locum aliquem in divinis litteris nactus est, ubi celsissimæ illius virtutis gradus demonstrare queat, nullum sane prætermittit; Christi Domini humilitatem, et item Virginis Mariæ matris, ubique fere in aliquot opusculis docet ac prædicat.

qua ipse humilia facere delectatur.

28 Ejusdem autem virtutis exempla profecto quamplurima is præbuit, ac reliquit, cum esset in sanctis illis vitæ ejusdem et Christi Jesu, et beatissimæ Virginis meditationibus assidue versatus. Nec vero is, cujus animus ad humilitatis officia eruditus, numquam turgescebat neque tumebat, ne doctrinarum quidem, quibus abundabat, copia ab operibus cessavit, quæ vilia contemptaque vulgo putantur. Vascula detersit et B lavit, tricliniis cubiculisque domus verrendis, aliisque istiusmodi ministeriis exequendis quæ ceteri fastidiosius præstare videbantur, operam navavit. Ab iis porro vix abduci poterat, nisi superiorum, quibus obediendum erat, jussu. Indignum enim hoc valde illi arbitrabantur, ut tantus vir, quem sanctitate prælucentem, scientia affluentem, ac multis Spiritus sancti donis ornatum cernebant; opus in rebus humilibus atque abjectissimis occuparet. Quinimo, quod maxime mirandum est, tanta præstitit humilitate, ut cum diu aliquando adhuc junior se indignum putarit sanctissimo Christi corpore, dignus adeo b fuerit, qui id Angelo ministrante susceperit *b*.

Curam agit ægrotorum;

29 Præcipuam autem curam ægrotantium habere perpetuo voluit; iisque hilariter ministrabat, atque eo libentius, quo gravior morbus et contagiosior esset. Quam sane rem commemoro, non ab eo dissimilem, quam Nazianzenus de Basilio scribit: qui hominum, lepra laborantium vulnera et curavit, et osculatus est. Curandis vero ægrotis fratribus, ita assiduus Bonaventura fuit, ut magnam diei partem consumeret; nec propterea tamen ab interpretandi munere, C aliisque exercitationibus litterariis desistebat.

tristes solatur.

30 Atque ea erga cunctos exarsit caritate, ut, si quem tristem et conturbatum interdum videret, non conquiesceret, donec eum hilarem lætumque redderet, in mœrore jacentem consolando excitaret, et a bono proposito declinantem, ad viam revocaret recte progrediendi. Vix dici potest, quam suavibus quam commodis usus sit moribus; ut pro concione Innocentius Quintus Pontifex aliquando asseveranter dixerit: Quotquot in eum incidissent, illorum suavitate captos, ejus dictis ac monitis fuisse audientes. Sed res planior fiet, cum locus inciderit narrandi de Græcis, quorum sibi benevolentiam in Concilio Lugdunensi Œcumenico II valde conciliavit.

In orationibus assiduus,

31 At in lege Domini die nocteque meditatus, admirabili lacrymarum ubertate totum se contemplationibus vitæ Christi Redemptoris pie effudit. Opusculum eo nomine contexuit, cujus usum rationemque ad singulas hebdomadæ ferias quam sanctissime, ac rectissime accommodavit. Curarum hujus seculi tempestatem fugit assiduitate orationum, quibus ita fixus hæsit, ut mentis cogitationibus cœlestibus, se a corporis sensibus aliquando abduceret. Christum Dominum patientem non solum meditando, sed etiam scribendo ob oculos sibi proposuit. Eamque ob causam usque adeo diligenter scripsit, ut legentium animos vehementer moveat, admirabiliter inflammet ad divinam pietatem, cognitionemque rerum cœlestium. Scite igitur de eo gravissimus auctor dixit: Non instantia, sed inflammantia verba S. Bonaventura protulit. Verum enimvero, cum ad eam partem accedam, quæ ad eximiam atque exquisitam ejus doctrinam et eruditionem, aut certe scribendi rationem, vim, dignitatemque attinet, non prætermittam ullas ejus generis partes.

AUCTORE PETRO GALESINIO

et meditationibus,

32 Sed profecto ad sanctarum contemplationum, meditationumque studium fuisse eum quam diligentissimum, nemo est, quin facile intelligat, qui eo magistro ac duce illarum exercitationibus utitur. Earum enim usu optime peritus, præclare docuit vim, materiam, formam, finem, ac distinctionem; et vero de singulis præcepta valde utilia dedit, atque exempla, quibus non modo ad contemplandum atque ad meditandum, sed etiam ad cogitandum, et orandum piorum hominum mentes animique informarentur. Contemplationem autem a meditatione, oratione et cogitatione E recte distinxit, ut is, qui in earum unaquaque perpetuas, magnasque progressiones habuit. Ac præterea contemplationis, actionisque vicissitudines ostendit; quæ in singulos etiam dies sint meditanda, quæ in singulas quoque diei horas, vel potius in singula momenta, et quæ cum meditatione conveniant; quæ item in perenni jugique meditatione versentur, ita dilucide multis opusculis explicavit, ut egregium sanctarum meditationum et contemplationum præceptorem, præclarumque interpretem facile quis possit agnoscere.

quarum methodum bene docet.

33 Orandi modum a Christo Domino institutum, ac præscriptum docuit: Sine intermissione orare, quid sit, sæpenumero exposuit; orationis gradus, partes, fructus, utilitates, tempusque enarravit. Pro quibus preces adhiberi oporteat explanavit; etiam, quotidie, præsertim pro sancta Ecclesia Romana, cujus se eximium cultorem semper præbuit. Sed opuscula complura, quæ de exercitationibus spiritualibus edidit, plane declarant ac significant studium, et usum, quo is in omni religiosarum precationum genere sese F diu noctuque exercuit, mente non solum ac spiritu, sed etiam voce. Eamque ob rem Officium de passione Domini, et item de cruce composuit.

D. Virginis Matris cultor,

Beatissimam porro Dei genitricem Mariam Virginem sibi patronam cœlestem delegit, et eximia pietate coluit: ideoque opuscula confecit, quibus ad ejus laudes ipse et se, et alios optime salutariter instruxit. Librum eum, quod Mariale appellatur, et Speculum beatæ Virginis, Psalteriumque ejusdem scripsit. Salutationem præterea Angelicam, atque antiphonam, Salve Regina, miris divinisque laudibus explicavit: necnon Coronam beatæ Mariæ Virginis pio officio contexuit; ut in Dei matris veneratione cultuque esset perpetuus cleri populique Christiani cursus. Atque ita quidem in omnes pietatis devotionisque partes, se ardentissimo orandi studio excitavit, ut cum ob scribendi genus, tum ob pie agendi et precandi ardorem sit optimo jure, meritoque appellatus Seraphicus, et devotus Bonaventura. Nam is cum nihil antiquius haberet, quam ut in studiis religionis progressiones haberet, ad ea perpetuo progressus, in devotionis gratia, inquit sanctus Antoninus, continuum su-

mebat

AUCTORE PETRO GALESINIO.

mebat gratiæ incrementum. Siquidem omnia, quæcumque subtiliter cogitarent, aut ad scribendum pararet, ne doctrinis tepesceret oratio, vertebat in formam modumque piæ precationis.

devotus et Seraphicus Bonaventura.

34 At paulo post dicam ex luculento testimonio Trithemii, quam egregie is devotionem cum scientia conjunxerit. Reliquas ejus virtutes multas, quarum præstantia vir magnus, vel potius summus, in hujus vitæ curriculo Bonaventura habitus est, nempe : fortitudinem in laboribus, constantiam in despiciendis honoribus, patientiam in oppugnationibus, sapientiam in publicis provincialibusque Fratrum conventibus, prudentiam in administratione Ordinis sui Seraphici, et alias præstantis ingenii animique sui partes aliquo modo planas faciam ; cum paulo post, locis suis, commemorabo ceteras denique omnes, et illas quidem admirandas divinasque ejus res gestas, in quibus splendor elucet maximus ornamentorum, quæ in illum Deus benignissime contulit.

ANNOTATA.

B

a *Miraculum indubitatum reddit sanctus ipse* Bonaventura : *in adjunctis difficultas est, quam hic non explicat Galesinius. Vide sis Commentarium prævium* § 3.

b *Quam variis etiam circumstantiis hoc miraculum vestiatur, superius quoque indicavi.*

CAPUT III.

Eruditio et doctrina mirabilis, ejusque in aliis progressus in studio Parisiensi.

Eruditus is divinitus,

Nunc de illius eruditione et doctrina scribam, Nazianzenum secutus, qui tam multa de Basilii scientia dixit. Fuit porro doctrina sancti Bonaventuræ, divinarum contemplationum ratione admirabilis, disciplinarum eruditione præ-
C stans, omni ex cognitione constans, cum Ecclesiæ Patrumque decretis congruens, eademque vera ac solida, referta mysteriis, et plena pietatis ac devotionis, parta non solum summis studiis, sed accepta divinitus : nimirum, quia is, qui illuminat mirabiliter a montibus æternis, in illius mentem, tamquam in speculum, suæ lucis radios effudit. Sapientiæ spiritus super humilem, et trementem verba ejus requiescit. Mens certe humilis et demissa, opibus suis omnino diffidens qua S. Bonaventura præditus fuit, judicium Dei extimescens, imbuta fuit copiis illis divinæ doctrinæ, quibus Catholicam sanctam Ecclesiam is exornavit, atque auxit : cum præsertim cœlestibus iis contemplationibus adultus, quas jam modo narravi, totusque mente et animo in passionis Domini meditatione fixus, inde tamquam ex uberrimo fonte, omnem divinæ Sapientiæ vim hauserit.

et in studiis assiduus,

36 Sed industria etiam commemoranda est, quam ad litterarum studium adhibuit. Nihil potius ei fuit labore, et diligentia ; nihil detestabilius inertia, desidia et negligentia; nihil tandem alienius inertissimo otio, quo homines affluentes, turpiter in eo hebescunt ac languescunt. Itaque cum primum Seraphicæ religioni ex voto se adjunxit, præter muneris functiones, quas multas D
ad Ordinis præscriptas regulas, præstare eum oportebat; in eo etiam sibi elaborandum putavit, ut sanctorum Patrum monumenta studiose legeret, unde doctrinæ, disciplinæque præcepta caperet. Librum igitur, quem Pharetram dixit, in ipso religionis ingressu ex operibus contexuit sanctorum Doctorum : Gregorii Papæ, Ambrosii, Augustini, Hieronymi, Cypriani, Chrysostomi, Isidori, Anselmi, Bernardi, Cassiodori, aliorumque multorum *a*. Tanto certe studio exarsit ad divinas litteras, ut Bibliorum sacrorum exemplaria duo manu sua scripserit : quorum unum Balneoregii in ecclesia Fratrum Minorum extare dicitur ; alterum in bibliotheca Borrhomeiana.

Pharetram primum edidit, — *a*

meditando utroque Testamento semper intentus.

37 Nec mirum esse potest, si vetus et novum Testamentum memoria tenuit ; cum non modo utrumque studiosissime legerit, usuque contriverit, sed semel atque iterum exscripserit, ut diligentissime potuit. Thucydidis Historiam Demosthenes tam sæpenumero descripsit, ut succum eloquentiæ Atticæ retineret : itidem de sacrosanctis Bibliis hic noster fecit, ut eorum dictio- E
nibus, sententiisque vim ac potestatem sibi pararet, quam lucubrationibus suis ostendit magna cum industriæ religiosæ laude. Eo ipso tempore tum sacris studiis, quorum ardore flagrantissimus erat, tum caritatis, qua Fratres Ordinis sui eximie in Christi Domino diligebat ; zelo incredibili incensus, opuscula aliqua composuit, quæ eorum conventui in eleemosynam contulit, ut in summa inopia inde etiam honeste pieque victum quæritarent *b*. Quare cum nullum desidiæ, otio- *b*
que locum unquam reliquerit, non defuit neque officiis, quæ ex normæ ac regulæ Franciscanæ præscripto, et multa, et magna præstitit ; neque meditationum exercitationibus, quarum usu ceteris præluxit ; neque sacræ Ecclesiasticæque eruditionis progressionibus, quibus mirabilem in modum delectatus est.

Ad eruditionem via humilitas.

38 Annus fere septimus erat quo rite professus, in Ordinis Franciscani religionem se Deo dicarat ; quo septennii spatio ad eum Philosophiæ, Theologiæ, ac litterarum gradum ascendit, ut magnam omnibus admirabilitatem excitarit sui, suæque præcellentis industriæ atque virtutis. Sed initium sapientiæ est timor Domini : quo illum divine F
imbutum, non modo mirum sane videri debet, sed plane credibile, atque adeo verum est, omni præstantissimæ eruditionis accessione et ornatu auctum esse ; cum præsertim is et in perpetuo quodam solidæ sanctæque humilitatis cursu institerit, et in præclaris pietatis officiis, atque usu divinarum contemplationum sese continenter exercuerit. Quæ profecto res, bene juvante Deo, plurimum roboris viriumque in primis habent, tum ad progressionem, tum ad summam studiorum, quæ potissimum in sacra doctrina ponuntur. Eamque ob rem rectè ac scite sancteque dixit sanctus Augustinus in hanc sententiam : Qui vult attingere profundum Scripturarum, humilitate et Dei timore vestitus esse debet. Iis igitur virtutibus Bonaventura sanctus bene instructus, tantis affluxit doctrinarum, præcipue sanctarum copiis, quantas certe maximas in eo inesse affirmant, ac profitentur sapientissimi viri, et scriptores luculentissimi, quorum testimonia in medium loco suo ponam.

Parisios venit,

39 At nunc narrare pergam reliqua, quæ ad eximias illas progressiones ejus Parisienses attinent. Lutetiam Parisiorum, eo septennio pene

confecto,

AUCTORE PETRO GALESINIO.

A c confecto, ad Alexandrum Alensem venit *c*. Hic spectare licet, quantum is in urbe, studiis affluenti, et magistro ac doctore tam excellenti profecerit, idque triennii spatio. Parisiensis porro Academia, a Carolo Magno de consilio Alcuini præceptoris, et venerabilis Bedæ *d*, primum recte instituta, ut in ea ad propagandam religionem Christianam pura philosophia traderetur; cum antea semper doctissimis viris floruit, tum vero florentissima fuit, quo tempore ad eam Bonaventura accessit. Erant enim tunc præter ceteros, quos enumerare longum esset, celeberrimi magistri Theologiæ duo: Albertus Magnus *e*, et is, cujus memini, Alexander Alensis, quem annos tres Bonaventura audivit. Id omne argumento est, ad doctrinam, qua ipse abundavit, cumulum accessisse non mediocrem. Parisiorum enim urbs, quæ bonarum disciplinarum altrix dicitur, cum ad studia aliis valde utilis fuit, tum maxime profuit Bonaventuræ, et Thomæ Aquinati, ut Athenæ Basilio et Nazianzeno. Deinde ad nostri doctoris scientiam, quam multis partibus cumulatam, ac perfectam plerique omnes uno ore dilaudant, plurimum adjunxisse videtur illa accessio triennii *f* quod amplius Lutetiæ in illius Summa perficienda posuit quam solertissime.

ubi triennio præceptorem audivit Alexandrum Alensem,

qui Anglus fuit.

40 Verum denique ad omnem ejus cumulum permulti illud interfuit, quod præceptore usus est eruditissimo Theologiæque Scholasticæ usu litterate peritissimo. Erat is Alexander Alensis, homo Anglus, Jurisconsultus sapientissimus, Theologiæque scientia clarissimus: qui mirabiliter, ut Annales loquuntur, beati Seraphici Francisci religionem amplexus; usque adeo sua doctrina, pietate ac studio singulari eam illustravit, ut illo primum tempore in conventu Franciscano Parisiis publicæ scholæ fuerint apertæ, ad quas omnium Ordinum, omniumque magnorum hominum concursus factus sit maximus. In iis Joannes Gerso, Stephanus Bruleferus *g*, et is, qui auctor est Fundamenti trium Ordinum, ac doctor vere Angelicus Thomas Aquinas. Tam præclaro autem Theologiæ Doctore se usum esse aliquando scribit, ac profitetur. Qua testificatione manifestum perspicue esse potest, ex præstantissimi Magistri Schola, tamquam ex bonarum artium officina, unde summi viri prodierunt, se prodiisse: ut inde agnoscat, quod et si præ humilitate, ac præ sancto pudore ipse tacitum reliquit, recte tamen consequens est, eum tanti præceptoris fuisse discipulum haud quaquam plane dissimilem. Est enim illud tritum sermone proverbium: Optimi magistri optimus discipulus. Si igitur magistri præstantia multum præclaras eas Bonaventuræ progressiones adjuvit; certe etiam, non parum ille excitasse videtur, quem valde dilexit, ejusdem magistri, aut certe ejusdem Parisiensis Academiæ discipulus, beatus Thomas Aquinas.

S. Bonaventura et S. Thomas nobile par amicorum.

41 Ii ambo Parisiis caritatis vinculo, vitæ moribus, doctrinæ pietatisque studiis itidem conjunctissimi, ut Athenis olim fuerunt illi duo, Basilius et Nazianzenus, quorum aliquam, si cuncta recte perpenduntur, imaginem tunc referre videbantur. At hæc ipsa conjunctio eo clarius apparebit, quo dilucidius infra explicabitur. Magni autem semper fecit Alexander (ut erat acerrimo judicio) Bonaventuræ discipuli, quem verum Israelitam esse dictitabat, non solum puram integramque ab omni vitio vitam, planeque angelicam, sed jucundam etiam morum consuetudinem, cum pietate, gravitateque conjunctam, aspectus pulcritudinem et dignitatem, sermonis vim plenam suavitatis, et ingenii præsertim animique indolem summam, cum ad omnes virtutes, tum ad sacram Theologiam; cujus scientia excelluit egregia cum laude. Quamobrem tertio post anno, quam Parisios venit, idoneus ac dignus Bonaventura habitus est, qui Theologiæ illic interpretandæ munus publicum susciperet, ac sustineret. Id interpretationis publicæ officium primo gessit, ut dixi, Ordinis Franciscani Theologus Alexander Alensis: deinde Joannes Rupellius, qui, primariis Academiæ Parisiensis viris efflagitantibus, ab eo unus potissimum delectus est, qui ejusdem Ordinis Theologus in illum publici interpretis locum succederet. Tertio autem ea cura summo omnium consensu et gaudentibus animis, delata est ad Bonaventuram; usque adeo non sanctimoniæ solum, sed doctrinæ splendore prælucentem, ut præclare de eo testatum Gerso reliquerit his verbis: Nescio si umquam talem doctorem, sicut Bonaventuram, habuerit studium Parisiense. Itaque quo tempore, vel potius, quo die legendi, interpretandique cathedram S. Thomas Lutetiæ Parisiorum assecutus est; eodem etiam S. Bonaventura, qui priorem locum adeptus, S. Thomæ præ humilitate cessit *h*. E h

Joannes Rupellius in docendo Alexandro Alensi succedit, dein S. Bonaventura,

qui publice docuit maxima cum laude.

42 Interpretandi ergo ac docendi publicum munus cum suscepisset, ita egregie sustinuit, ut quam de se concitarat opinionem, longe superarit. Quæcumque enim exponere aggressus est, egregie dilucideque sic explicavit, ut non interpres, sed auctor fuisse videretur disciplinarum, quas interpretaretur. Et vero, in ea ipsa Parisiensi Academia cum publice profiteretur, illam consectatus est docendi rationem ac doctrinam, quæ sapientissimis omnibus probata, omnium etiam florentissima extitit. Docendo namque nitebatur primum divinarum litterarum sententiis, deinde probatissimorum Patrum auctoritatibus, tum argumentis firmissimis, rationumque gravissimis momentis. Quod cum ipse de se, ut initio narravi, testatum aliquando faciat; tum ex ejus libris, atque opusculis liquido constat, ac præterea ex omni ejus expositione, atque commentario; ut ex argumento, quod unicuique adscripsi, intelligi facile potest *i*. Quo fit, ut illius explanationes plenæ sint, et cumulatæ litteris, digito Dei scriptis, non verbis affluentes, sed rerum ubertate, moreque suo Seraphico sententiarum gravitate distinctæ, ac perpetuo disciplinæ præceptis conspersæ: usque adeo, ut ex auctore doctrina, rursusque auctor ex doctrina agnoscatur. i F

In Magistrum Sententiarum Commentaria scripsit

43 Primo autem Parisiis libros Magistri Sententiarum copiose et graviter exposuit, commentariisque luculentis illustravit: quorum commentariorum doctrina, Clemens IV Pontifex Maximus mirifice in primis delectatus est. Et vero is, ut sapientissimus religiosissimusque Pontifex erat, fama permotus magnæ exquisitæque eruditionis, qua illis temporibus sanctus Bonaventura præcellebat, cum in Academia Parisiensi tunc etiam primum Genesis caput, quod Hexaëmeron Græci dicunt, interpretaretur, non sine præclara laude, eum ad se venire jussit: utque doctrina illius et sapientia in gravissimis deliberationibus uteretur, Archiepiscopatu Eboracensi, qui in Angliæ regno tunc erat, et diœcesi, et opibus amplissimus, illum exornare voluit *k*. Qua cognita Pontificis voluntate Bonaventura, ut a tanti muneris cura quidem multiplici et magna vacuus, in Seraphici Ordinis institutis contemplationeque ac studio k

Item in Hexaëmeron Genesis.

Archiepiscopatui Eboracensi renuntiat.

AUCTORE PETRO GALESINIO.

studio rerum divinarum liberius conquiesceret, tantam dignitatem constantissime recusavit: cum onus esse illud ostenderet longe gravius viribus suis. Constantiam ejus Pontifex admiratus, illum dimisit iis sacrarum litterarum verbis: Sta in testamento tuo, et in illo colloquere, et in opere mandatorum tuorum veterasce. Rerum igitur humanarum despicientia cum in omni ejus vita cernitur, tum in Archiepiscopatus, quem alii expetunt, honore maxime refutando.

Mystica Theologia, ejus laus.

44 Cum autem in eo primo Genesis capite, nempe Hexaëmero, ut dixi, explanando versaretur, jam tribus et viginti sermonibus, quos Luminaria Ecclesiæ, aut visiones quinque vocavit, ad expositionem ample digressus, non absolvit tamen. Quod sane commemorare libuit, ut quod de Basilii Hexaëmero scriptum est, idem Bonaventuræ contigisse, perspicuum sit. Ille per obitum non absolvit, cum conciones tantum novem ad illius explicationem habuisset; at reliquas duas Nyssenus frater confecit. Hic vero noster, non solum Ordinis Franciscani, sed Ecclesiæ causa negotiis susceptis, nequaquam perficere B potuit: neque vero habuit, qui pari cum doctrinæ copia perficere potuisset. Atque illæ Basilii quidem conciones, quas ad Hexaëmeri commentarium is adhibuit, summe laudantur a Nazianzeno: qui earum studio flagrans, cum in manus sumeret, in oreque illas haberet, ardentius se excitatum esse scribit, cum in primis ad Deum creatorem rerum omnium colendum, tum ad creationis rationes cognoscendas. Sed accendunt iidem etiam Seraphici doctoris Bonaventuræ sermones, qui mysticæ Theologiæ arcanis referti, sacrarum litterarum splendore illustres, et quodam sententiarum quasi ardore incensi, non modo movent, sed inflammant animos legentium. Hanc sane præcellentis doctrinæ, non modo vim, sed copiam in eo Parisiis, cum S. Thomas animadverteret, simul ac admiraretur; ipsum convenit, a quo sibi Bibliothecam ostendi petiit, ut libros conquireret, unde tam multiplicem, atque adeo magnam eruditionis ubertatem hauriret. Is vero Christi Domini, cruci affixi imaginem demonstravit: e quo fonte uberrimo se accipere professus est, quidquid vel legeret vel scriberet.

Crux Christi S. Bonaventuræ bibliotheca fuit.

45 Quam brevi tempore tam multa scripserit, in summis etiam publice interpretationis occupa- C tionibus; profecto jam demonstravi, cum et Hexaëmeron exposuerit, et uberrime exposuerit Primum, Secundum, Tertium et Quartum sententiarum librum. Verum eo ipso tempore, quo Lutetiæ Parisiorum fuit, ad multos labores, quibus varie is distinebatur, alius accessit non parvus, quem Ordinis sui tuendi causa, Alexandro Quarto Pontifice, qui Clementem Quartum proxime antecesserat, suscipere necesse habuit, atque adeo suscepit vel libentissime. Guilielmus enim de sancto Amore, librum contra paupertatem et Mendicantes parum sapienter scripserat: quem quidem S. Thomas erudite opusculo redarguit, et item S. Bonaventura egregie scriptis sic refutavit, ut et librum Pontifex Alexander prohibuerit, et illius auctorem damnarit.

Contra Guilielmum a S. Amore scribit:

et Vitam S. P. Francisci litteris mandat.

46 Et quamquam hominem industrium, ac maxime laboriosum, virumque sanctum Bonaventuram et interpretationes publicæ, plenæ vigiliarum, et scriptiones, tempus ac diligentiam maxime deposcentes, occupatissimum habuerant: tamen in luce Parisiensi id otii sibi sumpsit, ut B. Seraphici Patris Francisci vitam etiam non modo sæpissime meditationibus sanctis, et cogitationibus salutaribus expenderet, sed litteris D etiam mandaret *l*. Quamobrem late fuseque primum de eo scripsit; deinde eadem omnia brevi est complexus, quo facilius illa summatim comprehensa, tum ad vitæ disciplinam, tum ad divini officii usum in iis lectionibus adhiberentur, quas in Octavis festi diei, beato ipsi Francisco dicati, recitari solenne est. Bonaventuram porro, de eo vel scribentem, vel cogitantem, vel summa animi attentione ita meditantem, ut paulum is e terra sublatus videretur, cum e cubiculi valvarum rimulis clam inspexisset B. Thomas, qui pro mutua caritate et amicitia ad illum ventitabat, noluit ne fores quidem pulsare, nedum in cubiculum pedem inferre. Qua perspecta re, socius, quid causæ esset, quæsivit, cur non ingrederetur; tum ille: Sinamus, inquit, sanctum laborare pro sancto. Vox præclara, qua is et illum viventem sanctum appellavit, et recte scribentem etiam laudavit.

Visus in aërem elevatus.

47 Atqui præterea, si ad rem, quæ per se satis ipsa elucescit, aliquid etiam luminis ex luculento testimonio afferendum est: profecto Leonardus Aretinus, illis temporibus *m* eruditionis et elo- E quentiæ laude clarus, cum S. Francisci vitam, a Seraphico doctore Bonaventuram scriptam, studiose legisset; sententiam rogatus: In illo scribendi genere, respondit, a nemine illum superari posse. Hæc sane testificatio probatur omnibus; sed longe probatissima erat, si testimonium accesserit S. Viri, eruditissimique hominis, et religiosissimi archiepiscopi Antonini; qui illius vitam stylo mirabili ab ipso Bonaventura scriptam esse asseverat, nihilque habere judicat nisi quod certum, quod verum, quod maxime probatum est locupletibus testibus, et rerum consciis, quæ litteris mandatæ sint. Cum igitur de eo mirifice scripserit: locus, ubi scripsit, adhuc Parisiis in monasterio Franciscano extat instar sacelli, tamquam rei admirabiliter gestæ monumentum. Illius sane temporibus de Bonaventura quem pium, sanctum, eruditioneque perfecta excultum, omnes admirabantur, fama præclara ubique percrebuit.

Quanto major, tanto humilior.

48 At vero is cum ad cœlestem illam hereditatem immortalis gloriæ spectaret, ad quam divinitus vocabatur: hujus seculi laudes inanes et caducas, hac atque illac vulgi rumusculis sæpe- F numero temere diffluentes, contempsit, pro nihiloque putavit. Immo etiam quanto nomen ejus efferebatur majori hominum prædicatione, tanto diligentius in id toto animo incubuit, ut de se suisque rebus humiliter summisseque sentiens, Deo in primis, bonorum auctori, gratias de progressionibus ejus semper ageret; se vero in perpetua humilitate contineret, quam tamquam Christianarum parentem custodemque virtutum semper consectatus, jamdiu firmissima ejus vestigia toto vitæ cursu impresserat. Sed hæc ejus summa singularisque humilitas nota jam satis est, ac valde spectata in iis, quæ fere initio commemoravi.

ANNOTATA.

a *Pia hic auxesi usos scriptores, alibi monui.*

b *Sunt qui velint, eum adhuc in seculo degentem, eo modo Fratrum paupertatem sublevasse.*

c *Errat hic Galesinius, nam si septennio religio-*

nis

A *nis peracto, Parisios primum accessisset, Alexandrum Alensem numquam vidisset, ut in Commentario prævio satis demonstratum est.*

d *Nugatur vir bonus dum Venerabilem Bedam ad Caroli Magni et Academiæ Parisiensis institutionem perducit ; obierat Beda priusquam Carolus nasceretur.*

e *Ut tempora, sic loca male confundit Galesinius : floruit equidem per id tempus Coloniæ Albertus Magnus; at non scitur Parisiis cum Alexandro Alensi docuisse.*

f *Ludit in triennio, quod quo pacto explicandum sit, in Commentario prævio dictum est.*

g *Hic vero immensum exorbitat bonus Galesinius dum seculum* XV *cum* XIII *tam turpiter connectit, ut auditores Alexandri Alensis faciat Gersonem et Bruleferum, quos ambos floruisse novimus seculo illo* XV, *ubi Alensis obiit ante medium seculi tredecimi.*

h *Intellige, ut supra diximus, Sanctos istos eodem circiter tempore doctoralem lauream fuisse consecutos.*

i *Hinc colligitur, editioni operum* S. Bonaventuræ *allaborasse Galesinium, paulo felicius, opinor, quam Vitam descripserit.*

B k *Res et tempora denuo commiscet scriptor noster : nam quo tempore de archiepiscopatu Eboracensi actum est, non Parisiis docebat Bonaventura, sed Generalis munere fungebatur, ut habes in Vitæ serie chronologica. Vide Waddingum ad annum* 1265 *num.* 13.

l *Quandonam Vita ista scripta fuerit, habes etiam in prædicto Commentario prævio ; rerum ordinem a Galesinio ne exspectes.*

m *En tibi alterum enormem parachronismum : vivebat nempe illis (S. Bonaventuræ)* temporibus *celebris Aretinus, qui mortuus est anno* 1443.

CAPUT IV.

Sancti gesta tempore quo fuit Ordinis Minister generalis.

Omnium Ordinis negotiorum particeps,

Jam vero tertius et decimus prope annus abierat, quo ad Ordinis Franciscani religionem disciplinamque accesserat : eo ipso temporis
C spatio perspectæ sunt non solum, sed etiam atque etiam exploratissimæ reliquæ omnes ejus virtutes. Cum enim in tanta hominum existimatione esset, quantam sane maximam exposui : nihil fere vel publice, vel privatim in universo Seraphico Ordine umquam actum gestumque est, in quo aliquod non extaret illis temporibus monumentum pietatis, caritatis, prudentiæ, doctrinæ, ceterarumque optimarum rerum, quarum ornamentis ille maxime enituit. Nihil porro qui Ordini Seraphico præerant, Ministri Generales
a tunc aut statuerunt, aut egerunt *a*, nisi de illius consilio. In disputationibus publicis ii numquam discesserunt ab ejusdem sententia, qui sapienter docteque de proposita omni quæstione disserebat. Si quando autem conventus, quæ Capitula vocantur, sive cunctarum Ordinis totius Provinciarum, sive unius tantum habebantur : si quid in iis arduum ac difficile incidisset, ad Bonaventuræ consilium ac sapientiam referebatur. Demum tam multis meritorum copiis ipse affluens,

Generalis Minister salutatur.

totius Ordinis Minister Generalis Romæ, creatus est, eo anno, quem dixi, tertio et decimo professionis suæ : quod munus ea sapientiæ et sanctitatis laude gessit, ut in omnium ore et admiratione esset, cum præsertim Ordinis disciplinam non modo excoluerit, atque auxerit, sed aliqua ex parte collabentem restituerit.

AUCTORE PETRO GALESINIO.

Series Generalium Ministrorum ante S. Bonaventuram.

50 At res omnis recte atque enucleate in præsenti perscribenda est. Jam post B. Franciscum extiterant Seraphici Ordinis rectores septem, quos S. Antoninus, ceterique Ministros Generales appellant. Primus fuit Joannes, cognomine Parens, Florentinus, Tuscus, Assisii creatus, vir sanctus et justus. Secundus Helias, Assisiensis, homo elati spiritus. Tertius Albertus Pisanus, Tuscus, Romæ factus, Gregorio Nono Pontifice anno MCCXXXIX, vir bonus et perfectus. Quartus Haimo Anglus, Theologus magnus, vir summæ honestatis, Romæ creatus, Gregorio item Pontifice anno MCCXLI. Quintus Crescentius Æsinus, Picens, homo senex, Assisii creatus Innocentio IV Pontifice, vir justus, disciplinæque zelo probatus. Hujus tempore in provincia Picena Ordinis disciplina paululum labefactari incepit. Crescentius autem Capitulum generale cum indixisset, non interfuit ; sed Vicarium misit Bonaventuram Balneoregiensem *b* de quo scribo. Sextus, Joan- *b*
nes Rupellius, Parmensis, vir Theologiæ scien- E
tia eruditus, et in Academia Parisiensi lector, e Græcia rediens *c*, quo ab Innocentio Pontifice *c*
legatus missus erat, Assisii creatus, demum Romæ, ubi Capitulum generale indixerat, coram Alexandro IV Pontifice se Generalatus munere abdicavit. Rogatus autem, quem dignum putaret, qui prudentia, vigilantia, virtuteque tantum onus sustinere posset; Bonaventuram, qui illius tempore proxime contra Guilielmum de sancto Amore, ut dixi, scripserat, virum sanctum et eruditum nominavit. Is igitur post B. Franciscum, Minister Generalis septimus, Romæ omnium suffragiis, summaque consensione ac lætitia creatus est, Alexandro IV Pontifice præsente : qui jam inde, usque quo Cardinalis Ostiensis fuerat, Seraphici Ordinis patrocinium cum habuisset, mirifice etiam Bonaventuram perpetuo fovit.

Mitis ac benignus S. Bonaventura in regendo.

51 Hic spectare licet in hujus Franciscanæ præfecturæ munere præclaras illas, actionumque sanctarum splendore illustres, S. Bonaventuræ virtutes. Ordinis status erat eo tempore in aliquod fere discrimen adductus, cum ex secta, dissidioque Fratrum Picenæ provinciæ, tum ex
perturbatione dissensionum, quæ in cuncta Italia F
de proprietatis regula, quodam modo rescissa, extiterunt. Itaque cum disciplina, sanctissimis institutis astricta, sensim dissolvi cœpisset : tunc primum Bonaventura, universi Ordinis curæ præfectus, in eo maximopere elaboravit, ut non auctoritate solum, sed exemplo, sapientia, moderatione, doctrina constitutionibusque rem omnem tueretur. Fuit autem is in illius muneris administratione mitis admodum, ac benignus : mansuetudine enim potius, cohortationibus, et admonitionibus, quam minis aut pœnarum acerbitate, in viam bene agendi revocavit aberrantes. Paterna vero caritate, et clementia admodum singulari erga illos, qui ab Ordinis disciplina descivissent, aut militiam Seraphicam deseruissent, usque eo usus est, ut non defuerint, qui in Capitulis, tam Generalibus, quam Provincialibus id vitio plane ipsi objectarint. Et vero quos obstinate operam dare cognovit, ut palam in hominum luce offenderent, exemploque peccarent : in eos pro culparum ratione non destitit graviter animadvertere, ut ad antiquorum morum usum, rectamque vivendi normam, quam Seraphicus Pater Ordini præscripserat, atque ad salutem

omnes

omnes omni ratione reduceret, quæ ad eam rem recte et religiose gerendam potior esse videretur. Sed cum miserorum et aberrantium parentem, perfugiumque se esse maxime vellet, ne illi de se desperarent : sæpenumero verbis gravissimis coarguit eos, qui sibi crimini dabant misericordiam ac patientiam, qua benigne utiliterque utebatur ad omnium salutem.

Quæ egerit Generalis in Capitulis.

52 Primum igitur, quo maturius de Ordinis statu deliberaret, Narbonæ in Gallia conventum seu Capitulum generale habuit, in quo multa statuit. Primo Ordinis statum in aliquas certas Provincias distribuit, quibus alias præterea duas adjunxit *d*. B. Francisci Regulam, quo dilucidius explicata, eo facilius in executionis usum induceretur, accuratissime exposuit. Fratrum, qui antea capite aperto, capillisque promissis, ac sparsim diffluentibus, rituque pastorum incedebant, vestitui cucullam addidit. Multas de norma regulaque religiose vivendi constitutiones edidit, quæ in Seraphici Ordinis monumenta referuntur *e*. Auctor maxime fuit, ut in Natalitiis feriis caneretur : Gloria tibi, Domine, qui natus es de Virgine *f*. Alterum præterea Capitulum Pisis coegit : ubi cum in eadem Ordinis bene constituendi cura invigilaret, aliquot rubricas Breviario adjecit. Dato campanæ post horam Completorii signo, quod ineunte ferme ejus ætate, ut dixi, in Ecclesia Dei cœptum est, B. Virginem Mariam ab universo Ordine consalutari decrevit, quod ea hora ab Angelo salutatam crederet. Itidem, ut fratres populum monerent, diligentissimus etiam hortator fuit. Tertium Parisiis Capitulum indixit : in quo et in disputationibus, et in variis Inquisitorum hæreticæ pravitatis sedandis discordiis, fuit admiranda ejus sapientia, atque doctrina. Quartum is habuit Capitulum Assisii : ubi præter morum conformationem, quam ad Ordinem adhibuit, illud etiam instituit, ut in singulos menses unoquoque Sabbatho, Missa de B. Virgine, Dei Genitrice, ritu solenni celebraretur. Quo tempore Seraphica religio, Bela Rege, in Ungariam est, gratulantibus omnibus, propagata *g*.

Certam formam vestis præscripsit Ordini nostro.

B

Libri ab eo scripti pro reformatione Ordinis,

53 At vero quantum sancti ejusdem Bonaventuræ studium tunc fuerit in Seraphico Ordine, non tantum ad pristinum statum restituendo,
C sed in omnes recte ac religiose agendi partes optimis regulis conformando, id Epistolæ declarant, quas ad illum scripserat. Earum una Parisiis ad omnes ministros Provinciales data est IX Kalendas Maii anni MCCLVII. Altera cunctis illius Præfectis, et custodibus scripta paulo post quartum Capitulum, quod Assisii habuerat. Nec vero cessavit umquam, ut fratres ad vitæ sanctæ rationes, ac virtutum religiosarum officia erudiret : multos tunc propterea libros aut opuscula scripsit, atque edidit ; cujusmodi est : Expositio dubiorum Regulæ, Collationum monastiearum liber, Expositio in regulam novitiorum, liber de Contemptu mundi, opusculum de Reformandis fratribus, alterum de ratione reformandi novitios, Alphabetum spirituale religiosorum, liber item de non frequentandis quæstibus, alter de rationibus, Cur Minores prædicent : et, ut nihil ad eos juvandos deesset, extat etiam alter de modo prædicandi. Hoc etiam ad Ordinem recte gerendum sibi auxilium comparare voluit, ut ab Urbano IV Pontifice, qui Alexandro IV successerat, daretur Cardinalis aliquis Religionis Franciscanæ Patronus et Protector. Is etsi Anterum consobrinum decreverat; tamen, quem maximopere Bonaventura expetebat, Joannem Cajetanum Diaconum Cardinalem dedit, et patronum constituit, virum omni laude præstantissimum : D
qui aliquot post annis Pontifex creatus, Nicolai Tertii nomen accepit. Tanto igitur patrocinio ipse adjutus, ad rem Franciscanam optime constituendam, vix dici potest, quantum ejus rei causa constantissime egerit, ac fecerit.

item contra Giraldum hostem mendicantium Ordinum.

54 Et quoniam satanas nefarius hæresum magister, tunc Giraldum quemdam Theologum Parisiensem, in sensum reprobum excitavit, ut contra pauperes religiosos, et mendicantes librum ederet, quo Ordinis Seraphici in primis statum infensissime oppugnaret : tunc Bonaventura sanctissimus, ad omnem defensionem instructus, qui jam contra Guilielmum, de quo narravi, Mendicantium hostem acerrimum, præclaro libro dimicationem susceptam egregie pro Ordine confecerat ; industriæ etiam suæ eximiæ vires ac nervos adhibuit ad propulsanda, tamquam venenata tela, scripta ipsius Giraldi ; cujus nefariam audaciam confregit ac superavit armis virtutis suæ : etenim eloquentia, scribendi subtilitate, vique doctrinæ, atque Apologia plena pietatis refutavit, quæ ille impie scripserat. Sed E
illud a Deo factum est, qui ex eo impietatis scelere exemplum pœnæ extare voluit, ut victus ille ac superatus, tandem paralysi fœde affectus, et lepræ sordibus totus inquinatus, miserrime interierit. Defensionum autem, quas S. Bonaventura pro Ordine Seraphico fortiter suscepit, partæque contra illos hæreticos victoriæ monumenta, ad omnem pietatis doctrinæque laudem insignia hæc extant : Apologia contra adversantes regulæ, Libri contra calumniatorem Ordinis, Apologia Evangelicæ paupertatis, Opusculum de paupertate Christi. Atque hæc quidem is gessit Ordinis præfectus : cujus præfecturam cum annos octo et decem administrasset, reliqua etiam sunt, quæ silentio præteriri nullo modo oportet, cum ad posteritatem litteris prodita, et adjumentum, et ornamentum non solum Ordini Seraphico, verum etiam rei Christianæ publicæ afferant.

Confalonis confraternitatem Romæ instituit.

55 Pie facta ejus hæc præterea sunt. Romæ instituit præclaram societatem, quam Confraternitatem Confalonis vocant : cui certam orandi prædicandique normam præscripsit, ob venerationem beatissimæ Mariæ Virginis, Dei genitri- F
cis. Patavii cum esset, S. Antonii Ulyssiponensis quem de Padua nominant, corpus ad templum ejus nomine, opere magnificentissimo in ea urbe exstructum, omni solenni ritu transferendum curavit. Illius linguam, rubore suffusam, et ab omni corruptione plane integram, perinde acsi is, qui duobus et triginta ante annis obierat, recens ex hac vita cessisset, cum Bonaventura sanctus aspiceret, in manus accepit; eamque tota intimi animi cogitatione intuens, magnis profusis lacrymis : O lingua benedicta! inquit, quæ semper benedixisti Dominum, docuistique alios, ut eumdem benedicerent; nunc quidem satis perspicuum est, quam grata fueris Deo. Hæc cum dixisset, cum intima pietate eam osculatus, loco decenti separatim recondi jussit.

Itinerarium mentis in Deum, et aliud in seipsum in monte Alvernæ scripsit.

56 Sanctissimis in occupationibus pro munere suo gerendo tempus is quidem ponebat fere totum ; sed quod sibi constituerat vel ad meditandum, precandum, orandum, vel ad scribendum, præterire haudquaquam voluit. Itaque præfecturæ officio jam sibi commisso, occupatissimus, cum alios libros, quos paulo ante memini scripserit, tum in monte Alvernæ composuit opuscula

duo,

A duo, vere divina, quorum unum Itinerarium mentis in Deum, alterum item Itinerarium mentis in seipsum inscripsit. De cujus profecto Itinerarii præstantia, deque altero opusculo, quod Breviloquium nominavit, omnibus numeris absoluto, afferre non alienum duxi testimonium luculentum clarissimi Theologi Joannis Gersonis
h *h:* Opuscula duo, ille inquit, ut lecturam et alios tractatus ejus interea prætereamus, tanta sunt arte compendii divinitus composita, ut supra ipsa nihil; Breviloquium noto, et Itinerarium, in quibus processum est duabus viis cognoscendi Deum. Primus namque horum duorum tractatuum procedit a principio, quod est Deus, usque ad alias veritates, sub Deo creditas, et habitus; alius e converso progreditur a creaturis ad Creatorem, per sex gradus scalares usque ad anagogicos accessus. Confitebor itaque et ego in insipientia mea, quod a xxx annis et amplius citra, volui habere familiares mihi prædictos tractatulos, sæpe eos legendo, sæpe ruminando etiam, usque ad verba, nedum sententias: et ecce hac ætate, hoc otio, velut ad votum, vix perveni ad
B initium gustus eorumdem, qui et repetiti, semper mihi novi fiunt, et placent. Hæc Gerso, cujus testimonio nihil explicatius dici potest, nihil illustrius, nec vero quidquam aptius ad splendorem, dignitatem, vimque doctrinæ, qua sanctus Bonaventura longe præstitit.

ANNOTATA.

a *Quam latitudinem patiatur particula* tunc, *nescio; vellem et hic et alibi magis historice ageret scriptor, si candide dicere liceat, plane indiligens: ne omnia scrupulosius excutiam, adverte ad duo sequentia specimina, in quibus diversi homines sub uno comparent.*

b *Si res discerneret scriptor incurius,* S. Bonaventuræ *adynata non adscriberet. Audi rerum seriem: Haymo Generalis obiit* 1244*; successit Æsinus Crescentius usque ad annum* 1247, *quo Sanctus agebat annum ætatis circiter* 26*: et nobis suadebit Galesinius, id ætatis adolescentem vices Generalis in Capitulo suscepisse? Tu vide sis saniora apud Waddingum, ad dictum annum* 1247, *num.*
C 3, *et intelliges, missum synonymum aliquem* vicarium, *nempe* fratrem Bonaventuram de Jesi, virum prudentem et discretum.

c *Quid tali homine facias, qui data quasi opera res passim confundere nititur?* Joannes Rupellius, *seu* de Rupella, *is est cui Bonaventura in cathedra Parisiensi successit, origine Aquitanus, opinor a loco nativitatis, cujus meminit Waddingus anno* 1253, *et nos cum illo supra. Obiit anno* 1271, *ut vide ibi num.* 11. *At vero* Joannes *iste, qui Generalis fuit, origine et cognomento* Parmensis, *toto cœlo ab altero differt. Iste Græciam vere adiit, etc., idemque, teste dicto Waddingo, primum obiit anno* 1289, *post perpessas obtrectationes certe non paucas, ut supra etiam observavimus.*

d *Si ipse primum divisit, nullas adjunxit, nisi intelligatur temporis intercapedo, qua factæ divisioni duæ postmodum accesserint, quod verbo dilucidius indicari potuisset.*

e *De iis paulo clariora ex Marco dedimus Commentarii prævii* § 4.

f *De hac aut aliis inductis formulis disputare non lubet, cum institutiones illæ varie a variis referantur.*

g *Si vera narrat Waddingus ad annum* 1235 *num.* 11, *multo citius in Hungariam penetraverunt Minoritæ, ut hic denuo infelix sit in annis consignandis Galesinius; uti et paulo infra, dum vult* S. Bonaventuræ *epistolam datam post quartum capitulum Assisiense anni* 1269, *quam constat scriptam esse post Parisiense tertium; ut vide apud Waddingum ad annum* 1266, *num.* 4. AUCTORE PETRO GALESINIO.

h *De Gersonis elogiis jam superius* § 2 *Commentarii prævii egimus.*

CAPUT V.

Præstans doctrina in expositionibus utriusque Testamenti, et multiplex exponendi ratio.

Doctrina ejus triplex, in omni ejus disciplinæ genere demonstrata,

Itaque cum ejus res in Ordinis præfectura gestas enarraverim: jam hic locus poscit, ut de eximia ejus eruditione scribam, quam, etsi supra sparsim, atque adeo strictim attigi, et aliqua fortasse sigillatim narravi, nunc totum ejus doctri- E
næ genus universe, more Nazianzenio complectar. Ejus porro doctrina cernitur in his tribus: in expositionibus sacræ Scripturæ, in tractatibus, quæ Opuscula inscribuntur, et interpretatione Magistri sententiarum, quam Lecturam idem Gerso nominat. In omnibus his, si cuncta recte perpenduntur, mirifica apparet eruditio, ac illa quidem multiplex. Quibus enim rebus artium disciplinæ comparantur, eæ tres in illo fuerunt: ingenium, studium atque exercitatio; easque ita conjunxit, ut non satis liqueat, in qua potissimum admirabilior extiterit; id quod aliquando Nazianzenus de Basilio disserit. Ingenii acies apparet in omnibus ejus lucubrationibus; studium singulare in maxima gravissimarum rerum cognitione; et exercitatio incredibilis in meditatione, contemplatione, ac scriptione *a*. In Rhetoricis præclare a
versatus, Rhetorum præcepta interdum exponit; in logicis demonstrationibus, et concertationibus usque adeo excelluit, ut iis, qui disputationem cum eo suscepissent, difficile esset argumentorum illius aciem effugere, si quando res ita postularet. Philosophiæ partes, cum interdum opus fuit, nullas omisit, usque adeo, ut eorum quæ in F
sublimi accidunt, summam etiam non raro, etsi brevi, comprehendat accuratissime. Numerorum quoque proportiones, et cetera multa, quæ a Mathematicis præcipiuntur, aliquando demonstravit, tamquam eorum præceptorum litterate peritus.

præsertim in exponendis sacris Litteris.

58 Sed ad sacras Litteras, atque ad Theologiam ita divinitus se paravit, ut scientiæ luce quam splendidissime collustratus, quæ Dei sunt, perquisiverit, atque investigaverit diligenter. Quo factum est, ut ad virtutes Christianas hominum animos erudierit, eosque hujus seculi rerum curis distractos, ad earum quæ cœlestes, quæque divinæ sunt, cognitionem traduxerit. Hujus generis libros, tamquam mutos magistros, at præclare tamen loquentes, quam plurimos edidit: cujusmodi sunt opuscula, quæ aut ad vitæ institutionem, aut ad spiritualia studia, progressionesque virtutum pertinent: quæ omnia, ordine distincta, loco suo ob oculos ponentur. Sed nunc summatim, ut res est, vereque dicam iis ipsis verbis, quibus S. Antoninus de illo loquitur: Intellectus Bonaventuræ perspicacitatem, inquit, omnia opuscula ejus redolent iis, qui divinam

AUCTORE PETRO GALESINIO.

scientiam requirentes, hanc libentius, quam vanitatem Aristotelicam venerantur.

Spiritum S. in Bonaventura locutum ejus scripta testantur.

59 Verum sane, quod magni interest, cum in eo Spiritus Dei locutus videatur, ut ex Sixti IV Pontificis litteris perspicuum esse potest; doctrinæ adjunxit devotionem: id quod perpaucorum est, libros scribentium. Id Trithemius testimonium ei dicit in hæc verba: Multi doctrinam proferunt, devotionem prædicant multi; pauci, scribendo libros, docuerunt utramque. Bonaventura autem et multos superavit, et paucos: dum ejus doctrina devotionem, devotio instruit doctrinam. Quamobrem si vis et doctus, et devotus esse, illius opusculis esto intentus. Est enim in eo vita et doctrina, ut de S. Ambrosio Cassiodorus dixit, plane æqualis. Spiritum quidem sanctum omnia scrutari, etiam profunda Dei, Scriptura testatur. At Bonaventura Seraphicus, ea, quæ Spiritus sunt, investigavit; ut qui illius libros studiose legunt, facile animadvertunt. In antiquis, qui satis illum eo nomine laudant, Gerso unus est; e quo testimonia luculente explicata, paulo etiam post a me ordine B proferuntur. Sed ratio id poscit, ut res omnis distincte enarrata ac dilucide, quasi ob oculos versetur.

Mira ejus intelligentia in variis S. Scripturæ sensibus,

60 Triplex jam ordo, quem demonstravi, in ejus lucubrationibus existit. Sunt primo in vetus, et novum Testamentum Commentarii, quas expositiones, S. Gregorii Magni more, dixit. Veteris libros multos exposuit; Novum autem fere totum, ut certo indice distribute ostendam. Vix scribi potest, quanta doctrinarum ubertate sacros codices explicarit. Sensum litteralem illis interpretandis aliquando amplexus, non solum unum, sed duos, tres, quatuor, pluresve, interdum, exemplo sancti Augustini sibi proposito, ad eorum tractationem attulit. Quo fit, ut id, quod in Ecclesiæ doctore egregio præclarum est, sensuum ubertate fecundus et sit, et habeatur. Sensui enim mystico adhæsisse videtur eruditissime; cum nullam ferme, ne historiam quidem, nedum allegoriam, anagogiam, tropologiamque omiserit, si quando locum apte nactus est, ubi ad sanctiores illos sensus e cœlesti doctrina, divinaque contemplatione depromptos, digredi potuerit. Id perspicuum cum ex aliis expositionibus est, tum vero C ex ea, quam paulo ante commemini, scripta in caput primum Genesis. Silentio præteribo ceteras, in quibus is, quemadmodum eruditissimi viri profitentur, doctorem se ostendit, et Seraphicum, et sapientem, et devotum, et eximium Ecclesiæ doctorem maximeque idoneum, qualem Gerso agnoscit, tum ad illuminandas præstantis doctrinæ suæ luce hominum mentes, tum pietatis ardore inflammandos salutares animi affectus.

Psalmorum expositione,

61 Est vero tamen, cur de explanatione, quam Psalterio adjunxit, brevi dicam; cum etiam habeat amplius, in quo quis aliquid studii ponat. Neque enim illa solum plena est salutaribus mysticis doctrinis; sed locos habet etiam, quibus hæreticorum opiniones exploduntur; et vero documentorum opibus affluit, quibus pii homines, religiosique viri excoluntur, atque instituuntur ad legis divinæ præclaras meditationes. Ac præterea, quod maxime ad rectam psallendi rationem attinet, usque adeo Psalmis explicandis singula animadvertit, ut perpetua ferme utatur interpretatione, unde legentium, aut psallentium mens incendi queat, non modo ad cogitationem, sed etiam ad cupiditatem quamdam illius consectandæ virtutis, quam ipsa Psalmorum expositione demonstrat. Neque etiam in eo enarrationis D genere aperire prætermittit mysteria rituum, et cærimoniarum, quæ sæpenumero explicentur, necesse est, ad Ecclesiasticæ disciplinæ usum ac rationem. Qua ex re perspici etiam licet, illum litterate tenuisse ritualem cognitionem, quæ ad virum pertinet religiosum, hominemque ad preces divinas attentissimum, ac diligentissimum, qualem eum fuisse ostendunt etiam libri, de sacrosanctæ Crucis, ac de passionis Domini Officio, rite conscripti, quos jam enumeravi, et Rubricæ b item Breviario illis temporibus additæ, studiosiusque explicatæ. b

mysticisque etiam interpretationibus.

62 Sed jam redeo ad id, quod proposui, Bonaventuram sanctissimum in omni utriusque Testamenti commentario mystico, eos sensus sanctioresque interpretationes esse accurate ita secutum, ut quas singulas huic, aut illi egregio Ecclesiæ doctori sapientissimi viri tribuunt, is unus est omnes, si minus copiose, at certe aliqua ex parte breviter summatimque complexus. Id planum ipse facit reliquis suis lucubrationibus, præsertim vero opusculis duobus; quorum unum, Luminaria Ecclesiæ significanter inscripsit. De E hoc jam paulo ante narravi; illo autem, quod jure Principium vocavit, cum ipsius sacræ Scripturæ, quæ est candor vitæ æternæ, præstantiam declarat, profecto se aliosque instruere videtur ad illius tractationem, non verborum copiis, sed mysticorum sensuum ubertate circumfluentem.

Commentariorum ejus ratio et modus.

63 Atqui silentio prætereundum non est, quod ejus proprium quodam modo esse videtur, crebris, cumulatisque Litterarum sacrarum sententiis illum divinos sensus contexere, locosque libri explicare, quem commentario interpretatur: res in promptu est, in omnique illius expositione constat; neque attinet, cur pluribus demonstretur, cum præsertim, ut initio dixi, hoc de se ipse scribat. Id interpretandi genus, cum olim S. Bernardo Bonaventura sanctus laudi dederit, nimirum etiam idem consectari ipse voluit. Illum enim sacræ Scripturæ usu peritum putat, propterea quod Bibliorum locis se ad omnem expositionem instituerit. Hoc autem ipsum etiam Seraphicus Doctor egregie præstitit, cum in lege Domini fuerit voluntas ejus, et meditatio die ac nocte. Etenim is toto animo, totisque in Christo visceribus Scripturam sacram amplexus, ita fixus F in ea inhæsit, ut, quod etiam paulo ante strictim attigi, vetus et novum Testamentum memoria tenuerit; quemadmodum ex ejus tractationibus aut expositionibus animadverti facile potest; sed ex eo etiam, quod de utriusque consensu et concordia præclare sæpenumero disserit. Nam quæcumque de Christi Domini Conceptione ex Virgine, ejus ortu, præsentatione in templo, fuga in Ægyptum, reditu item, de ejus doctrina, miraculis, cæcitate Judæorum, conversione Gentium, de ejus passione, acerbissima morte, resurrectione, ascensu in cœlos, missione Spiritus sancti, de adventu ad judicium, ceterisque omnibus fidei Christianæ mysteriis, vel in lege, vel in prophetis, vel in libris sacris aut historialibus aut spiritualibus præsignificata præfigurataque sunt, ea plane facta esse ostendit novi Testamenti litteris, et auctoritatibus cum veteri consentientibus.

in quibus utraque editione Vulgata et LXX Interpretum usus est.

64 Quam studiose autem mente memoriaque comprehenderit sacros libros, ex illa præclara utriusque Testamenti partitione perspicuum fit, non in opusculo solum, quod Principium sacræ Scripturæ appellavit, sed et in Centiloquio, et

Brevi-

A Breviloquio. Sacra autem Biblia recte novit utriusque editionis, nempe Vulgatæ, qua utimur, ac præterea veteris ex interpretatione LXX. Ambas enim ad locorum expositionem affert, ut in Cantico Abacuc, ubi nos legimus: In medio annorum, ille ex veteri: In medio duorum animalium. In Proverbiis: Viam viri in adolescentula, ex veteri item. Et vero sæpius in libro Sapientiæ; at in Psalmis quidem certe sæpissime. Sigillatim autem omnia recensendo persequi nimis longum esset; verum perspecta jam sunt, atque iis explorata, qui in ejus generis studio diuturno curriculum confecerunt suæ doctrinæ, atque industriæ. Quare quod de sancto Athanasio olim Nazianzenus scite scriptum reliquit, hoc itidem de sancto Bonaventura affirmari, Deo benedicente, licet, ut et veteris, et novi Testamenti libros meditatus sit diligenter: eaque meditatione perscrutatus omnia, quæ Dei sunt, catenam vere auream utriusque confecerit; et veram, solidam, mysticisque sensibus instructam interpretationem adhibuerit. Ad quam vita duce, et Theologiæ scientia magistra cum accesserit; eam ni-
B mirum obsignavit luculentæ et præstantis doctrinæ ornamentis.

Patrum documenta S. Bonaventura secutus,

65 At vero ad eam omnem, qua ex divinis litteris, ut dixi, usus est, præclaram expositionem, adjunxit etiam aliam, quæ est secundum doctrinam, nempe antiquorum Patrum. Docuit enim legem Dei, salutariaque præcepta, atque adeo divinam Scripturam est interpretatus, non tam ex sensu suo, quam ex veteribus ipsorum Patrum, in Ecclesia Dei sanctimonia et eruditione præcellentium, monumentis ac traditionibus. Id autem ipsum ab Ecclesiæ doctore fieri debere, demonstrat sanctus Clemens Pontifex et martyr in epistola quam ad discipulos Hierosolymitanos dederat; hocque itidem documentum ab Apostolorum Principe beato Petro se accepisse testatur. Sanctum autem Bonaventuram id studiose præstitisse, nemini dubium esse potest aut certe debet. Est expositio in caput primum Genesis, cumulata sententiis Patrum Latinorum: Augustini in primis, Gregorii Magni, et aliorum etiam inferioris ætatis, utpote Rabani, Radulphi Flaviacensis, atque id generis bonorum interpretum; et vero Græcorum, Basilii, Dionysii Areo-
C pagitæ ac Damasceni.

præsertim in libro cui titulus Pharetra.

66 Atque hoc quidem usque adeo verum est, ut non tantum sententias, sed verba illorum consectetur. Ab sancto Hieronymo sæpenumero prologos sumit; ut in Commentariis ejus multis perspicuum esse potest. Et porro in Psalterii expositione sæpenumero sibi adjumento atque usui esse voluit cum veteres, tum prope æquales, præsertim Ricardum, quem a sancto Victore vocant. Tritam igitur illam quidem atque usitatam viam secutus est, in qua insistere majores voluerunt. Sed planius hoc facit liber, Pharetra. Quo in libro cum uberrime tractet virtutum officia, et locos Theologiæ communes: explicare studuit omnia de sensu ac sententia Patrum: Gregorii Papæ, Ambrosii, Augustini, Hieronymi, Cypriani, Chrysostomi, Isidori, Anselmi, Bernardi, Cas-
c siodori, et aliorum præterea multorum *c*. Atque hæc quidem de interpretatione, ex Patrum sensibus ducta.

In dissensu doctorum opiniones meliores elegit.

67 Tertia vero alia, qua se usum esse scribit, ut in exorsu memini, in eo apparet, quod doctorum opiniones aliquando varie inter se dissentientes, sequi illas quidem maluerit, quæ et auctoritate, et rationibus et usu probatissimæ viderentur, atque essent. Fuit enim eas recensendo verus ac sincerus, neque ullo contradicendi studio elatus, dijudicando acutus et perspicax redarguendo moderatus atque modestus, opinando non arrogans, neque opiniosissimus homo: sed in perspicientia veri, solertiaque præstans, quæcumque frequentius comprobata vidit, moreque recepta, ac præstantium virorum firmata consensu, ea amplexus, propugnavit solertissime. Fuit illud præterea fere unius tantum sancti Bonaventuræ proprium, aut certe haudquaquam commune cum multis, quod præclarum est, ac laudabile, philosophiam, humanasque disciplinas adhibere ad arcem et defensionem dogmatum fidei catholicæ.

AUCTORE PETRO GALESINIO.

Philosophiam veritati propugnandæ adhibuit.

68 Sacris igitur litteris, Patrum auctoritatibus, et sententiis receptis ad pietatis laudem verique cognitionem illustribus usus, cum expositiones conscripsit, de quibus dixi; tum Commentarios confecit, quibus libros Magistri sententiarum, ut narratum est, copiose explicavit. Hæc est altera pars doctrinæ in qua etiam vestigia præclara impressit excellentis industriæ suæ:
eam ob rem illius sententiarum commentariis Pontificem Clementem Quartum maximopere delectatum esse, jam asseveravi. Sed concursus, qui ad eum sententias Magistri interpretantem, magnus factus est, indicare videtur scientiæ præstantiam. Id interpretationis Scholasticæ scriptum et notabile, et devotum esse, sanctus Antoninus dixit. Est enim ad omnem scientiæ pariter, ac pietatis laudem maxime insigne: ideo doctrinam Theologicam eximii et Seraphici doctoris Bonaventuræ proprie dicendam censuit Joannes Gerso, qui libro quodam ita asseveranter scripsit: Si quæratur a me, quis inter Doctores ceteros plus videatur idoneus, respondeo sine præjudicio, quod Dominus Bonaventura: quoniam in dicendo solidus est, et securus, pius, et justus, et devotus. Alio præterea loco itidem etiam atque etiam affirmando scribit in hæc verba: Bonaventura singulariter inter omnes Doctores catholicos, pace omnium salva, videtur idoneus et securissimus ad illuminandum intellectum, et inflammandum affectum. Et item cum præcipue loquitur de sancti Bonaventuræ Lectura, quo nomine scholasticam expositionem sententiarum appellat, id testimonii de ea dicit: F
Denique lectura ejus grandior docet ignem cum lumine, nempe pietatis ardorem, et doctrinæ splendorem magnum. Quamobrem etsi alii alios sibi in Theologiæ studio eligendos aliquando censuerunt: Ego, inquit Gerso, mihi eligo sanctum Bonaventuram. At hæc quidem sententia multis probata est.

E

Magnus ad eum docentem concursus auditorum.

Trecenta scripsit opuscula.

69 Verum quæ sequitur, pars tertia in opusculis cernitur, quæ trecenta scripsisse dicitur. Mirabile est, quam in iis excellat. Alii Itinerarium mentis in Deum, alii Breviloquium, nonnulli Centiloquium, quidam Dietam salutis, alii aliud opusculum dilaudant; sed omnia ejus opuscula uno ore laudant. De quibus ita summatim Trithemius: Scripsit Bonaventura multa et profunda, et devotissima opuscula. In iis namque accensa ejus adhuc in terra viventis caritas, et vehemens pietatis ardor, et doctrinæ lumen splendescit, et ita splendescit, vel potius incendit, ut legentem etiam nihil minus cogitantem, quasi tacitis quibusdam igniculis inflammet. Divinitus igitur accepta potius, quam laboribus parta ejus scientia putatur, ut iterum atque iterum affirmem, quod supra etiam dixi *d*. d

ANNOTATA.

AUCTORE PETRO GALESINIO.

ANNOTATA.

a *Sic prorsus de* S. Bonaventura *sentio, ut proinde pias hyperbolas vocem expressiones illas, non semel in hoc opere et alibi relatas, quasi nihil ab eo scriptum, quod divinitus inspiratum non sit.*

b *Quænam sint istæ* S. Bonaventuræ *Rubricæ non usque adeo explicatum invenio, nisi idem bis dicat, referendo omnia ad Officium S. Crucis, quod ipsi tribuitur.*

c *Et hic liber est, quem a* S. Bonaventura *adhucdum novitio conscriptum volunt.*

d *Jam monui, præcipua doctrinæ* S. Bonaventuræ *encomia superius a nobis* § 2 *Commentarii prævii relata esse.*

CAPUT VI.

B

Dotes eximii Ecclesiæ Doctoris, præclaris actionibus non parum illustratæ.

Hæreticos scriptis confutavit.

Ne vero ad egregii doctoris cumulandam laudem quidquam deesset : cum is altissimos sacrorum Codicum locos, atque obscurissimos declarasset, mysteria aperuisset, piamque doctrinam litteris consignasset, quam præcipui Ecclesiæ doctores divine etiam tradiderunt : importunam etiam hæreticorum audaciam propulsavit, non modo scholastica Theologia quæ tantum et ad confringendas hæreses et ad fidei catholicæ dogmata confirmanda valet, sed etiam libris potissimum scriptis, quos enarravi. His quidem, tamquam atramenti sagittis illos percussit, qui longo intervallo abfuerunt : qui vero præsentes manum cum eo conserere ausi sunt, ut de Basilio item Nazianzenus narrat, contumaciam repressit linguæ telis : id quod præsertim, prout mox scribam, in synodo Lugdunensi Œcumenica II præstitit summa cum laude.

Veri doctoris in eo munera

71 At vero, quæ in egregio ac primario Ecclesiæ doctore inesse debent, ea cum sæpenumero beatus Paulus Apostolus in epistolis et ad Timotheum, et ad Titum scriptis, tum vero in constitutione singulari Bonifacius Papa Octavus commeminit : illa porro omnia , vel potius singula, in S. Bonaventura elucent maxime. Amplexus est is, ex Pauli Apostoli sententia sermonem fidelem, nempe non inanem non vanum, non curiosum. Et ne desit testimonium, de eo Trithemius scribit in hæc verba: Bonaventura Balneoregiensis vir in divinis litteris eruditissimus, profundus est non verbosus, subtilis non curiosus, disertus non vanus. Sermonem igitur amplexus est fidelem, verum scilicet, omnique acceptione dignum ; nimirum de sacræ Scripturæ præstantia, ejus veritate, luce et intelligentia, de ejusdem theoriis, figuris, et item mysteriis illius tractantem. Et vero sermonem amplexus est fidelem : quippe qui, ut Græcis doctoribus placet, de fide, spe, et caritate disserit, docetque quid credendum, quid sperandum, quid agendum atque operandum. Hac omni doctrina cumulati sunt ejus libri, utpote Dieta salutis, Centiloquium, et reliqua opuscula, de quibus dixi. Eum autem sermonem, ex ipsius beati Pauli verbis, consectatus est secundum doctrinam, nempe illum quidem, cum Patrum sensibus ac Traditionibus consentientem, ut paulo ante exposui.

C

D

ut sit potens in exhortando,

72 Fuit et item is potens exhortari in sana doctrina. Quam cohortationis vim, ac potestatem adhibuit, tum sermonibus, quos sane quam multos ad populum de tempore et Sanctis habuit, tum libris etiam plurimis, cujusmodi sunt : Speculum animæ, Stimulus amoris, Speculum disciplinæ, et reliqui ejus generis. Sunt quoque in eo aliæ res, tamquam in eximio Ecclesiæ doctore præstabiles : et in primis illa salutarium documentorum copia illustris, et virtutum innumerabilium, quibus Ecclesiam decoravit, decor præclarus. Has res duas Bonifacius Octavus in præcipuis illis Ecclesiæ doctoribus summopere commendavit.

facundus in eloquio.

73 Tertiam conditionem præcipuo doctori Ecclesiæ idem ascribit, ut facundus sit. Certe quidem eloquentiæ laudem sancto Bonaventuræ tribuit Trithemius præclaris his vocibus : Fuit enim is clarus eloquio, subtilis, disertus, flammantia verba proferens. Ejus autem facundiam demonstravit concio in Concilio Lugdunensi Œcumenico habita, qua Latinorum Græcorumque animos accendit ad concordiam dogmatum conciliandam. Facundus porro is fuit, non verbis, sed sententiis, et multarum rerum comprehensione, usque adeo, ut in eo singula fere verba, singulæ prope sententiæ, singulaque doctrinarum præcepta appareant. Nemo est in Theologicis studiis versatus, ita rudis, atque ignarus, quin intelligat, illum tam brevi quodam sermone in Luminaribus esse complexum totam Dionysii Areopagitæ Theologiam mysticam. Facundus item fuit expositionum ubertate : symbolum Apostolorum non semel, sed iterum ac tertium exposuit multiplici variaque sententiarum copia.

E

Eloquentia gravi non caruit.

74 Quod vero nonnulli sunt, qui nullum eloquentiæ florem, nullum dicendi robur, nullumque nervum in eo inesse dictitant : næ, isti quidem falluntur. Non enim facundia verbis, sed sententiis metienda est ; et illa quidem negligitur, quæ verborum inanitate effunditur, nulla subjecta sententia. Est quædam eloquentia, inquit sanctus Augustinus, quæ puerilem magis ætatem decet: hæc verborum copia affluens, aspersaque est flosculis : altera est senilis, aut canescens, quæ suam habet maturitatem et quasi senectutem. Hæc omni sententiarum gravitate, omni virtutum magnarum splendore , omnique sapientiæ lumine enitens, magnam auctoritatem admirationemque habet ; hæc viros summa auctoritate dignissimos, et divinos decet. Ad hanc ipsam Seraphicum Bonaventuram instructum esse, bene norunt, qui non verborum simulatam majestatem expetunt, non inania confirmationum ornamenta consectantur ; sed maxime spectant, quod oratoris est proprium, docere, delectare, et movere. Is certe totam pene sacram Scripturam ac Theologiam dilucide explicando docuit, docendo quadam spirituali suavitate delectat ; et quod perfecti oratoris est, delectando movet atque accendit ; ut satis dictum est, usuque exploratum sapientum hominum, sanctorumque virorum. Sed hactenus de ejus eruditione.

F

Peregrinationes ejus.

75 Et quoniam doctrina actionis expers, rursusque actio auxilio destituta doctrinæ, est utraque quodam modo imperfecta ; cum altera alterius opem quasi flagitare videatur : Bonaventura sanctus doctrinæ subsidio adjunxit præclaras illas actiones, quas Ecclesiæ Dei, et Ordini suo Seraphico præstitit. Boni publici enim causa

alios

A alios accersivit; alios admonuit, arguit, objurgavit; pro gentibus, urbibus, pro singulis etiam hominibus, peregrinationes, itinera, laboresque suscepit *a*. Atque hæc quidem ipsa Nazianzenus scripta de Basilio Magno reliquit. Est Romam aliquando Parisiis profectus, cum Ordinis Franciscani disciplina in paupertatis splendore enitescens, ad discrimen vocaretur: Galliam omnem peregrinatus, Italiam etiam omnem peragravit, causa restituendæ ubique terrarum Seraphicæ religionis, tunc sensim collabentis.

In dissensu S. Bonaventura facto compromisso, elegit Pontificem,

76 Sed ex iis, quæ narrata sunt, perspecti sunt varii ejus innumerique labores indeque nobilitatæ egregiæ actiones, in quibus una omnium præstantissima est ad sempiternam memoriam. Clemente enim Quarto Pontifice Viterbii mortuo, cum esset interpontificium dissentientes inter se Cardinales, de Pontifice creando, convenerunt in eo; tam vitæ integritate, quam sapientia, doctrinaque sancti Bonaventuræ adducti, ut is unus dissensionem annorum circiter trium dirimeret; ac verus sine controversia Pontifex esset, quem pronuntiasset, etiam si se ipse elegisset: elegit B autem non eorum quemquam qui præsentes septem et decem Cardinales aderant, sed qui in disjunctissima provincia, Hierosolymæ jamdiu sanctæ peregrinationis causa aberat, Theobaldum Vicecomitem, Placentinum, Archidiaconum Leodiensem, virum religionis et pietatis nomine maxime illis temporibus illustrem. Qua in actione spectare licet integritatem, æquitatem, sapientiam, et præclaram ejus voluntatem, animumque boni publici desiderio inflammatum, nec ullis ambitionis fallaciis fucatum.

ANNOTATA.

a *Boni historici fuisset, non hæc conglobatim involvere, sed per partes distinctius enumerare.*

CAPUT VII.

C

Gesta in concilio Lugdunensi; obitus et miracula.

Ad Concilium Lugdunense evocati S. Thomas et S Bonaventura.

Jam reliqua sunt eximie facta, quæ in Lugdunensi Œcumenico Concilio spectata, Seraphici doctoris laudibus in posteritatem redundant. Gregorius igitur Decimus Pontifex, qui fuit ille ipse Theobaldus, cum Lugduni difficillimo Reipublicæ Christianæ tempore, Synodum Œcumenicam indixisset, ut præter cetera, quæ maxima acturus erat, Græcos in primis dissidentes ad Ecclesiæ fidem, auctoritatem, pietatisque officium revocaret, opus habuit, cum res litteris decernenda esset, doctrina et sapientia summorum virorum; quos præcipuos duos delegit, tunc clarissimos sacrarum Litterarum magistros et doctores, Thomam Aquinatem Ordinis Prædicatorum et Bonaventuram Ordinis Minorum. Hic adfuit, ille per obitum non potuit. Sed mira videtur eorum conjunctio: qui ambo in scholis Parisiensibus condiscipuli, caritatis consuetudinisque mutuis officiis devincti, in munere publice interpretandi socii, ad Lugdunensis Concilii labores etiam simul vocantur: ut mirum non sit, si eodem quoque anno ex hac vita ad meritorum præmium in cœlum abierunt.

AUCTORE PETRO GALESINIO.

Huic Concilii cura imposita cum aliis duobus Ordinis Seraphici patribus,

78 Venit igitur Lugdunum Bonaventura, qui tunc Minister Generalis, curam universi Ordinis Seraphici gerebat præclara cum laude. Quantum autem ei Pontifex, et summi viri omnes tribuerint, mox narrabo. Jam in omnes prope partes fama sanctitatis, doctrinæ, et virtutum Bonaventuræ excitata erat, spectataque maximis in rebus prudentia, ac demum omnibus cognita, præsertim summo Pontifici Gregorio Decimo: qui in ea frequentissima Latinorum et Græcorum Œcumenica synodo illius consilio usus est ad omnia *a*. Primum ei, et aliis duobus Ordinis Franciscani, quorum unus Rothomagensis, alter Tripolitanus Episcopus erat, universe mandavit, ut necessario eo tempore viderent, ne quid detrimenti Ecclesia pateretur. In maxima tunc existimatione sanctimoniæ, doctrinæ, disciplinæque Ordo Seraphicus et habebatur, et erat. Neque enim hi tres solum ad summa quæque adhibiti sunt, sed Hieronymus Asculanus Ordinis item ejusdem, vir in primis sapiens, egregieque eruditus: qui Constantinopolim Legatus a Pontifice missus, cum Græcis præclare egit, ut Lugdunum ad concilium convenirent. Is porro fuit, qui ob merita pontificatum adeptus, Nicolai Quarti nomen habuit. Verum cum in unum Bonaventuram, omni virtute præcellentem, cuncti fere, qui in Concilio aderant, oculos conjicerent: Gregorius, ut erat Pontifex singulari divinaque sapientia, eum esse maluit, cui potissimum Concilii dirigendi curam daret.

Hieronymus Asculanus Ordinis Minoris Legatus ad Græcos. E

Imperator Græcorum cum aliis multis Lugdunum veniunt.

79 Græcorum igitur Imperator, Michaël VII Comnenius, Palæologus *b*, Josephus Patriarcha Constantinopolitanus, Archiepiscopi, Episcopi, et legati Græciæ Lugdunum adventarunt frequenti cum Cleri multitudine: in qua viri eruditissimi aderant, quorum unus fuit Emmanuel Caleca *c*, qui luculentis scriptis Ecclesiam Catholicam Romanam adjuvit. Intererant etiam Scytharum Legati. Fuit porro Concilium frequentissimum, cum ex omni Christiano orbe convenissent Episcopi quingenti, Abbates sexaginta, et alii Antistites, ac Sacerdotes mille, et item viri primarii laici innumeri. Actum est de gravissimis maximisque rebus, atque in primis de Hierosolyma ac Palæstina recuperanda, de Græcis ad fidem Catholicam revocandis, et præsertim F de Spiritus sancti processione a Patre et Filio; prætereaque cum de multis decretis ad Ecclesiam pertinentibus, tum de præcipuis legibus, quæ in comitiis Romani Pontificis servari debent. In summo igitur hoc et celeberrimo conventu spectare licet virtutum opera, atque officia, quæ Ecclesiæ Dei sanctus Bonaventura præstitit; usque adeo ut unusquisque oculorum sensu tum aspexerit Orientem cum Occidente conjunctum, Græcamque a Romana Apostolica Ecclesia matre nullo modo dissidentem. Qua in re quantum Seraphicus doctor præstiterit, breviter exponam.

S Bonaventura in Concilio primam habuit orationem.

80 In ipso porro Concilii exorsu is potissimum delectus est qui concionem haberet, cujus initium fuit: Exurge, Hierusalem, et circumspice ad Orientem; et vide collectos filios tuos ab Oriente usque ad Occidentem. Ejus profecto orationis tanta vis fuit, tantaque doctrinarum præstantia, ut cum sibi omnium, præsertimque Græcorum animos conciliarit, tum Patrum Œcumenicum conventum excitarit, ad rem Ecclesiæ bene gerendam. Hic doctrinæ Bonaventuræ nomen magnum, hic Eutychii, (sic enim Græci illum vocabant) præclara

AUCTORE PATRO GALESINIO.

præclara eruditionis sapientiæque laus. Itaque non modo sustinuit, sed jam superare cœpit opinionem Gregorii Pontificis, qui illum cum ad Concilium accersierat, tum delegerat, qui illius bene gerendi officium gereret, concioneque cunctos, præcipue Græcos exciperet. Jam vero præcellentem ejus doctrinam, ac Theologiam libris explicatam, quos ediderat, magnopere illa ætas admirabatur. Nunc tandem, quod divinitus factum est, ut in omni præclarissima litterarum tractatione præstans ejus scientia eluceret, eamdem non solum multis lucubrationibus antea perspectam, sed in Parisiensis Academiæ luce jam spectatam ac probatam Synodus Œcumenica Lugdunensis in disputationibus, et congressibus Græcis admirabiliter intuetur. Nemini autem dubium esse potest, nec vero debet, quin is, ut eruditissimus erat, eruditionis egregiæ curricula confecerit in omni Lugdunensi illa tractatione. Ejus porro Concilii Acta publica, quæ desiderantur, si his temporibus extarent : certe in iis quasi obsignatis tabulis, omnino testificatas haberemus actuosas virtutes, eximiamque sapientiam illius : de quo constans ea ætate opinio fuit; Græcos ipsius potissimum virtute, explosis erroribus in unitatem fidei Catholicæ rediisse.

qua Græcos miro modo conciliavit,

B

81 Erat enim is, ut primo dixi, humilis, clemens, ab ira alienus, morum consuetudine suavis, sermone jucundus, vultu angelicus, atque divinis ornamentis excultus : quibus sibi eorum benevolentiam facile conciliavit. Quo factum est, ut, cum disputationem cursum ingressus est, eorum animis vestigia impressa reliquerit veræ orthodoxæque illius doctrinæ, qua, ut ceteris virtutibus, eum excellere jam omnes in animum sibi induxerunt. Gratus igitur is cum esset cunctis Græcæque nationi, tum charus fuit Græco Cæsari Michaeli Comnenio. Quare ejus doctrina operaque usus Pontifex Gregorius id sane tandem, auctore ac duce Spiritu sancto, perfecit, quod maxime concupierat, ut et Michael Imperator et Græci Orthodoxam Ecclesiæ Catholicæ Romanæ fidem profiterentur. Quæ quidem res, diu expetita, cum recte successerit : tunc ii ipsi omnes, et item Latini simul Latine Græceque symbolum publice cecinerunt solennibus illis vocibus : A Patre Filioque procedit. Cum hanc ergo concordiam sanctus Bonaventura maximopere adjuvisset : tum etiam Pontifici operam navavit permultis decretis conscribendis, quæ in eo Concilio sapienter atque utiliter edita, deinde in sextum librum Decretalium ordine relata sunt. Nec præterea idem Seraphicus doctor, in maximis illis occupationibus, hoc agere prætermisit, ut hæreticos, religionem Mendicantium tum oppugnantes retunderet, et confringeret.

atque ipsos cum Imperatore ad fidem reduxit.

C

82 Itaque celeberrima illa Synodus Œcumenica Lugdunensis mirifice tandem spectavit illius et facundiam in concione, et in disputationibus doctrinam, et in Græcorum conciliatione sapientiam et prudentiam in consultatione decretorum, et scientiæ vim ingeniique præstantiam in refutatione hæreticorum ; et denique, ut brevi complectar, egregios labores, præclarasque functiones in Cardinalatus dignitate, qua illum Gregorius Pontifex Concilii initio *d* ornaverat. In eo enim Cardinales quinque fecit : e quibus unum præcipue ob virtutum amplitudinem delegit Bonaventuram, quem creavit Cardinalem et Cardinalem Episcopum Albanensem, id quod fortasse nemini umquam contigit, ut Cardinalis Episcopus, ante pronuntiatus sit, quam presbyter Cardinalis extiterit. Sed divino id concilio factum est, cum tam uberes inde fructus Ecclesia Dei, et Pontifex perceperit : qui illius doctrinam ad vitæ sanctitatem verbis cum sæpenumero laudasset, factis etiam comprobare voluit. Bonaventura autem, qui præ humilitate, quam virtutem eximie semper coluit, Archiepiscopatum Eboracensem constanter refutarat, et modestissime frustra repugnans, demum coactus Cardinalatum suscepit.

Concilii initio purpura decoratur.

d

D

83 His in Concilio Lugdunensi II piis laboribus, aliisque multis in omni vita, omnique munere pro sancta Catholica Ecclesia sancte perfunctus, in eo ipso Concilio Idibus Julii, qui dies Dominicus fuit, anno salutis MCCLXXIV et ætatis LIII, abiit in cœlum ; quo ipso anno S. Thomas Aquinas octavo Idus Martii ad sempiternam etiam illam cœlestem gloriam migravit. Qui igitur in hoc vitæ cursu conjunctissimi fuerunt et caritate, et studiis, et mutua consuetudine, et aliis multis rebus, quas narravi ; ii eodem anno ad vitæ æternæ præmium abeunt.

Abit e vita in ipso Concilio,

84 Gregorius autem Pontifex, qui sanctum Bonaventuram non modo in hac vita, sed post illius obitum tanti fecit, quanti eum fecisse perspicuum est, ejus mortem intime dolens, non potuit continere, quin diceret, Ecclesiam, quæ ex tanti viri eruditione tam admirabiles fructus acceperat, magnam est illius obitu jacturam fecisse. Immo omnes et clerici, et laici, tum Latini, tum Græci illius obitu mœruerunt, cum parem sibi neminem reliquisse videretur. Tantum porro ei ob virtutem doctrinamque tributum est, ut illius funus et Pontifex, et Græcorum Imperator, Cardinales, Episcopique omnes, qui frequentissimi in Concilio aderant, præsentia sua condecorarint. Id cum alio vel præstantissimo viro umquam actum esse, vix in omni Annalium antiquitate compertum est. De admirandis autem virtutibus scientiæque donis, quibus illum Deus ornaverat, luculentam habuit laudationem Cardinalis Episcopus Ostiensis, Petrus a Tarantasia *e*, qui ab ea lamentatione fecit initium : Doleo super te, mi frater, Jonatha. Ejus corpus Lugduni sepultum est in ecclesia sancti Francisci, quæ deinceps, ut infra exponam, nomine ejus nuncupata est.

magno Ecclesiæ damno.

E

e

85 Cum autem Bonaventura perpetuo eum vitæ cursum tenuisset, atque adeo ipse instituisset, ut ejus vita ac morum ratio pie ac religiose vivendi norma esset ; et doctrina tamquam præsidium firmissimum dogmatis catholici haberetur : in ejus obitu fuit una communis pene omnium vox dicentium, vel potius lamentantium, rei Christianæ publicæ columnam corruisse. Tanta vero populi celebritate funus elatum est, ut omnis Lugduni civitas ad illud celebrandum sese cum lacrymis effuderit. Quod igitur ab ineunte ejus ætate B. Franciscus prædixerat *f*, illum in Seraphica religione fore magnum hominem summumque virum, cujus doctrina allatura quamplurimis esset lumen ad depellendas tenebras, id certissimum atque exploratissimum ex iis esse potest, quæ jam enucleate præscripsi.

Pontifex cum Imperatore exsequias sua honestavit præsentia.

F

f

86 Deus autem, qui mirabilis est in Sanctis suis, ejus et sanctitatem, et doctrinam testificatam esse voluit miraculorum multitudine, ac magnitudine. Longum nimis plane esset res illius mirabiliter divineque gestas enumerando persequi ; sed, cum in Annales Ordinis Franciscani *g*, perennesque tabulas relatæ sunt, nihil attinet, cur pluribus de iis agam, quæ præsertim in omnium ore sunt, quæque luculentis testimoniis prodita sunt ad posteritatem. Multa illius miracula

Miraculis clarus Lugdunum a peste liberavit.

g

A cula Octavianus Sinuessanus commemorat, quæ Sixtus Quartus Pontifex Maximus recte atque ex ordine cognita habere voluit, antea quam illum in Sanctorum numerum ex solennis ritus ratione adscripsit. Habent alia Balneoregienses cives, quæ omnium sermone testatissima, comprobavit etiam sacrosanctæ Sedis Apostolicæ auctoritas. Nam, cum in hoc vitæ curriculo versaretur, multa is miracula, operante Domino, edidit: tum posteaquam hinc in cœlum migravit, ad illius sepulcrum, tamquam ad commune perfugium accurrebatur. Is porro pestilentiæ morbo, et contagio Lugdunum liberavit; periculosos et difficiles partus divine explicuit; malorum spirituum æstu ac vexatione oppressos mirifice liberavit; puerum mortuum ad vitam revocavit.

Caput ejus incorruptum centesimo et sexagesimo ab obitu anno.

87 Et vero, quod silentio prætereundum non est, augustissimum est miraculum, maximeque insigne ad sempiternam testificationem sanæ sinceræque doctrinæ, quam et lingua docuit, et litteris consignatam reliquit. Centesimo et sexagesimo enim post obitum anno, cum ejus corpus alio transferendum esset, nec labris, nec dentibus, nec lingua, nec capillis quidem exesis, integrum caput, ac pene spirantis habitu repertum est *h*. Quæ sane res admiranda, si recte perpenditur, non sine mysterii significatione esse potuit. At illud certe interpretari licet, doctrinam, quæ ex illius capite manavit, linguaque olim effluxit, ab omni labe integram conservatam in ea existimatione haberi, in qua demum et habetur, et est jam inde usque ab eo tempore, quo ex vita cessit. Nemo quisquam fere fuit, qui post illius obitum, cum vitam, tum eruditionem ejus non laudaverit.

ANNOTATA.

a *Cur hic rursus, muneris sui oblitus, omittit promotionem* S. Bonaventuræ *ad Cardinalatum quam loco non opportuno intrudit.*

b *Infelix est Galesinius ubi historica versat; hic verbis paucis tertio labitur. Michael iste non* septimus *fuit, sed* octavus *istius nominis; non* Comnenus, *sed* Palæologus; Lugdunum *non* adventavit, *sed legatos dumtaxat misit.*

c *Ausim dicere, somnium hoc esse Galesinii, Calecam importune Lugdunum adducentis, qui Bellarmino, Spondano et aliis toto seculo posterior est; ut straminea auctoritate utantur, qui ex hoc Galesinii loco probare volunt, Calecam Lugdunensi Concilio interfuisse.*

d *Quod nuper dixi, loco proprio a Galesinio præteritum, hic perperam inseritur de creatione Cardinalium facta* Concilii initio, *quæ toto, ut minimum anno præcessit, ut vide apud Waddingum ad annum* 1273, *num.* 10.

e *Hic postmodum Papa fuit sub nomine Innocentii V.*

f *Utut vaticinium istud omnino negare nolim, vellem tamen antiquiori auctoritate firmatum.*

g *Apud Marcum Ulyssiponensem et in Octaviani oratione supra.*

h *Sunt qui asserant cor quoque integrum inventum esse, verum id controvertitur, ut dixi* § 5 *Commentarii prævii. De cetero pia omnino est et apposita in hisce Galesinii nostri conjectura.*

CAPUT VIII.

Doctrinæ post obitum commendatio, canonizatio, et quæ canonizationem consecuta sunt.

In Concilio Florentino decretum ex sententia S. Bonaventuræ.

Habuit is multos industriæ suæ et scientiæ sectatores; at præcones et laudatores longe plures. Mitto hic Stephanum Bruleferum, et alios Ordinis Franciscani viros: fuit autem Gerso qui de doctrina Seraphica sancti Bonaventuræ librum singularem edidit. Jam item commemini sanctum Antoninum, Henricum Gandavensem, Joannem Trithemium, ceterosque de eadem sentire admodum egregie. Immo Trithemius asseveranter dixit, illum utilitate operum omnes superare. Ob eamque rem Ecclesiæ Romanæ monumentis optimo jure proditum est, in eo summam esse eruditionem. In Concilii autem Florentini Œcumenici, quo etiam Græci convenerant, actis apparet, non semel atque iterum, sed tertium ejus doctrinam esse prolatam, atque adhibitam ad usum rationemque difficilium quæstionum. Protulit autem vir summa eruditione Cardinalis Turrecremata: cui item Græci tribuerunt vel plurimum, ex auctoritatibus, quas a Bonaventuræ documentis acceperat: res demum consentientibus Latinis Græcisque Patribus decreta est ad præscriptum Seraphicæ illius doctrinæ.

Reges et Principes S. Bonaventuram postularunt inter Divos referri.

89 Erat ubique terrarum fama sanctitatis atque scientiæ præcellentis, qua ille et in vita, et post obitum, benedicente Deo, flore. Quare Fredericus, Romanorum Imperator Augustus, Ludovicus Galliarum Rex Christianissimus, Ferdinandus Siciliæ, Matthias Ungariæ, Reges Catholici; ac præterea Duces et Venetiarum, et Sabaudiæ, et Mediolani; itemque populi multi, præsertim Florentini, Senenses, Perusini, et in Gallia Lugdunenses, rursusque in Italia cives Balneoregienses, et universus, ubique gentium, Ordo Seraphicus illud a Sixto IV Pontifice Maximo non tantum postularunt, sed efflagitarunt, ut in Sanctorum Confessorum Pontificum, Doctorumque Ecclesiæ numerum Bonaventura referretur *a*. Tum Pontifex Sixtus, ut res recte atque ex ordine ageretur, rem tanti momenti fidei credidit Cardinalium trium: quorum unus fuit Julianus Ruverius, Cardinalis sancti Petri ad Vincula; alter Stephanus, Mediolani Archiepiscopus, Cardinalis Nardinus; tertius Franciscus Gonzaga, Cardinalis Mantuanus. De hac quidem causa ubi agi cœptum est; undique extiterunt præclara monumenta et rerum, quas ille sancte, divine, mirabiliterque gessit, et codicum, quos erudite graviter ac pie scripsit. Causam Octavianus Sinuessanus, sacri Palatii Apostoli Advocatus disertissimus, egit ornatissima oratione, et rerum lucubrationumque cumulatissima, quarum prædicatione ille jure ac vere celebrari potuit; Joannes autem Pavinius, divini item humanique juris consultissimus, de eadem dixit uberrime, usque adeo, ut rei omnis, quæ agebatur, commemoratione in partes duas distributa, quas etiam in certos quosdam articulos distinxit, pluribus ordine demonstrarit tum præstantem ac fructuosam Seraphici Bonaventuræ doctrinam,

præ-

AUCTORE PETRO GALESINIO.

præcellentesque et divinas virtutes; tum vitæ sanctitatem, caritate, morum castitate, præclarisque officiis prælucentem, atque miraculorum magnitudine et in vita, et post obitum testatissimam.

Doctor Ecclesiæ a Sixto Quarto denuntiatur.

90 Iis omnibus recte planeque comprobatis, ac vere cognitis, Sixtus Pontifex, qui postquam per ætatem sapere aliquid potuit, se divina illius scripta studiosissime legisse, atque adeo illis semper delectatum esse scribit, eum in sanctorum *b* Confessorum Pontificum ac Doctorum *b*, quos sancta Dei veneratur Ecclesia, numero rite solenniterque Romæ adscripsit, in Basilica beati Petri principis Apostolorum, quo maxima omnis generis, omnisque ordinis multitudo confluxerat. Et quo sanctius res omnis, pietatis officio, gereretur, tridui jejunium et orationes indixit. Quos præterea ritus ad eam solennem actionem illius prædecessores Pontifices Romani, præsertim Bonifacius Nonus ad sanctæ Brigidæ; Nicolaus Quintus ad sancti Bernardini; Pius Secundus ad sanctæ Catharinæ Senensis; Callistus Tertius ad sancti Osmundi canonizationem adhibuerunt, iis B Sixtus Pontifex solenniter usus litteras decretas ejus rei gestæ et confectæ nomine datas edidit anno MCDLXXXII, decimo octavo Kalend. Maii. Quibus litteris præter cetera illud etiam testatissimum esse voluit, sancti Bonaventuræ famam innocentiæ et doctrinæ perpetuo percrebuisse, illumque magnum doctrina, non minorem vitæ meritis extitisse; de divinis autem rebus ita scripsisse, ut in eo Spiritus sanctus locutus videretur.

Mirandulæ Principes S. Bonaventuræ admiratores.

91 His litteris promulgatis, cum in cuncta Italia extitit publicum spiritale gaudium, tum in omnibus, sacrarum litterarum scientiam colentibus, ardentius illius librorum studium. Jam tum primum Joannes Picus, Mirandulæ princeps, vir Latine, Græce, Hebraice, Chaldaice, Arabiceque doctus, et omnium liberalium disciplinarum usu litterate peritissimus, atque ad Theologiæ scientiam apprime eruditus, desiderio incredibili exarsit habendi, legendi, edendique commentarios, quos idem sanctus Bonaventura in S. Lucam scripserat. Joannes præterea Franciscus Picus, ejus nepos, itidem, ut ille, doctissimus, semper Seraphici doctoris exquisitam doctrinam in ore habuit, cujus etiam sæpenumero commeminit in C iis quæ multa reliquit, ingenii sui monumentis. In Gallia autem, jam tum provincia, quæ Burgundiæ nomine appellabatur, sancti Bonaventuræ Provincia nominari cœpit, ob illius venerationem.

Reliquiæ corporis ejus a Calvinistis in Rhodanum projectæ, servato capite.

92 Lugduni item, ubi magnum celeberrimumque nomen illius est, locus olim, anno MCCLII sancti Francisci titulo exstructus, tunc sancti Bonaventuræ nomine amplissima, structura ædificatus est atque auctus. Is porro locus ubique gentium illustris ejusdem Sancti doctrina, vitæ consuetudine, rerum gestarum gloria, et pretiosi *c* sepulcri opere, parum abfuit, qui anno MDLXII *c* tumultu nefario a Calvinistis hæreticis totus incenderetur. Erat ibi, ut dixi, sepulcrum: ubi intrinsecus in capsa artificiose pieque elaborata, Sancti illius corpus asservabatur. Hoc impii, hæretici, inde nefarie ereptum, in Rhodanum * fluvium scelerate projecerunt: argentum autem sitientes, argenteam sibi capsam reservaverunt horribili sacrilegii scelere. Sed divinitus factum est, ut illius caput, quod tot post annis mirabiliter integrum, jam inventum esse commemoravi, gemmis, margaritis, opere pie sumptuoso ornatum, a periculo conservatum sit impiorum hominum, detestabili auri cupiditate æstuantium. D Quod sacrum caput hodie, in eadem Seraphici Ordinis ecclesia Lugdunensi, honorifice etiam reconditum est.

* Ararim

Extant alibi nonnullæ ejus reliquiæ.

93 Et, ut nihil silentio prætermittam, aliæ etiam sacræ illius reliquiæ divino beneficio exstant. Balneoregii, in ecclesia Cathedrali est ejusdem brachium, quod e Gallia præcipuus illius Sancti cultor, Franciscus Sarasonius *d*, Minister *d* Generalis eo attulit. Parisiis pie asservatur maxilla, quam olim Carolus *e* Christianissimus Galliæ *e* Rex præ pietatis studio sibi concedi petierat. Quanta igitur in veneratione semper sanctus Bonaventura fuerit, jam satis dictum est; usque adeo, ut perspicuum sit, ejus etiam doctrinæ multum semper tribuisse summos Pontifices, quos præcipuos sigillatim commemoravi. Et vero memoria nostra Pius Quintus summus Pontifex, sempiterna gloria dignissimus, ut tam præcellentis doctoris egregiam doctrinam, negligentia quadam pene collabentem, aliquo modo restitueret, in scholis Ordinis Franciscani ad frequentiorem studiorum usum, interpretationumque consuetudinem revocari jussit, ac statuit. At vero demum divino be- E neficio munereque perfectum est, quod cum antea semper, tum his temporibus ea de re statuenda publicis Ecclesiæ catholicæ rationibus in omnes partes utile et necessarium fuit, ac pietatis officio, tamque magnis tanti Doctoris meritis præcipue debitum.

ANNOTATA.

a *Habes hæc distinctius enumerata superius in oratione Octaviani.*

b *Hæc accommode intelligenda esse dixi, ne alioquin actum egisse dicatur Sixtus V, in decretali paulo ante relata.*

c *Recte notatum hic annum, supra etiam in Commentario prævio diximus.*

d *Alii passim et melius nomen formant* Sampsonius, *seu* Samsonius.

e *Hunc Carolum supra quæsivimus.*

F

CAPUT IX.

De iis quæ ob ejus sanctitatem, et doctrinam eximiam Sixtus V Pontifex egit.

Sixti PP. Quinti laudes.

Opportunissimo igitur tempore Pontificem Deus dedit Sixtum Quintum, cujus virtute et sapientia plurimum indigebat respublica Christiana. Nolo hic commemorare singularem illam planeque divinam animi, et ingenii vim, qua is onus Pontificale sustinet, qua cuncta tuetur, qua difficillima quæque sustinet, qua res maximas conficit. Sunt facta ejus plane ad immortalitatis laudem insignia: quæ tamen singulari libro a me conscripta, ad posteritatem litterarum monumentis prodere, meum esse existimo. Nunc ergo, ut denique hanc susceptam de vita sancti Bonaventuræ scriptionem conficiam; brevi narrabo rationes et causas, quare is potissimum adductus, illum inter primarios præcipuosque Ecclesiæ Doctores optimo jure annumerarit.

95

A

Qui Romæ S. Bonaventuræ doceri Theologiam decrevit,

95 Est sane Sixtus V Pontifex, magna vir et admirabili ingenii prudentia, summa memoria, præstantium omnium liberalium disciplinarum scientia, Theologiaque in primis, et divinis litteris eruditissimus, ac sancti Bonaventuræ doctrinæ peritissimus. Itaque is, ut vir diuturno studio sapientissimus, cum et litterarum scientiæ, et disciplinæ morum fructus uberrimos ex Seraphici doctoris libris capi posse intelligeret : nihil non egit, nihil non attigit, cum in eo Minorum Ordine esset, non solum in comitiis, sed omni tempore, ut illius libri, expositiones, et opera ad studiorum usum introducerentur. Quod cum numquam effectum omnino esset, id Pontifex creatus in optatis valde habuit, ut quod jamdudum Ordinis sui causa utiliter sapienterque deliberarat, demum exequeretur. Ea de re in basilica sanctorum duodecim Apostolorum Romæ, unde, tamquam e fonte, disciplina doctrinaque in omnes orbis provincias dimanat, collegium certo annuo censu erexit, atque instituit; in quo ejusdem sancti Bonaventuræ tantum expositionibus, commentariis, lucubrationibusque Theologiam dilucide explicari, ac divinas litteras doceri voluit.

B

optimo sane consilio,

96 Sed profecto quod ceteris, eruditione sacra præcellentibus, jure meritoque a summis Pontificibus tributum est, idem Seraphico ipsi doctori plane tribuendum censuit; cum et æquitatis, et utilitatis, et necessitatis ratio id maxime deposceret : quæ sane res ad omnem constitutionem, vel gravissimam, certe plurimum valent. Nam is in tanti Doctoris lucubrationum studiis diu diligenterque versatus, cum doctrinæ atque eruditionis, qua ille eximie divineque excultus erat, vim, magnitudinem, pietatem, ubertatemque ipse per se optime novit; tum eamdem, omnibus fere temporibus florentissimam, ab Alexandro Quarto primum, deinde a ceteris, qui deinceps ordine successerant, summis Pontificibus : Urbano Quarto, Clemente item Quarto, Gregorio Decimo, postea a Sixto Quarto, et proxime a Pio Quinto collaudatam, tum vero in Œcumenica Synodo Lugdunensi maxime spectatam, Florentinaque itidem Œcumenica ad summarum disputationum rationem usumque adhibitam, ac gravissimorum auctorum locupletissimis testimoniis, magnificisque et præclaris vocibus testificatam

C

esse animadvertit : usque adeo ut omnium pene judicio illam eximio doctore dignam, semper magna in opinione atque existimatione fuisse cognoverit.

quod in suo diplomate explicuit.

97 Deinde, quod de illo quidem æquissimum judicavit, maxime etiam utile visum est; cum is Spiritus sancti lumine illustratus, datus sit a Deo ad ædificationem Ecclesiæ : etenim magnos labores, ut exposui, summaque studia Seraphicus doctor contulit ad sacros libros interpretandos, ad fidei dogmata explicanda, et ad præclara pietatis officia, quæ in Ecclesia Dei præstari oportet, accuratissime tradenda. Hanc porro ejus doctrinam cum Sixtus Quintus Pontifex mirifice antea in omni tempore profuisse plane perspexerit : nunc etiam utilem esse arbitratus est, cum ad cetera illa omnia, tum ad optimam morum conformationem, vitæque Christianæ disciplinam, quam in clero, populoque ubique terrarum vehementer in Domino expetit *a*.

a

Scholastica Theologia munit adversus hæreses.

98 Sed quod valde in omnes partes utile putavit, id necessarium præterea atque opportunissimum censuit. His enim temporibus hæretici, impii sceleratique scriptores, cum legis divinæ, Prophetarum, Apostolorum, Patrumque sententias alio, quam oportet, detorquere omni calliditate connitantur : quoniam nefariis suis conatibus plurimum obstare cernunt Theologiæ Scholasticæ scientiam, cujus vi anfractus eorum longæque circuitiones præcluduntur : eam, tamquam arcem contra eos munitissimam, oppugnare in præsenti, ut antea Wiclefus, summe contendunt. Operæ pretium igitur Sixtus Quintus, ad Ecclesiam Dei tuendam diligentissimus, et vigilantissimus, id esse statuit, quo infensius tantam illi disciplinam evertere conantur, eo constantius ac fortius eamdem tueri, illiusque rationem atque argumentorum propugnacula sarta tecta usquequaque conservare. Quam ob causam Pius etiam Quintus Pontifex, sanctum Thomam Aquinatem clarissimum Ecclesiæ lumen, existimavit novo cohonestandum esse decreto.

AUCTORE PETRO GALESINIO.

S. Bonaventura inter primos Ecclesiæ doctores recensitus.

99 His igitur rationibus et aliis, quas longe plures, easque maximas litteris suis decretalibus ostendit, adductus Sixtus Quintus Pontifex, quod de Seraphico doctore Sixtus Quartus sanciverat, hoc uberius constituendum duxit. Itaque re mature denique deliberata, de sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium consilio, et consensu, ob præclaram vitæ sanctitatem, divinitus etiam testificatam, perennes labores pro Ecclesia Dei susceptos, ac præstantem doctrinam cum pietate conjunctam, virtutibusque divinis illustrem, cujus splendore illam S. Bonaventura collustravit, dignum eum censuit, quem inter primarios præcipuosque Ecclesiæ Doctores annumeraret, de eoque stata anniversaria die, solenni ritu fieret, ut de ceteris primariis, atque eximiis ejusdem Ecclesiæ Doctoribus; ad præscriptum constitutionis Bonifacii Papæ Octavi. Quare litteras decretales, et illas quidem omnibus rationibus, et omni pietatis officio insignes ad sempiternam memoriam confecit, eoque nomine edidit; quibus litteris omnia explicantur dilucide.

E

Ritus in hoc actu a Sixto V habiti.

100 Et ut recte ac solenniter res omnis geretur : statuit Pontifex certum ejus solennitatis diem, qui fuit pridie Idus Martii, dicatus celebritati translationis item sancti Bonaventuræ. Basilicam vero in Urbe ad rem rite perficiendum delegit sanctorum duodecim Apostolorum, quæ est Ordinis Minorum, ubi collegium ab eo institutum esse narravi. Illo igitur die bene mane illuc profectus, multis Cardinalibus comitantibus, recta ad altare sanctissimi Sacramenti venit, ubi

F

paulisper pie precatus, inde ad sacrarium accedit; quo loco sacris vestibus albi coloris indutus, et mitra pretiosa ornatus, tum prælata cruce, et Cardinalibus cappa violacei coloris, cum tempus Quadragesimæ esset, vestitis, ordine præeuntibus, ad altare majus pergit, ubi etiam paululum oravit. Erat eo loci sedes pontificia, ornatu albo vestita, et subsellia Cardinalium; qui de more, ubi obedientiæ munus Pontifici præstiterunt, loco suo consederunt. Tum Thomas Gualterutius, Secretarius Brevium Pontificis, rocheto et cappa indutus, e suggestu, a latere Evangelii decretales illas litteras, quibus inter primarios Ecclesiæ Doctores sanctum Bonaventuram Pontifex constituerat, de scripto legit : easque cuncti, qui frequentes aderant, attentissime audierunt. Lectis litteris, mox antiphonam : O doctor optime, cantorum chorus solenni modulatione cecinit; quæ dum cantabatur, Pontifex, mitra ornatus, stabat. Tum versum bini cantores cantarunt : et vero Pontifex orationem dixit de Ecclesiæ Doctore. Quibus rite peractis, Missam solennem de sancto Doctore Cardinalis Asculanus celebravit.

AUCTORE PETRO GALESINIO.

Qua solenniter celebrata, Mauritius Bressius, homo Gallus, vir ad omnes ingenuas disciplinas egregie eruditus, luculentam de sancto Bonaventura orationem habuit, ordine infra impressam.

Opera S. Bonaventuræ e typographia Vaticana edita.

101 Atque hæc quidem, quæ ad eam rem gestam attinent. Sed quo latius ad universam Ecclesiam hoc beneficium pateat; voluit Pontifex tam eximii Doctoris opera, undique impense diligenterque conquisita, et quam studiosissime emendata, e typographia Vaticana, quam instituit, in lucem emitti ad omnem posteritatem, ut litteris iisdem pontificalibus significatum est. Et quoniam ab ineunte ferme ætate, ad ejus cultum singulari exarsit devotionis affectu, præter cetera suæ erga illum pietatis monumenta, hoc etiam extare voluit, ut triremis Romana etiam, quam primariam ac principem decrevit classis, quam boni publici causa parat, religiosissimo felicissimoque Bonaventuræ nomine appelletur. Sperat enim, Deo bene juvante, tandem fore, ut ea tantis meritis patroni illius cœlestis adjuta, victrix sit piratarum, et hostium Crucis Christi Domini.

B

D

Oratio et Sanctum.

102 Tu igitur, Bonaventura sanctissime, cum ego tam magnam nactus sim materiam, et quasi segetem cœlestium meritorum tuorum; etsi, ne cogitando quidem, nedum scribendo assecutus videar minimam illorum partem; quoniam id tamen, ut pro ingenii mei imbecillitate potui, me conatum aliquo studio esse vides: fac, quæso, precibus et intercessione tua, adjumento esse velis Sixto Quinto Pontifici Optimo Maximo, ut quam diutissime incolumem Deus illum conservet, Ecclesiæ causa omnibus maximis in rebus tam strenue elaborantem, et pia grataque memoria prosequentem divinas illas virtutes, quas cum in hujus vitæ curriculo esses, ad ejusdem Ecclesiæ salutem, atque ornamentum contulisti.

ANNOTATA.

a *Vide de his diploma ipsum, supra relatum.*

E

DE S. TUSCANA VIDUA

ORDINIS S. JOANNIS HIEROSOLYMITANI

J. B. S.

VERONÆ IN ITALIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C

Cultus in Fastis recentior, ætas incerta, Acta serius scripta, hymni et alia venerationis argumenta.

CIRCA SECULUM XIV.

Inter alias Sanctas istius Ordinis,

De Illustrissimi equestris Ordinis Sanctis etiam religiosis feminis pridem in hoc Opere actum est, præsertim XXVIII *Maii, ubi laudatis non solum virtutibus, sed et militaribus virorum facinoribus, observat Papebrochius*, ex infirmiori etiam sexu nonnullas ejusdem professionis Sanctimoniales, *Hospitalarias nimirum, sanctitate illustres fuisse;* quales, *inquit*, in Italia duas invenio cultas absolute ut Sanctas, scilicet Ubaldescam atque Tuscanam, hanc Veronæ in Æmilia *(si hæc eo usque extendatur)* viduam, de qua agendum erit XIV Julii. *Pergit Papebrochius ea disquirere quæ ad* S. Ubaldiscam *pertinent, ex Silvano Razzio, quem mirum est hodiernam* S. Tuscanam *neglexisse, ipsi adeo vicinam, et procul dubio non omnino incognitam. At quidquid hujus sit, aliam ejusdem Ordinis Sanctam, etiam a Razzio prætermissam, in Gallia reperit Papebrochius,* Floram *nomine, deditque ad* XI *Junii, cujus Vitam nactus postmodum Janningus, eamdem inseruit Supplemento seu tomo* VI *Junii a pag.* 97, *relata ibi iterum imagine, ex qua et duplici Ubaldeschiana dicti Ordinis muliebris habitus abunde colligi potest, ut de his aliisque ad Sanctimoniales illas aut eorum institutionem spectantibus hic nihil explicandum supersit. Adeant rerum hujusmodi curiosiores recens opus Heliotti de Ordinibus religiosis tom.* 3 *a pag.* 121.

F

hæc Veronæ pridem culta fuit.

2 *Porro* S. Tuscanam, *omnibus alicujus notæ Martyrologiis præteritam, primus nobis suggessit in utroque suo Catalogo et in Topographia Philippus Ferrarius, quem ample secutus est in suo Gynæceo Arturus du Monstier; Castellanus vero hic justo scrupulosior, Sanctam omittendam censuit. Monet autem Ferrarius, se eam accepisse ex tabulis ecclesiæ Veronensis, iis, opinor, quas collegit Augustinus Valerius, infra laudandus, qui in Sanctorum Veronensium monumentis pag.* 34 *sic habet :* Sanctæ Tuscanæ viduæ Veronensis corpus requiescit in sua ecclesia, quæ et S. Sepulcri appellatur. In eadem ecclesia post altare S. Tuscanæ, in sepulcro ejus lapideo incisæ sunt hæ litteræ : HIC JACET CORPUS BEATÆ TUSCANÆ, ORDINIS SANCTI JOANNIS HIEROSOLYMITANI. Idem habetur ex tabula Sanctorum die XIV Julii, quo die festum ejus celebratur sub Officio duplici ex consuetudine. Franciscus Corna testatur, in ecclesia S. Sepulcri, quæ est eadem ecclesia, a latere sinistro jacere ossa gloriosæ Tuscanæ. In

Martyro-

A Martyrologio ex membranis antiquo monasterii S. Euphemiæ Veronæ, die XIV Julii : Veronæ, depositio S. Tuscanæ viduæ, quæ virtute sanctitatis et miraculorum gratia insignis fuit. *Subdit, partem ejus Vitæ haberi in lectionario antiquo ecclesiæ Cathedralis, totam vero descriptam esse a Canonico Celso Maphæo, de quo mox plura dicemus.*

Vitam scripsit Celsus Maphæus,

3 *Pluribus de eo agit Ferrarius, aitque, Celsum Maphæum Canonicum Veronensem dictam Vitam scripsisse, quam apud Raphaëlem Bagatam libro de Sanctis ecclesiæ Veronensis se legisse affirmat. Recte, nam hic solus et unicus fons est ex quo sua hausere quotquot subinde de* S. Tuscana *meminerunt, Hieronymus della Corte in Italica historia Veronensi, Abrahamus Bzovius in Annalibus ecclesiasticis, Jacobus Bosius in imaginibus Sanctorum et Beatorum prædicti Ordinis sancti Joannis Hierosolymitani, a Francisco Truglio Panormi recusis anno* 1633, *Aloysius Novarinus, Clericus regularis, in Vita Italica, verbis potius quam rebus auctiori edita Veronæ* 1646, *et si qui alii in eamdem rem adduci a quoquam possint. Laudatum Raphaëlem Bagatam cum aliis monumentis Veronensibus* B *vulgavit Augustinus Valerius, ejusdem urbis episcopus, de Sanctis istius ecclesiæ suæ bene meritus, anno* 1576 *volumine non magno, in quo a folio* 72 *tota* sanctæ Tuscanæ *historia jam dicta refertur, scripta, ut testis est Celsus ipse,* X *Kalend. Augusti anno Domini* MCCCCLXXIV. *Solum id monumentum est quod de* S. Tuscana *ad nos pervenit, inferius dandum, et ad nostram normam utcumque reducendum.*

ex quo nec tempus vitæ,

4 *Ex scriptionis anno de totius operis pretio facienda est conjectura, non oscitanter attendendo, quot annis a Sanctæ obitu documenta ad eam spectantia scriptor collegerit, non minima auctoritate fulcienda, propter mira et stupenda quæ de* S. Tuscana *Maphæus iste tam rotunde commemorat. Ast hic non parum hæret aqua : fatetur Maphæus, historiam* divæ Tuscanæ *Veronensis, quæ,* non tam dolo quam incuria majorum, relicta jam et pene obliterata fuerat, civibus *suis,* quasi quoddam munusculum *se* restituere, *ut palam sit, primum ipsum esse qui de Vita illa,* perdita, *ut ait,* et oblivioni data, *scribenda cogitaverit. Quærimus igitur, quo tempore vixerit, quo anno mortua sit* S. Tuscana? *Nihil horum Maphæus pronuntiare* C *ausus est, ut plane non intelligam, qua fiducia tam asseveranter tradiderit Bzovius ad annum* 1343 *num.* 27 : Hoc anno diem clausit extremum Tuscana Veronensis, multis miraculis clarissima. *Prudentior est Ferrarii annotatio :* Obiisse videtur, *inquit,* Tuscana circa annum Domini MCCCXLIII, quo anno corpus illius ex publica via in ecclesiam translatum est. Nam non diu Episcopus Veronensis illud ibi, ob miraculorum frequentiam, quiescere passus est.

nec annus mortis colligi potest,

5 *Ita ille satis pie conjicit, quamvis nec vel id asserere ausus fuerit Maphæus,* crebra *quidem* die noctuque signa monstrata, cantica quoque ac luminaria et visa et audita *memorans, quibus demum permotus Episcopus, a quo nominando abstinet,* corpus sanctissimum e publico itinere, *ubi sepeliri voluerat,* in Hierosolymitanam ecclesiam transtulerit ; *ast id ipsomet anno accidisse, quo Sancta feliciter obiit, unde certiores reddamur, equidem necdum perspicio. Bosius in citato imaginum libello ingenue admittit, circa tempus mortis* S. Tuscanæ, *ex receptis historiis nihil certo affirmari posse. Idem fateri oportet omnes qui Vitam mecum paulo accuratius discusserint, utpote ita scriptam, ut nulla uspiam temporis vitæ aut obitus occurrant vestigia, quæ deprehendere se nullo modo potuisse, haud obscure insinuat laudatus Maphæus.* AUCTORE J. B. S. *Translationem anno jam dicto* 1343 *factam haud equidem negaverim, ita scribente Valerio pag.* 76 : Translatio S. Tuscanæ in ecclesiam S. Sepulcri, quæ sepulta erat in via publica ante ecclesiam S. Joannis Hierosolymitani, ubi erat hospitale pauperum, et nunc est, facta fuit anno MCCCXLIII per Reverendissimum Antistitem et clerum Veronensem, adstante populo cum laudibus et hymnis propter miranda quæ videbantur et audiebantur : sepulta in lapideo mausoleo, et claret miraculis in hodiernum diem.

imo nec translationis quam alii referunt ad annum 1343;

6 *Hæc de* S. Tuscanæ *translatione ex fide Augustini Valerii vel Raphaëlis Bagatæ ; quæ cur ab ipso Celso Maphæo, toto fere seculo antiquiori, æque aperte expressa non sint, erunt qui merito exposcant : qui tam diserte translationis diem* pridie Idus Julias *signavit, annum haud dubie et Episcopi Veronensis nomen minime tacuisset, si de his omnibus distinctiorem notitiam consequi potuisset. Demus tamen id postmodum ex monumento aliquo, Maphæo ignoto, erutum fuisse, an inde, obsecro, verosimile redditur, eodem ipso anno mortuam esse* E *Sanctam, quo prædicta translatio facta dicitur? Aliter plane sensit scriptor novissimus Aloysius Novarinus, dum annis multis* S. Tuscanæ *obitum a translatione removet, quamquam et in aliquo supra ceteros sapiat; quandoquidem eodem illo quo translata est die, ad Superos antea eam evolasse solus ipse testetur, ut usque adeo ægre ferre non possint Veronenses, si paulo difficiliores videamur in amplectendis cæce omnibus quæ ipsi satis turbate de sancta sua* Tuscana *post tot a beato ejus exitu secula memoriæ prodiderunt. Audiamus Novarinum libelli sui pag.* 26, *ita loquentem :* Celebratur S. Tuscanæ festivitas die XIV Julii, quo ipsa ad immortalem vitam transiit. Multis post annis eo ipso die facta est sacri ejus corporis translatio, ut supra dictum est.

unde de Vitæ pretio facile statuitur.

7 *Dubium itaque remanet hactenus, vixeritne Sancta, adeoque et mortua sit seculo* XIII *an* XIV, *atque inde consequenter expendendum, quanta auctoritate subnixa sint, quæ* perdita *ante et* oblivioni data, *(intellige necdum scripta) anno* 1474 *Celsus iste Maphæus, elegantius, opinor, quam verius, demum suscitavit ; quæ ego multo citius scripta* F *cuperem, aut saltem ex vetustis probatisque ecclesiæ Veronensis monumentis, debite allegatis, firmata ; id quod a Maphæo præstitum non esse, quilibet, me tacente, satis perspicit. At enim, ne quis hinc inferat, Vitam ipsam, ut a Maphæo scripta est, aut rejicere me, aut plane in dubium revocare ; minime vero, eam ex Valerio descriptam, hic recusam lectorum oculis subjicio, solum observans, ut muneris nostri est, ab erudito quoque id desideratum iri, quod ego hic merito postulo, nempe ut stupenda illa trium adolescentium subita morte punitio, deinde prompta ad vitam revocatio, ut cetera modo non prosequar, sufficienti fide historica corraborata sint, priusquam tam facile ut indubita divulgentur ; tametsi in Maphæo sub finem seculi* XV, *ducentis fortasse post Sanctæ obitum annis, scribente, reperiantur, equidem continuo non admiserim ; haud invite tamen passurus, credi ea a Veronensibus tamquam certissima Sanctæ suæ miracula, quorum mirum est, plura ad posteros transmissa non esse, quæ Maphæus generatim tantummodo et confuse perstrinxit, ex sola, ut fit, fama superstite, vulgi creduli et hyperbolis assueti, traditione accepta.*

Vetus in ejus laudem hymnus ;

8 *Ceterum quidquid sit de totius historiæ omnimoda veritate, non video quare de cultu dubitaverit*

Castel-

AUCTORE J. B. S.

Castellanus : ad ipsum Sanctæque apud populares gloriam pertinent hymni in ejus honorem compositi quorum præcipuus et vetustissimus est, quem Hieronymo Avantio tribuit laudatus Valerius, quemque etiam sedulo retulere Bosius, Bzovius et Ferrarius, mutilum tamen ultima precatiuncula, hic ex editione Valerii adjecta.

O diem gemma nivea notandum!
Ecce Veronæ decus, et Jebeti
Gloriam castri, nitidi novumque
Sidus olympi.
Regna Tuscanam resonant superna,
Templa Tuscanam celebrant quotannis,
Nosque Tuscanam veneramur uno
Ore colendam.
Virginem, nuptam, viduam peræque
Secla laudarunt sua : nunc beatam
Laudibus, votis, precibus, pioque
Munere adorant.
Hæc febres omnes fugat invocata,
Demit angores animis, salutem
B Reddit ægrotis, juvat ipsa cunctos
Rite precantes.
Supplices audi veneranda mater,
Sint procul morbi, ferus ignis, hostes;
Terra nec fructus neget, universum
Pax regat orbem.
Gloriam Regi date trino et uni,
Et Dei Matri sit honor Mariæ,
Singulis grates meritis agamus
Usque beatis. Amen.

item sodalitii inscriptio,

9 *Binos alios recentiores hymnos protulit Novarinus ad calcem Vitæ a se editæ et superius citatæ; alterum sub nomine Leonardi Tedeschi Canonici Veronensis, in Sanctæ natalem, alterum Joannis Baptistæ Cisani in reliquiarum translationem; at tales ambos, qui de Sancta aut Sancto quolibet, mutato dumtaxat nomine, æque ac de* S. Tuscana *cani plane possint, ut ferme magis placeat præmissa opusculo latina inscriptio, confraternitatem aliquam seu sodalitium, in Sanctæ honorem, vel in ipsa Veronensi urbe, vel Jebeti in proprio natali solo institutum innuens, quæ sic habet :*

C

SANCTÆ TUSCANÆ

Ejusdem Societas.

DIVA

E cœlo respice
Qui te in cœlo regnantem suspiciunt
Beneficentiæ Tuæ radios sparge
Quæ tota lux es.
Te rite tua Societas colet,
Si socias per Te habeat Tuas virtutes.
Tres mortuos ad vitam olim vocasti.
Ad veriorem nunc omnes voca.
Vivit, qui perituris non immoritur,
Et totus in ea fertur,
Quæ ad eum ferunt, qui totus est vita.
In Tui cultum D
Quæcumque fecisti ei offerimus,
Qui te fecit :
Damusque Te Deo, qui Te nobis dedit.
Sub Tua Tuscana umbra
Detur nobis esse Tui umbra,
Teque vita referre,
Ut post mortem feramur ad Te.

ac recentioris cultus monumenta.

10 *Subnectam hic demum quæ de recentiori* S. Tuscanæ *cultu superaddit idem Novarinus a pag.* 27 *: verba ejus Italica latine reddo et contraho. Narrat itaque cultus Sanctæ celebritatem Jebetum usque, natale ejus solum, extensam esse, translata eo sacri corporis parte, ab illustrissima Melitensi religione accepta anno* 1612, *ibidemque anno proxime sequenti translationem singulari prorsus solennitate institutam* XXIII *et* XXIV *Junii, erectis columnis, arcubus triumphalibus, aliisque multis lætitiæ signis exhibitis, concurrente ad spectaculum ingenti incolarum accolarumque multitudine. An* E *vero nube aliqua, cœlitus data, involvi oportuerit sacras reliquias dum transferrentur, disquirere supersedeo. Subdit Novarinus, sacellum Jebeti per id tempus conditum, eo ferme loco quem Sancta olim incoluisse credebatur, quod scriptoris ætate perfectum conspiciebatur, non procul a paræciali ecclesia. Dum autem sacellum istud fabricaretur, aiunt aquam defecisse, quæ non nisi ex flumine Athesi magno labore eo deportari poterat : singulari vero omnium admiratione repertam fossam aliquam vicinam tantum aquæ suppeditasse, ut absque ullo dispendio fabrica ad culmen perducta fuerit. Tertium ac ultimum est, quod cum Jebetenses agri magna siccitate laborarent, circumlatis in supplicatione reliquiis, desiderata pluvia* S. Tuscanæ *patrocinio impetrata fuerit. Atque hæc sunt quæ prævie explicanda putavimus : de Vita, quam a Celso Maphæo exornatam memoravimus, nihil dicendum superest, habe genuinum ejus textum ex Valerio descriptum.*

F

VITA

Auctore Celso Maphæo Veronensi, canonico regulari Lateranensis Congregationis.

Ex editione Augustini Valerii.

Auctoris præfatiuncula.

Historiam divæ Tuscanæ Veronensis, quæ non tam dolo, quam incuria majorum relicta jam, et pene obliterata fuerat, civibus nostris, quasi quoddam munusculum, denuo restituendum censui : cum enim nulla res sit, quæ commovere possit, ut exempla Sanctorum, operæ pretium fuit ea memoriæ tradere, quæ et nobis, et posteris prodesse plurimum potuissent. Collegi igitur ea, quæ cum ad nostram perceptionem, tum vel maxime ad Tuscanæ perpetuam laudem et gloriam spectare videbantur. Quamobrem, quoniam

et

A et scriptoris brevitate, et longitudine temporis, ne integram quidem historiam ejus accepimus, si quid quod vel ad genus, et parentes, vel ad signa, virtutesque spectaret, lector defuisse deprehenderit, majores accusabit incuriæ. Quod si et nostra quoque ut rigidus censor, et acer rerum æstimator, redarguerit; discat in sacris litteris non pompas, phalerasque verborum, sed mores imprimis, ac virtutes fore colligendas. Neque enim lectori tantum eloquentia; quantum sanctæ hujus præclara, et optima exempla profutura sunt. Itaque ego non ut ingenium exercerem, quidquid laboris est, subii; sed ut perditam, et oblivioni datam nostris, ut dixi, civibus historiam restituerem.

Virginitatis amans Tuscana,

2 Tuscana igitur Jebeto antiquissimo, ac celeberrimo quondam oppido oriunda, parentes nobiles, et Christianos habuit. Est enim Jebetum septimo ab urbe Verona milliario positum, ex quo civitas nostra haud parvam sibi virorum copiam in cives et patricios copulavit. Hæc a teneris (ut aiunt) unguiculis, pudicitiam amavit ita, ut ne se quidem connubio tradi pateretur : didicerat enim, uti virginitas ceteris virtutibus B præstat, ita virgines a Deo Optimo Maximo majore gratiarum, ac præmiorum cumulo munerandas. Itaque cum jam nubilis esset, necessariis vim sibi nimiam inferentibus, quia id difficile, nec absque illorum injuria subterfugisset, virum non nisi coacta suscepit. Is autem e Canoculorum domo, ac familia ortus, quæ nunc Veronæ floret, Albertus vocitatus est; oppidanusque ejus fuit clarus quidem genere, licet parva cum re, sed fide ac bonitate clarissimus.

non nisi coacta maritum admittit;

3 Quamobrem si quando ad reddendum debitum Tuscana cogeretur, non lasciviæ, non voluptatis cupidine, procreandorum tantum liberorum gratia, nec sine pudore, ac timore viro jungebatur. Ita enim mulier pudicissima et faciebat conjugio satis, et eo vacabat crimine, quo ceteræ, ut plurimum mulieres damnari solent. Æmulabatur enim jam tum Saram, Annam, et Helisabeth feminas sane et castitate, et sanctitate præcipuas; enitebaturque pro viribus, ut quoad ejus fieri posset, nihil sibi ex iis, quæ cum ad illarum integritatem honestatemque, tum ad pudicitiam, et sanctimoniam spectarent, præter filios C defuissent *. Itaque nec peperit umquam (erat enim sterilis) nec diutius, id quod maxime optarat, conjugii onus tulit. Defuncto namque viro, nuptias ultra non celebravit, sed venditis omnibus, distributoque in pauperes pretio, Christo vero sponso sese perpetuo servituram tradidit.

* deesset

tota in exercitio virtutum,

4 Verum, ut hinc mihi initium sumam, pauca primum, quæ cum viro intra domesticos parietes egit, aggrediar : demum, quæ post viri obitum, et digniora, et excellentiora videntur, si quædam prius de moribus, deque virtutibus ejus attigero, breviter enarrabo. Quare, ut ab ea incipiam (neque enim aliunde melius exordiri possum) hæc in primis fidem in Deum robustam, promptam in virum obedientiam, ardentissimam in proximum caritatem servavit. Hæc divitias sprevit, paupertatem amavit, gloriam contempsit. Hæc humilitate, qua vitia omnia superaret, insignis fuit. Otium, quo nil est perniciosius, fugit; labore corpus edomuit : denique omne id quod, extra viri imperium, sui fuisset et juris et arbitrii, partim operi, partim orationi, et contemplationi tempus accommodabat. Quod si demum sibine ipsi tantum, an proximis etiam profuerit, scire optes; quidquid e quotidiano labore, et opere lucri percepisset, in tres continuo partes, D annuente viro dividebat. Itaque ecclesiis, earumque ministris portiunculam unam elargiebatur : peregrinis, et egenis aliam : sibi, conjugi ceteræque familiæ ad quotidianum victum tertiam reservabat.

maxime caritatis in pauperes et ægrotos.

5 Quam sane ob rem, cum in eo oppido tantam quantam cupiebat egenorum copiam, quibus ad votum ministraret, non haberet, memor Patriarchæ Abrahæ : cui, ut egrederetur de domo, et cognatione sua, Dominus imperarat; suadente illa, egressi pariter ambo conjuges cum familia, relicta domo ac patria, Veronam adeuntes, locum intra urbem, in montis supercilio prope divi Zenonis ecclesiam, quæ tunc sanctæ Mariæ Bethleemicæ vocabatur, ad ædificandam sibi domum delegerunt. Quo quidem in loco, erectis in altum parietibus, Tuscana die noctuque divinis tum operibus, tum laudibus incumbebat. Itaque quod ad solam spectare caritatem visum est, ex quotidiana consuetudine, hora diei tertia de monte in hospitium Hierosolymitanæ ecclesiæ, hoc est Sepulcri (ita enim appellabatur) ad visitandos pauperes, et abluendos eorum pedes sedula de- E scendebat. Ibi ægrotos curabat, atque illorum vulneribus, ulceribusque tabem et saniem eliciebat; variis ceterorum morbis medebatur quam diligentissime. Denique omnibus aderat, omnibus serviebat, omnibus ministrabat. Postremo, datis in eleemosynam muneribus ad quotidianam annonam, et salutatis, exhortatisque ad tolerantiam ægris, lætabunda et gaudens domum revertebatur.

Viro libera Deo se consecrat;

6 Cum interea diebus singulis et hæc et alia hujuscemodi pietatis et caritatis officia studiose diligenterque navaret, vir ejus, consummato in bonis operibus vitæ cursu, humanis rebus excessit : quem, non ut assolent mulierculæ nostri temporis, flevit, sed prostrata, quasi altera Magdalena, Crucifixi pedibus, talem ad Christum orationem habuisse fertur : Ago tibi, Christe, gratias quam maximas, qui et virum meum e tot mundi periculis, ærumnis, calamitatibusque, et me a tanto conjugii onere, gravi sane, ac difficili liberasti. Nunc me tibi totam devoveo, nunc me tibi in servam, et ancillam offero; nullum mihi alium præter te sponsum, et amatorem cupio; alium nisi te, qui secundas nuptias mihi F celebret, diligo neminem, suscipe me. Ego, quod rectum in conspectu tuo sit, iter arripiam; in te omnis spes mea, fidesque locata est : tu mihi vires, tu mihi suppetias præstes, ego contra inimicum dimicem, ego hostem superem callidissimum : quid enim possit homo scis, sine te; et quid creatura sine creatore conetur. Si igitur adsis, vinco; si opem feras, gloriosum de hoste triumphum, victoriamque reporto.

multis dæmonis insidiis appetita.

7 Sed ne frustra quidem, nec in vanum sese Deo Tuscana commendarat : neque enim diutius passus est inimicus tantam mulieris castimoniam pudicitiamque. Confestim adversus hanc consueta ad perdendas animas arma corripiens, cum superare feminam solus tentatione non possit, socios, ut opere vincat in suum favorem auxiliumque requirit. Quam prudenter sane quamque salubriter Petrus Apostolus contra adversarium, qui quasi leo rugiens semper circuit, quærens, quem devoret, evigilandum monuit, noverat. [Noverat] enim antiqui hostis insidias, et qui ne cum ipso quidem Dei filio congredi veritus est : illum procul dubio homines minoris existimaturum cogitabat. Sed in Tuscanam sævire quidem dæmon,

telaque,

AUCTORE CELSO MAPHÆO.

telaque, et sagittas immittere potuit: illam superare non valuit.

Trium lascivorum adolescentium,

8 Quare, ut præclara jam facinora ejus aggrediar, evoluto post viri obitum haud multo tempore, tres interea adolescentes cum nimia Tuscanæ pulcritudine, tum vel maxime pellacis dæmonis dolis, fallaciisque decepti, cum ad perpetrandam rem loci solitudo plurimum interim commoditatis afferret, collem ascendunt, domum adeunt; per fenestram, quæ ceteris commodior videbatur, ut alius post alium alternis vicibus ingrederetur, habito consilio et futuræ sortis prorsus ignari, sed statim morituri decernunt. Nec mora, primus, qui et ceteris audacior, et promptior erat, per fenestram, ut diximus, intra cubiculum miser irrumpens, Tuscanam orantem invenit. Cumque propius vellet accedere, mira refero, continuo arreptus a dæmone suffocatus est: e duobus vero qui pro foribus expectabant, quibus omnis mora, etiam brevis, molestissima fuerat, socium, cum non egrederetur, admiratus, alter ingressus est; Tuscanam orantem, juvenem exanimem cernit, maleficiumque suspicatus, cum
B repente eum timor invasisset, o formidandum Dei judicium! corruens expiravit. Tertius denique, dum sociorum reditum diu multumque præstolatur, obscænisque eos flagitiis implicatos existimat, cum non ultra distulisset, fractis foribus, multaque vi, et impetu ad mulierem ingressus, mirabile dictu, vita privatus est. Ita trium cadavera mortuorum intra cubiculum divino tum metu, tum judicio prostrata jacuerunt.

subita morte punitio:

9 Quid tunc ageret? Quo se verteret mulier pudicissima? Sepelire mortuos horrendum nimis, celare difficile, in publicum trahere periculosum satis. Quid interim agas Tuscana beatissima? Ad quem confugias? A quo tibi favorem, et auxilium speres? Parentes statim pro foribus aderunt, exclamabunt, in cœlum voces emittent, nota omnibus fient cadavera mortuorum. Quid, tu tandem excogites, Tuscana sanctissima? Non aliunde, nisi e cœlo sperandum tibi subsidium fuerit. Interea cum parentes domi filios præstolarentur diu, timentes ne quid forte illis occurrisset adversi, tandem domo exeunt; quo filii abiissent per vicinos edocti, collem statim ascendunt, huc, illuc cursitant, demum Tuscanæ do-
C micilium adeuntes, de filiis sciscitantur. Tum illa rem, ut se habuerat, refert, parentesque ad visendas filiorum reliquias introducit. Cumque ad locum pervenisset, cognoscite homines, cognoscite, inquit, et formidate horrenda Dei judicia. Justus est Deus, et justitiam dilexit. Nihil inultum patitur abire Deus, sed reddit unicuique secundum opera sua; haud secus atque egerint, recepturi sunt homines.

quos Sancta, rogatu parentum,

10 Itaque filii vestri, uti in me scelus, et flagitium perpetrare conati sunt: ita necessarium ad justitiam fuit, ut et supplicium sceleri, et pœna responderet iniquitati. Tum ad primum cubiculi ingressum ruunt parentes in cadavera filiorum: fit ingens singultuum et fletuum strepitus, tectum clamore completur: ille se miserum, iste se infelicem, alius se calamitosum, et omnium hominum oculis lugendum clamitat. Tandem cum nil sibi gemitus et lacrymæ profuissent, conversi ad mulierem parentes: Si quid, inquiunt, fidei in Deum tuum, si quid in mortuos, et in nosipsos pietatis habes, ut jacentes exsuscites tuis precibus, et filios parentibus reddas, obsecramus. Non te scelera filiorum provocent in parentes, cum illos pœna suppli-

ciumque, nos interim dolor ingens excruciet. D
Neque enim si Christo fides adhibetur, malum abs te pro malo reddendum erit: cum præsertim ille et inimicos, et eos qui injuriæ nobis aliquid intulissent, præceperit diligendos.

fusis precibus,

11 Ad has preces cum Tuscana plurimum moveretur, licet illi rem arduam nimis, atque difficilem, et quæ non nisi Apostolorum fuerat, postularent; freta tamen Deo suo aliquantisper oravit. Deus, ait, non te hodie, quæso, quidquid in his mortuis sceleris est, atque flagitii a tua misericordia, a tua clementia, a tuo pietate removeat. Ego tantilla, si tamen digna sum, ad te rogandum accedo: magna quidem sunt, quæ peto, sed nihil tibi est vel arduum, vel difficile. Neque enim est alius præter te, qui occidat, et vivificet; qui deducat ad inferos, et reducat: exsuscita, precor, jacentes mortuos: quod si te prohibeant scelera filiorum, miserere parentum. Tu olim quatriduanum Lazarum e monumento; Tu unicum viduæ filium e feretro: Tu puellam Archisynagogi filiam e lectulo, quasi dormientem, suscitasti. Nunc si preces meas, et vota parentum exaudias, et hi (nihil enim vereor) ad E
tuum excitentur imperium, ne differas, oro: miserere juventæ; da veniam sceleri, pœnas hactenus dederint; redde parentibus liberos, quos sibi in prædam tulerat inimicus; id enim et tibi cedet in perpetuum decus, et illis, si revertantur, in emolumentum sempiternum.

ad vitam revocat.

12 Mirum certe spectaculum! Vix hæc Tuscana verba finierat, mortui surrexerant, quæ viderant, quæ audierant, quæ interim loca tenebrarum, quæ pœnarum genera experti jam fuerant, lacrymis multis, crebrisque pectorum verberibus retulerunt. Hi postea magnam, et diutinam ob delictum pœnitentiam agentes, e vita denuo migraverunt. Licet hoc miraculo Tuscana quantæ fuerit sanctitatis animadvertere: cum in una re tam præclarum facinus egerit, ut non inter illustres modo, et sanctos viros connumerari, verum ipsis etiam Apostolis æquipari possit. Tuscana igitur post hæc, ut et reliquium vitæ suæ et quietius et tutius ageret, et aliis horum exemplo omnem adimeret materiam scandalorum, locum sibi ad servandam castitatem, quam post viri obitum voverat, excogitare cœpit.

Inde bonis omnibus in pauperes distributis,

13 Itaque, ut ante jam mente conceperat, relicto in montibus domicilio, ad Sepulcrum proficiscitur; accersito loci sacerdote omnem vitæ suæ narrat historiam; se scilicet virum habuisse jam F
pridem, nunc sui esse juris, et arbitrii, nec ullo teneri vinculo matrimonii. Cumque secundas nuptias recusarit, necessarios iterum de conjugio secum diu multumque certasse: ob eamque rem cum jam decrevisset nullam cum hominibus habere consuetudinem, distributis in Christi pauperes facultatibus, domum, propinquos, seculum reliquisse. Cumque nihil sibi ex omnibus residui esset, se ipsam Deo, et ecclesiæ in obsequium, et ministerium, quoad vixerit, tradidisse.

Ordinem S. Joannis Hierosolymitani ingreditur.

14 Mirari primum sacerdos cœpit sapientiam feminæ, tum deinde cum ejus desiderium cognovisset: Si hæc ita se habent, inquit, o filia, et te nostris tradis erudiendam institutis, positis vestibus, exutoque cum suis actibus veteri homine, novum, et sacræ hujus Hierosolymitanæ religionis habitum suscipias, necesse erit. Cumque illa vestem, quam sponsus ejus Christus sibi præparavisset, se libentissime suscepturam responderet; introduxit eam sacerdos in ecclesiam, et tradito religionis habitu, tunica instar Rhodio-

rum

A rum militum nigra, et cruce desuper alba, consignataque ad latus ecclesiæ cellula, Tuscanam ibi sacris edoctam institutis ac cæremoniis dereliquit. Hic si quis optat, quæ fuerit vita ejus, succincte breviterque cognoscere licet. Hæc ab omni hominum cœtu, consortioque, præterquam cum ad visitandas ecclesias per urbem proficisceretur, aliena fuit, præterea paupertatem, quam ante conversionem tantopere diligebat, post susceptum habitum non solum amavit, sed, quod majoris est perfectionis, ipsam quoque mendicitatem exercuit, neque enim alium, nisi quem in eleemosynam suscepisset, panem comedebat.

eoque in statu sanctissime vitam transigit.

15 Denique vigiliis, et orationibus totum fere diei et noctis tempus accommodabat: jejuniis vero ita operam dedit, ut et mirum fuerit, et ad imitandum difficile. Ferunt enim eam, ab ipsa conversione sua ad extremum vitæ cursum, diebus singulis, exceptis Dominicis celeberrimisque feriis, strenue jejunasse. Non ad crapulam usque et ebrietatem varia ferculorum genera, ut plerisque moris est, sed panem tantum et aquam, nec ad saturitatem sibi præparavisse legimus. Siquan- B do vero, quod perraro (ut dixi) nec nisi Dominica, ac solenni feria contingebat, jejunium intermisisset, oleribus paucis, modico etiam lecythi oleo contenta, nihil præter panem et aquam cupiebat.

Arefiunt manus latronum, qui ei chlamydem abstulerant.

16 Verum, ut reliquum vitæ ejus paucis absolvam, unum memoratu dignum, quod ei ad sanctorum Apostolorum intra urbem nostram limina proficiscenti, die quadam evenisse tradunt, breviter enarrandum censui. Ferunt inter ambulandum, latrones ei chlamydem ab humeris detraxisse. Cumque illam eductis gladiis in partes dividerent, e vestigio, arefactis illorum manibus, post tergum abeuntis cucurrisse, salutemque, et veniam, restituta chlamyde supplicasse. Quibus illa cum nimium compateretur, oratione facta, et salutem obtinuit, et injuriam quam libentissime remisit. Nunc si pauca de ejus obitu, et sepultura subjicio, finem habebit historia.

In extremo morbo cœlitus recreata,

17 Hæc itaque, cum illam Deus e terris revocare vellet ad Superos, cœpit vi febrium graviter ægrotare. Interea de cœlo demissus angelus, et Christi famulam allocutus: Esto, inquit, ad sponsi tui imperium præparata Tuscana, et perituro C seculo ad æternam gloriam propediem transitura. Ad hanc illa vocem tota in sponsi sui laude effusa, posteaquam de angelica visitatione et allocutione multas Deo gratias egisset, ne vel sibi semel indulsisset, paulo post moritura, super humum corpusculum, tum jejuniis multis, tum quotidianis febribus adustum consumptumque locavit. Cumque Physici suis illam medicinis curare vellent, et ei in primis vinum plurimum commendarent, cum vel maxime, si aquam biberet, hydropem facile posset incurrere: renuere illa, ac detestari cœpit, medicorum consilium ignominiosum prorsus, ac nefarium esse dicens, si quod antea non fecisset incolumis, nunc et vinum, et medicinas acciperet moritura.

18 Ferunt etiam, ecclesiæ illius sacerdotem Tuscanam decipere voluisse. Cum enim ab eo mixtum alio liquore vinum nescia illa suscepisset, statim cognovit insidias, et poculum reddidit. Tum sacerdos victus erubuit egressusque, ut aliud ad fallendum iterum eam poculum præpararet, ad primum ejus ingressum cum ab ea, cur exisset peteretur: ad sua respondit negotia. Ad quem illa: Non ita, inquit, non ita, Domine mi: sed ut vinum rursus ebiberem.

Ex MSS. vinum omnino respuit,

et via publica sepeliri cupit.

19 Interea cum Tuscana, frigescente jam corpore, mortem vicinam non dubitaret, conversa ad presbyterum et ad ceteros, qui adstabant: Ut primum, inquit, spiritum emisero; non mihi alium locum deligite, sed cadaver ipsum ante Hierosolymitanum hospitium ipso in itinere, qua et plaustra, et quadrigæ transeunt, sepelite. Cumque omnes haud secus, atque jusserat, se facturos promisissent; elevatis illa sursum oculis, psallere cœpit, ut poterat, dicens: Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ; atque item: Elegi abjecta esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Cum vero sæpius hos versus repeteret, non absque aliqua circumadstantium E admiratione, quod novissent multa ægrotantem verba non protulisse, interrogata ab his, cur vel paululum non desisteret; et illa nihil omnino vel molestum, vel grave, sed omnia tranquilla sibi esse fateretur: repente facto desuper sonitu, vocem audivit hujusmodi: Veni famula Christi Tuscana; accipe coronam, quam tibi Dominus præparavit in æternum. Ad hanc illa vocem, clausis oculis, quasi terrena despiciens, cœlos, emisso spiritu, a Deo coronanda penetravit.

Felicissimus obitus, sepultura et translatio.

20 Tum ab his, quos ipsa rogaverat, corpus ejus curatum, et sepulturæ, ut jusserat, traditum est. Ibi crebra die noctuque signa monstrata sunt: cantica quoque, ac luminaria et visa, et audita persæpius. Sed ne diu quidem sepulturam illam, quæ sanctis reliquiis minus congruere videbatur, Veronensis Episcopus passus est. Is enim cum a fide dignis, tum vel potissimum a suis clericis certior factus de omnibus, corpus sanctissimum e publico itinere in Hierosolymitanam ecclesiam transtulit; inque præparatum ibi monumentum cum magna populorum frequentia, et celebri clericorum officio pridie Idus Julias propriis manibus collocavit. Quod ante hoc quin- F quennium sub Hermolao Veneto, episcopo Veronensi, reserato sepulcro, et visum fuisse, et antiqua miracula renovasse, ii, qui affuere, tradiderunt.

Pium scriptoris votum.

21 Hæc sunt, Tuscana beatissima, quæ in summum, ac præcipuum signorum tuorum, et virtutum decus, præconiumque perstrinxi. Quam ob rem, si quid abs te pro labore sperandum erit præmii, adsis interim supplici tuo, et quamquam minus faciat tuis laudibus satis, serva precor opusculum tuum: malui enim pauca et vera de te quam multa et falsa referre; tametsi e paucis, sed magnis lector possit et multa, et miranda colligere. Decimo Kalend. Augusti anno Domini MCCCCLXXIV.

INDICES

INDICES

IN TOMUM TERTIUM JULII

Numerus paginam indicat; a b c d e f *sectiones paginarum;*
† *Sanctum designat.*

INDEX

HISTORICUS

A

B

C

D

E

F

F

G

H

I

J

Joannes

K

L

M

N

Nicolaus

O

P

morrhoissa

Q

R

S

T

U

V

W

X

Z

INDEX

TOPOGRAPHICUS

A

G

H

Hoch-

I

J

K

L

Luca,

M

Mons-

N

O

P

P

Q

R

† Stephani

V

W

X

Z

INDEX

ONOMASTICUS

LATINO-BARBARUS

Condonare

Homou-

P

Q

R

S

Submer-

T

U

V

W

Y

Z

GRÆCO-BARBARUS

A

B

Δ

E

H

K

Λ

M

N

O

Π

Σ

Φ

Υ

INDEX

MORALIS

A

B

C

Desperatio

E

F

G

H

Lampas

M

Moriente

N

O

Odor

P

corripit

Q

R

S

Sancti

T

U

V

Z

FINIS

CALVOMONTE, EX TYPIS CAROLI CAVANIOL.

